Digitized by Google

NAZIONALE
8
15 — L
11
VITT. EMANUELE
BIBLIOTECA
ROMA

4.

G. 1337.

Digitized by Google

H IV D 5

Digitized by Google

Digitized by Google

R. P. F. GABRIELIS
A S. VINCENTIO
CARMELIT. EXCALCEAT.

DE IVSTITIA, ET IVRE,

Tum in communi, tum in particulari, vbi Theoricè primum, deinde practicè materia iuſtitiæ, dominij, reſtitutionis, & omnium contractuum, clarè & dilucidè pertractantur.

Opus non tantum Confeſſarijs, ac pœnitentibus neceſſarium, verùm & quibuslibet alijs perſonis Eccleſiaſticis, quin & vtriuſque fori Curialibus [illegible] *primè vtile.*

EMINENTISS. ET REVERENDISS. PRINCIPI

D. D. VIRGINIO
VRSINO
S. R. E. CARD. AMPLISS.

DICATVM.

Bibliotheca Comes. Lit. Trans.

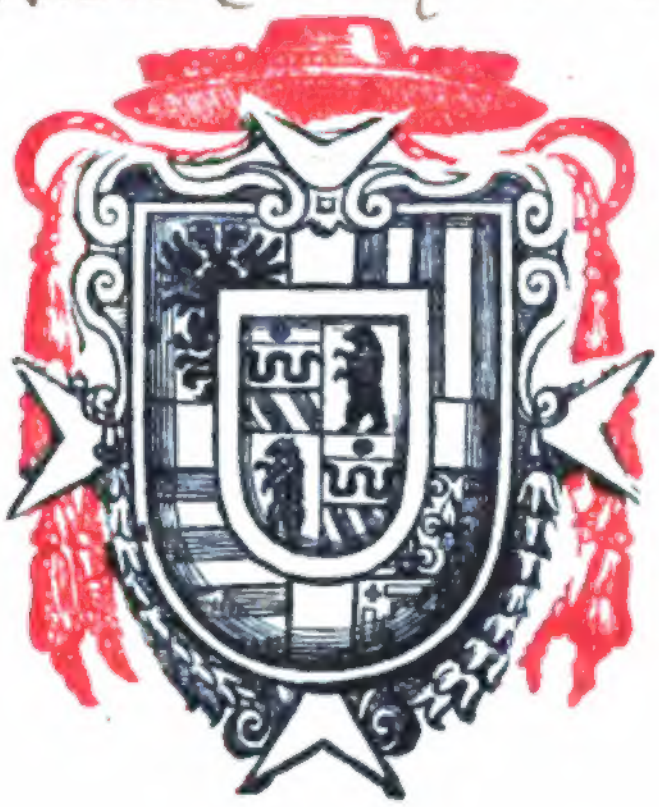

ROMAE,
Typis Philippi Mariæ Mancini. MDCLXIII.

SVPERIORVM PERMISSV.

Digitized by Google

Digitized by Google

EMINENTISS. ET REVERENDISS. PRINCIPI

D.D. VIRGINIO VRSINO

S.R.E. CARDINALI AMPLISSIMO.

NON finè cauſa mirabitur E.V. Vnde mihi vel animum, vel otium ſumpſerim meditandi, ſcribendi, ac in lucem edendi hoc qualecunque opus. Verum quo fine, quo tempore, qua occaſione, profero. Fine, vt quæ fusè ab alijs tractantur de iuſtitia, dominio reſtitutione, contractibus, ſine longo proceſſus ſufflamine, ſummariè, ac leuato velo haberentur. Tempus & hoc, & præteritum; iam enim ante materia comportata, nunc ſuo quoque ordine diſpoſita, aucta, & explanata, ad epitomem redacta eſt. Occaſio, vt tanti Principis egregias virtutes, rudi ſtylo laxato, breuiter recenſerem. In omnium namque oculis, & animo Tua ſedet Eminent. Princeps glorioſa in Deum pietas, amor, conſtantia, prudentia ſollicitudo, affabilitas, quibus.

Digitized by Google

bonis amabilis,malis ſeuerus,cunctis benignus exiſtis, vt nèc benignitas auctoritatem, nec ſeueritas amorem diminuat. Hinc te Pontificis amplectitur clementia, Regum, & Principum fouet beneuolentia, omnium tenet amor, & deſiderium. Pro Eccleſiæ bono nullos ſubterfugis moleſtiarũ ſcopulos, nullos labores,ſciens, quod ignauia nullus vnquam mortaliũ, factus eſt immortalis,aut aliquid magni enixus. Non Te præterit vetus illud Gentilium dictum: omnia laboribus vendere aſſueuiſſe Deos. Coronam non reſpicis temporalem,quæ nihil aliud eſt quam lauri folia, quam vulgi applauſus quam clamor,quæ veſpere accedente marceſcunt, & pereunt,ſed æternam,quæ datur laboribus, moleſtijs, ſudoribus,quæ nihil habet ſenſibile,quæ nobiſcum non diſſoluitur, quæ immarceſcibilis eſt, quæ perpetua, quæ ad omnia ſæcula ſe extendit, quæ tempori non cedit, quæ finem non habet. Hinc quotidie multos exantlas labores,quos magno cratere Deo litas; ſacris namque Congregationibus continuò aſſiſtis: earũ negotijs ſumma maturitate,ac diligentia inſiſtis,cuncta fideliter tractas, prudenterque reſoluis. Nec mirũ, Virginius es Vrſinus, malim dicere Roſinus, nam cęlibes Tui ſtemmatis roſas ſine ſpinis cunctis exhibes. Virginius es, qui montem Virginium Tereſianis apibus ceſſiſti, vbi in extructis munificentiſſimè Aluea-

Digitized by Google

rijs cælo, Terraque ex roſis tuis mellificent. Virginius es, Virgineas præferens innocentiæ roſas, quæ teſte Baſilio nullis defenſabantur ſpinis. Rutilas ſplendore nobilitatis, faſtigio poteſtatis, fulgore virtutis, nec tamen ſpinas pro alijs germinas, ſed ſine ſpinis roſas: roſas gratiarum alijs confers, laborum ſpinas tibi reſeruas. Clariſſimi generis Tui, proceres virtute aduexiſti, ſuperaſti. Familiæ Tuæ nobilitas, qua inter homines excellis, quamque à pluribus ſæculis, ſuum miſque viris repetis, in Te emergit. Origo Tua, ipſa gloria eſt: laus nobilitati connaſcitur: honor ampliſſimus vobiſcum gignitur, & quamuis non ſit rara gloria, non agnoſcitur tam longo ſtemmate vitiata: ſæculis ſuis veſtra producit nobilis vena primarios: neſcit inde naſci mediocre: tot probati, quot geniti, & quod difficile prouenit, electa frequentia. Tantorum heroum Tuorum Pontificum, Cardinalium, Ducum, Principum, corona es, flos, vertex, faſtigium. Sed quorsũ hæc mea euagata præfandi libertas, cum exploratum ſatis habeam congenitam Tuæ modeſtiæ præclaram indolem, propriæ, tamen iure Tibi debitæ laudis, encomia, & fucati ſermonis opes abnuere, deteſtari? Sed ad Em. Tuam illotis prorſus manibus, ſine præfatione, & vlla virtutum Tuarum commemoratione accedere, religio mihi fuit. Sub Tuæ protectionis vmbraculo, hæ

meæ

Digitized by Google

meæ qualeſcunque lucubrationes conceptæ & natæ ſunt, ideo ſub Tua luce in apricum proreptant. Accipe ergo Eminentiſs. Princeps vultu ſereno, manu benigna, qualemcumque hunc ingenioli mei fætum ſubiectiſſimæ obſeruantiæ, & deuotionis obſidē: nec ex tenuitate ſua, ſed clementiæ Tuę humanitate eum aſpice, ad ſummi Cælorum Principis exemplū, qui in altis habitans, humilia reſpicit. Vale, & diu viue ad Eccleſiæ vtilitatem, & Tuæ familiæ ornamentum.

Romæ Die 20. Menſis Iulij 1663.

E. V.

Humiliſsimus, & Dediticiſſimus Seruus:

Fr. Gabriel à S. Vincentio.

DISPV-

Digitized by Google

DISPVT. QVÆST. PARAGRAPHORVMQ. INDEX.

Disp. 1. De iustitia in communi. Fol. 3.

Q. 1. Quod nam sit obiectum materiale iustitiæ ibid.

§. 1. *Quot sint iuris species, vbi de lege veteri.* fol. 4.

§. 2. *Quid sit ius naturale.* 5.

§. 3. *Ius gentium explicatur.* 6.

§ 4. *Ius ciuile explicatur.* 9.

§. 5. *Ius Canonicum explicatur.* 10.

Q. 2. Quod nam sit obiectum formale iustitiæ. 12.

Q. 3. An ius Paternum, & dominatiuum, tum Dei, tum hominum pertineat ad obiectum iustitiæ. 16.

§. 1. *Quomodo inter Patrem, & Filium vera, & rigorosa iustitia, seu iustum non intercedat.* 16.

§. 2. *An inter dominum, & seruum detur iustum, seu iustitia.* 19.

§. 3. *An inter maritum, & vxorem, detur iustum, seu iustitia.* 21.

§. 4. *An inter Deum, & hominem detur iustum, seu iustitia.* 23.

Q. 4. Quid sit iustitia, & quotuplex. 24.

Q. 5. An iustitia debeat esse ad alterum, debeat fieri ex proprijs, indebitis, & ad æqualitatem. 26.

§. 1. *An iustitia fiat ex proprijs.* 28.

§. 2. *An iustitia procedat ex indebitis.* 29.

§. 3. *An iustitia debeat esse ad æqualitatem.* 32.

Q. 6. An iustitia sit in voluntate vt in subiecto. 33.

Q. 7. An iustitia sit virtus, & eminentissima inter virtutes morales. 38.

§. 1. *An iustitia legalis sit præstantior virtute religionis.* 41.

§. 2. *An iustitia sit præstantior misericordia.* 42.

§. 3. *An iustitia præstet humilitate.* 43.

Q. 8. An iustitia habeat medium, rei, vbi quænam sit iustitiæ materia. 46.

Q. 9. An iustitiæ opponatur iniustitia. 49.

Q. 10. An possit aliquis pati iniustum volens. 53.

Q. 11. An iudicium sit actus iustitiæ. 57.

Q. 12. An sit licitum iudicare 61.

Q. 13. An iudicium ex suspicione procedens sit licitum. 63.

§. 1. *Quando iudicium suspicionosum sit peccatum graue.* 65.

§. 2. *An opinans de malo proximi peccet mortaliter.* 66.

§. 3. *An dubitans de malo proximi peccet mortaliter.* 67.

Q. 14. An dubia debeãt in meliorem partem interpretari. 69.

§. 1. *Ponuntur conclusiones, & argumentorum solutiones.* 69.

§. 2. *Ponuntur quæstia scitu dignissima pro praxi.* 72.

Q. 15. An iudicandum semper sit secundum leges scriptas. 74.

§. 1. *An sententia contra leges lata habenda sit vt valida.* 75.

§. 2. *Explicatur magis, an sententia contra leges lata obliget in conscientia* 76.

Q. 16. An iudicium vsurpatum sit peruersum, vbi de iudicio Ecclesiastici iudicis in laicum. 78.

§. 1. *Referuntur alij casus in quibus iudex Ecclesiasticus cognoscere potest super Laicis.* 80.

§. 2.

INDEX

§. 2. *Referuntur casus mixti fori, in quibus tam laici, quam Ecclesiastici cognoscere possunt.* 80.

§. 3. *Soluuntur duo dubia scitu necessaria.* 81.

§. 4. *Assignantur aliqui casus in quibus iudex secularis cognoscere potest in causis clericorum.* 82.

Q. 17. An iustitia generalis, seu legalis sit virtus specialis, 83.

§. 1. *Soluuntur argum. in contrarium.* 85.

§. 2. *Respondetur quibusdam quaesitis, ad iustitiam legalem pertinentibus.* 87.

Q. 18. An iustitia particularis rectè in duas species diuidatur. 89.

§. vnic. *Quid de iustitia vendicatiua sentiendum sit.* 91.

Q. 19. Quodnam sit medium iustitiæ distributiuæ, & commutatiuæ. 92.

§. vnic. *Ponuntur duæ difficultates, vna, an materia vtriusque iustitiæ sit diuersa: alia, an iustum simpliciter sit idem, quod contrapassum.* 97.

Q. 20. An iustitia sit in Deo, & Angelis. 98.

§. 1. *An in Deo detur iustitia legalis.* 99.

§. 2. *An iustitia legalis sit ipsamet diuina voluntas sub ratione primæ regulæ, vel sit aliqua formalitas, &c.* 100.

§. 3. *An in Deo detur iustitia commutatiua.* 102.

§. 4. *An in Deo detur iustitia distributiua.* 106.

§. 5. *An in Deo detur iustitia punitiua.* 108.

§. 6. *Resoluuntur aliquæ difficultates ex dictis.* 109.

§. 7. *An in Angelis detur iustitia.* 111.

Disp. 2. De dominio, vsu, vsufructu, possessione. 113.

Q. 1. Quid, & quotuplex sit dominium. 114.

§. vnic. *Soluuntur pulchra quæsita de vsu, vsufructu, &c.* 116.

Q. 2. Quonam modo dominium acquiratur. 118.

§. 1. *Quibus in casibus dominium transeat in secundum emptorem.* 119.

§. 2. *Quibus in casibus dominium transferatur sine traditione.* 120.

§. 3. *Soluuntur aliqua quæsita de dominio.* 121.

Q. 3. Quid sit vsufructus. 123.

§. 1. *Soluuntur aliqua quæsita de vsufructu.* 123.

§. 2. *Quomodo amittatur vsufructus.* 127.

§. 3. *Quibus in casibus prohibeatur alienatio vsusfructus, vel etiam dominij transfatio.* 129.

Q. 4. De vsu, & vtrum vsus à dominio distinguatur. 132.

§. 1. *Ponitur secunda sententia iuri conformior, & probatur.* 134.

§. 2. *Soluuntur argum. in contra.* 137.

Q. 5. Quid, & quotuplex sit seruitus. 138.

§. vnic. *Resoluuntur aliqua quæsita practicabilia de seruitute.* 139.

Q. 6. Quid, & quotuplex sit possessio 142.

§. 1. *Quot modis possessio acquiratur.* 144.

§. 2. *Quomodo possessio amittatur.* 145.

§. 3. *Quomodo possessio probetur.* 146.

§. 4. *Quænam sint possessionis priuilegia.* 148

§. 5. *Soluuntur aliqua quæsita practicabilia de possessione.* 149.

Disp. 3. De subiecto dominij. 152.

Q. 1. An creaturæ irrationales habeant, vel habere possint aliquarum rerum dominium. 152.

Q. 2. An in Deo sit proprium rerum dominium. 155

§. vnic. *An Deus possit à se abdicare dominium quod habet super creaturas.* pag. 156

Q. 3. An Christus D. fuerit aliquarum rerum Dominus. 159

§. vnic. *Soluuntur aliqua quæsita de dominio Christi D.* 160.

Q. 4. An summus Pontifex habeat aliquod dominium temporale in totum orbem. pag. 162

§. vnic. *Soluuntur quæsita de potestate Pontificis.* 163.

Digitized by Google

INDEX

Q.5. An Imperator habeat aliquod dominium temporale in totum orbem. 165.
§. vnic. *Soluuntur aliqua quæsita scitu digna de Imperatore.* 166.
Q.6. An Angeli habeant aliquarum rerum dominium. 170
Q.7. An filius fam. habeat aliquarum rerum dominium. 172.
Q.8. An serui habeant aliquarum rerum dominium. 174.
Q.9. Quorum bonorum dominium habeant clerici sæculares. 176.
§.vnic. *Soluuntur aliqua quæsita de dominio Clericorum.* 180.
Q.10. An Religiosi habeant aliquarum rerum dominium. 142.
§.1. *An Religiosus sit Religionis quoad omnes actiones illius.* 183.
§.2. *Quomodo Monasterium se habeat erga Religiosum, & è contra, quoad rationem dominij.* 187.
§.3. *Quid dicendum de peculio Religiosorum.* 193.
§.4. *Ponuntur aliqua de obligatione Religiosi, & Prælati.* 197.
Q.11. An homo sit dominus suæ vitæ, suorumque membrorum. 201.
Q.12. An homo sit suæ famæ, suique honoris dominus. 205.
§.1. *Soluuntur aliqua quæsita de fama.* 208
§.2. *An homo sit dominus sui honoris, vbi alia curiosa.* 212.
Q.13. An homo cadat sub alterius hominis dominio. 214

Disp.4. De dominij acquisitione in res, quæ nullius sunt, vel sunt communes. 216.

Q.1. Quomodo acquiratur dominium bestiarum, siue domesticarum, siue ferarum. 217.
Q.2. Quomodo acquiratur dominium animatorum. 221.
§.1. *Quomodo acquiratur dominium venarum metallicarum, vbi de pascuis, & syluis communibus.* 222.
§.2. *Quomodo acquiratur dominium thesauri.* 223.
§.3. *Quomodo acquiratur dominium per alluuionem, per accessionem, per materiarum confusionem, per commixtionem, &c.* 226.
§.4. *Per quot dominium acquiri possit.* 230

Disp 5. De modis acquirendi dominium rerum, quę dominũ habent, seu de vsucapione, & præscriptione. 232.

Q.1. De nomine, & re præscriptionis, & vsucapionis. 232.
Q.2. Quot conditiones requirantur ad præscriptionem, & vsucapionem. 234.
§.1. *Explicatur 1. conditio ad præscriptionem, & vsucapionem &c.* 234
§.2. *Quanto tempore res mobiles præscribantur, seu vsucapiantur.* 235.
§.3. *Quanto tempore res immobiles præscribantur.* 236
§.4. *Quomodo præscribatur seruitus.* 237
§.5. *Quomodo præscribatur beneficium. Ecclesiasticum, decima, &c.* 239
§.6. *Quomodo præscribantur debita, actiones, hypotheca, &c. præscripti. extraord.* 241.
§.7. *Quomodo præscriptio dicatur non procedere, dormire, &c.* 243.
§.8. *Explicatur 2. conditio, scilicet titulus.* 244.
§.9. *Explicatur 3. conditio scilicet bona fides.* 244.

Disp.6. De damnis, & iniurijs, eorumq; reparationibus, seu de restitutione. 247.

Q.1. Quid sit restitutio, & an sit necessaria ad salutem. 248.
§.1. *An restitutio sit necessaria ad salutem.* 250.
§.2. *Soluuntur aliqua quæsita ad complementum præceptorum.* 251
Q.2. Ex quibus capitibus oriatur obligatio restitutionis. 254.
Q.3. Quænam culpa inducat obligationem restitutionis, vbi plura necessaria. 256.
Q.4. Ad quam restitutionem teneatur, qui

Digitized by Google

INDEX

alium damnificauit in rebus ſpiritualibus. 260.
§. vnic. *Quid dicendum ſit de retrahente aliquem à Religionis ingreſſu, &c.* 262
Q. 5. Soluuntur varia quæſita q. præcedentis corolaria. 264.
Q. 6. An ex homicidio oriatur obligatio reſtitutionis. 267.
§. 1. *Ponuntur præambula pro intellectu reſtitutionis ex homicidio.* 267.
§. 2. *An clerici licitè occidere poſſint maleſactores.* 270.
§. 3. *An liceat occidere ſe ipſum in aliqua caſu.* 271.
§. 4. *Soluuntur aliqua queſita de eadem materia.* 273.
§. 5. *An in aliquo caſu liceat occidere innocentem.* 276.
§. 6. *An Reſpublica licitè concedat facultatem occidendi bannitos.* 278
§. 7. *An licitum ſit occidere inuaſorem vitæ, rerumque ſuarum.* 280.
§. 8. *An aliqua reſtitutio facienda ſit pro damno illato in vita, vel membris.* 287
§. 9. *Ob quæ damna teneatur homicida, mutilator, percuſſor, &c. reſtituere. pag.* 289.
§. 10. *Ad quid teneatur homicida, quando homicidium alteri imputatur.* 292
§. 11. *An homicida teneatur ad reſtitutionem damnorum, quando morte punitur.* 293.
§. 12. *Ad quid teneatur, qui aliquem occidit cum moderamine inculpatæ tutelæ.* 294.
§. 13. *An damna homicidij remitti poſſint ab occiſa antequam deſuat.* 295.
Q. 7. De obligatione reſtitutionis ratione ſtupri. 296.
§. 1. *Quid requiratur ad hoc vt ſtuprum committatur.* 297.
§. 2. *Ad quid teneatur Virginis ſtuprator, quando non promiſit matrim.* 299
§. 3. *ad quid teneatur d. Virginis ſtuprator quando coniugium promiſit.* 302.
Q. 8. De obligatione reſtitutionis ratione adulterij. 303.
§. 1. *Quare adulterium ſit contra iuſtitiam.* 304.
§. 2. *Quomodo adulter teneatur ad reparationem damnorum, quæ ex adulterio ſequuntur.* 365.
§. 3. *Quenam bona amittat adultera ob adulterium.* 308.
§. 4. *An filij adulterini ſint aliquorum bonorum capaces.* 309.
Q. 9. De reſtit. ratione detractionis, ſeu infamiæ illatæ. 313.
§. 1. *Quid ſit detractio, & quotuplex.* 313
§. 2. *An detractio ex genere ſuo ſit peccatum mortale.* 315.
§. 3. *Quando, & quomodo fama ſit reſtituenda.* 320.
§. 4. *Quomodo ſe gerere debeat qui in iudicio, vel extra negauit crimen ſibi, vel alteri obiectum, vbi alia curioſa.* 323.
§. 5. *An audiens detrahentem, & non contradicens, peccet mortaliter.* 326.
§. 6. *An detractio diſtinguatur à ſuſurratione, & an ſit peccatum grauius.* 327.
Q. 10. De reſtit. ratione contumeliæ. 329.
§. 1. *An contumelia conſiſtat in verbis.* 330
§. 2. *An ſemper contumelia ſit peccatum mortale.* 332
§. 3. *an contumeliæ debeant ſemper ſuſtineri.* 334.
§. 4. *Quomodo honor reſtituatur.* 335.
Q. 11. De reſtitut. facienda ratione furti, & rapinæ. 336
§. 1. *Diuiditur furtum, & eius grauitas explicatur.* 337
§. 2. *An furtum ſit ſemper peccatum.* 339.
§. 3. *An furtum ſit aliquando peccatum veniale.* 341.
§. 4. *Quanã ſit quãtitas notabilis furti* 344
§. 5. *Soluuntur aliqua queſita circa materiam furti.* 345
§. 6. *An tempore neceſſitatis licitum ſit furari.* 349.
§. 7. *Quenam ſit obligatio manifeſtandi furem.* 351.
§. 8. *Quando vxor peccet vſurpando bona mariti, &c.* 352
§. 9. *Quando filius peccet vſurpando bona paterna.* 353
§. 10. *Ponuntur quæſita curioſa de filijs. pag.* 354.
§. 11. *Quando Religioſi peccent vſurpando bona Monaſterij.* 355.
§. 12. *Quando ſerui, & famuli peccent vſurpando res domini.* 356
§. 13. *An fur teneatur ad reſtit. ſi res ſu-*

ratapereat. 359.
§.14. An restitutio fieri debeat iuxta summam æstimationem. 361.
§.15. An debeant restitui fructus percepti. 362
§.16. Quos fructus debeat restituere bonæ fidei possessor. 365
§.17. Quid agendum quando restitutio non peruenit ad dominum. 367.
§.18. Ad quam restit. teneatur qui alteri est causa damni, impediendo ab officio, &c. 389.
Q.12. Quænam restituenda sint, & quomodo. 393.
§.1. Quid debeat restituere, qui dubitat rem esse alienam. 396.
§.2. Quomodo restitui debeant bona, & debita incerta. 400.
§.3. An accepta ob causam honestam sint restituenda. 407.
§.4. An accepta ob causam inhonestam sint restituenda, vbi alia curiosa. 409.
§.5. An accepta ob simulationem, &c. sint restituenda, vbi alia videnda. 415.
§.6. An accepta per errorem, & per mendacium sint restituenda. 416
§.7. An accepta ob metum, sint restituenda. 417.
§.8. An data sub causa, vel conditione, &c. sint restituenda. 418.
Q.13. De loco vbi facienda est restitutio. 421.
Q.14. Quo tempore restitutio fieri debeat. pag. 422.
Q.15. Quo ordine restitutio fieri debeat. pag. 426.
§.1. De priuilegijs realibus creditorum, vbi de pignore, & hypotheca. 428.
§.2. De priuilegijs personalibus creditorum. 437.
Q.16. De causis excusantibus à restitutione facienda. 439.
§.1. An impotentia seu inopia excuset. 439
§.2. An debitor teneatur restituere cum detrimento sui status. 441
§.3. An remissio creditoris excuset. 445
§.4. An cessio bonorum. ibid.
§.5. An damnum quod timetur. 448
§.6. An solutio creditoris sui creditoris. ibid.
§.7. An rei interitus excuset. 449
§.8. An iudicis, vel iuris auctoritas. 451.
§.9. An religionis ingressus. 452.
§.10. An excommunicatio creditoris. 453.
§.11. Soluũtur varia quæsita de quibus dubitatur an currat obligatio restitut. 454.
Q.17. Quomodo ad restitutionem teneantur, qui ad alterius damnum cooperantur. 458.
§.1. Quomodo teneatur ad restit. iubens, seu mandans inferri damnum. 463
§.2. Quomodo teneatur ad restit. consulens damnum. 465
§.3. Quomodo teneatur ad restitutionem consentiens. 468.
§.4. Quomodo teneatur palpo, seu adulator, seu laudans. 471
§.5. Quomodo tenentur receptans. ibid
§.6. Quomodo teneatur participans. 473
§.7. Quomodo teneatur mutus. 475
§.8. quomodo teneatur non obstans. 479
§.9. Quomodo teneatur nõ manifestãs. 480

Disp.7. De iniurijs, & damnis, quę in iudicijs committuntur. 481.

Q.1. An iudex peccet exercendo iudicium sine auctoritate. ibid
§.1. An in iudice sit necessaria veritas. pag. 483.
§.2. An iudex sequi debeat veritatem publicam per allegata, &c. 484
§.3. Quando iudex procedat criminaliter, & quando ciuiliter. 489
§.4. Debet iudex iuris forma seruare, &c. 491
§.5. Quomodo iudex procedat per denunciationem. 495.
§.6. Quomodo procedat per inquisitionẽ. 501.
§.7. Soluuntur quæsita ad materiam inquisitionis spectantia. 505.
§.8. Quomodo procedat per accusationem. 510.
§.9. Soluuntur quæsita ad hanc materiam spectantia. 514.
§.10. De accusato, seu reo, &c. 516.
§.11. De rei obedientia. 521.
§.12. Explicantur, quæ spectant ad rei defensionem. 525.
§.13. Quomodo reus se defendere possit excipiendo de corpore delicti. 526.
§.14. Quomodo reus se defendat excipiendo contra iudicem. 528.

INDEX

§.15. *Quomodo excipiẽdo contra teſtes.* 530.
§.16. *Quomodo excipiendo contra proceſſum.* 533.
§.17. *Quomodo excipiendo contra propriã confeſſionem.* 536.
§.18. *Quomodo excipiendo contra ſententiam.* 537.
§.19. *Quomodo ſe defendet reus quando delictum eſt probatum ſufficienter.* 539
§.20. *Quomodo ſe defendat reus per appellationem.* 540.
§.21. *De teſtium obligatione aliiſq;* 545.
§.22. *De Aduocatis, eorumq; obligat.* 557.
§.23. *De Procuratore, eiuſq; obligat.* 558.
§.24. *De Notarij conditione, &c.* 562.
§.25. *Soluuntur quæſita de iudice, aliiſque iuſtitiæ miniſtris.* 566.
§.26. *An ſententia ferri poſſit ſine cit.* 567
§.27. *An pœna remitti poſſit.* 569.
§.28. *An ſuſpenſus tradi poſſit pro anatomia, vbi alia curioſa.* 570
§.29. *Ad quid teneatur iudex &c. violando immunitatem Eccleſiaſticam.* 572.
§.30. *Cui debeantur arma reorum, & an ſatellites ſine mandato capiant.* 573.
§.31. *De Clerici reconuentione ibid.*
§.32. *An animalia clericorum ſequeſtrari poſſint, vbi de ſalario iudicis, & alia ibid.*
§.33. *Ponuntur aliquæ formulæ.* 574.
§.34. *Quanam fides debeatur hiſtorijs, & Chronicis.* 577.

Diſp. 8. De contractibus in communi. 577.

Q.1. Quid ſit contractus, vbi alia. 578.
Q.2. Quot modis cõtractus diuidatur. 580
Q.3. Quid ſit pactum, vbi plura. 582.
Q.4. Quinam contrahere poſſint. 587.
§.vnic. *Tutor, & curator, quos contractus facere poſſint.* 590.
Q.5. An contractus per errorem, vel dolum factus, ſit validus. 593.
§.1. *Quid de contractu per errorem facto ſit ſentiendum.* 594.
§.2. *Quid ſentiendum de contractu facto per dolum.* 595.
Q.6. An contractus ex metu celebratus, ſit validus. 598.
Q.7. An contractus ſine ſolemnitate celebratus, ſit validus 601.
Q.7. An contractus celebratus ſub cauſa, modo, demonſtrat. vel conditione, obliget. 603.
§.1. *Quomodo celebretur contractus ſub demonſtratione.* 606.
§.2. *Quomodo celebretur contractus ſub conditione.* 607.
§.3. *Soluuntur varia quæſita ad materiã contractus in communi pertinentia.* 611.

Diſp. 9. De emptione, & venditione. 628.

Q.1. Quid ſit emptio, & venditio. ibid.
Q.2. Quinam vendere, vel emere prohibeantur. 621.
Q.3. Quænam res vendi poſſint. 624.
§.1. *Soluuntur aliqua quæſita de ijs, quæ vendi non poſſunt.* 628.
§.2. *An vendi poſſint officia publica.* 631.
Q.4. An iuramentum confirmet venditiones, cæteroſque contractus. 632.
Q.5. An liceat carius vendere credito, vbi de lucro ceſſante. 637.
Q.6. An res plus vendi poſſit, quando erat reſeruanda in aliud tempus. 640.
Q.7. An in emptione quæ fit anticipata ſolutione, minus ſolui poſſit. 642.
Q.8. An mercatores poſſint licitè vendere pretio ſummo, & ſtatim emere infimo. pag. 645.
Q.9. An emptio, & venditio cum pacto retrouendendi ſit licita, vbi de alijs pactis. 646.
§.1. *Quid ſit pactum legis commiſſoriæ, & quomodo practicetur.* 649.
§.2. *Quid ſit pactum additionis in diẽ.* 650
§.3. *Quid ſit pactum quo fructus rei venditæ pertinent ad venditorem.* 653.
§.4. *Explicantur alia pacta vendit.* 655.
Q.10. Quibus ex cauſis venditio reſcindi poſſit. 659.
§.1. *Ponuntur aliæ cauſæ ob quas venditio reſcindi poteſt.* 662.
§.2. *An liceat ab emptione diſcedere.* 664.
Q.11. Apud quem ſit periculum, & commodum rei venditæ. 666.
Q.12. Quas actiones habeat venditor in emptorem, & è contra. 669.
Q.13. Ad quos pertineant fructus rei venditæ. 672.
Q.14. Quid ſimul cum re vendita, vendi-

INDEX

ditum intelligatur. 674.
Q.15. Quænam sint obligatio venditoris. 677.
§.1. *An vitium rei venditæ reddat irritam venditionem.* 678.
§.2. *An res vendi possit pretio currenti, quando venditor scit quod breui minui debet pretium.* 683
§.3. *Soluuntur aliqua quæsita ad materiam venditionis spectantia.* 686.
§.4. *Quando venditor teneatur de euictione.* 688.
Q.16. Quænam sint obligationes emptoris. 691.
Q.17. Quodnam sit iustum rei pretium. pag. 694.
Q.18. Quid, & quotuplex sit monopolium. 698.

Disp. 10. De locato, & conducto. 701.

Q.1. Quid sit locatio, & quotuplex. ibid.
Q.2. Quinam locare, & conducere possint. 703.
Q.3. Quænam possint locari. 706.
Q.4. Quænam sint de locationis, conductionisque substantia. 708.
Q.5. An locatio, & conductio transeant ad hæredes. 711.
Q.6. Ex qua culpa locator, & conductor teneantur. 714.
Q.6. Ad quid teneatur locator, qui se obligauit ad casus fortuitos. 719.
Q.7. Quænam sint potissimæ locatoris obligationes. 720.
§.1. *In quibus casibus locator repetat rem locatam, &c.* 722.
§.2. *In quibus casibus locator remittat pensionem.* 727.
§.3. *Quinã possint expellere vicinos.* 729.
Q.8. Quænam sint conductoris obligationes. 731.
§.1. *Quid agat conductor indebitè expulsus.* 732.
§.2. *Soluuntur pulchra quæsita de conductore seu colono.* ibid.
§.3. *Quænam sit congrua merces famulorum.* 735
§.4. *Soluuntur aliqua quæsita pro complemento locationis, &c.* 740.

Disp. 11. De emphyteusi. 742.

Q.1. Quid sit emphyteusis, quæ ratio, &c. ibid.
Q.2. Quinam possint dare in emphyteusim &c. 744.
§.1. *Quænam emphyteuticari non possint.* 746.
§.2. *Quas conditiones requirat iste contractus.* 747.
§.3. *Quotuplex sit ibid.*
Q.3. An res emphyteutica possit alienari. 748.
Q.4. An quando res emphyteutica alienatur, debeatur laudemium. 751.
Q.5. Ex quibus causis ex non soluto canone, res transeat in commissum. 751.
Q.6. An emphyteuta alienas irrequisito, Domino, cadat in commissum. 755.
Q.7. Quomodo fiat successio in emph. 758
Q.8. Soluuntur varia quæsita de emphyteusi. 760.

Disp. 12. De contractu feudi. 762

Q.1. Quid sit, & quotuplex feudum ibid.
Q.2. Quænam infeudari possit. 764.
Q.3. Qui possint infeudare. 765.
Q.4. Quibus modis feudum acquiratur, vbi de inuestitura. 767.
§.1. *Quomodo feudum acquiratur præscriptione.* 768.
§.2. *Quomodo acquiratur successione.* 769
§.3. *Quid faciat feudatarius circa feudum.* 772.
§.4. *Quænam sint obligationes vasalli.* 774
§.5. *Ob quas causas feudum amittatur.* ibid.
Q.5. Quænam sint actiones vasalli, & Domini. 777.
Q.6. Quinam sit index competens in causis feudalibus. 778.

Disp. 13. De commodato, deposito, mãdato, precario, pignore, hypotheca, fideiusor. assecur. & fideic. 781.

Q.1. Commodatum quid, & quotuplex sit. ibid.
§.1. *Quis possit commodare, & quæ commo-*

INDEX

modari valeant. 782.
§. 2. Quænam pertineant ad essentiam commodati. 784
§. 3. Quænã sunt obligat. cõmodatarij ibid.
§ 4. Soluuntur quæsita de commodato. 787
Q. 2. De deposito, &c. 789
§. 1. Quænam sit natura depositi iudicialis, seu sequestri. 790
§. 2. Qui possint deposit are, &c. 793.
§. 3. Ex qua culpa teneatur depositarius. pag. 794.
§. 4. An depositarius uti possit deposito. 795
§. 5. An depositarius præferatur alijs creditoribus, & quomodo probetur depositum. 796.
§. 6. Soluuntur aliqua quæsita de deposito ibid.
Q. 3. De mandato, &c. 800
§. 1. Quot modis mandatum contrahatur, vbi de diuisione illius. 801.
§ 2. Quinam mandare possint. 802.
§. 3. De quibus rebus mandatum dari nequeat. 803.
§. 4. Ex qua culpa mandatarius teneatur, vbi de mandante. 804.
§. 5. Quomodo mandatum finiatur. 806
Q. 4. De precario, &c. 809.
Q. 5. De pignore, &c. 811.
§. 1. Quibus modis pignus contrahatur. 812
§. 2. Quænam pignorari possint. 813
§ 3. Quænam pacta in pignore prohibeantur. 814.
§. 4. Quodnam ius habeat creditor in pignus. 815
§. 5 Quas habeat obligat. qui pignus habet. 816.
Q. 6. De hypoteca &c. 818.
§. vnic. Soluuntur quæsita de hac materia. ibid.
Q. 7. De fideiussione, &c. 820.
§. 1. Quis possit pro alio fideiubere. ibid.
§. 2. Soluũtur varia quæsita de hac re. 822
Q 8. de assecuratione, &c. 824.
Q. 9. De fideicommisso, &c. 825.

Disp. 14 De mutuo, & vsur. 828

Q. 1. Quid, & quotuplex sit mutuum. ibid.
§. 1. Quinam prohibeantur mutare. 829.
§. 2. Quænam sint obligat. dantis, & accipientis mutuum. 833.
§. 3. An dentur casus in quibus aliquid accipi possit ex mutuo. 834.
§. 4. Soluuntur varia quæsita de mutuo pag. 835.
Q. 2. De vsura quid sit, quouè iure sit prohibita. 838.
Q. 3. An ratione lucri cessantis, & damni emergentis, anuè ratione periculi, aliquid accipi possit ex mutuo. 841
Q. 4. Quænam pacta in mutuo, contineant vsuram. 844.
Q. 5. Quid de vsura mentali sit sentiendum, vbi de monte pietatis. 847.
§. 1. An montes pietatis sint ab vsura immunes. 849.
§. 2. An montes vacabiles, & non vacabiles, contineant vsuram. 850
Q. 6. An vsurarius sit dominius rei vsurariæ, vbi alia curiosa. 851.
§. vnic. Ponuntur varia quæsita de vsura. 853.

Disp. 15. De contractu soc. 856.

Q. 1. Quid sit contractus societatis, quotuplex, quasque leges requirat. 853.
Q. 2. An finita societate pecunia sit illi restituenda, qui illam posuit, &c. 858.
Q. 3. Quomodo lucrum sit diuidendum, vbi de contractu trium. 861.
Q. 4. De societate animalium, alijsq; 863.
Q. 5. De societate officiorum, &c. 864.
Q. 6. Explicantur aliæ societates. 865.
§. vnic. Soluuntur quæsita de societate. 867

Disp. 16. De ludo, & sponsionibus. 868.

Q. 1. Ponuntur præambula de ludo. 869.
Q. 2. Quinam ludere prohibeantur, & quinam ludi prohibiti. 871.
§. 1. Soluuntur quæsita de ludo cler. 872.
§. 3. Quid dicendum de ludis laicorũ. 875.
§. 3. Soluuntur quæsita de ludo. 785.
Q. 3. Quid de spõsionibns sentiẽdũsit. 877.

Disp. 17. De Promissione, stipulatione, donatione, & transactione. 880.

Q. 1. Ponuntur præambulâ de promissione

vbi

Digitized by Google

INDEX

vbi de eius obligatione. ibid.
Q.2. An promissio interior homini facta, obliget promittentem. 883
§. vnic. an promissio turpis sustineatur, vbi alia. 886.
Q.3. Quid sit stipulatio, &c. 889.
Q.4. De donatione in communi, & alij. 892
§. 1. An in donatione requiratur insinuatio. 895.
§. 2. Ex quibus capitibus inducatur donatio tacita. 896.
§. 3. An sit valida donatio omnium bonorum. 897.
§. 4. An donatio inter viuos reuocari possit. 898.
§. 5. Quid dicendum de donatione inter Patrem, & Filium. 902.
Q.5. De donatione causa mortis. 904.
Q. 6. De donatione ante nuptias. 906.
Q. 7. De donat. inter virum, & vxorem. pag. 910.
§. vnic. Soluuntur quæstiones de donat. 912.

Disp. 18. De cambijs. 913.

Q. vnica quid, & quotuplex sit cambium, vbi alia necessaria traduntur. 914.

Disp. 19. De censibus. 917.

Q. 1. De nomine, definit. & diuisione census. 919.
Q. 2. Quænam sit forma seruanda in constitutione census. 921
§. 1. Probatur iustitia census personalis iure naturæ. 922.
§. 2. Ponuntur quæsita circa materia in qua census fundari potest. 925.
§. 3. Resoluuntur quæsita de re immobili censui subiecta. 929.
§. 4. Explicatur 2. conditio census, quod res debeat esse fructifera. 931.
§. 5. Explicatur 3. conditio, quod res sit certis finibus designata. 932
§. 6. De 4. condit. census, quod fiat in pecunia numerata. 933
§. 7. De 5. condit. census quod fiat per instrumentum. 934
§. 8. De 6. condit. census, quod ematur iusto pretio. 935
§. 9. de 7. condit. census quod non fiant solutiones anticipatæ. 936
§. 10. De 8. condit. census, quod non soluatur pensio dato casu fortuito. 938
§. 11. De 9. condit. census, quod non ponatur pactum de non alienando rem censitam. 939.
§. 12. De 10. conditione census, quod in venditione rei, emptor census præferatur. 940.
§. 13. De 11. condit. census, quod non fiant pacta, quod mora sus debitor teneatur ad interesse. 942
§. 14. De 12. condit. quod census augeri non possit, vel nouum creari, &c. 943.
§. 15. De 13. condit. quod non fiant pacta de solutione eorum. 944.
§. 16. De 14. condit. quod re perempta, pereat. ibid.
§. 17. De 15. condit. quod eodem pretio redimi possit. 945
§. 18. De vlt. condit. quod præmoneatur dominus in venditione &c. 947.
Q. vlt. De censu vitalitio, &c. 948

Disp. 20. de vltimis volunt. 950.

Q. 1. De testamentis, & annexis. ibid.
§. 1. Quid, & quatuplex sit testamentum. ibid.
§. 2. An solemnitas sit essentialis, an probatoria. 951.
§. 3. Quam solemnitatem requirat testamentum clausum. 952.
§. 4. Quam solemn. requirat testam. apertum seu nuncupatiuum. 954
§. 5. Quid sit Codicillus, &c. 956
§. 6. Quinam possint testari. 958
§. 7. De priuilegijs testam. ad pias causas. 961.
§. 8. De testam. inualidis, & irritandis. 962.
§. 9. Quomodo fiat hæredis institutio, vbi de testam. inoffic. 964.
§. 10. Quid, & quotuplex sit substitutio. 967.
§. 11. Quænam sit liberorum legitimus, &c. pag. 969.
§. 12. Quomodo testam. debeant interpretari. 970
§. 13. Qui possint esse executores testam. pag. 971.
§. 14.

Digitized by Google

INDEX

§.14. De administratione executoris. 972
§.15. De deuolutione executoris ad Episcopum. 974.
§.16. Soluuntur quæstiones de testam. 976
§.17. Commoda heredis faxientis inuentarium. 977
Q.2. De legatis. 979.
§.1. Quid sit legatum, & quibus verbis concipiatur. ibid.
§.2. Quis legare possit, & cui, &c. 982
§.3. Quid de legatis factis Fr. Minoribus. 983.
§.4. Soluuntur aliquæ quæstiones de legatis. pag. 985.
§.5. Iudicium de legatis generalibus, incertis, & dubijs. 987.
§.6. Quænam dicantur legata pia, eorumque priuilegia. 989
§.7. Quid sit falcidia, & trebellianica. pag. 990.
§.8. De mutatione legatorum, &c. 991
§.9. Qui mandare possint vt legata soluantur. 995.
§.10. Soluuntur varia quæstiones de legatis. pag. 997.

IESVS ✝ MARIA.

COncedimus R.P.F.Gabrieli à S.Vincentio Priori N.Conuentus Nouocomensis,vt in lucem edere possit opus cuius titulus est: *De Iustitia,& Iure,&c.*& alia opera ab ipso composita,vel componenda, dummodo ab vno, vel altero ex nostris videantur, & digna luce iudicentur, & hoc quantum ad nos attinet. In quorum fidem præsentes dedimus sigillo nostro munitas, ac propria manu subscriptas. Datum Ferrariæ die 13. Martij anno 1652. *Padre Gabriele mio auerta che gli commando,che non solo stampi quest'opera,ma ancora le altre che hà composte; è per l'auuenire comporrà, è questo li serua per sempre, se da alcuno de miei successori non gli sarà ordinato l'oppostо, solo desidero che gli significhi questo mio commando.*

Fr.Franciscus à Sanctissimo Sacramento Generalis.

NOs infrascripti vidimus opus: *De Iustitia, & Iure, &c.* à P.Fr. Gabriele à S.Vincentio Priore N. Conuentus Nouocomi Compositum, nihilque in eo reperimus bonis moribus, aut religioni contrarium quinimmo ob singularem, & perspicuam in eo contentam Doctrinam dignum existimamus, quod ad publicam vtilitatem typis quanto citius mandetur, in quorum fidem hæc proprijs manibus subscripsimus. Datum Nouocomi die 4. Septembris 1652.

Fr. Hyacinthus à S. Vincentio.
Fr. Iacobus à S. Gotardo.

Imprimatur.
Si videbitur Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij Apostol.

O' Arch. Patrac. Vicesg.

Imprimatur.
Fr. Raimundus Capisuccus Sacri Palatij Apostolici Magister Ordinis Prædicatorum.

PROOE-

Digitized by Google

R. P. F. GABRIELIS
A S. VINCENTIO
DE IVSTITIA, ET IVRE
PROOEMIVM.

VERA iuſtitia duo præcipuè habet officia. Primum eſt Deum vt Patrem, & Dominum agnoſcere, eumque vt Patrem diligere, vt Dominum metuere. Deus namque qui nos genuit, qui vitali ſpiritu animauit, qui alit, qui ſaluos facit, habet in nos, non modo vt Pater, verum etiam vt Dominus licentiam caſtigandi, & vitæ, ac necis poteſtatem; vnde illi & honor, & amor ex quadam iuſtitia ab homine debetur. Secundum iuſtitiæ officium eſt, hominem vt fratrem agnoſcere; Deus enim omnes nos fecit, & ad iuſtitiam inter nos ſeruandam pari conditione deſtinauit, fraternaque neceſſitudine copulauit. Attende ſimilitudinem. Granum eſt primò, ex Tertull. *lib. de veland. virgin.* & de grano frutex oritur, & de fructice arbuſcula enutritur. Deinde rami, & frondes inualeſcunt, & totum arboris nomen expanditur; inde germinis tumor, & flos de germine ſoluitur, & de flore fructus aperitur. Is quoque rudis aliquandiu, & informis, paulatim ætatem ſuam dirigens, eruditur in ſaporis manſuetudinem. Sic & iuſtitia, nam primò fuit in rudimentis naturæ; de hinc per legem, & Prophetas promota fuit in infantiam; poſtea per Chriſti Domini prædicationem efferbuit in iuuenatutem. Demum per Spiritum Sanctum redacta fuit ad maturitatem. Quid enim homo homini debeat, lex diuina per Spiritum Sanctum manifeſtata præſcribit, quæ docet, quod quicquid homo homini præſtat, Deo præſtat: Nec vlli facias, quod pati nolis, ſed vlterius animum, de tuo metiaris: transfer in perſonam alterius, quod in te ſentis, & in tuam quod de altero iudicas, & intelliges tam te iniuſtè facere, ſi alteri noceas, quam alterum ſi tibi. Tres affectus, vel, vt melius dicam, tres furiæ ſunt, quæ in hominum animis iniuſtitias ciunt, & delinquere cogunt. Ira, quæ vindictam cupit; auaritia,

Digitized by Google

quæ opes deſiderat, & libido quæ voluptates appetit. Hæc vitia extirpanda ſunt ab amatore iuſtitiæ, cæteroquìn non per viam vitæ, ſed mortis incedet. Nam metus legum, ſcelera non comprimit, ſed ſolum licentiam ſubmouet. Poſſunt quidem leges delicta punire, ſed non poſſunt conſcientiam munire. Vbi conſcientia recta non eſt, legum præſides muneribus, præmijſque facilè corrumpuntur, & vel in remunerationem malorum, vel in perniciem iuſtorum ſententias venditabunt. Teneat ergo meus Lector innocentiam, vt teneat iuſtitiam, placeat iuſtitia, diſpliceant voluptas, auaritia, ira, quæ iniuſtitiæ cauſæ ſunt, & radices. Faxit Deus quod tibi mi lector vtilis ſit, & proficuus labor meus, vt tibi & mihi veram inſtillet iuſtitiam, veramque ſanctitatem:

DIS-

Digitized by Googl

DISPVTATIO I.

De iuſtitia in communi,

1 DE iuſtitia, quæ eſt virtus præſtantiſſima inter omnes virtutes morales, & inter Cardinales nobiliſſima, agit D. Thomas 2.2. *à q.* 57. vſque ad 122. includendo non ſolum partes ſubiectiuas, verum etiam potentiales vt ſunt Religio, Pietas, &c. Et licet de hac virtute non ſolum D. Thomæ expoſitores copioſiſſimè, & doctiſſimè tractauerint, verum etiam alij plurimi non tantum ex Theologis, quantum ex iuris peritis, quia tamen humana libido per temporum iniquitatem parit, parturitque in dies nouas fraudolentiæ formas, quibus contra ius, & fas ſuam quiſque expleat auaritiam, ideo placuit poſt alios de hac materia agere, vt iniqua, iniuſtaque pacta, iniuſti contractus, aliaque plura iniqua conuenta explicentur, vt ſic de re veteri, noua materia lectori proponatur; vt autem clarè, & ordinatè procedamus, ſit.

QVAESTIO I.

Quodnam ſit obiectum materiale iuſtitiæ.

2 OBIECTVM cuiuſcunque habitus, vel potentiæ eſt duplex, materiale, & formale; materiale eſt illud circa quod potentia, vel habitus verſatur. Formale eſt modus, vel ratio ſub qua potentia, vel habitus tendit in obiectum materiale; & vocatur obiectum ſpecificatiuum. Conueniunt omnes, quod obiectum materiale circa quod iuſtitia verſatur, ſit ius; variant tamen in explicando ſecundum quam ſignificationem ius, obiecti iuſtitiæ rationem exerceat. Pro quo nota, quod nomen *ius* varias habet acceptiones; nam primò accipitur pro ipſa legum ſcientia, quæ alio nomine vocatur iuris prudentia, quo ſenſu Celſus egregius Iuriſconſultus definiuit ius, quod ſit *ars boni, & æqui*, ideſt legum peritia, qua declaratur, & præſcribitur quid ſit bonum, & æquum. Secundò nomen ius ſignificat ipſam iudicis ſententiam; iudex namque cum ſententiam profert, ius dicere dicitur. Tertiò, non numquam ius accipitur pro loco, ſeu tribunali vbi cauſa agitur, & ſententia datur. quo ſenſu dicitur comparere in iure, trahi ad ius, vocari ad ius, &c. Quartò accipitur ius pro lege, ſeu pro iuſſo, ſeu mandato, vel præcepto, & hæc eſt ſatis communis iuris acceptio, quo in ſenſu tot ſunt iura, quot præcepta, ſeu iuſſa, ſeu leges. Hinc dicitur ius naturale, ius diuinum, ius humanum, &c. Quocirca reddere honorem parentibus, alienum reſtituere, dicuntur de iure naturali. Suſcipere Baptiſmi ſacramentum, Euchariſtiam, Pœnitentiam, &c. dicuntur de iure diuino. Seruare feſta, ieiunia, &c. dicuntur de iure poſitiuo humano. Quintò accipitur ius pro ea poteſtate quam quis habet aliquid faciendi, vt impediri minimè debeat. Vnde qui rem ſuam conſumit, vendit, defendit, &c. dicitur vti iure ſuo. Item qui vim vi repellit, dicitur vti iure ſuo. Sextò accipitur ius pro iuſto, & non pro iuſto quomodocunque, vti eſt æquum, bonum honeſtum, &c. ſed pro eo iuſto, quod eſt alteri debitũ, & ad æqualitatem cõmenſuratum,

3 Conueniunt omnes, quod ius in prima acceptione acceptum, ſcilicet pro ſcientia legum non ſit obiectum iuſtitiæ, cum iuſtitia non reſpiciat ſcientiam legum, quæ ſpeculatiuum quid eſt, ſed praxim, cum ſit virtus moralis. Neque etiam pertinere poteſt ad obiectum materiale iuſtitiæ, iudicis ſententia, cum eſſe poſſit & iuſta, & iniuſta. Neque etiam locus vbi ius dicitur propter eandam rationem. Mihi etiam certum videtur, quod ius acceptum pro lege, pro iuſſo, ſeu mandato, ſeu præcepto, non ſit proprium, & rigoroſum iuſtitiæ obiectum; nam licet in me ſit debitum obſeruandi legem, & præceptum, non eſt in ipſa lege proprium, & rigoroſum ius, ſeu poteſtas, ſed ſolum ſecundum, quid in ordine ad me, vt ipſam ſeruem.

4 Pro quo nota, quod ius iuſtitiæ ex communi hominum ſenſu, eſt ad alterum ſicut & ipſa iuſtitia; res autem ratione carens, nec propriè alterum eſt, nec ius, nec debitum iuſtitiæ, nec iniuſtitiæ fundare poteſt. Quo circa qui rem alterius vſurpat, non dicitur violare ius rei, ſed domini, qui rem alterius deſtruit, non irrogat iniuriam rei, ſed domino, & ſic cum lex, iuſſum, vel præceptum careant vſu rationis, non poſſunt ius iuſtitiæ fundare, ac ſubinde non poſſunt pertinere ad obiectum etiam materiale iuſtitiæ.

5 Obiectum ergo materiale iuſtitiæ eſt ius in duabus vltimis acceptionibus ſimul, ita quod nec ſola poteſtas ſit obiectum, nec ſolum iuſtum, ſed vtrumque ſimul. Vnde intantum iuſtum, eſt obiectum iuſtitiæ, inquantum eſt commenſuratum poteſtati alterius. Quare intantum ego teneor tibi ſoluere centum, inquantum tu habes poteſtatem, ſeu ius exigendi centum. Igitur ius, quod eſt obiectum iuſtitiæ, duo dicit, in vno debitum, in altero ius exigendi: ius exigendi eſt quid prius in obiecto iuſtitiæ, & obligatio ſoluendi, eſt quid poſterius, & intantum quis dicitur facere iuſtum, inquantum debitum ſoluendo, alterius explet poteſtatem, ſeu ius. Et in tantum quis dicitur facere iniuſtum, inquantum indebitè alterius violat poteſtatem, ſeu ius, quod quis habet ſuper bona ſua. Et ſic obiectum iuſtitiæ, eſt opus externum alterius iuri, ſeu poteſtati commenſuratum. Res autem ipſæ ſunt materia circa quam; quod exemplo iniuſtitiæ explicari poteſt. Nam obiectum iniuſtitiæ non ſunt res circa quas iniuſtitia verſatur, vt res aliena quæ furripitur, ſed ipſa furreptio, per quam alterius ius, ſeu poteſtas, quam habet in ſua re, violatur. Ita obiectum materiale iuſtitiæ, non ſunt res circa quas iuſtitia verſatur, ſed actus illi externi per quos alterius ius, ſeu poteſtas æquatur. Verum quia ius pro lege, pro iuſſo, pro præcepto, aliquo modo reductiue pertinet ad iuſtitiæ obiectum, & ex alia parte multum deſeruit ad obiectū iuſtitiæ cognitionem eius explicatio, aliqua de illo promenda ſunt in ſeq. §.

§. I. *Quot ſint iuris ſpecies, vbi de lege veteri*

6 CVM ius pro lege, pro iuſſo, pro mandato, pro præcepto frequentiſſimè accipiatur, & iuſtitia dicat, quod etiam hoc ius illæſum ſeruetur, aliqua de ipſo dicenda ſunt: & cum hoc ius quoddam ſit mandatum, ſeu ſuperioris præceptum, totuplex erit, quotuplex erit ſuperior. Eſt autem ſuperior triplex, Deus, cuius præcepta dicuntur *ius diuinum*. Natura, cuius præcepta dicuntur *ius naturæ*. Et Principes hominum, quorum præcepta dicuntur *ius hominum*. Et quia Principes hominum, alij ſunt læculares, alij Eccleſiaſtici, ideo ius humanum eſt duplex, Ciuile, ſeu ſæculare, & Eccleſiaſticum, ſeu Canonicum, & vtrumque vel eſt in re, vel ad rem, de quo num. 98.

7 Ad ius Diuinum pertinent omnia Dei præcepta, quæ in vtroque teſtamento continentur. In lege veteri quadruplicia præcepta continentur, ſcilicet moralia, cœremonialia, iudicialia, & alia minora, quæ ad iſtorum obſeruantiam, & impletionem ordinantur. Moralia præcepta illa ſunt, quæ ad virtutum actus pertinent, & continentur in Decalogo, licet non eodem modo, nam præceptum de dilectione Dei, & proximi, expreſsè non ponitur in Exodo, cum

ſit

sit quoddam præambulum ad omnium aliorum obseruantiam. Præcepta cœremonialia sunt *illa*, quæ ad exteriorem Dei cultum specialiter spectant. Nam licet colere Deum sit præceptum morale, tamen hoc facere cum illis, vel his oblationibus, hostijs, cœremonijs, &c. est præceptum cœremoniale. Præcepta iudicialia, ea sunt, quæ ordinantur ad iustitiam seruandam cum proximo: nam licet iustitiæ actus in genere ad præcepta moralia ordinentur, tamen modi speciales, speciales accommodationes, & determinationes ad præcepta iudicialia spectant.

§. 2 *Quid sit Ius naturale.*

8 IVS naturale ait Gratianus *dist. 5. in princ.* inter omnia iura primatum obtinet tum tempore, tum dignitate, cœpit enim à mundi exordio, cum primo rationalis creatura creata est; non variatur tempore, nec loco, sed immutabile semper permanet. Huius iuris regula, est dictamen rationis, secundum eius lumen naturale, quod super nos signauit Dominus, iuxta illud *signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Habet ius naturale tres gradus. Primus est earum rerum, quas singuli ex naturali rationis dictamine intelligũt esse faciendas. Vti sunt præcepta de honorandis parentibus, de non occidendo, de non furando, &c. Secundus est eorum, quæ nonnisi per disciplinam cognoscuntur esse de iure naturæ, ac proinde solis sapientibus sunt nota, vt est senes esse honore dignos, &c. Tertius gradus est eorum præceptorum, quæ non cognoscuntur esse de iure naturæ; nisi per diuinam institutionẽm, vt quod Deus sit tali, vel tali modo colendus; quod idola non fabricentur, neque colantur, &c.

9 Differt autem ius naturale à consuetudine, & constitutione. Nam naturali iure omnia sunt communia, iure vero consuetudinis, aut constitutionis, hoc meum est, illud tuum, illud vero alterius. Item quæcunque moribus recepta sunt, vel scripturis comprehensa, si naturali iure aduersentur, irrita habenda sunt, & vana. Ius naturale indispensabile est, nisi fortè duo mala ita vrgeant, vt eorum alterum necesse sit eligere. Vide Sylu. *verb. consuetudo* Greg. Lopez *l. 3. glos. 1 tit. 2. part. 1.* Petr Rauen. *de consuetud. sect. 3. num. 51.* Nauar. *de redit. Eccles. quæst. 1. monit. 24. num. 1.* & alios.

10 Pro quo nota ex D. Thom. 2. 2. *qu. 57. art. 2. ad 1.* quod ius naturale est quidem immutabile secundum se, tamen ratione alicuius circunstantiæ mutari potest. Attende D. Thomæ verba. *Illud, quod est naturale habenti naturam immutabilem, oportet, quod sit semper, & vbique tale. Natura autem hominis est mutabilis, & ideo id quod naturale est homini, potest aliquando deficere. Sicut naturalem æquitatem habet, vt deponenti depositum reddatur. Et si ita esset, quod natura humana semper esset recta, hoc esset semper seruandum. Sed quia quandoque contingit, quod voluntas hominis deprauatur, est aliquis casus, in quo depositum non est reddendum, ne homo peruersam voluntatem habens, male eo vtatur, vt puta si furiosus, vel hostis reipublicæ, arma deposita reposcat.* Igitur ius naturale secundum se immutabile quidem est manente obiecto eodem modo circunstantionato, secus si circunstantiæ mutentur, vt in casu allato à S. Tho. liquet. Dici etiam potest, quod absolutè, & in omni casu ius naturale immutatum maneat, & quod quando circunstantiæ obiecti mutãtur, vt in casu dicto, non sit de iure naturali, nec enim ius naturale dictat, quod deposita arma furioso reddantur.

11 Verum retento priori dicẽdi modo sciendũ est, quod aliter, & aliter variari possunt, & quę sunt de iure naturali, & ea, quæ sunt de iure positiuo. Nam ea, quæ sunt de iure naturali non variantur per variationem factam in ipso iure naturali, sed ob variationem obiecti per additionem nouæ circunstantiæ, quæ extrahit obiectum à numero eorum, quæ ius naturale comprehendit. Vnde ea variatio contingit ex sola mutatione, vel additione circunstantiæ sine vlla dispensatione, aut mu-

mutatione iuris; lumine naturale dictante, quod durante lege, vt antea in ſe ipſa, non intelligatur adeſſe, nec vrgere in eo euentu. Vnde numquam fuit de iure naturali quod depoſitus enſis redderetur furioſo petenti · At ius poſitiuum variari, mutarique poteſt, non ſolum per mutationem factam in obiecto per additionem, vel ſubtractionem alicuius circunſtantiæ, ſed etiam per mutationem factam in ipſa lege, vel per diſpenſationem, vel per abrogationem, &c. Ratio vtriuſque eſt, quia ius naturale, cum ab hominum voluntate non pendeat, ab illa mutari non poteſt. At ius poſitiuum cum dependeat à voluntate legislatoris, ab ea mutari poteſt, res enim per quas cauſas naſcitur, per eaſdem diſſolui poteſt, cap. *omnis*, 27. *quæſt.* 2. & cap. *omnis res*, *de reg. iur. in* 6. Valaſc. *conſ.* 130. *num.* 17. Narbona *de appellat. à Vic. ad Epiſc. p.* 1. *num.* 95. & alij.

12 Hinc fit, quod ius humanum efficere poteſt vt aliquid liceat, quod eo ſecluſo non liceret, non quod ius humanum mutare valeat ius naturale, ſed quia talem addere poteſt circunſtantiam ex parte obiecti, vt ceſſet eſſe de iure naturali. Nam ius naturale dictat, quod res aliena ſit reſtituenda, & tamen ius humanum ad tollendas lites aſſignauit tempus præſcriptionis, quo tranſacto ceſſat reſtitutionis obligatio. Hoc autem ideo eſt, quia ius humanum ratione poteſtatis, quam habet in bona ſubditorum, facit, quod res quæ aliàs erat aliena, non ſit amplius talis, ac ſubinde ceſſat eo in caſu ius naturale dictans reſtitutionem.

13 Eſt autem ſciendum, quod aliqua dicuntur de iure naturali poſitiuè, & illa mutari nequeunt niſi modo explicato; alia autem ſunt de iure naturali priuatiuè, & iſta facilius mutari poſſunt. Exemplum habes in bonorum communitate, nam iſta non eſt de iure naturali poſitiuè, cum natura de hac bonorum communitate nihil ſtatuerit poſitiuè; ſed eam prout primò facta eſt reliquit, relinquendo, quod homines pro ſuo arbitratu de bonis quæ ſpectata rerum conditione, qua res à Deo humano generi donatæ ſunt, nulli eas in particulari appropriando, diſponerent. Si enim res de iure naturali poſitiuè eſſent communes, non potuiſſent ſine læſione eiuſdem iuris naturalis appropriari. In hoc ſenſu homines dicuntur iure naturali liberi, ſcilicet priuatiuè, non poſitiuè, quia ſpectata prima rerum conſtitutione, & hominis natura homines eodem modo naſcuntur, tamen ſuppoſito bello, quo fas eſt inimicos interficere, ſeruari potuerunt, ac proinde in ſeruitutem redigi.

§. III. *Ius gentium explicatur.*

14 VAriæ ſunt de iure Gentium ſententiæ. Aliqui enim volunt non eſſe vnum tantum, ſed duplex. Vnum primæuum, quod cum ipſo humano genere cæpit, vt eſt obſeruantia fidei datæ Deo, Religio, & alia, de quibus in *l. veluti*, *ff. de iuſtit.* Alterum eſt ſecundarium, quod ſibi vniuerſæ gentes conſtituerunt, vt bella, ſeruitutes, &c. de quibus in *l. ex hoc iure. ff de iuſtitia*, ſic Bart. in *l. ſi id quod*, *n.* 2. *ff. de condit. indeb.* quem plures ſequuntur teſte Pinel. *in rubr. C. de reſcind. vendit. p.* 1. *cap.* 1. *nu.* 11. Et ſic volunt, quod ius Gentium aliud ſit naturale, & aliud humanum, differt tamen ius Gentium naturale à iure purè naturali, quod ius Gentium naturale ſit illud, quod naturalis ratio dictat abſque aliqua conſtitutione, & eſt ſolum commune hominibus, non reliquis animantibus. Ius vero naturale ſit illud, quod etiam reliquis animantibus ſit commune. Alij etiam dicunt, quod ius naturale ſit illud, quod dicit ſolum prima principia naturalia, ius vero Gentium dicat concluſiones ex illis principijs deductas.

15 Nihilominus recedendum non eſt à communi Theologorum ſententia, quod ius Gentium ſit vnum dumtaxat, illudque humanum, quod definitur, quod ſit ius *quo omnes, aut ferè omnes gentes, ſeu nationes vtuntur*. Vnde ius Gentium eſt illud, quod ex communi hominum conſenſu, & quaſi conſpiratione ſine ſcriptis inductum eſt. Quocirca non eſt proprium cuiuſque ciuitatis, ſed omnium Gentium,

ſiue

siue per proximas, siuè per remotas consequentias à iure naturali deducatur.

16 Sed quæres 1. quænam dicantur esse de iure Gentium? Respondetur esse sequentia, quæ habentur cap. *ius Gentium, dist.* 1. vbi dicitur - *Ius gentium est sedium occupatio, ædificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, fœdera, paces, inducię, legatorum non violandorum Religio, connubia inter alienigenas prohibita... Hoc inde ius Gentium appellatur, quia eo iure omnes ferè gentes vtuntur.* Quid autem sit sedium occupatio explicat gloss. ibidem verb. *sedium*, vbi dicit. *Sedium... scilicet hostium, vt* 23. *q.* 7. *si de rebus*, & *q.* 5. *dicas aliquis. Instit. de re. di.* §. *item quæ ex hostib. ff. de acq. re. do. naturalem*, §. *fin. vel dic sedium vacantium, quæ occupanti conceduntur. &c.* Cælius Lactantius *lib.* 5 *instit. diuinarum cap.* 5. facit bellorum, diuisionum bonorum inuentorem Iouem, Saturni filium, qui fuit vir iniquissimus, qui vt citius regnare posset, & suam explere rabiem, occidit Patrem, *quo tempore Deus vbique colebatur, & ideo non erant neque dissensiones, neque inimicitia, neque bella.*

Nec dum vesanos rabies nudauerat enses.
Nec consanguineis fuerat discordia nota.
Malebant tenui contenti viuere cultu;
Nec resignare quidem, aut partiri limine campum.

gloss. ibid. verbo seruitutes, dicit. *Alibi dicitur, quod seruitus sit inducta per ebrietatẽ* 35. *d.* 6. *die. Alibi videtur inducta ex præscriptione septemij; sed dicitur inducta ex iure gentium, quia ius gentium eam approbat, non quod eam primò inuenerit, &c.* Et verbo *postliminia*, dicit. *Postliminium est ius, quo restituitur alicui res, quam per captiuitatem amiserat, vt* 16. *q.* 3. *prima actione*, & 34. *q.* 1. *cum per bellicam, nisi sint arma, quæ non restituuntur, quia illo turpiter amisit, vt ff. de captiu. l.* 2.

17 Quæres 2. an ius Gentium sit mutabile, vel à Principe dispensabile? Resp. quod in se ipso mutabile non est, bene tamen in rebus ipsis. Primum patet, quia cum hoc ius suam habeat obligandi vim ex omnium nationum consensu, tolli saltem in totum non potest ab vno Principe, sed requiritur omnium nationum consensus. Non enim potest Princeps priuare suos subditos vsu eorum, quæ omnes nationes naturali consensu, naturalique dictamine comprobarunt. In rebus ipsis, vel etiam ex parte, & in aliquo casu particulari mutari potest, quod manifestis exemplis ostendi potest. Nam licet dominia iure gentium sint inducta, iustissimis tamen rationibus in Ecclesia primitiua omnes Christianam pietatem profitentes, & modo Religiosi vitam communem retinent, cap. *dilectissimi*, 12. *quæst.* 1. Pariformiter licet seruitus eodem Gentium iure sit inducta, tamen Christiana consuetudo iustissimè admisit ne Christiani à Christianis in bello iusto capti, serui fiant, vt resoluit Bart. in l. *hostes nu.* 16. *ff. de captiuis* Couar. *in reg. peccatum p.* 2. §. 11. *nu* 6. Constant. *lib.* 1. *Selectar. cap.* 2. *num.* 20 Valasc. *cons.* 30 *num.* 3. & alij communiter.

18 Quæres 3. an connubia dici debeant de iure naturali, an Gentium? Ratio dubitandi est, quia matrimonium ex vna parte non videtur esse de iure naturali, quia non prouenit ex proprijs naturę, cum libero contrahentium arbitrio celebretur, ac proinde potius ad ius Gentium spectare videtur. Nihilominus dicendum est matrimonium esse de iure naturali, non quia sit aliquid ex proprijs naturæ visceribus procedens, sicut tendere deorsum, est naturale terræ, & moueri sursum est naturale igni, sed dicitur naturale, quia est secundum inclinationem naturalem. Pro quo nota, quod natura cuiuslibet duo intendit. Vnum est se ipsam conseruare, & perficere; alterum est conseruare speciem in qua se ipsam conseruet; cum enim homo v. g. nequeat se ipsum conseruare perpetuò, intendit indiuiduorum multiplicationem, in qua species conseruatur, & se ipsum in ea conseruat. Ob has conseruationes natura duos indidit appetitus, vnum ad cibum, & potum, quibus animal se ipsum conseruat quantum potest; alterum ad generationem per quam indiuidua multiplicantur, & species conseruatur, & in ea indiuidua ipsa. Quæ vt facilius exequantur natura addidit delecta-

tio-

tionem, quæ secundum Phil.10. *ethic.cap.* 4. est operationum condimentum. Hæc autem indiuiduorum multiplicatio fit medio matrimonio, ac proinde matrimonium ad ius naturale reuocatur.

19 Quæres 4. an liberorum successio in bonis Parentum sit de iure naturæ, an Gentium? Ratio dubitandi est, quia vt docet S. Thomas *1.p.qu.*98. *art.*1.*ad* 3. in statu naturæ integræ non fuisset hæc filiorum successio, sicut non fuisset bonorum proprietas, & dominium, cum omnia pro eo statu fuissent communia, ac proinde videtur, quod ea successio non sit de iure naturæ, quia si esset de iure naturæ, etiam in statu naturæ integræ fuisset. Tum qnia cum bonorum diuisio sit de iure gentium, etiam filiorum successio in bonis parentum debet esse de iure gentium. Resp. quod filiorum successio in bonis parentum, est de iure gentium, sicut & bonorum diuisio; dicitur tamen de iure naturæ, non quidem integræ, sed corruptæ, quia natura corrupta diu non poterat manere sine bonorum distinctione, quia communio in natura corrupta, discordiæ occasionem præstasset; tamen natura etiam corrupta secundum se solum affert bonorũ communitatem negatiuam; at in statu naturæ, integræ bonorum communio fuisset de iure naturæ præceptiuè, aut positiuè.

20 Aliquibus iurisperitis placet liberorum successionem in bonis Parentum esse de iure naturæ, quod probant ex cap. *Rainaldus de testam.* vbi legitimam vocat Pontifex *partem debitam iure naturæ*, & ex cap. *Rainutius ibid.* vbi eadem legitima vocatur *portio iure naturæ debita*. Adducunt etiam *l.nam etsi Parentibus, ff. de inof. testam.* ibi *naturalem erga filios charitatem*. adducunt *l. cum ratio, ff. de bonis damnat:* vbi dicitur, quod naturalis ratio quasi lex quædam tacita Parentum liberis hæreditatem adijciat, velut ad debitam successionem eos vocando. Facere videtur authen. *hoc amplius* ibi *præter debitum naturale, de fidei commiss.* Facit etiam *auth. de hæred. & falcid.* §.1. ibi: *tanquam hoc secundum ipsam naturam eis debeatur*. Nec deest ratio fulciens hanc Iuristarum sententiam, nam Parentes tenentur naturæ iure alere filios, ergo tenẽtur eis propriam hæreditatem relinquere, quæ locum habet alimentorum. Antecedens constat ex *auth. de trien. & semisse collat.*3. ibi: *si non vult filiorum fame morientium, sed viuere valentium vocari Pater*. Consequentia tenet, quia hæreditas locum habet paternorum alimentorum, cum filius Patre mortuo per Patris hæreditatem sustentetur.

21 Alijs etiam placet, quod filiorum successio in bonis parentum sit de iure ciuili, quod probant. Primò, quia successio ab intestato, est de iure ciuili *l. hoc venire, ff. de verb. signif.* §. *intestatorum*, *Instit. de hæred. quæ ab intest.* legitima autem est quædam pars successionis ab intestato, *l. Papinianus*, §. *si quis morti*, *ff. de inoffic. testam. l.illud. C. de collat.* Secundò quia si legitima naturali iure esset filijs debita non posset lege, aut consuetudine mutari ex *l. eas, ff. de diminut.* §. *sed & naturalia, & cap. vlt. de consuetudine*. Sed hoc est falsum, quia constat filiorum legitimam fuisse lege, & consuetudine mutatam; iure namque antiquissimo omnia Patris bona, velut filiorum patrimonium adhuc viuente Patre ad ipsos deferebantur, ita quod non de nouò acquirerentur, sed dominium mortuo Patre continuari videretur, *l.cum ratio, l. in suis, ff. de liber. & posth.* Postea iure digestorum, & Codicis quarta tantum pars pro filiorum legitima constituta est, *l.Papinianus,* §.*quarta l. cum quæritur C. de inoffic. testam.* Demum iure nouissimo anthenticorum tertia pars constituta est, cum distinctione, de qua *auth. de trien. & semisse.* Tum quia licet filios in quibusdam casibus de quibus *in auth.de appellat. cognosc. & cap. licet de voto* hæreditate, & legitima priuare. Tertiò quia si hærediras, vel legitima iure naturali filijs deberetur, nulla esset differentia inter filios legitimos, & naturales, ac spurios; quia naturali lege attenta inter istos, nulla est differentia, *auth. quibus modis naturales effic.*§.*liceat*, & tamen lex ciuilis diuersimode disponit de filijs legitimis, naturalibus, ac spurijs *l.*1.*l.*2.*auth.licet*,

& per totum *C. de naturali libert.*

22 Nihilominus non est recedendum à sententia *num.* 19. relata. Ad argumenta *num.* 20. relata dico, quod iura illa per ius naturale intelligunt ius Gentium, quod in naturali iure fundatur; vel dic, quod filiorum successio, sicut, & bonorum diuisio, & proprietas, dicitur de iure naturæ, non secundum se, sed corruptæ, eo quod natura corrupta pacificè stare diu non poterat sine bonorum diuisione, vt colligitur ex Gen. 13. vbi dicitur. *Nec poterat eos capere terra, vt habitarent simul, erat quippe substantia eorum multa, & nequibant habitare communiter; vnde facta est rixa inter pastores gregum Abram, & Lot, &c.* Ad argumenta secundæ sententiæ dico, quod filiorum successio dicitur de iure ciuili quoad quotam, seu quantitatem, vt post alios testatur Roias *de successione cap. 7. nu. 7.* non quoad successionem absolutè, hæc enim licet quoddam habeat initium, seu fundamentum in natura corrupta, formaliter tamen est ex iure Gentium, quod cum mutabile sit in casu aliquo particulari, etiam hæc successio, vel legitima in quibusdam casibus, & mutari, & tolli potest.

§. *IV. Ius ciuile explicatur.*

23 DIst. 1. definitur ius Ciuile sic. *Ius ciuile est, quod quisque populus, vel quæcunque Ciuitas sibi proprium diuina, humanaque causa constituit.* Ex quo habes, quod ius ciuile non est idem apud omnes, sed varium, diuersumque, populorum, nationumuè diuersitate. Huius ratio est, quia ius ciuile non ita facile ex naturæ principijs deducitur, sed ex vario, longoque discursu, attentis locorum, personarumque circunstantijs. Quocirca ius ciuile ex lege naturali deriuatur per modum particularis determinationis, quæ variatur secundum diuersitatem Regnorum, Prouinciarumque, Ciuitatum, locorum; non enim omnia omnibus congruunt, sed aliqua aliquibus, alia alijs. Pro quo aduerte, quod licet tam ius Gentium, quam ius ciuile à iure naturali procedant, aliter tamen, & aliter, nam propositiones iuris Gentium facilius ex iure naturæ principijs deducuntur; propositiones namque iuris Gentium veluti conclusiones deducuntur ex principijs iuris naturæ. Verbi gratia ex hoc principio iuris naturalis: Homo est animal ciuile, non potens se sustinere absque aliorũ auxilio, sequuntur istę conclusiones, quæ sunt de iure Gentium scilicet fieri debent venditiones, locationes, commutationes, pacta, conuentiones, &c. vt sic homines conuiuere possint. Ex hoc principio naturali: vita humana in pace conseruanda est; infertur hæc conclusio de iure Gentium: bona sunt diuidenda, quia data naturæ corruptione, difficulter homines in communi viuere possunt pacificè. Ex hoc principio naturali. Hominum genus conseruandum est per coniunctionem maris, & fœminæ, inferuntur conclusiones de iure Gentium, de iure nuptiarum, de successione filiorum, &c. Verum si loquamur de iure ciuili, habet propositiones, quæ remotius, & difficilius ex iure naturæ deducuntur, ac proinde suam patiuntur varietatem, & mutabilitatem, cum dependeant ex circunstantijs locorum, temporum, personarum, &c.

24 Ius ciuile variè diuiditur. Primò ratione administrationis, qua respublica administratur. Vel enim respublica gubernatur per democraticam, hoc est à populo vniuerso, & lex quæ à populo vniuerso sancitur vocatur *Plebiscita*. Vel respublica regitur per obligarchiam, & tunc est quando gubernatur à paucis diuitibus, & potentibus, & lex quę ab istis sancitur, vocatur *ius Prætorium.* Vel respublica regitur per monarchiam, cum ab vno gubernatur, & huius leges vocatur *constitutiones Principum*. Vel respublica per aristocratiam gubernatur, quæ est Principatus optimatum, & leges ab istis sancitæ, vocantur *Senatus consulta*.

25 Secundò diuiditur lex, seu ius ciuile à tabulis in quibus leges scriptæ erant vel incisæ, quales apud Romanos erant leges 12. tabularum, & apud Athenienses 10. tabulæ, &c. Tertiò diuiditur ius ratione rei, quæ imperatur, aut vetatur, & apud Romanos erant leges Agrariæ ab

ab agris; sumptuariæ à sumptibus: frumentariæ à frumento; fœnebres, à fœnere, seu vsura; munerales à muneribus; Ambitus, maiestatis,&c. Quarto diuiditur ius ciuile à loco, & auctoritate ferentium. Vnde erant leges Curiatæ, quæ fiebant in Comitijs Curiatis; aliæ Centuriatæ, quę fiebant in Comitijs Centuriatis; aliæ Tribunitiæ, quæ fiebant in Comitijs Tributis, vel quæ fiebant à Tribuno plebis, &c.

26 Magis tamen communiter ius ciuile diuiditur in Plebiscita, Senatusconsulta, Constitutionem Principum, ius Prætorium, & responsa prudentum, sic latè tradunt Conan. *comment. iuris ciuilis lib* 1. *cap.* 13. Anton. Augustin. *de legibus cap.* 5. Vuald *p.* 4 *cap.* 9 *num.* 3. Budæ. *ad Pandectas in annot. Ius ciuile ff de iust. & iure pag.* 10. *&* 11. Zaz. *de interpret. iur ciuilis tit.* 4. Tiber. Decian. *tract. crim. lib.* 2. *cap.* 23 Ferand. *lib.* 1 *explicat. cap.* 5. Pichard. §. *sed ius quidem num.* 1. *Iust it. de iure nat.* Et alij. Circa responsa prudentum nota, quod non omnium prudentum responsa habebant vim legis, sed solum illorum prudentum, qui à Cœsare constituti erant ad dirimendas lites, ad imponendum finem contentionum, modo ea responsa à Principe approbata fuissent, & in futurum pro lege determinata:

27 Ciuile ius multum prodest ad pleniorem scientiam iuris Canonici maximè in ijs quæ pertinent ad distinctionem iustitiæ, & iniustitiæ, in contractibus, sine quibus officium curæ animarum impleri legitimè nequit. Iuuat etiam legum ciuilium notitia contra hæreticos, quando enim Ecclesiasticas sanctiones deridenr, conuincendi sunt ciuilibus Imperatorum legibus, quod eleganter fecit Ecclesiæ lumen S. P. Aug. vt Donatistas confunderet. Iuuat demum, quia ius ciuile multa habet communia cum morali Philosophia; quatenus ergo Theologo vtilis est Philosophia moralis, etiam ius ciuile iuuat; non enim putandum est ius ciuile esse merum inuentum humanum, sed est quid à Deo profectum, iuxta illud. *Per me Reges regnant, & Legum conditores iusta decernunt. Prou.* 8.

§. V. *Lex, seu ius Canonicum explicatur.*

28 LEx Ecclesiastica canonis nomine censetur, & definiri potest, quod sit *regula Ecclesiastica dirigens homines ad bonum spirituale, & ad vitam æternam.* Pro quo nota, quod canon, est verbum Græcum, & latinè regulam significat, vt dicitur *dist* 3. *cap.* 1. scilicet. *Canon Græcè, latinè regula nuncupatur.* Regula autem, vt dicitur ibidem cap. 2. *dicta est ex eo, quod rectè ducit, nec aliquando aliorsum trahit: alij dixerunt regulam dictam, vel quod regat, vel quod normã rectè viuendi præbeat vel quod dissortũ prauumque corrigat.* Quare licet canon propriè dicatur id, quod in Concilijs vniuersalibus statuitur, vt notat glos. *verb. omnes, in princ. dist.* 3. tamen largo modo continet omnes Ecclesiasticas constitutiones, vt tradunt DD. *in cap.* 1. *de constit.* Et aduertit Anton. Burg. *in repetit. num* 1. Riminald. *num.* 14. & alij quos refert, & sequitur Dionys. Paul. *de vera quatuor Patriarch. sedium erect. cap.* 12. *num.* 66.

29 Glos. in d. cap. *Canon*, dicit: *habet autem canon quatuor species*, quæ referuntur cap. *si quis dogmata*, 25. *q.* 2. vbi dicitur. *Si quis dogmata, mandata, interdicta, sanctiones, vel decreta pro catholicæ fidei disciplina, pro correctione fidelium, pro emendatione sceleratorum, vel interdictione imminentium, vel futurorum malorum, à sedis Apostolicæ Præsule salubriter promulgata contempserit, anathema sit.* Quod si canon accipiatur pro determinatione Concilij generalis, quaternaria in eo opportunè apparent. Mos namque receptissimus fuit in Ecclesia, vt euangelicus codex quatuor Euangelistarum in medio consessus Generalis Concilij in Regia quadam sede collocaretur, vt constat ex Concilio Calcedonensi *act.* 1. & obseruat Baron. *tom.* 3. *anno Christi* 325 *pag* 213. *& to.* 6. *an.* 451. *pag.* 141. & alij. Tum quia Prælati qui ad illud vocandi sunt, quatuor requisita habere debent, sapientiam, vitæ sanctitatem, experientiam, & zelum. Gryfald. *in decis. catholicæ fidei verb. concilium, num.* 48.

30 Igi-

30 Igitur ius canonicum, quod est scientia omnium scientiarum, vt post Host. *in summa in princ. num.* 11. notat Vivald. *in candel. aur. p.4 cap.8. num.*10. est regula qua homines ab Ecclesiasticis Prælatis ad rectè viuendum, & spirituale animarum bonum diriguntur, Dionys. Paul. *loco citato n.*60. Componitur ex decretis Pontificum, Conciliorum, tum Generalium, tum Prouincialium; item ex decretis Legatorum, Abbatum, & aliorum Prælatorum inferiorum, de quibus *in cap. vlt. de offic. deleg.* Item ex dictis sanctorum Patrum, de quibus *in cap. sancta, §. iam nunc, & in cap. de libellis, dist.*15. Decreta Pontificum omnimodam habent firmitatem, item decreta Conciliorum à Pontifice approbatorum. Decreta autem Legatorum, Abbatum, aliorumque Prælatorum inferiorum, & dicta sanctorum Patrum præcisè non habent omnimodam firmitatem, prout tamen ab Ecclesia approbata censentur, eo ipso, quod in iure posita sunt, firmitatem habent. Quocirca sacri canones dicuntur conscripti spiritu sancto suggerente cap. *igitur, cap. violatores, cap. ideo,* 25. *q.*2. & alibi. Tho. Ferrar. *caut.*19. *nu.*19. Franc. Arias *in repetit. cap. porro, nu.* 66. *de sent. excom.* & alij.

31 Ad ius canonicum pertinent Apostolorum traditiones de regimine, & moribus Ecclesiæ, maximè quia Pontificum, Conciliorumque decreta fundantur tum in scripturis sanctis, tum in Apostolorum traditionibus. Ob idque ius canonicum cæpit Apostolorum temporibus, siue simul cum Ecclesia Christi. Nisi quis dicere velit, ad ius canonicum pertinuisse quoque regimen, & mores Ecclesiæ veteris, partim ex Moysi libris, partim ex seniorum traditionibus collectos.

32 Quæres 1. quinam fuerint primi scriptores, ac collectores iuris Canonici? Respondetur quod primus fuit S. Clemens Papa I. qui Apostolorum constitutiones, seu canones conscripsit, & habentur ad calcem secundæ partis decreti Gratiani. Secundus fuit S. Isidorus Hispalensis sub annum Christi DC. Tertius fuit Burchardus Vvermatiensis circa annum M. Quartus fuit Iuo Carnutensis circa ann. MC. Postea Gratianus circa ann. MCL. Et licet collegerint decreta alij, vt videre est apud Boetium Eponem *lib.*2. *de iure sacro cap.*1. tamen Gratiani opera præualuerunt, & ab Ecclesia acceptata fuerunt. Multi etiam vt citatus auctor notat eodem loco collegerunt sententias ex epistolis decretalibus summorum Pontificum, & ad certos terminos, & titulos retulerunt, tamen quia adhuc res confusa erat, Gregor. IX. per Sanctum Raymundum Ordinis Prędicatorum virum doctissimum omnia vetera castigauit, & suo ordine disposuit, nonnulla addendo de suis, quinque decretalium libros, qui etiamnum prostant, conflauit. Deinde Bonifacius VIII. circa ann. MCCC. ex alijs epistolis decretalibus suorum prædecessorum collegit sententias, quas in quinque libros distribuit, & sub nomine sexti Decretalium edidit. Additæ postea fuerunt Epistolæ decretales Clementis V. circa annum MCCCXI. quæ cum libri nomen non mereantur retinent nomen Clementinarum. Ad quas Ioann. XXII. addidit 20. Epistolas decretales, seu constitutiones, quæ vocatæ sunt extrauagantes. Tandem alij Pontifices vsque ad Sixtum IV. adiecerunt suas constitutiones, quæ extrauagantes communes appellitantur, sic autem vocatæ sunt eo quod sint extra ordinem librorum decretalium. Aliæ summorum Pontificum constitutiones, quæ postea pro Ecclesiæ vtilitate promulgatæ sunt, citantur sub nomine constitutionum, seu Bullarum.

33 Quæres 2. an Ecclesia Græca habeat suum ius Canonicum? Resp. affirmatiuè, sic citatus Boetius *loco cit.* & hoc ab antiquissimis temporibus, nec defuerunt, qui ad ordinem redegerint, & suis illustrarint cõmentarijs, postremus fuit Theodorus Balsamon, Vir doctissimus, qui floruit circa ann. MCLX. quæ commentaria adhuc prostant.

34 Quæres 3. quodnam ius prius commentarijs illustratum fuit, ciuile, an Canonicum? Resp. quod ius Canonicum: ius namque canonicum suos habuit inter-

pretes, antequam Acutius, tum glossographorum, tum interpretum omnium iuris ciuilis longe Princeps, nasceretur. Sic citatus Boetius *eod. lib. 1. cap. 1. & 2. nu.* 54. Et meritò, quia ius Canonicum vbique terrarum est vniforme, & constans, ius autem ciuile passim variat. Cuius ratio est, quia ius ciuile longius abest à iure diuino; ius autem canonicum cum iure diuino coniunctum est, ab eoque fluit.

35 Quæres 4. an iuris canonici peritia sit necessaria, maximè Theologo? Resp. affirmatiuè, primò ad explicanda nostræ fidei arcana. Secundò ad doctrinam morum declarandam, & suadendam. Tertiò Ad cognoscenda Christianæ Religionis instituta, & exteriores Ecclesiæ mores, tam de cultu Deo exibendo, quam de honesta, & tranquilla conuersatione inter homines suadenda. Quartò, Necessaria est iuris canonici peritia ad cognoscendas peccatorum pœnas, quæ secundum canones imponuntur. Quintò Ad cognoscendum ad quem pertineat peccatorum grauiorum reseruatorum absolutio. Sextò. Ad cognoscendum quis in hac, vel in illa censura absoluat, quis in hoc, aut illo defectu dispenset, &c. Et hæc de obiecto materiali iustitiæ dicta sufficiant.

QVAESTIO II.

Quodnam sit obiectum formale iustitiæ.

36 OMNIS habitus, & potentia habet obiectum materiale, & formale, materiale est illud, in quod tendit, & extra quod non tendit, formale est modus, vel ratio sub qua tendit, & vocatur ratio formalis sub qua, seu specificatiua. Cum enim obiectum materiale possit à pluribus attingi, non potest esse obiectum specificatiuum, ac proinde debet dari ratio formalis sub quia propria, & specificatiua per quam vnus habitus, vel potentia a cæteris distinguatur. Tum quia (loquendo de virtutibus) tendentia præcisè in obiectum materiale, non est actus virtutis, sed tendentia formalis, & propria eiusdem habitus virtutis. Vnde vt quis faciat actum obedientiæ, non sufficit, quod faciat opus præceptum, sed requiritur, quod illud faciat quia præceptum est, quia hoc est proprium motiuum, seu obiectum formale obedientiæ. Ita, vt quis faciat actum iustitiæ non sufficit, quod ponat actum, vel opus externum alteri debitum, & æquale iuri ipsius, sed requiritur, quod ponat sub ratione formali propria iustitiæ; cæteroquin qui à iudice cogitur restituere, quod debet, faceret actum formalem iustitiæ, quod esse non potest, sed materialem.

37 Vt autem videamus quodnam sit obiectum formale iustitiæ, notanda sunt verba S. Thom. 2. 2. *quæst.* 57. *art.* 1. vbi dicit *Iustitiæ proprium est inter alias virtutes, vt ordinet hominem in his, quæ sunt ad alterum. Importat enim æqualitatem quandam, vt ipsum nomen demonstrat, dicuntur enim vulgariter ea, quæ adæquantur iustari. Æqualitas autem, ad alterum est. Aliæ autem virtutes perficiunt hominem solum in his, quæ ei conueniunt secundum se ipsum. Sic ergo illud, quod est rectum in operibus aliarum virtutum ad quod tendit intentio virtutis, quasi in proprium obiectũ, non accipitur, nisi per cumparationem ad agentem. Rectum vero, quod est in opere iustitiæ etiam præter comparationem ad agentem, constituitur per comparationem ad aliud. Illud enim in opere nostro dicitur esse iustum, quod respondet secundum aliquam æqualitatem alteri, puta recompensatio mercedis debitæ pro seruitio impenso. Sic ergo iustum dicitur aliquid, quod habens restitudinem iustitiæ, ad quod terminatur actio iustitiæ, etiam non considerato qualiter ab agente fiat. Sed in alijs virtutibus non determinatur aliquid rectum, nisi secundum quod aliqualiter fit ab agente. Et pro-*

Digitized by Google

propter hoc specialiter iustitia præ alijs virtutibus determinatur secundum se obiectum, quod vocatur iustum. Et hoc quidem est ius Vnde manifestum est, quod ius est obiectum iustitiæ. Vbi, vt vides, Sanctus Doctor ponit tres differentias inter obiectum iustitiæ, & obiecta aliarum virtutum. Prima differentia est, quod rectum, seu honestum in operatione iustitiæ præter comparationem adagentem, quam habent aliç virtutes, habet etiam comparationem ad alterum. Secunda differentia est, quod actio iustitiæ non consideratur prout sic, qualiter ab agente fiat, & non aliarum virtutum actio consideratur secundum suam speciem tantum, quatenus ab agente fiat. Tertia differentia est, quod iustitiç determinatur obiectum secundum se, seu prout est à parte rei, secundum quod dicitur, quod iustitia habet medium rei; & aliarum virtutum obiectum determinatur à ratione, quo modo dicitur, quod aliæ virtutes habent medium rationis.

38 Ex quibus differentijs rectè consideratis, colligitur quodnam sit obiectum iustitiæ materiale, & formale. Materiale obiectum iustitiæ, est rectum secundum se, seu æquale secundum se, sine vlla comparatione ad operantem: & hoc æquale, seu rectum materiale poni potest, absque eo quod ponatur actus iustitiæ, vt si quis ex vanagloria ponat æquale, seu rectum, soluendo mercedem laboranti: restituendo ablatum, &c. At obiectum formale, est rectum, seu æquale, seu honestum, per comparationem ad operantem rectè, quod vocari potest rectum, seu honestum formaliter, quod rectum formaliter vocat S. Doctor ius absolutè, seu iustum, scilicet formaliter, prout habet respicere, non solum ius, seu rectum rei, verum etiam rectum operantis, vt rectè, & ex solo motiuo recti, & iusti operetur, non propter alia motiua.

39 Explicantur ista, notando differentiam inter iustitiam, & alias virtutes morales, quod iustitia secundum propriam rationem specificam, non dicit, non explicat hoc, quod est operantem esse rectum, seu non dicit commensurationem ad agẽtem, sed ad alterum, ad opus externum alteri commensuratum, æquale, rectum; hanc tamen dicit, & explicat secundum rationem genericam virtutis. At aliç virtutes cum non sint ad alterum, sed ad subiectum, ad perficiendum operantem, dicunt hanc commensurationem, non solum secundum rationem genericam virtutis, verum etiam secundum rationem specificam, & propriam. Et sic temperantia, v.g. non solum secundum rationem genericã virtutis, bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, verum etiam secundum rationem propriam specificam, quæ est debita cibi, potusque sumptio, secundum rationis præscriptum. At iustitia bonum facit habentem secundum rationem genericam, at secundum rationem specificam hoc nõ dicit, non exprimit, sed supponit factum secundũ rationem genericam.

40 Pro quo nota primò, quod virtutes duùm sunt generum, vnum earum, quibus homo perficitur in ordine ad se ipsum cuiusmodi sunt temperantia, fortitudo, &c. Alterum earum, quibus homo perficitur in ordine ad alterum, vti est iustitia, quæ hominem rectè afficit ad seruandũ æqualitatem erga alios homines; pietas, quæ hominem rectè disponit, vt seruet debitam reuerentiam erga maiores, Parentes, Patriam. Religio, quç hominem rectè disponit ad Deum, vt eum debitè colat, honoret, reuerearur. Nota Secundò, quod tam obiectum iustitiç, quam cœterarum virtutum, quç sunt ad se, est aliquod opus externum, seu aliqua operatiò externa, in quam tanquam in obiectum materiale tendit quçlibet virtus, nam iustitia habet pro obiecto materiali opus externum alteri debitum, & çquale iuri, quod alter habet. Similiter temperantia habet pro obiecto materiali opus externum, scilicet moderata cibi, potusque sumptio. Sed cum differentia, quod opus externum iustitiæ formaliter, est propter bonum aliorũ, opus vero aliarum virtutum, vt temperantia formaliter, est propter bonũ operantis.

41 Nota 3. quod in istis obiectis duplex rectitudo spectari potest: vna obiectiua, & materialis, alia subiectiua, & formaliter

malis. Rectitudo obiectiua, ſeu materialis eſt illa, quam habet obiectum ſecundum ſe, præſcindendo à bono, vel malo voluntatis actu, à bono, vel malo fine operantis. Rectitudo formalis ea eſt, quæ ſumitur ex motiuo virtutis, vt cum quis cibum, potumque temperatè ſumit, quia hoc dictat temperantiæ honeſtas; ſimiliter cum quis reddit opus alteri debitum, quia ſic dictat iuſtitiæ honeſtas, ſeu quia honeſtum eſt ſic agere, ſeu quia hoc eſt conforme rectæ rationi. Ex quo ſequitur, quod cum non minus ſit conforme rectæ rationi, non minus ſit honeſtum reddere id quod alteri debitum eſt ad æqualitatem, quam moderata cibi, potuſque ſumptio; non minus erit virtus iuſtitia, quam temperantia, licet illa ſecundum formalitatem iſtam non perficiat habentem in ordine ad ſe, ſed in ordine ad alterum, & iſta, ſubiectum perficit in ordine ad ſe. Et ſicut ratio obiecti formalis temperantiæ non conſiſtit in hoc, quod eſt perficere ſubiectum præcisè, ſed eſt tendere in moderatam cibi, potuſque ſumptionem ſecundum eiuldem temperantiæ honeſtatem, & ratio perficiendi ſubiectum importatur, & ſecundum rationem genericam virtutis, & aliquo modo ſecundum ſpecificam, quia ipſa honeſtas ſumptionis cibi, & potus temperatè ſubiectum perficit. Ita ratio obiecti formalis iuſtitiæ non conſiſtet in hoc quod eſt perficere ſubiectum, ſed in hoc quod eſt reddere æquale alteri, ſecundum quod hoc honeſtum eſt, ſeu iuſtum, quod eſt dicere, quod obiectum iuſtitiæ formale ſit iuſtum formaliter, ſeu iuſtum qua tale, ſeu ius ſub ratione iuſti.

41 Quæres 1. an iuſtitiæ obiectum habeat medium rationis, ſeu an iuſtitia habeat non ſolum medium rei, verum etiam medium rationis? Certum eſt, quod iuſtitiæ obiectum habet medium rei, cum ſit æquale iuri, quod alter habet. Difficultas eſt, an habeat etiam medium rationis? Et reſpondetur affirmatiuè, ſic D. Thomas 2.2. *q.* 58. *art.* 10. *ad* 1. alioquin non ſaluaretur ratio virtutis; vnde in iuſtitia medium rei, eſt etiam medium rationis, ſed de hoc infra.

42 Quæres 2. pro quo ſupponat ius, ſeu iuſtum, quod eſt obiectum iuſtitiæ? Pro intellectu huius difficultatis noto, quod ius, ſeu iuſtum ſupponere poteſt pro ipſa operatione exteriori iuſta, qua redditur vnicuique quod ſuum eſt, & poteſt etiam ſupponere pro ipſa æqualitate quæ fit, ſeu reſultat ex illa actione, ſeu operatione exteriori iuſta, qua redditur, quod debetur, ad æqualitatem iuris, quod alter habet; & etiam ſupponere poteſt pro ipſa honeſtate, qua honeſtum eſt, & ſecundum dictamen rationis hæc præſtare. Eſt etiam notandum quod operatio qua fit æqualitas dupliciter conſiderari poteſt. Primò in executione, ſecundò in intentione. Si illa operatio conſideretur in executione, non eſt ius, ſeu iuſtum, ſeu non eſt obiectum iuſtitiæ, ſed eſt effectus iuſtitiæ, hoc enim modo eſt quid iuſtitia poſterius; ſi vero conſideretur in intentione, eſt obiectum, ſed materale. Obiectum namque formale, eſt ratio tendendi, ſeu inſpiciendi illam operationem qua fit iuſtum, & æquale; ipſa autem æqualitas non eſt obiectum formale, vt patet, nec materiale, ſed quid pertinens ad illud, vel per modum effectus, vel per modum paſſionis.

44 Quæres 3. quomodo ſolui debeat ad mentem D. Thomæ argumentum Buridani *lib.* 5. *Ethic. q.* 1. vbi impugnat differentiam quam aſſignat S. Doctor inter iuſtitiam, & alias virtutes, quod rectitudo iuſtitiæ ſit ad alterum, rectitudo vero aliarum virtutum ſumatur per ordinem ad agens, ac ſubinde iuſtitia nequeat habere obiectum à nobis explicatum. Sic enim arguit. Aut enim loquitur D. Thomas de recto iuſtitiæ, ſeu de opere iuſtitiæ formaliter, & ineſſe virtutis, aut materialiter, & ſecundum ſubſtantiam operis; ſi dicatur, quod loquitur formaliter, non bene dicit, cum nullum ſit opus, quod rectum dici poſſit niſi per ordinem ad operantem. Quia vt dicit Phil. 2. *Ethic. cap.* 4. opus vt ſit rectum, debet fieri ex electione agentis, & propter finem debitum ab agente intentum cum alijs circumſtantijs, & ſic iuſtum iuſtitiæ nequit ab agente abſtrahere. Si dicas quod loquitur materialiter, tunc

nulla

nulla est differentia inter rectum iustitiæ, & cæterarum virtutum. Sicut enim potest quis facere opus iustum v.g. soluere debitum ob vanam gloriam, ita potest facere actum temperantiæ, vt est ieiunare, ob hypocrisim. Respondetur ex dictis, quod licet iustitia secundum suam rationem specificam non exprimat commensurationem ad operantem, sed solum dicat opus rectum per commensurationem ad ius alterius, tamen hoc non excludit, sed includit, & dicit secundum rationem virtutis. Vnde sicut etiam in alijs virtutibus ratio perficiendi subiectum non est ratio nisi communis, ita in iustitia. Tum quia iustitia ita est ad alterum, vt hoc fiat ex electione agentis, & propter debitum finem, qui est honestas commensurationis ad ius alterius, & cum alijs circumstantijs debitis, ac proinde secundum hoc dicit etiam commensurationem ad operantem. Quocirca iustitia duas affert commensurationes, vnam ad ius alterius, alteram ad agens vt illam commensurationem ponat, secundem ipsius iustitiæ honestatem, & secundum rectum rationis dictamen. Propterea dicit idem S.Doctor *qu.* 58. *art.* 10. *ad* 1. quod iustitia habet etiam medium rationis, vt sit virtus.

45 Quæres 4. an opus iustitiæ factum ob vanam gloriam sit rectum, & opus tẽperantiæ, v.g. ieiunium factum ex hypocrisi, sit temperatum? Affirmat Caietanus 2.2.*quæst.* 57. *art.* 4. modo sit proportionatum loco, tempore, & valetudine operantis, tametsi tale ieiunium fiat ex hypocrisi, similiter opus iustitiæ dicetur rectum si cõmensuretur iuri alterius. Vnde vult Caietanus, quod tam actus temperantiæ ex vanagloria factus, sit temperatus, quam actus iustitiæ ex eodem motiuo productus sit rectus secundum substantiam, & materialiter, & adhuc conferuent differentiam à S.Thom. assignatã, quod actus temperantiæ sit temperatus, quoad substantiam per comparationem ad operantem modo sit proportionatus illi, & ratione loci, temporis, & valetudinis. Et quod actus iustitiæ sit rectus quoad substantiam per commensurationem ad ius alterius. Et sic actus temperantiæ, vt sit temperatus materialiter debet commensurari operanti, quoad circunstantias materiales loci, temporis, roboris, &c. Vt autem sit temperatus formaliter, debet commensurari eidem operanti formaliter, prout scilicet operatur ex honestate temperantiæ, non ex fine prauo. Pariformiter actus iustitiæ dicitur rectus, seu iustus materialiter si commensuretur iuri alterius, tametsi fiat ex praua operantis intentione. Vt autem sit rectus, seu iustus formaliter debet cõmensurari rectæ operantis intentioni, quatenus scilicet sit ex honestate ipsius iustitiæ. Negat Soto *lib.* 3. *de iust. quæst.* 1. *ar.* 1 quoad actum materialem temperantiæ, quod scilicet iste non possit dici temperatus, & affirmat quoad actum materialem iustitiæ, quod scilicet iste dici possit rectus, & iustus. Ratio Soti est, quia temperatum, rectum, iustum, dicunt commensurationem ad aliud, scilicet in ordine ad aliquam regulam, vel mensuram. Regula, vel mensura actus temperantiæ est bonum operantis, quod non reperitur in actu materiali temperantiæ facto ex vanagloria, ac proinde actus iste non poterit dici temperatus, & rectus, cum careat sua mensura. Verum regula iustitiæ est alterius bonum, & commensuratio externi operis cum iure alterius, quæ commensuratio cum esse possit in eo, qui iustum facit ex vanagloria, sequitur, quod in eo opus iustitiæ materiale, possit dici iustum, rectum, &c. substantialiter. Sed aliquis posset dicere in fauorem Caietani, quod etiam in opere materiali tẽperantiæ ex gloria vana facto reperiatur sua regula materialis, seu substantialis, scilicet commensuratio ad valetudinem operantis, ad locum, & tempus, licet desit commensuratio ad rectam intentionem.

QVÆ-

QVAESTIO III.

An ius Paternum, & Dominatiuum, tum Dei, tum hominum pertineat ad obiectum iuſtitiæ,

46 Sanctus Thomas 2. 2. qu. 57. art. 4. ſic rem reſoluit. *Ius, ſiue iuſtum, dicitur per commenſurationem ad alterum. Alterum autem poteſt dici dupliciter. Vno modo, quod ſimpliciter eſt alterum, ſicut quod eſt omnino diſtinctum, ſicut apparet in duobus hominibus, quorum vnus non eſt ſub altero, ſed ambo ſunt ſub vno principe ciuitatis, & inter tales ſecundum Phil. in 5. Ethic. eſt ſimpliciter iuſtum. Alio modo dicitur aliquid alterum non ſimpliciter, ſed quaſi aliquid eius exiſtens. Et hoc modo in rebus humanis filius eſt aliquid Patris; quia quodammodo eſt pars eius, vt dicitur in 8. Ethic. Et ſeruus eſt aliquid domini, quia eſt inſtrumentum eius, vt dicitur in 1. Polit. Et ideo Patris ad filium non eſt comparatio, ſicut ad ſimpliciter alterum, & propter hoc non eſt ibi ſimpliciter iuſtum, ſed quoddam iuſtum, ſcilicet paternum. Et eadem ratione nec inter dominum, & ſeruum, ſed eſt inter eos dominatiuum iuſtum.* Hoc idem iuſtum dominatiuum reperitur inter hominem, & Deum, cum non minus ſit creatura ſub dominio Dei, quam ſeruus ſub dominio Domini, modò explicando. De vxore vero, & marito, hæc promit Angelicus. *Vxor autem quamuis ſit aliquid viri, quia comparatur ad eam ſicut ad proprium corpus, vt patet per Apoſtolum ad Epheſ. 5. tamen magis diſtinguitur à viro, quam filius à Patre, vel ſeruus à Domino. Et ideo, vt Phil. dicit, inter virum, & vxorem plus eſt de ratione iuſti, quam inter Patrem, & filium, vel Dominum, & ſeruum, quia cum vir, & vxor habeant immediatam relationem ad domeſticam communitatem, vt patet in 1. Polit. ideo inter eos non eſt etiam ſimpliciter politicum iuſtum, ſed magis iuſtum œconomicum.* Vbi vt vides, tria dicit S. Thomas. Primum quod inter ciues, quorum neuter eſt ſub alterius poteſtate, licet vterque ſit ſub vnius Principis Dominio, eſt iuſtum ſimpliciter, quia tunc ſaluatur iuſtum ad alterum. Secundum eſt, quod inter Patrem, & filium non eſt iuſtum ſimpliciter, ſed eſt quoddam iuſtum, quod vocatur Paternum, eo quod filius, non eſt ſuus, ſed eſt Patris. Similiter inter Dominum, & ſeruum non eſt iuſtum ſimpliciter, ſed eſt iuſtum dominatiuum, quia nec ſeruus, eſt ſuus, ſed domini. Tertium eſt, quod neque inter virum, & vxorem eſt iuſtum ſimpliciter, ſed quoddam iuſtum œconomicum, in ordine ad domeſticam communitatem; tamen quia vxor eſt magis ſua quam filius, & ſeruus, ideo iuſtum, quod eſt inter virum, & vxorem magis accedit ad iuſtum ſimpliciter, quam iuſtum Patris, & filij; Domini, & ſerui, tamen vt iſta melius intelligantur ſigillatim in ſequentibus §. explicabuntur.

§. 1. Quomodo inter Patrem, & filium vera, & rigoroſa iuſtitia, ſeu iuſtum non intercedat.

41 PRo plano intellectu eorum quæ in hoc; & ſequentibus §. dicenda ſunt nota 1. Magnam eſſe differentiam inter ius iuſtitiæ, quod ciuile, & politicum vocari ſolet, & ius Paternum, dominatiuum, & vxorium, ſeu œconomicum, nam ius politicum eſt inter ciues, & æquales in poteſtate acquirendi, poſſidendi, &c. non ſic ius paternum, Dominatiuum, & vxorium, vt patet, Item ius politicum eſt inter perſonas diuerſas, & omnino diuiſas, in vſu, & proprietate bonorum; at alia iura dicta, ſunt inter perſonas coniunctas in vſu, & proprietate eorumdem bonorum. Pariformiter ius politicum eſt inter perſonas æquales quoad dominari, & ſubijci; ciues enim in inuicem non ſubijciuntur.

untur. At in alijs dominijs subiectio reperitur. Pater namque naturaliter principatur filio, & filius illi subijcitur; idem dic de Domino, & seruo, viro, & vxore. Similiter ius politicum dicit æqualitatem simpliciter inter eos, inter quos exercetur, cum de huius iuris ratione sit conferre æquale, & quod suum est cuique. Verum alia iura non conferunt æquale rei ad rem sed solum proportionis; nam Pater præbet filio alimenta, & filius præbet Patri reuerentiam, & obsequium. Dominus alit seruum, custodit, & defendit; & seruus acquirit domino, illi seruit, & obsequitur. Vir præbet vxori fæcunditatem, & vxor generationem; vir impendit vxori honorem, ex honore namque viri, vxor honoratur, & vxor reddit viro congruum famulatum. Tandem ius politicum ordinatur ad bonum commune, alia vero iura ad bonum particulare.

48 Nota 2. quod ad hoc vt inter aliquos ius politicum intercedat, seu quod in idem recidit, ad hoc quod detur inter aliquos vera iustitia, tres conditiones requiruntur. Prima est, quod sit ad alterum, seu quod sit inter duo extrema, ius enim ad se esse nequit. Secunda, quod reddatur æquale. Tertia, quod reddatur debitum; quocirca vbicunque vna ex istis conditionibus defuerit, non poterit esse iustum perfectum. Alij addunt quartam conditionem, quod id quod redditur sit proprium reddentis, non illius cui redditur, sed hæc conditio coincidit cum tertia, si enim reddatur id, quod non est reddentis, sed illius cui redditur, non redditur debitum, cum ad huc debitum maneat.

49. Nota tertiò, quod Pater, & filius, Dominus, & seruus, vir, & vxor dupliciter considerari possunt. Primò in ratione Patris, & filij, Domini, & serui, vxoris, & viri. Secundò prout homines sunt, & personæ ciuiles distinctè, secundum quam rationem possunt habere sua iura, & bona; negari namque non potest, quod vbi est suppositorum diuersitas, non sit etiam aliqua iurium, bonorumque varietas; nam licet filius qua talis sit aliquid Patris, & hoc modo non habeat alietatem distinctam à Patre, tamen qua homo est, qua suppositum distinctum est, propriam habet à Patre alietatem, & est verè, & propriè alius à Patre, non minus, ac sunt duo ciues. Vnde filius non solum quando est emancipatus, verum etiam ante emancipationem habet verum, & proprium ius distinctum à Patre, quoad bona castrensia vel quasi castrensia; habet verum, & proprium ius suæ famæ, ac proinde si à Patre infamaretur, deberet ei fama restitui, idē dic de Domino respectu serui, & de marito respectu vxoris. Non enim subiectio filij ad Patrem, serui ad Dominum, vxoris ad virum attenditur quoad rationem famę, cum hæc sequatur personam secundum se, non prout alteri subijcitur.

50 His positis conueniunt omnes, quod filius, qua talis non habeat distinctum ius à Patre, seu quod inter Patrem, & filium, qua talem non sit vera, & propria iustitia, seu verum, & proprium ius politicum, seu ciuile, sed solum Paternum; idem dic de Domino, & seruo, viro, & vxore. Constat hoc primò, quia ius propriè dictum est ad alterum, vt constat, sed filius siue emancipatus sit, siue non, non est alter; seu alius à Patre; comparatur namque filius ad Patrem tanquam pars eius, vt dicit Phil. 8. *Ethic. cap.* 12. Secundò quia ratio iusti consistit in ponenda æqualitate dati, & iuris exigendi; sed inter Patrem, & filium hæc æqualitas poni non potest, quia dijs, parentibus, & magistris non possumus reddere æquale, vt docet idem Phil. ergo. Tertiò, quia ius Patris ad filium non est tale per se, & immediatè, sed per ordinem ad ius ciuile, seu politicum, ergo non habet veram iuris, & iusti rationem, sed tantum analogam; quod enim non est tale per se, & in se, sed per ordinem ad aliud, est analogicè tale, ac proinde non est simpliciter tale. Quod autem ius Patris ad filium non sit tale in se, sed per ordinem ad ius ciuile patet; quia ius simpliciter tale, est illud, quod respicit bonum commune Regni, Ciuitatis, &c. Ius autem Patris respicit bonum particulare, domesticum, scilicet bonam domus gubernationem, ac proinde

de hoc ad illud ordinabitur, ſicut particulare ordinatur ad commune, & vniuerſale. Quartò, quia lex eſt ratio iuris qua tale; vnde dicit *Phil. 5. ethic. cap. 6.* Quod ad illud tantum ſe extendit ius, vel iuſtum, ad quod ſe extendit lex, lex autem nõ fertur niſi ob bonum commune, vt cum D. Thoma 1.2. *q. 91. art. 2.* tradunt Theologi.

51 Difficultas ſolum eſt, an inter Patrem, & filium qua homines ſunt, dari poſſit vera & propria iuſtitia, & idem eſt de domino, & ſeruo, viro, & vxore. Negat Caietanus 2.2. *qu. 57. art. 4.* vbi putat idem ſentiſſe Ariſtotelem, & D. Thomam *in eodem art. ad 2.* huius ſententiæ fundamentum poſtea referetur, & ſoluetur.

52 Contraria ſententia, quod ſcilicet inter Patrem, & filium &c. qua homines ſunt, detur vera, & propria iuſtitia, magis communiter tenetur. Illam docet Sotus *de iuſt. lib. 3. q. 1. art. 4.* Buridan. *5. ethic. q. 18* & omnes expoſitores ſuper *d. art. 4.* & colligitur apertè ex D. Tho. *loco cit. ad 2.* vbi dicit. *Filius in quantum filius, eſt aliquid Patris, & ſimiliter ſeruus inquantum ſeruus eſt aliquid Domini. Vterque tamen prout conſideratur vt quidam homo, eſt aliquid ſecundum ſe ſubſiſtens, ab alijs diſtinctum. Et ideo inquantum vterque eſt homo, aliquo modo ad eos eſt iuſtitia, & propter hoc etiam aliquæ leges dantur de his quæ ſunt Patris ad filium, vel domini ad ſeruum; ſed inquantum vterque eſt aliquid alterius, ſecundum hoc deficit ibi perfecta ratio iuſti, vel iuris.* Vnde licet D. Thom. dicat, quod inter Patrem, & filium qua homines ſunt *aliquo modo ad eos eſt iuſtitia* ly aliquo modo non diminuit veram, & propriam iuſtitiæ rationem inter Patrem, & filium, ſed ſolum ſignificat, quod ſolum hoc modo inter eos vera intercedat iuſtitia, & non ſecundum omnem rationem, cum ſecundum rationem Patris, & filij non intercedat. Et quod hæc ſit mens D. Thomæ conſtat ex vltimis verbis ſcilicet: *inquantum vterque eſt aliquid alterius, ſecundum hoc deficit ibi perfecta ratio iuſti, vel iuris*; ſi enim ſecundum hoc deficit perfecta ratio iuſti; ergo ſecundum rationem hominis non deficit.

53 Nec Ariſtoteles ſtat pro Caietani ſententia, ſed contra. Nam *5. ethic. cap. 6.* ſic habet. *Non eſt iuſtitia ad ſua ſimpliciter: id autem, quod poſſidetur, nempe ſeruus, & filius quandiu ſit tantillus, & non ſeparatus, vt pars ipſius, eſt Patris: ſe uero nemo vult ledere, quapropter non eſt ad ipſum iuſtitia.* Vbi Phil. vult quod non detur iuſtitia inter Patrem, & filium quando filius tantillus eſt, ſeu paruulus, & non emancipatus, propter leges Athenienſes, quæ decernebant, quod ante ſeparationem, ſeu emancipationem non fierent contractus inter Patrem, & filium. Et *lib. 8. eth. cap. 11* hæc habet. *In quibus enim nihil eſt commune imperanti, atque parenti, neque amicitia eſt, nam neque iuſtum, ſed tale quidem eſt, quale artifici ad inſtrumentum, & animæ ad corpus, & hero ad ſeruum. Hæc enim omnia utilitatem quidem ab iis ſuſcipiunt, qui ipſis vtuntur: ſed amicitia non eſt ad inanimata, nec iuſtum. Quin neque ad bouem vel equum, nec ad ſeruum, ea ratione qua ſeruus eſt: non eſt enim quicquam commune. Seruus enim eſt inſtrumentum: inſtrumentum autem animatum eſt ſeruus. Ad ſeruum igitur hoc ipſo, quo ſeruus eſt, non eſt amicitia, ſed quo homo eſt. Nam omni homini iuſtum quoddam eſſe videtur ad omnem hominem, qui communicare ſecundum legem pactionemque poteſt: quare & amicitia ratione qua homo eſt.* Hæc Ariſtoteles, vbi, vt vides inter Dominum eſt ſeruũ in ratione hominis, & ratio veræ iuſtitiæ dari poteſt, & ratio veræ amicitiæ; eſt autem eadẽ ratio Patris, & filij, vxoris, & viri, vt patet.

54 Probari poteſt hæc ſententia. Primò, quia vt docet S. Doctor 2.2. *q. 25. art. 1* inter Patrem, & filium datur vera, & propria amicitia; ergo etiam dabitur vera, & propria iuſtitia. Conſequentia nota eſt, quia tam amicitia, quam iuſtitia veram requirunt alietatem, ergo ſi inter Patrem, & filium qua homines ſunt, eſt ſufficiens alietas pro fundanda amicitia, erit etiam ſufficiens pro fundanda iuſtitia. Antecedens conſtat, quia amicitia de qua loquitur S. Doctor ibidem, eſt vera, & propria, & non impropria, & excellens. Pro quo aduerte, quod inter Patrem, & filium vt talem, non poteſt eſſe propria amicitia,

quæ

quæ veram supponit alietatem, sed est illa amicitia quam Phil. 8. *ethic. cap.* 11. vocat excellentiæ, quæ etiam reperitur inter maritum, & vxorem, Principem, & subditum, quæ non attendit æqualitatem simpliciter, sed proportionis, quæ in hoc consistit, quod Pater præstet filio, quæ Patris sunt, & filius Patri, quæ filij sunt, habita vtriusque ratione; & huic amicitiæ correspondet ius Paternum, quod non est proprium ius. Vnde inter Patrem, & filium vt talem, potius pietas quam iustitia fundatur. Vel dic quod iuri paterno in Patre existente, correspondet in filio virtus pietatis. Igitur inter Patrem, & filium vt talem est solum amicitia excellentiæ, & iustum paternum; at si considerentur vt homines, potest esse & amicitia propriè dicta, & iustitia etiam propriè dicta.

55 Probatur 2. quia si ob aliquam rationem inter Patrem, & filium qua homines sunt, non daretur iustum, vel iustitia, maximè quia filius est aliquid Patris, vtpotè quia ab eo accipit substantiam; sed hæc ratio nulla est, quia licet qua parte filius accipit substantiam à Patre, sit aliquid Patris, sit pars illius, non possit veram iustitiæ rationem fundare, potest tamen eam fundare secundum aliam considerationem, prout scilicet considerantur prout homines sunt, prout diuersa habent supposita, diuersas voluntates, diuersa iura. Non enim implicat, quod aliquid non conueniat alicui secundum vnam considerationem, & conueniat secundum aliam. Exemplum habemus in Christo Domino, qui licet prout subsistit in natura diuina vbi omnia a Patre recipit, non possit iustum, iustitiamque fundare, fundat tamen prout subsistit in natura humana. Imò idem verbum diuinum prout subsistit in natura humana, fundat ius ad se ipsum prout subsistit in natura diuina, cum hoc modo rigorosa ponatur satisfactio, vt tradunt Theologi cum S. Thoma 3. *p. q.* 1. de quo aliquid dicetur §. 4.

56 Probatur 3. quia inter Patrem, & filium, est iustum, seu ius, seu iustitia naturalis; natura namque dictat, quod Pater alat filium, & quod filius reuerentiam exhibeat Patri, Abb. in cap. *Rainutius, n. 2. de testam.* Anton. Gom. *var. cap. 1. n. 2. cum seq.* Corral. *lib. 3. miscell. cap. 16. num. 3.* Roias *de successione cap. 7. in princ.* Molina iurista *de primog. lib. 2. cap. 1. à nu. 14.* Spin. *in speculo testam. glos. 17. nu. 19.* Mich. Graff. *de succes. §. 3. in princ.* Anton. de Fuentes *Canon. lect. lib. 1. cap. 2.* & alij.

57 Probatur 4. quia si filius esset pars patris, aliquid Patris, &c, ac subinde inter Patrem, & filium non daretur iustum, non bene diceretur *l. nec contrat. C. ne filius pro Patre*, quod filius non teneatur pro debito Patris, nisi sit Patris hæres, quocirca creditor agens contra filium ex debito paterno, allegare debet, & probare filium esse hæredem. Hippol. *singul. 224.* Duen. *reg. 345.* Mar. Giurba *desis. 33. nu. 25.* Cardos. *in praxi iudic. verb. filius n. 41.* Si tamen sit hæres, tenetur, modo hæreditas sit sufficiens, & modo adiuerit hæreditatem cum beneficio legis, & inuentarij, ex *l. fin. §. & si præfatum, C. de iure delib.* Minad. *cons. 17. num. 2.* Monticul. *de inuentar. cap. 8.* Ponte *cons. 37. nu. 25.* quia ex inuentario hæreditas præsumitur non soluendo. Bertaz. *cons. 472. nu. 22.* Luderch. *cons. 138. num. 4.* Mascard. *de probat. concl. 203. num. 23. & concl. 852.* Surd. *cons. 168. n. 5.* & alij. Argumenta quæ pro Caietani sententia afferri possunt, ex dictis soluta manent, solum enim probant, quod filius qua filius nequeat habere ius propriè dictũ in Patrem qua Patrẽ.

§. II. *An inter dominum, & seruum detur iustum, seu iustitia.*

58 HAec difficultas iam constat ex dictis §. præcedenti, quod scilicet inter dominum, & seruum vt tales non detur iustum ciuile, seu politicum, sed solum ius dominatiuum, detur tamen in ratione hominis, sicut datur inter Patrem, & filium in ratione hominis, licet non detur in ratione Patris, & filij. Seruus namque in ratione hominis sua habet iura famæ, honoris, vitæ, & quorumdam contractuum ciuilium. Vnde sicut Pater tenetur ad restitutionem famæ filij, si ipsum infamet, & è contra, ita dominus tenetur re-

reſtituere famam ſeruo ſi in ea eum grauiter lædat, reſpectiuè ad eius ſtatum. Dico reſpectiuè, quia non puto, quod dominus lædat ſerui famam ita faciliter, ac læderet famam aliorum, ſed grauius lædi debet, cum fama ſerui non tanti æſtimetur, ſicut æſtimatur fama aliorum. Et ſicut Pater teneretur ad reſtitutionem damnorum filijs filij, ſi illum occideret, & è contra, ſi filius occideret Patrem teneretur reſarcire damna reliquis filijs ſecuta; ita ſi dominus occideret ſeruum, teneretur reſtituere damna, quæ eius filijs, vxori, &c. ſequerentur.

59 Verum vt hæc materia magis clareſcat notandum eſt. Primò quod ſeruitus eſt ſubiectio hominis ad hominem, iure gentium introducta, vt ſupra vidimus. Originem namque ſumpſit ſeruitus à victis, & captis in bello, qui diligenter ſeruabantur, ſeu cuſtodiebantur, ne fugerent. Vnde ſeruorum nomen à ſeruando, ſeu cuſtodiendo originem ducit. Notandum 2. quod ſeruitus eſt triplex. Perſonalis, realis, & aſcriptitia. Perſonalis eſt illa qua homo alieno dominio ſubijcitur. Realis, eſt qua res oneri ſubijcitur, & alia eſt vrbana, alia ruſticana, alia mixta: vrbana, eſt domorum: ruſticana eſt agrorum; mixta eſt qua res obligatur perſonæ. Aſcriptitia eſt qua perſona obligatur reis vt quãdo quis obligatur colere agrum, &c. Notandum 3. hic ſolum eſſe ſermonem de ſeruitute perſonali, non de illa qua quis alteri ſeruit pro mercede, & pro certo tempore; ſed de illa quæ perpetuum habet ſeruitium, non quomodocunque, vt vaſallus, & colonus adſcriptitius, ſeu originarius, qui abſque domini voluntate iuriſdictionem mutare non poteſt, ſed quæ perpetuum habet ſeruitium, cum conditione, ac ſtatu ſeruili, qui ſerui, communi nomine vocamur mancipia, & iſti vel iure ſunt tales, aut venditione, & emptione.

60 Notandum 4. quod quantum ad ſeruitutem, filij ſequuntur conditionem matris, modo ſint ex legitimo matrimonio nati. Nam ſpurij non ſiunt ſerui dominorumque parentes ſerui ſunt, tametſi ignobiles, & contemptibiles ſint. Si dominus cum ſerua contrahat matrimonium, vel domina cum ſeruo ſunt liberi, & filij nati ſunt pariter liberi. Quantum ad dignitatem, filij ſequuntur conditionem Patris, Sylu. verb. *ſeruus q.4.* & alij communiter.

61 Notandum 5. quod ſeruus vt talis non poteſt contractum aliquem cum alio inire ſine conſenſu Domini; nec item agere, neque conueniri ratione alicuius contractus. Item nequit ſine venia Domini Religionem intrare, nec ſacros ordines ſuſcipere. Si ſeruus ab aliquo hæres inſtituatur, Domino hæreditas deuoluitur. Hinc ſeruus mutuare nequit, *l. creditoribus C. an ſeruus ex ſuo.* Petrus Greg. *Syntagm. iur. lib. 22. p. 2. num. 6.* Mozz. *de contr. tract. de mutuo, tit. de perſonis, quæ poſſunt, vel non poſſunt mutuare*, niſi vbi Dominus liberam peculij adminiſtrationem conceſſiſſet, *l. rogaſti, 9. fugitiuus, ff. de rebus cred.* vbi Iaſ. *num. 5.* Petr. Greg. & Mozz. *locis cit.* & quando aliter ſeruus mutuum dat, mutuatarius obligatur Domino, non ſeruo. Hinc etiam ſequitur, quod quando ſeruus, aut filius familiæ amiſit in ludo ſiue prohibito, ſiue etiam permiſſo, datur Domino, aut parentibus repetitio aduerſus victores. Par. de Pureo *in tract. de ludo num. 20. verſ. quod eſt verum.* Cacialup. *in ſimili tract. num. 28. verſ. Et hoc verum.* Stephan. Coſta *etiam in ſimili tract. art. 3. nu. 4. & 6.* Farin. *in prax. crim. quæſt. 109. à num. 177.* & alij, de quo infra.

62 Cum his tamen ſtat, quod inter ſeruum, & Dominum, qua homines ſunt, dari poſſit iuſtum, & iuſtitia propriè dicta, vnde, quoad ea in quibus iure ſubiectionis non ſunt Domini, iuſtitia dari poteſt, pactiones, & contractus. Quocirca quotidie pacta inter ſeruos, & Dominos fieri ſolent, quibus ſecundum iuſtitiam commutatiuã vterque obligatur. Vt cum conueniunt, quod ſeruus reddat quotidie tantum, vel tantam pecuniam pro ſuis laboribus, vel operibus, & ſi amplius lucretur, illud faciat ſuum. De quo lucro rurſus alia pacta, vel contractus inire poſſunt, & hoc modo plerumque ſuam libertatem redimunt. Idem dici poteſt de filijs cum ſuis pa-

parentibus, & de vxore cum marito. Et ratio clara est, quia vbi similes pactiones interueniunt inter Dominum, & seruum; Patrem, & filium, &c. Tunc vnus cum altero pacisci tur tanquam cum persona omnino diuersa, & perinde est, quod secundum alias rationes non sint personæ omnino diuersæ. Hinc est, quod licet attento iure ciuili serui matrimonium inire nequeant, *l. cum ancillis, C. de incestis*, ibi *cum ancillis non potest esse connubium.* Tamen iure canonico serui contrahere possunt, etiam inuitis Dominis, cap. *dictum est*, 29. *quæst.* 2. Gutier. *de matrim. cap.* 92. Bonac. *eodem tract. quæst.* 3. *pun.* 3. *num.* 7. Sanch. *lib.* 7. *disp.* 21. *num.* 3. & alij. Benè verum est, quod seruus contracto matrimonio, non eximitur à consuetis obsequijs, Domino præstandis, Host. *in cap. dignum, de coniugio seruorum, num.* 9. Ioan. Andr. *num.* 4. Butr. *num.* 7. Arch. *num.* 5. Alexan. de Neuo *num.* 12. & alij.

§. 3. *An inter Maritum, & Vxorem detur iustum, seu iustitia.*

63 MAritus dicitur quasi *maris vitus*, quia maris, non fœminæ ritus exercere debet, & vxor dicitur quasi *vnxor*, ab vnctione. Puellæ namque olim nuptæ, quando in sponsi domus introducebantur, ante fores ornabant postes laneis vittis, oleoque vngebant, purantes ex hoc omnia mala ab ea domo arceri. Consueuerunt etiam coniuges maritos lotos vngere. Calep. Est vxor marito subdita, eumque honore congruo prosequi debet. 1. *cor.* 14. *Colos.* 3. 1. *Petr.* 3. Hinc maritus habet potestatem castigandi, & verberandi eam, *iusta*, & graui causa existente, non potest tamen in eam seuire, Sylu. *verb. vxor, quæst.* 1. & 3. Hinc etiam tenetur vxor sequi virum, quando ex iusta causa, vt ob necessitatem, vel vtilitatem transfert domicilium. Adeo maritus, & vxor coniunguntur, vt dicantur duo in carne vna, ac proinde nullo modo debet vxor à marito separari, Surd. *de aliment. tit.* 4. *quæst.* 15. *num.* 37. Quocirca vxor scire præsumitur, quiquid scit vir. Tiraquel. *l.* 12. *connub. in princ. num.* 1. Ioan. Baptista Costa *in tract. de facti scientia, & ignor. in spect.* 73. vbi limitat in vxore absente, vel in prima, Burlat. *cons.* 143. *num.* 72. *lib.* 2. Farin. *fragm. crim. p.* 2. *verb. ignor. num.* 185. Et secundum hanc rationem inter maritum, & vxorem non datur iustum simpliciter, sed secundum quid, quod vocatur iustum œconomicum, vt cum D. Thoma vidimus §. 1.

64 Nihilominus, qua personæ ciuiles sunt, iustum proprie dictum dari potest, quod licet ex dictis constet, claritatis tamen gratia per sequentes casus magis cõstabit. Primò, Si vxor stipuletur aliquid cum viro, acquirit sibi partem suam, sic glos. *in l. scripturæ, C. de fide instrum.* ibi *quod cum vxore mea emi*, & tradunt Palat. *in repet. rubr. de donat. inter virum, & vxor §.* 62. *nu.* 6. Tiraquel. *de retractu lig. §.* 31. *glos.* 1. *num.* 4. Secundò, quando vxor habet bona propria, nempe dotalia, pro quibus mariti bona hypothecantur, licet possit iurè hypothecarum renunciare, *l. etiam constante, C. ad senatus cons. Velleian.* Anton. Gom. *l.* 56. *Tauri num.* 10. Tertiò, vxor obligari potest ex mutuo, *l. si fœnebris, C. eodem.* vbi dicitur, quod mulier accipiens mutuum, obligatur ex eo, nec refert qualiter vtatur, sed qualiter contrahat, & illustrat. Vincent. de Franchis *decis.* 279. *nu.* 2. Quartò habent bona paraphernalia, & sunt illa, quæ cum nupsit, sibi ad proprios vsus reseruauit, & de istis potest veros cõtractus cum viro facere, vt omnes tradunt. Quintò, est capax constante matrimonio recipiendi bona, vt hæreditatem siue obueniat, siue relinquatur, vt illius dispositioni subdatur, sicut etiam hoc modo est capax donationis, & horum habet verum, & proprium dominium, & administrationem, vnde de istis etiam repugnãte viro potest elemosinas facere, vt tradit Sylu. *elemos. quæst.* 5. §. 2. Nauar. *cap.* 17. *num.* 155. & alij.

65 Sed hic obiter quæres primò, an vxor facere possit elemosinam etiam ex bonis communibus, seu ex communibus prouentibus? eadem difficultas procedit de donationibus, an scilicet vxor inscio marito possit

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE

possit aliquid donare? Resp. affirmatiuè, & in sequentibus casibus. Primò, quando elemosina, vel donatio non est notabilis, iudicio prudentis viri; plus autem conceditur vxori, quam filijs, & secundum Rebell. 1. *p. l.* 3. *quæst.* 15. *sect.* 13. *duplo maius.* Et secundum Dianam post alios 2. *p. tract.* 1. *miscellan. resol.* 33. & *p.* 5. *tract.* 8. *resol.* 34. potest vxor inicio viro dare vigesimam partem prouentuum. Ego limitarem, vt non excedat eam quantitatem, quam alię suæ conditionis dare consueuerunt. Secundò, quando maritus rogatus, concederet, tunc adest sufficiens mariti licentia, scilicet virtualis, seu interpretatiua. Tertiò quando dat in necessitate extrema de superfluis naturæ; & in graui de superfluis statui, quia cum tunc ad hoc maritus teneatur, non potest esse inuitus nisi irrationabiliter. Quartò, si det ad impediendum damnum mariti, vt fecit Abigail 1. *Reg.* 19. siue hoc damnum sit temporale, siue spirituale, vt maritus conuertatur, & agat pœnitentiam, ne à Deo etiam temporaliter puniatur. Cum enim ad hoc maritus teneatur, si ipse nolit sibi prouidere, potest hoc facere vxor. Quintò, pro victu, vestitu, medicinis, &c. Sextò, quando maritus est prodigus, dissipator, dilapidator, tunc enim potest vxor clam accipere, vt sibi, liberisque consulat.

66 Quæres 2. an vxor possit aliquid donare filijs primi mariti ex bonis secundi? Respondetur affirmatiuè, modo indigeant, sic Diana *p.* 5. *tract.* 8. *resol.* 34. post Petr. Nauar. & alios quos ibi citat, vbi hoc extendit ad fratres; ratio primi est, quia mater naturalem habet obligationem alendi filios, siue sint ex primo, siue ex secundò matrimonio, nec maritus potest esse rationabiliter inuitus in huius obligationis adimpletione, & si sit inuitus, clam vxor potest suæ obligationi satisfacere. Ratio secundi est, quia pertinet ad statum vxoris ne eius fratres permittat egere. Aduertit Diana, quod dissoluto hoc matrimonio tenetur vxor computare id, quod dedit in sua parte.

67 Quæres 3. an vxor possit donare, vel elargiri in eleemosinam ea bona, quæ ex industria propria lucratur? Resp. affirmatiuè, modo familia ex hoc non patiatur. Duas alias limitationes ponit Diana loco citato. Prima est, nisi familia indigeat, tunc enim secundum ordinem charitatis prius domesticis prouidere debet, quam extraneis. Secunda est, nisi ex mutuo cõsensu, vel loci statuto lucra essent communia, & administratio sit viro reseruata.

68 Quæres 4. an vxor teneatur soluere debita mariti defuncti, quando ea facta sunt ad alendam familiam, & idem dicendum est de filijs? Pater Diana *p.* 4. *tract.* 7. *resol.* 20. duas affert contrarias sententias, affirmantem, & negantem, ipse adhæret negatiuę. Primò, quia vxor, & filij nihil egerunt cum creditoribus, nec enim pecuniam acceperunt, nec alius ipsorum nomine. Secundò, quia vxor soluto matrimonio habet ius repetendi integram dotem, dos enim ius habet prælationis. Tertiò, quia nec vxor nec filij aliquid alienũ acceperunt; nam alimenta acceperunt à Patre, vel marito, qui Dominus illius mutui erat, qui autem aliquid accipit à vero Domino nil restituere tenetur. Quartò, quia actio ob mutuum, est personalis, & solum competit creditori aduersus eum, cui res mutuo data est, non vero aduersus eum cui mutuatarius mutuum dedit, *l. eum cui, C. de act. & obligat.* vbi dicitur, quod accipiens mutuum obligatur, non is ad quem pecunia ex obligatione peruenit. Actio autem personalis non datur contra tertium, sed personam sequitur obligatam. Afflict. *decis.* 95. *num.* 6. & *decis.* 162. *num.* 5. Surd. *decis.* 90. *num.* 3. Cald. Pereira *in l. si curatorem num.* 80. *C. de in integr. restit.* Hanc sententiam puto verissimam, & apertè colligitur *ex auct. si qua mulier,* vbi dicitur, quod obligatio mulieris pro marito inualida est, nisi se obliget ob mutuatum pretium in rem suam conuersum. Sed in casu quæsiti nec vxor se obligauit, nec mutuum conuersum est in rem suam, sed expensum est pro alenda familia, ergo. Et sic tradunt Mastril. *decis.* 140. *num.* 1. Ceual. *commun. contra commun. to.* 4 *q.* 901 Alex. Trentacinq. *var. resol. lib.* 1. *tit. de fide iuss. resol.* 2, & 3. & alij.

§. IV.

§. IV. *An inter Deum, & hominem detur iustum, seu iustitia.*

69 CErtum mihi est, quod inter Deũ, & hominem vt sic, iustum dari non possit, quia secundum hanc rationem homo non est suus, sed Dei, imò magis Dei, quam sui; creatura namque magis est creatoris, quam sui, sicut artefactum magis est artificis, quam sui. Quocirca secundum hanc rationem dicitur, quod inter Deum, & hominem non datur vera, & rigorosa amicitia, sed solum amicitia excellentiæ, qua creator amat suã creaturam, & creatura rationalis debet reamare Deum; Deus amat creaturam vt talem, vt inferiorem; & creatura amat Deum vt superiorem, ac proinde secundum hanc rationem nequit esse vera amicitia, quia vera, & propria amicitia fundatur in conuenientia naturæ. Benè verum est, quod si loquamur de Deo, & homine in gratia existente, vera amicitia supernaturalis reperitur, quæ charitatis dicitur, & fundatur in conuenientia naturæ per gratiam factæ, est enim gratia diuinæ naturæ participatio.

70 Certum etiam est, quod inter Deũ, & homines datur quoddam iustum, quod contingit tum in merito, cui Deus tribuit præmium æquale, sed quia hoc iustum fundatur in misericordia, qua Deus gratiam largitus est, ratione cuius opus meritorium positum est, ideo hoc iustum non est omnino rigorosum, cum fundetur in gratia, de qua re egi fusè in tract. de merito. Tum in satisfactione, nam homo pro peccato veniali satisfacit ad æqualitatem. Sed quia hæc satisfactio supponit gratiam, quæ gratis, & misericorditer datur, ideo deficit à perfecta ratione iusti, vt patet, & sic loquendo de homine in ordine ad Deũ secundum rationem dictam, videtur clarum, quod non sit rigorosa iustitia, quæ absolutam inducat obligationem; potest quidem dari ea; iustitia quæ inducat in Deo obligationem supposito pacto; quocirca supposito pacto de dando præmio operibus bonis, dato quod homo benè operetur, potest petere ex iustitia præmiũ, sed hæc iustitia fundatur in pacto liberali Dei, eo tamen supposito tenetur Deus ex iustitia dictum præmium conferre.

71 Ex quibus patet, quod posito pacto in Deo de præmiandis bonis operibus, & positis ex parte hominum operibus bonis, tunc tenetur Deus ex iustitia præmium promissum conferre, & in hoc casu vera intercedit iustitia inter Deum, & homines; nam homines ponunt laborem, & Deus confert æquale præmium, quod constat ex illo Apostoli. *In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ quam reddet mihi Deus iustus iudex.* Nam licet meritum hominis supponat gratiam, & misericordiam, tamen ea supposita homo præstat opus absolutè meritorium tanti præmij, quod opus absolutè, & simpliciter est hominis, & illud producit media gratia, quæ licèt gratis data sit, sit tamen hominis, & homo dicitur habere dominium illius; nam donum transit sub dominio donatarij. Hinc tamen non sequitur, quod potuerit homo quantumuis sanctus satisfacere Deo ex iustitia pro peccatis, etiam dato, quod intercesserit pactum de acceptatione illius, sicut fuit de acceptatione satisfactionis Christi Domini quia illa hominis satisfactio non fuisset ad æqualitatem, sicut fuit satisfactio Christi. Pactum ergo non tollit rationem iustitiæ rigorosæ, sed potius ponit. Nec suppositio gratiæ tollit eandem rationem iustitiæ, quia etiam in Christo supposita fuit tum gratia habitualis, tum gratia vnionis, & non ob hoc impeditur quin eius satisfactio non sit de rigoræ iustitiæ, sed de hoc infra.

72 Ex alio etiam capite intercedere potest iustitia inter Deum, & hominem si homo Deum contumelijs afficeret, tunc enim teneretur illi honorem restituere, & si restituat, iustum ponet non quidem quoad rationem offensæ, sed quoad rationem honoris, vel famæ ablatæ, si tantundem restituat, vt si quis dixisset, vel docuisset Deum esse iniquum, mendacem, inuidum, crudelem, &c. tunc enim si iste efficaciter se retractet, & famam ablatam restituat, iustum faciet, licet quoad rationem offensæ iustum facere nequeat: cum infinita sit,

vt

vt alibi docui, & tradunt communiter Theologi 3.*p.art.*1. & infra.

73 Inter Christum Dominum satisfacientem pro peccatis hominum, & Deum cui fit satisfactio verum iustum intercedit, quia posito pacto in Deo de acceptanda illius satisfactione, cum fuerit ex proprijs, & omnino æqualibus, tenebatur Deus eam acceptare ex iustitia, nam Christus Dominus tantam exhibuit satisfactionem, quantum Deus exigere poterat ab homine. Verum de hac re dicetur in tract. de Incarnatione vita comite, & aliqua dicentur infra.

QVAESTIO IV.

Quid sit iustitia, & quotuplex.

74 EXplicatis ijs, quæ pertinent ad rationem obiecti, tum materialis, tum formalis iustitiæ, quid ipsa sit, inuestigandum est. Definitur iustitia à Vlpiano *ff.de iust.& iure*, quod sit *constans, & perpetua voluntas ius suum vnicuique tribuendi*, quam definitionem eleganter explicat S.Thomas 2.2.*qu.* 58. *art.* 1. dicens hanc definitionem sanè intellectam esse optimam. Cum enim virtus sit habitus electiuus, vt tradit Phil.2. *Ethic.* & habitus specificetur ab actu, & actus ab obiecto, sequitur, quod illa sit optima cuiuslibet virtutis definitio, quæ per proprium actum, & obiectum traditur. Sicut enim anima rationalis, est forma hominis, sic actus est forma, & specificatiuum sui habitus. Quocirca cum iustitia sit ad alterum, & eius actus sit facere iustum, seu tribuere vnicuique quod suum est, & huius actus obiectum sit ius ipsum, seu iustum obiectiuè, seu in intentione, sequitur, quod rectè per illam definitionem definiatur. Nam illa particula *voluntas* stat pro actu voluntatis, & ponitur ad ostendendum, quod actus iustitiæ, voluntarius esse debet, additur illa particula *constans*, & *perpetua* ad significandam actus firmitatem. Dicitur *ius suum vnicuique tribuendi*, in quo declaratur iustitiæ obiectum, & materia circa quam versatur, quę est facere iustum, & æquare ius alterius. Postea S. Doctor dictam definitionem ad clariorem formam sic reducit. *Iustitia est habitus per quem constanter, & voluntate perpetua ius suum vnicuique tribuitur.* Demum dicit, quod hæc definitio, est similis illi, quam tradit Phil.5. *Ethic.cap.*1. quod scilicet *iustitia est habitus, quo homines iusta operantur.* Alij, alias tribuunt iustitiæ definitiones, vt quod iustitia sit *virtus moralis, qua vnicuique, quod suum est redditur*, sic plures cum D.Ambros. *lib.* 1. *offic. cap.* 24. vel quod sit *virtus alienum ius adæquans.*

75 Pro clariori intellectu nota. Primò, quod Iurisconsultus non definiuit quamcumque iustitiam, sed veram, sed propriã, & simpliciter talem, quæ est vna ex virtutibus Cardinalibus. Pro quo nota secundò, quod iustitia accepta in sua generalitate, quamplurẽs sustinet diuisiones. Prima est in iustitiam habitualem, & actualem. Habitualis, est rectitudo habitualis, quæ voluntati inexistens, eam ad rectè agendum inclinat, vel secundum suam naturalitatem, seu inclinationem, & propriam conformitatem, quatenus suaptè natura immediatè regulatur à suo obiecto, à quo mensuratur, vel etiam mediante rationis dictamine, dictante modum operandi cum circumstantijs debitis, iuxta exigentiam obiecti operabilis, à quo principiatiuè, seu initiatiuè omnis rectitudo in ipsa determinata ratione originatur. Iustitia actualis, est rectitudo debita inesse actui elicito, aut formaliter secundum intrinsecam sui habitus inclinationem ad rectè agendum, vt dictum est; vel secundum conformitatem ad regulam rationis.

76 Nota tertiò, quod vtraque iustitia dicta

dicta fecerni, seu diuidi potest in iustitiam originalem, naturalem, supernaturalem, seu gratuitam, & moralem. Iustitia originalis, est donum quoddam supernaturale primis Parentibus infusum aptum natum facere perfectam tranquillitatem in anima, quantũ ad omnes eius potentias. Quę dicitur habitualis quatenus accepta in actu primo erat habitus animæ inhærens, eam cum omnibus eius potentijs inclinãs ad dictam pacem, & tranquillitatem. Dicitur autem actualis, prout accipitur pro illa actuali tranquillitate, quæ consistit in perfecta subiectione, & obedientia partis inferioris, vt delectabiliter superiori obediat, & hæc, vt perfectè, & delectabiliter Deo subijciatur, & pareat. Iustitia naturalis, est propensio nostræ voluntatis in bonum, & est veluti secunda rectè operandi regula, prima namque est Deus; quocirca tunc voluntas recta dici potest, quando est illi conformis. Et ista vel est habitualis, si in actu primo ea propensio accipiatur; vel actualis, si in actu secundo. Iustitia supernaturalis, seu gratuita, est gratia sanctificans, quæ nos iustos facit, iustificat, & Deo gratos reddit, & de hac fusè egimus in tractatu de iustificatione. Istę tres iustitiæ dictæ, solum secundum amplam significationem, iustitiæ appellari possunt, cum non sint propriè ad alterum, nam iustitia originalis, proprias rectificabat potentias; iustitia naturalis, propriam rectificat voluntatem, licet aliquo etiam modo ad alterum dici possit, vt ex dictis supra constat. Iustitia sanctificans propriè, & simpliciter est ad se. Quocirca in ea definitione sola iustitia moralis definiri potest.

77 Nota 4. quod habitus perficientes appetitum, sunt in duplici differentia, alij perficiunt in ordine ad se, vt temperantia, & fortitudo; alij in ordine ad alios, & sunt iustitia, amicitia, pietas, &c. Prudentia cum habeat regulare, & dirigere, & præscribere media, & præstituere fines aliorum habituum, partim est ad se cum regulat habitus qui sunt ad se, & partim est ad aliud, cum dirigit habitus, qui sunt ad aliud.

78 His positis dico dictam definitionem esse rectam, & rectè explicatam à D. Thoma. Pro quo notandum est ex Phil. 2. *eth. cap.* 4. quod in quocunque virtutis actu tres conditiones requiruntur ex necessitate. Prima est, quod actus scienter producatur, quod enim per ignorantiam producitur, non potest esse actus virtutis, quocirca definit idem Phil. virtutem, quod sit *habitus electiuus*, vnde actus fieri debet ex electione, hoc est scienter. Secunda est, quod fiat liberè, & propter finem, ob eandem rationem, quod enim coactè, vi, vel metu fit, non potest habere rationem virtutis, cum non sit ex operantis electione. Tertia est, quod actus virtutis sit constans, immobilis, perseuerans, seu quod operans, operetur virtutis actum constanter, & immobiliter. Duæ primæ conditiones virtutis explicantur in illa particula *voluntas*, seu habitus voluntatis. Familiare namque est Philosophis nomen potentiæ tribuere habitibus, vnde habitus primorum principiorum vocatur intellectus. Tertia conditio declaratur per illas particulas *constans*, & *perpetua voluntas*. Vnde fit sensus, *iustitia est habitus constanter, primiterque inclinans voluntatem ad tribuendum vnicuique quod suum est*. Quod si eam definitionem applicare velis ad iustitiam pro actu, dicere poteris est *actus ex sui natura firmus, & stabilis, tribuens ius suum alteri*.

QVAESTIO V.

An Iuſtitia debeat eſſe ad alterum, debeat fieri ex proprijs, indebitis & ad æqualitatem.

79 CIRCA primum communis ſententia eſt, quod iuſtitia ſit ad alterum, vt poſt Ariſtotelem probat S. Tho. 2. 2. *q.* 58. *art.* 3. & ibi tradunt Bannes, Aragon. & alij. Idem tradit S. Doctor 3. *p. q.* 1. *art.* 2. *ad* 2. vbi Cabrera *diſp.* 7. Aluarez *diſp.* 4. & alij. Difficultatem facit myſterium redemptionis, nam Chriſtus Dominus non ſolum ſatisfecit Patri pro noſtris peccatis, verum etiam ſibi, cum tamen non ſit alius à ſe, nam eodem ſuppoſito ſuppoſitatur prout exiſtit in natura diuina, & humana. Pro quo nota, quod vt tradunt Theologi de Incarnatione, Chriſtus Dominus non tantum ſatisfecit Patri, & Spiritui ſancto, verum etiam toti Trinitati, ac ſubinde etiam ſibi, vt in illa ſubſiſtens, vt aperte colligitur ex illo Apoſtoli 1. ad Timot. 2. *Vnus Deus, vnus mediator Dei, & hominum, homo Chriſtus Ieſus*, vbi *vnus Deus*, cuius Chriſtus eſt mediator, ſtat pro tota Trinitate, vt notat magnum Eccleſiæ lumen S. Auguſt. *enar.* 2. *in pſal.* 29. dicens. *Quid eſt mediatorem eſſe inter Deum, & homines? non inter Patrem, & homines? ſed inter Deum, & homines: quid eſt Deus? Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus.* Hæc veritas ſic explicari, & probari poteſt, quia Chriſtus Dominus ei ſatisfecit qui à nobis offenſus erat, ſed Deus quatenus eſt vnus, à nobis offenſus erat; ergo. Maior patet; minor oſtenditur, quia Deus à nobis offenditur quatenus eius violamus præcepta nobis impoſita lege naturali, diuina, &c. hæc autem præcepta non niſi à Deo vt vno imponuntur; opera namque ad extra, ſunt indiuiſa, ſic enim mundum creauit, ſic gubernat, ſic leges, præceptaque imponit. Tum quia Chriſtus Dominus ſacrificium obtulit non tantum Patri, & Spiritui ſancto, verum etiam ſibi vt ſubſiſtenti in natura diuina, vt tradit S. P. Aug. *lib.* 10. *de ciuit. Dei cap.* 20. Vnde nos idem ſacrificium offerimus in Eccleſia toti Trinitati. Tum etiam quia Chriſtus Dominus vt exiſtens in natura diuina fuit à nobis offenſus, ergo vt ſic illi ſatisfactio debebatur.

80 Hinc oritur difficultas, nam cum Chriſti Domini ſatisfactio fuerit de rigore iuſtitiæ, vt plerique tradunt, & inter Chriſtum Dominum vt ſubſiſtentem in natura humana, & diuina non reperiatur vera alietas in perſona, ſequitur, quod vera iuſtitia non requirat alietatem, ac proinde poſſit eſſe eiuſdem ad ſe ipſum. Nec valet dicere, quod ad hoc vt vera detur iuſtitia, non requiratur ſuppoſitorum diuerſitas, ſed ſufficiat diuerſitas naturarum in eodem ſuppoſito, ac proinde cũ hæc reperiatur in Chriſto, ſufficiẽter in eo iuſtitiæ ratio ſaluatur, & ſic Chriſtus Dominus vt ſubſiſtens in natura humana ſibi ſatisfecit, vt ſubſiſtens in natura diuina. Nam contra eſt, quia hinc ſequeretur, quod etiam in puro homine dari poſſet vera iuſtitia ad ſe ipſum ſecundum diuerſas partes; nam ſuppoſitum prout ſuſtentat, & operatur per partem inferiorem, poteſt ſibi ſatisfacere, vel iuſtum ponere, prout ſuſtentat, partem ſuperiorem, & è contra. Reſp. eſſe diuerſam vtriuſque rationem tam ex parte ſuppoſiti, quam ex parte naturæ ſuppoſitatæ. Ex parte quidem ſuppoſiti, quia, quando ſuppoſitum duas integras ſuſtentat naturas, tunc eſt virtute duplex, & idẽ præſtat, ac ſi re ipſa eſſet duplex, non tantum in genere entis, quatenus duorum officio fungitur, verum etiam in genere moris, quatenus eſt principium actionum liberarum vtriuſque naturæ, ac ſi vnam ſolam ſuſtentaret. Nec poſtulat vtramque

ſuſ-

sustentare naturam, sed propriam, aliam autem ex suppositione, quod liberè assumpta est, ac proinde sufficientem habet alteritatem pro iustitiæ actu exercendo. Verum vbi est vnum, idemque suppositum, vnam, eandemque sustentans naturam, & diuersas illius partes, vnum suppositum componentes, ibi non adest virtualis illa duplicitas, nam ambæ illæ partes, vt sunt partes huius totius, & illud componunt, ex sua naturali conditione postulant ab vno, eodemque supposito sustentari; quocirca nec in genere physico, seu entis, nec in genere moris illud suppositum est virtualiter duplex, ac proinde sufficienti caret alteritate pro iustitiæ actu exercendo. Est etiam diuersa ratio ex parte naturæ suppositatæ, nam partes vnius, eiusdemq; naturæ, respectu sui compositi, non exercent diuersas operationes, nisi qua partes eiusdem compositi sunt, ac proinde sufficiente carent alteritate pro iustitiæ actu exercendo. Verum duæ naturæ intellectuales, integræ, & completæ proprias habent operationes ab inuicem independentes, ac proinde sufficientem fundant alietatem pro iustitiæ actu exercendo.

81 Explicatur magis sufficientia alietatis, seu alteritatis inter naturam diuinã, & humanam in Christo pro exercendo iustitiæ actu, qui est integra, & perfecta satisfactio pro peccatis humani generis. Nam ad hoc vt detur sufficiens alietas, seu alteritas pro exercendo iustitiæ actu, sufficit, vt qui talem actum exercet distinctum habeat ius, distinctum dominium, distinctam naturam liberè operantem, à iure, dominio, & natura liberè operante eius, cui iustum, seu ius redditur; sed hæc omnia reperiuntur inter naturam diuinam, & humanam in Christo Domino, ergo verũ ius, vera iustitia reperiri potest. Minor patet, quia Christi Domini humanitas habet liberas operationes, quarum distinctum habet dominium ab operationibus diuinitatis; negari namque non potest, quin humanitas Christi non sit principiũ formale quo diuersum operandi actiones humanas, à diuinitate. Maior in qua tota residet difficultas, ostenditur, nam tota ratio ponendi alteritatem ad hoc, vt proprius iustitiæ actus ponatur, est vt contractus qui fiunt, mutua constent obligatione, quæ vtrumque obligent contrahentem ad standum contractibus initis. Item vt sit in vtroque contrahente ius disponẽdi de eo, quod in compensationem conceditur; tunc enim ius seruatur, iustum redditur, æqualitas ponitur; sed vbi dantur duæ naturæ perfectæ, & completæ, hæc dantur, cum detur dominia, & iura vtrinque distincta, actiones liberæ vtrinque distinctæ. Certè vbi sunt duæ voluntates liberæ, & ex æquo distinctæ, ibi contractus fieri possunt, qui mutua firmentur obligatione; proprium namque voluntatis est, posse se ipsam obligare, præsertim vbi quæ libet habet speciale ius, & dominium de quo potest legitimè disponere, & in aliud transferre.

82 Adde 1. quod ea alietas in Christo est sufficiens ad exercendum officium mediatoris; ergo etiam erit sufficiens ad exercendum officium Redemptoris, satisfactionem condignam pro nobis exhibendo; quocirca dicit Apostolus: *Deus erat in Christo sibi reconcilians mundum*, non minor autem requiritur alietas ad vnum, quam ad aliud. Adde 2. quia non minus postulant alietatem, seu alteritatem, seu suppositorum diuersitatem actus obedientiæ, & religionis, quam actus iustitiæ; quantum enim ad hoc, quod sint ad alterum æquales sunt, quocirca eandem repoſcunt alietatem; licet quia deficiunt in alijs conditionibus, præsertim, quia non respiciunt proprium ius, vel iustum, non sint, nisi partes potentiales iustitiæ; sed actus obedientiæ, & religionis in Christo sufficienter saluantur cum dicta alietate virtuali suppositi, vt patet, quia verè fuit obediens, vt passim clamat Apostolus, & veros latriæ actus exercuit, vt quando orabat, quando flectabat genua, &c. ergo. Verum, vt hęc materia plenè intelligatur.

83 Quæres 1. an quando vnus debet pro alio satisfacere debeat intercedere pactum de illa satisfactione acceptanda pro alio: Hæc difficultas tractari solet

ſolet in tract. de Incarnatione, ſub his terminis, vtrum recluſo pacto de acceptanda Chriſti d. ſatisfactione, potuerit Deus illam non acceptare? Pro intellectu huius difficultatis ſuppono, quod de facto interceſſit pactum inter Deum, & Chriſtum D. de acceptanda eius ſatisfactione pro nobis, vt conſtat ex pſal. 39. *ſacrificium, & oblationem noluiſti, aures autem fod.* quem locum fusè proſequitur Apoſtolus *ad Hebræos* 10. ibi *mundum ingrediens: Ecce venio vt faciam voluntatem tuam.* Et Iſa. 53: dicit, *Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longeuum ſuper terram.* Et *pro eo quod laborauit anima eius, videbit, & ſaturabitur; in ſcientia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruus meus multos, & iniquitas ipſorum ipſe portabit, &c.* His poſitis dico, quod ſi pactum non interceſſiſſet inter Deum, & Chriſtum D. de acceptanda eius ſatisfactione pro nobis, non teneretur eam ex iuſtitia acceptare; ac proinde vniuerſaliter loquendo ad hoc vt quis teneatur acceptare ſatisfactionem pro alio, requiritur pactum de ea acceptanda, ſecus acceptare non tenebitur. Ratio clara eſt, quia nullus iudex tenetur acceptare ſatisfactionem vnius pro alio, nullus enim tenetur exercere actum iuſtitiæ punitiuæ in alium ab illo, qui deliquit; pœna namque cum ſit ex culpa, & culpa ſit perſonalis, ſuum ſequitur auctorem, *l. ſancimus, C. de pœnis, l. abſentem, ff. eod. tit.* Illuſtrant Zabarella *conſ. 44 in prine.* Roman. *conſ. 487. prine.* Menoch. *conſ. 123 num. 7.* Tuſch: *litt. P. concluſ. 212. per totam.* Farin. *in praxi crim. p. 1. q. 23. num. 1.* & alij; & colligitur ex illo Ezech. 18. *anima, quæ peccauerit, ipſa morietur*, & refertur cap. *iam itaque* 1: *q. 4.* & *cap. ſi habes* 24. *q. 3.* & *cap. quæris, de conſecrat. diſt. 4.* Ergo cum homines ipſi peccauerint, ipſi de iure puniri debebant, & ſatisfacere, non innocentiſſimus Dei filius, ac proinde nullo intercedente pacto, nõ tenebatur Deus ex iuſtitia, Chriſti ſatisfactionem acceptare.

84 Quæres 2: an pactum de acceptanda ſatisfactione, minuat rationem rigoroſæ iuſtitiæ? Reſp. cum diſtinctione, vel pactum in aliquo contractu poſitum, vt de acceptanda ſatisfactione, eſt de acceptanda ſatisfactione, vel pretio etiam inæquali, non proportionato, & tunc pactum diminuit rationem rigoroſæ iuſtitiæ, vel certè pactum, quod antecedenter ad ſatisfactionem fit, eſt ſolum de acceptanda ſatisfactione æquali, & proportionata culpæ, & hoc non minuit rationem iuſtitiæ rigoroſæ, vt communis docet experientia; quotidie namque fiunt pacta de emendo, vendendo, &c. ſeruato iuſto pretio, ſi autem iuſtum pretium non ſeruaretur, intercederet donatio, vel condonatio. Quocirca in caſu Redemptionis Deus miſericordiam, & iuſtitiam maximam oſtendit. Miſericordiam, dum fuit contentus ſatisfactione aliena ſcilicet Chriſti Domini, & iuſtitiam, quia Chriſto Domino nullam fecit condonationem, ſed totam ſatisfactionem, voluit, nihil condonando; vnde totus iuſtitiæ rigor, qui in ſeruos, & peccatores exerceri debebat, executus fuit in filio.

§. I. *An iuſtitia debeat fieri ex proprijs.*

85 COnueniunt omnes, quod iuſtitia debet procedere ex proprijs, nam ſi quis debeat 100. alteri, ei illi 100. furetur, & reddet, non extinguit debitum, ſed ſolum extinguit obligationem ex furto prouenientem. Difficultas eſt, an poſſit quis ex iuſtitia alteri ſatisfacere ex condonatis, ſeu donatis. Pro quo nota, quod extinctio debiti v.g. apud Iuriſperitos eſt duplex, vna dicitur ex rigore iuris, ſeu ex iuſtitia, alia vocatur perfecta, & ſtricta iuſtitia. Prima attendit æqualitatem debiti, ad quam non refert, quod ſit ex acceptis à creditore per condonationem, aut alio iuſto titulo, dummodo ad æqualitatem extinguat debitum. Quocirca ſi Petrus debeat Paulo 100. & Paulus donet 100. Petro; ſi Petrus illa 100. ſoluat Paulo, tunc Petrus dicetur de rigo-

re iustis satisfeciſſe Paulo, nec Paulus poteſt ex iuſtitia illa 100. amplius repetere, cum iam debitum extinctum ſit. Secunda debiti extinctio perfecta, & ſtricta eſt illa, quæ non ſolum ſeruat æqualitatem, verum etiam ſeruat omnes leges, & conditiones perfectæ, & ſtrictæ iuſtitiæ, maximè, quod in nulla gratia fundetur, nullamque gratiam ſupponat, & ſic loquendo de hac iuſtitia perfecta, & ſtricta, non interuenit in caſu, quo quis extinguat debita ex donatis. Quod ſi in ipſa debiti extinctione creditor condonet aliquid debiti, debitum totum non dicetur extinctum ex iuſtitia, ſed partim ex iuſtitia, partim per condonationem.

86 Hinc reſolues dubium, quod cõmuniter excitari ſolet de Chriſti Domini ſatisfactione, an ſcilicet fuerit ex iuſtitia primo modo, an ſecundo modo, ſcilicet ex perfecta, & rigoroſa iuſtitia, quantum ad hoc quod fuerit propriè ex proprijs, & non ex alienis, ſeu ex receptis, vel condonatis, vel donatis. Certum eſt, quod Chriſti Domini ſatisfactio fuit ex rigore iuris, quantum ad hoc, quod debitum noſtrum omnino ad æqualitatem extinxit, conſtat ex illo. *Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius.* & ex illo. *Ipſe enim ſaluum faciet populũ ſuum à peccatis eorum.* Vnde Deus magis amat opera Chriſti, quam ſibi diſpliceant omnia hominum peccata, & ſic ſatisfactio fuit pluſquam æquiualens. An autem fuerit etiam ex iuſtitia perfecta, & ſtricta, quatenus fuerit omnino ex proprijs, dico, quod ſic, vt tradunt communiter Thomiſtæ cum S. Thom. 3. *p. q.* 1. Caprcol. *in 4. diſt.* 15. *q.* 1. *art.* 3. Ferrar. 4. *contra Gent. cap.* 54. & alij plures,

87 Pro quo ſciendum eſt, quod Chriſti Domini actiones, prout erant ſatisfactoriæ includebant diuini Verbi perſonam, à qua valoris infinitatem habebãt, hunc autem valorem participabant ratione cuiuſdam reflexionis ad illam, ſecundum quam rationem, ſeu ſecundũ quod ſuſtentabantur, ita erant propriæ Verbi incarnati, vt nulli alij diuinarum perſonarum conuenirent, vel ſub illarũ dominio eſſent; imò nec conueniebant ipſi perſonæ Verbi, vt eſt diuinæ naturæ ſuppoſitum. Quocirca in actionibus ſatisfactorijs, vel meritorijs Chriſti Domini, duo conſiderari poſſunt. Vnum eſt illarum entitas, ſubſtantia, ſeu eſſentia; alterum eſt earum ſuſtentatio, earum reflexio ſuper perſonam Verbi, earum ſubmiſſio eidem perſonæ, ratione quorum ſuum habebant valorem, & dignitatem. Primum, fundat dominij titulum toti Trinitati communem, tota namque Trinitas, ad illas vt ſic, concurrit, & ab illa, vt ſic, dependent. Poteſt etiam in iſtis actionibus conſiderari ipſa ratio liberi, quæ in Chriſto ſpecialem fundat dominij titulum, ſicut & in nobis, qui ratione libertatis dicimur noſtrarum operationum liberarum Domini. Verum per neutrum ex iſtis titulis Chriſtus Dominus ſatisfecit. Non per primum, quia ille eſt toti Trinitati communis, nec vt ſic, eſt proportionatus ad ponendam infinitam ſatiafactionem; nec per alterum, quia ad ſatisfaciendum licet ratio libertatis ſupponi debeat, non tamen in ea fundatur, ſed in valore, qui ex altero, quod in Chriſti actionibus conſiderari poteſt, deſumitur. Alterum ergo, quod in Chriſti Domini actionibus conſiderari poteſt, eſt ipſa actualis ſubmiſſio perſonæ Verbi, eſt ipſa ſuſtentatio ab illa facta, eſt ipſa reflexio ad illam, quæ fundant verum tiulum à præcedentibus diſtinctum, qui hoc modo valorem affert infinitum in genere moris, in genere meriti, in virtute ſatisfaciendi, & hoc modo Chriſtus D. ſatisfecit ex proprijs rigoroſè.

§. 2. *Iuſtitia procedere debet ex indebitis.*

88 NEquit in omnium ſententia iuſtitia procedere ex debitis ex iuſtitia, ſed ex indebitis, cæteroquin qui debet 100. ex duplici iuſtitiæ titulo, vt ex emptione, & ex mutuo, vel depoſito, vel ex furto, ſuæ ſatisfaceret obligationi, reddendo centum, & ſic illa 100. quæ

quæ debentur ex furto poſſent extingere obligationem 100. ex emptione, quod nemo dicit. Vnde licet in alijs materijs poſſit quis vna actione ſatisfacere duplici obligationi, vt in caſu ieiunij; poteſt namquequis vnico ieiunio ſatisfacere duplici præcepto, Eccleſiæ v.g. & cõfeſſarij, non tamen in materia iuſtitiæ, ſaltem reſpectu iuſtitiæ, alioquin non redderetur æquale, cum debitum 200. non extinguatur per reddditionem, vel ſolutionem 100. cum 100. non adæquent 200. Sed dices, quod etiam in materia iuſtitiæ poteſt, quis vnica, actione ſatisfacere duplici, & pluribus obligationibus. Exemplum eſt quotidianum: quis hic Romæ debet remittere equum Viterbium, et accipit ſtipendium à conductore, cum tamen ſi conductorem non inueniret, deberet mittere ſeruum. Item quis ob negotium debet mittere aliquem Bononiam, & conuenit de pretio cum Titio, qui ſciens, quod alter debet mittere ob aliud negotium ad eandem ciuitatem, cum eo etiam conuenit, & ſic accipit plura æqualia ſtipendia, & per vnicum iter vtrique obligationi ſatisfacit, modo negotium vtriuſque æquè benè exequatur; ergo &c. Reſp. ita eſſe in caſibus dictis, & alijs ſimilibus, non tamen in caſu extinctionis debiti, de quo loquimur. Ideo namque in caſibus dictis poteſt quis duplici actione, vel operatione pluribus ſatisfacere obligationibus, quia tunc opus præſtitum eſt æquè vtile ſi fiat pro vno, ac ſi fiat pro pluribus, nec ex hoc, quod fiat pro pluribus, fit minus vtile vni, ac proinde totum cenſetur factum pro ſingulis; & licet vnum ſit, eſt virtute multiplex, & ita ſe habet in ordine ad ponendum æquale, & iuſtum, quod exigitur, ac ſi reipſa eſſet multiplex. At in caſu reſtitutionis, vel extinctionis debiti, vel ſatisfactionis, non eſt ſic, cùm datio 100. quæ debetur ex emptione, nõ ſit æquè vtilis, ac datio 200. ex titulo emptionis, & reſtitutionis.

89 Difficultas ergo preſens procedit de indebitis alijs titulis, an ſcilicet iuſtitia debeat procedere ex omnino indebitis etiam titulo gratitudinis, vt ſi quis titulo gratitudinis debeat 100. Petro propter beneficia recepta, & alia 100. titulo iuſtitiæ, an dãdo 100. quæ debet titulo gratitudinis, extinguere, vel extinguere poſſit obligationẽ dãdi alia 100. ex obligatione iuſtitiç, ſeu an vnica datione 100. poſſit extinguere vtramque obligationem, debiti ſcilicet iuſtitiæ, & gratitudinis.

90 Hanc difficultatem ſic reſoluo. Vel opus eſt finitum, limitatum, & determinatum, vt ſolum æquare poſſit, vel obligationem gratitudinis, vel iuſtitiæ, & tunc per illud nequit, vtrique obligationi ſatisfieri; tunc enim temporis vtraque obligatio abſorbet totam operis quantitatem, ac proinde per illud vni ſoli obligationi ſatisfieri poteſt. Vnde ſi quis debeat 100. Petro titulo iuſtitiæ, vt ob emptionem, ob mutuum, &c. & alia 100. titulo gratitudinis, ob beneficium receptũ, cui ſatisfacere nequit, niſi donãdo 100 tunc per dationem 100. nequit vtramque obligationem caſſare, ſed ſolum vnam. Verum ſi opus eſſet tantæ quantitatis, tanti valoris, quod vtramque obligationem adæquaret, nec poſſet per ſolam vnam abſorberi, tunc per illud opus vtrique obligationi ſatisfieri poſſet, ſi pro vtriuſque extinctione applicetur. Quod ſi per vnius dumtaxat obligationis extinctione applicetur, eam ſolam abundantius caſſabit. Puto tamen ad hoc vt pro vtraque obligatione ſatisfiat non eſſe neceſſe, quod expreſsè opus applicetur pro vtriuſque extinctione, ſed ſufficit, quod hoc implicitè, & virtualiter fiat, ex eo ſãque, quod quis applicat, vel facit pro alio opus ſuperabundans, pro vna obligatione, & ſufficiens pro vtraque extinguenda, cenſetur velle vtriuſque extinctionem.

91 Explicari poteſt hæc doctrina exẽplo Chriſti Domini, qui omnia opera ſua tenebatur applicare Deo ex debito gratitudinis, ob beneficia recepta, ob beneficium aſſumptionis ſuæ humanitatis à Verbo, ob beneficium ſuſtentationis, &c. & ex titulo iuſtitiæ pro noſtra redemptione, & ex pacto inito, & tamen vtrique obli-

obligationi satisfecit applicando omnia opera sua pro vtriusque obligationis extinctione, seu satisfactione, eo quod ea opera essent valoris infiniti, & sufficientia pro vtraque obligatione adæquanda.

92 Sed obijcies 1. quod beneficia à Christo Domino recepta videntur absorbere totum valorem operum illius, beneficium namque vnionis hypostaticæ, imò continuatio ipsius cum humanitate in perpetuum, videtur excedere valorem operum Christi, nam beneficium vnionis hypostaticæ secundum se, est valoris infiniti, duratio in perpetuum, alium infinitum valorem affert; at opera meritoria Christi, solam primam habent infinitatem, non secundam, cum iam cessauerint. Tum quia prima infinitas vnionis hypostaticę videtur aliquo modo maior infinitate operum Christi, cum illa sit radix horum. *Resp.* negando antecedens, non enim verum est, quod beneficium vnionis hypostaticæ absorbeat totum valorem operum Christi. Pro quo nota, quod beneficium vnionis hypostaticæ non est factum Verbo incarnato, seu Christo Domino. *sed eius humanitati*, secundum quam rationem non est infinitum, sed finitum, licet res donata sit infinita; at opera Christi Domini erant ab ipso, ita quod, vt quo essent ab humanitate, & vt quod à supposito in ea subsistente; seu à toto Christo, & licet prout erant ab humanitate non haberent valorem infinitũ, illum tamen habebant prout erant à supposito, ac proinde falsum est, quod beneficium vnionis hypostaticæ absorberet totum valorem operum Christi.

93 Pro quo rursus notandum est, quod in beneficio vnionis hypostaticæ duo distingui, & considerari possunt. Primum est res humanæ naturæ communicata, & hæc cum sit persona Verbi, omnino infinita est, & sic res donata in hac vnione, infinita est. Alterum est bonum, quod precisè ex tali vnione prouenit humanitati, & habet rationem beneficij eiusdem humanitatis, & hoc non dicit infinitatem; infinitas namque beneficij non attenditur ex infinitate rei, quæ donatur, sed penes modum quo donum participatur, seu penes effectũ, seu fructum, quem percipit is, cui res donatur. Cum enim beneficium sit bonum alicui factum, sequitur, quod valor beneficij attendi non debeat ex valore rei in se sed ex fructu, qui à recipiente recipitur, quanti scilicet res valeat recipienti. Quocirca, si Rex donet rustico rem maximi valoris, sed ipsi non multum deseruit, tunc res illa dicetur quidem in se maximi valoris, sed non in ratione beneficij, cum ratio beneficij percepti sit valoris minimi. Vnde licet Deus datus beatis sit simpliciter infinitus, quia tamen fructus qui beatis prouenit est finitus, & limitatus, cum sit creatus, sequitur, quod visio beata sit in ratione beneficij finita, licet res ibi data sit infinita. Ad rem. Licet personalitas Verbi diuini, quæ humanitati datur sit infinita, quia tamen bonum, seu fructus illi prouenies, est aliquid finitum, ideo in ratione beneficij hæc vnio, finita est. Fructus namque qui humanitati directè prouenit, est passiua illius terminatio, est illius sustentatio, quæ finita est. Verbum namque finito modo vnitur humanitati. At valor satisfactionum Christi, vt dictum est, est infinitus.

94 Obijcies 2. quia Christus Dominus etiam inquantum homo est verè filius Dei naturalis, cum inquantum homo nullam aliam habeat filiationem, nisi Dei; sed filiatio naturalis, Dei est donum, & beneficium omnino infinitum, pro quo tenebatur infinitas agere gratias, pro quo beneficio compensando tenebatur omnia sua opera offerre, pro quo poterat Deus exigere à Christo Domino titulo gratitudinis omnia, & singula illius opera, taliter quod quantum ad hoc omnis illorum valor absorberetur; ergo. Respondetur concedendo maiorem, & negando minorem, nam filiatio naturalis Dei, non est, nec esse potest beneficium, vel donum. *Pro quo* nota, quod debitum gratitudinis non fundatur in quacunque rei acceptione, sed in ea quæ fit ex libera, & pura, & gratuita donantis concessione, non vero in ea quæ ex necessitate conceditur, quod enim ex

neces-

necessitate datur, beneficium non est; sed naturalis filiatio in Christo non fit ex libertate, sed ex necessitate, suppositi humanitatis assumptione. Christus namque Dominus, neque vt subsistens in natura humana, neque vt subsistens in natura diuina, est filius ex libera Patris concessione, sed ex propria processione qua non liberè, sed necessariò à Patre procedit. Est autem notum, quod Christus Dominus vt homo, nullum aliud habet suppositum, per quod sit filius naturalis, nisi diuinum. Vnde ex parte subiecti non sunt in Christo duæ filiationes, vna æterna, temporalis altera, sed vna, & eadem, quæ dicitur æterna prout idem suppositum subsistit in natura diuina, à Patre sibi communicata, & temporalis prout subsistit in natura humana quam sibi in tempore vniuit. Cum enim filiatio dicat suppositum, & in Christo sit vnum, & idem, sequitur quod absolutè sit vna, eademque filiatio ex parte subiecti, licet duas habeat denominationes; æternam, & temporalem, & sic cum suppositum super quod cadit ratio filiationis, nec in æterna, nec in temporali generatione fit liberè à Patre, sequitur, quod ratio naturalis filiationis non habebit rationem beneficij.

95 Dici etiam potest, quod Christus Dominus non satisfecit vtrique obligationi gratitudinis, & iustitiæ per eadem opera, sed per diuersa, nam obligationi iustitiæ satisfecit per mortem, cum solum de hoc esset pactum, vt colligitur ex locis sacræ scripturæ adductis num. 83. per alia autem opera antecedentia, satisfecit debito gratitudinis; nec enim Deus exegit omnia Christi Domini opera pro gratiarum actione, seu pro titulo gratitudinis, sed solum aliqua. Pro quo nota, quod debitum gratitudinis ex debito amoris, & charitatis deriuatur, vt docet D. Thomas 2. 2. *quæst.* 106. *art.* 2. *ad* 2. *& quæst.* 107. *art.* 1. *ad* 3. ac proinde eodem proportionali modo philosophandum est de debito gratitudinis, ac de debito amoris, tum in Christo Domino, tum in nobis; sed ad satisfaciendum debito amoris non tenemur exercere omnes actus dilectionis, quos de facto exercemus; nec tenemur exercere omnes virtutum actus ex hoc speciali motiuo satisfaciendi debito dilectionis; ita pariformiter ad satisfaciendum debito gratitudinis erga Deum, non semper tenemur, in actu gratitudinis, seu gratiarũactionis permanere, nec tenemur omnes virtutum actus ad hunc finem referre: Ita eodem modo de Christo Domino dicendum est, non tenebatur vt debito dilectionis satisfaceret, manere in continuo dilectionis actu, nec omnes virtutum actus ad hunc finem, vel ex hoc fine facere; ita non tenebatur, vt satisfaceret debito gratitudinis, continuò manere in actu gratiarũ actionis, nec omnes virtutum actus ad hũc finem referre; sed aliquos ad hunc finem, alios ad finem dilectionis, & alios ad finem iustitiæ, seu satisfactionis, & etiam ad alios fines.

§. 3. *An Iustitia debeat esse ad æqualitatem.*

96 Ex dictis quæst. prima constat iustitiam debere esse ad æqualitatem, seu debere ponere æquale iuris ad ius; iuris actiui ad ius passiuum; iustitia, namque cõmutatiua respicit æquale iuris dati, & accepti, seu respicit æquale iuris personæ particularis ad personam particularem, seu respicit æquale politicum, seu ciuile. Iustitia distributiua respicit æquale partis ad totum, & totius ad partem, &c. Pro quo nota, quod ius iustitiæ est correlatiuum, ad ius sibi correspondens, quæ duo iura gratia claritatis vocari possunt actiuum, & passiuũ actiuum est illud, quod est in eo, qui debet iustum facere; v.g. restituere, passiuũ est illud quod est in illo, cui restitutio facienda est. Ista duo iura sunt correlatiua, ita quod vnum non concipitur sine alio, nec vnum adimpletur sine alio; & in tantum primum nempè ius actiuum adimpletur, in quantum adæquat ius passiuum. Vnde non possum esse tui creditor, nisi tu sis mihi debitor; & in tantum tu mihi aliquid debes, inquantum ego ius habeo aduersum te. Et hæc iurà seruari debent in omni iustitia, ac proinde de

de iustitiæ ratione est æqualitas, scilicet iurium, passiui, & actiui.

97 Sed quæres primò, an iustitia prius respiciat ius actiuum, an passiuum, seu an ius passiuum præcedat actiuum, vel è contra? Resp. quod ius passiuum præcedit, ita quod prius saltem natura sit ius passiuũ, quam actiuum, & passiuum sit aliquo modo ratio iuris actiui. Prius namque est ius in Petro, vt non lædatur à Paulo, quam sit debitum in Paulo ad non lædendum Petrum, & in tantum in Paulo est debitum ad non lædendum Petrum, in quantum Petrus habet ius, vt à Paulo, nec ab alio lædatur. Quocirca iustitia versatur circa ista iura, vel inclinando vt non lædantur, & si læsa sint resarciantur, ad mensuram eorumdem iurium; vnde respicit, & inclinat ne plus exigatur a creditore, & ne minus detur à debitore; inclinat ne petatur solutio anticipata, ne fiat in loco indebito, ne vi, metuerè extorqueatur, &c. sed vt semper, attentis debitis circumstantijs seruetur æqualitas.

98 Quæres Secundò, an iustitia respiciat non solum æqualitatem iuris in re, an etiam iuris ad rem? Pro intelligentia huius difficultatis, aduerto, quod prout aduerti supra *num.6.* tam ius ciuile, seu politicum, quam canonicum est duplex, in re, & ad rèm. Ius ad rem, est ius quod habetur ex aliquo titulo in ordine ad actum futurum, vel in ordine ad rem debitam, nondum obtentam; vnde ex promissione rei, ille cui promissio facta est, acquirit ius ad eandem rem promissam; qui electus est ad beneficiũ ante possessionem, habet ius ad rem; per oppositionem habet quis ius ad Cathedram, ex emptione oritur ius ad rẽ, vt tradatur, &c. Ius in re, est illud, quod quis habet in re iam sua, erga alterum ne ab eo accipiatùr, destruatur, lædatur, &c. Vnde habetur ius in re promissa, & tradita, in re empta, & possessa, in beneficio collato, & possesso, &c. Differunt ista duo iura, quod ius in rem confert ius actionis, in rem, & ius ad rem, confert ius actionis in personam, v.g. in promittentem, vt promissa seruet; in conferẽtem beneficium, vt beneficij collati tribuat possessionẽ. Hoc posito dico, quod iustitia vtriusque iuris æqualitatem respicit; in iure in re respicit æqualitatẽ eiusdem rei absolutam; in iure autem ad rem respicit æqualitatem respectiuam, seu huic rei proportionatam, quæ iudicio prudentis metitur. Quocirca si quis habeat ius in re ad beneficium, & alteri tradatur, videri debet quanti valoris erat ius, vel damnum passum, & secundum hoc resarciri debet; vel tradendo rem, si alteri nondum tradita est, vel si iam tradita est compensando aliunde.

QVAESTIO VI.

An iustitia sit in voluntate vt in subiecto.

99 MANC difficultatem proponit Sanctus Doctor 2. 2. *qu.*58. *art.* 4. vbi resoluit, quod iustitia non est in intellectu, neque in appetitu sensitiuo, sed in appetito rationali, scilicet voluntate. Non est in intellectu, inquit, quia iustitia non rectificat intellectum, non enim quis dicitur iustus ex eo quod rectum, vel iustum cognoscit, sed ex eo, quod rectum, iustumque facit; principium autem, rectum, iustumque faciendi, est virtus appetitiua non cognoscitiua. Non est, inquit, iustitia in appetitu sensitiuo, sed in rationali, qnia cum iustitia sit ad alterum, & appetitus sensitiuus nequeat esse ad alterum, sequitur, quod in solo appetitu rationali, esse possit. Quod autem appetitus sensitiuus nequeat esse ad alterum, patet, quia appetitus sequitur cognitionem, sensus autem cuius cognitionem sequitur appetitus sensitiuus non potest ad hoc se extendere vt cognoscat proportionem vnius ad alterum, sed solus intellectus. Certè sensus nequit cognoscere debere

bere reddi vnicuique, quod suum est. Hanc D. Thomæ sententiam sequuntur omnes, & illam prius docuit Phil. 5. *ethic. cap.* 1. D. Ansel. *in dialogo de veritate, cap.* 13. quatenus dicit. *Iustitiam esse rectitudinem voluntatis propter se seruatam*.

100 Probari potest ex differẽtia quam assignat idem Sanctus Doctor 1.2. *qu.* 56. ex Aristotele inter iustitiam, & alias virtutes morales, quod iustitia est in voluntate. Fortitudo vero, & temperantia sunt in appetitu sensitiuo; ea ratione, quod istæ virtutes perficiunt hominem in ordine ad proprium bonum, ad quod voluntas est ex se satis superque inclicata, & propensa, quocirca necesse non est ponere in ea virtutes, quæ ad id bonum inclinent; necesse tamen est eas virtutes ponere in appetitu sensitiuo, vt moderentur passiones irascibilis, & concupiscibilis, quæ impedire possunt bonam electionem, & consecutionem boni proprij. Verum poni debet iustitia in voluntate, quia in ordine ad bonum aliorum non est sufficienter inclinata, tenta à nimia inclinatione in proprium bonum, vt sit minus recta circa bonum aliorum.

101 Obijcies 1. quia ibi est iustitia subiectiuè, vbi est proprius ipsius actus; sed iudicium, seu iudicare, quod est proprius iustitiæ actus est in intellectu, ergo etiam iustitia erit in intellectu. Confirmatur hoc argumentum, quia restitutio, debiti solutio, &c. sunt actus iustitiæ, & tamen non sunt in voluntate, nec eliciuntur à voluntate, sed à potentijs exterioribus, ergo iustitia non ponetur in voluntate, sed in potentijs exterioribus, & sic partim erit in intellectu, partim in exterioribus potentijs. Ad hoc argumentum cum sua confirmatione respondet Caiet. super cit. art. D. Thomæ, negando quod iudicium sit actus elicitus iustitiæ sed solum imperatus, sicut etiam restitutio, solutio debiti, &c. quocirca iustitia in voluntate existens licet nequeat elicere actum iudicij, potest tamen illum imperare, licet iustitia non eliciat actum externum restituendi, soluendi debitum, &c. potest tamen imperare: nequit eos actus iustitia elicere, quia actiones virtutum debent esse immanentes, cùm perficiant operantem, & bonum faciant habentem, & licet iustitia sit ad alterum, hoc non nisi inclinando voluntatem, vt sit recta in ordine ad alterum, vt obseruet ius alterius, vt imperet actus externos, qui sunt ad alterum. Potest eos actus imperare, quia vnaquæque virtus potest executionem suorum actuum complere, quod non nisi per imperium facere potest, & hoc maximè facere potest iustitia cum sit in voluntate, quæ est omnium potentiarum regina, si enim voluntas imperat omnibus potentijs, ita & habitus illius, omnibus aliarum potentiarum habitibus imperabunt. Bannes *in comment. super eundem art.* & alij, dicunt, quod licet iustitia sit in voluntate, potest tamen elicere actus in alijs potentijs existentes, & sic iudicium iustum licet sit in intellectu, elicitur tamen à iustitia, sicut etiam elicit actus restitutionis, solutionis debiti, &c. ac proinde non sunt isti actus imperati, vt vult Caietanus, sed eliciti, quoties enim actus versantur ex natura sua circa obiectum formale alicuius virtutis, dicuntur actus proprij, & eliciti ab illa virtute, vbicunque illi, & ista resideant.

102 Ratio istius sententiæ est, quia licet actus vnius potentiæ nequeant ab alia elici, sed tantum imperari, possunt elici ab habitu in alia potentia existente, & non tantum imperari. Ratio differentiæ est, quia actus à potentia exeunt secundum suam substantiam, & naturam, quod est quid intrinsecum in actibus, ac proinde secundum hoc nequeunt procedere ab aliquo extrinseco; tum quia secundum suum intrinsecum sunt immanentes, ac proinde solum elici possunt à potentia in qua subiectantur. Verum habitus non producit entitatem, & substantiam actus, sed solum modum eius, seu quandam determinationem, quandam facilitatem, quæ cum sint quid accidentarium produci possunt ab aliquo extrinseco, ac proinde ab habitu in alia potentia existente. Est ergo inconueniens, quod actus quoad suam substantiam producatur ab aliquo extrinseco, non tamen incongruit, quod

ab

ab aliquo extrinseco qualificetur, cum qualitas vtpotè accidens extrinsecum, aduentitium, & variabile possit ab extrinseco aduenire, non sic substantia, & entitas, cum sit intrinseca non poterit aduenire ab extrinseco. Hoc confirmant exempla à Bannes adducta, nam exterior fidei confessio, est actus proprius fidei, & ab illa elicitus, vt tradit Sanctus Thomas 2. 2. *q.*3.*art.*1. & non ob aliam rationem, nisi quia fidei confessio exterior versatur ex natura sua circa obiectum formale fidei, & ab eadem fide in intellectu existēte sic determinatur, sic qualificatur, &c. Item admonitio fraterna est actus intellectus, & tamen elicitur à misericordia, quæ est in voluntate. Oratio est actus intellectus, cum sit eleuatio mentis in Deum, & tamen elicitur à Religione; ita iudicium iudicis rectum est actus intellectus, & tamen elicitur à iustitia; restitutio, debiti solutio, &c. sunt actus exteriores manus, linguæ, &c. & tamen ab eadem iustitia eficiti, cum illis communicet rationem moris, cum eos moueat ex proprio motiuo, cum eos sic determinet, modificet, &c.

103 Vt autem agnoscamus an actus in alia potentia ab habitu, eliciatur ab illo habitu, an solum imperetur. Videndum est, an dictus actus ex sui natura, ex suo formali concepru versetur circa obiectum habitus, an non. *Si* primum, dicetur elici ab illo habitu; habitus namque permanenter suos rectificat actus, & actus permanenter conseruant rationem formalem sui habitus. At quando actus ex sui natura nō habet respicere rationem formalem sui obiecti, sed tantum hic, & nunc: non habet tendere ex sui natura in obiectū sui habitus, sed solum hic, & nunc ex actuali, & particulari motione, tunc non dicetur elici, sed imperari.

104 Obijcies secundò, quoniam voluntas cum sit appetitus rationis, est determinata ad bonum rationis, ac proinde non indigebit habitu superaddito, vt tendat in idem bonum rationis; habitus namque ponuntur ad determinandas potentias; sed iustitiæ obiectum est bonum rationis; ergo voluntas non indiget habitu, vt in illud tendat, sed hoc se ipsa facere poterit. Resp. quod licet voluntas se ipsa sit determinata in bonum commune; non tamen ad quæcunque bona particularia, maximè ad illa, quæ non sunt ipsius operantis propria. Ex peccato namque primi parentis mansit nostra voluntas maximè inclinata in bona propria, & à proximi bonis satis auersa, vt nisi media virtute in illa feratur promptè, & delectabiliter, tametsi aliorum bonum sit nobilius proprio, vt quando est bonum communitatis.

105 Quæres primò, an non solum iustitia cum alijs virtutibus sibi annexis, vt Religio, pietas, liberalitas, &c. sit in voluntate, verum etiam fortitudo, & temperantia? Aliqui volunt dari duplicem temperantiam, duplicemque fortitudinē, vnam in voluntate rectificante ipsam, & aliam in appetitu sensitiuo, quæ etiam ipsum rectificet, & quod hæc nisi cum illa coniungatur, non sit virtus. Alij volunt, non dari nisi vnicam fortitudinem, vnicamque temperantiam, & hanc subiectari in voluntate, non in appetitu sensitiuo, eo quod appetitus iste non sit subiectum capax virtutis. Hanc sententiam tenet Scotus *in* 3. *dist.*23. *quæst.vnica*, *& dist.*33. Ocham *dist.*10.*&* 11. & alij, quos sequitur Buridanus 1.*in Ethic. quæst. vlt.* Qui licet admittant in appetitu sentiente aliquos habitus, quibus rectè disponatur, vt rationi obediat, isti tamen habitus non merentur nomen virtutis, sed sunt veluti instrumenta habitum virtutis, qui in parte rationali residēt. Vnde in parte sentiente datur quidam habitus correspondens virtuti temperantię in voluntate residēt is, qui tamen rationem virtutis non habet.

106 Veram sententiam docuit Phil. 2. *Ethic.cap.*3.*& in.*1.*Ethic.cap.vlt.* & 3. *cap.* 10.vbi absolutè probat, quod fortitudo, & temperātia in appetitu sentiente subiectentur, idem tenet S. Thomas 1.2. *quæst.* 56.*per totam*, *& maximè art.*6. & expositores ibidem. Ratio potissima est, quia ibi ponitur virtus, vbi difficultas sentitur; virtus namque versatur circa difficile, vb

enim nulla datur difficultas, ibi nulla datur virtus. Sed tota difficultas in materia temperantiæ, & fortitudinis reperitur in appetitu sentiente, ergo, &c. Maior nota est. Minorem docet Apostolus Roman.7. ibi: *sentio aliam legem in membris meis repugnantem legis mentis meæ.* Ad Gal.5. dicit. *Caro concupiscit aduersus spiritum, vt non quæcunque vultis, illa faciatis.*

107 Obijciunt primò, quia virtus est habitus electiuus in mediocritate consistens, & rationi consentaneus ex Phil. 2.*Ethic.cap.*2. ergo ibi subiectari debet, vbi electio esse potest, huiusmodi autem est sola voluntas: ergo. Respond. quod virtus dicitur habitus electiuus, quia tollit impedimenta, & obstacula rectę electionis vti est difficultas ex parte obiecti, vel subiecti, maximè illa, quæ proueuit ex parte passionum perturbantium rationē. Cum enim passiones immoderatæ trahant voluntatem ad malam electionem, debent in appetitu sensitiuo dari virtutes, quæ eas moderentur, vt sic voluntas bonam electionem facere valeat.

108 Obijciunt 2. quia voluntas elicere potest istum actum: *volo viuere temperatè*, &: *volo fortiter agere*; ergo in voluntate poni debent temperantia, & fortitudo. Antecedens, constat experientia. Consequ. probatur, qui ibi poni debent virtutes, vbi earum actus præcipui ponuntur, sed illi ponuntur in voluntate; ergo. Confirmatur, quia ponitur in voluntate habitus intemperantiæ, cum enim voluntas non sit ex se determinata ad actus intemperantiæ, sed determinetur ex frequentatione actuum intemperantiæ, sequitur quod in ea intemperantiæ habitus ponatur, ac subinde etiam habitus temperantiæ; contraria namque fiunt circa idem. Respond. concedendo antecedens, & negando consequentiam. Nam illi actus fieri possunt à voluntate etiam hominis intemperati, nec habet voluntas multam difficultatem in eliciendis illis actibus, sed difficultas est in executione, vt patet. Quod si illi actus fiunt ab homine hebente virtutes illas, ab illis elici possunt, cum possit virtus in vna potentia existens elicere actus alterius potentiæ, modo explicato *num.*101.& 102. Ad confirmationem negatur antecedens; nec enim ex frequentatione actuum incontinentiæ, generatur habitus incontinentię in voluntate, sed in appetu sentiente, qui traher volũtatem ad similes actus. Vel dic, quod sicut ex frequentatione actuum temperantiæ generatur in voluntate quidam habitus, qui vocatur continentia, ita ex multiplicatione actuum intemperantiæ generatur in voluntate habitus incontinentiæ. Verum iste habitus incontinentiæ non est virtus, quia non datur ad faciendam rectam electionem, nec ad moderandas passiones, sed ad stabiliendam, & firmandam voluntatem ne a passionibus vehementibus abducatur; vnde dicit Phil.7. *Ethic.cap.*8.& 9. quod continens, & incontinens circa passiones eodem modo se habent.

109 Obijciunt 3. quia si semel virtus aliqua poneretur in appetitu sentiente, sequeretur 1.quod ea virtus non fuisset in statu innocentiæ, cum tunc non darentur passiones immoderatæ. Secundò, quod non maneret in anima separata, cum in ea non maneat appetitus sentiens; nec mansissent in Christo in triduo mortis. Tertiò, nec manerent in beatis post corporum resurrectionem, cum in illis non maneant passiones, quæ moderentur. Quartò temperantia, & fortitudo infusa deberent poni in appetitu sensitiuo, cum versentur circa eandem materiam, licet addant motiuum supernaturale charitatis à qua tanquam à regina reguntur, quod motiuum nequit esse in appetitu sentiente. Resp. ad 1. quod etiam in statu innocentiæ fuissent in parte sentiente fortitudo, & temperantia, eo quod sicut gratia infunditur cum omnibus virtutibus moralibus, & infusis, ita & iustitia originalis, sic infundi petebat. Vnde puto, quod Adam in statu innocentiæ habuerit virtutes morales infusas. Maior difficultas est, an habuerit virtutes morales acquisitas per accidens infusas, an saltem acquisierit illas. v.g. an habuerit fortitudinem, quæ est virtus moralis acquisita,

&

Digitized by Google

& temperantiam. Certum est, qnod ad effectum moderandi passiones irrascibilis, & concupiscibilis, poni non debebant, cum tunc temporis passiones non essent immoderatæ, nec indigerent virtutibus, vt moderarentur, vt rationi subderentur, &c. cum tunc appetitus cum omnibus suis actibus rationi perfectissimè subderetur, nec in eo poni posset deordinatio, quin prius pars superior deordinaretur à Deo. Difficultas est, an poni deberent dictæ virtutes morales acquisitæ in statu innocentiæ ad hoc vt Adam produceret, seu eliceret operationes moderatas erga proprium obiectum naturale illarum virtutum, & dico, quod sic. Cum enim iustitia originalis in anima subiectaretur, & non in potentijs animæ, non erat immediatè operatiua, ac proinde in potentijs dari debebant virtutes complentes. & perficientes easdem potentias ad suas operationes, & licet appetitus sentiens nõ indigeret illis virtutibus pro refrenandis passionibus, indigebat tamen illis ob difficultarem obiectiuam, quod est idem ac dicere, quod indigebat illis; vt compleretur in ratione principij, vt sic completè eliceret operationes moderatas.

110 Ad 2. dico cum D. Tho. *in disput. 9. de virtute. art. 4. ad 3. & q. de virt. Cardin. art. 4. ad 13.* quod virtutes fortitodo, ac temperantia manent in anima separata, non quidem actu, sed virtute, in quantum quod manet anima sic affecta, & determinata, quod statim, ac vnitur corpori, pullulant, vt prius. Eodem modo dicendum est ad illud, quod additur de Christo Domino in triduo. Ad 3. dico, quod dictæ virtutes morales manebunt in beatis post corporum resurrectionem, non quia tunc sint passiones moderandæ, sed quia suo tempore eas refrænarunt. Vel dic cum D. Tho. 1. 2. *q. 67. art. 1.* quod manebunt dictæ virtutes quantum ad formale, non quantum ad materiale. Materiale est moderatio passionis, & quantum ad hoc non manebunt; formale est ordo rationis, seu est tendentia virtutis in proprium obiectum ex præscripto rationis, & secundum hoc manebunt. Ad quartum dico, quod virtutes morales infusæ in eodem appetitu sentiente collocantur, vbi ponuntur acquisitæ, nec obstat ratio motiui supernaturalis, quia hoc habetur ex motione, seu ex imperio charitatis, cum enim ille finis sit extrinsecus, potest esse ab habitu in alia potentia existente.

111 Quæres secundò, an iustitia ponatur in appetitu sentiente saltẽ per quandam redundantiam, & secundario? Resp. affirmatiuè, ratio est, quia vnaqueque virtus non solum inclinat ad tendendum in proprium obiectum, verum conatur resistere impedire volentibus eam tendentiam: charitas, non solum me inclinat ad amandum Deum, verum etiam me inclinat ex consequenti ad tollendum omnia obstacula, quæ eum amorem impedire possunt. Castitas, non solum me inclinat, vt sim castus, verum etiam ex consequẽti me inclinat, vt tollam omnes occasiones, quæ me impedire possunt ad ipsam violandam. Et ratio à priori est, quia cum vnaqueque res tendat in sui conseruationem, ex consequenti tendere debet in remotionem eorum omnium, quę possunt eam cõsetuationem impedire, vel ex quibus rei destructio oriri potest, & quia occasio peccandi contra castitatem, v.g. sunt destructiones eiusdem castitatis, ideo castitas non solum me inclinabit ad castitatem, verum etiam ad tollendas, vel refrenandas eas passiones, ex quibus violatio castitatis oriri potest. Pariformiter, quia iustitia licet meam inclinet voluntatem, vt sim iustus, ne vnquam ius alienum offendam, & si offendi resarciam, & hoc primario, si tamen videat, quod passiones inordinatæ, vt amor mei, amor pecuniæ, &c. impedire volunt debiti solutionem, vel rei alienæ restitutionem, poterit has passiones refrænare, & me inclinare ad illarum moderationem, &c.

QVAE-

QVAESTIO VII.

An Iustitia sit virtus, & inter virtutes morales eminentissima?

112 DVO proponit huius quæstionis titulus, an iustitia sit virtus, secundum an sit eminentissima inter omnes virtutes morales. Circa primum certa res est, quod iustitia sit virtus, cum sit vna ex quatuor virtutibus Cardinalibus, & bonum faciat habentem, & opus eius bonum reddat, vt rectè ostendit D. Thomas 2.2. *qu.* 58. *art.* 3. Ars enim v.g. pictoris, bonum facit pictorem, ars medica, bonum facit medicum, neutra tamen bonum virum. Virtus intellectualis, v. g. scientia facit virum doctum, non tamen per se pertingit, vt faciat virum bonum, sola virtus moralis hoc præstat, cum faciat hominem rationalem viuere secundum dictamen rationis.

113 Obijcit primò contra se D. Tho. illud Luc. 17. *cum feceritis hæc omnia, dicite serui inutiles sumus, quod debuimus facere, fecimus*, opus autem virtutis non est inutile; ergo facere quod quis debet in quo iustitiæ ratio consistit, cum sit opus inutile, non erit opus virtutis. Respondet, *quod cum aliquis facit, quod debet, non affert lucri ei cui facit quod debet, sed solum abstinet à damno eius, sibi tamen facit vtilitatem in quantum spontanea, & prompta voluntate facit illud, quod debet quod est virtuosè agere*, &c. Qui ergo facit quod debet seruando iustitiam inutilis est ei cui iustitia seruatur, cum nil lucri ei addat, vtilis est tamen sibi, quatenus sua sponte faciẽs, quod debet præmium meretur apud Deum, seruando mandata illius. Sed quia locus ille citatus procedere videtur in ordine ad Deum, ideo nota, quod nos respectu Dei, non sumus sicut serui respectu Dominorum suorum, isti quippe serui, quicquid habent, quicquid adquirunt, Dominis adquirunt, ac proinde quicquid operis exequuntur, Dominis accrescit in lucrum; ob idque sunt vtiles, nam vtile est bonum propter aliud. Verum obsequia, quæ nos Deo impendimus, nil ei lucri accumulant, quia *bonorum nostrorum non eget*, sed in nos ipsos tota vtilitas redundat, Deo autem non nisi quædam gloria externa; quocirca respectu Dei, dicimur serui inutiles, quia nil illi accumulamus, cum non faciamus, nisi quod facere debuimus. Vtiles tamen sumus nobis ex præmio, quod nobis accrescit ex virtutum actuum frequentatione.

114 Obijcit secundò, quia quod fit ex necessitate, non est meritorium, sed reddere alicui, quod suum est, fit ex necessitate, cũ quis de necessitate teneatur, quod suum est cuique reddere? Respondet. *Duplex est necessitas, vna coactionis, & hæc quia repugnat voluntati, tollit rationem meriti. Alia autem est necessitas ex obligatione præcepti, siue ex necessitate finis; quando scilicet aliquis non potest consequi finem virtutis, nisi hoc faciat, & talis necessitas non excludit rationem meriti, in quantum aliquis, hoc, quod sic est necessarium voluntariè agit, excludit tamen gloriam supererogationis secundum illud* 1. Cor. 5. *si euangelizauero, non est mihi gloria, necessitas enim mihi incumbit.*

115 Obijcit 3. quia omnis virtus moralis versatur circa agibilia, sed iustitia, cum versetur circa ea, quæ constituuntur, versatur circa factibilia; ergo iustitia non est virtus moralis, sed ars. Respondet, *quod iustitia non consistit circa exteriores res quantum ad hoc, quod est facere, quod pertinet ad artem, sed quantum ad hoc, quod vtitur eis ad alterum.* Igitur iustitia non est ars factibilis, quia eius functio non est pecuniam cudere, aut domum fabricare, sed est vti pecunia vt domino reddatur, vel vt debitum soluatur; potest quidem iustitia imperare arti factibili vt pecuniam

Digitized by Google

cuniam v.g. cudat, vt debita soluantur, vt in Principe debitore.

116 Obijci potest 4. quia virtutũ actus ab omnibus laudantur; sed non laudantur actus iustitiæ; ergo iustitia non est virtus. Maior constat, nil enim est, quod magis laudari mereatur, quam actus virtutis, cũ per ipsum operans, bonus, virtuosusque dicatur. Minor probatur, nam contractus emptionis, venditionis, permutationis, &c. sunt actus iustitiæ, & tamen qui eos exercent non laudantur, non enim mercatores laudantur ob mercaturam, nec quis laudatur ex hoc quod domum vendat, vel emat, seruato iusto pretio, cum tamen sit actus iustitiæ; nec multum laudantur iudices cum iustas ferunt sententias, &c. Resp. concedendo maiorem, & negando minorem, actus namque iustitiæ vbicumque reperiatur, laudem meretur; quo circa etiam mercatores laudẽ merentur, dum iustitiæ actum ex illius honestate faciunt, sed quia vt in plurimũ mercatores, vel non operantur iustum formaliter, cum suos contractus non faciant ex honestate iustitiæ, sed lucri causa, vel solum operantur iustum materialiter, vel etiam operantur iniustum, ideo non laudantur ob mercaturam, imò multi vituperantur ob rapinas, ob iniustias, ob frades; vel non laudantur, quia tametsi aliquos iustitiæ actus exerceant, tamen quia ministerium valdè periculosum est, vt vix conscientia conseruari possit innoxia. Vel non laudantur propter abusum, quia scilicet iustitiæ actibus abutuntur, ordinando illos ad lucrum, vel non vtendo illis cum debita moderatione; vel non laudantur, quia dictos iustitię actus solent exercere solum homines de plebe, quod enim de se laudabile est, fit vituperabile ratione vilitatis personæ in qua ponitur, vel reperitur. Vel certè non laudantur illi actus, quia sunt infimi, & minus perfecti, qui à iustitia exercentur. Vnaqueque namque virtus habet actus magis, & minus laudabiles, magis, & minus nobiles.

117 Circa secundũ, an scilicet iustitia sit eminentissima, & præstantissima inter virtutes morales, notandum primò, quod non procedit quæstio de comparatione iustitiæ cum virtutibus theologalibus, cũ certum sit virtutes theologales præstantiores esse, quibuscumque alijs virtutibus, vt traditur 2.2. *quæst.* 23. *art.* 6. Cum enim virtutis perfectio, maximè à nobilitate, & perfectione obiecti desumatur, & virtutum theologalium obiectum sit ipse Deus, sequitur, quod istæ nobilitate, & excellentia cæteris omnibus præstent. Notandum 2. quod neque procedit quæstio de comparatione iustitiæ cum virtutibus intellectualibus, quia istæ sunt simpliciter præstantiores virtutibus moralibus, excipitur prudentia, de qua modo. Ratio clara est, quia virtutes morales in appetitu subiectantur; intellectuales in intellectu, intellectus autem cum sit perfectior voluntate, etiam illius habitus debent esse perfectiores, cum habitus proportionari debeant potentiæ. Tum quia intellectus, vt dicit Phil. 1. *Ethic. cap. vlt.* est rationalis per essentiam, & voluntas per participationem, ergo idem erunt eorum habitus. Tum etiam quia obiectum virtutum intellectualium nobilius est obiecto virtutum moralium, obiectum namque illarum est verum, & istarum, est bonum; verum autem est nobilius bono; nam verum est abstractius, & magis separatum à materia, quam bonum, quod cum dicat ordinem ad existentiam, est concretius.

118 Contra hoc 2. notabile tenent plures, præsertim Scotistæ, qui cum teneant voluntatem esse præstantiorem intellectu, etiam tenent habitus illius esse præstantiores habitibus istius. Caietan. & Corradus 1.2. *q.* 66. *art.* 3. distingunt, & dicunt, quod virtutes intellectuales sunt præstantiores in esse habitus, & entis, at in esse virtutis, sunt præstantiores morales. Communior sententia est, quod virtutes intellectuales absolutè, & simpliciter etiam in genere virtutis, sint præstantiores. Hanc tenet Sanctus Doctor loco proximè citato, Sot. *de iust. lib.* 3. *q.* 2. *art.* 8. & alij communiter, & rationes adductæ nu. præcedenti hoc euincũt.

119 Obij-

Digitized by Google

119 Obijciunt 1. quia propria ratio virtutis eſt applicare potentiam ad operationem rectam, ſeu ad vſum, ſeu eſt dare rectum vſum, ſed virtutes intellectuales non dant rectum vſum, cum reſpiciant cognitionem, non operationem; ergo non ſunt virtutes, & ſi ſint, minus perfectæ erunt virtutibus moralibus, quæ dant rectum vſum. Reſpondetur, quod non eſt proprium virtutis in communi prout præſcindit ab intellectualibus, & moralibus, quod det rectum vſum, ſed rectam operationem, quod etiam præſtant virtutes intellectuales, dat ſcientia rectè ſcire, & ſine errore. poſtea virtutes morales addunt rectum vſum.

120 Obijciunt 2. quia de ratione virtutis eſt, quod faciat bonum habentem, & opus eius bonum; ſed virtutes intellectuales, hoc non faciunt; nam ſcientia facit quidem doctum, non bonum; Theologia facit Theologum non bonum, cum ſint plures docti, & Theologi mali, & vitioſi. Quocirca virtutes intellectuales ſunt communes bonis, & malis, at morales, ſunt bonorum propriæ. Reſpondetur, quod illa definitio eſt propria virtutis moralis, non communis moralibus, & intellectualibus; in communi namque definiri poteſt, quod ſit habitus dans facilem, & delectabilem operationem; vel quod ſit habitus dans rectam operationem.

121 Notandum tertiò, quod neque etiam procedit quæſtio de comparatione iuſtitiæ cum prudentia, quia hæc præſtantior eſt illa, qua parte eſt intellectualis, & qua parte eſt moralis; eſt enim prudentia in intellectu pratico, & eſt moderatrix, regula, & forma omnium virtutum moralium, ſicut charitas eſt virtutum infuſarũ. Vnde S. Thomas 2. 2. *quæſt.* 123. *art.* 12. hæc habet. *Tantò aliqua virtus maior eſt, quantò melior eſt. Bonum autem rationis, eſt hominis bonum, hoc autem bonum eſſentialiter quidem habet prudentia, quæ eſt perfectio rationis. Iuſtitia autem, eſt huius factiua, &c.*

122 De duplici ergo comparatione præſens quæſtio excitari poteſt; vel de comparatione iuſtitiæ cum alijs virtutibus quæ in voluntate ſubiectãtur; vel de comparatione eiuſdem iuſtitiæ cum virtutibus, quæ in appetitu ſentiente collocantur. Deinde, vel loqui poſſumus de iuſtitia legali, vel de iuſtitia particulari, de quibus.

123 Dico primò, iuſtitia legalis præſtantior eſt omnibus virtutibus moralibus, ſiue ſubiectentur in voluntate, ſiue in appetitu ſentiente. Ita D. Thomas 2.2. *quæſt.* 58. *art.* 12. vbi ſic ſcribit. *Si loquamur de iuſtitia legali manifeſtum eſt, quod ipſa eſt præclarior inter omnes virtutes morales, in quantum bonum commune præeminet bono ſingulari vnius perſonæ, & ſecundum hoc Phil. in 5. Ethic. dicit, quod præclariſſima virtutum videtur eſſe iuſtitia, & neque eſt Heſperus, neque Lucifer, ita admirabilis.*

124 Dico ſecundo, iuſtitia particularis præſtantior eſt virtutibus exiſtentibus in appetitu ſentiente, ſic S. Thom: loco próximè citato, vbi dicit. *Si loquamur de iuſtitia particulari, præcellit inter alias virtutes morales duplici ratione: quarum prima poteſt ſumi ex parte obiecti, quia ſcilicet eſt in nobiliori parte animæ; idem in appetitu rationali, ſcilicet in voluntate, alijs virtutibus moralibus exiſtentibus in appetitu ſenſitiuo. Secunda ratio ſumitur ex parte obiecti. Nam aliæ virtutes laudantur ſolum ſecundum bonum ipſius virtuoſi; iuſtitia autem laudatur ſecundum, quod virtuoſus ad alium benè ſe habet, &c.* Igitur iuſtitia particularis per D. Thomam præſtantior eſt virtutibus exiſtentibis in appetitu ſentiente, tum ex parte ſubiecti, quia iuſtitia in voluntate reſidet, & illæ in appetitu; tum ratione obiecti, quia obiectum iuſtitiæ particularis nobilius, difficiliuſque eſt obiecto aliarum virtutum exiſtentium in appetitu ſentiente; cum enim virtus verſetur circa arduum, & difficile, vbi obiectum eſt tale, nobiliorem arguit virtutem. Eſt autem difficilius hominem eſſe probè affectum ad alienum bonum conſeruandum, quam proprium, ad quod natura noſtra eſt valde propenſa. Hinc videmus plures eſſe ſtudioſos, & bonos cum vitam degunt priuatam, qui eleuati ad honores, & di-

& dignitates publicas in quibus iustitia administrari debet, fiunt pessimi. Vnde Bias Philophus dicebat, quod magistratus virum ostendit, non facit. Verum vt hæc magis maneant elucidata particulares proponamus difficultates.

§. I. *An Iustitia legalis sit præstantior virtute Religionis.*

125 EX vna parte videtur affirmatiuè respondendum secundum Diui Thomæ sententiam in verbis, *num.* 123. relatam, quatenus absolutè docet, quod iustitia legalis *est præclarior inter omnes virtutes morales*. Ex alia parte videtur respondendum negatiuè per ea, quę docet 2. 2. *qu.* 81. *art.* 6. vbi sic habet. *Ea quæ sunt ad finem sortiuntur bonitatem ex ordine in finem; & ideo quantò sunt fini propinquiora, tanto sunt meliora. Virtutes autem morales, vt supra habitum est, sunt circa ea, quæ ordinantur in Deum, sicut in finem: Religio autem magis de propinquo accedit ad Deum, quam aliæ virtutes morales, in quantum operatur ea, quæ directè, & immediatè ordinantur in honorem diuinum; & ideo Religio præeminet inter alias virtutes morales.*

126 Caietanus super istum articulum, dicit, quod absolutè præeminet iustitia legalis, & ad testimonium D. Thomæ respondet, quod hoc loco S. Doctor non cõparat Religionem ad iustitiam, sed ad alias virtutes, quæ sunt eiusdem iustitiæ partes potentiales, & iustitia se habet vt totum. Verba Caietani sunt. *Comparatio præsens, ad litteram non fit, nisi inter partem, & partem, non inter totum, & partem. Iustitia autem legalis, & religio se habent vt totum, & pars. Nam ad iustitiam legalem spectat ordinare ea, quæ religiosi, sicut ea quæ temperati, & quæ fortis.* Vbi duæ continentur rationes. Prima, quia iustitia legalis est virtus quædam generalis, & architectonica, & comparatur ad religionem sicut totum ad partem; religio namque est pars potentialis iustitiæ legalis; totum autem est perfectius sua parte, & maximè potentiali, cum deficiat à sui totius perfectione. Secunda, quia ad iustitiam legalem pertinet ordinare quæ sunt temperati, quæ sunt religiosi, quæ sunt fortis; certum namque est, quod lex, quæ est actus iustitiæ legalis ordinat quæ sunt temperantiæ, vt ieiunium, quæ sunt fortitudinis, vt tempore belli, & quæ sunt religionis, vt seruare festa, exhibere cultum Deo, &c. Vnde Exo. 20. Deus prius posuit præcepta ad religionem pertinentia, quam ad iustitiam siue communem, siue particularem, ordo autem præceptorum proportionari debet ordini virtutum.

127 Mihi verius videtur, quod Religio sit omni iustitia præstantior, vt dicit S. Thomas in vltimo testimonio relato; nec est sibi contrarius, quia in primo testimonio comparat iustitiam legalem cum virtutibus moralibus simpliciter talibus; Religio autem licet non sit Theologalis, valde tamen ad illas accedit. Pro quo nota, quod licet Religio non habeat Deum pro obiecto, cum non versetur circa Deum immediatè tanquam circa propriam materiam; sed versetur circa humanam mentem illam in Deum eleuando, circa operationes interiores, & exteriores versatur, circa sacrificia, circa orationes, & circa omnia, quæ ad Dei cultum pertinent, omnia illa offerendo Deo, ac proinde licet Deus non sit obiectum *quod*, est tamen obiectum *cui*, quod nec iustitiæ, nec alij virtuti morali competit; ac subinde religio præstabit omnibus virtutibus moralibus. Hocquè hac ratione euincitur, quia ea quæ sunt ad finem, suam sortiuntur bonitatem ex ordine ad finem, ac proinde, quanto magis aliquid accedet ad finem, maiorem participabit bonitatem, & excellentiam; sed Religio inter omnes virtutes morales, magis accedit ad finem vltimũ, cum finis vltimus sit eius finis *cui*, quod nulli alij virtuti conuenit; ergo. Nulla namque virtus ad eo recognoscit diuinam excellentiam, quam Religio, pro qua offert sacrificia, oblationes, orationes, &c.

128 Nec Caietani rationes euincunt. Non prima, quia solum probat, quod religio in ratione iustitiæ sit imperfectior, cum solum sit iustitia imperfecta, ac proinde quantum ad hoc solum iustitia po-

tentialis, seu pars potentialis iustitiæ, non tamen probat, quod non sit nobilior, & præstantior in ratione virtutis, quæ per ordinem ad obiectum perfectius, nobiliusque desumitur. Neque secunda, quia ex hoc, quod est ordinare, præcipere, &c. præcisè, non colligitur maior virtutis nobilitas, simpliciter, sed solum secundum quid cæteroquin sequeretur, quod iustitia cum per legem præcipiat etiam, quæ sunt fidei, spei, & charitatis, cum etiam de his virtutibus dentur præcepta, & maximè charitatis, vt illud; *diliges Dominum Deum tuum, &c.* esset istis perfectior, quod est falsum.

§. II. An Iustitia sit misericordia præstantior

129 MIsericordia in duos habitus secernitur, vt post Caietanũ obseruat M. Bannes 2.2. *q.* 58. *art.* 10. vel duos includit habitus; vnum habet in appetitu sentiente, & versatur circa passiones, illas reprimendo vt non impediant subleuationem proximi à miseria, affert etiam tristitiam, & compassionem de proximi miseria, maximè cum subleuari nonpotest. Alterum habet in voluntate, & versatur circa exteriores operationes quibus proximi miseria subleuatur. Certum est, quod iustitia legalis præstat habitu misericordiæ, qui in appetitu sentiente subiectatur, & hoc tum ratione subiecti, cum voluntas sit nobilior appetitu sentiente; tum etiam ratione obiecti, cum nobilius sit respicere subleuationem miseriæ, quam moderari passiones.

130 Maior difficultas est de misericordia in voluntate existente, de qua aliqui absolutè dicunt misericordiam esse omni iustitia præstantiorem, quod sic probant. Primò ex S. Tho. 2.2 *q.* 30. *art.* 4. vbi dicit, *inter omnes virtutes, quæ ad proximum pertinent, potissima est misericordia*. Secundò, quia subleuare proximi miseriam est nobilius, & præstantius quam reddere proximo, quod suum est: est enim agentis potentioris aliorum defectus supplere, proximum subleuare, quam sit quod suum est alteri reddere; nam primum solum in superiore esse potest, secundum etiam in æquali, & inferiori. Tertiò, quia misericordia non respicit solum subleuare à miseria priuatos, verum etiam totam communitatem, vt cum quis liberat communitatem, Regnum, Prouinciam, &c. ab aliquo errore, tunc enim exercet misericordiam spiritualem. Quocirca misericordia ista, est habitus penè diuinus, acceditque proximè ad naturam virtutum Theologalium. Quare cum Sanctus Thomas dicit, quod iustitia præstat omnibus virtutibus moralibus, loquitur de virtutibus moralibus, quæ communiter numerari solent inter virtutes morales, misericordia autem pertinet ad charitatem tanquam eius filia charissima, & coniunctissima, propterea de illa differuit in tractatu de charitate. Si autem esset pars iustitiæ, post iustitiam de illa egisset.

131 Verum hæ rationes nil probare videntur, cum procedant de misericordia spirituali, seu supernaturali, quæ certè præstantior est iustitia legali acquisita, & morali, de qua hoc loco loquimur. Quare restat videndum, quid dicendum sit de misericordia humana, quæ est virtus moralis acquisita, inclinans ad subleuandas miserias humanas, & est pars potentialis iustitiæ. De qua M. Bann. *loco citato* duo dicit. Primum, quod iustitia humana, seu legalis, seu particularis, & misericordia humana sunt coniunctæ, seu cõnexæ, connexorum autem idem est iudicium, *l.* 3. §. *iudicio contrario*, *ff. de contr. & trutela*, *l proinde*, *ff. ad legem Aquil. l. cum actum*. *ff. de negot. gestis*, & cap. *translato*. *de constit.* & cap. *præterea*, *de offic. delegat.* Quocirca comparatio S. Doctoris non fit inter iustitiam, & religionem, sed inter iustitiam, & reliquas virtutes, nec mirum est, quod virtus alteri connexa, sit illa maior, vt constat de Religione. Sed hæc ratio non probat, si semel admittatur, quod connexorum idem sit iudicium; nam vbi idem est iudicium, maioritas, vel minoritas distingui non potest. Tum quia coniunctio misericordiæ humanæ cum iustitia, non est formalis, sed solum remota, & potentialis, sed ex coniunctione po-

Digitized by Google

potentiali non infertur maior perfectio, cæteroquin omnes partes potestatiuæ iustitiæ essent, & nobiliores; ergò. Secundò dicit Bannes, quod humana misericordia comparata cum humana iustitia, non est perfectior, ac proindè absolutè iustitia præstat misericordia; quia humana misericordia multum deficit ab efficacia exequendi actum perfectum circa suũ obiectum. At iustitia perfectè operatur circa suũ obiectum, cũ faciat æqualitatem circa illud. Sed neque hoc dictũ placet, quia si semel misericordia humana deficeret circa suum obiectum, non esset virtus, cum de ratione virtutis sit immobiliter tendere in suum obiectum; nec virtutis nomen meretur, quæ deficit ab efficacia exequendi actum perfectum circa suum obiectum.

132 Dicendum ergo est misericordiã humanam esse absolutè perfectiorem, quacumque iustitia humana, sistendo semper in comparatione proportionata, vt scilicet misericordia particularis præstet iustitia particulari, ita quod nobilius sit subleuare miseriam humanam particularis, quam reddere suum particulari; & misericordia communis, nobilior est iustitia communi, vt nobilius sit subleuare à miseria ciuitatem, vel rempublicam, quam iustum facere ciuitati, vel reipublicæ, &c. Colligitur hoc ex D. Tho. 2.2. *q.*30. *art.*4. vbi absolutè docet, quod inter omnes virtutes, quæ ad proximum pertinẽt, potissima est misericordia, & assignat rationem, quia *supplere defectum alterius est superioris, & melioris*. Quæ ratio currit etiam in misericordia humana.

133 Confirmat hoc elegantissima Cajetani doctrina super dictum art. 4. scilicet. *Ex actu eius* (scilicet misericordiæ) *apparet, quod misericordia in se ipsa exigit immunitatem à miseria. Nam si distinguamus misericordiam in misericordiam simpliciter, & misericordiam respectu talis, vel talis miseriæ, inueniemus, quod qua ratione misericordia est respectu talis miseriæ, puta paupertatis, immunis est, vt sic à paupertate, quia ad ipsam spectat dando subleuare paupertatem.* Quis autem dubitet non esse perfectius, & nobilius alienam subleuare miseriam, quam reddere alteri quod suum est. Hoc ab æquali, & inferiori fieri potest, illud solum à superiori, & ab habente quandam immunitatem ab ea miseria, quam subleuat. Vnde os aureum Chrysost. hom. 51. in Matt. dicit. *Dic oro si quem fame pereuntem videres, nec cibo soluere tibi necessitatem curares; sed multo argento, ac auro mensam exornares: quas putas illum gratias tibi habiturum? Quid porrò si frigore congelatum hominem aspiceres, nec vestem aliquam illi praparares? Si aureas statuas ad laudem eius erigeres, nonne contemnere videreris?*

§. III. *An iustitia præstet humilitate.*

134 S. Tho. 2.2. *quæst.*161. *art.*5. sic rem totam resoluit. *Bonum humanæ virtutis in ordine rationis consistit; qui quidem principaliter attenditur respectu finis. Vnde virtutes Theologicæ, quæ habent vltimum finem pro obiecto sunt potissimæ. Secundariò autem attenditur, prout secundum rationem finis ordinantur ea, quæ sunt ad finem. Et hæc quidem ordinatio essentialiter consistit in ipsa ratione ordinante, participatiuè autem in ipso appetitu per rationem ordinato, quam quidem ordinationem vniuersaliter facit iustitia præsertim legalis. Ordinatione autem facit hominem benè subiectum humilitas in vniuersali, quantum ad omnia; qualibet autem alia virtus, quantum ad aliquam materiam specialem. Ideo post virtutes Theologicas, & virtutes intellectuales, quæ respiciunt ipsam rationem, & post iustitiã præsertim legalem, potior cæteris est humilitas.* Vbi, vt vides, humilitas cædit locum iustitiæ legali, eo quod iustitia legalis ordinat media in finem in vniuersali, & humilitas subijcit hominẽ huic vniuersali ordinationi, cæteræ virtutes eum subijciunt solum quantum ad aliquam materiam specialem. Verum vt lector breuiter habeat quæ de humilitate videntur necessaria.

135 Quæres primò, vnde dicta, & quid ſit humilitas? Humilitas ab humili dicitur, & humilè ſic dicitur quaſi decliue, eius ſynonyma ſunt abiectum, ſubmiſſum, demiſſum; eius contraria ſunt tumidum, elatum, altum. Humilitas variè definitur, communior tamen definitio eſt, quod ſit *virtus moralis, quæ hominis appetitum moderatur, ne ſe efferat contra rectam rationem* S. Thomas loco citato, art. 1. ſic definit: *eſt virtus, quæ temperat, & refrænat animum, ne immoderatè tendat in excelſa.* Et art. 4. ſic dicit - *Humilitas reprimit motum ſpei, qui eſt motus ſpiritus in magna tendentis;* vel poteſt breuius definiri ex eodem S. Doctore ibidem, quod ſit *moderatio ſpiritus*, vt *moderatio* ſtet pro genere, in quo conuenit cum alijs virtutibus, & *ſpiritus* ſtet loco differentiæ, quia per hanc ab alijs diſtinguitur. Cum enim homo per rationem proprios recogitat defectus, eoſque voluntati proponit, ſeipſum deicit, ſe ſubmittit, non ſolum coram Deo, verum etiam coram hominibus.

136 Quæres ſecundò, qualis virtus ſit humilitas? Certum eſt humilitatem eſſe virtutem, vt eleganter probat S. Thomas, *loco cit. art.* 1. dicens. *Circa motus appetitiuos, qui ſe habent per modum impulſionis oportet eſſe virtutem moralem moderantem, & refrænantem. Circa illos autem, qui ſe habent per modum retractionis, & reſilitionis ex parte appetitus, oportet eſſe virtutem moralem firmantem, & impellentem; & ideo circa appetitum boni ardui neceſſaria eſt duplex virtus; vna quæ temperet, & refrænet animum ne immoderatè tendat in excelſa, & hoc pertinet ad virtutem humilitatis. Alia vero, quæ firmet animum contra deſperationem, & impellat ipſum ad proſecutionem magnorum ſecundum rationem rectam, & hæc eſt magnanimitas.* Ideo autem Ariſtoteles, & alij Philoſophi non fecerunt mentionem de humilitate, quia, vt vidit Idem S. Doctor ibidem ad 5. Ariſtoteles egit de virtutibus, ſecundum quod ordinantur ad vitam ciuilem, in qua ſubiectio determinatur per iuſtitiam legalem. *Humilitas autem ſecundum quod eſt ſpecialis virtus præcipuè reſpicit ſubiectionem hominis ad Deum, propter quem etiam alijs humiliando ſe ſubijcit.*

137 Ad qualitatem ergo virtutis præſens ſe extendit difficultas; ad quam reſpondet idem S. Doctor *loco cit. art.* 4. quod humilitas eſt pars temperantiæ quaſi remotè, & proximè, & immediatè eſt pars modeſtiæ. Verum non video quomodo humilitas poſſit eſſe pars temperantiæ, nam temperantia in appetitu ſentiente ſubiectatur, humilitas autem videtur, quod ſubiectari debeat in voluntate, nam non minorē habemus difficultatem in refrenanda noſtræ voluntatis ſuperbia, elatione, inflatione, quam in refrenanda immoderatione paſſionum ſentientium. Tum, quia ibi eſt humilitas tanquam in ſubiecto, vbi eſt ſubiectiuè ſuperbia & ſuperbia tum in hominibus, tum in Angelis ſubiectatur in appetitu rationali; Angeli namque mali peccarūt peccato ſuperbiæ, & etiā primus noſter parens. Nec enim poterat Adam deordinari à Deo ſecundum appetitum inferiorem, quin prius deordinaretur ſecundum appetitum ſuperiorem. Tum etiam quia humilitas acquiritur, & exercetur media cognitione defectuum propriorum, quos hominis ratio perueſtigat, eoſque voluntati proponit, non enim apprehenſio ſenſitiua potens eſt inueſtigare proprios defectus, nec appetitus ſentiens poteſt ex illorum cognitione moueri, vt ſe Deo & alijs propter Deum ſe ſubijciat, cum nec Deus, nec proximus poſſit eſſe appetitus ſentientis obiectum. Nec valet quod in voluntate non ſit difficultas ad ſe ſubjiendum Deo, & propter Deum proximo, quia negari non poteſt quin ab hoc maximè refugiat rebellis noſtra voluntas. Tum quia potiſſimum humilitatis obiectum eſt extra sfæram appetitus ſentientis, vti eſt contemptus honorum, dignitatum, &c. Chriſti Domini exemplo qui ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, &c. Ego dicerem, quod licet humilitas in appetitu ſentiente ſubiectetur, vt vult Sanctus Thomas, tamen detur alter habitus in voluntate à quo ille dependet. Et ſic duo humilitatis habitus ponuntur, vnus in appetitu ſentiente,

&

& est pars temperantiæ, seu modestiæ generalis, & alter in voluntate. Pro quo nota, quod temperantia, seu modestia est virtus quædam generalis, cuius officium est moderari appetitiones, & delectationes appetitus sentientis, qui concupiscibilis appellatur; quocirca prout temperantia, seu modestia reprimit appetitum excellentiæ, vocatur humilitas; prout reprimit appetitum habendi, vocatur paupertas; prout reprimit appetitum sciendi, vocatur studiositas; prout reprimit appetitum loquendi, vocatur taciturnitas; & prout reprimit motus externos, ac corporis cultum, modestiæ nomen retinet, applicato nomine generis, speciei infimæ. At humilitas voluntatis sequitur intellectus cognitionem, & describi solet, quod sit *virtus qua homo ex intima diuinæ maiestatis cognitione, & reuerentia in Deum, atque ex verissima sui notitia, affectum reprimit excellentiæ sibi non debitæ, ab alijs despici appetit, & quantum ad se spectat, in infimo loco se constituit.* Vel breuius cum D.Bernardo lib. de gradibus humilitatis. *Humilitas est virtus qua quis verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit.* Hæc definitio non nisi humilitati in appetitu rationali existenti conuenire potest. Hæc humilitas ab interioribus sumit exordiũ, importat enim quandam laudabilem deiectionem ad ima, quæ deiectio principaliter in interiori mentis electione consistit, deinde se extendit ad passionum moderationem, quæ solent esse obstaculum ad eam deiectionem, & demũ etiam ad signa exteriora procedit; & huic humilitati correspondet alia infusa, quæ circa eandem materiam versatur, licet motiuum habeat diuersum, motiuum scilicet charitatis, & vtraque consistit in electione voluntaria imorum, secundum illud: *elegi abiectus esse in domo Dei psal.72.* vbi S.P.Aug. dicit. *Humilis est, qui eligit abijci in domo Dei.* Electio autem est actus voluntatis. Verum ex sequentibus hæc omnia magis patebunt.

138 Quæres tertiò, quotuplex sit humilitas? Respondetur duplicem esse, cognitionis, & affectionis. Humilitas cognitionis est illa, qua quis proprios recognoscit defectus, vt cum quis sine simulatione cognoscit se esse maximum peccatorem, & omni reprobatione dignissimum, & omni gratia indignissimum, taliter vt de se penitus desperet, & in solo Deo confidat; vera namque humilitas cognitionis hoc affert, vt quantum quis in se deicitur, tantum in Deum subleuetur, & quantum deficit desperatione sui, tantum proficiat confidentia Dei. Humilitas affectionis in voluntate est, & sequitur ad humilitatem cognitionis, & est voluntaria imorum electio, de qua dicit D. Bernardus. *Verus humilis vult reputari, non humilis prædicari.* Humilitas ergo affectionis sequitur ad humilitatem cognitionis; & humilitas cognitionis, in tantum dicitur humilitas, in quantum est quædam regula dirigens appetitum rationis, vt voluntariè eligat ima. Alij ponunt etiam humilitatem exibitionis, & est illa, qua quis se vilem, abiectumque se exhibet exterius, scilicet in habitu, in gestu, in moribus, & operibus. Verum hæc non est distincta humilitas, sed est humilitatis effectus, quo quis ita se exibet exterius, quo se ipsum cognoscit interius. Aliud namque est humilem esse, & aliud humilem se exibere, illud est humilitatis, hoc humiliationis.

139 Quæres quartò, erga quos sit exibenda humilitas? Respondetur, quod exibenda est, primò erga Deum, ipsum infinitis modis superiorem recognoscendo, maximam illi reuerentiam exibendo, ipsum tum mente, tum corpore adorando. Secundò exhibenda est etiam humilitas erga omnes, & singulos homines: tum mente, tum corporis gestibus, seu signis: Mente, cogitando esse in alijs vel manifestum, vel occultum, quod dignum est præferri nostræ fragilitati, etiamsi eos superemus in donis manifestis, tum naturalibus, tum spiritualibus. Pro quo nota, quod comparatio facienda est, inter nostram fragilitatem, & miseriam, & alterius dona tum naturalia, tum supernaturalia occulta, aut manifesta. Quocirca tametsi nos quemlibet alium superemus donis tam naturalibus, quam spiritualibus,

bus, tamen quatenus ipſius ſpiritualia occulta, aut manifeſta prævalent noſtris naturalibus, ſemper habemus cauſam humiliandi nos coram alijs. Aduerte tamen nec eſſe neceſſe, nec eſſe licitum, vt noſtra dona ſpiritualia, quæ re vera meliora ſunt donis ſpiritualibus alterius, viliora ęſtimemus. Item non debemus viliora ęſtimare noſtra dona naturalia donis naturalibus aliorum, cum manifeſtè noſtra ſint meliora. Vnde proprius modus humiliandi ſe, erit comparare noſtram fragilitatem, noſtras malas propenſiones, &c. cum donis naturalibus, aut ſpiritualibus aliorum, vel manifeſtis, vel occultis, & coram Deo, ſecundum quam rationem, quis verè dicere poterit, quod erit omnium peſſimus, maximus omnium peccator, &c. Verus namque humilis in alijs obſeruat, quæ bona ſunt, in ſe, quæ mala. Præterea nota, quod quoad geſtus, vel ſigna exteriora, non ſolum non oportet, ſed nec decet, vt quibuslibet ſe homo ſubijciat. Vnde, qui gradum eminentem obtinent, ſiue in Eccleſia, ſiue in Republica, & ſi poſſint ſe coram Deo, inferiores iudicare omnibus ſuis ſubditis, aut inferioribus, nõ tamen decet, vt actus, vel geſtus reuerentiæ, honoriſuę non congruentis ſtatui exhibeant: exterius nãque ordo ſeruandus eſt, ſecundum differentiam donorum, ita, vt honor, ac ſubiectio deferatur, cui debetur. Rom. 13. & S. Thom. 2. 2. *quæſt.* 161. *art.* 3. & infra.

140 Quæres quintò, quænam ſint regulæ humilitatis? Reſpondetur eſſe ſequẽtes. Superiori ſubdi, vt ad eius æqualitatem nulla ambitione, vel inuidia rapiaris. Aequali non præferri, ne illicito appetitu ſuperior velle fieri videaris. Minori ſubdi potius, quam præponi, vt ex hoc veritas humilitatis comprobetur S. Bernardus *in ſententijs*. Humilitas vera triplex: ſufficiens, abundans, & ſuperabundans. Sufficiens, eſt ſubmittere ſe maiori; Abundans, eſt ſubdere ſe æquali; & ſuperabundans, eſt ſubdere ſe minori. Quatuor ſunt, quæ veram conferunt humilitatem; vilitas operis; aſſiduitas ſubiectionis; comparatio melioris; iudicium conditionis, idem Bernardus vbi ſupra de gradibus humilitatis, vide S. Thomam *quæſt. cit. art.* 6.

QVAESTIO VIII.

An Iuſtitia habeat medium rei, vbi quænam ſit iuſtitiæ materia.

141 ANC difficultatem ſic reſoluit S. Thomas 2. 2. *q.* 58. *ar.* 10 ſic dicens. *Aliæ virtutes morales principaliter conſiſtunt circa paſſiones, quarum rectificatio non attenditur niſi ſecundum comparationem ad ipſum hominem, cuius ſunt paſſiones, ſecundum ſcilicet, quod irascitur, & concupiſcit prout debet, ſecundum diuerſas circumſtantias. Et deo medium talium virtutum non accipitur ſecundum proportionem vnius rei ad alteram, ſed ſolum ſecundum comparationem ad ipſum virtuoſum. Et propter hoc in ipſis eſt medium ſolum ſecundum rationem quoad nos. Sed materia iuſtitiæ eſt exterior operatio, ſecundum quod ipſa, vel res, cuius eſt vſus, debitam proportionem habet ad aliam perſonam, & ideo medium iuſtitiæ conſiſtit in quadam proportionis æqualitate rei exterioris ad perſonam exteriorem; æquale autem eſt realiter medium inter maius, & minus, vt dicitur in* 10. *Metaph. Vnde iuſtitia habet medium rei.* Vbi, vt vides per D. Thom aliæ virtutes morales habent medium rationis, & iuſtitia habet medium rei, quod vt clarius fiat.

142 Quæres primò, quænam ſit materia iuſtitiæ? Reſpond. quod materia iuſtitiæ, eſt honorem debitum alteri deferre

ferre, à contumelijs abstinere, pecuniam, vel quamcumque aliam rem creditori debitam reddere, &c. Pro quo nota, quod iustitia non versatur circa omnium virtutum moralium materiam, sed solum circa externas operationes, & res; omnia namque quæ nostro subduntur arbitrio; & ad rationis normam emendari possunt, sunt moralium virtutum materia, vt docet Arist. 2.*ethic*;*cap*.2. inde enim virtus dicitur moralis, quia morum est moderatrix,& cultrix; quæ autem rectificari per rationem possunt, sunt in triplici differentia; vel enim sunt animæ passiones, aut actiones, seu operationes exteriores, aut res externæ ad nostrum vsum pertinentes. Per passionum moderationem homo rectificatur erga se ipsum; verum per rectificationem operationum externarum, & rerum rectificatur erga alterum,ac proinde cum iustitiæ proprium sit esse ad alterum, eius materia propria erunt operationes externæ, quę sunt ad alterum, & res, vt suo dentur creditori, ex quo sequitur, quod iustitia non versatur circa passiones appetitus sensitiui, sed solum circa operationes, & res, vt dictum est.

143 Sed dices, quod iustitia debet etiam versari circa passiones; nam vnaquæque virtus destruere debet impedimenta, & omnia tollere obstacula, quæ impediunt rectam electionem circa proprium obiectum; sed passiones perturbãt rectam iustitiæ electionem circa operationes, & res, quæ sunt proprium obiectum; ergo circa illas versabitur eas destruendo, moderando, reprimendo; est namque certum, quod passio amoris rei alterius, cupiditas, &c. impediunt ne suo reddatur Domino. Resp. quod vnaquæque virtus tollit per se ipsam impedimẽta intrinseca, vti sunt illa, quæ directè, & immediatè suam perturbãt operationẽ & rectam electionem circa proprium obiectum, hæc enim impedimenta cum sint intrinseca,& veluti intra proprium regnũ, & regimen non ab alia virtute, sed a se destrui debent. Verum impedimenta extrinseca, & quæ sunt extra proprium regnum, & regimen per alias virtutes sibi auxiliares, & comites tollet. Et sic iustitia per se ipsam tollet ea impedimenta, & difficultates, quas habet voluntas in reddendo vnicuique, quod suum est, spoliando se ea re aliena, erga quam nimis afficitur. Verum illa impedimenta, quæ aliunde proueniunt, vt ex amore cõcupiscibilis, ex odio, &c. tollet per temperantiam, vel fortitudinem, virtutes enim cum sint connexæ, sunt sibi adiumento.

144 Dices secundò, quod si ob aliquam rationem iustitia non versaretur erga passiones, maximè quia passiones non sunt ad alterum, sed ad se; sed hæc ratio est falsa: ergo maior constat ex testimonio D. Thom. Minor ostenditur; nam cupiditas turpis alienæ vxoris, rei alienæ non est ad se, sed ad alterum, vt patet; ira, qua quis accenditur ad vindictam, ad homicidium,est ad alterum; spes, desperatio, amor, odium, sunt ad alterum; non enim quis odio habet se ipsum, nec quis sperat, vel desperat, nisi de rebus quas consequi, vel consequi non potest nisi per alterius auxilium. Respondetur concedendo maiorem, & negando minorem, ad probationem dico, quod illæ passiones quibus homo alterum lædit, possunt bifariam considerari. Primò secundum se,& prout non nocent proximo, sed operanti, ac proinde secundum hanc rationem ad iustitiam pertinere non possunt, sed ad illas virtutes quæ rectè disponunt in ordine ad bonum operantis. Secundò passiones considerari possunt secundum quod externis operationibus coniunguntur, & hoc modo proximo nocere possunt, quomodo ad iustitiam pertinere possunt, sed tunc non considerantur vt passiones, sed vt principia operationum quibus proximus læditur.

145 Dices tertiò, quia temperantia, & fortitudo versantur, non tantum circa passiones, verum etiam circa operationes; ergo etiam iustitia per oppositum versari poterit, non solum circa operationes; verum etiam circa passiones. Vel dicatur, quod dentur duæ iustitiæ, vna in voluntate, altera in appetitu sentiente, sicut

ſicut dantur duæ miſericordiæ, vna in voluntate, altera in appetitu ſenſitiuo, & duæ humilitates, &c. Quod autem fortitudo verſetur circa operationes exteriores, conſtat, quia ſtrenuè pugnare eſt opus fortitudinis; quod etiam temperantia verſetur circa actiones externas, patet, quia comedere, & bibere vbi, & quomodo oportet, ſunt actiones externæ. Reſp. negando antecedens, ad probationem dico, quod pugnare, comedere, & bibere moderatè, non dicuntur propriè actiones fortitudinis, & temperantiæ, ſed moderatio paſſionum, ex quibus poſtea ſine difficultate illæ actiones ſequuntur: illa enim dicitur propria alicuius virtutis materia, circa quam virtus nõ quoquomodo verſatur, ſed circa quam verſatur ſuperando difficultates; hæc autem in materia fortitudinis, & temperantiæ ſunt paſſiones, quibus moderatis, & ad mediocritatem redactis, actiones illæ externę ſine difficultate magna ponuntur. Ad illud, quod dicitur de duplici miſericordia, dico, quod re vera duplex miſericordia dari debet, nam qua parte miſericordia reſpicit bonum alienum ſubleuando proximum à miſeria, reſpicit operationes, ac proinde poni debet miſericordia in voluntate, vt bene ſe habeat erga proximũ in miſeria conſtitutum. At ex qua parte moderatur compaſſionem, vel duritiam erga eundem proximum neceſſitatem patientem, reſpicit proprium bonum, ſcilicet propriarum paſſionum moderationem, & hoc modo ponitur alius miſericordiæ habitus in appetitu ſenſitiuo; idem dic de humilitate, de liberalitate, &c. At ſi de iuſtitia loquamur, cum nulla detur, quæ proprium bonum reſpiciat, ſed tantum alienum, ideo vna tantum datur iuſtitia, & hæc in voluntate, vt ex dictis liquet.

146 Quæres ſecundò, an materia iuſtitiæ rectè explicetur per hoc, quod ſit reddere vnicuique, quod ſuum eſt? Reſp. affirmatiuè, nam licet iuſtitia verſetur circa externas operationes, non tamen circa omnes, ſed ſolum circa illas, quæ reſpiciunt alieni iuris conſeruationem, vel compenſationem; & quia tam compenſare ius alienum læſum, quam illud non lædere, ſeu illæſum conſeruare exprimuntur per hoc, quod eſt reddere vnicuique, quod ſuum eſt, ideo iuſtitiæ materia rectè explicatur per hoc, quod eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt; nam qui ius læſum compenſat, reddit quod ſuum eſt perſonæ læſæ, qui illud illæſum conſeruat, reddit, quod ſuum eſt, &c.

147 Sed dices, quia reddere vnicuiq; quod ſuum eſt, non competit iuſtitiæ legali, ſed tantum commutatiuæ, ergo iuſtitiæ materia non rectè explicatur per hoc, quod eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt. Antecedens oſtenditur, quia ſi reddere vnicuique, quod ſuum eſt, cõpetteret iuſtitiæ legali, ſequeretur, quod qui illud læderet, ad reſtitutionem teneretur, quod tamen eſt falſum; nam ciuis non adiuuans rempublicam tempore neceſſitatis, agit contra iuſtitiam legalem, & tamen ea neceſſitate tranſacta, ad nullam reſtitutionem tenetur. Item, qui non pugnat pro defenſione patriæ peccat contra iuſtitiam legalem, & tamẽ poſtea nil reſtituere tenetur. *Reſpondetur* negando antecedens, ad probationem dico, quod obligatio reſtitutionis, non oritur ex cuiuſcunque iuris violatione, ſeu ex hoc, quod non reddatur cuique, quod ſuum eſt, ſed ſolum quãdo violatur ius proprium, & particulare, quod eſt obiectum iuſtitiæ commutatiuæ, quãdo non redditur cuique quod ſuum eſt, ſuitate particulari, ſecus quando ſuitas non eſt particularis, ſed communis; ſuitas namque iuſtitiæ legalis, non eſt particularis, ſed communis. Nec refert ſi dicas hinc ſequi, quod ſi quis furetur bona communitatis non teneatur ad reſtitutionem, cum ſuitas communitatis ſit communis, non particularis. Reſp. negando ſequelam. Nam ius communitatis in propria ipſius bona, eſt ius particulare, eo quod in hoc caſu communitas ex iuris fictione cenſetur perſona particularis capax iuris, ac potens facere contractus, & diſtractus. At communitas prout exercet iuſtitiam legalem, & obligat ſubditos tem-

Digitized by Google

tempore neceſſitatis, vt ipſum adiuuent, vt partes totum, licet habeat ius altum in bona ſubditorum, vt poſſit neceſſitatis tempore illis vti, ſicut poteſt compellere eoſdem ſubditos ad ipſam defendendam; vnde tempore peſtis, famis; &c. poteſt compellere diuites, vt ſuſtentent pauperes, &c. tamen ſemper dominium baſſum, ſeu ius particulare manet priorum dominorum, ac proinde licet tunc ciues non adiuuantes rempublicam, non illam defendendo, non ſubueniendo pauperibus, &c. violent ius reipublicæ, non reddant illi ius ſuum, non tamen tenentur ad reſtitutionem.

148 Quæres 3. an medium rei iuſtitiæ, quod conſiſtit in hoc, quod eſt reddere vnicuique quod ſuum eſt, includat etiam medium rationis? Reſpondetur affirmatiuè, ita S. Thomas *d.q.58.art.10.ad 1.* vbi dicit. *Medium rei, eſt etiam medium rationis, & ideo in iuſtitia ſaluatur ratio virtutis moralis,* de ratione namque virtutis moralis eſt, vt docet Ariſt. 2. *ethic. cap 6.* quod ſit *habitus electiuus in mediocritate conſiſtens determinata ratione, prout ſapiens definit.* Medium igitur iuſtitiæ; quod eſt medium rei, ſeu hoc quod eſt, reddere vnicuique quod ſuum eſt (eſt enim hoc medium æquale inter duas perſonas, eſt æquale inter ius creditoris, & debitoris, quod æquale, medium eſt) eſt etiam medium rationis, tum quia illud approbat, tum quia illud, quantum eſt de ſe, determinat. Pro quo aduerte, quod medium rei eſt ſecundum ſe determinatum, nec eius determinatio fit à ratione, ſed præcedit dictamen rationis tanquam obiectum, potentiam; propterea eſt inuariabile, tamen ratio illud approbat, illud confirmat, & inclinat voluntatem ad illud ponendum, ita tamen, quod ſi ſecundum ſe non eſſet determinatum, illud determinaret. Vnde medium rei, eſt idem apud omnes, non ſic medium rationis, quod varium eſt, non ſolum pro varietate perſonarum, verum etiam eiuſdem perſonæ, ratione varietatis temporis, loci, &c. vt patet de temperantia, quæ non ſemper dictat eamdem cibi, potuſque ſumptionem, ſed variam.

QVAESTIO IX.

An iuſtitiæ apponatur iniuſtitia.

149 IANC quæſtionem ſic reſoluit D. Thom. 2.2. *quæſt.59.art.1.* dicens. *Iniuſtitia eſt duplex; vna quidem illegalis, quæ opponitur legali iuſtitiæ; & hæc quidem ſecundum eſſentiam eſt ſpeciale vitium, inquantum reſpicit ſpeciale obiectum, ſcilicet bonum commune, quod contemnit. Sed quantum ad intentionem eſt vitium generale, quia per contemptum boni communis poteſt homo ad omnia peccata deduci. Sicut etiam omnia vitia inquantum repugnant bono communi, iniuſtitiæ habent rationem quaſi ab iniuſtitia deriuata, ſicut & ſupra de iuſtitia dictum eſt. Alio modo dicitur iniuſtitia ſecundum inæqualitatem quandam ad alterum, prout ſcilicet homo vult habere plus de bonis, puta diuitijs, & honoribus, & minus de malis, puta laboribus & damnis. Et ſic iniuſtitia habet materiam ſpecialem, & eſt particulare vitium, iuſtitiæ particulari oppoſitum.* Vbi, vt vides, vult D. Tho. quod iuſtitiæ legali opponatur iniuſtitia legalis, quam vocat illegalem, & materia huius iniuſtitiæ eſt iniuſtum communi bono oppoſitum, contrariorum namque eſt eadem ratio, & diſciplina ex Ariſt. *in Top. lib.1.* ac proinde cum iuſtitia legalis reſpiciat bonum commune, ſeu facere iuſtum commune, ſeu tribuere ius ſuum communitati, iniuſtitia legalis oppoſitum reſpiciet, & hoc ſecundum ſuam eſſentiam; ſecundum autem intentionem operantis hoc non ſemper habet. Vltra iniu-

stitiam legalem oppositam iustitiæ legali, admittit Sanctus Thomas aliam iniustitiam particularem, oppositam iustitiæ particulari, & habet materiam oppositam iustitiæ particulari.

150 Quæres 1. an iniustitia legalis, & particularis, sint duo vitia ex æquo distincta? Respondetur affirmatiuè, cum enim iustitia legalis, & particularis sint duæ virtutes ex æquo distinctæ, ita eorum vitia opposita erunt duo ex æquo distincta. Vnde sicut proprium motiuum iustitiæ legalis est bonum communitatis, vt tale, seu est actio exterior vt cedens in bonum communitatis, quatenus sic cedit; ita proprium, & speciale motiuum iniustitiæ legalis erit malum eiusdem communitatis qua illi malum est, seu est actio exterior cedens in malum, seu damnum communitatis, quatenus in damnum cedit. Pariformiter, quia proprium motiuum iustitiæ particularis est reddere particulari, quod suum est, seu est actio iusta qua conseruatur illæsum ius particularis, vt conciuis, seu est actio æqualis iuri alterius particularis, qua æqualis est; ita proprium motiuum iniustitiæ particularis erit lædere ius alienum, & læsum non resarcire, seu erit actio iniusta, iuris alterius violatiua.

151 Quæres 2. an adhoc vt quis peccet contra iustiatiam siue legalem, si particularem, seu an adhoc vt quis peccet peccato illegalitatis, & iniustitiæ particularis necesse sit, quod ponat actionem externam læsiuam boni communis, vel particularis, ex dictis motiuis, an sufficiat quod ponat actionem externam læsiuam boni communis, vel particularis, ex quocunque motiuo procedat? Respondetur quod ad hoc vt quis peccet contra iustitiam particularem, non est necesse, quod expresse intendat violare ius partis, seu personæ particularis, vt talis, seu non est necesse, quod damnificet personam particularem, intendendo eam damnificationem, sed sufficit, quod damnum inferat voluntariè, ex quocunque motiuo procedat ea damnificatio, seu sufficit, quod quis habeat actionem externam tendentem contra obiectum materiale iustitiæ particularis; eo namque ipso, quod quis sic tendit, censetur tendere sub motiuo particulari illius iniustitiæ; hoc enim sufficit in omnibus virtutibus particularibus, seu quæ habent obiectum particulare, & determinatum. Quocirca vt quis peccet contra temperantiam v.g. inebriando se, non est necesse, quod intendat expresse agere contra honestatem temperantiæ, sed sufficit, quod voluntariè inebrietur, in hoc enim continetur virtualiter motiuum intemperantiæ. Ita pariformiter ad hoc vt quis agat contra iustitiam particularem, non est necesse, quod intendat motiuum damnificationis proximi, vt tale sed sufficit, quod damnum inferat proximo in obiecto materiali iustitiæ; vnde qui sciens, & volens furatur, peccat contra iustitiam particularem, tametsi expressæ non intendat proximi damnum; imò tametsi nollet proximum damnificare, quia in illa actione externa damnificatiua continetur iniustitiæ motiuum, nec per illam voluntatem excludi potest, cum sit illi actioni intrinsecum, & imprescindibile. Quod si addat aliud motiuum malum, aliud addet peccatum, vt si quis inimici rem surripiat, qua inimicus, vel vt fornicetur. Similiter vt quis peccet peccato adulterij, non est necesse, quod intendat violationem iuris mariti, sed sufficit, quod sciens, & volens alienam vxorem cognoscat.

152 Maior difficultas est de peccato iniustitiæ contra iustitiam legalem, an scilicet ad hoc, vt commitatur necessum sit, quod intendatur damnum communitatis, an vero sufficiat, quod damnum communitati inferatur, tametsi illud non intendatur, sed aliud motiuum; vt quando quis prodit ciuitatem hostibus, ex motiuo lucri, non ex motiuo damni, imò vellet non esse damnum; similiter, quando quis deprædatur ærarium communitatis, vt commodè viuat, vt soluat debita, &c. Item, quando quis ociosus manet domi dum respublica, vel ciuitas periclitatur, cum suo posset auxilio liberari. Item quando, quis tempore famis, vel pestis com-

communitas periclitatur, & quis renuit ſuccurrere, non vt periclitetur, ſed ne ſuis rebus priuetur, vel ex motiuo auaritiæ, &c. Petrus de Aragona *de iuſt. & iure, q. 59. art. 1. verſ. dico ſecundò*, quem alij ſequuntur, dicit, quod tunc quis peccat peccato iniuſtitiæ legalis, quando aut ipſam legem, aut bonum commune contemnit; vnde infert, quod qui peccat ex ignorantia, vel ex imbecillitate, vel ex paſſione, & non animo lædendi leges, nec bonum commune, vt qui ex paſſione frangit ieiunium, formaliter non peccat contra iuſtitiam legalem, & ſic inquit, hæc circunſtantia non eſt neceſſariò confitenda. Item, ſi quis congrediatur cum aliena nō ex electione, ſed ex ignorantia, vel paſſione, non eſt dicendus adulter.

153 Verum ego puto eſſe diſtinctione vtendum, vel enim loquimur de iuſtitia legali propriè dicta, quæ ſcilicet affert propriam, & determinatam materiam, & eſt virtus determinata, & particularis, licet eius obiectum ſit bonum commune, & in hoc ſolum diſtinguitur à iuſtitia particulari, quod iſta reſpicit bonum partis, & illa bonum totius communitatis, & de iſta dico, quod ad hoc vt violetur, ſufficit tendere in obiectum materiale illius, vel illud lædendo, vel deſtruendo, &c. Vnde vt quis peccet non defendendo rempublicam cum tenetur, & poteſt, ſufficit, quod hoc non faciat, tametſi non habeat expreſſum animum lædendi rempublicā, ſeu bonum illius. Pro quo aduertè differentiam virtutis generalis, & particularis, quod contra virtutem generalem nemo peccat, niſi operetur contra motiuum proprium illius; cum enim virtus generalis non habeat propriam materiam, ſed materiam cœterarum virtutum, nō exercet rationem virtutis, niſi ex proprio motiuo procedat. Quocirca cum obedientia ſit virtus generalis, non exercetur ex præciſa præceptorum obſeruantia, ſed quando ex obſeruantia ſub motiuo proprio ipſius, quod eſt præceptum ſeruare, quia præcipitur. Et inobedientia ſpecialis non ponitur, niſi quando præceptum non ſeruatur, quia præcipitur; idem dic de gratitudine, & ingratitudine. At cum virtus particularis habeat materiam particularem, vt quis peccet contra illam ſufficit, quod re ipſa contra illam agat, tametſi ſpeciale illius motiuum non intendat; eo namque ipſo, quod quis ſcienter, & volenter tendit contra materiam determinatam talis virtutis, cenſetur tendere ex particulari illius motiuo, tametſi aliūde nollet; hæc enim nolleitas excluditur per efficacem tēdentiam in obiectum materiale illius virtutis. Cum ergo iuſtitia legalis modo dicto ſit virtus determinata, habens materiam determinatam, diſtinctam à materijs cœterarum virtutum, vt quis contra eam peccet, non erit neceſſe operari ex illo expreſſo motiuo lædendi bonum commune.

154 Explicatur tradita doctrina aſſignando differentiam actuum, qui conſumantur interius, & qui conſumantur exterius, quod actus, qui conſumantur interius deſumunt ſuam ſpeciem ab obiecto formali, ſeu à motiuo. Vnde ſi quis delectetur de aliqua vxorata, ea delectatio non habet malitiam adulterij, quia ratio alieni in hoc caſu non conſideratur. At actus, qui conſumantur exterius, non ſolum accipiunt malitiam à motiuo, verum etiam ab obiecto materiali, in quod actus exterior efficaciter tendit. Vnde quando obiectum materiale habet ſpecialem repugnantiam cum aliqua virtute particulari, actus qui contra illud verſatur, habet ſpecialem malitiam oppoſitam illi virtuti. Qua propter, ſi quis ſcienter accedit ad alienam, tametſi non intendat violare ius mariti, committit adulterium, & tenetur hanc circunſtantiam in confeſſione aperire. Vnde nullo modo eſt admittendum illud, quod dicit Aragona, quod non eſt cenſendus adulter, qui ex paſſione cum aliena congreditur.

155 Quod ſi loquamur de iuſtitia legali impropriè dicta, prout ſcilicet dicit poteſtatem ferendi leges, & præcepta in ordine ad bonum communitatis, cum ſecundum hanc rationem ſit virtus quædam generalis, cum leges, & præcepta de omni materia tradat, vt quis

contra hanc virtutem peccet, requiritur, quod leges, & præcepta tranſgrediatur, intendendo ſpeciale motiuum contra motiuum illius. Et quia in legibus, & præceptis, motiuum ſpeciale eſt ratio præcepti, ideo requiretur, vt ſpeciale peccatum contra præcepta committatur, quod tranſgrediantur, quia præcipiuntur. Erit etiam ſpeciale peccatum ſi contemnatur, & hoc peccatum erit contra virtutem obſeruantię; vel aliquo modo contra iuſtitiam, quatenus ius legis, præcepti, & præcipientis læditur, vel quatenus violatur debitum, & æquale, communitati debitũ.

156 Sed contra hæc, eſt fortiſſimum argumentum ex Ariſt. & D. Thoma deſumptum, quod ſcilicet nemo dicatur iniuſtus ex eo, quod faciat iniuſtum materialiter, vt ſi quis ex ignorantia, vel ex paſſione furetur, vel fornicetur in Eccleſia, ſed tunc ſolum quis dicitur iniuſtus, quando ſciens, volens, & ex electione furatur, fornicatur, &c. & ex motiuo damnificandi, &c. Audiamus Ariſtotelem ſic dicentem in 5. Ethic. *Quod aliquis facit iniuſtum, & iniuſtus non eſt*, quando ſcilicet non operatur ex motiuo particulari iniuſtitiæ; & D. Thomas *quæſt.* 59. *art.* 2. ſic dicit. *Poteſt contingere, quod qui facit iniuſtum, non eſt iniuſtus dupliciter. Vno modo propter deſectum comparationis ipſius operationis ad proprium obiectum, & ideo ſi aliquis faciat aliquid, quod eſt iniuſtum, non intendens iniuſtum facere, tunc non facit iniuſtum per ſe, & formaliter loquẽdo, ſed ſolum per accidens, & quaſi materialiter. Alio modo poteſt contingere propter deſectũ comparationis ipſius operationis ad habitum. Poteſt enim iniuſtificatio procedere, quandoque quidem ex aliqua paſſione, puta ira, vel concupiſcentiæ. Quandoque autem ex electione, quando ſcilicet ipſa iniuſtificatio per ſe placet, & tunc propriè procedit ab habitu, quia vnicuique habenti aliquem habitum, eſt ſecundum ſe acceptum, quod conuenit illi habitui. Facere ergo iniuſtum ex intentione, & electione, eſt proprium iniuſti, ſecundum quod iniuſtus dicitur, qui habet iniuſtitiæ habitum; ſed facere iniuſtum præter intentionem, vel ex paſſione, poteſt aliquis ab ſque habitu iniuſtitiæ.* Vbi vt vides, D. Thomas vult, quod adhuc, vt quis faciat iniuſtum formaliter, à quo iniuſtus denominetur, duo requirantur, vnũ quod fiat ex intentione, quod per ordinem ad agentem attenditur, alterum, quod fiat ex electione, quod habetur ex habitu; habitus namque eſt electiuus, ſeu ex electione procedit, ac proinde ſi quis furetur in Eccleſia, ſed non ex intentione vt iniuriam irroget, non faciet iniuſtum ſacrum; ſi quis adulteretur, ſed non ex intentione violandi ius mariti, ſed explendæ libidinis, non faciet iniuſtum formaliter, hoc eſt, non erit formaliter adulter, ſed ſolum materialiter.

157 Reſp. non eſſe, nec poſſe eſſe mentem S. Thomæ, quod qui voluntariè abutitur aliena non committat adulterium, tametſi non intendat directè, & formaliter iniuriã mariti, & tori; & quod ille, qui furatur in Eccleſia, vel rem Eccleſiæ, vel illi commendatam non committat furtum, & ſacrilegium, tametſi nec damnum Domini intendat, nec Eccleſiæ iniuriam, & quod iſte non committat proprium iniuſtum, ſed quod iſte non ſit iniuſtus ex habitu, cum illi actus non ſint tunc ab habitu iniuſtitiæ; ſolum namque actus eſt ab habitu, quando procedit ex motiuo eiuſdem habitus, & ex electione cum iſta ſit habitus natura, alij autem actus, qui circa eandem materiam verſantur, licet ad eandem ſpeciem habitus, reuocentur, non tamen ſunt ab habitu, ac proinde cum denominatio iniuſti deſumatur ab habitu, vel per ordinem ad habitum, ſequitur, quod actus qui non procedit ab habitu, licet habeat eandem malitiam cum eo, qui procedit non tamẽ eandem denominationem. Sicque ſtando in hoc rigore, licet adulterium commiſſũ ex intentione, & electione, & adulterium commiſſum ſine intentione iniuriæ, ſed ad explendam libidinem, & non ex electione, ſed ex paſſione libidinis, ſint eiuſdem ſpeciei, & vtrunqne debeat confiteri eodem modo; tamen illud primum cum ſit ex habitu tribuit denominationem iniuſti formalem, ſecundum tamen compara-

paratiuè ad habitum, ſolum tribuit materialem.

158 Conſtabit hæc reſponſio ſi meminerimus, quod ſicut ad rationem virtutis exigitur, quod operans agat ſciens, & ex electione, propter honeſtum, & perpetuò ex Phil. 2. *Ethic.* quocirca ſi quis caſu, vel ex repentina affectione vnum de ſe preſtet virtutis actum, non dicetur ſtudioſus, quia non per ſe, ſed per accidens bonum facit; ita pariformiter, vt quis iniuſtus dicatur, non ſufficit, quod iniuſtum faciat, ſed quod ex habitu faciat, hoc eſt ex intentione, & electione. Sicut obiectum iuſtitiæ eſt iuſtum, ita obiectum iniuſtitiæ, eſt iniuſtum, radix autem propria, vnde iniuſtum oritur, eſt habitus iniuſtitiæ. Vnde, qui ex intentione, & electione operatur iniuſtus eſt propriè, & formaliter loquendo. Et iſta eſt aperta mens Diui Thomæ, vt conſtat ex *art. 4. eiuſdem queſt.* vbi abſolutè docet, quod quicunque facit iniuſtũ, peccet mortaliter quocirca loco citato tantum voluit, quod nomina iſta, iuſtus, & iniuſtus, non connotant niſi habitus, licet coram Deo, & quantum ad peccatum, etiam ſine habitu iniuſtum habeatur.

QVAESTIO X.

An poſſit aliquis pati iniuſtum volens.

159 QVAESTIONEM hanc proponit Diuus Thomas 2. 2. *q.* 59. *art.* 3. & ſic reſoluit. *Actio de ſui ratione procedit ab agente, paſſio autem ſecundum propriam rationem eſt ab alio. Vnde non poteſt eſſe idem ſecundum idem agens, & patiens, vt dicitur in* 3. & 8. *Phyſic. Principium autem proprium agendi in hominibus eſt voluntas, & ideo illud, & per ſe homo facit, quod volens facit. Et è contrario illud propriè homo patitur, quod præter voluntatem ſuam patitur, quia inquantum eſt volens, principium eſt ex ſe ipſo. Et ideo inquantum huiuſmodi magis eſt agens, quam patiens. Dicendum eſt ergo, quod iniuſtum per ſe, & formaliter loquendo, nullus poteſt facere, niſi volens, nec pati, niſi nolens. Per accidens autem, & quaſi materialiter loquendo, poteſt aliquis id, quod eſt de ſe iniuſtum, vel facere nolens (ſicut cum quis præter intentionem operatur) vel pati volens, ſicut cum aliquis plus alteri dat ſua voluntate, quam debeat.* Vbi, vt vides apertè docet Angelicus, quod per ſe loquendo nemo poteſt pati iniuſtum niſi nolens, ſicut nemo poteſt facere iniuſtum, niſi volens. Hinc deſumpta eſt illa communis regula *ſcienti, & conſentienti, ſeu volenti, & ſcienti, vel conſentienti non fit iniuria.*

160 Hæc regula traditur ex *l.* 1. §. *vſque adeo ff. de iureiur. l.* 1. *ff. de actione empti, l. nemo præſumitur ff. de reg. iur.* Et cap. *ſcienti, de reg. iur. in* 6. Eam tradit Ariſt. 5. *Ethic. cap.* 9. & 11. Sot. *lib.* 3. *de iuſt. queſt.* 3. *art.* 3. & communiter Theologi, & ex luriſperitis Menoch. *conſ.* 98. *nu.* 39. *cum ſeq.* Surd. *deciſ.* 194. *nu.* 1. Thomas de Thomaſſet. *in floribus legum reg.* 275. Cæſar. Angel. *de contradict. legit. qu.* 10. *num.* 66. & 97. Ioſeph. Seſſe *deciſ.* 189. *num.* 15. & alij. Inſtitia namque non fit niſi ei, qui ab alio illam patitur, *l.* 3. *in princ.* & §. 1. *ff. de iniur.* cum de natura patientis iniuſtitiam, & iniuriam ſit, quod reſiſtens, & inuitus eam patiatur, ſicut de natura agentis eſt, quod ſpontè agat, ita patientis, quod reluctando patiatur, & ſi volens patitur, potius agens, quam patiens reputabitur, vt benè arguit S. Thomas.

161 Antequam ſoluamus argumenta, quæ in contrarium fieri ſolent, duo notanda ſunt. Primum, quod bonorum hominis duo ſunt genera. Alterum quorum homo verè eſt Dominus, verum habet ius, & poteſt de illis diſponere pro libito; huius generis ſunt bona, quæ vocantur fortunæ, vti diuitiæ, honores, &c. Et alterum, quorum homo non eſt Dominus, ſed eſt veluti cuſtos à natura deputatus,

tatus, huius generis dicitur clauſtrum virginitatis, integritas filiarum reſpectu parentum, corpus vxoris reſpectu viri, vita propria, membrorum integritas, &c. Conueniunt omnes, quod homini nulla poteſt irrogari iniuria reſpectu bonorum, quorum verum habet dominium, volenti, & conſentienti. Verum reſpectu illorum bonorum, quorum homo non eſt Dominus, ſed cuſtos, irrogatur aliqua iniuria, non quidem homini, vt cuſtodi, qua hoc modo conſentit, ac proinde cedit omni iuri, quod habet, vel habere poteſt, ſed reipublicæ cuius eſt pars, vt cum quis volens occiditur: vel naturæ, vt cum puella in ſui defloration em conſentit; vel vinculo matrimoniali, & ligamini veluti naturali, vt cum vxor, etiam conſentiente marito cognoſcitur, &c. Secundum, quod notari debet eſt, quod vt docet Ariſtot. 3. *Ethic. cap.* 1. voluntarium, eſt duplex, vnū ſimpliciter, & abſolutè tale, quod nullam habet alicuius inuoluntarij, ad mixtionem; aliud quod habet admixtionem alicuius inuoluntarij, & hoc vocatur inuoluntarium ſimpliciter, & ſecundum quid inuoluntarium, vt eſt proiectio mercium in mari tempore tempeſtatis; datio pecuniæ latroni, ſeu aggreſſori, hæc enim, & ſimilia ſunt voluntaria ſimpliciter, & ſecundum quid inuoluntaria. Hoc ſecundum voluntarium dupliciter contingere poteſt, vt in allatis exēplis liquet, ſine iniuria, vt in primo exemplo, & cum iniuria, vt in ſecundo. Ex his duobus notabilibus benè intellectis, facilè argumenta ſolui poſſunt.

162 Primum argumentum eſt, quod primo loco contra ſe proponit Sanctus Thomas, quia, inquit, iniuſtum eſt inæquale, ſed aliquis lædendo ſe ipſum recedit ab æqualitate, ſicut & lædendo alium; ergo poteſt aliquis ſib ipſi facere iniuſtum, ſicut & alteri; ſed quicunque facit iniuſtum, volens facit; ergo aliquis volens poteſt pati iniuſtum, maximè à ſe ipſo; Reſpondet; *quod cum aliquis ſuæ voluntate dat alicui id, quod ei non debet, non facit nec iniuſtitiam, nec inæqualitatē. Homo enim per ſuam voluntatem poſſidet res: & ita non eſt præter proportionem, vel propoſitum, ſi aliquid ei ſubtrahatur, ſed ſecundum propriam voluntatem, vel à ſe ipſo, vel ab alio.* Homo ergo ſua ſponte erogans bona, quæ non debet, nulla facit iniuſtitiam, neque inæqualitatem, cum enim ſit ſua voluntate ſuorum bonorum Dominus, poteſt & ea donare, & pati, vt ſpolietur. Sed dices, quia ſi quis ſua bona decoquat, ſi ſuam ſubſtantiam prodigè effundat cum damno alēdæ familiæ, illi, qui accipiunt, iniuriam ei irrogare videntur, cum tamen ille liberè, & ſponteneè ſuam ſubſtantiam elargiatur; ergo quis volens iniuſtum pati poteſt. Ad hoc dico, quod capiētes bona à prodigo elargita, nullam illi iniuriam irrogant, ſed familiæ, cui damnum ſequitur, & in cuius bonum bona illa conſumi debent.

163 Secundum Diui Thomæ argumentum in quo maior eſt difficultas, eſt, nullus ſecundum legem ciuilem punitur, niſi propter hoc, quod facit aliquam iniuſtitiam. Sed illi, qui ſe ipſos interimūt puniuntur ſecundum legem ciuitatum in hoc, quod priuabantur antiquitus honore ſepulturæ, vt patet per Phil. *in* 5. *Ethic.* Ergo aliquis poteſt facere ſibi ipſi iniuſtum; & ita contingit, quod aliquis iniuſtitum patiatur volens. Reſpondet: *quod aliqua perſona ſingularis poteſt dupliciter conſiderari. Vno modo ſecundum ſe; & ſic, ſi ſibi aliquod nocumentum inferat, poteſt quidem habere rationem alteriuspeccati, puta intemperantiæ, vel imprudentiæ; non tamen rationem in iuſtitiæ, quia ſicut iuſtitia ſemper eſt ad alterum, ita & iniuſtitia. Alio modo poteſt conſiderari aliquis homo in quantum eſt aliquid ciuitatis, ſcilicet pars: vel in quantum eſt aliquid Dei, ſcilicet creatura, & imago; & ſic qui ſe ipſum occidit, iniuriam quidem facit, non ſibi, ſed ciuitati, & Deo; & ideo punitur tam ſecundum legem diuinam, quam ſecundum legem humanam, ſicut de fornicatione Apoſt. dicit. Si quis Templum Dei violauerit, diſperdet illum Deus.* Qui ergo ſe ipſum occidit, qui ſe ipſum mutilat, qui ſe ipſum percutit, &c. nullam ſibi iniuriam, nullam iniuſtitiam irrogat tamen rei publicè

cuius

cuius est pars, & sic peccat iste contra iustitiam legalem, cum violet ius Reipublicè, quod habet super omnes suas partes. Irrogat etiam iniuriam Deo, cum violet ius illius, quod habet super ipsum tanquam eius creaturam.

164 Alij alter respondent, prænotando prius, quod in homine duplex quasi voluntas distinguenda est; vna naturæ, rationis altera; voluntatem naturæ eam vocant, quæ naturali inclinationi conformatur, & regulatur per iudicium insitum, & per naturæ præscriptum. Per hanc voluntatem homo appetit viuere, conseruari, &c. item per hanc voluntatem Parentes appetunt, & inclinantur in custodiam integritatis filiarum; vir inclinatur in conseruationem corporis suæ vxoris, & è contra; filia inclinatur in conseruationem integritatis sui claustri, &c. Altera est voluntas rationis quæ non iudicium rationalis naturæ sequitur, sed à iudicio personali regulatur. Qua distinctione posita respondent ad argumentum positū, & ad alia similia, quæ innuimus, quod qui *se ipsum interimit, vel libero consensu* se alteri tradit, vt interficiatur, vt mutiletur, &c. non patitur iniustum secundum voluntatem rationalem, & personalem, nam per hanc cedit iuri quod habet de se ipso custodiendo; patitur tamen iniustum secundum voluntatem naturæ, quia huic cedere non potest; & rursus facit iniustum Deo, & Reipublicæ. Similiter Pater exponens filiam, vir vxorem, filia consentiens in sui defloorationem, &c. non patiuntur iniustum quoad voluntatem personalem, seu rationalem, cum secundum hanc sint volentes, & consentientes; sed secundum voluntatem naturæ per quam consentire nequeunt. Explicatur exemplo custodis vinearum, qui non patitur iniustum si consentiat in ablationē vuæ, patitur tamen attenta voluntate Domini, cui ipse renunciare non potest.

165 Nonnulla difficultas est, circa illud, quod dicit Diuus Thomas in solutione posita, quod scilicet ille qui se ipsum interficit, si considerent vt priuata persona, licet non patiatur iniustum, committit tamen vitium intemperantiæ, vel imprudentiæ. Vtrumque namque videtur falsum; nam vitium intemperantiæ versatur circa sensibilia gustus, & tactus, seu circa cibos, & res venereas, qui autem se interimunt, circa hanc materiam non versantur. Similiter vitium imprudentiæ versatur circa agibile alterius vitij, sicut enim prudentia versatur circa agibile aliarum virtutum, ita imprudentia versatur circa agibile aliorum vitiorum, & actus imprudentiæ versari debet circa agibile alicuius vitij, in eo autem casu quando quis se interficit, non assignatur agibile alterius vitij, seu non assignatur materia alterius vitij circa quam imprudentia versetur. Respondetur quod cum D. Thoma dicit, quod qui se interficit peccet peccato intemperantiæ, non debet intelligi vniuersaliter, sed solum pro illo casu quo quis se interficit per cibos, & venerem, sic Bannes super illum articulum. Pro secundi dicti intelligentia, aduerte, quod imprudentia est duplex; vna quæ est vitium particulare, oppositum virtuti prudentiæ; altera est vitium generale, quod per omnia vitia dimagatur, de quo dicitur, quod omnis peccans est imprudens, seu ignorans; & de hac imprudentia intelligi debet S. Thomas. Igitur qui se ipsum interficit peccat primò contra charitatem, qua naturaliter tenetur se homo diligere, propriam vitam, & salutem conseruare; non est autem hæc charitas virtus aliqua specialis, sed quædam naturalis inclinatio, quæ est radix omnium virtutum moralium, ac proinde non inducit speciale peccatum, nisi directè malum proprium intendatur, & hoc peccatum censetur opponi naturali rationis dictamini. Deinde peccat peccato imprudentiæ generalis, quod fit speciale si ex eius speciali inhonestate procedat, quæ maximè attenditur operando contra charitatem, & contra iustitiam, violando ius Reipublicæ, & Dei.

169 Tertium argumentum, quod obijci potest, est, quoniam Christus Dominus, & Sancti Martyres, formaliter patie-

tiebantur iniuſtum, ſcilicet tormenta, cruciatus, & mortem; quæ iniuſtè inferebantur, & tamen ea volentes ſuſtinebant; ergo poteſt quis pati iniuſtum volens. Reſp. quod Chriſtus Dominus, & Sancti Martyres, & viri iuſti cum à peccatoribus malè tractantur non patiuntur iniuſtum formaliter, ſed tantum materialiter, quod quis volens pati poteſt. Vel reſp. 2. quod re vera Chriſtus D. Sancti Martyres, & viri Sancti, cum perſecutionem ſuſtinent, patiuntur iniuſtum formaliter. Primò, quia licet tormenta, & perſecutiones libenter ſuſtineant, non tamen deprecantur tortores, vel perſecutores, vt illa mala præſtent, ſed quantum ad hoc ſunt omninò inuiti. Secundò, quia licet mors, tormenta, perſecutiones, &c. libenter acceptentur à Sanctis, ſicut acceptata fuerunt à Chriſto Domino, ſecundum partem ſuperiorem, & ſecundum hanc rationem non eſſent inuiti formaliter, ſed tantum materialiter, tamen pars inferior ſecundum ſe erat inuita. Quocirca Chriſtus Dominus, & martyres volentes quidem mortem appetiere, & tormenta ſuſtinuere, at non ea voluntate, quæ inferentes vendicare poſſet ab iniuria; voluerunt namque mortem, tormentaque ſuſtinere, ſed non ſibi inferri, & ſi hoc etiam voluerunt, nonniſi ſimplici, & inefficaci affectu, non efficaci, alioqui peccatum interceſſiſſet; per voluntatem namque efficacem fuiſſent tormentorum, & mortis proprię cauſa, quod ſine peccato eſſe non poteſt. Vt autem cenſerentur pati volentes, & voluntate, quæ tortores eximeret ab iniuria, debuiſſent habere voluntatem efficacem, correſpondentem voluntati tortorum, qua ſcilicet vellent mortem ſibi inferri, & voluntate, qua inferebatur. Reſponderi etiam poteſt brevius, & facilius; quod Chriſti, martyrumque interfectores ideo peccarunt peccato iniuſtitiæ, quia in nece illa inferenda non attendebant an volentes, vel nolentes eſſent, ſed ita inferebant, ac ſi minimè volentes eſſent, ſed maximè nolentes.

167 Quartum argumentum eſt, quia ſi quis volentem occideret, non faceret iniuſtum formaliter, ſeu non peccaret contra iuſtitiam, quia volenti non fit iniuria, ſequeretur, quod qui volentem occideret, duplex peccatum ſpecie diſtinctum committeret, vnum iniuſtitiæ contra voluntatem occiſi, ſeu occidendo nolentem, alterum occidendo propria auctoritate eo peccato quo peccat quando occidit volentem. Si enim occidere volentem eſt peccatum, quando occidetur volens, erit alterum peccatum, contra iuſtitiam ſpecialem, & illud contra iuſtitiam legalem damnificando Rempublicã in deſtructione partis ipſius. Reſp. concedendo ſequelam. Certum namque eſt, quod qui occidit volentem peccat mortaliter contra iuſtitiam publicam, ſeu legalem, vel etiam contra charitatem naturalem, quam Deus, & natura mandauit de proximo ſuo. Et qui occidit nolentem addit nouum peccatum contra illud ius, quod vnuſquiſque habet de ſui ipſius conſeruatione.

168 Quintum argumentum eſt, quia qui alicui aliquod infert nocumentum ſine iure inferendi, facit illi iniuriam; ſed poteſt quis inferre alicui nocumentum etiam volenti, & conſentienti, ſine iure inferendi; ergo iniuria volenti fieri poterit. Maior conſtat, tum quia inferre nocumentum ſine iure inferendi peccatum eſt, & contra iuſtitiam, vt patet: Tum ex definitione iniuriæ, quam tradunt Iuriſperiti ex Vulpiano *l. 1 ff. de iniurijs*, vbi dicitur. *Iniuriam dici, quod ſine iure fiat, & quod non iure fit, dici fieri iniuria.* Minor nota eſt, nam qui occidit volentem, non habet ius occidendi, cum voluntas occidi volentis, nullum verum ius occidendi tribuat occiſori. Reſp. negando maiorem, vt enim iniuria fiat alicui, non ſatis eſt, quod fiat nocumentum ſine iure inferendi, ſed vlterius requiritur, quod inferatur contra voluntatem illius cui infertur, ſeu contra ius illius cui nocumentum aduenit; nam iniuria, vt iniuria, eſt violatio iuris in eo exiſtentis cui iniuria fieri dicitur. Quocirca occidens animal ſine iure occidendi, non facit illi iniuriam, cum careat voluntate reluctãte,

non

non conferente vim. Vnde illud peccatum in eo casu dicetur contra iustitiam latè, non propriè, & strictè, & sic patet ad probationem primam maioris. Ad 2: ex definitione iniuriæ ex Vulpiano, dico, bene procedere, quia quoties fit iniuria, toties agitur contra ius illius, cui iniuria fieri dicitur, quando autem ille cui iniuria fieri dicitur, consentit, tunc iniuria non fit, cum non fiat contra ius illius vt patet.

169 Sextum argumentum continet plura exempla non longè similia à supra positis, claritatis tamen gratia ponuntur. Quoniam occidens infantes peccat contra iustitiam, sicut peccauit Herodes occidendo Innocentes, & tamen non occiduntur volentes, cum nullam habeant adhuc libertatem, qua velint, aut nolint. Item accipiens bona pupilli etiam liberè donantis, peccat contra iustitiam. Item incidens in latrones, metu mortis suas eis volens dat pecunias, & tamen latrones peccant mortaliter contra iustitiam eas accipiendo, & tenentur ad restitutionem, &c. Resp. quod ideo occidentes infantes peccant contra iustitiam, quia non occiduntur volentes, vel quia eorum ius violatur dum non volentes occiduntur, sunt enim non volentes cum nullum habeant liberum voluntatis actum; dic idem de occidente ebrium, amentem, & phreneticum; Pro quo aduerte, quod quis duobus modis potest dici nolens, positiuè, & negatiuè; positiuè, quando nolitionis actum habet; negatiuè, quãdo quis nullum nolitionis actum habet, haberet tamen si esset tunc temporis capax; infantes, ebrij, &c. sunt nolentes negatiuè, quod est sufficiens vt dicantur nolentes pati iniustum. Ad illud de pupillis dico, quod accipiens bona data à pupillo peccat contra iustitiam, quia ius illius violatur, cũ bona sua alienare non possit, quo circa pupilli donatio, & donandi voluntas sic se habet, ac si non esset, cum per iura irritetur. *l. si ad resoluendam C. de pradijs,* & *l. & si is quem* eodem tit. & tradunt Rota *de cis.* 93. *num.* 3. *p.* 2. Galgan. *de tut. lib.* 2. *tit.* 23. *num.* 3. Neguzan. *de pignorib. p.* 3. *membr.* 1. *num.* 42. *& p.* 5. *memb.* 1. *num.* 22. Menoch. *cons.* 58. *num.* 68. *& de arbitr. casu* 171. *num.* 77. & alij. Ad illud de latronibus dico, quod illa datio pecuniæ licet sit absolutè, & simpliciter voluntaria, est tamen inuoluntaria secundum quid, ac proinde habet ius qui pecuniam latroni tradit, illam non tradendi sic inuitus, & nolens, & hoc ius à latrone violatur, ac proinde peccat contra iustitiam.

QVAESTIO XI.

An iudicium sit actus iustitiæ.

170 POSTQVAM D. Thomas egit de iustitia, & obiecto illius *q.* 57. 58. & 59. quæstione 60. incipit agere de actu illius, & in primo articulo quærit an iudiciũ sit actus iustitiæ, quam difficultatem vt rectè intelligamus, notandum primò, quod iudicium, à nomine iudex deducitur, quia est actus iudicis ius dicentis; nomen namque iudex, idem sonat ac ius dicens. Notandum secundò, quod iudicium multis modis accipitur. I. pro lege, iùxta illud psal. 118. *iurauí, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.* II. accipitur pro causa, quæ ad iudicem defertur. III. pro punitione, iuxta illud Mar. 12. *Hi* (scilicet Pharisæi) *recipient prolixius iudicium.* IV. accipitur pro effectibus Dei, quorum causam ignoramus, iuxta illud, *iudicia tua abyssus multa*; vnde dicere solemus istud est iudicium Dei, licet in hoc sensu accipi videatur pro causa in occultis euentibus, dum Deum causam facimus. V. pro vsu rationis, sic pueri dicuntur non habere iudicium. VI. pro processu iudiciario

ad diſcutiendum cauſam propoſitam iuris ordine, & hoc modo dicitur actus legitimus trium perſonarum, iudicis, actoris, & rei. VII. accipitur pro conformitate intellectus ad rem, quæ ſi eſt ſpeculatiua, iudicium dicitur ſpeculatiuum; ſi practica, practicum. VIII. accipitur pro actu iudicandi tum perſonæ communis vt iudicis, iuxta illud pſal. 1. *non reſurgent impij in iudicio*. Scilicet vt iudicent, ſeu vt exerceant actum iudicandi, ſeu vt iudicent cum Chriſto, ſed reſurgent vt iudicentur. Tum etiam perſonæ particularis, quæ fert ſententiam de aliorum moribus, alijſque rebus ad famam pertinentibus, & cum hæc ſignificatio ſit magis propria, magiſque communis, vt colligitur ex D.Tho. *d. art.* 1. *ad* 1. ideo quæritur, an iudicium pro ſententia acceptum, ſiue pro ſententia iudicis iudicium ferentis, ſiue pro ſententia particularis, qua quis iudicat de proximo ſuo ad æqualitatem iuris illius, ſit actus iuſtitiæ, ſiue legalis, vt in iudice, ſiue particularis vt in perſona particulari, reſpectu particularis.

171 Noto 3. certum eſſe, quod ſententia iudicis ad iuſtitiam aliquo modo pertineat, vt conſtat ex ipſa nominis etymologia, iudex enim, vt dictum eſt, dicitur quaſi ius dicens, & iudicium dicitur quaſi iuris dictio. Quod autem iudicium acceptum pro cuiuslibet alterius perſonę, etiam priuatæ ſententia, qua per intellectum aliquod apud ſe ſtatuit de aliorum moribus, vel etiam alijs manifeſtat, ad iuſtitiam pertineat, ſatis conſtare videtur; nam ille actus ad iuſtitiam pertinet, qui eſt alteri ex iuſtitia debitus, & ipſius iuri adæquatus; ſed quilibet ius habet ad bonam famam ſuam, & ſibi debetur, quod alij bonam de ipſo concipiant exiſtimationem; ergo. Et hoc debitum eſt ex iuſtitia; iuſtitia namque dictat, quod de illo actum habeam bonæ exiſtimationis, de quo bona concipi debet exiſtimatio. Tum quia contra iuſtitiam peccat, qui contra hoc debitum malam de alio conciperet opinionem, ſicut etiam qui detrahit, &c. Adde quia ideo ſententia iudicis ad iuſtitiam pertinet, quia litigantes ius habent, vt à iudice, in iudicis officio legitimè conſtituto, iudicium iuri ſuo adæquatũ exigant, & accipiant; ſed etiam quilibet bonæ exiſtimationis, & famæ ius habet exigendi iudicium iuſtum, & iuri ſuo adæquatum, ex ſuppoſitione quod de eius exiſtimatione iudicium ferri debeat, ergo. Dixi ex ſuppoſitione, quod de eius exiſtimatione iudicium ferri debeat, quia non habemus ius exigendi à proximo, niſi hoc modo, vt ex ſe liquet.

172 Ex quibus patet diſcrimen inter iudicium iudicis erga litigantes v.g. & iudicium particularis, de particulari; nam iudicium rectum iudicis eſt abſolutè debitum, ſuppoſita litigatione, & ſuppoſito iudicis officio. Verum iudicium particularis abſolutè debitum non eſt, ſed tantũ ex ſuppoſitione quod velimus actum habere circa proximi mores, vel famam, hoc enim ſuppoſito, debemus bonam concipere exiſtimationem, vbi non habemus ſufficientem cauſam malè ſentiendi. abſolutè autem ſolum habet proximus ius, vt ſine ſufficienti cauſa malam non concipiamus exiſtimationem. Sicut etiam non habemus ius vt alij nos laudent, vt noſtra prædicent egregia facinora, ſed ſolum vt nos non vituperent, vt nos non infament. At ex ſuppoſitione, quod de nobis loqui volunt, benè loqui debent, non malè.

173 His poſitis quærimus, an iudicium, ſeu ſententia tum iudicis, tum perſonæ particularis ſit actus iuſtitiæ, an alterius virtutis, vt prudentiæ? Vt certa ab incertis ſeparentur, aduerte, certum eſſe apud omnes, quod iudicium ſpeculatiuum neque à iuſtitia, neque à prudentia elicitur, ſed ab illo habitu, qui verſatur circa materiam de qua eſt iudicium; vnuſquiſque namque habitus, & vnaquæque ſcientia habet proferre iudicium in propria materia; quod ſi quis non habeat habitum ſcientiæ, iudicium ſpeculatiuum elicietur à lumine naturali ſynderesis. Eſt etiam certum, quod iudicium practicum circa materiam cuiuſcunque virtutis, quoad ſubſtantiam, & enti-

entitatem elicitur à prudentia, quo sensu dicit S.Tho. *art. cit. ad* 1. quod *synesis ad prudentiam pertinens, dicitur bene iudicatiua*. Est etiam certum, quod iudicium siue iudicis, siue particularis debeat ad iustitiam saltem dispositiuè pertinere; proprium namque est cuiusuis moralis virtutis rectè disponere ad iudicium rectum in propria materia; vt enim quis in tali, vel tali virtutis materia, rectum proferat iudicium, duæ requiruntur virtutes, vna quæ proferat, altera, quæ iudicantis potentiam disponat, vt sit apta, & idonea ad iudicij rectitudinem; primum est rationis, & prudentiæ; secundum est proprium illius habitus, cuius est materia de qua iudicium proferendum est; vnde si iudicium proferendum est in materia temperantiæ, debet intellectus practicus rectè esse dispositus circa temperantiam, intemperatus namque non rectum eliciet iudicium practicum hic, & nunc circa tẽperantiæ materiam, quia vt dicit Phil. 3. *Ethic. cap.* 1. *qualis vnusquisque est, talis sibi finis videtur*. Iudicat enim vnusquisq; de rebus ad mores pertinentibus sicut dispositus est in appetitu, & affectu per virtutes; & vitia. Similiter nullus rectè iudicat in materia fortitudinis, nisi qui fortis est. Igitur rectum iudicium in materia iustitiæ quoad substantiam, est actus rationis, regulatus à prudentia; dispositiuè, & determinatiuè, est à iustitia. Modo quæritur vtrinam harum virtutum sit magis propriũ iudicare; seu cui magis tribui debeat iudicium dictum, iustitiæ ne, an prudentiæ.

174 Prima sententia est M.Bannes, in comment. super dictum art. D. Thomæ quatenus dicit, quod iudicium non est actus elicitus à iustitia, sed à prudentia per synesim formaliter, & in esse moris. Secunda sententia, & Soti *lib.* 3. *de iust. q.* 4. *art.* 1. vbi apertè docet, quod iudicium est actus maximè proprius iustitiæ, eo quod iudicare sit proprius actus circa ius, quod est iustitiæ obiectum, nam decernere, ac definire id, quod iustum est, est ius dicere, rectè autem censere, ac definire rem aliquam procedit ex recto affectu, atque habitu quo quis se habet erga eandẽ rem; qui namque castus est, bene iudicat de venereorum abstinentia; qui sobrius est, rectè iudicat de abstinentia ciborum; ita qui iustus est, rectè iudicat de recta iusti determinatione; hinc iudex dicitur à Phil. 5. *Ethic. cap.* 4. quasi loquens iustitia, quia tametsi iustitia non sit in intellectu, sed in appetitu, determinat tamen intellectum, vt iustũ loquatur. Hinc etiam est, quod Principis beneplacitum dicitur habere vim legis, *l. quod Principi, ff. de legib. Instit. de iure naturæ*, Tusch. *litt. l. concl.* 252. *num.* 22. Menoch. *cons.* 666. *nu.* 21. & Princeps dicitur, lex animata, Surd. decis. 2. *num.* 5. & 23. eiusque contractus habet vim legis, Mench. *illustr. c.* 3. *n.* 5. Surd. *supra*, *nn.* 4. Peregr. *de iure fisci lib.* 6. *tit.* 1. *fin.* Mantic. *de tacit. & ambig. conuent. lib.* 3. *tit.* 10. *nu.* 46. & alij.

175 Hæc Soti sententia videtur aperta sententia D.Tho. ac proinde sequenda. In corpore dicti art. sic habet Angelicus. *Iudicium propriè nominat actum iudicis, in quantum videre est. Iudex autem dicitur quasi ius dicens; ius autem dicitur obiectum iustitiæ; & ideo iudicium importat secundum primam nominis impositionem, diffinitionem, vel determinationem iusti, vel iuris. Quod autem aliquis benè diffiniat in operibus virtuosis, propriè procedit ex habitu virtutis, sicut castus rectè determinat ea, quæ pertinent ad castitatem. Et ideo iudicium, quod importat rectam determinationem eius, quod est iustum, propriè pertinet ad iustitiam*. Non autem propriè pertineret ad iustitiam, nisi in esse moris esset actus elicitus à iustitia, licet non eliciatur secundum substantiam, & entitatem. Et in solutione *ad* 3. sic concludit. *Et propter hoc iudicium specialius pertinet ad iustitiam quam ad aliquam aliam virtutem*. Si enim iudicium in materia castitatis, pertinet ad castitatem, & in materia fortitudinis, ad fortitudinem, quomodo iudicium in materia iustitiæ, non pertinebit ad iustitiam?

176 Nec refert si dicas, quod iudicium est actus rationis, ac proinde non potest elici à iustitia in voluntate existen-

te. Nam reſp. ex dictus ſupra, quod licet potentia nequeat elicerere actum alterius potentiæ, cum potentia non eliciat actum niſi ſecundum ſubſtantiam, & actus immanens ſecundum ſubſtantiam nequeat eſſe in alia potentia ab elicente diſtincta, alioquin eſſet, & non eſſet immanens, poteſt tamen elici ab habitu in alia potentia exiſtente, cum de habitus ratione non ſit elicere actum ſecundum ſubſtantiam, ſed ſolum ſecundum determinationem, & modum, qui produci poteſt à facultate extranea. Tum quia actus elici dicitur ab illa virtute, ſeu habitu, à quo habet bonitatem, vel malitiam in eſſe moris quamuis non ſit illius potentiæ actus, in qua talis habitus conſtituitur. Tum etiam quia actus ab illo habitu elici dicitur à quo ſpeciem ſortitur in eſſe moris, patet autem quod iudicium in materia iuſtitiæ ſortitur ſpeciem a virtute iuſtitiæ, ſicut iudicium in materia temperantiæ ſortitur ſpeciem a virtute temperantiæ, & iudicium in matèria fortitudinis, à fortitudine; quod autem iudicium in materia iuſtitiæ ſpeciem ſorciatur à virtute iuſtitiæ, conſtat ex teſtimonijs allatis D.Thomæ, tum ex ratione ipſius, quia iudicium propriè nominat actum iudicis, & iudex dicitur quaſi ius dicens, & ius eſt obiectum iuſtitiæ, &c.

177 Obijcitur 1, ex Bannes, quia vt fatur Arit.1.*Ethic.cap.*3. *Vnuſquiſque benè iudicat, quæ cognoſcit*. Ergo iudicium pertinet ad vim cognoſcitiuam; ſed vis cognoſcitiua in moralibus perficitur per prudentiam; ergo iudicium potius ad prudentiam, quam ad iuſtitiam pertinet. Reſpondetur negando vltimam conſequentiam, licet enim verum ſit, quod iudicium ad vim cognoſcituam pertineat, & quod vis cognitiua per prudentiam perficiatur in moralibus, non tamen inde rectè infertur, quod iudicium pro determinatione, ſeu ſententia tum iudicis, tum perſonæ particularis in ordine ad famam v.g. proximi non pertinèat magis, & vt actus elicitus, ad virtutem iuſtitiæ; cum enim actus iſte iudicij, ſeu iſta ſententia ſit directè in ſpecie iuſtitiæ, cum pro obiecto habeat ius proximi ad æqualitatem, non poteſt non eſſe in eſſe moris actus elicitus à iuſtitia, licet ſecundum ſubſtantiam eliciatur ab intellectu, & etiam reguletur à prudentia,

178 Obijcitur 2. quia D.Tho. in dicto *art. ad* 1. apertè docere videtur, quod iudicium magis pertineat ad prudẽtiam, quam ad iuſtitiam, ſic enim dicit. *Sic ergo iudicium eſt quidam actus iuſtitiæ, ſicut inclinantis ad rectè iudicandum; prudentiæ autem ſicut iudicium proferentis. Vnde & ſyneſis ad prudentiam pertinens, dicitur bene iudicatiua*. Vbi, vt vides, S. Doctor vult ſolum iudicium pertinere ad iuſtitiam tanquam ad virtutem inclinantem, & ad prudentiam, tanquam ad virtutem proferentem, ſeu elicientem. Reſpond. quod vt conſtat ex textu, non loquitur S. Doctor de iudicio in materia determinata iuſtitiæ, ſed de iudicio in ampla ſignificatione, & extenſo vocabulo, actus namque prudẽtiæ non eſt iudicare in hac, vel illa materia vt ſic, ſed prout ordinatur in finem; quocirca obiectum prudentiæ non eſt iuſtum æquale, ſed eſt agibile, vt eſt obiectum rationis, ſeu eſt agibile ſub ratione veri practici. Vnde licet prudentia dirigat etiam iudicium æquale, tamen non reſpicit illud ſub ratione æqualis, ſed ſub ratione veri practici, ſeu ſub ratione agibilis, ordinabilis tanquam medium in ſuum finem. Imò etiam dato, quod S. Doctor loqueretur de iudicio in materia determinata iuſtitiæ, adhuc nil contra nos loqueretur, quia in moralibus actus magis attribuitur, & elici cenſetur à virtute determinante, ſeu inclinante in obiectum morale, quam à virtute eliciente, ſeu proferente vt ſic.

179 Obijcitur 3. quia vt docet S.Tho. *in d. art.* eodem modo iuſtitia eſt principium iudicij in materia propria, quo ſunt aliæ virtutes in propria, ſed aliæ virtutes non ſunt principium elicitiuum iudicij in propria materia, ſed tantum diſpoſitiuum; ergo etiam iuſtitia erit tantum principium diſpoſitiuum, non elicitiuum ſui iudicij. Maior nota eſt; minor oſtenditur, nam aliàs ſequeretur, quod prudentia nullum eli-

eliceret iudicium. Prudentia namque ex æquo versatur circa omnium virtutum moralium materias, ac proinde omnium virtutum iudicia circa proprias materias à prudentia elici debent. Tum quia obiectum prudentiæ, est agibile, & operabile à nobis in omni virtutum materia, ergo omnium virtutum iudicia, cum sint quædam agibilia, seu operabilia, à prudentia esse debent. Respondetur concedendo maiorem, & negando minorem, omnis namque virtus suum elicit iudicium circa propriam materiam, vt ex dictis liquet. Ad probationem dico, quod prudentia omnium virtutum iudicia elicit, sed sub proprio motiuo, & obiecto vt scilicet sunt quoddam agibile, seu prout ad agibile vt tale referuntur, ab alijs autem virtutibus eliciuntur sub proprijs motiuis; & sic cum prudentia non respiciat iudicium vt iustum, sed vt agibile, sequitur, quod iudicium vt agibile pertineat ad prudentiam, & vt iustum, ad iustitiam.

QVAESTIO XII.

An licitum sit iudicare, vbi alia curiosa.

180 AANC quæstionem sic resoluit S.Tho *d q.60. art.2.* dicens. *Iudicium intantum est licitum, inquantum est iustitiæ actus. Ad hoc, quod iudicium sit actus iustitiæ tria requiruntur. Primò quidem, vt procedat ex inclinatione iustitiæ Secundò quod procedat ex auctoritate præsidentis. Tertiò quod proferatur secũdum rectam rationem prudentiæ. Quodcunque autem horũ defuerit, iudicium erit vitiosum, & illicitũ. Vno quidem modo, quando est contrà rectitudinem iustitiæ; & sic dicitur iudicium peruersum, vel iniustũ. Alio modo quando homo iudicat in his in quibus non habet auctoritatem, & sic dicitur iudicium vsurpatum. Tertiò modo, quando deest certitudo rationis, puta, cum aliquis de his iudicat, quæ sunt dubia, vel occulta propter aliquas leues coniecturas, & sic dicitur iudicium suspicioſum, vel temerarium.* Vbi vt vides, vult S.Doctor, quod ad hoc vt quis rectè iudicet, seu ad hoc vt iudicium sit rectum, & licitum tria requirũtur, quod sit ab inclinatione iustitiæ, ab habente legitimam potestatem, & quod fiat secundum rectam rationem prudentiæ. Iudicium namque eatenus est rectum, quatenus est actus iustitiæ, ad hoc autem vt sit actus iustitiæ debet esse secundum inclinationem iustitiæ, debet esse ab habente potestatem iudicandi, & debet esse secundum rectam prudentiæ rationem. Si enim iudex, vel alius quicunque sententiam proferat, seu iudicet, & non secundum inclinationem iustitiæ, non erit actus iustitiæ, cum vnusquisque hãbitus ad suos actus inclinetur. Si iudicium fiat sine potestate, non erit iudiciũ verum, sed vsurpatum. Si fiat sine recta prudentiæ ratione, non erit verum, rectumuè iudicium, sed suspicioſum, vel temerarium. Aduerte, quod S. Doctor aduertenter dixit, quod ad hoc vt iudicium sit rectum debet esse secundum inclinationem iustitiæ, vt significaret, quod ad hoc vt iudicium sit rectum non est necesse, quod fiat ab habitu iustitiæ, alioquin qui adhuc non acquisiuerunt iustitiæ habitum nequirent rectum facere iudicium, sed sufficit, quod fiat secundum inclinationem iustitiæ, quæ tunc habetur, quando quis intendit reddere cuique, quod suum est, hæc enim est propria iustitiæ inclinatio. Quocirca vbi iudex non iudicat secundum iustitiæ inclinationem, sed secundum affectum ad alteram partem, rectum non faciet iudicium. Ad quem sensum dixit Christus D. Matt. 5. beati

Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Illi autem dicuntur esurire, & sitire iustitiam, qui vehementer inclinantur ad æqualitatem inter partes, scilicet reum, & actorem, vel qui vehementer inclinantur ad reddendum vnicuique quod suum est, ad seruandum ius vniuscuiusque tam in fortunæ bonis, quam in fama, quam in quacunque alia re.

181 Antequam ad speciales difficultates accedamus, aduerte circa illas tres cõditiones à D. Tho. positas; quod primæ conditionis defectus non reddit iudicium, mortale peccatum ex genere suo, quo circa si iudex ferat sententiam, quod fur legitimè conuictus, vel confessus suspendatur, & hoc non zelo, & inclinatione iustitiæ, sed ex vana gloria, non peccabit mortaliter; erit tamen peccatum mortale si finis esset mortalis, vt si ex odio graui, sententia in d. casu feratur. II. defectus secundæ conditionis inducit peccatum mortale, vt si iudex laicus ferat sententiam contra clericum, vel exemptum. III. defectus tertiæ conditionis ex genere suo inducit peccatum mortale, ex leuitate tamen materiæ poterit induci solum veniale, vt si defectus prudentiæ sit leuis; vnde si iudex aliquos iuris terminos non omnino necessarios, missos faciat, venialiter tantum peccabit.

182 Sed quæres 1. quomodo iudicium diuidatur? Resp. quod diuiditur in forense, & non forense; non forense est illud, quod fit à particulari persona, sine potestate publica. Forense est illud, quod publica auctoritate exercetur. Deinde forense, aliud est ordinarium, & aliud extraordinarium. Ordinarium est, quod fit à iudice ordinario, & iuris ordine seruato. Extraordinarium, quod per oppositum fit. Et est quadruplex. Vnum quod coram delegato agitur. Alterum, quod fit non seruato processu, seu iudicij figura, vt quando iudex agit per modum Inquisitionis, vel denunciationis. Tertium in causis, in quibus simpliciter, ac de plano procedendum est, vti sunt causæ Electionis, Postulationis, aut Prouisionis super dignitatibus, Personatibus, officijs, Canonicatibus, Præbendis, & quibuscunque Ecclesiasticis beneficijs. Item super decimis, Matrimonijs, & vsuris. Quartum, quando iudex Ecclesiasticus cognoscit de bonis temporalibus laicorum, ob peccatum annexum.

183 Quæres secundo, ob quas causas iudicium sit nullum, vel irritum? Respon. quod ex tribus capitibus iudicium potest esse nullum. I. ex parte iudicis; vt si careat iurisdictione, seu si sit incompetens. II. ex parte personarum agentium, quæ scilicet à iudicijs repelluntur, vt pupilli sine Curatoribus: serui, Monachi, excommunicati, infames, & similes, exceptis casibus à iure permissis. III. ex parte causæ, quando talis est, quod sub huiusmodi iudice tractari non debet, vt est quæstio de iurepatronatus, & rebus Ecclesiasticis quibuscunque de quibus laicus iudex nullatenus iudicare debet, cap. *quanto*, & cap. *decernimus*, *de iudicibus*, & Doctores ibidem.

184 Quæres tertiò, quando nam iudicium incipiat, & finiat? Respon. quod iudicium incipit à litis contestatione, etiam si multi actus præparatorij præcedant, vt partium examen, rei confessio, &c. glos. 1. *in l. iudicium ff. de iudic.* Curt. *in rubr. tit. eodem*, ibid. Dec. *lect.* 1. *num.* 5. *vers. iudicium*. glos. *vnic. in l. vbi cœptum de iudic.* & *in rubr. C. de edendo.* & *in rubric. ff. de in ius vocando*, & glos. *in Clem.* 1. *de iudic. verb. citationes*, Bart. *in l.* 2. *num.* 6. *ff. de furtis*, & alij; volunt aliqui iudicium incipere à citatione. Vnde Maranta *de ordin. iudic p.* 6. *nu.* 1. & 2. triplicem considerat iudicij partem. Primam, quæ incipit à citatione; & pertingit vsque ad litis contestationem. Secundam, quæ incipit à litis contestatione, & durat, vsque ad conclusionem in causa inclusiuè. Tertiam, quæ incipit à conclusione, & pertingit, vsque ad sententiam definitiuam. Duaren. *in rubr. ff. de iudic.* Curiac. *lib.* 11. *obseruat.* 21. Soar. de Pace *in præm. de iudic. annot.* 1. *num.* 39. & alij dicunt, quod iudicium propriè incipit à litis contestatione, & impropriè à

cita-

citatione, & hoc magis communiter tenetur. Finit autem iudicium quatuor modis. Primò, tempore, quia aliquæ causæ criminales, biennio terminari debent aliæ triennio. Secundò per sententiam definitiuam, qua res iudicata pronunciatur. Tertiò superioris prohibitione, qui iudicium demandauit, aut alias in loco maiorem habet iurisdictionem. Quartò, mutatione status, vt si iudex eucheretur ad dignitatem eius, qui iudicium demandauit. Sylu. *hoc verb. quæst.* 5.

185 Quæres quarto, an Christianis, & maximè Religiosis sint licita iudicia forensia? Videtur, quod non, vt colligitur ex Matth. 5. vbi Christus Dominus docet, quod sui fideles non contendant in iudicio cum aduersario, sed quod volenti tollere tunicam, relinquant etiam pallium. Verum hoc, consilium est, non præceptum; hoc pertinet ad perfectionem, non ad obligationem vitæ Christianæ. Quo circa ad refrænandam violentiam, & petulantiam hominum iniquorum, licitum est fidelibus, & Religiosis vitæ perfectionem profitentibus se defendere, & ad iudicia, vtriusque potestatis, sæcularis, & Ecclesiasticæ recurrere, & res suas ab iniustis inuasoribus, repetere; debent tamen fideles, & maximè Ecclesiastici, & Religiosi hæc quatuor seruare ex S. Thom. *in comment.* 1. *ad Cor.* 6. Primò, ne hoc faciant ex nimia, & immoderata cupiditate, aut auaritia, sed ex amore iustitiæ, vt scilicet vnusquisque habeat, quod suum est. Secundò, caueant, ne sua repetant ex odio, & cum immoderata contentione. Tertiò, ne admisceant, quid fraudis, doli, aut iniustitiæ. Quartò, ne quem per suam repetitionem scandalizent.

186 Quæres quintò, quomodo differant iudicium, & arbitrium? Resp. differre primò, quod arbitrium est de solis causis ciuilibus; iudicium autem etiam ad causas criminales extenditur. Secundò, quia iudicio oportet partes sisti, at arbitri sponte eliguntur, sed de his infrà.

187 Quæres sextò, an iudex peccet ferendo sententiam in peccato mortali? Resp. quod si iudex sententiam proferat in peccato occulto, nullum peccatum committit. Non enim tunc peccat contra iustitiam, cum vt supponitur seruet iustitiæ leges, & præcepta; neque contra charitatem, cum tunc neminem offendat, nec scandalizet. Quod si iudex proferat sententiam in peccato publico, sed ex hoc non sequitur scandalum, non peccat, ac proinde solum tunc peccabit iudex cum scandalum sequitur.

QVÆSTIO XIII.

An iudicium ex suspicione procedens sit licitum.

188 SAnctus Thom. *art.* 3 *quæst.* 60. hanc grauissimam difficultatem, & ad humanos vsus apprimè necessariam pertractat, quam etiam pertractant vniuersi Summistæ verb. *iudicium suspicionosum*, seu *temerarium*. Primò. ponit S. Thom. suspicionis definitionem, quod sit opinio mali, ex leuibus indicijs. Secundò docet, quod suspicio ex tribus procedit capitibus. *Vno quidem modo ex hoc, quod quis ex se ipso malus est, & ex hoc ipso, quasi conscius suæ malitiæ, facilius de alijs malum opinatur, secundum illud Eccles.* 10. *In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos extimat. Alio modo prouenit ex hoc, quod aliquis malè afficitur ad alterum: cum enim aliquis contemnit, vel odit aliquem, aut irascitur, vel inuidet ei, ex leuibus signis opinatur mala de ipso, quia vnusquisque faciliter credit, quod appetit. Tertiò modo prouenit ex longa experientia,*

vnde

Digitized by Google

vnde dicit Phil. in 2. Rheto. quod ſenes ſunt maximè ſuſpicioſi, quia multoties experti ſunt aliorum defectus. Prima duæ ſuſpicionis cauſæ, manifeſtè pertinent ad peruerſitatem affectus. Tertia verò diminuit rationem ſuſpicionis, inquantum experientia ad certitudinem proficit, quæ eſt contra rationem ſuſpicionis; & ideo ſuſpicio, vitium quoddã importat, & quanto magis procedit ſuſpicio, tanto magis eſt vitioſum. Tertio loco aſſignat tres ſuſpicionis gradus. Primus eſt, *quando homo ex leuibus indicijs de bonitate alicuius dubitare incipit, & hoc eſt veniale, & leue peccatum; pertinet enim ad tentationem humanam, ſine qua vita iſta non ducitur. Secundus eſt, cum aliquis pro certò malitiam alterius æſtimat ex leuibus indicijs, & hoc ſi ſit de aliquo graui, eſt peccatum mortale, inquantum non eſt ſine contemptu proximi. Tertius eſt, cum aliquis iudex ex ſuſpicione procedit ad aliquem condemnandum, & hoc directè ad iniuſtitiam pertinet; vnde eſt peccatum mortale.*

189 Pro intelligentia dicẽdorum, nota 1. quod tunc contingit dubium, quando animus manet ſuſpenſus, hæretque in ancipiti, neque inclinat magis ad vnam, quam ad alteram partem, aſſentiendo, & iudicando, quocirca Phil. 3. *Metaph. cap.* 1. comparat dubitantes hominibus ligatis, qui neque huc, neque illuc ſe vertere poſſunt. Opinio eſt aſſenſus alterius partis cum formidine in oppoſitum. Suſpicio, eſt aſſenſus, ſeu opinio mali ex leuibus indicijs. Opinio dicitur tam de bono, quam de malo. Suſpicio autem ſolum circa malum; dicitur namque quis in ſuſpicionem venire, quando de aliquo ſiniſtram concipit opinionem, quod ſi bonam concipiat non dicetur ſuſpicio, ſed bona exiſtimatio. Iudicium verò temerarium tunc eſt, quando quis ex leuibus indicijs certum format iudicium de malo proximi: ex quibus habes differentiam ſuſpicionis à iudicio temerario; nam ſuſpicio non eſt aſſenſus determinatus de malo morali proximi, ſed vacillans, ſequenſque indicia leuia; vnde ſi non excedat ipſa indicia non erit peccatum, ſed quia excedit, & accedit ad rationem opinionis, ideo eſt peccatum ex genere ſuo veniale, de quo poſtea. At iudicium temerarium, eſt aſſenſus certus, & determinatus ex ſolis indicijs leuibus, vt talibus cognitis, & habitis, ac proinde eſt peccatum mortale, ſi materia ſit grauis; dixi, vt talibus cognitis, & habitis; quia ſi quis putaret, quod illa indicia eſſent grauia, & ſufficientia ad firmandum aſſenſum firmum de malo morali proximi, tunc à mortali excuſaretur. Ex his collige, non eſſe ita facile habere iudicium temerarium; rarò enim contingit, & non niſi in peruerſis contingere poteſt, quod quis ex ſolis leuibus indicijs ſic cognitis, velit formare aſſenſum certum, & firmũ. Cum enim hæc firmitas aſſenſus nequeat ab indicijs cauſari, cum effectus nequeat ſuam cauſam excedere, ſequitur, quod illa firmitas cauſari debeat à malitia iudicãtis.

190 Nota 2. ſuſpiciones eſſe triplices, ſcilicet violentæ, probabiles, & temerariæ. Violentæ ſufficiunt ad iudicium faciendum tum reſpectu iudicis, tum perſonæ particularis. Vnde ſi quis videat ſuſpectum cum ſuſpecta, nudum cum nuda in eodem lecto habebit ſuſpicionem violentam, cap. *litteris, de præſumpt.* Matheſil. *ſing.* 11. Maſcard. *de probat. concl.* 312. *nu.* 1. & *concl.* 452. *nu.* 1. & 8. & *concl.* 810. *n.* 5. & 7. Hect. Aemil. *in tract. de teſt. verb. teſtis ad vlt. n.* 10. 12. & 24. Non inducitur hæc violenta carnalis copulæ ſuſpicio ex ſolis oſculis, tactibus, & amplexibus, quando alia adminicula non occurrunt, Menoch. *lib.* 5. *præſumpt.* 41. *n.* 28. Padil. *in l. tranſigere, nu.* 82. *C. de tranſact.* Perez *l.* 2. *gloſ.* 3. *verſ. ſed eſt dubium vtrum ex oſculo tit.* 15. *lib.* 8. *Ordin.* Azeued. *l.* 4. *n.* 2. *tit.* 20. *lib.* 8. *noua recopil.* Similiter inducitur ſuſpicio, ſeu præſumptio violenta homicidij ſi quis inueniatur euaginato, & ſanguine conſperſo enſe prope interfectum. Suſpiciones probabiles, ſeu præſumptiones, tunc ſunt, quando inducitur infamia apud viros graues; quæ, quantum ad forum exterius, licet ſufficientes non ſint ad condemnationem, inducunt tamen ad purgationem, quam iudex, vel Prælatus exigere poteſt, cap. *præbiter.* 2.

q.4. Suſpiciones temerariæ, ſeu leues eæ ſunt, quæ ſumuntur ex leuibus indicijs, vt ex ſermonibus leuium perſonarum. Sunt iſtæ ſuſpiciones temerariæ, ſeu leues in triplici differentia: Prima eſt, cum quis ex leuibus, aut inſufficientibus indicijs, ſeu ſuſpicionibus dubitat de alicuius bonitate, aut malitia, & hoc ex genere ſuo eſt ſolum peccatum veniale. Secunda eſt, cum quis ex dictis leuibus, indicijs, ſuſpicionibus, ſeu præſumptionibus aliquem pro certò malum iudicat, ſeu credit, & hoc in materia graui, eſt peccatum mortale, tunc enim in re graui ſit proximo iniuria. Hæ duæ differentiæ pertinent ad perſonas particulares. Tertia differentia, quæ ad iudicis perſonam ſpectat, eſt, cum quis iudex ex dictis leuibus ſuſpicionibus, præſumptionibus, &c. fert ſententiam, contra ſic leuiter ſuſpectum. Verum vt hæc materia magis eluceſcat, ſit.

§. 1. *Quando iudicium ſuſpicioſum ſit peccatum graue.*

191 QVæres 1. an iudicium de malo graui morali proximi ſit peccatum mortale quando procedit ex leuibus indicijs, vt talibus cognitis? Reſpondetur affirmatiuè, conſtat ex dictis, tum quia eſt contra naturæ præceptum, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris, nullus enim vellet habere malam opinionem apud aliquem; vellet namque magis homo prudens amittere materiam grauem pecuniæ, quam amittere bonum nomen; vnde dicit S. Tho. *opuſc. 6. cap. 11.* quod mala opinio, & fama, numerantur inter grauiſſima mala, quæ poſſunt homini accidere. Reuocatur autem hoc peccatum ad ea peccata, quæ contra octauum præceptum committuntur. Verum obſerua 1. quod grauitas, aut leuitas mali, quod quis de proximo iudicat, non debet deſumi ex quantitate, & ratione mali ſecundum ſe, ſed ex circunſtantijs, ex quibus grauiter, aut leuiter proximi fama læditur; nam nonnumquam contingit, vt aduertit *Soto lib. 3. de iuſt.* q.4. *art.* 3. Salon. 2.2. *q.* 60. *art.* 3. Aragon. & alij ibidem, quod iudicium de quibuſdam mortalibus reſpectu quarumdam perſonarum, non eſt mortale, tametſi ex leuibus indicijs procedat, & quod illa mortalia, vel parum, vel nihil denigrent illas perſonas. Quocirca non eſt peccatum mortale ex leuibus indicijs iudicare de iuuene perdito, quod cum aliqua fœmina turpes habeat amores. Item non peccat mortaliter qui ex leuibus indicijs iudicat de milite, quod ad duellum prouocauerit. Item ſi quis iudicet de viro aliquo nobili, quod iniuriæ ſibi illatæ vindicandæ, quærat occaſionem, &c. Ex oppoſito poteſt eſſe peccatum mortale ex leuibus indicijs malũ iudicare de aliquo tametſi illud malum in ſe graue non ſit, modo ſit graue reſpectiuè ad dignitatem, ſeu conditionem perſonæ; vnde peccaret grauiter qui ex leuibus indicijs Epiſcopum, vel alium ſimilem Prælatum iudicaret eſſe mentitorem; item qui de aliquo viro Sancto iudicaret eſſe hypocritam, inanis gloriæ cupidum, ſimulatorem, &c. Imò contigere poteſt peccatum ſi ex leuibus indicijs quis iudicet de aliquo eſſe ignobilem, ſpurium, &c. tametſi iſta non ſint mala culpæ, ſed defectus naturales. Nam maior infamia quandoque ſequitur ex illo, quam ex iudicio, quod quis ſit fornicator; & magis ægrè ferunt viri nobiles, quod iudicentur ignobiles, ſordido loco nati, &c. quam ſi iudicentur fornicarij. Obſerua 2. quod vt ex dictis colligitur, ad hoc vt iudicium de malo alicuius ſit peccatum mortale modo dicto, requiritur, quod ſit plenè deliberatum; vnde non ſufficit repentinum, & ſubitaneum. Quocirca non peccat grauiter qui videns iuuenem cum puella loquentem ſubito iudicat malum, non perfectè aduertens ad id, quod agit, & paulo poſt in ſe reuerſus, tale repellit iudicium. Peccaret tamen mortaliter, ſi abſolutè illud iudicium alteri reuelaret; dico abſolutè, quia non peccaret mortaliter ſi reuelaret iudicium, & cauſam leuem illius; tunc enim non nocet grauiter proximo, nec ipſum grauiter contemnit.

Debet ergo vt iudicium temerarium sit mortale peccatum quis deliberatè, & reflexione facta ad indicia leuia, iudicare grauè malum de proximo respectiuè.

192 Quæres 2. an sit peccatum mortale ex leuibus indicijs iudicare de aliquo, quod sit indoctus, ignorans, quod malè defenderit, vel argumentatus fuerit, quod sit auarus, aut prodigus; quod sit fatuus, vel stultus, &c? Respondetur negatiuè per se loquendo, quia ista non solent grauiter offendere proximum. Per accidens tamen, & attenta ratione personæ, peccatum mortale est, maximè vbi exterius manifestantur talia indicia, tunc enim facilè contingere potest grauis famæ læsio, imò & contemptus; vnde si quis dicat de Prælato, quod est fatuus, ignorans, &c. facile mortaliter peccabit, quia tunc diminuitur respectus, reuerentia debita, &c. nam fatui, indocti, ignorantes, &c. facilè contemnuntur; sicuti prudentes, docti, &c. facile honorantur. Hinc Christus D. dixit, quod *qui dixerit fratri suo fatue, reus est gehennæ*.

193 Quæres 3. an sit peccatum mortale iudicium ex leuibus indicijs factum de defectibus naturalibus proximi, vt quod quis sit illegitimus, quod sit de genere Iudæorum, Maurorum, Turcarum, &c. Resp. 1. cum Soto *lib. 3. de iust. q. 4. art. 3.* Medina *lib. 1. instruct. confess. cap. 14. §. 37. regul. 3.* Salon. 2. 2. *q. 60. ar-3* Aragon. ibid. & alijs, regulariter esse peccatum mortale; ratio est, quia defectus isti valde minuunt personæ existimationem; quocirca isti in multis Religionibus non admittuntur; vnde valde ægrè ferunt homines, quod similia iudicia de ipsis fiant. Et licet multi parui faciant talia hominum iudicia, iuxta illud Apostoli 1. Cor. 4. *Mihi autem pro minimo est, vt à vobis iudicer.* Ipse tamen temerè iudicans cum lædat bonam alterius existimationem, malè facit, vt decernitur cap. *temerarium* 11. *q. 3.* vbi habetur. *Temerarium iudicium non nocet aliquando ei de quo iudicatur, ei autem, qui temerè iudicat ipsa temeritas necesse est, vt noceat.* Resp. 2. cum Petro Nauar. *lib. 1. de restit. cap. 4. p. 4. dub. 2. n.* 450. dictum iudicium esse solum peccatum veniale; ratio est, quia nulla est ignominia apud prudentes, quod aliquis sic natus est, maximè quando re vera ita est. Secus esset, si hic defectus exterius manifestaretur, quia apud ignorantes dehonestantur, & bonam existimationem amittunt, & sibi aliquod damnum graue euenire potest.

194 Quæres 4. an aliquando sit peccatum mortale ex leuibus indicijs iudicare de culpa veniali proximi? Resp. negatiuè per se loquendo, tamen per accidens ratione conditionis personæ potest esse peccatum mortale; aliquæ namque personæ magis infamantur, & in existimatione minuuntur per aliquam leuium culparum imputationem, quam sæculares per imputationem grauium. Vnde si quis leuiter iudicet de Religioso graui, quod non obseruat silentium, quod parui facit sui ordinis cœremonias; quod facile mentiatur, quod vanis delectetur; quod fugiat chorum, &c. peccabit mortaliter; talis namque ex istis infamia sequitur, quod frequentur ab honoribus, & dignitatibus excluduntur Religiosi, sic Salon. Aragon. & alij locis citatis.

195 Quæres 5. an licitum sit exterius manifestare quod quis prudenter iudicauit, & non ex leuibus indicijs? Resp. negatiuè, quando res secreta est, nam proximus ius habet tunc ad famam publicam, quæ tollitur, vel grauiter læditur per manifestationem mali veri, sed occulti. Secus est, quando res nota est, modo ex manifestatione aliorum opinio firmior non reddatur, & neque proximo maior læsio accedat.

§. II. *An opinant de malo proximi peccet mortaliter.*

196 NEgat Caietanus 2. 2. *q. 60. art. 3.* vbi sic habet. *Aduerte, quod quia leuia indicia non sunt nata causare malam opinionem de proximo, & inter præcipua bona hominum computatur bona de ipso opinio, quia humana gloria cui diuitiæ non comparantur in hominum opi-*

nione

ed by Goog

nione consistit, ideo accipiens ex leuibus indicijs siue malam opinionem, siue vltra opinionem iudicium apud se malum, iniuriam facit illi tribuens illi de malo, quod ille non meruit, aut plusquam meruit. Hoc iniustum esse manifestè patet, & ex hoc proximum manifestè despici, & si non affectu, facto tamen constat, dum malus iniustè æstimatur. Verum tamen est, quod quia opinio imperfectum quid est in genere cognitionis, & determinationis propter hæsitationẽ admixtam, & iudicium temerarium de peccatis leuibus ratione materiæ imperfectum est, ideo nullum horum est peccatum mortale; sed solummodo temerarium iudicium de mortali ex leuibus indicijs, vt in littera dicitur.

197 Oppositam sententiam tenet Aragon. *loco cit.* post Victoriam, quem refert, & suadetur, quia magis lædit proximum, qui ex leuibus indicijs opinatur Titium concubuisse cum matre, quam vbi iudicat eundem Titium ex ijsdem indicijs cõcubuisse cum soluta. Magis lædit proximum, qui ex leuibus indicijs opinatur esse hæreticum, ac quando opinatur fornicasse; magis lædit proximum, qui opinatur eum esse patriæ proditorem, machinari in Principem, quam qui iudicat eum esse fornificatorem, vel occisorem, & maius damnum sequi potest ex istis opinionibus, quã ex alis indicijs in alijs materijs grauibus quidem, sed minus releuantibus. Non peccat tamen qui dicta, & alia quęcunque mala opinatur de proximo, non per indicia leuia, sed opinatiua, & sufficientia ad causandam opinionem. Hæc tamen opinio quando secreta est, reuelari non potest, nisi ad impediendum graue tertij damnum.

§. III. *An dubitans de malo proximi, peccet mortaliter.*

198 NEgant Caiet. *loco cit.* Sot. *lib.* 3. *de iust. q.* 4. *art.* 3. *concl.* 1. Sylu. *verb. iudicium, q.* 3. Nauar. *in rubr. de iudicijs num.* 48. Medina *lib.* 1. *instruct. cap.* 14. §. 37. *regula* 1. vbi dicit, quod etiam dubitans de re grauissima, cum deliberatione peccat solum venialiter. Idem tenet Petr. Nauar. *lib.* 2. *de rest. cap* 4. *p.* 4. *dub.* 1. *n.* 441. & hoc, inquit, per actus imperfectionem, cum tunc nullus sit assensus, ac proinde nec iniuria grauis proximi. Verum distinguendum est cum Bannes 2. 2. *qu.* 60. *art.* 3. Salon. *ibid.* Aragon. *ibid.* & alijs magis communiter, & dico 1. esse peccatum mortale dubitare de re graui proximi, ex leuibus indicijs, quando dubitatio est deliberata, & circa personas graues, & honestas, secus si sit circa personas viles, & abiectas, quarum existimatio parum, aut nihil reputatur, neque tales multum curant de propria bona fama, aut opinione; erit tamen hoc peccatum veniale si aliquid nocumenti ex tali dubitatione oriatur. Quod autem dubitatio ex leuibus indicijs, vel suspicionibus de re graui proximi, ex matura deliberatione sit peccatum mortale, quando persona de qua dubitatur, est grauis, & honesta, probat exemplum Soti, nam grauiter peccaret, qui ex eo quod Christus D. familiariter tractaret cum Martha, & Magdalena dubitaret de honestate Christi; idemque faceret de purissima omnium virginum Regina, ex eo quod tractaret familiariter cum D. Ioann. Euangelista. Idem dicendum est, quando quis eodem modo dubitaret de persona graui, vt de Episcopo, Prælato, &c. Vnusquisque namque ius habet ad bonam existimationem de se ab alijs habendam, nullaque persona grauis sine graui molestia ferret, si sciret talem dubitationem ab alijs haberi. Tum quia sicut grauem irrogat fidei iniuriam, qui de illa deliberatè dubitaret, tunc enim illam destruit, iuxta illud: *dubius in fide, est infidelis*, qui enim sic deliberatè dubitat de fide, illam incertam iudicat, ac proinde habet motiuũ graue contra motiuum fidei; ita qui morosè, & deliberatè dubitat de bona proximi existimatione, habet motiuum contrarium bonæ existimationi proximi, ac proinde destruet illam; motiuum namq; quod proximus habet de bona sua existimatione, est certum moraliter, & motiuũ quoc habet sic dubitans, est dubium, &

vacillans, cum iudicet non eſſe certam bonam proximi exiſtimationem.

199 Duo tamen notanda ſunt cum Aragon. *loco cit.* Vnum eſt, quod quando quis malum ſuſpicatur de proximo ſuo ex leuibus indicijs, ſeu ſignis, ita quod dubietas, vel ſuſpicio ortum habeat ex prauis moribus dubitantis, vel ſuſpicantis, vt ex graui odio, ex animi liuore, ex appetitu vindictæ, &c. tunc in omnium ſententia ſic dubitans, aut ſuſpicans peccaret mortaliter, vt ex ſe notum eſt. Alterum eſt, quod quando quis eſt timoratæ conſcientiæ, & propriæ ſalutis curam gerit; nec eſt inclinatus ad perquirendum aliorum mores, & facta, non debet timere de mortali, tametſi fuerit multum demoratus in tali dubitatione, aut ſuſpicione. Iſte namque ſi non meminit conſenſus, prudenter præſumere poteſt ſe non conſenſiſſe. Vel etiam credere poterit, quod ſufficientia habuerit indicia ad dubitandum, vel ſuſpicandum; quod maximè verum habet quando aduertens ad talem dubitationem, vel ſuſpicionem curauit à ſe repellere. Oppoſitum dicendum eſt, de illo qui ſuæ ſalutis curam non habet, ſed communiter ſolet eſſe aliorũ cenſor factorum; iſte enim vbi dubitat ſe conſenſiſſe, vel non conſenſiſſe, præſumere poteſt ſe conſenſiſſe, quia in iſtis non ita faciliter remanet conſenſus memoria, vnde ſaltem ſub dubio debet de ea re confiteri.

200 Vnum remanet hoc loco examinandum, quod ſcilicet fundamentum habeat illa increpatio quam aliqui moderni faciunt Caietano, quatenus dicit ex vna parte, quod iudicium temerarium eſt peccatum mortale, & ex alia dicit, quod non infametur proximus ſi eius defectus grauis occultus, vni, vel alteri perſonæ prudenti, quæ ſecretum ſeruabit, dicatur. Si enim, inquiunt non eſt peccatum mortale reuelare ſecretum proximi vni, quia tunc grauiter non læditur fama; fama enim cum multos reſpiciat, apud vnum tantum, eſt materia leuis; ac proinde cum apud vnum tantum amittitur, leuis materia amittitur, ac ſubinde graue damnum non incurritur. Quomodo per iudicium temerarium apud vnum tantum grauiter proximi fama læditur? Si iſte iudicans, ſuum manifeſtet iudicium vnĩ tantum, non peccat mortaliter, quomodo peccat ipſe iudicando? Certè maior iniuria infertur proximo per manifeſtationem, quam per eiuſdem iudicij conceptionem. Igitur modernorum difficultas contra Caietanum eſt, quare ſecundum Caietanum iudicium temerarium de materia graui proximi, eſt peccatum mortale, & non eſt peccatum mortale per eundem Caietanum reuelare ſecretũ proximi alteri de re quantumuis graui, modo ille non ſit propalaturus. Differentiam puto eſſe, quia in reuelatione in hoc ſolum læditur fama proximi, quod crimen verum, licet occultum reuelatur; at in iudicio graui ex leuibus indicijs læditur proximus in bono potiori, ad quod maius ius habet, ſcilicet faciendo ipſum mali grauis auctorem, ex indicijs leuibus; hoc autem maius eſt, quam ius quod habet ne malum re ipſa commiſſum, licet occultum, propaletur; aliud namque eſt facere quem mali grauis auctorem; & aliud eſt malum graue iam commiſſum vni propalare, hoc leue videtur, illud graue eſt.

QVAE-

Digitized by Google

QVÆSTIO XIV.

An dubia debeant in partem meliorem interpretari.

201 QVAESTIONEM sic resoluit S. Thom. art. 4. d. q. 60. *Hoc ipso, quod aliquis habet malam opinionem de alio absque sufficienti causa, iniuriatur ei, & contemnit ipsum. Nullus autem debet alium contemnere, vel nocumentum quandocunque inferre, absque causa cogente. Et ideo vbi non apparent manifesta indicia de malitia alicuius, debemus eum bonum habere, in meliorem partem interpretando, quod dubium est.* Hinc regula communis desumpta est, quod scilicet dubia sint in meliorem partem interpretanda, & habetur *l. cum creditor, ff. de furtis, l. proximè, ff. de ijs, quæ in testam. delentur.* cap. *estote de reg. iuris in* 6. Illustrant Aldret. *de relig. discipl. tuenda lib. 2. cap. 4. n. 23.* Molina Iurista *de ritu nup. lib. 1. comparat. 16. nu. 2.* Farin. *in praxi crimin. p. 3 q. 85. n. 27.* & alij.

202 Licet hanc regulam omnes admittant, non tamen eodem modo. Pro quo notandum 1. quod resolutio S. Tho. non procedit de dubio ex leuibus indicijs causato, de hoc enim diximus cum eodem S. Doctore q. præcedenti, quod licitum non est, & aliquando mortale, quando est de re valdè graui, vel grauissima, secus est solum veniale. Sed procedit de dubio rationali, quod pro vtraque parte habet sufficientia motiua, seu indicia ad iudicandum. Notandum II. cum Caiet. & cæteris interpretibus super d. art. quod dubium dupliciter in meliorem partem interpretari potest, negatiuè, & positiuè. Tunc dubium negatiuè in meliorem partem interpretatur, quando in deteriorem non interpretatur; eo namque ipso, quod in deteriorem partem non interpretatur, censetur negatiuè interpretari in meliorem. Sit exemplum. Quis videt Titium, quem prius iudicauerat castum, tractantem familiariter cum muliere parum honesta, occurrunt motiua pro vtraque parte. Per priora iudicatur castus, posteriora impellunt ad iudicandum non castum: persistit tunc in primo iudicio; tunc censetur iudicare Titium castum negatiuè, quoad dubietatem superuenientem de qua positiuè nullum habet assensum. Similiter quis iudicauit Titium silentiarium, obseruantem, sobrium, &c postea eum videt loquacem, deficere in obseruantijs, benè comedere; persistit in priori iudicio, non attendens ad posteriora motiua, quæ in alteram partem inclinant; tunc censetur interpretari negatiuè in partem meliorem dubium, quod superuenit de opposito priori iudicio. Tunc autem dubium interpretatur in meliorem partem positiuè, quando quis nouum format iudicium de eo, quod melius est, vt si quis videat Titium tractantem fãmiliariter cum fœmina parum honesta, & dubitare incipiat, sed reflectens super se iudicat quod sic tractat pro salute animæ suæ, vel quia habet negotium, &c. Videt quis Religiosum loquentem; iudicat habere licentiam; videt bene comedentem; iudicat habere necessitatem. Notandum 3. quod hoc, quod est nos teneri interpretari in meliorem partem positiuè dubia, dupliciter capi potest. Primò, quod absolutè teneamur; secundo quod solum teneamur ex suppositione, quod in actum exire velimus. His positis.

§. I. Ponuntur conclusiones, & argumentorum solutiones.

203 DIco 1. *Nos non obligari ad interpretandum positiuè in meliorem partem dicta, vel facta nostri proximi.* Est communis sententia interpretum D. Thomæ loco citato, & ratio clara est, quia proximus licet habeat ius vt non sinistrè iudicemus de ipso, non tamen habet absolu-

ſolutum ius vt poſitiuè benè cogitemus de ipſo: non habet ius proximus vt benè, & preclarè de ipſo ſentiamus, ſed ſolum habet ius ne malè de ipſo ſentiamus ſine cauſa. Dico ſine cauſa, quia cum cauſa ſufficienti poſſumus de ipſo malè ſentire.

204 Dico 2. *quod ex hypoteſi, quod dicta, vel facta proximi, de quibus dubitamus an bona, vel mala ſint; an ſint facta bona, vel ſiniſtra intentione interpretari volumus tenemur interpretari in bonam partem, quando non habemus ſufficientem cauſam interpretandi in malam.* Sic Soto *de iuſt. lib. 3 q. 4. art. 4.* Caiet. & alij expoſitores. Dixi ex hypoteſi quod quis interpretari velit; quia ſufficiet quod animum ſuſpendat, ſic tenet Caiet. dicens. *Hæc regula dupliciter poteſt accipi. Primò, vt ſit regula docens, quid abſolutè facere debeamus in tali occurſu, vt ſcilicet doceat, quod bonum eſt, quando occurrunt nobis hæc dubia prorumpere in actũ opinionis bonæ de proximo, interpretando, quod bono animo fecerit, excuſando illum, & huiuſmodi, & ſic ego non intelligo regulam iſtam ſecundum rectam rationem, quoniam recta ratio non tradit, quod ex obiecto neutrali generatur, aut ſumatur opinio declinans ad alteram partem, ſed quod neuter præſeruetur intellectus. Nulla rurſus ratio ſuadet, occurſus ambigui facti alterius obligent me ad bene opinandum de ipſo, cum non tenear etiam ad aliquid opinandum de ipſo in particulari, ſicut nec ad diligendum, &c.* Idem tradit Petr. de Aragon. ibid. & alij magis communiter.

205 Dico 3. *teneri nos facta proximorum in meliorem partem interpretari negatiuè, quando ſufficientem cauſam non habemus interpretandi poſitiuè in malam partẽ.* Ratio patet ex dictis de iure, quod habet proximus, ne quis malè poſitiuè ſentiat abſque ſufficienti cauſa, ex hoc enim iure obligamur ad non exercendum actum poſitiuum, quo malè de ipſo ſentiamus, quando ſufficientem cauſam non habemus; ad hoc autem obligari nil eſt aliud, quam obligari ad interpretandum negatiuè, dicta, factaq; proximi, nam actũ illum poſitiuum malè ſentiendi non exercere, eſt in meliorem partem negatiuè interpretari. Sic tradunt citati D. Thomæ expoſitores.

206 Primum argum. ſic proponit S. Tho. *Videtur, quod dubia non ſint in meliorem partem interpretanda. Iudicium enim magis debet eſſe de eo, quod in pluribus accidit; ſed in pluribus accidit, quod aliqui malè agant; quia ſtultorum infinitus eſt numerus Eccleſ. 1. Proni enim ſunt ſenſus hominis ad malum ab adoleſcentia ſua Gen. 8. ergo dubia magis debent interpretari in malum, quam in bonum.* Vnde eſt prouerbium, quod qui malè interpretatur, raro decipitur. Reſpondet, quod licet contingere poſſint, quod ille, qui malè interpretatur raro fallatur, & qui benè, frequenter decipiatur; tamen *melius eſt, quod aliquis frequenter fallatur, habens bonam opinionem de aliquo malo homine, quam quod rarius fallatur habens malam opinionem de aliquo bono; quia ex hoc fit iniuria alicui, non autem ex primo.*

207 Verum hæc D. Thomæ ſolutio aliquam pati videtur difficultatem, nam non videtur melius quod quis frequenter fallatur habens bonam opinionem de aliquo malo homine, quam quod rarius fallatur habens malam opinionem; dum nã. que homo fallitur, ſibi ipſi nocet; error enim, ſeu falſitas, eſt malum intellectus, ſicut malitia, eſt malum voluntatis, & erroris frequentia, deſtruit prudentiam; dum autem malè opinatur, nocet non ſibi, ſed ad ſummum alteri; melius autem eſt alteri, quam ſibi nocere. Pro huius difficultatis intelligentia aduerte ex Caietano loco cit. quod intellectus practicus in moralibus dupliciter conſiderari poteſt, ſcilicet vt cognoſcens, & vt dirigens. Intellectus vt cognoſcens, eſt verus per conformitatem ad obiectum cognitum, ſicut intellectus ſpeculatiuus; ab eo namque quod res eſt, vel non eſt, propoſitio dicitur vera, vel falſa. At intellectus vt dirigens, eſt verus per conformitatem ad appetitum rectum. 6. *Ethic.* Falſitas ergo, vel error in quem incurrit ille qui dicta, factaque aliorum in meliorem partẽ interpretatur, pertinet ad intellectum vt co-

cognoscentem, & est malum illius, non est tamen malum intellectus vt dirigentis, sed est bonum illius, quia facit illum rectè se habere ad appetitum rectum, ac proinde in hoc casu intellectus vt cognoscens, est fallus; at vt dirigens, est verus, quippe conformis appetitui recto; quod autem appetitus tunc sit rectus, constat, quia est conforme dictamini rationis, & prudentiæ, quod homo iudicetur bonus, nisi ratio manifesta oppositum suadeat. Igitur falsa opinio nocet sibi ipsi, cum falsitas contrarietur veritati, quæ est bonum intellectus; conformatio tamen cum appetitu recto prodest; hoc autem est maius bonum, quam illud sit malum, ac proinde melius est pluries decipi interpretando in in bonam partem, quam non decipi interpretando in malam partem; hoc enim est contra bonum intellectus practici, & appetitus recti; illud est solum malum intellectus quasi speculatiui; malum autem morale, præferri debet malo speculatiuo. Et per hæc manet axplicatum 2. argum. D. Tho.

208 Secundum argumentum, quod tertio loco proponit S. Tho. est: *Homo debet diligere proximum sicut seipsum, sed circa seipsum debet dubia interpretari in peiorem partem, secundum illud Iob. 9. Verebar omnia opera mea; ergo videtur quod ea quæ sunt dubia circa proximos sint in peiorem partem interpretanda.* Respondet, *quod interpretari aliquid in deteriorem, vel meliorem partem, contingit dupliciter. Vno modo per quandam suppositionem; & sic cum debemus aliquibus malis adhibere remediũ, siue nostris, siue alienis, expedit ad hoc, vt securius remedium apponatur, quod supponatur id, quod est deterius; quia remedium, quod est efficax contra maius malum, multo magis est efficax contra minus. Alio modo interpretamur aliquid in bonum, vel malum diffiniendo, siue determinando, & sic in rerum iudicio debet aliquis niti ad hoc, vt interpretetur vumquodque secundum quod est. In iudicio autem personarum, vt interpretur in melius, sicut dictum est.* Vbi, vt vides, S. Doctor duo distinguit iudicia, vnum secundum suppositionem, alterũ secundum diffinitionem, & determinationem, & dicit, quod in iudicio secũdum suppositionem, quod tunc est quando agitur de habenda cautela, vel de ponendo remedio ad impediendum damnum, vel malum, quod nobis euenire potest, tunc dubia in peiorem partem interpretari debent, vt remedium efficacius adhibeatur; Verum in iudicio secundum diffinitionem, debemus in partem meliorem interpretari ne proximi ius lædamus. Vnde per primum iudicium homo redditur cautus, prudensque ad prouidendum, ad custodiendum, ad cauendum; & per secundum redditur iustus erga proximum. Hanc S. Thomæ doctrinã teneri debent Prælati, Patres familias, Domini, &c. Quando dubia occurrunt, vel suspiciones, de subditis, de filijs, de seruis; debent enim bonam de illis concipere opinionem, vel intellectum suspẽdere; cautelas tamen debitas, custodias, remediaque opportuna prouidere debent pro custodia, pro remedio, &c.

209 Sed hic obiter interrogabit aliquis an Prælatus, Pater, Dominus possint periculum facere de subdito, de filio, de seruo, respectiuè an sint fideles, boni, &c. Casus sic mihi proponitur. Dominus dubitat de fidelitate serui, suspicatur enim sibi furari aliqua, an possit mittere pecuniam v.g. in aliquo loco, vt videat an à seruo suffuretur. Certum est, quod nequit dictam pecuniam sic reponere eo animo vt à seruo furetur, cum furtum sit peccatum mortale ex genere. An autem vt periculum faciat, dubitatur. Quod mihi difficultatem facit, est, quia tunc Dominus videtur præbere occasionem ruinę proximo; est enim in prouerbio: occasio facit hominem latronem. Responderi posset, quod tunc Dominus non ponit occasionem proximam, sed remotam tantum; tum quia non est certus, quod ille cadet, nec habet intentionem vt cadat, sed vt periculum faciat de fidelitate, & solum permittit, quod seruus cadat.

§. II. *Ponuntur quæsita scitu dignissima pro praxi.*

210 QVæres 1. an sicut dubia de personis debent in meliorem partem interpretari, ita etiam dubia de rebus? Respondetur negatiuè, sed dubia de rebus interpretari debent prout sunt à parte rei. Ratio differentiæ est, quia in iudicio de rebus non attenditur bonum, vel malum rei iudicatæ, cum nihil boni, vel mali accrescat rei ex eo, quod bona, vel mala iudicatur; sed bonum iudicantis attenditur, quod insitum est, quod iudicet verum, seu prout res reuera se habet, & est à parte rei; verum enim, est bonum intellectus, & falsum, est malum. In iudicio vero de personis intenditur bonum vel malum personæ iudicatæ, quia si bona iudicetur, æstimatur, & in pretio, seu honore habetur; si vero mala, contemptui, & despectui habetur, sic S. Tho. *in solut.* 2. Et eius expositores ibid.

211 Quæres 2. an ex hoc, quod dictum, vel factum alicuius malum iudicatur, possit idem malum iudicari de persona? Respondetur negatiuè cum Caiet. *loco cit.* Aliud namque est dictum, vel factum secundum se esse peccatum, & aliud est, quod persona dicens, vel faciens peccet, possunt enim ista duo separari. Vt autem ex dicto, vel facto malo, colligatur, & iudicetur, quod dicens, vel faciens malè faciat, ex circunstantijs colligi potest. Nam si audiam Religiosum in ira dicere verbum turpe non statim iudicare possum, illum habere affectum ad talem materiam, secus esset si etiam tranquillus libenter discureret de simili materia.

212 Quæres 3. quid facere debeamus quando audimus ab aliquo viro graui, & probo crimen graue de alio viro graui, notæque probitatis; vel quando audimus à persona graui, quod vxor talis, quæ honesta reputatur, commisit adulterium, & quid simile? Nam si credimus referenti, offendimus eum, vel eam de qua crimen refertur, quia eius nota probitas, à nobis exigere videtur, ne talis criminis ream faciamus, vel putemus. Si non credimus, iniuriam facimus referenti, cuius probitas, & auctoritas à nobis postulare videtur, vt fidem præstemus? Respondeo, & dico 1. quod eo in casu consultissimum est intellectum suspendere, ita quod nec credamus referēti, nec discredamus, sic enim nos liberabimus ab omni periculo faciendi alterutri iniuriam, vt enim non semel obseruauimus, nullam absolutè habemus obligationem, rectè sentiendi positiuè de proximo, tametsi iustissimam habemus causam sic faciendi. Dico 2. nos eo in casu obligari ad ita suspendendum iudicium, quādo nulla est ratio sufficiens pro hac potius parte quam pro illa. Certè tunc iudicium pro vna parte præiudicat alteri; & sic sine iniuria auctoritatis, & probitatis loquentis non possum iudicare in fauorem illius cui crimen imponitur; & è contra. Dico 3. posse nos licitè pro ea parte iudicare pro qua stant coniecturæ, seu signa probabiliora, & tunc iudicium tantò firmius formari potest, quantò signa probabiliora cernuntur; res enim tantò firmiorem reposcit àssensum, quantò firmioribus, validioribusque nititur argumentis. Dico 4. prædicta procedere dato, quod referens sit auctoritatis, & probitatis vir, quia licet aliàs sic possit esse, hic tamen, & nunc non videtur esse cum talia referat de proximo, non enim vir probus ea profert ex quibus proximus infamatur; vel ea narrat vt publica, & nulla tunc currit difficultas, cum res iam publica, euulgata, & quæ communiter creditur, ab omnibus sine scrupolo credi potest; vel certè ea narrat vt secreta, & tunc cessat ratio probitatis, nisi fortè esset in ordine ad impediendum damnum publicum, vt si de electione ad dignitatem, vel officium ageretur, & ea dicerentur, quæ ipsum reddunt indignum ipsa dignitate, vel officio. Verum caueant isti ne ea propallent, quæ non impediunt bonam officij executionem, & solum propallentur quādo aliter electio impediri non potest. Vnde multi electorum arguendi sunt, & grauiter corripiendi, qui omnes defectus proximi indifferenter manifestant, sine

vllo

vllo delectu, & eos etiam manifestant, qui non sunt ita certi, & quos aliquorum malignitas fingit, vt alios excludant, & se ipsos includant.

213 Quæres 4. quomodo nos gerere debeamus, quando non de personis, sed de rebus agendis vtraque contradictionis pars dubia est, & circa vtramque dubius est, & hæsitans, quam partem sequi debeat? Pro huius quæsiti intelligentia recolenda sunt, quæ supra innuimus, quod scilicet aliud est habere dubitationem, aut hæsitationem de vna, aut vtraque contradictionis parte, & aliud est habere opinionem, & aliud formidinem. Ille dubitationem, seu hæsitationem habere dicitur, qui circa vnam, aut alteram contradictionis partem ita est suspensus, vt nullum determinatum eliciat assensum de eius veritate, vel falsitate. Ille autem dicitur habere opinionem qui determinatè iudicat vnam contradictionis partem esse veram, & alteram falsam. Formidinem propriè ille habere dicitur, qui determinato assensu iudicat hanc contradictionis partem veram esse, & illam falsam, *veretur tamen ne à parte rei res aliter se habeat*. Deinde obserua quod in nostro intellectu duobus modis potest esse dubitatio; negatiuè scilicet, & positiuè; tunc in intellectu est dubitatio negatiuè, quando vtraque contradictionis pars apprehenditur, & intellectus conatur rationibus cognoscere connexionem prædicati cum subiecto, & non cognoscit in nulla earum, ac proinde ibi sistit, nullum eliciens assensum, vel iudicium. Tunc autem in intellectu est dubitatio positiuè, quando nullam videns connexionem prædicati cum subiecto in neutra contradictionis parte, vlterius progreditur, & expresso iudicio affirmat rem dubiam esse, seu esse dubium quænam pars contradictionis sit vera, quænam falsa. De vtroque dubio nostra procedit interrogatio.

214 Ad quam respondeo, quod nisi dubium deponatur, tutior pars (manente dubio) est eligenda, iuxta regulam illam. *In dubijs tutior pars est eligenda*, & habetur *l. si fuerit, §. vlt. ff. de rebus dub.* & cap. *iuuenis, de sponsal.* cap. *ad audientiam, de homic.* Couar. *in cap. Alma, p. 1. §. 2. n. 5. casu 1.* & *de sponsal. p. 1. cap. 4. §. 1. n. 9.* Nauar. *cap. 27. n. 193.* Vbi maximè intelligit, quando agitur de animæ salute, Sayr. *de censur. lib. 1. cap. 16. n. 30.* & *lib. 6. cap. 2. nu. 16.* Flores de Mena *vari. lib. 1. q. 9. n. 18.* & alij. Dixi manéte dubio, quia si dubium deponatur, & prudenter, nullum erit peccatum, secus si non deponatur, quia tunc operans exponitur periculo peccandi; vnde communiter dicitur, quod operari cum conscientia dubia formaliter de peccato, sit peccatum. Quod si dubium non sit de peccato formaliter, an scilicet sit vel non sit peccatum facere, vel non facere hoc, vel illud; sed est de possessorio, tunc facta sufficienti inquisitione, & dubio remanente, melior est conditio possidentis, & sic possidens tuta conscientia prosequitur in possessione, iuxta illam regulam: *In dubio melior est conditio possidentis*, quæ traditur *l. si debitor, ff. de pignoribus, l. is qui destinauit ff. de rei vendicat. l. fin. C. eodem tit. l. qui accusare, C. de edendo §. retinendæ, Instit. de interdict. cap. pro possessore de regul. iuris in 6* Illustrant Vincent. de Franch. *decis. 167. n. 17.* Honded. *cons. 49. in fin.* Menoch. *lib. 6. præs. 66. n. 7.* Surd. *cons. 73. n. 76.* & alij. Etiam in pari causa, *l. apud Celsum, §. Marcellus, ff. de doli mali except. l. si seruum, §. sequitur ff. de verb. obligat. l. fin. C. de rei vendic. cap. in pari, de reg. iuris in 6.* Neuiz. *cons. 79. n. 27.* Alex. *cons. 161. n. 6. vol. 6.* Osasch. *decis. 108. n. 18.* Duobus autem modis dubium deponitur positiuè, iudicando ex aliqua ratione superueniente, quod non est peccatum se ad talem partem applicando; vel negatiuè, bona fide applicando se ad operationem, vt tradit Caiet. *1. 2. q.*

215 Quæres 5. an quando de rebus agendis vtraque contradictionis pars dubia est, & circa vtramque est opinionum diuersitas, quarum quælibet probabilis est, possimus sequi quam volumus? Respondetur affirmatiuè, modo re vera probabilis sit, & probabilia habeat fundamenta; sicut enim possumus opinionem

probabilem in ſcholis docere, ita poſſumus ſequi; quod enim quis defendit, docetque licitum eſſe facere, nullam meretur reprehenſionem ſi opere impleat. Tum quia licitum eſt facere, quod dum fit, prudenter fit, ſed quod fit ſequendo opinionem probabilem prudenter fit; cum fiat ſequendo iudicium peritorum, ſanum. & fundatum; ergo. Sed de hac re alibi.

QVAESTIO XV.

An iudicandum ſemper ſit ſecundum leges ſcriptas?

126 REM totam ſic reſoluit S.Tho. ar.5.d.q.60. *Iudiciũ nihil aliud eſt, quam diffinitio, vel determinatio eius, quod iuſtum eſt. Fit autem aliquid iuſtum dupliciter. Vno modo ex ipſa natura rei, quod dicitur ius naturale. Alio modo ex quodam condicto inter homines, quod dicitur ius poſitiuum. Leges autem ſcribuntur ad vtriuſque iuris declarationem. Aliter tamen, & aliter; nam legis ſcriptura ius quidem naturale continet, ſed non inſtituit; non enim habet robur ex lege, ſed ex natura. Ius autem poſitiuum ſcriptura legis & continet, & inſtituit, dans eis auctoritatis robur. Et ideo neceſſe eſt, quod iudicium fiat ſecundum legis ſcripturam; alioquin iudicium deficeret, vel à iuſto naturali, vel à iuſto poſitiuo.* Vbi vt vides, D.Tho. duo dicit. Vnum, quod quando ſcriptura, ſeu lex ſcripta ius naturale continet, non licet nec Principi, nec ſubditis agere contra illam, ſed ſemper ſecundum eam iudicandum eſt, quia leges iſtæ non ſunt iuſti conſtitutiuæ, ſed declaratiuæ; nec illarum iuſtum ex legibus oritur, ſed ex rebus ipſis in quibus nullus iudex valet diſpenſare. Alterum eſt, quod etiam quando ſcriptura, ſeu lex eſt humana, tenetur Princeps, aut iudex ſecundum illam iudicare, modo iuri naturali non repugnet. Quia licet leges humanæ non ſint declaratiuæ iuſti naturalis, ſunt tamen eius iuſti conſtitutiuæ, quod humano condicto ſecundum regiones, temporum, locorumque conditiones viſum eſt expedire. Igitur ſecundum mentem D.Tho. non ſolum iudex iudicare debet ſecundum leges naturales, & humanas declaratiuas iuris naturalis, verum etiam iudicare debet ſecundum leges purè humanas, quæ ex hominum condicto factæ ſunt.

217 Hæc D. Thomæ doctrina ſic abſoluta videtur difficilis; nam vt omnes tradunt in materia de legibus, Princeps non tenetur ſuis legibus, niſi vi directiua, non coactiua, & poteſt in illis etiam ex leui cauſa diſpenſare, per Anchar. *in cap.1.n.30.de conſtit.* quatenus dicit. *Principem de poteſtate ordinaria non poſſe diſpenſare in lege humana ſine magna cauſa*, quaſi dicere velit, quod id facere poſſit ex leui cauſa de poteſtate abſoluta, quod apertius tradit Natta *conſ.*512. *n.*19. dicens. *Quod ſi aliquid etiam leue Principem moueat, poterit is de plenitudine poteſtatis facere quicquid libet.* Monet. *de commut.vlt.volunt.cap.7.n.*120. Vbi etiam ex alijs maximè ex Gabr. *commun. lib.3. tit. de iure quæſito non toll.concl.1.n.1.& concl.2.n.*1. tenet, poſſe Principem diſpenſare in iure diuino, & naturali cum iuſta cauſa in caſibus in quibus hoc ei licet.

218 Dupliciter reſponderi ſolet. I. quod doctrina S.Thomæ procedat quantum ad Principem de vi directiua, quod ſcilicet vi directiua teneatur Princeps iudicare ſecundum leges humanas, non tamen vi coactiua. II. quod Princeps teneatur iudicare ſecundum leges humanas, quantum ad mentem, & intentionem quam habuit dum legem condidit, ſi enim

ha-

habuit intentionem se obligandi, tenetur iudicare secundum illas: secus, non. Verum puto mentem D. Thomæ esse, quod etiam Princeps teneatur iudicare secundum suas leges, vt sic puniat delicta ad mensuram transgressionis: aliud namque est, an Princeps teneatur suis legibus obedire, & an possit in illis dispensare, & an teneatur subditos iudicare secundum leges; de primis non disputat S. Doctor, sed solum de hoc vltimo; & rationabile videtur, quod Princeps per se loquendo iudicet secundum suas leges, vt sic magis iustitia appareat; licet in aliquo casu speciali possit alio modo iudicare; Vnde si lex statuat pœnam triremium contra ferentes arma prohibita, Princeps in aliquo casu, vt ob necessitatem Reipublicè, vel ob similem causam commutare poterit pœnam illam, in tantam pecuniã.

§. I. *An sententia contra leges lata habenda sit vt valida.*

219 QVæres 1. an sententia contra leges lata sit valida? Hæc quæstio grauissima est. Pro quo aduerte 1. quod sententia, alia est definitiua, & alia interlocutoria, glos. *in cap. ei qui, 2. q. 6. verb. diffinitiua*, & glos. vlt. *in l. qui restituere, ff. de rei vend. verb. diffinitiua.* Maranta post alios de ordine iud. *p. 6. cap. de sent. à n. 23.* Lancel. *lib. 3. Instit. iuris Canon. tit. de sent.* Sententia definitiua illa est, quæ causam terminat principalem. *cap. 2. fin. vt lite non contest.* & dicitur diffinitiua, quia definit, seu finit non solum litem, sed etiam principalem controuersiam. Illa vero interlocutoria appellatur, quæ terminat aliquem articulum eiusdem causæ, sic autem appellatur, quia iudex per illam interim loquitur, dũ principalem causam non definit, *l. dicere, ff. de arbitr.* Aduerte 2. quod sententia, multis modis potest esse nulla. Primò namque nulla est sententia, sine probationibus lata, Mascard. *de probat. concl.* 1296. *n.* 41. licet oppositum teneat Surd. *decis.* 36. *n.* 6. Secundò nulla est sententia lata sine causæ cognitione; Duen. *reg.* 186 *ampliat.* 8. Bernard. Cravẽ *ad pract. Camera Imper. in proœm. n.* 19. III. si tam breui tempore, vel cum tanta festinatione lata sit, quod acta verosimiliter videri non potuerunt, Bonacos. *cõment. crimin. verb. sent.* Menoch. *de arbitr. lib.* 1. *q.* 42. Hippol. *cons.* 48. *n.* 34 Gonzal. *ad reg.* 8. *Cancel. glos.* 46. *nu.* 46. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 153. *n.* 2. & *n.* 3. resoluit procedere etiam in interlocutoria, arbitrijs, & sententia Principis. Et *num.* 7. limitat quando iudex in tempore breui potest esse de negotio sufficienter instructus. IV. est nulla sententia lata contra stylum, Camil. Borrell. *in summa omnium decis. tit.* 14. *de consuet. & styl. nu.* 107. V. quando lata est à iudice non suo, cap. *ad nostram de consuetud.* Rot. *decis.* 121. *n.* 2. *in* 1. *collect. nouiss.* Ricc. *p.* 5. *collect.* 1480. VI. Falsa, seu nulla etiam est sententia, quæ per falsa instrumenta, vel falsas probationes lata est, Couar. *in cap. alma, p.* 1. §. 11. *n.* 14. Zazi. *lib.* 1. *singul. resp. cap.* 13. & alij. Item lata ab excommunicato denunciato, de quo fusè tracto in tract. de Censuris. Item ex defectu iurisdict. Petr. Barbos. *in comment. ad ordinat. Regiam Lusitanorum lib.* 3. *tit.* 75. *n.* 9. plures referens.

220 Difficulta præsens procedit an sit nulla, quando est contra legem; Dico 1. sententia lata contra canones, seu leges Ecclesiasticas nulla est, ita decernitur cap. *sententia, de sent. & re iudic.* vbi dicitur. *Sententia contra leges, canone fuè prolata, licet non sit appellatione suspensa, non potest tamen subsistere ipso iure*, & sic tradunt doctores ibidem, & alibi. Variant tamen Doctores in huius tex. explicatione; nam plures cum glos. ibidem dicunt hunc textum intelligendum esse de illis sententijs, quæ à non competenti iudice proferuntur; Alij indistinctè putant nullam esse quamcumque sententiam, contra legem, canonemuè prolatam, seu cõtra canonem contrarium disponentem ab illo, quod per eandem sententiam iudicatum est. Alij melius resoluunt procedere solum in sententia, quæ in sui tenore errorem aliquem continet, Tiraquel. *de iure mariti glos.* 5. *n.* 59. Nicel *concord.* 6. *glos.*

6 gloſ. verſ. 23. Rebuf. *in proœm. ad leg. Gal. gloſ.* 5. *n.* 133. Menoch. *conſ.* 110. *n.* 66. Giurb *deciſ.* 69. *n.* 23. Dico 2. eodem modo proportionali ſententia lata contra leges ciuiles nulla eſt, l. *cum prolatis, ff. de re iudic.* vbi ſcribentes. Ampliatur vt procedet in ſententia arbitri, Gabr. *commun. tit. de ſent. & re iudic. concl.* 4. *n.* 7. Limitatur vt non procedat quando ſententia contra legem loquentem tantummodo in ſimili caſu, diuerſo tamen ab illo de quo agitur, Gab. *ibidem concl.* 7. *nu.* 21. Vel quando lex obſcurum habet intellectum, Gab. *concl.* 7. *n.* 19. Aduerte tamen quod actio de nullitate ſententiæ vltra 30. annum non extenditur, Perez *tit.* 15. *lib.* 3. *Ord.* Tiraq. *de retract. tit.* 1. *§.* 36. *gloſ.* 2. *n.* 36. & alij.

§. II. *Explicatur magis an ſententia contra leges lata obliget in conſcientia.*

221 QVæres 2. quomodo doctrina tradita ad praxim poſſit applicari? Pro intellectu huius quæſiti aduerte 1. quod ſententia dupliciter dici poteſt iniuſta, primò quia cauſam continet iniuſtam, tametſi proferatur ſecundū allegata, & probata, ſeruatoque iuris ordine, vt cum res Petri ſecundum allegata, & probata tribuitur Paulo; vel cum innocens ſecundum allegata, & probata vt nocens condemnatur. Secundò quando cauſam iuſtam continet, non tamen iuris ordinem ſeruat, quia ſcilicet non ſeruat modum, & ordinem, quem leges præſcribunt. Aduerte ſecundò, quod dupliciter leges, vel ſtatuta, ordinem, vel modum ſeruandum in iudicijs, vel ſententijs ſtatuere, ſeu præſcribere poſſunt, vno modo, quando modus, vel ordo ſeruandus ita præſcribitur, vt tamen ſententia non caſſetur, vel irritetur, ſi non ſeruetur. Alio modo quando modus, vel ordo ita præſcribitur, vt ſi non ſeruetur, ſententia irritetur, & annulletur. Aduerte tertiò, quod ſententia dupliciter poteſt dici iniuſta ex non obſeruantia legum, vel per ſe, vel per accidens. Tunc dicitur iniuſta per ſe, quãdo prætermittitur ordo neceſſarius. Tunc autem dicitur iniuſta per accidẽs, quando prætermittitur ordo non neceſſarius, & accidentalis.

222 Dico 1. quando ſententia iniuſta eſt, quia continet cauſam iniuſtam, tametſi aliàs iuris ordo ſeruetur, nulla eſt, ac proinde non obligat in conſcientia, nec confert ius aliquod parti. Quod enim nullum eſt, nullũ producit effectum, l. 4. §. *condemnatum, ff. de re iudic. l. non putauit, §. non quæ vis, ff. de bonorum poſſeſſ. contra tab. l.* 1. *ff. de auctor. tutor. l. ſi aut nullum, C. de legit. hared. l. non dubium, C. de leg. l. fin. C. de ſent. ex breuil. recitan. & cap. illud, de iureiuran.* Confirmat hoc dictum ratio S. Thomæ, quia iudicium eatenus eſt iudicium quatenus eſt determinatio, ſeu declaratio iuſti, ſeu iuris; ſed iudicium, quod iniuſtam continet cauſam, aut eſt iuris, vel iuſti determinatio, vel declaratio, ſed eſt determinatio iniuſti. Ergo neque iudicium eſt, neque in conſcientia obligabit. Tum quia iudicis ſententia, lex quædam particularis eſt, & in caſu particulari lata, D. Tho. 2. 2. *qu.* 67. *art.* 1. ſed lex cauſam continens iniuſtam non obligat: ergo neque ſententia. Tum etiam quia ſententia, quæ in falſa præſumptione fundatur eſt nulla, & non obligat, vt omnes tradunt; ſed ſententia quæ cauſam iniuſtam continet, fundatur in falſa præſumptione; ergo. Et hoc verum eſt ſiue pars damnificata appellet, ſiue non, nec ex hoc, quod non appellet cenſetur iuri ſuo renunciare.

223 Dico 2. ſententia in qua iuris ordo non neceſſarius prætermittitur, & eſt ſolũ iniuſta per accidens, valida eſt, & in conſcientia ſeruari debet; ſecus dicẽdum de illa in qua iuris ordo neceſſarius, ſeu forma neceſſaria non ſeruatur. Ratio primi eſt, quia iuris ordo, ſeu quod in idem redit, forma non neceſſaria, ſed ſolum per accidens requiſita, non variat rei naturam; at forma neceſſaria, & quæ vt de ſubſtantia aſſignata eſt, rei naturam variat, ac proinde nec eſt ſententia, nec in conſcientia obligat. Huius generis eſt ſententia, lata ab excommunicato denunciato cap. *ad probandum de re iudic.* Quæ fertur in die feriato, cap. *fin. de ferijs.* Quæ

fer-

fertur in Ecclesia à iudice laico, cap. *decet de immunit.* Et in alijs casibus relatis ab Abb. *cap. de sent. & re iudic.* Ratio à priori huius dicti est, quia forma substantialis, dat esse rei, non accidentalis, *l. Diuus, ff. de re integr. restit. l. Iulianus, §. qui rem, ff. ad exhibendum, l. qui haredi, l. Meuius, ff. de condit. & demonst. l. cum vi, ff. de transact. l. qui per salutem, ff. de iure iur.* & alibi. Amplia 1. vt actus factus sine forma sit nullus etiam in fauorabilibus, & pijs causis, Roland. *cons. 72. num. 59. lib. 3.* Tiraquel. *de retractu lig. §. 1. glos. 21. n. 1.* Grammat. *decis. 79. n. 11. & 14.* Alderen. Mascard. *de general. statut. interpret. concl. 9. n. 64.* Amplia 2. vt non excusetæas, sexus, rusticitas, militia, &c. Roland. *cons. 30. nu. 8. lib. 3.* Tusch. *lit. F. concl. 415. num. 29.*

224 Quæres 3. quomodo cognoscere possimus, quod forma sit de substantia, vel solum de integritate, vel solemnitate? Resp. quod hoc cognoscetur 1. quando lex, vel statutum assignat modum seruandum, & hoc pro forma, Grat. *cons. 16. n. 14. lib. 1* Gozadin. *cons. 73. n. 13.* Roland. *cons. 72. n. 61. lib. 3.* Boccac. *in constit. Piceni, glos. 6. nu. 164.* II. quando oppositum expressè decernitur nullum, & inane, vel carere viribus, de quo nulla potest esse difficultas. III. quando additur forma vt necessaria, Beref. *q. 24. nu. 4.* Tiraquel. *de retractu lig. §. 36. glos. 2. nu. 25.* Per oppositum tunc forma non censetur essentialis, 1. quando forma in se non continet æquitatem Salas *de leg. q. 96. tract. 14. disp. 16. sect. 9. n. 36.* Non enim potest esse mens legislatoris præscribere pro forma, quod ab æquitate discordat. II. quando forma præscribitur pro maiori solemnitate, vel ad faciliorem actus expeditionem glos. *in cap. solet, de sent. excomm. in 6.* Alderan. Mascard. *vbi supra concl. 9. n. 57.* Aliqui dicunt, quod quis excusatur ab obseruantia modi, & formæ substantialis, quando necessitas aliqua impedit, quia necessitas non habet legem *l. tutor qui repertorium, ff. de adminis. tutor. l. vt gradatim, ff. muner. & honor. l. non solum, ff. de excusat. tutor. & l. aliquando, ff. de offic. Proconsul.* Vnde eam sententiam docent Mascard. *d. concl. 9. n. 78.* Roland. *cons. 81. n. 25. cum seq.* Paris. *cons. 33. n. 29. & 30. lib. 2.* Tiraquel. *de leg. conub. glos. 6. n. 34.* & alij. Verum quando forma re vera est essentialis, nulla necessitas potest eam excusare, ac proinde actus, vel sententia sine ea lata, erit nulla, *l. qui haredi, ff. de condit. & demonst. l. 1. & 2. C. quando prouocare non est necesse.* Alij etiam dicunt, quod in fauore dotis excusari possit defectus formæ, Brun. *in tract. statutibus masculis ar. 9. q. 3.* Mascard. *d. concl. 9. n. 80. & 81.* Et *n. 82* dicit, quod formæ omissio non vitiat, vbi propter iustam causam omittitur, quando præsertim causa iusta talis est, quod eam non negasset statutum, si de ea statuentes interrogati fuissent. Sed hæc non procedũt quando forma est essentialis, sed solum quando est ad solemnitatem. Item alij dicunt quod omissio formæ non nocet, quando omittitur causa vitandi scandali, vel ratione eminentis periculi, & colligunt ex cap. *Statutum, de offic. delegat. in 6. ex cap. vbi periculum §. porro, de elect. eod. lib. & ex Clem. 1. de foro comp.* Tradunt Paris. *vbi supra n. 28.* Alderan. Mascard. *d. concl. 9. n. 67.* Sed & hoc etiam procedit vbi forma essentialis non est, vt ex dictis constat.

225 Quæres 4. an iudex non seruans leges circa reorum punitionem, aliquam pœnam mereatur? Respondetur affirmatiuè, puniri enim debet eadem pœna qua reus puniendus erat, Clar. *in practica §. fin. q. 85, n. 10 vers. caueant tamen*, vbi ex Andr. Isern. refert, quod Rex Carolus I. iussit quendam iudicem furca suspendi, eo quod reum quendam, qui capitis amputatione damnandus erat, tantum in amputatione manus damnauit. Vide Tiraquel. *de pœnis temper. in præfat. n. 9.* vbi plures citat. Et Roman. *singul. 77.* & Couar. *lib. 2. var. cap. 9. n. 1.* Hinc est, quod iudex non seruans *l. nemo iudex, C. de offic. diuers. iudic.* carcerando mulierem honestam in causa ciuili capitaliter puniri potest, vt in d. de lege dicitur ibi; *capitali pœna plectetur.* Dixi mulierem honestam,

ſtam, quia meretrix, inhoneſtè, ac luxuriosè viuens carcerari poteſt, Socin. *reg.* 359. *in* 2. *limit.* Duen. *reg.* 312. *in* 1. *limit.* Azeued. *l.* 2. *num.* 114. *tit.* 3. *lib.* 8. *noux recopil.* & alij.

QVÆSTIO XVI.

An iudicium vſurpatum ſit peruerſum, vbi de iudicio Eccleſiaſticoiudicis in laicum.

226 SSE peruerſum iudicium vſurpatum reſoluit S. Tho. *d. q.* 60. *art.* 6. per hæc verba. *Cum iudicium ſit ferendum ſecundum leges ſcriptas, vt dictum eſt, ille qui iudicium fert, legis dictum quodammodo interpretatur, applicando ipſum ad particulare negotium. Cum autem eiuſdem auctoritatis ſit legem interpretari, & legem condere; ſicut leæ condi nõ poteſt, niſi publica auctoritate, ita nec iudiciũ ferri poteſt, niſi publica auctoritate, quæ quidẽ ſe extendit ad eos, qui communitati ſubduntur. Et ideo ſicut iniuſtum eſſet vt aliquis conſtringeret alium ad legem ſeruandam, quæ non eſſet publica auctoritate ſancita; ita etiam iniuſtum eſt, ſi aliquis compellat aliquem ferre iudicium, quod publica auctoritate non fertur.* Igitur iniuſtum facit, & peruersè agit, qui cum iudex non ſit, iudicium ſibi vſurpat, quod reprehendit Apoſt. *Rom.* 14. dicens. *Tu quis es, qui iudicas alienum ſeruum.* Ad iudicandum namque in iudice publica poteſtas requiritur, & in iudicando, ſubiectio, non ſolum quoad perſonam, verum etiam quoad materiam de qua iudicium procedere debet. Quocirca ſi iudex iudicare vellet de occultis, quæ ad ſuum tribunal non pertinẽt, ſed ad tribunal Dei (cum ſolus Deus ſit occultorum iudex, & cognitor) iudicium vſurparet.

227 Obijcit 1. S. Tho. *Videtur, quod iudicium per vſurpationem non reddatur peruerſum; iuſtitia enim eſt rectitudo quedã in agendis; ſed nihil deperit veritati à quocunq; dicatur, ſed à quocunq; eſt accipienda; ergo etiam nihil deperit iuſtitiæ à quocunque iuſtum determinetur, quod pertinet ad rationem iudicij.* Reſpondet. *Quod pronunciatio veritatis, non importat compulſionem ad hoc, quod ſuſcipiatur, ſed liberum eſt, cuique eam recipere, vel non recipere, prout vult. Sed iudicium importat, quandam impulſionem; & ideo iniuſtum eſt, quod aliquis iudicetur ab eo, qui publicam auctoritatem non habet.* Vide differentiam elegantem: inter pronunciationem veritatis, & probationem ſententiæ, ſeu iudicij, quod veritatis pronunciatio non affert viam coactiuam, vt eam proferens poſſit cogere audientes ad eam acceptandam, at ſententia, ſeu iudicium, ſecum affert vim coactiuam, qua iudex cogere poteſt reum ad exequendam ſententiam. Bene verum eſt, quod veritati ſemper adhærẽdum eſt, quia amicus Socrates, ſed magis amica veritas, Menoch. *conſ.* 112, *num.* 17. & ſuper omnia amanda, & ſequenda, *l. ſi ita legatum, ff. de condit. & demonſtrat.* Pariſ. *de conſid. q.* 65. *num.* 13. Tuſch. *litt. V. concluſ.* 165. Et adhoc inuenta ſunt iura, vt verum à falſo, æquum ab iniquo diſcernatur, *l.* 1. *ff. de iuſt. & iur.* Butr. *conſil.* 27. *num.* 2. Pariſ. *ſupra q.* 46. *num.* 61. Tuſch. *dicta litt. V. concl.* 166. & veritas dicitur baſis, fundamentum, & mater iuſtitiæ, Bald. *conſ.* 343. *lib.* 1. Roland. *conſ.* 47. *n.* 11. *vol.* 3. Greg. *conſ.* 2. *n.* 6. & alij. Non tamen per ſe affert coactionẽ, ſed libertatem relinquit. Non ſic iudicium.

228 Obijcit ſecundò. *Punire peccata ad iu-*

Digitized by Google

ad iudicium pertinet, sed aliqui laudabiliter leguntur peccata punisse, qui tamen auctoritatem non habebant super illos, quos puniebant; sicut Moyses occidendo Aegyptum Ex. 2. Finees, filium Salumi Num. 25. & reputatum est ei ad iustitiam; ergo &c. Respõdet, *quod Moyses videtur Aegyptium occidisse, quasi ex inspiratione diuina auctoritatem adeptus. Vel dici potest, quod Moyses occidit Aegyptium defendendo eum, qui iniuriam patiebatur, cum moderatione inculpata tutela vel potest dici, quod Moysi factum vitiosum fuit, sed magna fertilitatis signum gerebat, inquantum signum erat virtutis eius, qua populum liberaturus erat. De Finees autem dicendum est, quòd ex inspiratione diuina, & zelo Dei commotus hoc fecit. Vel quia licet non esset summus Sacerdos, erat tamen filius summi Sacerdotis; & ad eum hoc iudicium pertinebat, sicut ad alios iudices, quibus hoc erat præceptum.*

228 Obijcit Tertiò. *Potestas spiritualis distinguitur à temporali; sed quandoque Prælati habentes spiritualem potestatem intromittunt se de his, quæ pertinent ad secularem potestatem; ergo vsurpatum iudicium non est illicitum.* Respondet, *quod potestas secularis subditur spirituali, sicut corpus animæ. Et ideo non est vsurpatum iudicium, si spiritualis Prælatus se intromittat de temporali, quantum ad ea in quibus subditur ei secularis potestas, vel ei à seculari potestate relinquuntur.* Verum quænam sunt ea in quibus seculares, & secularis potestas subditur potestati spirituali, seu Ecclesiasticæ; seu quænam sunt ea, quæ ab Ecclesiastica potestate iudicari possunt? Resp. & dico primo, cum glos. in cap. *licet ex suscepto, de foro compet.* quod iudex Ecclesiasticus potest se immiscere seculari iurisdictioni, & iudicare ratione connexitatis, Palat. *in repetit. cap. per vestras, de donat. inter virum notab. 2. num. 20. vers. ad hoc.* II. potest iudex Ecclesiasticus iudicare, & procedere contra laicos, data negligẽtia iudicis secularis, etiam in casibus in quibus aliàs non posset; Ecclesia enim potest quoslibet laicos in quolibet excessu notorio iudicare, quando iudex secularis est negligens, vt si requisitus non exhibet iustitiam. sic decernitur d. cap. *licet ex suscepto*, vbi Abb. *num. 1. & cap. qualiter, num. 7. de iudic. & cap. 1. num. 7. de offic. ordin. & cap. 1. num. 9. de empt. & vendit.* Couar. *pract. cap. 6. num. 1.* Marant. *de ordin. iudic. p. 4. dist. 11. num. 11.* Gonzal. *ad reg. 8. cancel. §. 2. proœm. num. 25.* Tusch. *litt. I. concl. 442. num. 2. & 13. & litt. P. concl. 41. num. 14.* Carol. de Graff. *de effect. cleric. effect. 1. num. 390.* Bellet. *disquisit. cleric. p. 1. tit. de fauore cleric. personali §. 2. num. 2. & tit. de fauore cleric. reali §. 5. num. 36.* III. potest iudex Ecclesiasticus iudicium exercere super laico ex consuetudine, Palat. *vbi supra num. 29.* IV. potest iudex Ecclesiasticus cognoscere de causis viduarum, & miserabilium personarum Laicarum, & coram eo possunt laicum conuenire, quando iustitiam coram iudice sæculari consequi non valent, glos. *in cap. significantibus, de offic. deleg. verb. procedere*, vbi Host. *num. 4.* Abb. *num. 5.* Felin. *num. 4.* Couar. *d. cap. 6. num. 1.* Boer. *sing. 3. num. 5.* Tusch. *litt. I. concl. 442. num. 3. & 13. & litt. P. concl. 41. num. 14.* V. potest etiam iudex Ecclesiasticus iudicare laicos tam ciuiliter, quam criminaliter, vbi habet dominium temporale. glos. *in cap. 2. de except. in 6. verb. de iure.* Abb. *in cap. licet, de foro compet.* Bellet. *disquisit. cleric. p. 1. tit. de fauore cleric. real §. 5. num. 53.*

229 Obijcit 4. *sicut ad rectè iudicandum requiritur auctoritas, ita etiam & iustitia iudicantis, & scientia; sed non dicitur iudicium esse iniustum si aliquis iudicet, non habens habitum iustitiæ, vel non habens scientiam iuris; ergo etiam neque iudicium vsurpatum, quod fit per defectum auctoritatis, semper erit iniustum.* Respondet, *quod habitus scientiæ, & iustitiæ sint perfectiones singularis personæ, & ideo per eorum defectum non dicitur vsurpatum iudicium, sicut per defectum publicæ auctoritatis*, debet tamen iudici insufficienti scientiæ dari assessor, qui ipsum adiuuet.

§. I. *Referuntur alij caſus in quibus Iudex Eccleſiaſticus cognoſcere poteſt ſuper laicis.*

230 NVmero 228. retulimus aliquos caſus occaſione tertij argumenti D. Thomæ, in quibus iudex Eccleſiaſticus iudicare poteſt laicos, modo alij adducendi ſunt, vt ſic materia iſta magis explicata maneat. Primus ergo caſus præter prædictos, in quo iudex Eccleſiaſticus cognoſcere poteſt in cauſis ſecularium, eſt, ratione peccati, vt de periurio, de fractione panis, &c. cap. *nouit, de iudicijs*, ratione namque peccati, laicus iudici Eccleſiaſtico ſubijcitur, Grat. *diſcept. forenſ. cap.* 154. *nu.* 25. Barboſ. *de offic. & poteſt. Epiſcopi p.* 3. *allegat.* 82. *num.* 17. de peccato enim iudex ſæcularis cognoſcere nequit, cum eius cognitio ad ſolum iudicem Eccleſiaſticum ſpectet, nõ ſolum poſtquam peccatum commiſſum eſt, verum etiam antequam committatur, vt euitetur, Hoſt. *in cap.* 1. *de offic. Ordin. nu.* 3. Abb. *in cap. cum ſit generale, de iudic. n.* 18. *verſ. item ſtatuit, & in cap. ex litteris* 2. *num.* 4. & 10. *de ſponſal.* quos refert, & ſequitur Bellet. *p.* 1. *de tit. de fauore cleric. reali, §.* 2. *nu* 19. Vnum eſt hic notandum, quod poteſt iudex Eccleſiaſticus correctionis, ſeu punitionis gratia aliquando, vel ſtatuto, vel ſententia quædam delicta mulcta pecuniaria punire, vbi ea magis timetur, Couar. *var. lib.* 2. *cap.* 9 *n.* 9. quam in propriam vtilitatem conuertere non debet, vt effugiat auaritiæ ſuſpicionem, ſed in vſus pios eam erogare debet, vt decernitur in Trident. *ſeſſ.* 25. *de reformat. cap.* 3. & 14. niſi ipſe Epiſcopus valde pauper eſſet, tunc enim in proprios vſus eam conuertere poteſt, vt declauit S. Cõgreg. teſte Aloyſ. Ricc. *in praxi fori Eccleſ. deciſ.* 349. *in* 1. *edit. & in* 2. *reſol.* 300. *n.* 3. *ver. limita*, & Barboſ. *de offic. & poteſt. Epiſc. p.* 3. *allegat.* 107. *num.* 19.

231 Secundus caſus in quo iudex Eccleſiaſticus iudicare poteſt laicum, eſt, vt ipſum compellat ad ſatisfaciendum iniurijs, & damnis Eccleſiæ, vel Eccleſiaſticis illatis, Palat. *in repet. cap. per veſtras, de donat. inter virum, & c. notab.* 2. §. 1. *num.* 3. Vnde clericus poteſt laicos, qui ſibi iniuriam fecerunt accuſare coram Eccleſiaſtico, vel ſeculari iudice, quia à quolibet eorum puniri poterit, Clar. *in pract. §. fin. q.* 36. *n.* 47. Bonacos. *commun. crimin. p.* 1. *verb. cleric.* Ceual. *commun. contra cõmun. to.* 4. *qu.* 897. *n.* 149. Parin. *in praxi crim. q.* 8. *n.* 153. Couar. *var. lib.* 1. *cap.* 4. *num.* 8. & alij. Tertius eſt, quando laici ſunt inuaſores rerum clericorum, cap. *ſi quis de potentibus*, 34. *qu.* 3. & tenent Dec. *in cap. ſi clericus laicus, de foro compet. n.* 9. Abb. *ibid. n.* 3. & alij communiter, licet oppoſitum teneant Barbat. *in cap. cum ſit generale, de foro compet. num.* 68. Couar. *var. lib.* 2. *c.* 4. *num.* 5. & alij.

232 Quartum eſt in materia iuramenti, ad ſolos namque iudices Eccleſiaſticos pertinet abſoluere à iuramento, & de illius religione cognoſcere, ex cap. *per venerabilem, verſ. vtrum vero, de elect.* ex cap. *nouit, de iudic.* ex cap. *ſi vero*, & ex cap. *quanto, de iureiur.* Dixi, quod ad ſolos iudices Eccleſiaſticos pertinet abſoluere à iuramento, & de illius religione cognoſcere; nam ſecundum alias rationes eſt mixti fori, vt §. ſequenti dicetur. Quintus, iudicare puſſunt, & punire ſeculares vtentes veſte religioſa virorum, aut mulierum cauſa ludibrij 1. gloſ. cap. *cum decorem, de vita, & honeſt.* Bellet. *p.* 1. *tit. de fauore cleric. reali §.* 5. *num.* 98. Sextus, poteſt iudex Eccleſiaſticus punire ſæculares quæſtores, falſas eleemoſinas petentes, Barboſ. *poſt alios in collect. cap. tuarum, de priuil. num.* 20.

§. II. *Referuntur caſus mixti fori, in quibus tam laici, quam Eccleſiaſtici cognoſcere poſſunt.*

233 PRimus caſus eſt iuramentum, nam licet abſoluere propriè à iuramento, & cognoſcere præcisè de eius religione ad ſolos iudices Eccleſiaſticos ſpectet, vt n. præced. obſeruauimus, verum pœnis coercere indebitè iurantes, vel recuſantes adimplere, vel data iuſta cauſa cogere remittere iuramẽta præſtita, etiam

ad

ad iudices ſeculares ſpectat, ſic Barboſ. *in collect. cap. peruenit, de iure iur. n.5.* II. ſacrilegium, eſt mixti fori, ac proinde ſacrilegus coram vtroque iudice conueniri poteſt, Couar. *var. lib.2.c.20.n.18. verſ. 35. & lib.3.cap.3.n.1.* Clar. *§ fin.q.37.n.6.* Vulpel. *de libert. Eccleſ.p.2.n.29.* Farin. *in praxi crim.q.28.n.62. & q.172. n.16.* Gutier. *pract.lib.3.q.1.n.13:* Marta *de iuriſdict. p.2.cap.11.* Cardoſ. *in praxi iud. verb ſacrileg.n.15.* Pro religione enim omnes dimicare debent. III. crimen vſurarum, eſt mixti fori, cum ſit vtrique ſtatui, ſæculari, & Eccleſiaſtico, pernicioſum, ſic tenent gloſ. *in cap. cum ſit generale, de foro compet.* Anaſt. Cermon. *de ſacrorum immunitate lib.3.cap.12. n.51.* Peguera *deciſ. 30. n.19.* Gutier. *de iuram. confirman. p.1.cap.2. n.9.11. & 16.* Steph. Grat. *diſcept. forenſ. c.14.n.23.* Ricc. *in collect. deciſ. p.5. collect. 2078.* Vulpel. *reſp. crim.140.n.1.* Eſt etiam crimen mixti fori crimen ſimoniæ per gloſ. *in d.cap.cum ſit generale, de foro compet.* Gregor. *l.58, gloſ.3.tit.6.p.1.* Mexi. *in tract taxæ panis concl.5.n.9.* Curt. Philip. *p.3.§.2.n.9.* Marta *de iurid. p.2.cap.37.*

234 Pariformiter eſt crimen mixti fori periurium, quando agitur ad pænam. Morla *in emporio iuris p.1. tit.2. in prælud. n.126.* Anton. Corn. *de abſolut. iuramenti, p.3 q.5 n.54.* Soar. de Pace *in pract. tom.2. prælud.2.n.35.* Marta *de iuriſdict. p.2.c.9. n.25.* Ceual. *commun. contra comm. q.897 n.980. to.4. & in tract. de cognit. per viam violentiæ p.2.q.31.n.8. & q.67. n.10.* Item adulterium, eſt crimen mixti fori quando agitur de puniendo criminaliter, ſiue ſit notorium, ſiue non; ſecus quando agitur ciuiliter ad ſeparationem tori, & admiſſionem dotis, tunc enim ſolus iudex Eccleſiaſticus procedit. Miranda *de ordine iudic.q.1.art.5.concl.5.* Bellet. *p.1.tit. de fauore cleric. reali §.4.n.63.* Couar. *de ſponſal. p.2.c.7.§.7.n.12.* Zerola *in praxi Epiſc. p.1. verb. caſus mixtus.* Circa cauſam dotis aduerte, quod iudex Eccleſiaſticus tunc ſolum cognoſcit quando agitur de paupere, atque miſerabili perſona. Couar. *pract. c.6.n.1.* Palat. *cap. per veſtras, notab. 2.n.5. de donat. inter virum.* Barboſ. *de offic. & poteſt. Epiſc. p.3. allegat.84. n.29.* & alij. An autem committens crimen mixti fori, & punitus, vel abſolutus ab vno iudice, poſſit iterum ab alio puniri, vel abſolui, pertractant Miranda *de ordine iudic. q.1.art.7.concl.2.* Bellet. *ſupra §.vlt.n.106.* Anton. Gom. *var. to.3. c.1. n.40.* Decian. *tract. crim. lib.4.cap.9.n.45. & c.10.n.5. & & lib.6.c.36.n.8.* Brunor. à Sole *in queſt. legalibus q.17. à n.40.*

§. III. Soluuntur duo dubia neceſſaria ſcitu.

235 PRimum dubium eſt, an ſententia, ſeu iudicium Principis tyranni obliget in conſcientia, quando aliàs iuſtum eſt? Dominicus Soto *lib.3. de iuſtitia q.4.art.6.* dicit, quod illi qui per tyrannidem, regnum, vel ciuitatem inuaſerunt, nec legem ferre poſſunt, nec ius dicere, quod ciues obliget in conſcientia, niſi poſt ſufficientem præſcriptionem, vel niſi Reipublicæ conſenſus accedat, ratione cuius fiant Principes legitimi. Oppoſitam ſententiam tenet Victoria *in relect. de poteſt. ciuili n.23.* Aragon. *2.2.q.60.ar.6* & alij magis communiter, conſtat ex dicto Chriſti D. Matt.22. ſcilicet: *reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari,* fuit enim Dominus interrgatus an liceret dare cenſũ Cæſari: *licet ne cenſum dare Cæſari, an non?* & affirmatiuè reſpondit, ſcilicet eſſe ſoluendum, cum tamen Cæſar tyrannicè Iudæam occupaſſet; & Matt.7. ſoluit cenſum, nempe dragma. Tum quia pertinet ad bonam Reipublicæ gubernationem, vt tyranno imperante, & iudicante, & eius iudicibus obediatur, & ſic controuerſiæ componantur, lites dirimantur, delicta puniantur, cæteroquin omnia ruinæ exponerentur. Tum quia ex duobus malis minus eſt eligendum; ſed eſt minus malum, quod ſententia tyranni, & miniſtrorum eius obliget in conſcientia, vbi aliàs iuſta eſt, quam quod Reſpublica periclitetur, conturbetur, & in præceps ruat; ergo.

236 Sed dices, quod illud iudicium tyranni, & miniſtrorum eius eſt vſurpa-

Digitized by Google

tum, cum legitima careat poteſtate; ergo non obligat, vt colligitur ex S. Doctore *art.cit.* Reſpondetur quod eſt vſurpatum in radice quatenus tyrannus vſurpauit Rempublicam, non tamen proximè, quatenus poſt vſurpationem, ſeu occupationem, ius dicit; adhoc enim ipſa Reſpublica conſentire cenſetur.

237 Secundum dubium eſt, an ſententia lata à non iudice, à non Prælato, ſit valida, vt quando iudex eſt intruſus, quando Prælatus, non eſt verè Prælatus? Reſpondetur, & dico 1. quod ſententia lata à non iudice, à non Prælato, &c. eſt valida modo iſtæ duæ conditiones concurrant. Prima eſt, quod habuerit titulum, hoc eſt, quod à legitimo ſuperiore fuerit iudex, vel Prælatus conſtitutus, licet collatio aliunde fuerit nulla. Secunda, eſt error communis, hoc eſt, quod communiter pro iudice, vel Prælato habeatur: conſtat ex *l. Barbarius, ff. de offic. Prætor.* vbi approbantur geſta per dictum Barbariũ facta, quia licet eſſet ſeruus, & fugitiuus, Romæ tamen cõmuniter Prætoratum, gerebat. Idem habetur cap. *infamis* 3.*q*.7. Aliqui etiam non improbabiliter volunt ſufficere errorem communem, de quo egi alibi. Dico 2. idem eſſe quando quis re vera inſtitutus fuit iudex vel Prælatus, & poſtea ob aliquod crimen eo officio priuatus eſt, modo crimen ſit occultum, tunc enim duæ conditiones dictæ ſaluantur.

§. IV. *Aſſignantur aliqui caſus in quibus Iudex ſæcularis cognoſcere poteſt in cauſis Clericorum.*

238 DE hac re fusè egi *in tract. de Cenſuris diſp.*4.*q*.9. §.16. per totum, tamen placet aliquid addere, vt ſic perfectius explicata maneant, quæ docet S. Doctor in d. art. Primus ergo caſus in quo iudex ſæcularis ſuper cauſis clericorim cognoſcere poteſt, eſt; quoad rationem abſolutionis à crimine; licet enim iudex ſæcularis nequeat clericum condemnare, poteſt tamen abſoluere, ſic tradit glos. *in autb. clericus quoque*, C. *de Epiſc. & cleric. verb. etiamſi reus.* idem tradunt Franc. Marc. *deciſ.* 514.*p*.1. Aufrer. *in tract.de poteſtate ſæculari in Eccleſiaſticos, reg.*4 *fallent.* 2. & alij. Sed contrario iuremerito defendit Marta, *de iuriſdict.p.*4.*caſu* 15.*per tot.* & *num.*13. dicit dictam gloſ. eſſe falſam, quia illa abſolutio nullatenus valere poteſt ex defectu iuriſdictionis; certum namque eſt Eccleſiaſticos eſſe à ſæculari poteſtate exemptos, vt probat Greg. Lopez. *l.*1, *tit.* 7. *p.*1. Surd.*conſ.*301.*n*.16.&55. Grilenzon.*conſ.* 53.*n*.16. Ambroſin.*de immunit. Eccleſ cap.* 16.*n*.4. Marta *de iuriſdict.p.*2.*cap.*6. Souſa *in Bullam Cœnæ cap.* 19.*n*.91. Tambur.*de iure Abb.to.* 1. *diſp.*15.*q*.19. & 20. & alij communiter de qua re egi in *tract.de Cenſur.* Igitur clericus taliter eſt exemptus à ſæculari iuriſdictione, quod ſi contingat ipſum non condemnari, ſed abſolui, talis abſolutio nullo modo valet. Bald. *in d. authen.clericus quoque n.*12. Farin.*in praxi crim. p.*1.*q*.8.*nu.*46.*verſ.amplia* 19. Tum quia eſt eadem poteſtas ligandi, & ſoluendi, Rip.*in l.*3.*ff.de iudic.n.*1. gloſ. *in Clement.cum à repulſione, de appellat.* Felin.*in c.cum inferior, de maior.& obed.n.*4. & alij.

239 Secundus caſus ſecundum aliquos, in quo iudex ſæcularis procedere poteſt contra Eccleſiaſticos, eſt ratione pœnarum ob condemnationem, exactionemque quando ipſorum animalia, vt pecora, damnum dederunt in fructibus, vel in paſcuis. Verum neque iſte caſus admitti poteſt, vt tradit Squillant. *de priuil. cleric.cap.*7.*n*.94. Barboſ. *poſt alios de iure Eccleſ.vniuerſo lib.*1.*cap.*39. §.2.*à nu.* 121. vbi *nu.*123. refert decretum S. Congreg. vbi reſoluitur, quod in cauſis damnorum datorum per clericos, ſeu Eccleſiaſticos, ſeu per eorum animalia, nec non per miniſtros, familiares, & colonos Epiſcoporum, & menſæ Epiſcopalis, ſpectet ad curiam Epiſcopalem priuatiuè agere. Si vero laici, eorumuè miniſtri, & animalia damnificent bona Eccleſiarum, & perſonarum Eccleſiaſticarum, curia Epiſcopalis procedere poteſt, tanquam in cauſis mixti fori. Verum quando coloni, & miniſtri Eccleſiarum, Clericorum, & Eccleſiaſti-

ſtaſticorum cum propriis animalibus, laicorum bona damnificare, cognitionem tam quoad bona, quam quoad perſonas laicorum, & animalia eorum, ad iudicem laicum priuatim ſpectabit, Sed ſi cum animalibus eccleſiaſticorum, vel Eccleſiarum damnificetur, cognitio quoad perſonas, ſpectabit ad laicum, quoad vero animalia, ſpectabit ad cutiam Eccleſiaſticam.

120 Tertius caſus eſt, in quo clerici conuenti poſſunt coram Iudice, ſeculari, eſt protributis; & Gabellis, ſi contempto ſint Clericum, & conſuluerint, & ita cautum eſt apud Hiſpanos, *l. 4. tit. 16. par. 1. & l. 5. tit. 7. 4.7.* Et apud Luſitanos *in ordin. Regia lib. 2. tit. 1. §. 19.* & quod hoc iis tantum de iure communi reſtantur Girunda de gabell. p. 7. n. 21. Azeued. *tit. 2. n. 8. lib. 3. noua recop. & l. 7. n. 13. tit. 18. lib. 8.* Bertachin. *de gabell. p. 7. q. 7. n. 22.* Ceuall. *commun. contra communia. tit. 4. q. 899. n. 13.* Valaſc. *allegat. iuris tit. 1. allegat. 28. n. 71.* Oldan. *de iure ſiſci d. 14. n. 20. & q. 15. n. 14.* Hinc colligitur, iudices laicales, Regia tribunalia cognoſcere poſſe etiam priuatim ad iudices Eccleſiaſticos, de cauſis deciendarum, & rerum, quæ ex gratia, & conceſſione Pontificum Romanorum ad laicales Principes, eiuſque priuatas perueniere, & in eorum patrimonio incorporatæ ſunt. Mo-

noch. *conſ. 576. n. 6. vol. 8.* Borrel. *de practicis Regis Catholic. cap. 13. n. 249. & conſ. 20. cent. 1.* Conar. *practicar. 33. n. 2.* Lalaſtre *de decimis quæſtio. cap. 2. n. 30.* Gutier. *practic. lib. 1. q. 14. n. 4.* Motta. *in compar. tract. p. 1. tit. 2. de iurisdict. omnium iudic. in prælud. n. 137.*

121 Quartus caſus eſt, quando iudex Eccleſiaſticus videt Clericum præparatum ad alterius damnum, vel iniurias, & eius Prælatus abeſt, nam tunc ſi ipſum Clericum alio modo compeſcere nequit, poteſt eumcapere, & ligare, eo tamen modo ſine vi eum ſuo tradat ſuperiori. *Sot. in cap. ſi cuerus, 2. de ſent. excom.* & ibi Abb. *n. 6.* Alciat. *n. 38.* Boſſius *de capturis n. 29.* Menoch. *de arbitr. caſ. 180. n. 20.* Bellet. *tit. de ſuper. ſpecie. quæſt. 8. n. 22.* Item lindex laicus, vel eius familia, poteſt clericum in flagranti delicto reperium capere, non tamen ad effectum puniendi, ſed tranſmittendi ad ſuum iudicem; vbi eſſet de ſigu ſuſpectus, glo. *cap. ſi iudex de ſent. excom. in 6.* Abb. in *cap. vt ſuna. de ſent. excom. num. 6.* Angel. *conſ. 118. prin.* Clar. *in §. fin. q. 38.* Oldan. *de iure ſiſci cap. 14. n. 140.* vbi ſubdit retentionem clerici extendi non poſſe in Argonia, vbi ra 24. *boras.* Idem dic de Monacho in flagranti repertO, Nauar. *in cap. non dicatis 13. qu. 3. n. 56.* Caſtrod. plura referens *ad decretal. collect. 66. n. 4.*

QVAESTIO XVII.

An iuſtitia generalis, ſeu legalis ſit virtus ſpecialis.

242 IVSTITIA prima diuiſione diuiditur in generalem, & particularem, generalis alio nomine vocatur legalis, & de hac, in hac q. eſt ferme, de partibus quarum, & de circa diuiſione dicetur poſtea, & de circa iuſtitiam legalem quæritur, an ſit virtus ſpecialis? Affirmat S. Tho. 2.2. q. 58. a. 6. vbi dicit: *Iuſtitia*

legalis dicitur ipſa virtus generalis in quantum ordinat actus aliarum virtutum ad finem ſimpliciter, quod eſt munus per imperium omnes alias virtutes: Sic enim charitas potuit dici virtus generalis inquantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum diuinum: ita etiam iuſtitia legalis eſt virtus generalis inquantum ordinat actus omnium virtutum ad bonum communi. Item *ergo charitas qua proximo diligimus ex preceptum obligatur, eſt quadam ſpecialis*

virtus secundum ſuam eſſentiam, ita etiam iuſtitia legalis, eſt ſpecialis virtus: ſecundum ſuam eſt entiam, ſecundum quod reſpicit communem bonum, vt proprium obiectum. Et ſic eſt in principe principaliter, & quaſi architectonice; in ſubditis autem ſecundarie, & quaſi adminiſtratiue. Eſt ergo per D. Thomam iuſtitia legalis ſpecialis virtus, quia habet obiectum ſpeciale, ſcilicet bonum commune: cuius obiectum principale eſt Princeps, quia Principis eſt reſpicere bonum commune, & ſecundariam ſunt ſubditi, quia ad ipſos pertinet id quod ad commune bonum ſpectat exequi. Princeps reſpicit commune bonum vt caput, ſubditi vt membra, & partes. Iuſtitia legalis eſt in Principe vt in capite, in ſubditis vt in membris, & partibus: & quia id quod magis ſpectat reſpicere ad commune bonum, quam ad membra, propteres iuſtitia legalis, que totius bonum reſpicit, principaliter ſubiectatur in Principe, ſecundario, & minus principaliter ſubiectatur in ſubditis: D. Thomam ſequuntur eius diſcipuli, Caiet. *in Comment. illud articuli*, Barnes *ibidem*, Argum. *ibidem*, & alij communiter. Vade explora manet ſententia Buridani *in 1. Ethic. q. 4.* & Andreæ de Vega *lib. 1. in Tridentin. cap. 3.* quatenus dicunt, quod iuſtitia legalis ſit complexio omnium virtutum particularium, propterea quod dicitur generalis.

243 Probatur 1. quod iuſtitia legalis ſit virtus ſpecialis ab alijs diſtincta. Illa eſt virtus ſpecialis, que habet obiectum ſpeciale, & ſpecialiter diuerſum ab obiecto omnium aliarum virtutum; ſed obiectum iuſtitiæ legalis eſt huiuſmodi: ergo iuſtitia legalis eſt virtus ſpecialis, ab omnibus alijs diſtincta. Maior nota eſt, omnis namque virtus, de potentia, in tantum eſt diuerſa, in quantum diuerſum habet obiectum; cum enim virtutum potentiæ ſint ordinatiuæ ab obiecto humanæ, ſequitur quod vbi ſunt obiecta formaliter diuerſa, debeant dari virtutes diuerſæ, imo eſt tanta vis formalium obiectorum, quod ſola diuerſitas formalis illorum, cauſat diuerſitatem non ſolum formalem in virtutibus & potentijs, vt-

rum etiam realem, vt patet de vero, & bono, quo duæ rationes inter ſeſe ſolum formaliter diſtinguntur, & tamen cauſant diſtinctionem realem: ſimiliter ne potentiis, ſcilicet in intellectu, & voluntate. Minor oſtenditur. Nam obiectum iuſtitiæ legalis eſt bonum communitatis, ſeu Reipublicæ, vt tale eſt, quod eſt omnino diuerſum ab obiectis formalibus aliarum virtutum: ad quod clare prænotandum additur à D. Thom. de charitate.

244 Probatur 2. quia iuſtitia legalis genere ſuo eſt virtus aliquo modo ſpecialis determinata, eo quod eſt eadem cum omnibus virtutibus collectiue ſumptis: ergo eſt virtus ſpecialis ab omnibus diſtincta. Quod iuſtitia legalis non ſit eadem cum aliqua virtute particulari, conſtat inductione per omnes virtutes hactenus adhuc tam; nam non eſt iuſtitia particularis, quia huius obiectum eſt bonum particulare, & illius commune, non eſt obedientia, non eſt Religio, non eſt pietas, non eſt amicitia, non eſt amor, ſeu charitas erga proximum erga, &c. Quod autem non ſit collectio virtutum, patet; quia hæc non reſpicit bonum commune.

245 Probatur 3. quia virtus, quæ verſatur circa bonum commune, diſtinguitur ab illa, quæ verſatur circa bonum particulare; ſed iuſtitia legalis verſatur circa bonum commune, & iuſtitia particularis, & alie virtutes reſpiciunt bonum particulare: ergo. Maior probatur exemplo virtutis medicinæ, quæ circa aegrotabile propriam verſatur, & particulare, & ſecundum eſſentiam diſtinguitur à prudentia politica, quæ verſatur circa aegrotabile politicum, ſeu commune ciuitatis, ſeu Reipublicæ, *ſic Philoſ. & Ethic. cap. 8.* S. Tho. 2. 2. q. 47. art. 1. & 2. & 10. Sed ſit autem notum, quod iuſtitia legalis regulatur à prudentia politica, & particularis, ac ſubinde omnes virtutes morales, regulantur à prudentia particulari.

§. I. Soluuntur argumenta in contrarium.

247 PRimum argumentum desumunt ab auctoritate Philosophi 5. *Ethic. cap. 5.* vbi iustitiam legalem non distinguit ab alijs virtutibus collectiuè sumptis, de ea namque in primis dicit, continere omnes virtutes; deinde asserit non esse partem virtutis; idest vnam speciem subiectiuam virtutis, sed esse virtutem vniuersam; & iniustitiam ei oppositam non esse partem vitij, idest speciale vitium subiectum vitio tanquam species sub genere, sed esse vniuersum vitium, seu aggregatum vitiorum. Resp. quod iustitia legalis dicitur continere omnes virtutes, esse omnes virtutes, esse aggregatum omnium virtutum, quia vt dicit S. Tho. *loco cit.* imperat omnium virtutum actus, dirigitque in bonum commune. Similiter iniustitia legalis dicitur vniuersitas vitiorum, seu vniuersum vitium, non quod nõ sit alicuius habitus specialis vitium, sed quia imperare potest omnia vitia, quibuscunque particularibus virtutibus opposita.

248 Secundum argum. est, quia obedientia generalis non est virtus specialis, sed est eadem essentialiter cum qualibet virtute speciali ergo etiam iustitia legalis erit idem cum reliquis virtutibus. Resp. negando antecedens loquendo de obedientia, qua obedimus quia nobis præcipitur, seu quia imperata facimus quia imperantur. Pro quo nota duplicem esse obedientiam, vnam inuolutam, seu imbibitam in omni virtute, & est illa qua iussa, seu imperata facimus ex quocunque motiuo, & hæc est sufficiens vt quis satisfaciat præceptis, satisfacit namque quis præcepto ieiunij ex quocunque motiuo ieiunet, satisfacit quis præcepto recitandi diuinum officiũ, audiendi sacrum, ex quocunque motiuo hæc præstet. Alia est obedientia specialis, seu quæ est virtus specialis, & est illa per quam iussa, seu imperata, seu mandata facimus, ex formali motiuo quod imperata sunt, & hæc virtus licet sit vnus habitus in specie, tamen quia potest sub illo motiuo imperare alia-

rum virtutum actus, ideo secundum hanc rationem dicitur virtus generalis. Pariformiter iustitia generalis est duplex, vna quæ imbibitur in omnibus virtutibus, quibus bonum commune ex quocunque motiuo respicimus, volumus, procuramus, & hæc non est virtus specialis, sed est omnium virtutum aggregatum; Altera est, per quam volumus bonum commune, respicimus, procuramus, sed ex speciali motiuo, qua bonum commune est, cuius Princeps est caput, & nos mẽbra, partes, seu ciues, & hæc est virtus specialis, cum habeat speciale motiuum, seu obiectum formale.

249 Tertium argumentum. Quia si daretur iustitia legalis, ab alijs virtutibus distincta, maximè vt respiceret, seu vt procuraret bonum communitatis; sed ad hoc non est necessaria; ergo. Maior nota est; minor ostenditur, nam non data, seu relegata, seu dempta iustitia legali ex vna parte, & ex alia admissis cœteris virtutibus, sufficientissimè, & perfectissimè bonum commune procuratur; & ex alia parte relegatis cœteris virtutibus, & data iustitia legali bonum communitatis non habetur, quia nisi dentur cœteræ virtutes, leges, & præcepta non obseruabuntur; obseruantur autem optimè per cœteras virtutes dempta legali iustitia. Resp. quod si hoc argumentum probaret, deberet excludi virtus obedientiæ specialis, quia per cœtera 8 virtutes leges, & præcepta sufficientissimè obseruantur: deinde dico, quod sicut præcepta per alias virtutes non obseruantur ex illo speciali, & nobilissimo motiuo quia præcipiuntur, ideo dari debet virtus specialis obedientiæ; ita licet per alias virtutes bonum communitatis respiciatur ex illis specialibus motiuis, non tamen ex hoc nobilissimo, quod est bonum commune respicere, qua commune est, quod est quid diuinum.

250 Quartum argum. Nam si ideo iustitia legalis est specialis virtus, quia respicit bonum communitatis, deberet etiam dari alia specialis virtus, quæ respiceret bonum familiæ, bonum conuentus,

seu

seu monasterij, & cuiuscunque particularis communitatis, quæ virtus subiectari deberet in Patre familias, in Prælato, in Præsidente principaliter, & quasi architectonicè, in alijs administratiuè. Hoc autem videtur falsum, cæteroquin deberent multiplicari iustitiæ legales ad multiplicationem communitatum; vnde qua parte quis est pars Regni, deberet per vnam iustitiam legalem respicere bonum Regni, ex qua parte est pars Prouinciæ, deberet habere aliam qua respiceret illam, & ex qua parte est pars ciuitatis, deberet habere aliam, qua bonum ciuitatis respiciat; & ex qua parte est pars familiæ, deberet etiam habere aliam, qua bonum familiæ vt tale respiceret. Idem dic de Religioso respectu totius Religionis, respectu Prouinciæ, & respectu conuentus. Respondetur non dari tot iustitias legales, sed vnam tantum, quæ omnia illa munia præstat, & respicit, & ad omnia inclinat secundum, quod prudẽtia, loci, temporis, personarumque circunstãtiæ dictant; vnde licet per pietatem familiæ bonum disponatur, dum pietas rectè disponit Parentes erga liberos, & liberos erga Parentes, non tamen sub ratione boni communis familiæ vt talis, sed sub ratione talis boni, nempe secũdum quod filius est aliquid Patris, sub qua ratione Pater tenetur prouidere filio, & filius tenetur obsequi Patri. Similiter, licet per illam œconomiam qua vir est ad vxorem, & vxor ad virum; Dominus ad seruum, & seruus ad Dominum sufficienter horum bona disponantur secundum illas particulares rationes viri, & vxoris, Domini, & serui, non tamen secundum rationem boni communis secundum quam inter istos vera iustitia dari potest. Vnde qua parte habent iura propria, & particularia, fundant iustitiam particularem, & ex qua parte fundant, seu habent bona communia, fundant iustitiam generalem, seu legalem; est autem perinde, quod ista bona sint solum duarum personarum, an plurium, cum duo sufficiant ad componendam, seu faciendam communitatem, vt alibi ostendo.

251 Quintum argumentum quia quælibet virtus particularis dum operatur in propria materia, operari potest ex formali motiuo boni communis; ergo ad hoc non requiritur necessariò iustitia legalis; Consequentia benè sequitur ex dictis, ad hoc enim solum ponitur iustitia legalis. Antecedens pluribus ostenditur 1. Ex Philosopho, nam 3. *ethic.6.* docet, quod *fortitudo versatur circa præclarissimam mortem*, idest, ex communi interpretum expositione, propter bonum commune oppetitam, & 4. *Ethic.* 2. docet, quod magnificẽtia facit magnos sumptus in Reipublicæ commodum. II. quia quælibet virtus ferri debet nõ solum in nudum suum obiectum, sed etiam in omnes circunstantias illius, vel saltem in præcipuas, sed præcipua circunstantia est bonum commune, ergo in hanc præcipuè ferri debet. III. quia alioquin sequeretur, quod virtus posset esse principium actus vitiosi: quod sic probo; nam si temperantia v. g. non respiceret bonum commune, posset quis eo tempore sumere cibum, quo arma sumenda essent, ob imminens Reipublicè periculum, hoc autẽ vitiosum esset, vt ex se liquet.

252 Resp. negando antecedens, ad 1. probationem, dico aliud esse, quod actus virtutum particularium cedant in bonum commune, & aliud est, quod fiant ex formali motiuo boni communis, primum est verum, secundum falsum. Aristoteles autem solum primum intendit locis citatis, non secundum, cum illarum virtutum motiua non sit bonum commune, qua tale, vt patet. Ad 2. dico, quod re vera quælibet virtus ferri debet in circumstantias sui obiecti, sed sub proprio, & formali motiuo, non sub motiuo alterius virtutis, & maximè superioris, & sic quælibet virtus dato, quod respiciat rationem boni communis, erit sub proprio, & formali obiecto. Ad 3. negatur sequela, non enim in ea circumstantia illa cibi, potusque sumptio, tametsi aliàs moderata sit, est moderata, cum sibi desit circũstantia tẽporis, tũ quia ille actus vitiosus est, qui est causa omissionis

sionis actus debiti, fuit enim nō eſt actus virtutis temperantiæ illa aliàs moderata cibi, potusque ſumptio, quæ fit quando factum eſt audiendum, ſeu quæ eſt cauſa omiſſionis facti ita non eſt actus virtutis eiuldem temperantiæ illa comeſtio, quæ fit, quando armā ſumenda ſunt pro patriæ defenſione,

§. II. Reſpondetur quibuſdam quæſtiis, ad iuſtitiam legalem pertinentibus.

253 QVæres 1. quodnam ſit obiectum materiale, & formale iuſtitiæ legalis? Reſpond. ex dictis eſſe bonum commune, ſeu communitatis, ita quod bonum cōmunitatis, vt ſic, ſit obiectū materiale, & bonum cōmunitatis vt talē, ſit obiectum formale difficultas eſſe poteſt, an iuſtitiæ legalis obiectum ſit ſolū reſpicere, procurare, velle bonum cōmunitatis, an etiam extendatur ad volendū bonum proprium partium? Pro quo obſerua: quod bonum partium, dupliciter conſiderari poteſt: vno modo, vt eſt bonum partium, vt ſic, alio modo, vt reddit in bonum totius: certum namque eſt, quod bonum ciuium, non ſolum eſt bonū illorum proprium, verum etiam eſt bonū totius ciuitatis, & Reipublicæ. Vnde ſingulorum diuitiæ ſunt bonum totius Reipublicæ, nobilitas ciuium eſt etiam bonū ciuitatis, prudentia ciuium, ſapientia doctrina, ſunt bona communitatis, ſicut fortitudo partium corporis, eſt bonum totius corporis. Iuſtitia ergo legalis reſpicit non ſolum bonum communitatis, vt ſic, verum etiam partium illius, prout bonum partium, eſt etiam bonum communitatis. Quocirca cum actus virtutum particularium ſint bonum partium, erunt etiam bonum communitatis, ac ſubinde hoc modo à iuſtitia legali reſpicientur.

254 Quæres 2. quare hæc virtus vocetur iuſtitia generalis, & legalis? Reſpond. in primis vocatur *iuſtitia*, quia nos diſponit, vt ius communitatis ſeruemus, & eſt ad alterum, & reſpicit æquale, &c. Vocatur *generalis*, quia bonum reſpicit generale, habet enim bonum commune, quia tale. Vocatur etiam generalis, quia generaliter quandam habet vim in cæteras virtutes moralēs cum poſſit earū actus tam interiores, quam exteriores imperare, prout ad bonum cōmunitatis facere poſſunt. Vocatur denique *legalis*, quia pro obiecto illud ipſum habet cuius gratia legem, & præcepta condunturi vel vocatur legalis quia leges, & præcepta facit, eſt enim lex, iuſtitiæ legalis actus, prout in legislatore reperitur.

255 Quæres 3. an iuſtitia legalis habeat veram, & propriam iuſtitiæ rationem? Certum eſt, quod iuſtitia legalis non habeat tam exactam iuſtitiæ rationem, quam eſt ea hoc ipſo, quod eſt ad alterum, ſecuti habet iuſtitia particularis, nam ratio alteritatis magis apparet inter particulares, inter ciuem, & ciuem, quam inter ciuem, & communitatem, nam inter ciuem cōmunitas, ita exactè dici poteſt alterum à ciue, ſicut totum non eſt alterum à parte. Tamen abſolutè loquendo iuſtitia legalis perfectam habet iuſtitiæ rationem, cum ex vna parte ſufficientem habeat alteritatem, & ex alia parte ille paruus defectus aliunde perfectiſſimè ſupleatur. Explicatur hoc, quia ad iuſtitiæ legalis actum nè requiruntur, fcilicet ratio debiti, ratio æqualitatis, & ratio alteritatis: ratio alteritatis ſufficienter habuntur in iuſtitia legali, quia licet communitas, non ſit propriè, & ita rigoroſè alterum à ciue, ex fictione tamen iuris eſt alterum, habens ſua bona, & iura diſtincta à bonis, & iuribus particularium; ratio etiam æqualitatis ſufficientiſſimè habetur inter communitatem, & ciuem, quia per iuſtitiam legalem reddit ciuis communitati quantum debet, & ad æqualitatem iuris ſpiritualis, & non rigoroſam reſpectiue ergo aliunde autem iuſtitia legalis maximè pro ſtatu quia habet obiectum dignius, & nobiliusmō diuinius, ſcilicet bonum cōmune.

256 Sed obijcies 1. quia ideo liberalitas non eſt vera, & propria iuſtitia, quia eius debitum non eſt propriè tale ſed ſic ſe habet iuſtitia legalis; ergo. Maior patet, quia liberalis tribuit de proprijs bonis, ſed aliàs indebitis, non debitis. Minor probatur, quia ciuis debet ſuæ ſuccurrit communitati indigenti ali-

Digitized by Google

tribuit ex proprijs bonis, & indebitis, & communitas alienabit ſuccurrit proximo? Item alienabit ſuccurrit non poſſit; ergo de bonis ipſius communitatis non ex proprijs, cum in caſu neceſſitatis ex iure alio ex certo ius habeam, omnia ſint communia. Reſpond. Concedo maiorem, negando minorem, ad probationem dico, quod dum caſu ſuccurrit communitati, caſu ſuccurrit ex debito proprio dicto, ad quod adimplendo compellitur poteſt, & licet in caſu neceſſitatis Republica habeat dominium aliunde ſuos bona cuiuſm, tamen hoc dominium aliunde non auferet dominium bonum ciuium, ſed bonum conſtituet, ut poſſint ad neceſſitatem ſuorum, quod & ciues retrahere, poteſt Republica eorum bonis uti, tanquam ſuperiis.

237 Obijcies 4. quia vera, & propria iuſtitia conſiſtit in hoc conſtituit, quod vnicuique, quod ſuum eſt; ſed iuſtitia legalis, quod ſuum eſt, vnicuique non tribuit, ergo. Minor probatur, quia non tribuit vnicuique, quod ſuum eſt, tenetur ad reſtitutionem, ſed ad hoc non ſtringit iuſtitiam legalem ergo communitatem non tenetur ad aliquam reſtitutionem; ergo non ſtatuit ordinem iuſtitiam. Item, quia non tenetur communitas in caſu neceſſitatis, ad aliam reſtitutionem, aliquo titulum, ſeu obligatam qua violat iuſtitiam communitatem, & diſtributionem. Reſpond. negando maiorem, ad probationem negatur Minor: obligatio namque reſtitutionis non reſpicit ex ea, quod non tribuatur vnicuique, quodcunque debitum, ſed debitum iuſtitiæ commutatiuæ: quoniam obligatio reſtitutionis oritur ſolum ex violatione iuſtitiæ commutatiuæ, non legalis, aut diſtributiuæ, aliquid inſtitia, iuſtitiæ commutatiuæ inquantum. Ratio à priori eſt, quia obligatio reſtitutionis oritur ſolum quando poteſtas ius habitum, perquem res ſit meum aut, non quando vnicuique ius habet de quod res non ſit communitas, quia tamen indigetur, non enim ex eo quod communitas indigeat, ciuium aggrauetur communitas, ſed tenentur conſimilem ciuium, ac proinde nulla erunt reſtitutionis obligatio.

238 Quares 4. an iuſtitia legalis ſit vna in ſpecie ſpecialis, aut in ſpecies ſubalternas? Reſp. eſſe vnam tantum ſpecie ſpecialem. Probatur, quia ſi iuſtitia legalis habet ſpecies ſibi ſubiectas, ſit maxime eſſe iuſtitia legalis prouinciæ, & prouinciæ in ſubditos, & Epiſcopi, ſed ſequens diſtinguitur tamen eſſe iuſtitia legalis, ſeu generalis ergo. Minor quoad primam partem probatur, quia iuſtitia legalis ita Principis, & ſubditos habet idem obiectum formale, ſcilicet bonum communitatis, quia autem vt idem obiectum habeat virtutes eſſe debet. Tum quia, ideo charitas eſt vna virtus, quia habet Deum Patrem, & ſubditis, quia in omnibus idem habet obiectum, quod eſt bonum proximi, ergo ex eius habitu legalis in omnibus idem habebit obiectum licet bonum communitatis, ſed non eſt ſufficiens reſpiciuntur. Quod autem Epiſcopi non ſit alia à iuſtitia legali patet, quia reſpiciunt idem bonum communitatis, ex quo ſequitur habet idem obiectum formale, licet habeat aliquid diuerſificans, non tamen eſſe iuſtitia nomque legalis ob bonum communitas excepiunt id, quod per virtutes legalis reſpicitur vt id reſpicit quod obiectum mente in legis, & Epiſcopi ſunt vtrique verba legis, ſed Epiſcopi mente poſſis, qua tenentur vocare ad Audiſ. D. Thoma notitur iuſtitia legali, quia hac tenetur ſe ſubiicere Principi habenti, quod ordinis legis exprimitur, at Epiſcopi, ſed non ſubiicit Principi habenti iuſtitiam legalem, quod eſt ſecundum mentem legis, ad hoc enim coprouincialem mater per ſonam requirunt.

239 Sed dices, vtcunque, quod iuſtitia legalis ſit vnica, ſpecies tamen ſubalternas diuerſæ, diuerſitate habeant obiectiua, nam illæ virtutes morales in vnoquoque caſu diuerſum habent obiectum, in intellectu correſpondens diuerſis virtutes à diuerſo requirunt, & propterea ſi Epiſcopi habent iuſtitia legalis, & Epiſcopi, ergo. Maior nota videtur: nam vna virtus vna habitualis virtutes reſpiciat & vbi ſingulares, quia ſpecies diuerſæ dari etiam debent plura regulares. Minor oſtenditur. Nam iuſti-

iustitiæ legali, quæ bonum respicit communitatis prout per verba legis significatur; regulatur per synesim, quæ vt docet S. Tho. 2. 2. *q.* 51. *art.* 3. & 4. iudicat de rebus agendis secundum leges, seu regulas communes: at Epichya regulatur per Gnome, quæ iudicat de ijsdē rebus agendis præter leges, seu regulas communes, scilicet per altiora, vniuersalioraque principia: vt docet S. Doctor ibidem; sed synesis, & Gnome sunt virtutes diuersæ, pertinentes ad prudentiam tanquam partes potentiales eiusdem, vt tradit idem S. Doctor ibidem; ergo. Resp. nullam esse implicantiam quominus vna, eademque virtus moralis in voluntate residens, secundum diuersa munia reguletur à duabus virtutibus intellectualibus, virtutes namque intellectuales, & maximè synesis, & Gnome, non vnam tantum regulant virtutem, sed omnes; nam temperantia secundum regulas communes regulatur à synesi, & secundum regulas altiores, seu secundum casus extraordinarios, regulatur à Gnome, & sic de alijs, ac proinde non sequitur, quod vbi sunt diuersæ regulæ, diuersa sint regulata.

QVAESTIO XVIII.

An iustitia particularis rectè in duas species diuidatur.

260 AFFIRMATIVE respōdet S. Tho. *q.* 61. *ar.* 1. & cum eo omnes eius discipuli, & expositores; sic enim fatur Doctor Sānctus. *Iustitia particularis ordinatur ad aliquam priuatam personam, quæ comparatur ad communitatem sicut pars ad totum. Potest autem duplex ordo attendi. Vnus quidem partis ad partem, cui similis est ordo vnius priuatæ personæ ad aliam. Et hunc ordinem dirigit commutatiua iustitia, quæ consistit in his quæ mutuo sunt inter duas personas adinuicem. Alius ordo attenditur totius ad partes. Et huic ordini assimilatur ordo rius, quod est commune ad singulas personas, quem quidem ordinem dirigit iustitia distributiua, quæ est distributiua communium secundum proportionalitatem; & ideo duæ sunt iustitiæ species, scilicet distributiua, & commutatiua.* Tres ergo ordines constitui debent; partium ad totum, & iste constituit iustitiam legalem, de qua q. præcedenti diximus. Totius ad partes, & iste constituit iustitiam distributiuam, & partis ad partem, & iste constituit iustitiam commutatiuam; & sic iustitia particularis rectè in duas species diuidetur, in distributiuam, & commutatiuam.

261 Sed dices, quare respectus partium ad totum constituit iustitiam legalem, seu generalem, & respectus totius ad partes constituit iustitiam distributiuam; quæ est species, seu membrum diuidens iustitiam particularem, & determinatam? Nam vniuersalitas non desumitur ab inferioribus ad superius; sed à superiori ad inferiora; quocirca prædicatio fit de inferioribus, non de superioribus. Vniuersale prædicatur de particularibus, non particularia de vniuersali. Respondetur quod non loquimur de vniuersali, seu generali, & communi in prædicando, sed in causando; est autem notum quod dirigere partes ad totum, seu ordinare bonum partium in bonum totius, seu in bonum commune, sit quoddam vniuersale in causando. Verum si loquamur de iustitia distributiua cum non respiciat bonum communitatis, sed bonum partium, seu particularium, particularis est in causando. Princeps enim per iustitiam distributiuam, bona distribuit communia partibus; & sic obiectum

Digitized by Google

per se inspectum à iustitia legali, est bonum commune, & bonum, quod respicit iustitia distributiua, est particulare, nempe partium; & sic rectè iustitia particularis, quæ bonum partium respicit, in distributiuam, & commutatiuam distermi-natur.

262 Quod autem iustitia distributiua, & commutatiua specie distinguantur; constat ex ratione allata D. Thomæ, quia distinctio habituum specifica, ex specifica obiectorum distinctione desumitur; est namque notum in Philosophia, quod habitus distinguantur per actus, & actus per obiecta, sed in Republica, duplex est iustitiæ obiectum, seu ordo à duplici iustitia inspectus, scilicet ordo totius ad partes, & ordo partium inter se se; & hi ordines specie distinguntur; ergo. Certè ordo totius ad partes, & ordo partium inter se formaliter, seu specificè distingui debent. Tum quia cum munus iustitiæ particularis sit tribuere cuique quod sibi debetur; & hoc debitum sit diuersum in iustitia distributiua, & commutatiua, non possunt non distingui iustitiæ istę. Quod autem debitum iustitiæ commutatiuæ, & distributiuæ sit diuersum, patet, quia debitum iustitiæ distributiuæ, est debitum rei non suæ, sed communitatis, ad quod partes ius habent; omnis namque pars habet ius ab bona communitatis; at debitum iustitiæ commutatiuæ, est debitum rei suæ; hæc autem debita omnino diuersa sunt. Tum etiam quia, ibi diuersæ virtutes poni debent, vbi sunt diuersæ difficultates; sed in Principe difficultas ad distribuendum bona communitatis, est diuersa ab illa quæ in partium commutationibus exercetur; ergo. Certè non non est multum difficile scire quod quis tenetur reddere, quod ab alio accepit, hocque exequi; at quod Princeps non vsurpet bona communia, sed distribuat, difficilius est. Tum denique, quia violatio iustitiæ commutatiuę obligat ad restitutionem, vt omnes tradunt, & ex infra dicendis constabit, non sic violatio iustitiæ distributiuæ, nisi in casu quo simul etiam iustitia commutatiua violetur. Vnde acceptio personarum opponitur iustitiæ distributiuæ, non commutatiuæ.

263 Obijcitur 1. quia iustitia commutatiua, & distributiua respiciunt eandem rationem formalem; ergo non distinguntur formaliter, seu specificè. Antecedens probatur, quia vtraque iustitia respicit hoc quod est reddere vnicuique, quod suum est, quod autem hoc fiat per Principem de bonis communitatis, vel per partem, est solum differentia accidentalis; ad eum modum quo differunt restituere famam, & diuitias, quod pertinet ad iustitiam commutatiuam. Respondetur negando antecedens. Ad probationem dico, quod reddere vnicuique, quod suum est, non est ratio specifica, & atoma, sed est ratio generica, & communis vtrique iustitiæ, quæ postmodum diuiditur per duas rationes assignatas, quæ sunt ordo partis ad totum, & partis ad partem, vt n. præcedenti dictum est.

263 Obijcitur 2. quia si ob aliquam rationem iustitia distributiua distingueretur à commutatiua, maximè quia iustitia commutatiua respicit ordinem partis ad partem, secundum iuris æqualitatem, non attenta personæ dignitate; iustitia vero distributiua respicit ordinem totius ad partes, attento personarum merito, & dignitate; sed hæc ratio est nulla, quia etiam iustitia commutatiua respicit personæ dignitatem, & meritum, vt constat in compensationæ iniuriæ, seu offensæ illatæ, quæ facienda est secundum personæ dignitatem, vt quantò persona offensa est dignior, tanto maior satisfactio fiat. Respondetur concedendo maiorem, modo postea explicando, & negando minorem; ad probationem de satisfactione pro iniuria illata dico, quod reuera fieri debet ad æqualitatem, & maior, vel minor pro dignitate personæ, sed iustitia commutatiua non respicit per se dignitatem personæ, sed per se respicit æqualitatem satisfactionis, cum æqualitate offensæ, licet aliàs dignitas personæ augeat offensam, maioremque faciat; quocirca iustitia commutatiua, in satisfactione offensæ respicit æqualitatem satisfa-

tisfactionis cum offensa, non curando de eo à quo offensa fit maior, aut minor.

§. *Vnicus, Quid de iustitia vindicatiua sentiendum sit.*

364 NOn leuis difficultas est, an iustitia vindicatiua sit species distincta à prædictis, an ad vnã prædictarum pertineat; nam videtur, quod iustitia vindicatiua sit species distincta à præcedentibus, non enim identificari potest cũ iustitia distributiua, cum hæc bona communia distribuat, illa delicta puniat; neque identificari potest cum iustitia commutatiua, quia hæc versatur inter partem, & partem, iustitia vero punitiua in solo Principe, vel iudice habente publicam auctoritatem exercetur.

265 Dominicus Soto *lib. 3. de iustitia, q. 5. art. 1. ad 3.* dicit, quod iustitia vindicatiua duobus modis considerari potest, primò secundum quod respicit bonum commune, ad publicam iustitiam; pertinet enim ad bonum commune, quod publica fiat iustitia, quod delicta puniantur, vt sic Respublica pacificè viuat, & hoc modo, dicit, quod iustitia vindicatiua est actus elicitus à iustitia commutatiua, & imperatur à iustitia legali, quæ est in Principe, & ministris illius. Secundò consideratur respectu personæ particularis, quatenus ordinatur ad tollendam iniuriam, ad reparandum nocumentum, quod parti læsæ illatum est, & hoc modo non solum est in Principe, verum etiam in ciue, qui iniuria affectus fuit, cui licitum est petere vindictam, seruato iuris ordine, modo, & ordine debitis, vt iniuria, vel damnum illatum compensetur, & hac ratione non est actus iustitiæ, sed specialis virtutis, quę sumit nomen iustitiæ cum addito, scilicet vindicatiuè, & reduci potest ad iustitiam commutatiuam. Soti ratio est, quia Respublica per punitionem, seu vltionem æqualem delicto, suum recuperat honorem, & malefactori reddit æquale, & sic hoc modo punitio est actus elicitus à iustitia commutatiua; ceterum quando persona priuata vindicat, nihil omnino recipit, aut recuperat, nec reddit malefactori æquale, sed malefactor ipse est qui recipit, & patitur. Sed non video veritatem secundi dicti Soti, quia vltio, seu vindicatio non solum est in Principe, seu iudice, publica auctoritate puniente, sed etiam in ciue petente iuridicam illatæ iniuriæ vltionem, & æqualitatem; cum enim ista petitio iustæ vltionis, seruato iuris ordine, non sit pura defensio, nec vindicta priuata, erit actus iustitiæ, cum petat restitutionem in integrum iuris læsi. Deinde videtur falsum, quod petens vindictam iuridicam iniuriæ, vel damni sibi illati, nihil recipiat, nihil acquirat, cum hoc modo recuperet honorem amissum; cæteroquin si honor amissus per iniuriam receptam per viam iustitiæ acquiri non posset, ad particularem vindictam accederent homines.

266 Hac ergo Soti sententia reiecta, dico, quod iustitia vindicatiua siue in iudice vindicante, & puniente, siue in ciue punitionem petente, est idem cum iustitia commutatiua, ac proinde punitio in iudice, & punitionis petitio in ciue, seu in parte læsa, sunt actus iustitiæ commutatiuè. Prima pars probatur. I. ex D. Th. 2. 2. *qu.* 108 *art.* 2. *ad* 1. vbi dicit. *Punitio peccatorum secundum quod pertinet ad publicam iustitiam, est actus iustitiæ commutatiuè.* II. Quia iudex tenetur ex iustitia commutatiua seruare ciues immunes ab iniurijs, à furtis, &c. taliter, quod si dicta, & similia mala in Republica crebro fiant, tenetur ad damnorum restitutionem, ad hunc enim finem alitur, & stipendia recipit à Republica. III. Quia iudex ex officio, ac proinde ex iustitia commutatiua tenetur prospicere non solum bono publico, seu communi, verum etiam tenetur seruare immunes ciues ab iniurijs, à damnis à nocumentis; ergo dum punit malefactores exercet actum iustitiæ commutatiuæ, per hũc enim actum reddit publicõ, & priuatis, quod ex officio debet.

267 Obijcies 1. quia S. Thom. *infra qu.* 80. *art.* 1. reponit iustitiam vindicatiuam inter partes potentiales iustitiæ, sicut &

Religionem, pietatem, &c. ergo non est iustitia cum commutatiua identificata; eo namq; ipso, quod iustitia vindicatiua ponitur inter partes potentiales, excluditur à partibus quæ subiectiuæ vocantur, ac proinde excludetur à iustitia commutatiua. Resp. D. Thomam ibi non loqui de iustitia vindicatiua prout exercetur à iudice, & prout exercetur à parte læsa, sed prout exercetur ab alijs personis priuatis, vt contingit quando aliæ personæ priuatæ petunt à iudice vindictam iniuriarum, v.g. alijs personis illatarum, & hæc iustitia communi nomine vocatur vindicatiua, & est pars potentialis iustitiæ propriæ dictæ, sic habet idem S. Doctor loco n. precedenti citato; vbi post verba relata subdit. *Secundum autem, quod pertinet ad immutationem alicuius personæ singularis à qua iniuria propulsatur pertinet ad virtutem vindicationis.* Ratio autem ob quam iustitia vindicatiua hoc modo considerata, non est propriè virtus, est, quia non respicit debitũ legale, illud scilicet ad quod persoluendum potest quis lege, vel iure compelli: sed persona, quæ aliquem læsit in fama, non potest compelli ab illa tertia persona, nec illi per punitionem aliquid aduenit, nihil iste recipit, nihil recuperat, vti facit persona læsa, ergo.

268 Obijcies 2. quia iustitia vindicatiua si cum commutatiua identificaretur, deberet esse iustitia propriè dicta; sed non est; ergo. Minor probatur; quia illa est iustitia proprie dicta, quæ respicit æqualitatem debitam iuri alterius; atqui iustitia punitiua non est talis; ergo. Minor ostenditur; nam pœna quæ reo à iudice infligitur, non est æqualis iuri eiusdem rei, quia reus nullum habet ius ad pœnam; si namque ius haberet, fieret sibi iniuria si sibi condonaretur. Resp. quod licet reus non habeat ius ad pœnam, ac proinde nõ fiat ei iniuria si laxetur, habet ius Respublica, cum per reorum delicta offendatur, & si pœna dimittatur fit sibi iniuria; habet etiam ius ad pœnam pars læsa, quæ etiam offendetur, si indebitè à iudice relaxetur.

QVAESTIO XIX.

Quodnam sit medium iustitiæ distributiuæ, & commutatiuæ.

269 MEDIVM iustitiæ distributiuæ accipitur secũdũ proportionem geometricam, hoc est secundũ æqualitatem proportionis personæ ad rem, quæ distribuitur; sic S. Tho. *q.* 61. *art.* 2. vbi dicit. *In iustitia distributiua non accipitur medium secundum æqualitatem rei ad rem, sed secundum proportionem rerum ad personas, scilicet, sicut una persona excedit aliam, ita etiam res, quæ datur vni personæ, excedit rem quæ datur alij. Et ideo dicit Phil. quod tale medium est secundum geometricam proportionalitatem, in qua attenditur æquale non secundum quantitatem, sed secundum proportionem. Sicut si dicamus, quod sicut se habet 6. ad 4. ita tria ad duo, quia vtrobique est sesquialtera proportio.* Ratio autem quare iustitia distributiua respicit medium proportionis, hocque sit illius obiectum formale, est, quia in iustitia distributiua intantum dispensatur aliquid ciuibus, inquantum est illis debitum; seu inquantum bonum totius, seu communitatis, est debitum partibus; sed id, quod est totius, & debitum partibus est maius, vel minus, secundum maiorem, vel minorem principalitatem in toto; ergo bonum totius distribui debet non secundum æqualitatem rei ad rem, sed secundum proportionem; ac subinde iustitia distributiua habebit respicere medium

dium proportionis, seu geometricum. Sicut enim in corpore naturali cibus non æqualiter singulis partibus distribuitur, sed singulis secundum dignitatem, vel exigentiam ita in corpore ciuili, scilicet Republica, vel communitate, bona communia distribuit debent secundum proportionem, secundum maiorem, vel minorem dignitatem, secundum maiorem, vel minorem necessitatem, &c.

270 Medium iustitiæ commutatiuæ, acceptum secundum proportionem arithmeticam, hoc est secundum æqualitatem rei ad rem. S. Tho. loco citato, sic eò ludens de iustitia commutatiua. *Et ideo oportet aliquam rem esse, vt quanto ille plus habet, quam suum fit et eo, quod ei alterius, tantundem reddituat ei cuius est. Et sic fit æqualitas secundum arithmeticam mentionatam.* Rationem affingat S. Doctor, quia in communitionibus, id quod perfonæ datur, datur propter rem eius, quæ accepta est, vti videre est in emptione, & venditione; ac proinde necessarium est adæquare rem reiqui quantò quis plus habet, vel recepit, tantò plus restituat.

271 Pater Suarez *in opuſc. 2. tract. de iuſtitia ſect 3. n. 14.* relicto communi modo explicandi differentiam inter iustitiam distributiuam, & commutatiuam per proportionem geometricam, & arithmeticam, aliam inuenit, seruando, quod in vniuersum duplex est ius. Vnum, est proprium dominium rei, vel ei æquiualens. Alterum nec est dominium rei, nec ei æquiualens. Medium, seu obiectum, & actus iustitiæ commutatiuæ verſatur, circa primum; circa secundum verſatur iustitia distributiua. Primum ius, & ex Suarez explicari potest; vt ille illud, quod est proprium dominium illius rei, ad quã pertinendam, vel recipiendam, quis ius habet, huius generis est ius, quod quilibet habet retinendi rem suam, quam possidet, vel eam recuperandi, seu accipiendi, si per furtum ablata fit. Aliquando non est proprium dominium rei prædictæ, eſt tamen ius illi dominio æquiualens, quia, tanti æstimatur, quanti dominium ipsum, cuiusmodi est ius, quod alicui competit super re empta, traditione non secuta; hoc enim ius, quod quis habet super re empta, antequam traditur, non eſt ius rei, sed eſt ius ad rem, seu eſt ius dominij, quod tanti æstimatur, quantius dominij, ac proindeius ad rem habendã, eſt æquiualens dominio rei possessæ; nam tanto pretio æstimatur, & venditur eqnus iam possessus, ac nondum traditus, seu possidendus: ius namque dominij valoris decem auterum, valet decem aureos, & ius ad possidendam rem valoris 10. aureorum, valet 10. aureos. Et hoc ius respicit iustitia commutatiua.

272 Verùm iustitia distributiua, non respicit ius proprium, quod eſt ius in re, nec ius æquiualens, quod eſt ius ad rem, sed aliud non ita proprium, nec ita rigoroſum, sed aliud fundatum in quadam dignitate, seu conditione personæ, quæ eſt pars alicuius communitatis, cui ratione huius dignitatis, seu conditionis, & iuris ex ea orti debetur aliquid ex bonis communitatis, seu publicis proportionatum ipsius dignitati, seu conditioni. Hoc autem ius ad habendum hoc aliquid communitatis, non eſt illius dominio æquiparet, cum illud non ſit ſub dominio talis personæ, nec fortè vnquam fuerit; nec etiam eſt tali dominio æquiualens, cum iste ad illud ius non habeat ratione dominij, quod habuerit, vel ratione alterius rei, quã dederit, vel promiſerit ad illud comparandum; aut quia detrimentum patiatur in rebus propriis, ſi illud non detur. Hoc exemplo manifeſtat; nam ſi quis beneficium petat cum aliis, quibus dignior ſit, ius habet ad illud poſſidendum, quod non habet ex eo, quod eius dominium actu ſit: vel habuerit aliquando, vel rei alterius æquiualentis, quam dederit pro beneficio comparando, ſed quia ratione maioris dignitatis ipſe præ aliis competitoribus magis proportionatus eſt.

273 Nihilominus non eſt recedendum à communi modo explicandi differentiam iuſtitiæ commutatiuæ, & diſtributiuæ, quod ſcilicet iuſtitia commutatiua reſpiciat æqualitatem arithmeticam;

& diſtributiua Geometricam, vt ex Philoſophio docet S. Tho. & ex vtroque omnes Theologi excepto Suario. Pro quo nota, quod iuſtitia particularis generice ſumpta, prout participiat à communitate, & diſtributiua habet pro obiecto adæquate ius alterius, ſeu habet conſiſtere æqualiter cum iure, vt ex dictis ſupra conſtat. Æqualitas autem duplex eſt. Vna Arithmetica, Geometrica alia, æqualitas arithmetica eſt propria iuſtitia commutatiuæ, & Geometrica diſtributiuæ. Quod vt intelligas aduerte, quod æqualitas arithmetica, quæ vnius ad vnum dicitur, ea eſt, quæ eſt inter res ſimplices. At Geometrica quæ vocatur æqualitas proportionis, & ſecundum proportionem dici ſolet, illa eſt, quæ inter duas proportiones reperitur, vti eſt illa, quæ eſt inter duo ad ſex ex vna parte, & quatuor ad duodecim, ſeu inter duo ad quatuor, & tria ad ſex, qua enim proportione quatuor excedit duo, eadem ſex excedit tria: ita priſi ornitur eadem proportione, qua duo, plurefiat perſonæ, quibus diſtributio bonorum communium facienda eſt, ad inuicem comparantur, eadem proportione bona diſtri buibus debenda ita quod ſi perſonæ ſint in dignitate, ſeu titulo parcs, æqualia ſingulis bona diſtribuantur. Quod ſi ſint inæquales, ſecundum æqualitatem diſtributiuam, quæ vnius ſi inæqualitas ſit in duplo, vel in triplo, eadem proportione debent bona diſtribui.

274 Hæc Geometrica proportio facilius ſeruari poteſt, quando bona diſtribuenda diuiſibilia ſunt, & partibilia; indiuiſibilia, vt contingit quando vnica dignitas, ſeu officium, ſeu beneficium eſt conferendum, quomodo namque tunc Geometrica æqualitas ſeruari poſſit cum vni ſolum conferendum ſit pro multis competentibus? Dico, quod tunc ſpectari debet competentium dignitas, & vna cum alcra conferri debet, & videndum eſt, an ſit æqualcs, an vna ſit maior alia; ſi vna ſit maior, illi beneficium conferri debet, cuius eam ceſſant aliorum iura; nullum namque tunc aliud ius habent, niſi vt non præteretur, ſed eorum iura examinentur, & ſi minora recte iudicentur, iure excludantur. Quod ſi æqualia iudicentur, vel curet conferentium arbitrium, vel vni eſt beneficium conferendum, & alteri aliud emolumentum.

275 Hanc, & communem iuſtitiæ diſtributiuæ, & commutatiuæ explicationem tradit expreſſe Ariſtoteles 5. *Ethic.* cap. 3. & 5. Tho. *dicto art. 2. in corpore & ad 2.* vbi dicit. *Forma generalis iuſtitiæ eſt æqualitas, in qua conuenit iuſtitia diſtributiua, cum commutatiua: in qualitatem inuentur æqualitas ſecundum proportionalitatem Geometricam, in alia ſecundum arithmeticam.* Nec inuenies Suarez apud Ariſtotelem, nec apud S. Thomam ſuam illam diſtinctionem duplicis iuris, vnius, quod eſt proprium dominium rei, aut ei æquiualens, & alterius, quod nec eſt proprium dominium rei, nec ei æquiualens; & quod illud priusſit obiectum iuſtitiæ commutatiuæ, & hoc diſtributiuæ.

276 Nec poſſibile ſite due iuſtitiæ per illa diuerſa iura à Suarez introducta diſtingui ſpecie, quod probo 1. nam vt docet S. Thomas in. præcedenti citatus, natura, ſeu eſſentia iuſtitiæ particularis prout eſt genus ſpecificandi à ſuis ſpecibus, ſcilicet à commutatiua, & diſtributiua, per æqualitatem, tanquam per obiectum conſtitutiuum, iuxi alterius debitum; ergo eius ſpecies conſtitui debent per diuerſam æqualitatem. Antecedens eſt certum; conſequentia bene ſequitur, nam ſpecies ſpecie diuidunt genus; ita enim ſpecierum diuidere debent obiectum generis, & ſic cum obiectum generis ſit æqualitas iuxi alterius debitum, ita obiecta ſpecierum debent eſſe diuerſæ æqualitatis, alterius iuxi debitæ, quæ alia non, ſunt niſi arithmetica, & geometrica.

277 Probo 2. quia iuſtitia commutatiua, & diſtributiua nequeunt ſpecie diſtingui per illam iuris diuerſitatem quam inuenit Suarez: ergo diſtingui debent per æqualitatem Arithmeticam, & Geometricam

tricam explicatam. Consequentia benè sequitur, non enim aliud affignari potest per quod duæ illæ iuſtitiæ diſtinguantur. Antecedens probatur, nam iis quod per illum auctorem ſpectat iuſtitia diſtributiua, non eſt omnino diuerſum ab illo, quod ſpectat iuſtitia commutatiua; ergo nequicquam per illa diſtinguntur. Antecedens oſtenditur, nam ius, quod ſpectat iuſtitia commutatiua eſt dominium proprium, aut æquiualens; ſed etiam dominium, quod ſpectat iuſtitia diſtributiua eſt proprium, aut æquiualens; ergo. Hæc minor oſtenditur, nam tanti valet ius, quod ſpectat iuſtitia diſtributiua, quanti valet illud, quod ſpectat commutatiua; tanti namque valet ius, quod habet miles ad ſuam ſtipem communiter ſoliitam, quanti valet eadem pars apud illum qui habet dominium proprium; tanti valet ius, quod habet ciuis ad ſuam partem quæ illi contingere debet ex diſtributione ſeu partitione bonorum communium, quanti valet in ſe eadem pars.

278 Obiicitur 1. quia iuſtitia particularis generice ſumpta non cõſtituitur per æqualitatem iuxta alterius debitum; ergo neque eius ſpecies ſcilicet iuſtitia commutatiua, & diſtributiua diſtingui poſſunt per æqualitatem Arithmeticam, & Geometricam. Conſequentia nota eſt; antecedens oſtenditur, quia conſtituere æqualitatem poteſt etiam alia virtutis moralis comitans, nam etiam miſericordia tantum tribuere poteſt, quantum indigenti eſt neceſſarium. Reſpondetur negando antecedens, conſtituere namque æqualitatem iuxta alterius debitum nulli virtuti à iuſtitia conuenit. Nam licet miſericordia conſtituere poſſit quandam æqualitatem cum indigentia alicuius, hæc tamen non eſt ex iure debita, ſed ex charitate, ſeu miſericordia.

279 Obiicitur 2. quia ſi iuſtitia diſtributiua conſtituereetur per æqualitatem Geometricam, futurum eſſet, vt nullus exerceretur actus iuſtitiæ diſtributiuæ, in quo æqualitas Geometrica non exerceretur; ſed dantur actus iuſtitiæ diſtributiuæ in quibus æqualitas Geometrica non exercetur; ergo æqualitas Geometrica non eſt obiectum, ſeu non inſpicitur à iuſtitia diſtributiua, nec per illam conſtituitur. Minor probatur. Nam actus quo beneficium vnicum digniori conferitur, cæteris comperiotibus minus dignis neficiis, eſt actus iuſtitiæ diſtributiuæ: item eſt actus iuſtitiæ diſtributiuæ beneficij, vel officij collatio facta digno, quando nullus alius comperitotes, & tamen tunc non exercetur æqualitas Geometrica, hæc namque æqualitas exerceri non poteſt niſi ad minus fint duæ perſonæ quibus diſtributio fieri poſſit, & tres diſtantes ſubiectum duobus ſit partibus. Reſpondetur concedendo maiorem, & negando minorem, ea namque ipſa, quod actus iuſtitiæ diſtributiuæ exerceatur, deſet reſpicere æqualitatem Geometricam. Ad 1. exemplum, quo vnicum beneficium digniori conferitur, cæteris comperiotibus minus dignis relictis, quod ſcilicet tunc exerceatur actus iuſtitiæ diſtributiuæ, & tamen non exerceatur æqualitas Geometrica, quia non exercetur diſtributio pluribus, dico, quod etiam in hoc caſu exerceatur actus æqualitatis Geometricæ, eo modo quo exercent poteſt de re indiuiſibili, vt iam explicatum eſt n. 274. Maior difficultas eſt de ſecundo exemplo, quando vnicum beneficium, à vel officium vni digno conferitur, nullo exiſtente competitore, propter rationem allegatam, quia æqualitas Geometrica non poteſt plures exercere; poteſt. Aliqui dicunt, quod in hoc caſu ea collatio eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, & ſi beneficium tunc negaretur, committeretur peccatum contra iuſtitiam commutatiuam inducens obligationem reſtitutionis. Nihilominus puto; quod etiam in hoc caſu intercedat actus iuſtitiæ diſtributiuæ, & ſic ſeruetur æqualitas, quia licet non intercedant plures perſonæ, intercedunt tamen æqualitanter, eo quod ita tunc temporis beneficium conferitur vni, abſque eo quod aliorum reſpectus habeatur, quia non ſunt; & ſi eſſent, haberetur.

280 Obiicitur 3. quia iuſtitia commu-

mutatiua exercet aliquos actus aequalitatis Geometricæ; ergo non diſtinguitur per hanc æqualitatem à iuſtitia diſtributiua. Conſequentia nota eſt; antecedens oſtenditur nam quando datur, ſeu diſtribuitur pauperibus pecunia in teſtamento legata, vt cum 100. ſcuta redigantur à teſtatore diſtributiuè in certos pauperes pro illorum inopia, nunc ea diſtributio eſſet actus iuſtitiæ commutatiuæ, & tamen ſeruatur æqualitas Geometricam, cum diſtributio fiereſecundum æqualitatem proportionis, ſeu ſecundum cuiuſque indigentiam; ergo. Quod autem ea diſtributio ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ, patet, quia ſi hæres grauatus ad diſtribuendà illa centum, pauperibus, & non diſtribueret, teneretur ad reſtitutionem, ac ſubinde violari deberiuſtitia commutatiua, ex cuius ſolum violatione oritur reſtitutionis obligatio. Similiter actus quo reddituriuſ, quod eſt debitum ex contractu ſocietatis, eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ, cum inducat obligationem reſtituendi, & tamen ea redditio ſit per æqualitatem Geometricam cum ſint ad proportionem illius, quod ſinguli conferunt in ſocietatem. Item eſt actus iuſtitiæ commutatiuæ actus ille, quo debitor impotens ſoluere integrè ſuis creditoribus, ſoluit ſolum aliquid ad ratam debitorum, vt plus ſoluat cui plus debet, & minus cui minus, &c. & tamen vt ex ſe ſiquet, in hac ſolutione ſeruatur æqualitas Geometrica. Igitur illa, & ſimiles actus ſeruant diſtributionem Geometricam, vt patet, & tamen ad iuſtitiam commutatiuam pertinent, non tamen ob reſtitutionis obligationem, verum etiam, quia hæc æqualitas non fit ex bonis communibus, ſed ex particularibus, & debitis vel ratione mutui, vel ratione contractus, vel contractûs, vel damni illati, &c. Tum quia illi actus non verſantur circa materiam iuſtitiæ diſtributiuæ ſed commutatiuæ, cum non ſint bona communia, ſed propria. Tum etiam quia in illis diſtributionibus non ſeruantur reſpectus dignitatis, vel conditionis perſonæ, ſed ſeruatur reſpectus obligationis. Tum denique quia loquendo de certis actus negari nullatenus poteſt, quin ſit actus iuſtitiæ commutatiuæ, quia ex eadem virtute oritur obligatio reſtitutionis, ſeu ſolutionis debiti in parte, ex qua oritur obligatio reſtitutionis in toto; ſed obligatio qua debitor tenetur ſoluere totum bonum creditoribus oritur ex iuſtitia commutatiua; ergo etiam obligatio reſtituendi, vel ſoluendi partem, & pro poſſe, ex eadem iuſtitiæ commutatiuæ virtute.

281 Reſp. negando antecedens, implicat enim, quod iuſtitia commutatiua exerceat actus iuſtitiæ diſtributiuæ ac proinde, quod reſpiciat æqualitatem Geometricam; quoniam illi tres actus enumerati ſunt proprié actus iuſtitiæ diſtributiuæ, non commutatiuæ. Ad I. probationem de obligatione reſtituendi, dico, quod hæc obligatio non oritur ex ipſo actu iuſtitiæ diſtributiuæ exercito, ſed iniuſtitia commutatiua, quoniam hæres non diſtribuens 100. ex obligatione teſtatoris, & peccat contra iuſtitiam diſtributiuam, & peccat contra iuſtitiam commutatiuam, & ad reſtitutionem obligatur. Peccat contra iuſtitiam diſtributiuam, quia non diſtribuit illa 100. vt debet, ſeu quia non ſeruat æqualitatem, quam ſeruare deberet, dando ſingulis ex proportionem indigentiæ. Peccat contra iuſtitiam commutatiuam, ac ſubinde tenetur ad reſtitutionem, quia retinet res alienas inuito Domino, ſelicet teſtatore.

282 Ad illud, quod dicitur, quod illi actus enumerati pertineant ad iuſtitiam commutatiuam, quia illa diſtributio non fit ex bonis communibus, ſed ex particularibus, & debitis, vel ratione mutui, vel ratione contractûs, &c. Dico, quod iuſtitia diſtributiua reſpicit formaliſſimè ipſam æqualitatem Geometricam in diſtributionibus, & licet bos communiter ſit in bonis communibus, tamen ſi etiam aliquando in bonis particularibus, modo in ipſis attendatur ratio æqualitatis Geometricæ. Vnde licet illa bona ſint alia debita ex mutuo, vel ex contractu, vel alia ratione, modo in diſtributione reſpi-

Digitized by Google

ciatur

ciatur æqualitas Geometrica, semper intercedet actus iustitię distributiuæ, licet secundum aliam rationem posset inuolui iustitia commutatiua, & actus eius. Hinc colliges falsum esse quod docet Molina, *de iust. disp.* 12. & 1. *p. qu.* 21. *art.* 1. quod scilicet omnis obligatio orta ex contractu, sit ex iustitia commutatiua; nil enim prohibet, quod persona priuata cum multis sic contrahat, vt ab illis aliquid honoris, aut commodi recipiat, & ipse vicissim se obliget ad diuisionem bonorum suorum illis faciendam secundum æqualitatem Geometricam. Similiter nil prohibet quin Princeps, vel Dux sic cum suis militibus paciscatur, vt obligetur ad omnia spolia, quæ ab hostibus detrahentur, iuxta æqualitatem Geometricam diuidenda inter ipsos; quę obligationes ex contractu oriuntur, & distributiuam iustitiam sequuntur.

283 Ad 2. quod ibidem additur, quod scilicet illi actus non sint iustitiæ distributiuæ, sed commutatiuæ, quia in illis non seruatur respectus dignitatis, & conditionis personæ, sed obligationis. Dico, quod etiam in illis seruatur respectus conditionis personæ, maximè cum nomine conditionis personæ veniat etiam titulus ratione cuius pecunia, vel res alia quæcunque distribuenda est; quanto namque maior est titulus, tanto plus dari debet. Et hæc solutio colligitur ex S. Doctore, dum in articulo vult titulum distributionis Geometricæ esse vel nobilitatem, vel diuitias, vel virtutem, &c. Ad illud, quod addebatur de tertio actu relato, quod speciali modo debeat esse actus iustitiæ commutatiuæ, quia ex eadem virtute oritur obligatio restitutionis in parte, & in toto, &c. Dico, quod solutio in integrum totius debiti semper est actus iustitiæ commutatiuæ; sicut etiam restitutio in partem, quando nil aliud attenditur nisi ius creditoris cui debitum in partem soluitur; potest tamen esse actus iustitiæ distributiuæ quando non solum spectatur ius creditorum, verum etiam ipsi creditores spectandi sunt, & comparandi, vt pro quantitate iuris cuiusque fiat solutio, tunc enim cum maior, aut minor debiti solutio fiat secundum diuersa cuiusque iura, fit solutio secundum æqualitatem Geometricam.

§. *Vnicus ponuntur duæ difficultates; vna an materia vtriusque iustitiæ sit diuersa; alia, an iustum simpliciter, sit idem, quod contra passum.*

284 AD primam difficultatem resp. cum D Thom. *art.* 3. *d. qu.* 61. quod iustitia distributiua, & commutatiua habent eandem materiam rem tam, sed diuersam proximam. Quod habeant eandem materiam remotam, patet, quia cum vtraque iustitia versetur circa operationes exteriores, quæ ad alterum sunt, debent in aliquo conuenire, & in aliquo discrepare; & sic habent materiam remotam in qua conueniunt, & sunt illæ res quæ distribuuntur, & commutantur, vti est pecunia, oleum, triticum, &c. & habent materiam proximam in qua distinguuntur, scilicet ipsa distributio, & commutatio. Materia ergo proxima iustitiæ distributiuæ, est distributio rerum illarũ, quæ illis non debentur quibus conferuntur, nisi ea ratione, quia sunt pars communitatis, cuius sunt bona distributa. Et materia proxima iustitiæ commutatiuæ est illarum rerum commutatio, quæ sunt alicui debitæ tanquam illius proprię.

285 Ad 2. difficultatem, an iustum simpliciter, sit idem quod contra passum, affirmatiuè respondebant Pythagorici, & Rhadamans legislator apud Aristotelem, 5. *Ethic. cap.* 5. Nil autem aliud est contra passum, quam pati idem, quod quis intulit, ita quod eadem mensura mensuretur, qua metitus est alios: vt qui percutit, percutiatur; qui occidit occidatur, qui furatur, totidem ab eo surripiantur, &c. Hoc indiscriminatim dicebant illi, ac proinde absolutè affirmabant, quod contrapassum erat iustum formaliter, & simpliciter, & æquale secundum iustitiam commutatiuam. Verum Aristoteles loco citato oppositum ostendit, quod scilicet

contrapaſſum non ſit ſemper iuſtum formaliter, & ſimpliciter. Nam ſi Princeps percutiat ſubditum plebeum, iuſtum non erit quod ſecundum æqualitatem, ſeu eodem modo percutiatur. Similiter ſi plebeus percutiat Principem, non ſufficiet vt fiat iuſtum, quod ipſe eodem modo percutiatur, ſed multo maiori pœna plectendus erit; ac proinde contrapaſſum eo modo quo abſolutè à Pythagoricis ponebatur non eſt ſemper iuſtum formaliter, & æquale ſecundum iuſtitiam commutatiuam. Item ſi fiant duæ operationes malæ, ſed vna voluntaria, vt homicidium voluntarium, altera inuoluntaria, vt homicidium inuoluntarium, & vtrumque eadem pœna mortis puniretur; tunc eſſet idem contrapaſſum, & tamen non eſſet idem iuſtum ſimpliciter. Idem tradit S. Doctor *d.q.61. ar.4.* Vbi ſequentia notat.

286 Primum, quod contrapaſſum idem eſt, quod æquale ſecundum recompenſationem paſſionis ad actionem præcedentem, quod proprijſſimè inuenitur in actionibus, & paſſionibus iniurioſis perſonarum, iuxta illud Exod. 21. *Oculum pro oculo, dentem pro dente*. Secundum, quod contrapaſſum reperitur ſecundariò etiam in bonis fortunæ, vnde qui rem alienam furatur, vel damnum quodcunque intulit, debet æquale damnum ſuſtinere, ſeu debet tantum damnificari, quantum damnificauit. Tertium, quod contrapaſſum transfertur etiam ad commutationes, in quibus eſt vtriuſque actio, & paſſio. Quartò dicit quod ſi contrapaſſum ſit idem pati in ſpecie, quod tu alteri feciſti, tunc iuſtum, & contrapaſſum non ſunt ſemper idem formaliter, vt oſtendunt exempla n. præcedenti allata. Quintò dicit, quod ſi contrapaſſum ſit pati, & agere æquale non in ſpecie, ſed proportionabiliter, in ijs rebus, quæ ipſe feceris, aut receperis, iuſtum, & contrapaſſum ſunt idem. Vltimò dicit, quod iuſtum, quod facit iuſtitia diſtribuitiua, non eſt idem, quod contrapaſſum; quocirca contrapaſſum ad iuſtitiam commutatiuam pertinet; omnia clara ſunt, ideo ad alia eſt properandum.

QVÆSTIO XX.

An iuſtitia ſit in Deo, & Angelis.

287 PRO complemento huius diſput. reſtat vt agamus de ſubiecto iuſtitiæ in quibus ſcilicet reperiatur; potior difficultas eſt de Deo, nam de hominibus, nulla eſt difficultas, & ſatis conſtat ex dictis in tota hac diſput. Nonnulla difficultas eſt de Angelis, de quibus poſtea. Prius ergo quærimus an iuſtitia ſit in Deo. Pro quo ſuppono 1. quod in Deo reperiri non poſſunt virtutes morales ſecundum illud imperfectionis, ſeu accidentalitatis, quod in nobis præſeferunt, ſed tantum eo ablato, quod eſt imperfectionis. Suppono 2. quod iuſtitia, ſicut & quilibet habitus in communi, duas in nobis neceſſariò importat imperfectiones, vnam ex parte ſui ei quodam modo intrinſeca; eſtque quod ſit qualitas, appetitu rationali inhærens, tanquam forma ſubiecto ſibi proportionato, realiterque proinde diſtincta. Hæc autem imperfectio ineſt ei quatenus reperitur in nobis, contracta, finita, limitata, per rationem creati, finiti, limitati. Alteram imperfectionem habet ratione potentiæ cui inexiſtit, in hocque conſiſtit, quod eam reſpiciat indeterminatam tam ad agendum ſecundum virtutis inclinationem, ſeu virtuosè, quam ad agendum ſecundum inclinationem vitij, ſeu vitiosè, licet poſtea per illum determinetur,

tur, & inclinetur ad agendum virtuosè, est namque virtus quædam inclinatio, & determinatio potentiæ ad virtutum opera. Ex quibus infertur, quod tota difficultas præsens, an scilicet iustitia attribui, vel remoueri debeat à Deo, in eo consistit, an in sua ratione formali, vel in aliqua conditione essentialiter importata, aliqua inueniatur imperfectio, vel possit ab omni imperfectione liberari, & sic formalis, & essentialis illa ratio possit in Deum sine vlla imperfectione transferri.

288 Conueniunt Theologi, quod loquendo de iustitia in genere, prout præscindit à generali, seu legali, & particulari, in Deo reperiatur; de ratione namque iustitiæ vt sic est, quod sit voluntas tribuendi vnicuique, quod suum est, seu sit voluntas debitè, & ordinatè disponendi de ijs, quæ extra nos sunt, quæ sunt ad alterum, & cum hoc nullam inuoluat imperfectionem, sequitur, quod in Deo transferri possit. Conuenit namque diuinæ voluntati, quod rectè, debitèque disponat de rebus, quæ extra se sunt, circa quæ operatur; cum enim diuina voluntas, sit principium ordinandi omnia, & debitè constituendi, & sit summa, & prima omnium lex, totius bonitatis regula, & omnis debitæ ordinationis dispositio, non potest non esse omnis iustitiæ ratio, vel in communi, vel in particulari, quod in sequentibus §. dilucidabitur.

§. I. *An in Deo detur Iustitia legalis.*

289 IVstitia legalis vt diximus supra *q.17.* per totam respicit bonum commune, cui non minus quam particularibus, reddi debet, quod suum est; cum enim communitas sit capax iurisdictionis, possessionis, bonorum, &c. ius habet vt sibi seruentur, & si violantur, quod ad sui iuris æqualitatem resarciantur. Quocirca valde, & studiosè ea curare debemus, quæ sunt boni communis. Princeps quidem dirigendo, & ordinando illud, subditus autem obediendo, & regulando se per legem. Et quia potissima regula qua bonum commune regulatur, est lex, ideo hæc iustitia vocatur legalis. Vnde supra aduertimus cum D. Tho. quod hæc iustitia est in Principe architectonicè, quasi in imperante, & dirigente; in subditis secundariò, & administrativè, tanquam in subiectis, & obedientibus legi.

290 Ex his patet iustitiam legalem esse in Deo nobiliori, ac superior modo quam sit in quocunque Principe, cum Deus sit Rex Regum, & Princeps Principum; per ipsum enim Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Est autem iustitia legalis in Deo sine vlla prorsus imperfectione, cum sit illa voluntas qua Deus omnia dirigit, & ordinat in bonum diuinum; est illa lex æterna per quam omnia in Deum diriguntur, & à qua omnis alia lex deriuatur. Vnde de hac lege sic loquitur S. Tho. 1.2.q.93.ar. 3. *Lex importat rationem quandam directiuam actuum ad finem. In omnibus autem mouentibus ordinatis oportet quod virtus secundi mouentis, deriuetur à virtute mouentis primi, quia mouens secundum non mouet nisi in quantum mouetur à primo.* Et post aliqua subdit. *Cum ergo lex aeterna sit ratio gubernationis in supremo gubernante, necesse est, quod omnes gubernationes, quæ sunt in inferioribus gubernantibus, à lege aeterna deriuentur.*

291 Quod autem iustitia legalis in Deo sine vlla imperfectione possit reponi. Probatur, quia iustitia legalis secundum suum conceptum formalem præscindit ab omnibus imperfectionibus quas habet in creaturis; ergo in Deo reponi potest. Antecedens probatur, quia iustitia legalis secundum suum conceptum formalem, est perfectio simpliciter simplex, cum melius sit in quolibet suppsito capaci, eam esse quam non esse, seu quam incompossibile contrariè illi oppositum; si enim semel iustitia legalis in suo conceptu formali præcisiuo inuolueret imperfectionem, non esset absolutè melior ipsa, quam non ipsa, seu quam eius oppositum. Deinde si perfectio simpliciter simplex vt est iustitia legalis in Deo non poneretur, in nullo suppposito sine vlla imperfectione collocaretur, ac proinde

perfectio ſimpliciter ſimplex in nullo daretur in rerum natura, ſi in Deo formaliter non inueniretur. Certum namque eſt, quod perfectio ſimpliciter ſimplex vti eſt iuſtitia legalis in creaturis abſque imperfectionibus non reperiatur, cũ in eis ſit finita, limitata, participata. Tum quia iuſtitia legalis quæ in nobis reperitur, nõ eſt per eſſentiam, ſed per participationem, ergo per prius reperiri debet in Deo, vt à creaturis formaliter participari poſſit.

292 Dices 1: quia obiectum virtutis eſt bonum difficile; ergo etiam obiectum iuſtitiæ legalis debet eſſe difficile; ſed in Deo nullum poteſt eſſe obiectum difficile; ergo neque virtus eſſe poteſt, ac ſubinde nulla iuſtitia. Quod autem reſpectu Dei nullum poſſit eſſe obiectum, nullum bonum difficile patet ex ſe. Tum quia ratio difficultatis tantum eſſe poteſt vbi eſt appetitus ſentiens, qui natus eſt ferri in oppoſitum boni virtutis ſaltem quantum ad aliquam circunſtantiam; ita quod, quatenus vbi appetitus ſentiens eſt in oppoſitum, voluntas nata eſt connaturaliter illi condelectari, vt inde difficile ſit ei debitè ferri in bonum circumſtantionatum. Reſp. quod obiectum virtutis eſſentialiter non eſt difficile ſubiectiuè, ſed obiectiuè; difficultas autem obiectiua, & formalis in omni ſubiecto, etiam in Deo reperitur; ſolum Deo repugnat difficultas ſubiectiua, quæ conſiſtit vel in colligatione appetitus rationalis cum ſenſitiuo, vel in ipſa indeterminatione eiuſdem appetitus rationalis ad bonum virtutis, quæ indeterminatio per virtutem tolli debet.

293 Dices 2. quia iuſtitia conſtitui nequit formaliter in aliqua voluntate, niſi eam ad rectè agendum inclinet ſecundũ prudentiæ dictamen, eius regulę proprię; dictamen autem prudentiæ eſt ſyllogiſmi practici concluſio; ſed prudentiæ dictamen non poteſt eſſe in Deo, cum Deus nec practicè, nec ſpeculatiuè diſcurrat; ergo. Reſp. quod iuſtitia in nobis ſequitur rationis dictamen, quod eſt concluſio ſyllogiſmi practica; verum Deus cum omnia intelligat vnico ſimplici intuitu, in eo ſuæ rationis dictamen, eſt ſine vllo diſcurſu; ſed ſimul, & ſemel tendit in principia, & in concluſiones, propterea in eo rationis dictamen eſt ſine noſtris imperfectionibus.

294 Dices 3. ſi in Deo eſſet verè; & propriè iuſtitia legalis per quam propriũ bonum reſpicit, quod eſt commune, & diuinum ſequeretur, quod ſi Deus per eam vult Petrum ſaluari, nullo modo velle poſſet ipſum damnari, quia damnari tunc iniuſtum eſſet; Deus autem velle nequit iniuſtum. Reſp. quod Deus non vult nec Petrum, nec alium abſolutè dãnari, ſed ſuppoſita præuiſione meritorum malorum, ſcilicet peccatorum; poteſt quidem Deus antecedenter ad præuiſionem peccatorum non acceptare Petrum ad gloriam, eo quod non tenetur, & quia ſic expedit bono diuino, quod non omnes ad gloriam acceptentur; ſed non poteſt quem poſitiuè damnare, niſi in pœnam delictorum. Verum quantum ad velle ſaluare, poteſt poni antecedenter ad merita in ordine ad bonum diuinum, quo poſito in ſenſu compoſito non poteſt coniungi cum hoc, quod eſt velle damnari; abſolutè tamen, & in ſenſu diuiſo ſtare poſſunt velle ſaluare Petrum, & poſſe damnari, ſed de hac re alibi.

§. II. *An Iuſtitia legalis ſit ipſamet diuina voluntas ſub ratione primæ regulæ, vel ſit aliqua formalitas virtualiter à diuina voluntate diſtincta.*

295. SCotus *in 1. diſt. 8. quæſt. 4. litt.* X. & *quodlibet* 5. docet, quod non eſt ponenda in diuina voluntate iuſtitia comparatione creaturarum, ab ipſa diſtincta, tanquam eius regula, ſed iuſtitia diuina reſpectu creaturarum eſt ipſamet voluntas diuina formaliſſimè accepta ſub rationæ primæ regulæ ſeipſam determinantis; vult tamen Scotus, quod iuſtitia quam Deus habet ad ſe ipſum quaſi ad alterum, diſtinguatur formaliter, eodem modo quo cætera attributa diſtinguũtur à diuina eſſentia. Quod vt intelligas, aduerte

Digitized by Google

uerte mentem Scoti esse, quod in Deo detur vera, & perfecta ratio iustitiæ, quæ sit perfectio simpliciter simplex, ex natura rei à diuina voluntate distincta, quæ sit veluti principium iustè operandi, respiciens debitum diuinæ essentiæ, diuinisq; personis tanquam quasi alteri simpliciter soluendum ex necessitate legis, vt sic in actibus ad intra, omnimoda seruetur æqualitas. Verum si loquamur in ordine ad creaturas cum in Deo nullum dari possit debitum, nulla dari potest iustitia, ac proinde iustitia in ordine ad creaturas erit ipsamet voluntas regulans eas, si enim hoc modo daretur iustitia, ex vna parte distingui deberet formaliter sicut cætera attributa, & ex alia, esset hæc iustitia maximè imperfecta, cum non regularet creaturas, sed regularetur ab eis.

296 Verum vtrumque Scoti assertum mihi falsum videtur. Nam quod in Deo detur vera, & propria iustitiæ ratio ad se ipsum quasi ad alterum, non videtur verum, quia vt notauimus supra, de ratione iustitiæ est, quod sit propriè ad alterum; cæteroquin etiam in nobis respectu nostri, vera iustitia dari posset, qua respiceretur ius essentiæ, proprietatum, actionum, &c. quod tamen nemo dicit. Tum quia frustra laborarent Theologi vt explicarent quomodo potuit Verbum diuinum in natura assumpta satisfacere sibi prout subsistit in natura diuina, si semel alteritas iustitiæ sufficienter saluatur per hoc quod sit ad se, quasi ad alterum. Quod vero non detur iustitia in Deo in ordine ad creaturas, quia non regularet, sed regularetur ab illis; & quia in Deo non potest esse debitum ad creaturas, non videtur probabiliter dici, quia in primis diuina voluntas se sola respicit creaturas, vt earum regula, absque eo quod reguletur ab eis. Deinde vt detur iustitia legalis in Deo, non est necesse, quod Deus debeat creaturis, sed sufficit, quod respiciat creaturas, vt debitrices; nam in Principe datur iustitia legalis, qua regat subditos in ordine ad bonum commune, absque eo, quod in Principe sit aliquod debitum respectu subditorum; ita, &c. Tum quia iustitia diuina prout formalissimè respicit creaturas, nullam dicit imperfectionem: ergo in Deo poni potest, à diuina voluntate, & à diuina essentia virtualiter distincta, sicut & cætera attributa. Antecedens probatur, quia si ob aliquam rationem diuina iustitia negari deberet per ordinem ad creaturas, maximè quia deficeret à perfectione simpliciter simplici ob rationem debiti, quam iustitia affert, vt patet ex eius definitione: *ius suum vnicuique tribuens*, sed ob hanc, non deficit à ratione perfectionis simpliciter simplicis; ergo. Maior, est fundamentum Scoti, Minorem probo, quia hoc quod est dare vnicuique quod suum est, nullam inuoluit imperfectionem, sed maximam perfectionem, iuxta illud act. 20. *Beatius est magis dare, quam accipere*. Tum etiam quia, esto soluere debitum alteri sine voluntate, & libera soluentis actione contractum, vt contingit in creaturis, sit imperfectio; tamen quando debitum fundatur in re; quæ est ex libera dantis actione, nullam inuoluit imperfectionem; & sic cum debitum reddendum à Deo creaturis sit à libera eius voluntate, sic volente, sic disponente; nullam inuoluet imperfectionem.

297 Obijcitur 1. ex Scoto, quia iustitia simpliciter dicta, secundum propriã, formalemque eius rationem, respicit debitum necessariò soluendum, ex legis necessitate, vt æqualitas seruetur in rebus; sed Deus nulli debitor esse potest, nisi suę bonitati, vt eam infinitè diligat; ergo in Deo nulla reperitur iustitia per comparationem ad creaturas. Resp. quod iustitia in Deo erga creaturas respicit debiti rationem, fundatam non in necessitate diuinæ voluntatis absoluta, sed suppositionis, quod sic voluerit se erga suas creaturas obligare; eo namque ipso, quod Deus nos creauit, se ipsum obligauit ad nobis prouidendum, ad nos dirigendum in finem, in bonum scilicet diuinum, &c. Nec necessitas suppositionis tollit rationẽ iustitiæ, cum etiam inter homines debita nascantur ex suppositione contractus, damnificationis, &c.

Obij-

298 Obijcitur 2. quia obiectum iuſtitiæ eſt quoddam verum determinatum ex natura rei ex iuſtitia alteri ſoluendum, ſecundum legis dictamen; ſed extra Deum nihil eſt determinatè verum comparatione creaturarum; ergo per cõparationem ad creaturas nulla in Deo iuſtitia dari poteſt. Tum quia iuſtitia eſt habitus inclinans potentiam per modum naturæ, ita determinatè ad vnum, vt exinde repugnet potentiæ habituatæ per prędictum habitum tendere rectè in oppoſitum; ſed diuina voluntas ad nullum obiectum ſecundarium ita determinatè inclinatur per aliquid in ipſa, quod ſibi repugnet iuſtè inclinari in oppoſitum illius; ſicut enim diuina voluntas abſque contradictione oppoſitum velle poteſt, ita poteſt iuſtè velle, cæteroquin poſſet abſolute velle oppoſitum, & non iuſtè, quod dici nullatenus poteſt. Tum etiam quia ſi in diuina voluntate poneretur iuſtitia erga creaturas, reſpiciens debitum illis ſoluendum, vt vera ſeruaretur æqualitas, non ſolum diuina voluntas eſſet ſuarum regula creaturarum, ſed potius regularetur ab eis. Reſpondetur concedendo maiorem ad ſenſum prædictorum, & negando minorem; nam licet reſpectu creaturarum non detur determinatè verum abſolutè, datur tamen ex ſuppoſitione diuini decreti, vt ex ſe notum eſt. Ad 1. probationem, dico, quod habitus non eſt determinatio potentiæ per modum naturæ, ſed per modum libertatis, vt etiam contingit in nobis; non enim habitus nos neceſſitant ad producendum rectum, alioquin nullum eſſet meritum in virtutum operibus, ſed ſuauiter, & liberè nos inclinant. Ad 2. probationem, quod ſi daretur iuſtitia in diuina voluntate non regularet creaturas, ſed regularetur ab eis, dico, quod prima regula non regulatur, ſed regulat, & ordinat ſuas creaturas in bonum diuinum primariò, & ſecundariò etiam in bonum illarum proprium.

§. III. An in Deo detur iuſtitia commutatiua.

299 PRima ſententia affirmat dari in Deo iuſtitiam commutatiuam abſque vlla prorſus imperfectione, præſuponit tamen diuinam promiſſionem, & pactum, vt ſic detur verum ius in homine erga Deum; qnod ſi non detur ea promiſſio, vel pactum, nullum naſcetur ius in homine erga Deum, & in Deo nulla obligatio, ea tamen data promiſſione, vel pacto, vera & propria intercedet iuſtitia commutatiua inter Deum, & homines, ita quod ſi Deus non reddat, quod ex pacto promiſit erit violator, ſpecialis, & propriæ iuſtitiæ commutatiuæ. Vnde cum de facto Deus promiſerit gloriam bene operantibus ſupernaturaliter, ſi homo de facto bene operetur, vſque in finẽ conſequetur mercedẽ correſpondentem operibus, iuxta valorem illorum, ſecundum illud Apoſtoli. *In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex.* Hæc autem merces, ſeu corona cum ſit ad æqualitatem præmiorum, non poteſt non eſſe ex iuſtitia commutatiua, quæ ſeruat æqualitatem dati, & accepti, non dignitatem perſonæ. Hanc ſententiam ſequitur Suarez *in opuſc. de iuſt. & relect. de libertate diuina diſp. 2. ſect. 2. num. 37. & to. 3. diſp. 4. ſect. 5. & 6 & to. 3. de gratia lib. 11. cap. 30. num. 34.* Suarez ſequuntur Granad. Tanner. Raguſa, Rebel. & alij, quos citat Alarcon. *tra. 3. de volunt. Dei diſp. 8. c. 5. n. 5.*

300 Secunda ſententia ex oppoſito negat dari in Deo iuſtitiam commutatiuam, etiam præſuppoſito quocunque pacto, & data quacunque promiſſione, eo quod in Deo per nullum pactum induci poteſt in creatura proprium ius erga Deum, ſed ſolum induci poteſt quoddam debitum morale, non legale, quod ſolum ſit ex honeſtate virtutis, quod Deus reddere tenetur ex ſola fidelitate, gratitudine, vel alia ſimili virtute. Hanc tribuunt D. Tho. 1. *p. qu. 21. art. 1.* & alibi, & ibi eius diſcipuli, Caiet. Bann. Zumel. Gonzalez. Ferr. 1. *contra Gent. cap. 93.* Sot. *lib. 3.*

libr. de iust. quæst. 1. art. 9. & lib. 1. de mancip. 1. & quæst. 69. 7. Hanc sequitur Vasquez 1. 2. *disp.* 157. *cap.* 2. Ruiard. Tapp. Tho. Sanch. Lorca, Turrian. Aegid. & alii, quos refert, & sequitur Alarcon *vbi supra num.* 3. Ratio est voluntas *Dei, disp. 78. dict. 1. cum seq.* vult esse actiones inter has duas communitates dictas, quod in duas prætribuere, & pacto vera, & propria dominia communitatis, & communionis quam in nobis. Et ex alia parte hæc iustitia non inducit in Deo obligationem proprie loquendo, sed solum relationem quæ ipsi pertinet non & obsequium, sed ex ipsa, vt ex fundamento modum quo res reflamento legate detur hæredibus debuto iustitiæ per obligationem relatæ, quæ res ipsa dicit manent, non per profusionem, cum relatæ sint ad vtilitatem & Ecclesiæ intelligi debeat locutus sententia.

302 Non pro ea sententia ftabimus pro qua Rabe S. Thomas. Vasquez ergo eft, quia tantum de hac re S. Doctor, *Prima p. 3. 1. art. 1.* fic habet. *Iustitia commutativa, vel directiva commutationum, sive commutationum, non competit Deo, quia ex dicti Apost. Rom. 11. quis prior dedit illi, & retribuetur.* In 2. dist. 37. q. 1. art. 3. ad 3. libet. *In redditione quæ ad meritia, magis attenditur forma dispositionis, cum ipse omnia que reddit secundum operis sui, quam commutationis, cum Deus a nobis nihil accipiat.* Et 1. 2. dist. 4. q. 1. art. 3. ad 3. libet. *Sic Deus in commutatione per quam æqualitas constituitur inter Deum & creaturam requiritur quod Deus transmutet non potest transmutari quantum ad partem.* Et 1. contra Gent. 1999. *hoc modo dicuntur iustitia, vel commutationis commutativa dicitur.* Item *Deus non potest dare quia a nullo aliquid accipiat, unde Rom. 11. dicitur. Quis prior dedit illi, & retribuetur ei.* & 1. 2. *dist. 4. art. 8. dicitur, ut ordinem.* Et *Prima p. tractatum autem aliqua Deo dare dicimur quantum ipse nobis data accepit, non tamen ita quod commutativa iustitia in eo sit solum distributiva.* Vbi, vt video, in illa loca videtur S. Doctor aperte negare iustitiam commutativam Deo.

303 Ea alia parte idem S. Doctor 2. 2. *quæst. 62. art. 1. vbi ex professo de ista iustitia videtur expresse admittere in Deo iustitiam commutativam per quam ad æqualitatem premiorum bonis operibus Sic enim fatur ibidem ad 1. Forma dicunt iudici, attribuit secundum rationem commutativæ iustitiæ, prout scilicet recompensat premia meritis, & pœnam peccatis* Vbi vt videtur aperte videtur dicere, quod Deus iudicium quo premiat bona & punit mala fit actus iustitiæ commutativæ. Si enim iustitia vindicativa in iudice temperata eft actus iustitiæ commutativæ, vt hæc propinquitate non est, etiam in eo dicte attento erit actus eiusdem iustitiæ commutativæ. Item ibi videtur dicere id cum commutativa cum reddat penam proportionatam, seu æqualem delictis, consequens iustitia commutativa in Deo cum eadem iustitia commutativa, cum eadem præmia æqualia conferat. Conclusio n. 2. 3. *dist. 61. art. 1. Torr. contra Gent. d. cap. 3. & Sotus d. 3. dist. 19. quæst. 1. art. 2.* contra, quod S. Doctor in hoc postremo loco non admittat iustitiam commutativam simpliciter in Deo, sed solum quoad modum illius, & fic reconciliant mentia citata. Da. Thomas resfimonia. Caietanus 1. 2. *quæst. 21. art. 4. ad 3. & Conradus* cenci, quod S. Thomas admittat in Deo veram iustitiam commutativam, & quando S. Thomas in prioribus testimonio negat, vult loquitur per comparationem ad opera bona & mala, quæ sunt motiones liberi arbitrii, quæ ratione non sunt æqualitatem ad præmium, quæ ratione cum præmio. Pro quo nota ex eodem S. Doctore 1. 2. *q. 114. ar. 3.* quod quæ meritum duplicitur considerari potest. Primo quatenus procedit à libero arbitrio, Secundo quatenus procedit ex gratia, & motione Spiritus Sancti; quo primo dicto, quod fit meritum primo modo confidera-tus, tunc inter meritum, & præmium non eft æqualitas fimpliciter, ac proinde non erit ratio commutativa, quæ æqualitatem fimpliciter repicit, & fic cum hoc modo meritum fit multo inferius præmio, re-mu-

muneratio nequit eſſe actus iuſtitiæ commutatiuæ, & in hoc ſenſu, inquit Capreolus, loquitur S. Tho. quando Deo iuſtitiã denegat commutatiuam. Quod ſi meritum conſideretur ſecundo modo, prout ſcilicet procedit ex gratia, tunc inter meritum, & præmium eſt æqualitas ſimpliciter, & abſoluta; gratia namque cum ſit participatio diuinæ eſſentiæ, reddit opera, quæ ex ipſa procedunt æqualia gloriæ. Et Deus vt tribuens mercedem, actum exercet iuſtitiæ commutatiuæ, cum reddat præmium æquale merito.

303 Dici etiam poteſt, quod S. Doctor dum negat iuſtitiam commutatiuam in Deo, loquitur de iuſtitia commutatiua ſecundum omnem rigorem. Pro quo nota, quod iuſtitia commutatiua eſſentialiter ſolum repoſcit, quod ponat æqualitatem inter datum, & acceptum, inter labores, & mercedem, &c. Et cum hæc æqualitas reperiatur inter præmiũ à Deo datum, & noſtrum laborem, pro Deo factum, ſequitur; quod in Deo reſpectu noſtri vera detur iuſtitia commutatiua, maximè cum promiſſio, & pactum ſupponatur de danda mercede laborantibus in Dei vinea. Verum eadem iuſtitia cõmutatiua quoad omnem ſuam perfectionem, requirit quod datio ſit de ſuo, quod in omni rigore non reperitur in homine reſpectu Dei, quia non ſolum opus prout ex libero procedit arbitrio eſt ex Deo, ſed maximè prout procedit ex gratia, cum gratia gratis detur, & in hoc ſenſu loquitur S. Doctor, dum denegat iuſtitiam commutatiuam Deo, eo quod nihil homo poteſt Deo dare, quod non ſit Dei, quod illi non ſit debitum infinitis titulis: & quod iſte ſit ſenſus D. Tho. conſtat ex ſacræ ſcripturæ locis, quæ adducit *ex Rom. 11. & Iob. 41.* Ex alio etiam capite non eſt perfecta omnimodo iuſtitia commutatiua inter hominem, & Deum, quia licet ſaluetur æqualitas dati, & accepti, non tamen eſt æqualitas dantis, & accipientis. Benè verum eſt, quod licet gratia gratis à Deo detur, ac proinde quantum ad hoc homo nil de ſuo det Deo, cum illi ſit debitum; tamen poſtquã gratia data eſt, tranſit ad bona hominis, & eſt in bonis illius, habens verum, & proprium illius dominium, ſicut & operationum ab illa procedentium, ac proinde exhibet homo Deo rem ſuam, & ſuppoſito pacto de dando præmio, tenetur illud dare ex iuſtitia commutatiua, & hoc eſt, quod dicebat Apoſt. *In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex.* Eſt etiam verum, quod licet inter Deum dantem, & hominem accipientem non reperiatur abſoluta, & ſecũdum ſe æqualitas, reperitur tamen ſufficiens æqualitas prout homo per gratiam eleuatur, vt particeps diuinæ naturæ, & amicitiæ ſecundum quam ſuam requirit æqualitatem. Hæc ſententia ſic explicata negari non poteſt, ſi ad loca ſacræ ſcripturæ attendere volumus, nam Matt. 20. dicitur. *Voca operarios, & redde illis mercedem ſuam*, vbi ex communi ſenſu Sanctorum PP. de gloriæ æternæ mercede ſermo eſt. Et iterum ibidem dicitur. *Nonne ex denario conueniſti mecum? tolle quod tuum eſt.* Et Apoſt. Hebræ. 6. habet. *Non enim iniuſtus eſt Deus, vt obliuiſcatur operis veſtri* Rom. 2. *reddat vnicuique ſecundũ opera ſua.* Et 1. ad Cor. 3. *Vnuſquiſque mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem.* Et de iuſtitia punitiua, quæ correſpondet præmiatiuæ dicitur Apoc. 18. *Quantum glorificauit ſe, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum, & luctum.* Eſt autem notum, quod forma iuſtitiæ commutatiuæ ſiue punitiuæ, ſiue præmiatiuæ, &c. ſit vt tantum pro tanto recipiatur, iuxta valorem rei, vel actionis. Item negari non poteſt dicta ſententia ſi attendamus ad Concilium Tridentinum 6. *ſeſſ. cap.* 16. vbi definit, quod *vita æterna redditur tanquam merces, ex ipſius promiſſione, bonis ipſorum operibus, & meritis: hæc eſt enim illa corona iuſtitiæ, &c.*

304 Nec deeſt ratio efficax ad ponendum in Deo iuſtitiam commutatiuam. Nam ſecundum communem Theologorum ſententiam iuſtitia qua Chriſtus D. ſatisfecit de toto rigore iuſtitiæ, eſt commutatiua, reddidit namque iuſtum, & rigo-

rigorosum pœnium redemptionis; ergo etiam in Deo dari debuit iustitia commutativa erga Christum. Antecedens est certum, certum namque est, quod Christus Dominus fuerit satisfactionem rigorosam, & exactam pro nostris peccatis, & consequenter, quod talis satisfactio processerit ex stricta, & rigorosa iustitia: quæ alia esse nequit nisi iustitia commutativa, quæ inclinat ad rendendum æqualem, interessé pro debito, & pro mutua, quod debitum erat in Deo contra peccatorem, ratione peccati, & offensæ illatæ, & peccatore translatum est in fide iustorú, qui fuit Christus D. Quocirca Christi D. satisfactio habuit omnes, iustitiæ commutativæ conditiones, nam fuit ex æqualitatem, fuit ex propriis, ex indebitis, &c. Consequentia benè sequitur, quia iustitia commutativa debet esse mutua ex parte retributionis extremi, ac possibile fuit in Christo, debuit etiam esse in Deo non enim sumpsiſſet Christus D. obligationem satisfaciendi pro nobis de rigore, iustitiæ, nisi Deus ex eadem iustitia se obligasset ad acceptandam satisfactionem, & ad remittendam offensam.

307 Sed dices quod non est de essentia iustitiæ commutativæ, quod sit mutua, quod prout est in vna persona inducat obligationem actiuam in alia, fed sufficit, quod in illa in qua subiectiuè est, sit debitum, & obligatio orta ex iure alterius contra illa. Quod autem datur etiam actiuè, & mutuò, quod in altero oriatur obligatio, & in altero non est per se de ratione iustitiæ commutativæ. Respondetur hoc ita esse quando non præsupponitur pactum, & promissio, tunc enim iustitia commutativa in vtroque extremo vnus obligationem, ac proinde debet esse mutua; & sic cum in noſtro casu in Deo supponeretur promissio, & pactum acceptandi Christi satisfactionem, in vtroque extremo supponebatur obligatio in Christo satisfaciendi pro nobis tanquam noster fideiussor, ad quod fe obligauit, & in Deo obligatio acceptandi eadem satisfactionem pro nobis.

306 Probari cum potest noſtra sententia, quia in præmiandis bonis iuſtorum operibus inuenitur ratio ſufficiens ad fundandum debitum iuſtitiæ diſtributiuæ ut concedit S. Doctor, vt conſtat ex verbis relatis ſupra n. 301. ex 1. contra Gent. c. 92. & non ſ. ſequenti dicemus: ergo etiam inuenitur ratio ſufficiens ad fundandum debitum iuſtitiæ commutatiuæ. Conſequentia in qua eſt difficultas probatur. Primò, quia iuſtitia diſtributiua inducit debitum in diſtribuente, & inter proportionem meritorum bona diſtribuenda ergo ſi non repugnat debitum in diſtribuendo, neque repugnabit in commutando. Confirmatur, quia Deo non repugnant conditiones iuſtitiæ commutatiuæ; ergo nec ipſa iuſtitia. Conſequentia oſtendo. Conditiones namque iuſtitiæ commutatiuæ ſunt. Prima vt ſeruetur æqualitas inter rem, & rem; inter rem, & datum, & acceptum. Et hæc ſeruatur, cum præmium correſpondeat meritis. Secunda, quod intercedat commutatio, ſeu communicatio aliquæ inter partes ratione dati, & accepti; & hæc conditio de facto inter Deum, & homines reperitur. Tertia, quod reſultet debitum, & obligatio in vna parte ex actione, iureue alterius, ſaltem poſita præmiatione, vel pacto; & hæc etiam reperitur in Deo; nulla namque repugnantia eſt, quod Deus ſuppoſita liberali, & ſpontanea ſua promiſſione ſat nobis debitor, & quod aliàs ſimus eli, nobis concedat; vt colligitur ex illo Matt. 20. *Nonne ex denario conuenisti mecum? tolle, quod tuum eſt, & vade.* Conuentio namque, & pactum, faciunt ve id quod alteri redditi, ſit ſuum, ac proinde, quod ex iuſtitia reddatur; cum iuſtitia reſpoſcat vt reddatur vnicuique, quod ſuum eſt.

307 Verùm vt omnia præditta clariùs habeantur, & facilius retineantur, & fortè omnia concedentur, non, quod iuſtitia commutatiua quatuor modis dici poteſt in Deo poſſe reperiri. Primò vt dicatur vera, & propria iuſtitia excludens iuſtitiam acceptam metaphoricè ſecundum tropum, & figuram, quæ nullum conſtituit debitum, neque ſimpliciter ex

natura dati, & accepti exortum, neque ex liberali pactione, vel obligatione retribuentis, ſecundum leges voluntariè, & ſponte ſibi præfixas, & hoc modo ſecundum fidem iuſtitia commutatiua in Deo negari non poteſt, cum loca ſacræ ſcripturæ in ſenſu proprio intelligi debeant. Secundò vt ſit vera, & propria iuſtitia, quatenus conſtituit debitum abſolutum, & ſimpliciter ex parte retribuentis, præcisè exortum in eo ex natura dati, & accepti, ita quod prius dans ex natura dati, & ab alio recepti verum acquirat ius, vt ſibi à retribuente retribuatur æquale ſecundum quantitatem; & hoc modo rigoroſiſſima iuſtitia eſt, & in Deo reperiri nullatenus poteſt, cum nulla creatura antecedenter ad diuinam pactionem, ſeu promiſſionem, poſſit aliquid dare, ratione cuius veram inducat in Deo obligationem ad retribuendum, & in hoc ſenſu procedunt teſtimonia D. Tho. *n.*301. allata ad probandum, quod in Deo non detur iuſtitia commutatiua. Tertiò accipitur iuſtitia commutatiua quatenus inducit debitum ratione dati, & accepti, non quidem exortum præcisè ex natura dati, & accepti ſine vlla præſuppoſita pactione, vel promiſſione, ſeu obligatione recipientis, ſed ea pactione, ſeu promiſſione, ſeu obligatione recipientis præſuppoſita, qua ſe voluntas ſponte ſe iuſtitiæ legibus ſuppoſuit. Et hoc modo iuſtitia commutatiua in Deo reponitur, vt rationes adductæ conuincunt. Quartò etiam accipitur iuſtitia commutatiua, quatenus ordinatur ad ſeruandam omnimodam æqualitatem cum dato, & accepto cum eo quod retribuitur abſque alio exceſſu, vel defectu, quoquomodo debitum exoriatur; & hoc modo iuſtitia non datur in Deo, quia vt oſtendo in tract. de merito ſemper Deus præmiat ſupra condignum, & punit citra condignum. Nec enim exceſſus iſte liberalis, omnimodam tollit iuſtitiam.

S. IV. An in Deo detur iuſtitia diſtributiua.

308 HAec difficultas procedere poteſt tam in ordine ad diſtributionem bonorum ſupernaturalium, quam naturalium, & peccatorum punitionem; de qua re ſunt variæ ſententiæ. Prima eſt Vaſquez 1. *p. q.*21. *& 1.2. diſp.* 213. 214. *cum ſ. q.* quod in Deo non detur iuſtitia diſtributiua, idem tenet Lorca 1.2. *to.*2. *diſp.*44. & alij. Horum præcipuum fundamentum eſt, quia Deus ſua bona non diſtribuit creaturis attendendo ad dignitatem, vel proportionem vnius creaturæ cum alia. Nam loquendo de bonis, ſeu perfectionibus naturalibus ad id tantum attendit, quod vnicuique eſt proprium, vt eſt frigus aquæ, calor igni, homini diſcurſus. &c. Item loquendo de bonis, & perfectionibus ſupernaturalibus, eas non diſtribuit ſecundum dignitatem perſonarum, & per comparationem vnius ad aliam, ſed ſecundum ſuæ voluntatis beneplacitum, & prout vult. Gloriam non diſtribuit, ſed ad meritorum menſuram confert; pœnas, & ſupplicia non diſtribuit, ſed infligit ad menſuram demeritorum.

309 Secunda ſententia eſt D. Tho. 2. *diſt.*27. *q.*1. *&* 4. *diſt.*46. *q.*1. *art.*1. *&* 3. *contra Gent. cap.*93. *p.*1. *q.*21. *art.*1. *& ſuper Dionyſ. de diuinis nomin. cap.*8. vbi ſic dicit. *Iuſtitia conuenit Deo ſecundum tres actus. Primus quidem ſecundum hoc quod eſt diſtribuere. Commutatiua enim iuſtitia in Deo locum non habet, ſicut eſt in venditoribus, & emptoribus; ſed attribuitur ei diſtributiua iuſtitia, qua non obſeruat æqualitatem quantitatis, vt æqualia omnibus det, ſed æqualitatem proportionis, vt det vnicuique ſecundum quod dignum eſt.* D. Tho. ſequuntur omnes eius diſcipuli. Eandem ſententiam tenet Doctor ſubtilis *in 4. diſt.*46. *q.*1. *ſub litt. C. & in* 1. *diſt.* 41. Vbi ſoluens argumentum ſecundum principale, quo probatur Deum eſſe acceptatorem perſonarum ſi ex rationabilibus creaturis æqualiter apprehenſis in puris naturalibus, quantum eſt ex parte earum etiam æqualiter ordinabilibus ad

finem

Digitized by Google

finem vltimatum, aliquas tantum ordinaret ad illum finem, alias verò relinqueret, quia præferret vnam alteri ad aliquem finem ad quem ex se non est plus quam altera præferenda. Respondet subtilissimè, vt solet, non sequi assumptum, quia requiritur etiam ex parte ordinabilium, quod detur ratio determinata simpliciter, propter quam secundum debitum sint ordinabiles ad illum finem, quæ ratio in hac re nulla est; quia vitium acceptionis personarum non opponitur iustitiæ commutatiuæ, sed distributiuæ, &c.

310 Pro intellectu huius secundæ sententię quæ meo videri verissima est, sciendum est, quod dupliciter à suis auctoribus defenditur. Nam illi qui dicunt, quod in Deo non detur iustitia commutatiua, quia repugnat ratio debiti in Deo ad creaturas, dicunt, quod in hoc distinguitur iustitia commutatiua à distributiua, quod commutatiua importat rationem debiti, & obligationis, non ratio iustitiæ distributiuæ, est ex parte rei communis vt dandæ particularibus, non vt pretium alicuius operis, aut valoris, sed vt præmium, vel ministerium dandum iuxta cuiusque dignitatem, meritum, vel proportionem ad tale munus, respectiuè etiam ad alios, quibus distribuendum est. Et sic ius iustitię commutatiuæ, est ius dominij, seu proprietatis, aut alicuius æquiualentis, vi cuius alter recompensare tenetur. At ius iustitiæ distributiuæ fundatur in dignitate, & proportione ad bona communia, vt sibi iuxta suam proportionem distribuantur. Quocirca debitum quod ex tali distributione consurgit, non oritur, vti in iustitia distributiua, ex aliqua actione, vel communicatione particularis erga se, sed vel ex ipso iure boni communis, seu Reipublicæ, quæ postulat, vt præmia, & onera, seu ministeria, proportionatè, iuxta possibilitatem, & dignitatem, & capacitatem cuiusque distribuantur. Vel si Respublica, & communitas ius inducere nequit contra distribuentem, quia totaliter est illi subiecta, sicut est vniuersitas creaturarum Deo, tunc ea obligatio orietur ex ipsa intrinseca æquitate, & naturali rectitudine Dei, quæ postulat, vt iustum faciat secundum cuiusque proportionem. Et hoc modo iustitia distributiua nullũ ius habet in creaturis ad bona communia Dei, neque ad Deum vt distributorem, sed totum ius, & obligatio oritur ex ipso Deo vt est auctor boni communis, & naturæ; eo namque ipso, quod naturam sic sua sapientia, bonitate, veritate, & prouidentia instituit, tenetur vi naturalis rectitudinis illam proportionem seruare in distributionibus bonorum, & perfectionum naturalium. Idem dic in ordine ad distributionem bonorum supernaturalium.

311 Illi vero, qui in Deo iustitiam admittunt commutatiuam, volunt, quod non solum iustitia commutatiua afferat ius in reddente, vt reddat, vt §. præcedenti vidimus, verum etiam iustitia distributiua verum afferat ius in distribuente vt distribuat, & hoc ius proueniat non solum ex natura boni communis, & communitatis, seu Reipublicæ reposcentis, quod honores, & onera ex æquo distribuantur, verum etiam ex iure partium in distributorem, quatenus partes communitatis sunt; eo namque ipso, quod quis est pars alicuius communitatis, vel Reipublicæ sub cuius dominio sunt bona distribuenda, habet ius ad eadem bona, & habet ius contra distributorem. Hoc etiam ius habent creaturæ in ordine ad bona tum naturalia, tum supernaturalia ex suppositione, quod Deus eas creauerit, & partes fecerit huius communitatis, seu vniuersalis Reipublicæ. Vnde Deus constituitur debitor creaturarum, vt eas conseruet. & eas in suos fines dirigat ex vi creationis, ordinationis, conseruationis, &c. An autem præmium meritorum magis pertineat ad iustitiam commutatiuam, vel distributiuam vidimus in tractatu de merito.

§. V. An in Deo ſit Iuſtitia punitiua.

312 CErtum eſt, quod verè, & propriè datur in Deo punitio malorum, & non ſecundum metaphoram, vel noſtræ mentis fictionem. Non leuis tamen difficultas eſt, quomodo verè, & propriè dicatur Deus punire. Pro quo aduerte, quod punitio adæquatè conſiderata, eſt carentia perceptibilis boni conuenientis, vel eſt præſentia mali diſconuenientis, naturæ intellectuali. Sicut enim bonum intellectuale in genere eſt duplex, ſcilicet bonum commodum, ſeu delectabile, & honeſtum; ita datur duplex punitio per priuationẽ dicti duplicis boni. Bonum commodum eſt illud, quod eſt maximè conueniens naturæ, & appetitur tanquam bonum ſibi, quatenus rationalis natura ad illud habendum naturaliter inclinatur. Bonum honeſtum eſt illud, quod eſt ſecundum dictamen rectè rationis. Nec obſtat, quod detur bonum vtile, quod videtur eſſe tertium bonum à prædictis diſtinctum; nam bonum vtile reuocari poteſt ad alterum dictorum bonorum, tanquam medium ad ſuum finẽ; cum vtile ſit bonum in ratione medij. Et licet nonnunquam vtraque ratio commodi, & honeſti in eadem re concurrant, vti patet de ſummo bono, quod eſt noſtra beatitudo, inde tamen non ſequitur eas rationes ſaltem formaliter, & obiectiuè inter ſe non differre. Summum namque commodum, ſummumque delectabile eſt noſtra beatitudo ſecundum ſe conſiderata; & eſt etiam bonum ſummè conueniens naturæ intellectuali, ita quod talis eſſet illa beatitudo, tametſi per impoſſibile non eſſet bonum ſummum honeſtum, propter ſe diligendum, ſecundum rectæ rationis dictamen.

313 Quia ergo peccatum dicit auerſionem à Deo vt eſt ſummum bonum in ſe, ſeu vt eſt ſummum bonum honeſtum, propter ſe diligibile, & prout eſt ſummũ commodum, ſeu ſummum delectabile, puniri debet per pœnam, ſeu punitionem, qua homo peccator vtroque ſummo bono priuetur. Deinde quia idem peccatum affert conuerſionem ad creaturam in qua delectatus fuit, datur alia punitio, ſeu pœna, quæ eſt illatio mali diſconuenientis, & eſt pœna ſenſus. Et ſic peccatum duplici pœna punitur, pœna dãni, quæ conſiſtit in apprehenſione priuationis Dei prout eſt bonum honeſtum, ſummum, immenſum, infinitum, &c. ſecundum ſe diligendum ſecundum dictamen rectæ rationis, & prout eſt ſummum commodum, ſummum delectabile, ſummè conueniens naturæ rationali. Et pœna ſenſus, quæ conſiſtit in illatione mali diſconuenientis, quod eſt perpetua detentio ignis, tanquam definitiuè locantis &c.

314 His poſitis dico, quod iſtæ pœnæ verè, & poſitiuè à Deo in malis cauſantur, prima cauſatur mediatè mediatione cauſæ, mediante ſcilicet apprehenſione obiecti noliti, ex cuius nolitione proximè exoritur; nolent enim damnati ſi poſſent non apprehendere Deum eſſe ſummum bonum honeſtum, & commodum, & ſe perpetuò eſſe priuatos tanto bono. Verũ pœna ſenſus, quæ vt diximus conſiſtit in illatione mali diſconuenientis, quod eſt perpetua ignis detentio tanquam definitiuè locantis, & circunſcribentis damnatos, immediatè cauſatur à Deo, quatenus facit, quod ignis detineat damnatos ſecundum locum quaſi formaliter, non tamen propriè effectiuè, cum eos non determinet ad tale vbi, nec prohibeat quin moueantur ad aliud vbi: ſed definitiuè perpetuò. Et hic cum effectiua detentio non ſit ab igne, nec ſit ab ipſis damnatis, cum ſe ipſos non locent ibi, ſaltem perpetuò, debet eſſe à Deo.

315 Sed obijcies 1. quia vt dicitur Deuter. 25. *ſecundum menſurã delicti erit, & plagarũ modus*: ſed delictum cuiuſcunq; peccãtis eſt temporale, ſeu finitum in duratione; ergo etiam punitio debet eſſe finita in eadem duratione; atqui non eſt, ergo Deus ſic puniens non ſeruat iuſtitiæ modum. Reſp. concedendo maiorem, & negando minorem; ad probationem dico cum magno Eccleſiæ lumine 21. *de ciuit. cap.* 11. quod pœnæ perpetuitas in damnatis non oritur præciſè ex parte diuinæ iuſti-

iustitiæ, sed ex parte personæ peccantis, quia scilicet persona peccans perpetua est & perpetuò manet in culpa, quandiu autem manet culpa, tandiu puniri debet. Dici etiam potest, quod dum peccator peccat, exponit se perpetuitati peccati, sicut ille, qui voluntariè proiceret se in foueam profundissimam, de qua sciret, quod sine alterius adiutorio exire non posset, quem maximè offenderet, & offendere contenderet per illam proiectionem: iste namque mereretur in illa fouea relinqui, & non liberari. Sic agit peccator proicit se in talem foueam à qua sine Dei adiutorio liberari non potest, & quem maximè per talem proiectionem offendit; iustè enim meretur in illa perpetuò relinqui.

316 Obijcies 2. quia punitio, vt iusta sit, ordinari debet ad puniti correptionem; sed damnatorum punitio non ordinatur ad illorum correptionem, ergo iusta non est. Maior est Aristotelis 1. *Rethor.* Minor nota est Resp. negando maiorem loquendo de pœna præseruatiua. Pro quo nota, quod pœna est duplex, vna curatiua, & altera præseruatiua, pœna curatiua infertur corrigibili, vt corrigatur, & curetur. At pœna præseruatiua infertur etiam incorrigibili, non vt ipsum præseruet, sed vt præseruet alios. Ad bonum namque communitatis spectat has pœnas per legislatorem determinari, & taxari, vt videntes incorrigibiles sic puniri, cæteri à delinquendo detineantur pœnæ timore. Pertinet autem punitio ad iustitiam commutatiuam, sicut & præmiatio, quia neque punitio, neque præmiatio attendit dignitatem personarum, sed æqualitatem demeritorum, vel meritorum; attenditur rectitudo ad alterum secundum quantitatis æqualitatem rei ad rem; attenditur tantum pro tanto, quod est proprium munus iustitiæ commutatiuæ, an etiam inueniatur aliqua distributio, diximus in tractatu de merito,

§. VI. resoluuntur aliquæ difficultates ex dictis.

317 QVæres 1. an ad rationem iustitiæ commutatiuæ, etiam humanæ requiratur, vt is, qui per eam aliquid alteri confert; semper aliquid vtilitatis ab eo vicissim recipiat, vel quod saltem ab eo tantundem nocumenti acceperit? Resp. negatiuè, patet, tum in iustitia commutatiua diuina, tum in humana; in diuina quidem, quia Deus nihil vtilitatis, neque nocumenti recipit ex nostris bonis operib⁹ & ex nostris peccatis; nullam namque percipit vtilitatem in se: nec in bonis suis intrinsecis ex nostris bonis operibus; & nullum patitur nocumentum, nec in se, nec in suis bonis intrinsecis. Dixi neq; in se, neq; in suis bonis intrinsecis; quia negari non potest, quin aliquam percipiat vtilitatem in suis bonis extrinsecis, per bona opera nostra, & quin percipiat aliquod nocumentum in bonis ijdem extrinsecis ex nostris peccatis; bona namque opera nostra augent bona extrinseca Dei, scilicet externum cultum, externam manifestationem, obsequium, seruitium, honorem, reuerentiam, &c. Et mala nostra diminuunt externum cultum, externam manifestationē, obsequium, seruitium, honorem, reuerentiam, &c. Patet etiam responsio in iustitia humana, vt videre est in homine soluente ex iustitia commutatiua, id quod alicui promisit pro homicidio committendo, vel alio ex quo nullam percipit vtilitatem, tametsi suam dicatur implere voluntatem. Neque etiam necesse est, vt aliquid mali, quis patiatur, vel onus aliquod sustineat, vel quod rei absoluto dominio, quam alteri confert, se priuet, licet in humanis commutationibus communiter id contingere soleat Deus enim dum nobis aliquid confert non se priuat absoluto illius dominio, saltem quatenus res illa ab eo dependet in ratione generali, entis creati, licet secundum rationem dominij bassi, possit aliquatem rerum dominium nobis concedere, vt constat ex illo Gen. *Dominamini piscibus ma-*

maris, &c. & omnia posuit sub pedibus eius, &c.

318 Quæres 2. an iustitia commutatiua requirat necessariò rationem dati, & accepti? Affirmant aliqui, & hinc colligunt non dari inde iustitiam cummutatiuam, quia Deus nihil à nobis recipere potest, nec inter Deum, & hominem propriè dari possit ratio dati, & accepti. Sed non benè loquuntur, tum quia inter Deum, & homines ratio dati, & accepti dari potest, nam vere per opera bona Deo præbemus obsequium, & seruitiũ, & Deus acceptat, & confert præmium. Tum quia dato, quod inter Deum, & homines non daretur ratio dati, & accepti, adhuc non posset in Deo negari iustitia commutatiua, quia etiam in humanis vera iustitiæ commutatiuæ ratio saluatur, sine ratione dati, & accepti, vt patet in promissione simplici, qua promissor se ex iustitia alteri obligare intendit, ex quo nascitur obligatio iustitiæ commutatiuæ, & tamen nil pro re promissa soluitur, vel redditur ab ab altera parte. Nam tametsi reddita re extinguatur ex parte promissarij ius, quod à promissore antea per promissionem donatum fuit, tamen non verè dicitur promissarius dare tale ius promissori; sed potius ipse promissor non solum ab initio liberaliter dedit promissario; verum etiam postea, promissionem adimplendo, tribuit, seu potius explet illi istud suum ius.

319 Quæres 3. an quando homo se Deo obligat per votum, siue absolutum, siue cõditionatum exerceat actum iustitiæ commutatiuæ? Resp. affirmatiuè, quod maximè verum habet, quando homo voto solemni, vel Religionis, vel sacrorum ordinum Deo mancipatur; tunc enim homo per votum se obligat ad seruiendum Deo, tribuit ius suæ voluntatis in Deum per obedientiam, renunciat carnis voluptatibus per castitatem, & renunciat bonis fortunæ per paupertatem, quæ vota per Prælatum à Deo acceptantur, & viciſſim Deus se obligat ad faciendum horum voluntatem: iuxta illud: *voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet.* Obligatur Deus ad istos sustentandos, vt non semel significauit N. Seraphicæ M. S. Teresiæ, & Venerabili P.N. Ioanni à cruce, cum dixit. *Vestrum est mihi seruire, & meum est vobis prouidere.* Nec valet, quod vota sint actus Religionis, non iustitiæ, ergo non afferunt obligationem iustitiæ, sed Religionis. Respondetur quod in Religioso vouente, duo possunt considerari, & datio realis propriæ voluntatis, v.g. realis bonorum renunciatio, &c. & horum confirmatio per votum. Hæc firmatio, actus religionis est, at datio propriæ voluntatis Deo, renunciatio bonorum, &c. & horum acceptatio à Deo facta, & viciſſim sua repromissio, pertinent ad rationem iustitiæ commutatiuæ.

320 Quæres 4. an aliqua peccata sint contra iustitiam commutatiuam Dei, vt afferant obligationem restitutionis? Respondetur affirmatiuè, vt explicui in *tract. de pœnit. disp. 1.* & sunt illa quæ directè tendunt contra famam, honorem, & gloriam Dei, vt cum quis imponit Deo falsum testimonium, quod est impius, inuidus, maleuolus, &c. tunc iustitia commutatiua cernitur læsa, habet enim Deus ius suæ famæ, sui honoris, &c. & quod ab omnibus illæsus seruetur: quocirca sic delinquens teneretur ad famæ restitutionem, & teneretur retractare quod dixit, non minus ac si hæc de quopiam homine dixisset, & sic teneretur dissuadere oppositum illius, quod falsò prius persuaserat. Imò si quis furaretur aliqua bona, quæ essent Dei secundum ius bassum, & iustitiæ commutatiuæ proprium, vt si quis furatus fuisset pallium Christi D. si furaretur bona quæ Christi imagini, vt crucifixo donata sunt, vel sanctissimo Altaris Sacramento, tunc peccasset contra iustitiam commutatiuam, & ex eadem iustitia ad restitutionem teneretur. Pariformiter intercedit iustitia commutatiua non solum ex parte hominis ad Deum, verum etiam ex parte Dei ad homines, vt cum Deus nobis aliquid promittit sub conditione alicuius operis à no-

nobis præstandi, vt in scriptura Deus passim facit, tunc enim conditione impleta ex parte hominis, habebit homo verum, & proprium ius ad comparandam rem promissam, & Deus dando talem rem promissam non dicetur eam absolutè donare, sed ex iustitia concedere iuxta illud Apost. *In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ &c.* Nequæ ex hoc sequitur quod Deus fiat homini subiectus, eo quod, ille qui ius habet in alium sit illi superior, & iste subditus ad reddendum, ex propria vi eiusdem iuris, cum compelli possit ad reddendum; Hoc enim cum imperfectionem includat, longe abest à Deo. Vnde ius commutatiuum, quod homo habet erga Deum, non potest facere Deum subiectum homini, cum ab ipso tale ius ex mera liberalitate tribuatur ex vna parte. Et ex alia, quia cum illo iure semper saluatur supremum Dei dominium, ac proinde semper Deus etiam quod iuris huius redditionem simpliciter superior, & omnino supremus permanet.

321 Quæres 5. an in Deo detur iustitia quam vocant prouidentialem, seu prouidendi? Resp. affirmatiuè, & est illa per quam Deus nullo supposito debito propriè dicto, sed ex solo debito condecentiæ diuinæ bonitatis, suis prouidet creaturis, nullo supposito pacto, vel promissione, sed ex pura, & sola proportione ipsarum creaturarum secundum se spectatarum cum diuina bonitate. Benè verũ est, quod hæc iustitia, non est propriè iustitia, cum circa ius suum alteri tribuendum non versetur; nec illa diuinæ bonitatis condecentia Deum constituat debitorem, secluso pacto, & promissione diuina.

§. VII. *An in Angelis detur Iustitia.*

322 ARistoteles 10. *Ethic. c.* 10. negat intelligentijs virtutes morales, ac proinde etiam iustitiam cum sit potissima moralium virtutum in appetitu residentium. Doctor subtilis *in 3. dist 33. sub litt. k.* respondet, quod ideo Aristoteles non posuit virtutes morales in intelligentijs, quia cum præseferant habitum accidentalem, non potuerunt poni in intelligentijs, quas Phil. beatas esse putabat, vt vitiosè agere non possint. Hęc solutio non placet, quia neque Deus vitiosè agere potest, & tamen in eo ponuntur virtutes; tum quia licet in Deo repugnet ponere virtutes vt præseferunt rationem habitus accidentalis, non tamẽ secundum se; at in intelligentijs non repugnat ponere rationem habitus accidentalis, cum neque alia accidentia in illis repugnent.

323 Alij dicunt, quod ideo in Angelis, seu intelligentijs non ponantur virtutes morales ab Aristotele, quia cum per ipsum obiectum virtutum moralium sit bonum difficile, & in Angelis non reperiatur difficultas, ideo non ponuntur; difficultas namque operandi bonum virtutis oritur ex appetitu sentiente, qui natus est ferri in oppositum boni illius in quod fertur voluntas; ex alia parte nostra voluntas ob naturalem coniugationem, & consensionem cum appetitu sentiente nata est condelectari illi. Et sic cum in Angelis voluntas coniuncta non sit cum appetitu sentiente, virtus moralis poni in eis non potest per quam voluntas retineatur ne condelectetur appetitui sentienti. Sed neque hæc solutio placet, primò, quia obiectum virtutis specificatiuum non est bonum difficile, sed bonum honestum debitè circunstantionatum; secundò, dato, quod virtus versetur etiam circa difficile, hoc non erit subiectiuè in Deo, & Angelis, sed obiectiuè; difficultas autem obiectiua, nec Deo, nec Angelis repugnat. Et sic cum virtus non ponatur propter difficile subiectiuum, sed obiectiuum tãtum, sequitur quod tametsi voluntas Angelica sit summè habilitata, otiosus non erit in ea virtutis moralis habitus.

324 Ego puto Aristotelem non denegasse Angelis quamcunque virtutem moralem, sed illas dumtaxat, quæ in appetitu sentiente subiectantur ille enim nisi secundum affectum esse possunt, sicut vi-

tia

tia opposita in Angelis malis. Et sic temperantia in Angelis bonis formaliter esse non potest, sed solum secundum affectum; & in Angelis malis intemperantia esse non potest nisi secundum affectum, quo volunt, & delectantur de nostra intemperantia. Dici etiam potest, quod dum Philosophus negauit virtutes morales Angelis, intelligendus est, secundum eas imperfectiones, quas habent in nobis, non tamen absolutè.

325 Loquendo ergo de iustitia; dico mihi videri valide probabile, quod in Angelis bonis reperiatur iustitia legalis, qua volunt omnes suas operationes ob commune bonum, & taliter reſpicit bonum diuinum, quod eſt omne bonum, & bonum communiſſimum, quod ſi daretur eatus, quod pro ipſo conſeruando neceſſe eſſet operari, & ſua bona exponere, & non minus faceret, & tenerentur, quam tenearur ciues exponere ſe, ſuaque bona pro conſeruatione boni communis ſeu Reipublicæ. Hæc iuſtitia legalis in Angelis malis eſſe non poteſt, cum ex nullius virtutis motiuo obtinata, & depraua ta voluntas operetur. Sed dices Angeli mali neceſſitantur ad amandum Deum, non quidem vt eſt bonus, ſed prout eſt bonus illis, ſeu prout conſeruat eorum eſſe, eo namque ipſo, quod Dæmones amant neceſſariò ſuum eſſe, neceſſitantur ad amandum Deum vt illud eſſe conſeruat, vt docet S. Tho. & nos explicimus in *tract. de gratia*; ergo neceſſitabuntur ad volendum ſe ipſos ob bonum commune, ſeu ob conſeruationem boni communis, adhoque debent ſe ipſos ordinare, & Nam adhoc dicitur, quod loquendo de ordinatione in bonum commune per modum naturæ, non eſt actus virtutis; loquendo de ordinatione elicita à quam habent, non erit actus virtutis, ſed erit actus vitij, cum dæmonis depraua ta voluntas, omnia inficiat.

326 Quod ſi loquamur de iuſtitia diſtributiua in Angelis bonis, aliqua eſſe debet; cum Angeli ſint in Hierarchias, & Choros diuiſi, & cum ibi ſint officiorum, munium, Prælationumque diſcrimina, debet eſſe iuſtitia diſtributiua, qua omnia rectè diſtribuantur, & vniuerſuiſque ius ſeruetur. Seruabitur etiam hæc diſtributio, in diſpenſatione, ſeu diſtributione, ſeu participatione illuminationum, quæ deſcendunt à Patre luminum. Inter Angelos malos eſt etiam ſua munium, officiorum &c. diſtributio, cum quantum adhoc non ſit diuiſio, iuxta illud Chriſti Dn. *omne regnum in ſe diuiſum deſolabitur &c.* Tamen partitio officiorum, non erit actus virtutis cum à voluntate depraua ta procedat; vnde dæmones faciant quidem iuſtum materialiter, ſed non iuſtitiæ formaliter, ſed vitiæ.

327 Tandem loquendo de iuſtitia commutatiua, dicendum eſt dari non ſolum inter Angelos bonos inter ſeſe, vere etiam inter ipſos, & nos. Cum enim Angeli habeant aliquorum bonorum dominium, cuiuſmodi eſt fama, honor, liberras, &c. ſequitur quod ſi vnus alterum inſamet, vel inhonoret, vel violenter inferet, vel cum dolo capiat, deciperet, quod ſecreta reuelaret, &c. contra iuſtitiam commutatiuam ageret. Benè verum eſt, quod licet inter Angelos bonos detur iuſta materia iuſtitiæ commutatiuæ, non tamen dari poteſt tranſgreſſio, cum ſint impeccabiles; an autem dari poſſit iniuſtum materialiter, videtur reſpondendum affirmatiuè, & colligitur ex facto, quod narrauit in Michaelis, dum Angelus qui præſidebat Regno Perſarum, reſtitit Angelo, qui præſidebat Regno Iudæorum. *Princeps Perſarum, reſtitit mihi triginta, & vno die*bus, &c. Inter nos, & Angelos non datur iuſtitia commutatiua, quam violant illi, qui Angelis detrahunt, infamant, &c. Inter dæmones datur iniuſtitia commutatiua, dum ad inuicem ſe infamant, &c. datur contra nos, dum nos infamant; datur in nobis contra ipſos, dum falſa illis fcienter imputamus. In Angelis bonis datur iuſtitia diſtributiua reſpectu noſtri dum nobis Dei inſpirationes diſtribuunt; faxit Deus vt illis ſemper affentiamur, vt ſic cum ipſis Dei gloriæ perfruamur. Amen.

DIS-

Digitized by Google

DISPVTATIO II.

De Dominio, Vſu, Vſufructu, Poſſeſſione, &c.

CONVIVATO-RES non prius ad cænam vocante suo iuſtitio conuiuio, & quicumbentes, ac athlearum ſpectaculi priuſquam ſpectatores vocati conueniant in theatro, vel ſtadio, parant copiam concertatorum, earumque rerum, quæ ad oculos, aureſque oblectandas pertinent. Sic totus mundi creator, & gubernator Deus, veluti conuiuator, iuſtorumque præſectus, vocaturus homines ad conuiuium, ſimul & huius mundi theatrum, alterum refertum copia, quas terra, ſtirpis, mare, & aer ſuppeditare ſolerent ſpectaculis, quorum tum effuſis, tum qualitates ſuperuda, nec non motus, chorearque adminiſtrationes digniſſimæ propter pulchritudinem ordinem, & proportionem conuenientiſſimam, numerum proportione æquiſſimum, curſus, recurſuſque mirè concinnos; in quibus omnibus veram diam, & exemplarem muſicam, ineſſe non falsò quis dixerit, quam poſſes homines animis ſuis impreſſam prædiderunt. Vel ideo tardius creatus eſt homo, vt placet nonnullis Clariſſimis Patribus, in Gen. quia *parandum erat*, inquit, *ingreſſuro in tam ſumptuoſum Regis, cuius primum eſt præmittere ſuauiſſima, ne ſuper omnes, vti bene adnotauit Salazar. Rem hominibus ingreſſuris, ita ſtatuebat quaſi Regem, & Principem aliquem rebus tenerrimis præſtaturi, prius omnem hanc omnium fabricauit, & tandem præfecit domum hominem formauit.* Præterea ego Deus hominem rebus omnibus creatis, & Deus illi rerum omnium dominium iuxta illud: *dominamini piſcibus maris, &c.* & illud: *omnia poſuiſti ſub pedibus eius, &c.* Concinit omnes homines erat rerum omnium æquè dominus, nec erat meum, aut tuum ſingulum illud verbum; illi hoc commune dominium non durauit creſcente hominum malitia, & rerum diuiſio facta eſt, vt hæc eſſet huius, non illius, eſſet mea, non tua, hinc infinitus diſparatus de dominio, de quo habebis ſequentia.

QVAESTIO I.

Quid, & quotuplex sit dominium.

2 DOMINIVM à Domino dicitur, nomen autem dominus à domo desumitur cui quis præest, & in quam habet imperium; & generatim is omnis dominus dicitur, cui seruitur, vel cui populi subsunt. Per quandam etiam affinitatem quilibet homo dicitur suæ voluntatis dominus, quia ea vti potest prout vult. Similiter, & magis propriè quilibet dicitur dominus rerum suarum, quas iure possidet, habetque. Quocirca dominium à domino dicitur, secundū quod suas respicit facultates. In quo autem hæc ratio dominij consistat, disquiritur.

3 Dominium sic solet communiter definiri. *Est propria cuiusque facultas, & ius in rem quamlibet, quam in suum ipsius commodum vsurpare potest, quocunque vsu lege permisso.* Dicitur facultas, & ius, quia ius latius patet quam dominium; nam inferior potest habere aliquod ius in superiorem, non tamen dominium, vt filius in Patrem, subditus in Prælatum, seruus in dominum. Dicitur etiam facultas, & ius, vt distinguatur à possessione mera, vsu, & vsufructu, de quibus postea. Dicitur: *quam in suum ipsius cōmodum vsurpare potest*, vt vtendo, donando, distrahendo, vendendo, negligendo vt libet. Hoc dominium non habet superior, seu Prælatus in subditos, nec Pater in filios, nec Dominus in seruos. Additur: *quocunque vsu legis permisso*, propter eos qui licet sint veri domini, non tamen licet eis vti vt volunt rebus suis, vt sunt pupilli, prodigi, & vniuersaliter omnis habens bona vinculata, seu aliquo onere affixa.

4 Verum antequam nostram tradamus breuiorem definitionem, nota 1. discrimen, quod reperitur inter ius in re, & ius ad rem, quod etiam supra tetigimus, ex huius enim discriminis intelligentia magna ex parte habetur intelligentia dominij. Ius ergo in re, nil est aliud quam ius circa aliquam rem deuinctam; ius ad rem, est ius circa rem nondum deuinctam; illa autem res dicitur deuincta, quando est iam facta mea, vel tua, seu, quæ taliter est meo iuri deuincta, taliter addicta, vt eam sine alterius iniuria accipere possim vbicunque reperiatur, & ad quascunque manus, & quomodocunque deuenerit, nec quisque iure resistere possit, sed potius ex iustitia obligetur restituere. Ius autem ad rem, est illud, per quod res deuincta non est, sed potius persona, quę manet obligata, quoties hoc ius in aliquo titulo fundatur, qui sit actus ad transferendum dominium ab vna, in alteram personam vt est emptio, aliaque similis actio, antequam res ipsa tradatur, & quā tradere persona obligatur. Rem declaremus exemplo. Petrus emit à Paulo equū 50. aureis, quos numeratos tradit, sed Paulus nondum equum tradidit. In hoc casu Petrus non habet ius in re ad equū, cum nondum sit dominus equi, vt enim equi dominium acquiratur, traditio poni debet, ex communi Iuristarum, Theologorumque doctrina; quocirca si antequam Paulus tradat equum Petro equus moriatur, Paulo, non Petro moritur, ac subinde Paulus numeratam pecuniam Petro restituere debet, res enim Domino perit. Habet tamen Petrus ex illa equi emptione nondum facta traditione, ius ad rem; vnde si contingeret Paulum vendere eundē equum alteri, vel donare, traditione secuta, Petrus nullum ius haberet adillum equum, vt haberet si ius in re haberet; habet tamen ius ad personā Pauli, quæ sibi deuincta mansit ex illa venditione

Digitized by Google

tione, vnde potest Paulum compellere non solum ad restitutionem numeratæ pecuniæ, verum etiam ad restitutionem tanti, quanti ea venditio intererat.

5 Hinc intelliges quid sibi velint leges dum dicunt, quod illi qui ius habet in re conuenit actio realis hoc est in rem, vt eam capiat vbicunque reperitur. Illi vero qui ius habet ad rem, modo fundetur in aliquo titulo apto ad transferendum dominium, non conuenit actio in rem, sed in personam, qua eam rem ab illa exigere potest, eo quod per talem titulum ius in eam personam acquisiuit, & sibi subiecit, atque deuinxit. Quocirca si illa persona rem adhuc possidet, cogi potest ad tradendam eam, v. g. equum venditum, & si rem amplius non possidet, quia eam iam alteri donauit, & tradidit; vel vendidit, & tradidit, exigere poterit damni compensationem.

6 Nota 2. quod dominium, quantum ad præsens attinet, est duplex. Vnum amplum, & non ita proprium, & rigorosum; alterum strictum, proprium, & rigorosum. Primum, dicit ordinem, & respectum ad rem quo quomodo possessam, vel habitam, siue inferiorem, siue superiorẽ; siue res illa sit pars naturalis nostri, siue pars possessionis, vel hæreditatis; siue sit bonum commune, siue priuatum, &c. Et hoc modo Reges, & Principes dicuntur dominari in Republica, & ciues dicuntur habere dominium viarum publicarum, fluminum, montium, syluarum publicarum, &c. Hoc eodem dominio Patres dicuntur dominari; & filij dicuntur dominari Parentibus quatenus ius habent alimentorum; Prælatus dicitur in hac ampla significatione dominari subditis, quatenus ius habet imperandi illis; & subditi dicũtur dominari Prælatis quatenus ius habent vt sustententur. Dominus habet ius in seruos, & serui in Dominos, &c. Secundum dominium proprium, & strictum dicit non solum prælationem, & ius in rem, sed tale, quod eam in proprium commodum ordinare possit. Hoc ius non habent Reges, & Principes in subditos, nec in bona illorum; nec Parentes in filios; nec Prælatos in suos subditos. Habet hoc ius herus in seruos, & quilibet Dominus in res suas, potest enim eas in proprium commodum, & vtilitatem consumere, imò prout maluerit.

7 His positis dico, quod dominium in ampla significatione est *ius*, seu *facultas vtendi re in omnes vsus permissos*; ius, seu facultas ponitur loco generis, quia in iure conueniunt tam ius in re, quam ius ad rem, &c. *vtendi re in omnes vsus permissos*, ponitur loco differentiæ, in qua dominium latum differt à dominio proprio, & stricto; & in qua omnes species, seu quasi species dominij lati conueniunt. Nam reges, & Principes vti possunt subditis, & bonis ipsorum ad omnes vsus permissos, vti est quando communis ratio boni id reposcit. Parentes vti possunt filijs ad omnes vsus sibi permissos; & Prælati vti possunt subditis ad omnes vsus sibimet permissos, & è contra.

8 Dominium in propria, & stricta significatione definitur, quod sit *ius vtendi re in proprium commodum modo iure non prohibeatur*. Ista vltima verba *modo iure non prohibeatur*; sicut & verbum permissos in præcedenti definitione, ponuntur maioris explicationis gratia; quia iuris prohibitio est quid extrinsecum, nec tollit intrinsecum ius vtendi re in proprium cõmodum, & vtilitatem, quod enim pupillo, prodigo, &c. prohibeatur suorum bonorum alienatio, non tollitur, quin habeat verum, & proprium dominium, verum, & proprium ius consumendi rem in proprium commodum, licet iura iustis de causis suspendant illam consumptionem.

9 Circa 2. in q. titulo propositum, aduerte, quod dominium in genere est duplex, iurisdictionis scilicet, & proprietatis. Dominium iurisdictionis est potestas gubernandi sibi subditos, de quo nihil hoc loco. Dominium proprietatis, de quo sermo procedit, est illud, quo aliquid vt suum possidetur. Hoc dominium subdiuiditur in altum, & bassum, quod vocari etiam solet humile, & vulgare. Dominium altum, est dominium ordinis superioris; & hoc est vel diuinum, quod

Deo competit multis titulis, ſed maximè titulo creationis, & eſt in omnem creaturam. Vel eſt humanum, eſtque Reipublicæ in bona ciuium, dato, quod Reſpublica dominium habeat proprietatis in bona ciuium, multi namque negant, aſſerentes habere tantum dominium iuriſdictionis, qua imperare poteſt ciuibus dum neceſſitatem patitur, vt tantum de bonis tribuant quantum opus eſt, vt præſenti neceſſitati ſubueniatur, quod ſi non faciant, eos compellere poteſt, & in pœnam, ſpoliare, &c. Dominium baſſum, ſeu humile, ſeu vulgare, & reſtrictum ſubdiuiditur in cõmune, & proprium; commune eſt illud, quo ſinguli de communitate habent facultatem vtendi rebus communitatis addictis, non iure priuatim ſibi proprio, ſed iure communitatis; quilibet namque de communitate quatenus pars eius eſt, dominus eſt bonorum eiuſdem communitatis, vt ſyluarum communium, fontium, fluminum, montium, &c. quibus ciues communiter vtuntur. Proprium, ſeu particulare eſt illud, quod alicui priuatim conuenit ratione alicuius tituli ſpecialis, vt ex contractu emptionis, donationis, hæreditatis, &c. per quos titulos etiam in communitatem res transferri poſſunt. Diuiditur deinde dominium proprietatis in perfectum, quod etiam plenum, & abſolutum vocatur, & in imperfectum, quod etiam non plenum dicitur. Perfectum eſt illud, quod affert facultatem diſponendi de re pro arbitrio, pro voluntate, pro voto. Imperfectum verò eſt illud, quod huiuſmodi poteſtate caret, quod à luriſperitis, & Theologis ſubdiuiditur in directum, & vtile, directum vocant, quod ſolam ſubſtantiæ rei proprietatem continet, ſine iure, vel vtendi re illa, vel eius fructus percipiendi. Illud vero vocatur dominium vtile, quod caret rei proprietate, & ſola fruitur vtilitate, vti habet vſuarius, vſufructuarius, emphyteuta, & feudatarius.

§. *Vnicus ſoluuntur pulchra quæſita de vſu, vſufructu, &c.*

10 SED quæres 1. quid ſit vſus, & vſuarius; vſufructus, & vſufructuarius; emphyteuſis, & emphyteuta; feudum, & feudatarius? Reſp. quod vſus eſt *ius, ſeu vis, ſeu facultas vtendi re aliena, ſalua eius ſubſtantia*: per particulam vtendi excluduntur iura, que nullum cõferunt vſum, vti eſt ius depoſitarij reſpectu depoſiti, creditoris reſpectu pignoris, &c. nam tantum abeſt vt ſint iura vtendi depoſito, vel pignore, vt ſi creditor, vel depoſitarius vtantur pignore, vel depoſito inuito domino, non ſolum peccent, verum etiam valorem vſus reſtituere tenentur; dicitur abſolutè *ius vtendi*, vt denotetur, quod vſus affert dumtaxat ius vtendi, & non fruendi, per quod diſtinguitur vſus ab vſufructu, vt mox dicetur. Per illa verba *re aliena*, datur intelligi, quod res cuius vſum habet vſuarius, non eſt ipſius, ſed eſt alterius quoad rationem dominij directi, propterea dicitur *ſalua eius ſubſtantia*; per quæ etiam verba excluditur ius ad vſum, quo res vel conſumitur, vel alienatur, vti eſt ius ad comedendum panem, &c. ius ad alienandam pecuniam, quæ res actu illo, ſeu vſu conſumuntur.

11 Vſufructus definiri ſolet, quod ſit *ius vtendi fruendi re aliena, ſalua eius ſubſtantia*. Hæc definitio explicata manet quoad omnes eius particulas excepta illa *fruendi*, per quam ſignificatur diſcrimen inter vſuarium, & vſufructuarium, quod vſuarius poteſt re vti, non tamen poteſt ex ea percipere fructus; at vſufructuarius poteſt ex re fructus percipere, ita quod illorum dominium acquirat, ſi percipiat. Aliud diſcrimen eſt inter vſuarium, & vſufructuarium, quod vſuarius nequit rem cuius vſum habet alteri tribuere, nec gratis, nec pro pretio, bene tamen vſufructuarius.

12 Emphyteuſis eſt contractus quo res immobilis alicui traditur fruenda ſub onere ſoluendi certam penſionem domino directo, qui dici ſolet dominus proprie-

prietatis. Dupliciter res tradi solet in emphyteusim: Primò in perpetuum; secundò ad certum tantummodo tempus, quod minus quam decennium esse non debet, si namque tempus sit decennio minus; non erit contractus emphyteusis, sed locationis, de quibus infra de hoc contractu.

13 Feudum denique à quo feudatarius, proprijssimè sumptum, est concessio rei immobilis, aut quæ pro immobili habeatur, sed fruendæ, sub onere seruitutis personalis exhibendæ domino proprietatis, seu directo. Vnde feudum in hoc differt ab emphyteusi, quod in emphyteusi soluitur pensio realis; in feudo soluitur pensio personalis, vti est quoddam obsequium, vel seruitium, vt in bello, vel prout fuerit inter feudatarium, & in feudatorem constitutum, de quo fusè dicetur infra de hoc contractu.

15 Quæres 2. quare vsi non fuimus definitione dominij qua vtuntur communiter Iurisperiti cum Bart. *in l. si quis, ff. de acquir posses. §. differentia, n.* 4. scilicet, *Est ius perfectè disponendi de re corporali, nisi lege prohibeatur*? Respondetur quod non sumus vsi propter dictionem illam *corporali*, quam continet. Primò, quia per illam dictionem *corporali*, excluditur Deus à perfectissima ratione dominij quã habet in res incorporales. Secundò, quia excluduntur etiam Angeli, & homines à ratione dominij, quarundam rerum incorporalium, vt in famam, in internos, & liberos propriæ voluntatis; & intellectus actus. Tertiò, quia excluditur dominium beneficij, seu officij de quo quis habet plenum, & perfectum ius. Quartò, quia excluditur dominium, quod habemus de gratia, & donis spiritualibus, quia per liberam, & gratuitam concessionem à Deo nobis factam in nos horum dominium transfertur, &c. & sic illa definitione vsi non sumus vtpotè nimis restricta loquendo Theologicè, si tamen loqui velimus legistice, seu de dominio prout cadit sub consideratione legum ciuilium, sustineri potest, reuocando famam ad genus bonorum corporalium.

16 Quæres 3. an dominium definiri possit, quod sit *ius in re*? Respondetur affirmatiuè, ita quod *ius* sit genus, *in re*, seu rei sit differentia, & cum ly *rei*, vel in re ponatur absolutè, & simpliciter, intelligetur de tali iure in re, quod affert omnem rei vsum, & plenam rei dispositionem lege non prohibitam. Sed dices, quod ius pignoris, est ius in re, ius vsus, ius vsufructus sunt iura in re, & tamen de istis propria dominij ratio non curritsergo dominium non potest rectè definiri per hoc quod sit ius in re, quia licet omne dominium sit ius in re, non tamen omne ius in re est dominium, ac subinde non dicuntur ad conuertentiam, quod est proprium definitionis, vt conuertatur cum suo definito. Ad hoc dicitur, quod licet ius in re prout præscindit à perfecto, & absoluto dicatur etiam de pignore, de vsu, & vsufructu, non tamen prout accipitur pro iure in re absoluto, & perfecto, tunc enim affert ius in omnem vsum, & dispositionem lege non prohibitam. Verba autem in definitionibus accipiuntur absolutè, & simpliciter.

17 Quæres 4. an definitio dominij sit essentialis? Aliqui volunt esse essentialem, alij accidentalem, inter quos est Rebellus *lib. 1. q. 7. sect. 7.* & Molina *tract. 2. de iust. disput. 3.* quorum ratio est, quia ius disponendi de re per quod dominium definitur habet se per modum effectus, vel proprietatis, ex dominij essentia dimanantis. Tum quia de dominij essentia non est, nec esse potest, ius disponendi de re; primò, quia qui habet dominium directum, habet verum dominium, & tamen nequit de illo disponere sine iniuria illius, qui habet dominium vtile, vt constat in emphyteusi, & feudo. Secundò, quia relatio dominij, ex illa per quam quis rem vt suam respicit, ex qua oritur, quod possit de illa disponere in omnem vsum; prius namque est, quod res sit mea, quam quod de illa disponere valeam; vnde ex dominio oritur facultas disponendi, non ex facultate disponendi, dominium.

18 Nihilominus verius puto, quod

ratio diſponendi de re in omnem vſum non prohibitum, ſit de eſſentia dominij perfecti, & abſoluti; non imperfecti. Hoc ſecundum ptobant argumenta propoſita. Primum oſtendo. Quia illa eſt ratio eſſentialis alicuius rei qua intellecta intelligitur, & qua ſublata non intelligitur; ſed intellecto iure diſponendi de re in omnem vſum intelligitur dominium perfectum; & eo ſublato, non intelligitur, ergo, &c. Tum quia dominium magis, aut minus plenum, ſeu perfectum eſſe cenſetur, quo plus, minuſuè iuris vtendi re, de eaque diſponendi habet adiunctũ. Quocirca ius diuinum ideo perfectiſſimum eſt, quia ſemper coniunctum eſt cum iure vtendi re in omnes vſus, qui poſſibiles ſunt diuinæ omnipotentiæ. Et ius humanum, ſeu dominium humanum, tunc perfectiſſimum eſt, cum coniunctum eſt cum facultate vtendi re in omnes vſus poſſibiles humanæ poteſtati. Vnde, loquendo de dominio pleno, non ſunt diuerſa rem eſſe meam, & poſſe ea vti in omnes vſus: nec vnum ex alio ſequitur, ſed ſunt vnum, & idem; eo namque ipſo, quod intelligo rem eſſe meam, intelligo me habere ius ad diſponendum de illa in omnes vſus. Quare dominium plenum eſſentialiter dicit rem eſſe meam, ſeu dicit me poſſe prolibito de re diſponere, vt mea.

19 Dici etiam poteſt, & melius, quod definitio dominij ſit eſſentialis reſpectu dominij, non tamen reſpectu huius quod eſt rem eſſe meam; nam prius eſt rem eſſe meam, quam me habere dominium illius, Rem eſſe meam dicit formaliter relationem prælationis quam ego habeo ſuper illam præ omnibus alijs; ſeu dicit eam rationem formalem, qua res mihi perfectè ſubiecta eſt: & dominium dicit ius diſponendi perfectè de eadem re, & hoc ius ſequitur ad illud tanquam paſſio ad eſſentiam; ea tamen diffinitio reſpectu huius paſſionis, ſeu iuris eſſentialis eſt, & ſic rem eſſe meam, & me habere perfectũ dominium illius, componunt vnum quid per modum cuiuſdam aggregati ex hoc quod eſt rem eſſe meam, & me poſſe perfectè diſponere de illa, quod eſt me habere abſolutum dominium illius.

QVÆSTIO II.

Quonam modo dominium acquiratur.

20 DVPLICITER quis fieri poteſt rei alicuius Dominus, primò ſola apprehenſione, quando ſcilicet res non tranſit à dominio vnius in dominium alterius, vt quando res nullius eſt, & fit primò capientis; tunc ſola apprehenſio requiritur, vt quis fiat rei inuentæ dominus. Secundò quando res tranſit ab vno domino in alium, & tunc communis ſententia eſt, quod ad acquirendum dominium hoc modo, duo requirantur, ſcilicet titulus, & traditio, ita decernitur *l. ſeruum, C. de rei vendicatione*, vbi dicitur, quod titulus ſine traditione, non eſt cauſa transferendi dominium, & ita tradunt ibi Cyn. Bart. Salicet. Angel. Fulgoſ. Bald. Caſtr. Sichar. Caſal. in annot. Ximen. in concord. & alij. Idem traditur *l. traditionibus, C. de pactis, & l. numquam, ff. de acquir. rerum dom.* Titulus eſt emptio, donatio, ſucceſſio, &c. Quocirca ſi res tradatur alicui ſine titulo, non acquirit illius dominium, vt habetur dicta *l. numquam*; vbi dicitur. *Numquam nuda traditio transfert dominium, ſed ita ſi venditio, &c.* Similiter titulus ſine traditione non transfert dominium. Vnde diximus ſupra, quod ſi emiſti equum, & ante traditionem alteri vendiatur, & tradatur, fit ſecundi emptoris equus, & tu non habes niſi ius ad rem, ſeu non habes niſi actionem damni inven-

Digitized by Google

venditorem. *Ioannes, C. de rei vendicat.* vbi dicitur. *In domibus ille efl potior cui prius res traditur, licet alius in titulo præferatur, vt ex fabrotus ff. res iudicatas, & præferentia ventus, cui prius traditus fuit*, Idem ex eodem titulo late tractatur in *Lilliput. 50. tit. 5. part. 3. & 7. tit. 11. part. 7.* Examen Dian. 19. 112. Sucin. *rep. 155.* Ioan. Carthusian. 479. Alphanus *tit. 3. de Roman. fingul.* 332. Gerard. *fingul.* 90. Mantic. *fingul.* 84. Anton. Gom. *com. 1. ref. 3. de emptio & vendit. n. 20.* Couar. *var. lib. 2. cap. 19. n. 1.* & alij communiter, fed attende amplitudines, & illas.

S. I. Bullas in factibus dominium transferri in ficutum emptorem.

21 AMplitatur 1. vt procedat etiam in omnibus contractibus tam onerosis, quam lucrativis. Gomez vbi fupra, & ait. Et in donationibus, vt fi Rex det res pluribus donata, illi adiudicatur res primo traditæ. Hoped. *de Priuil. fingul* 83. Cæterum *S. Antonius* 3. 1. 3. 3. Cald. citat Peretus *de empt. cap.* 14. n. 7. limitat in donationibus Principis, & Ecclesiæ, vt non *fit. dictum*. Ill. Amplitatur 2. in emphyteusi Ecclesiæ, vt cessa, nam illi adiudicatur, cui tradetur Alias. Valas. *de iure emphy.* q. 14. n. 7. Cantera *de 1. vlt. Codicis* Peretus *de empt. allegato cap. 8. n. 25.* Surd. *decif. 189. n. 19.* Vbi in fine. Hoped. ubi supra. Gomez vbi supra. Caldas. *in prax. iudic. verb. lex n. 32.* & Tuschius *P. concl. 6. n. 5.* Vt in contrario quia ille præfertur cui res locata traditur. Crot. *in mercurial. verb. locatio. Lapus. 450. cons. 1. n. 3.* Ioannes Lupus. Cout. *vbi supra n. 8.* Valasc. vbi supra. & alij. Licet circa hoc opposita teneat Gama *decif. 150. n. 4.* Antonius Balbatus *2. reuers. fol. 10. n. 24.* & 25. Riccius *in collect. iudic. collect. 3. n. 907.* Gabriel Alnatus *de priuil. pauper. q. 23. n. 7.* Claudius Cenal. *commun. contra commun. q. 1. n. 50.* Si quæ partes dicit, quod eandem locandas conductor poffidioni incumbit, quamus præfumptio fit, folum in ædibus locatis, quia tale conductor non dicitur poffidere nomine proprio, fed nomine locatoris, quia in locatione ad modicum tempus, dominium remanet apud locatorem, ideo tradita *Gratian. de antiq. lect. n. 3. lib. 1. cap. 6. empto n. 7.* & *cap. locatio n. 29.* Tuschius. *Lit. Locat. q. 9. n. 2.* vbi has fententias contrarias, & primo procedat in locatione ad longum tempus, quæ fere vltra decennium, & limitata in locatione ad breue tempus, cui licet infra decennium. Vl. amplitatur, vt procedat in Ecclesia, & Reipublicæ bonis, quæ non denibus, vt videtur præfertur emptor, cui res venditæ traditæ. Gomez vbi supra. Couar. *cap. 19. n. 4.* Cappy. *decif. 182. n. 10.* Fachin. *controuers. lib. 2. cap. 33.* & alij. Vl. amplitatur primo per venditor cui fit iteratum fimul. Gom. *vbi supra*, Cappy. *vbi supra*. Cauall. *de empt. & vendit. q. 9. & 13. & cap. quamuis pallium p. 1. tol. 2. n. 1.* Menoch. *cons. 384. n. 3.* Gutier. *de iuram. confirm. p. 3. q. 20. n. 49.* & 50. Ioseph. Vl. amplitatur vt procedat quando primo traditio eft falfa, & fimulata, nam adhuc debetur primo, fic tradunt Dian. *ref. 139. Rolandus ref. 19. n. 16.* Gom. *vbi supra n. 20.* Bursat. *Lit. locat. q. 1. n. 2. verb. dominium non q.* Donat. à Finalnon. *Lit. locat. cap. 1. n. 2. de empt. & vendit. n. 26.* Menoch. *cons. 1153. lib. 12. n. 6.* & alij. Verum hæc amplitatio multiplicitet declaratur 1. vt locatio habeat quando vendito conditionalis, eft cum clausula *Caffiana*, nam fi vendens conditionem vendito rem alij vendit, & tradit, & poftea conditio venit, præfertur ille cui prius tradita fuit res. Gomez *vbi supra*. quia ad hoc vt fcito translatitia locumtenens, & alius quam principalis recuperator, habilitas requiritur in vtroque, exitimo 10 tempore fcilicet quo adiudicatur fua. Sin tempore quo conditio purificatur. Gomez *cit. Tauri n. 93. & 94. 2. tol. 49. n. 20.* Secundo non procedit in venditione facta ad me-ratio, quia res eft illius cui meruitur, nifi conditio facta de pacto *Caffiano*. Cauallus, quia tunc res contrahentis illius cui res traditur. Paleot. *cap. 10. n. 16. 17. & 18.* Tusch. *lit. 8. cons. 14. n. 17.* Mant. *de re-*

citis communibus. n. 61. 17. n. 4. alias declarationes vide apud præcitatos Doctores; & apud *Vallas. cons. 51. n. 2.* apud Cadier. Pereira *de empt. cap. 34. n. 72 & seq.* & alios.

§. II. *Quibus in casibus dominium rem ipsi statur sine traditione.*

22 Antur tamen aliqui casus in, quibus transfertur dominium sine traditione, vel saltem tale ius vt res sit prius emptoris, vel contrahentis non secuta vel nec tradita. Sunt autem casus sequentes. Est in venditionibus, aut donationibus factis Ecclesiis, Monasteriis Hospitalibus, & aliis locis pijs, *l. vlt. C. de sacrosanctis Eccles. &c.* & tradunt Abbas *ad cap. fin. lib. 3. tit. 8. vol. n. 9.* Tiraquel. *de retract. lig. 3. §. 1. glos. 1. n. 43. & de pænali, & cauſa pœnali, 1. 7. Sotomay. de Cadaſſens. 1. Suar. 10. commun. opin. lib. 3. tit. 2. q. 8. 7.* Vbi idem dicit de ciuitate emptrice. Et eſt de quacunque conceſſione ſpiritualium iurium, quia in his ius transfertur ante traditionem. Anton. Gabr. *commun. lib. 3. tit. de empt. & vendit. concl. 2. n. 33. & n. 38.* hoc applicat ad matrimonium prius contractum, Gail. *lib. 2. obſervat. 3. n. 9.* vbi hoc applicat ad beneficia. & *n. 11.* id cauſæ matrimonij. Vide Gonzal. *ad reg. 8. Cancel. glos. 15. n. 27.* illi cauſæ eſt cauſa paupertum. Hipolit. *ding. 32.* Beſoldus. *de princip. potent. cap. 10. n. 16.* Gabr. Aluares. *de princip. potent. q. 3. n. 9. 19.* Vt cauſus eſt in ceſſione iurium incorporalium, in eum in his ille poſſeſſor eſt, cui prius ceſſio fit, res namque incorporales propriè non poſſidentur, cum tamen recipiunt traditionem *ſimulata, l. in corpore de acquirit. rerum dom.* Vide in his patientia habetur loco poſſeſſionis. *l. ſtorge. 5. 1. ff. de public. l. 3. §. duro. ff. de vſufructu.* V. cauſus eſt in venditionibus, & donationibus factis à Principibus, quia in his prima inſtituenda contra ſecundam, in qua traditio facta eſt. Gail. *loco citato.* & alij, licet Cuear. *var. lib. 2. cap. 19. n. 9.* velit ſolum procedere quando ex Principis voluntate conſtat, quod volunt dominium transferre, vel quando conceſſio eſt gratioſa, ſecus ſi Princeps contra hab. Vide Valaſc. *conſult. 71. n. 2.* Calder. *Peregrin. de empt. cap. 11. n. 40.* Et eſt quando ſecunda emptio eſt conſcius ſimulationis alieni factæ, nam tunc in eo nam datur primæ empti adeo reuocatoria. Palat. *in tract. de domat. inter virum. 5. 8. n. 11.* Gail. *ſupra. Hunded. cap. 3. n. 2. vol. 1.* Ant. Gabr. *ſupra. n. 30.* Cruel. *conſuetu. cap. 7. 5. n. 48.* Calder. *Peregrin. de empt. 2. 6. n. 30. & alij.* VII eſt cauſ, quando primus habet titulum emptionis, vel ſaltem emptionis ſecundum vere habet titulum donationis, vel lucrativum, nam tunc tamen inſcius ſit emptionis ab alio facta, ac bona fide ſe gerit, tamen ſecunda emptio emptori poteſt tamen præuocare. Palat. *ſupra. n. 12.* Cruel. *de ſupra. cap. 19. n. 5.* & alij communiter. Anton. Gab. *de empt. concl. 2. n. 30. & errore 7. part. 4.* VIII. eſt, quando in alienatione eſt neceſſaria alterius licentia, tunc enim ſi alienatio fiat in vtilem, ſecundo primus emptor præferitur. Aluar. Valaſc. *de iure empt. q. 24. n. 9.* Cald. Pereira *de iure ſiſc. empt. cap. 10. n. 36. & 37.* Peſſeter. *conſil. 8. lib. 4. n. 6. & 7.* Et eſt quando primus emptor pro obſeruatione contractus haberet rem venditam ſpecialiter hypothecatam, vel ſaltem non alienando; nam ſi hoc factum ſecunda vendito eſt nulla, Cuear *loco citato.* Gutier. *de I. boum pactiſ. n. 2. 5. 1. de legat. 1.* & alij idem de quando eadem res pluribus pignoratur, & obligatur, tunc enim primus præferitur. *l. 3. ff. de pignorat. action.* Anton. Gom. *l. 40. tit. 1. n. 16.* Negotant. *de pignorat. p. 5. membr. 1. n. 16.* Manuel. *de ſacrament. cap. 25. n. 3.* Nec. X. quando primus emptor non habet pretium rei empt. nec de eo fides habita fuit. Nam tunc ſecundus, qui prium ſoluit præferitur, Guid Papæ *quæſt. 113.* Anton. Gabr. *de empt. 2. in fine.* Hondedei *conſ. 53. n. 8. vol. 2.* Stephan. Grat. *de diſceptationibus. 332. n. 8.* & alij. Item præfertur ſecundus emptor, quando ex primo tradita fuit conditionaliter, & conditione pendente purè tradita eſt ſecundo. Anton. Gabr. *ſupra. n. 29. 11. n. 2. & ſeq. attende, & nota.* *§. III.*

§. 111. *Solumtur aliqua quæstia de dominio.*

23 QUæres 1. quam pænam incurrat, qui rem sui vendidit, alteri vendit, & tradit? Respondetur teneri ad restitutionem damnorum, quanti fuiscet res ibi valebat, &c. vide Menoch. *de arbitr. casu* 381. *n.* 10. *cum seq.* Farin. *in præxi crim. q.* 9. 150. *n.* 219. *cum seq.* Et *n.* 230. limitat quando primus emptor non solut pretium: nam tunc communtum enim venditor impunè rem alteri vendere, & tradere potest, de quo etiam Menoch. *de cas.* 381. *n.* 18. Surd. *decis* 220. & 344. *per tot.* Et 15. *n.* 16. Steph. Grat. *disceptt. forens cap.* 532. *n.* 5. *cum seq.* Ita tamen explanda vbi primus emptor non fervat fidem lelvendo pretium, nec venditor tenetur illi reservare rem, sed potest alteri tradere.

24 Quæres 2. quid agendum quando non conftat de prioritate traditionis rei? Respondetur quod in casu quo non conftat de traditione rei, vt quia probatur esse traditam eadem die, vel eadem hora vtrique emptori, vel quia de traditione conftat, sed non de prioritate, tunc præsumendum est pro eo qui prius emit, & pretium solut; quod si vnus prius emit, probetur, & alius prius pretium solisse, probatur, quia prius pretium solut, iudicandus est ex eo enim quod iste fervitus fuit, facti conjectura desumitur, ita Antonius Gom. *var. lib.* 2. *cap.* 3. *n.* 20. *cit. Tertia præcipuatur*, Cauar. *var. c.* 19. *n.* 6. Steph. Gratian. *disceptt. forens cap.* 532. *n.* 4.

25 Quæres 3. quomodo dominium probetur? Respondetur quod probatur per tria. Et argumenta, *indicia certa & dera vendicat.* Et ita tradunt. Mantic. *de tacit. cap.* 30. Verall. *decis* 280. *n.* 4. Rebuffich. *decis* 7. *n.* 3. Boer. *decis* 42. *n.* 25. Gallic. *decis.* 2. *n.* 2. & 3. *de probat.* Rota *decisivam* 1. *p.* 1. *recent.* & *decis.* 449. *n.* 1. *recentissim. in postib.* Et *decis* 673. *n.* 4. *p.* 1. *recent.* dicit, quod dominium non probatur nec per testem unum, nec per confessionem non secuta traditione, nisi facilis acquiratur: probatur per testes per instrumenta: item ex eo quod quis fecit terram seminari, arari, coli, &c. Tiraquel. *de præscript.* 31. *glos.* 3. Menchac. *illustr. contron. cap.* 58. *n.* 9. Et *n.* 10. limitat nisi forte vnus terram colat, & alius fructus percipiat: nam tunc non ille, sed ille dominium habet, seu possidet, cum Parlet. *consl.* 107. *n.* 19. *lib.* 1. extendit id procedere etiam cum quis manu alienus, sua tamen nomine terram colit. Vide Menoch. *remed. 3. retinendi n.* 563. Mascard. *de probt. concl.* 1182. & alios, præsertim Stort. Odd. *in tract. de rem integram restit. p.* 5. *q.* 39. *n.* 7. & *seq.* 3. vbi disputat, an dominium vel possessio, aut aliud ius reale, dicebat probati plenè an sufficiat semiplena probatio.

26 Quæres 4. an dominium detis prosiffe absque traditione acquiatur? Respondetur affirmative Bald. *nouella de dote p.* 7. *princip.* o. Anton. Thesaurus *decis* 48. *n.* 1. Gabr. Altarez *de privil. pauper. q.* 23. *n.* 11. Sed difficultas eft à quo acquiratur dominium rei detalis, an à marito, an ab vxore; feu cuius sit dominium rei detalis mariti vel vxoris? Prima sententia eft Bald. *supra privil. 6. n.* 1. Segura *de homi. hæred. conflante matrim. n.* 56. Palat. *in repet. cap. per vestras 2. de donat. inter vir. & vxor. q.* 4. *art.* 2. Pinel. *in l.* 2. *de bonis mat. p.* 3. *n.* 12. Quefada *quæst. de dote q.* 2. *n.* 15. Sahag. *in cap. quamuis, de iudic. 4. n.* 18. fundantur in *iudice ancillam. C. de rei vendicat.* vbi aperte dicitur, quod dominium rei detalis fit mariti, & proinde, quod rei vendicatio cóstante matrimonio competat marito, non vxori. Alij censent vtrum, & naturale dotis dominium esse vxoris, ex *l. in rebus de iure dot. & l. 3. f. verum, in fine, ff. de minoribus* cum similibus, fic loan. Vasdi. *cur. qual. lib.* 1. *iuris* 3. *n.* 18. *Ioannes Bertazantinibus folem. ad librum Cod. de iure dot. in prine.* Richard. *ad tit. Inst. quibus alienare licetat, vel non n.* 20. & 21. Vade Barbof. *in l. dotalem 2. f. illud autem*, dicit, quod quando traditur bona causa dotis, non videntur tradi ea mente vt dominium transeat in maritum, quoad omnes effectus, fed tantum quoad ius administrandi, & recipiendi

fructus pro oneribus. Ceual. *commun. contra commun. q. 3. n. 18. cum seq.* dicit, quod dominium ciuile bonorum dicitur huiusmodi emptio naturalis, vxoris. Surd. *cons. 33. n. 13.* Cald. Pereira *cons. 1. n. 14.* & alij dicunt, quod dominium propriè rerum dotalium est vxoris, ex legum tamen subtilitate transit in maritum quoad exercitium actionum, & res vendendi data, & alias vsiores fructus d. *l. dece ancillam*, sic enim dicitur. *Dece ancillam, & quo fuspicax, dotalem fuiſſe in autumno pretium: quo poſtea ſub hiemem non eſſe, ſed ad vxorem ſua nequuiſſe.* De dominio rerum donatarum propter nuptias certum est, quòd transit in maritum vxoris.

27 Quæres 5. quomodo dominium transeat rem in legatis, & vltimis voluntatibus. Resp. quod dominium transit rem, ſi fiat Eccleſijs, Monaſterijs, &c. acquirituæ ante traditionem, vt conſtat ex *decis. n. 22. cap. 1.* Quod ſi fiat alijs, requiritur actio, vel apprehenſio; idem dic de dominio hæreditatis. Vnde hæres ſine ex teſtamento, ſiue ab intestato ſuccedens in bona defuncti, acquirit dominium continuæ atque hæreditatem adit absque bonorum traditione, vel apprehenſione. *Ioann Baren. ſ. de acquir. per Dueñ. reg. 210.* Cald. Pereira *de nomin. empt. q. 16. n. 23.* Mant. *de tacitis, & ambig. conuen. lib. 12. tit. 27. n. 11.* Addi, ſed de his infra de teſtam. & legatis.

28 Quæres 6. cuius ſit dominium rerum emptarum nomine vxoris, ſed ex pecunia mariti, quando res ſunt vxoris tua? dic: Quòd dominium reſolutur. *l. & ſi tua, C. de donationibus*, vbi ſic dicitur. *Si ſi de tua pecunia emancipio meum filium comparata ſunt, tamen res tradita ſunt, ſtatim dominium non adit te, ſed ad eum pertinet, pecunia tamen tantummodo repetitione habetur, ſine negotiorum gestorum actione meum ſecuſſit, ſicut ex tam donationem conſtructum, qualitatem proſus largitur ea. Et nim vel ita ſolidum, vel quantum incipitior factus eſt, ſicut cum ea competens exercitoria petere.* Et ſic tradunt Doctores. Vnde Angel. *de maior. q. 3. q. 64. n. 58.* ex hoc textu docet, quod quando maritus comparat pro vxore mancipia, vel aliud quodcunque, quod ex traditione, vsuſ accipiendo, & maritum ſolum agere poteſt de pretio, modo numeraueriſt grata gerendi vxoris negotium, vel gratia donationis, ſalem ex hoc textu docet Tiraquel. *de retract. lignag. 8. 1. glo. 9. n. 64.* Boer. *deciſ. 232. n. 7.* Vbi etiam tenet, quod maritus poſſeſſor pro ſe, & vxore, & eorum hæredibus aliqua bona, & vxor vel lit ſuccedere in illorum meditetur, poſſeſſionem. *l. 2. glo. 2. n. 20. n. 5.* Addit per hunc textum, quod vbi vxor preſtente viro, & licente, emit de pecunia ſibi per virum conſtituta, nunc recipit illa conſeſſum præiudicat.

29 Quæres 7. ad quem pertineat dominij proprietas? Dic, quòd ſpectat ad filium, vel filiam. *C. de probat.* vbi dicitur *Poſſeſſiones quas aut de patrimonio dixi, more traditionum per legatum. Non enim poſſeſſiones ſolum, ſed etiam proprietatem ſolet ſæpe ſeparare, cum te in probatione ceſſante, dominium apud eum remanerat.* Igitur agens ex vendicationem, probare debet dominium, item reus poſſeſſor præiudicat, vſque dum contrarium probetur. Et ſic tradunt Iaſon, Bartol. & Doctores. *l. 1. n. 1.* Donell. *comment. iuris ciuil. lib. 13. cap. 1.* Menoch. *de præſumpt. lib. 6. præſumpt. 63. n. 11. cum ſeq.* Cuman. *ad Ioann Andr. in ſpecul. n. 51.* Vbi dicit, quod ex poſſeſſione præſumitur dominium, & tenuit *l. glo. 15. n. 19. cum ſeq.* idem dicit, Bonifac. *de pact. tom. 1. lib. 2. tit. 1. cap. 2. n. 4.* Et ſic dicit, quòd

n. 264. Mascard. *de probat. concl.* 609. *n.* 5. *& concl.* 613 *per totam, & n.* 3. dicit, hoc non currere quando emptor post emptionem possedit per tempus, quod satis est ad vlucapionem rei mobilis, & ad præscriptionem rei immobilis. Vnde Mencha c. *illustr. controu pa lib.* 2. *cap.* 11. *n.* 17. post Bonet. *decis.* 47. *n.* 2. *vers. sed ipse*, docet, quod licet quis probet se habere alicuius rei possessionem cum legitimo titulo, sicque tanquam dominum fructus illius rei nomine, & fibimet, non tamen alteri percipere, adhuc non intelligitur fe dominium iusficienter probasse, id quod ait procedere quando dominium deducitur in iudicium per modum actionis, & principaliter, quale est in rei vendicatione. Et *n.* 19. subdit, quod si cum eo legitimo titulo probaui possessionem longi temporis, tunc dominium sufficienter probatur, etiamsi in iudicium deducere-tur principaliter; quia iam præscripsum intelligitur.

31 Quæres 9. an dominium acquiri possit per titulum præsumptum, & fictam traditionem? Resp. affirmative, sic tradit Barbof. *in l. si alienam* 12. *n.* 94 *ff. solut. matrim.*

QVÆSTIO III.

Quid sit vsusfructus.

32 IN Institutionibus de vsufructu in principio, definitur vsusfructus, quod *sit ius alienis rebus vtendi fruendi absque rerum substantia.* Est ius hoc facti, fed vtendi fruendi. Dicitur *ius vtendi*, vt excludatur ius, quod habet creditor in pignus, vel hypothecam, & depositarius in depositum; nam illi fine venia dominorum vti non possunt pignore, hypotheca, deposito. Dicitur *ius fruendi*, vt excludatur dominus ius vtendi rebus absque facultate percipiendi fructus; vsufructuarius enim ius habet percipiendi fructus ex re cuius eft vsufructuarius, vt faciat fructuos fuos. Dicitur *falua manente rerum substantia*, quia substantiam conseruare debet. Quocirca, qui habet vsumfructum gregis, vel armenti licet possit vtiliter lacte, lana, & foetu, in locum tamen capitum demortuorum, vel inutilium, debet alia capita substituere, quæ cedunt in dominium proprietatis, ita decernitur *Inst. de rerum diuis. §. fed & gregis*, fecus est, quando tantum vius conceditur, *l. quid ergo ff. de vsufructu.* Idem dic de vsufructuario sylue, vineæ, &c. quod scilicet in locum arborum demortuarum, vel inutilium, debeat alias substituere. Vtesque tamen casus limitatur, vt non procedat in casu fortuito, quod enim fortuito perit, & fine culpa fructuarij, domino proprietatis perit. Quod si vsusfructus in ædibus constitutus eft, tenetur vsusfructuarius ad modicam reparationem. Constituitur quis vsufructuarius dupliciter. Primò per legem, nam Pater habet vsumfructum peculij adauentitij filij ex lege, quandiu filius ob eius manet emancipatus, &c. de quibus infra. Secundo, priuata dispositione, vt testamento, pactione, &c. de quibus *Inst. de vsufructu, §.* 1.

§. 1. Soluuntur aliqua quæſita de vsufructu.

33 QVæres 1. an dans propietatem alicuius rei in dotem, retento sibi vsufructu, possit eandem proprietatem vendere, vel alio modo disponere in præiudicium vsufructuarij? Respondetur negando, ita habetur *l. res quas, C. de iure dotium*, vbi dicitur. *Res quæ vsusfructus sibi detento dotem in dotem dedit, venundandis aufere-*

tibi non potest. Et idem dicendum eſt de quocunque alio ſimili caſu, & ſic tradunt ibi Dd. Vide Caſtr. *conſul. lib. 1. de vſufructu*, vbi rap. 33. Iaſe præcipue quærunt vſufructuarius vti debeat re, vt ſubſtantiam reiſtructuræ neque immuter, neque corrumpat.

34 Quæres 2. an vſufructuarius etiam omnium bonorum teneatur ſoluere debita, quæ defunctus reliquit, an adhoc hæres teneatur? Reſpondetur quod debita ſolui debent ab hærede. Vnde ſi quis inſtituatur vſufructuarius omnium bonorum, itrium, & actionum, alio inſtituto hærede in proprietate, debita ſolui non debent ab vſufructuario, ſed ab hærede, Spin. *in ſpec. teſtam. glo. 8. nu. 21.* Bero. q. 73. Franc. Marc. *deciſ. 813. p. 1.* Cabalin. *in catalog. 5. obſerv.* Loſcon. *Loſcon. deciſ. 1.* Amendol. *in addit. ad Vincent. de Franchis deciſ. 246. n. 8. & 9.* Villalob. *to. 2. commun. opin. lib. 4. nu. 7. n. 1.*

35 Quæres 3. an ille cui bonorum alienatio prohibetur, prohiberi cenſeatur alienatio vſufructus, ac proinde Regulares vſufructuarii, poſſint, non tenatura forma: alienare vſumfructum quem habent ſuper aliqua re fruditera? Reſpondetur negatiue, ſic habetur *Iſancimus C. de rebus alienis non alien.* vbi dicitur. *Sancimus, ſiue res alienationem habituerit, ſiue teſtator hoc fecerit, ſiue pactio contractuum hoc admiſerit, non ſolum dominij alienationi, vel mancipiorum manumiſſioni eſſe prohibendam, ſed & vſufructus dationem, vel hypothecam, vel ingenorii nomen pertui prohiberi. Similique modo, & fructuales minime imponi, nec emphyteuſes contractus; niſi in iis tantummodo caſibus, in quibus conſtitutionum auctoritas, aut legislatoris voluntas, vel pactionum tenor, qui alienationem interdixit, aliquid tale fieri permiſerit.* Idem deducitur ex extrauag. *Ambitioſæ, de rebus Eccleſiæ non alienandis*, quoad bona Eccleſiarum, ſic tradunt Roman. *conſul. 62.* Hippol. in 1. 8. *cum quidam, n. 21. ff. de quæſt.* Alphan. *collect.* 50. Anton. Gom. *var. to. 2. cap. 14. n. 26. & 31.* Couarr. in 1. Graue. *cap. 2. 86. n. 15.* Rovland. Valle *conſ. 53. n. 27. lib. 1.* Carpan. *ſuper Statuta Mediolan. cap. 305. n. 32.* Menoch. *conſ. 1. 99. n. 19. & alij.* Et ratio eſt, quia prohibito vno, ea omnia cenſentur prohibita, per quæ ad illud perueniri, ergo prohibita alienatione abioluta, cenſetur prohibita alienatio vſufructus, quia hæc adimitur ad illam perueniendum. Tum quia prohibito vno cenſentur prohibita connexa, & ſine quibus illud vnum parum, aut nihil æſtimaretur, ſed rei ſubſtantia ſine vſufructu parum, aut nihil eſtimatur; ergo. Hinc eſt, quod qui alienare prohibetur, prohibeatur etiam inſeudare, & in emphyteuſim concedere, niſi aliàs bona ſolita eſſent inſeudari, vel in emphyteuſim concedi, Cacheran. *conſ. 20. n. 14* Alex. *conſ. 1. n. 15. lib. 4. & alij*.

36 Quæres 4. an conſtituto vſufructu ſit alienatio? Reſp. affirmatiue de prohibitis alienare, prohibetur vſum fructum conſtituere, ſic tradunt Roman. *ſing. 60.* incipit, *Tu ſcis.* Aldombrandin. *conſ. 61. num. 43. lib. 1.* Tiraquel. *de retract. lin. gal. §. 1. glo. 7. n. 41.* Gom. *Loſc. Tauri n. 85.* Burlat. *conſ. 377. n. 1. & 4. lib. 4.* Caualean. *de vſufructu mulieri reliſto n. 66.* Menoch. *conſ. 126. n. 6. & 10. lib. 2. & conſ. 1022. n. 13. & ratio eſt, quia vti prohibetur alienare rem, non poteſt alienare partem illius, Tiraquel in l. ſi quando, verb. partem aliquam n. 14. Cæ retractandis deuis.* ſed vſufructus eſt pars rei l. *qui vſumfructum. ff. de verb. obligat. & l. ſi res. ff. de iudi.* Vnde l. 4. *ff. de vſufructu*, vſufructus vocatur pars dominij. Bene verò prohibetur, quod licet prohibitus alienare nequeat vſumfructum conſtituere, poteſt tamen pro tempore iuris ſui cedere, & vendere fructuum commoditatem, & per conſequens *Iaſon vbi ſupra. Inſtit. de vſufr. & habit. & ibi plof. & Lodo S. Lutius. ff. de contrab. emp.* Boer. *deciſ. 66. n. 4.* Menoch. *conſ. 777. n. 8.* Curt. *iun. in tract. de fruct. p. 4. q. 15. n. 106.* Hinc eſt, quod licet vſufructus ſuper re emphyteutica imponi non poſſit ſine conſenſu Domini directi, poteſt tamen concedi vſus, & commoditas. Cald. Pereira *de extinct. emphyteuſ. q. 5. n. 3.*

37 Quæres 5. quid faciendum quan-

do plures habẽt vsufructum communem super aliqua re pro indiuiso, & vnus ex consortibus partem suam vendit? Resp. quod alij possunt partem venditam retrahere, eodem pretio, sic Greg. Lopez *l.* 55. *glos.* 2. *vers. idemque est dicendum*, Matiens. *l.* 13. *glos.* 3. *n.* 3. Gutier. *pract. lib.* 2. *q.* 165. *n.* 1. Castil. *lib.* 1. *de vsufructu cap.* 74. *n.* 27. & *n.* 28. explicat, quod si vnus ex pluribus consortibus, qui habent vsum communem pro indiuiso alicuius fundi, seu habitationem domus, vel seruitutẽ pascendi pecora in alieno agro, vel aliã seruitutem, partem sui iuris vendat alicui extraneo, consortes illius iuris, seu seruitutis, ad retractum admittuntur. Et *n.* 44. oppositum dicit quando Dominus directi dominij, suum vendit dominium, nam tunc habens dominium vtile tanquam consors in re, non habet ius retrahendi, eo quod Dominus vtilis non habet dominium commune cum directo per participationem in qualitate eiusdem dominij.

38 Quæres 6. cuius sint fructus, quando vsufructuarius moritur antequã eos colligat, tametsi maturi sint? Resp. quod sunt Domini proprietatis, non hæredis fructuarij, ita habemus *Iustit. de rerum diuisione*, §. 15. *vero*, & tradunt communiter DD. Et ratio clara est, quia quandiu fructus adhærent fundo, censentur vnum cum eo, ac proinde pertinent ad Dominum fundi quando fructuarius eos colligendo eorum dominium non comparauit, & sic si durante suo iure non collegit, ad Dominum fundi transibunt. Sic docent Tiraquel. *de retractu conuent.* §. 5. *glos.* 4. *n.* 1. Caualcan. *de vsufructu mulieri relicto n.* 242. Mandel. *cons.* 639. *n.* 1. *vol.* 4. Cephal. *cons.* 181. *n.* 10. & 11. *lib.* 2. Auendan. *resp.* 5. *n.* 5. Spin. *in spec. testam. glos.* 13. *n.* 30. Caroc. *de locato, & conducto gradu* 3. *personarum q.* 23. *n.* 11. Castril. *tract. de vsufructu cap.* 77. *per tot.*

39 Quæres 7. an cautio vsufructuaria per testatorem remitti possit? Resp. negatiuè, sic decernitur *l. si vsusfructus, C. de vsufructu*, & *habit.* Vbi dicitur. *Si vsusfructus omnium bonorum testamento vxori marito relictus est, quamuis cautionem à te prætoribus exigis, tamen non aliter à debitoribus solutam pecuniam accipere poteris quam oblata secundum formam Senatus consulti cautione.* Et sic tradunt DD. ibidem, & Conan. *comment. iuris ciuilis lib.* 5. *cap.* 3. *n.* 4. Cassan. *in consuetud. Burgund. rubr.* 6. §. 6. Mynsing. *cent.* 6. *obseruat.* 48. Gail *lib.* 2. *obseruat.* 47. Alphan. *collect.* 439. Couar. *var. lib.* 2. *cap.* 14. *n.* 5. Anton. Gom. *to.* 2. *var. cap.* 15. *n.* 3. Anton. Gabr *communit. de vsufructu concl.* 1. *n.* 28. & alij communiter. Potest tamen hæres postquam successit, cautionem, & inuentarij confectionem vsufructuario remittere, Crauet. *cons.* 187. *ad fin.* Caualcan. *de vsufructu mulieri relicto n.* 149. sicut potest remitti hęc cautio quando vsufructuarius inter viuos constituitur, quia lex solum procedit causa mortis ad tollendas fraudes, & lites.

40 Quæres 8. an vsufructuarius rem possidens faciat fructus suos ante satisdationem? Respondetur affirmatiuè, nisi malitiosè eam præstare distulerit. Hippol. *in pract. §. nunc videndum nu.* 5. & *l. vnius*, §. *cognituram*, *n.* 9. *ff. de quæstion.* Syluan. *cons.* 37. *n.* 7. & 8. Caualcan. *loco cit. n.* 90. Anton Gabr. *tit. de vsufructu, concl.* 2. *n.* 40. Ioseph. Ludouic. *decis.* 31. *n.* 7. Thesan. *decis.* 80. *n.* 3. Castill. *de vsufructu cap.* 16. *n.* 9. Et *n.* 10. & 11. limitat quando vsufructuarius viuente proprietario cautionem non offert, nec proprietatem interpellat, quia eo in casu fructus suos non facit.

41 Quæres 9. an dominus proprietatis possit suam proprietatem obligare absque consensu vsufructuarij? Respondetur affirmatiuè, ita habemus *l. verbis, C. de vsufructu*, vbi dicitur. *Verbis testamenti, qua precibus inseruisti, vsumfructum legatum tibi animaduertimus. Quæres non impedit proprietatis dominum obligare creditori proprietatem, manente scilicet integro vsufructu tui iuris.* Et ita tradunt DD. ibidem, & Anton. Gom. *to.* 2. *var. cap.* 15. *n.* 9. & *n.* 10. limitat vbi Pater habet vsumfructum in bonis filij, quia tunc filius nequit obligare proprietatem, nec vendere, vel alienare sine consensu Patris. Vide Pinel. *l.* 2. *de bonis matr. p.* 2. *n.* 51. Petr.

Greg.

Greg. *Syntagm. iuris p.1. lib.4.cap.3.n.23.* vbi tenet, quod proprietarius poteſt dare pignori proprietatem, licet alius habeat vſumfructum. Et Surd. *de aliment. tit.9. q.26. n.60.* vbi poſtquam firmauit, quod proprietarius poſſit rem vendere quando vſufructuario nullum ſequitur præiudicium, addit, quod ſi eam pleno iure vendat non reſeruato iure vſusfructus, dicitur turbare, & moleſtare vſufructuarium. Quod ſi vſufructuarius det vſumfructum pignori, vel alio quocunque modo obliget, tandiu hæc obligatio durabit, quandiu vſufructuarius viuit, & eo mortuo, & pignus, & obligatio extinguitur.

42 Quæres 10. ad quem pertineant expenſæ quæ fiunt erga rem de qua quis habet vſumfructum? Reſp. quod expenſæ modicæ pertinent ad vſumfructuariũ, magnæ vero ad proprietarium, ita aduertimus ſupra, & traditur *l.eum ad quem, C. vſufructu*, vbi dicitur. *Eum ad quem vſufructus pertinet ſarta tecta ſuis ſumptibus præſtare debere, explorati iuris eſt. Proinde ſi quis vltra quam impendi debeat erogatum potes docere, ſolemniter repoſces.* Sic etiam vltra DD. ibidem tradunt Gail. *lib. 2. obſeruat.* 146. Anton. Gom. *var. to. 2. cap. fin. n. 7. & l. 46. Tauri n. 3.* Rodoan. *de rebus Eccleſ. non alien. q. 72. cap. 10.* Pinel. *in l. 1. de bonis maternis p. 2. n. 72.* Ioan. Gargia *de expenſ. cap. 10. Cardoſ. in praxi indic. ver. fructus n. 19.* Caſtil. *de vſufructu cap. 56. per tot.* & alij. Nonnulla difficultas eſt, quænam dicantur expenſæ modicæ, & quænam magnæ, cum in iure nil de hoc ſit definitum. Ad quod dico huius rei iudicium pertinere ad iudicem, ſic gloſ. *in l. hactenus, ff. de vſufructu, verb. pertinere.* Menoch. *de arbitr. caſu 225. ad fin.* Ioan. Gargia *loco cit. cap. 11 n. 16.* Surd. *conſ. 155. n. 9.* Caſtril. *ſupra cap. 56. n. 6. & nu. 12.* reſoluit vſumfructuarium non teneri ad illas expenſas, quæ continere videntur perpetuam rei vtilitatem, nam iſtæ ad proprietarium ſpectant, & ſi fiant ab vſufructuario, repeti poſſunt, ſi modicæ non ſint. Et ſic illæ ſolæ expenſæ fieri debent à fructuario, quæ fiunt gratia fructuum.

43 Quæres 11. an vſufructuarius poſſit præſcribere proprietatem? Reſpondetur negatiuè, ita decernitur *Lneque fructuarium, C. de vſufructu.* Vbi habetur. *Neque fructuarium ad obtinendum proprietatem rerum, quarum vſumfructum habet, neque ſucceſſore eius, vllo tempore ex ea cauſa tenentes præſcriptio munit.* Et tradunt DD. ibid. & Bald. *de præſcript. 4. p. quarta, q.11. n. 38. & 1. p. ſexta caſu 26. n. 51.* Tiraquel. *de conſtituto p.2. ampliat. 13. n. 5. & 6.* Couar. *in reg. poſſeſſor p.2. §.9. n.2.* Menchac. *illuſtr. contro. p.1. cap.65. n. 18.* Menoch. *conſ. 201. n. 124. & n. 125.* hoc intelligit vbi quis conſtitutus eſt, vel relictus vſufructuarius ſimpliciter, cum nullum ius habeat, quod præſcribere poſſit, ſecus eſſet vbi vſufructuarius eſſet conſtitutus adiecto pacto liberationis, ſeu recuperationis, ſoluta aliqua ſumma, ſicuti contingit in pignore, hoc enim caſu aduerſus illam actionem; illuduè ius recuperationis currit præſcriptio.

44 Quæres 12. an vſufructuarius alienare, vel cedere poſſit vſufructum? Negant Petr. Greg. *ſyntag. iuris p. 1. lib. 4. cap. 3. n. 22.* Mench. *de ſucceſſ. creat. to. 2. lib. 1. §. 7. n. 40.* Anton. Gom. *var. to. 2. cap. 15. n. 5.* Caualcan. *vbi ſupra n. 65. in princip.* & alij. Mendez à Caſtro *in l. cum oportet de bonis quæ liber. p. 2. nu. 119.* dicit, quod vſusfructus extraneo cedi nullo modo poſſit, vendi tamen, aut locari rectè poſſit, Barboſ. *in l. vſufructu n. 1. ff. ſoluto matrim.* ait vſufructum non poſſe in alium transferri, cum perſonæ adhæreat, *l. 4. ff. de nouat.* Alij abſolutè docent vſumfructum poſſe impunè alienari per tex. in *l. aratoribus, §. vſufructuarius, & in l. non vtitur, ff. de vſufructu,* ſic Pinel. *in l. 1. de bonis mat. p. 3. n. 39.* Corduba de Lara *in l. ſi quis à liberis, §. pareus n. 60. ff. de liber. agnoſcend.* Felician. *de cenſibus lib. 2. cap. 4. n. 4.* Morla *in empor. iuriſp. 1. tit. 6. n. 14. & 15.* Caſtill. cap. 69. n. 15. Communior ſententia diſtinguit, & dicit, quod ius vſufructus, cum perſonæ adhæreat, illique cohæreat, alienari non poteſt, benè tamen commoditas, ſeu facultas percipiendi fructus, & ſic conciliantur

iura

iura citata, quæ docent vſumfructum alie-
nari poſſe, & *les ſi fructus matri. C. de vſu-*
fructu, quæ docet vſumfructum alienari
non poſſe. Sic hæc iura concordant gloſ.
verb. vel donat. l. arboribus §. 1. ff. de vſu-
fructu Surd. *de alimentis tit. 9. q. 23. n. 9.* Sar-
miett. *diceſt. lib. 3. cap. 9. n. 2.* Matienz. *l. 13.*
gloſ. 20. n. 4. Quæ gloſa *diuturnior. fm. n. 16.*
Spinam *ſpec. teſtam. gloſ. 13. n. 61.* & alij.
Ita ratio clara eſt, quia ſi fructuarius ius
ſuum vendere poſſet, emptor conſeruetur
fructuarius, & per conſequens ſolum
per illius mortem vſufructus extingueretur, & non per mortem venditoris, contra
liſ. patri tuo. C. de vſufructu, vbi decernitur, quod vſufructus extinguitur morte
vſufructuarij.

5. 11. Quomodo amittatur vſufructus.

45 Amittitur 1. vſufructus per mortem vſufructuarij, ſic habetur
l. penult. C. de vſufructu, vbi dicitur. Si
patri tuo ſalvo fructu legatus eſt, defuncto eo
nihil ad te pertinet, cum morte eius cui fun-
ctus legatus eſt, ipſo iure omnis vſufructus, ad pro-
prietatem regredi ſolet. Vſufructuarius au-
tem ſuperſtite, licet dominus proprietatis
rebus humanis exemaurit, tui vtendi fruen-
diuum tollitur. Vbi, vt vides, duo decernit lex illa. Vnum, quod vſufructus Patris non tranſit ad filium. Alterum, quod in vſufructu perdendo, mors vſufructuarij attenditur, & ſic tradunt Dd. ibidem maxime Richard. *de Sy.* 5. Anton. Gom. *l. 6 Taur. n. 11. in princip.* Caſtill. *trac. de vſufructu cap. 61. n. 14.* & alij. Amittitur 2. vſufructus quando res ipſa perit, vt ſi alienus igne conſumatur, vel fundum à flumine diuellatur: nam deſtructo fundamento corruit ædificium. *l. nam origo. ff. quod vi, aut clam. l. egi tecum. ff. de exceptione iudic & cap. cum Paulus 1. q. 1.* Illi tamen vtuntur vſufructuarius iuo iure, vt dominus directus contra eum præſcribat, quod tempus inter præſentes eſt decennium, inter abſentes, vigenium. Sic habetur *l. seruus tuus. C. de vſufructu*, ibi: *Et eſt ſi vſufructum per bonam fidem poſſidentes amittere, quod ſemel poſſeſſum eſt: niſi*

talis exactio vſufructuarius opponatur, qua etiam ſi dominum vendicaret, poſſet eum proſternere, qui abſentem excludere. Vbi gloſ. *verb. excludere*, addit: *decem annos, vel viginti. Sed quia ſita res mobilis eſt vſufructus, an tolleretur actio per finalis triennio? Reſpondeo non, cum vſufructus rei mobilis non competat, vt ſupra dixi.* Quod vſufructus inter immobilia computetur tradunt etiam Tiraquel. *de retractu lig. gr. 35. glog. 7. n. 17.* Gutier. *pract. lib. 2. q. 147. n. 2.* & alij.

46 Amittitur 4. vſufructus non minima capitis diminutione, ſed media, quæ ciuitatem admittit, vel maxime, quo mortæ naturali, habetur in eadem lege *corruptionem ad fin.* ibi: *Tum cum tantummodo detinere, cum vſufructuarius, vel res petat, & tantummodo cum cum anima, vel ciui ſubſtantia expirauit, niſi pradicta exceptionis vsque reclamauerit, vtroque videlicet tali capitis diminutione, qua vel libertatem, vel ciuitatem Romanam poſſit admittere, cum enim vſufructus omnino eroptas ad ſuum reuertetur proprietatem.* Pro quo nota, quod capitis diminutione duplex eſt, vna eſt maxima, & hæc habetur morte naturali, & per hanc non erit dubium quin vſufructus finiatur vt habetur in eadem *l. corruptionem*, ibi: *niſi tantummodo morte vſufructuarij.* Ad hanc reducitur condemnatio ad metalla, ad beſtias, ad perpetuum carcerem, &c. Alia eſt media, quæ tunc fit, cum ciuitas amittitur, vt cum quis deportatur in inſulam, vel cum proſcribebatur, aqua, & igni interdictus, vt habetur *Inſtit. cap. diuin. §. 2.* Amittitur etiam vſufructus, quando libertus condemnabatur ingratitudinis in patronum, & iterum in ſeruitutem reuocabatur. Item quando idem libertus patiebatur vendi, vt pretij participes fierent, ſic habetur *Inſtit. vbi ſupra.*

47 Amittitur etiam vſus fructus à matrito relictus vxori, ſi tranſeat ad ſecunda s nuptias, ſic habetur *l. ſi vſumfructum. s. iuxta autb. Ne licet m. C. de ſecundis nuptiis mulier.* Vbi dicitur. *Si vſumfructum matritus reruum ſuarum decedens vxori reliquerit, eaque in ſecundas nuptias, conſortium qua-*

con-

contenerit, vsumfructum, quem ex priore marito conficta sorte, amitas, atque tum filijs ex eo die quo nupserit, maturè relictum. Quod si libros ac priora instrumenta adhuc ambo vitabat habere infamia, nec mutuat eos tutoris auxilium; ac per huiusmodi occultationem mater, qua relicta fuerat, vsufructuaria: omnia legitimè reputantur & cum competentibus fructibus ad liquidum deducta ratione restituat. Hac de vsufructu. Quæm Vir extremo constituens voluntatem de rebus propriis suos reliquerit. De vsufructu vero rerum ante nuptias donatarum, ea obseruari, quæ superiores constitutiones decernunt, sanximus. In nuptiis autem minus ætate fecundis sic præcepta limitauimus. Hoc lucrum habet si datus, vel relictus filius vsufructus, fuerit, ea lege, vt ex fœmella nuptiis interuenti, spiritum perfecerint. Sic relictus esset, siue donatus, quibus vsufructus liset. Sed vsufructus in dotis, siue ante nuptias donatione lege temperatum, pleniter ad heredes deuenit. Sic titulum tit. DD. & Alphan. collect. 299. Craft. resp. fenat. 3. legatum, 9. 24. Fachinæ, controu. lib. 5. cap. 47. & alij. Nonnulla difficultas est, an mulier fic translata ad fecundas nuptias ipsis iure amittat vsumfructum, an debeat, vel possit expectare indicis terminum. Pender hæc difficultas ex intellectu filius verbi amittat. Nam si dicitur denotet latam sententiam, an solum ferendam. Denotare latam sententiam tenent glof. in l. amissione, 8. qui de minor. in fine. & de capitis diminutione, Couar. in cap. 8 hartetus n. 8. de testam. Sayr. in claui Regia lib. 3. cap. 8. n. 2. verf. fallit. Salas de leg. 2. de fidei. 14. difp. 15. fec. 6. n. 78. Sanz. in fimilitra p. lib. 5. c. 6. n. 15. Farin. fenger. crim. p. 2. verb. lex n. 126. Oppofitum tenet glolsa l. Si quis in tantum, C. vnde vir, verbi. amittat. & in fi. quæ in fœmina, C. de fecundi nupt. verbi. amittat, cum aliis ci. tatis per Tiraquellum fi. nunquam verb. retractuerit n. 132. cum feq.

48 Hic tradatur poſſe tali difficultas grauiſſima an vſusfructus relictus filio fa. milias, vel ſeruo acquiratur Patri, & Domino, in quorum non amittatur per mortem filij, vel ſerui, ſed ſolum ob mortem ipſius Patris, vel Domini. Quod difficultatem facit eſt lex extribris, C. de vſufructu, vbi dicitur. *Ex libris Sabinianis quæ tibi nobis relata eſt per quam dubitatur ſi vſusfructus per ſeruum acquiritur, vel non filio familias, capitis diminutione filij manente, vel mediæ, vel mortis, vel emantipatione, vel Generum acquiſitione, an ſola mortis, vel manumiſſione poſſit adtua remanere. Etides ſancimus in huiuſmodi caſu ha neque ſi ſeruus, vel filius fam. ita pendatur ſolo inſtituti inuentum Patris Dominio ſumfructum, qui per eos acquiritur, eis eſſe manere inteſtum. Neque ſi ante magnam capitis diminutionem vsusfructum ipſe filius familias, vel ſeruus habuerit exemptus vſumfructum perire. ſed filium remanere etiam ſi patris à Patre non relinquatur. Vſusfructum enim eum acquiſitum apud eum remanere etiam post Patris ſolutamentem oportet; cum plurimi vero ſimile ſit, ad tutorem contemplationem magis filij, quam Patris vſusfructum ab reliquiſſe.* Vbi, vt video, aperte decernitur, quod vſusfructus filio ſam, vel ſeruo alieno relictus acquiratur Patri, & Domino, qui moriente filio aut ſeruo apud Patrem, & Dominum reſidet. Hæc tres difficilis eſt cum decernat, quod vſusfructus non ſoluat morte fructuarij filij ad Patri tuo, C. de vſufructu, & alia iuria claſſima. Circa hanc difficultatem ſunt qui dicunt, quod vſusfructus ſtatim mortuo filio familias contemplatione conſtituta eſt, & ita cum vſusfructus filio relictus ceſſetaut relictus contemplatione Patris, propterea mortuo filij familias nullo iure, ſiu ſtatu, ad Patrem, ac libris, Gom. 4. 48. Tauri n. 2. in fine, Padil. in l. quamuis, impliciter n. 10. de fidei commiſſ. Cauallcan. de vſufructu n. 179. & n. 234. Mantic. de tacit. vlt. vol. lib. 8. tit. 16. n. 9. Per. Riccirad. ad Sanctor. n. 5. ad fin. de vſufructu. Sed hæc interpretatio non tollit difficultatem, quia vel ignoratæ poſſimum cuius contemplatione vſusfructus conſtitutus fit; vel quia l. citata videtur abſolutè loqui. Cuiac. tract. 5. ad Africanum ad l. 17. ff. de vſu & habitat. dicit bene procedere hanc legem, quia Pater, & filius, Dominus, & ſeruus,*

vna, eademque persona censentur, ac proinde altero mortuo si alter supersit, quasi supersesse videtur eadem persona. Hanc interpretationem impugnat Mendoz à Castro *in l. eom oportet, de bonis quæ liber. p. 2. nu.* 115. quia quantum ad hoc Pater, & filius diuersæ personæ censentur. Alij dicunt hanc legem non amplius procedere de iure nouo, ita Ferd. Aria *l.* 46. *Tauri n.* 5. Matienz. *l.9. glos.1. n.9. tit.1. lib.5. noua recopilat.* Alij aliter interpretantur, pro quo vide Castril. *de vsufructu cap.63. à n.25.*

§. III. *Quibus in casibus prohibeatur alienatio vsufructus, vel etiam Dominij translatio.*

49 VErbum alienatio, est valde generale, & comprehendit sub se omnes alienationis species, ac proinde omnes contractus, & distractus, ac omnes actus per quos transfertur dominium directum, vel vtile, seu per quos ius aliquod constituitur, vel alteri tribuitur, vt videre est apud Fusar. *de subst. à q.* 673. *vsque ad* 740. Nos hic solum, & breuiter ponemus quæstiones, quæ ad praxim necessariæ videntur.

50 Quæres 1. an possit vsusfructus, vel res quæcunqne alienari, quando conuenitur in pacto, & dicitur, quod nullo pacto res alienari possit? Resp. negatiuè, ratio est, quia hæc conditio impedit dominij translationem, cum habeat vim decreti irritantis, ac proinde, quod poste a contra illam tentatur, irritum est, & nullum, nec potest talis actus confirmari. sic Salzed. *ad Bernard. reg.* 208. *vers. sextò limita.* Cardin. Mant. *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 4. *tit.* 30. *n.* 38. & alij. Idem dic quando prohibetur res alienari ex dispositione contrahentium, quæ tamen ex iuris communis dispositione alienari non poterat; nam concurrente duplici prohibitione fieri nequit alienatio etiam in casibus aliàs in iure permissis, & impeditur dominij translatio, *text. in auth. de non alien aut perm. §. sanctissimas, collat.* 9. Roder Xuar. *allegat.* 9. *n.*14. Salzed. *ad reg.*208. *vers. septimò limita.* Mant. *loco citato num.*37.

51 Quæres 2. an alienatio fieri possit in casibus in quibus dominium ex solo pacto transfertur absque traditione? Resp. negatiuè, quia in illis casibus per solum pactum prohiberi potest dominij translatio, glos. magna *in l.*1. *C. de inoffic. donat. in fin.* Gom. *l.* 40. *Tauri n.*16. *vers. ex quibus infero, & n.*25. *in fine, & n.*27. *vers. facit etiam, & n* 39. *in fine.* Salzed. d. *reg.*208. *vers.*4. *limita.* Vnde res alienari non potest, vbi dicitur; Vendo, vel dono, hoc pacto, vt non alienes, & si aliquem alienationis actum tentaueris, statim dominium ad me reuertetur, & in eo casu, seu ex nunc incipies possidere nomine meo, sic Gom. *d.l.*40. *n.*20. Salzed. *d.reg.*208. *limit.vlt.* Azeued. *l.*11 *n.*11. *tit.* 6. *lib.*5. *noua recop.* Mieres *de maioratu p.* 3. *q.*9. *n.*3. Thesaurus *quotid. forens. lib.* 2. *q.* 81. *n.*16. Mant. *d. tit.*30. *n.*26. Castil. *controu. lib.*5. *cap.* 80. *n.* 21. & 24. Viui. *decis.* 471. *nu.* 9. Idem dic quando cum pacto de non alienando interuenit iuramentum, tunc enim non transfertur dominium si alienatio fiat, maximè si simul interueniat hypotheca generalis, Roland. *cons.* 32. *n.* 39. *& cons.*62. *n.*34. 39. *&* 40. *lib.*2. Gutier. *in repet. l. nemo potest ff. de legat.*1. *n.*45. Mant. *n.*20. Thesau. *d.q.*81. *n.*9. & alij, quod ex seq. quæsit. magis patebit.

52 Quæres 3. an transferatur rei dominium si quis alienet rem quam quis alienare prohibuit, reseruato sibi aliquo iure in ea, vt si quis vendat, vel donet, vel alio titulo trãsferat in alium aliquam rem, apposito pacto, quod alienari non possit, & pro illius pacti obseruatione imposuit ius hypothecæ in eadem re, quod scilicet ille, cui res venditur, vel donatur, promittat pactum adimplere, & pro eius obseruantia obligat omnia sua bona, & specialiter rem sibi venditam, vel donatam? Respondetur negatiuè, licet enim ex simplici pacto de non alienando, non impediatur dominij translatio si res alienetur, tamen vbi pactum est dicta hypotheca vestitum, impeditur. Sic Gom.

*d.l.40.Tauri n.18.*Neguzant.*de pignor.p.2 membr,1.*Salzed.*supra limit.2.* Gutier.*supra n.28.*Mant.*d.tit.30.n.5.*Chartar.*decis. 104.n.3.* Thesau.*supra n.8.* Giurba *decis. 79.n.31.* & alij. Maior difficultas est, an hypotheca generalis sufficiat ad impediendam dominij translationem, an requiratur specialis? Vna sententia tenet sufficere hypothecam generalem. Hanc tenent Lopez *glos.5. circa finem in l.19. tit.8.part.5.&in l.73.glos.3.tit.18.p.3.* Villalob. *in suo erario lit.A. n.139.* Roland. *cons.6.n.26.lib.1.& cons.62.n.3.lib.2.* Ceual.*commun. contra commun. q 673. vers. sed contraria.* Chartar. *loco cit. n.3.* Alia sententia communior requirit hypothecam specialem, vt scilicet obligetur res ipsa vendita, vel donata. Hanc tenent Gom.*d.l.40.n.19.*Negusant.*supra n.5.* Anton.Gabr.*lib.3. commun. tit. de pignor. & hypoth.concl.1.n.3.* Gutier.*supra nu.57.&* 58.Surd.*cons.399.n.4.*Pereg.*de fideicommiss.art.51.n.77.*Mant.*d.tit* 30.*n.12.* Castill.*controu.lib.5.cap.80.n.22.* Fontanell. *de pactis nuptial.to.1.claus.4.glos.25.n.60.* & alij communiter.

53 Quæres 4. an prohibitio alienationis facta à testatore, impediat dominij translationem? Aliqui absolutè affirmant, quia sicut ex sola testatoris voluntate dominium transfertur in hæredem vniuersalem aditione sequuta, & legatum in legatarium, sine actu traditionis, vel apprehensionis, *l. cum hæres, ff. de acquir. poss. l.facta, l.restituta. ff.ad Trebell.l si tibi homo, ff.de legat.1. & l. cum pater, ff. de legat.2.* Ita sine traditione per ipsam vltimam voluntatem potest amitti dominium & de vno in alium transferri, & alienationem impediri, *l fin.C. de legat.* Gom.*d.l.40.n.38.*Menchaq.*de succession. creat. lib.1.S.10.n.87.* Mieres *de maioratu p.4.q.1. n.59.*Gutier.*lib.2.pract.q.115.à n.1.*Gabr. Aluarez *de priuil paup.p.1.q.22.n.5. cum seq.* & alij. Quod intelligunt quando prohibitio alienationis facta per testatorem in vltima voluntate exprimit iustam prohibitionis causam, vt si res erat suorum maiorum, si eam habuit à Rege, vel Imperatore, si hæres, aut legataria sit minor, vel cum fit prohibitio fauore alicuius personæ, quia vult peruenire alicui de genere, vel alteri personæ, &c. Spin. *in spec.testam. glos.19.n.79.* Azeued. *l.11. n.10. tit.6. lib.5. nouæ recop.* Greg. Lopez *l.44.glos.3. tit.5.part.5.* & alij. De alijs alienationibus prohibitis ex alijs capitibus, infra suis locis dicetur, hìc solum aliqua tangentur in sequentibus quæsitis.

54 Quæres 5. an bona immobilia minorum possint per eorum tutores, & curatores alienari? Respondetur negatiuè, ita habemus *l. non solum, C. de prædijs,* vbi dicitur. *Non solum per venditionem rustica prædia, vel suburbana pupilli, vel adolescentis alienare prohibentur, sed neque transactionis ratione, neque permutatione, & multo magis donatione, vel alio quoquomodo ea transferre, sine decreto à dominio sua possunt. Igitur & tu si fratribus tuis per transactionem fundum dedisti, vendicare eum potes, sed si quid inuicem ab eis ex eodem pacto consecutus es, id mutuò restituere debes.* Sine decreto ergo bona minorum immobilia nullo titulo alienari possunt, & tradita vindicantur, reddi quæ accepta sunt, & sic tradunt communiter DD. aduertentes eam alienationem esse nullam, vult enim ius, quod bona minorum intacta conseruentur, vide Aflict.*decis.*129 Capyc. *decis.*113. Duen. *reg* 48. *n.*5. Menoch.*remed.*15.*recup.n.*146.Lopez *l.4.glos. 2.tit.5.p.5.*Gom.*to.2.var.cap.14. n.14.fin.* Cald. Pereira *in l. si curatorem, verb. res n.2.& verb.contractum fecisti n.1.C. de in integ.rest.min.& de empt.cap.13.n.15.&c.* Idem dic de adultis minoribus 25. annorum, si careant curatoribus, quod scilicet nequeant prædicta bona sine decreto iudicis alienare. Cald. Pereira *d. verb. res n.1.vers.denique,* Scaccia *de commerc.§.1. q.7.p.3.limit.17.n.5.* vbi aduertit, quod non valet obligatio à minore facta quando ex contractu deueniendum esset ad aliquam speciem alienationis bonorum immobilium. Amplia 1. quod res immobiles minoris absque decreto etiam pro euidenti vtilitate, nequeant permutari, Vincent. de Franchis *decis.355.n.6.* Paz *in proœm.l.Tauri n* 351.Gom.*d.n.14.*

vers.

vers. quintò extende. Pereira *de empt. cap.* 8 *n.* 27. Mastril. *decis.* 121. *n.* 33. Castill. *controv. lib.* 5. *cap.* 65. *n.* 59. & alij. Amplia 2. vt nequeant bona minorum alienari per donationem. Fab. de Monte *de empt. qu.* 22. *n.* 21. Nisi donatio sit remuneratoria; Tiraquel. *in l. si vnquam verb. donatione largitus n.* 25. & 29. Viui. *decis.* 86. *nu.* 10. Mant. *de tacitis lib.* 4 *tit.* 6. *n.* 55. Rota apud Ferin. *decis.* 341. *n.* 12. *p.* 1. *recent.* Vbi quod pupillus ob honorem familiæ donare, & remunerare potest, nec propterea læsus dicitur si hoc à tutore fiat, Menoch. *cons.* 29. *n.* 3. & 33. & *cons.* 1003. *n.* 54. Amplia 3. vt sine iudicis decreto nequeat imponi census super bonis minorum, Perez de Lara *de vita hominis cap.* 22. *nu.* 40. Cald. Pereira *in d. l. si curatorem. verb. contractum feceris, n.* 3. Valasc *de iure emphyt. q.* 35. *n.* 5. Castill. *d. lib.* 4. *cap.* 61. *à n.* 29. *vsque ad* 45. census enim est quædam alienationis species. Amplia 4. vt nequeat imponi seruitus super bonis immobilibus minorum; nec possunt eadem bona hypotecari, nec in emphyteusim dari; nec possunt renunciari, nec desinere acquirere; nec possunt fructus perpetuò alienari; nec possunt dicta bona ad longum tempus locari, &c. sic citati Doctores, & alij.

55 Quæres 6. an fundus dotalis alienari possit? Respondetur negatiuè, sic habetur *l. si æstimata*, cum alijs sequentibus, *C. de fundo dotali*, & tradunt ibi DD. & Alphan. *collect.* 292. Anton. Gubert. *in tract. de spons. & matrim. tit. de dote vers. vltimus casus, & vers. duodecimò fundus* Gaspar Caballin. *miscel. q.* 691. Petr. Greg. *syntagm. iuris lib.* 9. *cap.* 24. *n.* 11. Gom. *l.* 50. *Tauri n.* 57. & alij communiter. Amplia 1. vt nequeat ad longum tempus colonis irreuocabiliter concedi, Cald. Pereira *de extinct. emphyt. cap.* 4. *n.* 45. Amplia 2. vt neque de consensu vxoris possit alienari, Bald. *manella de dote p.* 7. *spec.* 1. *n.* 5. *vers. fallit* 1. Couar. *in cap. quamuis pactum p.* 2. *§.* 1. *n.* 10. Gutier. *de iuram. confir. p.* 1. *cap.* 1. *nu.* 97. & alij. Amplia 3. vt neque per ipsam vxorem consentiente marito alienari possit. Gutier. *n.* 105. Palat. *in repet. rub. de donat. inter virum &c. §.* 17. *n.* 51. Amplia 4. adeò inualidam esse rei dotalis alienationem, quod possit maritus etiam constante matrimonio rem à se alienatam recuperare, tametsi iurauerit non contrauenire alienationi, Gutier. *d. cap.* 1 *n.* 96. Amplia 5. vt non possit maritus transigere super re dotali, nisi retinendo ad exemplum tutoris, & curatoris, & aliorum huiusmodi administratorum, *l. si pro fundo, C. de transact.* Anton. Fab. *in suo C. lib.* 5. *tit.* 15. *de fundo dotali definit.* 6.

56 Quæres 7. an dentur casus in quibus res dotalis alienari possit? Resp. affirmatiuè, sunt autem sequentes. I. quando res data in dotem æstimata est, tunc enim maritus tam rem mobilem, quam immobilem alienare potest, & alienatio valet, quia illa æstimatio facit detinere rem dotalem, ac si empta esset à viro, *l. quod si fundus, ff. de fundo dotali* Campeg. *de dote p.* 1. *q.* 40. *n.* 2. Couar. *pract. cap.* 28. *n.* 1. Matiens, *l.* 7. *glos.* 7. *n.* 16. *tit.* 11. *lib.* 5. *nouæ recop.* & alij. II. quando res in dotem data, tametsi æstimata non sit, est tamen de numero earum, quæ ex genere suo functionem recipiunt, idest, quæ consistunt in numero, pondere, & mensura, Anton. Gom. *l.* 50. *Tauri n.* 43. Couar. *supra n.* 6. Spin. *in spec. testam. glos.* 11. *n.* 92. Gutier. *supra n.* 7. Fontanell. *de pactis nupt. claus.* 5. *glos.* 8. *p.* 13. *n.* 4. III. quando mulier alienationi consensit animo decipiendi emptorem, asserens rem non esse dotalem, cum sit, tunc enim in præiudicium mulieris decipientis ea alienatio sustinetur. Gasp. Baec. *de non melior. fideiiub. cap.* 30. *n.* 12. & *de inope debit. cap.* 16. *n.* 94. *in fine.* & alij. IV. quando alienatio fit de consensu vtriusque coniugis, & vxori est vtilis, Conan. *comment. iuris lib.* 8. *cap.* 9. *n.* 3. Iacob. Thoming. *decis.* 4. §. 12. Camil. Borrel. *in summ. decis. p.* 3. *tit.* 5. *n.* 249. V. quando alienatio est necessaria, Borrel. *n.* 246. Surd. *decis.* 86. *n.* 8. & alij, & expressè habetur *l. mariti, C. de fundo dotali*, alienatio namque necessaria, non continetur in prohibitione alienationis, Tiraquel. *de retractu lign.* §. 1. *glos.* 14. *n.* 11. Pinel. *in l.* 1 *p.* 3. *n.* 49. & *in auth. nisi, n.* 55. *C. de bonis maternis.* Gam. *decis.* 199. *nu.* 3

Menchaq. *illuſtr. controu. cap.* 32. *nu.*13. Ceual. *comm. contra comm. to.*4. *q. vlt. n.*67. & alij. VI. quando vxor abſque vi, & abſque metu alienationem iuramento confirmat Campeg. *de dote p.*4 *q.*11. Couar. *in cap. quamuis pactum p.* 2. §. 1. *nu.*5. Gom. *d. l.*50. *Tauri n.*57. Roland. *conſ.*81. *n.* 2. *lib.* 2. Viui. *deciſ.* 133. *nu.* 2. Gutier. *num.* 14. Seraph. *priuil.*76. *n.* 1. & alij.

QVAESTIO IV.

De vſu, & vtrum vſus à Dominio diſtinguatur.

57 VSVS eſt *ius vtendi re, ſalua eius ſubſtantia*, hæc definitio conſtat ex dictis ſupra. Cui vſus rei cõceditur, non poteſt eam alteri locare, vel gratis concedere, quod ſi locet, & fructum percipiat, tenetur illum reſtituere domino rei, res enim ſuo domino fructificat. Ex huius definitionis intelligentia dependet illius grauiſſimæ difficultatis intelligentia, an in rebus, quę vnico actu conſumuntur, vt eſt cibus, potus, pecunia, vſus diſtinguatur à dominio, quæ quæſtio non ſolum exagitata fuit à Theologis, & iuris peritis, verum etiam ab ipſis Pontificibus. Nam ex vna parte Nicolaus III. in cap. *exit, qui ſeminat, de verb. ſignificat. in* 6. vult quod dominium, & vſus ſint res diſtinctæ, ita quod vſus poſſit eſſe apud vnum, & dominium apud alterum, ac proinde vult quod Patres Minores S. Franciſci habeant vſum rerum quas conſumunt, non tamen earum dominium; illarum namque dominium vult reſidere apud ſummum Pontificem, ac ſubinde Patres Minores ſunt quotidie conuiuæ ſummi Pontificis, ita etiam docuit Clem. V. in Clement. *exiui de paradiſo*. Et ante iſtos eandem ſententiam docuerunt Innocent. IV. Alex. IV. & Gregor. IX. Oppoſitam ſententiam docere videtur Ioann. XXII. *in extraua. ad conditorem, de verborum ſignific.*

58. Verum ego non puto iſtos Pontifices ſibi eſſe contrarios. Nam Nicolaus non loquitur de rebus, quæ vnico actu conſumuntur, ſed de vſu, vel vſufructu earum rerum, quæ vnico vſu non conſumuntur, & in iſtis vult dominium diſtinqui ab vſu, & quod illarum rerum dominium, quando non manet apud dãtes, tranſeat ad Eccleſiam; ſic enim loquitur. *Ad hæc cum fratres ipſi nihil ſibi in ſpeciali acquirere, vel eorum ordini poſſint, etiam in communi, & cũ aliquid propter Deum ipſis offertur, conceditur, vel donatur, ea (ni ſecus non exprimat) offerentis, vel concedentis, vel donantis, veriſimiliter credatur intentio, vt rem huiuſmodi oblatam, conceſſam, vel donatam perfectè concedat, donec auferat, à ſe abdicet, ac in alios transferre cupiat propter Deum: nec ſit perſona in quam loco Dei congruentius huiuſmodi rei dominium transferat, quam ſedes præfata, vel perſona Romani Pontificis Chriſti Vicarij, qui pater eſt omnium, & fratrum minorum nihilominus ſpecialis. Ne talium rerum ſub incerto videatur eſſe dominium: cum patri filius ſuo modo, ſeruus domino, & monachus monaſterio res ſibi oblatas, conceſſas, vel donatas acquirant: omnium vtentium, & librorum, ac eorum mobilium præſentium, & futurorum, quæ, & quorum vſum fructum, ſcilicet ordinibus, vel fratribus ipſis licet habere, proprietatem, & dominium in nos, & Romanam Eccleſiam plenè, & liberè pertinere hac præſenti conſtitutione in perpetuum valitura ſancimus.*

59 Audiamus Ioannem XXII. *in extraua. ad conditorem.* Vbi ſic fatur. *Quod autem quoad res, quæ vſu conſumuntur non ſint cenſendi vſuarij fructus ipſi exſequentibus liquet ſatis: dicere ſi quidem, quod in tali-*

talibus rebus vsus iuris, vel facti separatus à proprietate rei, seu dominio possit constitui, repugnat iuri, obuiat rationi, nec prædecessoris nostri (attende verba) *prædicta fuisse videtur intentio Romanæ Ecclesiæ talium bonorum dominium reseruare. Quis enim sanæ mentis credere poterit, quod intentio fuerit tanti patris, vnius oui, seu caſei, aut fruſti panis, & aliorum vsu consumptibilium, quæ sæpè fratribus ipsi ad consumendū eueſtio conferuntur, dominium Romanæ Ecclesiæ, & vsum fratribus retinere? Profecto probabile non videtur, præsertim cum illorum dumtaxat dominium præfatæ Ecclesiæ reseruauerit, querum simplex vsus facti pertinere poteſt ad fratres dicti Ordinis: quod nequaquam poteſt in rebus vsu consumptibilibus reperiri, in quibus nec ius vtendi, nec vsus facti separato à rei proprietate, seu dominio possunt constitui, vel haberi.* Vbi vt vides isti duo Pontifices quoad vsum facti in rebus consumptibilibus non repugnant, cum in istis vsus à dominio non videatur distingui. Patet magis hoc ex verbis, quæ post iam relata ponuntur, scilicet. *Et quod de talibus rebus non intellexerit, euidenter ostenditur, dum respondet legi dicenti non posse vsumfructum à dominio perpetuo separari, ne dominium dominis, semper abscedente vsu, inutile redderetur, quæ quidem lex de rebus illis intelligitur, quarum penes vnum vsus rei, & penes alium possit (licet inutile) remanere, quod nequaquam in rebus vsu consumptibilibus poteſt esse, cum in illis per vsum, vel abusum vsuarij substantia talis rei esse desinat, & per consequens proprietas etiam inutilis non subsistat.*

60 Porro quicquid sit de horum mente Pontificum, videamus quid magis de iure sit tenendum, an scilicet sit magis iuri conforme, quod in rebus vnico vsu consumptibilibus vsus à dominio distinguatur, ita quod vsus sit penes vnum, & dominium penes alterum; an vero vsus cum dominio connectatur, vt cuius sit vsus, eius sit & dominium. Pro huius rei intelligentia nota 1. quod ille propriè dicitur rei dominus, qui eiusdem rei substantiã possidet, seu qui re vt sua vtitur, & consumit absque iuris alieni violatione, seu absque restitutionis obligatione. Nota 2. rerum alias esse, quæ vnica actione, seu vnico earum vsu consumuntur, vt panis, vinum, aliique cibi, vt etiam pecunia, cum etiam hæc vnico actu perfecto quo quis ea vtitur, distrahatur, alienaturque, quod in esse morali est eam consumi. Alias autem, quæ aut non consumuntur omnino, aut non vno perfecto vsu, quo quis eis vtitur, vt ager, vestis, domus, &c. Nota 3. vsum duplicem esse, vnum facti, alterum ad factum, vt vocant Iurisconsulti, quod communiter appellitatur vsus iuris. Vsus facti, est ipse actus vtendi, vt indui veste, equitare, habitare in domo, & dicuntur vsus vestis, equi, domusque. Vsus iuris, seu ad factum, est ius ad hunc priorem vsum exercendum: vt autem prior vsus sit licitus debet vsum posteriorem supponere, non enim quis potest licitè veste actu vti, nisi supponatur habere ius ad vsum illius.

61 Nota 4. quod res vnico actu consūptibiles possunt duplicem habere vsū, vsum ipsarum proprium, vt in pane vsus proprius est comestio, in vino potatio, in pecunia datio, &c. Alterum extraneum, & aduentium, & est ille ad quem ex hominum beneplacito ordinantur, vt cum quis vtitur pecunia ad ostentationem, &c. Nota 5. quod vsus iuris, seu ad factum est duplex, reuocabilis, & irreuocabilis, seu dependens, & independens. Irreuocabilis, & independens non videtur distingui à dominio. Reuocabilis, & dependens à dominio prorsus distinguitur, cum sit dependens ab alterius beneuolentia, vt cum quis vtitur equo alterius, qui absque iniuria vtentis, reuocari potest. Hunc vsum reuocabilem habent Religiosi, quia taliter vtuntur rebus, quod ad nutum Prælati reuocari possunt, si enim Religiosi haberent vsum irreuocabilem rerum quibus vtuntur, haberent illarum dominium; cum vsus irreuocabilis vel sit rerum dominium, vel non differat multum à dominio, vt benè aduertit Less. *lib. 2. cap. 3. dub. 8. n. 32.* & alij.

62 His positis, Conueniunt omnes

I. quod vſusfructi in rebus, quæ vnico actu non conſumuntur, diſtinguatur à dominio, poteſt enim Dominus equi, veſtis, domus, horti, &c. concedere alicui vſum equi, domus, &c. retento equi, domus, &c. dominio. Il. conuenient, quod vſus iuris, ſeu vſus ad factum, ſeu ius vtendi rebus non conſumptibili quo ad eius ſubſtantiam, & dependens, diſtinguitur à dominio; poteſt namque Dominus horti, veſtis, domus, &c. concedere mihi ius ambulandi per hortum, vtendi veſte, &c. retento earum rerum dominio, maximè cum poſſit abſque iniuria me hoc iure ad factum priuare. III. conuenium, quod ius, ſeu vſus ad factum etiam in rebus vnico actu conſumptibilibus, diſtinguitur à dominio, poteſt enim Dominus mihi concedere ius bibendi de ſuo vino, comedendi de ſuo pane, de fructibus ſui horti, ſeu vineæ, &c. retento ſibi rerum dominio: cum enim hoc ius fit ad factum, non facit quando res conſumpta non eſt, poſſum ea ſine iniuria priuari. Tandem conuenium, quod vſus extraneus, & aduentitius, in rebus, quæ aliàs vnico actu conſumuntur, diſtinguatur à dominio; poteſt enim quis dare facultatem alcui vtendi ſua pecunia ad oſtentationem, retento ſuidem pecuniæ dominio. Quare tota difficultas ad hoc reuocatur, an in rebus, quæ vnico actu, ſeu vnico vſu conſumuntur, vſus facti diſtinguatur à dominio, ita quod in illa conſumptione, & in illa re quæ conſumitur, vſus à dominio diſtinguatur, vt vſus ſit vtentis, & dominium ſit alterius.

62 Prima ſententia tenet, quod in iſtis rebus vſus à dominio diſtinguatur, & fic dicunt iſtius ſententiæ auctores, quod Patres Franciſcani in iſtis rebus habent nudum vſum, & dominium ſit penes ſedem Apoſtolicam, cum enim iſti, nec in cõmuni, nec in particulari, alicuius rei dominium, habere poſſint, ſed ſolum nudum vſum, ſequitur, quod earum rerum dominium ſit penes ſedem Apoſtolicam. In aliis religioſis, qui in particulari nullius rei dominium habere poſſunt, ſed ſolum in communi, dum ijs rebus vtuntur, nudum vſum habent, & dominium eſt penes communitatem, ſeu conuentum. Hæc ſententia probabiliſſima eſt, & habet ſequentes patronos Nauar. *in comment. 1. de regular. 3.* Azor *p. 1. lib. 12. cap. 24. q. 4. vbi.* Rodrig. *Q. R. to. 3. q. 39. art. 4.* Lethlico *cit.* & alios.

S. I. Ponitur ſecunda ſententia iuri conformior, & probatur.

64 COmmunior ſententia, & iuri conformior, eſt, quod in rebus, quæ vnico vſu conſumuntur, vſus non diſtinguatur à dominio. Hanc ſententiam ſequuntur Bart. in *tract. Monetarium lib. 2. artif. 4. cap. 2. ad finem.* Sylu. *verb. dominium q. 2. vers. ſecundo autem.* Turrecrem. *in ſumma lib. 2. cap. 112. ad fin.* Sarmient. *de reditibus Eccleſ. p. 1. cap. 1. n. 11. cum ſeq. & in defenſ. p. 1. to. to mot. 12. & 14.* Baunez *in præamb. de dominio. q. 1. dub. 1.* Aragon. *in 2. dumbub. 3.* & alij communiter. Eſt aperta ſententia Ioan-XXII. vt conſtat ex verbis citatis. Vnde antequam ponatur dicta extauga, hæc notabilia in iuuenia ponuntur. *Hæc extrauagans eſt multum iuridica, & ſubtilis in plerisque locis; præſertim vbi probat iſtum ſimplicem non poſſe conſtitui in rebus vſu conſumptibilibus.*

65 Hæc ſententia apertè docetur à S. Tho. 2. 2. q. 78. *art. 1. in corpore*, vbi ſic feribit. *Accipere vſuram pro pecunia mutuata, eſt ſecundum ſe iniuſtum, quia venditur id, quod non eſt, per quod manifeſtè inæqualitas conſtituitur, quæ iuſtitiæ contrariatur. Ad cuius euidentiam ſciendum, quod quædam ſunt, quarum vſus eſt vſarum rerum conſumptio, ſicut vinum conſumimus, eo vtendo ad potum, & triticum conſumimus eo vtendo ad cibum. Pro de in talibus non debet ſeorſum computari vſus rei à re ipſa. Sed cuicunque conceditur vſus, & hoc ipſo conceditur res, & propter hoc in talibus per mutuum transfertur dominium. Si quis ergo ſeorſum vellet vendere vinum, & vellet ſeorſum vendere vſum vini, venderet eandem rem bis; vel venderet id, quod non eſt; vnde manifeſtè per iniuſtitiam peccaret.*

vsus transferri poterit. II. quia in rebus, quæ ipso vsu consumuntur idem est legari vsum fructum, ac legari vsum, vt habetur *l. hoc fundatus confultum, ff. eod. tit.* vbi dicitur. *Si pecunia sit vsufructus legatus, vel alterum rerum, quæ in abusu consistunt, & post aliquas, quæ in vsufructu pecuniæ decimam, vel cæterarum rerum, quæ sunt in abusu, eodem, & in vsu heredis fuit.* Vbi glof. dicit. *Si aliquis legat mihi vsumfructum pecuniæ, fur vsum, idem est, &c.* Vbi autem rerum, quæ vsu consumuntur, vocatur abusus, non quod vsus sit illicitus, fed quia harum rerum vsus eft conſumptio, vt notat glof. *in extravag. ad eâdarum, & verb. significat.* Sed agamus rationibus.

68 Prima ratio eſt, quia vſus nudus, proprius, & à dominio diſtinctus, eſt iusvendi re ſalua eius ſubſtantia, vt tradunt omnes; & habetur *tralat. de vſu*; ſed vſus, qui eſt ipſa res conſumptio; non eſt talis; ergo non eſt nudus, proprius, & à dominio diſtinctus; ille namque vſus quo quis poteſt rem conſumere, ſeu qui eſt ipſa res conſumptio non poteſt eſſe à dominio diſtinctus. Reſpondet Leſſius, quod noſtrum argumentum procedit de vſu iuris, qui non eſt reuocabilis, quia ſi Dominus tollit rem ante tempus conceſſum, irrogat iniuriam vſuario; & in hoc iure ſalua manere debet ſubſtantia: at vſus factireuocabilis eſt, vnde ſi Dominus tollat rē antequam conſumatur, non facit iniuriam, & in hoc vſu ſalua manere non debet ſubſtantia, cum ſe extendat ad rei conſumptionem, ad donationem, ad ventidionem, ſicut dominium. Verum in hac ſolutione plura falſa dici videntur: Nam in primis falſum eſt, quod vſus iuris, ſeu ad rem, ſeu ius ad factum, non ſit reuocabile; abſoluē namque reuocabile eſt, præſertim quando indeterminatè, & ad tempus incertum conceſſum eſt, vt conſtat de vſu iuris ad vendum equo, horeo, vtile, &c. quod autem reuocari non debeat, quando intra certum, & determinatum tempus conceſſum eſt, ideo eſt, quia fruſtra ille vſus concederetur. Deinde falſum eſt, quod vſus factiī reuocabilis ſit, vt conſtat ex dictis *nu. 38.* nec enim in ad factum, ſeu ad vſum, quo res conſumitur, antequam res conſumatur reuocabile ſit, non tamen vſus factī, qui eſt ipſa rei conſumptio; nullus namque facere poteſt, quod res conſumpta, non ſit conſumpta. Eſt etiam falſum, quod vſus factī detur ad rei conſumptionem, ad donationem, ad ventidionem, cum vſus factī ſit ipſa rei conſumptio; vnde conſumpto vſufructu vſum factī, cum vſu iuris; vſus enim factī, eſt ipſa rei conſumptio, ac proinde non datur ad conſumptionem, & multo minus ad donationem, ad ventidionem; cum res conſumpta vt pote nihil remanens, &c. conſumpta non donentur, nec vendantur. At vſus iuris, ſeu ad factum in rebus vnico vſu conſumptibilibus datur ad conſumptionem, non tamen ad donationem, ad ventidionem; niſi nomine eius, qui illum vſum concedit.

69 Secunda ratio, quoniam, vt auctores oppoſitæ ſententiæ fatentur, vſus reuocabilis diſtinguitur à dominio, cum vſus irreuocabilis; quocirca vſus quem habent Religioſi reuocabilis eſt ad nutum Prælatis ſed vſus factī, eſt irreuocabilis; ergo à dominio non diſtinguitur. Maior non eſt, minor oſtenditur, quia licet ius ad factum ſit reuocabile, non tamen ipſum factum; licet ius ad vſum poſſit reuocari, non tamen ipſe vſus, qui non habet tractum ſucceſſiuum, ſed quandoquidē inſtantaneum, vt eſt vſus panis, qui nunc contingit quando deglutitur, vt eſt vſus vini, qui nunc fit quando bibitur, &c. quod autem conſumptus non eſt, ac proinde, nec reparari, nec reuocari poteſt, *l. cum omnis, ſin fi. de bonis auct. Iudic. poſſid.* Bald. *per text. in 1. cum tria, S. ſpecies. ff. de legat. 2.*

70 Tertia ratio, quia magis oſtenditur ratio dominij in rei conſumptione, quam oſtendatur in alienatione, in ventidione, in donatione; ſed in vſu factī, rei vnico vſu conſumptibilis, res conſumitur, & in nihil redigitur; ergo tunc magis ratio dominij oſtenditur, quam ſi ante conſumptionem alienari, vendi, donarique poſſet. Certe maior eſt probata, manus do-

dominium in ferum, ſi alicui liceret illum conſumere, vel occidere, quam ſi ſolum liceat vendere, donare, alienare; at potest alienare, vendere, donare, verum habet dominium; ergo etiam potens conſumere. Tum quia in iure valde abſurdum reperitur, quod apud aliquem manear dominium omnino inutile; unde l. 3. ff. de uſufruct. & §. 1. Inſtit. eodem tit. decernitur ob hanc rationem, quod uſufructus habeabilium non ſit perpetuus, ne illorum dominium ſit inutile, in hoc autem caſu dominium rerum vnico vſu conſumptibilium inutile omnino eſſet; ergo &c.

71 Huic argumentuo reſpondet Nicolaus III. in dicto cap. *Exiit, qui eminat, de verb. ſignif.* in hæc verba. *Nec hic obſtare dignoſcitur quod ciuilis prudentia ſubtilium rerum vſibus tantum conſtituit; videlicet non poſſe vſum, vel vſumfructum dominio perpetuo ſeparari* (loquitur de vſufr. Lantiquus, C. eod.) *quod ne dominium Dominus (semper abſtedente vſu) redderetur inutile: temperauit vtilitatem tantum in proſpectu dicta decreuit. Retentio namque dominij tollum rum cum conceſſione vſus facta pauperibus, non eſt in vſufructu Dominus cum meritoria, ſit ad æternas, & proſpectant paupertm opportuna, quæ tanto ſibi cenſetur vtilior, quanto communitas temporalia pro æternis.* Verum, vt ſupra notauimus Nicolaus non loquitur de rebus, quæ vnico vſu conſummuntur, ſed pluribus, vti ſunt veſtes, breuiaria, &c. de quibus ſecundum ſuna ibi citata nequit dari vſus perpetuus. Deinde dico me non capere huius Pontificis reſponſum, quod ſolicet ea dominij retentio vbi vſus perpetuus abdicatur, non ſit inſuſtoria domino, eo quod ſit meritoria ipſinam magis meritoriam eſſet dare etiam pauperibus; rei dominium, quam ſolum vſum. Tum quia non ſemper illa datio vſus ſit pauperibus quid quando ſit vxori, parentibus, fratribus, filijs &c.

Universitätsbibliothek Paderborn

§. II. *Soluuntur argumenta in contrarium.*

72 PRimum argumentum eſt, quia dominium eſt ſicultus vendi rebus in omnem vſum quando dominium eſt plenum, generale, & illimitatum, & quando eſt limitatum, in vſum determinatum, & limitatum: at verouis modo conceſſum, eſt independens a voluntate alterius domini, ita vt non liceat alicui reuocare illud, ac proinde eſſe tei dominium, non eſt rem quouis modo poſſe deſtruere, ſed liberè, & independenter ab alio; ſed ſic conceditur vſus rerum quæ vnica actione conſumuntur, vt ante conſumptionem liceat domino reuocare; ergo conceſſo vſu rerum dictarum, non conceditur dominium, ac ſubinde in his rebus, poteſt dominium ab vſu ſeparari. Reſpondetur hoc argumentum non procedere contra nos, cum ſolum procedat de vſu iuris, ſeu de vſu ad factum, qui conceditì poteſt dependenter ab alterius, nempe dominij, voluntate, ac proinde in illo, vt ſupra vidimus, vſus à dominio poteſt ſeparari; nos autem loquimur de vſu facti, qui eſt ipſa rei conſumptio, & iſte reuocari non poteſt, res namque conſumpta non reuocatur, ac proinde cui conceditur iſte vſus, conceditur dominium tunc conceſſum datur conſumptio irreuocabilis.

73 Secundum argumentum eſt, quia pauper extremè laborans, ius habet vtendi pecuniis, & cibis duntis, & tamen non habet harum rerum dominium, aliter denegans eleemoſynam tenetur ad reſtitutionem ergo in his rebus vſus à dominio ſeparatur. Reſpondetur quod licet pauper non acquirat dominium tibi, & pecuniæ per ipſam acceptionem, acquirit tamen per ipſam conſumptionem ac proinde tunc extremè indigens, committ rem ſuam, & ſic ad nullam reſtitutionem tenetur, tametſi poſtea ad pinguiorem fortunam deueniat, vt infra dicetur.

74 Tertium argumentum eſt, quia ad hoc vt fiat dominij translatio, concurrere debet voluntas dantis, & accipientis; ſed poteſt quis ita acceptare has res;

quę vsu vno consumuntur vt dominiū nolit comparare; ergo. Nihil enim impedit, quod quis ita has res acceperit, vt solum vsum reuocabilem comparet, vt faciunt omnes Religiosi particulares quando his rebus vtuntur. Resp. concedendo maiorem, & negando minorem, loquendo de vsu facti: cum enim in isto vsu facto, quo est ipsa res consumpta, vsus à dominio non distinguatur, sequitur, quod vbi datur vnum, etiam aliud dari debeat. Vnde loquendo de vsu facti, & de dictis rebus, quoad vsum facti, omnes Religiosi habent illarum dominium. Nec hoc dominium officit perfectioni religiosę pauperratis, quia est inabdicabile, quocirca, quantum ad hoc, omnes Religiosi sunt æquales, solum differunt quantum ad vsum iuris, seu quantum ad ius ad factum, quia quantum ad hoc ius, dominium diuersimodę se habet; illi qui possident in communi, dominum refundant in communitatem, illi vero, qui nihil in communi possident, refundunt dominium, vel in Deum, vel in Pontificem, vel in dantem. Vnde inferunt 1. integrum esse dantipecuniam illis, illam libere, & absque vlla causa reuocare, cum enim remaneat verus Dominus, quandiu non consumitur, reuocari potest absque iniuria. II. fatuntur aliquid illis, qui eaque in communi possidentes, fatisfecerint restituat vero Dominus opus tamen est, vt verus Dominus sciat rem illam esse quoad vsum alteri datam, quia non censetur absque dicta scientia velle vsum illum concessum auferre. Recta tamen, & feruentur restituendi via est vt fiat illi, qui rei vsum habebat. Salon. 2. 2. q. 62. de domin q. 1. art. 2. ad 7. & alij. An autem haredes Domini possint eam reuocationem facere post mortem dantis, negant Couar. var. lib. 1 cap 14. n. 16. Cordubain Reg. D. Fr&c. cap. 6. q. 11. pun. 4. Rodric. Q. R. to. 2. q. 126. art. 1. Sorbus in compend. priuil. verb. legat. Et colligitur ex d. cap. exeiit, de verb. signif.

QVÆSTIO V.

Quid, & quotuplex sit seruitus.

75
SERVITVTIS nomine non intelligimus hoc loco subiectionem hominis ad hominem, quæ iure gentium fuit introducta, quæ à seruando dicta est, eo quod homines seruarentur, & dicitur seruitus personalis, in qua homo contra suam primæuam naturam alieno homini subiicitur, homo namque natura sua est animal liberum, & ipsum ex facultate rationis potens regere. Sed intelligimus subiectionem rei, qua scilicet res aliqua, vt pecunia, ager, hortus, domus, &c. alicui oneri subiicitur, in qua rei subiectione duo considerantur, ipsa scilicet rei subiectio, qua res alteri seruit, & ius illi subiectioni respondens, ius scilicet ex parte illius, cui res subijcitur, & est ius vel seruedi, vel vtendi, vel faciendi aliquid, vel impediendi ne quid fiat circa rem; vt est ius impediendi ne matum aztollas, ne fenestram aperias, &c. quocirca ius seruitutis magis latè patet, quam vsus, vel vsusfructus; omnis namque vsus vel vsusfructus est ius seruitutis, non tamen omnis ius seruitutis, est vsus, vel vsusfructus, vt patet de iure impediendi: ipsa rei subiectio nil aliud est quam realis rei obligatio, qua res est alteri obstricta, vt possit vel fructum exigere, vel ea vti, vel in ea aliquid impedire.

76 Relicta ergo seruitute personali, realem diuidimus in vrbanam, rusticanam, & mixtam. Seruitus vrbana, est vicinarum domorum inter se, in oppidis, pagis, &c. subiectio, ut cum altera alterius stillicidium excipere debet; aut nequit altius ædificare; aut obligatur aliud quod-

quodcunque onus ferre. Seruitus rustica-na, est seruitus agrorum, pratorum, hortorum vicinorum, quando alter alteri obligatur permittere viam, vel aquæductum, vel pascua, & his similia in suis prędijs, rure, aut intra muros sitis. Seruitus mixta est cum res obligatur personæ, seu sunt vsus, vsusfructus, habitatio, ius transeundi, deambulandi, &c. Datur etiam seruitus ad scriptitia, & est, quando persona obligatur rei.

§. vnicus. Resoluuntur aliqua quæsita practicabilia de seruitute.

77 QVæres 1. an prohibiti alienare, prohibeantur seruitutem super rebus imponere? Resp. affirmatiuè, seruitutis namque constitutio, quædam alienatio est, sic habetur *l. sanc. C. de rebus alien. non alienand.* ibi *similique modo, & seruitutes minimè imponit* Anton. Gom. *l.* 40. *Tauri, n.* 85. Molin. Iurista *de Primog. lib.* 1. *cap.* 20. *n.* 1. *&* 2. Portol. *de consort. cap.* 12. *n.* 3. Franc. Marc. *decis.* 879. *p.* 1. Petra *de fidei commiss. q.* 8. *n.* 103. Pereg. *de fidei commiss. art.* 40. *n.* 114. Frecia *de feudis lib.* 2. *n.* 18. Rodoan. *de rebus Eccles. non alien. q.* 2. *cap.* 16. Fusar. *de substitut. q.* 527. *per totam*, & alij. Hinc dixi aliquando non potuisse quosdam Regulares absque debita solemnitate concedere cuidam seruitutem aquæductus in horto suos cum hæc esset quædam alienatio.

78 Quæres 2. an prohibitus alienare possit sine solemnitate imponere, super bonis suis seruitutem hypothecæ. Resp. negatiuè, ita decernitur in d. *l. sancimus*, ibi: *vsufructus dationem, vel hypothecam, vel pignoris nexum penitus prohiberi*. Et sic tradunt Ioan. Nicol. *in repetit. l. generaliter n.* 139. *C. de secund. nupt.* Tiraquel. *ad leges connub. glos.* 3. *n.* 101. *& in l. si vnquam C. de reuocand. donat. verb. totum, n.* 1. *& de iure mariti glos.* 5. *n.* 109. Cassan. *consuetud. Burgund. rub.* 9. *§.* 10. *n.* 40. Gom. *l.* 40. *Tauri n.* 83. *& var. to.* 1. *cap.* 12. *nu.* 39. Dec. *cons.* 660. Beroi *cons.* 135. *n.* 10. *lib.* 1. Couar. *lib.* 2. *var. cap.* 16. *n.* 7. Rodoan. *supra q.* 1. *nu.* 1. & 11. *& q.* 2. *cap.* 6. *n.* 9. & alij. Non prohibetur tamen quin concedatur, vsus, & commoditas fructuum, Cald. Pereira *de extinct. emphyteu. cap.* 5. *n.* 13. Fusar. *supra n.* 5. & alij. Aduerte tamen prohibitum alienare, solum prohiberi imponere hypothecam specialem, non generalem, Roman. *cons.* 166. *n.* 1. Ias. *cons.* 124. *n.* 4. *lib.* 4. Dec. *cons.* 645. *n.* 5. Alciat. *cons.* 637. *circa fin.* Negulant. *de pignor. p.* 1. *memb.* 2. *n.* 53. vbi idem dicit de pignore. Fusar. *q.* 703. *n.* 8. & alij.

79 Quæres 3. quomodo seruitus præscribatur? Respondetur, quod seruitus, quæ habet causam continuam acquiritur longo tẽpore, nisi interrupta fuerit, ita habetur *l. si quas actiones, & l. si aquam, C. de seruitut.* ubi dicitur. *Si aquam per possessionem Martialis eo sciente duxisti, seruitutem exemplum rerum immobilium tempore quæsisti. Quod si ante id spatium ei us vsus tibi interdictus est, frustra sumptus in ea re factos præstari tibi postulas, cum in aliena possessione operis facti dominium quoad in eadem causa manet ad eum pertineat, cuius est possessio.* Vbi vt vides seruitus longo tempore præscribitur, spatio scilicet 10. annorum inter præsentes, & 20. inter absentes; requiritur tamen ex tex. scientia, & patientia aduersarij, vt etiam tradunt Corras. *in l. seruitutes* 14. *ff. de seruit. n.* 41. Surd. *decis.* 236. *n.* 16. Bald. *de præscript. in* 2. *part.* 4. *partis q.* 1. *n.* 12. *vers. quantò quæritur.* Cæpol. *de seruit. vrban. prædior. cap.* 20. *n.* 4. Couar. *in reg. possessor. p.* 2. *n.* 8. *vers. sed præter hæc.* Mascard. *de probat. concl.* 1214. *n.* 38. *& infra.* Vbi *n.* 42. limitat, vt locum non habeat quando probaretur de tanti temporis vsu seruitutis, quod hominum memoriam excederet, non enim tunc temporis requiritur probatio scientiæ, & patientiæ aduersarij. Aduerte tamen, quod quando in aliquo casu requiritur scientiæ probatio, non sufficit probatio simplicis scientiæ, sed necessum est, quod probetur, quod fuerit legitima, certa, plena, & non in genere, sed in specie, glos. *verb. sciuerit, in cap. concertationis, in* 6. Alex. *cons.* 114. *n.* 4. *vol.* 1. Tiraquel. *de retract. lignag. §.* 36. *glos.* 2. *nu.* 31. Hierony. Gabr. *cons.* 36. *n.* 6. *& cons.* 40. *n.*

39. *vol.* 1. & alij. Notat glos. *in d. l. si aquam verb. sciente*, quod ad præscribendam seruitutem non desideratur titulus, quod etiam tradit Menoch. *remed.* 6. *retinend. n.* 134. Mascard. *de probat. concl.* 1214. *aliàs* 1220. *n.* 18. Cald. Pereira, *recept. sentent. lib.* 1. *q.* 5. *n.* 58. & alij. Igitur quando aqua v. g. è flumine, & loco priuato ducitur, seruitus, seu seruitutis ius acquiritur decennio inter præsentes, & vicennio inter absentes; ex d. l. & ex auctoribus citatis. Obserua tamen cum Menoch. *d. remed.* 6. *n.* 127. quod quanqo aqua ducitur è flumine publico tantum tempus requiritur cuius initij memoria non sit in contrarium.

80 Quæres 4. an aquæductus uni concessus possit concedi & alteri? Resp. affirmatiuè, dummodo non noceat priori, sic habetur *l. aquam, C. de seruit.* cuius legis sensus secundum Salicet. ibidem in summa est. *Siue permissu eius, cui seruitus prius fuit concessa, quando hæc secunda concessio priori foret nociua, non potest de eodem fonte aqua duci, &c.* Quocirca cum aqua sufficere potest tam pro vlu primi, cui iam ius quæsitum est eam ducendi, quam etiam pro secundo, tunc huic secundo concedere licet ius ducendi aquã inuito, atque reluctante illo primo. Vnde *in l. Hisp.* 5. *tit.* 31. *p.* 3. statuitur, non posse Dominum fontis, de quo aquam duco ad fundum meum, iure seruitutis alij illam me inuito dare, nisi tanta sit aqua, quæ ambobus abunder, Conan. *comment. iuris ciuilis, lib.* 4. *cap.* 9. *n.* 6. Cæpol. *in tract. de seruit. cap.* 4. *n.* 30. Menoch. *d. remed.* 6. *n.* 114. & 115. & alij.

81 Quæres 5. quænam aqua dicatur mea? Resp. quod illa aqua propriè dicitur mea, quæ sua sponte, & natura in meo fundo nascitur. Couar. *pract. cap.* 37. *n.* 3. Mascard. *de probat. concl.* 123. *n.* 1. & alij. Illa etiam dicitur mea aqua, quæ licet alibi nascatur, meum tamen fundum ingreditur; vnde postquam meum fundum ingressa est, non potest quis de illa disponere, vel ius seruitutis super illum acquirere, glos. *in l. cum essent, § fin. & ibi Bart. ff. de seruit.* Dec. *cons.* 244. *n.* 3. & *cons.* 377. *n.* 3. Boer. *decis.* 352. *n.* 4. Vezin. *to.* 1 *commun. opin. lib.* 3. *tit.* 29. *num.* 15. Vnde Bald. *in l. item lapilli, num.* 21. *ff. de rerum diuis.* dicit, flumen dici meum, dum per meum fundum decurrit, quod sequitur Alex. *cons.* 194. *n.* 3. *lib.* 2. Mascard. *de probat. d. concl.* 127. *n.* 3. Surd. *decis.* 9. *n.* 11. & alij.

82 Quæres 6. an quis prohiberi possit ne ædificium altius extollat? De hac re in *l. altius, C. de seruitutibus*, hæc dicuntur. *Altius quidem ædificia tollere, si Dominus seruitutem non debeat, Dominus eius minimè prohibeatur. In pariete vero tuo si fenestram Iulianus vi, vel clam feeisse conuincatur, sumptibus suis opus tollere, & integrum parietem constituere compellitur* Et in *l. si in ædibus* ibidem dicitur. *Si in ædibus vicini tibi debita seruitute, parietem altius ædificauit Heraclius, nouum opus suis sumptibus per Præsidem Prouinciæ tollere compellitur. Sed si te seruitutem habuisse non probetur, tollendi altius ædificium vicino non est interdictum.* Ex quibus inferunt 1. Greg. Lopez, *l.* 25. *tit.* 32. *par.* 3. Hippol. *singul.* 154. Cæpol. *de seruit. cap.* 26. Conan. *comment. iuris ciuilis lib.* 4. *cap* 10. *nu.* 10. Corras. *lib.* 3. *miscel. cap.* 24. *in princ.* Boer. *decis.* 320. *n.* 4. & alij, licere, per se loquendo extollere ædificium vsque ad cœlum, nisi per seruitutem prohibeatur, aut per alium prætextum. Inferunt 2. Melchior Phæbos. *to.* 1. *decis.* 73. *n.* 6. *cum seq.* & alij, quod vicinus non potest de nouo ædificare portas, vel feneſtras directò, aduersus ianuas, vel feneſtras vicini. inferunt. 3. Viui. *decis.* 306. *n.* 6. & *decis.* 493. Gail. *obseruat.* 69. *num.* 18. Arimin. Tepat. *var. sent. tit.* 576. *cap.* 4. Menoch. *de arbitr. casu* 156. *n.* 3. & *lib.* 6. *præsumps.* 29. *n.* 28. Mascard. *de probat. concl.* 620. *n.* 15. non posse à vicino aliquid fieri ad æmulationem tunc autem dicitur fieri ad æmulationem, quando ædificans nullam ex ædificio percipit vtilitatem, Melch. Phæbos *decis.* 73. *nu.* 6. *to.* 1. vel quando ædificat ad occupandum solem, vel aerem, Hieronym. Magon. Lucens. *decis.* 6.

83 Notant Anton. Gom. *leg.* 46. *Tauri n.* 6. quod leges prædictæ non procedũt in ædi-

ædificijs, quæ fiunt prope monasteria Regularium, tam virorum, quam mulierum, quia ædificans prohiberi potest ne altius attollat, vnde potest compelli ad tollendum aspectum, quem habet in monasterium; imò compelli potest ad vendendam hanc seruitutem, tametsi via publica sit intermedia. Et *num.9.* notat idem Gom. idem esse si noceret Ecclesiæ, vel loco pio, nam potest cogi vendere eam seruitutem, & quod qui vult ædificare, & parietem tunc altius tollere, ad æmulationem facere præsumitur. Et Padill *in d. l. altius, n.*20. idem tradit, & *nu.* 19. docet posse prohiberi religionis fauore ne quis fenestras aperiat, ex quibus possint moniales intra proprias domos videri, tametsi via sit intermedia. Hoc tamen non procedere in Monachis, nisi ædificium fiat in eorum æmulationem. Et *nu.* 21. declarat quando ædificatio præsumatur fieri ad æmulationem. Caueant Moniales ne habeant fenestras correspondentes ad fenestras vicinorum, quia hoc sibi specialiter à sacra Congregat. interdicitur, vt notat Vincent. de Franchis *decis.* 223. vbi Armendol. *in addit.* & habetur apud Quaranta *verb. Monasteria Monialium*. vbi sic habetur in decreto S. Congr. *Omnes fenestræ, vel foramina, quæ fuerint in claustrorũ parietibus, è quibus moniales foras spectari possint, omnino occludantur, præmissis solis fenestris aliquibus ad lumen excipiendũ necessarijs, quæ tamen tales sint, ne inde vllo modo prospici, aut prospicere queant.*

84 Notant etiam Giurba *decis.*86.*n.*8. *vers. imò cogi potest*, Cabed. *dec.*105.*n.*4. & *dec.*152.*p.*1. quod si ex nouo ædificio grauissimũ immineat monasterio præiudicium, & si ad æmulationem illius non fiat, potest cogi Dominus vendere seruitutem, ne altius tollat. Et Couar. *lib.*3.*var.cap.* 14.*n.*7. & 8. Mascard. *de probat. concl.*621. *n.*9. & alij. Dicunt quod si aliquis attollere velit suum ædificium, vel aperire fenestram, & hoc cedat in damnum, seu in præiudicium monasterij Religiosorum, aut Religiosarum, quia inde monasterij secreta conspiciuntur, vel aliud præiudicium sequitur in damnum communitatis, potest cogi vendere seruitutem monasterio ne se attollat, aut fenestram aperiat; modo iustum pretium seruitutis Domino soluatur, non enim gratis est suo iure priuandus. Eadem extentio fit in fauorem scholarum, Bened. Aegidius *ad l. ex hoc iure, ff. de iust. & iur. p.*1.*cap.*6.*n.*16. & alij.

85 Quæres 7. an Dominus fundi in quo aqua est, vel ingreditur, possit illam continere ne alibi fluat, v. g. ad hortum alterius, vel possit eam exsiccare, vel ad alium vicinum diuertere? Resp. affirmatiuè, sic Petr. Greg. *syntag. iuris p.*1. *lib.*4. *cap.*15. *n.* 2. & Menoch. *remed.* 6. *retin. n.* 89. quatenus ex Bald. dicit, quod si duo aquam è flumine publico ad prædium meum, & ex meo prædio fluat ad prædium mei vicini, possum eam aquam in meo prædio retinere, cum semel fundum meum ingressa, mea fit, & de ea ad libitum disponere possim. Secus esset si inferior iam aquæ vsum præoccupasset, tũc enim superiori non liceret eam diuertere, aut exsiccare. Barbos. *in l.*2. *p.*2. *nu.* 41. *ff. solut. matrim.* dicit, quod quis diuertere potest aquam à solito cursu postquam ipsius fundũ ingressa est, licet ex hoc vicini damnum sequatur, quando auertens aquam, illi non debet seruitutem, si namque illi seruitutem deberet, aquam à solito cursu diuertere non potest, quod mihi valde rationabile videtur.

86 Quæres 8. an possit quis ire per agrum alterius, eo inuito? Resp. negatiuè, sic habetur *l. per agrum, C. de seruit.* vbi dicitur. *Per agrum quidem alienum qui seruitutem non debet, ire, vel agere vicino minimè licet. Vti autem via publica, nemo rectè prohibetur.* Sic etiam tradunt Roman. *singul.*611. Boer. *decis.*322.*nu.*9. Vezin. *to.*1. *commun. opin. lib.*3. *tit.*21.*n.*10. Vbi limitat, vt scilicet debeat vicinus præstare viam per suum fundum, si per viam publicam nequeat ad illud ire.

87 Quæres 9. an si seruitus alicui debeatur, debeat augeri re aucta? Resp. negatiuè, Alphan. *collect.* 503. & deducit ex *l. non modus, C. de seruit.* Alberic. Brun. *in tract. de augum. & diminut. in* 6. *concl.* Couar. *pract. cap.*2.*n.*1. *vers. caterum.* Vbi infert,

infert, quod si exemptio villæ, aut concessio iurisdictionis fiat certis expressim definitis, ac constitutis limitibus, tunc quid quid extra limites illos villæ, castro, veteribusque ciuibus accederet, non esset eiusdem iurisdictionis, vel exemptionis censendum. Ex *d.l. non modus*, deducunt Ias. *in l. quominus, n.* 136. *ff. de fluminibus*. Albert. Brun. *de aug. concl* 10. Pilar. *q.* 48. Bellacomb. *to.* 1. *comm. opin. lib.* 3. *tit.* 21. *de seruit. & aqua n.* 29. Thesaur. *decis.* 226. Boer. *decis.* 213. *nu.* 9. Roderic. *de annuis reddit. lib.* 2. *q.* 15. *n.* 65. Tusch. *litt. E. concl.* 421. Morla *in empor. iur. p.* 1. *tit.* 2. *q.* 9. *n.* 2. Perez de Lara *de anniuers. & capellan. cap.* 16. *à n.* 7. & alij, quod si Pistor, Fornarius, Barbitonsor, & similes conueniant pro parua pensione coquere panes, vel tondere, pro tota familia, & postea nimium crescat, non tenetur nisi pro modo familiæ, quæ extabat tempore conuentionis. Hinc obligatio de soluendo cuilibet Canonico, vel Religioso talis Monasterij, decem quolibet anno, si tunc non erant nisi 12. Canonici, vel Religiosi, & postea numerus auctus est, non extenditur ad augumẽtum, sic tradunt Dyn. Alberic. Bald. & Salicet. *in d l. non modus*. Tradunt etiam Menoch. *de arbitr. casu* 225. Gonzal. *ad reg.* 8. *cancel. glos.* 9. §. 5. *n.* 36. Aluar. Valasch. *consult.* 58. *n.* 4. & alij.

88 Quæres 10. quantum tempus requiratur ad perdendam seruitutem habentem vsum, discontinuatum? Respondetur, quod perditur tempore duplicato, sic decernitur *l. cum talis quæstio, C. de seruit.* vbi dicitur. *Nobis placuit ita causã dirimere, vt quia tam per legem latam à nobis prospectum est, ne seruitutes per biennium non vtendo depereant, sed per* 10. *vel* 20. *ann. curricula; & in proposita specie si per quatuor quinquennia, nec vno die, vel ipse, vel homines eius eadem seruitute vsi sunt, tunc eam penitus amittat viginti annorum desidia. Qui enim in tam longo, prolixoq; spatio, suum ius minimè consecutus est, sera pœnitentia ad pristinam seruitutem reuerti desiderat.* Vide Couar. *var. lib.* 1. *cap.* 17. *n.* 11. Conan. *comment. iur. ciuil. lib.* 4. *cap.* 19. Honded. *cons.* 81. *n.* 20. *lib.* 1. Cardos. *in praxi iudic. verb. priuil. n.* 74. Arimin. Tepar. *var sent. to.* 2. *tit* 566. *cap.* 14. *in princ.* vbi post Capyc. *decis.* 117. *num.* 9. & 10. & *Natt. cons.* 69. *to.* 1. tenet, quod præscriptio seruitutis habentis causam discontinuam requirat tantum tempus, cuius initij memoria non extat.

QVAESTIO VI.

Quid, & quotuplex sit possessio.

89 DE varia nominis *possessio*, significatione agunt Alber. *in suo dictionario verb. possessio*, Brison. *de verborum iuris significatione eodem verbo*, Gilchen. *de præscript. p.* 2. *membr.* 3. *cap.* 1. *n.* 15. A quo possessio dicatur, an scilicet à pedum positione, an vero à positione sedium. A pedibus appellari possessionem ex Labeone ait Paul. secundum vulgarem litteram *in l.* 1. *ff. de acquir. possess.* sequuntur Forcatul. *dial.* 73. Carond. *verosimil. lib.* 1. *cap.* 6. Medices *ad l. vlt. ff. de leg. glos.* 1. *p.* 1. *n.* 2. Pereg. *var. lib.* 3. *n.* 19. & alij. A sedibus dici possessionem Alciat. *in d. l.* 1. *n.* 2. *& lib.* 1. *disput. cap.* 1. deducit ex Florentinis Pandectis vbi sic scriptum reperisse testatur *in eadem l.* 1. *Possessio appellata (vt Labeo ait) à sedibus, quasi positio*, scilicet sedis. Alciatum sequuntur communiter Iuristæ, vt Brison. supra, Couar. *in reg. possessor.* Aurel. Dauid *de verb. signific. cap.* 6. *nu.* 23. Corras. *in l. naturaliter n.* 5. *ff. de acquir. poss.* Petr. Greg. *Syntagm. iur. lib.* 47. *à cap.* 4. Donel.

sel. ibi. *commune est, sin prius*, & alii.

90 Possessio varie definitur; aliqui sic definiunt quod sit, res detinendi rem, bos refert *glossam ad l. si fundo, ff. de acquir. possess.* Alij sic, est vlus rei à proprietate separatus, ex Bebelio *loc. quæstio* 135. *ff. de verb. signif.* Alij quod in vsus quidam res, alij quod ius insistentia rei per actus naturales, apta, producere cuiles effectus; alij quod sit corporalis rei detentio, corporis, & animi adminiculo concurrente, alij aliter, de quo vide Specht *Ripam in rubr. de causa possessionis in secundo decretal. tit. 12. n. 12. Covarr. in regul. possessor. part. 2. §. 3. Cum. 1. Auct. n. 17. Brixion. verbo possessio*, & alios.

91 Vera definitio vt tradatur, suppono possessionem esse duplicem, iuris scilicet, & facti, possessio iuris in re eli, qui ius habet possidendi, seu insistendi alicui rei. Possessio facti, est actualis rei detentio. Vsuque fabdistinctur nomine duplicem titulorum, quibus res possideatur, vel possideri potest. Alia etiam dicitur bona fidei, alia malæ, ratione quarum quis dicitur possidere bona, vel male fidei. Magis tamen communiter possessio distinguitur in ciuilem, & naturalem, possessio ciuilis illa vocatur, qua quis solo animo retinet, dicitur ciuilis quia effectus ciuiles parit, vt dominium fructuum, vsucapionem, &c. contingit tamen ciuilem possessio quando quis à principio & animo, & corpore incepit possidere, tamen postea cessat detinere corpore, vt cum abeft, & decedit animo, quo casu possessio animi facit continuare rei possessionem. Possessio naturalis eli illa qua res, tum animo, tum corpore possidetur. His positis dico, possessionem in communi fic posse definiri. *Est detentio rei, vel ad rem, seu iuris.* Dicemus genitue loco generis, quia in detentione conuenit possessio cum dominio sine directo, sine indirecto, seu vtili, & dicitur *rei* in communis, qua venunt omnia quæ possideri possunt, sue sint corpora, sue incorporea, vt beneficium, census, feruitus, quæ à Theologis possideri dicuntur, & à iurisperitis quali possideri dicitur *ad rem, seu iuris*, vt includatur etiam possessio iuris, cum eum non habeamus nomen quod simul significet possessionem rei, seu facti, & possessionem iuris, dicimus *rei, & ad rem, seu iuris*. Vnde patet non licere Lelli definitio possessionem facti, quod *sit detentio rei corporis, & animi, & iuris adminiculo*, nam hæc definitio non conuenit cum possessione facti ciuili, aut naturali; possessio namque ciuilis eli possessio facti cum fit continuatio possessionis facti, qua quis & animo, & corpore incepit possidere, led postea solo animo possidet. Sola ergo possessio iuris naturalis, & vsuqueque perfecta, eli detentio rei animi, & corporis adminiculo. Alia, vt quis solo animo, vel alia, quia impeditur, vt eli illa possessio qua *ciuilem* vocitatur, qui animus sufficienter expriminur per additione *detentio*, quæ cum voluntaria esle debeat, animum involuere debet.

92 Igitur vt rem totam breuiter hanc materiam attequam ad particularia quæstiones descendamus, eli sciendum, quod possessio obtineatur, vel habeatur, sine tantum, vel facto tantum, vel facto & facto simul. Possessio quæ habetur sine tantum, contingit cripliciter: naturaliter, ciuiliter, & etiam precario. Ille naturaliter possidet, qui habet rem, vel ius, & alterum patrem eius. Vnde qui rem suam videt, siue eius partem, tanquam dominus possidet naturaliter, cum defectibus veritas, aut facti, si quis eam tollere, aut vi apprehendere velit, dicitur naturaliter possidere. Ciuiliter possidet ille, qui non videt in re, seu non habet rem in conspectu, sed animo solo possessionem habet; iure tamen eam retinet, sue vero, sue præsumpto, quod nemo aliquo iure nulla de proprie possessio, sed iniulta detenatio. Precario ille possidere dicitur, qui rem precibus ab alio impetratam ulq; possessionem, parituir is qui consentit. Deinde illi facto tantum possidetur, qui licet sine possessione bonæ fidei, tamen possessio iure illis non conuenit, vt eli decimarum possessio respectu laicorum, &c. Iure, & facto simul possidet, eli iustitiamus, & periculosamus possessionis modus, vt ex dictis conflat.

Digitized by Google

§. I. Quot modis possessio acquiratur.

93 RIa concurrere debent, vt possessio vera adquiratur, scilicet actus corporis, vt de possessione naturali est dictum; affectus animi cum volutate tradentis, vt velit rem possidere, vel habere pro tua: Et iuris approbatio, aliquin dicereturiniustus possessor. Pro quo nota, quod possessio acquiritur vel per veram apprehensionem, & haec maxime currit respectu illarum rerum, quae Domini, num non habet, sed sunt capaces, vt puta fetus, gemmae, &c. Vel per traditionem Domini, vel tradere potentis, & haec currit respectu earum rerum, quae Dominum habent, harum enim rerum possessio non transfertur sine traditione, sic tenet glos. in Linter diuinum, C. de fabrof. Ecclef. vbi dicit: nunquid possessio fine traditione transfertur? Resp. non. Idem tradit Tiraquel. in tract. Immem. p. 2. ampliat. 21. n. 23. & de iure mariti 5. 1. glos. 2. n. 43. & de emptitiis limit. 26. n. 5. Gom. l. 45. T. 2. tit. 10. n. 4. & l. 50. n. 7. 7. Valasc. de iure emphyteut. q. 18. n. 34. & 38. Fit autem hac traditio, vel per traditionem clauis domus in merces funt repoſitae; vel per traditionem inſtrumenti in quo conſtat de titulo quo tradens poſſidebat, vel per oſtenſionem rei. &c. Interdum etiam transfertur poſſeſſio legis diſpoſitione. Couar. tom. 1. lib. 3. cap. 5. n. 6. & alij, & hanc poſſeſſionem vocant Iuriſtae ciuiliſſimam, quia ex lolo iure ciuili, ſine apprehenſione, vel traditione inducitpoteſt. Vide cap. ex litteris, de conſuetudine, vbi aperte definitur, quod poſſit per legem, vel ſtatutum, vel conſuetudinem induci, quod rei poſſeſſio ſine apprehenſione, vel traditione tranſferatur. quod teſtatur etiam Tiraquel. tract. de mort. p. 2. declar. 6. & 7. Bellon. lib. 4. ſup. port. cap. 14. Menoch. illuſtr. cap. 57. num. 10. Caſtill. pontificum lib. 2. cap. 9. n. 17. Vnde poſſeſſionem hereditam tranſire poteſt ſine corporali apprehenſione, & traditione, ſtante ſtatuto de continuanda hereditatis poſſeſſione defuncti in haeredem, Antonius Gabr. communi. lib. de acquir. poſſeſſ. concl. 9. num. 5. Tiraquel. ſup. p. 3. declarat. 1. Stephan. Grat. diſcept. forenſ. cap. 313. n. 17. & alij.

94 Sed quaeres 1. an ex contractu ſimulato ſecuta traditione tranſfert poſſeſſio? Reſp. negatiue, niſi alius contractus praeceſſiſſet, aut titulus, aut iuſta cauſa, & illa non exprimatur, ſed alia fingatur; tunc enim ſecuta traditione, poſſeſſio tranſit, non virtute cauſae fictae, ſed ex vera, quae inter partes praeceſſit, & poſſeſſio, & voluntas tradentis, & accipientis. Quia tamen ſimulatus, contractus, vel cauſa, quae fingitur, non valet, ſimulatus, malitia tamen illa cauſa, quae verè agitur inter partes, & re vera praeceſſit, remanet valida, & ſtima, & habet omnes ſuos effectus, ac ſi verè illa ſola, & non alia expreſſa fuiſſet. Glos. Gom. l. 45. T. 2. tit. 10. n. 28. prope fin. vbi addueit l. 53. ſub pretio, C. de poſſidendo.

95 Quaeres 2. an poſſeſſio, ſeu quaſi poſſeſſio per actus familiaritatis induci poſſit? Reſp. quod non, ſic ſtatuit Rip. in cap. cum Beccina, ſub forma, de cauſa poſſeſſ. n. 39. 41. 56. Vbi docet, quod per mille actus familiaritatis, & amicitiae non acquiritur poſſeſſio, ſeu quaſi poſſeſſio, idem tenet Paſch. conſ. 2. n. 12. in cauſ. poſſ. & ratio generalis eſt, quia quae fiunt iure familiaritatis non conſtituunt aliquid in poſſeſſione ad praeſcribendum, I. quicunque familiaritatis, ff. de acquir. poſſeſſ. Alberic. in lex. ff. de mutuis, & tutor. n. 26. Nicol. Belloc. conſil. n. 15. & conſil. n. 15. Mandel. Alba conſ. 2. n. 38. & vid. Rimin. ad conſ. 2. n. 47. Vnde Imoc. in cap. ſalua memoria 2. n. 2. de poſſeſſion. & in d. cap. cum Beccina, ſub forma n. 5. vbi Panor. n. 4. & Alex. conſ. 50. n. 8. lib. 3. dicit, quod ſi volo probare, quod eram in poſſeſſione alicuius iuris, puta ſeruitutis, itineris, vel iuris habitandi, non poſſum probare, quod ibi per ſpatium tot annorum ſciente, & patiente tranſiui, aut quod mille vicibus fuerim hoſpitatus in domo tua niſi expreſſe etiam probem, quod in ea fuerim tanquam iure meo, & mihi debito, non autem quod gratia, & amicitiae cauſa.

96 Quaeres 3. an per ſolam ſententiam tranſferatur poſſeſſio, absque facto in corporalibus? Affirmant Bald. in

in d cap. cum Ecclesia Surina n 5. Et Felin. plures referens *in cap. cum venerabilis, n. 29. de exceptibus* contrarium eſt verius, quod docent *Imo. in cap. cum noſtris n. 3. de cauſa poſſeſſ. & Abb. in cap. ult. n. 7. de cauſa poſſeſſ.* Da Ceſarea *de empt. & venat. cap. 12. n. 10. cum ſeq.*

97 Quarto 4. quæ cauſa requiratur ad acquirendam poſſeſſionem vera eſt, quod ſit ſufficiens titulus, ſeu color, ex quo ſufficiens præſumatur, & habeatur in dubio. *Imo. in d. cap. cum Eccleſia ſurina. n. 5. de cauſa poſſeſſ. n. 3 & 12.* Rupa *n. 29.* Rebuff. *n. 19.* Villalobos *in tractatu de hoc Eccleſiæ, non requiritur* Imo. *cap. 48. n. 18.* Gonzal. *ad reg. 8. Cancellar. §. 5. 2. n. 23. & alij.* Requiritur tamen vitra æquiuitens animus, ſcientia, & patientia illius, vel illorum contra quos ius acquiritur; Nec coram Ecclesiaſtico *§. 3. n. 12.* Item ille habuerit titulum, qua tunc quaſi poſſeſſionis incorporalibus acquiritur abſque ſcientia, & patientia aduerſarij. Bald. *de præſcript. 9. quinta part. n. 24.* Capol. *de præſcript. cap. 60. n. 5.* Scraph. *decif. 123. n. 7.* Rot. *decif. 739. in 8. p. 4. diuers. & decif. 532. in 3. p. 1. recent.* Notantur item *Doctores de reſtitut. lib. 7. q. 3. n. 4.* Mafcard. *de probat. concl. 1180. n. 12.* & alij, quod ex vnico titulorum ſuperius relatorum acquiritur poſſeſſio conferendi. Item quod ex vnico actu, & ex vnica præſentatione, effectiua, ſcientia, acquiritur quaſi poſſeſſio iuriſpatronatus, ſeu iuris præſentandi, ita quod ille patronus, qui vltimo loco præſentauit, dicatur eſſe in poſſeſſione præferendi ſuc Gentem *decif. 1296. n. 7.* quia Caputaq. *decif. 99. 1. & decif. 132. & decif. 137. 2.* Fichar. *in 1. commun. opin. lib. 1. tit. 4. Port. decif. 189. & 192. p. 1. in antiq. Veſcul. decif. 137. n. 3. & 138. & 139. n. 2.* Seraph. Great. *diſcurſ. ſuper d. cap. 57. n. 20.* Gonzal. *ad reg. 8. Cancel. glo. 8. n. 86. & ſeq. §. 3. n. 29.* Carc. *de benef. 5. cap. 2. n. 3.* Lambert. *tract. de patron. lib. 2. p. 1. q. 1. art. 2. n. 10.* Mafcard. *de probat. concl. 1173. n. 2. & 9.* Flamin. *de reſignat. benef. lib. 8. q. 1. ad 12. p. num. 8. & alij.*

§. II. Quomodo poſſeſſio amittatur.

98 Rerum mobilium poſſeſſio ſequentibus modis amittitur. I. per amiſſionem rei, vt cum quis amittit, aut furtiuè, aut aliud quid. Secundò per fugam, vt cum animalia fugiunt, nec habent conſuetudinem reuertendi: *non* amittitur tamen poſſeſſio ſeruj, vel ancillæ per fugam, *l. Pomponius, 3. de acquir. poſſeſſ.* Ili quando res ſub alterius cuſtodia ſubeſt, qui eam ex ſuam incipit poſſidere *ſeipſum, ff. eodem.* IV. per ſummum, & rapinam. V. fola poſſeſſoris voluntate nolentis rem amplius poſſidere, de *quo ſuprà in tertia magia.*

99 Rerum immobilium poſſeſſio amittitur ſequentibus modis poſſibile. I. per longam poſſeſſoris abſentiam, quando nec ex alium rei abſtitit, nec prodebatur de voluntate retinendæ poſſeſſionis. Secundum dic non abeſt, amittit ſolum natui relaxatum cuilibet poſſeſſorem. Et quando quis videt rem ſuam ab alio occupari & negligit. III. ſi reuerſus reperat rem ſuam, fed ab alio repoſſeſſam, nec reſiſtat. Item quando timet repulſam, ac proinde rem non repetit, nec poſſeſſionem inuadit. IV. quando quis neſcit rem eſſe ſuã ex eo non inter bonos fundi, quibus tunc caret animo poſſidendi, &c.

100 Sed queres 1. an per ſequeſtrum rei poſſeſſio amittatur? Reſpondetur negatiuè. Ratio eſt, quia ſequeſter rem tenet non animo, & voluntate poſſidendi, ſed tantum cuſtodiæ cauſa, *l. propoſi e. ff. depoſiti, l. ſequeſter 100 ff. de verb. ſignif.* Carroc. *de ſequeſtro p. 1. q. 10.* Verum quia in *libris. ſi res depoſita. ff. depoſiti* habetur, quod ſequeſter tenatur poſſe in poſſeſſionem, & multi Doctores abſolutè tenent ſequeſtrem tranſire in poſſeſſionem, vt Petr. Greg. *ſyntagm. iuris, lib. 23. q. 3. n. 2.* Tuſch. *lit. S. concl. 206. à n. 3.* & alij, ideo communiter alij diſtinguunt inter ſequeſtrationem voluntariam, quæ fit voluntate, & conſenſu partium, in qua non tenetur ſequeſtrationem tranſire in poſſeſſionem; & neceſſariam, quæ iuſſu iudicis contingit, & in hac non tenetur ſe ille tranſferre,

nisi id expressè decernatur, Corras. *miscell. lib. 3. cap. 2. n. 12.* Menoch. *remed. 3. retin. à n. 86.* post Cardin. Felin. Crauet. & alios.

101 Quæres 2. an possessionem amittat, qui sponte recedit? Respondetur quod qui sponte recedit absoluta voluntate, amittit possessionem, secus qui sub conditione recedit; nec dicitur spoliatus, qui non possedit. Azeued. *in l. 1. n. 4. tit. 13. lib. 9. nouæ recop.* Cald. Pereira *de potest. eligendi cap. 17. n. 16.*

102 Quæres 3. an amittat possessionem qui desinit per se ipsum possidere, sed possidet per alium? Respondetur negatiuè, vt enim possessio continuetur, sufficit quod vel per se, vel per alium quis possideat, constat ex dictis, & colligitur ex cap. *diligenti, de præscript.* & tradunt ibi Doctores, vbi etiam ex eodem cap. aduertunt, quod qui alieno nomine possidet, non præscribit, quia non ille, sed is possidet, cuius nomine possidetur. Sic tradunt ibi Ioann. Andr. Host. Anchar. Butr. Alex. de Neuo, Imola, Dec. Felin. & alij.

§. III. *Quomodo possessio probetur.*

103 CErtum est possessionem probari per instrumenta authentica, vt si per instrumentum probetur locatio decimarum, & earum perceptio à conductoribus, sic Socin Sen. *cons.* 13. *nu.* 14. *lib* 4 Sarnen. *de annal. q.* 47. *n.* 1. & 2. Cæs. de Grassis, *decis.* 10. *de causa possess. & proprietat.* Menoch. *remed.* 3. *retin. n.* 132. Rota *in Mediolan. decim.* 27. *Iun.* 1612. *coram Pirouano.* Probatur etiam possessio per locationem etiam in præiudicium tertij, si locator percipiat pensionem, seu mercedem, quæ est loco fructuum. Roman. *cons.* 70. *n* 11. Alexand. *cons* 88. *n.* 14. *lib.* 5. Ruin. *cons.* 118. *n.* 111. *lib* 4. Paris. *cons.* 104. *n.* 89. *lib.* 1. *Natta cons.* 672. *n.* 20. Mantic. *decis.* 245. *n.* 2. Mascard. *de probat. concl.* 1181. *n.* 3. Valasc. *de iure emphyt. q.* 9. *nu.* 13. & alij communiter. Non probatur tamen possessio ex locatione, nisi probetur locatorem fructus, vel pensionem nomine proprio, non autem iure familiaritatis, & amicitiæ, percipere. Socin. Sen. *cons.* 205. *n.* 5. *lib.* 2. Boer. *decis.* 105. *n.* 14. Mant. *decis.* 241 *num.* 2. & alij.

104 Sed quæres 1. an causa possessionis, & proprietatis, sub vno eodemque iudice probanda, decidendaque sit? Resp. affirmatiuè, sic decernitur cap. *Susceptis de causa possessionis.* vbi dicitur *Legali prouisione decretum est, tam momenti, quam proprietatis causam, sub vno eodemq; iudice, debere cognosci,* Menoch. *remed.* 15. *recup. n.* 216. Alphan. *collect.* 230. & alij citati à Cened. *collect.* 94. *n.* 1. quod procedit, non solum quando possessorium agitur simul cum petitorio, eoque pendente, sed etiam quando finita causa possessionis agitur super proprietate, quia causæ continentia non est diuidenda. Tum, quia iudex qui iam de possessione cognouit, censetur magis instructus. Aduertendum tamen est, propter tex. *in cap. vlt. de iudic.* quod dicta procedunt quando actor, & reus sunt eiusdem fori, secus quando sunt diuersi fori. Sed quare possessio vocatur à Pontifice in textu allegato *momentum?* Resp. quia exigui momenti est, seu parui præiudicij, Bart. *in l. admonendi, n.* 55. *ff. de iureiur. & in l.* 2. *ff. de appellat. recip.* Rebuff. *ad leg. Gall. to.* 1. *de sent. execut. ar.* 9. *glos.* 5. *n.* 8. Parad. *rerum quotid. lib.* 1. *cap.* 9. *n.* 3. Alij volunt possessionem dici momentaneam, quia apta est solum per momentum durare apud possessorem, sic Abb. *in d. cap. susceptis n.* 7. Ozasc. *n.* 5. & alii relati à Scaccia *de appellat. q.* 17. *limit.* 3. *membr.* 3. *n.* 2. & *n.* 35. resoluit, quod causa momentanea dicitur, quæcunque causa possessionis siue adipiscendæ, siue retinendæ, siue recuperandæ.

105 Quæres 2. cui possessio adiudicanda sit, quando ambæ partes sunt in possessione, & vtraque prætendit se possidere? Resp. quod illa obtinere debet, quæ prior possidet, quæque anteriorem, & antiquiorem habet possessionem, Maranta *de ordin. iudic. p.* 4. *dist.* 7. *n.* 17. Menoch. *remed.* 3. *retin. à n.* 725. Couar. *pract. cap.* 17. *fin. vers.* 12. Mascard. *de probat.*

concl.

*conel.*1193 *à print. Gam. decis.* 54. & alij. Deinde ob eius, quod probata antiquior præsumitur, illa, quæ est iunior, & fine titulo, clandestina, & turbatiua præsumitur. Tiraquel *rem.* 15. *recup. nu.* 69. Alex. *conf.* 110 *n.* 1. *lib.* 1. & *conf.* 76. *n.* 8. *lib.* 2. & *conf.* 28 *n.* 4. *lib.* 5 Rota *decis.* 17. *n.* 7. *p.* 1. *diuers. & decis.* 139. *n.* 3. *p.* 2. & *decis.* 155. *nu.* 1. apud Farin. *p.* 1. *in recent.* Gozad. *conf.* 83. *n.* 7. Patil. *conf.* 126. *n.* 4. & alij. Obseruat etiam, quod quasi possessio iurisdictionis, prohatur per exactionem gabellarum, Menoch. *de remed.* 3. *remin.* 6. 582. Item obseruat quod quando agitur de conseruanda quasi possessione iurisdictionis, non opus est, quòd concurrant, &c. potest intentari remedium possessionem ex interdicto retinendæ, Batt. *in l.* 1. *n.* 4. *ff. uti possid.* Menoch. *supra n.* 118. Tiraquel. *de nobilit. cap.* 20. *n.* 59. Ioan. Garc. *de nobilit. glo.* 35. *n.* 59. Lara *in l.* 5. *gl.* 2 *à liberti, nu.* 3. *ff. de liber. agnoscen.*

106 Quæres 3. an vnus testis sit sufficiens ad probandum possessorium? Resp. affirmatiuè, de Caron. *decis.* 126. Steph. Grat. *decis.* 193. Farin. *in recent. crimin. p.* 2. *de oppos. contra per sonas testium, q.* 63. *nu.* 30. Testis namque vnicus bene probat possessionem in iudicio manutentionis, Grat. *cons.* 1104. *lib.* 2. Rota *decis.* 121. *n.* 8. *p.* 1. apud Farin. *in recent.* Sic etiam in interdicto retinendæ summariissimo. Neuiz. *conf.* 8. *n.* 11. Menoch. *rem. vlt. nu.* 34. Boratt. *decis.* 32. *n.* 7. Vnde vnicus testis sufficit in iudicio manutentionis ad probandum, quod possessio fuerit capitalis, Rota *in Iandren. Canonicatus*, 5. *Iulij* 1621. *coram Vbaldo Sen.*

107 Quæres 4. an possessio contra iusta vera præsumptione alicuius tituli, licet clarè non conster de qualitate eiusdem tituli, sufficiat ad repellendum proprietarium illius iuris, nisi probet defectum illius præsumptæ? Resp. affirmatiuè, fic tenet Abb. *in cap. cum venissent, de in flit.* quem refert Gutier. *pract. lib.* 3. *q.* 19. *n.* 8. Aduerte hic cum Menoch. *rem. vlt. remin. n.* 46. & 47. Couar. *pract. cap.* 17. Valasc. *cons.* 79. *n.* 18. Bernard. Grauez *ad practicam Camera Imper. l.* 1. *conc.* 7. *conclu.* 1. *n.* 1. & aliis, quod feriuenta lata super possessorio, dicitur interlocutoria.

108 Quæres 5. an possessio probati etiam possit præsumptione? Resp. affirmatiuè, vnde olim possidens, etiam hodie possidere præsumitur, etiam in ijs casibus in quibus pro forma requiritur determinata possessio certi temporis. Mascard. *de probat. conclu.* 1195. *n.* 16. Vnde ex possessione præterita infertur ad possessionem de præsenti, glos. Batt. & Doctores *in l. fin. ff. de pactis*, per tex. ibi Alciat. *de præsumpt. reg.* 1. *præsumpt.* 21. Cors. *conf.* 130. *lib.* 1. & *conf.* 87. *lib.* 3. & *conf.* 91. *lib.* 4. Bald. *conf.* 52. *lib.* 5. Anton. Gabr. *commun. tit. de præsumpt. conel.* 10. Couar. *in reg. possessor. p.* 2. §. 1. & *in q. Raimundus* §. 1. *n.* 2. Ampliatur 1. vt procedat non solum in ipso possidente allegante possessionem, sed etiam in successore, singulari, vel vniuersali, qui potest allegare possessionem defuncti, vel sui auctoris, quem constat sesse possedisse, ac proinde præsumi continuata vique ad mortem. Alciat. *de præsumpt. reg.* 2. *præsumption.* 6. Menoch. *de arbit. lib.* 2. *cent.* 1. *casu* 10. 11. Mascard. *conel.* 170. *n.* 7. & *conel.* 1201. 4. Menoch. *lib.* 6. *præsumpt.* 64. *n.* 17. & alij. Ampliatur 2. in eo, qui probat initium possessionis, vt præsumatur etiam bodie possidere. Gom. *l.* 50. *Tauri, n.* 37. Rebuff. *de pacis. post lib.* 1. *n.* 269. Patil. *de resignat. benef. lib.* 3. *q.* 6. *n.* 76. Tusc. *lit. P. conel.* 417. *n.* 13. *cum seq.* vbi notabilia.

109 Quæres 6. an possessio probetur per clausulam *Constituti*? Resp. affirmatiuè, hæc enim clausula operatur probationem conclusionis possessionis contra continuentem, & contra ab ipso habentem, Farin. *decis* 634. *p.* 3. *recent.* Rota *decis.* 549. *p.* 1. *diuers.* Ruin. *conf.* 46. *nu.* 13. *lib.* 4. Tiraquel. *de iure constituti, p.* 3. *limit.* 1. *n.* 20. Rota *decis.* 549. *p.* 1. *diuers.* Ruin. *conf.* 46. *num.* 13. *lib.* 4. Vnde in virtute huius clausulæ transferur possessio in emptorem licet non fit facta actualis traditio, *l. quidam* 76. *ff. de rei vendit.* Patil. *conf.* 128. *n.* 11. *lib.* 1. & *conf.* 33. *n.* 30. *lib.* 3. Tiraquel. *de iure constituti p.* 1. *n.* 1. & *p.* 2. *ampliat.* 1. *n.* 2. Menoch. *conf.* 104. *n.* 72. & alibi. Vide

Barbol. hæc clausula *Constituti*, vbi plura, & dicte.

110 Quæres 7. an violenta possessio releuet possidentem ab onere probandi? Resp. negatiuè, ita decernitur *l. vti eius, C. de probat.* & tradit Bart. *in Authenticum, Sacrosanctæ, §. nihil commune, n. 17. ff. de acquir. possess.* latissimè Barbol. *senior, in l. fi de vi 37. n. 251. ff. de iudic.* Si tamen violenta non fit, habet pro ſe præſumptionem, ac proinde onus probandi reiicit in aduerſarium, Turaquel. *de iure primog. q. 17. n. 20.* Iul. Maſcard. *de probat. concl. 1194. alias 1200. n. 5.* Limitat. n. 66. modo ius communne, tali poſſeſſioni non reſiſtat. Tenet Menoch. *de adipiſc. remed. n. 794. & de arbitr. lib. 1. caſu 48. n. 34.* quod poſſeſſio non ſit probatio, ſed releuatio poſſeſſoris ab onere probandi, *& lib. 6. præſumpt. 69. n. 2.* dicit idem eſſe in quaſi poſſeſſione. Verum Cyn. *in l. ſi ſilentibus, C. de fide inſtrum.* Palat. *in repet. cap. per veſtras de donat. inter virum, not. 1. §. fide eſt publica dotalitio n. 44. pag. 235.* & alij dicunt, quod poſſeſſio, vel quaſi poſſeſſio non releuat poſſeſſorem ab onere probandi exemptionem, vel priuilegium. At oppoſitum tener glo. *in a. l. ſi ſilentibus*, vbi docet, quod adeo præſumitur pro eo, qui eſt in quaſi poſſeſſione alicuius qualitatis, vt releuetur ab onere probandi, idque onus in aduerſarium transferatur. Vide Tiraq. *vir certè doctus de iure primog. q. 17. opin. 11. n. 21.* dicit cum Paulo de Caſtro hanc glo. procedere etiam in priuilegijs & ſimilibus. Et Maſcard. *ſupra n. 26.* ait Militem ſolennibus ſtipendijs honeſtè ſolutum, qui ſuper hauſmodi re inſtrumenta facta amiſit, veteranorum priuilegia vſurpare poſſe, etiamſi aliter non conſtet de honeſtate non probet, quia eſt quaſi in poſſeſſione illorum priuilegiorum.

❧ §. IV. *Quanam ſint poſſeſſionis priuilegia.*

111 EX dictis in præcedentibus ferè conſtat, quænam ſint poſſeſſionis priuilegia, gratia tamen clarioris, in hoc §. poſtiima recenſeantur. I. poſſeſſionis priuilegium eſt, ex pariat poſſeſſionem dominij, quocirca poſſeſſor probare non debet rem poſſeſſam eſſe ſuam, ſed aduerſarius qui eam rem repetit, qui nihil habebit, conſtat ex dictis in præcedenti. II. Si oriatur dubium de rei dominio, & adhibita diligentia ſufficienti maneat dubium vtrius ſit, melior eſt conditio poſſidentis. *l. ſi dubium 3. ff. de pignor. ibi qui dubitauit, ff. de rei vendicat. l. ſin. C. eod. tit. l. qui accuſare 2. C. de tebendo, & l. in ſi. Sreiuendo, verſ. commodum, & cap pro poſſeſſore de reg. iur. in 6.* Tiraq. *de iure primog. q. 17. opinion. 11. n. 22.* Surd. *conſ. 73. n. 73.* qua regula curritetiam in peti cauſa per tex. *in caput Cæſum, 3. Mar. cellus, ff. de verb. ſignific. ſin. C. de rei vendic. & cap. in pari, de reg. iuris in 6. Alex. conſ. 161. n. 6. vol. 6.* Oſaſch. *de ref. 108. n. 18* Honded. *conſ. 49. vol. 2.* & in pari delicto, potior eſt pars poſſidentis, *l. cum par delicto, ff. de reg. iur. & cap. in pari de reg. iur. in 6.* III. Poſſeſſio præſumitur ex deſcriptionem, hoc eſt facit, quod res, quæ non eſt tua, fiat tua, ſicut & omnes fructus percepti de quo dicetur infra de præſcriptione. IV. Poſſeſſor præſumitur iuſtam animi tueri, *l. 3. ff. de vſ. & vſ. ar. tab. l. 2. C. unde vi*, & cap. *olim, de reſtit. ſpoliat.* Vnde aduertit glo. *ibidem verb. exceſſiſſe*, Sylu. *verb. excommunicatio n. 6.* Sayr. *de cenſibus lib. 5. cap. 7. n. 19.* Bonacoſ. *de iuſtitia 2. q. 5. punct. 4. n. 1. verſ. tertiò*, & alij, illum excuſari ab excommunicatione, qui violenter à domo ſua repellit ciuem illum iniuſtè occupantem, quando repellens non poteſt illam aliter recuperare, quam violenter clericum expellendo. Ratio eſt, quia tunc non eſt inuaſor, ſed rem tuam recuperare, vel tueri dicetur, antem ſi non adeſt imaginem complexæ. Idem die de poſſeſſore expulſo, quod ſibi licet poteſt armis ſuam poſſeſſionem repetere, modo conſeſtim ſui fiat, non ex intervallo. Illud autem, conſeſtim ſit ſeu ex continenti, quod quam primum fieri poteſt, ſic ſpectata rei difficultate, circumſtantijs, &c. vt auxilia con-

contrahantur. Pro quo aduerte, quod si dicitur *Statim* ponatur à lege, vel statuto, intelligi de bet quasi immediatè, seu sine medio, & quando ponitur ad aliquod fa. cium affirmatiuè intelligi potest cum interuallo. Cuman. *in de pupillo*, & ibi Ias. *n. 3. de non nouis opere nunc.* Bermudo *in tit. de publici exercitibus n.* 27. *verb. statim n.* 2. Rice. *Gen. Nouo. p. 3. decis. 312. n.* 2. Ce. ned. *post lib. practi. C. tenen. quæst. singul. 74. n.* 4. Vbi subsit aliquando dici contestim fieri, quod fit intra annum, citat Barbol. *loc. à nobis allat. n.* 4. Vt dominus rei inuitè expellat possessorē à possessione, amittit dominium, & applicatur expulso, in pœnam fuæ audaciæ; & si non fit dominus cogitur reddere eam possessionem expulso; & affirmationem eiusdem tit. decernitur *l. si quis instantem C. unde vi.* Vbi dicitur. *Si quis in tantum furoris pertenuerit audaciam, vt possessionem rerum aliquâ fiscum, vel aliquē hominem quolibet conflituerum ante aduentum iudicialis arbitrij violenter inuaserit dominium quidem conflituta possessionem quam abstulit, retinuit possessori, & dominium eius amittat. Si vero alienarum rerum, possessionem inuaserit, non solum eam possessionem tibuit restat, verum etiam æstimationem earundem rerum restituere compellatur.* Hæc lex videtur penalis est, ac proinde non obligat ante sententiam, imo secundum quod aduertit Couar. *lib. 3. var. cap. 16. n.* 7. non videtur amplius in vſu. Vide glos. ibidem quæ multas resoluit quæstiones pro illius intelligentia.

§. V. Subsuntur aliqua quæstia practicabilia de possessione.

112 QVæres 1. an possessio litigiosa alienari possit? Respondetur negatiuè, ita Neuzan. *cap. 3. n.* 114. Aym. *cons.* 279. *n.* 3. Benincasa *dec. 48. n.* 5. Flamin. *de resignat. lib. 2. q. qu. n.* 53. Rice. *p. 4. collect. 81. 7. vers. limita tertio.* Lancell. *de attentat. p. 2. cap. 4. in p. fi. n.* 493. Quod intelligit d. Benincasa. *loc. cit. n.* 20. quando ipſa ſola poſſeſſio, quæ litigioſa eſt, in alium principaliter transfertur, ſecus ſi transferatur tantum acceſſorie, & in conſequentiam rei non litigioſæ alienatæ. Ratio à priori eſt, quia res litigioſa alienari non poteſt, & ſi alienetur, alienatio eſt nulla, ita ad litteram *in Cle. de reſcriptis*, & decent glos. *in cap. Eccleſia S. Mariæ, vt lite pendente*, vbi Hoſt. *n.* 4. Socin. *reg. 343. in prine. Alfict. dec. 336. n.* 10. Lancell. *loc. cit. p. 2. cap. 4. in prefat. n.* 15. Otto *lib. 2. concl. 381. n.* 1. & *concl. 387. n.* 11. Ric. *in collect. dec. f. 4. collect. 81. 7.* Quod ſi petas quænam res dicatur litigioſa; dico cum glos. *in cap. ſtatum, de conſtitut.* quod *res litigioſa eſt de cuius dominio cauſa mouetur inter petitorem, & poſſeſſorem iudiciariæ, conuentione.* Ita etiam ad litteram dicitur *in auth. litigioſa C. de reſcindo.* Ita ſic tradunt ibi expoſitores, & Menoch. *cons. 79. n. 26. Sylu. verb. li. n.* 5. Tuſch. *lit. L. concl. 586. n. 9. & ali.* Amplia vt dicatur res litigioſa etiam quando in poteſter ſuper quæſi dominio directo, vel vtili, glos. *in d. auth. litigioſa, verb. dominio*, vbi ponit exemplum quando is eſt mota per actionem publicianam, vel per aliquam actionem vtilem rei vendicationem, quam publicianam rennet ibi Balbaper. *verſ. dicis enim & ali.* Amplia etiam vt procedat quando poſſeſſor vitiuſa lis pendet, puta quia conſeſſionarius actionem, quia tunc res habetur inſtar proprietatis, ſecundum. glos. *in d. auth. litigioſa, verb. dominio*, Syl. *verb. litigioſa li. n.* 5. Tuſch. *lit. L. concl. 586. nu. 34.*

113 Quæres 2. an poſſeſſio beneficij capta ab excommunicato ſit valida? Reſpondetur affirmatiuè, ſic Zerola *in praxi Epiſc. verb. excomm. dub. 8. Hieronym. dub. 13. cap. 13. 3. 3. Sayr. de cenſur. lib. 2. cap. 5. nu. 11. Azor. 9a. lib. 6. q. 10.* Et hoc à fortiori prædicit in eo, qui fuit excommunicatus poſt interpoſitam appellationem, quia pendente cauſa appellationis, non ſolum poteſt capere beneficij poſſeſſionem, verum etiam eſt capax collationis. Couar. *in cap. ſtatum, p. 1. 6. 7. n. 5.* Rebuff. *in cap. de Baſilic. de clerico excomm. depoſito, q. 6. n. 72.* Alter. *de cenſur. to. 2. diſp. 6. cap. 6. vers.* quod intelligi debet, quando eſt certum

appel lationem esse valdam, secus si no-torium esset non valere, quia appellatio frinola non suspendit iudicis iurisdictionem.

114 Quartò 3. an possessio sit ius, an factum, seu an possessio sit quid iuris, an facti? Couat. in 1. *possessionis*. p.2. nu. 3. Gomez. leg. 44. *Tauri* n. 17. & alij, volunt possessionem esse ius. Petr. Greg. *de statugen. iuris lib.* 1. cap. 3. n. 6. Vacon. *declarat.* 32. *princip.* Conan. *comment. iuris ciuilis lib.* 3. cap. 3. princip. Donel. lib. 5. *com. cap.* 5. *fol. fiuer.* Perez. *com. lib.* 3. n. 3. *cum fee.* & alij, volunt esse facti. Verum hæres destinita est cap. *cum nobis*, *de cens. fol. prædicta*, vbi dicitur, quod *possessor habet ius sed quam iuris* quod est dicere, quod in possessione, est aliquid facti, & aliquid iuris, sed plus facti, quam iuris, eo quod factum sit principalius, & ius magis principale, & hic expresse tenet Cuiac. *ad l. denique* 19. *ff. ex quibus causis*, & Anton. Fab. *in rationali ad eandem literam D. pag. num.* 6. 9. Ratio est, quia in quolibet compositio, illud est præcipuum, & principalius, quod magis præualet, & principalius operatur. *l. quæritur*, *ff. de Hæred. petit.* Sed in casu nostro, seu insistentia rei, principalius operatur ius concomitanter, coadiuuando, & fouendo factum.

115 Quæres 4. quid citra possessionem, & fructus rei possessæ facere potest sequester? Resp. & duo 1. quod sequestratio admitti potest, ne bona differantur. Socin. *cons. lib.* 2. *de sequestro n.* 6. Præst. Ferrar. *de forma sequestris*, *nu.* 1. Mascard. *de probat. concl.* 148. *nu.* 20. Cald. Pereira *quæst. sequest. lib.* 2. q. 1. n. 26. Caroc. *de sequestri*, q. 9. *nu.* 40. Imo & quando datur timor diffipationis, vide Caroc. *d.q.* 1. n. 6. Vestr. *de pacific. Rom. Curia lib.* 8. *cap.* 4. *n.* 3. Herculan. *de attent. cap.* 3. *n.* 17. Cancel. *de practi. p.* 2. *cap.* 12. *ampliat.* 12. n. 15. Bernard. Graue *ad practi. Camera Imper. lib.* 1. *concl.* 347. *n.* 4. & Cabed. *de patronat. Regia Corona cap.* 51. n. 2. Dico 2. quod si pessessor appellauit à sententia contra se lata, & lite pendente one dispetit fructus, possunt idem. fructus sequestrari, ita expresse habetur *cap. ad eo, de sequestr.* & tradunt ibi DD. & Lancell. *de attent. cap.* 12. *limit.* 12. *num.* 14. Bernard. Graue *ubi supra concl.* 145. *con-clus.* 1. Perer. 1. *quæst. sequestrum*, *n.* 8. Sequestratio fit etiam *secundo*. 14. Valasc. *cons.* 15 6 n. 9. Pereira *vbi supra*, & alij. Adueretamen, quod diffipatio non præsumitur, sed probari debet ab illegante. Cassad. *dec. quæst.* 32. q. 2. & 6. *decis.* 23. n. 20. Mascard. *de probat. concl.* 1298. *n.* 4. Bernard. Graue *supra*, & alij. Dico 3. quod sequestrari non potest, quando debitor est de fuga suspectus. Curt. *de sequestr. n.* 30. Caroc. *vbi prædi. p.* 3. q. 3. n. 1. Calderin Pereira *qq. forensibus. d.* 1. q. 21. n. 40. quando autem adhibetur fugæ timor, & cautio reh inquitur. Menoch. *de arbitr. casu* 87. *n.* 9. *vsque ad* 20. Dico 3. est etiam sufficiens causa sequestrationis contradictio. Non competunt, qui legitimè citatus, se absentauit. Corras. *thes. miscellan. p.* 2. n. 10. Curt. *supra n.* 12. *dim.* 5. Cald. Pereira *d.q.* 21. n. 39. Rebuff. *to. 3. ad reg. Cald. in

Gam. *decis 177. n.3. & decis 333. nu.3.* Cuiac. *lib.4. obser. 33. & alij.*

116 Quæres 5. an possessor prædij super quo venditæ sunt certæ mensuræ frumenti, vel super quo repetitur canon, &c. si consentiat ad illum soluendum, possit excipere de excussione prius facienda in venditorem? Pro huius rei intelligentia nota, quod fideiussor conuenti non potest, antequam debitor principalis excutiatur, vt colligitur ex cap. *peruenit de fideiuss.* & tradunt Couar. *lib.3. var. c.6. nu.* 8. Duen. *reg.335. vers. septimo sallit.* Padil. *in cum quis nu.37. C. de iur. & fact ignor.* Menoch. *de arbitr. lib. 1. q.5. n.10.* Vivian. *to.2. commun. opin. lib.8. tit.2. n.12.* Cardolin *praxi iudic. verb. fideiussor. nu.6.* & alij communiter; nisi fideiussor renunciet beneficio excussionis, Hippol. *in rubr. de fideiuss. n.8.* Gom. *var. in 2. c.12. n.20.* Burlat. *conf.400. n.45. lib.4.* Carocc. *de exussion. p.2. q.17. n.50.* vel si fe obliget tanquam principalis in instrumento, Ias. *cons/.8. vers/. non obstat.* Grat. *cons/.87. nu.25. libr1.* Bost. *decis/.122. n.13.* Gabr. *commun. tit. de fideiuss/. conclus. 1. limit. 28.* Hoc posito pro intelligentia exceptionis excutionis, dico, quod dictus possessor non potest excipere de exceptione excussionis in venditorem, quia res transit cum sua obligatione, ac proinde ea exceptio tunc locu nequit; Gam. *decis/.245. n.2.* Valasc. *de iure emphyt. q.32. n.14.* Idem dic de agente hypotecaria aduersus tertium possessorem, nam tunc non datur exceptio excussionis. Thesaur. *decis/.51. n.4.* Cornaz. *decis/.37. n.1.* & alij.

117 Quæres 6. an possessor triennalis molestari possit super beneficij possessione? Respondetur quod non, non obstante quod collatio facta fuerit tempore quo erat excommunicatus, Nauar. *in cap. si quando, except. 1. n.9. de rescriptis.* Gatcia *part.7. cap.13. n.7.* Riccius. *lib.4. q.13. n.* 2. & alij, ex regula de triennali possessione, de quo fuse alio loco.

118 Quæres 7. an iniuste possidens possit sua possessione priuari absque citatione, aut cauſæ cognitione? Respondetur negatiue, Hippol. *dec.195.* Grat. *cons/.76. nu.1. lib.2.* Anton. Gabr. *commun. lib.2. tit. de citat. concl.1. n.73.* Vnde possessor rem hæreditariam, si hæreditas est occupata, apprehendi non potest, nisi adueſtario citato, Ioann. Garc. *reg.62. n.1.* Nec sufficit citatio per edictum cum persona est certa, nam tunc nominatim citanda est, Menoch. *remed.8. recuper. n.102*

DISPVTATIO III.

DE SVBIECTO DOMINII.

1 NON sic contingit in scientijs sicut in diuitijs, & pecunijs; nam in istis, qui vicino dinumerat, substãtiam diminuit,& quanto plus expendit, tanto minus possidet. In scientijs secus agitur. Tunc istis facultatibus plus accrescit; tunc spirituales hæ opes magis augentur, cum audire volentibus, vel legere, præbemus. Et licet ignem,cibum, ferrum, nec non & alia per se se nec vtilia, aut noxia esse scimus, sed quemadmodum videtur vtentibus, quin ex reptilibus medicamenta quædam theriacalia ad salutem temperamus; ita & in illis indagationem, & contemplationem sumimus, in quibus nec pietas ad salutem, nec vtilitas ad commodum reperimus, sed vt doctrinam tantum profundamus; quia scientia non decrescit docendi, scribendique officio, sed augetur, dum in discipulos, & familiares transfunditur. Tum quia sicut imagines nobis amicorum absentium iucundæ sunt, quæ renouant memoriam, & absentiæ tædium leuant, ita doctrina, iucunda esse debet, quæ vera amici absentis vestigia, verasque notas affert. Quocirca licet aliquando aliquas moueamus quæstiones, quæ primo aspectu non multæ vtilitatis esse videntur, non iniucundè tamen traduntur, cum saltem ad materiæ complementum pertineant, & aliqualis speculationis occasionem præbeant; quod in hac disputatione conspicietur, in qua aliquæ quæstiones de dominij subiecto proponentur, quæ magis speculatiuæ, quam practicæ videntur.

QVÆSTIO I.

An creaturæ irrationales habeant, vel habere possint aliquarum rerum dominium.

2 IOANNES Gerson *de potestate Ecclesiastica consid.*13. *& de vita spirituali lect.*3. Conradus *de contr.tr.*1.*q.*3 Maior *in* 4.*dist.*15.*q.* 2.& alij, dicunt, quod non solũ bruta,verum etiam creaturæ aliæ sensus, & vitæ expertes habeant aliquarum rerum dominium. Quod bruta habeant dominium, probant ex illo Gen.1. *Ecce dedi vobis omnem herbam, vt sit vobis in escam,& cunctis animalibus terræ.* Deinde probant ex eo, quod inter quædam animalia, sit quidam principatus, quædam subiectio, quidam gubernationis ordo; nam inter apes est vnus princeps; inter grues, vnus dux, quem cœteræ sequuntur, auctore D. Hieronymo *in Epist. ad Rusticum Monachum*, cuius uerba referũtur cap.*in apibus*, 7.*qu.*1. vbi sic legitur. *In apibus princeps vnus, grues vnam sequuntur ordine litterario; Imperator vnus; Iudex vnus Prouincia &c.* De apum regimine, & elegantissi-

tissima monarchia vide Thomam de Cãtiprato *in speciali tract. de apibus*, Mathiol. *lib.2. Dioscor. cap.77.* Et P. Ludouic. Granat. *in symbolo fidei p.1. cap 20. per totum*, vbi ex Plinio, Eliano, & alijs plura congerit, circa naturam apum, species, differentias, earumque prærogatiuas, tam iuxta naturalisr quam moralis philosophiæ documenta: quod si desideras plures habere eruditiones, circa apum naturam vide Apiarium Illustrissimi, & Eccellentissimi D.Federic:Cæsij Lynceorum Principis, ac Principis S. Angeli, S. Poli, &c. impress. Romę *ann.* 1625. Probant etiam ex illo psal. 103. *Herodij domus Dux est eorum*, vbi apertè colligitur, quod Rex, seu Dux auium sit Herodius.

3 Quod autem res insensibiles, & vitæ expertes habeant aliquarum rerum dominium, probant ex Gen. cap. 1. vbi dicitur, quod Deus fecit duo luminaria magna, scilicet solem, & lunam: solem vt præesset diei, & lunam vt præesset nocti; præesse autem nil aliud est, quam dominari. Certè tam sol, quam luna huic mundo inferiori dominari vidẽtur, cum calorem, & virtutem influant; vnde dicebat Phil.lib 1.Meteo. *necesse esse hunc mundum inferiorem subiectum esse latiomibus superioribus, vt eius inde virtus gubernetur, &c.* Deinde hac ratione roborantur, quia dominium, nil aliud esse videtur, quam facultas ad rem quamlibet; atqui hanc facultatem res quælibet habet, nam sol facultatem habet ad illuminandum, grauia ad motum deorsum, leuia ad tendendum sursum; animalia quæque facultatem habent ad pastum sumendum: ergo, &c.

4 Nihilominus dicendum est nullam creaturam irrationalem habere alicuius rei dominium, hoc docent omnes Theologi, pro quo videri possunt Bannes *ad q. 62.de dominio dub.2.* Aragon.*ibidem*, Sot. *lib.4. de iust. q.1.art.2.* Less.*de iust. lib. 2. cap.4.dub.1.* & alij. Constat, quia si bruta haberent aliquarum rerum dominium, puta pabuli, sequeretur quod qui illud auferret, illis iniuriam irrogaret, ac subinde peccaret, quod est pluſquam falsum; qui enim rem alterius aufert, illi iniuriã facit, ac proinde peccat, & ad restitutionem tenetur; sed nec animalibus, nec vlli creaturæ ratione carenti iniuria irrogari potest; ergo nulla creatura ratione carens, est capax dominij. Maior constat. Minorem probo, quia contrariorum est eadem ratio, & disciplina, *l.1.ff.de his, qui sunt sui, vel alieni iuris, l.fin.ff.de legat. 3. l. in fundo, ff.de rei vendit.* Aristoteles *7.Top. cap.1.* Alex. *cons.209.n.17.* & alij; & contraria sunt nata fieri circa idem subiectum *l.nihil tam naturale, ff. de reg.iur.* & l. *& si contra, ff.de vulg. & pupil substit.* Sed in rebus ratione carentibus non potest esse iniuria, nec contrarium eius; ergo, &c. iniuria namque non fit volenti, *l.nemo præsumitur, ff.de reg.iur. & cap.scienti, de reg. iur. in 6.* ac proinde vbi non est voluntas, iniuria non erit, nec subinde dominium, ad cuius privationem iniuria sequitur, modo ea priuatio fiat nolenti, quod in rebus ratione carentibus non contingit.

5 Confirmatur præcedens ratio, quia illius solum potest esse aliquorum rerum dominium, cuius operari est liberum, & ex electione, ex Phil. *6. Ethic.* & ex D. Tho. 1. 2. *q.1.art.1.& 2.* Vbi quod homo non sit earum operationum Dominus, quas non liberè, sed ex necessitate producit; sed creaturæ irrationales necessariò agunt quidquid agunt; ergo nullius rei habent dominium. Tum quia non potest esse aliarum rerum dominus, qui non est dominus sui, nec suarum operationum; sed creaturæ irrationales non sunt sui, nec suarum operationum dominæ, vt tradit S. Tho. *loco cit.* ergo. Tum etiam quia dominium est ius vtendi re ad quemcunque vsum non prohibitum; sed creaturæ irrationales, non possunt vti aliqua re; ergo non possunt habere alicuius rei dominium. Maior nota est, cum sit ipsa dominij definitio. Minor ostenditur; quia vt docet S.Pater Aug. *lib.83.qu.* & S. Tho.1.2.*q.16.art.1.* vsus, est mediorum ad finem, creaturæ autem irrationales agere nequeunt propter finem, cum cognoscere nequeant proportionem me-

diorum ad finem, nec ipsam rationem finis; ergo.

6 Præterea, dominari, est imperare, ac proinde vbi imperium esse non potest, neque poterit esse dominium; in creaturis autem irrationabilibus imperium esse non potest, cum in ipsis ratio imperij deficiat, quæ est alium in finem dirigere. Quod autem dominari sit imperare, constat ex *l. proximè, ff. de his, quæ in testam. delentur*, & alibi, vbi domini nomen proprium dicitur Imperatoris. Nomen namque domini, est nomen superioritatis, vt colligitur ex *auth. habita ad fin. ne filius pro patre*, & ex cap. *grauem, de excess. Prælat.* & tradit Gonzal. *ad reg.* 8. *Cancel. glos.* 1. *n.* 28. vnde est nomen proprium Principis, & superioris, ob idque multi Imperatores hoc nomine vocari alijs prohibuerunt, & se ipsis solis reseruarunt, vt scribit Suetonius in vita Octauij Augusti *cap.* 50. Et hoc idem Tiberium, & Alexandrum fecisse asserit Gonzal. *d. glos.* 1. *n.* 23. Vnde cum quidam laruatus Octauianum Augustum Dominum appellasset, ipse hoc ægrè ferens, quasi indignatus, prohibuit statim ne deinceps *dominus* denominaretur, sed diminutiuè *domnus*, per quod tacitè innuere voluit, quod nomen *dominus*, propriè soli Deo conuenit, licet nonnulli alij Imperatores nomen Domini sunt aspernati. Vide Suetonium vbi *supra*, *n.* 53. S. Thomam, *de regimine Principum cap.* 13. Rendinam, *de maiest. Princip. verb. nemini blandum n.* 7. Bobadil. *in sua politica cap.* 16. *n.* 23. & alios; ex quibus clarè sequitur, quod multo minus poterit domini nomen, ac subinde nec dominium creaturis irrationalibus conuenire. Ad hoc facit, quod secundum frasim Italicam, Hispanicam, & Gallicam dominus vocatur *signore*, à dictione senior, quia tum in sacra scriptura, tum apud antiquos Romanos, qui gubernio addicti erant, seniores vocabantur, ac proinde cum res ratione carentes sint gubernij incapaces, etiam dominij incapaces erunt.

7 Nec ea, quæ in oppositum adducta sunt, prosunt; nam illud ex Gen. *Ecce dedi vobis omnem herbam*, &c. contrarium ostendit, quia clarè significatur, quod dominium herbarum sit datum homini, vt ex illis sua sustentet armenta, & pecudes: Ad illud de apibus, & gruibus dico, solum probare, quod quædam animalia habeant ex naturali instinctu, quoddam simulacrum gubernij, quoddam dominium metaphoricum. Idem dico ad illud de Sole, & Luna, quod scilicet solum metaphoricè dicantur in hæc inferiora dominari. Nec verum est, quod dominium sit solum quædam simplex facultas ad operationem, sed debet esse facultas ad liberè disponendum de re secundum omnem vsum, lege non prohibitum.

QVAE-

QVAESTIO II.

An in Deo sit proprium rerum dominium?

8 AD intra, certum est, in Deo nullum dari dominium, cum enim dominij fundamẽtum sit libertas, & in Deo quoad actiones ad intra non detur libertas, neque dominium dabitur; eatenus namque quis dicitur habere propriarum actionum dominium, quatenus ijs vti pro arbitrio potest, eas eliciendo, vel non eliciendo, quod in Deo respectu actionum ad intra esse nequit, cum sint necessariæ; nam tam Verbi diuini, quam Spiritus sancti productio necessaria est; non enim potest Pater æternus non producere Verbum, nec potest ab ea productione cessare, nec eam productionem interrumpere: Nec Pater, & Verbum possunt non producere Spiritum sanctum, nec ab ea productione cessare, vel eam interrumpere, quod ad dominij rationem necessarium erat. Quocirca, tota dominij ratio in Deo, in ordine ad solas creaturas esse potest, quia solum harum respectu diuina libertas esse potest. Poterat namque Deus creaturas non producere, & productas potest non conseruare, & si vellet posset eas destruere.

9 Res ergo certa est in Deo dari verum, & proprium dominium, creaturarum respectu, cum enim de dominij ratione sit, dominum posse re vti ad quemcunque vsum, & Deus O. M. possit hoc facere cum creaturis, sequitur Deum habere suarum creaturarum dominium. Verum quia dominij fundamentum est libertas, vt dictum est, explicandum est, in quo consistat tanquam in radice Dei dominium respectu suarum creaturarum, quod fiet explicando potissimam diuinæ libertatis rationem, quæ est summa, & absoluta independentia diuinæ voluntatis, & volitionis ipsius à creaturis volitis, & inspectis vt obiecta inadæquata. Pro quo aduerte, quod libertas in nobis postulat independentiam ab obiecto, non quidem in specificando actum, quia certum est actum ab obiecto in sua specificatione dependere, cum ab obiecto sumatur; sed in mouendo ad actus exercitium, eo quod obiectum circa quod est actus liber, debet esse tale, quod non cogat potentiam ad habendum actum, nec superet totam illius resistentiam. Vnde licet possit obiectum potentiam allicere, & aliquo modo attrahere, non tamen necessitare, vel cogere, eo quod non eam totam adæquat, sed potentia ipsa omnem obiecti adæquationem superat, ac proinde ratione huius potentia est independens ab obiecto, & est sui actus domina, seu habet suorum actuum dominium, aliarumque rerum suarum. Igitur vbi fuerit summa, & absoluta voluntatis independentia erga aliqua obiecta, non solum in mouendo voluntatem, sed etiam in specificando, aut terminando actum, licet possit ferri super illa, non per dependentiam, aut necessitatem actus etiam in sui terminatione ab illo, sed per omnimodam illorum obiectorum subiectionem ad se, tunc talis volitio erit omnino libera, & indifferens, indifferentia, & libertate dominij, quia videlicet habet superioritatem, & excessum super illa. Vnde libertas, est quædam indifferentia dominij, quæ fundatur super independentia; independentia autem opponitur subiectioni, & seruituti, quæ est per dependentiam. Quare cum diuina voluntas, sit omnino independens à creaturis, & è contra, creaturæ ab illa prorsus dependeant, sequitur, quod diuina voluntas ple-

plenissimum, & perfectissimum habeat creaturarum dominium, & creaturæ plenissimam, & absolutissimam habeant seruitutem, & subiectionem.

10 Verùm antequam explicemus distinti dominij titulos, obiicimus, quod dominium naturale, vt ex fundatijs constat, *à traditione ita tradit de gratia disp. 1. n. 48.* est duplex, *alterum* licitum, & *bonum*, dominium, *seu ius boni sum*, est obiectum iustitiæ commutatiuæ, adeoque fundatum est, vt faciat rem taliter esse vnius, vt non sit alterius, quoiciens vbi violatur, refingit obligatio restitutionis. At ius alterum, magis amplum, nec dictam restitutionis obligationem inducit, & violetur. Hoc ius *alterum*, est dominium tum iustitiæ legalis, tum distributiuæ. Iustitia namque legalis in iure, seu dominio alto fundatur, quod habet respublica in suos subditos; & in bona illorum, in quantum hæc pertinere eiusdem rei publicæ. vt illis vti possit secundum exigentiam boni publici. Iustitia distributiua ex opposito fundatur in quodam dominio, seu iure *alio*, quod habent ciues ad publica bona reipublicæ, quatenus sui habent; vt ea bona distribuantur secundum rationem meritorum.

11 Porro Deus cum ratione fuæ eminentiæ sit super omnes Angelos, & homines, sit supra omnia ipsorum bona, sit supra quancunque rempublicam, sit supra omnia creata, habet ius quoddam *altum*, imò altissimum dominium, quod dominium vocatur, & sibi conuenit ratione fuæquentiæ titulorum. Primò ratione tituli creationis, & conseruationis, per quem plenum, perfectissimum habet dominium super omnia creata, & ratione huius dominij potest Deus rebus omnibus vti ad quoscunque vsus voluerit. Hoc plenissimum Dei dominium recognoscimus per virtutem Religionis, per quam Deo adoramus, & colimus, & reuerentur tanquã Creatorem, & conseruatorem nostrum, rerumque omnium. Secundò ratione tituli legislatoris, & gubernatoris ipsorum, cum rebus omnibus fuas præstituerit leges, fuos constituerit terminos, & modos, quos præscripsit non possimus. Tertiò ratione tituli Pastoris, ratione cuius elegit nos ad possidendum suorum bonorum, & maximè hæreditatis præmium. Præcedentem titulum recognoscimus per virtutem fortitudinis infidæ, hæc namque virtus inclinat nos ad recognoscendum Deum, vt legislatorem, & gubernatorem fupremum. Hanc vltimum titulum recognoscimus per virtutem infidem pietatis, ficut enim virtus acquisita pietatis inclinat nos ad recognoscendos parentes, & patriam, ita pietas infusa inclinat ad recognoscendum Deum Patrem nostrum, & Patriam cœlestem ad quam nos Deus elegit, ædificauit, mundi constituitum. An autem vltra hoc dominium altum, & diuinum, quod Deus habet in creaturas omnes, habeat etiam dominium quoddam bassum, quod fit violetur, obligatio nascatur restitutionis, ac proinde inflitia commutatiua violetur, conflat ex dictis fupra certum namque est, quod Deus habeat ius, feu dominium fruendum fuorum bonorum externorum, fama, honoris, &c. quod violari, & restituto fieri debeat. Si namque quis Deum infamare dicendo esse insidum, iniquum, perfonarum acceptatorem, & fic auferre fe retractare, & famam restituere, &c.

5. Vnicus, An Deus possit fi ab subditorum dominium, quod habet super creaturas.

12 NOn procedit difficultas de dominio bassio, quod Deus habet super creaturas, hoc enim à fe de fibi probabiliter, cum illud homini conueniat, iuxta illud; *dominamini pisibus maris, & volatilibus cæli: & Esce dedi vobis omnem herbam. Gen. Gen. 1.* & illud: *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues, & boues &c.* Sed procedit difficultas de dominio alto, quod fibi competit ratione creationis, & conseruationis, &c. Sicut enim Princeps, vel respublica concedere potest fuarum rerum dominium ciui, vt per venditionem, vel per donationem, retinendo fibi dominio alto, quo ipfidem rebus vti poteft tempore neceffitatis boni communis; ita etiam Deus poteft, & de facto cefsit

ceſſit homini per liberalem donatio-
nem, dominium baſſum, & iuſtitiæ com-
mutatiuæ proprium, retento ſibi domi-
nio alto, quod habet ratione titulorum
dictorum. Sicut enim non implicat, quod
vna, eademque res ſit vnius, v. g. ciuis,
quoad dominium baſſum, & Principis
quoad dominium altum, cum hæc domi-
nia quippe ordinis diuerſi ſimul ſtare poſ-
ſint, ita non implicabit, quod reſpectu
eiuſdem creaturæ dominium baſſum ſit
hominis, & dominium altum ſit Dei.

13 Ergo eſt aliquorum modernorum
ſententia, quod Deus non quidem de
potentia ordinaria, ſed abſoluta, poſſit à
ſe abdicare dominium altum, quod ha-
bet in creaturas, etiam dato, quod non
poſſit facere, quod res ab alio dependeat
in creari, & conſeruari. Quod hoc exem-
plo putant oſtendere. Nam dato, quod
aliqua ſtatua ab artifice penderet non
ſolum in fieri, verum etiam in conſeruari,
adhuc artifex poſſet illam ſtatuam, ac
proinde dominium illius à ſe abdicare,
vel per donationem, vel per venditionem,
obligandoque ſe ad illius conſeruatio-
nem; ita Deus poſſet à ſe abdicare domi-
nium, quod habet in creaturas, illud do-
nando alicui Angelo, vel humanitati
Chriſti, vel glorioſæ Virginum Reginæ,
continuando earumdem creaturarum
conſeruationem.

14 Pro huius difficultatis intelligen-
tia noto, quod Theologi duplicem diſtin-
guere ſolent potentiam in Deo; vnam
ordinariam; alteram extraordinariam; il-
lam vocant potentiam ordinariam, quæ
intelligitur operari ſecundum leges com-
munes, & curſum communem rerum.
Potentia extraordinaria eſt illa, quæ non
operatur ſecundum communem rerum
curſum, & attendendo ad communes le-
ges diuinæ ſapientiæ, & prouidentiæ, ſed
præſcindendo, vel ab omni reſpectu, vel
ſolum ab vno, vel altero. Si præſcindat
ab omni reſpectu, dicitur abſoluta, quia
ſecundum ſe ſolum conſideratur, licet
enim in re nunquam poſſit omnipotentia
diuina abſolui ab omni reſpectu diuinæ
diſpoſitionis, diuinæ regulæ, legum diui-
narum, poteſt tamen conſiderari ſecun-
dum ſe, vt eſt vis quædam operatiua, ſeu
effectiua, & hoc modo diuina omnipo-
tentia dicitur abſoluta, quia ab omni or-
dine abſoluitur, ab omni lege, ab omni
regula. Si vero præſcindat ſolum ab vno
ordine, vel altero; dicetur extraordinaria,
quæ ab aliquibus vocatur potentia ordi-
nata, quia licet non procedat ſecundum
communem operandi curſum, non tamẽ
præſcindit ab omni ordine diuinæ ſapien-
tiæ, ſed ſolum à communi; cum enim ſa-
pientia diuina habeat infinitos modos
operandi, cum reſpiciat infinitos rerum
ordines, ſecundum quos poteſt de rebus
creatis tractare, & diſponere, ſequitur,
quod licet vnum, v.g. ordinarium, & cõ-
munem relinquat, alium tamen aſſumat,
ac proinde ſecundum quemcunque ope-
retur, ſemper ordinatè operetur, & ſecũ-
dum regulas rectas. Quocirca ſi modo
Deus nouum mũdum crearet, aut alium
ſolem, aut nouam ſtellam, vel aliquem
de inferno eriperet, aut quodcunque mi-
raculum faceret, ſecundum potentiam or-
dinatã faceret, quia omnia eſſent tunc re-
gulata ſecundum ſapientiam diuinam.
Vnde miracula, quæ facit Deus, licet
nõ ſint ſecundum communem curſum, ſeu
ſecundum communes, & ordinarias ope-
randi leges, ac proinde non ſint actus po-
tentiæ ordinariæ, nec ſint actus potentiæ
abſolutè, quia hæc non reſpicit opera-
tionis exercitium, ſed ſecundum ſe præ-
cisè conſideretur, nullo attento rerum
ordine, nulla attenta regula diuina, nulla
conſiderata conuenientia, nullo attento
diuinæ ſapientiæ reſpectu, ſunt tamen
actus potentiæ extraordinariæ, ſeu ordi-
natæ, quæ licet non reſpiciat communem
operandi modum, reſpicit tamen aliquem
ſuperiorem, ſecundum quem Deus tunc
operatur.

15 Explicatur hæc doctrina exemplo
poteſtatis, ſeu potentiæ, cuiuſcunque
Principis, vel Reipublicæ; nam Pontifex
v.g. per potentiam, ſeu poteſtatem ordi-
nariam operatur ſecundum ius commu-
ne, ſeu ſecundum communes leges, cap.
innotuit, de elect. cap. propoſuit, §. licet au-
tem,

tem, de conceſſ. prebend. & ex alijs iuribus tradunt Mandoſ. *ad reg.* 16. *Cancell. q.* 6. *n.*6. Menoch. *lib.* 2. *præſumpt.* 12. *num.* 1. Mench. *illuſtr. cap.* 26. *n.*8. & alij. At per potentiam, ſeu poteſtatem extraordinariam, quæ vocatur poteſtas plena, ſeu plenitudo poteſtatis, operatur vel præter, vel ſupra, vel contra ius commune. Vnde notat Bald *in l.* 2, *C. de ſer. & aqua, & in l. impetratam, C. quæ ſententia reſcindi non poſſint, & in cap ſiquis autem, de pace Conſtantiæ*, Marta *de clauſ. p.* 1. *clauſula* 259. *n.* 1. & alij, quod plenitudo poteſtatis eſt illa, cuius cauſæ non eſt ratio inquirenda in Principe, & per hanc poteſtatem concedit Princeps priuilegia, exẽptiones, &c. Et licet tunc Princeps non ſequatur leges communes, prudenter tamen, & ordinatè agit, quia licet non ſequatur dictamen legis communis, ſequitur tamen aliud ſuperius, & nobilius. Sic Deus licet ſecundum potentiam extraordinariam ordinatam non ſequatur communes leges, ſeu communem operandi curſum, & modum, ordinatè tamen, & regulatè operatur, ſequendo aliam regulam ſuperiorem, & altiorem, per quam in legibus communibus diſpenſare cenſetur, & priuilegia concedere,

16 His poſitis dico 1. quod ſi loquamur de porentia abſoluta ſecundum ſe, quæ non reſpicit operationis exercitium, quæ nullam reſpicit diuinæ ſapientiæ regulam, ſed ſolam factibilitatem vt ſic, dici poteſt, quod ſecundum hanc non repugnet, quod Deus releget à ſe creaturarum dominium, non quidem quoad creaturarum dependentiam, ſed quoad cuiuſdam dominij translationem. Sicut enim Reſpublica, vel Princeps poteſt ita abdicare rei ſuæ dominium, & transferre in alterum, vt obligetur, quod neque tempore neceſſitatis ea re vtatur, ita Deus poteſt taliter abdicare à ſe dominium creaturarum, quod neque, vt ita dicam, tempore neceſſitatis illis vtatur. Et ſic Reſpublica in caſu dicto abdicat à ſe non ſolum dominium altum, verum etiam baſſum; ita & Deus in caſu dicto. Et ſicut Reſpublica poteſt ita vtrumque dominium à ſe abdicare, vt tamen obligetur ad illius rei conſeruationem, ſeu defenſionem tempore belli, &c. ita Deus poſſet taliter ſuarum creaturarum dominium, tam altum, quam baſſum à ſe abdicare vt tamen maneat, vt ſic dicã obligatus ad earumdem creaturarum conſeruationem.

17 Dico 2. quod ſi loquamur de potentia extraordinaria ordinata, non video quomodo poſſit Deus, altum ſuarum creaturarum dominium à ſe abdicare, nam de baſſo nullum eſt dubium, cum iam homini, & Angelo aliquid conceſſerit, vt ex dictis liquet. Cum enim hoc dominium reſpiciat bonum diuinum, ſicut dominium altum Reipublicæ reſpicit bonum commune Reipublicæ, vel Principis, & Deus non poſſit bonum diuinum à ſe abdicare, cum nequeat illud ad alium finem vltimum extra ſe referre, neque poterit à ſe abdicare. Sed dices poteſt Reſpublica, vt dictum eſt, dominium altem à ſe abdicare; ergo etiam Deus; Reſpondetur quod Reſpublica videtur poſſe cedere iuri ſuo quoad dominium altum reſpectu alicuius particularis, cum non videatur multũ intereſſe illi, quod reſpectu huius particularis eo dominio priuetur. At Deo multum eſt, quod alto vnius creaturæ dominio priuetur, propter rationem dictam. De potentia ordinaria nihil dico, cum certum ſit ſecundum hanc, non poſſe Deum à ſe abdicare altum ſuarum creaturarum dominium.

QVAE-

Digitized by Google

QVÆSTIO III.

An Chriſtus D. fuerit aliquarum rerum dominus.

18 NON procedit quæſtio de Chriſto D. ſecundũ quod Deus eſt, hac enim ratione certum eſt ſecundum fidem eſſe Regem Regum, & Dominum dominantium; imò per ipſum Reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt. Eſt etiam ſecundum quod Deus, iudex totius vniuerſi, eſt iudex viuorum, atque mortuorum. Nam Chriſtus D. eſt verus filius Dei, non adoptiuus, ſed naturalis, ac proinde erat non ſolũ verus homo paſſibilis, & mortalis, verum etiam verus Deus, creator omnium, Dominus, Rex, & Iudex hominum, & Angelorum. Imò Chriſtus D. non ſolum inquantum Deus, verùm etiam inquantum hic homo, eſt verus Rex, Dominus, Iudex, &c. nam illa dictio *inquatum* reduplicat perſonæ rationem, & non tantum naturam humanam. Et de hoc nulla eſt controuerſia inter Theologos. Difficultas eſt, an Chriſtus D. ſecundum, vel inquantum quod homo, accipiendo illam dictionem *inquantum* ſpecificatiuè, ſeu deſignatiuè prout ſcilicet deſignat naturam ſingularem ſit aliquarum rerum dominus ita quod dominium, ſi quod habet, in natura humana ſubiectetur, & præcisè ratione eiuſdem naturæ illi conueniat.

19 Certum eſt, quod Chriſtus D. habuit aliquarum rerum dominium, vt definiuit Ioann. XXII. *in extrauag. cum inter.* de verb. ſignific. vbi dicitur. *Cum inter nonnullos viros ſcholaſticos ſæpè contingat in dubium reuocari, vtrum pertinaciter affirmare Redemptorem noſtrum, ac Dominũ Ieſum Chriſtum eiuſque Apoſtolos in ſpeciali non habuiſſe aliqua, nec in communi etiam hæreticum ſit cenſendum, diuerſa, & aduerſa etiam ſentientibus circa illud: nos huic concertationi finem imponere cupientes, aſſertionem huiuſmodi pertinacem, cum ſcripturæ ſacræ, quæ in pleriſque locis ipſos nonnulla habuiſſe aſſerit, contradicat expreſsè, ipſamque ſcripturam ſacram per quam vtique fidei orthodoxæ probantur articuli, quod præmiſſa fermentũ apertè ſupponat continere mendacij, ac per conſequens quantum in ea eſt, eius in totum fidem euacuans, fidem catholicam reddat, eius probationem adimens dubiam, & incertã, deinceps erroneam fore cenſendam, & hæreticam, de fratrum noſtrorum conſilio, hoc perpetuò declaramus edicto. Rurſum; in poſterum pertinaciter affirmare, quod Redemptori noſtro prædicto, eiuſque Apoſtolis ijs quæ ipſos habuiſſe ſcriptura ſacra teſtatur, ne quaquam ius ipſis vtendi competierit, nec illa vendendi, ſeu donandi ius habuerint: aut ex ipſis alia acquirendi, quæ tamen ipſos de præmiſſis feciſſe ſcriptura ſacra teſtatur, ſeu ipſos potuiſſe facere ſupponit expreſsè, cũ talis aſſertio ipſorum vſum & geſta euidenter includat, in præmiſſis non iuſta, quod vtique de vſu, geſtis, ſeu factis Redemptoris noſtri Dei filij ſentire nefas eſt, ſacræ ſcripturæ contrarium, & doctrinæ catholicæ inimicum, aſſertionem ipſam pertinacem de fratrum noſtrorum conſilio, deinceps errorem fore cẽſendam meritò ac hæreticam declaramus.*

20 Vbi, vt vides, declaratur erronea, & hæretica cum ſacræ ſcripturæ contradicat, opinio, quæ aſſerit Chriſtum D. eiuſque Diſcipulos nihil habuiſſe in particulari, nec in communi, & in his, quæ habuerunt nullum ius eis fuiſſe vtendi illis, vendendi, aut donandi, ſeu ex ipſis aliqua acquirendi. Nec huic deciſioni obſtat cap. *exijt, de verb. ſignific. in 6.* vbi dicitur, quod Chriſtus D. docuit verbo pariter, & exemplo abdicationem proprietatis tam in communi, quam in particulari,

culari, quia vt videre est apud Turrecrē. *in summ. lib. 2. cap. 112. vers. ad 10.* Bellarm. *to. 1. de Eccles. milit. lib. 4. de Romano Pontif. c. 14. vers. 34.* Azor. *p. 1. lib. 11. c. 24. n. 8.* ista extrauagans, & illud cap. *exijt*, non repugnant; sed optimè concordant.

21 Pro quo aduerte, quod Christus, vt erat omnium magister, & doctor, & rigidam docuit paupertatem, tum verbo, tum exemplo, & minus rigidam, hominum infirmitatibus magis accomodatam Docuit aliquando rigidam paupertatem, vt cum Matt. 10. mittens Discipulos suos ad prædicandum, dixit. *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in Zonis vestris, neque peram, &c.* Eam confirmauit exemplo, vt cum Matt. 8. dixit. *Filius hominis non habet vbi caput reclinet*, &c. Docuit aliquando tanquam communis parens, non ita rigidam paupertatem, pro illis, qui aliquid in communi habere volunt, sic loculos, & proprium in communi habuisse legimus. *Ioann. 13.* Vnde cap. *exemplum*, 12. *q. 1.* dicitur, *Exemplum Domini accipe conuersantis in terra: quare habuit loculos, cui Angeli ministrauerunt: nisi quia Ecclesia ipsius loculos suos habitura erat? Quare furem admisit? nisi vt eius Ecclesia fures patienter toleret.* Et cap. *habebat*, ibid. scribitur. *Habebat Dominus loculos, & à fidelibus oblata conseruans, & suorum necessitatibus, & alijs indigentibus tribuebat, &c.*

22 Igitur in cap. *exijt*, docetur, quod Christus D. aliquando rigidam illam docuit paupertatem; nam dum vestibus spoliatus in cruce pendens nihil prorsus habebat cum cedere potuerit militibus, earumdem vestium dominium. Bellarm. *lib. 4. de summo Pont.* cap. 14. Suarez. 3. *p. to. 2. disp. 28. sec. 2.* Tanner. *to. 4. disp. 1. q. 7. dub. 4. n. 70.* Bonac. *de Incarnat. disp. 2. q. 22. pun. 2.* & alij. Verum in citata Extrauag. solum dicitur hæreticum esse negare Christum D. eiusque Apostolos in speciali, vel in communi aliqua habuisse, non tamen damnat eorum sententiam, qui asserunt Christum D. aliquando verbo, & exemplo docuisse paupertatem illam rigidam, & omnimodam abdicationem proprietatis, in particulalari, & in communi, ac proinde facilè dicti textus secundum diuersa tempora conciliantur.

§. Vnicus *Soluuntur aliqua quæsita de dominio Christi D.*

23 QVæres 1. an Christus D. fuerit Rex temporalis Populi Israelitici? Tres de hac re inuenio sententias. Prima est, quod Christus D. iure hæreditario fuerit Rex temporalis Populi Israelitici, eo quod descenderet ex Rege, & familia Dauid. Hanc sententiam tenent omnes Iudæi, & Iudaizantes, volunt enim Messiam futurum Regem dicti populi iure hæreditario, vti filium Dauid, seu vti descendentem de stirpe Dauid, imò volunt, quod Messias sit temporaliter regnaturus. Verum hæc sententia reicienda est, primò, quia nulla firma ratione, vel auctoritate firmatur. II. Quia Beatissima Virgo fuisset vera, & & propria illius Regina, & Sanctus Ioseph eius sponsus, imò & eorum prædecessores fuissent Reges, non enim alio titulo temporali poterat Christus D. illud Regnum hæreditare. III. Quia ipse dominus confessus est quod eius Regum non erat de hoc mundo, quod etiã confessi sunt Iudæi ipsi, cum dixerunt: Non habemus aliũ Regem, nisi Cæsarẽ. IV. Quia *Iere. 22.* dicitur, quod post Regem Iechoniã, nullus amplius Rex ex semine Dauid esset tẽporaliter regnaturus, sic enim dicitur. *Hæc dicit Dominus. Scribe, virum istum sterilem, qui in diebus suis nõ prosperabitur, nec enim erit de semine eius vir, qui sedeat super solium Dauid, & potestatem habeat vltra in Iuda.*

24 Secunda sententia est, quod Christus D. fuerit verus Rex, & Dominus illius Populi Israelitici, non iure hæreditario, vt dicit prima sententia, sed ex generali commissione, & traditione sibi facta ab æterno Patre. Hanc sententiam sequitur Burgiens. *in cap. 1. Matth.* & alij. Eiusdem sententiæ videtur esse S. Tho. 3. *p. q. 59. art. 4. ad 1.* Vbi sic ait. *Iudiciaria potestas consequitur regiam dignitatem. Christus autem quamuis esset Rex constitutus*

Sutura 2 Dei, non tamen in terris viuens, terrenum regnum temporaliter administrans ve voluit, &c. Cuius autem sit hæc intentia ex tota scriptura, nam ipsa a. dicit. *Psalma 2. Ego autem sum rex constitutus super Sion montem sanctum meum.* Et *psalm. 88. Ego primogenitum ponam illum.* Et Zach. 9. dicitur. *Ecce Rex tuus venit tibi, &c.*

25 Tertia sententia quam sequitur Victoria in relectione 1. de potest. Ecclesiast. 2. & 3. Soto lib. 4. de iust. q. 4. art. 1. & alij communiter, est, quod Christus Dominum habuit dominium regium temporale, et confirat ex dicto a. 3. & ita docent Sancti Patres. Sanctus Augustinus sententiam docet. lib. 17. de ciuit. cap. 7. & 8. & 18. 3. in Ioan. Sanctus Ambrosi. lib. 3. in Luc. cap. penult. & Hilarius. lib. 4. super Iere. cap. 23. S. Greg. Magnus. hom. 8. in Euangel. S. Athanasius. 3. oratione de sanctissima Deipara. S. Ioan. Chrysost. hom. 6. in cap. 2. Matt. Cæteri magis confirmationem videtur, & maioris amoris incentiuum, & magis decentes diuinam bonitatem, & humanitatem Dei, vt rerum affumeret pauperratem simul cum natura mortali, & non solum se gereret vt pauper, non vtens regia potestate, regioque dominio, sed vera pauperes effet. Tum quia videmus, quod Christus D. nunquam Regia potestate Regnique dominio vius est, quod signum est eum non habuisse, quod cum potestatem non habuit; fuisse namque æternus Pater cum potestatem constituit, & nunquam ea vsurus esset. Tum etiam quia si Christus D. fuisset Rex temporalis, debuisset aliquid habilitæ fecidum legis temporalis Regni, aliquos ministros temporales creare debuisset, & debuisset impedire cum posset tyrannicum Regnum. Tum tamen nihil fecerit, sed potius oppositum effendit, cum cuidam poscenti: *Die fratri meo vt diuidat mecum hæreditatem, respondit: homo quis me constituit iudicem super vos?* quo offendere voluit non fuisse constitutum iudicem super negotio temporali.

26 Quarto 2. an Christus D. habuit dominium, seu potestatem spiritualem in vniuersum mundum? Resp. affirmatiue, est communis Theologorum sententia, & tradunt auctores citati, cum fuit docet S. Thomas *quæst. 10. de Potest. Prior lib. 3. cap. 12. 13. & 14.* Vbi expresse docet, quod Christus D. secundum humanitatem fuit Monarcha, & habuit omnem potestatem in cælo, & in terra, & quod eius Monarchia excessit omnes Monarchias in tribus, scilicet in dominij vniuersalitate, in amorum quantitate, quia dilexit vsque ad mundi finem, & in dominij dignitate, quia Christi dominium alterius, nisi Dei est. Confirat ex illo Matt. 28. *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra.* Et Ioan. 13. dicitur. *Sciens Iesus, quia omnia dedit Pater in manus eius.* Et Ioan. 10. habetur: *Omnia, quæcunque dedit mihi Pater meus, Et ad hebræos 1. legitur. Quem constituit hæredem vniuersorum per quem fecit, & Seculo.* Similia habentur *Apocal. 6. & 19.* & alibi. Confirat etiam ex illo psal. 71. *Dominabitur a mari, vsque ad mare, & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum.* Et in hoc clarissimo illi debent scripturæ facræ loca, quæ in contrarium adducuntur.

27 Quarto 3. an Christus D. habuerit quandam potestatem in thronum mundi vel etiam principalem dominij in omnia temporalia, secundum quod ordinantur ad spiritualem? Resp. affirmatiue cum fe, quia cum finis gubernationis spiritualis, sit vltimus, necesse est, vt quæ hunc finem respicit, habeat potestatem super temporalia, in quantum conducunt ad consequendum finem spiritualem, aliquin finis ille posset impediri posset ab habente temporalia: ergo cum Christus D. habuerit potestatem spiritualem in omnia, creata, debuit etiam ex consequenti habere eorum temporalem, prout ad spiritualem conducit. Si enim Christus D. omnia hanc potestatem non haberet, non potuisset illam dare suo Vicario, cum autem Pontifex, Christi Vic. hanc habeat potestatem, vt postea videbitur, etiam Christus debuit illam habere. Tum quia omnia temporalia facta sunt propter bonum spirituale, & supernaturale, ergo Christus D. qui dominatur omnibus spiritua-

libus, & supernaturalibus bonis, etiam temporalibus dominabitur, prout ad spiritualia ordinantur, ad illaque deseruiũt. Vnde D. Bernard. *lib. 3. de consideral.* sic fatur. *Dispensatio tibi credita est, non data possessio, non tu ille de quo ait Propheta: Et erit omnis terra possessio eius: Christus hic est, qui possessionem sibi vendicat, & iure creationis, & merito Redemptionis, & dono Patris.* Vbi mellifluus Doctor tres amplissimos titulos dominij in Christo posuit. Primus, est titulus creationis, & iste illi conuenit, qua Deus est. Secundus, est titulus Redemptionis, & iste illi conuenit qua Deus, & homo est. Tertius, est titulus donationis, & iste illi conuenit qua homo est.

28 Quæres 4. an Christus D. vsus fuerit aliquando hac potestate, seu dominio temporali in ordine ad bonum spirituale? Resp. affirmatiuè, vt quando misit dæmones in porcos, & concessit vt præcipitarentur in mare. Item fuit hac potestate, seu dominio vsus quando flagello facto eiecit vendentes, & ementes de Templo, cathedrasque vendentium euertit, & mẽsas numulariorum subuertit. Hac potestate vsus est Sanctus Petrus, quando occidit verbo Ananiam, Saphiramq; vxorẽ eius. Hac vtitur Pontifex quando naturalem matrimonij contractum rescindit, &c. quando contractum naturalẽ census, &c. in ordine ad bonum fidelium restringit, limitat, declarat, &c.

QVAESTIO IV.

An Summus Pontifex habeat aliquod dominium temporale in totum orbem.

29 HAEC quæstio iam ferè constat ex dictis n. 27. & 28. claritatis tamen gratia in particulari proponitur. Pro quo suppono nõ habere Pontificem dominium temporale in vniuersum orbem, sic enim colligitur apertè ex cap. *cum ad verũ, dist. 96.* vbi sic habes. *Cum ad verum ventum est: vltra sibi nec Imperator iura Pontificatus arripuit, nec Pontifex nomen Imperatorum usurpauit: quoniam idem mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus sic actibus propriis, & dignitatibus distinctis, & officia potestatis vtriusque discreuit, propria volens medicinali humilitate sursum efferri, non humana superbia sursum in infernum demergi; vt & Christiani Imperatores pro æterna vita Pontificibus indigerent & Pontifices pro cursu temporalium tantummodo rerum, Imperialibus legibus vterentur, quatenus spiritalis actio carnalibus distaret incursibus; & ideo militans Deo minimè se negotijs secularibus implicaret, ac vicissim non ille rebus diuinis præsidere videretur, qui esset negotijs secularibus implicatus:* Idem traditur cap. *nouit, de iudic.* ibi: *Non putet aliquis, quod iurisdictionem illustris Regis Francorum perturbare, aut minuere intendamus, cum ipse iurisdictionem nostram nec velit, nec debeat impedire,* &c. Clarius cap. *per venerabilem, qui filij sint legitimi,* ibi. *Non solum in Ecclesiæ patrimonio (sicut per quod plenam in temporalibus, gerimus potestatem) verum etiam in alijs regionibus, certis causis inspectis, temporalem iurisdictionem casualiter exercemus, non quod alieno iuri præiudicare velimus, sed quia sicut in Deut. continetur: si difficile, & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem, & sanguinem, causam, & causam, lepram, & lepram; & iudicium inter portas videris variari, veniens ad sacerdotes,* &c. Vbi, vt vides, Pontifex non habet iurisdictionem temporalem directè in bonis aliorum Principum, Regum, &c. sed solum indirectè, seu casualiter, vt postea dicetur.

30 Sed

y Google

36 Sed dicet oppositum habeti capa. *dilect.* 2. vbi dicitur. *Illum vere* Ecclesiam Romanam *vbi sibi fundauit, & super petram fidei mox nascentem erexit, quas beatis eterna vita stantiqua, terrena fa-mulis & celestis Imperij turba commisit.* Ibidem habetur aliud. Respondetur quod iste text. facillimo negotio concordantur, Nam gaitores loquuntur de potestate feculari formaliter sumpta in ordine ad finem hominum naturalem, seu temporalem, & hanc dicunt non esse in summo Pontifice. Natura in contrarium adducta loquuntur de potestate materialiter feculari in ordine ad finem supernaturalem, quam dicunt Pontifici iure optimo concedunt. Vnde patet reiciendum esse Martam, & alios docentes, summum Pontificem habere directè iurisdictionem temporalem in totum vniuersum. Vide Azor 2. l. 10. c. 12. *vers. 9. c. vers. quæstio itaque*, Barbos. *de offic. & potest. Epis. part. 3. l. 22. c. 1. num. 9.* & alios, quos infra n. 32. referemus.

31 Nec deest ratio efficacissima, quia non eli credibile, quod Christus Dominus potestatem concesserit Pontifici quam-ipse habebat nolitat, quamque suis Apostolis interdixit; sed vt conflat ex dictis 5. præcedenti, Christus Dominus noluit potestatem temporalem in totum orbem neque in Regnum Iudæorum, & eandem interdixit Apostolis: ergo. Maior nota est, Minor etiam nota est ex dictis 5. d. quod primam partem. Secundam demonstro ex illo Matt. 20. *Scitis quod principes Gentium dominantur eorum & qui maiores sunt, potestatem exercent in eos: non ita erit inter vos: sed quicunque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister. & quicunque voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare & dare animam suam, &c.* Tum quia si Pontifex talem potestatem haberet in totum mundum, vel eam haberet iure humano, vel diuino, non humano, vt patet: neque diuino, cum non conflet ex facta scriptura; ergo. Vide *can. quæsumus, fin. dist. 96. cap. si duobus, de appellat.* & alibi.

32 Ex quibus tam parenter colligitur, quod summus Pontifex non habet directè iurisdictionem, quod temporalia in terris Regum, aliorumque Principum, non sibi iubiectorum. An autem ex vi Pontificatus officij habeat sufficientem potestatem super omnia negotia fecularia, quando id expedit ad quorumdam, & communem, ac Ecclesiæ defensionem, & ad bonum spirituale, ac ad finem Ecclesiasticæ potestatis spectans, infra inquirendum, affirmative respondeo, & contra Turrian dicitis n. 29. & *seq.* & eandem Victoria in dicta *Relectione de potest. civil. de relect. de Indis insularis p. 1. & 2. n. 20. & rep. 8. Mat. 8. n. 19.* Soto *in 4. dist. 25. q. 2. a. 2. & in relect. de iustit. & 4. q. art. 1.* Turrecrem. *in summa lib. 2. c. 113. & 114.* Vitoria *in 2. commun. opinion. lib. 1. dict. 2. n. 43.* Cajet. *2. 2. q. 1. art. 10.* Bannez *de dominio dub. 1.* Albert. Pigh. *de Ecclesiast. hier. c. 8.* Nauar. *loc. mult. notab. 3. de iudic.* Coual. *summa cap. tua cum ad. c. 7. §. 9.* alij communiter.

6. Vnicus Solusntur quæstio de potestate Pontificis.

33 QVares 1. Quonam cause dilectus, & ambigue ad summum Pontificem deferri possint iuxta doctrinam Deuteronomij dicitur n. 32. Respecte causas in quibus agitur de vero sensu, & interpretatione facturam scripturarum, vt ex Tridentinum *sess. 4. in decreto de editione, & sess. ultima sub finem, vers. præterea.* Et tradunt M. Cano *de locis Theol. lib. 12. cap. 7. num. 89.* Albert. Pigh. *de Eccles. hierar. lib. 4. cap. 12.* Perpet. *a-rest. I. inquisit. lib. 3. sibol. 2. 1. seq. 2. & 3. Bannez 2. 2. q. 1. art. 10. dub. 6. concl. 5.* Item quando agitur de interpretatione Concilij Trident ex Bulla Pij IV. incipit *Benedictus.* Et vniuersaliter in omnibus causis dubijs, difficilibus, & ambiguis, ad bonum spirituale spectantibus, vt ex infra dicendis patebit.

34 Quares 2. an potuerit summus Pontifex transferre Imperium in persona Caroli Magni à Græcis in Germanos, & disponere de imperatoris electione, confirmatione, coronatione, & iuramento fi-

delitatis? Resp. affirmatiè, ita habetur cap. *venerabilem*, ibi: *qua Romanum Imperium in personam Caroli Magni*, vbi etiam statuitur, quod Imperatoris electio spectat ad septem Principes Germaniæ, tres Prælatos, & quatuor laicos, & quod ad Papam pertineat electum approbare, consecrare, & coronare, si dignus sit: non quia Pontifex habeat ius, seu dominium temporale in totum Imperium, sed ob bonum, & defensionem Ecclesiæ, glosin *cap. ad Apostolicam*, de re iudicata. & *verbo, autem*, Nauar. *in consil. notab. 3. n. 124. de iudic.* Bellarm. *de Pontif. lib. 5. cap. 8. & in tract. de translat. Imperij lib. 1. cap. 4. & 5. & lib. 2. per totum. & lib. 3. c. 3.* Petr. Marsil. *in suis dialogis varia bisser. dial. 2. cap. 5. cum seq.* & alij. Quare licet dignitas Imperialis, licut & Regalis, ante Imperij translationem, non esset à summo Pontifice, sed à Deo, mediante iure gentium, l. *ex hoc iure. ff. de iustitia, & iure*, & prosequitur Mench. *illustr. lib. 1. c. 1. d. n. 23.* tamen post prædictam translationem, ob bonum Ecclesiæ factam à summo Pontifice, cum prædictis conditionibus, & dependentia, dignitas Imperialis à summo Pontifice habetur. Vnde benè obseruat Nauar. *loco citato*, quod Imperium Germanicum post prædictam translationem magis pendet à summo Pontifice, quam aliud quodlibet Regnum, & ideo in aliam nationem, vel gentem Imperium transferri posse à Pontifice tenent Cassan. in *Catalogo gloria mundi p. 5. consid. 28.* Alphonl. Aluarez Guerrero *in speculo turca Romisi cap. 1.* Mastril. *de magistrat. lib. 1. c. 2. n. 8.* & alij.

35 Quæres 3. an Papa habeat potestatem super negotia sæcularia? Resp. quod Papa ex vi officij, Pontificij habet iurisdictionem potestatem super omnia negotia sæcularia, etiam quando sunt inter ipsos sæculares, quando id expedit ad quietem, conseruationem, Ecclesiæ defensionem, &c. sic plures supra referti, & sequitur Cened. *collect. 167.* Bellarm. *de Rom. Pontif. lib. 5. cap. 6.* & alij.

36 Quæres 4. an Papa possit deponere Reges? Resp. affirmatiuè, quando id expediret bono spirituali totius Regni, conseruationi Religionis, hæresim destructionis, &c. Sic colligo ex cap. *alius. 15. q. 6.* vbi dicitur, *Alius item Romanus Pontifex, Zacharias scilicet, Regem Francorum non tam pro suis iniquitatibus, quam pro eo, quod intelligebat esse inutilem, à Regno deposuit, & Pipinum Caroli Magni Imperatoris patrem in eius locum subtituit, omnesque Francigenas à iuramento fidelitatis, quod illi fecerant, absolut.* & cap. *fere de voto*, ibi: *fere de cetis*, & Regni Hungariæ, priuauit successione Regni filium eiusdem Regis, quia non acimpleuit votum vltramarinum Patris, refert Valdef. *in addit. ad Turr. in Quæstion. 5. adrem. nu. 20.* Plures alias depositiones Regum, & Imperatorum referunt Bellarm. *de Rom. Pontif. lib. 5. cap. 8.* Turrecrem. *in summ. lib. 2. cap. 114.* Albert. Pighi. *de Eccles. hierar. lib 5. cap. 14. & 15.* Petr. Greg. *de synt. aguris lib. 15. cap. 14. n. 11.* Anath. Germon. *de sacror. immunit. lib. 2. cap. 13. n. 17.* Thom. Boz. *de signis Eccles. lib. 17. cap. 3. & 4. & de Ruta Italie contra Machiauel. lib. 32. §. 6.* Vide cap. *ad Apostolicas*, *de sent. & re iudic.* vbi declaratur, quod ex certa causa Papa potest deponere Imperatorem, & Reges, & de facto ibi deponit Fidericum Imperatorem, & Regem Siciliæ.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO V.

An Imperator habeat aliquod dominium temporale supra totum orbem.

37 ERTVM est, quod Imperator non habet dominium propietatis in totum orbem, vt bene ostendit Soto lib. *de iustitia q.4. art.1.* & decernitur cap. *solite, de maior. & obed.* vbi dicitur. *Non negamus quin peculiaris Imperator in temporalibus illos duntaxat, qui ab eo subijciunt temporalia.* Scilicet Regna, vel feuda, & eum recognoscunt in temporalibus. Sed procedit quæstio de dominio iurisdictionis, an scilicet Imperator habeat aliquod dominium iurisdictionis in vniuersum orbem.

38 Prima sententia est, quod Imperator habeat quandam potestatem, seu iurisdictionem in totum mundum, sic Bart. *in Rubric. de captiu. & in extrauag. ad reprimendum, verb. totius orbis.* Baldus *in 8. colu. de prohibita feudi alien. per Feder. & in l. 1. C. de sum. Trinit.* Greg. Lopez *in l. 1. tit. 1. par. 2.* & alij plures. Colligunt 1. ex cap. *Adrianus, dist. 63.* vbi dicitur. *Adrianus Papa nomine Carolum Regem ad defendandas res Ecclesiæ populauit. Carolus vero Romam veniens Papam obsedit, ibique rebellis exercitu in familia reparcitibem ab Adriano Papa Romæ honorifice suscepta est. Post sanctam vero reparcitionem reuersus Papiam capit Desiderium Regem. Deinde Romam reuersus confirmat ibi Synodum cum Adriano Papa in Patriarchio Lateranen. in Ecclesia Sancti Saluatoris, qua Synodus celebrata est a 153. Episcopi, Religiosi, & Abbatibus. Adrianus autem Papa cum vniuersa Synodo tradiderunt Carolo ius, & potestatem eligendi Pontificem, & ordinandi Apostolicam sedem. Dignitatem quoque patriciatus ei concesserunt. Insuper Archiepiscopos, & Episcopos per singulas Prouincias ab eo inuestituram accepere definiuit, & vt nisi à Rege laudetur, & inuestiatur, Episcopus à nemine consecretur, & quicunque contra hoc decreti statuta anathematis vinculo cum innodauit, & nisi ex scripturis, dona eius publicari præcepit.* Hoc decretum Adriani, innouatū fuit in alia Synodo Romæ celebrata, in eadem Ecclesia Sancti Saluatoris à Leone Pap. & refertur *eadem dist. cap. in Synodo.* Ex quibus decretis confitat Imperatorem Carolum Magnum, ac subinde alios Successores habere quandam potestatem, & iurisdictionem in totum mundum, & in vniuersas Prouincias, quæ colligitur, tum ex iure eligendi Pontificem totius mundi Patriarcharum approbandi Episcopos omnium Prouinciarum. Vnde dicit. ibidem. dicit. *Ergo Imperatorem esse Dominum mundi, vel saltem Rhodi deprecatio.* Potestas eligendi Pontificem in Imperatore vera non est sed larga, & abusiua de quo alibi.

39 Colligunt 2. ex iure ciuili, nam *l. bene à Zenone, C. de quadriennij prescript.* dicitur. *Et ita hoc videatur esse Imperiale priuilegium, quamuis sint consulti, fusigi laboribus pro toto orbe terrarū die, noctuque laborant, quare non habeant dignam sui prærogatiua fortunam. Et l. imperatiæ ff. ad leg. Rhodiam de iactu dicitur. Antoninus dixit Eudemoni. ego quidem mundi Dominus, &c.* vbi glos. addit *sum*, hoc est: ego Antoninus Imperator sum mundi Dominus. Et in margine dicitur. *Habemus hic textum, quod Imperator est Dominus totius mundi, concordat tex. in capite apibus 7. q. 1. glos. 1. est in c. ius Quiritum 1. dist.* verba huius glos. sunt. *Nam Imperator est Princeps totius mundi vt 7. q. 1. in apibus, &c.*

40 Aliqui hæc concordare conantur, vt dicant, quod Imperator sit mundi Do-

minus, eo quod iurisdictionem habeat in totum mundum, non quidem de facto, sed de iure tantum, Couar. *in reg. peccatum p. 2. §. n. 7. verf. sibi tandem*, Mench. *illustr. lib. 1. c. 20. n. 1. cum seq.* Caſtan. *in catalogo gloriæ mundi p. 5. conſid. 28.* Azued. *d. 1. to. cum ſeq.* Matta *de iuriſdict. p. 3. q. 10. à. n. 1.* & alij plures, quod maximè procedere volunt, quoad illa tempora, intermedia quibus Romani ſeruorum cum vniuerſum penè orbem armis peregrare viſi ſunt, vti exattempore Antonini, quocirca ſi mundi dominium appellauit.

41 Nihilominus dicendum puto nec modo, nec vt quam Imperatorem fuiſſe totius mundi Dominum. Primò, quia antiqui Imperatores exceptis iis Prouinciis, quæ ipſis legitimo titulo ſubijciebantur, de quibus Mench. *illuſtr. lib. 1. cap. 20. n. 14.* reſpectu aliarum tyranni potius erant, quam legitimi Domini, eo quod eas ferè omnes per vi occupauerant, pauciſſimæ earum ſponte, multisque violenter tacentibus, imò & gluribus, quoad ſieri potuit, pro modo oblatæ occaſionis, expreſsè repugnantibus, & priſſimum libertatem vendicantibus, vt notauit S. P. Auguſt. *lib. 18. de ciuit. c. 2.* quem poſt Durand. ſequitur Nauar. *ſupra notab. 3. nu. 152.* & ſuſè proſequitur Bernard. de Britto *in Monarchia Luſitana to. 1. à principio.* Secundo, quia nunquam Romani Imperatores totum Orbem occupauerunt, cum ſemper extiterint innumeræ nationes, & Prouinciæ, quæ non ſolum ipſis non ſubdebantur, verum etiam incognitæ fuerunt, vt habetur *l. mercatores, C. de commerc. & l. 2. C. de offic. præfect. Prætor. Africæ, & ipſi Imperium, ff. de captiu.* Quocirca dicit Nauar. *ſupra n. 156.* quod dimidiatus Orbis Romanorum Imperio paruit. Vide Mich. *ibi ſupra cap. 20. n. 23.* Couar. *d. §. 9. n. 5.* & Hiſtoriographos.

42 Tertiò, quia ſi Imperator haberet dominium ſupra totum Orbem, vel hoc haberet iure naturali, vel diuino, aut humano, nullo iſtorum modorum habet, ergo. Maior clara eſt, ex ſufficienti diuiſione habendi dominium. Minor probatur. Nam loquendo de iure naturali nullus habet dominium ſuper alium, cum naturaliter, omnes liberi naſcantur, D. Tho. *1. p. q. 22. art. 1. ad 2. & 2. q. 96. art. 4.* Neque iure diuino, quia nullibi hoc legimus ſuiſſe legimus de Saule, & Dauid, &c. Neque iure humano, cum nullibi hoc ius habeatur, nec datur humana poteſtas, quæ tantam habeat iuriſdictionem. Benè verum eſt, quod Imperator, dominium quod eſt fidei defenſor, & protector quidam habet ſuperioritatem ſuper Principes catholicos, & poteſt pro defenſione fidei ipſos conuocare vt inimicorum fidei conatus reprimat, & frangat.

43 Ad leges in contrarium citatas dico, procedere per quandam amplificationem, accipiendo totum pro bona parte illius; quod conſtat ex eo, quod in cap. 1. *deprecatio* excipitur Mare, dicitur enim *ego Mundi Dominus, hæc autem mari. lege id Rhodia, quæ de rebus nauticis præſcripta eſt, iudicetur.* Nam ſi Imperator abſolutè mundi dominus eſſet, non excepiſſet Mare, cum appellatione Mundi, etiam mare veniat cum cæteris rebus, quæ ſub cælo ſunt, qui namque eſt alicuius Prouinciæ dominus, etiam maris adiacentis, dominus eſt, glo. *in l. hoc amplius 5. de bon. ſi. de damno infecto*, Bart. *in l. tranſigere n. 6. de tranſact.* ac proinde ſi Imperator eſſet dominus multi abſolutè, etiam maris dominus eſſet, ac ſubinde non... bene excepiſſet mare, & Rhodianæ legi ſubiecißet.

S. Vnicus, Reſoluuntur aliqua ſitu digna de Imperatore.

44 QVæres 1. quare Imperator quando à Pontifice coronatur, facto oleo in dextro brachio vngatur? Reſpondetur cum Aug. de Ancona, *de poteſtate Papæ, q. 38. art. 2.* Caſtal. *de Imperat. q. 27.* Valaſc. *de quæſtate Regum, Regnorumque Hiſpan. cap. 1. q. 2. n. 2.* & alijs, quod ideo Imperator dicto oleo in dextro vngitur cum coronatur, vt ſignificetur lætitia, & promptitudo quam habere debet in debellando Eccleſiæ

Digitized by Google

electiæ hoſtibus, in pugnando pro fide, ad conſequendam victoriam. Adueritis Actor. 2. 2. Luc. 5. quaſi a voce Cæſarum, quod Imperator ex priuilegio, & mandato Pontificis, poteſt ab alio delinirii, & cap. 6. q. 1. notat, quod antequam Imperator coronetur, non vocetur Imperator ſimpliciter, ſed delegatus, vel nominatus, vel electus. Eſt Imperator aduocatus, & defenſor Eccleſiæ, cap. vener. ibi lem, de elect. ibi ſedis Apoſt. aduocatus, & Clement. ne Romani, de elect. ibi Ipſius Eccleſiæ debeant eſſe protectoſſini defenſores. Valdes de dignitat. Regum cap. 1. n. 4. & alij.

45 Quæres 2. quis ſuccedat in adminiſtratione Imperi, vacante Imperio? Reſpondetur ſuccedere Pontificem, vt colligitur ex cap. licet, de ſpon competenti. Vbi dicitur. Ad noſtrum ſi maluerint audientiam appellare, hoc præſertim tempore, quo vacante Imperio ad iudicem ſæcularem recurrere nequeunt, qui a Superioribus ſuis ſtatim aggrauantur. Sic tradunt Doctores ibi, & Peregrinus. de iure fiſci, lib. 1. n. 35. & Scacc. de appellat. q. 7. n. 112. quos refert, & ſequitur Barbol. in collect. ad cap. licet.

46 Quæres 3. quonuplici corona Imperator coronetur? Reſpondetur quod triplici gloſ. in Clem. Romani, de iure iur. verb. veſtigia, ibi: Rex Romanorum coronatur triplici corona. Prima, ferrea, Aquiſgrani, quam recipit ab Archiepiſcopo Colonienſi. Secunda argentea, quam ingreſſus Italiam à Mediolanenſi Archiepiſcopo recipit, Terria aurea, qua per Papam Romæ in Eccleſia S. Petri, ad altare S. Mauritij coronatur. Verum anales Mediolanenſes, referente Sigonio lib. 1. de Regno Italiæ, & aliis, dicunt, quod ferream coronam, quæ Imperatori tanquam Italiæ Regi, vel tanquam Regi Longobardorum, inſtituit Regina Teodelinda, vxor Agilulphi Regis Longobardorum. Hæc namque Regina pacis ſtudijs intenta, & religionis catholicæ ſtudioſa oppidum, quod olim Magunzia dicebatur, nunc Modoetia appellatum, quod duodecim millibus paſſuum à Mediolano abeſt, vbi dicta Regina, regiam condiderat an-

gnificam, & baſilicam nobiliſſimam, S. Ioannis Baptiſtæ nomini conſecratam, conſtituit, vt Reges Longobardorum potentiſſimos, coronam ibi ferream acciperent. Traditur etiam in iiſdem annalibus Mediolanenſibus, quod S. Gregorius Magnus ita conuilit Archiepiſcopo Mediolanenſi, vt vocantur Longobardorum, & Italiæ Regno, conuocaret, poſt dies 14. à vocatione, Concilium ſuorum ſuffragaeorum, & ex eorum ſententia Regem conſtitueret eumque ferrea corona à Teodelinda inſtituta redimiret. Traditur denique in d. annalibus, quod illa corona aurea erat, ſed circulo ferreo interiore intexta, à quo nomen ferreæ coronæ ſortita eſt. Hæc ergo ferrea corona Longobardorum Reges coronabantur. Hæc ferrea corona coronatus eſt Modoetiæ, Carolus Magnus, poſtquam cœpit Papiæ Deſiderium Longobardorum Regem. Verum temporis decurſu illa corona Mediolanſi translata eſt, vbi Imperatores eam accipiunt vti Reges Longobardorum. Deinde res murata fuit, vt coronam ferream accipierent Aquiſgrani in Germania, eo quod ferro deuicta fuit à Carolo Magno, & Argentea accipierent Imperatores Mediolani in Eccleſia S. Ambroſij, & auream Romæ.

47 Quære autem Imperator triplici corona redimatur, non eſt ita certum: plura tamen Cæſaſolet *Imperator* 4. 23 Aliqui namque dicunt, quod ideo Imperator triplici corona donetur, exemplo Romanorum Imperatorum, quibus triplex ſolebantur ex triplici metalli genere, ſcilicet ex ferro, & ære, argento, & auro. Alij dicunt, quod ideo Imperator triplici corona redimatur, quia tribus mundi partibus imperat, ſcilicet Europæ, Africæ, & Aſiæ. Auctor libri *de ſacris ceremoniis cap. de Cæſ. 5. lib. 1.* dicit, vulgarem hanc opinionem, quod Imperator triplici corona coronetur, cum tamen hoc fabuloſum ſit; eo quod Romani Imperatores, non niſi aurea corona donarentur; & ſi aliqui pluribus coronis coronati fuerunt, hoc fuit ſolum ratione pluralitatis Regnorum, non ratione ſignificationis metallorum:

sed non est recedendum à communi sententia iam dicta, quæ ex probatissimis historicis, quibus fides adhibenda est, desumitur.

48 Quæres 4. an electus in Imperatorem debeat à Pontifice confirmari? In Clement. *Romani, de iureiur.* dicitur, quod electus in Imperatorem examinari debeat, & approbari à Romano Pontifice. Idem colligitur ex cap. *venerabilem, de electione.* Vnde Cardinal. *in d. Clement.* dicit, quod electus in Regem Romanorum approbari debeat à Romano Pontifice, non confirmari. Augustt. Triumphus *de potest. Papæ, q.* 38. *art.* 11. D. Antonin. 3. *p. tit.* 22. §. 3. glos. *in cap. legimus, dist.* 93. *verb. Imperatorem*, & alij, volunt, quod debeat à Pontifice confirmari. Et licet approbatio, & confirmatio absolutè differant, eo quod confirmatio sit superioris, & approbatio inferioris esse possit, vt tradit Bald. *in l. Barbarius, ff. de offic. Prætor.* & colligitur ex *l. immunitates, C. de agricolis, & censitis*, tamen hoc in casu pro eodem sumuntur, & colligitur ex d. cap. *venerabilem*, §. *obiectioni*, vbi vtrumque copulatiuè sumitur.

49 Quæres 5. an electio Romani Imperatoris fieri debeat per concursum omnium eligentium, an sufficiat maior pars electorum, seu suffragiorum? Resp. sufficere maiorem partem, ita colligitur ex cap. *d. venerabilem*, ibi *quamuis plures ex illis*, & sic tradunt ibi Doctores, & notat Barbol. *in collect. d. cap. n.* 11. & est commune omni electioni, ex cap. *licet, ad finem, de elect.* Nec valet, quod in d. Clement. *Romani* dicatur, quod electio Romani Imperatoris debeat esse concors, ac proinde facta nemine discrepante; vt enim notat glos. *in cap. cupientes, verbo concordem, de elect. in 6.* ea electio dicitur concors in qua omnes consentiunt. Nam illud dicitur concorditer factum, quod à maiori parte factum est, vt tradit Panormit. *in cap. in Eccles. de elect.* vbi Bald. & Anchar. Pro quo nota, quod in iure duplex concordia inuenitur. Vna plena, & est illa in qua omnes consentiunt; altera absoluta, seu iurisfictionis, quæ etiam vocatur canonica, seu legalis; & est illa in qua maior pars consentit; nam vbi pars maior consentit, ex iuris fictione altera consentire censetur.

50 Quæres 6. ad quem, vel quos deuoluatur Romani Imperatoris electio, quando electores scienter eligunt indignum? Respondet Abb. *in d. cap. venerabilem*, nil esse de hoc in iure statutum, tamen quoad congruentiam ea electio ad Romanum Pontificem deuoluitur, sicut enim aliæ electiones deuolũtur ad illum ad quem spectat de iure electionem confirmare, quando indignus electus est, ita & in casu præsenti. Quocirca si electores eligerent indignum, vti hæreticum, schismaticum, &c. posset Pontifex, & deberet eam electionem non confirmare, & alium dignum eligere.

51 Quæres 7. infra quantum temporis spatium debeant electores Imperatorem eligere? Ad hoc quæsitum sic respondet glos. *in cap. ad Apostolicæ, de sent. & re iudicata*, verbo eligant. *Non statuitur à iure certum tempus Principibus ad Imperatorem eligendum. Hinc est, quod Papa non potest eligere, nisi prius illos admoneat, supra de elect. venerabilem, quod non est in Ecclesijs, in quibus siue sint cathedrales, siue inferiores, statuta sunt tempora sup. de elect. ne pro defectu de concess. præbend. c. 2. vnde temporis lapsus sufficit, quia dies statuta, &c. sup. de locato C. potuit.* Curare tamen debent d. electores, vt quã primum commodè possunt, congregentur, & Imperatoris electionem faciant, ne dilatio diuturna Ecclesiæ noceat, dum eadem Ecclesia diu suo caret defensore, & propugnatore. Quod si electores inter se se dissentiant, vt si sint vtrinque pares, nec fiat accessus alicuius ad alios, tunc Pontifex poterit vnum ex illis quem maluerit eligere, potest namque Pontifex vni partium accedere, illique fauere, vt habetur cap. *venerabilem, de elect.* ibi *Fauere possumus alteri partium*, cum tamen merita sunt æqualia, aliàs is præferri debet, qui meritis superat. per cap. *quoniam de iure patron.* & per Tiraquel. *de iure primog. q.* 17. *in* 3. *opin. n.* 3. & per Aug. Triumph.

umph. *in summa de potest. Eccles. q. 35. art. 3.*

52 Quartes 8. an vnus eligentium possit dare duo suffragium, & per consequens suffragij accessum, sui stat electio, vt fit agatur de electione Regis Bohemiæ in Imperatorem, & desit vnum suffragium pro electione faciendâ, possit dictus Rex tibi suffragium dare? Casus, vt dicitur contigit in electione Ferdinandi II. Imperatoris, qui erat vnus electorum vt Rex Bohemiæ: fuit enim deuoluta hæc eligendi potestas ad Regnum Bohemiæ, non ex necessitate iuris, sed facti, eo quod electores diffidebant, & pares essent, vt refert Hostien. *in cap. venerabilem, de elect.* eo quod electores *apostolicæ, de fens. & re iudic. in vi.* verb. *illi autem*, Alberic. in *Rhene. à Zenone*, & *de quadrien. præfript.* Bald. in *Margarita*, *verb. annus*. Cardin. in *cap. venerabilem*, *artic. 5. n. 6.* & Respondetur quod in dicto casu potest vnus electorum sibi suffragium conferre, qui licet in aliis electionibus, nullus possit sibi suffragium præbere, vt colligitur ex cap. *per nostras, de simoniâ*, & tradit ibi glos. fincer. *Nullus se ipsum eligere debet*. Hoc tamen cessat in hoc casu, vbi formula cap. *quia propter* seruari non debet, & tic tradit Abb. *in cap. licet. & cap. cum in iure de elect. & confirm. vtil. & al.*

53 Quæres 9. an Imperator sit in subdiuisione, vel in diocesanus Ordine constitutus? Affirmant aliqui, & probant, quia Imperator christianæ consecratur, vt Doctores trádunt d. cap. *venerabilem, de elect.* per tex. ibi: *inunguntur, consecrantur, & coronantur*. Tum quia sacrastinus, & sacra Missellas foleat appellari. Tertiam quia id colligi videtur ex vsu, & consuetudine Ecclesiæ, quando namque Imperator Mediolanum ferratur accipit coronam, mox sibi feruatur, vt tradunt historici, & Vvitichindus ex rem hanc describit. *Rebus inde Germaniæ per solemnia, comentus compositis, ad Regnum Italiæ, quod pòst hac tempora cum Regno Germaniæ iunctum fuit, suspiciendum venit: ubi vero ventum erat, nuncios præmittebat, qui aduentum nunciarent, ac sacramenta redderent, & fuga exigerent, aliaque aduenienti debita officia indicerent. Ita iam ingressus, Mediolanum adhuc ibi vocabulo diu in vrbe, ambitu etiam ad hæc vsque tempora celebratissimo, Archiepiscopo rem diuinam sacrificij, regijs depositis vestibus, & subdiaconi assumptis, minister erat. Quare vbi perfecta, Archiepiscopus, facro ipsum olei vnguebat, ac subsequens insignia, sceptrum scilicet, annulum imponebat, tyrum solemni adiuans sacramento, se Italiæ tura in perpetuum pro ordinibus tutaturum.* Pallea deterbit quo modo ab eodem Mediolani Archiepiscopo accipiuntur Romam vsque ducebantur, & Pontifici præfatebantur cui rem sacram faciendi diuini officium exercebat, hic enim habet. *Consuetudo peracta Romam ad tempus Imperij Romani coronam accipiendam ipsi Archiepiscopo ducente peragebat. Singula in vrbe ciuitates cum sacris, & pontificalibus ornamentes, debita obsequium officia omni prosequebantur. Sic namque, aut pecuniaria pana mulctabantur, aut privilegijs priuabantur, aut armis ad officium redigebantur. Vbi Romam ascenderat, relicto pontificalium apparatu, Lateranum Pontifex ingrediebatur, atque ad Pontificem, qui ipsum ex composito in gradibus Basilicæ Vaticanæ opperiebatur, adrandum veniebat, atque ad Confessionem S. Petri deducebatur, pedibusque osculum orantium habebat. Peractis sacris operatus ipsum ab Episcopo Mediolanensi obiato, de Diocesi sive sanctum, sacro oleo perunguebat, dignitatemque imperatoriam ensem nudum tradebat, & capitis tiaram auream imponebat. Sceptrum Imperatorium porrigebat. Ille tactis Euangelijs, perpetuum, ac constantem se fore Ecclesiæ Romanæ, ac totius Reipublicæ Christianæ defensorem, nouo iuramento se obligabat.* Notat etiam Barbol. *in collect. cap. Valentinianus, dist. 63.* ex grauissimis auctoribus, quod si Imperator in Romana Curia reperiatur, Missa Papali interdum maxime in festo Natiuitatis, in quo ad matutinum cantat septimam lectionem sub Euangelio *Exiit edictum à Cæsare, &c.* & hoc obseruasse Pedericum III. præfente Papa Paulo II. anno. 1468.

54 Nihilominus omnino tenendum est, quod Imperator nec in Subdiaconatu,

nec Diuinum, sed laicum, sic tenet glol. in cap. *Valentinianus*, dist. 63. vers. *Ordinem*, vbi ita habet. *Ex hoc verbo datur intelligi quidam, quod Imperator debet habere Ordinem subditæ ordini. sed non est verum, quia habet militarem. charallerem*, 21. q. 1. *quod quidem*. *Gerit tamen officium subditæ cui cum militibus præsidet*. Et in margine dicitur. *Adde Baldum hoc plene examinantem, & tenentem pro opinione glos. & Doctores in cap. venerabilem exqr. de elect. Spec. in titulo* 1§. *Nunc ostendendum*, vers. 19. Vide Castald. *de Imperat. qu.* 39. *à princ.* vbi late hanc sententiam probat, & maximè ex eo, quod Deo sacer dicitur matrimonium cap. *cruhefcant dist.* 22. cap. *à multis*, & *ibi Abb. & quod* & cap. *venite*, & *ibi Doct.* cum tamen Imperator & licitè, & validè contrahat, absque vlla dispensatione, & non solum cum vna verum cum cum plurib. vt vsus docet.

57 Nec ea, quæ in contrarium adduc-

QVÆSTIO VI.

An Angeli habeant aliquarum rerum dominium.

56 CONVENIVNT omnes quod Angeli habeant dominium suarum operationum liberarum, vt colligitur ex S. Thoma 2. 2. q. 1. art. 1. quatenus docet, quod propriarum operationum dominium quod ibi voluntarium vocat, ex operatione intellectus, & voluntatis oriatur; cum enim Angeli voluntariè operentur, seu cum Angelorum operationes sint voluntariæ, non possunt non cadere sub illorum dominio, vt benè advertit Soto *lib. 4. de iust. q. 1. art. 1.*

57 Difficultas est, an Angeli vtra dominium propriarum operationum, habeant etiam dominium aliquarum rerum naturarum? Negat. Soto *loco citato*; & namquæ aliquarum rerum dominium habe-

rent vtera propriasoperationes?, maximè esset harum rerum inferiorum, seu subiectarum, materia, & finis constitutum? sed habere harum rerum dominium non possunt, ergo. Minor probatur, nam res illæ subluuares, seu inferiores non sunt factæ propter Angelos, sed tantum propter homines; hos enim solum constituit Deus finem rerum subluuarium, vt colligitur ex 1. & 2. *Geneseos*. Tum quia cum Angeli sint spirituales, rebus corporalibus egere non possunt.

58 Nihilominus dicendum videtur, quod Angeli habeant aliquarum rerum subluuarium dominium, quatenus non solum dominantur rebus inanimatis, earum etiam ipsis hominibus, sic Aragon. 2. *de dominio* 9. 62. & alij. Ratio est, quia Deus concta inferiora gubernat, & ad propries fines perducit medio Angelorum ministerio; quodam namque constituit

Digitized by Google

tuit præfectos eorum, alios brutorum, alios hominum, imo alios bebre. 1. *Omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter vos qui hæreditatem capiunt salutis.* Ad has autem res ministrandas Angeli non minus ius habent quam habet præfectus ciuitatis, vel oppidi in suos subditos, vt non possint impedi. ri sine graui iniuria; bene verum est, quod hoc dominium non est proprietatis, cum nequeant res conuertere in proprios vsus, vel ad quemcunque vsus conuenere, sed est dominium iurisdictionis, & potestatis, etiam coactiue saltem respectu aliquarum rerum. Colligitur hoc Angelorum dominium ex *Dan.* 10. vbi vnus Angelus dicitur præfectus Medorum, alter Persarum, alter Iudæi S. Michael Synagoge & similia habentur in Apocal.

19. Tum quia Angeli boni etiam infimi Ordines dominantur omnibus malis, denunciant quoque, seu reuelant eis iussa Dei, de puniendis malis, vel de exercendis bonis per plagas, per tribulationes, per flagella, &c. vt Iob. Et vbi dæmones nocere volunt ex eorum propria malitia, Angeli boni possunt eos cohibere vt voluerint, quod autem hoc non semper faciant, Dei ordinationis est. D. Tho. 1. p. q. 109. art. 4. Tum etiam quia Angelice potestati omnis creatura corpotea obedit quantum ad motum localem, seu quantum ad transformationem, vt constat de Nabuco *Dan.* 2. de Christo D. *Matt.* 4. & de Philippo *Act.* 8. Tum denique quia potestatem habent quantum ad aliquos effectus naturales, applicando actiua passiuis, vt constat *Exod.* 7. *cum seq.* de operibus dæmonum per Magos Pharaonis ostensis; similia etiamnum operantur per malefícos, dum tempestates commouent, dum frigora in locis calidis excitant, & calores in frigidis, S. Tho. 1. p. q. 110. *art.* 3. & 4. Vera tamen miracula, siue naturali virtute facere non possunt; miraculum namque proprie illud est, quod superat virtutem, ac ordinem totius Vniuersi. Ea tamen Dei virtute facere possunt, vti etiam faciunt multi homines sancti. Angeli quoque iuniuntur Deo in miraculosis operibus, quæ in Mundo fiunt, præterrimque miniſtrabunt in futura corporum resurrectione. D. Tho. *ibid. art.* 4.

60. Quæres 1. quod istud dominium, seu potestatem habeant Angeli super ſenſus hominis? Respondeur hanc potestatem habere, vt eos facile immutare possint per repræſentationem rerum obiectorum, tum verorum, tum fictorum, quæ ipſi formant ex aere. Idem quoque facere possunt per commotionem ſpiritus, atque humorum, quibus ſenſuum organa inficiunt, vt ueruntur homo reddi ſenſibus vti. Exempla habemus in infirmis, quorum aliqui caeutiunt oculis, alij difficulter audiunt, quibuſque nullus ſapit cibus, nonnulli omnem tactum amittunt, &c. Hoc modo Sodomitæ ab Angelis qui ad Lot venerant, percuſſi ſunt *Gen.* 19. Hoc modo Deus per Angelos Syrorum oculos perſtrinxit ne viderent. Eliſæo ſanctiſſimo Prophetæ, & Patre noſtro orante 4. *Reg.* 6. Hoc modo variæ ſunt demonum falcinationes, tum per ipſos dæmones, tum per eorum miniſtros malefícos, ſ. ante tamen Dæmonum. D. Tho. d. *art.* 4.

61 Quæres 2. quam potestatem, ſeu dominium habeant Angeli in hominis intellectum, & voluntatem? Certum eſt, hominis intellectum, non ſolum conſortari ab Angelis ad intelligenda naturalia pariter, & diuina fecundum fidei regulam, atque doctrinam, ſed & Angelos multa reuelare homini de rebus diuinis, vt ea capiat, quæ antea non capiebat. S. Tho. 2. 2. q. 111. *art.* 1. Bñ etiam certum, quod Angeli propria virtute non poſſunt hominis voluntatem impellere ad aliquid agendum, nec immediate immittere cogitationem in mentem eius. Poſſunt tamen per repræſentationem obiectorum, delectabilium, vel terribilium excitare in homine varios cogitationes, & motus voluntatis, quod pertinet ad ſuaſiones, & incitationes, non ad efficaces impulſiones, quales ſolus Deus in anima hominis efficere poteſt, D. Tho. *ibid. art.* 2. Poſſunt quoque Angeli corporis humores, ac ſpiritus in homine mouere, volucre, ge-

uoluere vt libuerit, & aliquando cum sensuum alienatione. Vnde facere possunt vt imagines tum recentes, tum antiquæ, ab homine semel conceptæ in Phantasiam, seu imaginationẽ redeant; vt etiam accidit naturaliter dormientibus, & alienatis à sensibus per infirmitates, aut aliàs.

QVÆSTIO VII.

An filiusfamilias habeat aliquarum rerum dominium.

62 NON est dubium quin filius familias etiam ante rationis vsũ habeat aliquarum rerum dominium, vel habere possit; licet enim dominij vsus esse nequeat ante rationis vsum, potest tamen esse dominium ipsum. Quod alij sic explicant, vt scilicet ante vsum rationis esse non possit dominium actuale, potest tamen esse dominium habituale. Cum enim dominium fundetur in intellectu, & voluntate, & istę potentiæ habeantur in puero ante rationis vsum, quasi in habitu, etiam dominium quasi in habitu habebitur ante rationis vsum; idem de amentibus dicendum est.

63 Difficultas solum est, de filijs familias quandiu manent sub patria potestate, præscindendo ab hoc, quod habeant, vel non habeant vsum rationis. Pro cuius intelligentia nota, quod id de quo filius familias dominium habere potest, vocari solet peculium. D. Isidorus *lib. 5. Etymol. cap. 25.* Ferrandus *lib. 2. declarat. cap. 10. in fin.* dicunt *peculium* fuisse dictũ à pecudibus, vt sit quasi pars, seu particula gregis, quam Patres filijs, vel seruis industriæ exercendæ causa concedebant. Alij dicunt *peculium* dici à pecunia, vt sit quasi pusilla pecunia, vt colligitur ex *l. 1. §. peculium, ff. de peculio, & ex l. si chorus, §. 1. ff. de leg. 3.* & tradunt Panorm. *in rubr. de peculio cleric. in decretal.* & alij ibid. Verum concordari possunt, quia cum pecunia à pecoribus sit dicta, vel pecudibus, quibus olim patrimonia præcipuè constabant, iuxta tex. in cap. *totum, 19. 3.* & tradit post alios fusè relatos Cald. Pereira *in l. si curatorem, verb. lapsis, C. de in integr. restit. minor.* sequitur perinde esse, quod peculium à pecunia, vel à pecudibus dicatur, ad summum differre, quod pecunia immediatè à pecudibus dicatur, & peculiũ mediatè, scilicet mediante pecunia.

64 Definiri autem solet peculium, vt sit *portio patrimonij, quam Pater familias filio, aut seruo tanquam ipsorum proprium habere permittit*, habetur ex *l. 4.* & ex *l. depositi, § peculium ff. de peculio*, sic tradunt DD. ibidem, & explicat Cott. *in marmorabilibus verb. peculium*. Vnde reiciendus est Laurentius Valla *lib. 6. elegant. cap. 40.* vbi definitionem d. reicit. Dupliciter peculium accipitur. Primò largè pro cuiuslibet patrimonio, siue sit liber à patriæ potestatę, siue non, vt obseruat glos. in *rubr. ff. de peculio*, & colligitur ex *l. cogi, ff. ad Tribell.* & tradunt Abb. Imola, & alij *in rubr. de peculio clericorum*.

65 Est etiam obseruandum, quod à peculio alia nomina procedunt, vt peculatus, vs, & est furtum peculij, seu pecuniæ publicæ, seu fisci; vnde sicut simplex fur gaudet Ecclesiæ immunitate, ita & reus criminis peculatus, Decian. *tract. crim. lib. 6. cap. 28. n. 25.* Farin. *de immunit. n. 97. & alij.* Ille autem qui ea furatur quæ ad rem publicam pertinent, peculator dicitur. Hinc est peculiatus, a, tum, qui pecunia abundat; & peculiosus, a, sum, qui multum habet peculij; & hinc peculio, as, quod est peculium aufero, iuxta illud Plauti: *ego te peculiabo*.

66 Peculium in quatuor species diuiditur, nempè in profectitium, aduentium, castrense, & quasi castrense. Profectitium

Digitized by Google

um eſt illud, quod partis contemplatione proficiſcitur, quo modo ſunt ea, quæ à parentibus filijs concedntur, vt ea adminiſtrent, & quæ filijs ab aliis dantur patrenum reſpectu, feu imuito, vt ob amicitiam, vel obſequium parentum, &c. Adueniun eſt, quod ex donatione, vel induſtria, vel alia cauſa extranea, filius acquirit. Vt ſi ab aliquo inſtituator hæres, vel legatarius ſi inuentur theſaurum, ſi lucratur negotiando per alienam pecuniam, etiam furtiuam, vel mutuo accceptam. Item ſunt bona aduentitia filiorũ ex pecunijs parentis aliquid lucretur, vtra quam conſtituat, modo parentinfiuuet ſe velle habere auctarium ſuorum operũ. Eſt etiam peculium aduentitium, quod filij obuenunt ex morte patris, & quæ filij obuenunt ex morte patris, ſi pater præmoriatur. Vide Sylu. *verb peculium*, Natar. *cap. 17. n. 142.* & alios. Peculium caſtrenſe eſt illud, quod in caſtris, vel contemplatione militiæ acquiritur à filijs familias, hoc hoc detur à ſuis, ſine cui à parentibus militiæ reſpectu; & etiam illud quod ex hoc, contractu, vel induſtria acquiritur. Peculium quaſi caſtrenſe eſt illud, quod filius familias acquirit ex ſcientia, vel ex officijs publicis, à Iuocatis, Tabellionis, vel profeſſione alicuius artis liberalis. Item quæ acquiruntur occaſione clericatus, beneficij Eccleſiaſtici, & cæteræ diuiſionem ſic explicatam tradunt DD. in *rubr. ff. de peculio, & in rubr. de peculio clericorum in 3. decretal. & Iaſon Iolit. 2. ff. de inoffic. teſtam.* Gloſſin *reper. Fraxin à Patre. n. 3. ff. de condit. indebit.* Abb. & Imola in *rubr. de peculio clericor.* Natar. *n. 147.* Cald. Pereira *in conſeruatorem, verb. Leſ. n. 90. Cac. in integ. reſtitution. Leſſ. lib. 2. de iuſt. cap. 4. dub. 3.* & alij.

67 His poſitis dico 1. filium fam. non habere dominium peculij profectitij, nec directum, nec vtile, vnde nil de hoc peculio diſponere poteſt, ſine parentum conſenſu, ita tradunt Doctores, in *Leretum eſt, C. familiæ erciſcundæ*, vbi decernitur, quod mortuo patre peculium profectitium venit diuidendum, vel conferendum inter fratres, vt quid commune, ac proinde nequi eſſe proprium vnius liberi. Corraſ. *in conſult. frater n 45 ff. de condit. indebit.* vbi Bart. *n. 10.* & alij, idem tradit Mendez à Caſtro *in lucem aperte, de bonis quæ libere. n. 69.* Segur. *in 1. 1. ſi. de vſurpat. ff. de acquir. poſſeſſ. n. 91.* Cald. Pereira *in I. de uſucaratorem, verb. laſis nu. 118.* & alij. Quocirca cum peculium profectitium ſolum patri in proprietate, & vſufructu pertineat, & filium ſolum habeat adminiſtrationem, fequitur, quod ſi filius ipſe delictum committat, per quod bona eius veniant confiſcandas nullo modo hoc peculium eſt confiſcandum, per Anton. *C. 6. tit. 20. l. 1. qui 5 de feruat. in 4. in princ.* Et à contrario confiſcatur ob delictum patris, vbi eius bona publicantur. Vide Calder. Pereira *de verb. laſis n. 118. & 119.*

68 Dico 2. filius fam. habet dominium directum peculij aduentitij, & vſufructus eſt patris, dum manet ſub patria poteſtate, eſt ſententia communis, vt videre eſt apud Sylu. Natar. Leſſ. & Dodores cit. Aliquando filius habet bunc peculij etiam vſumfructum, vt quando ea lege hoc peculium filio relinquitur, vt vſusfructus ad patrem non tranſeat, ſed maneat apud filium. Secundo ſi à patre vſufructus filio indulgeatur, Tertiũ cum datur peculium à filio, contradicente patre, quia æquitas non poſtulat, vt pater vſumfructum habeat ex quam à filio excludebat. Quarto ſi vſufructus ipſe, filio concedatur. Quintò in caſu quo pater fit hæreticus, *cap. 2. ſin de hæret in 6.* Et in iſtis caſibus filius plena poteſtate diſponere poteſt. Poteſt filius hoc peculium donare cauſa mortis patre conſentiente, *Etiam ſi s. ff. de mortis cauſa donat.* Nequit tamen teſtari, etiam patre conſentiente, *cap. liceat pater, de ſepul. in 6.* vbi dicitur. *Quamuis filius fam. absque patre aſſenſu ſibi poſſit hæres eligere ſpoſularem, pro anima tamen ſua, pater ipſius aſſenſum (niſi peculium caſtrenſe, aut quaſi caſtrenſe habeat) aliquid iudicare non poteſt.* Excipitur, vt videre, pia cauſa, vt ex hoc teſtu tenent Socin. reg. 200. verſ. Filius primo, Tiraquel. *de priuil. pia cauſ. priuil. 78.* & *de iure matrimoniali. n. 108.* Cour. *in rubr. de teſtam.*

n.3.n.23. Mench. *de succes. ferent. S. 2. n. 8.* Clar. *S. testam. q. 5. n. 6.* Calde. Pereira *ad. 8. curatorem, verb. satis. n. 157. verfficer.* Riccius *in prax. decis. part 6. n. 1. in prima edit. & in 2. edit. 369. & alii.*

69 Dico 3. filius familias habet plenum dominium peculij castrensis, & quasi castrensis, ita docuimus *l. 1. tit. 6. n. 120. cum seq.* Gom. *l. 11. n. 2. 1. cum seq.* Cra. *in 5. testam. q. 7. n. 3.* Cald. Pereira *d. verb. satis n. 98. & verb. cum non absimilis nu. 34.* Et de filio fam. Clericus, Spin. *in 5. tit. testam. glos. 4. rubr. n. 72.* Palatius *rubr. de donat. inter virh. & uxor. S. 42. n. 7.* Perez *ad l. 1. tit. 3. lib. 1. Ordin.* Valasch. *cons. 108. n. 14. & alij,* de quibus infra.

QVAESTIO VIII.

An servi habeant aliquarum rerum dominium.

70 AN habeant dominiū peculij, quæstio procedit, nam de dominio fuam operationem interuarum dubium non est ; cum certum sit illarum habere plenum dominium, posſunt enim illas cum voluerint eligere, posſunt cum voluerint ab illis cessare, illis vti posſunt ad quoscunque vſus, tum bonos, tum etiam malos. Mihi etiam certum videtur seruos habere dominium suæ famæ, ac proinde non posſe dominos famam suos infamare, licet putem dominos non ita facile peccare mortaliter infamando seruos, vti peccant infamando alios; grauior namque materia requiritur in illis, quam in istis. De peculio ergo quæstio procedit, an scilicet seruis, sibi aliquod peculium acquirere posſint, seu an seruis habere posſint alicuius peculij dominium.

71 Prima sententia est, seruos nullum penitus dominium, & à domini potestate independens, habere. Ita videtur, *tex. tit. 6. n. 120. cum seq.* Donel. *comment. iuris ciuilis lib. 18. cap. 3.* Anton. Scap. *de iure non scripto lib 3. cap. 103. n. 4.* Perez. *de iure fisci lib. 7. tit. 20. n. 15. & alij communiter.* Vnde filius fam. teſtari poteſt de peculio castrensi, vel quasi castrensi, Clar. *in 5. testam. q. 18. n. 6. & 9.* Vlu. *in 2. comment. ayun. lib. 6. tit. 13. n. 245.* Surd. *de alimentis. q. 11. n. 2. 1. cum seq.* Cra. *in 5. testam. q. 7. n. 3.* Cald. Pereira *d. verb. satis n. 98. & verb. cum non absimilis nu. 34.* Et de filio fam. Clericus, Spin. *in 5. tit. testam. glos. 4. rubr. n. 72.* Palatius *rubr. de donat. inter virh. & uxor. S. 42. n. 7.* Perez *ad l. 1. tit. 3. lib. 1. Ordin.* Valasch. *cons. 108. n. 14. & alij,* de quibus infra.

habeti *Inſtit. per quas personas nobis acqu. S. item nobis & lid vestimenta. ff. de peculio,* ibi. *Seruum nec esse dominum vestimenti quotidiani, quia qui ab alio poſſidetur, nihil poſſidere poteſt.* ſic hanc legem refert Leſſ. *lib. 2. cap. 4. dub. 4. n. 13.* ied hæc verba ibi non lego: ſic enim dicitur. *Id vestimentum peculij esse incipit, quod ita dedit Dominus, vt eo vestitus seruus perpetuo vti vellet eoque nomine it tradidit, ne quis alius se vestiret, eoque ad eos vſus vti, qui vestitus colloditur. Sed quod vestimentum seruo Dominus ita dedit vtendum, vt non semper, sed ad certum vſum, certisque temporibus se vestiret, vtique eum seruum non esse dominum eorum vestimentorum, quæ ita seruanti minister erat, id vestimentum non esse peculij.* Vbi vt vides nec verba illa à Leſſio relata reperiuntur, nec ſenſus. Citat etiam pro hac ſententia *cap. cum eum 2. de priuil.* & hæc verba ea ex parte. *Seruum, & Monachum in eo esse pares, quod neuter alicuius rei dominium habeat.* Sed hæc verba in d. cap. *cum eum 2. nec* ſ. reperiuntur. Probat etiam Leſſ. hanc ſententiam hac ratione, quia ſi ſeruus ſecundum ſe totum quicquid eſt Domini eſt,

multo magis ea quæ habebit, Domini erunt, cum accessorium, sum principale sequatur. Ex hac sententia inferrur ea il. lo auctore, vt ipse notat *ibi num.* 14. quod Dominus non faciat iniuriam seruo, si res illius admat, quia ius omnia serui, Domini possessati subijcit. Peccaret tamen, inquit, Dominus, si id quod ei concessit, vt proprium, de quo pro suo arbitrio disponere valet, absque iusta causa auferat; id enim præter quam quod est inhumanum, eſt etiam contra fidem tacitè ei data, &c.

72 Sed quidquid de hoc sit, negandum non eſt, quin serui alicuius rei dominium habere possint, quod etiam concedit ex multis Doctoribus Lessius ad calcem illius capitis, vel qui iura oppositum indicantia non loquuntur nisi negatiuer, vel quia in hac parte sunt contraria conſuetudine migrauit: ea quæ sententia inſert ille auctor, quod ſi Dominus auferet à seruo, quod suum eſt, possit vti occulta compensatione. Quocirca ex communi Doctorum ſenſu, & ex recepta consuetudine ſerui in frequentibus, & ſimilibus caſibus cenſentur verum habere dominium. Et ea ſunt ſerui propria, quæ ab eo acquiruntur per teſtamentum, legati, vel donationem factam à non iuniris Domini, ſed ſeruj, nec opus videtur, vt id exprimat donator, quicquid Leſſius, & alij velint; quia qui ſeruo donat, virtualiter habet intentionem, vt res donata tranſeat in bona ſeruj, non Domini; nam donatio, ex donantis pendet intentione, & virtualis intentio ex ipſo donandi modo cognoſcitur. Et ea ſibi propria facit ſeruus, quæ ſibi dantur pro iniuria ſibi vt tali illata, ſuæ à Domino, ſiue ab alijs. Illa ea ſunt propria ſeruj, vel ancillæ, quæ dantur propter turpem actum, ſeu propter turpem ſui corporis vſum, vel propter aliquod peccatum; nullus namque ſeruus turpia ſecuritia ſuo debet Domino, ac proinde ſuperdium ob ſeruitia turpia, Domini non erit, ſed ſeruj. IV. ſeruj eſt, quod ſibi ſua pecunia acquirit, item quæ ſibi ſubtrahit ſine Domini incommodo: vt ſi aliqua opera faciat præter præceptum, congruum namque videtur, vt ea ſint ſeruj, quæ expletis Domini ſeruitijs, ſine labore acquiſitapertem temporis ad Dominum, vel ipſetem conceſſum, ibi deſignando, cum non debeat, niſi ſeruitia conſuera à Domino præſcripta exigere. Quod conſtat, quia ſeruj per hæc opera peculium congregant, & de reditibus, quod conſtat ex *l. vxor certis*, *ff. de iudicijs*, vbi ſeruus datur actio contra Dominos, huius legis verba per Leſſium, ſunt ibi. *Si dicam ſi fuit nummis redemptus, & non nummiſſo, contra placitis ſolem*. Non dico ibi legitur, ſed ſic. *Praterea ſi dicitur nummiſſarium libertatem ab his petere. Sed & ſi quidem nummis redemptus ſit, & non nummiſſo contra placita ſolem aſſurgere*. V. ſunt etiam ſeruj, quæ acquirit per ludum ſiue licitum, ſiue illicitum, ſi propria pecunia ludat: eiuſdem namque debet eſſe lucrum, cuius eſt damnum.

73 Sed queres 1. an ſeruus in acquirendo Domino, poſſit ei præiudicare, appononendo modum, & conditionem. 2 Reſp. negatiuè, niſi hoc ſtet ex Domini voluntate, Tiraquel. *de retractatu t. n. 6. & 7.* Conſtat ex *l. ſeruus*, *Code paſtis*. Vbi ſic legitur. *Seruus creditori meliorem cauſam Domini facere poteſt, in decretis autem reformare. nam paſtis non poteſt obligationem rei ſibi conſtituere*. Ex ſic tradunt Duaren. *de paſtis, cap. 3. nu. 3.* Alciat. *de præſumpt. reg. 3. præſumpt. 2. n. 3. & ali.*

74 Queres 2. an ſeruus teſtari poſſit? Reſp. negatiuè, ſic tradunt Anton. Gomez. *Tauri 3. n. 12.* & ſuppontur *Libert. de petitione bonor. t.* vbi dicitur. *Liber nemo ſuorum teſtatur, ante omnia diſſuaſi debet, cum hæreditas petitur*. Quam legem ſic proponit glos. ibid. *Petebam à te hæreditatem Titij, dicebas Titium eſſe ſeruum, tuum, prius inquirendum eſt, ſuerit ſeruus vtne antequam intenteur hæreditatis petitio*. Ita enim ſeruj prohibentur teſtari, ſicut prohibentur habere rem emphyteuticam, Hoſt. *in cap. postulasti de locato*, & *conducto*, n. 6. Redoan. *de rebus Eccleſ. non alienandis*, 7. *cap. 9. n. 4.* Alex. *cons. 73. au. 6. lib. 2.* Tuſch. *lit. E. concl. 158. n. 7.* Cald. Pereira *de nominat. Empht. q. 5. a prine.* Ould.

de Amicis *in repet. c. ep. potuit de locato q. 2.* & a lij. de qua infra de restam.

75 Quæres 3. an feruus ex suo facto post manumissionē teneatur? Resp. quod teneatur manumissori, quod libertatis causa ei promisit, *l. promissa, C. an seruus pro suo facto.* Vbi dicitur. *Promissa sibi pecunia à seruo suo, vt eum manumitteret, si posset quam manumisit, stipulatur ab eo non esse aduersum eum patitienem per ius facti, ac actionem habet.* Extraneo tenetur ex delicto, *facti de manual. def. 3. omnis.* Ex aliis causis conueniri nequit. Et in *Aquamuis, tit. eod.* dicitur, quod contrahens in statum libertatis, non conuenitur postea liber factus, quod late explicat Benedic. Acgid. *in repet. Lex hoc iure, ff. de iusti. iure p. 2. cap. 3. n. 2.* & præstat rationem., quia cum ipsius seruilis perlonæ cuiusmodi incapacitas sit, quod ciuilem obligationem suscipere nequeat, non potest postea liber factus illa obligatione teneri ex antegesto contractu. Bene verum est, quod delictum, quod in seruitute patrauit actionem, eandem conciliat in libertate, *l. seruitutis, C. eodem.* Et in *l. si seruo alleg. ibid.* dicitur, quod seruus, qui prædia Domini non coluit, liber factus non tenetur. Et in *l. sine seruo, ibid.* habetur, quod ex delicto commisso in Dominum, seruus non tenetur liber factus, nisi post libertatem iterum delinquat. Et in *l. creditoribus ibid.* habetur, quod seruus acceptens mutuum in seruitute, liber factus non tenetur. Vbi notant Doctores, & Petr. Greg. *de negotiis iuris lib. 22. p. 2. n. 6.* Mozz. *de contrac. trans. de mutuo, tit. de persona, qua non possunt mutuare, n. 3.* & alij, quod seruus non potest mutuare, nisi quando Dominus liberam peculij administrationem concessit, quod ego limitarem quoad pecuniam.. Domini tantum, secus quoad propriam. Et *l. etiamsi, C. quod cum eo, qui in alien.* decernitur, quod ex contractu celebrato cum seruo etiam Domino inscio, teneatur Dominus de in rem verso.

QVAESTIO IX.

Quorum bonorum dominium habeant clerici sæculares.

I

76
ERTVM est clericos esse proprie, & perfecte dominos bonorum suorum patrimonialium, quæ sibi obueniunt hæreditate, donatione, industria, vel alio modo, quo laici solent bona sibi acquirere, cum enim per clericatum non redduntur domini incapaces, nec sua bona à se abdicent, sed vt prius illa retineant, sequitur, quod dictorum bonorum remaneant Domini vt prius, & vt sunt Laici, sine obligatione expendendi illa in pias causas, prout neque Laici obligantur.

77 Non minus certum est Clericos esse Dominos bonorum quasi patrimonialium, quæ scilicet ipsi acquirunt vt clerici, in ministeriis clericorum, vt celebrādo, concionando, confessiones audiendo, canendo, &c. Item quæ sibi obueniunt ob Vicariam temporalem, quæ sibi dantur, seu assignantur ab Episcopo, vel Pontifice ad honestam sustentationem, &c. Ratio clara est, quia ista bona dantur ob finem temporalem; vt ob honestam sustentationem, vt merces laboris, industriæ, operis præstiti, &c. ac proinde de istis disponere possunt pro arbitrio vti de bonis purè patrimonialibus. Quod si merces aliquādo superet laborem, etiam valde longè, nihil refert, quia liberè, & sponte à dantibus dari, seu donari censetur. Vnde si cui pro vna Missa centum scuta largiantur, non minus sit omnium dominus, quam fiat ille cui vnus dumtaxat Iulius datur. Quocirca beneficialibus si bona quasi patrimonialia in iuum fusten-

Google

ſtentationem conuertat, poterit tantundem accipere ex bonis beneficij, & conuertere in illos fines in quos conuertere volebat, vel poterat dicta bona, quaſi patrimonialia, vide Nauar. *de reddit. q.* 1. *monito* 32. *&* 39. Leſſ. *lib.* 2. *cap.* 4. *dub.* 6. *nu.* 37. 38. *&* 39. & alios communiter.

78 Concedunt etiam communiter Theologi, Nauar. *Supra monit.* 3. Couar. *in cap. cum in officijs*, *n.* 2. Sot. *de iuſt.* lib. 10. *q.* 4. *art.* 3. *concl.* 6. Leſſ. *loco cit. n.* 39. & alij communiter, quod beneficiarij fiant Domini illius partis fructuum, quæ neceſſaria eſt congruæ ſuſtentationi, vt quantum ad hoc ita teneantur, ſicut tenentur de bonis patrimonialibus, vel quaſi, in ordine ad eleemoſinam, & opera pia. Huius clara eſt ratio, quia hæc pars cenſetur correſpondere congruæ ſuſtentationi, vt merces eorum, qui Eccleſiæ deſeruiunt, qui enim Eccleſiæ ſeruiunt. poſſunt de Eccleſiæ bonis viuere. Quocirca ſi de hac parte aliquid detrahant, poterunt de eo diſponere ſicut de bonis patrimonialibus. Omninò tamen cauere debent beneficiarij ne hanc congruam ſuſtentationem nimium dilatent, ſed taliter, vt moderata ſeruetur frugalitas, prout eos admonet Concilium Tridentinum *ſeſſ.* 25 *cap.* 1. per hæc verba. *Sancta Synodus admonet Epiſcopos omnes, & ſecum ea ſæpè meditantes, factis etiam ipſis, ac vitæ actionibus (quod eſt veluti perpetuum, quoddam prædicandi genus) ſe muneri ſuo conformes oſtendant: in primis vero mores ſuos omnes componant, vt reliqui ab eis frugalitatis, modeſtiæ, continentiæ, ac quæ nos tantopere commendat Deo, ſanctæ humilitatis exempla petere poſſint. Quapropter exemplo Patrum noſtrorum in Concilio Carthaginenſi, non ſolum iubet, vt Epiſcopi modeſta ſupellectili, & menſa, vt frugali victu contenti ſint, &c.* Poſtea Concilium grauiter interdicit, ne Eccleſiaſtici conſanguineos, familiareſue ditare ſtudeant, quod Leſſ. *d. dub.* 6. *n.* 40. ita interpretatur, vt non loquatur de ijs, quæ beneficiarius ſibi ſubtrahit, vel quæ iuſto labore promeritus acquiſiuit, hæc enim non cenſentur fructus beneficij, ſed propriæ indùſtriæ, ſed loquitur de ijs, quæ tantum ratione beneficij obueniunt, & ſuſtentationi redundant, pro quo citat Nauar. Qui etiã aduertunt, quod ſicut iuſtum pretium non conſiſtit in indiuiſibili, ſed habet latitudinem medij, infimi, & ſupremi, ita etiam congrua ſuſtentatio hos eoſdem gradus admittit; vnde poteſt quis vti vltimo gradu congruæ ſuſtentationis, ſcilicet infimo, & quod correſpondet mediæ, & ſummæ, detrahere, & prout voluerit, diſponere. Circa quod dictum aduerto, quod in tali deſignatione cauenda eſt auaritia, & nimius, ſeu inordinatus affectus erga conſanguineos, vt ſummus ſuſtentationis gradus nimis dilatetur, taliter vt nihil pauperibus diſtribuendum relinquatur, & gradus infimus ita reſtringatur, vt ſordidus appareat.

79 Difficultas ergo præſens, de illa ſola portione fructuum beneficij procedit, quæ nulli congruæ ſuſtentationis gradui correſpondet, ſed ſuperflua eſt, an ſcilicet beneficiarius huius portionis Dominus efficiatur, ita quod non teneatur hãc portionem ex iuſtitia in pauperes diſtribuere, vel ad loca pia applicare; an vero Dominus non efficiatur, ſed ad eam diſtributionem, vel applicationem ex iuſtitia teneatur, ita quod ſi hanc diſtributionem, vel applicationem non faciat, ad reſtitutionem teneatur. Hanc difficultatẽ fusè tractaui in quodam opuſculo meo de redditibus Eccleſiaſticis, vbi oſtendo beneficiarios non minus eſſe Dominos huius portionis, quam aliarum; modo nihil definiam, ſed vtriuſque ſententiæ præcipuos patronos, & præcipua fundamenta referam, vt iudicet lector quid ſequẽdum ſit, ita tamen, quod ſi iudicet beneficiarium eſſe illius portionis Dominum, ſciat tamẽ maximam eſſe charitatis obligationem de ſubueniendis pauperibus, & locis pijs, & quod valde turpe eſt videre beneficiarios auaros, & turpis lucri cupidos.

80 Prima ſententia eſt, Clericos non eſſe Dominos illius portionis redũdantis, ſed ſolum diſpenſatores, ita quod ex iuſtitia nequeant eam ſuam facere, ſed te-

neantur eam in pauperes distribuire, vel ad causas pias applicare. Pro hac sententia refert Lessius loco cit. num. 41. Alex. Hallensem 3 p. q. 36 n. 2. *art.* 2. Ricard. *in 4. dist.* 45. *q.* 1. Hentic. *quodlibet* 8. *qu.* 27. Maior. *in 4. dist.* 2. *q.* 4. & 8. & Nauar. *tract. de restitut. princ.* 1. Quibus addo Anchar. *dist.* 44. *in princ. & in cap. si Episcopos*, 12. *q.* 1. & *in cap. si autem*, S. *assistorem*, *n.* 13. *de reſcriptis in* 6. Innoc. *in cap. indecorum, de statu, & qualit.* & alios apud Azor. *p.* 2. *lib.* 7. *cap.* 8. *vers. ſprima igitur ſent. & vers. quod attinet.* Hæc ſententia pro ſe habet plures facros canones. Nam *dist.* 42. *in princ. S. ordinandus*, dicitur. *Aliena rapere conuenitur, qui vltra neceſſaria ſibi retinet, ve probatur.* prius namque dicitur. *Hoſpitalem Sacerdotem eſſe oportet, ne ſit in numero eorum, qubus in iudicio dicitur: hoſpes eram, & non ſuſcepiſtis me, &c.* & cap. *quemiam*, 16. *q.* 1. dicitur. *Quantum quidquid habent clerici, pauperibus, & domui illius debent eſſe communes, &c.* & poſt aliqua ſubditur. *Clericos autem illos conuenit Eccleſiæ ſtipendijs ſuſtentari, quibus parentum & propinquorum nulla ſuffragantur. Qui autem parentum bonis, & opibus ſuſtentari poſſunt: ſi quod pauperum eſt, accipiunt, ſacrilegium profecto commiſcunt, & per abuſionem talium, tudicium ſibi manducant, & bibunt.* & cap. *ſicut ſi. dist.* 47. dicitur. *Tu vero, ſubiecte Dei mancipium, & ſi in ſiſtiſ tuum redactis, nihil te putat agere iniqui, ſi tam multorum vitæ ſalubria ſolus obtinea?* *Quis enim tam iniuſtus, tam auidus, tam auarus, quam qui multorum alimenta puum non vſum, ſed abundantiam, & delicias facit?* *Neque enim minus eſt criminis habenti tollere, quam cum poſſis, & abundes, indigentibus denegare. Eſurientium panis eſt, quem tu detines: nudorum indumentum eſt, quod tu retinis, miſerorum redemptio eſt, & abſolutio, pecunia, quam tu in arcam defodis. Tot te ergo reas iniuſtæ bona, quod poſſis præſtare, quot velis.*

81 Habet hæc ſententia plurium Patrum teſtimonia, vt patet ex ſolum vnum, quod eſt D. Bernardi *lib.* 4. *de conſid. cap.* 6. *in declamat. de verbis Euangeliſt Matt.* 19. ſcilicet. *Qui aliari ſeruiſt, de altari vi-*

uat, iuxta Apoſtolum viuat, & non ſuperbiat, non luxurietur, denique non dicetur. Non ſibi de bonis Eccleſiæ ampla palatia fabricet, nec locules inde congreget, nec in voſtitate, aut ſuperfluitate diſpergat, nec exſtollat de facultatibus Eccleſiæ ſanguineas ſuas, aut nepotes, &c. Vide in Canonibus Apoſtol. can. 39. & 75. & in Concil. Antiocho *cap.* 25. Carthag. 4. *cap.* 11. & 31. Matiſcon. 2. *cap.* 13. Hiſpal. 1. *cap.* 1. & alibi.

82 Potiſſima huius ſententiæ ratio eſt, quia bona Eccleſiaſtica fuerunt Eccleſiæ donata, pia fidelium deuotione, ad miniſtrorum, & pauperum congruam ſuſtentationem; debebatur namque omni iure inſpecto miniſtro laboranti iuſta merces, & laboris præmium. Quocirca, iura vocant paſſim bona Eccleſiaſtica ſtipendia ſanctis laboribus debita, 1. *q.* 1. *cap. olim*, cap. *ſcharitatem*, cap. *quicunque*, 12. *q.* 2. cap. *Dominſecundum*, & *prabendis*, & colligitur ex tacta ſcriptura *Matt. & Luc.* 10. & 1. *ad Timoth.* 5. ac proinde eorum quæ ſuperant congruam ſuſtentationem, dominium habere non poſſunt. Tum quia dominium bonorum Eccleſiarum dicitur eſſe penes Chriſtum D. d. cap. *cum ſecundum, de prabendis*, vbi dicitur. *Cum ſecundum Apoſtolum qui aluari ſeruiſt, viuere debeat de altari, qui ad onus eligitur, repelli non debet à mercede: patet à ſimili ex eorum viuere debeant de patrimonio Ieſu Chriſti, cuius obſequio deputantur: vt ipſa nominis ratio perſuadet: cum enim à clero, quod eſt ſors, vel hæreditas, clerici appellentur; quia in ſui ordinatione vel aſſumuntur in hæreditatem Domini, vel aſſequuntur hæreditatem in ipſo, &c.* Idem ſerè traditur cap. *tua nobis, de decimis, vers. cum enim Deus*. Idem etiam habetur cap. *cum ex eo, de elect. in* 6. ibi. *de Chriſti patrimonio*. Cum autem vna, eademque res nequeat habere duos Dominos in ſolidum, l. *ſi ex certo*, §. *ſi duobus, ff. commodati*, & ſi cum aliis, tradit Pinel. *ad l.* 1. *p.* 3. *n.* 10. *C. de bonis matrim.* Gam. *deciſ.* 44. & alij, ſequitur, quod ſi bona Eccleſiaſtica ſunt de patrimonio, ſeu dominio Chriſti, quod non poſſint eſſe Domini beneficiarij, ſaltem quoad partem redundantem.

83 Secunda sententia tenet, quod beneficiarij habeant verum, & proprium dominium fructuum horum beneficiorum, etiam quantum ad partem redundantem. Hanc sententiam expresse docet S. Tho. 2. 2. q. 185. art. 7. vbi hæc habet. *De his autem qui sunt specialiter sua ossa dispositis, videtur esse eadem ratio quæ de proprijs bonis, vt scilicet propter immoderatam affectionem & vsum peccati quidem, si immoderatus sit, veniens, de alijs non. Substantiale, sicut requiritur dominium ad vsum &c.* Et Quodlibeto 6. q. 8. art. 13. ad 3. dicit. *Clerici ergo dicendum de his beneficijs bonis, quæ præscribuntur, sine quibus non possunt sustentari pauperum, & conservari necessitatibus minibrorum, qualia sunt bona hospitalium, & aliorum locorum pijs, & aliter de illis bonis quæ sunt principaliter attributa vsibus minibrorum, sicut sunt prædia, & alia huiusmodi; non enim proprietas bonis pertentium committitur non habenti eo modum, qui etiam ex ipsarum rerum conditione aliquis in suis vsibus ipsarum, quos ibi attribuas, & ideo tenetur ad restitutionem tantum de redundantijs rei alienæ in his distributionem de alijs vero bonis non committitur peccatum, nisi per abusum, finem & de patrimonialibus dicendum est, vnde non tenentur quasi administratores, sed filium ad panitentiam compungendum.* D. Thomas loquitur casus circa discipuli, Caiet. *ad art. 85.* vbi aduertit, quod canones citati pro parte contraria procedunt, secundum *sententiam quæ tenebat, in qua videbant clericos communi.* Vel procedunt pro eo tempore antequam fierent bonorum diuisiones, & vnicuique sua portio tribuebatur, Sotus 1. de iust. q. 4. ar. 3. Martin. Ledesm. 2. q. 185. ar. 1. Hanc sententiam sequitur Bartholin. *de clericis, quæ tuta, q. 82. q. 1.* & pro ea refert glos. in cap. *duo sunt, 12. q. 1.* Abulens. in 1. c. 8. *Matt. q. 79.* Adrian. in 4. dist. 4. q. qu. 3. concl. 2. Caiet. 2. 2. q. 62. art. 5. Cosar. in cap. cum in offic. ord. de testam. Summen. de reddit. q. 4. qq. 6. n. 2. Molin. de iust. & iur. 2. disp. 142. Marsil. de Columna de reddit. q. 29. q. 1. Bann. 2. 2. q. 32. art. 8. dub. 2. & 8. Aragon. dict. Valent. 2. 2. disp. 62. q. 2. punct. 7. Guter. practic. lib. 3. qu. 114.

Spin. *in spec. testam. glos. 14. num. 4.* Nicol. Garcia *de benef. 6. p. 2. n. 62.* Ballarin. *in iuditio p. 2. n. 29. & 31. dub. ultim.* Eandem fequitur Lelius *loco cit. n. 41.* vbi dicit, quod hanc sententiam sequitur communiter recentiores, de quibus in seq.

84 Pro hac sententia stat sequens ratio; In iure Pontificio, C. de Episcopis & clericis. *Presbyteros.* & *Diaconos, & Subdiaconos, cautores, & lectores (quos omnes clericos appellamus) res quascunque hæc ad dominium ecclesiæ non habere in ius pontificis prouidimus, ad similitudinem eorum, qui peculium castrense aut quasi vsufructuarium habent: & in his solum, licet sub parentum potestate sint, sic tamen, vt bonum filij, aut his nonexistentibus, parentes eorum habeant, & ad eos deuoluantur.* Ex quo loco inferunt legitur, quod clerici habent dominium reddituum suorum beneficiorum, & illius reflexum in parentes pro quo vide etiam modernos; vt Vasquez *de redditibus, q. 10. n. 51. dub. 1.* Reginald. *in praxi fori pœnit. lib. 30. num. 83.* Mo. Molfes. *tract. de cap. 10. n. 94.* Sanch. *in præcepta lib. 2. cap. 20. n. 34.* Filliuc. *tract. 33. cap. n. 6. & tract. 41. cap. 6. quæst. 4.* Bonac. *tom. 2. tract. de 4. præcept. disp. 2. quæst. 2. n. 2.* Squillane. de obligat. cler. p. 2. n. 28. 58. Barbos. *de iure Ecclesiastico iure lib. 3. cap. 7. num. 20.* Ratio sequenti. Quia clericus antiquit. quia bona omnia, quæ in Clericorum dominium adueniunt forsitan tantum bonorum quæ cathedrales ac seminale ecclesiæ clerici fint filij familiæ, ad eos pertinens eorum administratio, & vsufructus, posfumque de ea libere donare, & relinqui filios habeant legitimos quibus legitimas relinquere portiones, in minus sicèdendo, quam de ecclesiæ statuta fieri solent, *cap. 14. q. 4. n. 10.* Pinel. *in 1. l. Cod. bonis matrim. p. 2. n. 43.* Palat. *in repet. rubr. de donat. inter virum, &c. q. 2. n. 6.* Diana. *p. 2. tract. 2. 2. resol. 3.* Cosatin *cap. quis non n. 1. de testam.* Menoch. *remed. adipis. nu. 282.* Spin. *in spec. testam. glos. 14. rubr. num. 1. & alij communiter.*

85 Facit ad hoc ius canonicum, nam aliquando eo aliqua delicta, vel eò non residentiam, decernit, quod beneficiarius

non fuerat fructus suus, seu quod non acquirat illorum dominium, quod fructus, fateuerint, si dominium non acquirerentur. Sic habetur cap. *consuluisti*, 2. de *cleric. non resid.* ubidicitur, *Qui vero alterius dignitatibus ipsi quoquam recepti (excepto illo quo infirmitas, seu absentia, & rationabilis causa necessitatis aut studeri Ecclesiæ visitari excusat) rerum ibi receptarum dominum non acquirunt, nec facias ut ipsi, quæ imo ad communem pertinent, quæ contra huiusmodi constitutionem recepere, teneatur.* Quo loquendi modo vtitur pallim Tridentinum Patres, quod dicitur cap. *perueniens de præbendis*, hic, *& alibi. Mandamus discretioni tuæ, quatenus fac confiteantur prædictorum clerici, ut talia legitime vsibus suis ea se habere confiterentur, nunciis eosdem transmittere Romanum quam pro ea absolutis remittendis, quæ ipsi seruare tanquam vsurpata, quin de redditibus eorum præscripta debita faciant exsolui. &c.* Vbi pondera dum, eft illud verbum *de redditibus eorum.*

86 Possibile hinc sententiæ ratio eft, quia ille habet alicuius rei dominium, qui habet ius disponendi de illa non minus proprio in proprium vtilitatem lege non prohibente, vt supra oftendimus & tradit Bart. in *l. 1. §. vltim. ff. de iust. & iur. quæ possit Baldus cap. 3. de pollutis. Panor. Felin. in cap. quia in Ecclesiarum. in addit. Gomez in l. 45. Taur. 55. Alii cab. 12. parag. 13. Conan lib. 3. comment. 3. n. 1. Corral. lib. 6. misc. 1. 20. & alii; sed clerici de habente relicta ad redditum Ecclesiasticum, ergo.* Habent namque ius disponendi de illis nomine proprio ad suum vtilitatem in vita legem non prohibitam; cum denique distributiones Ecclesiæ ministris vt eos in vius propriis expendant, neque repertur lex aliqua, quæ pœ bonorum diuisionem exercitum folummodo vsum Ecclesiæ ministris cancellerit, vel prohiberit eisdem, vti nomine proprio. Tum quia viderur incongruum, quod posiquam bonorum communium Ecclesiæ diuiso facta eft, & pauperibus fua portio eft concella, quod iterum alia quarta portio fit illis danda. Plures aliæ rationes adduci pro hac fententia in dicto opufculo, vbi plene fatisfacio rationibus priorisfententiæ; modo nihil defuhio, fed iudicium fit penes Ecclesiam.

5. Patens. Situm nec aliqua quæstio de Dominio Clericorum.

87 QVæres 1. cuius præfumantur bona à Clericis empta, an ipsorum, an vero Ecclesiæ? Hanc difficultatem refoluit Concilium Arelatense, & habetur cap. *clericos de Ærario*, vbi fic dicitur. *Inuellignandum eft, fi nihil patrimonij habens præbyter, quando promotus eft ad Ecclesiasticum Ordinem, postea emerit prædia aliqua de reditibus Ecclesiæ, an ea quæ emit habere promotus eft, si fecerit, an tacita conuentione sufferatur, vbi decernitur, quod Ecclesiasticis emtæ prædia, si non habeat patrimonium vnquam ante bonis Ecclesiæ, ac promotus fuit iuris Ecclesiastici, & sic præter Doctores ibidem, tradunt Bellot. de iurisdict. ecclesiast. diuers. 2. n. 3. Rebuffus in commun. opin. lib. 1. tit. 2. n. 3. Roman. conf. 150. n. 3. Menoch. de arbitr. lib. 2. 195 cas. 8. n. 1. Gutierrez lib. 1. pract. Quæstion. de probat. cent. 200. num. 2. Et num. 4. adnotat, quod si dubiterur ex cuius bonis fuit empta per Prælatum defunctum, pro Ecclesia præfumuntur. Et n. 6. tenent quod clericus post clericatum in dubio præfumitur acquisiuisse immixte bona Ecclesiæ, & Ecclesiæ bona acquisiuisse ita ex reddibus Ecclesiasticis, regularitet non fuit beneficiatus, sed Ecclesiæ, idem tradit Serapb. decis. 539. n. 2.* Vnde quæ beneficiarius emit etiam suo proprio nomine ex pecunia, fuit ex beneficij fructibus, ipso iure Ecclesiæ fundatis Sarmiento, *de reddit. Eccles. p. 2. c. 2.*

88 Verum oppofitum tenendum eft, licet enim verum fit, quod eæquæ emit beneficiatus ex bonis Ecclesiæ, fint iuris Ecclesiæ, tamen clericus non Ecclesiæ nomine, sed proprio, vel alieno nomine, vt conflat ex textu citato, & tradunt Do-

Digitized by Google

dores citati, & Couar. *in cap. 1. de testam. n.* 5. Angelus *verb. empto, nu.* 12. Sylu. *eod. verb. nu.* 22. quod probat ex cap. *placuit*, 12. q. 3. & ex cap. *presbiter*, & ex cap. *sacerdos*, & ex cap. *quicunque*, *sead. causa*, q. 4. vbi decernitur expresiè, quod quæ emit clericus, vel Ecclesiæ administrator ex pecuniis, seu bonis Ecclesiæ sint iuris Ecclesiæ, non fit tamen ea, quæ clericus emit ex fructibus, seu redditibus sui beneficij, & suo nomine, non Ecclesiæ, sic tradit Nauar. *de reddit. qu. 1. monit.* 42. quod hac ratione efficaci offendit, quia in constit. Pij IV. & Pij V. *de spol. clericis*, huiusmodi bona empta inter spolia clericorum computantur, vnde ea Pontificij fiscus, seu Camera Apostolica sibi vendicat, ac proinde non possunt esse bona Ecclesiæ, sed clericorum, si namque Ecclesiæ essent, ea tanquam clericorum spolia Pontificia Camera non vendicaret. Tum quia beneficiarius faltem eos beneficij fructus, suos facit, qui pertinent ad portionem sibi debitam, ergo quod ex talibus fructibus acquirit, non Ecclesiæ, sed sibi acquiret, & in vita cui voluerit donare potest, quamuis de eis iure communi teliari non potest, & licet iure antiquo dicta bona ad Ecclesiam transirent, quando beneficiarius in vita nihil disposuerat, tamen iure nouo inductum est, vt Pontifices ea Cameræ Apostolicæ reseruarent, nisi aliquis consuetudine legitime præscripta in contrarium existat, quod ea bona ad Ecclesiam, vel ad hæredes ab intestato transeant, vt communiter tradunt Theologi, & Canonistæ.

89 Quæres 2. an beneficiarius, vti Dominus fructuum beneficij, possit eos locare? Resp. affirmatiue loquendo precisè de fructibus, qui beneficiario debentur ex bonis, & rebus beneficij, & hoc facere potest vltra triennium, & etiam ad vitam fic Abb. *in cap. vlt. ne Prælati vices suas*, vbi citat Federicum, & Hostiensem, quibus addo Rodoan. *de rebus Eccles. non alien. tenbr.* 33. *casu* 2. *nu.* 28. Couar. *var. lib. 2. cap. 16. num. 6. versus, sexto nisim est*, vbi aduertit, quod Paulina *Ambitiosa*, non procedit de locatione fructuum beneficij, vt vltra triennium non locentur, sed procedit de bonis, seu rebus ipsis beneficij, vt sunt fundus, prædium, domus, &c. ex quibus beneficij fructus colliguntur, hæc enim vltra triennium locari non possunt. Bene verum est, quod ea fructuum locatio morte locantis extinguitur, cum non possit frequentem beneficiarium, nisi voluntem ligare. Verum circa hanc materiam videnda sunt, quæ dixi *in tract. de consuris*.

90 Quæres 3. an beneficiarius, qui plus laboris, & operæ impendit in Ecclesia, quam beneficij conditio postulet, possit vltra consuetam portionem tantumdem sibi sumere? an quos voluerit vsus conuertere? Resp. affirmatiue cum Nauar. *de reddit q. 1. monit. 29.* Maiore *in 4. dist. 24. q. 17.* & aliis 20 quod cuique debetur merces sui laboris, & operæ, ac proinde si clericus plus laboret, & plus diligentiæ ponat, quam beneficium requirat, potest ex tantundem fructus quantum labor, & industria meretur.

91 Quæres 4. an possit beneficiarius filio spurio alimenta præbere ex fructibus beneficij? De solo filio spurio quæritur, quia de legitimo certum est non posse, solum, vt verum debere, nisi ea alimenta naturæ iure à parentibus, filijs legitimis sint præstanda, vt supra obseruauimus. Ad quam respond. affirmatiuè, vt tradunt Curtius *de iure patronat. verb. bonorificum*, *num.* 22. Panorm. *in cap. generali*, *de arbitr.* glos. *in cap. omnino*, *dist.* 50. Sylu. *verb. Clericus* 4. *q.* 15. Palaor. *de nothis*, & *spur. cap.* 44. *n.* 6. qui etiam aduertunt, quod cum dos veniat nomine alimentorum, potest clericus filiæ spuriæ, vel sorori dotem dare de fructibus beneficij, hoc adstat confit. Pij V. incipit: *quæ ordini Ecclesiastico*, quia ea solum procedere videtur de vltima voluntate, vt scilicet per testamentum, nec hæredes d. spurij inftituantur, nec aliquid illis relinquatur, virtute alicuius facultatis, vel priuilegij, sic Nauar. *de spoliis clericis*, 23. *n. 9. quem seq.* & alij.

92 QVÆ-

QVÆSTIO X.

An Religiosi habeant aliquarum rerum dominium.

92 RES omnes de quibus homo dominium habere potest duùm generum sunt, aliæ namque sunt intra eundem hominem, aliæ sunt extra: quæ sunt extra hominem, ad tria genera reuocantur, ad famam, ad honorem, ad diuitias. Quę sunt intra hominem duobus generibus clauduntur, scilicet ad corpus, & ad animam. Ad corpus spectant vita, membra pulchritudo, &c. Ad animam spectant actus animæ, habitus tum naturales, tum supernaturales, de quibus sigillatim dicendum est.

93 In primis loquendo de actibus siue naturalibus, siue supernaturalibus liberis, certum est Religiosos habere plenũ perfectumque dominium, non minus, ac cæteri homines habent; quantum enim ad istos actus liberos internos Religiosus non se tradidit Religioni, ex vi votorum solemnium. Cum enim Religio sit congregatio sensibilis, sub capite, scilicet Prælato sensibili, solum, quoad sensibilia subiectio procedere potest. Dixi ex vi votorum solemnium, quia ex vi alicuius voti specialis potest Religiosus, sicut & sæcularis se tradere confessario, vel Prælato, quoad aliquos actus internos, vt quoad illos se illi subijciat, vt non oret v. g. mentaliter, sine ipsius consensu. Ratio autem quare Religiosus, sicut, & cæteri hominum habeat dominium actuũ internorum liberorum, quicunque illi sint, siue naturales, siue supernaturales, est, quia eos pro libertate producere potest, vel non producere; productos, potest, continuare, vel interrumpere, ac proinde de illorum substantia, ita disponere potest, vt sint, vel non sint in natura rerum. Quod si loquamur de actibus necessarijs, siue naturalibus, siue supernaturalibus, vt est visio, & amor beatificus; certum est de his non habere dominium ex opposita ratione.

94 Deinde loquendo de habitibus siue naturalibus, siue supernaturalibus, qui nostris actibus destrui possunt, dico cum Aragonio *in tract. de dominio ad q. 67. 2.2.* Cano *relect. de pœnit. p. 4. in respon. ad 2.* & alijs, quod Religiosus habet dominium, sicut & alij. Vnde habet dominium habituum, seu virtutum acquisitarum, cum possit illis vti, & non vti; cum possit illas destruere, & conseruare, &c. habebit dominium virtutum infusarum, vt fidei, spei, charitatis, pœnitentiæ, &c. cum vti illis possit, & non vti. Imò cum illos destruere possit per actus contrarios, quo modo habet etiam dominium gratię. Nam licet peccet homo destruendo gratiam, fidem, &c. cum isti habitus non nisi per peccata destruantur, tamen illa destructio licet sit damnosa ipsi peccanti, & offensiua Dei, non tamen est contra iustitiam; cæteroquin quoties homo peccaret, & gratiam destrueret, duo peccata committeret, vnum v. g. fornicationis, vel furti, aliud iniustitiæ, destruendo rem alienam; quod nemo dicit.

95 Demum loquendo de illis habitibus, vel quasi habitibus, qui nostris actibus non acquiruntur, nec possunt à nobis destrui, non cadunt sub nostro dominio. Quocirca non habent beati dominium luminis glorię, quod habitus quidã est, quia nec illum suis actibus acquisiuerunt, nec possunt pro libito destruere, nec possunt vti, & non vti, pro sua voluntate, quia vsus illius habitus, est sibi simpliciter necessarius. Similiter non habent beati proprium dominium specierũ, infusarum, sicut nec Angeli, nec animæ separatæ in purgatorio, vel in limbo, vel in inferno existentes; quia has non aquisiuerunt, sed à Deo infunduntur, nec possunt

Digitized by Google

sunt ab illis destrui. Sed solum vsum habent, & dominium manet penes Deum.

96 Habent etiam Religiosi fuæ famæ, fuisque honoris dominium, non minus, ac cæteri homines, de quo dicemus q. sequenti. Vnde in Religione famosa habetur loco diuitiarum, & Religiosus, qui famam amisit, ni aliud habet amittendum, cum omne bonum sunus amisit. Quocirca docet S. Thom. 2.2.q.73.art.2. & Bannes ibidem; quod fama Religiosorum est multum necessaria pro eorum spirituali profectu, & quod infamati effrænate peccant; an autem possint Religiosi fuæ famæ renunciare, parebit ex dicendis q. sequenti. An Religiosi habeant dominium sui corporis, & membrorum eius; dicit quod non, sicut nec habent seculares, vt q. seq. dicetur. Differunt tamen Religiosi à seculatibus, quod dominium corporis, & membrorum illorum est penes Deum, & Remp. illicam: at dominiū corporis, & membrorum Religiosi est penes Deum, & Religionem; transfulit nāque Religiosus se ipsum sub quodam dominio Religionis, ita quod si se ipsum occideret, vel mutilaret, irrogaret iniuriam Religioni, cum non sit suus, sed Religionis. Verum vt hæc materia clarius habeatur in se quentibus 3. inquiremus 1. an taliter Religiosus sit Religionis, quoad corpus, & membra, quod omnes actiones debeat ad bonum Religionis dirigere, vt quicquid per illas acquirat, Religioni acquiratur, eorum sit Religionis. II. Quomodo monasterium se habeat erga Religiosum, & è contra circa rationem dominij. III. quid dicendum de peculio Religiosorum. IIII. quid de Religioso in ordine ad Prælatum, & è contra.

§. I. *An Religiosus sit Religionis quoad omnes actiones illius.*

97 COnueniunt omnes, quod Religiosus ita est Religionis, vt tamen verum, & proprium dominium conseruet bonorum communitatis, vt pars illius; quocirca Religiosus, in iis Religionibus maxime, vbi bona habentur in communi, vti pars communitatis habet ius ad illa bona communia, non minus quam alij, & fieret sibi iniuria si sibi vti aliis non concederentur, quando æquè indigeret, ac illi, de quo *num. seq.* dicetur.

98 Conueniunt etiam scribentes, quod Religiosus habet verum, & proprium ius ad honores, dignitates, & officia Religionis, quando idoneitate sufficienti est præditus. Cum enim honores, dignitates, & officia Religionis sint bona communia, non possunt, nec debent solum, alij tribuus applicari, sed modo illi, modo illi, vt fiat reginimis diuisio, seu distributio talis, quod omnes idonei de communitate participent, & nullus excludatur. Nec debent aliqui, vt principatum in se ipsis conseruent, se excusare exeo, quod illi, vel illi habent honorem, vel officium. Nam communiter hoc est velamen ad celandam ambitionem, quæ semper fuit veller Prælatura, cuique bonis. Nullus est qui pluribus non fcateat defectibus. Illi apud te defectibus opiminutur, quia num est modo iudicare, si iudicium effet ipsorum tu iudicaberis maioribus defectibus obrui. Dicis, quod digniores sint tantum promouendi, hi autem censentur, quia alias rexerunt, hi enim habent peritiam negotiorum perstrandorum, hi habent cognitionem subditorum. Hæc doctrina mihi scandalosa videtur, & desectdiarum fcatebra. Dignioritas non debet desumi ex eo quod quis rexerit, & diu rexerit, sed desumi debet per ordinem ad maiorem Ecclesiæ, seu Religionis vtilitatem, pacem, & concordiam subditorum, & in ordine ad obseruantiam iustitiæ distributiuæ, &c. Est autem maior Religionis vtilitas quando plures assumuntur ad Prælaturas, ac quando solum pauci; nam illis defunctis non erunt, qui habeant peritiam reginimis, &c. Nec debent assumi ad prælaturas, qui habent peritiam negotiorum seculatium, sed qui non habent, modo vel habeant peritiam boni reginimis, vel habiles sint, vt illam acquirant.

99 Conueniūt demum Theologi, quod Religiosi habent verum, & proprium ius ad

ad victum, & vestitum secundum mo-
dum, & vsum religionis, nec potest victu,
& vestitu sufficienti sine iniuria priuari,
nisi in pœnam alicuius delicti. Ratio est
quia ex vi professionis intercedit quod-
dam pactum inter Religiosum, & Religio-
nem, quod Religio obligatur habere Re-
ligiosum suum, & illi vt tali prouidere
suum tempore sanitatis, tum tempore in-
firmitatis secundum modum ipsius; & Re-
ligiosus obligatur seruire Religioni se-
cundum vires, & talenta propria. Vnde
si Prælatus cuius est Religiosus bona mi-
nistrare, non prouideat Religioso, tum fa-
cit, tum infirmo peccat contra fuam obli-
gationem. Sicut & peccat Religiosus si
sua opera fuberahat, & Religioni non fer-
uiat secundum quod communiter ab aliis
seruitur. Quod si Prælatus non stet con-
tractui, sed ab illo resiliat, non prouiden-
do Religioso secundum modum, & vtim
Religionis; nec Religiosus tenebitur sibi
deseruire, nisi pro modo quo sibi proui-
detur, quia frangenti fidem, fides fran-
getur eidem. Idem dicitur quando Re-
ligiosus ab aliis Religionis bonis excludi-
tur, vt ab officijs, dignitatibus, &c. meno
idoneus sit, & ea exclusio sit sibi iniuriosa.

100 Sed quæres 1. an Religiosus per votum paupertatis abdicet dominium, rerum spiritualium, seu ius ad illas? Resp. negatiue, sic Diana p. 8. tr. 6. resol. 133. post Nauar. q. 1. de reddit. monit. 9. Vbi infert, quod Religiosus habet quasi dominium beneficij, ac proinde non acquirit Eccle-
siæ, sed sibi; vnde suo nomine agere po-
test ad illum possidendum, retinendum, recuperandum; idem dicendum est de alijs iuribus spiritualibus, tametsi aliquid temporale adiungatur. Ratio est, quia per votum paupertatis non excluditur ius spirituale, sed temporale. Hinc docet Michael Tarrede in praxi beneficiali vta disp. 1. q. 9. nu. 18. quod Religiosi, vel Monachi habentes beneficia dispone re possunt de fuis fructibus, quemadmodum clerici faculares dispunnt de fructibus fuorum beneficiorum, sed de hoc infra.

101 Quæres 2. an Religiosus abdicatis à se dominium actionum externarum, ita quod debeat omnes illas elicere pro bono, seu vtilitate Monasterij, an ve-
ro possit aliquid facere in bonum, seu vti-
litatem externorum, vt amicorum, con-
sanguineorum, &c. Resp. Religiosum
posse aliquid facere in bonum, & vtili-
tatem externorum, quia per votum pau-
pertatis non se priuauit vsu, & domi-
nio omnium suarum actionum. Quod
ad actiones spirituales, non est dubium
quin possit Religiosus eas facilitia ap-
plicamus, vel ad cuius intentionem cele-
bramus elemosinam accipiat; debent ta-
men eo in casu admonere Prælatum vt
alia via satisfaciat. Neque se priuauit
Religiosus dominio quarumdam actio-
num quasi spiritualium, vti est compe-
re pro extranco scripturam pro lite, pre-
dare obsequium, componere orationem,
carmina, cantionem, &c. Item delineare
aliquid, pingere aliquam imaginem, mo-
do non consumet materiam grauem mo-
nasterij, & vno verbo potest Religiosus
sua opera applicare, vel implicare pro ex-
tranco, modo de suo non ponat nisi ope-
ra, & tempus, quod illi superest post quam
satisfecit communitati, & obedientiæ.
Addit Ill. Caramuel, in Reg. D. Benedicti
disp. 59. n. 859. quod si Religiosus contra
præceptum Prælati faciat picturam multi
valoris, modo materialia sint amici, &
ipse non ponat nisi industriam, eamque
der amico, non peccabit contra paupert-
tatem, sed solum contra obedientiam, si
tempus in sumptum sit notabile. Notat
etiam ibidem, quod hæc doctrina curtit
quoad Choristas, non quoad laicos Reli-
giosos, quia cum isti sint deputati ad la-
borem, eorum labor debet conuerti in
bonum communitatis, non sic Choristæ
cum ad Chorum sint deputati. Sed hæc
limitatio non placet, maximè quoad illas
horas, quibus pro communitate, non ap-
pli-

Digitized by Google

plicantur. Hinc resolues casum de quo interrogor, an possit Religiosus absque eo quod peccet contra paupertatem componere conciones, & illas amico donare. Dico non intercedere in hoc casu peccatum contra paupertatem, nisi forte ratione carnæ si esset monasterij, & in quantitate notabili. Quod si carta detur ab amico, & Religiosus non ponat nisi laborem in componendo, non peccabit contra paupertatem. Consulendi sunt tamen Religiosi, christianæ perfectionis æmulatores, vt nil prorsus faciant sine debita fuorum Prælatorum licentia; & hoc maximè procedere debet in mea Religione, vbi omnia in verbo Domini fieri præcipiuntur, quod si non faciant, peccant venialiter ex genere, vti Regulæ.

102 Quæres 3. an Religiosus peccet contra votum paupertatis si petat à parentibus, vel amicis pecuniam etiam in magna quantitate, vt eam deponat apud aliquem, vel etiam apud ipsum Religiosum, vt quando opus habebit petat licentiam à Prælato vt ea vtatur? Resp. quod stando in rigore voti paupertatis, non peccat Religiosus qui absque licentia sui Superioris petit ab aliquo vt deponat pecuniam apud se, vel apud aliquem, ita quod deponens habeat illius dominium, & liberam facultatem reuocandi depositum; & solum deponatur, vt Religiosus habeat opportunè pecuniam, quando indiguerit, & tunc solum dominium, & vsus transferatur, quando ex Superioris venia ea vtetur, & sic post alios tradit Sanchez. 2. *in præcepta. lib. 7. cap. 19. n. 50.* Barth à S. Fausto *in theſ. Relig. lib. 8. qu. 115.* & alij communiter. Addit Sousa *in expheat. Bul. la. de largit. munerum*, non peccare Religiosum, si aliquam pecuniæ quantitatem ab aliquo accipiat vt eam consumet in quos maluerit vsus nomine ipsius, quæ tunc Religiosus non expendit eam pecuniam nomine suo, sed nomine Domini, & tanquam instrumentum, vel ministeri illius, sic etiam docet P. Caramuel *in reg. D. Benedicti diſp. 60. n. 883.* vbi idem docet de alijs rebus vsu consumptibilibus, quod scilicet accipi, & consumi possint absque Superioris licentia, nomine illius penes quem est dominium. Et hoc confirmari potest, quia ita se habet Religiosus in hoc casu quando nomine alterius consumit pecuniam, vestes, cibos, &c. ac quando inuitatus ab aliquo sæcularis comedit, bibit, &c. quia ideo tunc non peccat de commodendo etiam absque Superioris licentia, contra votum paupertatis, quia nihil Monasterij consumit, sed quod consumit est inuitantis, & ipsius nomine, & tanquam eius minister; sed etiam in priori casu sic se habet, ergo. Verum hoc non placet, & dauetur magna relaxationis ansa; possent namque Religiosi hoc modo tenere apud se pecuniam, cibos, &c. relinquendo eorum dominium apud eandem, & eius nomine ea consumere, & sic Religiosa paupertas esset solum de nomine, non de re. Debemus ergo hanc rem aliter iudicare, & ad praxim deducere, vt semper à paupertatis rigor paupertatis, qui ex communi vouentium intellectu sic extendit non solum ad carentiam dominij, sed etiam ad carentiam vsus facti, nisi ex Prælati licentia. Nec exemplum de comedente apud sæculares, vt supra, quia aliud est comedere apud sæculares, & aliud est tenere comestibilia, & alia in cella, consumenda postea nomine sæcularium. Nam primum non ita repugnat paupertati, & obseruantiæ regulari, vti secundum. Primum rarò executioni mandatur, ac proinde non multum opponitur paupertati Regulari, secus secundum, in primo se habet Religiosus quasi passiuè, vt subiectum obsequij sæcularis; in secundo se habet quasi actiuè vtendo illis rebus pro voto, pro libito.

103 Quæres 4. an peccet contra votum paupertatis Religiosus, si accipiat ab amico pecuniam, & ex illa emat aliquid v.g. libros, & eos teneat in cubiculo expositos? Negat Caramuel vbi supra *nu. 886.* vbi addit quod neque peccet si ab amico, non pecuniam, sed libros accipiat vel alio modo non occultet, sed expositos teneat. Eandem sententiam tenet Machadus *de perfect. confeſſario to. 2. lib. 3. p. 2. tract 1. docum. 8. n. 4.* Ratio est, quæ

runc Religiosus nil accipit, vnde transmittat ex bonis Monasterii, sed potius ea quitquid, & alteri eius nomine tradat, cum non occultet, sed expositum teneat. Sed hæc sententia merito displicet Sanch. *lib. 7. in præcept. cap. 19. n. 56.* & aliis, ea namque lege nil admittit Religiosi paupertas euertere, & magna ex parte labefacere, eo quod possent Religiosi pecunias ab amicis accipere, & placitura emere, eaque tenere ad ipsæ venia Superioris. Vnde possent publicè tenere in cubiculis imagines pretiosas Reliquiarias preciosissimas argenteas, ferinas, &c. Tum quia pecunia à Religioso accepta, fit statim Monasterii, ac proinde non potest sine venia in summ. Quod si libri dentur, in bonum Monasterii transeunt, ac subinde nequit Religiosus illis vti, sine Superioris venia; quæ non propterea adesse censetur ex eo, quod publicè teneantur, quia tunc potius Superior decipitur, cum videat illos sic liberè teneri, patat enim, quod debito modo teneantur, voluntas autem, seu licentia Prælati non fertur in incognitum. Tum quia ignorans nihil agens, nec consentiens censetur. Cui sentiæ *Sanch. n. 58. lib. 2. & cap. 37. n. 2. dub. 1.* Alios *cum Sanch. lib. 7. vbi sup.* dum *ignorans nec consentire, nec dissentire, nec confirmare censetur.*

104. Quæres 5. an peccet Religiosus si det alteri Religioso eiusdem monasterii aliquid tam magni valoris, vt libros, pecuniam, &c. Negat Caramuel *n. 965.* Fundatq; quem refert, & sequitur Sanchez *d. lib. 7. cap. n. 66.* Machad. *d. tom. 8. n. 7.* & alios dicto est, quia tunc nullum nocimentum sit bonis monasterii, cum ipsius dominium illicium conferatur; ni namque refert, quod talis res, v.g. liber, vel pecunia, vel vestis, vel lodix sit in cubili Petrini Ioannis, an ad illum vsus, vel alterius. Peccabunt tamen Religiosi contra obedientiam, filii talia accomodando sine venia, & talia, vbi hoc est vetitum, vt minus. Religiosi non tamen erit materialis, si ea non vsu tale. Quo circa Religiosus habens facultatem Prælati veniam in genere, & consuetudinem, ne hoc vel illud rogetur, non peccat, & in casu dubio ex aliena Religiosi eiusdem conditionis non peccabit mortaliter, an autem eadem ratio sit si ea accommodatio sit Religioso eiusdem ordinis, sed non eiusdem monasterij, pender ex iis, quæ diximus de confessaris disp. 4. n. 80. Plus addit Caramuel n. 970. quod non solum non peccant Religiosi ad inuicem res ad illorum vsus concessas sine venia commodando, mutuando, commutando, verum etiam si hoc faciant cum facultatibus, modo non sint graues in valore deteriorario, sed debita æquetur æqualitas. Ego facilius admitterem hanc consuetudinem rerum tenuium, quam inter difficiliores, quia difficilius confentit dominus in commutationem difficilium, quam similium, & consensus tacitus facilius præsumitur in permutationibus rerum similium, quam dissimilium. Vide Dianam *p. 2. tr. 6. resol. 37. & 38.*

105. Quæres 6. an peccet contra votum paupertatis Religiosus, qui habens generalem licentiam expendendi aliquam pecuniam, illam expendit in vsus illicitos, vt in meretrices. Communis & verior sententia affirmat, quam post multos tenuit Dicastillus *libr. de iust. tr. 2. disp. 6. dub. 1. n. 26.* Ratio clara est, quia necessitio, nec totus consensus concedere potest facultatem ad expendam pecuniam *v.g.* in vsus illicitos. Tum quia superior in generali concessione dictæ licentiam non consentit concedere singulare, namque concessione ea concedi non consentit, quæ in specie non concederentur si specialiter peterentur, nec concedi potest, *ut habile ratione generali, ff. de pignor. l. ff. de cautelon. legal peculij, ff. de peculio, & cap. veniens, & cap. Quintauallis, de iure, tit. & cap. vlt. de offic. Vicar. in 6.* Oppositam sententiam probabilem, vocant plures, præsertim Lugo apud Dianam *p. 7. tr. 11. resol. 2.* Non quia possit Prælatus talem venian concedere, sed quia vult autem impedimentum quantum potest ex parte sua, ne ex hac parte Religiosus capeadam dictam pecuniam in vsus illicitos peccet, quod fieri posse, probabile iudicat, imo tunc fieri, cum generalis

neralis licentia concediturr. Igitur licet Prælatus nequeat dare licentiam determinatam ad vsus illicitos, potest tamen eam dare in genere ad quoscunque vsus, quod si subditus malè vtatur, sibi imputare debet, & per talem licentiam generalem, censetur tollere impedimentum, quod prius subditus habebat, non expendendi pecuniam, &c.

106 Quæres 7. an Religiosus possit dare absque eo, quod peccet contra paupertatem leuiora comestibilia, & ad deuotionē pertinentia sine venia superioris? Resp. non posse dare materiā grauem quin peccet grauiter, posse tamen dare materiam leuē quin peccet leuiter, in illis Religionibus, vbi hoc expresē non prohibetur, quia circa ista leuia censetur adesse tacitus superioris consensus, non sic vbi hoc expresē prohibetur, vt in mea Religione; in Regula namque nostra expresē præcipitur, quod omnia in verbo domini fiant, hoc est ex venia Prælati, qui domini locum tenet. Plura tamen requiruntur in his materijs ad faciendam materiā grauem, quam in alijs, v.g. in pecunijs.

107 Quæres 8. an Religiosus peccet contra paupertatē, non acceptando donū sibi oblatum, sed rogat offerentem vt det suo amico, vel consanguineo? Affirmat Sorbus *in compend. priuil. fol. mihi* 194. eo quod ista sit donatio indirecta. Oppositam sententiam tenetur communiter ab omnibus, vt videre est apud Soufam *in explicat. Bullæ, de largit. mun.* S. 3. *nu.* 73. Sanch *d. cap.* 19. *n.* 74. Bart. 2 S. Fausto *d. lib.* 8. 9. 213. Galetin *margarita ex. conf. verb. Religio, n.* 9. Nald. *in sum. verb. Relig. n.* 11. Cened. *de paupert. Relig. dub.* 29. *n.* 4. Steph. Grat. *disfept. forens. to.* 2. *cap.* 102. *n.* 17. Ratio est, quia eo in casu, nil donat, nec directē, nec indirectē, fed solum rogat amicum, vt donet eam rem consanguineis suis, vel alijs. Poterit tamen peccare contra charitatem, si Monasterium egeat, fecus non. Ad quem sensum respondi Religioso cuiusdam Religionis diuitis, quod non peccauerit neque contra paupertatem, neque contra charitatem, fuadendo amico suo vt legatum quod suo Conuentui facere volebat, faceret alteri loco pio egenti. Hinc infertur posse Religiosum ex consensu saltem tacito sui Superioris donare alicui, quæ sibi subtrahit ex ijs, quæ sibi ad vsum conceduntur. Hinc dixi non peccasse, imò bene fecisse quēdam Religiosum, qui cum haberet viaticum ad equitandem, voluit ire pedester mendicando, vt sic viaticum posset dare pauperibus. Neque peccauit alius, qui in itinere parcius vixit, vt ex parte viatici sibi emeret breuiarium, vel diurnum, vel res deuotionis, quia ad hoc censetur tacitus Superioris consensus. De hac materia fusius agemus Deo dante in tract. de Religione:

S. II. Quomodo Monasterium se habeat erga Religiosum, & è contra quoad rationem Dominij.

108 ERit principaliter sermo in hoc §. de illis Monasterijs, quæ habent, vel habere possunt in communi aliquid, præsertim bona stabilia, prout ordinat Concilium Trident. *sess.* 25. *cap.* 3. ibi. *Concedit Sancta Synodus omnibus Monasterijs, & domibus tam virorum, quam mulierum, & mendicantium, exceptis domibus fratrum S. Francisci Capuccinorum, & eorum, qui Minorum de Obseruantia vocantur, &c. vt deinceps bona immobilia eis possidere liceat.* Ex quo habes, quod Regulares dici possunt mendicantes licet habeant possessiones ad sustentationem, vt tradit Lap. *allegat.* 4. *per totum*. Quinam autem sint mendicantes, tradit idem Lap. *allegat.* 44 S. Antonin. 3 p. *tit.* 16. *cap.* 1. S. 12. Quæ autem requirantur, vt sit aliquis ex mendicantibus tradit Rot. *diuers. p.* 3. *lib.* 3. *decis.* 106. *cum tribus seq.* quod scilicet illi mendicantes dicantur, quibus Regula, vel constitutio interdicit possessiones, siue redditus ad propriam sustentationem, & incerta mendicitas ejusvictum præbere solet per publicum questum, vt benè etiam explicat Rodric. *Q. Reg.* 3. *q.* 49. *art.* 2. *n.* 3. 12. *art.* 15. licet possea redditus habeant vel ex Pontificis dispensatione vt in tex. citato, vel etiam illi-

illicitè contra prohibitionem, sine Pontificis dispensatione, sed per Regulæ, vel constitutionis relaxationem, vt notat Sanch. d. *lib. 6. cap. 7. n. 115.*

109 Ordines mendicantium, sunt quatuor, Prædicatorum, Minorea, Eremitani S. Aug. & Carmelitæ, qui postremo loco ponuntur, non ratione institutionis, sed approbationis Regulæ per sedem Apostolicam; Ordo namque prius approbatus, est præferendus, Tobi. Nouius *conf. 71. n. 35.* Cassan. *in catalogo gloriæ mundi p. 4. confid. 52. vers. ergo.* Felin. Conctor. *de præcedent. 41. n. 2.* Rot. *in Oriolan. præced. 10. Martij* 1600. *& in Ram. præced. 24. Maij* 1600. *& in Campan. Priorat. 18. Maij* 1618. Barbos. *de offic. & potest. Episc. p. 3. allegat. 78. n. 36. & alij.*

110 Nos Carmelitæ discalceati inter mendicantes numeramur cum nostris Carmelitis de obseruantia, & habemus eadem priuilegia quoad præcedentiam, & alia, vt constat ex constit. Clem VIII. incipit, *Romanum Pontificem decet*, & ex constit. Pauli V. incipit, *decet Romanum Pontif.* cuius verba refero in *tract. de matrim. disp. 6. n. 77.* Quænam sint aliæ Religiones, quæ mendicantibus ex Priuilegio Pontificio adnumerentur, refert Barbos. *in cap. quoniam ex, de pæstis in 6.*

111 Iuri nouorum ex concilij Tridentini concessione renunciauit Societas Iesu de anno 1566. quoad habendam immobilia in communi in domibus professorum, vel eorum Ecclesijs, vt refert Sanch. *d. lib. 6. cap. 18. n. 11.* Idem facit mea Religio, vt constat ex cap. 3. *n. 2. & 3. prima parte*, vbi excipiuntur Conuentus nimiùm spatiosi, & fundati in oppidis paruis, vel extra vrbes, & oppida, vbi ex solis elemosinis viuere non possunt iudicio Generalis, Definitorium que Generalium. Possunt tamen nostri accipere moderatos redditus pro missis, aliisque similibus functionibus, vt constat ex eodem capite *nu. 4.* Obserua tamen, quod eam nostri, quam alij, qui bona immobilia retinere non possunt, possunt ea accipere non vt ea retineant, sed vt ea vendant, & pretio vtantur, sic tenet glos. *in cap. Religiosum, de Statu Regular. verb. domum*, ibi, *Etsi ingredi ex domus ut vendant, bene poterunt semper*, & sic tradunt Nauar. *commento 2. de Regularibus nu. 3.4.* Duen. *reg. 381. vers. simplus est uoo.* Mench. *illustr. cap. 32. n. 12.* Pasc. *decis. 86. lib. 1.* Peregrin. *de iure fisci lib. 3. tit. 14. n. 2.* Rodric. *Q. 8. to. 2. q. 125. art. 1.* & alij.

112 Sed quæres 1. an bona nouitij mortentis intra annum probationis, seu nouitiatus, transeant ad monasterium capax bonorum? De hac re tres inueniuntur sententiæ. Prima est, quod bona nouitij morientis intra annum probationis nullo modo transeant ad monasterium, vbi moritur intestatus, sed transeunt ad illos qui succederent, si in fœculo mortuus fuisset intestatus, sic tenent Surd. *de cif. 303. n. 8.* Greg. Lopez *l. 7. tit. 1. part. 6. verb. extrando.* Brunon. à Sole *in tract. communi verb. bona n. 15.* Rodric. *to. 2. Q. 8. q. 125. art. 12. & 20. n. 20.* Peregrin. *aur. lib. 6. n. 73.* Fachin. *controuers. lib. 6. cap. 19.* Secunda est, quod dicta bona transeant ad monasterium, sic Marta *de iurisdict. p. 8. cas. 95. n. 8. vers. ex quo.* Megala *in p. 8. lib. 2. cap. 27. n. 50.* vbi Decium, & alios refert. Tertia sententia quæ mihi magis placet, distinguit. Vel enim quis ingreditur Religionem non capacem, cui expressè fes, suaque obtulit, & deinde intra annum probationis moritur, & tunc bona acquiruntur monasterio. Vel certè quis ingreditur monasterium animo probandi, & experiendi, & sic decedit, & tunc bona non acquiruntur monasterio; sed deferuntur venientibus ab intestato. Vel denique bonus in dubio vtro modo nouitius ingressus est, & tunc etiam bona deferri debent venientibus ab intestato, cum præsumptio pro ipsis stet hoc in casu, sic tradunt plures post Menoch. *conf. 396. à n. 3.* Hinc infertur, quod dotalia puellæ pro ingressu Religionis, reuertitur ad illos qui dictam dotem constituerunt, si puella intra probationis annum deuiant, vt resolunt Caldes. *conf. 9. in lit. de Regul.* Boer. *conf. 28. n. 13. lib. 1.* Nauar. *commento 2. de Regul. n. 491.* Vezin. *n. 1. commun. opin. lib. 5. tit. 7. de iure dotium n. 110.* Menoch. *d. conf.*

Digitized by Google

396. *n.* 40. Item restituitur datum monasterio pro dote, si donans non ingrediatur, vel inde exeat, vt allegatis Rotæ decisionibus firmat Steph. Grat. *discept. forens cap.* 96. *n.* 14.

113 Quæres 2. an bona nouitij mortientis absque testamento non expleto probationum anno, sed professione emissa in virtute priuilegij Pij V. *anno* 1570. *dicto* 23. *Augusti* quod refert Rodric. *to.* 1. *q. R. q.* 15. *art.* 6. transeant ad monasterium, vel deferantur venientibus ab intestato? Non transire ad Monasterium, sed ad venientes ab intestato tener Peregrin. *in comment. priuileg. Clericorum Regul. tit. nouitius*, S. 2. *in fabulis*, quia hoc priuilegium concessit ille Pontifex pro consolatione nouitiorum decedentium, vt lucrarentur indulgentiam plenariam. Tum quia priuilegium stricte est interpretandum, vbi vergit in damnum aliorum. Sententiam oppositam tenent communiter Theologi, vt Zanard. *in director. p.* 2. *cap.* 17. Megala *in p.* 2. *lib.* 2. *cap.* 27. *n.* 50. Sanch. *in præcept. lib.* 5. *c.* 4. *nu.* 16. Perin. *to.* 2. *Conflit. Pij V.* S. 2. *n.* 1. Ioan. Sanz. *in Enchir. casuum conscient. lib.* 3. *verb. de professione* S. *nouitius. nu. ultim.* Barth. à S. Faustio *in Thesaur. Relig. lib.* 5. *q.* 167. *n.* 4. & alij communiter. Ratio clara est, quia licet ex priuilegio professio anticipetur, tamen qui sic profitetur vere professus est, nec tenetur de nouo profiteri. ac proinde habet omnia iura vere professionis, sed monasterium succidit vere professio, ergo, &c.

114 Quæres 3. quo iure bona proteftentium Religionem transeant ad monasterium, quando de illis prius non disponit? Respondetur quod iure naturali, ciuili, & Canonico. Iure quidem naturali, quia natura dictat, quod nullus nisi volens suis bonis spolietur, ac proinde rei dominium, dominum sequitur quocunque vadat, & qui semel est dominus, semper præsumitur dominus, modo monasterium sit capax dominij. Pichard. *to.* 1. *communion. lib.* 4. *tit.* 9. *nu.* 340. Tusch. *litt. P. concl.* 417. *n.* 9. & 10. & alij. Iure ciuili, vt constat ex *auth. ingressi. C. de sacrof. Eccles. & auth. consuetudinis. Cassiod. de Monachis*, quæ leges vim non habent qua ciuiles, quia hoc modo nihil statuere possunt de Religiosorum iuribus, sed vel qua declaratiuæ iuris naturalis, vel qua iure canonico confirmatæ, & acceptatæ sunt, vt constat ex iuribus mox citandis. Iure etiam canonico, vt constat ex cap. *quia ingredientibus*, 19. *q.* 3. vbi dicitur. *Quia ingredientibus monasterium conuertendi gratia, vltorius nulla sit retlandi licentia, sed res eorum eiusdē monasterij iuris fiant, aperta legis definitione decretum est.* Idem decernitur cap. *perlatum*, *cap. si qua mulier*, cap. *non licet*, ibidem, & cap. *qua ingredientibus*, de *testam.* & alibi. Debetur tamen tunc legitima tam descendentibus, quam ascendentibus, si eos habeat profitens. Franc. *in rubr. de testam. in* 6. *nu* 69. Nauar. *comment.* 2. *de Regul. nu.* 50. Sanch. *d. lib.* 7. *cap.* 9. *n.* 30. & *cap* 10. *nu.* 1. *cum seq.* Tapia *in auth. ingressi*, 1. *cap.* 1. Gutier. *canon. lib.* 2. *c.* 1. *nu.* 93. & 96. Valasc. *cons.* 24. *nu.* 5. *to.* 1. Lopez *l.* 17. *tit.* 1. *part.* 6. Azued. *l.* 1. *n.* 47. *tit.* 8. *lib.* 5. *noua recopil.* & alij.

115 Quæres 4. quænam bona professi transeant ad Monasterium? Certum est Monasterium non decedere in Regno, vt tradunt fere innumeri quos refert, & sequitur Barbos. *de iure Ecclesiastico vniuerso lib.* 3. *cap.* 31. *n.* 1. & *n.* 2. idem dicit de Ducatu, Marchionatu, & similibus dignitatibus. *Idem.* S. *ex communi* sententia docet, quod Monasterium succedit in maioratu, quamuis illis iurisdictio temporalis annexa sit, modo per substitutum præstari possit; nisi Monasterium per institutentem expresse à sui maioratus successione repellatur, vel etiam tacite, quādo ad sui maioratus successionem solum a se procreatos, vel filios legitimos, vel naturales, aut simile vocauit. Quando autem Monasterium bonorum capax à maioratus successione non excluditur, totam maioratus commoditatem percipere potest, quanuis Monachus, vel Religiosus ratione cuius d. maioratus ad Monasterium deuoluitur, viuit, Gomez *ad l.* 40. *Tauri n.* 66. Matienz. *l.* 1. *tit.* 7. *glos.* 11. *n.* 16. *lib.* 5. *noua recop.* Rodric. *to.* 2. *Q. R. q.*

Digitized by Google

R.q.78.art.12. vers.4. Eo autem naturaliter mortuo ad sequentem de familia transire debet. Quod si monasterium sit bonorum incapax, dubitatur, an succedere debeat admitti post professionem admissam, an vero expectanda sit mors illius naturalis. Communior sententia est, quod statim professione sequuta ad sequentem deferri debeat, sic Iosephus de Ruscis *in l. cum auus, cap.7. ff. de condit. & demonstrat.* Stephan. Gratian. *discept. forens. to.3. cap.481. ex n.3.* Licet oppositum defendat Thesaur. *dib.3. quæst. forensiqu. 36.* & alij. In primogenitis, ex bonis patrimonialibus institutis Monachus succedit, Rodric. *to.2. Q. R.q. 76. art.12.* Carolus de Tapia *in auth. ingressi, verb. sua, cap.16.n.9.* Auendan. *l.40. Tauri glos. 4.n.13.* Matiez. *l.1. glos.1.n.18. tit.7. lib.5. nouæ recop.* Mastril. *decis. 65. n.3. & decis. 153.n.25.* & alij. De feudo cuius feruitium reale est, aut personale quod per Religiosum, vel per idoneum substitutum præstari potest, tenendum est, quod in Monasterium transire potest, durante vita feudatarij præstiti, Tapia. *de verb. sua, cap.14.n.27.* Clar. in *S. feudum, q.78. num.1.* Rodric. *d. art.12. vers. tertio,* Roderic. *in compend. Q. R. resol.66. n.1.* Gam. *decis. 6. n.1.* Menoch. *cons.5. 19. n.5.* & alij. De emphyteusi distinguendum est inter emphyteusim Ecclesiasticam, & secularem, vt Ecclesiastica durante vita professi in Monasterium transeat, nisi per Dominum intra biennium reuocetur; & secularis monasterio acquiratur, vita professi durante, vt neque per Dominum reuocari possit, Clar. in *S. emphyt. q.38.* Gutier. *to.1. consil.3. tit. de iure emphyteu. cons.1. n.8.* Valasc. *cons.101. n.6.* Auendan. *40. Tauri, glos.4. n.15.* Bellacomb. *to.1. commun. opin. lib.3. tit.44. n.16.* Cened. *ad decretal. collect 143. n.87.* Succedit etiam monasterium in anniuersariis, Cappellaniis, patronatibus, & meliorationibus etiam per viam maioratus factis à personis particularibus nisi expresè excludum sit, aut ex euidentibus coniecturis appareat de exclusione, Cened. *ad decretal. collect.5. n.12.* Castril. *lib.3. quotid. cap.12. n.16.* Flores de Menr *var. lib.1. q.16. art.2. vi. & erali,* quidem dicunt de fideicommisso. *n.* 115

116 Quæres 6. an vsufructus, quem habet pater in bonis filij transeat ad Religionem eum patre, quando de illo nihil prius disposuit? Couar. *in cap.2.nu. 8. de testam.* post Cyn. Salycet. Alber. Iaf. & alios, tenet quod vsufructus statim extinguitur professione secuta, eo quod per professionem patria potestas extinguatur, ac proinde filius sui iuris efficitur. Tum quia pater per professionem mundo mouitur, cap. *placuit, 16. q. 1.* & Religiosus non habet amplius nec vult, nec nolle, cap. *si Religiosus, de elect. in 6.* ex quibus filius absolute sui iuris manebit. Communis tamen opinio tenet, quod vbi pater nil disposuit de vsufructu in bonis filij ita fecit ad Monasterium, sic tenet Gutier. *in repet. S. si is, n.35. Instit. de hæred. qual. & differ.* Pinel *in l.1. C. de bonis matrim. p.1. n.43.* Mendez à Castro *in l. cum oportet, p. 2. n. 129. C. de bonis qua libr.* Valasc. *allegat. iuris to. 1. allegat. 29. nu. 108.* & alij relati à Sanch. *dub.7. cap.13. n.70.* Quod à fortiori currit de vsufructu quem quis habet ex alia causa, præter quam ex patria potestate, vt refoluunt Cald. Pereira *in l. si curatorem, verb. lasti, n. 142.* Gutier. *canon. lib.2. cap.1. n.98.* Tapia *in auth. ingressi, C. de sacrof. Eccles. c. 17. n.1.* Ceual. *commun. contra commun. q.64.* & alij communiter. Nec adducta in contrarium vrgent, quia licet per professionem extinguatur ex parte patria potestas, non tamen quoad iura patris; ex quo infertur, quod per professionem filij, non extinguitur vsufructus, quem habet pater in bonis aduentitijs filius, ob rationem dictam, & sic tradunt DD. citati, & alij communiter, & sic practicatur.

117 Quæres 6. an statim ac pater profiteur debeatur legitima filio, ita quod possit eam petere, & monasterium eam dare teneatur? Sunt de hac re duæ sententiæ. Prima dicit, quod si pater non prius bona sua inter filios diuisit, non statim legitima debeatur filijs, sed solum post obitum patris, & quod eo viuente debeat monasterium possidere, & hanc opinio-

nem

nem. tenent magis communiter Iuniperitus longa manu refert Covar. *2. cap. 2. de testam.* & sunt glof. Barth. Salyc. Decius, Iason. Alex. & alij; qui dicunt hoc esse magis conforme iuri civili. Secunda dicit, quod legitima statim post patris profitentem debeatur filio, ita vt ille possit eam petere, & monasterium debeat illam præbere. Et hanc tradunt Covar. loco citato, & Nauar. *commento 2. de regular. n.* 28. post Abb. Ioan. Andr. Ananiam, Ioldum, Francum, & alios, dicentes hanc esse magis conformem iuri canonico, nam cap. *cum simus, de regul. dicitur. Discretioni tuæ, & aliter respondemus; quod si dictus puer ad annos discretionis pervenerit, & habitum retinere voluit monachalem; si ad hoc indoles negotiorum non est nullatenus compellendus. quia tunc liberum sibi erit cum diuitiere, & bona paterna, quæ tibi ex successione proueniunt, possidere.* Et sanè ibi firmo de quodam milite, qui se cum filio fuo discretionis annos nondum attingente ad monasterium cum suis bonis fe contulit, & pater remanfit, & filius remanere voluit, eui Pontifex præcipit, quod eius legitima à monasterio conseruetur. Hanc sententiam sequitur Barbos. *in solect. huius capitis*, vbi vltra relatos, multos alios refert, vbi cumalijs infert, quod eadem ratione dos danda est filiabus statim ac pater statuit Religionem professus, cum dos sit loco alimentorum, & legitimæ. Hæc eadem sententia procedit de filijs naturalibus non legitimis, quando legitimi deficiunt, in eis enim debet succedere ab intestato, ita debetur portio legitima. Idem è contra dicendum est, quod scilicet puer ius habet exigendi portionem filij defuncti ex bonis Religionem professi non expectans naturalis filij mortem, vt tradunt practici Doctores, & præsertim Innoc. Ioann. Andr. Abb. & alij *in cap. in præsentia, de probat.* Et ratio clara est, quia iure gentium patri debetur legitima ex bonis filij, sicut ex bonis patris debetur legitima filio.

118 Quæres 7. an filius Religionem ingressus statuere possit, quod voluerit de bonis suis aduentitijs, viuente patre habente vsum fructum in illis? Conueniunt Doctores, quod filius possit disponere quod voluerit de bonis aduentitijs, quæ filij aduenium post Religionis ingressum, & ante professionem, quia filius statim ac Religionem ingreditur, gaudere incipit priuilegio *aute. presbyteros, C. de Episc. & clericis* vt ad quod iuris est peculium aduentitium, & clericis est quasi castrense, de quibus filius potest pro nutu, quod voluerit fluere. Difficultas solum est de bonis aduentitijs quæ filius comparauit ante Religionis ingressum ad quam diem, quod filius potest de illis disponere quoad proprietatem, non quoad vsum fructum, qui est patris, de hoc enim nil statuere potest, quod iuri patris deroget, vide Abb. *in d. cap. in præsentia, de probat.* & alios ibidem.

118 Quæres 8. an libri filij familias Religionem professi transeant ad monasterium, an ad Patrem? Aliqui absolutè dicunt transire ad monasterium, quia sunt peculium quasi castrense; ita enim Ia habent libri respectu studiosorum, sicut arma respectu militum; vnde sicut arma sunt bona castrensia militum, & de illis possunt ad unum disponere; ita libri erunt bona castrensia, seu quasi castrensia studiosorum, & de illis poterunt pro libito disponere; sunt enim libri, studiosorum arma. Alij dicunt, quod solum libri qui à patre donatur filio doctori, vel magistro transeant ad monasterium, quia ille censetur arma doctoris, vel magistri; non illi, qui dantur filio, vt studeat, quia ibi ad patrem pertinent. de Syl. *verb. Religio 6. qu. 1.* post Bart. *in l. filia 3. familia hereticæ.* Alij tandem dicunt, quod etiam vltra comprobatur, vt libri filiorum, qui extra domum in academijs versantur, vel in studijs publicis studij gratia, transeant ad monasterium sicut libri filiorum familiarum, qui sub patris cura studijs operam nauant, nam isti ad patrem transeunt.

119 Quæres 9. ad quod monasterium Religiosi bona acquirunt? Certa res est, quod bona, quæ acquiruntur ex ipsa professione, acquiruntur illi monasterio vbi professionem emittit, seu vbi per professio-

ſtionem acquirit filiationem, niſi aliud Religioſus ante profeſſionem diſpoſuerit. Ratio eſt, quia vt notauit Innoc. *in capitulo ſanctæ, de probat.* monaſterium ſuccedit in bona Religioſi iure quodam hæreditario, non tanquam hæres extraneus, qui autem ſuccedit iure ſucceſſionis, ſeu hæreditario, poſſeſſionem acquirit ſtatim ac quis Religionis profeſſionem emittit, abſque vlla apprehenſione: monaſterium autem vbi quis profeſſionem emittit, vel filiationem acquirit, ire ſucceſſionis ſuæ cedit, alia vero vt hæres extraneus, eſt autem proprium hæredis extranei, vt habetur *Leum hæredes, ff. de acquir. poſſeſſ.* quod adeat hæreditatem, antequam quod non intelligitur hæreditaria bona poſſidere. Tum quia per profeſſionem quis tranſit in poteſtatem Prælati, & conuentus, cum filius illius ſit, ſicut arrogans tranſit in poteſtatem arrogantis, ac proinde cum arrogatus tranſiit cum ſuis bonis in poteſtatem arrogantis, ita Religioſus tranſibit in poteſtatem Prælati, & conuentus cum omnibus ſuis bonis; hanc Innocentij ſententiã ſequuntur cõmuniter Doctores *tam in d. c. in præſentia.* Difficultas eſt de bonis quæ poſt profeſſionem Religioſi aduenunt, an ſcilicet adueniãt Conuentui vbi profeſſus eſt, an alteri vbi tunc ipſoris manet quando bona aduenunt. Diſtinctione opus eſt. Vel enim ſermo eſt de illis Religioſibus in quibus Religioſi habent filiationem in eo Conuentu vbi profeſſi ſunt, quam filiationem ſemper conſeruant tamẽti à Religionis Prælatis alio tranſferantur, & de illis dico, quod acquirunt illi Conuentui vbi ſunt filij, quia ibi per ſe demorantur, & alibi ſolum per accidens. Vel erat loquimur de illis Religioſibus vbi Religioſi non habent ſpecialem filiationem, ſed ſunt filij totius Prouinciæ, & tunc illi acquirunt illi conuentui, vbi tunc manent vt conuentuales, non vt hoſpites, cõgruum namque eſt, quod ibi Religioſus acquiratur, vbi ſuſtentatur. Poteſt tamen Prouincialis, maximè cum conſenſu ſuorum definitorum alteri conuentui ea bona applicare, vel inter conuentus pauperes diſtribuire. Quod ſi Religioſus ad aliam Prouinciam à Generali tranſferatur, & in ea fuit conuentualis, illi acquiretur poterit maximè accedente Generalis, definitorumque Generalium conſenſu. Quod intelligi debet, quando aliunde non conſtat, quod ea bona non applicantur certo conuentui.

120 Quæres 10. cuius ſint bona Religioſi ab vna ad aliam Religionem tranſeuntis? Reſp. quod acquiſita ante ſecundam profeſſionem, ad primum monaſterium pertinent, & acquiſita poſt ſecundã profeſſionem pertinent ad ſecundum monaſterium, vbi ſecundò profeſſus eſt. Nauar. in *cap. non dicatis* 12. *q.* 1. *n.* 11. 32. Rodrig. *to.* 1. *q.* 8. *q.* 8. *art.* 2. & *to.* 3. *q.* 5. *art.* 5. & *q.* 52. *art.* 2 & *to.* 4. *ſumm. cap.* 122. *n.* 7. Miranda *to.* 1. *q.* 3. *art.* 34. Barth. à S. Fauſto in *theſaur Relig. lib.* 5. *q.* 265. Rodericus *in compend. refol.* 112. *n.* 82. Et ex Legiſtis Caſtl. Pereira *in l. ſi curatorem, verb. hunc contra illum n.* 43. Tuſch. litt. *M. concl.* 322. Ranchin. *p.* 1. *deciſ.* 160. Triuil. *p.* 1. *deciſ.* 30. & alij. Quod ſi Religioſus tranſeat à Religione incapaci bonorum ad capacem, recipit bona ibi delata poſt tranſitionem. Redoan. *de ſpal. clericã. q.* 8. *n.* 12. Sanch. *d. lib.* 7. *cap.* 32. *n.* 22. Rota, *in Romana ſtabiconmiſſ.* 26. *Nouemb.* 1627. Sacra Congreg. Concilij ſub die 22. *Ianuarij* 1628.

121 Quæres 11. Cui acquirat Religioſus factus Epiſcopus? Reſp. quod ſiæ Eccleſiæ acquirit, vnde eo defuncto bona illius ad ſuam Eccleſiam pertinent, ſiue ea bona acquiſita ſint donatione, propria induſtria, labore, ſiue hæreditario iure, delata ſint, ita poſt multos reſoluit Barboſa *de offic. & poteſt. Epiſc. p.* 3. *allegat.* 114. *n.* 11. 28. quod etiam tradit Bachin. *lib.* 3. *controuerſ. cap.* 89. Idem dic de Religioſo ad beneficium promoto, nam quicquid acquirit, ſiue Eccleſiæ acquirit cuius eſt miniſter, Nauar. *comment. 4. de reſtit. n.* 65. Quo ſi loquamur de Religioſo penitenciario; acquirit Pontifici, vt teſtatur Nauar. *ibid. n.* 67. & 68. Licet enim ſtipendium penſionis in proprios vſus conuertere poſſit, dominium tamen eiuſdem penſionis eſt penes Pontificem, ac proinde

ad Pontificem acquisita debent pertinere, non ad monasterium, cum d. Religiosus ex vetus Pontificis extra Religionem viuat ex illis pensiones, seu dicrem, si Religiosus viuerer in monasterio; & à Pontifice haberet pensionem, et commodius viuere posset, vel vt libros impriemeret, &c.

122 Quares 12. an id acquiratur monasterio, quod Religioso donatur, vt informat in eos vsus, quos ipse malueris? Resp. quod his modis aliquid dari potest Religioso. 1. ex condemnatione, & lege, quod ad monasterium non transeat, & tunc si donantis sensus sit, quod rei donatio dominium transeat in Religiosum, & non in monasterium, illa conditio censetur impossibilis, & inhonesta, ac proinde donatione vitiatur, ex l. si cui pegeamus. ff. de legat. iuris. Quod si donantis sensus sit, quod monasterium patiatur, & sinat quod Religiosus habeat rei donatæ vsum, vel administrationem, quæ tamen ad Prælati nutum possit reuocari, & donatio tenet, & si sensus sit, quod ille vsus sit irreuocabilis, quod illa administratio ad Prælati nutum tolli non possit, etiam tunc donatio vitiatur, vel certe illa conditio pro adiecta non habetur. Vide Abb. in cap. Monachi, de Statu monach Bartol. in auth. excipitur, C. de bonis, quæ liber. Sylu. verb. Religio 8. q. 5. Ii. aliquid dari potest, vt dominium remaneat penes datem, & ille tum pet Religiosum distribui debet, quomodo donatur pecuniæ restituendæ, aut erogandæ in pauperes, & tunc certum est, quod nil monasterio acquiratur.

123 Quares 13. an Religiosus factus Episcopus non liberetur à voto paupertatis, ita quod fiat Dominus reddituum fortè, eo modo, quo fiunt alij Episcopi sæculares? Prima sententia negat, quam defendit Sanch. in præcept. lib. 6. c. 6. n. 8. post multos, quos longa manu refert, sibique Diana p. 3. tract 2. resol. 50. addit Tannerum Sanctarellum, Cened. Barbof. & Barth à S. Faustoea ratione ducti, quod vota Episcoporum Religionum non relaxantur, nisi quatenus muneri Episcopali aduersantur; sed votum paupertatis, secundum quod etiam affert abdicationem dominij redditum Episcopalium, non aduersatur muneri Episcopali: imò magis congruit, cum faciat Episcopo, quod habeat plenum vsum; ergo. Secunda, & tertia sententia magis placet Dianæ loco citato, propter relata Sotum, Vasquez, Palacium Medinam, Anglem, & alios; in ea ratione, quod alias sequerentur, quod Episcopi ex singularibus aduersum remanerent restituere consumpta superuacuè, ad quod etiam tenerentur qui ab illis accipiunt, si semel non haberent dominium dictorum reddituum. Quære etiam ibidem Dianæ, an Episcopus Regularis maneatur ad obseruantias Regulares, vt sunt ieiunium, abstinentia à carnibus, oratio mentalis, &c. ad quod respondet negatiuè cum aliis relatis.

S. III. Quid dicendum de peculio Religiosorum.

124 PEculium est rerum generum... Primum est illud, de quo quis dominium habet, siue ius proprietatis, & hoc peculium habere nequit Religiosus cum expresse repugnet cum voto paupertatis, vt constat ex cap. nos dicatis, 12. q. 1. & ex cap. monachis, de Statu monach. & ex cap. cum ad monasterium, ibid. Et ex Concilio Trident. sess. 25. cap. 2. vbi dicitur. *Nemini Regularium tam virorū, quam fœminarum, licere bona immobilia, vel mobilia cuiuscunque qualitatis fuerint, etiam quouis modo ab eis acquisita, tanquā propria, aut etiam necessaria concentus possidere, vel tenere, sed statim ea Superiori tradantur, & conuentui incorporentur. Nec deinde liceat Superioribus bona stabilia alicui Regulari concedere etiam ad vsumfructum, vel vsum, vel administrationem, aut commendam.* Secundum peculij genus est illud, de quo quis habet vsumfructum, vel vsum, vel administrationem independentes ab alterius voluntate, ita quod suo arbitrato possit eius fructibus vti, & de nuru suo, quod voluerit statuere, & etiam hoc peculium repugnat Religiosis professis, repugnat

nam que solemni paupertatis voto, vsufructus, vel vsus, vel administratio independentes, iuspropriorum habere possit, & visus fructus, visus, & administratio independens, ius proprietatis afferant, sequitur, quod penes Religiosum esse nequeant. Tum quia Professus nihil potest iure seculi, vel iuris, absque Prælati venia, ac subinde nec visumfructum, nec vsum, nec administrationem habere poterit absque nuta, vel arbitrio Superioris, & de istis duobus peculijs iuxta citata procedunt. Tertium, peculij genus est illud, de quo quis habet vsum, vel administrationem, quæ ad nutum alterius reuocari potest, & hoc solèm paupertatis voto minimè aduersatur, nam ex hoc quod Religiosus habet vsum, vel administrationem dependentem, non dicitur habere quid proprium, cum illud, quod habet, reuocari possit. Vnde hoc peculium habere possunt Religiosi, vt constat ex cap. *monachi, de statu monachi*, vbi dicitur: *Qui vero peculium habuerit, nisi ab Abbate fuerit ei pro iniuncta administratione permissum, a communiore remouetur altaris.* Et cap. *cum ad monasterium*, vbi habetur. *Talet autem ad agenda officia monasterij deputentur, qui facilèst fieri, & discreti.* Nec aliud committatur aliquis obedientia perpetua possidendum, tanquam in sua sibi vsia lectur, sed cum oporteritamouere, sine consuetudine qualibet, remoueatur. Quocirca hoc peculium reuocabile concedi posse Religioso fatentur Nauar. *commento 2. de Regul. n. 15. & 18. & cons 14. n. 6.* Iacob. de Graff. *p. 1. lib. 3. cap. 5. num. 53.* Fuluius Pacian. *resp. 36. a n. 89. ad 102.* Ioan. della Cruz de *Statu Relig. lib. 1. cap. 3. dub. 2. & verb. Religion. 48.* Fabr. de *relict. in 4. sent. lib. 4. diff. 15. q. 2. dub. 45. c. 5. nu. 125.* Barth. à S. Fausto, *lib. 8. q. 30.* Miranda *to. 2 Manualis q. 28. art. 8.* Ricc. in *decis. Curiæ Neapol. p. 4. decis. 340. n. 12.* Peiet. *de subd. to. 1. ca. quæ 2. fol. 67. 2.* Cened. *de paup. Relig. dub. 9. n. 4.* Sanch. *lib. 7. cap. 22. nu. 12.* Et n. 3. resoluit licere ex iusta causa concedere cuicunque Religioso, licet non sit officialis, administrationem bonorum stabilium, nutu Superioris amouibilem. Et n. 14. dicit licitum esse aliquarum Religionum consuetudinem in quibus de Superioris licentia certi annui redditus, qui biuelli vocantur, cuilibet Religioso ad victum, & vestitum assignantur, ita quod si quis ex illis, ipsi quærante, & de superest, appetenter pijs, & religiosis vsibus; modo Religiosi licentiæ limites non excedant, & parati sint reformationi legitimè obtemperare. Ex quibus patet non bene dicere Petr. Nauar. *de restit. lib. 3. cap. 1. p. 3. dub. 1. n. 163.* Pallarel. *in pract. Minorum, cap. 43. Veg. to. 3. summ. cap. 2. 2. tract. 9. n. 2.* Azor. *p. 1. lib. 12. cap. 6. quæst. 2.* Valq. *in quæst. de reddit. c. 3. dub. 11. n. 14.* Suar. *de Relig. to. 3. lib. 8. c. 14. n. 18.* Valent. *2. 2. disp. 1. q. 4. pun. 3.* & alios, non licere modo post Tridentinum habere peculium reuocabile, quia vt bene aduertunt auctores pro nostra sententia relati, Tridentini decretum aui nouiiuris induxit, sed illum canones à nobis citatos confirmauit, vbi solum peculium irreuocabile prohibetur.

125 Quares 1. quam pœnam incurrat Religiosus proprietarius? Respondetur quod Religiosus, qui in vita cum peculio, vel cum quacunque alia re incompetenti est sine Paupertate professa, priuatur voce actiua, & passiua per biennium, sic habetur in Cone. Trid. *sess. 25. cap. 2. de regul.* vbi sic dicitur. *Mobilis vero vsus tam superiores permittat ex eorū fuperflex sua paupertatis, quā profeſſiſunt consentiat; nibilque superflui in ea sit, nibilitiam, quod necessarium, eis denegetur. Quod si quis aliter quidquam tenuerit, deprehensus, sui actiuis fuerit, is biennio actiua, & passiua voce priuatus sit, atque etiam iuxta sua Regulæ, & Ordinis constitutiones puniatur.* Quod si Religiosus moriatur proprietarius Ecclesiastica sepultura eit priuandus, vt decernitur cap *super, de statu Monach.* vbi dicitur. *Super quodam Canonico Regulari, qui in articulo mortis agens, licet à priore suo commonitus, proprium, quod contra Regulam latenter habuerat, noluit resignare, & sic diem clausit extremum, & fuit inter alios fratres traditus sepulturæ. Inquisitioni tua taliter respondemus, quod vbi*

sle Canonicis non tantum fuit Christiana sepultura prouisanda, verum etiam si fuit mancipium scandalo euitando fuerit de ipsa pradicti Ecclesia, hoc autem cum fere contingerit, in familibus est agendum. Et sic tractant Nauar. *comment. 2 de Regul. n. 24. Lessius de iustit. & iur. lib. 2 cap. 30. n. 129.* Surd. *de alim. tit. 8. q. 8. priuil. 7. q. 2. n. 3.* Mirandan *in manual. to. 4. q. 28. n. 18.* Rodrig. *Q. R. in. 3. q. 11. art. 1. vers. 13.* vbi bene aduertit, quod Religiosus in morte inuentus cum bursa denariorum non debet praecipitanter Ecclesiastica sepultura priuari, sed debet contra ipsum prius opponi talis bursa denariorum reperta, ac profunde proprietatis delictum, & de ipso conuinci, & postea declarari esse primatum sepultura Ecclesiastica nam contingere potest, quod ab illa determinate exquiari possit, vel ob licentiam à maiori superiore habitam, vel quia illa bursa fuit sibi data in depositum, vel quia habebat animum petendi veniam, &c. Aduertre quod cap. *cum de Monasteriis, tit. eodem* decernitur. Quod Religiosus mortuus proprietarius sepelitur extra monasterium in sepulchrio laico cum illa re quam vt propriam habebat. Sic eum dicit. *Quod si proprietas aliqua quemquam inuentis fuerit in sepulchro laico, ea in signum perditionis, extra monasterium in sepulchro fodiatur.* An autem debeat dproprietarius sepelliri cum tota illa pecunia, an cum alia qua tantum parte, est opinionum diuersitas, vide Zabarellam de cap. *cum ad monasterij a. 1. notab. 2.* Surd. *de alimen. tit. 8. priuil. 79. n. 2.* Graff. *p. 2. lib. 3. cap. 10. q. 8. 10.* Rodrig. *to. 3. q. 61. art. 1. vers. 13.* & alij volunt, quod d. proprietarius sepeliri debeat cum tota pecunia, cum qua inuentus est. Hostiens. *in cap. cum ad monasteria. 7.* Ioan. Andr. *n. 4.* Ancharan. *10. notab. 5.* Abbas *n. 15.* & alij, volunt, quod sepeliri debeat cum 30 nummis, eo quod totidem Christus D. venditus est. Alij cum Sancto. *lib. 7. c. 20. n. 11.* dicunt, quod cum non inueniatur fundamentum, quod debeat d. proprietarius sepeliri cum d. 30 nummis, sufficiet, quod sepelatur cum quacunque parte pecuniae infigmum petitionis, & aliorum terrorum. Addit etiam Sanch. quod hanc poenam non incurrat dans notabilem quantitatem sine superioris licentia, sed solum possidens propriam; quia de his solum loquitur tantum in penalibus autem non fit extensio, *l. factum quidam, 9. de reg. iur. & cap. in pactis, de reg. iur. in 6.* quod illustrant Tho. de Thomasset. *in floribus leg. reg. 227.* Surd. *de alimen. tit. 1. q. 11. n. 12. & 13.*

128 Quares 1. an pecuia contra votum paupertatis Religiosus detinens penes se depositum alicuius fecularis? Affirmat Nazarius *in opusc de statu, & obligatione Relig. dub. 8. concl. 20.* ex quo infert, quod si Religiosus acciperet magnã pecuniæ summam in depositum, & reperitur morte opprimeretur, nullo relicto scripturæ testimonio, iudicandus esset verè proprietarius, & poenis proprietatis debitis subijciendus. Verum opposita sententia tenenda est cum Palaobos *in sum. to. 2. tract 31. disp. 3. n. 6.* Suarez *de Relig. to. 3. lib. 8. cap. 11. n. 45.* & aliis communiter. Potest quidem Religiosus peccare contra obedientiam, si à Prælato, vel Regulis, &c. prohibetur ne Religiosus depositum fideliter acceptet, non tamen contra paupertatem, cum depositum non reputetur nomine proprio, neque vt res propria, sed vt res aliena., & in suum Dominii relictuenda; vnde fequitur oppositum illius, quod intendebat Nazarius, quod scilicet Religiosus mortuus cum alterius depolito, etiam fine scriptura testimonio, non sit iudicandus proprietarius, ficut diximus non esse iudicandum qui cui peculio mortuus cooperitus est, quia Religiosus ille, si viueret posset fe purgare, quod illud peculium esset amici, consanguinei, vel concredita vt dee in elemosinam, vel vt restituat, &c. vt oppositum euidenter probetur, vel nisi viuens admonitus fuisset, vt eli calus cap. *super, de Statu Monach.*

127 Quares 3. an Religiosus possit illud donare, vel in elemosinam largiri, quod ex peculio sibi concesso subtrahit, parcius viuendo? Resp. affirmatiue, & hoc enim præsumi potest, tantus Prælati-

vel Religionis consensus: eo namque ipso, quod Prælatus concedit subdito peculium, intendendum in visus licitos, vi cuius detur facile concedere, quod ex eo, quod sibi subtrahit faciat donationes decentes, & eleemosinas congruas, sic Beia *in resp. ad cas. conf. p. q. ca. 32.* Cened *de paupert. Relig. dub. 32. n. 9. & 15. & dub. 1. n. 9.* Valer. *differ. verisimilar. fori. verb. munera, n. 1.* Pirrin. *de subd. to. 1. q. 1. c. 2. §. 6. & alij.* 73. Pirrin. *de subd. to. 1. q. 1. c. 2. §. 6. & alij.* 73. Ad hoc autem non est necesse petere licentiam toties quoties, dato, quod licentia peti debeat, sed sufficiet licentia Generalis, vt aduertunt Barth. à S. Fausto, *in thesauro Relig. lib. 8. q. 212. & Ioan. Valer. ubi supra n 86. & alij.*

128 Quæres 4. an Religiosus possit denare libros à se impressos, seu an possit de illis ad libitum disponere ? De libris impressis procedit quæstio, nam libri scripti cum censeantur partus intellectus, donari possunt à Religiosis sine alia venia, etiam stante Bulla Clem. VIII. *de largit. mon.* prout idem Pontifex declarauit, vt post Coriolan. *de cas. reser. p. 2. cap. 16. n. 19.* Homobon. *in exam. 1. tract. 7. q. 23. q. 100.* & Val. *de verb. munera, n. 106.* teftatur Diana *p. 1. tract. de pau. Relig. resol. 25.* Rationem affignat Valer. quia libri manuscripti sunt Religiosi, cum enim sint partus intellectus, sequuntur eundem intellectum, ac proinde cum Religiosus pro votum paupertatis non abdicauerit dominium fuarum operationum intellectus, & voluntatis, fed rerum tantum externarum, sequitur, quod neque abdicauerit dominum partus eiusdem intellectus, & voluntatis, vbi sunt conciones, lectiones, & alia huius generis scripta. Quocirca notat idem Valer. quod Religiosus potest sua scripta fecum deferre quocunque vadat, etiamsi fit transferat ad aliam Religiosam. *Et verb. Regul. diff. 8. n. 2.* dicit hoc esse verum etiamsi nulla petatur venia ; & nulla illorum copia relinquatur. De libris ergo impressis quæstium procedit, an licitet Religiosis possit prout ex fuerit de illis disponere, tanquam partus fui intellectus, maxime quando monasterium nil prorsus tribuit pro librorum impressione, fed vel gratis ab impressore impressi sunt, vel sibi datis exemplaribus, vel indultis ipsius Religiosi, procurando de peculiam ad illum effectum, ita quod pecunia non transferatur in dominium monasterij, fed medio Religiosi tanquã instrumento à Religiosi beneficiotæ impressori, & cartario detur. Quidam Religiosus acriter defendebat partem affirmatiuam, quod licitet Religiosus possit de dictis libris à se impressis pro libito disponere, ea ratione ductus, quod sunt partus sui intellectus ; & quod consultum non est, quod conuentus, qui nec damnum, nec onus, nec aliquid impendit, habeat commodum, qui enim non sentit incommodum, nec commodum sentire debet, *l. fin. ff. sed cum, Cod. de fructib. & superactionat. Cc. de tempor. in integr. resti. l. Iulianus, § ex vendito. ff. de actionibus empti, secundum notatum. ff. de reg. iur. & infiti. de impt. & vendit. & locat. in principium.* Nihilominus dicenpum est, nullo modo posse Religiosum disponere de libris à se impressis, fed debet habere consensum saltem tacitum sui Prælati per licentiam Generalem ; nam libri impressi iam sunt mercs, & res venales, & proinde si Religiosus posset pro libito de suis libris disponere, posset mercaturæ exercitium absque superioris venia exercere. Tum quia libri impressi sunt res exteriores pretio dignæ, & computatur inter peculium, quod Religiosus habere nequit independenter à suo Prælato, vt ex dictis constat.

129 Quæres 5. an Religiosus possit in aliquibus casibus eleemosinam elargiri, ex pecunia sibi concessa, vel ex rebus sibi ad vsum permissis ? Resp. affirmatiue, vt supra obtemuimus, modo sequentes casus addimus. I. est, quando Religiosus aliquid sibi subtrahit ex ijs, quæ ad suam sustentationè conceduntur, hoc.n. ex ea cita quædam Superioris venia in eleemosinam dare potest. II. quando Religiosus ex Superioris venia extra monasterium visit, vel causa peregrinationis, vel causa studendi, vel negotij peragendi, nam etiam tunc ex tacito Superioris consensu moderatas facere potest eleemosinas.

III.

Digitized by Google

III. quando petens elemosinam exurens, velcitam magna laborat necessitate, fic tradunt communiter Theologi, vide Aragon. 2. 2. q. 32. art. 8. & Graff. p. 1. *decis. lib. 3. cap. 5. nu. 62.* qui addunt posse Religiosum facere elemosinam quando res quæ erogatur eſt parui momenti, & quæ communiter ſolet dari pauperibus in tali enim caſu Superioris voluntas præſupponi poteſt. Addit Sanch. *lib. 7. cap. 19. n. 106.* quod etiam ſi Superior interdicat elargiri elemoſinas, non videtur interdicere moderatas, ſed tantum velle vi detur ne modus excedatur, ſicut cum vir interdicit elemoſinas vxori. Verum notra, quod huiuſque dicta procedant ſecundum id tantum vbi eſt conſuetudo quod neque elemoſina minuta, nec alia fiant ſine Superioris licentia, vt in mea Religione obſeruari debet.

§. IV. *Quinam aliquæ de obligatione Religioſi, & Prælati ſit.*

130 Diximus non ſemel in ſuperioribus, quod profeſſio Religioſaris eſt quidam contractus onerosus, vltro, citroque obligatorius, vt poſt alios obſeruat Barth. de Vecchijs *in praxi notabil. 13. n. 4.* quo profeſſus ſe obligat Religioni, vt illi deſeruiat ſecundum Regulam, ac conſtitutiones, ſeu decreta, illius, & è contra Religio ſe obligat ad eum retinendum, alendum, & tractandum, vt filium iuxta ſuum inſtitutum. Quo circa ſubditus debet reſpicere ſuperiorem tanquam patrem in quem propriam tranſmiſit voluntatem, & ſe totum illi reſignare in omnibus, quæ ſunt ſecundum Regulam, ac conſtitutiones. Et ſuperior debet reſpicere ſubditum, vt filium, eumque debet rationabiliter, diſcrete, & charitatiuè tractare, & non tanquam ſeruum, aut mancipium preio, bellouè acquiſitum peſſumdare, & ſimpliciter. Non enim regimen eſt inſtitutio pro bono ſubditorum, quibus Prælatus prouidere de loco, & nil illis neceſſarium negare debet. vt S. præcemit ex Tridentin. reuulsus. Habent enim Religioſi ius ad omnia Religionis bona. Pro quo nota, quod ſicut alie religioſæ obligationes conſiſtere nequeunt in vnius conſenſu, ſed duarum ſaltem perſonarum, poteſtatem habentium ſe obligandi, per tex. in *Lin omnibus, ff de act. & obligat.* & in *l. ſi cui, Codem.* ita & in materia profeſſionis, non ſolum requiritur, quod profitens obliget ſe, ſed etiam, quod religio per ſuum miniſtrum præſtet aſſenſum, & ſuum exhibeat obligationi, iuxta *cap. ad Apoſtolicam. de Regul.* Hinc eſt, quod ex vi profeſſionis exurgit ius in Prælato ad imperandum Religioſo, cuiuſque operibus vtendum prout expediens iudicauerit Religionis, ipſius Religioſi bono, non tamen vt vtatur Religioſo, cuiuſque operibus in proprium commodum. Vnde eſt manifeſta differentia inter Religioſum, & ſeruum, quod ſeruus, eſt Domini, ac proinde ius habet Dominum vtendi ſeruo, eiuſq; operibus in proprium commodum. At Religioſus non eſt Prælati, ſed Religionis, ac proinde Prælatus non habet ius vtendi Religioſo, eiuſque operibus in proprium commodum, ſed tantum in commodum Religionis, & ipſius Religioſi. Vnde communiter dicitur, quod poteſtas gubernatiua non reſpicit bonum gubernati, ſed commune vtilitatis, & gubernati. Tum quia Religioſus non ſe tradit Prælato in ſeruum, ſed in filium, nec ſe tradit in ſeruitium, & vtilitatem ipſius Prælati, ſed in ſeruitium, & vtilitatem Religionis, in ordine tamen ad ea, quæ ſpectant ad cultum Dei, & ad proprium vtilitatem in ordine ad quæ à Prælato regi, gubernarique debet; & Religio vice verſa ſe obligat ad Religioſum alendum, retinendum, & tractandum, non vt ſeruum, ſed vt filium iuxta proprium inſtitutum; quod ſi Religioſus Religioni non ſeruiat, ſecundum quod poteſt, peccat iuxta materiæ grauitatem, ita parſimoniæ peccabit Prælatus ſi habeat Religioſum, vt ſeruum, & non vt filium, cumque vt talem non tractet.

131 Quæres 1. quomodo ſe gerere debeat Prælatus in diſpenſatione, ſeu diſtri-

Digitized by Google

distributione facienda Religiosis, de bonis monasterij/Resp. quod attendere debet hæc duo, scilicet ad necessitatem naturæ, & personæ. Necessitatem naturæ, vt omnibus prouideat necessaria secundum propriam institutum. Necessitatē personæ, vt singulis prouideat secundum necessitates personales, seu particulares, vt infirmis prouideat, vt infirmis, sanis, vt sanis, &c. inuentibus, & senibus. Attendat Prælatus in Religiosorum prouisione etiam vsum approbatum inter prudentes, & approbatos Religiosos, vt nec nouas inducat auditates, nec lauitates, quia vtrumque foret esse causa discordiarum. Debet etiam attendere circumstantias temporis, loci, officij, &c. nā in magnis festiuitatibus debet abundantius Religiosis prouidere: Nec puteat Prælatus se posse fideliter monasterij bona dispensare, nisi ad hæc attendat, sic N. P. Thō. *lecta in cap. non dicatis. p. 4. cap. 7.* Corduba *in Reg. D. Franc. cap. 2. c. 4. ad 3.*

132 Quæres 2. an quando Prælatus negat Religioso necessaria sibi ad victū & vestitum, possit sibi prouidere accipiendo sibi necessaria à monasterio, vel ab aliquo Religioso, vel extraneo? Affirmat P. Lezana vir doctus, & cautus *tom. 1. cap. 6. n. 31.* post alios quos citat. Ratio est, quia tunc superior inuitè negat, quod petitur, nec potest cogere subditos vt careant necessarijs ad victū, & vestitum. Notat etiam d. Lezana, quod superior peccat grauiter non prouidendo subditis de necessarijs, nam quia præbet occasionem relaxationis Religionis dando occasioem introducendi peculium; tum quia priuat subditos iure, quod habent ad bona Monasterij, vt ibi notare tenent debent Religiosi, ne facile fingant necessitates, & ne velint tractari, vt diuites, & splendidè maximè quando continuātus pauper est, nam tunc debet aliquid, pauperatis amore, fuadineri, & deberent meminisse se pauperatem Christi profiteri, ac proinde intimè gaudere deberent de oblatæ tantæ virtutis exercitio.

133 Quæres 3. an Religiosus possit sine Prælati sui venia per promissiones, honestasque conuentiones alteri, etiam iuxta ei se obligare, ita quod obligatus, seu promissus, seu conuentus teneatur? Resp. affirmatiue, nam promissio, honestaque conuentio, etiam cum secularibus habita flare potest cum Religiosi subiectione, ac propriæ voluntatis renuntiatione. Non enim minus potest Religiosus se alijs naturaliter per promissionē obligare, quam Deo per votum: hoc potest sergo & illud. Bene verum est, quod Prælatus ex rationabili causa potest, vtrumque, de relato in fauorem, aut parte sui dispensatiue, aut irritate. Quare docet S. Thom. *2. 2. q. 88. art. 8. ad 4.* quod vota, quæ Religiosi post tuta substantialia emittunt, licita, & valida sunt, non obstante propriæ voluntatis renunciatione, licet non omnino firma sint, eo quod à Prælato irritari possint, ac proinde idem dicendum erit de promissionibus, conuentionibus honestis, quibus cunque. quod scilicet valide sint, licet non firmæ, eo quod à Prælato irritari queant. Sic tradunt Panorm. *cons. 104. num. 2.* Nauarr. *in Manual. cap. 16. n. 74.* Hoc tamen limitarem, quando de Prælati consensu saltem tacito fiunt; nam quando nullo modo Prælati consensus præsumitur, vt cum promissio fit contra ordinationem ipsius voluntatem tenet promissio, nec valida, nec licita est. Adueritē tamen, quod si in aliqua Religione esset statutum, quo expresse prohiberetur, ne quis absque superioris consensu, quicquam promitteret, tunc discretio esse debet causa in præsumendo superioris consensu ad promittendum, aliquin peccaret Religiosus promittendo, quia quando Prælati voluntatem *S. Th. verbo vtum 2. q. 2. dicto 3.* & alij.

134 Quæres 4. an promissio, conuentio, contractus, &c. facti à Religioso, nomine Prælati, sit conuentus firmi sine? Resp. quod quando Religiosus non ex propria persona, sed Prælati, vel conuentus nomine aliquid promittit, vel conuentionem facit, aliumue contractū ini-

Digitized by Google

init, ratione alicuius administrationis, vel negotij sibi à Prælato expressè, vel tacitè commissi, aliaue simili modo, sic Monasterium non solum naturaliter, verum etiam ciuiliter obligatur, examinata ad prudentis viri arbitrium, negotiorum conditione; tunc namque Prælatus tacitè consentire censetur, & faculratè celebrandi contractus, pactiones, promissiones quæ facient, sic poll Panorm. *in cap. quanto. de offic. ordin.* tradunt communiter Doctores.

135 Quæres 5. an inter Prælatum, & subditum promissiones, conuentiones, portiones contractus, & obligationes intercedere possint? Conueniunt omnes, quod subditus suo Prælato obligari possit non solum naturaliter, verum etiam ciuiliter. Difficultas procedit de Prælato respectu subditorum. Pro huius difficultatis intelligentia nota, quod vt colligitur ex Vlpiano *l. 3. ff. de nouationibus*, obligatio est triplex, naturalis, ciuilis, & honoraria. Obligatio naturalis ex iustitia pendet à dicta procedit, reliquæ gratiis, grauiterque ex genere suo obligant, & oritur ex contractibus onerosis, vtro, citroque obligantibus, & hac naturali obligatione Prælatus suo subdito obligari potest, licut & Princeps suis subditis, iuxta *ca. 1. de probat.* vbi Panorm. Felin. Butr. Imola, & alij. Obligatio ciuilis est illa, quæ in iure positiuo fundatur, estque illa per quam quis cogi potest ad eam seruandam, & hac obligacione Prælatus suo subdito obligari non potest, cum subditus non habeat vim coactiuam in Prælatum. Obligatio honoraria est illa, quæ in virtute fidelitatis fundatur, per quam viri honorati sua promissa de beneuolentia quadam honestate, sub peccato tantum ex genere veniali; adimplere tenentur, iuxta Caiet. doctrinam 2.2. q. 88. *artic. 1.* cuius rei signum est, inquit, *quod eas iurare nolunt, etiam si rogentur, idque non quidem ob reuerentiam iuramenti, sed ne possint eas mortalis obligationem imponit, quam se facilius per promissorio contrahere non putant.* Et hac honoraria obligatione Prælatus obligari potest Religioso subdito, & è contra.

136 Quæres 6. an Monasterium teneatur soluere debita à Religioso contracta causa studij? Resp. affirmatiue, quando ab ipso Monasterio ad studium missus est. Vnde Monasterium tunc temporis tenetur ea soluere, quæ d. Religiosus sua mutuo accepit, seruato tamen modo, ordineque sibi præscripto, vt notauit Panorm. *in cap. quæ ecclesiarum, de rescript.* Et in dubio, an causa studij acceptis præsumitur, dubia namque in meliorem partem sunt interpretanda, *l. cum auditor, ff. de furtis, l. proximè, ff. de iis, quæ in testam. delentur*, & cap. *efforts, de reg. iur. in 6.* Quod si Religiosus, alia de causa, immoderatos sumptus faciat, monasterium de iustitia rigore non tenetur ad eorum solutionem, ex illa iuris *reg. in 6. delictum personæ, non debet in detrimentum Ecclesiæ redundare.* Ex qua regula infert Barbos. ibid. alijs relatis, quod monasterium non tenetur de illo deposito, quod Religiosi culpa est deperditum aut deterius effectum, nisi quatenus de pecunia in Monasterij vtilitatem conuersa fuerit, quod fcilicet ex illa factum est locupletius. Idem est, inquit, si depositum sit apud Abbatem, quia neque ex delicto peculiari Abbatis tenetur Monasterium.

137 Quæres 7. an Religiosus possit aliquid luchs exponere? Nauar. *cap. 20. n. 12.* idem putat esse dicendum de filio familias, ac de Religioso, maximè quando extra claustra manet, vel in scholis versatur, quod fcilicet ei Prælatus concedere censetur veniam alicuandi, vel exponendi quatuor, vel quinque pro centum, cui sententiæ suffragari videtur. Major *in 4. dist. 15. q. 13. S. contra secundam conclusionem*, Barth. *Medina in instruct. S. 29. Lessius. 2. de iust. c. 26. dub. 5. nu. 36.* quem sequitur Amicus *to. 5. disp. 28. sect. 4. n. 35.* & Marcant. *p. 1. ad decal. c. 8. præcept. 10. q. 1. cas. 1.* dicêtes posse Religiosum cum sui Prælati consensu magnam pecuniæ summam ludo exponere, licet peccet Prælatus id concedendo ex ratione ducti, quia Religionum Prælati habent potestatem

tem celebrandi; contrahm, ac proinde & hunc, cum sit, vt aliæ plures; ex vtraque parte non minus lucro, quam damno exposita; ex qua doctrina infertur posse Prælatum, & Religiosum de venia illius exponere magnã pecuniæ summã eo ludo qui *lotto*, communi nomine appellatur.

138 Ego promo quod sentio, & dico 1 non posse Religiosũ aliquid exponere ludo prohibito, aut indecenti Religioso, vti est ludus alearum, neque de hoc procedere potest tacita, siue præsumpta Prælati licentia, Angles *de restit. iudi dubit.* Lopez 2. *p. cap.* 323. & alij. Dico 2. Religiosus communis, seu non reformatus extra monasterium manens, vel etiam intra monasterium, vbi sic legitima consuetudine receptum est, posset modicum quid ludo honesto exponere causa recreationis, seu gratia reficiendi animum, de hoc enim facile Prælati voluntas præsumi potest, secus de Religioso reformato, maximè si ludus sit eum fœcularibus, qui facile scandalizari possunt. Dico 3. posse Religiosũ qui expresse non prohibentur ludere siue à Superiore, siue à Constitutionibus, honesto ludo exponere, quod sibi subtrahant ex sibi concessis, parcè vtendo; quia, vt bene aduertit Barth. à S. Fausto, & alij apud Dicastill. *de iust. lib. 2 tract.* 2. *disp. 4. dub. 6. n.* 38. de hoc facile præsumi potest Prælati voluntas. Quod si quis aliquid à Religioso lucretur, vltra modicum, quod exponere potuit, restituere tenetur. Restitutio tamen non est necesse, quod fiat monasterio, sed fieri potest eidem Religioso, quod idem dicendum est de eo quod quis lucratur à filio fam. à fœmo, à latrone, &c. Ratio est, quia de iustitia non teneris rem in meliorem statum reducere, aut conseruare, quam est antequam eam acciperes, sed de hoc infra Deo dante.

139 Quæres 8. an Religiosi possint esse tutores? Certum est Religiosos non posse cogi vt tutelam, seu curam alicuius suscipiant, ficut nec Episcopi, nec Clerici in sacris constituti, vt decernitur in *l. generaliter sanctimus, C. de Episcopis & Clericis.* & in auth. *Presbyteros, eod tit.* & refoluunt Lancell. *in tempio omnium iudic. lib. 2. cap. 5. & 2. n. 36.* Gutier. *de tutela p. 1. cap. 1. n. 23.* Galganet. *de tutel. lib. 1. tit. 6. cap. 3. n. 36.* Alzedo *in praxi Episc. p. 1. cap. 12. n. 11.* Ioan. Bapt. Costa *de remed. subsid. remed. 7. q. 2. n. 7. &* alij. Certum est etiam, quod possunt esse tutores, tutelæ honoraria. Est autem tutor honorarius qui datur vt pupillus honoretur ratis personis, &c. & tutor honorarius non autem vt facularibus negotijs se immisceat, quod etiam fieri solent eum vt infignis, aut fœmina, datur in tutorem, vel utricem filio vel plebei, vel alio quocunque, Gutier. *de tutela p. 1. cap. 1. n. 30. & cap. 17. n. 1.* Alzedo *in praxi Episc. p. 1. cap. 12. n. 33 & 34.* Escobar. *de materia. cap. 28. n. 20. & alij*, quibus addo N. Lezarra. *in summa verb. tutela. n. 2.* Item certum est, quod Religiosi nequeant esse tutores tutelæ testamentariæ, quæ fcilicet datur in testamento; neque datiua, quæ datur à iudice, cum id prohibeatur in citatis locibus, & in *cap. presentis, dist. 86.* & citatis 28. n. 20. & alij, quibus addo N. Lezarra. *in summa verb. tutela, & Lezana loco cit. & tr. 1. cap. 9. n. 17.* Difficultas ergo est, an possint esse tutores tutelæ legitimæ, ea fcilicet quæ legi permittitur, seu deferetur conſanguineis, ab intestato succedentibus; & dico quod sic, de licentia tamen ſuorum Prælatorum, vt post alios obſeruat Lezana loco citato, qua etiam tutela posſent esse tutores sacri in ſacris conſtituti, ſuorum conſanguineorum; debent tamen intra quatuor menſes declarare in ſcriptis apud iudicem competentem, ſe velle eam tutelam, & curam ſponte, & de propria voluntate, Caualcan. *de tutor. cap. 286.* Antonius *de tutel. q. 1. n. 2.* Gutier. *de tutela p. 1. cap. 1. n. 26.* Steph. Grat. *discept. fori cap. 197. n. 13.* Vaiaſch. *allegat. 1. uris, to. 1. allegat. 470. n. 9.* & alij. Quod à fortiori fieri poterit reſpectu miſerabilium perſonarum, quod intelligo cum licentia Superiorum, vt tradunt auctores citati, maximè Sylu. Angelus, & Armilla, quibuscum adde Azorium, vt Sacch. *in præcepta lib. 6. c. 14. n. 26.* Vnde ſic rideo practicari An Religioſi poſſint eſſe fideiuſſores, tradat Lezana *d. cap. 9.* vbi alia multa de Religioſis bene proſequitur,

QVAE-

QVAESTIO XI.

An homo sit Dominus suæ vitæ, membrorumque eius?

140 ERTA res est, quod homo nó sit dominus membrorum Dominus dicetur, quocirca non potest, nec vi-

tam corporalem, nec membra pretio vendere, aut pro pecunia, vel alia re quacunque commutare, quod constat, tum ex sacra Scriptura, nam *Sap. 16.* dicitur, *Tues Dominæ, qui vitæ, & mortis habes imperium.* Et Deut. 32. habetur. *Ego occidam, & ego viuere faciam.* Et ad Galat. 4. scribitur. *Testimonium vobis perhibeo, quod si fieri possit oculos vestros eruissetis, & mihi tradidissetis.* Vbi supponit Apostolus, non posse hominem eruere oculos, vt alteri tradat, ex carentia dominij. Tum ex l. canonica. nam cap. *restringe.* 1. 2. *de sanct. excommun.* dicitur, quod qui percutit clericum etiam volentem, incidit in excommunicationem canonis, *si quis suadente diabolo*, & redditur ratio, *quod huiusmodi manus iniectio, est non violentia, tamen iniuriosa videtur.* Si autem clericus haberet sui corporis dominium, eius percussio voluntaria, iniuriosa non esset. Tum ex l ciuili, nam *Liber homo ff. ad leg. Aquil.* dicitur. *Liber homo sua non videtur Aquilia habet actionem, directam enim non habet, quoniam Dominus membrorum suorum, nemo videtur.* Hanc sententiam copiosè explicat S. P. Aug. *lib. 1. de ciuit.* & concordat tex. in cap. *Nunc licet.* 23. q. 6.

141 Nec deest fufficiens ratio, quia ille est alicuius rei Dominus, qui possetea vti ad quemcunque vfum, etiam vsq; ad illius dispendium, absque alicuius iniuria, vt ex dominij definitione supra tradita conftat; fed non fic fe habet homo refpectu propriæ vitæ, & membrorum; ergo. Cæterorquin non poffet à Republica punirí. Tum quia fundamentum dominij, non cadit fub dominio, alias non eſſet fundamentum, fed vita, eſt fundamentum dominij; ergo non cadit fub dominio. Cum enim dominium fub quodam accidens homini accedit, debet fuum fupponere fundamentum. Tum quia illud eſt dominium perfectum, quo deſtructo deſtruitur, *l. nam origo ff. quod vi, aut clam. Lege terum. ff. de exceptione rei iudic* & cap. *cum Paulus* 1. 2. 1. 2. Sed deſtructa vita, deſtruitur totum dominium, nam mors omnia ſoluit, *auth. de nupt. §. denique, collat. 4.* & reſoluuntur Barto *conſ. 8 in prima.* Decian. *conſ. 100 num. 1.* Richard. *ad 3. reſtat quæstio 28.* Tufch. lit. *M. concluſ. 330 per totum.* Gonzal. *ad reg 8 cancellaſ. 15. nu. 3.* & alij. Quo circa dicitur, quod dominium non eſt, niſi earum rerum, quas homo ſibi acciſcere poteſt, quod de vita non curtit.

142 Dixi quod homo non habet dominium directum ſuæ vitæ, ſuorum membrorum, quia indirectum habet, quantum ſcilicet ad aliquos ipſius vſus, quod dominium vocari poteſt, dominium vitæ, certum namque eſt hominem habere ſuæ vitæ, ſuorumque membrorum plenũ vſum, ſeu ius vtendi, ſeu dominium vitæ, maximè vitalium quarundam actionum; quod apertè colligitur ex illo Apoſt. 1. *Cor. 7. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir, &c.* Si enim per matrimonium mulier dat poteſtatem ſui corporis viro, & è contra, ſupponitur, quod illam habeant, nemo enim dat, quod non habet. Vnde iniuriam infert mulieri, qui eam vi opprimit, & iniuriã

inferret aliqui, qui eum ligaret, ne ambularet, ne scriberet, &c.

143 Quæres 1. penes quem sit directum nostræ vitæ, nostrorumque membrorum dominium? Certum est esse penes Deum, vt constat ex locis Sacræ Scripturæ n. 140. citatis. Difficultas est, an etiam sit penes Rempublicam. Et dico, quod non, ratio clara est, quia si Princeps, vel Respublica haberet dominium nostræ vitæ, nostrorumque membrorum posset pro libito, & absque vlla prorsus causa, sine vlla restitutionis obligatione nos vita, membrisque priuare, quod nemo dicit. Sed dices, quod Princeps, & Respublica morte afficit malefactores, & nocentes; ciuitmque vitas exponit, bello tempore. Nam quod Princeps, vel Respublica morte afficiat malefactores, hoc facit vt iudex à Deo constitutus, non ratione dominij, quod habeat in homines, sed vt Dei ministrum in vindictam malorum. Quod autem exponat ciues bello tempore necio periculo hoc facit, vt custos boni communis, vti etiam facit quilibet particularis, dum pro conseruatione totius corporis, cuius vnusquisque est custos, scindit manum, vel pedem putrescentem, ne reliquum corpus inficiat. Dices item, quod qui se ipsum interficit, facit iniuriam Reipublicæ, sicut qui alium interficit, vt omnes tradunt ex Arist. 5. Ethic. cap. 11 ergo Respublica habet dominium vitæ, & membrorum suorum subditorum, alias non fieret sibi iniuria, dum quis se ipsum, vel alium interficeret. Resp. namque quod qui te, vel alium interficit, facit iniuriam Reipublicæ, quia eam priuat re ciuis habet, non dominium, sed custodiam, quo etiam modo, qui interficit, vel mutilat aliquem nolentem illi facit iniuriam, vt custodi, non vt Domino.

144 Quæres 2. an possit quis licite vitam propriam exponere pro amico? Negant aliqui, putantes esse contra rationis dictamen, cum enim homo non sit suæ vitæ Dominus, nequit eam certo discrimine exponere vt amicum incolumem seruet, nullus namque potest discriminis quod suum non est, exponere. Tum quia cum amicitia non sit propriè virtus, non potest eam laudabiliter, vel beneficam efferre, ratione cuius hoc quod est vitam pro amico exponere sit laudabile, & honestum, Vide S. P. Augustin. de mendac. cap. 6. videtur afferere illum ordinem charitatis inuertere qui vitam suam, pro vita alterius exponit. Nihilominus negandum non est, istiusmodi esse vitam meritam, pro istius vita exponere vt amico, cognato, &c. est communis omnium sententia, quam etiam tenuerit antiqui Philosophi, putantes laudabile esse, & honestum pro amicitia perire. Vnde inquit Cicero in partitionibus: *multi virtutem reperiuntur qui sui carioresse, quam fidelis essent, liberarent.* Et Lactantius lib. 5. instit. diuin. cap. 18. Carpit Carneadem Philosophum quia dixerat, stultum esse mori pro altero. Vide Sot. lib. 5. de iustit. q. 1. art. 6 vbi rem hanc bene profequitur. Nec ea, quæ in contrarium adducta sunt, negent, quia tunc vita exponitur ex consensu interpretatiuo Domini, Deus enim consentire censetur, vt vitam pro virtute exponamus, & colligitur ex illo *Maiorem charitatem nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis* An autem amicitia sit virtus nec ne, patum refert, sufficit esse actum fortitudinis exponere vitam pro alio. Nec S.P. Augustt contrarium docuit, solum enim ibi docere vult contra charitatem fieri, qui temere, & vane vitam pro amico ponit, non qui eam perdit vt bonum amicitiæ seruet, tueaturque. Et licet secundum ordinem charitatis vita propria, sit alterius vita per se, antepondenda, non tamen cum ex parte vitæ alterius, aliud se teneat quod eam anteponendam ostendat, vel alicuius actus virtutis exercitium.

145 Quæres 3. an aliquando teneamur vitam propriam exponere pro alijs? Resp. affirmatiue. Primò debemus vitam nostram corporalem exponere pro vita spirituali alterius: vt cum quis incurrit periculum fidei, Religionis, vel alicuius alterius virtutis necessariæ ad æternam salutem. Vnde tenetur cum periculo vitæ bap-

Digitized by Google

baptizare infantem, alias moriturum sine baptismo: tenetur eum eodem periculo me opponere docens falsa dogmata contra fidem; tenetur illi succurrere qui ab hæretico falsis persuasionibus corrumpetur, &c. Tenetur etiam nonnunquam exponere proprium vitam corporalem, pro vita corporali alterius; vt ad salvandam vitam Principis, vel alterius necessarij ad bonum communitatis, sicut & propria communitate, pro rotto namque conseruando pars exponi debet, de quibus in tract. de charitate, vita comitet, fermo redibit.

146 Quæres 4. an licitum sit vires minuere, vitamue abbreuiare ieiuniis, abstinentijs, canonis macerationibus, disciplinis, cilicijs, catenisé. Aliqui quibus sitæ canones adhgationem non placebat, abiolute dicunt non esse licitum, quod probant ex D. Thoma 2. 2. q. 147. art. 1. ad 2. vbi sic fatur. *Medium virtutis non accipitur secundum quantitatem sed secundum rationem rectam, vel debitam* in 2. E. *Bic. ratio autem iudicat, quod propter aliquod speciale tum casum aliquis bono minus sumat de cibo, quam sibi conueret secundum statum communem, sicut propter infirmitatem vel talem, aut ad aliquas opera corporalia expeditius agenda. Et multo magis ratio refert, hoc dicit ut ad spiritualia mala vitanda, & bona prosequenda: non tamen ratio recta tantum de cibo subtrahit, vt naturæ conferuari non possit, quia vel Hieronymus dicit non differt, eorum magnum, vel parum tempore te interimas: quia de rapina holocaustum offert, qui vel eiborum nimia egestate, vel mendicando, vel simoni penuria incommodat corpus affligit. Similiter etiam ratio recta non tantum de cibo subtrahit, vt bono reddatur impotens ad debita opera peragenda. Vnde dicit Hieron. quod rationabile bono dignitatem amittit, qui ieiuniam charitati, vel vigilias, sanitati integritati præfert.* Vbi Cajetanus sic dicit. *Qui tenetur ad aliquod opus vel liberale, puta ad legendum, prædicandum, cantandum, vel mercatium, puta ad sodiendum, adificandum, &c. abstinentia impedient potentiam ad hæc, non est abstinentia virtutis, & simile est de vino, qui tenetur ad reddendum debitum coniugale, &c.*

147 Pro huius difficultatis intelligentia dico 1. eum peccare mortaliter, qui per ieiunia, aliasué carnis macerationes notabiliter se inhabilitat ad illud officium, ad quod sub mortali tenetur. Et sic coniux reddens se impotentem ad reddendum debitum moderatum, per dictas macerationes, peccat mortaliter. Idem dicerem de lectore reddente se impotentem ad legendum, de concionatore, & similibus. præsertim quando non sunt qui commodè supplere possint. In hoc omnes conuenire debent. Dico 2. effectuarium quandoque mortale, quandoque solum veniale indifcretè vti dictis macerationibus. Erit peccatum mortale, quādo quis scienter vitiur dictis macerationibus, vel eo animo vt vitam breuiet, vel aduertens, quod ex dictis macerationibus notabiliter vita breuiari debeat. Erit autem peccatum veniale, si notabile detrimentum præuideat, sed non intendat, sed potius cum bona intentione prædeat, vt cum quis animo domandi carnem, exmque subijciendi spiritui, seu animo agendi pœnitentiam pro suis peccatis. vel merendi apud Deum, aduertat se excedere. Quod si non aduertat se excedere, & dictio bono animo procedat, nullum erit peccatum, sed poterit esse actus bonus. Sic Caiet. loc citato, & alij communiter. Ex quibus infertur neminem teneri prolongare vitam, vel conseruare vtendo optimis ac delicatissimis alimentis, imò hoc esse reprehensibile, vt optimè aduertit M. Victoria *in relect. de tempor. dub. vlt.* & alij. Qui bene aduertunt, quod si quis vratur comm ibus alimentis, quibus alij vtuntur, ve contingit in Religionibus vbi carnes non comeduntur, sed vel tantum lacticinia, vel tantum cibi quadragesimales, & ex illis sumat sufficientem quantitatem, benè facit, tamesti præuideat, quod ex isto modo vtendi debeat sibi vita notabiliter breuiari. Si enim licitum est date operam literis, licet ex hoc quis præuideat, quod sibi vita abbreuiabitur, multo magis licitum

erit eligere sibi talem vinendi modum, pluribus communem, & maximè quando est ab Ecclesia approbatus, vti est status Religionis austeræ, vbi præuidet, quod ex mutatione ieiuniorum, ex abstinentia carnium, ex frequentia flagellationum, ex modo vestiendi, ex modo iudicandi, ex cibo necessi-, & ex aliis austeritatibus, sibi vita notabiliter breuiabitur, cum hæc fiant ob amorem Dei, qui valde maiora pro nobis sustinuit, ob vitæ æternæ meritum, vt peccata purgentur, vt caro spiritui subdatur, &c.

148 Quæres 5. an teneatur quis dum morbo decumbit vocare medicum, cibisque vti salutaribus, verbi gratia carnibus, an vero posset vti cibo communi? Quoad Medicum affirmat Michael de Medina *Codicis in via q. 11.* Ego vidi virtor doctissimos noluisse vocare Medicos, vt Illustriss. Landa tunc Episcopus Papiæ. Et ex ipsis Medicis vidi vnum, qui nullo modo voluebat, quod aliquis Medici vocaretur. Et ego nuperrem scrupulum peccati mortalis illi, qui loqui nollet cum Medico, vel quia putat morbum esse desperatum, vel quia putat quod dieta sedabitur. Quod maximè affero in muliere honesta cum laborat morbo in partibus secretioribus, quia tunc sibi eligibilius videtur non curari, quam curari, &c. Quantum ad cibos non præmeremi instimum, qui vti nollet tali ciborum genere, modo alij nocitui non sint, saltem notabiliter.

149 Quæres 6. an viri perfecti recusare possint medicamina quando aliquibus morbis, vel doloribus præmuntur, modo non sit periculum mortis, vt contingit in passionibus, seu dolore iliaco, vt sic experiri possint, aliquam partem dolorum passionis Christi, vel ad spiritualem profectum. Pro quo nota, quod ilion, est intestinum ordine tertium à ventriculo, quod incipit vbi sinistrum desinit; ab hac parte affecta, obstructa, &c. inflammata nomen defumpsit morbus iliacus, qui duplex est, vnus fit in pleniori intestino, vt tunc intestina conuolui videantur, quod chordapsum, vel volumlum dicunt, & iste morbus periculosus est. Alter fit in parte tenniori, & doloriosus est, & non periculosus, an hunc morbum possit quis sustinere, recusando medicamina fedantia dolorem? Et respondeo affirmatiue, sic Nauar. *cap. 11. n. 41.* Caiet. *2. 2. q. 97. art. 1.* & alij communiter. Aduertendum, hoc maximè cuique tempore martyrij, tametsi sit periculum mortis, ad obtendendam animi promptitudinem, ad perhibendum testimonium fidei nostræ; si enim tunc martyr medicamenta reciperet, videretur minus prompte mortem subire, & pati velle pro Christo.

150 Quæres 7. an Patres Carthusiani, licitè, & laudabiliter possint abstinere à carnibus in necessitate extrema? Communiter omnes tenent Carthusianos vesci carnibus in necessitate extrema ab extrinseco prouenientes; vnde si quis Carthusianus iter agens in aliquo loco reperiretur, vbi nil esset aliud quo viuere posset, nisi carnes, tunc necessitate illis vrgente, quod non faceret, se ipsum occidere, contenditur. Difficultas est quando necessitas prouenit ab intrinseco, vt à morbo, quando scilicet Medicus indicaret, quod d. Carthusianus infirmus morietur nisi carnes comedat; an scilicet tunc possit non comedere, & respondetur affirmatiue; ratio clara est, quia eo in casu d. Carthusianus non censetur se ipsum occidere, sed pro bono virtutis vitam non prolungare, comedendo carnes; nec illa mors causatur ab illo infirmo, sed à naturali morbo; ipsam tamen sustinet, vel recipit ex motiuo tam boni communis, tum boni particularis. Boni communis quidem, quia sic firmius obseruantia illius Religionis stabilitur, & auferuntur occasiones relaxationis: quia si semel carnes comedantur in illa necessitate, facile comedentur in necessitate minori, deinde in minori, & sic deinceps. Boni particularis, quia non est signum mediocris profectus illa obseruantia, sed magni, & virtutis heroicæ.

QVAE-

QVÆSTIO XII.

An homo sit sua fama, suique honoris Dominus.

152 RIVS de fama loquemur, potius de honore. Quantum ad famam non tā quod fama à fando dicitur, & varie definitur, aliqui namque fic famam definiunt, *vt sit multorum de re aliqua, voce prolata opinio*: dicitur multorum, quia ad concipiendam famam de aliquo non sufficit, quilibet rumor, fed opinio, ex eo quod maior populi pars fcit. Sic Nauar. *in cap. inter verba, consil. 9. n. 6.* Hæc definitio, vt videtur, vtrique famæ conuenit, tam bonæ, quam malæ. Glof. in *l. infamia, C. ex quibus causis infamia irrogetur. verb. virtutis*, bonam famam, & quæ loquimur, fic definit: eſt *illa de dignitate, statu, legibus, & moribus temperatus*, ſic etiā Cardol. *in prax. iudic. verb. fama 1.* Paul. *in summa legum penal. p. 2. cap. 43. n. 1.* Paulinus Bern Lucenſ. *in praxi crim. Regul. 21. cap. 13. num. 4.* & alij. Plerique melius ſic bonam famam definiunt. *eſt bona existimatio, & opinio de aliquo habetur in vita, & moribus apud multos, & prudentes viros*. Sic poſt alios Sayr. *in Claui Regia lib. 9. cap. 5. nu. 9.* Nota 2. quod aliud eſt loqui de fama, vt concepta, & aliud eſt loqui de fama, vt conſiſtat. Fama, vt conſiſtat à fando dicitur, & tam bona, quam mala, eſt *multorum de re aliqua, voce prolata opinio*, quæ opinio voce prolata debet eſſe apud maiorem partem populi, ſeu vicinæ, &c. apud quos allegitur & hoc probari poteſt per duos teſtes, vt reſtatur Nauar. *cons. mem. de fama, & infamia num. 11.* & poſt illum Iodocus Lorichius *in theſauro verb. fama num. 2.* vbi poſt eundem Nauar. *ibid. nu. 1. cum ſeq.* notat, quod ad conſtituendam hanc famam requiruntur ad minus decem tamen ſi in loco nō ſint plures, quam 10. Nec ſufficit dicere eſſe famam de aliquo in hoc, aut illo loco, ſed debet probari. Nec ſufficit audire multos loquentes de re aliqua, quia aliud eſt loqui, & aliud eſt opinari verum eſſe, vel ſcire. Item fema non eſt de re notoria, & euidenti, quia in fama non exiſtit purgationi, qui non eſt in notoriis. Diſtert iſta fama à clamoroſa infinuatione; nam fama teſtibus in iudicio probari poteſt; non ſic clamoroſa inſinuatio, quæ tunc contingit cum multi extra iudicium dicunt ſuperiori hunc, vel illum feciſſe talē, vel tale delictum. Nauar. *cap. inter verba, consil. 6. n. 6. 97.* Iodocus Lorichius *vbi ſupra nu. 1.*

153 Fama non cuilgata, quæ conſeruatur in exiſtimatione hominum non eſt prolata multorum opinio; ſed eſt ipſa bona exiſtimatio, vel mala ſi fama eſt mala, qua quis putarur bonus, ſeu habilis ad aliquem bonum vſum, vel è contrà; item qua quis putatur bonus, vel malis moribus prædituS. Nota 3 quod fama vtraque poteſt eſſe, & bona, & mala, & indifferens: bona eſt illa, quę famitur per reſpectum ad bonitatem, ſeu eſt bona exiſtimatio; vel bonus conceptus de aliquo: mala oppoſiti ne dicitur & & indifferens quando quis non habet augumenta, nec bona, nec mala fama, ſed tantum habet indifferentem. Nota demum, quod vtraque fama haberi poteſt, non ſolum de Deo, & creaturis rationalibus, Angelis, & homin bus: verum etiam de rebus inanimatis vt de Regno, natione, ciuitate, Republica, &, moribus fluuijs, agris, &c, de omnibus namque iſtis fama bona, vel mala, ſeu bona, vel mala opinio, vel conceptus habe-

Digitized by Google

haberi potest. Ex quibus patet famam definiri posse, quod sit bona existimatio, vel opinio, vel conceptus de aliquare.

153 His positis quæritur, an homo sit Dominus suæ famæ, non quærimus de Deo, & Angelis, quia est eadem ratio, ac de homine. Non quærimus de rebus inanimatis, quia proprium dominium habere non possunt, de proindè nè possunt iuri suæ famæ renunciare, ac proinde, qui ista infamat non tenetur se retractare. Prima sententia est, quod homo non sit suæ famæ Dominus. Hanc tenent Caiet. 2-2-q. 73. art. 2. & in summ. verb. detractio. Maior. in 4. dist. 15. q. 16. Armilla verb. detract. n. 4. & alij volentes dominium famæ esse penès Deum, vel Rempublicam cuius vnusquisq; est pars. Ex quo inferunt 1. quod sit peccatum mortale infamare de ipsum, & grauius, quam infamare proximum cum enim ordine charitatis homo teneatur magis diligere se ipsum, quam proximum, grauius peccabit infamando se, quam alium. Il. peccare mortaliter illum, qui mortis, aut tormentorum metu se ipsum infamat, quia non sunt faciendæ mala ad vitanda alia mala, sicut non sunt faciendæ mala, vt inde eueniant bona; & multo minus non sunt faciendæ mala culpæ, vt euitentur mala pœnæ, vti sunt tormenta, & mors ipsa. III. Quod si quis infamet se ipsum fallum crimen confingendo, tenetur confessionem reuocare, & ibi, ac Reipublicæ famam restituere. Huius sententiæ fundamenta postea soluentur.

154 Secunda sententia vetior, communiorque tenet, hominem esse sui famæ Dominum. Hanc sententiam tenet S. Tho. 2. 2. q. 64. art. 1. ad 3. vbi dicit. *Homo constituitur Dominus sui ipsius per liberum arbitrium, & ideo licite potest homo de se ipso disponere quantum ad ea, quæ pertinent ad hanc vitam, quæ hominis libero arbitrio regitur, &c.* vbi aperiè docere videtur hominem esse Dominum famæ, vt proprium huius vitæ bonum, Et clarius q. 73. art. 4. ad 1. vbi hæc habet. *Sed arbitrium, determinatum sua fama pati, nisi hoc vergat in periculum aliorum.* Aduerte, quod Less. lib. 2. de iust. cap. 4. dub. 11. refert dicta S. Thomæ testimonia, ac aliquantum corrupta. S. Thomam sequuntur D. Antonin. in 2. p. tit. 2. c. 18. §. 3. Adrian. de restit. q. penult. Sot. lib. 4. de iust. q. 2. art. 3. & de rattone tegendi, & de segendi secretum membr. 1. q. 3. Nauar. in summa cap. 18. n. 46. & cap. inter verba. 13. q. 1. n. 6. Azorius lib. 1. de iust. cap. 2. nu. 8. Sayr. lib. 9. cap. 5. n. 13. & omnes moderni.

155 Probatur, quia ideo homo est Dominus diuitiarum, quia eas libere proprio, propriaque industria acquirit, & ideo non est Dominus vitæ quia eam sibi non asciscit; sed famam homo sibi asciscit proprio labore, & industria, ergo est eius Dominus, non minus quam diuitiarum. Confirmatur 1. quia bona fama est maxima pars humanæ fœlicitatis pro hac vita, vt auctor est Arist. lib. 1. Rhetor. c. 5. Sed eodem Arist. auctore fœlicitatis est bonum proprium hominis: ergo & fama. Confirmatur 2. quia homo tale ius habet ad suam famam, quod non potest illa iniustis rationabiliter, & sine causa priuari sine iniuria illius, qui priuat iustum. Tum quia ille est alicuius rei Dominus, qui potest illa vti ad omnem vsum, sed homo potest vti fama ad omnem vsum, imò illam abijcere, de illa non curare, vti fecit S. Ambrosius introducendo fœminas in suum cubiculum, vt fic ad Epiſcopatum non eligeretur; vti fecit S. Anſelmus ſuam virginitatem amiſſam ſæpè ſæpius deplorando, vti fecit Eccleſiæ lumen S. Aug. in lib. conf. 8. ita peccata mundo manifeſtando, &c.

156 Primum argum. primæ ſententiæ eſt, quia ſi ob aliquam rationem homo eſt ſuæ famæ Dominus, maximè quia poſſet eius reſtitutionem remittere, ſi enim Dominus non eſſet, eam ſine Dominiconſenſu reſtituere non poſſet; ſed hæc ratio nulla eſt, ergo. Maior nota eſt. Minor probatur, quia poteſt quis remittere abſciſionem membri, v. g. brachij, & tamen non eſt dominus membrorum, ergo. patet. vltimus, ergo. Reſpondeo, concedendo maiorem, & negando minorem, ad probationem dico, quod non remittitur

titur abscisicio brachij, quia cum brachium restituti non possit, nec potest eius abscisicio remitti; solum damnum, quod quis ex brachij abscissione passus est restitui potest, ac subinde condonari. Brachium autem cum restitui non possit, nec condonari potest. Verum cum fama restituti possit, vel in numero, vel in specie, condonari potest.

157 Secundum argum. quia vita, & fama aequiparantur, vt tradit glos. *in cap. vno delegatorum, de offic. & potest. iudic.* Perez l. 1. *glos. 1. tit. 3. lib. 8. & l. 2. glos. 3.* vnde bona fama vocatur thesaurus inaestimabilis Bald. *in l. 1. col. 4. C. de confessis.* Flamin. *de resignat. lib. 3. q. 3. n. 92.* Est maximum bonum. Souta *in Bullam cœnæ, cap. 13. diff. 70. n. 13.* Et fama praeponitur rebus, Surd. *dec. 89. n. 21.* Et melius est habere bonum nomen, quam diuitias multas, *Prou. 22.* & Mascard. *de probat. concl. 234. cum seq. & concl. 1219 n. 9. & 10.* Nomen bonum dat odorem illicut illum suauitatis, Hemin. *cons. 5. n. 23.* Elidit omne iudicium, & malam praesumptionem. Bald. *in ff. in fin. de probat.* Alex. *in fin. ff. de quæst. & cons. 90. col. 3.* Decius *cons. 189. vol. 3.* Resp. quod vita, & fama aequiparantur quidem, fed non aequantur cum enim vita fit substantia, & fama accidens non possunt aequari; habent tamen aliquam conuenientiam maximè in hominum existimatione; & quia ex ijs, quæ homini adiacent magis estimatur, quocirca dicitur thesaurus in estimabilis; maximum hominis bonum &c. Bene verum est, quod licet fama, & solitarie accepta sit vita inferior, tamen si accipiatur simul cum vita, prout necessaria est, vel concipitur ad bene, & honestè ducendam vitam, pluris astimatur, quam vita solitarie. Ad quem sensum interpretari debent quæcumq; Sacræ Scripturæ loca, vt illud Eccles. 41. *Curam habe de bono nomine, hoc enim magis permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi.* Prout enim fama necessaria est ad rectè viuendum, tes pretiosissima est, nec potest prodigi. Et illud prou. 22. *Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ.* Magis enim confert quandoque fama ad rectè viuendum, quam multæ diuitiæ. Ad quem etiam sensum intelligitur illud 2. Machab. 7. *Si venis tempus nostrum, moriamur, nec imponamus crimen ejnis nobis.*

158 Tertium argum. nullus potest esse Dominus rei, quam non possidet, cum possessio sit primum dominij initium; sed fama non possidetur ab eo de quo est, sed ab alijs, in quorum mentibus veluti depositum collocatum ergo ille de quo fama habetur, non habet famę dominium, sed illi, qui famam habent, & possident in suis mentibus repositam. Confirmatur, & explicatur hoc argumentum; quia ille de quo fama est, non est famæ subiectum, sed obiectum; obiectum autem rei non est Dominus rei, sed subiectum, cæterorquin omnia, quæ sunt obiectum mere potentiæ visiuæ, mea essent. Tum quia, vel ille de quo fama est, seu de quo est bona multorum opinio est Dominus præcisè illius famæ, quæ suis debetur meritis, & bonis operibus, & hoc non, nam inde sequeretur, quod si aliquis maiorem haberet æstimationem, quam debetur, non posset eandem æstimationē minuere; vique ad meritorum aequalitatem, sine illius iniuria. vel est Dominus famæ, quæ vltra merita illi tribuitur, & neque hoc, quia cum hæc illi non debeatur, neque dominium illius habebit. Resp. quod fama non eodem modo possidetur, ac possidetur pecunia, vt habendo scilicet eam apud se, sed habendo illam in aliorum opinione, & existimatione. Ratio est, quia hoc solum modo, quis sibi famam comparat, & quasi possessionem capit. Vnde ad argumentum in forma respondetur, concedendo maiorem, & negando minorem. Licet enim illi, qui de aliquo bonum habent opinionem, habeant illius famam in suis mentibus veluti in deposito, ac proinde illam materialiter possideant tamen formaliter possidetur ab eo cuius est depositum, qui illam suis meritis acquisiuit, & in illorum mentibus de polit cultudien-

dam. Ad confirmationem patet ex dictis, quia licet ille de quo fama est, sit materialiter obiectum opinionis, aliorum tamen formaliter, est quasi subiectum possidens famam in aliorum mentibus existentem. Ad aliam probationem dico, quod ille de quo est fama, habet solum dominium illius famæ, quæ fuit certa, vel saltem probabilis, non illius, quæ merita excedit. Non debent tamen attendi merita occulta, sed publica, qui enim publicè reputatur bonus, licet occultè sit iniquus, possidet famam illam publicam, licet earum ignoret. Si tamen detur casus, quod fama, quam quis habet, non debeatur meritis, nec alii teneantur habere bonam existimationem de illo, non habet dominium talis famæ, ac proinde non est obligatus de conservatione illius. Vnde si quis concionator indoctus, reputatur doctus, apud plebem, non habet huius famæ dominium, nec suis meritis debetur, nec alij tenentur illum doctum, reputare, ac proinde si ab bonum fremium conferetur, non erit peccatum, fallem graue, sic Aragon. 2. 2. q. 61. de obiect. Domin. Sayr. in Clavi Reg. lib. 9. cap. 5. num. 29. & alij.

§. I. Soluuntur aliqua quæsita de fama.

359 QVæres 1. an famæ custodia sit necessaria, & quando? Resp. esse necessariam maximè in Prælatis, & quis toties tenetur eam conseruare, quoties sibi necessaria videtur ad rectè viuendum, ad animæ profectum, & virandum scandalum, quod Christi id. & Sanctorum exemplo demonstratur. Nam Christus d. fuam innocentiam frequenter defendit contra Scribarum, Phariseorumque detractiones; vt cum dicerent eum in Balzebub eijcere dæmonia *Matt.* 12. Cum dicerent eum habere dæmonium *Ioan.* 8. cum eius doctrinam pessundarent, *Ioan.* 7. Cum eum criminabantur, quod Dei filium se diceret, *Ioan.* 10. & cum ad obiecta responderet, etiam passionis tempore. Etiam Apostolus suum bonum nomen defendit contra obtrectatores 2. Cor. 11. & 12. Se ipsum pluries defendit cum à Iudæis accusaretur *Act.* 23. & infra etiam appellando Cæsarem. Vnde 1. Cor. 9. dicit. *Bonum est enim mihi magis mori, quam vt gloriam meam quis euacuet.* Quocirca, cap. *nolo*, 12. q. 1. dicitur. *Nolo vt alijvita de vobis inuentat malè sentiendi occasionem. Prouidemus enim bona, non ut ait Apostolus non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Propter nos, conscientia nostra sufficit nobis: propter vos fama nostra non sufficit, sed pallere debet in vobis. Teneri quod dixi, atque diligenter. Due res sunt, conscientia, & fama. Conscientia necessaria est tibi, fama proximo tuo. Qui fidens conscientiæ sua negligit famam suam, crudelis est.* Hæc tota ex clarissimo Ecclesiæ lumine desumpta est, *Serm.* 52. *ad fratr. in heremo.* Et cap. *non sint audiendi* 11. q. 3. plura videnda dicuntur, & sic concluditur, ex eodem Sanctiss. P. & clarissimo Ecclesiæ Doctore. *Nulla enim necessaria est vita nostra, alijs fama nostra*, Episcopis namque, ceteris que Prælatis, ac Superioribus fama ad exemplum necessaria est, ob idque cap *iubemus*, de *conferent. dist.* 1. mandatur Episcopis, vt semper apud se habeant alios quoc Sacerdotes, & Diaconos, qui eorum famam contra malecolorum obtrectationes tueri valeant.

360 Quares 2. an licitum sit quandoque ob bonum virtutis famam contemnere, vel prodigere? Resp. affirmatiuè, quod Christi D. Sanctorumque exemplo conflat. Christi quidem qui quandoque Scribarum, Phariseorumque criminationes contempsit, nec refutauit, vnde Apostulus dixit. *Simile est, ceci sint, & duces cæcorum Matt.* 15. Est in postillione ad multa fibi obiecta crimina nihil respondit, ita vt miraretur Præses. Sanctorum etiam, nam Apostolus 1. Cor. 4. dicit. *Mihi autem pro minima est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die.* Et Paulo post subdit. *Mediocriter & benedictimus: perfectionem patimur, & sustinemus: blasphemamur, & obsecramus, &c.* Ad quod facit, quod Christus D. dixit Discipulis suis

fuis Matt. 5. & nobis in illis. *Beati estis cum male dixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos, mentientes, &c.* Et idem Apostol Roman. 8. *Benedicite persequentibus vos, benedicite & nolite maledicere,* & post aliqua. *Non vindicantes defendentes charissimi, sed date locum irae.* Huius doctrinæ veritatem ducit verbo, & exẽplis S. Rex, & Prophetæ Dauid, dicens psal. 37. *Et quis quorumbet mala mihi locuti sunt vanitates, & dolos tota die meditabantur. Ego autem tanquam surdus non audiebam, & sicut mutus non aperiens os suum.* Et psal. 50. 129. & alibi non vereçundatur se magnum peccatorem coram omnibus confiteri. S.P. Augusti. fua peccata exulgauit, vt ab omnibus legi posset: vnde de seipso scribit, vt refertur cap. fenti- 11. 9. *Sensi de Augustino quod liber. sola me in oculis Dei conscientia non accusset.*

161 Rationes negletæ famæ, vbi scandali periculum cessat, sunt. Prima est vt reprimatur, ac pessundetur superbiæ spiritus, qui plurimum sanctis etiam viris infestus est, vnde c. *Sint plurimi, 6. q. 1. dicit. Sunt plurimi qui vitam bonam amplius quam debent laudant: & ne qua elatio de laude fratrum, permittit omnipotens Deus malos in correctionem bonis, & aduersationem proponere, vt suos culpas ab ore laudantium in corde suo fatiscat, & ore vituperantis fugiendas.* Secunda ratio est, quia multitudo laudis, famæ, doctrinæ, eruditionis, allorumue donorum plerique oneri sit, ac proinde permittit Deus, quod sui infamentur, imò insuliat quod se ipsos infamant, ipsorũ fua delicta manifestando, quæ in antecæta vita commiserunt, vt sic media confusione resultant vanæ gloriæ, quæ plerumque, & humiliatem fomentum etiam ne homo propter humanam laudem abducatur, & ceffet à studijs virtutũ, quod quibusdam accidisse ex Galeno ethnico homine notat Nauar *capaniter cap. 27. conclu. 3. 4. & 5.*

162 Quarto 3. quibus modis depeditas famam defendere? Resp. ex Nauar. *loc. cit. nu. 20. & 21.* quod sequentibus modis. Primò probata vita; nil enim est, quod magis famam defendat, quam vita exemplaris, custodiendo se ne prauis actionibus, vel quæ malis speciem habent proximo scandalum præbeamus. Secundò, qui aliorum gerunt curam, vti sunt Prælati, Magistratus, &c. debent compescere ora detrahentium, ne si dissimulent, eorum diminuatur auctoritas, vt parum, aut nihil proficere possint in subditorum directione, ad morum honestatem, ac pietatem. Tertiò, quando quis probabilem habet coniecturam, detrahentem, emendatum iri, si ei respondeas, fiue confestim, siue alias tempore, & loco cõgruis, iuxta illud Prou. 26. *Responde stulto secundum stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur.*

163 Quæres 4. an licitum sit infamare se ipsum pro bono temporali? Resp. affirmatiuè, vt pro vita tuenda, ad fugienda tormenta, &c. modo non fequatur scandalum, aut maioris boni iactura, quã quis pati non potest. Vade cum homo sit fuæ famæ Dominus ex genere suo non erit peccatum mortale, sed aliundè ratione fenitet scandalum, vel damni, quod inde euenire potest, vel in se, vel in alijs. Hinc est, quod si quis mortis metu, aut tormentorum infamet se ipsum, confitendo crimen quod non commisit, licet venialiter peccare possit mentiendo, non tamen se infamando, ac proinde non teneturreuocare confessionem, vel famam restituere.

164 Quæres 5. quibus modis fiat famæ læsio? Resp. fieri verbis, scriptis, cantionis, signis, & gestibus, siue contra præfentem, siue contra absentem, quibus bonum, honestumue nomen, seu existimatio obfcuratur, diminuitur, vilescit, vt cum alicuius peccatum manifestatur, aut augetur: cum bona honesta negantur, vel maligne reticentur, & abiectè vel cum interrogatur, vel asseritur non prauis affectionibus, Grauius læditur cum alicui falsum crimen imponitur, & occultum manifestatur. Ita læsio aliquando est incompleta, aliquando completa. Incompleta est, quando aliter alteri coram paucis, vel in

quatuor, tribus, duobus, vno solo, detrahitur. Completa est, quando detractio fit coram decem, vel pluribus.

165 Quæres 6. quibus in casibus famæ læsio fit peccatum mortale? Resp. quod in sequentibus. I. quando sit animo grauiter, seu notabiliter nocendi proximo in fama. Item quando sine tali animo quis lædit alterius famam, vel præbet causam grauis læsionis, aduertens, quod ex suo dicto, aut facto graue damnum inferri potest. II. si notabilis famæ læsio, ac proinde peccatum mortale per se committitur, quando scienter alicui peccatum mortale imputat, aut occultum detegit. Idem contingere potest in peccato veniali ex aliquo accidenti. Vnde in lesione famæ potius spectanda est damni grauitas, quam peccati qualitas, vt benè obseruat Nauar. *in sum. cap. 18. num. 14.* III. quando quis inuenit aliquius peccata scripta ad memoriam confessionis, nisi talia sint, quod eorum euulgatio parum famæ noceat, tunc enim si euulgentur non erit peccatum mortale. Idem dico de illo qui legit schedulam, etiam si non diuulget, in cuius principio scriptum est *memoriale seu memoria morum peccatorum* vel quid simile, ex quo colligitur, quod auctor non vult ab aliquo legi; & si nampque non inuenitur ladentia notabiliter, nisi fa tamen causa præbeat potest grauis lesionis. IV. grauiter fit ma lædatur cum libellus famosus scribitur, vel ab alio scriptus inuenitur, in quo crimina falsa alicui imponuntur, aut vera occulta deteguntur, si diuulgentur, cum lacerari, aut cremari debeant. V. quando alicuius peccata vera, aut falsa ab aliis auditarenatur augendo illa, vel addendo circumstantias, quia tunc peruide facit ac si à se visa referret. Porrò si referat dumtaxat tanquàm ab aliis audita absque animo lædendi famam notabiliter, neque lædit, nec casuam præbet talis læsionis, non peccat grauiter. VI. grauiter famam lædit omne colloquium cum alio, quod fit animo diffamandi alterum, tametsi dicat se non credere vera esse, quæ refert. Nauar. *loco cit. n. 36.* & alij communiter.

166 Quæres 7. quibus in casibus famæ læsio fit peccatum veniale? Respon. quod in sequentibus. I. quando fit animo parum lædendi, aut nocendi notabiliter, sed ignorauit, vel fecit inaduerenter. Nauar. *cap. 18. n. 13.* II. quando ex quibus alicui falsò defectus naturales, aut deregit occultos, vt quod quis sit luscus, rudis, illgitimus, &c. qua tunc regulariter non lædit or fama notabiliter. Secus esset si grauc damnum sequeretur, vt si ob hoc impediretur ab aliquo officio quod maximè verum est, quando fingitur, ne quis ad aliquod officium eligatur tunc enim graue peccatum est, & Nauar. *ibi n. 25.* III. Est solum peccatum veniale, detegere alterius peccata notoria, facti, aut iuris, aut fumosa, absque intentione nocendi, tametsi ille, vel illi quibus deteguntur, illa ignorarent, nec sciantur in regione, vel loco vbi deteguntur. Idem dicendum est de his, quæ diuulgandasunt, si quis paulo ante detegat. Fallit, quando loca tam longè à se inuicem distant, vt non putentur fore perueniura. Nauar. *n. 26.* & cap. *inter verba, conci. d. n. 247.* & alij communiter. IV. Est solum peccatum veniale ex genere sibi falsò peccata imponere, aut detegere sua vera occulta, tametsi grauiter fama lædatur, aut etiam tota perdatur. Item peccat quis tacere eum sibi crimen imponitur, quod alius fecit, Sà *verb. infamare*, & conflat ex dictis suppositis, domino famæ suppositio, & suppositio, quod nullum inde sequatur damnum in alijs, vel scandalum. Quod si damnum sequatur, animæ, aut vitæ propriæ, vel alienæ, aut honoris, vel bonorum alienorum, tunc peccatum mortale erit. Animæ damnum tunc sequitur, quando prudenter quod amissa fama liberius peccabit, vel quando indiget notabiliter fama, ad se honestè sustentandum: quo modo qui ex mendicitate viuunt, maiorem sue famæ curam debent adhibere, quam alij. Aliæ næ animæ damnum tunc sequitur quando quis pro iusto habetur, & magna fua fcelera pandit, per quod vel tamæ alijs imitationis ansa, vel vt amittant bonum

num concepium virtutis, vel virtuosorum. Vitæ propriæ, tunc damnum sequitur, quando qui tale detegit crimen, propter quod meretur occidi, aut membro aliquo privari, idem dicquando hæc damna alteri euenire possint. Honoris vel famæ alienæ, tunc damnum sequitur, quando Religiosus infamat se ipsum, & illa infamia redundat in monasterium, vel ordinem. Vel se ineptum redderet ad regimen: cum communitas habet necessitatem. Vel stolum peccatum venniale si reus meru mortis, aut tormentorum crimen falsum faretur, aut verum occultum, Nauarr. *d cap. 18. n. 19. Sil verb. infamare*, vbi etiam arbitratur non peccare grauiter filium, qui sibi crimen imponit, vt patrem liberet. VI. Non peccat saltem grauiter detegens, suum, alterius ue peccatum, vt liberet innocentem à periculo corporis, vel animæ: vt cum quis detegit furtum, vel homicidium Cai, ob quod Titius innocens accusatus est, & condemnatus. Item non peccat tetis detegens crimen coram ludice, vel Superiore, quando debet. Sic cum reus confessus fua delicta, quando iure humano, & diuino debet, vel potest. Nauarr. *n.* 37. VII. Non peccat detegens grauia alterius peccata de quibus ille se iactare fuerit, quia tunc illius fama manifeste non laditur. Item non peccat grauiter qui alterius peccata detegit (absque animo ladendi grauiter) perfonæ, quæ non oberit, nec fit fecretum publicatum, Nauar. ibid. *n.* 33. & alij communiter ex Caietano. V I I I. Neque peccat grauiter, qui ad fui defectionem, grauia infamantis delicta detegit, ad minuendam eius auctoritatem, ne ei credatur vel poteft dicere cum metu. Licet namque alterius peccata detegere, vt ab illo alij fibi cauteant, vel vt ipsum detegentem adiuuent.

167 Quæres 8. an fit reus læsionis famæ alterius, qui de eius vita, & moribus interrogatus, vel aliunde obligatus notas facere virtutes eius, tacet cum quis posset, & deberet? Resp. affirmatiue, modo ex illa taciturnitate sequatur damnum notabile in bonis cæptis, fiue acquirendis, Nauar. *d cap. 18. num.* 37. & alij. Aduertit Sa, *verb. infamare*, quod ad procurandum sibi honorem, aut gaudium, poteft aliquis prodere alterius vitium publicum, aut naturale.

168 Quæres 9. quando peccet audiens detractorem? Resp. peccare moraliter audiens detrahentem cum affenfu, vel absque contradictione, cum contradicere teneatur ex officio, vt iudex, parens, Magister, & Prælatus. Quod fi quis audiat fine affenfu, ac delectatione, quod ita alteri detrahatur, & non contradicit ex verecundia, aut alia humana ratione non praua, non peccat mortaliter, nifi fit fuperior, vt dicitur eftvel nifi magnum detrimentum sequatur præter infamiam, quod ipse contradicendo auertere poterat, vt cum agitur de alterius excluiione ab electione. Contradictens auctem verbis, aut gestu triti, aut alijs fignis, fi careat affenfu valde meretur. Deinde dico peccare mortaliter audiens detrahentem fama alterius, eam incitando, vel interrogando, vt tale quid dicat: Imò ifte plus peccat, quam ipse detrahens, argumentum *a fortiori, quia qui exigit*, 22 *q.* 5. Qui autem solum audit, non prabens causam, fed delectans fe, non impediendo, peccat tamen venialiter, Nauar. *ibid. num.* 37.

169 Quæres 10. quando fama probanda est contra diffamantem? Respon. quod ficut infamia duobus testibus probatur, dicentibus effe malam famam de aliquo, in hoc, vel illo loco: ita fama probatur per totidem testes, affirmantes nihil mali dici de eo, vel illis, quæ obiiciuntur, fed potius contrarium; quod etiam fieri poteft alijs probationum, argumentis, Sylu. *verb. fama*, *n.* 2. Probata autem bona, & honesta fama, extinguitur non solum omnis diffamatio, verum etiam præsumptio omnis infamiæ, Sylu. *ibidem*. Fama sufficienter probata testibus, sufficit iudici ad faciendam inquisitionem de bonis, aut malis actionibus. Nauar. *cap. inter vocles*, *concl.* 10. *n.* 697. Isti fama locum habent velut accu-

fatoria, vel denunciatoris in bonis; non tamen amittit suam vim; & efficaciam ad probandum tanquam testis, Natan. *loco cit. n.* 693. Adueñe etiam ex eodem Nauar. *cons.* 76 *de fimonia n.* 4. *lib.* 5. quod fama, quæ originem habet à malculois, aut inimicis, nullius est efficaciæ: & quod per famam, quis propriè scire non dicitur, idem Nauar. *cons.* 11 *de haref. n.* 2. *lib.* 5. Quomodo autem fama restituenda sit, infra de restitutione dicetur.

§. II. An homo sit Dominus sui honoris, vbi alia curiosa.

170 HOnor communiter definitur, quod sit *exhibitio reuerentiæ in testimonium alicuius excellentiæ, finerelatione vltimoris finis*, Nauar. *cap. in verba conciliab. n.* 5. ex mente D. Tho. & aliorum, quos citat. Nihilominus videtur mihi D. Thomam definiuisse honorem per testificationem, de alicuius excellentia, de cuius habet 2. 2. q. 103. art. 1. *Honor testificationem quandam importat de excellentia alicuius: vnde homines, qui volunt honorari, testimonium sui excellentiæ quærunt, vt per Philo. patet in* 8. *Ethic.* Bene verum est, quod exhibitio reuerentiæ, quoddam testimonium est, vnde honor erit testificatio excellentiæ per exhibitionem reuerentiæ, ac proinde testificatio, erit ratio formalis honoris, exhibitio, erit veluti exercitium.

171 Honor, duo dicit, vnum ex parte honorantis, alterum ex parte honorati, ex parte honorati dicit motiuum, honoris, seu materiam circa quam; & ex parte honorantis, dicit formalem honoris rationem, scilicet testificationem, ma teria honoris, est excellentia honorati, & formalis ratio honoris, est eiusdem excellentiæ testificatio; quæ est in honorante: quocirca dicitur, quod honor, est magis in honorante, quam in honorato, quia in honorato est sola honoris materia, at in honorante, est eiusdem honoris testificatio, seu exhibitio &c.

172 Notat autem S. Thomas ibidē, quod excellentiæ testificatiæ alijs fit erga Deum, & homines, & aliter erga homines præsentes, & absentes. Nam erga Deum, & homines absentes honore dignos sufficit conscientiæ testimonijs seu interior animi motus, quos honorans Dei recognitat excellētiam, vel excellētia hominis absentis, coram ipso Deo. Vltimus loquēdo de Deo, honorati colo, laudari, & glorificari dicebat scribus cum Euangelio, vt ex oratione vocalibus, hymnis, canticis, sacrificijs, genuflexionibus, inclinationibus, prostrationibus, aliisque similibus diuinæ excellentiæ signis. Verum testificatio excellentiæ hominis præsentis multis modis fieri potest, scilicet verbis honorificis eum compellando, gestibus gestibus reuerentiam, & obsequium ostendendo; munera offerendo, obsequendo, imagines, & statuas in eius honorem erigendo, faces, ignesque accēdendo; bellica tormenta, vt bombardas, mortaria, &c. explodendo, &c. huiusgenerisq; cætera &c.

173 Sed quæres 1. quomodo hæc quatuor differmineantur, honor, gloria, laus, & reuerentiæ? Resp. quidfit honor, iam ex dictis constat, quomodo autem à gloria, laude, & reuerentia differmineatur, breuiter dico; nam gloria est honoris, laudisque effectus; ex laude namque & honore alicuius bonum, seu virtus illius clara redditur in plurimorum notitia, est enim gloria, clara cum laude notitia, vt docet loco citato ad 2. & 3. Sanctus Doctor. Laus, est honor tantum verbalis, ac proinde laus est honor quidam particularis, qui sola verba refertibus. Reuerentia parum est principium meritorum, ad exhibitionem honoris, partim, est finis honoris, quatenus dum ex honore, qui defertur alicui, exteri mouentur ad eundem habendum in reuerentia.

174 Quæres 2. quem locum teneat honor inter bona externa? Resp. tenere locum præstantissimum, vt virtutis præmium, ex Arist. 4. *ethic. c.* 3. quem citat Sanctus Tho. *dicit. 1. in primo argum.* nil autem ex omnibus rebus homini adiacentibus est magis virtute, ac proinde nil erit magis honore, vnde dicit idem S. Do-

Digitized by Google

ctor ibid. ad 2. *Nihil potest in humanis rebus esse magis bonum, in quantum subiacet perfectioni: sed finis ultimus humanæ vitæ excellentia virtutis. Est autem debitum bono, & pulchro, vt manifestatur, Ioannem illud Matt. 3. Nunc accedunt lacrymam, & pannum sub medio, sed super eandelabrum, vt lucent omnibus qui in domo sunt. & pro tanto præmium virtutis debetur bono.*

176 Quares 4. quibus bonos debeatur? Respon. debetur omnibus, qui aliqua gaudent excellentia, præ cæteris æqualibus, aut inferioribus. Vnde dicit Dion. de diuinis nominibus cap. 12. & differentibus honoribus coli debere. Quocirca ex vtroq; aliquorum est superiore, aliorum est subditos; & dicit honorem accipi à viris inferioribus vita & ideò debet honorem deferre suis superioribus. Propquo not. quod excellentia ob quam dicuntur debitur bono, & reuerentia, est duplex; alia enim ex virtute, ex facultatibus, ex doctrina, ex prudentia, &c. alia ex officij potestate, ac dignitate. Inferiores debent honore prosequi nos superiores, tanquàm malis artes, nec quid habeam per quod, respiciendo ad naturæ ordinem, ego potestatis quam habeam à Deo vt eius ministri. Ad superiores debent hos inferiores honorare ob virtutes, ob doctrinam, &c. Quod si Superiores vitra officium habeant etiam excellentiam virtutis, &c. ordinem etiam debent honorari, ac fubinde tunc duplici honore digni sunt. Quo sensu dixit Apost. 1. ad Tim. 5. *Qui bene præsunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina.* In honorandis superioribus, tandem propria obseruandus est, & ordo dignitatis, vt plus honoris illi deferas tanquàm maiori dignitate est constitutus. Cui autem maior honor debeatur, virtutis, an dignitatis, dicit quod virtus, cum honor sit præmium virtutis præmium vt sic 2. 2. dicimus cum D. Tho. & Arist. 4. ethic. per accidens tamen ratione facilioris exercitij, aut ratione alicuius alterius excellentiæ, quæ ex ea consequitur, potest dignitati maximè cum supponatur in habente dignitatem propriam virtutis. Vel quod dignitati maximè debeatur honor, quam virtuti, quia tunc virtus nudè consideratur, & dignitas relatiuè, per ordinem scilicet ad quem refertur ens, ipsa illud. *Per me Reges regnant, & quæ condiderunt iura decernunt.* Qui enim iunt in dignitate constituti, iuri Dei ministri, & quasi eius ipsi consignantes.

176 Quares 5. an ille etiam appetere honores? Respo. affirmatiuè, quando debetur, vel ratione officij, vel dignitatis, vel ratione virtutis, &c. Curandum tamen est, ne ille appetendo honoris, & laudis aliquo modo finis affectetur. Quocirca ait malus, fed bonus ille appetitus honoris, & laudis, si habeatur vt dignitas, vel virtus honoretur; ille namque finis bonus est, & virtualiter includit finem vltimum. Bonus enim est politicè ad Dei gloriam referatur, si referatur ad salutem propriam, vel alienam, maximè spiritualem.

177 Quares 6. an homo sit Dominus sui honoris? Resp. affirmatiuè, conflat ex dictis 8. præcedenti de fama, est enim eadem ratio. Vnde colligitur vtam honoris esse bonum excellentiæ, quam honor. Quocirca qui pro honoris defensione, & ledentem occidunt, pro honoris crudelibus habendi sunt. Honor namque magis cufloditur ignolcendo, quam vindicando, iuxta Christi D. fundorumque eius exempla. Quod ipsum de Deo tenemus ignoscere non vult, cuilam referat ad idoneam iudicem, vel ad idoneos arbitros, illorumque sententiæ acquiescat, nisi fit alienum à Christiano nomine, & indignum honore gratis, facramentis facrificijs fepultura, & gloria cœlesti, prædere vult. Ex quibus colligitur, quod iniquissima, & diabolica est *lex de famosis libellis de famosis domicis*, Christoph. de capite Fontium.

QVAE-

QVAESTIO XIII.

An homo eadat sub alterius hominis dominio.

178 VIDi fit seruitus, & quomodo plex sit traditi de *cessionis disp. 9. q. 5. per totum*, & in principio huius tractatus, nunc solum aliqua funt breuiter addenda. Supponendo prius tanquam certum hominem habere plenum, perfectumq; ius libertatis dominium, cum eam posse, vel non retinere, vel alteri alienando, seu à se abdicando, concedere, se ipsum alteri tradendo in seruum, seu mancipium, quod licitum esse constat illustri S. Paulini exemplo, qui se ipsum in seruitutem tradidit, vt euadeam viduæ filium redimeret: vtio eius officio legitur 22. *Iunij*, & ex multis Sacræ Scripturæ locis ex Leuitico, Exodo, & Deutero.

179 Hoc posito, dico 1. *Iure naturæ neminem esse seruum, seu alterius hominis mancipium*, ex propria namque sua naturæ conditione, quilibet liber est, & sui iuris, & licet Aristoteles *lib. 1. polit. c. 3. & 4.* dicat duplicem esse seruitutem, vnam naturalem, legalem alteram, hoc tamen intelligi non debet de seruitute propriè dicta, de qua hic sermo procedit qua scilicet qui est alterius mancipium sed de seruitute late, prout dicit subiectionem vnius ad alterum. Sunt enim quidam naturaliter prodigi, vt præcipe, ac imperare congruè non possionnat prorsus alijs subijci debent, vt recte, apteq; regantur, & hoc est, quod voluit ibi Aristoles.

180 Dico 2. *Seruitus ex duplici capite oriri potest, vel scilicet ex propria voluntate vel ex aliena.* Quod seruitus ex propria voluntate oriri possit, constat ex dictis n. 178. Specialis namque sola ratio natura, potest quilibet non solum gratis, verum etiam accepto pretio certum nomen, æquialente, se se alteri in mancipium tradere, licet ius positiuum posset hanc traditionem inualidare, vel certas conditiones præscribere, vt valida fit, vt constat ex *l. 1. & 2. ff. qui dare ad libertatem proclamare non possit, ex Liberis si de libertate causa, ex. liber homo, & de statu hominum*, & ex aliis iuribus. Ex voluntate aliena seruitus tripliciter inducipotest. 1. Ex voluntate parentum, pater namque vt extremæ suæ necessitati subueniat, filium etiam nolentem vendere potest. Obiciuat autem ius ciuile, vt habetur *l. ex facto hon. C. de transact. & l. 2. C. de ex patribus, qui filios distraxerunt*. Quod ea venditio censetur semper esse cum pacto de retrouendendo si pater, vel pretium restituat, vel aliud mancipium æquialens. Id. Ex voluntate legis, seu legislatoris statuentis, quod qui ex male fide rem alienam vendiderit, vel furatus fuerit, ipse non, rerum emptor eiusdem Domini, cuius mater rerus est, vnde illud proloquium. *Partus sequitur ventrem*, quia mater certius cognoscitur, quam pater. III. Ex voluntate iudicis seruitutem inducentium delicti imponentis, vt colligitur ex cap. *ita quorundam, de Iudeis*, ex cap. *eos qui, dist. 32.* & ex cap. *ex eo multa. 13. q. 8.* & ex cap. *item qui de raptor.* Vel ex voluntate ducis iustum bellum gerentis, qui veluti iudex potest captos occidere, sed eos seruitat, hi enim iure gentium seruiciuntur.

181 Quæres 1. quod ius habeat dominus in seruum? Resp. quod ius Domini in seruum extenditur ad omnes operationes, quas licitè ab eo exigere potest, item ad bona, quæ ab illo vi seruo acquiruntur, modo quo supra explicatum est. Nullo tamen modo ius Domini se extendit

dit ad vitam corporalem ſeruí, ſicut neque ad corporis membra, cum ſub ſolius Dei dominio eadant, vt ſupra dictum eſt. Non enim Dominus meliorem poteſtatẽ habere poteſt in vitam, & membra ſeruí, quam habeat, vel habere poſſit ipſe ſeruus, vel quam haberet antequam ſeruus fieret. At nullus hominum ius habet in vitam propriam, propriaque membra, ergo neque in alium transferre poteſt. Hinc ſit peccare mortaliter Dominos, ſi ſeruos occiderent, ſi mutilent, ſi immoderatis laboribus opprimant, ſi irrationabiliter, & nimis grauiter verberent, &c. tenetque pro illata iniuria ad condignam ſatisfactionem. Patriformiter non habent abſolutum dominium honoris, & famæ, vt ex dictis liquet, ac proinde ſi eos graues infament, tenentur ad reſtitutionem, vt ex ſupra dictis colligitur.

183 Quares 2. an ſeruí licitè fugere poſſint? Circa hanc rem hæc obſeruo ex communi ſententia. I. qui iniuſtè ſeruí facti ſunt, fugere poſſunt. Ratio clara eſt, quia iſti non ſunt ſeruí, ſed liberi, ſuique iuris, ac proinde cum iniuſtè detinentur fugere poſſunt, abſque vlterius iniuria. II. Fugere non poſſunt, qui ſponte ſe vendiderunt; & qui à Parentibus venditi ſunt. Item fugere nequeunt qui per iuſtam legitimi iudicis ſententiam, ſeruitutis pœnæ mulctati ſunt. Omnes namque iſti fugere non poſſunt, & ſi fugiunt, reſtituere in Dominos debent, & damna ſequuta reſarcire tenentur. Maior difficultas eſt de ſeruis bello iuſto captis, an fugere poſſint. Nam partem negatiuam tenent Sylu. *verb. ſeruitus q. 3.* Nauar. in *ſumma cap. 17. n. 103.* & alij, cum enim iſti iuſtè occidi poſſent, & mors in ſeruitutem commutata ſit, iure ſeruire debent, ac proinde ſine iniuria fugere non poſſunt. Partem affirmatiuam veriorem, & probabiliorem tenent Couar. *in reg. peccatum pa. 5. §. 11. num. 6. & libr. var. cap. 3. num. 10.* Sot. *lib. 4. de iuſt. quæſt. 2. art. 2.* & alij communiter. Ratio clara eſt, quia cum hæc ſeruitus iure Gentium introducta ſit, non potuit magis obligare, quam intenderit idem Gentium ius, ciuili iure approbatum, & confirmatum; hoc autem non ita obligauit, quin liceat fugam moliri, & ad patrios lares reuerti, vt habetur *l. adeò, ff. de acquirendo rerum dom.* vbi dicitur. *Adeò quidem vt & liberi homines in ſeruitutem redigantur, qui tamen ſe euaſerint poteſtatem habent, reciperandi priſtinam libertatem.* Vbi glo. *verbo recipiendi*, addit *animo, & corpore*, quia ſcilicet fugere debent ea intentione vt egrediantur fines dominorum ſuorum, ad ſuoſque peruenient. Vnde libertatem non conſequuntur niſi poſtquam eorum fines egreſſi ſunt ad ſuoſque peruenerint, alia vera, legeſque ad idem refert glo. ibidem. Quare cum glo. *in cap. iuſ gentium, diſt. 1. verb. ſeruitutes*, dicit peccare mortaliter ſeruum captum in bello iuſto, ſi fugiat, intelligi debet dum fugit non animo reuertendi ad ſuos.

184 Sed obijcies 1. quia iure ciuili Dominus ſeruo ſuo titulo iuſti belli in fuga deprehenſo poteſt iuſtè cruciatus infligere ergo ſignum eſt, non poteſſe fugere, ſi enim fuga ſemel eſſet licita, nõ poſſet ſeruus iuſtè, & licitè fugiens à Domino cruciari, nemo enim pœnam iuſtinet, niſi propter culpam, & vbi culpa non eſt, nec pœna eſſe debet. Reſpon. concedendo antecedens, & negando conſeq. Poteſt quidem ſeruus in fuga deprehenſus, à Domino cruciari, non quidem in pœnam arreptæ fugæ, cum licitè eam arripuerit, ac proinde pro hac, pœna affici non poteſt, vt bene probat argumentum, ſed in cautelam, ſecuritatemque ſeruí iuſ poſſeſſionem. Si enim ſeruí a Dominis caſtigari non poſſent ob fugam arreptam, continuò fugam intentarent; vnde dato cruciatu, ad fugam iterum tentandam retardantur, ſicque Dominus ſuitus ſeruum poſſidet, atque cuſtodit. Et ſic ius ciuile dedit facultatem ſeruo fugiendi, & domino percutiendi, ſi eum in fuga deprehendat, vnde fuga ſeruí affert ſecum periculum percuſſionis quandiu non eſt in tuto poſitus.

184 Obijcies 2. quia ſi ſeruis fugere liceret, licitum quoque eſſet aliis fugam illis conſulere, ad eamque cooperari præ-

ben-

bendo equum, aliaque adiumenta: sed hoc licitum non est, vt constat ex cap. *Si quis furtum*, 17. q. 4. vbi dicitur. *Si quis seruum alienum occasione Religionis auert Dominum suum contemnere, & eius ministerium destituere, ac non potius diuertit eum suo Domino bona fide, & cum omni honorificentia deferatur, anathema sit.* Et cap. sequenti dicitur, quod fic laudens durissime in omnibus arguatur. Resp. concedendo maiorem, & negando minorem. Ad probationem dico, quod illi textus solum statuunt, quod seruis fuga non à confultatur causa Religionis, ne quis fuspicaretur, quod Christianus Religio seruos adimat, à suorum dominorum potestate; vel dic, quod dicti textus non loquuntur de seruis in bello captis, sed de aliis, quibus nec fuga, nec fuga-fustio licita est.

DISPVTATIO IV.

DE DOMINII ACQVISITIONE

in res, quæ vel nullius sunt, vel sunt communes.

RES, quæ vel nullius sunt, vel sunt communes dúm sunt generum. Primum cognoscentium, seu quæ sensitiua cognitione, aut præditæ, quæ cómuni nomine animalia, seu bestiæ dicuntur & sunt in duplici differentia, nam quædam suapte natura feræ sunt, vt cerui, lepores, fues syluestres, &c. quædá non item, vt gallinæ, columbæ domesticæ, &c. Ex animalibus feris quædam educatione cicurantur, vt cerui, accipitres, &c. quædam in syluis efferantur, vt fues syluestres, capræ, & id genus alia. Secundum genus est non cognoscentium, & sunt in quadruplici differentia. 1. eatum est, quæ nunquam Dominum habuerunt, vt lapilli, gemmæ, & alia huiusmodi, quæ inueniuntur in littore maris, in fluminibus, aliisue locis, vti etiam sunt insulæ quæ nunquam fuerunt habitatæ. II. Est earum, quæ dominum aliquando habuerunt, tamen longi temporis diuturnitate, quo possidentes defierant Domino priuatæ sunt, & carent aliquo ad quem pertineant iure hæreditario vel alio generis iure vt Res immobilibus insulæ, quæ aliquando habitatæ fuerunt & à multo tempore deseruæ, domino carent. Et ex rebus mobilibus, sunt thesauri, qui Domino carent, & ea, quæ à longo tempore naufragio perierunt, & in Maris fundo receptæ sunt, & poliea, vel casu extrahuntur, vel ab vndis ad littora deferuntur. Dantur etiam aliquæ bona, quæ vacantia nuncupantur, vt sunt illa, quæ relinquuntur ab intestato, sine hæredibus, qui ab intestato succedant. Item dantur alia, quæ à Domino derelinquuntur, & dicuntur bona habita pro derelictis de quibus omnibus videbimus in præsenti disputatione, quomodo dominium acquiratur.

QVAE-

QVAESTIO I.

Quomodo acquiratur dominium bestiarum, siue domesticarum, siue ferarum.

2 CONVENIVNT omnes, quod animalia fera siue in terra, siue in mari, siue in aere reperiantur, fiunt capientis, siue primò occupantis, sic decernitur *l. quarundam, ff. de acquir. rerum domin.* vbi dicitur, *Omnia igitur animalia, quæ terra, mari, cœlo capiuntur, id est fera bestiæ, volucres, pisces capientium fiunt.* idem decernitur, *l. 1. ff. de acquir. rerum possess. & Instit. de rerum diuisione §. feræ.* & cap. *ius naturale*, & cap. *ius gentium*, *dist.* 1. & ratio naturalis hoc dictat, vt quod nullius est, fiat occupantis, occupatio namque vim habet possessionis, & hoc ipso quod quis rem nullius occupat, acquirit ius, ab alio omnino independens. Vt autem hęc materia capiatur, aliqua quęsita proponemus. & soluemus.

3 Quæres 1. quid occupationis nomine intelligatur? Resp. quod quantum ad præsens spectat, nomine occupationis venit aucupium, quocunque modo, vel instrumento fiat, venatio, piscatio, &c. vnde qui capit animalia fera, quæ mari, terra, cœloque nascuntur, statim illorum proprietatem, seu dominium acquirit, ista namque animalia, à natura, vt communia relicta sunt, vt postea fiant propria occupantis, sic tradunt omnes ex iuribus n. præcedenti citatis.

4 Quæres 2. an referat, quod quis dictas bestias, aut volucres capiat in proprio, aut in alieno fundo? Respon. negatiuè, vt habetur *l. quod enim, ff. de acquir. rer. dom.* vbi sic habes. *Quod enim nullius est, id ratione naturali occupanti conceditur. Nec interest quoad feras bestias, & volucres, vtrum in suo quisque fundo capiat, an in alieno.* Dum enim hæc animalia sint fera, sunt omnium hominum communia, ac proindè fiunt capientium. Habet tamen Dominus fundi ius prohibendi, ne quis suum fundum ingrediatur causa venandi bestias, aut capiendi aues, vt in eadem lege decernitur per hæc verba. *Planè, qui in alienum fundum ingreditur venandi, aucupandiue gratia: potest à Domino, si id præuideri, iure prohiberi nè ingrediatur.* vbi glos. *verb. prohiberi*, sic dicit. *Possum prohibere intrantem in meum, vel etiam manu resistere, vt 5. ad l. Aquil. l. quemadmodum circa princ. Et etiam iniuriarum agere possum, vt infr. de iniurijs l. iniuriarum, & si quis me.* Qui ergo dicta animalia in fundo alieno capit, sua facit, tametsi capiat postquam ingressus vetitus est, tenebitur tamen restituere, quicquid damni intulit, ex *l. quosdam, C. de metallicijs.*

5 Quæres 3. an quando flumine alienum fundum operiunt, pisces, qui ibi capiuntur fiant capientis, an sint Domini fundi? Resp. quod sunt capientis, licet possit fundi Dominus prohibere ingressum, vt n. præcedenti aduertimus, & tradit Angel. *in Instit. de rer. diuis. §. ferę*, secus est quando fructus fundi constat ex venatione, aucupio, vel piscatione, nam tunc qui contra Domini voluntatẽ ingressus, capit, non facit suum, vt colligitur ex *l. venationem, ex l. item si fundi, ff. aucupium, & ex l. vsufructuarium, §. si in viuarijs, ff. de vsufructu.* Fallit etiam quando bestię, aues, vel pisces suam amiserunt libertatem, vt cum pisces sunt in viuarijs inclusi, vel in piscina collecti, nam Dominum habent, illum scilicet

cuius sunt viuaria, vel illam qui de domini venia eos ibi reposuit. *I. posseditores. 3. Nerua. 5. item fera. 5. fit. acquirit. possess.*

6 Quæres 4. an apes sint feræ, ita quod si fugiant, fiant capientium? *Aliqui* putant apes nec esse feras, nec domesticas, seu mansuetas, nec circumstantias fedi medię naturę; sed esse feras tenendum est, vt decernitur *Instit. de rer. diuis. §. apium, & l. naturaliem, §. apium.* vbi sic dicitur. *Apium quoque fera natura est. Itaque qua in arbore nostra consederint antequam alueo a nobis concludantur, non magis nostræ esse intelliguntur, quam volucres, quæ in arbore nostra nidum fecerint. Ideo si alius eas inclauerit, Dominus earum erit. Fauos quoque, si quos ha fecerint, sine furto, quilibet possidere potest, sed vt supra quoque diximus, qui in alienum fundum ingreditur, potest a Domino, si is prohibeat, iure prohiberi ne ingrediatur. Examen quod ex alueo nostro euolauerit, eousque nostrum esse intelligitur, donec in conspectu nostro est, nec difficilis est eius persecutio; alioquin occupantis est.*

7 Quæres 5. an paunes, columbæ, & cerui sint naturæ ferę, ita vt fiant occupantium si deserant consuetudinem reuertendi? Resp. affirmatiue, vt decernitur in *d. l. Naturaliter*, per hęc verba. *Pauum, & columbarum fera natura est, nec ad rem pertinet, quod ex consuetudine euolare. & reuolare soleant; nam & apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam. Cerui quoque ita manuciti, quidam dicunt, vt in siluas eant, & non redeant, quorum opinionem feram esse naturam nemo negat. In iis autem animalibus, quæ ex consuetudine abire, & redire solent, talis regula comprobata est, vt eousque nostra esse intelligantur, donec reuertendi animum habeant, quod si desierint reuertendi animum habere, desinant nostra esse, & fiant occupantium. Intelligentur autem reuertendi animum deposse habere, tunc, cum reuertendi consuetudinem deseruerint.*

8 Quæres 6. quid dicendum sit de animalibus ferisque ciuaruntur, & manſuefiunt? Resp. quod de his sic disponitur in *l. quadenus, ff. de acquir. rer. dom.* *Quidquid autem eorum ceperimus, eousque nostrum esse intelligitur, donec nostra custodiam coercetur. Cum vero euaserit custodiam nostram, & in naturalem libertatem se receperit, nostrum esse desinit, & rursus occupantis fit.*

9 Quæres 7. quando dicta animalia censeantur amittere consuetudinem reuertendi? Resp. quod tunc dicta animalia censentur amittere consuetudinem reuertendi, quando prius quotidie abibant & redibant, & postea hoc facere desinunt. Vnde si per biduum, aut triduum non reuertantur, intelligitur amisisse consuetudinem reuertendi. Quid autem de gallinis, pullis gallinaceis, & anseribus dicendum sit, decernitur in *d. l. naturaliem*, ad finem, vbi sic scribitur. *Gallinarum, & anserum non est fera natura, Palam est enim alias esse feras gallinas, & alias feras anseres. Itaque si quoties ad aream meam, & gallina mea turbarit, turbabitue adeo longius euolauerint, vt ignoremus vbi sint, tamen nihilominus in nostro dominio tenentur. Qua de causa furti nobis tenebitur, qui quid eorum intrandi animo deprehenderit.*

10 Quæres 8. cubas sit fera, quæ sit fic vulneranda est, vt capi possit? Resolutur hoc quæstum in *d. Naturaliem*, sic: *Illud quæ sum est, an fera bestia, quæ ita vulnerata sit, vt capi possit, statim nostra esse intelligatur. Trebatio placuit, statim nostram esse, & eousque nostram videri, donec eam persequamur. Quod si desierimus eam persequi vel inuestigare nostram esse, & rursus fieri occupantis. Itaque si per hos tempus, quo eam persequimur, alius eam ceperit eo animo, vt ipse eam inuestigaverit, furtum videri nobis eum commisisse. Pleriique non aliter putauerunt, eam nostram esse, quam si eam cepissimus: quia multa accidere possunt, vt eam non capiamus. Adsentit Iul. ibid. verb. quod verius est, quod secundum Longobardum expectatus vulnerans vsque ad 24. horas, & postea occupantis sit. Sed de consuetudine Trebatij sententia seruatur, quantum scilicet ad hoc, quod vulnerans non debeat expectari per 24. horas. Idem dicendum est de fera, quæ dum canes vanis venatoris eam*

eam insequuntur, casu capitur ab alio, quod scilicet secundum Trebatij sententiam sic insequentis; Licet Cæsus inficoosultus in verbis relatis dicat, quod Trebatij sententia alijs displiciut, quotum opinionem ipse magis probat, quia multa accidere possiint, vt eam non capiamus. Vlu aute receptum video, quod fit vulnerantis, non capientis, quando vulnerans eam insequitur, & probabiliter ab eo capi poterit.

11 Quæres q. cuius sit fera, quæ in laqueum, vel aliud quidlibet instrumentum venatorum lapsa est, capienti, an *illius qui laqueum*, vel rete posuit? Respondeo q. quod dando iuris dispositioni dicta fera est capientis, vt expresse traditur in *l. in laqueum. ff. de acquir. rer. domin.* quam legem sic ad compendium reuocat glos. ibid. *Feristi laqueum vasa capiendi aliquam feram. Aper incidit in laqueum, & non potuerat se mouere, ego transfixus inde vidi Aprum captum in laqueo, exeam tunc inde, & accipi, an tenear ibi Aprum reddere? de dicitur, quod non, cum non fuerit fallus tuus, quia non apprehenderis eum de laqueo, & fic fallus esset tuus, & ego acceperim, & dimiseris eum fugere, desinit esse tuus, & tenetur ab. in fallum; & addit ex simili de pecudo alieriui, quod aliter deberis de mani, non tenetur. ff. ad fallum.* Aliqui distinguunt, & diffinitio videtur colligi ex eadem lege, an fecilicet fera, v. g. Aper ita hæreat vt expedire se non possit, & tunc non est capientis, sed eius cuius est laqueus, vel rete, an vero luchando expedire poterat antequam veniret qui eum posset, & tunc fit capientis. Alij dicunt hanc legem esse consuetudine in contrarium derogatam, vt scilicet fera fit illius qui laqueum, seu rete, seu tassum posuit. Quocirca venatorum vsus, & praxis attendi debet.

12 Quæres 10. cuius sit agnus, vel porcus quem lupus rapuit, an illius qui erripuit, an domini? Respo. quod eli domini, non eripientis eum de ore lupi, & fic decernitur in *l. Pomponius. ff. eod.* quam legem fic compendiat *glos. ibid. Ego Frumptus ab ore porcus meos salvos, vel eos ducat ad pascendum, & cum ducerem, lupi eripuerunt porcos, & eos portabant, quidam rusticus ibi prope existens persecutus est lupos cum suis canibus, & recuperauit porcos de ore luporum. quæritur, an fiant sui, an vero remanant mei, & sic mihi debeant reddi? Et videtur, quod fiant sui, sicut & si feram cepisti, & illa postea euasit, accipientis est. Sed contra dicit, quod mihi debent reddi: secus si in feris. Idem est dicendum, & si rem mihi amissam inuasset, & aliquis eam occupat, nam occupans debet eam mihi reddere. aliquem tenebitur in quadruplum. Sed in nostro casu quia fi recuperans porcos nihil vendere? certe tenebitur suis, & ad exhibendum rei vendicationem.* Vbi vi vides porcus, vel agnus non definit esse meus quando recuperat porcum, ac proinde si tu illum de ore lupi recuperasti, debes mihi reddere. Quis enim dicat meum esse desinere id, quod tu liberasti ex incendio, tuina, naufragio, cum meum effect. Secundo dicendum eli de eo, quod suis transfulam ex area, vel ex agro notro transfuiit, aut quod nobis miluus eripuit: id enim noltrum esse definit, quia recuperari non potest.

13 Quæres 11. an columbæ posiint aliquando licite capi, vel occidi? Respondetur eile non licere columbas capere in locis propijs vbi nidificant, vt in constitutionibus, tunc enim proprium dominii habent, qui eas fuitenat. Quæ fas eli eas capere intra ipsarum permiilum, dummodo à propijs Dominis alantur, fecus eli, quando à Dominis non alantur, & alienos terras deuallant, tunc enim & capi, & occidi poliunt à Domini terrarum, vel agrorum, quibus damnum inferunt. Certum etiam eli poise capi, vel occidi pro iita compensatione ratione damni illati. Nonnulla difficultas eli, an capi paiiim extra commune ipacium, quod in Regno Caitellæ eli vna leuca, vt notat Couar. *in reg. peccatum, pa. 2. §. 8. n. 14.* Cordoba *in tract. de cansi entia. q. 121. & alij.* Quidam enim dicunt, quod illud ftatutum Caitellæ, vel aliud quodcunque, idem, vel limile ipacium determinans, locum iolum habeat quoad impunè non

quoad licitè, ac proinde qui extra tale ſpacium columbas capit, vel occidit, impunè id facit, non licitè, niſi iam amiſerint conſuetudinem reuertendi. Verum Doctores citati oppoſitum ſuſtinent, quod ſcilicet dictæ columbæ etiam licitè accipi poſſint, hoc enim onere tunc tẽporis permittitur columbaria, vt ſi columbæ dictum ſpatium egrediantur etiam licitè occidi poſſint, transferendo illarum dominium in occiſorem, vel capientem, tum quia hoc ſtatutum factum videtur ex præſumptione, quod dictæ columbæ à Domino non alantur ſufficienter, ac proinde in partes longinquas cibum quærere cogantur. Eſt autem hic obſeruandum, quod licet Dominus columbarij ea omnia efficere poſſit, quæ ad ſuarum columbarum conſeruationem conducunt, licet per accidens deſeruiant ad aliarum inuitationem, vt ſcilicet in ſuo columbario ſuum collocent domicilium; tamen fas non eſt id facere, quod per ſe ordinetur ad attractionen columbarum, ex alienis columbarijs, vt exponendo ſtorram cum ſale, vel ſpargendo ſalnitrum, &c. hoc enim contra iuſtitiam eſt, obligans ad reſtitutionem.

14 Quæres 12. an Princeps, vel reſpublica prohibere poſſit aucupium, venationem, vel piſcationem? Negant aliqui, quia talia animantia iure naturali, & gentium ſunt communia, ijſdemque iuribus fiunt capientium. Princeps, aut Reſpublica nequit quid ſtatuere contra dicta iura. Communis tamen ſententia tenet poſſe fieri dictam prohibitionem, ſic Sot *lib.4. de iuſt. q.6. art.4.* & alij plures quos refert, & ſequitur Couar. *in reg. peccatum, p.2.§.8.* Ratio eſt, quia ius naturale permittit quidem vt dicta animalia ſint communia, non tamen poſitiuè decernit vt talia ſint, nec prohibet vt fiant huius, vel illius. Hæc autem prohibitio fieri poteſt. I. quando feræ, grauidæ ſunt, vt filios procreare, & educare valeant. II. fit prohibitio ſolum quoad certa quædam inſtrumenta, ne ſcilicet capiantur in magna copia, antequam creſcant. III. prohibetur quandoque venatio tempore niualè, quia tunc in multitudine venari poſſunt cum damno publico, quia extra illud tempus non erunt animalia quæ capiantur.

15 Quæres 13. an animalia fera fiant capientium, quando capiuntur contra leges prohibentes venationem, aucupium, & piſcationem, ſiue abſolutè, vt cum Princeps prohibet ne in tali loco quis venetur, ſiue locus apertus ſit, ſiue clauſus muris intra quos feræ clauduntur; ſiue pro tali tempore, ſiue tali modo ſcilicet talibus inſtrumentis? Reſpondet Couar. *in reg. peccatum, de reg. iuris in 6. p.2. §.8.n.2. cum ſeq.* quod fiant capientis, licet capiens puniri poſſit ob legis tranſgreſſionem. Ratio eſt, quia dicta animalia fera ſunt, ac proinde fiunt occupantis. Quod limitandum puto cum eodem Couar. *loco cit. n. 5.* quando locus concluſus, eſt ita vaſtus, quod feræ difficulter capiantur, tunc enim cenſentur retinere naturalem libertatem; ſecus eſt quando locus concluſus anguſtus eſt, vt feræ facilè capiantur, cum enim tunc cenſeantur amiſiſſe naturalem libertatem cenſentur eſſe ſub dominio loci, ac ſubinde non fient capientis. Quando autem venatio ſit prohibita Clericis, *de Cenſuris* dico.

QVAE:

QVAESTIO II.

Quomodo acquiratur dominium rerum inanimatarum.

17 RES inanimatę, quę sub hominis dominio cadere possunt quando nulli appropriatæ sunt, sunt lapilli, gemmæ, & alia; huius generis, quæ in littore maris, in fluminibus, & alibi inueniuntur. Item ea quæ vi tempestatis iactantur in aquam; item pecunia, & id generis alia quæ amittuntur; item insulæ, & loca alia, quæ aut nunquam fuerunt habita, vel à longo tempore destituta; item bona vacantia; illa scilicet quæ ab intestato, & sine hærede relicta sunt; item venæ metallicæ auri, argenti, &c. de quibus per sequentia quæsita dicetur.

17 Quæres 1. an lapilli gemmæ, &c. quæ in littore maris, vel fluminibus inueniuntur, fiant occupantis? Respondetur affirmatiuè, namque harum rerum dominium sola inuentione acquiritur, sic habetur *Instit. de rerum diuiss. §. item lapilli*, & *l. item lapilli, ff. de rerum diuis.* Vbi sic habetur. *Item lapilli, gemmæ, & cætera, quæ in littore inuenimus, iure naturali statim nostra fiunt.* Et ratio naturalis assignatur *l. 3. ff. de acquir. rerum domin.* quia scilicet, *quod nullius est, id ratione naturali conceditur.* Quod si roges cuius fiant dicta, primò videntis, an primò capientis? Dico quod fiunt primò capientis, non enim res solo aspectu acquiritur, sed apprehensione, vel aliqua alia exteriori hominis actione; qua dominium acquiritur, de quo supra.

18 Quæres 2. quomodo acquiratur dominium rerum, quæ vi tempestatis in mari, vel flumine iactantur? Respondetur quod tunc à capiente dominium acquiritur, quando à domino pro derelictis habentur, *Instit. de rerum diuis. §. vlt. l. interdum, §. 1. ff. de acquir. possess. l. qui leuandæ, ff. ad legem Rhod. l. qua ratione, ff. de acquir. rer. domin. §. vlt.* communiter tamen res quę tempestatis tempore proiciuntur, non habentur pro derelictis vt dicitur *in d. l. qua ratione, §. vltimo*, scilicet. *Alia causa est earum rerum, quæ in tempestate nauis leuandæ causa eiciuntur, hæ enim dominorum permanent; quia non eo animo eiciuntur, quod quis eas habere non velit: sed quo magis ipsa naue periculum maris effugiat. Qua de causa si quis eas fluctibus expulsas, vel etiam in ipso mari naclus, lucrandi animo abstulerit, furtum committit.* Neque habentur pro derelictis, quæ de incendijs, vel ruinis eripiuntur. Item non habentur pro derelictis, quæ ab inundantibus fluminibus asportantur vti sunt arcæ, dolia vini, vel olei. Difficultas est, de qua cum essem Comi interrogatus fui, pro casu contingente, inundauit torrens, qui Coxia dicitur, & asportauit maximam olei quantitatem in lacum prope existentem, piscatores varijs instrumentis ceperunt colligere oleum, quod in lacum supernatabat; mercator olei dominus, oleum à piscatoribus collectum reposcebat, piscatores dare nolebant, quæsitum fuit, quid in conscientia fieri deberet. Respondi ex *d. l. qua ratione*, quod oleum restitui debebat, soluto tamen laboris pretio. Ratio est, quia cum illud oleum in lacu colligi posset, non habebatur pro derelicto, maximè cum non longe fuisset transportatum. Probabam exemplo communi de lignis, quæ à fluuiorum inundationibus transportantur; nam si transportentur longè à loco, probabiliter creduntur negligi à domino, maximè vbi reportatio esset difficilis, & tantum impenderetur, quantum ligna va-

valent; at quando ligna propè reperiuntur, & reportatio non est nimis difficilis, tunc non censentur negligi à domino.

19 Quæres 3. quando acquiratur dominium rerum inuentarum, vt pecuniæ, & similium, quæ à suis dominis amittuntur? Respondetur quod si dominus sciatur, illi res sua restituenda est; res enim quandiu extat, clamat domino. Quod si dominus ignoretur, debet in primis sufficiens diligentia adhiberi, vt inueniatur, quod si hac adhibita, non inueniatur, debet dari pauperibus per Sylu. *verb. inuentum nu.* 1. Couar. *in reg. peccatum p.* 3. §. 1. *n.* 1. & alios per Dianam relatos *p.* 2. *tract.* 17. *resol.* 5. & si ipse inuentor pauper est, poterit sibi appropriare; quod si post consumptionem dominus compareat, nil sibi restituendum est. Vel certè secundum Sarmient. Aragon. Sot. Petr Nauar. & alios, quos refert, & sequitur Diana *loco cit.* poterit inuentor rem inuentam sibi appropriare tametsi pauper non sit, quia in iure eadem reputantur rem nullum habere dominum, & eius dominum ignorari; ac proinde sicut res, quæ nullum habet dominum efficitur primi occupantis, ita res cuius dominus ignoratur, post sufficientem domini perquisitionem.

20 Quæres 4. quomodo acquiratur dominium insularum, siue in mare natarum, siue in flumine? Respondetur quod insulæ, quæ in mari nascuntur, fiunt capientium, quæ vero nascuntur in aliquo flumine, fiunt illorum, qui ab vtraque parte prædia possident. Sic decernit Imperator Iustinianus *in suis Instit. de rerum diuis. §. insulæ.* Idem etiam decernitur in *l. adeò quidem, ff. de acquir. rerum domin.* vbi sic scribitur. *Insula, quæ in mari nascitur (quod rarò accidit) occupantis fit, nullius enim esse creditur. In flumine nata (quod frequenter accidit) si quidem mediam partis fluminis tenet, communis est eorum, qui ab vtraque parte fluminis, prope ripam prædia possident pro modo latitudinis cuiuscumque prædij, quæ latitudo prope ripam sit. Quod si alteri parti proximior sit, eorum est tantum, qui ab ea parte prope ripam prædia possident.* Postea additur, quod si aliqua pars fluminis diuidetur, & postea infra vniatur, & agrum alicuius in insulæ formam redigat, eiusdem permanebit ager, cuius prius fuerat.

21 Quæres 5. cuius sint bona, quæ vacantia dicuntur, vt quando quis decessit, & sine hærede, & sine testamento? Resp. quod dicta bona referuntur ad fiscum, sic decernitur in *l.* 1. §. *vlt. ff. de iure fisci*, & *l* 1. *ff de bonis vacantibus*, & *l. vacantia, ff. eodem*, vbi dicitur. *Vacantia, morientium bona, tunc ad fiscum iubemus transferri, si nullum ex qualibet sanguinis linea, vel iuris titulo legitimum reliquerit intestatus hæredem.* Aduerte tamen, quod si peregrinus in hospitali ab intestato decessit, nullo hærede relicto, bona illius mobilia per loci Episcopum in vsus pios impendi debent; quando autem habet hæredes, debent illius bona ad illos trãsmitti, si commodè fieri potest, secus in vsus pios ab Episcopo expendantur, sic decernitur *l. omnes peregrini, C. communia de successionibus.*

§. I. *Quomodo acquiratur Dominium venarum metallicarum, vbi de pascuis, & Syluis communibus.*

22 VEnæ metallicæ auri, argenti, ferri, plumbi, &c. iure gentis ad eum pertinent, qui est Dominus fundi, vel prædij, vbi huiusmodi metallicæ venæ reperiuntur, quemadmodum lapides, fontes venæ, vel alia res similis, quæ in alieno agro reperitur. Ratio clara est, quia ista censentur fructus agri, ac proinde ad agri Dominum spectant, præcisa quacunque lege, vel statuto particulari, quo solent Principes, & Respublicæ sibi tales venas reseruare, ob bonum publicum, vel ne priuati fiant nimis potentes, vt possint rebellare, &c. Less. *lib.* 2. *de iustitia, cap.* 5. *dub.* 12. putat, quod dictæ venæ nullius sint; & quod dominus fundi solum ius habeat impediendi ne aliquis fodiat in suo fundo, quod si quis fodiat, quod fodit suum facit, & solum tenebitur ad restitutionem damni illati, si fodiendo,

endo, aliquod intulit. Pro sua sententia non nisi Sotum citat *lib. 5. de iust. q. 3. art. 3* Sed meo videri ibi Sotus hoc non dicit, tene verba Soti, *De metallorum autem venis vsus iam obtinuit vt pars quinta obueniant Principi, eo quod venæ illæ sunt res naturales, quæ quodammodo in bonum publicum metalla progignunt.*

23 Sed quæres 1. quodnam sit herbarum dominium quibus animalia pascuntur? Resp. quod pascua, seu herbæ quibus animalia pascuntur, quæ in alicuius priuati fundo nascuntur, eius sunt, cuius est fundus. Ratio clara est, quia herbæ istæ fructus agri censentur, ac proinde agri Domino debentur. Sicut enim arbores, quæ sua sponte in tuo agro nascũtur, tuæ sunt, ita, & herbæ. Verum herbæ quæ in agris communibus nascuntur, communes sunt, ac proinde ab omnibus de communitate pasci possunt, excepto casu quo communitas ob commune bonum, pascua alicui particulari locet, tunc enim alijs non licet ibi ducere animalia ad pascendum.

24 Quæres 2. an ligna, quæ in syluis communibus cæduntur, fiant cędentium? Resp. affirmatiuè, eo namque ipso, quod sylua communis est, omnes ius habent lignandi, ac proinde ligna, quæ cæduntur, cædentium fiunt; quod currit, quando sylua non est alicui particulari locata. Cauere tamen debent cædentes, ne ita cædant, quod graue detrimentum inferant communitati, vt si stirpes multas inci dant, vt proportionatam, & sibi debitam quantitatem superent, ita vt alij nequeãt sibi prouidere. Pariformitet non possunt eas arbores sternere, quæ pro cõmunibus beneficijs reseruatæ sunt. Maior difficultas est, an semper sit peccatum mortale lignare in syluis, vel alijs locis particularis personæ? Certum est esse peccatum mortale si graue damnum inferant, vt si stirpes nouas euellant, si arbores, vel plãtas cæduas sternant, &c. Id quod difficultatem facit, est, an peccent mortaliter illi, maximè rustici, qui non alijs lignis vtuntur pro cĭbano, & pro alijs vsibus, nisi illis quæ accipiunt in suorum Dominorum prædijs, ita tamen, vt accipiant solum ligna sicca, & solum vtilia ad comburendum, & hoc in quantitate notabili, si tota simul acciperetur. Ego de hac re non semel interrogatus à pluribus confessarijs, qui ob hoc angustiabantur, respondi dictos rusticos excusari posse à peccato mortali. I. ob tacitum consensum Dominorum; cum enim Domini sciant, quod rustici illi non emunt ligna, sed in eorum prædijs lignare solent, & ea ligna colligere, quæ ad proprios vsus solent deseruire, censentur ad hoc licentiam impertiri. II. quia non censetur bonorum appropriatio, seu diuisio facta cum tanto rigore, & ita rigidè, quod non possint rustici, & pauperes ea sibi ligna accipere, quæ ad vsus ordinarios necessaria sunt. Quod verum maximè puto quando ea ligna colligunt, quæ à Dominis censentur haberi pro derelictis, & in syluis, & campis marcescere solent, hæc enim non solum colligere possunt pro suis vsibus, verum etiam vt ea vendant.

§. II. *Quomodo acquiratur Dominium thesauri.*

25 IMperator Iustinianus in suis *Instit. de rerum diuisione*, sequentia de thesauris instituit. *Thesauros, quos quis in loco suo inuenerit Diuus Adrianus naturalem æquitatem secutus, ei concessit, qui eos inuenerit. Idemque statuit, si quis in sacro, aut religioso loco fortuito casu inuenerit. At si quis in alieno loco, non data ad hoc opera, sed fortuito inuenerit: dimidium Domino soli concessit, & dimidium inuentori, & conuenienter, si quis in Cæsaris loco inuenerit: dimidium inuentoris, & dimidium esse Cæsaris statuit. Cui conueniens est, vt si quis in fiscali loco, vel publico, vel Ciuitatis inuenerit, dimidium ipsius esse debeat, & dimidium fisci, vel Ciuitatis.* Vbi vt vides sic de inuentione thesauri statuitur, vt si quis inueniat thesaurum in fundo, seu loco proprio, totum sibi appropriet. Quod si quis inueniat d. thesaurum in fundo, seu loco alieno, & hoc fortuito, debet inuentor dimidium dare Domino fundi, & aliud

ud dimidium pro se retinere poterit. Idē dicitur si thesaurus inueniatur in loco Cæsaris, in loco fiscali, in loco publico, vel Ciuitatis.

26 Sed quæres 1. quid sit thesaurus? Resp. quod Thesaurus sic definitur in l. *nunquam*, ff. *de acquir. rer. domin. Est quædam vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat, sic enim fit eius, qui inuenerit, quod non alterius sit, alioquin si quis aliquid, vel lucri causa, vel metus, vel custodiæ condiderit sub terra, non est thesaurus, cuius etiam furtum fit.* Thesauri definitio, illis solis verbis continetur: *Est vetus depositio pecuniæ, cuius non extat memoria, vt iam dominum non habeat.* Cætera verba ponuntur claritatis gratiā. In l. *nemo*, C. *de thesauris*, sequens datur thesauri definitio. Thesaurus, est *condita ab ignotis dominis tempore vetustiori mobilia.* Hæc definitio magis latè patet, quam præcedens, quia reuera thesaurus non est solum pecuniæ depositio, verum etiam est depositio auri, argenti, aliarumque rerum pretiosarum, seu mobilium pretiosarum; immobilia namque recondi non possunt. De ratione, ergo thesauri; de quo hoc loco loquimur, est res mobilis pretiosa recondita, seu condita ab ignotis dominis, si enim Domini sciantur, quocunque modo sciantur, accipi non potest, sed furtum committit, & ad restitutionem tenetur, qui eam sibi sumit, & vsurpat.

27 Quæres 2. an thesaurus inventus in loco alieno, non fortuito, sed de industria debeatur totus loci Domino, an inuentor possit sibi dimidium sumere? Ratio dubitandi est, quia in textu *n.* 25. relato solum dicitur. *At si quis in loco alieno, non data ad hoc opera, sed fortuito inuenerit, dimidium Domino soli concessit, & dimidium inuentori.* Et de inueniente de industria nil dicitur. Nihilominus absolutè dicendum est, tunc totum thesaurum esse domini loci, sic statuit Leo Imperator, *in d. l. nemo*, C. *de thesauris*, vbi dicitur. *In alienis vero terrolis, nemo audeat inuitis, imo nec volentibus, vel ignorantibus Dominis, opes abditas suo nomine perscrutari; quod si nobis super hoc aliquis crediderit esse supplicandum, aut præter huius legis tenorem in alieno loco thesaurum scrutatus inuenerit, totum hoc locorum domino reddere compellatur; & velut temerator legis saluberrimæ puniatur.* Sed quomodo totus thesaurus Domino loci dari debet, etiam quando loci Dominus cōsentit, per illam dictionem, *nec volentibus.* glos. ibid. verb. *volentibus*, sic habet. *Nota: Domini voluntatem nil facere, vt alius suo nomine quærat, ad quod Instit. alie. licet, in princ. & ff. de vsufr. l. sed etsi quid in fin. & ad l. Corn. de fic. l. lege Cor. §. si contrarium in lapidicinis: vt ff. communia præ. l. venditor*, §. 1. Non potest ergo quis suo nomine, quærere thesaurum volente Domino, sed quæri debet nomine ipsius Domini.

28 Quæres 3. cuius sit thesaurus arte Magica inuentus? Resp. esse fisci, vt decernitur in *d. lege nemo*, vbi sic habemus. *Nam in suis quidem locis vnicuique dummodo sine scèleratis, ac puniendis sacrificijs, aut alia qualibet arte, legibus odiosa quærere, & inuento vti, liberam tribuimus facultatem.* In hac lege fundatus dixi aliquando. quod quidam non potuerunt tenere thesaurum, quem inuenerunt per artem Caballisticam, quia non nisi dœmonis arte fieri potest; imò dato, quod ars Caballistica, qua vtuntur ad inueniendos thesauros, & ad diuinandum, sine dœmonis arte fieri posset, adhuc thesaurus retineri non posset, quia saltem ars illa est legibus odiosa, vt in text. dicitur. Recurrebant illi ad illorum sententiam, qui dicunt has leges esse penales, ac proinde non obligare ante iudicis sententiam; sed de hoc dicetur *n.* 30.

29 Quæres 4. cui debeatur thesaurus in loco sacro casu fortuito inuentus? In tex. *n.* 25. citato statuitur; quod thesaurus in loco sacro casu fortuito inuentus, totus sit inuentoris, cum tamen in *l. non intelligitur*, ff. *de iure fisci*. dicatur quod dimidium sit inuentoris, & aliud dimidium sit loci sacri, vel Religiosi. sic enim dicitur. *Si in locis fiscalibus, vel publi-*

publicis, religiosis, aut monumentis thesauri reperti fuerint: diui Fratres constituerunt, vt media pars ex his, fisco vindicaretur. vbi glos. *verb. vindicaretur*, conatur vtrumque tex. concordare, sic enim dicit. *In eo quod dicit religiosis, est contra Instit. de re. diuis. §. thesauros, vbi dicit totum inuentori cedere. Solutio: ibi Adrianus fuit secutus naturalem equitatē: hic diui Fratres ciuilem auctoritatem, & publicam vtilitatem, cuius ratione quandoque derogatur equitati communi. Vel (quod in idem recidit) hic loquitur de iure ciuili: nam licet sacra, religiosa, sint in bonis Deī, tamen quodammodo, & in bonis Imperatoris per constitutionem hominum sunt, & hic præiudicatur iuri naturali per ius ciuile, sicut, & vsucap. secund. Ioan. vt 3. de vsucap. l. 1. & infr. de reg. iur. l. iure naturæ. Vel dic hic de rigore, ibi de equitate, quæ præualet, vt C. de iud. l. placuit. Vel dic, data opera: ibi non data, &c.*

30 Quæres 5. an istæ leges obligent in conscientia? Est aliquorum sententia, quam probabilem reputat Salonius, Mercatus, Lopez. & alij quos citat Sayr, *in claui Regia lib. 9. cap. 9. n. 9.* quod dictę leges obligent solum ad pœnam. non in conscientia, ac proinde inueniens thesaurum, poterit seruare ius naturę, quod dictat, vt qui rem nullius inuenit, totam sibi seruare possit. Nihilominus communior sententia tenet, quod illę leges in conscientia obligent, & seruari debeant, eo quod non sint leges purè pœnales, sed dispositiuæ, ac proinde, quod disponunt seruandum est, & sic tradunt Caietanus, & alij plures quos refert, & sequitur Sayr. *loco citato ante n. 9.*

31 Quæres 6. an Ecclesia aliquid disposuerit de Thesauro inuento in loco sacro, seu religioso? Respondeo me non inuenisse textum canonicum in quo aliter, quam in Instit. §. *Thesauros*, dispositum est, disponatur. Vnde glos. in cap. *si quid inuenisti*, 14. q. 5. dispositionem *Instit.* sequitur, sic enim habet. *Si vero in loco sacro, vel religioso loco casu fortuito inuenis thesaurum, totus est inuentoris. vt instit. de re. diuis. §. thesar. &c.* Ratio autem quare thesaurus inuentus in loco sacro, vel religioso, sit totus inuentoris desumitur ex Angelo Aretin. *in d. §. thesauros*, & ex Cyno, & Bald. *in l. item lapilli, ff de rer. diuis.* Quia ius ciuile iudicauit loca sacra, vel religiosa esse nullius, ac proinde sicut inueniens thesaurum in loco publico, qui nullius est totum sibi sumit, ita inueniens in loco sacro, seu religioso, totum sibi sumet. Verum quia hoc fundadamentum omnino falsum videtur, cum locus sacer suum habeat dominum, vel Ecclesiam cuius est, vel Prælatum, vel Monasterium, non minus, quam locus sæcularis, suum habet dominum, ita æquitas postulare videtur, quod idem ius seruetur, quoad thesauros inuentos in loco sacro, vel religioso, quod seruatur, quoad thesauros inuentos in locis sæcularium, & sic tradunt Sylu. verb. *inuentum q. 3. vers. quartum*, Angel. *eodem verb. §. 1.* Couar. alios citans *in reg. peccatum p. 3. n. 1.* & alij plures quos refert, & sequitur Sayr. *loco cit. num. 14. vers. communis.*

32 Quæres 7. an thesaurus inuentus in sepulchro aliquo fiat inuentoris, saltē, quoad medietatem? Erat olim vsus condere in sepulchris simul cum cadaueribus multas diuitias, & hoc, vel ob ignorantiam, quia putabant Gentiles, mortuos sibi ea bona deferre, vel in suos vsus conuertere posse: vel ob ostentationem, & honorem mortuorum, & familiæ; vel vt ibi ea bona conseruarent pro tempore necessitatis, tamquam in loco tutissimo; eo quod sepulturæ locus apud omnes nationes semper fuit inuiolatus, ratione religionis: vel ibi pecunia recondebatur ad reipublicæ defensionem, vt scilicet ea vti posset tempore necessitatis, vt belli, pestis, &c. Huius consuetudinis condendi thesauros in sepulchris mentionem facit S. Iob. 3. dum dicit. *Quod effodientes, thesaurum, delectanturque vehementer cum inuenerint sepulchrum.* Et Ioseph *lib. 7 antiquitatum cap. vlt.* Refert Salomonem ædificasse Patri suo Dauid sepul-

chrum magnificum; in eoque plurimas recondidisse diuitias, quibus postea Iudæi vsi sunt cum à Rege Antiocho prę-merentur. His positis, quæritur, an reperiens thesaurum in aliquo antiquorum sepulchro, possit sibi, saltem medietatẽ sumere. Dico 1. quod si aliquo modo constet sepulchrum esse alicuius familiæ, thesaurus ibi repertus totus cædit eidem familiæ, quia cũ illa familia habuerit dominium, vel ius supra sepulchrum, etiam habuisse semper censetur dominium thesauri ibi reconditi. Sic Salon. 2.2. *qu.66. art.5.* Dico 2. si thesaurus reperiatur in sepulchro sacro, & nesciatur cuius sit sepulchrum, tunc seruari debet, quod diximus de thesauro reperto in loco sacro, seu religioso. Dico 3. quod si thesaurus inueniatur in sepulchro profano alicuius gentilis, & ignoretur familia, cuius sit, & reperitur in loco communi, seu nullius, totus fiet inuentoris, si vero in loco sub dominio particulari alicuius, siue Regis, siue Principis, siue Ecclesiæ, siue cuiusuis alterius particularis, & casu inueniatur, tunc dimidia pars erit inuentoris, & alia dimidia erit Domini loci, & si inueniatur de industria, secundum veriorem sententiam dicentem leges ciuiles citatas, esse dispositiuas, & non pusè pœnales, totus dari debet domino loci.

33 Quæres 8. an Princeps subditus legibus Imperialibus, possit contra illos statuere, quod thesaurus, quo quomodo inueniatur, etiam in proprio loco, vel fundo totus sibi detur, aut certa pars? Tres reperio sententias de hac materia. Prima est Paludani *in 4. dist.15. q.2. art.2. concl.5. & q.3. art.1. concl.1.* D. Antonini *p.2. tit.1. cap.15. §.2.* & aliorum, quod non solum Princeps legibus Imperialibus subiectus (solum nam de isto potest esse difficultas, nam de non subdito nullus dubitat) potest aliquid statuere contra statutum à dictis legibus, sed quod de facto est, vbique locorum consuetudo vt vbicunque thesaurus reperiatur, sit Principis. Secuda sententia est, quod nec datur prædicta consuetudo, nec fieri potest, quod dictus thesaurus sit totus Principis, sic Sylu. *verb. inuentum, q.3. vers. sextum*, Sot, *lib.5. de iust. q.3. art.3. ad 2.* Lopez *p.2. c.3. instruct. conscient.* Phi liarch. *de officio sacerd. p.2. lib.6. c.27. in fin.* & alij. Horum ratio est, quia cum thesaurus tunc tempus sit in nullius bonis, contra æquitatem naturalem est, quod fiat alterius ab inuentore, cum id quod nullius est, naturæ, gentiumque iurè sit inuentoris, seu primò capientis. Tertia sententia est, quod possit Princeps, vel Respublica ex causa legitima præscribere, quod vel totus thesaurus, vel pars illius Principi detur. Cum enim thesaurus nullius sit, potest Princeps, vel Respublica, iusta existente causa, vt ratione belli, pestis pro soluendis debitis, pro sustinendis oneribus &c. sibi appropriare. Et sic tradunt Salon. 2.2. *q.66. art.5. concluſ.6.* Bannes, & Aragon, ibid. Couar. in *reg. peccatum p.3. §.2. num.4.* Barth. Medina *instruct. confess. cap.14. §.33.* Conrad. *de contract. p.1. q.8.9. & 10.* & alij communiter.

§. III. *Quomodo acquiratur dominium per alluuionem, per accessionem, per materiarum confusionem, per commixtionem, &c.*

34 QVæres 1. quomodo dominium acquiratur per alluuionem? In *l. adeò quidem, ff. de acquir. rer. domin. §. præterea*, sequentia de acquisitione per alluuionem statuuntur. *Præterea, quod per alluuionem agro nostro flumen adiecit, iure gentium nobis acquiritur. Per alluuionem autem id videtur adijci, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligere non possimus, quantum quoque momento temporis adijciatur. Quod si vis fluminis partem aliquam ex tuo prædio detraxerit, & meo prædio appulerit, palam est, eam tuam permanere. Planè si longiore tempore fundo meo hæserit, arboresque quas secum traxit, in meo fundo radices egerint, ex eo tempore videtur fundo meo acquisita esse.* In instit. Iustiniani

de

de rerum diuisione, 5. praterea, idem per eadem fere verba statuitur, sic enim habes. *Praterea, quod per alluuionem agro tuo fundum adijcit, iure gentium tibi acquiritur. Est autem alluuio incrementum latens. Per alluuionem autem id videtur adijci, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligi non possit quantum quoque momento temporis adijciatur. Quod si vis fluminis abrupto predio aliquam partem detraxerit, & vicini predij attulerit: palam est, eam tuam permanere. Plane si longiore tempore silua coaluit tua haserit, arboresque quas secum traxit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore videntur vicino fundo acquisitæ esse.* Pollea in vtroque loco statuitur, quid de Insula in fluminis medio nata iudicandum sit, fiue & de nouo aliquo alluuione accidente, & de priore derelicto, quod ex dictis sufficienter colligi poteſt.

33 Quares 2. an per accessionem, qua res alienæ nostris accedit per humanam industriam dominium acquiratur rei alienæ accedentis nostris? *In Institu. de rerum diuis. §. Sed si tabulam*, sic habetur. *Si tamen alienam purpuram vestimento suo, quis intexuerit, licet pretiosior sit purpura, tamen accessionis vice cedit vestimento, & qui Dominus fuit purpuræ, adversus eum qui furtim, habet furti actionem, & condictionem: sed ipse sibi qui vestimentum fecit, fure actio. Nam extincta res, licet vendicari non possint, condici tamen a furibus, & quibusdam aliis possessoribus possunt.* Nonnulla difficultas est an ad hoc, quod res aliena accedens, fiat mea, requiratur in me bona fides, vt si ego vestimento meo alienam purpuram intexerem bona fide, putans purpuram esse meam, an etiam tunc acquisita mala fide scienti esse alienam ego interesam. Dico, quod in vtroque casu dicta purpura fit mea; licet quando bona fide ego intexui Dominus habeat seruum ad hanc rem condictionis ad habendum principalis, ex eo, *si ea condictione, sua causa, & legemma fiat ad exhibendum.* Et quando mala fide, habet Dominus Purpuræ actionem furti, quæ omnia ex dictorum collegantur.

36 Quares 3. an & quomodo acquiratur rerum dominium per materiarum confusionem? In d. *Institu. de rer. diuis. §. fi duerum*. hæc dicuntur de materiarum confusione. *Si duorum materia ex voluntate dominorum confusa sint, totum id, corpus, quod ex confusione fit, vtrisque commune est: veluti si quorum vina confusa sint, aut massa argenti, vel auri confluuerint. Sed si diuersa materia sint, & ob id propria species facta fit: forte ex vino, & melle confusum, aut ex auro, & argento electrum, idem iuris est. nam & hoc casu communem esse speciem, non dubitatur. Quod si fortuito, & non voluntate dominorum confusa fuerint, aut ejusdem generis materia, aut diuersa, idem iuris est, placuit.* Vbi, videtes, de confusione nemium materiarum fit quoddam tertium, quod vtrique dominorum commune est. Vnde si duorum vina confundantur, si argenti, aut auri Massa in vno vase confundantur, vt confundatur, vt non possint discerni Massa Petri, & Pauli; vtrique erit totius confecti Dominus, si enim discerni, & separari possint, vterque erit sibi suæ partis Dominus, & hoc curritur fure res confusæ sint eiusdem speciei, fiue diuersæ. Item curritur idem, fiue res confundantur de consensu dominorum, fiue non, & ita aduertit glos. & Doctores ibidem.

37 Quares 4. quomodo acquiratur dominium per mixtionem? In eodem §. *duorum*, de mixtione hæc statuuntur. *Si frumentum Titij frumento tuo mistum fuerit, si quidem ex voluntate vestra, commune est, quia singula corpora, quæ singulis granis, qua sunt sua propria fuerunt, ex consensu vestro communicata sunt. Quod si casu id mixtum fuerit, vel Titius id miscuerit sine tua voluntate, non videtur commune esse, quia singula corpora in tua substantia durant. Sed nec magis illis casibus communis fit frumentum, quam grex interuentu rei esse communis, si pecora Titij tuis pecoribus mista fuerint. Sed & hoc casu vterque Dominus id frumentum retinetur: in rem quidem actio pro modo frumenti cuiusque*

quæ competit: arbitrio autem iudicis continetur, vt ipse æstimet, quale cuiusque fructumentum fuerit. Quando ergo res miscentur ex voluntate Dominorum, tunc totū mixtum commune est, fecus quando vel casu, vel ab vno solo, aliis inscio, res miscentur, & tunc si mixtum ab vno teneatur, alteri competit actio, vt tantum tantamenti tibi detur, quantum eras damni vel iudex æstimet quale cuiusque frumentum fuerit, quando quis nescit quantum fuerit eius frumentum, & sic etiam aduertit glos. *ibid. verb. competit*, & omnes expositores.

38 Quæres 5. quomodo mixtio differat à confusione? Resp. per hoc differre, quod illa confundi dicatur, quæ per confusionem, nouam speciem pariunt. Vode vinum, & mel confundi dicuntur, quia per confusionem, nouam speciem progignunt, fcilicet mulsum. Illa vero misceri dicuntur, quæ in nouam speciem non transeunt. Colligitur hæc distinctio ex *fex. 6.* præcedentibus citatis, quatenus dicunt, quod ea, quæ ex voluntate Dominorum confunduntur, communia fiunt, & ea quæ casu commiscentur, communia non fiunt. Hæc currunt secundum iura citata, quia si philosophicè loqui velimus, oppositum dicere debemus: nam secundum philosophiam mixtum est nouum, atque distincta species à miscibilibus; ex mixtione namque corumpuntur miscibilia, & nouæ species progignitur. At in confune, nouæ species non gignitur, sed partes, suas species retinent licet sint in inuicem confuæ.

39 Quæres 6. quomodo acquiratur dominium per ædificationem? Hæc res resoluitur in l. *adeo, ff. de acquir. rer. dominio, §. cum in fuo, & in Inſtit. de rer. diui, fione, §. cum in fuo.* Vbi dicitur. *Cum in fuo ſolo aliquis ex alterius materia ædificauerit, ipſe intelligitur Dominus ædificij; quia omne, quod ſolo inædificatur, ſolo cedit. Nec tamen is, qui materia Dominus fuerat, deſinit Dominus eſſe; ſed tantiſper neque vendicare eam poteſt, neque ad exhibendum de ea re agere; propter ingens duodecim tabularum, qua cauetur de quo tignum alienum adibus ſuis iniunctum eximere cogatur, ſed duplum pro pretio, per actionem. qua vocatur de tigno iniuncto. Appellatione autem tigni, omnis materia ſignificatur, ex qua ædificia fiunt. Quod ideo pro viſum eſt, ne ædificia refcindi neceſſe ſit. Quod ſi aliqua ex cauſa dirutum ſit ædificium, poteſt materia Dominus, ſi non fuerit duplum tam confecutus, tunc tam vendicare, & ad exhibendum de ea re agere.* Ex diuerſo, ſiquis in alieno ſolo ex ſua materia domum ædificauerit, illius ſit domus, cuius & ſolum eſt. *Sed hoc caſu materia Dominus proprietatem eius amittit; quia voluntate eius intelligitur eſſe alienata: vtique ſi non ignorabat, ſe in alieno ſolo ædificare; & ideo licet diruta ſit domus, materiam tamen vendicare non poteſt.* Deinde decernitur quid ſentiendum ſit quando poſſidens fundum alienum in eo bona fide ædificauit. Sic enim dicitur. *Certè illud conſtat, ſi in poſſeſſione conſtituto ædificatore, ſoli Dominus petat dominum fuam eſſe, nec ſoluat pretium materiæ, & mercedes fabrorum, poſſe eum per exceptionem doli mali repelli: quippe bona fide poſſeſſor fuerit qui ædificauit. Nam ſentiens alienum ſolum eſſe, poteſt obijci culpa, quod ædificauerit temerè in eo ſolo, quod intelligebat alienum eſſe.* Igitur quando quis ex ſua materia ædificauit bona fide, neſciens ſolum eſſe alienum, in ædificij poſſeſſore conſtituens, habet exceptionem doli mali aduerſus Dominum ſoli petulantem. ædificium, ſi materiæ æſtimationem, & fabrorum mercedem ſoluere non vult ratio eſt, quia nullus debet locupletari, cum poſſeſſoris bonæ fidei detrimento. Oppoſitum obſeruandum eſt, ſi mala fide ædificauit, ſibi enim imputare debet, quia ſciens, & volens in alieno ſolo ædificauit. Dicitur etiam *l. ſi ſtipa, ff. de acquir. re. dom. Si ſtipa tuum frumentum coierunt, vtra ædificauit, proprium fiet; id. quod ædificauit, Labeo, & Sabinus aiunt. Sed Proculus proprium putat, quem adminus tum fieret, quod in ſolo tuo ædificaſſet, quod verum eſt.* Hæc omnia notabilia ſunt, & practicabilia.

40 Quæres 7. quomodo acquiratur do-

dominium rei, quam quis ex aliena materia ſpeciem aliquam ſuo nomine fecit? Hæc quæſtio ſtatim in d. l. *Adeo, ff. de rer. deuiſ.* & *cum quis*, & in *Inſtit. tit. eod.* §. *cum ex aliena*, vbi dicitur, *Cum ex aliena materia ſpecies aliqua facta ſit ab aliquo, quæri ſolet, qui eorum naturali ratione dominus ſit, vtrum is qui fecerit, an potius ille, qui materiæ dominus fuerit: vt ecce ſi quis ex alienis vuis, aut oliuis, aut ſpicis vinum, aut oleum, aut frumentum fecerit: aut ex alieno auro, vel argento, vel ære vas aliquod fecerit: velex alieno vino, & melle miſſum miſcuerit: velex medicamentis alienis emplaſtrum, aut collyrium compoſuerit: vel ex aliena lana veſtimentum fecerit; velex alienis tabulis nauem, vel armarium, vel ſubſellia fabricauerit. Et poſt multa Sabinianorum, & Proculianorum ambiguitatem, placuit media ſententia veſtimentum, ſeu ſtatuas fecerit ad priorem, vtdem materiam reduci poſſit, cum videri Dominum eſſe, qui materia Dominus fuerit: ſi non poſſit reduci, eum potius intelligi Dominum, qui fecerit: vt ecce vas conflatum poterit ad materiam reuocari, aut argentum, vel auri reduci: vinum autem, velolium, aut frumentum, ad vuas, vel oliuas, vel ſpicas reuerti non poteſt, ac ne miſſum quidem ad vinum, & mel reſolui poteſt. Quod ſi partim ex ſua materia, partim ex aliena ſpeciem aliquam fecerit qui veluti ex ſuo vino, & alieno melle miſſum miſcuerit, aut ex ſuis, & alienis medicamentis emplaſtrum, aut collyrium: aut ex ſua lana, & alterius veſtimentum fecerit, dubitandum nõ eſſ hoc caſu cum Sabinianis Dominum, qui fecerit, cum non ſolum operæ ſuas dederit, ſed & partem triſſimam materiæ præſtiterit.*

42 Quæritur, cuius ſunt plantæ, & fata, quæ in alieno ſolo plantantur, aut ſeruantur? Sic difficultatem reſoluit Iuſtinianus *in fuis Inſtit. de rer. diuiſ.* §. *Si Titius*, vbi dicitur. *Si Titius alienam plantam in ſolo ſuo poſuerit, ipſius erit. Et ex diuerſo, ſi Titius ſuam plantam in Mauij ſolo poſuerit, ſi modo vtroque caſu radices egerit, ante enim quam radices egerit, ſanè vertitur, cuius ſerua. Ante autem ex eo tempore quo radices egerit, planta propriatius commutatur, vt ſi ſicini arbor in terram Titij profixerit, vt in eius fundum radices egerit, Titius eſſicit arborem dicamus; ratio enim non permittit, vt alterius arbor eſſe intelligatur, quam cuius in fundum radices egerit. Et adeo prope confinium arbor poſita, Titium inuitis Iudicium radices egere documentis ſit. Qua ratione aut planta, quæ terra coaleſcunt, ſolo cedunt: eadem ratione frumenta, quæ ſata ſunt, ſolo cedere intelligantur, &c.*

43 Quæres 9. an litteræ in alienachartis membranaue ſcriptæ, cedant ſcribenti, an Domino chartæ? Reſp. cedere charte ac lubinde Domino illius. Sic dicitur in *l. quo ſaffinus, ff. de acquir. rer. dom.* Et confirmatur in *Inſtit. ad tit. Inſtitera.* vbi dicitur. *Litteræ quoque, heret aureæ ſint, perinde chartis, membranisue cedunt, ac ſolo cedere ſolent ea, quæ inædificantur, aut inſeruntur; ideoque ſi in chartis, membranisue tuis carmen, vel hiſtoriam, vel oratiõnem Titius ſcripſerit, huius corporis non Titius, ſed tu Dominus eſſe videris. Sedaſi Titio petas tuos libros, tuaſue membranas, nec impenſas ſcripturæ petere poſſis, poterit ſi Titius defendere per exceptionem doli mali, vtique ſi earum chartarum, membranarumue poſſeſſionem bona fide nactus eſt.*

43 Quæres 10. cui cedat pictura in aliena tabula facta? Reſp. quod tabula cedit pictori, maximè quando picturæ pretiofa eſſet. Sic habetur in *dicge qua ratione*, §. *ſed non vt ſupra*, & in *Inſtit.* vbi ſupr. §. *ſiquis in alienam*. Vbi ſic legitur. *Si quis in alienatabula pinxerit, quidam putant tabulam picturæ cedere; alij vtdicitur picturam qualiscunque ſit, tabulæ cedere; ſed melius videtur, melius eſſe tabulam picturæ cedere. Ridiculum eſt enim picturam Apelli, vel Parrhaſij in acceſſionem vilisſimæ tabulæ cedere. Vnde ſi a Domino tabula imaginem poſuiſſe ita, qui pinxit, eam petat, nec ſoluat pretium tabulæ, poterit per exceptionem doli mali ſubmoueri. At ſi ita, qui pinxit, eam poſſideat, conſequens eſt, vt vtilis actio Domino tabulæ aduerſus eum detur, quo caſu, ſi non ſoluat tempore petitoris, poterit per exceptionem doli mali repelli, vtique*

quæ ſi bona fidei poſſeſſor fuerit vſus, qui pi-
cturam impoſuit. Illud enim palam eſt, quod
fuerit, qui pinxit furripuit tabulas, ſiue alie-
nas, competit Domino tabularum ſuarum actio.

44 Quæres 11. an dominium tranſferri poſſit ſine traditione, ſola nuda dominiuoluntate? Certum eſt, quod per traditionem voluntariam, dominium tranſferatur, vt decernitur in *l. qua ratione, ff. de acquir. rer. domin.* Sed quoque res, vbi dicitur. *Ita quoque res, quæ traditione noſtra fiunt, iure gentium nobis acquiruntur. Nihil enim tam conueniens eſt naturali æquitati quam voluntatem dominivolentis rem ſuam in alium transferri, ratum haberi.* Difficultas eſt, an dominium tranſferri poſſit ſine traditione, ſola nuda dominivoluntate? Et reſpondetur affirmatiuè, & ſic habetur in *d. qua ratione*, vbi hæc dicuntur. *Interdum etiam ſine traditione nuda voluntas domini ſufficit ad rem tranſferendam: veluti ſi rem, quam commodaui, aut tibi locaui, aut apud te depoſui vendidero tibi. Licet enim ex ea cauſa tibi eam non tradiderim, eo tamen, quod patior eam ex cauſa emptionis apud te eſſe, tuam efficio.*

45 Quæres 12. quomodo tranſferatur dominium fructuum, quos ex re aliena, quis percipit? In *l. bona, ff. de acquir. rer. domin.* ſic res reſoluitur. *Bona fidei emptor non dubiè percipiendo fructus etiam ex aliena re ſuos interim facit: non tantum quos ſuæ diligentiæ, & opera eius peruenerunt, ſed omnes; quia quod ad fructus attinet, loco dominiipſe eſt. Denique etiam priuſquam percipiat, ſtatim obti à ſolo ſeparati ſunt, bonæ fidei emptoris ſunt, nec interceſſi, ex re, quam bona fide emi, longo tempore capi poſſe, nec ne, veluti ſi pupilli ſit, aut vt poſſeſſor, aut præſidi contra legem repetundarum donata, ab eoque alienata ſit bona fidei emptor. In contrarium quæritur. ſi eo tempore quo mihi res traditur, ſpatium vendentis eſſe, deinde cognouero aliquam eſſe, quia perſeuerat per longum tempus capio, an ante fructus meos faciam? Puto verendum, ne non ſit bona fidei poſſeſſor, quamuis capiat, &c.* Clarius *Inſtit. de rer. diuiſ. 3. ſi quis à non domino.* Sed de hac re infra de venditione.

5. IV. Per quos dominium acquiratur poſſit.

46 IN I. *acquiritur, ff. de acquir. rer. domin.* res iſta breuiter reſoluitur ſcilicet. *Acquiritur nobis non ſolum per noſmetipſos, ſed etiam per eos, quos in poteſtate habemus. Item per ſeruos in quibus vſumfructum habemus; item per homines liberos, & ſeruos alienos, quos bona fide poſſidemus.* In Inſt. luſtiniani habetur de hac re integer titulus, ſcilicet *per quas perſonas nobis acquiratur*, & eſt titulus 9. lib. 2. ex quo ea deſumemus, quæ magis neceſſaria, magis communia, vſque frequentiora eſſe videntur.

47 Quæres 1. quomodo dominium acquiramus per filios? Reſpondetur quod Pater per filium acquirit ſolum vſum fructuum bonorum aduentitiorum, at profectitiorum acquirit etiam proprietatem, ſic habetur *Inſt. per quas cauſas ſi. acquiritliberi*, vbi ſic habetur. *Sanctum enim à nobis eſt, vt ſi quid ex re patris ei obueniat, hoc ſecundum antiquam obſeruationem, totum patris acquirat. Quæ enim iniuidia eſt, quod ex patris occaſione profectum eſt, hoc ad eum reuerti? Quod ex alia cauſa ſibi filius familias adquiſiuit, bonis vſumfructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remaneat; ne quid ei ſuis laboribus, vel perſtrera fortuna acceſſerit, hoc in alium peruenire, luſtinianus ei procedat.*

48 Quæres 2. an pater retineat aliquod dominium, vel vſumfructum in bonis filij emancipati? Reſpondetur quod retinet dimidium vſufructus bonorum aduentitiorum, cauſa remunerationis, loco trientis dominij, quod olim retinebat, ſic habetur *S. hæc quoque dicta per quas perſonas, &c.* Vbi reiecta antiqua conſuetudinis in humanitate, ſic concluditur. *Ideoque ſtatuimus, vt parens pro tertia parte dominij, quam retinere poterat, dimidiam non dominij rerum ſed vſufructus retineat. Ita enim res inteſtæ apud filium remanebunt, & pater ampliore ſumma fructur, pro tertia, dimidia potiturus.*

49 Quæres 3. quomodo nobis dominium adquiratur per ſeruos? Reſponde-

tur

tur quod si loquamur de seruo propriè dicto acquiritur dominium omnium quæ seruo obueniunt, vt habetur in dicta *l.acquiritur*, & in *Instit.loco cit. §. item vobis*. vbi dicitur. *Item vobis acquiritur, quod serui vestri ex traditione nanciscuntur; sive quid stipulentur, sive ex donatione, vel ex legato, sive ex qualibet alia causa acquirant. Hæc enim vobis ignorantibus, & invitis obuenit: ipse enim seruus, qui in potestate alterius est, nihil suum habere potest. Sed si hæres institutus sit, non aliàs nisi nostro iussu hæreditatem adire potest. Et si vobis iubentibus adierit, vobis hæreditas acquiritur, perinde ac si vos ipsi hæredes instituti essetis; & conuenienter vobis legatum per eos acquiritur. Non solum autem proprietas per eos, quos in potestate habetis, vobis acquiritur, sed etiam possessio. Cuiuscunque enim rei possessionem adepti fuerint, id vos possidere videmini. Vnde etiam per eos vsucapio, vel longi temporis possessio vobis accidit.* Quod si loquamur de seruis alienis, quorum vsumfructum habemus, sic est tenendum, prout ibid. decernitur §.seq. scilicet. *De ijs autem seruis, in quibus tantummodo vsumfructum habetis, ita placuit: vt quicquid ex re vestra, vel ex operibus suis acquirunt, id vobis adijciatur, quod vero extra eas causas consecuti sunt, id ad dominum proprietatis pertineat. Itaque si is seruus hæres institutus sit, legatumue quid, aut donatum fuerit, non vsufructuario, sed dominio proprietatis acquiritur.*

50 Quæres 4. an per procuratorem, tutorem, & curatorem dominium nobis acquiri possit? Respondetur affirmatiuè, ita habetur *l.possessio, ff.de acquir.vel amitt. poss.§. per procuratorem*, vbi dicitur. *Per procuratorem, tutorem, curatoremue possessio nobis acquiritur. Cum autem suo nomine nacti fuerint possessionem, cum non ea mente vt operam duntaxat suam accommodarent nobis, non possunt acquirere. Alioquin si dicamus, per eos non acquiri nobis possessionem, qui nostro nomine accipiunt: futurum est, vt neque is possideat, cui res tradita sit, quia non habeat animum possidendi: neque is, qui tradiderit: quoniam cessauit possessionem.* Per procuratorem ergo tutorem, & curatorem, nobis possessio acquiri potest, si nostro, non suo nomine eam adeant, ea autem ratione qua procurator, tutor, & curator nostro nomine possessionem acquirere possunt, possunt etiam nobis dominium acquirere.

51 Quæres 5. an pupillus possit sibi alicuius rei dominium acquirere, sine tutoris auctoritate? Respondetur affirmatiuè, solum enim pupillus prohibetur alienare, non acquirere, sic habetur *l.pupillus, ff.de acquir rer.dom.* vbi dicitur. *Pupillus, quantum ad acquirendum, non indiget tutoris auctoritate, alienare vero nullam rem potest, nisi præsente tutore: ac ne possessionem quidem, quæ est naturalis, vt Sabinianis visum est, quæ sententia vera est.* Fallit in hæreditate pupillo relicta, quia eam adire non potest sine tutoris auctoritate, vt notat glos. *ibidem verb.ad acquirendum*, dicens: *secus in hæreditate, quia ibi est dubium, vt Instit.de auctor.tutor. §. neque.*

52 Quæres 6. an quis rei alicuius dominium solo animo acquirere possit? Respondetur negatiuè, constat ex dictis in superioribus, quia etiam rerum communium, quæ nullius sunt dominium non acquiritur sine apprehensione, seu occupatione, alioquin si quis solo animo posset rem facere suam, posset sibi suos facere pisces in mari natantes, & aues in aere volantes, & feras in syluis degentes, quod nemo dicit. Hinc est, quod nemo potest vsucapere, nisi possit ciuiliter possidere, cæteroquin fur rem furtiuam posset vsucapere, quod nemo dicit. Vnde in *l.1, ff.pro derelicto*, dicitur. *Si res pro derelicto habita sit, statim nostra esse desinit, & occupantis statim fit, quia ijsdem modis, res desinunt esse nostræ, quibus acquiruntur.* Excipitur casus n.44.

DIS-

DISPVTATIO V.

DE MODIS ACQVIRENDI

Dominium rerum, quæ dominum habent, seu de vsucapione, & præscriptione.

1 DVOBVS in vniuersum modis, rerum, quæ alicuius erant, dominium comparatur. Primò domino volente, seu per propriam domini voluntatem, per quam rei suæ dominium in alium transfert. Secundò, domino inuito, per voluntatem scilicet superioris, rei alicuius dominium ab vno transferentis, & in alterum, seu alteri tribuentis. Primus modus fit donatione, contractu, & vltima voluntate, de quibus modis infra suis locis dicetur. Secundus modus fit iure gentium per quod transfertur dominium rerum quæ in iusto bello ab inimicis eripiuntur. Fit iudicis sententia, vt cum quis à iudice condemnatur in triplum, vel quadruplum, ob furtum commissum. Fit legis alicuius virtute, & hoc vel ob culpam, vt ob hæresim, ob crimen læsæ maiestatis, ob nuptias incertas, &c. Vel sine domini culpa, & hoc fit per leges præscriptionis, & vsucapionis, de quibus in hac disput. dicemus, de alijs, suis locis dicetur.

QVÆSTIO I.

De nomine, & re præscriptionis, & vsucapionis.

2 NOMEN *præscriptio* desumitur à verbo *præscribo*, quod vt colligitur ex Calepino, Thesauro, & alijs, varias habet etymologias; nã aliquando iuxta verbi compositionem *præscribo*, idem significat ac ante, seu prius *scribo*, iuxta legem, *qui sub conditione*, *ff. de condit. & demonst.* Aliquando *præscribo* idem est, ac *inscribo*, seu titulum pono, & præscriptio accipitur pro titulo, seu inscriptione, vt ex Cicerone ostendit Calep. Aliquando *præscribo* pro præfinio accipitur, *l. intra*, §. *præscriptum*, *ff. de diuers. & tempor. & l. maritus*, *C. de procurat.* & præscriptio accipitur pro præfinitione, vel termino *l. præsens*. *C. de pignor.* Et quia præcipiens, vel mandans, dum præcipit, vel mandat, aliquid præfinit, vel terminat, ideo præscriptio, vel præscriptum accipitur, quandoque pro præcepto, vel mandato; ex d. *l. maritus*. Aliquando verbum *præscribo* accipitur pro excipio, vt *l. vlt. ff. de suspect. tutor. l. pen. ff. de re iudic.* & præscriptio accipitur pro exceptione. *l. qui agnitis ff. de excep. l. quinq ff. finium regund. l. curator. ff. de diuers. & tempor.* Fab. & Angelus, *Inst. de except.* Et in hoc sensu, quot modis dicitur exceptio, dicitur etiam præscriptio, quocirca sicut exceptio alia est dilatoria, quæ opponitur ad excludendam actionem actoris, vt quod iudex non sit competẽs,

sit

Digitized by Google

sit suspectus; &c. quod testes non sunt idonei, infames, &c. & alia peremptoria, vt cum reus dicit se iam soluisse, quod petitur, se fecisse de mandato Principis, quod opponitur, &c. Et sic etiam præscriptio alia erit dilatoria, alia peremptoria. Aliquando etiam accipitur præscriptio pro illa exceptione, quæ ex vsucapione, vel longi temporis possessione nascitur, quippe cum ea in principio proposita, lis finiatur, & agens omninò excludatur, *l. vlt. ff. pro suo*, vbi Bart. & alij, & cap. *ad aures, de præscriptionibus.* Magis tamen communiter accipitur præscriptio pro acquisitione rei per possessionem, qui enim rem per vsum, & possessionem acquirit, eam sibi præscribit, & quasi inscribit, vel quia tunc alterius dominium, vel ius præfinit terminat, & quasi titulum ponit. *l. vlt. §. fin autem, C. communia, de legat. & l. quemadmodum, C. de agricol.*

3 Nomen *vsucapio* componitur ex *vsu*, & *capio*, eo quod qui vsucapit, rem aliàs alienam suam facit; vsucapio namque post certum temporis lapsum iure ciuili præscriptum res adimit prioti rei Domino, & in alium transfert. Est autem differentia inter vsucapionem, & præscriptionem, secundum communem magis loquendi modum, quod præscriptio est rerum immobilium, soloque hærentium, & etiam incorporalium, vt seruitutum, iurium, iurisdictionum, & similium, quæ iura solent vocari. At vsucapio est rerum mobilium. Benè verum est, quod aliquando confunduntur.

4 Quoad rem, seu definitionem præscriptionis, & vsucapionis, dico, quod prout ista duo pro eodem sumuntur, sic possunt definiri, præscriptio, seu vsucapio, est *acquisitio dominij per continuam possessionem temporis lege definiti*, & sic desumitur *ex l. 3. ff. de vsucap.* Vbi Ferret. Curiac. & alij. Quod si definiri debeant, prout differunt, sic erit dicendum, quod præscriptio sit *acquisitio dominij rei immobilis per possessionem temporis lege præscripti*. Et vsucapio erit *acquisitio dominij rei mobilis, per possessionem temporis lege præscripti*.

5 Sed dices, istas definitiones non esse rectè traditas, quia non explicant sufficienter substantiam præscriptionis, & vsucapionis, ad quam non tantum requiritur possessionis continuatio, verum etiam iustus titulus, & bona fides, vt postea videbitur, & traditur *l. 4. & l. Celsus 27. ff. de præscript. & l. 4. C. de præscription. long. tempor. & Instit. eodem.* Resp. cum Alciat. *in rubr. de præscript.* Ferret. *in l. 3. de vsucap.* & alijs, quod licet titulus, & bona fides ad præscriptionem & vsucapionem requirantur tanquam qualitates extrinsecæ sine quibus communiter effectũ non habent; non tamen pertinent ad illorum substantiam, cum aliquando, absq; titulo procedant, vt constat ex *l. omnes, C. de præscript.* Et quia aliquando præscriptio, & vsucapio admissa fuerunt, absque bona fide *l. si quis emptionis, C. de præscript.* S. 1. Ideò meritò in *dd. 3. ff. vsucap.* non fuit facta mentio tituli, & bonæ fidei in definitione præscriptionis, & vsucapionis.

Digitized by Google

QVAESTIO II.

Quot conditiones requirantur ad præscriptionem & vsucapionem.

6 ALIQVI quatuor conditiones assignant ad præscriptionem, & vsucapionem; alij quinque, alij sex, sed parum refert, quia omnes idem dicunt, sed varijs verbis, ego puto esse dumtaxat tres, scilicet possessio continuata per tempus à lege præscriptum, titulus saltem probabiliter præsumptus, & bona fides, quæ in sequentibus §. claritatis gratiæ explicabuntur.

§. I. *Explicatur* 1. *conditio ad præscriptionem, seu vsucapionem necessaria, scilicet possessio continuata per tempus à lege præscriptum.*

7 CErta res est, possessionem omnino requiri ad præscriptionem, & vsucapionem iuxta regulam *sine possessione*, de reg. iuris in 6. vbi dicitur. *Sine possessione, præscriptio non procedit*, quæ regula desumitur ex *l. sine possessione, ff. de vsucap.* & ex alijs iuribus citatis à glos. *in d. reg. sine possess.* vnde dicitur, quod præscriptum tantum censetur, quantum possessum, ex *l. 1. §. si quis hoc interdicto, ff. de itin. actuque priuato*, notant Abb. *in cap. accedentibus, de priuil. & cons.* 101. *nu. 7 vol.* 1. Paris. *cons. 27 lib. 1.* Put. *dec. 107. lib. 1.* & alij.

8 Definitur possessio, quod sit *corporalis rei detentio, animo, & opinione domini*, seu vt alijs placet, & in idem recidit, est corporalis rei detentio, corporis, & animi iuris adminiculo concurrente, Pet. Greg. *syntag. lib. 1. cap. 13. nu. 3.* Canis. *reg. 3. hb. 6. § is autem.* Est duplex, naturalis, quæ corpore, & ciuilis, quæ iure consistit, glos. Cuiac. & alij in *l. nemo, C. de acquir. possess.* Vnde communiter resolunt Doctores, quod possessio ciuilis, à naturali differat, quia hæc corpore tenetur in præsentia, illam tenet absens in ipsius rei absentia; vtraque sufficiens est ad præscriptionem, & vsucapionem, Gomez *l. 45. Tauri, n. 105.* Bald. *de præscript. 2. p. 3. q. vlt.* Couar. *in reg possessor, p. 2. n. 7.*

9 Est autem aduertendum, quod ad similitudinem veræ possessionis introducta est quasi possessio pro iuribus incorporabilibus, quæ eosdem, vel similes operatur effectus, quos vera possessio producit, de qua quasi possessione fit mentio in *l. 3. §. vlt. ibi; quasi in possessione ff. de vi, & vi armata*, & in *l. si quis diuturno, ibi: longa quasi possessione, ff. si seruitus vend.* de hac quasi possessione agũt Petr. Gregor. *Syntag. iuris lib. 1. c. 13. n. 12.* Couar. *in d. reg. possessor. p. 2. n. 6. &* 8. Fachin. *lib. 3. controu. cap. 20. nu. 22. cum seq.* & alij.

10 Ex quibus infertur 1. furiosos, infantes, & similes, qui rationis vsu carẽt non posse possessionem acquirere, seu non posse incipere possidere, ac proinde nec præscribere, vel vsucapere, vt habetur in *l. 1. §. adipiscimur, ff. de acquirenda possessione, & l. quamuis, §. infans, ff. eod. tit.* fusè tradunt Menoch. *remed. 4. adipisc. à n. 296. commen. lib. 5. c. 11.* Conan *comment. lib. 3. cap. 8. n. 4.* & alij. Infertur 2. depositarium non posse præscribere, vel vsucapere, ex defectu possessionis, quia scilicet depositi possessio minimè in eum transferri potest. *l. licet, §. rei depositæ, ff. depositi, & l. qui vniuersas, §. vlt. ff. de acquir. possess,* & tradunt Caroc. *de deposito p. 2. q. 60.* Donel. *comment. lib. 12. cap. 13.* Rebuff. *ad leges Gall tit. de sequestr. ar. 1. glos. 1. n 13.* Pet. Greg. *Synt. iur. lib. 23. c. 3. n. 4.* Anton. Gom. *var. tom. 2. cap. 7. nu. 2.* Infertur 3. creditorem cui ad securitatẽ debiti res pignori traditur non posse præscribere, cum nequeat rem depositam

possi-

possideret, vt *faciunt*, *b. creditor*, *ff. qui potis dare nequeunt*, & *l. qui pignoris*, *ff. de acquir. possess.* Balduin. *de pignor. cap. 13. per tot.* Menoch. *remed. 3. retin. nu. 160.* & alij. Infertur 4. minime præcribere posse, qui in possessionem mutuntur solum causa custodiæ, quia illi minimè possidere dicuntur, cum solum animo custodiæ teneant, l. *item legati*, *ff. quibus ex causis cæsar*, Menoch. *vbi supra nu. 163.* Negat. *de pign. p. 3. membr. 2. an. 6.* Scacchia *de appellat. q. 17. limit. 6.* & alij. Infertur 5. eum minime præcribere posse qui rem precario tenet, eo quod qui precario tenet minimè possideat, l. *si servus*, *§. 1. ff. de usurpat. all. territ.*, *§. 11. qui rogavit*, *ff. precar.* late Gom. *commun. var. resolut. 3. c. 10. n. 6.* Donel. *comment. lib. 5. cap. 14. ad fin.* Infertur 6. commodatarium non posse præcribere rem commodatam eo quod precipiat eam non possideat, l. *rei commodatæ*, *ff. commodati*, & *qui vsurpatio*, *supra ff. de acquir. poss. ff.* Peter Gregor. *Syntax. lib. 33. n. 1. n. 6.* Gom. *l. 45. Tauri*, *n. 8.* & *var. to. 2. c. 7. n. 1.* Infertur 7. vfructuarium non præcribere dominum rei eius de fi vfructuaria ex eiusdem possessionis defectu, *l. fiendum*, *§. item qui*, *ff. qui satis dare cog. l. 1. §. per eum*, *ff. de acquir. poss. ff. l. 8. quod ait Prator*, *ff. quorum legat.* Dooten. Cuiac. *in tractatibus*, *ff. de acquir. poss. ff. lib. 3. c. 3.* Gom. *l. 29. Taur. n. 13.* Conar. *in reg. possessor*, *p. 2. n. 5.* Infertur 8. non acquiri præscriptionem iurisdictionis, vel cuiuscunque alterius rei ex actibus, vel ex rebus tantum, feu concessis ratione amicitiæ, vel familiaritatis, ex defectu eiusdem possessionis, eo quod per dictos actus possessio non acquiratur, *l. qui iure*, *ff. de acquir. poss. ff.* Vnde qui plures recipiunt in hospitium, titulo amicitiæ, vel charitatis, non acquirit iurisdictionem, seu ius vtr recipiatur. Infertur vlt. non posse præcribitea, quæ à mera voluntate dependent, eo quod ita possideri nō possint ab alio, *l. Proculus*, *ff. de damno infecto*, *l. 1. §. denique*, *ff. l. si in mo. ff. de aqua pluvia arcend.* Et vniuerfaliter nullus præscribere potest, qui eft incapax possessionis, & dominij, Hinc Religiosi nihil præscribere possunt, cum nihil vt proprium voleant possidere. Et hac in sequentes tres materias, nec alia facit præscriptio, eò cum eadem rationem, fed de his, & aliis infra.

§. II. Quantò tempore res mobiles præscribantur. seu vsucapiantur.

11 IN Instituta *Iustin. lib. 2. tit. 6.* hęc de vsucapione statuuntur. *Iure ciuili conſtitutum fuerat*, *vt qui bona fide ab eo*, *qui dominus non erat*, *cum crederet eum dominum esse*, *rem emeret*, *vel ex donatione*, *aliaue quauis iuſta causa acceperit: is eam rem*, *ſi mobilis erat*, *anno vtique uno*; *ſi immobilis biennio*, *tantum in Italico ſolo vſucaperet: ne rerum dominia in incerto eſſent. Et tum Iulianus erat putauit*, *ſed iuſtus antiquioribus dominij ſufficere ad inquirendas res ſuas*, *præſtata tempora. Nobis melior ſententia reſedit*, *ne domini mauturius ſuis rebus defraudentur*, *neque certo loco beneficium hoc concludatur. Et ideo conſtitutionem ſuper hoc promulgauimus*, *qua cautum eſt*, *vt res quidem mobiles per triennium*; *immobiles uero per longi temporis poſſeſſionem* (*id eſt inter præſentes decennio*, *inter abſentes vicenario annis*) *vſucapiantur*. Et hoc modis non ſolum in Italia, *ſed etiam in omni terra*, *quæ Imperio noſtro gubernatur*, *dominia rerum*, *iuſta cauſa poſſeſſionis præcedente*, *adquirantur*. Ecce vides res mobiles ſolum inter præſentes, fuit inter abſentes triennio vſu capiuntur. Hoc autem ita ſtatutum eſt, propter bonum publicum, vt expreſſius dicitur *l. ſi de vſucapionibus*, vbi ſic habet. *Bono publico introducta eſt vſucapio*, *ne ſciret quarumdam rerum diu*, & *forte ſemper in certa dominia eſſent: cum ſufficeret dominis ad inquirendas res ſuas ſtatuti temporis ſpatium*. Vbi gloſſa ordi. *bono publico*, addit. *Ideſt*, *ad vtilitatem omnium communem contra æquitatem naturalem*, *vt ſup. de negot. geſt. l. 1. in fin.* & *ſup. de contit. indi. nam natura*. *Sed ſibi tamen natus negligens*, *vt inf. de reg. iur. l. quod quis*: Sic & *ſcrutinet ſunt contra ius naturale*, *vt Inſtit. de iure perſon. §. ſeruitus*; & *ſic aliud eſt bonum*, & *aliud æquum*, *vt* & *Code paſſi.*

consentu, super dote, libaclege.

12 Quæres 2. quinam viu capere possint? Resp. quod illi omnes, qui iuste, & iure possidere possunt, & in particulari illi de quibus fit mentio in l. *fequitur*, & *vsum cap.* vbi fic dicitur. *Vsu capere potest fcilicet Pater familias, & filius fuus & mancipium, quamuis in caftris vsu capiat, Pupillus & furiosus autem capere it poffeffes vsucapit. Si non tutore auctore poffidet & animum poffidendi habet, dicemus eum vsu capere. Furiosus, quod ante furorem poffidere cæpit, vsu capiet.*

13 Quæres 2. quenam res vsu capi non poffint? Resp. quod vsu capi non poffunt liber homo, nec res sacra, vel Religiosa, nec servus fugitivus. Sic habet *Inftit. de vsu cap. f. fed aliquando*, vbi dicitur. *Etiam maximè quæ bona fide non poffederit, non tamen illi vsucapio vllo tempore procedit: veluti fi quis liberum hominem, vel rem sacram, vel Religiosam, vel feruum fugitivum poffidet.* Et vnusquisque ille vsu capere non poffunt, qui poffidere no poffunt de quibus diximus n. 10.

14 Quæres 3. an res furtiuæ vsu capi poffint? In l. *fequitur*, §. *quod autem, ff. de vsu cap.* fic habetur. *Quod autem dicti les Atinia, vt furtiua res non vsucapiatur, nisi in potestatem eius, cui furrepta est, reuertatur. sic acceptum eft, vt in Domini potestatem debeat reuerti, non in eius vtique, cui furrepta eft. Igitur creditor furtiuæ pignus, & ei cui commodata eft, in potestatem Domini redire debet.* Vt ergo, vt ibidem in summa dicitur, vitium furti purgetur, debet res reuerti in potestatem veri Domini, nec sufficit, quod reuertatur in potestatem illius, cui fuerit furrepta, si non erat verus Dominus, fed cuftos, vel habebat ius in re. Idem fermè habetur *Inftit. de vsu cap.* §. *furtiuè quoque*, & §. *aliquando*, dicitur. *Aliquando autem furtiua, vel ea poffeffa res vsu capi potest: veluti fi Domini poteftate reuerfa fuerit; tunc enim vitio rei purgato, procedit eius vsucapio.*

15 Quæres 4. an res aliena, vt commodatum, locatum, depositum, aliquando vsu capi poffit? Resp. affirmatiue, non quidem ab ipso commodatario, depositario, &c. fed ab eius hærede, vt dicitur *Inftit. de vsu cap. §. fed tamen*, vbi sic habetur. *Sed tamen id aliquando aliter se habet, nam si hæres rem defuncto commodatam, aut locatam, vel apud eum depositam, vel filiumfamilias hæreditariam ifle, bona fide accipiens vendiderit, aut dotis nomine dederit, tunc is, qui accepit vsu capere poffit, dubium non eft; quippe cum ea res in forti vitium non feciderit; cum vtique hæres, qui bona fide tanquam fuam alienauerit, furtum non committat.*

16 Quæres 5. an res ifci vsu capi poffint? Resp. negatiuè, ita habetur *Inftit. loco cit. S. res ifci*, vbi dicitur. *Res ifci noftri, vsu capi non potest: fed Papinianus scripfit, bonis vacantibus ifcis nondum nuntiatis, hanc fuisse emptorem tradium, fibi rem ex his bonis vsu capere poffe*: & in *Diuus Pius & Diuus Seuerus & Antoninus rescripferunt*. Sic, vt vides, solum res ifci Imperialis viu capi non potest, vt notat glof. ibidem *verbo ifci*. Barb. *in l. 1. n. 112. de iudicijs poffit.* ne proinde res mobiles alterius ifci ab imperiali vsu capi poffunt, & res immobiles præscribi.

17 Quæres 6. an res mobiles Ecclesiæ vsucapi poffint? Cor tenuit omnes, quod res mobiles alterius Ecclesiæ, à Romana, triennali poffeffione vsucapi poffunt; difcultas eft an res mobiles Ecclesiæ Romæ, nec dicta triennali poffeffione poffint vsucapi, Negant Abb. Dec. 18. Ioann. Andreas Barbof. *in cafu 17. in cum vobis de præscrip. n. 4.* Sed ipfe Barbof. cum aliis putat præscribi, seu vsucapi poffe, eo quod lex generalis de triennali vsucapione rerum mobilium, nullibi limitata videtur quoad Ecclesiam Romanam, nec quoad alia Ecclesiam, alia plura, quæ ad vsucapionem fpectare poffunt dicentur §. sequentibus.

§. III. Quanto tempore res immobiles præscribantur.

18 Onstat ex tex. relato n. 11. quod bona immobilia præscribuntur inter præsentes decennio, & inter absentes viginti annis. Excipiuntur bona immobi-

mobilia Ecclesiæ Romanæ, quæ sola centenaria præscriptione præscribuntur, vt constat ex *auth. quas actiones. C. de sacrosc. Eccles. & auth. vt Eccles. Romana*, & ex cap. *cum vobis*, de *præscriptionibus*, & ex cap. *vlt.* 16. q. 3. & clarissimè cap. *ad audientiam*, de *præscriptionibus*, & ita tradunt Boer. *decis.* 163. n. 14. & 25. Couar. in *reg. possessor* 3. p. 3. Pinel. in *auth. hoc. C.* 57. C. de bonis matern. Bald. *de præscrip.* 1. p. 5. n. 16. Ad inducendam autem præscriptionem in aliis Ecclesijs inferioribus requiritur tempus 40. annorum, cap. *si diligenti*, de *præscr.* per *vlt.* 16. q. 3. cap. 2. de *præscrip.* in 6. & alibi, & tradunt latè Felin. in *c. caput ad audientiam*, *à num.* 22. Bald. Pinel. & Couar. locis citatis, & alij communiter. Ordo S. Benedicti habet priuilegium, vt contra eum non currat præscriptio, nisi centenaria, hoc priuilegium refert Caldera Pereira *de potestate eligendi*, *in responsa pro monasterio de Osera*, *ad finem*. Rodriquez *tom.* 1. *q. R. q.* 36. *art.* 3. & Lezana *p.* 2. *cap.* 19. *nu.* 63. vbi bene aduertit, quod hoc priuilegio fruuntur aliæ Religiones cum Benedictina, communicando vtrique mea Religio.

19 Quæres 1. quanto tempore præscribatur res aliena à fisco accepta? Respondetur quod licet olim fuerint variæ constitutiones, modo per Iustinianum habens rem alienam à fisco quouis titulo idoneo, mox tutus est, dominusque fit; ius autem in re, vel ad rem habentes intra quadriennium aduersus fiscum debent experiri, vt dicitur *Iustin. de vsucap.* S. *edicto*, vbi sic habetur. *Edicto Dini Marci cautum est, vt, quæ à fisco rem alienam emit, fisque conditionem quinquennium præterierit, posse dominum rei exceptione repellere. Constitutio autem diua memoria Zenonis benè prospexit ijs, qui à fisco per conditionem, aut donationem, vel alium titulum aliquid accipiunt: vt ipsi quidem securi statim fiant, & victores existant, sue experiantur, sue conueniant. Aduersus autem sacratissimum erarium vsque ad quadriennium licebit ijs intendere, qui pro dominio, vel hypotheca earum rerum, quæ alienata sunt, patauerint sibi quæstum competere actiones. Nostra autem diuina constitutio, quam nuper promulgauimus, etiam de ijs, qui à nobis, vel venerabili Augusta domo aliquid acceperint, hac statuit, quæ in fiscalibus alienationibus præfata Zenonis constitutionis continentur.*

20 Quæres 2. an diuitiæ leges præscriptionis, quibus res aliena fit præscribentis post cursum dicti temporis, scilicet triennij in rebus mobilibus, & decennij, vel vigenij, in immobilibus, habeant locum secundum conficientiam, ita quod si post dictum tempus compareat verus Dominus, in conficientia repelli possit? Quatuor sententias reperio de hac re. Prima est, quod dictæ leges non defendant præscribentem in conficientia, sed quandocunque compareat verus Dominus, teneatur præscribens rem illi dare, sic quidam canonistæ in cap. *vigilanti*, de *præscrip.* & probant 1. ex illa iuris regula 6. *Locupletari non debet aliquis cum alterius iniuria*, 2. *ex illa lex. quæ regula desumitur ex l. iure naturæ*, *ff. de reg. iur.* & *ex leg. nam hoc naturæ*, *ex l. naturaliter*, S. *fin. ex l. hæc conditio*, *ff. de condi. indeb. ex l. vlt. C. de vsucap. pro emptore*, tradit Nauarra *conf.* 384. *n.* 13 Thomas de Thomassettis *reg.* 249. Pichard *ad S. sed naturalia*, *Inst. de iure naturali*, *n.* 5. & *de nobilitate communic. n.* 73. Tusch. *lit. L. canc.* 438. *per totum*, & alij. II. quia quando quis incipit scire rem esse alienam, incipit esse possessor malæ fidei. III. quia æquitas naturalis solum dictare videtur, ne possessor rei alienæ, quandiu ignorat eius Dominus solum habeat vsumfructum rei, non dominium.

21 Secunda sententia tenet, quod dictæ leges non sint dispositiuæ, sed tantum pœnales, & solum locum habeant quando prior Dominus negligens est, in iua re quærenda, & recuperanda, ac proinde solum ob incuriam, & negligentiam rem suam amiret: iura namque potuerunt Dominum sic negligentem in suæ negligentiæ pœnam punire, rei suæ priuatione. Secus est, quando Dominus negligens non fuit, nec in culpa, tunc per cuiuscunque temporis lapsum re sua priuatus non potest.

potest. Hanc sententiam tenent Adrianus *in 4. de restit. in quæst. de præscriptione*, & Medina *de rebus restit. q.* 16. & 18. Huius sententiæ ratio potissima est, quia præscriptio est à iure instituta in pœnam negligentiæ Domini circa rem suam quærendam, recuperandamuè. Tertia sententia fuit Alani, sic distinguentis. Vel enim res acquisita est ex causa lucratiua, vt ex donatione, legato, testamento, &c. & hæc semper est restituenda quoties Dominus comparet. Vel certè acquisita est ex causa onerosa, vt ex emptione, permutatione, dote, &c. & tunc restitui non debet. Hanc sententiam improbant Canonistæ *in d. caput vigilanti*, maxime Host. & Panormit.

22 Quarta sententia vera, & tenenda est, quod bonæ fidei possessor tuta conscientia possit sibi rem præscriptam retinere post tempus lapsum à iure statutum, quamuis Dominus compareat, eo quod dicta iura ob bonum commune transtulerunt rei dominium in præscribentem, sic Doctores communiter, Couar. *in reg. possessor. p.* 3 §. 2. *à princ.* Tiraquel. *de præscrip.* §. 1. *glos.* 2. *n.* 13. *& in tract. cessante causa limit.* 12. *à n.* 16. Petr. Magdalen. *de numero testium in testam. p.* 3. *c.* 3. *n.* 134. Mench. *illustr. lib.* 2. *c.* 74. Boer. *decis.* 211. *ex nu.* 13. Sarmiento *lib.* 2. *select. c.* 10. Menoch. *remed.* 16. *recuper. n.* 17. Spin. *in speculo testam. gloss.* 33. *n.* 70. & alij plures, quos colligit, & sequitur Cened. *ad decret. collect.* 50. *n.* 3. quibus addo ex Theol. Sot. *lib* 4. *de iust. q.* 5. *art.* 4. Sylu. *verb. præscriptio* 1. *q.* 13. Angel. *eod. verb. n.* 12. Caiet. *in summa eodem verbo*, & plerique moderni hanc sententiam sequuntur. Nec ea quæ obijciebantur, vrgent, maximè illud, quod ex illa reg. iuris dicebatur, quod scilicet nemo debeat locupletari cum iniuria, & iactura alterius, quia eo in casu nulla sequitur iniuria, vel iactura alterius, cum ex iuris dispositione res fiat possidentis, ac proinde possidens locupletatur ex re sua, non ex re alterius.

23 Quæres 3. an possit, qui per se præscribere, vel vsucapere non potest, hoc facere per alium? Hoc quæsitum sic resoluitur *l. Labeo, ff. de vsucap.* vbi dicitur: *Labeo, & Neratius responderunt, ea quæ serui peculiariter nacti sunt, vsucapi posse: quia hæc etiam ignorantes Domini vsucapiunt. Idem Iulianus scribit. Sed eum, qui suo nomine nihil vsucapere potest, ne per seruum quidem posse, Pedius scribit.*

§. IV. *Quomodo præscribatur seruitus.*

24 SErvitus, vt alibi diximus, est subiectio quædam, quæ triplex est, personalis, realis, & adscriptitia, personalis est illa, qua homo alteri homini subijcitur. Realis est illa, qua res alicuius oneri subijcitur, vt cum ager, domus, hortus alicui subijcitur, & est triplex; vrbana, rustica, & mixta. Vrbana, est domorum vicinarum inter se se, vt cum altera alterius stillicidium suscipere debet. Rustica est agrorum vicinorum inter se, quando alter alteri obligatur præbere viam, vel aquæductum, &c. Mixta est, cum res obligatur personæ, vt vsus, vsusfructus, habitatio, ambulatio, transitus, &c. Adscriptitia est, qua persona obligatur rei, vt colonus, agro, &c. His positis.

25 Dico 1. *Seruitus personalis nunquã præscribitur* pro hac conclusione Less. *lib.* 2. *c.* 6. *dub.* 9. *n.* 26. citat *l. finalem*, C. *de longi temp. præscrip.* probatur etiam ex *l. sequitur* §. *hæres*, & §. *de illo*, *ff. de vsucap.* Tum quia sicut ad præscribendum alias seruitutes requiritur scientia, & patientia aduersarij, per Corral. *in l. seruitutes*, *ff. de seruitut. n.* 41. Surd. *decis.* 263. *n.* 16. Bald. *de præscrip. in* 2. *p.* 4. *pactis q.* 1. *n.* 12. Cæpol. *de seruit. vrban. prædior. c.* 20. *n.* 4. Couar. *in reg. possess. p.* 2. *n.* 8. Ioan. Baptista Pontan. *de spol. lib.* 2. *c.* 16. *n.* 161. Cald. Pereira *Q. forens. lib.* 1. *q.* 4. *n.* 18. A fortiori requiritur in seruitute personali, quæ numquam præsumitur. Vide *l. sola temporis*, C. *de longi temp. præscrip. quæ pro libert.*

26 Dico 2. *Seruus præscribit libertatẽ contra Dominum si per annos saltem* 20. *bona fide putauerit se esse liberum*, addit Less. loco citato, hoc esse verum etiamsi titulum libertatis non habeat, & adducit *l.* 2. C. *de longi temporis præscrip.* sed ibi nil

de

de hac re inuenio, in *l. additus*, & in *l. si is, C. de statu defunct. post quinquennium* videtur innui, quod libertas quinquẽnio bona fide acquiratur, & idem statuere videtur glos. ibid. sed de hoc suo loco.

27 Dico 3. *Seruitus mixta, vt est vsus fructus præscribitur decennio inter præsentes, & vicennio inter absentes*, addit Less. hoc procedere cum titulo, sed sine titulo annis 30. ex l. *fin. C. de longi temporis præscriptione*; sed ibi solum dicitur, quod præscriptio longi temporis inter præsentes completur decennio, inter absentes vicennio, & quod tunc res præsentes dicuntur, quando vterque habet domiciliũ in eadem prouincia, licet non in eadem ciuitate; nec curatur vbi res sitæ sint, nec an sint corporales, vel incorporales, vt vsusfructus, & cœteræ seruitutes; hæc in compẽdio habentur in summa illius legis. Ex quibus infertur idem esse dicendum de cœteris alijs seruitutibus, vt de seruitutæ merè reali, vt stillicidij, aquæductus, tigni immittendi, &c.

§. V. *Quomodo præscribantur, Beneficium Ecclesiasticum, Decimæ, &c.*

28 COnstat ex dictis, quod præscriptio vt sit legitima in rebus Ecclesiasticis debet esse qnadragenaria per Couar. *in reg. possessor p. 2. §. 2. nu. 3. vers. imò.* Padil. *l. 2. n. 45. C. de serut.* Bernard. *reg.* 220. & 222. Monetam *de decimis q. 9. n. 154.* & alios communiter, quod etiam procedit in rebus Hospitaliorum, aliorumuè locorum piorum, qui in vsum pauperum instituuntur. Tiraquel. *de pia causa priuil.* 139. Couar. *loco cit.* Valasch. *cons. 105. n. 42.* & alij, Idipsum etiam procedit in Ecclesia, quæ successit priuato, cuius res immobilis præscribi cœperat, si quidem respectu temporis residui, quod deficit ad complendam præscriptionem, Ecclesia prorata, suo poritur priuilegio 40. annorum, Bart. Bald. Ias. & alij in *auth. quas actiones, C. de sacros. Eccles.*

29 Nonnulla difficultas est, an hoc procedat solum respectu particularis, an etiam respectu alterius Ecclesiæ, ita quod priuilegium 40. annorum currat etiã inter ipsas Ecclesias. Prima sententia est negatiua, quia tunc priuilegium 40. annum vtrinque conquassatur, ac proinde standum sit iure communi, iuxta *l. assiduis, vers. duabus, C. qui pot. in pign.* & *l. sed & milites, ff. de excus. tut.* cum alijs de quibus Tiraquel. *de pia causa priuil. 26. vers. sed quod primò*. Secunda sententia affirmatiua, quam communiter tenent Doctores, tenenda est, pro qua videri potest Abb. *in cap. ad aures, de præscrip.* n. 3. Patis. latè *n. 114. in cap. in præsentia*, Couar. *in reg. possessor, p. 2. §. 2. n. 4.* Costa *in cap. si pater, p. 1. verb. si absque, num. 2.* Nec fundamentum oppositæ sententiæ tenet, quia licet priuilegiatus non vtatur priuilegio contra priuilegiatum, quia tunc vtrumque conquassatur, in nostro tamen casu hoc non currit, eo quod priuilegium non est ad præscribendum, sed vt non præscribatur, nam Ecclesia habet priuilegium vt eius bona non præscribantur nisi præscriptione quadragenaria; & licet alia Ecclesia habeat idem priuilegium, non tamen priuiligiatur, vt minori tempore præscribat. Quocica in casu non concurrunt duo priuilegiati, quia non cõcurrunt duo priuilegia in specie, eo quod ille solus priuilegiatus dicatur, qui priuilegium ad actum reducit, iuxta *l. vlt. ff. ex quibus causis maior. l. verum*, § *vlt. ff. de minor.* & *cap auditis, de integ. restit.*

30 Quæres 1. an laici possint præscribere ius patronatus alicuius Ecclesiæ? Resp. quod si constet Ecclesiam olim fuisse liberam ius patronatus à laico præscibi non potest. Lessius *lib. 2. cap. 6. dub. 10.* probat hac ratione, quia ius patronatus est ius spirituale. Postea reicit hanc rationem, quia laicus est capax iuris spiritualis. Sed vtrumque falsum est. In primis falsum est, quod ius patronatus sit ius spirituale, cum sit solum quid spirituali annexum, vt dicitur cap. *quanto, de iudic.* vbi sic habes. *Causa vero patronatus ita coniuncta est, & connexa spiritualibus causis, quod nonnisi Ecclesiastico iudicio valeat definiri.* & ita tradunt ibidem Doctores, Abb. Zabarell. Bellamera, Ioan. An-

dr.

quæ sibi non à filio possessor fuerit ille, qui pecuniam impofuit. Illud enim palam est, quod fiue iis, qui pœnis fuerunt subiulati, fiue aliis ex compacto Domino tabularum furti actio.

44 Quarres 11. an dominium transferri possit sine traditione, sola nuda dominini voluntate? Certum est, quod per traditionem voluntatem dominium transferatur, vt decernitur in l. quæritur. nem, 20. de acquir. rer. domin. S. hac quoque res, vbi dicitur. Ha quoque res, quæ traditione nostra fiunt, iure gentium nobis acquiruntur. Nibil enim tam conuenienti est naturali æquitati quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferri, ratum haberi. Difficultas est, an dominium transferri possit sine traditione, sola nuda domini voluntate? Et respondetur affirmatiue, & sic habetur in d. qua ratione, vbi hæc dicuntur. Interdum etiam sine traditione, nuda voluntate dominii possibile est rem transferendam: veluti si mihi fundum ad rem transferendam: veluti si rem, quam commodasti, aut tibi locasti, aut apud te deposui, vendidero tibi. Licet enim ex ea causa tibi eam non traxiderim, tamen, quod patior eam ex causa emptionis apud te esse, fuum facio.

45 Quarres 12. quomodo transferatur dominium fructuum, quos ex re aliena quis percipit? In l. bona, ff. de acquir. rer. domin. sic res resolvitur. Bona fidei emptor non dubiè percipiendo fructus etiam ex aliena re fuos interim facit: non tantum ex qui diligentia, & opera eius peruenerunt, fed omnes; quia quod ad fructus attinet, loco dominij pene eft. Denique etiam priusquam percipiat, flatim vbi à folo separati sunt, bonæ fidei emptoris fiunt, nec interest, ea res, quam bona fide emi, longo tempore capi posse, nec ne, veluti si pupilli fit, aut ei possessa, aut præsidi contra legem perpetuandam dimata, ab eoque alienata sit bonæ fidei emptor. In contrarium quæritur. si ex tempore quo mihi res traditur, patiem vendentis esse, deinde cognouero aliquem esse, qui prætendat per longum tempus capio, an ante fructus meos faciam? Putato, non: non fit bona fidei possessor, quamuis captat, &c. Clarius Inflit. de rer. diuif. S. si quis à non domino. Sed de hac re infra de venditione.

S. IV. Per quos dominium acquiri possit.

46 IN l. acquiritur, ff. de acquir. rer. domin. res ista breuiter resolvitur scilicet. Acquiritur nobis non solum per nosmet ipsos, sed etiam per eos, qui in potestate habemus. Item per seruos in quibus usumfructum habemus; item per homines liberos, & seruos alienos, quos bona fide possidemus. In Inst. Iustinianj habetur de hac re integer titulus, scilicet per quas personas nobis acquiratur, & eft titulus 9. ibi a eo quo ea delumemus, quæ magis necessaria, magis communia, vfuque frequentiora esse videntur.

47 Quæres 1. quomodo dominium acquiramus per filios? Respondetur quod Pater per filium acquirit solum vsumfructum bonorum aduentitiorum, at proprietatem acquirit etiam proprietatem, sic habetur Inft. per quas causas S. acquirit liberi, vbi sic habetur. Sanctum est enim à nobis eft, vt filiofamilias ex re patris et diuinitia, hoc secundum antiquum obseruantiam, tantum parenti adquiratur. Quæ enim ipsius eft, quod ex patris occasione profectum eft, hoc ad eum reuertit? Quod ex alio casu filius filius familias adquisiuit, huius vsumfructum patri quidem acquirat, dominium autem apud eum remanet, ne quid ei fatis laboribus, vel preffura fortuna acciderit, hoc in alium peruenient, luctuosum ei procedat.

48 Quæres 2. an pater retineat alijquod dominium, vel vsumfructum in bonis filij emancipati? Respondetur quod retinet dominium vsufructus bonorum aduentitiorum, causa remunerationis, loco tristitis dominij, quod olim retinebat, sic habetur S. hoc quoque d. tit. per quas personas, &c. Vbi reiecta antiqua consuetudinis in humanitate, sic concluditur. Ideoque Iustinianus, vt parens pro tristitia patriæ dominij, quam retinere poterat, dimidiam non dominij rerum, sed vsufructus reteneat. Ita enim res intactæ apud filium remanebunt, & pater ampliore summa fruetur, pro tristia, dimidia potiturus.

49 Quæres 3. quomodo nobis dominium adquiratur per seruos? Respondetur

tur quod si loquamur de seruo propriè dicto acquiritur dominium omnium quæ seruo obueniunt, vt habetur in dicta *l.acquiritur*, & in *Instit.loco cit. §. item vobis*. vbi dicitur. *Item vobis acquiritur, quod serui vestri ex traditione nanciscuntur; siue quid stipulentur, siue ex donatione, vel ex legato, siue ex qualibet alia causa acquirant. Hæc enim vobis ignorantibus, & inuitis obuenit: ipse enim seruus, qui in potestate alterius est, nihil suum habere potest. Sed si hæres institutus sit, non aliàs nisi nostro iussu hæreditatem adire potest. Et si vobis iubentibus adierit, vobis hæreditas acquiritur, perinde ac si vos ipsi hæredes instituti essetis; & conuenienter vobis legatum per eos acquiritur. Non solum autem proprietas per eos, quos in potestate habetis, vobis acquiritur, sed etiam possessio. Cuiuscunque enim rei possessionem adepti fuerint, id vos possidere videmini. Vnde etiam per eos vsucapio, vel longi temporis possessio vobis accidit.* Quod si loquamur de seruis alienis, quorum vsumfructum habemus, sic est tenendum, propt ibid. decernitur S.seq. scilicet. *De ijs autem seruis, in quibus tantummodo vsumfructum habetis, ita placuit: vt quicquid ex re vestra, vel ex operibus suis acquirunt, id vobis adijciatur, quod vero extra eas causas consecuti sunt, id ad dominum proprietatis pertineat. Itaque si is seruus hæres institutus sit, legatumue quid, aut donatum fuerit, non vsufructuario, sed domino proprietatis acquiritur.*

50 Quæres 4. an per procuratorem, tutorem, & curatorem dominium nobis acquiri possit? Respondetur affirmatiuè, ita habetur *l.possessio, ff.de acquir.vel amitt. poss. §. per procuratorem*, vbi dicitur. *Per procuratorem, tutorem, curatoremue possessio nobis acquiritur. Cum autem suo nomine nacti fuerint possessionem, cum non ea mente vt operam duntaxat suam accomodarent nobis, non possunt acquirere. Alioquin si dicamus, per eos non acquiri nobis possessionem, qui nostro nomine accipiunt: futurum est, vt neque is possideat, cui res tradita sit, quia non habeat animum possidendi: neque is, qui tradiderit: quoniam cessauit possessionem.* Per procuratorem ergo tutorem, & curatorem, nobis possessio acquiri potest, si nostro, non suo nomine eam adeant, ea autem ratione qua procurator, tutor, & curator nostro nomine possessionem acquirere possunt, possunt etiam nobis dominium acquirere.

51 Quæres 5. an pupillus possit sibi alicuius rei dominium acquirere, sine tutoris auctoritate? Respondetur affirmatiuè, solum enim pupillus prohibetur alienare, non acquirere, sic habetur *l.pupillus, ff.de acquir.rer.dom.* vbi dicitur. *Pupillus, quantum ad acquirendum, non indiget tutoris auctoritate, alienare vero nullam rem potest, nisi præsente tutore: ac ne possessionem quidem, quæ est naturalis, vt Sabinianis visum est, quæ sententia vera est.* Fallit in hæreditate pupillo relicta, quia eam adire non potest sine tutoris auctoritate, vt notat glos. *ibidem verb. ad acquirendum*, dicens: *secus in hæreditate, quia ibi est dubium, vt Instit. de auctor. tutor. §. neque.*

52 Quæres 6. an quis rei alicuius dominium solo animo acquirere possit? Respondetur negatiuè, constat ex dictis in superioribus, quia etiam rerum communium, quæ nullius sunt dominium non acquiritur sine apprehensione, seu occupatione, alioquin si quis solo animo posset rem facere suam, posset sibi suos facere pisces in mari natantes, & aues in aere volantes, & feras in syluis degentes, quod nemo dicit. Hinc est, quod nemo potest vsucapere, nisi possit ciuiliter possidere, cæteroquin fur rem furtiuam posset vsucapere, quod nemo dicit. Vnde in *l.1, ff.pro derelicto*, dicitur. *Si res pro derelicto habita sit, statim nostra esse desinit, & occupantis statim fit, quia ijsdem modis, res desinunt esse nostræ, quibus acquiruntur.* Excipitur casus n.44.

DIS-

Digitized by Google

DISPVTATIO V.

DE MODIS ACQVIRENDI

Dominium rerum, quæ dominum habent, seu de vsucapione, & præscriptione.

1 DVOBVS in vniuersum modis, rerum, quæ alicuius erant, dominium comparatur. Primò domino volente, seu per propriam domini voluntatem, per quam rei suæ dominium in alium transfert. Secundò, domino inuito, per voluntatem scilicet superioris, rei alicuius dominium ab vno transferentis, & in alterum, seu alteri tribuentis. Primus modus fit donatione, contractu, & vltima voluntate, de quibus modis infra suis locis dicetur. Secundus modus fit iure gentium per quod transfertur dominium rerum quæ in iusto bello ab inimicis eripiuntur. Fit iudicis sententia, vt cum quis à iudice condemnatur in triplum, vel quadruplum, ob furtum commissum. Fit legis alicuius virtute, & hoc vel ob culpam, vt ob hæresim, ob crimen læsæ maiestatis, ob nuptias incertas, &c. Vel sine domini culpa, & hoc fit per leges præscriptionis, & vsucapionis, de quibus in hac disput. dicemus, de alijs, suis locis dicetur.

QVÆSTIO I.

De nomine, & re præscriptionis, & vsucapionis.

2 NOMEN *præscriptio* desumitur à verbo *præscribo*, quod vt colligitur ex Calepino, Thesauro, & alijs, varias habet etymologias; nã aliquando iuxta verbi compositionem *præscribo*, idem significat ac ante, seu prius *scribo*, iuxta legem, *qui sub conditione*, *ff. de condit. & demonst.* Aliquando *præscribo* idem est, ac *inscribo*, seu titulum pono, & præscriptio accipitur pro titulo, seu inscriptione, vt ex Cicerone ostendit Calep. Aliquando *præscribo* pro præfinio accipitur, *l. intra*, §. *præscriptum*, *ff. de diuers. & tempor. & l. maritus*, *C. de procurat.* & præscriptio accipitur pro præfinitione, vel termino *l. præsens*. *C. de pignor.* Et quia præcipiens, vel mandans, dum præcipit, vel mandat, aliquid præfinit, vel terminat, ideo præscriptio, vel præscriptum accipitur, quandoque pro præcepto, vel mandato; ex d. *l. maritus*. Aliquando verbum *præscribo* accipitur pro excipio, vt *l. vlt. ff. de suspect. tutor. l. pen. ff. de re iudic.* & præscriptio accipitur pro exceptione. *l. qui agnitis ff. de excep. l. quinq ff. finium regund. l. curator. ff. de diuers. & tempor.* Fab. & Angelus, *Inst. de except.* Et in hoc sensu, quot modis dicitur exceptio, dicitur etiam præscriptio, quocirca sicut exceptio alia est dilatoria, quæ opponitur ad excludendam actionem actoris, vt quod iudex non sit competẽs, sit

Digitized by Google

sit suspectus; &c. quod testes non sunt idonei, infames, &c. & alia peremptoria, vt cum reus dicit se iam soluisse, quod petitur, se fecisse de mandato Principis, quod opponitur, &c. Et sic etiam præscriptio alia erit dilatoria, alia peremptoria. Aliquando etiam accipitur præscriptio pro illa exceptione, quæ ex vsucapione, vel longi temporis possessione nascitur, quippe cum ea in principio proposita, lis finiatur, & agens omninò excludatur, *l. vlt. ff. pro suo*, vbi Bart. & alij, & cap. *ad aures, de præscriptionibus.* Magis tamen communiter accipitur præscriptio pro acquisitione rei per possessionem, qui enim rem per vsum, & possessionem acquirit, eam sibi præscribit, & quasi inscribit, vel quia tunc alterius dominium, vel ius præfinit terminat, & quasi titulum ponit. *l. vlt. §. fin autem, C. communia, de legat. & l. quemadmodum, C. de agricol.*

3 Nomen *vsucapio* componitur ex *vsu*, & *capio*, eo quod qui vsucapit, rem aliàs alienam suam facit; vsucapio namque post certum temporis lapsum iure ciuili præscriptum res adimit priori rei Domino, & in alium transfert. Est autem differentia inter vsucapionem, & præscriptionem, secundum communem magis loquendi modum, quod præscriptio est rerum immobilium, soloque hærentium, & etiam incorporalium, vt seruitutum, iurium, iurisdictionum, & similium, quæ iura solent vocari. At vsucapio est rerum mobilium. Benè verum est, quod aliquando confunduntur.

4 Quoad rem, seu definitionem præscriptionis, & vsucapionis, dico, quod prout ista duo pro eodem sumuntur, sic possunt definiri, præscriptio, seu vsucapio, est *acquisitio dominij per continuam possessionem temporis lege definiti*, & sic desumitur *ex l. 3. ff. de vsucap.* Vbi Ferret. Curiac. & alij. Quod si definiri debeant, prout differunt, sic erit dicendum, quod præscriptio sit *acquisitio dominij rei immobilis per possessionem temporis lege præscripti*. Et vsucapio erit *acquisitio dominij rei mobili, per possessionem temporis lege præscripti*.

5 Sed dices, istas definitiones non esse rectè traditas, quia non explicant sufficienter substantiam præscriptionis, & vsucapionis, ad quam non tantum requiritur possessionis continuatio, verum etiam iustus titulus, & bona fides, vt postea videbitur, & traditur *l. 4. & l. Celsus 27. ff. de præscript. & l. 4. C. de præscription. long. tempor. & Instit. eodem.* Resp. cum Alciat. *in rubr. de præscript.* Ferret. *in l. 3. de vsucap.* & alijs, quod licet titulus, & bona fides ad præscriptionem & vsucapionem requirantur tanquam qualitates extrinsecæ sine quibus communiter effectū non habent; non tamen pertinent ad illorum substantiam, cum aliquando, absq; titulo procedant, vt constat ex *l. omnes, C. de præscript.* Et quia aliquando præscriptio, & vsucapio admissa fuerunt, absque bona fide *l. si quis emptionis, C. de præscript.* §. 1. Ideò meritò in *d. l. 3. ff. vsucap.* non fuit facta mentio tituli, & bonæ fidei in definitione præscriptionis, & vsucapionis.

Digitized by Google

QVAESTIO II.

Quot conditiones requirantur ad præscriptionem & vsucapionem.

6 ALIQVI quatuor conditiones assignant ad præscriptionem, & vsucapionem; alij quinque, alij sex, sed parum refert, quia omnes idem dicunt, sed varijs verbis, ego puto esse dumtaxat tres, scilicet possessio continuata per tempus à lege præscriptum, titulus saltem probabiliter præsumptus, & bona fides, quæ in sequentibus §. claritatis gratiæ explicabuntur.

§. I. *Explicatur* 1. *conditio ad præscriptionem, seu vsucapionem necessaria, scilicet possessio continuata per tempus à lege præscriptum.*

7 CErta res est, possessionem omnino requiri ad præscriptionem, & vsucapionem iuxta regulam *sine possessione*, de reg. iuris in 6. vbi dicitur. *Sine possessione, præscriptio non procedit*, quæ regula desumitur ex *l. sine possessione, ff. de vsucap.* & ex alijs iuribus citatis à glos. *in d. reg. sine possess.* vnde dicitur, quod præscriptum tantum censetur, quantum possessum, ex *l. 1. §. si quis hoc interdicto, ff. de itin. actuque priuato*, notant Abb. *in cap. accedentibus, de priuil. & cons.* 101. *nu. 7 vol. 1.* Paris. *cons. 27. lib. 1.* Put. *dec. 107. lib. 1.* & alij.

8 Definitur possessio, quod sit *corporalis rei detẽtio, animo, & opinione domini*, seu vt alijs placet, & in idem recidit, est corporalis rei detentio, corporis, & animi iuris adminiculo concurrente, Pet. Greg. *syntag. lib. 1. cap. 13. nu. 3.* Canis. *reg. 3. bb. 6. §. is autem.* Est duplex, naturalis, quæ corpore, & ciuilis, quæ iure consistit, glos. Cuiac. & alij in *l. nemo, C. de acquir. possess.* Vnde communiter resoluunt Doctores, quod possessio ciuilis, à naturali differat, quia hæc corpore tenetur in præsentia, illam tenet absens in ipsius rei absentia; vtraque sufficiens est ad præscriptionem, & vsucapionem, Gomez *l. 45. Tauri, n. 105.* Bald. *de præscript. 2. p. 3. q. vlt.* Couar. *in reg possessor, p. 2. n. 7.*

9 Est autem aduertendum, quod ad similitudinem veræ possessionis introducta est quasi possessio pro iuribus incorporabilibus, quæ eosdem, vel similes operatur effectus, quos vera possessio producit, de qua quasi possessione fit mentio in *l. 3. §. vlt. ibi; quasi in possessione ff. de vi, & vi armata*, & in *l. si quis diuturno, ibi: longa quasi possessione, ff. si seruitus vend.* de hac quasi possessione agũt Petr. Gregor. *Syntag. iuris lib. 1. c. 13. nu. 2.* Couar. *in d. reg. possessor. p. 2. n. 6. & 8.* Fachin. *lib. 3. controu. cap. 20. nu. 22. cum seq.* & alij.

10 Ex quibus infertur 1. furiosos, infantes, & similes, qui rationis vsu carẽt non posse possessionem acquirere, seu non posse incipere possidere, ac proinde nec præscribere, vel vsucapere, vt habetur in *l. 1. §. adipiscimur, ff. de acquirenda possessione, & l. quamuis, §. infans, ff. eod. tit.* fusè tradunt Menoch. *remed. 4. adipisc. à n. 296. commen. lib. 5. c. 11.* Conan *comment. lib. 3. cap. 8. n. 4.* & alij. Infertur 2. depositarium non posse præscribere, vel vsucapere, ex defectu possessionis, quia scilicet depositi possessio minimè in eum transferri potest. *l. licet, §. rei depositæ, ff. depositi, & l. qui vniuersas, §. vlt. ff. de acquir. possess.* & tradunt Caroc. *de deposito p. 2. q. 60.* Donel. *comment. lib. 12. cap. 13.* Rebuff. *ad leges Gall tit. de sequestr. ar. 1. glos. 1. n. 13.* Pet. Greg. *Synt. iur. lib. 23. c. 3. n. 4.* Anton. Gom. *var. tom. 2. cap. 7. nu. 2.* Infertur 3. creditorem cui ad securitatẽ debiti res pignori traditur non posse præscribere, cum nequeat rem depositam

possi-

possidere, *l. fecundum, ff. creditor. ff. qui facit dare tegantur, & l. qui pignoris, ff. de acquir. poſſeſſ.* Baldus *de pignor. cap. 1. per tot.* Menoch. *remed. 3. remin. 2. nu. 160. & alij.* Inferitur 4. minimè præſcribere poſſe, qui in poſſeſſionem mutuntur ſolùm cauſa cuſtodiæ, quia iſti minimè poſſeſſores dicuntur, cum ſolum animo cuſtodiæ teneant, *l. item legati, ff. quibus ex cauſis eatur*, Menoch. *vbi ſupra nu* 163. Neguz. *de pign. 3. membr. 2. nu. 6.* Scacc. *de appellat. q. 17. limit. 6.* & alij. Inferitur 5. eum minimè præſcribere poſſe qui rem precario tenet, eo quod qui precario tenet minimè poſſidet, *l. ſi ſervus, §. 3. ff. de noxal. actl. certè, §. ſit, qui rogavit, ff. precario*, Iaſè Conan. *commentar. iur. civil. lib. 3. cap. 5.* Donell. *commentl. ib. 5. cap. 14. ad fin.* Infertur 6. commodatarium non poſſe præſcribere rem commodatam eo quod precario eam non poſſideat, *l. rei commodata, ff. commodati, l. qui vniuerſas, Code ff. de acquirendo, ff.* Peter Gregor. *Syntag. lib. 3. c. 11. n. 6. Gom. l. 45. Taur. n. 8. & vor. to. 2. c. 7. n. 1.* Infertur 7. vſufructuarium non præſcribere dominium rei cuius eſt vſufructuarius, ex eiuſdem poſſeſſionis titulo, *l. ſi fundum, Si rem qui, ff. qui facit dare eog. l. 1. §. ſtr. eum. ff. de acquir. poſſeſſ. & l. 8. quod ait Prator. ff. quorum bon.* Docent Cuiac. *in Inaturaliter, ff. de acquir. poſſeſſ. & ib. Bald. & alter. 33* Conan. *ir. reg. poſſeſſor. 3. n. 5.* Inferitur 8. non acquirit præſcribendum iuriſdictionis, vel cuiuſcunque alterius rei ex actibus, vel ex rebus datis, ſeu conceſſis ratione amicitiæ, vel familiaritatis, ex defectu eiuſdem poſſeſſionis, eo quod per actibus actus poſſeſſio non acquiratur, *l. qui iure, ff. de acquir. poſſeſſ.* Vnde qui plures recipitur in hoſpitum, titulo amicitiæ, vel charitatis, non acquirit iuriſdictionem, ſeu ius vt recipiatur. Inferitur vlt. non poſſe præſcribere, qua a mera voluntate dependent, eo quod ita poſſideri nò poſſint ab alio, *l. Proculus, ff. de damno in ſcelo, l. 1. §. denique, & l. ſi in mea, ff. de aqua pluuia arcend.* Et vniuerſaliter nullus præſcribere poteſt, qui eſt incapax poſſeſſionis, & dominij, Hinc Religioſi nihil præſcribere poſſunt, cum nihil vt proprium valeant poſſidere. Et lacinequeunt us decimarum, nec alia laica præſcribere, ob eandem rationem, ſed de his, & aliis infra.

§. II. Quanto tempore res mobiles præſcribantur, ſeu vſucapiantur.

11 IN Iuſtinian. *Inſtit. lib. 2. tit. 6.* hoc de vſucapione ſtatuuntur. *Iure itaque ciuili conſtitutum fuerat, vt quæ bona fide ab eo, qui dominus non erat, cum credereet eum dominum eſſe, rem emerit, vel ex donatione, aliaue quauis iuſta cauſa acceperit: is tam rem ſi mobilis erat, anno vtique vnus: ſi immobilis biennio, tantum in Italia ſolo vſucapere: ne rerum dominia in incerto eſſent. Et cum boc platinum erat putantibus antiquioribus dominis ſuffrere ad inquirendas res ſuas, præfata tempora. Nobis melior ſententia reſpexit, ne domini matutinus ſuis rebus defraudentur, neque certo loco beneficium hoc concedatur. Et ideo conſtitutionem ſuper hoc promulgauimus, qua cautum eſt, vt res quidem mobiles per triennium; immobiles vero per longi temporis poſſeſſionem (ideſt inter preſentes decennio, inter abſentes viginti annis) vſucapiantur. Et bi modi non ſolum in Italia, ſed etiam in omni terra, qua imperio noſtro gubernatur, dominia rerum, iuſta cauſa poſſeſſionis præcedente, adquirantur.* Vbi vt vides res mobiles fiue inter præſentes, fiue inter abſentes triennio vſu capiuntur. Hoc autem ita ſtatuum eſt, propter bonum publicum, vt expreſſius dicitur *l. ff de vſucapionibus*, vbi ſic habes. *Bonopublico introducta eſt vſucapio, ne ſollicitet quarumdam rerum dio, & finis ſimpre in certa dominia eſſent: cum ſufficeret dominis ad inquirendas res ſuas ſtatuti temporis ſpatium.* Vbi gloſ. *verb. bono publico*, addit. *Ideſt, ad vtilitatem omnium communem contra aquitatem naturalem, vt ſup. de negot. geſt. l. 1. in fin. & ſup. de contit. ind. l. nam natura. Sed ſtat imputat negligens, vt inf. de reg. iur. l. quod quis: Sic & feruitutes ſunt contra iuſ naturale, vt Inſtit. de iure perſon. §. ſeruitus; & ſic aliud eſt bonum, & aliud æquum, vt & Cuiacpaſſ.*

conuent. super dote, thalelege.

12 Quæres 1. quinam vsu capere possint? Respo. quod illi omnes, qui iuste, & iure possidere possunt, & in particulari illi de quibus fit mentio in l. *fequitur*, de *vsum cap.* vbi dicitur. *Vsu capere potest filius Pater familias. & filius fam. & mancipium: nisi ex peculio in castris vsu capiat. Pupillus si tutore auctore possideat & vsucapit. Si non tutore auctore possideat & animum possidendi habeat, dicemus eum vsu capere. Furiosus, quod ante furorem possidere cœpit, vsu capiet.*

13 Quæres 2. quinam res vsu capi non possint? Respo. quod vsu capi non possunt liber homo, nec res sacra, vel Religiosa, nec servus fugitiuus. Sic habet ex illis de *vsu cap. l. fed aliquando*, vbi dicitur. Etiam *si maximè qui bona fide rem possederit, non tamen ille vsucapio vllo tempore procedit: veluti si quis liberum hominem, vel rem sacram, vel Religiosam, vel seruum fugitiuum possideat.* Et vniuersaliter illi vsu capere non possunt, qui possidere nō possunt de quibus diximus n. 10.

14 Quæres 3. an res furtiua vsu capi possit? Et *l. fequitur*, *S. quod autem*, *ff. de vsu cap.* fic habetur. *Quod autem dicit lex Atinia, vt furtiua res non vsucapiatur, nisi in potestatem eius, cui furrepta est, reuertatur, sic accipiemus eā, vt in Domini potestatem iterum reuerti, non in eius tantum, cui furrepta est. Igitur creditori furreptas, & ei cui commodata est, in potestatem Domini redire debet.* Vt ergo, vt ibidem in summa dicitur, vitium furti purgetur, debet res reuerti in potestatem veri Domini, nec sufficit, quod reuertatur in potestatem illius, cui furtiue furrepta, si non erat verus Dominus, sed cuſtos, vel habebat ius in re. Idem fermè habetur *In Inſt. de vſuſ cap.* §. *furtiuæ quoque*, & §. *aliquando*, dicitur. *Aliquando autem furtiua, vel vi possessa res vsu capi potest. veluti sin Domini potestate res fuerit; tunc enim vitio rei purgato, procedit eius vsucapio.*

15 Quæres 4. an res aliena, vt commodatum, locatum, depositum, aliquando vsu capi possit? Respo. affirmatiue, non quidem ab ipso commodatario, depositario, &c. sed ab eius hærede, vt dicitur *Inſtit. de vſu cap. §. sed etsi*, vbi sic habetur. *Sed tamen id aliquando aliter se habet, nam si hæres rem defuncto commodatam, aut locatam, vel aliquem depositum, existimans hereditariam ejse, bona fide ancillæ vendiderit: aut dotē rem mulieri deberi, quin is qui accepit eā capere possit, dubium non est; quippe cum ea res in forti ususum non reciderit; cum eziique hæres, qui bona fide tanquam suam alienauerit, furtum non committat.*

16 Quæres 5. an res sici vsu capi possint? Respo. negatiue, ita habetur *Inſtit. loco cit. S. res ſiſci*, vbi dicitur. *Res ſiſci nostri, vsu capi non potest. sed Pomponius scripsit, bona ſiſci tunc intelligi nostra, cum ea venierint, bona autem temporum tradunt ſiſci rem ex his boni vſu capere possit? & ita Diuus Pius, & Diuus Severus, & Antoninus rescripserunt.* Vbi, vt vides, solum res ſiſci Imperialis vsu capi non possunt, sed neque glos. ibidem *verbo ſiſci*, Butr. in *cap. 1. n. 121. de in integ. reſtit.* ac proinde res mobiles alterius ſiſci ab imperiali vſu capi possunt, & res immobiles præscribi.

17 Quæres 6. an res mobiles Ecclesiæ vsucapi possint? Cor nentiore omnes, quod res mobiles alterius Ecclesiæ à Romana, triēnali possessione vsucapi possunt, dūmodo ea res mobiles Ecclesiæ Romanæ dicta triennali possessione possint vsucapi. Negant Abb. Dec. & Bald. relati à Barbosa in *cole ct. cap. cum vobis de præſcript. n. 4.* Sed ipse Barbos. cum aliis putat præferibi, seu vsucapi posse, eo quod lex generalis de triennali vsucapione rerum mobilium, nullibi limitata videtur quoad Ecclesiam Romanam, nec quoad alia Ecclesiam, alia plura, quæ ad vsucapionem spectare possunt dicentur §. sequentibus.

§. III. *Quanto tempore res immobiles præscribantur.*

18 Constat ex tex. relato n. 11. quod bona immobilia præscribuntur inter præsentes decennio, & inter absentes viginti annis. Excipiuntur bona immobi-

mobilia Ecclesiæ Romanæ, quæ sola centenaria præscriptione præfiniuntur, vt constat ex *auth. quas actiones C. de sacrosanct. Eccles.* & *auth. de Eccles. Romana*, & ex *cap. cum oblatis, de præscriptionibus*, & ex *cap. cum ecclesia 16. q. 3.* & clarissimè cap. *ad audientiam, de præscriptionibus*, & ita tradunt Bart. *ad l. 3. C. de rei vind.* 14 & 15. Couar. *in reg. possessor p. 2. §. 2. n. 3.* Pinel. *in auth. ingressi C. de bonis matern.* Bald. *de præscrip. 1. p. 5. n. 20.* Ad inducendam autem præscriptionem in aliis Ecclesijs inferioribus requiritur tempus 40. annorum, cap. *si diligenti, de præscrip.* cap. *vlt. 16. q. 3.* cap. 2. *de præscrip. in 6.* & ibi, & tradunt latè Felin. *in cap. ad audientiam, à num. 22.* Bald. & Couar. locis citatis, & ibi communiter. Ordo S. Benedicti habet priuilegium, vt contra eum non currat præscriptio, nisi centenaria, hoc priuilegium refert Caldera Pereira *de potestate Abbatis, in reflexio pro manutentia de Officio ad finem.* Rodriquez *tom. 1. q. 8. a. 6. sect. 3.* & Lezana *p. 2. cap. 19. nu. 63.* vbi bene aduertit, quod hoc priuilegio fruuntur aliæ Religiones quam Benedictinæ, communicantes vel ad mea Religio.

19 Quæres. quanto tempore præscribatur res aliena à fisco accepta? Respondent quod licet olim fuerint variæ constitutiones, modo per Iustinianum, habetur hæc aliena à fisco quouis titulo idoneo, mox tutus est, dominusque fit; ius autem in re, vel ad rem habentes intra quadriennium aduersus fiscum debent experiri, vt dicitur *Iustin. de vsucap. S. sed.* vbi sic habetur. *Sed Diuus Marci cautum, eum, qui à fisco rem alienam emit, fisci quidem conditionem quinquennium præterire, postea dominum rei exceptione excludere. Constitutio autem diua memoriæ Zenonis breui præscripsit tempore, qui à fisco per conditionem, aut donationem, vel aliam titulum aliquid accipiunt: vt ipsi quidem rerum stabilium fiant, & vtiliores exsistant, sui experiantur, fisco tamen non. Aduersus autem priuatos fiscum eorum vsque ad sui dominium licebit vti intendere, qui pro dominio, vel bipotheca earum rerum, quæ alienata fuisti patuerunt fisci quidem tempore aliterius. Nostra autem diuina constitutio, quam nuper promulgauimus, etiam de ijs, qui à nobis, vel venerabili Augusta domo aliquid acceperint, hac statuit, quæ in fiscalibus alienationibus præfatæ Zenonis constitutionis continentur.*

20 Quæres 2. an diliges leges præscriptionis, quibus res aliena fit priuilegiato post cursum dicti temporis, scilicet trienij in rebus mobilibus, & decennij, vel vigenij, in immobilibus, habeant locum secundum consicientam, ita quod si post dictum tempus comparent veræ dominus, in conscientia repelli possit? Quatuor sententias reperio de hac re. Prima est, quod dictæ leges non defendant præscribentem in conscientia: sed quandoque comparet veras Dominus, teneatur præscribens rem illi dare, sic quidam canonistæ in cap. *vigilanti, de præscrip.* & probatur 1. ex illa iuris reg. in *Loquiflari non debet aliquis cum alterius iniuria, vel iactura.* 2. quia regula desumitur ex *l. iure naturæ, ff. de reg. iur.* & ex *reg. nam hoc natura, ex l. naturaliter, §. fin. ex l. hæc conditio, ff. de condictindeb. ex l. vlt. C. de vsucap pro prædiis*, tradunt hæc *Innoc. ff. de iust.* & Thomas de Thomasfettis *reg. 24.* Pichard *ad §. sed naturalia, Inflit. de iure naturali, n. 5.* & *de nobilitate communis. n. 73.* Tusch. *litt. L. concl. 438. per totum*, & alij. 3. quia quando quis incipit scire, a rem esse alienam, incipit esse possessor malæ fidei. 4. quia æquitas naturalis solum dictare videtur, vt possessor rei alienæ, quandiu ignorat eius Dominus solum habeat vsumfructum rei, non dominium.

21 Secunda sententia tenet, quod dictæ leges non sint dispositiuæ, sed tantum pœnales, & solum locum habeant quando potior Dominus negligens est, in iure quærenda, & recuperanda, ac proinde solum ob incuriam, & negligentiam rem suam amittet: iuxta namque potuerunt Dominum sic negligentem in suæ negligentiæ pœnam panire, rei suæ priuatione. Secus est, quando Dominus negligens non fuit, nec in culpa, tunc per cuiuscunque temporis lapsum re sua priuari non potest.

Digitized by Google

de hac re inuenio, in *l. additus*, & in *l. si is, C. de statu defunct. post quinquennium* videtur innui, quod libertas quinquēnio bona fide acquiratur, & idem statuere videtur glos. ibid. sed de hoc suo loco.

27 Dico 3. *Seruitus mixta, vt est vsusfructus præscribitur decennio inter præsentes, & vicennio inter absentes*, addit Less. hoc procedere cum titulo, sed sine titulo annis 30. ex l. *fin. C. de longi temporis præscriptione*; sed ibi solum dicitur, quod præscriptio longi temporis inter præsentes completur decennio, inter absentes vicennio, & quod tunc res præsentes dicuntur, quando vterque habet domicilium in eadem prouincia, licet non in eadem ciuitate; nec curatur vbi res sitæ sint, nec an sint corporales, vel incorporales, vt vsusfructus, & cœteræ seruitutes; hæc in compendio habentur in summa illius legis. Ex quibus infertur idem esse dicendum de cœteris alijs seruitutibus, vt de seruitutæ merè reali, vt stillicidij, aquæductus, tigni immittendi, &c.

§. V. *Quomodo præscribantur, Beneficium Ecclesiasticum, Decimæ, &c.*

28 COnstat ex dictis, quod præscriptio vt sit legitima in rebus Ecclesiasticis debet esse qnadragenaria per Couar. *in reg. possessor p. 2. §. 2. nu. 3. vers. imò.* Padil. *l. 2. n. 45. C. de seruit.* Bernard. *reg. 220. & 222.* Monetam *de decimis q. 9. n. 154.* & alios communiter, quod etiam procedit in rebus Hospitaliorum, aliorumuè locorum piorum, qui in vsum pauperum instituuntur. Tiraquel. *de pia causa priuil. 139.* Couar. *loco cit.* Valasch. *consult. 105. n. 42.* & alij, Idipsum etiam procedit in Ecclesia, quæ successit priuato, cuius res immobilis præscribi cœperat, si quidem respectu temporis residui, quod deficit ad complendam præscriptionem, Ecclesia pro tota, suo potitur priuilegio 40. annorum, Bart. Bald. Ias. & alij in *auth. quas actiones, C. de sacros. Eccles.*

29 Nonnulla difficultas est, an hoc procedat solum respectu particularis, an etiam respectu alterius Ecclesiæ, ita quod priuilegium 40. annorum currat etiā inter ipsas Ecclesias. Prima sententia est negatiua, quia tunc priuilegium 40. annorum vtrinque conquassatur, ac proinde standum sit iure communi, iuxta *l. assiduis, vers. duabus, C. qui pot. in pign.* & *l. sed & milites, ff. de excus. tut.* cum alijs de quibus Tiraquel. *de pia causa priuil. 26. vers. sed quod primò*. Secunda sententia affirmatiua, quam communiter tenent Doctores, tenenda est, pro qua videri potest Abb. *in cap. ad aures, de præscrip. n. 3.* Patis. latè *n. 114. in cap. in præsentia*, Couar. *in reg. possessor, p. 2. §. 2. n. 4.* Costa *in cap. si pater, p. 1. verb. si absque, num. 2.* Nec fundamentum oppositæ sententiæ tenet, quia licet priuilegiatus non vtatur priuilegio contra priuilegiatum, quia tunc vtrumque conquassatur, in nostro tamen casu hoc non currit, eo quod priuilegium non est ad præscribendum, sed vt non præscribatur, nam Ecclesia habet priuilegium vt eius bona non præscribantur nisi præscriptione quadragenaria; & licet alia Ecclesia habeat idem priuilegium, non tamen priuiligiatur, vt minori tempore præscribat. Quocica in casu non concurrunt duo priuilegiati, quia non cōcurrunt duo priuilegia in specie, eo quod ille solus priuilegiatus dicatur, qui priuilegium ad actum reducit, iuxta *l. vlt. ff. ex quibus causis maior. l. verum*, § *vlt. ff. de minor.* & *cap auditis, de integ. restit.*

30 Quæres 1. an laici possint præscribere ius patronatus alicuius Ecclesiæ? Resp. quod si constet Ecclesiam olim fuisse liberam ius patronatus à laico præscibi non potest. Lessius *lib. 2. cap. 6. dub. 10.* probat hac ratione, quia ius patronatus est ius spirituale. Postea reicit hanc rationem, quia laicus est capax iuris spiritualis. Sed vtrumque falsum est. In primis falsum est, quod ius patronatus sit ius spirituale, cum sit solum quid spirituali annexum, vt dicitur cap. *quanto, de iudic.* vbi sic habes. *Causa vero patronatus ita coniuncta est, & connexa spiritualibus causis, quod nonnisi Ecclesiastico iudicio valeat definiri.* & ita tradunt ibidem Doctores, Abb. Zabarell. Bellamera, Ioan. An-

dr.

præsertim eundem S. Thomam occidendo. Respondeo cum Abb. *in d. cap. nihil*, D. Antonin. *p. 2. tit. 7. cap. 4.* Couar. *in reg. peccatum, p. 1. vers. 9.* Palat. *disp. vlt.* & alijs, quod licet absolutè Prælatus teneatur Ecclesiæ bona contra iustitiam vsurpata repetere, & recuperare, hoc tamen intelligi debet attentis circunstantijs loci, tẽporis, personarum, &c. nam si omnibus pensatis intelligat potius expedire Ecclesiæ ad euitanda maiora mala, quod dictorum bonorum repetitio differatur, & meliora tempora expectentur, id fieri potest.

34 Quæres 4. an clericus præscribere possit contra Episcopum, v. g. de quarta decimæ, vel oblationis defunctorum, quę ad Episcopum pertinent? Resp. affirmatiuè, spatio tamen 40. annorum, dummodo Ecclesia cathedralis non vacet Episcopo qui causam defendat, Sic habetur, cap. *de quarta, de præscription.* vbi dicitur: *De quarta decima, & oblationis defunctorum, clericus ab impetitione Episcopi quadragenaria præscriptione temporis se posse tueri videtur. Nisi forte interim pastoralis sedes caruisset pastore, qui iura Ecclesiæ suæ exigere debuisset.* Item vna Ecclesia in parochia alterius 40. annorum spatio decimas præscribit, cap. *ad aures, de præscrip.* Vbi Doct.

35 Quæres 5. an subditus præscribere possit contra Prælatum, vel Principem in ijs, quæ pertinent ad subiectionem, & obedientiam? Resp. negatiuè, sic habetur cap. *cum non liceat, de præscript.* vbi dicitur. *Cum non liceat à capite membra recedere, non sufficimus admirari, quod sicut referente Brachar. Archiepiscopo vobis est intimatum, licet Ecclesia vestræ in ipsius sint diœcesi constitutæ, vos tamen obedire sibi tanquam Episcopo vestro contumaciter recusatis,* & infra; *ideo mandamus, quatenus præfato Archiepiscopo, & Ecclesiæ Brachar. obedientiam, & reuerentiam debitam, sicut alij clerici suæ diœcesis faciunt, impendatis, præsumptione temporis non obstante. Idem nobili viro Mataseloni.* Vbi, vt vides, obedientia, & reuerentia debita Episcopis, cæterisque Prælatis præscribi non potest. & sic tradit glos. *ibidem*, & Aretin. Alex. & Ias. *in l. 15. qui putat, n. 9. ff. de acquir. hæred.* fusè Bald. *de præscrpt. 1. p. 5. à n. 91.* Ratio generalis est, quia illa præscriptio iure prohibita censetur, quæ iuri publico nocet, quæ confusionem, & inordinationem continet, ex *l. vlt. de vsucap. ex l. viam publicam, ff. de via publica, ex l. præscriptio, C. de operibus publ.* & cap. *licet*, 16. *q.* 3. ibi, *confusio nasceretur.* Maxima autem confusio, & inordinatio nasceretur, si subditi inducere possent præscriptionem extinguentem obedientiam, & subiectionem. Item nequit subditus contra superiorem visitationem, aut procurationem, ratione visitationis debitam in se ipso præscribere, quamuis alius in personam alterius præscribere possit vtrunque, vt expressè traditur cap. *cum ex officiũ, de præscript.*

§. VI. *Quomodo præscribantur debita, actiones, hypotheca, legata, &c. præscriptione extraordinaria.*

36 IN *l. sicut in rem, C. de præscriptione 30. vel 40. annorum*, hæc statuuntur. *Sicut in rem specialem, ita de vniuersitate, & personales actiones vltra 30. annorum spatium minimè protendantur, sed si qua res, vel ius aliquod postuletur, vel persona qualicunque actione, vel persecutione pulsetur: nihilominus erit agenti triginta annorum præscriptio metuenda. Eodem etiam iure in eius persona valente, qui pignus, vel hypothecam, non à suo debitore, sed ab alio per longum tempus possidere nititur vendicare. Quæ ergo antea nõ mota sunt actiones, triginta annorum iugi silentio, ex que competere iure cæperunt viuenti alterius non habeant facultatem,* & post aliqua. *Hæ autem actiones annis triginta continuis extinguantur, quæ perpetuæ videbantur,* &c. Ex qua lege, sicut & ex sequenti deducũt Doctores, I. quod debita tam rerum mobilium, quam immobilium extinguuntur contra creditores præscriptione 30. vel 40. annorum cum bona fide, sicut & actiones exigendi illa, & aliæ quæcunque. II. quod eodem modo extinguitur hypotheca vbi à creditore possidetur. Nam si possidea-

fideatur ab alio, præscribi potest præscriptione ordinaria, scilicet decennio inter præsentes, & vicennio inter absentes, vt constat ex dictis supra: vide *l.cum notissimi, ff. de præs.* 30.

37 Quæres 1. quanto tempore extinguantur actiones fisci contra eos, qui non soluerunt vectigal, seu gabellas defraudarunt, vel qui aliquod crimen commiserunt, ob quod eorum bona fisco adiudicari debent? Resp. quod extinguuntur quinquennio, sic habetur *l.2. C. de vectigalibus, & commissis*, cuius summa est. *res, quæ incidit in commissum, post quinquennium non potest peti*, vel secundum Salicet. *Commissum non petitur post quinquennium, nec etiam ante peti potest pretium rei sine dolo peremptæ, quæ cecidit in commissum.* Verba autem legis sunt. *Neque commissum, quod ante quinquennii factum dicitur, si lite res anticipata non est, vendicari potest, neque pro re, quæ in commissi causam cecidit, si ipsa non existat, nec dolo supprimatur, pretium peti potest.* Excipitur causa hæresis, bona namque, quę in commissum ceciderunt ob peccatum hæresis non præscribuntur nisi præscriptione centenaria, si ad Ecclesiam Romanam pertineant; vel quadragenaria, si ad alias Ecclesias. Sic habetur cap. *si quis, de præscript. in* 6. Vbi dicitur. *Si quis exigentibus culpis, vel excessibus ab ijsdem commissis, bonis, quæ à Romana, vel ab alijs tenent Ecclesijs, sint per sententiam, vel ipso iure priuati: Statuimus, vt in apprehendendis, vel occupandis postea quandocunque bonis eisdem, nullus (licet leges humanæ supra hoc alia tempora statuere videantur) ipsis Ecclesijs temporis lapsus obstitat: nisi contra ipsam Romanam Ecclesiam centenaria, vel contra Ecclesias alias quadragenaria præscriptio legitimè sit completa. Si post mortem hæreticorum, qui dum viuerent catholici putabantur: bona ipsorum à catholicis eorum filijs, vel nepotibus, aut extraneis quibuscunque spatio 40. annorum fuerint bona fide possessa: sancimus eos super bonis huiusmodi etiamsi ad Romanam peruenire deberent Ecclesiam, in hoc casu non esse vlterius molestandos; quamquam illi, quorum bona fuerant nunc delegentur hæretici extitisse.*

38 Quæres 2. an quando fiscus vendit rem alienam minus solemniter, rescitio peti possit per dominum, si non obstet præscriptio? Vel an res vendita propter tributa non soluta, non obseruatis omnibus solemnitatibus vendicari possit, nisi 30. annorum præscriptio interuenerit? Vel etiam (& idem est in omnibus) an quando fundus ob tributa non soluta venditus est, si in venditione non fuerunt seruata, vel non interuenerunt à iure præscripta, vendicari possit, nisi 30. annis sit præscriptus? Respondetur affirmatiuè, ita habetur *l.cum asseueres, C. de præscript. 30. vel 40. annorum*, & tradunt glos. Bald. Salicet. & alij ibidem.

38 Quæres 3. an actiones, quæ triginta annorum spatio, vel minori non tolluntur, tollantur spatio annorum quadraginta? Respõdetur quod omnes actiones etiamsi ius publicum concernant, quæ annis triginta, vel paucioribus non tolluntur, annis 40. excluduntur. Ita habetur *l. omnes nocendi, C. de præscriptione 30. vel 40. annorum*, & tradunt Bald. Iac. Brut. Salicet. & cæteri Doct. & glos. ibidem.

39 Quæres 4. an præscribi possit præstatio tributi, quæ fit in recognitionem dominij vniuersalis, spatio 30. vel 40. annorum; seu an contra publicas functiones currat præscriptio; vel etiam, an prædium tributarium præscribi possit? Respondetur negatiuè, ita habetur *l. comperit, ff. de præscriptione triginta, &c.* vbi sic dicitur. *Iubemus eos, qui rem aliquam per continuum annorum 40. curriculum sine quadam legitima interpellatione possederit, de possessione quidem rei, seu dominio nequaquam remoueri. Functiones autem, seu ciuilem canonem, vel aliam quam piam publicam collationem eis impositam dependere compelli, nec huic parti cuiuscunque temporis præscriptionem oppositam admitti.*

40 Quæres 5. an legata, & fideicommissa præscribi possint contra legatarium, & fideicommissarium? Affirmat Less. *lib. 2. c. 6. dub. 11. n. 39*, spatio 30. annorum, &

pro-

probat ex *l. vlt. C. communia, de legatis*, ex qua refert hæc verba. *Nec vſucapionem, nec longi temporis (ideſt* 10. *vel* 20. *annorum) præſcriptionem, contra legatarium, & fideicommiſſarium procedere* Sed legis verba ſunt iſta. *Nec vſucapio, nec longi temporis præſcriptio, contra legatarium, vel fidei commiſſarium procedat.* Vbi gloſ. *verb. longi temporis* habet. *Et habes generaliter infra de præſcr.* 30. *anno l. cum moniſſimi, §. illud.*

41 Quæres 6. quanto tempore præſcribantur bona Reipublicæ, ciuitatis, Caſtri, Principis, aliorumue ſimilium? Reſpondetur præſcribi ſolum ſpatio 100. annorum, ita habetur *l. vt inter diuinum C. de ſacroſ. Eccleſ.* ibi: *Sive ſacroſanctis Eccleſijs, ſive venerabilibus Xenonibus, vel ptochotrophijs, vel monaſterijs maſculorum, vel virginum, vel orphanotrophijs; vel bephotrophijs, vel gerontocomijs, nec non iuri ciuitatum, vel donatorum, vel venditorum, vel relictorum eis, niſi* 100. *annorum curricula exceſſerint; &c.* Pro quo obſerua, quod licèt hæc lex correcta ſit quoad alia in *auth. quas actiones, ibid.* non tamen quoad Eccleſiam Romanam, & quoad ciuitates, eo quod iſta duo quantum ad hoc æquiparantur, vt tradunt Ferrand. *lib. 2. c. 2.* Cuiac. *lib. 3. c. 20. & lib. 5. c. 5.* & poſt Aym. Crau. Iaſ. & alios reſoluunt Couar. *in reg. poſſeſſor p. 2. §. 2. num. 9.* Ceual. *commun. contra commun. q. 49 n. 2.* Quod de ciuitate dicitur, videtur etiam dicendum de prouincia, Regno, &c. ſecus de bonis Principis particularibus, in his namque ſolita præſcriptio currit. Quomodo autem lex præſcribi poſſit, & quomodo conſuetudo præſcribat contra legem, *in tract. de legibus* Deo dante dicetur.

§. VII. *Quomodo præſcriptio dicatur non procedere, dormire, interrumpi?*

42 TVnc præſcriptio dicitur non procedere, quando non incepit, vel incipere non potuit, quod multis modis contingit. I. quando res non poſſidetur; nam ſine poſſeſſione non procedit præſcriptio, vt colligitur ex *l. ſuper'lon-gi, C. de præſcriptione*, & ex cap. *auditis, de præſcription.* & ex alijs iuribus, de quibus Honded. *conſ. 89. n. 47. lib. 1.* Boer. *deciſ. 58. n. 6.* Anton. Monach. *deciſ. 14. n. 56.* Anton. Gabr. *lib. 1. commun. tit. de præſcript. concl. 2. ex n. 12.* Ioan. Garcia *de expenſ. c. 9. n. 38.* Surd. *deciſ. 3. n. 3.* Menoch. *conſ. 361. nu. 22.* & alij. II. quando deeſt titulus, quia ſine titulo non incipit præſcriptio ordinaria, ſcilicet decennalis, & vicennalis, de quo poſtea. III. quando deeſt bona fides, de quo *infra*. IV. quando res alienari nequit, vt eſt res dotalis, maioratus, &c.

43 Tunc dicitur præſcriptio dormire, quando re ipſa incepit, ſed poſtea ceſſat, & deinde proſequitur, & cum tempore præcedenti continuatur, quod contingit. I. tempore hoſtilitatis, cap. *ex tranſmiſſa, de præſcript.* vbi propterea decernitur, quod decimæ tunc temporis acceptæ, ſint reſtituendæ. II. tempore ſchiſmatis, cap. *cum multis, de præſcript.* & cap *ſi ſacerdos, 16. q. 3.* & tradunt Roland. *conſ. 79 n. 30. & conſ. 81. n. 16. hh. 1.* Rebuff. *de pacif. poſſeſſ. à n. 301.* Pariſ. *conſ. 104. n. 143. lib. 1.* Bald. *de præſcript. 2. p. 6. n. 3.* & alij, idem reſoluentes pro tempore peſtis, quia tunc videtur eſſe quaſi bellum inter Deum, & homines. III. tempore exilij, captiuitatis, & ſimilium, Theſaur. *deciſ. Pedomontan 177. n. 5.* & citati. IV. quando Eccleſia caret Rectore, vt ſupra eſt viſum. V. quando is contra quem præſcribitur, agere non poteſt, vt eſt filius fam. pupillus, &c. Sylu. *verb præſcriptio 1. n. 9.* & alij. Et vniuerſaliter non currit cuilibet impedito, vt poſt alios oſtendit Barboſ. *in collect. cap. cum non liceat, de præſ.*

44 Tunc autem interrumpi dicitur, quando taliter ceſſat, vt ſi contingat, quod reuiuiſcat, tempus nouum non continuatur cum antiquo, ſeu priore, ſed de nouo inchoatur, quod contingit I. quando ponitur proteſtatio, vel monitio, ex cap. *nihil, de præſcript.* & tradit Couar. *in reg. poſſeſſ. p. 2. §. 12. n. 5.* quod intellige etiam per proteſtationem extraiudicialem, quãdo apta eſt inducere malam fidem. II. interrumpitur per litis conteſtationem, etiam co-

tam judice laico, tametsi nulla fit, modo ceus constituatur in mala fide, Rota apud Farin. *decis. 208. n. 4. in recent.* & habetur *I. nec bona fide. ff. de præscript.* cuius summa est. *Vsucapio longi temporis litis contestatione interrumpitur*. Vbi vsucapio accipitur pro præscriptione, vt patet. Addertur tamen, quod quando præscriptio iam perfecta est, non interrumpitur per litis contestationem, eadem Rota *decis. 445. n. 9. p. 2. recent.* Similiter non interrumpitur per litem terminatam in favorem possessoris eadem Rota *decis. 385. n. 1. p. 2. recent.* Ille interrumpitur per executionem monitorii, eadem Rota *decis. 9. d. p. 2.* Non tamen interrumpitur per oppositionem factam per viam oppositionis. Quomodo autem adiuctus præscriptionem, & quibus detur restitutio in integrum, breuiter tradat Leffius *d. lib. 2. cap. dub. 18. Sylu. verb. præscriptio*, & alij.

§. VIII. *Explicatur 2. conditio ad præscriptionem requisita, scilicet titulus saltem probabiliter præsumptus.*

45 COnueniunt omnes, quod ad præscriptionem requiratur titulus saltem bona fide præsumptus: cum quo patet rem esse sum titulo donationis, successionis, testamenti, legati, emptionis, permutationis, &c. Non est tamen necesse, quod ille titulus sit verus, seu validus, sed, vt dixi, sufficit, quod sit præsumptus, vt cum res vulgari fama, voce publica putatur mea. Vnde in possessione temporis longissimi, titulus præsumitur. Duo aduertenda sunt ex Syl. *loc cit.* & aliis communiter vsum. quod ad præscriptionem non requiritur titulus cognitus, cum contingat frequenter, quod tituli obliuiscamur, multa namque in nebris nostris habemus, de quibus nescimus, quo titulo ea habeamus; Alterum quod in bonis mobilibus præscribendis, iustus titulus requiratur, ceteroquin res conferetur furto, aut vi ablata, & hoc currere puto, quando res prius non erat in bonis meis, & hoc mihi conflat, & postea eam reperiit inter bona mea, & nescio quo titulo interim reperiatur, tunc enim tenetur inquirere, quomodo inter bona mea posita sit, an sit accommodata, vel alio modo data.

§. IX. Examinatur 3. conditio ad præscriptionem necessaria, scilicet bona fides.

46 BOna fides ad præscriptionem, semper est necessaria, ita quod cum mala fide nec iure canonico, nec iure ciuili præscriptio fieri possit, & decernitur *cap. quoniam, de præscriptionibus*. Et tradunt Doctores Abb. Innoc. Zabarell. Bellamar. Imol. Ioan. Andr. Hostiens. & alij. Idem tradunt Bald. *de præscript. 2. p. q. 2. n. 21. & q. 6. a prine. Cozut. in reg. possessor. p. 2. §. 7.* Menoch. *illustr. cap. 70.* Seraph. *decis. 629. n. 2.* Surd. *consul. 296. n. 29.* Cardol. *in praxi iudic. verb. præscript. n. 5.* Natta *consil. 72. n. 35.* Gabr. *commun. lib. 5. tit. de præscript. concl. 1. n. 15. & concl. 3.* Communis ratio est, quia nullus delinquens per fraudem peccatum, & eius continuationem ex legis auctoritate acquirit præmium, vel commodum, seu emolumentum aliquod, ex *cap. intendentes 1. de iudic. & cap. ex tenore, de restitut.* Tum quia absurdum, & omnino iniustum est, quod præmia, quæ tantum virtutis sunt præmia, & quæ secundum iustitiam constituti debet, vt boni munerentur, vt meliores efficiantur, i. *ff. de iustitia*, ex legis auctoritate deferantur iniquis, & aliorum bonorum superpatoribus, qui non præmia, sed supplicia promerentur. Tum etiam, quia alioqui lex esset peccatorum nutritiua, cum illi fauerer, & quodammodo subditos ad eorum exemplum inuitaret. Tum denique, quia si semel cum mala fide præscriptio dari posset, iam delinquens ex sua iniquitate, & malitia commodum reportaret, scilicet res præscripte dominium, vel ius alienum, quod præscribit.

47 Quæres 1. an mala fides impediat præscriptionem etiam immemorabilem an

an ſolum ordinariam, & extraordinariã ſcilicet 30. vel 40. annorum? Reſp. quod mala fides, niſi purgetur, impedit omnem præſcriptionem, etiam immemorabilem, ſeu quod in idem redit, quęcunque præſcriptio cum mala fide prohibetur, vt nulla omnino ſit, vt decernitur in d. cap. *quoniam*, *de præſcriptionibus*, vbi leges ciuiles, quæ in contrarium erant, abrogantur, & ſic tradunt Couar. *in d. reg. poſſeſſor*, *p.* 2. §. 8, *n.* 4. Pinel. *in auth. niſi à nu.* 14. *C. de bonis maternis*, Mench. *illuſtr. cap.* 81. *nu.* 10. Menoch. *de arbitr. caſu* 125. *à princ.* Valaſc. *conſult.* 8. *nu.* 25. & alij. Ratioque adducta conuincit, quia ideo præſcriptio v. g. ordinaria prohibetur, quia delinquens per ſuum peccatum, & eius continuationem, ex legis auctoritate non debet pręmium reportare; ſed hoc multo magis viget in pręſcriptione immemorabili, in qua peccatum poſſeſſoris malæ fidei diutius durat, & grauius ſit; ergo.

48 Quæres 2. an mala fides impediat præſcriptionem actionum perſonalium, Negant. Hoſt. *in ſumm. tit. de præſcript. rer. immob. §. quæres*, *n.* 4. Bart. *in l. ſequitur*, *§ ſi verò*, *ff. de vſucap.* & *in l. nemo poteſt*, *nu.* 22 *ff. de legat.* 1. & alij relati per Ferret. *in l.* 3. *n.* 86. *ff. de vſucap.* Nihilominus vera, & communis ſententia tenet, quod mala fides, etiam perſonales actiones impediat ne præſcribantur; verba namque dicti cap. *quoniam*, ſcilicet *nulla valeat*, generalia ſunt, ac proinde de omni pręſcriptione ſunt intelligenda. Faciunt etiam illa verba textus *conſcientiam rei alienæ*, quæ certè verificantur in debitore, qui dum ſcit ſe debere, & inuito creditore retinet, habet conſcientiam rei, ideſt iuris alieni, *l. rei appellatione ff. de verbor. ſignif.* Tum quia iſte ex peccato ſuo præmium reportaret. Vnde hanc ſententiam ſequuntur Couar. *in d. reg. poſſeſſor p.* 2. §. 11: *n.* 3. Gabr. *commun. tit. de præſcript. concluſ.* 3. & 4. Duen. *reg.* 6. Padil. *in l.* 2. *nu.* 42. *C. de ſeruit.* Stephan. Grat. *diſcept. Forenſ. cap.* 58. *n.* 1. Perez *l.* 1. *tit.* 2. *lib.* 1. *ordin.* Surd. *deciſ.* 158. *Tiraquel. de retract. conuent. tit.* 2. S. 1. *gloſ.* 2, *n.* 20. & 21. & alij communiter.

49 Quæres 3. an quando lex, vel ſtatutum diſponit, quod debitum tanto tempore præſcribatur, vt quod famuli ſalarium præſcribatur biennio, vt hic Romæ ex Bulla 33. Pij V. quam refert Stephan. Grat. *deciſ.* 53. & ex eo Ricc. *collect.* 285. *in med.* intelligi debeat cum bona fide? Reſp. intelligi debere cum bona fide, ſic Bou. *de ſtat. verb. præſcript. gloſ.* 3. *nu.* 34. Gam. *deciſ.* 374. Flores de Mena *var. lib.* 1. *q.* 8. §. 2. *n.* 41. Cald. Pereira *in l. ſi curatorem*, *verb. ſua facilitate num.* 77. Valaſc. *conſ.* 125. Gonzal. *ad reg.* 18. *Cancel. gloſ.* 56. *n.* 83. & alij. Vnde bonam fidem præſumetur habere dominus, qui non per ſe, ſed per oeconomum, aut procuratorem cum famulo contraxit, & per eundem ſalarium ſoluere ſolebat, &c. Item præſumetur bona fides in hærede, qui iuſtam habet ignorantiæ cauſam, &c.

50 Quæres 4. an pactum retrouendendi, cum clauſula *quandocunque ſemper* præſcribi poſſit cum mala fide? Affirmare videntur Surd. *deciſ.* 25. *n.* 4. & 25. & *de aliment. tit.* 9. *q.* 6. *nu.* 10. Mench. *illuſtr. c.* 55. *n.* 26. & alij. Nihilominus dicendum eſt, præſcribi non poſſe, vnde quoties pretium offertur, res reſtitui debet. Cald. Pereira *in l. ſi curatorem. verb. ſua facilitate n.* 72. Matth. Culer. *in cap. quoniam*, *de præſcript. n.* 34. Bernard. Graue *ad pract. Camera Imperial. lib.* 2. *concl.* 18. & *alij*.

51 Quæres 5. an hæres poſſit præſcriptionem continuare, quando defunctus fuit in mala fide? Prima ſententia abſolutè negat, quam ſequitur Molina iuriſta *de primog. lib.* 2. *cap.* 6. *n.* 70. vbi aduertit, quod mala fides actoris, nocet eius hæredi, qui præſcribere nequit, non ſolum vtendo temporis acceſſione ſui actoris, ſed nec ex eius perſona illum inchoare poteſt; idem tradit Bald. *de præſcr.* 2. *p.* 3. *q.* 12. *n.* 12. Honded. *conſ.* 17. *nu.* 85. & *conſ.* 82. *n.* 46. *lib.* 1. Addit Bald. ſuper hoc procedere etiam ſtante hæredis iuſta ignorantiæ cauſa, & bona fide præſum-

ſumptiã. Secunda ſententia tenet, quod hæres poſſit præſcriptionem continuare quando ignorauit malam fidem defuncti, maximè hoc fieri poteſt, ſi præſcriptio ab ipſo hærede bonæ fidei incipiat, Steph. Grat. *diſcept.forenſ. cap.*52. *n.*25. & alij, & hæc ſententia videtur mihi valde rationabilis, ſecus eſt, quando hæres ſciuit malam fidem defuncti, tunc enim cenſetur habere malam fidem formalem; ac proinde nullo tempore præſcribere poterit, niſi purgetur.

52 Quæres 6. an ad præſcribendum contra fiſcum requiratur bona fides? Prima ſententia tenet, quod ius fiſci perimatur etiamſi adſit mala fides, ſic tenet Peregrin. *de priuil fiſci lib.*6. *tit. vlt. num.* 35. quem ſequitur Steph. Grat. *d. cap.*52. *n.*2. ex quo inferunt pœnam legalem etiam ipſo iure incurſam ab hæretico, præſcribi poſſe, vel quocunque alio, cuius bona ad fiſcum pertinent, iuxta reg. cap. *cum ſecundum, de hæret. in* 6. Nam licet talis delinquens habeat ſciẽtiam rei alienæ, ſeu dominij ad fiſcum pertinentis, ex d. cap. *cum ſecundum*, non tamen habet conſcientiam rei alienæ, ac proinde, quandiu non ſpoliatur, tuta conſcientia, ea bona retinet, gloſ. recepta *in cap. fraternitatis* 12. *q.*2. S. Thom. 2.2. *q.*62. *ar.*3. & ibi Caiet. Couar. *de ſponſal. p.*2. *c.*6. §.8. *n.*10. Nauar. *in man. cap.*13. *n.*66. & alij relati à Gabr. *commun. tit. de criminalibus concl.*34. Simanch. *de catholinſtit. cap.*9. *n.*29. Hæc ſententia communiter tenetur. Alia ſententia eſt, quæ ſua non caret probabilitate, quod in præſcribente contra fiſcum; bona fides requiratur, licet fiſcus poſt annos 20. exigere non poſſit pœnas condemnatorum in re, vel pecunia indictas, & hanc tenet Boer. *deciſ.* 264 *n.*23. Bald. *in l. data opera* 12. *nu.* 58. *verſ. ſed quid de bannito in pecunia, C. de iis, qui accuſare non poſſunt*, & Salicet. *in l.*1. *nu.*2. *C. de quadrin. præſcript.* Aduertit Menoch. *remed.*15. *recuper. nu.*287. quod contrahens cum minore decreto non interpoſito, nequeat præſcribere, quia cenſetur in mala fide; idem dicerem de contrahente, ſeu emente rem immobilẽ Eccleſiæ, ſine Sacræ Congr. venia.

53 Quæres 7. an hæres poſſit ſcienter præſcribere legatum contra legatarium, qui per annos 30. illud non petijt? Reſp. affirmatiuè, quia tunc cenſetur illud repudiare, vel donare hæredi, ſic Mench. *Illuſtr. c.*55. *nu.*26. Steph. Grat. ſupra Cald. Pereira *in l. ſi curatorem, verb. ſua facilitate, n.*75. Couar. *var. lib.*1. *cap.* 9. *n.*5. & alij communiter.

54 Quæres 8. an bona fides præſumenda ſit in dubio? Reſp. affirmatiuè, ſic Couarr. *in d. reg. poſſeſſor p.*1 §.8. *nu.*2. Mench. *illuſtr. c.*70. Coccin. *deciſ.*295. *n.*3. Maſcar. *de probat. concl.*224. *& concl.* 231. *&* 1003. Amplia 1. vt præſumatur bona fides etiam ſi illam non alleget is, qui præſcriptionem proponit, ſic Menchac. *illuſtr. cap.*70. *nu.*15. poſt plures quos allegat. Amplia 2. vt bona fides præſumatur etiam in dubio, quando cõtra poſſidentem nulla apparet malæ fidei præſumptio; ſecus ſi apparet, vt in ſpecie *l. vlt. C. vnde vi, & reg. qui contra iura, de reg. iur. in* 6. & tradit gloſ. *verbo bona in cap. vlt. de præſump.* Tunc enim ad eam præſumptionem purgandam, neceſſaria eſt ex aduerſo probatio bonæ fidei, vel præſumptio contraria fortior, quæ inducitur longiſſimi temporis ſpatio, quo & mala fides præſumpta purgatur, & bona præſumitur, quandiu aliter contrarium non oſtenditur, & ex communi tradit, Couar. *in d. reg. poſſeſſor, p.*2. §.8. *n.*3. Menchac. *ſupra cap.*81. *n.*2. Menoch. *remed.*13 *recup. n.*70. Molin. iuriſta *de primog. lib.*2. *cap.*6. *n.*68. & alij.

55 Quæres 9. an ſit bonæ fidei poſſeſſor, qui dubitat, an res ſit ſua? Prima ſententia tenet dubitantem an res ſit ſua, fieri ſtatim malæ fidei poſſeſſorem, ſic tenent Anton. de Butr. *in d. cap. quoniam, n.* 12. Imola ibi *n.*36. Pariſ. *in cap. illud, de præſumpt. n.*13. Cuman. *in l. naturaliter, ff. de vſucap.* & aliqui Theologi quos ſequi videtur Ioſeph. Angles *in flor. q. de præſcript. art.* 1. *diſp.* 2. Secunda ſententia tenet dubitantem nõ conſtitui in mala fide, ſic tenet gloſ. *in d. cap. quoniam, verb. nulla*, vbi ſic habet. *Item quid ſi dubitet,*

an

an res sit sua, & habet iustam causam dubitationis, adhuc dicitur bonæ fidei possessor. Hanc glos. sequuntur communiter Doctores, vt Mench. & Menoch. locis citatis, Ias. *in l.3.§.genera, n.17: ff. de acquir. possess.* Bald. *de præscript.2.p.3.q.2.* Nauar. *in cap. si quis autem, n.89. dist. 7. de pœnit.* Sarmient. *select. cap.* 10. *n.* 5. Et alij: debet tamen sic dubitans rationabilem adhibere diligentiam ad veritatem inquirẽdam, qua adhibita si dubium perseueret, potest rem retinere, currente tunc temporis regula, quod in dubio melior est conditio possidentis. Sed quid dicendum quando dubium est inæquale, vt si inclinet magis in eam partem, quod res sit aliena? Aliqui volunt, quod facta diligentia, & perseuerante hoc dubio inæquali, teneatur possidens rem restituere ad proportionem propensionis, seu inclinationis, quod res sit aliena. Sic Salon. 2.2. *q.62. art.6. contr.* 4. *concl.*4. Bannes *ibid. dub. vlt. concl.*2. Petr. Ledesma *de matrim. q.*45. *art.*1. *ad* 3. Sanch. *eod. tractat. lib.*2. *disp.* 41. *n.*10. & alij. Opposita sententia communior est, quia licet tunc dubitans pro altero, qui non possidet, fortiores videatur habere rationes, & coniecturas, tamen quando non sunt adeo efficaces vt generare possint assensum illius partis, sed adhuc rem dubiam relinquunt, non debet censeri maius, aut potius ius vnius, quam alterius, ac proinde adhuc fauendum est possidenti. Hanc sententiã sequitur Sanch- *in præcepta, to.*1. *lib.*1. *cap.* 10. *n.*9. *& lib.*2. *cap.*23. *n.*179. retractans id quod *de matrim.* dixerat. Bonac. *de restit. disp.*1. *q.*2. *pun.*2. *n.*6. Vasq. *in* 1.2. *to.* 1. *disp.*66. *art.*7. *n.* 42. & alii magis communiter.

DISPVTATIO VI.

DE DAMNIS, ET INIVRIIS,

Et eorum reparationibus, seu de restitutione.

QVI alium offendit, se ipsum offendit, sicut qui ignem accendit, prius concalescit: calcans, semetipsum excoquit; adamantem percutiens, se ipsum lædit; qui contra stimulum calcitrat, se ipsum vulnerat: qui scilicem cædit, ipse non lapides vapulat. Pone virum insignem, quem omnes, adulterum, furem, sepulchorum euersorem, homicidam, latronem, simoniacum, auarumque prædicent. Ille verò, nec irritetur, nec molestè ferat, nec alicuius huiusmodi conscius sit, qua vituperatione lædetur? nulla profecto. Sed illi vituperantur, qui talem quàm decet virum existimant. Si quis solem tenebrarum auctorem esse existimet, non soli, sed sibi detrahit, cum furiosi, & insanientis opinionem consequatur. Sic qui bonos, prauos esse putant, seipsos vituperant. Nihilominus hæc est iniuriarum, damnorumnè natura, vt eodem vt ita dixerim expungatur, quo illata est, quæ expunctio, restitutio vocatur, de qua in hac disputatione dicemus.

QVAE:

Digitized by Google

QVÆSTIO I.

Quid sit restitutio, & an sit necessaria ad salutem:

2 RESTITVTIO desumitur à verbo *restituo*, quod vt Calep. placet, idem est, quod ablatum reddo, vel rem in pristinum statum statuo, seu adduco. Apud Theologos, & iure C. restitutio, est actus iustitiæ commutatiuæ, quo redditur alteri, quod suum est, seu, quod ei debetur lege iustitiæ formaliter, aut virtualiter, de bonis animi, corporis, honoris, vel pecuniæ. Restituere formaliter, est reddere, quod debetur; restituere virtualiter est reddere æquiualenter, vel etiam est rem condonari, vel alio modo satisfieri. Igitur restitutio est actus, quo quis in possessione rei suæ statuitur, vel iniuria, aut damnum illatum compensatur; cuius omissio peccatum est contra iustitiam.

3 Verum pro clariori intelligentia nota, quod vti in huius tract. exordio obseruauimus, verbum *restituo* in iure amplam habet significationem, Princeps namque dicitur in iure restituere natalibus *l. 2. & per tot. ff. de natal. restit.* Dicitur restituere famæ *l. 1. §. ait. Prætor, ff. de postulando*. Dicitur restituere honoribus, & ordini *l. 1. C. de sentent. passis. & cap. vlt. 2. q. 3.* Dicitur restituere causæ, *l. cum Diuus Adrianus, ff. de re iudic.* Magis tamen communiter restitutio accipitur pro retro statuo, vt restituere, sit quasi retro statuere, sicut reddere dicitur quasi retro dare, *l. verbum reddendi, ff. de verb. signif.* Quocirca restitutio est positio in pristinum statum, ac si læsio non interuenisset. *l. restituere 1. & 2. ff. de verb. signif.*

4 Differt restitutio à redditione, quod redditio, est rei acceptæ traditio, quocũque modo res accepta sit; at restitvtio, non est propriè quæcunque redditio, sed rei ablatæ, licet latè loquendo, etiam res accepta, restitui dicatur. Differt restitutio à redhibitione, quod redhibitio est venditionis resolutio, *l. 11. §. redhibitionem, ff. de action. empti:* & actio redhibitoria, & ædilitia est illa, quæ datur, vt venditor, quod vendidit recipiat, propter vitium eius, *l. 1. & toto. ff. de redhibit. act.* vbi colligitur, quod redhibere, est facere, quod venditor denuo habeat, quod vitio corruptum vendiderat. Differt restitutio à solutione, quod solutio propriè, est pecuniam ab aliquo acceptam, eidem numerare, vel etiam est rei conductæ mercedem tradere. Differt à satisfactione, quod satisfactio, est satis datio, seu est tantum facere, quantum satis est ad iniuriam, vel offensam illatam, tollendam; illi namque satisfacere dicimur, cuius desiderium implemus. Licet ergo restitutio. si presse accipiatur, sit solum rei acceptæ redditio, vt aduertit S. Tho. 2. 2. *q. 62. ar. 1.* tamen hoc loco accipitur in significatione magis ampla, vt scilicet accipiatur non solum pro redditione rei ablatæ, verum etiam pro compensatione cuiuscunque damni illati; ac proinde restitutio rectè definietur, quod sit *positio læsi in statum pristinum*.

5 Nonnulla difficultas est, an restitutio sit actus solius iustitiæ commutatiuæ: communis, & vera sententia est, quod restitutio sit actus solius iustitiæ commutatiuæ, vt tradit S. Thom. 2. 2. *q. 62. art. 1.* vbi sic habet. *Restituere nihil aliud esse videtur, quam iterato aliquem statuere in possessionem, vel dominium rei suæ; & ita in restitutione attenditur æqualitas iustitiæ secundum recompensationem rei ad rem, quod pertinet ad iustitiam commutatiuam. Et ideo restitutio est actus commutatiuæ iustitiæ, quando scilicet res vnius ab alio habetur, vel per voluntatem eius, sicut in mutuo, vel deposito, vel contra voluntatem eius, sicut in rapina,*

vel

vel furto. Idem tradit Adrianus *in 4.q.1. de restit.* Almain. *in 4. dist.15. qu.2. art.4.* Nauar. *in man.c.17. n.6.* & ōnes moderni.

6 Sed dices oriri obligationem restitutionis etiam ex violatione iustitiæ distributiuæ; ergo non est verum, quod restitutio sit actus solius iustitiæ commutatiuæ. Consequentia nota est, si enim semel obligatio restitutionis oritur etiam ex violatione iustitiæ distributiuæ, restitutio ipsa erit etiam huius virtutis actus. Antecedens ostenditur exemplis clarissimis. I. est, quando in bello præda, seu spolia ab hostibus capta inter milites diuidi debent, si dux sibi sumat, vel plus, aut minus quam debet vni conferat, de suo restituere cogitur, cum tamen tunc sola iustitia distributiua violetur. II. est, quando iudex plus quam par est, delicta punit, vel quando bonorum communium distributor plus vni confert, vel quando plus quam debet, benefacta præmijs afficit; in his namque, & similibus casibus illata damna resarciri debent. III. est quando in electionibus dignior relinquitur, seu prætermittitur, & minus dignus, vel indignus eligitur, digniori restitutio fieri debet, ratione damni passi, & tamen tunc sola iustitia distributiua violatur. IV. est, quando Princeps, vel Respublica onera, seu tributa imponit ciuibus, non seruato iustitiæ distributiuæ ordine, tunc enim damna refici debent. V. est, quando quis plures habet creditores, quibus omnibus satisfacere nequit, si iustitię ordinem non seruet, illi plus dando, cui plus debet, ad restitutionem obligatur.

7 Hoc argumentum proponit S. Tho. 2.2.*q* 62. *art.1. argumento* 3. hoc modo. *Restitutio est quædam recompensatio eius, quod subtractum est. Sed aliquid potest homini subtrahi non solum in commutatione, sed etiam in distributione; puta cum aliquis distribuens, minus dat alicui, quam debeat habere, ergo restitutio non magis est actus commutatiuæ iustitiæ, quam distributiuæ.* Respondet, *quod recompensatio quam facit distribuens ei cui dedit minus, quam debuit, fit per comparationem rei ad rem: vt si quanto minus habuit, quam debuit, tanto plus ei detur. Et ideo iam pertinet ad iustitiam commutatiuam.*

8 Hæc solutio difficilis est, & contra eā sic arguit Caiet. ibid. quia recompensatio rei ad rem, siue quæ fit ad æqualitatem simpliciter, solum locum habet, quando illud, quod ablatum est, erat verè suum, seu proprium illius cui compensatio fieri debet; sed illud minus, quod quis omisit distribuere non erat propriè suum, nec proprium illius bonum, cui distributum non fuit, tametsi deberet illi distribui; ergo recompensatio, quæ fieri debet ratione illius, non debet fieri secundum æqualitatem simpliciter, ac proinde non erit actus iustitiæ commutatiuæ, sed distributiuæ. Maior nota est, minor ostenditur, quia bona communia efficiuntur per distributionem propria eorum quibus distribuuntur, ergo ante distributionem non sunt illorum propria, quibus forent distribuenda.

9 Ad hoc argum. occurrit idem Caiet quod licet illud, quod aufertur per distributionem indebitam, non sit propriè debitum, & propriè suum simpliciter respectu illius à quo aufertur, vt argumentum ostendit, tamen est propriè debitum, ac proinde recompensatio facienda est secundum æqualitatem rei ad rem. Vnde licet absolutè valeat argumentum. Non est proprium, ergo non est restituendum secundum æqualitatem; non tamen valet respectu distributoris, qui tenebatur facere appropriationem, & non fecit. Obligatio ergo restitutionis oritur non solum quando negatur proprium, sed etiam quando quis tenebatur distribuere, & facere appropriationem, & non fecit. Distributor namque tenetur ex iustitia distributiua, bona communitatis distribuere, & secundum iustitiam cōmutatiuam tenebatur de cōmuni proprium cuilibet parti secundum suam proportionē dare, quod non faciat, cum violet iustitiam cōmutatiuam, tenetur ad recompensationem.

10 Ex qua doctrina colligit Caiet. quod si in aliqua Republica esset statutū, quod aliqui prouentus inter ciues conscriptos distribuerentur, & hanc distribu-

tionem non faceret deputatus distributor tribus annis, & quarto anno pœnitentia ductus vellet eos distribuere, non deberet eos prouentus distribuere inter ciues, qui eo 4. anno essent conscripti. Sed redditus primi anni, distribui deberent solum inter ciues, qui anno illo fuerunt conscripti, & sic de singulis; quod si illorum aliqui fuissent mortui, restitutio fieri deberet hæredibus illorum. Cœterum si hostis Reipublicæ omnes illorum trium annorum prouentus surripuisset, sufficienter satisfaceret restituendo eos Reipublicæ. Ratio discriminis est, quia cum fur non teneatur illos prouentus ciuibus appropriare per proportionatam distributionem, & quandiu non appropriantur singulis sint in bonis Reipublicæ, sufficienter satisfaciet fur, si ea reddat eidem Reipublicæ, cuius sunt. Verum distributor, quia tenetur singulis annis illos prouentus ciuibus appropriare ciuibus conscriptis illius anni, si hoc non fecit, singulos damnificauit, & sic tenetur singulis restitutionem facere. Per quæ patet ad obiecta, in tantum namque in dictis distributionibus oritur obligatio restitutionis, modo suis locis dicendo, in quantum simul cum violatione iustitiæ distributiuę, violatur etiam commutatiua in ea inbibita, secus quando sola iustitia distributiua violatur, vt supra agentes de vtraque iustitia obseruauimus.

§. I. An restitutio sit necessaria ad salutem.

11 SAnctus Thom. 2. 2. *qu.* 62. *art.* 2. hanc difficultatem proponit, & sic resoluit. *Restitutio sicut dictum est, est actus iustitiæ commutatiuæ, quæ in quadam æqualitate consistit. Et ideo restituere importat redditionem illius rei, quæ iniustè ablata est. Sic enim per iteratam eius exhibitionem, æqualitas reparatur. Si vero iustè ablatum sit, inæqualitas erit, vt ei restituatur, quia iustitia in æqualitate consistit. Cum ergo conseruare iustitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id, quod iniustè ablatum est alteri, sit de necessitate salutis.* Hanc resolutionem desumpsit Doctor sanctus ex clarissimo Ecclesiæ lumen S. Aug. *Epist.* 54. *ad Maced.* & verba ponuntur in argumento sed contra, & referuntur cap. 51. *res aliena*, 14. *q.* 6. & vltima verba ponuntur in *reg.* 4. *de regul. iuris in* 6. & sunt. *Non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum.* Vnde hanc sententiam sequuntur Canonistæ in locis cit. Et D. Antonin. *p.* 2. *tit.* 2. *à cap.* 1. Couar. *in reg. peccatum*, Nauar. *cap.* 17. & alij communiter.

12 Probatur explicando rationem D. Thomæ, in citato testimonio contentam, quia reatus pœnæ æternæ, qui ex violatione iustitiæ commutatiuæ consurgit, nō remittitur, nisi id, quod ablatum est, restituatur; ergo restitutio est de necessitate salutis. Antecedens constat ex citatis iuribus, & colligitur ex illo exodi 20. *Non furtum facies*, in hoc enim præcepto de non furando, continetur aliud, implicitè, & reductiuè, licet sit formaliter distinctum, de restituendo ea, quæ contra iustitiam commutatiuam verè, aut virtualiter ablata sunt. Item colligitur ex illo Rom. 8, *Reddite omnibus debitum, cui tributū tributum, cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem, cui honorem, honorem; neminiquicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis:* idem ferè habetur Tob. 2. Exec. 33. Leuit. 6. Exod. 22. Quocirca Zacheus *Luc.* 19. vt Dei gratiam accipere mereretur, dixit. *Si aliquem defraudaui, reddo quadruplum.*

13 Sanctus P. Augustinus *in Enchir. cap.* 75. scribit, quod suo tempore multi erant, qui tenebant restitutionem non esse necessariam ad salutem, sed sufficere quod aliquæ eleemosinæ fiant, quod probabant 1. ex illo Christi D. Luc. 11. *Date eleemosinam, & omnia munda sunt vobis.* Licet enim Pharisæi cum quibus tunc Christus D. loquebatur essent furtis, rapinisque pleni; tamen Dominus in remedium, aut remissionem peccati illorum, nullam impossuit restitutionem, sed solam eleemosinam, dicendo: *Veruntamen, quod superest, date eleemosinam, & omnia munda sunt vobis.* Hunc errorem sequuti sunt Gre-

Digitized by Goog

Græci, vt refert N. Guido Carmelita, *de error. Græc.* Castro *lib.* 18. *de hæres. verb. restit.* Sot. *lib.* 4. *de iust. q.*6. *art.*2. & alij, dicentes, quod Sacerdotes Græcorum, pro furto, rapina, & vsura non iniungebant restitutionem, sed furem, raptorem, & vsurarium vngebant oleo simplici, & tantum pœnitentia imposita, vt eorum, quæ iniustè acceperant partem, ipsi Sacerdoti, & Ecclesiæ in eleemosinam darent. Resp. hunc errorem certissimè damnari ex locis sacræ scripturæ iam relatis. Nec ex illo Lucæ testimonio aliquid in fauorem hæreticorum deducitur, cum dicat *veruntamen quod superest*: non ex furto, & rapina, sed ex bonis proprijs, *date eleemosinam, & omnia munda erunt vobis.*

14 Secundum argumentum est, quia adhoc vt quis saluetur, sufficit, quod seruet mandata, iuxta illud Matt. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata;* sed in nullo Decalogi præcepto reperitur mandatum de restitutione facienda, ergo non est necessaria ad salutem. Resp. negando minorem; nam, vt dictum est, reducitur ad præceptum *Non furaberis*, quomodo autem, sequenti §. dicetur.

15 Tertium argumentum est, quia nemo peccat detinendo rem alienam, quando hoc facit domino consentiente, seu quando dominus consentit, vel saltem consentire debet; sed rei dominus vel consentit, vel saltem consentire tenetur, quod rei suæ detentor eam retineat; ergo non tenetur ad illius restitutionem. Maior patet, quia ideo non tenemur reddere gladium deponenti, petenti illum ad occidendum aliquem, quia tunc temporis deponens tenetur consentire illi detentioni; ergo. Minor probatur, quia ordo charitatis postulat, vt magis velimus bonum spirituale proximi, quam nostrum temporale; ergo ne proximus peccet, & patiatur damnum spirituale retinendo rem nostram contra nostram voluntatem, tenemur consentire detentioni rei nostræ. Respondetur concedendo maiorem, & negando minorem. Ad probationem, dico falsum esse, quod ordo charitatis velit, quod consentiamus illi detentioni rei nostræ. Solum namque charitas obligat nos vt præferamus bonum spirituale proximi, bono temporali nostro, quando proximus est in necessitate inuoluntaria, à qua se ipsum eripere non potest, secus quando est in necessitate voluntaria, à qua se ipsum eripere potest. Tunc ergo tenemur res nostras exponere, vel donare proximo, quãdo necessariæ essent ad hoc vt proximus peccatum mortale vitet, secus quando de se illud vitare potest, & solum ex malitia peccat.

16 Quartum argumentum est, quia contingit frequenter, quod restitutio fieri nequeat sine detrimento notabili famæ, vel corporis, aut familiæ, &c. vt cum ex rei restitutione quis infamatur; vel si timeatur probabiliter alicuius mors, vel aliud damnum grauæ, proprium, vel alterius; in his enim casibus restitutio omitti potest, vt omnes tradunt; ergo non est necessaria ad salutem; si enim semel necessaria esset, nunquam omitti posset. Respondetur quod non semper restitutio est necessaria ad salutem, sed tunc solum, quando rei dominus est rationabiliter inuitus; quando autem sequitur furis v. g. infamia, vel aliud graue damnum, non est rei dominus rationabiliter inuitus, imò rationabiliter censetur consentire dilationi restitutionis, sed de his in sequentibus.

§. II. *Soluuntur aliqua quæsita pro complemento prædictorum.*

17 QVæritur 1. an præceptum restitutionis sit affirmatiuum an negatiuum? Præceptum affirmatiuum est illud, quod obligat semper, sed non pro semper, vt est præceptum ieiunij, audiendi sacrum, præceptum sacræ communionis, confessionis, &c. Præceptum negatiuum est illud, quod obligat semper, & pro semper, vt est præceptum non occidendi, non fornicandi, non furandi, &c. Modo quæritur, an sicut præceptum non furandi, est negatiuum, quia semper obligamur ad non furandum, ita præceptum

restituendi, quod diximus reuocari ad præceptum non furandi, sit negatiuum, an affirmatiuum?

18 Prima sententia est, quod præceptum restitutionis non sit nec tantum affirmatiudm, nec tantum negatiuum, sed primariò sit affirmatiuum, secundariò negatiuum. Prout est affirmatiuum dicit redditionem rei alienæ, seu compensationem damni illati; prout verò est negatiuum dicit non retinere alienum. Hanc sententiam sequitur Caiet. *in sum. verb. restitutio c.6.* Sot. *de iust. lib.4. qu.6. art.2. & q.7.art.4.* Sylu. *verb. restit-5. in princ.* Martin.Ledesma 2. 4. *qu.*18. *art.*2. Nauar.*cap.*17.*n.* 54.Salon.2.2.*q.*62.*art.*2. *controu.*1. & alij.

19 Secunda sententia ex opposito tenet, quod præceptum restitutionis sit primariò, & principaliter negatiuum, & secundariò, & minus principaliter affirmatiuum. Hanc sequuntur Adrian. *in* 4. *in q. de restit. in princ.*Richard.*in* 4 *dist.*15. *art.*5.*q.*4.Palud.*dist.*18.*q.*2.*art.*6. *concl* 1. Scot. *dist.*15. *q.*2.*§. de quanto*. Gabr. *dist. ead.q.*2.*art.*2.*concl* 2.Ioan.Medin.C. *de restit.q.*2.*ad* 1. Summa Angelica *verb. restit.*3.*in princ.*Tabiena *eodem verb. n.*3. *§. secundò*, Cano *in relect. de pœnit. p.*4. *ad* 1. Petr Nauar.*lib.*1.*de restit.cap.*1.*n.*17. Couar. *in reg. peccatum*, *in 6. p.* 1. *in princ.* & alij.

20 Vtraque sententia fundatur in S. Thoma, & eum pro se citat. Sic enim dicit 2. 2. q. 62. ar. 8. ad 1. *Præceptum de restitutione facienda, quamuis secundum formam sit affirmatiuum: implicat tamen in se negatiuum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere.* Vbi vt vides Sanctus Doctor satis obscurè loquitur, nec explicat, quodnam præceptum sit primarium, quodnamuè secundarium; non enim potest esse vtrumque primariũ.

21 Pro huius difficultatis intelligentia nota 1. quod hoc præceptum, est aliquo modo affirmatiuum, vt apertè colligitur ex Sacra Scriptura, vt ex illo Matt. 22. *Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari; & quæ sunt Dei, Deo;* & ex illo Apost. Rom. 13: *Reddite omnibus debitum*, &c. & ex illo Tob.2. *Reddite eum*, scilicet hædum, *Dominis suis*. Tum quia actus virtutum præcipiuntur præceptis affirmatiuis, solum enim res bonæ per præcepta affirmatiua præcipi possunt; restitutio autem est actus bonus, & virtutis commutatiuæ iustitiæ; bonum namque est, rem alienam suo Domino restituere. Tum etiam quia verbum *restituo* sonat actionem, non cessationem. Nota 11. quod præceptum restitutionis, est etiam aliquo modo negatiuum, vt etiam colligitur ex Sacra Scriptura, vt ex illo Leu. 19. *Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane*; & ex illo Ezech. 33. *Si pignus restituerit, rapinamque reddiderit, nec fecerit quicquam iniustum.* In quibus vltimis verbis continetur præceptum negatiuum. Et illo Rom. 13.*Nemini quicquam debeatis*. Tum quia, qui præcipit rem alienam restituere, præcipit etiã vt nõ retineatur, seu prohibet ne res aliena detineatur. Nota 3. quod præceptum restitutionis, qua parte est affirmatiuum, non obligat pro semper, sed solum pro illo tempore quo opportunè res restitui potest, & debet. At qua parte negatiuum est, obligat pro semper, vt res aliena non detineatur. Vnde statim, ac quis aduertit se habere rem alienam, apud se, Domino rationabiliter inuito, tenetur, vel actu reddere, aut saltem in animi præparatione, vt scilicet paratus sit eam restituere, quam primum opportunitatem nactus fuerit.

22 His notatis, dico, quod præceptum restitutionis est primariò affirmatiuum, & secundariò negatiuum. Constat ex ipso nomine *restitutio*, quod notat actionem, non prohibitionem. Constat etiam, quia restitutio est actus virtutis, ac proinde præcepto affirmatiuo præcipietur. Constat denique ex locis adductis Sacræ Scripturæ, in quibus prius præcipitur redditio, postea prohibetur detentio, & hoc apertè docet S. Thomas in verbis allatis; vt consideranti patebit.

23 Quæres 2. an restitutio sit necessaria ad salutem necessitate medij, an

præ-

præcepti? Dupliciter aliquid dicitur necessarium ad salutem, vel necessitate medii, nel præcepti. Illud dicitur necessarium necessitate medij, sine quo salus haberi non potest, & hoc, vel ex rei natura, vel ex Dei institutione: ex rei natura, vt gratia, ex Dei institutione, vt baptismus, in re, vel in voto. Vnde, sine baptismo in re, vel in voto, salus haberi non potest, nec excusat ignorantia, nec inculpabilitas, quia illi, qui sine capa non baptizantur, vt infantes, ante rationis vsum, non saluntur. Illud autem dicitur necessarium necessitate præcepti, sine quo salus haberi potest, vt si ignorantia talis præcepti adsit; vel si inculpabiliter omittatur. Vnde sine Sacramento Confirmationis, Extremæ vnctionis, &c. quis saluari potest, vel ratione ignorantiæ, vel quia sine culpa omittun, tur. Hoc posito quæritur, an restitutio sit necessaria necessitate medij, an præcepti? Resp. esse solum necessariam necessitate præcepti, quando scilicet fieri potest, & ille cuius res est, est rationabiliter inuitus, sic tradunt communiter. Theologi, Aragon. 2.2. *quæst. 62 artic.* 2. Petr. Nauar. *lib. 1. de restit. cap.* 1. & alij communiter. Hæc est plana Sanctissimi Patris Augustini sententia *d. epist.* 54. ex qua citatus canon, & regula citata n. 11. fuerunt desumpta, sic enim habet. *Pessimum hominem genus commemorans, cui iumentendi medicina omnino non prodest. Sicenim res aliena, propter quam peccatum est, cum reddi potest, non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur, sic autem veraciter agitur, non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; sed vt dixi, cum restitui potest. Plerumque enim qui aufers amittit sine alios patiendo malum, sine ipse male vsurpando, neque aliud habet, vnde restituat. Huic certè non possumus dicere, redde, quod abstulisti, nisi cum habere credimus, & negare.* Vbi non recognoscit, nisi præcepti affirmatiui necessitatem; cæteroquin non diceret, quod non habentem non possemus deobligare à restitutione.

24 Ex qua doctrina infert Aragon. *loco citato*, singulariem cautelam pro confessarijs, vt scilicet aliter agant cum pœnitentibus omittentibus impletum restitutionem, quam cum illis, qui alia præcepta omittunt. Nam quando alia præcepta omissa sunt culpabiliter, sola pœnitentia deleri possunt, quia iam ex obligatio tranquit; qui vero sacrum, vel ieiunium, vel horas canonicas omisit, non tenetur aliud facrum alio die audire, sicut nec aliud ieiunium, nec aliud officiū. At qui restitutionem omisit, ad eam faciendam semper obligatur, quoties facultas, & opportunitas adest.

25 Quartus 3. ob quā causam oriatur obligatio restitutionis ex fola violatione iustitiæ commutatiuæ, & non ex violatione alterius virtutis, vt iustitiæ distributiuæ, vel legalis, vel ex violatione præcepti charitatis, &c. Licet non defuerint, qui dixerint obligationem restitutionis oriri etiam ex violatione alterius præfertim quando quis hoc facit ex malecuolētia, vel ex dolo, vt cum quis ex dolo, & ex meleuolentia omittit impedire damnum proximi, cum fine damno suo, vel periculo posset, & ex charitate tenetur impedire; & hi sunt Richard. in 4. *dist.* 15. *art.* 5. q. 4. Angel. *verb. furtum* n. 26. S. *nono*, & Tabien. *verb. reflit.* n. 24. S. *vigesimo tertio*. volentes, quod cum quis commodè poteſt eripere res proximi v. g. ab incendio, à latrone, &c. & non faciat, cum ad hoc ex charitate teneatur, ad restitutionem obligabitur. Communis tamen sententia oppositū tenet, vt colligat ex dictis supra n. 5. cum D. Tho. & tradunt Sylu. *verb. reflit.* 3. q. 6. S. *tertium*, Adrian. *in 4. in q. de reflit.* Sot. *lib. 4. de iuſt. q. 7. artic.* 3. Couar. *in reg. peccatum p.* 2. n. 3. n. 5. Nauar. *cap. 17. n. 11. & cap 24. n. 7. & in aug. inter verba* 11. *q. 3. cauſ. 6. & in quæſtio. de reddit. Eccleſ. q.* 2. *monit.* 2. *& 7.* Alter Nauar. *de reſtit. lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 12. Arragon. 2. 2. *q.* 62. *art.* 7. & moderni omnes, affirmantes, quod ex fola violatione charitatis licet peccetur contra eandem charitatem, non tamen confurgit obligatio reſtitutionis, Variant tamen in addenda ratione.

26 Greg. de Valentia 2. 2. *disp.* 5. *q.* 6. *pun.* 3. hanc rationem assignat, quia qui solum ex charitate omittit impedire damnum proximi, nec peccat contra præceptũ affirmatiuum iustitiæ per omissionem; nec contra præceptum negatiuum per commissionem, & ideo non tenetur ad restitutionem; sed hæc ratio nõ placet, eo quod non assignet causam, & radicem obligationis restituendi, sed solum dicit, quod ille non peccet contra iustitiam. Martinus Nauar. vbi supra hanc rationem refert, quam nouam dicit, & à nemine assignatam: quia cæteræ virtutes non versantur directè, & principaliter circa actus externos, sed circa internos, at iustitia est virtus specialis directè respiciens actus externos. Sed neque hæc ratio satisfacit, quia etiam charitas proximi versatur circa actus externos. Item Religio versatur circa actus externos scilicet externi cultus; item temperantia versatur circa actus externos, vt ieiunium, & temperatè viuere. Petrus Nauar. *loco cit.* dicit rationem esse, quia licet aliæ etiam virtutes versentur circa actus externos, non tamen vt vtiles, sed vt honestos; at iustitia versatur circa bona vtilia, vt sunt commutationes bonorum temporalium pretio æstimabilium, ac proinde qui contra hanc virtutem agit, vltra pœnitentiam pro peccato commisso, in damnificando proximum, tenetur ad reparationem rei vtilis per restitutionem. Sed neque hęc ratio placet, quia nulla virtus versatur formaliter circa vtile, vt tale, sed circa bona honesta, est namque honestum, quod damnum illatum reparetur.

27 Veram rationem assignat Sylu. *verb: restitutio 3. q. 6. §. tertium*, & desumitur ex D. Thom. *loc. cit. n.* 11. quia nullus restituere tenetur, nisi qui est causa inæqualitatis rerum, cuius oppositum sola iustitia causare potest, eius enim est inęqualitatem tollere, cuius est æqualitatem respicere; at sola iustitia respicit æqualitatem rei, ergo à sola iustitia hæc ęqualitas destructa, reparari potest.

QVAESTIO II.

Ex quibus capitibus oriatur obligatio restitutionis.

28 CVM restitutio sit actus iustitiæ cõmutatiuę per quẽ tollitur inæqualitas per iniustitiã commutatiuam illata, sequitur, quod tot erunt capita restitutionis, quot erũt radices ponendi dictam inæqualitatem, seu damnificandi proximum. Dupliciter autem proximus damnificari potest, vel per iniustam actionem, qua in suis bonis offenditur, seu damnificatur, vt per furtum, adulterium, stuprum, rapinam, infamiã, &c. Vel per rem ipsam, vt cum res eius accommodata, depositata. &c. non restituitur. Addunt alij tertium modum, quo proximus damnificatur, scilicet per actionem iniustam, & rem ipsam, vt in furto contingit, nam ibi, & adest iniusta actio, & res ipsa ablata, seu accepta. Alij etiam addunt quartum modum, seu caput damnificandi proximum, scilicet ratione contractus; sed re vera isti duo modi, vel capita ad duo priora reuocantur. Nam damnificatio ex iniusta actione, & ex re ipsa simul, in duo illa capita resoluuntur. Damnificatio ratione contractus, etiam in duo illa capita refunditur, vt constat ex damno sequuto ex contractu emptionis venditionis, mutui, &c. ideo enim in ipsis contractibus sequitur proximo damnum, quia vel in re dam

nifi-

by Google

nificatur, vel per actionem iniustam.

29 Pro magis clara intelligentia, nota 1. quod acceptio rei potest esse duplex, iusta, & iniusta; iusta, vt in mutuo, deposito, commodato, &c. & est, vel in vtilitatem accipientis, vt in mutuo, & accomodato, vel in vtilitatem dantis, vt in deposito. Iniusta, vt in furto, rapina, vsura, &c. Nota 2. quod aliquando datur sola acceptio rei iniustæ, vt cũ quis rem alterius furto v.g. accepit, & eã amplius apud se non habet. Aliquando etiam datur sola res accepta, vt cum quis rem alterius, apud se habet, quam à vero Domino non accepit, vt cum equum à latrone emptum habet. Aliquando etiam vtrumque simul datur scilicet acceptio, seu actio iniusta, ex re accepta, vt cum quis equum furatus est, & apud se retinet.

30 Nota 3. cum Caiet. 2.2. *q.* 62. *art.* 6 Aragon. *ibid.* Sot. *lib.* 4. *de iustitia q.* 7. *art.* 2. Couar. *in reg. peccatum p.* 2. *in princ.* Petr. Nauar. *lib.* 2. *de restit. cap.* 2. *n.* 42. & alijs communiter, differentiam esse inter iniustam actionem, seu acceptionem, & rem acceptam; quod qui damnificauit proximum, & tenetur ratione iniustæ actionis, seu acceptionis, manet obnoxius restitutioni tametsi rem apud se non habeat; vt patet in furto, & rapina; nam licet fur rem apud se non habeat, tenetur ad restitutionem, licet rem furatam consumpserit. Ratio clara est, quia, qui alium iniuria afficit, eam relarcire tenetur, tametsi nihil inde lucri habuerit, aut rem illam non habeat, cum in re illa damnum dederit. Quocirca qui rem alterius furatus est, & eam amisit, aut alienauit; vel alterius domum combussit, aut famam, aut honorem alteri abstulit, ad restitutionem tenetur.

31 Nota 4. quod etiam in acceptione iusta, qua volente domino res accepta est, modo in vtilitatem accipientis cedat, currit tradita doctrina n. præcedenti, vt scilicet accipiens ad restitutionam teneatur, non solum quando rem apud se habet, verum etiam quando rem amisit, vnde tametsi res illa sine sua culpa pereat, ad restitutionem, seu compensationem tenetur, refundendo pretium eius. Ratio communis est, quia, qui rem alienam iustè in suam vtilitatem accipit, non solum restituere tenetur ratione accepti beneficij, & ratione rei acceptæ, si forte apud eum conseruetur, verum etiam ratione acceptionis; quia tametsi res illa apud eum non maneat, tamen ad restitutionem tenetur, quia ex iustitia seruare tenetur dantem, indemnem.

32 Nota 5. quod qui tenetur solum ratione rei acceptæ, tunc solum restituere tenetur, quando rem illam habet, & si non habeat, non tenetur, nisi sua culpa rem illam amiserit, vel nisi antequam periret, illam alienauerit, vel consumpserit, sciens esse alienam. Prima huius notabilis pars, quod qui tenetur ratione solius rei, tunc solum ad restitutionem teneatur, quando res illa extat, patet, quia qui rem habet alienam, eam suo dominio debet restituere, res enim domino clamat. Tum quia iustitia commutatiua reposcit, quod dominus seruetur indemnis; non seruaretur autem indemnis si res sua sibi non restitueretur, cum tunc minus haberet, quam sibi debetur; & alter plus haberet, quam sibi conuenit. Secunda pars, quod quando res non extat, & bona fide consumpta est, ad nullam restitutionem teneatur, etiam patet, quia cum tunc solum teneatur ratione rei acceptæ, sequitur, quod cessante causa obligationis, cesset obligatio, Rota *decis.* 50. *n.* 3. & 7. & *decis.* 55. *n.* 1. *apud Farin p.* 1. *recent.* & *decis.* 428. *n.* 2. & *decis.* 463. *n.* 11. *eiusd. p.* 1. Et desumitur ex *l. adigere, §. quamuis, ff. de iure patron.* & *ex l. si pater, ff. de hæred. instit. ex l. generaliter, C. de Episc. & cleric. ex l. cum te, C. de pact. inter empt.* & *ex cap. magnæ, de voto,* & *ex cap. cum cessante, de appellat.* Tum quia cum tunc accipiens accipiat rem, non in proprium commodum, & vtilitatem, sed in commodum dantis, vt in deposito, si pretium custodiæ non accipiat, vel ad rem seruandam non se obligauerit, non est rei custos ex iustitia, sed ex gratia, & beneuolentia, ac proinde si sine sua culpa pereat, domino perit.

Secus

Secus est si sua culpa res pereat, nam tunc damnum resarcire tenetur. Sed hæc omnia exactius in sequentibus explicabuntur.

QVÆSTIO III.

Quænam culpa inducat obligationem restitutionis, vbi plura necessaria.

33 NON loquimur de culpa Theologicè prout dicit peccatum siue mortale, siue veniale; sed ciuiliter, prout significat negligentiam ex qua alterius damnum sequitur, de qua agunt Legistæ, Perez *lib.5.Ordin.* Conan. *comment. iuris ciuilis lib.7. cap.4. à n.7.* Brunor. à Sole *in locis communibus verb. culpa* 2.Surd. *decis.* 87.*n.*8. *&* *decis.*198. *n.*16. Farin. *in praxi crim.q.*88. *à n.*53. &alij communiter.

34 Pro quo nota 1. ista 3. differre, scilicet dolus, culpa, & casus fortuitus. Dolus, est calliditas, fallacia, & machinatio adhibita ad decipiendum, seu circumueuiendum aliquem ex l.1. *cum seq.ff. de dolo*. Culpa, est imprudentia, vel inscitia, qua quis ignorat, quod scire deberet. Item est negligentia qua quis non præuidet, aut non cauet, aut non facit, quod præuidere, cauere, vel facere deberet. Differunt culpa, & dolus, quod dolus procedit ex animo, & voluntate nocendi; non sic culpa siue sit cum scientia, siue non. Casus fortuitus, est inopinatus rei euentus, qui præuideri, aut præcaueri non potest, vt hostium incursus; latronum insidiæ, domus ruina, ciuium tumultus, seruorum fuga, de quibus agitur *l.in rebus commodatis* §.1.*ff. commodati*.

35 Nota 2. quod culpa ciuilis, iure ciuili est triplex, scilicet lata, leuis, & leuissima. Culpa lata, est eius diligentiæ, seu circumspectionis omissio, quam communiter habent homines eius professionis in illa re, tametsi parum circumspecti sint, vt si deposui apud te meos numos in bursa, & tu reliquisti eam super mensam foribus apertis, dum egredereris; vnde ab ingredientibus sublati sunt. Dicitur etiam culpa lata *l.lata*, *ff. de verb. signif.* non intelligere, vel non nosse, quod omnes intelligunt, vel nouerunt. Leuis culpa, est non facere, quod faciunt homines diligentes, vt si ego commodem tibi vestem, & tu ponas in capsa, claue non obserrata, quocirca, furto sublata est. Vel si commodem tibi librum, & tu relinquis in cella, relicto ostio aperto. Culpa leuissima, est non facere, quod faciunt homines diligentissimi, vt si commodaui tibi librum, & tu posuisti illum in camera tua, quam claue obserrasti, sed non tentasti manu, an esset bene obserrata, & cum re vera non esset, furto sublatus est.

35 His positis sequentes regulæ traduntur ex communi consensu Iuristarum, Canonistarum, & Theologorum. Prima est, quod quoties contractus cedit in solam accipientis vtilitatem, vti est commodatum, tenetur accipiens non solum ex dolo, & culpa lata, sed etiam ex leui, & leuissima. Hæc regula habetur *l. contractus, ff de reg.iuris*, & cap.*vnico, de commodato*, vbi dicitur. *Cum gratia sui tantum quis commodatus accepit, de leuissima etiam culpa tenetur; licet casus fortuitus (nisi acciderit culpa sua, vel interuenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari.* & ita tradunt Perez *tit.7. lib.5.Ordin.* Rebuf. *in tract. except. n.* 843. Mench. *illust. cap.* 26. *n.* 19. Cardos. *in praxi indic. verb. commodatarius n.* 13. Mantic. *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 9. tit.* 2. & alij communiter.

37 Sed quæres 1. quænam numerentur inter casus fortuitos, de quibus in citato cap. *de commodato*? Resp. numerari se-

Digitized by Google

sequentia. Primò pestis, vt obseruant Vezin. *to.1. commun. opinion. lib. 4. tit. 43. n. 76.* Flamin. *de resignat. lib. 11. qu. 13. n. 63.* & alij. Secundò bellum, Flamin. *vbi supra n.55.* Tertiò incendium, Gregor. *l.3.tit.2.p.3.verb.fuego*, Menoch. *de arbitr casu 390.à n.1.* Ioseph.Ludouic. *decis.10. n.15.& decis.25.* Mexi. *in tract.tasse panis, concl.6.in.115.* Gutier. *pract. lib. 1. q. 29. n.5.* Mascard. *de probat. concl.467. n.5.& concl.892.n.8.* Surd. *decis.198.n.5.* Padil. *in summa leg.panal.p. 1.c. 29. n.1.* & alij. Quartò factum Principis non speratum, Cabed. *decis. 114. n.5. p.2.* Quintò iniuria iudicis, Bellacomb. *to.1.commun.opin. lib.4.tit. 43. n.78.* Sextò furtum, quod à domesticis committitur, vel quando res recondita fuit, in loco tuto, & forti, in quo ille sueuit propria pretiosa reponere, Greg. *l.3. tit.1. part. 5.verb. fortasse*, Syluan. *cons. 29. n. 4.* Bonacos. *communium crimin. p 1. verb. furtum, & p. 2. eodem verb.* Menoch. *cons.353.n.8. & lib.6.praesumpt. 61. n. 34.* Septimò, inundatio fluminum rarius contingens, *l. ex conducto, S.si vis, ff. de locato*, Cæphal. *cons. 257. num.11. & 12.* Sebast. Medices *in tract. de cas. fort. p. 2. q. 10. n. 39.* Surd. *decis. 326. n. 60. &c.*

38 Quæres 2. an dicta regula extendatur ad precarium, cum in vtilitatem recipientis detur? Resp. negatiuè, sed ille qui precarium accepit, solum tenetur ex dolo, & lata culpa, vt expressè dicitur in dicta *l. contractus*, scilicet. *Contractus quidam dolum malum dumtaxat recipiunt, quidam & dolum & culpam: dolus tantum, depositum, & precarium.* & *l. quæsitum, ff. de precario*, dicitur. *Et illud annotatur, quod culpam non præstat is, qui precario rogauit, sed solum dolum: quamuis is, qui commodatum susceperit, non tantum dolum, sed culpam præstet.* Ratio autem quare qui precarium accepit teneatur solum de dolo, & culpa lata, non de leui, vel leuissima, licet precarium cedat in commodum recipientis, & non dantis, assignatur in d. *l. quæsitum*, vbi sic dicitur. *Nec immeritò dolum solum præstat is, qui precario rogauit, cum tantum hoc ex liberalitate descendat eius, qui precario concessit, & satis sit, si dolus tantum præstetur, culpam tamen dolo proximam contineri, quis merito dixerit.* Idest, ideò qui precarium accepit ex dolo, & culpa lata tantum tenetur, quia toto tempore, quo precarium habetur, ex dantis liberalitate existit, ac perdet, quia quandocunque voluerit, illud reuocare potest. Non sic commodatum, quia licet concedatur liberaliter, nō tamen reuocari potest antequam commodatarius vtatur ad eum finē quo petijt.

39 Quæres 3. an illa culpa leuis, & leuissima ciuiliter ex qua obligatur commodatarius ad restitutionem, si res per illas pereat, debeat esse Theologicè culpa mortalis, an sufficiat venialis? Duas inuenio sententias de hac re. Prima est Dominici Soto *lib.4.de iust.q.7. art.2. post 4. concl.* vbi sic habet. *Dubium autem est, quænam culpa dicatur leuis, quæ verò grauis. Et quidem primo aspectu videtur culpa leuis illa censeri, quæ apud Deum venialis est; atque illa grauis, quæ apud ipsum est lethifera. At verò non est isto Theologico more differentia hæc pensanda, sed iuridico, secundum humanum arbitramentum. Crediderim namque in foro conscientiæ leuem culpam commodatarij non obligare eum ad restitutionem, nisi sit mortalis apud Deum; nam à venialibus vix homo liberari potest; quare propter illas non est homo tanta pœna plectendus, aut multandus, sed dicitur arbitratu humano, & iuridico leuis, respectu alterius, qui in depositario cumulatior requiritur, vt condemnetur. Hæc autem omnia existimanda sunt secundum iudiciale forum, cuius sententiæ in conscientia standum est.* Hæc Sot. quem plures moderni sequuntur. Non videtur namque verisimile, eum, qui commodatum accipit obligari in conscientia ad restitutionem valoris equi v.g. si ob culpam, seu negligentiam, seu incircumspectionem leuem, vel leuissimam, quæ solum ad peccatum veniale pertingat, pereat. Secunda sententia est Nauar. *cap.17.n.184.* Sylu. *verb. culpa q.4. & verb. commodatum, q.8.* Angel. *ijsdem verb. n.4. & 11.* & aliorum, quod illa cul-

pa leuis, & leuissima ciuiliter, vt obliget commodatarium modo dicto, ad restit. sufficit, quod sit culpa venialis. Ratio est, quia huiusmodi obligatio, non oritur ex culpa, sed ex natura, & conditione contractus commodati, cuius vis, & ratio in hoc consistit, vt qui commodatum accipit, debeat esse diligentissimus, in custodia illius. Qui enim rem suam commodat, eam liberaliter concedit; & qui accipit, eam in suam vtilitatem accipit, ac proinde debet eam ea diligentia custodire, qua res suas custodit. Mihi prior Soti sententia valde arridet, & eius ratio optima est; & secundæ sententiæ ratio, nil conuincere videtur, quia vel nullius, vel pauci sunt, qui etiam in custodia rerum suarum non sint quandoque negligentes. Puto tamen facilius peccari læthaliter in custodia commodati, quam rei suæ, & quod illa negligentia, quæ in alijs rebus esset leuis tum ciuiliter, tum Theologicè, respectu commodati, in ijs circunstantijs, &c. potest esse lethalis.

40 Secunda regula, quando contractus cedit in vtilitatem solius dantis, accipiens tenetur solum ex dolo, & culpa lata, non ex leui, vel leuissima, vt contingit in deposito. Hæc regula habetur *d. l. contractus, & ex l. sicut certo, §. interdum, ff. commodati, & ex l. 1. §. is quoque, ff. de act. & obligat. & Instit. quibus modis contrahatur obligat.* Ratio est euidens lumine naturali, quia depositum solum est in gratiam deponentis, ergo sibi debet imputare, si illud non deponat apud hominem diligentem, & fidum. Est autem sciendum, quod licet in citatis iuribus solum expressè habetur, quod depositarius solum teneatur ex dolo, & nil expressè dicatur de culpa lata, tamen hæc duo in in iure æquiparantur, vt colligitur ex *l. Nerua, ff. depositi, ex l. magna, ff. de verb. signif. ex l. mensor. & ex l. is cui, §. si heres, ff. vt in possess. legat.*

41 Tertia regula est, quod quando contractus cedit in vtilitatem vtriusque, scilicet dantis, & accipientis, tunc accipiens non solum tenetur de dolo, & culpa lata, sed etiam de leui, non tamen leuissima, vt in empto, & vendito, locato, conducto, societate, &c. Colligitur hæc reg. ex *ead. l. contractus*, vbi dicitur. *Dolum, & culpam*, scilicet recipiunt, *mandatum, commodatum, venditum, pignori acceptum, locatum: item dotis datio, tutela, negotia gesta. In ijs quidem diligentiam; societas, & rerum communio, & dolum, & culpam recipit; sed hæc ita, nisi quid nominatim conuenit, vel plus, vel minus in singulis contractibus; nam hoc seruabitur, quod initio conuenit, &c.* Vbi coniungitur mandatum, & commodatum quæ non videntur cedere in vtilitatem vtriusque, cum vendito, locato, &c. qui sunt contractus cedentes in vtilitatem vtriusque; sed dicendum est, quod ideo coniunguntur, quia etiam mandatum, & commodatum quandoque cedunt in vtilitatem vtriusque, vt constat.

42 Quæres 1. ex qua culpa oriatur obligatio restitutionis extra contractus, vt in quasi contractibus, &c. Respondetur quod ex sola culpa lata, non ex leui, vel leuissima, sic Less. *lib. 2. c. 7. dub. 6. nu. 24.* vbi citat Angelum, Innocent. Gabr. Sylu. & Sotum. Ratio est, quia nemo tenetur adhibere maiorem diligentiam ne alteri noceat per sua opera, vel verba, quam passim adhibere solent homines eiusdem conditionis. Tum quia damnum, quod sequitur ex facto meo, non est ratione obligationis ortæ ex cõtractu, non ratione rei acceptæ, sed ratione actionis iniustę, quia tunc actio censetur iniusta, cum ex dolo, & culpa lata procedit; secus si ex culpa leui, vel leuissima. Ex qua doctrina infert Less. 1. non teneri ad restitutionem, qui post sufficientem diligentiam putat occidere feram, & occidit inimicum, quem vellet esse ibi loco feræ, quia licet desideret esse inimicum, tamen illa actio non tendit in inimicum, sed in feram, ac proinde inimici occisio hic & nunc censetur fortuita, & damnum fortuitò sequutum, & licet ab intentione dirigatur in inimicum, secundum se tamen, & ex intentione absoluta tendit in feram, & in inimicum tanquam in effectum fortuitum. Infert 2. quod si quis in aliquo opere omnem

nem præstet diligentiam debitam ne noceat: etsi tamen casu euenire alicuius mortem, vel damnum graue, vt contingere potest in medico, Chirurgo, & similibus, ac proinde non adhibeat summam diligentiam, vel circumspectionem, quã adhibent diligentiores, & diligentissimi, ad nullã tenebitur restitutionem, si re ipsa graue damnum sequatur. Ratio est, quia cum iste adhibuerit communem diligentiam, totum id præstitit, quod ex iustitia præstare tenebatur. Peccabit quidem Medicus v.g. coram Deo, notabili defiderij, quod habet de morte ægroti, non tamen tenebitur ad restitutionem aliquam, cum non deliquerit contra iustitiam, quæ solum obligat ad communes, non ad extraordinarias diligentias; nisi in casu quo quis ad has se obligauit, vel maius stipendium receipiat ob has, &c. Infert 3. non teneri ad restitutione, qui ex suo facto, vel omissione intulit alteri damnum, si in hoc non peccauit ob naturalem inconsiderationem, vel obliuionem. Quia iste non tenetur, nec ratione rei acceptæ, cum nihil acceperit, sed solum damnum intulerit; nec ratione actionis iniustæ, cum non peccauerit saltem grauiter, nec ratione contractus, cum nõ intercesserit. Vnde si casu reliquisti lucernam accensam, & combussiti domum, ad nihil teneris. Si casu oblitus es claudere os putei, & quis cecidit, ad nihil teneberis, si damnum sequatur, &c. Infert 4. quod ad hoc vt quis obligetur ad restitutionem damni illati ex suo opere, requiritur, quod in eo peccauerit grauiter contra iustitiam. Quocirca si quis ex subita ira, quæ sit motus primo primus, vel secundo primus, non tenetur ad damnum illatum restituendum, patet ex dictis.

43 Quæres 2. pro qua culpa teneatur ad restitutionem, qui alteri damnum infert in suo officio, seu ratione sui officij, vt ratione officij tutoris, curatoris, iudicis, aduocati, Procuratoris, medici, chirurgi, & similium? Resp. quod isti tenentur solum ex culpa lata, *nisi* aliunde ad maiorem diligentiam quam sit communis, se obligauerit, vel maius stipendium accipiat; vel nisi profiteatur se esse diligentiorem, & hoc modo trahat clientes, &c. Ratio clara est, quia in officijs, per se loquendo, solum tenemur adhibere communem diligentiam, illam scilicet quam solent adhibere qui illud officium exercent, sic tradit Sylu. *verb. culpa, §. n. 4. & 5.* Leff. *loco citato, dub. 7. nu. 32.* & alij communiter.

44 Quæres 3. pro qua culpa teneatur, qui alteri damnum infert ex suo consilio? Resp. teneri de culpa lata, ita Sylu. *verb. consilium*, & alij communiter; vnde qui ex ignorantia crassa, vel supina, vel affectata, quæ culpam latam inducunt, consulunt, quod restituto faciendo non sit, cum facienda sit, &c. tenentur ad restitutionem, vel curare debent, quod ille qui consilium accepit, restituat. Sed de hac re infra, vbi de consilio fusius. Ad quid teneatur confessarius, qui malum dedit consilium, *dixi in tract. de panit.*

Digitized by Google

QVAESTIO IV.

Ad quam restitutionem teneatur, qui alium damnificauit in rebus spiritualibus.

45 BONA spiritualia, sunt duplicia, alia naturalia, & alia supernaturalia. Naturalia sunt, quæ naturæ viribus habentur, vt sunt rationis vsus, scientiæ, artes, disciplinæ, virtutes intellectuales, & morales. Supernaturalia sunt, quæ naturæ viribus non habentur, & sunt gratia, virtutes infusæ, dona supernaturalia; item sacramenta, & res sacræ, & quæ ad res sacras consequuntur. Bona spiritualia naturalia auferri possunt, vel lædi ratione corporis, & sensuum corporeorum, vt cum quis alteri præbet cibum noxium, vel potum per quem sensus lædantur, & homo in amentiam cadat. Bona spiritualia supernaturalia auferuntur per peccatum mortale, vt gratia virtutes, & dona.

46 His positis quæritur 1. ad quid teneatur, qui alterum priuauit vsu rationis, cibo, potuue noxio, item veneno, alioue modo? Less. *lib.2.cap.8.dub.1.princ.* citat Sotum *lib.4.q.6.ar.3.in solut. 1. arg.* tenentem quod pro damnis istis spiritualibus præcisè consideratis, sit facienda restitutio pecuniaria, arbitrio boni viri. sed non puto Sotum esse huius sententiæ vt scilicet pro istis damnis in rebus spiritualibus naturalibus fiat restitutio pecuniaria, sed solum, quod fiat restitutio pro damno secuto ex priuatione vsus rationis, sicut & ex priuatione sensuum. Audiat lector verba Soti, sic enim inquit. *Bonorum animæ, alia sunt naturalia, vt intellectus, alia vero acquisita, sed tamen temporalia, vt scientia, alia denique simpliciter spiritualia, vt virtus, & gratia. At vero de prioribus, nulla est necessaria peculiaris disputatio, sunt enim simpliciter temporalia bona, & id circo, qui hominem (vt exemplum ponam) vel præstigijs, vel alia via dementaret, vel per vim, aut fraudem a litterarum studio diuerteret, teneretur ad arbitrium prudentum, damnum, sicut in alijs temporalibus, reficere.* Vbi vt vides, vult Sot. quod qui præstigijs, vel alia via aliquem dementat, vel impedit ne studeat, vel à studijs diuertit, teneatur ad restitutionem pro rata damni sequuti, non pro ipsa dementatione præcisè. Hæc namque damna, cum nullo pretio sint æstimabilia, non debent pretio, vel pecunia compensari, res enim superioris ordinis compensari nequit per res inferioris ordinis. Qui ergo hæc damna intulit pro illis nil refundere debet, sed sufficiet, quod veniam reposcat, & damna secuta resarciat. Idem dic de illo, qui alium excecauit, aut surdum fecit, aut cicatricem in faciem impressit, &c. quod scilicet ad solam damni secuti refectionem teneatur. Et ita habetur *l. cum liberi, ff. de ijs, qui deiecerint, vel effuderint*, vbi scribitur. *Cum liberi hominis corpus, ex eo, quod deiectum, effusumue quid erit, læsum fuerit, iudex computat mercedes medicis præstitas, ceteraque impendia, quæ in curatione facta sunt; preterea operarum, quibus caruit, aut carituras est, ob id, quod inutilis factus est. Cicatricum autem, aut deformitatis, nulla fit æstimatio; quia liberum corpus, nullam recipit æstimationem.* Sed hæc in seq. quæsito magis elucidabuntur.

47 Quæres 2. an qui alterum læsit in bonis supernaturalibus, inducendo enim ad peccandum, teneatur ad aliquam restitutionem? Prima sententia tenet, quod qui alicui nocuit in bonis spiritualibus supernaturalibus, vt si consilio, aut exemplo induxit aliquem ad peccandum, vel reuocat à bono opere, vt ab eleemosina largienda, &c. propter quæ gratiam perdat, vel maiorem non adqui-

adquirat, tenetur ad reſtitutionem eorundem bonorum, non quidem illa reſundendo, quia hoc poſſibile non eſt, ſed vel rogando, vel hortando, vel orando Deum pro ipſo, vel alia via nauando operam, et eendendo. & ad Dei gratiã conuertatur, ſic tenent Adrian. *in 4. de reſtit. in propria quæſt.* Scot. *in 4. diſt. 15. q. 3. art. 1.* Ricard. *ead. diſt. art. 4. qu. 2. 2.* Palud. *ibid. q. 2. art. 2. concl. 1.* Maior. *ibid. q. 17. dub. vlt.* D. Antonin. *2. p. tit. 2. ca. 2.* Sum. Angel. *verb. reſtitutio.* & alij antiqui.

48 Vt veram ſententiam teneamus ſuppono 1. quod qui alterum læſit in bonis ſpiritualibus, non tenetur ad reſtitutionem ratione rei acceptæ, cum hoc non intercedat, non enim qui alium induxit ad peccatum, illius gratiam ſurripit; aut virtutes. Suppono 2. non teneri ad reſtitutionem aliquam, qui ſine vi, vel fraude alium induxit ad peccandum, ſed ex ſola libidine citra vim, & fraudem: vt cum quis inducit precibus, & blanditijs fœminam nobilem, vt non ſolum amittat gratiam, apud Deum, verum etiam æſtimationem apud homines. Ratio clara eſt, quia vt ſupra obſeruauimus, & tradunt omnes, obligatio reſtitutionis ſolum oritur, vel ex re accepta, vel ex iniuſta acceptione, ſeu actione iniuriosa, ſeu per quam iniuria alteri irrogatur, ſeu per quam iuſtitia, vel ius alterius violatur; ſed neutrum in hoc caſu intercedit, non res accepta, vt dictum eſt, neque iniuſta actio, cum illa fœmina liberè, & ſponte conſentiat, vt ſupponitur, voluerit autem, & conſentiendo, nulla fit iniuria, *l. 1. §. vſque adeo. ff. de iure iur. & l. 1. ff. de act. empti, & l. nemo præſumitur. ff. de reg. iur. & cap. ſcienti, de reg. iur. in 6.* Vnde nulla ſequitur obligatio reſtitutionis ex peccato ſcandali, ſiue materialis, cum ex dicto, vel facto tuo ſine tua intentione ſequitur alterius ruina ſpiritualis, ſiue formalis, cum fratris ruinam ſpritualem intendis, cum tunc nulla ſequatur iuſtitiæ violatio, ſed ſolius charitatis.

49 Difficultas ad hoc reuocatur an ſit aliqua reſtitutionis obligatio, quando quis vi, vel metu, dolo, vel fraude alium induxit ad peccatum, certum eſt, quod iſte teneatur auferre vim, metum, fraudem, & reſtituere illum, qui iſta paſſus eſt, ſuæ libertati, ſeu tenetur, qui vim, metum, &c. intulit, auferre, ne ille in poſterum amplius peccet, & ad hoc obligatur ex iuſtitia, cum enim per vim, metum, fraudem, &c. violetur ius alienum, ex iuſtitia auferri debent. Vnuſquiſque namque habet ius ne ſibi vis fiat, ne ſibi metus incutiatur, ne decipiatur per falſam doctrinam, ne fiat ſibi fraus, & dolus, ac proinde, qui hæc intulit, ex iuſtitia auferre debet. An autem ſufficiat hæc auferre, an vero debeat etiam aliquid dari pro iniuria illata incutiẽdo metum, inferendo vim, decipiendo dolose, fraudolenterque inſtillando errores, falſam doctrinam, &c. Leſ. *d. cap. 8. dub. 2.* & alij, ſolum volunt eſſe obligationem auferendi, ſeu ceſſandi ab illis iniurijs, nõ verò eſſe obligationem reſtituendi aliquid ratione illarum iniuriarum, & ita practicatur. Ratio eſſe videtur, quia quã dictas iniurias paſſus eſt, videtur contẽtari ceſſatione illarum, vt ſcilicet, qui vim intulit, ceſſet, qui metum incuſſit, non amplius hoc faciat, qui in errorem induxit falſa dogmata docendo, ſic retractet, & veritatem aperiat, &c.

50 Hanc ſententiam non damno, nõ enim meum eſt, aliorum ſententias condemnare, contra illam tamen ſequentia promo, & obijcio. Primò, quia qui nocet alteri, in temporalibus tenetur ad reſtitutionem, pro ratione nocumenti, ſed vis, metus, fraus dolus deceptio, &c. ſunt damna temporalia ergo pro iſtis reſtitutio facienda eſt, non quidem ratione rei acceptæ, quia nihil accipitur, ſed ratione actionis iniuſtæ per quam iniuria alteri infertur, & iuſtitia violatur. Licet namque pro damno ſpirituali ſecuto ſcilicet peccato, amiſſione gratiæ, virtutum, donorum, nil reſtitui debeat, debet tamen reſtitui, aliquid ratione cauſæ talis damni ſpiritualis, ſcilicet vis, metus, &c. cum horum illatio ſit contra iuſtitiã, &

& actio iniurioſa, ac violenta proximo, & contra ius ipſius, quod habet, ne ſibi fraus, vis, metus, &c. fiat.

51 Secundò, quia ideo pro damno illato in rebus ſpiritualibus præcisè, nulla eſt obligatio reſtitutionis, quia bona ſpiritualia non continentur ſub genere bonorum commutabilium, ac proinde non poſſunt compenſari per bona commutabilia, ſed vis, metus, dolus, fraus, &c. ſunt dãna contra bona commutabilia, & temporalia, & contra ius ſtrictum, quod vnuſquiſque habet, vt per iſta nõ offendatur; ergo. Dixi: ideo pro damno illato in rebus ſpiritualibus præcisè, nulla eſt obligatio reſtitutionis, quia ſecũdariò, & per accidens poteſt oriri obligatio reſtitutionis ex dato damno ſpirituali, & hoc in duplici caſu. Primus eſt, quando nocumento ſpirituali annectitur dãnũ corporale; vti contingit, quando quis vim infert alicui, vt peccet, & ex illa violentia vulneratur, vel aliud damnum ſubit. Connexorum autem idem eſt iudicium, *l. 3. §. iudicio contrario, ff. de contrar. act. tutel. l. proinde, ff. ad l. aquil. & l. cum actum, ff. de negot. geſtis*. Secundus eſt, quando quis per vim, metum, & fraudem ad talem peccati ſtatum deductus eſt, à quo ſine temporalibus expenſis, ac proinde ſine damno, liberari non poteſt, vt cum fœmina vi violata, adeo libidini expoſita eſt, vt reuocari non poſſit, abſque eo, quod matrimonio copuletur, vel religionem ingrediatur, qui enim fuit in cauſa tanti mali, debet illud ſuis expenſis reparare.

52 Sed quæres, an qui alium induxit ad peccandum, teneatur illum reuocare, etiam cum vitæ periculo? Reſp. affirmatiuè, quando ſi non reuocetur, in eo perſeuerabit, ſi enim adhoc charitas ipſa quandoque inclinat, vt ſupra obſeruauimus, multo magis adhoc inclinabit iuſtitia, quando violata eſt per inductionem violentam, & fraudolentam. Vnde qui per vim, & fraudem induxit virginem ad peccand ũcum aliquo, cum quo in peccato perſeuerat, tenetur etiam cum periculo vitæ eam ab illo malo ſtatu reuocare. Similiter qui alium traxit vi, vel fraudibus, vt intereſſet hæreticorum coetioni, vel conuentui, à quibus ſeductus eſt tenetur eum cum vitæ periculo reuocare, quando videt, quod alio modo nõ reuocabitur.

§. Vnicus quid dicendum ſit de retrahente aliquem à Religionis ingreſſu, &c.

53 PAludanus vir certè doctus *in 4. diſt. 15. q. 2.* quem refert Sot. *de iuſt. lib. 4. q. 6. art. 3.* tenet, quod qui alteri religionis propoſitum ſic diſſuaſit, vt perſuaſerit ne intret religionem, vel alia via eum monaſticæ, ſeu religioſæ vitæ ſubduxerit, tenetur ad reſtitutionem in integrum, vt ſcilicet aut illi rurſus religionis ingreſſum perſuadeat, aut alterum eius loco ſubſtituat, aut ſi neutra iſtarum via potuerit, debet idem ipſe religionem intrare. Hanc eandem ſententiam ſequitur D. Antonin. 2. *p. tit. 2. cap. 2.* Hanc ſententiam limitat Adrianus *in 4. q. de bonis animæ reſtit.* vt procedat, quando quis, vel religionis odio, vel alio malo fine id fecit; ſecus ſi aut amicitia, aut parentum commiſeratione ad id adductus fuit; tunc enim licet peccet, non tamen ad reſtitutionem tenetur. Probat Paludanus ſuam ſententiam exemplo S. Raymundi, qui eadem de cauſa Prædicatorum Religionem ingreſſus eſt, qui poſtea ad generalatus apicem promotus, doctrinæ, & ſanctitatis exemplà reliquit.

54 Pro huius difficultatis intelligentia, dico 1. qui dolo; vel fraude, vel per iniuriam aliquem extraxit à religione, ex quo temporalis vtilitas eidem religioni proueniebat, tenetur ad illius compenſationem, quocunque medo illa vtilitas religioni proueniret, ſiue ratione induſtriæ perſonæ, ſiue ex legato, vel hæreditate, quæ d. religioni proueniſſet. Ratio clara eſt, quia eo in caſu damnum temporale per iniuriam prouenit religioni, ergo ab inferente reparari debet. Sic tradunt Sot. *loco cit.*, Bann, 2. 2. *q.* 62. *dub.* 3. *ar.* 2. Arag.

&

& aliis *ibidem*. Notare tamen debes, quod satisfactio non debet fieri æqualis damno, quod cogitatur, sed iuxta maius, vel minus ius, quod religio habet, dempris etiam expensis, periculis, &c. Vnde plus restitui debet, quando distractus, erat iam Nouitius, ac quando ingredi volebat, quia in priori casu religio habet maius ius & proximius, ac quando solum deliberabat ingredi religionem. Et licet religio non habeat in casibus dictis ius ad rem, ad opera, & bona volentis ingredi, habet tamen ius, vel ratione voluntatis extracti, vel ne fiat sibi iniuria extrahendo ingredi volentem. Atiqui volunt, quod religio solum extracti debet ratione iniuriæ sibi illatæ, non ratione operarum, & bonorū, quæ sperabantur ex talis ingressu in religionem, quia religio habet solum ius ne sibi fiat iniuria, & dolus, non tamen habet ius ad bona detrahti.

55 Dico 2. qui impedit aliquem ne religionem ingrediatur, sed fine dolo, & fraude, licet ex odio, & malo animo, peccat quidem, sed ad nullam restitutionem tenetur. Ratio clara est, quia ubi nulla interuenit iniustitia, nulla interuenit obligatio restitutionis; sed in casu dicto nulla interuenit iniustitia; ergo nulla restitutionis obligatio. Tum quia obligatio restitutionis oritur vel ex re accepta, vel ex iniusta acceptione, seu actione, sed tunc temporis neutrum est, vt constat: ergo. Tenebitur quidem retrahens remouere impedimenta in futurum, ipsum admonere, orare, precesq; pro eo ad Deum fundere vt antiquum propositum reassumat, & hoc ex charitate, quando dolus, & fraus non intercessit, secus quando dolus, & fraus intercessit, tunc enim retrahens tenetur ex iustitia dolum, & fraudem remouere, sic auctores citati.

56 Dico 3. qui professum à religione extraxit, tenetur ex iustitia ad damna illata Religioni, tametsi ea extractio fine vi, & dolo, imò & sine odio, & malo animo facta fit. Ratio est, quia Religiosus professus est religionis, ac proinde qui eum extrahit, priuat religionem re sua, & fructibus, quæ ex illo percipiuntur. Opposituin tenet Aragon. & valde probabiliter, quando fcilicet Religiosus professus fine vi, dolo, & fraude extractus est. Proquo tenet differentiam inter fœtum, & Religiosum: nam Dominus habet dominium, feu ius vile in fœtum, ficut in alias res temporales; quocirca qui contra Domini voluntatem fœtum abducit, non minus iustitiam lædit, quam si rem alteri folueret, aut bouem abigeret. At Religio non poſſidet Monachum modo isto, sed eo modo, quo Pater poſſidet filium, & civitas ciuem. Monachus nunc habet respectu Religionis vt seruus, fed vt filius respectu Patris, & vt ciuis respectu ciuitatis. Monachus non fe tradidit religioni vt seruum bonum religioni, & Prælati eiusmodum fed ad fuam propriam vtilitatem spiritualem. Vnde Religiosorum feruitus liberrima eſt, vti eſt ſeruitus filiorum, & ciuium. Quocirca fi Religiosus ea aburtur egrediendo à Religione, vel fugiendo, non obligatur ex iuſtitia redire, fed ex voto obedientiæ, nec ob illam fugam, ad aliquā reſtitutionem tenetur, vti tenentur ſeruti, qui ex iuſtitia redire debent, & dāmnum Domino illatum reſarcire. Hanc eandem ſententiam fic explicatam docet etiam Bannes loco citato, & alij communiter.

57 Dico 4. qui aliam à Religionis in, profeſſa perſuadet etiam vi, dolo, & fraude, vel ingreſſum, ſiue nouitium, ſiue profeſſum extraxit, non tenetur ipſe ingredi, vel aliam loco extracti ſubſtituere. Sic Sot. Bannes, Aragon. & alij citati. Ratio eſt, quia ingreſſus in Religionem, eſt ſub conſilio, vt conſtat ex illo Matt. 19. *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, &c.* conſilium Religionis nemo ſequi tenetur, niſi cum omni libertate, cum enim ſtatus Religionis, quippe quo homo propriam abdicat libertatem, fit perfidiciſis, ob quam ratiocnem integer probationis annus à Tridentino præſcriptus eſt, non poteſt ex neceſſitate ſuſcipi. Vnde nullo modo, nulla coiuſque delicti commiſſione poteſt quis in Religionem obtrudi, tametſi plures religioſos auerteret, abducereteque. Vnde licet

licet leges canonicæ scelestissimos quosdam, vt hæresiarchas, adulteros, &c. in arctissima Monasteriorum septa, vel in angustissimas regularium, seu monachorum cellulas occuldant, neminem tamen cogunt ad profitendum. Tum quia contingere potest, quod ille, qui alium à religione retraxit, minimè religioni congruat. Tum etiam quia contingere potest, quod non sit personarum paritas; nam qui alium à religione extraxit, potest esse vir egregius, illustris, doctus, reipublicæ perneccssarius, & extractus, potest esse persona vilis, & parum religioni vtilis. Factum S. Raymundi fuit solum consilij, non præcepti.

QVAESTIO V.

Soluuntur varia quæsita veluti præcedentis quæstionis corolaria.

58 QVAERES 1. an qui persuasit aliquem ne faceret eleemosinam alicui religioni, vel pauperi, cui solitus erat eleemosinam facere, & modo paratus erat eam facere, teneatur ad restitutionem, tantundem refundendo, quantum accepisset? Respondetur quod qui sine vi, vel fraude, aut dolo impediuit, vel persuasit, quod quis non faciat eleemosinam tali religioni, vel tali pauperi, vel impediuit, aut suasit, quod hæreditas, aut legatum non relinquæretur, ad nullam restitutionem tenetur, licet grauiter peccare possit contra charitatem, quando religio illa, vel conuentus, seu pauper essent in necessitate. Ratio est; quia tunc ille non tenetur ratione rei acceptæ, vt patet, neque ratione iniustæ actionis contra iustitiam, cum non intercedat; neque talis suasio aufert aliquod ius in re, vel ad rem, cum nullum sit. Vnde in facti contingentia dixi quendam ad nullam restitutionem obligari, qui suasit alium vt mutaret testamentum in quo relinquebat hæredem religionem N. & alteri religioni relinquebat legatum, tametsi fortè ex odio, & malo animo hoc fecerit, & hæreditatem, & legatum relinqueret alteri. Ratio est; quia iste nec tenebatur ratione rei acceptæ, nec ratione actionis iniustæ, qua ius aliquod illius religionis violaretur, cum ex tali testamento nullum acquisierit; nam ante mortem testatoris per testamentum nullum ius acquiritur alicui, cum humana voluntas sit ambulatoria, vsque ad mortem, & semper sit in potestate testatoris voluntatem mutare, sine aliorum iniuria. Quod si quis vi, fraude, dolo, &c. curaret infringi testamentum, tenebitur ad restitutionem pro ratione fraudis, doli; &c. Nam & religio, & conuentus, & pauperes ius non habent, nisi vis, fraus, &c. fiant; sic Bannes *loco cit. in solut. 2. argum.*

59 Quæres 2. an retrahens filium ne suo patri indigenti subueniat, an subtrahens Magistro scholares; aduocato, clientes, seu litigantes; medico infirmos; Mercatori, correspondentes, & & emptores; phatmacopulæ ementes, & vniuersaliter vnicuique sui officij parochianos? Resp. quod qui ista facit sine vi, fraude, dolo, peccat quidē sed ad nullam restitutionem tenetur cōstat ex dictis n. præcedenti, non teneturratione rei acceptæ, vt patet, neque ratione iniustæ actionis cū illæ actiones non violent proprium, & strictum ius alterius; secus est, quando dictæ actiones fiunt cum vi, fraude, dolo, quia vnusquisque ius habet,

vt

ve non fiat fibi fraus, dolus, vis. Sic D. Antonin. 3 p. tit. 1. cap. 2. Sylu. *verb. reflit. 3. d. 8. num. 1.* Nauar. *cap. 2 n. 2 n. 55.* Alcozer. *in Summa cap. 27.* & alij communiter.

60 Quæres 3. an confeſſarius, medicus, aduocatus, & alius quicunque docens falſum, vel malum præbens conſilium, ex quo damnum patenti, aliſue ſequitur, ſi id bona fide, & inculpatè fecit, ſi comperiat poſtea veritatem, teneatur ex iuſtitia pallinodiam recantare patefaciendo veritatem, quod ſi non faciat, teneatur ad damni ſecuti compenſationem? Reſpondetur teneri ſolum lege charitatis patefacere veritatem, cum vis, dolus, vel fraus non interceſſerit; ratio eſt, quia non tenetur ratione rei acceptæ, vt patet, neque ratione iniuſtæ actionis, cum fuerit inculpata. Tum quia tacens, & non obſtans, ſeu non impediens, non tenetur reſtituere, niſi quando tenebatur ex officio loqui, & obſtare; at hic non tenetur ex officio, vt ſuppono. Tum etiam quia ſi tu bona fide accepiſſes à fure vas furto ſublatum donatione, & poſtea alteri donaſſes in ea occaſione, quæ niſi occurriſſet, nil eras donaturus, ſi poſtea veritate perſpecta non manifeſtas domino illum, apud quem eſt vas, non teneris reſtituere, quia nec peccaſti in acceptione contra iuſtitiam, nec peccas ratione rei acceptæ, quia vas non habes apud te, nec ex illo factus es locupletior; nec iuſtitia te obligat ad manifeſtandum illum apud quem eſt vas, cum ad hoc nec ex officio, nec aliunde teneatis ego ſimiliter in caſu dicto non teneris manifeſtare veritatem ob eaſdem rationes. Sic tenet Caiet. *in ſum. verb. reſtit. cap. 7. circa finem*, vbi ſic habes. *Si data opera docuit falſum, tenetur docere verum, vel aperire falſitatem lege iuſtitiæ; ſi vero docuit falſa, putans eſſe vera, non tenetur lege iuſtitiæ*, idem tradit Petr. Nauar. *lib. 2. de reſtit. cap. 2. n. 2.* Sylu. *verb. reſtit. 3. q. 1.* vbi ſolum obligat damnum conſilium malum, non adhibita diligentia, eo quod ignorantiæ cauſa, dolo compartur.

61 Quæres 4. an magis peccet, qui nocet proximo in ſpiritualibus, an in corporalibus, Martin. Ledeſma 2. 4. q. 48. *art. 2.* & Sot. *lib. 4. de iuſt. q. 6. art. 3. ante medium*, tenent, quod abſolute loquendo grauius peccatum ſit nocere proximo in ſpiritualibus, quam in corporalibus, maximè quado hoc fit ex intentione nocēdi. Sic enim dicit Sot. *Et quidem ſi iactura tantum inferetur in quem bona facit, cum de diuina gratia deſidit, hoc certiſſimum eſt, quod tanto exitialius, pernitioſiuſque nocet, quam ſi nocetet in corpore.* Affert D. Gregorij teſtimonium, quod refertur cap. *ex merito*, 6. q. 1. vbi dicitur. *Deteriora ſunt, qui vitam, more ſue bonorum corrumpunt; hi, qui ſubſtantias aliorum, prædicque diripiunt.* Confirmari poteſt hęc ſententia ex illo Chriſti D. Matt. 10. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere*, per quod ſignificatur, quod magis timeri debeat mors ſpiritualis animæ, quam corporalis, corporis. Et Marci 8. & Luc. 9. dicitur. *Quid prodeſt homini ſi mundum vniuerſum lucretur, anima verò ſua detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* Tum quia intendens nocere proximo in ſpiritualibus, intendit inferre maius malum, quam ſi velle nocere in corpore; vbi autem maius nocumentum intenditur, & infertur, maius peccatum committitur. Secus dicere videntur, quando quis non ex intentione nocendi, ſed ex vilitate, aut libidine alium ad peccandum inducit, ſeu damnificat in ſpiritualibus. Qui namque mulierem liberam ſine vi, fraude, aut dolo ſollicitat ad peccatumque inducit, tametſi precę, vel pretio vrgeat, ſolum vt libidinem expleat non tantum peccat, ſicut peccaret ſi multa bona exteriora deperderet.

62 Hæc doctrina ſic abſolutè tradita non placet Salon. 2. 2. *q. 62. art. 2. contr. 2.* Tum quia maior, vel minor peccati grauitas non defumitur per hoc quod peccatum ſit contra bona ſpiritualia, vel temporalia: neque defumitur per ordinem ad maius, vel minus nocumentum, ſed per ordinem ad obiectum. Vnde peccatum ab obiecto habet malitiam eſſentialem,

& conclusa. 3. multis præmissis, &c. 4. dicunt Deum, inter multas species, quas potest creare, creare unam determinatam. Quæ determinatio potest quidem esse penitus arbitraria, sic ut potuerit etiam alia species creari, & tamen creata fuisset ista, quæ creata est. Vel potest esse determinatio propter aliquam rationem, sic dicit Scotus, quod creavit istam speciem, quia voluit, & sic de cæteris. Sed quæ sit ratio, quare voluerit istam, non assignant. Dicunt tamen, quod voluit istam, quia voluit, quod in ea essent tot gradus, & non plures, nec pauciores, & quod in quolibet gradu esset unum homo, & non plures, nec pauciores. Sed quare voluerit, quod in quolibet gradu hominis essent tantum tot gradus, & non plures, nec pauciores, non dicunt. Dicunt tamen, quod voluit, quia voluit. Et hæc est ratio, quam dicit Scotus

seruata dici debet de Doctore, Lectore, Confessario, Prædicatore, & similibus. Circa lectorem docentem errorem in rebus præcisè speculabilibus, vt in physicis, Mathematicis. &c. Aliqui volunt non esse peccatum mortale, maximè in rebus parui momenti, & ex quibus nullum damnum sequi potest in scientijs maioribus, vt in Theologia. Secus in rebus grauioribus, & quę Theologicis deseruiunt. Quicquid de hoc sit, valdè carpi debent etiam illi, qui in Philosophia leuia, & inutilia docent; tenentur namque ea docere, quæ vtilia sunt pro illis scientijs, quibus discipuli uacare uolunt, ut si uelint uacare studio Sacræ Theologiæ, Sacrorum Canonum, Legum, Medicinæ, &c.

QVAESTIO VI.

An ex homicidio oriatur obligatio restitutionis, vbi per plures §. tota hac materia declaratur.

65 DE homicidio agemus, quod est hominis occisio, non dè occisione aliorum animalium; nam licet Manichæi falsò putauerint non esse licitum interimere animalia, & plãtas, eo quod putarẽt viuentia omnia esse quasdam Dei viuentis particulas, vt refert S. Pater Aug. *lib. 1. de ciuit. cap. 20. & lib. de hæres. cap. 46.* de fide tamen tenendum est, posse homines interimere, & animalia, & plantes, & in suos vsus cõuertere. Constat ex illo Gen. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam adferentem semen super terram, vt sit vobis in escam, &c.* Et cap. 9. post diluuium conceduntur animalia in cibum. Cauere tamen debent homines, ne sine causa animalia doloribus afficiant, ne crudelitatis nota inurantur, licet enim tunc à mortali excusari possint, non tamen à veniali, cum abutantur herili potestate, sibi à Deo concessa in propriam vtilitatem, & commodum, non vt crudelitatem exerceat. Hinc Seraphicus P.S. Franciscus, & alij Sancti vocabant animalia fratres, & sorores, quia alta mente cognoscebant, quod & illa, & nos ab eodem principio & communi patre Deo O. M. exiuimus.

§. 1. *Ponuntur aliqua præambula de homicidio, pro intellectu restitutionis, quæ ob illud fieri debet.*

66 ANtequam explicemus ea, quæ ad restitutionis materiam pertinent ratione homicidij, aliqua de homicidio in genere dicenda sunt, quod diuersa quæsita proponẽdo fiet, vt sic breuius, & clarius cuncta resoluantur.

Quæres ergo 1. an licitum sit occidere malefactores? Resp. affirmatiuè, hoc enim iure diuino, naturalique concessum est Magistratibus, Principibus, & omnibus reipublicæ curã gerentibus; non tamèn priuata auctoritate, & sic tradit S. Thom. 2. 2. q. 74. ar. 2. vbi sic dicit. *Quælibet persona singularis comparatur ad totam communitatem, sicut pars ad totum, & ideo si aliquis homo sit pernicios⁹ communitati, & corruptiuus ipsius propter aliquod peccatum, laudabiliter, & salubriter occiditur, vt bonum commune conseruetur. Modicum enim fermentum, totam massam corrumpit*, 1. *Cor.* 5. Et idem tradunt ibi expositores, Caiet. Bann. Salon. Arag. & alij communiter. Constat ex illo Apostol. ad Rom. 13. *Non sine causa gladium portat: vindex enim Dei est.* Ratio desumitur ex citato D. Thom. testimonio, quia cum malefactores sint membra nociua reipublicæ, eodem diuino, naturalique iure, quo licitum est abscindere

membrum corruptum, & nociuum toti corpori, erit etiam licitum gerenti curã totius communitatis, hominem pernicioſum, & boni communis corruptorem interficere. Hoc tamen licitum non eſt perſonæ priuatæ, niſi ad ſaluandam propriam vitam, &c. & cum moderamine inculpatæ tutelæ, de quo infra. Ex quibus colligitur, quod homicidium, quod in 5. Decalogi præcepto prohibetur, non eſt quæcunque hominis occiſio, ſed iniuſta. Vnde homicidium ſic definitur à D. Anton. 2.*p.tit.7.cap.*8. Sylu. *verb. homicidium*, & ab alijs communiter, quod ſit *iniuſta hominis occiſio*. Quocirca percutiens hominem mortuum, aut inanimato corpori caput abſcindens, etiamſi habeat animum occidendi, non poteſt accuſari de homicidio, nec eſt homicidij reus, vt notat Bald. *per tex. in l. 1. n.19. C.qui accuſare non poſſunt*, & *in l.ſortem C.de his quibus, vt indignis*, & *in l.ex hoc iure, ff.de iuſt. & iure*, & alij. Nec iſte incurrit irregularitatem, vt poſt alios notat Couar. *in Clem. ſi furioſus, de homic. p.2.n.1.* de quo plura dixi *in tr.de irregul.*

67 Quæres 2. an liceat aliquando priuata auctoritate occidere malefactorem? Reſp. negatiuè, ſic tradit S. Tho. *q.61.art.3.* vbi ſic dicit. *Occidere malefactorem licitum eſt, inquantum ordinatur ad ſalutem totius communitatis; & ideo ad illum ſolum pertinet, cui committitur cura communitatis conſeruandæ. Sicut ad Medicum pertinet præcidere membrum putridum, quando ei commiſſa fuerit, cura ſalutis totius corporis. Cura autem communis boni commiſſa eſt Principibus habentibus publicam auctoritatem; & ideò eis ſolum licet malefactores occidere, non autem priuatis perſonis.*

68 Sed contra hanc veritatem, non leuia pugnant argumenta. Primum proponit Caiet. *in comment. d.art.3.* ſic; quia licitum eſt cuilibet priuatæ perſonæ occidere tyrannum; ergo falsò dicitur numquam licitum eſſe perſonæ priuatæ occidere malefactores. Conſequ. nota eſt. Antecedens docet idem S. Thom. *in 2.diſt.44.q.2.art.2.* quando non eſt recurſus ad ſuperiorem, tunc enim inquit tyrannus laudabiliter occiditur à priuata perſona; vnde Iud.3. laudatur Aiod, qui priuata auctorit. occidit Eglon regẽ tyrannum, Reſp. (ſuppoſita tyranni diſtinctione, quod tyrannus ſit duplex, vnus in iure dominij, qui ſcilicet vel armorum vi, vel aliàs iniquè occupat rempublicã; & alius in modo regendi, qui cum verus ſit dominus, tyrannicè tamen gubernat, conuertendo omnia in proprium commodum, & vtilitatem, quique diſcordias inter ſubditos ſeminat, aut nutrit, vt indè exaltetur, aut lucretur) licitum eſſe priuata auctoritate occidere tyrannum in iure dominij, ob duplicem cauſam. Vna eſt, quia naturæ iure licitum eſt, vim vi repellere, *l.vt vim, ff.de iuſt. & iur. l.1. & per tot. ff.de vi; & vi armat. l.ſcientiam*, 5. *qui cum aliter, ff.ad l.Aquil. l.iſqui aggreſſorem*, & *l.ſi quis percuſſorem C. ad leg. Corn.de ſic.* & cap. *ſignificaſti 2.de homic.* & cap. *ſi vero, de ſent.excomm.* & cap. *dilecto eod.tit in 6.* Altera eſt, quia tyrannus, quandiu tyrannicè rempublicam occupat, gerit iniuſtum, & manifeſtum bellum cum eadem republica, ac proinde quælibet priuata perſona, tanquam eiuſdem reipublicæ pars publica auctoritate poteſt illum interficere, & de iſto tyranno procedunt, quæ in contrarium adducta ſunt. Neque hoc eſt propria auctoritate malefactorem interimere, ſed ſe, ſuamque rempublicam defendere. Quod ſi loquamur de tyranno in modo regendi, dico, nullo modo licitum eſſe ſubditis illum occidere, ſic tradunt omnes expoſitores D. Tho. idem docet Leſſ *lib.2 cap.9.dub.4.* Conſtat ex illo D. Petri in ſua Canon. c.2. *Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tantum bonis, & modeſtis, ſed etiam diſcolis.* Et hoc definitum videtur in Concilio Conſtant. *ſeſſ.* 15. Ratio eſt, quia ſi tyrannus, qui tyrannicè regit, occidi licitè poſſet à ſubditis ſequeretur, quod quicunque tyrannicè gubernaret, poſſet à ſubditis ſuis occidi, ſequela eſt falſa, ergo, & id ex quo ſequitur. Sequela probatur, quia tyranni nomen, non tantum Regibus

bus; & Principibus conuenit, verum etiam omnibus dominium exercentibus. Vnde Prælatus, qui regimen in proprium commodum, & vtilitatem conuertit, dicitur tyrannus, & tyrannicè gubernare. Item maritus dicitur tyrannus, quando vxorem tractat, vt mancipium. Item Episcopus dicitur tyrannus, quando per vim obtinet Episcopatum, & quando legitimè Episcopatum obtinet, sed non gubernat secundum iura, sed exactiones indebitas extorquet, & alia similia facit, &c. Falsitas autem sequelæ ostenditur, quia si liceret subditis quemcunque tyrannum occidere, sequeretur maxima, cuiuscunque communitatis, & iustitiæ confusio. Nam vxor occidere posset maritum cum tyrannicè illam gubernat Filius posset occidere Patrem, cum tyrannicè in illum dominatur; Seruus posset occidere Dominum, ob eandem rationem, subditi Prælatum, &c. quæ omnia sunt apertè falsa, viamque aperiunt ad inobedientiam, ad necem, ad iniustitiam, & ad omnia mala. Tum quia, quando tyrannus gubernat, habet verũ dominium, & veram iurisdictionem in subditos; ergo non potest à subditis interfici, cum non detur potestas, quæ eam conferat auctoritatem. Si tamen eo deueniret tyrannus, vt amplius sustineri non posset, posset à Republica deponi, vt obseruat Less. *loo citato*, & alij.

69 Secundum argumentum, quia maritus licitè potest vxorem in adulterio deprehensam propria auctoritate interficere; vt habetur *in l. marito, ff. ad legem Iuliam de adult. & stup. & l. Gracchus, C. eod. tit.* ergo malefactores possunt propria auctoritate occidi. Resp. 1. quod datõ & non cõcesso, quod adultera posset licitè à marito occidi, vbi deprehenditur in adulterio, adhuc tamen nõ sequitur, quod occidatur propria auctoritate, sed auctoritate dictarum legum sibi tunc temporis concessa. Vnde tunc maritus non se habet, vt particularis iniuriæ vindex, sed vt reipublicæ vindex, & adulterij punitor; non enim repugnat, quod ille, qui iniuriam recepit, fiat à republica eiusdem iniuriæ vindex. Respond. 2. negando licere marito licitè interficere vxorem repertam in adulterio, sed peccat mortaliter contra quintum decalogi præceptum: *non occides*; cum priuata auctoritate id faciat, & procedat contra partem inauditam, contra legem naturalem. posset enim tunc vxor excipere, & allegare, vel mariti licentiam, vel metum cadentemin virum constantem, vel ignorantiam inuincibilem, vel casum, &c. Tum quia, vt benè notat Sylu. est contra ius naturale, quod quis fungatur officio iudicis, accusatoris, & testis, maximè in propria causa. Tum etiam quia nec lex, nec Princeps præsumitur causam committere iudici suspecto; cap. *cum inter, de except.* Prob. ad Monach. *in cap. iudex num. 2. de offic. delegat. in.* 6. Scaccia *de appellat. q. 16. limit. 1. n. 119. & 122.* Iacob. Laur. *de iudic. suspecto cap. 2. n. 19.* & alij.

70 Et licet cap. *interfectores*, 33. *q.* 2. ibi: *cum non addis adulteram*, dici videatur, quod non sit reus homicidi, qui adulteram vxorem interficit, tamen cap. *inter hæc ibid.* oppositum decernitur à Nicolao I. Sic enim habet. *Inter hæc sanctitas vestra addere statuit, si cuius vxor adulterium perpetrauerit; vtrum marito illius liceat secundum mundanam legem interficere. Sed sancta Dei Ecclesia, quæ mundanis nunquam constringitur legibus, gladium non habet, nisi spiritualem, quo non occidit, sed viuificat.* Nec in d. cap. *interfectores*, dicitur licitum esse marito vxorem in adulterio repertam occidere, sed quod non habetur pro homicida secundum leges humanas. Vnde S. P. Aug. *lib. 2. de adulter. coniug. cap. 15.* dicit rem esse nefariam, adulteram occidere.

71 An autem leges illæ solum permittant vxorem adulteram impunè occidi, parcentes dolori vehementissimo, qno maritus tunc concitatur; an verò etiam immunem reddant à culpa, non quidem propria auctoritate eam necando, sed permittendo, vt eam occidat non vindictæ liuore, sed iustitiæ zelo, & tanquam eiusdem iustitiæ ministet, est opi-

opinionum diuersitas, nam partem affirmatiuam tenent. Castill. *leg.*82. *Tauri n.* 6. & ibi Anton. Gomez *n.*52. *& l.* 76. *in fine.* Mench. *de succes. creat.*§.7.*nu.*22.*& vsusfeq. cap.*8.*& illustr. cap.* 94.*n.* 4. *cum sq.* Clar. §.*homicidium, vers.sed hac quidem*, Azeued.*l.*1.*in fine tit.*20.*lib.*8. *nouæ recop.& l.*1.*n.*21.*tit.*10. *lib.*4. *etiam nouæ recop.* Hanc sententiam dicit non improbabilem Less. *d.cap.*9.*dub.*5.*n.*16. & absolutè eam docere videtur Facundez de contractibus: Opposita sententia tenenda est, quod scilicet illæ leges solum eximant à pœna homicidij, non à culpa; colligitur ex modo loquendi dictarum legum; nam *l. marito.* sic dicitur. *Marito quoque adulterum uxoris suæ occidere permittitur*, &c. quod autem permittitur impunè à pœna, non ob id est impunè à culpa, & l. *Gracchus*, dicitur. *Gracchus, quem Numerius in adulterio noctu deprehensum interfecit, si eius conditionis fuit, vt per legem Iuliam impunè occidi potuerit*, &c. Vbi, vt vides, solum loquitur de impunitate à pœna, & ita tradunt Duen, *reg.*68. *limit.*2. Hippol. *in l.patre, vel marito, n.* 9. *ff. de quæstion.* Plac. *de delict.lib.*1.*cap.*36. *num.*13. Orosc. *in l.vt vim, n.*5.*& 6.ff. de iust. & iur.* Couar. *de sponsal. p.*2.*c.*7.*§.*7.*n.*9. Tiraquel. *in l.*9.*connub. n.*4.*& l.*13.*nu.*15. Cifuentes *l.*82.*Tauri dub.*4. Tello *l.*9.*Tauri n.*13. Decian. *in tract.crim.lib.*9.*cap.*15. Spin. *in speculo testam.glos.*19.*n.*4. Menoch. *de arbitr.casu* 420.*n.*22.*& cas.*482.*n.* 3.*&* 4. Gutier. *pract.lib.*2.*q.*2.*n.*22. Farin. *in prax. crim.p.*5.*q.*121.*n.*55.*&* 90.*&* 93. Mart. *de iurisdict. p.*3.*c.*8.*n.* 24. Neuis. *in sylua nupt. lib.*1.*ex n.*83. & alij plures, tũ ex Legistis, tum ex Canonistis. Et ex Theol. S. Tho. *in* 4.*dist.*37.*q.* 2.*ar.* 1. D. Bonau. *ibid.artic.*2.*q.*1. D. Antonin. 2.*p. tit.*7.*cap.*8.*§.*2.*notab.*2. Victor. *in summ.de matrim. n.* 292. & alij communiter tum ex antiquis, tum ex modernis, vnde nullo modo licet ab hac sententia recedere.

72 Tertium argumentum est, quia quando accusator per calumniam aduersus innocentem prævalet, vsque ad mortem; tunc innocens iustè potest illum priuata auctoritate interficere, eumque ad singulare certamen prouocare; cum enim tunc accusator iniustè innocentem aggrediatur, materiali iudicis gladio, poterit dictus innocens se ipsum defendere cum morte aggressoris, vt docere videtur Caiet. *in summ.verb.duellum*, &. 22. *q.* 95. *art.* 8. quem aliqui moderni sequi videntur, sed tunc calumniator priuata auctoritate occiditur; ergo. Resp. negando maiorem, & væ nobis, si illa sententia ad praxim deduceretur; ex illa enim sequeretur, quod qui accusaret bona fide innocentem; putans ex ignorantia inuincibili esse nocentem, & calumniatorem, posset licitè interfici, titulo iustè defensionis; at hoc est prorsus falsum, & contra rectam rationem; ergo. Minor nota est, nam sequeretur in republica maxima perturbatio, & maximæ, & plurimæ cædes sequerentur; nam vnusquisque posset suum accusatorem interficere, dicens se ab illo iniustè accusari. Maioris sequelam ostendo; nam ego occidere possum meum inuasorem, bona fide, & ex ignorantia inuincibili me inuadentẽ, imò etiam occidere possum, innocentem, me inculpabiliter inuadentem, vt cum fræneticus, stultus, ebrius &c. me inuadit; ergo etiam occidere potero accusatorem bona fide me inuadentem gladio materiali iudicis. Tum quia licet occidere possim seruum à suo Domino missum ad me occidendum, dum me inuadit, non tamen licitum est occidere dominum domi manentem; ergo licet accusator occidat me per iudicem, non tamen possum occidere ipsum accusatorẽ domi demorantem, seu manentem, sed de hac re alia dicentur infra.

§. II. *An Clerici licitè occidere possint malefactores.*

73 Certumest, quod Clerici non solum occidere nequeunt propria auctoritate, vt probant allata §. præcedenti, sed neque auctoritate reipublicæ, vt constat ex illo Apost. 1. ad Timot. 3. *oportet Episcopum sine crimine esse, non vinolentum, non percussorem*; & traditur fre-

Digitized by Google

frequenter in iure canonico, vt cap. *neminem*, cap. *Episcopum*, *dist.* 45. cap. *sententiam*, & cap. *clericis*, *ne clerici*, *vel monachi*, item cap. *sape*, cap. *his quibus*, cap. *sententiam sanguinis* 23. *q.* 8. & alibi frequenter, & tradunt omnes Theologi, & Canonistę. Probat eleganter S. Tho. 2. 2. *q.* 64. *art.* 4. dicens. *Non licet clericis occidere duplici ratione. Prima quidem, quia sunt electi ad altaris ministerium in quo representatur passio Christi occisi, qui cum percuteretur, non repercutiebat, vt dicitur* 1. *Petri* 2. *& ideo non competit vt clerici sint percussores, aut accusatores. Debent enim ministri suum Dominum imitari; secundum illud Eccles.* 10. *secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Alia ratio est, quia clericis committitur ministerium nouæ legis, in qua non determinatur pœna occisionis, vel mutilationis corporalis; & ideo vt sint idonei ministri noui testamenti, debent à talibus abstinere.*

74 Quæres 1. an clerici prohibeantur occidere malefactores iure diuino, an humano? Resp. quod iure humano pontificio, sic Bannes *dicto art.* 4. *concl.* 2. & alij communiter, ratio clara est, quia Papa non solum ipse fert quandoque sententiam sanguinis etiam in clericos Cardinales, vt ex historijs habetur, verum etiam cum alijs dispensat, quod non faceret si esset de iure diuino. Tum quia vt aduertit idem Bannes ex communi Theologorum sensu, in lege noua nullum datur præceptum diuinum positiuum, præter illa, quæ, obligant ad receptionem sacramentorum, ergo. Nec Apostoli locus nu. præcedenti eitatus vrget, quia ibi non continetur præceptum, sed consilium, vel congruentia; deinde dato, quod præceptum contineretur, non esset diuinum, sed Apostolicum, seu esset ab Apostolo tanquam à particulari Doctore, vt enim docet idem Bannes, & nos alias obseruauimus, non omnia præcepta ab Apostolis tradita pro bona Ecclesiæ gubernatione sunt de iure diuino, seu sunt præcepta diuina, quia Apostoli plura præcipiunt, vt ordinarij Ecclesiarum Prælati, & Pastores.

75 Quæres 2. quas pœnas incurrant clerici se intromittentes in causa sanguinis? Resp. quod primò fiunt irregulares, cap. *Episcopum*, *dist.* 45. ex cap. *aliquantos*, *dist.* 51. & cap. 1. cap. *clerici*, cap. *quicunque*, 23. *q.* 8. & cap. *de cætero*, & cap. *ad audientiam*, *de homic.* & ex alijs iuribus, de quibus fusè dixi *in tract. de irregul.* Secundò peccant clerici contra Ecclesiæ prohibitionem se intromittentes in causa sanguinis, vel assumendo officium iudicis, &c. Imò peccant mortaliter si sint in sacris constituti; an autem alij clerici minores peccent mortaliter, putat Bannes probabiliter peccare solum venialiter.

76 Quæres 3. an Ecclesiarum Prælati, qui temporalem habent iurisdictionem possint concedere iudicibus à se constitutis facultatem ad iudicandum in causa sanguinis? Resp. affirmatiuè, ita Caiet. Bannes, Aragon. & alij in comment. super d. art. D. Tho. Solum enim clerici prohibentur ferre sententiam in causa sanguinis, non constituere iudices, qui illam ferant, alioqui clerici non possent vtiliter esse Domini temporales, sed essent pernicioſi, cum nec per se, nec per ministros possent malefactores occidere. Sed videnda sunt, quæ traduntur à nobis *in d. tract. de irregul.*

§. III. *An liceat alicui occidere se ipsum in aliquo casu.*

77 CErta res est nemini licitum esse se ipsum occidere in nullo euẽtu, neque ad vitandum peccatum, neque ad defendendam pudicitiam, neque ad vitanda huius vitæ mala; neque ob quẽcunque bonum finem, vt ad tuendam virtutem, religionem, neque ad tuenda m. aliorum salutem, sic docent omnes, S. P. Aug. *lib.* 1. *de ciuit. Dei cap.* 22. sic probat. *Restat vt de homine intelligamus illud dictum: non occides, nec alterum; ergo nec te. Nec enim aliud quam hominem occidit, qui se ipsum occidit.* S. Thomas *art.* 5. *d. q.* 64. hanc veritatem sic confirmat. *Se ipsum occidere, est omnino illicitum triplici ratione. Prima quidem, quia naturaliter quelibet*

bat res se ipsam amat, & ad hoc pertinet, quod quælibet res naturaliter conseruat se in esse, & corruptionibus resistit quantum potest; & ideo, quod aliquis se ipsum occidat, est contra inclinationem naturalem, & contra charitatem, qua quilibet debet se ipsum diligere, & ideo sui ipsius occisio semper est peccatum mortale, vt potè contra naturalem legem, & contra charitatem existens. Secundò, quia quælibet pars id quod est, est totius, quilibet autem homo est pars communitatis. Vnde in hoc quod se ipsum interficit, iniuriã communitati facit, vt patet per Phil. in 5. Ethic. Tertiò, quia vita est quoddam donum diuinitus homini attributum, & eius potestati subiectum, qui occidit, & viuere facit. Et ideo qui se ipsum vita priuat, in Deum peccat, sicut qui alienum seruum interficit, peccat in dominum cuius est seruus: & sicut peccat ille, qui vsurpat sibi iudicium de re sibi non commissa; ad solum enim Deum pertinet iudicium mortis, & vitæ, secundum illud Deuter. 32. Ego occidam, & ego viuere faciam. Rursum vide S.P. Aug. d. lib. 1. de ciuit. à cap. 17. vsque ad 27. Vbi causas ob quas videtur, quod homo possit se ipsum occidere ad tres reducit. Prima est, ob metum pænæ, siue dedecoris. Secunda ne per alienam libidinem in oppresso corpore mens inuita violentiam patiatur. Tertia propter declinationem peccati; & de singulis elegantissimè probat, nullam illarum esse sufficientem vt quis sine lethali peccato possit se ipsum occidere.

78 Sunt tamen contra hanc veritatem non leuia argumenta quæ proponenda, & soluenda sunt, ne insipientes, & indocti allucinentur. Primum argumentum est. Quia qui se ipsum occidit, nulli iniuriã facit; ergo non peccat mortaliter. Conseq. tenet, si enim qui se ipsum interficit peccaret mortaliter, maximè peccato mortali iniustitiæ, ac proinde irrogando alicui iniuriam. Antecedens ostenditur. Nam qui se ipsum occidit non facit sibi iniuriam, nam scienti, & volenti, nulla fit iniuria. *l. 1. §. vsque adeò, ff. de iure iur. l. 1. ff. de act. empt. l. nemo præsumitur, ff. de reg. iuris, & cap. scienti, de reg. iur. in 6.* Neque iniuriã facit reipublicæ, vt vult D. Tho. *in cit. testim.* quia qui se ipsum occidit, vel mutilat, nil tenetur restituere reipublicæ, sicut nec eius hæredes; ergo nullam illi facit iniuriã; si enim iniuriam faceret, pro illa ad restitutionem teneretur. Tũ quia qui ex venia reipublicæ se interficeret, non peccaret, cum tunc iniuriam reipublicę non irrogaret. Tumetiam quia non minus pertinẽt ad bonum reipublicæ bona temporalia, quam hominis vita; sed qui bona sua temporalia consumit nullam facit iniuriam reipublicæ; ergo neque qui propriam vitam consumit. Resp. quod licet qui se ipsum occidit, non faciat sibi iniuriam, cum iniuria sit ad alterum, sicut & iustitia, vt supra vidimus; facit tamen iniuriam reipublicæ, cum destruat illius partem sine eius consensu, vt dicit D. Tho. in art. facit etiam iniuriam Deo, qui licet dederit nobis aliarum rerum dominium, vitæ tamen nostræ dominium sibi reseruauit, vt constat ex dictis à D. Thoma in testimonio citato. Ad primam probationem, quod nulla fiat reipublicæ restitutio, dico, quod ideo est, quia respublica non habet vitæ subditorum dominium, sed tantum curam, & custodiam; & quando malefactores interficit, non facit ratione dominij, sed vel potestatis à Deo concessæ, vt ipsius Dei vice malefactores interimat; vel ratione conseruationis boni communis, ne per membra putrida inficiatur, & corrumpatur. Ad 2. probationem, dico, quod respublica nequit talem licentiam concedere, cum enim solus Deus habeat verum, & proprium dominium in vitam hominis, & respublica sit solum custos, sequitur, quod nullus, nisi Deus potest facultatem supra vitam concedere. Ad 3. probationem iam patet differentia inter bona temporalia, & vitam, homo namque habet propriorum bonorum verum, & proprium dominium, non tamen vitę, sed solus Deus, qui est Dominus vitæ, & mortis. Non fit autem Deo restitutio, ob mortem, vel mutilationem, quia vel dominium Dei non est iustitiæ propriæ commutatiuæ, vel quia cum vita sit bonum superioris ordinis,

gli, neppur bonâ tempestate vigilans, fol. 60 contentus proximè esse, nisi ad unguem.

97 Secundum argumentum, quòd vitiosum sit, ex eo patet, quòd ipsum ad se ipsum se extendat, & sic non sanet suos pedes, nisi prius sanentur, ac consequenter nec ipsum, quia ipsum ad se ipsum se extendit, & sic in infinitum ruit &c. Confirm. obiectione, quia eadem, quæcunque ego pro sanato & suo medico, mentar etiam & defendam; fol. 61 sed ego pro sanato & suo medico mentior, & defendo me esse sanum, ergo eadem debitor ratio ego possit haberi pro sanato & suo medico, & sic non sanet suos pedes. Item fol. 62 sanato & suo medico esse pro me vitam meam, vitæ meæ tutelam, pro me famam, pro me honorem, pro me bona, pro me quidquid habeo, & quidquid possum, ergo non sanet suos pedes. Item fol. 63 sanato & suo medico esse pro me omnia, quæ ego pro me facio, & quæ pro me facere possum, ergo non sanet suos pedes. Item fol. 64 sanato & suo medico esse pro me omnia, quæ ego pro me facio, & quæ pro me facere possum, ergo non sanet suos pedes. Item fol. 65 sanato & suo medico esse pro me omnia, quæ ego pro me facio, & quæ pro me facere possum, ergo non sanet suos pedes. Item fol.

ut dicunt auctores, nihil non cognoscit à B. Virgine, quod cognoscit Deus, ut ex eis refert Suarez. Et ratio est, quia quidquid cognoscibile in eodem genere, ut sic, continetur sub primo cognoscibili, ut sub fundamento, & ratione formali, ut ibi dicit. Secundo Dionysius ait, quod Angelus, Matth. 1. 2. & Luc. 1. 35. Angelus respondens dixit ei, Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Sicut enim per primum fiebat, ut Maria de Spiritu sancto non timeret, quia non fiebat sine ejus cognitione: ita per secundum fiebat, ut non timeret de concipiendo de Verbo, ut ait Dionysius. Tertio, quia Maria fuit Mater Dei, ut dicit Ecclesia, ergo debuit omnia scire, quæ scire debuit Mater Dei.

14 Dico 1. Maria non cognovit omnia ea, quæ cognoscit Deus, quia non potest omnia cognoscere, ut ex dictis fidelium Virginis Sanctitas ab ejusdem Virginis Sanctitate, & Dignitate, quæ ab ipsa Deo, & Incarnato Verbo, ut ab ejus Matre, & Sponsa, ut ab ejus Creatura, & Sponsa, ut ab ejus Matre, & Sponsa, ut ab ejus Matre, & Sponsa, ut ab ejus Matre

poterit quidem, qui membrum habet putridum, per ſe ipſum illud amputare, ſi abſit chirurgus, qui hoc præſtare valeat, ſic idem Sotus ibid.

86 Quæres 7. an teneatur quis parere medico, vel chirurgo iudicanti neceſſarium eſſe pro totius vitæ conſeruatione, quod crus, vel brachium, aut aliud membrum amputetur? Reſp. affirmatiuè, quando id fieri poteſt ſine magno dolore, ratio eſt, quia nullus tenetur tueri vitam per media valdè laborioſa, nec valde cruciatiua, ſicut neque per media valdè pretioſa. Hinc dixi non fuiſſe obligatam quandam monialem oſtendere chirurgo quendam morbum, quem habebat in partibus ſecretioribus, ratione maximæ verecundiæ, quæ ſibi grauior apparebat, quam eſſet mors ipſa.

87 Quæres 8. an ſit licitum inuiſere infirmos phthyſi, alioue morbo contagioſo laborantes, vt etiam peſte affectos? Reſp. affirmatiuè, etiam cum vitæ periculo, ratio eſt, quia ſi licet exponere vitam pro amico, ſi licet bellare in bello iuſto, cum vitæ periculo, ſi licet ſe cõmittere periculoſæ nauigationi, ob lucrum temporale, &c. à fortiori licitum erit exponere ſe vitæ periculo pro bono virtutis, inuiſendo infirmum, &c.

88 Quæres 9. an liceat ex ſe alto loco præcipitem dare fugiendo taurum, beſtiam ſæuam, & truculentam, aut inimicum inuadentem ſe, vt ſic videat an vitam ſaluare poſſit; licet ſe vitæ periculo exponat, & obijciat? Reſp. affirmatiuè. Ratio eſt, quia ille tunc temporis bona fide, & probabiliter ſperat ſe euaſarum mortem. Non tamen licitum eſt; ad vitandam mortem fugiendo, puerum equo conculcare, vel alium in præcipitium, vel in mortis periculum impellere, &c. quia non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona *Rom.3.* Neque enim vita propria tuenda eſt cum detrimento tertij innocentis, excuſabitur tamen ſi tertij detrimentum non prẽuidit, aut ſi prẽuidit, bona fide putauit ſe illud euitaturum, Sylu. *verb. homicidium 2.q.26.* Cordub. *lib.1. Quæſtionarij, q.38. dub.3.* & alij.

89 Quæres 10. an poſſim arte, vel induſtria facere, quod venenum mihi ab aliquo paratum, ab illo ſumatur? Caſus mihi contigit. Quidam vxoratus veneno infecit par ouorum, vt vxorem necaret, ſciuit hoc vxor à ſerua, cui res à marito commiſſa erat, quæ eidem ſeruæ dixit, quod commiſſa exequæretur, ſed induſtria occulta mutauit oua, vt quæ ſibi parata erant, darentur marito, & quæ marito, ſibi, & ſic ars illuſa fuit arte. Quæſitum fuit, an vxor potuerit hoc facere, & dixi, quod non, cum poſſet alio modo mortem vitare, poterat enim illa oua non ſumere. Si tamen alio modo non poſſet mortem vitare, tunc liceret; licet namque inuaſorem occidere, quando aliter vita tueri non poſſumus; tum quia vt docet Cordub. *loco cit.* & alij, licet occidere inſidiantem vitæ innocentis, quando aliter inſidiæ vitatí non poſſunt.

90 Quæres 11. an remiges Chriſtiani ad ſaluandam vitam poſſint in Turcarum triremibus remigare contra Chriſtianos? Negat Nauar. *cap.17.num.63.* quem alij ſequuntur. Communis opinio affirmat, quam poſt Maiorem *in 4. diſt.15.q.22.* ſequuntur moderni; ratio eſt, quia nemo tenetur exponere propriam vitam, ad ſaluandam vitam alterius; tum quia tunc dicti remiges ponunt actionem indifferentem, quæ eſt remigare, ex illa namque non ſequitur per ſe mors Chriſtianorum; maximè quia varius eſt euentus belli, & contingere poteſt quod aggreſſores interimantur.

91 Quæres 12. an mulier prægnas ſi ægrotet, poſſit ſumere pharmacum, pati ſanguinis emiſſionem; ſeu phlebotonari, ingredi balneum, accipere emplaſtrum doloris lenitiuum, &c. vt ſe conſeruet, vt morbum expellat, vt ſanetur, quando ex hoc prævidet periculum fœtus? Prima ſententia negat, quia non ſunt facienda mala, vt inde eueniãt bona. Tum quia nemo poteſt vitam propriam tueri cum damno tertij; vnde cap. *denique* 14.*q.*5. dicitur. *Denique ſi non poteſt ſubueniri alteri, niſi alter lædatur, commodius eſt neutrum iuuari, quam*

grauari alteram, sic tenent Sylu. *verb. medicus*, *q.*4. D. Antonin, 4 *p. tit.* 7. *cap.* 2. §. 2, Ioan. de Neapol. *quodlibet.* 10. Nauarr. *cap.* 25. *num.* 62. Armilla *verb. abortusnum.*2. & alij. Secunda sent. affirmat, modo illa prægnans, & faciat animo conseruandi suam vitam, non intendendo directè expulsionem fœtus; & modo medicina non sit ex sui natura ordinata ad expulsionem, seu aborsum, seu mortem fœtus, sic Cordub. *lib.* 1. *Quæst. q.*38. *dub.*3. & alij. Alij volunt, quod mater possit accipere medicinam etiam directè tendentem in mortem fœtus, quando res ita se habet, quod nisi fœtus expellatur, sequetur mors matris, sic tenent aliqui moderni; fundantur, quia tunc fœtus censetur inuasor, licet innocens, licitum est autem occidere inuasorem etiam innocentem, vt cum phrænecticus, ebrius, insanus me inuadit, & aliter non possum euadere, licitè possum eos occidere. Tum quia tempore belli licitè occiduntur innocentes, vt nocentes intereant, vt cum dirigitur tormentum bellicum in domum, vel locum vbi plures iunocentes existunt, vt sic reipublicæ pax habeatur; ergo pariformiter licitum erit matri suam vitam tueri, cum fœtus interitu. Verum incipiendo ab hac vltima sententia, dico 1. nullo modo potest mater accipere medicinam, vel quicquam aliud facere, quod per se ordinetur ad mortem fœtus, vt suam viram tueatur, hoc enim est directè facere malum, vt inde eueniant bona, contra Apostolum *Rom.*3. Nec illius sententiæ fundamenta, aliquid probant, non primum, quia falsum est, quod fœtus matrem inuadat, quia nullam vim infert matri, sed est morbus, qui matrem inuadit, & infestat. Deinde dato, quod fœtus matrem inuaderet, non esset inuasor extrinsecus, sed intrinsecus, & quodammodo voluntarius, ratione consensus in conceptionem. Nec etiam secundum, quia ideò in bello iusto licitum est occidere innocentes, quia bellum ordinatur ad commune reipublicæ bonũ, pro quo obtinendo licitè exponuntur innocentes, bonum enim particulare cedere debet vniuersali; at inter priuatos nemini licitum est, seipsum tueri cũ innocentis interitu. Tum quia neque belli tempore intenditur directè mors innocentis, sed solum indirectè; & per accidens. Facilius admitti posset hæc sententia quando fœtus nondum est rationali anima animatus, quia tunc mater neminem occidit, & se ipsam à morte liberat, vt tradunt Sylu. Nauar. & alij *locis cit.* Dico 2. matrem licitè posse eã medicinam sumere, quæ est ipsi salutaris, & non est ordinata ad fœtus interitũ, licet per accidens sequi possit; nam sicut mater grauida licitè potest fugere, vt se ipsam tueatur ab aquarũ subita inundatione, vel à subito torrentis cursu, vel vt se igne liberet, vel vt euadat à sæuissimę bel luæ impetu, & ab alijs similibus, licet præuideat, quod cursus sit futurus fœtui periculosus, eo quod mater ius habet ad vitam conseruandam, ita & in casu nostro; maximè qnia periclitante matris vita, etiam fœtus vita periclitatur. Verum de hac materia vide dicta à nobis *in tract. de matrim.* & de censuris, vbi plura curiosa, & vtilia inuenies.

§. V. *an in aliquo casu liceat occidere innocentem.*

92 CAsus sic solet communiter proponi, Tyrannus obsidens ciuitatem petit caput alicuius innocentis, vel vt sibi aliquis innocens tradatur, vel quia est sibi aduersus, seu inimicus, vel ob alias rationes; vt ipsum occidat, vt de quodam Principe obsidente Athęnas, dicunt historiæ quod demosthenem perdendum postulauit, facta promissione, quod totam rempublicã aliàs deuastandam incolumem seruaret; an scilicet in simili casu ciuitas, vel respublica possit dictum innocentem illi tyranno occidendum tradere? Aragon. 2. 2. *q.* 64. *ar.* 6. postquam aliqua proponit argumenta pro parte affirmatiua, sic dicit. *Propter hæc argumenta, qui affirmaret, quod resp.*

zed by Google

pulsu in hac pugilum ſub pondere ſuccumbentium *ſimilitudine*, ſi ſpectatores ſimul ſuccumbant, ſi ſimul ſurgant, ſi ſimul ſuccumbendi ſurgendique *cauſa*.

11. Dicitur autem *ſimilitudo* ſecundum aliquid, vel expreſſa, vel quæ ex circumſtantiis ſatis intelligitur, ſecundum aliquid, vel quoad totum, vel ſecundum multas, vel pauc. & in his omnibus ſimilitudo eſt, ſed non ſemper ſimilitudo ſufficiens ad argumentum. Ita *Cicero* contra *Verrem*, vult ut ejus pecuniæ reſtituatur, quæ ſub ſpecie publicæ utilitatis, quæ ſub ſpecie ſacrificii, quæ ſub ſpecie ſolennitatis ab eo ablata ſit, quia ſimilitudo eſt inter ablata ſub ſpecie publicæ utilitatis, & ſacrificii, & ſolennitatis, & ſimplex ablata. Sed hæc non valet. Licet ſit ſimilitudo, non tamen ſufficiens ad argumentum. Quia ſimilitudo eſt ſecundum aliquid, & non ſecundum omnia, & ſecundum pauca, & non ſecundum multa. Et licet ſit ſecundum aliquid, & ſecundum pauca, non tamen ſecundum illud, ad quod requiritur ad argumentum. Ita *Cicero* contra *Verrem* vult, ut ſi ſimilitudo eſt inter ablata ſub ſpecie publicæ utilitatis, & ſacrificii, & ſolennitatis, & ſimplex ablata, ſit ſimilitudo ad reſtituendum. Sed non valet. Quia licet ſit ſimilitudo, non tamen ſufficiens ad argumentum. Quia ſimilitudo eſt ſecundum aliquid, & non ſecundum omnia, & ſecundum pauca, & non ſecundum multa. Et licet ſit ſecundum aliquid, & ſecundum pauca, non tamen ſecundum illud, ad quod requiritur ad argumentum. Ita *Cicero* contra *Verrem* vult, ut ſi ſimilitudo eſt inter ablata ſub ſpecie publicæ utilitatis, & ſacrificii, & ſolennitatis, & ſimplex ablata, ſit ſimilitudo ad reſtituendum. Sed non valet.

cæ; & sic traditio innocentis sui ipsius est actus bonus; verum traditio reipublicæ, non est actus bonus, sed malus, ac proinde nequit esse medium necessarium ad salutem reipublicæ. Sit exemplum, quod quis pro Christi D. nomine mortem sustineat, est medium ordinatum ad Dei honorem, ac proinde potest quis quandoque ex charitate, vel religione obligari, & tamen non potest respublica quem ad hoc compellere, ita &c.

96 Tertium argumentum, quia respublica non tenetur talem innocentem defendere cum graui damno suo; ergo etiam poterit illum tyranno tradere. Antecedens constat, consequentia probatur, quia in re idem sunt innocentem non defendere à tyranno, & illum illi tradere. Respondetur concedendo antecedens, & negando consequentiam, ratio discriminis est, quia non defendere præcisè non est actio, sed actionis cessatio, ac proinde non defendere, non est res intrinsecè mala; at tradere innocentem interficiendum, est res intrinsecè mala, vt ex dictis constat.

97 Quartum argum. quia si tyrannus mihi mortem comminetur, nisi illi offeram linguam abscindendam, possum eam offerre ad saluandum totum corpus; ergo etiam quando minatur totius reipublicæ excidium, nisi vnum ciuem tradat, poterit illum tradere. Resp. quicquid sit de antecedenti, negando conseq. est enim manifesta disparitas, nam membra non non sunt capacia proprij, distinctique iuris, cum non habeant proprium esse, sed existant per esse corporis; at ciues cum non sint membra naturalia, sed ciuilia, & habeant proprium esse, habent propria, distinctaque iura, quocirca non potest respublica illa tradere tyranno interimẽda.

98 Quintum argum. est, quia licitum est occidere innocentem probatum nocentem, quia pertinet ad bonum reipublicæ quod sententia proferatur secundũ allegata, & probata; ergo cum in d. casu pertineat ad reipublicæ bonum, quod d. innocens tyranno tradatur, tradi poterit. Resp. concedendo antecedens, & negando conseq. Ratio discriminis est, quia occidere innocentem probatum nocentem pertinet per se ad bonum reipublicę, si enim sententia non ferretur secundum allegata, & probata, via ad iniustitias, & fraudes aperiretur; at tradere innocentem tyranno, non potest esse medium necessarium ad bonum reipublicæ. Tum quia respublica in ferendis sententijs sequitur iudicium publicum, non priuatum, iudicio autem publico ille nocens est, non innocens; sed de hoc infra.

§. VI. *An Respublica concedat facultatem iustè occidendi bannitos, & alios.*

99 BAnnum est species exilij, quę ab antiquis proscriptio dicebatur. Sylu *verb. bannum*, duo bannitorum genera recenset. Alterum Imperij, alterum ciuitatis; illud grauius, hoc leuius; vtrique banniti perdunt aliqua priuilegia, nisi in gratiam redeant, vt idem Sylu. explicat. Hic solum loquimur de bannitis in capite, qui sunt in duplici differentia; alij occidendi tantum sunt à ministris iustitiæ, iuxta ordinem iuris, & intra territorium eius à quo banniti sunt, Beia *in resp. cas. conscien. congregat. habita 21. Maij 1581. casu 1.* Lancellot. *in templo omnium iud. lib. 1. cap. 1. §. 4. summario 5.* Sylu. *verb. homic. q. 3.* & alij. Alij sunt banniti in capite de quibus libera datur facultas ipsos interficiendi, etiam remuneratione nonnunquam proposita, quod rarò fieri debet, vt obseruant auctores citati, & nonnisi pro grauissimis causis. Quia occisi exponuntur certè damnationis periculo, & occidentes exponuntur alijs grauibus periculis, & multis peccatis, dum varias struunt bannitis insidias. Tamen si Principi, aut reipublicæ, ita videatur, non peccat, dum bannitum iustitiæ zelo, & intra suæ potestatis terminos capiti exponit. Quando ergo aliquis bannitur capite cum generali facultate, vt à quoquam occidi possit, occidit, modo aliunde ex odio, ex vindicta non faciat, &c. non peccat ex hoc præcisè, quia tunc occidens, non occidit

de rotatis partibus: ipsi publico, hoc autem ratione civili vel ratione ecclesiastica, ut ex Ezech. 44. v. 30. Primitiæ omnium primogenitorum, & omnis separatio omnium separationum ex omnibus separationibus vestris, erunt Sacerdotis. Et Levitici. 22. 10. Non comedet profanum omnis alienus qui habitat apud Sacerdotem, & mercenarius non comedet sanctificationem. Quod autem Sacerdotes ipsi, qui Deo ministrant, non habeant partem in terra, ut cæteri Israelitæ, sed ex decimis & oblationibus populi vivant, ex Deut. 18. 1. Non habebunt Sacerdotes Levitæ, & omnis tribus Levi partem & hæreditatem cum reliquo Israel, quia sacrificia Domini & oblationes ejus comedent, & hæreditatem non habebit inter fratres suos. Ex quibus patet, quod Sacerdotes non habeant partem in terra, quæ ipsis non pertinet, sed ex decimis & oblationibus populi vivant. Deus, quod pars mea, dicit sacerdos Levita, Num. 18. 20. Quod non pollit secali modus fortis pugnæ, ut ait Horatius, Od. 1. 6. 17

dum. Vnde potest in aliquo casu concedere filijs, vel fratribus facultatem occidendi interfectorem patris. Potest concedere marito, vt occidat vxorem de adulterio conuictam, & condemnatam, &c.

§. VII. *An licitum sit occidere inuasorem vitæ, rerumque suarum.*

106 DE hac re egi satis fusè in tractatu *de irreg. disp.* 10. *à n.* 117 modo, & solũ promemus, quæ huius loci sunt propria. & ibi non fuerunt pertractata. D. Thom. 2.2. *q.* 64. *art.* 7. inquirit an licitum sit occidere aliquem se defendendo, & respondet per tres conclusiones. Prima est, quod nemini liceat aggressorem occidere, quando id necessarium non est ad propriam defensionẽ. Secunda est: licitum esse aggressorem occidere; quando aliter propriam vitam tueri non possumus. Tertia est, illicitum est, quod homo intendat occidere hominem, vt se ipsum defendat, nisi ei, qui publicam habet auctoritatem. Gerson *in tract. de Euchar.* oppositũ tenet, dicens nemini licitum esse occidere aliquem in propriam defensionem, idem tradit Abulens. *in cap.* 5. *Matt. q.* 109. August. de Ancona *in opusc. de auct. Eccles.* & Hugo de S. Victore *in opusc. de charit.*

107 Sed non est recedendum à sent. D. Thomæ, nam hominis occisio in propriam defensionem adeo licita est, vt nec ad culpam, nec ad pœnam imputetur, secundum omnes leges, & iam constat ex Clem. *si furiosus*; *de homic.* & tradunt ibi Canonistæ, & Theologi à nobis citati *loco citato de censuris*. Vnde Cicero in oratione pro Milone, dicit, quod lex de occidendo aggressorem in propriam defensionem, *non est facta, sed nata*, quia non eam suscepimus, sed à natura arripuimus. Vnde cap. *ius naturale*, *dist.* 1. inter ea quæ de iure naturali dicuntur, ponitur hoc quod est *violentia per vim repulsio*. & *ff. de vi*, & *vi armata l.* 1. & *ff. de iust. & iur. l. vt vim*, dicitur. *Iure hoc euenit, vt quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit, iure fecisse extimetur*. Vnde est illud: vim vi repellere licet. *l. scientiam*, *ff. ad l. Aquil. l. is, qui aggressorem*, & *l. si quis percussorem*, *C. ad leg. Corn. de sicar.* & *cap. significasti, de homic. cap. si vero de sent. excomm.* & *cap. dilecto*, *eod. tit. in* 6.

108 Sed aduerte, quod ad hoc, vt hominis occisio licita sit in propriam defensionem, sequentes conditiones requiruntur. Prima est, quod vis inferatur, nam vt constat ex iuribus citatis n. præcedenti vim vi repellere licet. Quocirca si iudex per calumniam, & falsos testes innocentem ad mortem condemnet, non poterit innocens iudicem iniquum occidere, eo quod tunc vim non inferat. Idem dic quando accusator præualet contra innocentem etiam vsque ad mortem, & in alijs casibus similibus, in quibus vis propriè, & directè nõ infertur; si enim tunc temporis licitum esset proprias iniurias vindicare, totus ferè communitatis, seu reipublicæ status perturbaretur, & plures cædes fierent, dicentibus hominibus se calumnijs opprimi, iniurijs affici, ad mortem vsque malè tractari. Secunda est, quod occisio fiat in propriam defensionem modo explicãdo. Tertia conditio est, quod occisio fiat in ipso actu defensionis. Vnde si aggressor videns se viribus deficere, fugiat, non potest aggressus ipsum insequi & occidere, quia tunc violentia cessauit. Vnde neque violentia transacta potest aggressus repercutere aggressorem, quia iam vis cessauit, & illa percussio est potius vindicta, quam defensio, Quarta conditio est, vt occisio fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ, vt explico in *d. tract. de censuris disp.* 10. *ex n.* 117. Vnde quando quis potest se liberare ab iniusto aggressore cum sola leui percussione, non potest occidere, nec grauiter percutere. Argumenta, quæ contra dicta facere possunt, soluta manent ex dictis *loco cit. de censuris.*

109 Quæres 1. an licitum sit occidere inuasorem, etiam quando ille qui inuaditur, dedit occasionem inuasionis? Resp. affir-

affirmatiuè, ſic docent omnes expoſitores D. Thomæ *art. cit.* Ratio eſt, quia quantumuis inuaſus dederit occaſionem inuaſionis, ſemper tamen inuadens eſt iniuſtus inuaſor, nec quodlibet peccatum meum, præbet ſibi iuſtam inuaſionis cauſam, licet præbeat occaſionem. Quare adulter ob iniuriam illatam marito, non amittit ius naturale ad propriam vitam defendendam, ſemper enim inuaſor iniuriam, & vim facit inuadendo, tametſi prius verbis, aut factis fuerit laceſſitus, & ſemper licet vim vi repellere. Vnde ſi meus proximus ſua culpa in extremam deuenit neceſſitatem, teneor illi ſuccurrere, quia illa culpa nō me excuſat ab obligatione ſuccurrendi. Ita pariformiter, licet adulter ſua culpa ſe conſtituerit in periculo, non tamen alter ius habet illum occidendi, ac proinde poterit ſe defendere occidendo inuaſorem, quando aliter ſe defendere nequit. Peccabit tamen d. adulter etiam peccato homicidij, quādo præuidit periculum, & voluit illud; in ipſo tamen periculo poſitus, ius habet defendedi ſe.

110 Quæres 2. an licitum ſit occidere inuaſorem rerum temporalium, & honoris? Reſp. affirmatiuè, & eſt communis conſenſus omnium Theologorum, vt teſtatur Bannes *loco cit. dub.* 2. pro quo videri poteſt Caiet. *in comment. d. art.* 7. Aragon. *ibidem*. Ratio eſt, quia diuitiæ ſunt inſtrumenta ad virtutem, & ad vitæ conſeruationem, quod idem de honore dici debet, ac proinde ſicut licitum eſt occidere inuaſorem vitæ, ita etiam inuaſorem diuitiarum, & honoris, ſine quibus vita commodè ſuſtentari non poteſt. Tum quia, vt benè aduertit Caiet. cuilibet imminet rerum ſuarum cura, in ordine ad conſeruationem propriæ vitæ, non tamen immineat cura vitæ aliorum, niſi in caſu neceſſitatis; ergo vnuſquiſque plus tenetur curare res ſuas, quam vitam aliorum, extra caſum tamen neceſſitatis: ſed latro inuadens bona mea, non eſt in caſu neceſſitatis, ſed eſt in caſu ſpontaneæ, & liberæ iniquitatis, cum ſua ſpontè in eo caſu ſe conſtituat, ergo. Tandiu autem ego poſſum furem inſequi, & eum occidere; quandiu ſimul cum re fugit, ſecus quando iam rem in tuto depoſuit, tunc enim debeo iudicis opem implorare, cum non vim inferat, non ipſum occidere. Poterit etiam fur poſtquam ſe recepit, detineri vt iudicis imploretur auxilium. Vt autem poſſit quis interficere rerum ſuarum, vel ſui honoris inuaſorem, quando aliter nequit res ſuas recuperare, vel inhonorationem impedire, debet res, & inhonoratio eſſe alicuius momenti, & talis, quod iudicio prudentis cenſeatur grauis, vt ſine illa vita commodè ſuſtentari nequeat; cum enim, vt ex dictis conſtat, ideo inuaſor rei ſuæ occidi poteſt, quia diuitiæ ſunt inſtrumentum ad ſuſtentationem vitæ, & adquiſitionem virtutis, ſed res leuis, & leuis inhonoratio paruum iuuant ad vitæ ſuſtentationem, & ad virtutis acquiſitionem, ergo. Et quia ſunt diuerſi perſonarum ſtatus, non poteſt ferri determinatum iudicium, ſed iudicio prudētis res remitti debet, attentis circumſtantijs loci, temporis, perſonarum, &c.

111 Ex quibus infertur 1. licere mulieri occidere aggreſſorem ſuæ pudicitiæ, quando aliter euadere non poteſt, idem dic de puero reſpectu inuaſoris ſui, &c. Si enim licitum eſt occidere inuaſorem diuitiarum quando aliter defendi non poſſunt, à fortiori licebit occidere inuaſorem honoris, honeſtatis, & pudicitiæ, quando aliter iſta non poſſumus defendere; maximè cum iſta maioris ſint extimationis, & conſenſus turpis periculum afferant. Vnde Tullius pro Milone laudabiliter commemorat adoleſcentem, qui ne turpiter pateretur à tribuno militari, Caij Marij propinquo, ipſum interfecit. Quod ſi puer ſic turpiter inuaſus, & mulier turpiter inuaſa nolint aggreſſorem occidere, ſed velint quantum poſſent ſe defendere ne patiantur turpia, & mente velint peccato renitere, opus maioris virtutis efficient, ſicut qui inuaſus, non vult cum inuaſoris morte ſe defendere, exemplo Chriſti D. ſanctorumque martyrum, qui cum poſſent à ſuis inuaſoribus ſe defendere, noluerunt, volentes potius

mortem sustinere; Nam quæ quis in corpore inuitus patitur, modo absit consensus mentis, ad maiorem coronam replicatur, vt de S. Lucia in eius vita legitur, & fusè probat S. Pater, & Doctor eximius Aug. *lib. 1. de ciuit. c.* 18.

112 Infertur 2. licitum esse occidere inuasorem honoris, vt si vir nobilis non possit aliter impedire ne sibi turpe vulnus ab aliquo inuasore in facie figatur, poterit illum occidere. Imò id ipsum facere potest, quando posset quidem illud vulnus turpe, vel etiam mortem euadere fugiendo, sed fuga est sibi dedecoris, vt si sit vir illustris, vel talis cui fuga probrosa est, secus si probrosa non est; vt est clericis, religiosis, & vilibus personis, sic tenent communiter Theologi, quos refero loco citato de irregul. vbi alia plura habentur ad propositum.

113 Quæres 3. an cuicunque, & in quocunque loco licitum sit occidere inuasorem? Respondetur affirmatiuè, vnde & Clerici, & Religiosi possunt suos inuasores occidere, quando aliter non possunt suas vitas tueri, cum enim propriam vitam defendere sit iuris naturalis, vt *n.* 107 obseruauimus, sequitur, quod omnibus competere potest, laudabilius tamen est Clericis, & Religiosis potius mortem sustinere, Christi, & Martyrum exemplo, quam inferre, est communis opinio. Item licitum est inuasorem occidere in quocunque loco, etiam sacro, & quocunque tempore inuadat. Vnde si quis me innadat in Ecclesia, & tempore sacri, & tempore communionis, & tempore quo sanctissima Eucharistia exposita est, possum me defendere, inuasorem occidendo; cum enim ius se tuendi sit naturale, præualere debet cuicunque iuri positiuo, ita Sylu. *verb. bellum*, Couar. *in Clem. si furiosus*, & alij communiter. Addit Sylu. *d. verb. bellum*, 2. *q.* 4. quod hoc ius se tuendi currit contra quemcunque inuasorem. Vnde currit in filio contra patrem, in vxore contra maritum in seruo contra dominum, in vasallo contra principem, &c.

114 Quæres 4. an stante statuto quo bannitus potest impunè à quocunque occidi, possit d. bannitus se defendere, alium, scilicet inuasorem occidendo? Duæ sunt de hoc sententiæ. Prima est, quod bannitus per bannum illud amittat ius se defendendi, ac proinde peccat occidendo suum inuasorem. Ratio esse videtur, quia eo ipso, quod bannitus licitè potest occidi, & offendi, sibi ius tuendi se, adimitur; pro hac sent. Clar. *lib. 5. recept. sentent. §. homicidium, n.* 68. citat multos doctores. Secunda sententia est, quod bannitus per quodcunque bannum non amittit naturale ius se defendendi contra quoscunque propriæ vitæ aggressores, nec peccat eos occidendo, quando aliter nequit vitam tueri. Tum quia ius naturale tolli non potest per quodcunque statutum humanum. Huius sententiæ patronos refert Nellus *in tract. de bannitis p. 2. q.* 49. Vnde Iul. Clar. *loco cit.* dicit, quod pro vtraque sententia tot stant auctores, vt discerni nequit vtra earum sit magis communis. Dependet huius difficultatis decisio ex duobus; vnum, an ius positiuum possit tollere ius naturale propriæ defensionis; alterum dato quod dictum ius tolli possit, quando tollatur, vel tolli præsumatur. De primo dico, quod licet ius positiuum non possit absolutè tollere dictum ius naturale, & respectu omnium, & cuiuscunque casus, potest tamen tollere respectu aliquarum personarum, v. g. talium malefactorum, quando sic boni communis ratio reposcit. Ius namque positiuum limitare potest ius naturale, maximè quando non est primarium, & non ita certum, sed obscurum, vt constat ex dictis supra suo loco. De secundo, dico, quod quando expressè id non habetur; videndum est, an ex modo loquendi banni desumatur. Si enim dicatur, concedimus facultatem vt talis bannitus impunè occidatur, videtur, quod ius naturalis defensionis non adimatur. Si verò dicatur, volumus, vel decernimus vt absolutè à quoquam occidi possit, tunc censetur adimi ius naturalis defensionis; quod si res dubia sit, in fauorem rei iudicandum est, *l. fauorabiliores, ff. de reg. iur. Inst. de interdicto* §. *retinendo*, & cap.

cum

cum sunt partium, de reg. iuris in 6.

115 Quæres 5. an licitum sit occidere inuasorem inuadentem solum verbis contumelioſis, & conuitijs, vt si quis dicat viro ingenuo, nobili, honorato, tu es fur, latro, adulter, sacrilegus, mendax, cornutus; vel si dicat mentiris, &c. Respondetur negatiuè, quidquid aliqui dicant; ratio est, quia huiusmodi contumeliæ alijs modis repelli possunt, & solent apud homines. An autem contumelioſus repelli possit per illud verbum *mentisris* inquiri à quoquam potest. Ad quod dico, quod contumelioſus repelli potest per verbum *mentiris*, non solum quando obijcit crimen falsum, verum etiam quando obijcit crimen verum quod sciuit sub naturali secreto, vt si ego à te petiui consilium, sponso prius naturali secreto, & tu illud coram alijs mihi obijcias. Potest etiam repelli contumelioſus per *mentiris*, quando mihi obijcit crimen verum, sed occultum, tunc enim illud *mentiris* significat me illud crimen non admisisse, vt ab alijs sciatur, sic Mendoza 2. 2. *disp.* 70. *sect.* 14. §. 121. Notat idem Hurdadus de Mendoza *d. sect.* 14. §. 117. *iuncto* §. 120 quod si solum dicendo cõtumelioſo *mentiris*, adstantes non sunt credituri illum fuisse mentitum, possum illi obijcere crimen aliud, ex quo adstantes facilè credere possunt illum esse mentitum, illa enim noui criminis obiectio est tunc vtilis, & necessaria ad meum honorem tuendum.

116 Quæres 6. an sit licitum occidere inuasorem rerum alicuius innocentis, & amici, vt pro defendendis rebus depositis, commodatis, idem currit de rebus propinquorum, consanguineotum, &c. Respondetur affirmatiuè, modo res illæ sint multi momenti, vt taliter necessariæ iudicentur ad vitam sustentandam, & ad virtutem acquirendam, vt sine illis hæc commodè saltem haberi nequeant, vt si arma detrahantur militi, vel transeunti per hostes, vel latrones; si vestes detrahantur tempore frigoris sæuientis, vel nimis, si auferantur bona tempore necessitatis, vt cogatur mendicare, vel artem ignominioſam exercere, vel cum dedecore viuere, &c.

117 Quæres 7. an licitum sit præuenire eum, qui paratus est iniquè aggredi? Exemplum affert Bannes *d. q.* 64. *art.* 7. *dub.* 4. de vxore, quæ certa est, quod maritus vult illam suffocare nocte, an possit præuenire, & occidere maritum? Aliud exemplum ponit de eo qui vadit ad iudicem, vt imponat falsum testimonium, vel falsum crimen propter quod ero occidendus, vel infamandus, vel amisurus bona temporalia. Ad 1. exemplum respondet per duas conclusiones. Prima est. *Non est licitum simpliciter præuenire eum quem timeo futurum esse aggressorem.* Hanc conclusionem admittere debent omnes, quandiu enim vis non infertur, vi repelli non potest, alioquin via multis cædibus aperiretur, facilè enim fingerent homines, paratos esse aggressores. Secunda concl. est. *Postquam iam aggressor fecit aliquam actionem parando mihi insidias, quas ego aliter effugere non possum, nisi occidendo illum, tunc licitum est mihi medio tempore, antequam inferat meum damnum occidere insidiatorem, etiamsi pro tunc quietus sit.* Ratio est, quia iste moraliter loquendo est aggressor, & illa occisio eo in casu est medium necessarium ad defensionem vitæ. Hanc sententiam defendunt plerique, vt Azor. *p. 3. lib. 2. cap. 1. q. 12.* Less. *d. cap. 9. dub. 8.* & alij, mihi tamen non placet, quia præbet multarum cædium ansam.

118 Ad aliud exemplum de eo, qui vadit ad iudicem, vt imponat falsum crimen, vel vt falsum testimonium dicat cõtra me, ratione cuius ero occidendus, vel infamandus, vel amisurus bona temporalia, sic respondet Bannes. *Si ille, qui vadit ad iudicem fuerit admonitus, & noluerit retrocedere, poterit is, qui iniuriam patitur illum occidere, defendendo se, vel sua, si aliter non potest.* Plus addit Bannes, quod hæc sua doctrina currit etiam in accusatore intendente damnificare in causa ciuili, quod scilicet liceat illum occidere, quando aliter non possum me à lite iniusta per quam res meas amittam, liberare;

ipsis quoad hoc peccatum humanum, nempe non imputatio eorum, vel accusatio, vel damnatio, ut ipsi sibi, vel aliis hoc tribuunt. Respondeo ergo ad duo dicta. Quia vel ita intelligunt, ut per illa velint dicere, quod peccatum non sit, quod quando hoc dicunt, & hoc tribuunt, quod non sit peccatum, quia non imputatur, vel non accusatur, quia non damnatur, quæ dicta in se falsa sunt, & ab omnibus Catholicis, quæ dicta sunt, rejecta.

Vel ita hæc dicta ejus esse possunt quasi dicerent, hæc omnia regulata sunt per Legem, & ideo non sunt peccata, quia non sunt contra Legem, & quia quæ Deus dimittendo non imputat, quæ non accusat, quæ non damnat, ea non sunt peccata, quia dicere non est, nec esse, quia per se nullo modo sunt, sed per accidens, quia propter peccatorum dimissionem non sunt peccata, & ideo non sunt, nec esse possunt, regulata. Et ita eadem ratio est de omnibus aliis, non absque ratione damnatis, quæ ab ipso dicta sunt, quæ omnia ex hoc fonte manant, quod putarit, dilectionem Dei, & amorem Dei, & Charitatem esse Legem, & ideo non Regulatum absque dilectione Dei. Hæc autem omnia, quæ dicta sunt, ex hoc fonte manant, ut ostensum est *Propositione 34. num. 1. usque ad num. 8.*

Quæres 6. an Scholæ & inferiori gubernanti *Dispensationem* Deus aliquam obtulerit, vel impedit neque voluerit Scholæ, vel alicui simili præsidi, vel subiectum, & Reus fuerit, an eum Deus ad Dispensationem obligaverit? Et Resonsio aliqui, & verosimilius dici potest negativa. Prima, quia Scholæ ut aliquid præsidium, vel subiectum, & Reus, non est Persona, quæ per se ipsa Dispensationem petat, vel petere possit, vel teneatur, quia Scholæ, vel alicui simili præsidi, vel subiecto, & Reo, non competit Dominium, quod habet Persona, quæ per se ipsa petat, & petere possit, vel teneatur. Secundo, quia, ut supra dictum est, ad hoc, ut quis teneatur ad petendum Dispensationem, non sufficit, quod sine illa non possit salvari, sed debet ex ea aliquid ad salutem necessarium, vel valde utile consequi, quod non consequitur, nisi per Dispensationem, quæ ratio non videtur locum habere in Scholæ, vel alicui simili præsidi, vel subiecto, & Reo, quia ex Dispensatione non videtur, quod ipsi aliquid ad salutem necessarium, vel valde utile consequatur, quia per Dispensationem

nem, an ſolum defenſionem? Alij ſic dubium proponunt, an ſit licitum intendere aggreſſoris occiſionem, ſeu occidere aggreſſorem ex intentione, & propoſito, tanquam medium neceſſarium ad propriæ vitæ conſeruationem? Ad eum modum quo medicus ex intentione, & propoſito eligit venæ ſectionem, vel medicinæ ſumptionem, ad finem, vt infirmus ſanitatem conſequatur. Vel ad eum modum, quo miles, iudex, & iuſtitiæ miniſter, ex propoſito, & intentione directè eligit occidere reipublicæ hoſtem, vel malefactores ad reipublicæ ipſius pacem, vel commodum, ſeu vtilitatem. Tres de hac re inuenio ſententias. Prima eſt affirmatiua, quod ſcilicet liceat priuato homini ex propoſito, intentione, & electione occidere iniuſtum ſuæ vitæ inuaſorem, cum moderamine inculpatæ tutelæ. Sic Alenſ. 3. *p. q.* 34. *mẽbr.* 2. *art.* 11. §. 2. Nauar. *cap.* 15. *n.* 2. & alij, quos refert, & ſequitur Leſſ. *d. cap.* 9. *dub.* 8. *n.* 53. Secunda ſententia negat licere priuato homini intendere occiſionem inuaſoris, hoc enim ſolius publicæ auctoritatis eſt, ſed ſolum licere intendere ſui defenſionem. Hanc ſententiam tenet D. Thomas *d. art.* 7. vbi ſic habet. *Sed quia occidere hominem non licet niſi publica auctoritate propter bonum commune (vt ex ſupradictis patet) illicitum eſt, quod homo intendat occidere hominem, vt ſe ipſum defendat, niſi ei qui habet publicam auctoritatem, qui intendens hominem occidere ad ſui defenſionem, refert hoc ad publicum bonum, vt patet in milite pugnante contra hoſtes, & in miniſtro iudicis pugnante contra latronem; quamuis etiam & iſti peccent, ſi priuata libidine moueantur.* D. Thomam ſequuntur communiter eius diſcipuli, vt Caiet. Bannes, Aragon. & alij ibid. Tertia ſententia tenet quæſtionem eſſe de nomine. Nam ſi alterius occiſio intendatur vt medium neceſſarium ad ſui defenſionem, nullum eſt peccatum, ſi vero intendatur vt finis in quo ſiſtatur, peccatum erit; quod vtraque ſententia velle debet. Sic tenet Azor 3. *p. lib.* 2. *cap.* 3. *q.* 10. & videtur tenere Leſſ. *loco citato*. Verum, vt vides, ex teſtimonio D. Thomæ quæſtio non eſt de nomine ſed de re; non enim eſt quæſtio de nomine an liceat priuato intendere inuaſoris occiſionem, collum eius præſcindendo, pectus gladio tranſuerberando, ſagitta, vel ignito globulo confodiendo, ſeu tranſfigendo, hæc omnia poſitiuè intendendo; an intendendo ſolum ſui defenſionem, licet per accidens inuaſoris mors ſequatur. Nam in prima ſententia mors intenditur per ſe, licet non tanquam finis, ſed ſolum tanquam medium ad vitæ defenſionem. At in ſecunda mors inuaſoris non intenditur neque tanquam finis, neque tanquam medium, ſed ſolum ſequitur per accidens.

123 Rem hanc bene explicat Caiet. exemplo medici, qui infirmi ſanitatem intendit per venæ ſectionem, vel per medicinæ ſumptionem, ex qua ſequitur infirmi debilitatio. Tunc enim vt ex ſe conſtat, medicus non intendit directè, vel indirectè infirmi debilitatem, neque eam vult tanquam medium, ſed ſolum illam permittit propter bonum maius. Similiter Deus præmouet ad materiale peccati, & permittit formale, neque vult illud tanquam finis, neque tanquam medium; ita qui ſe defendit ab aggreſſore non intendit mortem illius neque tanquam finẽ, neque tanquam medium, imò neque tanquam effectum, ſed tantum permittit illam ob bonum propriæ defenſionis.

124 Sententiam D. Thomæ, & Thomiſtarum ſic explicatam, ſic demonſtro. Nam qui ob ſui defenſionem cum moderamine inculpatæ tutelæ occidit inimicum, non poteſt intendere illius mortem neque tanquam finem, neque tanquam medium; ergo nullo modo; ac proinde ſolum intendet propriam defenſionem. Antecedens quoad primam partem concedunt omnes, cum neque reſpublica intendat mortem malefactorum tanquam finem, ſed ſolum tanquam medium ad pacem, tranquillitatem, & quietem habendam. Quoad ſecundam partem illud negant primæ ſententiæ defenſores; ſic tamen probatur. I. quia intendere mortem alicuius vt medium, ſolum reipubli-

cæ

cæ conuenit, non priuato ; nam pars potest quidem assumi vt medium ad bonum totius, & ab eo qui totius communitatis curam gerit; non à parte, cum pars non ordinetur ad bonum partis, sed ad bonum totius. Vnde licet pars destrui possit pro conseruatione totius, non tamen pro conseruatione partis ; ideo namque pars destrui potest pro conseruatione totius, quia pars vt pars, est propter totum, & ad illud vt medium ad finem ordinatur ; sed pars vt pars non est propter partem, ergo nequit pars assumi à parte vt medium ad conseruationem alterius partis tanquam ad finem ; quod enim medium non est, vt medium assumi non potest. II. Quia si priuato liceret ex intentione, & proposito, propriæ vitæ tuendæ, eligere vt medium mortem inuasoris, liceret ordinare bonum commune, ad bonum priuatum; hoc est falsum ergo. Sequelam probo, quia idem est ordinare partem ad partem, ac ordinare totum ad partem; ergo si licet ordinare partem ad partem, licebit etiam ordinare totum ad partem ; cum enim pars non sit sui, sed totius, & ratione illius, sequitur, quod qui ordinat partem ad partem, etiam totum ad partem ordinare censebitur.

125 Confirmatur, quia nulli licet fornicari, mentiri, vel peierare pro vita propria tuenda; ergo neque licitum erit priuata auctoritate aliquem occidere pro eadem vita propria conseruanda. Antecedens concedunt omnes, quia omnia illa sunt intrinsecè mala. Consequentia tenet, quia ita est intrinsecè malum periurium, quam homicidium propria auctoritate factum, & intentum. Nec valet dicere, qood ideo periurium, fornicatio, &c. committi non possunt ad propriam vitam conseruandam, quia non sunt à Deo, vel natura ordinata ad propriam vitam conseruandam ; at occisio inuasoris est medium ordinatum à Deo, vel natura ad propriam vitam conseruandam ; ideo hæc licita est, non illa. Sed hæc responsio in primis non currit in sententia Lessij, qui vult, quod illa occisio non fiat auctoritate publica, sed priuata. Deinde dico, quod ea occisio fieri non potest auctoritate publica, si enim auctoritate publica fieret, posset *inuasor* occidi animo vindictæ, sicut fit à republica, quod nullus dicit. Deinde dico, quod ex eo, quod aliquod medium non est à natura ad aliquem finem ordinatum, illius electio illicita non redditur, vbi aliàs illud medium ad talem finem fuerit necessarium, vel valde conducens, nec aliunde est prohibitum. Vnde maritus vti poterit coitu in ordine ad salutem corporalem, quando ad hoc necessarius, vel vtilis iudicatur, licet à natura ad hoc non ordinetur ; sed occisio inuasoris priuata auctoritate facta non ordinatur ad bonum, seu ad salutem inuasi à natura, cum natura non ordinet partem ad bonum partis, sed ad bonum totius, neque est medium necessarium, vel per se conducens, sed ad summum per accidens, & aliunde à natura est prohibita, non minus quam fornicatio, vel periurium, vel mendacium, vt constat ex illo *non occides*, priuata scilicet auctoritate, ergo &c.

126 Obijcies primò pro prima sententia quia efficax volitio finis, infert efficacem volitionem medij, quod necessarium est ad dicti finis consecutionem ex Philos. 7. *Ethic.* 3. quocirca vbi volitio finis est licita, etiam volitio medij ad illum finem conducentis erit licita ; sed in casu aggressoris, volitio conseruationis vitæ est licita, cum sit finis liciti, & honesti, & inuasoris interitus iudicatur necessarius ad illum finem obtinendum, ergo poterit directè eligi, & intendi. Respondetur quod efficax volitio finis infert efficacem volitionem medij per se ad illum finem ordinati, non ordinati per accidens ; ac proinde ex illius finis volitione non licebit illud medium eligere. Alioqui si quis ex efficaci volitione sanitatis, & vitæ conseruationis eligeret fornicationem, vel voluntariam pollutionem, iudicatâ etiam à medicis necessariem, vt de sancto Casimiro iudicarunt medici, posset eligi; non minus autem est prohibita pollutio voluntaria, quam hominis occisio, priuata auctoritate facta. Similiter posset quis

oc-

occidere calumniatorem, vel detractorem, quando iudicaretur medium necessarium ad proprij honoris conseruationem. Igitur ad vitæ conseruationem in casu inuasoris non est medium necessarium intentio occisionis, sed intentio defensionis, licet ex hac per accidens sequatur occisio eiusdem inuasoris.

127 Obijcies 2. quia quod licitum est facere, licitum est velle, & intendere, sed licitum est occidere inuasorem se defendendo cum moderamine inculpatæ tutelæ; ergo licebit etiam eandem occisionẽ intendere. Resp. distinguendo maiorem, quod licitum est facere per se, licitum est intendere, & conceditur; quod licitum est facere solum per accidens, licitum est intendere, & negatur; cum enim id, quod solum licitum est facere per accidens non sit volitum, nec in se, nec in sua causa, sequitur, quod solum causam licebit intendere, ex qua dictus effectus per accidens sequitur, non tamen licebit intendere ipsum effectum per accidens. Vnde defensio de se bona est, occisio autem auctoritate priuata facta de se mala est; defensio bona est de se, quia proportionata est fini; scilicet conseruationi vitæ, occisio mala est, quia improportionata est, nec necessaria ad habendam vitę conseruationem, nec per se conducens.

128 Obijcies 3. quia ex D. Thomæ sententia plures angustiæ, & scrupuli oriri possunt. Nam quis est, qui vt se ab inuasore defendat, non intendat illius mortem, illius mortem eligendo, & desiderando, quando aliter euadere nequit? Respond. cum Banne *loco cit.* quod ex D. Thomæ sententia nullæ sequuntur angustiæ, nulli scrupuli, eo quod eodem modo potest homo se defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ non obstante inimici, seu aggressoris occisione, sicut si licitum esset intendere occisionem tanquã medium necessarium, seu conducens ad salutem: tum quia S. Thomæ sententia grandem aperit viam ad multarum materiarum moralium intelligentiam. Sit exẽplum, quis laborat dolore stomachi, vel ventris oppilatione, pro cuius curatione assumitur magna vini generosi sumptio; ex qua ebrietas excitatur, tunc illa vini sumptio licita est in omnium sententia, non obstante ebrietate; & non ob aliam rationem, nisi quia illa ebrietas non assumitur tanquam medium ad salutem consequendam, hoc enim fieri non potest, sed tanquam aliquid per accidens sequutum ad vini generosi sumptionem. Si enim vini generosi sumptio assumeretur vt medium ad ebrietatem, peccatum esset, cum non sint facienda mala, vt inde eueniant bona. Pariformiter si ad vitæ conseruationem necessaria esset superflui seminis expulsio, non esset illicitum vti medicina, vel confricatione excitatiua pollutionis, quod falsum est, quia illa medicina, non potest assumi vt medium, quia hoc secundum se illicitum est; est tamen licitum sumere medicinam, ad purgandum hominem, vel ad confortandum calorem naturalem, seu ventriculum, tametsi, ex illa, physica seminis effusio sequeretur, sine periculo consensus, quia seminis effusio solum esset effectus per accidens, & propter intentionem dantis, & accipientis medicinam.

129 Hic agi posset de homicidio in duello commisso, sed de hoc iam constat ex dictis à nobis in tractatu *de censur. disp. 4. à n. 320. vsque ad 325. & disp. 10. n. 31.* Poterat etiam agi de homicidio casuali, sed de hoc egi in *d. tract. de censur. disp. 10. à n. 74. vsque ad 92.* Poterat item agi de homicidio commisso à ministris iustitiæ, à militibus in bello, & de alijs similibus de quibus fusè agitur per totam *disp. 10. citatam.* Quocirca restat solum vt agamus de restitutione facienda ratione eiusdem homicidij, de qua in seq. §. dicetur.

§. VIII. *An pro damno illato in vita, vel in membris, aliqua restitutio facienda sit.*

130 PRima sententia tenet, quod pro damno in vita, vel membris, aliquid restituendum sit. Sic tenent Adrian. *in 4. q. fin. de restit.* Maior. *in 4. dist. 15. q. 14.* Palud. *dist. ead. q. 2. art. 2.* Armilla *verb.*

*verb. restit. n.*31. Angel. *eodem verb.* 1. S. *homicida*, Angles *in floribus* 2. *p. q. de restit. famæ*, Lopez *lib.* 8. *instruct. cap.* 72. Mercad. *lib. de contract. cap.* 6. Couar. *lib.* 2. *var. cap.* 16. *n.*7 Sylu. *verb. restit.* 3. §. 2. & alij maximè ex antiquis, & pro ea stare videtur S. Tho. 2. 2. *q.*62. *art.*2. *ad* 1. vbi dicit. *In quibusdam non potest recompensari æquiualens, sufficit, quod recompensetur, quod possibile est, sicut patet de honoribus, qui sunt ad Deum, & ad parentes, vt Philos. dicit in* 8. *Ethic. Et ideo quando id quod ablatum non est restituibile, per aliquid æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est: puta cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare, vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione personæ, secundum arbitrium boni viri.* Ex qua doctrina inferunt huius sententiæ auctores 1. quod pro damno illato in vita, vel membris debeat ea pecuniæ quantitas restitui, quam boni viri arbitrium taxabit, considerata conditione occisi, & modo occisionis, quo enim persona fuerit illustrior, insignior doctrina, prudentia, &c. eò maior restitutio facienda est, tunc enim vita est maioris æstimationis. Item maior restitutio facienda est, quando homo occisus est per insidias, vel proditoriè, quam ex iræ impetu, vel calore, &c. Infertur 2. eandem restitutionem fieri debere quando quis alium percussit alapa, fuste, ligno; &c. tametsi nec in vita, vel membris non sit damnum passus, vltra damna temporalia secuta, sic Angles, & Mercado locis cit. Alcorez *in sum. cap.* 15. Salon. *in d. art. D. Tho. contr.* 12. Vbi addit, quod etiam fieri debeat restitutio pro deformitate causata ex vulnere, quod scilicet vltra damnum temporale, aliquid pro ea restituatur, quod etiam tradunt Sot. *lib.* 4. *de iust. q.* 6. *art* 3. *ad* 3. & Corduba *lib.* 1. *q.* 31. *art.*3. Aliqui ex d. auctoribus hanc sententiam temperant, vt non procedat quando quis occidit, mutilauit, vulnus inflixit, &c. talionis pœnam subiuit.

131 Secunda sententia tenet, quod nulla sit obligatio restitutionis pro damno illato præcisè in vita, vel membris. Hanc tenent Alberic. *cap.* 1. *de iniur. vers. operas*, Panorm. *ibid. n.*7. Azor *in summa tit. ad leg. Aquil.* Hostiens. in summ. *tit. de damno dato*, *n.*5. Anton. Gomez plures referens *to.* 3. *var. cap.* 6. *n.*12. Nauar. *cap.* 15. *n.*22. Petr. Nauar. *de restit. lib.* 4. *cap.* 1. *à n.*80. Aimo *cons.* 119. *n.*5. & alij plures. Constat hæc sententia ex *l. ex hac ff. si quadrupes*, vbi dicitur. *Scilicet vt non deformationis ratio habeatur (cum liberum corpus æstimationem non recipiat) sed impensarum in curatione factarum, & operarum amissarum, quasque emisurus, quis esset, inutilis factus.* & *l. fin. ff. de his, qui deiec.* sic habetur. *Cum liberi hominis corpus ex eo, quod deiectum, effusumue quiderit, læsum fuerit; iudex computet mercedes medicis præstitas, cæteraque impendia, quæ in curatione facta sunt, præterea operarum quibus caruit, aut carituras est ob id, quod inutilis factus est. Cicatricum autem, aut deformitatis nulla fit æstimatio, quia liberum corpus, nullam recipit æstimationem.* Idem habetur. *l. liber homo, ff. ad leg. Aquil.* Idem tradunt glos. & Doctores ibid.

132 Ex qua sententia inferunt eius auctores opposita primæ sententiæ, quod scilicet vulnerans, vel percutiens aliquem fuste, baculo, alapa, &c. non tenetur aliquid restituere pro iniuria, pro vulnere, pro deformitate, pro cicatrice, &c. sed tantum tenetur pro damnis temporalibus, si quæ sequuta sunt, vel sequantur. Omnium ratio est, quia omnia ista damna in vita, in membris, in percussionibus sunt ordinis superioris respectu pecuniæ, ac proinde nulla pecuniæ compensabilia. Aduerte tamen, quod quando simul cum illis damnis, iniuria, seu inhonoratio inuoluitur, debet pro hac fieri restitutio, non pecunia, sed veniæ petitione. Hæc secunda sententia communiter tenetur à modernis Theologis, & D. Thomam, & alios interpretantur, vt procedant non de ipsis damnis in vita, membris, &c. præcisè, sed de damnis inde sequutis.

§. IX.

§. IX. Ob quæ damna teneatur ad restitutionem homicida, mutilator, vel percussor, &c.

133 COnueniunt omnes, & colligitur ex iuribus *num.* 131. citatis, quod homicida, vel mutilator teneatur restituere omnia damna subsequuta & lucrum cessans, sicut & impensas in curatione factas, deductis illis, quas aliàs feciſſet, cum enim tunc temporis homicida, mutilator, &c. ſua iniuſta actione fuerit horum cauſa damnorum ratione iniuſtæ actionis, ad illarum reſtitutionẽ tenebitur; obligatio namque reſtitutionis oritur non ſolum ex re accepta, verum etiam ex iniuſta actione, vt ſupra vidimus.

134 Quæres 1. an aliquid deducendum ſit, à percuſſo, eo quod tempore curationis non laborauit, ſeu an ex hoc, quod percuſſus, vel vulneratus non laborauit, ſit aliquid deducendum? Affirmat Maior. *in 4. diſt. 15 q. 9. dub vlt.* cum enim labor ſit pretio æſtimabilis, vbi nõ ponitur, ſed illius loco ponitur quies, debet fieri aliqua pretij deductio. Negãt abſolutè Sot. *l. 4. de iuſt. q. 6. ar. 3. circa ſolut. 3* Mercad. *lib. 6. de contract. c. 6.* Petr. Nauar. *de reſtit. lib. 4. c. 1. n. 68.* Couar. *lib. 2. var. c. 10. n. 7.* & alij nonnulli. Ratio eſt, quia percutiens ſua actione iniuſta fuit cauſa totius æſtimationis laboris, ac proinde nihil deducendum eſt; tum quia ſequeretur, quod nihil percuſſo dandum eſſet, cum enim totam mercedem acquirat propter laborem, ſi labor deduci deberet, nihil dandum eſſet. Alij diſtingunt, vel enim percuſſus multum facit laborẽ, à quo curationis tempore ceſſat, vel nihil, vel parui facit, ſi primum, aliquid deduci poſſet; ſi ſecundum nihil; Multi enim non ſolũ non multũ æſtimant laborẽ, ſed dolent cum laborare non poſſunt.

135 Quæres 2. an homicida teneatur ad expenſas funeris occiſi? Affirmant Nauar. & alij *locis cit.* Negat Petr. Nauar. *d. cap. 1. n. 73.* quia occiſus non patitur damnum in his, cum in his non ſit damnificatus, cum neceſſariò mortis naturalis tempore fieri debuiſſent; ſecus eſſet, ſi ratione occiſionis maiores expenſæ factæ fuiſſet, vel quia ratione acceleratione mortis maius, vel aliquod damnum ſequutum eſt, eo quod neceſſum fuit anticipatè vendere vinum triticum, &c.

136 Quæres 3. an homicida teneatur ad aliquam reſtitutionem ratione vacationis officij, vel beneficij, quod occiſus habebat, ex eo quod non potuit illud reſignare, vel renunciare filio, vel nepoti, &c. Reſpondetur quod præcisè ratione vacationis officij, vel beneficij, ratione mortis occiſi, nulla fieri debet reſtitutio illis, qui illum accepiſſent eò quod nullum adhuc ius acquiſiuerunt; non enim habent ius in re, vel ad rem. Si autem aliquod ius iam acquiſiuiſſent, eo quod reſignatio iam facta erat, ſed nondum completum effectum ſortita erat quia reſignans non ſuperuixit per tot dies quot requiruntur, vt reſignatio habeat effectum, tunc reſtitutio aliqua facienda eſt, cum homicida fuerit cauſa, quod officium, vel benfiecium amitteretur; conſtat ex dictis.

137 Quæres 4. an homicida, vel mutilator teneatur reſtituere integrum lucrum ceſſans, quod homicida per totam vitam lucratus fuiſſet? Prima ſententia affirmat, quam tenent Capua *lib. 2. deciſ. cap. 66. n. 2.* Anton. Gom. *lib. 3. var. cap. 6. n. 9.* Nauar. *cap. 15. n. 26.* & alij. Secunda ſententia communior, & probabiliter, tenet, quod reſtitui non debeat integrum lucrum ceſſans, ſic tenent Salon. Aragon. & alij *in comment. d. art. 2.* D. Thomæ, idem tradit Corduba *lib. 1. q. 31. art. 3.* Mercado *de contr. lib. 6. cap. 6.* Petr. Naua r. *d. cap. 1. n. 70. 71. & 72.* Ratio videtur clara, quia lucrum in ſpe, non valet tantum, quantum lucrum in re; lucrum namque in ſpe, multis modis impediri poteſt, vnde hoc lucrum iudicio prudentis remittendum eſt, qui iudicabit ſecundum rationem circunſtantiæ, loci, temporis, &

personæ, & vitæ; nam vbi est probabilitas vitæ longioris, plus restitui debet; item plus restitui debet pro occisione iuuenis robusti, & labori dediti, quam pro senis occisione, & illius qui parum labori deditus erat. Vnde non placet, quod quidam dicunt, quod absolutè lucrum cessans æstimandum sit quinquaginta aureis, quia potest esse maius, vel minus, iuxta spem maioris longitudinis, aut breuitatis vitæ. Hoc verum est, quoad forum conscientiæ, nam quoad forum externum homicida solum ad quinquaginta aurea condemnari debet, iuxta *l. Prator ait, ff. de his qui deiecerint, §. 1. ad fin.* vbi dicitur. *Sed cum liber homo perijt, damni æstimatio non fit in duplum, quia in homine libero, nulla corporis æstimatio fieri potest, sed quinquaginta aureorum condemnatio fit.* Sed attende, quid dicat Nauar. *in summa cap. 15. nu. 24.* & non displicebit. *Vltra hæc* (loquitur de homicida) *tenetur resarcire parentibus, filijs, aut cognatis occisi quamcumque iacturam, quam illi ratione necis perpessi sunt. Quod quidem iustum est. Vnde Panormit. apertius rem totam explicans dicit, tantum hæredibus defuncti restituendum esse, quantum ille viuens suo labore, aut arte lucrari poterat, quo quidem videtur iure quinquaginta aureis æstimatum esse, vt intellexit singulariter Hostiensis,* & in margine citat legem relatam.

138 Quæres 5. quomodo computandum sit vitæ tempus, vt scire possimus quantum restituendum sit pro lucro cessante? Prima sententia est, quod annorum computatio fiat vsque ad annum cēcesimum, iuxta *l. an vsusfructus, ff. de vsufructu*, vbi dicitur. *Sequens dubitatio est, quousque tuendi essent in eo vsufructu municipes, & placuit centum annis tuendos esse municipes, quia is finis vitæ longeui hominis est.* Hanc sententiam sequuntur aliqui Legistæ, vt Xuar. Floron. Iaf. & alij, quos refert Anton. Gom. 3. *var. cap. 3. n. 38.* Secunda sententia verior, & tenenda est, quod vitæ computatio fieri debeat secundum *l. hæreditatum, ff. ad l. falcid.* vbi dicitur, quod computatio fiat secundum tempus, quo occisus verisimiliter erat victurus, attenta ætate, valetudine, viribus, modo viuendi, &c. & sic tenent Alberic. Bart. Bald. Palat. Rubi. & alij, quos refert, & sequitur Gomez. *loco citato.* Quibus addo Couar. *lib. 2. var. c. 10. n. 7.* Angel. *restit. 1. §. homicida.* Speculat. *tit. de iniur. §. 2.* Panorm. *cap. 1. & cap. olim, de iniurijs.* Et sic tenent communiter moderni.

139 Quæres 6. an ille aliquid restituere debet, qui occidit aliquem, qui aliàs occidendus erat? Resp. quod vel iste occidendus erat iustè, vel iniustè, si iniustè, restitutio fieri debet; si enim ad restitutionem teneretur secundus, qui erat occisurus, etiam primus tenebitur, & de hoc nullum potest esse dubium. Vel occidendus era iustè à iudice propter sua crimina, & tunc licet occisor mortaliter peccet, non tamen ad restitutionem tenetur, ratio est, quia eo in casu ex vi occisionis nullum sequitur damnum, quod iustè non esset secuturū; si tamen ex mortis acceleratione, damnum aliquod sequatur, resarciri debet.

140 Quæres 7. quibus hæredibus homicida teneatur restituere lucrum cessans, & damnum emergens, seu sequutum ex morte occisi. Tres inuenio sententias de præsenti quæsito. Prima est, quod homicida teneatur restituere, non solum hæredibus necessarijs, quos occisus sustentabat, seu alebat, verum etiam alijs, quos ex liberalitate, seu charitate alebat. Hanc sententiam sequuntur Nauar. *in summa cap. 15. n. 25.* Adrian. *q. fin. de restit.* vbi refert Speculat. & Panorm. Idem tenent Rosel. *verb. restit. 3.* Angel. *eodem verb. 1. §. homicida*, Capua *lib. 2. decis. cap. 66. n. 2.* & alij, in hoc fundati, quia non solum hæredes necessariò sustentati, verum etiam illi, qui liberaliter, & ex charitate sustentantur iniustè suo commodo priuantur. Tum quia licet isti secundi non haberent ius iustitiæ vt ab occiso sustentarentur; habebant tamen ius, ne suo commodo priuarentur. Petr. Nauar. *lib. 4. de restit. cap. 1. n. 74. 75. & 76.* tenet quod istis non debeat fieri integra

by Google

gra restitutio de commodo, quo priuantur ex vi homicidij à me commissi, eo quod liberalis illa voluntas, qua ab occiso sustentabantur poterat alijs modis prepediri; quocirca eò plus restituendum est, quo defuncti voluntas magis firma erat ad illud beneficium exibendum. Secunda sententia, quam post Mercad. *lib.6. de contract.cap.6.* tenent aliqui, est, quod vltra hæredes necessarios, debeant etiam comprehendi fratres, & sorores, qui hæredes necessarij non sunt, non tamen alij.

141 Tertia sententia, quam tenent Aragon. *d.q.62.art.2.* Salon. *ibid.* Ludou. Lopez *1.p.instruct.cap.72.* Cord. *lib. 1. Quæst.q.3.art 3.* Angles *in floribus 2.p.q. de restit.bonorum corporis*, Ledesm. 2. 4. *q 18.art.2. dub.2.* Sot. *de iust.lib.4. qu.6. art.3.ad 3.vers. restat autem*. Et alij cõmuniter, est, quod homicida solum teneatur resarcire damna ex morte occisi prouenientia hæredibus necessarijs, scilicet parentibus, filijs, & vxori, considerato illo lucro, quo priuati sunt, prout erat in spe, deductis periculis, expensis, & alijs, iudicio prudentis. Ratio est, quia isti lædi censentur in proprijs bonis, cum enim filius sit, aliquid patris, in illo pater læditur. Et cum vir sit vnum cum vxore, in viro læditur vxor. Verum hæc ratio nil mihi probare videtur quia solum probat, quod pater sit in filio, quoad aliquid suæ substantiæ, & quod hoc modo filius sit aliquid patris, idem dic de marito, & vxore; non tamen probat, quod pater lædatur in filio, & è contra, quoad bona, cum pater, & filius sint suorum iurium capaces; quoad illud autem in quo sunt vnum, nempe quoad substantiam; nulla fieri debet restitutio, vt §.8. dictum est. Aliqui sic probant, quia filius tenetur alere patrẽ, & è contra si egeat, & maritus vxorem, ergo ad hoc ipsum tenebitur homicida si egebunt. Neque hæc ratio satisfacit, quia pater non tenetur ex iustitia non solum commutatiua, sed neque alia, alere *filium*, sed solum ex pietate, & è contra; obligatio autem restitutionis oritur ex sola violatione iustitiæ commutatiuæ. Si enim semel ex violatione pietatis oriretur obligatio restitutionis, sequeretur, quod quoties violaretur, toties oriretur obligatio restitutionis; & sic ciuis, qui non succurrit patriæ sua ope egenti, vt belli, pestis, famis, &c. tempore, ad restitutionem teneretur. Alij dicunt rationem esse, quia illi sunt hæredes necessarij. ac proinde priuantur, illo emolumento, quod sibi, vt hæredibus proueniret si occisus superuixisset. Sed neque hæc ratio aliquid euincit, quia hæres necessarius non habet ius ad bona, quæ quis fuisset adquisiturus, sed solum ad illa, quæ quis habet quando deuiuit. Fateor me non inuenire rationẽ conuincentem, quare homicida teneatur restituere damnum emergens, aut lucrum cessans dictis hæredibus necessarijs ex morte occisi, cum non videam quomodo violetur iustitia commutatiua respectu illorum, non tamen recedere volo à communi sententia, malo enim malè dicere cum multis, quam benedicere solus. Ad rationem primæ sententiæ, quod illi, qui liberaliter ab occiso alebantur, licet non haberent ius ad dicta alimenta, habebant tamen ius, vt suo cõmodo non priuarentur, dico hoc esse verum; quoad vim, fraudem, dolum; vnusquisque namque ius habet, vt non fiat sibi vis, dolus, &c. in dicto autem casu hæc non fiunt ab homicida, respectu illorum, licet fieri possint respectu occisi.

142 Quæres 8. an homicida teneatur soluere debita, quæ occisus habebat, & soluisset, si supersixisset? Salon *d.q.62.art.2.contr.8.* & alii volunt, quod si homicida eo animo occidit debitorem, vt creditores suis creditis defraudarentur, tenetur ad illorum debitorum solutionẽ; quod si nihil de creditoribus cogitauit, ad nihil tenetur. Alij apud eundem Salon. *ibidem.* dicunt homicidã teneri ad debitorum solutionem tametsi, nec eo animo occiderit debitorem, nec aduerterit ad damna, quæ debitoribus sequebantur. Alij etiam volunt teneri homicidam ad debitorum solutionem quãdo aduertit ad illa damna, licet non intenderit. Quod homicida teneatur ad illa damna, quando aduertit, patet, quia si

non aduertat, materialiter tantum dicetur illorum damnorum causa, ac proinde ad restitutionem non tenebitur; obligatio, namque restitutionis, vel oritur ex re accepta, & hæc non habetur in isto casu, vel ex actione iniusta, & hæc non reperitur. quando damnum non aduertitur, nisi materialiter, quod non est sufficiens ad inducendam restitutionis obligationem. Quod autem ad eam restitutionem teneatur, etiam si dampum non intendat, modo aduertat, constat, quia ad hoc vt actio sit iniusta, non est necesse, quod damnum expresse intendatur, sed sufficit, quod præcognoscatur; tum quia in materia restitutionis malus animus non inspicitur, sed iniustitia actionis attenditur, cum sufficienti voluntareitate. Hæc sent. sic explicata mihi placet, & est valde rationabilis.

§. X. Ad quid teneatur homicida, quando homicidium alteri imputatur.

143 VT certum suppono, quod quando homicidium alteri imputatur, qui coactus fuit soluere expensas curationis, damna ex morte secuta, lucrum cessans, & damnum emergens, ad quæ tenetur ipse homicida, tunc homicida tenetur istum innocentē subleuare, & totidem illi restituere; quod enim iste innocens pro eo soluit, ipse soluere tenebatur; ac proinde homicida succedit in iure innocentis damnificati, sic Lopez *p.1. Instruct. cap.63.* Petr. Nauar. *de restitut. cap. 1. n.77.* & alij cōmuniter. Difficultas solum est de alijs damnis, quæ innocens passus est ratione homicidij sibi imputati, & ab alio cōmissi, vt si ob hoc ad aliquam mulctam, seu pœnam pecuniariam condemnatus est, vel si in exilium, seu ad triremes missus est, vel si sit capite damnatus; de quibus.

144 Quæres 1. an homicida teneatur ad dicta damna, quando non præuidit, quod homicidium posset alteri imputari? Affirmant glos. *in cap. sicut, de test. vers. dederunt.* Sylu. *verbo causa, q.8.* Angel. *ibid. num. 1.* & alij. Quorum ratio est, quia quotiescunque quis dat operam rei illicitæ, tenetur ad omnia damna inde secuta, tametsi omnem adhibuerit diligentiam, ne aliquod sequatur, illa namque culpa, qua quis rei illicitę dat operam, omnia damna secum trahit. Verum oppositum tenendum est cum Petr. Nauarr. *d. cap. 1. n. 79.* & *alijs* communiter, & ratio clara est, quia in eo casu homicida non tenetur ratione rei acceptę, vt patet; neque ratione iniustæ actionis, quia licet illa actio sit iniusta respectu occisi, non tamen respectu innocentis, cum illius damnum non fuerit præuisum, ac proinde inuoluntarium. Addit idem Nauar. *num.8.* quod neque tenetur homicida ad reparationem damnorum innocenti secutorum, quando dum occidit esset ita animo affectus, vt vellet homicidium imputari illi, & sibi dicta damna sequi, modo putauit verisimiliter, non esse illi imputandum, quia eo in casu illa mala voluntas non censetur causa damni, sed tantum concomitanter, & illa imputatio, & damna sequuta censentur casualiter accidere.

145 Quæres 2. an homicida teneatur resarcire damna alicui sequuta ex suo homicidio, quando præuidit, quod verisimiliter erat alteri imputandum, sed non eo animo commisit illud, vt imputaretur, & vt damna illi sequerentur? Affirmat Nauar. *d. lib. 2. de restit. cap. 1. n. 79.* & 80. eo quod tunc homicida dedit causam efficacem, & voluntariam illorum damnorum. Negant probabilius Lopez *p.1. instruct. c. 63.* Corduba *lib. 1. Quæst. q. 31. art. 3.* & *in summ. q. 124.* Sot. *lib. 4. de iust. q. 6. art. 3. ad 4.* Ledesma *2.4. q. 18. art. 2. dub. 4.* Salon. *2.2. q. 62. art. 2. controu. 16.* Martin. Nauar, *cap. 15. nu. 17.* & alij communiter. Ratio clara est, quia homicida eo in casu, non est causa illorum damnorum, sed tantum occasio; licet enim ponat actionem iniustam respectu occisi, non tamen respectu illius cui præuidit homicidium forè imputandum; homicidium namque tunc nullum habet influxum respectu damnorum innocen-

nocenti sequutorum, sed causæ illorum sunt indicia, quæ ipse præbuit. Ex qua doctrina infert Corduba *in summa q. 65. versus finem*, quod testis falsus non tenetur ad damna secuta ex rixis, occasione falsi testimonij ortis, quia eius testimonium falsum non fuit propriè, & immediatè illorum damnorum causa, sed solum occasio, & per accidens; causa nãque vera fuerunt ipsi rixantes, eorumque impatientia, & Nauar. *loco cit.* dicit, non teneri homicidam se prodere, licet alter sit suspendendus.

146 Quæres 3. an homicida teneatur ad restitutionem damnorum, quæ ex suo homicidio alteri proueniunt, quando eo animo illud commisit, vt alteri imputaretur? Affirmant Cord. *d. quæst. 174. sumn. & d. q. 31. Quæst.* Lopez *loco citato*, & alij, quia homicidium eo animo patratum, vt alteri imputetur, perinde est, ac si positiuè sit illorum damnorum causa. Negant Angles *loco cit.* Idem tradit Soto *loco citato*, ac proinde dicit. *Si tu illi non imposuisti, quid tua refert*, si enim homicida alteri imposuisset, certè ad dãna illi sequuta teneretur; at si non imposuit, nil refert, licet eo animo fecerit, vt imponeretur, quia mala voluntas nil causalitatis impressit in actum externum, cũ illa mala voluntas intus manserit; non foris, exiuit. Et Salon. *loco citato* dicit. *Non tenetur se prodere, quia non est causa illius falsi testimonij, & illius periculi.* Voluntas namque quantumuis mala sit, & peccaminosa, mente retenta, nihil operatur, vt expressè habetur *l. repetendi, ff. de condit. ob causam*, & illustrant Brunor. à Sole *in locis commun. verb. propositum*, & Rot. *decis. 354. num. 6. apud Farin. p. 1. recent.*

147 Quæres 4. an quando homicida est causa damni, vel hæredibus, vel innocenti, quia homicida imputauit illi homicidium, debeat compelli ad restitutionem, tametsi sit in graui necessitate. Affirmat Ledesma, modo in extrema necessitate non constituatur. Negant Sot. *d. q. 6. art. 3. in solut. 3. vers. His ergo prætermissis*, Cordub. *d. q. 31. Quæst. art. 3.* Lopez *1. p. instruct. c. 71. vers. hæc igitur omnia*, & alij, quando ex restitutione homicida constitueretur in graui necessitate, modo in eadem necessitate non constituatur d. innocens, vel hæredes occisi; in pari namque necessitate tenetur nocens eam subire, vt liberet innocentem, quæcunque sit ea necessitas, siue sit corporis, siue sit bonorum fortunæ.

§. 11. *An homicida teneatur ad damnorum restitutionem, quando pro homicidio morte damnatus est.*

148 DOctor subtilis *in 4 dist. 15. q. 3.* quem aliqui sequuntur, tenet, quod quando homicida subiuit pœnam talionis, nihil restituere teneatur, eo quod talionis pœna sit sufficiens satisfactio. Quæ sententia sic potest corroborari, quia pœna debet debito commensurari, seu debet culpæ correspondere, *l. sancimus, C. de pœnis*, & cap. *non afferamus flateras, 24. q. 1.* & cap. *quæsuit, de ijs quæ fiunt à maiori parte Capit.* Sed pœna talionis commensuratur delicto, non solum vt mors, morti respondeat, sed etiam vt damna, damnis commensurentur, si enim hæredes occisi damna patiuntur, etiam hæredes occisoris, dum morte damnatus rursus isti sustinent infamiam, quam non sustinent illi. Salon. *d. art. 2. controu. 10.* temperat hanc sententiam, vt procedat quando iudex homicidam morti tradidit ad partis instantiam, quia tunc videtur, quod pars occisoris morte contentetur. Secus quando iudex ex solo officio suo homicidam puniuit.

149 Communis sententia tenet, quod homicida vltra pœnam talionis teneatur ad compensationem damnorum hæredibus occisi sequutorum. Ratio clara est, quia homicida per homicidium duo contraxit debita, vnum soluendum reipublicæ, quam læsit destruendo, & resecando membrum illius; alterum soluendum hæredibus defuncti, quos damnificauit; per mortem, seu pœnam talionis soli satisfacit reipublicæ, & per damnorum compensationem satisfacit hæredibus defuncti.

ti. Hanc sententiam tenent Petr. Nauar. *d.c.1.n.19.* Alter Nauar. *d. cap.* 15. *n.* 26. Lopez *d. cap.*72. Mercad. *d. lib.6. de contract.c.6.* Azen. *d.q.* 62. *art.*2. Couar. *lib.* 2. *var. cap.* 10. *n.* 7. Speculator. *tit. de iniur. §.2.* Capua *lib.2. decis. cap.66.n.4* & alij communiter, hanc sententiam temperantes respectu nobilium, & diuitum, quia aliud velle non censentur, nisi quod homicida talionis pœna puniatur.

§. XII. *Ad quid teneatur, qui aliquem occidit, non obseruato moderamine inculpatæ tutelæ.*

150 CErtum est, quod qui aliquem occidit obseruato moderamine inculpatę tutelę ad nihil teneatur; non enim tenetur, ratione rei acceptæ, vt cōstat, neque ratione iniustæ actionis, cum illa occisio iniusta non sit; vbi autem non est culpa, nec pœna, sed obligatio ad dāna imponi potest, S.Tho. 2.2. *q.*108.*art.* 4.& 1.2.*q.*87.*art.*7.& 8. Sylu.*verb. pœna,* n. 25. Couar. *lib.* 2.*var.cap.* 8.*n.* 1. Menoch. *cons.* 626.*n.*16. Surd.*decis.*277. *n.* 19. Gutier. *lib.* 2. *canon. cap.* 30. *n.* 12. & alij.

151 Mihi etiam satis probabile videtur, quod si quis occidat inuasorem ad saluandam vitam, quam poterat saluare fugiendo, & noluit fugere, etiam si fuga ignominiosa sibi non esset, non teneatur ad restitutionem, eo quod, vt obseruat Less. *lib.* 2. *cap.* 9. *dub.* 8. *n.* 44. iste non peccat contra iustitiam. sed solum contra charitatem, quod etiam docet Iul. Clar. apud Lessium *loco cit.* Vbi autem non est peccatum contra iustitiam, non potest esse obligatio restitutionis, cum restitutio solum fieri debeat, quando iustitia commutatiua læsa est; vt omnes tradunt.

152 Difficultas ergo præsens ad hoc reuocatur, an qui excessit in defensione, vt excessum pertingat ad peccatum mortale, teneatur solum ratione excessus, an ad totam restitutionem, ratione omnium damnorum sequutorum? Petr. Nauar. *loco cit, n.* 91. Alter Nauar. *d.cap.*15.*n.*27. Lopez *d. cap.*72. & alij, volunt, quod sic excedens teneatur integrè restituere. Horum ratio est, quia restitutionis obligatio non consurgit ex maioti, vel minori culpa, sed ex quantitate damni illati; cum enim restitutio sit actus iustitiæ commutatiuę respicere debet hoc quod est ęquale; vnde videmus, quod qui plus peccauit in furto, non debet plus restituere, sed tantum restituere debet, quantum abstulit, quomodocunque peccauit. Mihi magis placet sententia negatiua, quod scilicet non teneatur integrè restituere, sed solum pro rata excessus in defensione, quia tunc solus excessus est contra iustitiā, non tota actio; obligatio autem restitutionis desumitur ex violatione iustitiæ, & pro rata violationis eius. Nec in ratio contrarium probat, quia solum conuincit, quod obligatio restitutionis non commēsuretur culpæ, non violationi iustitię. Vnde hanc sententiam sequuntur Sylu. *verb. restitutio* 3.*q.*2. Rosella *eod. verb.* 3.*n.*4. Angel. *ibid.* 1. § *homicida*; Anton. Gom. *lib.*3.*var. cap.*3.*n.*38. Cord. *lib.*1. *Quæst. q.*31.*art.*3. Lopez *d. cap.*72. Ledesm. 2. 4.*q.* 18. *art* 2. *dub.*2. Sot. *lib.*4. *de iust.q.*6. *art.* 5. & alij communiter.

153 Ad hoc dubium reuocatur aliud, quod satis frequenter solet accidere, ad quid scilicet teneatur prouocans ad duellum si prouocatum occidat, & ad quid teneatur prouocatus, si prouocantem interimat? De primo hæc accipe; quando quis prouocat alterum, cum illius iniuria, eo quod inuitus quodammodo venit ad pugnam, ad quam, nisi prouocatus veniisset, tunc si prouocans, prouocatum occidit, tenetur ad damnorum restitutionē, eo quod iste prouocatus inuoluntariè venit ad pugnam, ac proinde non censetur cedere damnis sua morte sequutis. Secus est quando voluntariè ad pugnam accessit, vt quando mutuò se prouocarunt, & vterque ad certamen liberè, & voluntariè descendit, sicut etiam quando vnus alterum prouocat simplicibus verbis, vt alter voluntariè censeatur ad pugnam accedere, tunc enim occidens ad nihil tenetur, eo quod tunc censentur sibi mutuò damna sequuta condonare. De secundo dico,

dico, quod quando iniustè prouocatus modo dicto prouocantem occidit, ad nihil tenetur, quia iniustè prouocans iam censetur cessisse iuri damnorum, ex illa voluntaria prouocatione, sic tenent Salon. *loco cit.* Aimon. *consil.* 119. *n.* 11. plures referens, & communiter moderni.

154 Sed circa damnorum compensationem, seu circa restitutionem faciendã, sequentia obseruanda sunt. I. Quod hæredes tenentur ad damnorum compensationem ad quam tenebatur homicida, iuxta vires hæreditatis. Ratio est, quia bona transeunt cum onere, ad quemcunque vadant, *l. is cui opus, ff. de noui operis nunciat. l. si conuenerit, §. si fundus, ff. de pignorat. act. l. 1. C. de distr pignor. l. Iulianus, l. Caius, ff. de manumiss testam.* & alibi. II. Quod non solum hæredes tenentur soluere damna, sed etiam fiscus si bona homicidæ fuerint publicata, sicut tenetur ad alia debita, *l in summa, ff. de iure fisci*, & tradunt ibi Legistæ, & Bertrandus *cons.* 117. *lib.* 8. Aragon. *d. q.* 62. *art.* 2. Nauar. *d. cap.* 15. *num.* 26. Iulius Clar. *in practica crim. §. homicid. vers. tenetur etiã*, licet malè dicat, quod hoc non practicatur. III. Quod ad eam satisfactionem, ad quam per veniæ petitionem tenebatur homicida, non tenentur hæredes, cum hæc obligatio non sit realis, quæ ad ipsos transeat, sed personalis, quæ personam sequitur, & cum ipsa extinguitur. Sic Salon. *d. controu.* 7. & alij, de quo nulla esse potest difficultas.

§. XIII. *An damna occisi remitti possint ab eodem occiso, antequam deuiuat.*

155 REs certa est, & in qua communiter conueniunt omnes, quod si occisus antequam moriatur remittat offensam, seu iniuriam in ordine ad receptionem sacramentorum, siue hanc remissionem faciat sponte, siue ad instantiam Confessarij, vel alterius, cum solum pertineat ad bonum animæ, & ad forum illius, & non ad forum externum; adhuc occisor tenetur ad damnorum reparationem. Cum enim illa remissio maneat intra lineam charitatis, & ad ostendendum quod odium iam depositum est, non potest deseruire ad remissionem damnorum, neque ad remissionem iuris accusandi; neque vt non referatur ad iudicium externum iniuria recepta, sic tenet Couar. *lib. 2. var. cap.* 10. *n.* 7. *vers. tertium*, post Bart. Alex. Felin. & Iaf. quos ibi refert. Vt autem veniæ remissio extendatur ad hoc vt exterior iniuriæ quærela non ponatur, oportet vt plana sit, & generaliter facta, vt post citat. Doctores aduertit Couar. ibidem.

156 Mihi etiam res certa videtur, quod si offensus antequam moriatur remittat iniuriam simpliciter etiam quoad forum externum, externamque accusationem, non propterea censetur remittere compensationem expensarum, damnorum, & interesse, sed solum censetur remittere iniuriam, & pœnam ciuilem illi debitam, & criminalem, prout ad ipsum spectat. Cum ergo ex hominis occisione duplex actio oriatur, vna iniuriarum, ad pœnam, & alia ad damna, & vna sine alia possit relaxari, sequitur, quod cum tunc solum prior relaxetur, censeatur remanere posterior; sic tenet Anton. Gom. *lib. 3. var. c. 6. n.* 13. post Bald. Cardin. Iaf. & alios relat. Idem tenent Couar. *vbi supra, nu.* 7. Specul. *tit. de accusat. §. 1. vers. quod si vulneratus, n.* 8. Glos. *in cap. si canonici, de offic. ordin. in 6.* Panorm. & Anchar. *in cap. 1. de iniurijs.* Salon. *d. q.* 62. *ar.* 2. *controu.* 9. & alij. Notat idem Salon. *ibid. controu.* 4. *ad* 4. quod si Princeps ex iusta causa condonet homicidæ delictum, non ob id liberatur idem homicida ab obligatione restituendi damna; eo quod eo in casu Princeps censetur solum condonare vitam qua ob delictum priuandus erat; non enim potest Princeps remittere damna, nec illorum restitutionem, quæ naturæ iure alteri debetur.

157 Modo difficultas est, an possit percussus condonare damna antequam moriatur? Non procedit difficultas, quando percussus est filius familias, qua ille nequit condonare damna, quæ pater passus est in expensis, vt ex se notum est, sed pro-

procedit difficultas quando percussus, est pater, vel si est filius; procedit, quando filius alebat patrem, vel lucrabatur pro patre, &c. Ad quam difficultatem dico, quod etiamsi occisus habeat hæredes necessarios, quibus damna ex sua morte sequuntur, vti est priuatio alimentorum, &c. illa tamen potest remittere; ratio est, quia ista damna procedunt ex occisoris delicto, & ex iniuria occiso facta; ergo cum possit occisus remittere delictum, & iniuriam sibi illatam, etiam damna inde secuta remittere poterit. Tum quia ista damna non recensentur inter bona hæreditatis; alimentum namque, v. g. in quo damnificantur hæredes necessarij, non est pars hæreditatis, sed aliquid prouenies à libera occisi voluntate, qua ex charitate, vel pietate, non ex iustitia pater alebat filium, & filius patrem. Tum etiam quia illi hætedes non possunt habere maius ius ad illam damnorum recompensationem, quam haberet occisus, imò quodammodo succedunt in iura occisi, ergo vbi occisus cedit iuri suo, cessabit ius omne hæredum. Tum denique quia illa damna sequũtur ratione delicti commissi in personam, seu ratione delicti personalis, non realis, ergo transibit cum persona, maximè vbi persona cædit iuri suo, & in tantum transit ad hæredes, inquantum occisi voluntas, est, vt ad illos transeat. Benè verum est, quod non tenebitur homicida ad d. damna compensanda quando certò credit, quod hæredes non sunt admisuri, imò dedecori habituri, vt quando hæredes sunt diuites, & nobiles, quia isti ex communi vsu, nisi aliud expressè constet, censentur renunciare, & tacite remittere, vt obseruat Mercado *lib.6.de contract.cap.6.*, Salon. *d.contro.4.* & alij.

QVAESTIO VII.

De obligatione restitutionis ratione stupri.

159 LICET luxuriæ species sint sex, scilicet fornicatio simplex, strupũ, raptus, adulterium, incestus, & peccatum contra naturam, vt tradit S.Tho. 2.2. *q.*154. *art.*1. & alij communiter, tamen hoc loco specialiter agemus de strupo, & adulterio, ob speciales rationes, ex quibus restitutionis obligatio nascitur. Prius tamen ponemus aliquas difficultates præambulas, eo quod necessariæ sint ad hanc materiam intelligendam. Stuprum ergo communiter definitur, vt aduertit Iodocus Lorichius *verbo peccatum luxuriæ nu.* 2. *S. sexto*, quod sit *virginis defloratio*, tunc autem contingit virginem deflorari, cum eius carnalis integritas corrumpitur, seu quo virginis fœminæ signaculum violatur, sic tradunt S.Tho. *d. qu.*154. *art.*6. Caiet. *in summa verb. Strupum*, Sylu. Angel. Tabien. & Armilla *eodem verbo*. Aliquando in iure accipitur pro coitu cum vidua, & cum vxorata, vt colligitur ex *l. inter liberas §. lex Iulia & ex l. Stuprum, ff. ad leg. Iul. de adult.* Hic autem accipitur in sensu iam dicto, scilicet pro virginis defloratione.

159 Sed quæres 1. an sit stuprum omne luxuriæ peccatum per quod irreparabiliter virtus virginitatis amittitur, vt est prima hominis pollutio voluntaria, an illud tantum quo virgo non solum virtutem virginitatis amittit, verum etiam carnis integritatem, seu corporis signaculum perdit? Martinus de Magistris *q.*2. *de virginit.* tenet quod stuprum, sit omne luxuriæ peccatum per quod virginitas amittitur. Ex quo infert, quod homo dum per primam pollutionem voluntariam perdit virginitatem, stuprum committit, necessariò

ſariò in confeſſione deponendum ; quocirca tunc non ſufficiet dicere pollui me, vel fornicatus, vel adulteratus ſum, &c. Sed addere debebit, quod fuerit prima, pollutio, fornicatio, &c. per quam amiſit virginitatem. Ratio d. Martini eſt, quia omnia peccata luxuriæ ſunt communia viris, & fœminis; ergo. Tum quia virginitas eſt communis viris, & fœminis, & diſtincta à caſtitate communi, ac proinde peccatum contra virginitatem commiſſum, erit ſpeciale peccatum, contra virtutem ſpecialẽ. Verum hæc Martini ſententia ab omnibus ferè impugnatur, volũt enim quod ſtuprum ſit ſolum illud peccatum, per quod virginalis virginis fœminæ integritas perditur, & corporis ſignaculum amittitur. Sic colligitur ex S. Thoma *loco citato*; Caietan. *ibidem* & loco citato Summæ, Sylu. Angel. & alij citati. Ex quo inferunt, quod vir nunquam tenetur illam circunſtantiam in confeſſione deponere, nec fœmina, niſi quando violatur corporis ſignaculum, ſeu carnis integritas, ſic etiam tradit Navar. *cap.16.num.3.* & alij communiter, de quo S. ſequenti. Hinc etiam infertur, quod dum virgo voluntariè ſe polluit, abſque corruptione ſignaculi, ſeu carnis integritatis, vt cum peccat ſolo mentis affectu, deſiderando pollutionem, aut coitum cum viro, aut ſe delectando de pollutione, quæ ei in ſomnis contigit, non eſt neceſſe, quod exprimat, quod eſt virgo, quia licet amittat virginitatem, ſeu integritatem mentis, non tamen carnis, ſic auctores citati. Per quę patet ad rationes Martini, licet enim alia peccata luxuriæ ſint communia tum viris, quam fœminis, non tamen ſtuprũ paſſiuè acceptum, nam actiuè etiam viris commune eſt, cum vir violat virginis integritatem, vt ſeq. §. dicetur. Ad illud de virginitate dico, quod virginitas non eſt ſpecialis virtus à caſtitate diſtincta, niſi quando dicit integritatis propoſitum, voto firmatum; vt tradit S. Thom. 2.2. *q.*152. *art.*3. *ad* 4. vbi dicit. *Virginitas ſecundum, quod eſt virtus*, ſcilicet ſpecialis à caſtitate diſtincta, vt ibi contra Martinum de Magiſtris expſicat Caiet, *importat propoſitum voto firmatum integritatis perpetuò ſeruandæ*, vnde ſi contra hoc propoſitum voto firmatum non peccetur, ſpeciale peccatum contra virginitatem non committetur; ac proinde in caſibus dictis peccabitur contra caſtitatem, non contra virginitatem.

160 Quæres 2. an quando fœmina virgo deſiderat animo deliberato, aut decernit habere copulam carnalem illicitam cum viro, debeat, vt rectè confiteatur, ſuum peccatum, confiteri, quod eſt virgo; idem dic de viro qui efficaciter deſiderat habere copulam illicitam cum virgine; ſeu quando deſierat deliberatè deflorare virginem, an ſcilicet debeat hanc circunſtantiam declarare in confeſſione? Ratio dubitandi eſt, qua deſideria efficacia ſuam deſumunt malitiam ab obiecto, prout eſt à parte rei; ergo cum à parte rei illa ſit virgo, cum qua quis efficaciter peccare deſiderat, ſequitur, quod debeat illa circumſtantia explicari. Hoc quæſitum vocat ſequentem §.

§. I. *Quid requiratur ad hoc vt ſtuprum committatur.*

161 DE hac re ſequentes inuenio ſententias. Prima eſt Soti *in* 4. *diſt.*18. *q.*2. *art.*4. & aliquorum aliorum, quod tunc ſolum committitur ſtupri peccatum, quando violatur fœminæ integritas contra voluntatem ipſius fœminæ, & parentum eius, vel ſimul, vel diuiſiuè: vnde ſi fœmina conſentiat, & parentes diſſentiant, erit ſtuprum: & ſi parentes conſentiant, & fœmina diſſenciat, erit ſtuprum. Secunda ſententia eſt Petr. Navar. *lib.*2. *de reſtit. cap.* 3. *num.*433. quod ſolum ſit ſtuprum quando fœmina violatur, non volens, & quãdo violatur volens, ſed contra voluntatem parentum ſub quorum cura eſt; quod ſi ſub illorum cura non ſit, ſtuprum non erit ſi puella conſentiat, tametſi parentes diſſentiant. Tertia ſententia eſt Leſſij *lib.*2. *cap.*10. *dub.*1, *n.*5. & 6. pro qua nullum refert auctorem, quod tunc ſolum

lum stupri peccatum contingat, quandó virgo omnino inuita uiolatur, ac proinde non est stuprum quando puella liberè in sui violationem consentit, tametsi parentes dissentiant. Ratio illius auctoris est, quia puella est domina sui corporis, nec parentes maius ius habent in corpus filiæ inuiolatæ, quam violatæ. Dicit tamen quod ea virginis violatio, quando est sub cura parentum, potest afferre specialem culpam, & grauem ratione mœroris, & infamiæ, parentibus sequutæ, sed hæc sunt extra rationem stupri. Hanc Lessij sententiam docent ex sua Societate Conich *de Sacram. disp. 7. dub. 4. nu. 19.* Vasquez *de restit. cap. 3. S. 1. dub. 1. n. 6.* & Sanch. *de matrim. lib. 7. disp. 14. n. 1.*

162 Quarta sententia verior, & cõmunior est, quo stuprum sit speciale peccatum quoties fœminæ integritas corrũpitur, seu quoties virgo defloratur; siue sit sub cura parentum, siue non; siue violetur consentiens, siue dissentiens; deducitur ex D. Thoma 2. 2. *q.* 154. *art.* 6. vbi eam benè, & doctè defendit Caiet. eam docent Tabiena, Armilla, Nauar. & Medina, quos refert, & sequitur Azorius 3. *p. lib.* 3. *cap.* 11. *q.* 5. Idem tradit ex Societ. Suarez *tom.* 4. *disp.* 22. *sect.* 4. *num.* 6 Filliuc. *to.* 2. *tract.* 30. *c.* 3. *nu.* 66. & alij. Pro eadem sententia stant Iacob. de Graff. *in aureis decis p.* 1. *lib.* 2. *cap.* 79. Villalobos *in summa tom.* 2. *tract.* 30. *difficul.* 10. *num.* 6. Ratio clara est, quia tametsi virgo suę cõsentiat deflorationi, adhuc reperitur iniuria contra naturæ finem, & bonum, cui nec virgo, nec parentes possunt consentire, & est virginis integritas corporalis, seu virgineum claustrum à natura concessum in ornamentum ipsius naturæ, & puellæ, cui non potest dicta puella renunciare, cum sit solum custos, non domina suæ integritatis. Vnde ita se habet puella consentiens in sui defloration em, ac quando consentiret in sui corporis deformationem; quocirca sicut peccaret contra iustitiam, qui virgini volenti turpe vulnus in faciem imprimeret, vel alio modo dehonestaret, aut deturparet; ita eodem modo, qui virginem defloraret, nõ peccarent quidẽ isti contra iustitiam ex parte virginis consentientis, sed peccarent contra iustitiam destruendo rem, quæ est sub dominio Dei, & ad naturæ, & virginum ornamentum; sicut eodem modo peccat, qui volentem occidit. Peccaret etiam qui virginem volentem defloraret contra bonum reipublicæ, ad cuius splendorem, & custodiam spectat illa integritas, non minus quam vita; & membra suarum partium. Peccaret etiam ille sic virginem consentientem defloraus contra ius custodię parentum, quod habent in filiam, quandiu manet sub illorum cura, &c. Hæc tamen omnia vnũ constituunt stupri peccatum super peccatum luxuriæ additum.

163 Obijcies 1. quia in stupro non reperitur specialis deformitas, nisi ad sit specialis iniuria, sed quando puella voluntariè consentit, non infertur iniuria; nam scienti, & consentienti non fit iniuria, ergo in stupro propter puellæ consensum non reperitur specialis malitia. Resp. concedendo maiorem, & negando minorem, vt enim constat ex dictis num. præcedenti, licet non fiat in stupro iniuria puellæ consentienti; fit tamen Deo illius integritatis corporalis Domino, sicut fit in homicidio, in mutilatione, in vulnere in facie inflicto, in deturpatione enormi faciei, &c. fit iniuria naturæ, cui bonum est illa virginis integritas; fit iniuria reipublicæ, vt custodi corporum, membrorum, & integritatum corporalium; fit iniuria etiam parentibus dissentientibus, tanquam custodibus particularibus integritatis corporalis suæ puellæ.

164 Obijcies 2. quia integritas corporalis data est puellæ, vt bonum ipsius de quo possit pro voto, & liberè disponere; vnde si velit potest per matrimonij vsum eam integritatem amittere si velit; ergo? Resp. quod corporalis integritas data est virgini, vt bonum etiam ipsius, de quo non habet dominium, sed custodiam, cum facultate, vt de eo bono disponere possit, secundum Dei, naturæ,

turæ, reipublicæ, & parentum rectam intentionem, scilicet in ordine ad procreandas proles in matrimonio nõ extra.

§. II. Ad quid teneatur virginis stuprator, quando non promisit matrimonium.

165 DE hac re sunt duo textus canonici, ex quibus tota de stupro materia, quoad stupratoris obligationem, deducitur, & sunt cap. 1. & 2. *de adult. & stupro*. In cap. 1. sic habetur. *Si seduxerit quis virginem, nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit uxorem. Si verò pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt.* Secundum caput sic habet. *Peruenit ad nos, quod Felix quandam virginem stupro decepit, quod si verum est, quamuis esset de lege pœna plectendus, nos aliquatenus legis duritiam mollientes, hoc modo disponamus. Vt autem quam stuprauit uxorem habeat, aut si renuendum putauerit, corporaliter castigatus, excommunicatusque in monasterio, in quo agat pœnitentiam, retrudatur, de quo nulla sit egrediendi sine præceptione licentia.* Hunc textum sic refert Less. *d. cap.* 10. *dub.* 2. *n.* 10. *Disponimus, vt quã stuprauerit uxorem habeat, uel si renuendum putauerit corporaliter castigatus, & excommunicatus retrudatur in monasterium.* Verba legum, & canonum, aliorumque textuum mutari non debent, sed fideliter referri. Verum vt hæc materia plenè habeatur.

166 Quæres 1. An quando puella liberè consensit in sui defloration em, defloror ad aliquid teneatur. Lessius *loco citato* dicit, quod defloror, nihil tenetur restituere; non puellæ, quia liberè consensit. Neque parentibus, quia illis nulla fit iniuria, nisi quatenus censetur lædi honor, & dedecorari familia: cum quia potest puella cedere iuri suo, quod habet ad detrimenta nuptiarum facienda, cum possit à nuptijs abstinere. Mihi placet sententia Cordubæ *lib.* 1. *Quæst. q.* 13. vbi citat D. Tho. & Caiet. quod stupator consentiente puella teneatur ad restitutionem parentibus faciendam, quando ex stupro, puella dãnum passa est *in* nuptijs. & quod puella nequeat hoc damnum remittere; quod si parentibus nullũ temporale damnum sequutum est, nulla restitutio fieri debet. Pro iniuria præcisè, quæ fit parentibus ex violatione integritatis virginalis, cuius parentes sunt custodes, nulla fieri debet restitutio, sicut nec reipublicæ; cum illa integritas sit bonum superius; quod per bonum inferius non compensatur, vti ex communi sententia diximus supra de vita, & membris, quod scilicet pro illorum damnificatione nulla fieri debeat compensatio; poterit quidem obligari ad petitionem veniæ, vt ex supra dictis colligitur. Vide Ruin. *cons.* 189. *nu.* 9. Perez *in rubr. tit.* 15. *lib.* 8. *Ordin.* Bart. de Vecchis *in praxi nouit. disp.* 3. *dub.* 4. *n.* 24.

167 Quæres 2. an in dubio, virgo præsumatur seducta, an consentiens? Resp. quod in dubio præsumetur seducta, tametsi vir dicat se non seduxisse, ita Barth. de Vecchis *loc. cit.* vnde tunc tenebitur vir in foro externo eam dotare, vel ducere, vt postea dicetur, & constat ex illo verbo tex. citati: *Si seduxerit*; absque seductione namque cognoscens virginem, ad nihil tenetur virgini, vt dictum est. Nomine autem seductionis, venit adductio per preces importunas, Nauar. *in man. cap.* 16. *n.* 16. Gom. *l.* 80. *Tauri nu.* 10. Bernard. Diaz *in pract. cap.* 86. *n.* 5. Salzed. *verb. non debeat*, & alij.

168 Quæres 3. an puella in dubio præsumatur virgo? Resp. affirmatiuè, cum enim virgo nascatur, virgo præsumitur, ac proinde stupratori neganti puellam fuisse virginem, onus probandi incumbit, sic Panorm. *in d. cap. si seduxerit, n.* 5. Clar. *§. Stupum, n.* 4. *vers. sed pone, quod stupator.* Barth. de Vecchis *d. dub.* 4. *n.* 24. *in fine.* Rota *decis.* 779. *n.* 5. *&* 6. *p.* 4. *diuers.* & alij. Nonnulla difficultas est, quomodo probetur, quod stupum fuerit commissum. De hac re agunt Baiard. *ad Clar. d. §. Stupum, n.* 41. Fulu. Patian. *de probat. lib.* 2. *cap.* 2. *ex nu.* 5. Marcard. *de probat. concl.*

concl. 140. Thesau. *decis.* 3. *n.* 2. Menoch. *de præsumpt. lib.* 6. *præs.* 89. Cardos. *in praxi iudic. verb. probatio, n.* 9. & latissimè Farin, *in praxi crimin. q.* 147. *n.* 130. *cum seq.* vnde *nu.* 141. concludit, quod standum sit iudicio obstetricum, & *nu.* 148. addit probari etiam stuprum ex virginis camisia si stupri tempore reperiatur sanguine consperſa, idem dicit si linteamina sanguine consperſa reperiantur. Et *n.* 150. dicit, quod etiam probetur per virginis vociferationem, & clamorem; sed hoc non nisi strupi iudicium est. Meo videri licet per camisiam sanguinolentam, & linteamina sanguine macida stuprum probari possit, non tamen hoc est vniuersaliter verum, cum possit virgo defloraři absque eo quod virgo sanguinem emittat, & dolorẽ patiatur, nisi sit nimis arcta. Nam licet aliqui medicorum velint, quod omnis virgo, & dolorem, & sanguinis emissionem patiatur, in sui defloratione, vt tradunt Ioan. Alphonſ. de Fontecha *in spec. medic. lum.* 3, Petr. Garc. Carrero *ad Gal. de locis affect. disp.* 67. *c.* 1. & alij. Tamen hoc non est communiter verum, quia neque membrũ aliquod rumpitur, neque membrana aliqua, seu pellicula frangitur, quia neque in ore vuluæ, neque in aliqua eius parte est aliquid, quod destruatur, vt tradunt Andr. Laur. *lib.* 7. *anotom. cap.* 12. Marcel. Donat. *lib.* 4. *admirab. medic. cap.* 15. Fernel. *lib.* 1. *cap.* 7. & alij. Benè verum est, quod in nimis arctis, in quæ puellis paruæ ætatis, & dolor sentitur, & sanguis exit, & hoc sola ratione compræſſionis labiorum vuluæ, & symphycis, seu angustiæ partium coalescentium, quę cum sine dilatione viri membrum admittere nequeant, fit dolor, & sanguinis ex venarum coalescentium euaporatione, ob nimia pellis subtilitate, vt obseruant Horat. Auger. *to.* 2. *epist.* 1. *cap.* 4. Valles *de sacra philosop. cap.* 25. Ioan. Frangos. *de arte medendi: tract. de explanat.* & alij.

169 Verum quando non ita facilè per ostetrices cognosci potest. an virginis integritas violata est, vel etiam, cognoscitur, quod violata est, sed dicente violatore, quod ipse eam violatam inuenit, siue ab alio viro, siue etiam naturaliter, vt si puella ex alto cadat, vel ex saltu vehementi, vel alio modo, quod sic fieri tradunt nonnulli, per quod liberaui vnam à morte, quam sibi eius maritus inferre volebat, cum eam violatam reperisset; tunc creditur stupratæ asserenti se virginem fuisse tempore stupri, modo cum iuramento id affirmet, & hoc tum in odium delinquentis, tum quia talis assertio habet præsumptionem naturæ pro se, cum virgo nata sit; sic Salzed. *ad Bernard. in pract. cap.* 86. *vers. nec ab huiusmodi*, Perez *loco citato, vers. dubitatur*, & Farin. *in praxi crim. q.* 147. *n.* 135. *cum seq.* post Menoch. Gutier. Tusch. & alios, & Rota apud eundem Farin. *decis.* 74. *n.* 6. *p.* 4. *sua praxis crimin.*

170 Quæres 4. an minor delinquens in hoc crimine excusetur? Resp. negatiuè, vt tradit post alios Cald. Pereira *in l. si curatorem, verb. vel aduersarij dolo, n.* 55. Modo perfectè virginem corruperit; nam si corrumpere cœperit, sed non perfecerit, de stupro non tenebitur, imò hoc idem currit de maiore, nam neque maior tenetur de defloratione, si non perfecerit, Perez *l.* 42. *in addit. tit.* 19. *lib.* 8. *Ordin.* quem refert, & sequitur Barbos. *in annot. ad Ordin. Regiam Lusitan. lib.* 5. *tit.* 23. *in princ. n.* 1.

171 Quæres 5. an illa verba textus de stupratore, scilicet: *dotabit eam, & habebit vxorem*, debeant intelligi copulatiuè, ita quod debeat stuprator, qui nolentem violauit virginem, non solum eam dotare, sed etiam in vxorem ducere, quando d. stuprator non est alio vinculo ligatus, & è contra non solum sufficiat si eam ducat, verum etiam debeat eam dotare; an intelligi possint diuisiuè, seu alternatiuè, ita quod sufficiat, quod eam dotet, vel in vxorem ducat (quando aliunde non promisit eam ducere, de quo postea)? Resp. intelligi posse diuisiuè, seu alternatiuè, sic sentire videntur Host. *in dictum caput si seduxerit, super verbo noluerit*, Ioan. Andr. *ibid. n.* 5. Anan. *n.* 4. Anchar. *n.* 4. & in cap. *peruenit, eod. tit.* vbi Anton. de Butr. *nu.* 1. & ita practicari docent

cent Anton. Gom. *l.* 80. *Tauri n.* 8. Clar. §. *ſtuprum, verſ. ſed quæro*. Vnde Mar. Socin. *ibid. n.* 13. Gutier. *canon. lib.* 1. *cap.* 37. *n.* 11. & alij, dicunt, quod ad hoc vt ſtuprator dicatur ducere corruptam, ſatis eſt ſi conſtituat ei dotem, quam iuxta qualitatem puellæ, & regionis conſuetudinem foret habitura. Panorm. *ibid. n.* 4. Couar. *de ſponſal. p.* 2. *cap.* 6. §. 8. *n.* 15. & alij, volunt, quod ſtuprator teneatur puellam defloratam in vxorem accipere, quod ſi nolit, teneatur ad ſupplendum illud vltra dotem ordinariam, quo illa indiget ad inueniendum virum ſibi æqualem. Vidi rem hanc diuerſimodè in diuerſis locis practicari; vnde puto, quod quoad forum externum debeat obſeruari praxis locorum, quoad forum conſcientiæ, puto ſufficere conſtituere ei dotem, qua indigeat vt poſſit inuenire virum ſibi æqualem.

172 Verum vt lector in caſu contingenti habeat præ manibus quid abſolutè, & tuta conſcientia faciendum ſit, ponam hic Rotæ *deciſ. in vna Taurinen. matrimonij* 24. *Iun.* 1590. *coram D. Penia*, vbi ſic dicitur. *Quantum ad primam partem dubij conformiter cenſuerunt Bonum præciſè, & abſolutè non eſſe cogendum ad Alaſſinam ducendam, iuxta cap.* 2. *de adult. vbi præceptum de ducenda, & dotanda virgine defloratà non ponitur copulatiuè, vt in cap.* 1. *ſed diſiunctiuè; tametſi veteres Canoniſtæ, vt Innoc. Butr. Zabarella, & plerique alij in d. cap.* 1. *de adult. tenuerint defloratorem etiam inuitum iudicis auctoritate cogendum ad matrimonium contrahendum, ſpeciale ibi eſſe dicentes ratione delicti, vt quis inuitus nuptias inire cogatur. Nihilominus contrariam ſententiam eſſe receptam teſtatur Gom. l.* 80. *Tauri n.* 8. *ver. ſed his non obſtantibus, Clar. in §. ſtuprum, n.* 3. *verſ. ſed quæro quæſit pœna, &c.* Aduertunt Cardin. Mantic. *de coniect. vlt. volunt. lib.* 11. *tit.* 12. *n.* 20. Ioan. Baptiſta Coſta *de facti ſcient. & ignor. cens.* 2. *diſt.* 12. *n.* 12. & alij, quod ad hoc vt defloratori virginis dictam pœnam ſubeat, hæc tria requiruntur, quod puella fuerit ſeducta: quod copula ſequuta, & virginitas deperdita, quę ſunt notanda.

173 Quæres 6. an dictas pœnas incurrat ſtuprator virginis vitæ vilis, & minus honeſtæ, quæ paſſim vagatur, parum ſeruato verecundiæ pudore? Abſolutè negat Burſat. *conſ.* 69. *n.* 13. *lib.* 1. Menoch *de arbitr. caſu* 288. *in addit. nu.* 18. Farin. *concl.* 90. *n.* 1. & alij. Steph. Gratian. *diſcept. forenſ. cap.* 35. *num.* 34. tenet, quod ſtuprum ceſſat, neque eſt punibile, neque accuſabile ſtante vilitate perſonæ in moribus ſcilicet, non reſpectu generis, vel paupertatis. Gregor. *l.* 3. *tit.* 14. *part.* 4. Alciat. *in l. inter ſtuprum, n.* 5. *ff. de verb. ſignif.* Tiraquel. *de retractu lig.* §. 1. *gloſ.* 14. *n.* 17. *& de nobil. cap.* 34. *n.* 44. Caſſan. *in cathalogo gloriæ mundi p.* 11. *con.* 28. & Farin. *conſ.* 90. *n.* 3. volunt, quod ſtuprum in cauponis famulam commiſſum, non ſit punibile propter officij vilitatem.

174 Quæres 7. an ſtuprator, qui ob egeſtatem non poteſt puellam ſtupratam dotare, ac proinde in ſubſidium corporaliter caſtigatus fuit, iuxta text. *n.* 165. cit. ſi poſtea perueniat ad pinguiorem fortunam teneatur ad dotem conſtituendam? Reſp. negatiuè, quia d. ſtuprator per illam caſtigationem in corpore, ſufficienter ſatisfecit, ex dicti textus diſpoſitione; illa namque caſtigatio à iure, loco ſolutionis ponitur, illique ſuccedit vt ex argum. tex. in *l. ſed ſi vnius, ff. de iniur.* reſoluit Buccaron. *de different. inter indic. ciuilia, & crimin. differ.* 191. *ex nu.* 2. vbi citat Petr. Cabal. *reſol. crimin. caſu* 77. *n.* 29. & alios.

175 Quæres 8. an ſtuprator teneatur virginem dotare, non ſolum quando virgo non vult illum in maritum accipere, verum etiam quando eius parentes, vel illi, qui illius curam habent, nolunt eam illi dare? Reſp. affirmatiuè, vt reſoluit Farin. *in praxi crimin. q.* 147. *n.* 105. Bart. de Vecchis *d. dub.* 4. *n.* 25. & alij, nec virginis remiſſio ſtupratori prodeſt, ſi habeat parentes, & maximè ſi ſui iuris non ſit, vt ex dictis conſtat, & reſoluunt Barthol. de Vecchis, *n.* 27. Farin. *d. q.* 147. *n.* 117. Baiard. ad Clar. *d. §. ſtuprum, n.* 19. & alij. Quæ autem quantitas dotis à ſtupratore conſtituenda ſit, iudicio iudicis remittendum eſt, Menoch. *d. caſu* 288.

ex

ex n. 17. Fatin. d. q. 147. n. 125. quantum ad forum externum; quantum vero ad forum conscientiæ debet dotis quantitas metiri iuxta quantitatem damni perpessi.

§. III. Ad quid teneatur stuprator virginis quando promisit coniugium.

176 DIco, quod per se loquendo, qui virginem defloauit spe, seu sub promissione matrimonij, etiamsi fictè promiserit, tenetur eam ducere, & promissionem seruare, est cõmunis DD. sententia, vt testatur Less. d. cap. 10. dub. 3. n. 20. Ratio est, quia tunc temporis intercedit inter stuprator ẽ, & stupratam quidam contractus, scilicet do, vt facias; do vsuram corporis, vt matrimonium mecum facias, ac proiende cum puella posuerit suam partem, etiam stuprator tenetur ponere suam. Limitatur 1. quando stuprator est longè nobilior, & hoc sciuit puella stuprata, quia tunc bene poterat cogitare, quod solum eam fecit promissionem ad extorquendam copulam, & quod ex animo non promittebat matrimonium. Quod si puella ignorabat stupratoris nobiliorem conditionem tenebitur stuprator eam ducere, vel secundum Lessium pecunia satisfacere. Limitatur 2. in casu quo stuprator fiat puellæ affinis, vel ducat aliam per verba de præsenti, vel sacros suscipiat ordines; si pater nolit eam dare; si scandalum, vel graue damnum oriatur, &c. Limitatur 3. in casu quo puella cum alio postea copuletur. Limitatur 4. quando puella decepit stuprator em dicendo se esse virginem cum non esset; nam vnius deceptio, alterius deceptione compensatur, secus esset quando stuprator sciebat eam non esse virginem, & ad illam inducendam futurum promisit matrimonium, tunc enim nulla contingit deceptio. Hæc tradit Less. post. alios *loco citato.*

177 Quæres 1. ad quid teneatur qui puellam non corrupit, sed ita sollicitauit, vt notetur infamia, & reputetur corrupta, siue interceserit promissio matrimonij, siue non? Respondetur quod si sollicitans promisit matrimonium, & sub illius spe puella passa est sollicitari, ratione cuius damnum in fama passa est, tenetur sollicitator eam ducere, & stare promissis, nisi aliquod impedimentum ex dictis n. præcedenti oppositum suadeat, constat ex dictis. Quod si sollicitator non promisit matrimonium, sed simpliciter sollicitauit, tunc opus est distinctione, vel enim puella liberè consensit sollicitationi, vel non; si liberè consensit, sollicitator ad nihil tenetur, & puella sibi imputare debet eam infamiam, quam patitur. Quod si vi, vel mendacijs sollicitata est, tunc sollicitans tenetur ad restitutionem, vel compensationem damnorum inde sequutorum; quocirca tenebitur vel eam ducere, vel eam dotare, modo dicto.

178 Quæres 2. an qui vi, vel fraude violauit virginem, vel liberè volentem, sed sub spe futuri connubij, teneatur ad aliquam restitutionem, si postea cum alio æquè benè nupsit, ac si vitiata non fuisset? Respondetur cum Corduba *lib. 1. Quæst. q. 13.* Nauar. *in summa cap. 16. ex n. 15.* & alijs communiter, quod tunc stuprator ad nihil teneatur: Ratio est, quia damnum, quod per stuprum puellæ infertur, vel parentibus, non est præcisè ipsa amissio integritatis secundum se, vt supra obseruauimus, sed damnum inde sequutum in temporalibus; amissio namque integritatis nec recuperari potest, cum reparabilis non sit, nec est pretio æstimabilis, sicut nec vita, nec membra, cum sint bona superioris ordinis, & non sit sub dominio nostro, sed Dei, vt supra vidimus. Ego hanc Cordubæ, Nauarri, & aliorum doctrinam limitarem, quando maritus non nouit eius corruptionem, vel si nouit, non curauit: nam si nouit, & ob hoc vxorem deserat, vel malè tractet, tunc aliquid restituendum est, & tantum, quantum boni viri iudicium dictabit, attenta damni grauitate.

179 Quæres 3. an qui vi, vel fraude, vel sub spe futuri matrimonij virginem, vel viduam, vel aliam corruptam cognitam defloravit, teneatur eam ducere, si ha-

habeat votum caſtitatis, vel religionis; an vero poſſit votum adimplere, non petendo voti relaxationem. Reſp. quod in caſu, quo quis ſic ſatisfacere poteſt obligationi vel corruptam ducere, vel dotare, tunc tenebitur dotare, & votum ſeruare, ac proinde non tenebitur ad petendam voti relaxationem; cum enim ſic agendo vtrique ſatisfaciat obligationi, ſic agere poterit; poterit tamen ſi velit petere voti diſpenſationem, & corruptam ducere, ad hoc tamen non tenetur. At in caſu, quo quis promiſit matrimonium, tenetur petere voti diſpenſationem, & promiſſionem ſeruare; prior namque promiſſio, cum inuoluat obligationem iuſtitiæ, fortior eſt, obligatione voti, ſic Leſſius *loco cit. dub.* 4. quod intelligi debet quando puella, vel corrupta ignorabat corruptoris votum, nam ſi ſciebat, non poteſt vrgere nuptias, quia tunc ſciebat, quod illa corruptoris promiſſio poni non poterat, cum eſſet contra votum.

180 Quæres 4. an in caſu dicto ſatisfaciat ſtruprator ducendo à ſe corruptam, & poſtea ingrediendo Religionem, antequam matrimonium conſumet, intra duos menſes à iure conceſſos in gratiam Religionis, an verò teneatur matrimonium conſumare? Reſp. obligari ad conſumãdum matrimonium, niſi puella quam corrupit, ſponte iuri ſuo cedat. Cum enim puellam corruperit ſub ſpe futuri coniugij, niſi matrimonium conſumetur, eius infamia non reparatur.

181 Quæres 5. an teneatur eam ducere, qui habens votum caſtitatis, vel religionis, vel ordinis ſacri, illi ſimpliciter promiſit matrimonium, abſque defloratione, vel infamia? Reſp. negatiuè, ſed teneri ad voti obſeruantiam; tunc enim ſunt duæ ſimplices promiſſiones, ex quibus fortior eſt illa, quæ Deo fit. Quocirca diximus *in tract. de matrim.* cum communi ſententia, quod ſponſalia dirimuntur per votum caſtitatis, religionis, &c. vide quæ dicuntur à nobis in dicto tractatu.

QVAESTIO VIII.

De obligatione reſtitutionis ratione adulterij.

182 ADVLTERIVM eſt carnalis coniugatorum commixtio cum alieno viro, aut muliere, quod trifariam committitur, ſcilicet quando coniux miſcetur cum alieno coniuge, quando coniugatus miſcetur cum ſoluto, aut ſoluta: Et quando ſolutus, vel ſoluta miſcetur cum coniugatis: S. Tho. 2. 2. *q.* 154. *art.* 8. Nauar. *in ſum. cap.* 16. *n.* 3. & alij communiter. Datur etiam adulterium ex affectu etiam inter virum, & vxorem, vt quando vir cognoſcit vxorem, vt adulteram, cap. *origo*, 32. *q.* 4. Eſt adulterium peccatum grauiſſimum, & nocentiſſimum, quod diuinis pariter, humaniſque legibus prohibetur, Exod. 20. *Non mœchaberis*, & Mat. 5. item Rom. 7. Rom. 13. & alibi.

183 Varia ſunt adulterij damna, quę breuiter refero. Primò adulter coniugatus, ſuæ, alienæque proli damnum infert; ſuæ quidem, quia eam deſtituit legitima matre, cuius conſortio educari deberet. Alienæ, quia eam deſtituit legitimo patre, ſine quo non poteſt rectè educari. Ratio par eſt in adultera coniugata, S. Tho. *loco cit.* Secundò, eſt grandis, & velut irreparabilis iniuria, qua adulter coniugatus & vxorem ſuam, & adulteræ maritum afficit, cap. *quid in omnibus*, 32. *q.* 7. Vnde dicit Bald. citatus à Scholiaſte Bernardi Diaz *in practica* cap. 85. *Adulterium eſt crimen infeſtum laicis, & bonis viris, & turbat honorem matrimonij, & famam liberorum, in qua conſiſtit*

Sit decus gentium, & Plato ibid. citatus dicebat: *Non est adulterio, maius vllum malum*. Tertiò, fit iniuria proli, quia nequit esse hæres cum legitimis. Quartò, est illud non leue damnum, quod maritus cognoscens vxorem suam adulteram, etiam ignoranter, etiam iussus à iudice sub censuris, contrahit irregularitatem bigamiæ cap. *si cuius*, 34. & cap. *consuluisti* 2. *q.* 5. de quo egi in tractatu *de irregul. bigamiæ*.

184 Adeo graue malum est adulterium, vt secundum legem antiquam adulterans lapidaretur, *Deut.* 22. *Leuit.* 20. & constat ex illo, quod dixerunt Iudæi Christo D. Io. 5. de muliere deprehensa in adulterio. Gentiles, vt Arabes, Parthi, & alij, adulteros mortis pœna afficiebant. Opilius Macrinus adulteros ignibus cremabat. Plato *de leg.* 9. dicit, Adulteram impunè à viro posse occidi; veteres Romani, idem concesserunt, vt supra vidimus. Refert Cælius *lib.* 10. *cap.* 6. quod Aurelianus Imperator sic adulterum puniebat, quod dimissis duarum arborum capitibus, inflexisque, adulteri pedes alligabantur, moxque dimissis, adulter interuulsus vtrinque perpendebat. Gulielmus Malbesburiens. *de Anglis lib.* 1. *cap.* 64. refert, quod antiqui Saxones cogebant adulteram propria manu per laqueũ suspendi, & postea eam concremabant, & corruptorem super eam sic combustam suspendebant. Aliquando etiam sic agebant, vt congregarent fœminarum cœtum, quæ eam flagellarent, per pagos circumquaque ducentes; deinde vestes eius scindebant, & cultellis totum eius corpus pungentes, minutis vulneribus ementitam de villa in villam mittebant, succedentibus semper nouis flagellatricibus, quoadusque miserabiliter vitam finiret. Alexand. ab Alex. *lib.* 4. *cap.* 1. aduertit, quod apud antiquos Germanos, maritus vxorem adulteram abscisis crinibus domo expellebat, & per omnem pagum nudam verberibus afficiebat. Pariformiter Aegyptij, vt refert Diod. *lib.* 1. *cap.* 6. adulter ad mille plagas cædebatur, & mulier adultera naso mutilabatur.

185 Couar *to.* 1. *var. resol. de matrim. p.* 2. § 7. *n.* 26. post diligentem disputationem resoluit, quod etiamnum à publicis magistratibus mortis pœna plecti possunt adulteri. Iure canonico adulteri sunt infames, cap. *infames*, 6. *q.* 1. detruduntur in arctum monasterium, ex cap. 1. *de offic. iudic ordin.* & obseruat dictus Scholiastes Diaz, vide cap. *intelleximus*, *de adulter.* vbi excommunicantur. Est hoc crimen mixti fori, vt omnes obseruant. Pœnæ clerici adulteri sunt. Depositio ab officio, & detrusio in arctum monasterium, cap. *si quis clericus*, *dist.* 81. & tradit glos. *in cap. lator*, 2. *q.* 7. obseruat Diaz *in praxi crimin. cap.* 85. vbi eius Scholiastes, Couar. *loco citato*, & alij communiter. Notat Diaz, *loco citato*, *nu.* 3. quod clericus adulter etiam pœna carceris puniri debet, & quod quanto honoratior est persona mariti, tanto grauius debet clericus puniri, & *n.* 6. aduertit, quod tametsi maritus non accuset clericum adulterum, potest iudex Ecclesiasticus illum punire si adulterium notum sit; quod si iudex Ecclesiasticus sciat adulterium clerici, & nesciat maritus, Camerario processu, & familiari disciplina correptum ipsum relegabit, non expressa causa in relegationis sententia, vt mariti honori, & famæ parcatur, aliaque damna caueantur; nec tunc Metropolitanus, appellationem admittet, nec Ordinarij sententiam retractabit, sic idem Diaz, vbi alia practicabilia.

§. I. *Qua ratione adulterium sit contra iustitiam.*

186 CVm omnis restitutionis obligatio oriatur ex violatione iustitiæ rigorosæ, non potest induci aliqua restitutionis obligatio, nisi vbi iustitia rigorosa, scilicet commutatiua violatur. In adulterio autem non videtur, quomodo rigorosa iustitia, seu commutatiua violetur. Nam in primis vnus coniux non est sub alterius dominio, nõ est propriè res alterius, non est rigorosa eius possessio; est coniux vsufructuarius, seu vsuarius alterius

terius, non Dominus. Tum quia per adulterium non violatur ius alterius, sed solum fides, seu fidelitas, fides autem, siue fidelitas, non est rigorosa iustitia, sed solum pars potestatiua illius, ex violatione autem virtutum subiectarum iustitiæ, nulla sequitur obligatio restitutionis, sed ex sola violatione *iustitiæ* commutatiuè, vt supra ostendimus cum D. Tho. & alijs omnibus. Tum etiam quia contingere potest, quod alter coniugum adulteretur, altero consentiente, ac proinde tunc adulterium non erit contra iustitiam, cum fiat altero consentiente.

187 Nihilominus prorsus dicendum est, adulterium ex sua natura esse peccatum contra iustitiam. Ratio constat ex dictis in *tractatu de matrimonio*, & tradunt omnes, quia matrimonium, est quidam contractus do, vt des, scilicet do tibi vsum corporis mei, & tu viciſſim idem mihi des, seu matrimonium, est quidam contractus inter coniuges ex mutuo illorum consensu celebratus, quo vterque coniux tradit alteri vsum sui corporis ad copulam coniugalem; ac proinde dum coniux adulteratur, priuat alterum coniugem vsu sibi ex rigoroso contractu debito, ac proinde agit contra iustitiam, cũ infringat contractum, & obligationem rigorosam alteri debitam. Quocirca siue adulterium committatur inuito altero coniuge, siue eo consentiente, semper est peccatum contra iustitiam, quod sit peccatum contra iustitiam quando adulteriũ committitur altero dissentiente, patet, quia violat illius ius, quod ex vi dicti cõtractus matrimonialis habet solus ad vsũ corporis alterius; priuare autem aliquem iure vsus; est contra iustitiam, cum ius vsus, sit verum, & rigorosum ius. Quod autẽ adulterium sit peccatum contra iustitiam, tametsi alter consentiat, patet, quia cum per illum consensum contractus non dissoluatur, cum sit ex sui natura perpetuus, sequitur, quod adulterium semper conseruet, quod sit contra iustitiam, ratione contractus cui coniux renunciare non potest; vnde coniux consentiens adulterio alterius, facto dissentit, verbo consentit.

188 Nec allata in contrarium vrgent; non primum, quia licet coniux non sit Dominus corporis alterius, habet tamen verum, & proprium dominium vsus, ratione contractus matrimonialis, in quo traditur mutuum ius dominij vsus ad copulam coniugalem, cui dominio vsus nõ potest coniux cedere, cæteroquin contractus matrimonialis, & obligatio illius non esset perpetua, cum possent coniuges, illi cedere, vel renunciare. Non secundum, quia per adulterium non violatur tantum simplex fides, seu fidelitas, sed vera, & propria iustitia, vt dictum est. Ad 3. iam patet ex dictis, quod scilicet nequeat coniux re ipsa consentire in adulterium, & si consentiat, ille consensus est nullus, & iniquus. Bene verum est, quod tunc adulter ad nihil tenebitur cõsentienti ratione iniuriæ, nec sibi dabitur actio iniuriarum. Item ad nihil tenebitur adulter ratione damnorum sequutorum, cum illis cedere censeatur.

189 Vnum est aduertendum ex dictis, quod adulter ad restitutionem non tenetur præcisè ratione adulterij, quia violatur quidem ius tertij, sed in bonis superioris ordinis, scilicet in vinculo coniugali, quod per bona temporalia compensari non potest, sicut nec vita, nec membra, nec stuprum, &c. tenebitur quidem pro infamia, si sequuta est, & ad petitionem veniæ pro iniuria, quando iniuriatus creditur illam velle. Vnde tenebitur solum adulter ad restitutionem damnorum, quando sequuntur, vt sequenti §. dicetur.

§. 11. *Quomodo adulter teneatur ad reparationem damnorum, quæ ex adulterio sequuntur.*

190 COnueniunt omnes adulterum obligari ad reparationem impensarum factarum in educatione filij adulterini à marito adulterij insscio, & educante filium adulterinum, tanquam suum. Volunt tamen aliqui, inter quos est Leſſ. *d. cap.* 10. *dub.* 6. *n.* 42. quod ad educationem filij vsque ad 3. annum in-

clusiuè, teneatur mater, postea teneatur pater. Probat Less. ex cap. 2. *de conuers. infid.* vbi dicitur: *Pueri post triennium apud patrem non suspectum ali debeant, & morari.* Vbi glos. *verb. post triennium*, habet. *Filius minor triennio apud matrem debet ali, maior triennio apud patrem. Vnde vers. mater alit puerum trimum, trimoque minorem; maiorem vero pascere, patris.* Licet enim iste textus, & glos. non loquantur absolutè, sed in casu diuortij facti ratione conuersionis mariti ad fidem, Doctores tamen hanc doctrinam absolutè colligunt, quod scilicet mater teneatur filios triennio alere, & pater post triennium. Sic tradunt Couar. *de sponsal. p. 2. cap. 8. §. 6. n. 13.* Bernard. *reg. 292.* Ioan. Gargia. *reg. 308.* Molina Iurista *de primog. lib. 2. cap. 15. n. 3.* Ioseph. Gonzal. *var. quæst. cap. 38. n. 31.* Lancell. Gallia *in consuet. Alessand. in glos. solidos, q. 6. n. 142.* Lara *in l. si quis à liberis, §. si mater n. 2. ff. de liberis agnos.* Menoch. *de arbit. casu 396.* Donat. à Fin. *to. 1. commun. opin. lib. 5. tit. 14. n. 5.* Bellacomb. *to. 2. lib. 8. tit. 29. n. 22.* Surd. *de alim. tit. 1. q. 14.* Valasch. *cons. 92. in princ.* Cardos. *in praxi iudic. verb. alimenta 12. & verb pater, 18.* Mara *in votis nouiss. decis. voto 236.* & alij plures relati à Cened. *collect. 72. n. 3.*

191 Igitur filij post triennium à patre ali debent, vt constat ex *l. nec filium, C. de patria potest. l. si quis à liberis, l. de liber. agnos.* & alibi. Ratio autem quare hoc onus patri imponatur, est, quia ad hoc fructus dotis percipit vt matrimonij onera sustineat, inter quæ, est alere filios, ex *l. fructus, ff. de iure dotis, & l. pro oneribus C. eod. tit.* Vnde Valasc. *cons. 92. n. 7.* dicit, quod si mater alat filios post trienniũ de bonis suis, quæ habet extra dotem, potest ea alimenta à marito repetere. Limitatur hæc doctrina, quando mater esset diues, & maritus pauper, tunc enim obligatio alendi filios ad matrem spectabit etiam post triennium, argum. *l. si quis à liberis, §. vtrum, ff. de liber. agnos.* tradit Bart. *de aliment. n. 9.* Lara *d. §. si mater, n. 10.* Corras. *in l. si quis liberos, n. 112. ff. de ritu nupt.* Padil. *in auth. res quæ, nu. 6. C. communia de leg.* Valasch. *d. cons. 92. n. 9.* Couar. *d. §. 6. n. 13.* Molina Iurista *de primog. lib. 1. c. 15. n. 3.* & alij.

192 Sed quæres 1. quis teneatur alere filios spurios post annum tertium? Cõstat ex dictis, quod adultera tenetur alere filium vsque ad annum tertium inclusiuè, modo tamen consenserit in adulterium; nam si vi, vel metu, vel fraudibus violata esset, teneretur adulter ad expensas factas in alendo puero etiam intra triennium; cum enim mater inuoluntariè conceperit, non debet ad illas expensas condemnari. Difficultas ergo procedit post triennium, an scilicet solus adulter teneatur alere puerum, an etiam ad hoc teneatur adultera; ita quod si maritus adulteræ rem ignorans ipsum alat, teneatur adulter refundere omnes expensas alimentorum, an etiam adultera ad aliquid teneatur. Cardin. Paleoth. *de nothis, & spur. cap. 48. n. 3.* Gama *decis. 304, n. 2.* Valasc. *d. cons. 92. nu. vlt.* & alij volunt, quod dicti spurij à solo patre ali debent, & à matre solum in subsidium, quando scilicet adulter non habet quo puerum spurium alat. Lara *in d. l. si quis liberis, §. idem rescripsit, n. 35. & §. si mater, n. 5.* Abb. & alij plures relati à Valasc. loco cit. dicunt, quod licet ad alendos filios legitimos solus pater principaliter teneatur, in alendis tamen spurijs, pater, & mater simul, & æqualiter concurrere debent. Hæc sententia est communior inter Legistas. Ratio est, quia ideo solus pater debet alere filios legitimos post triennium, quia fruitur dotis fructibus, vt ex dictis constat; & adulter nullam habet obligationem pascendi filium, nisi naturalem, & ex delicto sequutum, in quibus cum sint pares mater, & adulter pater, pari etiam pœna condemnari debent. Hinc infertur, quod si filius spurius mittatur ad hospitale vbi educatur, mater tenebitur refundere expensas vsque ad 3. annum inclusiuè, & post tertium annum, vterque tenebitur; intellige, quando hospitale institutum est ad alendos pauperes, & educandos filios pauperum. Nam si institutum esset ad alendos, & edu-

educandos filios etiam spurios, possent illorum parentes tametsi aliàs diuites ab illa obligatione restituendi eximi. Hinc etiam infertur teneri dictos adulteros ad restitutionem dotis, quam maritus adulterę dedit filiæ adulteræ, cum putaret esse legitimam. Hinc denique infertur teneri etiam dictos adulteros ad restitutionem hæreditatis, quam maritus adulteræ reliquit filio adulterino, quem legitimum esse existimabat.

193 Quæres 2. an dicti adulteri teneantur restituere hæreditatem, dotem, &c. cum periculo vitæ? Sunt variæ sententæ. Prima est Couar. *in rub. peccatum, p. 1. cap. 3. n. 6.* Adrian. *in 4. q. 1. de restit. ad 5. & 6. sed resiant.* Et Maioris *in 4. dist. 15. q. 17.* quod dicti adulteri ad eam restitutionem teneantur etiam cum vitæ periculo, quando res esset magni momenti, vt si dos, vel hæreditas esse Comitatus, Marchionatus, Principatus, Regnum, &c. Alij aliter philosophantur. Communis tamen sententia est, quod non teneantur cum vitæ periculo, tametsi res sit ampliſſima, sic tradunt Sot. *lib. 4. de iust. q. 7. art. 2.* Cord. *q. 31.* Caiet. *in summa verb. adult.* Vbi Sylu. Angel. Tabiena Rosella, & Armilla *eodem verb.* & Canonistæ *in cap. officij, de panit. & remiss.* Ratio clara est, quia omnia bona temporalia sunt inferiora vitæ, nec omnia bona temporalia sunt tantæ æstimationis, quantæ est vita.

194 Quæres 3. an dicti adulteri teneantur ad restitutionem cum famæ periculo? Prima sententia affirmat; vnde dicunt, quod si adultera sit morti vicina dicere poterit suo cõfessario, vt postquam vita excesserit, detegat marito filiũ adulterum, tametsi sequatur infamia. Sic tenet Adrianus, Couar. & alij *locis citatis*. Secunda sententia negat esse talem obligationem, eo quod fama sit carior, & pretiosior quacunque re temporali, nec debet fieri restitutio boni inferioris, cum detrimento boni superioris. Hæc sententia est communis Canonistarum in d. cap. *officij*, eam tenet Sylu. *verb. adulterium*, Angel. *ibidem*, D. Antonin. *2. p. tit. 1. cap. 1. §. 8.* Castro *de lege pœnali lib. 1. cap. 11.* Paluđ. *in 4. dist. 27. q. 2. art. 4.* Medina *de restit. q. 3. cont. 2. causa 4.* & alij communiter. Vnde maximè cauere debent Confessarij ne consulant adulteræ, vt viuens suum detegat adulterium, tametsi ipsa, vel maritus sit in mortis articulo constitutus, quia fieri potest vt mortis periculum euadat, & homicidium, vel homicidia committantur; solent namque homines esse valde impatientes adulterij vxoris. Contigit etiam aliquando, quod occisus fuerit Confessarius, qui de venia adulteræ, post eius mortem adulterum reuelauit marito: & aliquando contigit, quod etiam filius adulterinus occisus fuerit. Quocirca maxima prudentia opus est, vt vel non fiat ea reuelatio, vel solum fiat, quando est moralis certitudo quod nullum graue malum sequetur, sed tantum bonum.

195 Quæres 4. quomodo se gerere debeat adultera in dictis casibus? Respondetur quod si commodè fieri potest, debet curare, vt filius adulterinus, vel filia ingrediatur religionem, vt sic parcatur hæreditati, & doti; item quod filius adulterinus fiat clericus, & obtineat beneficium Ecclesiasticum. Quod si nil horum pro voto succedat, curet vt filij, vel filiæ legitimæ tantundem habeant de sua dote, vel alijs suis bonis. Quod si neque hoc fieri possit, de suo peccato pœniteat, & quiescat.

196 Quæres 5 an filius teneatur credere matri dicenti se esse adulterinum? Respondetur negatiuè maximè quando in communi hominum opinione censetur legitimus. Tum quia prævalet fauor matrimonij, *l. filium, ff. de ijs qui sunt sui, l. ſi vicinis, C. de nuptijs, & l. miles, §. defuncta, ff. de adulter.* Tum etiam quia turpitudinem, vel dolum suum allegans, non auditur, *l. mercenalem, C. de condit. ob turpem causam, l. transactione, C. de transact. l. si pignoribus C. de reuocand. donat. & cap. inter dilectos, de donat.* Hoc intelligi debet, nisi euidenter ostendatur se esse spurium; vt si probetur, quod fuerit cõceptus tempore quo pater erat loco absens, vel ita

æger, vt vxorem cognoscere non posset. Addunt etiam communiter Doctores, quod tamesit constaret, quod mater tempore conceptionis committere soleret adulterium, non tenetur filius adulterinus credere se natum esse ex adulterio, modo maritus tempore conceptionis habitaret cum matre, tanquam cum vxore, quia fauor matrimonij semper prævalet ex iuribus supra citatis. Notat etiam Sot. & alij citati, quod tametsi filius in facie, & alijs corporis partibus, & qualitatibus referat adulterum, non ob id tenetur credere, quia ista signa frequenter fallunt, etiamsi sint magna, quia prævalere non possunt fauore matrimonij, nisi euidenter constat, quod conceptio est ex adulterio. Quod si filius re ipsa credat matri, quod est adulterinus, vel si aliunde de hoc conuincatur, non poterit in conscientia adire hæreditatem patris putatiui, cum alijs filijs legitimis, & si adiuit, tenetur eam renunciare. Si tamen aliunde viuere non possit, poterit ex bonis patris putatiui capere alimenta tantum necessaria; secus si aliunde viuere possit. Deinde si antequam sciat se esse adulterinum, bona fide consumpsit aliqua bona patris putatiui non tenetur ad restitutionem, nisi quatenus locupletior factus est. Si autem adhuc habet aliqua bona, quæ cum bona fide possedit tempore sufficienti ad præscribendum non tenetur ea refundere, cum iam iure præscriptionis ea possideat. Impensas autem in sua educatione factas reparare non tenetur, cum adhoc eius parentes teneantur, quia non tenetur ratione rei acceptæ, quia nec accepit, nec extat. Nec ratione iniustæ actionis, quia nil iniustè egit, nec eas expensas fecit.

197 Quæres 6. an quando adulter non restituit, teneatur adultera, & è contra? Respondetur quod si adulter adulteram prouocauit, seu induxit, tunc vterque tenetur in solidum, ita tamen, quod adulter tenetur ad totum per prius, quod si adulter nolit restituere, ad totum tenetur adultera. Quod si adulter nec prouocauit, nec induxit adulteram, sed ambo de communi consensu adulterium commiserunt, tunc non tenentur in solidum sed vterque pro parte, quod si alter non refundat suã partem, alter pro ea nõ tenetur, sic tradunt cõmuniter Doctores.

198 Quæres 7. an adulter credere teneatur adulteræ dicenti se ex eo genuisse talem filium? Resp. negatiuè, quando maritus adulteræ cum ea habitabat tempore quo concepit; sic tradunt communiter omnes. Idem dic quando adultera tempore conceptionis non habitabat cum marito, habitabat, seu admittebat tamen alium adulterum, tunc enim cum possit esse conceptio fœtus alterius, non tenetur iste credere, quod illæ fœtus sit suus, & sic tenebitur adultera ipsa filium educare cum neuter adulter teneatur credere illum esse suum; sic Sot. *lib.4. de iust. q.7. art.2.* Et alij, addentes, quod si adultera non habeat, quo filium alat, teneantur dicti adulteri eum alere, pro rata, dubij, quod filius sit suus. Colliguntur ista ex cap. *significasti, de adult.* ibi. *Cum negante adultero mulieri*, &c. Quocirca adulterium contra aliquem non probatur ex sola mulieris confessione, vt tradit Baiard. ad Clar. *d.§. adulterium, n.40.* & *n.94.* notat pro praxi, quod absolutio adulteri, prodest adulteræ, & condemnatio non nocet, de quo Perez *l. 2. vers. quari etiam potest, tit.15. lib.6. Ordin.*

§. III. *Quanam bona amittat adultera, ob adulterium.*

199 AMittit adultera post iudicis sẽtentiam, dotem, & dotalitia, *l. consens. ff. de repud.* & cap. *plerumque, de donat. inter virum &c.* vbi dicitur. *Si mulier ob causam fornicationis, iudicio Ecclesiæ, aut propria voluntate à viro recesserit, nec reconciliata postea sit eidem, dotem, vel dotalitium repetere non valebit.* Et sic tradunt ibi Canonistæ, & Couar. *de sponsal. p.2.c.7.§.5.n.13. & §.6. ex n.1.* Viuian. *to.2. commun.opin lib.9. tit. 7. n.3.* Boer. *decis. 338. ex n.2.* Anton. Scap. *de iure non scripto, lib.1. cap.50. ex n.13.* Gom. *l.80. Tauri, n.47.* Clar. *d. §. adulterium, n.12.* Menoch.

noch. *de arbitr. casu* 287. *n.* 12. & *casu* 419 *n.* 44. & *cons.* 314. *n.* 17. Gama, *decis.* 234 Farin. *in praxi crimin. p.* 5. *q.* 142. *à n.* 1. & alij communiter. Amittit etiam adultera donationes propter nuptias, Clar. *vbi supra*, Viuian. *to.* 1. *com. opin. lib.* 9. *tit.* 7. *n.* 3. Surd. *de aliment. tit.* 7. *qu.* 16. *nu.* 30. & alij. Amittit etiam bona paraphernalia per Couar. Gom. Clar. & alios *locis cit.* licet dissentiat Menoch. *de arbitr. casu* 418. *in addit. n.* 5 & *cons.* 1. *n.* 72. & *cons.* 56. *n.* 4. Cancer. *var. resol. lib.* 1. *cap.* 9. *n.* 69. & 78. Quæ omnia procedunt etiam in vxore putatiua, quando scilicet matrimonium est nullum propter aliquod impedimentum. Couar. *d.* §. 6. *n.* 1. Clar. *supra n.* 14. Gom. *supra n.* 48. Farin. *supra n.* 16. & alij. Quod si maritus ipse adulteratur, post iudicis sententiam amittit donationem propter nuptias, eamque sibi vxor acquirit, est communis opinio teste Claro *loc. cit.* Item maritus tenetur restituere vxori dotem vbi ob adulteriumab eo cõmissum separatur. Clar. *supra n.* 13. & alij.

200 Quæres 1. an vidua amittat dotem, si post mariti mortem fornicetur, perinde ac si eo viuo fornicata, seu adulterata fuisset? Prima sententia affirmat, quam tenet Paulus de Castr. *in l. fidei cõmissum, C. de fidei commiss.* Præpositi. *in d. cap. plerumque*, & Iaf. Hippol. & Felin. quos citat Couar. *de sponsal. d. p.* 2. *cap.* 7. §. 6. *n.* 10. Verum Couar. post Alex. Dec. Paris. Aymon. & alios tenet partem negatiuam, quod est probabilius, maximè quando vidua fornicatur post annum luctus, vt aduertit idem Couar.

201 Quæres 2. an ad hoc vt maritus lucretur vxoris dotem sufficiat notorietas adulterij, an requiratur iudicis sententia? Sufficere adulterij notorietatem tenet Abb. *in d. cap. plerumque*, Angel. & Sylu. *verb. adulterium.* Verum verius est requiri iudicis sententiam, vt apertè tradit textus, vt constat ex verbis *n* 199 relatis. Vnum est hic notandum, quod si vir post commissum vxoris adulterium, illud sciens taceat, vxoremque domi retineat, quam propria auctoritate expellere potest, quando adulterium notorium est, tunc censetur remittere actionem adtori separationem, & ad dotis acquisitionem. Vivian. *d. lib* 9. *tit.* 7. *n.* 3. Surd. *de aliment. tit* 7. *q.* 16. *n.* 75. & 102. Baiard. *supra n.* 116. Farin. *d. q.* 142. *n.* 68. vbi alia plura practicabilia. Similiter si maritus committat adulterium, vxor recuperat dotem, quia tunc præcedens vxoris adulterium absorbetur sequenti adulterio mariti, sic Roias *sing.* 214. *fin.* Roland. *cons.* 50. *ex nu.* 4. *vol.* 1 Bursat. *cons.* 120. *n.* 20. Rimin. *cons.* 395. *n.* 4. Baiard. ad Clar. *supra n.* 103. Surd. *supra n.* 30. & alij.

§. IV. *An filij adulterini, sint aliquorum bonorum capaces.*

202 Filij adulteri dicuntur spurij, non quia omnes spurij sint adulterini, sed quia adulterini sub spurijs continentur, tanquam species suo genere; non est autem idem esse spurium, & esse ex damnato coitu genitum; illi dicuntur geniti ex damnato coitu, qui ex illo coitu generantur, qui legibus punitur, vel accusari potest, *Inst. de public. iudic.* §. *item lex Iulia*, Dec. *cons.* 306. Socin. *cons.* 148. Bald. Aretin. & alij §. *fin. Inst. ad senat. consult. Orficianum*, vti est coitus cum consanguinia, vel affine, qui vocatur incestus; vti est coitus cum coniugata, qui dicitur adulterium; vti est coitus cum virgine, qui dicitur stuprum, item cum vidua honesta, huiusmodi namque coitus puniuntur legibus, vt *l. inter liberos*, *l. si vxor*, *ff. de adulter.* Vti est coitus inter Dominam, & seruum, qui punitur *l.* 1. *C. de mulieribus, quæ proprijs seruis se iunxerunt.* Vti est coitus cum concubina alterius, qui punitur *l. inter liberas & l. si vxor*, *ff. de adult.* & vti est coitus cum moniali, qui punitur *l. si quis non dicam, C. de Episc. & cleric.* & tamen non omnes qui generantur ex istis coitibus sunt spurij; qui enim generantur ex virgine, vel vidua nisi aliud adsit impedimentum, non sunt spurij, vt ex subijciendis n. seq. patebit.

203 Pro huius difficultatis intellectu, nota, quod spurius sic definitur à glos. *in cap. consuluit, de seruis non ordin.* scilicet: *spurius est, cui pater est vulgus.* Sunt autem

rem in duplici differentia, alij namque sunt, qui patrem certum non habent, vt sunt nati ex meretricibus, vel alijs, cum quibus multi habent consuetudinem, & isti, teste Roia *in epit. succeſſ. cap.* 1. *n.* 11. & 19. dicuntur spurij à litteris *S. P.* quibus isti spurij à Romanis significabantur, quasi *sine patre*, vt notat Ceruantes *in l.* 6. *Tauri, n.* 19. Paleoth. *de spur. cap.* 16. *n.* 4. & alij. Alij sunt, qui patrem certum habent, sed quem legibus habere non licet, & sunt ex illis inter quos matrimonium fieri non potest, vt ex consanguineis, vxoratis, & solemni voto obstricti, *l. vulgo concepit, ff. de statu hominum*, & ibi Doctores. Igitur spurij sunt in duplici differentia, alij patrem certum non habent; alij habent, sed quem legibus habere non licet. Hinc infertur 1. quod filius natus ex coitu presbyteri, vel religiosi, vel sacris initiati, sit spurius, quia non solum est legibus damnatus, verum etiam est inter eos, inter quos matrimonium esse nequit, sic glos. *in cap. per venerabilem, qui filij sint legitimi*, quatenus appellat hunc coitum adulterium; sic Bald. & Paul. *in l.* 2. *C. de Epiſc. & Cler.* quatenus appellant hunc coitum incestuosum. Tum quia iste coitus est sacrilegus, ac proinde damnatus. Infertur 2. quod filius natus ex coniugato, & soluta sit spurius, ac subinde legibus damnatus, cum dictus coitus sit verum, & proprium adulterium, quod legibus damnatur, licet aliqui dicant hunc coitum non esse legibus damnatum, vt post alios tenet Couar. *de sponsalibus, p.* 1. *cap.* 8. §. 5. *n.* 16. Puto tamen, quod filius natus ex soluto, & soluta simplici castitatis voto ligata, non sit spurius, licet quatenus coitus d. est contra votum, sit sacrilegus, ac proinde nefarius, & damnatus. His positis.

208 Quæres 1. an filius spurius possit ex testamento, vel ab intestato, in bonis patris, & matris succedere? Conueniunt omnes, quod filij spurij, qui non sunt geniti ex coitu damnato, succedunt matri, & alijs ex materna linea descendentibus *Inſtit. de ſucceſſione cognat.* §. *vulgo.* Excipiuntur filij matris illustris; hi enim succedere nequeunt, *l. ſi qua illuſtris, C. ad ſenat. conſult. Orfitianum.* Item conueniunt Doctores, quod filij geniti ex damnato concubitu nequeant matri succedere, siue ex testamento, siue ab intestato, ex *auth. quibus modis naturales filij efficiantur sui, §. fin.* Item conueniunt, quod filij spurij ex damnato concubitu nati, nec etiam patri succedant, siue ex testamento, siue ab intestato, ex d. *auth. quibus modis, & ex auth. licit, C. de natalibus, & ex auth. ex complexu, C. de inceſt. nupt.* pro quo videri potest Couar. *de ſponſal. p.* 2. *c.* 8. §. 5. *n.* 5. Greg. Lopez *l.* 1. *glos.* 1. *tit.* 13. *p.* 6. Valasch *cõsult.* 29. *n.* 9. Harperecht. *in addit. ad Clar. §. teſtam. q.* 31. *n.* 2. *litt. E.* vbi secus dicit de spurio non ex damnato complexu, sed ex soluto, & soluta etiam concubinarijs procreato, modo pater certus sit; talis enim ad instar filij naturalis secundum patris voluntatem succedere potest, quod etiam tradit Pereg. *de iure fiſci lib.* 3. *tit.* 18. *n.* 33. & Alex. Trentacinque *lib.* 1. *var. reſol. tit. de nothis, & ſpur. reſol.* 1. *à. n.* 1. & alij communiter.

209 Nonnulla difficultas est, an pater vel mater possint aliquid relinquere vltra alimenta per interpositam personam? Affirmant aliqui ex iure ff. Communis tamen sententia negat, ex nouissimo iure C. *l. ſenatus, C. de naturalibus liber.* ibi: *ſiue per interpoſitam perſonam*, & tradunt Gomez *l.* 9. *Tauri n.* 21. Paleoth. *de nothis, & ſpur. c.* 44. *n.* 3. Duen. *reg.* 366. *ampliat.* 12. Couar. *de ſponſal. d. cap.* 8. §. 5. *n.* 3. Roias *in epit. ſucceſſ. cap.* 20. *n.* 52. Petr. Greg. *ſintagm. iur. lib.* 42. *c.* 19. *n.* 59. Menoch. *lib.* 4. *præſumpt.* 96. *n.* 11. & 12. Sed nota ex eadem *l. ſenatus*, ibi; *quibus tacentibus*, quod ille qui vt agnatus vult agere ad illorum reuocationem, quę spurio sunt relicta, debet hoc facere intra duos menses, aliàs excluditur, & fisco fit locus, vt tradunt ex d. l. Crauet. *conſ.* 166. *n.* 15. Menoch. *conſ.* 61. *à n.* 40. Villalob. *to.* 2. *commun. opin. lib.* 6. *tit.* 24. *n.* 11. Spin. *in ſpeculo teſtam. glos.* 16. *nu.* 46. vbi pro praxi benè aduertit, quod restitutio, quã spurius facere tenetur, non est facienda fisco, sed filijs legitimis, vel parentibus,

vel

vel fratribus, quibus eà bona de iure deferuntur, quod si illi ex negligentia non capiant intra duos menses, fisco deferuntur. Aduerte tamen ex *l.2.ff.vnde cognati*, quod fratres siue naturales, siue etiam spurij, sibi inuicem succedunt, si vterini sint.

210 Quæres 2. an nepos legitimus ex patre spurio natus possit in bonis paternis, aut maternis succedere ex testamento, vel ab intestato? Concedunt ões, quod dictus nepos nequeat succedere, quando proles legitima existit. Item cõcedunt omnes, quod testamentum sit nullum, in quo dictus nepos relinquitur hæres, tametsi legitima proles non existat, si constat, quod patris intuitu hæres constituitur. Concedunt demum omnes, quod d. nepos nequeat succedere auo paterno morienti. Hæc certa sunt, vt testatur Cardin. Paleoth. *de nothis*, & *spur. cap.* 53. Difficultas est, an dictus nepos succedere possit siue ex testamento, siue ab intestato, quando proles legitima, vel naturalis (quæ est illa quæ nascitur inter illos, inter quos matrimonium esse potest non existit, Negant Bald. à Cardin. Paleoth. citatus, Dec. *cons.*85. *in fine*, & alij. Ratio horum est, quia ea ratione qua excluditur spurius, eadem ratione excludi debet eius filius, tametsi legitimus, in pœnam, & odium patris. Verum hæc ratio mihi non placet, quia pœnæ non sunt extendendæ, sed restringendæ, *l. factum cuique*, §. *in pœnalibus*, *ff. de reg. iuris*, & cap. *in pœnis*, *de reg. iuris in* 6. Imò pœnæ nec odia sunt extendenda, tametsi detur similitudo rationis, Ioan. Andr. *in reg. odia*, *de reg. iuris in* 6. Duen. *reg.* 287. Garc. Girunda *de priuileg. seu exempt. explicat. n.* 540. & alij. Quare dico cum Couar. *de sponsal. d.* §. 5. *n.* 13. Corneo *cons.* 25. *lib.*1. & alijs, quod d. nepos tunc succedere possit. Ratio clara est; quia leges non loquuntur de nepote legitimo, imò neque de nepote spurio, sed de filio spurio; vnde cum hæc res sit odiosa, restringi debet, non extendi, ex iuribus, & auctoribus citatis; tum quia macula filij spurij, non transit ad eius filios legitimos, sed in eo manet, vt defectus personæ, non naturæ.

211 Quæres 3. an dictæ leges statuentes, quod filius spurius non succedat neque ex testamento, neque ab intestato ex bonis paternis, ac maternis obligent in conscientia, an solum valeant pro foro externo, ita quod si filius spurius aliquid habeat ex bonis patris, vel matris v. g. per donationem, siue occultam, vel publicam, teneatur illud refundere, seu restituere illi, cui de iure debetur, an possit in coascientia illud retinere? M. Soto *lib.* 4 *de iust. q.*5. *art.*1. *ad* 4. sic ad hanc difficultatem respondet. *Quod in litem hue vocamus est, vtrum pater, vel mater extra testamentum possit illis aliquid in conscientia relinquere contra legis prohibitionem; vel amici fidei committere, qui illis postea tradat? Et de vtroque respondendum est, scilicet an sit peccatum mortale, tam patre, quam amico, quam etiam filio recipienti: & vtrum huiusmodi bona, sint restituenda, & cui. In eiusmodi ergo casibus discernendum est ius naturale à ciuili. Si enim ad merum ius naturale spectemus, dubium non est quin pater possit sua bona notho filio, sicuti cuicunque donare citra culpam, & alter etiam potest absque culpa possidere, nisi forsan alios haberet liberos, quos illa causa in paupertatem adigeret, quod ad præsens negotium nihil attinet. Sed dubium est vtrum lex ciuilis sic fecerit inhabiles huiusmodi nothos ad fruendum paternis bonis, vt nullatenus possint dominium acquirere, vel vtrum solum per modum pœne eiusmodi bonis illos priuet. Permultum enim refert, nam si inhabiles fiunt, quemadmodum pupilli ad dandum, & simoniacus ad suscipiendum nulla spectata sententia tenetur illa restituere. Si vero lex tantum est penalis, tunc, vt lib.4. latissimè disputauimus, ante latam in iudicio sententiam, potest ea filius cum bona conscientia possidere. Et ne longius disputationem protrahamus arbitror sub distinctione respondendum de filijs nothis secularium, & de filijs Clericorum, aut Religiosorum. Enim vero de iure communi nihil expressum reperitur, quo prohibeantur parentes extra testamentum aliquid illis, aut*

viuen-

viuentes donare, aut morientes relinquere. Et post aliqua subdit. *De istis ergo asseruerim, quod si pater aliquid fidei amici committit, quod det suo filio ex adulterio suscepto, amicus ille tenetur ius naturale seruare, hoc est dare filio, & filius potest recipere, perinde ac si esset extraneus. Itaque omnia sua bona potest illi pater dare, si filios non habet legitimos, si autem legitimos habet, non potest illos exhæredare, nisi vsque ad quintam; neque arbitror vllum interuenire peccatum. Cum autem fiscus petierit, standum est iuri exteriori. Conclusionem hanc mihi eo persuadeo, quod lex illa cum sit in odium filiorum non est vlterius dilatanda quam sonat, non autem probibet nisi esse hæredes, &c.* De filijs autem spurijs clericorum in sacris existentium, & religiosorum dicit, quod iure communi ciuili possunt tuta conscientia bona paterna ex donatione, non testamento, sibi relicta à patre, retinere; non tamen in Hispania, vbi sunt leges particulares prohibentes, ne dicti spurij aliquid habeant ex bonis parentum.

212 Nihilominus videtur absolutè dicendum, quod omnes spurij siue sæcularium, siue clericorum sint incapaces bonorum paternorum, siue ex testamento, siue ex donatione, vt est communis omnium doctrina, vt videre est apud Couar. Paleoth. *locis citatis*, & alios relatos supra, ac proinde si dentur, in conscientia restitui debent, non enim dictæ leges sunt tantum pænales, sed etiam dispositiuæ, obligantes in conscientia: Audiamus leges, in *auth. ex complexu, C. de incestis nuptis*. sic dicitur. *Ex complexu nefario, aut incestu, seu damnato, liberi nec naturales sunt nominandi, omnis paternæ substantiæ indigni beneficio, vt nec alantur à Patre.* Vbi Baldus in summa dicit. *Nefarij, incestuosi, & spurij non succedunt, nec aluntur.* In *cap. cum haberet, extra de eo qui duxit in matrim. dicitur, quod spurij sunt aledi de æquitate canonica, &c.* & in auth. *licet, C. de natural. liber.* postquam statutum est, quod pater possit vel inter viuos, vel ex testamento relinquere bona sua naturalibus liberis, de spurijs hæc subduntur. *Sed qui ex damnato sunt coitu, omni prorsus beneficio secludantur.* Vnde glos. *ibid. verb. beneficio*, addit. *Etiam Imperiali, nisi dicat non obstante hac lege.* Poterit quidem tuta conscientia retinere bona, quæ pater liberè, & non intuitu filij spurij reliquit amico, si amicus ea sibi liberè concedat, quia tunc ea non censetur habere à patre, neque per interpositam personam. Quod si pater instituat aliquem hæredem sub data fide de tota, vel parte hereditatis restituenda filio spurio; sic institutus non tenetur d. hæreditatem resignare, imò illa hæreditas applicabitur fisco post sententiam, Couar. *loco citato*, & alij. Igitur pater præter alimenta, nil filio spurio relinquere potest. Quocirca si pater fundum relinquat filio spurio vt ex eius fratribus alatur, tunc vsufructus fundi ad filium spuriũ pertinebit, sed proprietas erit hæredis, Bald. *in l. eam quam, n. 4. C. de fideicom.* Couar. *d. c. 8. §. 6.* Nomine autem alimentorum veniunt omnia, quæ sunt ad vitam necessaria, vt cibaria, vestitus, habitatio, medicinæ, & quæ ad artes, honestasque disciplinas acquirendas pertinent, & hæc subministrari debent filijs spurijs secundum eorũ conditionem. Venit etiam dos respectu filiæ spuriæ, per Abb. *cons.* 56. & *cons.* 115. *lib.* 2. Socin. *l.* 1. *ff. solut. matrim. n.* 23. Boer. *decis.* 127. *n.* 11. Dec. *cons.* 611. Couar. *d.* §. 6. *n.* 11. & alij. Licet contradicant Bart. *in l.* 1. *ff. solut. matrim.* & *cons.* 119. Bald. *in l. fin. C. de dotis promiss.* & *l. qui liberos, ff. de ritu nupt.* Alex. *in d. l.* 1. *ff. solut. matrim. n.* 19. & cons. 219. & alij.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO IX.

De reſtitutione ratione detractionis, ſeu infamiæ illatæ.

213 MAGNVM vitium eſt detractio, & valde vniuerſale, vt de eo dicat D. Hierony. in epiſt. ad Furiam. *Fieri quidem non poteſt, vt abſque morſu hominum, vitæ huius curricula quis perſranſeat; malorumque ſolatium eſt, bonos carpere, dum peccantium multitudine, putant culpam minui peccatorum.* Eſt detractio primogenita inuidiæ filia. Sunt inuidiæ filiæ: detractio, ſuſurratio, exultatio in aduerſis, dolor in proſperis, odium proximi. Licet detractio, & ſuſurratio inter ſe diſtinguantur, quod ſuſurratio fiat in occulto, vt cum quis conatur amico alicuius ſuadere, vt eum non amet, vt cum eo non conuerſetur, vt eum fugiat, quia talia, & talia habet vitia. At detractio fit magis manifeſtè, licet non in præſentia, ptout fit contumelia. Tamen hoc loco pro eodem ſumuntur, & prout contra diſtinguntur à contumelia; nam hæc lædit honorem, & reuerentiam debitam; illa famam. De detractione agit S. Tho. 2.2. q. 73. *per* 4. *art.* & de ſuſurratione agit q. 74. per duos articulos, vbi ponit propriam differentiam inter detractionem, & ſuſurrationem; quæ vt clarius intelligantur, in diuerſus §. rem totam proponemus.

§. 1. *Quid ſit detractio, & quotuplex.*

214 S. Thomas *d.* q. 73. *art.* 1. ſic detractionem definit, quod eſt *denigratio famæ alterius per verba*; hanc definitionem verbis iſtis angelicis ſic explicat. *Sicut facto aliquis nocet alteri dupliciter, manifeſtè quidem, ſicut in rapina, vel quacunque violentia illata: occultè autem ſicut in furto, & doloſa percuſſione; ita etiam verbo aliquis dupliciter aliquem lædit. Vno modo in manifeſto, & hoc fit per contumeliam; alio modo occultè, & hoc fit per detractionem. Ex hoc autem quod aliquis manifeſtè verba contra alium profert, videtur eum parui pendere, vnde ex hoc ipſo dehonoratur. Et ideo contumelia detrimentum affert honori eius, in quem profertur. Sed qui verba contra aliquem profert in occulto, videtur eum vereri magis quam parui-pendere; vnde non direſtè infert detrimentum honori, ſed famæ, in quantum huiuſmodi verba proferens, quantum in ipſo eſt, eis qui audiunt, facit malam opinionem habere de eo, contra quem loquitur. Hoc enim intendere videtur, & ad hoc conatur detrahens, vt eius verbis credatur. Vnde patet, quod detractio differt à contumelia dupliciter. Vno modo quantum ad modum proponendi verba, quia ſcilicet contumelioſus manifeſtè contra aliquem loquitur, detractor autem occultè. Alio modo quantum ad finem intentum, ſiue quantum ad nocumentum illatum, quia ſcilicet contumelioſus derogat honori, detractor, famæ.* Hæc S. Tho. ex quibus habes veram, & propriam detractionis definitionem, quod ſit *alienæ famæ denigratio per occulta verba.*

215 Deinde proponit S. Doctor contra ſe tria argumenta, quæ quia optimam continent doctrinam, placet ea proponere. Primum eſt, quia occultum, & manifeſtum ſunt circunſtantiæ non conſtituentes ſpeciem peccati; accidit enim peccato, quod à multis ſciatur, vel à paucis, ſed illud quod non conſtituit ſpeciem peccati non pertinet ad rationem ipſius, nec debet poni in eius definitione; ergo ad rationem detractionis non pertinebit, quod fiat per verba occulta. Reſpondet, *quod in inuoluntarijs commutationibus, ad quas reducuntur omnia nocumenta proximo illata verbo, vel facto, di-*

uersificant rationem peccati occulti, & manifesti, quia alia est ratio involuntarij per violentiam, & per ignorantiam. Licet enim quando occultum, & manifestum non intenduntur per se, non diuersificent peccata, ea tamen diuersificant quando intenduntur per se, vt constat ex dictis *in p.1.*

216 Secundum argumentum est, quia ad rationem famæ pertinet publica notitia; ergo fama non denigrabitur per verba occulta, sed manifesta, quæ tollant publicam bonæ æstimationis notitiam. Respondet, *quod verba detractionis dicuntur occulta non simpliciter, sed per comparationem ad eum de quo dicuntur; quia eo absente, & ignorante dicuntur. Sed contumelioſus in faciem contra hominem loquitur. Vnde si aliquis de alio malè loquatur coram multis eo absente, detractio est; si autem eo solo præsente, contumelia est, quamuis etiamsi uni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam eius, non in toto, sed in parte.*

217 Tertium argumentum est, quia ille detrahit, qui aliquid subtrahit, vel diminuit de eo quod est; sed quandoque denigratur fama alicuius etiamsi nihil subtrahatur de veritate, vt cum quis vera crimina alicuius pandit; ergo non omnis denigratio famæ est detractio. Respondet, *quod aliquis dicitur detrahere, non quia diminuit de veritate, sed quia diminuit famam alterius; quod quidem fit quandoque directè, quandoque indirectè; directè quidem quadrupliciter. Vno modo quando falsum imponit alteri; secundò quando peccatum adauget suis verbis; tertiò, quando occultum revelat; quartò, quando id, quod est bonum, dicit mala intentione factum. Indirectè autem, vel negando bonum alterius, vel malitiosè reticendo, vel minuendo:* addunt alij quartum, quando scilicet quis alium frigidè laudat, sed iste modus reuocatur ad vltimum. Ex quibus habes secundum in titulo propositum, quotuplex scilicet sit detractio, seu quibus modis fiat. Aduertè tamen ex Caiet. *ibid.* quod quartus modus auferendi famam directè, quando scilicet id quod est bonum, dicit quis mala intentione factum, etiam ad iudicium temerarium spectat, nihil enim prohibet, quod vnus, & idem actus constituatur in duabus malitiæ speciebus. Nam secundum, quod auferunt, seu denigrant alterius famam, sunt illa verba in specie detractionis; secundum vero quod detrahens *iudicat* illum habere malam intentionem, illa verba pertinent ad iudicij temeritatem.

218 Sed quæres 1. an illi modi detractionis differant essentialiter, seu specie, an solum accidentaliter, tanquam circunstantiæ aggrauantes, & minuentes intra eandem speciem? Respondetur quod non differunt specie, sed solum sunt circunstantiæ non mutantes speciem, ac proinde detractio est vna specie atoma, seu infima; vnde sufficit quod in confessione explicetur detractio, absque eo, quod explicentur modi, quibus facta fuit, an scilicet directè, vel indirectè, &c. ita Aragon. *in comment. d. art.* 1. & alij communiter.

219 Quæres 2. an infamans Deum, & Sanctos eius sit dicendus detractor, an blasphemus; idem dic de infamante creaturam aliquam irrationalem, quæ creatura Dei est? Respondetur esse blasphemum, sic Nauar. *in man. cap.* 18. *n.* 18. vbi sic dicit: *Dixi hominis non canonizati, quia infirmatiua famæ, & gloriæ Dei, Angelorum, & Sanctorum, imò & creaturæ irrationalis, quatenus est creatura Dei, quoad eius naturam, non est detractio, sed blasphemia, siue id fiat ad inhonorandum, siue ad infamandum, siue iocandum, & deridendum,* & citat S. Thomam. Est blasphemia, quia Deo tribuitur, quod sibi nullo modo conuenit. Puto tamen illam infamationem Dei, & Sanctorum eius, & creaturarum, quatenus sunt Dei, vltra blasphemiam, continere etiam malitiam detractionis, & contumeliæ; detractionis, quia famæ Dei opponitur, & quantum est ex parte detractoris, & detracti quoad sensibilem præsentiam, fit absenti; & Contumeliæ, quia re vera illa verba fiunt in Dei præsentia, cum Deus vbique præsens sit, & sunt contra honorem Dei vbique debitum.

220 Quæ-

1320 Quæres, an quod in plano ratiocinati sumus de lumine circumscripto, valeat etiam de lumine diffuso? Nasc. Ita opinor posse. Nam quod de radiis dictum est, ut ad unum punctum spectent, id de radiis quoque aliunde, sed tamen ex uno puncto, ad unum punctum spectantibus, verum esse, ut ad lucidum circumscriptum. Verum, quemadmodum ei dicto non vim, sic nec debilitatem ullam vim inesse fatemur. Imo vero dicendum quod ratiocinati sumus, id valere, etiam si lumen diffusum sit. Nam si radius unus incidit solus, cum aliquo id ad perpendiculum, aut cum alio, quod ab eo non multum abest, reflectetur. Ratione eadem hoc fiet omnium.

Quæres, an ratiocinatio nostra deducta sit ex quo objectum videtur in speculo, ad oculum? Nasc. Ita sane. Nam ex quo objecto ad speculum lux fuit reflexionis alicujus causa hoc ipsum objectum videtur. Quæres, an ratiocinatio nostra deducta sit ex quod de designato fiant per varia speculi puncta reflexiones? Nasc. Ita putavi. Quæres, an ratiocinatio nostra deducta sit ex quod lux quæ in oculum venit, ea sit, quæ ab objecto per varia, & diversa speculi puncta, ad oculum reflexa est? Nasc. Ita sane. Nam ex quo lux ab objecto per varia speculi puncta ad oculum reflexa est, ex eo objectum videtur.

S. I. ubi de radiis ex puncto ſuis partibus incidentibus.

1321 Hæ diſſertationes ſibi ſunt, ut ſi quis ſcire velit, quomodo ſe habeant res, quæ ſunt extra nos, ut nos eas videre queamus. Quemadmodi ſe habeant res, quæ ſunt extra nos, ut eas videre queamus, ſatis dictum eſt. Reſtat ut quæramus, quomodo ſe habeant res, quæ ſunt extra nos, ut eas videre poſſimus. Quæres autem aliquis, quomodo ſe habeant res, quæ ſunt extra nos, ut eas videre poſſimus? Reſpondeo, ut ſint lucidæ, aut ut illuminentur. Quæres, quomodo ſe habeant res, quæ ſunt extra nos, ut eas videre poſſimus, ſi ſint lucidæ? Reſpondeo, ut ſint ſuis partibus incidentibus. Quæres, quomodo ſe habeant res, quæ ſunt extra nos, ut eas videre poſſimus, ſi ſint ſuis partibus incidentibus? Reſpondeo, ut ſint ſuis partibus incidentibus, & ſuis partibus reflectentibus. Quæres, quomodo ſe habeant res, quæ ſunt extra nos, ut eas videre poſſimus, ſi ſint ſuis partibus incidentibus, & ſuis partibus reflectentibus? Reſpondeo, ut ſint ſuis partibus incidentibus, & ſuis partibus reflectentibus, ad oculum. Quæres, quomodo ſe habeant res, quæ ſunt extra nos, ut eas videre poſſimus, ſi ſint ſuis partibus incidentibus, & ſuis partibus reflectentibus, ad oculum? Reſpondeo, ut ſint ſuis partibus incidentibus, & ſuis partibus reflectentibus, ad oculum, ſecundum rectas lineas. Quæres, quomodo ſe habeant res, quæ ſunt extra nos, ut eas videre poſſimus, ſi ſint ſuis partibus incidentibus, & ſuis partibus reflectentibus, ad oculum, ſecundum rectas lineas? Reſpondeo, ut ſint ſuis partibus incidentibus, & ſuis partibus reflectentibus, ad oculum, ſecundum rectas lineas, quæ

aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam eius non in toto, sed in parte. Respondeti potest, quod vel S. Doctor vult tunc esse detractionem quidem, sed leuem: vel procedit quando ex deliberato animo lædendi fit. Pro hac sententia *in trac. de pœnitentia disp. 6. q. 4. circa medium*, refero alios grauissimos auctores illam tenentes, & illam fortissima ratione defendo vt probabilem, contra Lugum dicentem esse falsam, vnde ob hanc etiam dico posse pœnitentem manifestare sui peccati complicem, quando non potest commode suum peccatum alteri confessario manifestare. Oppositam tamen sententiam, quod non liceat peccatum vni etiam taciturno manifestare, tenent Sot. *lib. 5. de iust. q. 10. ar. 2.* Bannes, Aragon. & alij *in comm. super d. art. 2.* communis ratio est, quia vnusquisque vult sua crimina tegi, & nulli, etiam taciturno manifestari, sed perpetuæ obliuioni tradi, & magno rubore afficiuntur homines, quando sciunt, quod vni soli reuelantur; sed de hoc puncto alibi vberius tracto.

224 Quæres 2. an referre alterius crimen secretum, non solum vni, verum etiam multis, sed solum ex auditu, & nō affirmando, sed dicendum solum esse ex auditu, & hæsitando, sit peccatum mortale? Negat Caiet. & alij, dicentes, quod solus assertor peccat mortaliter, non illi qui hæsitanter, & ex auditu referunt; ratio Caietani, & aliorum est, quia tunc non læditur fama proximi saltem grauiter, ex vi dicentis, sed potius ex leuitate audientis; eo quod simplex facti narratio ex auditu, & hæsitando, non habet vim reddendi aliquem infamem. Mihi magis placet sententia Bannesij, & aliorum, quod referre peccata grauissima solum ex auditu, sit peccatum mortale, obligans ad restitutionem; maximè quando referens est vir magni nominis, & maximè auctoritatis; item quando persona ex qua peccatum graue dicitur auditum, magnæ auctoritatis est, tametsi referens non sit tanti nominis, & auctoritatis, secus esset quando loquens esset loquax, & garrulus, tunc enim non esset peccatum mortale, & leuitati audientium crederetur imputaretur. Ratio huius sententiæ est, quia licet eo in casu sola suspicio generaretur; tamen res grauis est in viro graui, grauissimi peccati suspicio, vt hæresis, criminis nefandi, &c. Sententiam Caiet. tenet post alios multos Diana *p. 3. tract. 5. miscel. resol. 28.* vbi absolutè tenet, quod narrare crimen auditum simpliciter, expressè asserendo se nihil scire, sed tantum recensere, quod audiuit, non sit peccatum mortale, modo non addat maiorem certitudinem: verum sententia Bannesij videtur valde rationabilis.

225 Quæres 3. an sit peccatum mortale contra iustitiam dicere peccatum, quod notorium est, siue notorietate iuris, siue facti? Affirmat Sylu. *verb. detractio, q. 1.* nisi fortè peccatum ita sit notorium, vt statim etiam eo, qui narrauit, tacente, deuenire deberet in eorum notitiam, quibus narratur. Ratio Sylu. est, quia licet ille iam habeat famam læsam iure, vel facto respectu aliquorum, non tamen respectu eorum, quibus eius peccatum narratur; nam horum respectu, vt supponitur, habet bonam æstimationem. Negat Nauar. *in man. cap. 15. n. 26.* vbi hæc habet. *Detegere notoria facti, vel iuris, vel famosa sine mala intentione nocendi, non est peccatum, saltem mortale, quamuis illi quibus deteguntur, ea ignorent, nec in regione vbi deteguntur, sciretur: vt si quis in Lusitania diceret, illum, aut illum in Castella fustibus ictum fuisse, etiamsi ille sit in Lusitania præsens, & ab ijs quibus dicitur cognoscatur*, & citat Caiet. & Maiorem, eandem sententiam sequuntur communiter moderni. Maior difficultas est, an sit peccatum contra charitatem detegere illis qui nesciunt, & in loco vbi nescitur proximi peccatum notorium notorietate iuris, vel facti. Petr. Aragon. *in comment. d. articuli 2. vers. sed dubium est*. sic rem resoluit. *Meo iudicio non est dubitandum, quod qui alicuius peccatum siue iure, siue facto notorium, ignorantibus manifestat, nisi ex bona intentione id faciat, peccat saltem venialiter. Mortaliter autem talem peccare puto quotiescunque ex intentione detrahendi id facit. Secus autem esset si interrogatus ad informationem, vel officium, vel ma-*

quemcumque alium, quem videbit. Nam per hoc, [illegible] ostendit, quod ipse non sit, quem videbit, & quod alius sit, quem videbit. Intuitus autem, quo videbit, est ipsa visio, quæ est ipsa vita. Ergo per hoc, quod videbit, ostendit, se non esse vitam, & per consequens, se non esse Deum. Et hoc est, quod dicit, Nemo videbit me, & vivet. Ac si diceret: Nemo videbit me, & videbit Deum, & vivet. Quia videre me, & videre Deum, non est idem, sicut dictum est

sit peccatum contra iustitiam, constat ex dictis, quia tales per delicti notorietatem amiserunt ius ad famam, pro omni loco, & pro omni tempore, ac proinde sicut non est peccatum contra iustitiam transferre notam ab vno loco in alium etiamsi non sit facilè peruentura; ita nõ erit peccatum contra eandem iustitiam transferre notam eandem ab vno in aliud tempus, tametsi non fuisset facilè peruentura. Excipiuntur casus excepti ad calcem num. præcedentis.

227 Quæres 4. an possit quis narrare alicui iniuriam ab aliquo secretò illatam, ad leniendum dolorem? Resp. negatiuè, ita Siluius 2. 2. q. 62. *art.* 2. *quæst.* 15. & alij plures, quos refert, & sequitur Diana *p.* 3. *tract.* 5. *resol.* 32. vbi etiam refert Ioan. de la crux sic dicentem. *Si persona secretò grauiter iniuriata, non valens se à dolore cohibere, in querimonias prorumpit publicas, non illico de culpa mortali damnatur, si iniurians infametur; durum enim videtur sic afflictum animum cohibere, ne in querimonias prorumpat, cum hoc naturalissimum sit.* Hac occasione ponam hic dubium de quo interrogor à quodam Prælato cuiusdam Religionis. Vnus, vel alter Religiosus illius Prælati subditus, eius cubiculum, seu cellam ingrediebatur, & ipsum multis calumnijs, conuitijs, & verbis iniurijosis afficiebat, & quia ista in secreto fiebant, Prælatus nesciebat quonã modo se ab istis molestijs, & tribulationibus liberaretur; petijt à me, an posset illi subdito dicere, quod non amplius iret ad sic conuitiandum, alioquin ipsum manifestaret in publico capitulo, vel alio loco, vbi secundum morem illius Religionis, Religiosi corrigantur, & puniuntur? Respondi, quod absolutè, & per se loquendo id fieri non poterat, quia cum res esset secreta, modo secreto procedendum erat. Per accidens tamen fieri poterat, titulo iustæ defensionis, cum alio commodiori modo non posset se ab illius impertinentis vexatione liberare, alioquin daretur ansa Religiosis discolis, & audacioribus suffocandi Prælatos, quod non auderent illos corripere, præ timore, ne cant pos-

tea soli, & eos iniurijs, conuitijs, contumelijs, &c. afficiant.

228 Quæres 5. an quis peccare possit mortaliter reuelando proximi peccatum veniale? Sylu. *verb.* detractio, *qu.* 1. D. Antonin. 2. *p. tit.* 8. *cap.* 14. & alij, dicunt, quod ex reuelatione, vel impositione peccati venialis non sequitur peccatum mortale, sed solum veniale; ratio est, quia peccatum veniale non infert notabile detrimentum in fama, sed tantum leue. Nauar. *d. cap.* 18. *n.* 24. sic dicit. *Imponere, vel detegere veniale, non est de se mortale, quia per se non infert damnum fama notabile. Dixi per se, quia per accidens potest esse mortale, vt cum ex impositione, vel detectione venialium, cuiuspiam fama notabiliter leditur.* Pro huius doctrinæ intelligentia nota, quod tripliciter potest quis nocere alteri per Peccatum veniale, v. g. per mẽdacium. Vno modo in absentia, notando illum de vno, vel altero mendacio; vel notando illum de consuetudine mentiendi; vel illum infaciem de mendacio arguendo, illique improperando. Mihi certum videtur, quod qui in faciem aliquẽ seriò arguit de mendacio, peccet mortaliter, tunc enim censetur atrox contumelia, qua homines grauiter offenduntur. Mihi etiam valde tutum videtur, quod qui alteri absenti detrahit, imponendo illi vnum, vel alterum mendacium, modo non sit pernicioſum, sed iocosum, vel officiosum, non peccet mortaliter, sed tantum venialiter, & hoc probat ratio Sylu. & D. Anton. relata. Quod si quis notet proximum de consuetudine v. g. mentiendi, nisi hæc consuetudo notoria sit, erit peccatum mortale; ratio est, quia tunc proximus notabiliter infamatur, notatur, & negligitur, maximè quando proximus est alicuius nominis. Vnde dixi aliquando, quod peccat mortaliter, qui de Religioso graui dicit, quod solet proferre leuia, otiosa, parum honesta, & similia, item si dicat, quod est ambitiosus; inanis gloriæ cupidus, &c.

229 Quæres 6. an sit peccatum mortale propalare defectus naturales, siue corporis; siue animi, proximi; vt quod est

igna-

quæstio, Quodlibetica, Canonica, Moralis, &c. ut quod pulchrum est, dicamus, &c. Sic Theologia Scholastica, Mystica, Symbolica, Polemica, Moralis, Ascetica, Homiletica, Catechetica, Exegetica, Hermeneutica, Historica, Dogmatica, &c. Sic Jurisprudentia Romana, Civilis, Canonica, Feudalis, Germanica, &c. Sic Medicina Empirica, Rationalis, Methodica, Dogmatica, Specialis, Universalis, Forensis, Chymica, &c. Sic Philosophia Moralis, Naturalis, Civilis, Rationalis, Experimentalis, Eclectica, Scholastica, &c. Sic Mathesis pura, mixta, Geometria, Arithmetica, Algebra, Trigonometria, Mechanica, Optica, Astronomica, Geographica, Chronologica, Architectonica, Militaris, Pyrotechnia, Hydraulica, Pneumatica, Musica, &c. Sic Philologia Sacra, Profana, Critica, Hermeneutica, Exegetica, Historica, Poetica, Oratoria, Grammatica, &c. Sic Historia Sacra, Profana, Civilis, Ecclesiastica, Literaria, Naturalis, Artium, Scientiarum, Linguarum, &c. Sic Ars Critica, Hermeneutica, Diplomatica, Medica, Militaris, Nautica, Navalis, Architectonica, Typographica, Chymica, Pictoria, Musica, Poetica, Oratoria, Rhetorica, Metrica, Mechanica, Magica, Cabbalistica, Divinatoria, Memoriæ, Lullistica, Ramistica, Combinatoria, Inventoria, Judiciaria, Lexicographica, Gymnastica, Pædagogica, Didactica, Heuristica, Analytica, Synthetica, Logistica, Topica, Sophistica, Elenchtica, Aporetica, Zetetica, Dialectica, Ethica, Physica, Metaphysica, Theologica, Jurisprudentia, Medicina, Philosophia, Mathesis, Philologia, Historia, Artium, Scientiarum, Linguarum, &c. Sic Scientia Naturalis, Civilis, Ecclesiastica, Literaria, Artium, Scientiarum, Linguarum, &c. Sic Lingua Hebræa, Chaldaica, Syriaca, Arabica, Græca, Latina, Germanica, Gallica, Italica, Hispanica, Anglica, Belgica, Polonica, Hungarica, Bohemica, Slavonica, Turcica, Persica, Indica, Sinica, Japonica, Africana, Americana, &c. Sic Lingua Universalis, Philosophica, Mathematica, Characteristica, Realis, Symbolica, Hieroglyphica, Pasigraphica

bus fornicatio, in milite homicidium, & percussio, &c. Sic Caiet. *in comment. d. art.* 2. Sot. *lib.* 5. *de iust. q.* 10. *art.* 2. *concl.* 4. & *lib.* 4. *q.* 6. *art.* 3. *ad* 4. Angles *in flor. q. de rest. famæ, dub.* 4. Mercado *de contract. cap.* 9. & tametsi ista de istis falsò dicantur, non orietur obligatio restitutionis, eo quod respectu illorum non fiat læsio famæ. Extra istos casus est peccatum mortale detegere, vel imponere graue crimen alteri. Nota tamen, quod facilius excusari potest detector, quam impositor; nam homines facilius, & minus ægrè sustinent, quod vera peccata detegantur, quam quod falsa imponantur.

§. III. *Quando, & quomodo fama restituenda sit.*

232 CErtum est apud omnes, quod nullus detractor tenetur famam restituere, nisi re ipsa eam abstulerit, vel læserit. Vnde si quis animo grauiter lædendi proximi famam illi detrahat, vel manifestando crimen verum, vel imponendo falsum, vel alio ex modis supra dictis, quibus fama læditur, & re ipsa famam grauiter non lædat, licet peccet mortaliter ratione animi mali, non tamen tenetur ad restitutionem. Quocirca, vt n. præcedenti dicebamus, quod si quis de milite dicat, quod verberauit, quod occidit, etiam animo lædendi famam, licet peccet mortaliter ratione animi, non tamen tenetur ad aliquam restitutionem, cum huius respectu fama tunc non lædatur. Pariformiter non est obligatio restituendi famam, personæ aliàs infami, vt si dicas de publica meretrice, quod misit ad talem suum lenonem. Cōueniunt etiam non esse obligationem restituendi famam quando solum leuiter læsa est, vt si dicas de adolescente studioso, quod est negligens in studio, &c. illa namque negligentia solum venialis est, & leuiter famam lædens, tum quia adolescentes non habent pro infamia negligentiam in studio. Item non est obligatio restituendi famam in detractore, qui est fide indignus, cui nihil creditur; sicut nec in illo, quem audientes sciunt iocosè loqui. Ad hoc etiam vt quis teneatur ad famæ restitutionem, requiritur, quod eam abstulerit contra iustitiam, seu quod peccauerit contra iustitiam, & non sufficit, quod peccauerit contra charitatem; obligatio namque restitutionis, ex solius iustitiæ commutatiuæ violatione consurgit, vt supra visum est; vnde non tenetur ad restitutionem famæ iudex, qui aliquem etiam vt infamem condemnauit. sicut nec accusator malefactorum, nec qui seruato Euangelij ordine aliquem corripit coram vno, & duobus testibus. Tandem non obligatur ad restitutionem, qui pandit alterius crimen captandi cōsilij gratia, quia tunc non est detractio formaliter, nec infamia formaliter, sed ad summum matetialiter, vt tradit S. Tho. *n.* 222. relatus, si tamen consilium capi potest absque eo quod alterius crimen detegatur, fieri debet.

233 Quæres 1. an ille teneatur famam restituere, quando aliàs infamatus iam famam recuperauit? Adrianus *in 4. de restit. & quodlibeto* 11. dicit, quod adhuc fama restitui debet, quia fama, quam infamatus postea recuperauit, non est illa quam per detractionem amisit, sed alia diuersa, quam per noua virtutum opera acquisiuit. Cum enim fama ista non possit nec moraliter coniungi cum illa amissa, sequitur, quod non possit esse eadem numero cum illa, licet possit esse eadem specie. Ex alia parte Sot. *loco citato*, Nauar. *d. cap.* 18. *nu.* 43. & alij communiter dicunt tunc cessare obligationem restitutionis famæ; cum enim fama sit bona hominum existimatio, & infamia sit mala existimatio, si hæc absterса sit, & illa producta, non poterit iterum produci; maximè quia periculum est, ne dum qnis famam restituere vult, eam abstergat, refricando memoriam, seu renouando, de eo, ob quod infamia illata est. Nec ratio in contrarium vrget, quia licet metaphisicè loquendo, fama quam infamatus recuperauit, non sit illa, quam detractor abstulit, sed alia, diuersa numero, tamen censetur eadem moraliter, seu æquiua-

lenter,

ſenter, quatenus facit, quod infamatus non patiatur damnum in fama, quod prius patiebatur.

234 Sed dices, ſi quis furetur 100. Petro, & Petrus alia 100. lucretur ſua induſtria, & labore adhuc fur tenetur 100. ablata reſtituere; quia licet Petrus non patiatur damnum in 100. patitur tamen damnum in 100. ablatis, quæ ſi reſtituantur fient 200. Reſpondetur eſſe diuerſam rationem, quia qui furatus eſt 100. ſemper damnificat illum, cui 100. furata ſunt, quandiu non reſtituuntur; at qui abſtulit famam, tandiu ſolum cenſetur proximum damnificare, quandiu fama vel non reſtituitur, vel non recuperatur, quocunque autem modo fama ponatur, damnum proximi infamati ceſſat, ac proinde ceſſat reſtitutionis obligatio. Quod ſi acquiſita fama à læſo, adhuc perſeueraret damnum ex infamia illata, illud compenſari deberet; damnum namque illatum ſemper debet refarciri.

235 Ex his infertur 1. non eſſe obligationem reſtituendi famam, quando illi apud quos fama ablata eſt, ſunt penitus obliti criminis reuelati, vel impoſiti ex quo infamia ſequebatur. Sic D. Antonin. 2. *p. tit.* 2. *cap.* 2. §. 3. Sylu. *verb. detractio q.* 4. Angel. *eod. verb. nu.* 3. Nauar. *d. cap.* 18. *n.* 47. & alij communiter. Ratio eſt, quia cum nihil infamiæ maneat apud illos, apud quos quis fuit infamatus, cum obliuio eam terſerit, ſequitur, quod nulla fieri debeat reſtitutio; vbi enim nullum eſt damnum, nulla fieri debet reſtitutio; Infertur 2. ceſſare obligationem reſtitutionis famæ, quando tranſijt tantum tempus, vt facilè præſumi poſſit, quod res narrata iam in obliuionem tranſierit. Tenebitur tamen ſi dubitet, an adhuc memoria duret, quia in dubio, damnum certò illatum refarciri debet; ſic Nauar. & Caiet. *locis cit.* Cauendum tamen eſt, ne memoria refricetur, & ne res ab orco, vbi ſepulta manebat, reuocetur. Nec tenetur quis interrogare eos, quibus rem narrauit, an recordentur, quod tali tempore fuit talis ſermocinatio, &c. quia hoc modo facilius memoria renouatur.

236 Quæres 2. quomodo ſe gerere debeat, qui alium infamauit, imponendo ei crimen falſum? Reſpondetur ſecundum communem ſententiam, quod teneatur retractare dictum ſuum, dicendo ſe eſſe mentitum; ſeu falſum dixiſſe, & hoc coram ijs, in quorum præſentia falſum retulit. Tenetur etiam falſus impoſitor, ſi opus eſt ad hoc vt eius retractatio credatur, eius dictum iuramento firmare. Vult etiam Sot. *loco dicto*, quod ſi opus ſit, adhoc vt retractatio credatur, quod etiam teſtes adhibeantur, fieri debet. Negat hoc Nauar. quia eo ipſo, quod retractatio iuramento firmatur, & iuramentum firmius probet pro foro conſcientiæ quam teſtes, non erit neceſſe teſtes adhibere. Ego puto, quod communiter non ſit neceſſe adhibere teſtes, in aliquo tamen caſu ſpeciali, & grauiſſimo, quando aliter infamia abſtergi nequit, adhiberi debent.

237 Maior difficultas eſt, an ſufficiat dictum retractare ſolum coram ijs, quibus falſum crimen de aliquo reuelatum eſt, an etiam fieri debeat coram alijs, quibus meum falſum dictum reuelarunt? Sit exemplum. Petrus reuelauit, vel impoſuit falſum crimen Paulo coram quinque; iſti quinque retulerunt alijs quinque, & ſic deinceps; an tunc Petrus teneatur ſe retractare ſolum coram illis quinque, quibus ipſe falſum crimen de Paulo dixit, an etiam coram alijs? Affirmant aliqui cum Pedrazza *in* 8. *præcepto decal.* §. 5. eo quod re ipſa Petrus fuerit cauſa totius infamiæ Pauli apud illos. Alcozer *in ſumma cap.* 22. & alij, dicunt non eſſe talem obligationem. Ego puto tenere Petrum retractare ſuum dictum coram omnibus quantum moraliter fieri poteſt, quando in cauſa fuit illius diuulgationis, vt ſi oſtenderit, quod guſtaret de illa euulgatione; ſi præuiderit, quod eius dictum deberet euulgari, ſi conſultò dixerit coram loquacibus, & garrulis, vt facilius res diuulgaretur, &c. Secus ſi in cauſa non fuit illius diuulgationis, vt ſi ſecretò dixerit, ſi dixerit imponendo ſilentium, ſi rem reuelauerit illis quos putabat

ter filiationem, & naturalem hanc figuram, quæ fit discretive in unde originative, non est unitio, sed figura unitus, ut ex modis, sed non ita, quod unitio sit figura unitus, ut ex modis, & ita quod unitio sit figura unitus, & non quod unitio sit, & non quod unitio sit figura unitus, sed quod unitio sit unitus, & non quod unitio sit figura unitus, & non quod unitio sit figura unitus, & non quod unitio sit figura

§. IV. Quomodo ſe gerere debeat, qui in iudicio, vel extra, negauit crimen ſibi vel alteri obiectum, vbi alia curioſa.

239 REs iſta ſolet frequenter accidere in vtriuſque fori tribunalibus; ſolent namque rei crimina ſibi obiecta negare; ſolent teſtes nonnunquam ſeduci, & crimina alijs imputare, vt contingat, quod qui crimen obiecit habeatur vt mendax, vt calumniator, vt detractor. Conueniunt omnes; quod ſi Petrus obijciat Paulo crimen falſum contra iuſtitiæ rationem, & Paulus illud neget, tunc Paulus ad nullam reſtitutionem obligatur, quia tunc Paulus ius habet defendendi propriam famam contra impoſtorem; & Petrus ſibi imputare debet, quod habeatur vt mendax, vt detractor, vt calumniator. Quod ſi Petrus accuſetur à Paulo de crimine vero, ſed occulto, & contra iuris ordinem, & Petrus illud neget, ex quo ſequatur, quod Paulus habeatur vt mendax, &c. an tunc Petrus ad aliquam reſtitutionem teneatur? Caietanus *in ſumma verbo reſtit. cap. vlt.* & 2.2. *q.* 62. *art.* 2. *ad* 2. dicit, quod ſi Petrus tunc dicat, quod Paulus mentitur, quod calumniatur, quod falſum dicit, tenetur ad reſtitutionem famæ; ſecus ſi tacitum dicat ſe malè, aut iniuſtè accuſari. Quia cum illud crimen impoſitum ſit verum, tribuit ſolum accuſato, ius defenſionis ratione ſecreti, non ius calumniandi obijcientem. Verum Sot. *lib.* 4. *de iuſt. q.* 6. *art.* 3. *ad* 4. Sylu. *verb. reſtit.* 3. *q.* 3. & alij melius dicunt, quod quando crimen eſt occultum, & contra iuris ordinē obijcitur, poteſt negari, & obijciens poteſt mendacij, & calumniæ notari, quia in ordine ad iuris ordinem illa obiectio eſt calumnioſa, & mendax.

240 Maior difficultas eſt, ad quid teneatur ille cui crimen obijcitur ſeruato iuris ordine, ſi neget illud, quando teneatur illud fateri, eo quod acculator ſecundum ius, habet ius accuſandi; denunciator denunciandi; iudex interrogandi. Ad hanc difficultatem reſp. cum Caiet. *loc. cit.* Nauar. *d. cap.* 18. *nu.* 47. & alijs communiter, & dico 1. quod ſi accuſatus crimen neget, ſed accuſator illud probat, & accuſatum conuincit, tunc accuſatus ſi ſolum ſimpliciter crimen negauit, ad nullam reſtitutionem tenetur, quia tunc accuſator nullum damnum in fama patitur, cum accuſatum conuicerit; quod ſi accuſator non ſolum crimen negauerit, ſed etiam accuſatorem mendacem, detractorem, calumniatorem dixerit, ad reſtitutionem tenebitur per ſe loquendo, nam per accidens acculator parum carere ſolet verba accuſati, quando conuictus eſt. Dico 2. quod ſi accuſator non plenè probauit, ſed tantum ſemiplenè, & accuſatus negauit, modo non calumnietur accuſatori, ad nihil tenetur, quia neque tunc accuſatoris fama læditur, quando ſemiplenam fecit probationem, quia tunc neque de calumnia accuſator argui poteſt. Dico 3. quod ſi adhuc iudicium durat, cum delictum ſit ſemiplenè probatum, tenetur accuſatus eſſe paratus veritatem fateri, ſi interrogetur, cum tunc iuridicè interrogari poſſit. Sed de hac materia Deo dante fuſius dicemus infra.

241 Sed quæres 1. quomodo ſe gerere debet, qui extra iudicium, ſibi crimen obiectum denegat? Certum eſt, quod ſi crimen, quod obijcitur eſt falſum, abſolutè negari poteſt, dicendo, quod non eſt verum, quod eſt mendacium, quod eſt impoſtura, &c. quod ſi crimen eſt verum, ſed occultum, etiam negari poteſt, eodem modo loquendo per reſpectum ad verum publicum, licet enim illud crimen quod obijcitur ſit verum ſecretum, eſt tamen falſum publicum; neque eo modo negando crimen eſt infamare obijcientem, ſed eſt ſe defendere, & licet ex hoc aliqua obijcientis infamia ſequeretur, non illi cui crimen obijcitur imputari debet, ſed ipſi obijcienti, qui occultum crimen obiecit, quod facere non debebat, & ſcire poterat illius cui crimen obijcitur ius ſe defendendi, conſtat ex dictis.

242 Quæres 2. quomodo ſe gerere debet, qui ſe ipſum in iudicio infamauit, vt ſi accuſatus de aliquo crimine graui à fal-

falso accusatore, falsos testes producente illud fateatur, siue sponte, siue vi tormentorum? Caiet. 2. 2. *q.* 73. *art.* 2. & *in summa verb. detractio*, Maior. *in* 4. *dist.* 15. *q.* 18. Armilla *ver. detractio num.* 15. & *verb. restitutio n.* 42. & 43. volunt, quod iste peccet mortaliter, eo quod non sit dominus suæ famæ, ac subinde, quod teneatur se retractare, quando retractatio est profutura. Sylu. *verb. detractio, q.* 3. Angel. *eod. verb. n.* 6. Tabiena *ibidem*, Sot. *lib.* 5. *de iust. q.* 10. *art.* 2. & *lib.* 4. *q.* 2. *art.* 3. & *lib. de ratione tegendi, & detegendi secretum, membr.* 1. *q.* 6. *concl.* 3. Couar. *var. lib.* 1. *c.* 2. *n.* 8. & alij, dicunt, quod iste nec mortaliter peccat, nec tenetur ad restitutionem sibi faciendã, retractando confessionem, & pandendo veritatem, quando eam confessionem fecit vi tormentorum, aut metu mortis; fundamentum est, quia homo est suæ familiæ Dominus, ac proinde non tenetur eam conseruare medijs tormentis, tametsi inde sequatur mortis periculum. Barth. Medina *in instruct. confess. c.* 14. §. 3. Nauar. *d. cap.* 18. *à n.* 27. & alij putant illum peccare mortaliter, & obligati ad sibi famam restituendam, quando crimina, quæ sibi imposuit sunt atrociſſima, vel turpiſſima, vt est peccatum nefandum, proditio patriæ, crimen læsæ maiestatis, crimen hæresis, &c.

243 Mihi in primis in hac re certum videtur, quod etiam notuit Petr. Nauar. *lib.* 2. *de restit. c.* 4. *p.* 3. *dub.* 1. quod quando quis sibi falsum crimen imposuit, vel confessus est, siue in iudicio, siue extra, & crimen non solum affert detrimentum propriæ famæ, sed etiam aliorum scilicet familiæ, subditorum, posterorum, &c. tunc tenetur illud retractare. Mihi etiam certum videtur, quod si quis sibi falsum crimen imponat, ob quod morti adiudicatur, tenetur illud retractare, vt vitam à morte liberet. Ratio primi est, quia licet homo sit suæ famæ Dominus, non tamen est Dominus famæ aliorum, ac proinde non potest quis se ipsum infamare, quando hinc aliorum infamia sequitur. Imò neque quando eius fama necessaria est ad finem regnus recte exequendum, vti est in Prælato. Ratio secundi est, quia tunc sequitur detrimentum vitæ, cui homo nequit renunciare, cum non sit vitæ Dominus. Quod si solius propriæ famæ, alijs non necessariæ, detrimentum sequatur, non peccat mortaliter, qui sibi falsum crimen imponit, vel confitetur, etiam præcisa vi tormentorum, vel metu mortis. Peccabit tamen venialiter, tum ratione mendacij si adesset, tum quia propriam famam prodigit, quæ est medium valde conducens ad virtutem. Peccaret tamen mortaliter ratione iuramenti, si eam confessionem iuramento confirmaret, vel si iurasset de veritate dicenda.

244 Quæres 3. an qui in iudicio falsum crimen confessus est, vel confirmauit, teneatur illud retractare ante mortem, si ob illud morti sit adiudicatus? Affirmant Abb. & Felin. *in cap.* 2. *de testibus*, Socin. *in cap. ad audientiam*, S. Antonin. 3. *p. cap.* 4. §. 1. *sit.* 8. Palud. *in* 4. *dist.* 21. *q.* 2. *art.* 3. *concl.* 4. quos refert, & sequitur Sylu. *verb. detractio, q.* 3. Sed distinguendũ puto; vel enim retractatio profutura est ad vitæ liberationem, vel non; si primum tenetur ille se retractare, si secundum non. Primum patet ex dictis, cum enim homo non sit Dominus vitæ, tenetur illam defẽdere per retractationẽ. Secundum etiam constat, quia cum homo sit suæ famæ dominus, potest illi renunciare, quod intellige, quando nullum aliud sequitur detrimentum, nisi famæ propriæ; nam secus esset, si sequeretur detrimentum famæ aliorum, vt iam est dictum.

245 Quæres 4. quomodo se gerere debet, qui alium in iudicio infamauit, falsum crimen illi imponendo? Respondetur quod tenetur per se, famam restituere, retractando, quod falso imposuit. Vnde non placet, quod aliqui dicunt, quod scilicet solum teneatur ille se retractare, quando retractatio est profutura, non quando profutura non est, vt si adessent alij falsi testes, qui sufficienter probarent delictum per quod ille irremissibiliter

Hæc conformatio per se non sufficit ad hoc, ut lux reflectatur, sed requiritur, ut lux, quæ in hoc vitro A B incidit, efficiat, ut omnes illi puncti reflectantes in hoc vitro A B, quæ ad unum punctum in vitro C D pertinent, ita sint constituti, ut omnes radii ab illis reflexi ad unum punctum in vitro C D tendant. Deinde etiam requiritur, ut omnia punctum, ad quæ omnes radii reflexi tendunt, ita sint constituta, ut ex eo punctum, ad quod omnes radii primi tendebant, in oculum veniat.

Ut autem hæc omnia, quæ ad reflexionem requiruntur, clarius intelligantur, sequentia theoremata demonstrabimus, quæ ad hunc finem maxime conducunt. Cum autem in his demonstrationibus sæpe numero ad lineas curvas provocandum sit, quæ ex quibusdam proprietatibus definiuntur, ante omnia necesse est, ut quasdam proprietates ellipsium et hyperbolarum explicemus, quæ ad hunc finem sunt necessariæ. Verum hæc omnia non possent tractari absque calculo differentiali, quod ideo hic præmittere cogor, quamvis ejus usum in sequentibus maxime abhorrere a me sciam, quia ejus ratio non ita vulgo est cognita. Quamobrem, ut omnes, qui hæc non intelligunt, non eam ob causam a meditatione hujus materiæ deterreantur, quia ejus ratio non intelligunt, ea hic breviter exponam, quæ ejus principia continent, ut ea, qui ejus usum in sequentibus videbunt, non ulterius ejus rationem requirant, sed ea, quæ ex ejus principiis deducuntur, pro veris habeant.

Sit A B C D curva quæcunque, cujus ad axem A B applicatæ sint P M, quæ ergo ipsi abscissæ A M respondeant. Jam ponatur abscissa A M = x, applicata M P = y, et ex natura curvæ A B C D inveniatur relatio inter x et y, quæ ergo erit æquatio quædam, qua y per x determinatur. Deinde ponatur abscissa A M paulo major, scilicet = x + ω, ubi ω denotet quantitatem quamcunque, quæ ergo ipsi applicatæ M P = y respondebit. Quia ergo ω est quantitas quæcunque, ea pro lubitu assumi potest, ita ut ω = 0 fiat, vel ω = x, vel ω = 2x, vel ω = 3x, vel ω = 4x, vel ω = 5x, vel ω = 6x, vel ω = 7x, vel ω = 8x, vel ω = 9x, vel ω = 10x, vel ω = 11x, vel ω =

nec obligatio, sed infans ex parte sua non est, & nunc competitio, quia nunc non datur tempus, quo possit, quantumvis infans sit, ejus petitio v. g. à quadrimestri, vel quinquennio, quia nunc non datur capacitas, vel potentia, per quam fiat competitio realiter. Tum quia illa obligatio, quæ nunc est, non est ad finem, ad quem nunc, sed ad finem, ad quem nunc esset ad rationem usus, vel ad tempus, ad quod nunc esset. Tum quia illa non datur ultimum quantitatis, vel temporis, ad quod nunc esset, sed illa datur quantitas, vel tempus, ad quod nunc esset. Et denique, quia illa non datur ultimum quantitatis, vel temporis, ad quod nunc esset, sed illa datur quantitas, vel tempus, ad quod nunc esset, & non ultra, & non habuisset, vel habuerit datum usus. Et hæc omnia manifestissima, cum illa distinctio sit, ita, ut nunc esset, & non esset, & nunc esset, & non esset, & non habuisset, vel habuerit, & non habuisset, vel habuerit. Et quod non esset, & non esset, & non habuisset, vel habuerit, & non habuisset, vel habuerit

rumores, & alia mala sequi possunt, sed cum primum id expedire videbunt.

250 Nota etiam, quod audientes detrahentem non debent in dubio præsumere eum malè loqui, nisi habeant in contrarium sufficientes saltem coniecturas; possunt enim credere, quod delictum vel delicta, quæ ab illo narrantur, sint publica, & quod si sint occulta, habebit rationem sufficientem ad ea iustè narranda, tametsi ea ratio sibi non innotescat. Cum enim in dubio vnusquisque bonus præsumatur, *l. merito, ff. pro socio, l. quoties, §. qui dolo, ff. de probation.* & cap. *vnico, de seruitu. in Ordin. facien.* & cap. *dudum*, & cap. *vlt. de præsumpt.* sequitur, quod fiat iniuria loquenti, si in dubio an sic loqui, vel non loqui possit, an detrahat, vel non, eum corrigat, vel vt detractorem reprehendat. vel tractet, sic tenent Malder. 2. 2. *tract.* 7. *cap.* 1. *dub.* 15. Bonac. *de contract. disp.* 2. *q.* 4. *punct.* 11. *n.* 8, & alij.

251 Sed hìc quæret aliquis an peccet mortaliter ille, qui audiens detractorem dicentem notabilem proximi defectum, siue culpæ, siue generis, &c. inuestigat an re vera ita sit, quod ille habeat talem defectum, seu an commiserit tale peccatum? Respondetur & dico 1. non esse peccatum mortale, quando ea inquisitio fit ob aliquem finem bonum, vt si hoc fiat vt possit fieri recta electio, bona beneficij, vel officij prouisio, seu collatio; item si fiat ad habendam informationem pro matrimonio, pro ordine, item si fiat vt domi recipiatur seruus, vel serua fidelis, &c. Dico 2. esse peccatum mortale si fiat ad malum finem mortalem, & esse veniale, si fiat ad malum finem solum venialiter, vt ex pura curiositate, vel leuitate, sic colligitur ex S. Tho. 2. 2. *q.* 67. *ar.* 2. *ad* 4. Nauar. *cap.* 23. *n.* 26. Cordub. *in trac. de cas. conscien q.* 58. & alijs.

§. VI. An detractio distinguatur à susurratione, & an sit peccatum grauius.

252 HAec duo dubia proponit, & resoluit S. Tho. *q.* 47. *art.* 1. & 2. In articulo primo assignat distinctionem detractionis, & susurrationis, sic enim dicens. *Susurro, & detractor in materia conueniunt, & etiam in forma siue in modo loquendi, quia vterque malum occultè de proximo dicit, propter quam similitudinem, interdum vnum pro alio ponitur. Vnde Eccles. 5. super illud: non appelleris susurro, dicit glos. idest detractor. Differunt autem in fine, quia detractor intendit denigrare famam proximi. Vnde illa mala de proximo præcipuè profert, ex quibus proximus infamari possit, vel saltem diminui eius fama: Susurro autem intendit amicitiam separare, vt patet per glos. inductam, & per illud, quod dicitur prouerb. 6. Susurrone subtracto, iurgia conquiescunt. Et ideo susurro talia mala profert de proximo, quæ possint contra ipsum commouere animum audientis, secundum illud Eccles. 28. vir peccator conturbabit amicos, & in medio pacem habentium immittit inimicitias.* Susurratio ergo est mala oblocutio de proximo occultè facta, ad diuidendam amicitiam. Conuenit cum detractione in eo, quod vtraque dicit mala de proximo in absentia, & clanculo, ob quam rationem communiter, vt in princ. huius q. notauimus, pro eodem sumuntur. Propriè tamen differunt in hoc, quod susurro intendit ponere discordiam inter illos de quibus susurrat. At detractor solum intendit famæ læsionem. Quocirca etiam dici solet, quod detractio est famæ subtractio, aut diminutio. At susurratio est clanculatia, & vitiosa oblocutio, & amicitiæ deuastatio. Et sic detractio, est contra famam, susurratio contra amicitiam, contumelia; contra honorem,

253 Circa secundum, an scilicet detractio, sit grauius peccatum quam susurratio est aliqualis difficultas, quam sic resoluit idem S. Doctor *d. art.* 2. vbi sic loquitur. *Peccatum in proximum tanto est grauius, quanto per ipsum maius nocumentum*

Digitized by Google

non petimus infinitè. Nonnemo ait: Deum non posse dare infinitum, quia non datur, quod non est. Sed hæc argumentatio transmittenda est ad Logicos, qui docent, quod ex impossibili sequitur quodlibet. Nos dicimus simpliciter, Deum posse infinita, quæ non implicant contradictionem, dare, licet non sint. Et ratio est, quia Deus potest dare, quidquid est de ratione entis, & quidquid est de ratione entis, non implicat contradictionem, ergo Deus potest dare. Probatur minor: Quia ens dicit actum, & perfectionem, ut patet ex D. Thom. 1. p. q. 4. a. 1. ad 3. Sed quæcunque ita se habent, quod unum dicit actum, & perfectionem, & alterum dicit potentiam, & imperfectionem, ut ens, & non ens, ita se habent, quod ens non implicat contradictionem, & non ens implicat contradictionem, ut patet de se, & ad oculum. Sed ens non dicit actum infinitum, ergo non implicat contradictionem. Ratio autem ultima est, quia ens dicit actum, & perfectionem, quia ens dicit, quod habet esse actuale. Sed non dicit actum infinitum, quia non dicit, quod habet esse infinitum. Ens enim dicit, quod habet esse, non quod habet esse infinitum. Ens dicit, quod habet esse, non quod habet esse infinitum. Ens dicit, quod habet esse, non quod habet esse infinitum. Ens

QVAESTIO X.

De restitutione ratione contumeliæ, seu honoris læsi.

255 DE contumelia agit S. Tho. 2. 2. *q.* 72. per 4. articulos, & cum contumelia honori opponatur, prius aliqua de honore breuiter dicenda sunt. S. Thomas 2. 2. *q.* 103. *art.* 1. sic definit honorem, quod sit *testificatio de alicuius excellentia*. Alij sic definiunt *vt sit exhibitio reuerentiæ in testimonium alicuius excellentiæ*. Quocirca constitutis in dignitatibus debetur honor ratione excellentiæ, timor ratione potestatis, obedientia vero, & tributum ratione gubernationis. Et quia nullus est adeo vilis, qui aliquam non habeat excellentiam, ideo nullus est, cui aliquis honor non debeatur. Et dato, quod aliquis nullam haberet excellentiam, ac proinde quod non haberet ius ad aliquem positiuum honorem, haberet tamen ius negatiuum, vt non contemneretur.

256 Fit autem hæc excellentiæ testificatio aliter erga Deum, & aliter erga homines præsentes, & absentes; nam erga Deum, & homines habsentes sufficit conscientię testimonium, seu interior animi motus, quo homo cogitat, Dei excellentiam, vel hominis, coram Deo, idem dic de Angelis. Verum quia Deus vbique præsens est, honoramus, colimus, laudamus, & glorificamus vt præsentem, actibus etiam exterioribus, vt orationibus vocalibus, & canticis, & hymnis, & sacrificijs, alijsque signis exterioribus. Verum testificatio excellentiæ hominis præsentis multis modis fieri potest, vt verbis honorificis eum compellando; gestibus corporis reuerentiam exibendo: munera offerendo; statuas in eius honorem erigendo, & alijs similibus modis.

257 Differunt autem Reuerentia gloria, laus, & honor, quod reuerentia partim est principium mouens ad honoris exhibitionem, partim est honoris finis, dum ex honore, qui alicui defertur, cæteri mouentur ad habendum eum in reuerẽtia. Gloria est laudis, honorisque effectus; ex laude namque, & honore alicuius, virtus eius, seu bonitas in notitia plurimorum clara redditur; est enim gloria, clara cum laude notitia. D. Tho. *loco citato ad 2. & 3. argum.* Laus est honor dumtaxat verbalis, ac honor, vt dictum est, multis alijs modis fieri potest. Deinde laus fit propter aliquem finem, at honor absolutè defertur, illis scilicet, qui sunt boni, & quasi sint iam finem adepti.

258 Est etiam obseruandum, quod excellentia ob quam honor defertur, est duplex, alia est ex virtute, & sanctitate alia est ex officij dignitate, ac potestate Qui sunt in officio, seu dignitate constituti, duplici honore digni sunt, scilicet ratione dignitatis, & virtutis, si sint boni, si autem mali, vnico honore digni sunt, scilicet tantum ratione excellentię dignitatis, vel officij; at subditi solum ratione excellentiæ virtutis, primò moralis, secundò intellectualis, vt ratione prudentiæ, ratione experientiæ, ratione doctrine, &c. Hinc Apostolus 1. ad Timot. 5. dicit. *Qui benè præsunt presbyteri, duplici honore digni habentur, maximè, qui laborant in verbo, & doctrina.* His positis, de contumelia agendum est, prout honori opponitur.

ed by Google

5. I. *In communia conſtitui in voris.*

Ad 1. Et Durandus ad 1. & 2. & Scotus 4. d. 7. q. 1. art. 3. ſolum. Loquuntur de communitate actuum, *Quod poſſint contingere plures actus ſimiles in numero, & ſimiliter reſpicientes, non quod aliquis actus ſit communis, ſeu poſſit eſſe communis duobus ſubſtantijs.* Quod ſic probatur: *Quia ſi ſic, ſequeretur, quod Deus eſſet ſub ratione, cum aliquo in quo eſſet ratio boni, ſeu obiecti, ſeu boni ut obiecti.* Et hoc probatur: *Quia ſi ſic, ſequeretur, quod Deus eſſet ſub ratione boni, ſeu obiecti, & ſub ratione Divinitatis, quod eſſet falſum: Quia ſequeretur, quod Deus eſſet ſub ratione boni, ſeu obiecti, & ſub ratione Divinitatis, quod eſſet falſum: Quia ſequeretur, quod Deus eſſet ſub ratione Divinitatis, & ſub ratione boni, ſeu obiecti

publicum sit, vt si dicat alicui esse adulterum, concubinarium, furem, &c. etiamsi publicum sit. Item contumeliosus est, qui eodem modo compellat aliquem nothum, Iudæum, cœcum, gibbosum, &c. tametsi isti defectus noti sint, vt apertè colligitur ex citatis Diui Tho. verbis.

261 Sed quæres 1. an sit de ratione contumeliæ, quod dicta, vel facta, fiant in præsentia? Resp. negatiuè, sed sufficit, quod irrogans contumeliam, ea intentione id faciat, vt in notitiam illius cui infertur deueniat; contumelia namque in hoc essentialiter consistit, vt ex D. Tho. colligitur loco cit. vt contra alterius honorem directè tendat, quod fiat non solum cum verba, vel facta iniuriosa in præsentiam feruntur, verum etiam cum in absentem, modo eo animo, vel intentione fiant, vt in eius notitiam deueniant. Quocirca contumeliosus erit, qui litteris, aut libello, aliquem inhonorat. Item qui verbis, aut signis alicuius turpitudinem explicat, eo animo vt ad illum deferatur. Cum enim actus moralis suam malitiam maximè ex intentione desumat, sequitur, quod licet contumelia sit materialiter absens, formaliter tamen censetur præsens, quatenus contumelioſi intentio ad hoc tendit, vt ad notitiam illius cui confertur contumelia deueniat. Et hoc apertè colligitur ex illis verbis D. Tho. quod tunc quis dicitur contumeliosus, quando *id, quod est contra honorem alicuius in notitiã eius, & aliorum deducit.*

262 Quæres 2. an contumelia, conuitium, & improperium, distinguantur specie, ita quod necesse sit explicare in confessione, an iniuria contra proximi honorem prolata, fuerit contumelia, an cõuitium, an improperium? Antequam ad difficultatem respondeamus necessum est, vt prius explicemus differentiam inter contumeliam, conuitium, & improperium. S. Tho. *d. art.* 1. *ad* 3. sic habet. *Conuitium, & improperium consistunt in verbis, sicut & contumelia, quia per omnia hæc representatur aliquis defectus alicuius in detrimentum honoris ipsius. Huiusmodi autem defectus est triplex, scilicet defectus culpæ, qui representatur per verba contumelioſa. Et defectus generaliter culpæ, & pœnæ, qui representatur per conuitium, quia vitium consueuit dici non solum animæ, sed etiam corporis. Vnde si quis alicui iniuriosè dicat, eum esse cœcum, conuitium quidem dicit; sed non contumeliam. Si quis autem dicat alteri, quod sit fur, non solum conuitium, sed etiam contumeliam infert. Quandoque vero representat aliquis alicui defectum minorationis, siue indigentiæ, qui etiã derogat honori consequenti quamcunque excellentiam, & hoc fit per verbum improperij. Quod propriè est, quando aliquis iniuriosè alteri ad memoriam reducit auxiliũ, quod contulit ei necessitatem patienti. Vnde dicitur Eccles. 20. Exigua dabit, & multa improperabit. Quandoque tamen vnum istorum pro alio ponitur.* Vbi, vt vides, contumelia, conuitium, & improperium, in hoc differunt, quod contumelia, est obiectio culpæ, conuitium magis latè patet vt sit obiectio tum culpæ, tum pœnæ; improperium autem est obiectio auxilij, quod quis alteri contulit dum necessitate pateretur. Volunt Legistè ex *l. item apud Labeonem, §. conuitium, ff. de iniur.* quod conuitium dicatur à collectione plurium iniuriarum, siue ab eodem, vt cum quis vnico contextu plura iniuriosa siue culpę, siue pœnæ iactat in aliquem. Siue à pluribus, vt cum plures congregati simul aliquod iniuriosum, vel aliqua iactant in proximum. Sed parum refert, quod conuitium sit vnius, an plũrium vociferantium, seu clamantium iniuriosa in vnum, vel plures, vti erant pueri vociferantes, & clamantes contra sanctissimum Patrẽ N. & Prophetam Eliseum, vt ex mox subijciendis patebit.

263 His positis disquiritur, an contumelia, conuitium, & improperium distinguantur specie, an verò sint eiusdem speciei? Resp. esse eiusdem speciei, & solum materialiter differre, ratio patens est, quia omnia ista tendunt in eandem formalem rationem obiecti, quæ est ablatio honoris, & est materialiter, quod illo, vel illo modo tollatur. Vnde sicut omnes detractiones sunt eiusdem speciei, quia resti-

piciunt famæ læsionem, quocunque modo fiat, ita oblatio honoris erit peccatum eiuldem speciei, quocunque modo fiat. Omnes namque defectus siue culpæ, siue pœnæ, prout honorem lędunt sunt eiusdem speciei, cum respiciant vnũ, idemque obiectum formale, scilicet læsionem honoris, licet aliàs secundum proprias rationes distinguantur specificè. Sic Aragon. 2. 2. *qu.* 73. *art.* 1. *vers. sed dubitabit aliquis.*

S. II. *An semper contumelia sit peccatum mortale.*

264 HAnc difficultatem sic resoluit S.Tho.d.q.73. art.2. *In peccatis verborum maximè considerandum videtur ex quo affectu aliquis verba proferat. Cum ergo conuitium, seu contumelia de sui ratione importet quandam dehonorationem si intentio proferentis ad hoc feratur, vt aliquis per verba quæ profert, honorem alterius auferat; hoc propriè, & per se est dicere conuitium, vel contumeliam, & hoc est peccatum mortale non minus quam furtum, vel rapina. Non enim minus homo amat suum honorem, quam rem possessam. Si vero aliquis verbum conuitij, vel contumeliæ alteri dixerit, non tamen animo dehonorandi, sed fortè propter correctionem, vel propter aliquid huiusmodi, non dicit conuitium, vel contumeliam formaliter, & per se, sed per accidens, & materialiter, in quãtum scilicet, dicit id, quod potest esse conuitium, vel contumelia. Vnde hoc potest esse quandoque peccatum veniale, quandoque absque omni peccato. In quo tamen necessaria est discretio, vt moderatè homo talibus verbis vtatur, quia posset esse ita graue conuitium, quod per incautelam prolatum auferret honorem eius contra quem profertur, & tunc posset homo peccare mortaliter, etiamsi non intenderet dehonorationem alterius. Sicut etiam si aliquis incautè alium ex ludo percutiens grauiter ledat, culpa non caret.*

265 Supponit S. Doctor, vt ex articuli exordio constat, differentiam inter peccata quæ in verbis complentur, & illa, quæ complentur in facto, quod grauitas peccatorum, quæ complentur in facto, non tantum ex intentione desumitur, sed ex obiecto maximè; at peccata quæ complentur in verbis suam desumunt speciem, & grauitatem ex intentione maxime, cum enim verba ex se non offendant, nisi ratione significationis, quæ ex intentione dependet, sequitur, quod ab intentione maximè, & species, & grauitas desumatur. Hinc est vt non censeatur formaliter contumelia, nisi fiat ex animo conuitiandi; vel quæ procedit ex ignorantia crassa, aut negligentia aduertendi, quod dicitur. Verum grauitas peccatorum, quæ complentur in facto, ex grauitate obiecti metitur, vt in furto, rapina, & similibus patet.

266 Quæres 1. quando contumelia sit peccatum mortale, & quando veniale? Respondetur esse peccatum mortale in duobus casibus. Primò, quando quis obijcit aliquid alteri animo, & intentione nocendi notabiliter, tametsi nec notabiliter noceat, nec rem grauem obijciat; tunc enim peccatum mortale est ex praua animo conuitiantis. Secundò peccat mortaliter conuitium proferens, quando graue infert nocumentum proximo in honore, etiam sine animo nocendi grauiter, modo ex ignorantia crassa, aut ex graui negligentia non aduertendi, graue inferat nocumentum; nam licet iste non intendat expressè nocere, intendit tamen virtute, & interpretatiuè in nocumento graui illato, in ignorantia crassa, & negligentia graui. Ad quod facit exemplum adductum à D.Thoma, de illo qui ludens ex negligentia graui, illum grauiter percutit, vel occidit; nam licet illud homicidium non sit intentum in se, est tamen intentum in illa magna, seu graui negligentia cauendi periculum. Est etiam solum peccatum veniale in duobus casibus. Primò, quando quis obijcit alteri crimen animo, & intentione parum nocendi, & reipsa parum nocet; tunc enim solum peccatum veniale est, sicut qui parum furatur, animo parum furandi, & leuiter nocendi proximo. Secundò peccat solum veniaLiter

bus, Tempo ne fefe gerabat meus pa-
ter, quum ego ad Ecclesiam Sancti Grego-
rii accessi. Ibi ex alto quodam loco ma-
gnum hominum numerum vidi, qui
ad Ecclesiam confluebant. Quibus ro-
gatis, an non in templum, ut mos erat,
ingrederentur, & ad orationem pro-
cederent, & non videtur, respondit, ne-
quaquam. Quum enim ad templum
ventum esset, ingressus, cum nec ora-
tionem, nec ullum cultum religiosum fal-
tem vidi.

Hæc, Gregori, ea sunt quæ mihi
memoriæ de his rebus præsto sunt. Reliqua
tu ipse, si quid ea de re scire cupis, ex
his, quibus ego complura in opus de
Perfluentibus congessi, ea, quæ ad hanc
rem pertinent, excerpere, & in ordinem
redigere, & ad me conjungere. Hoc
enim ego tibi, quum ad me scripseris,
præstabo. Interea vale, & cura ut valeas
propere. Ex nostro Rhetio, & Salodo-
ro, quum ego, & Ursicinus, & Ursinus
hic nunc morbo correpti simul essemus,
& ego ex eo, quod ad me scripsisti, ad-
huc ægrotare te audirem, & Ursicinus
& Ursinus discessum ab hac vita fecissent.

Ego, Gregori, ad te, quum primum
valetudo mea sinet, proficiscar, ut ea,
quæ ante me scripsi, tecum communi-
cem, & ea, quæ ad me scripsisti, ex te
audiam. Vale. Ursicinum, & Ursinum
hic sodales, ac alii hic hortatores ex-
pectant, ut ad eos proficiscar. Quod
si ita fecero, & ea tecum communicare
non licebit, & ea, quæ ad me scripsisti,
audire non licebit. Quamobrem ego
quam ille ego aliquod diem tecum pro-
ficiscar, ut ea, quæ ante me scripsi, tecum
communicem, & ea, quæ ad me scripsisti,
audiam, ea quæ, ipse ad me scripsisti
vale. Ursicinus. Plene hic sum mul-
ti quotidie ægrotant. Ursinus. Ad me
quoque ægrotum, ut ad eos proficiscar,
hortatores quotidie accedunt. Ursicinus
& Ursinus, quum ego, & ipse ægrotarem,
& ego ad eos proficisci non possem, ad
me accedere non licebat. Ursicinus, &
Ursinus, quum ego, & ipse ægrotarem,
& ego ad eos proficisci non possem, ad
me accedere non licebat.

FINIS.

§. III. *An contumeliæ, & conuicia debeant semper sustineri.*

268 HAnc difficultatẽm sic resoluit S. Doctor *art. 3. d. q. 72.* vbi ita scribit. *Tenemur habere animum præparatum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit. Quandoque tamen oportet, vt contumeliam illatam repellamus, maximè propter duo. Primò quidem propter bonum eius, qui contumeliam infert, vt videlicet eius audacia reprimatur, & de cæterò talia non attentet, secundum illud prouerbiorum 27. Responde stulto iuxta stultiam suam, ne sibi sapiens videatur. Alio modo propter bonum multorum, quorum profectus impediretur, propter contumelias nobis illatas. Vnde Greg. dicit super Ezech. ho. 9. Hi, quorum vita in exemplo imitationis est posita, debent si possunt detrahentium sibi verba compescere, ne eorum prædicationem non audiant qui audire poterant, & ita in prauis moribus remanentes, benè viuere contemnant.*

269 Quæres 1. quomodo intelligatur, quod dicit S. Doctor, quod tenemur habere animum paratum ad contumelias tolerandas, si expediens fuerit? Ratio dubitandi est, quia cum præceptum de tolerandis contumelijs sit affirmatiuum, & non obliget pro semper, sed solum cum eius cuiit obligatio, non tenemur habere animum paratum, seu habere propositum de illius obseruantia. Imò dato, quod esset negatiuum, pro semperque obligaret, adhuc non videtur necesse, quod habeamus propositum continuum, seu continuam animi præparationem, sed sufficit, quod numquam violetur; vt enim quis obseruet præceptum *non occides*, non est, quod habeat propositum non occidendi, sed sufficit, quod nunquam occidat, & numquam habeat positiuum animum occidendi, non tamen necesse est, quod habeat hoc positiuum, *nolo vnquam occidere*. Respondetur quod mens D. Thomæ est, quod tenetur homo non habere actum, quo velit vindictam sumere, seu quo nolit contumelias tolerare, tametsi expediens esset.

270 Quæres 2. quàndo sit præceptum resistere contumelijs? Resp. quod tunc censetur esse præceptum de resistendo contumelijs, quando id reposceret bonum illius, qui contumelijs afficit, ne scilicet assuescat in hoc vt contumelijs, ac iniurijs alios afficiat; tunc enim præceptum charitatis, quo fratris bonum curare debemus, cum commodè possumus, obligat nos vt contumelioſum repellamus, maximè si sumus superiores, ad quos charitatis præceptum fortius ordinatur. Est etiam præceptum de contumelioso repellendo quando aliorum bonum impediretur, vt ex D. Greg. probat S. Doctor. Est etiam præceptum contumelias repellendi, imò & calumniatorem puniendi in illis qui potestatem exercent, maximè quando contumeliæ objciuntur in iniuriam Dei, Ecclesiæ, & Ecclesiastici Ordinis, sic tradit Gratianus in cap. *guilisarius* 23. *q.* 3. ibi. *Sed & hic non suam, sed Ecclesiæ iniuriam vltus est.*

271 Quæres 3. quando sit consilium sufferre contumelias? Resp. quod optimum consilium est sufferre contumelias, & iniurias, ob motiuum vitandæ temeritatis, iuxta illud Prouerb. 26. *Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne ei similis efficiaris.* Communiter namque contingit, quod responsio calumniatori, seu iniurianti data, non solum eum accendit magis, verum etiam accendit ipsum respondentem, & sic respondens efficitur similis calumniatori; vnde opus magnæ laudis est tunc tacere, ne ipsa responsione accendaris, ne in alias calumnias prorumpas; ne calumniatorem ad maiorem iracundiam prouoces, &c. Pariformiter consilium optimum est sufferre contumelias, quando calumniator incorrigibilis est, nec calumniatus habet auctoritatem illum coercendi. Sic egit Christus D. qui nec Herodi, nec Pilato, nec Scribis, & Pharisæis calumniantibus quicquam respondit, eo quod obstinati, & incorrigibiles erant. Item bonũ est sufferre contumelias ob motiuum exercendæ patientiæ; vnde S. Dauid sic se gerebat, vt dicitur psal. 37. scilicet. *Qui inquirebant*

mala

modo mihi, Sextus, Sexto: Ego, ait Sextus, Sexto mihi. Ego mihi, ait Sextus, Sexto: Ego, ait Sextus, Sexto mihi. Ego, ait Sextus, Sexto mihi. Ego mihi, ait

modo quidam existerent, & simul existerent, & prius vel posterius alterum non juste: hoc modo sola quæstio esset, an Deus possit facere, ut duo non sint simul, non autem, an non existant. Hic modus videtur locutus de mente Scoti, quia ipse videtur admittere differentiam inter duo, quæ sic possunt existere, ut alterum non sit prius, nec posterius, alterum autem non possit existere, quin alterum prius existat, vel posterius existat, & ideo videtur, quod ipse concedat, quod Deus non possit facere, quod duo existant, quorum unum non sit prius, nec posterius alio, & alterum non possit existere, quin alterum existat prius, vel posterius, & ideo videtur, quod ipse concedat, quod Deus non possit facere, quod duo existant, quorum unum non sit prius, nec posterius alio, & alterum non possit existere, quin alterum existat prius, vel posterius.

QUÆSTIO XI.

De relationibus secundum rationem fundatis, & primo.

DUbium sit primo, an relationes secundum rationem fundatæ sint Entia, & an Genera, & an Species, & an Individua.

Aquin. Lectio. 2. 2. 2. 3. *Relatio secundum dicere, & esse quandoque est fundata in re, quandoque in ratione tantum.* Scot. 2. 2. 2. 3. *Relatio secundum esse fundata, & Theologice, plures sunt relationes secundum rationem tantum, quæ non sunt in re, quæ sunt relationes, quæ non sunt in re, quæ sunt relationes, quæ non sunt in re, quæ sunt relationes

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

Reflexi ad alterum. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo. Et in demonstrat. quod non sit reflexio ad se ipsum, ut ad terminum ad quem, sed ut ad terminum a quo.

dum, quando res sacra surripitur de loco non sacro. Tertium, quando res non sacra surripitur de loco sacro, cap. *quisquis*, 17. *q.* 4. Sacrilegium ratione circunstantiæ personæ ad hanc materiam non pertinet, cum hic de furtis agamus, vbi non personas, sed res attendimus, nec furtum, seu acceptio personæ liberæ furtum constituit, vt nu. sequenti dicetur.

280 Quod si quis surripiat bona reipublicæ, furtum committit, & speciali nomine in iure vocatur *Peculatus*. Qui furatur pecora dispersa grege, vocatur *Abigeus*. Qui furatur hominem liberum, vt eum vendat, vocatur *Plagiarius*. Si verò quis furetur seruum, vel ancillam, proprium furtum committit, quia seruus, & ancilla, quædam Domini possessio sunt; & computatur in bonis illius. Quod si quis accipiat filium, vxoremuè alicuius, non dicitur fur, sed captiuans, & actio dicitur captiuitas.

281 Diuiditur deinde furtum ex parte modi à Iurisperitis in manifestum, & non manifestum. Manifestum est, quando fur deprehenditur cum re furtiua, antequam pertingat ad locum destinatum, vbi scilicet fur moram facere destinauit saltem ea nocte, vel die, siue hęc deprehensio fiat à Domino rei, siue ab alio; item siue deprehendatur in via, siue in loco publico, siue particulari. Furtum non manifestum tunc est, quando fur modo dicto non deprehenditur, etiamsi deprehendatur postquam se recepit in loco in quo manere eo die, vel nocte destinauit; hæc traduntur in *l. furtorum, in l. fur, in l. quo destinauit, & in l. siue ignorat, ff. de furtis.*

282 Ex dictis sequitur 1. quod rapina non est species furti, sed sunt vitia specie contra se distincta; nam furtum vt ex dictis liquet, est occulta vsurpatio, rapina verò, est violenta, & manifesta, vt tradit Arist. 5. *Ethic. c.* 2. Quocirca vsurpatio, seu iniusta rei alienæ acceptio primò omnium diuiditur in furtum, & rapinam; furtum postea subdiuiditur in membra *n.* 279. & 280. *relata*, quæ specie non intra lineam furti, sed ratione circunstantiæ mutantis speciem, additæ. Quare cum in *l. Si vendidero, ff. de furtis*, & *Instit. de vi bonorum raptorum*, dicitur, quod rapina sit species furti, & quod raptor teneatur actione furti, per furtum intelligitur non ipsum genus furti, sed furtum latè prout dicit iniustam rei alienæ vsurpationem, præscindendo ab hoc, quod fiat, vel non fiat clandestinè. Ex quibus patet furtum, & rapinam distingui specie, secundum Theologos, & secundum Iuris peritos.

283 Sequitur 2. quod definitio furti non conuenit vsuræ, licet enim vsura possit esse acceptio rei alienæ inuito Domino, etiam occulta, hoc tamen non habet intrinsecè, & essentialiter, seu ex sua essentia, vt habet furtum, sed solum accidentaliter, & per accidens; potest namque vsura esse acceptio rei alienæ etiam manifesta. Tum quia in vsura datur voluntarium saltem secundum quid, quia si quis posset non soluere vsuram, illam non solueret, at in furto non est sic, quia est acceptio clancularia Domino absolutè inuito.

284 Circa grauitatem furti est certum, quod furtum est Peccatum minus graue homicidio, detractione, & contumelia, nam vita, fama, & honor sunt bonum maius, quam bona fortunæ. Nonnulla difficultas est, an furtum sit grauius fornicatione? Negat Martin. de Magistris *in tract. de temperantia qu.* 2. probat, quia furtum est contra iustitiam, fornicatio contra temperantiam, ac proinde cum furtum maiori virtute opponatur, maius peccatum erit. Ex alia parte S. Tho. 2. 2. *q.* 154. *art.* 3. tenet, quod fornicatio sit peccatum maius, quia infert nocumentum proli. Sententia D. Thom. mihi verior videtur, quia in moralibus non semper illud peccatum est grauius, quod maiori virtuti opponitur; cæteroquin peccatum nefandum, bestialitas, &c. non essent peccata grauiora, sed leuiora furto, quod horret. Quandoque namque peccati grauitas desumitur ex maiori nocumento quod infert, vt *in p.* 2. traditur. Est autem maius nocumentum quod

quod proli infertur per fornicationem, quam per furtum; nam per fornicationē infertur proli nocumentum in bonis ſpiritualibus, ſcilicet in educatione, at per furtum infertur nocumentum ſolum in temporalibus.

§. II. An furtum ſit ſemper peccatum.

285 PArtem affirmatiuam reſoluit S. Tho *d. q. 66. art. 5*, quam probat in argumento, ſed contra ex illo Exod. *Non furtum facies*, & ſic explicat in corpore articuli. *Si aliquis conſideret furti rationem, duas rationes peccati in eo inueniet. Primò quidem propter contrarietatem ad iuſtitiam, qua reddit vnicuique quod ſuum eſt. Et ſic furtum iuſtitiæ opponitur, in quantum furtum eſt acceptio rei alienæ. Secundò ratione doli, ſeu fraudis, quam fur committit occultè, & quaſi ex inſidijs rem alienam vſurpando. Vnde manifeſtum quod omne furtum eſt peccatum.* Pro huius difficultatis clariori intelligentia, aliqua quæſita proponamus.

286 Quæres 1. an factum Aegyptiorum, quo iuſſu Dei ab Iſraelitis ſpoliati fuerunt, habeat rationem furti? Factum legitur Exodi 12. vbi dicitur. *Fecerunt filij Iſrael ſicut præceperat Dominus Moyſi & ſpoliauerunt Aegyptios.* Affirmant Scot. *in 3. diſt. 37. q. 1.* vbi hoc probat ex eo quod tunc fuit vſurpatio occulta rei alienæ inuito Domino, & tamen filij Iſrael non peccarunt, quia ex Dei mandato furati ſunt, qui in præcepto de non furando tunc diſpenſauit. Et idem tradit Okam *in 2. diſt. 19.* vbi addit, quod non ſolum poteſt Deus in præcepto de non furando diſpenſare, verum etiam in alijs decalogi præceptis, & illorum contrariū præcipere, & tunc eſſet meritorium contra dicta præcepta operari. Sed quicquid ſit an Deus diſpenſare poſſit in præceptis decalogi, & in quibus, de quo tracto *in tractatu de cenſuris diſp. 3. n. 218. cum ſeq.* In d. caſu non fuit facta diſpenſatio, cum Dei auctoritate, cuius omniá bona ſunt, decepta fuerunt, ſic tenet S. Doctor *d. art. 5. ad 1.* vbi ſic habet. *Accipere rem alienam vel occultè, vel manifeſtè auctoritate iudicis hoc decernentis non eſt furtum; quia iam ſit ſibi debitum per hoc, quod ſententialiter ſibi eſt adiudicatum. Vnde multo minus furtum fuit, quod filij Iſrael tulerunt ſpolia Aegyptiorum de præcepto Domini, hoc decernentis pro afflictionibus, quibus Aegyptij eos ſine cauſa afflixerant, & ideo ſignanter dicitur Sap. 10. Iuſti tulerunt ſpolia impiorum.*

287 Quæres 2. an Principes poſſint licitè Deum imitari præcipiendo alicui, vt occultè bona alicuius furripiat, extra ſtrepitum miniſtrorum iuſtitiæ? Reſpondetur affirmatiuè, iuſta exiſtente cauſa, latæque condemnationis ſententia, ſaltem ſecretè. Ratio eſt, quia ſic expedit aliquando facere ad vitandos rumores, ſcandala, rebelliones, &c. Sicut enim ob iſtos fines licitè quandoque Principes præcipiunt vt alicui ſecretò mors inferatur, poſt latam condemnationis ſententiam; ita ob eandem rationem licitè præcipere poterunt, quod alicui ſecretò bona auferantur. In vtroque tamen caſu tenentur Principes procedere ordine iudiciario, dum non ſint Deus, qui errare non poteſt; niſi fortè in aliquo caſu valde raro, in quo delictum ſit manifeſtum, nec punitio differri poteſt, ſine reipublicæ detrimento, vel niſi aliud graue damnum timeatur. Nec ſe defendant exemplo ſancti Regis Dauid, qui abſque alia ſententia iudiciaria, ſed poſita ſolum reorum confeſſione, & delicti notorietate, iuſſit occidi Amalecitam, qui occiderat Saul, & illos, qui occiderunt Iſboſeth. Nam tunc, vel Dauid iuſſit illos occidi iuris ordine non ſeruato; ex ſpeciali inſtinctu Spiritus Sancti, vel quia tunc iudicauit ſic agi oportere, quia punitio moras non expectabat, & ſic omnes intelligerent, quod non de eius mandatu mors illorum facta erat, & quod ſibi maximè diſplicebat, vt ſic facilius totum Regnum ſibi ſubderetur.

288 Quæres 3. an peccet coram Deo, qui non potens recuperare res ſuas, vel aliquid ſibi debitum via iuris, vtitur occulta compenſatione? S. Tho. *in d. art. 5*

in solut. ad 3. sic respondet. *Ille qui furtim accepit rem suam apud alium depositam, grauat depositarium, quia tenetur ad restituendam eam, vel ad ostendendum se esse innoxium. Vnde manifestum est quod peccat, & tenetur ad releuandum grauamen depositarij. Qui verò furtim accipit rem suam apud alium iniustè detentam, peccat quidem, non quia grauet eum qui detinet (& ideo non tenetur ad restituendum aliquid, vel ad recompensandum) sed peccat contra communem iustitiam, dum ipse sibi vsurpat suæ rei iudicium, iuris ordine prætermisso, & ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam vt scandalum proximorum si, inde exortum fuerit, sedetur.* Vbi, vt vides, vult S. Doctor in primis eum peccare, qui propria auctoritate accipit rem suam, existentem apud iustum detentorem, vel possessorem, vel alium iusto titulo, vt depositi, pignoris, commodati, locati, custodiæ, &c. Ratio est, quia in his casibus ille habet ius aliquod in re nostra, ratione alicuius ex dictis titulis, ac proinde peccatum est eum absque auctoritate priuare iure, quod habet, & tenetur eum à grauamine si quod patitur liberare; & innoxium reddere. Deinde dicit, quod etiam ille peccat, qui rem suam accipit ab iniusto detentore, licet ad nullam restitutionem teneatur; quia tunc sibi vsurpat potestatem publicam, ad quam pertinet, quod eius res sibi restituatur. Procedit hoc dictum S. Thomæ quando quis potest rem suam recuperare per potestatem publicam. Secus quando hoc facere non potest, vel sine magno incommodo, vel dispendio. Quocirca ad hoc vt quis rem suam recuperet propria auctoritate, sequentes conditiones seruari debent ex cõmuni omniũ consensu. Prima est, vt constet rem esse suam; nam si dubitet, eam accipere nõ potest, quia in dubio melior est conditio possidentis. Secunda, vt rem suam accipiat absque detrimentum eius apud quem est; ita quod cauere omnino debet, ne postea detentor restituat rei æstimationem. Tertia est, vt credat se nil profecturum si rem suam ab eo qui eam habet, petat. Quarta, vt rem suam accipiat sine suæ, vel alterius vitæ periculo. Vltima quando, vt dictum est, iudicis beneficio eam recuperare non potest; vel sine graui incommodo, vel detrimento.

289 Quæres 4. an non solum rem meam possim propria auctoritate accipere, quando concurrunt supradictæ conditiones, verum etiam possim propria auctoritate accipere rem quocunque iustitiæ debito mihi debitam, vt quia desunt mihi testes, vel scripturæ, vel probationes, vel non possum iudicis officium implorare? Respondetur affirmatiuè, modo adsint dictæ conditiones. Vnde si quis mihi neget depositum, mutuum, &c. & non possim probare, possum vti occulta compensatione. Debet tamen res esse mihi debita titulo iustitiæ commutatiuæ, & non sufficit, quod sit debita titulo gratitudinis, vel remunerationis, vel charitatis, vel misericordiæ; quia cum isti tituli non sint iustitiæ, eorum violatio non potest esse, ac proinde ex illa nequit sequi obligationis restitutio, nec subinde occulta compensatio, vt aduertit Nauar. *cap. 17. num. 113.* & cum eo alij communiter.

290 Quæres 5. an etiam possit quis rem suam recuperare per vim, ingrediendo domum possidentis armata manu, quando aliter non potest illam recuperare? Conueniunt plerique, quod quando res non extat in specie, non potes armata manu ingredi domum v. g. debitoris, vt vendices pretium rei, vel debitum, quia pretium rei non est sub dominio tui, sed illius cuius domum ingrederis, ac proinde non vendicas rem tuam tunc, sed alterius, ac proinde, vt benè obseruat Less. *c. 12. dub. 11.* censeris aggressor, & rem alterius inuadens. Quod si res extet in specie, & aliter non potes eam recuperare ob reipublicæ perturbationem, putat probabile Less. *loco citato*, quod tu possis armata manu ingredi domum possessoris, & rem tuam auferre, & quod si ille velit impedire, potes te armis tueri, cum habeas ius recuperandi rem tuam; citat Sot. sed non potui hoc inuenire. Quicquid de hoc sit, hæc sententia mihi non placet, maximè cum velit hanc recu-

recuperationem fieri posse, quando respublica est conturbata. Duo enim mala ex hoc sequerẽtur. Vnum, quod tunc fieret maior reipublicæ conturbatio. Alterum, quod tunc daretur occasio malis invadendi domos aliorum.

291 Quæres 6. an excommunicatio lata contra eos, qui alienum habent, seu acceperunt afficiat illos, qui suum acceperunt ab iniusto detentore, vel afficiat eos, qui iusta compensatione vsi sunt, ita quod qui hoc sciunt, teneantur eos reuelare? Respondetur negatiuè, sic Sylu. *verb. furtum*, q. 12. & 13. Angel. *eodem verb.* n. 40. & 41. Tabiena *verb. restitutio qu.* 3. Nauar. *cap.* 17. *ex n.* 12. Less. *d. dub.* 10. *n.* 61 & alij communiter. Ratio clara est, quia isti non acceperunt alienum, sed suum, vel sibi debitum. Maior difficultas est, an d. excommunicatio illos comprehendat, quando specialiter fertur contra eos qui quoquomodo alienum vsurparunt etiam titulo compensationis? Affirmat Rosella *verb. familia*, *n.* 11. quando absolutè excommunicatio fertur contra eos, qui compensationem fecerunt, secus si solum feratur contra eos, qui fecerunt compensationem contra conscientiam. Sylu. *verb. furtum*; *q.* 15. dicit, quod si excommunicatio feratur contra eos qui compensationem fecerunt, tunc illi non comprehenduntur qui iustam fecerunt compensationem. Quod si excommunicatio feratur contra illos, qui non reuelant, seu non manifestant tunc etiam illi qui iustam compensationem fecerunt, comprehenduntur; vnde illi qui dictam compensationem fecerunt, tenentur rem manifestare, & alij qui hoc sciunt, vbi vtrique exprimuntur. Ratio istorum est quia in primis casibus excommunicatio continet manifestum errorem, secus in alijs, præsertim in hoc vltimo quia tunc sententia iusta est, vt scilicet compensatio manifestetur, vt sciatur quantum acceperit, qui iustam compensationem fecit. Verum Angelus, Tabiena, Nauar. & alij, absolutè dicunt, quod illi qui iusta compensatione vsi sunt, non ligentur ea excommunicatione sic lata, & quod solum eos comprehendat, qui prætextu compẽsationis aliquid acceperunt. Quod contingit tripliciter. Primò, quia non erat certitudo, sed tantum dubium, vel suspicio, quod ille tibi deberet tantum. Secundò quando plus accipitur, quam debeatur. Tertiò, quando compensatio non est facta ex bonis debitoris, sed ex alienis, vt ex pignore, commodato, deposito, &c. Ratio est, quia ad incurrendam excommunicationem, requiritur peccatum mortale, quod in hoc casu non reperitur. Dices erit peccatum mortale non manifestando, non in retinendo compensationem. Respondetur quod neque in non manifestando est peccatum mortale, quia cum iste vsus sit occulta compensatione, ex eo quod careat v. g. probationibus, testibus, scripturis; vel quia oportebat litigare, &c. ideo non peccat manifestando, quia manifestando nil habebit, vel nonnisi cum maxima difficultate, cum maximo dispendio, lite, &c. Igitur d. excommunicatio non ligat eos, qui mortaliter non peccarunt contra iustitiam accipiendo rem suam, vel vtendo occulta compensatione, tametsi aliunde peccare potuerint non implorando officium iudicis, &c. Neque peccant non se prodendo, seu manifestando. Neque alijs scientes, tenentur reuelare quando illi, qui occulta compensatione vsi sunt, non tenentur hoc facere; non enim scientes, magis obligantur quam principales; sic tradunt præcitati auctores, & alij communiter. Vide Nauar. *d. cap.* 17. *nu.* 114. Vbi etiam aduertit, quod si sciam ex dicto Petri, quod ipse vsus est occulta compensatione non teneor ipsum reuelare, quando certus sum, ex eo quod est vir magnæ auctoritatis, & fidei, quod illa compensatio iusta fuit.

§. III. *An furtum semper sit peccatum mortale, an aliquando veniale, & quomodo.*

292 FVrtum esse ex suo genere peccatum mortale, docent omnes Theologi cum D. Tho. *d. q.* 66. *art.* 6. vbi

vbi sic dicit. *Peccatum mortale est, quod contrariatur charitati, secundum quod est spiritualis animæ vita. Charitas autem consistit quidem principaliter in dilectione Dei, secundariò verò in dilectione proximi, ad quam pertinet vt proximo bonum velimus, & operemur: per furtum autem homo infert nocumentum proximo in suis rebus, & si passim homines sibi inuicem furarentur, periret humana societas. Vnde furtum tanquam contrarium charitati, est peccatum mortale.* Est autem generalis regula ad cognoscendum quando nam peccatũ sit ex suo genere mortale, & quando nam veniale, vt attendamus ad completum indiuiduum, & supremum illius speciei; & si illud intra illam speciem, est peccatum mortale, illud peccatum, seu illa species peccati erit ex suo genere, seu natura peccatum mortale, quod si dictũ supremum indiuiduum sit peccatum veniale, illud peccatum, ex suo genere, erit veniale. Sit exemplum, quia supremum indiuiduum gulæ est solum peccatum veniale, ideo gula ex genere suo est solum peccatum veniale, ac proinde solum ratione adiuncti erit mortale; vt quia amittitur vsus rationis, quando quis inebriatur, vel quia sequitur damnum graue proprium, in salute, vel in re familiari, vel alienum, vt si gula imperet furtum, &c. Et quia supremum furti indiuiduum est peccatum mortale ratione sui, non ratione adiuncti, ideo furtum ex genere suo est peccatum mortale.

263 Conueniunt etiam omnes, furtum posse esse peccatum veniale ratione surreptionis, seu inaduertentiæ rationis; nam sicut rationis inaduertentia excusat in alijs peccatis, etiam in hoc excusare potest; ad peccandum namque mortaliter, vt alibi ostendo, & tradunt omnes, duo necessariò requiruntur. Vnum ex parte voluntatis, & est perfectus consensus. Alterum ex parte intellectus, & est plena aduertentia, ac proinde si quis rem alterius accipiat, nesciens esse alterius, non peccabit mortaliter; & de hoc nulla est controuersia inter scribentes. Non parua difficultas est, an furtum possit esse peccatum veniale precisè ratione paruitatis materiæ, seu an si quis volens, & sciens rem leuem furetur, peccet solum venialiter; Gabriel *in 4. dist. 15. q. 3.* dicit, quod quodcunque furtum quantumcumque rei minimæ modo scienter, & voluntariè fiat animo nocendi per illud minimum, sit peccatum mortale, ac proinde vult, quod nullum furtum sit peccatum mortale ratione paruitatis materiæ, sed solum ratione surreptionis.

264 Vera, & communis sententia tenet, quod furtum leue, sit solum peccatum veniale nisi adsit animus furandi rem grauem, vel nocendi grauiter. Hanc sententiam tenet S. Doctor *d. art. 6. ad 3.* vbi dicit. *Illud quod modicum est, vsus apprehendit quasi nihil. Et ideo in his quæ minima sunt, homo non reputat sibi nocumentum inferri. Et ille qui accipit, potest præsumere, hoc non esse contra voluntatem eius, cuius est res. Et pro tanto si quis furtiuè huiusmodi res minimas accipiat, potest excusari à peccato mortali. Si tamen habet animum furandi, & inferendi nocumentum proximo, etiam in talibus minimis potest esse peccatum mortale, sicut & in alio cogitatu per consensum.* Vbi vt vides, vult Sanctus Doctor, quod furtum rei leuis non sit peccatum mortale, sed tantum veniale, nisi tunc adsit animus nocendi grauiter, seu furandi quantitatem notabilem. D. Thomam sequuntur Caiet. *ibidem* Aragon. Bann. Salonius *ibidem.* Sot. *lib. 5. de iust. q. 3. art. 3.* Medina *C. de restit. q. 4.* Sylu. *verb. furtum qu. 2.* & eodem *verb.* cæteri Summistæ, Couar. *lib. 1. pract. c. 3. n. 12.* & alij communiter. Ratio est, quia in alijs materijs iustitiæ datur paruitas materiæ, in qua solum peccatum veniale patratur, ergo etiam in hac materia, quæ inter omnes alias est minoris ponderis. Antecedens constat in læsione corporis, quando est leuis, in leui famæ læsione, in leui læsione honoris, &c. Parum namque pro nihilo reputatur, *l. quamuis, ff. de condit. & demonstrat.* Glos. *in l. si pupillus, §. si ego, verb. ex contrario, ff. ad leg. Falcid.* & cap. *coram dilecto, de offic. deleg.* Illustrant Hippol. *sing. 176.* Tiraquel. *in tract. de iudic.*

de in rebus exiguis, verſ. oclaud. Surd. *conſ.* 197. *n.* 2. Menoch. *conſ.* 96. *n.* 8. *& conſ.* 184 *n.* 3. & alij.

295 Obijcies 1. pro ſententia Gabrielis *cap. vlt.* 14. *qu.* 6. vbi dicitur. *Furtum autem non ſolum in maioribus, ſed etiam in minoribus iudicatur. Non enim id, quod furto ablatum eſt, ſed mens furantis attenditur. Quomodo in fornicatione, non idcirco ſit diuerſa fornicatio, ſi mulier ſit pulchra, aut deformis, ancilla, aut ingenua, paupercula, aut opulenta, ſed qualiſcunque illa fuerit, una eſt fornicatio; & ita in furto, quantumcunque quis abſtulerit, furti crimen incurrit.* Reſp. cum gloſ. & Doctoribus *ibidem*, Couar. & alijs *locis citatis*, quod ex hoc textu nil aliud colligitur, niſi quod in furto rei minimæ poteſt eſſe peccatum mortale quando fur habebat animum furandi rem grauem, & quod tunc hoc furtum leue poteſt iudicari, quando conſtaret de animo furandi rem magnã, ſi hoc iam tentaſſet, ſed non potuit perficere; non tamen ſequitur, quod pro furto leui præcisè detur, vel dari poſſit actio furti, hoc enim certum eſt dari non poſſe, vt oſtendit Couar. *loco citato*.

296 Circa illud, quod dicit citatus tex. de fornicatione cum pulchra, aut deformi, mouet quæſt. gloſ. *ibid. verb. fornicatione*, an ſit maius peccatum fornicacio cum pulchra, an cum deformi, ad quã ſic reſpondet. *Hoc dixit magis peccari cum pulchra, quam cum deformi, quia magis voluptuoſe cognoſcit pulchram, ſed in deformi, quam citius poteſt abſolui. Sed Baz. dixit magis peccari cum deformi, quia plura ſunt quæ ſuadent commiſceri cum pulchra, quam deformi, ſcilicet pulchritudo eius, & libido.* Vide Abb. *in cap. cum quidam, n.* 2. *&* ibi Felin. *nu.* 7. *de iure iur.* Iaſ. *in §. ex maleficijs, n.* 13. *Inſtit. de action.* Michael Gribald. *de homicid. pag.* 5. *n.* 4. Tiraquel. *l.* 2. *connub. nu.* 13. Guillelm. Benedict. *in cap. Raynutius, verb cuidam Petro, n.* 28. *de teſtam.* Quænam autem dicatur mulier pulchra tradunt Neuizan. *in ſylua nupt. lib.* 2. *nu.* 93. Caſſaneus *in catalogo gloriæ mundi, conſid.* 22. *part.* 2. & alij.

297 Obijcies 2. quia illud omne eſt peccatum mortale, quod in decalogo prohibetur, ſed omne furtum prohibetur in decalogo, ergo omne furtum eſt peccatum mortale. Minor nota eſt ex illo *Non furtum facies*. Maior oſtenditur, quia omne quod prohibetur in decalogo eſt impeditiuum vitę eternæ, ſicut obſeruantia ad vitam æternam conducit, vt conſtat ex illo Chriſti D. *Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata*. Reſpondetur negando maiorem, licet enim ſit verum, quod omne furtum in decalogo prohibeatur, non tamen omne eſt peccatum mortale, & vitæ æternæ impeditiuum, ſed illud tantum quod grauiter nocet proximo, vel habet afferre animum furandi quantitatem notabilem. Dixi, *Sed illud tantum, quod grauiter nocet proximo*, quia contingere poteſt, quod res ablata ſit leuis, & ſecundum ſe ſolum ſufficiens ad inducendum peccatum veniale, tamen ratione grauis nocumẽti, quod affert, erit peccatum mortale, vt ſi quis furetur acũ ſartori qui alium non habet, ita quod cogitur ceſſare à labore, ac ſubinde à lucro inde proueniente per tempus notabile, in quo notabile lucrũ amittit, & ſic graue damnum patitur. Iſte enim peccat venialiter ratione furti, & mortaliter ratione damni grauis illati; & ſic iſte duo peccata committit, veniale furti, & mortale nocumenti. Pro quo nota, quod quando quis furatur rem grauem, per ſe ſemper peccat mortaliter peccato furti, tametſi contingat, quod graue nocumentum non inferat proximo, vt ſi quis furetur tres iullios valde diuiti, cui tres iullij ſunt nocumentum leuiſſimum, ac proinde ratione nocumenti non peccat mortaliter; peccat tamen mortaliter ratione furti, quia tres iullij ſunt materia grauis furti, Et è contra, contingit, quod quis peccet mortaliter ratione nocumenti vt in caſu dicto furti acus, & in ratione furti, ſolum peccet venialiter. Quocirca puto, quod iſta debeant in confeſſione explicari, cum ſint ad inuicem ſeparabilia; nocumentum enim eſt damnum proximo illatum, & furtum eſt ablatio rei alienæ inuito Domino, quæ ſtare poteſt ſine grau-

ui

ui damno illato, vt dictum est.

298 Obijcies 3. quia furtum rei magnæ, & furtum rei paruæ sunt eiusdem speciei, eo quod quantitas rei furtiuæ licet augeat peccatum, non tamen mutat speciem; ergo vtrumque est peccatum mortale; nam alias non essent eiusdem speciei, cum peccatum veniale, & mortale differant specie? Resp. quod furtum rei paruæ, & rei magnæ, sunt eiusdem speciei in genere mali moralis, quia vtrumque dicit ordinem positiuum eiusdem rationis ad obiectum rationi difforme, & hoc modo solum differunt penes quantitatem rei furreptæ, quæ licet augeat culpam, non tamen mutat speciem moralem peccati. Cæterum furtum rei paruę, & rei magnæ in ratione mortalis, & venialis, differunt specie, quia in ratione mortalis, & venialis, seu vt alij dicunt, in ratione mali simpliciter, afferunt priuationes diuersæ speciei, nam priuatio quã affert peccatum mortale, scilicet priuatio gratiæ, est priuatio simpliciter, at priuatio quam affert peccatum veniale, est priuatio solum secundum quid, & alterius ordinis: illa est priuatio gratiæ, ista est priuatio feruoris charitatis.

299 Pro quo nota, quod actus humanus malus, seu peccatum, in duplici genere mali constituitur, scilicet in genere mali simpliciter, & in genere mali voluntarij, seu moralis. Peccatum mortale in genere mali simpliciter, constituitur non per aliquid positiuum, sed per priuationem gratiæ, & rectitudinis debitæ inesse, vt omnes tradunt ex clarissimo Ecclesię lumine S.P.Aug. super illo ver. Io. 1. *sine ipso factum est nihil*, hoc est peccatũ, vt ipse interpretatur; peccatum namque vt dicit istas priuationes, & maximè priuationem gratiæ, est malum simpliciter, & nihil; tum ratione priuationum, quæ dicuntur nihil, scilicet positiuum, tum quia peccatorem ad nihilum redigit, iuxta illud: *ad nihilum redactus sum, & neciui*. At peccatum mortale in genere mali moralis cõsistit in ordine positiuo ad obiectum rationi difforme, vt docet S. Tho. 1. p. q. 48. *art.* 1. *ad.* 2. & 3. & 1. 2. *q.* 18. *art.* 5. *ad* 2. & 3. *contra Gent. cap.* 9. Et *de malo qu.* 2. *art.* 4 *ad* 8. Vbi docet, quod sicut accedere ad propriam vxorem est actus bonus iustitiæ; & temperantiæ, propter ordinem positiuum ad obiectum rationi conformẽ, ita pariformiter accedere ad alienam est actus malus iniustitiæ, & intemperantiæ propter ordinem positiuum ad obiectum rectæ rationi difforme. Hanc sententiam docet Phil. in *prædic. qualit.* vbi dicit, quod iustitia, & iniustitia contrariè opponuntur. Et cap. *de oppositis* docet, quod malum, & bonum opponuntur contrariè, & loquitur de malo morali, nam malum simpliciter, maximè quoad carentiã gratiæ, non cognouit.

§. IV. *Assignatur quantitas notabilis furti.*

300 IN primis, & ante omnia, ponẽda sunt ea, in quibus omnes conueniunt, antequam ad ea descendamus in quibus scribentes valde inter se discrepant. Conueniunt 1. omnes, vt §. præcedenti *n.* 297. est dictum, quod quicunque furatur rem leuem, ex cuius defectu scit, aut scire, vel credere debet, quod graue detrimentum sequetur proximo, peccat mortaliter, vt si quis furetur subulam à sutore non habente aliam; vel acũ à sartore non habente alium; vel pennam à scriptore, vel copista, qui ex hoc viuit, non habente aliam, &c. quia licet tunc res illa leuis, non sit de se sufficiens ad inducendum peccatum mortale, est tamen ratione grauis nocumenti illati. Sic habetur cap. *fin. de iniur.* vbi dicitur. *Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, seu alijs irrogantibus opem tulisti, aut hæc imperitia tua, siue negligentia occurrerunt, iure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere, vel iacturam.* Conueniunt 2. quod qui rem paruam furatur credens, seu aduertens, quod ex eo Dominus magnopere debeat conturbari, peccat mortaliter, non quia tunc furtum notabile committat, sed quia notabilem molestiam infert, quod peccatum non contra iu-

stitiam

stitiam est, sed contra charitatem. Conueniunt 3. quod dupliciter de furti materia, seu quantitate loqui possumus, absolutè scilicet, & respectiuè; si respectiuè loquamur, ratione scilicet damni illati, certum est, quod nulla potest esse tam parua quantitas, quæ respectu alicuius non possit inferre damnum notabile, vel ratione ægestatis, vel damni notabilis, vt si quis ab extremè, vel grauiter indigenti auferat vnum obolum, qui sibi omnino necessarius erat ad emendum vnum panem, sine quo morti facilius exponitur, sed hoc furti peccatum ratione damni grauis illati reuocatur ad peccatum damnificationis, de quo iam diximus, cum in ratione furti præcisè sit solum peccatū veniale. Quod si absolutè loquamur de furti materia, illa erit, quæ absolutè, & determinatè est talis, quæ scilicet respectu cuiuscunque personę iniustam, & grauem constituit acceptionem; ac proinde peccatum mortale contra iustitiam, obligans grauiter ad restitutionem, de qua sunt duæ difficultates grauissimæ. Prima est, an in furto detur hæc materia secundū se, absolitè, & determinatè certa, respectu quarumcunque personarū. Secunda est, dato quod detur, quænam illa sit.

301 De prima difficultate an in furto detur hæc materia certa, & determinata absolutè, & respectu quarumcunque personarum, quod nos iam supposuimus, est prima sententia negatiua, quæ vult, quod cum furtum sit in linea peccatorum quibus proximus damnificatur, eius materia desumi debet respectiuè, per ordinē scilicet ad damnum proximo hic, & nunc illatum per actionē furti, non absolutè per ordinem ad quātitātem determinatam, ac proinde neque 100. nummi argentei neq; 100. nūmi aurei absolutè, & de se possunt constituere materiam grauem furti, nisi grauè damnum Domino sequatur.

302 Secunda sententia vera, & omnino tenenda est, quod furtum habeat materiam absolutam, certam, & determinatam, per ordinem ad quam furtum est peccatum mortale respectu omnium personarum, siue inde sequatur damnum graue, siue leue, siue nullum. Hæc sententia est, adeo vera, vt opposita dicatur communiter non solum falsa, sed temeraria, & magnam viam aperiens furtis innumerabilibus, & omnino perniciosa reipublicæ, sic notant expositores S. Tho. *d. q. 66. art. 6.* & summistæ *verb furtum.* Ratio constat ex dictis *n.* 297. & *n.* 300. quia in furto duo nocumenta considerandā sunt, vnum primarium, & intrinsecum furto, & aliud ex furto secutum; nocumentum intrinsecum, desumitur per ordinem ad obiectum furti; nocumentum secutum, desumitur per ordinem ad personam à qua res aufertur, & sic cum nocumentum intrinsecum desumatur per ordinem non ad personam, sed ad materiam, seu obiectum, habebit suam grauitatem ex se, ac proinde absolutam, & determinatam ex parte minimi, ita quod minor quantitas per se non sufficiat ad constituendum peccatum mortale furti, & maior augebit peccatum intra eandem speciem; est namque regula generalis in omnibus peccatis in quibus datur paruitas materiæ, vt assignetur terminus citra quem est peccatum veniale, & intra quem, est peccatum mortale, alioquin virtutes, & vitia non haberent certa, & determinata obiecta.

303 Sed dices, in furto nulla materia est grauis, nisi illa, quæ graue infert nocumentum, furtum namque eatenus est peccatum mortale, quatenus graue infert nocumentum; ergo eatenus est peccatum mortale, quatenus graue infert nocumentum. Tum quia furtum eatenus est peccatum, quatenus est contra iustitiam, seu quatenus est iniustitia; ergo si iniustitia non est grauis, non erit peccatum graue; tunc autem, in hac materia, iniustitia est grauis, quando graue affert nocumentum. Resp. ex dictis, quod nocumentum, quod per furtum inferri potest, est duplex, vnum respectiuum, & speciale, quod vt diximus ex furto sequitur, & ex hoc furti grauitas non attenditur, cum multoties contingat, quod non sequatur, vt contingere potest in furto 10. aureorum respectu Regis, vel valde diui-

diuitis. Aliud est intrinsecum furto, ac proinde absolutum, & generale omni furto graui, & ab isto sumitur materiæ grauitas in furto, & hæc cum generalis sit, seu obiectalis, in omni furto reperitur, siue postea sequatur nocumentum respectiuum, seu speciale, siue non.

304 Dices iterum, quod de ratione furti est, quod fiat inuito Domino, ac proinde nocumentum, debet esse inuito Domino; sed Dominus non censetur inuitus, nisi respectu nocumenti respectiui, & particularis, quod sibi sequitur, non respectu nocumenti illius generalis, & obiectalis, seu furto intrinseci; ergo. Resp. quod Dominus non solum est rationabiliter inuitus respectu nocumentirespectiui, & sibi sequuti, verum etiam respectu nocumenti generalis; cum hoc sit proprium peccati furti obiectum, quod secundum se, & generaliter est damnosum, licet sibi hic, & nunc damnum respectiuum non inferat, &c.

305 De secunda difficultate, quænam sit ista materia absoluta, & determinata furti, per quam furtum est peccatum mortale, & citra quam, est veniale. Variæ sunt sententiæ. Prima est Nauar. *in man. cap. 17. n 4.* vbi tenet, quod materia notabilis, sint duo regales, seu iulij, vel etiam minus, nempe vnus cum dimidio. Vnde errauit Diana dum *p. 2. tract. 3. miscell. res.* 56. tribuit Nauar. quod dimidium regale sit quantitas notabilis furti, licet dicat, quod illa quantitas possit esse peccatum mortale, ratione nocumenti, sicut etiam ratione huius potest esse furtum subulæ, acus, & instrumenti artis. Secunda est Valentiæ, & Rebellij apud eundem Dianam ibidem, qui volunt tres argenteos, hoc est tres iulios, seu regales esse materiam notabilem; pro quo nota, quod plures auctores apud Dianam ibidem, iulios, seu regales vocant argenteos, more Hispanico; nam si intelligerentur more Italico, essent duo ducatoni, seu duo scuta, quod dici non debet. Tertia opinio est Alph. de Vegha apud eundem Dianam, qui vult, quod 4. vel 5. regales sint materia notabilis. Alij aliter dicunt. Communis sententia est, quod tres regales, seu iulij, sint materia notabilis furti, sic tradunt Bart. à S. Fausto *in spec. confess. disp. 2. q. 18. n. 16.* Say. *in claui reg. lib. 9. cap. 15. ex n. 9.* Ratio clara est, quia cum ista soleat esse merces diurnalis operariorum, censetur absolutè materia grauis, in qua omne personarum genus solet esse inuitum. Quare mihi nimis laxa videtur, sententia Rodriq. & aliorum apud Dianam loco citato, quod illa sit notabilis quantitas, quæ excedit duos aureos; nam sicut labor vnius diei secundum se, & absolutè est materia grauis, ita merces communis illius, quæ solet esse, vt diximus tres regales, seu tres iulij: quantitas autem excedens duos aureos, est merces operarij pro integra fere septimana.

§. V. *Soluuntur aliqua quæsita circa materiam furti.*

306 QVeres 1. an furtũ vnius oboli, quod complet dictam materiam notabilem, sit peccatum mortale? Resp. quod illud vltimum furtum, quod complet materiam notabilem, potest cõsiderari dupliciter. Primò prout est furtum materiæ leuis, v. g. vnius oboli, & hoc modo est solum peccatum veniale. Secundò prout complet materiam grauem, & tunc est peccatum mortale, si fiat cum hac aduertentia, si autem non fiat cum hac aduertentia, quia dum quis furatur vltimum obolum, nescit, quod sit vltimus, seu non aduertit se habere materiam talem alienam, quæ per illud vltimum oboli furtum compleatur in ratione materiæ grauis, tunc non peccat mortaliter, sed tunc peccabit, quando aduertet, quod habet materiam grauem alienam, & non vult illam restituere. Aduertit Granado *in 1. 2. contro. 6. tract. 2. disp. 2. sect. 5. n. 51.* quem refert, & sequitur Diana *3. p. tract. 6. resol. 25.* quod si ille qui furatur vltimum obolum aduertat se tunc complere quantitatem notabilem, sed habet animum restituendi illum obolum, tunc non peccat mortaliter, eo quod nolit

lit retinere notabilem quantitatem rei alienæ; rationem assignant, quia acceptio rei alienæ non est mortalis, quando fit animo restituendi illam, & ita citò vt ratione dilationis non inferatur Domino damnum notabile. Addit Granado, quod si detur casus, quod quando quis furatur vltimum obolum, iam consumpsisset alios præcedentes, nec hic, & nunc habet vnde soluat, tunc non peccabit mortaliter, modo habeat animum soluendi illã quantitatem, si perueniat ad pinguiorem fortunam. Nam in hoc casu in tantum potest quis peccare mortaliter, in quantum vult inuito Domino retinere saltem per longum tempus notabilem quantitatem; sed in hoc casu non vult ille sic facere, sed decernit eam quantitatem restituere cum primum poterit, in quo Dominus non est inuitus; ergo.

307 Quæres 2. an excommunicatio obtenta à factore, v. g. contra eos, qui sibi bona sua furati sunt, afficiat illum, qui sibi acum furatus est, ex quo graue damnum passus est, ita quod iste fur teneatur in virtute eiusdem excommunicationis resarcire damnum illatum? Resp. negatiuè cum Nauar. *c.* 17. *nu.* 2. quem alij sequuntur. Ratio clara est, quia d. excommunicatio non fertur, nec ferri potest, nisi pro peccato mortali, sed furtum acus in ratione furti non est peccatum mortale, sed tantum veniale, licet in ratione damni secuti sit mortale, ergo; dãnum namque illatum non habet rationem furti; sed illud dumtaxat, quod inuoluit occultam rei alienæ acceptionem inuito Domino, vt supra obseruauimus; vnde talis damnificans non potest propriè dici fur. Tum quia qui furaretur calamum à notario ratione cuius à magno lucro impediretur, posset iustè suspendi ob tale crimen, fieret infamis, & daretur actio furti contra eum, quod secus esset si tale nocumẽtum haberet rationem furti. Tum etiam quia iste non condemnaretur in duplo, vt dicitur *§. in duplum*, & *§. in quadrupl. Instit. de act.* ergo, &c.

308 Quæres 3. an qui ab vno, vel à pluribus accipit quantitatem non sufficientem ad peccatum mortale, sine intentione amplius furandi, sed postea mutata voluntate furatur reliquum furti complementum, seu furatur aliam materiam, quæ simul cum præcedenti facit materiam grauem furti, an tunc peccet mortaliter? Nauar. *cap.* 17. *n.* 139. dicit, quod ille talis nunquam peccabit mortaliter; tenebitur tamen ille ad restitutionem sub mortali, eo quod habeat materiam notabilem inuito Domino; vnde concludit. *Quo fit, vt inueniri possint furta, solum venialia, quæ obligent ad restitutionem sub pœna peccati mortalis.* Hoc vltimum sic limitat. *Quæ limito procedere in eo, qui continuato tempore sine magis interuallis illam notabilem quantitatem conflaret: non enim dicerem teneri ad restitutionem sub pœna peccati mortalis illos famulos qui aliquot diebus vnius mensis, aliquot eiusmodi furta facerent, & post alium, vel duos menses totidem, &c. ita quod in furto trium, vel quatuor annorum conflarent summam etiam duplo maiorem, quam sit illa, quæ simul accepta peccatum, & restituendi necessitatem induceret, sub pœna peccati mortalis.* Hæc Nauar. Emanuel Sà *verb furtum, n* 8. sic de istis furtis minutis loquitur. *Qui per vices, pauca alicui furatur, cum ventum est ad notabilem summam, tenetur ei restituere, & si quidam id probabiliter negant, quando non fit ex intentione furandi totam summam.*

309 Summa Corona *p.* 1. *c.* 1. *nu.* 28. loquens de furtis minutis, sic dicit. *Si actus furandi procedunt à voluntate interciſa hoc est, dum homo furatur illud parum, non intendit furari maius, nec alio tempore, & postea subuenit alia occasio furandi similiter, tunc quantumcunque reiteret huiusmodi furta, sic conditionata, semper est veniale, nec tenetur de necessitate salutis restituere illa. Quia sicut multa peccata venialia numquam possunt facere vnum mortale quantumcumque simul sumpta, ita huiusmodi parua furta, voluntate interciſa.* cuius ratio est, quia cum illa furta facta sint voluntate interciſa, seu discontinuata, seu sine animo diteſcendi, seu furandi quantitatem notabilem, nec inter se vniuntur,

nec faciunt vnam quantitatem notabilẽ; nec in intentione, ac proinde semper manent plura furta leuia. Pro hac sententia refert Diana *p. 1. de paupertate religiosa, resol. 34.* Fernandez *in exam. Theol. moral. p. 1. c. 6. §. 2. n. 12.* Pro hac sententia referri possunt Tolet. & Victorel. *lib. 5. cap. 16. n. 3.* quos refero, & impugno *in tract. de Censur. disp. 4. n. 407.* Sed adeo creuit laxitudo sententiarum, vt quidam velint non solum non peccare mortaliter, qui sine voluntate diteſcẽdi plura minuta furatur, tametsi re ipsa diteſcat, & quod ad restitutionem non teneatur; verum etiam, quod non peccat mortaliter, nec ad restitutionem tenetur, qui ex animo diteſcendi plura furatur minuta, modo iste non intendat diteſcere nisi per minuta furta, eo quod huius voluntas semper ad minuta terminatur.

310 Pater Diana *loco citato* dicit 1. quod furta minuta, siue facta cum animo diteſcendi, siue non, tunc continuantur, & in vnum coaleſcunt, quando fiunt in eodem genere negotij, secus si in diuersis nisi adsit animus diteſcendi. Secundò dicit, quod dicta furta minuta coaleſcunt in vnum, quando inter illa non intercedit magna interpolatio, seu interuallum, quod secundum Sanch. *ibid.* erit spatium vnius anni; & secundum Filliuc. erit spatium vnius mensis, seu dimidij. Tertiò dicit, quod maior quantitas exigitur ad peccatum mortale in istis furtis minimis, quam in alijs, eoquè maior quo plures sunt Domini, eo quod tunc minus cẽsentur inuiti; deinde dicit, quod quantitas in istis furtis minimis, erit duplo maior. Quartò dicit, quod hoc non habet locum in esculentis, & poculentis, respectu seruorum, & ancillarum, &c. Postremo notat, quod etiam nos notauimus, quod ad hoc vt fur liberetur à graui restitutionis obligatione; non est necesse, quod restituat totam quantitatem ablatam, sed sufficit, quod restituat partem, qua restituta cessat notabilis quantitas ad furtum graue ponendum.

311 Verum ego verius puto cum Medina *C. de restit. q. 10.* Couar. *lib. 1. var. cap. 3. n. 12.* Aragon. *2. 2. q. 66. art. 6. vers. cæterum*, & alijs communiter, quod non solum obligatur ad restitutionem qui notabilem furatus est quantitatem per furta leuia, verum etiam, quod ipsum furtum leue, prout notabilem complet materiam sit peccatum mortale, siue in hoc vltimo furto leui, sicut & in præcedentibus, adfuerit animus diteſcendi, siue non; modo dum ponit hoc vltimum furtum leue, etiam voluntate interciſa recordetur præcedentium furtorum leuiorum, quæ per hoc vltimum complentur, seu quorum materia fit notabilis per hoc vltimum, aliàs, seu secundum se, leue; si enim de hoc non recordetur, vel si recordetur proponit restitutionem saltem partis, qua posita, cessat notabilis quantitas, non peccaret mortaliter, vt constat. Hanc sententiam sic probo, quia posita illa vltima actione, qua res leuis aufertur, ponitur detrimentum notabile proximi, & ea non posita, non ponitur, ergo est peccatum mortale. Antecedens constat. Consequens probatur, quia ea actio est peccatum mortale, qua posita infertur detrimentum graue proximo, & qua non posita, non ponitur; ita se habet illa actio; ergo. Tum quia ille peccat mortaliter, qui ex actu suo aliàs leui, infert graue proximo detrimentum; sic se habet vltimum furtum leue; quia tametsi in se graue non sit, hic tamen, & nunc prout complet materiam grauem furti, graue est. Tum etiam quia nil interest, quod proximo graue damnum illatum sit paulatim, an simul, nil mihi referret, quod quis me bonis meis spoliaret per plures actiones leues, an per vnam; parum referret quod quis me vita priuaret per leues puncturas, & paulatim, etiam voluntate interciſa, an vna actione, v. g. percussione securis.

312 Quæres 4. quomodo restituere debent, qui à multis pauca furati sunt singulis, & multa simul? Resp. quod qui notabilem quantitatem furati sunt sed diuersis, & isti sunt incerti, restitutio facienda est pauperibus. Quod si certi sint, illis restitutio facienda est. In casu con-

tin-

tingenti de quodã qui statera dolosa furabatur ab illis, qui ad suam apothecam accedebant, vt emerent caseum, buturũ, &c. per subtractionem vnius, vel duarum vnciarum pro vnaquaque libra, suasi, quod in posterum tantundem adderet accedentibus, videlicet vnam, vel alterã vnciam vnicuique libræ, donec tantundem accedentibus restitueret, quantum abstulerat, sed de restit. ratione furti, infra magis dicetur.

§. VI, *An tempore necessitatis licitum sit furari.*

313 HAnc difficultatem proponit, & resoluit S. Thomas *d.q.66 art.* 7. per tres conclusiones. Prima est, quod res quæ homini redundant, iure naturę pauperum sustentationi debentur. Hanc concl. probat ex illo B Ambrosij *serm.*81. *& refertur dist.*47. scilicet. *Fs furientium panis est, quem tu detines nudorum indumentum est, quod tu recludis; miserorum redemptio, & absolutio est pecunia, quam tu in terra defodis.* Deinde probat hac ratione, quia nullum ius gentium, aut hominum, naturali, aut diuino iuri derogare potest cum ius inferius derogare non possit superius; sed iure naturæ, atquè diuino cautum est, vt res inferiores, hominum necessitati deseruiant, ergo quando redundant, nec Domino necessariæ sunt, ius proprietatis, & possessionis, quod iure gentium inductum est, facere non potest, quin possit necessitatem patiens illis vti, & suæ necessitati subuenire. Secunda conclusio est, quod licet, quæ homini redundant, naturæ iure pauperum sustentationi debeantur, tamen nullus citra necessitatem extremam potest ea eripere, ratio est, quia citra extremam necessitatem, propriorum bonorum dispensatio, tametsi redundantium, ad Dominum pertinet, qui pro voto potest sua bona quibus pauperibus voluerit cõferre, cum semper multi egeni reperiãtur. Tertia concl. est. In extrema necessitate potest quilibet ex rebus alienis, siue clam, siue palam sibi succurrere. *Nec hoc prius habet rationem furti, vel rapinæ.* Hanc conclusionem non probat S. Doctor, nisi in argumento sed contra, ex illo communi dicto *in necessitate, omnia sunt communia.* Probari tamen potest ex illo communi dicto. *Necessitas non habet legem*, vnde lex seruit necessitati, non necessitas legi, *l. tutor, qui repertor, ff. de administrat. tutor. l. vt gradatim, §. 1. ff. de muner. & honor.* Et ex illo, *necessitas facit licitum, quod aliàs de iure non est licitum*, cap. *quod non est licitum, de reg. iur. in 6.* & cap. *quanto, de consuetud.* Vnde Flamin. *de resignat. to. 1. lib. 1. q. 3. nu. 4.* post Gonzalin. *conf.* 87. *n.* 15. dicit, quod ea, quæ ex necessitate fiunt, non dicuntur fieri in fraudem. Et *l. rem legatam, ff. de adimend. legat.* dicitur, quod in necessitatibus, nemo liberalis existit, quod dictum illustrant Tiraquel. *in l. si vnquam, ver. donatione largitus, n.* 106. *C de reuocand. donat.* Gam. *decis.* 71. *nu.* 3. Pichard. *ad rubr. Inst. de adopt, n.* 43. Valasc. *conf.* 153. *n.* 24. & alij. Tum quia non censetur facta bonorum diuisio cum tanto rigore, quod in necessitate non possint homines sibi prouidere; quocirca dicitur, quod in necessitate res ad illum statum reuertuntur, in quo erant ante diuisionem; ac proinde quæ quis accipit in necessitate, non tenetur postea ea restituere, cum tunc homo non accipiat alienum, sed suum. Vnde in casu contingenti iudicatũ fuit, quod necessitas adeò facit res communes, vt numquam accipiens teneatur ad restitutionem, etiam dato, quod alibi necessitatem patiens diues esset. Cum enim necessitas, vt dicit S. Doctor sit titulus faciens omnia communia, & qui cum hoc titulo accipit, rem suam accipiat, sequitur, quod ad nullam restitutionem teneatur, sed de hoc fusè in meis respons.

314 Sunt tamen aliqua obseruanda à patiente necessitatem I. quod prius debet petere vt iuuetur, & à miseria quam patitur subleuetur, nisi certò sibi persuadeat, quod nihil obtinebit; vnde vir nobilis necessitatem patiens debet petere à diuite vt subleuetur, (non enim tenetur ostiatim mendicare) quod si ille non faciat,

igitized by Google

faciat poterit siue clam, siue occultè accipere, quod necessarium est ad suam necessitatem subleuandam, nec potest à domino prohiberi; quod si prohibeatur, poterit necessitatem patiens se defendere tanquam ab iniusto inuasore, seruato semper moderamine inculpatæ tutelæ. II. quod non potest necessitatem patiens accipere rem ab illo qui in pari necessitate est positus, vel ponetur, si re illa priuetur; quando namque partium iura sunt paria, possessori magis fauendum est; tum quia in pari causa, melior est conditio possidentis.

315 Quæres 1. quænam censeatur extrema necessitas? Respondetur quod hoc loco per necessitatem extremam intelligitur periculum mortis, cui subueniri non potest, nisi per acceptionem, vt docet S. Doctor *in articulo citato*, & *quodlibet.* 5. *art.* 17. Hinc est, quod qui ex proprio habet, non dicitur existere in necessitate extrema. Ex quibus sequitur, quod non est censendus in necessitate extrema, qui patitur periculum famæ, honoris, aut pudicitiæ; an autem patiens huiusmodi pericula possit aliquid accipere ex dicendis nu- sequenti patebit.

316 Quæres 2. an sit licitum aliquid accipere in graui necessitate; v.g. morbi, famis, nuditatis, & idem dicendum videtur de periculo famæ, honoris, & pudicitiæ, horum namque periculum æquiualet graui necessitati morbi, famis, nuditatis; plures namque, imò communiter homines vellent potius sustinere grauem morbum, grauem famem, nuditatem, quam infamiam, inhonorem, & detrimentum in pudicitia; ac proinde horum periculum æquiualet graui illorum necessitati. Less. *lib.* 2. *de iust. cap.* 12. *dub.* 12. *n.* 71. dicit esse probabile, quod possit grauem necessitatem patiens licitè accipere de bonis proximi, vt suæ necessitati subueniat, citat Angelum, Sylu. Nauar. Medinam, & alios. Nihilominus puto cum Caiet. *q.* 66. *art.* 7. Sot. *lib.* 5. *de iust. q.* 3. *art.* 4. Couar. *in reg. peccatum p.* 2. §. 1. *n.* 3. & cum omnibus Canonistis in cap. *si quis propter, de furtis*, quod sola necessitas extrema, vel quæ quasi extrema iudicatur, eo quod nisi subueniatur, fiet extrema, excuset à peccato, & ab obligatione restitutionis, ita expressè colligitur ex d. cap. *si quis propter*, vbi sic habetur. *Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, paniteat hebdomadas tres, & si reddiderit, non cogatur ieiunare.* Vbi Barbos. *in collect. n.* 2. dicit. *Textus iste quatenus ait imponendam esse penitentiam ei qui furatus fuit propter necessitatem famis, &c. intelligendus necessariò venit de graui necessitate, in qua constituto non licet etiam occultè surripere ab opulentis, quia etiam si diuites possint, & debeant subuenire talem necessitatem patienti; tamen sunt multi alij egeni occurrentes in pari necessitate constituti, quibus subuenire conuenientius esse iudicabunt; nam arbitrio eorum relictum esse hoc censetur, & re vera est, quia præceptum eleemosinæ non datur determinatum ad certam circumstantiam, &c.* Ratio clara est, quia grauis necessitas, non facit res communes, vt facit extrema, ac proinde non tribuit ius in aliena; licet ergo qui in extrema necessitate constitutus est (quando scilicet aut imminet alicui statim mors, nisi ei succurratur, aut imminet periculum grauissimæ infirmitatis, quæ communiter solet homines conficere) possit licitè necessaria sibi accipere ex rebus alienis, quando aliter sibi prouidere non potest, non tamen in graui necessitate, quæ omnia non facit communia. Vide ex iuris peritis Clar. *lib.* 5. §. *furtum, nu.* 24. Bonacos. *commun. crimin. p.* 1. *verb. famis.* Brun. *de cessione bonor p.* 4. *q.* 2. *n* 4. Tiraquel. *de pœnis temper. causa* 33. Farin. *in praxi crimin. p.* 7. *de furtis, q.* 174. *à n.* 68. Surd. *de aliment. tit.* 8. *priuil.* 39. Menoch. *remed.* 10. *recup. n.* 97. & *de arbitr. casu* 132. *nu.* 27. & *cons.* 31. *n.* 11. & 30. *cum seq.*

317 Quæres 3. an non solum quis possit accipere ad subueniendum extremæ necessitati propriæ, verum etiam alienæ? Respondetur affirmatiuè, sic tenent plures ex Doct. citatis, Nauar. *comment.*

ment.2.de regul.n.28.Surd.d.priuil.39.n.6 Et *n.9.* notat, quod non ſolum tunc eſt licitum accipere comeſtibilia, verum etiam alia, quando comeſtibilia non inueniuntur, vt vendantur, & neceſſitati ſatisfaciat, colligitur ex citato cap. *ſi quis propter*.

318 Glo. *in d.cap.ſi quis propter verb. pœniteat*, hanc curioſam mouet quæſtionem. *Sed quare non excuſatur mulier à fornicatione propter neceſſitatem famis*, ſicut excuſatur ab acceptione rei alienæ? Reſpondet. *Propter neceſſitatem res facta eſt communis quam furatur, ſed in fornicatione non eſt ita, imò potius debet quælibet mala pati, quam malo conſentire, vt 32.q.5. ita re. Item quare excuſor ab homicidio, ſi ex neceſſitate me defendendo, aliquem occido, & non à fornicatione? Reſpondetur non interficio, imò potius ipſe ſe interficit, qui me aggreditur, ar. ff. ſi quadrup. &c.* Addit Surd. *d. tit.* 8. *priuil.* 40. rationem differentiæ eſſe quia tempore neceſſitatis res omnes ſunt communes, & omnibus poſſunt fructificare; & humana creatura non eſt in fructu, nec mulieres poſſunt eſſe communes. Tum quia fornicatio non extinguit famem, ſicut furtum; vel quia fames immediatè cogit ad furandum, fornicatio verò mediatè.

§. VII. *Quenam ſit obligatio manifeſtandi furem.*

319 CApite *qui cum fure*, *de furtis*, ſic ſcribitur. *Qui cum fure partitur, occidit animam ſuam. Non fur ſolum, ſed ille reus tenetur, qui furti conſcius, quærente poſſeſſore, non indicat.* Vbi, vt vides, decernitur, quod furti conſcius, reus eſt furti, ſi quærente poſſeſſore, ſeu domino, non indicat. Pro quo nota 1. cum Couar. *in reg. peccatum, p.2.§.3.n.4.* quod licet in hoc textu furti conſcius vocetur reus furti, & re vera ita ſit quoad culpam furti, non tamen quoad obligationem reſtituendi; nam furti conſcius non reuelando, quando ad id tenetur, peccat peccato, quod ad furti ſpeciem reuocatur, nō tamen ad reſtitutionem tenetur. Quia non tenetur ratione rei acceptę quia eam non accepit, nec habet, nec ratione iniuſtæ actionis, quia non reuelatio præcisè non eſt actio contra iuſtitiam damnificatiua. Nota 2. quod Flores de Mena *lib.1. var. q.18. n.8.* dicit, quod obligatio ex hoc textu non eſt de indicando fure, ſed furto, quia aliud eſt indicare furem, & ad hoc non tenetur ſciens; & aliud eſt indicare furtum, ſeu rem furatam, & ad hoc tenetur ſciens. Dicit etiam ille, quod hęc obligatio eſt ſolum pro foro externo.

320 Quæres 1. an Epiſcopus, & eius Vicarius poſſint ad inſtantiam partis concedere generales monitorias ſub excommunicatione, contra eos, qui alienum iniuſtè detinent, vel ſcientes iniuſtos detentores, non reuelant? Reſp. affirmatiuè, conſtat ex dictis ſupra, & tradunt Rodriq. *in ſumma to.2.cap.79.* Abb. *in cap.d. qui cum fure, n.2.* Gutier. *canon. lib.1.c.11.à n.1.* Nauar. *cap.17.n.114. & 115. & cap.18. n.30.* Cord. *lib.1. Queſt. q.43. dub.2.* Couar. *in reg. peccatum p.2.§.3.n.5.* Flores de Mena *var. lib.2. q.18.n.58. & 59.* & alij. Ea tamen excommunicatio non ligat eum qui alienum habet titulo iuſtæ compenſationis, nec ille, qui hoc ſcit, tenetur reuelare, vt ſupra vidimus, & tradunt Sylu. *verb. furtum.1.q.5.* Nauar. *dicto n.114.* Gutier. *d. cap.11. n.67.* & alij communiter. Nec etiam ea excommunicatio ligat eum, qui alienum accepit ad propriam neceſſitatem ſubleuandam. Imò neque eum ligat, qui alienum accepit ſine neceſſitate, ſed poſtea in neceſſitate extrema illud conſumpſit, quia licet iſte peccauerit accipiendo, nō tamen peccauit conſumendo, nec tunc conſumpſit alienum, ſed ſuum, quod aliàs alienum erat; ſic tradunt multi, præſertim ex iunioribus, & colligitur ex auctoribus citatis. Pariformiter non ligat ea excommunicatio eum, qui non ſtatim reſtituit, quando dilatio non multum nocet Domino; quia tunc Dominus cenſetur conſentire illi breui dilationi. Item non comprehendit eum, qui reſtituere

non

non potest sine graui status iactura, de quibus infra.

321 Quæres 2. an ille teneatur illum debitorem denunciare, qui abscondit sua bona ne totaliter spolietur à creditoribus? Resp. negatiuè, modo hoc non faciat in fraudem creditorum, sed vt postea habeat vnde viuat, sic Sanch. post alios *in præcepta lib. 1. cap. 6. n. 31.* qui addit, quod in hoc casu iste si interrogetur à iudice, potest negare, & negationem de nihil habendo confirmare iuramento, vtendo amphibologia, vt scilicet teneatur reuelare, & quod hoc idem facere possunt scientes, vide infra §. 9. *Quæsito 1.*

§. VIII. *Quomodo, & quando vxor peccet vsurpando bona mariti, vel quorum habet administrationem, & è contra.*

322 CErtum est, quod vxor nequit bona mariti vsurpare, aut dispensare, sine illius consensu expresso, aut tacito; sicut neque maritus potest vsurpare bona propria vxoris, sine illius consensu, tunc enim est alienum vsurpare sine consensu Domini. Certum est etiam, quod vxor nequit sine mariti consensu vsurpare ea bona quorum administratio pertinet ad maritum, vt sunt bona dotalia. Excipiuntur tamen aliqui casus, quos breuiter refero ex Nauar. *cap. 17. ex n. 153.* Primus est, casus extremæ indigentiæ proximi, modo maritus ob id extremè non egeat. Secundus est, vbi est mos regionis, quod vxores eleemosinam panis, & vini largiantur, quia tunc censetur adesse communis consensus maritorum. Tertius, ad euitandum aliquod damnum temporale mariti, vt fecit Abigail 1. *Reg.* 25. Quartus quando maritus est amens, tunc enim vxor succedit in gubernatione familiæ, & dispensatione bonorum. Quintus, quando maritus est absens, ob eandem rationem. Sextus, quando maritus deputauit vxori certam summam pro victu, & vestitu, tunc enim vxor potest absque alia mariti licentia, quod sibi subtrahit parcius viuendo elargiri. Septimus quando dedit marito dotem sufficientem, & adhuc lucratur arte, & industria sua; vt texendo, suendo, vendendo, emendo, acu pingendo, &c. modo non deserat sufficientem domus gubernationem. De bonis paraphrenalibus non est dubium, quin possit vxor de illis disponere, cum sint bona ipsius propria. Item potest disponere de bonis sui, non viri contemplatione, donatis sibi. Notat etiam Diana *p. 5. tract. 8. resol. 34.* post alios, quod vxor potest etiam eleemosinas facere filijs prioris mariti, quibus sustententur, & hoc etiam marito contradicente, surripiendo pro illis necessaria, quia, hæc in filios obligatio naturalis est, de qua maritus non potest esse rationabiliter inuitus.

323 Quæres 1. quam summam potest vxor de bonis mariti insumere, absque expressa eius licentia? P. Diana *loco citato, vers. notandum est etiam*, tenet, quod vxor potest insumere vigesimam partem prouentuum mariti, quod tradunt plures, quos ibi citat, & 2. *p. tr. 1. miscel. resol. 33.* Idem tradit Ioan. Henriq. *in comp. casuum conscient. cap. 11. n. 5.* & alij, aduertentes, quod in furtis vxorum, filiorum, & Religiosorum, maior quantitas requiratur, quam in furtis allorum; debet enim in uxore considerari qualitas personæ, status, diuitiarum, amoris mariti, aliarumque circunstantiarum, quod etiã dicendum est de filijs, & Religiosis respectiuè. Vxor namque non est viri mancipium, sed socia, ac proinde rationi consonum non est, quod ita strictè tractetur, vt non possit quandoquè aliquid insumere cum amicis, consanguineis, in ludis honestis, in pigmentis, &c.

324 Quæres 2. quomodo se gerere possit vxor cum viro prodigo? Resp. cum Angelo *verb. furtum*, Petr. Nauar. *de restit. p. 2. dub. 6.* & alijs communiter, quod potest celare de bonis illius contra eius voluntatem, & prohibitionem, vt sibi, viro, & filijs prouideat necessaria, nec tenetur viro præcipienti, vt sibi omnia tradat obedire; tunc enim obediendo daret gladium furioso. Tum quia vxor sic agen-

...tized by Google

agendo vtiliter gerit negotium suæ familiæ, & ipsius mariti; nec illius voluntas est rationabilis, sed irrationabilis. Addo, quod si viri prodigalitas sit tanta, quod etiam vxoris dotem dissiparet, tunc potest vxor bona sua, & dotem retinere, vt se indemnem seruet.

325 Quæres 3. an peccent maritus, & vxor insumendo bona communia. Pro clariori huius quæsiti intelligentia, nota, quod quædam sunt bona mariti, alia propria vxoris, & alia dicuntur communia. Bona mariti propria sunt ea, quæ à patre, aut ab alio per hæreditatem accepit, præter dotem, & præter donationem propter nuptias. Pariformiter ea bona sunt mariti propria, quæ sua industria, ac labore, vel aliàs (non concurrente vxore) collaborando acquirit. Bona vxoris propria dicuntur bona paraphrenalia, & ea dicuntur, quæ præter dotem habet vxor, vt sunt bona hæreditaria, ei legata, & donata, sui non mariti intuitu. Item quæ suo labore, arte, & industria adquirit, postquam satisfecit domus gubernationi. Bona communia sunt bona superlucrata constante matrimonio, vt tradunt Legistæ, quos refert, & sequitur Couar. *lib. 3. var cap. 16.* & ex Theol. Lopez *p. 2. instruct. Conscient. cap. 24.* Cordub. *in sum. q. 125. & infra*, Petr. Nauar. *lib. 3. de restit. c. 1. dub. 7. nu. 93.* & alij. His positis ad difficultatem positam dico, quod cum hæc bona sint communia non potest alter coniugum consumere partem notabilem, sine alterius consensu, quod maximè currit in vxore, cum hæc bonorum dispensatio, ad maritum pertineat, sic tradunt auctores citati, & alij communiter. Aduerte tamen, quod nisi aliud constet, quicquid acquirit vxor constante matrimonio, mariti præsumitur, *l. etiamsi, C. de donat. inter virum, & vxor.* & aduertunt ibi Doctores.

326 Ex his infertur 1. quod non possit maritus sine speciali vxoris consensu eius bona obligare, sic habetur *l. si sine voluntate, C. ad senatus cons. Velleian.* Poterit tamen cum vxoris consensu eius bona alienare, Gam. *decis. 131.* Benedictus Aegidius *in repet. l. ex hoc iure, ff. de iust. & iure p. 2. cap. 7. nu. 18.* & alij. Alij oppositum tenent propter *l. si prædium, C. de iure dotium.* Infertur 2. vxorem non posse vendere prædium dotale, nec vendenti consentire, marito non consentiente, *l. si prædium, C. de iure dotium*, & tradunt ibi Doctores. Infertur 3. quod maritus non tenetur res dotales restituere, neque earum æstimationem si pereant, aut deteriores fiant, absque ipsius culpa, Socin. *cons. 52. nu. 2.* Couar. *pract. cap. 28. n. 4.* Mantica *de tacit. & ambig. conuent. lib. 12. tit. 28. n. 19.* Benè tamen si cum ipsius culpa, cum sint sub dominio vxoris, licet earum administratio ad ipsum pertineat, Lara *in l. si quis à liberis, §. ex his, nu. 252. ff. de lib. agnos.* & alij passim, sed de his aliqua diximus superius de dominio, & infra alia dicentur.

§. VIII. *Quomodo, & quando filius peccet vsurpando bona paterna.*

327 PEccat in omnium sententia filius si in quantitate notabili paterna bona dissipet, siue illa bona sint patris quoad dominium, vsumfructum, & administrationem, siue quoad administrationem tantum, vt post D. Antonin. & alios obseruat Nauar. *cap. 17. n. 156.* Cum differentia tamen, quia quando filius vsurpat bona patris, contra eius voluntatem, quæ sunt propria ipsius patris, tenetur ad restitutionem Patri, vel eius hæredibus, singulis pro rata, nisi idem pater antequam decluat ea illi condonet, at quando bona sunt ipsius filij, & patris est sola administratio, non tenetur filius ad restitutionem, cum tunc alienum non vsurpauerit. Excipiuntur casus positi præcedenti §. pro vxore, est enim eadem ratio. Quocirca si vera est sententia posita *n. 323.* quod maritus nō censetur inuitus quoad 20. reddituum partem, idem dicendū erit de filio, maximè quando vnicus est, secus vbi sunt plures. Non enim minus solent patres affici erga filios vnicos, quam erga vxo-

rem. Sic post alios tenet Diana p. 1. *de contract. resol. 67.* quod intelligo, quando filius non in res inhonestas, & vanas impendit, sed in licitas, & suo statui conuenientes, & secundum morem aliorum suæ sortis. Deinde non peccat filius bona patris vsurpando, quando est certus, quod si ea peteret, concederet. Item non peccat filius quando aliquid accipit à patre in compensationem eorum, quæ pater vsurpat ex suis bonis castrensibus, vel quasi castrensibus. Item non peccat filius, qui patris negotia gerit, & lucratur, si tantum accipiat, quantum pater daret extraneo, deductis expensis, & nisi gratis laboret. Nauar. *cap.* 17. *n.* 144. & Angelus *verb. peculium*, quem refert, & sequitur Less. *d. cap.* 12. *dub.* 13. *n.* 81. vbi aliquas ponit limitationes.

328 Quæres an in monitorijs, seu edictis generalibus in quibus excommunicãtur qui habent, & qui non denunciant habentes bona Titij comprehendantur vxor, & filij, si quid habeant, ita quod & isti, & scientes teneantur denũciare? Resp. negatiuè, nisi hoc apertè ex dictis monitorijs habeatur, & hoc tum quia isti communiter censentur excluſi; nam videtur, quod patris, & mariti mens ad filios, & vxorẽ non extendatur quoad pœnam grauissimam excommunicationis, vide dicta *de censuris*, vbi de hac re plura.

§. X. *Ponuntur aliqua quæsita curiosa de filijs, &c.*

329 QVæres 1. an filius sine consensu patris possit vti thesauro à se inuento? Procedit quæsitum de filio sub patris potestate constituto, & dependet resolutio ex alia difficultate cuius scilicet sit thesaurus quem filius sub patris potestate constitutus inuenit. Marianus Socin. quem refert Guidius *de mineralibus lib. 3. tit. 10. q. 32. n. 38.* dicit, quod d. thesaurus inuentus à filio, & vniuersaliter ab illis, qui sub nostra potestate sunt, nobis acquiritur, ex *l. si is, qui in alieno, ff. de acquirer. domin.* & tradunt ibidem glos. & Doctores. Tamen inquit ista conclusio procedit de iure Digest. secundum quod omnia acquisita per filium, exceptis castrensibus, & quasi castrensibus, patri adquiruntur, *l. placet, ff. de acquir. hæred.* Verum de iure nouo Cod. hoc non videtur procedere. Ratio Socini est, quia ea acquisitio pertinet ad bona aduentitia, non profectitia, ac proindè dictus thesaurus quoad ius proprietatis ad filium pertinebit, & quoad vsum fructum pertinebit ad patrem. Hanc doctrinam sequitur d. Guidius *loco cit.* Ex qua infertur, quod viuente patre, non potest filius consumere d. thesaurum cum vsusfructus illius sit patris; cum sit de genere bonorum aduentitiorum, at patre mortuo, totus erit filij inuentoris, nec tenebitur illum computare in communicatione cum alijs hæredibus, sicut nec alia bona aduentitia.

330 Quæres 2. an filius sine consensu patris possit aliquid donare amicis, vel Ecclesiæ? Contingit casus paucis retro annis. Quidam filius familias graui morbo laborans emisit votum sine patris consensu, quod si ab illo morbo conualesceret faceret vnam planetam, quam tali Ecclesiæ donaret. Conualuit, sed pater noluit quod ea planeta fieret; quæsitum fuit, quid eo in casu fieri posset. Certum est, quod si ille filius familias habuisset bona castrensia, seu quasi castrensia, de quibus, vt constat ex dictis in superioribus, habet non solum dominium, vsumfructũ, sed etiam administrationem, potuisset suo voto satisfacere, etiam patre reluctãte. Sed dictus filius nulla habebat bona, neque aduentitia, neque profectitia; vnde d. casus procedebat de bonis patris, de quibus dixi, quod d. filius familias non poterat ex bonis patris, sine eius consensu, conficere illam planetam; eamque Ecclesiæ donare; vnde tale votum potuit à patre irritari.

331 Quæres 3. ad quid teneretur filius qui consumpsit pecuniam, quam illi soluit debitor patris? Casus sic contingit. Misit pater filium suum, vt eius nomine perciperet à debitore tantam pecuniæ sum-

summam', iuit filius, & vt patris nuncius percepit pecuniã, quam patri non reddidit, sed simul cum socijs illam consumpsit in ludis, in conuiuijs, &c. interrogatus fui, quid agendum esset in hoc casu. Respondi, quod pater in primis nil amplius petere poterat à debitore, quia iam iste ex commissione patris creditoris, eius filio pecuniam soluit debitor. Neque etiam aliquid petere poterat à filio, quia nulla bona habebat, poterat tamen illam computare in diuisione cum alijs filijs, nisi illam condonaret. Quod si pater nihil horum feciſſet, tenebatur filius eam pecuniam post mortem patris computare in diuisione bonorum cum reliquis fratribus. Secus esset si filius vt nuncius, vt minister, vt officialis patris recepisset illam pecuniam, & sine eius culpa perijsset, tunc enim filius ad nihil teneretur, vt colligitur ex *l. si ex contractu, C. quod cum eo, qui in alien.* & tradunt Tusch. *litt. I. concl.* 223. *n.*12. Gutier. *de tutel. p.* 2. *cap.* 13. *n.*12. Calder. Pereira *de empt. & vend. cap.*15. *n.*55. *&* 56. Boer. *decis.* 73. *nu.* 1. Mascard. *de probat. concl.* 1234. Menoch. *de præsumpt. lib.* 3. *præs.* 49. *nu.* 17. *&* 25. Caroc. *decis.* 77. & alij.

§. XI. *Quomodo, & quando Religiosi peccent accipiendo sine venia bona Monasterij.*

332 CErtum est, quod Religiosus peccat mortaliter, quando sine venia rem notabilem accipit, vt sibi debitam, quasi ius habeat ad bona communia monasterij. Ratio est, quia tunc Religiosus exercet actum dominij, cum absque licentia, rem vt suam, vel vt sibi debitam vsurpet; vnde tunc furtum committit, & ad restitutionem tenetur, saltem quando res exstat, sic Corduba *in summa q.*109. Petr. Nauar. *lib.* 3. *de restit. c.*1. *dub.*3. *nu.* 195. & alij communiter, & constat ex pluribus supra traditis de dominio Religiosorum; quibus solum aliqua sunt breuiter addenda.

333 Primum est, quod cum Religiosus non comparetur mancipio, neque extraneo, sed filio, vti de filio loquendum est, vt ex dictis supra de filiorum furtis constat. Secundum, quod non peccat Religiosus, accipiendo ea, quę necessaria sunt ad vsum Religiosorum, vt sunt cibaria, vestes, medicinæ, & huiusmodi, quãdo sua necessitate proposita, superior concedere non vult. Sic tradit Petr. Nauar. *lib.* 3. *de restit. c.* 1. *dub.*3. *nu.* 196. & alij communiter. Ratio clara est, quia cum ea bona sint communia, superior, qui non est Dominus, sed dispensator, non potest ea negare Religioso egenti, & petenti; quocirca Religiosus tunc accipiens, non exercet actum dominij, cum auctoritate priuata res non consumet, sed auctoritate Religionis, cui Prælatus negans contradicit. Est enim Religionis intentio, quod Religiosis sibi deseruientibus, necessaria prouideantur. Tertium, peccare mortaliter Religiosum, si rem monasterij accipit, & distrahit dando illam sine venia personis extraneis, & tam ipse, quam accipiens tenetur rem restituere. Tunc enim exercet actum dominij distrahendo rem non suam, ac proinde, & peccat, & ad restitutionem tenetur. Sic tradit Cord. *d.q.* 109. Petr. Nauar. *vbi supra n.*197. *&* 198. & alij communiter. Aduerte tamen, quod si ille, qui rem accepit à Religioso eam bona fide consumpsit, non tenetur ad restitutionem, nisi in quantum factus est locupletior; vt aduertunt cit. auctores. Est autem notandum, quod Religiosus ipse, qui rem notabilem monasterij sine venia consumpsit, propriè non tenetur ad restitutionem. Ratio clara est, quia restitutio debet fieri ex proprijs; Religiosus autem non habet propria, ac proinde vti impotens, non tenetur ad restitutionem. Duo tamen facere debet. Vnum est, inducere eum, cui rem dedit, vt eam restituat. Alterum est, quod si ipse ex Prælati licentia habeat aliquod peculium, seu redditus, debet ex ijs restituere. Alij volunt, quod teneatur laborare, & secundum suam conditionẽ, & statum taliter se gerere, vt quantum fieri potest satisfaciat suę obligationi subtrahẽdo aliquid, de cibo, potu, vestitu, &c.

334 Quartum est peccare mortaliter Religiosum, qui pecuniam sibi à Superiore liberè concessam, eam insumit in ludis illicitis, in commessationibus, in meretricibus, &c, & accipientes, tenentur ad restitutionem, licet Ioan. Salas *tr. de ludo dub.* 21. *nu.* 4. oppositum teneat, quod non placet, cum non possit Prælatus neque implicitè, neque explicitè cõcedere subdito dictam licentiam modo supra explicato de dominio. Notat Villalob. *in sum. to.* 2. *tract.* 28 *diff* 5. *n.* 11. post alios; quod qui accepit rem à Religioso, non est necesse, quod eam restituat monasterio, sed satisfacit si eam eidem Religioso restituat; ratio est, quia accipiens non tenetur ex iustitia ponere rem in statu meliori, quam habebat, quando eam accepit. Verum de hac materia, vide tradita supra de dominio Religiosorum.

§. XII. *Quomodo, & quando serui, seu famuli peccent accipiendo res Domini.*

335 DE dominio seruorum plura dicta sunt supra, hoc loco solum restat, vt aliqua dicamus de peccatis eorumdem seruorum, & famulorum, quę committunt maximè dum suorum bona Dominorum, sine eorum expressa, vel tacita venia vsurpant. Dico ergo 1. cum Petr. Nauar. *de restit. lib.* 3 *cap.* 1. *dub.* 6. *nu.* 220. cum Martino Nauar. *in sum. cap.* 17. *n.* 138. Gabr. *in* 4. *dist.* 15. *q* 3. *art.* 3. *dub.* 2. *propos.* 6. & alijs communiter, quod isti famuli, vel famulæ peccant mortaliter si quid notabile furentur à suis Dominis; vnde Nauar. monet Confessarios, vt illos moneant, vt fideliter res suorum Dominorum conseruent, & quod non debeant inutiliter, & superfluè consumere. Dico 2. peccare etiam istos famulos, vel famulas quando furantur victualia ad vendendum alijs; dico ad vendendum alijs, quia non censentur Domini inuiti, si ea cibaria accipiant, quæ sunt sibi necessaria ad vitam, quando isti famuli, Domini expensis aluntur, secus quando sui seruitij salarium accipiunt in pecunia, vt suis expensis alantur, tunc enim non possunt cibaria surripere, maximè in notabili quantitate respectiuè; nam in istis cibarijs ille rigor non videtur seruandus, qui seruatur in furtis pecuniæ; sic auctores citati, & alij passim. Item non puto peccare mortaliter dictos famulos, quando aliquid moderatum ex cibarijs Domini dãt pauperibus, amicis, vel cognatis dum inuisentur, maximè cum postea in reliquis fideliter Domini bonum agunt.

336 Quæres 1. an qui certo stipendio promisit seruire alicui; idem de illo qui causa discendi officium, seu artem aliquam ad cẽrtum tempus, peccet mortaliter si fugiat? Resp. quod in vno casu non peccat, in duobus peccat. Casus in quo non peccat est, quando famulus habet iustam, & rationabilem causam fugiendi, vt si fugiat, quia Dominus austerus est, quia eum malè tractat, minus parcè cibaria præstat; si eum benè nõ instruat; si longè melior occasio se se offerat, si eum ad malum sollicitet, &c. Ratio est, quia contractus censetur cum his conditionibus celebratus, ac proinde non censetur tunc Dominus iniustè læsus, sed sibi imputare debet, quod ea præstet, ex quibus famulus sumit occasionem fugiendi. Primus casus in quo peccat, est quando ex tali fuga contra pactionem facta, sequitur Domino notabile damnum, quia in ea occasione recessit in qua notabiliter fuit damnificatus; vel quia sic ex improuiso fugiens, non potuit alium inuenire, qui ei deseruiret. Secundus casus est, quando fugit sine causa, sed ex sola leuitate, vti facere solent serui. Benè verum est, quod Petr. Nauar. supra *n.* 226. dicit, quod si nullum Domino sequatur damnum, peccat famulus sic fugiens solum venialiter, quia tunc solum peccat contra fidelitatem, quæ ad solum veniale obligat.

337 Quæres 2. an famulus conductus v. g. per annum, perdat mercedem si fugiat ante tempus completum? Affirmant aliqui Iurisperiti cum Bartolo in *l. si vno, §. item cum quidam. ff. locat.* Negant communiter Theologi, vt videre est apud Ioan. Valer. *de different. vtriusque fori*,

fori, verb. locatio differ. 4. Rebell. *p.*2. *lib.* 14. *q.* 13. *n.*18. & alios, existimantes sententiam Bart. & Legistarum, procedere solum quoad forum exterius, vbi d. famulo non dabitur actio contra Dominũ pro mercede habenda, pro ea parte, qua seruiuit, nisi assignet prius rationabilem causam fugæ. Vnde loquendo in foro conscientiæ dicunt, quod teneatur soluere mercedem temporis quo seruiuit, nisi fortè Dominus eam retineat ratione damni passi.

338 Qnæres 3. ad quid teneatur, qui alicuius operam conduxit, sed ob casum fortuitum, v.g. ob pluuiã, ob inundationẽ, &c. non potuit illius opera vti? Casus frequenter accidit; nam frequenter conducuntur homines pro messe pro vinea, &c. Dico 1. quod si locatus non laborauit ex communi causa impediente, v.g. ob pluuiã, ob quam nec apud me, nec apud alium laborasset, tunc locator ad nihil tenetur, cum hoc damnum sit commune, ab omnibus sustineri debet, neque ex hoc aliquod damnum sequitur locato, ex eo quod suas operas mihi locauit, quod non fuisset sequutum apud alium. Dico 2. quod si locatus non laborauit mea causa, & laborasset, apud alium, tunc illi merces negari non debet, siue ego, qui illius opera conduxi, cum culpa illius opera non vtor, vel etiam sine culpa, vt ob casum fortuitum, Hanc sententiam sequor in fauorem pauperum, qui sua opera alijs locant, quia re vera hic, & nunc ego sum causa damni locati; quia si attendamus ad rationem, videtur, quod solum locator teneatur soluere operum mercedem, quando fuit in causa culpabili, vt non ponerentur; quando namque sine culpa locatoris opera locati non fuerunt posita, locator non tenetur, nec ratione iniustæ acceptionis, nec ratione rei acceptæ; ergo Dico 3. quod si quis vesperi conduxit alicuius opera pro die sequenti, & deinde mutato animo non vult illa vti, non tenetur pro mercede si maturè moneat locatum, vt possit si velit opera alteri locare, vel in propria vinea laborare. Vide Valer. *loco cit. differ.* 3. & Ioan. de la Cruz *in direct. p.* 1. *q.* 7. *art.* 6. *dub.* 4. *concl.* 1.

339 Quæres 4. an Dominus possit famulum ægrotum amandare ad hospitale, vt curetur? Conueniunt omnes, quod possit Dominus amandare; seu mittere ad hospitale famulum, quando morbus est diuturnus, grauis, & qui non nisi magnis sumptibus, & impensis curari potest; non enim tenetur Dominus famulos ægrotos curare tanto dispendio, maximè, quia hospitalia ad hunc effectum sunt ædificata. Difficultas est, an possit Dominus amandare ad hospitale d. famulos, quando infirmitas non est multum grauis, & facile remedia adhiberi possunt, & non sunt multi valoris. Procedit difficultas non tantum de mancipijs, verum etiam de illis famulis, qui in domo Domini manent, & sunt de familia seruili, & dico videri valde rationi consonum, quod dicti famuli domi tunc curentur, quia tunc si conualescant maiori fidelitate deseruient. Tum quia hoc virtute contineri videtur in pacto, seu contractu inito de famulatu, quod scilicet famulus Domino fideliter deseruiet, & Dominus ipsum nutriet tum in sanitate, tum in infirmitate in qua non multæ impensæ faciendæ sunt, &c.

340 Maior difficultas est, an Dominus possit subtrahere mercedem famulo, pro eo tempore, quo ægrotauit? Non desunt ex Legistis. quinegent, volentes, quod integra merces soluatur; in eo principio fundati, quod per famulum non steterit quominus opera poneret; alias adducunt probationes, quas postea referemus. Nihilominus communis, & constans sententia est, quod non tenetur Dominus soluere mercedem famulo, nisi pro eo tempore, quo laborauit. non pro eo quo malè valuit. Sic tradunt Flores de Mena *lib.* 1. *var. q.* 8. §. 2. *nu.* 17. Cald. Pereira *quæst. Forens. cons.* 20. *nu.* 9. Petr Nauar. *de restit. lib.* 2. *cap.* 2, *n.* 213. Graff. *in aureis decis. p.* 1. *lib.* 3. *c.* 8. *n.* 7. Mar. Antonin. *var. lib.* 1. *resol.* 92. *n.* 7. & omnes Canonistæ in cap. *cum percussio*, *de cleric. ægrot.* Limitarem tamen hanc sententiã,

vt

vt non procedat, quando famulus existit in extrema, vel graui necessitate; tunc enim teneretur Dominus charitatis præcepto famulum ægrotum curare, maximè cum nec famulum habeat vnde curetur, nec adsit hospitale ad quod amandetur.

341 Nec fundamentum in contrarium adductum aliquid probat, quod scilicet per famulũ non stet quominus opera non præstaret, licet in hoc culpam nõ habuerit; aliud namque est, quod ex culpa, opera non præstiter,t, & aliud, quod re ipsa non præstiterit; quod Dominus soluit in mercedem operum præstitarum, non earum quæ præstitæ non sunt, siue ex culpa, siue sine culpa præstitæ non fuerint.

342 Obijcies 1. quia vt constat ex d.cap. *cum percussio*, clerico ægrotanti dantur fructus beneficij, & quotidianæ distributiones si cum valeret interesse diuinis consueuerat. quod etiam tradunt Couarr. *lib.3.var. c.3. nu.* 8. Duen. *reg.* 206.*lim.*7. Hoied. *de incompatibilitate benefic.p.*1.*c.*17.*n.*15. Selua *de benefic.p.*4.*q.* 6.*n.*9. Monet. *de distribut.quotid.p.*2.*q.*5. *n.*6. Quod intelligitur tametsi huiusmodi infirmus propria culpa in morbum inciderit, Couar. *d.n.*8. Monet. *q.*6.*n.*12. vbi ampliat in eo, qui tuendæ valetudinis causa cum Medici consilio medicinam sumit, vel sanguine minuitur, vel aliò se confert acquirendæ sanitatis gratia; vel à ciuitate abesse iubetur, vtpotè contagioso morbo affectus, vt lepra, peste, &c. Resp. quod ideo Ecclesia d.cap. *cum percussio*, statuit, quod clericus ægrotans lucretur distributiones, vt alij ad Ecclesiasticum ministerium afficerentur, decernens, vt id quod de congruitate dari deberet; absolutè, & ex Ecclesiæ mandatu daretur.

343 Obijcies 2. ex *l. sed addes*, §. *cum quidam*, *ff. locati*, vbi dicitur. *Cum quidam exceptor operas suas locasset, deinde is, qui eas conduxerat, discessisset; Imperator Antoninus rescripsit ad libellum exceptoris in hæc verba: cum per te non stetisse proponas, quominus locatas operas Antonino Aquileo solueres; si eodem anno mercedes ab alio non accepisti, fidem contractus impleri æquum est.* Resp. quod in hoc casu huius exceptoris, seu scriptoris, ideo iubetur, quod merces à conductore soluatur, quia per ipsum non stetit, quominus suas operas poneret, sed stetit per conductorem, at in nostro casu stat per famulum infirmum quominus opera sua non posuerit, non per conductorem, cum iste illius opera recepisset.

344 Obijcies 3. quia militi ægrotanti, militiæ stipendium non denegatur, vt omnes tradunt per plura congesta à Salicet. *in l. licet, C. locati*. ergo, etiam in nostro casu. Resp. esse diuersam rationem; nam militibus stipendia dantur, non solum quando ægrotant, verum etiam toto tempore quo militiæ adscripti sunt, ob fauorem militiæ, vt scilicet homines militiæ afficiantur; at in nostro casu stipendium datur solum pro opere præstito, ac proinde si non præstetur, non dabitur ex necessitate.

345 Quæres 5. an famulus, qui cum Domino nulla certa mercede paciscitur, possit stipendium iustum à Domino prætendere? Resp. affirmatiuè, nisi constet, quod voluerit gratis deseruire, vel pro solo victu, & vestitu. Quocirca quando solo victu, & vestitu sufficienter non soluitur pretium laborum; tenetur Dominus totum illud refundere, quod iuxta patriæ morem alijs similibus famulis cõcedi solet, Angel. *verb.familia n.*10. Sylu. *eodem verb.n.*6. Armilla *n.*6. Tabiena *nu.* 8. & alij.

346 Quæres 6. an quando Dominus conduxit famulum minori mercede, quam par est, debeat supplere, & refundere iustum, & commune stipendium? Resp. affirmatiuè, nisi famulus sponte voluerit esse contentus ea mercede, dixi sponte, quia contingit nonunquam, quod famuli minori stipendio contententur, ob necessitatem. Ratio est, quia sicut, qui emit rem minori pretio, quam valeat, nisi venditor sponte condonet, tenetur iustũ rei valorem supplere, ita pariformiter, qui conduxit minori alicuius operas te-

nebitur refundere, quod deeſt ad iuſtam mercedem complendam.

347 Quares 7. an quando famulus videt alium famulum furari res Domini teneatur monere Dominum, & quod ſi non moneat, vel impediat teneatur ad reſtitutionē? Reſp. quod ſi famulus ſit à Domino deputatus cui cuſtodiam talis rei, vig. vini teneturex officio, ac proinde ſub obligatione reſtitutionis impedire illius rei furtum, vel monere dominium ſi impedire non poteſt, vel renunciare officiū, ſi commodè poteſt. Quod ſi non eſt deputatus à Domino ad cuſtodiam rei teneatur, quidem ex charitate ſi commodè poteſt impedire furta, vel monere Dominum, non tamen tenetur ad reſtitutionem ſi non moneat, vel impediat. Imò addit Sot. *lib. 4. de iuſt. q. 7. ar. 3.* Nauar. *cap. 17. n. 24.* & alij, quod neque teneretur ad reſtitutionem ſi acciperet aliquid à fure vt non manifeſtaret, vt non clamaret, &c. modo non teneatur ex officio ad rei cuſtodiam, quod intelligi debet, modo id quod a fure accipit non ſit pars rei furatæ, tunc enim eam reſtituere deberet.

§. XIII. *An fur teneatur ad reſtitutionem, ſi rei furato pereat.*

348 COnueniunt omnes, quod quãcunque res peritura non erat apud Dominum, ſi pereat ſiue culpabiliter, ſiue inculpabiliter, ſiue caſu, ſiue non, apud furem, teneatur fur ad reſtitutionem valoris, ſiue pretij. Ratio eſt, quia fur non tenetur ſolum ad reſtitutionem ratione iniuſtæ acceptionis, ſed etiam ratione rei acceptæ, &c̃ contra, qui autem tenetur ratione iniuſtæ acceptionis, tenetur ad reſtitutionem tametſi res ſine culpa pereat. Tum quia caſus fortuitus ei imputatur, qui eſt in mora; ſed fur ſemper eſt in mora; ergo. Secus eſſet, ſi fur obtuliſſet rem Domino, & ipſe diſtuliſſet eam accipere; cum tunc non teneretur fur de caſu fortuito, ſi ſic res periret, cum iam moram purgaſſet; tum quia vltima mora attenditur, & nocet, *Lillud, ff. de peric. & commodo rei vend. l. ſi mora, & l. ſemel mora, ff. ſolut. matrim.*

349 Difficultas eſt, an fur, & quilibet alius iniquus rei alienæ poſſeſſor teneatur ad reſtitutionem quando res perit, & peritura erat apud Dominum? Prima ſententia eſt Paludani in *4. diſt. 15. q. 2. art. 1. concl. 5.* & aliorum, qui dicunt, quod fur teneatur ad reſtitutionem quocunque modo res pereat apud ipſum, tametſi peritura eſſet apud Dominum. Ratio illorum eſt, quia mora ſemper nocet, fur autem ſemper eſt in mora, ergo.

350 Nihilominus diſtinctione opus eſt. Vel enim res, quæ perit apud furem erat peritura apud Dominum ſine iniuſtitia aliqua, vt cum eſſet peritura iuſtæ hoſtium incurſione, ſeu deuaſtatione, vel fluminis inundatione, vel incendio caſu orto, vel alijs modis ſimilibus; & tunc ſi pereat apud furem, ad reſtitutionem non tenetur. Sic tradunt Couar *in reg. peccatum, p. 2. §. 6. n. 1.* Ioan. Medina *C. de reſtit. q. 6. conc. 6.* Sylu. *verb. reſtit. 7. q. 5.* Petr. Nauar. *lib. 4. de reſtit. cap. 1. nu. 17.* Alter Nauar, *c. 17. n. 6.* & alij, quos refert, & ſequitur Bonac. *de reſtit. diſp. 1. q. 3. punct. 10. n. 3.* Vnde ſequitur, quod qui incendit ſegetes, quæ paulò poſt inundatione erãt euertendæ, vel iuſta hoſtium incurſione, non tenetur ad reſtitutionem. Item non tenetur ad reſtitutionem, qui occidit hominem, qui paulò poſt iuſtè erat occidendus à iudice. Item nec qui occidit equum, qui paulò poſt erat occidendus, vel abducendus ab iuſtis hoſtibus. Item nec qui furatus eſt equum, qui poſtea morte, ſeu infirmitate naturali mortuus eſt apud furem, eodem modo moriturus apud Dominum, &c. Ratio horum omnium eſt, quia in his caſibus fur non cenſetur intuliſſe damnum Domino, cum damnum, quod ex furto ſequutum eſt, aliàs ſequutum fuiſſet. Tum quia tunc fur non tenetur ad reſtitutionem ratione rei acceptæ, quia non erat, nec ratione iniuſtæ acceptionis, ſeu actionis,

nis; quia iniusta actio non inducit obligationem restitutionis, nisi quando est causa efficax damni; ergo.

251 Lessius *cap.12. dub.15. num.92.* Confirmat nostram, & communem sententiam ex *l. si plures, § sin autem, ff. depositi.* ex qua refert hæc verba. *Eum contra quem agitur, vt reddat depositum, si sua natura res ante rem iudicatam intercideris, si homo mortuus fuerit, absolui debere, quod æquum sit naturalem interitum ad actorem pertinere, vtique cum interitura esset ea res, & si restituta esset actori.* Sed iste auctor, nescio quo fine mutet verba legum; verba namque illius legis sunt ista. *Sine autem cum ipso apud quem deposita res est, actum fuerit, siue cum hærede eius, & sua natura res ante rem iudicatam intercideret (veluti si homo mortuus fuerit) Sabinus, & Cassius absolui debere eum, cum quo actum est, dixerunt; quia æquum sit naturalem interitum ad actorē pertinere, vtique cum interitura esset ea res, & si restituta esset actori.* Vide an ista sint verba legis, à Lessio relata, & in quo sensu procedunt, in sensu scilicet depositi.

352 Eandem sententiam confirmat Lessius *ex l. fin. § fin. ff. ad legem Rhodiam de iactu*, vbi per ipsum sic dicitur. *Si ea conditione nauem conduxisti, vt ea merces tuæ deportarentur, easque merces nauta, nulla necessitate coactus, cum id sciret te fieri nolle, transtulit in nauem deteriorem, & merces cum ea naue perierunt, habes ex conducto locato cum priore nauta actionem, imò contra, inquit Paulus, si modo ea nauigatione, vtraque nauis periit.* Sed in illa *l. fin. ad leg. Rhod. de iactu § fin.* sic habetur. *Si conduxisti nauem amphorum duorum millium, & ibi amphoras portasti, pro duobus millibus amphorarum pretium debes. Paulus. Imo si auersione nauis conducta est pro duobus millibus merces debetur, si pro numero impositarum amphorarum merces constituta est, contra se habet; nam pro tota amphoris pretium debes, quod portasti.* Hæc ibi, & hæc de prima parte distinctionis positæ *nu.* 350.

353 Vel certè res etiam periisset, apud dominum, sed iniustè, sed actione iniusta, & tunc si pereat apud furem quocunque modo pereat, fur tenetur ad restitutionem; sic tenent omnes pro prima parte citati, opposita inferentes. Vt scilicet incendens segetes, quæ ab alio iniustè incendi debebant, tenetur ad restitutionem. Occidens hominem, qui ab alio occidendus erat, sed iniustè, tenetur ad restitutionem. Occidens equū, vel bouem, qui ab alio occidendus erat iniustè tenetur ad restitutionem. Accipiens pecuniam, vestem, &c. & consumens, quæ ab iniusto hoste accipi debebant, tenetur ad restitutionem, &c. Ratio clara est, quia iniqua acceptio est causa damni illati, à quocunque inferatur, & si infertur a me, a me reparari debet, si ab alio illatum fuisset, ab illo reparari debuisset, &c.

354 Quæres 1. an fur teneatur ad restitutionem, quando res perisset, apud Dominum, sed ille alio in loco consumpsit; vel res alio loco perijt, sed culpa furis? Resp. affirmatiuè, sic Bonac. loco citato post alios. Vnde qui furatur vestem, vel aliud è domo alterius, quæ paulò post cum tota domo conflagrari debebat, tenetur ad restitutionem, tametsi pereat, apud ipsum, vel ab alio fure sufferetur; ratio est, quia licet res in loco periculi, nil Domino valeat, tamen posita extra periculum, iam valet; ac proinde si pereat, non Domino perit, sed illi, qui eam surripuit. Tum quia si fur rem Domino statim restituisset, eam conseruasset, ac proinde non tibi, sed furi perit.

355 Quæres 2. an quando res perijt apud furem, v.g. morbo, quæ eodem modo peritura erat apud Dominum, teneatur fur id refundere, de quo interim commodum reportauit, & factus est locupletior? Resp; affirmatiuè, sic tradunt Bonac. *loc. cit.* Less. *à. dub.* 15. *n.* 98. & alij communiter. Ratio est, quia commodum, & emolumentum furis, est fructus rei, & loco illius succedit, ac proinde in eo emolumento res extare censetur, ac proinde Domino restitui debet.

Quæ-

117 Quæres quod dicendum sit de his, qui ante mortem sunt decollati aut combusti, & quod eorum corpus penitus consumptum est, ita ut nec ossa nec cinis remaneat? Respondeo quod ad hoc non requiritur quod omnia ossa & cinis corporis humani resumantur, sed sufficit quod tanta pars resumatur quæ sufficiat ad constituendum corpus humanum, & quod illud corpus habeat ossa & cinerem, licet non ea habeat, quæ ab eis fuerunt separata, sicut patet de nutrimento, quod convertitur in carnem & ossa, & tamen quotidie, quando aliquis nutritur, aliqua ossa & cinis separantur, & tamen non requiritur, vel potius non est necessarium, quod illa ossa & cinis resumantur, sed sufficit, quod alia ossa & cinis ejusdem speciei resumantur, & quod ossa & cinis, quæ fuerunt separata, convertantur in humanitatem, & sic dicendum est de his, qui ante mortem sunt decollati, & combusti, & quorum cinis est penitus consumptus, ita quod nec ossa nec cinis remaneat, quod tanta pars resumetur,

conſcientiæ, ſi rem reſtituat, vti modo eſt, quando effecta eſt deterior, vel pretij vilioris, quam antea eſſet, ſed idem euenturum erat, apud Dominum, qui rem vſque ad hoc tempus erat ſeruaturus? Reſp. affirmatiuè, eſt communis ſententia, vt videre eſt apud Bonacin. *tract. de reſtit. diſp.* 1. *qu.* 3. *pun.* 11. Ratio eſt, quia licet tempore intermedio creuerit rei æſtimatio, tamen Dominus non erat tunc rem venditurus; ſed eum reſeruaſſet; vſque ad tempus præſens, in quo minoris pretij eſt; res autem ſicut Domino creſcit, ita decreſcit.

360 Quæres 3. an fur teneatur reſtituere totum pretium rei venditæ? Affirmant aliqui, eo principio ducti, quod Dominus ius habet ad pretium rei ſuæ; cum enim pretium ſuccedat loco rei, ſequitur, quod ſicut res vti eſt, debet Domino reſtitui, ita rei pretium: alioquin fur commodum reportaret ex furto, cum ex illo diteſceret. Communis, & vera ſententia diſtinguit. Vel enim res melior effecta eſt, quoad æſtimationem intrinſecam, ſeu, vel res pluris vendita eſt, quia rei æſtimatio intrinſeca creuit, & tunc totum pretium debet rei Domino refundi; cum enim illa æſtimatio ſequatur intrinſecum rei incrementum, & hoc ſit Domini, etiam pretium Domino reddi debet, ac proinde qui furatur pullum equinum, qui creuit in equum ſtrenuum & ſic venditur à fure; totum pretium Domino refundi debet, deductis expenſis, &c. Vel certè res ſolum creuit, quoad æſtimationem extrinſecam, & tunc ſufficit, quod fur reſtituat pretium æſtimationis intrinſecæ, non extrinſecæ, hæc enim nihil addit rei, neque per hanc res augetur, aut incrementum capit, ac proinde cum hæc extrinſeca æſtimatio non ſequatur rem, neque pretium illius, eã ſequetur, ac ſubinde non debet Domino refundi; modo Dominus non fuiſſet rem reſeruaturus, vſque ad illud tempus maioris æſtimationis extrinſecæ. Quod ſi Dominus erat rem reſeruaturus, & venditurus in optimo ſtatu, & in pretio ſummo, tunc fur tenetur vltra rem, tum illud incrementum reſarcire, vt omnino indemnis ſeruetur. Quod ſi dubitetur, an Dominus eſſet rem venditurus in optimo ſtatu, reſtitutio facienda eſt ſecundum optimum ſtatum, ſeu ſecundam æſtimationem optimi ſtatus rei. Ratio eſt, quia in dubio melior eſt conditio innocentis, ſic tradunt Leſſ. Bonac, & alij *locis cit.*

361 Nec ea quæ in contrarium allata ſunt probant, quia licet Dominus ius habeat ad rei pretium intrinſecum, ſeu ſecundum æſtimationem intrinſecam, quatenus neceſſarium eſt ad damnum reparandum, non tamen abſolutè, neque prout ſequitur æſtimationem extrinſecam, Quæ ſolutio colligitur ex *l. qui vas, §. cum fur. ff. de furtis*, vbi dicitur. *Cum fur rem furtiuam vendidiſſet, eique numos pretij Dominus rei per vim extorſiſſet, furtum numorum eorum feciſſe recte reſponſum eſt. Idem etiam in bonorum raptorum actione tenebitur, quod enim ex re furtiua redigitur, furtiuum non eſſe, nemini dubium eſt. Numus ergo hic, qui reductus eſt ex pretio rei furtiuæ, non eſt furtiuus.* Bene verum eſt, quod vt ibi obſeruat gloſ. *in addit.* ex Bart. *in vniuerſalibus iudicijs, pretium ſuccedit loco rei.*

§. XV. *An fur, & quicunque malæ fidei poſſeſſor teneatur reſtituere fructus, quos percepit, vel qui percipi poterant.*

362 PRo huius difficultatis, & ſequentis intelligentia aduerte quod fructus rei ſunt in triplici differẽtia, alij ſunt naturales, alij induſtriales, & alij mixti. Fructus naturales ſunt illi, quos res ſuaptè natura producit, aut ſaltem modica concurrente hominis induſtria, vti ſunt fructus arborum, herbarum, plantarum, & in vniuerſum fructus ſylueſtres, & quorundam animalium fœtus, qui vel nulla, vel modica hominis induſtria producuntur. Fructus induſtriales ſunt illi, qui à natura non producuntur, ſed hominum induſtria, vti eſt pecunia, quæ per

nego-

Digitized by Google

negotiationes, & cambia adquiritur; non enim pecunia pecuniam producit, cum sit res sterilis, & infœcunda, ac proinde fructus ex pecunia, vel alia re infœcunda producti, non rei, sed industriæ fructus erit. Fructus mixti sunt illi, qui partim ex re, partim ex industria progignuntur; vti est vinum ex vite, oleum ex oliuis; butirum, & caseus ex animalibus, segetes ex terra; merces, seu pretium locationis domus, equi, &c. de hac fructuum diuisione tractant Iurisprudentiæ Doctores, & eam vti exposuimus declarant, vt videre est apud Conan. *comment. iuris ciuilis lib.4.c.1.n.2.* Afflict. *decis.44.n.6.& 7.* Pinel. *in l.2.de resciud.vendit.p.2.c.4.nu.55.cum seq.* Vacuna. *declarat. iuris lib.2. declarat.41.* Cop. *tract de fructibus lib.1. cap 3.* Couar. *lib.1.var.c.3.nu.6. cum seq.* Menoch. *remed.15.recuper.n.577.& de arbitr. casu 210.n.2.cum seq.* Castill. *lib.1. de vsufructu cap.36.nu.50.cum seq.* Cardos. *in praxi iudic. & aduocat. verbo fructus, à n.1.* Ex quibus colligitur alia fructuum diuisio, vt alij sint pendentes, qui scilicet adhuc non sunt collecti, sed colligendi. Et alij percepti, qui iam collecti sunt, & à re cuius sunt fructus separati tametsi nondum sint reconditi, sed iaceant sub dio, postea in horreo, seu cella, seu alio loco reponendi. Deinde fructus alij sunt percepti, alij qui percepti non sunt, percipi tamen potuerunt, si diligentia fuisset adhibita.

363 Conueniunt omnes, quod fur, & quiuis alius malæ fidei possessor teneatur restituere fructus naturales, & mixtos, quos Dominus percepisset, non tamen industriales, quia isti non respiciunt rem, sed personam, quę industriam ponit. Colligitur totum hoc ex *l. certum, C. de rei vendicat.* vbi dicitur. *Certum est, malæ fidei possessoris, omnes fructus solere cum ipsa re præstare.* Vbi glos. dicit. *Si fundum meum à non Domino sciens emisti, post restitutionem rei ad fructus teneris, non solum extantes, sed etiam consumptos.* Quod etiam habetur in l. Hispan. 39. *tit.28.par.3.* Illustrant Mayn. *lib.1. action. cap.11.* Donel. *comment. iuris ciuil. lib.20. cap.5.* Pinel. *in l.2. de resciud. vendit. p.2. cap.4 n.60.* Ioan. Garc. *de expens. cap.23. n.45. & 46.* & alij, vt autem ea de quibus aliqua difficultas esse potest, percipias.

364 Queres 1. an tur, & quilibet malæ fidei possessor teneatur restituere fructus, quos ipse non percepit, siue naturales sint, siue mixti, quos tamen percepisset Dominus? Resp. affirmatiuè, ratio clara est, quia d. malæ fidei possessor per suam iniquam detentionem est causa amissionis fructuum in Domino, ac proinde est causa efficax huius damni, ergo ab illo hoc damnum reparari debet, sic tradunt citati Doctores, & constat ex citata lege *certum est*. Detrahendæ tamen sunt expensæ quas Dominus feciisset, sicut etiam detrahi debet æstimatio laboris impensi circa fructus. Sic tradunt glos. *in cap. grauis, de restit. spoliat. verb. fructus*, vbi dicit. *Fructus enim intelliguntur deductis necessarijs expensis.* Menoc. *remed. 5. recup. n.574.* Couar. *var. lib.1. cap.3 nu.3.* Mexi. *in tract. taxæ panis concl. 2. n.88.* Surd. *de aliment. tit.9. q.12.n.15. & q.41. n.24. & decis.87. n.11. & decis. 282. n.31.* Ceual. *commun. contra commun. to.4. q.897. nu.516.* Gonzal. *ad reg. 8. cancel. §. 7. proœm. n.163.* Cardos. *in praxi verbo fructus n.7.* Garc. Girunda *de priuil. explicat. num.1210.* & alij, ex generali regula, quod quoties in lege, vel rescripto, vel priuilegio iubetur, quod fructus integri restituantur, intelligi debeat deductis expensis, & deducta æstimatione laboris, Garc. Girunda *loco cit. n.1211.* & alij.

365 Quæres 2. an malę fidei possessor, teneatur restituere, non solum fructus quos ipse non percepit, & percepisset Dominus, verum etiam quos percipere potuisset si rem suam possedisset? Resp. affirmatiuè, sic tradunt Viui. *to.2. commun. opinion. lib.7. tit.1. nu.304. vers. ampliatur tertiò*, Anton. Gom. *to.3. var. cap.13.n.38. vers. item adde.* Ceual. *commun. contra commun. qu. 119. & 120.* Auend. *resp.6.à num.1.* Spin. *in specul. testam. glos. 13. n.53.* Azeued. *l.1.n.97. tit. 13. lib. 4. nouæ recop.* Pichard. *in §. si quis à non Domino nu. vlt. Institut. de rer. diuis.* & alij.

366 Quæres 3. an quando malæ fidei possessor rem meliorem effecit, sed sua negligentia paucos fructus percepit, Dominus autem cum illo incremento multo plures percepisset, teneatur dictus malæ fidei possessor, eos solum fructus restituere, quos ipse percepit, an illos omnes, quos Dominus percepisset? Aliqui cum Couar. *lib.1. var. cap.8. n. 4.* tenent, quod d. malæ fidei possessor eos solum fructus restituere teneatur, quos ipse percepit. Alij melius dicunt, quod teneatur restituere eos quos Dominus percepisset supposito eo emolumento. Ratio constat ex dictis, quia sicut res crescit Domino, ita & fructus Domino crescere debent.

367 Quæres 4. an malæ fidei possessor teneatur restituere fructus rei, quos ipse sua industria percepit, & dicuntur fructus mixti, etiam quando Dominus illos non percepisset? Resp. affirmatiuè, deductis expensis, &c. Ratio patet ex dictis, quia fructus qui ex re percipiuntur, cedunt in dominium eius, cuius est ipsa res, eo ipso, quod extant. Sic auctores supra citati. Difficultas est, an dicti fructus non solum restitui debeant quando extant, & quando malæ fidei possessor inde locupletior effectus est, verum etiã quando consumpti sunt. Negant Couar. *in reg peccatum p. 2. §.6. n. 4.* Medina *C. de restit.q.6.* & alij, in quadam æquitate fundati, quia cum eos Dominus non percepisset, & solum percepti sint ex industria possessoris, videntur fructus industriales, ac proinde sicut fructus puræ industriæ non sunt obnoxij restitutioni, ita neque isti. Verum isti non sunt effectus nudæ industriæ, sed rei cum industria, ac proinde; licet detrahi possit, quod industriæ respondet; restitui tamen debet, quod correspondet rei, & hoc apertè de iure seruandum est, vt constat ex *§. si quis à non Domino, Instit. de rerum diuis.* Vbi dicitur. *Et ideo si postea Dominus superuenerit, & fundum vendicet, fructibus ab eo consumptis agere non potest. Ei verò, alienum fundum sciens possederit, non idem conceditur est. Itaque cum fundo, etiã fructus, licet consumpti sint, cogitur restituere.*

368 Quæres 5. an malæ fidei possessor teneatur restituere fructus perceptos, qui apud ipsum casu periere, & etiam perijssent apud Dominum? Negatiuè respondere videtur Couar. *in reg. peccatum, p.2.§ 6.ex n.2.* Paulus de Castro *in l.si urbana, ff.de condit.indeb.* glos. *in l.si fundum C. de rei vendic.* & aliqui summistæ. Verius tamen videtur, quod dicti fructus debeant restitui. Ratio est, quia statim ac fur percepit dictos fructus tenebatur illos Domino refundere, ac proinde cum statim non refuderit, censetur in mora, ac subinde si perierunt, sibi, non Domino perierunt, quod autem etiam apud Dominũ perijssent, est perinde, sufficit enim, quod apud iniustum possessorem perierint, qui in mora fuit culpabili.

369 Quæres 6. an malæ fidei possessor teneatur restituere fructus, quos Dominus ex re sua percepisset, sed inhonestè, seu ex turpi vsu rei suæ, vt si tu furatus es ancillam ex qua Dominus plura lucrabatur exponendo illam turpitudini? Resp. negatiuè, sic habetur *l fructus 1. ff. de rei vendicat.* vbi dicitur. *Fructus non modo percepti, sed & qui percipi honestè potuerunt, æstimandi sunt, &c.* Et tradunt Sylu. & Angel. *verb.restit.* & alij passim. Ratio clara est, quia fructus inhonestè percepti, potius proueniunt ex hominis improbitate, & culpa, quam ex re ipsa, ac proinde non sunt restitutioni obnoxij. Difficultas est de opposito, an scilicet d. malæ fidei possessor teneatur restituere eos fructus, quos inhonestè percepit, & ex prauo rei vsu, vt si expossuit ancillam, quam furatus est, si locauit domum meretrici, vel publico vsurario, quam Dominus non locasset, &c. Resp. affirmatiuè, sic decernitur *l. ancillarum, ff de petit. hared.* Vbi sic legitur. *Sed & pensiones quæ ex locationibus prædiorum urbanorum percepta sunt, venient, licet à lupanario percepta sint; nam & in multorum honestorum virorum prædijs, lupanaria exercentur.*

370 Sed hic mihi non leuis oritur difficultas, quare quando rei Dominus

ex

ex re sua inhonestos quæstus percipit, malæ fidei possessor non tenetur ad illorum restitutionem, vt diximus ex *l. fructus, de rei vendic.* ea ratione ducti, quia illi fructus inhonesti potius proueniunt ex culpa, & improbitate Domini, quam ex re ipsa, nec ius habet ad illos percipiendos; & quando dicti fructus inhonesti percipiuntur à fure, vel ab iniquo possessore, restitui debent, vt tradunt communiter ex d. *l. ancillarum* cum sit eadem ratio; censentur namque d. fructus, potius fructus improbitatis furis, quam rei, Hanc difficultatem a nemine vidi tactam. Promam, quod ego sentio. In primo casu d. fructus restitui non debent, quia Dominus non habet ius ad illos, & censentur fructus improbitatis, non rei; at in secundo casu restitui debent, quia re vera ex re aliena percipiuntur, licet iniustè, & improbè; subdit nãque fur rem alterius prauo vsui cui eam subiacere non poterat. Tum quia lex statuit ne in primo casu d. fructus restituantur, in pœnam Domini re sua abutentis, & prauo vsui subijcientis, vt sic rei Dominus à malo rei suæ vsu retrahatur. Et in secundo statuitur vt restituantur, in pœnam rem alienam vsurpãtis, vt eam non vsurpet, & quod si vsurpet ei prauo vsui subdendo, ad fructus inhonestos restituendos cogatur.

371 Quæres 7. an fur, & quilibet malæ fidei possessor faciat suam rem alienam consistentem in numero, pondere, & mensura, si eam permisceat cum re sua eiusdem generis, & rationis, vt si furetur oleum, vinum, triticum, &c. & cum suo misceat? Resp. affirmatiuè, ita tamen vt teneatur tantundem eiusdem generis, vel functionis, vel saltem pretium refundere Domino; res clara est.

372 Ex dictis ergo patet, quod fur, & quilibet malæ fidei possessor tenetur restituere non solum rem alienam, verũ etiam fructus tum naturales, tum mixtos, non tamen puræ industriales, vt obseruat S. Doctor 2. 2. *qu.* 78. *art.* 3. quocirca si quis furetur ferram, vel dolabrum, & ex his arcam faciat, vel quid simile, non tenetur restituere arcam, vel opus factum neque æstimationem illorum, sed solummodo instrumenta, quæ surripuit; nisi aliundè Dominus ex suorum instrumentorum carentia damnum aliquod subierit, tunc enim resarciri debet, vt indemnis semper seruetur. Quod si dictus latro d. instrumenta locasset, ex qua locatione aliquam pensionem, seu mercedem, seu pretium percepit, tenetur illud refundere Domino, vt ex dictis liquet. Nonnulla difficultas est, an latro teneatur restituere fructus perceptos extorque aureo furato, si aliquam ex eo pensionem percepit, ex eius locatione? nam illa pensio videtur fructus industriæ, non rei. Negat Nauar. *cap.* 17. *n.* 25. eo quod illa pensio sit fructus industriæ, non rei. Alij verius affirmant, eo quod d. pensio non censeatur fructus industriæ puræ, sed mixtus, qui tum ex re, tum ex industria percipitur. Sic Bonac. *de restit. qu.* 3. *punct. vlt.* §. 1. *n.* 4. post alios, quos refert.

§. XVI. *Quos fructus restituere teneatur bonæ fidei possessor.*

373 CErtum est, vt constat ex dictis §. præcedenti, quod bonæ fidei possessor non tenetur restituere fructus puræ industriæ; cum enim hos nõ teneatur restituere neque malæ fidei possessor, sequitur quod neque bonæ fidei possessor illos restituere teneatur. Certum est etiam, quod bonæ fidei possessor tenetur restituere tam fructus naturales, quam mixtos, si extent, & si consumpti sunt, tenetur restituere id in quo factus est locupletior, deductis semper expensis, & æstimatione laboris, & industriæ exhibitæ. Ratio est, qui rei fructus cedunt in dominium eius, cuius est res; ergo si extant, erunt Domini, ac proinde illi restituendi sunt. Antecedens probat Less. *d. cap.* 12. *dub.* 17. *n.* 118. ex §. *si Titius, cum duobus seq. Instit. de rer. diuis.* vbi per ipsum sic dicitur. *Plantas, quæ terræ coaluerunt, & frumenta, quæ sata sunt, solo cedere.* Sed hæc verba non inueni in illis tribus §. In §. namquè si Titius dicitur: *Si Titius alienam plantam in solo suo posuerit, ipsius*

ipsius erit. Et ex diuerso si Titius suam plantam, in Meui solo posuerit, Meui plãta erit, si modo utroque casu radices egerit, &c. In §. sequenti dicitur. *Litteræ quoq. licet aureæ sint, perinde chartis, membranisque cedunt, ac solo cedere solent ea, quæ inædificantur, aut inseruntur, &c.* In alio dicitur. *Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam picturæ cedere; alijs videtur picturam, qualiscunque sit, tabulæ cedere. Sed nobis videtur melius esse tabulam picturæ cedere, &c.*

374 Quæres 1. an bonæ fidei possessor teneatur eos fructus restituere; quos sua negligentia non percepit, quos tamen percepisset Dominus? Resp. negatiuè; ratio est, quia d. fructus non tenetur restituere ratione rei acceptæ, quia nil accepit, neque ratione iniustæ actionis, seu acceptionis, quia cum bona fide processerit, nullam actionem iniustam egit; neque etiam tenetur d. fructus restituere ratione contractus, quia, vt constat, nullus intercessit; ergo. Tum quia bonæ fidei possessor non peccauit contra iustitiam non percipiendo fructus; negligentia namque circa rem, quam quis putat esse suam non est peccatum contra iustitiam, neque ex suo genere graue, vt ex se liquet, sic Bonac. *d.q.3. pun.vlt.§.1.n.15.* & alij apud ipsum.

375 Quæres 2. an bonæ fidei possessor teneatur restituere fructus naturales, vel mixtos extantes, quando eos per integrũ triennium bona fide possedit? Resp. negatiuè constat ex d. supra de vsucap. quod diximus etiam currere in rebus mobilibus Ecclesiæ etiam Romanæ, vt scilicet triennio bona fide vsucapiantur. Priuilegium namque Ecclesiæ Romanæ, quod res illius ordinaria præscriptione non præscribantur, de præscriptione procedit, non de vsucapione; vt ibi notauimus, & ex multis alijs notat Bonac. *d.§.1.n.11.* Maior difficultas est, an ad hoc vt dicti fructus, & alia vsucapiantur, necessum sit, quod trienniũ sit completum, an sufficiat, quod vltima dies sit inchoata. Certum est, quod in præscriptione, sicut & in qualibet alia actione, tempus à iure præscriptum debet esse completum, per stabilita in *l. omnibus, ff. de action & obligat.* vbi dicitur. *In omnibus temporalibus actionibus, nisi nouissimus totus dies compleatur, non finit obligationem.* de sola vsucapione difficultas procedit, ad quam dico sufficere diẽ inceptam, vt decernitur *l. in vsucapionibus. ff de vsucap.* vbi dicitur. *In vsucapionibus, non à momento in momentum, sed totum ad postremum diem computamus.* vbi glos. *verbo computamus*, habet. *Aliàs, sed ad totam diem computamus postremũ, idest, ad quamlibet partem postremi diei; aliàs, diem totum computamus postremũ, accipiẽdo partẽ pro toto.* Sed quare in præscriptione dies vltima debet esse completa, & non in vsucapione? Hanc difficultatem proponit, & soluit glos. sed valdè obscurè in dicta *l. in omnibus*, vbi hæc habentur. *Sed contra sup. de vsucap. l. in vsucapionibus; & sup. de diuers. & temp. præscript. l. pen. in princ. solut. hic in redhibitoria, & quanto minoris in factum, vel similibus paruo tempore duraturis.* Puto rationem esse, quia cum vsucapio procedat de rebus, quæ tanti momenti non solent esse, non debet attendi rigorosum tempus, ac proinde completum; at in præscriptionibus, & alijs actionibus redhibitorijs, tempus completum exigitur, quia solent esse de rebus maioris momenti.

376 Quæres 3. an bonæ fidei possessor possit deducere impẽsas necessarias? Resp. affirmatiuè, si enim eas deducere potest possessor malæ fidei, constat ex *l. fructus. ff. de petit hared.* & ex *l. demum, C. de rei vend.* & naturalis ratio dictat, quod impensæ necessariò factæ deducantur, cum easdem feciſſet Dominus; tum quia bonæ fidei possessor sine culpa in expensis condemnaretur. Est tamen maxima differentia inter possessorem bonæ fidei, & malæ fidei, quod possessor malæ fidei potest quidem expensas necessarias deducere, quantum ad forum exterius, vbi actio non datur ad repetendas expensas, vt constat ex *l. argento, ff. de condict. furti*, & ex *l. 1. C. de infantibus expos.*

expoſ. Quocirca malæ fidei poſſeſſor, nec iure exceptionis doli, poteſt in iudicio repetere expenſas neceſſarias: At bonæ fidei poſſeſſor poteſt dictas impenſas in iudicio repetere, & iudicis auxilium implorare, vt colligitur ex *l. domum, C. de rei vendic.* & ex *l. ſi à patre, vel à Domino §. fructus, ff. de petit. hared.*

377 Quæres 4. an bonæ fidei poſſeſſor poſſit deducere ex fructibus, vel exigere à Domino rei impenſas vtiles, quas fecit circa rem, quam putabat eſſe ſuã? Reſp. affirmatiuè, non ſolum in foro cõſcientiæ, verum etiam in foro externo, quod currit non ſolum quando res facta eſt melior Domino, verum etiam quando melior facta non eſt, ſed ſolum vtilior ipſi poſſeſſori bonæ fidei. Nõ ſic dicendũ eſt de poſſeſſore malæ fidei, iſte enim in foro conſcientiæ poteſt deducere expenſas vtiles, quando res Domino melior, vel vtilior effecta eſt, ſecus non, nec etiam ſibi dabitur actio in foro externo, vt in ſimili de impenſis neceſſarijs dictum eſt n. præcedenti, ſic colligitur ex d. *l. domum*, & ex *l. planè, ff. de petit. hæred.* & tradunt Legiſtæ ibid. & Couar. *in reg. peccatum p. 2. §. 6. à n. 3.*

378 Quæres 5. an bonæ fidei poſſeſſor poſſit deducere impenſas voluntarias? Reſp. affirmatiuè, non ſolum in foro conſcientiæ, verum etiam in foro iudiciali, conſtat ex dictis, non tamen poſſeſſor malæ fidei, niſi fortè in foro conſcientiæ, quando expenſæ voluntariæ deduci poſſunt ſine domini detrimẽto, ſecus ſi cum detrimento; vnde ſi fur ex auro ſublato conficiat annulum, & in eo ponat lapidem pretioſum, poterit illum extrahere, & aurum Domino reddere, modo ſemper tantundem reſtituat; quantum ſurripuit. Vide d. *l. planè. fin. ff. de petit. hæred.* & *l. ſin autem, & l. fortè, ff. de rei vendic. & l. vtiles, ff. de petit. hared.*

§. XVII. *quid agendum quando reſtitutio ad Dominum non pertingit.*

379 HAnc difficultatem generaliter magis proponi ſolet, an ſcilicet; quando res ad dominum, ſeu creditorem non pertingit, debeat noua reſtitutio, vel alia res æquiualens mitti, Dupliciter namque contingit, quod quis debeat, aliquid alteri, vel ratione delicti, vt furti, vel ratione contractus; vt ratione emptionis. Deinde vel res, quã quis alteri debet eſt numero, pondere, & menſura determinata, vel ſolum debet aliquid in genere, vel in ſpecie. Certum eſt in primis, quod qui debet aliquid ex delicto; v.g. ex furto, & illud eſt determinatum, vel etiam indeterminatum, vt ſi ſit idem ſolum in genere, vel in ſpecie, & perit antequam ad Dominum perueniat, ſiue caſu, ſiue ex malitia nuncij à fure electi, non Domino perit, ſed ipſi furi. Ratio clara eſt, quia ad furem pertinet, & ad quemcunque iniquum poſſeſſorem, ſeruare dominum indemnem, nec congruum eſt, quod dominus ſuæ rei priuationem ſuſtineat abſque culpa; tum quia ad eum pertinet ſeruare dominum indemnem, qui fuit efficax cauſa damni, ſed hæc fuit fur; ergo: ac ſubinde ſi res à fure miſſa ad dominum, quæcunque illa ſit, pereat ſiue cum culpa, ſiue ſine culpa furis, ſed ſola culpa nuncij, quia cum illa re aufugit, tenetur dictus fur ad nouam reſtitutionem faciendam, ſic Nauar. *cap. 17. n. 67.* Petr. Nauar. *lib. 4. de reſtit. cap. 5. num. 1. & 4.* Salon. Ban. Aragon. & alij *in 2. 2. qu. 62. art. 2. cum ſeq.* Secus eſt, quando nuncius eſſet à Domino, vel creditore electus, tunc enim res perit Domino, vel creditore. Ratio eſt, quia nuncius eſt vicarius, ſeu inſtrumentum mittentis, ſeu eligentis, & quaſi faciens vnam perſonã cum eligente, ac proinde datio rei, vel ſolutio facta nuncio, cenſetur facta eicuius eſt nũcius; & ſic ſi perit non danti, ſed Domino perit, ac ſubinde fur eximitur à noua reſtitutione facienda.

380 Certum etiam eſt, quod quando res eſt debita, & non ex culpa, ſed aliunde, vt ex contractu, & non eſt certa in indiuiduo, ſed ſolum in genere, vel in ſpecie, vt eſt pecunia mutuo accepta, & mittitur per famulũ, vel nunciũ non à cre-

creditore electũ, sed à debitore, & perit, antequam ad ipsum creditorem pertingat, tunc non creditori, sed debitori perit, sic citati auctores, & alij communiter; & ratio clara est ex dictis, quia in hoc casu famulus; vel nuncius se tenet ex parte debitoris, qui sua sponte ipsum elegit, & vnam personam cum se ipso facit, ac proinde, quod tunc per nunciũ, vel famulum perit, ipsi debitori perit: vnde si d. pecunia in via à famulo, vel nuncio furripiatur, creditori furripitur, ac proinde ad nouam restitutionem obligatur. Secus esset si famulus esset electus à creditore, vel à debitore, sed de mandatu creditoris, sic citati auctores, & alij communiter.

381 Maior difficultas est, quando res est certa, & determinata in indiuiduo, & alteri debetur ratione contractus, commodati, pignoris; depositi, vel alio quocunque modo, an scilicet tunc pereat mittenti per famulum, vel seruum à se electum, vel Demino cui mittitur. Aliqui volunt perire mittenti, & quod tunc res pereat Domino, quando ipse; famulum, vel nuncium elegit; Nihilominus communis sententia est, quod tunc res pereat Domino, non mittenti, cum non interueniat culpa lata ipsius mittentis. Ratio generalis est, quia res perit Domino, sed commodatum, pignus, depositum, &c. sunt Domini, ergo ipsi pereunt; ac proinde si non intercessit culpa, vel aliunde pactum in contrarium, depositarius, commodatarius, &c. ad nihil tenetur. Quocirca si commodasti mihi æquum, vestem, vel librum, & ego hæc tibi remisero per seruum meum, vel nuncium, quem putabam fidelem, & iste cum illis aufugit, & pereunt, tibi pereunt. Secus esset si remisi prædicta per illum quem putabam latronem, vel de quo suspicari poteram esse nequam, tunc tenerer tibi ad restitutionem faciendam pro ratione rei, & culpæ. Sic habetur *l. argentum, ff. commodati*, vbi dicitur. *Argentum commodatum, si tam idoneo seruo meo tradidissem ad te perferendum, vt non debuerit quis existimare futurum. vt à quibusdam malis hominibus deciperetur, tuum, non meum detrimentum erit, si id mali homines intercepissent.* Et licet hæc lex de solo argento loquatur expressè, est tamen eadem ratio de omnibus similibus, vt constat ex eiusdem legis titulo, qui est. *Si res culpa nuncij perdatur; perit periculo Domini, si remittens non fuit in culpa mala electionis.*

382 Quæres 1. ad quid teneatur, qui aliquid tradit confessario, vel alio simili viro restituendum domino, & ipse confessarius rem sibi retinet, vel ab illo furripitur, vel alio quouis modo perit? Respondetur ex dictis, quod quando res erat debita ex delicto, v.g. ex furto, tunc debitor non liberatur ab obligatione nouæ restitutionis. Licet enim res sua culpa non pereat, sibi tamen perit, & tenetur dominum indemnem seruare, quod procedit siue res illa esset eadem in indiuiduo, siuè in genere, vel specie; ratione namque delicti, tenetur dominum indemnem seruare. Aliqui tamen apud Bonac. *d. q. 3. de restit. pun. 9. n. 8.* quod ipse probabile putat, dicunt, quod quando debitor tradit pecuniam confessario quẽ fidelem putabat, vt eam domino restitueret, eo quod per se ipsum eam restitutionem facere non poterat, ob infamiæ, vel aliud simile periculum, liberatur ab obligatione nouæ restitutionis, si sciat, quod d. confessarius, eam restitutionem non fecit; ratio esse potest, quia eo in casu dominus videtur contentari vt debitor per illud medium sibi restitutionem faciat, cum aliud commodius non appareat, ac proinde res domino perire censebitur, non debitori, cum prudenti modo vsus sit, vt res ad dominum perueniat.

383 Quæres 2. an debitor teneatur ad aliquam restitutionem quando inter ipsum, & creditorem conuentum est, quod pecunia v.g. non daretur nisi famulo, vel nuncio habenti tale signum, & debitor hoc non seruauit? Respondetur affirmatiuè, si pecunia pereat, & ad creditorem re ipsa non pertingat. Ratio cla-

Digitized by Google

clara eſt, quia tunc temporis res perit debitori, cum non ſeruauerit pactum factum cum creditore, de non danda pecunia niſi habenti certum ſignum. Maior difficultas eſt, quando debitor re vera ſoluit pecuniam habenti tale ſignum, ſed eſt nequam, qui clanculo rem audiuit, dum fieret pactum, vel caſu audiuit à creditore, &c. & accepta pecunia aufugit. Eadem difficultas currit quando quis fingit cartulam bancariam, & cum illa percipit pecuniam, & fugit. Ad hanc difficultatem dico, quod ſi ipſe debitor reuelauit ſignum, tenetur ad reſtitutionem nouam faciendam, vel ſolutionem; ſibi enim imputare debet, quod ſignum reuelauerit, & quod ex reuelatione res ſublata fuerit. Quod ſi creditor ipſe ſignum reuelauit, res ſibi perit, ſiue ſit vna, eademque in indiuiduo, ſiue in genere, vel ſpecie; tunc enim ferens ſignum, vnam perſonam facere cenſetur cum creditore, cuius ſignum fert, & ſibi imputare debet, quod ſignum reuelauit. Quod ſi nec debitor, nec creditor ſignum reuelauit, ſed fur, vel nequam quis in occulto audiuit; tunc diſtinguendum puto, vel res quæ perijt, eſt in indiuiduo vna, & eſt creditoris, vt pignus, commodatum, &c. & tunc cum neutrius culpa pereat, domino perit; vel eſt debita ſolum in genere, vel in ſpecie, vt pecunia ex mutuo, ex locato, &c. & tunc perit debitori, cuius eſt in indiuiduo, ſic tenent Bart. Iaſ. & alij, quos refert, & ſequitur Anton. Gom. *lib. 2. var. cap. 7. ex n. 3.*

384 Quæres 3. ad quid teneatur debitor, quando creditor miſit filium, vel famulum, vt moneret ipſum, vt ſoluat debitum, non deſignando aliquem, & ipſe debitor ſoluit pecuniam eidem filio, vel famulo, qui cum ea fugit, & conſumauit? Vel certè à latronibus in via ſpoliatus eſt, vel alio quouis modo perijt? Reſpondetur quod ſi res quæ traditur filio, vel famulo, eſt in indiuiduo creditoris, tunc ipſi perit, ſi debitor putabat nuncium eſſe fidelem; ſecus ſi putaſſet non eſſe talem, tunc enim teneretur ad reſtitutionem ex culpa lata. Quod ſi res non erat in indiuiduo creditoris, ſed debitoris, & ſolum creditori debita ratione mutui, ſolutionis, &c. tunc perit debitori, ſi non explorauit fidelitatem nuncij, vel non aduertit ad pericula, conſignando pecuniam puero v.g. vel illi, qui incautè eam feret, ac proinde facilè à nequam ſuffurari poteſt. Hæc colliguntur ex *l. ſi mea cauſa. ff. commodati*, vbi dicitur. *Commodatam rem miſſus qui repeteret, cum recepiſſet, aufugit. Si dominus ei dari iuſſerat, domino perit; ſi commonendi cauſa miſerat, vt referretur res commodata ei, cui commodata eſt.* Aliam ſimilem proponit, & ſoluit difficultatem gloſ. ibidem dicens. *Quid ſi mentitus eſt, dicens ſibi rem tradendam, cum cauſa commonendi miſſus eſt? Reſpondetur non nocet commodanti, vt infra de ſol. l. cum quis, §. ſi debitorem, quia ei eſt imputandum, qui credulus fuit, &c.*

§. XVIII. *Ad quam reſtitutionem teneatur, qui alteri eſt cauſa damni, impediendo ab aliquo officio, beneficio, & quocunque alio bono.*

385 DE hac re aliqua diximus ſupra, modo vberius explicanda eſt. Pro cuius intelligentia nota ex Caiet. 2.2. *q. 62. art. 2.* Sot. *lib. 4. de iuſt. q. 6. art. 3.* & Nauar. *cap. 17. à n. 69.* quod dupliciter poteſt aliquis impediri ab aliqua re conſequenda. Primò quando ad illam, vel in illa habet ius ad rem, ratione alicuius tituli, vt promiſſionis, præſentationis, oppoſitionis, expectatiuæ, regreſſus, acceſſus, coadiutoriæ, primogenituræ, hæreditatis, legati, venditionis, &c. Qui enim rem aliquam emit, ius habet ad illam, etiam non ſecuta traditione; qui hæres inſtituitur in teſtamento, habet ius ad hæreditatem, antequam adeat illam, & ſic de alijs; & de hoc conueniunt omnes, quod qui alium impedit à dictis bonis conſequendis vi, aut fraude, tenetur ad reſtitutionem, quantum illud ius boni viri arbitrio valebat. Vnde qui impedit vi, dolo, aut fraude aliquem

nis; quia iniusta actio non inducit obligationem restitutionis, nisi quando est causa efficax damni; ergo.

251 Lessius *cap.12. dub.15. num.92.* Confirmat nostram, & communem sententiam ex *l. si plures, § sin autem, ff. depositi.* ex qua refert hæc verba. *Eum contra quem agitur, vt reddat depositum, si sua natura res ante rem iudicatam intercideri, si homo mortuus fuerit, absolui debere, quod æquum sit naturalem interitum ad actorem pertinere, vtique cum interitura esset ea res, & si restituta esset actori.* Sed iste auctor, nescio quo fine mutet verba legum; verba namque illius legis sunt ista. *Siue autem cum ipso apud quem deposita res est, actum fuerit, siue cum harede eius, & sua natura res ante rem iudicatam intercideret (veluti si homo mortuus fuerit) Sabinus, & Cassius absolui debere eum, cum quo actum est, dixerunt; quia æquum sit naturalem interitum ad actorē pertinere, vtique cum interitura esset ea res, & si restituta esset actori.* Vide an ista sint verba legis, à Lessio relata, & in quo sensu procedunt, in sensu scilicet depositi.

352 Eandem sententiam confirmat Lessius *ex l. fin. § fin. ff. ad legem Rhodiam de iactu*, vbi per ipsum sic dicitur. *Si ea conditione nauem conduxisti, vt ea merces tuæ deportarentur, easque merces nauta, nulla necessitate coactus, cum id sciret te fieri nolle, transtulit in nauem deteriorem, & merces cum ea naue perierunt, habes ex conducto locato cum priore nauta actionem, imò contra, inquit Paulus, si modo ea nauigatione, vtraque nauis periit.* Sed in illa *l. fin. ad leg. Rhod. de iactu. S. fin.* sic habetur. *Si conduxisti nauem amphorum duorum millium, & ibi amphoras portasti, pro duobus millibus amphorarum pretium debes. Paulus. Imo si auersione nauis conducta est pro duobus millibus merces debetur, si pro numero impositarum amphorarum merces constituta est, contra se habet, nam pro tota amphoris pretium debes, quod portasti.* Hæc ibi, & hæc de prima parte distinctionis positæ *nu.* 350.

353 Vel certè res etiam periisset, apud dominum, sed iniustè, sed actione iniusta, & tunc si pereat apud furem quocunque modo pereat, fur tenetur ad restitutionem; sic tenent omnes pro prima parte citati, opposita inferentes. Vt scilicet incendens segetes, quæ ab alio iniustè incendi debebant, tenetur ad restitutionem. Occidens hominem, qui ab alio occidendus erat, sed iniustè, tenetur ad restitutionem. Occidens equũ, vel bouem, qui ab alio occidendus erat iniustè tenetur ad restitutionem. Accipiens pecuniam, vestem, &c. & consumens, quæ ab iniusto hoste accipi debebant, tenetur ad restitutionem, &c. Ratio clara est, quia iniqua acceptio est causa damni illati, à quocunque inferatur, & si infertur a me, a me reparari debet, si ab alio illatum fuisset, ab illo reparari debuisset, &c.

354 Quæres 1. an fur teneatur ad restitutionem, quando res perijsset, apud Dominum, sed ille alio in loco consumpsit; vel res alio loco perijt, sed culpa furis? Resp. affirmatiuè, sic Bonac. loco citato post alios. Vnde qui furatur vestem, vel aliud è domo alterius, quæ paulò post cum tota domo conflagrari debebat, tenetur ad restitutionem, tametsi pereat, apud ipsum, vel ab alio fure sufferetur; ratio est, quia licet res in loco periculi, nil Domino valeat, tamen posita extra periculum, iam valet; ac proinde si pereat, non Domino perit, sed illi, qui eam surripuit. Tum quia si fur rem Domino statim restituisset, eam conseruasset, ac proinde non tibi, sed furi perit.

355 Quæres 2. an quando res perijt apud furem, v.g. morbo, quæ eodem modo peritura erat apud Dominum, teneatur fur id refundere, de quo interim commodum reportauit, & factus est locupletior? Resp; affirmatiuè, sic tradunt Bonac. *loc. cit.* Less. *à dub.* 15. *n.* 98. & alij communiter. Ratio est, quia commodum, & emolumentum furis, est fructus rei, & loco illius succedit, ac proinde in eo emolumento res extare censetur, ac proinde Domino restitui debet.

Quæ-

356 Quæres 3. quid dicendum ſit de eo, qui bona fide rem alterius accepit, vel habet, ſi apud eum pereat? Reſpond. quod qui bona fide rem alterius poſſidet, & non fuit in mora; poſtquam cognouit rem non eſſe ſuam, ad reſtitutionem non tenetur, ſi res pereat apud ipſum tametſi non perijſſet apud Dominum, niſi in eo in quo factus eſt locupletior. Sic Bonac. *loco cit.* & alij communiter. Ratio conſtat ex dictis n. præcedenti, quia illud emolumentum ſuccedit loco rei, & in eo res extare cenſetur, ac proinde quando bonæ fidei poſſeſſor aduertit, quod res conſumpta, erat alterius, licet non teneatur rem reſtituere, vel pretium eius, tenetur tamen reſtituere emolumentum perceptum, cum in eo res illa perſeuerare cenſeatur, tanquam in ſuo æquiualenti. Dixi, *& non fuit in mora*, quia *ei, qui eſt in mora, etiam caſus fortuitus imputatur*, quod dictum confirmat Leſſius *d. dub.* 15. *n.* 9. ex cap. *decimæ*, 16. *qu.* 1. ſed ibi nihil de hoc dicitur, ſed ſolum, quod decimæ ſint ſacerdotibus tradendæ, & pluribus, clariſſimiſque rationibus oſtenditur. Bonac. *loc. cit.* probat hoc dictum ex *l.* 18. *ff. commodati*, ſed in illa lege, quæ incipit, *in rebus commodatis*, nihil agitur de mora. Melius probari poteſt, ex *leg. mora, ff. de vſuris*, vbi plura de mora, & ex *l. videamus*, ff. *eod.* & ex alijs leg. ibid: Et ex cap. *his quibus, de translat. Epiſcop.* ibi *ex quo in mora fuerit*, & ex gloſ. ibidem, ibi. *In hoc caſu mora nocet*. Vide Sylu. *verbo mora*, cæteroſque ſummiſtas, & ex Legiſtis Tiraquel. *in l. ſi vnquam verbo reuertatur*, *n.* 310. *C. de reuocand. donat.* Surd. *de aliment. tit.* 8. *priuil.* 47. *n.* 3. Pichard. *in diſput. de mora n.* 118. & alios.

§. XIV. *An fur, & quilibet iniquus poſſeſſor teneatur reſtitutionem facere, iuxta ſummam rei æſtimationem.*

357 CErtum apud omnes eſt, quod fur, & quivis alius iniquus poſſeſſor tenetur rei Dominum indemnem ſeruare, ac proinde tenetur ad reparandum totum damnum, quod idem Dominus paſſus eſt ex ablatione rei ſuæ ſiuè illud damnum ſit lucrum ceſſans, ſiue ſit emergens, detractis tamen detrahendis, ſcilicet expenſis, periculo, labore, &c. Quocirca fur, qui triticum furatus eſt, quando valebat tres aureos pro ſingulo modio, ſed Dominus, tunc non vendidiſſet, ſed expectaſſet tempus in quo valebit quinque aureos, tenetur tunc fur, ſi iam triticum conſumpſit, reſtituere iuxta valorem quinque aureorū, deductis expenſis, &c. ſi quæ factæ ſunt. Si autem triticum extet, ſatisfaciet fur ſi illud reſtituat, quia ſic Dominum indemnem ſeruat, tametſi triticum factum eſſet deterius, dummodo eodem modo factum fuiſſet, apud Dominum. Et ſic vno verbo res iſta reſolui poteſt, vt ita rei, vel pretij reſtitutio fiat, quod Dominus ſemper indemnis ſeruetur, ſed reddatur; claritatis tamen gratia aliqua quæſita proponentur, & ſoluentur.

358 Quæres 1. an quando res extat apud furem, & creuit, reddenda ſit Domino cum toto incremento? Reſp. affirmatiuè, ratio eſt, quia res ſuo Domino creſcit, & melioratur: Quocirca, qui furatur vitulum, & creuit in bouem, ſic Domino debet reſtitui, quo adoleuit, poteſt tamen fur prætendere expenſas, quas fecit, & quas non fecit Dominus, ſed feciſſet. Pariformiter, qui accepit alienum triticum, vel pecuniam, vel pānum; &c. & retinet, quoad vſque creſcat æſtimatio, tenetur illud vti eſt reſtituere; quod ſi conſumpſit, & Dominus retinuiſſet, quoadvſque creſceret æſtimatio; debet vel ſimile triticum reſtituere, vel æſtimationem, quam habet modo; ſemper tamen deduci debent expenſæ, quoad forū conſcientiæ, quia quoad forum exterius non deducuntur, nec datur actio ad iſtas in pœnam delicti, vt poſt Couar. Medinam, & alios docet Leſſius *d. cap.* 12. *dub.* 16. *n.* 101. debet etiā in rei reſtitutione fieri æſtimatio incrementi melioris; quod induſtria Domini habuiſſet.

359 Quæres 2. an fur ſatisfaciat ſuę

conscientiæ, si rem restituat, vti modo est, quando effecta est deterior, vel pretij vilioris, quam antea esset, sed idem euenturum erat, apud Dominum, qui rem vsque ad hoc tempus erat seruaturus? Resp. affirmatiue, est communis sententia, vt videre est apud Bonacin. *tract. de restit. disp. 1. qu. 3. pun. 11.* Ratio est, quia licet tempore intermedio creuerit rei æstimatio, tamen Dominus non erat tunc rem venditurus, sed eum reseruasset; vsque ad tempus præsens, in quo minoris pretij est; res autem sicut Domino crescit, ita decrescit.

360 Quæres 3. an fur teneatur restituere totum pretium rei venditæ? Affirmant aliqui, eo principio ducti, quod Dominus ius habet ad pretium rei suæ; cum enim pretium succedat loco rei, sequitur, quod sicut res vti est, debet Domino restitui, ita rei pretium: alioquin fur commodum reportaret ex furto, cum ex illo ditesceret. Communis, & vera sententia distinguit. Vel enim res melior effecta est, quoad æstimationem intrinsecam, seu, vel res pluris vendita est, quia rei æstimatio intrinseca creuit, & tunc totum pretium debet rei Domino refundi; cum enim illa æstimatio sequatur intrinsecum rei incrementum, & hoc sit Domini, etiam pretium Domino reddi debet, ac proinde qui furatur pullum equinum, qui creuit in equum strenuum & sic venditur à fure; totum pretium Domino refundi debet, deductis expensis, &c. Vel certè res solum creuit, quoad æstimationem extrinsecam, & tunc sufficit, quod fur restituat pretium æstimationis intrinsecæ, non extrinsecæ, hæc enim nihil addit rei, neque per hanc res augetur, aut incrementum capit, ac proinde cum hæc extrinseca æstimatio non sequatur rem, neque pretium illius, eã sequetur, ac subinde non debet Domino refundi; modo Dominus non fuisset rem reseruaturus, vsque ad illud tempus maioris æstimationis extrinsecæ. Quod si Dominus erat rem reseruaturus, & venditurus in optimo statu, & in pretio summo, tunc fur tenetur vltra rem, totum illud incrementum resarcire, vt omnino indemnis seruetur. Quod si dubitetur, an Dominus esset rem venditurus in optimo statu, restitutio facienda est secundum optimum statum, seu secundam æstimationem optimi status rei. Ratio est, quia in dubio melior est conditio innocentis, sic tradunt Less. Bonac, & alij *locis cit.*

361 Nec ea quæ in contrarium allata sunt probant, quia licet Dominus ius habeat ad rei pretium intrinsecum, seu secundum æstimationem intrinsecam, quatenus necessarium est ad damnum reparandum, non tamen absolutè, neque prout sequitur æstimationem extrinsecam, Quæ solutio colligitur ex *l. qui vas, §. cum fur. ff. de furtis*, vbi dicitur. *Cum fur rem furtiuam vendidisset, eique numos pretij Dominus rei per vim extorsisset, furtum numorum eorum fecisse recte responsum est. Idem etiam in bonorum raptorum actione tenebitur, quod enim ex re furtiua redigitur, furtiuum non esse, nemini dubium est. Numus ergo hic, qui reductus est ex pretio rei furtiuæ, non est furtiuus.* Bene verum est, quod vt ibi obseruat glos. *in addit.* ex Bart. *in vniuersalibus iudicijs, pretium succedit loco rei.*

§. XV. *An fur, & quicunque male fidei possessor teneatur restituere fructus, quos percepit, vel qui percipi poterant.*

362 PRo huius difficultatis, & sequentis intelligentia aduerte quod fructus rei sunt in triplici differẽtia, alij sunt naturales, alij industriales, & alij mixti. Fructus naturales sunt illi, quos res suapte natura producit, aut saltem modica concurrente hominis industria, vti sunt fructus arborum, herbarum, plantarum, & in vniuersum fructus syluestres, & quorundam animalium fœtus, qui vel nulla, vel modica hominis industria producuntur. Fructus industriales sunt illi, qui à natura non producuntur, sed hominum industria, vti est pecunia, quæ per

nego-

negotiationes, & cambia adquiritur; non enim pecunia pecuniam producit, cum ſit res ſterilis, & infœcunda, ac proinde fructus ex pecunia, vel alia re infœcunda producti, non rei, ſed induſtriæ fructus erit. Fructus mixti ſunt illi, qui partim ex re, partim ex induſtria progignuntur; vti eſt vinum ex vite, oleum ex oliuis; butirum, & caſeus ex animalibus, ſegetes ex terra; merces, ſeu pretium locationis domus, equi, &c. de hac fructuum diuiſione tractant Iurisprudentiæ Doctores, & eam vti expoſuimus declarant, vt videre eſt apud Conan. *comment. iuris ciuilis lib.4.c.11.n.2.* Affict. *deciſ.44.n.6.& 7.* Pinel. *in l.2.de reſcind.vendit.p.2.c.4.nu.55.cum ſeq.* Vacuna. *declarat. iuris lib.2. declarat.41.* Cop. *tract de fructibus lib.1. cap.3.* Couar. *lib.1.var.c.3.nu.6.cum ſeq.* Menoch. *remed.15.recuper.n.577.& de arbitr.caſu 210.n.2.cum ſeq.* Caſtill. *lib.1. de uſufructu cap.36.nu.50.cum ſeq.* Cardoſ. *in praxi iudic.& aduocat. verbo fructus, à n.1.* Ex quibus colligitur alia fructuum diuiſio, vt alij ſint pendentes, qui ſcilicet adhuc non ſunt collecti, ſed colligendi. Et alij percepti, qui iam collecti ſunt, & à re cuius ſunt fructus ſeparati tametſi nondum ſint reconditi, ſed iaceant ſub dio, poſtea in horreo, ſeu cella, ſeu alio loco reponendi. Deinde fructus alij ſunt percepti, alij qui percepti non ſunt, percipi tamen potuerunt; ſi diligentia fuiſſet adhibita.

363 Conueniunt omnes, quod fur, & quiuis alius malæ fidei poſſeſſor teneatur reſtituere fructus naturales, & mixtos, quos Dominus percepiſſet, non tamen induſtriales, quia iſti non reſpiciunt rem, ſed perſonam, quę induſtriam ponit. Colligitur totum hoc ex *l. certum, C. de rei vendicat.* vbi dicitur. *Certum eſt, malæ fidei poſſeſſoris, omnes fructus ſolere cum ipſa re præſtare.* Vbi gloſ. dicit: *Si fundum meum à non Domino ſciens emiſti, poſt reſtitutionem rei ad fructus teneris, non ſolum extantes, ſed etiam conſumptos.* Quod etiam habetur in l. Hiſpan. 39. *tit.28.par.3.* Illuſtrant Mayn. *lib.1.action. cap.11.* Donel. *comment. iuris ciuil. lib.20. cap.5.* Pinel. *in l.2. de reſtind. vendit. p.2. cap.4. n.60.* Ioan. Garc. *de expenſ. cap.23. n.45. & 46.* & alij; vt autem ea de quibus aliqua difficultas eſſe poteſt, percipias.

364 Quæres 1. an fur, & quilibet malæ fidei poſſeſſor teneatur reſtituere fructus, quos ipſe non percepit, ſiue naturales ſint, ſiue mixti, quos tamen percepiſſet Dominus? Reſp. affirmatiuè, ratio clara eſt, quia d. malæ fidei poſſeſſor per ſuam iniquam detentionem eſt cauſa amiſſionis fructuum in Domino, ac proinde eſt cauſa efficax huius damni, ergo ab illo hoc damnum reparari debet, ſic tradunt citati Doctores, & conſtat ex citata lege *certum eſt*. Detrahendæ tamen ſunt expenſæ quas Dominus feciſſet, ſicut etiam detrahi debet æſtimatio laboris impenſi circa fructus. Sic tradunt gloſ. *in cap. grauis, de reſtit. ſpoliat. verb. fructus*, vbi dicit. *Fructus enim intelliguntur deductis neceſſarijs expenſis.* Menoc. *remed. 5. recup. n.574.* Couar. *var. lib.1. cap.3 nu.3.* Mexi. *in tract. taxæ panis concl. 2. n.88.* Surd. *de aliment. tit.9. q.12.n.15.& q.41.n.24.& deciſ.87. n.11.& deciſ. 282.n.31.* Ceual. *commun. contra commun. to.4. q.897. nu.516.* Gonzal. *ad reg. 8. cancel. §. 7. proœm. n.163.* Cardoſ. *in praxi verbo fructus n.7.* Garc. Girunda *de priuil. explicat. num.1210.* & alij, ex generali regula, quod quoties in lege, vel reſcripto, vel priuilegio iubetur, quod fructus integri reſtituantur, intelligi debeat deductis expenſis, & deducta æſtimatione laboris, Garc. Girunda *loco cit. n.1211.* & alij.

365 Quæres 2. an malę fidei poſſeſſor, teneatur reſtituere, non ſolum fructus quos ipſe non percepit, & percepiſſet Dominus, verum etiam quos percipere potuiſſet ſi rem ſuam poſſediſſet? Reſp. affirmatiuè, ſic tradunt Viui. *to.2. commun. opinion. lib.7. tit.1. nu.304. verſ. ampliatur tertiò*; Anton. Gom. *to.3. var. cap.13.n.38. verſ. item adde.* Ceual. *commun. contra commun. qu.119.& 120.* Auend. *reſp.6.à num.1.* Spin. *in ſpecul. teſtam. gloſ.13. n.53.* Azeued. *l.1.n.97. tit.13. lib.4. noua recop.* Pichard. *in §. ſi quis à non Domino nu. vlt. Inſtit. de rer. diuiſ.* & alij.

366 Quæres 3. an quando malæ fidei possessor rem meliorem effecit, sed sua negligentia paucos fructus percepit, Dominus autem cum illo incremento multo plures percepisset, teneatur dictus malæ fidei possessor, eos solum fructus restituere, quos ipse percepit, an illos omnes, quos Dominus percepisset? Aliqui cum Couar. *lib.1. var. cap.8. n. 4.* tenent, quod d. malæ fidei possessor eos solum fructus restituere teneatur, quos ipse percepit. Alij melius dicunt, quod teneatur restituere eos quos Dominus percepisset supposito eo emolumento. Ratio constat ex dictis, quia sicut res crescit Domino, ita & fructus Domino crescere debent.

367 Quæres 4. an malæ fidei possessor teneatur restituere fructus rei quos ipse sua industria percepit, & dicuntur fructus mixti, etiam quando Dominus illos non percepisset? Resp. affirmatiuè, deductis expensis, &c. Ratio patet ex dictis, quia *fructus qui ex re percipiuntur, cedunt in dominium eius, cuius est ipsa res, eo ipso, quod extant.* Sic auctores supra citati. Difficultas est, an dicti fructus non solum restitui debeant quando extant, & quando malæ fidei possessor inde locupletior effectus est, verum etiã quando consumpti sunt. Negant Couar. *in reg peccatum p. 2. §.6. n. 4.* Medina *C. de restit. q.6.* & alij, in quadam æquitate fundati, quia cum eos Dominus non percepisset, & solum percepti sint ex industria possessoris, videntur fructus industriales, ac proinde sicut fructus puræ industriæ non sunt obnoxij restitutioni, ita neque isti. Verum isti non sunt effectus nudæ industriæ, sed rei cum industria, ac proinde licet detrahi possit, quod industriæ respondet; restitui tamen debet, quod correspondet rei, & hoc apertè de iure seruandum est, vt constat ex *§. si quis à non Domino, Instit. de rerum diuis.* Vbi dicitur. *Et ideo si postea Dominus superueneris, & fundum vendicet, fructibus ab eo consumptis agere non potest. Ei verò, alienum fundum sciens possederit, non idem concessum est. Itaque cum fundo, etiã fructus, licet consumpti sint, cogitur restituere.*

368 Quæres 5. an malæ fidei possessor teneatur restituere fructus perceptos, qui apud ipsum casu periere, & etiam perijssent apud Dominum? Negatiuè respondere videtur Couar. *in reg. peccatum, p.2.§ 6.ex n.2.* Paulus de Castro *in l. si vrbana, ff. de condit. indeb.* glos. *in l. si fundum C. de rei vendic.* & aliqui summistæ. Verius tamen videtur, quod dicti fructus debeant restitui. Ratio est, quia statim ac fur percepit dictos fructus tenebatur illos Domino refundere, ac proinde cum statim non refuderit, censetur in mora, ac subinde si perierunt, sibi, non Domino perierunt, quod autem etiam apud Dominũ perijssent, est perinde, sufficit enim, quod apud iniustum possessorem perierint, qui in mora fuit culpabili.

369 Quæres 6. an malæ fidei possessor teneatur restituere fructus, quos Dominus ex re sua percepisset, sed inhonestè, seu ex turpi vsu rei suæ, vt si tu furatus es ancillam ex qua Dominus plura lucrabatur exponendo illam turpitudini? Resp. negatiuè, sic habetur *l fructus 1. ff. de rei vendicat.* vbi dicitur. *Fructus non modo percepti, sed & qui percipi honestè potuerunt, æstimandi sunt, &c.* Et tradunt Sylu. & Angel. *verb. restit.* & alij passim. Ratio clara est, quia fructus inhonestè percepti, potius proueniunt ex hominis improbitate, & culpa, quam ex re ipsa, ac proinde non sunt restitutioni obnoxij. Difficultas est de opposito, an scilicet d. malæ fidei possessor teneatur restituere eos fructus, quos inhonestè percepit, & ex prauo rei vsu, vt si exposuit ancillam, quam furatus est, si locauit domum meretrici, vel publico vsurario, quam Dominus non locasset, &c. Resp. affirmatiuè, sic decernitur *l. ancillarum, ff de petit. hared.* Vbi sic legitur. *Sed & pensiones quæ ex locationibus prædiorum vrbanorum percepta sunt, venient, licet à lupanario percepta sint; nam & in multorum honestorum virorum prædijs, lupanaria exercentur.*

370 Sed hic mihi non leuis oritur difficultas, quare quando rei Dominus

ex

ex re ſua inhoneſtos quæſtus percipit, malæ fidei poſſeſſor non tenetur ad illorum reſtitutionem, vt diximus ex *l. fructus, de rei vendic.* ea ratione ducti, quia illi fructus inhoneſti potius proueniunt ex culpa, & improbitate Domini, quam ex re ipſa, nec ius habet ad illos percipiendos; & quando dicti fructus inhoneſti percipiuntur à fure, vel ab iniquo poſſeſſore, reſtitui debent, vt tradunt communiter ex d. *l. ancillarum* cum ſit eadem ratio; cenſentur namque d. fructus, potius fructus improbitatis furis, quam rei. Hanc difficultatem a nemine vidi tactam. Promam, quod ego ſentio. In primo caſu d. fructus reſtitui non debent, quia Dominus non habet ius ad illos, & cenſentur fructus improbitatis, non rei; at in ſecundo caſu reſtitui debent, quia re vera ex re aliena percipiuntur, licet iniuſtè, & improbè; ſubdit nãque fur rem alterius prauo vſui cui eam ſubiacere non poterat. Tum quia lex ſtatuit ne in primo caſu d. fructus reſtituantur, in pœnam Domini re ſua abutentis, & prauo vſui ſubijcientis, vt ſic rei Dominus à malo rei ſuæ vſu retrahatur. Et in ſecundo ſtatuitur vt reſtituantur, in pœnam rem alienam vſurpãtis, vt eam non vſurpet, & quod ſi vſurpet ei prauo vſui ſubdendo, ad fructus inhoneſtos reſtituendos cogatur.

371 Quæres 7. an fur, & quilibet malæ fidei poſſeſſor faciat ſuam rem alienam conſiſtentem in numero, pondere, & menſura, ſi eam permiſceat cum re ſua eiuſdem generis, & rationis, vt ſi furetur oleum, vinum, triticum, &c. & cum ſuo miſceat? Reſp. affirmatiuè, ita tamen vt teneatur tantundem eiuſdem generis, vel functionis, vel ſaltem pretium refundere Domino; res clara eſt.

372 Ex dictis ergo patet, quod fur, & quilibet malæ fidei poſſeſſor tenetur reſtituere non ſolum rem alienam, verũ etiam fructus tum naturales, tum mixtos, non tamen puræ induſtriales, vt obſeruat S. Doctor 2. 2. *qu.* 78. *art.* 3. quocirca ſi quis furetur ſerram, vel dolabrum, & ex his arcam faciat, vel quid ſimile, non tenetur reſtituere arcam, vel opus factum neque æſtimationem illorum, ſed ſolummodo inſtrumenta, quæ ſurripuit; niſi aliundè Dominus ex ſuorum inſtrumentorum carentia damnum aliquod ſubierit, tunc enim reſarciri debet, vt indemnis ſemper ſeruetur. Quod ſi dictus latro d. inſtrumenta locaſſet, ex qua locatione aliquam penſionem, ſeu mercedem, ſeu pretium percepit, tenetur illud refundere Domino, vt ex dictis liquet. Nonnulla difficultas eſt, an latro teneatur reſtituere fructus perceptos extorque aureo furato, ſi aliquam ex eo penſionem percepit, ex eius locatione? nam illa penſio videtur fructus induſtriæ, non rei. Negat Nauar. *cap.* 17. *n.* 25. eo quod illa penſio ſit fructus induſtriæ, non rei. Alij verius affirmant, eo quod d. penſio non cenſeatur fructus induſtriæ puræ, ſed mixtus, qui tum ex re, tum ex induſtria percipitur. Sic Bonac. *de reſtit. qu.* 3. *punct.* 6. *§.* 1. *n.* 4. poſt alios, quos refert.

§. XVI. *Quos fructus reſtituere teneatur bonæ fidei poſſeſſor.*

373 CErtum eſt, vt conſtat ex dictis §. præcedenti, quod bonæ fidei poſſeſſor non tenetur reſtituere fructus puræ induſtriæ; cum enim hos nõ teneatur reſtituere neque malæ fidei poſſeſſor, ſequitur quod neque bonæ fidei poſſeſſor illos reſtituere teneatur. Certum eſt etiam, quod bonæ fidei poſſeſſor tenetur reſtituere tam fructus naturales, quam mixtos, ſi extent, & ſi conſumpti ſunt, tenetur reſtituere id in quo factus eſt locupletior, deductis ſemper expenſis, & æſtimatione laboris, & induſtriæ exhibitæ. Ratio eſt, qui rei fructus cedunt in dominium eius, cuius eſt res; ergo ſi extant, erunt Domini, ac proinde illi reſtituendi ſunt. Antecedens probat Leſſ. *d. cap.* 12. *dub.* 17. *n.* 118. ex *§. ſi Titius, cum duobus ſeq. Inſtit. de rer. diuiſ.* vbi per ipſum ſic dicitur. *Plantas, quæ terræ coaluerunt, & frumenta, quæ ſato ſunt, ſolo cedere.* Sed hæc verba non inueni in illis tribus §. In §. namquè ſi Titius dicitur: *Si Titius alienam plantam in ſolo ſuo poſuerit,*

ipſius

ipſius erit. Et ex diuerſo ſi Titius ſuam plantam, in Meuiſolo poſuerit, Meuij plãta erit, ſi modo utroque caſu radices egerit, &c. In §. ſequenti dicitur. *Littera quoq. licet aureæ ſint, perinde chartis, membraniſque cedunt, ac ſolo cedere ſolent ea, quæ inædificantur, aut inſeruntur, &c.* In alio dicitur. *Si quis in aliena tabula pinxerit, quidam putant tabulam picturæ cedere; alijs videtur picturam, qualiſcunque ſit, tabulæ cedere. Sed nobis videtur melius eſſe tabulam picturæ cedere, &c.*

374 Quæres 1. an bonæ fidei poſſeſſor teneatur eos fructus reſtituere; quos ſua negligentia non percepit, quos tamen percepiſſet Dominus? Reſp. negatiuè; ratio eſt, quia d. fructus non tenetur reſtituere ratione rei acceptæ, quia nil accepit, neque ratione iniuſtæ actionis, ſeu acceptionis, quia cum bona fide proceſſerit, nullam actionem iniuſtam egit; neque etiam tenetur d. fructus reſtituere ratione contractus, quia, vt conſtat, nullus interceſſit; ergo. Tum quia bonæ fidei poſſeſſor non peccauit contra iuſtitiam non percipiendo fructus; negligentia namque circa rem, quam quis putat eſſe ſuam non eſt peccatum contra iuſtitiam, neque ex ſuo genere graue, vt ex ſe liquet, ſic Bonac. *d.q.3. pun.vlt.*§.1.*n.*15. & alij apud ipſum.

375 Quæres 2. an bonæ fidei poſſeſſor teneatur reſtituere fructus naturales, vel mixtos extantes, quando eos per integrũ triennium bona fide poſſedit? Reſp. negatiuè conſtat ex d. ſupra de vſucap. quod diximus etiam currere in rebus mobilibus Eccleſiæ etiam Romanæ, vt ſcilicet triennio bona fide vſucapiantur. Priuilegium namque Eccleſiæ Romanæ, quod res illius ordinaria præſcriptione non præſcribantur, de præſcriptione procedit, non de vſucapione; vt ibi notauimus, & ex multis alijs notat Bonac. *d.*§.1.*n.*11. Maior difficultas eſt, an ad hoc vt dicti fructus, & alia vſucapiantur, neceſſum ſit, quod trienniũ ſit completum, an ſufficiat, quod vltima dies ſit inchoata. Certum eſt, quod in præſcriptione, ſicut & in qualibet alia actione, tempus à iure præſcriptum debet eſſe completum, per ſtabilita in *l. omnibus, ff. de action. & obligat.* vbi dicitur, *In omnibus temporalibus actionibus, niſi nouiſſimus totus dies compleatur, non finit obligationem.* de ſola vſucapione difficultas procedit, ad quam dico ſufficere diẽ inceptam, vt decernitur *l. in vſucapionibus, ff. de vſucap.* vbi dicitur. *In vſucapionibus, non à momento in momentum, ſed totam ad poſtremum diem computamus.* vbi gloſ. *verbo computamus*, habet. *Aliàs, ſed ad totam diem computamus poſtremũ, ideſt, ad quamlibet partem poſtremi diei: aliàs, diem totum computamus poſtremũ, accipiẽdo partẽ pro toto.* Sed quare in præſcriptione dies vltima debet eſſe completa, & non in vſucapione? Hanc difficultatem proponit, & ſoluit gloſ. ſed valdè obſcurè in dicta *l. in omnibus*, vbi hæc habentur. *Sed contra ſup. de vſucap. l. in vſucapionibus; & ſup. de diuerſ. & temp. præſcript. l. pen. in princ. ſolut. hic in redhibitoria, & quanto minoris in factum, vel ſimilibus paruo tempore duraturis.* Puto rationem eſſe, quia cum vſucapio procedat de rebus, quæ tanti momenti non ſolent eſſe, non debet attendi rigoroſum tempus, ac proinde completum; at in præſcriptionibus, & alijs actionibus redhibitorijs, tempus completum exigitur, quia ſolent eſſe de rebus maioris momenti.

376 Quæres 3. an bonæ fidei poſſeſſor poſſit deducere impẽſas neceſſarias? Reſp. affirmatiuè, ſi enim eas deducere poteſt poſſeſſor malæ fidei, conſtat ex *l. fructus, ff. de petit hared.* & ex *l. demum, C. de rei vend.* & naturalis ratio dictat, quod impenſæ neceſſariò factæ deducantur, cum eaſdem feciſſet Dominus; tum quia bonæ fidei poſſeſſor ſine culpa in expenſis condemnaretur. Eſt tamen maxima differentia inter poſſeſſorem bonæ fidei, & malæ fidei, quod poſſeſſor malæ fidei poteſt quidem expenſas neceſſarias deducere, quantum ad forum exterius, vbi actio non datur ad repetendas expenſas, vt conſtat ex *l. argento, ff. de condict. furti*, & ex *l.* 1. *C. de infantibus expoſ.*

expos. Quocirca malæ fidei possessor, nec iure exceptionis doli, potest in iudicio repetere expensas necessarias: At bonæ fidei possessor potest dictas impensas in iudicio repetere, & iudicis auxilium implorare, vt colligitur ex *l. domum, C. de rei vendic.* & ex *l. si à patre, vel à Domino S. fructus, ff. de petit. hared.*

377 Quæres 4. an bonæ fidei possessor possit deducere ex fructibus, vel exigere à Domino rei impensas vtiles, quas fecit circa rem, quam putabat esse suã? Resp. affirmatiuè, non solum in foro cõscientiæ, verum etiam in foro externo, quod currit non solum quando res facta est melior Domino, verum etiam quando melior facta non est, sed solum vtilior ipsi possessori bonæ fidei. Nõ sic dicendũ est de possessore malæ fidei, iste enim in foro conscientiæ potest deducere expensas vtiles, quando res Domino melior, vel vtilior effecta est, secus non, nec etiam sibi dabitur actio in foro externo, vt in simili de impensis necessarijs dictum est n: præcedenti, sic colligitur ex d. *l. domum*, & ex *l. planè, ff. de petit. hared.* & tradunt Legistæ ibid. & Conar. *in reg. peccatum p. 2. §. 6. à n. 3.*

378 Queres 5. an bonæ fidei possessor possit deducere impensas voluntarias? Resp. affirmatiuè, non solum in foro conscientiæ, verum etiam in foro iudiciali, constat ex dictis, non tamen possessor malæ fidei, nisi fortè in foro conscientiæ, quando expensæ voluntariæ deduci possunt sine domini detrimẽto, secus si cum detrimento; vnde si fur ex auro sublato conficiat annulum, & in eo ponat lapidem pretiosum, poterit illum extrahere, & aurum Domino reddere, modo semper tantundem restituat; quantum surripuit. Vide d. *l. planè. fin. ff. de petit. hared.* & *l. sin autem, & l. fortè, ff. de rei vendic.* & *l. vtiles, ff. de petit. hared.*

§. XVII. *quid agendum quando restitutio ad Dominum non pertingit.*

379 HAnc difficultatem generaliter magis proponi solet, an scilicet; quando res ad dominum, seu creditorem non pertingit, debeat noua restitutio, vel alia res æquiualens mitti, Dupliciter namque contingit, quod quis debeat, aliquid alteri, vel ratione delicti, vt furti, vel ratione contractus; vt ratione emptionis. Deinde vel res, quã quis alteri debet est numero, pondere, & mensura determinata, vel solum debet aliquid in genere, vel in specie. Certum est in primis, quod qui debet aliquid ex delicto; v.g. ex furto, & illud est determinatum, vel etiam indeterminatum, vt si sit idem solum in genere, vel in specie, & perit antequam ad Dominum perueniat, siue casu, siue ex malitia nuncij à fure electi, non Domino perit, sed ipsi furi. Ratio clara est, quia ad furem pertinet, & ad quemcunque iniquum possessorem, seruare dominum indemnem, nec congruum est, quod dominus suæ rei priuationem sustineat absque culpa; tum quia ad eum pertinet seruare dominum indemnem, qui fuit efficax causa damni, sed hæc fuit fur; ergo: ac subinde si res à fure missa ad dominum, quæcunque illa sit, pereat siue cum culpa, siue sine culpa furis, sed sola culpa nuncij, quia cum illa re aufugit, tenetur dictus fur ad nouam restitutionem faciendam, sic Nauar. *cap. 17. n. 67.* Petr. Nauar. *lib. 4. de restit. cap. 5. num. 1. & 4.* Salon. Ban. Aragon. & alij *in 2. 2. qu. 62. art. 2. cum seq.* Secus est, quando nuncius esset à Domino, vel creditore electus, tunc enim res perit Domino, vel creditore. Ratio est, quia nuncius est vicarius, seu instrumentum mittentis, seu eligentis, & quasi faciens vnam personã cum eligente, ac proinde datio rei, vel solutio facta nuncio, censetur facta ei cuius est nũcius; & sic si perit non danti, sed Domino perit, ac subinde fur eximitur à noua restitutione facienda.

380 Certum etiam est, quod quando res est debita, & non ex culpa, sed aliunde, vt ex contractu, & non est certa in indiuiduo, sed solum in genere, vel in specie, vt est pecunia mutuo accepta, & mittitur per famulũ, vel nunciũ non à cre-

clara eſt, quia tunc **temporis** res perit debitori, cum non ſeruauerit pactum factum cum creditore, **de non danda pecunia niſi** habenti certum ſignum. Maior difficultas eſt, quando debitor re vera ſoluit pecuniam habenti tale ſignum, ſed eſt nequam, qui clanculo rem audiuit, dum fieret pactum, vel caſu audiuit à creditore, &c. & accepta pecunia aufugit. Eadem difficultas currit quando quis fingit cartulam bancariam, & cum illa percipit pecuniam, & fugit. Ad hanc difficultatem dico, quod ſi ipſe debitor reuelauit ſignum, tenetur ad reſtitutionem nouam faciendam, vel ſolutionem; ſibi enim imputare debet, quod ſignum reuelauerit, & quod ex reuelatione res ſublata fuerit. Quod ſi creditor ipſe ſignum reuelauit, res ſibi perit, ſiue ſit vna, eademque in indiuiduo, ſiue in genere, vel ſpecie; tunc enim ferens ſignum, vnam perſonam facere cenſetur cum creditore, cuius ſignum fert, & ſibi imputare debet, quod ſignum reuelauit. Quod ſi nec debitor, nec creditor ſignum reuelauit, ſed fur, vel nequam quis in occulto audiuit; tunc diſtinguendum puto, vel res quæ perijt, eſt in indiuiduo vna, & eſt creditoris, vt pignus, commodatum, &c. & tunc cum neutrius culpa pereat, domino perit; vel eſt debita ſolum in genere, vel in ſpecie, vt pecunia ex mutuo, ex locato, &c. & tunc perit debitori, cuius eſt in indiuiduo, ſic tenent Bart. Iaſ. & alij, quos refert, & ſequitur Anton. Gom. *lib.2. var.cap.7. ex n.3.*

384 Quæres 3. ad quid **teneatur** debitor, quando creditor miſit filium, vel famulum, vt moneret ipſum, vt ſoluat debitum, non deſignando aliquem, & ipſe debitor ſoluit pecuniam eidem filio, vel famulo, qui cum ea fugit, & conſumauit? Vel certè à latronibus in via ſpoliatus eſt, vel alio quouis modo perijt? Reſpondetur quod ſi res quæ traditur filio, vel famulo, eſt in indiuiduo creditoris, tunc ipſi perit, ſi debitor putabat nuncium eſſe fidelem; ſecus ſi putaſſet non eſſe talem, tunc enim teneretur ad reſtitutionem ex culpa lata. Quod ſi res non erat in indiuiduo creditoris, ſed debitoris, & ſolum creditori debita ratione mutui, ſolutionis, &c. tunc perit debitori, ſi non explorauit fidelitatem nuncij, vel non aduertit ad pericula, conſignando pecuniam puero v.g. vel illi, qui incautè eam feret, ac proinde facilè à nequam ſuffurari poteſt. Hæc colliguntur ex *l. ſi mea cauſa, ff. commodati*, vbi dicitur. *Commodatam rem miſſus qui repeteret, cum recepiſſet, aufugit. Si dominus ei dari iuſſerat, domino perit; ſi commonendi cauſa miſerat, vt referretur res commodata ei, cui commodata eſt.* Aliam ſimilem proponit, & ſoluit difficultatem gloſ. ibidem dicens. *Quid ſi mentitus eſt, dicens ſibi rem tradendam, cum cauſa commonendi miſſus eſt? Reſpondetur non nocet commodanti, vt infra de ſol. l. cum quis, §. ſi debitorem, quia ei eſt imputandum, qui credulus fuit, &c.*

§. XVIII. *Ad quam reſtitutionem teneatur, qui alteri eſt cauſa damni, impediendo ab aliquo officio, beneficio, & quocunque alio bono.*

385 DE hac re aliqua diximus ſupra, modo vberius explicanda eſt. Pro cuius intelligentia nota ex Caiet. 2.2.q.62. *art.2.* Sot. *lib.4. de inſt. q.6.art.3.* & Nauar. *cap.17. à n.69.* quod dupliciter poteſt aliquis impedri ab aliqua re conſequenda. Primò quando ad illam, vel in illa habet ius ad rem, ratione alicuius tituli, vt promiſſionis, præſentationis, oppoſitionis, expectatiuæ, regreſſus, acceſſus, coadiutoriæ, primogenituræ, hæreditatis, legati, venditionis, &c. Qui enim rem aliquam emit, ius habet ad illam, etiam non ſecuta traditione; qui hæres inſtituitur in teſtamento, habet ius ad hæreditatem, antequam adeat illam, & ſic de alijs; & de hoc conueniunt omnes, quod qui alium impedit à dictis bonis conſequendis vi, aut fraude, tenetur ad reſtitutionem, quantum illud ius boni viri arbitrio valebat. Vnde qui impedit vi, dolo, aut fraude aliquem

ex dictis à consecutione boni ad quod ius habet, ad restitutionem tenetur. Item tenetur ad restitutionem qui illo modo impedit rusticum à suo opere diurno; item qui impedit oratorem ab orando, aucupem, ne aucupetur; piscatorem, ne piscetur; pictorem ne pingat; scriptorem ne scribat; debet tamen restitutio, vt dixi, fieri, quantum illud ius valet, arbitrio boni viri, quia ius ad rem, est ius in spe, spes autem, seu res in spe, non tantum valet, quantum res in re. Et quia preces importunæ æquiparantur vi, ideo, qui precibus importunis aliquem à dictis bonis impedit, eodem modo ad restitutionem tenetur. Limitanda est tamen predicta doctrina communis, vt non curat, quando impediretur indignus; licet enim impediens posset aliunde pecc are ratione doli, fraudis, &c. non tamen teneretur ad restitutionem ex hoc præcisè, quod indignus officio, beneficio, &c. repellatur; indignus namque beneficio tametsi fuerit præsentatus, vel in oppositione admissus, &c. non tamen habet proprium ius, cum indignus iure repellatur, & sibi imputare debet, quod indignus accesserit, &c.

386 Secundò potest quis impedire alium ab aliqua re consequenda ad quam nullum habet ius, sed totum dependet ex gratia, & liberalitate alterius, vt cum quis decreuit aliquid alicui donare, sed nondum donauit; cum quis decreuit aliquem hæredem instituere, sed nondum fecit; cum quis decreuit aliquid alicui legare, sed nondum legauit; cum quis decreuit conducere talem ad laborandum in vinea, sed nondum conduxit; cum quis decreuit conducere talem seruum, sed non fecit; cum quis decreuit vendere, vel emere talem rem, &c. sed nondum animum executioni mandauit. Et de hoc etiam conueniunt, quod qui sine dolo, vel fraude, aut vi, aliquem impediuit à consecutione dictorum bonorum, ad restitutionem non teneatur; Ratio clara est, quia iste sic impediens non peccat contra iustitiam. Primò quia non violat aliquod ius impediti, cum nullum habeat ad dicta bona, supposito, quod dependeat ex gratia, & liberalitate alterius. Neque peccat inferendo vim, metum, vtendo dolo, fraude, &c. quia hoc non facit. In his conueniunt omnes, vt videre est apud Less. *lib.2-cap.12.dub.18* Bonac. *de restit. qu.2. pun. 12.* & auctores citatos. Ea autem in quibus est aliqua controuersia, in sequæsitis soluentur.

387 Quæres 1. an teneatur ad restitutionem, qui aliquem impedit vi, dolo, metu, fraude, ab eo bono, officio, vel beneficio ad quod non habet ius, cum dependeat à sola gratia, & volantate alterius? Sà *verb.restit.n.21.* sic scribit. *Restituere non tenetur, qui sine vi, & fraude impediuit liberam donationem, aut collationem beneficij, ad quod nondum erat acquisitum ius. Aut qui testamentum curauit mutari etiam dolo, nondum enim per illud est acquisitum ius, secundum quosdam; at alij meritò istum teneri dicunt, quia contra iustitiam faciens lasit,* & citat Sot. Nauar. Couar. Adrian. D. Tho. Caiet. & alios. Quod probari potest, quia qui etiam dolo aliquem impedit à consecutione rei ad quam nondum habet ius, peccat contra iustitiam, quia licet non habeat ius ad hæreditatem, ad testamentum, ad beneficium, ad officium, &c. habet tamen ius ne impediatur à te contra iustitiam; contra autem iustitiam impedit, qui per vim, dolum, metum, fraudem impedit. Tum quia id quod fit per vim, dolum, metum, fraudem, non fit voluntariè, ergo qui hoc modo impedit ne quis dicta bona habeat, contra alterius voluntatem agit, ac proinde violat iustitiam. Verum distinguere quis potest cum Sylu. Angelo, Armilla, Tabiena, & Rosella, *verb. restitutio*, quos alij sequuntur. Quod in hoc casu duo considerari possunt vnum, est bonum quo quis priuatur ex dolo, fraude, &c. aliud est dolus, fraus, vis, metus, &c. Ex hoc præcisè, quod quis priuatur bono ad quod nullum habet ius, non potest quis obligari ad restitutionem; cum obligatio restitutionis oriatur ex violatione alicuius iuris stricti, quod quis habet. Non enim ex hoc, quod quis patiatur dolum, vim,

vim, fraudem, acquirit ius, quod non habebat, cum iſta non ſint tituli tribuentes ius, ſed iniuriæ illatæ. Sunt dolus, vis, metus, fraus, peccata contra perſonam cui fiunt, non tamen tribuunt ius ad rem aliquam, cum peccata non ſint tituli iurium, vt patet. Alterum quod conſiderari poteſt, eſt vis, dolus, metus, fraus per quæ quis impeditur à conſecutione boni, ad quod non habet ius, & de iſtis videndum eſt an ſint cauſa efficax damni, an ſolum occaſio, ſi ſunt cauſa efficax damni, illud reſarciri debet pro ratione illius. Si autem ſint ſolum occaſio, nulla erit reſtitutionis obligatio, quia tunc damnum non ſequitur ex vi doli, fraudis, &c. ſed aliunde, & illa ſe habent tantum tanquam occaſio. Vnde ſi per litteras, vel alio modo ſparſiſti, quod in tali loco eſt magna frumenti inopia, vt ſic mercatores etiam tuum frumentum emant vt illò deferant; non teneris ad reſtitutionem, ſi inde mercatores aliquod damnum patiantur, quia non fuiſti cauſa efficax damni, ſed ſolum occaſio, & mercatores ſibi imputare debent, quod ſic facilè credidérunt, tenereris tamen ad reſtitutionem, ſi mercatori ſcripſiſſes, quod in tali loco eſt frumenti inopia, vel ſi hoc illi dixiſſes, &c. quia tunc cenſeris cauſa efficax damni, & non tantum occaſio; in quo iudicando prudentia opus eſt, non enim iudicium ſequitur regulas generales, ſed caſus particulares circunſtantionatos. Quia tamen auctores abſolutè dicunt, quod qui vi, & fraude impedit aliquem à conſecutione alicuius boni ad quod non habet ius teneatur ad reſtitutionem ex eo, quod fraus, &c. cenſeatur iniuria, quæ eſt vera damni cauſa; ideo ab hac communi ſententia recedere nolo, malo enim malò dicere cum multis, quam bene cum paucis: vnde iudicium aliorum eſſe volo, vide Bonac. *loc. cit.*

388 Quæres 2. an impediens alium ab aliqua re conſequenda, ſine vi, & fraude, ſed animo nocendi, & inferendi damnum graue, teneatur ad reſtitutionem? Certum eſt teneri quando impeditus habet ius ad illam rem, vel in illa; in hoc enim caſu non ſolum adeſt iniuſtitia animi, ſeu mentis, verum etiam operis, cum re ipſa impeditus habet ius ad rem, & illud violetur, impediendo eiuſdem rei conſecutionem. Certum eſt etiam, quod ille non teneatur ad reſtitutionem, qui ſine animo graviter nocendi, ſed ſolo animo odij, vindictæ, inuidiæ, &c. aliquem impedit ſine vi, & fraude à conſecutione illius boni, ad quod nullum habet ius; tunc enim non adeſt nec iniuſtitia mentis, nec operis, cum nullum ius ille habeat. Difficultas eſt, an ille teneatur ad reſtitutionem, qui aliquem impedit à conſecutione alicuius boni, ad quod non habet ius, ſed hoc facit animo nocendi graviter, ſeu graue nocumentum inferendi. Affirmare videtur Doctor ſubtilis *in 4. diſt. 15. q. 2. art. 5. ad 1.* Ricard. *diſt. eodem art. 5. q. 4. ad 7. & 9.* Palud. *ibid. q. 2. art. 2. concl. 4.* Sylu. Angel. & alij ſummiſtæ *verb. reſtitutio.* Pro hac ſententia citatur Caiet. *2. 2. q. 62. art. 2.* Maior. *in 4. diſt. 15. q. 16* & quod plus eſt citatur S. Thomas *d. q. 62. art. 2. ad 4.* Verum ab hoc incipiendo puto D. Thomam non ſtare pro hac ſententia, ſed apertè loqui de eo qui alium impedit à conſecutione alicuius boni modo iniuſto; affero verba D. Tho. quia ſunt valde doctrinalia, & confirmant hucuſque dicta. *Aliquis*, inquit, *poteſt impedire aliquem ne habeat præbendam multipliciter. Vno modo iuſtè, puta ſi intendens honorem Dei, vel vtilitatem Eccleſiæ, procures, quod detur alicui perſonæ digniori, & tunc nullo modo tenetur ad reſtitutionem, vel ad aliquam compenſationem faciendam. Alio modo iniuſtè, puta ſi intendat eius nocumentum, &c.* quod non debet intelligi de ſimplici intentione, ſed de intentione coniuncta cum modo iniuſto. Pro hac ſententia Leſſ. *d. dub. 18. poſt n. 129.* refert *l. 1. ff. de aqua, & aqua pluuia arcenda §. idem Labeo*, vbi per ipſum ſic dicitur. *Qui auertit torrentem, ne ſibi noceat, vnde factum eſt, vt vicino noceatur, cum eo aqua pluuia arcenda agi non poſſe à vicino, ſi modo non hoc animo fecit, vt vicino noceat, ſed ne ſibi noceat.* Sed duo aduerte, vnum

quod titulus illius l. est solum *de aqua pluuia arcenda*. Alterum, quod sic legitur. *Idem Labeo ait, si vicinus flumen, torrentè auerterit, ne aqua ad eum perueniat, & hoc modo sit effectum, vt vicino noceatur: agi cum eo aquæ pluuiæ arcendæ non posse. Aquam enim arcere, hoc esse, curare ne influat. Quæ sententia verior est; si modo non hoc animo fecerit, vt tibi noceat, sed ne sibi noceat.* Vbi vt vides non ad solum animum nocendi recurritur, sed etiam ad factum, quod clarius colligitur ex titulo illius §. qui est, *Si vicinus opere manufacto excludit aquam, ne sibi noceat, quã non tenebatur recipere natura loci, vel iure seruitutis, licet ex hoc alteri noceat, non tenetur hac actione.* Ex quibus constat absolutè tenendum est, vt post Nauar. & alios tenet idem Less. Bonac. & alij, quod impediens aliquem ab aliquo bono consequendo, sine vi, & fraude, bene cum animo nocendi, quando ille non habet ius ad tale bonum, ad nullam restitutionem teneatur. Ratio clara est, quia iste non violat re ipsa aliquod ius, nam per animum nocendi ius tertij non violatur; tum quia nec intentio nocendi, nec malus animus, inducunt obligationem restituendi, sed actualis iuris alterius violatio; & sic tradunt omnes communiter.

389 Quæres 3. ad quid teneatur qui impedit ne dignus officium, vel beneficium consequatur, & facit, vt conferatur indigno? Resp. quod in primis tenetur resarcire damnùm, quod patitur Ecclesia, vel communitas ex ministro indigno. Deinde tenetur resarcire damnum, quod dignus passus est, si ad tale officium, vel beneficium habebat ius aliquod ratione alicuius tituli vt dictum est; vel si impediuit promotionem digni, vi, metu, dolo, fraudibus, iuxta dicta supra. Ad nihil tamen tenetur, qui vi, dolo, metu, fraude impedit ne indignus promoueatur; nam licet iste peccet inferendo vim, metum, &c. nõ tamen dèbet aliquid restituere, eo quod indignus, nullum ius habet ad officium, vel beneficium; constat ex dictis, & tradit Bonac. post alios, *loco citato*.

390 Quæres 4. quid restituere debet, qui damnum intulit in re crescente? Casus contingit frequenter, quis conculcat segetes, an teneatur restituere valorem quem habent tempore conculcationis, an tempore messis. Quis occidit pullum equinum, qui si creuisset in equum strenuum valuisset plus quam 100. scuta, an satisfaciat restituendo valorem pulli, an aliquid aliud. Quis occidit gallinam multis ouis fœtam. ex quibus plures pulli nati fuissent, an satisfaciat restituendo valorem gallinæ, an aliquid aliud. Quis scidit nouas plantationes, quæ creuissent, & fuissent multæ æstimationis, ad quid teneatur. Resp. quod nec satisfacit iste restituendo valorem rei præsentem; nec tenetur restituere valorem, quem res habuisset si peruenisset ad suam perfectionem, sed mediam viam tenere debet, vt scilicet illud restituatur, quod iudicio prudentis res illa valet in ordine ad suam perfectionem, spectatis circunstantijs temporis, periculi, &c. Vnde qui occidit gallinam ouis fœtam, nec satisfacit restituendo valorem gallinæ vt sic, nec tenetur restituere valorem omniũ, quę ex illa sequi poterant; sed restitui debet valor gallinæ, & quantum valet spes emolumenti, quæ de illa habetur. Vide Salon 2. 2. *q.* 62. *art.* 4. Sot. *lib.* 4. *de iust. q.* 6. *art.* 5. Less. *d. cap.* 11. *dub.* 19. Bonac. & alios *locis citatis*.

391 Quæres 5. ad quid teneatur, qui tempore tempestatis alienas merces proicit? Resp. quod si proiciens alienas merces non habet proprias ad nihil tenetur, quando illa proiectio necessaria est ad alleuiandam nauem, vt sic saluari possit; vnde illa proiectio in illo casu est licita titulo iustæ defensionis propriæ vitæ. Sicut enim ad nihil tenetur, qui fugiens conculcat segetes, vel aliud damnum proximo infert, quando aliter non potest vitam tueri, ita, &c. Sic tenent Petr. Nauar. *lib.* 3. *de restit. cap.* 1. *n.* 381. Medina *C. de rest. q.* 3. Less. *d. cap.* 12. *dub.* 20. & alij. Quod si proiciens habeat proprias merces, & suas non proiciat, sed alienas, tenetur ad restitutionem pro sua parte; ita habetur *l. si laborante, ff. ad leg. Rhod.* ibi,

Acquis-

Nequissimum enim est, commune detrimentum fieri eorum, qui propter amissas res aliorum consecuti sunt, & merces suas saluas haberent; idem traditur *l. nauis onustæ, ff. eod.* Nonnulla difficultas est, an tunc haberi debeat ratio ponderis, an etiam valoris. Potius ponderis, quam valoris ratio habenda videtur, eo quod non valor rei, sed pondus, periculum adfert naui. Less. *loco citato* dicit, quod lege positiua habenda est ratio valoris, & æstimationis, sed non affert hanc legem, si inueniatur, illi standum est, cum in quadam æquitate fundata videatur, quò enim merces sunt magis pretiosæ pluris interest, quod nauis saluetur, ac proinde illarum Dominus plus debet refundere.

QVAESTIO XII.

Quænam restituenda sint, & quomodo.

392 SVb huius quæstionis titulo plura proponentur, & soluentur per suos S. maiori tamẽ claritate qua poterimus. In primis certum esse debet, quod res aliena restitui debeat, statim, ac vt aliena dignoscitur. Hanc veritatem probat Bonac. *de restit. disp. 1. q. 3. pun. 1. n. 1. ex l. manifesti. C. de solutionibus.* Sed non legit Bonac. illam legem, & eam citauit in fide parentum, sic enim habetur. *Manifesti iuris est tam alio pro debitore soluente, quam rebus pro numerata pecunia consentiente creditore datis, tolli paratam obligationem.* Vbi, vt vides, non dicitur, quod res aliena restitui debeat, statim, ac aliena dignoscitur, tametsi optima fide hactenus habita sit, sed quod alius pro alio volente creditore soluere potest, & alium pro alio, solui potest, vt habet illius legis titulus ex Baldo, & Saliceto. Vnde glos. sic hanc legem explicat. *Si alius soluat creditori, quod ei debeo, liberor. Item si res aliquas accepit in solutum, similiter liberor.* Less. *cap. 14. dub. 1. n. 1.* probat ex l. *si debitor, C. de rei vendicatione*, vbi Domino, inquit, conceditur euictio, & vindicatio rei suæ. Sed in toto illo titulo, *de rei vendicat.* non inuenitur lex *si debitor*. Poterit quidem probari ex *l. vlt. d. tituli de rei vendicat.* vbi dicitur. *Res alienas possidens, licet iustam tenendi causam nullam habeat, non nisi suam intentionem implenti restituere cogitur*; probari etiam potest ex *l. re tua, C. eod.* Ratio est, quia res clamat Domino, & eo inuito retineri non potest, ac proinde statim, ac quis cognoscit rem esse alienam, tenetur ad illius restitutionem quod si non faciat, statim incipit fieri possessor malæ fidei, & de eo procedit, *l. certum est, C. d. de rei vendic.* vbi dicitur. *Certum est mala fidei possessores, omnes fructus solere cum ipsa re præstare, bonæ fidei vero, extantes, &c.*

393 Ex hac lege infertur differentia inter bonæ, & malæ fidei possessorem, quod malæ fidei possessor tenetur restituere non solum rem si extet, aut pretiũ rei si non extet, verum etiam omnes fructus perceptos, & quos dominus percepisset, iuxta dicta q. præcedenti. At bonæ fidei possessor non tenetur ad restitutionem rei, si eam bona fide consumpsit, nec etiam fructus perceptos, si eadem bona fide consumpti sunt, sed solum tenetur restituere, id in quo factus est locupletior. Ratio clara est, quia bonæ fidei possessor tenetur solum ratione rei acceptæ, ac proinde si non extat, vel in se, vel ratione illius in quo factus est locupletior, cessabit obligatio restitutionis. Hinc fit 1. quod si bonæ fidei possessor rem bona fide vendidit, qua emit, ad nihil tenetur, nisi pluris vendidit; quãdo illud plus iam auxit res suas. Quod si

dono

dono accepit, & poſtea vendidit, tenetur reſtituere totum pretium ſi extat, vel ſi ex eo auxit res ſuas, ſecus ſi dictum pretium inſumpſit in luſus, vel largitiones. Si vero rem eam donauit, & aliam rem ſimilem non donaſſet, ad nihil tenetur, quia non eſt factus locupletior, ſecus ſi aliam donaſſet. Pariformiter bonæ fidei poſſeſſor ad nihil tenetur, ſi bona fide durante res quouis modo perijt, quia cum non teneatur niſi ratione rei acceptæ; ſi hæc non extat, ad nihil tenebitur, hæc conſtat ex d. q. præcedenti, & tradunt Sot. *lib. 5. de inſt. q. 7. art. 2.* Nauar. *cap. 17. ex n. 6.* & alij communiter.

394 Hinc ſit 1. quod licet bonæ fidei poſſeſſor teneatur reſtituere fructus perceptos ſi extent, vel id in quo ex illis factus eſt locupletior, non tamen tenetur reſtituere illos fructus quos ratione negligentiæ non percepit, ſicut ad id tenetur malæ fidei poſſeſſor, vt conſtat ex dictis q. præcedenti, & decernitur *l. qui bona fide, ff. de acquir. rer. dom.* & *l. bonæ fidei, ff. eod.* vbi dicitur. *Bonæ fidei emptor non dubiè percipiendo fructus, etiam ex aliena re, ſuos interim facit, non tantum eos, qui diligentia, & opera eius pervenerunt, ſed omnes: quia quod ad fructus attinet, loco domini penè eſt.* Plura alia dicuntur in eadem lege, quæ ad rem facere poſſunt, ſed iam cõſtant ex d. quæſt. præcedenti.

395 Sed quæres 1. an bonæ fidei poſſeſſor poſſit, vbi rem nouit eſse alienam, eam ſibi retinere, reſtituendo Domino valorem illius? v. gratia, bona fide emiſti equum, annulum, vel quid ſimile, poſtea comperis eſſe alienum, an ſatisfacias refundendo Domino pretium. Poſſediſti bona fide librum, poſtea comperis eſse alienum, an tenearis reſtituere librum, an ſatisfacias refundendo pretium? Paucis ab hinc retro annis de hoc caſu interrogatus fui. Quidam Doctor acceperat commodato, quoſdam libros, poſtea non recordatus reſtitutionis, mortuus eſt, eius filius poſt aliquot tempus cognouit, dictos libros non eſse ſuos, ſed cuiuſdam Monaſterij, ne illis priuaretur, miſit pretium illorum, titulo eleemoſinæ, vt ſic res occultaretur. Poſtea cœpit dubitare, an hoc modo ſatisfeciſſet de qua re me interrogauit. Reſpondi partem affirmatiuam tenere Sayr. in Claui Regia *lib. 10. tract. 2. cap. 3. nu. 11.* poſt Petr. Nauarr. *lib. 4. de reſtit. cap. 1. dub. 3. num. 5.* quoad malæ fidei poſſeſſorem, quod à fortiori currit, quoad bonæ fidei poſſeſſorem; ſic enim habet. *Si fur, aut alius malæ fidei emptor, & poſſeſſor, nolit illam pecuniam, uel rem, ſed aliam eiuſdem prorſus bonitatis reddere, ſatisfacit præcepto reſtitutionis, cum repararit damnum ſecundum æqualitatem. Imò etiam ſi Dominus perſiſtat, ac proteruè rem ſuam eamdem numero expoſtulet, ſi tamen rem aliam æquè bonam reſtituat, ſatisfacit, quoad iuſtitiam, peccaret tamen contra charitatem, dando occaſionem proximo, contriſtationis, & iræ, nolendo reſtituere rem eandem numero, quam ſcit Dominum, licet proteruè expoſtulare, ex Petro Nauar. &c.* Hæc Sayr. Carolus de Baucio *in miſcell. caſ. conſcient. to. 2. opuſc. 3. q. 284.* dicit quod ſi quis furetur librũ hiſtoriarum ex bibliotheca Regulari, non peccat mortaliter modo habeat animũ reſtituendi duplum pretium. Probat, quia iſte gerit negotium vtile monaſterij. Tum quia liber hiſtoriarum non ſacrarum, eſt parum vtile legentibus, & maximè regularibus, qui Theologiæ operam dare debent, rebus moralibus, & rebus ſacris. Idem diceret iſte de illo, qui eodem animo furaretur ex Regularium bibliotheca libros legum, medicinæ & ſimilium ob eandem rationem. Sed iſtæ ſententiæ mihi non placent, ac proinde abſolutè dico cum Nauarr. *cap. 17. n. 25.* quem cum alijs citat, & ſequitur Bonacina *d. q. 3. de reſtit. pun. 1. nu. 3.* quod reſtitui debeat tam à bonæ, quam malæ fidei poſſeſſore res ipſa ſuo Domino quando extat, quod maximè volo procedere in libris, propter rationem ſpecialem, ſi enim ſolus valor, vel etiam maior reſtituatur, liber non amplius emetur, vel ob raritatem, vel ob Prælatorũ negli-

negligentiam, qui communiter parum ſolent curare de libris, contenti dumtaxat. quod prouideant ſubditis, de victu, veſtitu, &c. Tum quia ignoratur carentia d. libri; tum quia pretium, quod à fure mittitur, cum non ſit in pecunia, & neſciatur an ſit pretium libri, facilè in alijs conſumitur, cum maximo detrimento Bibliothecæ.

396 Quæres 2. an pecunia à Dæmone accepta, ſit reſtitutioni obnoxia, & quomodo? Aliqui volunt quod pecunia à Dæmone accepta debeat reſtitui pauperibus; aſſignant rationem, quia iſta pecunia ex vna parte præſumitur aliena, ex eo quod dæmon ex alicuius arca præſumatur eam accepiſſe, & ex alia cum ignoretur Dominus, cenſetur eſſe de numero bonorum incertorum, ac proinde, dari debet pauperibus, vt illa. Ego dico cum Ioſepho à S. Ianuario *de caſ. reſ. reſol.* 38. & alijs, quod dæmon poteſt accipere pecuniam, & illam alicui tradere. quæ ſit ſub dominio alicuius, & quæ ſit ſub dominio nullius, vti eſt pecunia theſaurorũ, & quæ in maris fundo reperitur. Et quia communiter Dæmon non accipit pecuniam, quæ ſit ſub dominio alicuius, ſed quæ in theſauris abſconditis, in fundo maris repetitur, ideo per ſe loquendo non eſt obligatio illam reſtituẽdi. Væ tamen illis, qui dictas pecunias accipiunt.

397 Quæres 3. quid reſtituere tenetur mercatori, qui mercium pretium tempore ſtatuto non ſoluit? Certum eſt teneri debitorem reſtituere creditori lucrum ceſſans, aut damnum emergens, quando hæc ſibi prouenient ex debito non ſoluto, niſi condonare cenſeatur. Difficultas eſt, quando nam iſta damna adeſſe cenſeantur, & non condonari, vel condonari; ad quod dico, quod quando mercatores res vendunt credito, præfixo pro pretij ſolutione v. g. vno anno, ſi emens differat ſolutionem vlterius, non videtur obligari ad reſtitutionem; niſi dilatio ſit valde longa, vt inde colligatur mercatoris damnum, & condonare nolle. Ratio eſt, quia præſumptio communiter eſt, quod mercatores non patiantur notabile damnum ex dilatione non multum longa, cum non ſibi deſit pecunia alia ad negotiandum. Tum quia hæc dilatio compenſari videtur ex eo, quod mercatores, quando vendunt res credito, ſolent eas carius vendere, quam ſoleant, quando eas vendunt pecunia numerata. Tum etiam quia ſciunt mercatores, quod ementes non ita promptè ſoluunt pretium præfixo tempore. Secus eſt ſi dilatio ſit notabilis, *ſic* Ledeſma *p. 2. q. 28. art. 4.* & alij communiter.

398 Quæres 4. an qui rem furtiuam bona fide emit, comperta veritate teneatur eam reſtituere Domino, an ſatisfaciat eam reſtituendo venditori? Hoc quæſitũ ſupra etiã tetigimus, & abſolutè diximus ſatisfacere ſi rem tradat venditori, vt ſuũ pretiũ recuperet, licet aliqui velint, quod teneatur eam tradere Domino, & habebit actionem cum fure ad recuperandũ pretium; verum ad hoc ſecundum induci non poſſunt homines, quia litigare nolunt, nec volunt contendere cum venditore pro recuperatione pretij, maximè cum contingere poſſit, quod venditor habuerit iuſtum titulum accipiendi eam rem, vti eſt titulus iuſtæ compenſationis. Idem quæritur, quando res eſt tibi donata, an tunc tenearis eam tradere Domino, an ſufficiat eam tradere donatori, & dico ſufficere eam tradere donatori, tum ob rationem dictam, quia poteſt contingere, quod res iuſto titulo fuerit accepta; Tum etiam quia dato, quod non ſit accepta iuſto titulo, non teneor ego eam ponere in ſtatu meliori, quam eſſet; quando mihi tradita eſt, tum quia mihi poteſt eſſe difficile rem illam tradere Domino, nec ego teneor ſine culpa ſubire difficultates, quæ eſſe poſſunt in iſta traditione. Maior difficultas eſt, an poſſim rem illam alteri vendere, quando aliter non poſſum me indemnem ſeruare. Datur caſus, quod fur, qui rem alienam mihi vendidit mortuus ſit, ac proinde non poſſim eam illi reddere, vt pretium recuperem. Vel certè qui rem mihi vendidit viuit, ſed non potero ab illo pretium recuperare, vel quia eſt nequam

quam, vel quia est potens, vel quia iam consumpsit, nec habet quo soluat, &c. Deinde si rem trado Domino, mihi pretium denegabit. Resp, quod nullo modo possum eam rem vendere alteri. Ratio clara est; quia in venditione transfertur rei dominium, sed rei alienæ, trãsferri dominium non potest; ergo res aliena vendi non potest, vnde teneor rem illam Domino reddere, nam non possum eam retinere, cum sit aliena; non possum vendere, cum non sit mea, & non habeam dominium, quod transteram; nec possum à Domino pretium exigere, cum ad hoc nullum ius habeam, solum ius habeo in venditorem; quod si pretiũ ab isto recuperare non possum, mihi imputandum est, quod non fuerim magis cautus, &c. vult Nauar. & alij apud Less. *lib. 2. cap. 14. dub. 3. n. 19.* quod solum bonæ fidei possessor potest restituere rem venditori; vt pretium recuperet, non ille qui mala fide rem alienam emit, sciẽs vel dubitans, esse alienam, scilicet furtiuam. Verum ego puto etiam malæ fidei possessorem posse rescindere contractum, & rem venditori restituere, quia non propter hoc tenetur amittere pretium, & rem ponere in meliori statu, quã esset. Sicut enim fur non tenetur ponere rem, quam restituit, & furto abstulerat, in loco tutiori, & securiori, sed sufficit, quod eam ponat in eo loco, vbi eam accepit, ita, &c. Sicut etiam, qui rem inuenit in platea, non tenetur eam reseruare, vt Domino conseruet; sed potest eam reponere, vbi inuenit, vt liberetur à fastidio inquirendi Dominum, ita &c. sic Less. *loco cit. n. 21. post alios relatos.*

369 Quæres 5. an in aliquo casu possit emptor etiam malæ fidei, qui scilicet rem emit alienam scienter, repetere pretium à Domino, si contractum cum fure non rescindat, sed rem Domino conseruet, & tradat? Resp. affirmatiuè, præsertim quando rem emit vili, seu paruo pretio, vt eam traderet Domino, & ad hoc cogi poterit etiam in foro externo. Ratio est, quia tunc vtiliter agit Domini negotium, ne res periret, & eam à periculo eximeret. Colligitur ex §. *igitur cum quis, Instit. de obligat. quæ quasi ex contractu nascuntur.* ibi. *Sicut autem is, qui vtiliter gessit negotia; Dominum habet obligatum negotiorum gestorum, &c.* & l. *si quis aliena, ff. de negotijs gestis,* dicitur. *Si quis aliena negotia gerens, plusquam oportet, impenderit, recuperaturum eum id, quod præstari debuit.* Quæ verba sic explicat glos. ibid. *Gessisti negotia mea, & plusquam deberes impendisti, puta debebas decem impendere, & tu viginti impendisti. Dicitur hic, quod tu recuperabis id, quod tu debebas impẽdere, & non vltra.* Vnde si rem meam emisti æquali pretio, vel maiori, non tenebitur Dominus totum refundere, sed quod prudentis iudicio iudicatur, vt vtiliter negotium gessisse dicatur.

§. I. *Quid restituere debeat, qui dubitat rem esse alienam.*

400 Circa hanc difficultatem conueniunt omnes, quod qui ab initio rem bona fide accepit. vel habuit, si incipiat postea dubitare, an sit aliena, tenetur adhibere sufficientem diligentiã ad veritatem indagandam. Ratio clara est, quia qui dubitat an res sit sua, & debitam non adhibet diligentiam ad veritatem indagandam; exponitur periculo retinendi rem alienam inuito Domino, qui autem *amat periculum, peribit in illo,* Eccles. 3. Tum quia vbi periculum imminet, vel intenditur, ibi plenius est consulendum, *l. 1. §. sed & si quis, ff. de canon. edicto; l. manifestissimi, C. de furtis, l. additos, C. de appellat. & cap. periculum, de elect. in 6.* Illustrant Bertaz. *in repet. l. si quis maior, C. de transact. n. 6.* Tusch. *litt. P. concl. 281.* Steph. Grat. *decis. 133. nu. 19.* Menoch. *cons. 149. nu. 4. & cons. 73. n. 9.* Farin. *in praxi crim. p. 4. cons. 65. n. 115.* & alij.

401 Quæres 1. quid prodest diligẽtia, seu inquisitio quando quis cœpit dubitare; an res esset sua? Resp. multum prodesse; nam facta debita diligentia ad videndum an res sit aliena, & nihil inuento, remanet possessor bonæ fidei, ac proinde potest bona conscientia re vti, consu-

ſmittere, vendere, alienare, &c. & ſi poſtea inueniatur Dominus, tenetur ſolum reſtituere rem ſi extat, & id in quo factus eſt locupletior. Verum ſi quis incipiat dubitare, an res ſit aliena, & nullam adhibeat diligentiam ad veritatem indagãdam, ſit poſſeſſor malæ fidei, ac proinde comperto Domino tenetur non ſolum rem reſtituere, & id in quo ditior factus eſt, verùm etiam tenetur reſtituere fructus conſumptos ab eo tempore quo dubitare cœpit, & debitam inquiſitionem omiſit, item tenetur reſtituere fructus, quos Dominus percepiſſet modo quo q. præcedenti diximus de poſſeſſore malæ fidei, & tradunt auctores ibidem relati.

402 Quæres 2. ad quid teneatur, qui incipit dubitare, an res ſit aliena, & adhibet ſufficientem diligentiam ad veritatem habendam, ſed habere non potuit, & adhuc dubium perſeuerat? Sanch. *lib. 2. de matrim. diſp. 41.* Salon. & Bann. *2. 2. q. 62. art. 6.* & alij volunt, quod ſi iſte equaliter dubitet an res ſit aliena, an ſua, ad nihil teneatur, quia in æquali dubio, ſauendum eſt poſſeſſori. At ſi inæqualiter dubitat, vt ſcilicet magis inclinet, quod res ſit aliena, tenetur aliquid reſtituere iuxta quantitatem inclinationis. Horum ratio eſt, quia licet in pari cauſa melior ſit conditio poſſidentis, non tamen in caſu diſpari, & inæquali, quãdo ſcilicet poſſidens magis inclinat in hoc, quod res ſit aliena, tunc enim pro ratione imparitatis, & inæqualitatis, & inclinationis, aliquid reſtituendum eſt. Verum idem Sanch. *in ſumma lib. 1. cap. 10. n. 9.* retractat id quod de matrim. dixerat, & dicit, quod etiam data dicta diſparitate dubij, non tenetur dubitans poſt factam ſufficientem diligentiam, aliquid reſtituere. Hanc ſententiam poſt Vaſquez, Salas, & Aragon. ſequitur Bonac. *d. diſp. 1. de reſt. q. 2. pun. 3. ex n. 9.* Ratio eſt, quia poſſeſſio prævalet illi maiori inclinationi, quod res ſit aliena. Tum quia iura dum ſtatuunt, quod in dubio, melior ſit conditio poſſidentis, loquuntur de dubio ſimpliciter, nec diſtinguunt de maiori, vel minori inclinatione intra rationem dubij. Tum denique, quia in foro externo, iſte ſic dubitans non priuaretur ſua poſſeſſione, ergo neque in foro conſcientiæ ad aliquid obligari debet, quoties enim forum externũ non innititur falſæ præſumptioni, idem eſt iudicium fori interioris, & exterioris.

403 Sed dices, quia dubia ſunt in meliorem partem interpretanda, *l. cum creditor. ff. de furtis, l. proximè. ff. de ijs quæ in teſtam. delentur*, & cap. *eſtote, de reg. iuris in 6.* & exornat Aldret. *de relig. diſcipl. tuenda lib. 2. cap. 4. n. 23.* Franc. Molin. *de ritu nupta comparat. 16. nu. 2.* latè Farin. *in praxi crim. p. 3. q. 85. ex nu. 26.* & alij. Tunc autem dubia in meliorem partem interpretantur, cum pro ea parte interpretantur in quam magis inclinant. Tum quia in dubijs tutior pars eſt elegenda; *l. ſi fuerit. §. vlt. ff. de rebus dubijs*, & cap. *inuenis, de ſponſ.* & cap. *ad audientiam, de homicidio*, & illuſtrant Couar. *in cap. alma p. 1. §. 2. n. 5. caſu 2. & de ſponſal. p. 1. cap. 4. §. 1. n. 9.* Nauar. *cap. 27. n. 193.* Reſp. quod dubia debent quidem in meliorem partem interpretari, quando non agitur de ſpoliatione poſſidentis, ſeu quando dubium non concurrit cum titulo poſſeſſionis; quando enim dubium concurrit cum titulo poſſeſſionis, illi cedit, eo quod poſſeſſio ſit titulus fortiſſimus, cui iura multum obſequuntur, & volunt dubio quocunque prævalere, vt conſtat ex *l. ſi debitor, ff. de pignor. l. is qui deſtinauit, ff. de rei vendic. l. fin. C. eod. tit. l. qui accuſare, C. de edendo*, S. *retinenda, verſ. commodum, Inſtit. de interdicto*, & cap. *pro poſſeſſore, de reg. iur. in 6.* & explicant Tiraq. *de iure primog. q. 17. opin. 11. n. 20.* Surd. *conſ. 73. n. 76.* Neuizan. *conſ. 79. n. 27.* Alex. *conſ. 161. n. 6. vol 6.* Oſaſch. *deciſ. 108. nu. 18.* Honded. *conſ. 49. vol. 2.* Menoch. *de præſumpt. lib. 6. præſ. 66. n. 7.* & alij. Et tunc ſtante titulo poſſeſſionis, adeo legibus firmato tutior pars eligitur. An autem illa regula, quod *in dubio melior ſit conditio poſſidentis*, currat non ſolum in materia iuſtitiæ, verum etiam aliarum virtutum, alibi reſpondimus affirmatiuè, modo ſemper debita præmittatur diligen-

tis ad veritatem inueſtigandam. Quocirca qui dubitat an votum emiſerit non tenetur ad illius obſeruantiam, quando poſt ſufficientem diligentiam dubium vincere non potuit, quia tunc currit regula, quod melior eſt conditio poſſidentis libertatem. Qui dubitat an promiſerit alteri matrimonium, vel quodlibet aliud, non tenetur illud ſeruare, quia melior eſt conditio poſſidentis, modo præmittat debitam inquiſitionem. Qui dubitat an iurauerit, non tenetur de iuramento, poſita ſufficienti diligentia, &c. Qui dubitat an ſit legitimus, poſt ſufficientem diligentiam, poteſt ſe vt legitimum gerere. Qui commiſit adulterium, & dubitat an proles ſit ſua, an mariti adulteræ, poſt inquiſitionem, ſi maneat dubius, ad nihil tenetur, quia melior eſt conditio poſſidentis, & ſic de alijs ſimilibus caſibus. Aduerte, quod aliqui non ita abſolutè loquuntur, ſed dicunt, quod ſicut in materia iuſtitiæ dubium fauet poſſidenti, ita in materia aliarum virtutum, ita quod dum dubium occurrit, attendi debeat pro quo ſtet poſſeſſio, & illi pro quo poſſeſſio ſtabit, dubium fauebit. Sit exemplum. Eſt quis certus, quod votum emiſit, & dubitat an habuerit intentionem ſe obligandi, debet videre pro quo ſtat poſſeſſio, tunc autem poſſeſſio ſtat pro voto, tum quia cum ſit certitudo de voto emiſſo, de eo etiam ſtabit poſſeſſio de intentione ſe obligandi, cum de hoc ſtet præſumptio. Qui enim votum emittit, præſumitur illud debito modo emittere, ſcilicet cum intentione ſe obligandi. Vnde pro eo, pro quo ſtat præſumptio, ſtat etiam poſſeſſio. Tum etiam quia hoc præſumetur in foro externo, præſumptio autem fori exterioris valet etiam pro foro interiori, niſi falſo principio, vel iudicio innitatur. Hæc regula rationabiliſſima eſt.

404 Quæres 3. an qui dubitat rem eſſe alienam, poſſit eam emere, vel titulo donationis accipere, vel alio titulo? Reſp. affirmatiuè, modo eo fine, ſeu animo, ſeu intentione accipiat, vt poſtea debitam inquiſitionem faciat, an ſit aliena, & ſi alienam inueniat, vel Domino reſtituat, vel contractum diſſoluat, vt diximus *n.* 398. *queſt.* 4. tunc enim ſic accipiens cenſetur gerere negotium vtile Domini, quia aliàs contingere poſſet, quod res ad Dominum nullo modo pertingat. Quod ſi non eo animo rem accipiat, ſed vt pro ſe retineat, peccat; non tamen tenetur eam ſtatim reſtituere, ſed mutato animo perquiſitionem facere, an ſit aliena, & vbi reperierit alienam eſſe debet reſtituere, cum fructibus conſumptis tempore mali animi. Quod ſi non reperiat alienam eſſe, ſed ſolum dubitet, cum per illam perquiſitionem fiat bonæ fidei poſſeſſor, ſe vt talem ſe gerere poterit, prout de bonæ fidei poſſeſſore diximus.

405 Quæres 4. ad quid teneatur, qui rem alienam bona fide emit, & poſtea eadem bona fide durante alteri vendidit, poſt quod comparet Dominus? Leſſ. *d. cap.* 14. *dub.* 5. *n.* 26. dicit, quod ſi vltimus emptor vult contractum reſcindere, & ſuo venditori pretium reſtituere, tenetur venditor contractum reſcindere, & rem venditam recipere, vel vt eam Domino reſtituat; vel ſuo venditori, vt & ipſe pretium recuperet. Sit exemplum, Petrus emit bona fide equum à Paulo, & poſtea vendit Franciſco, deinde compareret Dominus, tunc ſic agi debet. Franciſcus debet, ſi velit pretium recuperare, reſtituere equum Petro, & ab eo pretium recuperare, & Petrus id ipſum facere debet cum Paulo, vt ſic omnes bonæ fidei emptores, ſeruentur indemnes, recuperando pretium ſolutum. Probat, quia qui alteri vendidit rem vitioſam, vt bonam, comperto vitio, tenetur vel vitium tollere, vel contractum reſcindere; ſed rem eſſe alienam eſt quoddam vitium, ergo qui eam vendidit, vitio comperto tenetur, vel vitium ſupplere, vel contractum reſcindere; ſicut ſi quis daret bona fide monetam adulterinam, teneretur vitio comperto, dare bonam, vel reſcindere; contractum. Martinus Manar. *cap.* 17. *ex nu.* 1. tenet, quod eo in caſu Petrus non tenetur reſcindere contractum cũ Franciſco, ſed ſatisfaciet ſi ei concedat actionem,

nem, quam habet cum Paulo ad recuperandum pretium. Ponam verba Nauar. à quo Lessius sua argumenta desumpsit. *Respondetur, quod liberabitur cedendo actionem de euictione, quam contra eum, à quo bona fide emit, habet: quia ea factus est locupletior, ad quod etiam in conscientia tenebitur. Facit contra hoc argumentum cuiusdam eruditi fundamentis se primò, quod infra diximus, eum qui pecuniam adulterinam ab alio bona fide receptam tertio tradit, postea quam id rescierit, teneri ei restituere legitimam. Secundò, quod qui bona fide vendit aurichalcum pro auro, posteaquam rescierit, tenetur tantundem veri auri restituere. Tertiò, quod pretium datum à se bona fide, recuperare potest per euictionem, & non posset iustè vtrumque retinere. Sed responderi potest ad duo prima quod non est eadem ratio de tradente pecuniam adulterinam, vel aurichalcum pro auro, & de tradente rem alienam, sed veram, quia ille tradit rem intrinsecè defectuosam, & ita falsato; & communiter est in aliqua culpa accipiendo, vel dando. Et vrgenti, quid si vterque esset in culpa, vel neuter in ea? consuli possent idem de vtroque iudicandum. Ad 3. verò, quod solum concludit bonæ fidei vendidorem teneri ad cedendam actionem de euictione, quod non negamus, &c.* Fateor, mihi magis placet sententia prior, quam Less. dicit esse Soti, & D. Thomæ. Primò, quia cum Petrus non potuerit transferre dominium in Franciscum, cum equus non esset suus, sequitur, quod contractus venditionis non fuerit validus, ac proinde nullus; vbi autem venditio est nulla, pretium restitui debet. Secundò, quia si Petrus velit cedere actionem de euictione in Paulli, Franciscus non acceptabit eam, nec tenetur eam acceptare; dicet enim quod ipse non contraxit cum Paulo, ac subinde nihil cum eo habere vult. Tertiò, quia Paulus reiciet Franciscum, dicendo, quod non egit cum illo, & sic non nisi rumor exurget.

406 Quæres 5. an in casu dicto, si comparente Domino, Franciscus illi restituat equum, & postea petat a me pretium, tenebor ne illud refundere? Respondetur, quod tenebor refundere si ego recuperem pretium meum à Paulo, à quo emi d. equum. Nam si Franciscus volebat à me pretium recuperare, debebat mihi equum restituere, vt ego possem dare Paulo, vt ab eo & ego pretium possem recuperare: cum enim & Franciscus, & ego fuerimus possessores bonæ fidei, non est maior ratio, quod ille recuperet pretium quam ego; quocirca si Franciscus dando equum Domino est in causa, quod ego non possim pretium recuperare, non tenebor pretium refundere Francisco, cæteroquin ille maneret indemnis, & ego sine culpa amitterē pretium, quod meo venditori solui. Sic Less. *loco cit. n.* 2. Secus esset si Franciscus sua accelerata restitutione equi, non esset in causa, quod ego non recuperarem pretium, quod solui. Ratio est, quia ego vendendo equum alienum, dedi Francisco causam damni, & ille sua accelerata restitutione, mihi nullam damni causam dat, cum etiam restituendo equum, pretium non recuperassem; ac proinde teneor illi pretium refundere ne damnum cui ego causam dedi sustineat, nec possum retinere illum ex eo quod ego non possim recuperare meum pretium, quia ipse de hoc nullam causam dedit.

407 Quæres 6. ad quid teneatur Petrus: qui à Paulo equum alienum emit, & vendidit Francisco, si Domino comparente nec equus, nec Franciscus inueniatur? Resp. quod ad nihil tenetur, nisi in eo in quo factus est locupletior. Ratio clara est, quia non ratione rei alienæ, quia illam non habet; nec ratione iniustæ actionis, quia illam non habuit, cum bona fide processerit. Tenebitur tamen ratione eius in quo ditior factus est, quia cum hoc habeat rationem fructus, & res suo Domino fructificet, si extet, Demino restitui debet.

408 Quæres 7. an si postquam Petrus, qui emit equum à Paulo, & vendidit Francisco, sciat equum d. esse alienum, tenebitur ne admonere d. Franciscum, vt rescindat contractum restituendo illi pretium, & recipiendo equum, vt

illum restituat Paulo, & recuperet pretium? Resp. affirmatiuè, quando potest pretium recuperare; secus esset, si non potest pretium recuperare, eo quod Paulus à quo emit equum non inuenitur, vel si inuenitur, non vult restituere, & minatur malum si loquitur. Ratio est, quia non teneor ego monere Franciscum, quando ex mea monitione sequi potest mem detrimentum. Tum quia ego non teneor, neque ratione rei alienæ, cum apud me non extet; neque ratione iniustæ actionis, cum bona fide processerim, ergo.

§. II. *Quomodo restitui debeant bona, & debita incerta.*

409 BOna incerta illa dicuntur, quæ non solum nullum habent dominum, verum etiam quæ dominum habent, sed ignoratur, & incertus est, vt sunt bona inuenta, quorum dominus ignoratur, & ea bona quæ alij sunt debita, sed cui, nescitur; & ista sunt in duplici differentia; nam alia habentur iustè seu ex iusto contractu, vel titulo, vt ex deposito, commodato, &c. & alia iniustè, vt ex furto, rapina, vsura, &c. & de istis quæritur quomodo restitutio facienda sit; cum enim non sint propria, sed aliena, retineri non possunt per se loquendo, cæteroquin posset quis ex re aliena locupletari.

410 Et incipiendo à rebus inuentis quarum dominus ignoratur. Dico 1. esse sententiam Soti *lib.5.de iust.q.3.ar.2. ad 2.* Petr. Nauar. *lib.4.de rest.cap.2.n.74.* Aragon. 2.2. *q.62. ar.2.* & aliorum quos citat Bonac. *q.3.de rest.pun.4. nu.3.* Quibus addo ex Diana *p.2.tr.3.miscel. resol.5.* Sarmiento *lib.6. select. cap.* 10. Megal. *in* 2.2 *lib.2.cap.4.n.3.* Less. *cap.* 14. *dub.7.nu.* 48. *fin.* & alios dicentes esse probabile, quod qui inuenit rem alterius, v. g. crumenam pecunia plenam, post adhibitam sufficientem diligentiam ad inueniendum dominum, potest pro se retinere, si eum non inueniat, quod si postea dominus compareat, ad nihil tenetur si data pecuniam consumpsit. Hanc sententiam tenet idem Diana, & ratio huius sententiæ est, quia vt ostendit Sarmiento, in iure pro eodem reputantur, ignorari dominum rei, & rem non habere dominum; sed quando res non habet dominum, efficitur primi occupantis, absque vlla obligatione dandi eam, vel partem illius pauperibus; ergo pariformiter, quando res habet dominum, & post sufficientem diligentiam adhuc ignoratur, fiet occupantis, absque obligatione dandi illam pauperibus, vel partem illius. Tum quia res cuius dominus ignoratur, iure naturæ reputatur communis, & primi occupantis, non minus ac thesauri. Addit Nauar. *d. cap.* 2. *n.* 81. quod ad faciendam hanc applicationem, vel vt distribuatur pauperibus, data sententia, quod distribui debeat, non est necessaria Episcopi, aut Confessarij auctoritas, sed ipse inuentor potest disponere, & suam conscientiam exonerare.

411 Nihilominus puto, quod licet hæc sententia probabilis sit, vt etiam obseruat Bonac. loco citato, probabilius tamen est, & magis ad mentem domini rei inuentæ, quod pauperibus distribuatur, per se loquendo, vt tradunt magis communiter Theologi Sylu. *verb. inuentum, n.2.* Salon. 2.2. *qu.62. art.5. contr.5.* Mald. 2.2. *tract.4.cap 4.dub.3.* Nauar. *cap.* 17. *n.*170. & alij relati à Diana, & à Bonac. loc. cit. Hanc sententiam apertè tenet omnium Magister S. Tho. 2.2. *q.62. ar.5.ad 3.* vbi sic habet. *Quod si ille, cui fieri debet restitutio, sit omnino ignotus, debet homo restituere secundum quod potest, scilicet dando eleemosinas pro salute ipsius, siue sit mortuus, siue sit viuus, præmisso tamen diligenti inquisitione de persona eius, cui est restitutio facienda. Si vero sit mortuus ille, cui est restitutio facienda, debet restitui hæredi eius, qui computatur quasi una persona cum ipso. Si vero ille sit multum distans, debet sibi transmitti, quod ei debetur, & præcipuè si res sit magni valoris, & possit commodè transmitti; aliàs enim debet in aliquo loco tuto deponi, vt pro eo conseruetur, & domino significari.*

412 Dixi

412 Dixi eſſe probabilius, quod res inuentæ diſtribuantur pauperibus per ſe loquendo, quia ſi ipſe inuentor pauper eſt, poteſt ſibi applicare, poſt ſufficientem inquiſitionem, quod ſi tunc eas conſumat, ad nihil tenetur. Imò obſeruat Bonac. poſt Caiet. & alios, quod qui dicta bona ſibi vt pauperi applicuit, ſi poſtea ad pinguiorem fortunam redeat, non tenetur ad reſtitutionem faciendam pauperibus, quia tunc temporis per illam applicationem comparauit dominium illorum bonorum. Notat Sayr. *in claui Regia. lib.* 10. *tract.* 2. *cap.* 2. *nu.* 2. quod pauperum nomine veniunt omnia opera pia, quæ in vtilitatem domini fieri poſſunt, & nu. 21. notat; quod nomine pauperum, non ſolum venit ipſe inuentor, ſeu poſſeſſor, verum etiam eius conſanguinei.

413 Dico 2. quod bona alicui debita, & iuſtè habita, vt ex pignore, commodato, & alio quocunque modo ſecundum communiorem, & veriorem ſententiam ſunt pauperibus diſtribuenda quando ignoratur dominus, ita tenent doctores *n.* 411. *citati*, & conſtat ex teſtimonio relato D. Thomæ. Dixi ſecundum communiorem, & veriorem ſententiam, quia non eſt improbabilis ſententia P. Nauar. *d. cap.* 2. *n.* 76. & aliorum; quod qui dicta bona habet, & ignorat dominum, poſt ſufficientem inquiſitionem poteſt pro ſe retinere, vt diximus de bonis inuentis *n.* 411. ob rationem ibid. aſſignatam.

414 Dico 3. bona alicui debita & habita iniuſtè, ſcilicet ex delicto, vt ex furto, rapina, fraude, vſura, & alio ſimili modo; & dominus ignoratur, poſt ſufficientem diligentiam, ſunt pauperibus diſtribuenda, & hoc iure poſitiuo, inquit Bonac. *loco cit. n.* 9. Idem tradit Leſſ. *d. cap.* 24. *dub.* 6. *n.* 33. quod probat ex cap. *cum ſu, de vſuris*, cuius verba ſecundum d. Leſſ. ſunt *Vt ea quæ vſuris iniquè acquiſita ſunt, ſi non ſuperſunt illi quibus debentur, aut eorum hæredes, dentur pauperibus: & vſurarij, eorumque hæredes, eccleſiaſticis, pœnis adhoc cogantur*. Verum ignoro qua ratione iſte homo mutet verba textuum, ſic enim dicitur. *Super his fraternitati tuæ taliter reſpondemus, quod ſiue ante, ſiue poſt interdictum noſtrum vſuras extorſerint, cogendi ſunt per pœnam, quam ſtatuimus in Concilio, eas his, à quibus extorſerunt, vel eorum hæredibus reſtituere, vel his non ſuperſtitibus, pauperibus erogare, cũ iuxta verbũ B. Auguſt. Non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum.*

415 Verum quia iſte textus, non loquitur de omnibus bonis incertis iniuſtè acquiſitis, quod ſcilicet debeant dari pauperibus, ſed ſolum de bonis incertis ex vſura acquiſitis. & quando non ſunt illi à quibus accepta ſunt, neque eorum hæredes; de alijs autem bonis incertis, acquiſitis iniuſtè quorum Dominus ignoratur, nihil hic dicitur, ac proinde relinquitur locus inquirendi an ſit eadem ratio illorũ ſicut iſtorum. Variæ ſunt de hac re ſententiæ. Prima videtur S. Tho. iam citat. *n.* 411. quod dicta bona incerta debeantur pauperibus iure naturæ, quod confirmat eiuſdem S. Doctoris dictum *in* 4. *diſt.* 15. *q.* 1. ſcilicet. *Quando incertus eſt Dominus rerum ablatarum, pauperes hæredes ſunt, ideo non deobligatur à reſtitutione, niſi det pauperibus, pro anima eius, cui reſtitutio debetur, adhibita tamen prius diligentia debita pro illo cognoſcendo, aut reperiendo.* Eiuſdem ſententiæ videtur Caiet. *ibid. & in ſumm. v. reſtit. cap.* 4. vbi dicitur. *Quia Dominus eſt omnino ignotus, reſtitui debet Chriſto, qui eſt hæres vniuerſorum, hebr.* 1. Idem tradit Sylu. *verb. reſtit.* 8. *q.* 2. quatenus dicit, quod dicta bona neceſſariò dari debeant pauperibus. Idem tradit Ioan. de Med. C. *de reſtit. q.* 3. *cauſa* 10. Couar. *in reg. peccatum p.* 3. *n.* 2. Angles *in flor. p.* 2. *q.* 2. *art.* 1. *diffic.* 4. Aragon. *d. q.* 62. *art.* 5. *ad* 3 Rodriq. *in ſumma p.* 2. *cap.* 41. *conci.* 8. & alij. Potiſſima huius ſent. ratio eſt, quia ex hoc, quod dominus ignoratur, non propterea res caret Domino, ſed verè habet, ergo res diſtribui debet ſecundum mentem ipſius, quæ eſt, quod in eius vtilitatem diſtribuatur, quod fit dum pauperibus diſtribuitur, vel in alia opera pia, vt *n.* 412. *fin.* diximus.

416 Secunda sententia tenet, quod d. bona incerta non sint danda pauperibus iure naturæ, sed solum iure positiuo siue canonico, siue alicuius Principis secularis, statu emis, quod quando omnino ignoratur Dominus, vel quando decessit ab intestato, sine vllis hæredibus dentur pauperibus; sicuti enim tunc Princeps statuere potest, quod dentur Cameræ, vt in quibusdam locis statuitur, præsertim quoad illorum bona, qui ab intestato decedunt, ita &c. Hanc sententiam sequitur Sot. *lib.4.de iust.q.8.art.1. ad 3.* quatenus docet, quod bona incerta, solo natur ali iure, & gentium inspecta deuoluuntur ad communitatem Reipublicæ. Cum enim dominium rerum, gẽtium iure sit factum, aliàs erant Reipublicæ, sequitur, quod cessante Domino, vel prorsus ignorato, bona transire debeant ad statum priorẽ; sicuti videmus quando bona fiunt deserta, vel ratione belli, vel pestis, tunc enim transeunt ad communitatem. Eandem sent. sequitur Salon. *d.q.62.art.5.contr.6.* Petr. Nauar. *lib.4.de restit. c.2.dub.1.n.44.* & alij communiter. Et ratio clara est, quia si dicta bona iure naturæ essent pauperibus debita, non posset Pontifex facere compositionem d. bonorum incertorum, faciendo, quod vna tantum portio detur fabricæ S. Petri, alia retenta. Tamen antecedenter ad compositionem, dicta bona debẽt dari pauperibus ex determinatione iuris canonici, quia licet expressè ius canonicum solùm statuerit de bonis acquisitis per vsuram, vsu tamen Ecclesiæ ad bona omnia extensum videtur. Nec S. Thomas, Caiet. & alij oppositum docuerunt, sed solum, quod supposita Ecclesiæ consuetudine d. bona sint eroganda pauperibus, vt sic eorum Dominus aliquod ex illis spirituale commodum reportet, quando Pontifex vt caput Ecclesiæ, & Princeps caput populi aliud non disponunt, ad hos enim pertinet subditorum voluntates interpretari, eorumque interpretatio semper censeri debet ad mentem Domini, vel Dominorum bonorum incertorum.

417 Sed vt prædicta clarius habeantur, aliqua quæsita proponenda, & soluenda sunt. Quæres 1. an bona incerta distribui possint pauperibus per ipsos debitores, an vero per Confessarios, aut Parochos, seu Episcopos, vel ab ipsis deputatos, vt moris est in aliquibus Episcopatibus, vbi ad Episcopum d. bona deferuntur? Aliqui volunt debere d. bona distribui per Episcopum, vel per deputatũ ab eodem, ita sentire videtur S. Tho. *in 4.dist.15.q.1.art.5.quæstiun.4.ad 3.* & *in opusc 21.* ad ducissam Brabantiæ, Palud. *in 4.dist.15.q.2.ar.4.vers.tertio* Host. *in d. cap.cum tu, de vsuris*, & alij, & ratio esse potest, quia cum huiusmodi bona distribui debeant in vtilitatem Dominorum, qui ignorantur, inducunt rationem bonorum spiritualium, ad Episcopum autem pertinet bona spiritualia distribuere, maximè cum Episcopi sit curam gerere pauperum, viduarum, pupillorum, orphanorum, & miserarum personarum, ex cap. *licet*, & ex cap. *defensionis*, & ex cap. *diuina, dist.87.* & ex cap. *Episcopus 4.dist. 88.* Nihilominus puto posse vnumquemque bonorum incertorum debitorum maximè quando occultus est, propria auctoritate, & per se ipsum d. bona pauperibus erogare, modo d. *nu.412. ad finem*, sic tenent Sot. *lib.4.de iust.q.7.ar.1. ad 3.* Syl. *verb. rest. 8. q. 5. vbi multos refert*, Tobiena *eod. verb. n.19.* Angel. *ibid. 2.§.14.* Med. *C.de restit.q.3. causa 10. vers. esto igitur.* Ledesma *in 24. q. 18. art. 5.* Nauar. *cap.17.n.92.* addens, quod Episcopus regulariter hoc prohibere non potest, idem tradunt Aragon. Salon. & alij communiter locis citatis, interpretantes D. Thomam, & alios vt procedant secundum dicenda nu. sequenti. Ratio est, quia nullo iure statutum est, quod d. bona incerta debeant Episcopi auctoritate, aut Confessarij, aut Parochi, distribui; nam licet in iure quandoque hoc insinuari videtur, non est præceptum. sed consilium, vt post Richard. *in 4 dist.15. art.5. q.4 ad 2.* notant plerique.

418 Quæres 2. an Episcopus possit in aliquibus casibus præcipere, quod d. bona incerta, imò & inuenta, quando Do-

Dominus ignoratur, sibi dentur, vt ab ipso pauperibus distribuantur, aut in aliquas pias opera conuertantur. Resp. affirmatiè. Primò, quando debitor, qui restitutionem debebat, mortuus est, nullo relicto hærede, qui restitutionem faciat, vel si relictus est, non impleat, quod debet: Secundò, quando debitor non vult restituere, tunc enim Episcopus potest contra illum procedere; & ad restitutionem obligare. Tertiò quando debitor malè distribuerat, puta amicis non indigentibus; & huiusmodi, tunc enim Episcopus tamquam pauperum pater potest se intromittere, quod intelligi debet cum Sylueste citato, quando intercederet dolus, & lata culpa. Quartò, quando ea bona incerta sunt vsurariorum manifestorum, qui iam testamenti condiderunt, & mortui sunt, ex d. cap. *cum tu, de vsuris*, & ex cap. *quamquam, eod. tit. in 6.* Iste quartus casus certus est, ex iure, in materia vsurariorum manifestorum propter d. iura satis expressa, alij non ita clarè habentur in iure, sed auctoritate Doctorum deducuntur, & ex praxi. Benè verum est, quod in aliquibus Episcopatibus statuitur, quod d. bona etiam inuenta in quadam communi capsa reponantur, ab Episcopo distribuenda, vel ex vsu ibi recepto, vel vt sic melius res distribuantur, consentientibus debitoribus, & inuentoribus.

319 Quæres 3. quid faciendum quãdo rei Dominus est incertus in particulari, sed est certus in communi; v. g. incertum est an res sit Petri, an Pauli, an Francisci, &c. est tamen certum esse vnius eorum? Resp. quod tunc res illa diuidenda est inter ipsos de quibus dubitatur, & magis, vel minus pro ratione dubij. Nec vt pauperibus largiatur sufficiet consensus vnius, sed omnium; vnus solum pro sua parte consentire poterit vt largiatur pauperibus, & solum suam partem poterit remittere, non aliorum. Ex quibus infertur 1. quod illi qui in bello iniusto, vel quouis alio modo iniusto depredati sunt ciuitatem, castrum, villam, &c. auferendo à pluribus bona, debeant eadem bona dare magistratibus, vel alijs curam communitatis habentibus; vt illa distribuant inlustriam pasiis, ita quod plus illis tribuant, qui plus passi sunt. 2. quod illi, qui vsuras exercuerunt, vel defraudarunt accedentes ad suas apotheeas, officinas, tabernas, &c. teneantur restituere illis à quibus acceperunt, vendentes minori pretio, vel augentes pondus, vel mensuram, quando iterum veniunt, vt emant, &c. vt sic damnum passis, quantum fieri possit, satisfaciant. Igitur artifices, opifices, milites, vsurarij, tabernarij, & alij, qui damnum dederunt multis, & nesciunt quibus in particulari, sciunt tamen, quod damnum illatum est communitati illius loci habitatoribus, & præsertim talis vicinia, debent illis pro posse satisfacere, tantundem refundendo; quod si nesciant quantum nocuerunt, restituere debent quantum prudenter iudicabitur. Quod si dictus opifex, aut artifex, aut tabernarius ab officio cessauerit, & non possit accedentibus damnum refarcire, si alius modus non occurat, implicet quod restituere deberet in aliquot pios vsus in bonum communitatis; quod etiam resultabit in bonum dominorum incertorum. Idem dic de alijs similibus casibus, vt si defraudasti communitatem in tritico, vino, carnibus, in impositione gabellarum, onerum impositione, &c.

320 Quæres 4. qui faciendæ sit restitutio bonorum alicuius peregrini decedentis ab intestato, & cuius hæredes necessarij ignorantur? Huius quæstij decisio habetur *in auth. omnes peregrini*, C. *communia de successionibus*, vbi sic dicitur. *Omnes peregrini, & aduenæ libere hospitentur, vbi voluerint. Et hospitati testari voluerint de rebus suis liberam ordinandi habeant facultatem, quorum ordinatio inconcussa seruetur. Si vero intestati decesserint, ad hospitem vbi pernenerat, sed bona ipsorum per manus Ecclesiæ, si fieri potest, hæredibus tradantur, vel in pias eam fas erogentur.* Hospitalia vt in plurimum habent priuilegium, vt omnibus inibi morientibus ab intestato, succedant, tanquam hæredes legitimi. Hoc priuilegium sanctum est, tum quia est in bonum

Digitized by Google

num morientis; tum quia est in bonum piæ causæ. In aliquibus prouincijs sunt statuta specialia, quæ ibi seruari debent.

421 Quæres 5. cuius expensis facienda est inquisitio domini rei inuentæ, & bonorum aliorum incertorum? Respondetur quod possessor bonæ fidei debet diligentiam facere expensis domini, ac proinde ex re, v.g. inuenta poterit deducere, quod expendit in inquisitione domini, vt si ob hoc cesset à suo opere. At possessor malæ fidei, qui scilicet rem habet per iniquam possessionem, debet eam inquisitionem facere proprijs expensis. Ratio primi est, quia bonæ fidei possessor, v.g. inuentor crumenæ non tenetur pati damnum, vt rei dominum perquirat, & cum tunc negotium agat domini, illius expensis agere debet. Ratio secundi est, quia iniquus possessor tenetur seruare dominum indemnem, quod non faceret si eius expensis deberet illum perquirere. Sic Salon. *d. q. 62. ar. 5.* & alij communiter, de quo infra sermo redibit.

422 Quæres 6. quid facere debeat, qui bona incerta pauperibus distribuit, si post hoc compareat dominus? Respondetur quod si iste d. bona distribuit antequam debitam faceret perquisitionem, comparente domino tenetur domino restituere de suo, si non potest ea recuperare. Ratio est, quia quandiu debita inquisitio facta non est, dominus non iudicatur ignotus, nec bona iudicantur incerta, ac proinde illa distributio iniusta est, & resarciri debet, cum dominus iniustè fuerit suis bonis spoliatus. Si vero ea distributio fiat post sufficientem diligentiam in perquisitione domini, tunc distributor ad nihil tenetur, si postea dominus compareat. Bonum tamen consilium est, quando res est alicuius momenti, quod non statim post inquisitionem pauperibus distribuatur, sed quod deponatur apud hominem fidelem, vt detur tempus domino comparendi, sic tradunt Syl. *verb. rest. 8. q. 4.* Angel. *eod. verb. 2. §. 12.* Aragon. *d. q. 62. art. 5.* Bannes ibidem, Petr. Nauar. *de restit. lib. 3. c. 2. dub. 7. n. 56. vers. quinto*, & alij communiter, aduertentes, quod pro foro externo, ne distributor à domino molestetur, debet curare, quod ea distributio per testes constare possit, vt sic in iudicio possit obijcienti occurrere, idem dic de perquisitione.

423 Quæres 7. an debitor bonorum incertorum, si pauper sit, possit sibi vt pauperi applicare, vel suis consanguineis elargiri, si pauperes sunt? Aliqui distinguunt, & negant de debitore bonorum incertorum per iniustitiam, & concedunt de debitore bonorum incertorum sine iniustitia, & bona fide, vti est inuentor rei alienæ, vt *nu.* 412. notatum est. Ratio huius secundi est, quia cum sit possessor bonæ fidei, & pauper, non potest excludi à commodo pauperum, nec debet esse inferioris conditionis quam alij pauperes. Ratio primi est, quia cum iste sit possessor malæ fidei, non debet frui commodo aliorum pauperum, qui innocentes sunt, alioquin posset quis ex sua iniquitate commodum reportare, contra *l. in fundo, ff. de rei vendicat. & l. itaque fullo, ff. de furtis*, & contra cap. *cognoscentes, de constit.* & contra cap. *sedes*, & cap. *plerumque, de rescript.* & contra cap. *intelleximus, de iudic.* Nihilominus Caiet. 2. 2. *q. 62. art. 5. ad 3.* absolutè docet id esse licitum, quia non debet esse inferioris conditionis, quam alij pauperes. Verba Caiet. sunt. *Cum ipse inuentor non sit deterioris conditionis ex hoc, quod inuenit, potest sibi ipsi si pauper est, non minus quam alteri applicare eleemosinaliter, sicut is, cui commissa est distributio aliquorum eleemosinarum, potest se ipsum computare in numero pauperum, & distribuere proportionaliter sibi, sicut alij, secundum auctoris doctrinam superius habitam.* Licet enim Caiet. loquatur de inuentore rerum, qui est possessor bonæ fidei, doctrina tamen generalis videtur. Colligitur hæc sententia ex S. Tho. 2. 2. *qu. 32. art. 9. ad 3.* quatenus dicit, quod *cum aliquis distributor ponitur eleemosinarij, potest & ipse sibi accipere, si indigeat, eo tenore, quo & alijs ministrat.* Et sicut in distributione eleemosinarum nō attenditur, quod

per-

perſona diſtribuens, vel cui fit diſtributio, ſit amica, vel inimica, ſed quod ſit pauper, ita & in iſto caſu. Hanc ſententiam ſequitur Sayr. *in claui Reg. lib. 10. tract. 2. c. 2. n. 21.* vbi refert Sot. Led eſm. vtrumque Nauarrum, Aragon. Salon. Lopez, Rodriq. & alios. Ad rationem in contrarium, quod alioquin quis ex ſua iniquitate, vel malitia commodum reportaret, contra iura citata; dico, quod licet nullus debeat commodum reportare ex ſua iniquitate, & malitia directè, & principaliter, poteſt tamen reportare indirectè, per accidens, & in conſequentiam, argum. *l. ſed & milites, § ſcribit, ff. de excuſat. tutor. & l. decreto, ff. de ſuſpectis tutor.* & cap. *quia diuerſitatem, verſ. ſitamen, de conſeſ. præbend.* Illuſtrat Tiraquel. *de iure mariti, glo. 8. n. 279.* & alij.

424 Quæres 8. an Epiſcopus poſſit componere cum debitoribus bonorum incertorum de certa ſumma ſoluēda, qua ſoluta maneat debitor tutus in conſcientia vt non teneatur reliquam partem pauperibus diſtribuere? Certum omnino eſt ſummum Pontificem poſſe hanc compoſitionem facere, poſtquam debitor fecit ſufficientem diligentiam de Domino inueniendo, & non inuenit. Pontifex enim tunc concedit bullam compoſitionis, in qua ſoluta vna parte, debitor tutus manet in conſcientia quoad reliquam, vt ſi poſtea compareat creditor, ad nihil teneatur, & ſibi imputare debet, quod adeo negligens fuerit, & ſic tradunt D. Anton. 2 *p. tit. 2. cap. 6.* fin. Sylu. *verb. reſtit. 8. q. 8.* Sot. *lib. 4. de iuſt. q. 7. art. 1.* & *in 4. diſt. 21. q. 2. art. 4.* Couar. *in reg. peccatum, p. 2. § 2. n. 5.* & alij communiter, & conſtat ex praxi Romanæ Cameræ, & Fabricæ S. Petri. Ratio clara eſt ex dictis, quia iſta bona incerta ſunt ſolum pauperibus debita iure humano, non naturali, vti deduximus ex cap. *cum tu, de vſuris*, & tradunt ibi Doctores; ac proinde à Summo Pontifice ea obligatio relaxari poterit. Sicut enim Pontifex tanquam communis pauperum pater, poteſt omnia bona incerta illis applicare, ita prout eſt diſpenſator generalis dictorum bonorum; poteſt illa in alios pios vſus applicare, & prout ſibi videbitur, vel omnia, vel partem condonare. Difficultas eſt, an hoc ipſum facere poſſit Epiſcopus in ſua Diœceſi. Affirmat P. Diana *p. 4. tract. 4. reſol. 112.* poſt Villalob. Trulench. & Henriq. quos ibi citat, ſed quia hanc difficultatem fusè tracto in meis reſponſ. moralibus; ideò hic iſto.

425 Quæres 9. quid fieri debeat quando rei dominus cognoſcitur, ſed eſt abſens, vt ei commodè reſtitutio fieri non poſſit? Reſpondetur quod quando res domino abſenti reſtitui commodè non poteſt, nec etiam opportunum tempus expectari poteſt, tunc pauperibus diſtribui poterit, eo quod tunc perinde eſt, ac ſi dominus rei eſſet incertus, ſic tenent Nauar. *cap. 17. n. 29. verſ. quartò*, Couar. *in reg. peccatum p. 2. §. 1. n 3.* Salon. *d. qu. 62. art. 3. contr. 4.* Ioſeph. Angles *in flor. q. 3. de reſt. art. 2. diffic. 16.* Idem dic quando res eſt modica, & dominus diſtat. Idem dic quando dominus certus eſt, ſed neſcitur vbi habitet, quia non tenetur quis euagari, vt dominum quærat, quod verum maximè habet quando eſt poſſeſſor bonæ fidei, & res non eſt tanti valoris. Idem dic quando verisimile eſt, quod dominus non ſit compariturus. Sylu. *verb. reſtit 4. q 4* Angel. *eod. verb. 2. §. 8.* & alij communiter.

426 Quæres 10. an detur caſus in quibus debita etiam certa non ſint reſtituenda? Reſpondetur affirmatiuè, quando ſcilicet ex reſtitutione ſequitur damnum grauius creditori, vel debitori, vel alteri, ex D. Tho. 2. 2. *qu. 62. art. 5. ad 1.* vbi ſic dicit. *Quando res reſtituenda apparet eſſe grauiter nociua ei, cui reſtitutio facienda eſt, vel alteri, non ei debet tunc reſtitui. Non tamen debet, qui detinet rem alienam, ſibi appropriare, ſed vel reſeruare vt congruo tempore reſtituat, vel etiam alibi tradere tutius conſeruandam.* Et ſic tenet Caiet. & cæteri expoſitores ibid. Ex quo inferunt 1. quod non ſunt principi reſtituenda magna debita, quando iniuſtū bellum inire vult, ſed conſeruari debent vt tempore congruo reddantur,

sine alterius damno. Inferunt secundo quod non debent restitui debita, seu pecuniæ clerico volenti sibi per simoniam beneficia comparare. Inferunt 3. peccare mortaliter Bancharios, seu numularios mutuantes pecuniam d. clericis volentes ea uti ad comparanda beneficia. Ecclesiastica per simoniam; quando eam ob talem finem mutuant. Inferunt 4. non esse dandum depositum v.g. gladium volenti eo uti ad occidendum aliquem, vel ad inferendum aliud damnum tam sibi, quam alteri. Ratio est, quia tenemur impedire malum proximi cum possumus, iuxta illud Eccles. 17. *unicuique mandavit Deus de proximo suo.* Et iuxta illud Prou. 24. *Erue eos, qui ducuntur ad mortem.*

427 Quæres 11. cui applicari debeant bona vacantia, seu bona non peregrinorum, sed ciuium morientium ab intestato? Respondetur quod applicanda sunt fisco, quando non sunt hæredes, sic decernitur in *l. vacantia, C. de bonis vacant. & in corporat.* vbi dicitur. *Vacantia mortuorum bona tunc ad fiscum iubemus transferri, si nullum ex qualibet sanguinis linea, vel iuris titulo legitimum reliquerit intestatus hæredem.* Vbi glos. verbo linea addit. *Inferiori vel superiore, vel transuersali, etiam vltra 7. vel 10. gradum secundum P. quod non placet, quia post legitimum successorem, succedit vxor, & postea fiscus; sed legimur non esse vltra 10. gradum, vt supra vnde vir, & vxor, l. 1. Auct.* Idem traditur *l. bona, C. de donat. inter vir. & vxor.* Quomodo autem computentur gradus secundum ius ciuile, diximus in tractatu de matrimonio, secundum namque ius ciuile tot sunt gradus, quot sunt personæ, vt ibi.

428 Quæres 12. quibus, vel cui applicari debeat bona clericorum, seu Religiosorum morientium ab intestato? Respondetur quod applicari debent Ecclesiæ, vt decernitur *l. si quis presbyter, C. de epis. & clericis*, vbi dicitur. *Si quis presbyter, aut diaconus, aut diaconissa, seu subdiaconus, vel cuiuslibet alterius loci clericus, aut monachus, aut mulier, qua sola-*

ria vitæ dedita est, nullo condito testamento decesserit, nec ei parentes vtriusque sexus, vel liberi, vel qui agnationis, cognationisue iure iunguntur, vel vxor existerit: bona quæ adeum, vel ad eam pertinuerunt. sacrosanctæ Ecclesiæ, vel monasterio, cui forte fuerat destinatus, aut definatus, omnifariam fiscentur: exceptis iis facultatibus, quas forte censibus adscripti. vel iuri patronatus subiectis, vel curiali conditioni obnoxij clerici, vel monachi cuiuscunque sint sexus relinquunt, &c. Si ergo clericus moriatur nullo relicto hærede testamentario, vel ab intestato, bona eius pertinent ad Ecclesiam, cuius erat clericus. Caudican. *decis. 15. n. 3. lib. 2.* hoc intelligit de Ecclesia loci vbi bona reperiuntur. Peregrin. *de iure fisci lib. 4. tit. 3. n. 10.* dicit, quod si clericus non habeat Ecclesiam in ciuitate beneficij, sed alterè, seu capellam tunc altare, seu capellà illi succedit. Thomas Valasc. *allegat. iuris to. 1. allegat 57. n. 4.* aduerrit differentiam inter ius ciuile, & Canonicum, quia de iure ciuili non succedit fiscus, nisi vbi defunctus decessit nullo relicto consanguineo vsque ad decimum gradum, & de iure Canonico succedit Ecclesiæ clerico, si decedat ab intestato, nullo relicto consanguineo, vsque ad septimum gradum. Et *n. 12.* notat, quod post Concilium Trident. supradicta intelligenda sunt in clerico sacrorum ordinum, vel in clerico in minoribus beneficiato, alijs enim minorum ordinum, sine beneficio decedentibus, sine hærede ex testamento, vel ab intestato vsque ad 10. gradum succedit fiscus. Quod limitandum puto vt non procedat in clerico minorum ordinum, & non beneficiato, sed qui ex deputatione Episcopi alicui Ecclesiæ deseruit, & habitum, & tonsuram defert: huic enim succedit Ecclesia cui deseruit. Quod si dubium oriatur an clericus habuerit dictas conditiones, nec ne, Ecclesia præferri debet, Tiraquel. *in tract. mors omnia solvit p. 2. declarat. 15. nu. 6.* Matta *de iurisd. p. 4. cas. 137. n. 12.* & alij.

§. III. An

§. III. An accepta ob cauſam honeſtam ſint reſtituenda.

429 QVantum ad præſens attinet duplex eſſe poteſt cauſa honeſta propter quam aliquid accipi poteſt: vna eſt opus honeſtum, & licitum; an ſcilicet accepta pro opere honeſto, & licito ponendo reſtitui debeat, vt accepta à iudice pro danda ſententia, accepta pro gratia facienda, &c. Altera eſt ceſſatio ab opere illicito, eſt enim bonum, & licitum, & honeſtum ceſſare ab opere illicito, & inhoneſto, Pro quo aduerte, quod dupliciter quis poteſt aliquid accipere pro ponendo opere licito, & pro ceſſando ab opere illicito. Primo poteſt quis aliquid accipere pro ponendo opere licito, quod ex iuſtitia ponere debet, vt pro danda ſententia iuſta, quam iudex dare debet. & pro ceſſando ob opere illicito, à quo quis ex iuſtitia ceſſare debet. Secundò poteſt quis aliquid accipere pro ponendo opere licito, quod ex iuſtitia ponere non debet, vt ſi quis aliquid accipiat pro ieiunio, pro peregrinatione, pro communione facienda in Paſchate, pro facienda Scala Sancta, &c. & pro ceſſando ab opere, à quo ex iuſtitia ceſſare non tenetur, vt cum meretrix, aliquid accipit, vt non meritricetur; vt cum quis accipit, aliquid, vt non ludat eo ludo in quo blaſphemare ſueuit, &c. His poſitis.

430 Dico 1. qui aliquid accipit pro opere ponendo, quod ex iuſtitia ponere non tenetur, ad reſtitutionem non obligatur ſic Sot. *lib. 4. de iuſt. q. 7. art. 1.* Bannes 2. 2. *q. 62. ar. 5. dub. 4.* & alij communiter. Ratio patens eſt, quia vt diximus *diſp. 1. & 2.* obligatio reſtitutionis, tunc ſolum currit, quando iuſtitia violatur; ſed quando quis accipit, aliquid pro ponendo aliquo opere, quod ponere non tenetur ex iuſtitia, non violatur iuſtitia; ergo ad reſtitutionem non obligatur. Quam enim iuſtitiam violat filius, qui aliquid à patre accipit, vt miſſam audiat, vt ieiunet, vt Eccleſiam viſitet, vt communicet in Paſchate; &c. Si ſemel hoc modo iuſtitia violaretur, & reſtitutionis obligatio oriretur, non poſſent pauperes accipere, aliquid pro corona Virginea recitanda, pro recitanda oratione talis, vel talis ſancti. Non poſſent ſacerdotes accipere, aliquid pro miſſis celebrandis? &c.

431 Dices, qui dat aliquid pro opere debito ex charitate, inuitus, & coactus dat; ac proindè iniuriam irrogat tradenti, vt inuitus tradat, ac proiude non poteſt acceptum ſic retineri; ſed reſtitui debet? Reſp. quod ſi hoc argumentũ valeret, non poſſent Sacerdotes accipere eleemoſinam pro miſſis, pro officijs mortuorum, pro officio ſepulturæ, quia dantes, inuiti dant, ſi enim poſſent homines habere prædicta, abſque eo, quod aliquid ſoluerent. hoc facerent. Deinde dico falſum eſſe, quod id, quod tunc datur inuitè, & coactè detur, licet aliquo modo inuoluntariè, quod non tollit voluntarium abſolutum, & ſimpliciter. Deindè dico, quod dato, quod illud, quod pro dicto opere datur, inuitè daretur, non propterea ſequeretur obligatio reſtitutionis; tunc enim ſuquitur obligatio reſtitutionis, quando id, quod inuitè datur, contra iuſtitiam datur; nã etiam emens inuitè pecuniam refundit venditori, & tamen venditor ad reſtitutionem non tenetur, quia id quod emptor inuitè dat, contra iuſtitiam non dat.

432 Dico 2, qui aliquid accipit pro ponendo opere debito ex iuſtitia, tenetur ad illius reſtitutionem. Sic auctores citati, & alij communiter, quod intelligi debet, quando ille, qui ex iuſtitia opus ponere tenetur, habet vnde ſuſtentetur, vt cum iudex habet à republica, ſeu Principe ſtipendium; tunc enim ſi aliquid accipiat pro danda ſententia ad reſtitutionem tenetur. Quod ſi ſtipendium non habeat, poterit quidem aliquid accipere; non quidem pro danda ſententia, vt ſic prout eligitur; vt medium ad exigendam congruam ſuſtentationem. Vide Ioan. de Med. *C. de reſtit. q. 2. dub. 2.* Petr. Nauar. *lib. 4. de re-*

stit. t. 2. n. 97. Lopez *1. p. cap. 6.* Martin. Nauar. *cap. 17. num. 37.* & alios.

433 Quæres 1. an qui aliquid accipit pro ponendo opere debito ex iustitia, vt proferenda iusta sententia, sed illud non accipit ab eo in cuius fauorem sententia ferenda est, sed ab alio extraneo, teneatur ad illius restitutionem? Resp. negatiuè, modo nil illi interfit. Sic Vasquez *in opusc. de restit. cap. 7. dub. 6. n. 47.* Bonac. *de restit. q. 3. pun. 2. n. 1.* & alij passim. Ratio est, quia illa sententia, respectu extranei, cui nihil interest, non habet rationem debiti charitatis, quod ad restitutionem non obligat; cum enim obligatio restitutionis oriatur ex violatione iustitiæ, & in hoc casu iudex accipiēs aliquid ab extraneo, qui nullum habet ius ad exigendam iustam sententetiam non violet iustitiam, sed potius charitatem sequitur, quod ad nullam restitutionem obligari debeat. Hinc infertur, quod si medicus accipiat aliquid ab extraneo, vt illi infirmo medeatur, ad quod tenetur ex iustitia, vt ex salario, non teneatur ad restitutionem, secus si accipiat ab illis quibus mederi tenetur, tunc enim ad restitutionem tenetur, si detur per modum salarij, secus si detur per modum liberalis donationis.

434 Quæres 2. an in foro externo detur actio ad repetendum, quod datum est pro ponendo opere debito ex iustitia? Negat Bonac. loco citato, & probat ex *l. 2. ff. de conditionibus ob turpem causam.* Sed ibi oppositum statui videtur, sic enim dicitur. *Vt puta, dedi tibi, ne sacrilegium facias, ne furtum, ne hominē occidas. In qua specie Iulianus scribit. Si tibi dedero, ne hominem occidas, condici posse. Item si tibi dedero, vt mihi rem apud te depositam reddas, vel vt instrumentum mihi redderes.* Vbi, vt vides, condictio conceditur ad repetendum id; quod datum est, vt depositum reddatur, quod ex institia, reddi debet. Debet autem restitutio fieri tradenti, non alteri.

435 Dico 3. qui aliquid accipit, vt abstineat ab opere illicito, à quo non ex iustitia, sed ex charitate; vel alia virtute abstinere debet, ad nullam restitutionem tenetur. Constat ex dictis, quia nulla tunc iustitia violatur, ac proinde nulla restitutionis obligatio sequitur, & sic tradunt auctores citati. Vnde qui aliquid accipit, vt non blasphemetur; vt non fornicetur, vt non relinquat sacrum; vt seruet ieiunium, vt non relinquat diuini officij pensum, &c. ad nullam restitutionem tenetur. Dices, quia accipiens aliquid pro peccato non committendo, pro non committendo sacrilegio condiçi potest, hoc est potest cōpelli ad restitutionem illius, quod acceptum est; ergo signum est; quod sit obnoxium restitutioni. Antecedens probat Bonac. ex d. *l. vt puta*, & ex *l. iurisgentium, ff. de pactis.* Sed nullibi hoc habetur. Non in *l. vt puta*, quia licet in principio dicatur; *Dedi tibi, vt sacrilegium facias*, responsio tamen Iuliani iurisconsulti hoc non tangit, sed solum procedit de cessatione ab illis delictis, à quibus quis ex iustitia cessare tenetur. Neque in *l. iurisgentiū*, vbi solum decernitur, quod non omnes pactiones pariunt actionem, sed solum, *quæ suo nomine non stant, sed transeunt in proprium nomen contractus, vt emptio, venditio, locatio, conductio, societas, commodatum, depositum, & cæteri similes contractus.* Et post aliqua additur: *si vt maleficium fiat, promissum sit, nulla est obligatio ex hac conuentione. Sed cum nulla subesse causa præter conuentionem, hic constat non posse constitui obligationē. Igitur nuda pactio obligationem non parit, sed exceptionem.*

436 Dico 4. qui accipit aliquid vt abstineat ab opere illicito, à quo ex iustitia abstinere debet, tenetur ad restitutionem, sic tradunt auctores citati, & alij communiter, teste Bonac. *loco citato n. 3.* Ratio est, quia id totum restituendum est, quod per iniuriam accipitur; sed quod accipitur pro non ponendo opere, quod ex iustitia poni non debet, per iniuriam accipitur, cum accipiatur, ne iniuria, seu iniustitia fiat; ergo. Hinc colliges, eum teneri ad restitutionem,

qui

Digitized by Google

qui accipit aliquid ne aliquem occidat, ne furetur, ne detrahat, ne contumelijs afficiat, &c. Modo hoc non accipiatur, ab extraneo, cui hæc non interſunt. Sot. *lib.4.de iuſt.qu.7.art.2.* Maximè, quia quando aliquid datur ab extraneo, gratis, & liberaliter dari cenſetur. Neque etiam eſt reſtituendum, quod datur iudici v.g. vel alij cuicunque per modum muneris liberalis, ad eum inclinandum vt bonum opus ex iuſtitia debitũ ponat, vel vt abſtineat à malo opere ponendo, cum hoc non ſit contra iuſtitiam, excipitur caſus quando accipiens eſt incapax ad accipiendum vel à ſe, vel à lege, ſeu ſtatuto; tunc enim reſtitui debet. Aliqui etiam volunt poſt Facundez de contractibus, quod quando per legem, vel ſtatutum præcipitur iudicibus v. g. ne munera accipiant, peccant quidem recipiendo, non tamen tenentur ad reſtitutionem, niſi per tales leges, vel ſtatuta inhabiles reddantur ad acquirendum illorum munerum dominium, vide infra n.441. fin. Sed circa hanc materiam de non accipiendis muneribus pro gratia, & iuſtitia obtinenda tum in Curia Romana, tum extra, vide omnino quæ diximus *in tract. de cenſuris diſp. 4. à n.380. uſque ad 390.*

§. IV. *An accepta ob cauſam inhoneſtam ſint reſtituenda, vbi alia curioſa.*

437 COnueniunt omnes, quod contractus, & pacta, ſeu pactiones de re inhoneſta, ſeu illicita facienda reſcindi debeant, nullamque inducant obligationem ad rem inhoneſtam, ſeu illicitam ponendam, vt decernitur *Inſtit. de inutilibus ſtipulat. §. quod turpi*, vbi dicitur. *Quod turpi ex cauſa promiſſum eſt, veluti ſi quis homicidium, vel ſacrilegium ſe facturum promittat, non valet.* Vbi glo. dicit. *Promittis mihi decem, ſi Titium occidero, vel ſi furtum fecero? Valet ne huiuſmodi ſtipulatio? Reſp quod nõ: quod enim ex turpi cauſa promiſſum eſt, &c.* Idẽ *l. generaliter, ff. de verb. obligat.* & tradunt ibi Doctores. Et cap. *vltimo de pactis*, dicitur. *Pactiones factæ à vobis (vt audiuimus) pro quibuſdam ſpiritualibus obtinendis: cum in huiuſmodi omnis pactio, omniſque conuentio debeat omnino ceſſare, nullius penitus ſunt momenti. Quod etiam de aliis eſt dicendum, quæ obſeruata vergunt in animæ detrimentum. Nam etiam iuxta legitimas ſanctiones, pactum turpe, vel rei turpis, aut impoſſibilis, de iure, vel de facto, nullam obligationem inducit.* Ratio autem, quare contractus, vel pactio, vel promiſſio rei turpis, ſeu inhoneſtæ, & illicitè ſeruari nequeat, & nullam obligationem inducat, eſt: tum quia nequit eſſe vinculum iniquitatis. Tum quia iure diuino, & naturali quilibet tenetur ceſſare à peccato, ſi peccare incepit, & ſe ſe à peccato retrahere, quod verum non eſſet ſi contractus, vel pactio, vel promiſſio rei turpis aliquam induceret obligationem. Quod ſi pactio, vel promiſſio ſit de re partim licita, & partim illicita, adimpleri debet quoad partem licitam, & non quoad partem illicitam, quia vtile, per inutile non vitiatur, *de reg. iur in 6.* Et *Inſtit. de inutil. ſtipul. §. quod ſi quis*, vbi in titulo habetur dæxioma. *Vtile enim per inutile nequaquam vitiatur.*

438 Conueniunt etiam, quod pro opere illicito patrando, ſeu pro turpi, aut inhoneſta cauſa, nil dari, aut accipi poſſit, pro ea ponenda. Ratio conſtat ex dictis, quia vbi finis poni non poteſt, nec etiam medium poni poterit; medium namque deſumit à fine ſuam malitiam, & bonitatem, ac proinde quando finis eſt illicitus, etiam medium illicitum erit, *l. diximus, ff. de excuſat. tutor.* Euerard. *in locis, ſeu topicis legal. loco* 100. Tiraquel. *de retract. lignag. ad fin. tit. nu.* 18. 19. & 23. & alij. Vnde antequam opus illicitum ponatur, quilibet abſtinere debet à pretio ſoluendo, & accipiendo pro eo ponendo. Qui enim obligatur ad non ponendum finem, obligatur etiam ad abſtinendum à medio, quod ad talem finem inclinat, & conducit.

439 His poſitis, circa præfatam difficultatem, Leſſius *d. cap.* 14. *dub.* 8. *nu.* 51. ſe-

sequentes ponit sententias. Prima est, quod pro nullo opere turpi posito, vt pro fornicatione, adulterio, homicidio, &c. potest aliquid accipi, & si quod accipiatur, restitui debeat, nisi gratis detur. Pro hac sententia citat Ioan. de Med. *C. de restit. q.* 20. *&* 28. & Nauar. *cap.* 17. *n.* 38. *cum seq.* Verum non puto Nauar. tenere hanc sententiam, nam in eodem cap. *nu.* 34. ponit hanc concl. *Dico* 4. *principaliter, quod acceptum à meretrice ob turpem causam fornicationis, non est necessariò restituendum, etiam in foro conscientiæ; in qua conclusione ferè omnes tam Theologi, quam Canonistæ, & Legistæ conueniunt, & S. Tho. & Palud. & alij.* Et *n.* 36. dicit esse eandem rationem de acceptis ob opus meretricium, & ob aliud quodcunque maleficium. Et *n.* 38. solum dicit peccare meretrcem accipiendo pretium *tanquam debitum opere suæ fornicariæ*, & *n.* 40. dicit. *Tertiò infertur, opinionem prædicti Medinæ, non esse veram, qua parte ait, acceptum à meretrice in operæ suæ fœdæ mercedem, esse in foro conscientiæ restituendum; quia per concluſa efficaciter supra in dicto secundo, non est restituendum de præcepto, id quod turpiter acceptum est à turpiter dante, &c.* Sed quicquid sit de Nauar. sententia, huius primæ sententiæ fundamentum est, quia peccatum est nullius prætij, imò nihil; iuxta illud *sine ipso factum est nihil*, idest peccatum, vt exponit S. P. & Ecclesiæ lumen Augustinus.

440 Secunda sent. est, quod pretium acceptum pro opere illicito, quod non est contra iustitiam, non debeat restitui, bene tamen quando est contra iustitiam, Sot. *lib.* 4. *q.* 7. *art.* 1. *in solut.* 2. quia quando opus illicitũ non est cõtra iustitiam, id quod pro eo datur non erit datum, neque acceptum contra iustitiam. At quando opus illicitum est contra iustitiã, id quod pro eo accipitur, videtur acceptum contra iustitiam, ac proinde obnoxium restitutioni. Tertia sententia, quæ est Legistarum tenet, quod id quod accipitur pro opere illicito, quod legibus punitur, debeat restitui, non sic quod acceptum est pro opere, quod legibus non punitur. Probat Less. hanc Legistarum sententiam ex *l. generaliter, ff. de verb. obligat.* vbi dicitur. *Generaliter nouimus turpes stipulationes, nullius esse momenti*; quod in l. sequenti exemplificatur sic. *Veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se facturum promittat, sed & officio prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari.* Sed hæc lex nihil probat, solum enim decernit, quod stipulationes, seu obligationes, & pacta de opere illicito patrando nullius sint momenti, vt etiam nos supra aduertimus. Aliud namque est, quod stipulationes de opere prauo patrando non obligent, cum nequeant esse vinculum iniquitatis; & aliud est, quod pretium datum pro opere prauo iam patrato, sit restitutioni obnoxium, vt postea dicetur. Secundò probat ex *l. pacta, C. de pactis*, vbi dicitur. *Pacta, quæ contra leges, constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere indubitati iuris est.* Sed neque hæc lex aliquid probat, cum de pactis de opere illicito patrando procedat. Melius probari posset ex *l. si ancillam, C. de donat. inter vir. & vxor.* vbi iubetur restitui ancilla quã miles donauerat concubinæ, quæ ibi focaria appellatur. Sed neque hæc, & similes leges aliquid probant, quia aliud est, quod acceptum ob opus illicitum patratum post iudicis sententiam restitui debeat, quando opus est legibus prohibitum, & aliud est, quod ante iudicis sententiam restitui debeat, primum admittitur, non secundum. Pro quo.

441 Dicendum puto, quod id quod pro opere illicito acceptum est, non sit ante sententiam restituendum, sed solum post sententiam, quando opus illicitum est legibus punibile. Hanc sententiam sequuntur ferè omnes Theologi. Sequuti S. Thomam 2-2. *q.* 32. *art.* 7. *in corpore*, cuius verba, quia præclara sunt, placet ea referre. *Tripliciter*, inquit, *potest aliquid esse illicitè acquisitum. Vno modo, id quod illicitè ab aliquo acquiritur debetur ei à quo est acquisitum, nec potest ab eo retineri qui acquisiuit, sicut contingit in rapina, &*

furto

furto, & usuris, & de talibus cum homo teneatur ad restitutionem, eleemosina fieri non potest. Alio modo est aliquid illicitè acquisitum, quia ille quidem qui acquisivit, retinere non potest, nec tamen debet uti, à quo acquisivit, quia scilicet contra iustitiam accepit, & alter contra iustitiam dedit, sicut contingit in simonia, in qua dans, & accipiens contra iustitiam legis diuinæ agit. Vnde non debet fieri restitutio ei, qui dedit, sed debet in eleemosinas erogari. Et eadem est ratio in similibus, in quibus scilicet & dans, & acceptio est contra legem. Tertio modo est aliquid illicitè acquisitum, non quidem quia ipsa acquisitio sit illicita, sed quia id ex quo acquiritur, est illicitum, sicut patet de eo, quod mulier acquirit per meretricium; & hoc propriè vocatur turpe lucrum. Quod enim mulier meretricium exerceat, turpiter agit, & contra legem Dei; sed in eo, quod accipit, non iniustè agit, nec contra legem. Vnde quod sic illicitè acquisitum est, retineri potest, & debet eleemosinam fieri. Et q. 62. art. 5. ad 2. sic habet. *Alio modo aliquis illicitè dat, quia propter rem illicitam dat, licet ipsa datio non sit illicita; sicut cum quis dat meretrici propter fornicationem. Vnde & mulier potest sibi retinere, quod ei datū est, &c.* Eandem sent. docent Caiet. & cæteri, expositores ibid. D. Antonin. 2. p. tit. 2. cap. 5. Covar. in reg. peccatum, p. 2. §. 2. Sylu. verb. restit. 2. & verb. eleemosina, q. 4. Angel. verb. restit. 5. turpe. Bonac. d. q. 3. de restit. pun. 3. n. 2. & n. 9. docet post alios multos, quod id, quod acceptum est pro opere illicito siue sit contra iustitiam, siue non, tunc solum restituendum est, quando lex, vel statutum non solum hanc receptionem prohibet, verum etiam reddit accipientem incapacem dominij, quod etiam docet Less. d. cap 14. dub. 8. & 52. & dub. 9. n. 72. Vnde vbi est lex, vel statutum, quod curiales, seu iudices nihil accipiant pro sententijs, seu iustitia, vel gratia, non erit obligatio restitutionis, nisi quando lex, vel statutum eos inhabiles reddit ad acquirendum dominium illius, quod pro illicito opere patrato datur. Aduerte tamen, quod in casu, quo accipiens aliquid pro opere illicito illud restituere tenetur, non est necesse, quod detur pauperibus, sed potest, imò debet dari danti illud, nisi lex, vel statutum in pœnam dantis, statuat, quod detur pauperibus.

442 Sed quæres 1. quo titulo accipi possit pretium pro opere illicito patrato, v.g. iudex quo titulo accipit pretium pro sententia iniqua data contra partem; & meretrix quo titulo accipit pretium pro meretricio; seu pro sui corporis vsura? Mihi certum videtur, quod pro peccato præcisè, nil accipi possit. Vel enim peccatum est nihil, secundum illos, qui volunt peccati malitiam consistere in pura carentia gratiæ, & rectitudinis debitæ inesse, & tunc cum sit purum nihil, non est pretio æstimabile, & nullum parit, vel tribuit ius. Rota *decis. 572. n. 9 apud Farin. p. 1. recent.* & Menoch. *cons. 230. nu. 23.* Vel certè peccati malitia consistit in aliquo positivo, secundum Caietani, & aliorum sententiam, & neque tunc aliquid accipi potest, quia malum quia malum non est pretio æstimabile. Tum quia ex malitia nullus potest commodum reportare, *l. in fundo, ff. de rei vendicatione, l. stellio, ff. de furtis,* & cap. *cognoscentes, de usuris.* & alibi. Tum denique quia licet peccatum in genere entis sit quoddam ens, & quoddam bonum, & secundum hanc rationem sit à Deo, & possit hoc modo esse pretio æstimabile, tamen in esse moris, non est tale, sed est nullius pretij. Deinde puto, quod neque pro peccato in genere entis aliquid accipi possit, quia licet in hoc genere sit ens, & bonum, & à Deo, tamen, quia ex parte peccatis genus entis, & genus moris separari non possunt, & non potest peccans ponere vnum sine alio, & omnia iura tam diuina, quam humana in peccato respiciunt magis id quod est moris, quam id quod entis, ideo neque pro eo vt est in genere moris, neque prout est in genere entis, aliquid dari, aut accipi potest. Puto ergo, quod id quod accipit meretrix, vel iudex iniquus pro opere illicito, accipiatur pro commodo, quod dans accipit, vel acquirit. Fornicator namque vtitur corpore

Digitized by

pore meretricis tanquam suo, cum non sit, & ex eo capit delectationem. Licet enim ex malitia non possit reportari commodum directè, potest tamen reportari indirectè, ex *l. sed & milites. ff. de excusat. tutor. l. decreto. ff. de suspectis tutor.* & alibi.

443 Quæres 2. an qui promisit aliquid pro opere illicito, licet antequam opus fiat nil debeatur, debeatur tamen opere secuto, seu posito? Resp. quod opere sequuto, quod promissum est solui debet, sic Bonacina *loco citato, nu.* 3. post alios; licet aliqui apud eundem hoc negent. Ratio est, quia licet opus illicitum ratione malitiæ non sit pretio æstimabile, est tamen tale, ratione commodi, laboris, periculi, &c.

444 Quæres 3. an acquisita ex opere illicito à filio, vel filia, à seruo, vel serua, ab vxore, à Religioso, vel Religiosa debeant restitui patri, Domino, marito, monasterio, an possint ipsis dari, vel pauperibus? Probabile putat Bonac. *d. punc.* 3. *n.* 12. post Petr. Nauar. Sot. & alios, quos ibi citat, quod acquisita à prædictis ex opere illicito, non debeant ipsis dari, sed illis, quibus illi acquirunt. Quocirca quod lucratur filia dando vsuram corporis sui debet refundi patri; quod lucratur seruus, debet dari Domino, quod lucratur vxor, debet dari marito, & quod lucratur Religiosus, vel Religiosa, dari debet monasterio. Deinde probabilius putat, quod debeat refundi ipsis, scilicet filiæ, seruæ, vxori, Religioso, vel Religiosæ, &c. pro quo citat Perez, & alios; & hoc mihi magis placet, quia filia in rebus illicitis, & inhonestis acquirit sibi, non patri acquirit, idem dici debet de serua, vxore, & Religiosa, quia quoad actus inhonestos non videntur subijci Domino, marito, Prælato. Tum quia hoc lucrum odio habetur à patre, marito, Prælato, ac proinde non censentur illud velle. Tum etiam quia licet pater sit custos corporis filiæ, ac proinde dum violatur sibi vt custodi iniuria aliqua fiat, vsus tamen censetur eiusdem filiæ, idem dici potest de seruo, vxore, & Religiosa. Tum etiam, quia licet acquisita per vsus bonos, à filia, seruo, &c. sunt patris, Domini, non tamen acquisita per vsus malos; quia pater, Dominus, maritus, &c. non habet ius aliquod ad vsus malos filiæ, seruæ, vxoris, &c. Aliundè tamen, quod acquirit Religiosus, vel Religiosa, dari non debet ipsis, sed monasterio, quia inhabiles sunt ad acquirendum dominium, vel vsum independentem. Sed dices, quia res suo Domino fructificat, sed corpus vxoris est mariti, non vxoris, iuxta illud Apostoli, *mulier potestatem non habet sui corporis*, sed *vir*, ergo viro, non vxori fructificare debet. Resp. ex modo dictis, quod vir solum habet potestatem supra corpus vxoris quoad actus coniugales licitos, non quoad illicitos, cœteroquin etiam quod vir lucraretur, deberet dari vxori, cum sit æqua vtriusque vxoris scilicet, & viri potestas in corpus.

445 Quæres 4. an meretrix, vel alia fœmina teneatur ad restitutionem pretij ob copulam carnalem, quando illud extorsit blanditijs, aut alijs quibuscunque illecebris? Resp. negatiuè, nisi fraus, aut dolus intercedat; sic tradit S. Doctor 2. 2. *q.* 62. *art.* 5. *ad* 2. vbi dicit. *Sicut cum quis dat meretrici propter fornicationem, Vnde & mulier potest retinere, quod ei datum est. Sed si superflue ad fraudem, vel dolum extorsisset, tenetur eidem restituere.* Sic tradunt eius expositores ibi, & plerique alij. Vnde tenetur fœmina restituere, quod extorsit iactando se esse virginem cum non sit, vel non fuisse ab alio cognitam nisi semel, cum non sit verum; vel nonnisi à viro Illustri, cum sit falsum; nam licet non teneatur totam pecuniam restituere, tenetur tamen restituere excessum. Quod autem fœmina extorquet consuetis blanditijs, tametsi mendacia quædam habeant ad mixta, restituere non tenetur, quia quisque sibi imputare debet, quod sinat se decipi à fœmina nequam; idem dicerem si fœmina aliquid extorqueat precibus licet importunis, & adulationibus, quia iste modus non excedit ordinariam consuetudinem harum fœminarum.

446 Quæres 5. quænam sint peccata pro quibus patratis nihil accipi debet, iure

iure canonico, aut ciuili? Aliqui vniuerſaliter dicunt, quod reſtitui debeat iure canonico, quod datur iudici, teſti, aduocato, vel alteri iuſtitiæ miniſtro, vt opus iniquum ponant, v. g. iniuſtam ſententiam, falſum teſtimonium, &c. & dicunt deduci ex cap. *non ſanè*, 14.q.5. vbi dicitur. *Sed non ideo debes iudex vendere iuſtum iudicium, aut teſtis verum teſtimonium, quia vendit aduocatus iuſtum patrocinium, iuriſperitus verum conſilium. Illi enim inter vtramque partem ad examen adhibentur, iſti ex vna parte conſiſtunt. Cum autem iudicia, & teſtimonia, quæ nec iuſta, nec vera vendenda ſunt, iniqua, & falſa venduntur; multo ſceleratius vtique pecunia ſumitur, quia ſceleratè etiam, quamuis à volentibus datur. Ille tamen ſibi tunquam malè ſibi ablatam pecuniam repetere, qui iuſtum iudicium emit, quoniam venale eſſe non debuit.* Sed vt vides, ſolum dicitur, quod id quod datum eſt iudici, teſti, &c. pro ferenda iuſta ſententia, vero teſtimonio, &c. repeti poſſit, ſuppoſita turpitudine iudicis, teſtis, &c. Sic tradunt Abb. *in cap. cum ab omni, n.8. de vita, & honeſt. cleric.* Sylu. *verb. iudex* 1.q.12. Couar. *in reg. peccatum* p.2 §.3. *n.1.* Iacob. de Graff. *in aureis deciſ. pi. lib. 2. cap.* 123. *n.2.* Salon. *q.77. nu.8.* Menoch. *de arbitr. caſu* 343. *n.5.8. & 9.* Ratio eſt, quia tunc dans iudici non dat pro turpitudine, ſed ad tollendam vexationem, ne ſcilicet iniuſtam ſententiam contra ſe ferat. Idem dic quando aliquid quis dat iudici vt cauſam non differat, ne ex iniuſta dilatione longe maiores ſumptus faciat Farin. *in praxi crim. q.111. n.109. & 116.* & alij.

447 Pro quo nota, quod circa hanc materiam ſequentes caſus conſiderandi ſunt. Primus eſt, quando iudici v.g. aliquid datur non quidem determinatè in fauorem dantis, ſed ſimpliciter, & indeterminatè, vt eum expediat, prout iuſtitia poſtulauerit, nec ſententiæ probationem iniuſtè differat. Et tunc diſtinguendum eſt inter ius antiquum digeſtorum de quo in *l.2. verſ. ſed ſi dedi, ff. de condit. ob turpem cauſ.* & inter ius nouum authenticarum, de quo *in auth. vt litigantes iurent in exordio litis, circa princ. collat.9.* Nam de iure antiquo digeſtorum rei natura ſpectata, danti concedebatur actio ad repetendum, eo quod turpitudo huius dationis verſebatur ſolum ex parte accipientis, non ex parte dantis, quippè quod non cenſebatur in ea datione iudicem corrupiſſe, & ita nec deliquiſſe videbatur, quocirca ſuccedebat regula *l.1. in fine, & l.4. verſ. quoties, ff. de condict. ob turpem cauſ.* Verum ex iure authenticarum numquam repetitio danti conceditur, ſed munus iudici datum, publicum ſtipendium habenti, fiſco adiudicabitur in foro exteriori, poſt datam ſententiam, eo quod ſuppoſita noua huius iuris condemnatione, ſeu prohibitione, excludente omnem in vniuerſum dationem ex quacunque cauſa iure non permiſſa, iudici factam, iam non eſt licita, ſed turpis, etiam ex parte dantis, tametſi non intenderit iudicem v. g. corrumpere. Sic Bart. *in auth. nouo iure, n.3. C. de pœna iudic. male iudic.* Salicet. *in l. vlt. n.2. in fin. verſ. hodie vero, C. eod. tit.* Bald. *in l.2. ff. de condict. ob turpem cauſ. verſ. hodie ſecuſ.* Alber. *ibidem nu.3. verſ. hodie*, poſt gloſ. *ibid. verb. dedi*. Benè verum eſt, quod Abb. *in cap. cum ab omni, de vita, & honeſt. cleric.* Couar. *in reg. peccatum, p.2. §.3 n.1.* Sylu. *verb. iudex, 1.q.12.* Fulgoſ. *in l.1 n.3. ff. de condict. ob turpem cauſ.* Menoch. *de arbitr. caſ.* 343. *n.9.* Farin. *in praxi crim. q.111. n.112.* & alij, putant, quod ſaltem de iure canonico ſeruandum eſt ius digeſtorum, & quod non ſit reuocatum per ius authenticarum, & ſic, quod adhuc id quod iniquo iudici datum eſt, repeti poſſit à dante, & quod à fiſco recipi non poſſit.

448 Secundus caſus qui hoc loco conſiderari poteſt, eſt, quod quando aliquid datum eſt iudici v. g. determinatè, vt pro ipſo dante ſententiam iuſtam ferat, nulla præcedente certitudine de ſententia iniuſta, alioqui ab eo pronuncianda, vel de euidentia iuris ipſius dantis, tunc aperte currit ius nouum authenticarum, nec opponitur ius digeſtorum,

et scilicet non detur danti actio repetitoria, sed quod datum est, fisco adiudicetur, vt aduertunt doctores citati. Tertius casus est, quando in hac datione determinata, futuræ iniquitatis est certitudo, & læsio iuris euidentis, & tunc ea datio licita est ex parte ipsius dantis, tam ex rei natura, quam attento omni iure positiuo, & tam in foro exteriori, quam in interiori in ordine ad redimẽdam propriam vexationem, ac proinde competit danti repetitio dati, & ita tradunt omnes doctores citati.

449 Sed dices 1. quia supersunt alia remedia ad redimendam iniustam vexationem præter dictam pecuniæ, vel alterius rei temporalis dationem, scilicet iudicis recusatio, appellatioque, ac proinde ea datio necessaria non est, & consequenter est improba. Respondetur quod hæc iuris remedia non sunt ita certa in sui executione, sed valde dubia, cum pendeant ex arbitraria probationum admissione, & ex alijs, quæ solent litis euentum dubium reddere, iuxta *l. quod debetur. ff de pecul.* ibi: *Et euentus executionis possit esse incertus*. Vide Rodriq. *in summa to.2.cap.40.n.7.*

450 Dices 2. quod si admittatur hoc genus redemptionis vexationis per pecuniam, magna aperietur via, & palliamentum ad subornandos, & corrumpendos iudices, quippe cum ex affectu ad propriam causam, vnicuique prima fronte apparebit se ius certum habere in lite, quod tamen in rei veritate non erit tale. Item ex eodem affectu facile litigantes timebunt se fraudandum in iure suo, tametsi à parte rei nulla sit fraus, nullaque vexatio ex parte iudicis. Respondetur quod hoc palliamentum licet possit habere locum in foro externo, maximè cum ex alijs præsumptionibus facile colligi possit, non tamen in foro conscientiæ in quo constat dantem esse certum absque vlla palliatione de suo iure euidenti, ex consilio peritorum, & de vexatione omnino extitura, nisi eam sic pecunia redimat. Rodriq. *loco citato*, & alij.

451 Vltimus casus est, quando pecunia, vel aliud quodcunque munus datur iudici simpliciter, non expressa huius dationis causa, & tunc in dubio, dum aliud aliunde legitimè non apparet, præsumitur datum iudici in malum, hoc est, non esse datum ad redimendam vexationem, quæ licitè redimi potest, sed ad iudicem corrumpendum, & sollicitandum ad ferendam sententiam pro ipso dante, vt resoluit glos. *in cap. cum ab omni, de vita, & honest. cleric. verb. abstinere*, & Farin post alios *in praxi crim. p.3 qu.111. n.117. iuncto n.105. & 108.* Concludentes sic dantem non posse repetere. Ratio clara videtur, quia cum hæc datio, & acceptio à iure reprobetur, vt constat ex iuribus supra positis, sequitur, quod simpliciter dans, censetur in dubio dedisse contra prohibitionem, ac proinde contra sic dantem præsumitur culpa digna dicta pœna, vt scilicet non concedatur dani repetitio, sed fisco adiudicetur. Generale namque est, vt faciens actum à lege prohibitum, in dubio præsumitur culpabilis, imò & dolosus, vt post multos resoluunt Tusch. *litt. D. concl. 573. n. 48. cum seq.* Mascard. *de probat. concl. 532. nn. 49. cum seq. & n. 66.* per clarum textum in *l. quemadmodum, C. de agricol.*

452 Quæres 6. an ille teneatur ad restitutionem, qui pretium accipit, vt faciat id, quod ex lege, vel præcepto facere tenetur: sit exemplum, an Titius teneatur restituere si aliquid acciperet, vt suum votum præstet, quod præstare tenetur; vt præstet iuramentum ad quod præstandum obligatur; vt furem, aut furtum indicet, vt aliquem à morte defendat, vt eleemosinam extremè indigenti faciat, vt eum subleuet, vt baptismum suscipiat, vt Eucharistiam sumat in Paschate, vt Sacramentalem confessionẽ faciat quando adhoc obligatur, &c. Respondetur ex dictis negatiuè; secundum tamen leges ciuiles conceditur ius repetẽdi, quod datum est, cum sit iniquitas ex parte accipientis, & non ex parte dantis, vt ex dictis à *n.447.* constat.

453 Quæres 7. an accepta per simoniam sint pauperibus restituenda? Respon-

pondetur affirmatiuè, ita dicemus infra de ſimonia, & hoc ante iudicis condemnationem, ita ſtatuit ius Canonicum, in deteſtationem huiuſmodi criminis. Hìc quæri poterat, an lucrum ex ludo prohibito comparatum ſit reſtituendum cum ſit contra leges prohibentes, vt conſtat de ludo alearum ex *tit ff. de aleatoribus*, & ex cap. *Epiſcopus diſt.* 35. & alibi, ſed de hoc dicemus cum de ludo agemus pro modo dicere ſufficiat, quod reſtitui non debeat, niſi poſt ſententiam, cum ſolum detur actio repetitoria, non incapacitas translationis dominij; excipiuntur illi qui alienare non poſſunt, vt ſunt ſerui, Religioſi, filij familias, pupilli, minores, & mente capti, iſtis enim reſtitutio fieri debet, nulla expectata ſententia.

§. V. *An accepta per ſimulationem, vel hypocriſim ſint reſtituenda, vbi alia omnino videnda.*

454 TVnc aliquis accipit aliquid per ſimulationem, quando fingit ſe eſſe pauperem, & media ea fictione eleemoſinam recipit. Tunc autem aliquis accipit aliquid per hypocriſim, quando ſimulat ſe eſſe virum probum, ſanctum, deuotum, pauperum amatorem, &c. & ob id recipit pecuniam, quã diſtribuat, vel in pios vſus expendat, vel recipit beneficium. Eccleſiaſticum, aut officium, quæ certè conceſſa non fuiſſent, ſi rei veritas perſpecta, ſeu nota fuiſſet. De qua re, prima ſententia eſt, quod eleemoſina accepta per ſimulationem reſtitui debet, non dari, quia eam dedit ſtudio pietatis, & miſericordiæ intuitu, ac proinde omnino gratis, ſed pauperibus, qui tunc defraudati fuere, cum dantis voluntas in veros pauperes tẽderet Verum accepta ob hypocriſim, vt beneficia, officiaque Eccleſiaſtica, non ſunt in conſcientia reſtituenda. Ratio eſt, quia licet Prælati dicta beneficia conferentes moti fuerint ex probitate, quam putabant eſſe in eo, cui beneficia contulere; tamen abſolutè, & ſimpliciter collatio facta eſt, ſic Innoc. Ioan. Andr. Panorm. Hoſt. Anton. de Butr. & alij Canoniſtæ, *in cap quia plerig. de immunit. Eccleſ.* Adrian. *in 4. de reſtit. q. quæ incipit; conſequenter quæro.* Syl. *verb. reſtit. 3. q. 9.* Angel. *eod. verb. §. turpe lucrum*, Nauar. *cap. 17. n.* 107. & alij communiter. Et quoad ſecundam partem, quod ſcilicet beneficia accepta ob hypocriſim non ſint reſtituenda, modo aliunde requiſitæ conditiones reperiãtur, conueniunt omnes. Nonnulla differentia eſt, quoad eleemoſinam per ſimulationem, vel etiam per hypocriſim acceptam. Nam Sot. *lib 9. de iuſt. q. 7. art. 3. ad 4.* dicit, quod eleemoſina per ſimulatam paupertatem acquiſita non ſit in conſcientia reſtituenda, niſi magna, & notabilis ſit. Medina *C. de reſtit q 23.* ſic explicat. Vel enim ſimulatio paupertatis, vel ſanctitatis eſt cauſa finalis eleemoſinæ acquirendæ, & tunc eſt obligatio reſtituendi, eo quod non ſaluetur cauſa finalis dictæ eleemoſinæ; vel certè ea ſimulatio eſt ſolum cauſa impulſiua, & tunc non eſt obligatio reſtituendi. Ita autem, quantum ad præſens attinet, cenſetur cauſa finalis, ob quam ſit eleemoſina, & quæ ſi abeſſet, non fieret. At cauſa impulſiua ea dicitur, quæ tantum mouet ad agendum, ſeu ad dandam promptius, facilius, citius, non autem mouet ad ſimpliciter dandum. Hæc ſententia mihi vera videtur, quia ſi re vera eleemoſina datur alicui, quia creditur pauper, & in neceſſitate ſaltem graui conſtitutus, vt ſolent iſti quæſtuarij prædicare, alioquin non daretur, ſi rei veritas noſceretur, tũc ea eleemoſina cum careat cauſa finali, inuoluntariè datur. Verum quia communiter, & ordinariè ratio paupertatis non ſolet eſſe cauſa finalis, ſed tantum impulſiua, quia dantes ob amorem Dei dãt, vel vt faciant illud opus miſericordiæ ſecundum ſe; vel ob alios ſimiles fines, propterea non eſt obligatio reſtitutionis; præſumitur tamen paupertas, vel neceſſitas habere rationem cauſæ finalis, in eleemoſinis magnis, & notabilibus; vt cum perſonæ alicuius nominis, ſiue Religioſæ, ſiue ſeculares fingunt graues neceſſitates apud diuites, vt ſic magnas

eleemosinas extorqueant.

455 Sed quæres 15 an teneatur ad restitutionem, qui fingit conditiones requisitas ad hoc vt recipiatur in aliquo collegio, vel hospitio, vel hospitali, &c. v.g. qui fingit se esse de tali natione, vel familia, vbi isti solum recipiuntur; quis fingit se esse talis ætatis, gradus; &c. vt admittatur inter tales alumnos, vbi gratis alitur? &c. Resp. quod isti peccant grauiter, & obligantur ad restitutionem, sic Nauar. *cap.* 18. *nu.* 8. *ad finem.* Ratio est, quia ista fictio versatur circa causam finalem, quia si veritas sciretur, nullo modo admitteretur.

456 Quæres 2. an teneatur ad restitutionem, qui fingit conditiones requisitas ad participandum de legato pio pro maritandis puellis; ad hoc vt fiat particeps eleemosinarum distribuendarum; vt admittatur ad montem pietatis, &c. v. g. quis reliquit legatum pro maritandis fœminis virginibus, quædam corrupta, fingit se virginem, vt possit de dicto legato participare, quæritur an re vera possit participare? Resp. videndum esse an ea conditio habeat rationem causæ impulsiuæ, an motiuæ, seu finalis. Si primum, de legato participare potest, si secundum non potest, cum non saluetur finis legantis. In dubio dicerem, quod participare posset, quia in dubio præsumitur, quod legans respexerit principaliter bonum animæ suæ, honorem Dei, & proximi vtilitatem.

457 Quæres 3. quid fieri debeat de eleemosinis congregatis pro construenda Ecclesia, vel capella, pro conficienda planeta, aut veste pro B. V. Maria; pro certo genere pauperum, vel alio simili modo, sed postea aliquo superueniente impedimento, motiuum prætensum adimpleri non potest? Resp. quod si dictæ eleemosinæ re vera aliquo ex illis motiuis intuitu simpliciter datæ sunt, & impleri non possint, restitui debent, vel consensus dantis, vel hæredum illius peti debet, vt in alium vsum conuertantur; secus esset si dictæ eleemosinæ absolutè datæ essent, tunc enim absque alio, in alios pios, honestosue vsus possent conuerti.

§. VI. *An accepta per errorem, & per mendacium sint restituenda.*

458 Et communis omnium sensus, quod error tollat voluntariũ, cum excludat consensum, *l. si per errorem ff. de iurisdic. omnium iudic. l. si procurator, ff. de acquir. rer. dom. l. non idcirco, C. de iur. ignor.* Illustrant Surd. *cons.* 28. *num.* 122. Seraph. *decis.* 1190. *n.* 2. Rota *decis.* 524. *nu.* 4. *apud Farin. p.* 1. *recent.* Paris. *cons.* 130. *n.* 22. *vol.* 4. & alij. Vnde est illud: *errantis nullus est consensus, nullaque voluntas*, de quo Alex. *in l. quidam consulebant n.* 41. *ff. de re iudic.* Roland. *cons.* 32. *n.* 70. *vol.* 4. Menoch. *cons.* 279 *nu.* 20. & *cons.* 296. *n.* 56. & *cons.* 857. *n.* 13. & *lib.* 2. *præsumpt.* 19. *n.* 9. & taliter error consensum abesse facit ab actu, quod in eo nihil iuramentum operatur. Rain. *cons.* 127. *n.* 13. & 20. & *cons.* 137. *n.* 12. *vol.* 3. Roland. *cons.* 13. *n.* 22. *vol.* 1. & alij.

459 Pro quo nota, quod error vel est in persona cui res v.g donatur; vel solum in qualitate personæ, vel in re quæ donatur. Puto me donare Petro, & est Paulus. Puto me donare pauperi, vel amico, vel consanguineo, & non est; puto me donare auricalchũ, vel argentum, & est aurum; puto me donare vestem veterem, & dono nouam. Conueniunt omnes, quod quando est error in persona, cum communiter habeat rationem finis, & non causę impulsiuæ, est restituendum, secus si solum habeat rationem causę impulsiuæ; colligitur ex *l. Caius per errorem, ff. de reg. iur.* quia tunc, quod per errorem in persona datur, non voluntariè datur. An autem tunc restitutio facienda sit dãti, an illi cui dans dare putabat; puto, quod vtrique fieri potest, & danti, & illi cui dans dare putauit. Conueniunt etiam, quod quando error est in substantia rei datæ, restitutio fieri debeat, vt si quis per errorem loco vnius quadrantis dedit vngarum, vel scutum aureum, aut zechinum Venetum; quod maximè verum est, quando est notabilis excessus in valore.

Item

Item conueniunt omnes, quod ſi error ſit in ſola qualitate non fit obligatio reſtitutionis, cum etiam matrimonium cum errore in qualitate ſola teneat, vt in hoc tractatu tradidimus, & tradunt omnes, niſi qualitas tranſeat in ſubſtantiam, vt cum quis ita vult ducere Bertam pulchrã, quia pulchra eſt, per excluſionem conſenſus ſi non eſt pulchra, de quo ibi diximus.

460 Circa accepta per mendacium, idem iudicium eſt, ac de acceptis per ſimulationem. Pro quo nota, quod in quibuſdam rebus ſimulationes, fraudes, & mendacia fieri ſolent ab vtraque parte, vt in ludo vbi colluſores habent quaſdam motuas ſimulationes, quaſdam fraudes, quædam mendacia dicere ſolent, vt vnus alterum vincat, vt vnus alterum inducat, vt augeat ſponſionem, vel vt recedat. Pariformiter in bello eſt aliquarum ſimulationum, fictionum, & fraudum vſus; variæ ſunt bellantium inſidiæ, ſeu ſtratagemata, vt vna pars, alteram vincat. Et de iſtis dico, quod id quod hoc modo ab vna parte obtinetur, nõ eſt reſtituendum, eo quod dictæ ſimulationes, fraudes, &c. ſint vtrique parti communes, ac proinde cenſetur mutua ceſſio quoad hoc, & qui decipitur, ſibi imputare debet, quod imprudenter, incautèque ſe geſſerit. Quod ſi fraudes, ſimulationes, &c. communes non eſſent, nec ordinariæ, nec à prudenti, & cauto præuideri poſſent, tunc id quod hoc modo acceptum eſſet, reſtitutioni eſſet obnoxium.

§. VI. *An accepta ob metum, ſit obnoxia reſtitutioni.*

461 QVæ ex metu fiunt ſunt ſimpliciter voluntaria, & ſolum ſecundum quid inuoluntaria, vt tradit S. Doctor 1.2. *q.6. art.1.* minuit metus voluntarium, non tollit. Quid, & quotuplex ſit metus, diximus fusè in *tractatu de cenſurit diſp. 1.n. 238. cum ſeq. & 330. cum ſeq. & 446.* Extat *tit. ff. quod metus cauſa geſtum erit.* Et in iure Canonico extat alius *tit. de his quæ vi, metuue cauſa fiunt.* Hic ſolum ea tangentur, quæ ſunt huius loci propria. Eſt ergo metus duplex, vnus dicitur à Legiſtis iuſtus, à Theologis vocatur cadens in virum conſtantem, quia etiam viri conſtantes huic metui cedunt: dicitur autem iuſtus, non quia iuſtè incutiatur, vel à viro iuſto, ſed quia etiam viri iuſti, & boni illum habent. Alter dicitur iniuſtus, ob contrariam rationem, dicitur leuis, vanus, & non cadens in virum conſtantem, eo quod ex animi leuitate naſcatur, & viri conſtantiam non admittat.

462 Conſtans eſt omnium ſenſus, quod ſi metus iuſtus, ſeu grauis, ſeu cadens in virum conſtantem alicui incutiatur ob eius culpam, aut in pœnam delicti, quod commiſit, & ille ob metum aliquid donet, aut promittat, vel ſe obliget, tenet obligatio. Exemplum habes *l. ſi mulier, ff. de eo quod metus cauſa*, vbi cum quidam vellet reuocare in ſeruitutem libertam, eo quod ſibi fuiſſet ingrata, illa donauit pecuniam, vt non reuocaretur in ſeruitutem, donatio iudicatur valida. Sic enim dicitur. *Simulier contra patronum ſuũ ingrata facta, ſciens ſe ingrata, cum de ſuo ſtatu periclitabatur, aliquid patrono dederit, vel promiſerit, ne in ſeruitutem redigatur, ceſſat edictum, quia hunc ſibi metum ipſa infert.* Hinc infertur non teneri ad reſtitutionem ſi quid accipiatur ab eo, qui iuſtè poteſt alium accuſare, vt ab accuſatione deſiſtat. Item infertur valere promiſſionem hoc modo factam: ego te liberabo à morte, mea pecunia, vel à captiuitate, ſi promittas ducturum meam filiam in vxorẽ, deducitur ex *l. continet*, §. *ſed vim ff. de eo quod metus cauſa*, & ſic tradunt Sot. *in 4. diſt. 29. q. 1. art. 3* Sylu. *verb metus q. 6. & 12.* Almain. *in 4. diſt. 15. q. 2.* & alij, curandum tamen eſt, quod metus iuſtè incutiatur, nam ſi iniuſtè nil accipi poteſt, nec promiſſio valet. Vnde non valet promiſſio quam facit adulter deprehenſus in adulterio, ſi ne occidatur aliquid promittat, quia ille metus mortis iniuſtè incutitur. Item non valet promiſſio facta à fure, dum in furto deprehenſus, vt mortem euadat, aliquid promittit,

tit, ex *l. nec timorem, & ex l. isti quidem, ff. de eo quod metus causa.* Poterit tamen accipi, & teneri, si quid detur, ne accusetur, quia fur iste accusari potest, & timor sic incussus, iustus est, &c.

463 Sed quæres 1. an obligationes, promissiones, & contractus per metum facti, sint ipso iure irriti? Aliqui contractus metu iusto, seu graui initi, sunt validi, licet rescindi possint, vti est venditio, locatio, & in vniuersum omnes illi contractus, de quorum ratione non est spontanea, & gratuita, & liberalis ratio, vti est eleemosina, donatio, & omnes qui iure irritantur, cum ex metu graui fiunt, & sunt I matrimonium metu graui initum, cap. *vouens* 2. & cap. *cum locum, de sponsal.* II. promissio dotis, vel solutio, *l. si mulier, §. si dos, ff. de eo quod metus causa.* III. Iurisdictio per metum extorta, vt etiam electio Prælati, cap. *vbi periculum, §. cæterum, de elect. in 6.* IV. Eiusdem iurisdictionis prorogatio, l. 2. *ff. de iudicis.* V. Auctoritas tutorum metu extorta, *l. 1. §. fin. ff. de auctor. tutor.* VI. Votum metu iniustè incusso factum, cap. *perlatum, de iis quæ vi, metuve causa fiunt.* VII. Testimonium factum per metum in testamento, toto ferè, *tit. ff. de testam.* Quid autem de excõmunicatione, & absolutione eiusdem per metũ extorta, constat ex dictis in tract. de Censuris, sed de hoc infra de contrac.

§. VII. *An data sub causa, vel conditione, restitui debeant, quando causa, vel conditio non subsistit, vbi plura videnda.*

464 COnueniunt tam Legistæ, & Canonistæ, quam Theologi, quod tam donationi, quam cuilibet alteri contractui quatuor possunt adijci, scilicet conditio, modus, demonstratio, & causa. Conditio, est cuiusdam actus, seu contractus ex euentu incerto futuro suspensio, *l. si certum petatur, Instit. de verb. obligat. §. ex condition.* Vt autem conditio suspendat dispositionem, debet de futuro euentu esse, non de præterito, vel de presenti, vt patet. Neque etiam suspenditur dispositio quando est de futuro euentu certo, vt si quis dicat dono tibi equum si Sol cras orietur, si sum moriturus, vel si moriar; hæc enim futura cum habeant causas certas, & infallibiles, non suspenduntur. Quando ergo conditio suspendit dispositionem, v. g. donationem, res non debetur statim, sed conditione purgata, Glos. *in cap. verum, de condit. appos. & l. qui sub conditione, § fin. ff. de condit. & demon.*

465 Exprimitur autem conditio, per particulam *Si*, vel per aliam æquiualentem. Exprimitur conditio per particulam *Si*, maximè iuxta verbo futuri temporis, *l. ff. de condit. & demonstrat.* & ibi Doctores, & *l. quibus diebus, §. quidam Titio eod. tit. & l. 1. § si quis, ff. de verb. obligat.* Exprimitur conditio, per particulas æquiualentes, vt per particulam *cum*, vt cum dicitur, *lego*, vel *dono* 100. *Titio cum fuerit Consul*, Iy enim cum, æquiualet *Si*. Item per particulam *nisi*, vt si quis hoc modo vendat alicui domum: *vendo tibi domum tanti, nisi alius intra mensem fecerit meliorem*; fit enim tunc sensus; vendo tibi domum tanti, & non vendo si alius intra mensem meliorem fecerit conditionem. Item per particulam *alioquin*, vel *aliàs*, vt si dicatur: *ædificabis mihi domum intra annum alioquin perdes dimidium pretij*, sensus enim est si non ædificabis, perdes, &c. Item per qarticulam *aut*; vt si dicatur relinquo meam bibliotecham liberis, aut propinquis; tunc sensus est relinquo bibliotecham liberis, & si non sint, propinquis. Item per particulam *quamdiu*, vt si dicatur, *relinquo* 10. *Titio, quamdiu negotia gerat filij mei*, &c. Aequinalent aliquando dictioni *si*, istæ dictiones, donec, quousque, dum, quando, quandoque, & vbi; vt lego Titiæ vbi, donec, quando, &c. nupserit.

466 Modus est qualitas adiecta dispositioni. *l. obligationum*, §. *nudus. ff. de act. & obligat.* Exprimitur autem modus per particulam, *vt*, & per æquiualentes. Exprimitur per particulam, vt quando dicitur. *Lego, vel dono Titio* 100. *vt hoc aut illud faciat.* Exprimitur per particulam æquiualentem, vt per particulam

dum-

dummodo: vt ſi dicatur: *inſtituo Titium hæredem dummodo ſit meus conſanguineus*, vel *dummodo vocetur de meta familia &c.* Item per particulam, *Ne* vt ſi dicatur, inſtituo Titium hæredem ac Sempronij partem ſequatur; hoc eſt, vt non ſequatur. Item per particulam *Ad*, vt ſi dicatur, *lego Titio mille ad domum hoſpitalem faciendam*. Item per particulam *pro*, vt ſi dicatur, *Reliquo* 100. *tali Eccleſiæ, pro lampade accenſa tenenda*. Item per particula *In*, vt *relinquo tali Religioni* 100. *in capella conſtruenda*. Eſt autem differentia inter conditionem, & modum, quod conditio ſuſpendit diſpoſitionem, quandiu conditio non purgatur. At modus non ſuſpendit diſpoſitionem; vnde res donata, vel relicta ſub modo ſtatim debetur, & ſtatim peti poteſt, data cautione ſeruando. *l. qui hæredi*, §. *fin. l. quibus diebus* §. *Tertullius*, *ff. de condit. & demonſtrat. & l.* 1. *& 2. C. de donat. quæ ſub modo*, & *Doct. ibidem.*

467 Demonſtratio, eſt clauſula adiecta certificans de re, quæ geritur *l. certum*, *ff. ſi certum petatur*, vt cum dicitur. *Lego equum meum* Titio, *qui habet maculam, ſeu ſtellam in fronte*, vel *lego veſtem, quæ eſt in tali arca*, &c. *Vendo agrum, qui eſt intra tales fines*; *vendo domum quæ eſt in tali via, tali Eccleſiæ contiguam*. Cauſa, eſt clauſula adiecta diſpoſitioni, ad exprimendū motiuum faciendū, ſeu cauſam mouentem ad diſpoſitionem; & exprimitur per particulam, *quia*, vel ſimiles, vt *lego* 100. *Titio, quia negotia mea geſſit, quia res meas tutauit, quia adiuuit me dum eſſem in captiuitate, quia docuit filium meum*, &c. eſt autem cauſa, quantum ad præſens attinet, duplex, finalis, & impulſiua; abſentia cauſæ finalis annullat diſpoſitionem, non abſentia cauſæ impulſiuæ.

468 Sed quæres 1. an conditio reſultans ex dictione *ſi*, inducat formam? Reſp. affirmatiuè, ſic Bald. *in auth. Matri, & auiæ, C. quando mulier.* Ruin. *conſ.* 199. *n.* 1. *vol.* 1. Tiraquel. *de retract. conuent.* 8. *n.* 3. Benan. *conſ.* 39. *n.* 19. *& conſ.* 58. *n.* 18. *vol.* 1. Menoch. *conſ.* 35. *n.* 6. Surd. *conſ.* 371. *n.* 79. Octauian. Gloriet. *reſp.* 1. *p.* 3. *n.* 27. Ratio clara eſt, quia diſponens ſub illa conditione *ſi*, intendit, quod diſpoſitio alio modo non teneat, niſi ſub illa, ac proinde inducit formam. Aduertè tamen cum Bart. *in l.* 1. *ff. de donat.* Iaſ. *in l.* 12. §. *quod ſi in partis, ff. ſolut. matrim.* & Gozad. *conſ.* 51. *nu.* 10. quod dictio *ſi*, prolata à lege, non nunquam importat cauſam finalem. Item aduerte, quod quando dictio *ſi*, coniungitur cum dictione *autem*, vt cum dicitur *ſi autem*, tunc eſt aduerſatiua, & continet repetitionem præcedentium, Baldus *conſ.* 135. *lib.* 4. Tuſc. *litt. D. concl.* 240. *n.* 10. Item eſt aduerſatiua, quando dicitur *ſi vero*, Tuſch. *loco cit. nu.* 2. Signorol. *conſ.* 110. *n.* 12. & alij.

469 Quæres 2. an conditio quandoque vitiet contractum? Reſp. affirmatiuè, quando ſcilicet eſt contra illius ſubſtantiam, ſecus quando eſt ſolum contra illius accidentia. Conditio impoſſibilis non vitiat contractum, ſed habetur pro non adiecta, in vtroque iure Ciuili, & Canonico, *Inſtit. de hæred. inſtit. impoſſibilis.* & cap. *fin. de pactis*. Item conditio turpis habetur pro non adiecta, nec cōtractum vitiat. Cap. *verum de condit. apoſt.* dicitur autem conditio turpis, etiam illa, quæ eſt contra Eccleſiaſticas ſanctiones; vnde quicquid apponitur contra leges, & contra bonos mores, cenſetur pro non adiecto. Ea etiam conditio cenſetur pro non adiecta, quæ retrahit à matrimonio, *ex tit. ff. de condit. & demonſt.* Item quæ retrahit ab ingreſſu Religionis, Syl. *verb. hæreditas* 4. *q. vlt.* & alij communiter.

470 Quæres 3. an donatio facta ſub conditione, & modo, poſſit reuocari? Reſp. quod conditio adiecta donationi illam ſuſpendit, vſque ad futurum euentum, ac proinde ante illum reuocari nō poteſt donatio ſub illa facta, ita colligitur ex *l. potior.* §. *videamus, ff. qui poteſt in pignus habere.* Pariformiter reuocari non poteſt donatio ſub conditione facta, poſt quam conditio purgata eſt, tunc namque

iam

ium tranſijt in abſolutam, Sylu. *verb. donatio* 1. q. 15. Similiter reuocari nō poteſt donatio ſub modo, quando modus habet rationem ſolius cauſæ impulſiuæ, ex *l. Mutius, ff. de manumiſſ.* Benè tamen quando modus habet rationem cauſæ finalis, & ſeruatus non eſt, Bart. *in l. 2. §. fin. ff. de donat.* Aduerte hoc loco, quod modus impoſſibilis, contractum non vitiat, ſed ab ipſis contrahentibus reiciendus eſt, Anton. de Padill. *in l. cum donationis, C. de tranſact. n.* 8. Couar. *in cap. cum tibi. n.* 13. *de teſtam.* Molin. *de primog. lib.* 2 *cap.* 12 *n.* 43. Sarmient. *ſelect. lib.* 2. *cap.* 3. *n.* 7.

471 Quæres 4. an demonſtratio contractui, vel donationi adiecta, illam vitiet ſi falſa ſit? Reſp. cum Sylu. *verb. cōditio q.* 7. quod quando conſtat de re donata, vel legata per verba præcedentia, & de mente legantis, vel donantis, quod eſt velle donare, vel legare, & non irridere; tunc donatio, vel legatio valida eſt, tametſi demonſtratio ſit falſa; vnde ſi quis in ſuo teſtamento dicat. Relinquo tali Eccleſiæ planetam, quam ſui gratia feci, & reperitur in tali arca, tunc tale legatum tenet, tametſi probetur, quod illam planetam non fecit gratia illius Eccleſiæ, ſed alterius. Sic in facti contingentia iudicatum fuit. Quidam enim fecit vouum ternarium gratia vnius Eccleſiæ, poſtea in teſtamento reliquit alteri Eccleſiæ, cum illis verbis demonſtratiuis, *quod feci gratia illius Eccleſiæ*, illius ſcilicet cui ternarium relinquebatur. Mortuo teſtatore lis mota eſt; & prima Eccleſia probauit, quod illud ternarium factum erat intuitu ſui, non ſecundæ Eccleſiæ, quibus non obſtantibus ternarium adiudicatum fuit ſecundæ Eccleſiæ; quia alioquin conſtabat de abſoluta mente teſtatoris, licet demonſtratio falſa eſſet. Et colligitur hæc reſolutio ex *l. Mutius, ff. de auro, & argent.* Item valet legatum hoc modo factum: relinquo Titio 100. ſcuta, quæ ſunt in arca, licet non ſint, niſi 50, ſi autem ſic fieret legatum: lego 100. quæ ſunt in arca, & eſſent 200. puto, quod ſolum 100. dari deberent, non 200. quia intentio non videtur terminari ad omnia, quæ ſunt in arca, ſed ſolum ad 100. Quod ſi aliunde non conſtaret de re legata, nec de mente legantis, tunc demonſtratio falſa redderet nullam diſpoſitionem; vt ſi quis dicat lego 10. Titio, quæ ſunt in arca, & in arca nihil ſit, nihil debetur.

472 Quæres 5. an id reſtitui debet, quod datum eſt ſub conditione de præſenti, & de præterito? Aliqui volunt reſtitui debere, eo quod donatio ſub conditione de præſenti, vel præterito vitiet actum, quia eſt contra rationem donationis v. g. quod fiat ſub conditione de præſenti, vel præterito. Imò conditio de præſenti, vel præterito, vera conditio non eſt; cum de eſſentia conditionis ſit, quod à futuro euentu pendeat; ac ſubinde, quod ſuſpendat diſpoſitionem, *l. inſtitutio talis, ff. de condit. inſtit. l. cum ad præſens, ff. ſi certum petat*, & tradunt Couar. *de ſponſ. p.* 2. *cap.* 3. *§. n.* 9. Franc. Molin. *de vitu ſtupt. lib.* 1. *compar.* 6. *nu.* 137. & alij. Nihilominus licet verum ſit, quod conditio de præſenti, vel præterito non ſit propriè conditio per iura, & auctores cit. tamen non irritat donationem, imò validam ponit, modo ea conditio ſubſiſtat. Doctrina namque certa eſt, quod nec donatio, nec contractus irritantur, per appoſitionem alicuius, modo non ſit contra ſubſtantiam illorum, prout non eſt ea conditio de præſenti, vel præterito.

QVÆ-

QVAESTIO XIII.

De loco vbi facienda eſt reſtitutio.

473 ICET, per ſe loquendo, reſtitutio facienda ſit in locovbi res fuit accepta ex cap. *Epiſcopi*, & ex cap. *reintegranda*, 3. *q.* 1. tamen deſcendendo ad particularia, ſequentes regulæ aſſignari ſolent. Prima eſt: Poſſeſſor bonæ fidei non tenetur reſtitutionem facere, niſi vbi res reperitur, ne damnum aliquod ſubire cogatur mittendo rem ad locum vbi dominus rei reperitur. Secunda regula eſt. Poſſeſſor malæ fidei, qui ſcilicet tenetur ad reſtitutionem tum ratione iniuſtæ actionis, tum ratione rei acceptæ, tenetur reſtituere rem, vbi dominus eſt, adhoc vt dominus ſeruetur indemnis, & ne cogatur pati detrimentum per iniquitatem alterius; & poſſeſſor malæ fidei cogitur ſuſtinere damnum ſi quod patitur in faciendo reſtitutione abſenti. Tertia regula eſt, quando res eſt debita ex contractu, ibi dari debet, vbi conuentum eſt.

474 Quæres 1. cuius expenſis facienda eſt reſtitutio, quando creditor receſſit à loco in quo ſolutio facienda erat? Reſpondetur cum Sylu. *verb. mora* 1. Lopez *p.* 1. *Inſtruct. cap.* 108. & alijs, quod ſi debitor fuit in mora ſolutionis, & creditor receſſit, tunc tenetur debitor ſuis expẽſis ſoluere debitum in loco vbi manet creditor. Ratio clara eſt, quia mora tunc nocet debitori, cum ipſe culpabiliter in mora fuerit. Quod ſi debitor non fuit in mora culpabili, vel creditor diſceſſit non monito debitore, de ſolutione facienda, tunc debitor non tenetur ſoluere debitum ſuis expenſis, ſed expenſis creditoris, niſi aliud inter ipſos conuentum ſit, vnde tunc ſufficiet, quod debitor ſit paratus ſoluere debitum, quando creditor illud petet.

475 Quæres 2. an depoſitarius teneatur proprijs expenſis mittere depoſitum ad Dominum, an ſatis ſit, quod ſit paratus reddere illud Domino petenti etiam in caſu quo depoſitarius domicilium mutet? Affirmant Medina *C. de reſtitu. q.* 2. *dub.* 2. *verſ. itaque in huiuſmodi*, Angles. *in flor. p.* 2. *q. cui facien. eſt reſtit. art.* 1. *diffic.* 9 *concl.* 1. Carbo, *de reſtit. qu.* 78. *dict.* 7. Dicentes latis eſſe, quod depoſitarius ſit paratus dare, quando à deponente repoſcetur. Ratio eſt, quia cum depoſitum ſit in bonum deponentis, non depoſitarij, non debet reſtitui cum damno ipſius depoſitarij, ſed deponentis, cuius intereſt, depoſitarius namque potius mercedem meretur, quam grauamen. Secus dicendum eſt de mutuo, & commodato, cum enim contractus iſti cedant in bonum mutuatarij, & commodatarij, reſtitutio fieri debet expenſis mutuatarij, & commodatarij, nam mutuans, & commodans non meretur grauamen, ſed potius ſubleuamen.

476 Quæres 3. an quando poſſeſſor malæ fidei, vel qui ex contractu rem tenetur mittere ad Dominum, ſed hic, & nunc mitti non poteſt ſine magnis expẽſis, & fortè maioribus, quam res valeat, teneatur debitor, ſiue malæ fidei, ſiue non, iſtas expenſas exceſſiuas facere. Caiet. 2. 2. *q.* 62. *art.* 5. *ad* 3. apertè tenet, quod poſſeſſor malæ fidei, qui ſcilicet rem habet alienã ex iniuſta acceptione, vt ex furto, rapina, vſura, &c. teneatur ad expenſas etiam in quadruplum, ſi aliter reſtitui res nequit; tenetur nam fur v. g. per quaſcumque expenſas reſtituere Domnum in poſſeſſione rei ſuæ. Lopez 1. *p. inſtruct. cap.* 108. *qu.* 5. & alijs volunt rem eſſe reſtituendam, tametſi in vectura expendere oporteat plus quam res valeat.

Communis ſententia eſt, quod non teneatur debitor, etiam iniquus ad reſtitutionem rei cum expenſis extraordinarijs, ſed ſolum cum ordinarijs; imò quod ſi res modici valoris ſit, & expenſæ magnæ, tunc ſatisfaciet debitor ſi rem pauperibus diſtribuat in bonum creditoris. Quod ſi res maioris momenti ſit, poterit retineri, & expectari occaſio oportuna, & commoda; quod ſi hæc ſperari non poſſit, poterit vel per ipſum debitorem, vel per alium moneri creditor, vt decernat quid fieri velit. Quare tenetur quidem debitor, etiam iniquus rem reſtituere Domino, ſed non cum tanto damno, ſed cum moderatis expenſis. Sic tenent Sot. *lib. 4. de iuſt. q. 7. art. 1.* Sylu. *verb. reſtit. 4. q 4.* Angel. *eod verb. 2. §. 9* Aragon. 2. 2. *q. 62. art. 2. ad 3.* Salon *ibid. controu. 5. in princ.* Ludouic. Carbo *de reſtit. q. 78. dicto 5.* & alij communiter.

QVAESTIO XIV.

Quo tempore reſtitutio fieri debeat.

477 HANC difficultatem ſic reſoluit S. Thomas 2.2.q.62.art.8. *Sicut accipere rem alienam eſt peccatum contra iuſtitiam, ita etiam detinere eam, quia per hoc quod aliquis detinet rem alienam inuito domino, impedit eum ab vſu rei ſuæ; & ſic ei facit iniuriam. Manifeſtum eſt autem, quod nec modicum tempus licet in peccato morari, ſed quilibet tenetur peccatum ſtatim deſerere, ſecundum illud Eccleſ. 21. Quaſi à facie colubri fuge peccatum, & ideo quilibet tenetur ſtatim reſtituere ſi poteſt, vel petere dilationem ab eo qui habet vſum rei concedere.* Quod ſi dicas, quod non teneatur ſtatim quis reſtituere, ſed licitè poteſt eam differre, ex eo quod neceſſitas reſtituendi oritur ex præcepto affirmatiuo, quod non obligat ad ſemper. Reſpondet in ſolut. ad 1. *quod præceptum de reſtitutione facienda, quamuis ſecundum formam ſit affirmatiuum; implicat tamen in ſe negatiuum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere.* Quod ſi iterum dicas quod nullus tenetur ad impoſſibile; & reſtitutio quandoque impoſſibilis iudicatur. Reſpondet, *quod quando aliquis non poteſt ſtatim reſtituere, ipſa impotentia abſoluit eum ab inſtanti reſtitutione facienda; ſicut etiam totaliter à reſtitutione abſoluitur, ſi omnino ſit impotens, debet tamen remiſſionem, vel dilationem petere ab eo cui debet, aut per ſe, aut per alium.*

478 Igitur reſtitutio facienda eſt ſtatim, ſeu quam primum commodè fieri poteſt, expectata videlicet opportunitate reſtituendi ſine dolo, & fraude. Ratio S. Doctoris ab omnibus recipitur, quia licet præceptum reſtituendi ſit ſimpliciter affirmatiuum, intrinſecè tamen includit quandam negationem, ad præceptum non furandi reductiuè pertinentem, ſcilicet, ne detineas rem alienam, inuito Domino. Vnde ſicut tenemur ſemper non furari, & pro ſemper; ita tenemur ſemper, ac pro ſemper reſtituere, ſeu non retinere rem alienam inuito Domino. Tum quia rei alienæ detentio, eſt quædam furti continuatio; non enim multum intereſt, quoad animæ periculum, & proximi damnum, quod res aliena iniuſtè inuadatur, aut iniuſtè detineatur, vt dicitur in cap *ſæpe de reſtit. ſpoliat.* vbi notat gloſ. quod in iure pro eodem reputantur, iniuſtè auferre, & iniuſtè detinere. Et in l. *eum qui, §. quotiès, de verb. obligat.* dicitur, quod id, quod abſque termini præfixione debetur, ſtatim debetur. Verum pro clariori intelligentia.

479 Quæres 1. quem ſenſum facit illa dictio *ſtatim*, quam ponit D. Thomas

pro

pro obligatione reſtitutionis. Numero præcedenti illam dictionem explicauimus, vt procedat, pro commoditate, & opportunitate, & non mathematicè, vt ſcilicet in eodem inſtanti reſtitutio fiat, tamen hoc magis explicandum eſt. Pro quo nota, quod licet dictio *ſtatim* aliquando adeò ſtrictè accipiatur, vt nullam admittat dilationem, vt idem ſit *ſtatim*, ac ſine temporis interuallo, *l. ſi finita, §. non autem ſtatim ff. de damno infecto, & l. cum quidam ff. de legat. 2.* Tiraquel. *in l. ſi vnquam, verbo reuertatur, n. 120. C. de reuocand. donat.* Aliquando tamen admittit interuallum, Surd. *conſ. 437. n. 31.* Garcia, *de benefic. p. 2. cap 5. num. 85.* Steph. Grat. *diſcept. forenſ. cap. 41. n. 10.* & alij. Vnde Aloyſ. Riccius *in praxi fori Eccleſ. deciſ. 308. nu. 2. & in deciſ. Curiæ Neap. p. 4. deciſ. 288. nu. 6.* dicit, quod denotat celeritatem, ſeu quam primum opportunitas dabit. Non tamen placet quantum ad præſens attinet, determinatio Surdi *conſ. 550. n. 6.* & Alex. *in l. diuortio, n. 10. ff. ſolut. matrim.* quod ſignificet interdum dilationem vnius menſis. Placet tamen temperamentum *l. quod dicimus ff. de ſolit. & l fin. C. de iudic.* & gloſ. *in cap. quicunque, diſt. 77. verb. ſtatim*, Menoch. *de arbitr. lib. 2. caſ. 9. n. 4.* Farin. *in praxi crim. p. 4. deciſ. 10. n. 12.* Gonzal. *ad reg. 8. cancel gloſ. 9. §. 1. n. 217.* & aliorum, quod debeat intelligi ſecundum ſubiectam materiam. In ſubiecta autem materia *ly ſtatim* accipitur pro commodè, ſeu opportunè.

480 Placet etiam Caiet. *d. art. 8. & in ſumma verb. reſtit. cap. 6.* Sot. *lib. 4. de iuſt. q. 7. art. 4.* Ledeſm. *2. 4. q. 18. art. 8* Nauar. *cap. 17. n. 55.* Bart. Med. *lib. 1. inſtruct. ſacerd. c. 14. §. 33.* Petr. Nauar. *lib. 4. de reſtit. cap. 4 n. 2.* & aliorum diſtinctio, quod ſcilicet ſi loquamur de actu mentis interno, ſeu de præparatione, & voluntate reſtituendi ly *ſtatim* intelligatur vt ſitidem ac *protinus*, iuxta *l. diuortio*, vbi gloſ. *verb. ſi non protinus, ff. de negot. geſtis, & in §. idem iuris, verſ. nec in pendenti, Inſtit. de inutil. ſtipul.* vbi gloſ. *verb. protinus*, Quam primum enim in mentem cuique venerit in debito eſſe rei alienæ, *ſtatim*, ſeu *protinus*, habere debet animum reſtituendi, data opportunitate, vt à peccato exeat, vel vt peccatum interrumpat, quia iuxta *reg. peccatum, de reg. iur. in 6.* non remittitur peccatum, niſi reſtituatur ablatum, ſaltem quantum ad animi præparationem. Verum quantum ad actum exteriorem, ſeu quantum ad reſtitutionis executionem *ly ſtatim*, non accipitur niſi data opportunitate abſque dolo, & fraude. Non enim tenetur quis ſurgere media nocte, vt debitum reſtituat, quod tunc recolit, ſeu in memoriam venit. Nec tenetur diſcedere à cœna, vel exire dum ſacrum audit, &c. ſed debet opportunitatem expectare. Ratio clara eſt, quia ſicut in reſtitutione attendi poteſt opportunitas, ſeu facultas, vel commoditas facultatis, ita loci, & temporis; vnde *ly ſtatim*, quoad reſtitutionis executionem, non eſt *ſtatim* mathematicum, ſed morale, quod iudicio prudentis, magis, vel minus extendi poteſt.

481 Hinc rectè docet Caiet. *d. art. 8.* Salon. Aragon. & alij *ibid.* poſt D. Thomam *ad 3.* quod circunſtantia temporis aliter ſe habet in actu reſtitutionis, & aliter in actibus aliarum virtutum. Nam in actibus aliarum virtutum circunſtantia temporis non eſt determinata, nec certa, ſed determinatur ſecundum rectam rationem, & prudentis iudicium, nam tenetur quidem fiſcalis accuſare malefactores, & iudex condemnare, ſed non ſtatim, ſic in actibus temperantiæ, fortitudinis, &c. non enim quouis tempore exercendi ſunt, ſed quando recta ratio dictat. At in reſtitutione, tempus non aſſignatur à prudentia, & recta ratione, ſed à natura rei, eo quod nullo tempore liceat damnum inferre fratri, ac proinde ipſo inuito eius res retinere non liceat, & ex natura rei reſtitutio quam primum commodè fieri poteſt, fieri debet.

482 Sed contra dicta obijcies 1. quia licet præceptum contritionis, quod affirmatiuum eſt, includat negatiuum, ſcilicet ne permaneas in peccato, non tamen ſtatim obligat ad dolendum de

peccato; non enim tenetur peccator, statim ac peccauit, aut peccati recordatur conteri, aut confiteri. sed tantum tempore determinato, vt quando currit præceptum confessionis, vel instat periculum mortis, vel quando recipiendum, vel ministrandum est aliquod sacramentum, vt in *tract. de pœnit.* ostendimus; ergo licet præceptum restitutionis includat præceptum negatiuum, non propterea tenebitur homo *statim* saltem quoad animi præparationem, restituere. Caiet. *d. articulo* 8. *& q.* 66. *art.* 3. *ad* 2. *& opusc.* 17. qui est de tempore quo obligat contritio & Sot. *lib.* 4. *de iust. q.* 6. *art.* 1. *& q.* 7. *art.* 4. *& lib.* 5. *q.* 3. *art.* 1. *ad* 2. *& in* 4. *dist.* 17. *q.* 2. *art.* 6. putant eandem esse rationem contritionis, & restitutionis, ita quod tam contritio, quam restitutio obligent statim; quia sicut præceptum restitutionis affirmatiuum includit negatiuum nõ retinendi aliena; ita præceptum affirmatiuum contritionis includit negatiuum, non retinendi odium Dei, seu non manendi in inimicitia Dei, quod in omni peccato mortali continetur. Volunt tamen, quod non incurratur nouum peccatum, contra dicta præcepta, sed antiqua continuentur; solum nouum peccatum committatur, quando quis per actum positiuum vult alienum retinere, & in odio Dei permanere. Sed puto non esse recedendum à communi sententia, quæ latum recognoscit discrimen inter præceptum contritionis, & restitutionis. Nam sub præcepto contritionis non cadit formaliter, & per se cessatio ab actu peccati, sed solum actus positiuus, quo homo peccator dolet de peccatis, quia sunt offensa Dei, summæ dilecti; nam stat, quod cesset homo peccator ab actu peccati, imò quod deponat affectum, & animum peccandi, & quod non satisfaciat præcepto contritionis. Verum ab actu retinendi alienum non cessat, nisi per restitutionem. Vnde qui peccauit peccato v. g. fornicationis, & deposuit animum fornicandi, non peccat speciali peccato impenitentiæ, seu contra præceptum contritionis, si non statim conteratur, sed solum dicitur manere in peccato habituali non delecto. At qui iniustè rem habet alienam, nisi eam restituat cum commodè potest, peccat peccato iniustitiæ, & non solum manet in peccato habituali furti, sed in actuali continuato, nisi aliunde interrumpatur.

483 Obijcies 2. quia si vnusquisque teneretur statim restituere damnum, vel rem alienam; sequeretur, quod fur v. g. non restituens peccaret nouo peccato in singulis instantibus, quibus alienum detinet, atque adeo in infinitum multiplicaret peccata, quod est absurdum. Sequela probatur, nam qua ratione fur peccat non restituendo statim, eadem ratione peccabit, si non restituat postea, & sic deinceps. Ad hoc argumentum aliqui respondent, quod non continuatur idem peccatum furti, sed nouum committitur, non restituendo, quod non multiplicatur pro quocunque instanti, sed continuatur, nisi aliunde interrumpatur. Quod autem committatur nouum peccatum non restituendo, distinctum à furto, probant, quia furando peccatur contra præceptum affirmatiuum; at non restituendo peccatur contra præceptum negatiuum de non retinendo rem alienam. Quod si dicatur, quod præceptum de restituendo sit affirmatiuum; adhuc est diuersum peccatum à furto, nam furtum est contra præceptum affirmatiuum de non vsurpando, seu de non accipiendo rem alienam; at non restituere erit peccatum contra præceptum affirmatiuum magis determinatum, & particulare, de restituendo statim, ac proinde obligat singulis momentis, non illud; obligat enim hoc præceptum non solum pro primo instanti, verum etiam pro cunctis sequentibus. Nihilominus non est recedendum à communi sententia, quod scilicet non restituendo non committatur nouum peccatum, sed prius furti continuetur, nisi aliunde interrumpatur; fundatur hæc sententia *in reg. peccatum, de reg. iur. in* 6. quæ ex S. P. Aug. desumpta est, quod scilicet *peccatum non remittatur, nisi restituatur ablatum*, idest peccatum furti tandiu manet non solum

ſum habitualiter; verum etiam actualiter per continuationem; quandiu reſtitutio non ponitur ſaltē, quoad voluntatem, & animi præparationem. Quanto autem magis hoc peccatum continuatur, tanto magis ſit grauius. Quomodo autem peccatum diſcontinuetur, diximus ſusè in *tractatu de pœnit.* Quæ obiecta ſunt, ex dictis ſoluta manent. An autem reſtitutio fieri poſſit per partes alibi diximus in noſtris *reſponſ. moral.*

484 Quæres 2. an ſit probabilis ſententia Caiet. *tract. 17. de contritione, to. 1. opuſ. S. pro cuius clariori notitia, & 2. 2. q. 66. ar. 3. verſ. ad hoc dicitur.* quod ex hoc præcisè, quod quis omittat reſtitutionem, non peccat continuè, ſed ſolum eſt in ſtatu peccati præteriti. v.g. furti, tametſi non reſtituat cum poſſit; nam non reſtituendo, manet in peccato per modum habitus, ſicut is, qui peccauit quocunque genere peccatorum, dicitur manere in peccato præteriti per modum habitus, non per modum actus continuando in eodem peccato tantum habitualiter, non actualiter. Pono rationem Caiet. d. art. 3. *Cum detinere alienum non ſit actio, ſed actionis effectus ab actione non dependens, niſi in principio, quatenus detinens aurum, vel argentum, quod accepit, nihil operatur detinendo, ex quo reposuit illud in loco tuto, conſequens eſt, quod detinens vt ſic, non exerceat aliquem actum voluntarium, ac per hoc non peccat continuè, quamuis continuè ſit in ſtatu mortalis peccati.* Vult ergo Caiet. quod cum hoc peccatum ſit cōmiſſionis, non omiſſionis, cum ſit contra præceptū quaſi negatiuum, committi non poteſt, niſi per aliquem actum, non reſtituere autem, ſeu detinere alienum non eſt aliquis actus, ſed actionis, v.g. furti effectus. Hanc Caietani ſententiam, probabilem vocat Martin. Ledeſm. 2. 4. *qu.* 18. *art.* 8. *§. tertiò.* Mihi tamen non placet, puto enim cum communi ſententia, quod qui non reſtituit cum poſſit ſemper manet in continuo peccato actuali, ſeu quod continuō peccet, non quidem nouo peccato diſtincto, ſed priori continuato; nam vt ſupra diximus, perindè eſt moraliter loquendo rem alienam vſurpare, ac eam detinere, & licet detinere non ſit noua actio diſtincta ab vſurpatione; eſt tamen eiuſdem virtualis, quædam continuatio, ſicut eſt continuata quædam damnificatio.

485 Quæres 3. an abſolui poſſit, qui conſtitutus in articulo mortis, tenetur reſtituere, & habet vndè commodè reſtituere poſſit, & non vult reſtituere, ſed tantum vult relinquere in teſtamento, vt hæredes reſtituant, ad hocque vult illos obligare? Reſpon. quod per ſe loquendo abſolui non poteſt, ſic S. Antonin *p. 2. tit. 2. cap. 1. §. vlt.* Sylu. *verb. reſtitutio 5. q. 7.* Angel. *eodem verb. 3. §. 2.* Tabien. *ibid. q. 2.* Sot. *lib 4. de iuſt. q. 7. art. 4.* Nauar. *cap. 17. n. 67. verſic. infertur duodecimo*, Petr. Nauarr. *lib. 4. de reſtit. cap. 4. dub. 12. n. 72.* Salon. 2. 2. *q 62. art. 8. controu. 1.* Aragon. & Bann. ibid. & alij communiter. Si namque ſanus abſolui non poteſt, niſi reſtituat, cum commodè poteſt, eo quod tunc maneat in peccato, ita neque abſolui poterit per ſe loquendo moribundus, qui cum ipſe commodè reſtituere poſſit, non vult, ſed vult, quod reſtitutio fiat per hæredes poſt mortem. Dixi per ſe loquendo, quia in duobus maximè caſibus excuſari poterit, ac ſubinde abſolui. Primus eſt, quādo non vult ipſe moribundus reſtituere tunc, ne ſe infamet, manifeſtando ſuum peccatum, vel ſi aliquod ſcandalum, tunc ſequeretur Nauarr. *vbi ſupra.* Secundus quando putat moribundus, quod hæres, ſeu teſtamentarius melius facturus eſt, quod rarò contingere poteſt, quia hæredes communiter ſolent eſſe negligentes, quia ſi ille cui incumbit conſulere animæ ſuę, non conſulit dum viuit, quomodo conſulent alij. Quocirca cap. *quamquam, de vſuris in 6.* ſic ſtatuitur de manifeſtis vſurarijs. *Quamquam manifeſti vſurarij de vſuris, quas receperant ſatisfieri expreſſa quantitate, vel indiſtinctè in vltima voluntate mandaue-*

dauerint: nihilominus tamen eis Ecclesiastica sepultura denegetur, donec de vsuris ipsis fuerit (prout patiuntur facultates eorum) plenariè satisfactum, &c.

QVAESTIO XV.

Quo ordine restitutio facienda sit.

486 NON procedit hæc quæstio in casu quo debitor habet quo omnibus restituat, & satisfaciat, nam tunc necesse non est aliquem seruare ordinem in restitutione facienda, cum tunc nullus fraudetur, & damnum patiatur ex eo, quod debitor alijs satisfaciat, vel restituat. Sed solum procedit in casu quo debitor non est soluendo omnibus, non habet, quo omnibus satisfaciat, & si vult satisfacere vni, non habet, quo satisfaciat alteri. Pro quo traduntur communes regulæ ab omnibus debitoribus seruandæ, quando non habent, quo omnibus satisfaciant.

487 Prima regula est, quando debitor habet debita certa, & incerta, & nõ potest omnibus satisfacere; tunc prius soluenda sunt debita certa. Sic tradunt omnes post Bald. *in l. pro debito, C. de bonis auth.* Et ratio clara est, quia quando debitum est certum, iure naturali stricto est Domino restituendum, & ex vi iustitiæ commutatiuæ, at quando debitum est incertum, non ita strictè est restituendum, sed ex solo iure positiuo decernente, quod ea bona vacantia, seu quorum Dominus, ignoratur, & sortiuntur rationem bonorum vacantium, & esse deberent, vel reipublicæ, vel primò occupãtis, debeant pauperibus, vel in loca pia distribui; sed quando concurrunt duo iura, vel præcepta, semper illud seruandum est, quod strictius obligat, ergo. Quocirca pro solutione debitorum certorum insumi possunt ea, quæ sunt incerta; modo illa incertitudo non sit fundata in re aliqua determinata, & quæ eadem numero restituenda est, quę nunquam fuit in dominio debitoris; vt si quis habeat calicem, quem certò scit esse Ecclesiæ, nescit tamen cuius in particulari, tunc enim non potest debitor istu calice vti ad soluenda debita certa, cum nunquam fuerit sub eius dominio; sed debet illum alicui Ecclesiæ applicare. Petr. Nauar. *lib. 4. de restit. cap. 6. n. 5.* & alij communiter; vbi *n. 6.* post alios infert grauiter eos peccare, qui cum multa debeant, partim certis creditoribus, partim incertis, & omnibus satisfacere nequeant, curant incertorum remissionem per Bullam compositionis à Pontifice, vel ab alijs Ecclesiæ Prælatis, & ea sibi reseruant, & de rèliquo soluunt solũ quantũ possunt reliquis debitoribus certis, cum deberent etiã vti illis incertis, vt debitis certis satisfaciãt. Excipitur res incerta in specie existẽs, quã sibi, vel vt pauperi applicuit, vel super qua compositio cecidit, hæc enim cum nunquam, vt diximus, fuerit sub dominio debitoris, non debet dari, vt debita certa soluantur, vt iam ex d. Nauar. obseruauimus. Aduertit, & benè idem Nauar. *n. 7.* & Sylvest. *verb. hereditas 3. q. 9.* & *verb. restit. 6. q. 6.* post D. Thom. *opusc. 73. de vsur. cap. 18.* quod debita certa prius solui debent, quam legata. Ratio est, quia legata cadunt sub consilio saltim cum sunt, at certorum solutio cadit sub præcepto; prius autem præcepta seruanda sunt, quam consilia.

488 Secunda regula est, inter debita certa, illa prius soluenda sunt, quæ in specie extant, & eadem numero restituenda sunt, quorum dominium adhuc creditoris est, vt est depositum, commodatum, pignoratum, sublatumque furto, rapina, & vsura, quando scilicet, vt dixi

dixi in ſpecie extant. Sic tradunt omnes poſt Bald. *loco cit.* & ratio clara eſt, quia cum harum rerum dominium ſit penes creditores, ac proinde dictæ res numquam fuerint ſub dominio debitoris, nec inter eius bona fuerint numerata, ſuis Dominis reddenda ſunt, nec ad illa alij creditores, quicunque ſit, etiam priuilegiati, & habentes ius prioritatis, anterioritatis, & hypothecæ, ius aliquod habere poſſunt; imò ſi illis darentur, deberent ſuis Dominis illa reſtituere.

489 Tertia regula eſt, ex debitis certis, prius ſolui debent realia, quam perſonalia, ſic tenet communiter Legiſtæ poſt Bald. *loco cit.* & Theologi, vt Medina *C. de reſtit. q. 2. dubi. 3. verſ. tertium.* Salon. 2-2. *q. 62. art. 8.* Ludouic. Carbo *de reſtit. q. 92. conſ. 4.* & alij. Pro quo nota ex citatis auctoribus, & alijs cõmuniter, quod debita, alia ſunt realia, & alia perſonalia. Debita realia ſunt illa, ad quæ res aliqua certa obligatur; vt prædium cenſitum, vel domus cenſita, quæ certis cenſibus obligatur; vt pignus, quod datur in fideiuſſionem, ſeu aſſecurationem pecuniæ acceptæ, &c. debita perſonalia, illa ſunt in quibus nulla res particularis obligata manet, ſed tantum perſona; vt eſt pecunia mutuo accepta, vbi nulla datur res pro aſſecuratione, &c. Hoc poſito ſic poſita regula probatur, quia creditor debiti realis habet ſtrictius ius, quam habeat creditor debiti perſonalis; ergo prius debitum ſolui debet creditori reali, quam perſonali. Conſeq. nota eſt, vbi enim eſt ſtrictius ius exigendi debitum eſt ſtrictior obligatio in debitore ſoluendi; ſtrictior autem obligatio primitatem afferre debet ſolutionis. Antecedens oſtenditur, Nam creditor debiti realis habet ius in rem, ſibi obligatam, & in perſonam, vt illud ſit primarium, hoc ſecundarium. At creditor debiti perſonalis, habet directum ius ſolum in perſonam. & ſecundariò in rem; ergo res magis eſt obligata creditori reali, quam perſonali, ac proinde ex illa prius illi ſatisfieri debet, quam iſti. Tum quia iuſtitia, & recta actio poſtulat, vt extante re pignorata, vel hypothecata, ſiuè hypotheca generali, ſiue ſpeciali, prius ſatisfiat habenti impignorationem, vel hypothecam, quam non habenti, cæteroquin fieret iniuria habenti ius pignoris, & hypothecæ, cum ſuo iure primaretur.

490 Quarta regula eſt, quod in ſolutionibus debitorum certorum ſeruandum eſt **ius commune, quando non ſunt alia ſtatuta municipalia, quo ſtatuitur, quod illi creditores præferantur, quibus bona ſunt expreſsè obligata, ſiue per impignorationem; ſiue per hypothecam generalem, aut ſpecialem,** *l. pro debito, C. de bon. is iudicis auctoritate poſſidendis*, vbi ſic dicitur. *Pro debito creditore addici ſibi bona ſui debitoris non iure poſtulant. Vnde ſi quidem debitoris tui cæteri creditores pignori res acceperunt, potiores eos, quam te chyrographarum creditorem haberi non ambigitur. Quod ſi ſpecialiter, vel generaliter nemini probantur obligata, ac ſine ſucceſſore communis debitor, vel eius hæres deceſſit, non dominij rerum vendicatione, ſed poſſeſſione bonorum, itemque venditione, æquali portione (pro rata debiti quantitate) omnibus creditoribus conſuli poteſt.* Vbi, vt vides, & obſeruant, ibi Doctores, Bald. & Paul. de Caſtro in ſumma, & gloſ. creditores hypothecarij, præferuntur chyrographarijs, & iſti alijs. Et omnes chyrographarij ſimul concurrunt, vt pro rata debiti, omnibus ſatisfiat, ita quod non debeant bona debitoris inter ſe diuidere, ſed debeant, ea vendi, & pretium illis diſtribui pro rata.

491 Quinta regula: ex debitis perſonalibus non priuilegiatis, prius ſoluenda ſunt tacitè hypothecata, ſuo ordine, vt regulariter antiquiores præferantur. Hæc regula habetur *l. qui generaliter, ff. qui potiores*, cuius ſumma eſt. *Prior tempore præfertur poſteriori, ſiue generalem, ſiue ſpecialem hypothecam habeat, niſi aliter actum ſit.* Hinc eſt regula illa iuris, de reg. iur. in 6. *Qui prior eſt tempore, potior eſt iure*, quæ etiam habetur *l. qui balneum, l. potior, ff. qui potiores, l. ſi fundum, C. eod.* Illuſtrant Duen. *reg. 198.* Oldrad.

conſ.

conf. 218. Butr. *conf.* 22. Roman. *conf.* 47. & alij communiter. Resoluentes, quod post debita personalia priuilegiata, solui debeant tacitè hypothecata, ita quod post dotem, & fiscum veniant creditores habentes expressas hypothecas posteriores, & deinde habentes tacitas.

492 Sexta regula: post creditores habentes tacitam hypothecã, succedunt depositarij, seu deponentes, & commodantes, quando res deposita, & commodata non extat, ac proinde non est restituenda in specie Hanc reg. tradunt communiter Doctores, Petr. Nauar. *lib.* 4. *de restit. cap.* 6. *dub.* 3. *n.* 29. Alter Nauar. *cap.* 17. *n.* 51. Sylu. *verbo restit.* 6. *vers. tertio*, Angel. *eodem verb.* 2. §. 16. & alij communiter. Septima regula: post deponentes, & commodantes dictos, quando res non extat, sequuntur habentes actiones personales, inter quos præfertur habens priuilegium personale tantum, non reale; sic Doctores citati, & alij. Verum, vt istæ regula plenè percipiantur per sequentes §. rem totam dilucidabimus.

§. I. *De priuilegijs realibus creditorum, vbi de pignore, & hypotheca.*

493 PRiuilegia creditorum alia sunt realia, & alia personalia. Priuilegia realia illa sunt, quæ conferunt creditoribus ius actionis realis contra debitorem ratione rei sibi subiectæ, seu obligatæ, seu hypothecatæ, seu impignoratæ. Priuilegia personalia sunt illa, quæ solum conferũt ius actionis in personam. Priuilegia realia dicuntur hypothecaria. Priuilegia personalia dicuntur chyrographaria, vel syngrapharia, quia præter chyrographum, vel syngraphum, seu cartam à debitore subscriptam loco cautionis, nil aliud habent, quod ostendant, vt actionem intentare valeant in personam. In hoc §. dicemus de priuilegijs hypothecarijs. In sequenti de chyrographarijs.

494 Hypotheca definitur, quod sit *obligatio rei immobilis pro debito, facta ad securitatem creditoris.* Est hypotheca nomen græcum, quod latinè idem est ac pignus; vnde dicit Calep. ex Martiano, quod hypotheca, & pignus, tantum nominis sono differunt. Dicitur pignus teste Calep. & Sylu. hac dictione à *pugno*, eo quod id quod in pignus traditur, quasi manu tradi censetur ad pugnum, vt scilicet pro securitate seruetur. Nihilominus, vt obseruat idem Sylu. *ibidem*, & alij communiter, quod hypotheca, & pignus, re differunt, in quantum quod illa sit rei immobilis, hoc rei mobilis, licet aliquando confundantur. Est tamen eadem actio in vtrumque

495 Circa pignus hæc pro praxi accipe ex Sylu. loco cit. & alijs. Primò pignus duobus modis contrahitur tacitè & expressè. Tacitè, tot modis contrahitur, quot modis personarum diuersarum bona, alijs obligata censentur, quod sequentibus contingit. 1. Bona Prælati, seu ministri Ecclesiæ, eidem Ecclesiæ obligata censentur pro mala eiusdem Ecclesiæ administratione. 2. Bona vir censentur obligata pro dote vxoris, & pro paraphrenalibus ac donatis causa nuptiarum. 3. Bona illius qui dotem promisit obligata manent ei cui promisit. 4. Bona contrahentis cum fisco manent obligata fisco. 5. Bona tutoris manent obligata pupillo; Curatoris minori. 6. Bona conductoris illata in prædium rusticum sciente domino obligata sunt pro pensione debita; nisi inferantur ad tempus duntaxat. In Vrbano autem prædio non distinguitur an dominus sciuerit, vel non. 7. Bona patris obligata manent filijs pro bonis aduentijs, & eorum pretijs. 8. Bona matris ad secundas nuptias transeuntis, obligata manent filijs prioris matrimonij, pro restitutione eorum, quæ cum primo marito lucrata fuit. 9. Bona defuncti obligata manent pro fideicommissis, & legatis. 10. Bona conductoris vectigalium, obligata manent fisco. 11. Qui confert pecuniam ad restaurandam domum, nauim, &c. habet ius super domum, nauim, &c. debes tamen aduertere, quod ex tacita pignoris obligatione, non datur actio, nisi principali

pali diſcuſſo. Expreſsè pignus contrahitur tribus modis. Primò partium conuentione; & dicitur pignus *conuentionalis*. Secundò per Prætorem, cum iubet, vt caueatur pro legato, aut pro damno illato, & dicitur *Prætorius*. Tertiò cum iudex mandat aliquem mitti in poſſeſſionem ex officio ſuo, vt executioni mandetur eius ſententia definitiua, & dicitur *iudicialis*.

496 Secundò accipe, quod ſequentia pignori tradi poſſunt. 1. Res præſentes, & quæ futuræ ſciuntur, & non tantum res corporeæ, verum etiam non corporeæ, vt ſunt nomina debitorum; litteræ cenſuales, & ſimilia. 2. Seruitutes perſonales, vſus, vſusfructus, ſeruitutes prædiales & ruſticæ; vt ſcilicet creditor vtatur his ſeruitutibus, quandiu pecunia debita non ſoluitur; & quod ſi intra tempus non ſoluatur, vt poſſit vicino vendere. Cauendum ſemper eſt, vt non inſerantur, vel non ponantur pacta vſuraria. 3. Generaliter ea omnia pignori dari poſſunt, quæ alienari non prohibentur. E contra pignorari non poſſunt ſequentia. 1. Res Eccleſiæ oppignorari non poſſunt, niſi in communi, ſeu in genere, ſicut poſſunt in genere hypothecari, non tamen in ſpecie, ſine debita ſolemnitate, vt dixi in *tractatu de cenſuris diſp. 4. nu. 84.* 2. Non licet oppignorare res ſacras, niſi Eccleſia habeat vaſa ſuperflua, & debitum vrgeat, nec aliunde ex mobilibus rebus ſolui poſſit. Idem fieri poteſt in neceſſitate pro redemptione captiuorum, pro ſuſtentatione pauperum, proque aliis ſimilibus neceſſitatibus. 3. Non licet oppignorari hominem liberum, ne quidem pro delicto. Et recipiens tale pignus, perdit debitum, & tantundem debet ſoluere, & oppignoratus, liber dimittitur.

497 Tertiò, quod in pignore caueri debent omnia pacta illicita, turpia, impoſſibilia, & pacta *legis commiſſoria*, vt ſcilicet non detur licentia illud redimendi, aut non niſi ad certam diem præfixam, & ſi non redimat, pignus maneat creditoris; quod detur pignus in ſolutionem debiti, Aduerte, quod pactum vt creditor vtatur pignore pro mutuo dato, eſt vſurarium; & quod ſi eo vtatur eo inſcio, eſt furtum; niſi pignus huiuſmodi ſit, cuius vſum debitor facilè permittet; vt ſi pignus ſit liber, aut quid ſimile; quod vſu non reddatur deterius. Aduertè etiam; quod pignus nullo vnquam tempore præſcribitur, licet paciſci, quod ſi creditor pignus amittat, debitor à ſolutione liberetur. Syl. *q.* 6. 7. & 9.

498 Quartò, quod creditor iura aliqua habet in pignus, 1. Quod poteſt pignus, alteri in pignus tradere. Vbi autem pignus ab aliquo venditur, vel ex negligëtia amittitur, debitor habet actionem repetitionis ſui pignoris contra primum creditorem, niſi is alium conſtituat, contra quem actio locum habeat. 2. Creditor poteſt vendere pignus, etãſi pactum initum ſit de eo non vendendo, quando tempus præfixum elapſum eſt. prius tamen hoc tertiò denunciabit debitori, de triduo, in triduum; vt pignus redimat, quod ſi non faciat, vendat. Quãdo autem pactum factum eſt, vt elapſo tempore vendatur, tunc non requiritur trina monitio, ſeu denunciatio, ſed vna ſufficiet: poſtquam biennium expectari, debet. Quod ſi creditor vendat pignus non tantum, quantum eſt debitum, poterit reliquum à debitore, exigere, quod ſi plus vendat, debet quod ſupereſt reddere. Sylu. *q.* 8. & 10.

499 Quintò, quod habens pignus hæc onera ſeruare debet. 1. Habens pignus frugiferum, ſeu vtile, debet fructus, vtilitateſque computare in debiti ſolutionem, deductis expenſis neceſſarijs, vtilibuſque, non immodicis. Hoc etiam procedit de fructibus, vtilitatibuſque, quæ potuiſſet ex pignore habere, ſed ex culpa lata, aut dolo habere neglexit. 2. Habens pignus obligatur illud ſeruare ne deterius fiat, aut ne pereat, præſertim, ſi pactum interueniat. Fortuitus, namque euentus, culpaque leuiſſima excuſant, niſi mora aggrauet. 3. Tenetur quando occurrit, remittere pignus per virum fidelem, cæteroquin

si fraus fiat, obligatus manebit debitori 4. Pignus transit cum suo onere ad quẽcunque transeat; vnde emptum ab vsurario ob non soluras vsuras, restituendũ est debitori, eo quod vsurarius non habet illius dominium, Syl. *q.* 4. 5. *& seq.* Nauar. *cap.* 17. *n.* 203. *cum seq.* & alij.

500 Est etiam notandum circa pignus, quod pignoris constitutio quando fit in specie, sicut & hypotheca specialis, veniunt appellatione alienationis, *auth. de alien.* §. *alienationis*, vbi glos. *verbo hypothecam, & l. vlt. C. de rebus alien. non alien. vbi glos.* Tradunt Rodoan. *de rebus Eccles. non alien. q.* 1. *n.* 6. *&* 11 *& q.* 2. *cap.* 6. *n.* 9. *cum seq.* Cephal *cons.* 296. *dub.* 3. Tiraq. *de leg. connub. glos.* 3. *n.* 81. Couar. *lib.* 2. *var. cap.* 16. *n.* 7. Mascard. *de probat. concl.* 1236 *n.* 108. Petra *de fideicommiss. q.* 8. *nu.* 105. Ioseph Sesse *decis.* 185. *nu.* 2. Rebuff. *ad l.* 28. *vers. sego autem ff. de verb. signif.* latè Fusar. *de substit. q.* 703. vbi n. 5. limitat, vt non sit prohibitum pignus, & hypotheca in eum cuius fauore prohibitio facta est. Et *n.* 7. declarat, vt non procedat in pignore iudiciali, & prætorio, sed tantum in conuentionali. Videri tamen debet decretũ S. C. apud Lezanã *ver. alien. n.* 4.

501 Hypothecæ definitio iam posita est *n.* 494. Modo eius diuisionem subijciamus, & alia ad §. hunc spectantia. Est hypotheca duplex, tacita, & expressa. Tacita est, quæ inducitur sine vlla contrahentium conuentione, sed ex sola vi, & dispositione legis, ita decernentis. & tunc illa de quibus diximus *n.* 495. procedere tacitum pignus. Hypotheca expressa, est illa, quæ inducitur ex pacto, & conuentione contrahentiũ, siue verbo, siue scripto. Itẽ hypotheca est duplex generalis, & specialis. Generalis est illa, qua omnia debitoris bona obligãtur. Specialis, qua certa res alicuius debitoris obligatur. Differunt hypotheca generalis, & specialis, vt trado in *tract. d. de censuris disp.* 4. *u.* 84. quod hypotheca generalis nullum parit effectum, in quantum quod eius vigore nequeunt bona subhastari, vel fortes, aut capitalia in executionem iudicati capi, imò neque fructus vniuersi, sed deduci debent necessarij ad congruam sustentationem v. g. religiosorum, si hac hypotheca eorum bona sint affecta; secus dicitur de hypotheca speciali, vide ibid. dicta.

502 His positis dico esse quasdam hypothecas, quæ ius habent prælationis super alias, illudque conferunt creditoribus. Prima est hypotheca dotis, bona namque mariti manent hypothecata pro dote vxoris, & bona promittentis dotem manent pro eadem dote hypothecata. Item bona mariti manent hypothecata pro arrhis, & pro donatione propter nuptias, & pro bonis paraphernalibus, quorum administratio est penes maritum, *l. vbi adhuc, C. de iure dotis. & l. vlt. C. de pact. conuent & l.* 2. *C. de donat. quæ liber.* Nonnulla difficultas est, an tacita hypotheca pro dote præferatur omnibus alijs. Conueniunt omnes communiter, quod hypotheca dotis, quando expressè fit, præcedat omnes expressas anteriores, & quod hypotheca tacita dotis, præcedat omnes tacitas anteriores. Difficultas solum est; an tacita hypotheca, præcedat omnes anteriores non solum tacitas, verum etiam expressas. Variæ sunt sententiæ. Prima est, quod tacita dotis hypotheca non præferatur omnibus expressis anterioribus, sed illis solum quæ constant sola nuda conuentione, non habentibus traditionem pignoris. Hæc fuit opinio quorumdam Legistarum antiquorum. Secunda sententia, & magis probabilis est, quod præferatur omnibus. Hanc tenent Petr. de Bellapertica, Aretin. Cyn. Faber, Andr. apud Sylu. *verb. dot. q.* 12. *& verb. restit.* 6. *q.* 5. Eandem tenent Cardin. *in cap. ex litteris, de pignor.* & Panorm. ibid. Duplici fundamento nititur hæc sententia. Primum, quia in *l. assiduis, C. qui potior in pign.* & alibi hypotheca dotis absolutè præfertur omnibus anterioribus; sermo autem generalis, & absolutus omnia comprehendit. Alterum fundamentum est, quia qui vincit vincentem te, vincit etiam te, cap. *auctoritate, de concess. prebend. in* 6. Sed hypotheca dotalis præfertur hypothecæ

quam

quam habet ille qui mutuat ad refectionem, vel emptionem, nauis, ex *authent. de aqualitate dotis, §. his consequens*, & ista præfertur omnibus alijs, *Interdum, cum seq. ff. qui potior in pignor.* Ergo præferetur omnibus. Tertia sententia est, quod implicita, seu tacita dotis hypotheca solum tacitis anterioribus præferatur, non expressis, standoin iure communi, & præcisis statutis particularibus locorum, sic tenent Sylu. *loco citato*, Angel. *verb dos n.* 11. Couar. *lib. 1. var. cap. 7. n. 1. & 2.* vbi citat Azonem, Dinum, glos. *in l. assiduis, citat.* & alios. Hæc sententia mihi videtur iuri communi conformior; nam in d. *l. assiduis*, C. *qui potior in pignor.* & in *auth. de aqualitate*, C. *eod.* hypotheca tacita dotis solum præfertur alijs hypothecis quæ legis priuilegio sunt priores, non quæ expressa contrahentium conuentione inducuntur. Sic enim dicitur in d. *auth. de aqualitate*. *Quo iure vtitur & aduersus eos, qui personali priuilegio mutuantur, veluti quorum pecunia res empta sunt, siue refectæ, nisi qui noua constitutione sunt exceptι, sicut qui emendæ militiæ causa mariti in scriptis mutuarunt.* Ratioque id euincere videtur. Nam licet naturalis æquitas reposcat, vt id quod legis priuilegio concessum est, quandoque tollatur, vel alteri priuilegio cedat, non tamen, quod id, quod quis cauendo acquisiuit lege ipsa tollatur. Aduerte tamen, quod dictum ius prælationis habet solum hypotheca dotis, non hypotheca pro donatione causa nuptiarum, neque pro arrhis, neque pro bonis paraphrenalibus vt aperte colligitur ex d. *l. assiduis*, & ex d. *auth. de aqualitate*, & sic tradunt Negusan. *p. 1. nu. 46.* vbi citat Bald. Salicet. Angel. Iaf. & glos. Aduerte etiam, quod ius prælationis in hypotheca dotis extenditur ad augmentum ipsius, vt tradunt citati Doctores; valet hoc priuilegium non solum mulieri, verum etiam eius filijs, & cæteris descendentibus, qui sunt hæredes necessarij, non tamen extraneis ex testamento institutis, & est communis opinio teste Negusan. & alijs citatis.

503 Secunda hypotheca, quæ ius habet prælationis, seu anterioritatis, est illa quam habet ille, qui mutuat pecuniam, pro refectione domus, vel cuiusque ædificij, & nauis, ne scilicet pereat, vel deterior fiat; item qui mutuat pecuniam ad armandam nauim, vel ad illi prouidendum de necessarijs; vel ad alendum nucleros, vel gubernatores nauigij, vel eos, qui necessarij sunt ad nauem regendam, tunc enim qui sic mutuat pecuniam habet tacitam hypothecam (quando expressa facta non est) super ipsam domum, vel nauim, ex *l. 1. & 2. ff. in quibus causis hypot. contrahatur*, per quam præfertur cæteris creditoribus etiam anterioribus habentibus hypothecas generales, aut speciales, tacitas, vel expressas, in illa domo, vel naui, vt expresse habetur *l. interdum, ff. qui potiores*. Vbi dicitur, *Interdum posterior creditor, potior est priore, vt puta si in rem ipsam conseruandam impensam est, quod sequens credidit, veluti si nauis fuit obligata, & armandam eam vel reficiendam ego credidero.* Quod in seq. lege sic prosequitur. *Huius enim pecunia saluam fecit totius pignoris causam. Quod poterit quis admittere, & si in cibaria nautarum fuerit creditum sine quibus nauis salua peruenire non poterat. Item si quis in merces sibi obligatas crediderit, vel vt salua fiant, vel vt naulum exoluatur, potior erit, licet posterior sit, nam & ipsum naulum potentius est. Tantundem dicetur, & si merces horreorum, vel areæ, vel vecturæ iumentorum debetur; nam & hic potior erit.* Vbi, vt vides, habet ius prælationis in rem, non solum qui dedit pecuniam ad reficiendam domum, vel nauim, verum etiam ad soluendum naulum. Item qui dat pecuniã ad portandas merces horreorum, areæ, vecturæ; ad conducendam domum pro reponendis mercibus, &c. & sic tenet Negusan. *de pignor. & hypoth. to. 2. p. 5. n. 15.* vbi citat glos. Bart. Salicet. & alios.

504 Tertia hypotheca ius habens prælationis est illa, quam habet pupillus, & minor in rem emptam à tutore, vel curatore ex pecunijs eorum, scilicet

pupilli, & minoris, ita habetur in *l. ff tutor. C. de fœnore pign. dato manumisso*, & *l. idemque ff. qui potiores in pignor.* Vbi dicitur. *Idemque erit, si ex nummis pupilli fuerit res comparata. Quare si duorum pupillorum nummis res fuerit comparata ambo in pignus concurrent pro bis portionibus, quas in rei pretium fuerint expensæ, &c.* Vbi glos. dicit. *Comparata per tutorem emunt pro pupillo rem alij cuidam obligatam: ipse enim pupillus emptor potior erit creditore priore.* Et in summa dicitur. *Iure empta per tutorem ex pecunia pupilli, præfertur pupillus anterioribus creditoribus, quatenus ex eius pecunia sit solutum.* Præfertur autem hæc hypotheca aliis non solum tacitis, verum etiam expressis, vt tradunt Bart. Ias. & alij *in d. Idemque*, & obseruat Negusan. *loco cit. nu.* 163.

505 Quarta hypotheca priuilegiata tunc est, quando quis mutuo dedit pecuniam alicui vt ex ea domum, vel prædiũ emeret, **eo pacto vt prædium ea pecunia emptum, pro mutuo maneat obligatum: hæc enim expressa hypotheca, cæteris præfertur etiam anterioribus tempore, l. licet, C. qui potiores in pignor.** vbi dicitur. *Licet iisdem pignoribus multis creditoribus diuersis temporibus datis, priores habeantur potiores: tamen eum, cuius pecunia prædium comparatum probetur, quod ei pignori esse specialiter obligatum statim cum venit omnibus anteferri iuris auctoritas declaratur.* Præcedit tamen hæc hypotheca non omnes anteriores, sed illas duntaxat quæ nõ habent aliud ius prælationis à iure; de quo videri potest glos. ibi.

506 Quinta hypotheca priuilegiata est, quam habet hæres in bonis defuncti, ratione expensarum funeris, testamenti, inuentarij, & aliarum causarum necessariarum, hæc enim præfertur alijs hypothecis tacitis, quas habent alij creditores in bonis defuncti, *l. sancimus, §. in computatione, C. de iure deliberandi, & l. & si quis, § si colonus, & l. impensa. ff. de relig. & sumpt. funeris.* Nonnulla difficultas est, an hæc hypotheca præferatur hypothecæ dotali; nam aliqui volunt præferri hypothecæ dotali etiam expressæ, hanc sententiam tenere videtur Syluester *verb. relict. 64. 5.* Angel. *eod. verb. 2. n. 15.* & Couar. *in cap. Raynald. de testam. §. 3. n. 2. & 3.* Alij volunt non præferri dotali neque expressæ, neque tacitæ, sed solum cæteris anterioribus siue tacitis, siue expressis, pro qua sent. Negusan. *loco cit.* refert Bald. & Salicet. Alij dicunt nulli præferri, eo quod in iure non datur hæc hypotheca. Alij demum dicunt præferri etiam hypothecæ dotali tacitæ, non expressæ. Dependet huius difficultatis resolutio ex intellectu legum citatarum; nam d. *l. impensa*, sic dicitur. *Impensa enim funeris, ære alieno debitis est*; & in *l. seq.* dicitur. *Ideoque etiam dos fœminæ hoc ære alieno debet.* Vbi apertè affirmatiue videtur, quod d. hypotheca ratione impensarum funeris præferri debeat hypothecæ dotis etiam expressæ, alioquin non diceretur, quod dos debeat hoc ære alieno fœminæ. In *l. autem scimus, §. in computatione*, dicitur. *in computatione autem patrimonij datur ei licentiam excipere, & retinere, quicquid in funus expendit, vel in testamenti insinuationem, vel inuentarij confectionem, vel in alias necessarias causas hæreditatis approbauerit se persoluisse. Si vero & ipse aliquas contra defunctum habebat actiones, non ne confundantur, sed similem eum alijs creditoribus portionem habeat sortemque, temporum tamen priuilegia inter creditores seruanda.* Vbi etiam hic dari videtur absoluta hypotheca, cum detur facultas retinendi datas expensas. Docent etiam Negusan. Bald. Iason. & Alex. quod hæc hypotheca præferatur etiam quoad impensas factas tempore infirmitatis, vt pro Medico, Chirurgo, pro medicinis, &c. quod scilicet illi præferantur, non solum hæredibus, legatarijs, & chirographarijs, verum etiam hypothecarijs, secundum nostram, aliorumque multorum sententiam, licet aliqui velint præferri solum hæredibus, legatarijs, & chirographarijs, non hypothecarijs saltem expressis. Videantur Legistæ *in d. leg. impensa, & in d. l. scimus*, & Roman. *in tractatu iuris ciuilis cap. 17.* & Negusan. *loco cit.* & alij.

507 Sexta

507 Sexta hypotheca priuilegiata, est illa, quæ habetur in re pignorata, nam si quis vnam, eademque rem diuersis creditoribus in pignus det, prior tempore, potius est iure. Quod si pignus à diuersis non Dominis diuersis creditoribus concedatur, præfertur possessor, tametsi sit tempore posterior; sic habetur *l. si non Dominus, ff. qui potior.* Vbi dicitur. *Si non Dominus duobus eandemque rem diuersis temporibus pignori auerit, prior potior est, quamuis si à diuersis non Dominis pignus accipiamus, possessor melior sit.*

508 Septima hypotheca priuilegiata est, quando res primo creditori obligata, datur, & obligatur secundo, de voluntate primi, tunc enim secundus potior est, & præfertur, ita decernitur *l. creditor, & si secundo ff. qui potiores*, vbi habetur. *Si secundo de hypotheca pacifcatur debitor, deinde idem eam alio tua voluntate, secundus potior erit.*

509 Octaua hypotheca priuilegiata est illa, quam habet fiscus ratione cuiuscunque contractus, vel cuiuscunque causæ, vel modi in bona contrahentis, &c. non solum præsentia, seu quæ habentur, verum etiam futura, quæ postea habebuntur, colligitur ex *l. 1. 2. & seq. C. de priuilegio fisci*, & ex tit. *C. de iure fisci*, non tamen procedit de pœnis ad quas soluendas condemnati sunt rei, vt obseruat post alios Negusan. *loco 5. p. 2. nu. 125.* Hæc fisci hypotheca, non præfertur hypothecis expressis, sed solum tacitis, & colligitur ex *l. si pignus, ff. qui potior. & ex l. res, ff. de iur. fisci, & ex l. si ignorantia, C. de remiss. pign.* tradunt communiter DD. post glos. *in l. assiduo citat.* Nonnulla difficultas est, an hypotheca fisci vincat hypothecam dotis; ad quam dico, quod vel hypotheca dotis est prior, vel posterior hypotheca fisci. Si prior est potior, *l. quamuis, C. de priuil. fisci*, si posterior, hypotheca fisci præfertur, vt colligitur ex eadem *l. quamuis*, & cõmunis tradit opinio.

510 Sed quæres 1. cui prius debeat quis soluere, creditori siue hypothecario, siue chirographario, an pauperibus extremè indigentibus? Azorius *p. 2. lib. 12. cap. 8. quæst. 6.* dicit præferendum esse creditorem. Verum Sot. apud eundem Azor. tenet præferendos esse parentes, vxorem, & filios, imò & fratres, eandem sententiam sequitur Syluius 2. 2. *qu. 31. art. 3.* & alij plures, quos refert, & sequitur Diana *p. 5. tract. 8. resol. 12.* Ratio est, quia extrema necessitas facit omnia communia, ac proinde tametsi res esset in specie restituenda creditori dari posset extremæ indigenti, & maximè ita coniunctis. Quod maximè verum esset in sententia illorum, qui dicunt, quod istæ leges prælationis, & anteriorietatis solum habeant locum in foro externo, non in foro conscientiæ, de quo suo loco.

511 Quæres 2. an quando res empta pretio non soluto, manet in specie apud emptorem, maneat deuincta venditori pro pretio? Petr. Nauar. *lib. 4. de restit. cap. 6. dub. 1. n. 9.* docet, quod res empta, vel aliter possessa dum pretium non soluitur, facta reali traditione, non manet obligata venditori, eo quod iam dominium in emptorem translatum est, ac proinde nulla in tali casu manet in re realis obligatio. Verum communis opinio tenet, quod siue res vendatur numerata pecunia, siue tradita, quandiu in specie manet apud emptorem, vt cum venditur domus, prædium, vinea, equus, &c. semper maneat obligata venditori pro pretio nõ soluto, siue toto, siue parte. Sic tenent Sylu. *verb. restit. 6. q. 5. vers. sigitur in rebus*, vbi alios citat Medina *C. de restit. quæst. 2. dub. 3. vers. tertium.* Nauar. *cap. 17. n. 49.* Salon. 2. 2. *q. 62. art. 8. fin.* Bann. *ibidē docum. 3.* Aragon. *concl. 2.* Caiet. *in sum. ver. restit. cap. 8.* Angles *in flor. q. 2. de restit. ar. 3. concl. 3.* Lopez 1. *p. instruct. cap. 210.* Philiarch. *de offic. sacerd. to. 2. lib. 6. cap. 29.* Summa corona *p. 2. cap. 5. n. 24.* Rodrig. *in sum p. 2. cap. 46. concl. 4.* & alij. Ratio est, quia licet res empta etiam pecunia non soluta per traditionem transeat in dominium emptoris, ex *l. traditionibus, C. de pactis*, tamen manet obligata Domino priori, quandiu pretium non soluitur, modo res maneat in specie. Et ita etiam tradunt Legistæ post Bald. *in l. pro debito*, & facit *Iulianus, S. offerri. ff. de act. empti*, & *l. 2.*

Digitized by

l.2.ff.quibus causis pignus, vel hypoth. contrab. per argum. à maiori. Quocirca si emptor non est soluendo post emptionem re extante, contractus rescindi potest. Idem dicunt citati auctores de omni eo, quod titulo oneroso datum est, quod scilicet maneat hypothecatum, seu obligatum danti quandiu pactum non seruatur. Vnde in his casibus, venditor habet duplex ius, scilicet ad rem, & ad personam, & æquum est quod in his omnibus præferatur super dicta re.

512 Quæres 3. an quando res vendita non manet in specie apud emptorem, sed alia, vel aliæ illius loco subrogantur, vt pretium illius, tunc dictæ res subrogatæ maneant hypothecatæ, seu obligatæ venditori pro pretio non soluto rei venditæ? Resp. negatiuè, sic Sylu. *loco cit.* Tabiena *verb. restit. vers.* 25. Nauar. *d.cap.* 17. *n.* 90. Lopez *d.cap.* 110. Philiarc. *d.cap.* 29. & alij communiter. Ratio est, quia vt docet magistraliter Bart. *in l. Labeo, ff. de verb. signif.* in locum rei non subrogatur, nec succedit pretium, nec id quod illius loco habetur, Igitur si emptor ante pretij solutionem rem emptam vendat, v. g. merces, aut cum aliis permuter: res ex pretio illius emptæ, aut cum illa commutatæ, non manent obligatæ pro pretio venditori, cuius rei optimum exemplum habes in l. *quidam, ff. de in rem verso.*

513 Quæres 4. an res empta alterius pecunia, maneat obligata, seu hypothecata Domino pecuniæ, pro ipsa pecunia? Resp. negatiuè, modo non sit empta nomine Domini pecuniæ. Vnde si Iatro, vel seruus emat equum nomine Domini pecuniæ, manet equus illi realiter obligatus, si autem emat nomine proprio, non manet illi obligatus, colligitur ex *l. qui vas in fin. ff. de furtis, & ex l. ad probationem*, C. *de probat. & l. si ex ea*, C. *de rei vendicat.* vbi dicitur. *Si ex ea pecunia, quam deposueras, is apud quem collocata fuerat, sibi possessiones comparauit, ipsique traditæ sunt; tibi vel omnes tradi, vel quasdam ex his compensationis causa ab inuito eo in te transferri iniuriosum est.* Quam legem sic exponit glos. ibid. *Petis me tuam pecuniam deposuisti, eam in emptionem prædiorum collocaui nomine meo, an res empt. as vendicare possis, vt pote ex pecunia tua comparatas, quæritur? dicitur, quod non, nec omnes, neque aliquas ex eis à me compensandi gratia recuperare poteris.*

514 Quæres 5. an res empta pecunia Ecclesiæ, non nomine Ecclesiæ, sed proprio, maneat hypothecata, seu obligata Ecclesiæ pro ipsa pecunia? Respondetur affirmatiuè, ita expressè decernitur cap. *inquirendum, de pecul. cleric.* vbi sic dicitur. *Inquirendum est, si quis præsbyterorum de oblatibus Ecclesiæ, vel oblationibus, vel votis fidelium, alterno nomine res comparauit, quia sicut nec suo, ita nec alieno nomine presbyter fraudem facere de facultatibus Ecclesiasticis debet: quoniam hoc sacrilegium est, & par crimini Iudæ furis, qui sacras oblationes asportabat, & furabatur.* Vnde notat glos. ibidem, quod id, quod Ecclesiæ Prælatus non nomine *Ecclesiæ comparauit, Ecclesia poterit res illas petere, si constiterit, quod de bonis Ecclesiæ fuerint comparatæ, & ipse qui hoc fecit, debet puniri.* Putat Sylu. vbi supra, quod dictæ res ipso facto transeant in dominium Ecclesiæ. At Petr. Nauar. *lib. 4. de restit. cap. 6. dub. 1. n. 16.* putat, quod non transeant nisi post sententiam, & videtur tenere glos. in verbis allatis. Vide Abb. *ibid. n. 1. & 5. & in cap. fin. eod. tit. & in cap. relatum, de testam. & conf. 94. p. 2.* Barbat. *conf. 39. n. 6. vol. 4.* Redoan. *de spol. Eccles. q. 3. nu. 28.* Bellet. *dij quæst. cleric. p. 1. tit. de bonis cleric. §. 2. nu. 3.* & alios. Hinc infertur, quod si clericus de bonis Ecclesiæ capellam, vel Ecclesiam ædificet, non acquirit sibi iuspatron. sed Ecclesiæ. cap. *Apostolicos, vbi glos. verb. confiruxisse, 12. q. 2.* Vbi Archid. *n. 4.* Lambert. *de iure patron. lib. 1. p. 1. q. 8. art. 7. n. 2.* latè Roc. omnino videnda *in una Vrselen. spol. 13. Febr. 1609. relata à Farin. decis. 241. p. 2. recent.* Vbi quoad Episcopum ponit suas fallentias. In dubio autem, res præsumitur acquisita intuitu Ecclesiæ, & ex bonis eiusdem, Menoch. *de ar-*

Digitized by Google

arbitr. caſu 195. *nu.* 9. Bellet. *vbi ſupra §.* 10. & alij. Vide Barboſ. *de poteſt. & offic. Epiſc. p.* 3. *allegat.* 114. *ex n.* 11.

515 Quæres 6. quo ordine hæres teneatur ſoluere debita defuncti? Reſp. quod eo ordine ſoluere debet, quo ea ſoluere debebat defunctus. Ita tamen, quod debita defuncti prius ſolui debent, quam legata etiam pia, vt ſupra obſeruauimus, quia ſolutio legatorum non eſt opus iuſtitiæ ita ſtrictæ, ſicut eſt ſolutio debitorum, & ita tradunt S. Tho. *opuſc.* 73. *de vſuris, cap.* 18. Sylu. *verb. Hæreditas,* 3. *qu.* 9. & *verbo reſtit.* 6. *qu.* 6. & alij communiter. Maior difficultas eſt, an debita per ipſum hæredem contracta prius ſolui debeant, quam legata à teſtatore facta? Petr. Nauar. *lib.* 4. *de reſtit. cap.* 6. *dub.* 10. *nu.* 50. & Rodriq. *in ſum. cap.* 46. *conſ.* 9. *p.* 2. dicunt, quod ſi debita, facta ſunt ab hærede inuitu defuncti, vt ſunt impenſæ funeris, impenſæ factæ ad vindicandas, & conſeruandas res, ad teſtamentum, ad inuentarium, & huiuſmodi, prius ſolui debeant, quam legata etiam pia, ſecus eſt ſi non inuitu defuncti facta ſunt, ſed ab ipſo hærede, ſiue ante, ſiue poſt hæreditatem. Sylu. *verb. reſtit.* 6. *q.* 6. & Angel. *eod. verb.* 2. §. 17. abſolutè dicunt, quod prius legata, maximè pia ſolui debeant, ex eo quod bona defuncti ſint hypothecata pro legatis, & fideicommiſ. *l.* 1. *C. commun. de legatis.* Verum Sayr. *in claui Reg. lib.* 10. *tract.* 5. *cap.* 10. *n.* 25 tenet, quod prius ſolui debeant debita ab hærede facta etiam non intuitu defuncti. Probat, quia debita ſunt ſoluenda ex iuſtitia, & legata ſolum ex conſilio. Sed hæc ſententia placere non poteſt. 1. Quia licet conſilium ſit quod teſtator faciat legata, non tamen eſt conſilium quod ab hærede ſoluantur, ſed eſt debitum rigoroſiſſimi, & ex iuſtitia procedens, qua tenetur hæres ſeruare voluntatem defuncti, maximè in legatis pijs. 2. Quia ſi debita hæredis, facta non intuitu defuncti, ſed pura voluntate ipſius hæredis prius ſoluenda eſſent, quam legata pia, plerumque legata pia non ſoluerentur, cum plerumque hæredes habeant debita, quæ ſoluant. 3. Quia bona defuncti tranſeunt ad hæredem cum onere impoſito à defuncto, non cum onere quo aliàs grauatur hæres; nec debita hæredis afficiunt bona defuncti quandiu non eſt ſatisfactum oneribus eiuſdem defuncti. 4. Quia licet debita hæredis ex iuſtitia obligent hæredem, non tamen obligant defunctum, nec eius bona, quandiu ſatisfactum non eſt oneribus à defuncto impoſitis. Vnde mihi magis placet prima ſententia Nauar. & Rodriq. Nec lex citata à Sylu. aliquid euincit, quia nil aliud probat, niſi quod bona defuncti tranſeunt cum obligatione vt legata ſoluantur, & quod ad hoc manent ſuo modo obligata, ſeu hypothecata.

516 Quæres 7. an quando debitor non eſt ſoluendo omnibus, poſſit totum ſoluere vni, an debeat pro rata aliquid ſoluere omnibus? In hoc conuenire debent omnes, quod quando res extat in ſpecie, Domino creditori dari debeat; res enim clamat Domino, & pro debito, quandiu non ſoluitur, manet hypothecata. Conuenire etiam debent omnes, quando concurrunt debitores hypothecarij, & chirographarij; hypothecarij præferri debeant; ius namque naturale dictat, vt qui habent rationem realem, præferantur illi qui habent ſolum actionem perſonalem. Creditores hypothecarij habent actionem realem; habent ius ad rem, at chirographarij habent ſolum actionẽ perſonalem, nullum habent ius ad rem, ſed tantum ad perſonam. Vnde de creditoribus hypothecarijs reſpectu chirographariorum non currit regula iuris. *Qui prior eſt tempore, potior eſt iure.* Quia creditores hypothecarij tametſi poſteriores tempore chirographarijs, præferri debent, ob rationem dictam; Bald. *in l. pro debito, C. de bonis iudic.* Sylu. *verb. reſtit.* 6. *q.* 5. Petr. Naua. *lib.* 4. *de reſtit. cap.* 6. *dub.* 5. *nu.* 3. Aragon. 2. 2. *q.* 62. *art.* 8. vbi Bannes, & alij. Difficultas procedit de creditoribus chirographarijs qui nullum habent prælationis priuilegium, neque ius ad rem, an inter iſtos ſeruandus ſit ordo tum prioritatis, & poſterioritatis, tum etiam ſolutionis, vt non

to-

totum soluatur vni, quando non est quod soluatur omnibus, sed solutio fiat pro rata Ioan. de Medina, *C. de restit. qu.* 2. *dub.* 5. *concl.* 5. Salon 2.2. *q.* 62. *art.* 8. *circa finem*, & alii, dicere videntur, quod debitum totum solui possit antiquiori, seu prioti petenti; imò aliqui volunt, quod præferri possit magis amicus, cognatus, &c. Ratio horum est, quia cum isti creditores nullum habeant ius ad rem, sed tantum ad personam; & hoc ius ad personam sit æquale in omnibus, nec in hoc detur alt. qua prælatio, sequitur quod nil referat si vnus prælio præferatur. Communior tamen, & verior sententia est, quod eo in casu solutio fieri debeat pro rata, qui enim non habet vnde soluat omnibus creditoribus, iniuriam facit alijs, si totum quod habet vni soluat; cum enim quoad ius sint æquales, æqualiter tractari debent, nec possunt inæqualiter tractari sine iniuria. Sic tenent S. Antonin. 2 *p. tit.* 2. *cap.* 7. §. 3. Sylu. *verb. restit.* 6. *q.* 5. *verf. post hoc.* Angel. *eod. verb.* 2. §. 16. Tabiena *ibid. q.* 25. §. 6. Aragon. *q.* 62. *art.* 8. *concl.* 5. Bannes *ibid. documento* 5. Nauar. *cap.* 17. *n.* 51. Alter Nauar. *d. dub.* 5. *nu.* 3. & alij communiter.

517 Quæres 8. an debita certa, non realia, sed personalia, ex contractu licito contracta, prius soluenda sint, quam contracta ex contractu illicito? Procedit quæsitum quando res non extat in specie, nam quando extat, suo domino restituenda est, vt etiam nu. præcedenti notauimus. De dubio proposito variæ sunt sententiæ. Prima est Caiet. *in summa verb. restit. cap.* 8. Nauar. *cap.* 17. *n.* 52. Lopez *in instruct. cap.* 111. *q.* 1. Tabien. *d. qu.* 25. *in fin.* Summæ Coronæ *p.* 2. *cap.* 5. *nu.* 24. Philiarch. *de offic. sacerd. to.* 2. *lib.* 6. *cap.* 29. & aliorum dicentium, quod prius solui debeant debita contracta ex contractu licito. Vnde si vsurarius habeat debita contracta per contractum emptionis, conductionis, mutui liciti, &c. & debita contracta ex vsuris, & non habeat quo omnibus satisfaciat, debet satisfacere debitis ex contractu licito, & si aliquid supersit, alijs. Secunda sententia est Ioan. de Med. *C. de restit. d. dub.* 5. *concl.* 4. Salon. *d. art.* 8. *concl.* 1. & aliorum, quod prius restitui debeant debita ex contractu illicito, v.g. ex vsuris. Tertia est Petr. de Aragon. *d. art.* 8. *concl.* 6 Bannes *ibidem documento* 4. & aliorum dicentium, quod in restitutione horum debitorum nullus ordo seruandus sit, sed quod restitutio fieri debeat pro rata. Primo, quod ego sentio. Si hæc sententia sic intelligatur vt restitutio fiat pro rata, quatenus bona vsurarij, quæ sunt ex vsuris implicentur in soluendis debitis vsurarum, & bona, quæ non sunt ex vsuris implicentur in soluendis debitis ex contractibus licitis; mihi placet. Secus non placet. Puto enim, quod si vsurarius non habeat nisi bona ex vsuris non possit vti istis ad soluenda debita licitè contracta. Et si habet solum bona licitè acquisita, debeat prius soluere debita licitè facta, & si quid remaneat, debet debita illicitè contracta soluere. Ratio est, quia bona ex vsuris acquisita, videntur adhoc vinculata, & hypothecata pro vsuris tollendis; & bona licitè acquisita, videntur hypothecata, pro debitis licitè contractis soluendis, licet si supersint debeant etiam deseruire pro aliorum debitorum reparatione.

518 Quæres 9. an debita ex delicto contracta, debeant solui pro rata, quando non omnia solui possunt, an prius aliqua solui possint? Prima sententia tenet, quod prius solui debeant debita, quæ cum maiori iniuria sunt contracta; vnde prius solui debent debita contracta ex vsura, deinde ex rapina, deinde ex furto, &c. nam debita ex vsura contracta continent iniuriam non solum homini, verum etiam Deo factam; debita per rapinam continent iniuriam violentiæ, & debita per furtum, continent solam malitiam iniustitiæ; vbi autem maior est iniuria, ibi maior est obligatio restitutionis. Sic tenent Medina, *C. de restit. d. dub.* 5. *concl.* 4. Salon. *d. art.* 8. *concl.* 1. Rodriq. *in summa p.* 2. *cap.* 46. *concl.* 11. Ludouic. Carbo *de restit. q.* 92. *concl.* 8. & alij. Secunda sententia tenet, quod nullus ordo seruandus sit in restitutione dictorum bonorum, sed

ſed quod reſtitui debeant ſingulis pro rata, boni viri arbitrio, iuxta maiorem, vel minorem rationem iniuriæ, temporis, &c. Sic Sylu. *verbo reſtit. 6. q. 5. in fine.* Aragon *d. art. 8. in fine*, Bann. *ibid. docum. 4.* Petr. Nauar. *lib. 4. de reſtit. cap. 6. dub. 8. n. 43.* & alij. Hæc ſententia mihi magis placet, quia in reſtitutione facienda non tam attenditur iniuria in modo accipiendi, vel retinendi alienum, quam inæqualitas rei alienæ, vt cui plus ſublatum eſt, plus reſtituatur, & cui minus, minus, attenta qualitate perſonarum, egeſtate, &c.

519 Quæres 10. an peccet mortaliter, & ad reſtitutionem teneatur, qui dictum ordinem non ſeruat reſpectu creditorum non priuilegiatorum? Procedit difficultas, quando debitor ſua ſponte, coactus, neque requiſitus ſoluit poſteriori debitori, & communis opinio affirmat, vt videre eſt apud Sylu. *loco citato qu. 7.* vbi alios citat. Nauar. *cap. 17. n. 52.* Aragon. *loco cit.* Lopez 2. *p. inſtruct. cap. 111.* & alios citatos. Ratio eſt, quia tunc fraudantur alij creditores portionibus ſibi debitis, cum enim omnes ſint æquales, omnes æqualiter tractari debent, nec vnus ſine aliorum iniuria præferri debet. Excuſabitur tamen ſi ex pietatis motiuo ſatisfaceret indigenti; cum enim hæc obligatio debitoris non ſit realis, ſed perſonalis, admittit aliquem gratificationis locum, ſi enim non peccat debitor, nec tenetur ad reſtitutionem alijs creditoribus ſi totum vni in iudicio petenti ſoluat, ita non peccabit ſi totum vni ſoluat, maximè quando concurrunt aliquæ cauſæ gratificationis, indigentiæ, amicitiæ, &c.

§. 11. *De priuilegijs perſonalibus creditorũ.*

520 PRæcedenti §. plura diximus de creditoribus hypothecarijs, & nonnulla etiam tetigimus de creditoribus chirographarijs, ſeu ſyngrapharijs, qui ſcilicet præter chirographum, aut ſyngrapham nihil aliud cautionis habent à debitore, hi enim in iure creditores chirographarij appellantur, vt conſtat *ex Leum tibi, C. qui potiores in pign. habeantur*. Quia tamen inter iſtos ſunt aliqui qui legis habent priuilegium, vt cæteris præferantur, non quidem quoad ius ad rem, cum non habeant, ſed quoad ius ad perſonam, ſeu quoad ius ad actionem perſonalem, ideò de his in hoc §. dicendum breuiter eſt.

521 Igitur inter creditores perſonales primò præfertur, qui aliquid dedit pro cauſa funeraria, vt decernitur in *l. quæſitum, ff. de priuilegijs creditorum*, cuius ſumma eſt. *Funeraria actio eſt priuilegiata, ſiue fuerit funeratus defunctus, ſiue alius, cuius onus funerandi ad eum ſpectabat*. Vbi gloſ. dicit. *Expendens in funus, præfertur cæteris creditoribus, &c.* Secundò præfertur ſponſa per verba de futuro, ſi ante matrimoniu ſoluerit dotem, ſi poſtea matrimonium non ſequatur, ſic habetur in *d. lege quæſitum, §. vnico*, vbi dicitur. *Si ſponſa dedit dotem, & nuptijs renunciatum eſt, tametſi ipſa dotem condicit: tamen æquum eſt, hanc ad priuilegium admitti, licet nullum matrimonium contractum eſt. Idem puto dicendum etiam ſi minor duodecim annis in domum quaſi vxor deducta ſit, licet nondum vxor ſit*. Cuius ratio aſſignatur in leg. ſeq. quia ſcilicet: *intereſt enim reipublicæ, & hanc ſolum conſequi, vt ætate permittente nubere poſſit. Dabimuſque ex his cauſis ipſi mulieri priuilegium*.

522 Tertiò præferũtur in *d. l. dabimuſq;* §. *vn.* pupilli, & minores, vbi dicitur, quod habent priuilegium vt præferantur cæteris creditoribus in bonis, non tantum veri tutoris, ſed etiã eius, qui pro tutore geſſit, & idẽ dicitur de muto, ſurdo, & prodigo; ſecus tamen eſt in bonis curatoris, qui bonis datus eſt, nam non currit d. priuilegium quando curator non dictis perſonis datus eſt, ſed ſolum bonis. Item pupilli gaudent priuilegio in bonis illius, qui ex amicitia geſſit negotium illorum, *l. ſi negotium, ff. eod.* Quartò gaudet priuilegio, qui depoſuit numos fide publica apud numularium, iſte enim præferri debet alijs creditoribus, in bonis illius numularij, *l. ſi veſtri, §. in bonis, ff. eod.* Vbi

dicitur. *An bonis mensularij vendendis post privilegia, potiorem eorum causam esse placuit, qui pecuniam apud mensam fidem publicam secuti deposuerunt? Sed enim qui depositis nummis usuras à mensularijs acceperunt, à cæteris creditoribus non separantur, & merito. Aliud enim est credere, aliud deponere, &c.*

523 Quintò gaudet etiam privilegio, qui expresè mutuauit pecuniam ad instruendam, vel reparandam, vel armandam nauim, imò etiam ad emendã, l. *qui in nauem, ff. eod.* vbi habetur. *Qui in nauem extruendam, vel armandam, vel etiam emendam crediderit, privilegium habet.* Hoc tamen privilegium, est post fiscum, vt dicitur in l. *quod quis, ff. eod.* Vbi habes. *Quod quis nauis fabricandæ, vel armandæ, vel instruendæ causa, vel quomodo crediderit, vel ὃ nauem vendituram petat, habet privilegium post fiscum.* Intelligitur autem, quod fiscus præcedat, siue prius contrahat, siue post, quia fiscus in bonis debitoris tacitam habet hypothecam, qui autem habet hypothecam, siue tacitam, siue expressam, præferuntur illis, qui solum habent privilegium personale. Sextò, inter debitores chirographarios illi præferuntur, qui habent chirographum publicum, vt instrumentum, publica namque scriptura, præfertur privatæ; colligitur ex l. *scripturas, C. qui potiores in pign habeantur.* Aduerte tamen ex hac lege *scripturas*, quod qui habet chirographum, seu scripturam subscriptam, à tribus, vel pluribus testibus, integræ, & probatæ opinionis, præfertur posteriori habenti chirographum, seu scripturam, seu instrumentum publicum; quia ex d. lege, chirographum modo dicto subscriptum, habetur pro publico.

524 Sed quæres 1. an inter privilegiatos detur prælatio, saltem ratione prioritatis temporis? Hoc quæsitum sic resolui tur, l. *privilegia, ff. eod.* vbi sic. *Privilegia non ex tempore æstimantur, sed ex causa; & si eiusdem tituli fuerint, concurrunt, licet diuersitates temporis in his fuerint.* Vbi prima glos. dicit. *Quidam habet malus creditores, privilegium personale habentes quæritur quis eorum præferatur? Et certè non inspicitur tempus, vt qui prius contraxit, præferatur: sed causa inspicitur, vt quis verum habeat magis fauorabilem causam, vt est in funeraria, quæ præfertur aliis, pota actioni tutelæ, & similibus.* Vnde si quis habeat privilegium ex causa publica, præfertur habenti ex causa priuata; item præfertur qui habet privilegium ex causa pia, & ex causa magis pia.

525 Quæres 2. an qui deposuit pecuniam apud mensarium, seu nummularium præferatur aliis creditoribus privilegiatis? In hoc §. 512. *verb. tertio* allegauimus ex l. *si ventri*, §. *in bonis, ff. de privil. credit.* post tamen privilegia, vt quod dictus deponens pecuniam licet præferatur aliis creditoribus non habentibus privilegia, non tamen præfertur habentibus privilegia; & tamen in l. *si hominem*, §. *quoties, ff. depositi*, oppositum dicitur, quod scilicet deponentes creditores sint ante privilegiatos. Pro intellectu difficultatis nota, quod de positum est duplex. Vnum, quod transit in dominium depositarij, vt est pecunia, quæ traditur numerata, & non obsignata, neque clausa alicui, & hoc depositum est post privilegia non solum realia, verum etiam personalia, vt dicitur in citata lege *si quando*. Aliud est depositum, quod non transit in dominium depositarij, sed manet sub dominio deponentis, vt est pecunia clausa, obsignata, & qua vti non potest depositarius; & hæc cum sit deponentis, præcedit omnia privilegia, & ante omnes, deponentes præferri debet, vt traditur in d. l. *si hominem*, vbi expresè ponitur distinctio posita de duplici depositio.

526 Ex dictis in tota hac quæstione infertur ordo restitutionis. Primò loco res aliena, quando in specie extat, restituenda est. Deinde sequuntur creditores hypothecarij, secundum ordinem & privilegia suorum hypothecarum. Post hos sequũtur creditores chirographarij, inter quos præcedunt privilegiati. Inter privilegiatos autem non seruatur temporis antiquitas, sed titulus, seu causa, quæ vbi cessant, fit æqualis successio.

QVAE-

QVAESTIO XVI.

De causis excusantibus à restitutione facienda.

527 NAVAR. cap. 17. à n. 75. Ioan. de Medina C. de restit. q. 3. Less. lib. 2. cap. 16. Bonac. q. vlt. de restit. & alij communiter tradunt de causis à restitutione excusantibus, quæ sunt sequentes. 1. Est impotentia, seu inopia debitoris, quando non est soluendo. 2. Est remissio libera, & spontanea creditoris. 3. Est cessio bonorum. 4. Est damnum, quod putatur verisimiliter euenturum ex restitutione, vel creditori, vel reipublicæ, vel tertio. 5. Est solutio facta creditori creditoris. 6. Interitus rei debitæ. 7. Iudicis, vel iuris auctoritas. 8. Religionis ingressus. 9. Excommunicatio creditoris. 10. Cómpositio facta potestate Pontificis, Episcopi, vel alterius potentis compositionem, vel dispensationem concedere. 11. Incertitudo creditorum. 12. Compensatio. De aliquibus vt de compositione, & incertitudine creditorum iam dictum est; de alijs suo ordine dicetur in seq. §.

§. I. An impotentia, seu inopia excuset ab obligatione restituendi.

528 ANtequam accedamus ad præsentis difficultatis explicationem, duo suppono vt certa, vnum est, dari posse causam excusantem ab obligatione restitutionis, ita quod quandiu durat illa causa excusans, præceptum restitutionis non obliget. Ratio constat ex dictis, quia cum hoc præceptum sit affirmatiuum, licet aliquo modo inuoluat negatiuum de non retinendo alieno inuito Domino rationabiliter, tamen hoc præceptum vtcunque sit, non obligat quando adsunt certæ quædam circunstantiæ, quæ retenta interiori voluntate restituendi, faciunt, quod restituendi præceptum non obliget, vt postea videbitur, dum dictæ circunstantiæ explicabuntur. Alterum est, quod inter illas circunstantias non posuimus ignorantiam probabilem, seu inuincibilem, siue iuris, siue facti, quod res sit aliena, cum tamen hæc excuset quandiu durat, quia nos hic loquimur de causis excusantibus debitores, qui sciunt se esse debitores; qui enim nesciunt se esse debitores, nõ sunt formaliter debitores, sed materialiter tantum. Tamen data ignorantia inuincibili, seu probabili, quod res sit aliena, qui hac laborat, quãdiu laborat nõ obligatur à restitutione. Ad ignorantiã reuocatur dubium an res sit sua, an aliena, nã tunc adhiberi debet diligentia sufficiens ad illud vincẽdum, quod si non vincatur, res retineri potest, vt supra vidimus ex illo communi dicto, quod *in dubio, melior est conditio possidentis.*

529 Circa ergo impotentiam, communis est omnium sententia post D. Tho. 2. 2. q. 62. *art.* 8. *ad* 2. vbi Caiet. & cæteri expositores, quod quandiu durat, suspendit obligationem restituendi; ad impossibile enim nemo tenetur, *l. si quis in graui, ff. ad syllan. l. si stipuler. ff. de verb. oblig. l. Paulus, ff. quæ sent. sine appellat. rescind. l. impossibilium. ff. de reg. iur. Instit. de hared. instituen.* Et cap. *nemo potest, de reg. iuris in* 6. Et hoc verum est, siue hæc impossibilitas oriatur ab extrema necessitate, siue aliunde; siue oriatur sine culpa, siue cum culpa. Ratio est, quia licet aliunde quis pescauerit perueniendo ad impossibilitatem restituendi, ea tamen posita, retentio rei alienæ censetur omnino inuoluntaria ex impotentia. Notat. & bene Salon. *d. qu.* 62. *art* 8. *controu.* 3. quod quando D. Thomas loco citato dicit, quod debitor impotens tenetur po-

tere à creditore remissionem, aut dilationem, intelligi debet quando impotentia non est certa, & manifesta. Verum vt ista manifestiora fiant.

530 Quæres 1. an quando creditor, & debitor simul in extremam necessitatē deueniunt, potius sit ius creditoris, an debitoris, ita quod debitor teneatur creditori restituere? Tres sunt sententiæ. Prima est Doctoris subtilis *in 4. dist. 15. q. 2. art. 4.* Ricard. *ibidem art. 5. qu. 4. ad 5.* Gabr. *q. 2. art. 2. concl. 2.* Angel. *verb. restit. 3. n. 3.* Sylu. *ibid. 5. n. 1.* Armil. *n. 26.* Med. *Cod. restit. q. 3. causa 4. ad 5.* Nauar. *cap. 17. nn. 61.* & aliorum dicentium, quod ius creditoris sit potius, ac proinde, quod debitor teneneatur tunc ad restitutionem, quia in pari necessitate creditor præferri debet. Secunda sententia est Soti *lib. 4. de iust. q. 7. art. 1. ad 4.* Caiet. *d. q. 62. art. 3. ad 4.* Tabien. *verb. restit. q. 4.* Ledesm. *in 4. p. 2. fol. mihi 267.* & aliorum dicentium non esse talem obligationem restituendi, sed debitorē pro ſe posse retinere; tum quia in extrema necessitate, omnia sunt cōmunia: tum etiam quia in pari causa, seu necessitate, melior est conditio possidentis; tum denique ius naturale consumendi, quod est simpliciter necessarium ad vitam, præferri debet cuique iuri ciuili, quo debitor tenetur rem, maximè ex contractu, reddere. Tertia opinio est aliquorum sic distinguentium. Aut enim res ex contractu debita, est vsu consumptibilis, aut non. Si non, tenetur debitor eam reddere creditori. Sit exemplum: debes equum Petro, imminet tibi necessitas fugiendi pro tuenda vita, imminet & Petro, teneris illi reddere equum vt fugiat, & tu debes patienter sustinere. Ratio est, quia equi dominium manet penès Petrum, qui eum tibi v.g. accommodauit. Quod si res est vsu consumptibilis, vti est pecunia, panis, &c. tunc non teneris eam tradere creditori æqualem necessitatem extremam habenti. Ratio est, quia cum res illa transeat in dominium debitoris, & fiat in pari necessitati, fauet possidenti. Verum hæc distinctio non placet. Vel enim necessitas facit omnia communia, vt vult secunda opinio, & tunc siue res consumptibilis sit, siue non, est communis, ac proinde creditor non habet maius ius, quam debitor, cum vterque sit in eadem necessitate, & aliunde possessio fauet debitori, cum rem apud ſe habeat. Vel necessitas non facit omnia communia, vt vult prima opinio, & tunc licet res consumptibilis transeat in dominium debitoris, est tamen res ille debita creditori ratione contractus. Vnde tota difficultas ad duas iam dictas opiniones reuocatur, de quibus meum sit iudicium, secunda opinio Caiet. Soti, &c. mihi videtur verior, & probabilior; quia reuera in extrema necessitate debitor plurimum iuris habet super illam rem quam possidet, maximè quia tunc res fiunt communes.

531 Quæres 2. cui res danda sit quādo ex vna parte creditor extremè indiget & ex alia parte non indiget debitor; sed eius pater, vel mater, vel filij, vel vxor, vel frater? Auctores primæ sententiæ absolutè dicunt, quod res dari debeat creditori, si enim per ipſos dari debet quando ipſe debitor extremè indiget, à fortiori dari debebit, quando indigent alij. Verum auctores secundæ sententiæ, absolutè fatentur dari posse patri, matri, vxori, filijs, non tamen fratribus. Ego tamen saluo meliori iudicio puto rem tunc posse dari etiam fratri, & amico. Ratio videtur euidens, quia cum necessitatis extremæ tempore res sit communis, cessat ius iustitiæ respectu creditoris, ac proinde tunc attendi debent alia iura, vt pietatis respectu parentum, coniunctionis respectu vxoris, & filiorum, & etiam respectu fratrum, & amicorum. Sicut enim si res aliàs non fuisset creditoris, tunc fratres, & amici præferri deberent, ita & quando fuit creditoris, & modo non sit, cum ob necessitatem sit facta communis, & cessauerit esse creditoris, tametsi extet in specie. Quantum ad amicum res confirmari potest, quia amicus est alter ego, vt ostendit Ioan. de amicis *cons.* 85. *n.* 13. Tusch. *lit. A. concl.* 326. *n.* 3 & alij. Vide quæ dicuntur à nobis in nostris respons. varijs,

vbi

vbi oſtendimus, quod poſtea debitor, vel alius quicunq; qui in neceſſitate conſumpſit rem, quę alias erat alterius, nõ tenetur poſtea eam reſtituere ſi perueniat ad pinguiorem fortunam; & idem dicimus de eo qui alibi eſt diues, & hìc eſt in extrema neceſſitate, quia qui tunc rem accipit, & conſumit, ſuum accipit, & conſumit, cum neceſſitas faciat omnia communia, vt ibi fusè cum D. Tho. Sylu. & alijs oſtendimus. Oppoſitum tenendum quando rem accepiſti ante neceſſitatem, vt ſi ante neceſſitatẽ furatus ſis equum, & tempore neceſſitatis eo vteris vt neceſſitatem euadas, tunc enim ſi eum conſumas, teneris poſtea tranſacta neceſſitate reſtituere, quia obligatio reſtituendi ante neceſſitatem contracta; non extinguitur per ipſam neceſſitatem, licet conſopiatur. Leſſ. tamen d. cap. 16. n. 6. poſt Petr. Nauar. & alios, oppoſitum probabile putat. Ratio eſt, quia per accidens eſt quod antea acceperit equũ, ſi enim non accepiſſet ante neceſſitatem, potuiſſet accipere in ipſa neceſſitate.

532 Quæres 3. an etiam grauis neceſſitas excuſet à reſtitutione? Conueniunt omnes, quod grauis neceſſitas debitoris, parentum eius, vxoris, filiorum, fratrum, amicorum, imò etiam cuiuſcunque proximi excuſet à reſtitutione, quando creditor non laborat eadem neceſſitate. Probat Leſſius loco citato *nu.* 15. quia probabile eſt, quod in graui neceſſitate licitum ſit clanculum ſurripere; ergo multo magis non reſtituere, tametſi res in ſpecie debita ſit. Verum cauendum eſt ab antecedenti, quia præbet magnam anſam accipiendi clanculum rem alienam; admitti poſſet illud antecedens quando neceſſitas grauis, eſt talis, quod niſi illi ſuccurratur fiet extrema, cui facile ſuccurri non poterit. Facilius probari poteſt, quia quando creditor non patitur grauem neceſſitatem, cenſetur differre tempus ſolutionis, vt ſuccurratur graui proximi neceſſitati; vnde in ea dilatione ſolutionis non cenſetur rationabiliter inuitus. Addit idem Leſſ. *n.* 18. eſſe probabile, quod id, quod in graui neceſſitate conſumptum eſt, non deberet poſtea reſtitui, tametſi conſumens poſtea ad pinguiorem fortunam deueniat, ſed væ creditoribus, quia plures amitterent ſua credita, quia facile debitores ſibi perſuaderent ea in graui neceſſitate conſumpſiſſe. Maior difficultas eſt, quando creditor eſt in eadem graui neceſſitate, an ſcilicet debitor teneatur rem reſtituere? Leſſ. *loc. cit. n.* 20. dicit eſſe probabile, & fortè verius, quod tunc debitor non teneatur ſoluere, vel reſtituere. Ratio eſt, quia etiam in graui neceſſitate, videtur melior conditio poſſidentis tum quia ſi poteſt quis in graui neceſſitate rem alterius ſurripere, à fortiori licitum erit non reſtituere; excipit caſum, modo debitor non coniecerit creditorem in eam neceſſitatem. Verum mihi magis placet, quod ſola neceſſitas extrema, vel prope extremam, faciat meliorem conditionem debitoris, ex eo, quod omnia faciat communia, quod non facit grauis.

533 Quæres 4. an teneatur reſtituere, qui promiſit, vel etiam iurauit reſtituere pro tali tempore, in quo poſtea reperitur in extrema, vel graui neceſſitate? Reſpondetur negatiuè, quia nec promiſſio, nec iuramentum cenſentur extendi ad extremam, vel grauem neceſſitatem, niſi hoc exprimatur, ſed cenſentur poni cum tacita conditione, ſi commode reſtitutio fieri poterit, quod ſi iuramentum factum eſſet cum expreſſione cuiuſcunque neceſſitatis, tunc reſtituere deberet, quia cenſetur renunciare iuri ſuo, quod à neceſſitate ſibi conceditur. Sic Sot. *lib. 4. de iuſt. qu. 7. art. 1. ad 4.* Ludouic. Carbo *de reſtit. q. 80. in fine* Ledeſm. 2. 4. *q. 18. art. 3.* & alij communiter.

§. II. *An teneatur debitor reſtituere cum detrimento ſui ſtatus, vbi alia neceſſariò videnda.*

534 INter alia, quæ excuſant debitorem à reſtitutione, ſeu ſolutione debitorum, eſt detrimentum ſui ſtatus, ſeu graue, & notabile damnum de-

debitoris, quæ cauſa ad præcedentem reuocatur, ſeparatim tamen eam tractamus, quia cum hæc materia ſit adeo frequens, paulo altius, & exactius tractanda eſt. In primis conueniunt omnes, quod ſi tam debitor, quam creditor patiantur grauem ſui ſtatus iacturam, & res extat in ſpecie apud debitorem, debeat reſtitui. Vnde ſi Petrus depoſuit magnam pecuniæ ſummam, ſed clauſam, obſignatam, &c. vel aurum, argentum, gemmas, &c. apud Paulum, & vterque patiatur magnam ſtatus iacturam niſi re depoſita vtatur, tunc res illa depoſita dari debet Petro deponenti, ſic tenent omnes communiter. Sot. *lib. 4. de iuſt. q. 7. art. 4.* Sylu. *verb. reſtit. 5. q. 7.* Nauar. *cap. 17. n. 59.* Salon. *d. q. 62. art. 8. contr. 3.* Vbi Aragon. Bann. & cæteri expoſitores. Ratio clara eſt, quia res illi tunc temporis danda eſt, qui omnibus penſatis habet maius, & fortius ius; ſed tunc debitor habet ſolum ius neceſſitatis, & creditor habet ius neceſſitatis, & iuſtitiæ, cum res in ſpecie exiſtens ſit ſua; ergo ſibi reſtituenda eſt.

535 Difficultas ergo præſens in duplici caſu procedere poteſt. Primus, quando res extat in ſpecie, & debitor reſtituendo patitur grauem ſui ſtatus iacturam, non creditor. Secundus, quando res non extat in ſpecie, & debitor reſtituendo patietur grauem iacturam ſtatus, non creditor. Simul tamen de vtroque agemus, quia non multum refert quantum ad hoc, quod res extet, vel non extet in ſpecie, de quo tamen aliquid dicetur. Pro quo nota 1. quod aliud eſt, pati iacturam ſtatus, ſeu cadere à ſuo ſtatu, & aliud eſt minuere ſtatum: ille cadit à ſtatu, qui eum mutat in ſtatum inferiorem. Vt ſi quis liberè, & commodè viuebat de ſuo, poſtea cogitur alteri ſeruire, vt viuat, vel laborare, vel exercere artem, quam prius non exercebat, &c. Ille autem dicitur minuere de ſtatu, qui manet in ſtatu vt prius, parcius tamen viuit; prius habebat familiam magis numeroſam, poſtea illam minuit. Nota 2. quod ſtatus in quo quis eſt, duplex eſſe poteſt, vnus eſt quam quis iuſtè habet, & retinet, vel iuſtè acquiſiuit, vt ſi eum habeat ex hæreditate, vel propria induſtria, aut laborem acquiſierit. Alius eſt, quem quis iniuſtè habet, vel acquiſiuit, vt per furtum, vel illicitos contractus. Status iuſtè habitus, & iuſtè acquiſitus, iuſtè conſeruari poteſt. Nota 3. quod qui eſt in aliquo ſtatu conſtitutus dupliciter poteſt reddi impotens ad ſoluendum debita, vel ad reſtituendum. Primò ſine culpa, vt caſu, infortunijs, inundationibus, deueſtationibus ab aliquo exercitu, & alijs pluribus modis. Secundò cum culpa, vt ex prodigalitate, ex commeſſationibus, & alijs ſimilibus modis illicitis. Nota 4. quod debita, vel ſunt contracta ex cauſa iuſta, vt ex mutuo, ex emptione credita pecunia, vel etiam ex venditione eadem pecunia facta: Aut facta ſunt ex cauſa iniuſta, vt ex furto, rapina, vſuris, &c.

536 His poſitis, prima ſententia eſt, quod bona iniuſtè acquiſita ſint ſtatim reſtituenda, tametſi debitor cadere debeat à ſuo ſtatu, imò tametſi mendicare cogeretur. Sic Adrianus *in 4. q. 2. de reſtit. dub. 6.* Ioan Medina *C. de reſtit. qu. 6. dub. 1. & 2.* & quia *l. in condemnatione, ff. de reg. iur.* & habetur *Inſtit. de actionibus, §. vlt. & l. qui bonis. ff. de ceſſ. bon.* vbi dicitur, quod cedens bonis, poteſt ſibi retinere ne egeat dicunt, quod iſta iura intelligi debeant quoad forum exterius, nó quoad forum conſcientiæ, quia in hoc foro non eſt licitum aliquid retinere, ſed totum, quod eſt alienum debet reſtitui: ſolum caſum extremæ neceſſitatis excipiunt. Ratio horum eſt, quia nemine licitum eſt de alienis viuere, neque in extrema neceſſitate, ſi aliunde illi prouideri poſſit, vel humili mendicatione, vel manuum labore. Verum ſi hæc ſententia vera eſſet, væ illis, qui ex alienis in bono ſtatu poſiti ſunt, quia vt experientia dicit, induci nullatenus poſſunt vt à ſtatu omnino cadant, vt reſtituant; facilius inducuntur vt ſtatum minuãt, & aliquid ſubtrahant, & quod ſuberahunt, reſtituant.

537 Secunda ſententia benignior eſt, &

ob

de dicit; non teneri debitorem cum ſuo notabili damno, vel cadendo à decentia ſui ſtatus, reſtituere. Sic Nauar. *cap.* 17. *n.*57. & 58. Vbi ſic habet. *Eadem ratione, qui debet* 100. *aureos ſtatim ſoluendos, ſi non poteſt ſtatim ſoluere ſine magno damno ſuæ rei familiaris, puta non niſi domum ſuam, aut aliquod prædium multo minoris vendat, quam valeat, ad ſtatim reſtituendum non tenetur. Quod (noſtro iudicio) non ſolum locum habet in debito, quod ex contractu, aut vltima voluntate, ſed etiam in eo, quod ex furto, aut alio delicto naſcitur, vt ſentit B. Antoninus, quicquid Caietanus dicat, quia quamuis hæc duo debita quoad ſuam originem differant (quia in vnius origine peccatum eſt, & in alterius non) quoad hunc effectum tamen, ſaltem in foro conſcientiæ ſimilia ſunt, ſi quidem vtrumque reſtituere tenetur, & in vtroque totalis impotentia omnino excuſat, & ſic in vtroque mediocris impotentia, mediocriter excuſat.* Hæc Nauar. & valde probabiliter. Eandem ſententiam ex S. Antonino, & Nauar. Docet Tolet. *lib.* 3. *ſummæ cap.* 24. *n.*4. Idem tenet Gabr. *in* 4. *diſt.* 15. *q.* 2. *art.* 2. *concl.* 2. *lit. I.* Sylu. *verb. reſtit.* 5. *q.* 3. Philiarch. *to.* 2. *de offic. ſacerd. lib.* 6. *cap.* 28. *concl.* 3. & alij communiter. Conſtat hæc ſententia ex dictis iuribus, nam in *l. in condemnatione*, ſic dicitur. *In condemnatione perſonarum, quæ in id quod facere poſſunt, damnantur, non totum, quod habent exſoluendum eſt, ſed & ipſarum ratio habenda eſt, ne egeant.* Idem ſæpè replicatur in alijs iuribus ciuilis. Vnde *in l. miles, ff. de re iudic.* decernitur, quod milites non tenentur reſtituere in integrũ, ſed quod poſſunt, ne inde cogantur egere, & mendicare. Vide *l.* 4. & 6. *ff. de ceſſione bonor.* Nec dici debet, quod tot iura valeant ſolum quoad forum exterius, & non quoad forum conſcientiæ, quia ſi ſemel quoad forum conſcientiæ ſeruari non poſſent, eſſent iniqua, ac proinde neque quoad forum exterius ſeruari poſſent.

538 Ego limitarem hanc ſententiam, vt procedat quando non eſt notum, & manifeſtum, quod ſtatus eſt iniuſtè acquiſitus, ſecus quando eſſet notum, quod ſtatus quem quis habet, eſt acquiſitus iniuſtè vt per vſuras, per furta publica, per publicas rapinas, & per contractus iniquos. Vnde ſi eſſet notum, quod Petrus dives factus eſt ex manifeſtis vſuris, tunc cum obligarem ad reſtitutionem cum ſui ſtatus iactura, quia tunc temporis nullum habet ius nec occultum, nec manifeſtum ad illius ſtatus conſeruationem. At quando manifeſtum non eſt, quod d. Petrus cum ſtatum acquiſierit per furtum, rapinam, vſuras, &c licet reuera ſit acquiſierit, tunc licet non habeat ius ad conſeruationem ſui ſtatus, quoad occultum, habet tamen quoad rationem manifeſti. Exemplum ſit de eo qui occultè commiſit crimen cui infamia annexa eſt; nam iſte non habet ius occultum, ſeu ſecretum ad famam, habet tamen ius manifeſtum, & publicum, ac proinde qui ſcit il. crimen occultum, non poteſt illud manifeſtare, quod ſi manifeſtet, tenetur ad reſtitutionem famæ, ita &c.

539 Quæres 1. an quando debitor nequit omnibus creditoribus ſatisfacere, habet tamen ſpem probabilem, quod poſt aliquod tempus omnibus ſatisfaciet, poſſit reſtitutionem differre? Reſp. affirmatiuè, eſt communis ſent. Sic tradunt Adrian. *vbi ſupra dub.* 6. Medin. *d. q.* 5. *dub.* 2. Corduba *in ſum. q.* 68. *pun.* 3. Aragon. *d. qu.* 62. *art.* 8. *concl.* 5. & alij ibid. Inferentes, quod quando artifex pluribus debet, vel vni tantum, ſed multum, & videt, quod non poteſt integrè ſatisfacere, niſi ſuæ artis inſtrumenta vendat, & aliunde ſperat, quod illis vtendo paulatim laborando ſatisfaciet, non tenetur dicta inſtrumenta vendere, vt ſtatim reſtituat, ſed licitè poteſt reſtitutionem differre. Pariformiter inferunt, quod ſi debitor omnia ſua bona tradat, non valet omnibus ſatisfacere, & ſi ea retineat, & ſuum ſtatum ſeruet, vel à conſanguineis, vel ab amicis iuuabitur, vel ex illis bonis alia cumulabit, & ſatisfaciet, non tenebitur dicta bona tradere, poteritque reſtitutionem differre.

540 Quæres 2. an aliquando quis teneatur reſtituere cum detrimento propriæ

priæ famæ? Certum est, quod per se loquendo nullus tenetur restituere cum detrimento propriæ famæ, vt aduertit Caiet. *d.q 62. art. 2. & 8. & in sum. verb. restit. cap. 6.* Nauar. *cap. 17. n. 89.* Aragon. *vbi supra art. 8.* Petr. Nauar. *lib. 2 de restit. cap. 4. p. 3. dub. 9. n. 400.* & *lib. 4. cap. 4. dub. 7. n. 46.* Couar. *in reg. peccatum, p. 1. n. 6.* Tolet. *d. cap. 24 n. 3.* Lopez *p. 1 cap. 116.* & alij communiter. Ratio communis est, quia nullus tenetur restituere rem inferioris ordinis, cum detrimento rei superioris ordinis fama autem est res superioris ordinis, quæ nulla re inferioris ordinis compensari potest. Quocirca vno ore omnes fatentur, quod qui rem alterius furatus est, & non potest eam restituere nisi cum detrimento suæ famæ, potest restitutionem differre, ne notam contrahat latrocinij. Per accidens tamen casus dari potest, in quo quis restituere cogatur cum suæ famæ detrimento; vt si res restituenda sit magna, & infamia leuis, nam tenetur quis leue detrimentum sustinere in fama, ne quis graue sustineat in re familiari. Quod maximè verum habet in sententia eorum qui putant, quod licet fama sit bonum ordinis superioris, possit tamen pecunia compensari. Colligitur hoc ex illo Prouerb. 22. *Melius est nomen bonum, quam diuitiæ multæ*, hoc est, integra fama, est quid melius, quam multæ diuitiæ, non tamen leuæ detrimentum in bono nomine; oppositum tamen supra docuimus, maximè quando non est tanta inæqualitas inter famam, & diuitias. Iudicium tamen prudentis attendi debet, consideratis circunstantijs personarum, & bonorum; nam aliqui pluris faciunt leue detrimentum in fama, quam maximum detrimentum in rebus familiaribus, alij è contra, parum curarent de leui famæ detrimento, & multum de graui in re familiari; quocirca potius sustinerent leue detrimentum in fama, quam graue in diuitijs & commutarent famam in diuitias.

541 Quæres 3. an excuset à restitutione damnum spirituale, vt periculum propriæ salutis, aut suorum? Respondetur affirmatiuè; vnde non tenetur quis statim restituere, si ex restitutione sequeretur damnum in anima, vt quod furari deberet, vel fornicari, vel adulterium committere, vel exponere vxorem, filios, &c. Ratio est, quia anima, rebus omnibus præferenda est, *l. sancimus, C. de sacros. Eccles.* & cap. *præcipimus, 2. qu. 12.* & cap. *cum infirmitas, de pœnit. & remiss.* quod illustrant Abb. *cons. 63. lib. 1.* Cardos. *in praxi iudic. & aduocat. verb. anima n. 1.* Tiraq. *de priuil. pia causa in præfat. n. 9* Surd. *decis. 196. n. 12.* & alij. Vnde etiam excusaretur à dilatione restitutionis, quãdo restituendo laberetur in desperationem, vel sequeretur scandalum, vel alia Dei offensa, vt ex se constat.

542 Quæres 4. an teneatur quis restituere, cum damno propriæ libertatis, vt scilicet quis vt restituat teneatur se vendere? Resp. negatiuè, constat ex dictis, & tradunt omnes. Tum quia libertas, est bonum maius, quam sint diuitiæ, ac proinde vt diuitiæ soluantur, non tenetur quis vendere libertatem. Tum etiam, quia ideo nemo tenetur restituere cum periculo vitæ, quia vitæ conseruatio est de iure naturæ, sed etiam est de iure naturæ conseruatio propriæ libertatis; ergo. Tum deinde, quia durum videtur, quod quis perpetuam subeat seruitutem, vt debita inferiora recompenset. Tum denique, quia nimis asperum esset, quod persona nobilis, & ingenua, quæ nunquam seruiuit, ad seruitutem adstringatur, vt debita soluat. Sed dices, quod Exod. 22. decernitur, vt qui furtum sublatũ reddere nequiret, venderetur. Resp. enim cum Ricard. *in 4. dist. 5. art. 5. q. 3.* & alijs, quod illa lex pro eo tempore afficiebat Iudæos, cum propter illius populi duritiem data fuerit, qui alioquin ad restitutionem induci non possent, ac proinde Iudæis valde vtilis fuit; non tamen obligat nos, cum moralis non fuerit, sed legalis, & illius populi propria.

§. III. An remissio creditoris excuset à restitutione.

543 CErtissima res est, quod libera, & spontanea remissio creditoris, remittere potentis excuset à restitutione, vt expresse docet S. Tho. 2. 2. *qu.* 62. *art.* 6. *ad* 3. & Caiet. & cæteri expositores *ibidem*. Ratio clara est, quia vnusquisque est suarum rerum dominus, suorumque iurium, ac proinde poterit creditor renunciare, seu donare ius, quod habet ad rem, sicut potest rem quamcunque suam donare; vnde cum remissio debiti sit quædam donatio, ab eo fieri potest, qui donare potest. Dixi modo creditor remittere possit, quia si creditor careat potestate donandi, aut remittendi, nulla erit remissio, vel condonatio. Quocirca qui aliquid accepit à filio familias, vel à pupillo, non excusatur à restitutione per istorum remissionem. Qui aliquid accepit ab infano, non excusatur à restitutione per ipsius condonationem. Qui accipit à seruo non eximitur ab obligatione restitutionis, nisi dominus consentiat. Qui accipit aliquid à ministro non liberatur à restitutione, sed requiritur consensus Domini. Idem dic de accipiente à custode, de fraudante gabellas, &c. quia requiritur Domini consensus.

544 Dixi etiam, quod remissio vt valeat, requiritur, quod sit libera, & spontanea, quia fundamentum donationis, & remissionis debet esse libertas. Sunt autem tria, quæ tollunt libertatem, & spontaneitatem, scilicet vis, metus, & ignorantia. Vis tunc intercedit, quando quis cogit alium vt remittat totum debitum, firmando in carta se esse integrè satisfactum; vel quando cogit remittere dimidium crediti, alioquin nihil dabit. Tunc intercedit metus quando quis minatur alteri mortem, vel aliud damnum graue, vel eius consanguineis, affinibus, &c. debet tamen metus esse grauis, & cadens in virum constantem, & proueniens ab extrinseco; nam si proueniat ab intrinseco, tenet, vt si quis tempore infirmitatis, vel tempestatis remittat debitum suo debitori. Tunc intercedit ignorantia, quando quis remittit debitum, quia putat debitorem esse consanguineum, esse in necessitate, &c. cum non sit. Ad ista reuocatur dolus, & fraus; nam remissio per dolum, & fraudem facta, nulla est, vt si quis apparere faciat, quod debitum est solum 10. scutorum, cum sit 100. quia deleuit ex chirographo vnum 0. ac proinde creditor videns summam esse paruam, remittit, aliàs non remissurus.

545 Requiritur etiam vt remissio teneat, quod à iure non prohibeatur, & simul irritetur; nam si solum simpliciter prohibeatur, tenebit, secus si irritetur. Cuius rei aliqua exempla habentur in iure. Nam *in Clem. nolentes, de hæret.* dicitur quod Inquisitores hæreticæ pranitatis non accipiant pecunias modis illicitis, & ne munera extorqueant, quod si faciant, restituere tenentur, non obstante quacumque remissione. Similiter cap. *Statutum, de rescriptis in 6.* decernitur, quod iudex Ecclesiasticus nil accipiat præter esculenta, & poculenta, quæ paucis diebus consumi possint, & quod restituatur etiam id quod mera liberalitate donatur, nulla suffragante remissione, de qua re fusè egi in *tract. de censuris disp. 4. n. 380. cum seq.* & de primo egi in *eod. tract. & disp. n. 67.* Pariformiter cap. *exijs*, & cap. *salutis, de censibus in 6.* decernitur, quod visitatores munera non accipiant; & quod si accipiant, teneantur restituere, non valente remissione, de quo fusè pertracto in *d. tract. de censuris disp. 6. n. 192.*

§. IV. An cessio bonorum excuset à restitutione, vbi aliqua de clericis.

546 LEges humanæ bonorum cessionem adinuenerunt ad varia incommoda tollenda, quibus grauati ære alieno afficiuntur. Est cessio bonorum remedium miserabile, & flebile, quo debitor, qui non est soluendo cedit bonis, quod dupliciter fieri solet, vel in ma-

manu creditoris, vel creditorum, renunciando illis omnia bona; aut fit in manu iudicis, confessis debitis, sed aliquo signo publico vituperabili, iuxta morem patriæ. Qui bonis cessit, non potest amplius pro illis debitis incarcerari, ex *l.1. C. qui bonis cedere possunt*. Neque possunt excommunicari, pro debitis non solutis, cap. *Odoardus, de solut.* Neque etiam condemnari possunt pro illis ex *l. is ex l. qui bonis, & ex l. debitores, ff. de cessione bonorum*.

547 Quæres 1. an qui bonis cedit, possit tuta conscientia occultare sibi, & familiæ necessaria? In *l. qui bonis ff. de cessione bonorum*, de illo, qui bonis cessit, dicitur. *Nec enim fraudandus est alimentis quotidianis. Idem & vsusfructus ei concessus, vel legatus, ex qua tantum percipitur, quantum ei alimentorum nomine satis est*. Ex qua lege, & alijs similibus apertè colligitur, quod cedens bonis, possit aliquid sibi retinere. Difficultas est, an hoc tantum fieri possit in foro externo, an etiam in foro conscientiæ. Aliqui dicunt, quod solum hoc fieri possit pro foro exteriori; vnde dictus cedens nil aliud retinere possit, nisi quod sibi detur à creditoribus titulo eleemosinæ. Nihilominus communis sententia tenet, quod etiam hoc fieri possit in foro conscientiæ, constat ex dictis §. præcedenti cum D. Antonino, Nauar. Tolcto, & alijs.

548 Quæres 2. an cessio bonorum fieri possit in iure, & extra ius, per nuncium, per epistolam? Respondetur affirmatiuè, ita habetur *l.9. ff. de cessione bonorum*. Vbi dicitur. *Bonis cedi non tantum in iure, sed etiam extra ius potest: sufficit & per nuntium, vel per epistolam id declarari*, & in *l.6. C. qui bonis cedere possint*, dicitur. *In omni cessione bonorum ex qualibet causa facienda, scrupolositate priorum legum exposa, professio sola quærenda est. Item dixit, in omni cessione sufficit voluntatis sola professio*.

549 Quæres 3. an qui bonis cessit, postea perueniens ad pinguiorem fortunam, teneatur restituere, vel creditoribus satisfacere? Lessius *dicto cap. 16. dub. 3. n. 46.* putat ex alijs, quod qui cessit bonis modo ignominioso, ad nihil aliud teneatur, tametsi ad pinguiorem fortunam deueniat. Communior tamen sententia tenet, ad id teneri, propter iura manifesta, nam *l. cum & filij familias, C. qui bonis ced. possunt*, dicitur. *Si quid postea eis pinguius accesserit, hoc iterum vsque ad modum debiti postea creditoribus legitimo modo auelli*. Less. *d. dub. 3. n. 47.* sic textum refert. *Apertissimi iuris est, si quid pinguius accesserit debitoribus, hoc iterum vsque ad modum debiti, posse à creditoribus legitimo modo auelli*. Sed non hæc verba, sed illa à nobis relata in textu reperiuntur. Idem colligitur ex *l. 4. ff. de cessione bonorum*. Vbi dicitur. *Is qui bonis cessit, si quid postea acquisierit, in quantum facere potest, conuenitur. Sabinus, & Cassius putabant eum, qui bonis cessit, ne quidem ab alijs, quibus debet, posse inquietari*. Ratio clara est, quia per cessionem, non extinguitur debitum, sed consopitur, ergo si debitor perueniat ad pinguiorem fortunam, ad illud soluendum tenebitur. Iura namque introduxerunt cessionem bonorum, non vt debitum extinguatur, sed ne debitor impotens molestetur, vt clare dicitur *l.1. C. qui bonis cedere possunt*. Vbi habetur. *In eo enim tantummodo hoc beneficium eis prodest, ne iudicati detrudantur in carcerem*.

550 Quæres 4. an clericus non valens soluere debita, possit bonis cedere? Respondetur negatiuè, probat Less. *supra n. 50.* quia clericus non potest conueniri, nisi quatenus facere potest; deductis necessarijs alimentis, vt colligitur ex cap. *Odoardus, de solut.* Sed in d. cap. Odoardus nihil de hoc dicitur. Sic enim habes. *Odoardus clericus proposuit, quod cum P. clericus, & d. laicus, & quidam alij, qui ipsum coram officiali archidiaconi. Remen. super quibusdam debitis conuenissent, idem in eum cognoscentem huiusmodi debita, sed propter rerum inopiam soluere non valentem, excommunicationis sententiam promulgauit. Mandamus quatenus si constiterit, quod predictus O. in totum, vel*

vel pro parte non possit soluere debita supradicta, sententiam ipsam sine difficultate qualibet relaxetis: recepta prius ab eo idonea cautione, vt si ad pinguiorem fortunam deuenerit, debita predicta persoluat. Vbi solum dicitur, quod dictus Odoardus qui soluendo non erat, non poterat excommunicari. Bene verum est, quod clericus ob sui status decentiam non debet cedere bonis omnibus, ne mendicare cogatur; nec potest conueniri pro debitis coram iudice laico, bene tamen coram iudice Ecclesiastico. Igitur clericus non habens vnde soluat, vel in totum, vel in partem, non debet excommunicari, & si est ob hoc excommunicatus, debet absolui, præstita ab eo idonea cautione, quod si ad pinguiorem fortunam peruenerit, persoluat.

551 Quæres 5. quomodo clericus suam probet pauperratem, vt fruatur priuilegio d. capitis *Odoardus?* Respondetur cum Ioann. Baptista Costa *de remed. subsid. remed.* 29. *à n.* 1. quod mendicitas, seu paupertas probatur per cõmunem æstimationem, quia v.g. visus est mendicare. Probatur etiam ostendendo, quod reddit⁹ quos habet non excedunt 25. scuta, Seraphin. *decis.* 173. & Ricc. *in praxi resol.* 245. *n.* 3. Sufficit etiã quod constet summariè de paupertate, nec in ea est multum scrupulosè agendum, sed vrbanè. Idem Ricc. *in decis. Cur. Neap. decis.* 81. *nu.* 6. *p.* 1. & *p.* 2. *decis.* 176. Limitatur 1. in clerico pensionario, eo quod pensioni consentit etiam cum iuramento, & obligatione camerali; vnde potius debet beneficium dimittere, quam pensionem denegare, cum promiserit pensionem soluere sub poena excommunicationis, & priuationis beneficij, Cassad. *decis.* 21. *nu.* 1. Gomez *in compendio signaturæ, n.* 80. & *de annali q.* 53. & alij, licet contrarium, quod scilicet beneficiarius non teneatur vltra quam facere potest, teneat Cald. Pereira *de extinct. emphyte. cap.* 4. *n.* 24. Et Couar. *lib.* 2. *var. cap.* 1. *n.* 9. *vers. quaties*, & alij, dicunt, quod Clericus non amittit d. priuilegium ob præcisam obligationem soluẽdi pensionem. Limitatur 2. quando clericus esset debitor alicuius qui esset ipso pauperior. Barbat. *in cap. Odoard. n* 2. Neuiz. *cons.* 59. Carol. de Graff. *de effect. cleric. effectu* 7. *nu.* 56. Beller. *disquisit. Cleric. p.* 1. *tit. de Cleric. debitore* §. 2. *n.* 8. & alij. Limitatur 3. in clerico coniugato, qui potest capi, & carcerari etiam pro debitis ciuilibus per iudices sæculare, si non habeat quo soluat. Nata *cons.* 356. Carol. de Graff. *d. effectu* 7. *n.* 52. Couar. *d. n.* 9 Sanch *de matrim. lib.* 7. *disp.* 46. *n.* 23. Licet Humad. *l.* 13. *glos.* 2. *n.* 2. *tit.* 6. *p.* 1. & alij plures, quos refert, & sequitur Ceuall. *commun. contra commun.* teneant, quod capi non possit, nec incarcerari. Limita 4. quando clericus esset periurius, & esset de fuga suspectus, & debitum ex dolo descenderet, Couar. *d. n.* 9. Beller. *d.* §. 2. *n.* 10. & alij. Limita 5. in clerico qui negauit debitum, iste enim potest carcerari, & excommunicari, Gutier. *de iuram. confirm. p.* 1. *cap.* 17. *n.* 2. Mohedan. *decis.* 1. *de solut.* Pute. *decis.* 321. *p.* 2. Graff. *d. effectu* 7. *n.* 43. Beller. *supra n.* 2. & 3. & alij. Limita 6. in clerico debitore ratione depositi penes se facti, quia d. debitum exigi potest, non obstante d. priuilegio, Mathesil. *sing.* 60. *n.* 1. Graff. *d. effectu* 7. *nu.* 58. Limita 7. in debito proueniente ex delicto, quia tunc capi, & carcerari potest per iudicem Eccles. Ceuall. *q.* 701. *nu.* 8. Gutier. & Graff. locis cit. Limita 8. in clerico hærede qui non confecit inuentarium. Ricc. *in praxi post resol* 255. *in notab. n.* 2. Limita 9. in clerico conuento actione reali Ricc. *decis.* 296. *n.* 2. Graff. *n.* 62. & alij. Limita 10. in clerico qui in ludo, vel luxuriosè viuendo sua bona consumpsit. Beller. *d.* §. 2. *n.* 6. Graff. *n.* 51. & alij. Limita 11. in clerico administrante bona aliena, vt 6 fuit curator, &c. Graff. *n.* 53. Ferret. *cons.* 144. *n.* 1. *lib.* 1. Limita 12. quando in Romana curia se obligauit in forma Cameræ Apost. quia tunc censetur renunciare d. priuilegio, Beller. *n.* 8. Ricc. *resol.* 252. Couar. *ob supra*. Ferret. *cons.* 254. *nu.* 14. *lib.* 2. & alij. Limita 13. quando causa est determinata in Rota per relaxationem executorialium.

lium. Mohedan. *decis.1. n.2. de solut.* Rot. *in Mediolan. fructuum 7. Ianuar. 1596. & in Clusina beneficij 29. Novembr. 1619. decis. 514. n.2.*

§. V. An excuset à restitutione damnum quod putatur euenturum creditori, vel Reipublicæ, vel tertio.

552 CErtum est non teneri debitorem soluere, vel restituere, quando sequitur damnum spirituale, aut corporale ipsius creditoris, vt tradit S. Tho. *q.62. art.5. ad 1.* vbi dicitur. *Quãdo res restituenda apparet esse grauiter nociua ei, cui restitutio facienda est, vel alteri: non ei debet restitui: quia restitutio ordinatur ad vtilitatem eius, cui restituitur. Omnia enim, quæ possidentur, sub ratione vtilis cadunt. Nec tamen debet ille, qui detinet rem alienam sibi appropriare, sed vel reseruare, vt congruo tempore restituat, vel etiam alibi tradere tutius conseruandam.* Idem à fortiori iudicium est, quando restitutio cederet in damnum Reipublicæ, vt si quis debeat magnam pecuniæ summam tyranno, qui eam reposcit ad formandum exercitum in perniciem Reipublicæ, tunc enim restitui non debet. Similiter non est restituendus ensis furenti, quia inde damnum proximi sequetur; charitas namque vrget nos, vt impediamus quantum possumus proximi damnũ.

553 Nonnulla difficultas est, an debitor soluere debeat, vel restituere, quando creditor vult sua re abuti solummodo in suum damnum, vt si vellet vti pecunia ad ludos, ad luxuriam, ad compotationes, &c. Affirmant aliqui: Rationem assignant, quia non est debitoris curare, quod creditor, bene impendat res suas, sic Petr. Nauar. *lib.4. de restit. cap.2. n.34.* quem refert Lessius *loco citato nu.* 58. & non reprobat, & licet dicat, quod oppositum sit verius, putat tamen, quod raro obligetur debitor sub mortali ad non restituendum, quando scit, quod creditor debet re malè vti. Tum quia potest cogi ad soluendum; tum quia passim apud homines hæc ratio differentiæ solutionis, parum est in vsu, & sæpè parum efficax ad malum creditoris impediendum, maximè cum soleat esse cum molestijs, & calumnijs coniuncta. Mihi in hac re dicendum videtur, quod non teneatur debitor differre solutionem ob malum vsum creditoris, quando si non soluat, timet aliquod graue damnum; sicut nec quando aliunde cogetur soluere, vel per iudicem, vel alio modo, tunc enim ea debiti dilatio ad aliud non deseruit, quam ad molestias, inquietudines, odia, &c. Tamen quando hæc cessant, & proximi malum potest impedire, ad id tenetur, ad hoc enim charitas vrget.

§. VI. An debitor eximatur ab obligatione restitutionis, si soluat creditori sui creditoris.

554 QVis debet 100. Petro, & Petrus debet 100. Paulo, an eximatur ab obligatione soluendi Petro, si soluat Paulo, qui est creditor primi creditoris? Conueniunt omnes, quod si solutio fiat de consensu primi creditoris, liberatur debitor ab obligatione soluendi suo immediato creditori. Difficultas est, quando ea solutio fit sine consensu primi creditoris, sed ipso inscio, aut etiam inuito. Non procedit hæc difficultas quoad forum exterius; quia quantum ad hoc forum certum est, quod primus creditor potest cogere suum debitorem, vt sibi soluat, quod debet, & sibi imputare debet, quod alteri, scilicet creditori sui creditoris soluerit. Procedit ergo solum difficultas quantum ad forum conscientiæ, an scilicet, qui quod vir debet inscio ipso, imò & reluctante, alteri soluit, cui ille debet, liberetur ab obligatione restitutionis.

555 Bart. in *l. solutum*, §. *solutum. ff. de pign. act.* quem plures, maximè ex Legistis, sequuntur, sic distinguit. Vel enim secundus debitor, est debitor ex eadem causa cum primo, & tunc solutio facta dicto secundo creditori, liberat ab obligatione soluendi primo creditori. Quocirca si ego conduxi domum à Petro, qui eam con-

conduxit à Paulo, ſatisfacio ſoluendo pensionem Paulo, tametſi, & Petrus eximatur ab obligatione ſoluendi Paulo, *l. virum præſente, ff. de conſtit. pecunia*; maximè cum poſſim à d. Paulo compelli, *l. nomen, C. quæ res pignor. oblig. poſſ.* Item inquit, poſſum ſoluere creditori mei creditoris, quando creditor mei creditoris, factus eſt creditor propter me, eo quod meus creditor vt mea gereret negotia, accepit ab alio pecuniam mutuo, vel ad cambium, tunc enim ſatisfaciam meo creditori, ſi ſoluam illi, à quo ille recepit ob gratiam mei. Quod ſi meus creditor alteri debeat ex diuerſa cauſa, non liberabor à reſtitutionis obligatione ſi alteri ſoluam abſque conſenſu mei creditoris, *l. inuito, ff. de ſolut. & l. penult. & fin. ff. de negot. geſtis*. Hoc vltimum, quod dicit Bart. proculdubio eſt verum in foro exteriori, & contentioſo, nam qui hoc modo ſolueret, ad iteratam ſolutionem cogeretur; non ſic qui ſolueret primo modo, vt communiter docent Legiſtæ, quia cum tunc currat eadem cauſa, idem currit debitum, quoad rem.

556 Meum ſit iudicium. Nunquam licitum eſt reddere rem ſecundo creditori, in fraudem primi, ſeu quando primus patitur damnum. v. g. eſt differentia inter Petrum, & Paulum cuiuſnam ſit equus, quem mihi Petrus commodauit, & quem iuſtè poſſidebat, non poſſum ego reſtituere Paulo, quia Petrus priuatur equi iuſta poſſeſſione, & difficulter, vel nullo modo ipſum mei cauſa recuperabit, tunc enim Petrus iuſtè exigere poteſt à me dictum equum. Secus eſſet ſi Petrus iniuſtè poſſideret, tunc enim poſſum illum reddere Paulo, qui verum, & iuſtum titulum habet in equum. Vnde puto, quod quando res eſt reſtituenda in ſpecie, niſi conſtet, quod à meo creditore iuſtè non poſſideatur, ſemper eſt illi reſtituenda; etiam quando eſſet aliqua difficultas cuiuſnam ſit; nam in dubio non eſt meum ſpoliare meum creditorem iure, quod habet in re, quam mihi dedit. Quod ſi res non ſit reſtituenda in ſpecie, tunc poteſt reddi ſecundo creditori, modo abſit dolus, fraus, & damnum mei immediati creditoris. Ratio eſt, quia in hoc caſu nulla fit iniuria meo creditori, nullaque iniuſtitia, ſed ſeruatur indemnis, quia illum libero à ſolutione debiti, quod ipſe ſoluere debebat ſuo creditori, vbi autem iuſtitia non violatur, non poteſt oriri nouæ reſtitutionis obligatio. Tum quia re ipſa gero negotium vtile illius, quia ipſum libero à moleſtia ſui creditoris. Cauendum tamen eſt, ne malum ſequatur, quia contingere poteſt, quod meus creditor, modo ſoluere nequeat; quia eius creditor modo pecunia non indiget, ipſe autem indiget. Deinde cauendum eſt, quod ſolutio fiat cum debitis cautelis. Deinde ſuadeo, quod non fiat niſi de conſenſu creditoris primi, quia vt experientia didici ea ſolutio malos effectus producere ſolet.

§. VII. An rei interitus, excuſet à reſtitutione, vbi aliqua de petitione ante tempus.

557 SVpra plura diximus de hac re, cui ſcilicet res pereat, ex quibus aliqua dicenda ſunt pro plena intelligentia præſentis materiæ. Dico ergo 1. quod non liberor à reſtitutione ſi apud me pereat res debita non in ſpecie, ſed ſolum in genere. v. g. tibi debeo certam pecuniæ quantitatem, tot dolia vini, tot modios tritici; tibi debeo equum in genere, vel bouem; tot paria gallinarum, anſerum, &c. & apud me pereunt, etiam ſine mea culpa, non liberor à reſtitutione, ita habetur *l. incendium, C. ſi certum pet.* Vbi dicitur. *Incendium, ære alieno non exuit debitorem*. Vnde dicitur, quod *debitor in genere, non liberatur ſpeciei peremptione*. Ratio eſt, quia quando debitum non eſt de re in ſpecie, ſed tantum in genere, creditor non habet ius ad rem, ſed ad perſonam; ergo tametſi bona debitoris incendio, vel alio modo pereant, non propterea extinguitur ius creditoris in perſonam, ſic tradunt omnes, Nauar. *cap. 17. n. 80.* Petr. Nauar. *de reſtit. lib. 4. cap. 1. dub. 3. n. 13.* Sylu. *verb. reſtit. 7. q. 5. &*

alij

alij passim. Aduertentes, quod qui debet rem in genere, v. g. bouem, & monuit creditorem, & ille est in mora recipiendi, sic se gerere debet, vt si casu pereat, creditori pereat. Designet bouem particularem, & illum offerat creditori, quod si non accipiat, protestetur, quod si pereat, sibi peribit; vel deponat apud aliquem pro creditore, ipso monito, quia tunc res in genere transit in speciem, & sic Domino perit.

558 Dico 2. non obligatur ad restitutionem, qui debet rem in specie (loquor more Legistarum, qui rem in individuo vocant in specie, & rem in specie, vocant in genere) si absque culpa, dolo, fraude debitoris pereat, modo non fuerit in mora culpabili. Res clara est, quia res perit Domino. Vnde pignus, depositum, commodatum, locatum, &c. non perit debitori, sed Domino, nisi, vt dixi, sit in culpa, dolo, fraude, moraue culpabili. Quod intellige nisi moram postea purgauerit, purgatur autem, quando postea rem offert creditori, & ille eam recipere non vult, quia tunc secunda mora purgat primam, nam mora vltima attenditur, & nocet, *l. illud ff. de pericul. & commodo rei vend. l. si mora, & l. semel mora, ff. solut. matrim. l. si & per emptorem, ff. de action empti, l. si seruum, §. sequitur, ff. de verb oblig.* & cap. *si iudex, de sent. excom. in 6.* Excusatur etiam à mora, qui rem non statim soluit, vel restituit tempore præfixo, ratione aliquarum expensarum; Lopez *p. 1. instruct. cap.* 129. & alij communiter. Quod si res eodem modo erat peritura apud Dominum, non tenetur debitor aliquid refundere, quia tunc nullum patitur damnum, vt supra vidimus.

559 Quæres 1. an debitor teneatur soluere, quando rem soluere voluit ante præfixum terminum, sed creditor accipere noluit, & postea res perijt, non peritura si creditor eam accepisset, quando oblata fuit? Dicendum est aut enim creditor tenebatur rem accipere ante terminum, vel non. Si primum, res sibi perit, si secundum, perit debitori. Tunc autem creditor tenetur rem accipere ante terminum, quando terminus præfixus est in gratiam ipsius creditoris, vt vltra illum rei restitutio non differatur, vt in mutuo, commodato, &c. Vnde si tu mihi equum commodasti per 15. dies, & ego restituam die 10. & tu recipere noluisti, & interim incendio pereat, tibi perit; quia tenebaris recipere, cum terminus præfixus sit vt non possim restituere prius, sed vt non vltra differam vsum, & restitutionem. Quod si terminus præfixus est in fauorem debitoris, creditor nõ tenetur rem accipere, ac proinde si res pereat, perit ipsi debitori, vt in locato contingit.

560 Quæres 2. an creditor possit solutionem petere, vel exigere ante terminum præscriptum? Resp. negatiuè per se loquendo, vt decernitur cap. *consilium, de plus petitionibus*. Vbi ponuntur quatuor modi plus petendi, & pœnæ plus petentium. Excipiuntur tamen communiter tres casus in quibus licitũ est creditori petere ante tempus præfixum. Primus est, quando creditor incidit in inopiam. Secundus est, si credatur, quod debitor fugere vellet. Tertius, si debitor esset suspectus, quia cogi posset ad dandam cautionem, *l. si fideiussor, §. fin. ff. de his, qui satis dar. cog.* quod limitatur, nisi contractus tempore fuisset de fuga suspectus; tunc enim cogi non posset si hoc notum fuit creditori, quia tunc sic fuit contentus, & renunciare censetur iuri d. legis.

561 Quæres 3. an ille plus petere dicatur contra d. cap. *consilium*, qui ante diem petit, exceptis tribus casibus dictis, & communiter admissis? Resp. affirmatiuè, sic tradunt Legistæ. Xuar. *in l. post rem limit. 7.* Azeued. *l. 2. n. 5. tit. 21. lib. 4. nouæ recop.* Surd. *decis. 210. n. 1. & decis. 251. n. 2. & 3.* Farin. *fragm. crim. p. 1. lit. C. n. 147.* Cardos. *in praxi iudic. verb. plus petere, n. 5.* Qui enim ante diem agit, malè agit. Ludouic. Rodolphin. *var. lib. 2. q. 40. n. 1. & n. 2.* resoluit, quod exceptio petitionis pluris contra agentem ante diem, opposita, impedit processum ad vlteriora. Et quod qui ante, vel post diẽ soluit, plus vel minus soluere dicitur.

562 Quæ-

562 Quæres 4. quænam ſit potiſſima pœna petentis ante tempus, vel plus petentis? Reſp. quod condemnatur in expenſis, Rota *diuerſ. deciſ. 40. to. 3.* apud Ricc. *collect. 1389. ampliat. 6.* nec ſic petens excuſatur per dictionem *in circa*... Ricc. *ibidem ampliat. 5.* poſt Guid. Papam, *deciſ. 290.* Quare melius eſt, vt creditor incertus de debiti quantitate minus potius, quam plus petat, quia reo licet contra plus petentem, negare, Ricc. *limit. 7.* Theſaurus *deciſ. 231.* Vivian. *deciſ. 340.* Nec creditor ſibi præiudicat minus petendo, modo non petat pro reſto, ſeu reſiduo, vel cum particula *tantum*, Ial. *in l. quodam, C. de tranſact.* Vezin. *to. 1. commun. opin. lib. 3. tit. 8. nu. 3.* Non incideret tamen in pœnas d. cap. *conſilium*, ſi ille qui plus petit pœniteat, velitque à petitione deſiſtere. gloſ. *ibid. verb. in iudicio.* Bonacoſ. *to. 1. com. opin. lib. 3. tit. 8. n. 5.* Farin. *prag. crim. p. 1. litt. E. n. 733.* Peregrin. *de iure fiſci lib. 2. tit. 1. n. 13.* & alij. Item nec qui in petitione de plus debito poneret clauſulam *omni meliori modo*, Ioſeph. Ludouic. *deciſ. 117. nu. 3.* Ricc. *d. collect. 1389.* & alij relati à Barboſ. *de dict. clauſ. 52. n. 7.* Item neque ſi adſit clauſula *ſaluo iure ſuperſtui, & poteſtate addendi, ac minuendi*, Ioſeph. Ludouic. *deciſ. 51.* & alij.

563 Quæres 5. quænam ſint aliæ pœnæ petentium plus? Reſp. quod in dicto cap. *conſilium*, aſſignantur iſtæ. Prima eſt, quod condemnatur in expenſis vt dictũ eſt. Secunda, quia petit plus loco, ſeu ratione loci, tenetur ad intereſſe ratione loci. Tertia, qui petit ante tempus, duplicantur inducię, & ſoluere debet expenſas. Addunt Farin. *d. litt. C. nu. 725. cum ſeq.* Caball. *reſol. crimin. caſu 189. nu. 1.* Cardoſ. *in praxi iudic. verb. plus petere, n. 4.* & alij, quod dictas pœnas non effugit, qui debitum iam ſolutum repetit, niſi ignoranter petierit.

§. VIII. *An Iudicis, vel iuris auctoritas excuſet à reſtitutione;*

564 Circa primum, an Iudicis auctoritas excuſet à reſtitutione, nota, quod non ſemper Iudicis auctoritas, ſeu ſententia excuſat à reſtitutione, ſed ſolum quando conſtat Iudicis ſententiam inniti veritati, & legitimis probationibus, ſecus non; quocirca ſi contingat, quod Iudex ferat ſententiam contra aliquem vt tale debitum ſoluat, ſed ex errore, aut ex falſa præſumptione, aut ex falſa teſtium depoſitione, tunc ſic condẽnatus non tenetur ad debiti ſolutionem in foro conſcientiæ; nam quando in contrarium conſtat de veritate, non ſententiæ, ſed veritati ſtandum eſt. Vnde tametſi condemnatus, vel ob ignorantiam, aut negligentiam, aut impatientiam, vel ob aliam cauſam omittat appellationem, aut iudicis recuſationem, aut teſtium expulſionem, &c. non propterea tenetur refundere id ad quod per ſententiam falſam fuit condemnatus, ſic Ioan. Medina, *C. de reſtit. q. 3. cauſa 7.* Sot. *lib. 3. de iuſt. q. 4. art. 5.* Aragon. & cæteri expoſitores *d. qu. 62. art. 8.*

565 Circa ſecundum, an iuris, ſeu legis auctoritas excuſet à reſtitutione, nota, quod neque iuris, ſeu legis auctoritas ſemper excuſat, vt notant citati auctores, & manifeſtum exemplum declarat, nam qui rem ſuam vendendo emptorem fraudauit citra dimidiũ iuſti pretij, ſecundum ius, & in foro exteriori, tutè retinet exceſſum iuſti pretij, vt conſtat ex *l. item ſi pretio, §. fin. ff. locat.* & in *l. in cauſa, ff. de minor.* & tamen in conſcientia talis defraudator non poteſt retinere id in quo defraudauit. Pariter ſecundum iura ciuilia, qui alienum per tempus legitimum poſſidet, etiamſi cum mala fide poſſideat, illud retinere poteſt, cum tamen in conſcientia teneatur illud reſtituere, quia cum mala fide non currit præſcriptio: cap. *fin. de præſcript.* & reg. *poſſeſſor. de regul. iur. in 6.* Ratio eſt, quia leges ciuiles ad tollendas lites, permittant aliqua, quæ in conſcientia mala ſunt.

Quo-

Quocirca vt quis ab obligatione restitutionis eximatur in virtute legis; videndum est, an lex, tantum sit permissiua, an concessiua: si est tantum permissiua, non eximit in foro conscientiæ; si est concessiua, vt est lex vsucapionis, & præscriptionis cum bona fide, eximit etiam in foro conscientiæ. Excusat etiam à restitutione dispensatio, seu compositio, facta à Pontifice, vel Episcopo, seu habente facultatem, de quo egimus supra.

§. IX. An Religionis ingressus, excuset à restitutione.

566 MAgna olim fuit controuersia inter Doctores, an Religionis ingressus liberaret ab obligationis restitutionis. Nam Ioan. Gerson *Alphabeto* 39 Ioan. Maior *in 4. dist.* 8. *q.* 17. Ioan. Medin. *C. de restit. q.* 3. *causa* 8. Angles *in flor. 4 sent. q.* 3. *de restit. art.* 2. *diffic.* 9. Ludouic. Carbo *de restit. q.* 85. *dub.* 3. & alij, constanter, & absolutè tenent, quod nullus excusatur à restitutione per Religionis ingressum, sed peccat ingrediendo, & ingressus siue nouitius, siue professus semper manet debitor, & ad soluendum obligatus; & tenetur vel remissionem à creditore obtinere, vel quærere modum quo illi satisfaciat vt laborando, vel exercendo artem intra monasterium qua lucretur, lucrumque creditori refundat, & adhoc Prælatus tenetur licentiam concedere. Quod si videat, quod intra monasteriũ nil acquirere potest, quo debita soluat, potest autem extra, tenetur egredi, petita Prælati licentia, etiam habitum dimittendo, quando alio modo non posset satisfacere, ad quod Prælatus licentiam dare tenetur. Quod si Prælatus licentiam deneget, pro tunc censebitur debitor impotens. Medina, & Angles plus volunt, quod scilicet si Prælatus licentiam deneget, poterit adhuc egredi, neque in hoc tenetur obedire, cum iniustè, illicitèque licentiam deneget. Potissima huius sententiæ ratio est, quia solutio debitorum est de iure naturæ, ac proinde per nullum votum tolli poterit, vel extingui, vnde & peccat contra hoc ius naturale ingrediens, & peccant recipientes. Quocirca sicut non licet seruo inuito domino ad Religionem conuolare: quia domino deuinctus est, nec ob eandem rationem vxori inuito viro, & è contra, & si ingrediantur, retrahantur cap. *nulli*, cap. *Abbati*, *dist.* 54. & cap. *quidam*, *de conuersat. coniug.* Ita licitum non erit debitori, sine consensu creditoris ad Religionem conuolare. Tum quia posterior obligatio, quæ ex voto consurgit, non tollit, nec tollere potest priorem obligationem cap. *veniens*, & cap. *intellecto*, *de iure iur.* & doctores ibidem, maximè quando prima obligatio est fortior secunda, vt contingit in nostro casu, vt ex dictis constat.

567 Secunda sententia tenet, quod qui tenetur restituere, siue ex delicto, siue ex contractu ex delicto, vt ex furto, rapina, vsuris: ex contractu, vt ex mutuo, emptione, venditione, deposito, commodato, &c. & non est soluendo, potest cedere bonis, & Religionem ingredi, sine vllo peccato, aut creditorum iniuria. Hanc sententiam tenet S. Thomas 2. 2. *q.* 189. *art.* 6. *ad* 3. vbi sic scribit. *Ille, qui est obligatus ad aliquid certum, non potest illud licitè prætermittere facultate existente. Et ideo si quis sit obligatus, vt alicui rationem ponat, vel vt certum debitum reddat, non potest hoc licitè prætermittere, vt Religionem ingrediatur. Si tamen debeat aliquam pecuniam, & non habeat vnde reddat, tenetur facere quod potest, vt scilicet cedat bonis suis creditori. Propter pecuniam autem persona liberi hominis secundum iura ciuilia non obligatur, sed solum res, quia persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ. Vnde licitè potest exhibitis rebus suis Religionem intrare, nec tenetur in seculo manere vt procuret vnde debitum reddat. Filius autem non tenetur ad aliquid speciale debitum patri, nisi forte in casu necessitatis, vt dictum est.* Debet autem cessio bonorum fieri in manibus creditorum, non modo opprobrioso, & vituperabili. Eandem sententiam sequitur Caietanus *ibid.* Palud. *in 4. dist.* 38. *q.* 3. *art.* 2.

2. cumel. 3. Sylu. verb. religio 2. q. 4. Angel. verb. religiosus, §. 6. 7. & 8. Lopez p. 1. cap. 129. vbi citat Victoriam. Aragon. d. q. 62. art. 8. Petr. Nauar. lib. 4. de restit. cap. 4. dub. vlt. n. 39. & alij comm. Qui omnes aduertunt, quod si res extat in specie, restitui debet, antequam Religionem quis ingrediatur, quia hoc statim fieri potest; sicut etiam rationes reddi debent, quia ob hoc non est necesse differre multum ingressum Religionis. Volunt etiam plures, quod quando res restituenda non extat in specie, vt est pecunia, & est spes probabilis, quod sine longa dilatione fiet satisfactio per exercitium alicuius artis decentis personæ, quod tunc debitor debeat dictum tempus expectare.

568 Verum non est multum laborandum in hac materia, quia dicti debitores non possunt ad Religionem admitti post constitutionem Sixti V. incipit: *cum de omnibus anno* 1587. vbi professio istorum annullatur, quod non aduerit Less. d. cap. 16. dub. 9. dum dicit, quod professio sit valida, quod licet esset verũ ante Sixti constitutionem, non tamen post. Verba constitutionis, quæ ad propositum faciunt, sunt. *Vt nullus ad professionem admittatur, neque validè profiteri possit, ingenti ære alieno supra vires facultatis suæ, grauatus, nisi prius creditori satisfaciat.* Postea declarat, *omnes, & quoscunque ita ære alieno grauatos, ad religionem perpetuò inhabiles, & si quis contra hanc suam constitutionem temerè admitteretur, tam susceptionem habitus, quam professionem, & inde secuta, irritauit, & annullauit, &c.* Et licet hanc constitutionem idem Pontifex in alia, quæ incipit *Ad Romanum*, & Grego. XIV. in alia quæ incipit. *Circumspecto Romani Pontificis*, quoad illegitimos, & criminosos in multis restrinxerint, ac limitauerint, non tamen quoad grauatos ære alieno. Vide Sorbum *in annot. ad priuil. mendicantium verb. acquisitus*, Rodriq. *tom.* 2. *Q. R. qu.* 20. *art.* 21. & alios.

§. X. An excommunicatio creditoris excuset à restitutione.

569 PRocedit hoc de excommunicato nominatim cum quo prohibita est communicatio, nam loquendo de excommunicatis generaliter, omnes conueniunt, quod ob excommunicationem non possit differri solutio, cum enim istis non sit prohibita communicatio, vt constat ex priuilegio Martini V. in extrauag. *ad euitanda*, de qua fusè egimus *in tract. de censuris*, neque erit prohibita restitutio, cum si prohibita esset, non nisi ob communicationem prohibita esset. Certum etiam est, quod debitor non excusetur à debiti solutione ob excommunicationem propriam, cæteroquin ex sua iniquitate, commodum reportaret, contra *l. in fundo, ff. de rei vendic.* & contra *l. itaque fulle, ff. de furtis*, & contra cap. *cognoscentes, de constit.* & contra cap. *sedes* & cap. *plerumque, de rescriptis*, & contra cap. *intelleximus, de iudicibus*. Quare de solo creditore, nominatim excommunicato, vel publico clerici percussore, qui nulla tergiuersatione potest suum crimen celare, qui solum vitandi sunt per dictam extrauag. difficultas procedit, an debitor, ne cum isto communicet, possit licitè restitutionem, vel solutionem differre, de qua re sunt duæ sententiæ.

570 Prima sententia est, quod debitor ob excommunicationem creditoris non possit solutionem, vel restitutionem differre, sic Ioan. Maior *in* 4. *dist.* 18. *q.* 4. Sylu. *verb. excomm.* 5. *q.* 12. Aragon. *d. qu.* 62. *art.* 5. Petr. Nauar. *de restit. lib.* 4. *cap.* 4. *dub.* 15. *n.* 84. Couar. *in reg. peccatum, p.* 1. *n.* 8. & alij plures: eo fundamento ducti, quod cum ista communicatio sit leuis, non censetur prohibita, maximè vt iustitiæ actus exerceatur. Secunda sententia tenet, quod debitor excusatur à debiti solutione quandiu creditor est nominatim excommunicatus, sic tenet glos. *in cap. absolutes, de haret. verb. pacto*. Panorm. *in cap. veritatis, de dolo, & contum. n.* 39. Dec. *in cap. intelleximus, de iudicijs*,

Felin. *in cap. inter alia, de sent. excom.* Angel. *verb. excom.* 8. *n.* 12. Vgolin. *tab.* 2. *cap.* 20. §. 2. *n.* 2. & alij.

571 Inter has duas sententias extremas media datur, quæ bono fundamento sic distinguit. Vel enim debitum contractum est, non ex re, sed ex verbis, vt ex stipulatione, promissione, aut iuramento de dando aliquid alicui, & hoc debitum non est soluendum excommunicato vitando quandiu sic manet, sed suspenditur. Ratio est, quia verba promissoria, iuris interpretationem admittunt. Nam qui sic promisit, habuit animum soluendi etiam stante excommunicatione, & hæc promisio etiam iuramento firmata incauta fuit, & de re mala, ac proinde nulla. Vel non habuit animum soluendi positiuè pro illo casu, & tunc interpretari debet, vt pro tunc suspendatur. Quod si debitum non ex verbis, sed ex re ipsa pet viam restitutionis, vel solutionis soluendum est, tunc solui debet non obstante excommunicatione creditoris. Ratio est, quia obligatio soluendi debitum, vel restituendi alienum, maior est, quam sit obligatio non communicandi cum excommunicato, vitando, nam illa obligatio est naturalis, hæc autem humana, vbi concurrunt duæ obligationes, maior, fortioruè seruati debet. De alijs causis excusantibus à restitutione supra dictum est, an scilicet excuset creditorum seu domini incertitudo, compositio, compensatio, &c.

§. II. *Soluuntur varia quæsita, de quibus dubitatur, an quis teneatur ad restitutionem, an vero liberetur.*

572 QVæres 1. an debita iustitiæ recompensari possint cum beneficijs gratuitis? V. g. quis debet 100. Petro, siue ex delicto, siue ex contractu, an satisfaciat si illi donet 100? Quis tenetur dare pauperibus 100. immemor huius obligationis, largitur pauperibus in eleemosinam 100 siue hoc faciat simul, siue diuisiuè, & per partes. Duas sententias reperio de hac re. Prima absolutè negat; hanc tenent Aragon. *2.q.* 62. *art.* 8. Rodriq. 2. *p. summ. cap.* 47. *concl.* 2. Lopez *lib.* 2. *de contract. cap. vlt. vers. super nunc*, & alij. Ratio huius sententiæ est, quia qui gratis dat aliquid suo creditori, non intendit per illud soluere debitum, sed transfert rei dominium in alterum titulo donationis, ac proinde non manet liber hoc modo ab antiqua obligatione iustitiæ.

573 Secunda sententia tenet, quod re vera, qui immemor suæ obligationis, qua debet 100. siue licitè, siue illicitè, dat 100. siue animo donandi, siue dandi eleemosinam, satisfaciat suæ obligationi, si memor dictæ obligationis, intenderet illam extinguere. Sic tenet Sanch. *in opusc. tom.* 1. *vt in indice videre est, verb. debitum.* Baldellus *in theol. moral. to.* 1. *lib.* 5. *disp.* 25. *n.* 18. quem refert, & sequitur Diana *p.* 5. *tract.* 13. *resol.* 94. & alij. Hæc sententia colligitur apertè ex *l. cum ex pluribus. ff. de solut.* vbi dicitur. *Cum ex pluribus causis debitor pecuniam soluit, Iulianus elegantissimè putat, ex ea causa eum soluisse videri debere, ex qua tunc eum soluebat, compelli poterat ad solutionem.* Et in *l. præcedenti §. vlt.* dicitur, quod id, *quod in causam indebiti non est, cedit in debitum*, vt habet Bart. *in fit. ibidem*. Baldel. *vbi supra* addit, quod in d. tex. hæc ratio additur, *quia verisimile est, diligentem debitorem, si esset admonitus, ita fuisse gesturum sum negotium.* Sed neque hæc ratio, nec alia similis ibi habetur, quia in d. *l. cum ex pluribus* non sunt alia verba, nisi relata; potest quidem esse illa ratio legis, seu Iuliani iurisperiti, ex rationabili coniectura deduci, sed ibi non est.

574 Probatur hæc sententia, quia vnusquisque habet intentionem generalem satisfaciendi suis obligationibus, in omnibus suis actionibus, ergo licet dum quis soluit 100. pauperibus non recordetur obligationis impositæ à confessario, vel quam aliunde habet, intendit tamen illi satisfacere, quam intentionem exprimeret, si recordaretur. Antecedens constat. Nam si quis in die festo audiat sacrum, putans esse diem ferialem, satisfacit

Digitized by Google

facit præcepto de audiendo sacrum, tametsi intenderet audire ex deuotione, & non ob aliam rationem, nisi quia in illa voluntate audiendi sacrum ex deuotione inuoluitur generalis voluntas satisfaciendi suæ obligationi si nosset, quæ generalis voluntas satisfaciendi suæ obligationi, non tollitur, nec destruitur per ignorantiam diei festi. Pariformiter, si quis visitet hanc, vel illam Ecclesiam ex deuotione, non recordatus, quod adhoc tenetur ex voto, vel ex pœnitentia imposita à Confessario, si postea recordetur obligationis, non tenetur iterum dictam Ecclesiam visitare, sed existimare potest, quod sufficienter satisfecerit, ex generali intentione, quæ de quocunque præsumi potest, maximè in materia iustitiæ, ne cogatur bis numerare pecuniam.

575 Meum sit de hac sententia iudicium. In primis puto, quod si quis expresse donare intendat, vel dare eleemosinam, iste non satisfaciat obligationi iustitiæ; eo quod per talem voluntatem expressam donandi excludi videtur generalis, & conditionalis voluntas satisfaciendi obligationi iustitiæ. Deinde puto, quod si quis largiatur pecuniam pauperibus oblitus debiti, sine illa expressa voluntate dandi in eleemosinam, tunc iudicari potest voluntas interpretatiua satisfaciendi suæ obligationi, nec vteretur tanta liberalitate, sed in debiti compensationem conferret. Puto etiam quod hæc generalis voluntas facilius præsumatur in largitione eleemosinæ, quam in speciali donatione, quam quis facit amico; cum enim largitio eleemosinæ sit actio pia, in ea facilius contineri potest generalis voluntas satisfaciendi obligationibus conscientiæ, non sic in donatione facta amico. Hoc mihi certum videtur, quod si quis nouit se esse secretum debitorem alterius, potest fingere se donare id quod debet, vt sic suæ conscientiæ satisfaciat. Quis enim furatus est decem Petro, nescit quomodo restituat, absque eo, quod cognoscatur, potest mittere titulo donationis illa decem, vel æquiualens, & satisfacit tunc suæ obligationi; titulus namque donationis, tunc fingitur, & substituitur pro titulo iustitiæ.

576 Quæres 2. an iudex teneatur ad restitutionem, quando custodes damnum illatum renunciant, & ille parti damnificatæ non notificat, vt possit instare pro damni compensatione? Respondetur affirmatiuè, sic Nauar. *lib. 3. de restit. cap. 4. n. 121*, & alij communiter. Ratio est, quia iudex videns damnum inferri, & non impediens cum possit, tenetur ad restitutionem, eo quod agat contra suum officium, quo tenetur damnum impedire. Nec valet dicere, quod ex hoc infertur, quod iudex teneatur ex officio impedire ne damnum sequatur, non tamen tenetur ex officio facere quod resarciatur, nisi ad instantiam partis. Nam contra est, quia damnum tandiu censetur inferri, quandiu non reparatur, nam quandiu non reparatur, qui illud intulit, semper dicitur inferre, & qui illud patitur, semper dicitur illud pati; nec est necesse, quod instantia fiat à parte, cum hoc ignoret, sed sufficit, quod fiat à ministro publicè deputato.

577 Quæres 3. an dominus teneatur restituere damnum illatum per suum animal, vel per suum seruum? Respondetur quod si animal, vel seruus damnum intulerunt ex culpa domini, dominus tenetur illud resarcire; si verò damnum illatum est sine culpa domini; tunc tenetur dominus vel damnum resarcire, vel tradere animal, aut seruum. De seruo sic expressè habetur, quando furatur, aut damnum infert, *Inst. de noxal. act. §. 1. & l. si seruus, C. de noxal. act. & l. 2. ff. eod. tit.* De animalibus habetur. *Inst. si quadrupedes, §. 1. & l. 1 ff. eod. tit.* Nonnulla difficultas est, an dictæ leges, quod quando dominus non est in culpa, debeat vel soluere damnum, vel tradere seruum, aut animal pro noxa, sint pœnales, ita quod non obligent in conscientia, sed solum valeant pro foro externo, in quo datur actio noxalis; an verò sint dispositiuè, & obligent in conscientia, ita quod dominus ante sententiam teneatur ad

vnum ex illis duobus, vel réfarcire damnum, vel tradere seruum, aut animal pro noxa. Prima sententia est, quod dictæ leges sint tantum pœnales, ac proinde obligent solum post sententiam, sic tenent Angles *in flor. 4. sent. p. 2. q. de restit.* Petr. Nauar. *de restit. lib. 2. cap. 1. n. 35. cum seq.* Vega *lib. 1 sum. casu* 213. Enriq. *lib. 13. de excom. cap. 17. in commento, fin.* Rosella *verb. restit. 13. nu. 15.* & alij. Secunda sententia tenet, quod dictæ leges sint dispositiuæ, ac proinde quod obligent in conscientia, sic tenent Speculator 4. *p. tit. de iniur. §. 2 in* 12. Panorm. *in cap. si bos, n. 1. & cap. fin. de iniur.* Palud. 4 *dist. 15. q. 2. art. 2.* Gabr. *ibid. q. 14. ar. 3. dub. 2. & q. 15. art. 3.* Platea *de restit. p. 1. §. 90.* Sylu. *verb. restit. 3. q. 4.* & alij magis communiter. Hæc secunda sententia mihi probabilior videtur, & magis tuta 1. quia colligitur apertè ex cap. *si culpa, de iniuriis*, vbi dicitur, quod si animal absque tua culpa damnum dedit, teneris dare animal, vel damnum resarcire. II. quia quando iudicis sententia non innititur falsæ præsumptioni, idem est iudicium fori exterioris, & interioris; sed in hoc casu iudex te condemnaret, vel ad dandum seruum, aut animal, vel ad resarciendum damnum; ergo idem currere debet in foro interiori. III. quia hæc sententia videtur iuri naturali conformior, quia cum animal, & seruus non sint sui iuris, sed totum quod sunt domini sunt, iustè leges disposuerunt, quod sicut vtilitas domini est, ita & damnum illatum in dominum debeat refundi; qui enim sentit commodum, etiam incommodum sentire debet, cap. *qui sentit, de reg. iuris in 6.*

578 Obijcies 1. pro prima sententia, quia Dominus serui, & animalis non peccauit contra iustitiam; ergo ad restitutionem non tenetur. Antecedens supponitur, de hoc enim casu quæsitum procedit. Conseq. ostenditur, quia nullus tenetur ad restitutionem, nisi vel ratione iniustitæ acceptionis, seu actionis; vel ratione rei acceptæ, nõ tenetur dominus ratione iniustæ acceptionis, quia nõ peccauit, nec ratione rei acceptæ, quia nihil habet; ergo. Resp. quod tenetur ratione rei acceptę eo quod retineat seruũ, vel animal, quod vicem gerit damni illati, & pro illo manet hypothecatum, & sic ad restitutionem tenetur ex eo, quod teneat id, quod gerit vicem damni illati; quod autem seruus, & animal maneant hypothecata pro damno illato ab illis, constat ex dicta *l. 1. ff. si quadrupes*, & ex loco citato *Inst.* vbi dicitur. *Omnis autem noxalis actio caput sequitur, nam si seruus tuus noxam commiserit, quandiu in tua potestate sit, tecum est actio; si autem in alterius potestatem peruenerit, cum illo incipit actio esse; at si manumissus fuerit, ipse tenetur, & extinguitur noxæ deditio.*

579 Obijcies 2. quia non est maior ratio de rebus insensibilibus, ac de animalibus, cum vtraque sint culpæ incapacia; & vtraque quicquid acquirunt, Domino acquirunt, vt patet de vinea, prædio, domo, &c. locata, ergo sicut insensibilia citra Domini culpã aliquem offendunt, ad nihil tenetur, vt cum domus casu ruens aliquem suffocat: ita quando sensibilia damnum inferunt, ad nihil tenebuntur. Tum quia filius acquirit patri, & Religiosus Religioni, & tamen non tenetur pater de damno illato à filio, nec Religio tenetur de damno illato à Religioso. Resp. esse diuersam rationem insensibilium, & sensibilium; nam sensibilia habent culpam fictam, non insensibilia. Nam licet animalia sint veræ culpæ incapacia, leges tamen fingunt in animalibus culpam, ob quam noxæ traduntur, quando scilicet sua sponte, & non instigata ab alio, damnum inferunt. Vnde ratione huius culpæ animal manet obligatum, seu hypothecatum pro damno à se dato. Secus dicerem quando animal sua sponte non iuit, & damnum intulit, sed oppositum contigit, & in casu contingenti sic fuit iudicatum. Nam quidam habebat leonem bene ligatum in horto, cuiusdam sus ingressus hortum paulatim accessit ad leonem, qui eum captum occidit, & in frusta diuisit; nam in hoc casu leo nec de culpa ficta tenebatur, quia

quia sua sponte non iuit vt occideret suē, sed sus ad ipsum accessit, & sibi temeritatem imputare debebat. Nec illud de filio, & Religioso est ad rem, quia ipsi capaces sunt restitutionis pro damno illato, nam & filius est capax proprij, & Religiosus laborare potest, vt damnum illatum sarciat, nec liber homo tradi potest pro noxa, vt constat.

580 Quæres 4. an exponentes filios teneatur ad aliquam restitutionem? Resp. affirmatiuè, modo non sit locus instituus ad hoc vt filij expositi alantur. Vide bene aduertit Caiet. *in sum. verb. adulterium, in fine.* Armilla *eodem verb. n.* 8. quod nullum est peccatum exponere puerum secretò in hospitali, destinato ad alendos filios sic expositos, vel ad ianuā alicuius diuitis, qui possit illum alere, quando hoc fit ad tegendum peccatum, vt adulterium; cauere tamen deponentes debent, ne aliquod periculum immineat infanti. Neque peccant parentes, exponentes suos filios etiam legitimos, quando pauperes sunt, & non habent quo eos alant, tunc enim sic agendo consulunt filijs eo meliori modo quo possunt. Aduerte, quod Caiet. & alij communiter volunt, quod exponentes filios, etiam ad occultandum delictum ad hospitale, teneantur eos alere, si pauperes non sint, quia hospitalia pro pauperibus sunt destinata. At Enriq. *lib. 11. de matrim. cap. 19. nu. 3. in comment. litt. Z.* oppositum tenet, eo quod, qui dotauit hospitale potius respexit ad bonum dictorum filiorum, & ad tuendum delictum puellarum, & adulterorum.

581 Quæres 5. an qui inuenit puerum ad suam ianuam expositum, possit illum exponere ad ianuam alterius? Resp. quod sic exponens non peccat contra iustitiam, quia nullum ius illius violat, nec ob hoc obligatur illum alimentare, sed & ipse potest exponere ad ianuam alterius, vel ad portam Ecclesiæ, quæ puero sic expositio prouidebit. Maximè hoc verum habet, quando est locus deputatus pro educatione istorum puerorum, & qui primò exposuit, sic egit, quia timuit ne cognosceretur. Poterit tamen peccare contra charitatem, quando ex tali expositione, potest ingeri suspicio de delicto.

582 Quæres 6. an teneatur ad restitutionem, qui occisum exponit ad ianuam alterius? Resp. affirmatiuè, quando ex tali occisi expositione oritur suspicio, vel indicium, quod ille occisus fuerit ab existente in tali domo, ad cuius ianuam occisus inuentus est, quia in hoc casu ex tali occisi expositione sequitur damnum proximo, ex vi actionis exponentis, cum cogatur ille ad cuius ianuam occisus expositus est se defendere purgando suspicionem, & indicia, cum damno notabili famæ, & bonorum; qui enim ex vi suæ actionis est causa damni proximi, ad illud resarciendum tenetur. Secus esset si hoc casu contigisset, vt ex dictis supra constat.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO XVII.

Quomodo ad restitutionem teneantur, qui ad alterius damnum cooperantur.

583 QVIA ad restitutionem obligantur nō solum qui damnum intulerunt vt causæ principales, & immediatæ, vt fures, raptores, vsurarij, homicidæ, &c. Verum etiam illi, qui damnificantibus, seu lædētibus cooperantur, auxilium, consilium, fauorem, &c. præbentes, ideo post illos, de istis est in hac quæstione agendum; dicunturque isti cooperantes, complices, participantes; causæ minus præcipuè, vel concausæ damni illati. Certum namque est, quod sicut isti sunt culpæ participes, ita sunt & obligationis; iuxta illud Rom. 1 *Digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus*, & iuxta illud: *agentes, & consentientes, pari pœna puniuntur*, cap. *notum sit*, 2. q. 1. & iuxta illud *dans causam*, seu occasionem, *damni, damnum dedisse videtur*. l. *ante*, §. *si cum seruum*, ff. *de vi bonorum rapt.* l. *videamus*, § *fin.* l. *qui damnum, in fin.* ff. *locati*, l. *nihil. interest*, ff. *ad legem Cornel. de Sicar.* & cap *de cœtero, de homicidio*. Ponuntur autem nouem genera personarum, quæ possunt concurrere cum causa principali ad proximi damnum, quæ communiter ab omnibus referuntur, presertim à D. Tho. d. q 62. art. 7. Vbi hæc habet. *Ad restitutionem tenetur aliquis, non solum ratione rei alienæ, quam accepit, sed etiam ratione iniuriosæ acceptionis. Et ideò quicumque est causa iniustæ acceptionis, tenetur ad restitutionem. Quod quidem contingit dupliciter, directè scilicet, & indirectè. Directè quidem quando inducit aliquis alium ad accipiendum; & hoc quidem tripliciter. Primo quidem modo, mouendo ad ipsam acceptionem; quod quidem fit præcipiendo, consulendo, consentiendo expressè, & laudando aliquem quasi strenuum de hoc, quod aliena accipit. Alio modo ex parte ipsius accipientis, quia scilicet eum receptat, vel qualitercumque ei auxilium fert. Tertio modo ex parte rei acceptæ, quia scilicet particeps est furti, vel rapinæ, vel quasi socius maleficij. Indirectè vero, quando aliquis non impedit, cum possit, & debeat impedire. Vel quia subtrahit præceptum, siue consilium impediens furtum, vel rapinam: vel quia subtrahit suum auxilium, quo possit obsistere, vel quia occultat post factum*; quæ his versibus comprehenduntur.

Iussio, consilium, consensus, palpo recursus.

Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Sciendum tamen, quod quinque præmissorum semper obligant ad restitutionem. Primò iussio, quia ille, qui iubet, est principaliter mouens; vnde ipse principaliter tenetur ad restitutionem. Secundò consensus, in eo, sine quo rapina fieri non potest. Tertiò recursus, quia scilicet aliquis est receptator latronum, & eis patrocinium præstat. Quartò participatio, quando scilicet aliquis participat in crimine latrocinij, & in præda. Quintò tenetur ille, qui non obstat, cum obstare teneatur. Sicut Principes, qui tenentur custodire iustitiam in terra, si per eorum defectum latrones increscunt, ad restitutionem tenentur, quia redditus quos habent, sunt quasi stipendium ad hoc instituta, vt iustitiam conseruent in terra. In alijs autem casibus enumeratis non semper obligatur aliquis ad restitutionem. Non enim semper consilium, vel adulatio, vel aliquid huiusmodi, est efficax causa rapinæ. Vnde tunc solum tenetur consiliator, aut palpo, idest adulator ad restitutionem, quando pro-

probabiliter æſtimari poteſt, quod ex huius cauſa fuerit iniuſta acceptio ſubſecuta. Hæc S. Thomas.

584 Igitur nouem ſunt perſonarum genera, quæ ad reſtitutionem obligari poſſunt, ratione damni illati, quibus ſi addatur executor, erunt decem. Certum namque eſt etiam executorem teneri, maximè quando principalis non reſtituit, vt ex dicendis conſtabit. Vnum ſolum hoc loco eſt obſeruandum, an ſcilicet ad hoc vt cauſa exequens, ſeu efficiens obligetur ad reſtitutionem, requiratur, quod ſit cauſa ex qua ſequitur effectus, an requiratur, quod ſit cauſa ſine qua non ſequitur effectus. Dico ſufficere, quod ſit cauſa ex qua ſequitur effectus, cæteroquin fur ille non teneretur ad reſtitutionem, qui id furatus eſt, quod ab alio furandum erat, ſimiliter ille homicida non teneretur ad reſtitutionem, qui eum occidit, qui ab alio occidendus erat. Neque de hoc poteſt eſſe opinionum diuerſitas, bene tamen de iubente, conſulente, conſentiente, & de alijs cooperatoribus, & concauſis, vt ex dicendis conſtabit.

585 Quæres 1. an ſex primæ cauſæ, quæ ſunt cauſæ poſitiuæ damni, tunc tantum dicantur cauſæ damni, quando ſunt cauſæ ſine quibus non? Sunt de hac re duæ ſententiæ. Prima eſt negatiua, quia ſcilicet ad hoc vt conſulens, iubens, & ſic ſit cauſa damni ſufficit, quod hic, & nunc concurſum præbeat, ſiue damnum illud aliàs fuiſſet ſine eo illatum, ſiue non. Hanc ſententiam ſequitur Caiet. *d. q. 62. art. 7.* Sot. *lib. 4. de iuſtitia, qu. 7. art. 3.* Medin. *C. de reſtit. q. 7.* Couar. *in reg. peccatum, p. 2. §. 12. n. 2.* & alij. Hanc ſententiam defendit etiam Leſſ. *cap. 13. dub. 2,* vt dicat oppoſitum eſſe omnino falſum. Probant, quia alioquin ſi famulus Domini iuſſu domum accenderet, non obligaretur ad reſtitutionem, quia alius famulus accendiſſet. Item non teneretur ad reſtitutionem, qui Petrum occideret, quem alius occidiſſet. Item non tenetur ad reſtitutionem, qui furaretur equum, vel aliud quidpiam, quod alius furatus fuiſſet. Item probant diſcurſu naturali, quia ſi duo ignes comburant lignum, tametſi alter ſolus illud combuſſiſſet, tamen quia hic, & nunc vterque illud combuſſit, vterque eſt cauſa combuſtionis. Similiter nil refert ligno quod ab hoc, vel ab illo igne comburatur, modo comburatur. Nec poteſt ignis A. excuſari à combuſtione, quia ſi ipſe non combuſiſſet, hoc feciſſet ignis B. Item dicunt, hanc ſententiam colligi ex illo Matt. 18. *Neceſſe eſt, vt veniant ſcandala, verumtamen væ homini illi, per quem ſcandalum venit.* Quaſi dicatur, licet ſcandala ventura ſint, ſiue ab hoc, ſiue ab illo; væ tamen illi, per quem venient, per quemcumque enim venient, ſcandala erunt, ac proinde peccata; ita per quemcunque fiat furtum, per quemcumque præbeatur furi auxilium, conſilium, &c. ſequetur obligatio reſtitutionis.

586 Secunda ſententia tenet, quod ſolum illi cooperatores teneãtur ad reſtitutionem, qui ſunt cauſæ ſine quibus non. Hanc ſententiam ſequuntur Innoc. *in cap. ſicut dignum, de homicidio,* vbi Hoſtienſis, & alijs Canoniſtæ, Altiſiodorenſ. *lib. 4. ſum. cap. de reſtit. qu. 3.* Ricard. *in 4. diſt. 15. art. 5. q. 4.* Scot. *ibid. q. 2. art. 4. §. de ſecundò,* Adrian. *in 4. q. de reſtit. §. iam dicam* Palud. *in 4. diſt. 15. q. 2. art. 3.* Aragon. *d. qu. 62. art. 7. in princ.* Hanc ſententiam ſequitur Nauar. *in man. cap. 17. n. 20.* vbi hæc habet. *Secundò infertur, quod iuuans facientem delictum cooperando, qui includitur ſub verbo participans, ex mente S. Thomæ, & communis, aliquando tenebitur ad reſtitutionem totius damni per facientem illati, puta cum fuit cauſa ſine qua nihil damni fuiſſet illatum; aliquando vero non niſi ad reſtitutionem partis: eius ſcilicet cuius eſt cauſa ſine qua non fuiſſet illa pars damni illata, licet reliquum ſit; & aliquando non tenebitur niſi ad reſtituendum illud, quod ad ipſum peruenit: puta, cum non fuit cauſa ſine qua non fuiſſet totum damnum illatum; & aliquando ad nihil, puta quando ſine illius ope, totum damnum inferretur, & nihil ad eum pertineret.* Alia dicit doctus vir ad præcedentium explicationem neceſſaria, quæ in ipſo videri poſſunt.

Hanc

Hanc sententiam sequitur Sylu. *verb. restit. 3. q. 6.* vbi hæc habet. *Igitur primò, qui iussit, tenetur in solidum, & principaliter, etiamsi nihil inde habuit, arg. cap. Iuliani, 11. q. 3. Intellige, si ex iussione secuta est ablatio, vel probabiliter subsecuta creditur. Et similiter secundò tenetur in solidum, qui consuluit, si ex hoc secutum est damnum, non aliter, & hoc quod hic dicitur de consilio rapinæ, locum habet etiam in consilio de collectis; in consilio condendi iniqua statuta, & in quocunque consilia damnificandi proximum, scienter, vel ex ignorantia crassa, sine quo talia non fierent. Et similiter tenetur in solidum consentiens consensu cooperationis, sine quo factum non fuisset, aliàs secundum Ricard. consentiens peccat mortaliter, sed restituere non tenetur. Et hoc secundum* Ray. *extenditur ad exhortationem intellige etiam per turbat secundum Hostien. & Imol. & sequelam scienter factam sine qua non pro furto, vel damno. Ex quo colligitur, quod si plures simul ladunt, tamen vnus sine alio, vel plures sine illo læsissent, iste tenetur solum pro rata, ideſt portione sua, si distingui non potest, quod iste intulit ab eo, quod reliqui intulerunt.* Et post aliqua addit. *Si verò non plus fecerunt quam aliàs erant facturi, secundum prædictos tenentur tantum de bis, quæ habuerunt, &c. Vnde in hoc auxilium à consilio, vt infra. Et si prædicti nihil habuerunt, vel nocuerunt, non tenentur in aliquo.* Postea idem dicit de palpante, quod teneatur in solidũ quando fuit causa sine qua non; idem dicit de receptante, quod teneatur in solidum eodem modo. De participante dicit, quod si participet in crimine, tenetur in solidum; si participet in re sublata, vt comedendo de illa, tenetur solum restituere inquantum participauit, nisi res sublata transisset in dominium furis, vt pecunia, granum, &c. mixta. Et si participauit bona fide, solum tenetur, in quantum factus est locupletior. De muto, ideſt qui videt furtum fieri, & dolosè tacet, cum posset impedire, non tenetur restituere, nisi in quantum tenetur ex officio; idem dicit de non obstante quod non teneatur restituere nisi inquantum tenetur ex officio; idem tradit de non manifestante, quod non teneatur, nisi ex officio manifestare teneatur.

587 Hanc sententiam sic explico, nam stando in bona philosophia quoties effectus sequitur absque interuentu alicuius, ille effectus non potest illi imputari. Sit exemplum; Petrus suadet Paulo vt inimicum occidat, vt furetur; & Paulus reuera occidit, & furatur, non tamen permotus consilio Petri, sed quia sic voluit, tunc consilium Petri nullo modo est causa homicidij, vel furti, quia non habuit influxum, quod si habuit aliquem influxum quoad accelerationem, quoad plus, solum tenebitur de excessu. Quod si Paulus motus fuit ad occidendum, & furandum ex consilio Petri, licet aliàs motus fuisset ex consilio alterius, tamen quia hic, & nunc Paulus motus fuit ex consilio Petri, Petrus tenetur in solidum de homicidio, & furto. Quare sententia ista sic intelligi debet, vt ille non teneatur ad restitutionem, eo quod non sit causa damni, quando sine ipso damnum fieret, hoc est quando fuisset positum à principali agente ex se moto, vel ex alio simili, sine interuentu huius. Tunc enim causa, cooperans nullam vim confert effectui, nec cooperatur actioni principalis agentis, sed agens principale, est tota causa effectus, aut saltem est causa cum alio, absque interuentu huius. At quando causa cooperans influit quidem in actionem principalis agentis, ita tamen vt principale agens produceret effectum cum alia causa cooperante simili, nunc tamen producit effectum vnà cum concursu huius, tunc ista verè est hic, & nunc causa cooperans, quæ vim, & efficaciam præstat in effectum, licet alia præstare potuisset, & de facto præstaret. Igitur tunc causa cooperans, est vera causa, quando sine ipsa effectus non fieret à causa principali, licet fieri potuisset à sola causa principali, vel cum interuentu alterius causę cooperantis. Et tunc aliqua non est cooperans cum causa principali, quando totus effectus fit sine causa cooperante, vel à sola prin-

principali, vel à principali cum alia cooperante, non cum ista, tunc namque ista, nullam efficientiam præstat in effectum. Et per hæc solura manent, quæ in contrariũ obijciuntur, solum enim probant, quod illa sit causa cooperans, quæ hic, & nunc mouet principalem, tametsi aliàs fuisset mota ab alia, quod libenter concedimus.

588 Quæres 2. an causa cooperans positiuè, teneatur in solidum cum principali, & cum alia cooperante? Sensus est, an mandans teneatur in solidum cum exequente, idem dic de consulente, consentiente, laudante, recipiente, participante. Pro huius difficultatis maximè necessariæ, intelligentia, nota, quod obligari *in* solidum ad aliquid, est obligati ad illud in totum, ita quod vno non soluente, ad totum obligetur alter. Hoc posito dico, quod tunc dictæ causæ cooperantes obligantur in totum, quando simul cum principali cooperantur ad totum damnum soluendum, tunc enim si vna non soluat, tenetur altera. Quod si est causa damni tantum quoad partem, tenetur in solidum quoad partem, ita vt vna non soluente eam partem, teneatur soluere altera, vt sic damnificatus, fiat indemnis. Quod si damnificatio diuisibilis est, quoad rem sublatam, vnusquisque tenebitur pro parte à se sublata, vt si decem milites furentur 10. gallinas, vnusquisque vnam: non tenebitur vnusquisque in solidum ad 10. sed vnusquisque tenebitur pro sua gallina quam sustulit. Hinc fit, quod belli duces, & alij, qui consulunt, vel hortantur ad bellum iniustum, ad deprædationem, tenentur in solidum, milites verò quando vnus alium non inducit, sed omnes aut simul casu conueniunt, aut alijs alij superueniunt, non tenentur in solidum, sed vnusquisque tenetur pro parte qua damnum intulit. Pariformiter si plures occidant vnum hominem, omnes tenentur in solidum: si plures expilent alicuius domum, aut incendant, tenentur in solidum. Quod si plures conueniant ad occidendos plures, & vnus vnum occidat, alius alium, vnusquisque tenetur pro suo homicidio. Idem dicunt quando plures expilant domum, sed vnus non inducit alium, vel consulit; non tenentur in solidum. Quod si plures cooperantur vni numero actioni, omnes tenentur in solidum, vt si plures concurrant ad furandum vnum equum. Verum de hoc aliquid infra dicetur.

589 Quæres 3. an dictæ causæ æquè principaliter teneantur in solidum? Supponit quæsitum, quod ex ijs, qui tenentur in solidum, vnus obligari possit principaliter, & alter minus principaliter, in defectum scilicet prioris, ac proinde non primo loco, sed secundo; vt in casu quo principaliter obligatus soluere nolit, aut non possit, alter in obligatione succedat. Hanc difficultatem sic resoluit S. Thomas *d.q.62. art.7. ad* 2. vbi sic ait. *Principaliter tenetur restituere, qui est principalis in facto. Principaliter quidem præcipiens, secundariò verò exequens: & consequenter alij per ordinem. Vno tamen restituente illi, qui passus est damnum, alius idem restituere non tenetur, sed illi qui sunt principales in facto, & ad quos res peruenit, tenentur alijs restituere, qui restituerunt. Quando autem aliquis præcipit iniustam acceptionem, quæ non sequitur: non est restitutio facienda, cum restitutio principaliter ordinetur ad reintegrandam rem eius, qui iniustè est damnificatus.* Vide rem totam breuiter, & clarissimè explicatam.

590 Ex quibus D. Thomæ verbis hæc inferuntur. I. quod quando res aliena extat in specie, ille debet eam restituere, qui eam habet, siue sit causa principalis, siue cooperans, & eo restituente, cæteri ab obligatione liberantur. Res certa est. II. Qui male fide rem consumpsit magis, ac principalius obligatur ad restitutionem quam alij, siue sint causæ principales; siue non. Ratio clara est, quia qui rem consumpsit perinde est, ac si eam habeat apud se, quocirca primo loco ad restitutionẽ tenetur, cum res aliena in eius vtilitatem cesserit. III. Qui mandat furtũ, aut homicidium, vel aliud quodcumque

Digitized by Google

damnum principalius, & prius tenetur, quam exequens, & quam consulens, & alij cœteri cooperatores, quando mandans, seu præcipiens habet iurisdictionẽ, seu potestatem in mandatarium, vt est pater respectu filij, Dominus respectu serui, Prælatus respectu subditi. Ratio clara est, quia mandans, qui habet potestatem, seu iurisdictionem in mandatarium concurrit vt causa principalis ad maleficium, ad damnum, & mandatarius vt instrumentum, effectus autem magis tribuitur causæ principali, quam instrumentali. IV. Qui per se ipsum, est causa physica, seu principalis damni, prius tenetur, quam cooperatores, vt consulens, consentiens, laudans, vituperans, recipiens, &c. Ratio est, quia per se ipsum, & non ex alterius mandato infert damnum, est causa principalis, alij solum sunt cooperatores, & concausæ; causa autem principalis prius, principaliusq; tenetur. Tum quia alij solum censentur causa moralis, vt consulens, consentiens, laudans, &c. Effectus autem principalius tribuitur causæ physicæ, quam causæ morali. V. Consulens, & inducens prius, & principalius obligantur, quam consentiens, vel recipiens, vel laudans, aut vituperans. Ratio est, quia in genere causæ moralis, fortior est consulens, & inducens, quam consentiens, recipiens, laudans, &c. VI. Vltimò, inter causas morales prius tenentur cooperantes positiuę, quam negatiuæ, & sunt vltimæ tres, scilicet mutus, non obstans, non manifestans.

591 Quæres 4. an sit verum in vniuersum, quod dicit S. Doctor in verbis citatis, quod vno restituente in solidum, alij tenentur restituere illi? Angelus *verb. restit.* & alij volunt, quod vno restituente totum, alij non obligantur ad aliquid illi restituendum, quia delicti turpitudo, v.g. furti, reddit illum indignum, vt alij aliquid illi restituant, sed cœteri debent eam partem, quam habent dare pauperibus. Verum hanc sententiam merito alij reiciunt, quia facit peiorem pœnitentis conditionem, quam non pœnitentis, quia cogit primò restituentem refundere totum, non alios. Tum quia, qui restituit gessit vtiliter aliorum negotium, cum eos exemerit ab obligatione restituendi, ac proinde debent illi suas partes refundere, vt sicut damnificatus redditur indemnis, ita indemnis reddatur qui primò restituit, & non solus grauetur. Alij in vniuersum dicunt, quod vno restituente, cœteri debent illi suas partes refundere. Alij hoc negant, quia si is, qui mandauit damnum fieri, restituat, alij ad nihil tenentur. Item si quis inducat alios ad damnum inferendum, & ille postea restituat, alij nihil tenentur illi refundere. Verum ex citatis D. Thomæ verbis, & Caiet. & cœteris D. Thomæ expositoribus ibidem colligitur, quod si is, qui restituit, obligatur in solidum, & primo loco, cœteri ei nil restituere debent. Vnde si mandans restituat, cœteri nil restituere ei debent, benè è contra, si restituat exequens, mandans, totum refundere illi debet. Si restituat ille, qui rem mala fide consumpsit, alij nil illi refundere debent, benè si è contra fiat. Si restituat ille, qui vt physica, & principalis causa damnum intulit, alij ad nihil tenentur, benè è contra. Quod si dicti principales non restituant, sed vnus ex cooperatoribus, & ille nil isti refundere velit; alij cooperatores æquales debent pro rata illi refundere, ne solus cogatur, totum damnum sustinere. Deinde quando plures tenentur æqualiter in solidum, vel pro rata suarum portionum, tunc vno restituente totum, alij æquales tenentur suas partes refundere. Eo namque ipso, quod vnus satisfecit pro alijs, alij tenentur suam portionem, quam ille restituit pro se, refundere.

592 Quæres 5. an facta remissione à damnificato vni ex damnificantibus, alij liberi remaneant ab obligatione restituendi? Resp. ex communi, si remissio fiat illi, qui principaliter, & primo loco restituere tenetur, & quo restituente alij ad nihil tenebantur, tunc alij ad nihil tenentur; alij namque solum tenentur in defectum primi, ergo vbi primus per remissionem liberatur, cœteri liberati cen-

sen-

sentur. Quod si remissio fiat vni ex illis, qui tenentur æqualiter in solidum, vel æqualiter pro parte, tunc remissio facta vni, non prodest alijs quantum ad suam portionem, sed solum quantum ad portionem correspondentem illi, cui remissio facta est.

593 Quæres 6. an famuli vsurariorum v.g. teneantur ad restitutionem vsurarum? Conueniunt omnes, quod illi famuli vsurariorum v.g. teneantur ad restitutionem in solidum, quando Domini non restituunt, qui contractum vsurarium nomine Dominorum conficiunt, quia isti reuera cooperantur actioni iniustæ, tanquam ministri, seu tanquam mandatarij. Difficultas est de illis famulis, qui non conficiunt contractum, sed exigunt vsuram in contractu stabilitam, dum admittuntur, & pecuniam vsurariam portant, custodiunt, numerant, &c. Affirmat Nauar. *cap.* 17. *n.* 262. & alii. Sed dicendum est non obligari cum Soto *lib.* 6. *de iust. q.* 1. *art.* 1. Sylu. *verb. vsura* 7. *q.* 4. vbi citat Monaldum, Ioan. de Lignano, Lapum, & Raynerium. Ratio est, quia famulus quãdo post contractum scribit in libro datum & acceptum, quando soluit pecuniam, quando petit &c. non cooperatur damno alterius, sed præcisè deseruit Domino in re vel indifferenti, vel quæ non infert damnum, sed quæ damnum supponit formaliter illatum per contractum, ergo.

594 Quæres 7. an teneantur ad restitutionem, qui rem alienam furto sublatam transferunt de loco ad locum, vti faciunt muliones, naucleri, & alij id genus? Resp. negatiuè, quando id bona fide faciunt. Secus quando mala fide, vt quando sciunt rem esse alienam; modo non excusentur ex eo, quod non possunt eam non deferre sine graui incommodo. Si tamen possint sine graui incommodo non deferre, vel Domino reddere: id facere debent, Nauar. *cap.* 17. *n.* 26.

§. 1. *Quomodo teneatur ad restitutionem, iubens, seu mandans inferri damnum.*

595 CErtum est iubentem, seu mandantem, teneri ad restitutionem, etiam ante exequentem, cum mandans sit causa principalis, & efficax damni, & ad hoc tenetur tametsi nil inde receperit vt tradunt Sylu. *verb. restit.* 3. *q.* 6. Angel. *eodem verb. & verb. furtum, n.* 17. Tabiena *verb. restit. n.* 24. Ioan. Medina, C. *de restit. q.* 7. & 8. Petr. Nauar. *lib* 3. *de restit. cap.* 4. *nu.* 26. & alij communiter. Quocirca si Dominus imperet famulo vt furetur, vel vt aliquem occidat, tenetur ad restitutionem, tametsi seruus totum, quod furatus consumat, & nihil ad Dominum perueniat; idem dic de patre respectu filij, & de alio quocunque habente potestatem mandandi. Licet namque mandans nihil recipiat de furto, nil refert, cum re vera sit vera, & efficax causa damni. Secus esset si ille, cui furtum mandatur, aut homicidium esset iam paratus furari, aut occidere, quia tunc mãdatum non est causa efficax damni, sed voluntas mandatarii, quæ iam erat parata, quod si mandatum influeret ad partem, pro illa parte teneretur mandans, non pro toto. Dixi, & de alio quocunque habente potestatem mandandi, quia quando mandatur talis potestas, mandatum non habet rationem mandati, sed consilij, ac proinde mandans non tenebitur ad restitutionem vt mandans, ac proinde principaliter; sed solum vt consulens, ac proinde minus principaliter, & post exequentem. Vnde si amicus amico præcipiat vt furetur, vel vt occidat, vel vt quodlibet aliud damnum inferat, cum tunc non adsit auctoritas mandantis, tenebitur mandans vt consulens, seu vt suadens, ac subinde tenebitur quidem in solidum ad restitutionem, sed post exequentem.

596 Quæres 1. quomodo cognosci possit, quod exequens furatus fuerit, vel occiderit, ex alterius, v. g. ex Domini mandato, & non ex propria voluntate? Resp. quod in hoc standum est dicto mãdata-

datarii, nam quando ex vna parte constat de expresso mandato, & ex alia parte mandatarius fatetur se fuisse motum à mandante, in vtroque foro illi standum est. Quod si ex vna parte non constet de mandato expresso, sed solum de tacito, vt de nutibus, signis, &c. & mandatarius dicat se ab illis fuisse motum, puto, quod etiam in hoc casu illi credi debeat. Si autem dubitetur an mandatarius motus fuerit à mandato, nec ne; si mandatum fuit expressum, iudicarem fuisse motum à mandato, nam in dubio pro ea parte iudicandum est, pro qua stat præsumptio, præsumptio autem stat pro parte mandantis, cum sit certitudo de mandato, ac proinde tunc debet principaliter obligari ad restitutionem mandans. Quod si mandatum non fuit expressum, in dubio iudicarem contra mandatarium, ac proinde ipsum ad restitutionem obligarem.

597 Quæres 2. quis restituere teneatur, mandans, an mandatarius, quando mandans iussit occidi Petrum, & ille mandatarius per errorem occidit Paulum? Aliqui absolutè volunt, quod mandans teneatur, quia re vera mors Pauli secuta est ex mandato mandantis, non ex voluntate mandatarij. Alii distinguunt. Vel enim mandans præuenit mandatarium, & præmonuit vt caueret, ne alium occideret, & mandatarius, incautus fuit, & imprudens, & tunc mors illa Pauli non sequitur ex vi mandati, sed ex imprudentia mandatarij, ac subinde iste tenetur de morte Pauli, non mandans. Idem dicendum, quando mandans iussit aliquem percuti, & mandatarius excessit terminos mandati, tunc enim si iste excessus non fuit præuisus, & præmonitus, & erat periculosus, mandanti debet imputari, secus mandatario. Vide plura de hac materia in meo tractatu *de censuris in materia de irregularitate ex homicidio voluntario, & casuali*.

598 Quæres 3. an mandans teneatur ad restitutionem damni, quando mãdatum reuocauit, sed mandatarius opus compleuit? Resp. negatiuè, quando mandati reuocatio innotuit mandatario antequam illud impleret, sic tenent Bart. Bald Alex. Anchar. & alij, quos refert, & sequitur Cerrer. *in practica crimin. fol.* 147. *n.* 17. tenent Sylu. Angel. & alij, locis citatis. Et hoc currit, siue mandatum fuerit reuocatum expresse, siue tacitè, vt si mandans redijt in amicitiam cum inimico, vt si parentella contracta est, &c. Hic ponam dubium pulchrum, de quo paucis ab hinc annis fui interrogatus ob casum occursum. Petrus mandauit Paulo, vt occideret Ioannem, vbicunque inueniret, in vindictam violationis sororis; venit Ioannes Romam, vbi post aliquot menses suscepit habitum cuiusdam Religionis. Paulus persequens Ioannem venit Romam, & taliter egit, quod occidit dictum Ioannem iam Religiosum. Cum dictus Petrus vellet fieri clericus, & ad Ordines admitti, dubitatum fuit an esset irregularis, & an teneretur ad restituenda damna ob mortem dicti Ioannis, dicebat enim Petrus, quod non fuit eius intentio, quod occideretur Ioannes iam Religiosus, quia de hoc numquam cogitauit, & si cogitasset, expresse excepisset, tum ne contraheret excommunicationem; tum quia per illum ingressum in Religionem Ioannes, & sibi, & omnibus pro iniuria, & pro scandalo sufficienter satisfaciebat. Difficultas ad hoc reuocata fuit an ingressus in Religionẽ sit virtualiter, & tacita quædam mandati reuocatio & à multis viris doctis responsum est affirmatiuè, ac proinde, quod dictus Petrus nec excommunicationem contraxerit, nec irregularitatem, nec debitum satisfaciendi pro damnis ex morte secutis.

599 Quæres 4. an mandatum censeatur tacitè reuocatum longo temporis decursu? Respond. quod per se loquendo longitudo temporis non est sufficiẽs causa reuocationis voluntatis, Primò, quia per se loquendo vnusquisque vult, quod eius voluntas sit mandatum perpetuum, & quod perpetuò duret. Secundò, quia tempus non est modus tollendæ, vel inducendæ obligationis, *l. obligationem*, §. *placet*, *ff. de act. & obligat.* tradit glos. *in cap. cum ex officij*; *de rescriptis*, *verb. ordinem*,

nem, Gom. *var. to.2. cap.*11. *n.*21. & alij. Aliunde tamen colligi potest, vt si mandans tempore Paschatis confessus est, tunc enim debuit voluntatem occidendi reuocare; si cœpit viuere more timoratorum, & ex alijs similibus coniecturis.

600 Quæres 5. an mandans excusetur ab obligatione restituendi, & à pœna ordinaria, quando mandatarius non seruat fines mandati? Resp. ex dictis, quoad restitutionem, affirmatiuè, quando excessus prouenit ex temeritate mandatarij. Quoad pœnam verò etiam affirmatiuè resp. ex l. *diligenter, ff. mandati*, quando erat in potestate mandatarij fines mandati seruare, & noluit, secus si non fuit in potestate mandatarij. Sic obseruat Bald. *in l. non ideo minus, C. de accusat. §. item quæro.* Notat etiam idem Bald. *in l. sed etsi pius §. seruus, n.*12. *ff. de iniurijs, & in l. aut qui aliter, §. vlt. n.*3. *ff. quod vi, aut clam.* quod si lex, vel statutum statuat pœnam, contra committentem delictum, v. g. furtum, homicidium, rapinam, &c. cum hæc verba referantur ad personam, & mandans non sit committens, non comprehendetur, secus si verba statuti, aut legis referantur ad rem, sic etiam tradunt Canonistæ in cap. *mulieres de sent. excom.* Sylu. *verb. mandatum, q.*4. & alij. Oppositum tenet Iul. Clar. *in pract. crimin. q.*89. *n.*2. & hoc esse vsu receptum testatur Albericus 3 *p. statutorum q.* 44. *nu.*15. Sententia tamen Baldi est communior, & ad veritatem magis accedere videtur. Vide quæ diximus citato loco de irregularitate.

§. II. *Quomodo teneatur ad restitutionem, qui consilium dedit de damno inferendo.*

601 QVod de consulente dicetur, intelligi debet, de hortante, instruente, dirigente, suadente vt damnum proximo inferatur, committendo furtum, homicidium, vsuram, simoniam, &c. omnia namque illa sub consulente ponuntur. Igitur certa res est, quod consulens alicui damnum proximi, teneatur in solidum ad restitutionem, sed secundo loco, scilicet post exequentem, ita quod si exequens non restituat, restituere debeat consulens. Consilium namque ad causam efficientem reuocatur, & in iure consiliarius, & consentiens, æquiparantur, vt colligitur ex cap. *notum sit*, 2. *q.*1. & ex cap. *nuper, de sent. excom.* & ex *l. qui seruo, ff. de furtis, & ex l.*1. *ff. de seruo corrupto*. Hoc autem intelligi debet quando alter re ipsa à consilio motus est ad inferendum damnum, nam si motus non est, quia iam paratus erat inferre damnum, consulens ad nihil tenebitur.

602 Quæres 1. quomodo cognosci possit, quod alter ex meo consilio motus sit ad perpetrandum malum, vt ad furandum, ad occidendum, &c. Respondetur eodem modo quo de mandato diximus §. *præcedenti quæs.*1. Cum enim non ita bene cognosci possit, an alter ex meo consilio motus sit ad damnum inferendum, nisi cognoscatur animus, & voluntas agentis, ideo quandiu de dicto animo non constat, non obligatur consulens ad restitutionem, sed sufficit, quod paratus sit restituere, quando sciuerit se fuisse furti causam, & furem non restituisse.

603 Quæres 2. an qui consilium dedit furandi 200. illi qui erat paratus furari 100. teneatur ad restituendum 200. si fur non restituat, an sufficiat, quod restituat 100. Respondetur sufficere quod restituat 100. quia consilium solum mouit ad furandam 100. non 200. Sic Medina C. *de restitut. qu.* 8. Adrian. & Maior *in* 4. *dist.* 15. *qu.* 16. & alij. Modo fur ex consilio non fuerit factus audacior, tutior, promptior, &c. tunc aliquid plus restitui deberet ratione horum, pro rata animi, audaciæ, &c.

604 Quæres 3. an qui consuluit minus malum ad maius euitandum, ad aliquam restitutionem teneatur? Respondetur negatiuè, cum Caiet. *opus.* 17. *Resp. responsione* 13. *& in sum. verb. Tyrannus*, Sot. *lib.*4. *de iust. q.*7. *art.*3. *& lib.*6 *q.*1 *art.*5. Nauar. *cap.*14. *n* 40. & alij communiter; intellige quando ille paratus erat

ad

ad inferendum maius malum,& quis suadet minus. Ratio est, quia iste suadendo minus malum, vt maius euitetur, gerit negotium vtile proximi,cui maius malum erat inferendum; tum quia minus malum in comparatione maioris,non habet rationem mali, sed boni: quia tunc non tam est consulere malum, quam auocare, & retrahere à maiori malo, quod est bonum. Tum etiam quia sic consulens non peccat, sed potius facit, quod alter minus peccet, & minus malum inferat: nec in hoc quis potest esse rationabiliter inuitus, sed beneficij loco hoc negotium habere debet. Est autem hoc intelligendum ne sic consulens fiat particeps furti, quia hoc fieri nequit, & ad restitutionem teneretur. Maior difficultas est quando quis paratus esset furari Petro magnæ pecuniæ summam, & quis suadet, quod furetur minorem summam, sed alteri, v.g. diuiti. Communis sententia tenet eum peccare, & ad restitutionem teneri, quia vt quis liberet Petrum à damno,non potest, nec debet,nec habet ius lædendi suo consilio Paulum; ac proinde cum tunc consulens sit causa damni illati Paulo, ad illud refarciendum tenetur. Vnusquisque namque habet ius ne quis ipsius damnum consulat, ad vitandum damnum alterius. Si tamen damnum quod infertur alteri, v.g. diuiti, esset leue, & damnum à quo quis auocatur esset valde graue, & pauperi,vel non ita diuiti inferendum erat, videtur, quod tunc consulens nec peccet, nec ad restitutionem teneatur; eo quod videtur, quod diues debeat rationabiliter consentire, vt sibi leue damnum inferatur, ad vitandum graue proximi pauperis. Vide Sot.*lib.4.de iust. q.7.art.3.*Petr.Nauar.*lib.3.de restit.cap.4.* Aragon.Salon. & cæteri expos.*d.qu.62. art.7.* & modernos.

605 Quæres 5. an ille teneatur ad restitutionem, qui consuluit furtum latroni, sed postea pœnitentia ductus consuluit restitutionem,sed ille non restituit? Respondetur affirmatiuè cum Aragon.*d. qu.62. art.7. ad* 4. Salon. *ibid. controu.6.* Petr.Nauar.*d.lib.3.cap.4.*Medin.*q.8.corol. lario* 4. & alijs. Ratio est,quia consulens fuit causa damni, & tenetur in solidum cum exequente, ergo si exequens non restituit, restituere tenetur consulens.Sed dices, quod res per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur cap.*omnis res,* 27. *q.*2.& cap.*omnis, de reg.iur.in 6.* quod dictum illustrant Valasc. *cons.* 130. *nu.* 17. Narbona *de appellat. à Vicar. ad Episcop. p.*1.*n.*95.Duen.*reg.*187.Calder. Pereira *de potest. eligendi cap.*7. *n.*13. & alij. Sed consilium fuit causa damni, ergo eius reuocatio,erit sufficiens damni restitutio ex parte consulentis. Respondetur quod cum consilium re ipsa fuerit causa ablationis rei, vt res per quas causas nascatur per easdem dissoluatur, requiritur, quod reuocatio consilij, sit etiam reipsa causa restitutionis, ac proinde cum non fit, tenebitur consulens.

606 Quæres 6. an qui consuluit furtum teneatur ad restitutionem, si antequam sequatur, reuocet consilium? Hanc difficultatem alibi examinauimus. Sunt duæ sententiæ probabiles. Vna est,quod data quacunque consilij reuocatione, si furtum sequatur, semper tenetur consulens ad restitutionem, cuius oppositum docent in mandato, nam mandato reuocato, maleficium non amplius imputatur mandanti, sed malitiæ,& iniquitati mandatarij. Hanc autem assignant differentiam inter mandantem, & consulentem, quia mandans per mandatum imponit vim quandam, & impulsum mandatario, ratione cuius mouetur,vt quicquid agat, in gratiam mandantis, & per impulsum ab eo receptum, agat; vnde reuocato mandato, cum reuocetur vis,& impulsus, effectus secutus nō potest imputari mandanti, cum eius impulsus cessauerit. At consilium cum sit in fauorem illius cui datur, & sit quoddam venenum inficiens voluntatem illius, per solam reuocationem non tollitur. Nihilominus mihi magis placet secunda sententia,quod reuocato consilio efficaciter quantum est ex parte consulentis, tametsi qui consilium accepit acquiescere nolit, consulens

ad

ad restitutionem non teneatur, licet enim consilium prauum sit venenum quoddam inficiens voluntatem illius cui datur, tamen hoc venenum sufficienter destruitur reuocando dictum consilium, & efficaciter ostendendo esse iniquum sequi illud. Sed non desinas videre, quæ dicuntur à nobis *in tract. de censur. disp.* 10. *n.* 26. *cum seq.* vbi fusè hæc difficultas pertractatur.

607 Quæres 7. an quando quis dedit alicui consilium de aliquo occidendo, vel de furto committendo, & postea pœnitentia ductus reuocauit consilium, sed ille non vult acquiescere, teneatur consulens admonere occidendum, vel rei Dominum vt sibi caueant? Aliqui vt Innoc. & Abbas *in cap. ad audientiam, de homicidio*, Angel. *cons.* 2. *nu.* 24. & alij affirmant, & hoc lege iustitiæ, quod si non faciat teneatur ad damnum resarciendum; hoc idem dicent omnes illi, qui dicunt, quod consulens semper teneatur tametsi consilium reuocet, modo damnum sequatur; hos retulimus, *loco citato de censuris*. Alij volunt, non teneri monere lege iustitiæ, sed tantum charitatis, si commodè potest. Quod si admonendo, etiam secretò, sequetur homicidium, quia occidendus præueniet, & occidet illum à quo occidendus erat, & non admonendo etiam sequetur, quia qui recepit consilium, data quacumque reuocatione, occidet suum inimicum, puto, quod cum vtrinque sint paria delicta, possit consulens non admonere, & homicidium, quod sine alio homicidio impedire non potest, permittere. Quod si ex parte vnius stat innocentia, & præciuè occidet cum moderamine inculpatæ tutelæ, poterit iste moneri, permittendo nocentis occisionem.

608 Quæres 8, quænam differentia sit inter dantem consilium, & dantem auxilium, seu opem; seu quænam differentia sit inter consiliantem, & auxiliantem? Aliqui volunt nullam intercedere differentiam; quia tam consilium potest esse de toto maleficio, & de parte tantum, & auxilium potest esse de dato opere, & de parte tantum. Communior tamen sententia, post Innoc. Panormit. & alios Canonistas, in cap. *sicut dignum, de homicidio*, tenet, quod per se differant, quia consilium per se fertur in totum maleficium, tanquam in obiectum, seu materiã circa quam; at auxilium per se non versatur circa totum factum, alioquin non esset auxilium, licet per accidens versetur circa totum factum, quando non est diuisibile. Hinc fit, quod auxiliatores non tenentur pro toto damno, nisi quando diuisibile non est, & quando diuisibile est, ita quod vnusquisque sibi partem assumit, solum pro sua parte tenentur.

609 Quæres 9. ad quid teneatur, qui prauum consilium dedit in contractibus, vel quasi contractibus, ex quo damnũ sequitur? Dependet huius quæsiti resolutio ex *reg.* 62. *de reg. iur. in* 6. scilicet. *Nullus ex consilio, dummodo fraudolentum non fuerit obligatur.* Desumitur hæc reg. ex *l. consilij. ff. eod. tit.* & ex *l.* 2. *ff. mandati*. Pro quo nota, quod non procedit hæc regula quando ex consilio sequitur damnum tertio, de hoc enim vsque modo diximus, sed procedit quando ex consilio sequitur damnum illi cui consilium datur, vt si quis petat à me consilium an debeat emere talem domum, ex quo sequitur damnum, quia statim ac domus empta est, ruit, vel ab alio occupatur, petit quis consilium an debeat inire talem, vel talem contractum, consulo, quod sic, ex quo sequitur damnum; idem dic si consulam quod non, ex quo sequitur damnum, quia amisit grande lucrum; in his ergo, & similibus casibus procedit d. regula, quod *nullus ex consilio, dummodo fraudolentum non sit, obligatur.* Aliqui sic distinguunt. Aut quis se ingessit, & sua sponte consilium obtulit, & iste tenetur ad dãnum sequutum tametsi fraudolenter non egerit. Rationem assignant, quia eo ipso quod se ingessit, videtur offerre consilium consultissimum, & se obligare ad damnum secutum. At qui rogatus consilium præbet, & hoc gratis, tenetur solum de fraudolentia, & dolo, maximè in contractibus, vel quasi contractibus, qui sunt in bonum recipientis consilium, non dantis.

Aut

Aut quis præbet consilium ex officio, aut data mercede, & tunc tenetur non solum ex dolo, aut fraude, verum etiam ex culpa leui, non tamen ex leuissima, vt sunt Aduocati, Confessarij, Medici, & alii similes. Alii absolutè docent, quod nullus teneatur de consilio, nisi fraudolentum sit, vt expressè dicit regula citata.

610 Probatur hęc sententia ex *l. mandatum, ff. mandati*, vbi post alia ad propositum, subditur. *Tria autem gratia interuenit mandatum, veluti si tibi mandem, vt pecunias tuas potius in emptiones prædiorum colloces, quam fœneres, vel ex diuerso, vt fœneres potius, quam in emptiones prædiorum colloces; cuius generis mandatum, magis est consilium, quam mandatum, & ob id non est obligatorium, quia nemo ex consilio obligatur, etiamsi non expediat ei, cui dabitur, quia liberum est cuique apud se explorare, an expediat sibi consilium.* Hæc lex valde clara est. Idem probant ex *cap. quisquis*, 14. *qu.* 1. vbi dicitur. *Consilio si vti neluueris, minus boni adipiscaris, non mali aliquid perpetrabis, quod si præcipitur, imperatur, quod imperatur, necesse est fieri, si non fiat, pœnam habet. Vbi consilium datur, offerentis arbitrium est: vbi præceptum, necessitas est seruientis.* Idipsum probant ex cap. *cum olim, de arbitrarijs.* Tenebitur autem cum consilium fraudolenter, & dolosè datur, vnde damnum passus habebit actionem de dolo malo contra consulentem, ex *l. quod si cum scires, ff. de dolo malo*, & *l. seruus, ff. eod. tit.* Optimam huius sententiæ rationem assignat glos. *in d. regul. nullus*, vbi dicit. *Nullus enim tenetur consilium sequi, imò explorare, & deliberare debet apud se ipsum, an sibi expediat nec ne.* Consilii namque natura est, vt quamuis excitet ad deliberandum, non tamen obligat ad sequendum, *l. cum pater, §. mandato, ff. de legat. 2. & l. 1. §. idem Pomponius, ff. depositi.* Illustrant Couar. *in cap. quamuis pactum, p. 2. §. 2. n. 6. & 7. & de sponsal. p. 2. cap. 3. §. 8. nu. 3.* Garc. *reg. 10. n. 1.* Menoch. *lib. 6. præsumpt. 34. nu. 25.* Gonzal. *ad reg. 8. Cancel. glos. 46. n. 36. cum seq.* & alij. Benè verum est, quod in assessoribus, Aduocatis, Iudicibus, Theologis, Confessariis facilius fraudolentia, & dolus præsumi potest, cum ex imperitia consilium præstant, tenentur enim ex officio scire, quæ ad officium requiruntur, quod si cum ignari sint, se ingerunt, facilè dolus de illis præsumi potest, & sic intellecta reg. dicta, bene curit, & facilè hoc modo dictæ sententiæ possunt concordari.

611 Quæres 1o. an qui dedit alicui consilium de furto, vel homicidio teneatur eadem pœna, qua tenetur qui furatur, vel qui occidit? Affirmatiuè respondent plures, colligunt ex *l. non solum §. si mandato, ff. mandati*; ego puto, quod mitius puniri debeat, vt apertè colligitur ex cap. *sicut dignum*, 1. §. *qui verò, de homicidio*, vbi dicitur. *Qui verò se asserunt animum regis inflammasse ad odium, vnde homicidium fuit secutum, durè, & asperè, sed non ita seuerè sunt puniendi, nisi fortè regem ipsum ad illud homicidium suis sugestionibus prouocassēt.* Vbi videtur dici, quod simpliciter consulens, mitius puniri debeat; licet enim secundum rem sint idem consulens, persuadens, inflammans, hortans, incitans, & instruens, ac proinde omnes mereãtur eandem pœnam secundum substantiam, quam meretur delinquens, per Farin. *in praxi crim. p. 5. q. 129. n. 26. cum seq.* Duen. *reg.* 149. Bernard. *reg.* 175. Ayrer. *de homic. p. 2. n. 35.* Campan. *in diuers. iuris Canon. rubr. 11. cap. 23. nu. 79.* tamen secundum modum minorem influxum habet simplex consilium, quam persuasio, inflammatio, instigatio, &c. et ex se patet.

§. III. *Quomodo ad restitutionem teneatur, qui damnificanti consentit.*

612 NOmen consensus accipitur nonnunquam pro adiutorio, fauore, auxilio, approbatione, &c. Vnde ille dicitur consentiens, qui adiuuat, qui fauet, qui approbat, qui auxiliatur, qui suffragium, seu adiutorium fert. Propriè tamen, & magis communiter consensus accipitur pro adhæsione voluntatis vnius, voluntati alterius; consensus enim, idem

est

est ac simul sensus: vnde ille dicitur consentire voluntati alterius in maleficio, vel in damno inferendo, quando vult idem maleficium, seu damnum. Iste consensus aliquando est solum simplex quædam complacentia, nullum habens influxum in maleficium, in damnum proximi; aliquando verò habet influxum. Sit exemplum. Petrus deliberauit furari bona Pauli, sed hoc facere nequit nisi ego consentiam, eo quod illius domum ingredi nequit nisi ego consentiam, quod vtatur mea scala, vel nisi ingrediatur per meum hortum, &c. Similiter Prælatus vult conferre talem dignitatem Ioanni, quam solus conferre nequit nisi ego, qui habeo votum in capitulo consentiam ferendo meum suffragium, seu votum; si d. Ioannes sit indignus ego consentio in electionem indigni, & meus consensus habet influxum in tale maleficium. Tunc consensus est solum simplex complacentia, quando non habet influxum, vt si ad solum Prælatum pertineat electio, & vocat me vt tali electioni iniquæ existam, illam defendam; & quantum est ex me ratam habeam. Ista complacentia ineficax potest antecedere maleficium, seu damnum, & potest subsequi, vt contingit, quando quis commisit maleficium, siue nomine meo, siue non, & ego ratum illud habeo, tunc enim complaceo de illo, seu in illud consentio simplici quadam complacentia.

613 Circa hanc materiam omnes conueniunt, quod quando consensus est simplex quædam complacentia, antecedens maleficium, seu damnum ab alio inferendum, licet peccem complacendo de proximi damno, non tamen teneor ad restitutionem; ratio clara est, quia ille consensus nihil influit in damnum proximi, nec aliquam actionem nociuam causat, vt suppono. Verum quando est influens, obligationem affert restitutionis pro ratione influxus.

614 Nonnulla difficultas est, de consensu in maleficium, vel damnum iam patratum nomine meo, vt si quis nomine meo occidat, vel furetur, sine meo mandato, aut consilio, aut etiam scientia, sed postquam scio, complaceo, & ratum habeo, an tunc ego tenear ad restitutionē? De ratihabitione plura dixi, & omnino videnda *in tract. de censuris, disp. 2. n. 87.* & de ratificatione plura dixi in eodem *tract. disp. 10. n. 37. cum seq.* Vnde hic solum tangemus quæ ad præsens institutum faciunt.

615 Circa ergo propositam difficultatem duæ sunt sententiæ, vna est, quod ille qui consentit, seu complacet de homicidio, vel furto, vel alio damno nomine suo lato, seu qui ratum habet, seu ratificat, teneatur ad restitutionem. Hanc sententiam sequuntur Angel. *verb. furtum. §. 20.* Sylu. *verb. restit. 3. qu. 6.* Tabiena *verb. furtum n. 16.* Nauar. *cap. 17. n. 133.* & alij. Potissimum huius sententiæ fundamentum desumitur ex illa iuris regula *de reg. iur. in 6.* quod ratihabitio retrotrahatur, & mandato comparetur, & ex cap. *cum quis, de sent. excom. in 6.* vbi dicitur, quod incidat in excommunicationem ille, qui percussionem clerici suo nomine factam, ratam habet.

616 Verum secunda sententia negans, est verior, & communior, quod scilicet ille consensus, seu complacentia, seu ratihabitio, seu ratificatio homicidij, vel furti, &c. nomine meo ab alio facti, sed sine meo consensu antecedenti, licet sit peccatum, cum sit complacentia de delicto, & damno illato, nihilominus non obligat consentientem, seu complacentem, seu ratihabentem, seu ratificantem ad restitutionem. Sic Ioan. de Medina *C. de restit. q 7 ad 4* Petr. Nauar. *lib. 3. de restit. cap. 4. p. 1. dub. 6. nu. 69.* & alij communiter. Ratio clara est, quia obligatio restitutionis oritur ex actione illatiua damni, sed illa complacentia, quæ habetur post furtum, post homicidium, non est illatiua damni, cum iam supponat damnum illatum; ergo non potest inducere obligationem restitutionis. Deberem quidem restituere, si aliquid ad me perueniret, sed non præcisè ratione complacentiæ. De sensu autem illius regulæ, quod ratihabitio mandato comparetur,

tur, ago loco citato. Ad illud de excommunicatione quam contrahit qui ratam habet clerici percussionem, dico quod ex illo solum sequitur, quod Ecclesia punire voluit ratam habentem talem percussionem, non tamen obligauit ad restitutionem illum qui ratam habet clerici occisionem.

617 Quæres 1. an consentientes iniquæ electioni peccent, & teneantur ad restitutionem? Respondetur affirmatiuè, quod peccent, non est dubium cum consentiant actioni malæ, v. g. electioni indigni. Quod ad restitutionem teneantur in solidum pro damno illato Ecclesiæ præficiendo illi ministrum indignum, constat; cum illi tunc temporis notabile damnum obueniat. Tenentur etiam restituere illi, qui iniquè præteritus fuit. Cum enim tunc singuli electores sint causa iniustæ actionis ad damnum ex illa secutum, in solidum tenebuntur; actio enim in quam singuli consentiunt, & damnum ex illa secutum non est formaliter partibile, vt singulis sua portio tribuatur. Difficultas est, quando aliquis, vel aliqui electorum vident, quod non possunt impedire electionem indigni, quia sciunt partem contrariam iam habere vota sufficentia, & quod sine ipsis fiet electio, an tunc possint ad talem electionem concurrere, an debeant suffragium, seu votum dare illi quem in domino cognoscunt magis idoneum. Circa hanc difficultatem dico primo cum Caietano *in summa verb. restit. p. 5. cap. 1.* Nauar. *cap. 17. nu. 34.* Salon. *d. q. 62. ar. 7. contro. 1. § de consentiente*, & alijs communiter, quidquid dicat Medina *C. de restit. qu. 7. ad 5.* & Corduba *in sum. q. 191.* quod dicti electores non teneantur ad restitutionem. Ratio clara est ex dictis, quia tunc temporis non censentur causa damni, quia sine ipsis eodem prorsus modo contigisset. Dico 2. quod tunc dicti electores per se loquendo peccant mortaliter, eo quod consentiant actioni iniquæ, quæ tametsi sine ipsis posita fuisset, hic tamen, & nunc in illam consentiunt. Tum quia videntur dictam electionem approbare, cum faciant illam celebriorem per plura, vel omnia vota, cum expediens esset, quod non omnes ad talem iniquitatem concurrerent, nec omnes eam electionem approbarent, Tum quia indecorum est, quod in vno capitulo omnes ostendant se iniquitati consentire: & scandalizabuntur audientes, quod nullus dissenserit, ob animi vilitatem, ob timorem inanem. Dixi quod dicti electores per se peccant mortaliter, quia per accidens ab aliquibus excusantur, quando scilicet timent sibi aliquod malum, eo quod cum tunc non concurrant ad illam electionem, cum absque ipsis fieret, sed dicantur præbere suffragia (vt dicitur mortua) non censentur peccare mortaliter. Tum quia illa datio suffragij tunc videtur indifferens, cum careat effectu, ac proinde à culpa excusabitur, maximè in illis circunstantijs, ad euitandum malum, quod timetur. Ego licet putem hanc sententiam sua non carere probabilitate, tamen puto probabilius esse distinctione vtendum. Vel enim suffragia feruntur taliter, quod facile in eligentium cognitionem possunt venire, vel fiunt omnino secretè, Si primum, possunt dicti electores excusari in eo casu, quia facilius damnum, vel malum præsumi potest, quod timent. Si secundum, non ita facilè excusarem, quia malum non facilè præsumi potest, eo quod cognosci non possit quinam suffragia dederint, vel non. Vnde suaderem electores, quod liberè operentur, & non timeant nisi illum, qui potest, & animam, & corpus ingehennam perdere.

618 Quæres 2. an omnes consentientes teneantur in solidum pro damno illato? Resp. quod illi soli consentientes tenentur in solidum, qui mutuò consensu, & ex proposito, vt melius damnum inferrent, & securiores essent, simul concurrerunt ad damnum inferendum, & res indiuidua est, & indiuiduò participata, secus quando diuidua est, & singuli suam partem acceperunt. Idem dic quando non ex

ex proposito, neque ex mutuò consensu, sed casualiter, & fortuitò simul concurrerunt, & res diuersas acceperunt, nam si vnam, & eãdem acciperent, eodem modo tenerentur ac tenentur illi, qui mutuò consensu eandem rem acceperunt. Constat ex dictis ex Sylu. supra *n.* 186.

§. IV. *Quomodo teneatur ad restitutionem palpo, seu adulator.*

619 NOmine palpantis, seu adulatoris in præsenti intelligitur ille, qui laudando malefactorem, vel maleficium, mouet ad aliud maleficium patrandum, vel mouet audientem, vel audientes. Ad hoc reuocatur ille, qui exprobrando alicui ignauiam, vel pusillanimitatem, ipsum, vel alium permouet ad maleficium patrandum: vt si quis dicat alicui: indignus es, qui tali iniuria afficiaris, valde dedecet honorem tuum, statum tuum, dignitatem tuam, &c. nisi vleiscaris; ille etiam hoc crimine afficitur, qui marito exprobrat vxoris adulterium, quo irritatus, occidit adulterum. Circa quam rem omnes conueniunt, quod qui alium sic palpat, aut exprobrat, ex quo sequitur proximi damnum, teneatur ad restitutionem in solidum, ita quod non restituente exequente, teneatur palpo, seu adulator, & exprobrator. Nauar. *cap.* 17. *n.* 132. Petr. Nauar. *lib.* 3. *de restit. cap.* 4. *p.* 1. *dub.* 7. & alij communiter.

620 Pro quo nota, quod adulatio est vitium amicitiæ, quo quis supra debitum modum alios vult oblectare; quod fit cum quis alium laudat de quibus laudandus non est, vt de bonis incertis, vel de veris, sed cum periculo gloriæ inanis, vt docet S. Tho. 2.2. *q.* 115. *art.* 1. Vel clarius ex Sylu. *verb. adulatio*. Adulatio contingit quatuor modis. 1. Cum alius laudatur, ob bonum, quod non habet. 2. Si plus laudatur bonum, quod habet, quam dignus sit. 3. Si laudatur malum vt bonum. 4. Si minuitur malum, seu peccatum, dicendo non esse tam graue, vt verè est. Ad peccatum adulationis refertur, quando quis in vestitu, in ædificijs, in suppellectilibus, cæterisque rebus; itèque imperitia sua ad quascumque res agendas, alteri vult, vltra quam decet placere. Tripliciter adulatio est peccatum mortale. Primò, quando aliorum peccata laudantur, de quibus dicit Isaias, cap. 5. *Væ qui dicitis malum bonum*, & psal. 9. *Laudatur peccator in desideriis animæ suæ, & iniquus benedicitur*. Secundò, quando quis laudando, fraudolenter studet alteri nocere corporaliter, aut spiritualiter, de quo Prou. 27. *Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudolenta oscula odientis*. Tertiò, quando ex adulatione sequitur graue proximi damnum, vt in nostro casu contingit, ex cap. *nemo peritorum*, 11. *q.* 3. & cap. *sunt nonnulli*, *dist.* 46. & cap. *clericus, qui*, & ex cap. *sunt plurimi* 16. *q.* 1. Nota etiam, adulationem esse quandoque solum peccatum veniale, vt cum quis alium adulatur ad exhilarandum animũ, vel ad vitandum malum, vel pro aliquo bono consequendo, Sylu. *verb. citato*.

§. V. *Quomodo teneatur ad restitutionem receptans malefactorem.*

621 ILle, apud quem malefactor recurrit, vocatur receptans, qui in illis duobus carminibus exprimitur per dictionem *recursus*, nomine autem *recursus*, intelliguntur illi, qui refugium, & securitatem præstant malefactori, ex quo mouetur ad perpetrandum maleficium. Item illi intelliguntur, qui siue verbo, siue nutibus, siue signis pollicentur securitatem, vel adiutorium, vel vt malefactor liber euadat, ne capiatur, ne offendatur. Dupliciter autem potest receptans præbere refugium malefactori, primò vt maleficium committat; secundò adiuuando post maleficium, ne restituat, occultando malefactorem, vel rem sublatam. Receptans malefactorem antequam maleficium patret, si hoc scienter faciat, tenetur ad restitutionem in solidum, quia tunc illa receptio est causa damni illati, cum sit quoddam patrocinium malefactoris, & iniquitatis ipsius, sine quo hic, & nunc non furaretur, tametsi receptans non fiat

particeps furti, sufficit enim, quod sit particeps actionis iniustæ; vnde tenetur tunc non ratione rei alienæ, sed ratione iniustæ actionis, cui receptans præbet patrocinium. At receptans post patratum delictum, v.g. furtum, non tenetur ad restitutionem ex hoc præcisè, quia non est causa damni, teneretur tamen si refugium esset causa, quod furtum non restitueretur. Vide Nauar. *lib. 3. de restit. cap. 4. p. 1. dub. 10. n. 119.* Bart. Med. *instruct. Confess. lib. 1. cap. 14. §. 30.* & alios passim de hac re tractantes.

622 Quæres 1. an recipiens, seu receptans excusetur ab obligatione restitutionis, quando securitas promissa, non est causa maleficij, verbi gratia furtis? Respondetur affirmativè, constat ex dictis; vnde excusantur caupones, receptantes domi filios familias, vel seruos ventri indulgere volentes, vel volentes ludere, tametsi sciant, quod pecunia, quam exponunt ludo, sit furto sublata, modo ipsi dictam pecuniam non recipiant, tunc enim dicti caupones, & alij illos recipientes tenerentur ad restitutionem; si autem pecuniam furto sublatam non recipiant, sed solum concedunt locum ad ludendum, vel epulandum, ad nihil tenentur; tum quia concedunt rem indifferentem, nempe locum, quem facilè inuenirent alibi; tum quia nihil participant de furto; tum quia non concurrunt ad furtum, cum iam commissum sit, sed præcisè locum permittunt.

623 Quæres 2. an qui adiuuat, vel defendit latronem, v.g. ne capiatur à ministris iustitiæ, vel qui alio modo defendunt ne restituat, probando innocentiam, &c. vti faciunt nonnulli Aduocati, dicatur receptans, & vt talis incurrat pœnam receptatoris, & ad restitutionem teneatur in solidum? Respondetur affirmativè, ita decernitur cap. *qui aliorum*, 24. *qu.* 3. vbi dicitur. *Qui aliorum defendit errorem, multo amplior damnabilior est illis qui errant, quia non solum ille errat, sed etiam aliis offendicula erroris præparat, & confirmat.* Et clarius cap. *si res aliena*, 14. *q.* 6. idem habetur sic. *Illud fidentissimè dixerim, eum qui pro homine ad hoc interuenit, ne malè ablata restituat, & qui ad se confugientem (quantum honestè potest) ad reddendum non compellit, socium esse fraudis, & criminis.* Igitur Aduocati, & alij quicumque, qui latronibus fauorem impendunt, quamuis dominus possit sua recuperare, qui factum cooperiunt, qui excusant, qui defendunt, vt receptatores tenentur.

624 Quæres 3. an receptans furem post furtum commissum, nihil de illo participando, teneatur ad restitutionem? Resp. cum Aragon. Salon. & cæteris expositoribus S. Doctoris *d. q. 62. art. 7.* quod latro v.g. potest duobus modis recipi, materialiter scilicet, & formaliter. Tunc quis recipit latronem materialiter, quando recipit quidem latronem, tamen ignorat esse talem, vel tametsi sciat esse talem, non tamen recipit intuitu furti, sed intuitu amicitiæ, vel parentellæ, vel intuitu communis humanitatis, vel hospitij, quomodo recipiuntur omnes aduenantes, & qui sic latronem, vel quemcumque malefactorem recipit, ad nullam restitutionem obligatur, quia tunc iste nulli iniquæ actioni cooperatur, sed actionem bonam, vel saltem indifferentem præstat. Tunc autem quis latronem formaliter recipit, qui eum recipit vt sic commodè furari possit, vt securus agat latrocinia, &c. & tunc cum iste recipiens sit causa damni, ad restitutionem tenetur in solidum; hoc tamen currit respectu furtorum, quæ ex vi huius receptionis formalis facta sunt, non respectu illorum, quæ ante hanc receptionem fuerunt commissa.

625 Quæres 4. an agentes, & receptantes pari pœna puniantur? Resp. affirmativè, receptans namque æquiparatur consentienti, agentes autem, & consentientes pari pœna puniuntur, quando, vt diximus §. 3. consentientes cooperantur agentibus, præbendo causam efficacem, & propinquã principali actioni delinquẽtis, sic *l. si id quod, ff. de iurisd. omnium iudic. l. item mala, §. si alius, ff. ad leg. Aquil. l. vnica, C. de raptu virg.* & cap. *felicis, in prine. de pœnis in 6.* & cap *sicut dignum, Si*

qui

qui vero, & §. illi etiam. de homic. glos. *in cap. notum*, 2. *q.* 1. Paris. *de confidentia, qu.* 22. *n.* 5. Nauar. *in cap. ita quorundam, notab.* 9. *à n.* 12 *de Iudais.* Et colligitur ex S. Doctore d. *q.* 62. *art.* 7. & etiam ex supra dictis habetur.

§. VI. *Quomodo ad restitutionem teneatur participans.*

626 NOmine participantis venit socius criminis, venit adiutor, mediator, explorator, &c. & etiam quicumque instrumenta ministrat ad maleficium patrandum. Pro quo nota, quod dupliciter potest aliquis participare cum aliquo, quantum ad præsens attinet, vel in actione damnificatiua, seu in maleficio, seu in furto, vel in ipsa re sublata. Participatio in actione damnificatiua, potest rursus esse duplex, vel in eadem numero actione cooperando ad furtum ipsum, vel homicidium, vel in diuersa actione; vt cum vnus cooperatur alteri taliter, vt vnus vnum furetur, alter aliud; vt cum vnus occidit vnum hominem, & alter alium; vt contingere solet in militibus, quando vnus vnum occidit, alius alium quando vnus conculcat vnam partem segetum, alius aliam, quando vnus furatur vnum equum, alius alium, &c. Deinde participatio in eadem actione, vel in re est etiam duplex, seu dupliciter contingere potest, vno modo quando participans, ita cum alio participat, vt sit causa totius damni, vel solum partis illius.

627 His positis. Dico 1. qui participat in actione damnificatiua, ita quod sit causa totius damni, tenetur ad totius dãni compensationem, in solidum, post cau-sam principalem. Sic tradunt Riccard. *in* 4. *dist.* 15. *art.* 5. *q.* 4. Gabr. *d. dist.* 15. *qu.* 2. *art.* 3. *dub.* 2. D. Antonin. 2 *p. tit.* 1. *cap.* 12. §. 12. *& tit.* 2. *cap.* 2. §. 4. Sylu. *verb. restit.* 3. *q.* 6. §. *tertium*, Med. *C. de restit. q.* 7. *&* 8. Nauar. *cap.* 17. *n.* 20. Couar. *in reg. peccatum, p.* 2. §. 12. *n.* 2. *&* 4. Salon. & reliqui expositores *d. q.* 62. *art.* 7. aliique plures. Colligitur expresse ex *l. ita vulneratus, ff. ad leg. Aquiliam, fin.* vbi dicitur. *Vnum interim proposuisse contentus ero. Cum plures trabem alienam furandi causa sustulerint, quam singuli ferre non possent, furti actione omnes teneri existimantur; quamuis subtili ratione dici possit neminem eorum teneri, quia neminem verum sit eam sustulisse.* Vbi glos. dicit. *Tot autem sunt maleficia, quot personæ, vt inf. de iniur. l. si plures, & omnes in solidum tenentur, vt infra de furt. l. vulgari, &c.* In hac l. *vulgari*, §. *si duo, ff. de furtis*, sic dicitur. *Si duo, plureſue vnum tignum furati sunt, quod singuli tollere non potuerint; dicendum est omnes eos furti in solidum teneri, quamuis id vnus nec contrectare, nec tollere solus potuit, & ita vtimur. Neque enim dici potest pro parte furtum fecisse singulos, sed totius rei vniuersos, sic fiet, singulos furti teneri.*

628 Dico 2. qui participat in actione damnificatiua, sed non est causa totius damni, sed tantum partis, tenetur solum pro parte. Sit exemplum. Plures milites expilant castrum, vel Ciuitatem, sed vnus domum vnam, alius aliam, &c. tũc vnusquisque tenetur solum pro sua parte. Dux tamen tenebitur ad totum damnũ, quia consuluit, vel præcepit totius castri expilationem; participantes autem pro parte, quia tam actio, quam res sublata diuisibiles sunt, secus quando res indiuisibilis est, vt in exemplis in citatis legibus allatis, constat. Hinc resoluitur communis casus de deuastantibus alterius vineam, quando scilicet plures alterius vineam ingrediuntur, & vnusquisque solum accipit vnum racemum, vel duos, sed omnes simul magnam quantitatem, ita quod totam vineam deuastent, ac subinde graue damnum inferant Domino vineæ, an scilicet vnusquisque teneatur sub mortali ad restitutionem, & quod si alij non restituant, teneatur ad totum damnum resarciendum. Ex vna parte dicet aliquis, quod nullus teneatur ad restitutionem sub mortali, quia cum quantitas sublata sit parua, & solum materia peccati venialis, non potest inducere obligationem restituendi sub mortali; obligatio namque restituendi fundatur in detentione rei alienæ, & in damno illato; atqui hæc

leuia

leuia sunt, respectu vniuscuiusque in particulari, ergo. Ex alia parte videtur esse obligationem restituendi sub mortali, quia vineæ dominus est grauiter læsus, & hæc grauis læsio tolli non potest, nisi singuli restituant, ac proinde singuli grauiter tenentur restituere, vt Dominus vineæ, vt iustum est, maneat illęsus.

629 Hanc difficultatem pertractant Sot. *lib.4. de iust. q. 7. art. 3. & in 4. dist. 22. qu. 1. art. 2. §. arguitur*, Couar. *lib. 1. var. cap. 3. n. 12.* Nauar. *cap. 17. nu. 130.* Alter Nauar. *lib. 3. de restit. cap. 1. dub. 5. n. 46. & dub 8. n. 6.* Corduba *tract. de cas. conscient. q. 70.* Angles *in flor. p. 2. de rest. diffic. 7.* Lopez *p. 1. instruct. cap. 93.* Expositores S. Tho. *d. q. 62. art. 7.* & communiter moderni, ex quibus promo sequentia 1. quando deuastantes vineam v. g. simul conueniunt ad eam deuastandam, seu ad graue damnum inferendum, omnes tenentur in solidum ad restitutionem tametsi vnicuique solum pars parua, seu leuis obueniat; idem dicendum videtur quando plures conueniunt ad furandum erumenam alicuius, licet singulis materia parua obueniat. Ratio est, quia tunc omnes censentur facere vnam actionem, seu censentur concurrere ad vnam actionem, quæ est causa totius damni. 2. Quando deuastantes ita se habent, quod non concurrant, nec conueniant simul, sed unusquisque accipit leuem materiam, tunc non tenentur sub mortali ad restitutionem, quia licet aliunde Dominus vineæ graue damnum patiatur, non tamen ab isto, qui solum læue damnum infert per suam actionem, nec vnitur cum alijs ad inferendum damnum. Aliqui tamen volunt, quod iste obligetur, quando aduertit, quod alij idem faciunt, & sic sequetur graue proximi detrimentum. Quia licet iste nec induxerit alios, nec iuuerit, eo tamen ipso, quod nouit illos furari, & ex illis furtibus sequi graue detrimentum proximi, tenebitur ad restitutionem, vt sic illud graue detrimentum reparetur. Hoc dictum valde probabile est si intelligatur de restitutione illius, quod acceptum est, vt sic, quantum est de se graue proximi damnum reparetur; secus si velint, quod iste teneatur ad totum damnum reparandum, cum ad hoc neque ratione rei acceptæ obligetur, cum sit leuis, nec ratione iniustæ actionis, cum non nisi veniale peccatum fuerit.

630 Sed quæres 1° an Christiani remigantes in triremibus Turcarum, vel aliorum quorumcumque iniustum bellum gerentium contra alios, peccent mortaliter, & ad restitutionem teneantur? Affirmat Nauar. *cap. 17. n. 62.* tametsi remigent ne malè tractentur, ne acerbissimè, & durissimè percutiantur; imò ne occidantur; eo quod cum illa actio sit intrinsecè mala, ob nullum metum poni potest, excusabuntur tamen, inquit ab excommunicatione, quia dictus timor excusat. Nihilominus dicendum est cum communi sententia, quod dicti remigantes, ob timorem grauem, nec peccent, nec ad restitutionem teneantur; si quæ damna sequantur illis contra quos tunc remigant. Ratio est, quia remigatio secundum se non est intrinsecè mala, sed est indifferens ad bonum, & malum, quod autem à Turcis v. g. ordinetur ad malum, prouenit ex malitia ipsorum. Tum quia remigantes exercent actionem, seu officium, quod ex iussu dominorum licitè exercent alij remigantes, ergo tunc non peccant, maximè cum iusto metu id faciant. Si tamen Turcæ iuberent Christianis seruis vt exploderent tormenta bellica in Christianos, vt proicerent sagittas, & alia arma, tunc etiam mortis metu obedire non possent, eo quod tunc iuberent actionem intrinsecè malam. Hinc resolues dubium quod diebus præteritis mihi fuit propositum, quidam fuit prouocatus ad duellum, & dum vellet ire iussit seruo vt acciperet ensem, & portaret, vti solent facere nobiles quidam, etiam hic Romæ, qui dant ensem portandum seruo, an scilicet seruus teneatur ad aliquam restitutionem, & peccet mortaliter. Idem dubium current, quando dominus vadit ad occidendum inimicum, & dat ensem seruo portandum. Ad hoc respondi dictum ser-

uum

uum ex eo officio præcisè portandi ensem domini, non peccare mortaliter, nec teneri ad aliquam restitutionem, ob rationem dictam, quia delatio ensis præcisè, est actio indifferens, quæ tamesi à domino ordinetur ad malum finem, prout tamen est à seruo, ad malum finem non ordinatur. Dedi exemplum communiter concessum, quando scilicet Christiani remigantes, iussu Turcarum ferunt arma quibus Turcæ vti volunt contra Christianos; nam tunc Christiani nec peccant, nec tenentur ad restitutionem, quia ponunt actionem ex se indifferentem.

631 Quæres 2. an quando Petrus vadit ad occidendum inimicum suum, & vocat socios, qui eum comitentur, & dum eunt, fit obuiam inimicus, à quovnus ex dictis socijs occiditur, an tunc Petrus teneatur ad damna quæ sequũtur parentibus occisi, & alijs socijs si sequantur? Certum est, quod si Petri inimicus occidatur, tenetur Petrus de damnis, & alij postea in solidum eo modo quo cooperantur; si enim nil cooperentur, ad nihil tenentur. In hoc conueniunt omnes, & constat ex dictis. Difficultas est, quando vnus ex socijs manet occisus, an scilicet Petrus, & alij socij ad aliquid teneantur. Et dico quod non; eo namque ipso, quod illi socij in eo casu sociantur Petrum, renunciant iuri suo, quod habere possunt ad damna si sequantur. Confirmat hoc dictum doctrina Gabr. *in 4. dist.* 15. *q.* 4. *art.* 2. *concl.* 6. Sylu. *verb. bellum. q.* 10. Petr. Nauar. *lib.* 2. *de restit. cap.* 3. *p.* 2. *dub.* 12. *n.* 278. aliorumque multorum, quod scilicet Rex, Princeps, aut belli Dux, non tenetur ad damna, quæ patiuntur milites in bello iniusto, eo quod cum sponte eant censentur renunciare iuri suo; tum quia volenti, & consentienti, non fit iniuria, *l.* 1. §. *vsque adeò, ff. de iure iur. l.* 1. *ff. de act. empti, l nemo præsumitur, ff. de reg. iur.* & cap. *scienti. de reg. iur. in* 6. Secus esset si dicti milites vi cogerentur ad bellum, aut dolo deducti, aut falsò persuasi, quod bellum esset iustum.

632 Sed quid dicendum quando aliqui comitantur Petrum volentem, & pergentem ad occidendum inimicum, sed illi comitantur non animo adiuuandi, sed impediendi homicidium, sed inimicus videns tantam cateruam, timens fugit, & fugiendo cecidit ensis, aut vestis quæ furto sublata fuit, an tunc illi qui comitabantur teneantur ad restitutionem damnis? Angel. *verb. furtum, qu.* 15. Sylu. *verb. restit.* 3. *q.* 6. & alij, dicunt, quod dicti comitantes teneantur ad restitutionem in solidum cum principali, quia re vera sunt causa illius damni, nisi prius notificauerint inimico Petri quod non comitabuntur eum vt adiuuent, sed vt malum impediant. Ego non video quomodo isti ad restitutionem obligari possint in foro conscientiæ; non enim obligari possunt ratione rei acceptæ cum nihil accipiatur: neque ratione iniustæ actionis, quia re vera hæc non est; ergo nullo modo.

§. VII. *Quomodo teneatur ad restitutionem mutus.*

633 EXplicatis causis, quæ positiuè concurrunt ad proximi damnum, restat vt explicemus eas, quæ negatiuè concurrunt, & prima est *mutus*, ille autem in præsenti dicitur mutus, qui loqui tenetur, vt impediat proximi damnũ, & tacet; qui tenetur præcipere ne maleficium fiat, & nõ præcipit: qui tenetur dissuadere, & non dissuadet; qui tenetur reprehendere, & non reprehendit; qui tenetur consulere, & non consulit, &c.

634 Quæres 1. an ille solum teneatur ad restitutionem, qui tenetur prædicta præstare ex iustitia, an etiam ille qui tenetur ex charitate? Prima sententia tenet, quod non solum ille peccat, & ad restitutionem tenetur, qui tacet cum loqui teneatur ex iustitia, verum etiam quando loqui tenetur ex sola charitate. Sic Caiet. *in sum. verb. restit.* Ratio Caietani est, quia ille obligatur ad restitutionem, qui tacet cum loqui tenetur, facit enim contra officium suum. Hanc sententen-

tentiam sequitur Maior. *in 4. dist. 15. q. 26. in fin.* Richard. *ead. dist. q. 5.* & aliqui alij. Communis opinio tenet, quod tunc solum sequitur obligatio restitutionis, quando quis tenetur prædicta præstare ex iustitia, & non præstat. Hanc sent. tradit S. Thomas *d. q. 62. art. 7.* Alens. *4. p. sum. q. 24. membr. 5. art. 3. §. 4.* Sot. *lib. 4. de iust. q. 7. art. 3.* Nauar. *cap. 17. n. 18. & n. 136.* alijque omnes; licet enim, qui tenetur ex charitate prædicta præstare, & non præstat, peccet contra charitatem, non tamen contra iustitiam, obligatio autem restitutionis, ex sola violatione iustitiæ consurgit.

635 Quæres 2. quomodo cognosci possit, quod quis teneatur ex iustitia impedire damnum proximi loquendo, præcipiendo, dissuadendo, reprehendendo, consulendo, &c. Resp. facilè cognosci posse quando quis ex officio, contractu, vel quasi contractu obligatur ad impediendum damnum proximi. Pro quo obserua ex dictis in huius tractatus principio, quod obligatio restitutionis oritur ex sola iustitiæ commutatiuæ violatione, quæ tripliciter violatur. Primò quando res aliena vsurpatur. Secundò quando contra proximum actionem iniustam exercemus. Tertiò ratione contractus, quod contingit, quando rem alienam accepimus, vel consumpsimus de voluntate domini per contractum, vel quasi contractum, vi cuius tenemur eam suo domino restituere, vel in specie, vt in commodato, pignore, locato, &c. vel in genere, vt in mutuo. Deinde tenentur vi contractus qui sua opera alteri locarunt. Demum tenentur vi contractus qui ex officio quo funguntur, tenentur aliquid facere, quod si non faciant, tenentur ad restitutionem, si inde aliquod damnum sequatur, hoc modo obligantur tutores, curatores, administratores, œconomi, qui aliorum gerunt negotia, & alij id genus, omnes namque isti tenentur ex contractu, ac proinde ex delicto, vel quasi delicto, pro ratione officij.

636 Quæres 3. an Prælatus denegans alimenta Religioso subdito peccet contra iustitiam, & ad restitutionem teneatur? Respondetur affirmatiuè, ratio est, quia inter Prælatum, & Subditum vi professionis intercedit quidam contractus, vel quasi contractus, ratione cuius subditus obligatur seruire Religioni secundum illius institutum, & secundum habilitatem quam habet, & secundum quod Prælatus eò indiget. Et Prælatus obligatur ad habendam curam illius, prouidendo illi secundum indigentiam, & morem Religionis; & sicut Religiosus peccat contra iustitiam si non obseruet quod promisit, ita & Prælatus, si illi non prouideat. Quocirca Prælatus ex vi sui officij, ad duo tenetur, ad custodiam scilicet bonorum conuentus, & ad prouidendum Religiosis secundum eorum indigentiam. Sed cui facienda est restitutio? Dico, quod si violatio iustitiæ sit ex parte subditi, tenetur subditus compensare damnum illatum Monasterio per subtractionem suorum operum, augendo opera, & addendo aliquid super erogationis, quantum necessum est, ad faciendam compensationem. Quod si violatio iustitiæ sit ex parte Prælati, in quantum quod subtractio facta à Religioso in Prælati vtilitatem versa est, tenetur eam refundere non Religioso, quia non est capax acquirendi; sed monasterio. Puto tamen teneri Prælatum, qui debitum subtraxit à Religioso, eum largius tractare, seu abundantius illi prouidere, intra tamen obseruantiam regularem.

637 Sed dices; quod Religiosus comparatur monasterio vt filius patri, pater autem ad restitutionem non tenetur sicut nec vir vxori, si illis non prouideant de sufficientibus alimentis. Respondetur esse diuersam rationem, nam pater tenetur solum prouidere filio de alimentis ex virtute pietatis, non ex aliquo contractu, seu quasi contractu, nisi filius haberet bona propria, & pater illa denegaret. Similiter vir non tenetur alere vxorem ex iustitia, nisi haberet aliquid proprium, quod sibi denegaretur. At Prælatus tenetur alere subditum ex iusti-

tia

tia ex vi cuiusdam contractus initi in traditione sui, suarumque operarum Religioni, & in obligatione Religionis de eo alendo; eo modo quo quis traderet sua opera alicui, cum obligatione vt à domino sustentetur, vti faciunt plures famuli.

638 Quæres 4. an ille teneatur ad restitutionem, qui non tenetur ex officio impedire proximi damnum, tamen non impedit pretio corruptus; vt si tibi clamare volenti, fur det mercedem, seu pretium vt non clames? Certum est, quod si pretium tibi datum vt non clames, vt non manifestes furem, sit ex bonis furto sublatis, teneris illud refundere domino, vel ipsi furi restituere, vt illud domino refundat; res namque aliena domino clamat quandiu illi non restituitur. Difficultas est, quando pretium est ex bonis ipsius furis; ad quam dico cum Soto *lib.*4 *de iust.* Nauar. *cap.*17.*n.*21. & alijs, quod qui sic tacet accepto pretio ex bonis furis non tenetur ad restitutionem damni illati à fure. Ratio clara est ex dictis, quia ille solus tacendo obligatur ad restitutionem, qui ex officio loqui tenetur, vt impediat proximi damnum, iste autem in hoc casu, loqui non tenetur ex officio, vt supponitur; ergo.

639 Quæres 5. an ille teneatur ad restitutionem, qui impedit, clamare volentem contra furem ad impediendum furtum. Respondetur quod ille, qui non clamauit, non tenetur ad restitutionem, quia non tenebatur clamare, nec influxit in furtum. Difficultas procedit de illo, qui impediuit clamantem, ex quo impedimento, fur sustulit alienum? Respondetur affirmatiuè, ratio est, quia licet ille cui res furatur, non habeat ius vt ille clamet, cum ad hoc non obligetur; habet tamen ius vt non impediatur, qui in sui fauorem clamare vult, ac proinde cum tunc hoc ius violetur, ex eo sequetur obligatio restitutionis. Sicut, licet non habeam ius vt quis me defendat ab iniquo inuasore, habeo tamen ius vt nullus impediat volentem me defendere. Sic Nauar. *cap.*17.*n.*140. Medina *C. de restit.q.*9. *in fin.* Verum Petr. Nauar. *lib.*3. *de restit. cap.*4.*p.*1.*dub.*10.*n.*136. *cum seq.* Oppositum tenet. Probat, quia ille qui non clamat non peccat contra iustitiam, eo quod ex officio non teneatur, ergo neque ille qui suadet ne clamet, vel impedit, vel inducit ne fur reueletur; nec valet, quod rei dominus licet non habeat ius ne quis clamet cum ex iustitia non tenetur, habet tamen ius ne impediatur volens pro meo bono clamare; nam hoc ius non datur, cum possit quis alium hortari ne faciat id ad quod non tenetur. Nihilominus, quod diximus puto verius, quia licet hortari possim alium ad id ad quod non tenetur, quando nulli sequitur damnum, non tamen quando sequitur ex illo hortamẽto damnum tertij. Vnde pro ratione iuris violati restitutio fieri debet.

640 Quæres 6. an teneantur ad restitutionem custodes vinearum, siluarum, &c. si non denuncient delinquentes, qui condemnati fuisset ad pœnam impositam? Prohibet Princeps ne quis piscetur in tali loco, vel flumine, vel in tali parte maris, tali tempore, talibus instrumentis, &c. Custos lacus videt aliquem sic piscari, cum non denunciat, ac proinde non mulctatur, & sic Princeps priuatur ea mulcta. Idem dic quando custos siluarum non accusat venatores ibi venantes, contra prohibitionem sub pœna factam. Idem dic de scindente ligna prohibita in silua communitatis, vel Principis. Idem dic de non denunciante transferentes merces prohibitas, &c. Medina *C. de restit.q.*12. Corduba *in cas. conscient.q.*66. & aliqui alij, dicunt, quod dicti custodes non denunciantes tenentur ad restitutionem, eo quod agant contra officium ad quod se obligarunt, & pro quo mercedem accipiunt. Alij tamen dicunt quod dicti custodes ad nihil teneantur, nisi post sententiam. Hoc probant, quia accessorium non potest habere maiorem obligationem quam principale; sed principale, qui scilicet piscatur, qui venatur, qui merces prohibitas transfert, &c. non tenetur ad soluendam pœnam, seu mulctam, nisi post senten-

tiam; ergo neque accessorium scilicet custos, tenebitur, nisi post sententiam. Maior constat ex illo communi axiomate, accessorium sequitur naturam sui principalis, *l. etiam, C. de iure dotium*, & cap. *accessorium, de reg. iur. in 6.* Quocirca docet Abb. *cons.* 48. *lib.* 1. Tusch. *litt. A. concl.* 76. *n.* 21. & alij, quod cessante obligatione principalis debitoris, cessat obligatio fideiussoris, ex eo, quod fideiussio sit accessorium contractus principalis; Minor constat, quia nullus obligatur soluere pœnam, seu mulctam, nisi post sententiam, ac proinde eodem modo solum obligabitur custos. Nihilominus puto esse distinctione vtendum. Vel enim custos se obligauit, & conductus est solum vt custodiat lacum, vineam, siluam, &c. & tunc puto cum secunda sententia, quod ad restitutionem non teneatur, si non denunciet, cum ad hoc non se obligauerit, solum tenebitur si consentiat damnificationi, vt patet. Vel custos se etiam obligauit ad denunciandum, seu accusandum delinquentes, & tunc puto cum prima sententia, quod teneatur, cum ad hoc ex vi contractus se obligauerit; in illa namque obligatione ad denunciandum, virtualiter se obligauit ad seruandum indemnem dominum, quod non fieret, nisi vel ponatur denunciatio, vel pœna soluatur, vt sic dominus indemnis seruetur. Quocirca quando dicitur, quod nullus tenetur soluere pœnam nisi post sententiam criminis, intelligi debet de reo, non tamen de eo, qui pacto, mercede, pretio se obligauit ad denunciandum delinquentes, vt ab ipsis debitæ pœnæ exigantur. Ad illud, quod dicebatur quod accessorium non tenetur nisi eo modo quo principale dico ita esse; at in casu dicto custos qui promisit denunciare delinquentes non censetur accessorium, sed principale, ratione pacti, contractus, vel quasi contractus à se initi cum domino vineæ, lacus, siluæ, &c.

641 Quæres 7. an custodes vinearum, lacuum, fluminum, siluarum, &c. peccent, & ad restitutionem teneantur, si se occultent, vt sic aliqui ingrediantur, capiantur, & pœnis afficiantur? Respondetur quod quantum ad peccatum, mihi videtur istos peccare, cum præbeant alijs occasionem peccandi; est namque contra charitatem dare alijs peccandi occasionem, quam possent facili negotio non dare, isti autem custodes se occultando sic agunt; nam si non se occultarent, alij non ingrederentur, ac proinde non peccarent. Quoad restitutionem autem damni, quod sequuntur tunc ingredientes, cum capiantur, vel denuncientur; puto non teneri, quia talis occultatio non est causa directa damni ingredientium; cum non sit actio contra iustitiam, sed tantum contra charitatem, vt ex se notum videtur.

642 Quæres 8. an reus qui legitimè interrogatus negat crimen, ob quod suis bonis spoliaretur, & applicarentur fisco, teneatur ad restitutionem? Affirmat Sotus *lib.* 1. *de iust. qu.* 6. *art.* 6. *post* 4. *concl. ad finem*. Ratio ipsius est, quia reus legitimè interrogatus, tenetur ex iustitia fateri veritatem, ac proinde contra iustitiam peccat si eam negat, ac subinde contra iustitiam impedit fiscum à consecutione mulctæ, siue pœnæ. Nihilominus mihi dicendum videtur cum Nauar. *cap.* 18. *n.* 49. & alijs, quod dictus reus ad nihil teneatur; ratio patet ex dictis, quia bona rei, nec pœna debetur fisco nisi post condemnationem criminis; alioquin cum sit eadem ratio omnium pœnarum, teneretur reus etiam alias pœnas subire ante condemnationem, & sic teneretur subire pœnam exilij, triremium, &c. quod nemo dicit. Teneretur quidem reus ad restitutionem si post condemnationem aliquid occultaret, quia tunc occultaret rem, iam in fiscum translatam.

643 Quæres 9. an testis teneatur ad restitutionem si legitimè interrogatus, neget veritatem ex quo sequitur graue damnum proximo? Respondetur affirmatiuè, est certa, & communis sententia; & ratio est conuincens, quia testis in iudicio legitimè vocatus, & interrogatus gerit officium, & personam publicam, ac pro-

proinde peccat contra iuſtitiam debitam parti, actori, & accuſatori, ſi veritatem ſubticeat. Antequam tamen vocetur, & interrogetur non peccat contra iuſtitiam ſi ſubterfugiat, ſi ſe occultet, ne veritatem dicat, ſed ſolum contra charitatem, ac proinde ad nullam reſtitutionem tenebitur, ſi ex hoc proximo damnum ſequatur.

644 Quæres 10. an Confeſſarius teneatur ad reſtitutionem, ſi ex negligentia, vel ex ignorantia, vel etiam ex culpa lata non moneat pœnitentem de obligatione, quam habet de reſtitutione facienda? Affirmant Nauar. *cap.* 27. *nu.* 22. Roſella *verb. reſtit.* 2. *n.* 5, Angel. *eod. verb. n.* 5. & aliqui alij, maximè quando Confeſſarius videt, quod pœnitens non reſtituet, niſi hoc illi præcipiat, vel moneat, & quod ſi præcipiat, vel moneat, faciet. Communis Theologorum ſententia poſt Petr. Nauar. vbi ſupra, eſt negatiua, quod ſcilicet Confeſſarius non teneatur ad reſtitutionem, ſi non moneat pœnitentem de reſtitutione facienda. Ratio clara eſt, quia confeſſarius non tenetur, nec ratione rei acceptæ, vt conſtat, quia nihil accepit ab illo cui pœnitens tenetur reſtituere; neque tenetur ratione iniuſtæ acceptionis, ſeu actionis, quia hæc non datur; neque ratione contractus, quo ſe obligauerit illi cui pœnitens tenetur reſtituere; peccabit quidem contra charitatem, & contra officium boni Confeſſarij, ſed ex hoc nulla ſequitur obligatio reſtitutionis. Secus eſſet ſi conſuleret pœnitenti vt non reſtitueret, maximè ſi hoc faciat mala fide; ſi ſuaderet, ſi hortaretur; ſi impediret, &c. Sed de hoc dixi in tract. de pœnit.

§. VIII. *Quomodo teneatur ad reſtitutionem non obſtans.*

645 NOn obſtans, in præſenti, eſt ille, qui tenetur impedire proximi damnum, & non impedit, vt autem non obſtans, ſeu non impediens proximi damnum teneatur ad reſtitutionem, non ſufficit, quod teneatur impedire ex charitate, ſed requiritur, quod teneatur ex iuſtitia, vt ratione officij, vt ſunt perſonæ publicæ, quibus ex officio incumbit impedire proximi damna, quales ſunt Rex, Imperatores, Dux, Reſpublica, Gubernator, &c. Vel quod teneantur ratione mercedis, vt ſunt perſonæ priuatæ, ſiue ad hoc conductæ, vt ſunt cuſtodes vinearum, &c. Et ſic tradunt S. Tho. *d. q.* 62. *art.* 7. Scot. *in* 4. *diſt.* 15. *q.* 2. Noſter Bacconius *in* 4. *diſt.* 23. *qu.* 1. *art.* 3. Sot. *lib.* 4. *de iuſt. q.* 1. *art.* 3. Nauar. *cap.* 17. *n.* 18. & 136. Petr. Nauar. *lib.* 3. *de reſtit. cap.* 4. *p.* 1. *q. vlt. n.* 131. Bart. Med. *lib.* 1. *inſtr. Confeſſ. cap.* 14. §. 30. Omnes expoſitores D. Tho. *d. art.* 7. & moderni omnes.

646 Quæres 1. an non impediens proximi damnum; quando ex iuſtitia tenetur, excuſetur aliquando ab obligatione reſtitutionis? Reſp. affirmatiuè, tunc ſcilicet, quando non poteſt impedire ſine graui incommodo; v. g. ſine detrimento honoris, vitæ; rei familiaris. Sic tenent D. Antonin. *p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 12. §. 7. Sylu. *verb. reſtit.* 3 *q.* 6. §. *ſecundum*, Sot. *lib.* 4. *de iuſt. qu.* 7. *art.* 3. *in fin.* Nauar. *cap.* 11. *nu.* 134. & expoſitores S. Tho. *d. art.* 7. Ratio eſt, quia nullus cenſetur velle ſe obligare ad impedienda aliorum damna cum tanto incommodo, ſolum enim pro bono communi ea damna ſubiri debent, non pro bono alicuius particularis. Quocirca iudex ſi videat, quod non poſſit impedire homicidium, furtum, &c. ſine periculo grauis incommodi, tunc non peccat, ſi non impediat, nec ad reſtitutionem obligatur. Si tamen dicta mala commodè impedire poteſt, peccat ſi non impediat, & ad reſtitutionem tenetur in ſolidum poſt cauſam principalem.

647 Quæres 2. ex qua culpa tenentur, qui ex iuſtitia proximi damna impedire obligantur? Reſp. quod tenentur ex culpa lata, ſeu ex culpa, quæ hic, & nunc ſit contra obligationem grauem iuſtitiæ. Ex ſola namque culpa leui, ſeu veniali, nullus cogitur reſtituere materiam grauem. Certè non eſt credibile, quod Reſpublica obligare velit ſuos Gubernatores, ſuos Iudices, ſuos miniſtros ad exa-

ctissimā diligentiam, sed ad communem, humanem, & rationabilem. Item credibile non est, quod qui assumunt aliorum rerum custodiam, velint se obligare, nisi ad communem diligentiam. Si autem aliquis ad exactissimam diligentiam se obligasset, & ob hoc maiorem mercedem acciperet, ad illam ex vi contractus, seu quasi contractus obligaretur. Res certa est, & constat ex dictis.

§. VIIII. *Quomodo obligetur ad restitutionem non manifestans.*

648 PEr manifestantem ille intelligitur, qui ratione officij, vel stipendij tenetur denunciare eum qui dānum intulit, vt recuperetur, vel qui damnum inferre vult, vt impediatur; constat ex dictis, quod solum ille non manifestans tenetur ad restitutionem in solidū, qui ad id ex iustitia obligatur, vt ratione officij publici, vt fiscalis, vel ratione stipendij accepti, est eadem ratio de muto, non obstante. & non manifestante, vt colligitur ex D. Tho. *d art.* 7. & ex eius expositoribus *ibidem*. Vt enim pluries dictum est, obligatio restitutionis ex sola iustitiæ violatione oritur.

649 Quæres 1. an famulus videns alios famulos furari bona Domini, teneatur ad restitutionem, si non manifestet Domino? Sylu. *d. verb. restit. 6. q. 6 & rest. 7. q. 5. vers. secundum*, & alij affirmare videntur. Ratio est, quia famuli ex officio, sunt rerum Domini custodes, ac proinde tenentur vt custodes. Communis sententia est, post Petr. Nauar. *lib. 3. de restit. cap. 1. p. 3. dub 7. n. 222.* quod ille solus teneatur impedire ne alij conserui furentur bona Domini, qui habet specialem commissionem, vti est minister cellæ vinariæ & similium; iste enim ex officio tenetur ad rei commissæ custodiam, quod si custodire non possit, & damnum impedire, tenetur reuelare secretò delinquentem. Primò tamen eum corripiat, & timorem incutiat, quod nisi desistat, ipsum Domino reuelabit. Ordo namque charitatis à Christo D præscriptus, obseruandus semper est, quando damnum hoc modo impediri potest. Quod si seruus, qui videt bona Domini surripi ab alijs conseruis, non est deputatus ad rerum custodiam, tunc non tenetur ex iustitia manifestare, nec obligatur ad restitutionem si non manifestet, vt obligatur in primo casu. Vnde tenebitur solum ex charitate, in qua præceptum, & ordo eiusdem obseruandum est, ne sine causa proximus infametur, & alia damna patiatur.

650 Quæres 2. an Petrus, qui scit, quod equus v. g. quem habet Paulus bona fide, est furto sublatus, teneatur Paulum admonere vt eum restituat? Ratio difficultatis est, quia si Petrus manifestat Paulo equum esse alienum, cum fur à quo emit non reperiatur amplius, cogetur Paulus priuari equo, & pretio eius; si non manifestat, cogebitur Dominus equi priuari suo equo. Resp, quod si Petrus non tenetur ex officio manifestare, non peccat nec contra iustitiam manifestando, cum ad id non teneatur; nec contra charitatem, quia non sequitur maius damnum in vno, quam in alio.

DIS-

DISPVTATIO VII.

DE INIVRIIS, ET DAMNIS.

Quæ in iudicijs committuntur.

1 QVI ad iudicium ponendum cõcurrunt, non debent esse ceræ similes, vel alteri cuicunque materiæ molliori, quæ characteri signantium cedens, pro eius forma, atque imagine figuratur, quamque in se tandiu retinet, donec alio rursus impresso signaculo reformetur; atque ita fit, vt nunquam in sua qualitate persistens, ad eorum formam quæ imprimuntur, nunquam conuertatur, ac transeat. Sed debent esse velut quoddam adamantinum signatorium, vt inuiolabilem eorum mens figuram semper custodiens characteris, vniuersa, quæ occurrunt, ad æqualitatem iustitiæ signent. Supra egimus de iniurijs, quæ extra iudicium verbis committuntur, scilicet de iudicio temerario, de detractione, de contumelia, &c. Modo restat (antequam ad explicandum contractus accedamus) vt agamus de iniurijs, quæ in ipso iudicio exercentur. Et quia ad iudicium exercendum plures concurrunt personæ. Aliquæ principaliter, sine quibus iudicium esse non potest, & sunt quatuor istæ, Iudex, Actor, seu accusator, Reus, & Testis. Aliæ accidentaliter concurrunt, seu contingenter, eo quod sine illis iudicium constare potest, & sunt Assessor, Aduocatus, Procurator, Tabellio, seu Scriba, seu Notarius, Executor, &c. De primi latius agemus, de secundis, strictius, solum necessaria tangendo, sit ergo.

QVAESTIO I.

An iudex peccet exercendo iudicium sine auctoritate

2 QVINQVE debet habere iudex, vt rectum ferat iudicium. Scilicet auctoritatem, veritatem, formam iuris, scientiam, & animæ puritatem. Potissimè tamen habere debet auctoritatem, vt probat S. Thom. 2.2.q.67.art.1.vbi sic habet. *Sententia iudicis, est quasi quædam particularis lex, in aliquo particulari facto. Et ideo sicut lex generalis debet habere vim coactiuam, vt patet per Philos. in 10. Ethic. etiam & sententia iudicis debet habere vim coactiuam, per quam constringatur vtraque pars ad seruandam sententiam iudicis: alioquin iudicium non esset efficax. Potestatem autem coactiuam, non habet licitè in rebus humanis, nisi ille, qui fungitur publica potestate. Et qui ea funguntur, superiores reputantur respectu eorum, in quos sicut in subditos potestatem accipiunt, siue habeant ordinariam, siue per commissionem. Et ideo manifestum est, quod nullus potest iudicare aliquem, nisi aliquo modo sit subditus eius, vel per commissionem,* vel

vel per potestatem ordinariam.

3 Aduertit etiam idem S. Doctor 2.2. *q.*60. *art.*2. quod ad hoc vt actus iudicij, seu iudicium sit studiosum, rectum, & secundum iustitiam, tres conditiones requirantur. Prima, quod procedat ex inclinatione, & intentione iustitiæ, vt scilicet iudex intendat reddere vnicuique quod suum est. Secunda, quod habeat auctoritatem, seu iurisdictionem, iuxta illud Rom.14. *Tu quis es, qui iudicas alienum seruum?* Tertia, quod iudicium fiat secundum rectam prudentiæ æstimationem, & debitam consultationem. Præcipua tamen conditio est iurisdictio, sine qua iudicium est nullum, vt ratio D. Thomæ n. præcedenti allata ostendit. Et habetur cap. *& si clerici, de iudic.* vbi dicitur. *Sententia à non suo iudice lata, non tenet.* Et cap. *vt animarum, de constit. in 6.* legitur. *Extra territorium, ius dicenti non paretur impune.* Et cap. *scriptum est, 6. q. 3.* habetur. *Scriptum est in lege* (scilicet Deut.23.fin.) *per alienam messem transiens, falcem mittere non debet, sed in manu spicas conterere, & manducare. Falcem enim iudicij mittere non potes, nec debes in eam segetem, quæ alteri videtur commissa.* Sicut enim in naturalibus, agens non vincit passum nisi sit sibi subiectum, ita neque iudex vincet reum, seu coget eum, nisi sit sibi subditus.

4 Pro quo nota, quod quis fieri potest alterius subditus sequentibus modis. 1. Ratione potestatis ordinariæ, vt in toto orbe existentes subduntur Pontifici in spiritualibus, & Imperatori in temporalibus, vt dicitur *l. Romanæ gentis, C. de eunuchis*, quod quomodo intelligatur supra explicauimus. Secundò ratione potestatis delegatæ. Tertiò ex partium consensu, vt cum partes ex compromisso se subijciunt alicui, vt arbitro. Quartò ratione iniuriæ subdito alterius illatæ, nam superior eius qui iniuriam intulit interpellatus, debet iniuriam vindicare, quod si non faciet, id facere poterit superior eius, qui iniuriam accepit. Quintò ratione delicti. Sextò ratione possessionis, proprietatis, & hypothecæ, vt habetur in *auth. qua in prouincia.* Vbi dicitur. *Qui in prouincia quis deliquit aut in qua pecuniarum, aut criminum reus sit, siue de terra, & de terminis, siue de possessione, siue de proprietate, siue de hypotheca, aut qualibet occasione, vel qualibet de re reus fuerit illic etiam iuri subiaceat, quod ius perpetuum est.* Vbi vt vides per omnia relata, quis conueniri potest, à iudice aliàs non suo; maximè ratione delicti, sic tradunt Boss. *sub tit. de foro compet. n.* 46. Afflict. *lib.1.constit.rubr.41. n.12.* Duen. *reg.*378. Clar. *in pract. §. fin q.*38 39. & 85. Couar. *pract.cap.*11. *n.*3. Donel. *comment. iur. ciuilis lib.*17. *cap.*16. Farin. *in praxi crim. p.* 1. *q.*7. & alij communiter. Vnde qui in aliqua Ciuitate existens, violauit statutum illius, eius ordinario subijcitur. Abb. *in cap. à nobis. nu.*7. *& in cap. vlt. nu.*39. *de foro compet.* Couar. *in cap. alma, p.* 1. §.10. Graff. *in aureis decis. p.*1. *lib.*4. *cap.* 8. *n.*39. Vgolin. *de cens. tab.* 1. *cap.* 9. S.2. alijque multi.

5 Sed quia hæc materia necessaria est, ponam hic aliqua quæsita omnino videnda. Quæres 1: an qui deliquit in confinio duorum territoriorum, & ignoratur cui territorio locus delicti sit applicandus, à quo delinquens puniri possit? Respondetur, quod à iudice vtriusque territorij, sic Boss. *loco citato n.*60. Greg. Lopez *l.*15. *verb. dolo tit.*1. *p.*7. Clar. *d.§. fin. q.*38. *vers. præterea quæro* Tiraquel. *de iure primog. q.*17. *opin.*4. *n.*16. Crass. *commun. opin. to.*2. *lib.*1. *cap.*5. *q.*9. Farin. *d. q.*7 *n.*51. & alij. Ex hoc infertur, quod delictum commissum in mari adiacente territorio tuo, poterit à tuo iudice puniri; quia mare, seu maris particula dicitur esse saltem quoad hoc de territorio illius loci, cui magis appropinquat. Greg. Lopez *l.* 2. *tit.* 9. *p.*5. Rebuff. *in comment. ad l.* 59. *ff. de verb. signif.* Hierony. de Monte *in tract. finium. cap.*7. *n.*9. *cum seq.* Azeued. *ad l.*1. *nu.*102. *tit.* 16. *nouæ recop.* Vincent. de Franchis *decis.*142. *n.* 6. & alij.

6 Quæres 2. an quando delictum est ceptum in vno territorio, & consumatur in alio, possit à iudice vtriusque territorij cognosci? Respondetur affirmatiuè, licet

licet propter actus successionem vnicum reputetur delictum, quia adhuc in vtroque foro commissum videtur, & vtriusque territorij iudici iniuria facta est. Felin. *in cap. fin. n.* 13. *de foro compet.* Hyppol. *in l. vnica n.* 150. *de raptu virginum.* Azeued. *d. l.* 1. *n.* 71. *tit.* 16. *lib.* 8. *nouæ recop.* Farin. *d. q.* 7. *ex n.* 44. & *n.* 46. resoluit, quod contra illum, qui in vno territorio existens emissa sagitta, vel laxata sclopi rota aliquem in alio territorio occidit, vterque iudex procedere potest. Et *nu.* 47. resoluit quoad mandantem, quando mandatum de per se, non secuto effectu est punibile; vel quando non tractatur de puniendo mandante pœna, qua puniendus est mandatarius, qui executus est, sed extraordinaria, tunc in vtroque loco puniri potest. Vide Duen. *reg.* 378. *in* 3. *ampliat.* Plac. *in epit. delictor. lib.* 1. *cap.* 15. *n.* 16. *&* 17. Azeued. *d. l.* 1. *nu.* 71. *cum seq. tit.* 16. *nouæ recop.*

7 Quæres 3. an fur qui in aleno territorio repertus est cum re furto sublata, possit ibi puniri, licet nec sit subditus, nec ratione delicti, quia furtum in alieno territorio commissum est, nec ratione originis, nec ratione domicilij? Respondetur affirmatiuè, ratio est, quia licet furtum non sit in illo territorio commissum, detentio tamen rei alienæ, seu contrectatio, quæ est quædam furti continuatio, & damnificatio, continuatur in alieno territorio, sic tradunt Duen. *reg.* 378. *limit.* 5. Viui. *lib.* 1. *commun. verb. iudex domicilij, n.* 11. Ludouic. Pegnera *decis. crimin. decis.* 28. Farin. *d. q.* 7. *nu.* 7. Idem dic de raptore, qui vbique puniri potest. Duen. *d. reg.* 378. *limit.* 6. Socin. *reg.* 87. *fallent.* 3. Farin. *d. q.* 7. *n.* 8. Idem dic de hæretico, qui ab inquisitoribus, capi, & puniri potest in quocunque loco, ab ipsis fuerit repertus, tametsi ibi nihil impium fecerit. Duen. *d. reg.* 378. *limit.* 7. Socin. *reg.* 87. *fallent.* 1. Simanch. *de catbol. instit. cap.* 2. Villadieg. *de haret. quæst.* 8. *ad fin.* Morla *in empor. iur. p.* 1. *tit.* 2. *q.* 20. *nu.* 15. *vers. sextus casus.* Farin. *d. q.* 7. *n.* 17. & alij. In quibus autem casibus clerici trahi possint ad forum sæculare, & è contra, cum alijs, multis ad vtrumque forum pertinentibus, tractatur à nobis in tract. de censuris.

§. 1. *An in Iudice sit necessaria veritas.*

8 VLtra auctoritatem, de qua diximus à *n.* 2. requiritur etiam veritas, ad hoc vt Iudex ferat rectum iudicium, vt diximus *n.* 2. *in princ.* & constat ex illo Deuter. 17. *Si difficilè, & ambiguũ apud te iudicium esse prospexeris, &c. venies ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad Iudicem, qui fuerit illo tempore, quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem.* Pro quo nota, quod veritas est duplex, formalis, & obiectiua. Veritas obiectiua, alio nomine vocatur veritas rei, & desumitur ex hoc quod res est, vel non est. Veritas formalis, est veritas cognitionis, & alio nomine vocatur veritas conscientiæ. Veritas obiectiua definitur, quod sit conformitas rei ad esse, seu cum esse. Veritas formalis est conformitas intellectus ad rem, secundum quod putatur. Proptiè veritas ista reperitur in intellectu componente, & diuidente, seu conferente rem cum intellectu, vel intellectum cum re. Hinc est, quod in sensibus non datur veritas, quia de suis actibus iudicare non possunt, seu non possunt eos conferre cum re, nec rem cum actibus, Pariformiter, non datur veritas in intellectu cognoscente quod quid est, simplici quodam intuitu, seu sine iudicio, vel discursu, quia non datur illa collatio intellectus cum re, & rei cum intellectu. Possunt quidem res, quæ sensibus cognoscuntur esse veræ in se ipsis, seu veritate rei, non tamen veritate formali, seu conscientiæ. Item res cognitæ simplici intuitu, sine iudicio, vel discursu ab intellectu cognoscente quod quid est, possunt esse veræ veritate rei, seu in se ipsis, non tamen veritate formali, & conscientiæ. Quocirca licet veritas, seu verum, & ens, vel esse in rebus, re idem sint, non tamen formaliter, quia veritas addit supra ens conformitatem, seu collationem, seu comparationem ad intellectum.

9 Nota

9 Nota etiam, quod vltra veritatem formalem datur etiam in intellectu habitus quidam virtutis, qui dicitur veritas per quem homo dicitur verax, & loquitur veritatem de rebus, & factis, quæ cognoscit. Est veritas, seu veracitas virtus moralis, quæ in intellectu practico subiectatur, & constituitur inter duo mala extrema, scilicet falsitatem, & occultationem. Falsitas non seruat æqualitatem in loquendo, sed aut plus, aut minus dicit, quam oportet. Occultatio veritatis est defectus, pro tempore, & loco, quando, & vbi veritas dici debet. S. Doctor 2. 2. *q.* 109. *art.* 1. Est veritas pas iustitiæ potentialis: conuenit cum iustitia in hoc quod est ad alterum, quando scilicet veritas manifestatur: conuenit etiam in hoc, quod seruat æqualitatem in dictis, & factis. Deficit à perfecta ratione iustitiæ, quia veritas præcisè non habet legale debitum, quia ex sola honestate debet alter alteri dicere veritatem. Quando dicimus, quod in iudice debet dari veritas, non loquimur de hac veritate, quæ est virtus, sed de veritate formali, de veritate conscientiæ, quia iudex non tenetur semper sequi veritatem rei, cum frequenter non habeatur, cum occulta sit, & soli Deo cognita, sed tenetur sequi veritatem conscientiæ, vt scilicet iudicium ferat, secundum quod conscientia dictat. Sed quia dupliciter aliquid constare potest iudici, vel vt personæ priuatæ, vel vt iudici, secundum allegata, & probata, ideo inquiri potest an iudex teneatur sequi conscientiam, seu notitiam priuatam, an publicam, quæ difficultas in sequenti §, examinabitur.

§. II. *An Iudex debeat sequi veritatem priuatam, an publicam, per allegata, & probata.*

10 HAnc difficultatem proponit S. Tho. *d.q.* 67. *art.* 2. vbi eam sic resoluit. *Iudicare pertinet ad Iudicem, secundum quod fungitur publica potestate, & ideo informari debet in iudicando, non secundum id quod ipse nouit tanquam priuata persona, sed secundum id quod ipsi innotescit tanquam personæ publicæ. Hoc autem innotescit sibi, & in communi, & in particulari. In communi quidem per leges publicas, vel diuinas, vel humanas contra quam nullas probationes admittere debet: in particulari autem negotio aliquo per instrumenta, & testes, & alia huiusmodi legitima documenta, quæ debet sequi in iudicando magis, quam id quod ipse nouit tanquã priuata persona. Ex quo tamen ad hoc adiuuari potest, vt districtius discutiat probationes inductas, vt possit earum defectum inuestigare. Quod si eas non possit de iure repellere, debet sicut dictum est, eas in iudicando sequi.*

11 Ex quibus habes 1. quod iudex non possit secundum allegata, & probata ferre sententiam contra veritatem quam nouit esse secundum legem naturalem, diuinam, aut humanam, contra namque hanc veritatem non potest iudex ferre sententiam, quocunque modo fiat allegatio, & probatio. Ratio est, quia iudex ferens sententiam contra iudicium quod habet, quod id, quod probatur est contra dictas leges, agit contra conscientiam, ac proinde peccat mortaliter, iuxta illud Rom. 14. *Quod non est ex fide*, hoc est ex conscientia, vel secundum conscientiam, *peccatum est*. Habes 2. quod si iudex talem innocentem probatum nocentem, aliqua ratione, seu modo commodè liberare potest, ad id sub mortali tenetur. Ratio clara est, quia ad hoc tenetur ex charitate, & ex officio. Quocirca debet iudex cui factum est notum in ipso causæ limine admonere actorem ne veniat ad iudicium, quia sibi iam constat de veritate; curare debet ne innocentis accusatio admittatur. Et si hoc efficere nequit, curare debet, vt dicta testium infirmentur, interrogando vnumquemque seorsum de circunstantijs loci, temporis, exemplo Danielis in facto innocẽtis Susannæ, hac enim via facile deprehendet mendacium, vel discrepantiam inter eorum depositionem, vt non sint conteſtes, ac proinde reiciendi, quod si nulla ex dictis diligentijs profit, poterit

rit tunc iudex secundum allegata, & probata contra innocentem proferre sententiam, secundum D. Tho. in allegato testimonio.

12 Volunt aliqui teneri iudicem coram omni populo manifestare innocentiam condemnati sibi notam, licet secundum allegata, & probata sit nocens. Tunc enim vt iudex, & persona publica eum condemnat, vt persona priuata, innocentiam illius manifestat. Nec tunc iniuria irrogatur actori, seu accusatori, & testibus; nam vel scienter innocentem sic sunt persecuti, & tunc sibi imputent; quia innocentem persecuti sunt. Si bona fide, eorum bona fides non debet innocenti nocere; Ego non sic absolutè obligarem iudicem, vt coram populo innocentiam condemnati manifestaret, sed solum quando videt, quod ea manifestatio prodesse potest ad innocentis liberationem. Quando namque innocens liberari potest, persecutorum infamia permitti potest; non quando ad nihil deseruit; licet enim persecutores non habeant ius secretum famæ respectu iudicis habent tamen ius publicum. Alij etiam volunt, quod tunc iudex teneatur sententiam differre, quod puto verum, quando illa dilatio proficere potest. Item alij volunt, quod iudex inferior teneatur mittere innocentem probatum nocentem ad iudicem superiorem, quod etiam intelligo quando aliquis profectus speratur, vt si possit coram superiore inducere personam testis. Hanc sententiam sic explicatam defendunt omnes Thomistæ. Caiet. Bann. Salon. Aragon. & alij *d. q. 67. art. 2.* D. Antonin. *p. 3. tit. 9. cap. 2. §. 6.* Sylu. *verb. iudex 2. q. 5.* Sot. *lib. 5. de iust. q. 4. art. 2.* & alij. Et ex alijs *Alens. p. 3 q. 34 membr. 1. art. 4. & qu. 40. membr. 6. art. 2. §. 1.* Henricus de Gandauo *quodlibeto 3. q. 25.* Altisiodorens *p. 3. sum. tit. in quibus sit obediendum.* Richard. *in 4. dist. 15. art. 3. q. 2.* Maior *dist. 33. q. 4.* Abulens. *in cap. 23. Exod. q. 6.* Tabiena *verb. iudicare §. 5.* Nauar. *cap. 25. n. 9. & 10. Et cap. si quis, de pœnit. dist. 7. n. 129.* Couar. *lib. 1. var. nu. 6.* & ex legistis Bartolus in *Illicitas, §. veritas, ff. de offic. præsid.* & alij post ipsum. Ex Canonistis Ioan. Andr. *in spec. tit. de allegat. & disput. § satis n. 13.* Turrecrem. Archid. & alij *in cap. si sacerdos, de officio Ordin.* & alij plures. Diuersæ assignantur huius sententiæ rationes, sed illa est melior; & conuincens, quam assignat S. Thomas in verbis n. 2. relatis.

13 Oppositam sententiam, quod iudex non possit ferre sententiam secundum allegata, & probata in innocentem priuatim sic cognitum, & iuris ordine seruato probatum nocentem, tenent Nicolaus de Lyra in illud Exod. *Innocentem, & iustum non occides*, Ioan. Arboreus *lib. 9. Theosophiæ cap. 20.* Corasius *lib. 4 Miscell. cap. 20.* Martinus *in l. illicitas, §. veritas, ff. de offic. præsidis*, Hugo in *l. Prætor, ff. de iurisdict. omn. iudic.* Calder. Hostiens. & Panorm. *in c. pastoralis, de offic. delegat.* Imol. *in l. à diuo Pio ff de reg iur.* Ex summistis Angel. *verb. iudic. §. 7.* & alij.

14 Obijciunt 1. quia est contra ius naturale, & diuinum occidere innocentem, vt constat ex illo Exod. *innocentem, & iustum non occides*, ac proinde intrinsecè malum & in nullo casu licitum. Respondetur verum esse, quod lex naturalis, & diuina præcipiunt, quod innocens, & iustus, non occidatur, sed eius vita pro posse tueatur, quando istæ leges non concurrunt cum alia lege fortiori; in hoc autem casu concurrunt illæ leges cum alia lege fortiori; licet enim lex naturalis dictat quod innocens non occidatur; dictat etiam quod iudicium publicum fiat secundum allegata, & probata; ex istis autem duabus legibus, hæc secunda fortior est, quia respicit bonum commune, illæ, particulare. Bonum autem commune, particulari præferendum est. Vel dic cum Caiet. Salon. Aragon. & alijs locis citatis, quod ius naturale, & diuinum solum dictat quod innocens, & iustus non occidantur directè, & ex intentione, non autem indirectè, & per accidens, dando scilicet operam rei licitæ, & necessariæ, vt est exercere proprium officium debito modo. Quocirca videmus, quod etiam in bello occiduntur innocentes, quando

id necessarium est ad habendam victoriam; non quidem ex directa intentione, dirigendo tormenta in innocentes, sed intentione indirecta, & per accidens. Ratio tunc est, quia bonum commune victoriæ: permittere potest damnum aliquorum innocentium. Vnde ad illud: *Innocentem, & iustum non occides*, dico intelligi posse, vel priuata auctoritate; vel secundum allegata, & probata, quod scilicet probatus innocens, occidi nullatenus possit.

15 Obijcies 2. quia si liceret occidere innocentem probatum nocentem, posset excusari Pilatus à morte Christi D. quia licet sciret eum esse innocentem tamen probabatur nocens, & seductor populi? Resp. negando antecedens, quia Pilati iudicium fuit omnino iniquum, cum sibi constaret non solum Christi innocentia vt personæ particulari, verum vt iudici, quia benè cognouit testium falsitatem, ac proindè poterat, & debebat per iuridicam exceptionem eos repellere. Debebat enim eos examinare maturè, & diligenter, quod ex officio tenebatur. Quocirca de Christo D. dicitur Isa. 55. *De iudicio, & iustitia sublatus est*, hoc est celeriter, & sine sufficienti examine, absque eo quod examinaretur, & explorareturr eius iustitia.

16 Obijciunt 3. quia si Titia secundum allegata, & probata declararetur vxor Titij, si tamen Titius sciret in conscientia, quod non est eius vxor, non potest cum ea habitare, dato quocunque iudicis præcepto, & peccaret reddendo debitum; & omnino sequi debet scientiam priuatam, non publicam, per allegata, & probata, vt definitur cap. *inquisitioni, de sent. excomm.* & cap. *dominicus, de secundis nupt.* ergo similiter iudex non poterit sequi scientiam publicam, sed priuatam de innocentia alicuius. Respondetur ex dictis, quod condemnare innocentem probatum nocentem seruato iuris ordine non est intrinsecè malum; at accedere ad non suam, est malum intrinsecè, & ex genere illorum, quæ in nullo casu cohonestari possunt, vt alibi ostendo. Deinde aliud est, quod iudex secundum allegata, & probata ferat mortis sententiam in innocentem, & aliud est, quod declaratus maritus Titiæ, possit ad eam licitè accedere. Primum currit, non secundum. Iudex tam declarando innocentem, nocentem, quam declarando Titium virum Titiæ sequitur scientiam publicam, & benè operatur; at Titius accedendo ad Titiam non sequitur scientiam publicam, sed priuatam, quæ hìc, & nunc dictat illum accessum esse illicitũ.

17 Obijciunt 4. quia si quis videat, quod multi iudices secundum allegata, & probata condemnarent aliquam propositionem, vt hæreticam, si ego sciam non esse talem, non possum eam condemnare. Similiter, si probetur quod aliquis sit sanctus, & Pontifex ex scientia particulari sciat non esse talem, non potest eum sanctorum fastis ad scribere; ergo, &c. Respondetur concedendo antecedens, & negando consequentiam. Ratio discriminis est, quia in primo casu de propositione hæretica est, quia qui scit propositionem non esse hæreticam, & dicit esse talem, mentitur; mendacium autem in nullo casu est licitum; at iudex ferendo sententiam in innocentem, probatum nocentem, non mentitur, sed verum publicum, & iuridicum dicit, licet non dicat verum priuatum. Ratio discriminis pro secundo casu est, quia Pontifex non debet sequi in Canonizatione sanctorum allegata, & probata, licet præmittantur, sed scientiam, & veritatem, & spiritus sancti impulsum, qui tunc maximè reperitur in Pontifice, cum illi detur pro illo casu, & quando res fidei definit, quædam luminis gloriæ participatio, per quod lumen cognoscit veritatem rei, vt nullo modo erret.

18 Sunt etiam aliqui, qui neutram ex dictis sententijs sequantur, sed quandam mediam, quæ in hoc consistit, quod scilicet iudex in causis criminalibus mortis, & mutilationis, non possit ferre sententiam in innocentem probatum nocentem. Verum in causis ciuilibus id facere potest. Sic tenent Adrian. *quodlib.*

2.

*2.pun.3.ad 5.litt.B.& quodlib.6.art.3. litt. H.*Petr.Nauar.*lib.2. de reſtit. cap. 3.p.2. dub.4. n.160. & 161.* & alij. Quod in cauſis criminalibus non poſſit iudex ferre ſententiam contra innocentem probatum nocentem, probant ex argumentis iam ſolutis, & alijs ſimilibus,quæ eodem ferè modo ſolui poſſunt. Quod autem poſſit in cauſis ciuilibus, probant ex cap. *paſtoralis, de offic.delegat.*ex cap. *iudicat*, 3.*q.*7.& ex cap.*ſummopere*, 11. *qu.*4. vbi dicitur, quod iudex iudicare debet ſecundum leges, quod cum non currat in criminalibus,currere debet in ciuilibus. Verum hæc ſententia ab omnibus reicitur; nam ſi ſemel iudex propter bonum commune iudicare poteſt contra innocentem, id ipſum fieri poteſt in criminalibus, cum currat eadem ratio boni communis de legum obſeruantia.

19 Sed quæres 1. an iudex teneatur ſequi publicas teſtium, & inſtrumentorum probationes non ſolum in ferendis ſententijs, vt ex dictis conſtat, verum etiam in conferendis officijs, alijſque diſponendis,quæ ſecundum eius officium ab ipſo diſponi debent? Reſpondetur negatiuè, ſed ſequi debet ſuæ conſcientiæ dictamen, non teſtium, aut aliorum dicta, ſic tradunt Sylu.*verb.iudex* 2.*q.*5.*in princ.*Salon.*d.q.*67.*art.*2. & alij expoſitores *ibidem*, colligitur ex *l.*1.*&* 2. *ff. de iuriſd. omn. iudic.* Vnde non debet diſpenſare quando nouit impedimentum occultum, tametſi per teſtes oppoſitum probetur. Ratio eſt,quia iudex in diſtribuendis officijs non procedit vt iudex, ſed vt diſtributor, ac proinde tenetur pro meritis diſtribuere, & non prout conſtat per teſtes, ſed per ſcientiam quamcunque. Item in diſpenſationibus non poteſt ſequi veritatem publicam,ſed illam, quæ cum rei veritate conformatur; diſpenſatio namque vt valida ſit, inniti debet veritati rei.

20 Quæres 2. an iudex ſupremus teneatur ſequi veritatem publicam, an poſſit ſequi priuatam, taliter, vt liberare poſſit eum qui ſecundum allegata, & probata eſt reus, licet ſecundum ſcientiam priuatam ipſius iudicis ſupremi ſit innocens? Reſp.negatiuè,quocirca poteſt liberare illum, quem per ſcientiam priuatam ſcit eſſe innocentem, tametſi per allegata, & probata eſt Reus,ſeu nocens. Ratio clara eſt, quia ſupremus iudex non tenetur ſequi dictamen legis humanæ, niſi via directiua, vt alibi trado, maximè in *tract.de matrim.diſp.de diſpenſat.* Et tenent omnes communiter; in tali autem caſu, neque vi directiua tenetur, cum habeat ſufficientem rationem recedendi à legum obſeruantia. Vult tamen Caiet. mox citandus, quod ne populus ſcandalizetur debeat princeps manifeſtare, quod ſequitur priuatam ſcientiam, non publicam. Imò volunt plures, & mihi videtur verius, quod tunc ſupremus Princeps, teneatur dictum innocentem liberare,& hoc ex charitate, niſi aliunde ſequatur aliquod notabile incommodum, Caiet.*d.q.*67.*art.*2. *in fin.* Sot.*lib.*5. *de iuſt.qu.*4.*art.*2. Couar.*lib.*1.*var.cap.*1. *n.*7. vbi refert Cyn.Bart. Alberic. & Felin.Petr.Nauar. *lib.*2. *de reſtit. cap.*3.*p.*2. *dub.*4.*nu.*173. & alij plures.

21 Quæres 3.an iudex ſaltem ſupremus poſſit eum condemnare, & morti tradere, quem ſecundum ſcientiam priuatam ſcit eſſe reum, licet ſecundum allegata, & probata ſit innocens, & dimitti debeat? Hanc difficultatem alij ſic proponunt, an poſſit Princeps ſaltem ſupremus aliquem morti tradere, ſine ſtrepitu iudicij, imò contra acta iudicij, quæ tamen ſcit eſſe falſa, quia re ipſa ſcit talem eſſe reum, quia ipſe è feneſtra vidit committentem homicidium, ſed non adſunt teſtes: vel ſic. Scit aliquem fuiſſe agreſſum Reginam, vel eam oppreſſiſſe,ſed ex vna parte non vult, quod factum publicetur, vt ſaluetur honor Reginæ, & ex alia vult eum punire; an poſſit ſine ſtrepitu iudicij eum morti tradere? Pro huius difficultatis deciſione notandum eſt ex communi Legiſtarum, Canoniſtarum, & Theologorum conſenſu, quod ad condemnandum aliquem vt reum de aliquo crimine,duo ſolemnitatum genera requiruntur. Primum eſt, quod crimen ſuffi-

cienter per testes idoneos comprobetur, & quod reo detur locus defensioni, ipsum citando, & audiendo. Secundum, quod supponatur rei accusatio, quod detur tempus ad probandum, vel respondendum, & quod fiat publicus processus. Inter ista duo solemnitatum genera, hoc est discrimen, quod hoc secundum, est de iure humano, ac proinde licet in eo iudex inferior dispensare non possit, potest tamen dispensare iudex supremus, vt ex dictis constat, cum ad dictarum legum obseruatiam, non nisi vi directiua teneatur, vt omnes tradunt. Ac proinde iudex supremus poterit morti tradere illum quem ex priuata scientia nouit esse reum, absque eo quod præcesserit accusatio, absque eo, quod detur tempus ad respondendum, absque eo, quod fiat scriptura, aut processus, non tamen iudex inferior. At primum solemnitatum genus in iure naturali, & diuino fundatur. Nam loquendo de exigentia testium, quod scilicet testes requirantur ad aliquem condemnandum capiti, constat ex cap. *Deus*, 2. *qu.* 1. vbi dicitur. *Deus omnipotens, vt nos à præcipitatæ sententiæ prolatione compesceret, cum omnia nuda, & aperta sint oculis eius; mala tamen Sodomæ audita iudicare, priusquam manifestè agnosceret, quæ dicebantur, &c. vt nobis exemplum daret, ne præcipites in discutiendis, & iudicandis negotijs essemus, & ne mala proximorum prius quisquam præsumat credere, quam probare. Cuius exemplo monemur, ne ad proferendam sententiam vnquam præcipites simus, &c.* Et cap. 1. eiusdem causæ, & qu. sic dicitur. *Nos in quemquam sententiam ferre non possumus, nisi aut confessum, aut sponte confessum.* Et cap. 2. dicitur. *Iudex criminosum discutiens, non ante, sententiam proferat capitalem, quàm, aut reum se ipsum confiteatur, aut per innocentes testes conuincatur.* Loquendo autem de loco dando ad defensionem, de parte citanda, & audienda, habetur Clem. *Pastoralis, §. cæterum, de sent. & re iudicata.* Ibi: *Per quæ de crimine præsertim tam graui delato, defensionis (quæ à iure prouenit naturali) facultas adimi valuisset, cum illa tollere Imperatori non licuerit, quæ iuris naturalis existunt*, scilicet citatio, & defensio. Idem habetur cap. *qualiter*, 2. *de accusat.* Et cap. *nullum*, & cap. *iudicantem*, 3. *q.* 5. idem decernitur.

22 De istis ergo solemnitatibus, quæ de iure naturali, siue primario, siue secundario sunt, quod ius Gentium vocatur, procedit difficultas, an scilicet iudex, seu Princeps supremus teneatur eas obseruare, vt scilicet nequeat aliquem condemnare quamuis crimen sibi notum sit, nisi prius per testes probetur, & nisi locus detur defensioni? In hoc conueniunt omnes, præsertim infra citandi, quod quando crimen est publicum, potest Princeps, seu iudex supremus reum damnare, eum morti tradendo, absque eo, quod testibus probetur, quod reus citetur, quod defensio detur, vt habetur cap. *quæ Lotharius*, 2. *q.* 1. & cap. *de manifesta*, ibid. Vbi dicitur. *De manifesta, & nota pluribus causa, non sunt quærendi testes, &c.* Ratio est, quia notoreitas delicti, est loco accusationis, testium, & citationis, quia ea notoreitas facit publicam scientiam, ac proinde confert potestatem ad exercendum iustitiæ actum. Et hoc etiam valet in repertis in flagranti delicto publico, nam hos etiam iudices non ita supremi vt latrones publicos viarum statim suspendi faciunt; alij autem iudices inferiores, summariè formant processum, & suspendi faciunt. Ratio est, quia vt ex dictis capcolligitur in notorijs non attenditur, solemnitas, vt tradunt Grammat. *decis.* 37. *n.* 45. Dec. *decis.* 544. *n.* 6. Marsil. *cons.* 5. *n.* 2 *& singul.* 511. Menoch. *remed.* 15. *recuper. n.* 260. Notorium enim non indiget probatione Mascard. *de probat. concl.* 1109. *n.* 10. Tusch. *litt. N. concl.* 208. Stephan. Grat. *discept. forens. to.* 5. *cap* 925. *n.* 13. Ioan Baptista Costa *de factis scientia, & ignor. inspect.* 13. *n.* 5. & alij.

23 Controuersia inter Doctores est, an iudex, seu Princeps supremus possit morti tradere illum, quem scit criminosum, sed crimen occultum est, nec probari potest per testes; seu an iudex supremus

mus

mus possit reum occultum sine testibus, sine defensione, & inauditum morti adiudicare, ex sola priuata scientia, prætermissis primi generis solemnitatibus? Negant Caietan. *in sum. verb. homicidium. in princ. §. vel ex parte modi*, vbi dicit reos esse homicidij occidentes veneno, vel aliàs secretò de mandato Dominorum, non citatos, non auditos, non damnatos, etiamsi rei sint læsæ maiestatis; nec eos excusat, inquit, Principis auctoritas, etiamsi constaret Principi, vt personæ priuatæ, quod meretur quis mille mortes. Sot. *lib. 5. de iust. q. 1. art. 3. & q. 4. art. eod.* D. Antonin. *3. p. tit. 9. cap. 15. §. 3.* & alij. Ratio huius sententiæ est, quia probatio criminis, defensio, & citatio, sunt de iure naturæ, vel saltem de iure Gentium, in quo Princeps dispensare nequit. Alij dicunt, quod licet Princeps regulariter non possit agere contra dictas leges, in aliquo tamen casu ratò, id facere potest, sic tradunt Sylu. *verb. homicidium*, 1. *q.* 2. Nauar. *cap. 23. n. 10.* Petr. Nauar. *lib. 2. de restit. cap. 3. p. 2. dub. 5. n. 169.* Aragon. & alij *d. q. 67. art. 2.* vt si Reus sit potens, vt capi non possit, tunc enim non vocatus, & non defensus condemnari posset. Pariformiter potest Princeps supremus illum inauditum, & indefensum condemnare, quando periculum esset in mora, vt si immineret damnum ipsi, aut Reipublicæ, aut alicui alij innocenti si citatus, auditus, & testibus conuinctus damnandus esset, tunc enim posset occultè occidi, maximè quia tunc potius vteretur iure defensionis, quam potestate vindicatiua. Pariformiter si quis aggressus fuisset Reginam, qui si citaretur, & crimen probari deberet, & defensio concederetur, Reginæ infamia sequeretur, aut alia Reipublicæ perturbatio, tunc absque alio occidi posset. Item si Reus esset filius ipsius Regis, vel Principis, qui publicè puniri non posset, sine graui scandalo, vel pertubatione, & in alijs similibus casibus. Ratio esse potest; quia in his casibus ipsa Principis scientia, æquiualere censetur euidenti probationi, non minus ac æquiualet facti euidentia, aut publicitas, quæ nec probationes, nec defensiones admittunt, vt præcedenti numero aduertimus. Ex istis duabus sententijs, secundam amplector, vt probabiliorem, & quam in praxi obseruari vidimus, & legimus, à pijssimis, & Christianissimis Principibus. Cauendum tamen est, ne prætextus scandali, perturbationis, & damni fingatur; sed maturo consilio, cum viris pijs, & doctis re collata, procedatur.

§. III. *Quando Iudex dicatur procedere criminaliter, & quando ciuiliter.*

24 TVnc Iudex dicitur procedere criminaliter, quando causa, quæ ante ipsum agitur, est criminalis, & tunc dicitur procedere ciuiliter, quando causa, quæ ante ipsum agitatur, est ciuilis Pro quo nota, quod glos. *in rubr.* 11. *q.* 1. sic causam diuidit. *Causarum alia est criminalis, alia ciuilis, alia spiritualis. Criminalis est, vbi de crimine agitur. Ciuilis, vbi de possessionibus, & pecunia agitur. Spiritualis, vbi tractatur de rebus spiritualibus, scilicet de electione, de decimis, & de primitijs, & de iure patron. & de vsuris, &c.* Aliæ diuisiones causæ adduntur ab alijs, nam causa alia est sæcularis, alia Ecclesiastica. Sæcularis, quæ pertinet ad iudicem sæcularem: Ecclesiastica, quæ pertinet ad iudicem Ecclesiasticum. Vnum hoc loco aduerte, quod non omnis causa, quæ agit de crimine criminalis est, sed tunc solum quando agitur criminaliter, seu quando agitur directè de crimine puniendo vindicta publica vel corporali, vel pecuniaria, fisco applicanda. Verum quando agitur de crimine ad obtinendum id, quod partis litigantis interest, criminalis non est, sed ciuilis. Pariformiter, quando in iudicio agitur de pœna fisco applicanda, causa dicitur criminalis. Per Innoc. *in cap. qualiter, & quando 2. de accusat.* Glos. & Bart. *in l. prætor, ff. de sepulc. viol.* Ratio est, quia quando pœna, seu mulcta fisco applicatur, tunc intenditur publica criminis vindicta, sicuti intenditur per pœnam capitis exilij, &c. Secus esset si dicta pœna applicanda esset fisco

fisco non in publicam vindictam, sed pro eo, quod eius interest, tunc procederetur ciuiliter, sicut quando agitur de pœna applicanda alicui, quia tunc fiscus se habet, vt persona particularis. Non est autem causa criminalis, sed ciuilis, quando agitur de amouendo aliquo à beneficio, à dignitate, ab officio, quia tunc non intenditur publica criminis vindicta, sed bonum communitatis; intellige, quando agitur de amouendo aliquo à beneficio, &c. ob inhabilitatem, ob insufficientiam, ob impedimentum, &c. Secus vbi amotio ageretur in vindictam homicidij, simoniæ, vel alterius criminis.

25 Quæres 1. quænam sint crimina merè sæcularia, de quibus procedit causa criminalis sæcularis? Resp. quod crimina sunt homicidium, furtum, rapina, contumelia, & alia huius generis, à laicis commissa, nam si committantur à Clericis, vel sint in Clericos, etiam ad potestatem Ecclesiasticam eorum cognitio pertinebit, est communis omnium sententia, & ex dicendis constabit.

26 Quæres 2. quænam sint crimina merè Ecclesiastica, quorum cognitio ad solum iudicem Ecclesiasticum pertinebit? Respondetur, quod sunt hæresis, schisma, & quæ hæresim sapiunt, vel schisma, cap. *ad abolendam*, & cap *excommunicamus, de hæret.* Simonia, vt constat ex toto *tit. de simonia.* Violatio immunitatis Ecclesiasticæ, c. *seculares, de foro compet. in* 6. Ad Ecclesiam etiam pertinet causa diuortij ob fornicationem, vel ob alia crimina, ex *tit. de diuortijs.* Ad Ecclesiam pertinet omnes baptizatos compellere ad sacramentalem pœnitentiam, & communionem annuam, cap. *omnis vtriusque sexus, de pœnit. & remiss.* Ad Ecclesiam pertinet procedere contra excommunicatum in excommunicatione inueterascentem, seu perseuerantem vltra annum, cap. *grauem, de pœnis.* Ad Ecclesiam pertinet procedere censuris Ecclesiasticis contra eum, qui rem alienam vi, vel clam, & per iniustitiam arripuit, aut detinet, & in sæculari iudicio ad restitutionem induci nequit ob defectum probationum, cap. *si sacerdos, de officio ordin.* Ad Ecclesiam pertinet inducere debitorem ad restitutionem, vel solutionem, vel qui rem alienam detinet cum peccato mortali, & est talis ad quam nulla competit actio, ac proinde in sæculari iudicio recuperari non potest. Abb. *in cap. 1. de concess. præbend.* Felin. *in cap. nouit, de iudicijs*, & alij. Circa hoc vltimum nonnulla difficultas est, an Ecclesia possit tunc contra dictum iniustum possessorem agere ad restitutionem rei, quam obtinuit per sententiam iniustam, & transiuit in rem iudicatam? Negat Bart. *extrauag. ad reprimendam, verb. denunciat.* & alij Communior sententia affirmat, maximè quando notoriè constaret de iniquitate sententiæ, aut quando indicia essent perspicua, aut quando victor postea confessus est sententiam fuisse iniquam. Abb. *loco proximè citato*, & alij.

27 Quæres 3. quænam sint crimina mixti fori? Resp. esse vsuram, ex toto *tit. de vsuris*, traxit autem eam Ecclesia ad suum forum, tum ratione peccati; tum & maximè, quia quædam leges ciuiles, vsuras permittebant. Adulterium, cap. 1. *de officio ordin.* Ad Ecclesiasticam autem iurisdictionem hoc crimen translatum est, quia est violatio matrimonij, quod est sacramentum. Concubinatus, ex concilio Tolet. 1. *ca.* 17. & refertur cap. 15. *qui, dist.* 34. Concilio Lateran. sub Leone X. *sess.* 9. & Trident. *sess.* 24. *cap.* 8. Pertinet autem ad Ecclesiam hoc crimen tum quia in coniugatis inuoluit contemptum sacramenti matrimonij: tum quia aliquæ leges ciuiles aliquem cõcubinatum permittebant. Crimen Sodomiæ, cap. *clerici, de excess. Prælat.* & Pius V. in sua Bulla. Blasphemia in Deum, & sanctos, cap. *statuimus, de maledicis.* Seminatio discordiarum contra charitatem, cap. *nouit, de iudicijs*, & cap. 1. *de tregua, & pace.* Ad Ecclesiam pertinet cogere vt pacta, promissiones, & fœdera iuramento firmata seruentur ex d. cap. *nouit.* Ad Ecclesiam pertinet peccata quæcunque corripere, & contemptores coercere, ex d. cap. *nouit*, Ad Ecclesiam pertinet tunc iudicare quan-

quando iudex secularis iustitiam exercere recusat, cap. *licet ex suscepto*, & cap. *ex tenore, de foro compet.* Ad Ecclesiam pertinet iudicare laicum ratione iuramenti, cap *fin. de foro compet. in 6.* Ad Ecclesiam pertinet iudicare de validitate iuramenti, quando dubitatur. Abb. *in cap. cum contingat, de iur. iur.* Ad Ecclesiam etiam pertinet cognoscere de quocumque sacrilegio, cap. *quisquis*, 14. q. 4. & cap. *cum sit generale, de foro compet.* Hæc sunt mixti fori, & tam ad iudicem secularem, quam Ecclesiasticum pertinere possunt, & cognosci. Communiter tamen volunt, quod in his criminibus mixti fori, iudex Ecclesiasticus procedere possit contra sæculares per censuras, non tamen ipsos incarcerando, & puniendo; licet alij velint iudicem Ecclesiasticum vtrumque agere posse; quod verius est, & communius; auctores vtriusque sententiæ videre potes apud Iul. Clar. *in pract. crimin. qu. 37. nu. 8.* Vsus tamen seruandus est. Sed quid si reus absolutus est in vno foro, an cognosci possit in alio? Dico, quod sic, quando ab vno non fuisset sufficienter, punitus. Iul. Clar. *sup. q. 57. ex num. 10.* Secus non, quia pro eadem culpa nemo duplici pœna grauari debet, ex *l. nauis onusta, §. cum autem, ff. ad leg. Rhod. de iact. l. Sticho, in fin. ff. de vsufruct. legat. l. vnum ex familia, §. si rem, ff. de legat. 2. & l. 1. §. interdum, ff. ad leg. falcid.* Plura alia dici possent de hac materia, sed à nobis discussa sunt in tract. de censuris.

§. IV. *Debet Iudex iuris formam seruare, vt rectum ponat iudicium.*

28 IN huius quæstionis exordio inter alia quæ posuimus ad hoc vt iudex rectum ferat iudicium, vnum est, vt iuris formam in iudicando iudicet, quia licet iudex supremus non teneatur ad seruandam omnem iuris formam, sed illam tantum, quæ est de iure naturali, aut gentium, vt §. præcedenti visum est, non illam, quæ est secundum præscriptum legum humanarum; nam nec supremus Princeps sæcularis tenetur nisi vi directiua ad obseruandas leges ciuiles, nec supremus Princeps Ecclesiasticus tenetur obseruare leges Ecclesiasticas, nisi dicta vi directiua, non coactiua, quia *par in parem, non habet imperium. l. nam & magistratus, ff. de recept. arbitr. l. ille à quo, §. tempestiuum, ff. ad Trebell.* & cap. *inferior*, & cap. *denique, dist. 21.* & cap. *innotuit*, §. *quamuis de elect.* & cap. 1 *de locato.* Iudex tamen inferior tenetur ad dictarum legũ obseruantiam, vt ex se constat, & tradunt omnes, & §. præcedenti obseruauimus. Plura autem sunt, quæ à iudice obseruari debent iuxta iuris formam; nam aliqua obseruare debet in ferenda sententia, alia in modo procedendi, alia in ipso iudicio; alia in imponendis pœnis, alia vt exequantur, &c. de quibus ea tangemus, quæ necessaria videbuntur ad rectum iudicium ferendum.

29 Primo ergo loco iudex cauere debet ne ferat sententiam ex proprio, & particulari iudicio, ex propria, & particulari scientia, sed secundum allegata, & probata, attenta dispositione iuris communis, argum. cap. 1. *de sent. & re iudic.* Vnde si iudex ignoret leges, vel dubitet quænam sententia ferenda sit secundum leges, sibi ascisçat sufficientem assessorem, vt eius prudenti consilio dirigatur. Alioquin si deficiat, non solum peccat mortaliter, sed tenetur ad restitutionem pro ratione damnorum illatorum.

30 Sed quæres 1. quomodo se gerere debet iudex, quando casus de quo sententia ferenda est, non est expressus in iure, sed vel dubiè, vel nullo modo? Respondetur, quod vel per se, vel per alium, vel alios, debet vertere Doctores, & videre quid sit iuri conformius, vel communius inter Doctores, & illud sectetur, tunc enim nec peccat, nec tenetur in sindicatu. Quod si sententiam ferat contra communem, ex dolo, in sindicatu tenebitur, & ad restitutionem damnorum obligabitur. Ignorantia probabilis eum excusabit à culpa, sed non à sindicatu, neque à restitutione, ratione rei acceptæ, vt si res vnius, alteri adiudicata est. Vbi autem est opinionum diuersitas, & in omnibus

nibus probabilitas, poterit quam maluerit sequi. Non potest tamen relicta opinione communi sequi probabilem, quia tunc irrogat iniuriam iuri, & parti; iuri, seu officio, quia iudex ex officio tenetur sequi æquitatem; parti quia grauatur, contra iudicis munus, quod æqualitatem seruare debet. Cum enim iudex constituatur, vt iustitiam seruet, quæ in æqualitate rei, non rationis, consistit; tenetur non sequi rationis probabilitatem, sed rei, ac proinde sequi tenetur opinionem communem, quæ rei æquitati, & æqualitati magis correspondet.

31 Quæres 2. an iudex teneatur semper iudicare secundum verba legis? Hanc difficultatem proponit D. Thom. 2.2 q 60. *art.* 5. vbi eam sic resoluit. *Iudicium nihil aliud est, quam quedam diffinitio, vel determinatio eius, quod iustum est. Fit autem aliquid iustum dupliciter. Vno modo ex ipsa natura rei, quod dicitur ius naturale. Alio modo ex quodam condicto inter homines, quod dicitur ius positiuum, vt supra habitum est. Leges autem scribuntur ad vtriusque iuris declarationem, aliter tamen, & aliter. Nam legis scriptura, ius quidem naturale continet, sed non instituit. Non enim habet robur ex lege, sed ex natura. Ius autem positiuum scriptura legis & continet, & instituit, dans ei auctoritatis robor. Et ideo necesse est, quod iudicium fiat secundum legis scripturam; alioquin iudicium deficeret vel à iusto naturali, vel à iusto positiuo.* Vbi, vt vides, absolutè decernit, quod per se loquendo iudex iudicare debet secundum leges. Per accidens, & in aliquo casu particulari, oppositum fieri potest, & debet, vt per hæc verba decernit idem Sanctus Doctor *ad* 2. dicens. *Sicut leges iniquæ secundum se contrariantur iuri naturali, vel semper, vel vt in pluribus: ita etiam leges quæ sunt rectæ, positæ in aliquibus casibus deficiunt, in quibus si seruarentur, essent contra ius naturale; & ideo in talibus non est secundum litteram legis iudicandum, sed recurrendum ad æquitatem, quam intendit legislator. Vnde iurisperitus dicit. Nulla ratio iuris, aut æquitatis benignitas patitur, vt quæ salubriter, pro vtilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad seueritatem. Et in talibus etiam legislator aliter iudicaret, & si considerasset, legè determinasset.*

32 Ex quibus verbis hæc inferri possunt ex communi Theologorum, & Iurisperitorum sensu. I. Quoties seruatis legis verbis, ratione loci, temporis, vel personæ, sequitur iniquitas, iniustitia, vel absurdum, tunc non debet iudex iudicare secundum verba legis, sed secundum dictamen rationis, seu secundum æquitatem, seu epichiam, & tunc sic operans licet agat contra verba legis, non tamen contra mentem Legislatoris, qui si prævidisset illum casum excepisset. II. Non potest iudex iudicare secundum verba legis, quando lex vel simpliciter, vel ratione loci, temporis, aut personæ facta est iniqua. III. Non potest iudex iudicare secundum verba legis, sed contra, quando legis obseruantia hic, & nunc cedit in detrimentũ boni communis, quia tunc illa obseruantia est contra mentem Legislatoris, qui casum non prævidit. IV. Quando iudex hic, & nunc iudicat, quod si adesset Legislator à lege me eximeret. V. Quando videt, quod sequendo verba legis, corrũpitur animus Legislatoris; quia vt dicitur in *l. contra, ff de legibus*; & lege sequenti. *In legem peccat, quicumque verba legis amplexus, contra Legislatoris nititur voluntatem.*

33 Verum vt iudex rectè procedere possit in suo iudicio, sequentia obseruet circa legum materiam; quæ vniuersalissima est. I. Quod quando lex generaliter loquitur, generaliter eam debet intelligere, & non potest restringere ad casum specialem, vt sic non operetur, & non iudicet secundum occurrentiam; ita habetur ex *l. de pretio, ff. de public. in rem act. l. in fraudem. §. vlt. ff. de testam. mil. l.* 1. *§. generaliter, ff. de legat. præst.* & *l. fin. C. de dotis promiss.* II. Quando lex non distinguit, nec ipse distinguat, iuxta illud. *Vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. l. non distinguemus, ff. de recept.*

ar-

arbitr. l. Præses, ff. de offic. Præsidis, l.2. §. conuenire, ff. de iudic. l. quos probibet, ff. de postulando, l. quamuis, ff. de in ius vocando. l. si seruum, §. non dixit, ff. de acquir. hæred. l. iliam, C. de collationibus, & l. vnica, C. qui pro sua iurisd. III. Non trahat volenter leges ab vno casu, ad alium; iuxta illud principium. Cui non conueniunt verba legis, neque eius conuenit dispositio, *l. quod constitutum, ff. de mil. testam. l. 4. §. quoties, ff. de damno infecto, l. ita autem, in princ. ff. de administrat. tutor. l. bos accusare, §. omnibus, ff. de accusat. l. adigere, §. quamuis ff. de iure patron. l. 1. §. loquitur. ff. de aqua quotid. l. ancillas omnes, ff. de legat. 1.* & *l. 2. C. communia de legat.* IV. Aduertat, quod quando lex obscura est, magis attendere debet ad sensum, seu mentem legis, quam ad verba; ex *l. scire leges, ff. de legibus, l. non aliter, ff. de legat. 3. l. nominis, & rei, §. verbum ex legibus, ff. de verb. signific.* V. Aduertat etiam, quod l. posterior non declaratur, vel interpretatur per priorem, sed è contra, prior per posteriorem. *Auth. de filijs ante dotalia instrumenta natis, §. 1. & auth. de rapt. mul.* VI. Caueat ne sit facilis in legum correctione, quia tum leges, tum Legislatores, abhorrent correctionem, Gemin. *cons.* 88. *in fin.* Roman. *cons.* 104. *in principio*, & alij, sed curare debet, vt textus concordentur, Alex. *cons.* 123. *nu.* 9. *lib.* 4. Tusch. *litt. C. concl.* 1036. *in prine.* & alij.

34 Quæres 3. an sententia contra legem lata, sit nulla? Tripliciter sententia potest esse iniusta. I. Quia procedit ex odio iudicis, sed si cætera adsint, ob solum odium iudicis, sententia non est nulla. Secundò, quando pronunciatur contra veritatem rei, & causæ, & tunc si iuris forma seruetur, & procedatur secundum allegata, & probata, & iuri conformetur, in foro externo habebitur vt valida, non tamen in foro conscientiæ, vbi veritas rei, & causæ attenditur. Tertiò, quando est contra formam iuris, & contra leges; & tunc videndum est, an forma iuris præscribatur, vt essentialis, & actus contra legem irritetur, an solum prohibeatur: si iuris forma præscribitur vt essentialis, & actus contra legem factus irritatur, sententia tunc temporis erit irrita; quia caret forma substantiali, quæ dat esse rei, *l. diuus, ff. de in integr. rest. l. Iulianus, ff. ad exhibendum, l. qui hæredi, l. qui Meuius, ff. de condit & demonst. l. cum hi, ff. de transact. l. qui per salutem, ff. de iure iur. & alibi.* Secus si forma sit solum accidentalis, & lex sit solum prohibens, vt post Ias. *cons.* 165. *in fin. lib.* 2. & Bald. *cons.* 351. *lib.* 9. *n.* 5. tradunt Azeued. *ad l.* 18. *n.* 4. *tit.* 21 *lib.* 4. *nouæ recop.* Gutier. *pract. lib.* 3 *q.* 15. *n.* 5. Rendin. *in prompt. recept. sentent. to.* 1. *tit.* 100. *n.* 5. & 6 Gam. *decis.* 45. *n.* 3. Valasch. *cons.* 133. *nu.* 3. & *cons.* 149. *nu.* 6. & *cons.* 183. *n.* 3. Roland. *cons.* 30. *n.* 5, Farin. *in praxi crim. p.* 4. *cons.* 76. *n.* 13. Tusch. *litt. F. concl.* 415. *n.* 28. & alij passim. In dubio autem an forma sit substantialis, an accidentalis, præsumitur substantialis, Roland. *cons.* 43. *n.* 13. *lib.* 2. & *cons.* 30. *n.* 1. & *cons.* 55. *n.* 26. *lib.* 3. Mathesil. *singul.* 130. & 131. Vanti. *de nullitatibus rub. quot, & quibus modis nullitas in iudicio proponatur, n.* 52. & alij.

35 Ex dictis inferuntur aliqua I. Ad hoc vt sententia sit nulla propter iniquitatem, requiritur, quod iniquitas, vel iniustitia notoriè in ea contineatur, in tenore scilicet illius, quia non sufficit quod ex actis aliquo modo colligatur; glos. in *l. ex diuerso, §. 1. ff. solut. matrim.* Alciat. per text. *in l. præsens, n.* 1. & 2. *ff. de re iudic.* Aflict. *decis.* 28. *n.* 8. Gulielm. Benedet. *in cap. Raynutius, verb. mortuo, n.* 211. Duen. *reg.* 57. *vers. tertio fallit.* Cotta *in memorabil. verb. sententia*, & alij. II. Sententia lata aduersus minores indefensos est ipso iure nulla, sic decernitur *l. cum minores, C. si aduersus rem iudic.* & tradunt Bernard. *reg.* 219. *vers. tertiò fallit*, Maranta *de ordin. iudic. p.* 6. *act.* 1. *nu.* 105. Et *p.* 4. *dist.* 16. *n.* 43. dicit, quod iudicium agitatum cum pupillo sine tutoris auctoritate, est nullum. Similiter non valet sententia lata in causa criminali contra minorem, non vocato curatore suo, Menoch. *cons.* 100. *n.* 120. Tametsi sententia sit interlocutoria, Menoch. *cons.* 790. *nu.* 3

*& decis.*108.*nu.*1. Peregrin. *cons.*75.*nu.*2. *lib.*4. Mastril. *decis.*44.*n.*2. Calder. Pereira *in l. si curatorem, verb. lasis, n.*167. & alij. III. Sententia lata in causa ciuili, nulla parte petente, est ipso iure nulla, glos. *in l. properandum, C. de iudicijs*, Maranta *p.*2 *n.*42. *& p.*5.*n.*24. Tiraquel. *de retract. lign.* §.1. *glos.*10.*n.*85. Mynsign. *cent.*3. *obseruat.* 48. Capyc. *decis.*11.*nu.*4. Gail. *lib.*1. *obseru.* 141.*n.*5. Gom. *to.*1. *var. cap.*3.*n.*41.

36 Quæres 4. an quando quis per iniustam sententiam priuatur re sua, & non appellat, sed tacet, ille cui res adiudicata est, possit illam bono fine, tutaue conscientia retinere? Respondetur affirmatiue, si ille cui res adiudicata est, bona fide litigauit, & bona fide rem possidet. Potest enim stare, quod ille cuius res erat, putaret esse suam, & non sit; potest esse, quod sententia iniusta sit secundum iuris formam, tamen secundum veritatem rei, & materialiter sit iusta, quod rem suo domino vero adiudicet; quod si ita non sit, qui rem possidet, tenetur vero domino restituere, nec per iniustam sententiam potest transire sub dominio alterius; res plana est.

37 Quæres 5. an loquendo de beneficijs Ecclesiasticis, possit quis per iniustam sententiam acquirere verum ius ad illa? Sit exemplum Petrus probauit coram ordinario v.g. per falsas informationes, quod aliquod beneficium est sibi debitum. Ordinarius fert sententiam in eius fauorem, & sic beneficium sibi traditur, siue esset vacans, siue iustè possideretur à Paulo; an dictus Petrus per talem sententiam iniquam possidens beneficium, ius acquirat ad illud, ita quod possit tuta conscientia illud retinere, an vero teneatur illud resignare? Pro huius difficultatis intelligentia, nota, quod quantum ad præsens de beneficijs, duplex est sententia. Vna declaratiua, priuatiua, alia: declaratiua est, quando duobus inter se altercantibus, seu litigantibus, seu contendentibus de iure alicuius beneficij, iudex declarat, quod ad vnum pertinet, non ad alium. Priuatiua tunc est, quando beneficiarius propter aliquod crimen commissum, suo priuatur beneficio, & alteri confertur; sic Sylu. *verb. sententia §. vlt.* Angel. *eodem verb.* §.8. & alij. Hoc posito dicunt Abb. *in cap.* 1. *de concess. prebend.* Innoc. *in cap. quia plerique, de immunit.* Sot. *lib.*3. *de iust. q.*4. *art.*5. & alij communiter, quod qui obtinet beneficium per sententiam declaratiuam iniustam, si hoc sciat, tenetur illud renunciare, nec vllo modo potest illud retinere, tametsi alter non appellet, sed taceat, quia per talem sententiam declaratoriam, nullum ius acquisiuit. Ratio clara est, quia vt habetur reg. 1. de reg. iur. in 6. *Beneficium Ecclesiasticum non potest licitè sine institutione canonica obtineri*, sed sententia declaratiua, non est institutio canonica, cum nullum contineat titulum, ergo. Duen. *reg.*77. Ioan. Selu. *de benefic. p.*3.*q.*25. *à princ.* Oldrad. *cons.*1. *nu.*4. Panorm. *in cap. Pastoralis, nu.*27. *de causa possess.* Tum quia vbi ius resistit, possessio dari non potest, *l. qui vniuersus*, §.1. *ff. de acquir. possess.* Sed ius resistit, & prohibet ne beneficia Ecclesiastica sine canonica institutione obtineantur, vt patet ex citata regula; ergo.

38 Loquendo de sententia priuatiua iniusta, dicunt Abb. & Innoc. *locis cit.* & alij Canonistæ, quod si reus iniustè priuatus appellet in tempore, alter non acquirit ius beneficij, sed veritate comperta, tenetur illud restituere. Secus si in tempore non appellet. Ratio primę partis est, quia quando reus appellat in tempore ab iniusta sententia, non potest alter acquirere ius in beneficiū, cum iusta appellatio, vt est in hoc casu, suspendat sententiam. Ratio secundi est, quia quando reus non interponit appellationem suo tempore, censetur renunciare iuri, quod habet in beneficium, ac proinde transferetur in alterum. Verum Theologi communiter post Sot *loco citato* non omnino acquiescunt huic sententiæ, sed putant, quod si iudex per fraudem, dolum, aliumue modum illicitum aliquem suo priuat beneficio, & hoc illi constat cui beneficium collatum est, tenetur illud resignare, quia non habet titulum,

tulum, seu canonicam institutionem, sine qua beneficij possessio non prodest. Qui enim à principio canonicam non habet institutionem, beneficium Ecclesiasticum non præscribit, quamuis cum titulo colorato, & bona fide possideat, vt tradit glos. magna, in cap. *contingit, de dolo*, Bald. *de præscript.* 1. *p.* 5. *princ. n.* 8. Bero. *in cap. cura n.* 11. *de iurepatron.* Couar. *in reg. possessor, p.* 2. §. 10. *n.* 9. Cald. Pereira *de renouat. emphyt. q.* 15. *n.* 21. & tenetur communiter. Ratio est, quia si beneficium Ecclesiasticum præsciberetur sine canonica institutione, posset licitè obtineri, quæ enim præscribuntur, post impletam præscriptionem, absque alio titulo, ex vi solius præscriptionis licitè obtinentur; Glos. *verb. nouerit in cap. vigilanti, de præscriptionibus, & cap. vlt. eod. tit. verb. nulla*, Gomez *in l.* 3. *Tauri n.* 125. Mench. *illustr. cap.* 74. *in princ.* Perez *lib.* 5. *ordin. pag.* 140 & alij, & constat ex dictis supra *de præscript.* Sed beneficium non potest licitè sine cononica institutione obtineri, vt præfata iuris regula decernit; ergo. Quando autem iudicis sententia per fraudem, dolum, &c. priuat beneficiarium suo beneficio, & alteri confert, hæc collatio non continet canonicam institutionem, vt patet, ergo. Quod si iudex sine fraude, & dolo, sed per allegata, & probata priuat aliquem beneficio, & alteri confert, tunc tenet collatio, tametsi aliunde constaret sententiam non fuisse veritate innixam. Ratio est, quia per talem sententiam fuit reus spoliatus beneficio, & beneficium re ipsa vacauit, ergo qui illud accepit licitè retinere potest. Tum quia tunc adest canonica institutio, vt constat, ergo. Hanc Soti, & aliorum sententiam, sic confirmatam, & explicatam, admitto in beneficijs Ecclesiasticis, quæ per Prælatos conferuntur, non tamen in alijs rebus, vt aduertit Aragon. 2. 2. *q.* 60. *art.* 5. *vers. hac sententia*, vbi notat, quod si quis fuisset falsò accusatus de crimine v.g. hæresis, & per allegata, & probata fuisset legitimè condemnatus, & fiscus omnia eius bona occupasset, postea constaret de veritate rei, fiscus teneretur illius bona restituere. Variant tamen in assignanda huius rei differentia. Nam aliqui dicunt differentiam esse, quia in beneficijs, Ecclesia vult, quod per sententiam per allegata, & probata latam, tametsi veritati non innitatur, nisi debita interponatur appellatio, quis illis priuetur, ob bonum commune, ne cogantur beneficia, vel diu vacare, vel sine determinato possessore esse, at in bonis prophanis, non voluit hoc Ecclesia, quia non multum interest. Tum quia si ille cui beneficium confertur post legitimam alterius spoliationem, & per allegata, & probata, & non inter posita suo tempore appellatione, non esset verus possessor, non posset legitimè sacramenta ministrare, nec alia iurisdictionalia exercere, quod est contra bonum commune, hoc autem non currit in bonis prophanis; hæc ratio habet fundamentum in cap. *cum dilectus, de elect.* Et in cap. 1. *de concessione præbend.* Hanc rationem aliqui impugnant. Primò quia ad summum procedit in beneficijs curatis, & iurisdictionalibus, non in alijs. Secundò, quia cum tunc detur publicus titulus, seu coloratus, gesta erunt valida, vt communiter traditur. Quocirca dicunt rationem esse, quia sicut leges ciuiles ad dirimendas lites statuerunt præscriptionem per quam res prophana transit in præscribentem, ita Ecclesia statuit, quod post dictam sententiam, & nulla interposita debita appellatione, ius beneficij transeat ad secundum possidentem, ne beneficia diu vacent.

§. V. *Quomodo iudex procedere debet per denunciationem.*

39 INter ea, quæ ad iudicij formam pertinent, & quæ à iudice seruanda sunt, est modus procedendi in iudicio, qui triplex est. Per denunciationem, per inquisitionem, & per accusationem; in hoc §. agemus de modo procedendi per denunciationem. Pro quo nota, quod denunciatio definitur, quod sit delatio criminis alicuius; apud supe-

riorem, vel iudicem, facta sine legitimo scripto, vt reus emendetur per pœnitentiam, aut aliquam pœnam exteriorem, aut per vtramque, sic in *vocab.iuris, verb. denunciatio*, Nauar. *in relect. cap. nouit, de iudic. notab.* 5. *n.* 2. Bernard. Diaz *in pract. crimin. canon. cap.* 6. *n* 1. & alij. Aliqui diuidunt denunciationem in 4. membra, vt alia sit euangelica, alia iudicialis priuata, alia canonica, & alia iudicialis publica. Denunciatio Euangelica, est nouum Christi D. dogma, quo non spectatur peccatoris punitio, sed emendatio, & hęc nihil derogat sæculari potestati, nihil enim ad eam pertinet emendatio peccatoris per pœnitentiam. Quocirca siue hæc denunciatio fiat, siue non fiat, potestas laica pergit in puniendo delicto. Denunciatio iudicialis priuata est illa in qua non spectatur punitio criminis denunciati, sed restitutio damni denunciantis. Canonica, est illa, quæ fieri debet secundum leges, & canones. Iudicialis publica est illa, quæ tunc solum admittitur à iudice quando delicta sunt notoria, & famosa. Non debet tamen iudex credere denuncianti delictum esse notorium, & famosum, nisi hoc denunciatus probet, vel nisi notoreitas, vel famositas probetur. Nauar. *in rubr. de iudic. n.* 95. habetur *to.* 3.

40 Alij clarius denunciationem sic diuidunt, vt alia sit Euangelica, alia iudicialis: Euangelica est, iam dicta, quæ scilicet fit præcedente correctione fraterna, de lucrando fratre priusquam Ecclesiæ denuncietur. Hęc duplex est. Vna, quæ fit Prælato vt Patri; altera, quæ fit eidem vt iudici. Tunc denunciatio fit Prælato vt patri, quando quis prius corrigit fratrem, sed non emendatur; curauit vt corrigeretur per alium, sed non emendatur: vel quando nec per se, nec per alium correxit, quia emendationem non sperauit, & tunc defert Prælato vt patri, vt illũ corrigat, quia hoc modo sperat se fratrem lucraturum. Tunc autem denunciatio fit prælato vt iudici, quando quis seruato in omnibus correctionis dictæ ordine, & frater non corrigitur, eum eidem Prælato denunciat coram duobus, vel tribus testibus, vt si neque hoc modo emendetur, possit vt iudex ad punitionem procedere.

41 Pariter denunciatio iudicialis est duplex: vna priuata, publica altera. Priuata, est criminis manifestatio in ordine ad hoc vt damnum resarciatur, & in pristinum restituatur; vt cum quis denunciat furem iudici, vt rem sublatam restituat; item cum quis denunciat iudici calumniatorem, vt famam restituat, &c. Publica est, qua iudex ex officio per denunciationem suorum officialium, v.g. fiscalis procedit ad mulctandum reum pœna fiscali, seu fisco applicanda, vel pœna ordinaria, vel arbitraria. Hæc denunciatio iudicialis publica cum non respiciat peccati commissi emendationem, sed publicam punitionem, non potest fieri à quocumque, sed ab illis tantum, quibus ex officio competit. Cum enim iudicialis denunciatio publica, sit actus iustitiæ legalis, quæ non respicit criminosi vtilitatem, vel emendationem; cum iam possit esse emendatus, sed Reipublicæ vtilitatẽ, & bonum; vt tradit Innoc. *in cap. nouit, de iudic.* sequitur, quod à solis iustitiæ ministris fieri possit. Secus est de denunciatione iudiciali quoad peccata facta, & non emendata, quãdo sunt publica, quia tunc tenetur vnusquisque ad denunciationem, vt peccata publica tollantur, modo sine graui detrimento fieri possit, quia hæc denunciatio potius actum charitatis affert, quam iustitiæ. Quocirca, qui non denunciat intra terminum à visitatore positum, adhuc tenetur postea, Nauar. *in verb. de iudicijs, ex nu.* 39. Vbi etiam obseruat, quod denunciatio, quæ fit Prælato vt iudici, quæ ab aliquibus canonica dicitur; & denunciatio iudicialis priuata, & denunciatio iudicialis publica, quæ fit ad emendationẽ criminis, tribuunt iudici ius vt ex officio possit inquirere, & crimen cognitum punire, haud aliter, ac in accusatione iudiciali. Vide Iodoc. Lorich. *in thesauro verb. denunciato, nu.* 1. *vers. tres priores.*

42 Quæres 1. quis teneatur denuncia-

ciare? Respondetur, quod nullus tenetur denunciare, nisi possit crimen probare, tamen si iurauerit se dicturum veritatem, & etiamsi Episcopus, vel Prælatus Regularis præcipiant denunciationem sub pœna excommunicationis, suspensionis, &c. latæ sententiæ, quia quæ occultè sibi detecta sunt; vel quæ vidit fieri in occulto, &c. similia, nescit vt reuelet, secus esset si essent præparationes ad nocendum alijs, Nauar. *comment. cap. inter verba, concl. 6. nu.* 23. 578. 785. *cum seq.* Iodoc. Lorichius *supra nu.* 2. colligitur ex cap. *placuit, 6. q. 2.* & ex cap. *qualiter, & quando, de accusat.* Pro quo benè nota, quod quando à superiore mandatur denunciatio; videndum, an mandetur reuelatio de eo quod scitur de delicto; an quod scitur de fama, seu de notorietate delicti, aut delinquentis; an mandetur reuelatio de eo, quod auditum est, vel quod loquitur de delicto, aut delinquente, aut de fama delicti, aut delinquentis: an omnia simul reuelari mandentur. Nam quãdo mandatur de vno, quod nescit; non tenetur denunciare, etiamsi sciat de altero. Nauar. *d. comment. cap. inter verba, concl. 6. n.* 776. Iodoc. Lorich. *d. n.* 2. & alij communiter. Similiter repelluntur à publica denunciatione coram iudice Ecclesiastico, quæ per officiales facienda est, criminosi, aut infames. Bernard. Diaz *in pract. crim. canon. cap. 6. n.* 2. *&* 3. Quod fallit in aliquibus criminibus atrocissimis, & apud nonnullos iudices Ecclesiasticos, vt notat *Schol. Sanct. eiusdem Diaz loco citato.* Item nullus obligatur denunciare se ipsum, vel manifestare de illo delicto, *cap. qui aliquando. dist.* 1. *de pœnit.* Neque ad id tenetur, qui sine sui manifestatione, non potest alios denunciare, Nauar. *cons.* 5. *de hæret. lib.* 5. Iodoc. *d. num.* 2. & alij communiter. Potest tamen denunciare, & debet, qui habet vnum testem integrũ, qui æquè benè scit crimen ac ipse; quia sufficit ad probationem. Item obligatur parere, cui mandatur dicere, quod scit tanquam testis, tametsi probare non possit, Nauar. *d. cons. 6. n. 779. cũ seq.* & Iodoc. *d. n.* 2. qui etiam aduertit post Sà, *verb. denunciatio*, quod qui per generale edictum iubetur intra certum tempus denunciare si non fecit, tenetur quam primum potest, nisi sciuisset post illum terminum, vt etiam supra aduertimus.

43 Quæres 2. quisnam sit modus, & ordo denunciationis? Respond. quod in delictis occultis, seu secretis, fraterna correctio præcedere debet denunciationem, iuxta ordinem à Christo D. præscriptum, *Mat.* 18. Vnde Nauar. *d. consil. 6. n. 776. & consil. 3. de Statu monach. n.* 29. *lib.* 3. Iodoc. *loco citato, n.* 3. & alij dicunt, quod superior contra mandans peccat, nec est ei obtemperandum, etiam si tantum ageretur ad cautelam, ne denunciatus labatur in idem delictum. Aduerte tamen, quod Alexander VII. in decreto; quod incipit. *Licet aliàs, sub die* 8. *Iullij* 1660. oppositum decernit quoad materiam spectantem ad tribunal S. Inquisitionis, quod scilicet fiat denunciatio etiam non præmissa fraterna correctione, & hoc ob bonum commune, quod decretum omnino obseruari debet. Similiter nullus correctus (excipitur materia S. Inquisitionis) denunciandus est, etiamsi ei superior valde familiaris sit, nisi ex speciali ordinis statuto id decernatur, quod in mea Religione non decernitur, Nauar. & Iodoc. *loco cit.* Neque etiam delictum futurum denunciandum est, cum certò speratur emendatio Nauar. & Iodoc. supra. Aduertè etiam ex ijsdem auctoribus, quod delicta denuncianda sunt cum minori damno possibili famæ delinquentium.

44 Quæres 3. an dentur casus in quibus denunciatio facienda est non præmissa monitione, seu correctione? Respond. affirmatiuè, nam vltra casum S. Inquisitionis, de quo nu. præcedenti est dictum, assignantur sequentes. I. Quando delictum commissum; est publicum. II. Quando delictum commissum, est alterius præparatio, vt sunt coniurationes, aut conuenticula, non solum contra fidẽ, verum etiam contra personam Principis; imò etiam contra personas priuatas, quãdo putatur, quod monitio secreta non

est

est profutura. III. Quando nulla speratur deliuquentis emendatio, quodcunque sit delictum. IV. Quando delictum est veniale, seu leue, vt denunciatio non noceat famæ denunciati, Nauar. *d concl. 6. n.776. & in man. cap. 25. nu. 33.* Iodoc. *loco cit. n. 4.* & alij. Hinc infertur, quod quando sufficit denunciare mala, quæ parantur, non debent denunciari personæ delinquentes; quia cum fama proximi seruari potest, id fieri debet. Item, quando vnius proximi corpus, & res familiaris seruari possunt sine læsione famæ alterius, fieri debet. Item, quando sufficit denunciatio generalis, non debet fieri specialis. Nauar. *in cap. sacerdos, dist. 6. de pœnit. n.* 14. Iodoc. *d. num. 3 fin.*

45 Quæres 4. quinã delinquentes sint denunciandi? Resp. quod non debet denũciari occultus criminosus, non monitus quando est spes emendationis, vt dictum est, excipitur casus S. Inquisitionis, vt supra monuimus. Item denunciari nõ debet emendatus. Excipiũtur, qui patrant, aut moliuntur crimina, quæ vergunt in damnum spirituale, aut corporale publicũ, aut priuatum, nisi emẽdatio speretur ex monitione. Excipiũtur etiam proditores, coniuratores, & similes, quamuis sint secreti, & quamuis denuncians iurasset se nõ denũciaturum, quia isti ex monitione secreta rarò absterrentur à cœptis, vt aduertit Nauar. *cap. 25. n. 33.* & Iodoc. *d. verb. denunciatio, n. 5.* Item denunciari non debet ille, qui fraternè correptus de peccatis sibi soli nocentibus, non vult emendari. Potest etiam non denunciari ille, qui est proprij delicti consors, Nauar. *cons. 4. de sent. excom.* vt supra aduertimus. Dicta procedunt de denunciatione Euangelica, & iudiciali priuata, non de publica, quæ per publicos iustitiæ ministros fieri debet.

46 Quæres 5. quibus in casibus fieri possit transitus à denunciatione Euangelica ad iudicialem? Procedit hoc dubium solum respectu iudicis Ecclesiastici, siue sæcularis, siue Regularis; nam apud iudicem sæcularem, transitus iste non contingit, eo quod crimina apud sæculares iudices non deferuntur, nisi per denunciationem iudicialem per ministros publicos, vt dictum est, vel per accusationem; vel per quærelam, vel per actionem, qua quisque jus suum, suumuè interesse in forensi iudicio prosequi potest. Tum quia iudex sæcularis cum non excipiat crimina tanquam pater ad emendationem, & pœnitentiam delinquentis; sed tanquam iudex ad punitionem peccantis, ac proinde nisi vt publicè puniat, & nisi in scriptis coram notario, sequitur quod dictus trãsitus apud iudicem sæcularem locum non habeat. Apud ergo solum iudicem Ecclesiasticum, siue sæcularem, siue Regularem dictus transitus fieri potest, quia cum proprium iudicis Ecclesiastici sit excipere crimina tanquam pater ad peccantis emendationem, sequitur, quod si emendatio non ponatur, quod possit trãsire ad punitionem. Fit autem primò sic. Si Prælatus audito secretò crimine, moneat delinquentem, vt corrigatur, & si non corrigitur, moneat denunciantem, vt eum denunciet sibi coram duobus, vel tribus testibus, & tunc delinquentem grauius corripiat, minando, quod si non corripiatur procedet ad iudicialem modum; quod si neque hoc modo delinquẽs emendatur, tunc formet processum, examinando dictos duos, vel tres testes, & sic ad pœnam delicto debitam condemnet. Non fiet autem iste transitus nisi in delictis, quæ communi bono nocent, non in illis, quæ soli nocent delinquenti, & secreta sunt. Sic tradunt Innoc. Host. Ioan. Andr: Abb. & alij in cap. *Nouit, de iudicijs*. Alij sic explicant dictum transitum, vt prius frater secretò corripiatur, vt resipiscat, quod si non resipiscat; corripitur secundò coram vno, vel duobus testibus, quod si se emendauerit, non vltra progrediatur, secus denuncietur Prælato tanquam patri, qui eum secretò monebit, curabitque eius emendationem, quod si non emendetur, fiat transitus ad denunciationem iudicialem; vt scilicet denuncietur crimen Prælato tanquam iudici, & tunc Prælatus tanquam iudex procedit contra eum, ipsum excommunicando, nisi

intra

intra certum tempus reſipiſcat, & quia excommunicatus dignus eſt priuatione officij, & beneficij, poterit eum officio, & beneficio priuare, ſi in excommunicationem incidat. Vnde denunciatio Euangelica tranſit in iudicialem, non directè, & primariò, ſed indirectè, & ſecundariò, & per quandam conſequentiam. Iſte modus explicandi valde communis eſt, & habet fundamentum in Doctoribus citatis, & maximè in Abbate, ac proinde in re tam graui obſeruandus eſt.

47 Quæres 6. an in denunciatione iudiciali ea ſeruari debeant, quæ præſcribuntur de accuſatione? Reſp. negatiuè, ſic Iulius Clar. *in practica crim. q. 7. n. 11.* & eſt ſententia communis; vnde denunciator, non tenetur ad pœnam talionis ſubeundam; ſed ſufficit, quod in ſcriptis deferat denunciationem, aut eam Notario narret, qui illam ipſo dictante ſcribat; debet tamen fieri expreſſio criminis, & delinquentis, ſeu denunciati, item loci, & temporis quo crimen patratũ eſt.

48 Quæres 7. quænam delicta denunciari poſſunt? Reſponderur, quod loquendo de denunciatione iudiciali, quæ fit in ordine ad punitionem per iuſtitiæ miniſtros deputatos in foro ſæculari dico, quod ſtando in vigore *l. ea quidem, C. de accuſat.* ea ſolum crimina denunciari poſſunt, quæ ſunt notoria; quod ſi vſui ſtare volumus, dico, quod ea omnia crimina denunciari poſſunt, quę poſſuut probari. Item dico, quod loquendo de denunciatione fori ſæcularis, quæ fieri poteſt etiam per quemcumque priuatum, vt poſtea dicetur, ſufficit, quod crimen probari poſſit. At loquendo de denunciatione iudiciali fori Eccleſiaſtici, vt crimen poſſit denunciari, ſiue per fiſcales, vel alios miniſtros, ſiue per priuatos, ſufficit, quod probari poſſit, & ita obſeruatur etiam inter Regulares, & maximè in vtroque foro.

49 Quæres 8. Quinam poſſit denunciare? Reſp. quod loquendo de foro ſæculari, & ſtando in iure communi, ſoli miniſtri iuſtitiæ deputati denunciare poſſunt, vt ſupra aduertimus, verum de vſu, & conſuetudine, video vbique admitti denunciationes per quoſcumque particulares factas. Vnde Iul. Clar. hoc modo loco cit. concordat Doctores dicentes eos ſolum poſſe denunciare, qui poſſunt accuſare. Idem dic de denunciatione, quæ fit in foro Eccleſiaſtico, nam à quocumque fiat, admittitur. Vt ex praxi vtriuſque fori habetur. Quod ſi loquamur de denunciatione quam facit pars læſa, ſeu offenſa, petens quod ſua intereſt, admittitur à quocunque fiat, ſiue per ſeruum, ſiue per ſubditum, ſiue per filium; vnicuique namque licitum eſt per denunciationem, quod ſua intereſt, petere. *Vjdeatur* Iul. Clar. *loco citato* Azeued. *ad l. 21. tit. 9. lib. 3. noua recop.* Aldret. *de relig. diſcipl. tuenda lib. 1. cap. 5.* Rodriq. *to. 2. Q. R. q. 6. art. 1. & infra*, & alios, aduertentes, quod iudex poteſt procedere, quando is, qui denuntiat pro eo, quod ſua intereſt, non poteſt agere, vel accuſare, vt eſt ſeruus, qui conquæritur de domino, filius de patre, ſubditus de Prælato, vel de quocunque ſuo ſuperiore, ex *l. 1. §. quod autem, ff. de offic. Præfecti Vrbis*. Sic etiam admittuntur ruſtici oppreſſi, l. *nec quicquam, ff. de offic. Proconſulis, §. de plano*. Item admittuntur ij, qui ſpectant ad forum venale, vt iuſto pretio res vendantur, *l. 1. §. cura carnis, ff. de offic. Præſidis*.

50 Quæres 9. quando iudex Eccleſiaſticus procedere poſſit per denunciationem? Reſpondetur quod in caſibus ſequentibus. I. In cauſis clericorum, vt quando is qui denuntiatur, eſt Clericus, vel Religioſus, & denuntiator eſt ſimiliter clericus, vel Religioſus, vt contingit quando Religioſus conquæritur de oppreſſionibus, & malis tractationibus ſui Prælati apud Viſitatorem, vel Prælatum maiorem. II. Quando, qui denuntiatur eſt laicus, crimen tamen pertinet ad forum Eccleſiaſticum, vel eſt mixti fori. III. Quando laicus non auditur à iudice ſuo, vel quia negligit, vel quia non habet poteſtatem, vel quia deeſt iudex, vel quia eſt tyrannus; vel quia pro illo caſu ſecundum leges ciuiles non datur

actio

actio in foro sæculari, vt contingit quãdo quis est obligatus, obligatione tantũ naturali, non ciuili, vel nudo tantũ pacto, vel simplici promissione, vel simplici iuramẽto. IV. Quando laicos denunciat ratione violatę pacis, vel violati iuramenti. V. Quando denunciator est persona miserabilis. VI. Quando laicus fuit occultè damnificatus, & ignoratur damnificator, tunc iste damnificatus denunciat Episcopo suã damnificationem, & ipsum rogat, vt ferat excõmunicationem contra damnificatorem, vt restituat intra tantum tempus, imò & contra scientes, & non reuelantes, cap. *fi sacerdos, de offic. ordin.* quia cum criminosus sit occultus non potest iudex sæcularis procedere, ac proindè recurrendum est ad iudicem Ecclesiasticum. VII. Quando causa est spiritualibus annexa, vt quando agitur de matrimonio impediendo, vel dissoluendo, cap. *ad dissoluendum, de desponsat. impuber.* cap. *tua nos, de cognat. spirit.* cap. *cum inhibitio, de clandest. de sponsa.* & cap. *hoc videtur*, 22. q. 5.

51 Quæres 10. quomodo intelligi debeat præceptum, v. g. Visitatoris vel Prælati, præcipientis, quod vnusquisque denunciet, quod scit de aliquo, vel aliquibus; vel quod denunciet delicta, quæ nouerit? Conueniunt omnes teneri subditum obedire, quando Prælatus procedit secundum iuris ordinem, secus non. Quocirca si Prælatus præcipiat vt propaletur res secreta, quæ neque in pernicium boni communitatis, nec tertij redundat, non tenetur subditus illud propalare. Imò quando peccatum cedit in damnum publicum, & est tale, quod non tenemur illud manifestare, nisi præmissa secreta monitione, non possumus illud propalare, monitione non adhibita, non tenemur illud denunciare ante dictam monitionem stante quocumque decreto, vel præcepto. Ratio clara est, quia præcepta Prælatorum intelligi debent secundum legem naturalem, & diuinam: nec aliquid contra has leges præcipere possunt. Sic post Nauar. quem citat, tradit Coriolan. *de cas. reseru. p. 2. casu 5. nu. 7. verf. tertiò.* Conueniunt etiam communiter omnes, vt obseruat idem Coriolan. *ibid. verf. quintò*, quod qui scit secreto, vel priuatim aliquod delictum, & delinquens scit, quod nullus alius illud nouit, nisi iste, non tenetur illud propalare, quia hoc facere nequit, sine magna inimicitia, vel sine periculo vitæ, vel bonorum, vel sine aliquo graui incommodo; modo non redundet in grauem boni communis perniciem. Ratio primi est, quia præcepta, & leges humanæ non obligant cũ graui incommodo. Ratio secundi est, quia damnum commune, præferri debet particulari; sicut enim manus sustinet ictum vt totum saluet corpus, ita subditus sustinere debet damnum proprium, vt bonum commune saluetur. Nonnulla difficultas est, an teneatur subditus manifestare crimen fratris, quando iam emendatus est. Resp. cum Corduba *in sum. q. 64.* Coriolan. *loco cit. n. 9.* cum distinctione. Vel enim Prælatus præcipit criminis manifestationem ad emendationem delinquentis, vel ad impediendum peccatum mortale eiusdem delinquentis, aut ne damnum aliquod proximo inferatur, aut vt illatum reparetur, & tunc si delinquens est iam emendatus, vel speratur probabiliter emendatio ex monitione, ita quod nec damnum aleri inferet, imò satisfactionem ponet, non potest denunciari, sed debet moneri; quod si monitio non proficiat, debet denunciari. Ratio clara est, quia cessante causa finali præcepti, cessare debet obligatio præcepti, *l. adigere, §. quamuis, ff. de iurepatron. l. si pater, ff. de hæred. instit. l. generaliter, C. de Episc. & Cleric. l. eum te, C. de pactis inter empt.* & cap. *magnæ, de voto*, cap. *cum cessante, de appellat.* & alibi. In hoc autem casu cessat finis præcepti, qui est fratris emendatio, cum iam emendatus sit, vel speretur emendatio per monitionem secretam, quando scilicet crimen esset occultum, nam quando publicum est, non est necessaria monitio. Vel certè Prælatus intendit delicti punitionem, de quo delicto est iam infamia, sicut & delinquentis, aut semiplena probatio, & tunc cum Prælatus iuridicè procedat,

te

tenetur ſubditus obedire.

52 Ex dictis infertur 1. non teneri denunciare illum, qui ſcit delictum ſub decreto ſigilli naturalis, ſicut nec qui delictum accepit vt conſilium, vel remedium adhiberet delinquenti vel in anima, vel in corpore, vt medicus, aduocatus, obſtetrix, conſiliator, mali adiutor, imò peccant in hoc caſu reuelando, quia ſigillum naturale, iure naturæ ſeruari debet, ac proinde Prælati præceptum contra hoc vim non habet. Excipitur, quando obſeruantia ſecreti vergit in damnum boni communis, & tertij, vt ex dictis ſupra conſtat. Infertur 2. quod nemo tenetur, per ſe loquendo denunciare fratris crimen, niſi quando de illo ſaltem eſt infamia generalis, & ſpecialis de perſona, vel indicia ſufficientia, vel ſemiplena probatio, ſic poſt alios tradit Coriolan. *loco citato n.* 10. Infertur 3. non eſſe obligationem denunciandi, quod ſcimus ex leuibus perſonis, imò putat Coriolan. poſt Nauar. & alios *loco citato n.* 13. nullo modo poſſe reuelare crimen, quod quis habet ex perſonis leuibus, quia contingere poteſt; quod graue damnum inferatur denunciato iniuſtè. Ratio eſt, quia qui delictum ſcit ex perſonis leuibus, non cenſetur illud ſcire; nam illud ſcire dicimur, quod certò cognoſcimus, non id de quo dubitare poſſumus, vel de quo ſuſpicio eſſe poteſt. Quocirca Prælatus cauere debet, ne accipiat denuntiationem niſi denuntians ſit bonæ famæ; vnde & denuntiantem, & teſtes quos denuntians proponit attendere debet (licet enim denuntians non teneatur probare, debet tamen teſtes proponere, vt ſupra dictum eſt) ex quorum conditionibus cognoſcere poterit an denuntiationem debeat admittere, an repellere: Cauere etiam debet ne fiant conſpirationes contra denuntiatum, vt cum vnus alteri dicit tu denuntia, & ego teſtimonium dicam, vel è contra; quando namque Prælatus, vel iudex aduertit has conſpirationes, non ſolum debet eas reicere, verũ etiam debet conſpiratores punire, vt decernitur cap. *coniurationum*, cap. *conſpirationum*, & cap. *ſi qui clerici*, 11. *q.* 1. vbi dicitur. *Si qui clerici, aut monachi reperti fuerint coniurantes, aut conſpirantes, aut inſidias ponentes Epiſcopis, aut clericis, gradus proprio penitus abijciantur.*

§. VI. *Quomodo iudex procedere poſſit per inquiſitionem.*

53 COnſtat ex cap. *qualiter, & quando*, 2. *de accuſationibus*, quod iudex, ſeu Prelatus tripliciter procedere poteſt criminaliter, ſcilicet per denuntiationem iuridicã, de qua §. precedenti dictum eſt, per inquiſitionẽ, de qua dicetur in hoc §. & per acculationẽ, de qua dicetur poſtea, verba textus ſunt. *Ad corrigendos itaq; ſubditorum exceſſus, tantò diligentius debet Prælatus aſſurgere, quantò damnabilius eorũ offenſas deſeret incorrectas. Contra quos, vt de notorijs exceſſibus taceatur, & ſi tribus modis poſſit procedi per accuſationem videlicet, denuntiationem, & inquiſitionem ipſorum, vt tamen in omnibus diligens adhibeatur cautela ne fortè per plene compendium, ad graue diſpendium veniatur; ſicut accuſationem, legitima debet præcedere inſcriptio; ſic & denunciationem charitatiua monitio, & inquiſitionem clamoſa inſinuatio præuenire; illo ſemper adhibito moderamine, vt iuxta formam iudicij, ſententia quoque forma dictetur. Hunc tamen ordinem circa Regulares perſonas non credimus vſquequaque ſeruandum, quæ, cum cauſa requirit, facilius, & liberius à ſuis poſſunt adminiſtrationibus amoueri.* Vltra hos tres dictos modos, aliqui alios aſſignant veluti extraordinarios, & ſunt quando iudex procedit per exceptionem; quando procedit per euidentiam delicti; quando procedit contra reum in flagranti deprehenſum; quando procedit per poſtulationem, & quærelam alicuius contra aliquem. Alij dicunt duos tantum eſſe modos procedendi iudicis criminaliter. Primùs, quando procedit ex officio, quod tunc fit, quando procedit nullo proponente accuſationem, denuntiationem, vel quærelam criminis. Secundùs, quando procedit ad poſtulatio-

Digitized by Google

nem, vel instantiam alterius, vt publici officialis, vel accusatoris, vel proponentis quærelam, vel partis, quod sua interest, postulantis. Quando iudex, vel Prælatus primo modo procedit, per inquisitionem procedere dicitur. Quando procedit secundo modo, dicitur procedere per accusationem; vel denuntiationem, vel quærelam. Verum tres positi modi in textu citato communiter assignantur, & in istos diuiduntur duo iam dicti, & alij ad istos referuntur; vt ex dictis supra colligitur, & ex dicendis plenius habebitur.

54 Loquendo ergo de modo procedendi per inquisitionem, nota, quod inquisitio, ab inquirendo dicta est, & est rei incognitæ inuestigatio, & quantum ad præsens spectat, inquisitio, est *criminis, vel criminosi inuestigatio*. Et est duplex: generalis, & specialis. Generalis tunc est, quando iudex, vel Prælatus, ex officio suo inquirit generaliter, vt an sint facinorosi in ciuitate, vel prouincia, vel loco, *l congruit, ff. de offic. Præsid.* Quando Episcopus inquirit an in diœcesi sint criminosi, cap. 1. *de offic. ordin.* Quando Prælatus inquirit an in prouincia, vel monasterio sint, inobseruantes, inobedientes, criminosi, &c. Est etiam inquisitio generalis quando crimen est publicum, seu notorium, & criminosus est occultus, & inquiritur criminis auctor. Vel etiam quando crimen est notorius, sed particulare crimen est occultum. Inquisitio specialis tunc est, quando iudex inquirit specialiter contra certum malefactorem, ad ipsum puniendum ob publicam vtilitatem. Quod tribus modis fieri solet. Primò ex ipso iudicis officio, absque accusatione, absque quærela, & denuntiatione ab aliquo facta. Secundò ad alicuius quærelam, proposita namque quærela iudex procedit ad informationes assumendas, & testes examinandos. Tertiò fit ad denuntiationem publici officialis, tunc enim iudex absque alia infamia procedit ad testes, & informationes recipiendas, Sylu. *verb. inquisitio, in princ.* Nauar. *in rubr. de iudic. n.* 85. *cum seq. to.* 3. Iodoc. Lorichius *in thesau. verb. inquisitio n.* 1. Coriolan. *de cas. reser. p.* 2. *casu* 5. *n* 15. *cum seq.* Sayr. *in claui Regia lib.* 12. *cap.* 10. *n.* 8. *cum seq.* & alij.

55 Quæres 1. quis possit, debeatque inquirere? Respondetur cum Sylu. & alijs citatis, quod inquirere potest. 1. omnis Prælatus contra suum subditum; & etiam ad hoc obligatur cum opus fuerit, ne ex ipsius iniuria delicta augeantur, & oues commendatæ pereant, quod maximè verum habet in Prælato Regulari, iuxta cuiusque Religionis statuta. 2. potest etiam generaliter inquirere iudex competens, & non alius. Et in criminalibus solus iudex habens merum imperium. Etiam quandoque incidenter, iudex causarum ciuilium. Verum in causis ciuilibus, & peculiaribus, ad publicam pertinentibus vtilitatem, potest inquirere omnis iudex, ad cuius iurisdictionem, officium, & cognitionem spectat talis causa. Notat idem Sylu. *loco citato q.* 1. quod nulli Regulares, aut Monachi à sede Apost. constituuntur generales Inquisitores, nisi sint in dignitate constituti, quod vt in plurimum verum est.

56 Quæres 2. in quibus casibus potest iudex inquisitionem instituere? Ratio huius dubij est, quia licet accusatio iure sit remedium ordinarium, quo iudex procedit contra crimina, & criminosos, non tamen inquisitio, solum namque remedium extraordinarium est, quia iure communi iudex procedere nequit per inquisitionem, sed solum per accusationem, & denuntiationem, quia tamen certi quidam casus dantur in quibus iudex procedit per inquisitionem, ideo disquiritur quinam illi sint, & respondetur quod ex Sylu. *loco citato*, & ex Iodoc. Lorich. *loco cit.* & alijs sunt sequentes. Primò potest iudex inquirere de quocumque crimine sibi delato per denuntiationem officialis publici. Secundò potest inquirere de quocunque delicto cognito incidenter ex præcedenti cognitione, vt de falso teste, *l. nullum, C. de te-*

sti-

stibus. Tertiò instituere potest inquisitionem specialem de malefactore cognito in inquisitione generali, vt puniri, & condemnari possit. Quartò inquirere potest de maleficio coram se commisso, vt inueniatur auctor chartæ falsæ coram se productæ, *l. iubemus, C. de probat.* Quo circa inquirere potest iudex quando accusator colludit, præuaricatur, vel calumniatur, *l. fallaciter, C. de abolitionibus*, sic procedit contra custodem carceris, qui dimisit reum sine vinculis pretio corruptus, vt fugere possit; vel permisit introduci in carcerem ferrum, vel venenum, &c. *l. carceri, ff. de custodia reor.* Quintò instituere potest inquisitionem de crimine atroci, de iniuria clericis, vel Ecclesijs, vel rebus sacris illata; sicut etiam de crimine sacrilegij, *l. si quis hoc genus, C. de episc. & cleric.* sicut etiam de crimine læsæ maiestatis, hæresis, latrocinij, assassinij, falsæ monetæ, proditionis patriæ, coniurationis, & conspirationis plurium ad aliquod malum patrandum. Sextò introducere potest inquisitionem, propter euidentiam criminis, vt quando quis occisus reperitur, vt inueniatur occisor, *l. in ea quidem, C. de accusat.* Septimò inquirit iudex ex officio contra tutorem suspectum; contra producentem scripturam suspectam; contra testes in iudicio falsum deponentes, vel suspectos, vel vacillantes. Octauo instituere potest iudex inquisitionem de iuribus principis, & de pecunia fisco applicanda; & iudex Ecclesiasticus inquirere potest de iuribus Ecclesiæ; contra beneficij possessorem, vt beneficij titulum exhibeat; vt ostendat quo titulo possideat; item de causis miserabilium personarum; de bonis naufragantium; de iniurijs scholarium; procedere, & inquirere potest tempore famis, tempore caritatis, contra habentes triticum, vt alijs ministrent. Nono procedere potest iudex per viam inquisitionis, contra frequentantes tabernas, contra ludentes ludo lege prohibito; contra deferentes arma prohibita, contra frequenter rixantes; contra transferentes merces prohibitas; contra vagabundos, & otiosos, vt ostendant de quo viuant. Secundum ius commune de istis tantum casibus inquisitio institui potest. Verum de consuetudine iudex inquirere potest de quocunque crimine, quod maximè apud Regulares verum est, & est medium ordinarium procedendi, modo procedat fama, vel clamor contra malefactorem, modo postea dicendo. Vnde iudex inquirere potest, tum quando per famam imploratur; tum quando per promotorem prouocatur, tum quando excitatur per publicam denuntiationem. Ideo iudex procedere potest quando per famam prouocatur, quia fama habet locum, & vim accusationis Sylu. *verb. inquisitio qu.* 2. Nauar. *cap. inter verba nu.* 645. & alij communiter.

57 Quæres 3. contra quos inquisitio institui possit? Respondetur I. quod inquirendus debet esse sub iurisdictione inquisitoris, in eo articulo de quo fit inquisitio, cæteroquin non licebit eam instituere. II. Inquirendus potest recusare iudicem, si sit ei suspectus, aut qui criminosus est, aut quod ex odio suscepit inquisitionem. Tum quia potest inquisitus negare infamiam præcessisse; & nisi iudex inueniat diffamatum esse, debet ab inquisitione cessare. Quod si accusator probet eum esse diffamatum, adhuc licebit reo probare se esse bonæ famæ, & priuilegium bonæ famæ, potentius est, quam infamiæ, Sylu. *loco cit. qu.* 3. Iodoc. Lorich. *loco cit. n.* 4. & alij communiter. III. Inquisitus tenetur dicere veritatem, de omnibus de quibus inquiritur, siue de se, siue de alio; modo certum sit iudicem iuridicè procedere, & in causa, in qua iure potest. Nam licitum non est sine mortali mentiri in iudicio. Quod si inquisitus certus sit, iudicem præter, aut contra iuris ordinem inquirere, non obligatur respondere ad interrogata, siue de se, siue de alio. Quia eatenus iudex ei non est. Quod si dubitetur de iure, aut facto, iustitiæ iudicis deferendum potius est, ac proinde secundum veriorem sententiam, tenebitur interrogatus respon-

Digitized by Google

dere. IV. Inquisitus contradicere potest inquisitioni, si in ea aliquid omittatur ex substantialibus ad eam pertinentibus, Sylu. *d. q.* 3. Iodoc. *d. n.* 4. *in fin.* V. Inquisitus de vno crimine diffamatus, tenetur dicere veritatem, non tamen de alijs occultis de quibus diffamatus non est. Item tenetur dicere veritatem de socijs diffamatis, non tamen de alijs. VI. Quando iudex instituit generalem inquisitionem, si quis specialiter interrogetur non tenetur dicere veritatem, nisi de eo inquisito, specialis præcesserit infamia, aut indicia sufficientia. Sic citati auctores, & alij communiter.

58 Quæres 4. ex quibus iudex, vel Prælatus moueri possit ad inquisitionem? Respondetur quod moueri debet ex fama publica, & clamosa insinuatione, ex fide dignis, non maleuolis, aut maledicis proueniente, & sæpius repetita. Aliter tamen, & aliter; nam contra Prælatum sæcularem, v. g. Episcopum, non admittitur inquisitio, nisi laboret infamia scandalosa, ob incontinentiam; aut periculosa ob dilapidationem, aut hæresim. At contra Prælatum Regularem, & subditum, siue sæcularem, siue Regularem sufficit præcedens infamia, tametsi scandalosa non sit, colliguntur ex cap. *qualiter, & quando*, 2. *de accusat.* & tradunt Doctores ibid. Sylu. Iodoc. *locis cit.* & alij.

59 Quæres 5. quomodo procedat iudex, vel Prælatus in inquisitione particulari, seu speciali? Respondetur quod sic procedere debet, vt prius faciat inquisitionem, seu examinationem, seu informationem secretam de infamia inquisiti; quod si probetur, quod inquisitus est diffamatus de tali crimine, præcipiat vt compareat, seu per præceptum citetur, vel etiam sine præcepto, quo comparente, tradat illi capitula super quibus fieri debet inquisitio. Et quia video multos Regulares in hoc deficere, placet hoc loco transcribere verba glos. communiter receptæ, *in cap. postquam, de accusat. in 6.* Vbi sic dicit. *Antequam iudex ex officio suo contra aliquem procedat per inquisitionem, debet primò ille contra quem proceditur, esse diffamatus: quia infamia debet præcedere inquisitionem, sicut monitio charitatiua debet præcedere denuntiationem; ita quod si iudex procedat per viam inquisitionis contra aliquem non diffamatum, potest ille contra quem proceditur per inquisitionem dicere, Domine iudex non potestis procedere contra me per viam inquisitionis: quia non commisi tale crimen, & posita, & non confesso, quod tale crimen commisissem, adhuc non potestis procedere contra me; quia de tali crimine non sum diffamatus. Item dicitur in dicto cap. qualiter, quod iudex debet exhibere capitula super quibus vult inquirere; ita quod ille contra quem proceditur, non tenetur respondere ad interrogationem iudicis, nisi prius sibi traditis capitulis, super quibus fuit diffamatus,* Et optimè quidem, alioquin si absque infamia præcedente inquireretur, contra certam personam infamaretur. Tum quia alioquin iudex ex odio, vel inuidia, ira, vel vindicta contra aliquem procedere diceretur, & infamare posset innocentes, & vexaret eos, quod est contra ius naturæ. Vt ergo os claudatur inquisito, prius secreto probetur infamia, deinde tradantur capitula de quibus inquiri debet, vt habeat vnde se defendere possit si velit, &c.

60 Quæres 6. an dentur casus in quibus procedere possit iudex contra aliquē, non præcedente infamia? Resp. affirmatiuè, sunt autem sequentes ex Sylu. Iodoc. & alijs communiter. I. Quando fit inquisitio ad impediendam electionem, ordinationē, vel confirmationem Prælati, vel cuiuscumque alterius ministri, aut officialis indigni, aut beneficiarij. Quocirca inquirit iudex, vel Prælatus de vitæ probitate, de eligendi idoneitate; item de idoneitate instituendi, confirmandi, ordinandi, promouendi ad ordines. Item inquiritur de impedimentis ad matrimoniū Item inquirit Episcopus dum visitat de vita, moribus, & officijs Clericorum, quomodo se gerant; idem faciunt Regularium Prælati, modo non descendant ad particularia, sed solum interrogent super ge-

generalibus. II. Non ſupponitur infamia, quando inquiſitio ſit præſente parte, & tacente, vt dicitur cap. *ſi is cui, de accuſat. in 6.* & tradunt ibi Doctores, & Duen. *reg. 298. verſ. limita* 1. & Sylu. Iodoc. & alij ſic. Ratio eſt, quia in iudicialibus præſens, & tacens conſentire cenſetur, etiam in ſibi præiudicialibus, Tiraquel. *de iure mariti, gloſ. 7. n. 37.* & alij relati à Barboſ. *in collect. dicti cap. ſi is cui.* III. Quando inquiſitio ſit contra eum, qui crimen confeſſus eſt, tunc non eſt neceſſe quod præcedat infamia, ſic habetur cap. *poſtquam, de accuſat. in 6.* vbi ſic dicitur. *Poſtquam coram eo, qui contra ſe ſuper certis criminibus inquiſitor fuerit deputatus, eadem crimina fuiſti confeſſus, fruſtra confeſſionem tuam (quamuis puniaris ex ea, prout iuſtitia ſuadebit) eo prætextu impugnare contendis, quod ſuper eiſdem criminibus non fueras ante diffamatus. Vel quod per eundem inquiſitorem capitula, ſuper quibus contra te volebat inquirere, tibi tradita non fuerunt.* Vbi gloſ. notat, quod reſpectu confeſſi non ſupponi debet infamia, nec ei tradi capitula eſt neceſſe, tametſi peccatum eſſet occultum, quia confeſſio eſt loco accuſationis. IV. Non eſt neceſſe, quod probetur infamia, quando inquiſitio fit ex vi denunciationis publici officialis, Sylu. *verb. inquiſitio* 1. *qu.* 4. ex cap. 1. *de offic. ordin.*

61 Quæres 7. quænam alia ſint notanda circa inquiſitionem? Reſp. quod ſequentia. I. Quod in inquiſitione generali non debet ſupponi infamia, quia in ea non proceditur contra perſonam particularem. II. Notandum eſt, quod vt inquiſitio fiat requiritur, quod iudex ſit cõpetens, cap. *ea quæ, de ſent. & re iudic. in 6.* III. Quod in inquiſitione ſpeciali iudex priuſquam procedat contra perſonam inquiſiti, debet eſſe certus de crimine commiſſo, & de infamia inquiſiti, ita quod in actis appareat vtrumque. Verum vt hæc materia magis dilucidetur aliqua dubia, ſeu quæſita proponẽda, & ſoluenda ſunt.

§. VII. Soluuntur quæſita, ad materiam Inquiſitionis ſpectantia.

62 QVæres 1. an ad hoc vt iudex poſſit venire ad inquiſitionẽ, ſufficiant indicia, an requiratur infamia? Prima ſententia eſt Nauar. *cap. 18. nu. 38.* vbi vult nec ſufficere indicia ad inquiſitionem ſpecialem, imò neque duo teſtes, aut tres, quibus delictum probari poſſit, probat ex cap. *ſuper his* & cap. *qualiter, & quando* 2. *de accuſat.* & ex cap. *inquiſitionis, eod. tit.* tene verba Nauar. *Peccat iudex, qui inquirit ſpecialiter, vel per viam inquiſitionis procedit contra aliquem, nulla præcedente infamia, quia intendit ledere famam illius, aut ledit, aut dat cauſam læſioni inordinata contra iura, quæ prohibẽt ſpecialiter procedi per viam inquiſitionis contra aliquem, iuſta infamia non præuia. Nec ſufficit, quod ſciat eſſe duos, aut tres teſtes, quibus eius delictum probari poſſit, & à fortiori minus, quod ſint aliqua indicia, vt euidenter probauimus, quod Sot. & Caiet. non ſatis diligenter aduerterunt, propter dictum quoddam S. Thomæ, non benè intellectum.* Hæc Nauar. quem plures ſequuntur. Secunda ſententia affirmat. Eſt Caiet. 2. 2. *q. 69. ar. 2.* Sot. *de ratione tegendi, & detegendi ſecret. membr. 2. q. 6. & lib. 5. de iuſtitia, q. 6. art. 2.* quibus addo Bart. *in Leognuit, ff. de offic. Præſid.* & Bald. *in l. iubemus, C. de probat.* Vnde Iul. Clar. *in pract. crimin.* quæ habetur *lib. 5. recept. ſentent. q. 20.* teſtatur de communi. Verum viſis vtriuſq; ſententiæ patronis puto, vel nõ differre, vel facilè poſſe concordari. Nam auctores primæ ſententiæ, ſolum videntur velle, quod iudex per ſola indicia abſque infamia, non poſſit ſpecialiter inquirere, examinare, interrogare, torquere, & punire malefactorem; poſſit tamen ex vi indiciorum aſſumere informationes, & formare libellum, quandiu infamia probetur. Imò ſufficient indicia ad capiendum reum ne fugiat, vt interim aſſumantur informationes. Poſſunt etiam indicia ſufficere ad citandum abſentem. Quare indicia diffe-

ferũt à diffamatione, quod diffamatio est sufficiens ad examinandũ, interrogandũ, torquendum, & condemnandũ reum; non tamen indicia, nisi sint grauissima, & vrgentissima. Ad illud, quod de duobus testibus dicitur, dico, quod iure canonico nõ potest iudex instituere inquisitionem ex vi duorum, vel trium testium, sed requiritur infamia. In foro tamen sæculari, communi vbique terrarum vsu receptum est, vt magistratus ad crimina etiam occulta procedant, quæ probari possunt, nulla præcedente infamia, & hoc vel ex officio, vel ad fiscalis denunciationem, vt testatur Clar. *lib* 5. §. *fin. q.3.n.5. & q. 6. n.1.* Diaz *in practica crim. cap.6. nu.3.* Farin. *in praxi crim. p. 1. q. 9. à num.* 20. Quod etiam sequitur tota Hispania, vt constat ex *l. 1. & 6. tit.1. lib.8. nouæ recop.* Quæ praxis admittitur etiam à multis Theologis quoad crimina, quæ rempublicam turbare solent, maximè quando non tam proceditur ad punitionem, quam vt bono communi consuletur, & maleficia impediantur, & respublica criminosi spurgetur. Ego saluo meliori iudicio, non ita absolutè hanc sententiam admitterem, sed ad eum modum quo de indicijs diximus, vt scilicet iudex ex dicto solum duorum, vel trium testium absque infamia non procedat ad examinandum reum, ad interrogandum, ad torquendum, ad condemnandum; sed solum ad inquirendum, ideſt, ad capiendum reum, ad assumendas informationes, & ad libellum formandum. Aliqui volunt, quod tunc iudex sic se gerere possit, vt ex illis duobus testibus vnus deponat querelam, & alter tanquam testis contra reũ deponat crimen, & tunc cum delictum sit semiplene probatum, iudex procedere poterit contra reum, ipsum examinando, interrogando, & torquendo, vt per ipsius confessionem plene probetur delictum; vel etiã sic se gerere poterit, vt faciat, quod publicus officialis denunciet contra malefactorem, & postea vocet testes, vt contra eum deponant.

63 Quæres 2. an confessio sponte facta absque tormentis, vel tormentorum metu etiam nullis indicijs præcedentibus vel non data indiciorum copia, probet? Respondetur affirmatiuè, ita quod & probet sufficienter, & sufficiat sine ratificatione ad condemnandum confitentem. Viuian. *to.2. communium opin. lib.7. tit.19. n.62.* Mascard. *de probat. concl.353.n.34.* Sayr. in *claui Regia, lib. 12. cap. 2. nu.15.* & alij.

64 Quæres 3. an iudex procedens per inquisitionem possit reum confessum, vel conuinctum de vno crimine, interrogare de alijs, de quibus nec infamia, nec indicia sufficientia adsunt? Resp. negatiuè, constat ex dictis, & procedit de iure communi, vt testatur Clar. *loco cit. q. 64. nu.* 50. & quoad forum Ecclesiasticum, constat ex citatis iuribus, quoad forum sæculare, constat ex *l.1. ff. de quæstionibus.* Benè verum est, quod vt testatur idem Clar. de consuetudine contrarium seruatur, vt reus interrogetur de criminibus similibus, quia censentur connexa; quocirca si quis confiteatur, vel conuincatur de homicidio, interrogari poterit an occisum spoliauerit, cum cadauer nudum inuentum fuerit. Imò addit esse alicubi consuetudinem, vt etiam interrogetur de dissimilibus, quod verum puto, quando confesso grauiori delicto, interrogatur reus de leuioribus, vt si quis conuincatur de assassinio, interrogari poterit de furto, &c.

65 Quæres 4. an iudex interrogare possit de socijs criminis, de quibus nulla est infamia, nullaque indicia? Respon. negatiuè ex dictis, nam regulariter hoc fieri nequit, & constat ex *l. fin. C. de accusat.* & ex cap. *monasterium, de profess.* ex cap. *veniens, de testibus*, & ex cap. *nemini*, 15. *qu. 3.* Dixi regulariter, quia assignantur communiter aliqui casus in quibus ea interrogatio fieri potest. Primus est in casu latronis, qui publicis in vijs depredatur, nam iste de socijs interrogari potest, ex *l. prouinciarum, C. de feriis.* II. est in casu proditoris, *l. fin. C. ad legem Iul. maiestatis* III. in casu monetarij, *l. 1. C. de falsa moneta.* IV. in casu custodis carceris corrupti, *l. Diuus Adrianus, ff. de custodia reor.*

V.

V. in casu delictorum seruorum, *l. fin. ff. ad exhibendum*. VI. in casu maleficij, *l. fin. C. de malefic.* VII. in casu læsæ maiestatis, tum humanæ, tum diuinæ, vt est casus hæresis, contemptus rerum sacrarum, imaginum, &c. ex cap. *in fidei fauorem, de hæret. in 6.* VIII. in casu criminis contra bonum commune, & contra innocentem, quando maximè in futurum imminet, vt est crimen assassinij, maleficarum, seu strigiarum, fascinoratorum, & similium, Bald. *in l. repeti, ff. de quæst.* Item reus interrogatur super mandante, quando est seruus, subditus, quando apparet, quod delictum non commisit sua causa. Item quando crimen est tale, quod non nisi cum socio committi potest, vel solet.

66 Quæres 5. an ex solo dicto rei manifestantis socium, possit iudex inquirere contra socium? Resp. affirmatiuè, non quidem ad ipsum socium examinandum, interrogandum, torquendum; vel condemnandum, quia vt testatur Dec. *consil.* 189. socius criminis non est fidedignus, sed ad assumendas informationes contra eum; ad sic namque inquirendum contra reum sufficit qualecumque indicium, dictum autem socij, licet non probet, facit tamen indicium, & sic ex Bart. & Bald. tradit Sylu. *verb. iudicium, qu.* 5. Angel. *verb. confessio delicti, n* 5. Clar. loco citato, *q.* 21. *n.* 5. *cum seq.*

67 Quæres 6. quando iudex dicatur contra reum inquirere, an quando recipit testes, seu capit informationes, an quando reo transmittit inquisitionem, seu chartam inquisitionis, seu libellum criminalem, qui contra eum formatus est, eique intimatur, vt statuto die compareat in iudicio? Respon. cum Iul. Clar. *qu.* 3. *n.* 2. quod primus actus à quo incipit inquisitio est, quando iudex capit informationes, examinãdo, seu recipiendo testes.

68 Quæres 7. an acculatio superueniens, faciat cessare inquisitionem iam ceptam per receptionem testium, & captam informationem? Salicetus, & alij apud Iul. Clar. loco cit. ex *l. ea quidem, C. de accusat.* distinguit. Vel accusator superuenit post informationem receptam, vel ante; si primum; accusatio non admittitur; & imputatur eius negligentiæ, quod venerit post receptam informationẽ. Si secundum, admittitur. Verum ipse Clar. putat, quod iudex potest in vtroque casu recipere accusationem, & prosequi vtrumque modum, & per accusationem, & per inquisitionem, quod maximè verum habet, quando crimen per inquisitionem vel non est probatum, vel difficile probabitur.

69 Quæres 8. an in causis Regulariũ inquisitio fieri debeat præcedente infamia? Resp. affirmatiuè, sic Duen. *regul.* 298. *limit. vlt.* vbi aduertit, quod *cap. in singulis, de statu monach.* vbi oppositum supponi videtur, intelligi debeat de inquisitione generali facta per Visitatores. Idem tradit Rodriq. quem refert, & sequitur Barbos. *in collect. cap. qualiter, & quando, 2. de accusat. n.* 17. & *n.* 18. tenet ex tex. ibid. quem *n.* 53. retulimus, quod Religiosi facilius, quam clerici possunt amoueri à suis administrationibus, & citat Sigismund. à Bonon. *de elect. dub.* 102. *nu.* 6 Lauor. *var. lucubrat. to.* 1. *tit.* 4. *cap.* 23. *n.* 7. Ioseph à S. Maria *in tribunal. Religios. tract* 5, *cap.* 6. §. 1. & alij.

70 Quæres 9. quænam sit forma inquisitionis? Resp. quando delicta sunt nota, & personæ incognitæ, ista quinque obseruanda sunt. 1. nominatur modus examinis, qui est inquisitio. 2. nominetur persona inquirens cum officio habente annexam iurisdictionem, & potestatem inquirendi. 3. Fiat mentio personæ inquirendæ in genere. 4. Nominetur delictum de quo inquisitio facienda est. 5. Nominetur locus, tempus, vbi, ac quando delictum commissum est. Vt si dicatur. Hæc est inquisitio, quæ fit per N. iudicem, potestatem, sindicum talem contra omnes, & singulos, qui commiserunt tale delictum, &c. tali loco, tempore, &c. Quando verò persona est nota, & quando à syndico fit inquisitio, seu syndicatum, & delictum, vel delicta sunt incognita, dicta quinque seruanda sunt facta mutatione personæ, & delicti, hoc modo.

Hæc

Hæc est inquisitio, quæ fit per N. Syndicum talem contra N. potestatem, vel prætorem, vel iudicem talem, eiusque ministros, super eo, quod iniquè egit in tali loco; vt in Palatio suæ residentiæ, circa tale tempus, &c. At quando inquisitio est specialis, vt si & persona, & delictum sit notum, dicta quinque seruanda sunt, & 6. addendum est de infamia præcedente, nominando personam, & delictum, vel delicta. Hoc modo. Hæc est inquisitio, quæ fit per talem N. contra N. talem, de eo quod fama publica, & clamosa insinuatione inferente, non quidem à maleuolis, & suspectis, sed ab honestis, & fide dignis, ad eius aures peruenit, quod talis N. commisit tale delictum tali tempore, loco, &c. Est autem aduertendum ex Sylu. *verb inquisitio, q.* 5. & alijs communiter, quod quando ex generali inquisitione reus criminis inuenitur; tunc institui debet inquisitio specialis, & testes antea examinati, debent denuo examinari, citato reo: nam ex primis attestationibus, reus non potest condemnari, cum non fuerit ad eas citatus.

71 Quæres 10. quomodo institui debeat inquisitio iudicialis? Resp. quod sequentia attendi debent. 1. In inquisitione iudiciali ea seruari debent, quæ obseruantur in accusatione, sola subscriptione, mutata. 2. Quando d. inquisitio fit de delicto, debet reus esse præsens, nam absens condemnari non potest, nisi ob contumaciam. 3. In inquisitione, quam facit iudex alio procurante, inquisitus non tenetur iurare, ne procurans inde instruatur, quia tenetur suum intentum probare, ne puniatur. Secus est in inquisitione quam facit iudex ex officio, quia tunc inquisitus iurare cogitur, vt veritatem fateatur, seu vt ad interrogata respondeat. 4. In inquisitione generali, quæ fit contra caput, vel membra Ecclesiæ, licet omittendus sit iuris strepitus, eo quod personis Ecclesiasticis, & maximè Religiosis, non congruat, non tamen prætermitti debet ordo iudiciarius. Deinde Inquisitor, seu Visitator deferat iuramentum de dicenda veritate, de ijs quæ sciunt, aut quæ credunt indigere remedio, vel reformatione, exceptis criminibus occultis. Caueat Prælatus ne præcipiat subditis ne quidpiam dicant Inquisitori, seu Visitatori, quia præceptum non tenet, & grauiter puniendus est ab Inquisitore. Testes in hac occasione vt in plurimum debent esse domestici. Quæ enim domi fiunt, per domesticos probari debent. Admitti tamen debent exceptiones contra testes, & alios, si eorum nomina, & dicta publicentur, quod in inquisitione contra hæreticos non obseruatur, 5. In inquisitione speciali contra personam particularem. Hæc obseruanda sunt. 1. vt fiat in loco vbi dicta persona conuersatur, nisi aliquid obstet. 2. Citandus est inquirendus, vt adsit, nisi per contumaciam se absentauerit. 3. Facienda est hæc inquisitio coram senioribus Ecclesiæ, & proponendi sunt articuli inquirendi, de quibus inquirendus est. Et facta attestatione testium, danda sunt ei nomina, & dicta eorumdem testium, qui tamen examinari non debent parte non citata. 4. Admitti debent exceptiones contra inquisitorem, seu Visitatorem, vel iudicem, si allegetur vt suspectus, vt criminosus. Item admitti debent exceptiones contra denuntiationem; contra litteras ad inquirendum, contra testes, & dicta eorum. 5. Possunt esse testes qui reum denuntiarunt, non sic in accusatione. 6. Si inquisitus coram Inquisitore crimen fateatur, de quo inquisitio fuerat instituta, non poterit Confessionem impugnare per exceptiones, vt supra visum est. 7. Si inquisitor instituat inquisitionem, seu instituat processum ad inquirendam veritatem, omissa infamiæ inquisitione; si hoc faciat inquisito præsente, & tacente, seu non reclamante, nec aliquid excipiente, non poterit inquisitus impugnare processum, ob neglectam inquisitionem de infamia. Constat ex dictis, & tradit Sylu. *d. dictione qu* 9.

72 Quæres 11. quid obseruandum circa testes in inquisitione? Respondetur quod sequentia. 1. iurare debent de di-

Digitized by Google

dicenda veritate de ijs, de quibus interrogabuntur, modo non sint crimina occulta. 2. testis nihil debet respondere de persona, vel crimine de quibus nulla præcessit infamia, iuxta tamen exceptiones supra positas. 3. Si testis in inquisitione generali crimen occultum reuelauit, eius dictum nil deseruit ad puniendum, bene tamen ad informationes capiendas. In inquisitione autem speciali, eius dictum valebit ad puniendum. 4. Si testis interrogetur de homicidio, & ipse respondeat de furto, reus non poterit condemnari de furto, nisi illud confiteatur. Sylu. *supra q.* 7.

73 Quæres 12. quænam probationes requirantur, vt inquisitus condemnetur. Respondetur cum Sylu. *loco citato*, *q.* 10. *&* 11. & alijs communiter, quod quando inquisitio instituitur contra laicum de aliquo crimine, requiruntur probationes apertæ, & necessariò concludentes. Si fiat contra Religiosum de crimine, requiruntur probationes exactiores, secus est, quando instituitur inquisitio ad corrigendum Religiosum. Deinde fama quando est ex indicijs, & præsumptionibus vrgentibus, facit semiplenam probationem, & cum vno teste plenam in ciuilibus, non tamen in criminalibus; Fama legitimè probata, facit plenam probationem in causis leuioribus, leuis momenti, & quæ parum præiudicij conciliant. Probatio famæ consistit maximè, in integritate, & existimatione eorum qui eam habent, sola vox vulgi non sufficit ad eam probandam. Probatur fama per testes singulares, Mascard. *de probat. concl.* 236. *& concl.* 749. *n.* 23. Farin. *in praxi crim. p.* 2. *de ope posit. test. q.* 45. *à n.* 265. *& q.* 64. *nu.* 253. Flamin. Paril. *de consid. benefic. q.* 67. *n.* 16. & alij.

74 Quæres 13. quot testes requirantur ad probandam infamiam? Certum est requiri plures vt dicitur cap. *inquisitionis, de accusat.* non tamen numerus determinatur. Glos. ibid. sic habet. *Nota, quod dicta paucorum non infamant, siue non inducunt famam: vnde Prælatus propter hoc non mouebitur ad inquirendum, fama enim debet esse per villam, siue parochiam, adhoc vt fiat inquisitio, infr. & qualiter, & 2. qu.* 1. *Deus omnipotens. Sed quod appellabis paucos, vt dicatur infamatus? Credo, quod maior pars vicinia requiratur: quia fama loci requiritur, non fama aliquorum.* Sed per quot testes probari debet? quid si habeat bonam, vel malam famam in maiori parte viciniæ, debent ne examinari omnes, qui sunt de maiori parte viciniæ, an sufficiet aliquis numerus determinatus? In hoc conueniunt omnes, quod adhoc vt quis dicatur diffamatus, non sufficiunt duo, vel tres testes deponentes se vidisse crimen perpetrari; sed requiritur vt probetur, quod rumor, & fama ad maiorem viciniæ, vel monasterij partem deuenerit, & ita infamia exorta sit non à maleuolis, sed à viris probis, eamque sæpe superior audierit, & non semel tantum, quodque clamor innuit, & diffamatio clamat. Si enim à maleuolis infamia orta est, ad nihil deseruit, alioqnin esset in potestate maleuolorũ spargere per parochiam, vel per monasterium infamiam de aliquo, vt sic de illo Prælatus inquirere possit. Difficultas ergo in hoc sita est, quot testes requirantur ad probandum infamiam esse à probis sparsam per totam parochiam, vel per totum monasterium, quod N. commiserit tale delictum. Aliqui volunt requiri septem testes. Aliqui tenent sufficere duos, & hoc vidi practicari non raro à Prælatis doctissimis, & peritissimis, & ab vtriusque fori iudicibus, quod est probabile, saltem ratione consuetudinis. Communior tamen sententia est, quod relinquatur arbitrio prudentis iudicis, consideratis circunstantijs, loci, temporis, personarum, &c. vnde talia possunt esse indicia, & tales coniecturæ, quod ad dictam famam probandam sufficiant duo, vel tres testes, qui deponant pro certo talis criminosi infamiam esse notam maiori parte vicinæ, vel monasterij, & non habere ortum à maleuolis, sed à viris probis, & fide dignis. Nec requiritur, quod dicti testes

Lunde, Karl, Dr. phil., Bibliothekar an der Universitätsbibliothek in Leipzig, geb. 1. Juli 1879 in Leipzig, studierte daselbst Germanistik und Geschichte, promovierte 1904 und trat 1905 in den Bibliotheksdienst ein. Er veröffentlichte:

Die Bibliothek des Klosters Pegau. Ein Beitrag zur Geschichte der Bibliotheken und der Buchdruckerkunst im Mittelalter. Leipzig 1905.

mine in libello, ad vindictam, propter bonum commune, Sylu. *verb. accusatio*, n. 1. Vel etiam vt placet Iul. Clar. *in praxi crim.* Accusatio est *delatio criminis in libello accusatorio, legitima interueniente subscriptione*. Est autem libellus accusatorius, breuis quædam scriptura in qua explicatur intentio accusatoris, seu actoris contra reum; seu est quædam charta in qua continetur petitio, causa, & actio accusatoris.

79 Sed quæres 1. quomodo accusator distinguatur ab actore? Respondetur distingui in hoc, quod accusator per accusationem non intendit prosecutionem sui iuris, seu quæ sua interest, sed bonum commune, at actor propriè dicitur, qui in iudicio ius suum prosequitur, ob bonum priuatum vt reus ei satisfaciat pro damno dato, vel pro iniuria illata, licet aliquando confundantur. Sic Iul. Clar. *loco cit.* & alij communiter.

80 Quæres 2. quomodo accusatio distinguatur à denuntiatione iuridica? Aliqui nullam agnoscunt distinctionem, quia tam accusatio, quam iuridica denuntiatio, respiciunt bonum commune per punitionem criminis delati, vt cum denuntiatur Prælatus, beneficiarius, vel publicus officialis vt ab officio, vel dignitate remoueatur ob indignitatem, vel delictum ipsius, &c. Aliqui dicunt in hoc distingui, quod accusatio semper respicit publicam vtilitatem; at denuntiatio non semper, sed solum aliquando. Sed dicendum est distingui per hoc, quod denuntiatio nec libellum accusatorium requirit, vt facit accusatio; nec requirit subscriptionem, vt ex dicendis constabit.

81 Quæres 3. in quo accusatio distinguitur à querela? Aliqui nullam agnoscunt differentiam, quia etiam querela intendit publicam criminis vindictam. Nam querela successit accusationi; nam accusatio cum secundum iuris solemnitates esset parum in vsu, introducta est querela verbalis, quæ libello, & scripturæ æquinalet, ac proinde cum ex eodem motiuo boni communis procedant, non distinguentur ad inuicem. Nihilominus accusatio, & querela distinguntur in hoc, quod accusatio fit ob publicam vtilitatem, non sic querela, quæ etiam fit ob bonum, & vtilitatem partis offensæ. Item accusatio non fit nisi medio libello accusatorio, iudici oblato, cum subscriptione accusatoris, at querela fit solum verbis, & quibus iudex ex officio mouetur ad accipiendos testes, & informationes sumendas contra reum.

82 Quæres 4. quomodo accusatio differat ab inquisitione? Respondetur differre, quia in accusatione iudex procedit ex delatione criminis sibi facta. At in inquisitione procedit nulla facta criminis delatione, solum præcedente infamia, seu clamorosa insinuatione; vel præcedente criminis euidentia à malefactore committi.

83 Quæres 5. an sit de essentia accusationis, quod fiat in scriptis? Conueniunt omnes, quod de consuetudine non sit necessaria scriptura, sed sufficiat accusatio verbalis, seu querela, quæ per notarium in scriptum redigatur, & quantum ad forum sæculare, hoc vbique seruatur; non tamen quantum ad forum Ecclesiasticum, & maximè quoad regulares, vt de communi testatur Coriolan. *d. casu* 5. *n.* 29. Limitat & bene in delictis grauioribus, nam in leuibus necesse non est, quod accusatio in scriptis proponatur ex *l. leuia, ff. de accusat.* Nonnulla difficultas est, quid sentiendum attento iure communi. Nam Salicet. *in l. pen. C. de accusat.* sentit, quod scriptura non requiratur, sed sufficiat querela verbalis in scripturam redacta per notarium, iuxta *l. Libellorum, ff. de accusat.* Verum Bart. apud Iul. Clar. *loco cit.* quem alij communiter sequuntur, tenet quod scriptura requiratur. Vtcumque sit, consuetudo est in contrarium quoad forum sæculare, vt etiam idem Bart. testatur. Idem dicendum est de subscriptione, quod scilicet iure communi accusator se subscribebat, & se obligabat ad pœnam talionis subeundam, seu ad subeundam pœnam similem, & promittebat prose-

cuturum accusationem, vsque in finem, quod secundum leges factum est, ad reprimendam nimiam aliquorum audaciam in accusando. Modo tamen dicta talionis pœna, in vsu non est; maximè quando fiscus fungitur officio accusatoris. Tum quia, vt dictum est, loco accusationis successit quærela verbalis per notarium in scripturam redacta, ac proinde subscriptio accusatoris de necessitate non requiritur. Apud Regulares tamen requiritur per Coriolan. *loco citato*. Idem etiam dicendum de annotatione diei, & anni, &c. quod scilicet de necessitate poni non debet ab ipso accusatore, poni tamen debet in scriptura notarij, cum loco accusationis, modo detur quærela. At inter Regulares requiritur. Vnde vbi non admittitur quærela, sed datur accusatio, debet accusatio habere tres sequentes conditiones, prout ex D. Thom. Bann. Salon. Sylu. Sot. & alijs, tenet Coriolan. *loco cit. n.* 28. Prima est, quod accusatio fiat in scriptis, porrigendo iudici chartam, seu libellum oculatorium. Secunda, quod in dicto libello scribantur nomina accusatoris, & accusati, & iudicis, speciesque delicti, & cum qua persona delictum commissum est, item locus, tempus, vbi, & quando commissum est; item dies mensis, & annus quo libellus porrigitur iudici. Tertia debet accusator se subscribere, & se obligare ad pœnam, si in probatione defecerit, & ad prosequendam litem, vsque ad finem. Hæc omnia constant ex dictis, & de iure canonico seruari debent, maximè apud Regulares, vt sic refrænetur quorumdam petulantia, nimiaque audacia in accusandis fratribus, cum accusatio parum deceat Religiosos.

84 Quæres 6. an ante accusationem debeat præmitti secreta monitio, seu correctio? Aliqui absolutè, & sine vlla restrictione respondent affirmatiuè. Probant 1. ex illo Matt. 18. *Si peccauerit in te* (hoc est, te scienter; per S. P. & Eccl esiæ Doctorē Aug.) *frater tuus, corripe eum inter te, & ipsum solum*. Hoc autem est præceptum diuinum, quod nulli licitum est infringere. 2. quia ius naturale, & diuinum dictant, quod accusatio fiat cum minori famæ, vel honoris proximi detrimento, ac proinde monitio præmitti debet, vt si ex illa corrigatur, vltra non progrediatur. Sic Sylu. *verb. accusatio, qu.* 3. vbi docet, quod monitio præmitti debeat, nisi immineat malum communitati, vel tertio. Eodem ferè modo loqui videtur Caiet. 2.2 *q.* 33. *art.* 7. & alij. Nonnulli dicunt monitionē debere præmitti quando crimen iam transijt in præteritum, secus quando imminet in futurum. Verum communis opinio tenet, quod non sit necesse, quod monitio in accusatione præcedat; ita expressè habetur cap. *qualiter, & quando* 2. *de accusat.* & tradunt ibi Doctores, & tenent glos. 2 *q.* 8. *in prine.* & cap. *licet Heli, de simonia*, Angel. *verb. accusatio, n.* 1. Tabien. *ibid. n.* 3. Palud. *in* 4. *dist.* 19. *q.* 4. *ad* 1. Nauar. *cap. inter verba, concl.* 6 *n.* 171. & alij communiter. Ratio constat ex dictis supra, quia accusatio non ordinatur ad bonum delinquentis, ad pœnitentiam, & emendationem criminis, sed ad publicam delicti punitionem; ergo non debet ordo correctionis in accusatione seruari, sicut seruari debet in denunciatione, quæ ad bonum fratris directè ordinatur.

85 Quæres 7. an detur aliquando præceptum de accusatione? Prima sententia negat. Hanc tenent glos. *in cap. qua propter*, 2. *q.* 6. Angel. *d. verb. accusatio, n.* 2. alijque plures, probant ex l. 1. C. *vt nemo inuitus agere, vel accusare cogatur.* Secunda affirmat dari tale præceptum, quando scilicet bonum commune id reposcit. Hanc sequitur S. Tho. 2.2. *q.* 68. *art.* 1. & ibi Caiet. & cæteri expositores; idem tradit Sot. *lib.* 5. *de iust. qu.* 5. *art.* 1. Sylu. Rosella, Tabiena, & Armilla *verb. accusatio*, & alij communiter. Hæc sententia verissima est, modo intelligatur de accusatione in ampla significatione, qua intelligitur criminis delatio ad iudicem, vt malum impediat, siue hæc delatio fiat per denunciationem, siue per quærelam, siue per ipsam accusationem, per quæ impediri possunt mala, quæ in Reipublicę,

Prin-

Digitized by Google

Principis, innocentis, &c. damnum cedunt.

86 Quæres 8. quinam ab accuſatione excludantur? Reſpondetur, quod excluduntur 1. Excommunicati, infames, & qui de criminibus maioribus accuſati ſunt, donec eorum innocentia oſtendatur. S. Tho. *d. q. 68. art.* 1. & colligitur ex multis Canonibus 3. *q.* 4. & 5. & *cap. neganda, q.* 11. Propter bonum tamen publicum debent iſti indicare iudici perſonam criminis ream, & teſtes, cum alijs circunſtantijs, vt poſſit iudex ex officio prouidere bono publico. II. Laici excluduntur ab accuſatione Clericorum, niſi ſuam ipſorum iniuriam proſequantur; & niſi Clericorum peccatum ſit hæreſis, ſimoniæ, crimen læſæ maieſtatis, ſacrilegij, ſecundum quoſdam; dilapidationis bonorum Eccleſiæ. Si Clericus ſit ſuſpectæ vitæ admittuntur laici ſuſpectæ vitæ; ſi bonæ vitæ, non admittuntur niſi laici bonæ vitæ, glo*ſ. in cap.* 1. 2. *q.* 7 §. *quod vero*, cap. *multa*, *ibid.* cap. *omnes vero*, & cap. *ſacerdotes*, 6. *q.* 1. III. Clericus non admittitur ad accuſandum laicum criminaliter, benè tamen ciuiliter, Glo*ſ. loco citato*, & *cap. laicus q. ead.* Sylu. *verb. accuſatio, nu.* 4. IV. Repelluntur impuberes, mulieres, milites quandiu non abſoluuntur, turpem quæſtum exercentes, &c. Repelluntur libertini contra patronos, domeſtici contra heros ſuos, qui falſum teſtimonium ſubornati dixerunt; pauperes, qui minus habent quam quinquaginta aureos. Qui omnes ſi iniuriam ſibi illatam proſequantur, mortemuè propinquorum defendant, ab accuſatione non repelluntur. V. Licitum eſt liberis, & libertis accuſare parentes, & propinquos, & patronos, quando eos à ſuis poſſeſſionibus expulerunt; debent tamen proteſtari ſe id non facere vt parentibus, patroniſuè crimen intentent, ſed vt poſſeſſionem ſuam recipiant. Pariformiter poteſt filius accuſare matrem, quando filium adulterum ſuppoſuit, vt cum ipſo eſſet cohæres. Non tamen licet filio facere matrem ream legis Corneliæ, cap. *prohibentur*, 2. *q.* 1. cap. *conſtituimus cum tribus ſeq.* cap. *Epiſcopus*, *qui mancipium*, 12. *q.* 2. & *cap. ſeq.* & cap. 1. 15. *q.* 3. *cum tribus ſequen.* & cap. *quærendum eſt*, 2. *q.* 7. V. Omnes alioquin prohibiti admittuntur ad accuſandum ob crimen fraudatæ annonæ, vt mulieres infames, milites, ſerui, &c ex ijſd. iur. Item hæreticus admittitur contra hæreticum, cap. *ſi hæreticus*, 2. *qu.* 7. VI. Repelluntur ab accuſatione maiorum criminum rei, vt hæretici, paganj, ſchiſmatici, Apoſtatæ à fide, cap. *alieni*, *cum duobus ſeq.* 2. *q.* 7. & cap. 1. *cum ſeq.* 3 *qu.* 4. & cap. *infames ibidem*, & cap. *nullus*, 3. *qu.* 5. & alibi. Item repelluntur conſpiratores, cap. *conſpiratores*, 3. *qu.* 4. Inceſtuoſi, cap. *conſanguineorum*, *ead. q.* Item ſuſpecti, inimici, facilè litigantes, malæ conuerſationis, alieni à recta fide, cap. *accuſatores*, cap *ſuſpectos*, cap. *nullus*, 3. *q.* 5. Item repelluntur qui confugiunt ad ſortilegos, & diuinos: item malefici, fures, ſacrilegi, raptores, adulteri, homicidæ, venefici, periuri, raptores, qui falſum teſtimonium dixerunt, & omnes criminoſi, cap. *conſtituimus*, *cum ſeq.* 3. *q.* 5. & cap. *qui crimen*, 6. *q.* 1. Item calumniatores, & detractores, cap. *nullus*, 3. *q.* 5.

87 Quæres 9. quinam poſſint ordinariè accuſare? Reſp. ſub diſtinctione. Quando crimen eſt priuatum, ordinariè ſolus accuſat cuius intereſt; niſi crimen ſit talis naturæ pro quo pœna pecuniaria imponitur, fiſco applicanda, tunc enim ad accuſandum quilibet de populo admittitur. Quod ſi crimen eſt publicum, omnes accuſare poſſunt, qui lege non ſunt prohibiti, vel ſtatuto, vel conſuetudine; niſi aut propriam, aut ſuorum iniuriam proſequantur; & niſi crimen ſit contra ſtatutum publicum; in his namque quilibet admittitur ad accuſandum, Sylu. *verb. accuſatio, n.* 4. & alij communiter.

88 Quæres 10. an poſſit Religioſus ſuum Prælatum accuſare, vt Abbatem, Priorem, Guardianum, Præpoſitum? Reſp. affirmatiuè, ita decernitur cap. *illa præpoſitorum*, *de accuſatio*. Ratio, quæ ex hoc capite colligitur, eſt quia tunc cenſetur procurare vtilitatem monaſterij, glo*ſ. in cap. ex parte*, *de accuſat. verb. alia*,

Fe-

Felin. ibid. Barth. de Vecchis, *in praxi nouit. disp.* 11. *dub.* 13. *n.* 5. Rebuff. *ad leg. Gall. to.* 1. *tit. de sententia prouis. in præfat. n.* 104. post Specul. Abb. & Innoc. Neque ad hoc impetrari debet prius licentia, sic tradunt citati Doctores.

89 Quæres 11. an licitum sit Religioso alium accusare præter Abbatem, seu Prælatum suum? Resp. negatiuè, ita decernitur cap. *ex parte, de accusat.* vbi dicitur. *Monachi (nisi alia rationabilis causa impediat) eo quod de obedientia, & subiectione Abbatis esse noscuntur, ab eius accusatione sunt nullatenus repellendi; licet alios accusare non possint.* Possunt tamen etiam alios accusare per Innoc. Host. Butr. Panorm. Felin. Henric. & alios ibidem. Per Decian. *in tract. crimin. to.* 1. *lib.* 3. *cap.* 8. *n.* 15. *&* 16. Farin. *in praxi crimin. p.* 1. *q.* 13. *n.* 24. & alios, quando duæ conditiones concurrunt. Prima est licentia Abbatis; alia monasterij vtilitas. Non requiritur autem licentia Abbatis, quando accusat alium apud superiorem maiorem. Notant autem ibidem Abb. *n.* 4. & Felin. 1. quod licet subditus, qui accusauit Prælatum, non teneatur ei obedire quoad desistentiam ab accusatione, tenetur tamen obedire quoad alia. Notat etiam glos. *in d. cap. ex parte*, quod Prælatus tenetur ad expensas præbendas subdito, qui eum accusauit, si quas faciat, quod de expensis necessarijs, non vtilibus intelligit Surd. *de aliment. tit.* 4. *q.* 23. *nn.* 39.

90 Quæres 12. an possit quis promittere, vel iurare de non accusando aliquem? Respondetur negatiuè, eo quod nec promissio, nec iuramentum possunt esse vinculum iniquitatis, cum contingere possit, quod prætermittatur bonum commune, seu impediatur, & quod malum excitetur, & foueatur, nisi accusatio ponatur. Vnde accipiens aliquid pro tali iuramento, tenetur ad restitutionem. Hæc procedunt de accusatione criminum futurorum; nam loquendo de accusatione criminum præteritorum, poterit ea promissio, vel iuramentum poni, sub spe correctionis, quod si nulla sit, non licet iurare. Sylu. *verb. accusatio, n.* 5. & alij.

91 Quæres 13. an accusator possit ab accusatione cessare? Resp. negatiuè, nisi cognoscat accusatum esse innocentem. Potest tamen Princeps ad quem totius reipublicæ iura pertinet, cum sibi benè visum fuerit accusationem abolere. Notat etiam S. Tho. *d. q.* 68. *art.* 3. *ad* 3. & Sylu. *n.* 6. quod in foro conscientiæ licitum est accusationem deserere, sed ex charitate, non lucri cupiditate. Deseritur etiam quandoque accusatio motu proprio, aut per clementiam ad rei preces, & instantiam, & etiam per transactionem, Sylu. *n.* 8. *&* 9. Potest etiam iudex inferior accusationem abolere, si eam deprehendat, leuem, ineptam, & malitiosam, Sylu. *n.* 9. Caiet. *d. q.* 68. *art.* 2. *&* 3. & alij passim.

92 Quæres 14. an possit quis malefactorem accusare; postquam egit pœnitentiam, & delictum emendauit? Resp. affirmatiuè, sic tradunt omnes post Innoc. *in cap. de his, de accusat.* Glos. & alios ibid. Ratio clara est, quia vt dictum est; accusatio ordinatur ad punitionem delicti, ob bonum commune, per pœnitentiam autem satisfit quidem Deo, sed non bono communi, non reipublicæ: bonum autem commune, quantum ad hoc, in hoc consistit, vt delicta puniantur, vt cæteri timeant, & pœnæ metu deterreantur, vt sic alij in pace, & quiete, & securitate viuant.

§. VIII. *Soluuntur aliqua quæsita ad materiam accusationis pertinentia.*

93 Quæres 1. an Iudex possit ex officio repellere accusatorem non idoneum, an solum ad instantiam partis? Clar. *§. fin. qu.* 15. affirmatiuè respondet; eo quod ad ipsum pertineat idoneos admittere, & inidoneos repellere. Mihi magis placet sententia Baiardi ad Clar. qui ex Conrado, ita distinguit: quod si accusator sit prorsus inhabilis, vt Iudæus, hæreticus, infamis, &c. qui ex odio ipsius personæ repelluntur, iudex potest ex officio, parte non excipiente, & non opponente, repellere. Secus

si

si non sint omnino inhabiles, vt quando expresè, vel tacitè partium consensu habilitari possunt, hos enim iudex repellere nequit parte non excipiente, vel non opponente.

94 Quæres 2. an possit Clericus Episcopum suum accusare, & cuiè Resp. quod in causis criminalibus grauioribus, quæ dignæ sunt depositione, aut priuatione, ad solum Pontificem accusatio deferri debet; minus graues ad Concil. Prouinciale: ciuiles, ad Metropolitanum. Quod causæ ciuiles Episcoporum ad Metropolitanum deferri possint, seu ad primatem, constat ex cap. *si quis, de accusat.* ibi: *sed nunc ad primatem*, & tradunt ibid. Doctores. Quod autem causæ criminales grauiores ad solum Pontificem deferantur, & minores ad Concil. Prouinc. constat ex cap. *quamuis*, 3. *q.* 6. ex cap. *frater*, 16. *q.* 1. & tradunt Borgàs. *de irregul. p.* 6. *tit. quis possit excom. in fin.* Turrecrem. *in cap. ubique*, 15. *q.* 7. *n.* 5. 6. *&* 7. & decernitur in Tridentino *sess.* 24. *cap.* 5. *de reformat.* Vbi dicitur. *Causæ criminales grauiores contra Episcopos, etiam hæresis (quod absit) quæ depositione, aut priuatione dignæ sunt, ab ipso tantum summo Romano Pontifice cognoscantur, & terminentur, &c. Minores verò criminales causæ Episcoporum in Concilio tantum Prouinciali cognoscantur, & terminantur, vel à deputandis per Concilium Prouinciale.* Vnde cum Concilium excipiat solum causas criminales, sequitur, quod ciuiles ad Metropolitanum, vel primatem pertineant.

95 Quæres 3. an accusatus de aliquo crimine, (idem dic de denunciato) pendente accusatione, possit promoueri ad ordines, & ad dignitates, beneficia, & Prælaturas? Respondetur negatiuè, ita habetur cap. *omnipotens, de accusat.* & tradunt Couar. *var. lib.* 1. *cap.* 16. *n.* 12. Selu. *de benefic. p.* 3. *q.* 5. *n.* 31. Roman. *singul.* 438. Zerol. *in praxi Epist. p.* 2. *verb. ordo*, §. 1. Garcia *de benefic. p.* 7. *cap.* 8. *nu.* 6. Bellet. *disquis. cleric. p.* 1. *tit. de discipl. clericali*, §. 10. *à n.* 37. Seraphin. *decis.* 391. Lauor. *tr.* 1. *var. hicubrat. tit.* 4. *cap.* 16. *n.* 103. Non procedit tamen tex. in accusato per maleuolos, cæteroquin facilè iniquitates in bonos, & doctos ex maleuolorum persecutionibus oriri possent. Ratio autem quare non potest quis promoueri pendente accusatione, quia sic accusatus, est infamis infamia facti, quæ incurritur quando quis notatur de aliquo crimine apud bonos; & graues, seu cum alicuius opinio grauata est apud bonos, & graues super aliquo crimine. At post sententiam declaratoriam est infamis, infamia iuris. Sed de hac materia, vide quæ dicuntur à nobis *de irregul. in tract. de Censuris.*

96 Quæres 4. an inimicus reconciliatus accusare possit? Certum est, quod inimici accusare non possunt, eo quod censentur hoc facere ad vindictam; item neque cohabitantes cum inimicis accusati, vt decernitur cap. *repellantur*, *de accusat.* quia & isti censentur adhærere inimico accusati, & habere animum sumendi vindictam, vt habere præsumitur inimicus, Mascard. *de probat. concl.* 98. *n.* 2. *& concl.* 1128. *n.* 9. *& concl.* 1248. *n.* 107. Menoch. *lib.* 6. *præsumpt.* 29. *n.* 26. *&* 27. & Farin. *in praxi crim. p.* 4. *cons.* 27. *nu.* 9. Quæstio procedit de inimico reconciliato, & sub distinctione respondendum est; si reconciliatio de recenti facta est, inimicus sic reconciliatus repellitur ab accusatione, cap. *accusatores*, 3. *q.* 5. Roman. *singul.* 319. Ias. *in l. apertissimi, n.* 7. *C. de iudic.* Alex. *cons.* 99. *vol.* 1. Hippol. *in l.* 1. §. *præterea, n.* 4. *ff. de quæst.* Alciat. *de præsumpt. reg.* 2. *præs.* 21. Gig. *de crimine læsæ maiest. lib.* 2. *tit. qui, & per quos, q.* 2. *n.* 25. Clar. *lib.* 5. §. *fin. q.* 24. *n* 6. Gom. *var. to.* 3. *cap.* 12. *n.* 14. Menoch. *de arbitr. q.* 28. *n.* 4. *& consil.* 1. *n.* 247. & alij plures relati per Cened. *ad decretal. collect.* 129. *num.* 2. Secus est quando reconciliatio, à longo tempore facta est, & inimicitia iam dudum extincta, & amicitia à longo tempore confirmata, glos. *in cap.* 32. *de simon. verb. inimicitias*, Tiraquel. *in tract. cessante causa p.* 2. *limit.* 16. *nu.* 7. Malcard. *de probat. concl.* 899. *n.* 10. *& concl.* 1046. *nu.* 21. & alij.

97 Quæres 5. quibus modis accusatio reddatur iniusta? Respondetur, quod tri-

Ezra 1

1 Now in the first year of Cyrus king of Persia, that the word of the LORD by the mouth of Jeremiah might be fulfilled, the LORD stirred up the spirit of Cyrus king of Persia, that he made a proclamation throughout all his kingdom, and put it also in writing, saying,

2 Thus saith Cyrus king of Persia, The LORD God of heaven hath given me all the kingdoms of the earth; and he hath charged me to build him an house at Jerusalem, which is in Judah.

3 Who is there among you of all his people? his God be with him, and let him go up to Jerusalem, which is in Judah, and build the house of the LORD God of Israel, (he is the God,) which is in Jerusalem.

4 And whosoever remaineth in any place where he sojourneth, let the men of his place help him with silver, and with gold, and with goods, and with beasts, beside the freewill offering for the house of God that is in Jerusalem.

5 Then rose up the chief of the fathers of Judah and Benjamin, and the priests, and the Levites, with all them whose spirit God had raised, to go up to build the house of the LORD which is in Jerusalem.

6 And all they that were about them strengthened their hands with vessels of silver, with gold, with goods, and with beasts, and with precious things, beside all that was willingly offered.

7 Also Cyrus the king brought forth the vessels of the house of the LORD, which Nebuchadnezzar had brought forth out of Jerusalem, and had put them in the house of his gods;

8 Even those did Cyrus king of Persia bring forth by the hand of Mithredath the treasurer, and numbered them unto Sheshbazzar, the prince of Judah.

9 And this is the number of them: thirty chargers of gold, a thousand chargers of silver, nine and twenty knives,

10 Thirty basons of gold, silver basons of a second sort four hundred and ten, and other vessels a thousand.

11 All the vessels of gold and of silver were five thousand and four hundred. All these did Sheshbazzar bring up with them of the captivity that were brought up from Babylon unto Jerusalem.

Ezra 2

1 Now these are the children of the province that went up out of the captivity, of those which had been carried away, whom Nebuchadnezzar the king of Babylon had carried away unto Babylon, and came again unto Jerusalem and Judah, every one unto his city;

2 Which came with Zerubbabel: Jeshua, Nehemiah, Seraiah, Reelaiah, Mordecai, Bilshan, Mispar, Bigvai, Rehum, Baanah. The number of the men of the people of Israel:

3 The children of Parosh, two thousand an hundred seventy and two.

4 The children of Shephatiah, three hundred seventy and two.

5 The children of Arah, seven hundred seventy and five.

6 The children of Pahath-moab, of the children of Jeshua and Joab, two thousand eight hundred and twelve.

7 The children of Elam, a thousand two hundred fifty and four.

8 The children of Zattu, nine hundred forty and five.

9 The children of Zaccai, seven hundred and threescore.

10 The children of Bani, six hundred forty and two.

11 The children of Bebai, six hundred twenty and three.

12 The children of Azgad, a thousand two hundred twenty and two.

13 The children of Adonikam, six hundred sixty and six.

14 The children of Bigvai, two thousand fifty and six.

15 The children of Adin, four hundred fifty and four.

16 The children of Ater of Hezekiah, ninety and eight.

17 The children of Bezai, three hundred twenty and three.

18 The children of Jorah, an hundred and twelve.

19 The children of Hashum, two hundred twenty and three.

20 The children of Gibbar, ninety and five.

21 The children of Bethlehem, an hundred twenty and three.

22 The men of Netophah, fifty and six.

23 The men of Anathoth, an hundred twenty and eight.

24 The children of Azmaveth, forty and two.

25 The children of Kirjath-arim, Chephirah, and Beeroth, seven hundred and forty and three.

26 The children of Ramah and Geba, six hundred twenty and one.

27 The men of Michmas, an hundred twenty and two.

28 The men of Bethel and Ai, two hundred twenty and three.

29 The children of Nebo, fifty and two.

30 The children of Magbish, an hundred fifty and six.

31 The children of the other Elam, a thousand two hundred fifty and four.

32 The children of Harim, three hundred and twenty.

33 The children of Lod, Hadid, and Ono, seven hundred twenty and five.

34 The children of Jericho, three hundred forty and five.

35 The children of Senaah, three thousand and six hundred and thirty.

36 The priests: the children of Jedaiah, of the house of Jeshua, nine hundred seventy and three.

37 The children of Immer, a thousand fifty and two.

38 The children of Pashur, a thousand two hundred forty and seven.

39 The children of Harim, a thousand and seventeen.

40 The Levites: the children of Jeshua and Kadmiel, of the children of Hodaviah, seventy and four.

41 The singers: the children of Asaph, an hundred twenty and eight.

42 The children of the porters: the children of Shallum, the children of Ater, the children of Talmon, the children of Akkub, the children of Hatita, the children of Shobai, all these an hundred thirty and nine.

43 The Nethinims: the children of Ziha, the children of Hasupha, the children of Tabbaoth,

44 The children of Keros, the children of Siaha, the children of Padon,

45 The children of Lebanah, the children of Hagabah, the children of Akkub,

46 The children of Hagab, the children of Shalmai, the children of Hanan,

47 The children of Giddel, the children of Gahar, the children of Reaiah,

48 The children of Rezin, the children of Nekoda, the children of Gazzam,

49 The children of Uzza, the children of Paseah, the children of Besai,

50 The children of Asnah, the children of Meunim, the children of Nephisim,

51 The children of Bakbuk, the children of Hakupha, the children of Harhur,

52 The children of Bazluth, the children of Mehida, the children of Harsha,

53 The children of Barkos, the children of Sisera, the children of Thamah,

54 The children of Neziah, the children of Hatipha.

55 The children of Solomon's servants: the children of Sotai, the children of Sophereth, the children of Peruda,

56 The children of Jaalah, the children of Darkon, the children of Giddel,

57 The children of Shephatiah, the children of Hattil, the children of Pochereth of Zebaim, the children of Ami.

58 All the Nethinims, and the children of Solomon's servants, were three hundred ninety and two.

59 And these were they which went up from Tel-melah, Tel-harsha, Cherub, Addan, and Immer: but they could not shew their father's house, and their seed, whether they were of Israel:

60 The children of Delaiah, the children of Tobiah, the children of Nekoda, six hundred fifty and two.

61 And of the children of the priests: the children of Habaiah, the children of Koz, the children of Barzillai; which took a wife of the daughters of Barzillai the Gileadite, and was called after their name.

62 These sought their register among those that were reckoned by genealogy, but they were not found: therefore were they, as polluted, put from the priesthood.

63 And the Tirshatha said unto them, that they should not eat of the most holy things, till there stood up a priest with Urim and with Thummim.

64 The whole congregation together was forty and two thousand three hundred and threescore,

65 Beside their servants and their maids, of whom there were seven thousand three hundred thirty and seven: and there were among them two hundred singing men and singing women.

66 Their horses were seven hundred thirty and six; their mules, two hundred forty and five;

67 Their camels, four hundred thirty and five; asses, six thousand seven hundred and twenty.

68 And some of the chief of the fathers, when they came to the house of the LORD which is at Jerusalem, offered freely for the house of God to set it up in his place:

69 They gave after their ability unto the treasure of the work threescore and one thousand drams of gold, and five thousand pound of silver, and one hundred priests' garments.

70 So the priests, and the Levites, and some of the people, and the singers, and the porters, and the Nethinims, dwelt in their cities, and all Israel in their cities.

Ezra 3

1 And when the seventh month was come, and the children of Israel were in the cities, the people gathered themselves together as one man to Jerusalem.

2 Then stood up Jeshua the son of Jozadak, and his brethren the priests, and Zerubbabel the son of Shealtiel, and his brethren, and builded the altar of the God of Israel, to offer burnt offerings thereon, as it is written in the law of Moses the man of God.

3 And they set the altar upon his bases; for fear was upon them because of the people of those countries: and they offered burnt offerings thereon unto the LORD, even burnt offerings morning and evening.

4 They kept also the feast of tabernacles, as it is written, and offered the daily burnt offerings by number, according to the custom, as the duty of every day required;

5 And afterward offered the continual burnt offering, both of the new moons, and of all the set feasts of the LORD that were consecrated, and of every one that willingly offered a willing offering unto the LORD.

6 From the first day of the seventh month began they to offer burnt offerings unto the LORD. But the foundation of the temple of the LORD was not yet laid.

7 They gave money also unto the masons, and to the carpenters; and meat, and drink, and oil, unto them of Zidon, and to them of Tyre, to bring cedar trees from Lebanon to the sea of Joppa, according to the grant that they had of Cyrus king of Persia.

8 Now in the second year of their coming unto the house of God at Jerusalem, in the second month, began Zerubbabel the son of Shealtiel, and Jeshua the son of Jozadak, and the remnant of their brethren the priests and the Levites, and all they that were come out of the captivity unto Jerusalem; and appointed the Levites, from twenty years old and upward, to set forward the work of the house of the LORD.

9 Then stood Jeshua with his sons and his brethren, Kadmiel and his sons, the sons of Judah, together, to set forward the workmen in the house of God: the sons of Henadad, with their sons and their brethren the Levites.

10 And when the builders laid the foundation of the temple of the LORD, they set the priests in their apparel with trumpets, and the Levites the sons of Asaph with cymbals, to praise the LORD, after the ordinance of David king of Israel.

11 And they sang together by course in praising and giving thanks unto the LORD; because he is good, for his mercy endureth for ever toward Israel. And all the people shouted with a great shout, when they praised the LORD, because the foundation of the house of the LORD was laid.

12 But many of the priests and Levites and chief of the fathers, who were ancient men, that had seen the first house, when the foundation of this house was laid before their eyes, wept with a loud voice; and many shouted aloud for joy:

13 So that the people could not discern the noise of the shout of joy from the noise of the weeping of the people: for the people shouted with a loud shout, and the noise was heard afar off.

Ezra 4

1 Now when the adversaries of Judah and Benjamin heard that the children of the captivity builded the temple unto the LORD God of Israel;

2 Then they came to Zerubbabel, and to the chief of the fathers, and said unto them, Let us build with you: for we seek your God, as ye do; and we do sacrifice unto him since the days of Esarhaddon king of Assur, which brought us up hither.

3 But Zerubbabel, Jeshua, and the rest of the chief of the fathers of Israel, said unto them, Ye have nothing to do with us to build an house unto our God; but we ourselves together will build unto the LORD God of Israel, as king Cyrus the king of Persia hath commanded us.

4 Then the people of the land weakened the hands of the people of Judah, and troubled them in building,

5 And hired counsellors against them, to frustrate their purpose, all the days of Cyrus king of Persia, even until the reign of Darius king of Persia.

6 And in the reign of Ahasuerus, in the beginning of his reign, wrote they unto him an accusation against the inhabitants of Judah and Jerusalem.

7 And in the days of Artaxerxes wrote Bishlam, Mithredath, Tabeel, and the rest of their companions, unto Artaxerxes king of Persia; and the writing of the letter was written in the Syrian tongue, and interpreted in the Syrian tongue.

8 Rehum the chancellor and Shimshai the scribe wrote a letter against Jerusalem to Artaxerxes the king in this sort:

9 Then wrote Rehum the chancellor, and Shimshai the scribe, and the rest of their companions; the Dinaites, the Apharsathchites, the Tarpelites, the Apharsites, the Archevites, the Babylonians, the Susanchites, the Dehavites, and the Elamites,

10 And the rest of the nations whom the great and noble Asnappar brought over, and set in the cities of Samaria, and the rest that are on this side the river, and at such a time.

11 This is the copy of the letter that they sent unto him, even unto Artaxerxes the king; Thy servants the men on this side the river, and at such a time.

12 Be it known unto the king, that the Jews which came up from thee to us are come unto Jerusalem, building the rebellious and the bad city, and have set up the walls thereof, and joined the foundations.

13 Be it known now unto the king, that, if this city be builded, and the walls set up again, then will they not pay toll, tribute, and custom, and so thou shalt endamage the revenue of the kings.

14 Now because we have maintenance from the king's palace, and it was not meet for us to see the king's dishonour, therefore have we sent and certified the king;

15 That search may be made in the book of the records of thy fathers: so shalt thou find in the book of the records, and know that this city is a rebellious city, and hurtful unto kings and provinces, and that they have moved sedition within the same of old time: for which cause was this city destroyed.

16 We certify the king that, if this city be builded again, and the walls thereof set up, by this means thou shalt have no portion on this side the river.

17 Then sent the king an answer unto Rehum the chancellor, and to Shimshai the scribe, and to the rest of their companions that dwell in Samaria, and unto the rest beyond the river, Peace, and at such a time.

18 The letter which ye sent unto us hath been plainly read before me.

19 And I commanded, and search hath been made, and it is found that this city of old time hath made insurrection against kings, and that rebellion and sedition have been made therein.

20 There have been mighty kings also over Jerusalem, which have ruled over all countries beyond the river; and toll, tribute, and custom, was paid unto them.

21 Give ye now commandment to cause these men to cease, and that this city be not builded, until another commandment shall be given from me.

22 Take heed now that ye fail not to do this: why should damage grow to the hurt of the kings?

23 Now when the copy of king Artaxerxes' letter was read before Rehum, and Shimshai the scribe, and their companions, they went up in haste to Jerusalem unto the Jews, and made them to cease by force and power.

24 Then ceased the work of the house of God which is at Jerusalem. So it ceased unto the second year of the reign of Darius king of Persia.

Ezra 5

1 Then the prophets, Haggai the prophet, and Zechariah the son of Iddo, prophesied unto the Jews that were in Judah and Jerusalem in the name of the God of Israel, even unto them.

2 Then rose up Zerubbabel the son of Shealtiel, and Jeshua the son of Jozadak, and began to build the house of God which is at Jerusalem: and with them were the prophets of God helping them.

3 At the same time came to them Tatnai, governor on this side the river, and Shethar-boznai, and their companions, and said thus unto them, Who hath commanded you to build this house, and to make up this wall?

4 Then said we unto them after this manner, What are the names of the men that make this building?

5 But the eye of their God was upon the elders of the Jews, that they could not cause them to cease, till the matter came to Darius: and then they returned answer by letter concerning this matter.

6 The copy of the letter that Tatnai, governor on this side the river, and Shethar-boznai, and his companions the Apharsachites, which were on this side the river, sent unto Darius the king:

7 They sent a letter unto him, wherein was written thus; Unto Darius the king, all peace.

8 Be it known unto the king, that we went into the province of Judea, to the house of the great God, which is builded with great stones, and timber is laid in the walls, and this work goeth fast on, and prospereth in their hands.

9 Then asked we those elders, and said unto them thus, Who commanded you to build this house, and to make up these walls?

10 We asked their names also, to certify thee, that we might write the names of the men that were the chief of them.

11 And thus they returned us answer, saying, We are the servants of the God of heaven and earth, and build the house that was builded these many years ago, which a great king of Israel builded and set up.

12 But after that our fathers had provoked the God of heaven unto wrath, he gave them into the hand of Nebuchadnezzar the king of Babylon, the Chaldean, who destroyed this house, and carried the people away into Babylon.

13 But in the first year of Cyrus king of Babylon the same king Cyrus made a decree to build this house of God.

14 And the vessels also of gold and silver of the house of God, which Nebuchadnezzar took out of the temple that was in Jerusalem, and brought them into the temple of Babylon, those did Cyrus the king take out of the temple of Babylon, and they were delivered unto one, whose name was Sheshbazzar, whom he had made governor;

15 And said unto him, Take these vessels, go, carry them into the temple that is in Jerusalem, and let the house of God be builded in his place.

16 Then came the same Sheshbazzar, and laid the foundation of the house of God which is in Jerusalem: and since that time even until now hath it been in building, and yet it is not finished.

17 Now therefore, if it seem good to the king, let there be search made in the king's treasure house, which is there at Babylon, whether it be so, that a decree was made of Cyrus the king to build this house of God at Jerusalem, and let the king send his pleasure to us concerning this matter.

Ezra 6

1 Then Darius the king made a decree, and search was made in the house of the rolls, where the treasures were laid up in Babylon.

2 And there was found at Achmetha, in the palace that is in the province of the Medes, a roll, and therein was a record thus written:

3 In the first year of Cyrus the king the same Cyrus the king made a decree concerning the house of God at Jerusalem, Let the house be builded, the place where they offered sacrifices, and let the foundations thereof be strongly laid; the height thereof threescore cubits, and the breadth thereof threescore cubits;

4 With three rows of great stones, and a row of new timber: and let the expenses be given out of the king's house:

5 And also let the golden and silver vessels of the house of God, which Nebuchadnezzar took forth out of the temple which is at Jerusalem, and brought unto Babylon, be restored, and brought again unto the temple which is at Jerusalem, every one to his place, and place them in the house of God.

6 Now therefore, Tatnai, governor beyond the river, Shethar-boznai, and your companions the Apharsachites, which are beyond the river, be ye far from thence:

7 Let the work of this house of God alone; let the governor of the Jews and the elders of the Jews build this house of God in his place.

8 Moreover I make a decree what ye shall do to the elders of these Jews for the building of this house of God: that of the king's goods, even of the tribute beyond the river, forthwith expenses be given unto these men, that they be not hindered.

9 And that which they have need of, both young bullocks, and rams, and lambs, for the burnt offerings of the God of heaven, wheat, salt, wine, and oil, according to the appointment of the priests which are at Jerusalem, let it be given them day by day without fail:

10 That they may offer sacrifices of sweet savours unto the God of heaven, and pray for the life of the king, and of his sons.

11 Also I have made a decree, that whosoever shall alter this word, let timber be pulled down from his house, and being set up, let him be hanged thereon; and let his house be made a dunghill for this.

12 And the God that hath caused his name to dwell there destroy all kings and people, that shall put to their hand to alter and to destroy this house of God which is at Jerusalem. I Darius have made a decree; let it be done with speed.

13 Then Tatnai, governor on this side the river, Shethar-boznai, and their companions, according to that which Darius the king had sent, so they did speedily.

14 And the elders of the Jews builded, and they prospered through the prophesying of Haggai the prophet and Zechariah the son of Iddo. And they builded, and finished it, according to the commandment of the God of Israel, and according to the commandment of Cyrus, and Darius, and Artaxerxes king of Persia.

15 And this house was finished on the third day of the month Adar, which was in the sixth year of the reign of Darius the king.

16 And the children of Israel, the priests, and the Levites, and the rest of the children of the captivity, kept the dedication of this house of God with joy,

17 And offered at the dedication of this house of God an hundred bullocks, two hundred rams, four hundred lambs; and for a sin offering for all Israel, twelve he goats, according to the number of the tribes of Israel.

18 And they set the priests in their divisions, and the Levites in their courses, over the service of God, which is at Jerusalem; as it is written in the book of Moses.

19 And the children of the captivity kept the passover upon the fourteenth day of the first month.

20 For the priests and the Levites were purified together, all of them were pure, and killed the passover for all the children of the captivity, and for their brethren the priests, and for themselves.

21 And the children of Israel, which were come again out of captivity, and all such as had separated themselves unto them from the filthiness of the heathen of the land, to seek the LORD God of Israel, did eat,

22 And kept the feast of unleavened bread seven days with joy: for the LORD had made them joyful, and turned the heart of the king of Assyria unto them, to strengthen their hands in the work of the house of God, the God of Israel.

Ezra 7

1 Now after these things, in the reign of Artaxerxes king of Persia, Ezra the son of Seraiah, the son of Azariah, the son of Hilkiah,

2 The son of Shallum, the son of Zadok, the son of Ahitub,

3 The son of Amariah, the son of Azariah, the son of Meraioth,

4 The son of Zerahiah, the son of Uzzi, the son of Bukki,

5 The son of Abishua, the son of Phinehas, the son of Eleazar, the son of Aaron the chief priest:

6 This Ezra went up from Babylon; and he was a ready scribe in the law of Moses, which the LORD God of Israel had given: and the king granted him all his request, according to the hand of the LORD his God upon him.

7 And there went up some of the children of Israel, and of the priests, and the Levites, and the singers, and the porters, and the Nethinims, unto Jerusalem, in the seventh year of Artaxerxes the king.

8 And he came to Jerusalem in the fifth month, which was in the seventh year of the king.

9 For upon the first day of the first month began he to go up from Babylon, and on the first day of the fifth month came he to Jerusalem, according to the good hand of his God upon him.

10 For Ezra had prepared his heart to seek the law of the LORD, and to do it, and to teach in Israel statutes and judgments.

11 Now this is the copy of the letter that the king Artaxerxes gave unto Ezra the priest, the scribe, even a scribe of the words of the commandments of the LORD, and of his statutes to Israel.

12 Artaxerxes, king of kings, unto Ezra the priest, a scribe of the law of the God of heaven, perfect peace, and at such a time.

13 I make a decree, that all they of the people of Israel, and of his priests and Levites, in my realm, which are minded of their own freewill to go up to Jerusalem, go with thee.

14 Forasmuch as thou art sent of the king, and of his seven counsellors, to inquire concerning Judah and Jerusalem, according to the law of thy God which is in thine hand;

15 And to carry the silver and gold, which the king and his counsellors have freely offered unto the God of Israel, whose habitation is in Jerusalem,

16 And all the silver and gold that thou canst find in all the province of Babylon, with the freewill offering of the people, and of the priests, offering willingly for the house of their God which is in Jerusalem:

17 That thou may buy speedily with this money bullocks, rams, lambs, with their meat offerings and their drink offerings, and offer them upon the altar of the house of your God which is in Jerusalem.

18 And whatsoever shall seem good to thee, and to thy brethren, to do with the rest of the silver and the gold, that do after the will of your God.

19 The vessels also that are given thee for the service of the house of thy God, those deliver thou before the God of Jerusalem.

20 And whatsoever more shall be needful for the house of thy God, which thou shalt have occasion to bestow, bestow it out of the king's treasure house.

21 And I, even I Artaxerxes the king, do make a decree to all the treasurers which are beyond the river, that whatsoever Ezra the priest, the scribe of the law of the God of heaven, shall require of you, it be done speedily,

22 Unto an hundred talents of silver, and to an hundred measures of wheat, and to an hundred baths of wine, and to an hundred baths of oil, and salt without prescribing how much.

23 Whatsoever is commanded by the God of heaven, let it be diligently done for the house of the God of heaven: for why should there be wrath against the realm of the king and his sons?

24 Also we certify you, that touching any of the priests and Levites, singers, porters, Nethinims, or ministers of this house of God, it shall not be lawful to impose toll, tribute, or custom, upon them.

25 And thou, Ezra, after the wisdom of thy God, that is in thine hand, set magistrates and judges, which may judge all the people that are beyond the river, all such as know the laws of thy God; and teach ye them that know them not.

26 And whosoever will not do the law of thy God, and the law of the king, let judgment be executed speedily upon him, whether it be unto death, or to banishment, or to confiscation of goods, or to imprisonment.

27 Blessed be the LORD God of our fathers, which hath put such a thing as this in the king's heart, to beautify the house of the LORD which is in Jerusalem:

28 And hath extended mercy unto me before the king, and his counsellors, and before all the king's mighty princes. And I was strengthened as the hand of the LORD my God was upon me, and I gathered together chief men out of Israel to go up with me.

Ezra 8

1 These are now the chief of their fathers, and this is the genealogy of them that went up with me from Babylon, in the reign of Artaxerxes the king.

2 Of the sons of Phinehas; Gershom: of the sons of Ithamar; Daniel: of the sons of David; Hattush.

3 Of the sons of Shechaniah, of the sons of Pharosh; Zechariah: and with him were reckoned by genealogy of the males an hundred and fifty.

4 Of the sons of Pahath-moab; Elihoenai the son of Zerahiah, and with him two hundred males.

5 Of the sons of Shechaniah; the son of Jahaziel, and with him three hundred males.

6 Of the sons also of Adin; Ebed the son of Jonathan, and with him fifty males.

7 And of the sons of Elam; Jeshaiah the son of Athaliah, and with him seventy males.

8 And of the sons of Shephatiah; Zebadiah the son of Michael, and with him fourscore males.

9 Of the sons of Joab; Obadiah the son of Jehiel, and with him two hundred and eighteen males.

10 And of the sons of Shelomith; the son of Josiphiah, and with him an hundred and threescore males.

11 And of the sons of Bebai; Zechariah the son of Bebai, and with him twenty and eight males.

12 And of the sons of Azgad; Johanan the son of Hakkatan, and with him an hundred and ten males.

13 And of the last sons of Adonikam, whose names are these, Eliphelet, Jeiel, and Shemaiah, and with them threescore males.

14 Of the sons of Bigvai also; Uthai, and Zabbud, and with them seventy males.

15 And I gathered them together to the river that runneth to Ahava; and there abode we in tents three days: and I viewed the people, and the priests, and found there none of the sons of Levi.

16 Then sent I for Eliezer, for Ariel, for Shemaiah, and for Elnathan, and for Jarib, and for Elnathan, and for Nathan, and for Zechariah, and for Meshullam, chief men; also for Joiarib, and for Elnathan, men of understanding.

17 And I sent them with commandment unto Iddo the chief at the place Casiphia, and I told them what they should say unto Iddo, and to his brethren the Nethinims, at the place Casiphia, that they should bring unto us ministers for the house of our God.

18 And by the good hand of our God upon us they brought us a man of understanding, of the sons of Mahli, the son of Levi, the son of Israel; and Sherebiah, with his sons and his brethren, eighteen;

19 And Hashabiah, and with him Jeshaiah of the sons of Merari, his brethren and their sons, twenty;

20 Also of the Nethinims, whom David and the princes had appointed for the service of the Levites, two hundred and twenty Nethinims: all of them were expressed by name.

21 Then I proclaimed a fast there, at the river of Ahava, that we might afflict ourselves before our God, to seek of him a right way for us, and for our little ones, and for all our substance.

22 For I was ashamed to require of the king a band of soldiers and horsemen to help us against the enemy in the way: because we had spoken unto the king, saying, The hand of our God is upon all them for good that seek him; but his power and his wrath is against all them that forsake him.

23 So we fasted and besought our God for this: and he was entreated of us.

24 Then I separated twelve of the chief of the priests, Sherebiah, Hashabiah, and ten of their brethren with them,

25 And weighed unto them the silver, and the gold, and the vessels, even the offering of the house of our God, which the king, and his counsellors, and his lords, and all Israel there present, had offered:

26 I even weighed unto their hand six hundred and fifty talents of silver, and silver vessels an hundred talents, and of gold an hundred talents;

27 Also twenty basons of gold, of a thousand drams; and two vessels of fine copper, precious as gold.

28 And I said unto them, Ye are holy unto the LORD; the vessels are holy also; and the silver and the gold are a freewill offering unto the LORD God of your fathers.

29 Watch ye, and keep them, until ye weigh them before the chief of the priests and the Levites, and chief of the fathers of Israel, at Jerusalem, in the chambers of the house of the LORD.

30 So took the priests and the Levites the weight of the silver, and the gold, and the vessels, to bring them to Jerusalem unto the house of our God.

31 Then we departed from the river of Ahava on the twelfth day of the first month, to go unto Jerusalem: and the hand of our God was upon us, and he delivered us from the hand of the enemy, and of such as lay in wait by the way.

32 And we came to Jerusalem, and abode there three days.

33 Now on the fourth day was the silver and the gold and the vessels weighed in the house of our God by the hand of Meremoth the son of Uriah the priest; and with him was Eleazar the son of Phinehas; and with them was Jozabad the son of Jeshua, and Noadiah the son of Binnui, Levites;

34 By number and by weight of every one: and all the weight was written at that time.

35 Also the children of those that had been carried away, which were come out of the captivity, offered burnt offerings unto the God of Israel, twelve bullocks for all Israel, ninety and six rams, seventy and seven lambs, twelve he goats for a sin offering: all this was a burnt offering unto the LORD.

36 And they delivered the king's commissions unto the king's lieutenants, and to the governors on this side the river: and they furthered the people, and the house of God.

Ezra 9

1 Now when these things were done, the princes came to me, saying, The people of Israel, and the priests, and the Levites, have not separated themselves from the people of the lands, doing according to their abominations, even of the Canaanites, the Hittites, the Perizzites, the Jebusites, the Ammonites, the Moabites, the Egyptians, and the Amorites.

2 For they have taken of their daughters for themselves, and for their sons: so that the holy seed have mingled themselves with the people of those lands: yea, the hand of the princes and rulers hath been chief in this trespass.

3 And when I heard this thing, I rent my garment and my mantle, and plucked off the hair of my head and of my beard, and sat down astonied.

4 Then were assembled unto me every one that trembled at the words of the God of Israel, because of the transgression of those that had been carried away; and I sat astonied until the evening sacrifice.

5 And at the evening sacrifice I arose up from my heaviness; and having rent my garment and my mantle, I fell upon my knees, and spread out my hands unto the LORD my God,

6 And said, O my God, I am ashamed and blush to lift up my face to thee, my God: for our iniquities are increased over our head, and our trespass is grown up unto the heavens.

7 Since the days of our fathers have we been in a great trespass unto this day; and for our iniquities have we, our kings, and our priests, been delivered into the hand of the kings of the lands, to the sword, to captivity, and to a spoil, and to confusion of face, as it is this day.

8 And now for a little space grace hath been shewed from the LORD our God, to leave us a remnant to escape, and to give us a nail in his holy place, that our God may lighten our eyes, and give us a little reviving in our bondage.

9 For we were bondmen; yet our God hath not forsaken us in our bondage, but hath extended mercy unto us in the sight of the kings of Persia, to give us a reviving, to set up the house of our God, and to repair the desolations thereof, and to give us a wall in Judah and in Jerusalem.

10 And now, O our God, what shall we say after this? for we have forsaken thy commandments,

11 Which thou hast commanded by thy servants the prophets, saying, The land, unto which ye go to possess it, is an unclean land with the filthiness of the people of the lands, with their abominations, which have filled it from one end to another with their uncleanness.

12 Now therefore give not your daughters unto their sons, neither take their daughters unto your sons, and seek not their peace or their wealth for ever: that ye may be strong, and eat the good of the land, and leave it for an inheritance to your children for ever.

13 And after all that is come upon us for our evil deeds, and for our great trespass, seeing that thou our God hast punished us less than our iniquities deserve, and hast given us such deliverance as this;

14 Should we again break thy commandments, and join in affinity with the people of these abominations? wouldest not thou be angry with us till thou hadst consumed us, so that there should be no remnant nor escaping?

15 O LORD God of Israel, thou art righteous: for we remain yet escaped, as it is this day: behold, we are before thee in our trespasses: for we cannot stand before thee because of this.

Ezra 10

1 Now when Ezra had prayed, and when he had confessed, weeping and casting himself down before the house of God, there assembled unto him out of Israel a very great congregation of men and women and children: for the people wept very sore.

2 And Shechaniah the son of Jehiel, one of the sons of Elam, answered and said unto Ezra, We have trespassed against our God, and have taken strange wives of the people of the land: yet now there is hope in Israel concerning this thing.

3 Now therefore let us make a covenant with our God to put away all the wives, and such as are born of them, according to the counsel of my lord, and of those that tremble at the commandment of our God; and let it be done according to the law.

4 Arise; for this matter belongeth unto thee: we also will be with thee: be of good courage, and do it.

5 Then arose Ezra, and made the chief priests, the Levites, and all Israel, to swear that they should do according to this word. And they sware.

6 Then Ezra rose up from before the house of God, and went into the chamber of Johanan the son of Eliashib: and when he came thither, he did eat no bread, nor drink water: for he mourned because of the transgression of them that had been carried away.

7 And they made proclamation throughout Judah and Jerusalem unto all the children of the captivity, that they should gather themselves together unto Jerusalem;

8 And that whosoever would not come within three days, according to the counsel of the princes and the elders, all his substance should be forfeited, and himself separated from the congregation of those that had been carried away.

9 Then all the men of Judah and Benjamin gathered themselves together unto Jerusalem within three days. It was the ninth month, on the twentieth day of the month; and all the people sat in the street of the house of God, trembling because of this matter, and for the great rain.

10 And Ezra the priest stood up, and said unto them, Ye have transgressed, and have taken strange wives, to increase the trespass of Israel.

11 Now therefore make confession unto the LORD God of your fathers, and do his pleasure: and separate yourselves from the people of the land, and from the strange wives.

12 Then all the congregation answered and said with a loud voice, As thou hast said, so must we do.

13 But the people are many, and it is a time of much rain, and we are not able to stand without, neither is this a work of one day or two: for we are many that have transgressed in this thing.

14 Let now our rulers of all the congregation stand, and let all them which have taken strange wives in our cities come at appointed times, and with them the elders of every city, and the judges thereof, until the fierce wrath of our God for this matter be turned from us.

15 Only Jonathan the son of Asahel and Jahaziah the son of Tikvah were employed about this matter: and Meshullam and Shabbethai the Levite helped them.

16 And the children of the captivity did so. And Ezra the priest, with certain chief of the fathers, after the house of their fathers, and all of them by their names, were separated, and sat down in the first day of the tenth month to examine the matter.

17 And they made an end with all the men that had taken strange wives by the first day of the first month.

18 And among the sons of the priests there were found that had taken strange wives: namely, of the sons of Jeshua the son of Jozadak, and his brethren; Maaseiah, and Eliezer, and Jarib, and Gedaliah.

19 And they gave their hands that they would put away their wives; and being guilty, they offered a ram of the flock for their trespass.

20 And of the sons of Immer; Hanani, and Zebadiah.

21 And of the sons of Harim; Maaseiah, and Elijah, and Shemaiah, and Jehiel, and Uzziah.

22 And of the sons of Pashur; Elioenai, Maaseiah, Ishmael, Nethaneel, Jozabad, and Elasah.

23 Also of the Levites; Jozabad, and Shimei, and Kelaiah, (the same is Kelita,) Pethahiah, Judah, and Eliezer.

24 Of the singers also; Eliashib: and of the porters; Shallum, and Telem, and Uri.

25 Moreover of Israel: of the sons of Parosh; Ramiah, and Jeziah, and Malchiah, and Miamin, and Eleazar, and Malchijah, and Benaiah.

26 And of the sons of Elam; Mattaniah, Zechariah, and Jehiel, and Abdi, and Jeremoth, and Elijah.

27 And of the sons of Zattu; Elioenai, Eliashib, Mattaniah, and Jeremoth, and Zabad, and Aziza.

28 Of the sons also of Bebai; Jehohanan, Hananiah, Zabbai, Athlai.

29 And of the sons of Bani; Meshullam, Malluch, Adaiah, Jashub, Sheal, and Ramoth.

30 And of the sons of Pahath-moab; Adna, and Chelal, Benaiah, Maaseiah, Mattaniah, Bezaleel, and Binnui, and Manasseh.

31 And of the sons of Harim; Eliezer, Ishijah, Malchiah, Shemaiah, Shimeon,

32 Benjamin, Malluch, and Shemariah.

33 Of the sons of Hashum; Mattenai, Mattathah, Zabad, Eliphelet, Jeremai, Manasseh, and Shimei.

34 Of the sons of Bani; Maadai, Amram, and Uel,

35 Benaiah, Bedeiah, Chelluh,

36 Vaniah, Meremoth, Eliashib,

37 Mattaniah, Mattenai, and Jaasau,

38 And Bani, and Binnui, Shimei,

39 And Shelemiah, and Nathan, and Adaiah,

40 Machnadebai, Shashai, Sharai,

41 Azareel, and Shelemiah, Shemariah,

42 Shallum, Amariah, and Joseph.

43 Of the sons of Nebo; Jeiel, Mattithiah, Zabad, Zebina, Jadau, and Joel, Benaiah.

44 All these had taken strange wives: and some of them had wives by whom they had children.

rum fateri. Si procedat iudex via inquisitionis specialis, debet prius ante inquisitionem præcedere infamia sufficienter probata, deinde si delictum per vnum testem probetur, poterit reus interrogari, & veritatem fateri tenebitur. Aliqui volunt, quod ad hoc vt iudex interroget reum via inquisitionis specialis, sufficiat, quod infamia sit sufficienter probata, absque vllo teste, quia infamia probata, æquivalet vni testi omni exceptione maiori, & sic vidi obseruari. Si iudex procedat via accusationis, tunc potest iuridicè reum interrogare, quando delictum est semiplenè probatum, per vnum testem omni exceptione maiorem, & etiam quando adsunt manifesta, & expressa indicia, quæ reo debent esse notificata, vt possit si velit ab illis se purgare.

102 Pro quo nota, quod indicia, vt post Clar. *in sua practica, cap.* 20. tradunt omnes, sunt in triplici differentia, alia sunt leuia, alia grauia, & alia grauissima; leuia sunt, quæ ex leuibus procedunt præsumptionibus: grauia, quæ ex grauibus: & grauissima, quæ ex grauissimis. Indicia leuia sufficiunt ad inquirendum, seu ad assumendas informationes; sufficiunt etiam ad capturam, quando dubitatur de fuga rei; non tamen potest reus in vim illorum examinari, nec inter reos recipi; nec citatio potest ad eum transmitti. Indicia grauia sufficiunt vt reus absens citetur, seu vt vocetur ad respondendum; & si iam captus est, vt interrogetur: item sufficiunt vt torqueatur. Indicia namque grauia ex vna parte plus sunt quam simplex præsumptio, & ex alia minus sunt, quam semiplena probatio, ac proinde plus tribuunt, quam simplex præsumptio, & parum minus, quam semiplena probatio, ac proinde totum ferè ius, quod habet iudex ex semiplena probatione, habet ex grauibus indicijs. Indicia grauissima sunt illa, quæ plus sunt quam semiplena probatio, & parum minus quam plena; ac proinde tribuunt ius ad reum condemnandum, licet non pœna ordinaria, sed extraordinaria.

103 Quæres 1. ex quibus leuia indicia causentur? Respondetur, quod per sequentia. Primò, est fama de aliquo, quod tale delictum commiserit; ac proinde ea probata, poterit iudex inquirere, & informationes capere, & si timeat de fuga etiam reum incarcerare; non potest tamen iudex ex sola fama reum interrogare, vel torquere, cum sola fama, vt indicium leue, non faciat semiplenam probationem. Excipit Clar. *supra qu.* 21. casum, quando crimen est difficilis probationis, tunc enim iudex ex sola fama sine alijs adminiculis posset reum torquere, dixi, sine alijs adminiculis; quia fama adminiculata induit rationem indiciorum grauium. Secundò est testis aliàs inhabilis, de visu deponentis; si namque habilis esset, faceret semiplenam probationem, sed quia est inhabilis, tantum leue indicium causat, sufficiens ad inquirendum, ad accipiendasque informationes de delicto. Clar. *loco citato* & alij communiter. Tertiò, est depositio socij criminis, nam ista depositio solum facit indicium leue, cum socius criminis non sit integer testis; vt tamen socius criminis causet dictum indicium, debet dictum suum iuramento firmare, quia tunc se habet vt testis. Quartò, Minæ præcedentes delictum faciunt indicium leue, sufficiens, vt dictum est ad inquisitionem, & informationes accipiendas, Clar. *supra*. Quintò, pactum cum accusatore, vt ab accusatione desistat. Sextò, rei titubatio, inconstantia, variatio, & mendacium. Aliquando tamen mendacium facit indicium graue, sufficiens ad torturam, quando mendacium coniungitur cum titubatione, nisi proueniant ex naturali timore personæ; vnde iudicis prudentiæ remittitur. Septimò inimicitia capitalis, seu grauis.

104 Quæres 2. ex quibus indicia grauia desumantur, quæ sunt sufficientia ad torturam? Respondetur quod per sequentia. Primò acclamatio, puta si in aliqua domo auditus fuit aliquis acclamare, subuenite, accurite, &c. & fuerit aliquis visus exire de domo, euaginato gladio, & aliquis reperiatur mortuus;

vel mulier stuprata, &c. tunc est indicium graue, &c. Secundò erit indicium graue si duo reperiantur clausi in cubiculo, maximè de nocte, maximèque vbi est prohibitio, quod vnus non ingrediatur cubiculum alterius, tunc est indicium graue peccati inhonesti; idem dic quando vir sic clausus reperitur cum muliere; ita expressè habetur cap. *litteris*, *de præsumptionibus*, & plures doctores ibi relati per Barbos. Tertiò, minæ prolatæ per virum potentem, & malæ famæ in eo mali genere, & solitum exequi minas. Clarus *loco cit.* Quartò, confessio extra iudicialis delicti, per testes sufficienter probata, quæ reuocari non potest, nisi de errore probetur. Quintò, fuga delinquentis, quando opponitur vt indicium contra fugientem, modo fiat ante assumptas informationes, quia tunc arguit conscientiam commissi delicti, secus si fugiat post informationes, post citationem, vel etiam post rei interrogationem, quia præsumitur, quod fiat ob timorem carceris, vel alterius pœnæ, Clar. *loco cit.* Quod si reus post fugam compareat citatus, & vocatus indicium purgatur. Sextò, quando duo socij criminis contra alium deponunt, vnus enim facit indicium leue, & duo graue, modo deponant vt testes iurati, vt n. præcedenti dictum est. Septimò, dictum complicis, seu corrupti, seu sollicitati in crimine facit indicium graue, contra sollicitantem, quod limito, modo concurrat aliud adminiculum, vel indicium, vel præsumptio; absolutè namque dictum solicitati, corrupti, &c. cum sit dictum socij criminis, non nisi leue indicium facit. Clar. *supra*, Boss *tit. de indicijs, n.* 150. & alij. Octauò solitus delinquere in aliquo crimine, Bart. Salicet. & alij in *l. fin. C. de quæst.* quia semel malus, semper præsumitur malus in eodem genere mali, *l filius*, §. 1 *ff de accusat.* cap. *scribam*, *de præsumpt.* Et cap. *semel malus*, *de reg. iur. in* 6. Secus in diuerso genere mali, *l. Papinianus*, *ff. de minor.* Bart. *in l. Cassius*, *ff. de senat.* Alciat. *de præsumpt. reg.* 2. *præsumpt.* 7. *n.* 2. & alij. Ille autem dicitur solitus delinquere, qui bis, vel ter, deliquisse reperitur, vt ex Innoc. *in cap.* 1. *de fideiussor.* Obseruat Coriolan. *de cas. reserua. part.* 2. *casu* 5. *n.* 68. *vers. & dicitur.* Semel tamen malus non præsumitur malus, quando constaret de pœnitentia, cap. *maiores*, §. *vlt. de baptismo*, seu donec probetur peccatũ per pœnitentiam sublatũ, argum. *l. si ue possidetis*, *C. de probat.* vbi glos. & Doctores. Vult Coriolan. *loco citato*, *vers. secundo*; quod non præsumatur pœnitentia, seu emendatio, nisi per triennium abstineat; hoc autem remittendum puto iudicio prudentis.

105 Quæres 3. ex quibus colligantur indicia grauissima? Respondetur quod ex fuga delinquentis quando opponitur, vt crimen contra fugientem, si fuerit probata sufficienter, tunc enim sufficiens est ad condemnationem, modo citatus non compareat, sed rebellis perseuerat, secus est, quando fuga opponitur solum vt indicium. Clar. *supra* §. *fuga delinquentis*. Hoc maximè verum est, quando fuga fit ex carcere, in quo reus detinebatur legitimè, tunc enim reus habetur pro confesso, & conuicto. Quod si reus post fugam capiatur, vel sponte reuertatur, non solet per solam fugam condemnari, sed tantum grauius torqueri. Imò si statim reuertatur, non est tanquam fugitiuus, & effractor puniendus, sed leuius, Clar. & alij.

106 Quæres 4. an sit indicium graue, sufficiens ad torturam, quando equus, vel alia res aliena, furto sublata, reperitur apud aliquem? Respondetur affirmatiuè, teste Iul. Clar. *in d praxi qu.* 1. *n.* 41. nisi ostendat à quo acceperit. Secus esset si aliunde constaret, quod possidens esset bonæ opinionis; secus etiam est, quando res furtiua reperitur apud illum, qui similia mobilia emere solitus esset, vt eas carius vendat; modo eam rem palam teneat, nam si occultaret, indicium graue contra eum curreret. Clar. *supra*.

107 Quæres 5. an iudex præcipere possit reo legitimè interrogato, vt respondeat? Respondetur affirmatiuè, quod si obedire detrectet, præsumitur delictum com-

Digitized by Google

ungodly men, turning the grace of our God into lasciviousness, and denying the only Lord God, and our Lord Jesus Christ.

5 I will therefore put you in remembrance, though ye once knew this, how that the Lord, having saved the people out of the land of Egypt, afterward destroyed them that believed not.

6 And the angels which kept not their first estate, but left their own habitation, he hath reserved in everlasting chains under darkness unto the judgment of the great day.

7 Even as Sodom and Gomorrha, and the cities about them in like manner, giving themselves over to fornication, and going after strange flesh, are set forth for an example, suffering the vengeance of eternal fire.

8 Likewise also these filthy dreamers defile the flesh, despise dominion, and speak evil of dignities.

9 Yet Michael the archangel, when contending with the devil he disputed about the body of Moses, durst not bring against him a railing accusation, but said, The Lord rebuke thee.

10 But these speak evil of those things which they know not: but what they know naturally, as brute beasts, in those things they corrupt themselves.

11 Woe unto them! for they have gone in the way of Cain, and ran greedily after the error of Balaam for reward, and perished in the gainsaying of Core.

12 These are spots in your feasts of charity, when they feast with you, feeding themselves without fear: clouds they are without water, carried about of winds; trees whose fruit withereth, without fruit, twice dead, plucked up by the roots;

13 Raging waves of the sea, foaming out their own shame; wandering stars, to whom is reserved the blackness of darkness for ever.

14 And Enoch also, the seventh from Adam, prophesied of these, saying, Behold, the Lord cometh with ten thousands of his saints,

15 To execute judgment upon all, and to convince all that are ungodly among them of all their ungodly deeds which they have ungodly committed, and of all their hard speeches which ungodly sinners have spoken against him.

16 These are murmurers, complainers, walking after their own lusts; and their mouth speaketh great swelling words, having men's persons in admiration because of advantage.

17 But, beloved, remember ye the words which were spoken before of the apostles of our Lord Jesus Christ;

18 How they told you there should be mockers in the last time, who should walk after their own ungodly lusts.

19 These be they who separate themselves, sensual, having not the Spirit.

20 But ye, beloved, building up yourselves on your most holy faith, praying in the Holy Ghost,

21 Keep yourselves in the love of God, looking for the mercy of our Lord Jesus Christ unto eternal life.

22 And of some have compassion, making a difference:

23 And others save with fear, pulling them out of the fire; hating even the garment spotted by the flesh.

24 Now unto him that is able to keep you from falling, and to present you faultless before the presence of his glory with exceeding joy,

25 To the only wise God our Saviour, be glory and majesty, dominion and power, both now and ever. Amen.

Ad cognoscendum quantitatem
arcus ascensionalis cuiuslibet
gradus ascendentis in quacunque
regione. Et primo ad cognoscendum
quantitatem arcus ascensionalis
gradus ascendentis in regione
Arzachelis. Et sciendum quod
quantitas arcus ascensionalis
cuiuslibet gradus ascendentis
in regione Arzachelis est
quantitas arcus ascensionalis
gradus equalis in regione
Arzachelis. Et quantitas
arcus ascensionalis gradus
equalis in regione Arzachelis
est

(2) Where a person is charged with an offence under this section, the court may, if it thinks fit, order that the person shall be disqualified for holding any licence under the Licensing Acts, 1902 to 1921, for such period not exceeding twelve months as the court may specify, and may order that any licence held by him shall be forfeited.

(3) Where a person is charged with an offence under this section, the court may, if it thinks fit, order that the person shall be disqualified for holding any licence under the Licensing Acts, 1902 to 1921, for such period not exceeding twelve months as the court may specify, and may order that any licence held by him shall be forfeited.

(4) Where a person is charged with an offence under this section, the court may, if it thinks fit, order that the person shall be disqualified for holding any licence under the Licensing Acts, 1902 to 1921, for such period not exceeding twelve months as the court may specify, and may order that any licence held by him shall be forfeited.

(5) Where a person is charged with an offence under this section, the court may, if it thinks fit, order that the person shall be disqualified for holding any licence under the Licensing Acts, 1902 to 1921, for such period not exceeding twelve months as the court may specify, and may order that any licence held by him shall be forfeited.

(6) Where a person is charged with an offence under this section, the court may, if it thinks fit, order that the person shall be disqualified for holding any licence under the Licensing Acts, 1902 to 1921, for such period not exceeding twelve months as the court may specify, and may order that any licence held by him shall be forfeited.

(7) Where a person is charged with an offence under this section, the court may, if it thinks fit, order that the person shall be disqualified for holding any licence under the Licensing Acts, 1902 to 1921, for such period not exceeding twelve months as the court may specify, and may order that any licence held by him shall be forfeited.

(8) Where a person is charged with an offence under this section, the court may, if it thinks fit, order that the person shall be disqualified for holding any licence under the Licensing Acts, 1902 to 1921, for such period not exceeding twelve months as the court may specify, and may order that any licence held by him shall be forfeited.

(9) Where a person is charged with an offence under this section, the court may, if it thinks fit, order that the person shall be disqualified for holding any licence under the Licensing Acts, 1902 to 1921, for such period not exceeding twelve months as the court may specify, and may order that any licence held by him shall be forfeited.

(10) Where a person is charged with an offence under this section, the court may, if it thinks fit, order that the person shall be disqualified for holding any licence under the Licensing Acts, 1902 to 1921, for such period not exceeding twelve months as the court may specify, and may order that any licence held by him shall be forfeited.

ad fugam. Ad fundamentum in contrarium constat, quia si esset necesse ad vitam tuendam disrũpere sepem agri alieni, fieri posset. Quod autem leges ciuiles ponant pœnam grauem effrangentibus carcerem, est, vel quia dictæ leges non respiciunt culpam moralem, sed ciuilem, fundatam in quadam conuentione inter reum, & custodem, vt custos exponatur damno, & castigationi ob negligentiam; Reus autem pœnæ grauissimæ si capiatur. Putat Sayr. *in Clau. Reg. lib.* 12.*cap.*18.*n.*22. post alios, quod reus sic fugiens non teneatur ad restitutionem pro effractione carceris, vinculorum &c. quia sibi custos imputare debet, quod negligens fuerit.

120 Quæres 7. an licitum sit consulere reo fugam, & instrumenta præbere? Conueniunt omnes hoc non licere iustitiæ ministris, cum sit contra ipsorum obligationem; ad quam ex vi officij tenentur. De alijs, variæ sunt auctorum sententiæ, nam Sylu. *verbo fugere*, & ibi Angel. & Tabien. putant non esse licitum cõsulere fugam, nec auxilium præbere. Sot. *loco citato* & alij, licitum esse volunt consulere fugam, non tamen auxilium, aut instrumenta præbere, quia consilium non est ita efficax, ac ministrare instrumenta. Tum quia ministratio instrumentorum est cooperatio ad effractionem, quod non videtur licitum. Nihilominus communis sententia affirmat, quod scilicet licitum sit consulere reo fugam, instrumentaque præbere quibus fugere possit, non tamen licitum est extraneis infringere carcerem, vectes perforare, &c. vt reus fugiat, sic tenent Caiet. *d.q.*69. *art.*4. Salon. *ibid. controuers.*3. Aragon. *ibi dub.*3. Bann. *dub.* 2. Nauar. *cap.*17. *num.*102. Couar. *lib.*1. *var. cap.* 2. *num.*14. & alij passim. Ratio est, quia licet non possit extraneus frangere carcerem, quia hoc redundat in iniuriam reipublicæ. Tamen non redundat in iniriam reipublicæ, quod ego consulam fugam illi, qui licitè fugere potest, vt vitam saluet, & illi ad eundem finem instrumẽta præbeam.

121 Quæres 8. an reus, qui iurauit custodi redire ad carcerem, vel etiam iudici, redire teneatur? Prima de hac re sententia est, quod redire teneatur, eo solum casu, quando carcer iustus est, secus quando iniustus, vt cum quis ex iniquitate iudicis detinetur, vel cum secundum allegata, & probata condemnatus est, licet in foro conscientiæ non sit reus, in hoc enim casu potest qui iurauit redire, petere iuramenti relaxationem, & non redire, sic tenent glos. *in Clem. pastoralis, verb per violentiam, de sent. & re iudic.* Panorm. *in cap. si vero, nu.*8. *& cap. sicut,* 13. *nu.*4. *de iureiur.* Sylu. *verb. accusatio q.*17. *& verb. iuramentum* 4. *qu.*26. Angel. *verb. iuramentũ* 5. §. 37. & alij communiter. Hæc sententia probabilis est. Mihi tamen magis placet sententia Caiet. 2. 2. *qu.*89. *art.*7. Nauar. *cap.*12. *n.*18. & aliorum, quod redire teneatur, vel saltem quod possit redire, & non teneatur petere iuramenti relaxationem; & reuera iuramenti fidelitas hoc reposcit, cum reditus sit actus, qui sub iuramento cadere potest; vnde laudatur M. Attilius Regulus, qui ob fidem iuramento firmatam, cum probabilissimo vitæ periculo ad Chartaginenses rediit.

122 Quæres 9. an iustè damnatus, vt fame pereat, possit cibos oblatos sumere, & an offerri possint? Circa primũ S. Tho. *d.q.*69. *art.*4. *ad* 2. non solum vult quod sic damnatus possit cibos oblatos sumere, verum etiam quod ad id teneatur. Sic enim habet. *Si aliquis sit condemnatus, vt fame moriatur, non peccat si cibum sibi occultè ministratum sumat, quia non sumere, esset se ipsum occidere,* ac proinde cum nullus possit se ipsum occidere, tenebitur cibum sumere. D. Thomam sequuntur Caiet. Bann. Petr. Arag. & alij expositores *ibidem*; tunc enim non comedere, est se ipsum occidere. Alij putant, quod licet sic damnatus possit cibos oblatos sumere, potest tamen etiam licitè sine peccato respuere, sic tenent Maior *in* 4. *dist.*15. *q.*22. Sot. *lib.*5. *de iust. q.* 6. *art.*4. Tabien. *verb. accusatio* §. 10. Salon. *d.q.*69. *art.*4. *controuers.*4. Ratio huius sententiæ est, quia reus tunc non comedendo,

Digitized by Google

do, non est sui occisor, sed solum non conseruat propriam vitam, quod ex causa honesta facere potest; aliud namque est se ipsum occidere, aliud se ipsum non conseruare, non tribuendo pabulum humido radicali; Nec D. Thomas stare videtur pro prima sententia, sed pro ista secunda, vt rectè obseruat Tabiena, *loco citato*, & alij. Ad 2. an scilicet licitum sit alijs damnato vt fame pereat, cibos ministrare, dico quod sic, modo excipiantur iustitiæ ministri; bene verum est, quod tunc nullus obligatur, sic damnato, cibos ministrare, sic D. Tho. 2.2. *q.* 31. *art.* 2. *ad* 3. Caiet. *d. q.* 69. *art.* 4. Bann. Aragon. & alij ibidem.

§. XII. *Explicantur in communi, quæ ad rei defensionem spectant.*

123 REus semel accusatus, non potest denuo accusari, nisi posterior accusator ostendat priorem fuisse præuaricatum, idest, cum reo collusisse, & nisi accusator suum dolorem prosequatur, ignorans accusationem ab alio institutam, Sylu. *verb. accusatio, nu.* 7. Et sicut accusator potest multis ex causis accusationem deferere, ita & accusatus potest pecunia, vel aliàs accusationem redimere, maximè si crimen non sit multum reipublicæ noxium, præsertim si Princeps, vel iudex ordinarius consentiat, atque permittat. Sylu. *ibid. nu.* 8. Potest falso accusatus sponte accusanti iniuriam dimittere, præsertim si cognoscat accusationē ex leuitate, non animo calumniandi factam fuisse, Sylu. *ibid. nu.* 9. Aduertant rei, quod nullus sciens se iustè accusatum, potest causam suam defendere cum notabili damno sui aduersarij, proindeque, nec licet ei appellare ad protrahendam executionem sententiæ contra se iustè latæ, sub pœna restitutionis interesse, & omnium damnorum suo aduersario, si autem sentit se iniustè damnatum, licitum est ei se defendere eo quo poterit modo, vel appellando, vel recusando iudicem, vel excipiendo, &c. de quibus in seq. §. dicetur. Aduertit Coriolan. *de cas. reser. p.* 2. *casu* 5. *nu.* 98. quod rei defensio, ex lege diuina, & naturali dependet, ac proinde nulli denegari potest, & multo minus regularibus, imò multoties Regularis renitiare non potest defensionibus, vt si esset persona ex cuius bono nomine Religio multum decoraretur. Sed antequam ad defēsionis titulos accedamus aliqua quæsita de rei defensione proponamus.

124 Quæres 1. an reus possit se defendere obijciendo actori excommunicationem? Respondetur affirmatiuè, debet tamen intra terminum competentē probare excommunicationem, quod si eam non probet legitimè, actor admittitur, sic decernitur cap. *prudentiam, de offic. & potest. iudic.* & Doctores *ibidem*. Vbi etiam additur, quod si constet per confessionem eiusdem actoris, vel alio modo, eum esse excommunicatum propter causam de qua agitur, delegatus absoluat: si propter aliam causam, mittatur ad excommunicatorem, qui si ex malitia absoluere nolit, absoluat delegatus, modo excommunicatio non sit Papæ reseruata. Quod si exceptio excommunicationis à reo non opponatur, poterit iudex ex vi officij sui excommunicatum vitandum in iudicio agentem repellere, sed de hac re videnda sunt, quæ à nobis dicuntur in *tract. de censuris de reo excomm.*

125 Quæres 2. an reus teneatur respondere libello in actione personali si in eo non exprimitur causa petendi? Respōdetur negatiuè, sic decernitur cap. *dilecti, de libelli oblatione*, & tradunt ibi Doctores. Ratio est, quia qui agit actione personali, tenetur causam exprimere in libello, ex qua sibi competat, quod petit, Azeued. *in l.* 4. *n.* 1. *cum seq. per text. ibi lib.* 4. *noua recop.* Perez *l.* 1. *glos.* 3. *tit.* 4. *lib.* 3. *ordin.* Item in citatione, causa ex qua competat actio est exprimenda. Vantic. *de nullitat. tit. ex defectu citat* Verall. *decis.* 116. *n.* 6. *p.* 1. Camil. Borrell. *in sum omnium decis. tit.* 44. *n.* 38. Cardos. *in praxi iud. verb. citatio n.* 14. & alij.

126 Quæres 3. an si reus per actorem interrogetur, an rem petitam possideat nec ne, & neget possidere, si postea

de mendacio conuincatur, poterit ne se tueri? Respondetur negatiuè, sed debet possessione priuari, sic glos. *in cap. cum causam, verb interrogat.* ibi *an possideat rē, quæ petitur ab eo.* Roland. *cons* 88. *n.* 10. *volum.* 4. Anton. Gabr. *tom.* 3 *commun. opin. tit. de acquir. possès. concl. vnica nu.* 33. *pag. mihi* 275.

127 Quæres 4. an possit reus vt se defendat, se abscondere, vt ad eum citatio non deferatur? Respondetur, quod non, imò si non inuenitur, potest citatio figi in valuis Ecclesiæ suæ, & valebit, vt decernitur cap. *venerabilis, de dolo, & contumacia.* Quod si reus incertus est, citabitur per edictum, Maranta *de ord. iudic p. 6. tit. de citat. membr. 1. n* 82 & 89. Bellacōb. *tom. 2. comm. opin. lib. 8. tit. 14. n. 2.* Menoch. *remed. 8. recuper. n. 113.* Surd. *decis. 5. n. 8. & cons. 173. nu. 9. & cons. 181. num* 32. Ceual. *commun. contra comm. q. 809. à n. 31.* Steph. Grat. *discept forens cap. 194. n. 9.* & alij.

128 Quæres 5. an si reus citatus non comparet, sed transfert se ad loca remota, nec est qui eum defendat, tunc agens mitti possit in possessionem? Respondetur affirmatiuè, non tamen absolutè, sed causa custodiæ, ita habetur cap. *si aduersa, vius de eo qui mitt.* & tradunt ibi Doctores.

§. XIII *Quomodo reus se defendere possit excipiendo de corpore delicti.*

129 POtissima exceptio qua reus se defendere potest, est illa, qua excipit de corpore delicti, nam si reus interrogetur à iudice de delicto, & ipse excipiat, quod non commisit illud, & hoc probet, tunc liberatur ab omni quærela, & imputatione, & dimitti debet. Pro quo nota, quod aliter constare debet iudici de corpore delicti in ordine ad torquendum reum, & condemnandum; & aliter in ordine ad inquirendum, nam ad inquirendum sufficit quærela, & denuntiatio, quod delictum commissum est, maximè quando delicta sunt talis generis, quod non relinquunt effectum post se, vt est adulterium, fornicatio, & alij coitus, furtum sine fructura; percussiones, quæ fiunt alapa; iniuriæ verbales &c. & in istis delictis alia non requiritur inuestigatio, sed sufficit quærela, seu accusatio, aut denuntiatio, modo supra explicato. Verum in delictis, quæ relinquunt opus post se, vt est homicidium, incendium, furtum cum fractura, &c. antequam iudex procedat certificatur de corpore delicti. Vnde statim, quod ad eius notitiam peruenit, quod aliquod homicidium commissum est, vadit ipse, vel mittit notarium, qui cædauer inspiciat, & vulnera describat, vt vbique seruatur, & tunc constat de corpore delicti, tametsi nomen occisi ignoretur, & vlterius procedat. Ex quibus patet debere constare de corpore delicti.

130 Quæres 1. quomodo se defendet reus, quando quidem constat de corpore delicti, sed non constat de modo; vt si quis repertus est mortuus in puteo, & tribuitur Petro; cum tamen esse possit, quod casu ceciderit, siuè dimiserit se. Ité cum quis reperitur mortuus veneno eo quod veneni signa appareant ex dictis medicorum, & maleficium tribuitur Petro, cum tamen contingere possit, quod venenum ipse sumpserit, vel quod aliquid venenosum comederit, vt boletos venenatos, &c. Respondetur posse reum se defendere, probando, quod talis quandoque patiebatur delirium, insaniam, maniam, malenconiam talem, vt multoties tentauerit præcipitium. Quoad venenum se defendet ostendendo, quod comedit boletos, v. g. vel quid simile venenosum, vel quod iam in desperationem actus erat ob talem, vel talem causam, &c. Vide Decium *cons.* 438. Clar. *in praxi q. 4. in fine,* & infradicenda.

131 Quæres 2. quomodo se defendet reus excipiendo, quod delictum non potuit ab eo committi? Respōdetur quod se defendet probando absentiam à loco delicti, vt si homicidium, vel furtum commissum sit tali loco, vel tempore, & quod tunc ipse erat alibi. Vel probando quod tale delictum est sibi impossibile; vel adducendo testes qui probent, quod istum bene cognoscunt, quemque ipsi bene

ne

ne vidiſſent, & cognouiſſent. Probatur etiam hæc negatiua per dictum ipſius offenſi ſi viuat, Bald. *in l.1. C. comm. de leg. nu.33.* Plottus *conſ.110.n.1.lib.1.inter conſ. crimin. diuerſ.* Hoc procedit quando res eſt dubia, ſecus quando in contrarium de veritate conſtaret, vel eſſent indicia valde vrgentia contra reum, quia tunc tortura vitari non poſſet per dictum offeſi. Clar.*q.53.verſ.poteſt etiam.* Et ita practicatur teſte Blanc.*in pract.crimin.n.101.* Ratio, quia vel offenſus non bene obſeruauit; vel quia iam offenſam remiſit, vel quia ita ſuadent amici. Iudicis arbitrium maximè in hac occaſione præualebit.

132 Quæres 3. quomodo reus ſe defendet oſtendendo ſe eſſe innoxium, ſeu innocentem? Reſpondetur quod innocentia multis modis, ſeu coniecturis oſtendi poteſt. Primò ſi reus oſtendat, quod ob innocentiam non timuit accuſationem, ac proinde fugam arripere noluit cum poſſet, & ſuaderent amici, & parentes, Alciat. *reſponſ.433. nu.5.* poſt Bald. *in l. ſi quis fugitiuus §.1. ff. de edil. edict.* quos affert, & ſequitur Coriolan. *de caſ.reſeru.p.2. caſu 5. §.3. quod reus eſt innocens.* Secundò ſi reus ſua ſponte ſe iudici repræſentet. Sic Coriolan. *loco cit.* poſt Cepol.*cent.31.n.8.* Blanc. *in practica crimin.2.p.defenſ.n.11.* Marſil.*in pract. crimin. §. diligenter n.204.* Tertiò quando accuſatus ſua ſponte carcerem ingreditur. Gtam.*conſ.29. n.32. & conſ.61. nu.4.* Idem eſt quando quæſtionibus, & torturæ ſe ſubijcit, Lucas de penna apud Coriolan. *loco cit.* Quartò quando qui accuſauit, ſe retractauit, cum eſſet moriturus, Marſil. & Blanc. apud Coriolan. *vbi ſupra.* Quintò quando damnatus ad mortem proteſtatur ſe eſſe innocentem, & ſe mori innoxium quoad crimen impoſitum; & dum percutitur mori non poteſt, & incolumis manet; quod intelligitur, quando quis fuit morti adiudicatus ex ſolis præſumptionibus, ſecus ſi clarè conſtaret de delicto, ſic multi apud Coriol. *loco citato.*

133 Quæres 4. quomodo ſe defendet reus oſtendendo non peccaſſe grauiter *in* patrato delicto, ſed ex primo iræ motu commiſiſſe illud, vel in propriam defenſionem occidiſſe, vel alio ſimili modo excuſante à culpa lata? Reſpondetur hoc oſtendi debere per teſtes, & aliquas probabiles coniecturas; ſemel namque probato, quod delictum ex ſola culpa leui, vel leuiſſima commiſſum eſt, pro eo imponi non poteſt pœna corporis afflictiua, imò neque pecuniaria, ſed tantum fiet condemnatio quantum ad forum exterius ad reſtaurationem damni dati, Boſſ. *in practica, tit. quomodo procedatur per actionem in delictis, nu.37.* Clar, §. *homicidium. n.3.* & alij.

134 Quæres 5. quomodo reus, qui audiens accuſationem aufugit, & poſtea capitur, ſe defendere poterit, non obſtante fuga? Reſpondetur quod ſe defendere poterit excipiendo timorem carceris, metus namque carceris grauis eſt, & probari poteſt etiam per teſtes ſingulares, qui audierint ſe fugere ob metum carceris, Maſcard. *de probat. concl.1053.* Menoch. *lib.3. de præſumpt. q.126. nu.31.* Flamin.*de reſignat.lib.13. q.1. n.85.* Surd. *conſ.395.n.26.* Rot. in Tullen. *nullit. probat.7. Nouembr. 1616.* Benè verum eſt, quod metus non præſumitur, ſed per allegantem probari debet, Maſcard. *de probat.concl.1051.* Menoch.*lib.3. præſum. 126.* Ioſeph Ludouic. *to.3. commun. opin. tit.de probat.concl. vnica verſ.infertur 155.* Item probari poterit metus fugæ ex aduerſariorum potentia, quia eum fortiter perſequantur. Quod ſi iuſtus metus non probetur, ex fuga præſumetur delictum, per eamque probatur. Bernard. *reg.203.* Duen.*reg.389.* Boer.*deciſ.215. n.10.* Couar. *lib.1. var. cap.2. n.7.* alijque plures.

135 Quæres 6. quomodo reus ſe defendet, qui cum parte tranſegit de delicto? Ratio difficultatis eſt, quia delictum ex tranſactione probatur, vt oſtendunt Octauian. Vulpell. *conſ.68. in princ. vol.1.* Maſcard.*de probat. concl.501.n.1.* & alij. Reſpondetur quod ſe defendere poterit, dicendo tranſactionem eſſe gratuitam, quia ex tranſactione gratuita non indu-

inducitur delicti confessio, sed quod facta sit ad tollendam vexationem, Mascard. *loco cit n.*4. Hippol. *in pract.* S. *diligenter n.*168, *vers. quaro vltimo, an tacita confessio*, Vulpell. *cons.*4. *num.*9. *vol.*1. & alij.

§. XIV. *Quomodo reus se possit defendere excipiendo contra iudicem.*

136 PRimò reus se, contra iudicem non suprærnum, sed infra, siue ordinarium, siue delegatum defendere potest excipiendo eum vt suspectum, vt apertè dicitur cap. *cum inter de except.* vbi dicitur. *Inquisitionis vestræ duximus respondendum, quod prædicto nobili legitima defensio in iudicio reseruatur, & maximè iudicis recusatio; cum periculosum sit coram suspecto iudice litigare: ac suspectis iudicibus Sedes Apostolica causam de certa conscientia non committat, &c.* Tunc autem iudex censetur suspectus, & recusari potest quando vnam partem magis diligit quam aliam, Alex. de Neuo *in d. cap. cum inter, nu.*13. Maranta *de ordine iudic. p.*6. *n.*43. Aufrer. *de recusat. nu.*18. *vers.*28. Tusch. *lit. S. concluf.*908. *n.*9. Farin. *fragm. crim. p.*2. *verb. iudex, n.*785. Et *n.*786. tenet quod debeat exprimi causa cur iudex magis faueat vni parti. Potest autem iudicis recusatio fieri in quacumque litis parte. Imò etiam reus excommunicatus recusare potest iudicem suspectum, ex dicto cap. *cum inter*; nam excommunicatio non aufert auctoritatem legitimæ defensionis in iudicio, vti reus necessarius, Ricciul. *de iure person. extra gremium Eccles. exist. lib.*4. *cap.*33. *à princ.* Potest etiam recusari vt suspectus iudex excommunicatus, sed de hac re fusè tracto de censuris *disp.* 3. *num.* 122. *cum seq.* Modum recusationis, cum pluribus alijs pono, de *censuris disp.* 1. *num.* 223. *cum seq.*

137 Recusatur etiam iudex inimicus, vel de inimicitia suspectus, cap. *suscitatus, de rescriptis*, cap. *suspicionis, de offic. deleg.* cap. *cum speciali, de appellat.* cap. *cum oporteat, de accusat.* & cap. *quod suspecti*, 3. *q.*5. vbi dicitur. *Quod suspecti, & inimici iudices esse non debeant, & ipsa ratio dictat, & pluribus probatur exemplis, &c.* Ille autem dicitur inimicus ex Pegna, & Farin. quos refert, & sequitur Coriolan. *vbi supra* §.4. *num.*17. Qui occidit consanguineum tuum. Qui minatus est occidere te, vel aliquem ex tuis. Qui parauit insidias. Qui accusauit in causa criminali. Qui detinuit in vinculis. Qui graues iniurias in aliquem protulit. Qui adulterium cum vxore tua commiserit, te reclamante. idem dic de matre, sorore, filia, nepote; &c. Qui mouit quæstionem de statu, de bonis, de magna pecuniæ quantitate, qui spoliauit talibus. Qui te offendit in persona, & rebus. Qui te vulnerauit, percussit grauiter. Qui descendit ab inimicis tuis. Qui commoratur, & familiariter conuersatur cum tuo inimico. Qui amicitiam fecit cum tuo inimico, &c.

138 Recusatur etiam iudex infamis, criminosus, furiosus, seruus, dominus aduersarij, & vniuersaliter quicunque est iurisdictionis incapax, vt ex alijs tradit Coriolan. *loco citato n.*18. Item recusatur iudex, qui iuris ordinem non seruat; qui reum grauat: qui iuris defensiones denegat: qui debitas exceptiones non admittit; qui necessarium reo denegat, &c. Coriolan. *n.*19. *ex direct. Inquisit. de recusat. Inquisit.* & Pegna ibid. Item recusari potest iudex nimis partialis, seu familiaris, & amicus partis, cap. *ad hæc, de rescriptis* cap. *cum R. de rescriptis*, & hoc tam ante, quam post litis contestationem, modo fiat ante causæ conclusionem cap. *insinuante de offic. deleg.* & ibi Doctores. Item recusari potest iudex iuris ignarus, quod si non sit omnino ignarus, & aliunde peritiam iudicandi habeat, dato assessore etiam expensis partium iudicare poterit, vt ostendit Coriolan. *n.* 29. Oportet tamen attendere materiam de qua iudicium procedere potest, quia contingit, quod quis non habeat iuris peritiam, idoneus tamen sit ad iudicandum in aliqua materia, vt dicitur in *l. certi iuris*, C. *de iudicijs*, vbi decernitur, quod milites illi-

illiterati, peritiam habentes rerum miſi tarium, in illis iudices eſſe poſſunt, vt benè oſtendit Corraſ. *lib.5. miſcel. iuris, cap.*19.Robert.Aurel. *lib.3. ſent. iurit cap.* 3. Franc. Hottoman. *lib. quæſt.illuſtr.cap.* 27. & Menoch.*de arbitr.cent.3.caſu* 237. *n.*16. Item recuſari poteſt iudex,qui modum excedit in exequendo, Coriolan. *n.* 30. Item recuſatur iudex à quo in alia cauſa fuit appellatum, Coriolan. *nu.* 33. Item recuſari poteſt, qui ſimilem cauſam habet. Qui habet commenſalem alterius partis aduocatum. Qui aduerſarij ſuffraganeus eſt, vel de terra illius.Quando accuſator, vel teſtis de domo iudicis producitur. Qui propalauit votum ad fauorem partis. Coriolan. *loco cit.* Vbi aduertit, quod iudex recuſatus, à cauſæ proſecutione ſtatim ceſſare poteſt, niſi recuſatio ſit friuola, hoc eſt vana, inanis, & ſine cauſa interpoſita. Reus ergo quando vult ſe defendere per iudicis recuſationem debet libellum formare, in quo cauſa recuſationis continetur, & eum iudici porrigere, quo facto, niſi recuſatio friuola ſit, ſtatim deſiſtere debet, & reum ad iudicem ſuperiorem tranſmittere; vel alium idoneum conſtituere. Ne autem iudex facile iudicet recuſationem eſſe friuolam, vel eam iudicandam tranſmittat iudici ſuperiori,vel eam examinare faciat à viris peritis.

139 Quæres 1. an recuſatio opponi debeat ante litis conteſtationem, an opponi poſſit etiam poſt? Reſpondetur ex dictis, quod abſolutè opponi debet ante litis conteſtationem,quando cauſa recuſationis cognoſcebatur, Rebuff. *in tract.de except.n.*254. *& to.*3. *ad leg. Gall. tract. de recuſat. art.* 1. *glo.* 2. Perez *l.* 1. *verſ.iſta exceptio tit.*3. *lib.*3. *Ordin.* Bonacoſ.*to.*1.*commun. opin.lib.*3. *tit.*1. *nu.*187. Morla *in empor.iur.p.*1.*tit.*2.*in prælud. nu.* 199.Cardoſ.*in praxi iudic. verb recuſatio, n.*1. *& verb. index, nu.* 21. Tamen fieri etiam poteſt poſt litem conteſtatam; & quocunque tempore ſi cauſa noua recuſationis ſuperueniat, aut cognoſcatur, Seraphin,*de priuil. iuramenti priuil.*7. *nu.* 16.Sigiſmund.Scaccia *de iudic. lib.*1. *cap.* 101.*nu.*10. Maſcard.*de probat. concl.*952. *n.*35.Bernard.Muſcatel. *in praxi aurea, p.*2.*n.*55.& Steph.Grat.*diſcept.forenſ. cap.* 100.*n.*31.Et 32. obſeruat, quod d. recuſatio poni poteſt etiam poſt concluſum in cauſa, modo cauſa recuſationis habuerit ortum poſt concluſionem, idem tradit Farin.*fragm.crim.p.*2.*litt. I. nu.*19. *cum ſeq.*

140 Quæres 2. quid facere debet iudex delegatus recuſatus? Reſpondetur quod cogere debet litigantes, vt intra triduum eligant arbitrum, aut arbitros, qui eam cauſam tanquam iudices ab eo delegati à quo fuerat ipſe delegatus,definiant,non ſecus atque ipſe eam erat definiturus, ſic decernitur *l. apertiſſimi, C. de iudic.* ibi: *partibus ad eligendos arbitros, &c* & ſic tradunt Cuiac. *lib.*9. *obſeruat.* 25.*verſ. eſt & alia*, Scaccia *ſupra, cap.* 101.*n.*23,Donel. *comment. iuris ciuil. lib.* 17.*cap.*25. *§.cauſam*, Farin. *fragm. crim. p.*2.*litt.I.ex n.*915. ex *n.*731.notat, quod quicunque iudex delegatus, etiam à Principe, poteſt vt ſuſpectus recuſari, porrecto ſuſpicioni libello, vt decernitur in d. *l. apertiſſimi*.

141 Quæres 3. an recuſatio proponi debeat de neceſſitate in ſcriptis? Reſpondetur affirmatiuè, & d. *l. apertiſſimi*, ibi: *Libello recuſationis ei porrecto.* Et tradunt Auendan. *de exequend. mandat. p.*2. *cap.*23.*n.*12. *in fin.* Perez *l.*1.*verſ.*14.*tit.*5 *lib.*3 *Ordin.*Suar de Paz *in pract. to.*2. *p.*1. *cap.*6. *nu.*26. Gail. *lib.*1.*obſer.*33.*num.*13. Scacc.*de iudic.lib.*1.*cap.*101.*n.*22. Pacian. *de probat.lib.*2.*cap.*45.*n.*9.*&* 10. Cardoſ. *in praxi iudic.verb. recuſatio*, *n.*5. Farin. *d.litt.I.n.*703.

142 Quæres 4. an iudex ordinarius recuſari poſſit? Reſpondetur quod ſtando in iure ciuili iudex ordinarius recuſari non poteſt, vt tradunt Farin. *d.litt.I.n.*731 Iacob.Laurent.*de iudice ſuſpecto cap.*5.*n.*1. Couar.*pract.cap.*26. *n.*1. Maranta *de ordin. iudic.p.*4. *diſt.*5. *nu.*42. At loquendo de iure Canonico iudex ordinarius recuſari poteſt,ex cap. *cum ſpeciali de appellat.* Et tradunt ibi. Hoſt.*col.*1. Bald.*poſt n.*14 Bellamar.*n.*10. Abb.*n.*2. Zabarella *nu.*3.

Franc.

Franch.*n.*46.Dec.*n.*5.Præpoſit.*nu.*11. & Gail.*lib.*1.*obſeruat.*33.*n.*1. Pacian. *de probat.lib.*2.*cap.*45. *nu.* 35. & 36. Octauian. Gloriet.*reſp.*11.*nu.*4. Scaccia *de iudic.cap.* 66.*n.*13. & alij communiter. Quinam autem terminus præfigi debeat de iure canonico ad hoc vt probetur cauſa recuſationis coram iudicibus arbitris, traditur eod.cap.*cum ſpeciali*, & refertur à nobis *in tract.de cenſur.diſp.*1.*à n.*223.

§. XV. *Quomodo reus ſe defendet excipiendo contra teſtes.*

143 POteſt reus ſe defendere, excipiendo, quod teſtes, qui contra ipſum depoſuerunt, non ſunt idonei, ſed ſunt infames. Non ſufficit autem dicere teſtes eſſe infames, ſed neceſſum eſt explicare ob quam cauſam, ob quod delictum, quo loco, quo tempore patratum, cauere tamen debet reus ne excipiat teſtes ob infamiam, niſi eam probare valeat, alioquin tenebitur actione iniuriarum, pro infamia, vt ex Boſſ. *in tract. de iniur.n.*21.tradit Coriolan.*in §. de except. contra teſt. nu.* 2 Igitur reus poteſt ſe defendere recuſando teſtes, tanquam viles, & infames, quod faciet, ſi oſtendat teſtes eſſe adulteros, cap.*conſtituimus* cap. *ſimiliter* 3.*q.*5.& *l.*3.*§.leg. Iulia ff.de teſtam.* quod intellige quando vt tales cõdemnati ſunt, Rebuff *tract.de reprob.teſt. nu.*32. Farin. *in praxi crimin.q.*56.*n.*282. *cum ſeq.* quos refert, & ſequitur Barboſ. *in collect.cap.in nomine de teſt. n.*3. Item ſi oſtendat teſtem eſſe bannitum. Rebuff. *ſupra nu.*54.Farin.*ibid.num.*326.Maſcard. *de probat. concl.* 1356. *num.* 38. Item ſi oſtendat eſſe blaſphemum, Rebuff.*n.*55. Farin.*d.q.*56.*n.*414.Hect.Aemil.*de teſt.p.* 1. *verb. teſtis blaſphemator*, Steph. Grat. *diſcept.forenſ.cap.*93.*nu.*16. & alij. Item ſi oſtendat fuiſſe de calumnia condemnatũ Rebuff.*n.*61.Farin.*nu.*459.Maſcard.*concl.* 1356.*n.*47.& Menoch.*de arbitr.caſu* 322. *nu.*4.Item ſi oſtendat fuiſſe incarceratum de crimine, quod poſt ſententiam infamaret cap. *ſi teſtes omnes*, §. *leg. Iulia* 4. *qu.*2.vbi gloſ.*verb.vinculis*, & *l.*3.§.*Iulia*, *ff.de teſtam.* Maſcard.*concl.* 268. & *concl.* 1356.*nu.*34.Rebuff.*nu.*62. Farin.*nu.*180. Item ſi oſtendat teſtem eſſe manifeſtum concubinarium, Rebuff.*n.*93.Farin.*n.*284 & *p.*4.*deciſ.*40.*n.*2.& *deciſ.*125.apud Barboſ.*loco cit.n.*80.

144 Poterit etiam reus excipere cõtra ſequentes teſtes tanquam viles, & infames, eoſque reijcere tanquam iure inhabiles in cauſis maximè criminalibus. I. Criminoſos condemnatos, *l.*3.§.*lege Iulia ff.de teſt.* & *l.quæſitum ff.eod.tit.* Non ſufficit tamen quod quis fuerit accuſatus, ſed requiritur, quod fuerit condemnatus. Rebuff. *d.tract.de reprobat.teſt.n.*173. Farin.*inpraxi crim.q.*56.*n.*126. Hierony. Fernand.de Ottero *Roman luculubrat.diſp.* 18.*n.*9.II. Reici poteſt decoctus.Maſcard. *de probat.concl.*733.*n.*1.& 2.Farin.*d.q.*56. *nu.* 44. Buccaron. *de different. inter iudic. ciuil.& crimin.differ.*94. *num.* 9. III.Fuſtigatus, *l.fuſtibus C.ex quibus cauſis infamia irrogetur*: Farin.*d.q.*56.*nu.*456. Maſcard. *concluſ.*1356.*n.*38.Rebuff.*nu.*224.& alij. IV.Hæreticus, Rebuff. *nu.* 226. Farin. *d. q.*56.*nu.*206.& Menoch. *conſ.*149.*nu.*28. V.Hiſtrio,Rebuff *n.*225.Farin.*n.*403.Maſcard.*concluſ.*1356.*nu.*46.VI.Leno *l.athletas* §.1.*ff.de his,qui notantur infam.* Creſc. *de teſt.deciſ.*1.Rebuff.*n.*329.Farin.*d.q.*56. *nu.*365.Mant.*deciſ.*142.*n.*6.Menoch.*conſ.* 199.*num* 22. VII. Luſor.Grammat.*deciſ.* 216.*nu.*6.Auend.*de exequend. mandat.p.*2. *cap.*9.*n.*12.Rebuff.*nu.*351.Farin.*nu.*51.& 427.Maſcard.*concl.*995.& *concl.*1356.*nu.* 29. VIII. Maleficus, cap. *conſtituimus*, 3. *q.*5. Rebuff.*n.*332.IX.Sodomita, Nouell. *reg.*216.*n.*28.Maſcard.*concluſ.*1313.*nu.*6. X. Vſurarius, Gemin. *de vſuris comment.* 4.*in præfat.num.*4.Rebuff.*num.*587.Farin. *d.q.*56.*n.* 77. Item excluditur mulier vilis & inhoneſta, Rota *deciſ.*207.*nu.* 2.& 3. apud Farin.*p.*1.*recent.*Rabuff.*n.*346. Maſcard.*concl.*1063.*n.*40.& *concl.*1356.*n.*20. & 66.Menoch.*conſ.*149. *n.* 19. & 20. Et vniuerſaliter omnes infames tam infamia iuris ciuilis, quam iuris canonici, quos refero *tract.de cenſuris diſpoſit.* 10. *à num.* 206.

145 Poteſt etiam reus ſe defendere

exci-

excipiendo, quod teſtes minus legitimè recepti ſunt, vt quia non depoſuerunt cũ iuramento; quia teſti non iurato non creditur. Vel quia minus idoneè recepti, & examinati ſunt, vel quia recepti ſunt ſolum ſuper inquiſitione generali. Vel quia ſunt falſi, contrarij, ſingulares, quod nõ deponunt concludenter. Vnde ſi teſtes deponant, quod reus occiderit, poteſt eorum dicta infringere dicendo, quod occidit quidem, ſed cauſa defenſionis. Si deponunt, quod vulnerauerit, & vulnere lethali, dicat quod non, quia vulnus erat leue, & ſi deceſſit, fuit ex malo regimine; Si deponant, quod furatus fuerit, dicat quod ſic, ſed in extrema neceſſitate conſtitutus. Seruet ſemper reus veritatem, quia numquam licitum eſt mentiri. Debet tamen ſuam exceptionem probare, quod ſi plenè probet, dimittendus eſt; ſi rem dubiam faciat, adhuc dimittendus eſt, quia in dubio magis reo fauendum eſt, quam actori. Quod ſi actor ſuam partem plenè probet, & idem faciat reus. Videndum eſt quinam teſtes ſint digniores, & quænam dicta veriſimiliora, & illis ſtandum eſt.

146 Se etiam defendet reus excipiẽdo de teſtibus, quod non ſint omni exceptione maiores, quales ſunt. I. Mulier etiam honeſta, quæ ob ſexus fragilitatem reijcitur in criminalibus, iure canonico, cap. *forus*, *de verb. ſignificat.* & cap. *mulierem* 33. *q.* 5. Iure tamen ciuili mulier honeſta admittitur, *Lex ea ff. de teſt.* præterquam in teſtamento, *l. qui teſtam. §. mulier, ff. qui teſtam.* Limitatur, vt procedat etiam in foro canonico quoad probationes, vt quis condemnetur, non quoad inquiſitiones, quia ad has faciendas poſſunt mulieres deſeruire. II. Minor 20. annis *Lin teſtimonium ff de teſt.* limita vt procedat quantum ad probationes vt condemnetur, non tamen quantum ad informationes, quia ad has aſſumendas minor deſeruit. Non tamen facit indicium ad torturam, vt ex Gomez. contra Sylu. tradit Coriolan. *loco cit.* Admittitur tamen in ciuilibus, Coriolan. *ibid. verſ ſecundò repellitur.* III. Inimici, vt ex alijs Coriolan. *loco citato*, & conſtat ex dictis ſupra. IV. Aſcendentes, & deſcendentes accuſatoris, & collaterales, vſque ad 4. gradum; Admittuntur tamen ad defendendum reum, eiuſque innocentiam probandam. Coriolan. ex Clar. *q.* 24. *num.* 12. V. Domeſticus producentis, Coriolan. *ibid.* VI. Periurus, qui in aliqua cauſa falſum cum iuramento depoſuit. Coriolan. *ibid.* VII. Socius criminis, *l. fin. C. de accuſat.* & cap. *veniens*, *de teſt.* & cap. *ſi teſtes*, *verſ. item libere*, 4. *qu.* 3. & cap. *vlt.* 15. *q.* 3. & tradunt Gomez *tom.* 3 *var. cap.* 12. *nu.* 16. Alberic. *de teſtib. p.* 1. *nu.* 32. Duen. *reg.* 300. Socin. *reg.* 425. Boer. *deciſ.* 319. & *deciſ.* 117. *nu.* 4. Corraſ. *lib.* 1. *miſcell cap.* 20. & alij. Rationem aſſignat Igni. *in l. & ſi certus nu.* 3. & 10. *ff. ad Syllan.* quia delinquentes, in tormentis de ſe confeſſi, & de alijs interrogati, ſæpè mentiuntur, *l.* 1. *§. quæſt. ff. de quæſt.* Vel ſecundum, Menoch. *de arbitrar. caſu* 474. *num.* 18. Ratio eſt, quia delinquentes confitentes de ſe crimen, eo ipſo declarantur infames, ac proinde aduerſus alios interrogari non poſſunt, nec illorum dicta fidem faciunt, iuxta cap. *teſtimonium de teſtibus.* Vel ſecundum alios, ratio eſt, ne homo ſceleratus in ſummo diſcrimine conſtitutus alijs falſo afferat nocumentũ, quorum fauore, aut priuilegio ſperat debitam euadere vltionem. Igitur dictum ſocij criminis ſolum poteſt facere indiciũ ad inquiſitionem, non tamen ad torturam. Poterit tamen ſocius criminis, tanquam teſtis deponere contra aliquem, accepto iuramento, & citata parte vt ſe defendat, cui etiam copia depoſitionis danda eſt, vt ſe defendat, in criminibus dumtaxat exceptis, vt hæreſis, læſæ maieſtatis, falſæ monetæ, maleficij, ſortilegij, ſodomiæ, & furti famoſi, & ſacrilegi, & in criminibus quæ non poſſunt ſine ſocio committi. Tunc enim dictum ſocij vt teſtis, facit ſemiplenam probationem, ſic tradunt Doctores, *in l. fin. C. de accuſat.* & in cap. *fin. de teſt.* & tradunt Alberic. *de teſt. tit. qua ratione, num.* 32. Gom. *var. tom.* 3. *cap.* 12. *num.* 16. Duen. *reg.* 300. Simanch *de catbol. inſtit. cap.* 51. *num.* 10. Menoch. *de arbitrat. caſu* 474. *num.* 27.

Maſcard.

Mascard. *de probat. concl.* 1317. *num.* 21. & alij.

147 Potest etiam reus excipere contra testem, eumque reicere tanquam inhabilem quãdo est persona vilis, & inops de qua suspicio esse potest, quod pecunia corrumpatur, Clar. *q.* 24. *vers quæro etiam* quem refert, & sequitur Coriolan. *loco citato de except. test.* vbi dicit esse opinionẽ communem. Quod intelligi debet de paupere, & turpi persona, secus si sit persona vitæ honestæ; & bonæ famæ. Statur autem iudicio iudicis, quis dicatur pauper, & inops. Notat etiam idem Coriolan. quod hęc ratio paupertatis potest habere locum in Regularibus ratione parẽtum, & consanguineorum egenorum, quãdo adiuuantur ab aduersario, & quo motus Regularis testificatur in fauorem accusantis.

148 Possunt etiam repelli conspiratores, ex cap. *cum 1. & ff. de sent. & re iudic.* ex cap. *per tuas, de simonia*, ex cap. *conspirationum*, ex cap. *coniurationum*, ex cap. *si clerici*; & ex cap. *si qui cleric.* 11. *qu.* 1. Illi autem dicuntur conspiratores, qui ex pacto conueniunt, vt vnus accuset, vel denuntiet, & reliqui sint testes. Hos enim iudex non solum admittere nequit, & possunt à reo recusari, verum & grauiter puniri debent, vt ex citatis iuribus colligitur, sunt enim boni communis perturbatores, & fraternæ charitatis dissipatores, & destructores. Repelluntur etiam laici deponentes cõtra clericos, cap. *nullus* 2. *q.* 7. cap. *beatus* 6. *qu.* 1. cap. *Sacerdos ibid.* cap. *de cætero, de test.* vbi Abb. *n.* 1. Anch. *n.* 1. Felin. Henric. & alij. Idem tradunt Campeg. *de test. reg.* 98. *in princ.* Boss. *in tit. de oppos. contra testes nu.* 91. Roland. *cons.* 24. *n.* 15. *vol.* 1. Viuian. *commun. verbo testificari possunt* Duen. *reg.* 315. Clar. *§. fin. q.* 14. *n.* 21. & *q.* 24. *n.* 20. Couar. *pract. cap.* 18. *nu.* 2. Et alij passim. Ex quorum mente ratio assignatur, quia laici solent esse Ecclesiasticis valde infesti, cap. *laicos* 2. *q.* 7.

149 Sed dices, quia oppositum dici videtur cap. *tam litteris, de test.* Nam respondetur, quod ibi non est sermo de causa criminali, sed ciuili, in qua laici admitti possunt contra clericum. Agitur enim ibi de probanda irregularitate contra clericum non ex crimine, sed ex actu licito resultante, puta ex bigamia contracta ex matrimonio celebrato cum vidua. Neque obstat text. in cap. *quoniam de test.* vbi admittitur testimonium mulierum contra clericũ; nam dicitur, vel quod ibi non agatur de crimine criminaliter intentato, sed tantum ciuiliter, vt tenet Mascard. *de probat. concl.* 965. *n.* 13. Vel quod licet agatur de crimine criminaliter intentato, nihilominus non admittitur testimonium mulierum ad probandum, sed solum ad instruendum iudicem, vt veritatem inquirere possit. Potest tamen laicus testificari contra clericum quando agitur de crimine ciuiliter, Salzed. *ad pract.* Diaz *cap.* 131. Ferret. *cons.* 183. & *cons.* 366. *n.* 20. *lib.* 2. Decian *cons.* 63. *n.* 35. Mascard. *cons.* 962. *nu.* 13. & *concl.* 1358. *n.* 54.

150 Potest tamen admitti testimonium laici contra clericum in causa criminali. I. in defectum testium ecclesiasticorum, quando scilicet crimen clerici probari non potest, nisi per laicos, Abb. *cap. de cætero, de test. n.* 2. Crott. *de test. nu.* 61. Decian. *cons.* 63. *n.* 35. Mascard. *concl.* 1358. *n.* 45. Farin. *in praxi crimin. p.* 2. *q.* 61. *n.* 108. Bellet. *disquisit. Cleric. p.* 1. *tit. de cleric. teste* §. 5. *n.* 4. II. In crimnibus exceptis, vt hæresis, læsæ maiestatis, simoniæ, & similibus, sic tenent Butr. *d. cap. de cætero, n.* 4. Abb. *n.* 6. Felin. *n.* 9. & alij ibidem, & Campeg. *de test. reg.* 98. *in* 5. *fallat.* Mascard. *de probat. concl.* 462. *nu.* 14. & *concl.* 962. *n.* 10. & *concl.* 1358. *n.* 58. Bellet. *d. tit. de cleric. teste* §. 5. *n.* 4. *vers.* 3. aduertens, quod in his criminibus exceptis, etiam fœminæ admittuntur contra clericos. III. Admittuntur laici ad defensam clericorum, Felin. *d. cap. de cætero, n.* 8 Aretin. *n.* 11. Mascard. *d. concl.* 1358. *n.* 53. Bellet. *supra n.* 6. IV. Admittuntur laici ad probationem famæ clericorum, Dec. *cons.* 63. *n.* 35. Hippol *sing.* 98. *vers. item scias*. Mascard. *d. concl.* 1358. *n.* 49. Bellet. *d.* §. 5. *n.* 6. V. Admittuntur etiam in crimine notorio, Mascard. *concl.* 962. *n.* 8. &

d. concl.

Gerichtsbarkeit, Gerichtsbezirk, Gerichtsdiener, Gerichtsgebäude, Gerichtsgebühren, Gerichtsgefängniß, Gerichtsgericht, Gerichtsgewalt, Gerichtsgut, Gerichtsherr, Gerichtsherrlichkeit, Gerichtsherrschaft, Gerichtsjahr, Gerichtsjurisdiction, Gerichtsjustiz, Gerichtskammer, Gerichtskanzlei, Gerichtskanzler, Gerichtskanzlist, Gerichtskasse, Gerichtskerker, Gerichtskommissar, Gerichtskommission, Gerichtskommissarius, Gerichtskommissionär, Gerichtskommissionsrath, Gerichtskommissionsrichter, Gerichtskommissionsverwalter, Gerichtskommissionsverwandter, Gerichtskommissionsvorsteher, Gerichtskommissionsvorsitzer, Gerichtskommissionsvorsitzender, Gerichtskommissionsvorsitzender, Gerichtskommissionsvorsitzender

ſuper ſcapulas ſuas. Et ſi ſuper
ſcapulas ſuas ſunt, ergo ſunt
ſuper humeros. Et ſi ſuper
humeros, ergo ſunt ſuper
brachia. Et ſi ſuper brachia,
ergo ſunt ſuper manus. Et
ſi ſuper manus, ergo ſunt
ſuper digitos. Et ſi ſuper
digitos, ergo ſunt ſuper
unguem. Et ſi ſuper unguem,
ergo ſunt ſuper pilos. Et
ſi ſuper pilos, ergo ſunt
ſuper ſuperficiem. Et ſi ſuper
ſuperficiem, ergo ſunt ſuper
aerem. Et ſi ſuper aerem,
ergo ſunt ſuper terram.
Et ſi ſuper terram, ergo
ſunt ſuper aquam. Et ſi
ſuper aquam, ergo ſunt
ſuper ignem. Et ſi ſuper
ignem, ergo ſunt ſuper
ſpiritum. Et ſi ſuper ſpi-
ritum, ergo ſunt ſuper
animam. Et ſi ſuper ani-
mam

...ſtrong, and ſtout, and ſo ſwift of foote, that he ſeemed to be the ſame
...Pegaſus, whereof the Poets haue ſpoken ſo much: for he neuer
...would ſuffer any man to get vp on his backe, but Cæſar himſelfe.
...Wherefore his ſtatue is ſet before the temple of Venus Genetrix.
...Cæſar alſo had a great minde to build the temple of the Iewes
...God, which was of wonderfull greatneſſe, and very rich: but
...when he ſaw that it was impoſſible for him to bring it to paſſe,
...he gaue ouer his purpoſe. Now after he had ouercome all his
...enemies, he made his triumphant entrie into Rome, and rode
...in his triumphant chariot, which was very ſumptuous and
...rich. Then he ſet vp his trophies and monuments of victorie
...in the Capitoll, and in all other places of the citie, and ſet
...vp his ſtatues and armes in the temples of the Gods, with
...this inſcription, CÆSAR HAVING OVERCOME THE
...GAVLES. Then he ſet vp his ſtatues and armes in the
...temples of the Gods, with this inſcription, CÆSAR HA-
...VING OVERCOME THE GAVLES. Then he ſet vp his
...ſtatues and armes in the temples of the Gods, with this
...

Ordonnance du Roi, portant Réglement pour le Service de la Marine. Du 4 Octobre 1778.

Titre I. Des Officiers-Généraux.

Art. 1. Les Officiers-Généraux seront choisis parmi les Officiers de mérite, qui auront commandé avec distinction, soit à la mer, soit dans les Places, & qui auront rempli les différens grades de la Marine, depuis celui de Garde de la Marine jusqu'à celui de Capitaine de Vaisseau.

2. Les Officiers-Généraux ne pourront être choisis parmi les Officiers qui n'auront pas fait la guerre, & qui n'auront pas commandé à la mer, ou dans les Places, pendant le temps prescrit par les Ordonnances.

3. Les Officiers-Généraux ne pourront être choisis parmi les Officiers qui n'auront pas fait la guerre, & qui n'auront pas commandé à la mer, ou dans les Places, pendant le temps prescrit par les Ordonnances.

Jahr 1492. Ferdinand und Isabella, Könige in Spanien, vertrieben die Juden aus ihren Reichen, und nahmen ihnen alle ihre Güter. Sie gingen in die Türkey, in Italien, in Deutschland, in Polen, in Ungarn, in Böhmen, in Mähren, in Holland, in Frankreich, in England, in Dänemark, in Schweden, in Moscau, in Persien, in Indien, in Africa, in Amerika, und in andere Länder. Sie wurden überall gut aufgenommen, und bekamen Freyheiten, Häuser, Güter, Aecker, Weinberge, Gärten, Handlungen, Gewerbe, Zünfte, Gilden, Bürgerrecht, Gemeinden, Synagogen, Schulen, Academien, Bibliotheken, Buchdruckereyen, Gerichtsbarkeit, Rabbinen, Vorsteher, Aeltesten, Richter, Obrigkeiten, Gesetze, Ordnungen, Gebräuche, Sprachen, Schriften, Bücher, Gelehrsamkeit, Wissenschaften, Künste, Reichthümer, Ehre, Ansehen, Macht, Gewalt, Regierung, Herrschaft, Fürsten, Könige, Kaiser, Königreiche, Kaiserthümer, Monarchien, Republiken, Freystaaten, Städte, Dörfer, Flecken, Schlösser, Burgen, Festungen, Häfen, Schiffe, Flotten, Armeen, Kriege, Siege, Triumphe, Feldherren, Helden, Soldaten, Waffen, Rüstungen, Pulver, Kanonen, Flinten, Pistolen, Degen, Säbel, Spiesse, Lanzen, Hellebarden, Pfeile, Bogen, Schilde, Harnische, Helme, Panzer, Fahnen, Standarten, Trommeln, Pauken, Trompeten, Hörner, Pfeifen, Flöten, Musik, Tänze, Lustbarkeiten, Feste, Gastmahle, Schmäuse, Trinkgelage, Weine, Biere, Branntewein, Speisen, Früchte, Obst, Gemüse, Fische, Vögel, Wildpret, Hirsche, Rehe, Hasen, Kaninchen, Rinder, Ochsen, Kühe, Kälber, Schafe, Lämmer, Ziegen, Schweine, Pferde, Esel, Maulthiere, Hunde, Katzen, Mäuse, Ratten, Schlangen, Würmer, Ungeziefer, Flöhe, Läuse, Wanzen, Fliegen, Mücken, Bienen, Hornissen, Wespen, Spinnen, Scorpionen, Eidechsen, Frösche, Kröten, Vögel, Adler, Falken, Habichte, Sperber, Geyer, Raben, Krähen, Dohlen, Elstern, Eulen, Nachteulen, Fledermäuse, Störche, Reiher, Schwäne, Gänse, Enten, Hühner, Truthühner, Pfauen, Papageyen, Tauben, Turteltauben, Lerchen, Nachtigallen, Amseln, Drosseln, Finken, Sperlinge, Meisen, Zeisige, Stieglitze, Hänflinge, Kanarienvögel, Wachteln, Rebhühner, Fasanen, Auerhähne, Birkhähne, Haselhühner, Schnepfen, Wasserhühner, Kibitze, Kiebitze, Strandläufer, Regenpfeifer, Austernfischer, Seeschwalben, Möven, Seeadler, Fischadler, Pelikane, Kormorane, Tölpel, Sturmvögel, Albatrosse, Pinguine, Papageytaucher, Lummen, Alken, Seeraben, Seehunde, Robben, Wallfische, Delphine, Meerschweine, Seeschlangen, Seeungeheuer, Seeteufel, Seehexen, Seejungfern, Seemänner, Seeleute, Matrosen, Schiffer, Steuerleute, Lootsen, Schiffsvolk, Schiffsjungen, Schiffsknechte, Schiffsmannschaft, Schiffsbefehlshaber, Schiffsherren, Schiffsrheder, Schiffsrhederey, Schiffsgesellschaften, Schiffsgesellschafter, Schiffsgesellschafterey, Schiffsgesellschaftsrechte, Schiffsgesellschaftsgesetze, Schiffsgesellschaftsordnungen, Schiffsgesellschaftsgebräuche, Schiffsgesellschaftsverträge, Schiffsgesellschaftsbriefe, Schiffsgesellschaftsurkunden, Schiffsgesellschaftsbücher, Schiffsgesellschaftsrechnungen, Schiffsgesellschaftsbilanzen, Schiffsgesellschaftsgewinne, Schiffsgesellschaftsverluste, Schiffsgesellschaftsschulden, Schiffsgesellschaftsforderungen, Schiffsgesellschaftsgläubiger, Schiffsgesellschaftsschuldner, Schiffsgesellschaftsbankerotte, Schiffsgesellschaftsconcurse, Schiffsgesellschaftsvergleiche, Schiffsgesellschaftsauflösungen, Schiffsgesellschaftsliquidationen, Schiffsgesellschaftsvertheilungen, Schiffsgesellschaftsantheile, Schiffsgesellschaftsantheilhaber, Schiffsgesellschaftsantheilhaberey, Schiffsgesellschaftsantheilhaberrechte, Schiffsgesellschaftsantheilhabergesetze, Schiffsgesellschaftsantheilhaberordnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhabergebräuche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberverträge, Schiffsgesellschaftsantheilhaberbriefe, Schiffsgesellschaftsantheilhaberurkunden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberbücher, Schiffsgesellschaftsantheilhaberrechnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberbilanzen, Schiffsgesellschaftsantheilhabergewinne, Schiffsgesellschaftsantheilhaberverluste, Schiffsgesellschaftsantheilhaberschulden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberforderungen, Schiffsgesellschaftsantheilhabergläubiger, Schiffsgesellschaftsantheilhaberschuldner, Schiffsgesellschaftsantheilhaberbankerotte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberconcurse, Schiffsgesellschaftsantheilhabervergleiche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberauflösungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberliquidationen, Schiffsgesellschaftsantheilhabervertheilungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheile, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaber, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberey, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberrechte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhabergesetze, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberordnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhabergebräuche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberverträge, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberbriefe, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberurkunden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberbücher, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberrechnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberbilanzen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhabergewinne, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberverluste, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberschulden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberforderungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhabergläubiger, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberschuldner, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberbankerotte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberconcurse, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhabervergleiche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberauflösungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberliquidationen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhabervertheilungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheile, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaber, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberey, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhabergesetze, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberordnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhabergebräuche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberverträge, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberbriefe, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberurkunden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberbücher, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberbilanzen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhabergewinne, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberverluste, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberschulden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberforderungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhabergläubiger, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberschuldner, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberbankerotte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberconcurse, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhabervergleiche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberauflösungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberliquidationen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhabervertheilungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheile, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaber, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberey, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergesetze, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberordnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergebräuche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverträge, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbriefe, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberurkunden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbücher, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbilanzen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergewinne, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverluste, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschulden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberforderungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergläubiger, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschuldner, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbankerotte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberconcurse, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervergleiche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberauflösungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberliquidationen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervertheilungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheile, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaber, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberey, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergesetze, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberordnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergebräuche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverträge, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbriefe, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberurkunden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbücher, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbilanzen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergewinne, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverluste, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschulden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberforderungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergläubiger, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschuldner, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbankerotte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberconcurse, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervergleiche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberauflösungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberliquidationen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervertheilungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheile, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaber, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberey, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergesetze, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberordnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergebräuche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverträge, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbriefe, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberurkunden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbücher, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbilanzen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergewinne, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverluste, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschulden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberforderungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergläubiger, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschuldner, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbankerotte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberconcurse, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervergleiche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberauflösungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberliquidationen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervertheilungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheile, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaber, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberey, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergesetze, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberordnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergebräuche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverträge, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbriefe, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberurkunden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbücher, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbilanzen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergewinne, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverluste, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschulden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberforderungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergläubiger, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschuldner, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbankerotte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberconcurse, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervergleiche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberauflösungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberliquidationen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervertheilungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheile, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaber, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberey, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergesetze, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberordnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergebräuche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverträge, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbriefe, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberurkunden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbücher, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbilanzen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergewinne, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverluste, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschulden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberforderungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergläubiger, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschuldner, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbankerotte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberconcurse, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervergleiche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberauflösungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberliquidationen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervertheilungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheile, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaber, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberey, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergesetze, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberordnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergebräuche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverträge, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbriefe, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberurkunden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbücher, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbilanzen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergewinne, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverluste, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschulden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberforderungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergläubiger, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschuldner, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbankerotte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberconcurse, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervergleiche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberauflösungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberliquidationen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervertheilungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheile, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaber, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberey, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergesetze, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberordnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergebräuche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverträge, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbriefe, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberurkunden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbücher, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbilanzen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergewinne, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverluste, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschulden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberforderungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergläubiger, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschuldner, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbankerotte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberconcurse, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervergleiche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberauflösungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberliquidationen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabervertheilungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheile, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaber, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberey, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechte, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergesetze, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberordnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergebräuche, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverträge, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbriefe, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberurkunden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbücher, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberrechnungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberbilanzen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergewinne, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberverluste, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschulden, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberforderungen, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhabergläubiger, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberschuldner, Schiffsgesellschaftsantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberantheilhaberanthe

nationē sententiam tulerit, quod acta verisimiliter videre non potuerit, Bonacos. *commun.crim.verb.sententia*, Menoch. *de arbitrar.lib.1.qu.42.* Hippol. *cons.48.nu.34.* Greg.Lop. *in l.16. tit.8.par.5.* Maranta *de ordin.iudic.p.4.n.16.* Mascard. *de probat. concl.240.n.2.& concl.1296.nu.39.* Rota apud Farin. *decis.109.n.3.& decis.125.nu.2.p.2.recent.* Steph. Grat. *discept.forens.cap.153.nu.2.* Et *n.3.* resoluit procedere etiam in interlocutoria, arbitrarijs, & sententia Principis; & *n.7.* limitat, modo iudex in tempore breui, non sit sufficienter instructus, &c.

168 Tertiò reus excipere potest, quod iudex tulit sententiam contra stylum; nam sententia sic lata, nulla est, vt resoluunt, Camil.Borrell. *in summ.omniū decis.tit.14.de consuet. & stylo n* 107. & alij communiter. Item si sententta lata fit à iudice non competente, quia tunc nullam obtinet firmitatem, cap. *ad nostram, de consuetudine* Rota *decis.121.n.2.in 1. collect. nouiss.alias p.4.diuer.* Aloys.Ricc. *in collect. decis.p.5. collect.1480.* & alij. Item si sententia lata sit ab vno iudice, cum esset cōmissa duobus, talis namque sententia est nulla, ex cap. *causam matrimonij, de offic. & potest.iudic.* sicut, & processus tunc est nullus, Maranta *de ordin.iudic.p.4.dist.5 nu.31.* Peregrin. *var.lib.1.ad rubr.tit. de offic.& potest.nu.30* Menoch. *de arbitr. casu 187.nu.11. & cons.1.num.207.* Dummodo non habeant exercitium in solidum, vt quilibet eorum possit officium sine alio exercere, Couar. *lib.1.var cap.2.nu.6.* Benedic. Capra *tom.1 commun. opin lib.3 tit. 1.num.101.* Anton.Gom. *l.38.Tauri num.2.* Item si sententia lata est contra impeditum, quia sententia lata contra impeditum, non valet cap. *quærelam, de procurator.* Socin. *reg.57. vers. septimo limitatur.* Couar. *lib.2.var.cap.16.n.9.* Gam. *decis.241. n.1.* Surd. *de alim.tit.16.q.12.nu.12.& decis. 262.n.16.& 17.*

169 Quartò reus se defendere potest excipiendo contra sententiam, eo quod lata sit post commissionis reuocationem., cap. *audita, de restit. spoliat.* Pro quo nota, quod si iudex nouit reuocationem potestatis; ante præsentationem litterarum ei factam & ante dictam præsentationem ferat sententiam, & alia acta faciat, tenent, Rebuff. *tom.1.ad leg.Galliæ tract.de euocationibus q.5.nu.23. & 24. & in tract. nominat.q.14.nu.71.* Vant. *de nullit.tit.quibus modis sent.nullit.n.74.* Boer. *decis.374. n.16.* Couar. *pract.cap.9.n.9.* Quod si sententia lata sit post receptas litteras reuocationis, vel cessationis potestatis, nulla erit. Idem dic quando potestas cessat per mortem concedentis, tunc enim si feratur sententia post notitiam mortis, nulla erit, sicut, & omnia alia acta.

170 Sed quæres 1. quantum tempus requiratur, vt sententia transeat in rem iudicatam, vt non possit amplius allegari vt nulla? Respondetur quod secundum glos. *in cap. licet causam de probationibus*, requiruntur 20. anni, sic enim dicit. *Non tamen transit in rem iudicatam vsque ad vig nti annos* Verum Tiraquel. *de retract. lign.§.36.glos.2.nu.38.* Pinel. *in l.1.C.de bonis matern.p.2.n.50.& in auth.nisi n.12. tit.eod.* Viui. & Bellacomb. *tom.2.comm. opin.lib.7.tit.15 nu.131.* Perez *tit.15.lib.3. ordin.* Rota *decis.156.nu.8 apud Farin.p.2. recent.* & alij, volunt, quod nullitas sententiæ non transeat in rem iudicatam nisi post 30. annos, ac proinde vsq; ad illud tempus potest allegari non solum in ciuilibus, verum etiam in criminalibus. Quo circa si reus mortuus esset, & punitus, poterit allegari nullitas sententiæ ad effectum restitutionis bonorum hęredibus, & compensationis damnorum.

171 Quæres 2. an iudici fides adhibeatur sine notario, & testibus? Respondetur negatiuè, vt decernitur cap. *quoniā contra de probat.* ibi, *iudex semper adhibeat.* Debet enim in omni iudicio interuenire, persona notarij, qui acta scribat, vel eo deficiente duo testes idonei, qui vniuersa iudicij acta conscribant, Rodriquez *Q.R.tom.2.q.13.art.2. in princ.* Vbi etiam resoluit, quod sententia lata sine eo, quod constet de processu, est nulla, & quod teste negante se dixisse, præsumitur pro notario. Item sententia sine actis, non facit fidem, Mant. *decis.350, nu.9.* nisi sit antiqua,

Digitized by Google

ſtrength, and ſhall be ſtrong in the
Lord, and in the power of his might.
11 Put on the whole armour of God,
that ye may be able to ſtand againſt the
wiles of the devil.

12 For we wreſtle not againſt flesh and
blood, but againſt principalities, againſt
powers, againſt the rulers of the darkneſs
of this world, againſt ſpiritual wickedneſs
in high places.

13 Wherefore take unto you the whole
armour of God, that ye may be able to
withſtand in the evil day, and having
done all, to ſtand.

14 Stand therefore, having your loins
girt about with truth, and having on the
breaſtplate of righteouſneſs;

15 And your feet ſhod with the prepa-
ration of the goſpel of peace;

16 Above all, taking the ſhield of faith,
wherewith ye ſhall be able to quench all
the fiery darts of the wicked.

17 And take the helmet of ſalvation,
and the ſword of the Spirit, which is the
word of God:

18 Praying always with all prayer and
ſupplication in the Spirit, and watching
thereunto with all perſeverance and ſup-
plication for all ſaints;

19 And for me, that utterance may be
given unto me, that I may open my mouth
boldly, to make known the myſtery of the
goſpel,

20 For which I am an ambaſſador in
bonds: that therein I may ſpeak boldly,
as I ought to ſpeak.

21 But that ye alſo may know my affairs,
and how I do, Tychicus, a beloved bro-
ther and faithful miniſter in the Lord,
ſhall make known to you all things:

22 Whom I have ſent unto you for the
ſame purpoſe, that ye might know our
affairs, and that he might comfort your
hearts.

23 Peace be to the brethren, and love
with faith, from God the Father and the
Lord Jeſus Chriſt.

24 Grace be with all them that love our
Lord Jeſus Chriſt in ſincerity. Amen.

THE EPISTLE OF PAUL THE APOSTLE TO THE PHILIPPIANS.

1 PAUL and Timotheus, the ſervants of
Jeſus Chriſt, to all the ſaints in Chriſt
Jeſus which are at Philippi, with the
biſhops and deacons:

2 Grace be unto you, and peace, from
God our Father, and the Lord Jeſus
Chriſt.

3 I thank my God upon every remem-
brance of you,

4 Always in every prayer of mine for
you all making requeſt with joy,

5 For your fellowſhip in the goſpel from
the firſt day until now;

6 Being confident of this very thing,
that he which hath begun a good work in
you will perform it until the day of Jeſus
Chriſt:

7 Even as it is meet for me to think this
of you all, becauſe I have you in my heart;
inaſmuch as both in my bonds, and in the
defence and confirmation of the goſpel, ye
all are partakers of my grace.

8 For God is my record, how greatly I
long after you all in the bowels of Jeſus
Chriſt.

9 And this I pray, that your love may
abound yet more and more in knowledge
and in all judgment;

10 That ye may approve things that are
excellent; that ye may be ſincere and
without offence till the day of Chriſt;

11 Being filled with the fruits of right-
eouſneſs, which are by Jeſus Chriſt, unto
the glory and praiſe of God.

12 But I would ye ſhould underſtand,
brethren, that the things which happened
unto me have fallen out rather unto the
furtherance of the goſpel;

13 So that my bonds in Chriſt are
manifeſt in all the palace, and in all other
places;

14 And many of the brethren in the
Lord, waxing confident by my bonds, are
much more bold to ſpeak the word without
fear.

15 Some indeed preach Chriſt even of
envy and ſtrife; and ſome alſo of good will:

16 The one preach Chriſt of contention,
not ſincerely, ſuppoſing to add affliction to
my bonds:

17 But the other of love, knowing that
I am ſet for the defence of the goſpel.

18 What then? notwithſtanding, every
way, whether in pretence, or in truth,
Chriſt is preached; and I therein do re-
joice, yea, and will rejoice.

19 For I know that this ſhall turn to my
ſalvation through your prayer, and the
ſupply of the Spirit of Jeſus Chriſt,

20 According to my earneſt expectation
and my hope, that in nothing I ſhall be
aſhamed, but that with all boldneſs, as
always, ſo now alſo Chriſt ſhall be magni-
fied in my body, whether it be by life, or
by death.

21 For to me to live is Chriſt, and to die
is gain.

22 But if I live in the flesh, this is the
fruit of my labour: yet what I ſhall chooſe
I wot not.

23 For I am in a ſtrait betwixt two,
having a deſire to depart, and to be with
Chriſt, which is far better:

24 Nevertheleſs to abide in the flesh is
more needful for you.

25 And having this confidence, I know
that I ſhall abide and continue with you
all for your furtherance and joy of faith;

26 That your rejoicing may be more
abundant in Jeſus Chriſt for me by my
coming to you again.

27 Only let your converſation be as it
becometh the goſpel of Chriſt: that whether
I come and ſee you, or elſe be abſent, I may
hear of your affairs, that ye ſtand faſt in
one ſpirit, with one mind ſtriving together
for the faith of the goſpel;

28 And in nothing terrified by your ad-
verſaries: which is to them an evident
token of perdition, but to you of ſalvation,
and that of God.

29 For unto you it is given in the behalf
of Chriſt, not only to believe on him, but
alſo to ſuffer for his ſake;

30 Having the ſame conflict which ye
ſaw in me, and now hear to be in me.

2 IF there be therefore any conſolation
in Chriſt, if any comfort of love, if any
fellowſhip of the Spirit, if any bowels and
mercies,

2 Fulfil ye my joy, that ye be likeminded,
having the ſame love, being of one accord,
of one mind.

3 Let nothing be done through ſtrife or
vainglory; but in lowlineſs of mind let
each eſteem other better than themſelves.

4 Look not every man on his own things,
but every man alſo on the things of others.

5 Let this mind be in you, which was alſo
in Chriſt Jeſus:

6 Who, being in the form of God, thought
it not robbery to be equal with God:

7 But made himſelf of no reputation, and
took upon him the form of a ſervant, and
was made in the likeneſs of men:

8 And being found in fashion as a man,
he humbled himſelf, and became obedient
unto death, even the death of the croſs.

9 Wherefore God alſo hath highly exalted
him, and given him a name which is above
every name:

10 That at the name of Jeſus every knee
ſhould bow, of things in heaven, and things
in earth, and things under the earth;

11 And that every tongue ſhould confeſs
that Jeſus Chriſt is Lord, to the glory of
God the Father.

12 Wherefore, my beloved, as ye have
always obeyed, not as in my preſence only,
but now much more in my abſence, work
out your own ſalvation with fear and
trembling.

13 For it is God which worketh in you
both to will and to do of his good pleaſure.

14 Do all things without murmurings
and diſputings:

15 That ye may be blameleſs and harm-
leſs, the ſons of God, without rebuke, in the
midſt of a crooked and perverſe nation,
among whom ye ſhine as lights in the world;

16 Holding forth the word of life; that I
may rejoice in the day of Chriſt, that I have
not run in vain, neither laboured in vain.

17 Yea, and if I be offered upon the ſacri-
fice and ſervice of your faith, I joy, and
rejoice with you all.

18 For the ſame cauſe alſo do ye joy, and
rejoice with me.

19 But I trust in the Lord Jeſus to ſend
Timotheus ſhortly unto you, that I alſo may
be of good comfort, when I know your
ſtate.

20 For I have no man likeminded, who
will naturally care for your ſtate.

21 For all ſeek their own, not the things
which are Jeſus Chriſt's.

22 But ye know the proof of him, that as
a ſon with the father, he hath ſerved with
me in the goſpel.

23 Him therefore I hope to ſend preſently,
ſo ſoon as I ſhall ſee how it will go with me.

24 But I trust in the Lord that I alſo my-
ſelf ſhall come ſhortly.

25 Yet I ſuppoſed it neceſſary to ſend to
you Epaphroditus, my brother, and com-
panion in labour, and fellow-ſoldier, but
your meſſenger, and he that miniſtered to
my wants.

26 For he longed after you all, and was
full of heavineſs, becauſe that ye had heard
that he had been ſick.

27 For indeed he was ſick nigh unto death:
but God had mercy on him; and not on him
only, but on me alſo, leſt I ſhould have ſor-
row upon ſorrow.

28 I ſent him therefore the more carefully,
that when ye ſee him again, ye may rejoice,
and that I may be the leſs ſorrowful.

29 Receive him therefore in the Lord with
all gladneſs; and hold him in reputation:

30 Becauſe for the work of Chriſt he was
nigh unto death, not regarding his life, to
ſupply your lack of ſervice toward me.

3 FINALLY, my brethren, rejoice in the
Lord. To write the ſame things to you,
to me indeed is not grievous, but for you it
is ſafe.

2 Beware of dogs, beware of evil workers,
beware of the concision.

3 For we are the circumciſion, which
worſhip God in the ſpirit, and rejoice in
Chriſt Jeſus, and have no confidence in the
flesh.

4 Though I might alſo have confidence in
the flesh. If any other man thinketh that he
hath whereof he might truſt in the flesh, I
more:

5 Circumciſed the eighth day, of the
ſtock of Iſrael, of the tribe of Benjamin, an
Hebrew of the Hebrews; as touching the
law, a Phariſee;

6 Concerning zeal, perſecuting the
church; touching the righteouſneſs which is
in the law, blameleſs.

7 But what things were gain to me, thoſe I
counted loſs for Chriſt.

8 Yea doubtleſs, and I count all things but
loſs for the excellency of the knowledge of
Chriſt Jeſus my Lord: for whom I have
ſuffered the loſs of all things, and do count
them but dung, that I may win Chriſt,

9 And be found in him, not having mine
own righteouſneſs, which is of the law, but
that which is through the faith of Chriſt,
the righteouſneſs which is of God by faith:

10 That I may know him, and the power of
his reſurrection, and the fellowſhip of his
ſufferings, being made conformable unto his
death;

11 If by any means I might attain unto the
reſurrection of the dead.

12 Not as though I had already attained,
either were already perfect: but I follow
after, if that I may apprehend that for which
alſo I am apprehended of Chriſt Jeſus.

13 Brethren, I count not myſelf to have
apprehended: but this one thing I do, for-
getting thoſe things which are behind, and
reaching forth unto thoſe things which are
before,

14 I preſs toward the mark for the prize of
the high calling of God in Chriſt Jeſus.

15 Let us therefore, as many as be perfect,
be thus minded: and if in any thing ye be
otherwiſe minded, God ſhall reveal even this
unto you.

16 Nevertheleſs, whereto we have already
attained, let us walk by the ſame rule, let us
mind the ſame thing.

17 Brethren, be followers together of me,
and mark them which walk ſo as ye have us
for an enſample.

18 (For many walk, of whom I have told
you often, and now tell you even weeping,
that they are the enemies of the croſs of
Chriſt:

19 Whoſe end is deſtruction, whoſe God is
their belly, and whoſe glory is in their ſhame,
who mind earthly things.)

20 For our converſation is in heaven; from
whence alſo we look for the Saviour, the
Lord Jeſus Chriſt:

21 Who ſhall change our vile body, that it
may be fashioned like unto his glorious body,
according to the working whereby he is able
even to ſubdue all things unto himſelf.

4 THEREFORE, my beloved brethren and
dearly beloved, and longed for, my joy and
crown, ſo ſtand faſt in the Lord, my dearly
beloved.

2 I beſeech Euodias, and beſeech Syntyche,
that they be of the ſame mind in the Lord.

3 And I intreat thee alſo, true yokefellow,
help thoſe women which labored with me in
the goſpel, with Clement alſo, and with other
my fellow-laborers, whoſe names are in the
book of life.

4 Rejoice in the Lord always: and again I
ſay, Rejoice.

5 Let your moderation be known unto all
men. The Lord is at hand.

6 Be careful for nothing; but in every thing
by prayer and ſupplication with thankſgiving
let your requeſts be made known unto God.

7 And the peace of God, which paſſeth all
underſtanding, ſhall keep your hearts and
minds through Chriſt Jeſus.

8 Finally, brethren, whatſoever things are
true, whatſoever things are honeſt, whatſo-
ever things are juſt, whatſoever things are
pure, whatſoever things are lovely, whatſo-
ever things are of good report; if there be any
virtue, and if there be any praiſe, think on
theſe things.

9 Thoſe things, which ye have both learned,
and received, and heard, and ſeen in me, do:
and the God of peace ſhall be with you.

10 But I rejoiced in the Lord greatly, that
now at the laſt your care of me hath flouriſhed
again; wherein ye were alſo careful, but ye
lacked opportunity.

11 Not that I ſpeak in reſpect of want: for I
have learned, in whatſoever ſtate I am, there-
with to be content.

12 I know both how to be abaſed, and I know
how to abound: every where and in all things
I am inſtructed both to be full and to be hun-
gry, both to abound and to ſuffer need.

13 I can do all things through Chriſt which
ſtrengtheneth me.

14 Notwithſtanding ye have well done, that
ye did communicate with my affliction.

15 Now ye Philippians know alſo, that in the
beginning of the goſpel, when I departed from
Macedonia, no church communicated with me
as concerning giving and receiving, but ye only.

16 For even in Theſſalonica ye ſent once and
again unto my neceſſity.

17 Not becauſe I deſire a gift: but I deſire
fruit that may abound to your account.

18 But I have all, and abound: I am full,
having received of Epaphroditus the things
which were ſent from you, an odour of a ſweet
ſmell, a ſacrifice acceptable, well pleaſing to
God.

19 But my God ſhall ſupply all your need
according to his riches in glory by Chriſt Jeſus.

20 Now unto God and our Father be glory for
ever and ever. Amen.

21 Salute every ſaint in Chriſt Jeſus. The
brethren which are with me greet you.

22 All the ſaints ſalute you, chiefly they that
are of Cæſar's houſhold.

23 The grace of our Lord Jeſus Chriſt be with
you all. Amen.

THE EPISTLE OF PAUL THE APOSTLE TO THE COLOSSIANS.

1 PAUL an apoſtle of Jeſus Chriſt by the
will of God, and Timotheus our brother,

2 To the ſaints and faithful brethren in
Chriſt which are at Coloſſe: Grace be unto
you, and peace, from God our Father and the
Lord Jeſus Chriſt.

3 We give thanks to God and the Father of our
Lord Jeſus Chriſt, praying always for you,

4 Since we heard of your faith in Chriſt Jeſus,
and of the love which ye have to all the ſaints,

5 For the hope which is laid up for you in
heaven, whereof ye heard before in the word of
the truth of the goſpel;

6 Which is come unto you, as it is in all the
world; and bringeth forth fruit, as it doth alſo
in you, ſince the day ye heard of it, and knew the
grace of God in truth:

7 As ye alſo learned of Epaphras our dear fellow-
ſervant, who is for you a faithful miniſter of
Chriſt;

8 Who alſo declared unto us your love in the
Spirit.

9 For this cauſe we alſo, ſince the day we heard
it, do not ceaſe to pray for you, and to deſire that
ye might be filled with the knowledge of his will
in all wiſdom and ſpiritual underſtanding;

10 That ye might walk worthy of the Lord unto
all pleaſing, being fruitful in every good work,
and increaſing in the knowledge of God;

11 Strengthened with all might, according to his
glorious power, unto all patience and long-ſuffering
with joyfulneſs;

12 Giving thanks unto the Father, which hath made
us meet to be partakers of the inheritance of the
ſaints in light:

13 Who hath delivered us from the power of dark-
neſs, and tranſlated us into the kingdom of his dear
Son:

14 In whom we have redemption through his blood,
even the forgiveneſs of ſins:

15 Who is the image of the inviſible God, the firſt-
born of every creature:

16 For by him were all things created, that are in
heaven, and that are in earth, viſible and inviſible,
whether they be thrones, or dominions, or principa-
lities, or powers: all things were created by him,
and for him:

17 And he is before all things, and by him all things
conſiſt.

18 And he is the head of the body, the church: who
is the beginning, the firſtborn from the dead; that in
all things he might have the preeminence.

19 For it pleaſed the Father that in him ſhould all
fulneſs dwell;

20 And, having made peace through the blood of his
croſs, by him to reconcile all things unto himſelf; by
him, I ſay, whether they be things in earth, or things
in heaven.

21 And you, that were ſometime alienated and enemies
in your mind by wicked works, yet now hath he
reconciled

22 In the body of his flesh through death, to preſent
you holy and unblameable and unreproveable in his
ſight:

23 If ye continue in the faith grounded and ſettled,
and be not moved away from the hope of the goſpel,
which ye have heard, and which was preached to every
creature which is under heaven; whereof I Paul am
made a miniſter;

24 Who now rejoice in my ſufferings for you, and fill
up that which is behind of the afflictions of Chriſt in
my flesh for his body's ſake, which is the church:

25 Whereof I am made a miniſter, according to the
diſpenſation of God which is given to me for you, to
fulfil the word of God;

26 Even the myſtery which hath been hid from ages
and from generations, but now is made manifeſt to his
ſaints:

27 To whom God would make known what is the riches
of the glory of this myſtery among the Gentiles; which
is Chriſt in you, the hope of glory:

28 Whom we preach, warning every man, and teaching
every man in all wiſdom; that we may preſent every man
perfect in Chriſt Jeſus:

29 Whereunto I alſo labour, ſtriving according to his
working, which worketh in me mightily.

2 FOR I would that ye knew what great conflict I have
for you, and for them at Laodicea, and for as many as have
not ſeen my face in the flesh;

2 That their hearts might be comforted, being knit
together in love, and unto all riches of the full aſſurance
of underſtanding, to the acknowledgment of the myſtery
of God, and of the Father, and of Chriſt;

3 In whom are hid all the treaſures of wiſdom and
knowledge.

4 And this I ſay, leſt any man ſhould beguile you with
enticing words.

5 For though I be abſent in the flesh, yet am I with you
in the ſpirit, joying and beholding your order, and the
ſtedfaſtneſs of your faith in Chriſt.

6 As ye have therefore received Chriſt Jeſus the Lord,
ſo walk ye in him:

7 Rooted and built up in him, and ſtabliſhed in the faith,
as ye have been taught, abounding therein with thankſ-
giving.

8 Beware leſt any man ſpoil you through philoſophy and
vain deceit, after the tradition of men, after the rudiments
of the world, and not after Chriſt.

9 For in him dwelleth all the fulneſs of the Godhead
bodily.

10 And ye are complete in him, which is the head of all
principality and power:

11 In whom alſo ye are circumciſed with the circumciſion
made without hands, in putting off the body of the ſins of
the flesh by the circumciſion of Chriſt:

12 Buried with him in baptiſm, wherein alſo ye are riſen
with him through the faith of the operation of God, who
hath raiſed him from the dead.

13 And you, being dead in your ſins and the uncircumciſion
of your flesh, hath he quickened together with him, having
forgiven you all trespaſſes;

14 Blotting out the handwriting of ordinances that was
againſt us, which was contrary to us, and took it out of the
way, nailing it to his croſs;

15 And having ſpoiled principalities and powers, he made a
ſhew of them openly, triumphing over them in it.

16 Let no man therefore judge you in meat, or in drink, or
in reſpect of an holyday, or of the new moon, or of the ſab-
baths:

17 Which are a ſhadow of things to come; but the body is of
Chriſt.

18 Let no man beguile you of your reward in a voluntary
humility and worſhipping of angels, intruding into thoſe things
which he hath not ſeen, vainly puffed up by his fleſhly mind,

19 And not holding the head, from which all the body by joints
and bands having nouriſhment miniſtered, and knit together,
increaſeth with the increaſe of God.

20 Wherefore if ye be dead with Chriſt from the rudiments of
the world, why, as though living in the world, are ye ſubject to
ordinances,

21 (Touch not; taſte not; handle not;

22 Which all are to perish with the uſing;) after the command-
ments and doctrines of men?

23 Which things have indeed a ſhew of wiſdom in will-worſhip,
and humility, and neglecting of the body; not in any honour to the
ſatisfying of the flesh.

3 IF ye then be riſen with Chriſt, ſeek thoſe things which are
above, where Chriſt ſitteth on the right hand of God.

2 Set your affection on things above, not on things on the earth.

3 For ye are dead, and your life is hid with Chriſt in God.

4 When Chriſt, who is our life, ſhall appear, then ſhall ye alſo
appear with him in glory.

5 Mortify therefore your members which are upon the earth;
fornication, uncleanneſs, inordinate affection, evil concupiſcence,
and covetouſneſs, which is idolatry:

6 For which things' ſake the wrath of God cometh on the children
of diſobedience:

7 In the which ye alſo walked ſometime, when ye lived in them.

8 But now ye alſo put off all theſe; anger, wrath, malice, blaſphemy,
filthy communication out of your mouth.

9 Lie not one to another, ſeeing that ye have put off the old man
with his deeds;

10 And have put on the new man, which is renewed in knowledge
after the image of him that created him:

11 Where there is neither Greek nor Jew, circumciſion nor uncir-
cumciſion, Barbarian, Scythian, bond nor free: but Chriſt is all, and
in all.

12 Put on therefore, as the elect of God, holy and beloved, bowels
of mercies, kindneſs, humbleneſs of mind, meekneſs, long-ſuffering;

13 Forbearing one another, and forgiving one another, if any man
have a quarrel againſt any: even as Chriſt forgave you, ſo alſo do ye.

14 And above all theſe things put on charity, which is the bond of
perfectneſs.

15 And let the peace of God rule in your hearts, to the which alſo ye
are called in one body; and be ye thankful.

16 Let the word of Chriſt dwell in you richly in all wiſdom; teaching
and admoniſhing one another in pſalms and hymns and ſpiritual ſongs,
ſinging with grace in your hearts to the Lord.

17 And whatſoever ye do in word or deed, do all in the name of the
Lord Jeſus, giving thanks to God and the Father by him.

18 Wives, ſubmit yourſelves unto your own huſbands, as it is fit in the
Lord.

19 Huſbands, love your wives, and be not bitter againſt them.

20 Children, obey your parents in all things: for this is well pleaſing
unto the Lord.

21 Fathers, provoke not your children to anger, leſt they be diſcouraged.

22 Servants, obey in all things your maſters according to the flesh; not
with eye-ſervice, as men-pleaſers; but in ſingleneſs of heart, fearing God:

23 And whatſoever ye do, do it heartily, as to the Lord, and not unto men;

24 Knowing that of the Lord ye ſhall receive the reward of the inheritance:
for ye ſerve the Lord Chriſt.

25 But he that doeth wrong ſhall receive for the wrong which he hath done:
and there is no reſpect of perſons.

4 MAſters, give unto your ſervants that which is juſt and equal; knowing that
ye alſo have a Maſter in heaven.

2 Continue in prayer, and watch in the ſame with thankſgiving;

3 Withal praying alſo for us, that God would open unto us a door of utterance,
to ſpeak the myſtery of Chriſt, for which I am alſo in bonds;

4 That I may make it manifeſt, as I ought to ſpeak.

5 Walk in wiſdom toward them that are without, redeeming the time.

6 Let your ſpeech be always with grace, ſeaſoned with ſalt, that ye may know how
ye ought to anſwer every man.

7 All my ſtate ſhall Tychicus declare unto you, who is a beloved brother, and a
faithful miniſter and fellow-ſervant in the Lord:

8 Whom I have ſent unto you for the ſame purpoſe, that he might know your eſtate,
and comfort your hearts;

9 With Oneſimus, a faithful and beloved brother, who is one of you. They ſhall make
known unto you all things which are done here.

10 Ariſtarchus my fellow-priſoner ſaluteth you, and Marcus, ſiſter's ſon to Barnabas,
(touching whom ye received commandments: if he come unto you, receive him;)

11 And Jeſus, which is called Juſtus, who are of the circumciſion. Theſe only are my
fellow-workers unto the kingdom of God, which have been a comfort unto me.

12 Epaphras, who is one of you, a ſervant of Chriſt, ſaluteth you, always laboring fervently
for you in prayers, that ye may ſtand perfect and complete in all the will of God.

13 For I bear him record, that he hath a great zeal for you, and them that are in Laodicea,
and them in Hierapolis.

14 Luke, the beloved phyſician, and Demas, greet you.

15 Salute the brethren which are in Laodicea, and Nymphas, and the church which is in his
houſe.

16 And when this epiſtle is read among you, cauſe that it be read alſo in the church of the
Laodiceans; and that ye likewiſe read the epiſtle from Laodicea.

17 And ſay to Archippus, Take heed to the miniſtry which thou haſt received in the Lord, that
thou fulfil it.

18 The ſalutation by the hand of me Paul. Remember my bonds. Grace be with you. Amen.

THE FIRST EPISTLE OF PAUL THE APOSTLE TO THE THESSALONIANS.

1 PAUL, and Silvanus, and Timotheus, unto the church of the Theſſalonians which is in God the Father and in the Lord Jeſus Chriſt: Grace be unto you, and peace, from God our Father, and the Lord Jeſus Chriſt.

2 We give thanks to God always for you all, making mention of you in our prayers;

3 Remembering without ceaſing your work of faith, and labour of love, and patience of hope in our Lord Jeſus Chriſt, in the ſight of God and our Father;

4 Knowing, brethren beloved, your election of God.

5 For our goſpel came not unto you in word only, but alſo in power, and in the Holy Ghoſt, and in much aſſurance; as ye know what manner of men we were among you for your ſake.

6 And ye became followers of us, and of the Lord, having received the word in much affliction, with joy of the Holy Ghoſt:

7 So that ye were enſamples to all that believe in Macedonia and Achaia.

8 For from you ſounded out the word of the Lord not only in Macedonia and Achaia, but alſo in every place your faith to God-ward is ſpread abroad; ſo that we need not to ſpeak any thing.

9 For they themſelves ſhew of us what manner of entering in we had unto you, and how ye turned to God from idols to ſerve the living and true God;

10 And to wait for his Son from heaven, whom he raiſed from the dead, even Jeſus, which delivered us from the wrath to come.

2 FOR yourſelves, brethren, know our entrance in unto you, that it was not in vain:

2 But even after that we had ſuffered before, and were ſpitefully entreated, as ye know, at Philippi, we were bold in our God to ſpeak unto you the goſpel of God with much contention.

3 For our exhortation was not of deceit, nor of uncleanneſs, nor in guile:

4 But as we were allowed of God to be put in truſt with the goſpel, even ſo we ſpeak; not as pleaſing men, but God, which trieth our hearts.

5 For neither at any time uſed we flattering words, as ye know, nor a cloke of covetouſneſs; God is witneſs:

6 Nor of men ſought we glory, neither of you, nor yet of others, when we might have been burdenſome, as the apoſtles of Chriſt.

7 But we were gentle among you, even as a nurſe cherisheth her children:

8 So being affectionately deſirous of you, we were willing to have imparted unto you, not the goſpel of God only, but alſo our own ſouls, becauſe ye were dear unto us.

9 For ye remember, brethren, our labour and travail: for laboring night and day, becauſe we would not be chargeable unto any of you, we preached unto you the goſpel of God.

10 Ye are witneſſes, and God alſo, how holily and juſtly and unblameably we behaved ourſelves among you that believe:

11 As ye know how we exhorted and comforted and charged every one of you, as a father doth his children,

12 That ye would walk worthy of God, who hath called you unto his kingdom and glory.

13 For this cauſe alſo thank we God without ceaſing, becauſe, when ye received the word of God which ye heard of us, ye received it not as the word of men, but as it is in truth, the word of God, which effectually worketh alſo in you that believe.

14 For ye, brethren, became followers of the churches of God which in Judea are in Chriſt Jeſus: for ye alſo have ſuffered like things of your own countrymen, even as they have of the Jews:

15 Who both killed the Lord Jeſus, and their own prophets, and have perſecuted us; and they please not God, and are contrary to all men:

16 Forbidding us to ſpeak to the Gentiles that they might be ſaved, to fill up their ſins always: for the wrath is come upon them to the uttermoſt.

17 But we, brethren, being taken from you for a ſhort time in preſence, not in heart, endeavoured the more abundantly to know your face with great deſire.

18 Wherefore we would have come unto you, even I Paul, once and again; but Satan hindered us.

19 For what is our hope, or joy, or crown of rejoicing? Are not even ye in the preſence of our Lord Jeſus Chriſt at his coming?

20 For ye are our glory and joy.

3 WHEREFORE when we could no longer forbear, we thought it good to be left at Athens alone;

2 And ſent Timotheus, our brother, and miniſter of God, and our fellow-laborer in the goſpel of Chriſt, to eſtabliſh you, and to comfort you concerning your faith:

3 That no man ſhould be moved by theſe afflictions: for yourſelves know that we are appointed thereunto.

4 For verily, when we were with you, we told you before that we ſhould ſuffer tribulation; even as it came to paſs, and ye know.

5 For this cauſe, when I could no longer forbear, I ſent to know your faith, leſt by ſome means the tempter have tempted you, and our labour be in vain.

6 But now when Timotheus came from you unto us, and brought us good tidings of your faith and charity, and that ye have good remembrance of us always, deſiring greatly to ſee us, as we alſo to ſee you:

7 Therefore, brethren, we were comforted over you in all our affliction and diſtreſs by your faith:

8 For now we live, if ye ſtand faſt in the Lord.

9 For what thankſgiving can we render to God again for you, for all the joy wherewith we joy for your ſakes before our God;

10 Night and day praying exceedingly that we might ſee your face, and might perfect that which is lacking in your faith?

11 Now God himſelf and our Father, and our Lord Jeſus Chriſt, direct our way unto you.

12 And the Lord make you to increaſe and abound in love one toward another, and toward all men, even as we do toward you:

13 To the end he may eſtabliſh your hearts unblameable in holineſs before God, even our Father, at the coming of our Lord Jeſus Chriſt with all his ſaints.

4 FURTHERMORE then we beſeech you, brethren, and exhort you by the Lord Jeſus, that as ye have received of us how ye ought to walk and to please God, ſo ye would abound more and more.

2 For ye know what commandments we gave you by the Lord Jeſus.

3 For this is the will of God, even your ſanctification, that ye ſhould abſtain from fornication:

4 That every one of you ſhould know how to poſſeſs his veſſel in ſanctification and honour;

5 Not in the luſt of concupiſcence, even as the Gentiles which know not God:

6 That no man go beyond and defraud his brother in any matter: becauſe that the Lord is the avenger of all ſuch, as we alſo have forewarned you and teſtified.

7 For God hath not called us unto uncleanneſs, but unto holineſs.

8 He therefore that deſpiſeth, deſpiſeth not man, but God, who hath alſo given unto us his holy Spirit.

9 But as touching brotherly love ye need not that I write unto you: for ye yourſelves are taught of God to love one another.

10 And indeed ye do it toward all the brethren which are in all Macedonia: but we beſeech you, brethren, that ye increaſe more and more;

11 And that ye ſtudy to be quiet, and to do your own buſineſs, and to work with your own hands, as we commanded you;

12 That ye may walk honeſtly toward them that are without, and that ye may have lack of nothing.

13 But I would not have you to be ignorant, brethren, concerning them which are aſleep, that ye ſorrow not, even as others which have no hope.

14 For if we believe that Jeſus died and roſe again, even ſo them alſo which ſleep in Jeſus will God bring with him.

15 For this we ſay unto you by the word of the Lord, that we which are alive and remain unto the coming of the Lord ſhall not prevent them which are aſleep.

16 For the Lord himſelf ſhall deſcend from heaven with a ſhout, with the voice of the archangel, and with the trump of God: and the dead in Chriſt ſhall riſe firſt:

17 Then we which are alive and remain ſhall be caught up together with them in the clouds, to meet the Lord in the air: and ſo ſhall we ever be with the Lord.

18 Wherefore comfort one another with theſe words.

5 BUT of the times and the ſeaſons, brethren, ye have no need that I write unto you.

2 For yourſelves know perfectly that the day of the Lord ſo cometh as a thief in the night.

3 For when they ſhall ſay, Peace and ſafety; then ſudden deſtruction cometh upon them, as travail upon a woman with child; and they ſhall not eſcape.

4 But ye, brethren, are not in darkneſs, that that day ſhould overtake you as a thief.

5 Ye are all the children of light, and the children of the day: we are not of the night, nor of darkneſs.

6 Therefore let us not ſleep, as do others; but let us watch and be ſober.

7 For they that ſleep ſleep in the night; and they that be drunken are drunken in the night.

8 But let us, who are of the day, be ſober, putting on the breaſtplate of faith and love; and for an helmet, the hope of ſalvation.

9 For God hath not appointed us to wrath, but to obtain ſalvation by our Lord Jeſus Chriſt,

10 Who died for us, that whether we wake or ſleep, we ſhould live together with him.

11 Wherefore comfort yourſelves together, and edify one another, even as alſo ye do.

12 And we beſeech you, brethren, to know them which labour among you, and are over you in the Lord, and admoniſh you;

13 And to eſteem them very highly in love for their work's ſake. And be at peace among yourſelves.

14 Now we exhort you, brethren, warn them that are unruly, comfort the feebleminded, ſupport the weak, be patient toward all men.

15 See that none render evil for evil unto any man; but ever follow that which is good, both among yourſelves, and to all men.

16 Rejoice evermore.

17 Pray without ceaſing.

18 In every thing give thanks: for this is the will of God in Chriſt Jeſus concerning you.

19 Quench not the Spirit.

20 Deſpiſe not propheſyings.

21 Prove all things; hold faſt that which is good.

22 Abſtain from all appearance of evil.

23 And the very God of peace ſanctify you wholly; and I pray God your whole ſpirit and ſoul and body be preſerved blameleſs unto the coming of our Lord Jeſus Chriſt.

24 Faithful is he that calleth you, who alſo will do it.

25 Brethren, pray for us.

26 Greet all the brethren with a holy kiſs.

27 I charge you by the Lord that this epiſtle be read unto all the holy brethren.

28 The grace of our Lord Jeſus Chriſt be with you. Amen.

THE SECOND EPISTLE OF PAUL THE APOSTLE TO THE THESSALONIANS.

1 PAUL, and Silvanus, and Timotheus, unto the church of the Theſſalonians in God our Father and the Lord Jeſus Chriſt:

2 Grace unto you, and peace, from God our Father and the Lord Jeſus Chriſt.

3 We are bound to thank God always for you, brethren, as it is meet, becauſe that your faith groweth exceedingly, and the charity of every one of you all toward each other abounds;

4 So that we ourſelves glory in you in the churches of God for your patience and faith in all your perſecutions and tribulations that ye endure:

5 Which is a manifeſt token of the righteous judgment of God, that ye may be counted worthy of the kingdom of God, for which ye alſo ſuffer:

6 Seeing it is a righteous thing with God to recompenſe tribulation to them that trouble you;

7 And to you who are troubled reſt with us, when the Lord Jeſus ſhall be revealed from heaven with his mighty angels,

8 In flaming fire taking vengeance on them that know not God, and that obey not the goſpel of our Lord Jeſus Chriſt:

9 Who ſhall be puniſhed with everlaſting deſtruction from the preſence of the Lord, and from the glory of his power;

10 When he ſhall come to be glorified in his ſaints, and to be admired in all them that believe (becauſe our teſtimony among you was believed) in that day.

11 Wherefore alſo we pray always for you, that our God would count you worthy of this calling, and fulfil all the good pleaſure of his goodneſs, and the work of faith with power:

12 That the name of our Lord Jeſus Chriſt may be glorified in you, and ye in him, according to the grace of our God and the Lord Jeſus Chriſt.

2 NOW we beſeech you, brethren, by the coming of our Lord Jeſus Chriſt, and by our gathering together unto him,

2 That ye be not ſoon ſhaken in mind, or be troubled, neither by ſpirit, nor by word, nor by letter as from us, as that the day of Chriſt is at hand.

3 Let no man deceive you by any means: for that day ſhall not come, except there come a falling away firſt, and that man of ſin be revealed, the ſon of perdition;

4 Who oppoſeth and exalteth himſelf above all that is called God, or that is worſhipped; ſo that he as God ſitteth in the temple of God, ſhewing himſelf that he is God.

5 Remember ye not, that, when I was yet with you, I told you theſe things?

6 And now ye know what withholdeth that he might be revealed in his time.

7 For the myſtery of iniquity doth already work: only he who now letteth will let, until he be taken out of the way.

8 And then ſhall that wicked be revealed, whom the Lord ſhall conſume with the ſpirit of his mouth, and ſhall deſtroy with the brightneſs of his coming:

9 Even him, whoſe coming is after the working of Satan with all power and ſigns and lying wonders,

10 And with all deceivableneſs of unrighteouſneſs in them that periſh; becauſe they received not the love of the truth, that they might be ſaved.

11 And for this cauſe God ſhall ſend them ſtrong deluſion, that they ſhould believe a lie:

12 That they all might be damned who believed not the truth, but had pleaſure in unrighteouſneſs.

13 But we are bound to give thanks always to God for you, brethren beloved of the Lord, becauſe God hath from the beginning choſen you to ſalvation through ſanctification of the Spirit and belief of the truth:

14 Whereunto he called you by our goſpel, to the obtaining of the glory of our Lord Jeſus Chriſt.

15 Therefore, brethren, ſtand faſt, and hold the traditions which ye have been taught, whether by word, or our epiſtle.

16 Now our Lord Jeſus Chriſt himſelf, and God, even our Father, which hath loved us, and hath given us everlaſting conſolation and good hope through grace,

17 Comfort your hearts, and ſtabliſh you in every good word and work.

3 FINALLY, brethren, pray for us, that the word of the Lord may have free courſe, and be glorified, even as it is with you:

2 And that we may be delivered from unreaſonable and wicked men: for all men have not faith.

3 But the Lord is faithful, who ſhall eſtabliſh you, and keep you from evil.

4 And we have confidence in the Lord touching you, that ye both do and will do the things which we command you.

5 And the Lord direct your hearts into the love of God, and into the patient waiting for Chriſt.

6 Now we command you, brethren, in the name of our Lord Jeſus Chriſt, that ye withdraw yourſelves from every brother that walketh diſorderly, and not after the tradition which he received of us.

7 For yourſelves know how ye ought to follow us: for we behaved not ourſelves diſorderly among you;

8 Neither did we eat any man's bread for nought; but wrought with labour and travail night and day, that we might not be chargeable to any of you:

9 Not becauſe we have not power, but to make ourſelves an enſample unto you to follow us.

10 For even when we were with you, this we commanded you, that if any would not work, neither ſhould he eat.

11 For we hear that there are ſome which walk among you diſorderly, working not at all, but are buſybodies.

12 Now them that are ſuch we command and exhort by our Lord Jeſus Chriſt, that with quietneſs they work, and eat their own bread.

13 But ye, brethren, be not weary in well doing.

14 And if any man obey not our word by this epiſtle, note that man, and have no company with him, that he may be aſhamed

ſuperficies ſphæræ, quæ ſit ſuperficies
ſphæræ, quæ ſit ſuperficies ſphæræ

Gerechtigkeit, wie sie sich gebührt, und wie sie
Recht ist, und wie sie Gott selbst gesetzt hat,
daß wir Gott dem Herrn und seinem heiligen
Wort gemäß leben sollen, so wollen wir auch
Gerechtigkeit haben, daß wir Gott dem Herrn
die Ehre geben, und dem Nächsten sein Recht
widerfahren lassen, wie es sich gebührt, und
wie es Recht ist, und wie es Gott selbst gesetzt
hat, daß wir Gott dem Herrn und seinem
heiligen Wort gemäß leben sollen, so wollen wir
auch Gerechtigkeit haben, daß wir Gott dem
Herrn die Ehre geben, und dem Nächsten sein
Recht widerfahren lassen, wie es sich gebührt,
und wie es Recht ist, und wie es Gott selbst
gesetzt hat, daß wir Gott dem Herrn und
seinem heiligen Wort gemäß leben sollen, so
wollen wir auch Gerechtigkeit haben, daß wir
Gott dem Herrn die Ehre geben, und dem
Nächsten sein Recht widerfahren lassen, wie es
sich gebührt, und wie es Recht ist, und wie es
Gott selbst gesetzt hat, daß wir Gott dem Herrn
und seinem heiligen Wort gemäß leben sollen,
so wollen wir auch Gerechtigkeit haben, daß
wir

negatiuè, absolutè loquendo, Scaccia *de appellat.q.5.num.* 102. In aliquo tamen casu appellare potest, vt tradit idem Scaccia. I. Quando grauamen effet irreparabile per subsequentem appellationem, tunc enim censeretur præsens, & solum per presentem appellationem reparabile. II. In tortura futura, quia postquam reus tortus est, appellatio nil iuuat. III. Quando grauamen effet à iudice comminatum, quia ex præsenti comminatione causari censetur iusta grauaminis causa. IV. Quãdo appellatio est extraiudicialis, quia hæc poni potest à futuro grauamine.

183 Quæres 5. an reus Regularis, vel clericus possit appellare à correctione legitima sui Prælati immediati? Respondetur negatiuè, nisi Prælatus in correctione modum excedat; vt habetur cap. *ad nostram, de appellatione*, & cap. *de priore, eodem tit* & tradunt glos. *in d.cap.ad nostrã* vbi Innoc. Host. Butr. Zabarell. Abb. Præpositus. Alexand. de Neuo, Franch. Decian. Imol. & alij, & tradunt Nauar. *cons. 4. de appellat & cons.vnico n.6 de sent. & re iudic. & cons.vnico nu* 8. *vt lite pendent. & de regul comment.* 3. *nu.* 51. Quaranta *in sum. verb. Archiepisc. auctoritas*, Sayr. *in Claui Reg. lib.* 12. *cap.* 17. *num.* 38. Scaccia *de appellat.q.*17. *limit.*26. *nu.*8. Vnde si visitator modum excedat, licitè appellatur. Vide quæ dicuntur à nobis *in d. tract. de censuris disp. & num. citat.*

184 Quæres 6. an reus aliquando stare compellatur sententię iudicis à quo? Respondetur affirmatiuè quando scilicet reus in termino competenti præfixo, vel à iudice, vel à seipso ad adeundum iudicem appellationis, non prosequitur causam, tunc enim iudex à quo compellere potest appellantem, vt stet suo iudicio super causa, appellatione remota; ita habetur cap. *personas, de apppellat.* & tradunt ibi Doctores relati à Cened. *collect.* 17. à Viuian. *in rationali secundi libri iuris Pontificij*. Vnde si reus intra terminum statutum appellationis causam nõ prosequatur, poterit iudex à quo declarare appellationem esse desertam, Duen. *reg.*42. *limitat.*22. Maranta *de ord.iudic.par.6.tit.& quandoque appellatur nu.*235. Rebuff. *tom. 3. ad leg. Gallit de appellat. art.*15. *glos.1.nu.* 13. Staccia *q.*14. *n.*13 14. 15. & 16. & alij. Datur autem annus ad prosequendam appellat. & ex causa duo, aut tres cap *cum sit Romana, de appellat.* Excusatur tamen reus à prosecutione appellationis, si fuit impeditus, quia impedito, non currit tempus, Flamin. *de resignat. lib.* 11. *q.*13. *nu.*13. Ignat. de Villar *in sylua respons. lib.*1. *resp.* 15. *qu.*4. *num.*11. Nisi impedimentum facile remoueri potuerit, Flamin. *d qu* 13. *n.*27. & 28. Menoch. *cons* 100. *n* 127. Surd. *decis.* 189. *n.*30. Quo circa impedimentum probandum est, ab allegante, Ioseph Ludou. *decis.*36 Surd. *de aliment. tit.*4. *q.*15. *nu.*52. Mascard *de probat concl.*116. *n.*13. & cõcl. 884. & *concl.*1275. *n.*16. & 17. Menoch. *de arbitrar. casu* 118. *nu* 2. Flamin. *d.q.*13. *n.*21. Probatur autem per testes, per instrumenta, per coniecturas, & alijs modis, iudicis arbitrio: Imò etiam per iuramentum quando veritas aliter haberi non potest, Mascard. *d conclus.*116. *num.*15. & alij citati. Excusatur etiam reus à prosecutione appellationis ratione paupertatis, Anton. Thes. *decis.*10. *num.*5. Boer. *decis.*247. *vers. & etiam videtur*. Fuluius Pacian. *de probat. lib.*1. *cap.*54. *num.*64. Marc. Anton. Bardi, *tract de tempore vtili cap.*4. *num.*15. Beninca. *de paupertate q.*9. *specul* 3. *à n.*14. & alij. Rota potest prorogare fatalia appellationis, non tamen alij iudices, Scaccia *de appellat.q* 15 *num.*220. ex concessione Innoc. VI. Vestr. *in praxi lib.*3. *cap.*3. *n.* 3 Matchesan. *de commissionibus p.*1. *comm.* 7 *prorogat. fatalium, cap.*1. *nu.*8. Ruginel. *de appellat.*§. 10 *glos.*1 *n.*50.

185 Quæres 7. an in Iatronibus insignibus admittatur appellatio? Respondetur negatiuè, ex cap. *cum sit Romana* § *preterea de appellat.* Et tradunt Matchesas *loco citato pag* 2. *in commissione appellat. cap.*2. *n.*32. Maranta *de ordin. iudic. p.*6. *actu* 2. *limit* 7. *num* 296. Farin *in praxi crim. q.* 101. *nu.*53. Scaccia *de appellat. qu* 11. *limit.* 4. *num* 79. Salgrado *de protect. Regia tom.* 1. *p.*3. *cap.*14. *num* 28. Etiam attenta benignitate iuris canonici, Lancell. *de attent. p.*2. *cap.*12. *limit.*25. *nu.*25. Denegatur etiã appel-

...ſtrong, and ſtiffe, and ſtanding vpright, and ſhall ſtand ſo, vntill the ſame be ſet in the ground

ſtrumenta, quæ ad eam rem ſunt neceſſaria, ſi
ſcientiam non habuerit? Quemadmodum
enim ſine his non poteſt fieri opus, ſic ſine
ratiocinatione non poteſt probari. Ergo
quum ſint ingenio et doctrina fabri, ſed
ingenium ſine doctrina nihil poſſit efficere,
doctrina autem quæ ſit, videamus. Ea
autem eſt, quæ res fabricatas et manu
factas ſignificat, et earum rationes explicat.
Ergo fabri quum ſint, ſcientiam habere
debent, et eam ſcientiam ſic, ut ſciant
ſignificare, et ſignificata explicare. Ea
autem ſcientia, quæ res fabricatas et manu
factas ſignificat, et earum rationes explicat,
dicitur architectura. Ergo qui ſe architectum
profitentur, ſi non ſint in utraque re
exercitati, neque ſcientiam habere poſſunt,
neque ſi quid operis fecerint, ſcientiam
oſtendere. Quæ quum ita ſint, videamus
quæ ſint ea, quæ architectum erudita
manu facere oporteat. Ea autem ſunt
fabrica et ratiocinatio. Fabrica eſt continens
et aſſidua tractatio, quæ manibus
aut quibuſcumque corporibus ad propoſitam
formam deducitur. Ratiocinatio autem eſt,
quæ res fabricatas ingenio et rationibus
numerorum demonſtrare atque explicare
poſſit. Ergo quum architecti hæc duo
ſcientia profiteantur, et ea ſe noverint
habere, ſic ingenia eorum ad fabros
videntur ferre, uti omnes fabri ad architectos
debeant ferre? Non ſic. Non enim
omnes fabri poſſunt ſe ad ea exercere, ut
ſcientiam ſignificationis habeant, quæ
graece dicitur λογικὴ, latine rationalis.
Quare architecti ea ſcientia, quæ eſt
rationalis, ſunt ornati, et ad eam ſe
exercuerunt, ut ſcientiam habeant ſignificationis,
et ſignificata explicare poſſint.
Ergo quum ſint ingenio et doctrina fabri,
ſed ingenium ſine doctrina nihil poſſit
efficere, doctrina autem quæ ſit, videamus.
Ea autem eſt, quæ res fabricatas et manu
factas ſignificat, et earum rationes explicat.
Ergo fabri quum ſint, ſcientiam habere
debent, et eam ſcientiam ſic, ut ſciant
ſignificare, et ſignificata explicare. Ea
autem ſcientia, quæ res fabricatas et manu
factas ſignificat, et earum rationes explicat,
dicitur architectura. Ergo qui ſe architectum
profitentur, ſi non ſint in utraque re
exercitati, neque ſcientiam habere poſſunt,
neque ſi quid operis fecerint, ſcientiam
oſtendere. Quæ quum ita ſint, videamus
quæ ſint ea, quæ architectum erudita
manu facere oporteat. Ea autem ſunt
fabrica et ratiocinatio. Fabrica eſt continens
et aſſidua tractatio, quæ manibus
aut quibuſcumque corporibus ad propoſitam
formam deducitur. Ratiocinatio autem eſt,
quæ res fabricatas ingenio et rationibus
numerorum demonſtrare atque explicare
poſſit. Ergo quum architecti hæc duo
ſcientia profiteantur, et ea ſe noverint
habere, ſic ingenia eorum ad fabros
videntur ferre, uti omnes fabri ad architectos
debeant ferre? Non ſic. Non enim
omnes fabri poſſunt ſe ad ea exercere, ut
ſcientiam ſignificationis habeant, quæ
graece dicitur λογικὴ, latine rationalis.
Quare architecti ea ſcientia, quæ eſt
rationalis, ſunt ornati, et ad eam ſe
exercuerunt, ut ſcientiam habeant ſignificationis,
et ſignificata explicare poſſint.

Ausdruck für Gott, Jahve, ist, wie bekannt, nicht
mehr zu ermitteln. Die Vocalisation ist nach
Analogie von Adonai gebildet, und die Aussprache
Jehovah ist eine Verunstaltung, die erst im
Mittelalter aufkam. Die Bedeutung des Wortes
ist nach Ex. 3, 14 „Ich bin der Ich bin“, d. h.
der Seiende, der Ewige, der Unveränderliche.
Dieser Name ist nur dem Volke Israel bekannt
und wird nur von ihm gebraucht. Die Heiden
kennen ihn nicht, und wenn sie ihn kennen, so
gebrauchen sie ihn nicht. Er ist ein Name des
Bundes, und wird nur im Bunde gebraucht.
Wenn Bileam, der Heide, Jahve sagt, so ist
das nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Pharao, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Hiram, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Nebukadnezar, der Heide, Jahve sagt, so
ist das nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Cyrus, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Darius, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Xerxes, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Artaxerxes, der Heide, Jahve sagt, so ist
das nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Esra, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Nehemia, der Heide, Jahve sagt, so ist
das nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Esther, die Heidin, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Mordechai, der Heide, Jahve sagt, so ist
das nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Haman, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Ahasverus, der Heide, Jahve sagt, so ist
das nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Vashti, die Heidin, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Zeresh, die Heidin, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Harbona, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Bigthan, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Teresh, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Hathach, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Hegai, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Shaashgaz, der Heide, Jahve sagt, so ist
das nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Esther, die Heidin, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Mordechai, der Heide, Jahve sagt, so ist
das nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Haman, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Ahasverus, der Heide, Jahve sagt, so ist
das nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Vashti, die Heidin, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Zeresh, die Heidin, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Harbona, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Bigthan, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Teresh, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Hathach, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Hegai, der Heide, Jahve sagt, so ist das
nur eine Nachahmung der Sprache Israels.
Wenn Shaashgaz, der Heide, Jahve sagt, so ist
das nur eine Nachahmung der Sprache Israels.

...ment of the Lord Protector and Council, and ...
...Lord Protector and Council, and ...
...Lord Protector and Council, and ...
...Lord Protector and Council, and ...
...Lord Protector and Council, and ...
...Lord Protector and Council, and ...
...Lord Protector and Council, and ...
...Lord Protector and Council, and ...
...Lord Protector and Council, and ...
...Lord Protector and Council, and ...

Mr. Bryant's Observations on the Plagues of Egypt.

Mr. Bryant's Observations on the Plagues of Egypt. 8vo. 3s. 6d. Elmsly.

Mr. Bryant has here given us a very learned and ingenious dissertation on the plagues of Egypt, and has shewn that they were not natural events, but miraculous interpositions of the Deity. He has also proved that the Egyptians were not the inventors of the arts and sciences, but that they were derived from the Chaldeans, and that the Egyptians were a colony from Chaldea. He has likewise shewn that the Egyptians were not the first people who worshipped the sun, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the moon, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the stars, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the elements, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the animals, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the trees, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the rivers, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the mountains, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the stones, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the idols, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the graven images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the molten images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the carved images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the painted images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the sculptured images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the engraved images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the cast images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the forged images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the wrought images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the hewn images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the graven images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the molten images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the carved images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the painted images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the sculptured images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the engraved images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the cast images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the forged images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the wrought images, but that they received that worship from the Chaldeans. He has also proved that the Egyptians were not the first people who worshipped the hewn images, but that they received that worship from the Chaldeans.

Articles of Clark, I.

Articles of Clark, I. Articles of Clark, I. Articles of Clark, I.

...ſtrife, and
...ſtrife, and
...ſtrife, and

Ausgabe 1 vom 1. Januar 1919

Der Volksfreund

Organ der Sozialdemokratischen Partei

Redaktion: Hermann Wiesner, Verantwortlicher Redakteur

Druck und Verlag: Buchdruckerei Wiesner & Co., Hauptstraße 12

Erscheint täglich außer Montags. Bezugspreis: Monatlich 1,20 Mk. durch Boten ins Haus.

Anzeigenpreis: Die 7gespaltene Petitzeile 30 Pfg., Familienanzeigen 20 Pfg.

Nr. 1 — Donnerstag, 1. Januar 1919 — 1. Jahrgang

Zum Jahreswechsel

Genossinnen und Genossen!

Das alte Jahr ist vergangen, ein neues Jahr beginnt. Es ist ein Jahr, das wie kaum ein anderes in der Geschichte unseres Volkes steht. Es hat uns den Zusammenbruch des alten Regimes gebracht, das uns in den Krieg gestürzt hat. Es hat uns die Revolution gebracht, die uns die Freiheit gebracht hat.

Wir stehen am Anfang einer neuen Zeit. Vor uns liegen große Aufgaben. Wir müssen das Land wieder aufbauen, das durch den Krieg verwüstet worden ist. Wir müssen dafür sorgen, daß unsere Soldaten, die aus dem Felde zurückkehren, Arbeit und Brot finden.

Dazu brauchen wir Ruhe und Ordnung. Wir müssen uns vor denen hüten, die uns wieder in Unruhe und Chaos stürzen wollen. Wir müssen zusammenstehen und gemeinsam arbeiten.

Unsere Partei hat in diesem Jahr große Erfolge errungen. Sie ist wieder zu einer starken Organisation geworden. Sie hat bei den Wahlen zur Nationalversammlung die meisten Stimmen erhalten.

Wir werden auch im neuen Jahr unsere Pflicht tun. Wir werden für die Rechte der Arbeiter kämpfen. Wir werden für eine gerechte Verteilung der Lasten eintreten.

Genossinnen und Genossen! Helft uns durch eure Mitarbeit, daß wir unsere Ziele erreichen. Werbt neue Mitglieder für unsere Partei. Lest unsere Zeitung und verbreitet sie.

Mit sozialistischem Gruß

Hermann Wiesner

Wahlergebnis

Bei der Wahl zur Nationalversammlung am 19. Januar 1919 wurden in unserem Wahlkreis 12.450 gültige Stimmen abgegeben. Davon entfielen auf die Sozialdemokratische Partei 5.230 Stimmen, auf die Zentrumspartei 3.120 Stimmen, auf die Deutsche Demokratische Partei 1.890 Stimmen, auf die Deutsche Volkspartei 1.450 Stimmen und auf die Unabhängige Sozialdemokratische Partei 760 Stimmen.

Gewählt wurden: Hermann Wiesner (SPD), Dr. Anton Kellermann (Zentrum), Frau Elisabeth Rothe (SPD), Wilhelm Ostermann (SPD), Dr. Ernst Hartmann (DDP).

Neue Straßenbahnlinie

Ab 15. Januar 1919 verkehrt eine neue Straßenbahnlinie vom Bahnhof über die Hauptstraße bis zum Stadtpark. Die Fahrzeit beträgt 12 Minuten, der Fahrpreis 10 Pfennig.

Kleine Nachrichten

Der Gemeinderat hat beschlossen, die Straßenbeleuchtung ab 1. Februar wieder einzuführen.

Die Kohlenzuteilung für Januar beträgt 50 Zentner pro Haushalt.

Am Sonntag, den 26. Januar, findet ein Fußballspiel zwischen dem SV Eichenau und dem FC Rot-Weiß statt.

Die Volksbücherei ist Dienstags und Freitags von 17 bis 19 Uhr geöffnet.

Gefunden wurde ein Portemonnaie mit Inhalt. Abzuholen beim Fundbüro, Rathaus, Zimmer 3.

Verloren wurde ein Schlüsselbund. Abzugeben gegen Belohnung bei Familie Müller, Gartenstraße 7.

Der Kaninchenzuchtverein hält seine Versammlung am Samstag, den 25. Januar, im Vereinslokal „Zum Goldenen Hirsch“.

Die Freiwillige Feuerwehr übt am Mittwoch, den 29. Januar, um 19 Uhr.

Der Gesangverein „Frohsinn“ singt am Sonntag, den 26. Januar, im Saal des Gasthofs „Zum Goldenen Hirsch“.

Der Turnverein „Jahn“ hat seine Übungsstunden wieder aufgenommen.

Der Radfahrverein „Pedale“ unternimmt am Sonntag, den 26. Januar, eine Tour.

Der Schachklub „Bauer“ spielt am Freitag, den 24. Januar, im Vereinslokal.

Der Briefmarkensammlerverein „Philatelia“ tauscht am Samstag, den 25. Januar, im Vereinslokal.

Der Männergesangverein „Liederkranz“ singt am Sonntag, den 26. Januar, im Saal des Gasthofs „Zum Goldenen Hirsch“.

Der Verein für Leibesübungen „Germania“ hat seine Übungsstunden wieder aufgenommen.

Der Kegelklub „Alle Neune“ kegelt am Samstag, den 25. Januar, im Vereinslokal.

Der Taubenzuchtverein „Flug“ hält seine Versammlung am Samstag, den 25. Januar, im Vereinslokal.

Der Musikverein „Harmonie“ probt am Mittwoch, den 29. Januar, um 19 Uhr.

Der Theaterverein „Thalia“ spielt am Sonntag, den 26. Januar, im Saal des Gasthofs „Zum Goldenen Hirsch“.

Der Wanderverein „Frisch auf“ wandert am Sonntag, den 26. Januar, nach Eichenau.

Der Verein für Leibesübungen „Germania“ hat seine Übungsstunden wieder aufgenommen.

Der Kegelklub „Alle Neune“ kegelt am Samstag, den 25. Januar, im Vereinslokal.

Der Taubenzuchtverein „Flug“ hält seine Versammlung am Samstag, den 25. Januar, im Vereinslokal.

Der Musikverein „Harmonie“ probt am Mittwoch, den 29. Januar, um 19 Uhr.

Der Theaterverein „Thalia“ spielt am Sonntag, den 26. Januar, im Saal des Gasthofs „Zum Goldenen Hirsch“.

Der Wanderverein „Frisch auf“ wandert am Sonntag, den 26. Januar, nach Eichenau.

Parliament, or any Committee of either House of Parliament, or any Person or Persons whatsoever, any Matter or Thing relating to the Premisses, or any Part thereof, without the Leave of the House of Commons first had and obtained for that Purpose, upon Pain that every Person so offending shall forfeit the Sum of five hundred Pounds, and shall be punished as a Contemner of the Authority of this Parliament.

And be it further enacted by the Authority aforesaid, That the Commissioners for executing the Office of Lord High Admiral of Great Britain, and the Commissioners of the Navy, shall, and they are hereby required to lay before the Commissioners for the Equivalent, all Accounts, Papers, Books, Vouchers, Tallies, Orders, Warrants, Receipts, Contracts, Bills, Bonds, Writings, and Records, in their Custody, relating to the Premisses, or any Part thereof, upon Pain that every Person refusing or neglecting to lay the same before the said Commissioners for the Equivalent, shall forfeit the Sum of five hundred Pounds, and shall be punished as a Contemner of the Authority of this Parliament.

And be it further enacted by the Authority aforesaid, That the Commissioners for the Equivalent shall, and they are hereby required to lay before the Commissioners for executing the Office of Lord High Admiral of Great Britain, and the Commissioners of the Navy, all Accounts, Papers, Books, Vouchers, Tallies, Orders, Warrants, Receipts, Contracts, Bills, Bonds, Writings, and Records, in their Custody, relating to the Premisses, or any Part thereof, upon Pain that every Person refusing or neglecting to lay the same before the said Commissioners for executing the Office of Lord High Admiral of Great Britain, and the Commissioners of the Navy, shall forfeit the Sum of five hundred Pounds, and shall be punished as a Contemner of the Authority of this Parliament.

And be it further enacted by the Authority aforesaid, That the Commissioners for executing the Office of Lord High Admiral of Great Britain, and the Commissioners of the Navy, shall, and they are hereby required to lay before the Commissioners for the Equivalent, all Accounts, Papers, Books, Vouchers, Tallies, Orders, Warrants, Receipts, Contracts, Bills, Bonds, Writings, and Records, in their Custody, relating to the Premisses, or any Part thereof, upon Pain that every Person refusing or neglecting to lay the same before the said Commissioners for the Equivalent, shall forfeit the Sum of five hundred Pounds, and shall be punished as a Contemner of the Authority of this Parliament.

And be it further enacted by the Authority aforesaid, That the Commissioners for the Equivalent shall, and they are hereby required to lay before the Commissioners for executing the Office of Lord High Admiral of Great Britain, and the Commissioners of the Navy, all Accounts, Papers, Books, Vouchers, Tallies, Orders, Warrants, Receipts, Contracts, Bills, Bonds, Writings, and Records, in their Custody, relating to the Premisses, or any Part thereof, upon Pain that every Person refusing or neglecting to lay the same before the said Commissioners for executing the Office of Lord High Admiral of Great Britain, and the Commissioners of the Navy, shall forfeit the Sum of five hundred Pounds, and shall be punished as a Contemner of the Authority of this Parliament.

uitatem? Respondetur negatiuè, est enim contra naturalem inclinationem qua quis tenetur patriam diligere, & eius partes tueri, sic tenent Ripa *in l fin. num* 31. *de reuocand. donat.* Cotta *in memorabil. verb. ingratitudo* 2. Ioan. Gasper. Horrigas *in patrocinio de Cæsarauguſt. gymnaſio par.* 1. *ex num* 3. Vnde *l. ſancimus, vt aduocati, C. de aduocatis diuerſ. iudic.* dicitur, quod aduocato nullum munus personale, nec necessitas iudicandi, arbitrandi, & consulendi extra patriam iniungatur.

§. XXIII. *De Procuratore, eiusque obligationibus, & alijs scitu digniſſimis.*

231 PRocurator communi acceptione is dicitur, qui aliorum negotiorum administrator est; Propriè tamen is est, qui aliena negotia, mandato sibi à Domino facto, gerenda suscipit gratuitò. Dicitur gratuito, quia procurator non potest pacisci de certa mercede, vt locator operum, licet accipere possit salarium, & expensas. Aliquando procuratoris nomen, & officium confunditur cum nomine, & officio aduocati, & tunc ea quæ de aduocato dicta sunt, ad procuratorem applicari debent. Bene verum est, quod procurator, & aduocatus differunt, quia procurator patet magis, quã aduocatus; aduocatus namque dicitur ille qui causas defendit. At procurator ille dicitur qui aliena negotia tractat siue in iudicio, siue extra. Et loquendo etiam de procuratore, qui negotia tractat pro alio in iudicio, adhuc differunt, quia aduocatus causam agit præsentis, at procurator, absentis. Deinde procurator propriè dicitur qui tractat negotia veri Domini; qui enim tractãt negotia non veri domini, non dicuntur procuratores. Hinc est, quod agens negotia Ecclesiarum, monasteriorum, vniuersitatum, &c propriè non dicuntur procuratores; sed syndici, vel agentes. Agentes negotia pupillorum, & minorum, non dicuntur procuratores, sed tutores, & curatores, &c. Quia de ratione procuratoris est, quod negotia agat de mandato, veri Domini: vnde qui non est Dominus, & qui mandare non potest vt pupillus, non potest procuratorem constituère, Sylu. *verb. procurator*, licet hæc officia plerumque confundantur.

232 Quæres 1. quinam possit esse procurator? Respondetur quod in iudicio nemo potest esse procurator, qui non est natus annos 25 Neque in aliis negotiis, nisi sit natus annos septemdecim. Iodoc. Lorichius *in thes. verb. procurator, num* 2. Item non potest esse procurator furiosus, infamis, surdus, mutus, accusatus de crimine, seruus, excommunicatus, vel ab excommunicato constitutus. Valet tamen quando excommunicatio occulta est, de quo vide quæ dicuntur à nobis *in tract. de censuris*. Item nullus religiosus potest esse procurator nisi in negotiis sui monasterii, modo quo diximus §. præcedenti de aduocato. Item nullus clericus nisi eo modo quo diximus, §. præcedente.

233 Quæres 2. quinam actus prohibeantur fieri per procuratorem? Respondetur, quod sunt. I. Susceptio cuiuslibet sacramenti, quia sunt actus personales. II. Responsio in baptismo adulti, & etiam paruuli, quia soli præsentes sunt respondentes, potest tamen absens per procuratorem esse patrinus, at quinam contrahat cognationem spiritualem, diximus in tract. de baptismo; alij prohibentur, vt constat ex toto *ff. de procurat.* & ex *tit. de procurat. in* 1. *decretal.* & *in* 6. de quibus in seq. quæsitis aliqua dicemur.

234 Quæres 3. de officio procuratoris, ad quid se extendat? Respond. quod procurator legitimè constitutus, potest illa agere, ad quæ est constitutus: & si est procurator generalis, potest ex iusta causa agere contra speciale mandatum constituentis, Nauar. *conſ.* 12. *de elect.* quem citat, & sequitur Iodoc. *loco citato num.* 4. Vbi aduertit, quod procurator obligatur ad casus fortuitos, vnde si in negotijs Domini incidat in latrones, qui eum spolient Dominus non tenetur eum subleuare. Expensas tamen habebit procurator, quas facit in negotijs Domini, eundo, redeundo,

Wie sie sich ihm nähert, ihn mit ihrer Gegenwart beglückt, ihn mit ihrer Liebe umfängt, ihn mit ihrer Zärtlichkeit überschüttet, ihn mit ihrer Treue belohnt, ihn mit ihrer Sorgfalt pflegt, ihn mit ihrer Aufmerksamkeit ehrt, ihn mit ihrer Achtung auszeichnet, ihn mit ihrer Ehrfurcht beehrt, ihn mit ihrer Bewunderung erhebt, ihn mit ihrer Anbetung vergöttert, ihn mit ihrer Hingebung beseligt, ihn mit ihrer Treue belohnt, ihn mit ihrer Sorgfalt pflegt, ihn mit ihrer Aufmerksamkeit ehrt, ihn mit ihrer Achtung auszeichnet, ihn mit ihrer Ehrfurcht beehrt, ihn mit ihrer Bewunderung erhebt, ihn mit ihrer Anbetung vergöttert, ihn mit ihrer Hingebung beseligt,

Wie sie sich ihm nähert, ihn mit ihrer Gegenwart beglückt, ihn mit ihrer Liebe umfängt, ihn mit ihrer Zärtlichkeit überschüttet, ihn mit ihrer Treue belohnt, ihn mit ihrer Sorgfalt pflegt, ihn mit ihrer Aufmerksamkeit ehrt, ihn mit ihrer Achtung auszeichnet, ihn mit ihrer Ehrfurcht beehrt, ihn mit ihrer Bewunderung erhebt, ihn mit ihrer Anbetung vergöttert, ihn mit ihrer Hingebung beseligt, ihn mit ihrer Treue belohnt, ihn mit ihrer Sorgfalt pflegt, ihn mit ihrer Aufmerksamkeit ehrt, ihn mit ihrer Achtung auszeichnet, ihn mit ihrer Ehrfurcht beehrt, ihn mit ihrer Bewunderung erhebt, ihn mit ihrer Anbetung vergöttert, ihn mit ihrer Hingebung beseligt,

Wie sie sich ihm nähert, ihn mit ihrer Gegenwart beglückt, ihn mit ihrer Liebe umfängt, ihn mit ihrer Zärtlichkeit überschüttet, ihn mit ihrer Treue belohnt, ihn mit ihrer Sorgfalt pflegt, ihn mit ihrer Aufmerksamkeit ehrt, ihn mit ihrer Achtung auszeichnet, ihn mit ihrer Ehrfurcht beehrt, ihn mit ihrer Bewunderung erhebt, ihn mit ihrer Anbetung vergöttert, ihn mit ihrer Hingebung beseligt, ihn mit ihrer Treue belohnt, ihn mit ihrer Sorgfalt pflegt, ihn mit ihrer Aufmerksamkeit ehrt, ihn mit ihrer Achtung auszeichnet, ihn mit ihrer Ehrfurcht beehrt, ihn mit ihrer Bewunderung erhebt, ihn mit ihrer Anbetung vergöttert, ihn mit ihrer Hingebung beseligt,

Abstract.

Botanical Geography is the science which studies the distribution of plants on the surface of the earth, and the causes of that distribution. Its principal object is to determine the number of species which grow in each country, and the number of individuals which belong to each species. Botanical Geography is divided into two parts, Statistical and Historical. The first part is the most important, and the most difficult. The second part is the most interesting, but the most uncertain. The first part is the most important, and the most difficult. The second part is the most interesting, but the most uncertain.

Mr. Bellamy's Sermon.

Mr. Bellamy's Sermon.

Printed for Richard Chiswell, at the Rose and Crown in St. Paul's Church-yard.

Bekanntmachung, betreffend die Ausführung des Gesetzes über die Besteuerung des Verbrauchs von Zucker vom 27. Mai 1896.

Vom 31. Juli 1896.

Auf Grund des § 3 des Gesetzes über die Besteuerung des Verbrauchs von Zucker vom 27. Mai 1896 (Reichs-Gesetzbl. S. 175) wird bestimmt, was folgt:

§ 1. Die Steuer wird nach dem Gewichte des Zuckers berechnet.

Sie beträgt für 100 kg

1. bei Zucker, welcher in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht wird, 20 Mark;
2. bei Zucker, welcher in anderer Form in den Handel gebracht wird, 18 Mark;
3. bei Zucker, welcher zu gewerblichen Zwecken verwendet wird, 16 Mark.

§ 2. Zucker, welcher in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht wird, ist steuerfrei, wenn er

1. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht zum Genusse geeignet sind;
2. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden;
3. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 2 vom Hundert Zucker enthalten;
4. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 5 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden;
5. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 10 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden;
6. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt;
7. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 2 vom Hundert Zucker enthalten;
8. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 5 vom Hundert Zucker enthalten;
9. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 10 vom Hundert Zucker enthalten;
10. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten;
11. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten;
12. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten;
13. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten;
14. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten;
15. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten;
16. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten;
17. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten;
18. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten;
19. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten;
20. in Mischungen mit anderen Stoffen, welche nicht Zucker sind, enthalten ist und diese Mischungen nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten, wenn sie zu gewerblichen Zwecken verwendet werden und nicht in Stücken, Broten, Krystallen oder Krystallmehl in den Handel gebracht werden, sofern sie nach einem Verfahren hergestellt sind, welches die Gewinnung des Zuckers ausschließt, und sofern sie nicht mehr als 20 vom Hundert Zucker enthalten;

Knights and Gentlemen, and Esquires, and Gentlemen of Coat-armour, and Gentlemen of Blood, and Gentlemen of Name, and Gentlemen of Arms, and Gentlemen of Descent, and Gentlemen of Ancestry, and Gentlemen of Lineage, and Gentlemen of Race, and Gentlemen of Stock, and Gentlemen of Family, and Gentlemen of Kindred, and Gentlemen of Relation, and Gentlemen of Connection, and Gentlemen of Alliance, and Gentlemen of Affinity, and Gentlemen of Consanguinity, and Gentlemen of Blood-relation, and Gentlemen of Kin, and Gentlemen of Kinship, and Gentlemen of Relationship

modi litteris consueto. 4. Quando aliquid falsi in illis narratur, vt quod fuerint omnes præsentes, cum tamen aliquis absens fuerit. 5. Quando carent sigillo, aut sigillum fractum est; aut chorda rupta, aut charta rasa in loco suspecto; vel est aliquid scriptum inter lineas, siue in margine. Si litteræ non sint clausæ; aut aliæ proferantur veriores, ex quibus priorum falsitas arguatur. 6. Quando litteræ sunt obreptitiè impetratæ, aut lite pendente, aut sine iudicis mandato. 7. Quando apparet esse aliquid omissum ex substantialibus. 8. Quando Notarius legatum sibi à testatore factum, scribit in testamento, quod fit in scriptis. In testamento tamen Nuncupatiuo, quod ad memoriam solum scribitur, licitè potest, quod sibi legatur scribere. Sylu. *verb. Tabellio, q.* 10. 11. & 12. & alij communiter.

253 Quæres 8. quomodo obtineatur innouatio litterarum? Resp. ex Sylueſt. *loco cit. q.* 13. quod quando innouatio aut confirmatio litterarum, seu priuilegiorum petitur à Principe, qui eam concedere potest, non est opus citatione eorum, qui habent aliquod interesse ad illas; neque est necesse publico edicto, vt compareant habentes interesse vt videant innouationem, seu confirmationem, eique si voluerint contradicant. Verum quando innouatio, aut confirmatio dictarum litterarum fit ab inferioribus ipso Principe, debent habentes interesse aut citari, & si isti nulli sint, vel non reperiantur, debet fieri edictum, in loco publico, vt compareant, qui volunt, & contradicant, vel se opponant qui volunt.

254 Quæres 9. quænam sint Notariorum peccata, & pœnæ? Respondetur quod qui suscipit officium Notarij, sciens se habere impedimentum aliquod, per quod à tali officio iure reicitur, peccat mortaliter, nisi illud corrigere possit, seque habilem reddere; secus tenetur illud deserere. Notarius scribens instrumentum falsum immunitatis, ignis pœnam commeretur. Si scribat alia instrumenta illicita, amputationis manus fit reus; si scribat instrumenta à iure reprobata, alijs pœnis puniendus est, pro delicti qualitate, sic Panorm. *in cap. 1. de fide instrum.* & alij Doctores ibidem. Si Notarius scribat instrumentum vsurarium, est periurus, item fit infamis si fit delictum notorium, aut per iudicis sententiam declaratum; nec restitui potest nisi ab eo qui eum in Notarium creauit, & pecunia pro tali instrumento data, debet pauperibus elargiri; & si debitor vsuræ passus est aliquod damnum, resarciri ab eo debet.

255 Nota etiam ex Sylu. *supra*, q. 7. Nauar. *cap.* 25. *n.* 52. *cum seq.* & alijs, quod Notarius quoties per ignorantiam, aut negligentiam in suo officio, damnum parti affert, peccat mortaliter, & tenetur ad restitutionem, sicut etiam quando litteras falsificat, aut litteris falsis vtitur, aut veras discindit, vel occultat, &c. Nota etiam, quod protocollum Notarij non facit fidem, nisi instrumenta tota, secundum formam originalium, in illud sint scripta, sic citati auctores, & alij.

256 Quæres 10. an credatur Notario dicenti in instrumento, totam vniuersitatem, vel Collegium, vel conuentum interuenisse? Respondetur negatiuè, sed debet de necessitate exprimere nomina singulorum, sic tradit glos. *in cap. consulti, de procurat.* Anton. Gabr. *tom. 1. commun. opin. tit. de iudic. concl.* 2. Mascard. *de probat. concl.* 1095. *n.* 24. quos refert, & sequitur Barbos. *in collect. dicti cap. consulti, nu.* 3.

257 Quæres 11. an in instrumentis extra iudicialibus, vltra fidem Notarij, necessaria sit etiam testium subscriptio? Affirmat glos. *in cap. quoniam contra, de probat. verb. duos viros.* Et glos. *in l. generali, C. de tabul.* & videtur colligi ex l. *comparationes*, ibi: *testium subscriptiones*, C. *de fide instrum.* Oppositum tamen probant Doctores, in d. cap. *quoniam contra.* Dec. *n.* 18. Parit. *nu.* 15. & omnes in cap. 1. *de fide instrum.* Et resoluunt Couar. *pract. cap.* 20. *n.* 4. Gomez *l.* 3. *Tauri, n.* 4. & alii, respondentes *d. legi comparationes*, quod non procedat de instrumentis publicis;

sed

Sacraments ordained of God be not to be taken away according to the fancy of any man, because they have a visible sign and ceremony ordained of God.

The effect of the Sacraments taken away according to the fancy of any man, because they have a visible sign and ceremony ordained of God.

The Sacraments were not ordained of Christ to be gazed upon, or to be carried about, but that we should duly use them. And in such only as worthily receive the same they have a wholesome effect or operation: but they that receive unworthily purchase to themselves damnation, as saith Saint Paul.

Of the Sacraments.

Sacramenta non in hoc data sunt a Deo, ut observentur, sed ut rite utentibus salutaria sint.

Effectus Sacramentorum non ex opere operato dependet.

Sacramenta non ad spectandum, neque circumferenda, sed ut rite utamur instituta sunt: atque in his duntaxat qui digne percipiunt salutarem habent effectum: qui autem indigne percipiunt, damnationem sibi acquirunt, ut ait Paulus.

Of Baptism.

Baptism is not only a sign of profession, and mark of difference, whereby Christian men are discerned from others that be not christened, but it is also a sign of regeneration or new birth, whereby as by an instrument they that receive Baptism rightly are grafted into the Church: the promises of the forgiveness of sin, and of our adoption to be the sons of God by the Holy Ghost, are visibly signed and sealed: faith is confirmed, and grace increased by virtue of prayer unto God. The Baptism of young children is in any wise to be retained in the Church, as most agreeable with the institution of Christ.

De Baptismo.

Baptismus non modo est signum professionis, et discriminis, quo Christiani ab iis discernuntur qui baptismo non sunt initiati, verum etiam est signum regenerationis, per quod tanquam per instrumentum recte baptismum suscipientes ecclesiae ingrafantur: promissiones de remissione peccati, et nostra per Spiritum Sanctum adoptione in filios Dei, visibiliter signantur, fides confirmatur, et gratia augetur virtute orationis ad Deum. Infantum baptismus in ecclesia retinendus est omnino, utpote institutioni Christi apprime consentaneus.

Of the Lord's Supper.

The Supper of the Lord is not only a sign of the love that Christians ought to have among themselves one to another, but rather is a sacrament of our redemption by Christ's death: insomuch that to such as rightly, worthily, and with faith receive the same, the bread which we break is a partaking of the body of Christ, and likewise the cup of blessing is a partaking of the blood of Christ.

De Coena Domini.

Coena Domini non est tantum signum mutuae benevolentiae Christianorum inter se, verum potius est sacramentum nostrae per mortem Christi redemptionis: adeo ut panis quem frangimus, sit participatio corporis Christi, similiter poculum benedictionis sit participatio sanguinis Christi.

Transubstantiation.

Transubstantiation (or the change of the substance of bread and wine) in the Supper of the Lord, cannot be proved by holy Writ; but is repugnant to the plain words of Scripture, overthroweth the nature of a sacrament, and hath given occasion to many superstitions.

Transubstantiatio.

Transubstantiatio (sive mutatio substantiae panis et vini) in coena Domini, non potest ullis sacrae scripturae testimoniis comprobari: sed apertis verbis scripturae adversatur, sacramenti naturam evertit, et multarum superstitionum dedit occasionem.

Both kinds.

The Cup of the Lord is not to be denied to the lay people: for both the parts of the Lord's Sacrament, by Christ's ordinance and commandment, ought to be administered to all Christian men alike.

Sub utraque specie.

Calix Domini laicis non est denegandus: nam utraque pars dominici sacramenti, ex Christi institutione et praecepto, omnibus Christianis aequaliter administrari debet.

Of the one Oblation of Christ finished upon the Cross.

The Offering of Christ once made is that perfect redemption, propitiation, and satisfaction for all the sins of the whole world, both original and actual, and there is none other satisfaction for sin but that alone. Wherefore the sacrifices of Masses, in the which it is commonly said that the Priest doth offer Christ for the quick and the dead to have remission of pain or guilt, were blasphemous fables and dangerous deceits.

De unica Christi oblatione in cruce perfecta.

Oblatio Christi semel facta perfecta est redemptio, propitiatio, et satisfactio pro omnibus totius mundi peccatis, originalibus et actualibus: neque ullus alius est satisfactionis pro peccato locus quam illa una. Quamobrem missarum sacrificia, quibus vulgo dicebatur sacerdotem offerre Christum in remissionem poenae aut culpae pro vivis et defunctis, blasphema figmenta sunt et perniciosae deceptiones.

Of the Marriage of Priests.

Bishops, Priests, and Deacons are not commanded by God's law either to vow the estate of single life, or to abstain from marriage: therefore it is lawful also for them, as for all other Christian men, to marry at their own discretion, as they shall judge the same to serve better to godliness.

De Sacerdotum matrimonio.

Episcopis, presbyteris, et diaconis non est a lege Dei praeceptum, ut aut coelibatum voveant, aut a matrimonio abstineant: licet igitur et illis, sicut reliquis omnibus Christianis, pro arbitrio suo matrimonium contrahere, prout ipsis ad pietatem magis expedire judicabitur.

Of Excommunicate persons, how they are to be avoided.

That person which by open denunciation of the Church is rightly cut off from the unity of the Church, and excommunicated, ought to be taken of the whole multitude of the faithful as a heathen and publican, until he be openly reconciled by penance, and received into the Church by a judge that hath authority thereunto.

De excommunicatis vitandis.

Qui per denunciationem ecclesiae rite praecisus est ab ecclesiae unitate, et excommunicatus, is ab universa fidelium multitudine habendus est tanquam ethnicus et publicanus, donec per poenitentiam publice reconciliatus fuerit, et in ecclesia per judicem qui habet ad hoc authoritatem receptus.

Of the Rites and Ceremonies of Churches.

It is not necessary that Rites and Ceremonies should in all places be the same, or exactly alike; for they have been always different, and may be changed according to the diversity of countries, times, and men's manners, so that nothing be ordained against God's Word. Whosoever through his private judgment, willingly and purposely doth openly break the Rites and Ceremonies of the Church, which be not repugnant to the Word of God, and are ordained and approved by common authority, ought to be rebuked openly (that others may fear to do the like), as he that offendeth against the common order of the Church, and hurteth the authority of the magistrate, and wounded the consciences of the weak brethren.

De ritibus ecclesiarum.

Non necesse est ritus et ceremonias ubique terrarum easdem esse, aut omnino similes: nam et variae semper fuerunt, et mutari possunt pro regionum, temporum, et morum diversitate, modo nihil contra verbum Dei instituatur. Qui ritus et ceremonias ecclesiae, quae verbo Dei non repugnant, et publica authoritate institutae et probatae sunt, data opera et consulto in publico coetu palam violat, is ut peccans in communem ordinem ecclesiae, et laedens magistratus authoritatem, et vulnerans infirmorum fratrum conscientias, coram omnibus (ut alii timeant idem facere) publice est objurgandus.

Of the Homilies.

The second Book of Homilies, the several titles whereof we have joined under this Article, doth contain a godly and wholesome doctrine, and necessary for these times, as doth the former Book of Homilies, which were set forth in the time of Edward the Sixth; and therefore we judge them to be read in Churches by the Ministers diligently and distinctly, that they may be understanded of the people.

De Homiliis.

Secundum librum Homiliarum, quarum singulis titulos hoc Articulo subjungendos curavimus, continet pia et salutaris doctrina, nec minus necessaria his temporibus, quam superior ille liber Homiliarum, qui tempore Edwardi Sexti est editus: quare eas ab iis in ecclesiis per ministros diligenter et distincte recitandas esse judicamus, ut a populo intelligi possint.

Of Consecration of Bishops and Ministers.

The Book of Consecration of Archbishops and Bishops, and ordering of Priests and Deacons, lately set forth in the time of Edward the Sixth, doth contain all things necessary to such Consecration and Ordering: neither hath it any thing that of itself is superstitious and ungodly. And therefore whosoever are consecrated or ordered according to the rites of that Book, since the second year of the aforesaid King Edward unto this time, or hereafter shall be consecrated or ordered according to the same rites, we decree all such to be rightly, orderly, and lawfully consecrated and ordered.

De consecratione episcoporum et ministrorum.

Liber de consecratione archiepiscoporum et episcoporum, et de ordinatione presbyterorum et diaconorum, nuper tempore Edwardi Sexti editus, omnia continet quae ad talem consecrationem et ordinationem necessaria sunt: neque habet quicquam quod per se superstitiosum sit aut impium. Quicunque igitur secundum ritus libri illius consecrati aut ordinati sunt, ex quo secundus annus praefati regis Edwardi hactenus aut deinceps consecrati aut ordinati fuerint secundum eosdem ritus, omnes tales recte, rite, et legitime consecratos et ordinatos esse decernimus.

Of the Civil Magistrates.

The King's Majesty hath the chief power in this Realm of England, and other his dominions, unto whom the chief government of all estates of this Realm, whether they be ecclesiastical or civil, in all causes doth appertain, and is not nor ought to be subject to any foreign jurisdiction.

Where we attribute to the King's Majesty the chief government, by the which titles we understand the minds of some slanderous folks to be offended, we give not to our Princes the ministering either of God's Word, or of the Sacraments, the which thing the Injunctions also lately set forth by Elizabeth our Queen do most plainly testify; but that only prerogative which we see to have been given always to all godly Princes in Holy Scriptures by God himself, that is, that they should rule all estates and degrees committed to their charge by God, whether they be ecclesiastical or temporal, and restrain with the civil sword the stubborn and evil doers.

De magistratibus civilibus.

Regia majestas in hoc regno Anglia, et in aliis ditionibus ejus, summam habet potestatem, cui summum gubernandi omnes status hujus regni, sive ecclesiastici sint sive civiles, in omnibus causis jus pertinet, nec ulli externae jurisdictioni subjecta est aut esse debet.

Ubi regiae majestati summum gubernandi jus tribuimus, quibus titulis quorundam maledicorum animos offendi intelligimus, non damus principibus nostris aut verbi Dei aut sacramentorum ministerium, quod et injunctiones nuper a Elizabetha regina nostra editae apertissime testantur: sed illam duntaxat praerogativam quam in sacris scripturis a Deo ipso semper datam omnibus piis principibus videmus, hoc est, ut omnes status et gradus fidei sibi commissos a Deo regant, sive illi ecclesiastici sint sive civiles, et gladio civili contumaces et malefactores coerceant.

Of Christian men's goods, which are not common.

The Riches and goods of Christians are not common, as touching the right, title, and possession of the same; as certain Anabaptists do falsely boast. Notwithstanding every man ought of such things as he possesseth, liberally to give alms to the poor, according to his ability.

De bonis Christianorum, quae non sunt communia.

Facultates et bona Christianorum non sunt communia, quoad jus, titulum, et possessionem ejusdem: ut falso jactant quidam Anabaptistae. Tamen quae quisque possidet, ex his eleemosynam pauperibus pro facultatibus suis liberaliter dare debet.

A Christian man's oath.

As we confess that vain and rash swearing is forbidden Christian men by our Lord Jesus Christ, and James his Apostle, so we judge that Christian religion doth not prohibit but that a man may swear when the Magistrate requireth, in a cause of faith and charity, so it be done according to the Prophet's teaching, in justice, judgment, and truth.

Jusjurandum Christiani hominis.

Quemadmodum fatemur vanum et temerarium jusjurandum a Christianis hominibus a Domino nostro Jesu Christo, et Jacobo ejus apostolo, interdictum esse, ita judicamus religionem Christianam non vetare quin quis jurare possit, cum a magistratu in causa fidei et charitatis postulatur, modo id fiat secundum prophetae doctrinam, in justitia, judicio, et veritate.

There be Three Articles of the Catholic Faith, which are not expressed in the Articles of the Church of England, but are necessary to be believed.

Sunt tres Articuli fidei Catholicae, qui in Articulis ecclesiae Anglicanae non exprimuntur, sed credendi necessitatem habent.

The Three Articles are these:

Tres autem Articuli isti sunt:

1. That there is but one only living and true God, everlasting, without body, parts, or passions; of infinite power, wisdom, and goodness; the Maker and Preserver of all things both visible and invisible. And in unity of this Godhead there be Three Persons, of one substance, power, and eternity; the Father, the Son, and the Holy Ghost.

1. Quod unus tantum sit Deus vivus et verus, aeternus, incorporeus, impartibilis, impassibilis, infinitae potentiae, sapientiae, et bonitatis; omnium rerum tam visibilium quam invisibilium creator et conservator. Et in unitate hujus divinitatis tres sint personae, ejusdem substantiae, potentiae, et aeternitatis; Pater, Filius, et Spiritus Sanctus.

2. That the Son, which is the Word of the Father, begotten from everlasting of the Father, the very and eternal God, and of one substance with the Father, took man's nature in the womb of the blessed Virgin, of her substance: so that two whole and perfect natures, that is to say, the Godhead and Manhood, were joined together in one person, never to be divided, whereof is one Christ, very God and very Man; who truly suffered, was crucified, dead, and buried, to reconcile his Father to us, and to be a sacrifice, not only for original guilt, but also for all actual sins of men.

2. Quod Filius, qui est Verbum Patris, ab aeterno a Patre genitus, verus et aeternus Deus, et Patri consubstantialis, naturam humanam in utero beatae Virginis, ex illius substantia, assumpserit: ita ut duae integrae perfectaeque naturae, hoc est, divinitas et humanitas, in unam personam conjunctae fuerint, quae nunquam dividetur, ex quibus unus est Christus, verus Deus et verus homo; qui vere passus est, crucifixus, mortuus, et sepultus, ut Patrem nobis reconciliaret, et hostia esset, non tantum pro culpa originali, sed etiam pro omnibus actualibus hominum peccatis.

3. That Christ did truly rise again from death, and took again his body, with flesh, bones, and all things appertaining to the perfection of man's nature, wherewith he ascended into heaven, and there sitteth, until he return to judge all men at the last day.

3. Quod Christus vere a mortuis resurrexerit, et corpus suum, carne, ossibus, et omnibus ad perfectionem humanae naturae pertinentibus, quibus ascendit in coelum, iterum assumpserit, ibique sedeat, donec ad judicandum omnes homines ultimo die revertatur.

Of the Three Creeds.

The Three Creeds, Nicene Creed, Athanasius' Creed, and that which is commonly called the Apostles' Creed, ought thoroughly to be received and believed: for they may be proved by most certain warrants of Holy Scripture.

De tribus symbolis.

Tria symbola, Nicenum, Athanasii, et quod vulgo Apostolorum appellatur, omnino recipienda et credenda sunt: nam certissimis sacrae scripturae testimoniis probari possunt.

Of Works before Justification.

Works done before the grace of Christ, and the inspiration of his Spirit, are not pleasant to God, forasmuch as they spring not of faith in Jesus Christ, neither do they make men meet to receive grace, or (as the School-authors say) deserve grace of congruity: yea rather, for that they are not done as God hath willed and commanded them to be done, we doubt not but they have the nature of sin.

De operibus ante justificationem.

Opera quae fiunt ante gratiam Christi, et inspirationem Spiritus ejus, non placent Deo, quoniam non proficiscuntur ex fide Jesu Christi, neque homines reddunt idoneos ad gratiam, aut (ut loquuntur scholastici) gratum facientem promerentur: quin potius, quia non fiunt ut Deus voluit et mandavit, non dubitamus quin peccati rationem habeant.

Of Works of Supererogation.

Voluntary works besides, over and above God's commandments, which they call Works of Supererogation, cannot be taught without arrogancy and impiety. For by them men do declare that they do not only render unto God as much as they are bound to do, but that they do more for his sake than of bounden duty is required: whereas Christ saith plainly, When you have done all that are commanded to you, say, We are unprofitable servants.

De operibus supererogationis.

Opera voluntaria, quae supererogationis vocant, praeter ea quae Deus praecepit, docere non possunt sine arrogantia et impietate. Nam per ea homines declarant, quod non solum reddere Deo quae tenentur, sed plus quam ipsi causa facere velle, quam officii ratio postulat: cum Christus dicat, Quando feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite, Servi inutiles sumus.

Of Sin after Baptism.

Not every deadly sin willingly committed after Baptism is sin against the Holy Ghost, and unpardonable. Wherefore the place for repentance is not to be denied to such as fall into sin after Baptism. After we have received the Holy Ghost, we may depart from grace given, and fall into sin, and by the grace of God we may arise again and amend our lives. And therefore they are to be condemned which say they can no more sin as long as they live here, or deny the place of forgiveness to such as truly repent.

De peccato post baptismum.

Non omne peccatum mortale sponte commissum post baptismum, peccatum in Spiritum Sanctum, et irremissibile est. Quamobrem locus poenitentiae iis qui post baptismum in peccatum lapsi sunt, non est negandus. Postquam Spiritum Sanctum accepimus, possumus a data gratia excidere, et in peccatum labi, et per gratiam Dei resurgere, et vitam emendare. Quare damnandi sunt qui dicunt se amplius peccare non posse quamdiu hic vivunt, aut veniae locum negant iis qui vere poenitentiam agunt.

Of Predestination and Election.

Predestination to life is the everlasting purpose of God, whereby (before the foundations of the world were laid) he hath constantly decreed by his counsel secret to us, to deliver from curse and damnation those whom he hath chosen in Christ out of mankind, and to bring them by Christ to everlasting salvation, as vessels made to honour. Wherefore they which be endued with so excellent a benefit of God be called according to God's purpose by his Spirit working in due season: they through grace obey the calling: they be justified freely: they be made sons by adoption: they be made like the image of his only-begotten Son Jesus Christ: they walk religiously in good works, and at length by God's mercy they attain to everlasting felicity.

As the godly consideration of Predestination, and our Election in Christ, is full of sweet, pleasant, and unspeakable comfort to godly persons, and such as feel in themselves the working of the Spirit of Christ, mortifying the works of the flesh, and their earthly members, and drawing up their mind to high and heavenly things, as well because it doth greatly establish and confirm their faith of eternal salvation to be enjoyed through Christ, as because it doth fervently kindle their love towards God: so for curious and carnal persons, lacking the Spirit of Christ, to have continually before their eyes the sentence of God's Predestination, is a most dangerous downfall, whereby the devil doth thrust them either into desperation, or into wretchlessness of most unclean living, no less perilous than desperation.

Furthermore, we must receive God's promises in such wise as they be generally set forth to us in Holy Scripture: and that our doings that be conformable to the will of God, as it is expressed in the Word of God.

De praedestinatione et electione.

Praedestinatio ad vitam est aeternum Dei propositum, quo (ante jacta mundi fundamenta) firmiter apud se decrevit ex humano genere eos quos in Christo elegerat eripere a maledictione et damnatione, et per Christum ad aeternam salutem adducere, tanquam vasa in honorem facta. Quamobrem qui tanto Dei beneficio donati sunt, secundum propositum ejus per Spiritum suum operantem opportune in tempore vocati sunt: per gratiam vocationi obtemperant: gratis justificantur: filii adoptantur: unigeniti filii Jesu Christi imagini conformes fiunt: in bonis operibus religiose ambulant: et tandem per misericordiam Dei ad aeternam felicitatem perveniunt.

Quemadmodum pia praedestinationis et nostrae in Christo electionis consideratio suavem, dulcem, et ineffabilem consolationem piis et iis qui Spiritum Christi in se operantem sentiunt, mortificantem opera carnis et membra terrena, et animum ad sublimia et coelestia rapientem, praebet, tum quia fidem aeternae salutis per Christum adipiscendae eorum animis vehementer confirmat et corroborat, tum quia ardentem in Deum amorem in eis accendit: ita curiosis et carnalibus, Spiritu Christi destitutis, praedestinationis Dei sententiam continuo ante oculos habere, gravissimum est periculum, unde vel in desperationem, vel in impurissimae vitae incuriam, desperationi non minus periculosam, praecipitentur.

Porro promissiones Dei nobis ita proponendae sunt, quemadmodum in sacris scripturis generaliter traditae sunt: et actiones nostrae voluntati Dei, prout in verbo Dei exprimitur, conformes esse debent.

Of obtaining eternal salvation only by the Name of Christ.

They also are to be had accursed that presume to say that every man shall be saved by the law or sect which he professeth, so he be diligent and zealous therein, and that Christ will require no more of a man but that he do his best according to the light given him: as if it were impossible that the light or grace of God should be given to any man, that he might be saved, unless he be a professed Christian. For holy Scripture doth set out unto us only the name of Jesus Christ whereby men must be saved.

De consequenda aeterna salute per solum Christi nomen.

Damnandi sunt etiam qui dicunt unumquemque hominem salvum fieri posse per legem aut sectam quam profitetur, modo ille diligens et studiosus in ea sit, et Christum requirere nihil amplius ab homine quam ut pro luce sibi data vitam suam componat: quasi impossibile sit lucem aut gratiam Dei cuivis homini dari, ut salvus fiat, nisi qui Christianus professus sit. Nam sacra scriptura nobis solum Jesu Christi nomen proponit, per quod homines salvos fieri oporteat.

Of Charity.

He that hath charity, and liveth well, assuredly before God he is in no danger of damnation, because there is no condemnation for them that love God, and walk in the spirit. And although it be certain that faith, hope, and charity, be alway conjoined together in such as be regenerate, so that neither hath charity without faith and hope, nor hope without charity and faith, nor faith without hope and charity, but they must needs have all three together: yet doth not one of them challenge the office or property of the other two, but each one severally hath his own office and property, differing from the other two. Wherefore although they be not to be severed, yet must they be distinguished one from another. Faith without charity and the love of God, justifieth not, neither is it available before God: neither can any man have a right faith or belief in Christ, that hath not hope to enjoy his promises, and that he is not moved with a true confidence to obtain them at God's hand. Such a faith as worketh not by charity, is not a lively faith, but a dead faith: and such a faith is not the mistress, but the handmaid of hope. For as much then as charity is the very bond of our perfectness, and the fulfilling of the law, and the more excellent gift that we can have, and without the which no gift is available, and all the other virtues, good works, and profession of the Christian man, are dead before God, and nothing worth: it behoveth us diligently to exhort all men unto charity, and to the true use of the same.

De charitate.

Qui charitatem habet, et recte vivit, certo apud Deum nullum damnationis periculum subit, quia nulla est damnatio iis qui Deum diligunt, et in spiritu ambulant. Et quamvis certum sit fidem, spem, et charitatem in regenitis semper conjunctas esse, ita ut neque charitas sine fide et spe, neque spes sine charitate et fide, neque fides sine spe et charitate habeatur, sed omnes tres simul habere oporteat: tamen una ex tribus alterarum duarum officium aut proprietatem non vindicat, sed unaquaeque seorsim suum officium et proprietatem habet, a duabus reliquis differens. Quamobrem quamvis non sint separandae, tamen unaquaeque ab altera distinguenda est. Fides sine charitate et Dei dilectione non justificat, neque apud Deum valet: neque ullus homo rectam fidem aut credulitatem in Christum habere potest, qui non habet spem fruendi promissis ejus, et qui non vera fiducia ad eadem a Deo impetranda movetur. Fides quae per charitatem non operatur, non est viva fides, sed mortua: et talis fides non est domina, sed ancilla spei. Quoniam igitur charitas est ipsum perfectionis nostrae vinculum, et legis complementum, et praestantissimum donum quod habere possumus, et sine quo nullum donum valet, et omnes aliae virtutes, bona opera, et professio Christiani hominis, coram Deo mortua sunt et nihil valent: omnes homines ad charitatem, et ejus veram usum diligenter hortari nos oportet.

Of Good Works.

Albeit that good works, which are the fruits of faith, and follow after justification, cannot put away our sins, and endure the severity of God's judgment, yet are they pleasing and acceptable to God in Christ, and do spring out necessarily of a true and lively faith, insomuch that by them a lively faith may be as evidently known as a tree discerned by the fruit.

De bonis operibus.

Quamvis bona opera, quae fructus fidei sunt, et justificationem consequuntur, peccata nostra abstergere, et severitatem judicii Dei sustinere non possint, tamen Deo in Christo placent et acceptantur, et ex vera et viva fide necessario proficiscuntur, adeo ut per ea viva fides tam evidenter cognoscatur, quam arbor ex fructu dijudicatur.

Of Works of Supererogation.

Voluntary works besides, over and above God's commandments, which they call Works of Supererogation, cannot be taught without arrogancy and impiety. For by them men do declare that they do not only render unto God as much as they are bound to do, but that they do more for his sake than of bounden duty is required: whereas Christ saith plainly, When you have done all that are commanded to you, say, We are unprofitable servants.

De operibus supererogationis.

Opera voluntaria, quae supererogationis vocant, praeter ea quae Deus praecepit, docere non possunt sine arrogantia et impietate. Nam per ea homines declarant, quod non solum reddere Deo quae tenentur, sed plus quam ipsi causa facere velle, quam officii ratio postulat: cum Christus dicat, Quando feceritis omnia quae praecepta sunt vobis, dicite, Servi inutiles sumus.

Of Sin after Baptism.

Not every deadly sin willingly committed after Baptism is sin against the Holy Ghost, and unpardonable. Wherefore the place for repentance is not to be denied to such as fall into sin after Baptism. After we have received the Holy Ghost, we may depart from grace given, and fall into sin, and by the grace of God we may arise again and amend our lives. And therefore they are to be condemned which say they can no more sin as long as they live here, or deny the place of forgiveness to such as truly repent.

De peccato post baptismum.

Non omne peccatum mortale sponte commissum post baptismum, peccatum in Spiritum Sanctum, et irremissibile est. Quamobrem locus poenitentiae iis qui post baptismum in peccatum lapsi sunt, non est negandus. Postquam Spiritum Sanctum accepimus, possumus a data gratia excidere, et in peccatum labi, et per gratiam Dei resurgere, et vitam emendare. Quare damnandi sunt qui dicunt se amplius peccare non posse quamdiu hic vivunt, aut veniae locum negant iis qui vere poenitentiam agunt.

Of Predestination and Election.

Predestination to life is the everlasting purpose of God, whereby (before the foundations of the world were laid) he hath constantly decreed by his counsel secret to us, to deliver from curse and damnation those whom he hath chosen in Christ out of mankind, and to bring them by Christ to everlasting salvation, as vessels made to honour. Wherefore they which be endued with so excellent a benefit of God be called according to God's purpose by his Spirit working in due season: they through grace obey the calling: they be justified freely: they be made sons by adoption: they be made like the image of his only-begotten Son Jesus Christ: they walk religiously in good works, and at length by God's mercy they attain to everlasting felicity.

As the godly consideration of Predestination, and our Election in Christ, is full of sweet, pleasant, and unspeakable comfort to godly persons, and such as feel in themselves the working of the Spirit of Christ, mortifying the works of the flesh, and their earthly members, and drawing up their mind to high and heavenly things, as well because it doth greatly establish and confirm their faith of eternal salvation to be enjoyed through Christ, as because it doth fervently kindle their love towards God: so for curious and carnal persons, lacking the Spirit of Christ, to have continually before their eyes the sentence of God's Predestination, is a most dangerous downfall, whereby the devil doth thrust them either into desperation, or into wretchlessness of most unclean living, no less perilous than desperation.

Furthermore, we must receive God's promises in such wise as they be generally set forth to us in Holy Scripture: and that our doings that be conformable to the will of God, as it is expressed in the Word of God.

De praedestinatione et electione.

Praedestinatio ad vitam est aeternum Dei propositum, quo (ante jacta mundi fundamenta) firmiter apud se decrevit ex humano genere eos quos in Christo elegerat eripere a maledictione et damnatione, et per Christum ad aeternam salutem adducere, tanquam vasa in honorem facta. Quamobrem qui tanto Dei beneficio donati sunt, secundum propositum ejus per Spiritum suum operantem opportune in tempore vocati sunt: per gratiam vocationi obtemperant: gratis justificantur: filii adoptantur: unigeniti filii Jesu Christi imagini conformes fiunt: in bonis operibus religiose ambulant: et tandem per misericordiam Dei ad aeternam felicitatem perveniunt.

Quemadmodum pia praedestinationis et nostrae in Christo electionis consideratio suavem, dulcem, et ineffabilem consolationem piis et iis qui Spiritum Christi in se operantem sentiunt, mortificantem opera carnis et membra terrena, et animum ad sublimia et coelestia rapientem, praebet, tum quia fidem aeternae salutis per Christum adipiscendae eorum animis vehementer confirmat et corroborat, tum quia ardentem in Deum amorem in eis accendit: ita curiosis et carnalibus, Spiritu Christi destitutis, praedestinationis Dei sententiam continuo ante oculos habere, gravissimum est periculum, unde vel in desperationem, vel in impurissimae vitae incuriam, desperationi non minus periculosam, praecipitentur.

Porro promissiones Dei nobis ita proponendae sunt, quemadmodum in sacris scripturis generaliter traditae sunt: et actiones nostrae voluntati Dei, prout in verbo Dei exprimitur, conformes esse debent.

Of obtaining eternal salvation only by the Name of Christ.

They also are to be had accursed that presume to say that every man shall be saved by the law or sect which he professeth, so he be diligent and zealous therein, and that Christ will require no more of a man but that he do his best according to the light given him: as if it were impossible that the light or grace of God should be given to any man, that he might be saved, unless he be a professed Christian. For holy Scripture doth set out unto us only the name of Jesus Christ whereby men must be saved.

De consequenda aeterna salute per solum Christi nomen.

Damnandi sunt etiam qui dicunt unumquemque hominem salvum fieri posse per legem aut sectam quam profitetur, modo ille diligens et studiosus in ea sit, et Christum requirere nihil amplius ab homine quam ut pro luce sibi data vitam suam componat: quasi impossibile sit lucem aut gratiam Dei cuivis homini dari, ut salvus fiat, nisi qui Christianus professus sit. Nam sacra scriptura nobis solum Jesu Christi nomen proponit, per quod homines salvos fieri oporteat.

Of Charity.

He that hath charity, and liveth well, assuredly before God he is in no danger of damnation, because there is no condemnation for them that love God, and walk in the spirit. And although it be certain that faith, hope, and charity, be alway conjoined together in such as be regenerate, so that neither hath charity without faith and hope, nor hope without charity and faith, nor faith without hope and charity, but they must needs have all three together: yet doth not one of them challenge the office or property of the other two, but each one severally hath his own office and property, differing from the other two. Wherefore although they be not to be severed, yet must they be distinguished one from another. Faith without charity and the love of God, justifieth not, neither is it available before God: neither can any man have a right faith or belief in Christ, that hath not hope to enjoy his promises, and that he is not moved with a true confidence to obtain them at God's hand. Such a faith as worketh not by charity, is not a lively faith, but a dead faith: and such a faith is not the mistress, but the handmaid of hope. For as much then as charity is the very bond of our perfectness, and the fulfilling of the law, and the more excellent gift that we can have, and without the which no gift is available, and all the other virtues, good works, and profession of the Christian man, are dead before God, and nothing worth: it behoveth us diligently to exhort all men unto charity, and to the true use of the same.

De charitate.

Qui charitatem habet, et recte vivit, certo apud Deum nullum damnationis periculum subit, quia nulla est damnatio iis qui Deum diligunt, et in spiritu ambulant. Et quamvis certum sit fidem, spem, et charitatem in regenitis semper conjunctas esse, ita ut neque charitas sine fide et spe, neque spes sine charitate et fide, neque fides sine spe et charitate habeatur, sed omnes tres simul habere oporteat: tamen una ex tribus alterarum duarum officium aut proprietatem non vindicat, sed unaquaeque seorsim suum officium et proprietatem habet, a duabus reliquis differens. Quamobrem quamvis non sint separandae, tamen unaquaeque ab altera distinguenda est. Fides sine charitate et Dei dilectione non justificat, neque apud Deum valet: neque ullus homo rectam fidem aut credulitatem in Christum habere potest, qui non habet spem fruendi promissis ejus, et qui non vera fiducia ad eadem a Deo impetranda movetur. Fides quae per charitatem non operatur, non est viva fides, sed mortua: et talis fides non est domina, sed ancilla spei. Quoniam igitur charitas est ipsum perfectionis nostrae vinculum, et legis complementum, et praestantissimum donum quod habere possumus, et sine quo nullum donum valet, et omnes aliae virtutes, bona opera, et professio Christiani hominis, coram Deo mortua sunt et nihil valent: omnes homines ad charitatem, et ejus veram usum diligenter hortari nos oportet.

Of Good Works.

Albeit that good works, which are the fruits of faith, and follow after justification, cannot put away our sins, and endure the severity of God's judgment, yet are they pleasing and acceptable to God in Christ, and do spring out necessarily of a true and lively faith, insomuch that by them a lively faith may be as evidently known as a tree discerned by the fruit.

De bonis operibus.

Quamvis bona opera, quae fructus fidei sunt, et justificationem consequuntur, peccata nostra abstergere, et severitatem judicii Dei sustinere non possint, tamen Deo in Christo placent et acceptantur, et ex vera et viva fide necessario proficiscuntur, adeo ut per ea viva fides tam evidenter cognoscatur, quam arbor ex fructu dijudicatur.

Grant, and the Grantee may enter and take the Profits, and the Grantor cannot enter upon him, but he may have his Action of Trespass against him, or his Action of Ejectment, or Writ of Entry, as he pleases.

Sect. 59. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

Sect. 60. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

Sect. 61. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

Sect. 62. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

Sect. 63. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

Sect. 64. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

Sect. 65. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

Sect. 66. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

Sect. 67. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

Sect. 68. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

Sect. 69. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

Sect. 70. Also, if a Man grants to another the Profits of his Land, and that he may enter into the Land, and take the Profits, and carry away the Profits at his Pleasure, and the Grantee enters, and takes the Profits, and carries away the Profits at his Pleasure, and the Grantor enters upon him, and takes away the Profits from him, he cannot have an Action of Trespass against the Grantor, because he entered upon him, and took away the Profits from him, for the Grantee had no Property in the Profits, but only a Power to take them, and carry them away at his Pleasure; but he may have his Action of Trespass against the Grantor, for entering upon him, and hindering him of his Power to take the Profits, and carry them away at his Pleasure.

litem eum perdere. Vbi vt vides clarè determinari videtur, quod iudici nihil dari possit ad tollendam vexationem, quando est probabile iniustitiæ periculum. Ratio est, ex d. lege quia datur ansa corruptioni iudicum, quia licet tunc dans, non det, vt iudicem corrumpat, sed vt ius suum consequatur, & propriam redimat vexationem, alij tamen scandalizantur, & accipiunt occasionem transgrediendi legem, donando iudicibus. tum quia iudex tunc peccat accipiendo munera, & etiam peccabit dans munera, quia cooperatur peccato alterius. Tum etiam quia iudicis vexatio alio modo tolli potest, scilicet per recusationem, per appellationem ad superiorem iudicem. Hanc sententiam tenet glos *in cap. qui vellè*, 11. *q* 3. & glos. *in d. l.* 2. *ff. de condict. ob turpem caus.* quam sequitur ibi Alberic. *n.* 3. & alij, Bart. *in auth. nouo iure, C. de pœn. iudic n.* 3. Salicet. & Paul. à Castro *in l* 1. *ff. de condict ob turpem causam*. Secunda sententia verior, & communior tenet quod iniustè vexatus à iudice, vel qui probabiliter timet iniustam vexationem, potest aliquid iudici donare ad tollendam iniustam vexationem. Non procedit de iudicibus in statu Ecclesiastico propter dicta *loco citato de censuris*. Ratio est, quia secluſa lege positiua id prohibente nulla est turpitudo in dante, vt vexationem redimat, licet sit turpitudo in recipiente, & iniustè vexante, sed lex positiua prohibens fundatur in præsumptione animi praui, corrumpendi iudicem, vt constat ex illis verbis legis citatę: *Iudicem enim corrumpere videtur*; ergo quando nullus est in dante animus corrumpendi, sed vexationem tollendi, sed inducendi iudicem, vt iustè iudicet, vt iniustam vexationem deponat, non agitur contra legem. Tum quia lex positiua non intendit tollere ius naturale, quod cuilibet propriam concedit defensionem; sed dare munera ad tollendam vexationem, est quædam naturalis defensio; ergo per ius positiuum non tolletur. Hanc sententiam tradit glos. *in cap fin.* 14. *q.* 5. *verbo ille*. Archid. *in cap. vellè*, 11. *qu.* 3. Panorm. *in cap. cum ab omni, de vita, & honest. cleric. n.* 8. *& in cap. ad aures, de simonia n.* 6 Bald. *in cap. fin. de appellat. n.* 11. *& in l.* 2. *ff. de condict. ob turpem causam*. Vbi Alex. & Ias. Decius *cons.* 189. *nu.* 12. *vol.* 1. Sylu. *verb. iudex* 1. *q.* 12. *& verb. simonia, q.* 10. Angel. Armilla, & Tabiena *d. verb. iudex*. Couar. *reg. peccatum p.* 2. *§.* 3. *n.* 1. vbi dicit esse communem. Gregor. Lopez *l. fin. tit.* 22. *p.* 3. Salon. Bannes, 2. 2. *qu.* 62. *art.* 5. & alij communiter. Petr. Nauar. *lib* 4. *de restit. cap* 2. *dub.* 12. *nu* 111. addit licere muneribus attrahere, seu inclinare iudicem, vt pro me ferat sententiam, quando ob opinionum probabilitatem volebat contra me eam ferre, quod alij non approbant, eo quod tunc nulla adsit iniustitia, nulla iniquitas in iudice, nulla vexatio, ac proinde nulla naturalis defensio. Nec argumenta in contrarium allata probant. Non primum, quia non datur tunc ansa corruptioni iudicum, vt constat ex dictis; nec alij scandalizabuntur, cum facile scire possint vexationem. Neque secundum, quia dans tunc munera, non cooperatur iniquitati iudicis, sed actum ponit bonum, nempe propriam defensionem, sibi naturali iure licitam. Neque tertium, quia contingere potest, quod iudicis recusatio, vel appellatio sint media difficilia, & afferentia litis dilationem, & copiosas expensas.

§. XXVI. *An sine citatione sententia ferri possit.*

264 QVæres 3. an Princeps possit procedere contra partem inauditam, ita quod valeat sententia? Prima sententia affirmat, modo adsit iusta causa sic procedendi. Hanc tenet Bald. *in l. nec causas, C. de appellat. nu.* 5. vbi sic habet. Valet sententia Principis etiam parte non citata, si est ex iusta causa; idem tradit Iason. *l. ne quicquam, ff. de offic. Proconsul.* vbi postquam *n.* 23. statuit citandam esse partem, vt sententia feratur, *n.* 29. limitat in sententia à Principe lata, quæ ferri potest parte non citata, quando Princeps pro-

procedit ex plenitudine potestatis,& tradunt alij plures. Secunda sententia negat, & probat ex cap. *suscepit, de causa possess.* Vbi Pontifex dicit. *Nec nos contra inauditam partem aliquid possumus definire.* Probat etiam ex cap.1. *de feudis,* vbi decernitur, quod non debet quis priuari feudo, etiam per Principem, antequam de culpa sit conuictus. Et Clem. *pastoralis, de sent. & re iudic.* dicitur, quod Imperator non potest supplere citationem, quæ est de iure naturali, plura alia iura habentur in decretis, quæ hanc sententiam probare videntur. Videri potest cap. *caueant,* cap. *omnia,* & alia, 3.q.9 Nec deest sufficiens ratio, quia partis citatio, vt se defendat, est initium, & radix litium, *Instit. de pan. temp. litig* § *fin.* ergo ferre sententiam contra partem inauditam, est euertere fundamentum totius processus iudicialis. Tum quia partis citatio vt se defendat, est de iure naturæ, quod dictat vnicuique concedendum esse locum ad se defendendum. Tum etiam quia ius naturæ dictat, quod ante sententiam pœnæ, cognoscatur culpa, quod fieri non potest, nisi reus citetur vt se defendat, vt se à culpa purget. Vnde glos. *in extranag.* 1. *de dolo, & contum. verb. non obstantibus,* dicit, quod citatio est de iure naturæ, contra quod nullus Princeps procedere potest. Et Panorm. *in cap.1. de causa possess. nu.4. & 5.* dicit, quod Princeps non potest supplere defectum citationis, & quod non valet Sententia per Principem lata sine citatione. Idem tradit Angel. *in l. si accusatoribus, C de accusat.* Duen. *reg.29.* Couar. *practic. cap 23 n 6.* Alex. *cons.5 n.2 vol.2.* Oldrad. *cons 43 n.1.* Maranta *de ord iudic.p 4. dist. 9.n.9* & alij plures.

265 Ego rem totam sic breuiter resoluo. Dico 1. quando crimen est notorium, & liquidò, certòque constat nullã esse reo defensionem, tunc nec defensio, nec citatio pro defensione necessaria est. Ratio clara est, quia ideo citatio ponitur, vt reus se defendat; ergo vbi constat nullam esse reo defensionem, frustra ponitur citatio; sic tradũt Panor. *in cap. cum olim, n. 10. & in cap. causam, de rescriptis, n.3.* Rebuff. *in repetit cap. 1. de possess. vers. sexto nota,* Felin. *d. cap. cum olim, n.11.* Maranta *de ord. iudic. p.2. verb. citatio, nu. 2.* Turrecrem. *in cap. manifesta, 2.q.1. nu.17.* Sylu. *verb. citatio, q.7.* Armilla, Rosella, Tabiena, & Angel. *eodem verbo,* contra Bald. *in l. cum fratrem,* dicentem in hoc casu requiri citationem, & alios dicentes, quod vbi non est citatio, non sit reus, nec iudicium. Dico 2. non requiri citationem, quando oriretur magnum scandalum, debent tamen tunc allegari, & probari pro reo quæcunque possunt. Sic tradunt citati auctores. Dico 3. potest Princeps tollere citationem in *illis* actibus, quos ipse libere, & absque iniuria, & sine vlla causa agere potest; quia in his est liber, sic Couar. *loco citato* vbi refert Socin. & Aymon. Dico 4. potest Princeps tollere citationem, quæ iure humano necessaria est, post conclusionem causæ, antequam tamen sententia pronuncietur. Quia tunc nulla est alleganda defensio, & ea citatio potius iuris humani est, quam naturalis, sic Afflict. quem refert, & sequitur Couar. *loco citato* & Rebuff. *loco citato.* Dico 5. stante iusta, & rationabili causa potest Princeps, tam in ciuilibus, quam in criminalibus sine citatione contra reũ absentem & inauditum procedere. Ratio est, quia licet citatio quatenus importat iustam defensionem tolli non possit, vt tradunt iura n. præcedenti citata, & obseruant Roman. *sing.664.* Vant. *de nullit. tit. ex defectu citationis à princ.* Pinel. *in rubr. C de rescind. vendit. p.1. n.21.* Menoch. *de arbitr. lib.1. q.17. nu.5.* Peti. Greg. *Syntagm. iuris lib. 48. cap.2. n.28.* & alij plures. Tamen nullum est inconueniens, quod occurrentibus iustis circunstantijs, quæ cessare faciant rationem illam iustæ defensionis à lege, vel à principe certis quibusdam casibus tolli possit, & sic docent glos. *in l. si is qui, ff. ex quibus causis maiores,* & alij quos referunt, sequuntur Abb. *in cap. suscepit, de causa possess. nu.4.* Dec. *in cap. ex parte 2. n.4. de legat. & in cap. dilecti, n.11. de except.* Menoch. *de succ. progressu in præfat. lib.1. num.105. &*

107.

107. *& illustrat. lib.* 2. *cap.* 18. *num.* 1. *& cap.* 51 *n.* 9. Ad iura in contrarium adducta, quatenus contra dicta obstare possunt, dico, quod dum Pontifex dicit: *nec nos, &c. non possumus*, intelligi debet sine iusta, & rationabili causa; seu *non possumus*, absolutè, & indistinctè: vel *non possumus*, facilè, & ordinariè iuxta *l.* 1. *§. vlt.* vbi glos. 2. *ff. de acquir. posse ff.* Rebuff. *in l. nep. f. vers.* 8. *ff. de verb signif.* Alciat. *lib.* 3. *paradox. cap.* 4. Dico 6. quod si Princeps procedat contra reum non citatum, & dicat se hoc fecisse ex iusta causa, illi credi debet, secundum aliquos. Licet aliqui probabilius dicant, quod in dubio fides adhiberi non debeat, quia licet aliàs pro Principe, imò pro quolibet iudice sit præsumendum, hoc tamen non procedit in ijs, quæ absolutè illicita sunt, & sine causa fieri non possunt, quia tunc si de causa non appareat, præsumptio iuris est, quod illicitè fiat, *l. qui testamentum, ff. de probat. l. si donationem, C. de collat.* & ex alijs iuribus. Dico 7. vt non debeant in omnium sententia citari illi, quorum principaliter non interest; non enim citari oportet quos minus principaliter, & secundario negotium tangit, vt tradit glos. *in l. de vnoquoque, ff. de re iudic.* communiter recepta per Couar. *pract. cap.* 13. *n.* 6. Alphan. *colle.* 688. *vers. ad glos.* 2. Azin. *in praxi* § 7. *cap.* 5 *limit.* 1. Gabr. *commun. tit. de citat. concl.* 1. *nu.* 319. Quoties enim de præiudicio agitur, illud solum de necessitate considerari debet quod principaliter venit, non secundariò, & per accidens ex multis relatis à Tiraquel. *in tract. ret inter alios à n.* 5. Couar. *in cap. Raynutius, de testam* § 10. *num.* 9. *& cap. quamuis pactum, tit. eod. p.* 3. §. 3 *n.* 7. Gom. *in reg. de iure quæsito, q.* 3. & alij.

266 Adde 1. non esse necesse citare reum ad quem negotium principaliter pertinet, quando præsens est in iudicio, cũ tunc habeat facultatem contradicendi, & & se defendendi, sic Gabr. *comm. tit. de citatione concl.* 1 *nu.* 412. Vant *de nullit. tit. ex defectu citat. nu.* 17. *& 92. & tit. quibus modis sententiæ nullitas reparetur num.* 116. Ceuall. *commun. contra commun. q.* 208. *nu.* 18. *tom.* 3. Gam. *decis.* 324. Adde 2. non esse necessariam citationem quãdo est periculum in mora, quia tunc potest absque illa procedi, vt si agatur de capiendo debitore suspecto de fuga, per Bart. *in l. ait prætor §. si debitorem, ff. quæ in fraudem credit.* Vel si agatur de ferenda sententia in vltimà die compromissi, seu termini à partibus præfixi, secundum Paul. Castr. *in l. admonendi, ff. de iureiur.* & alij relati per Gabr. *d. concl.* 1 *nu* 32. 34. & 36. Adde 3. non esse necessariam citationem quando alicui committitur testium examinatio super idoneitatem personæ, cui beneficiũ prouideri mandatur, possunt enim tunc parte non citata dicti testes recipi, glos. *in Clem* 1 *de offic. delegat. verb. repellerent.* Socin. *reg.* 406 *limit* 2. Et pluribus relatis, Gabr. *d concl.* 1. *nu* 309 & 310. Adde 4. posse recipi testes parte non citata in causa hæresis quando præsertim pars potens est, sicut etiam tunc testium nomina non publicantur, iuxta cap. *vlt. vers. inhemus, & vers. cessante de hæret. in* 6. Explicant Simanch. *de cathol Instit. tit.* 64. *num* 27. Direct. Inquisit Roias, Penna, Salzed & alij relati per Cened. *ad sextũ collect.* 6. *n.* 1.

§. XXVII. *An pœna remitti queat.*

267 QVæres 4. an iudex possit remittere pœnas reis debitas? Respondetur affirmatiuè, loquendo de iudice supremo, vt omnes tradunt; at loquendo de iudice non supremo, sed superiorem recognoscente, dico 1. potest quilibet iudex remittere pœnàm v.g. pecuniariam, sibi applicandam; nam vnusquisque potest iuri suo renunciare, ita tradunt Bart. & Paris. de Puteo quos refert, & sequitur Auend. *de exequend. mandat. Regum cap.* 7. *num.* 8. quod intelligi debet post sententiam, quia ante sententiam pœna non debetur, ac proinde non potest fieri eius cessio. Dico 2. non potest talis iudex inferior remittere pœnam pecuniariam debitam Principi, seu fisco, seu Cameræ Regiæ, quia ad hoc nullum ius habet, & tradunt omnes, & obseruat Auend. *loco citato nu.* 6. Dico 3. non potest

idem

Idem iudex inferior remittere pœnas corporales, & relegationis, saltem de iure, quia ad iudicem inferiorem non spectat iura relaxare, notat post Bart. Salicet. & Aret. idem Auend. *supra nu.* 12. & 13. Dixi saltem de iure, quia ex consuetudine legitimè præscripta, remitti possunt, ita Auend. *supra nu.* 14. & 15. Non potest tamen remitti pœna pecuniaria, quando non esset applicanda iudici, sed alteri v. g. vniuersitati Auend. *ibid. n.* 18.

§. XXVIII. *Suspensus tradi potest pro anatomia, vbi alia curiosa.*

268 QVæres 5. an reus suspensus possit tradi medicis ad anatomiam faciendam? Respondetur affirmatiuè, ratio est, quia tenetur reus sustinere aliquam contumeliam ob bonũ publicum, nec tunc illa contumelia habet rationem iniuriæ *l. quod reipublicæ, ff. de iniurijs*, vbi dicitur, quod iudex non infert iniuriam si quid faciat intuitu reipublicæ licet tendat in opprobrium, & contumeliam alicuius priuati, & sic tradunt Dec. *in l. imperium, ff. de iurisd. omnium iud. nu.* 17. Anton Gom *var. cap. fin. n. fin.*

269 Quæres 6. an possint iudices, & & iustitiæ ministri accipere animalia, & currus, producendo malefactore, ad locum patibuli, & ad loca, vbi scisse corporis partes appendi debent, pro exequẽda iustitia? Respõdetur affirmatiuè, cuiuscumque sint, modo pretium: & merces de publico soluatur domino animalium, & currus. Ita post iura, & plures Doctores, resoluit Anton. Gom. *loco citato nu.* 7. vbi etiam resoluit posse iudicem compellere personam priuatam, modo vilis sit, vt iustitiam exequatur, flagellando, vel suspendendo, & refert Bart. & alios.

270 Quæres 7 an iudices possint imponere reis pœnas pecuniarias sibi applicandas? Respondetur affirmatiuè, loquẽdo de iudicibus non recognoscentibus superiores, & hoc post sententiam. Ratio est, quia isti iudices supremi ficut habent ius confiscandi, & percipiendi pœnas delictorum suorum vasallorum, ita eas imponere possunt sibi applicandas, modo sint delictis correspondentes, sic Auend. *lib. 1. de exequend. mandat. regum cap.* 18. *nu.* 1. Aymon. *cons.* 128. Cassanæus *in consuet. Burgund rubr.* 2 *§.* 1. Angel. *in auth. vt nulli iudicium, §. vt autem nu* 27. & alij; secus est de iudicibus inferioribus. isti enim nequeunt pœnas reis imponere, sibi applicandas, tunc enim iudices isti sibi reorum pœnas sumere possunt, quando ex legis vel statuti præscripto sibi applicantur. Auend. *loco citato* Angel. *loc. cit.* Perez *l.* 49. *tit.* 19. *lib* 8. *ordin* & alij.

271 Quæres 8. an possit iudex infligere pœnam ordinariam reo contra quẽ non est plena, integraque probatio delicti, sed tantum præsumptiones, & indicia vrgentia? Prima sententia, quam tenent Sarmiento *lib.* 1. *select. interpretat. cap.* 2. *per totum*, Hippolytus de Marsilijs *rubr. de probat. nu.* 237. *circa finem*, Nouel. *in pract. crimin. nu.* 34. Decius *cons.* 175. dicens esse communem, Auend. *in dictionario lit. P. verb præsumptio*, & alij tenent, quod vbi probatio non est integra, vt quia solum sunt indicia etiam vrgentissima, & indubitata, non possit reus aliqua pœna damnari. sed torqueri debeat, & maior inquisitio fieri. Quod si iudex non possit ad torturam procedere, nec maior inquisitio fieri possit, quia haec facta est, & tortura poni non possit, eo quod reus sit senex, vel minor, vel nobilis, vel doctor, &c. tunc sine vlla pœna absoluendus est, & dimittendus. Huius sententiæ ratio est, quia iura statuerunt, quod quando delictum non est plenè probatum, reus torqueatur, ac proinde senserunt, quod non possit reus condemnari. Tum quia sumpto delicto non plenè probato, si iudex reũ ad aliquam pœnam arbitrariam condẽnaret, iam iudicaret reum esse nocentem, ac proinde pœna ordinaria eum condẽnare deberet. Tum etiam quia si probatio sufficiens non est vt reus suspendatur pro homicidio sibi imputato, quomodo potest esse sufficiens vt condemnetur ad triremes, vel vt in exilium mittatur. Confirmant ex facto Salomonis 1. *Reg.* 3. nam habuit euidentissima indicia, quod illa mu-

Chapter 1. Genesis. Chapter 2.

Epistola Pauli Gandini ad Ioannem Ba-
ptistam Egnatium, de Aristotelis
Ethicis.

Ego uero, Egnati, ita sum affectus, ut
nihil mihi iucundius, nihil optatius
accidere possit, quam ut ea, quæ
mihi ab Aristotele dicta uidentur,
ab aliis quoque uiris doctis probentur.
Quod si mihi contingat, non modo
non grauabor, sed libenter etiam
fatebor, me ea, quæ scripsi, ab illo
accepisse. Quamquam enim ille
mihi præceptor non fuerit, tamen
quia ipsius libros diligenter legi,
ac meditatus sum, non uereor, ne
quis me reprehendat, si ea, quæ
ab illo dicta sunt, ut mea profe-
ram. Nam quis est, qui non ma-
gis ea, quæ ab Aristotele, quam
quæ a Platone dicta sunt, sequa-
tur? Quis non ea, quæ ab Aristo-
tele, quam quæ a Stoicis? Quis
non ea, quæ ab Aristotele, quam
quæ a Pythagoricis? Quis non ea,
quæ ab Aristotele, quam quæ a
Democrito? Quis non ea, quæ ab
Aristotele, quam quæ a Cyrenaicis?
Quis non ea, quæ ab Aristotele,
quam quæ a Peripateticis? Quis
non ea, quæ ab Aristotele, quam
quæ a Cynicis? Quis non ea, quæ
ab Aristotele, quam quæ a Pyrrho-
nicis? Quis non ea, quæ ab Aristo-
tele, quam quæ a Megaricis? Quis
non ea, quæ ab Aristotele, quam
quæ a Dialecticis? Quis non ea,
quæ ab Aristotele, quam quæ a
Theologis? Quis non ea, quæ ab
Aristotele, quam quæ a Mathe-
maticis? Quis non ea, quæ ab Aris-
totele, quam quæ a Rhetoribus?
Quis non ea, quæ ab Aristotele,
quam quæ a Poetis? Quis non ea,
quæ ab Aristotele, quam quæ a
Musicis? Quis non ea, quæ ab Aris-
totele, quam quæ a Grammaticis?
Quis non ea, quæ ab Aristotele,
quam quæ a Medicis? Quis non ea,
quæ ab Aristotele, quam quæ a
Iurisconsultis? Quis non ea, quæ
ab Aristotele, quam quæ a Ciceroni?
Quis non ea, quæ ab Aristotele,
quam quæ a Varrone? Quis non ea,
quæ ab Aristotele, quam quæ a
Plinio? Quis non ea, quæ ab Aris-
totele, quam quæ a Plutarcho?
Quis non ea, quæ ab Aristotele,
quam quæ a Gellio? Quis non ea,
quæ ab Aristotele, quam quæ a
Macrobio? Quis non ea, quæ ab
Aristotele, quam quæ a Quintiliano?
Quis non ea, quæ ab Aristotele,
quam quæ a Seneca? Quis non ea,
quæ ab Aristotele, quam quæ a
Boetio? Quis non ea, quæ ab Aris-
totele, quam quæ a Themistio?
Quis non ea, quæ ab Aristotele,
quam quæ a Simplicio? Quis non
ea, quæ ab Aristotele, quam quæ
a Philopono? Quis non ea, quæ ab
Aristotele, quam quæ a Porphyrio?
Quis non ea, quæ ab Aristotele,
quam quæ a Iamblicho? Quis non
ea, quæ ab Aristotele, quam quæ
a Proclo? Quis non ea, quæ ab Aris-
totele, quam quæ a Plotino? Quis
non ea, quæ ab Aristotele, quam
quæ a Dionysio? Quis non ea, quæ
ab Aristotele, quam quæ a Ioanne
Damasceno? Quis non ea, quæ ab
Aristotele, quam quæ a Basilio?
Quis non ea, quæ ab Aristotele,
quam quæ a Gregorio? Quis non
ea, quæ ab Aristotele, quam quæ
a Nazianzeno? Quis non ea, quæ
ab Aristotele, quam quæ a Nyssa-
no? Quis non ea, quæ ab Aristo-
tele, quam quæ a Nemesio? Quis
non ea, quæ ab Aristotele, quam
quæ a Ioanne Damasceno? Quis
non ea, quæ ab Aristotele, quam
quæ a Basilio? Quis non ea, quæ
ab Aristotele, quam quæ a Gre-
gorio? Quis non ea, quæ ab Aris-
totele, quam quæ a Nazianzeno?
Quis non ea, quæ ab Aristotele,
quam quæ a Nyssano? Quis non
ea, quæ ab Aristotele, quam quæ
a Nemesio? Quis non ea, quæ ab

tionem omnium damnorum, quæ suis hæredibus obueniunt. Ratio constat ex dictis; quia cum ea sententia nulla fuerit, & iniusta, cum lata fuerit à non habente iurisdictionem, inducit obligationem restitutionis, non minus ac si ille reus à non iudice occisus fuisset, & sic tradunt omnes auctores secundæ sententiæ, n præcedenti relatæ.

§. XXX. *Cui debeantur arma reorum, & an satellites sine mandato aliquem capere possint.*

276 QVæres 11. cui debeantur arma quæ habet reus quando capitur? In aliquibus locis est consuetudo, quod dentur iudici, in alijs quod applicentur Cameræ, seu fisco, & in alijs mos est vt dentur capitaneo satellitum, in alijs etiam mos est, vt sint satellitum capientium, propter laborem præhendendi, & inuestigandi delinquentes, imò ob periculum cui se exponunt dicti satellites, & vt sic generosius, animosiusque criminosos præhendant, vnde vbique mos proprius seruandus est.

277 Quæres 12. an satellites possint aliquem capere sine speciali mandato? Respondetur negatiuè, nisi in fragranti delicto repertos, sic tradunt Gregor. Lopez *in l.* 10. *tit.* 9. *p.* 2. vbi plures allegat, Azeued. *l.* 7. *tit.* 23. *lib.* 4 *noua recop.* Auiles *cap.* 35. *Pretorum num.* 1. Xuar. *l.* 2. *lib.* 2. *legum fori*, *vers. sed vnum tene*. Et mandatum debet esse in scriptis tradunt prædicti Doctores, & alij apud ipsos. Capi etiam potest reus post commissum delictum sine mandato, quando dubitatur de fuga. An autem debeat mandatum ostendi extra casum dictum, dubitant aliqui, nam Iaf. *in l. ex quacunque nu.* 5. *ff. si quis in ius vocatus* Grammat. *cons.* 54. *nu.* 17. quos citat Auiles *loco citato num.* 3. & alij, volunt, quod non sit necesse ostendere mandatum iudicis, in loco vbi iudex residet, secus in alio. Verum Paris de Puteo, Corsetus, & alij, quos refert, & sequitur Azeued. *loco citato*, volunt, quod petenti mandatum ostendi debeat, quod quod maximè verum puto in debitoribus.

§. XXXI. *De clerici reconuentione.*

278 QVæres 13. an clericus possit reconueniri coram iudice sæculari? Certum est, quod clericus conuenire non potest coram iudice sæculari, vt constat ex cap. 1. *& cap. si diligenti, de foro competenti*, & cap. *inolita*, & cap. *placuit*, 11. *qu.* 1. & constat ex ijs, quæ tradidimus in *tract. de censuris*, multis in locis. Quo circa etiam si clericus datus sit fideiussor coram iudice sæculari, non potest priuilegio fori renunciare, vt coram iudice sæculari conuenire possit Gutier. *l. nemo potest, ff. de legat. nu.* 106. Greg. Lopez *l.* 45. *tit.* 6. *par* 1. & alij. Præterea si clericus falsum deponat coram iudice sæculari, puniri ab eo non potest, sed à iudice Ecclesiastico. Iul. Clar. *in pract. crimin. §. fin. qu.* 38. *nu.* 14 & alij. Pariformiter, si laicus cum clerico delinquat, non potest clericus coram iudice laico conueniri, sed laicus coram iudice laico, & clericus coram iudice Ecclesiastico, nisi causa indiuidua sit, & communis, ita quod nulla congrua diuisio, vel distinctio fieri possit, quia tunc etiam laicus coram iudice Ecclesiastico cõueniri potest. Clar. *d. qu.* 38. *nu.* 17. Couar. *practicarum cap.* 32. *num.* 1. De sola reconuentione præsens quæsitum procedit, vt quando clericus est actor, seu conuenit laicum coram iudice sæculari, v.g. vt debitum soluat, & laicus obijcit non solum solutionem, sed creditum, tunc laicus iudex potest declarare ipsum esse debitorem, non tamen potest ipsum cogere ad soluendum, sed de hac materia fusè dixi in *d. tract. de censuris*.

§. XXXII. *An animalia clericorum, capi, vel sequestrari possint, vbi de solario iudicis, & alia.*

279 QVæres 14. an iudex sæcularis capere possit animalia clerici damnum inferentia pascuis alienis,

Ausgabe von Gesangbüchern, Bibeln, Katechismen, Predigten, Gebetbüchern, Traktaten, Kalendern, Schulbüchern, Musikalien, Landkarten, Atlanten, Zeitungen, Zeitschriften, Journalen, Intelligenzblättern, Anzeigen, Plakaten, Avisen, Ankündigungen, Verordnungen, Gesetzen, Reglements, Statuten, Instruktionen, Formularen, Tabellen, Preislisten, Speisekarten, Weinkarten, Menus, Programmen, Theaterzetteln, Konzertzetteln, Ballzetteln, Einladungskarten, Visitenkarten, Adressbüchern, Telefonbüchern, Fremdenlisten, Kurlisten, Badelisten, Wanderbüchern, Stammbüchern, Poesiealben, Liederbüchern, Kommersbüchern, Studentenliedern, Soldatenliedern, Volksliedern, Balladen, Romanzen, Opernbüchern, Operettenbüchern, Libretti, Partituren, Klavierauszügen, Stimmen, Noten, Notenpapier, Notenstichen, Notendruck, Steindruck, Lithographie, Chromolithographie, Holzschnitt, Kupferstich, Stahlstich, Radierung, Aquatinta, Schabkunst, Mezzotinto, Crayonmanier, Federzeichnung, Tuschmanier, Sepiamanier, Bistermanier, Sanguinamanier, Pastellmanier, Gouachemanier, Aquarellmanier, Ölfarbendruck, Buntdruck, Farbendruck, Goldschnitt, Silberschnitt, Rotschnitt, Marmorierung, Kleisterpapier, Buntpapier, Glanzpapier, Seidenpapier, Pergamentpapier, Velinpapier, Löschpapier, Fließpapier, Packpapier, Wachspapier, Ölpapier, Kohlepapier, Durchschlagpapier, Briefpapier, Kanzleipapier, Konzeptpapier, Schreibpapier, Zeichenpapier, Aquarellpapier, Kupferdruckpapier, Lithographiepapier, Photographiepapier, Albuminpapier, Salzpapier, Kollodiumpapier, Trockenplatten, Gelatinetrockenplatten, Kollodiumtrockenplatten, Albuminplatten, Negativlack, Positivlack, Retuschierlack, Mattlack, Glanzlack, Firnis, Kopallack, Bernsteinlack, Schellack, Sandarak, Mastix, Dammarharz, Kolophonium, Terpentin, Kanadabalsam, Kopaivabalsam, Perubalsam, Tolubalsam, Storax, Benzoe, Myrrhe, Weihrauch, Gummi arabicum, Gummi elasticum, Kautschuk, Guttapercha, Leim, Tischlerleim, Hausenblase, Fischleim, Knochenleim, Lederleim, Pergamentleim, Hornleim, Klauenleim, Hufleim, Sehnenleim, Knorpelleim, Gelatine, Tragant, Stärke, Kleister, Mehlkleister, Stärkekleister, Dextrinkleister, Gummikleister, Eiweißkleister, Kaseinkleister, Blutkleister, Milchkleister, Käsekleister, Quarkkleister, Buttermilchkleister, Molkenkleister, Rahmkleister, Sahnenkleister, Butterkleister, Schmalzkleister, Talgkleister, Wachskleister, Paraffinkleister, Vaselinkleister, Glycerinkleister, Zuckerkleister, Honigkleister, Melassekleister, Sirupkleister, Stärkesirupkleister, Traubenzuckerkleister, Rohrzuckerkleister, Milchzuckerkleister, Fruchtzuckerkleister, Invertzuckerkleister, Dextrinsirupkleister, Gummisirupkleister, Eiweißsirupkleister, Kaseinsirupkleister, Blutsirupkleister, Milchsirupkleister, Käsesirupkleister, Quarksirupkleister, Buttermilchsirupkleister, Molkensirupkleister, Rahmsirupkleister, Sahnensirupkleister, Buttersirupkleister, Schmalzsirupkleister, Talgsirupkleister, Wachssirupkleister, Paraffinsirupkleister, Vaselinsirupkleister, Glycerinsirupkleister, Zuckersirupkleister, Honigsirupkleister, Melassesirupkleister, Sirupsirupkleister, Stärkesirupsirupkleister, Traubenzuckersirupkleister, Rohrzuckersirupkleister, Milchzuckersirupkleister, Fruchtzuckersirupkleister, Invertzuckersirupkleister, Dextrinsirupsirupkleister, Gummisirupsirupkleister, Eiweißsirupsirupkleister, Kaseinsirupsirupkleister, Blutsirupsirupkleister, Milchsirupsirupkleister, Käsesirupsirupkleister, Quarksirupsirupkleister, Buttermilchsirupsirupkleister, Molkensirupsirupkleister, Rahmsirupsirupkleister, Sahnensirupsirupkleister, Buttersirupsirupkleister, Schmalzsirupsirupkleister, Talgsirupsirupkleister, Wachssirupsirupkleister, Paraffinsirupsirupkleister, Vaselinsirupsirupkleister, Glycerinsirupsirupkleister, Zuckersirupsirupkleister, Honigsirupsirupkleister, Melassesirupsirupkleister, Sirupsirupsirupkleister, Stärkesirupsirupsirupkleister, Traubenzuckersirupsirupsirupkleister, Rohrzuckersirupsirupsirupkleister, Milchzuckersirupsirupsirupkleister, Fruchtzuckersirupsirupsirupkleister, Invertzuckersirupsirupsirupkleister, Dextrinsirupsirupsirupsirupkleister, Gummisirupsirupsirupsirupkleister, Eiweißsirupsirupsirupsirupkleister, Kaseinsirupsirupsirupsirupkleister, Blutsirupsirupsirupsirupkleister, Milchsirupsirupsirupsirupkleister, Käsesirupsirupsirupsirupkleister, Quarksirupsirupsirupsirupkleister, Buttermilchsirupsirupsirupsirupkleister, Molkensirupsirupsirupsirupkleister, Rahmsirupsirupsirupsirupkleister, Sahnensirupsirupsirupsirupkleister, Buttersirupsirupsirupsirupkleister, Schmalzsirupsirupsirupsirupkleister, Talgsirupsirupsirupsirupkleister, Wachssirupsirupsirupsirupkleister, Paraffinsirupsirupsirupsirupkleister, Vaselinsirupsirupsirupsirupkleister, Glycerinsirupsirupsirupsirupkleister, Zuckersirupsirupsirupsirupkleister, Honigsirupsirupsirupsirupkleister, Melassesirupsirupsirupsirupkleister, Sirupsirupsirupsirupsirupkleister, Stärkesirupsirupsirupsirupsirupkleister, Traubenzuckersirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rohrzuckersirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchzuckersirupsirupsirupsirupsirupkleister, Fruchtzuckersirupsirupsirupsirupsirupkleister, Invertzuckersirupsirupsirupsirupsirupkleister, Dextrinsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Gummisirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Eiweißsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Kaseinsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Blutsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Käsesirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Quarksirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttermilchsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Molkensirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rahmsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sahnensirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttersirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Schmalzsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Talgsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Wachssirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Paraffinsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Vaselinsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Glycerinsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Zuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Honigsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Melassesirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Stärkesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Traubenzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rohrzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Fruchtzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Invertzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Dextrinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Gummisirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Eiweißsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Kaseinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Blutsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Käsesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Quarksirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttermilchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Molkensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rahmsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sahnensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Schmalzsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Talgsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Wachssirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Paraffinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Vaselinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Glycerinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Zuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Honigsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Melassesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Stärkesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Traubenzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rohrzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Fruchtzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Invertzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Dextrinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Gummisirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Eiweißsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Kaseinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Blutsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Käsesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Quarksirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttermilchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Molkensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rahmsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sahnensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Schmalzsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Talgsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Wachssirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Paraffinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Vaselinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Glycerinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Zuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Honigsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Melassesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Stärkesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Traubenzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rohrzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Fruchtzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Invertzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Dextrinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Gummisirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Eiweißsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Kaseinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Blutsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Käsesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Quarksirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttermilchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Molkensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rahmsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sahnensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Schmalzsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Talgsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Wachssirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Paraffinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Vaselinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Glycerinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Zuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Honigsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Melassesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Stärkesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Traubenzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rohrzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Fruchtzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Invertzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Dextrinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Gummisirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Eiweißsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Kaseinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Blutsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Käsesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Quarksirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttermilchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Molkensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rahmsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sahnensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Schmalzsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Talgsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Wachssirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Paraffinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Vaselinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Glycerinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Zuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Honigsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Melassesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Stärkesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Traubenzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rohrzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Fruchtzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Invertzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Dextrinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Gummisirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Eiweißsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Kaseinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Blutsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Käsesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Quarksirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttermilchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Molkensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rahmsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sahnensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Schmalzsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Talgsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Wachssirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Paraffinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Vaselinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Glycerinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Zuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Honigsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Melassesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Stärkesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Traubenzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rohrzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Fruchtzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Invertzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Dextrinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Gummisirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Eiweißsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Kaseinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Blutsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Käsesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Quarksirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttermilchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Molkensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rahmsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sahnensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Schmalzsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Talgsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Wachssirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Paraffinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Vaselinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Glycerinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Zuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Honigsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Melassesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Stärkesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Traubenzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rohrzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Fruchtzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Invertzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Dextrinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Gummisirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Eiweißsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Kaseinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Blutsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Käsesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Quarksirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttermilchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Molkensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rahmsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sahnensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Schmalzsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Talgsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Wachssirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Paraffinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Vaselinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Glycerinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Zuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Honigsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Melassesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Stärkesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Traubenzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rohrzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Fruchtzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Invertzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Dextrinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Gummisirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Eiweißsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Kaseinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Blutsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Käsesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Quarksirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttermilchsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Molkensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rahmsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sahnensirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Buttersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Schmalzsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Talgsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Wachssirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Paraffinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Vaselinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Glycerinsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Zuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Honigsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Melassesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Sirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Stärkesirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Traubenzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Rohrzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Milchzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Fruchtzuckersirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupsirupkleister, Invertzuckersirupsirupsirupsir

mentum exegimus, illudque præstitit coram infra scriptis testibus. In quorum fidem,&c. Ita est Fr.N.testis,&c.

Forma incipiendi processum contra infamatum repertum, seu denunciatũ in visitatione.

283 IN nom D. Amen. Anno à Natiuitate 1663.die, &c. Cum inter visitandum Prouinciam, & Conuentum N. Pater N compertus sit infamatus quod crimen tale commiserit, vt non pauci *v.g.* 2. 3. *aut* 7. *quod est probabilius*, deposuerunt. Nos N. Generalis, &c. decreuimus specialiter inquirere, testes interrogando, reum constituendo, cæteraque opportuna, prout de iure per agendo. Vnde mandamus examinandos esse testes super infamatione dicti P. N. & super dictum crimen, maximè P.N.& P N. & primò vocatus fuit P.N. Sacerdos, ætatis, &c. Religionis, &c. cui præstito iuramento de veritate dicenda iurauit, &c. & interrogatus an cognoscat P. N. infamatum de tali delicto,&c.

Forma incipiendi processum, quando constat de corpore delicti, & ignoratur auctor.

284 IN nomine Domini. Amen, vt supra. Cum ad aures R. P. N. Prouincialis peruenisset fuisse percussum P. N. in capite, apparentibus talibus signis. Dato iuramento dicto P. N. de dicenda veritate, &c. ab eodem Prouinciali interrogatus est, quo pacto, & à quo tempore &c. Respondit,&c. Ne autẽ tantum delictum maneat impunitum decreuit examinandos esse testes ab ipso percusso depositos. Et primò vocauit coram se in loco suæ residentiæ P. N. daroque iuramento de veritate dicenda interrogauit an cognoscat P. N. à quo fuit percussus; cum quo habuit verba,&c.

Forma formandi processum, quando constat de delinquentibus, non tamen de delictis.

285 IN nomine &c. Cum ad R. Adm. P. N. Prouincialem, &c. ex probatis viris nõ semel sit delatum, quod in hoc Conuentu non nulli Religiosi male, & nequiter viuant, Regulam, & constitutiones transgrediendo, de infamatorum consuetudine, moribus, & vita indagare, & inquirere constituit. Quocirca statuit examinare aliquos, ac in testes adhibere, vt sic veritate perspecta atque probata reos punire valeat; Vnde iussit ac certiri P. N. ætatis, &c. eique iuramẽto præstito, &c. interrogatus fuit, primò, an cognoscat P. N. quomodo viuat, &c.

Forma incipiendi processum, quando non constat de delinquente, neque de delicto, nisi per dictum illius, qui damnũ passus est.

286 IN nomine, &c. Coram R. Adm, &c. Comparuit P. N, eique denunciauit, quod cum haberet in cella librum suarum concionum v.g. sublatus est, & ignorat surripientem, & vt fiat perquisitio enixè præcatur, & R. Adm. P. Prouincialẽ postulauit vt furti patrator meritas pœnas luat. Quo audito, Prouincialis eidem P. N. detulit iuramentum super veritate sublationis dicti libri suarum concionum, qui cum iurauit ita esse, statuit prædictus Prouincialis instituere inquisitionem, & vt iuridicè procederetur,

tur, de fama prius, atque bona denunciantis opinione statuit inquirendum, vt fides ei adhibeatur. Vnde vocari iussit, P. N. & interrogauit an cognoscat P. N. denunciantem, cuius sit opinionis apud se, & alios, an haberet librum concionum, &c. Deinde fama denunciantis probata ad minus per duos testes. vocatur denuncians, & interrogatur an re vera fuerit talis liber cõcionum sublatus, & an habeat indicia de aliquo; nominet testes si quos habet, quod si quis rèperiatur indiciatus, fiat contra illum inquisitio specialis; si nullus sit, reiciatur denuncians, & iudicium finiatur:

Forma formãdi processum per viam denunciationis in specie, seu particularis.

287 IN nomine Dom. &c. Coram Admod. &c. comparuit P.N. & denunciauit, quod F. N. commisit tale delictum; denunciatio autem talis est (*ponitur denunciatio*) quo tradito Prouincialis dedit iuramento dicto P.N. quod prædictum F. N. charitatiuè monuit, & non resipuit, ac proinde non animo calumniandi, sed iusto zelo eum defert. Prouincialis dictam denunciationem admisit; mandauitque dicto denunciante vt denunciationem subscribat. Quocirca statuit prædictus Prouincialis inquirere de dicto F.N. Vnde testes per denunciantem depositos vocari iussit. Et primò quidem P. N. eique præsto iuramento, &c.

Forma formandi processum quando tam delictum, quam delinquentes sunt notorij.

288 IN nomine Dom. &c. Coram Adm. P.N. Prouinciali, &c. in Conuentu, &c. comparuit personaliter P.N. dixitque ei. Denuncio vobis qualiter tali die, hora, loco, &c. præsente communitate, vel maiori illius parte F.N. furibundus percussit P. N. quod totus conuentus nouit, vt notorium, vt nulla possit tergiuersatione celari. Quare ipsum vobis denuncio, vt de iustitia prouideatis. Deinde P. Prouincialis iussit vocari P.N. qui fuit percussus, eique iuramentum præbuit de veritate dicenda. Deinde eum interrogauit quisnam eum percussit. Postea P. Prouincialis statuit examinare Patres qui aderant, & primò vocatus fuit P.N. & interrogatus &c. Postea vocauit reum, & præstito iuramento interrogat quare sic percussit P. N. & si confiteatur, puniatur. Si neget, videndum est, an per testes conuincatur, vt sic puniri possit.

Forma examinandi reũ.

289 DIe 4. Februarij 1663. Coram Adm. &c. Prouinciali, aut Commissario, in loco, seu Camera suæ residentiæ, personaliter constitutus F.N. annorum, &c. principalis, & denunciatus, &c. eique de veritate fatenda prout fuerit interrogatus præstito iuramento. Ac primò interrogatus fuit, an sciat, vel præsumat suę vocationis causam: à quanto tempore moretur in hoc Conuentu: an fuerit vnquam denunciatus de quodam crimine, &c.

Forma examinandi teteſtes circa delictum notorium.

290 DIe &c. Sciens R. Admod. P. Prouincialis tale delictum fuisse in hoc Conuentu commissum, esseque notorium, coram se vocari iussit P.N. testem ex officio assumptum, ætatis annorum 25. Decem vero Religionis, & præstito iuramento de veritate fatenda, tacto pectore, vel sacris iurauit. Et quidem primùm interrogatus est, an sciat tale delictum fuisse in hoc Conuentu com-

Digitized by G

commissum: quo pacto id sciat: qua hora: quo loco: quis dicatur illud commisisse, &c. In fine vltimæ interrogationis apponatur. Quæ omnia affirmauit esse verissima per iuramentum, quod fecit; & cum omnia quæ deposuit ipsi lecta fuissent de verbo ad verbum, illa ratificauit, propriaque manu subscripsit postea subscribat iudex, secretarius, & testis, quæ proportione seruata, seruari debent in alijs processibus.

§. XXXIV. *Quenam fides adhibenda sit historijs, & chronicis.*

291 DE hac re sæpius interrogatus fui, nam historiæ adferuntur pro canonizatione sanctorum, pro probanda generis nobilitate, pro probandis confinibus, & huius generis cæteris. Ad quod dico, quod historicis, & chronicis fides adhibetur, si illis à maioribus fides adhibita sit. Cassan. *in cathalogo gloriæ mundi p.* 10. *consid.* 46. *ad fin.* Gutier. *pract. quæst. lib.* 3. *q.* 13 *nu.* 23. Menoch. *cons.* 378. *n.* 8. Mascard. *concl.* 105. *n.* 9. *& concl.* 396. *nu.* 6.

292 Historiæ namque sunt scripturæ priuatæ, quæ ex duplici capite fidem assumere dicuntur, scilicet ex antiquitate, & fama. Mench. *illustr.* 4. *cap.* 84. *nu.* 16. Vnde duobus his capitibus existentibus, maxima illis fides exhibenda est. Caputaq. *decis.* 190. *p.* 2. Xuar. *allegat.* 8. *nu.* 21. Decian. *cons.* 21. *n.* 19. *vol.* 1. Baraion. *in addit. ad Palat. in introduc. ad rubr. de donat. n.* 2. *litt. A.* Ioan. Garc. *de nobilit. glos.* 18. *nu.* 10. Salgado *de protect. Regia to.* 1. *p.* 3. *cap.* 10. *n.* 278. Quod si historiæ sint nouiter impressæ, & adhuc publicam veracitatis famam non sunt adeptæ, non adeo certa fides adhibetur, maior tamen aut minor secundum maioritatem, aut minoritatem opinionis scriptoris, considerata fidelitate relatorum, innuitur, *l.* 1. *ff. de offic. Præfat.* & tradunt ibi Doctores.

DISPVTATIO VIII.

DE CONTRACTIBVS

In communi.

1 QVEMADMODVM homines, qui Domino penitus adhærent, ibi versantur per cogitationem, illic suas effundunt rationes, ibi inambulant, ibi sua collocant desideria, in domini delectationem, vt dicant cum Apostolo *nostra conuersatio in cœlis est*. Ita viciſſim homines qui se huius mundi delectationibus tradiderunt, qui se mundi negotijs implicant, qui terrena sapiunt, qui quærunt, in terra commorari desiderant, illic expatiantur, quæ illic sunt cogitant, illic eorum animus immoratur. Verum væ homini in quo non incedit dominus; væ viæ in qua dominus non deambulat; væ domui in qua non inhabitat dominus; væ terræ quæ colonum non habet Deum, væ animæ, quæ non habet in se gubernatorem Christum. Nihil est, quod magis releget mentem à Deo quam continua negotiatio, quam frequentia contractuum quam implicatio in negotijs sęcularibus. Implicatio in negotijs sæcularibus, est quædam sanies non totum corpus depopulans, sed mentem. Quia verò multi sunt, qui sic se implicant, & aliter viuere non possunt, aut nolunt, ideo erudiri debent, vt sine fraude, sine dolo, sine iniqui-

quitate, id faciant, quod fiet si materiam istam ita declaremus, vt manifestentur iniquitates, doli, & fraudes, modique liciti explanentur; prius agemus de contractibus in communi, postea in particulari.

QVAESTIO I.

Quid sit contractus, vbi aliqua quæsita resoluuntur.

2 IN l. *Labeo, ff de verbor. significat.* sic scribitur. *Labeo libro primo Prætoris vrbani definit. quod quædam agantur, quædam gerantur, quædam contrahantur. Contractum autem vltro citroque obligationem esse, velut i emptionem, venditionem, locationem, conductionem, societatem.* Vbi vt vides, contractus definitur, quod sit vltro, citroque obligatio, ac proinde ab hac definitione excluduntur donatio, promissio, impignoratio, depositum, & huiusmodi in quibus solum ex vna parte obligatio ponitur, de quibus tamen valde dubitatur an sint verè contractus. Rem hanc sic resoluit glos *in d.l. Labeo, verb. vltro*, vbi sic fatur. *Vltro, citroque, idest hinc inde sui natura. Nam quandoque etiam in his non contrahitur obligatio, nisi ex vna parte vt sup. de act. empt. l. Iul. §. si quis à pupillo. Et mandati l. potest. Et nota, quod contractus aliàs largius accipitur, vt Instit de obligat. si aliàs. Largissimè etiam pro delictis, vt sup. de iud. l. omnem, quæ sunt contra; sed in illis impropriè, hìc propriè, & regulariter.* Vult dicere glos. quod licet nomen contractus in ampla quadam significatione dicatur etiam de illis quæ in vna tantum parte obligationem pariunt, tamen loquendo de contractu in stricta, & propria significatione, de illis solis contractibus dicitur qui hinc inde, seu in vtraque parte inducunt obligationem.

3 Circa dictam definitionem aduerte, quod non est tradita per causam, sed per effectum, cum tradatur per obligationem quæ est effectus ex contractu sequutus; frequenter namque Philosophi, & alij solent res definire per suos effectus, & à posteriori, vt cum hominem definiunt per risibilitatem tanquam per quid notius. Nisi velis dicere, quod definiatur per causam efficientem, & obligationem inducentem: vt ly *vltro citroque* sit pro actu, vel signo externo contrahentium, vtriusque partis obligationem inducente; ad eum modum, quo ira per suam causam efficientem definitur, cum dicitur, quod est *accensio sanguinis circa cor.* Et ad eum modum quo Mathematici definiunt lineam per punctum, quod scilicet linea sit puncti fluxus, nam cum quis in plano punctum ducit lineam efficit, cum tamen linea formaliter, sit *longitudo, latitudinis expers.* Et ita sit *appetitus vindicta.*

4 Quod si definire vis contractum per genus, & differentiam, dic *contractus est duorum, vel plurium consensus super aliqua re, vtrimque obligationem pariens:* Vel est *plurium consensus obligatorius:* vel vt alijs placet: *Est actus inter duos, vel plures ex consensu ipsorum, hinc inde obligationem pariens. Actus*, ponitur loco generis, alia, loco differentiæ, eo quod non habeamus vnicum nomen, quod exprimat qualitatem huius actus, qui vtrinque parit obligationem.

Obijcies, quia mutuum, commodatum, pignus, &c. sunt propriè contractus, & tamen in illis non ponitur vtrinque obligatio; ergo. Maior constat, quia dicti contractus communiter inter proprios contractus recensentur. Minor probatur, quia qui mutuum dat, qui commodat, qui pignus tradit, minimè obligatur. Respondetur quod etiam in his con-

cõtractibus mutua datur obligatio; quod obligatio detur in accipiente, cõstat, quod detur in dante, ostenditur; nam mutuum dans, vel commodatum obligatur ad non repetendum ante tempus, vel ante vsum finitum, ad quem res mutuo, data est, vel commodata. Qui pignus tradit obligatur ad expensas, si quas accipiens pignus facit, vt si pignus sit equus, sit seruus, &c. Igitur contractus nomen & strictè, & latè, & largissimè sumitur, vt obseruat glos. *in caplicet, de foro competenti*, Palat. *in repetit. rubr. de donat' inter vir. & vxor. §. 68. nu. 8. & 9.* Tiraquel. *de iure mariti glos. 5. nu. 121. & 127.* Tunc accipitur strictè quando accipitur pro illis contractibus, qui vtrimque pariunt obligationem, tunc accipitur latè, quando accipitur pro illis, qui in vna solum parte obligationem ponunt; tunc accipitur latissimè, quando accipitur pro illis qui nullam ex iustitia pariunt obligationem, sed solum ex fidelitate; vt simplex promissio, pactum simplex, &c.

5 Sed quæres 1. quo iure contractus inducant obligationem? Respondetur, quod contractus sunt de iure gentium, & iure gentium obligationem inducunt, ac proinde contractus non insunt sub potestate Regis, vel Imperatoris, Surd. *decis. 43. nu. 11.* Gonzal. *ad reg. 8. Cancell. glos. 28. nu. 13.* Quo circa ipse Princeps, & naturaliter, & ciuiliter obligatur ex contractu, cum subdito celebrato, Anton. Gom. *tom. 2. var. cap. 1. nu. 1.* Xuar. *allegat. 10. n. 2.* Mench. *illustr. cap. 45. num. 15.* quia Princeps in contractu, vt priuatus regulatur Surd. *decis. 1. nu. 5.* Vt nec de plenitudine potestatis possit Princeps contrauenire, & subditi contractum infringere. Socin. *cons. 86. nu 14.* Burlat. *cons. 160 n. 36. vol. 2.* Beroi *cons. 138. nu. 1. & 9. vol. 3.* Peregrin. *cons. 7. n. 1. vol. 1.* Gram. *decis. 63 n. 27.* Rodolph. *de absoluta Principis potestate cap. 6. nu. 170.* & alij.

6 Quæres 2. an definitio contractus conueniat distractui? Respondetur negatiuè, nam contractus est duorum, vel plurium consensus, mutuam inducens obligationem, at distractus est duorum, vel plurium dissensus, mutuam, seu vtriusque partis obligationem destruens, est enim distractus, rescisio contractus ex mutuo partis consensu. Bene verum est, quod contractus, & distractus à pari procedunt, & sunt eiusdem naturæ, eo quod negatio, reuocatur ad speciem formæ, cuius est negatio, & solemnitas, quæ in vno requiritur, poni debet in alio. Quo circa si ad ponendum, vel faciendum contractum requiritur aliquorum consensus, v.g. capituli, ita ad distractum ponendum vt colligitur ex cap. *querelam, de simonia*, ibi: *eorum capitulo inconsulto*, & habetur in *l Pomponius §. praterea ff. de acquir poss. & in l. de tutela C. de in integr. restit.* Illustrant Surd. *de alim. tit 8. priuil. 22. nu. 6.* Cald. Pereira *de potest. elig. cap. 7. nu. 15.* Steph. Grat. *discept. forens cap. 168. nu. 7. & 10.* Ceuall. *commun. contra comm. tom. 4 q. 897. n. 86.* Mantic. *de tacit. & ambiguit. comment. lib. 1. tit. 2. n. 15.* & alij.

7 Quæres 3. an quando contractus principalis corruit, pacta adiecta subsistant? Respondetur quod quoties contractus principalis corruit, pacta adiecta minimè subsistunt. Sic expressè habetur *l. pecuniam, C. de conditione, ob causam dator.* Vnde quando contractus principalis non valet, nec etiam valet confessio, vel alia quælibet clausula, in tali contractu posita, vt colligitur ex *d. l. pecuniam*, ibi: *perinde est, ac si interpositum non esset.* Et resoluunt Anton. Gom. *l. 45. Tauri nu 30. in princ.* Decian. *resp. 104 nu. 34. vol. 2.* Surd. *decis. 7. nu. 29.* Valasc. *cons. 85 nu 3.* Reinos. *observ. 45 n. 25.*

8 Quæres 4. an in contractibus habeat locum pœnitentia? Respondetur negatiuè, ita habetur *l sicut initio, C. de oblig.* vbi in summa dicitur, quod contractus, qui ab initio in libera voluntate consistũt, propter mutuum consensum liberam inducentem hinc inde obligationem, postea exnecessitate valent, nec inuita parte dissolui possunt, & sic tradunt Hippol. *sing. 333 nu. 7.* Afflic. *decis. 280. nu. 6* Donat. à Fina *tom 1. commun. opin lib. 4. tit. 42. n. 19.* Anton. Gom. *l. 40. Tauri n. 30. in princ.* & Castill. *controu. quæst. lib 3. cap. 10. nu. 51.*

Ali-

Aliqui limitant, vt pœnitentia non habeat locum in contractibus nominatis, & in illis innominatis qui ex priuilegio, iuris ciuilis, aut ex vinculo iuramenti nominatis contractibus in hac parte æquiparantur. Sic Bened Aegid. *in repet. l ex hoc iure ff. de iust. & iure p. 2. rub. 12. diff. 2. nu. 8. vers vnde*. Limitat Thom de Thomasset. *in flor. leg. reg 6.* Vbi dicit procedere, quando contractus iure sunt perfecti secus verò si superueniat fraus, & dolus, vel ab eis de partis consensu recedatur. Limitat Tulchus *litt. C. concl. 983. num. 5.* in contractu nominato conditionali celebrato gratia vnius partis tantũ, quia tunc reuocari potest, conditione pendente, sed de hac materia plura infra.

QVAESTIO II.

Quot modis contractus diuidatur, vbi aliqua quæsita resoluuntur.

9 CONTRACTVS alij sunt nominati, alij innominati, ex *l. naturalis, ff de præscriptis verbis*. Nominati sunt qui proprium, specialeque nomen habent, vt emptio, venditio, mutuum, locatio, commodatum, depositum, societas, pignus, &c. Innominati sunt quatuor, qui scilicet proprium nomen non habent, scilicet, *do, vt des, do, vt facias, facio, vt des, facio, vt facias*, sic habetur in *d. l. naturalis* vbi sic habes, *aut enim do tibi, vt des, aut do vt facias, aut facio, vt des, aut facio, vt facias, in quibus quæritur: quæ obligatio nascatur*, de quibus susè in d. lege. Deinde contractus nominati alij sunt bonæ fidei, alij stricti iuris. Contractus bonæ fidei sunt illi in quibus bona fides attenditur, & in quibus agitur ex æquo, & bono, vbi agitur de aliquo restituendo, reficiendo; compensandouè, *Instit. de actionibus §. in bonæ fidei*. Contractus stricti iuris sunt illi in quibus agitur de rigore iuris, seu etiã ex rigore pactionis, siue conuentionis factæ inter ipsos contrahentes. Contractus bonæ fidei, vt colligitur ex *Instit. de actionibus §. actionum*, & notat glos. *in cap. cum venerabilis, de except.* sunt depositum emptum, commodatum, locatum, mandatum, societas, pignus & permutatio. Item negotia gesta, cura, tutela, petitio hæreditatis, actio de verbis præscriptis, familiæ erciscundæ, & communis dividendi, vbi ponuntur actiones contractũ pro ipsis contractibus, vide *Instit. loco cit.* vbi hæc referuntur. Contractus stricti iuris sunt mutuum, stipulatio, & arbitrium.

10 Contractus nominati rursus in quatuor species diuiduntur. Nam alij perficiuntur re, alij consensu, alij verbis, alij scriptis, *Instit. de obligat. §. vlt. & quibus modis re contrahatur obligatio*. Contractus, qui perficiuntur re, sunt. Mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus, & permutatio, imò & donatio secundum illos, qui volunt, quod ad rationem contractus non sit necessaria vtrinq; obligatio, ac proinde donatio erit verus cõtractus, nã licet donatio etiã sola promissione fieri possit, tamen cõpletur donatio fit re, seu traditione. Cõtractus qui cõplentur consensu, sunt. Emptum, locatum, societas, & mandatum. Contractus qui complentur verbis, sunt. Stipulatio, & fideiussoris obligatio *Instit. d. obligat.* Contractus qui scripturis perficiuntur, sunt illi in quibus præter consensus, scriptura etiam requiritur, vel ex partium voluntate, vel ex iuris dispositione, &c. Verum aduerte, quod cum dicitur contractus perfici re, consensu, ver-

Digitized by Google

verbis, & ſcripturis, non eſt ſenſus, quod contractus perfici poſſit ſola re, ſeu ſola rei traditione, ſine conſenſu, ſed ſenſus eſt, quod id quod primario inſpicitur in contractu eſt traditio, vel forma verborum, vel ſcriptura, ſupponendo ſemper conſenſus contrahentium. Deinde contractus illi dicuntur perfici conſenſu, qui certa verborum forma complentur.

11 Diuiduntur deinde contractus in gratuitos, & oneroſos. Contractus gratuiti ſunt. Mutuum, commodatum, precarium, depoſitum, mandatum, & obligatio fideiuſſoria. Contractus oneroſi, ſunt. Emptum, locatum, ſocietas, permutatio, datio dotis, & vniuerſaliter omnes illi, qui pretio, vel mercede complentur. Deinde alij ſunt in quibus dominium transfertur, vt mutuum, emptum, permutatio, & donatio. Alij in quibus ſolus vſus transfertur, non rei dominium, vt ſunt commodatum, locatum, precarium. Et alij nec dominium, nec vſus transfertur, vt depoſitum, & pignus. Præterea diuiduntur contractus, vt alij ſint in gratiam tantum recipientis: vt mutuum, commodatum, precarium. Alij in gratiam ſolius dantis vt depoſitum, & mandatum. Alij in gratiam vtriuſque, ſcilicet dantis, & accipientis, vt locatum, emptum, permutatum, pignus, & ſocietas. Contingere tamen poteſt, quod commodatum, depoſitum, & mandatum, ſint in commodum tum dantis, tum accipientis, vt poſtea dicetur.

12 Quæres 1. quomodo contractus diſtinguatur à quaſi contractu? Reſpondetur in hoc diſtingui, quod contractus non celebratur ſine conſenſu vtriuſque partis contrahentis, ſi eſt perfectus; ſi verò ſit contractus ſolum in ampla ſignificatione, requirit conſenſum ſaltem alterius partis, vt q. præcedenti vidimus; at quaſi contractus ſine vllo conſenſu celebratur, imò nobis inſcijs, & etiam inuitis. Primum conſtat ex d.q. præcedenti; hoc ſecundum, quod quaſi contractus celebretur nobis inſcijs, & etiam inuitis declaratur. Nam quando Petrus vtiliter negotia gerit Pauli abſentis, & ignorantis, cũ eo quaſi contrahit, & tamen hoc fit inſcio, & ignorante Paulo. Similiter qui iudicis præcepto cogitur ſuſcipere tutelam alicuius, cum eo quaſi contrahit, & tamen huic contractus fit eo inuito. Contingit tamen aliquando, quod quaſi contractus celebretur vtriuſque conſenſu, vti eſt diſtractus, & contractus diſſolutio; diſtractus namque licet quantum ad cõſenſum ſapiat naturam contractus, quantum tamen ad diſſolutionem, non eſt cõtractus, ſed quaſi contractus, vt contingit in tranſactione, & compromiſſo, in quibus requiritur vtriuſque partis conſenſus, & tamen non ſunt contractus, ſed diſtractus, & præcedentium contractuũ, ſeu obligationum ſolutiones; nam per tranſactionem lis dirimitur, cum ſit quædam pactio non gratis, ſed aliquo dato, vel retento, vel promiſſo, per quam lis terminatur. Item acceptilatio eſt quaſi contractus, quia eſt quædam obligationis, & debiti ſolutio, quæ vtriuſque partis conſenſu perficitur.

13 Qnæres 2. an nomen contractus quando in lege, vel ſtatuto ponitur, intelligatur de contractu nominato, vel innominato, vel quomodo? Reſpondetur quod cum contractus tam nominatus, quam innominatus ſit verè, & propriè contractus, niſi aliud exprimatur, de omnibus intelligitur. Ex alia parte cum contractus qui ſolum ex vna parte afferunt conſenſum, non ſint propriè contractus, ſed ſolum in ampla ſignificatione, non veniunt nomine contractus, niſi aliud exprimatur, vel niſi aliunde mens legislatoris, vel ſtatuentis habeatur. Ita Iodoc. Lorich. *in theſauro verb. contractus*, n. 3. poſt Sylu. & alios.

14 Quæres 3. quando contractus intelligatur perfectus? Reſp. quod tunc contractus perfectus intelligitur, quando ex coniecturis conſtat, quod contrahentes voluerunt, quod ſtatim valeret, tametſi mentio fieret de ſcriptura facienda, ſic tradunt Lazakte *de gabella* cap. 3. n. 14. Magon. *deciſ.* 95. Perez *l.* 3. *tit.* 8. *lib.* 3 *Ordin.* Felician. *de cenſibus to.* 2. *lib.* 3. *cap.* 4. n. 3. Pichard. *in* §. 1. *Inſtit. de empt. & ven-*

dit.n.33. Guizzarel. *decis.75.n.2.3.5.& 6.* Dictus autem animus contrahendi, & complendi statim contractum desumitur ex multis coniecturis. Prima est, quando vtraque pars, voluit conuentionem habere effectum eo tempore quo fit, Thesar. *decis.197. n.8. in fin.* Secunda quando emptor non spectata instrumenti confectione, pretium soluit. Ludouic. Mozati. *resp.96. n.12.* Tertia si vnus ex contrahentibus promisit facere instrumentum ad omne requisitum; aliquin perfectio contractus esset posita in sola alterius voluntate, quod iure permissum non est, *l. vendentes, C. de contrahen. empt.* Quarta quando contrahentes scripserunt contractum. Quinta vt si vtraque parte præsente gabella soluatur. Lazert. *de decima vendit. cap.17. n.50.* sed de hac re infra.

QVAESTIO III.

Quid sit pactum, an à contractu distinguatur; vbi alia plura de pactis in contractibus apponi solitis.

15 LESSIVS *de iust. & iur. lib.2. cap.17. dub. 3. n.17.* vult idem esse pactum, accontractum, vnde diuidit contractum, seu pactum, in pactum nudum, & vestitum. Sed decipitur, quia certum est pactum non esse contractum, sed quid superius contractu, & magis latè patens. Pro quo noto, quod pactum, est duorum, vel plurium in idem placitum consensus, vt colligitur ex *l. huius edicti, ff. de pactis*, vbi dicitur. *Quid enim tam congruum fidei humanæ, quam ea seruare, quæ inter eos placuerunt? Pactum autem à pactione dicitur, inde etiam pacis nomen appellatum est. Est pactio duorum, pluriumue in idem placitum (&) consensus.* Quantum ad ethymologiam glos. ibid. aliter sentit. Sic enim dicit. *Nota tria, pactio, & ex ea pactum, & ex pacto pax, pacis, vt hic videtur dicere. Sed secundum Isidor. est totum è contra: nam à pace pactum, & à genitiuo pacti, addita o, fit pactio; sed dic, quod noluit deriuare, sed designationem facere quandam, vt à pactione, idest à pacis actione dicatur pactum; nam in pacto pacis, & concordia, est actus. Vel dicitur pactum à percussione palmarum, vt infra de concl. 1. circa princip.* Pactum ergo magis latè patet, quam contractus, pactum namque de omnibus dicitur, quæ inter eos qui contrahunt, aguntur; vt est pactum de non petendo debito, vel pretio nisi post tantum tempus; item pactum de retrouendendo; pactum soluendi interesse; pactum de non petendo damno pro iniuria illato; pactum transactionis pro lite terminanda; & vniuersalius dantur pacta pacis, belli, induciarum, &c. Deinde in vno, eodemque contractu plura quandoque pacta interponuntur, ac proinde pactum idem esse non potest, ac contractus, sed quid superius, quid vniuersalius, quod tamen in contractibus frequenter apponi solet. Et hoc contingit dupliciter, primò apponitur contractui vt destruat illum, cum sit contra substantiam illius. Secundò apponitur vt illum non destruat, sed est præter substantiam contractus, vel illi accidit, & quasi firmat.

15 Quæres 1. quod operetur pactum in donatione appositum, vt non liceat donatario, rem donatam alienare? Respondetur quod hoc pactum non est contra donationis naturam, ac proinde seruari debet. Vnde in *l. ea lege, C. de conditione ob causam datorum*, dicitur, quod pactum in donatione appositum, ne liceat donatario alienare, operatur, quod aut pactum seruetur, aut res donata

ga condicatur. Difficultas esse potest an ea alienatio contra tale pactum sit valida, & quænam actio competat donanti contra donatarium ob pactũ non seruatum; & dico, quod alienatio tenet, & donatario solum competit actio personalis sic Roder. Xuar. *allegat.* 19. *n.* 12. vbi dicit, quod si donaui aliquid alicui sub hoc pacto ne alienaret, quod si pacto non obstante alienauit, valuit alienatio, quoad transferendum dominium, & mihi donanti non competit actio contra tertium possessorem, sed dumtaxat contra donatarium, eo quod non obseruauerit pactum, sed contrauenerit, vnde habeo condictionem ob causam, quæ est personalis. Et Gregor. Lopez *l.* 43. *tit.* 5. *part.* 5. dicit, quod prohibita alienatione per pactum, dominium transit. Et Anton. Gom. *l.* 45. *Tauri n.* 25. dicit, quod si quis donauit alteri aliquam rem hoc pacto; vt eam non alienet, non prohibetur alienare, sed tantum tenetur donatori, vel hæredibus eius ad interesse. Idem tradunt Cardos. *in praxi iudic. verb. alienatio n.* 7. Ceual. *commun. contra commun. q.* 673 & *q.* 756. *nu.* 1. & 2. Bernard. Grauæ *ad practicam Camera Imper. lib.* 2. *concl.* 16. *consid.* 1. Giurba *decis.* 79. *n.* 31. & *decis.* 92. *n.* 22 Magon. *decis.* 112. Surd. *decis.* 254. *n.* 11. Viui. *decis.* 471. *n.* 1. & 2. Menoch. *cons.* 63. *n.* 1. *cum seq.* & alij communiter, limitantes 1. in prohibitione alienationis per viam maioratus, quia in hac alienatione impeditur dominij translatio. Surd. *cons.* 399. *n.* 2. Castrill. *contro. lib.* 4 *cap.* 9. *n.* 84. Garcian. Falcon. *reg.* 334. *n.* 7. Limitant 2. quando bona relinquuntur, cum pacto vt non alienentur, ratione oneris anniuersarij, Perez de Lara *de anniuers. & capellan. lib.* 1. *cap.* 6. *nu.* 18. Castrill. *d. cap.* 9. *nu* 9. & alij relati. Limitant 3. quando in pacto conuentum fuit, quod eo casu quo deuentum fuerit ad aliquem actum alienationis, res sit inempta, seu venditio, vel donatio habeatur pro non facta, quia hoc pactum non est simplex, sed resolutorium & vim habet pacti legis commissoriæ, ex qua transfertur, vel cessat dominium ipso iure, Salzed. ad Bernard. *reg.* 208. *vers.* 4. *limita*. Viui. *decis.* 471. *nu.* 9. & alij. Limitant 4. quando contractus sic fuit cum pacto celebratus. Dono tibi, vel vendo hanc rem hoc pacto, vt non liceat alienare, & si ad aliquem alienationis actum deueneris, tunc dominium ad me reuertatur, & ex nunc pro tunc constituo te possessorem nomine meo. Salzed. *d. reg.* 208. *limit vlt.* Cæpol. *caut.* 32. Anton. Gom. *l.* 40. *Tauri, n.* 20. & *n.* 21. & *n.* 22. latè docet, quod hæc prohibitio solum locum habet durante vita prohibiti, & eius, qui se obligauit non alienare, non vero post mortem eius. Vide Castril. *contro. lib.* 5. *cap* 80. *n.* 21. & 24 Mieres *de maioratu p.* 3. *q.* 9. *n.* 3. Azeued. *l.* 11. *n.* 11. & alios relatos.

16 Quæres 2. an quando simul cum pacto interuenit iuramentum de non alienando, transferatur dominium, si alienatio sequatur, exceptis casibus, seu limitationibus præced. *n. dictis*? Negant Roland. *cons.* 6 *nu* 35. & 54 Cephal. *cons.* 41. *nu.* 10. *lib* 1. Menoch *cons.* 63. *nu.* 20. & Carroc. *decis.* 117. *n* 18. Communis sententia affirmat, quod tunc dominium transferatur, non obstante iuramento, licet alienans peccet contra pactum, & cõtra iuramentum, sic tradunt Anton. Gom. *l.* 53. *Tauri, nu.* 55. Anton. Gabr. *commun. tit. de pignor concl.* 1 *n.* 8. Hieronym. Gabr. *concl.* 66. *nu.* 10. *lib.* 1. Seraph *de priuil. iuram. priuil.* 158. Gutier. *de iuram. confirm. p.* 1. *cap.* 45 *n.* 4. Tusch. *litt. A concl.* 266. *n.* 1. Giurba *decis.* 92. *nu.* 23. Fontan. *de pactis nupt. clauf.* 4. *glos.* 25. *n.* 65. Modo cum pacto de non alienando, & iuramento non interueniat hypotheca generalis, quæ communiter in instrumentis apponi suenit, quia tunc impeditur alienatio, vt resoluunt Roland. *cons.* 32. *n.* 39. & *cons.* 62. *n.* 34. 39. & 40. *lib.* 2. Gutier. *in repet l. nemo potest, n.* 45. Fontanel. *d. glos.* 25. *n.* 61. Surd. *cons* 399. *n.* 4. *vers nec facit*.

17 Quæres 3. an pactum de habendis rebus spiritualibus, sit validum? Respondetur negatiuè, ita habetur cap. *pactiones*, *de pactis*, vbi idem dicitur de pacto quod est contra salutem animæ; idem dicitur de pacto turpi, vel rei tur-

pis, vel impossibilis de iure, vel de facto, quia ista pacta nullam inducunt obligationem. Vnde in beneficijs omnis pactio prohibita est. Spin. *in spec. testam. glos.7.n.33.* Azeued *l.8.n.8.tit.2. lib.7. nouæ recop.* Et beneficia Ecclesiastica absque onere, conditione, & pacto ab Episcopo conferri debent, tenent Cald. Pereira *de potest.eligend. cap.16 nu.5.* Nicol. Garc. *de benefic. p.8. cap.2. per totum*, vbi fusè, secus à Papa, Garc. *d. cap.2. nu.50.* Pacta tamen quæ à iure non reprobantur, & nullam inuoluunt iniquitatem, nec sunt contra naturam, & formam contractus, seruari debent tametsi nuda sint, cap. *Antigonus, de pactis; & l.1.§ si conueniat. ff. depositi, l.1. ff. de pactis, l. iurisgentium, §. Prætor ait, ff. eod.* cum similibus tex. citatis à Menoch *consil. nu.226. cum seq.* Gom. *var.to.2.cap.8 nu.4* Surd. *de aliment. tit.7.q.18.n.12. & decis.259.n.5. & decis.260.n.12.* Acquirati enim nihil magis congruit, quam pacta seruare, *l.1. ff de edilit. edict. l.2. ff. de constit. pecunia.* Et graue est non solum apud homines, verum etiam apud Deum pacta non seruare, *l.1 ff. de pactis.*

18 Quæres 4. quid sit pactum nudum, quam obligationem pariat in vtroque foro sæculari, & Canonico? Respondetur cum Anton. Gom. *to.2. var.cap.9. nu.2.* Socin. *reg.14. vers 9. falsi*, Conan. *comment. iuris ciuil. cap.3. nu.5.* Anestas. Germon. *animaduersionum l.1.cap.4.* Perez *l.3. tit.8. lib.3. Ordin.* Madera *in animaduersionibus iuris ciuilis cap.9. à princ.* Cardos. *in praxi iudic. verb. pactum, n.6.* Morla *in empor. iuris p.1. tit.3.q.1. & 2.* Couar. latè *in cap. quamuis pactum p.2.§.5. n.12.* Quod pactum nudum illud dicitur, cui præter consensum, & conuentionem, nihil extrinsecus aduenit, *l. iurisgentium, § sed cum nulla, & in princ. & §. quinimo, ff de pactis.* Vnde pacta nuda apud iurisconsultos dicuntur pacta conuenta, *d.leg. iurisgent. §. prætor ait, & l. pacta conuenta, ff. de contraben. empt.* Et conuentiones, quæ proprium, ac speciale nomen non habent pacta dicuntur; & in dubio appellatione pacti, de conuento, seu nudo intelligendum est. Vestitur autem pactum, per ea, quæ sibi extrinsecus accidunt; vt est solemnis forma verborum, idest stipulatio, rei traditio, causæ expressio, vt causa donationis, aut alicuius rei agendæ, aut contractus præcedens, cui pactum nudum ex conuentu tantum accedit; & de istis pactis vestitis, actio in vtroque foro datur, vt explicat glos. *in d. l. iurisgent. §. nuda*, & ibi Doctores, & Panorm. *in cap.1. de pactis*, & Canonista cæteri ibid.

19 Ex pacto nudo iure ciuili obligatio non nascitur, nec actio ciuilis datur, *d.l. iurisgentium, & sed cum nulla*, vbi dicitur. *Igitur nuda pactio obligationem non parit.* Ratio huius dispositionis ciuilis esse potest, quia lex ciuilis præsumit, quod nudum pactum, ex animo indeliberato, & ex leuitate procedat, ac proinde non vult ei actionem concedere, *l. secundum, §. ea autem, ff de aedilit. edicto.* Tum quia noluit lex ciuilis actionem concedere pacto conuento, seu nudo, tametsi constaret de animo deliberato, ob reipublicæ vtilitatem, vt tot lites, quæ ratione horum pactorum frequenter contingere possent, foris cederent, & ab his exterminarentur; quod etiam in alijs rebus fecit ius ciuile, ad lites tollendas. Vnde *l. secunda, C. de rescindenda vendit.* actionem negauit decepto ultra iusti pretij dimidium, tametsi decipiens in foro conscientiæ ad restitutionem teneatur. Pariformiter fornicatio simplex, & ea quæ in publicis lupanaribus exercentur, peccatum graue est, & tamen nec lex ciuilis, nec Pontificia huic malo medetur.

20 Iure tamen canonico ex pacto nudo actio datur, c.1 *de pact.* vbi dicitur. *Aut inuita pacta suam obtineant firmitatem, aut conuentus (si se non exhibuerit) Ecclesiasticam sentiat disciplinam. Vniuersi dixerunt, pax seruetur, pacta custodiantur.* Aduerte tamen, quod Felin. *in dict. cap.1. de pactis*, Iason. *in d. § sed cum nulla*, & alij, volunt, quod nec iure canonico detur actio ad exigendum, quod ex pacto nudo promittitur. Verum mihi magis placet sententia Couar. *loco cit. n.14.*

quod

quod pactum nudũ iure canonico actionem producat, si causam expressam habeat, alioquin minimè actionem producat, sic tenent Abb. *in cap. si cautio, ff. de fide instrum.* Bald. *in l. si de diuisione ad finem, C. familiæ herciscundæ*, Felin. *loco cit.* Fortun. *ibid. n.* 34. Ratio est, quia pactum nudum iure canonico non habet maiorem vim, quam habeat stipulatio iure ciuili, sed stipulatio sine causa non habet actionem, *l. 2. §. circa, ff. de doli except.* ergo nec pactum nudum. Quod si simus in dubio, an pactum habeat causam expressam, vel an promissor sciuerit nullam adfuisse causam, &c. præsumitur processisse ex animo indeliberato, ac proinde nec iure canonico, nec ciuili, nec etiam naturali obligabit, cum deficiat saltem præsumptiuè consensus.

21 Quæres 5. an pactum nudum iuramento firmatum pariat actionem? Respondetur affirmatiuè, ita post Bart. Iason. Fortun. Cornel. Salicetum, & alios tenet Couar. *loco cit. nu.* 15. *vers. quintò.* Ratio est, quia iuramentum habet rationem duplicis consensus, vt post glos. tradit idem Couar. *loco citato*; ergo sicut pactum geminatum iure ciuili actionem producit, ita pactum iuramento firmatum. Aduerte hic, quod licet pactum nudum iure ciuili non producat actionem, eam tamen producit in foro mercatorum, vt obseruant Cotta *in memorabilibus, verb. pactum*, Viui. *to. 1. commun. opin. lib. 1. tit. 3. nu. 13.* Serach. *de mercatura p. vlt. tit. quomodo procedendum in causis mercat. n. 6. & tit. de except. n. 11.* & alij. Nota etiam ex Aym. *de antiquis. temporum p. 1. cap. viso n.* 30. Surd. *cons. 1. nu. 29.* & alios, quod pactum plus potest quam statutum. Quomodo autem valeat argumentum à pacto, ad statutum tradit Barbos. *de locis communibus argum. iuris, loco* 81. *ex n. 1.*

22 Quæres 6. quid sit pactum legis commissoriæ, & quando reprobetur, & quando admittatur? Respondetur quod pactum legis commissoriæ tunc est, quando ex verbis elicitur, quod animus creditoris est, quod elapso die solutionis, res accipientis remaneat, & in eum dominium transferatur Surd. *dec. 248. n. 9.* Medices *de acquir. possess. p. 1. glos. 2. nu. 338.* Gabr. *cons. 74. n. 26. lib. 1.* Hoc pactum reprobatur in pignoribus, cap. *Significante, de pignor.* ibi: *Cum igitur pactum legis commissoriæ sit in pignoribus reprobatum*, quod tenent Couar. *var. lib 3. cap. 2. n. 7.* Neguz. *de pignor p. 4. à princ.* Pinel. *in l. 2. C. de rescind. vendit. p 2. cap. 1. nu. 30.* Perez *l. 1. glos. 1. tit. 2. lib. 8. Ordin.* Morla *in empor. iuris p. 1. tit. 9. q. 10. n. 7.* & alij. In venditionibus tamen non reprobatur, vt tradunt Host. Panorm. & cæteri Canonistæ *in d. cap. significante*; Bart. Bald. Salicet. & alij *in l. commissoriæ, C. de pactis inter empt.* Tiraquel *de retractu conuent. n. 122.* Gabr. *cons. 74. n. 23. vol. 1.* Decian. *resp. 2. n. 187. lib. 1.* Surd. *decis. 248. nu. 1.* Vincent. de Franch. *decis. 355. n. 3. p. 2.* Menoch. *remed. 5. adipisc. n. 36.* & alij. Sed quare d. pactum reprobatur in pignoribus, & non in venditione? Respondetur ex ijs doctoribus, quia in pignoribus communiter iniustitia committeretur, cum pignus valore excedat debitum, non sic in venditionibus. Admitteretur tamen etiam in pignoribus, si conueniatur, vt debito non soluto ex sufficienti interuallo res fit creditoris iusto pretio, arbitrio boni viri, tunc enim cessat captio, & odium creditoris, sic Doctores citati. Qui etiam resoluunt, quod prius pignoris pretium æstimetur, & emptori, seu creditori adiudicetur, potest debitor pecuniam debitam, etiam post tempus solutioni præstitum creditori offerre, & pignoris distractionem impedire.

23 Quæres 7. an pactum de quota litis sit validum? Respondetur negatiuè, sic decernitur *l. si quis aduocatorum, C. de postulando*, vbi tale pactum in aduocatis, & procuratoribus non solum improbatur, verum etiam in eos locum habet pœna priuationis, & infamiæ, & tradunt Grammat. *decis. 73. nu 16.* Franc. Marc. *decis. 39 nu 1.* Bertrand. *cons. 160. nu. 1. lib. 4.* Horatius Carpan. *in commentar. ad Statuta Mediolan. cap. 429. litt. B. & C.* Virgil. Boccac. *tract. de pactis p. 3. nu. 24.* Menoch.

de

de arbitr. casu 522. *nu.* 2. Procedit etiam si pactum fiat de danda certa pecuniæ, quantitate Aduocato, & Procuratori ad lites, non ad negotia, in casu victoriæ tantum, talis namque promissio in pactum deducta, illicita, & reprobata est, per Ioan. de Amicis *conf.* 148 *nu.* 9. Virgil. Boccac. *d. p.* 3 *nu.* 27. Imò tametsi dictum pactum esset iuratum adhuc esset illicitũ, & reprobatum, ita quod ex eo agi non posset, secundum Vrsil. *ad assiet. decis.* 127. *num.* 6. Viuian *opin.* 38. *nu.* 2. Boccac. *n.* 70. Licet Seraph. *de priuil. iuram. priuil.* 170. Vincent. Mancin. *de iuram. effectu* 253. *n.* 2. velint quod de iure canonico detur actio. Currit etiam dicta lex de pacto, quoad partem leuem per auctores citatos.

24 Quæres 8. an pactum auferens liberam testandi voluntatem sit validum Respondetur negatiuè ita statuitur *l. pactũ quod dotali, C. de pactis*, vbi etiam statuitur, quod pactum de succedendo, non valet; nec obligationem inducit. Quo circa non licet pacisci de hæreditate viuentis, etiam inter eos, qui proximam habent spem succedendi, vt sunt filij, sic etiam tradunt Doctores ibidem, & Conan. *comment lib.* 5 *cap.* 5 *n.* 7. Anton. Gom. *l.* 28. *Tauri* Mench *de succes. creat lib.* 1. §. 18 *nu.* 26 Duen. *reg* 130. Donat. à Fina *tom.* 1. *commun. opin lib* 2. *tit.* 3. *nu.* 44. Vbi aduertit, quod pactum factum cum filia, vt æqualiter succedat cum fratre, non valet, & *nu.* 74. Dicit, quod pactum de perdenda hæreditate, vel de non succedendo, non valet. Ampliatur, quanuis pactum iuramento confirmetur. Fusar *de fidei commis. q* 308 *nu.* 18. Mench. *de succes. lib.* 2. §. 18. *nu.* 197. & 255. Couar. *in cap. quamuis pactum p.* 3. *nu.* 3. vbi quasdam ponit limitationes.

25 Quæres 9. an pactum quo quis renuntiat futuræ successioni alicuius defuncti, valeat? Respondetur affirmatiuè, licet debeatur sibi per viam fideicommissi, & restitutionis post mortem alterius, ex eo quia per fideicommissariam substitutionem succeditur testatori defuncto, & non hæredi grauato, ita Anton. Gom. *l.* 22. *Tauri n.* 25. vbi affert *l. conditionis C. de pactis*, vbi dicta resolutio habetur. Vnde Morla *in empor. iuris tom.* 1. *tit.* 3 *q. u.* 5. *num.* 12. Dicit, quod licet de hæreditate viuentis pacisci non possimus, rectè tamen pacisci mur de hæreditate mortui, vnde pactum de remittendo fideicommisso, non est de hæreditate viuentis, sed defuncti, ac proinde mero iure valeat.

26 Quæres 10. an pactum requirat præsentiam partis? Respondetur affirmatiuè loquendo de pacto expresso, secus loquendo de pacto tacito, hoc enim non requirit præsentiam partis, cum etiã absenti fieri possit, & prosit, *l. post venditionem, C. de pactis*. Et tradunt ibi Doctores, & Conan *comment. lib.* 5. *cap.* 4. *n.* 3. Pinel. *in l.* 1. *C de bonis mater. p.* 1. *num.* 36. Cald Pereira *de empt. & vendit. cap.* 33. *n.* 69 & 75. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib* 1. *tit.* 5. *nu.* 12. Vincent. de Franch. *decis* 200. *nu.* 23. Vnde *Lex conuentione, C. de pactis*, dicitur, quod ad eos extenditur pactum, ad quos extenditur illud super quo interponitur.

27 Quæres 11. quodnam pactum anteponatur, quando de eadem re plura fuerunt interposita? Respondetur, quod nouissima anteponi, & seruari debent, *l. pacta nouissima, C. de pactis*; Ratio est, quia vltima derogant prioribus. Alex. *conf.* 122. *lib.* 4. quod exioma valet in statutis, in contractibus, in pactis, in vltimis voluntatibus, in rescriptis, in constitutione Procuratoris, &c. vt ibi explicat Alex. & Anchar. *conf.* 208, *nu.* 15. Hippol. *in pract.* § *queritur nu.* 3. Rebuff. *ad l.* 102 *ff. de verb. signific.* Patil. *de resignat. benefic. l.* 3 *qu.* 7. *nu.* 10. Vnde etiam in opinionibus, statur vltimæ. Anchar. *loco citato.* Gutier. *de iuram confirm. p.* 1. *cap.* 74. *à princip* Si tamen primum pactum esset iuratum, non secundum, primum seruandum esset, quod si vtrumque sit iuratum, secundum attenditur. Vnde Surd. *decis.* 51. *nu.* 1. *ex Dec.* dicit, quod vltima scriptura, vltima sepulturæ electio vltima Ecclesia, vltimus status, vltima conditio vltima verba sententiæ, vltima appellatio vltima quasi possessio patronatus, attenditur,

ditur , & quod quando duo contractus sunt incompatibiles , attenditur secundus .

28 Quæres 12.an pactum vt obliget & seruari debeat,oporteat esse scriptum è Respondetur negatiuè ex *l. pactum , quod bona fide C.de pactis* , vbi dicitur,quod pactum siue scriptum , siue non, seruandum est ; Rationem assignat Anton. Gomez *var. tom.* 2. *cap.*2. *nu.* 17. quia scriptura in nullo contractu requiritur, nisi in casibus à iure expressis , idem tradit Valasc.*de iure emphyt.qu.*7.*nu.*1.Surd. *decis.*277. *nu.*1. Mench.*contr.vsufreq.lib.*2 *cap.*16.*n.*7. Vbi resoluit,quod adnullius dispositionis substantiã scripturą requiritur,nisi in casibus à iure expressis , cum scripturæ solemnia ad faciliorem probationem , non vero ad dispositionis substantiam desiderentur .

QVAESTIO IV.

Quinam contrahere possint , & quinam non .

29 PROHIBENTVR contrahere rationis impos , vti est furiosus , insanus, ebrius, & dormiens . Furiosus prohibetur , dum furit , *l.in negotijs , ff. de reg.iur.l.*1.*S. furiosus,ff.de act. & oblig.*glos. *in clem furiosus , de homicid.*& tradunt omnes . Vnde furiosus non potest testari *l furiosum,C. qui testam. facere poss.* Nec Religionem intrare , & profiteri, cap. *Gonsaldus* 7.*q.*1. & cap.*sicut tenor,de Regul.* Nec matrimonium inire , cap. *dilectus de sponsal.* Nec baptizare , cap. *de hoc* §. *ecce,qu.* 1. Nec baptizari nisi in casu necessitatis , vt in articulo , vel periculo mortis cap. *maiores de baptismo* . Idem dic de ebrio , & dormiente, quandiu ebrius , & dormiens est . Mutus , & surdus à natura, eos contractus facere nequit, qui certam verborum formam requirunt , bene tamen illos contractus , vel quasi contractus, qui consensu signo aliquo externo manifestato, non verbis perficiuntur . Vnde surdus , & mutus potest emere , & vendere, potest inire contractum locationis , societatis , mandati , mutui , commodati , depositi , pignoris , &c. Potest adire hæreditatem , sibi delatam , potest alterius negotia gerere , matrimonium inire , quia omnes isti contractus, vel quasi contractus signo aliquo externo interioris consensus manifestatiuo perfici possunt . De contractu muti , & surdi constare potest in iudicio. I. Si Tabellio testatur eum cognouisse talem consensum per signa & nutus . Secundò si consanguinei , vicini , & alij testentur eum sufficienter cognoscere , & mentem exprimere per talia signa , vel nutus . Tertiò, si probetur quod talia signa exhibuit , quibus consensus sufficienter exprimitur .

30 Prohibetur etiam contrahere prodigus , cui bonorum administratio prohibetur , *l.*1.*ff. de curat. fur. dand.* & *l. is , cui lege ff de testam.* Difficultas est an valeat contractus à prodigo factus , sine consensu curatoris , quando illum iuramento confirmauit . Negant Bart Bald. Paul.Alex. Ripa Panorm. & Anch. apud Anton.Gomez *var.tom* 2.*cap.* 14.*num.*32. Couar.*in cap quamuis pactum p.*2.*S.*3.*n.*8. Probant , quia talis prodigus sine iudicio creditur contrahere , vel quasi contrahere , ac proinde contractus per iuramentum non confirmabitur . Tum quia iura comparant prodigum furioso, ac proinde sicut contractus furiosi non confirmatur iuramento, ita neque contractus prodigi. Affirmant Anton.de Butr.Imola, Roman. Aret. & alij , apud Couar. *loco citato* Gomez *loco citato* , quod probant, quia prodigus contrahere prohibetur , non quia rationis sit impos , sed ne sua bona dilapidet, ac dispendat , ac proinde si contra-

tractum iuramento confirmet, illum confirmabit, vt teneat. Vtraque sententia probabilis est, prima tamen cõmunior est.

31 Prohibentur etiam contrahere sequentes. I. Tutor, vel curator cum suo pupillo, vel minore, nisi palam, & fide bona id faciat, *l. cum ipse, C. de contrahenda empt.* vbi in summa dicitur. *Tam tutor, quam vxor eius potest rem pupilli emere palam, & bona fide,* ex Bald. & Salicet. Idem tradit glos. *ibidem*, aduertens, quod cum bona pupilli distrahenda sunt pro soluendis debitis, vel alijs similibus necessitatibus, tutor, & eius vxor possunt palam, & bona fide ea emere. II. Iudex in suo territorio cum subditis contrahere nequit, *l. quicumque C. de contract. iudicium* vbi dicitur in summa. *Praetores, & Prouinciarum Rectores non possunt per se, vel per alios contrahere in loco sibi commisso, nisi pro necessitate victus, & vestitus.* Decernitur etiam, quod non possint recipere donationes, quæ ratæ sint, licet quinquennale tempus post depositam administrationem excesserit. III. Prohibetur contrahere aduocatus cum litigante lite durante, *l. quisquis, C. de postulando*, vbi dicitur. *Praterea nullum cum litigante cõtractum quem in propriam receperit fidem, ineat aduocatus, nullum conferat pactionem &c.* IV. Prohibetur etiam medicus contrahere cum infirmo durante infirmitate, *l medicus C. de var. & extra ordin crimin.* V. Pupillus contrahere prohibetur, obligari tamen potest in rebus parui momenti, quæ magna non egent deliberatione, neque laqueos tendunt, sed potius ipsi lucro sunt, in alijs, sine tutore obligari nequit. Potest tamen alterum sibi obligare, & sibi acquirere, *l. pupillus ff. de acquir. rer. domin. & Iustit. de inutilib. Stipulat. S. furiosus.* Potest item pupillus obligari naturaliter, non ciuiliter, sine tutore, colligitur ex, *l. 1. ff. de nouat. & ex l. Marcellus ff. de fideiuss. & l. pupillus ff. ad leg. Falcidiam.* Quod si pupillus in contractu, vel quasi contractu per tutorem, vel sine celebrato læsus fuerit, potest officio, & beneficio legis restitui. *l. si curatorem C. de in integrum restit.*

32 Prohibetur etiam minor viginti quinque annis contrahere si curatorem habeat sine curatoris consensu, & auctoritate, licet possit sibi alterum obligare, & sibi acquirere, ex dicta *l. si curatorem C. de re in integrum restit.* Quod si curatorem non habeat, potest per se ipsum contrahere cum sit ætatis adultæ. Potest tamen se alteri obligare naturaliter, licet non ciuiliter, quando curatorem habet, sine ipsius auctoritate. Quod si per contractum, vel quasi contractum lædatur, siue per se solum, siue per curatorem facti sint, potest vti beneficio, & officio legis, vt in integrum restituatur. *l. 1. & per totum tit. ff. de minor.* & cap. *constitutus, de in integr. restit.* Quare si minor aliquid alteri donet, potest restitui; nisi donatio facta sit propter beneficia recepta vel propter sponsalitiam largitatem, *l. 1. & 2. C. si aduers. donat. & l. eum is plures, §. vltim. ff. de administrat. tutor.* Pariformiter potest minor restitui, si læsus fuerit in transactione, in permutatione, in locatione, in societate, in diuisione hæreditatis, & in quolibet alio pacto. Vt autem minor restituatur, nil aliud probare debet, nisi quod minor est, & læsus, *l. ait Prator, ff. de minor.*

33 Quæres 1. an mulieri luxuriosè viuenti, bonorum administratio interdicatur, & curator detur? Respondetur affirmatiuè, *l. & mulieres ff. de curat.* Anton. Gom. *tom 2. var cap. 14. nu. 33.* Pinel. *in l. 4. num. 23 & 146. de bonis maternis* Baez. *de decim. tut. cap. 14. nu. 12.* vbi obseruat id non procedere in muliere nupta luxuriosè viuente. Neque procedit in masculo luxuriosè viuente; quia huic non interdicitur bonorum administratio, nec curator datur. Cald. Pereira *in l. si curatorem nu. 13. & 14.* Paul. Montan. *de tutel. cap. 28. n. 49. cum seq.* Ceuall. *commun. contra commun q. 833. nu. 1. cum seq.* Benedict. Aegid. *in repet. l. 1. C. de sacros. Eccles. p. 1. §. 2. n. 14. & 15.*

34 Quæres 2. quinam dicatur prodigus, & an gaudeat priuilegio minorum quoad restitutionem in integrum? Respondetur ex glos. *in l curatores, C. de curat. furio-*

furiosi, vel prodigi, *verb. prodigi*, quod prodigi sunt illi, *qui neque tempus, neque finem habent expensarum*. Et sic tradunt Greg. Lopez *l. 5. tit. 11. p. 5.* Cald. Pereira *in l. si curatorem nu. 4* Petr. Greg. *syntagm. iuris lib. 13. cap. 6. nu. 2.* Et habent idem priuilegium restitutionis minorum, Cald. Pereira *d. num. 4.* Anton. Gom. *var. cap. 14. nu. 30.* Gutier. *conf. 14. nu 17.* quatenus dicit, quod omnia beneficia, & priuilegia, quæ iura concedunt minoribus, extenduntur prodigis furiosis, &c. Et quod minor, & prodigus in iure æquiparantur Et Cald. Pereira loco citato *num. 1.* Dicit, quod pupillus, minor, prodigus, & generaliter omnes, qui curatorum adminiculo, patrocinioque reguntur: æquiparantur. Aduerte, quod glos. *in cap. ex parte, de consuetudine, verb. prodigalitas*, aliter definit prodigum, quod scilicet sit ille, *qui dat danda, & non danda*, pro quo videri potest S. Th. 2. 2. *qu. 119.* & eius expositores ibidem.

35 Quæres 3. an minor teneatur probare se esse intra quadriennium concessum ad restitutionem? Respondent affirmatiuè Abb. & Butr. *in cap. constitutus, de in integr. restit.* Idem tradunt Salycet. & Alex. *in l. si minorem C. de in integr. restit.* Aflic. *lib. 2. constit. rubr. 38. num. 21.* Et Menoch. *cons. 100. nu. 289.* Sed oppositum est verius, quod scilicet aduersarius probare debeat maiorem ætatem, scilicet effluxum iam esse quadriennium, ac proinde excedere annum 29. & sic tenent Cald. Pereira, post Imolam, Costam, Curtium, & alios, *in l. si curatorem n. 19.* vbi obseruat, quod si minor petens restitutionem incautè exposuit se esse maiorē potest probare non se adeo maiorem esse, vt annum 29. excedat.

36 Quæres 4. an minor possit esse procurator alterius? Respondetur, quod minor 25. annis non potest esse procurator alterius ad lites, ad iudicia, benè tamen ad negotia, iste enim sufficit, quod sit *annorum 17. cap. generaliter, § fin. de procurat.* tradunt Gutier. *de iuram. confirmat. p. 3. cap. 11. nu. 1.* Cardos. *in praxi iud. verb. procurator n. 16.* Capra *tom. 1. com-mun. opin. lib. 2 tit. 8 nu. 16.* & alij. Præterea minor 25. annis non vocatur ad tutelam, neque ad curam *l. nemo C. de legit. tutela*, Rationem assignat Tiraquel. *de iure mariti glos. 5. n. 181.* Quia sicut minor non potest propria bona administrare, ita neque potest aliena, ac proinde non potest esse tutor legitimus. Vnde Galganet. *de tutela lib. 3. q. 10. à nu. 1.* notat, quod mater minor 25. annis non potest esse tutrix, & *num. 5.* aduertit, quod minor dolosè acceptans tutelam, tenetur: vt maior; Et *num. 6.* notat, quod mater minor licet non possit ipsa tutelam suscipere, vel iudicem constitui, potest tamen à patre relinqui. Et *num. 9.* Dicit, quod minor datus tutor, erit factus maior. Eadem tradit Gutier. *de tutela p. 1. cap. 7 nu. ex nu. 18.* Aduertit Surd. *de aliment. tit. 9 q. 44. n. 42*, quod si minor ad tutelam dispensetur, eius bona tenerentur tacita hypotheca. sicut tenentur bona maioris.

37 Quæres 5. an bona pupilli, seu minoris contrahentis matrimonium maneant hypothecata pro restitutione dotis, quam accipit? Respondetur affirmatiuè licet in eius receptione, nec tutor, nec iudex interueniat. Sic tradunt Iason. *in l. si constante num. 210. ff. solut. matrim.* Alciat. *in l. 1. nu. 14. ff. de verb. oblig.* Bald. *nouella de dote p. 6 priuileg. 58.* Tiraquel. *de iure mariti glos. 8. nu. 193* Neguzant. *de pignor. p. 2. membr. 4. num. 73.* Anton. Gom. *l. 50. Tauri nu. 37.* Surd. *de alim. tit. 9. q. 44. num. 15.* Menoch. *remed. 3. adipisc. nu. 69.* Cald. Pereira *in l. si curatorem, verb. cum non absimilis num. 38.* vbi ex glos. *in l. nemo potest C. de legitima tutela, verb. teneri*, tenet quod minoris bona vxorem ducentis, & dotem recipientis, hypothecentur, licèt tutoris auctoritas, aut iudicis decretum non intercedat, quia hæc obligatio ex consequentia, & necessitate actus permissi à lege ipsa inducitur, vt pro dote tacitè obligata censentur. Vide Steph. Grat. *discept. forens. tom. 1. cap. 68. num. 7.* Ceuall. *commun. contra commun. qu. 132. in fin.* Montan. *de tutela cap. 33. num. 436.* & alios.

38 Quæres 6. an minor 25. annorum

possit per se ipsum aliquas causas pertractare in iudicio? In *l. in vniuersis C. qui dare tutores*, dicitur, quod minor non potest per se ipsum stare in iudicio, ac proinde ei dari debet curator generalis, vel ad lites. Vnde Gutier. *de tutela p. 1. cap. 19. nu. 20. cum seq.* Dicit, quod adulti etiam inuiti curatorem ad litem, seu lites recipiunt. Et *n. 21.* dicit, quod pupillo carenti tutore, potest dari curator ad litem, & *n. 24.* dicit, quod dicta de curatore dando impuberi ad litem; procedunt si maior sit septennio, quia si esset infans, tutor, non curator dandus esset. Verum dictæ legis resolutio procedit in causis temporalibus, non in spiritualibus, ab illis dependentibus, & cum illis connexis, vt in causa matrimoniali, beneficiali, & similibus, bene potest minor 25. annis absq; alicuius curatoris auctoritate, sed per se ipsum dictas causas pertractare, cap. *olt. in princip. de iudic.* in 6. & tradunt Capell. Tolosan. *decis. 113.* Boer. *decis. 359. n. 1. cum seq.* Vant. *de nullitate tit. ex defectu mandati num. 34.* Flam. Paris. *de resignat. lib. 4. qu. 9. num. 49.* Steph. Grat. *discept. forens. tom. 1. cap. 74 num. 11.* Ratio est, quia minor 25. annis est idoneus ad matrimonium, & beneficia, aliaque spiritualia, ergo repelli non potest ab illorum causis in iudicio pertractandis, qui enim idoneus est ad illa spiritualia recipienda, idoneus etiam erit ad pertractanda. His exceptis alij contrahere possunt si sua habeant.

§. Vnic. quos contractus possit, vel non possit facere tutor, & curator de bonis pupilli, & minoris.

39 IN *l. tutelam C. de administratione tut. vel cur.* dicitur, quod cõtra formam datam à testatore, non debet tutor rem pupilli distrahere, vendere, aut alienare. Vnde Petr. Greg. *syntagm. iuris lib. 12. cap. 3. nu. 15.* probat, quod non debet tutor res pupilli passim vendere, nisi obseruata forma distrahendi à lege præscripta. Bene verum est, quod vbi pater, vel testator licentiam dedit in testamento tutori, vel curatori alienandi aliquid, tunc absque alia solemnitate, seu iudicis auctoritate fieri poterit. Imò obseruat Anton. Gom. *tom. 2. var. cap. 14 num. 16.* Quod si testator dedit talem licentiam alienandi aliquid filio, siue pupillo, siue minori, vel hæredibus, absque iudicis decreto fieri poterit, quod verum est, tametsi ea facultas tradita sit in codicillo, vel testamento minus solemni, imò etiam si testamentum sit imperfectum, Cald. Pereira *in l. si curatorem, verb. contractum fecisti, n. 5.* Gutier. *de tutela cap 5. n. 62.* & alij.

40 Sed antequam ad quæsita accedamus, nota ex *l. rationes cura C. de administr tutor.* Quod tutor, vel curator non cogitur rationes reddere durante ratione & tradunt ibidem Doctores. Vnde Galgan. *de tutela lib. 2. tit. 16. nu 1. vers. quod procedit*, docet; quod cura nondum finita, minores agere non possunt contra curatores. Quomodo autem rationes reddi debeant finita tutela, seu cura, tradunt Escobar, *de ratiocin. cap. 6. à prine.* Gutier. *de tutela p. 3. cap. 1. n. 165.* & *nu. 168.* & *110.* dicit non procedere dictam legem in curatore furiosi, sed solum pupilli, & minoris. Nota etiam procedere de actione generali, quod scilicet tutor, aut curator durante tutela, & cura, conueniri non possit actione generali, bene tamen speciali, veluti actione furti, aut dissipationis bonorum, &c. Sic Anton. Piag. *de tutor. & curator. qu. 19. num. 20.* & *21.* Palat. *in repet. cap. per vestras, de donat. inter vir. not. ab. 6. §. 12. n. 36.* & Gutier. *d. qu. 3 cap. 1. n. 110* & *n. 168.*

41 Quæres 1. an tutores, & curatores debeant soluere debita pupilli, & minoris? Respondetur affirmatiuè, ita quod debita parui momenti sine alia iudicis auctoritate solui possint, sicut & debita quæ ex testatoris voluntate solui debent, eo quod sic in testamento, vel codicillo sic disposuit, etiam legata à testatore relicta solui debent absque aliqua iudicis auctoritate, sicut etiam solui debent à pupillo, & minore, qui non habent curatorem, vel tutorem. Alia autem debita

maio-

maioris ponderis, quæ vel facta sunt à testatore, & non ordinauit, quod soluerentur, vel facta sunt ab ipso pupillo, vel minore, vel ab ipso tutore, vel curatore, sed ob ipsum pupillum, vel minorem, solui debent, sed iudicis auctoritate, ex *l. frustra C. de administr. tutor.* vbi Doctores, & Gulganet. *de tutela lib. 2. tit. 31. num. 7.* Idem dic de solutione facienda minori, vt securè soluatur. Debent enim solui ipsi curatori, vel tutori, vel etiam ipsi minori, sed decreto iudicis, Gutier. *de tutela, p. 2. cap. 22. per totum*, & habetur *l. sancimus C. de administrat. tutor.* latè Cancer. *var. resol. p. 2. cap. 6. num. 116. cum seq. de solut.* Nonnulla difficultas est, an tutor debiti pupillaris solutionem prorogare possit, & respondetur affirmatiuè, modo bona fide factum appareat, vt optimè tradit Iacobus Cancer *d. tract. var. p. 1. cap. 7. de tut. num. 162.*

42 Quæres 2. an tutor conueniri possit de eo, quod facit vt tutor, vel curator? Respondetur negatiuè, nisi proprio nomine se obligauerit, sic decernitur *l. si non subscripsisti C. de administrat. tutor.* & tradunt ibi Doctores; Quocirca Gutier. *de tutela p. 2 cap 13. num. 1.* Boer. *decis. 271. num. 5.* dicunt, quod tutor, curator, & administrator necessarius contrahens nomine officij, non tenetur de euictione. Et Galganet. *de tutel lib. 2. tit. 25. nu. 37. & lib. 3. qu. 52. nu. 1.* Aduertit, quod si quis tutorio, seu curatorio nomine egit, & se in instrumento subscripsit proprio nomine, nisi etiam proprio nomine se obligauerit, non tenebitur, nec conueniri potest.

43 Quæres 3. an tutor, curator, & administrator necessarius possit donare? Respondetur negatiuè, sic traditur in *l. Non omni, C de administr. tutor.* & sic tradunt ibi Doctores, & illustrant Duen. *reg. 31. in 2. concl. nu. 3.* Surd. *concl. 5. nu. 71.* Menoch. *cons. 22. nu. 14. & vol. 1.* Matiens. *l. 3. glos. 2. nu. 3. tit. 3. noua recop.* Vbi limitat nisi specialiter concedatur, Gutier. *de tutel. p. 2. cap. 6. nu. 1. cum seq.* Et *n. 6* tenet, quod non potest dari tutor ad donandum Et *nu. 7.* Aduertit, quod tutor etiam ex iudicis decreto donare non potest bona immobilia. Et *n. 9.* Limitat in tutore, seu administratore Principis, vel alicuius optimatis, qui potest pro dignitate domini sui facere donationes, atque etiam remissiones, & mittere munera solemnia parentibus, & cognatis pupilli de bonis ipsius, si secundum qualitatem, & consuetudinem, ea dominus facere debuisset. Idem dic de quocumque alio tutore, seu curatore, & administratore, quod scilicet eas donationes facere possit, quæ secundum conditionem personæ facere deberet dominus, si esset sui iuris. Et *n. 11.* notat, quod potest tutor, vel curator præstare pupillo, vel minori necessaria ad honestas recreationes, ad moderatas eleemosynas, donationes, & liberalitates, quæ talem decent pupillum, vel minorem. Et *nu 24.* ait, curatores minorum dare possunt ex rationabili causa, vt fratri naturali minori, matri, sorori, &c. alimenta, & alia necessaria quando egent.

44 Quæres 4. an bona tutoris, vel curatoris maneant tacitè hypothecata, pupillo, vel minori pro gestis, & non gestis? Respondetur affirmatiuè; ita statuitur *l. pro officio, C. de administrat. tutor.* Et tradunt ibi Doctores, & Conan. *comment. lib. 4. cap. 16. nu. 4.* Donel. *de iure ciuili cap. 44. verf. & hoc quidem.* Bellacomb. *to. 1. commun. opin. lib. 5. tit. 23. nu. 44.* Neguzant. *de pignor. membr. 4. n. 6.* Capyc. *decis. 129.* Venderan. *de priuileg. creditor. cap. 6.* Galganet *de tutel lib. 2. tit. 32. nu. 18. & tit. 37. per totum.* Paul. Mentan. *de tutel. cap. 31. effectu 2.* & Steph. Grat. *discept. forens. tom. 1. cap. 53. num. 6.* vbi bene aduertit, quod dicta hypotheca non habet effectum, nisi transacto eiusdem tutelæ tempore, vel ex quo tutor incipit malè administrare, licet ipsa hypotheca incipiat à principio, latè Anat. Roderic. *in tract. de concursu, & priuil. creditor. p. 1. art. 4.* Rationem assignat Galganet. quia tutor non solum tenetur pro administratis, verum etiam pro omissis, atque neglectis. Aduertit idem Amat. Roderic. *d. art. 4. n. 18.* Gutier. *de tutel. p. 2. cap. 16. num. 30.* Greg. Lopez *l. 23 glos.*

verb. Eos fieri tit.13.par.5.ext. fin. C quæ res pignor. oblig. poss. quod non solum manent hypothecata bona quæ habebat tutor tempore quo tutelam suscepit, verum etiam, quæ postea acquisiuit.

45 Quæres 5. quænam bona possint à tutore, vel curatore alienari, absque solemnitate, & quænam non possint? Respondetur quod non possunt alienari bona immobilia, & mobilia, quæ seruando seruari possunt, præter animalia superuacua, etiam causa dotis, sine decreto. Sic habetur *l. lex quæ tutores C. de administr. tutor.* Et tradunt ibi Doctores, & Gutier. *de tutel. d.p.2.cap.5.nu.77.& cap.21.per tot.* Cardos. *in praxi iudic. verb. curator, nu.10. cum seq. & verb. tutela num.16.* Montan. *de tutela cap.33 nu.54.* Capyc. *decis.115.* & alij. Mobilia autem, quæ seruando seruari non possunt, absque decreto, & alia solemnitate vendi possunt, vt citati Doctores, & alij obseruant. Vnum notandum est in hac materia tanquam omnino singulare, & practicabile, quod tutor potest rem à pupillo cum solemnitatibus vēditam, si emptor non soluit pretium, pro eodem pretio sibi ipsi retinere, sine alia solemnitate. Decian. *in l singularia nu.9. ff. si certum pet.* Petr. Rauenna *singul.760.* Gerard. *singul.57.num.3.* & Rota *decis 53. nu.3. apud Farin. p.2 recentissima.* Bona autem mobilia pretiosa cum rebus immobilibus æquiparentur, sine decreto alienari non possunt, Gutier. *de tutel p.2. cap.21.nu.1.* Steph. Grat. *decept. forens. tom. 3. in append. ad cap. 517. à princip.* & alij, quod quidem intelligitur de valde pretiosis, vt de supellectilibus pretiosis, de sepulchro emblemate, de gemmis auri, seu argenti, de picturis insignis artificis, de grege ouium; caprarum, boum, æquorum, &c. & licet tauri, arietes, agni, hædi &c. vendi possint non tamen grex, sine solemnitate, aut decreto, ex *d. l. pupillorum*, ibi: *cæteraque mobilia pretiosa.* Item alienari non possunt mancipia dictorum minorum, & pupillorum sine iudicis decreto, ex dicta *l. pupillorum*, ibi: *Et mancipia.* Pariter non potest tutor, aut curator sine decreto, pignorare bona mobilia pretiosa pupillorum, & minorum, vt arrum, vestes, cæteraque similia, ex *addi.* ibi: *vel pignorare*, Gutier. *d.p.2. cap.21. nu.1.* Nec etiam hypothecare, Pinel. *in l.1.C. de bonis matern. p.3.num.19.* Mench. *de success. creat lib.1.§.10.nu.72. vers. denique* Simoncel. *de decret. lib.2.tit.5.* Auend. *de censibus cap.79.nu.3.* Roderic. *de annuit reddit. lib.1.qu.14.num.9.* Montan. *de tutel. cap.33.num.182.* Nec etiam alienari possunt sine decreto etiam causa dotis, vt in dotem dari non possint sine decreto iudicis, vt fraudis occasio excludatur *d. l. pupillorum*, ibi: *vel in dotem dare* Gutier. *d.p.2. cap.50.& 51.* Menoch. *cons.114.num.15.* Couar. *pract. cap.28.nu.12.* & alij. Possunt tamen alienari fructus etiam in magna quantitate, vt frumentum, vinum, triticum, oleum, &c. Pinel. *in l.1.C. de bonis matern. p.2.num.43. vers. ex prædictis.* Tiraquel. *de retractu p.1. glos 7.nu.51.* Cald Pereira *in l. si curatorem verb. contractum fecisti nu.16.* Non possunt tamen dicti fructus perpetuò alienari, Perez de Lara *de vita hominis cap.22.n.56.* Simoncel. *de decret. lib.3.tit.8. inspect 16.nu.19.* Ludouic. Canc. *de censibus p.2.cap.2. quæst.2. art.3. n.8.* alijque plures.

46 Quæres 6. an tutori imputetur, si res emphyteutica amittatur propter canonem non solutum? Respondetur affirmatiuè sic declaratur *l. si tutoris, C. de administr. tutor.* Et tradunt Doctores & Gilganet. *de tutel. lib.2.tit.6.nu fin.* Grat *cons. 119 nu.51. lib.1.* Roland. *cons.10.nu 18. lib.2.* Et alij. Bene verum est, quod quando dubitatur an tutor fuerit negligens, præsumitur diligens, vt ex multis resoluit Socin *cons.149.nu.1. cum seq. lib.1.* Vnde negligentia probari debet, Escobar. *de ratocin. cap.19.nu.23. cum seq.* Probata autem negligentia in vno, præsumitur in alio. Iacob. Cancer. *var. resol. p.1. cap.7 de tutoribus n.170.* & alij citati.

47 Quæres 7. an tutores, & curatores teneantur facere inuentarium de rebus pupillorum, & minorum? Respondetur affirmatiuè, vt constat ex *l. tutores, vel curatores C. de administr. tutor. & curat.* vbi in summa dicitur, quod tutores, vel curato-

ratores, quam primum possunt debeant facere inuentarium de rebus, instrumentis, & iuribus pupillorum, & minorum, & mobilia quæ seruando seruantur in tuto collocare, & ex pecunijs, si adsunt, prædia idonea emere, vel ad fructum implicare, debet autem inuentarium facere per Notarium, nam tutor sine inuentario tutelam gerens in dolo præsumitur esse, Arimin. Tepat. *tom. 2. var sententt. tit.* 480. *cap.* 5. Anton. Piag. *de tutor. & curator. qu. 7. nu. 6.* Rebuff. *ad leg Gallia tit. de sent. provis 6. art. 3. glos. 3. n.* 2. Nata *cons. 63. n. 11. & 12. vol. 4.* Simon. de Pretis *cons.* 80 *n.* 4. *6. & 14. vol. 1.* Vnde Aluar. Valasc. *cōs. 52. num. 7.* ex hac lege dicit, quod tutores, & curatores, tenentur statim cum ordinati fuerint inuentarium conficere, nec possunt administrare antequam illud faciant, aliàs vt suspecti remouentur, & infamia notantur per *l. in fin. C. de arbitr. tut.* & *disp.* 223. *num.* 10. idem dicit de tutore, & curatore, mentecapti, & prodigi, quod etiam statuit, Gutier. *de tutela p. 2. cap. 1. per tot.* Montan. *de tutel. cap. 32. reg. 5.* Henric. Bocer. *in disput. de vniuerso iure class. 1. disp. 14. n. 124.* Petr. Gregor. *syntagm. iur. p. 2. lib. 12. cap. 3. num. 5.* Cardos. *in praxi indic. verb. tutela num 9.* & alij. Hanc obligationem conficiendi inuentarium habet etiam mater cum creatur tutrix filiorum. Gutier. *d. cap. 1. nu. 12.* & alij citati. Quare Octauian. Cacheran. *decis. 58. n. 19. 24 & 25.* notat, quod tutores non habent ad conficiendū instrumentum tempus concessum hæredi ad conficiendum dictum inuentarium, scilicet triginta dierum ad inchoandum à die aditæ hæreditatis, & 60. ad perficiendum, iuxta *l. fin. C. de iure delib.* sed debent statim cum possunt, illud perficere. Idem tradunt Steph. Grat. *discept. forens. tom. 4. cap. 711. nu 2.* Gutier. *d. cap. 2. nu. 10.* & alij. Non est autem necesse, quod in inuentario ponantur debita pupilli, & minoris, sed credita, Steph. Grat. & Gutier. locis citatis. Est etiam sciendum, quod licet debita, vt tutè soluantur, solui debeant auctoritate iudicis, non est tamen necesse hoc facere in annuis pensionibus, & annuis redditibus, nam ista solui possunt sine iudicis decreto. Anton. Cioffi *cons. 9. n. 4. vol. 1.* Cancer. *vbi supra p. 2. cap. 6. de solut. & liberat. 119.*

QVAESTIO V.

An contractus per errorem, vel dolum factus sit validus.

43 NOTO ex communi scribentium consensu quod dolus, & error contingere possunt, vel circa rei substantiam, vel circa qualitatem, & accidentia. Tunc contingit error circa substantiam quando contrahens putat inire contractum de vna re, & init de alia, vt si putat emere annulum aureum, & est ex aurichalco. Tunc contingit dolus, & error circa qualitatem, & accidentia quando quis putat inire cōtractum de aliquare affecta tali qualitate, vel accidenti, & affecta non est, vt cum quis putat emere equum fortem, & strenuum, & postea reperit esse pigrum, & ignauum. His positis, duæ difficultates breuiter pertractantur, vna est, an contractus cui error, vel dolus circa substantiam causam dedit, sit validus. Altera, an contractus cui error, vel dolus circa qualitatem causam dedit sit validus nec ne. Claritatis tamen gratia separatim agemus de errore, & dolo, de errore in sequiti §. de dolo in alio, & in vtroque sua quæsita ponemus, & resoluemus.

§. I. *Resoluitur quid de contractu per errorem celebrato sentiendum sit.*

49 DIco 1. error circa substantiam irritat contractum. Ita tenent omnes. Ratio est quia de essentia contractus, est consensus, vt supra vidimus, sed error excludit consensum, vt ostendunt Paris. *cons.* 150. *nu.* 22. *vol.* 4. Donat. à Fina. *tom.* 1. *commun. opin lib* 1 *tit.* 18. *num.* 23. & 27. Thomas de Thomas. *in flor. reg. n* 198. Surd. *cons.* 28. *num.* 122. Marc. Anton. *var. resolut. lib* 1. *resol.* 2. *n.* 6. Seraph. *decis.* 1190. *num.* 2. Rota *decis.* 524. *num.* 4. *p.* 1. *recent.* Errantis namque nullus est consensus, & voluntas, Alex. *in l. quidam consulebant, nu.* 41. *ff. de re iudic.* Paris. *cons.* 72. *nu.* 60. & *cons* 131 *nu.* 36. *vol.* 1. & *cons.* 12. *num.* 98. Roland. *cons.* 32. *num* 70. *volum.* 4. Surd. *cons* 202. *num.* 10. & *decis.* 114. *num* 30. Et alij passim. Quo circa si emptor putet emere aurum, emat aurichalcum, contractus est nullus ex defectu consensus, quem aufert error circa substantiam. Currit hæc resolutio non solum in contractu oneroso, sed etiam in gratuito, vt in promissione, donatione, &c. quod etiam ad votum extenditur, vt communiter tradunt Doctores. Currit etiam dicta resolutio in errore comitante, vt post alios obseruat Bonac. *de contract. disp.* 3. *qu.* 1. *pun.* 3. §. 1. *nu.* 3. vbi citat D. Tho. Quia licet contractus factus cum errore comitante, alias fuisset factus, si veritas fuisset perspecta, hic tamen, & nunc nullus est, ex defectu consensus.

50 Dico 2. error circa qualitatem, & accidentia, non irritat contractum. Sic tradunt communiter doctores; teste Bonac. *loco cit. n.* 4. Ratio clara est, quia cum illo errore sufficienter saluatur consensus. Vnde si quis erret in nomine, quia putat illum cui rem donat vocari Paulum, cum vocetur Petrus, donatio tenet; error namque in nomine non vitiat dispositionem, *l. si quis in fundi vocabulo, ff. de legat.* 1. *l. sime in vacuam, ff de acquir. possess.* Bart. *cons* 179. *n.* 2. *lib.* 1. Gemin. *cons.* 52. *n.* 3. & *cons* 119. Idem dic si erretur in pronomine, seu cognomine. Rebuff. *in praxi p.* 3. *signatura, verb. denominat.* Ricc. *in collect. decis. p.* 5. *collect.* 1496. Duen. *reg.* 256. Tusch. *litt. E. concl.* 324. & alij.

51 Quæres 1. quis teneatur errorem probare, & quomodo probari possit? Respondetur quod errorem allegans, tenetur illum probare. Boss. *in practica crim. tit. de confessis nu.* 59. Gutier. *de iuram. confirm p.* 3. *cap.* 8. *à princ.* Mascard. *de probat. concl.* 378. & *concl.* 637. Menoc. *de præsumpt. lib.* 6. *præs* 22. *nu.* 2. & *præs.* 23. & 37. Farin. *in praxi crim. q.* 38. *n.* 101. & alij: Probatur autem error, ex eo quod res aliter se habeat quam fuerit dictum, per Menoch. *cons* 98. *n.* 57. Honded. *cons.* 66. *n.* 69. & *cons.* 102. *n.* 44. Farin. *in praxi crim. q.* 81. *n.* 343. Mascard. *de probat. concl.* 641.

52 Quæres 2. an error causatus nõ ab altera parte contrahentium, sed ab alio, irritet contractum. Respondetur negatiuè, sic colligitur ex *l. sub pratextu, C. de transactionibus*, vbi dicitur quod *si error ab alio causetur, quam à transigentibus, non rescindit transactionem*, & sic tradunt ibi Doctores, ergo si transactio per errorem ab alio causato non irritatur, neque alij contractus. Quod si quis aliquid donauerit alicui, & dubitatur de errore, & & de donatione, potius de errore præsumitur, quam de donatione, Mascard. de probat. *conclus.* 555. *num.* 5. Flamin. Paris, *de resignat. lib.* 9. *qu.* 19. *num.* 5. Mantica *de tacitis, & ambiguit. conuent. tom.* 2 *lib.* 13. *tit.* 9. *n.* 3. & alij.

53 Quæres 3. an dubio potius præsumatur error, an falsitas? Respondetur quod potius error præsumitur quam falsitas, Perez *in l.* 3. *tit.* 7. *lib.* 8. *ordin.* Menoch. *de arbitr. casu* 309. *num.* 8. Farin. *in praxi crim. p.* 6. *de falsitate qu.* 150. *num.* 274.

§. II.

§. II. Resoluitur quid sentiendum sit de contractu celebrato per dolum.

54 DOlus nil aliud est quam quædã deceptio, seu machinatio, qua quis alterum decipit dicto, vel facto, vel etiam omissione eius, quod dicere, vel facere tenebatur. In hac definitione dolus confunditur cum fraude, nam si dolus accipiatur prout à fraude distinguitur sic definitur, quod sit deceptio verbis facta, fraus autem re, seu opere, seu facto completur. Tam dolus, quam fraus ex astutia procedit, quæ est vitium prudentiæ oppositum, excogitans media non vera, sed simulata, & apparentia ad consequendum finem. Vnde quod astutia, quoad facta fingit, hoc fraus exequitur. Item quod astutia fingit quoad verba, dolus executioni mandat, simulatis verbis. Hoc ergo loco dolus accipitur, prout etiã fraudem complectitur, & aliquando dat causam contractui, aliquando solum incidit. Tunc dat causam contractui quando ex dolo quis ad contrahendum inducitur, alias non contracturus, tunc autem est incidens, quando etiam recluso dolo contractus fuisset positus, licet non ita libenter, vel non cum tanto pretio, aut grauamine, his positis.

55 Dico 1. contractus quicumque factus ex dolo dante causam illius, invalidus est iure positiuo, non iure naturæ, modo simul cum dolo non adfit error circa substantiam, tunc enim etiam iure naturæ inualidus est. Vnde matrimonium ex dolo celebrato validum est, tametsi dolus causam dederit illius, modo non adfit error circa substantiam, vt in tractatu de matrimonio notauimus. Pro hac conclusione plures refert Bonac. *loco citato §. 2. nu. 3.* Hanc conclusionem puto vt magis communem, nam opposita sententia, quæ dicit contractus ex dolo celebratos, vbi dolus causam dedit non solum esse validos iure naturæ, verum etiam iure positiuo, est probabilis, & illam probabilem vocant aliqui apud Bonac. loco citato, & reuera videtur clarè deduci ex *l. si dolo C. de rescind. vend.* vbi validi supponuntur, & solum datur actio dolo passo, vt rescindantur. Sic enim dicitur. *Si dolo aduersarij deceptum venditionem prædij te feciſſe, præses Prouinciæ aditus animaduerterit, sciens contrarium esse dolum bonæ fidei (quæ in huiusmodi maximè contractibus exigitur) rescindi venditionem iubebit.* Quæ lex sic exponitur à Bert. ibidem in tit. *Ratione doli contractus rescinditur, & quicquid secutum est ex eo,* & à Salycet. ibid. *exponitur sic. Venditio dolo facta rescinditur, non si bona fide, & mutuo consensu.* Vbi, vt vides, solum datur facultas vt rescindatur contractus ex dolo factus non tamen est ipso iure nullus. Idem clarissimè tradit glos. ibid. sic. *Si per dolum dantem causam contractui, rem tuam quam alias non eras distracturus, vendidisti, officio iudicis rescindetur.* Vnde hanc sententiam sequuntur communiter Doctores ex iurisperitis, & minor quomodo Theologi à Bonacina citati, ad hanc legem non aduerterint.

56 Arguit Bonac. ex *l. & eleganter ff. de dolo malo,* & ex *l. ea vero §. de ille ff. pro socio.* Vbi inquit dicitur. *Societatem dolo initam, non esse validam.* Nam resp. 1. quod in *d. leg. & eleganter*, non est sermo de omnibus contractibus, sed solum de contractibus bonæ fidei, non strictè iuris de quibus supra, sic enim eam legem exponit Bartol. in tit. *Dolus tertij contractum non vitiat, sed datur contrahentium, si dedit causam contractui bonæ fidei, illum reddit ipso iure nullum, secus si incidit in contractum. Primò ponit dictum Pomponij, secundò ponit dictum Iul. quod videtur contradicere,* &c. Ad secundam legem dici potest procedere, quando datur error circa substantiam, vt iam aduertimus. Deinde dico quod licet iure digestorum contractus bonæ fidei sint inualidi cum fiunt ex dolo dante causam contractui, & contractus stricti iuris sint rescindendi, tamen iure Codis omnes sunt validi, & solum conferunt actionem dolum passo, vt rescindantur, vt constat ex iuribus à nobis citatis, quibus addo *l. dolo C. de inutilibus stipulat.* Vbi dicitur. *Dolo, vel metu adhibito,*

de arbitr. casu 522. *nu.* 2. Procedit etiam si pactum fiat de danda certa pecuniæ, quantitate Aduocato, & Procuratori ad lites, non ad negotia, in casu victoriæ tantum, talis namque promissio in pactum deducta, illicita, & reprobata est, per Ioan. de Amicis *conf.* 148. *nu.* 9. Virgil. Boccac. *d. p.* 3 *nu.* 27. Imò tametsi dictum pactum esset iuratum adhuc esset illicitũ, & reprobatum, ita quod ex eo agi non posset, secundum Vrsil. *ad assiet. decis.* 127. *num.* 6. Viuian *opin.* 38. *nu.* 2. Boccac. *n.* 70. Licet Seraph. *de priuil. iuram. priuil.* 170. Vincent. Mancin. *de iuram. effectu* 253. *n.* 2. velint quod de iure canonico detur actio. Currit etiam dicta lex de pacto, quoad partem leuem per auctores citatos.

24 Quæres 8. an pactum auferens liberam testandi voluntatem sit validum Respondetur negatiuè ita statuitur *l. pactũ quod dotali, C. de pactis*, vbi etiam statuitur, quod pactum de succedendo, non valet; nec obligationem inducit. Quo circa non licet pacisci de hæreditate viuentis, etiam inter eos, qui proximam habent spem succedendi, vt sunt filij, sic etiam tradunt Doctores ibidem, & Conan. *comment. lib.* 5 *cap.* 5 *n.* 7. Anton. Gom. *l.* 28. *Tauri* Mench *de succes. creat. lib.* 1. *S.* 18 *nu.* 26 Duen. *reg.* 130. Donat. à Fina *tom.* 1. *commun. opin. lib.* 2. *tit.* 3. *nu.* 44. Vbi aduertit, quod pactum factum cum filia, vt æqualiter succedat cum fratre, non valet, & *nu.* 74. Dicit, quod pactum de perdenda hæreditate, vel de non succedendo, non valet. Ampliatur, quanuis pactum iuramento confirmetur. Fusar *de fidei commis. q.* 308 *nu.* 18. Mench. *de succes. lib.* 2. *S.* 18. *nu.* 197. *&* 255. Couar. *in cap. quamuis pactum p.* 3. *nu.* 3. vbi quasdam ponit limitationes.

25 Quæres 9. an pactum quo quis renuntiat futuræ successioni alicuius defuncti, valeat? Respondetur affirmatiuè, licet debeatur sibi per viam fideicommissi, & restitutionis post mortem alterius, ex eo quia per fideicommissariam substitutionem succeditur testatori defuncto, & non hæredi grauato, ita Anton. Gom. *l.* 28. *Tauri* n. 25. vbi affert *l. conditionis C. de pactis*, vbi dicta resolutio habetur. Vnde Morla *in empor. iuris tom.* 1. *tit.* 3. *q. u.* 5. *num.* 12. Dicit, quod licet de hæreditate viuentis pacisci non possimus, rectè tamen pacisci mur de hæreditate mortui, vnde pactum de remittendo fideicommisso, non est de hæreditate viuentis, sed defuncti, ac proinde mero iure valeat.

26 Quæres 10. an pactum requirat præsentiam partis? Respondetur affirmatiuè loquendo de pacto expresso, secus loquendo de pacto tacito, hoc enim non requirit præsentiam partis, cum etiã absenti fieri possit, & prosit, *l. post venditionem, C. de pactis*. Et tradunt ibi Doctores, & Conan *comment. lib.* 5 *cap.* 4. *n.* 3. Pinel. *in l.* 1. *C. de bonis mater. p.* 1. *num.* 36. Cald. Pereira *de empt. & vendit. cap.* 33. *n.* 69 *&* 75. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 1. *tit.* 5. *nu.* 12. Vincent. de Franch. *decis.* 200. *nu.* 23. Vnde *l. ex conuentione, C. de pactis*, dicitur, quod ad eos extenditur pactum, ad quos extenditur illud super quo interponitur.

27 Quæres 11. quodnam pactum anteponatur, quando de eadem re plura fuerunt interposita? Respondetur, quod nouissima anteponi, & seruari debent, *l. pacta nouissima, C. de pactis*; Ratio est, quia vltima derogant prioribus. Alex. *conf.* 122. *lib.* 4. quod exioma valet in statutis, in contractibus, in pactis, in vltimis voluntatibus, in rescriptis, in constitutione Procuratoris, &c. vt ibi explicat Alex. & Anchar. *conf.* 208. *nu.* 15. Hippol. *in pract. S. queritur nu.* 3. Rebuff. *ad l.* 102 *ff. de verb. signific.* Paris. *de resignat. benefic. l.* 3 *qu.* 7. *nu.* 10. Vnde etiam in opinionibus, statur vltimæ. Anchar. *loco citato.* Gutier. *de iuram confirm. p.* 1. *cap.* 74. *à princip.* Si tamen primum pactum esset iuratum, non secundum, primum seruandum esset, quod si vtrumque sit iuratum, secundum attenditur. Vnde Surd. *decis.* 51. *nu.* 1. *ex Dec.* dicit, quod vltima scriptura, vltima sepulturæ electio vltima Ecclesia, vltimus status, vltima conditio vltima verba sententiæ, vltima appellatio vltima quasi possessio patronatus, attenditur,

dicur, & quod quando duo contractus sunt incompatibiles, attenditur secundus.

28 Quæres 12. an pactum vt obliget & seruari debeat, oporteat esse scriptum? Respondetur negatiuè ex *l. pactum, quod bona fide C. de pactis*, vbi dicitur, quod pactum siue scriptum, siue non, seruandum est; Rationem assignat Anton. Gomez *var. tom. 2. cap. 2. nu. 17.* quia scriptura in nullo contractu requiritur, nisi in casibus à iure expressis, idem tradit Valasc. *de iure emphyt. qu. 7. nu. 1.* Surd. *decis. 277. nu. 1.* Mench. *contr. vsufreq. lib. 2 cap. 16. n. 7.* Vbi resoluit, quod adnullius dispositionis substantiã scripturą requiritur, nisi in casibus à iure expressis, cum scripturæ solemnia ad faciliorem probationem, non vero ad dispositionis substantiam desiderentur.

QVAESTIO IV.

Quinam contrahere possint, & quinam non.

29 PROHIBENTVR contrahere rationis impos, vti est furiosus, insanus, ebrius, & dormiens. Furiosus prohibetur, dum furit, *l. in negotijs, ff. de reg. iur. l. 1. §. furiosus, ff. de act. & oblig.* glos. *in clem furiosus, de homicid.* & tradunt omnes. Vnde furiosus non potest testari *l furiosum, C. qui testam. facere poss.* Nec Religionem intrare, & profiteri, cap. *Gonsaldus 7. q. 1.* & cap. *sicus tenor, de Regul.* Nec matrimonium inire, cap. *dilectus de sponsal.* Nec baptizare, cap. *de hoc §. ecce, qu. 1.* Nec baptizari nisi in casu necessitatis, vt in articulo, vel periculo mortis cap. *maiores de baptismo.* Idem dic de ebrio, & dormiente, quandiu ebrius, & dormiens est. Mutus, & surdus à natura, eos contractus facere nequit, qui certam verborum formam requirunt, bene tamen illos contractus, vel quasi contractus, qui consensu signo aliquo externo manifesto, non verbis perficiuntur. Vnde surdus, & mutus potest emere, & vendere, potest inire contractum locationis, societatis, mandati, mutui, commodati, depositi, pignoris, &c. Potest adire hæreditatem, sibi delatam, potest alterius negotia gerere, matrimonium inire, quia omnes isti contractus, vel quasi contractus signo aliquo externo interioris consensus manifestatiuo perfici possunt. De contractu muti, & surdi constare potest in iudicio. l. Si Tabellio testatur cum cognouisse talem consensum per signa & nutus. Secundò si consanguinei, vicini, & alij testentur eum sufficienter cognoscere, & mentem exprimere per talia signa, vel nutus. Tertiò, si probetur quod talia signa exhibuit, quibus consensus sufficienter exprimitur.

30 Prohibetur etiam contrahere prodigus, cui bonorum administratio prohibetur, *l. 1. ff. de curat. fur. dand.* & *l. is, cui lege ff. de testam.* Difficultas est an valeat contractus à prodigo factus, sine consensu curatoris, quando illum iuramento confirmauit. Negant Bart. Bald. Paul. Alex. Ripa Panorm. & Anch. apud Anton. Gomez *var. tom. 2. cap. 14. num. 32.* Couar. *in cap quamuis pactum p. 2. §. 3. n. 8.* Probant, quia talis prodigus sine iudicio creditur contrahere, vel quasi contrahere, ac proinde contractus per iuramentum non confirmabitur. Tum quia iura comparant prodigum furioso, ac proinde sicut contractus furiosi non confirmatur iuramento, ita neque contractus prodigi. Affirmant Anton. de Butr. Imola, Roman. Aret. & alij, apud Couar. *loco citato* Gomez *loco citato*, quod probant, quia prodigus contrahere prohibetur, non quia rationis sit impos, sed ne sua bona dilapidet, ac dispendat, ac proinde si contra-

tractum iuramento confirmet, illum confirmabit, vt teneat. Vtraque sententia probabilis est, prima tamen cõmunior est.

31 Prohibentur etiam contrahere sequentes. I. Tutor, vel curator cum suo pupillo, vel minore, nisi palam, & fide bona id faciat, *l. cum ipse, C. de contrahenda empt.* vbi in summa dicitur *Tam tutor, quam vxor eius potest rem pupilli emere palam, & bona fide*, ex Bald. & Salicet. Idem tradit glos. *ibidem*, aduertens, quod cum bona pupilli distrahenda sunt pro soluendis debitis, vel alijs similibus necessitatibus, tutor, & eius vxor possunt palam, & bona fide ea emere. II. Iudex in suo territorio cum subditis contrahere nequit, *l. quicumque C. de contract. iudicium* vbi dicitur in summa. *Pratores, & Prouinciarum Rectores non possunt per se, vel per alios contrahere in loco sibi commisso, nisi pro necessitate victus, & vestitus.* Decernitur etiam, quod non possint recipere donationes, quæ ratæ sint, licet quinquennale tempus post depositam administrationem excesserit. III. Prohibetur contrahere aduocatus cum litigante lite durante, *l. quisquis, C. de postulando*, vbi dicitur. *Praterea nullum cum litigante cõtractum quem in propriam receperit fidem, ineat aduocatus, nullum conferat pactionem &c.* IV. Prohibetur etiam medicus contrahere cum infirmo durante infirmitate, *l medicus C. de var. & extra ordin crimin.* V. Pupillus contrahere prohibetur, obligari tamen potest in rebus parui momenti, quæ magna non egent deliberatione, neque laqueos tendunt, sed potius ipsi lucro sunt, in alijs, sine tutore obligari nequit. Potest tamen alterum sibi obligare, & sibi acquirere, *l. pupillus ff. de acquir. rer. domin. & Inst. de inutilib. stipulat. §. furiosus.* Potest item pupillus obligari naturaliter, non ciuiliter, sine tutore, colligitur ex, *l. 1. ff. de nouat.* & *ex l. Marcellus ff. de fideiuss. & l. pupillus ff. ad leg. Falcidiam.* Quod si pupillus in contractu, vel quasi contractu per tutorem, vel sine celebrato læsus fuerit, potest officio, & beneficio legis restitui. *l. si curatorem C. de in integrum restit.*

32 Prohibetur etiam minor viginti quinque annis contrahere si curatorem habeat sine curatoris consensu, & auctoritate, licet possit sibi alterum obligare, & sibi acquirere, ex dicta *l. si curatorem C. de re in integrum restit.* Quod si curatorem non habeat, potest per se ipsum contrahere cum sit ætatis adultæ. Potest tamen se alteri obligare naturaliter, licet non ciuiliter, quando curatorem habet, sine ipsius auctoritate. Quod si per contractum, vel quasi contractum lædatur, siue per se solum, siue per curatorem facti sint, potest vti beneficio, & officio legis, vt in integrum restituatur. *l. 1. & per totum tit. ff. de minor.* & cap. *constitutus, de in integr. restit.* Quare si minor aliquid alteri donet, potest restitui; nisi donatio facta sit propter beneficia recepta vel propter sponsalitiam largitatem, *l. 1. & 2. C. si aduers. donat.* & *l. cum is plures, §. vltim. ff. de administrat. tutor.* Pariformiter potest minor restitui, si læsus fuerit in transactione, in permutatione, in locatione, in societate, in diuisione hæreditatis, & in quolibet alio pacto. Vt autem minor restituatur, nil aliud probare debet, nisi quod minor est, & læsus, *l. ait Prator, ff. de minor.*

33 Quæres 1. an mulieri luxuriosè viuenti, bonorum administratio interdicatur, & curator detur? Respondetur affirmatiuè, *l. & mulieres ff. de curat.* Anton. Gom. *tom 2. var cap. 14. nu. 33.* Pinel. *in l. 4. num. 23 & 146. de bonis maternis* Baez. *de decim. tut. cap. 14. nu. 12.* vbi obseruat id non procedere in muliere nupta luxuriosè viuente. Neque procedit in masculo luxuriosè viuente; quia huic non interdicitur bonorum administratio, nec curator datur. Cald. Pereira *in l. si curatorem nu. 13. & 14.* Paul. Montan. *de tutel. cap. 28. n. 49. cum seq.* Ceuall. *commun. contra commun q. 833. nu. 1. cum seq.* Benedic. Aegid. *in repet. l. 1. C. de sacros. Eccles. p. 1. §. 2. n. 14. & 15.*

34 Quæres 2. quinam dicatur prodigus, & an gaudeat priuilegio minorum quoad restitutionem in integrum? Respondetur ex glos. *in l curatores, C. de curat. furio-*

furioſi, vel prodigi, *verb. prodigi*, quod prodigi ſunt illi, *qui neque tempus, neque finem habent expenſarum*. Et ſic tradunt Greg. Lopez *l. 5. tit. 11. p. 5.* Cald. Pereira *in l. ſi curatorem nu. 4.* Petr. Greg. *ſyntagm. iuris lib. 13. cap. 6. nu. 2.* Et habent idem priuilegium reſtitutionis minorum, Cald. Pereira *d. num. 4.* Anton. Gom. *var. cap. 14. nu. 30.* Gutier. *conſ. 14. nu 17.* quatenus dicit, quod omnia beneficia, & priuilegia, quæ iura concedunt minoribus, extenduntur prodigis furioſis, &c. Et quod minor, & prodigus in iure æquiparantur Et Cald. Pereira loco citato *num. 1.* Dicit, quod pupillus, minor, prodigus, & generaliter omnes, qui curatorum adminiculo, patrocinioque reguntur: æquiparantur. Aduerte, quod gloſ. *in cap. ex parte, de conſuetudine, verb. prodigalitas*, aliter definit prodigum, quod ſcilicet ſit ille, *qui dat danda, & non danda*, pro quo videri poteſt S. Th. 2. 2. *qu.* 119. & eius expoſitores ibidem.

35 Quæres 3. an minor teneatur probare ſe eſſe intra quadriennium conceſſum ad reſtitutionem? Reſpondent affirmatiuè Abb. & Butr. *in cap. conſtitutus, de in integr. reſtit.* Idem tradunt Salycet. & Alex. *in l. ſi minorem C. de in integr. reſtit.* Afflic. *lib. 2. conſtit. rubr. 38. num. 21.* Et Menoch. *conſ. 100. nu. 289.* Sed oppoſitum eſt verius, quod ſcilicet aduerſarius probare debeat maiorem ætatem, ſcilicet efluxum iam eſſe quadriennium, ac proinde excedere annum 29. & ſic tenent Cald. Pereira, poſt Imolam, Coſtam, Curtium, & alios, *in l. ſi curatorem n. 19.* vbi obſeruat, quod ſi minor petens reſtitutionem incautè expoſuit ſe eſſe maiorē poteſt probare non ſe adeo maiorem eſſe, vt annum 29. excedat.

36 Quæres 4. an minor poſſit eſſe procurator alterius? Reſpondetur, quod minor 25. annis non poteſt eſſe procurator alterius ad lites, ad iudicia, benè tamen ad negotia, iſte enim ſufficit, quod ſit *annorum* 17. cap. *generaliter*, § *fin. de procurat.* tradunt Gutier. *de iuram. confirmat. p. 3. cap. 11. nu. 1.* Cardoſ. *in praxi iud. verb. procurator n. 16.* Capra *tom. 1. communi. opin. lib. 2 tit. 8 nu. 16.* & alij. Præterea minor 25. annis non vocatur ad tutelam, neque ad curam *l. nemo C. de legit. tutela*, Rationem aſſignat Tiraquel. *de iure mariti gloſ. 5. n. 181.* Quia ſicut minor non poteſt propria bona adminiſtrare, ita neque poteſt aliena, ac proinde non poteſt eſſe tutor legitimus. Vnde Galganet. *de tutela lib. 3. q. 10. à nu. 1.* notat, quod mater minor 25. annis non poteſt eſſe tutrix, & *num. 5.* aduertit, quod minor doloſè acceptans tutelam, tenetur: vt maior; Et *num. 6.* notat, quod mater minor licet non poſſit ipſa tutelam ſuſcipere, vel iudicem conſtitui, poteſt tamen à patre relinqui. Et *num. 9.* Dicit, quod minor datus tutor, erit factus maior. Eadem tradit Gutier. *de tutela p. 1. cap. 7 nu. ex nu. 15.* Aduertit Surd. *de aliment. tit 9 q. 44. n. 42*, quod ſi minor ad tutelam diſpenſetur, eius bona tenerentur tacita hypotheca. ſicut tenentur bona maioris.

37 Quæres 5. an bona pupilli, ſeu minoris contrahentis matrimonium maneant hypothecata pro reſtitutione dotis, quam accipit? Reſpondetur affirmatiuè licet in eius receptione, nec tutor, nec iudex interueniat. Sic tradunt Iaſon. *in l. ſi conſtante num. 210. ff. ſolut. matrim.* Alciat. *in l 1. nu. 14. ff. de verb. oblig.* Bald. *nouella de dote p 6 priuileg. 58.* Tiraquel. *de iure mariti gloſ 8. nu. 193* Neguzant. *de pignor. p. 2. membr. 4. num. 73.* Anton: Gom. *l. 50. Tauri nu. 37.* Surd. *de alim tit. 9. q. 44. num. 15.* Menoch. *remed. 3. adipiſc. nu. 69.* Cald. Pereira *in l ſi curatorem*, *verb. cum non abſimilis num. 38.* vbi ex gloſ. *in l. nemo poteſt C. de legitima tutela*, *verb. teneri*, tenet quod minoris bona vxorem ducentis, & dotem recipientis, hypothecentur, licet tutoris auctoritas, aut iudicis decretum non interueniat, quia hæc obligatio ex conſequentia, & neceſſitate actus permiſſi à lege ipſa inducitur, vt pro dote tacitè obligata cenſentur. Vide Steph. Grat. *diſcept. forenſ. tom. 1. cap. 68. num. 7.* Ceuall. *commun. contra commun. qu. 132. in fin.* Montan. *de tutela cap. 33. num. 436.* & alios.

38 Quæres 6. an minor 25. annorum

possit per se ipsum aliquas causas pertractare in iudicio? In *l. in vniuersis C. qui dare tutores*, dicitur, quod minor non potest per se ipsum stare in iudicio, ac proinde ei dari debet curator generalis, vel ad lites. Vnde Gutier. *de tutela p. 1. cap. 19. nu. 20. cum seq.* Dicit, quod adulti etiam inuiti curatorem ad litem, seu lites recipiunt. Et *n. 21.* dicit, quod pupillo carenti tutore, potest dari curator ad litem, & *n. 24.* dicit, quod dicta de curatore dando impuberi ad litem; procedunt si maior sit septennio, quia si esset infans, tutor, non curator dandus esset. Verum dictæ legis resolutio procedit in causis temporalibus, non in spiritualibus, ab illis dependentibus, & cum illis connexis, vt in causa matrimoniali, beneficiali, & similibus, bene potest minor 25 annis absq; alicuius curatoris auctoritate, sed per se ipsum dictas causas pertractare, cap. *vlt. in princip. de iudic.* in 6. & tradunt Capell. Tolosan. *decis.* 113. Boer. *decis.* 359. *n. 1. cum seq.* Vant. *de nullitate tit. ex defectu mandati num.* 34. Flam. Paris. *de resignat. lib. 4. qu. 9. num.* 49. Steph. Grat. *discept. forens. tom. 1. cap. 74 num.* 11. Ratio est, quia minor 25. annis est idoneus ad matrimonium, & beneficia, aliaque spiritualia, ergo repelli non potest ab illorum causis in iudicio pertractandis, qui enim idoneus est ad illa spiritualia recipienda, idoneus etiam erit ad pertractanda. His exceptis alij contrahere possunt si sua habeant.

§. Vnic. quos contractus possit, vel non possit facere tutor, & curator de bonis pupilli, & minoris.

39 IN *l. tutelam C. de administratione tut. vel cur.* dicitur, quod cõtra formam datam à testatore, non debet tutor rem pupilli distrahere, vendere, aut alienare. Vnde Petr. Greg. *syntagm. iuris lib. 12. cap. 3. nu. 15.* probat, quod non debet tutor res pupilli passim vendere, nisi obseruata forma distrahendi à lege præscripta. Bene verum est, quod vbi pater, vel testator licentiam dedit in testamento tutori, vel curatori alienandi aliquid, tunc absque alia solemnitate, seu iudicis auctoritate fieri poterit. Imò obseruat Anton. Gom. *tom. 2. var. cap. 14 num. 16.* Quod si testator dedit talem licentiam alienandi aliquid filio, siue pupillo, siue minori, vel hæredibus, absque iudicis decreto fieri poterit, quod verum est, tametsi ea facultas tradita sit in codicillo, vel testamento minus solemni, imò etiam si testamentum sit imperfectum, Cald. Pereira *in l. si curatorem, verb. contractum fecisti, n. 5.* Gutier *de tutela cap 3. n. 62.* & alij.

40 Sed antequam ad quæsita accedamus, nota ex *l. rationes cura C. de administr tutor.* Quod tutor, vel curator non cogitur rationes reddere durante ratione & tradunt ibidem Doctores. Vnde Galgan. *de tutela lib. 2. tit. 26. nu 1. verf. quod procedit*, docet; quod cura nondum finita, minores agere non possunt contra curatores. Quomodo autem rationes reddi debeant finita tutela, seu cura, tradunt Escobar, *de ratiocin. cap. 6. à princ.* Gutier. *de tutela p. 3. cap. 1. n. 165.* & *nu. 168.* & *110.* dicit non procedere dictam legem in curatore furiosi, sed solum pupilli, & minoris. Nota etiam procedere de actione generali, quod scilicet tutor, aut curator durante tutela, & cura, conueniri non possit actione generali, bene tamen speciali, veluti actione furti, aut dissipationis bonorum, &c. Sic Anton. Piag. *de tutor. & curator. qu. 19. num. 20. & 21.* Palat. *in repet. cap. per vestras, de donat. inter vir. notab. 6. §. 12. n. 36.* & Gutier. *d. pa. 3 cap. 1. n. 110 & n. 168.*

41 Quæres 1. an tutores, & curatores debeant soluere debita pupilli, & minoris? Respondetur affirmatiuè, ita quod debita parui momenti sine alia iudicis auctoritate solui possint, sicut & debita, quæ ex testatoris voluntate solui debent, eo quod sic in testamento, vel codicillo sic disposuit, etiam legata à testatore relicta solui debent absque aliqua iudicis auctoritate, sicut etiam solui debent à pupillo, & minore, qui non habent curatorem, vel tutorem. Alia autem debita

maio-

maioris ponderis, quæ vel facta sunt à testatore, & non ordinauit, quod soluerentur, vel facta sunt ab ipso pupillo, vel minore, vel ab ipso tutore, vel curatore, sed ob ipsum pupillum, vel minorem, soluui debent, sed iudicis auctoritate, ex *l. frustra C. de administr. tutor.* vbi Doctores, & Gulganet. *de tutela lib. 2. tit. 31. num. 7.* Idem dic de solutione facienda minori, vt securè soluatur. Debent enim solui ipsi curatori, vel tutori, vel etiam ipsi minori, sed decreto iudicis, Gutier. *de tutela, p. 2. cap. 22. per totum*, & habetur *l. sancimus C. de administrat. tutor.* latè Cancer. *var. resol. p. 2. cap. 6. num. 116. cum seq. de solut.* Nonnulla difficultas est, an tutor debiti pupillaris solutionem prorogare possit, & respondetur affirmatiuè, modo bona fide factum appareat, vt optimè tradit Iacobus Cancer *d. tract. var. p. 1. cap. 7. de tut. num. 162.*

42 Quæres 2. an tutor conueniri possit de eo, quod facit vt tutor, vel curator? Respondetur negatiuè, nisi proprio nomine se obligauerit, sic decernitur *l. si non subscripsisti C. de administrat. tutor.* & tradunt ibi Doctores; Quocirca Gutier. *de tutela p. 2 cap 13. num. 1.* Boer. *decis. 271. num. 5.* dicunt, quod tutor, curator, & administrator necessarius contrahens nomine officij, non tenetur de euictione. Et Galganet. *de tutel lib. 2. tit. 25. nu. 37. & lib. 3. qu. 52. nu. 1.* Aduertit, quod si quis tutorio, seu curatorio nomine egit, & se in instrumento subscripsit proprio nomine, nisi etiam proprio nomine se obligauerit, non tenebitur, nec conueniri potest.

43 Quæres 3. an tutor, curator, & administrator necessarius possit donare? Respondetur negatiuè, sic traditur in *l. Non omni, C de administr. tutor.* & sic tradunt ibi Doctores, & illustrant Duen. *reg. 31. in 2. concl. nu. 3.* Surd. *concl. 5. nu. 71.* Menoch. *cons. 22. nu. 14. & vol. 1.* Matiens. *l. 3. glos. 2. nu. 3. tit. 3. nouæ recop.* Vbi limitat nisi specialiter concedatur, Gutier. *de tutel. p. 2. cap. 6. nu. 1. cum seq.* Et *n. 6* tenet, quod non potest dari tutor ad donandum Et *nu. 7.* Aduertit, quod tutor etiam ex iudicis decreto donare non potest bona immobilia. Et *n. 9.* Limitat in tutore, seu administratore Principis, vel alicuius optimatis, qui potest pro dignitate domini sui facere donationes, atque etiam remissiones, & mittere munera solemnia parentibus, & cognatis pupilli de bonis ipsius, si secundum qualitatem, & consuetudinem, ea dominus facere debuisset. Idem dic de quocumque alio tutore, seu curatore, & administratore, quod scilicet eas donationes facere possit, quæ secundum conditionem personæ facere deberet dominus, si esset sui iuris. Et *n. 11.* notat, quod potest tutor, vel curator præstare pupillo, vel minori necessaria ad honestas recreationes, ad moderatas eleemosynas, donationes, & liberalitates, quæ talem decent pupillum, vel minorem. Et *nu 24.* ait, curatores minorum dare possunt ex rationabili causa, vt fratri naturali minori, matri, sorori, &c. alimenta, & alia necessaria quando egent.

44 Quæres 4. an bona tutoris, vel curatoris maneant tacitè hypothecata, pupillo, vel minori pro gestis, & non gestis? Respondetur affirmatiuè; ita statuitur *l. pro officio, C. de administrat. tutor.* Et tradunt ibi Doctores, & Conan. *comment. lib. 4. cap. 16. nu. 4.* Donel. *de iure ciuili cap. 44. vers. & hoc quidem.* Bellacomb. *to. 1. commun. opin. lib. 5. tit. 23. nu. 44.* Neguzant. *de pignor. membr. 4. n. 6.* Capyc. *decis. 129.* Venderan. *de priuileg. creditor. cap. 6.* Galganet *de tutel lib. 2 tit. 32. nu. 18. & tit. 37. per totum.* Paul. Mentan. *de tutel. cap. 31. effectu 2.* & Steph. Grat. *discept. forens. tom. 1. cap. 53. num. 6.* vbi bene aduertit, quod dicta hypotheca non habet effectum, nisi transacto eiusdem tutelæ tempore, vel ex quo tutor incipit malè administrare, licet ipsa hypotheca incipiat à principio, latè Anat. Roderic. *in tract. de concursu, & priuil. creditor. p. 1. art. 4.* Rationem assignat Galganet. quia tutor non solum tenetur pro administratis, verum etiam pro omissis, atque neglectis. Aduertit idem Amat. Roderic. *d. art. 4. n. 18.* Gutier. *de tutel. p. 2. cap. 16. num. 30.* Greg. Lopez *l. 23 glos.*

verb. Eos fieri tit. 13. par. 5. ex l. fin. C quæ res pignor. oblig. poss. quod non solum manent hypothecata bona quæ habebat tutor tempore quo tutelam suscepit, verum etiam, quæ postea acquisiuit.

45 Quæres 5. quænam bona possint à tutore, vel curatore alienari, absque solemnitate, & quænam non possint? Respondetur quod non possunt alienari bona immobilia, & mobilia, quæ seruando seruari possunt, præter animalia superuacua, etiam causa dotis, sine decreto. Sic habetur l. lex quæ tutores C. de administr. tutor. Et tradunt ibi Doctores, & Gutier. de tutel. d. p. 2. cap. 5. nu. 77. & cap. 21. per tot. Cardos. in praxi iudic. verb. curator, nu. 10. cum seq. & verb. tutela num. 16. Montan. de tutela cap. 33 nu. 54: Capyc. decis. 115. & alij. Mobilia autem, quæ seruando seruari non possunt, absque decreto, & alia solemnitate vendi possunt, vt citati Doctores, & alij obseruant. Vnum notandum est in hac materia tanquam omnino singulare, & practicabile, quod tutor potest rem à pupillo cum solemnitatibus vēditam, si emptor non soluit pretium, pro eodem pretio sibi ipsi retinere, sine alia solemnitate. Decian. in l. singularia nu. 9. ff. si certum pet. Petr. Rauenna singul. 760. Gerard. singul. 57. num. 3. & Rota decis. 53. nu. 3. apud Farin. p. 2 recentissima. Bona autem mobilia pretiosa cum rebus immobilibus æquiparentur, sine decreto alienari non possunt, Gutier. de tutel p. 2. cap. 21. nu. 1. Steph. Grat. decept. forens. tom. 3. in append. ad cap. 517. à princip. & alij, quod quidem intelligitur de valde pretiosis, vt de supellectilibus pretiosis, de sepulchro emblemate, de gemmis auri, seu argenti, de picturis insignis artificis, de grege ouium; caprarum, boum, æquorum, &c. & licet tauri, arietes, agni, hædi &c. vendi possint non tamen grex, sine solemnitate, aut decreto, ex d. l. pupillorum, ibi: cæteraque mobilia pretiosa. Item alienari non possunt mancipia dictorum minorum, & pupillorum sine iudicis decreto, ex dicta l. pupillorum, ibi: Et mancipia. Pariter non potest tutor, aut curator sine decreto, pignorare bona mobilia pretiosa pupillorum, & minorum, vt arrum, vestes, cæteraque similia, ex dicta ibi: vel pignorare, Gutier. d. p. 2. cap. 21. à num. 1. Nec etiam hypothecare, Pinel. in l. 1. C. de bonis matern. p. 3. num. 19. Mench. de success. creat. lib. 1. §. 10. nu. 72. vers. denique Simoncel. de decret. lib. 2. tit. 5. Auend. de censibus cap. 79. nu. 3. Roderic. de annuit. reddit. lib. 1. qu. 14. num. 9. Montan. de tutel. cap. 33. num. 182. Nec etiam alienari possunt sine decreto etiam causa dotis, vt in dotem dari non possint sine decreto iudicis, vt fraudis occasio excludatur d. l. pupillorum, ibi: vel in dotem dare Gutier. d. p. 2. cap. 50. & 51. Menoch. cons. 114. num. 15. Couar. pract. cap. 28. nu. 12. & alij. Possunt tamen alienari fructus etiam in magna quantitate, vt frumentum, vinum, triticum, oleum, &c. Pinel. in l. 1. C. de bonis matern. p. 2. num. 43. vers. ex prædictis. Tiraquel. de retractu p. 1. glos. 7. nu. 51. Cald. Pereira in l. si curatorem verb. contractum fecisti nu. 16. Non possunt tamen dicti fructus perpetuò alienari, Perez de Lara de vita hominis cap. 22. n. 56. Simoncel. de decret. lib. 3. tit. 8. inspect. 16. nu. 19. Ludouic. Canc. de censibus p. 2. cap. 2. quæst. 2. art. 3. n. 8. alijque plures.

46 Quæres 6. an tutori imputetur, si res emphyteutica amittatur propter canonem non solutum? Respondetur affirmatiuè sic declaratur l. si tutoris, C. de administr. tutor. Et tradunt Doctores & Gailganet. de tutel. lib. 2. tit. 6. nu. fin. Grat. cons. 119. nu. 51. lib. 1. Roland. cons. 10. nu. 18. lib. 2. Et alij. Bene verum est, quod quando dubitatur an tutor fuerit negligens, præsumitur diligens, vt ex multis resoluit Socin. cons. 149. nu. 1. cum seq. lib. 1. Vnde negligentia probari debet, Escobar. de ratocin. cap. 19. nu. 23. cum seq. Probata autem negligentia in vno, præsumitur in alio. Iacob. Cancer. var. resol. p. 1. cap. 7. de tutoribus n. 170. & alij citati.

47 Quæres 7. an tutores, & curatores teneantur facere inuentarium de rebus pupillorum, & minorum? Respondetur affirmatiuè, vt constat ex l. tutores, vel curatores C. de administr. tutor. & curat. vbi in summa dicitur, quod tutores, vel curato-

ratores, quam primum possunt debeant facere inuentarium de rebus, instrumentis, & iuribus pupillorum, & minorum, & mobilia quæ seruando seruantur in tuto collocare, & ex pecunijs, si adsunt, prædia idonea emere, vel ad fructum implicare, debet autem inuentarium facere per Notarium, nam tutor sine inuentario tutelam gerens in dolo præsumitur esse, Arimin. Tepat. *tom. 2. var sentent. tit.* 480. *cap.* 5. Anton. Piag. *de tutor. & curator. qu. 7. nu.* 6. Rebuff. *ad leg Gallia tit. de sent. provis. 6. art. 3. glos. 3. n.* 2. Nata *cons.* 63. *n.* 11. & 12. *vol.* 4. Simon. de Pretis *cons.* 80 *n.* 4. 6. & 14. *vol.* 1. Vnde Aluar. Valasc. *rõs.* 52. *num.* 7. ex hac lege dicit, quod tutores, & curatores, tenentur statim cum ordinati fuerint inuentarium conficere, nec possunt administrare antequam illud faciant, aliàs vt suspecti remouentur, & infamia notantur per *l. in fin. C. de arbitr. tut.* & *disp.* 223. *num.* 10. idem dicit de tutore, & curatore, mente capti, & prodigi, quod etiam statuit, Gutier. *de tutela p.* 2. *cap.* 1. *per tot.* Montan. *de tutel. cap.* 32. *reg.* 5. Henric. Bocer. *in disput. de vniuerso iure class.* 1. *disp.* 14. *n.* 124. Petr. Gregor. *syntagm. iur. p.* 2. *lib.* 12. *cap.* 3. *num.* 5. Cardos. *in praxi indic. verb. tutela num* 9. & alij. Hanc obligationem conficiendi inuentarium habet etiam mater cum creatur tutrix filiorum. Gutier. *d. cap.* 1. *nu.* 12. & alij citati. Quare Octauian. Cacheran. *decis.* 58. *n.* 19. 24 & 25 notat, quod tutores non habent ad conficiendũ instrumentum tempus concessum hæredi ad conficiendum dictum inuentarium, scilicet triginta dierum ad inchoandum à die aditæ hæreditatis, & 60. ad perficiendum, iuxta *l. fin. C. de iure delib.* sed debent statim cum possunt, illud perficere. Idem tradunt Steph. Grat. *discept. forens. tom.* 4. *cap.* 711. *nu.* 2. Gutier. *d. cap.* 2. *nu.* 10. & alij. Non est autem necesse, quod in inuentario ponantur debita pupilli, & minoris, sed credita, Steph. Grat. & Gutier. locis citatis. Est etiam sciendum, quod licet debita, vt tutè soluantur, solui debeant auctoritate iudicis, non est tamen necesse hoc facere in annuis pensionibus, & annuis redditibus, nam ista solui possunt sine iudicis decreto. Anton. Cioffi *cons.* 9. *n.* 4. *vol.* 1. Cancer. *vbi supra p.* 2. *cap.* 6. *de solut. & liberat.* 119.

QVAESTIO V.

An contractus per errorem, vel dolum factus sit validus.

48 NOTO ex communi scribentium consensu quod dolus, & error contingere possunt, vel circa rei substantiam, vel circa qualitatem, & accidentia. Tunc contingit error circa substantiam quando contrahens putat inire contractum de vna re, & init de alia, vt si putat emere annulum aureum, & est ex auricalco. Tunc contingit dolus, & error circa qualitatem, & accidentia quando quis putat inire cõtractum de aliquare affecta tali qualitate, vel accidenti, & affecta non est, vt cum quis putat emere equum fortem, & strenuum, & postea reperit esse pigrum, & ignauum. His positis, duæ difficultates breuiter pertractantur, vna est, an contractus cui error, vel dolus circa substantiam causam dedit, sit validus. Altera, an contractus cui error, vel dolus circa qualitatem causam dedit sit validus nec ne. Claritatis tamen gratia separatim agemus de errore, & dolo, de errore in sequiti §. dè dolo in alio, & in vtroque sua quæsita ponemus, & resoluemus.

§. II. Resoluitur quid sentiendum sit de contractu celebrato per dolum.

54 DOlus nil aliud est quam quædã deceptio, seu machinatio, qua quis alterum decipit dicto, vel facto, vel etiam omissione eius, quod dicere, vel facere tenebatur. In hac definitione dolus confunditur cum fraude, nam si dolus accipiatur prout à fraude distinguitur sic definitur, quod sit deceptio verbis facta, fraus autem re, seu opere, seu facto completur. Tam dolus, quam fraus ex astutia procedit, quæ est vitium prudentiæ oppositum, excogitans media non vera, sed simulata, & apparentia ad consequendum finem. Vnde quod astutia, quoad facta fingit, hoc fraus exequitur. Item quod astutia fingit quoad verba, dolus executioni mandat, simulatis verbis. Hoc ergo loco dolus accipitur, prout etiã fraudem complectitur, & aliquando dat causam contractui, aliquando solum incidit. Tunc dat causam contractui quando ex dolo quis ad contrahendum inducitur, alias non contracturus, tunc autem est incidens, quando etiam recluso dolo contractus fuisset positus, licet non ita libenter, vel non cum tanto pretio, aut grauamine, his positis.

55 Dico 1. contractus quicumque factus ex dolo dante causam illius, invalidus est iure positiuo, non iure naturæ, modo simul cum dolo non adsit error circa substantiam, tunc enim etiam iure naturæ inualidus est. Vnde matrimonium ex dolo celebrato validum est, tametsi dolus causam dederit illius, modo non adsit error circa substantiam, vt in tractatu de matrimonio notauimus. Pro hac conclusione plures refert Bonac. *loco citato* §. 2. *nu.* 3. Hanc conclusionem puto vt magis communem, nam opposita sententia, quæ dicit contractus ex dolo celebratos, vbi dolus causam dedit non solum esse validos iure naturæ, verum etiam iure positiuo, est probabilis, & illam probabilem vocant aliqui apud Bonac. loco citato, & reuera videtur clarè deduci ex *l. si dolo C. de rescind. vend.* vbi validi supponuntur, & solum datur actio dolo passo, vt rescindantur. Sic enim dicitur. *Si dolo aduersarij deceptum venditionem prædij te fecisse, præses Prouinciæ aditus animaduerterit, sciens contrarium esse dolum bonæ fidei (quæ in huiusmodi maximè contractibus exigitur) rescindi venditionem iubebit.* Quæ lex sic exponitur à Bert. ibidem in tit. *Ratione doli contractus rescinditur, & quicquid secutum est ex eo,* & à Salycet. ibid. *exponitur sic. Venditio dolo facta rescinditur, non si bona fide, & mutuo consensu.* Vbi, vt vides, solum datur facultas vt rescindatur contractus ex dolo factus non tamen est ipso iure nullus. Idem clarissimè tradit glos. ibid. sic. *Si per dolum dantem causam contractui, rem tuam quam alias non eras distracturus, vendidisti, officio iudicis rescindetur.* Vnde hanc sententiam sequuntur communiter Doctores ex iurisperitis, & minor quomodo Theologi à Bonacina citati, ad hanc legem non aduerterint.

56 Arguit Bonac. ex *l. & eleganter ff. de dolo malo,* & *ex l. ea vero §. de illo ff. pro socio.* Vbi inquit dicitur: *Societatem dolo initam, non esse validam.* Nam resp. 1. quod in *d. leg. & eleganter*, non est sermo de omnibus contractibus, sed solum de contractibus bonæ fidei, non strictè iuris de quibus supra, sic enim eam legem exponit Bartol. in tit. *Dolus tertij contractum non vitiat, sed dolus contrahentium, si dedit causam contractui bonæ fidei, illum reddit ipso iure nullum, secus si incidit in contractum. Primò ponit dictum Pomponij, secundò ponit dictum Iul. quod videtur contradicere, &c.* Ad secundam legem dici potest procedere, quando datur error circa substantiam, vt iam aduertimus. Deinde dico quod licet iure digestorum contractus bonæ fidei sint inualidi cum fiunt ex dolo dante causam contractui, & contractus stricti iuris sint rescindendi, tamen iure Codis omnes sunt validi, & solum conferunt actionem dolum passo, vt rescindantur, vt constat ex iuribus à nobis citatis, quibus addo *l. dolo C. de inutilibus stipulat.* Vbi dicitur. *Dolo, vel metu adhibito,*

bito, actio quidem nascitur, si subdita stipulatio sit, per doli tamen, vel metus exceptionem submoueri petitio debet. Quam legẽ sic explicat Bald. ibid. in summa. *Dolus, vel metus non reddit contractum ipso iure nullum, sed annullandum.* Vbi vt vides absolutè, & de omni contractu loquitur Bald. & dictam legem interpretatur. Aliam interpretationem ad dictam legem ponit Salycet. ibid. *Stipulatio facta dolo, vel metu rescinditur.* Et glos. ibidem dicit in d. legis compendio. *Si dolo, vel metu induxisti me ad promittendum aliquid tenet quidem stipulatio, & ex ea agere poteris, sed obstabit tibi doli, vel metus exceptio.*

57 Dico 2. contractus celebratus per dolum incidentem in contractum omnino validus est non solum iure naturæ, verum etiam iure positiuo. Constat ex dictis n. præcedenti, si enim contractus quibus dolus causam dedit, validi sunt à fortiori validi erunt illi, quibus dolus causam non præbet, sed solum incidit. Ratio clara est, quia contrahens consensit, & etiam consensisset, si dolum sciuisset, licet non ita libenter, nec fortè tanto pretio. Benè verum est, quod ille qui dolum posuit, tenetur, vel contractum rescindere, vel damnum resarcire, & rem ad iustam æqualitatem reuocare.

58 Quæres 1. an quando dolus ab vtraque parte commissus est, detur actio ad rescindendum contractum? Respondetur negatiuè, quia tunc dolus cum dolo compensatur, *l. fin. §. sed si stipulatur, ff. de eo per quem fact.* & *l. vire atque vxore, ff. solut. matrim.* Sebast. Medices *de compens. p. 1. qu. 37.* Steph. Grat. *discept. forens. cap. 267. nu. 17.* Caroc. *de depositi, p. 1. tit. aduersus quos detur actio depositi n. 10.* Vnde solum datur actio ad rescindendum contractum, quando dolus ab vna tantum parte causatur.

59 Quæres 2. an dolus præsumatur & quomodo probetur? Respondetur quod numquam dolus præsumitur, nisi probetur, & allegãti dolum adfuisse, onus probandi incumbit, Mascard. *de probat. concl. 531. nu. 1. cum seq.* Decian. *cons. 32. n. 4. lib. 3.* Menoch *lib. 5. præsumpt. 3. num. 14.* Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 2. tit. 7. nu. 1.* Farin. *in praxi crim. tit. de pœnis temper. q. 89. n. 2.* & alij.

60 Probatur autem dolus multis modis. I. Quando venditor vendidit rem suppresso eius vitio, quod si emptor agnouisset, non emisset *l. si vim, 2. ff. de pericul. & commod. vend.* & *l. 1. §. 1. ff. de action. empti.* Crauet. *cons. 83. nu. 3. & cons. 221. nu. 8. & cons. 282. nu. 7.* Bos. *de crimin. Hellion in fine* Mascard. *de probat. conclus. 531. num. 32.* & alij. Vnde præsumitur dolus in eo qui rem aliquo onere grauatam vẽdidit, absque eius expressione, vt obseruat Anton. Gom. *var. tom. 2. cap. 2. nu. 45.* Padil. *in l. si aquam 2. nu. 14. C. de seruit. & aqua:* Villadieg. *l. 8. nu. 12. tit. 4. lib. 5. fori legum*, & alij II. Probatur dolus ex enormi, & ex enormissima læsione. Villalob. *in ærario comm. opin. litt. D. nu. 91.* Brunor. à Sole *in locis cõm. verb. dolus præsumitur* Roland *cons. 59. num. 25. lib. 1.* Mascard. *concl. 532. num. 27. cum seq.* Menoch. *cons. 371. nu. 25.* & alij: III. Probatur ex venditoris mendacio, cum ex eo sequitur sibi emolumentum, commodum, aut lucrum, ex *l. si quis affirmauit §. 1. l. quod vẽditor & l. eleganter §. idem Pomponius ff. de dolo,* Menoch. *lib. 5. præsumpt. 3. num 53.* Mascard. *d. concl. 532. n. 19.* Surd. *decis 216. num 29.* IV. Probatur ex persuasionibus, vt cum quid persuadet alicui, vt aliquid faciat, & vocatur dolus ex prepposito, *l. eũ quis ff. de dolo*, dolus autem ex falsa persuasione resultans, dicitur à iurisprudentiæ doctoribus, ex iuris textibus, dolus verus, Farin *in praxi crim. tit. de pœnis temper. qu. 89. nu. 107.* V. Probatur dolus ex insolita, & nimia diligentia *l. si quis sub conditione ff. de condit. instit.* Mascard. *d. cõcl. 532. n. 118.* Farin. *d. q. 89. num 121. & 122.* VI. Probatur dolus, quando in contractu non seruantur iuris solemnitates, *l. si quos C. de rescind. vendit.* Et tradunt citati Doctores. VII. Probatur dolus ex personarum qualitate, vt cum multum sagax contrahit cum pupillo, minore, muliere, idiotis, & simplicibus. Crauet. *cons. 282. num. 2.* Menoch. *lib. 5. præsumpt. 3. num. 10.* VIII. Probatur dolus ex con-

tractu

tractu clandestinè facto, l. 1. C. *de interd. matrim.* vbi Doctores.

61 Quæres 3. quid sit dolus verus, & quis præsumptus? Respondetur quod dolus verus ille est, de quo constat per coniecturas, per indicia, per præsumptiones à iure approbatas, vnde dolus verus tunc probatur, cum animus decipiendi probatur. Boer. *decis.* 100. *nu.* 3. Vincent. de Franch *decis.* 108. Debent tamen dicta indicia esse perspicua, vt non possint trahi nisi in malam partem. Surd. *decis.* 216. *nu.* 10. At dolus præsumptus est ille, qui ex indicijs non manifestis, nec omnino concludentibus, sed tantum probabilibus colligitur. Fulu. Pacian. *de probat. lib.* 1. *cap.* 66. *nu.* 163. Menoch. *de præsumpt.* 3. *num.* 6. Surd. *decis.* 216. *n.* 4. Bene verum est, quod vterque dolus, quoad annullandum, & rescindendum contractum æquiparantur, Roland. *cons.* 7. *nu.* 42. *lib.* 3. *& cons.* 60. *num.* 64. *lib.* 4. Surd. *cons.* 49. *num.* 30. *& 40.*

62 Quæres 4. quid sit dolus malus? Respondetur quod dolus malus, vt tradunt Doctores *in rubr. C. de dolo malo*, & tradunt etiam Menoch. *lib.* 5. *præsumpt.* 3. Arimin. Tepat. *var. sent. tit.* 154. *de dolo malo, eius exceptione, & fraude*, Mascard. *de probat. concl.* 531. *cum duabus seq.* Farin. *in praxi crim. qu.* 87, 88. *& 89. & fragm. crimin. verb. dolus à num.* 147. *vsque ad* 192. Cardos. *in praxi iudic. verb. dolus*, & alij. *Est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circumueniendum, fallendum, & decipiendum alterum, adhibita.* Hæc definitio traditur *l. hoc edicto, ff. de dolo malo*, vbi dicitur. *Dolum malum Seruius quidem ita definit, machinationem quandam alterius, decipiendi causa, cum aliud agitur, & aliud simulatur. Labeo autẽ ait, posse & sine simulatione id agi vt quis circũueniatur, posse & sine dolo malo aliud agi, aliud simulari, sicuti faciunt, qui per huiusmodi dissimulationem seruant, & tuentur vel sua, vel aliena. Itaque ipse sic definit, dolum malum esse, omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, ad circumueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam. Labeonis definitio vera est.* Hæc ibi. Postea de dolo bono hæc dicuntur. *Non fuit autem contentus prætor dolum dicere, sed adiecit malum, quoniam veteres etiam bonum dolum dicebant, & pro solertia hoc nomen accipiebant, maximè si aduersus hostem, latronemue quis machinaretur, &c.* Vbi vt vides per dolum malum illud intelligebant, quod nos vocamus dolum verum & præsumptum. Per dolum bonum intelligebant solertiam qua quis machinatur aduersus hostes, & latrones, &c.

63 Quæres 5. an deceptus compellere possit decipientem vt fiat contractui dato quod inualidè celebratus fuit per dolum dantem causam contractui? Negat Bonac. *de contract. disp.* 3. *qu.* 1. *pun.* 2. §. 2. *n.* 5. nisi post sententiam, pro qua sententia citat Sanch. & Medinam, probat, quia contractus onerosus celebratur hoc modo, obligo me, situ te obliges, ac proinde cum deceptus non se obliget, neque decipiens se obligabit. Tum quia contractus cum claudicare non possit, vti inque obligare debet, ac proinde si non obliget ex parte decepti, neque ex pacto decipientis obligabit. Poterit quidem decipiens iudicis sententia obligari in pœnã decepcionis, seu doli Cõmunior sententia tenet, quod deceptus cogere potest decipientem vt fiat contractui, ita quod decipiens non solum post sententiam, verum etiam ante illam teneatur stare contractui volente decepto, ita plures apud Bonac. *loco citato*, quibus addo Tiraquel. *in tract. lemort. p.* 7. *declarat.* 1. *nu.* 8. quem refert, & sequitur Barbos. *in collect. l. transactionem C. de transact. n.* 5. per text. ibi: *Rescindi postulantis*: Hoc in nostra sentẽtia nullam habet difficultatem, cum talis contractus sint validi, & solum rescindi possint ad instantiam dolum passi.

64 Quæres 6. an aliqui contractus dolo, & fraude celebrati sint nulli? Respondetur affirmatiuè maximè contractus liberales, & sunt illi, in quibus voluntas seu consensus ex parte donantis, vel dantis non præsumitur, vt cum dolus, fraus, vel fallacia versantur circa causam finalem, secus si versentur circa causam im-

pulsiuam. Quo circa diximus supra, quod si quis fingat sanctitatem, & ob illud motiuũ sibi aliquid donetur, tenetur ad restitutionem. Si quis fingat paupertatem, & ob illud motiuũ formaliter recipiat eleemosynam, tenetur ad restitutionem, &c. Ratio clara est, quia in istis, & similibus casibus cum causa finalis, & motiua dantis non saluetur, neque intentio, & consensus ex illo motiuo procedens saluabitur, ac proinde nec voluntas, nec consensus. Secus est, si dolus, & frauus, seu fallacia, versentur solum circa causam impulsiuam, tunc enim consensus saluatur circa causam finalem, & motiuam, licet non saluetur circa causam impulsiuam. Vnde si quis fingat paupertatem, & ob hanc tanquam per causam impulsiuam eleemosyna data sit, non tenetur ea restituere, cum saluetur causa finalis scilicet charitas, ob cuius motiuum principaliter eleemosyna data est, sic tenet; multis relatis, Bonac. *d.* S. 2. *nu.* 8 *vers. dixi accepta*.

65 Quæres 7. quomodo dolus probari possit, an scilicet per testes singulares? Respondetur affirmatiuè, Farin. *in praxi crim. p.* 2. *de oppositione testium, qu.* 63. *n.* 48. Fusc. *lit. C. singul.* 20 *in fine*; sicut etiam hoc modo probatur mala fides, per Surd. *cons.* 373. *nu.* 24. Farin. *vbi supra*, & alij. In dubio doli, præsumi non debet, *l. quoties, §. qui dolo, ff. de probat.* nisi probetur, Honded. *cons.* 100. *nu.* 32. *vol.* 2. & subreptio non præsumitur dolosa, Flamin. *de resignat. lib.* 10. *q.* 2. *nu.* 8. Ac proinde excipiens de subreptione, & obreptione, probare debet, Mascard. *de probat. concl.* 1123. *n.* 11. *cum seq.*

QVAESTIO VI.

An contractus ex metu celebratus, sit validus.

66 METVS ex Sylu. *hac dict.* est mentis trepidatio, ob imminens, aut futurum periculum concepta. Diuiditur in iustum, & leuem. Iustus est, qui ex graui periculo, siue incommodo, siue damno, siue malo concipitur; leuis, qui ex leui. Metus iustus alio nomine vocatur grauis, & cadens in constantem virum. Metus leuis vocatur iniustus, & non cadens in constantem virum. Quot modis metus grauis inducatur dico *in tract. de censuris disp.* 1. *à nu.* 240. Deinde metus alius est intrinsecus, qui scilicet à causa naturali, vt à morbo, tempestate, &c. causatur. Alius est extrinsecus, qui scilicet à causa libera causatur, scilicet ab alio homine. Demum metus alius dicitur illatus, qui scilicet infertur ad extorquendum consensum, & vocatur illatus ad hoc. Alius est non illatus ad hoc, scilicet ad extorquendum consensum, sed ob alium finem. Illatus ad extorquendum consensum est duplex, iustus, & iniustus; iustus est, quando iustè infertur, vt consensus extorquatur; iniustus, quando iniustè infertur, vt consensus habeatus. His positis.

67 Dico 1. contractus metu iusto, seu graui, seu cadente in virum constantum celebratus, validus est non solum iure naturali, verum etiam positiuo, exceptis quibusdam casibus; dat tamen actionem, vt rescindatur. Sic habetur *l. vlt. C. de ijs, quæ vi, metuue*, vbi dicitur. *Venditiones, donationes, transactiones, quæ per potentiam extorta sunt, præcipimus infirmari*. Vbi Bald. in tit. dicit. *Extortum per potentiam, infirmatur*. Et Salycet. dicit. *Quilibet contractus metu potenti celebratus, venit rescindendus*. Et *l. si donationis, C. eod.* dicitur. *Si donationis, vel transactionis, vel stipulationis, vel cuiuscunque alterius contractus obligationis*

nis instrumentum metu mortis, vel cruciatus corporis extortum, vel capitales minas personiscendo, adito præside prouinciæ probare poteris, hoc ratum habere secundum edicti formam, non patietur. Vbi Bald. in summa dicit. *Omnis contractus qui fit per metum, potest rescindi.* Et Alexand. dicit. *Quilibet contractus celebratus iusto metu, siue sit hinc inde obligatorius, siue ex altera tantum parte, rescinditur.* Et sic tradunt Doctores ibidem, & Sebast. Medices *de casibus fortuitis p.1.q.7.n.7. vers.* 16. Grammat. *decis.5.n.5.7.8.& 9.* Rebuff. *ad leg. Gal. to.2 tract. de restit. contractus, glos.22.n.6.* Mantica *de coniect. vltim. volunt. lib.1. tit.7. nu.6.* Paz *cons.25. in fin.* Mascard. *de probat. concl* 1055. *nu.* 26. & 49. Ioannes Garc. *de nobilit. glos.* 17. *nu.23. in fin.* Et *n.*24. dicit idem esse si quis faciat aliquid compulsus, aut metuens ne compellatur, quod etiam tradit Cacheran. *decis.*170. *n.3.* Gabr. Pereira *decis.*30. *nu.4.* & 5. Fontanell. *de pactis nuptialibus claus.7 glos.2.n.75.* Mogollon. *de metu cap.* 2. *§.6.n.1.* Ioseph Ludouic. *decis* 18. *nu.6.* & 7 & alij, quos refert, & sequitur Bonac. *disp.3 de contract.q* 1. *punct.2.§.2.* Vbi etiam refert aliquos tenentes dictos contractus ex iusto metu celebratos esse nullos; sed quod diximus verius est, & communius.

68 Dixi, exceptis quibusdam casibus; nam aliqui contractus iusto metu celebrati, sunt ipso iure positiuo nulli, vt matrimonium, sponsal. & votum, quia ius vult esse omni libertate liberos, vt constat ex dictis de matrimonio, & dicetur de voto. Item promissio dotis metu facta, nulla est, quia accessorium matrimonij, sequi debet naturam sui principalis. Alij addunt iurisdictionem iusto metu datam, licet alij dissentiant. Alij etiam addunt renunciationem beneficij esse nullam, dicto metu factam; item alij addunt donationem, sed oppositum constat ex iuribus præcedenti nu. relatis. Vide Bonac. *loco cit. n.3.*

69 Dico 2. contractus celebratus ex metu iustè incusso ad extorquendum consensum, non est rescindendus; ita omnes citati, & alij, quos refert, & sequitur Bonac. *loco citato n.4.* Ratio est, quia ius solum resistit metu iniustè incusso, non iustè, qui enim iniustitiam non committit, pœna affici non debet; nam pœna sequitur culpam. D. Thomas 2.2.*q.*108 *art* 4. & 12. *qu.*87. *art.*7. & 8. Sot *de iust. lib.*1. *q.*6. *art.*5. Sylu. *verb. pœna, n.*15. Couar. *var. lib.*2. *cap.*8. *n.*1. & alij passim.

70 Quæres 1. an contractus ex iusto metu celebrati, per subsequentem ratificationem fiant firmi, vt rescindi non possint? Respondetur affirmatiuè, modo tempore ratificationis sublatus sit metus, seu causa metus; nam durante causa metus, metus durare præsumitur, glos. *in cap. perlatum, de iis, qua vi, verb. postulandum,* Bart. *in l. si ob turpem, n* 5. *ff de condict. ob turpem causam,* Boer. *decis.*100 *n.*13. Couar. *de sponsal. p.*2. *§.*6. *n.*1. Gutier. *cons.*16. *n.*15. Flamin. *de resignat. lib* 13. *q.*1 *n.*201. Mascard. *de probat. concl.*1091. *n.*34 Menoch. *lib.*3. *præsumpt.* 126. Imò vult Iodoc. Lorich. post alios *verb. metus n.*2. sufficere ratificationem tacitam.

71 Quæres 2. an præsumatur contractum fuisse metu iusto celebratum, cum de eo dubitatur? Respondetur quod metus non præsumitur, nisi probetur, Mascard. *de probat. concl.*1051. & habetur in d. cap. *perlatum*, ibi. *Legitimè probatum fuerit*; probari autem debet per allegantem, *l.*2. *C. de iis quæ vi*, Menoch. *lib.*3. *præsumpt.*126. Mascard. *concl.*28 *nu.* 13. Rota *decis.*5. *n.*9. *p.*2. *recent.* & *decis.* 463. *n.*4. *p.*2. Et non sufficit probare metum, sed probari debet, quod fuerit iustus, Ioseph. Ludouic. *to.*3. *commun. opin. tit. de probat. conclus. unica, vers. infertur* 155.

72 Quæres 3. an renunciatio beneficij metu iusto, seu graui facta sit irrita, an irritanda? Aliqui volunt esse irritam, eo quod debet esse omnino libera, & voluntaria, Rebuff. *in praxi tit. de resign. metu extorta,* & *tit. de vi in resignat. adhibita* Corras. *de benefic. p.*1. *cap.*8. *nu.* 10. & 11. Flamin. *de resignat. lib.*13 *qu.*1. & 2. Garc. *de benefic p.*11. *cap.*3. *n.*1. Nihilominus dicendum videtur dictam renunciationem

non esse irritam, sed irritandam, colligitur ex cap. *Abbas, de ijs, quæ vi, &c.* vbi rex. loquens de renunciatione, dicit. *Quæ metu, & vi fiunt, de iure debent in irritum reuocari.* Et sic tenent Fortun. Garc *de vltimo fine, illat.* 1. *n.* 290. Nauar. *in cap. accepta, oppos.* 5. *n.* 11. *de restit. spoliat.* ex generali regula, quod actus gesti propter metum sint regulariter rescindendi, Medices *de casibus fort. p.* 1. *qu.* 7. *n.* 62 Farin. *fragm. crim p.* 2. *litt. M. nu.* 25. Anton. Gomez *tom.* 3. *var. cap.* 4. *casu* 6. & alij.

73 Quæres 4. an metus reuerentialis sit sufficiens ad rescindendum contractum eo metu factum? Respondetur affirmatiuè quando metus reuerentialis coniungitur cum minis, aut verberibus, tunc enim iustus est, cadens in virum constantem, ac subinde sufficiens ad contractum rescindendum, sic Xuar. *sit de los pleitos, n.* 36. Burgos. *cons.* 5. *nu.* 11. Flamin. *de resignat. lib.* 13. *q.* 1. *n.* 166. Cald. Pereira *de renouat. emphyt. q.* 16. *nu.* 59. Valas. *cons.* 130. *n.* 21. Cabed. *p.* 1. *decis.* 194. *n.* 29. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 198. *n.* 53. Farin. *in praxi crim p.* 1. *q.* 14. *n.* 48. *& p.* 4. *decis.* 41. *in addit. verb reuerentia.* Sufficiet etiam si loco minarum concurrat aliquid, quod æquiualeat, vt est gravis læsio, quia etiam tunc contractus dicetur factus ex metu cadente in virum constantem. Couar. *in cap. quamuis pactum, de pactis in* 6. *p.* 3. §. 4. *n* 7. Menoch. *de arbitr. casu* 136. *n.* 9. *& lib.* 3. *præsum.* 127. *nu.* 5. Gutier. *cons.* 16. *n.* 16. Sufficiet item quod metus reuerentialis coniungatur cum præcibus importunis, Farin. *p.* 4. *decis.* 40. *addit. vlt.* Dum non probatur sufficienter, quod metus sit grauis, & cadens in constantem virum, relinquitur iudicis arbitrio iudicare, an cadat in constantem virum, glos. *in l. interpositas*, C. *de transact. verb. cruciatum.* Couar. *de sponsal. p.* 2. *cap.* 3. §. 4. *nu* 8. Decian. *cons.* 18. *nu.* 131. *lib.* 1. Farin. *fragm. crim p* 1. *litt. M. n.* 67. Menoch. *de arbitr. casu* 135. *n.* 2. Flamin. *de resignat. lib.* 13. *q.* 1. *n.* 59. & alij. Aduerte etiam, quod non sufficit probare metum in genere, sed eius qualitas probari debet, vt aduertit glos. *in d. l. interpositas*, vbi Alex. *n.* 2. *notab.* 2. Salycet *nu.* 1. *vers. item, quod metus*, Rimin. *nu.* 3. Sebast. Medices *de casibus fortuitis p.* 1. *qu.* 7. *nu.* 10. Mascard. *de probat. concl.* 1051. *n.* 12. Farin. *d. litt. M. n.* 168.

74 Quæres 5. an præces Principis, vel superioris inducant iustum metum, sufficientem ad rescindendum contractum? Respondetur negatiuè, modo non soleat tyrannicè tractare, vel nisi violentiam quandam inferre censeantur, ex *l. venditiones*, C. *de his, quæ vi*, vbi extorsio requiritur, & sic tradit Castill. *lib.* 3. *quotid. cap.* 1. *n.* 122. *in fine.* Potentia ergo nisi adsit violentia, seu quædam extorsio, non est sufficiens ad inducendum iustum metum. Aduerte hoc loco, quod non est necesse, quod violentia, quod extorsio, quod metus mihi incutiatur, sed sufficit, quod incutiatur meis, quod enim meis infertur, mihi inferri videtur. Tiraquel. *de panis temper. causa* 31. *nu.* 70. *cum seq.*

QVAE-

QVAESTIO VII.

An contractus ſine ſolemnitate requiſita, celebratus ſit validus:

75 SOLEMNITAS alia eſt eſſentialis, alia accidentalis; ſolemnitas eſſentialis vocatur etiam ſolemnitas intrinſeca, & forma intrinſeca. Solemnitas accidentalis vocatur etiam ſolemnitas extrinſeca, & forma extrinſeca. Deinde ſolemnitas eſſentialis, ſeu intrinſeca, ſeu formalis, alia eſt eſſentialis, ſeu intrinſeca, ſeu formalis iure naturæ, & de hac certum eſt, quod ſine illa contractus iure naturæ eſt irritus; alia eſt formalis eſſentialis, ſeu intrinſeca, &c. iure ſolum poſitiuo, & de hac etiam certum eſt, quod irritet contractum iure poſitiuo ſaltem quoad forum externum, ita quod in foro externo illi contractus, quibus forma à iure præſcripta deeſt, cenſeantur nulli. Difficultas eſt, an etiam cenſeantur nulli in foro conſcientiæ. De quo prima ſententia eſt, quod dicti contractus in foro conſcientiæ ſint validi, licet non ſint tales in foro externo. Pro hac ſententia refert Bonac. *diſp. 3. de contractibus, qu. 1. pun. 3. n. 2.* Molinam, Reginaldum, Sotum, Bannem, & alios. Imò Panorm. & alij apud eundem Bonac. dicunt dictos contractus etiam eſſe validos in foro externo, modo adſint ſolemnitates, ſeu requiſita iure naturæ, vt ſi fiant ab ijs qui contrahere poſſunt, & adſint liberi conſenſus, & non adſit error circa ſubſtantiam.

76 Nihilominus communior, & verior ſententia eſt, quod contractus celebrati ſine forma eſſentiali à iure poſitiuo præſcripta ſint nulli etiam in foro conſcientiæ. Ita tradunt plures, quos refert, & ſequitur Bonac. *loco citato*. Colligitur ex *l. diuus, ff. de in integrum reſtit. l. Iulianus, §. ſi qui rem, ff. ad exhibendum, l. Mauius, ff. de condict. & de monſtrat. l. tum bi, §. prætor aditus, ff. de tranſact. l. qui per ſolutum, ff. de iure iur.* & alibi. In dubio autem an forma præſcripta ſit eſſentialis, an accidentalis, præſumitur eſſentialis. Vantic. *de nullit. rubr. quot, & quibus modis nullitas in iudicio proponatur, n. 52.* Matheſil. *ſing. 130. & 131.* Roland. *conſ. 43 n. 12. lib. 2.* & alij.

77 Quæres 1. quid requiratur adhoc vt ſolemnitas, ſeu forma à iure poſitiuo inducta ſit eſſentialis, ita vt eius omiſſio irritet contractum? Reſpondetur quod tunc forma, ſeu ſolemnitas cenſetur eſſentialis, quando lex, vel ſtatutum eam inducens, ponit aliqua verba per quæ ſignificetur, quod contractus, ſeu actus aliter factus ſit nullus, vt ſi dicatur, quod ſi aliter fiat, non valeat, vel ſit irritus, vel ſit nullus; ſecus ſi dicatur irritabitur, annullabitur, caſſabitur, &c. Quod ſi nil horum dicatur, ſed ſolum ea forma præſcribatur, à poſteriori colligetur, quod ſit, vel non ſit ſubſtantialis. Nam ſi dicatur in lege, vel ſtatuto: *hoc pro forma*, ſeu *tanquam forma ſeruandum eſt*. Tunc illa ſolemnitas, & ille modus loquendi inducit formam ſubſtantialem. Roland. *conſ. 72. n. 61. lib. 3.* Virgil. Boccac. *in conſtit. Piceni gloſ. 6. nu. 164.* Item inducitur forma ſubſtantialis cum dicitur, *hoc ex neceſſitate faciendum eſt*, vel alia ſimilia verba ponantur ſignificantia neceſſitatem. Tiraquel. *de retractu lignag. §. 36. gloſ. 2. n. 25.* & alij. Ex alijs etiam capitibus cognoſci poteſt an forma præſcripta ſit eſſentialis, ac proinde irritans contractum, an ſolum accidentalis, requiſita ſolum ad maiorem ſolemnitatem, quæ refert Barboſ. *Axiomate 100. nu. 2. cum ſeq. vbi ponit varias ampliationes, & limitationes.*

78 Quæres 2. an ſolemnitas requiſita

sita à iure in contractu requiratur in distractu? Resp. negatiuè, nisi ius idem decernat de distractu. Vnde Boer. *decis.* 211. *n.* 21. Cald. Pereira. *de renouat. emphyt. q.* 14. *n.* 21. & alij, dicunt, quod solemnitas requisita in actu conficiendo, non requiritur in actu reficiendo, ac proinde multo minus in actu resoluendo. Et Gonzal. *ad reg.* 8. *cancel. glos.* 7. *n.* 12. dicit, quod in destruendo minor solemnitas requiritur, quã in construendo. Oppositum tenet Gom. *l.* 40. *Tauri*, *n.* 16. Cald. Pereira *de potest. eligen. cap.* 7. *n.* 13. & alij, de quo supra.

79 Quæres 3. an iuris solemnitates possint de consensu partium remitti? Respondetur affirmatiuè, quando illæ solemnitates inductæ sunt in gratiam partium, seu contrahentium. Ita tradit glos. *in cap. de causis, de officio, & potestate iud. verb. consensu*, ibi: *argum. quod consensu partium solemnitates iuris possunt remitti.* Et Maranta *de ordin. iudic. p.* 2. *n.* 39. *cum seq.* Xuar. *in l. post rem*, *n.* 13. Vantic. *de nullit. ex defectu proceff. n.* 73. Perez *in lz. glos.* 4. *tit.* 4. *lib.* 3. *ordin.* Ceual. *commun contra commun qu.* 586. Roman. *singul.* 763. & alij.

80 Quæres 4. an solemnitas à iure præscripta præsumatur? Resp. quod solemnitas intrinseca præsumitur, nisi oppositum probetur, sic Mascard. *de probat. concl.* 1314. & 1315. At solemnitas extrinseca tunc præsumitur, quando defectus talis solemnitatis, non fuit per partem allegatus, Mascard. *d. concl.* 1315. *nu.* 19. Hinc Abbatis acta, facta præsumuntur consensu Conuentus. Mascard. *de probat. concl.* 2. Surd. *de aliment. tit.* V. *priuil.* 56. *n.* 74. Item extrinsecę solemnitates præsumuntur interuenisse, quando actus factus est coram Principe, vel coram iudice. Mascard. *concl.* 1315. *nu.* 26. Nota etiam, quod spatium 30. annorum in alienatione facta per maritum de re dotali, facit præsumere solemnitatem Mascard. *concl.* 1371. *nu.* 92. Item nota, quod ex lapsu 30. annorum cum obseruantia, præsumitur, quod alienatio bonorum Ecclesiæ facta sit cum solemnitate, & vtilitate. Mantica *dec.* 101. Seraph. *dec.* 1125. *n.* 3. & *decis.* 1307. *nu.* 7. Gregor. *decis.* 343. *n.* 1. Rota *decis.* 684. *n.* 1. *p.* 2. *recent.* & *decis.* 121. *n.* 5. *p.* 4. *diuers.* Debet tamen concurrere simul obseruantia, Rot. *decis.* 301. *nu.* 3. & *decis.* 364. *nu.* 6. *inter impressas Cocrin.*

81 Quæres 5. an solemnitas iuris ciuilis pro testamentis conficiendis requiratur, & seruari debeat de iure canonico in instrumentis ad pias causas? Resp. negatiuè, ita decernitur cap. *relatum*, *de testam.* vbi dicitur, quod duo, vel tres testes sufficiunt pro relictis Ecclesiæ, vel legatis pijs, quia in his non est iudicandum secundum leges, sed secundum canones, & sic tradunt Doctores ibid. Vnde in testamento ad pias causas non est necessarius rogitus testium, Steph. Grat. discept. *forens. cap.* 93. *n.* 8. & alij. Io pia causæ fauorem etiam sufficit sola subscriptio testatoris sine testibus facta, vim enim testamenti obtinet. Tiraquel. *de priuil. pia caus. priuil.* 4. Azeued. *l.* 1. *n.* 31. *tit.* 4. *lib.* 5. *nouæ recop.* Valas. *cons.* 67. *n.* 8. Cabed. *decis.* 129. *n.* 12. *p.* 1. & alij, sed de hac re infra *de testam.*

82 Quæres 6. an solemnitas requisita ad actum, requiratur ad ratificationem actus, & an solemnitas superaddita, actum irritet? Resp. quod solemnitas ad actum requisita requiritur ad eius ratificationem, Tiraquel. *de retract. lig.* §. 1. *glos.* 1. *n.* 90. Solemnitas autem, quæ non requiritur in actu, si interueniat, & minus aptè addatur, non vitiat actum, Anton. Gom. *l.* 46. *Tauri nu.* 37. Vnde depositio, quæ non est necessaria, si rectè non fiat, non nocet. Hippol. *in l. vnius*, §. *custodiæ num.* 4. *ff. de quæstion.* Alphan. *collect.* 74. & alij.

QVAE-

QVAESTIO VIII.

An contractus celebratus ſub cauſa, vel modo, demonſtratione, vel conditione, obliget?

83 CONTRACTVS ſub cauſa celebratus ille eſt, ad quem contrahentes inducuntur ſub aliqua cauſa, quæ vt ex ſupradictis conſtat, duplex eſt; ſcilicet finalis, & impulſiua. Conueniunt omnes, quod contractus, ſeu diſpoſitio celebrata ex cauſa finali, ea non ſubſiſtente non teneat, niſi aliunde conſtaret de voluntate diſponentis, ſeu contrahentis, quæ eſt vt velit diſpoſitionem valere tametſi cauſa finalis non ſubſiſtat. Verum loquendo de cauſa impulſiua, perſpicuum eſt, quod ea non ſtante, contractus, & diſpoſitio teneat; vt conſtat ex dictis q. præcedenti. De materia huius quæſtionis plura diximus ſupra *diſp. 6. de reſtit. q. 13. §. 7.*

84 Contractus ſub modo celebratus, qui & modalis appellatur, ille eſt, cui additur clauſula modalis *vt*, vel alia æquialens, *vt ad, niſi, pro, in, &c.* omnis namque clauſula in contractibus, vel diſpoſitionibus modalis eſt, quæ exprimit modum, ſeu onus, quod parti imponitur, vt ſi dicatur lego tibi 100. vel talem poſſeſſionem, vel palatium, vt quot annis, ex fructibus illius facias mihi celebrare tot miſſas. In hoc diſtinguitur contractus ſub cauſa finali celebratus, ſub conditione, & ſub modo, quod contractus ſub cauſa finali celebratus, ea non ſubſiſtente ſit nullus: contractus celebratus ſub conditione, ſuſpenditur quandiu conditio non purgatur; at contractus celebratus ſub modo non ſuſpenditur, ſed ſtatim validus eſt. Excipitur contractus ſub modo celebratus, quando modus eſt contra ſubſtantiam illius: quocirca matrimonium celebratum ſub modo contra ipſius ſubſtantiam, nullum eſt, vt tradunt Couar. *de ſponſal. p. 2. cap. 3. §. 1. num. 8.* Mozz. §. *diuiſio matrim. num. 14.* & alij.

85 Certa res eſt, quod contractus, vel diſpoſitio facta ſub modo, dummodo non ſit contra ſubſtantiam contractus, valida eſt; quia, vt dictum eſt, modus non ſuſpendit contractum, ſed ſtatim validus eſt; poteſt tamen reſcindi, ſi pars non adimplet modum; vnde dabitur actio ad hanc reſciſionem. Sic habetur *l. 1. C. de donat. quæ ſub modo*, vbi dicitur. *Si donatarius non præſtat alimenta donatori, quæ ex pacto præſtare tenetur, donatio reuocatur, & poteſt donans rem ſuam vendicare*, ſecundum Bald. ibid. Vel ſecundum Saly. *Donatum vt alimenta præſtentur, non ſolum poteſt condici, ſi non præſtentur, ſed etiam rei vendicatione agi.* Limitat Bonac. poſt alios, *de contract. diſp. 3. q. 1. pun. 4. n. 5.* vt tunc ſolum reuocari poſſit, quando donatio facta fuit ſub modo, qui ſit ſolum cauſa finalis, non vero quando fuit cauſa impulſiua. Vnde infert 1. quod ſi quis donauit aliquid puellæ vt nubat, donatio tenet tametſi Religionem ingrediatur, nec reuocari poteſt, quia ea donatio facta cenſetur ſub modo, qui ſolum ſit cauſa impulſiua, non finalis. Infert 2. Validam eſſe donationem factam monaſterio ſub aliquo onere, v. g. vt fiat planeta, tametſi monaſterium onus non impleat, nec reuocari poteſt, eo quod modus ille cenſeatur ſolum cauſa impulſiua, non finalis. Quod ſi conſtaret fuiſſe cauſam finalem, poſſet res donata reuocari. Vt ſi quis daret veſtem Religioni vt fiat planeta pro cultu ſuæ capellæ ægeſta-

tem

tem patientis. Infert 3. posse reuocari donationem, vel legatum factum sub onere celebrandi tot missas, si non celebrentur, quia tunc censetur onus appositum tanquam causa finalis. Quod si dubitetur an modus sit sub causa finali, an impulsiua. Respondet d.Bonac. *n.6* censeri causam impulsiuam quando dispositio cedit in commodum illius, cui fit dispositio; secus quando fit in commodum disponentis, vt cum res donatur alicui, vt sibi alimenta præstet, vt cum donatur Ecclesiæ vt sibi missæ celebrentur, &c.

86 Verum quia res hæc valde frequens est, nota quod vt colligitur ex cap. *verum*, *de vendit. appos.* & obseruant ibi Doctores, & Socin. *reg.* 382. *priuil.* 60. Ioseph. Ludouic. *decis.* 93. *nu.* 43. & alij, donatio modalis facta Ecclesiæ, vel loco pio, non potest reuocari, nisi expressè fuerit conuentum, quia fauore Ecclesiæ, modus præsumitur causa impulsiua, quod etiam obseruat Ripa *in l. fin. C. de reuoc. do nat. q.* 51. *n.* 173. Couar. *lib.* 1. *var. cap.* 14. *n.*6. Surd. *de aliment. tit.* 1. *q.*48. *num.* 70. Imò fauore piæ causæ præsumitur causa finalis, quando hoc tendit in commodum ipsius piæ causæ, quod si tenderet in incommodum, & odium, præsumetur causa impulsiua. Tiraquel. *in tract. cessante causa limit.* 1. *n.* 58. Vnde ex contractu innominato facto cum causa pia, non potest agi cõtra eam condictione ob causam, sed solum præscriptis verbis ad implementum contractus. Duen. *regula* 110. *limit.* 3.

87 Quæres 1. an modus impossibilis adeò reddat contractum irritum, vt pecunia ob id data repeti possit, & ita nec exceptionem producat, contra certam iuris conclusionem? Respondetur; varias sententias de hoc esse, nam plures Doctores, volunt modum impossibilem non efficere contractum irritum, & deducunt ex glos. *in l. cum donationis, C. de transact.* vbi Padil. *n.*8. varios modis respondet. Sarmient. *select. interpret. lib.* 2. *cap.* 3. *à n.* 8. *vsque ad* 13. varios dicendi modos ponit, verius tamen est, quod opinio Doctorum, qui volunt, quod modus impossibilis non reddat contractum inutilem vera sit in terminis glos. *in d. l. cum donationis*, veluti in contractibus, quorum natura est, vt hinc inde obligatio constituatur, alioquin claudicatio in contractibus admitteretur, quæ regulariter est prohibita; ideo in omnibus alijs contractibus modus impossibilis efficit, vt in effectu si non impleatur id, quod conuenit etiam ex causa impossibili, ille qui impleuit, nunquam remaneat in damno, & ita qui hominem liberum, vel rem alienam ignoranter emit, non amittet pretium, quod dedit, quod impossibile sit venditorem implere contractum, *l. liberi hominis*, *l. de sacra*, *ff. de contrab. empt.* Quod maximè in innominatis contractibus locum habet, cum vices quas de se non habent, ex implemento recipiant; ideò impossibilis est, vt ille cui adiectus est modus impossibilis, ex eo contractu agere possit, cum actio oriatur propter implementum, non aliàs, *l. ex placito*, *C. de rerum permut.* Nam inter modum adiectum donationi, & inter alios contractus maximè interest, quia in donatione est pars accidentalis, poterat enim fieri eo pacto donatio stare, sed in alijs contractibus, modus ipse est, substantia contractus, cum nisi hinc inde obliget, stare non possit, *l. in emptis*, *C. de contrab. empt.*

88 Quæres 2. an illa clausula *si idoneus reperiatur*, quæ poni solet in expeditionibus ad officia, ad beneficia, & huius generis cætera, denotet modum, an conditionem? Respondetur denotare modum, non conditionem, ita quod non oporteat anteire cognitionem. Sic obseruant Cels. Vgon. *in tract. clausul. tit. de clauf. rescriptorum pag.*484. Cauacan. *decis.* 22. *n.*6. *p.* 1. Marc. Anton *var. resol lib.* 1. *resol.* 39. *nu.* 3. Campanil. *in diuers. iuris Canon. rubr.* 11. *cap.* 13. *nu.* 88. & 256. Marta *de clauf. p.* 1. *clauf.* 12. & alij. Quod si dicatur. *Dummodo idoneum repereris*, tunc importatur conditio, & forma, quæ omitti non potest, sed præire debet cognitio idoneitatis, collationem. Ricc. *in praxi fori Eccles. decis.* 70. *n.* 1. *in* 1. *edit. aliàs resol* 392. *nu.* 1. *in* 2. *edit.* Monetta *de communis.*

mut. vltim. volunt. cap. 7. n. 138.

89 Quæres 3. an hæc dictio *dummodo, & dum tamen*, sonet modum, an conditionem? Resp. quod loquendo de dictione *dummodo*, sonat modum, non conditionem, ac proinde non resoluit contractum, aut dispositionem, sed obligat ad implendum, quod sub eo modo præscribitur. Mandos. *ad reg. 17. Cancell q. 2. n. 2.* Tusch. *litt. D. concl. 272. num. 1.* Cor. *cons. 162. n. 17. lib. 2. & cons. 130. num. 7. lib. 3.* Ruin. *cons. 12. n. 4.* & alibi. Boroi. *cons. 55. n. 6. vol. 1.* Vezin. *to. 2. commun. opin. lib. 9. tit. 34. n. 63.* & alij communiter. Aliquando tamen hæc dictio *dummodo* importat conditionem, quando ei adiungitur, quod venit implendum antequam actus, vel contractus, seu dispositio perficiatur, *l. Thais, §. fideibus. ff. de fideicommiss libert.* & obseruant Curt. Sen. *cons 78. col 8.* Socin. Iun. *cons. 148. col. 1.* Crauet. *cons. 10. n 14.* Ripa. *lib. 2. resp. cap. 9.* Mandos. *in reg. 31 Cancell. q. 13 n. 8. & reg. 17. q 2. n. 3.* &alij. Benè verum est, quod siue hæc dictio faciat modum, siue conditionem, semper requiritur, quod adimpleatur ea quibus adiungitur. Strach. *de mercat. tit. de mandato, n. 8.* Paris. *consil. 95. n. 44. vol. 2.* Dec. *cons. 661. n. 12.* Anchar. *cons. 169. n. 2.* Alciat. *cons. 211. n. 3.* & alij. Loquendo vero de dictione *dum tamen*, dico quod communiter facit actū conditionatum, aliquando tamen facit modalem, quod ex adiunctis colligetur. Pro quo videri possunt Bursat. *cons. 44. n. 27. vol. 1.* Cened. *post lib. pract. & Canon. quæst. singule 48. n. 2.* Vulpell. *de prapos. & aduerb. significat. verb dum tamen* & alij.

90 Quæres 4. an modus explicetur quandoque per dictionem *Ad?* Respondetur affirmatiuè, tunc scilicet quando adijcitur ad explicandum aliquid per honorarium, vel alium, *l quibus, §. Termibus, ff. de condit & demonstrat.* Interdum verò importat conditionem, vt cum dicitur: *promitto tibi 100. ad arbitrium boni viri*, nam *hy ad* affert obligationem conditionalem, si bonus vir declarauerit, & ante declarationem nil debetur. Idem dic si quis dicat: *promitto tibi 100. si iudex iudicauerit*, Alex. *cons. 72. lib 5.* Tusch. *litt. D. concluf. 239. nu 2. & nu. 3.* subdit idem esse dicendum si promitto tibi dare 100. ad voluntatem meam, quia intelligitur, si voluero, & sic sub conditione. Aliquando dictio *Ad*, denotat causam finalem, vt obseruat Menoch. *cons. 352. num. 1. & 2.* Socin. Iun *cons. 48. nu. 2. volum. 3.* & alij, quod ex modo dicendis colligi debet.

91 Quæres 5. an dictio *pro*, significet modum, vt cum dicitur lego 100. pro maritanda puella, vel lego tali Ecclesiæ, vel monasterio 1000 pro construenda capella, vel pro fabrica Ecclesiæ, vel monasterij? Respondetur affirmatiuè, *l antepenult. §. 1. ff de legat. 2. l. cum mota C de trāsact. l. si quis pro redemptione C. de donat. l. pro oneribus C. de iure dotium.* Traduntur Rimin *cons. 44. num. 5.* Corn. *cons. 345. in fin. lib. 1.* post Bart *in l. quibus diebus §. Termilius ff. de condit. & demonstr.* Menoch *cons. 146. nu 21.* Aliquando importat causam finalem *l. procuratore qui ff. de procurat. l. penult. §. fin ff. de aliment & cibar. legat.* Alex. *cons. 79 nu. 3 lib. 2.* Dec. *cons. 46. nu. 1. tom. 1. & cons. 150. nu 2.* Gabr. *cons 178. nu. 15. lib. 1.* Menoch. *cons 352. num 2.* & alij, quod ex modo loquendi colligi debet. Aliquando significat causam impulsiuam cum causæ impulsiuæ apponitur. Quo circa si Prælatus det pecuniam Religioso pro vestimentis, tenetur emere vestimenta, quia tunc *hy pro* denotat causam finalem, quia vestimentis indiget, & pro vestimentis dare tenetur, vnde non potest tunc Religiosus vti ea pecunia ad alios fines, nec in alios vsus conuertere. Bald. *cons. 337. vers. item ratio persona lib. 3.* Tusch. *litt. D. concl. 340. num. 10. cum seq.* Quod si dubitetur an sit adiecta causæ finali, an impulsiuæ, causæ finali adiecta censetur. Bald. *vbi supra, & cons. 433. num. 5. lib. 5.* Tusch. *litt. D. concluf. 342. num. 12.*

§. I. Quomodo celebretur contractus, sub demonstratione, vbi alia.

92 TVnc contractus, vel dispositio celebratur sub demonstratione quando declaratur ille cui res v.g. legatur aliqua qualitas rei quæ legatur, vel venditur, vt cum dico *vendo tibi meam domũ quæ est in tali vicinia, vendo tibi vineam meam quæ sita est in tali loco*, &c. Conueniunt omnes, quod error in demonstratione, si est in substantia, & in causa finali, vitiat contractum, quia tunc non subsistit consensus, quando verò versatur circa causam impulsiuam, vel circa qualitatem contractus non vitiatur, sic habetur *l. si ex pretio C. si certum petatur*, & ibi illustrant Doctores. Quo circa si quis dicat in suo testamento lego tali Ecclesiæ meam vineam in tali loco existentem in qua sunt 1000. vites, tenet legatum siue sint plures, siue pauciores, quia tunc demonstratio non continent errorem in substantia, sed tantum in qualitate. Ex circumstantijs autem desumi debet quãdo error est circa substantiam, vel circa accidentia.

93 Quæres 1. an dictio *ille, vel illa, aut illud*, sint dictiones demonstratiuè, vt si testator dicat lego Titio illum equũ ostendendo eum, vel illam vestem, aut capsam cum omnibus ibi existentibus, aut illud dolium vini, aut olei, & similia? Respondetur affirmatiuè. Surd. *decis. 125. n. 1.* Anton. Monach. Bonon. *decis. 61. nu. 4.* Gabr. *conf. 127. n. 5. & 6 lib. 2. & n. 9.* aduertit, quod dictio *ille* salua ratione recti sermonis, non refert fœminam, eo casu quo masculinum, non concipit fœmininum. Vnde si quis dicat lego Titio illum equum meum non verificatur de equa. Aliqui tamen hoc negant, volentes, quod tunc veniat equa, & quod generaliter receptum sit, quod masculinum concipiat fœmininum. *l. qui duos ff. de legat. 3. l inter stuprum ff. de verb. signif.* cum alijs adductis per Franc. Molin. *de vitu nupt. lib. 3. q. 16. à prine.* Garc. *reg. 109.* & alios. Vnde inferunt, quod appellatione filiorum veniant filiæ, *l. si quis ita ff. de testam. tutel l. si ita scriptum, ff. de legat. 1. l. iusta ff. de verb. signific.* & tradunt Ruin. *conf. 140. n. 3 lib. 2. & conf. 168. n 13. lib. 3.* Anton. Gabr. *commun. tit. de verb. signific. conclus. 6.* Hieron. Gabr. *conf. 97. n. 28. lib. 2.* Bursat *conf 1. nu. 22. lib. 1.* Mantica *de coniect. vlt vol. lib. 8. tit 7. à prine.*

94 Quæres 2. an dictio *ipse*, sit demonstratiua, vt si testator dicat de aliquo *ipse est meus hæres*, & similia? Respondetur affirmatiuè, demonstrat enim personam ad oculum. Bald. *conf. 304. in fin lib. 5.* Surd. *conf. 53. nu. 11. & conf. 153. nu. 15. & decis. 125 nu. 1. & decis 210. n. 8.* Steph. Grat. *discept. forens. cap. 104 nu 13.* Tusch *litt. E. concl. 260 nu. 1. & concl. 301. nu. 2. & 5.* Roman *conf 301. n. 6.* Menoch. *conf 705. nu. 30 & conf. 730 nu. 3.* Aduertendum tamen est, quod hæc dictio *ipse* aliquando est restrictiua ad personam, quæ vocatur, vt ostendit Menoch *cõs. 309. nu. 6. & lib. 6. præsumpt. 38. n. 130.* Galgan. *de condit. & demonstr p. 2. cap. 1 qu. 12. nu. 19.* Ita vt omnes alios excludat, Ias *in l. filius familias §. Dini in 2. lectura nu. 181.* Natta *conf 163 nu. 8.* Rota *in Placentina dotis 6. Iunij 1614* apud Farin. *decis. 619. n. 3 p. 1 recent.* Surd. *conf. 53. num. 7.* & facit actum personalem. Surd *conf. 384. n. 47.* Vnde dispositio de ipso hærede non extenditur ad hæredem hæredis Cotta *in memorab. verb. Ipse.* Quo circa si in prohibitione alienationis, testator dicat: *Volo, & prohibeo ne ipse hæres meus bona alienet*: Hæc prohibitio non est perpetua sed ipsum tantum hæredem comprehendit, non autem hæredem hæredis, ac proinde ipse hæres hæredis poterit ea bona alienare, quia illa demonstratio *ipse*, personam ipsam grauatam veluti ad oculum demonstrat, nec eam egreditur, ac proinde tunc illa dictio & est demonstratiua, & restrictiua simul, Bald. *conf 304. vol. 5.* Ripa *l. filius familias §. Dini ff. de legat 1.* & ibi Ial. *in 2. lectura n. 151.* Roland. *conf 59. n. 29. vol 3. & conf 97. nu. 22. volum. 4.* & alij.

95 Quæres 3. an dictio *videlicet* stet aliquando demonstratiuè? Respondetur affir-

Digitized by Google

affirmatiuè, ſecundum ſubiectam materiam, vt ſi teſtator dicat, lego Petro omnia bona quæ habeo in tali cubiculo, *videlicet*, talem capſam in qua tanta pecunia includitur, &c. & hoc colligi debet ex ſubiecta materia, cap. *cum Martha*, §. *diſtinguendum de celebrat.* Miſſar. Iaſ. *in l. ſi tempus nu. 1. ff. de re iudic.* Rebuff. *in concord. rubr. de collat.* §. *præſatique verſ. videlicet.* Dec. *conſ.* 47 *nu.* 4. *verſ. non obſtat* In dubio tamen magis demonſtratiuè, quam reſtrictiuè accipitur. Aym *conſ.* 227. *n.* 4. & 8 & *conſ.* 245. *nu.* 9. & *conſ.* 273. *nu.* 9. Anton. Monach. Lucenſ. *deciſ.* 13. *num.* 3. Communiter tamen accipitur de claratiuè, & reſtrictiuè præcedentium, *l videlicet. ff. ex quibus cauſis maiores & l. videlicet, ff. de pactis*, & tradunt Tuſch. *litt. D. concl.* 393. *n.* 1. *cum ſeq.* Ioan. à Cochier. *in procem. Regul. Cancell. nu.* 18. Glorit *reſp.* 1. *p.* 3. *n.* 33. Farin. *in praxi crim. p.* 4. *conſ.* 95. *nu.* 6 Octau. Vulpell. *de præpoſ. & aduerb. ſignif. dictione verò, verſ. videlicet.* Aliquando etiam ſtat determinatiuè, cap. *ſuper litteris de reſcriptis.* Aliquando exēplificatiuè, cap. *nihil, circa finem. de elect.* Aliquando oppoſitiuè cap. *poſt electionem de conceſſi prabend.* & cap. *ſcriptum, de elect.* & cap. 2. *de priuilin* 6. Quocirca ſubiecta materia attendi debet.

96 Quæres 4. an poſſit etiam demonſtrari res per dictionem *tunc*? Reſponderur affirmatiuè, non tamen nudè, ſed ratione temporis, vt cum teſtaror dicit: *tunc*, ſcilicet poſtquam hæres erit in pacifica bonorum poſſeſſione, vendat talem domum, & pretium implicabit in talem rem, ſic tradunt, Caſſad. *deciſ.* 1. *nu.* 3. & 4. *de teſtam.* Rota *deciſ.* 14. *nu* 5. *p.* 2. *diuerſ.* Menoch. *conſ.* 106. *nu.* 324. Bald. *conſ.* 57. *nu.* 2 Tuſch. *litt. D. concl.* 364. *nu.* 1. Eſt etiam dictio, *tunc* reſtrictiua diſpoſitionis ad tempus, & caſum expreſſum, & prohibet extenſionem ad alium caſum omiſſum, vt ad ſubſtitutionem non expreſſam. Honded. *conſ.* 8. *nu.* 39. *vol.* 1. Menoch. *conſ.* 117. *n.* 6. & *conſ.* 152. *nu.* 41. & *conſ.* 198. *n.* 9. & alij.

97 Quæres 5. *an hic, hæc, hoc*, ſint dictiones demonſtratiuæ? Reſpondetur affirmatiuè, & rei ad oculum, *l. nemo, ff. de hered. inſtit.* & tradunt Pariſ *conſ.* 19. *n.* 7. & *conſ.* 35. *num.* 20. *lib.* 2. Ozaſc. *deciſ.* 52. *n.* 13. Roman. *conſ.* 301. *n* 6 Surd. *deciſ.* 125. *nu* 1. & *conſ* 308. *nu.* 16. Imò ad oculum intellectus, Vulpell. *de præpoſ. & aduer. ſignif. dict. hic, & hoc.*

§. II. *Quomodo celebretur contractus ſub conditione, vbi alia plura.*

98 DE hac re communis ſententia eſt, quod contractus, ſeu diſpoſitio ſub conditione poſſibili, & honeſta de futuro euentu incerto, ſit valida conditione purgata, nam antequam conditio purgetur contractus vàlidus non eſt. Ratio clara eſt, quia cum tunc intentio contrahentium ab adiecta conditione dependeat, ſequitur, quod contractus non erit, quandiu intentio, & conſenſus ponatur: non cenſetur autem poni, niſi quando conditio ponitur, cum illi conditioni ſit conſenſus alligatus. Verum vt hæc intelligantur.

99 Quæres 1. an contractus celebratus ſub conditione turpi, ea adimpleta, teneat? Certum eſt, quod antequa n. conditio turpis, ſeu inhoneſta ponatur, contractus nullam pariat obligationem, ſicut nec eam parit contractus ſub honeſta conditione celebratus Imò obligantur contrahentes ad non adimplendam conditionem, nec enim poteſt quis obligari ad id à quo ceſſare, ſeu abſtinere tenetur. At poſtquam turpis conditio impleta eſt, ille in cuius fauorem impleta eſt, debet ſtare contractui, præſtando ſuam partem, vt ſuſè ſupra egimus. Vt ſi quis promiſit pecuniam Titio, ſi Petrum occidat, data occiſione, eam ſoluere debet.

100 Quæres 2. an contractus ſub cōditione impoſſibili celebratus, ſit validus? Reſpondetur affirmatiuè, ſi conditio vt impoſſibilis cognoſcatur, quia tunc cenſetur adiecta non ex animo, ſed luſoriè. Quod ſi impoſſibilis non cognoſcatur, tunc contractus nullus eſt, cum non detur obiectum illius conſenſus, aut

intentionis, nec vnquam conditio impleri possit. Vnde est illud axioma. Ad impossibile, nemo tenetur, *l. si quis in graui ff. ad Syllan. l. si stipuler ff. de verb obligat. l. impossibilium, ff. de reg. iuris*, & cap. *nemo potest de reg. iur in 6.* Nomine autem impossibilium, veniunt valde difficilia, *l. apud Iulianum*, §. *constat ff. de legat.* 1. eo quod magna difficultas impossibilitati æquiparetur, *l. 2. §. ex quo, & l. continuus*, §. *cum quis ff. de verb obligat.* Farin. *fragm. crim. p. 1. litt. E nu* 143. Illud etiam dicitur impossibile, quod tantum per medium extraordinarium fieri potest. Tusch. *litt. I. concl* 55 Tiraquel. *de retractu lig. §. 32. glos. vnic nu* 56. & alij. Illud etiam impossibile dicitur, quod est contra bonos mores, vel quod honestis moribus non conuenit, per Bald. *cons. 373 in prine. lib. 1.* Et impossibile dicitur quod salua dignitate fieri non potest, Tusch. *litt. I. concl.* 52. Item, quod pendet à Principis voluntate, quando regulariter non consueuit cõcedere illud, *l. quidam relegatus ff. de rebus dub.* cum alijs relatis per Rendinam *in promptuario recept. sententi tom. 1. tit. 19. num 8.*

101 Quæres 3. an conditio impossibilis, & turpis vitiet omnem contractum? Respondetur negatiuè, nam matrimoniũ sub istis conditionibus celebratum validum est, modo non sint contra substantiam eiusdem matrimonij: Præterea institutio hæredis, fideicommissum, legatum, donatio causa mortis, sustinentur etiam sub illis conditionibus, quia iure dictæ conditiones in vltimis voluntatibus censentur pro non adiectis, saltem in foro externo secus in alijs contractibus. Ratio differentiæ est, quia contractus vltimarum voluntatum cum non possint renouari, debent pro posse sustineri, alioquin testatoris voluntas frustatoria redderetur, inanis, & inutilis, contra *l. quoties ff. de rebus dubijs*. Et pro sustinenda vltima voluntate, omnis interpretatio admitti debet, tametsi verba quodammodo improprientur. Fulgos. *cons. 87. vers. ex illa quoque vulgari.* Abb. *cons. 82. nu. 7. vers. tertiò principaliter lib. 2.* Roman. *cons. 180. nu. 4.* Tusch. *litt. A. concl. 136. num. 32.* & alij. At contractus alij cum dictis conditionibus initi, cum renouari possint, à iure non sustinentur. Verum de hac re plura dicentur infra de testamentis, & legatis.

102 Quæres 2. an conditio inducat aliquam formam in contractu, aut dispositione? Respondetur affirmatiuè, respectu namque contractus conditionalis, cõditio habet rationem formæ, sine qua contractus non sortitur effectum, *l. qui hæredi, l. Mœuius, ff. de condit. & demonstr.* Menoch. *cons. 60. nu. 48. & cons. 69. nu. 72.* Gutier. *pract. lib. 1. qu. 17. nu. 11.* Rot. *decis. 515. nu. 3. apud Farin. p. 1. recent.* Tusch. *litt. C. concl. 593. nu. 8.* Cum enim conditio nihil ponat in esse, sequitur, quod actus conditionalis non valeat, nisi conditione existente, *l. si quis sub conditione ff. si quis omissa causa l. cedere diem ff. de verb. signif. l. si quis fundum ff. de contrah. empt. l. ex facto ff. de hæred. instit.* Vnde Roland. à Valle *cons. 58. nu. 14. cum seq. in lib. 3.* & alij dicunt, quod paria sunt nihil fieri, & fieri sub conditione, quandiu non purificatur. Deficiente namque conditione, deficit conditionatum. Mench. *Illustr. cap. 55. nu. 6.* & alij. Vnde conditione deficiente, contractus celebratus, censetur resolutus ab ipso initio, *l. necessario, §. 1. ff. de paric. & commod. rei vend. l. pecuniam, ff. si certum pet.*

103 Quæres 3. an dictio *sine* importet aliquando conditionem? Respondetur affirmatiuè, quãdo scilicet adiungitur verbo futuri temporis. Vt cum dicitur in regula, vel constitutionibus, vel statutis, Religiosi nil dabunt sine licentia; Tunc enim sit sensus, quod Religiosi nihil dare possunt sine Prælati licentia, nec tunc sufficit licentia petita, sed debet esse obtenta, ea namque licentia tunc præscribitur, vt conditio, ac proinde tamquam forma, & sic si desit, donatio, vel datio nulla est. Idem dic in omnibus alijs similibus. Casus reperitur expressus in *l. centurio, ff. de manumiss. testa.* Videatur Bald. *cons. 264. n. 3. lib. 1* Roman. *cons. 353. nu.* 8. Tusch. *litt. C. concl. 583. n. 12.* Eandem signi-

significationem habet dictio *absque* cum adiungitur verbo futuri temporis, vt cum Pontifex dicit in suis litteris, non valeat beneficium, vel possessio *absque litteris*, &c. Quod si hæc dictio accipiatur secundum se, & absolutè, importat negationem, priuationem, exclusionem, vnde Cassan. *cons.* 24. *nu.* 12. & alij volunt hanc dictionem esse abrogatiuam.

104 Quæres 4. an dictio *donec* faciat conditionatum contractum cui apponitur? Respondetur affirmatiuè, idem dic de istis alijs dictionibus *quoad*, & *quousque*, sunt enim illi æquiualentes, & quod faciant conditionem *quandoque*, constat ex *l. pater Seuerinam. §. fin. ff. de cõdit. & demonstrat. l. legatum, ff. de annuis legat. l. generaliter, §. duas filias, ff. de vsufruct. legato*, & illustrant Dec. *in l. si quis haredem nu. 7. C. de inst.* Cephal *cons.* 71. *nu.* 17. Honded. *cons.* 82. *n.* 11. *vol.* 2. Boer. *dec.* 44. *nu.* 39. & alij. Vnde si dictæ dictiones respiciant inchoationem, beneficij, vel dispositionis, important conditionem, si apponuntur ad suspensionem beneficij, quando suspensio est incerta, secus si ad tempus certum limitata. Quod si apponantur à lege, vel statuto ad limitationem, important conditionem extinctiuam ipso iure, secus si ab homine per Bart. *in l.* 1. *nu.* 15. *vers. & quæro, ff. de condit. & demonstr.* Surd. *cons.* 186. *nu.* 18. Decian. *cons.* 108 *n.* 19. *lib.* 3. Tusch. *lit. D. concl.* 271. *n.* 6. *cum seq.*

105 Quæres 5. an dictio *quando* importet conditionem? Respondetur affirmatiuè, cum scilicet iungitur verbo futuri temporis, vt constat ex *l. cum vir, ff. de condit. & demonstr. & ex l. quod publicè, ff. quando dies legat. cedit. & ex l. fideicommissa §. hoc autem ff. de legat.* 3. Ruin. *cons.* 68. *nu.* 7. *vol.* 4. Patit. *cons.* 81. *num.* 6. *lib.* 1. Crauet. *cons.* 15. *nu.* 3. Vulpell. *de præpos. & aduerb. significat. dict. quando*, & alij relati per Barbos. *hac dictione, nu.* 1. & *nu.* 2. subdit post Menoch. *cons.* 473. *nu.* 8. quod hæc dictio sumitur secundum subiectam materiam, & quod nonnunquam accipitur temporaliter, temporisque dilationem significet.

106 Quæres 6. quænam aliæ dictiones conditionem significent? Respondetur quod conditionem significat dictio, *postquam*, vt postquam impleuerit hoc, vel postquam fecerit hoc, aut illud, vt postquam vxorem duxerit, postquam Religionem ingressus fuerit, &c. Bart. in *l. quibus diebus §. Termilius nu.* 5 *ff. de condit. & demonstr.* Menoch. *cons.* 695. *nu.* 5. & *cons.* 1013. *nu.* 3. & alij relati per Barbos. *hac dict. nu.* 2. Item conditionem significat dictio, *quousque*, per Ias. *in l. si sufficit nu.* 5. *ff. de condit. & demonstr.* Marescot. *var. resol. lib.* 1. *cap.* 4. *nu.* 9. & *lib.* 2. *cap.* 46. *n.* 4. & Barb. *hac dict. nu.* 4. Item dictio *aliter*, quando accipitur pro *aliàs*, Tiraqu. *de retractu tit.* 1. §. 8 *glos.* 6. *nu.* 1. Cened. *singul.* 62. & Barb. *hac dict. nu.* 2. Item dictio *seu* Barb. *hac dict. nu.* 15. post alios. Item dictio, *si*, iuncta verbo futuri temporis maximè, vt post alios declarat d. Barbos. *dictione si nu* 1. vbi ponit aliquas limit. & restrict. Item conditionem importat dictio vbi, quando scilicet accipitur pro *si*, vt inducat formam, vt obseruat Barbos. *dict. vbi nu.* 2. *post alios.* Item conditionem importat dictio *ita*, aut *ita tamen*, Barb. *hac dict. num.* 9. vbi *nu* 10. aduertit, quod importat quandoque modum, & *nu.* 11. dicit, quod in rescriptis inducit formam. Item dictio *quatenus*, conditionem importat, iuncta cum verbo futuri temporis. Barbos. *hac dict. nu.* 1. licet aliquando restrictiuè accipiatur, vt obseruat idem Barbos. *ibid. nu.* 2. Item dictio, *quandiu, quoad & donec*, quæ idem sonare videntur, Barbos. *hac dictione nu.* 2. Item dictio *aliàs, & alioquin*, Barbos. *hac dict. n.* 3. Item dictio *dum, vt dum*, consensus Principis ponatur. Barbos. *hac dict. nu.* 7. & aliæ similes de quibus idem Barbos. agit in eo *tract. de dictionibus*.

107 Quæres 7 an conditio honesta, & licita vitiet quandoque contractum? Respondetur affirmatiuè, quando scilicet est contra substantiam contractus, vt in contractu matrimonij constat, vt si quis ducat aliquam sub ea conditione, vt in matrimonio illo viuat in perpetua castitate, & continentia, cap. *si conditiones de*

condit. appos. Licet enim post matrimonium contractum possint de cõmuni consensu vxorati vouere perpetuam castitatem, non tamen possunt hoc in obligationem inducere antequam matrimoniũ contrahatur, cum sit contra bonum prolis, aliqui tamen volunt matrimonium sub illa conditione celebratum esse validum, de quo dixi in *tract. de matrim.*

108 Quæres 8. quare contractus omnes sub conditione impossibili sint nulli, & non matrimonium? Quæsito 3. aduximus rationem generalem pro vltimis voluntatibus, quia denuo iniri non possunt, alij autem contractus denuo iniri possunt, quæ ratio etiam matrimonio suo modo applicari potest. Verum pro maiori intellectu nota, quod contractus sub conditione impossibili minimè valent ex *l. non solum, ff. de act. & oblig. l. cum hæres*, §. 1. *ff. de statu liber.* & alibi. At verò cap. *si conditiones, de condit. appositis*, decernitur, quod matrimonium celebratum sub conditione impossibili, vel turpi, sit validum, modo conditio non sit contra substantiam matrimonij. Quocirca valde laborant Doctores in assignanda diuersitate, quare scilicet matrimonium sit validum sub conditione impossibili quando non est contra substantiam illius, & non alij contractus; si enim dicas hoc solum refundi in dispositionem iuris positiui, non satisfacit, quia ius cum in ratione fundetur, sine ratione nil disponere censetur. Aliqui ergo dicunt, quod cum matrimonium sit res appetibilis, propensionique naturæ conformis, si illi conditio impossibilis adijciatur, ab Ecclesia præsumitur ioco adijci, non ex animo, ac proinde matrimonium validum esse. Sed hoc non placet, quia tota dicti textus dispositio, in sola præsumptione fundaretur, ac proiude ea cessante, matrimonium non esset sustinendum. Alij dicunt, non fuisse Pontificis mentem, dum dicit conditionem impossibilem habendum pro non adiecta, quod eo ipso iudicetur matrimonium sub tali conditione contractum validum esse, sed eius sensum esse, quod impossibilis conditio habetur pro non adiecta, idest non magis nocet contractui matrimonij, quam si non fuisset apposita. Verus tamen intellectus, & sensus est, quod decisio dicti cap. *si conditiones* procedat, quando contrahentes sciebant conditionem esse impossibilem, quia tunc reicitur à contractu matrimonij, vel sponsalium, nam cum non apponatur vt adimplenda, pro non adiecta habetur. Sic è contra, conditio impossibilis reputata possibilis non reicitur à contractu matrimonij, & sponsalium, sed suum sortitur effectum in vtroque foro, *argum. l. seruo manumisso, ff. de condit. indebit.* vbi glos. *verb. ex testamento*. Couar. *de sponsal. p. 2. cap. 3. §. 2. n. 5.* & alij.

109 Quæres 9. ad quid teneatur qui alicui fœminæ dotem promittit? Respondetur quod tenetur eam dare, si illa fœmina nubat. Censetur enim dos promissa sub conditione si nubat, *l. interdum, ff. de condit. & demonst.* licet conditio *si nubat* non fuerit expressa, fuit tamen tacita in nomine dotis, taciti autem & expressi idem est iudicium, *l. cum quid, ff. si certum petatur, l. si filius fam. ff. eod. l. vlt. ff. de legat. 2. Item quia, ff. de pactis, & l. vlt. C. qui bonis cedere possunt*. Quod etiam procedit in vltimis voluntatibus, *l. inter vestem, ff. de auro, & argento legat. l. in conditionibus primum locum, ff. de condit. & demonst.* Rendina *plures referens in prompt. recept. sentent. tom. 1. tit. 100, nu. 16.*

110 Quæres 10. an ante conditionem impletam quis dicatur debitor, & an credita sub conditione, intelligantur legata in legato creditorum? Respondetur quod ante impletã conditionẽ, nullus intelligitur, nec est debitor, *l. debitor, ff. de verb. signif.* is namque propriè debitor dicitur, ex dicta lege, à quo inuito debitum exigi potest. Quocirca si quis leget alicui sua credita, seu ea quæ sibi ab aliquo debentur, tale legatum intelligi debet de debito liquido, puro, & simplici, non de eo, quod est sub conditione, ex *l. si ita scripsisset, ff. de legat.* Pariformiter, si creditor transferat in alterum, per contra-

tractum, vel quasi contractum iura sibi competentia contra alium, non veniunt debita, quæ sunt sub conditione, sed tantum puta, absoluta, & liquida, non conditionata. Bart. *in d. l. si ita scripsisset*.

111 Quæres 11. an contractus conditionatus ante conditionis purificationem patiat aliquem effectum? Respondetur affirmatiuè. Nam licet ante conditionis purificationem non pariat actionem, vel obligationem, parit tamen quandam spem iurè approbatam, seu parit quoddam ius in spe, quod etiam ad hæredes transmittitur, *Iustit. de verb. obligat* §. *ex conditionali*. Vnde si interim fiat rei traditio, transfertur dominium; *l. sub conditione, ff. de solut.* Deinde debitor sub conditione cogi potest ad præstandam cautionem de soluendo debito, conditione impleta, si suspectus sit; *l. in omnibus, ff. iudic.* Demum, contractus sub conditione celebratus impleta conditione fit purus, & simplex, & retrotrahitur vsque ad tempus, quo fuit sub conditione celebratus, clarè decernitur, *l. potior, C. qui potiores in pignor.*

112 Quæres 12. an quando contractus fuit celebratus sub conditione & die ad hoc vt obliget, sufficiat, quod conditio purgetur, an etiam requiritur, quod adueniat, vel impleatur dies? Respondetur quod vtrumque impleri debet, Quo circa si promitto tibi 100. soluenda intra mẽsem si salua nauis ex tali loco veniat non sufficit, quod nauis salua veniat, sed etiam mensis impleri debet, ac proinde non teneor tibi 100. soluere statim, ac nauis salua venit, sed sufficit, quod tibi soluã intra mensem *l. si ita legatum sit, ff. de condit. & demonstrat* Idem dicendum quando contractus est sub conditione in diem, conditio ex facto pendet, & ex voluntate promittentis, vtrumque namque impleri debet. Quod si dicatur sic. Promitto tibi 100. si vxorem duxero intra annum, tunc enim statim ac vxorem duxit intra annum, tenetur 100 soluere.

§. III. *Soluuntur varia quæsita ad materiam contractus in communi pertinentia.*

113 QVæres 1. an contractus cum hæreticis celebratus subsistat? Resp. negativè, omnes namque contractus, & obligationes cum hæreticis initæ euanescunt, quoad ius hæreticorum, non tamen aliorum, sic decernitur *in auth. credentes, de hæret. & manich.* vbi dicitur. *Nullus præterea ei super quocunque negotio, sed ipse aliis respondere cogatur.* Sed de hac re suo loco.

114 Quæres 2. an contractus in alterius contrahentium arbitrium collatus, sit validus? Resp. negatiuè, vt decernitur in *l. in vendentis, C. de contraben empt.* Vbi in summa secundum Salicet. dicitur. *Contractus in alterius contrahentium voluntatem collatus, non intelligitur efficaciter celebratus.* Et secundum Paul. de Castro dicitur. *Contractus vltro citroquè obligatorius, non potest conferri in voluntatem, vel arbitrium alterius ex contrahentibus, & si contra fiat, non valet.* Pretium ergo emptionis, v. g. & venditionis in alterius contrahentium voluntatem conferri non potest, vt tradunt ibi Doctores, & Fabian. *de monte de empt. & vendit qu.* 5. *n.* 63. Anton. Gom. *to.* 2. *var. cap.* 2. *nu* 19. Vbi limitat in contractu lucratiuo, puta donationis, nam tunc valet si in donatoris voluntatem conferatur. Item limitat in contractu onerolo, puta emptionis, & venditionis, si conferatur in voluntatem vtriusque. Et Socin. *in l. siquis arbitratu, n.* 28. *ff. de verb. obligat.* limitat quando contractus, v. g. emptionis confertur in voluntatem, seu arbitrium tertij, vt boni viri, non quidem quoad substantiam, sed quoad pretium. Et Steph. Grat. *discept. forens. to.* 3. *cap.* 534. *n.* 15. *cum seq* post Bonacol. & Aloys. Leon. limitat de æquitate canonica secundum quam valet cõtractus collatus in vnum ex contractibus. Verum ego puto, quod contractus vltro, citroque obligatorius non possit quoad substantiam, in alterius voluntatem conferri,

ferri, bene quoad pretium, ibi enim vtriusque consensus poni debet de necessitate, potest tamen conferri quoad pretiũ, vt tradit Gom. *loco citato*, & *l. 31. Tauri, n.3.* Octavian. *Pedam.decis.111. n.5.* Barbos.Sen. *in l.1.p 3.n.35 ff solut.matrim.*

115 Quæres 3. quodnam tempus considerari debeat, vt attendatur,& considereretur læsio, quam quis prætendit incurrisse ex contractu, vt agat de rescisione, vel damni restitutione? Resp. quod considerari debet tempus celebrati contractus, non quod postea superuenit. Seraph.*de priuil.iuram.priuil.93. n.91.* Vbi hoc pro regula statuit. Surd.*cons.* 52. *n.* 46. *& cons.* 151. *n.71. & de aliment.tit.* 7. *qu.* 34. *nu.* 6. *& tit.* 8 *priuil.* 56. *nu.* 79. Menoch. *cons.*358.*n.*13. Tusch.*litt L concl.* 295. *& litt V concl.*13. *n.*1. Vnde Giurba post alios *decis.* 105. *nu.* 3. dicit idem esse cum agitur de restitutione in integrum. Et *n.*4. subdit, idem tempus considerandum esse cum agitur de reuocanda donatione ex eo, quod fuit inofficiosa. Ampliatur 1. resp. quod tempus initi contractus considerandum sit in constitutione dotis, cum filia se incongruè dotatam fuisse contendit, & renunciationem legitimæ rescindi, ex beneficio *l.* 2. *C.de rescind. vendit.* Nam læsio considerandaest inspecto tempore donationis,& renunciationis, & habito respectu ad facultates, quas Pater eo tempore habebat, & non quas relinquit tempore mortis, sic tradunt Patis. *cons.* 29. *n.* 89. *lib* 3. Ruin. *cons.*56. *n.*13 *lib.*3. Grammat. *cons.* 57.*n.*34.Brun. *de stat. excl.fam propt.art.* 9. *qu.* 1. Boer. *decis.* 62. Couar. *in cap. quamuis pactum*, §. 4. *p.*3.*n.*7. Caualcan. *decis.*32.*n.*15. *& decis.*81.*n.*105. *p.*3. Fontanell.*de pactis nupt. to.*2. *claus.*5. *glos.*8.*p.* 1. *n.* 8. *& claus.*9 *glos.* 9. *p.*1. *nu.* 18. 27. 33. *&* 34.

116 Ampliatur 2. vt tempus inspiciendum sit quo Pater filiam dotauit, quando filia dotata vt nuberet, paternæ hæreditati non renunciauit, si pater filiam congruè non dotauit iuxta facultates, quas habebat, & secundum qualitatem personarum, & morem regionis, & filia agit ad supplementum dotis. Fontanell. *d. glos* 8.*p.*1.*n.*13. Potest namque filia agere ad supplementum dotis, in vita patris, si existimat minus iusto fuisse sibi pro dote datum. Fontanell.*d. glos.* 8. *n.*12. *in fin. & claus.* 9. *glos. vnica p.*1. *nu.*27. *&* 28. Verum quoad supplementum legitimæ, valor bonorum qui reperitur tempore mortis patris, inspiciendus est, *l.quoties*, *ff. qui satis dare cog.l. Iulianus* §. 1. *ff. de verb. obligat.* Et d. Fontanell. *eadem claus.*9.*p.*1.*n.* 41. *&* 42. dicit, quod non sufficit patrem filiam dotare, sed necesse est dotem congruam esse, vt ab onere dotandi liberetur; & quod si filia fuit incongruè dotata, & pater testatus decessit, potest legitimę supplementum consequi, etsi nulla remuneratio facta sit; & si pater intestatus obijt, dicit, quod succedit cum fratribus in virili portione ab intestato.

117 Limitanda est nostra responsio quod inspici non debeat tempus contractus in sequentibus casibus. I. Quando traditio rei, & executio contractus in tempus futurum conferuntur, quia tunc non tempus contractus, sed traditionis rei attendi debet, & respectu illius temporis, rei valor inspiciendus est. Gutier. *de gabellis, q.* 147 *in fine.* Mantic. *de tacitis, & ambig.conuent.lib.*4. *tit.*20 *num.*5. Surd. *cons.*52 *n.* 49. *&* 50. Mascard. *de probat.concl.*1403.*n.*30. & alij. II. In contractu conditionali, quia tunc attendi debet tempus in quo dispositio confertur. *l. Titchum. ff de manum. testam. & l. quod sponsa, C. de donat. ante nupt.* III. In contractibus, qui habent effectum successiuum tempus futurum respicientem, nam licet à principio læsionem non contineant, si incipiant eam continere,habito respectu ad tempus post cont. ctum, rescindi poterunt, Cancer.*var.lib.*2.*cap.*1.*n.* 253. Seraph. *de priuil. iuram. priuil.*83. *n.* 85. Roland. *cons.* 1.*n.*168. *lib.* 2. Nata *cons.* 548.*n.* 36. & alij. IV. Limitatur in rebus mobilibus, præsertim victualibus, quia in istis vt testes probent, debent quidem facere mentionem de tempore contractus, quia tamen in his facile pre-

tia

tia variantur, & intra paucos dies, non debent se referre ad diem contractus in specie, sed ad plures dies; ante, & post, ne sequatur absurdum, cum pretium consistat in momento temporis, cuius æstimatio attendi non debet. Boer. *decis.* 68. *n.* 6. Mascard. *concl.* 657. *nu.* 67. *& concl.* 569. *n.* 2. *& concl.* 1403. *n.* 36. Gutier. *de gabell. q.* 147. *n.* 21. *&* 22. Steph. Grat. *discept forens. cap* 461. *n.* 1. *&* 2. & alij.

118 Quæres 4. an contractus teneat, quando pretium non fuit vsquequaque conueniens? Respondetur affirmatiuè, & decernitur *l venditor factum, C. de rescind. vendit.* vbi in summa dicitur ex Bart. *Licet pretium non sit vsquequaque cõueniens, contractus tenet, quia scienti non infertur dolus.* Vnde Morla *in emporio iuris ciuilis p.* 1. *tit.* 9. *q.* 20. *num.* 7. *vers. denique*, dicit, quod procedit hic tex. cum alter ex contrahentibus dicit se circumuentum dolo, quia hunc excludit scientia, & consensus eius, qui se deceptum allegat; neque doli prætextu potest ex modica læsione in pretio, agere aduersum contractum.

119 Quæres 5. quid obseruandum sit in contractu alternatiuo? Resp. regulam generalem esse, quod in contractu alternatiuo, debitor non tenetur nisi ad rem minoris partis, & ad tempus sibi fauorabile: vt si quis dicat: promitto tibi equum, aut asinum; sufficit, quod præbeat asinum si est minoris pretij: si dicat promitto tibi 10. aut 15. scuta, sufficit, quod det 10. Promitto tali Ecclesiæ si conualescam calicem aureum, aut argenteum, sufficit, quod det argenteum, &c. Si quis dicat promitto soluturum intra duos, vel tres menses, sufficit, quod soluat intra tres menses, *l. si ita stipulatus fuero, ff. de verb. obligat.* Item si alternatiua cadat inter res, inter quas cadit affectio, tunc electio est debitoris, *l. plerumque §. vlt. ff. de iur. dot.* Sed quid, quãdo ex duabus rebus alternatiuè promissis vna perit, an teneatur promissor dare existentem, ita quod illa maneat obligata promissario? Resp. affirmatiuè, ita habetur *l. Seichum, & Pamphilium, ff. de solut.* vbi in summa dicit Bart. *In obligatione alternatiua sine culpa debitoris altera re perempta, in superstite obligatio tantum durat. Idem si vilior periit eius facto, & per interitum alterius postea contingentem, liberatur debitor à directa; sed ad æstimationem prioris, vt illi conuenitur.* Igitur si res altera ex alternatiuis pereat, altera remanet obligata creditori: si tamen res, quæ remanet sit pretiosior, non tenetur debitor dare illam, sed pretium rei vilioris peremptæ, quam solam dare tenebatur, ex *l. cum res legata, vers. quæ ratione, ff. de legat.* 1. Quod si debitor alteram obtulerit creditori, & ille recipere noluerit, vel fuerit in mora recipiendi, & postea pereat, non tenetur debitor aliam refundere, *l. stipulatus sum, ff. de verb obligat.* Si verò ius eligendi sit creditoris, ipse quam maluerit, eligere poterit; & hoc ius eligendi, ad hæredes transmittitur, si ille, qui ius eligendi habeat moriatur.

120 Nonnulla difficultas est, quomodo cognoscere possimus quando ius eligendi sit debitoris, an creditoris? Cõmunis responsio est, ex Bart. *in l. quamuis, ff. de fideiuss.* vbi Alberic. Salycet. & alij, quod in alternatiuis rerum, nisi aliud conuentum sit, electio pertinet ad debitorem. At in alternatiuis remediorum, electio pertinet ad creditorem, quia remedia inducta censentur in gratiam creditoris, ex *l. cum potius, C. de transact.* Quocirca si promisisti te soluturum alteri, vel daturum fideiussorem, aut pignus, adueniente tempore constituto, potest creditor petere debitum, nec cogitur recipere fideiussorem, aut pignus. In vltimis autem voluntatibus videndum est ad quem verba testatoris dirigantur, an ad legatarium, an ad hæredem; si ad legatarium, ipsius erit eligere, vt si testator dicat: lego Petro hoc, vel illud, tunc ad Petrum ius eligendi pertinebit; si autem testatoris verba ad hæredem dirigantur; vt si dicat: meus hæres dabit Petro hoc, vel illud, electio ad hæredem pertinebit, *l. si ita relictum, §. vlt. ff. de legat.* 2. Vide Barbos. dictione *vel*, vbi explicat, quando accipiatur alternatiuè, in se habens implicationem, quando se habeat disiun-

ctiuè, quando copulatiuè, quando declaratiuè, quando pro *saltem*, quando argumentatiuè, quando correctiuè, & quando ambiguè.

121 Quæres 6. quomodo intelligatur contractus in diem absolutè, an scilicet intelligatur de vno, vel primo anno tantum, an in perpetuum? Resp. quod nisi aliud constet, intelligitur in perpetuum, vt est casus expressus in *l. cum quidam, ff. de ann. legat.* vbi dicitur. *Cum quidam decurionibus diuisiones dare voluisset die natalis sui: Diuus Seuerus, & Antoninus rescripserunt, non esse verisimile testatorem de vno tantum anno sensisse, sed de perpetuo legato.* Et sic tradunt Doctores ibid. Ex quo sequitur, quod si quis relinquat in testamento, quod in die S. Petri v. g. eius hæredes dent tot mensuras vini, tritici, &c. intelligi debeat non pro vno anno, sed in perpetuum. Secus esset si diceret statuo, quod meus hæres in die mortis meæ det in eleemosinam tot mensuras vini, frumenti, &c. tunc enim nisi aliud constet, intelligitur solum pro vna vice, quando scilicet mos sequetur, vt obseruant Bart. Alberic. & alij, *d. leg. cum quidam.*

122 Quæres 7. quomodo, & quando contractus intelligatur perfectus, vt ten eatè Respondetur cum Rota *decis. 756. n. 6. cum seq. p. 1. diuers.* Gonzal. *ad Reg. 8. Cancell. glos. 63. n. 31.* & alijs, quod validitas, perfectio, & consumatio cuiuscunque contractus, consistit in illo vltimo puncto, & instanti conclusionis, à quo cõtractus, & quilibet actus vim capit, & vtraque pars obligata censetur. Vnde si decedat, vel moriatur contrahens antequam ei legatur instrumentum coram testibus super contractu, tunc talis contractus non valet, nec tenet, vt post alios obseruat Anton. Gom. *l. 3. Tauri, n. 107. ad fin.* de quo infra de testam.

123 Quæres 8. in quo foro agi debeat ad rescisionem contractus, an scilicet in loco in quo contractus factus est, an vbi manet reus, vel actor? Resp. cum Couar. *lib. 1. var. cap. 4. n. 1.* quod si partes sint in loco vbi contractus fuit celebratus, ibi tractari debet de rescisione contractus, si vero partes non sint in loco vbi contractus celebratus est, tunc agi debet de rescisione illius, vbi reus reperitur. Quod etiam tradit Caldera Pereira *in l. si curatorem, verb. implorandum, n. 30. C. de in integr. restit. minor.* Matth. Coler. *de proces. execut. p. 2. cap. 1. n. 24. & 44.* Steph. Grat. *disc. forens. cap. 14. num. 23.* & alij.

124 Quæres 9. an contractus purè, & simpliciter celebratus, statim obligationem, & actionem pariat? Respondetur affirmatiuè, ita quod debitum statim peti possit, & dari debeat, vt constat ex *l. eum, qui calendis, ff. de verb. signific.* S. *quoties.* & *l. cedere diem, ff. eodem,* & *l. in omnibus obligat. ff. de regul. iuris.* Secus est quando est conditionatus, vel in diem, &c. vt ex dictis supra constat.

125 Quæres 10. à quo contractus vnitas desumatur, an ab vnica forma, an ab vnica re contenta, seu comprehensa in contractu, seu de qua contractus procedit? Resp. quod contractus vnitas non ab vnica forma verborum sumitur, sed ab vnitate rei contentæ seu comprehensæ. Quocirca sub vnica verborum forma tot sunt contractus, quot sunt res in contractu contentæ, *l. scire debemus, ff. de euictionibus.* Vnde tot sunt legata, quot res sub forma legantur, *l. vlt. §. vlt. ff. de legat.* Ratio est, quia vt constat ex Philosophia, vnitas numerica, non à forma, sed à materia accipitur. Hinc est, quod etiam in iudicijs tot sunt sententiæ, quot capitula continentur in illa, *l. etiam, §. ex causa ff. de minor.* Præstat autem scire quando vnus, vel plures sunt contractus, quia si vnus contractus est, vna gabella, seu pensio soluitur, si plures, plures. Deinde si plures sint contractus ex eo, quod plures sint res, consequens est vt si plures in emphyteusim accipiant, & vnus malè vtatur, non ideo est alijs priuandus. Item si plura vnico pretio vendantur cum pacto redimendi, & vnus fit contractus, omnes redimi debent, secus si plures. Item si vnus est contractus totum pretiũ solui debet, secus si plures, quia nequis debi-

debitor ex parte soluere, *l. Tutor, §. Lucius, ff. de vsur.* Item si plures sint contractus, potest vnus rescindi sine alio, secus quando vnus est.

125 Quæres 11. an in contractibus innominatis semota stipulatione, actio oriatur ante rei traditionem, vel facti implementum? Resp. negatiuè, *lex placito*, & tradunt ibi Doctores, & Gutier. *de gabellis q.* 28. *nu.* 3 Cald. Pereira. *de vendit. & empt. cap.* 8. *n.* 92. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent lib.* 1. *tit.* 8. *n.* 9. Tusch. *litt. C. concl.* 498. *n.* 4. Morla *in emporiuris p.* 7. *tit.* 9. *nu.* 34. Conan. *comment. lib.* 7. *cap.* 5. *num.* 7. & alij communiter. Verum Antonius Gomez *var. tom.* 2. *cap.* 8. *num.* 2. tradit oriri obligationem, & actionem ex ipso pacto, & pretij conuentione, non vero ex rei traditione. Et Benedict. Aegid. *in repet. l. ex hoc iure, ff. de iust. & iur p.* 2. *cap.* 12 §. 2. *n.* 4. dicit non esse sensum Gomezij, vt ex innominato contractu ante rei traditionum competat actio, id enim apertè repugnat *d. l. ex placito*, & communi omnium sententiæ, sed vult dicere, quod traditione secuta competat actio, quæ antea non competebat, orta tamen non ex rei traditione, sed ex præcedenti pacto.

127 Hinc est, vt gabella non debeatur, nec peti possit ex rerum permutatione, ante traditionem earumdem rerum permutatarum hinc inde secutam, nec sufficit, quod ex vna parte secuta sit, sed debet permutatio ex vtraque parte esse completa. Nec debetur gabella pœnitentia secuta, vt tradunt Menchac. *controuers vsufrequen. lib.* 1. *cap.* 11. *num.* 11. Lasarte *de decima vendit. cap.* 17. *num.* 25. & 34. Girond. *de gabell. p.* 5. *in princ. nu.* 12. & *p.* 9. *nu.* 5. & 7. Parlador. *quotid. lib.* 1. *cap.* 3 §. 3. *nu.* 35. Gutier. *de gabell. q.* 28. *n.* 7. Ratio est, quia gabella non debetur ex pacto permutationis, sed ex permutatione ipsa, sed de hac re suo loco.

128 Quæres 12. quomodo intelligatur contractus in diem certum, vt si quis alteri promittat dare certam pecuniam in die S. Petri, an statim oriatur obligatio, an expectetur dies statuta? Respondetur statim oriri obligationem, non tamen creditor potest ante diem statutam agere. Ratio est, quia in isto contractu contrahentes licet reiciant solutionem in diem constitutam, non tamen obligationem; vnde obligatio statim nascitur, quia vnus alteri tenetur, licet res ante tempus peti non possit, *l. cadere diem ff. de verb. signific. & l. centesimis, ff. de verb. obligat.* Secus est quando dies incerta apponitur, vt cum quis aliquid promittit se daturum alicui, si certum quid accidat, vel si tale quid fiat, quia tunc nec actio, nec obligatio currunt, antequam illud contingat. Ratio est, quia illius diei incertæ appositio, conditioni de futuro æquiparatur, quæ obligationem, ac proinde etiam actionem suspendit, *l. stipulatio, §. inter certam, ff. de ver. obligat.* Idem est cum quis promittit aliquid in diem mortis, quia licet mors certa sit, dies tamen incerta ex *l.* 1. *C. vt actiones ab hæred.*

129 Quæres 13. an qui promisit aliquid alicui soluendum in die S. Petri, & soluit ante per errorem, possit repetere solutum tanquam indebitum? Respondetur negatiuè, *l. fideiussor, ff. mandati.* Ratio est ex dictis, quia iste contractus parit obligationem ante diem, licet non pariat obligationem soluendi ante illum. Oppositum est in debito, vel promisso sub conditione; quia iste si soluat antequam conditio purificetur, repeti poterit tanquam indebitum, *l. sub conditione, l. sufficit, & l. qui promittit, ff. de condict. indeb.* Idem est dicendum, quando quis aliquid promisit in diem incertum, si soluat ante, quia vt indebitum repeti potest, nisi sciés & prudens soluerit, quia tunc non sibi fauet *d. l. sub conditione*, argum. *l.* 1. *ff. de cond. indeb.*

130 Quæres 14. quando promittens soluere debet, quando indeterminatè soluere promisit? Respondetur quod attendi debet promissionis modus. Nam si quis sic promittat se daturum, vel solu-

turum pecuniam post aliquot dies, vel hebdomadas, aut menses; non tenetur soluere ante duos dies; ante duas hebdomadas; ante duos menses, quia dictio *aliquot* ad minus de duobus verificari debet. An autem vltra extendi debeat peti potest; & dico, quod nisi aliud constet, de rigore iuris, vltra extendi non potest, vt constat ex *reg.* 40. *de reg. iur in 6.* scilicet. *Pluralis locutio, duorum numero est contenta*, quæ regula desumitur ex *l. vbi numerus, ff. de testibus, & ex l libertas, §. vlt. ff. de manum. testam. & ex l. inter illa, § fin. ff. de verb. obligat.* cum alijs similibus, per tradita ab Oldrad. *cons.* 215, *nu.* 8. *vers. deinde opponitur*. Imola *cons.* 101. *n.* 2. Calderin. *cons* 438. Euerard. *in topicis legal. loco* 54. Mascard. *de probat. concl.* 838. *n.* 12. Tusch. *litt. D. concl.* 333. *n.* 1. *& litt. P. concl.* 367. & alij. Quod si quis promisit se soluturum, absolutè, intelligi debet cum primum commodè poterit; potest tamen expectare, quod debitum petatur.

131 Quæres 15. quando quis soluere debeat, qui certo tempore se soluturum promisit, an scilicet debeat soluere in principio, vel in medio, vel fine dicti temporis? Respondetur quod qui promisit se soluturum tali die, potest debitum peti mane, licet sufficiat, quod soluatur vesperi, *l. liber homo* 2. *§. decem, ff. de verb. obligat.* Qui promisit se soluturum hac hebdomada, hoc mense, hoc anno, sufficit, quod soluat in fine hebdomadæ, mensis, anni, *l. qui hoc anno, ff. de verb obligat.* Quod si finus dubij, tempus censetur adiectum, & interpretari debet in fauorem debitoris, non creditoris, *l. Stipulatio, §. inter certam, ff. de action. & obligat.*

132 Quæres 16. an contractus valeat sine scriptura? Respondetur affirmatiuè, tradunt Surd. *decis.* 277. *nu.* 1. Tiraq. *de retractu lig §. 2. glos.* 1. *n.* 1. vbi etiam dicit quod valet contractus sine instrumento, quia aliud est contractus, aliud instrumentum. Vnde *l. cum res, C. de probat.* dicitur, quod res per instrumenta non geritur, sed probatur. Verba sunt. *Cum res non instrumentis gerantur, sed in hac rei gesta testimonium conferatur, &c.* Et sic tradunt Neguzan. *de pignor. p. 2. membr. 3. n. 63.* Donel. *comment. iuris ciuilis, lib. 25. in comment d. leg. cum res*, & alij. Vnde *l. contractus, C. de fide instrumentorum*, dicitur, quod ex contractu in scriptis non oritur ius, nisi impleta scriptura, munda, & sine vitio, in forma in qua fieri consueuit; & quod ex contractu absoluto interim dum dictatur, est locus pœnitentiæ; & quod licet recedere arrhis ob pœnitentiam amissis.

133 Quæres 17. an ego tenear de mutuo, quod accepit meus institor, vel præpositus meæ negotiationis, seu mercaturæ, vel vt dicitur, *mercantiæ*? Respondetur certum esse me teneri, quando meus institor de mandato meo mutuum accepit. Quod si de mandato meo mutuum non accepit, licet nomine meo, ego non teneor, nisi in quantum dictum mutuum in meam vtilitatem conuersum est, secus tenetur institor ipse, seu officij mei præpositus, seu agens. Sic tradit Rota Ienuens. *decis.* 14. *nu.* 14. 100. 101. & 102. Nicol. Genoa *in tract. de scriptura priuata lib.* 4 *cap.* 11. *de libro rationis institoris*. Et deducitur ex *l. seruus tuus, C. de institoria, & exercitoria actione.* Pro quo nota, quod institoria actio tunc locum habet, vt tradunt Doctores *in hac rubr.* quando quis tabernæ, vel cuilibet negotiationi seruum suum præposuit, & cuius ratione aliquid cum eo contrahitur, per quod actio institoria datur. Vnde institor est præpositus negotiationis, vel tabernæ, seu apothecæ, qui sic dicitur, quia negotio gerendi instat. Exercitor autem contra quem datur actio exercitoria, est qui magister nauis præpositus fuit, ad quem obuentiones nauis obueniunt.

134 Quæres 18. quomodo dominus teneatur ex contractu serui? Respondetur quod tenetur de peculio, vel in quãtum in eius vtilitatem aliquid conuersum est, *l. ex contractibus, C. de institoria, &c.* vbi dicitur, quod ex contractu serui, dominus

minus de peculio dumtaxat tenetur, nisi præposuerit seruum, & contractum domini cum lucro seruus celebrauit. Et *l. etiam. C. quod cum eo, qui in alien.* dicitur, quod ex contractu celebrato cum seruo etiam domino inscio, tenetur dominus de in rem verso. Nota hic ex Boër. *decis. 73. nu. 1.* Mascard *de probat. concl. 1234.* Menoch. *lib. 3. præsumpt. 49. nu. 17. & 25.* Caroc. *decis. 77.* Marta *in votis nouis. decis. voto 103. nu. 27.* Cabed. *decis. 80. n. 4. p. 2.* Anton. Hering. *de fideiuss. p. 1. cap. 27. nu. 136.* Hieronym. Laurent. *decis. 76.* & alijs quod contrahens facta mentione officij, seu ministerij, censetur contrahere contemplatione illius, ac proinde finito officio, non tenetur ipse. Nota etiam ex *Lei qui, C. qui cum eo, &c.* quod actio de in rem verso, habetur in quocumque cõtrahente, etiam cum negotiorum gestore & datur contra dominum in cuius vtilitatem est versum, quod obseruat Surd. *de alim. tit. 8. priuil. 48. n. 5.*

135 Quæres 19. anà contractu recedi possit? Respondetur quod quando ex contractu, vel etiam occasione contractus, per legalem dispositionem, est alicui tertio ius quæsitum, re, vel spe, recedi non potest in præiudicium illius tertij, cui ius acquisitum est, nisi illo consentiente. Bald. *in l. si constante, C. de donat. ante nupt.* Roderic Xuar. *allegat. 19. nu. 5. & in repetit. l. quoniam in prioribus, q. 8. nu. 5.* & alij.

136 Quæres 20. an iudex, vel Prouinciæ præses, & alij similes, possint durante officio contrahere? Respondetur negatiuè, *l. unica, C. si rector prouinciæ, vers. quod tempore,* & *l. etsi contra, C. de nuptijs* potest tamen contrahere finito officio intra territorium suæ iurisdictionis, nisi legitima præsumptio concurrat, quod adhuc prohibitionis ratio duret. Imò de iure Cæsareo nequit dictus prouinciæ rector vxorem ducere ex illis, quæ suæ subdunt iurisdictioni, durante dicto gubernationis tempore, quia præsumitur, quod non liberè iste, & alij contractus fiant. Verum de iure canonico potest dictus Rector prouinciæ vxorem ducere vbicumque voluerit, vt obseruat Greg. Lopez *in l. 2. tit. 9. p. 4. glos. 12.* & alij, de quo etiam supra diximus.

DISPV.

Digitized by Google

DISPVTATIO IX.

DE EMPTIONE,

Et venditione .

1 HANC diſputationem ex Plinij verbis exordiar, qui *lib. 9. cap.40.* ſic fatur *Rõbus, & Squatina, Rhaia, & Paſtinaca, cum tardiſſimi ſint piſcium, tamen ſæpè reperiũtur habentes in ventre: Mugilem omnium velociſſimum, ſolertia, & ingenio capientes.* Contingit hoc maximè in emptionibus, & venditionibus, in quibus homines viles, ingenio craſſo, tardo, hebeti, decipiunt viros ingenuos, ſapientes, cordatos. Imitantur rudes iſti deceptores, homines illos qui teſte eodem Plinio *lib.16. cap.26.& 27.* in Albania naſcuntur, glaeua oculorum acie, qui noctuarum ritu, plus noctu, quam interdiu cernunt. Plus namque iſti ſapiunt in rebus facinoroſis, quam in bonis, & præclaris, & in ſordibus potius, quam in egregijs exercentur. Dici non poteſt, quot ſint *iſtorum* artes, & aſtutiæ, quibus vtuntur maximè in emptionibus, & venditionibus, ad decipiendos, & fallendos eos, qui ſecum contrahunt. Qui accendit ignem, prius concaleſcit, qui duros ſilices manu cædit, ipſe non lapides vapulat, qui ad ſtimulos calcitrat, ſe ipſum ferit, lædit, & vulnerat. Sic qui offendere, ſeu lædere cogitat, ſe ipſum offendit, & lędit. Vt autem horum deceptiones, & offenſiones dignoſcamus; materiam hanc emptionis, & venditionis declarabimus, vt fraudes detegantur, & deceptores cognoſcantur. Sit ergo.

QVAESTIO I.

Quid ſit emptio, & venditio, vbi aliqua quæſita reſoluuntur.

2 ROMANI antiqui promiſcuè vtebantur, emptionis, venditionisue nominibus, vt nomine venditionis intelligerent emptionem, & nomine emptionis venditionem, vt dicitur in *l. veteres, ff. de action. empti*, vbi dicitur. *Veteres in emptione, venditioneque appellationibus, promiſcuè vtebantur*. Et obſeruant ibid. gloſ. & Doctores, & ratio eſt, quia emptio, & venditio ſimul eunt, & ſimul manent, nec datur venditio ſine emptione, nec emptio ſine venditione. Hinc eſt, quod ab aliquibus ſimul definiantur, ab alijs etiam maioris claritatis gratia, diuiſiuè. Licet enim emptio, & venditio vnum complet-

tum

Digitized by Google

tum contractum constituant, qui vltro, citroque emptorem,& venditorem obliget, hunc ad dandam rem,illum,ad dandum pretium, cum enim vnitas numerica contractus à materia vna sumatur, sequitur, quod vnius rei venditio; & emptio, vnum contractum constituant. Tamen ratione duorum contrahentium,emptoris scilicet, & venditoris, quasi duplicem constituunt contractum, ac proinde duplici definitione partiali definiũtur. Sotus ergo quem plerique sequuntur sic venditionem definit *lib.6 de iust. qu.2. art.2.* Venditio, est *distractio rei pro pretio*. Emptionem autem sic definit, est *contractio rei pro pretio*. In quibus definitionibus sub intelligitur nomen contractus,quod stat pro genere, alia stant pro differentia. Nam per distractionem, & contractionem distinguuntur emptio, & venditio à contractu emphytheusis, & locationis in quibus nec distractio, nec contractio contingit, cum non transferatur dominium, sed tantum vsus, aut vsusfructus, aria venditione, & emptione, re dominium transfertur de venditore, in emptorem. Deinde distinguitur emptio, & venditio per distractionem,& venditionem à mutuo, in quo dominium quidem transfertur, sed non absolutè, & irredimibiliter, cum eadem pecunia in genere sit restituenda, non sic in venditione, & emptione. Per illam particulam *pro pretio*; differunt emptio, & venditio à cambio, in quo res pro re commutatur, & non res pro re datur. Per illam particulam *rei*, reprobantur contractus fictitij, qui nonnunquam à versutis, peruersisque hominibus finguntur, quibus decipiunt simplices, vt cum venduntur fructus arborum, vel boues, quibus vendens caret, sibique tales sic fictè empti, pro annua pensione locantur,&c. Benè verum est, quod dictæ definitiones vnam integram componunt, quæ totam adæquatamque venditionis, & emptionis rationem explicat,& declarat.

3 Quod si breuiusculè emptionẽ,venditionẽuè simul definire desideras,dicere poteris, quod sit *vltro, citroque venditoris, & emptoris obligatio*. Nam venditor obligatur ad tradendam rem, vt mercem,& emptor obligatur ad tradundum pretium. Aliqui sic definiunt. Emptio, & venditio, sunt contractus *vltro, citroque obligationem pariens in quo traditur merx pro pretio, vel pretium pro merce*, Alij sic: *emptio, & venditio sunt contractus vltro, citroque obligans emptorem, & venditorem, vt vnus rem tradat, alter pretium*. Alij alias tradunt definitiones,sed omnes in idem recidunt. Et non distinguuntur à nostra. Nam eo ipso, quod dicitur, quod emptio, & venditio sit *vltro, citroque venditoris, & c. obligatio*, intelligitur, quod sit contractus vtrinque obligans, scilicet emptorem,& venditorem, & eo ipso, quod dicitur emptoris,& venditoris obligatio, intelligitur, quod sit ad tradendam rem, seu mercem pro pretio, sub nomine namque emptoris, & venditoris, merx, & pretium veniunt.

4 Quæres 1. quænam fuerit origo venditionis, & emptionis? Respondetur quod hæc origo sic explicatur *l.1. ff. de contrahend empt.* vbi sic dicitur. *Origo emẽdi, vendendique à permutationibus cœpit. Olim enim non intererat nummus, neque aliud merx, aliud pretium vocabatur, sed vnusquisque secundum necessitatem temporum, ac rerum, vtilibus inutilia permutabant, quando plerumque euenit, vt quod alteri superest, alteri desit. Sed quia non semper nec facilè concurrebat, vt eum tu haberes, quod ego desiderarem in vicem ego haberem, quod tu accipere velles, electa materia est, cuius publica, ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subueniret, eaque materia formapublica percussa, vsum, dominium, non tam ex substantia præbet, quam ex quantitate, nec vltra merx vtrumque est, sed alterum pretium vocatur*. Hinc est, quod pecunia à pecoribus, seu pecudibus nomen accepit, ratione duplici. Altera, quia quicquid veteribus dabatur pro pecoribus (quibus omnis eorum substantia constabat) pecunia dictum est. Altera, quia monetis, animalium, seu pecudum figuræ sunt impressæ.

Quæ-

5 Quæres 2. an emptio, & venditio fine pecunia contrahi possit ? Hæc quæstio apud antiquos mota fuit, vt habetur in d.l.nu. præcedenti citata, vbi dicitur. *Sed an sine numis venditio dici hodieque possit, dubitatur, veluti si ego togam dedi, vt tunicam acciperem. Sabinus, & Cassius esse emptionem, & venditionem putăt. Nerua, & Proculus permutationem, non emptionem hoc esse. Sed verior est Neruæ, & Proculi sententia. Nam vt aliud est vendere, aliud emere, alius emptor, alius venditor, sic aliud est pretium, aliud merx, quod in permutatione discerni non potest, vter emptor, vter venditor sit.* Bene verum est, quod pecuniæ nomen quandoque generatim accipitur pro omni eo, quod pretio æstimari potest, seu pro omnibus bonis. Sed propriè pro solis numis. Vide Calep. dict. *numus*, vbi ex græco explicat, quod propriè significat id, quod vt mercium pretium datur.

6 Quæres 3. cuius iuris sit emptio, & venditio ? Respondetur ex dicta leg. in fine, quod est iuris gentium, sic enim dicitur. *Est autem emptio iuris gentium, & ideo consensu peragitur, & inter absentes contrahi potest, & per nuncium, & per litteras.* Vbi glos. *verb. consensu per agitur*, dicit *id est sine solemnitate verborum, quæ est tantum à iure ciuili inducta*, & post aliqua subdit. *Et quod de nuncio dicit, sic accipe, adhuc destinato, &c.* Sed dices quia pecunia non est de iure gentium, ergo neque contractus, qui pecunia celebratur. Dico, quod etiam pecunia iure gentium inducta, & signata est, sicut contractus venditionis, & emptionis.

7 Quæres 4. quotuplex sit emptio, & venditio ? Respondetur quod emptio, venditio est vnus contractus in specie atoma, & infima, vnde habet solum quasdam diuisiones accidentales, ratione adiuncti. Vnde contractus aliquando est purus, & simplex, quando sibi nil adiungitur, neque conditio, neque modus, neque dies, neque pactum, de quibus constat ex dictis quæstione præcedẽti. Variatur etiam accidentaliter contractus iste, quando pretiũ statim, vel nõ statim soluitur, sed dilata solutione, item quando fit gratia quæstus, aut gratia necessitatis. Qui fit gratia quæstus, est duplex. Vnus, cum res emitur, vt eadem prorsus inuariabilis, & absque mutatione vendatur. Et hic contractus dicitur negotiationis, qui est Clericis iure canonico prohibitus, cap. 1. *& infra, qui cleric. vel monach.* Alter quo res emitur vt iterũ vẽdatur melior effecta ingenio, industria, cura, opera, & diligentia emptoris; Et hic contractus non est propriè negotiatorius, ac proinde non prohibentur clerici, vel Monachi hunc frequentare per se loquẽdo, licet aliunde dedeceat, cum sit res propria artificum, agricolarum, pastorum, &c. Aliquando etiam contractus variatur accidentaliter ex eo, quod fiat, aut non fiat palam, in foro, vel in priuato. Item diuersificatur cum res simul emitur, & postea minutatim, & paulatim venditur, & è contra.

QVAESTIO II.

Quinam vendere, vel emere prohibeantur, & quinam non.

8 IVRE Cæsareo prohibentur vendi purpurę quibus vtitur Princeps cum sedet in maiestate vt constat ex *l. 1. C. qua res vendi non possint*, vbi dicitur. *Fucanda, atque distrahenda purpura, vel in serico, vel in lana, quæ blatta, vel ex bapta, atque hyacinthina dicitur, facultatem nullus posse habere priuatus. Sin autem aliquis supradicti muricis vellus vendiderit, fortunarum suarum, & capitis sciat se subiturum esse discrimen.* Quæ lex sic explicatur à glos. ibidem. *Si priuatus quis lanam, vel sericum ex quibus vestis Imperialis fit vendiderit; non solum in publicationem bonorum mulctabitur, sed capitali supplicio subijcietur.* Deinde explicat quid sibi velit illud *fucandæ, ideſt tingendæ, furus enim color est.* Et in l. sequenti dicitur, quod nulli tribuitur licentia comparandi sericum, nisi de licentia illius, qui consueuit emere vestes Imperialis. Et in l. 3. dicitur, quod qui in fraudem reipublicæ frumentum emit, capite puniatur. Et in l. 4. decernitur, quod si frumentum exercitui Principis mittatur, nullus nisi de exercitu Principis illud comparare possit, etsi aliter fiat, si est honestior, deportabitur, inferior, capite punietur. Et *l. 1. C. qua res exportari non debeant*, habetur, quod nulli facultas est transferendi ad Barbaricum, ideſt ad hostes, aliquid vini, olei, liquaminis, nec ad gustandum, nec eo prætextu, quod se mercatores esse huiusmodi commerciorum dicere solent. Et l. seq. statuitur, quod legati missi à Barbaris ad ciuitatem Romanam, nullam habeant facultatem comparandi arma, nec ferrum factum, vel infectum, quod si aliter factum fuerit venditor cum publicatione bonorum, capitali sententiæ subiaceat. Ex his legibus prima, & secunda non seruantur.

9 Plures alij prohibentur emere, aut vendere. Primò Præses prouinciæ, in prouincia in qua degit, aliquid emere nō potest, nisi fortè sibi vendantur prædia quæ fuerunt patris sui, *l. qui officij, ff. de contrab. empt.* Secundò vendi non possunt res pupilli, vel minoris, ipsi tutori, vel curatori, *l. si in emptione, ff. de contrahenda empt. & l. cum ipse C. eod.* Hæ tamen leges, vt supra obseruauimus, procedunt vt tutor, vel curator non emant bona pupilli, aut minoris occultè, nam palam & bona fide emere potest, maximè si rem emat sub hasta, & publica præconis voce. Ita bona fide, iustoque pretio. Tertiò, prohibetur quis vendere domum, vt diruatur, & plus sibi acquirat, hæc enim negotiatio emendi domos, aut villas, vt diruantur & plus acquiratur, noxia est, & perniciosa reipublicæ, cum sic paulatim ædificia destruerentur, sic decernitur *l. senatus ff. de contrahend empt.* vbi dicitur *Senatus censuit, ne quis domum, villamue diueret quo plus sibi acquireretur, neue quis negotiandi causa eorum quid emeret, venderetue, pœna in eum constituta, vt duplem eius quanti emisset in erarium inferre cogeretur.* Solum ergo causa negotiationis prohibetur ne domus diruenda vendatur. Ad opus autem publicum licitum est domum vendere, vt diruatur, vt notat glos. ibid. ibi: *Item ad opus publicum.* Quartò non licet vendere seruos criminosos, vt cum bestijs pugnaret, nisi iudicis auctoritate id fiet, *l. circumcidere, ff. ad leg. Cornel. de sicar. l. domini ff. de contrab. empt. & l. lege Iunia ff. de manumiss.* Quintò non licet vendere seruum in tu-

ga constitutum, nisi prius capiatur, *l. in fuga, C. ad leg. Flauiam, de plag. l. sciendum ff. eod. l. quod sæpè, §. illud constat, ff. de contrab. empt.*

10 Quæres 1. an Rex, & quilibet alius Princeps possit vendere sua loca, vt ciuitates, castra, villas, &c. sine consensu subditorum, ciuitatis, oppidi, villæ, &c. Respondetur vel illa loca sunt in bonis proprijs ipsius Regis, Principis, &c, vel sunt bona Regni Principatus, &c. Bona prioris generis absque alio consensu vendi possunt, cum sint ipsius vendentis propria. At bona posterioris generis vendi non possunt sine consensu Regni, cum enim hæc bona non sint Regis, sed coronæ, sed Regni, vendi ab ipso Rege non possunt sine illorũ consensu ad quos spectat illum præbere, alioquin ea alienatio non erit firma, & esset Regno perniciosa. Notat tamen, & bene Couar. *in cap. quamuis pactum, p. 2. §. 2. nu. 4.* Ex multorum sententia, quod Rex possit vendere ciuitates, &c. ob publicam Regni vtilitatem. Item quod possit causa dotis vel ad remunerandum alicuius, vel aliquorum merita, aut obsequia donare oppidum, vel castellum. Item, quod cum Rex vendit aliquid ex dictis, excepta intelligantur tributa, vectigalia, portaria, & alia iura regalia, nisi in donatione, vel venditione aliud à Rege exprimatur. Item, quod cum Rex dicta vendit liberam habent ciues facultatem se redimendi, si Regi tantumdem offerant, quanti castellum, vel oppidum alteri venditur.

11 Quæres 2. an maritus vendere possit vxoris dotem immobilem, vel aliquid illius? Respondetur quod si maritus accepit rem dotalem, pretio non æstimatam, eam vendere nequit etiam vxore consentiente *l. Iulianus, & l. Iulia, ff de fundo dotali, l. siue à me, C. ad senat. consult. Velleian. & inst. quibus alien. licet. vel non licet.* Neque tunc potest eam hypothecæ subijcere, *l. 1. §. & cum lex, C. de rei vxor. act.* & tradunt ibi Doctores, qui quinque casus excipiunt. Primus habetur *l. interdum, ff. de fundo dotali*, vbi dicitur. *Interdum lex Iulia de fundo dotali cessat, scilicet ob id, quod maritus damni infecti non caueat, missus sit vicinus in possessionem dotalis prædij, deinde iussus sit possidere. Hic enim dominus vicinus fit, quia hæc alienatio non est voluntaria. Sed per vniuersitatem transit prædium (secundum quod possibile est) ad alterum, veluti ad hæredem mariti, cum suo tamen iure, vt alienari non possit.* Secundus est si vendat ex causa necessaria, & non voluntaria, vt in hac lege insinuatur, vt ponitur in summa d. legis, sic. *Prohibitio alienationis facta à lege, non habet locum in alienatione necessaria*, quia necessitas non habet legem, *tutor qui reperterium ff. de administrat. tutor.* cum alijs relatis per Calderin. *cons. 93. nu. 5.* Ias. *in l. si ex toto, ff. de legat. 1.* & Tusch. *litt. N. concl. 18.* vbi probat, quod necessitas facit permissum, quod alias de iure est prohibitum. Tertiò si alienatio, seu venditio quam facit maritus conuertatur in vtilitatem vxoris, *l. ita constante, ff de iure dotium*, vbi dicitur. *Ita constante matrimonio permutari posse dotem dicimus, si hoc mulieri vtile sit, vt ex pecunia in rem, aut ex re in pecuniã, idque probatum.* Subditur tamen in *l. seq. Quod si fuerit factum, fundus, vel res dotalis efficitur.* Idem dicitur *in l. fundum, ff. eod.* Quartò si vxor consentiat iuramẽto adhibito, siue per se, siue per procuratorem ex speciali mandato, cap. *vlt. de procur. in 6.* & cap. *tũ contingat, de iure iur.* Quintò si maritus prouocetur à socio ad diuisionem fundi dotalis, licet ipse maritus nequeat socium prouocare, *l. vlt. C. de fundo dotali.* Si verò maritus accepit rem dotalem pretio æstimatam, potest eam alienare, vxore consentiente, modo alia bona habeat. *l. æstimatis, ff. solut. matrim.* Ratio est, quia quando maritus accepit rem dotalem æstimatam pretio, non cogitur eam restituere, sed solum pretium, ac proinde dummodo habeat quo pretium refundere possit, potest rem dotalem dicto modo vendere.

11 Quæres 3. an vsufructuarius possit vendere vsum fructum? Certum est, quod vendere nequeat rem ipsam exqua

vsum

vſum fructum percipit, ſine conſenſu domini, cum res non ſit vſufructuarij, ſed domini, & ſolum ius habeat vtendi, fruēdi, non alienandi, alioquin non eſſet ſolum vſufructuarius, ſed dominus directus Pro quæſiti ſolutione nota, quod in vſufructuario ſunt duo, ſcilicet ius percipiendi fructus, & fructus ipſi. Si loquamur de fructibus, certum eſt, quod eos vſufructuarius vendere, donare, alienare poteſt, *l. arboribus, ff de vſufructu*, & *inſtit. de vſu*, & *habit.* Si verò loquamur de iure percipiendi fructus, hoc vendere, donare, alienare non poteſt, niſi in ipsū *proprietarium*, *l. ſi vſufructus*, *ff. de iure dot. l. neceſſario*, § *vlt ff. de periculo & commod. rei vend.* Ratio eſt, quia illud ius percipiendi fructus, eſt perſonale, & perſonæ conceſſum eſt, ac proinde non poteſt transferri in alterum. Idem dicendum eſt de iure percipiendi alimenta quod alienari non poſſit, cum ſit perſonale, & perſonæ conceſſum ſit. Idem dic de penſione annua quam quis percipit ex beneficio, Romani Pontificis auctoritate. Idem dic de decimis, ſeu de iure percipiendi decimas. Idem dic de iure emphyteutico, quod alienari non poſſit, licet fructus ex emphyteuſi percepti alienari non prohibeantur, *l. vlt C. de iure emphyt.* & alibi.

12 Quæres 4. an quis emere poſſit ab illo, qui malè vſurus eſt pecunia. Reſpondetur certum eſt non poſſe, quando illi eſſet à lege, vel ſtatuto, vel iudice interdicta venditio, vt à furioſo, cui venditio interdicitur, *l. 1 ff. de cur. furioſ.* Vt à prodigo, & luxurioſo; dum ſibi venditio interdicitur. Item non poſſum rem emere ab eo quem ſcio eſſe pretium cōſumpturum in reipublicæ perniciem, vel in damnum, vel interitum innocentis, lex namque charitatis ad hoc obligat, vt tum commune tum particulare damnum, dum poſſum, impediam.

13 Quæres 5. an qui ludit emere poſſit ab eo cum quo ludit? Reſpondetur negatiuè, ita decernitur *l. ſi filius familiar, ff. quarum rer. act. non detur*. Vbi dicitur. *Si in alea rem vendam, aut ludam, & euicta re conueniar, exceptione ſubmouebitur emptor.* Vbi gloſ *verb. vendam*, ſubdit. & explicat ſic. *Puta, ſi vicero, vendas mihi fundum Titianum. & ſi viceris, vendam Sempronianum pro decem tibi: vel ipſam rem tibi vendidi & pretium luſi, vel ipſam æſtimationem luſi: vel die venturo filio principis cum putarem ab eo proici in vulgus, vendidiſti mihi quaſi in aleam fortunæ illud, quod eras acceptarus, & quod poſtea accepiſti, mihi dediſti & eſt euictum, non teneris*, argum. 5. *de contrab. empt. l. emptio, & de act. empt. l. ex empto. Vel ſecundum R vendo ego ludenti, & pretium mihi ludenti ſoluis, quod perdo, de euict. non teneor, ſicut nec tu vſucapis vt ſupra pro empto l. ſi quis cum ſciret, & intelligebat etiam in ludo permiſſo.*

14 Quæres 6 an fideiuſſor poſſit emere rem debitoris, loco pignoris creditori obligatum? Reſpondetur negatiuè, ita habetur *l. ſi mandatu ff. mandati*, vbi dicitur. *Paulus reſpondit, ſi fideiuſſorem, qui rem pignoris iure obligatur à creditore emit, mandati iudicio conuentum ab hærede debitoris oblato omni debito reſtituere cum fructibus cogendum, neque habendum ſimilem extraneo emptori, cum in omni contractu bonam fidem præſtare debeat.* Hanc legem ſic explicat glo. verb. creditor. *Mutuſſi mihi pecuniam ſub pignore, & dedi fideiuſſores, ſi pignus vendidiſſi, & emptori euictum ſit, an contra fideiuſſores habeas regreſſum, &c.* vide in eadem *l.* § *Paulus reſpondit* 2. § *creditor pignus vendit. & infra.*

15 Quæres 7. an executor teſtamentarius poſſit emere res defuncti, quando ex defuncti diſpoſitione vendi debent pro ſoluendis debitis, vel pro alio effectu? Reſpondetur affirmatiuè, modo emat iuſto pretio, bona fide, & publicè, vt cum defuncti bona ſub haſta venduntur præconis voce, ſic tradunt communiter Legiſtæ pro quo videri poteſt Fabianus *de empt. q. 3 n. 11.*

16 Quæres 8. an qui emere, & vendere prohibetur, poſſit vendere, & emere per alium? Reſpondetur negatiuè. Ratio eſt, quia illa emptio, aut venditio

censetur facta in fraudem legis, vel prohibitionis. Secus esset si lex expresse prohiberet ne quis per se emat, aut vendat, tunc enim emere, aut vendere posset per alium; tunc enim illa prohibitio facta censetur ratione incapacitatis prohibiti ad emendum, & vendendum. Fabian. *de empt. qu 3. nu. 10.* & alij communiter.

17 Quæres 9. an lex, vel statutum, quod bona non transeant de subdito in non subditum, valeat, saltem ex qua parte tangit Ecclesiasticos? Certum est valere quoad laicos *l. 1. C non licere habitatoribus*, & ex *l dudum, C. de contrab. empt.* Quid autem dicendum sit quoad Ecclesiasticos, ostendo in tract *de censuris disp. 4. à n. 6.* vbi plura dicuntur de oneribus, tum ordinarijs, tum extraordinarijs, an scilicet bona cum illis transeant ad Ecclesiasticos.

QVAESTIO III.

Quænam res vendi possint, & quænam vendi non possint.

18 EX communi Doctorum, aliorumque scriptorum consensu, vt videre est apud Bonac. *de empt & venditione disp. 3. q. 2. pun. 2. à n. 1 cum seq.* ea omnia vendi, & emi possunt, quæ pecunia æstimantur, nisi aliunde extet prohibitio, vel circunstantia, quæ venditionem impediat, irritamque faciat, aut illicitam, & pecaminosam. Quocirca sequentia vendi non possunt. 1. Res spirituales, eo quod sint inuendibiles, & omni pretio inæstimabiles, vnde earum venditio iure diuino, & canonico prohibetur, & simonia vocitatur. Ad res spirituales reuocantur res temporales, quæ spiritualibus annectuntur, & iure tantum Ecclesiastico non diuino earum venditio prohibetur, & peccatum simoniæ iuris humani constituit, de quo dicemus infra in tractatu de simonia.

19 Secundò vendi prohibentur res temporales materiales, sed sacræ, vt vasa, vestes, cruces, templa, sepulturæ, & huius generis alia. Sic habetur in *l sed Celsus, ff. de contrab. empt.* & *l sancimus 1. C. de sacrosanct. Eccles.* vbi dicitur. *Sancimus nemini licere sacratissimaque, atque arcana vasa, vel vestes, cæteraque donaria, quæ ad diuinam religionem necessaria sunt (cum etiam veteres leges, eaquæ iuris diuini sunt humanis nexibus non illigari censuerunt) vel ad venditionem, vel hypothecam, vel pignus trahere: sed ab iis, qui hæc suscipere ausi fuerint modis omnibus vendicari.* Postea duo subduntur. Vnum quod recipiens, nullam habet exceptionem, & si conflata sunt, debet restitui pretium, vel res ipsa. Alterum quod dictæ res sacræ vendi possunt pro redemptione captiuorum; vel quando debitum vrget, & aliunde solui non potest, & alteri Ecclesiæ tantum. Et sic tradunt ibi Bald. Salycet. & alij.

20 Tertio vendi non possunt res publicis vsibus destinatæ, vti est platea publica, forum publicum, via publica, ita habetur *l. sed Celsus, ff de contrahenda empt.* vbi dicitur. *Sed Celsus filius ait hominem liberum scientem se emere non posse, nec cuiuscunque rei, si sciat alienationem prohibitam esse, vt sacra, aut religiosa loca, aut quorum commercium non sit, vt publica, quæ non in pecunia, sed in publico vsu habentur, vt est campus Martius.* Idem tradit glos. & Doctores ibid. Quartò prohibentur vendi venena, & alia quæ humanis vsibus prodesse non possunt, sed solum ob esse, *l. quod sæpe §. illud constat, ff. de contraben. empt.* vbi dicitur. *Veneni*

ni mali quidam putat emptionem non contrahi, quia nec societas, aut mandatum flagitiosæ rei vllas vires habeant. Quæ sententia potest sanè vera videri de iis, quæ nullo modo per adiectionem alterius materiæ vsui nobis esse possunt. De his verò, quæ mista alijs materijs adeò nocendi naturam deponunt, vt ex his antidota, & alia quædam salubria medicamenta conficiantur, aliud dici potest. Quintò vendi non possunt liberi homines, ex *d. lege sed Cel. sus*, de quo suo loco.

21 Sextò vendi non possunt res litigiosæ, vt decernitur *l lite pendente, C. de litigiosis*, vbi dicitur: *Lite pendente actiones, quæ in iudicium deductæ sunt, vel res pro quibus actor à reo detentis intendit, in coniunctam personam, vel extraneam donationibus, vel emptionibus, vel quibuslibet alijs contractibus minimè transferri ab eodem actore liceat, tanquam si nihil factum sit, lite nihilominus peragenda.* Idem traditur *l. quicunque, & l. censemus, C. eodem.* Tandem, vt omnia vno verbo complectemur, vendi non possunt, quæ iure naturæ, gentium, ciuili, Canonico, populorum, patriæ, ciuitatis more, vsu, consuetudine, statuto, &c. vendi prohibentur vel sunt communes, vel alienari vetantur. Sic habetur *l. si in emptione, ff. de contrahend empt.* §1. vbi dicitur. *Omnium rerum, quas quis habere, vel possidere, vel persequi potest, venditio recte fit: quas verò natura, vel gentium ius, vel mores ciuitatis commercio exemerunt, earum nulla venditio est.*

22 Quæres 1. an venditio rerum sacrarum, ita prohibeatur vt sit nulla, an teneat? Respondetur quod rerum sacrarum venditio ita prohibetur, vt si fiat, nulla sit, sic tradit Sigismund. Scaccia *de commerciis* §1. *gl. 1. nu.* 556. *cum seq.* vbi subdit, quod dictas res sacras vendentes non solum incidunt in crimen læsæ religionis, sed quod venditio non valeat. Idem tradit Amat. Roderic. *de execut sent. cap.* 5. *n* 66. & Mantica *de tacitis, & ambig conuent. lib.* 4. *tit.* 5 *n* 4 *cum seq.* dicit, quod si quis ignoret dictas res esse sacras, sed pro prophanis emat; quamuis emptio nulla sit, tamen ex empto habet actionem aduersus venditorem, vt quod sua interest consequatur. Et Hermosilla *ad glos. 1. l* 15. *tit.* 5. *p.* 5. *to.* 2. ait, quod rerum diuinarum, sacrorumque venditio omni iure prohibita est, ac proinde nulla, & qui emit, simoniacus, & qui vendit Giezita dicitur, à duobus huius sceleris auctoribus Simone Mago, & Giezi.

23 Quæres 2. an dictæ res sacræ, vt vasa aurea, argentea, &c. possint pignorari, seu in pignus dari? Resp. negatiuè, ita habetur in *d. l. sancimus* ibi: *vel in pignus trahere*, & sic tradunt Gart. *reg.* 158. *n.* 3. & 4. Couar. *lib.* 2. *var. cap* 16. *nu.* 8. Mozz. *de contract tract de pignore, & hypothec. tit. de rebus, quæ pignori dari non possunt, n.* 13. Barbos. *de iure Eccles. lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 42. & *cap* 3. *n.* 173. Aduertendum *ex d. l. sancimus*, ibi: *nulla eis actione relinquenda*, quod emens, vel in pignus recipiens res sacras Ecclesiæ, eiusque aurea, & argentea vasa, pretium perdit, & tenetur eidem Ecclesiæ restituere vna cum fructibus, sic tradunt Bero. *in cap si quis presbyterorum, nu.* 14. *de rebus Eccles non alien* Felin *in cap. cum causa n.* 27. *de re iudic.* Redoan. *de rebus Eccles. non alien. q.* 77. *cap.* 5. *n.* 2. Gutier. *pract. lib.* 3. *q* 8 *per tot.* Menoch. *remed.* 15. *recuper. nu.* 634. Surd *cons* 115. *n.* 31. & *decis.* 45. *n.* 10.

24 Quæres 3. an vasa Ecclesiæ confracta, aut destructa, & conflicta, ita vt iam facta non sint, vendi possint laicis? Resp. affirmatiuè, sic *Margarita* Galet. *verb. Eccles. vasa sacra*; Barbos. *de iure Eccles. lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 48. Ioan. Schneid. *ad* § *sacre, nu.* 5. *Instit. de rer. diuis.* & alij communiter.

25 Quæres 4. an res sacræ, & aliæ Ecclesiæ bona vendi possint pro redemptione captiuorum? Resp. affirmatiuè, ita habetur in eadem *l. sancimus*, ibi: *excepta videlicet causa captiuitatis*, concordat caput *aurum Ecclesiæ habet* 12. *q.* 2. Tradunt Couar. *lib.* 2 *var. cap* 16 *n* 6. Perez *l.* 1. *tit.* 2. *lib.* 1. *ordin* Mozz. *vbi supra*, Fulcin. *de censibus lib.* 2. *cap.* 2. *n.* 7. Surd. *cons* 36. *n.* 43. Mantic. *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 4. *tit.* 5. *nu.* 13. Ceual. *comman. contra*

com-

commun. q. 578. *n.* 6. Marta *de iurisd. p.* 4. *cent.* 1. *casu* 10. *nu.* 3. Ioan. Garcia *reg.* 158. *nu.* 5. vbi extendit ad redimendos carceratos, quod scilicet dicta vasa sacra, & alia Ecclesiæ bona pro illis liberandis vendi possint. Ratio est, quia causa libertatis, & captiuorum redemptio, est verè, & propriè causa pia, & valde fauorabilis, & Ecclesiasticis maximè digna, Sarmiento *lib.* 2. *select. cap.* 7. *n.* 35. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 108. *n.* 1. Mantica *vbi supra lib.* 13. *tit.* 11. *n.* 6. Vnde dicit Tiraquel. *ad leg. connub gloss.* 6. *n.* 277. quod redemptio captiuorum, est summa pietas, & maxima reipublicæ christianæ vtilitas. Ad hoc reuocatur causa famis ex d. *l. sancimus*, ibi: *famis*, vt enim obseruat Tiraquel *de priuil. pia causa*, *in præfat.* causa alimentorum dicitur causa pia. Et Surd. *cons.* 367 *nu* 41. ait, quod à pari procedunt causæ alimentorum, & captiuorum. Item præstat facultatem alienandi necessitas fatalis, soluendi scilicet debita, quãdo aliter solui non possunt, vt ex *d. l sancimus* obseruat Menoch. *de arbitr. casu* 182. *n.* 23 & 24.

26 Quæres 5. quomodo se gerere debeat emptor rerum Ecclesiæ, quando venduntur pro redemptione captiuorum & pro soluendis debitis? Resp. quod tunc, sicut in mutuo, debet esse solicitus, & curare quod pecunia conuertatur in solutione debiti, pro quo venditio facta est. Sic Couar. *lib* 3. *var. cap.* 17. *n.* 3. Redoan. *de rebus Eccles. non alien. rubr. de causis vtilitatis.* Tusch. *litt.* P. *concl.* 506. *n.* 8. Steph. Grat *discept. forens. cap.* 34. *nu.* 34. & 35. Menoch. *cons.* 114. *n.* 8. & 9. Surd. *decis.* 156 *n.* 9. Vnde idem Grat. *cap.* 198. *n.* 8. dicit, quod licet in alijs contractibus emptor non debeat esse solicitus an pecunia in vtilitatem vniuersa sit, debet tamen esse in casu mutui, & venditionis pro soluendis debitis. Quocirca si drappanarius vendat pannum Abbati pro vestiendis Monachis, potest agere contra monasterium quamuis Abbas non conuerterit illud in monasterij vtilitatem. Rota apud Cencium post tract. *de censibus decis.* 287. *n.* 4. Additur etiam contractus censualis cum Ecclesia initus, ex eo Ecclesia non tenetur nisi in eius vtilitatem pretium versum esse per creditorem probetur. Gaspar Roderic. *de annuis reddit. lib.* 1. *q.* 14. *nu* 33. Felician. de Solis, *de censibus lib.* 2. *cap* 2. *n.* 6. & *cap.* 3. *nu.* 9. Auend. *de cens. cap* 64. *nu.* 5. Rota apud d. Cencium *d. decis.* 287. *n* 4. Idem dic quando venditio facta est propter Ecclesiæ vtilitatem, vt tradunt dicti Auctores, & alij. In alijs vero contractibus non tenetur emptor docere de conuersione pretij in commodum d. Ecclesiæ. Tenent Pinel. *in l.* 1. *C de rescind. vend. p.* 2. *cap. fin. n.* 70. Menoch. *cons.* 124. *n.* 9. Villalob. *in arario. commun. opin litt. M. n.* 245. Mascard. *de probat. concl.* 1165. *n.* 19. Bobadil. *in politica lib* 3 *cap.* 3. *n* 67. *litt. I.* Marta *de iurisd. casu* 161. *n.* 5. Steph. Grat. *discept. forens to* 3. *cap.* 555. *n.* 7. vbi aduertit, sufficere, quod recipiens confiteatur, pretium recipisse in causam in decreto contentam.

27 Quæres 6. quomodo probari possit, quod venditio rei Ecclesiæ, versa est in eiusdem Ecclesiæ vtilitatem? Resp. quod probari potest non solũ per veras probationes, sed etiam per coniecturas, & præsumptiones, Menoch, *lib.* 4. *præsumpt.* 55. & *de arbitr. casu* 432. *n.* 33. Redoan. *de rebus eccles. non alien. q.* 4. *§. verum.* Azeued. *l* 6. *n.* 17. *tit.* 2. *lib.* 1. *noua recop.* Mascard. *de probat. concl.* 728. & 1116. Montan. *de tutel. cap.* 33. *n.* 17. *cum seq.* Mantica *de tacitis*, & *ambig. conuent. lib.* 8. *tit.* 14. & 15. Rota apud Cencium post tract. *de censibus decis.* 29 *n.* 3. Aduertunt etiam Auend. *super cap.* 63. *num.* 16. Mascard. *concl.* 1166. *n.* 8. *alias concl.* 1116. Mant: *d. lib.* 8. *tit.* 14 & 15. Rota *d. decis.* 29. *nu.* 3. *apud Cenc.* quod non sufficit probare instantem necessitatem, sed probari etiam debet vtilitas; non est tamen necesse, quod vtilitas duret, sed sufficit, quod tunc fuerit. Menoch. *d. casu* 432. *nu.* 41. & alij.

28 Quæres 7. an reliquiæ sanctorum vendi possint? Respondetur negatiuè, sic tradunt Menoch. *de arbitr. casu* 282. Nauar. *cons.* 2. *n.* 1. *de reliq. & venerat. Sanct.*

Man-

Digitized by Google

Mantica *de tacitis, & lib* 4. *tit.*5. *n* 9. Fatin. *de furtis q.*172. *n.*65. *p.*1. *& nu.* 68. refert, quod quidam vix obtinere potuit hic Romæ tempore Pauli V. vt mitteretur ad triremes ob furtum reliquiarū. Limitat Mantica *loco cit tit.*5. *n.*11. Alberic. *in Lucina martyres, C. de sacros. Eccles n.*2. Menoch. *de arbitr. casu* 483. *in fin.* Farin. *d. q.* 172. *n.* 67. quod reliquiæ emi possunt à prophanis hominibus, vt in Ecclesijs recondantur; quia ea emptio, est potius redemptio reliquiarum de manibus hominum prophanorum. Quare sacrilegium committunt, qui reliquias exponunt venales, nec possunt cruces reliquiaria, thecæ, &c. plus vendi ex eo quod in illis reliquiæ includantur. Nauar. *d. cons.* 2. Ludouic. Pegnera *crim. decis.* 24. *n.*11. Bonifac. *in tract. de furto* §. *aliena rei, n.*26. Decian. *in tract crim. lib.*6. *cap.*31. *n.*38. & alij. Nota hic, quod distrahens sanctorum reliquias punitur iudicis arbitrio, Menoch. *d. casu* 282. *n.* 3. *& casu* 488. *n.*6. Farin. *d.q.*172. *n.*65. Vbi enim lex prohibet aliquid fieri, & vltra non procedit adijciendo pœnam, si contrafactum fuerit, tunc semper imponitur pœna extraordinaria, glos. in *l. nemo martyres, C. de sacros. Eccles.* ibi: *extra ordinem punietur.* Maranta *de ordine iudic. p.*4 *dist.* 10. *n.* 4. *& dist.* 5. *n.*19, Gregor. Lopez. *l.* 31. *glos* 6. *tit.*25. *par.*4.

29 Quæres 8. an ius sepulturæ vendi possit? Resp. negatiuè, simoniacum namque est vendere ius sepulturæ præcisè, & aliquid tanquam pretium pro ea recipere, sed gratis præstanda est defunctis. Sicut enim simoniacum est vendere Ecclesiam, ita partem Ecclesiæ, vt capellam, locum sepulturæ, &c. vt habetur cap. *abolendo, de sepult.* & tradunt ibi Doctores. Conueniunt tamen omnes non esse simoniam vsum vendendi capellas pro sepultura defunctorum; tum quia datur per modum eleemosinæ ad Ecclesiæ reparationem; tum quia dari censetur pro sustentatione ministrorum Ecclesiæ, sicut datur missæ stipendium pro sustentatione ministri, & non tanquā pretium missæ; ita quod datur pro capella, vel sepultura, non datur vt pretium, sed vt sustentatio ministrorum Ecclesiæ, &c. Portell. *de dub. Regul. verb sepult. n.*8. Villalob. *in summa p.*2. *tract.*37. *diffic.*12. *n.* 3. *& 9.* Hieron. Roderic. *in compend. resol.*128 *n.*2. & alij Conueniunt etiam communiter, quod possit vendi situs capellæ, & situs sepulturæ secundum se, vel quod accipi possit id quod Ecclesia impendit in ædificatione capellæ, & sepulturæ, quia tunc non venditur ius sepulturæ, sed venditur locus materialis. Ego tamen dicerem, quod neque locus materialis vendi possit, cum sit cōiunctus cum spirituali, sed quod peti possit id quod insumptum est in illius capellæ ædificatione, in parietibus, in marmoribus, in emptione situs, vt sic Ecclesia seruetur indemnis. Maior difficultas est, an pretium accipi possit pro loco digniori, & honoratiori.

30 Pater Suarez *to.*1. *de religion. tract.* 3. *lib.* 4. *de simonia cap.*14. *n.*19. & alij tenent, quod nihil accipi possit precisè ratione loci dignioris, & honorabilioris, seu honoratioris. Nihilominus communis sententia affirmat, cuius ratio est, quia tunc non venditur aliquid spirituale, nec spirituali annexum, sed honor, & præeminentia, quæ pretio æstimari, & vendi possunt. Sic Sot. *de iust. lib.*9. *q.*7. *art.* 1. Victor. *relect.* 2. *de simonia n.*10. Gregor. Lopez. *l.*1 *tit.*13. *part.*1. Menoc. *de arbitr. casu.*277. Spin. *in speculo testam glos.*2. *n.* 44. Zech *de repub. Eccles. lib.*1 *cap* 28. *n.*19. Zerol. *in praxi Epis. p.*1. *verb. sepult.* §. 2. Garcia *de benefic. p* 5. *cap* 9 *n.* 137. Salazar. *de vsu, & consuet. cap.* 10. *n* 14. Perez de Lara *de anniuers. & capell. lib* 1. *cap.*25. *n.* 17. Philiarch. *de offic. sacerd. to.*2. *p.*2. *lib.*6. *cap.*9. Portel. *vbi supra n.*8 Nald. *in sum. verb. sepult. n.*8. Marc Anton. Genuens. *in praxi cap.* 40. *nu* 19 Ioan. de la Cruz *in direct. conscientiæ p.*1 *præcep.*7. *q.*4. *dub.*9. *concl.*2. Bonac. *de simonia q.* 4. §. 6. & alij communiter.

31 Datur etiam alius modus soluendi dictam sepulturæ venditionem, & est ratione obligationis, quod nullus alius in eo sepulchro sepeliatur, tūc enim pro illo one-

onere, quo oneratur Ecclesia, aliquid accipi potest: Aliud namque est vendere sepulturam, aliud est vendere obligationem non sepeliendi alium in dicto loco. Notat etiam Melchio Phæbo *decis.* 8. *n.* 8. 9 & 13. quod vsus sepulchri hæreditarij est pretio æstimabilis, & vendi potest pro debitis defuncti; & *n.* 14. dicit, quod non soluitur gabella de venditione sepulturæ. Et Suarez *loco cit. n.* 18. ait, quod qui habet sepulchrum proprium suis sumptibus emptum, vel ædificatum pro se, aut suis, non est materia simoniæ si vendatur quoad proprietatem iuxta valorem fundi, & habito respectu ad solas expensas factas in eo ædificando; quia non venditur tunc benedictio, nec proprium ius sepulturæ, sed illud materiale, ad quod alia sequuntur. Quocirca transferuntur sepulchra, capellæ, &c. à parentibus ad filios ratione temporalitatis, quæ in eis est; quæ non est materia simoniæ.

32 Pro clariori intelligentia nota, quod tripliciter locus sepulturæ concedi potest. Primò, vt ille cui datur acquirat verum, & proprium dominium illius. Secundò vt habeat ius sepeliendi mortuos suos in eo, & impediendi ne alij inibi sepeliantur. Tertiò, vt possit de facto aliquem in eo sepelire, vt colligitur ex cap. *abolendæ*, *de sepulturis*, & notant ibi Innoc. Panorm. & alij, & ex Clement. *dudum*, §. *huiusmodi*, *eod tit.* Primum nulli concedi potest, quia cum talis locus sacer sit, nullus potest habere illius dominium. Secundum concedi potest, sed sæculares, de auctoritate Episcopi, & Regulares, de auctoritate Prouincialis; quia licet tunc non transferatur dominium, transferatur tamen ius sepeliendi, quod cum sit quædam species alienationis sine solemnitate à sacris canonibus requisita, fieri non potest. Vnde requiritur consensus Capituli, & Prælati, licet non sit necesse recurrere ad sacram Congregat. vt omnes tradunt, & vsus docet. Tertium, à quocunde concedi potest, modo habeat liberam sepulturam, vel ius admittendi ad illam.

33 Igitur potest quis habere vsum sepulchri proprij, & prohibere ne aliquis in eo sepeliatur. Vt autem hoc ius acquiratur, requiritur, quod ab initio sepulturam ædificauerit, vel quod ædificatam emerit, soluendo expensas ædificationis. Probatur autem hoc ius ex inspectione litterarum, Mascard. *de probat. concl.* 1297. *n.* 4. Sebast. Neuo *ad l.* 2. *ff. de oper. pub.* 4. Zerol. *in praxi Epist. p.* 1. *verb arma.* Menoch. *lib.* 2. *præs.* 59 *n.* 2. Verum aduerte primò pro praxi, quod hoc ius durat familia durante, eaque deficiente transit ad Ecclesiam, quæ eundem locum poterit denuò alijs concedere. Sylu. *verb. sepultura q.* 3. Petr. de Vbald. *cap.* 10. *n.* 6. Rota *in calaguritana sepultura* 21. *Maij* 1616. Aduerte secundò, quod ius sepulturæ familiæ, non transit ad cognatos ex linea fœminea, nisi hæredis institutio ius tale ijsce conferat, *l. ius familiarum*, *C. de relig. & sumpt. fun.* Vnde quando ius sepulturæ pro familia est emptum, non transit ad hæredes extraneos; secus esset si absolutè esset emptum, tunc etiam ad hæredes extraneos transit, vt colligitur ex *l. ius sepulchri*, *C. eadem.* Tiraquel. *de retract. lig.* §. 16. *glos.* 1. *nu.* 55. Spin. *in spec. testam. glos.* 2. *n.* 36. Ioan. Gargia *de expens. cap.* 8 *n.* 4. Steph. Grat. *discept. forens. to.* 2. *cap.* 210. *num.* 36. & alij. Aduerte tertiò, quod cadauer depositum sine alia licentia aliò transferri potest, *l. finem dum*, *C. eod.* Quod autem depositum non sit aliò transferri non potest, sine iusta causa, & interueniente superioris consensu, *si vi fluminis*, *C. eod.*

§. I. *Soluuntur aliqua alia quæstia de ijs, quæ vendi non possunt.*

44 QVæres 1. an emptio, & venditio rei alienæ subsistat? Resp. & dico 1. quod emptio, & venditio rei alienæ siue inter scientes, siue inter ignorantes non tenet cum damno Domini. Ratio clara est, quia semper Dominus potest eam repetere, cum res suo clamet Domino. In hoc conueniunt omnes. Dico 2. quod si venditio, & emptio fiat inter ignorantes, & fide bona procedentes tenet

net

net quantum ad hoc, quod emptor eam rem ſic emptam debito tempore præſcribere poteſt; & quantum ad hoc, quod ſi ante tempus præſcriptionis compareat Dominus, vel appareat, quod res eſt aliena, poteſt emptor pretium, & quod ſua intereſt, repetere, ex *l. ſi in emptione §. ſi & emptor ff de contrahend. empt.* Idem dic quando emptor ignorabat rem eſſe alienam, tametſi venditor, hoc ſciebat, tunc enim ex parte emptoris dicta duo currũt. Dico 3. quod ſi ſolus emptor ſciebat rem eſſe alienam, tunc venditio ex parte ipſius non habet illa duo. Cætera quæ hoc loco inquiri poſſent circa hoc quæſitum, an ſcilicet emptor poſſit contractum reſcindere, & pretium repetere, &c. conſtat ex dictis ſupra de furto.

35 Quæres 2. quomodo ſit verum, quod ius ciuile diſponit, *l. & liberi, l. liberi hominis ff de contrahend. empt.* & *Inſtit. de empt & vendit. §. vlt.* quod ſcilicet rei ſacræ venditio ſubſiſtat, ſi ab ignorantibus fiat. Item quod dicta emptio valeat ſi emptor ignorat rem eſſe ſacram, quamuis hoc ſciat venditor. Et quod dicta venditio ſit nulla etiam ſi ſolus emptor ſciat rem eſſe ſacram? Reſpondetur quod dictæ leges hoc modo intelligũtur, quod illa venditio dicatur valida, non quoad dominij translationem, vel non translationem, quia res ſacra non poteſt tranſire ſub alterius dominium, vt *nu.* 32. dictum eſt, ſed quoad ius repetendi, vel non repetendi pretium, & quod intereſt emptoris bona fide procedentis, vel mala fide, qui ex bona fide proceſſit, quæ ſua intereſt repetere poteſt, non qui mala fide.

36 Quæres 3. an filius à parentibus vendi poſſit? Reſpondetur negatiuè abſolutè loquendo, ita habetur *l. liberos, C. de patribus, qui filios ſuos diſtrax.* vbi dicitur. *Filios à parentibus neque venditionis, neque donationis titulo, neque pignoris iure, aut alio quolibet modo, nec ſub prætextu ignorantiæ accipientis in aliũ tranſferri poſſe, manifeſti iuris eſt.* Et ſic tradunt DD. ibid. Imò non ſolum vendi, aut pignorari non poteſt liber homo, ſed neque pro debitis detineri poteſt quãdo non habet vnde ſoluat, cap. *lator, de pignor.* & tradunt Nauar. *cap.* 17. *nu.* 88. Couar. *lib.* 2. *var. cap.* 1. *nu.* 1. Gom. *tom.* 2. *var. cap.* 11. *nu.* 52. Cardoſ. *in praxi iudic. verb. pignus* 4. Felician. *de cenſibus lib* 1. *cap.* 8. *nu.* 9. & alij communiter. Temperat Caniſ. *in d. caput lator*, quando debitor cedit bonis, quod ſcilicet tunc pro ære alieno detineri non poſſit, alias ſecus. Detineri etiam poteſt, quando fugam tẽtat. Tunc enim etiam ipſe creditor poteſt eum detinere propria auctoritate, & detrahere, quod ſibi debet. Gutier. *pract. lib.* 1. *qu.* 82. *nu.* 1. Azeued. *l.* 2. *n.* 157. *tit.* 13. *lib.* 8 *noue recop.* Modo ſic captum intra ſpatium 24. horarũ ſui iudici competenti præſentet. Gutier. *d. qu.* 82. *nu.* 1. Azeued. *d. l.* 2. *n.* 159 *cum ſeq.* Poſſunt tamen liberi homines dari obſides, cap. *ex reſcripto, de iureiur.* ibi: *obſides dedit* & tradunt Corzet. *ſingul.* 195. Couar. *var. lib.* 2 *cap.* 1. *n.* 1. Roman. *ſingul.* 505. Gig. *de crimine læſæ maieſt. lib.* 1 *qu* 20. *ex nu.* 8. & alij. Nec obſtant iura citata, quod liber homo pignorari non poſſit, cum tamen obſides dentur in pignus pro ſecuritate, quia pro bono pacis publicæ, liber homo hoc modo pignorari poteſt, Couar. *loco citato*, & alij. Alio modo reſpondet Barboſ. Sen. *in l. alia §. eleganter ff. ſoluto matrimonio. nu.* 40. quod licet liber homo pignorari non poſſit, vel alienari pro ære alieno, neque cogi poteſt creditori ſeruire, valet tamen pactum vt tamquam obſes retineatur in certo loco pro ſecuritate debiti cuiuſcumque quod maximè verum habet, quando accederet iuramentum. quo pactum illud confirmatur.

37 Quæres 4. an dentur aliqui caſus in quibus liber homo vendi poſſit? Reſp. affirmatiuè, ſcilicet propter nimiam egeſtatem, & paupertatem, vt conceditur *l. ſi quis, C. de patribus, qui filios ſuos diſtrax.* vbi dicitur. *Si quis propter nimiam paupertatem, egeſtatemque victus cauſa, filiũ, filiamue ſanguinolentus vendiderit, vendition in hoc tantummodo caſu valente empta obtinendi eius ſeruitij habeat facultatem, vel qui alienatus eſt, aut cuilibet ali*

ad ingenuitatem tum propriam repetere, modo si aut pretium offerat, quod potest valere, aut mancipium pro eiusmodi præstet. Et sic tradunt Couar. *lib. 3. var. cap. 14. n.4.* Rebuff. *ad leges Gall. in proœm. glos. 5. n.61.* Pinel. *in rubr. C. de bonis matr. p. 2. n.20.* Donel. *commen iuris ciuil. lib. 2. cap. 25.* Mozz. *de contract. tit. de empt. rubr. de rebus, quæ emi, vel vendi possunt n.51.* Alcan. *de patria potest. cap. vlt. effectu 1.* Surd. *de aliment. tit. 8. priuil. 38. n.7.* Modern. *de iurisdic. p. 4. cas. 90. nu. 1.* Cardos. *in praxi iud. verb. seruitus n.56.* Non procedit huius legis concessio in filio clerico Mozz. *loco cit.* Surd. *n.16.* Moder. vbi supra quicquid aliquid dicant in oppositum; status namque clericalis non coheret cum ea seruitute, maximè quando filius est in sacris constitutus. Neque procedit dicta legis permissio in matre, de iure ciuili, vt obseruant Hostiens. *in sum. tit. de empt. §. 2.* glos. *in citatam l. si quis.* Sylu. *verb emptio, q.3.* Angel. *verb. seruitus n. 1.* Tabien. *verb. emptio q.6.* & alij. An autem hoc sibi concedatur de iure naturæ, pendet ex generali quæstione vtrique parenti communi; nam filius naturali iure tenetur vtrique parenti obsequium, pietatisque officium præstare, quippe cum ab vtroque ortum, vitamq; accipiat. Affirmant Sot. *l.4. de iust. q.2. ar.2* Couar. *lib. 3. var c 14. n.4.* Tiraq. *de retract lig. §. 26. n. 17.* Apud christianos tamen ea venditio neq; in patre, neq; in matre est vsu recepta, maximè cum alio modo possint parentes suę necessitati occurrere, quam per venditionem, vt locando filios opera mercede, seu pretio debito. Posset etiam tunc pater dare filium loco pignoris, vt tenet glos. *in d. legem.* Posset etiam pater vendere se ipsum, & filius se ipsum, vt patri subueniat, imò pro redimendis captiuis, vt fecit S. Paulinus Episcopus Nolanus. Notat Couar. *loco citato*, quod licet attento iure ciuili pater non possit vendere filium emancipatum, bene tamen attento iure naturali, cum emancipatio quæ de iure ciuili est, non tollat naturalem filij subiectionem. Item notat, quod filius à patre venditus ob necessitatem, & egestatem extremam, si postea ad pinguiorem fortunam deueniat, potest filius eum cogere, vt ipsum redimat.

28 Quæres 5. an scientiæ naturales vendi possint? Negat glos. *in cap. quoniam de magistris verb. consuetudinis*, vbi: *quasi simoniacum reputatur hoc*, quam glos. sequuntur alij dicentes non posse sine labe simoniæ quem docere ex pretio alios scientias naturales; quæ prout dona intellectus, sunt quid spirituale, ac proinde omni pecunia superius, digniusque. Nihilominus omnino dicendum est posse dictas scientias absque vlla labe simoniæ pretio vendi, seu doceri, sic tenent Scholastici *in 4. distinct. 25.* Durand. *q.5.* Palud. *q.5.* Richard *art.3. qu.2.* D. Tho. *2.2. q.71. art. 1. ad 2. & qu. 100. art.3. ad 3.* Sylu. *verb. simonia q.10.* Nauar. *cap.23 n. 100.* Bonac. *de simonia qu 4. §. 10. nu. 1.* & alij communiter. Nec tunc venduntur habitus spirituales, & interni, sed doctrina, sed labor in docendo, sed actio magistri docentis. Imò tradunt ijdem auctores, quod hoc modo vendi potest Theologia speculatiua, vel practica, & scripturarum interpretatiua, quia licet sacra Theologia, & sacra scriptura, quæ interpretatur, spirituales sint, actiones tamen magistri docentis, naturales sunt, laborque docendi est pretio æstimabilis.

39 Sed obijcies, quia cap. *prohibens, de magistris* statuitur, quod exactum pro licentia docendi, restituatur, & promissum remittatur, quod non fieret si doctrina vendi posset, seu ipsum docere. Sic enim dicitur. *Prohibeas ne in Parochia pro licentia docendi exigatur aliquid, aut etiam promittatur. Si quid vero postea solutum fuerit, vel promissum, remitti promissum facias, & restitui, appellatione cessante, solutum, sciens, quod scriptum est: gratis accepistis, gratis date.* Resp. quod licet in hoc textu prohibeatur, quod nihil accipiatur, vel promittatur pro licentia docendi, & studendi, non tamen dicitur, quod sit simonia accipere pretium pro ipso docere, cum actus docendi non sit res sacra, nec actus potestatis spiritua-

lis,

lis, pro qua nil tanquam pretium dari poteſt; Vt poſt alios tradit Bonac. *d. q. 4. de ſimonia*, §. 10. *n.* 10. Idem iuris eſt in vendente licentiam ad docendum Theologiam, quia tunc nihil ſpirituale venditur, ac proinde ſimonia non committitur. Idem iuris etiam eſt in vendēte magiſterium, ſeu doctoratum, quia magiſterium non eſt quid ſpirituale, ſed temporale, ſed de his infra de ſimonia.

§. II. *An vendi, & emi poſſint publica Reipublicæ officia.*

40 QVæres 1. an venditio officiorum publicorum; vt Prouinciarum Præſidentium; Iudicum, Senatorum, Fiſcalium, Scribarum, &c. ſit contra ius naturale, an præter? De ſolis officijs temporalibus, & prophanis, quæ nil ſacri continent quæſitum procedit; vti ſunt officia purè ſæcularia. De qua re prima ſententia eſt, quod nullo modo liceat Principi dicta officia purè ſæcularia vendere, ac proinde, quod dicta venditio naturali iure prohibeatur. Tum quia Princeps non eſt Dominus dictorum officiorum, & ſtipendiorum, quæ miniſtris publicis debentur. Hanc ſententiam ſequitur Adrianus *in 4. de reſtit. quæſt. quæ incipit: ex his ſuboritur alia dubitatio.* Salon. 2. 2. *q* 63. *art.* 2. *controu.* 7. *concl.* 1. Fabian. *tract. de empt. q.* 4. *n.* 11. poſt Bald. & alios. Communis tamen ſententia tenet non repugnare iuri naturali dictorum officiorum venditionem, ſic tradunt Gemin. *in cap. pro humani, de homic. in* 6. S. Tho. *ad duciſſam Brabantiæ*, Caiet. *in ſumma verb. venalitas*, Sylu. *verb. dominus q.* 4. Tabien *eod. verb. q.* 11. Armilla *verb. offic.* Sot. *lib* 3. *de iuſt. q.* 6. *art.* 4 *ad* 2. Hoſtienſ. Ioan. Andr. Panormit. Innocent. Anania Cardin. & cœteri interpretes *in cap.* 1. *&* 2. *Ne Prælati vices ſuas*. Ratio communis eſt, quia dicta officia numerantur in patrimonio, ſeu in bonis Principis, vt docet Caiet. & Sotus *locis citatis*, & Bald. *in l Barbarius, ff. de officio Prætor.* ac proinde vendi poterunt reliqua bona patrimonialia eiuſdem Principis.

41 Quæres 2. an iure communi dicta officia vendi prohibeantur? Reſpondetur affirmatiuè, ita habetur *l. nemo, C. de aſſeſſ. & auth. vt iudices, auth. de mandatis Principum*, §. *illud autem*, & *l. Baphij, & ginacij, C. de murilegulis*, vbi pœna capitis imponitur. Sic enim dicitur. *Suffragijs abſtineant, per quæ memoratas adminiſtrationes adipiſcantur: vel ſi contra hoc fecerint, gladio feriantur.* Nihilominus tamē paſſim venduntur, quia cum hæc prohibitio ſit de ſolo iure humano, ſolēt Principes in eo communiter diſpenſare, vel etiam abrogare, &c.

42 Quæres 3. an Reipublicæ, bonoque communi expediat dicta officia vendere? Prima ſententia negat. Hanc ſequuntur Gemin. Innoc. Hoſt. Anania, & alij Canoniſtæ *locis citatis*, Caiet. Sot. *loco cit.* Azeued. *conſ.* 8. Cald. Pereira. *ad tit. Inſtit. de inoffic. teſtam. cap.* 2. *n.* 10. *cum ſeq.* Garcia Maſtril. *de magiſtrat. lib.* 1. *cap.* 20. *per tot.* & alij. Rationem aſſignant, quia ex iſtis venditionibus pluradamna, grauiſſimaque mala proueniunt. Tollitur namque ex iſtis venditionibus omnis virtutum, & ſtudiorum ratio; quia tunc ſolum aut adoleſcentes rerum imperiti, aut opulentes quamuis imprudentes ad grauiſſima Reipublicæ munia promouentur. Tum quia emptores, vt pretium, quod dederunt extorqueant, & aliquid aliud lucrentur, vt ad alia maiora officia aſcendant, multa peccata committunt; nam lites excitant, & excitatas de induſtria prorogant, & pecunias per fas, & nefas acquirunt, quod oſtendit D. Gregor. Magnus *epiſt.* 114. *lib.* 7. dicens. *Vbi non merita, ſuffragantur, reſtat vt nihil ſibi prauitas, nihil ſibi defendat induſtria, ſed totum auri prophanus amor obtineat.* Et S. Thomas *in opuſc.* 21 *ad duciſſam Brabantiæ dub.* 5. hæc promit. *Cum officium ſub mercede venale diſponitur, nihil niſi ad recuperandum, & reburſandum pretium attenditur.* Nihilominus Principum vſus, & conſuetudo oppoſitum ſuadet. Quocirca dicendum puto dictas venditiones non eſſe per ſe illicitas, imò Reipublicæ ſatis vtiles, tum quia emptores pæne me-

tu ne officium amittant, simul & pretium quod dederunt, suo munere recte fungi coguntur; stante namque ea venditione possunt Principes dictos emptores à suis officijs facile amouere, pœnisque coercere, non minus ac si gratis ea officia contulissent. Tum etiam, quia dicta officia, & idoneis vendi possunt, & iusto pretio, & illis concedi, qui suo munere rectè fungantur, & de quibus probabilis est spes, quod rectè, & benè sint suo officio functuri Tum denique, quia hoc modo ærarium publicum ditatur, vt maioribus necessitatibus occurratur. Curandum tamen est, vt dicta officia idoneis vendantur, & iusto pretio, respectiuè, & quod pretium in bonum Reipublicæ conuertatur.

QVAESTIO IV.

An iuramentum confirmet venditiones, cæteroſque contractus.

43 HAEC quæstio generalis est pro omnibus contractibus, maximè tamen pro emptione, & venditione, vbi frequẽtius ponitur. Iuramentum secundum aliquos deducitur à verbo *iuro*, quod à *iure* nomen habet. Ius autem à iubendo dicitur, quasi iussum, quod Deus, aut natura, vel gens, ciuitas, populus, aut consuetudo iubet. Verbum autem iurare, est aliquid affirmare, aut negare, cum attestatione diuini numinis. Verum secundum sanctissimum Doctorem August. *serm.28 de verb. Iacobi Apost cap.5.* à iure dicitur. Sic enim habet. *Qui iuramento ius veritatis reddit Deo, cui propriè competit ferre patrocinium veritati*, iuxta illud Matt. *reddes Domino iuramenta tua.* Vel iuramentum dicitur secundum D. Thomam 2.2.*q.*89.*art.*1. quia iure introductum est, vt homines dicta, factaque sua diuino confirment testimonio. Vel etiam dicitur iuramentum, quia qui iurat, perinde facit firmum id, quod iurat, ac esset idem ius; id enim, quod iuratur pro lege habetur, & vti ius, sanctè seruatur, *l.non erit, §. dato, ff. de iure iur.* Quocirca lege sancitum est, vt post iuramentum præstitum, nulla alia fiat inquisitio, *l. post rem, de re iudicata*, ibi: *vel iureiurando decisam.* Aliàs enim Deo iniuria irrogaretur, cum iam per iuramentum eam veritatem stabilierit. Hinc est, quod iuramentum dicitur etiam *iusiurandum*; dicitur etiam sacramentum, quia religiosum est, & actus latriæ, D.Tho 2.2.*q.*89. *art.* 4. quia iurans Deum in testim. inuocando, eum recognoscit habere perfectam rerum omnium cognitionem, & infallibilem veritatem, ac proinde ei debitum honorem persoluit. Vnde *Deuter.* 6 dicitur. *Dominum Deum timebis; & illi soli seruies, & per nomen illius iurabis.* Et psal 62. legitur. *Laudabuntur omnes, qui iurant in eo.*

44 Definitur communiter iuramentum, quod sit *inuocatio Dei in testimonium veritatis.* Ponitur *inuocatio*, loco generis, conuenit namque iuramentum in inuocatione tanquam in genere cum alijs inuocationibus Dei, vt est inuocatio, qua Deus in principio alicuius, siue publicæ, siue priuatæ actionis, inuocatur in adiutorium, in præsidium; item quando inuocatur in iudicem, cap. *erubescant, dist* 32. Item quando inuocatur in solatium laborum, psalmus 45. *adiutor in tribulationibus.* Item quando eius benedictio inuocatur, iuxta illud: *Benedic hereditati tuæ.* Dicitur *in testimonium, seu in testem veritatis*, loco differentiæ, quia nullus est qui magis testificari possit veritatem dictorum, factorumque nostrorum, quam Deus, de quo dicitur in psal. *scrutans cor-*

de,

Digitized by Google

de; *& renes Deus*. Deus namque nec falli, nec fallere poteſt, cap. *à nobis, verſ. nos igitur, de ſent. excom.* Hæc autem inuocatio poteſt eſſe actualis, & virtualis: actualis, quando Deus inuocatur in ſe ipſo, virtualis, quando inuocatur in creaturis cum relatione ad Deum, iuxta cap. *& ſi Chriſtus, de iure iur.*

45 Diuiditur 1. iuramentum in aſſertorium, & promiſſorium. Aſſertorium eſt illud, quo aliquid aſſeritur de præterito, vel de præſenti. Promiſſorium, eſt illud, quo aliquid promittitur in futurum. Differunt iuramentum aſſertorium, & promiſſorium, quod aſſertorium, nullam inducit obligationem, ſed tantum dicta, aut facta confirmat prout ſunt, obligatio namque eſt vinculum, quo aliquis in futurum adſtringitur, *l. obligationum ſubſtantia, ff. de action & Inſtit. de de obligat.* ac proinde ex hoc præcisè, quod quis aliquid affirmat, vel negat, non manet obligatus, licet enim aliqua obligatio præcedat iuramentum, qua ſcilicet verum iurare tenetur; nulla tamen ſubſequitur. Verum iuramentum promiſſorium habet obligationem antecedentem, & ſubſequentem; antecedentem, quia iurans tenetur habere animum exequendi, quod iurat; ſubſequentem, quia iurans tenetur poſtea ex vi iuramenti adimplere quod ſub iuramento promiſit; modo ſine ſalutis æternæ diſpendio adimplere poſſit. Quocirca diuerſimode Deus adducitur in teſtem in iuramento aſſertorio, & promiſſorio. In aſſertorio adducitur ſolummodo in teſtem ſimplicis veritatis; & in promiſſorio adducitur in teſtem tum veritatis, tum fidelitatis: veritatis in animo præſenti, fidelitatis in executione futuræ promiſſionis.

46 Diuiditur 2. iuramentum in iudiciale, & extraiudiciale. Iuramentum iudiciale, eſt illud, quod in iudicio præſtatur, & eſt triplex. Primum dicitor calumniæ, & eſt illud, quod iudex ex officio poſt litem conteſtatam, defert litigantibus, vt generaliter iurent, ſe per calumniam, aut per malitiam præſentem litem non mouere, nec defendere, *l. 1. & 2. C. de iure iurand. per ſalum.* & *tit. de iuram. calum. in 6.* Secundum dicitur, de veritate dicenda ſub quo litigantes particularibus poſitionibus reſpondere tenentur, quod etiam teſtibus præberi ſolet vt veritatem propalent, de quo agitur cap. *ex litteris, de iureiur.* cap. 2. *de confeſſ. in 6.* cap. 2. *de teſtibus*, & alibi. Tertium dicitur litis deciſorium, quod partibus in iudicio ad definiendas, decidendaſque lites defertur. Hoc iuramentum litis deciſorium, in tres partes partitur; nam aliud dicitur neceſſarium, aliud iudiciale, & aliud voluntarium. Iuramentum neceſſarium eſt illud, quod à iudice ſine partium conſenſu defertur, & dicitur neceſſarium, quia pars inuita, & renitens, tenetur illud ſubire. Pro quo nota, quod vel actor plenè intentionem ſuam probauit, & tunc hoc iuramentum non defertur, eum ſuperfluum eſſet, & etiam cap. 2. *de probat.* Vel nihil probauit, & neque tunc eſt deferendum, ſed tunc reus abſolui debet. Vel ſemiplenè probauit, vel præſumptione faciente pro illo, vel alio quocunque modo, quo ſemiplena probatio fieri ſoler, de quo ſupra, & tunc cum cauſa dubia exiſtat, poteſt iudex ad integrandam, & perficiendam probationem, iuramentum alterutri parti in ſupplementum deferre, reo ſcilicet, vel actori; eſt autem poſitum in iudicis arbitrio illud cui parti maluerit, deferre, inſpectis circunſtantijs cauſę, & perſonarum, ex *l. admonendi, ff. de iure iur. & ex l. bonæ fidei, C. de rebus cred.* Iuramentum iudiciale eſt illud, quod à parte parti defertur in iudicio, iudicis auctoritate, *l. 1 per totum, ff. de iureiur. l. actori, l. delata, cum alijs, C. de rebus cred.* Voluntarium iuramentum eſt illud, quod defertur ex vtriuſque partis conſenſu, ſeu conuentione, *l. 1 l. pactione, l. iuſiurandum ex conuentione, l. ſi quis cum debitore, l. creditore, ff. de iureiur. & l. cum proponat, C. de rebus cred.*

47 His poſitis, pro intellectu difficultatis nota, quod tunc iuramentum dicitur confirmare contractum, quando illi aduenit, vt ſi vendas domum, & iures te ſemper venditionem ratam habiturum;

nam

nam si iures te vendere, te donare, &c. non confirmas aliquid, quia nondum positum est, quod iuramento firmetur. Item nota, quod quoties aliquis aliquid alicui promittit, & promissionem sub iuramento confirmat, debet id præstare, quod promisit, si res promissa licita est, quia tunc iuramentum validum est; secus est, quando id, quod promissum est, sine peccato seruari non potest, quia iuramentum non potest esse vinculum iniquitatis. Item nota, quod si ius irritet contractum, & etiam iuramentum, tunc neutrum obligat, vt facit Trident. *sess. 25. cap. 16. de regul.* vbi irritat renunciationem nouitij, etiam iuramento firmatam, si non fiat modo ibi præscripto.

48 Difficultas ergo præsens, non est, an iuramentum confirmet contractus iure naturæ irritos, sed solum an confirmet contractus irritos dumtaxat iure humano, præsertim ciuili, de qua re agunt Canonistæ *in cap. cum contingat, de iure iur.* & cap. *licet, eod. tit. in 6.* & Legistæ in *l. sacramenta, C. si aduers. vendit.* & Bart. fusè *in l. si quis pro eo, ff. de fideiuss.* vbi sequentes tradit regulas. Prima regula est. Contractus, qui est contra bonos mores iuris naturalis, diuini, & canonici, non firmatur iuramento; vnde si quis promittat alicui dare 100. si præbeat alicui venenum, &c. nullo iuramento firmatur. Idem dic si quis promittat alicui 100. vt domi expellat vxorem, filios, &c. Item si quis promittat alicui 100. vt non accuset delinquentem reipublicæ noxium, vt non reuelet machinantes in vitam Principis, in perniciem reipublicæ, &c. quamuis iuramentum firmentur, non tenent, quia iuramentum non potest esse vinculum iniquitatis. Quæ Bart. regula confirmatur, ex illa *reg iuris in 6. non est obligatorium*, &c. & ex *contractus. ff. de reg. iuris, & ex l non dubium, C. de legibus*, & tradunt Couar. *in cap quamuis pactum, p. 2. §. 1. cum seq.* Abb. *in cap. cum contingat*, citat. & alij communiter.

49 Secunda regula. Iuramentum non confirmat contractum, quem lex ciuilis annullat, & cassat ob commune bonum, publicãque vtilitatem. Probat Bart. hanc regulam, quia vt habetur *l. ius publicum, ff. de pactis*, & cap. *si diligenti, de foro competenti* & cap. *ad apostolicam, de regul.* non potest ius publicum pacto priuatorum tolli, ac proinde nec priuatorum iuramento. Hinc plura exempla infert Bart. 1. Non valere venditionem iuramento firmatam, prædij, & retinere colonos eiusdem prædij adscriptos, quia lex hanc venditionem prohibens, est ob bonum commune agriculturæ. Item non valet venditio villæ, vel domus, vt diruatur, vt plus acquirat, quia *lex senatus, ff. de contrah. empt.* id prohibens, respicit bonum commune, ac proinde ea venditio iuramento non firmatur. Item non valet venditio marmorum, aliarumq; rerum ædificijs affixarum, eo quod interest reipublicæ, ne ædificia deformentur. Item non valet iuramentum, quo quis cedit *l. prosperandum, § sed & si quidam, C. de iudicibus*, vbi statuitur, quod instantia litis per triennium extinguatur, ne lites immortales fiant. Item non valet donatio inter virum, & vxorem, tametsi iuramento confirmetur, eo quod sit contra bonum commune *l. enim 2. C. de donationibus*, quæ id prohibet, bonum commune respicit. Item non valet donatio iuramento confirmata, quam facit miles meretrici contra *l. miles ita, §. mulier, ff. de milit. testam.* ob eandem rationem. Idem iuris est, ait glos. ibidem de donatione, quam facit clericus, & aduocatus meretrici, eo quod iure clericus, & aduocatus milites censentur, licet non armati. Quod approbat Couar. *in cap. quamuis pactum, p. 2. §. 1 n. 2. & 3.* & alij apud ipsum. Alia exempla refert idem Couar. *ibidem*, qui hanc Bart. regulam approbat, licet Imola, & alij, apud eundem reprobent cum suis exemplis.

50 Tertia Bart. regula est, quod iuramentum non confirmat contractum, quem lex prohibet in odium, & pœnam eius, cuius gratia fit, licet iuramentum seruandum sit, nisi legitima auctoritate laxetur. Vnde si quis iurauit se soluturum vsuras, hæc promissio iuramento

non

non firmatur, quo circa si petat iuramenti relaxationem, ad nihil tenebitur, cap. *debitores de iureiur.* & cap *significasti de pignor.* Item non confirmatur promissio qua quis promittit se daturum 100. latroni, hosti, tyranno, tametsi eam iuramento confirmet, tunc enim petita iuramenti relaxatione, ad nihil tenetur. Item non confirmatur iuramento promissio qua quis promittit dare 100. Petro, vt desistat ab iniqua vexatione, tenebitur tamen seruare iuramentum, nisi relaxatio obtineatur, omnes namque isti contractus à legibus cassantur, & annullantur in odium eius cuius gratia fiunt.

51 Quarta Bartoli regula est, quod iuramentum confirmet contractus, qui à iure solum prohibentur ob priuatum iurantis commodum. Hanc regulam omnes admittunt pro qua plura adducit exẽpla, quæ ab aliquibus admittuntur, ab alijs negantur, dicit enim Bart. quod cõtractus prodigi qui iudicis auctoritate contrahere prohibetur, non confirmetur iuramento, eo quod illa prohibitio non fiat ob commodum priuatum, sed quia, prodigus iudicio sufficienti ad cõtrahendum carere censetur, quod etiam tenent teste Couar. *loco citato* Bald. Angel. Paulus, Iaf. Alex. & alij, sed negant Anton. de Butr. Imola, Roman. Aret. & alij apud eumdem Couar.

52 Verum quicquid sit de istis Bartoli regulis, vno verbo quæsito proposito respondemus ex communi Doctorum vtriusque iuris sententia, quod iuramentum confirmat omnes contractus, qui solo iure ciuili prohibentur, pro quo videri possunt Doctores in cap. *cum contingat de iureiur.* præsertim Butr. Imola, Anania, Anchar. Abb. Dec. Sed dices, quia cap. *diligenti, de foro competenti*, satis expressè dicitur, quod quoties actus in fauorem publicum principaliter prohibetur, non confirmatur iuramento, & tradunt Butr. *ibid. nu.* 8. *& nu.* 16. Abb. *nu.* 22. *vers. octauus casus*, Alex. de Neuo *nu.* 6. 27. *&* 35. Alciat. *nu.* 27 Corn. *in auth. sacramenta pauperum, nu.* 48. *C. si aduersus vendit.* Couar. vbi supra, Gom. *var. lib.* 2. *cap.* 14. *nu.* 23. *&* 27. Gutier. *de iuram. confirm. p.* 1. *cap.* 58. *nu.* 15. Seraph. *de priuil. iuram. priuil.* 61. *nu.* 13. & alij. Nam respondetur quod in tantum dicitur, quod iuramentum non confirmat contractus prohibitos in fauorem boni publici, ac proinde quod dictum iuramentum non debeat obseruari, in quantum quod præsumitur esse de re illicita, cum illicitum sit agere contra bonum publicum, quod autem illicitum est, non potest iuramento confirmari, cum iuramentum nequeat esse vinculum iniquitatis, nos autem loquimur secundum se, præscindendo ab iniquitate, vt etiam citati Doctores obseruant, cum velint, quod in tantum iuramentum non confirmet dictos cõtractus, in quantum inuoluunt iniquitatem, non in quantum præcisè à iure ciuili prohibentur, hoc enim modo iuramento confirmari possunt, cum sit vinculum superius, fortiusque omni iure ciuili, ac proinde dummodo talis contractus esset validus iure naturali, & habent omnia, quæ ad validitatem naturalem contractus requiruntur, iuramento confirmari potest. Quare nudum pactum, & simplex pollicitatio actionem producunt ciuilem cum iuramento confitmantur, tametsi aliàs nullam prorsus actionem producerent, *l. iuris gentium, §. quinimo ff. de pactis*, sic tradunt glos. communiter recepta *in cap.* 1. *de pactis*, & ex communi sententia ostendit Couar. *d. cap. quamuis pactum, p.* 2. *§.* 4 *nu.* 13.

53 Hinc infertur, quod licet donatio facta à minore, vel pupillo, sine iudicis auctoritate, & tutoris, aut curatoris sit nulla, *l. pupillus, ff. de acquir. rer. dom.* tamen si iuramento firmetur, tenet eoque firmatur, nec repeti potest, quod donatum fuit. Item licet donatio inter virum, & vxorem, inter patrem, & filium iure ciuili damnetur, si tamen iuramento firmetur; tenet, vt omnes tenent teste Couar. *in rubr. de testam. p.* 2. *nu.* 10. Sylu. *verb. donatio*, & alijs. Item donatio vltra 500. solidos iure ciuili est nulla, &

ta-

tamen tenet, si iuramento confirmetur, teste Sylu. post alios *loco citato*. Item pactum de non reuocando testamento iuri ciuili est nullum, & tamen iuramento firmatur, vt omnes tradunt. Item donatio omnium bonorum, etiam futurorum iure ciuili non tenet, & tamen tenet si iuramento firmetur. Item nulla est alienatio rerum dotalium quam facit mulier sine iudicis auctoritate, *l. Iulianus, ff. de fundo dotali*, & *auth. siue à me C. ad Velleian.* & tamen iuramento confirmatur, Item nullum est pactum factum à filia in commodum, & bonum patris, vt dote contenta, non amplius in bonis paternis succedat, *l. pactum dotale, C. de collat. l. si quando, & l pactum quod dotali, C. de pactis* & tamen si filia illud pactum iuramento confirmet, tenet cap. *quamuis, de pactis, in 6.* Alia plura exempla tradunt citati DD. sed ista sufficiant ad plenum intellectum veritatis.

54 Quæres 1. an dicti contractus iure ciuili nulli, iuramento metu extorto confirmentur? Respondetur affirmatiuè, vt tradere videtur. Couar. *in d. cap. quamuis pactum p.* 3. §. 4. *nu.* 2. & deducitur ex cap. *cum contingat, de iureiur.* vbi dicitur. *Mulieres ipsa seruare debent huiusmodi iuramenta, siue vi, & dolo sponte prastita, cum in alterius praiudicium non redundet, nec obseruata vergant in dispendium salutis aterna.* Nota tamen esse satis communem opinionem, quod licet iuramentum metu extortum, seruari debeat, non tamen confirmat contractum, & deducitur ex text. iam citato, vbi solum vult, quod iuramentum sine vi, & dolo extortum seruari debeat, non tamen dicitur, quod contractum confirmet. Imò non desunt, qui velint, quod iuramentum metu extortum seruari non debeat, cum sponte positum non sit, prout requiritur in textu citato *ly sponte*, quod enim metu præstatur, sponte non præstatur. Quo circa Abb Felin. Franc. & Alciat. apud Couar *lib. 1. var. cap. 4. nu. 7. & in Epitoma ad 4. lib. decret. p. 2. cap. 3.* §. 5. volunt, quod vt quis agat contra ius iurandum non indiget absolutione iuramenti, eo quod putent, quod tunc sit nullum. Alij tamen vt Ioan. Monach. Ioan. Andr. Dominicus, & alij, apud eundem Couar. volunt, quod requiratur absolutio iuramenti, quia putant tenere, quæ sententia mihi magis probatur. Quare puto probabilius, quod iuramentum metu extortum teneat, non tamen contractum confirmet, ac proinde data iuramenti relaxatione, iurans ad nihil tenebitur, & hæc videtur expressa Couar. sententia, & magis communis. Nullo tamen modo cõfirmabit contractum, pactum, aut promissionem iuramentum, vi dolouè extortum, vt ex citato text. constat. Quod si iuramentum liberè positum sit, contractus tamen vi, dolouè celebratus sit, tunc contractus non firmatur iuramento, iuramentum tamen seruandum est, peti tamen potest absolutio, vide *nu.* 56. *quæsito* 3.

55 Quæres 2. quomodo intelligitur hoc, quod est iuramentum confirmare contractum, an scilicet sit solum, quod iuramentum seruari debeat; quod præstetur, quod sub iuramento promissum est, nisi iuramentum legitima auctoritate laxetur, an vero sit etiam, quod contractus re ipsa fiat validus, ita quod tametsi iuramentum laxetur adhuc contractus obliget, ac si alias iure etiam positiuo fuisset validus? Prima sententia tenet, quod iuramentum seruari quidem debeat: non tamen contractus conualidetur, hanc tenent Butt. Faber, Cumanus, Fortunius, Iaf. Igneus, & alij apud Couar. *in d. cap. quamuis, p.* 2. §. 1. *num.* 7. qui inferunt, quod qui non soluit, quod sub iuramento promisit, est quidem periurus; non tamen tenetur ad restitutionẽ. Pariformiter eius hæredes ad nihil tenebuntur ex illo contractu, non ex vi iuramenti, cum esset personale; non ex vi contractus, cum ex illo nulla sequatur obligatio iustitiæ, sed solum religionis, quæ in ipso iurante extincta est. Secunda sententia, & magis communis est, quod dictum iuramentum confirmet contractũ

cui

cui adijcitur, vt re ipſa fiat validus ; ac proinde iuramento laxato, contractus cõſeruet ſuam obligationem, quæ etiam ad hæredes tranſmittitur. Hanc ſententiam ſequitur Couar. *loco citato*, & pro ea refert, Ioan. Monach. Ioan. Andr. Ioan. Caldeirã Ioan. Lignan. Federic. Abb Anchar. Imolã, gloſ. Bart. Bald. Cayn. Alciat. Curt. & alios.

56 Quæres 3. an contractus matrimonij per metum initus, iuramento confirmetur? Reſpondetur negatiuè, licet namque alij contractus per metum initi iuramento firmentur, & licet iuramentum per metum extortum ſeruandum ſit, vt colligitur ex cap. *debitores*, & ex cap. *ſi vero*, & ex cap. *verum de iureiur.* & tetigimus *nu.* 54. quo circa promiſſum latroni per iuramentum metu mortis extortum, ſolui debeat niſi iuramentum relaxetur, non tamen validum eſt matrimonium per metum, & iuramento firmatum, & hoc non iure naturali, vt putauit Scot. *in 4. diſt. 29 qu. 1. art. 2* Richard. *4 diſt. & quæſtiun.*, & alij, ſed iure poſitiuo tum Eccleſiaſtico, tum ciuili, vt ex ex dictis in tractatu de matrimonio conſtat, & tradunt communiter vtriuſque iuris Doctores, & Theologi omnes.

57 Quæres 4. an iuramentum patris tranſeat ad filios, vel hæredes, ita quod teneantur præſtare quod ſub iuramento promiſſum eſt? Reſpondetur negatiuè, vt ex dictis conſtat. Ratio eſt, quia iuramentum eſt vinculum perſonale, ac proinde vltra iurantem non extenditur. Quo circa ſi ciues, aut collegium iurent ſe, & ſucceſſores aliquid præſtare, & iurantes non præſtent, ſunt periurij, non tamen ſucceſſores non præſtantes, vt obſeruat Couar. *in d. cap. quamuis pactum, p* t. §. 5. *n.* 4. *&* 5 Ioan. Andr. *in cap vltim. de ſepult.* Abb. *in cap. veritatis, de iureiur nu.* 2. & alij communiter. Poſſunt tamen ſucceſſores aliunde obligari, vnde ſi pater ſub iuramento aliquid promiſit alicui, quod ante mortem dare non potuit, tenetur dare filius non ratione iuramenti, ſed ratione rei obligatæ, ſeu promiſſæ.

QVAESTIO V.

An liceat rem carius vendere, quando credito, ſeu dilata ſolutione venditur, vbi quid de lucro ceſſante, & alijs.

58 HANC quæſtionem ſic reſoluit S. Th. 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 7. vbi ſic loquitur. *Si aliquis carius velit vendere res ſuas, quam ſit iuſtum pretium, vt de pecunia ſoluenda emptorem expectet, manifeſtè vſura committitur, quia huiuſmodi expectatio pretij ſoluendi habet rationem mutui. Vnde quidquid vltra iuſtum pretium pro huiuſmodi expectatione exigitur, eſt quaſi pretium mutui, quod pertinet ad rationem vſuræ. Similiter etiamſi quis emptor velit rem emere vilius, quam ſit iuſtum pretium, eo quod pecuniam ante ſoluit quam poſſit ei res tradi, eſt peccatum vſuræ, quia etiam iſta anticipatio ſolutionis pecuniæ habet mutui rationem cuiusquoddam pretium eſt, quod diminuitur de iuſto pretio rei emptæ. Si vero aliquis de iuſto pretio velit diminuere, vt pecuniam prius habeat, non peccat peccato vſuræ.* Hæc S. Doctor, quæ fuſius explicabuntur infra dum de vſura

dicemus, modo solum sunt proponenda aliqua quæsita, quæ ad materiam emptionis, & venditionis pertinere videntur.

59 Quæres 1. an ex eo quod quis mercaturam exerceat, seu negotiationem possit merces carius vendere credito, seu pecunia credita, quam numeratæ? Affirmant aliqui, eo ducti fundamento, quia mercatores, seu negotiatores semper habẽt pecunias negotiationi expositas, quibus opera, & industria lucrantur, ac proinde dum res credito vendunt, priuantur lucro, quod per negotiationem, & industriam acquisiuissent, pro quo possunt aliquid exigere ad proportionem spei, quam de dicto lucro habent, dempto periculo, &c. & quia si volunt cum emptoribus paciscì, nimis laboriosum, & difficile foret, ideo possunt augere pretium ad proportionem lucri, quod acquirerent, si pecunia fuisset statim soluta. Hæc sententia non solum probabilis, sed mihi certa videtur. Modo re vera res ita sit, quod scilicet ex eo, quod pecunia soluta non est, non potuit ex ea aliquid lucrari. An autem aliquid accipi possit ex hoc, præcisè quod quis est mercator, tenere videntur Socin. *conſ.* 87. *nu.* 12. *vol.* 5. & Paul. *in l. procuratores, §. si plures ff de tribus* Non potest tamen augeri pretium ratione dilationis temporis, hoc enim manifesta vsura est, vt ratio D. Thomæ demonstrat, at ratione lucri cessantis, aut damni emergentis, aliquid accipi potest vt dictum est, & infra magis dicetur.

60 Quæres 2. an pretium augere possit ex modo vendendi? Respondetur certum esse, quod pretium augeatur, & minuatur ex modo vendendi, vt constat quando res venditur sub hasta, nam aliquando vilius emitur tũ ex modo sic vendendi tum ex paucitate emptorum, tũ ex importunitate, cũ non expectetur opportunitas, & occasio. Aliquando etiam carius ex concursu, & emulatione emptorum. Pariformiter venditur carius, res, quæ per partes, & minutatim venditur, ac quando tota, & in magna quantitate venditur, non enim rès eodem pretio emuntur, quo cum in magna copia væneunt. Ex modo tamen vendendi pecunia soluta, aut credita præcisè pretium iustum augeri non potest, vt nu. præcedenti dictum est. Potest tamen vendi pretio summo, modo iustum non excedat. Pretium namque iustum, vt infra explicabitur, quando non est lege taxatum, solet esse triplex: infimum, medium, & summum, at vni, res vendi potest pretio infimo, vel medio, alteri summo, ac proinde illi cui dilata pecunia venditur, pretio summo vendi potest. Potest etiam pretium augeri ex multitudine emptorum, ac proinde quando merces venduntur credito, augeri potest pretium, si emptorum multitudo augeatur, vt augeri solet. Tum quia sicut pretium rei minuitur, cum vltrò offertur, iuxta illud commune dictum. *Merces vltroneæ vilescunt*, ita quando est copia emptorum pretium crescit.

61 Quæres 3. an res carius vendi possit dilata solutione ratione lucri cessantis? Negant Innocent. & Ioan. Andr. *in cap. nauiganti, de vsuris*. Calderin. *in cap. consuluit, tit. eod. q.* 3. Panorm. *in cap. ad nostram de empt. & vend.* & alij. Ratio horum est, quia lucrum non debetur creditori, nisi debitor sit in mora, ex *l. si mora, & l. semel mora, ff. solut. matrim. & l. si per emptorem, ff. de act. empti, & l. si seruum ff. de verb. obligat. & l. illud, ff. de pericul. & commodo rei vendit.* Tum quia tunc mercator vendens rem liberè, & sine necessitate dilata solutione, censetur consentire in illam lucri cessationem, ac proinde illa cessatio lucri sibi voluntaria est, ex cessatione autem voluntaria lucri, non potest mercator grauare emptorem augendo pretium rei, seu mercis. Communior tamen sententia est, quod mercator possit rem carius vendere dilata solutione ratione lucri cessantis, quando re vera lucrum cessat, vel damnum patitur ex illa venditione, vt quia difficulter, & sine magno labore non poterit pecuniam recu-

recuperare. Sic trādunt Conrad. *de contract. qu.* 59. Caiet. 2. 2. *qu.* 78. *art.* 2. *in solut.* 3. Host. *in cap. salubriter de vsur.* Abb. *in cap. nauiganti de vsur. & cap. conquestus, eod. tit.* Archid *in cap. vsura* 14. *qu.* 3. Rom. *cons.* 57. Alex. *cons.* 228. *lib.* 2. *& cons.* 121. *lib.* 5. Dec. *in cap. cum venerabilis, de except. nu.* 14. *& cons.* 111. & alij, quos refert, & sequitur Couar. *lib.* 3. *var. cap.* 4. *nu.* 5. Volunt tamen, quod debeant sequentes regulæ obseruari. Prima est, quod mercator fuisset venditurus merces soluta pecunia, alioquin emens credita pecunia non esset causa lucri cessantis. Secunda, quod venditor re ipsa erat negotiaturus, & lucraturus pecunia si eam accepisset, sed quia ab isto emptore rogatus, vt credito vendat, non accepit ab alio, ac proinde à negotiatione cessauit, vel negotiatus non fuit. Tertia, quod pretium minuat ratione periculorum, quæ in negotiatione fuissēt, ratione impensarum, ratione laborum. Quarta, quod mercator non carius vendat dilata solutione ob lucrum, quod posset acquirere si pecuniam statim acciperet, quia non est habenda ratio lucri, quod quis acquirere potest, cum possit etiam non acquirere, & multipliciter valeat impediri. Licet enim lucrum quod re ipsa futurum est, sit pretio æstimabile, non tamen quod potest, & non potest euenire, cum possit, & non possit impediri. Aduertendum tamen est, quod in iudicio nō datur actio ad exigendum hoc lucrum, nisi mercator probet debitorem fuisse in mora culpabili, aut nisi probet, quod amisit, quod reuera lucratus fuisset.

62 Quæres 4. an mercatores excusari possint ratione consuetudinis, vt dicunt, qua res pluris, vel carius venduntur dilata solutione? Respondetur me non videre quomodo possit illa consuetudo excusari, cum vendere rem carius dilata solutione præcisè sit manifesta vsura, vt ostendit S. Thomas *in prin. huius quæst. relatus*. Nec valet, quod isti mercatores nimis lucri cupidi dicunt, quod ista consuetudo in multis locis permittitur, nec qui illam sequuntur, vt vsurarij accusantur, nec puniuntur, quod non fieret si ea consuetudo iniqua esset, & vsuram saperet. Nam ad hoc dico, quod leges, iura, iudices, Principes non omnia peccata puniunt, & vindicant & quandoque magis puniunt delicta leuiora, quam grauiora. Nec solent ea delicta puniri, quæ ex locorum consuetudine committuntur.

63 Quæres 5. an possit mercator carius vendere dilata solutione, ex periculo, quod timet, quod emptor non soluat, vel ob expensas quas credit probabiliter se facturum in recuperando pretio, vel ob molestiam, ob laborem eundi, & redeundi, vel ob animi anxietatem ex dilata solutione, ex mora, ex timore perdendi pretium? Prima sententia negat licere tunc carius vendere, quia hoc modo via vsuris aperiretur, quia etiam qui mutuum dat, posset aliquid accipere, non ratione mutui, sed ob periculum, quod timet, quod mutuatarius non restituet mutuum, quod in eo recuperando aliquæ expensæ faciendæ erunt, ob laborem in eundo, & redeundo vt mutuum recipiat, ob molestiam, ob animi anxietatem, & dilata restitutione mutui, ex timore perdendi mutuum, &c. quod cum in casu mutui non admittatur, neque in casu venditionis admitti debet. Secunda sententia tenet, quod mercator possit rem carius vendere credito, dilata solutione ob timorem expensarum, quas probabili ratione fieri debent in recuperatione pretij, illud tamen, quod plus accipitur, non debet excedere valorem timoris dictarum expensarum, consideratis considerandis, nihil tamen accipi potest ratione motiuorum aliorum narratorum, *sic* Sot. *lib. 6. de iust. qu. 4. art. 1. ad 1.* Conrad. *de contract. qu. 59. concl. 4.* & alij. Tertia sententia Medinæ *tract. de rebus restituend qu. 38.* quem alij sequuntur, tenet, quod ratione singulorum motiuorum dictorum licitum sit mercatori carius vendere, quod sic probat, quia sicut fideiussor potest

aliquid accipere à debitore ex hoc, quod se obligat creditori ob onus, ob periculũ, quod subit in tali fideiussione, ergo etiam mercator poterit res vendere carius ob onus, ob periculum, quod subit pro recuperando pretio, vt scilicet multas molestias sustineat, multos labores, subeat, multas anxietates sustinere cogatur, &c. Tum quia qui alteri se obligat ad soluendum pretium mercium eius si fortè aut in totum, aut in partem pereant, potest pro hoc onere aliquid exigere, ergo etiam mercator aliquid exigere poterit, vendendo pecunia credita, quia contingere potest, quod postea emptor fugiat, vel ad inopiam redigatur, & sic soluendo non sit. Tum etiam quia qui commodat tibi equum, & probabiliter timet, quod tua culpa, vel negligentia pereat, potest in pactum deducere vt aliquid soluas ob tale periculum; ergo id ipsum mercatori licebit. Ex his sententijs, prima securior est, & probabilior, ac proinde semper suadenda, ex ista namque vltima, via vsuris aperiri potest.

64 Quæres 6. an mercator possit pluris vendere merces, quando nullus est, qui eas emat soluta pecunia, sed omnes credito emunt, vt contingit quãdo in magna quantitate ducuntur? Respondet affirmatiuè Sot. *lib. 6. de iustit. qu. 4. art. 1. ad 4.* Boninsignius *in tract. de vendit. ad tempus cap. 11.* & alij. Verum oppositum probabilius est, quod tradit Nauar. *cap. 23. nu. 82.* Garc. *par. 1. cap. 23. de contractibus*, & alij passim, & constat apertè ex testimonio Diui Thomæ *in princip. quæst. allato*, ex hoc namque præcisè, quod aliquid credito venditur, plus vendi non potest. Contingere quidem potest, quod ex hoc, quod dilata solutione vendantur; crescat numerus emptorum, ac proinde, quod tunc plus merces vendantur, non ratione dilatæ solutionis, sed ratione multitudinis emptorum, quæ sufficiens est ad augendum pretium, quando aliunde non est taxatum, ita obseruat Salicet. *ad l. ad hæc, C. de vsura qu. 1. num. 9.* Decian. *cons. 111. nu. 3.* Boninsign. *dicto tract. de vendit. ad tempus cap. 11.* Couar. *lib. 2. var. cap. 3. nu. 4.* & alij.

QVAESTIO VI.

An res plus vendi non possit, quando venditor erat seruaturus illam vsque ad tempus in quo plus erat valitura.

65 CONTINGIT quandoque quod quis sit seruaturus merces vsque ad tempus in quo solent plus valere, sed rogatus ab emptore eas nunc vendit cum minus valeant, an scilicet venditor possit plus vẽdere quam nunc valeant? Conueniunt omnes posse venditorem rem vendere eo pretio quo rem venditurus erat modo à pretio detrahat expensas quas facturus fuisset vsque ad tale tempus, modo etiã detrahat labores, & pericula. Ratio clara est, quia tunc venditor non auget pretium ratione temporis, sed ratione damni, quod patitur vendendo modo merces; quas seruaturus erat in tempus, in quo pluris eas vendidisset, deductis sẽper expensis, periculis, &c. vt autem hæc res clarior fiat.

66 Quæres 1. quomodo taxandum sit

Digitized by Google

sit pretium quando merces, quæ erant seruandæ ad tempus quo erant plus valituræ, modo venduntur cum minus valeant? Respondetur cum Couar. *lib. 2. var. cap. 3.* Sylu. Rosella, & Angel. *verb. vsura*, quod in hoc casu pretium tripliciter constitui potest. Primò sic: vendo tibi mensuram tritici tanti, quanti æstimabitur in mense maij in quo eram alio, qui venditurus. Secundò sic: vendo tibi mensuram tritici 10. quia tanti probabiliter est valitura in mense maio, quo eram venditurus, & reuera debet ita probabiliter credi, alioquin iniquitas in ea venditione intercederet. Tertiò, vendo tibi mensurã tritici cum pacto, vt quo die voluero, seu quem elegero intra mensem maium proximè venturum debeas mihi tantum pretium soluere, quanti eo die æstimabitur. Quod si in præsenti pretium constituatur, & dubium sit an tempore maij sit tritici mensura plus, minusue valitura, tunc pretium constitutum vt iustum sit, constitui debet pro ratione dubij, vt venditor, & emptor sint in venditione, & emptione pares, nec emptor plus grauari debet, quam recta ratio dictat.

67 Quæres 2. an triticum v.g. vendi possit vt emptor soluat pretium summũ quod erit in mense maio? Respondetur cum Sylu. *loco citato*, & alijs, negatiuè. Ratio est, quia vt mox dicebamus, venditor, & emptor debent esse pares, & iniquum est, quod emptor plus grauetur, in hoc autem casu, plus grauatur, cum vẽditor sibi meliorem eligat conditionẽ, reiecto onere in solum emptorem. Quo circa debet tunc eligi pretium honestum non summum, quod in eo mense erit. Idem dic quando pretium reicitur in hebdomadam mensis maij, vel etiam in diem nam contingit aliquando, quod intra eandem diem pretium notabiliter augea, tur, & mutetur, tunc enim non debet eligi summum, sed honestum, cum contingere posset, quod venditor vendidisset, & quando plus, & quando minus valet.

68 Quæres 3. an mercator, qui erat asportaturus suas merces in alium locum vbi plus valent, possit plus vendere in loco vbi sunt? Respondetur quod potest dictas merces vendere in loco vbi sunt, & minus valent, eo pretio quo fuisset eas venditurus in eo loco vbi eas transportare volebat, modo deducantur expensæ, periculum, labor, &c. Sic tenent Innoc. Ioan. Andr. Panorm. & alij in cap. *nauiganti, de vsuris*. Salicet. *in l. ad hæc, C. de vsur. qu.* 20. Ioan. Medina, *de restit. rebus per vsur. acquis. qu.* 82. & alij communiter. Ratio clara est, quia valet argumentum à tempore ad locum, ergo si ille qui erat seruaturus merces in aliud tempus, potest exigere pretium, quod tunc temporis valebunt, ita qui est asportaturus in alium locum, potest exigere pretium illius loci, demptis semper expensis, periculo, labore, &c.

69 Quæres 4. an sit licita ea venditio, quam aliqui mercatores sic exercent: vendo tibi hanc rem 10. scutis cum pacto, quod si vsque ad Natalitia Domini pretium dictæ rei augeatur, debeas pretium augere, sin minus solues 10. Respondetur cum Sylu. *verb. vsura* 2. *qu.* 5. Angel. *eod. verb.* 1. *nu.* 62. Rosell. *nu.* 20. ex Archid. Hostiensi & alijs, hanc venditionem esse iniquam, & pactum vsurarium. Ratio clara est ex dictis *n.* 61. *&* 62. quia venditor, & emptor, pares esse debent, nec vnus debet magis grauari quam alter, in hoc autem casu emptor grauatur, vt augeat pretium si augetur, & venditor manet securus de suo pretio; quia si non augetur pretium, præsens soluendum est.

QVAE-

QVÆSTIO VII.

An in emptione quæ fit anticipata solutione, minus solui possit.

70 CONTINGIT nonnunquam, quod quis emit res futuras, & pro eis ante pretium soluit, cum emuntur fructus arborum, vel terræ antequam fint, cum emuntur fructus, seu partus animalium, iactus retis, iactus aleæ, captus auium, &c. Aliquando etiam emuntur præsentia, vt domus, vinea, campus, facta statim solutione, & dilata rei traditione, an tunc qui anticipatè pretium soluit, minus soluere possit, quam res valeat? Respondetur negatiuè, est enim vsura manifesta, vt colligitur ex cap. *in ciuitate*, & ex cap *nauiganti*, *de vsuris*, & tradunt Doctores. Ratio clara est quia sicut vsura est accipere, aliquid ratione dilationis solutionis præcisè, quia vt ostendit S. Tho. *in princ. præcedentis quæst. relatus* tunc accipitur ratione mutui, ita vsura erit accipere aliquid ratione anticipatæ solutionis præcisè, quia etiam tunc, quod accipitur, ratione mutui accipitur. Nam si vendas mihi equum valentem quinquaginta scuta, & ego do solum 40. quia anticipatè soluo, decem mihi das pro mutuo quadraginta scutorum, illa enim solutio anticipata habet rationem mutui, pro quo accipio 10. Sicut quando differtur solutio, & plus exigis, vsuram committis, quia dilatio solutionis mutuum est, pro quo aliquid accipis.

71 Quæres 1. an dentur aliquæ merces, quæ minoris emi possint ratione anticipatæ solutionis præcisè? Prima sententia est Domin. Sot. *lib. 6. de iust. q 4. art. 1. ad 4.* Cordub. *in summa Cas. qu. 85.* & aliorum dicentium, quod licet alia nequeant minori pretio emi anticipata solutione, lana tamen sic emi potest, ac proinde lana ab illa generali regula excipitur. Probant, quia lana emi alio modo nequit à Pecuarijs nisi anticipata solutione, quia dicti Pecuarij pecunijs indigent vt pascua, aliaque necessaria emant. Tum quia quando lana numerata pecunia emitur, illaque traditur, minoris emitur, ergo etiam minoris emi potest, cum pretio anticipato emitur. Tum etiam quia lana aliud pretium non habet nisi illud, quod sibi à mercatoribus imponitur, cum anticipato pretio emitur, ac proinde illud minus pretium, iustum tunc censebitur? Tum denique, quia res in spe minus valet quam in re, res namque in spe multis periculis exponitur, quibus non exponitur in re. Adde quod dictarum bonarum pretium vilescit ex modo vendendi, quia dicti Pecuarij emptores quærunt, qui anticipata solutione emant, merces autem vltroneæ vilescunt. Secunda sententia dicit nullam esse causam excipiendi dictas lanas nisi necessitatem Pecuariorum, seu Pastorum, & agricolarum, qui sic vendunt, quia necessitate præmuntur, & hoc solum probant rationes in contrarium, & sic tenent Ioan. Medina *d. loco de restit. qu. 38.* Nauar. *cap. 23. nu. 82.* Garc. *de contract. in instructione mercatorum* Mercad. *eod. tract. lib. 1. cap. 13.* & alij communiter. Ego puto, quod licet dicta lana nequeat minoris emi ex hoc præcisè, quod anticipata solutione emitur, aliunde tamen minoris emi valet, quam si esset præsens, tum ob raritatem emptorum, qui pecunias habeant,

tum

Digitized by Goog

tum quia domini lanæ mercatores quæritant, tum ratione periculi; quia contingere poteſt, quod poſtea lana non ſit ita bona, vt promittitur.

72 Quæres 2. quomodo conſtituatur pretium rerum, quæ anticipata ſolutione emuntur? Reſpondetur conſtitui poſſe hoc modo, vel vt ſtatim taxetur, ſecundum quod creditur, quod res ſint valituræ quando poſtea tradetur, quod ſi poſtea, plus, vel minus valent, perinde eſt, quia pro vtraque parte periculum erat, vt ſupponitur, alias ſecus. Vel poteſt pretium non ſtatim teneri, ſed remitti poteſt ad illud quod valebunt tempore, quo tradentur.

73 Quæres 3. an quis poſſit ſoluere ſua debita minoris, ſi anticipata ſolutione ea ſoluat, v. g. quis debet ſoluere 100. ad Paſcha, an ſi ſoluat ad Natalitia Domini, poſſit minoris ſoluere, v.g. 90. Prima ſententia eſt id non licere, præſertim quando debitum eſt certum, quodque ſuo tempore ſoluetur abſque impenſis, abſque periculo, abſque moleſtia, & labore, ſic S.Antonin. *p.2.tit.1.cap.* 8. §. 12. Angel. *verb. vſura n.* 63. Gabr. *in 4. diſt.* 15. *art.* 3. *dub.* 4. Sylu. *verb. vſura* 2. *q.* 14. Tabien. *eod. verb. q.* 10. & alij plures. Horum ratio eſt, quia 100. ſcuta certa, ſine expenſis, labore, periculo, moleſtia recuperanda, ſeu ſoluenda tempore Paſchatis, non valent minus, quam 100. ſcuta præſentia, ac proinde non poſſunt redimi cum 90. ſcutis. Tum quia ſi liceret redimere minoris debitum in futurũ ſoluendum, liceret etiam emere minoris merces anticipata ſolutione, quod iam reprobatum eſt. Tum quia ideo licet per aduerſarios redimere minoris dictum debitum in futurum ſoluendum, quia pecunia futura, vel in futurum ſoluenda minus valet, ſed hoc nihil eſt, quia hoc modo liceret etiam minoris emere domũ, vel alia quæcunque poſtea tradenda, quod non admittitur. Tum denique quia ſi pretij anticipata ſolutio minuit pretium ſequeretur, quod quanto maior eſſet anticipatio, eo maior eſſet pretij diminutio, ac proinde tanta eſſe poſſet anticipatio, quod pretium in nihilum redigeretur. Secunda ſententia tenet, quod debita, ſin futurum ſoluenda, anticipata ſolutione minui poſſint. Hanc ſententiam ſequuntur Caiet. *in ſumm. verb. vſura*, Nauar. *in man. cap.* 17. *n.* 131. *cum ſeq. & conſ.* 18. *de vſura*. Idem tradunt Innoc. Hoſtienſ. Ioan. Andr. Panorm. Cardin. & alij, in *cap. nauiganti, & in cap. in ciuitate, de vſur.* Abb. *in cap. ex parte, de alienat. mut. iudic. cauſa facta nu.* 6. & alij plures; quæ ſententia hac ſatis firma ratione fulcitur, quia in *l. minus, ff. de reg. iur.* dicitur. *Minus eſt habere actionem ad rem, quam rem ipſam*: & licet in *l. qui actionem, ff. eod. tit.* dicatur. *Qui actionem habet ad rem recuperandam, ipſam rem habere videtur*. hoc tamen nòn opponitur illi, quia ly *videtur* facit ſenſum diminutiuum, non æqualitatem importat. Tum quia iſte contractus non eſt mutuum, ſed venditio, & emptio, non emptio, qua per pecuniam præſentem emitur aliquid abſens, ſed qua emitur aliquid præſens, ſcilicet ius, quod tu habes ad exigendum à me 100. ſcuta. Ius autem ad exigendum 100. ſcuta, non eſt 100. ſcuta quæ ego tibi debeo, ſed eſt ius tuum ad 100. ſcuta repetenda. Quare malè dicunt illi, quod ideo iſte contractus fieri non poſſit, quia idẽ emit, quod in ipſo eſt; iſti namque malè dicunt, quia debitor non emit tunc id, quod creditori debet, ſed emit, quod in creditore eſt, ſcilicet ius ad exigenda 100. ſcuta, quod ius non eſt in debitore, ſed in creditore, vt patet. Nec verum eſt, quod ius ad 100. ſcuta, ſit ipſa 100. ſcuta, cum ius ad rem, non ſit ipſa res, & ab ipſa ſeparari poteſt. Tum quia nemo negabit, quin melìor ſit res ipſa, quam ius ad rem, ſeu quam ſit ſpes illius adipiſcendæ; & quod non ſit minoris pretij fructus acerbus, quam maturus. Hæc Caietani, & aliorum ſententia, mihi valde probabilis videtur; licet òppoſita ſit tutior, & ſecurior.

74 Ad rationes primæ ſententiæ reſponderi poteſt. Ad 1. quod tantum valent

lent 100. præsentia, quam soluenda tempore Paschatis sine expensis, sine labore, &c. transeat, quia in hoc casu non emuntur 100. scuta soluenda tempore Paschatis, sed emitur ius, quod habet creditor ad exigenda 100. scuta tempore statuto Paschatis; quod ius minus valet, quam ipsa 100. scuta: certum namque est, quod ius ad rem minus valeat, quam ius in re, vt colligitur ex *Inst. de action.* §. *plus*, & ex cap. 1. *de plus petition.* Ad 2. quod liceret etiam emere minoris anticipata solutione merces. Resp. negando sequelam; nam in casu mercium pretium non adæquat merces cum emantur minoris quam valeant; at in nostro casu pretium adæquat rem emptam, scilicet ius ad exigendam pecuniam, licet non adæquet ipsam pecuniam, quæ non emitur. Nec 3. ratio probat, quia, vt dicebamus, non emitur pecunia, sed ius ad illam exigendam, cui iuri semper debet pretium proportionari. Vnde videmus, quod quãto illud ius est magis, vel minus certum, tanto plus, vel minus emitur. Vnde vidi Cremonæ vendere cartulas, seu chirographa 100. & 200. & plurium scutorum exigendorum à Camera, vel, vt ibi dicitur, à Communitate, 50. & etiam minus scutis, eo quod illud ius 100. vel 200. scutorum ob difficultatem exigendi, non plus valebat, & aliquando nullus reperitur, qui velit emere, neque pro 10. scutis, imò neque pro 10. iulijs.

75 Sed hic notandum est, quod cauendum est ab abusu quorumdam, qui cum sint de communitate, emunt dictas cartulas, vel chirographa viliſſimo pretio, & ipsi cum sint de communitate, & ad ipsos pertineat soluere debita communitatis, soluunt sibi totum illud ius, scilicet illa 100. vel 200. & alijs nihil soluunt, allegantes ærarium esse exaustum, & non esse quo debita soluantur. Debent enim *isti* seruare debitam æquitatem. Nec suffragatur illis, quod dicunt, scilicet esse opus suæ industriæ, quod illa chirographa totum sibi reddant, & non alijs. Quia non video hoc opus industriæ, benè video opus officij, & ministerij publici, quod in propriam commoditatem, & vilitatem vertunt.

76 Aduerte tamen pro pleno intellectu dictorum, quod non potest debitor minoris redimere debitum suum, ex hoc quod soluat solutione anticipata, hoc enim vsura est, aliud nãque est emere ius creditoris ad repetenda 100. statuto tempore, & aliud est redimere debitũ minoris anticipata solutione; illud enim primum est emptio, & venditio, at hoc secundum inuoluit mutuum, & pro eo pretium accipitur, quod non licet: dum enim debitor redimit debitum anticipata solutione, & soluit 90. pro 100. soluenda post sex menses, censetur mutuare illa 90. dũ anticipate soluit, & pro tali mutuo recipit 10. Idem dic de creditore, quod scilicet dum recipit 90. anticipatè pro 100. censetur virtualiter mutuo accipere pro toto illo tempore anticipato, pro quo soluit 10. quod nullo modo licitum est. Tum quia in hoc casu non potest intercedere emptio, quia debitor, vt debitor, non potest esse emptor. An autem ex alijs titulis possit minus dari, vt ratione lucri cessantis, & damni emergentis, constat ex dictis supra.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO VIII.

An mercatores licitè possint merces vendere pretio summo, & statim emere pretio infimo.

77 CONTINGIT quandoque quod quis egeat pecunia, v. g. 100. scutis, vadit ad mercatorem, vt eam mutuo concedat, negat ille mutuum, offert tamen merces ad valorem 100. scutorum, vt eas postea vendat, & pecuniam habeat; emit ille, & postea eidem mercatori vendit; sed emit pretio summo, & vendit infimo, ita quod recipit à mercatore 90. scuta, & manet debitor 100. scutorum, quia emit 100. & vendit 90. Dupliciter autem potest quis dictas merces à mercatore emere, vel vt eas vendat cui voluerit, vel vt eas vendat eidem mercatori.

78 Conueniunt omnes, quod si mercator vendat merces eo pacto, vt emptor easdem sibi minori pretio reuendat, tunc in illo contractu saltem mentalis vsura contineatur, ac proinde illicitus, & iniquus erit, cum eo modo mercator vtatur, vt palliet vsuram; noluit enim dare mutuum cum vsura, vt non puniretur, voluit autem sic vendere, & emere, vt lucrum haberet, quod ex mutuo extorsisset, si potuisset, sine timore pœnæ, vel ne cognosceretur vt vsurarius, ita tenent Angel. *verb. vsura* 1. *n.* 60. Sylu. *eod. verb.* 2. *q.* 4. *& verb. emptio, q.* 11. Gabr. *in* 4. *dist.* 15. *q.* 11. *art.* 3. *dub.* 3. & alij.

79 Quod si mercator vendat merces sine eo pacto, vt sibi reuendantur, sed vt emptor eas cui vult vendat, sine animo cooperiendi vsuram, sed bona fide, quia non vult dare mutuum, sed vult suas merces expedire, & eas vendat iusto pretio, licet summo, non peccat; tametsi postea videns, quod emptor quærit rei emptæ expeditionem, vt faciat pecuniam, qua indiget, eas emat viliori pretio, tunc enim nemini facit iniuriam, & vtitur iure suo; nam tantundem dat, quantum daret alter, & est in potestate emptoris quærere alium, & alium cui plùris vendat. Si enim emptor exponeret merces emptas in publico foro venales, liceret mercatori vendenti eas emere, non minus ac licet alij cuicunque, ita quando emptor quærit qui mercem à se emptam emat, licebit eidem mercatori eandem emere eo pretio, quo alius eam emere potest; alius potest emere pretio infimo, vt patet, ergo etiam tunc mercator emere poterit eodem pretio infimo. Sic Nauar. *in man. cap.* 23. *n.* 92. & alij passim, nec vidi aliquem in hoc discordare.

80 Quæres 1. an aurifices v. g. peccent vendendo argentea, aurea vasa, & alia, computando simul artificium operis, si postea emant eadem ad solum pondus auri, & argenti, dempto artificio, labore, &c. Idem currit in fabro ferrario, quando vendit ferrum cõputando artificium, & ornamentum, & quando emit, solum ferrum emit, detrahendo artificium, & emit, vt dicunt, tanquam ferrum vetus? De hoc casu interrogatus fui à quopiam. Ratio difficultatis est, quia aurificibus interest non solum aurum, vel argentum, verum etiam artificium, quia paruo labore ita accomodant, vt vas nouum ab omnibus habeatur, & vt nouum vendunt, vt contingat, quod in duplum vendant, & amplius quam emerunt; idem contingit in fabro ferrario. Ad hoc dubium respondi, quod dicti aurifices, & fabri ferrarij, aljique similes, non peccant sic emẽdo, quia tantidem emunt, quanti valet venditori, & quanti dictæ res vendi solent dictis artificibus, non enim isti artifi-

ces habent rationem artificij, sed rei ipsius quoad pondus auri, vel argenti. Non sic se habet respectu aliorum, quia inter alios ratio haberi solet etiam artificij, laboris, & expensarum, sicut etiam in alijs mercibus. At respectu istorum, non habetur ratio, nisi ponderis auri, vel argenti, vel ferri, &c. Ita vsus docet. Tamen iste vsus mihi difficilis videtur, maximè quando res est artificij extraordinarij, vt artificium superet auri, vel argenti valorem; tunc enim puto, quod etiam ratio artificij haberi debeat, non quidem tantum, quantum inter priuatos, sed prudentis iudicij peritorum artis, vt scilicet aliquid lucrari possint, sed vt lucrum sit moderatum.

81 Quæres 2. quomodo intelligenda sint quorumdam locorum statuta, quod mercatores non emant viliori pretio res, quas vendunt, vt sic tollantur occasiones vsuræ, & fraudum? Resp. quod, nisi aliud exprimatur, intelligi debent de illis, qui ex pacto, vel intentione res vendunt, vt eas emant minoris, non vero de illis, qui bona fide procedunt, modo dicto *nu.* 79. Deinde videndum est; an solum dicta statuta sint prohibitiua, an etiam annullatiua, & cassatiua dictæ venditionis, & emptionis. Si enim solum prohibitiua, peccabit mercator operando contra dictam prohibitionem, non tamen tenebitur ad restitutionem, nisi contractus sit aliàs nullus, vt si contineat vsurã. Quod si annullatiua, & cassatiua sint, erit vltra peccatum, obligatio restitutionis, vt ex se notum est, & constat ex supra dictis.

QVAESTIO IX.

An emptio, & venditio cum pacto retrouendendi sit licita, vbi de alijs pactis venditionibus appositis.

82 INTER alia pacta, quæ in venditione, & emptione apponi solent, celebre est pactum retrouendendi, quod hoc modo apponi solet: Vendo tibi domum cum pacto, vel ea conditione, vt quando tibi pretium restituam, debeas mihi domum restituere; seu vendere tantidem, quanti ego tibi eam vendidi. Circa istum modum vendendi cum pacto retrouendendi conueniunt omnes esse licitum, modo res vendatur viliori pretio, quam si liberè venderetur, & sine tali pacto. Certum namque est, quod propter pactum adiectum de reuendendo, res non est tanti æstimanda, quãti aliàs æstimaretur; cum re vera illa conditio faciat rem esse minoris pretij, ac aliàs esset, vt omnes tradunt, Menoch. *cons.* 358. *n.* 26 Mascard. *de probat concl.* 960. *n.* 13. Gam. *decis* 168. *n.* 2 *& decis.* 169 *n.* 8. Valasc. *de iure emphyt. q.* 10. *nu.* 6. *& cons.* 60. *nu.* 10. Cald. Pereira *in l. si curatorem, verb. sua facilitate, nu.* 83.

83 Quæres 1. quanto minori pretio res vendi possit cum tali onere, vel pacto, seu conditione de reuendendo? Resp. quod secundum aliquos remitti debeat iudicio viri prudentis, teste Couar. *lib.* 3. *var. cap.* 8. Alij volunt, quod pretium minui possit vsque ad tertiam partem. Alij vsque ad 4. partem non citra. Verum ex stylo Rotæ, pretium minui potest vsque ad 6. partem. Rota *decis.* 446. *in fin. p.* 1. *recent. & in Romana domus* 16. *Iunij* 1614. *Inter decis. Buratti, decis.* 62. *n.* 8. Vbi Ferentil. *in annot. litt. B.* Eadem tamen Rota *decis.* 746. *nu.* 5. *p.* 4. *diuersarum*, tenet, quod si pactum sit perpetuum, faceret æstimationem minui paulominus, quam in 3. parte, quod etiam docet Tiraquel. *de retractu conuent. in præfat. nu* 20. *vers.*

quan-

quartum, Roland. *cons.* 96. *n.* 36. *cum seq. lib.* 2. Ioseph. Ludouic. Perus *decis.* 79. *n.* 4. Mantica, *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 8. *tit.* 20. *n.* 49. & alij. Aduerte tamen ex cap. *ad nostram, de empt. & vendit.* quod pactum de retrouendendo cum modicitate pretij, præsumitur vsurarium, & contractus vsurarius, quasi celebretur contractus pignoris, & res empta retineatur pro pignore, donec pecunia mutuata, ideſt pretium, soluatur. Bonacos. *cõmun. crim. p.* 1. *verb. vsurarius.* Couar. *lib.* 3. *cap.* 8. *n.* 3. Tiraquel *de retractu tit.* 2. *in præfat. n.* 5. *cum seq.* Kirchou. *to.* 1. *commun. opin. lib.* 4. *tit.* 5. *de obligat. & action. nu.* 36. Michael Graff. *to.* 2. *lib.* 8. *tit.* 28. *de euict. n.* 14. Cott. *in memorab. verb. pactum*, & alij relati per Cened. *ad decretal. collect.* 28. *n.* 1. Vbi nu. 2. refert plures Doctores tenentes, quod hoc pactum de recuperanda re vendita etiam cum clausula *quandocumque*, præscribitur spatio 30. annorum; idem tenent Viuian. *to.* 1. *commun. opin. lib.* 2. *tit.* 3. *de pactis nu.* 18. *& lib.* 4. *tit.* 37. *n.* 25. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 2. *n.* 5. Cald. Pereira *in l. si curatorem, verb. sua facilitate, n.* 70. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 4. *tit.* 31. *n.* 26. Bernard. Grauæ *ad pract. Camera Imperialis lib.* 2. *concl.* 18. *consid.* 1. Vbi nu. 11. intelligit, licet iuramentum interueniret. Est etiam sciendum cum glos. *in d. cap. ad nostram, de empt & vendit.* Ioseph. Ludouic. *decis.* 79. Thesau: *decis.* 56, Iaffred. Balb. *decis.* 29. & alijs, quod emens cum pacto de retrouendendo, fit verus Dominus rei, & facit fructus suos; nisi contractus iudicaretur in totum foeneratitius, quia tunc locus erit imputationi fructuum in sortẽ. Surd. *decis.* 34. *in fin.* Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 26. *n.* 21. *cum seq.*

84 Quæres 2. an sit licitum pactum venditioni appositum, vt maiori, aut minori pretio res redimatur, an vero redimi debeat eodem pretio? Certum est, quod si pactum appositum, est vt tantidem res redimatur, quanti est vendita, tunc nec plus, nec minus redimi potest; cum enim illud pactum iustum fuerit, vt suppono, seruari debet, nec potest rei venditor minori redimere, nec emptor maiori reuendere. Ita habetur *l. si à te, C. de pactis.* & in *extrauag. de empt & vendit.* Et hæc resolutio valet tametsi res vendita eo pacto, tempore statuto pro redemptione, plus; vel minus valeat, plus, vel minus æstimetur. Ratio est, quia tunc emptor nihil de suo amittit, nam recipit pretium quod soluit, & restituit rem quam emit, & perinde est ac si venditio rescinderetur, pretio restituto. Difficultas præsens est, an quando res primò venditur cum illo pacto retrouendendi, possit apponi conditio, quod maioris, vel minoris redimatur; vt vendidisti domum 100. scutis, tempore statuto ad redimendum soluas 120. Variæ sunt sententiæ, nam Ioan. de Medina *de rebus per vsur. acquis. qu.* 15. dicit hunc contractum posse subsistere; Couar. *lib.* 3. *var. cap.* 9. *n.* 4. Conrad. *de contract. qu.* 74. & Canonistæ in cap. *illo vos, de pignor.* negant; res definita videtur ibidem. Sic enim dicitur. *Verum quia ambigitis, vtrum pura sit, & absoluta venditio, an præfatus contractus pignus debeat iudicari. Respondemus, quod qualiscunque fuerit intentio contrahentium, & forma contractus, venditio non apparet conditionalis, sed pura, quamuis per conditionem possit resolui: ex duobus tamen, quæ in pacto fuerunt expressa, videlicet, quod fructus percepti deberent in soluenda pecunia numerari, & quod vltra summam receptam sexaginta solidi deberent persolui: contra ipsum emptorem præsumitur vehementer.* Vbi vt vides vehementer contractus præsumitur vsurarius ex eo quod vltra summam receptam dentur sexaginta solidi. Ego distinguendum puto, vel enim illud pactum de redimenda re vendita pluris, quam sit vendita, vel minoris, cadit supra rem ipsam præcisè, vel super melioramenta, vel deterioramenta eiusdem rei. Si super rem ipsam, puto contractum non carere suspicione, vt dicitur in citato tex. Vel certè cadit super melioramenta, vel deterioramenta, & tunc puto esse æquum, & iustum; iustum namque est, quod melioramenta æstimentur, & soluantur, & deterioramenta resarciantur.

85 Quæres 3. quot modis pactum retrouenditionis apponi soleat in contractu venditionis? Resp. quod apponi solet sequentibus modis. 1. Absolutè nullo præfixo termino, sed quod emptor toties cogatur rem reuendere, quoties venditor restituet pretium, quod accepit. 2. Vt assignetur terminus intra quem venditor possit rem redimere, & venditor teneatur restituere, & vltra quem cogi non possit. 3. Vt venditor nequeat rem redimere intra statutum, seu præfixum terminum; v. g. intra 4. vel 5. annos, benè tamen eo termino elapso. Alij alios modos referunt, sed vel sunt parui momenti, vel reuocantur ad istos, vel istis explicatis, & intellectis, & illi alij intelligentur assignati namque sunt communes.

86 Quæres 4. quomodo cognosci possit, quod venditio cum pacto de retrouendendo sit vsuraria? Aliqui generalem regulam assignant, quod tunc scilicet ea venditio cum tali pacto censetur vsuraria, quando res vendita est, pretio valde modico, maximè quando venditor est solitus fœnerari; colligitur ex d. cap. *illo vos.* vbi post dicta verba num. 84. subditur. *Præsertim cum vsuras consueuerit exercere,* & sic tradunt Menoch. *lib.* 3. *de præsumpt. q.* 122. *n.* 29. *&* 105. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 8. *tit.* 20. *n* 34. Cald Pereira *de extinct. emphyt. cap.* 13. *n.* 27. Valasch. *cons.* 56. *n.* 2. vbi tenet, quod sufficit, quod vna vice tantum ad vsuram dederit. Alij tamen auctores apud Couar. *lib.* 3 *var. cap.* 8. tres assignant conditiones ad hoc vt emptio cum dicto pacto retrouenditionis in iudicio possit vt vsuraria declarari. Prima, quod reuera intercedat pactum retrouendendi. Secunda, quod sit facta cum paruitate pretij. Tertia, quod vendens habeat consuetudinem fœnerandi, seu exercendi vsuras. Verum Couar. ipse putat hoc iudicium remittendum esse iudicio prudentis viri, seu iudicis, quod iudicium desumi poterit ex varijs coniecturis. 1. Quando pactum retrouendendi fuit appositum statim in ipso contractus initio, quia tunc supponitur animus ad vsuras paratus medio illo vendendi modo. Alex. *cons.* vlt. *lib* 5 Ripa, & alij apud Ioan Baptist. Lupum *de vsur. comment.* 2. §. 3. *nu.* 99. *cum seq.* 2. Quando talis venditio fuit iuramento confirmata, quia illud iuramentum videtur extractum in legis fraudem, cum naturæ iure non requiratur. 3. Quando in illo contractu adijciuntur plures conditiones, & clausulæ ad illum confirmandum, vt vendens sit cautior, securiorque. 4. Quando in contractu adduntur verba exclusiua vsuræ, vel fraudis; vt si dicatur: verè vendidit, sine vlla legis fraude, quia tunc magna oritur suspicio, vt obseruat Lupus *loco citato.* 5. Quando venditor remanet in possessione rei venditæ, quia tũc maximè est fraudis, & vsuræ suspicio. 6. Quando totum onus gabellæ soluendæ, impensarumque in alterum refunditur.

87 Quæres 5. an venditor possit domum vendere, cum pacto redimendi intra 10. vel 20. annos, & quod interim maneat in eiusdem domus possessione, soluendo quot annis certam pensionem annuam? Respondetur affirmatiuè. Sic tradunt Panorm. *in cap. illo vos, de pignor. n.* 18. Imola *ibid. nu.* 5. & alij communiter. Ratio clara est, quia tunc venditor licet domum v. g. possideat, illam tamen non possidet vt Dominus, quia per venditionem illius dominio priuatus est, sed illam possidet vt conductor, quomodo eam quilibet alius conductor possidere potest. Nulla namque est iniquitas, quod quis vendat domum, & postea eam conducat, vt alij facere possunt, non enim debet venditor esse alijs inferioris conditionis. Imò potest in venditione apponi pactum, vt emptor alijs locare non possit; quando venditor iusta pensione eam ducere vult. Cauendum tamen est à fictionibus, vt fraus, & vsura pallientur.

88 Quæres 6. an possit debitor dare domum creditori vt debitum extinguat, quæ datio dicitur in solutum, sed ea conditione, coue pacto, vt quotiescumque debitum soluerit, creditor domum restituat? Couar. *lib.* 3. *var. cap.* 8. *n.* 6. refert Fulgos. Dec. Cagnol. & Tiraquel. dicentes

tes absolutè hunc contractum esse æquũ & licitum, & nullo modo suspectum, quia datio in solutum fit ex causa necessaria, ex debito scilicet antea contracto, sine vlla pecuniæ numeratione, ex qua homines inuitantur, & alliciuntur ad vsuras, & ad res vendendas. Verum mihi magis placet limitatio Couar. Lup. *loc. cit.* & aliorum, quod scilicet attendi debeant circumstantiæ dicti contractus, an scilicet arguant vsuræ præsumptionem, an non. Si enim datio domus v.g. in solutum, adæquet debitum, nulla est vsuræ suspicio, nam loco 100. quæ debitor debet, dat domum valentem 100. Si vero domus non esset valde maioris pretij, & daretur in solutum pro valde minori, tunc sine dubio contractus vsurarius esset.

§. 1. *Quid sit pactum legis commissoriæ, & quomodo practicetur.*

89 PActum legis commissoriæ tunc est, quando quis vendit alicui domum, vel fundum, cũ hoc pacto, quod si pretium non soluatur intra tale tempus res sit inuendita, seu inempta. Ita habetur *l. 2. ff. de lege commissoria*, vbi dicitur. *Cum venditor fundi in lege ita caueri. Si ad diem pecunia soluta non erit, vt fundus inemptus sit.*

90 Quæres 1. in cuius fauorem sit pactum legis commissoriæ? Respondetur esse in fauorem venditoris; ita habetur *d. l. 2. ff. de lege commiss.* vbi post verba num. præcedenti allata subditur. *Ita accipi inemptum esse fundum, si venditor eum inemptum esse velit, quia id venditoris causa cauetur; nam si aliter acciperetur, exusta villa, in potestate emptoris futurum vt non dando pecuniam inemptum fuerit fundum, qui eius periculo fuisset.* Vbi glos. sic dicit. *Si venditor vendat sub pacto legis commissoriæ, si pecunia soluta non fuerit ad certum, hoc accipitur, vt si soluta pecunia non sit, fundus inemptus sit volente venditore: si autem emptor velit inemptum esse, non potest inuito venditore, quia hoc pro venditore statutum est, alàs esset in potestate emptoris, qui emit villam, vt ea exusta, non solueret pretium, & ita esset inemptam, quod esse non potest, cum fundus fuerit periculo suo, &c.*

91 Quæres 2. an venditio sub pacto legis commissoriæ sit pura, an conditionalis? Resp. quod est pura, sed resoluitur sub conditione, sic dicitur. *l. 1. ff. eod. tit.* vbi habetur. *Si fundus commissoria lege venierit, magis est, vt sub conditione resolui emptio, quam sub conditione contrahi videatur.* Quæ verba sic ad compendium ibi reducuntur à Bald. *Quando apponitur pactum legis commissoriæ, venditio est pura, sed resoluitur sub conditione.*

92 Quæres 3. an ad hoc, quod lex commissoria habeat locum, debeat venditor interpellare emptorem, vt pretium soluat, an emptor cogatur sine interpellatione pretium offerre, & soluere statuto tempore? Resp. quod non tenetur venditor petere pretium, proeoque interpellare, sed emptor tenetur illud soluere intra tempus statutum. Quod si emptor non habeat cui pretium offerat liberatur à potestate legis commissoriæ. Ita decernitur in l. *si fundus, ff. eod.* §. *Marcellus.* vbi dicitur. *Marcellus lib. 20. dubitat, vtrum commissoria tunc locum habeat, si interpellatus non soluat, an vero si non obtulerit? & magis arbitror offerre eum debere, si vult se legis commissoriæ potestate soluere: quod si non habet cui offerat, posse securum esse.* Aduerte tamen, quod si venditor post terminum solutionis pretium recipiat, legis commissoriæ renunciare videtur. Ita statuitur in *l. 6 ff. eod.* vbi sic scribitur. *Post diem commissoriæ legi præstitutum, si venditor pretium petat, legi commissoriæ renunciare videtur, nec variare, & ad hanc redire potest.*

93 Quæres 4. an emptor amittat arrhas si statuto tempore non soluit pretium? Respondetur affirmatiuè, ita deducitur ex *l. Mulier, ff. eod.* vbi sequens casus ponitur. *Mulier Cardos. Caio Seio vendidit, & acceptis arrhæ nomine certis pecunijs, statuta sunt tempora solutioni reliquæ pecuniæ, quibus si non paruisset emptor, pactus est vt arrham perderet, & inemptæ villæ essent. Die statuto emptor*

tellatus est se pecuniam omnem reliquam paratum fuisse exsoluere, & saculum cum pecunia signatorum signis obsignauit. Defuisse autem venditricem, posteriore autem die nomine fisci tellato conuentum emptorem, ne ante mulieri pecuniam exolueret, quam fisco satisfaceret. Quæsitum est, an fundi non sint in ea causa, vt à venditrice vendicari debeant, ex conuentione venditionis. Respondetur secundum ea, quæ proponuntur, non commisisse in legem venditionis emptorem. Vide glos. *ibidem*, quæ casum declarat.

94 Quæres 5. an rescissa venditione ob pactum legis commissoriæ, de non soluto pretio, teneatur emptor non solum restituere fundum v.g. verum etiam fructus, commoda, & accessiones rei quã restituere debet? Respondetur affirmatiuè, ita dicitur in *l. lege fundo, ff. eod.* vbi sic scribitur. *Lege fundo vendito dicta, vt si intra certum tempus pretium solutum non sit res in empta esset, de fructibus quos interim emptor percepisset, hoc agi intelligendum est, vt emptor interim eos sibi tuo quoque iure percipiat. Sed si fundus reuenisset Aristo existimabat venditori de his iudicium in emptorem dandum esse, quia mihil penes eum residere oporteret ex re in qua fidem fefellisset.* Vbi in summa dicit Bart. *Antequam existat conditio huius pacti, emptor efficitur dominus fructuum quos percepit, sed ipsa existente restituere tenetur.* Notant ibid. Doctores hoc habere locum in fructibus extantibus, nam si quos ante tempus lege commissoria constitutum emptor percepit, & consumpsit, redere non compellitur, quia vt dominus illos percepit, & consumpsit, & colligitur ex *d. lege*, & ex *l. si fundus, ff. eod.* Tum quia, vt dictum est venditio cum pacto legis commissoriæ, est pura, licet in conditionem resoluatur, vt dictum est ac proinde rei, fructuumque dominium in emptorem transibit.

95 Quæres 6. quam vim, seu quid operetur pactum legis commissoriæ? Respondetur quod hoc operator, vt quando res vendita transit in commissum, statim transeat in dominium venditoris, illique fructificare incipiat, absque noua eiusdem rei traditione, ex *l. vlt. ff. de lege commiss.* & ex *l. commissoria, & ex l. qui ea, C. de pactis inter empt. & vend.* & glos. *in l. traditionibus, C. de pactis, & l. qui ea leg. C. de pactis inter empt. & vendit.* Quo circa si emptor non soluat pretium tempore constituto habet ius vendicandi rem venditam ex *d. l commissoria, & l. qui ea lege C. de pactis inter emptor. & vend.*

§. II. *Quid sit pactum additionis in diem in contractu venditionis apponi solitum, & quomodo practicetur.*

96. IN *l. 1. ff. de in diem addictione*, pactum hoc sic explicatur. *In diem addictio ita fit. Ille fundus centum esto tibi emptus, nisi quis intra Kalendas Ianuarias, proximas meliorem conditionem fecerit, quo res à domino debeat.* Idest vendo tibi fundum meum centum aureis, ita tamen si aliquis alius intra Kalendas Ianuarius proximas, meliorem conditionem obtulerit, vel fecerit, censeatur non venditus, & non emptus.

97 Quæres 1. an venditio cum dicto pacto additionis in diem sit pura, & simplex, an conditionalis? Respondetur esse puram, & resolui in conditionalem, licet ex modo quo fit, possit etiam esse conditionalis, vt dicitur in *l. 2. ff. eod.* vbi dicitur. *Quoties fundus in diem addicitur, vtrum pura emptio est, sed sub conditione resoluitur, an vero conditionalis est magis emptio, quæstionis est, & mihi videtur verius interesse quid actum sit. Nam si quidem hoc actum est, vt meliore allata conditione, ab emptione, discedatur, erit pura emptio, quæ sub conditione resoluetur. Sin autem hoc actum est, vt perficiatur emptio, nisi melior conditio afferatur, erit emptio conditionalis. Vbi igitur (secundum quod dictum est) pura venditio est, Iulianus scribit hunc, cui res in diem addicta est, & vsu capere posse, & fructus, & accessiones lucrari, & periculum ad eum pertinere, si res interierit.* Igitur ex modo ponendi pactum in diem colligetur an venditio sit pura,

Digitized by Google

pura, an conditionalis. Tunc pura erit, quando hoc modo celebrabitur. Vendo tibi domum meam centum aureis, ita tamen, vt si intra Kalendas Ianuarias proximas alius meliorem conditionem attulerit pro non vendita habeatur Tunc autem conditionalis est quando sic perficitur. Si intra Kalendas Ianuarias proximas, alius meliorem non fecerit conditionem, tunc venditio perficiatur, & domus sit tua: hoc enim loquendi modo venditio non perficitur, quando pactum addicitur, sed quando conditio, seu pactum purgatur, vnde cum suspendatur, venditio conditionalis erit.

98 Quæres 2. quid interest, quod dicta venditio de in diem addictione sit pura, an conditionalis? Respondetur multum interesse, vt explicat glos. *in l. 1. ff. de in diem addict.* vbi sic fatur. *Cũ sit venditio cum pacto addictionis in diem, quaritur, an venditio sit conditionalis, vel pura, & refert, quid actum sit, quia si dicas, si alius offerat mihi meliorem conditionem, sit inempta, pura consistit emptio, sed resoluitur sub hac conditione. si alius, &c. & interim dominus emptor est, vt supra de rei vendit. l. si quis fructus percepit, & rem vsucapit, & res interim periculo tuo perit.* Si vero *dicatur sic. Perficiatur emptio, si non afferatur melior conditio, est conditionalis, & interim venditor est dominus, emptor vero neque vsucapit, neque fructus suos facit, & periculo venditoris interim perit.* Igitur quando dicta venditio est pura, tunc res statim ac emptori traditur, fit ipsius, ac proinde vt dominus percipit fructus, habet commoda, & accessiones; At quando est conditionalis, rei dominium manet penes venditorem, nec ad emptorem transit nisi purgata conditione, tunc enim cum venditio perficiatur, res transit in dominium emptoris cum suis fructibus, emolumentis, & accessionibus.

99 Quæres 3. an quando intra diem constitutam in quam res addicta est, aliquis meliorem offert conditionem, primus emptor debeat restituere secundo emptori non solum rem verum etiam fructus, emolumenta, & accessiones? Respondetur affirmatiuè, ita stabilitur *l. item, ff. de in diem addictione*, vbi sic habetur. *Item, quod dictum est, fructus interea captos emptorem priorem sequi totiens verum est, quoties nullus emptor existit, qui meliorem conditionem afferat, vel falsus existat. Si vero extitit emptor posterior, fructus restituere priorem debere constat venditori.* Intelligi tamen debet de fructibus extantibus, non de illis, qui bona fide consumpti sunt. Attendi tamen debet modus, quo contractus fit, & quid de fructibus decernatur, alioquin fructus ad venditorem pertinebunt. Pro maiori huius rei intelligentia nota, quæ ibi sequuntur. *Si quis extiterit, qui meliorem conditionem afferat, deinde prior emptor aduersus eum licitatus sit, & penes cum emptorem manserit, dubitari poterit, vtrum fructus ipse habeat, quasi nulla meliore conditione allata, an vero venditoris sint, licet eadem sit persona, qua meliorem conditionem attulerit. Quod ratio facere videtur, interueris tamen, quid actum sit,* & *ita* Pomponius *scribit.* Et in lege sequenti dicitur, quod venditor possit rem adijcere, seu vendere posteriori, nisi prior paratus sit plus quam dederat dare. Sic enim dicitur. *Licet autem venditori meliore allata conditione adijcere posteriori, nisi paratus sit plus adijcere prior.* Et in lege sequenti decernitur, quod venditor teneatur monere emptorem de meliore conditione inuenta, si velit ipse eam subire. Sic enim habes. *Necesse autem habebit venditor meliore conditione allata priorem certiorem facere emptorem, si vt quod alius addidit, ipse quoque adijcere possit.*

100 Quæres 4. quid nomine melioris conditionis intelligatur? Hoc quæsitum explicatur, *l. cum qui ff. de in diem add. dict. §. melior.* vbi dicitur. *Melior autem cõditio afferri videtur, si pretiũ additũ. Sed etsi nihil pretio addatur, solutio tamen offeratur facilior pretij, vel maturior, melior conditio afferri videtur. Praterea si locus opportunior soluendo pretio dicatur, aquè melior conditio allata videtur, & ita Pompon. lib.*

9 ex

9. ex Sab. scribit. *Idem ait, etsi persona idonea accedat ademptionem, æquè videri meliorem conditionem allatam esse. Proinde si quis accedat eiusdem pretij emptor, sed qui leuioribus emat conditionibus, vel qui satisdationem nullam exigat, melior conditio allata videbitur. Ergo idem erit dicendum, etsi viliore pretio emere sit paratus ea tamen remittat, quæ venditori grauia erant in priore emptione.* Hæc ibi, & valde notanda.

101 Quæres 1. an possit res adijci illi, qui meliorem conditionem affert sub eodem pacto addictionis in diem? Respondetur affirmatiuè, sic resoluitur *l. quod autem, ff. de in diem addictionis*, vbi sic dicitur. *Quod autem Sabinus scribit, fundum adijci rursus non posse, qui semel fuerit in diem addictus, ratione eiusmodi defendit, quia prius (inquit) emptoris stabilis fit, scilicet, quasi non videatur melior conditio allata, si non securè secundo emptori fundus addicatur, sed alia licitatio prospicitur. Sed Iulianus lib. 13. digestorum scripsit interesse multum, quid inter contrahentes actũ sit, nec impedire quicquam vel hoc agi, vel sæpius collocetur fundus, dum vel prima, vel secunda, vel tertia addictione res à venditore discedat.* Addit glos. *ibidem verb. verum.* Quod si duo vendant rem communem sub pacto addicti in diem, si vnus ex venditoribus meliorem afferat, conditionem, quia ratione partis socij, potuit consistere, res empta auferenda est priori, & danda est posteriori, quod est valde notandum, cum frequenter accedere possit.

102 Quæres 6. an quando res addicitur secundo emprori, qui plus non obtulit, venditio rescindatur, & an venditor maneat alicui obligatus, & cui? Respondetur quod si res secundo emptori, qui plus non obtulit, data sit, prima venditio non rescinditur, & venditor manet vtrique obligatus, si verò plus obtilit, rescinditur, licet secundus non sit soluendo, si tamen ab emptore fuit dolosè submissus, venditori contra eum succurritur. Ita decernitur *l. si venditor, ff. de in diem addictione.* Deinde notatur in eadem lege, §. *sed etsi pupillus*, quod si plus offerens non obligetur efficaciter, si tamen venditor sibi efficaciter obligetur fit venditio, & per eam à prima recedituer, secus est si neque venditor efficaciter obligetur. Sic enim dicitur. *Sed etsi pupillus postea sine tutoris auctoritate pluris emerit, consentiente venditore absolvitur à priore emptore. Idem & in seruo alieno, aliter atque si seruo suo, vel filio, quem in potestate habeat, vel domino rei per errorem id addixerit, quia non est emptio his casibus. Quod si alieno seruo, quem putauerit liberum esse, addixerit, contra se habebit: erit enim is agenti (emptori) similis, qui meliorem conditionem attulerit. Præter corpus, nihil sequitur, quod venierit.* Et §. sequenti dicitur, quod fructus quos venditor à primo emptore recuperauit in secundum plus offerentem non transeunt, tamen propter hoc diceretur melior conditio allata, si secundus emptor plus non obtulisset.

103 Quæres 7. an in venditione in diem possit afferri melior conditio, si venditor obierit? Respondetur negatiuè, sic enim dicitur *l. si prædio, ff. eodem*, vbi sic habetur. *Si prædio in diem addicto, ante diem venditor mortuus sit, siue post diem hæres ei existat, priori prædium est, quia melior conditio allata, quæ domino placeat intelligi non potest, cum is, qui vendat, non existat. Quod si intra diem addictionis hæres existat, melior ei conditio afferri potest.* Vbi, vt vides, & obseruant Doctores ibid. post glos. distracto fundo sub pacto addictionis in diem, si ante diem venditor decedat, siue hæredem habeat, siue non, post diem remanebit penes emptorem priorem, cum non existat cui melior conditio afferri possit.

104 Quæres 8. an dicatur melior conditio afferri, quando secundus emptor recompensatur, pro eo, quod plus adferat, in re, vel tempore solutionis? Respondetur negatiuè, ita legitur *in d. lege si prædio, ff. eod. §. si fundus*, vbi dicitur. *Si fundus in diem addictus fuerit, pluris, vt quædam ei accedant, quæ non accesse-*

asserint priori emptori, si non minoris sit haec, quam qua pluris postea fundus venierit, venditio prior valet, quasi melior conditio allata non sit, si minoris non sint. Idemque estimandum est si dies longior pretij soluendi data fuerit, vt queratur, quantum ex vsura eius temporis capi potuerit. Quæ verba secundum glos. ibid. Bart. & alios Doctores, hunc sensum referunt. Si fundus distrahatur sub pacto, &c. & alius offerat meliorem conditionem, quia quædam adijciuntur secundæ venditioni, quæ non erant in prima, an pro illa meliori conditione sit recessum à prima emptione? & respondetur quod non si res adiectæ nõ valent minus quam pretium adiectum in secunda venditione. Item si plus pretij adijciatur, sed in longum tempus solutio distrahatur, & tantum interusurium redigi possit ex pretio venditionis prioris, quantum est pretium adiectum in secunda venditione longiore tempore soluendum, an sit recessum ab vltima emptione, quasi meliori conditione allata, & resp. quo d non.

105 Quæres 9. an sicut fructus percepti, modo supradicto, per emptorem meliori conditione allata restituuntur vẽditori, ita & è conuerso ipsi emptori primo reddi debeat, quod impendit? Respondetur affirmatiuè, ita decernitur *l. imperator Seuerus, ff eodem*, vbi dicitur. *Sicut fructus in diem addicta domus cum melior conditio fuerit allata, venditori restitui necesse est, ita surſus, quæ prior emptor medio tempore, necessario probauerit erogata, de reditu retineri, vel si non sufficit, æquum est solui.*

106 Quæres 10. an prior emptor habeat actionem contra secundum emptorem? Respondetur negatiuè, ratio est, quia actio personalis, non sequitur fundum. Et ita declaratur *l vlt. ff eodem.* Vbi dicitur. *Prior emptor post meliorem conditionem oblatam ob pecuniam in exordio venditori de pretio solutam contra secundum emptorem, citra delegationem iuve stipulationis interpositam, agere non potest.* Alia dicuntur in dicto *titulo ff. de in diem addictione*, quæ quia minus practicabilia sunt, prætereo.

§. III. *Quid sit pactum, & quomodo perficiatur, quæ fructus rei venditæ pertinent ad venditorem, donec emptor pretium soluat.*

107 PActum hoc, sic perficitur. Vendit quis rem immobilem fructiferam, eo pacto, quod quandiu pretium non soluitur, vel pars eius, debeat emptor vel soluere fructus quos venditor interim percepisset, vel certam aliquam pecuniæ pensionem, perceptis fructibus correspondentem, iuxta fructuum æstimationem, quos venditor percepisset. Hoc pactum rationabile est, & non solum in iure admittitur, verum etiam actio datur venditori ad repetendos fructus dictos, vel pensionem correspondentem, vt constat ex *l. curabit C. de actt. empti, & venditi*, vbi dicitur. *Curabit Præses prouinciæ compellere emptorem, qui nactus possessionem fructus percepit, partem pretij, quam penes se habet, cum vsuris restituere, quas & perceptorum fructuũ ratio, & mineris ætatis fauor (licet nulla mora intercesserit) generauit.* Hanc legem sic explicat glos. ibidem. *Minor 25. annis vendidit mihi prædium ex quo fructus percepi, partem pretij solui, partem non solui, tenebor ad pretium, & ad vsuras partis pretij non soluti à tempore traditionis facta, & hoc duplici ratione, tum quia fructus percepi, tum fauore minoris ætatis.* Hoc pactum admittunt omnes vtriusque iuris Doctores, de quo videri possunt Franc. Garcia *de contract. cap. 24. nu. 8.* Conrad. *eod tract. qu. 59. concl. 3.* Covar. *lib. 3. var. cap. 4 per tot.* Viuian. *tom. 1. communi. opin. lib. 4. tit. 34. num. 6.* Alphan. *collect. 285.* Gutier. *canon. lib. 2. cap. 19. nu. 19.* & Gregor. XV. *decis. 297. n. 1. & nu. 2.* dicit procedere etiam si venditor promissa ex parte sua non adimpleuisset, quod aduertit etiam Beltramin. *ibid. in annotat. nu. 12.* Rationem reddit ex Rota, quia per non implementum venditoris non minuitur vsus rei venditæ, cuius vsus

contemplatione debetur isti fructus compensatiui, ne emptor locupletetur cum aliena iactura. Et idem Greg. *decis.* 347. *nu.* 3. obseruat, quod istæ vsuræ compensatiuæ debentur, etiam attenta iuris canonici dispositione. Et Rota *decis.* 70. *n.* 5. *p.* 1. *recentiss. aliàs in post. Farin.* tenet, quod locum habet non solum in venditione, verum etiam in quolibet contractu; tam nominato, quam innominato.

108 Quæres 1. an dictum pactum, & dictæ legis dispositio habeat locum in promissione de vendendo, si venditor non accipit pretium rei, & rem iam tradidit? Resp. affirmatiuè, quia tunc res suo Domino debet fructificare; secus esset si venditor promisisset vendere, & pretium accepisset, tunc debet res fructificare emptori; nihil namque iniquius est, quam vt ille qui vendere promisit, aut reuendere habeat penes se pretiũ & fructus rei, cuius venditio, aut reuenditio promissa est, Tiraq *de retractu conuent. tit.* 2. *ad fin. n.* 82. *cum seq.* Vbi etiam obseruat, quod aliud sit vendere, aliud promittere de vendendo, tamen cum proceditur ad traditionem rei, & pretij, promissio de vendendo est tacita quædam venditio, ac proinde currunt, quæ de venditione disponuntur. Quare vsuræ istæ ad concurrentiam fructuum non sunt propriè vsuræ, sed magis rei persecutio, nec fundãtur in mora, nec in punitione moræ, sed in æqualitate iustitiæ commutatiuæ, quæ in æqualitate rei consistit. Ioan. Baptista Lupus *de vsuris, comment.* 1. §. 7. *n.* 136. & 160. Couar. *lib.* 3 *var. cap* 4 *n.* 1. Honded. *cons.* 44. *n.* 29. & *cons.* 30. *n.* 18. *lib.* 1. Surd. *cons.* 101. *nu.* 20. & Beltramin. *in annot. ad Gregor. XV. decis.* 297. *n.* 12. Vbi aduertit, quod isti fructus, qui ex d. pacto debentur, non sunt propriæ vsuræ, sed potius damni reparatio, ac proinde non soluuntur vti vsuræ, sed tanquam res propriæ, ex æquitate iustitiæ commutatiuæ, & iuris naturalis.

109 Quæres 2. an si venditor maius damnum patiatur ex non soluto pretio, quam sit quantitas fructuum, quos percipi, possit illud sibi resarciri per emptorem? Affirmant Menchac. *lib.* 3. *Q. Iust. cap.* 50. *n.* 7. & *cap.* 60. *n* 22. Anton. Gabr. *commun. lib.* 3 *tit. de empt. & vendit. concl.* 4. *n.* 3. Honded. *cons.* 30. *n.* 24. *lib.* 1. Gutier. *de iuram. confirm. p.* 1. *cap.* 2. *n.* 4. & alij. Communior tamen opinio, & firmior negat, quam defendunt Ioan. Baptista Lup. *in l. curabit Præses, ff. de action. empt. &c. n.* 162. & alij. Prior tamen opinio, quando mora regularis interuenit contracta mediante interpellatione, currere potest.

110 Quæres 3. an fructus recompensatiui debeantur ab emptore, quando res ab eo euicta fuit? Resp. negatiuè, modo rem nec possideat, nec dolo possidere desierit. Rota *decis.* 564. *apud Farin. p.* 1. *recent.* Giurba *decis.* 100. *n.* 15. *vers. & sic imminet euictio*, & alij.

111 Quæres 4. an emptor teneatur ad fructus compensatiuos, si nullos ex re accepta percepit, nec percipere potuit? Resp. negatiue. Couar. *lib.* 3 *var. cap.* 4. *n.* 3. Cagnol. *in d. legem curabit Præses, n.* 48. Lup. *ibid. comment.* 1. §. 7. *n.* 141. Surd. *cons.* 101. *n* 22 Scaccia *de commerc. & camb.* §. 1. *q.* 7. *p.* 2 *ampliat.* 8. *n.* 170. Beltramin. *in annot. Greg. XV. decis* 347 *n.* 5. Gaspar. Roderic. *de annuis reddit. lib.* 3 *q.* 7. *num.* 84. Vbi ampliat ad casum, quando ob calamitatem temporis emptor fructus non percepit ex re empta.

112 Quæres 5. an quando datur emptori pretij dilatio, seu quando conceditur illi facultas ad differendam solutionem, possit valide pacisci, & sine labe vsuræ inter emptorem, & venditorem, vt aliquid annuum soluatur, donec pretium fuerit solutum? Resp. affirmatiuè, Cagnol. *vbi supra n.* 62. Couar. *d. cap.* 4. *n.* 6. Mozz. *de contract tit. de empt. & vendit. & tit. de substantialibus empt. n.* 39. Fachin. *controu. lib.* 2. *cap.* 32. *vers. tertiò controuertitur.* Gaspar. Roderic. *de annuis reddit. lib.* 3. *q.* 7. *n.* 78. Felician. *de censibus lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 38. Steph. Grat. *disceptat. forens. to.* 1. *cap.* 523. *n.* 13. Scaccia *de commerc.* §. 1. *q.* 7. *p.* 2. *ampliat.* 8. *n.* 152. *vsque ad* 170. Modo res tradita de sui natura fructifera sit, & intereſſe, fructuum quantitatem non ex-

ce-

cedat; & modo venditor non vendiderit carius ratione dilationis præcisè. Limitatur etiam, vt non procedat quando vēditor habuit fidem de pretio, & dedit emptori terminum ad soluendum, & non fuit à principio actum de interesse; nam tunc tameth res esset fructifera de sui natura, dilatione tamen pendente non potest venditor interesse pretij non soluti iure petere, ita Doctores citati.

113 Aduerte hic, quod plures Theologi volunt, quod venditor non possit tuta conscientia percipere vsuras dictas ex re vendita, seu fructus, seu certam pensionem, quando res vendita transit in dominium emptoris, vna cum eius periculo. Nam si tunc venditor posset percipere fructus ex re vendita, cuius dominium iam in emptorem translatum est, sequeretur, quod venditor posset fructus percipere in re aliena, quod esse non potest; res enim sicut Domino clamat, ita Domino fructificat. Quocirca volunt, quod dictum pactum quo fructus reseruantur, quandiu pretium non soluitur, sit vsurarium, cum vsuram percipiat ex sola pretij dilatione, quod certa vsura est, nullus namque tunc datur titulus, nisi pretij soluendi dilatio, pro qua fructus rei venditæ reseruantur. Volunt tamen hunc cōtractum saluari posse, non sub ratione venditionis, sed sub ratione locationis fundi, quandiu pretium non soluitur; hoc est, modo emptor fundi, dum non soluit pretium, habeat illum pro conducto, & non pro empto, & soluat quot annis certam pensionem, vel loco illius fructus proportionatos. Et hoc modo dicunt frequentari in multis locis hunc cōtractum. Quia licet tanquam venditio, iustus non sit, nec licitus; iustus tamen, & licitus est, tanquam locatio, & quod nihil referat quo nomine vulgo nominetur, cum vulgus non nunquam nominibus abutetur, ac proinde re, iste contractus locatio est, nomine venditio. Hæc obseruatio, Theologorum est, & optima, non iuristarum, qui non ita subtiliter vsuræ materiam discutiunt, vt faciunt Theologi. Hinc resoluitur seq. quæsitum.

114 Quæres 6. an sit licitus contractus, quo Petrus vendit fundum Paulo 100. scutis eo pacto vt post quinque annos soluat, & quod interim soluat certam pensionem? Resp quod si iste contractus esset propria venditio, illicitus esset, quia Paulus cogeretur dictam pensionem soluere Petro ex sua re, cuius scilicet Paulus, non Petrus habet dominium. Nam vel illa pensio quæ soluitur, soluitur ex fundo Pauli, vel ratione dilationis. Si primū, iam Paulus cogitur soluere pensionē ex re sua, quod fieri non potest. Vel soluitur ratione dilationis solutionis, & tunc cum sit ratione mutui, vsura est. Verū si iste contractus resoluatur in conductionem, tunc ea pensio licita est. Ad tollēdas tamen difficultates, bonum esset, quod in contractu, tunc ratio conductionis, & locationis exprimeretur. Vt si dicatur: vendo tibi 100. fundum meum, vel domum meam, eo pacto, vt post quinque annos soluas pretium, & interim fundum, vel domum conductam habeas, pro qua conductione talem pensionem solues; nam tunc est conductio, & locatio actualis, licet sit venditio de futuro, & conditionata, quæ statim complebitur, quando pretium soluetur.

§. IV. *Explicantur aliqua alia pacta, quæ venditioni, & emptioni apponi solent.*

115 QVæres 1. an quis in venditione fundi, vel domus possit apponere pactum, vt non construatur ibi monumentum, vel Ecclesia, vel capellaè In *l. si quis ita, C. de pactis*, affirmatiuè respondetur. Sic enim dicitur. *Si quis ita paciscatur in venditionis, vel alienationis contractu, vt nouo Domino nullo modo liceat in loco vendito, vel alio modo sibi concesso: monumentum extruere, vel alio modo humano iuri eum eximere, sancimus, licet hoc apud veteres dubitabatur, tale pactum ex nostra lege esse fouendum, & immutilatū permanere; forsitan enim multum eius intererat, ne ei vicinus, non solum quem nollet aggregaretur, sed etiam pro quo specialiter interdictum est. Cum etenim venditor,*

vel aliter alienetur non alia lege tua suum transferre possus est, nisi tali fretus conuentione, quomodo ferendum est aliquam captionem ex varia patium interpretatione? Idem dicitur in *l. ea quidem, C. si mancipium, & in l. si creditor, §. fin. ff. de distract. pignor.* Et tradunt glos. *in auth. vt de cætero, collat. 5. verb. licentiam.* Crot. *in l. si lius fam. §. dixi, ff de legat. 1.* Vbi Alberic. *n. 87.* Curt. iun. *in auth. res quæ, C. commun. de legat.* Addentes, quod prohibitio de non alienando etiam in contractibus impediat dominij translationem. Verius tamen est, quod prohibitio de non alienando non impediat dominij translationem, sed solum facit, quod agi possit ad interesse pacti non seruati per actionem personalem ex contractu, vt *in l. si ita quis §. ea lege, ff. de verb. obligat. & in l. 3. C. de condict. ob causam*, cum alij similibus, de quibus latè Anton. Gom. *l. 40. Tauri, n. 12. & to. 2. var. cap 2. num. 10. cum seq.* Gam. *decis. 356.* Donel. *in d. l. si ita quis, §. ea lege n. 3.* Robert. *lib. 3. sentent. cap. 24.* & alij. Verum dubitari meritò hic potest, an dictum pactum, quod in loco vendito non possit condi monumentum, Ecclesia, aut Capella sit licitum, & validum? Aliqui volunt dictum pactum inualidum esse, ex *reg. legis penult. ff. de pactis*, vbi dicitur. *Nemo paciscendo efficere potest, ne sibi locum suum dedecorare liceat, aut ne sibi in suo sepelire mortuum liceat, aut ne vicino inuito prædium alienet.* Tum quia dictum pactum videtur contra libertatem Ecclesiasticam. Alij volunt valere ex *l. in traditionibus, ff. de pactis*, vbi dicitur. *In traditionibus rerum, quodcumque pactum sit, id valere manifestissimum est.* Glos. *in d. leg. nemo paciscendo*, sic rem resolut. *Si paciscar tecum ne vendam fundum meum, vel ne faciam locum meum religiosum, vel ne mihi liceat mortuum in meo sepelire, non valet tale pactum. Vivian.* Hæc resolutio non placet August. Barbos. *in collect. d. legis si quis ita*, vbi sic scribit. *In hoc textu principalis dubitatio erat, an valeret pactū, de quo ibi, quia videbatur esse contra libertatem Ecclesiasticam, iuxta cap. fin. de immunit. Eccles. lib. 6. Nihilominus tamen deciditur valere, cum tantum prohiberetur certam rem ad Ecclesiam deuenire, quod non est contra illius libertatem, argum. l. cum ita 62. ff. de condit. & demonstrat. Bald. hic n. 2. Ruin. in d. §. diui. col. 40. in fin. & ibi Crot. n. 43. Iuxta quem intellectum colligitur valere pactum ne aliqua res deueniant ad Ecclesiam, de quo notabiliter agunt And. Sicul. cons. 46. lib. 3. Palat. d. §. 16. n. 13. Cald. Pereira quæst. forens. lib. 1. q. 23. n. 4.* Hæc Barbos. Sed non est recedendum à contraria sententia, pro qua videri possunt dicti à nobis in tract. de censuris disp. . . .

116 Quæres 2. an possit in venditione apponi pactum, & quod si non seruetur venditio rescindatur? Resp. affirmatiuè; imo tametsi illa conditio non ponatur, venditio rescindi potest, quando pactum est de substantia venditionis, vel sine quo venditio celebrata non fuisset, quia tunc pactum habet rationem causæ finalis, sine qua aliàs venditio, vel contractus non fuisset celebratus, sic Roland. *cons. 69. n. 38. & 39. lib. 4.* Surd. *cons. 563. n. 4.* Beltramin. *in annot. ad Greg. XV. decis. 130. n. 7.* Quod si pactum non dedit causam venditioni, rescindi non potest, etsi non seruetur, sed tantum datur actio ad interesse, *l. ea conditione, C. de rescind. vendit.* Pinel. *in rubr. C. de rescind. vendit. p. 2. cap. 2. n. 19.* & alij.

117 Quæres 3. an valeat pactum, vt pretio emptionis, conuento tempore non soluto, arrha reddatur, & res habeatur pro non empta? Resp. affirmatiuè, ita habetur *l. si ea lege, C. de pactis inter emptor. & vendit.* Vbi dicitur. *Si ea lege prædium vendidisti, vt nisi intra certum tempus pretium fuisset exolutum, emptrix arrhas perderet, & dominium ad te pertineret, fides contractus seruanda est.* Et sic tradunt ibi Doctores, Cyn. Bart. Salicet. Angel. Fulgos. Castr. Bald. Sichar. Cuiac. Donel. & alij plures.

118 Quæres 4. an mutus paciscipossit? Resp. affirmatiuè, ita habetur *l. item quia, ff. de pactis*, vbi sic dicitur. *Item quia conuentiones etiam tacitæ valent, placet in vrbanis habitationibus locandis inuecta, & illata, pignori esse locatori, etiamsi*

nihil

nihil nominatim conuenerit. Secundum hoc, & mutus pacisci potest. Vbi vt vides, ea pacta à muto, vel cæ conuentiones à muto fieri possunt, quæ tacitæ sunt; vt cõtingit in inuectis, & illatis in domum conductam, nam ista tacitè obligata censentur pro pensione domus; & in stipulatione dotis, inest tacita conditio, si matrimonium sequatur; vt in eadem lege dicitur post verba relata.

119 Quæres 5. an valeat pactum, quod non agam furti, vel iniuriarum? Resp. quod ante dicta, vel alia delicta, pactum non valet, post patrata delicta, valet, sic habetur *l. si vnus, ff. de pactis*, §. *pacta*, vbi legimus. *Pacta, quæ turpem causam continent, non sunt obseruanda, veluti si paciscar ne furti agam, vel iniuriarum, si fecerit. Expedit enim timere furti, vel iniuriarum pœnam. Sed post admissa hæc pacisci possumus: Item ne experiar interdicto:* vnde vi, *quatenus publicam causam contingit, pacisci non possumus. Et in summa si pactum conuentum à re priuata remotum sit, non est seruandum.*

120 Quæres 6. an in pactis liberatorijs si non valet quod ago vt ago, valeat vt valere potest? Resp. affirmatiuè, ita habetur in eadem lege §. *si acceptilatio*, quatenus dicitur. *Si acceptilatio inutilis fuit, tacita pactione id actum videtur, ne peteretur. Seruus heredi post adituro nominatim pacisci non potest, quod nondum is sit, sed si in rem pactum conuentum factum sit, heredi acquiri potest.* Quæ verba ad summam sic adducit Bart. ibidem. *In pactis liberatorijs, si non valet, quod ego, vt ego, valet vt valere potest.*

121 Quæres 7. an valeat pactum filij, quod non aget actione iniuriarum? Resp. negatiuè, sine consensu patris, potest quidem pater remittere, & pacisci de remissione iniuriarum filio factarum sine consensu filij, non tamen hoc potest facere filius sine consensu patris. Sic dicitur *l. in persona, ff. de pactis*, vbi legis. *In persona tamen filij familias videndum est, ne aliquando & si pactus sit, ne agere, valeat pactio, quia aliquando filius fam. habet actionem, veluti iniuriarum. Sed cum propter iniuriam filio factam, & patri actionem habeat, quin & pactio filij nocitura non sit, patri agere volenti, dubitari non oportet.* Vbi Bart. in summa notat, quod *pater potest facere remissionem de iniuria facta filio, quod est vtile pro statutis.* Et glos. ibidem dicit. *Filius inuito patre non potest actionem iniuriarum sibi competentem remittere in præiudicium patris, sed pater potest inuito filio, nisi patris persona sit vilis, & abiecta, vt infra, &c.*

122 Quæres 8. an pactum contra rationem legis, vel statuti teneat? Resp. tenere quando est contra tenorem legis, vel statuti, priuatam continentem vtilitatem, secus si contineat vtilitatem publicam. Sic habetur *l. pacisci, ff. de pactis*, vbi dicitur. *Pacisci contra edictum ædilium (curulium) omni modo licet, siue in ipso negotio venditionis gerendo conuenisset, siue postea.* Quæ verba sic summat Bart. ibid. *Contra tenorem legis, priuatam vtilitatem continentis, pacisci licet.* Glos. ibid. sic summat. *Vendidi tibi equum, pactus fui tecum ne de vitijs illius equi tenerer, an valeat pactum quæritur. Respon. quod pactum bene valeat: scilicet vt non agatur de animali licet morbosum sit,* & post pauca subdit. *Nam cum possit secundum ius redhibere seruum, vitiosum, vel aliud animal, huic suo iuri potest renunciare, vt infr. de ædil. edic. l. quæretur, §. si venditor. Et hæc si vterq; ignorauit vitium, vel morbum: vitium animi, morbum corporis. Si autem venditor tantum sciuit; non nocet pactum emptori, nisi emptor sciuerit, vel ignorauerit non iustè, vt infra de act. empt. &c.*

123 Quæres 9. an per pactum liberatorium possit quis vni ex hæredibus prouidere? Resp. affirmatiuè, vt illi soli prouisum censeatur, qui exprimitur. Ita habetur *l. aus, ff. de pactis*, vbi dicitur. *Aut septis nomine, quam ex filio habebat, dotem promisit, & pactus est, ne à se, neue à filio suo dos peteretur. Si à cohærede filij dos peteretur, ipse quidem exceptione conuentionis tuendus non erit, filius vero exceptione conuentionis rectè vtetur, quippe heredi consuli concessum est. Nec quicquam obstat vni tantum ex hæredibus prouidere,*

si hæres futurus sit, cæteris autem non consuli. Quam legem sic explicat glos ibidem. *Nomine neptis nec tibi 10. pro dote promisi, quia tu eam volebas accipere in uxorem, & feci tecum pactum, ne à me, nec à filio meo, me mortuo peteres: decessi, & filium meum cum quibusdam alijs hæredem instituí: quibus prosit illud pactum quæritur? & respon. quod filio prodest, non autem alijs coheredibus; & est ratio, quia volui hæredi filio prouidere tantum. Viui. &c.*

124 Quæres 10. an res vendi possit eo pacto, vt quandiu emptor pretium non soluit eam habeat precario? Respondetur affirmatiue, ita colligitur ex *l. ea quæ distracta, ff. de precario.* Tradit Fabian. *de empt. & vendit. qu. 7. nu. 15.* & alij. Quo circa tunc venditor pretio non soluto, potest rem repetere, at pretio soluto precarium finit, & desinit, & transit in venditionem simplicem, & absolutam, & emptor incipit habere rem vt suam.

125 Quæres 11. an venditor possit domum v.g. vendere, eo pacto, vt emptor eam locet sibi, seu vt emptor eam locet venditori, ac proinde vt venditor in ea maneat titulo locationis? Respondetur affirmatiuè. Ita Nauar. *in manuali cap. 17. nu. 248.* & alij communiter, & notauimus supra. Et ratio clara est, quia sicut emptor potest fundum, vel domum emptam alteri locare, ita locari potest, etiam ex pacto inito eidem venditori, colligitur ex *l. qui fundum, ff. de contrab. empt.*

126 Quæres 12. an ille, qui tecum pactus est, vt non nisi tibi domum vendat, possit te conuenire vt eam emas? Respondetur affirmatiuè, sic Fabian. post alios, *loco citato de empt. & vend. q. 7. n. 76.* quando domum venalem habebat, vel alteri vendere potuisset, & ob gratiam tui non vendit, secus non: idem Fabian. post Bart. & Angelum.

127 Quæres 13. an in venditione possit apponi pactum, quod pretium soluetur in alio loco, vbi venditio non fit? Respondetur affirmatiuè. Præciso pacto pretium solui debet in eo loco vbi venditio perficitur, & secundum eam æstimationem, qua ibi communiter æstimatur, & eo loco gabella solui debet. At si pactum ponatur vt pretium alibi solui debeat, seruari debet, non enim est contra naturam emptionis, quod in vno loco res vendatur, & pretium alibi soluatur, modo cum hoc onere saluetur æqualitas pretij, nam contingere potest, quod ex solutione pretij in alio loco, multa eiusdem pretij fiat variatio. Idem pactum fieri potest de gabella soluenda, de quo infra.

128 Quæres 14. an licitum sit pactum quo triticum, & alia huius generis, sic vendi solent, vendo tibi hoc triticum, hoc pacto vt tali tempore restituas mihi totidem mensuras, vel pretiú prout tunc æstimabitur? Respondetur hoc pactum posse esse licitum, & illicitum: licitum tunc erit, quando seruatur æqualitas rei, & pretij iustitia, quia scilicet tempore statuto pro solutione solet esse triticum eiusdem pretij ac quando venditur. Tunc autem illicitum erit, quando tempore statuto pro solutione, solet triticum esse multo carius. Idem dic de illa venditione quã faciunt aliqui; scilicet vendo tibi triticum, hoc pacto vt tempore messis, mihi reddas duplum. Si enim tempore messis adeo soleat esse pretij vilitas, vt duplo minus valeat, admitti posset, secus non. Multo minus admitti debet illorum contractus, quo dant triticum, & alia grana ad renouandum, vt dicunt, sed dant vnam mensuram, vt recipiant duas nisi forte esset communis opinio, quod tantum valet modo vna mensura, quantum tempore messis valent duæ, sed de hac materia infra de vsura.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO X.

Quibus ex cauſis venditio reſcindi poſsit.

129 REGVLARITER venditio alterutra parte inuita reſcindi non poteſt, nec ratione temporis: neque ex reſcripto Principis, nec fauore fiſci. Vnde neque priuato, neque Principi, neque fiſco licet à contractu venditionis perfecto recedere; vt traditur *l. de contractu, C. de reſcindend. vendit.* vbi dicitur. *De contractu venditionis, & emptionis iure perfecto, alterutro inuito, nullo recedi tempore bona fides patitur, nec ex reſcripto noſtro, quo iure fiſcum noſtrum vti, ſæpè conſtitutum eſt.* Et ſic tradunt Tiraquel. *de retractu lign. in præfat. nu. 23. & §. 1. gloſ. 14. nu. 88.* Villadieg. *in l. 8. n. 4. tit. 4. lib. 5.* Surd. *deciſ. 253. in princ.* Morla *in empor. iur. ciuil. p. 1. tit. 9 nu. 32.* & alij. Ratio eſt, quia licet contractus à principio ſint voluntarij poſtea ſunt neceſſarij, *l. ſicut, C. de action. & obligat.* Quo circa notat Anton. Gom. *l. 40. Tauri nu. 40.* quod quando ex contractu alterius mihi quæritur actio, ius, vel obligatio, non poteſt à me auferri, me inuito, vt autem hæc res clarior fiat, ſequentia quæſita pono, & ſoluo.

130 Quæres 1. an venditio vi, metuue facta reſcindi poſſit? Reſpondetur affirmatiuè, ita decernitur *l. ſi pater, C. de reſcind. vendit.* vbi dicitur. *Si pater tuus per vim coactus domum vendidit, ratum non habebitur, quod non bona fide geſtum eſt: male fidei enim emptio irrita eſt, &c.* Quo circa notat Gregor. Lopez *l. 56. tit. 5. p. 5. gloſ. 1.* quod contractus per metum factus mero iure ligat, & tenet, licet per actionem metus cauſa, reſcindendus, inualidandus, ac retractandus veniat, ſed de hac re ſupra.

131 Quæres 2. an deceptus in venditione vltra, vel infra dimidium iuſti pretij, agere poſſit vt venditio reſcindatur, aut quod iuſtum pretium ſuppleatur? Reſpondetur affirmatiuè, ita habetur *l. rem maioris, C. de reſcind. vendit.* vbi hæc ſtatuuntur. *Rem maioris pretij ſi tu, vel pater tuus, minoris diſtraxerit, humanum eſt, vt vel pretium te reſtituente emptoribus, fundum venundatum recipias, auctoritate iudicis intercedente, vel ſi emptor elegerit, quod deeſt iuſto pretio recipias. Minus autem pretium eſſe videtur; ſi nec dimidia pars veri pretij ſoluta ſit.* Et ſic tenent Fabian. de Monte *de empt. & vendit. qu. 8. in prine.* Petr. Greg. *ſyntagm. iuris lib. 25. cap. 24.* Anton. Gabr. *commun. lib. 3. tit. de empt. & vendit. concl. 1.* Ceuall. *commun contra commun. qu. 443. 508. 510. & 511.* Bruñor. à Sole *in locis commun. verb. fundus 4.* Morla *in empor. par. 1. tit. 9 de contract. empt qu. 19. cum ſeq.* & alij communiter.

132 Quæres 3. in quibus caſibus in particulari detur actio ad reſcindendam venditionem, vel ad repetendum complementum iuſti pretij, quando res vendita eſt infra dimidium iuſti pretij? Reſpondetur quod communiter à iuris prudentiæ doctoribus, ſequentes caſus aſſignantur. I. Reſcindi poteſt venditio per procuratorem facta infra dimidium iuſti pretij. Fachin. *lib. 2. controu. cap. 29.* Matienſ. *lib. 1 gloſ. 8 nu. 3.* Anton. Gabr. *vbi ſupra concl. 1. nu 27.* Cremen. *in d. l. rem maioris nu. 70. ampliat. 26.* ibid. Cagnol. *num. 166.* & alij plures. II. Reſcindi poteſt venditio in caſu dicto, tametſi facta ſit decreto iudicis. Cremenſ. *loco citato nu. 108.* Cagnol. *nu. 158. qu 23* Matienſ. *ſupra gloſ. 9. nu. 2.* Anton. Gom. *var. ſom. 2. cap. 2. nu. 23.* Ma-

23. Mari. Antonin. *var. lib. 2. resol. 15. n. 4.* & alij. III. Rescindi etiam potest venditio facta in publica subastatione, secundum communiorem sententiam, vt testatur Mench. *controu. vsufreq. p. 2. cap. 61. nu. 1.* Azeued. *l. 1. tit. 11. lib. 5. noua recop.* Garc. Mastril. *decis. 33. nu. 10.* Carcer. *var. resol. p. 1. cap. 13. n. 14.* Steph. Grat. *discept. forens. tom. 1. cap. 7. nu. 10. & to. 3. cap. 461. nu. 30.* Alex. Trentacinq. *de empt. & vend. resol. 3. nu. 4.* Non sic quando carius venduntur ex calore licitatorum, qui enim sic emunt, rescindere emptionem non possunt. Christoph. de Paz *ad l. Styli 220. nu. 2. & 3.* Padil. *in repet. nu. 13.* Duen. *reg. 187 nu. 10.* Licet oppositum sentiant Pinel *in d. l. rem maioris p. 2. cap. 2.* Ceuall. *qu. 536. nu. 5.* & Morla *qu. 23 nu 7.*

133 Quæres 4. an vltra venditionem dentur alij contractus, qui rescindi possunt quando pretium vltra dimidium variatur? Respondetur affirmatiuè. Nam datur 1. contractus locationis, & conductionis in quibus currit beneficium dictæ *l. rem maioris*, & sic tradunt Fabian. de Monte *de vendit. & empt. qu. 8. nu. 9.* & Doctores *in d. l. rem maioris*, Cagnol. *nu. 58.* Donel. *nu. 19.* Pinel. *p. 1. cap. 3. nu. 17.* Padil. *vbi supra nu. 13.* Pro quo videri potest Steph. Grat. *discept. forens. tom. 1. cap. 185. à nu. 13. & 14.* Didac. à Britto *in rubr. de locato p. 2 §. 2. per tot.* Rationem assignant, quia currit eadem legis ratio. Qui volunt eam habere locum etiam in locatione, & conductione herbarum pro pascendis gregibus; imò etiam in locatione operum quam faciunt architecti, fabri lignarij, & similes, quando promittunt fabricare domum, vel quid simile certa mercede, & decepti sunt vltra dimidium iusti pretij, tunc enim si conductor non soluat, quod debet, implorare possunt iudicis auctoritatem pro iusta mercede obtinenda. Licet alij velint denegandam esse istis actionem, quod magis communiter tenetur, Castril. *in l. 2. Tauri* Steph. Grat. *vbi supra* alij. Ego distinguendum puto cum Azeued. *l. 3. tit. 11. n. 3. & 4. noua recop.* Matiens: *glos. 1.* Ceual. *supra qu. 536. n. 30.* Gutier. *de gabella p. 2. & practicarum q. 144.* & alijs, dicentes, quod non datur actio dictis officialibus in arte peritis, bene tamen alijs.

134 Datur 2. beneficium dictæ legis in contractu permutationis, & resoluunt Fabian. de Monte, *de empt. q. 8. n. 16.* Pinel. *in d. l. rem maioris p. 1. cap. 3. n. 13. cum seq.* Padil. *n. 17.* Morla *in empor. iuris tit. 9. de contraben. empt. qu. 19. n. 3.* Mozz. *de contract. emptionis, & vendit. quibus casibus annulletur exceptio n. 18.* Non tamen procedit dictæ legis priuilegium in permutatione beneficiorum, tametsi interueniat grauis læsio; secundum Padil. *n. 18.* Rebuff. *tom. 2. ad leges Gal. tract. de rescis. contract. §. vnico glos. 15. n. 10.* Couar. *lib. 1. var. cap 5. n. 3. & 8.* Mascard. *de probat. concl. 1175. n. 20.* Flam. *de resignat. lib. 3. q. 7. n. 41.* & alior. III. Procedit priuilegium d. legis in concessione feudi, quando conceditur ob pecuniam domino præstandam, secus quã. do conceditur cum pensione, vel seruitio in recognitionem dominij, vt regulariter fieri solet. Sic aduertunt Doctores *in d. l. rem maioris* Castr. *n. 13.* Bald. *n. 7.* Salicet. *n. 10.* Cagnol. *n 207.* Padil. *nu. 19.* Pinel. *p. 1. cap. 4. n. 2.* & alij. IV. Procedit in concessione emphyteusis, quando vltra quod debetur præstatur in recompensationem fructuum. Padil. *n. 28.* Pinel. *d. p. 1. cap. 3. n. 37.* Anton Gom. *l. 98. Tauri n. 4.* Valasch. *de iure emphyt. q. 11. n. 19.* Thesau. *decis. 102.* Cald Pereira *in l. si curatorem verb. implorare n. 15.* & alij. V. Procedit dictæ legis priuilegium in censu reseruatiuo perpetuo redimibili, seu ad vitam, illegitimo pretio constituto, censuario, vel ei, qui rem in censum dedit, sic tradit Auendan. *de censibus cap. 35. per totum*, & alij. VI. Procedit in datione insoluum, si dans, vel recipiens vltra dimidium iustæ æstimationis lædatur. Pinel. *vbi supra cap. 4. n 8.* Ignat. de Villar. *in Sylua resp. lib. 1. resp. 11. n. 9.* & alij. VII. Procedit etiam

etiam in tranſactione, quia dubius litis euentus æſtimari poteſt, licet oppoſitum velint plures. Has ſententias oppoſitas cum ſuis auctoribus ad concordiam reducere conatur Alex. Trentacinq. *var. reſol. lib. 3. tit de empt. & vendit. reſol. 3. n. 7.* ſub hoc fœdere diſtinctionis. Aut enim quis eſt læſus vltra dimidium iuſtæ æſtimationis, in modico exceſſu, & tunc procedit, inquit, opinio quæ negat dictam legem habere locum in tranſactione. Aut læſio contingit vltra dimidium iuſtæ æſtimationis in magno exceſſu, & tunc ex tali enormiſſima læſione dolus arguitur, ac proinde tranſactio reſcindi poteſt.

135 Præterea currit beneficium dictæ legis tam reſpectu vxoris, quam mariti, ob læſionem æſtimationis rerum, quæ in dote datæ fuerunt, quando æſtimatio facit, vel æquiualet emptioni, Cremenſ. *in d. Lrem maioris, n. 37. ampliat. 9.* Matienl *l. 1. gloſ. 8. n. 20. tit. 11. lib. 5. noua recop.* Ceuall. *vbi ſupra q. 536. n. 21.* & alij. Idem eſſe dicunt Phanuc. *de lucro dotis pag 432.* Pinel. *d p. 1. cap. 4. n. 33 & 34.* in conſtitutione dotis, quando deceptio contingit vltra dimidium. Item procedit in diuiſione bonorum ex iudicio familiæ herciſcundæ, ſi læſio fiat vltra dimidium. Pinel. *p. 2. cap. 1. n 1.* Padil. *in d l. rem maioris n 13.* Cagnol. *ibid. n. 59.* & alij. Niſi diuiſio per ſortes facta fuerit, maximè quando partes ſcienter ſortes inæquales fecerunt, vt alteri maior portio obueniat Pinel. *d. p. 2. ca. 1. n. 6. & 7.* Cald. Pereira *in l. ſicuratorem n. 13.* Matienl. *d. gloſ. 8. n. 4.* Montalu. *in l. 5. gloſ. 1. tit. 10. lib. 5.* Item procedit in venditione, vel locatione rerum, quæ pendent à futuro euentu, vt in iactu retis, in locatione decimarum, vectigalium, reddituum, &c. Matienl. *l. 1. gloſ. 6. n. 3. & gloſ. 8. n. 9. tit. 11. lib. 5. noua recop* Padil. *ſupra n. 15.* Scaccia *de commerc. §. 1. q. 1. p. 2. ampliat. 10. n 5.* Morla *in empor. d. tit. 9. q. 19. n. 9.* & alij. Item procedit d. l. beneficium in aſſecuratione mercium, Matienl. *d. l. 1. gloſ. 8. n. 62.* Padil. *n. 25.* Scaccia *d. ampliat. 10. n. 5.* Gutier. *prac. lib. 2. q. 142.* & alij, licet oppoſitum teneat Strach. *de mercat. tit. de ſponſion. p. 4. §. quæro igitur n 4.* Item procedit in pacto vt alter certo pretio eum alere teneatur, Couar. *var. lib. 3. cap. 7. n. 3.* Surd. *de alim. tit. 9. q. 11. n. 29.* Item procedit in penſione conſtituta ſuper aliquo beneficio, Padil. *n. 19.* Pinel. *p. 1. cap. 3. n. 16. in fin.* Cacialup. *de penſion. q. 6.* Roman. *conſ. 360 n. 6.* Gig *de penſion. q. 9.* & alij. Quo in caſu non requiritur quod læſio ſit vltra dimidium, ſed ſufficit, quod excedat tertiam partem fructuum eiuſdem beneficij quia præſumpta Pontificis voluntas regulariter eſſe videtur, quod penſio non excedat tertiam partem fructuum beneficij grauati. Gigan. *d. q. n. 6. & 7.* Caſſiodor. *deciſ. 2. n. 13. cum ſeq. de locato.* Franch. Leo *in theſauro fori Eccleſ. p. 2. cap. 7. n. 31. de penſionibus.*

136 Quæres 5. quinam contractus reſcindi non poſſint, quando contingit deceptio vltra dimidium? Reſpondetur eſſe ſequentes. I. Quando quis ſcit iuſtum rei valorem, & ſcienter minori pretio vendit, quia tunc vnam partem vendere cenſetur, & aliam donare. Ita doctores, *in d. l. rem minoris*, præſertim Bald. *n. 7. q. 4.* Caſtr. *n. 7.* Cremenſ. *n. 85.* Cagnol. *n. 142.* II. Quando contractus pendet à beneficio fortunæ, vt in emptione fructuum vineæ, &c. nam poterant eſſe maiores, vel minores. Padil. *n. 15.* Gutier. *canon. lib. 1. cap. 39. n. 66.* & alij. Limitatur in minore, & in eo qui rem vendit, minoris neceſſitate præſſus. Burgenſ. *in cap. cum dilecti n. 18. & 19. de empt.* III. Quando quis compulſus fuit emere occaſione debiti publici, Ceual. *q. 172.* Parlad. *rerum quotidianarum lib. 2. cap. fin p. 5. §. 16. n. 10.* Steph. Grat *diſcept. forenſ. tom. 1. cap. 7. n. 12.* IV. Quando teſtator rem ſuam mandauit diſtrahi certo pretio, quia præſumitur donare reſiduum, Pinel. & Padil. *loc. cit.* Mozz. *de empt. & vendit. cap. fin. n. 16.* V. Quando in contractu renunciatur *d. l. rem maioris*, per talem namque renunciationem vti nequit, illius beneficio, ſic Pinel. Padil. Caſtr. Cagnol. & alij, *in d. l.* Debet tamen renunciatio eſſe ſpecialis, & non ſufficit renunciatio ge-

neralis omnium remediorum, vt obseruant citati Doctores.

137 Quæres 6. an possit venditor, vel emptor vti beneficio dictæ legis, quãdo in instrumento apposita fuit clausula ex certa scientia se dare, vel facere, & non per errorem, si re ipsa postea error, vel deceptio reperiatur vltra dimidium? Doctores communiter dicunt, quod tunc non detur actio, sic tenent Bald. *in d. l. q. 8. n. 10.* Salicet. *n. 13.* Paul. *nu. 10.* Cremens. *n. 58.* Boer. *decis. 142. n. 10.* & alij. Mihi tamen magis placet opinio Cassadei, *decis. 1. de empt.* Pinel. *p. 1. cap. 2. n. 23.* Cagnol. *vbi supra n. 126.* Vivian. *commun. opin. lib. 1. opin. 430.* Caroc. *de locato tit. de rescis. locationis n. 9* & aliorum, quod tunc detur actio vel ad rescissionem contractus, vel ad repetendum complementum iusti pretij.

138 Quæres 7. an possit læsus vti beneficio dictæ legis, quando consensus fuit iteratus, & geminatus? Negant Cagnol. *n. 132.* Socin. *reg. 436. fallent. 1.* Ripa *resp. lib. 3. cap. 15. n. 3.* Crauet. *cons. 114.* Couar. *in cap. quamuis pactum p. 3. §. 4. n. 6.* & alij. Ratio est, quia per illam iterationem, seu repetitionem consensus, censetur fieri renunciatio d. legi. Sed oppositum magis communiter tenetur, quia eadem facilitate, qua quis motus est ad ponendũ primum consensum, potest ponere secundum, & tertium, vt bene obseruat Steph. Grat. *disceptat. forens. tom. 5. cap. 824. n. 59.* Fachin. *controuers. lib. 2. cap. 22.* vbi refert Boer. Cassan. Fabian. & alios.

139 Quæres 8. an qui beneficio dictæ legis cogitur rem restituere, teneatur eam restituere cum fructibus perceptis? Respondetur quod tenetur restituere fructus perceptos à tempore litis contestatæ, sic tenent Fabian. de Monte *de empt. q. 6. n. 24.* Cagnol. Padil. & Pinel. *in d. l. rem maioris* Anton. Gom. *var. tom. 2. cap. 2. n. 24. & cap. 4. n. 21.* Ceuall. *comm. contra commun. q. 536. à n. 17. & q. 763.* Cardos. *in praxi iudic. verb. fructus n. 10.* Valasc. *cons. 161. n. 12.* Fontanel. *de pactis nupt. tom. 2. claus. 7. glos. 2. p. 5. n. 10.* & alij. Limitatur 1. quando ipse emptor dicit se esse læsum, & agit remedio dictæ legis, *rem maioris*, nam tunc cum impugnet, contractum, tenetur rem cum fructibus restituere, si venditor hoc elegerit, quia voluntariè, non coactus, venditionem rescindit, Pinel. *in d. l. rem maioris p. 2. cap. 4. n. 28.* Ceual. *d. q. 763. n. 45.* Vincent. de Franch. *decis. 495. n. 6.* & alij. Limitatur 2. quando venditor petit rescissionem contractus, vna cum fructibus, & emptor, in electione quam facit eam cum fructibus, restitutionẽ obtulit, compensatis cum interesse pretij. Vincent. de Franc. *d. dec. 495. n. 3.* Limitatur 3. quando emptor lucratus fuit fructus rei venditæ, & pretium non soluit, nam tunc si venditor agat remedio *d. l.* tenebitur emptor rem cum fructibus restituere, si non suppleat pretium iustum, vt resoluit Ceuall. *d. q. 763. n. 44.* Limitatur 4. quando venditio fuit dolosa, & etiam quando vltra læsionem concurrit non leuis ratio, quod calliditas interuenerit in ipso emptore, vt simplicem venditorem suasionibus allicuerit; tunc enim in pœnam, cogitur integros fructus cum re restituere, Pinel. *d. p. 2. cap. 4. n. 29.* Limitatur 5. quando venditor enormissimè læsus fuisset, quia tunc præsumitur dolus, Ceuall. *d. q. 763. n. 43.* Mastrill. *decis. 33. n. 12.* Limitat idem Ceuall in contractu censuali quando fundus vẽditur pro certo pretio, ex quo census cõstituitur super ipsa re vendita, quia si in tali venditione læsio vltra dimidium contingat, fructus restitui debent, quia contractus tunc ab ipso principio fuit nullus.

§. 1. Ponuntur aliæ causæ ob quas venditio rescindi potest.

140 Quæres 1. an venditio, & emptio dolo facta rescindatur? Respondetur affirmatiuè, ita habetur *l. si dolo C. de rescind. vend.* vbi dicitur. *Si dolo aduersarij deceptum, venditionem prædij te fecisse, præses prouinciæ aditus animaduerterit: sciens contrarium esse dolum bonæ fidei (quæ in huiusmodi maximè contractibus exigitur) rescindi venditionem iubebit. Quod si iure perfecta venditio est à ma-*

maiori 25. annis intellegere consensu mutuo perfectam venditionem resolui non posse. Et sic tradunt Doctores ibid. qui limitant quando dolus est commissus ab vtraque parte, quia tunc dolus cum dolo compensatur, *l. fin ff. de eo per quem fact. §. sed si stipulator, & l. viro atque vxore ff solut. matr. m.* Sebast. Medices *de compens. p. 1. q. 37.* Steph. Grat. *discept. forens. cap. 267. n. 17.* Caroc. *de deposito p. 1. tit. aduersus quos detur actio depositi n. 10.* Aduerte tamen ex Menoch. *l. b. 5. præsumpt. 3. n. 14.* Mascard. *de probat. concl. 531. n. 1. cum seq.* Decian. *cons. 32. n. 4. lib. 3.* & alijs, quod dolus non præsumitur, nisi probetur. Probatur autem indicijs, & præsumptionibus, vt si venditor suppresserit vitium rei venditæ, si enormissima contingat læsio, si mendacium cum commodo intercueniat, si multæ persuasiones, &c.

141 Quæres 2. an venditio, & emptio ex dolo facta rescindatur, tametsi facta sit paulo viliori pretio? Resp. affirmatiuè, ita habetur *l. si voluntate, C. de rescind. vendit.* vbi sic dicitur. *Si voluntate tua fundum tuum filius tuus venundedit: dolus ex caliditate atque insidijs emptoris argui debet, vel metus mortis, vel cruciatus corporis imminens detegi, ne habeatur rata venditio. Hoc enim solum, quod paulo minore pretio fundum venditum significas, ad rescindendam venditionem inualidum est, &c.* Et ita tradunt Cephal. *cons. 735. lib. 5.* Roland. *cons. 90. nu. 13. & 14. lib. 3.* Menchac. *controu. vsufreq. lib. 3. cap. 61. n. 3. vers. vnde si quis*, & alij. Aduerte tamen, quod per se loquendo, attendi debet tempus contractus celebrati in consideratione læsionis, per Roland. *cons. 59. n. 16. lib. 1.* Crauet. *cons. 114. nu. 16. & cons. 151. nu. 7. & cons. 188. nu. 4.* Anton. Gabr. *commun. lib. 3. de empt. concl. 1. n. 47.* Osasch. *decis. 41. n. 5.* Cephal. *cons. 563. n. 48. lib. 4.* Ceuall. *commun. q. 664. n. 1.* Limitatur tamen 1. nisi rei traditio, & executio contractus in futurum conferatur, nam tunc non tempus contractus, sed traditionis attendi debet, & respectu illius temporis valor, & damnum considerari debent. Paris. *cons. vlt. n. 26. lib. 2.* Burg. de Paz. *in cap. cum dilecti, de empt. glos. 2. num. 36.* Mascard. *de probat. concl. 1403 n 30.* Surd. *cons. 52. n. 49. & 50.* Gutier. *de gabell. q. 147. in fin.* Limitatur 2. in contractu conditionali, quia tunc inspiciendum est tempus in quod conditio confertur, *l. Stichum, ff. de manum. testam. l. quod sponsa, C. de donat. ante nupt.* Limitatur 3. in contractibus, qui habent effectum successiuum respicientem futura tempora, qui licet à principio non contineant læsionem, si eam continere incipiant, habito respectu ad tempus, post contractum, rescindi poterunt Nata *cons. 548. n. 36.* Ruin. iun. *cons. 59. num. 72. cum seq.* Roland. *cons. 1. n. 168. lib. 2.* Cancer. *var. lib. 2. cap. 1. num. 253.* & alii.

142 Quæres 3. an venditio rescindatur eo quod emptor ex conuentione non soluit tributum reipublicæ, & an rescindatur ob modum non seruatum? Respondetur negatiuè, ita habetur *l. ea conditione, C. de rescind. vendit.* vbi dicitur. *Ea conditione distractis prædijs, vt quod reipub. debebatur, qui comparauit, restitueret, venditor à se celebrata solutione, quanti interest experiri potest: non ex eo, quod emptor non satis conuentioni fecit, contractus irritus constituitur;* & sic tenent Doctores ibid. & Anton. Gom *to. 2. var. cap. 8.* & alij

143 Quæres 4. an venditio facta viliori pretio rescindatur, sub prætextu quod ignorata fuerit qualitas rei, & pretium iustum? Resp. negatiuè, ita statuitur *l. quisquis, C. de rescind. vendit.* vbi habetur. *Quisquis maior ætate prædia etiam procul posita distraxerit paulo vilioris pretij nomine repetitionis rei venditæ copiam minimè consequatur: neque enim inanibus immorari sinatur obiectis vt vires locorum sibimet causetur incognitas, qui familiaris rei scire vires, vel merita, atque emolumenta ante debuerat.* Vnde inferunt ibid. Doctores, quod ob dictam ignorantiam non rescindatur venditio facta parum viliori pretio. In dubio autem præsumitur, quod venditor sciuerit valorem rei suæ, per Dec. *cons. 583.* Rimin. *cons. 50. num. 14. & 17.* Boer. *decis. 142. n. 6.* Anton. Gabr. *commun.*

lib.6. tit. de regulis iuris concl.5. n.25. Mascard. *de probat. concl. 554. & concl. 736. & 1105.* Hæc tamen præsumptio ab alia tollitur, quia scilicet quis non præsumitur iactare suum, *l.cum indebito, ff de prob.* Menoch. *lib.1. præsumpt. 18. n.13. & lib.2. præsumpt.33.n.5. & lib. 3. præsumpt. 34. n. 23.* & vna præsumptio, ab alia tollitur, *l. diuus. ff. de restit. in integrum, & l.non solum, ff. de ritu nupt.*

144 Quæres 5. an venditio facta in fraudem reipublicæ irritetur? Resp. affirmatiuè, ita habetur *l.hi, qui imposita, C. de rescind. vend.* vbi habetur sic. *Hi, qui imposita munera ciuitatum, fuga deserituunt, vel ineundos furtim existimant esse contractus, intelligant sibi hæc nihil profutura esse commenta, & pretio emptorem fuga conscium mulctandum esse quod dederit.* Vbi Bald. sic summat: *Furtiui, & clandestini contractus in præiudicium fisci, non tenent.* Salicet. sic summat. *Venditiones factæ in fraudem reipublicæ, irritantur, & emptor conscius in pretio mulctatur.* Et sic tradunt Cuiac. *lib. 16. obseruat.13.* Mench. *de succeff. creat. lib.1. §.10. nu. 656.* Forner. *lib. 2 select. cap. 13.* Cardos. *in praxi iudic. verb. emptio, n 43.* Gutier. *pract. lib. 1. q.132. n.6.* & alij volentes, quod ob hoc donatio facta à patre filio Clerico, vel exempto in fraudem collectarum, & regiorum tributorum, non valeat. Et Marc. Anton. *var. resol. lib.1. resol.88. n.8.* dicit, quod quando est translata possessio in Clericum in fraudem collectarum, non cessat obligatio ad earum solutionem, ex *l sacramenta, & l. qui sub pratextu, C. de sacros. Eccles.* Vnde qui recipit rem venditam in fraudem fisci, eam amittit, vt constat ex illis verbis: *mulctandum esse, quod dederit.* quod obseruant Pen. *in l. fin. C. anni, & tribut. lib.10.* Auendan. *in cap. Prætor p.2. cap. 14. n. 13. in fin.* Vrsil. *ad Asslict. decis. 72. n.2.* & alij.

145 Quæres 6. an venditio facta Proceribus Palatij Principis teneat, quando scilicet subhasta res subditorum venduntur? Resp. negatiuè ita habetur *l. vestium C. de rescind. vend.* vbi sic dicitur. *Vestium auri, & argenti, seu mancipiorum coemendorum, si quando à priuatis nostris ea contigerit venundari, Palatini scient sibi copiam denegatam, pœna in eos amissionis pretij exercenda.* Bald. ibid. sic summat. *Proceres palatij, siue consiliarij, qui stant ad consilium Domini, non possunt emere res subditorum.* Vel sic per Salicet. *Proceres palatij non possunt emere res subhastatas à fisco,* & sic tradunt Greg. Lopez. *lib. 5. tit. 5. p.5,* Conan. *coment. iuris lib. 7. cap. 7.* & alij.

§. II. *An liceat aliquando ab emptione discedere.*

146 CErtum est licere mutuo consensu ab emptione, & venditione discedere; res enim per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur cap. *omnis, 27. q.2 & cap. omnis res, de reg. iur. in 6.* Valasc. *cons.130. n.17.* & alij, & habetur *l res quidem, C. quando liceat.* vbi dicitur. *Res quidem integra ab emptione, & venditione vtriusque partis consensu recedi potest. Etenim, quod consensu contractum est, contrariæ voluntatis admiculo dissoluitur. Etenim post traditionem interpositam, voluntas nuda non resoluit, emptione si non actus quoque priori similis, recte agens venditionem, intercesserit.* Quæ verba ad hanc summã reducit Barr. ibid. *Sicut emptio, & venditio solo consensu contrahitur, ita solo dissensu distrahitur, nisi à traditione sumat effectum, quo casu nisi retradatur, non distrahitur.* Salicet. ibid. sic ad summam reuocat. *Re integra contrario consensu ab emptione disceditur, re vero non integra, actus priori similis requiritur.* Et sic tradunt Villad. *l.2. n.4. tit.10. lib.3.* Anton. Gom. *var. to.2. cap.2. n.21.* Post traditionem autem, solo veriusque consensu, venditio non dissoluitur, vt ibi: *Etenim post traditionem,* & obseruant Tiraquel. *de retractu lign. §.1. glos.2. n.54. & tit.2. §.6. glos.2. n.8.* Anton. Gom. *dict. 2. var. cap.2. n.2.* Lasart. *de decima vendit. cap.14. n.8. & 9.* Verum vt res hæc clarior fiat.

147 Quæres 1. an venditione perfecta arrhis datis, liceat emptori discedere?

Resp.

Resp. licere emptori ab emptione discedere, arrhis datis, modo arrhas amittat. Imò permissum etiam est venditori restitutis arrhis acceptis à venditione recedere, ita colligitur ex *l. perfectam. C. quando liceat, &c.* vbi habetur. *Perfectam emptionem, atque venditionem re integra tantum pacto, & consensu posse dissolui constat, Ergo si quidem arrha nomine aurum datum sit, potes hoc solum secundum fidem pacti recuperare, si vero partem pretij persoluisti, adea, quæ venditorem ex venditione oportet præstare, magis actionem, quam ad pretij quantitatem, quam te dedisse significas, habes.* Vbi Salicet. rem sic ad compendium, & breuitatem redigit. *Nudo consensu re integra ab emptione disceditur, & arrha data repetuntur, sed quia parte pretij soluta res non est integra, ideo nudo consensu non receditur, sed vt res tradatur, agitur.* Notat Gutier. *de gabellis, q.* 17. *num.* 20. & 22. quod per traditionem arrharum, censetur suspecta venditio, quousque traditio fit facta, & tas est vnicuique contrahentium ab ea discedere amittendo arrhæ valorem, & ex eo non dici rescindi contractum, sed illi extari tanquam infirmo, ex eoque non deberi gabellam, si ab eo partes discedant. Verum Bertaz. *de clauf. instrum. clauf.* 31. *glos.* 7 *n.* 6. & *glos.* 8. *n.* 1. Anto. Fab. *de error. pragmat. decod.* 47. *errore* 8. *n.* 27. Illyger. *ad Donell. enucleatum, p.* 1. *lib.* 13. *cap.* 1. *litt.* Z. Ceual. *commun. contra commun. q.* 242. *n.* 6. & alij, tenent, quod contrahentes vltra amissionem arrharum compelli possunt vt contractum impleant, vel quod soluant id, quod alteri parti interest. Notat etiam Petr. Greg. *syntagm. iur. lib.* 25. *cap.* 17. *n.* 1. quod si res vendita est iam tradita, non liceat ab emptione discedere etiam arrhis amissis. Item notat Anton. Gom. *to.* 2. *var. cap.* 2. *n.* 18. Bertaz. *d. clausula* 31. *glos.* 8. *n.* 3. Perez. *l.* 1. *glos. vnic. tit.* 7. *lib.* 5. *Ordin.* Azeued. *l.* 2. *n.* 5. *tit.* 2. *lib.* 5. *noua recop.* & alij, quod quando arrhæ datæ sunt pretij nomine, non est locus pœnitentiæ. Item notant d Bertazol. *vbi supra glos.* 7 *n* 3. Caldera Pereira *de empt. & vendit. cap.* 18. *n.* 42. Bald. *in d. l. perfectam, n.* 10. *in q.* 8. & alij, quod id, quod de arrhis dicitur, intelligi debeat, etiam quando solum sunt promissæ, quia etiam istæ restitui debent. Nota etiam ex Bertazol. & Azeued. *locis cit.* quod quando arrha datur in specie, & non in pecunia, non cedit loco pretij, nisi species detur æstimata loco pretij. Præterea nota, quod quando arrhæ dantur in pecunia numerata, & dubitatur, an sint datæ loco pretij, non censentur datæ loco pretij, nisi expressè dicatur, quod in partem pretij dantur. Greg. Lopez. *l* 7. *glos.* 1. Licet oppositum teneat Ceuall. *d. qu.* 242. *num* 3.

148 Quæres 1. an venditio solemniter facta reuocetur ob tributa non soluta? Resp. negatiuè. ita habetur *l. venditionem, C. si propter publicas pensationes*, vbi sic scribitur. *Venditionem ob tributorum cessationem factam reuocari non oportet, neque priore Domino pretium offerrente, neque creditore eius iura hypothecæ, siue pignoris prætendente. Potior est enim causa tributorum, quibus priore loco omnia bona cessantis obligata sunt.* Notat Menoch. *de arbitr. lib.* 2. *casu* 55. quod bona cessantium soluere pensitationes publicas, subhasta alienari debent. Sunt autem publicę pensitationes, annuę exactiones tributorum, quæ fisco debentur. Notat etiam Flores de Mena *var. lib.* 1. *q.* 6. *art.* 3. *n.* 18. quod exactores tributorum præferuntur omnibus creditoribus, etiam doti, &c. sed de hoc diximus supra de hypotheca.

QVAE-

QVAESTIO XI.

Apud quem sit periculum, & commodum rei venditæ.

149 REI venditæ commoda, & incommoda, sicut pericula, & onera ad emptorem pertinent, vbi venditio perfecta est, sic statuitur *l. post perfectam, C. de periculo, & commod. rei vendit.* vbi dicitur. *Post perfectam venditionem omne commodum, & incommodum, quod rei venditæ contingit, ad emptorem pertinet. Auctor enim ex ijs tantum causis suo ordine tenetur, quæ ex præcedente tempore causam euictionis parat, & ita, si ei denunciatum est, vt causæ agendæ adesset, & non absente emptore contra eum pronunciatum est.* Vbi, vt vides, commodum, & incommodum rei venditæ, est emptoris, tamen si ex causa antecedenti res euincatur, ratione euictionis agetur, si fuit venditori denunciatum, vt adesset causæ, & emptor non fuit condemnatus ex contumacia. Et ita tradunt Anton. Gom. *to. 2. var. cap. 2. n. 32.* Duen. *reg.* 203. Caualcan. *decis. 7. de contract. n. 2.* Mozz. *de contract. tract. de empt. & vendit. tit. de accidental. empt. n. 14* Morla *in empor. iuris p. 1. tit. 9. in prælud. n. 103.* Alex. Trentacinq. *var. lib. 3. tit. de empt resol. 7. n. 1. & 2.* vbi aduertit, quod casus fortuitus post perfectam emptionem pertinet ad emptorem, & quod venditor non tenetur de aliquo casu superueniente post celebratam venditionem. Sigism. Scaccia *de commerc. & camb. §. 1. p. 1 nu. 478.* Mantic. *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 4. tit. 28.* & alij. Aduertit Perez *l. 1. tit. 7. lib. 5. Ordin.* quod commoda, & incommoda rei venditæ sunt emptoris, etiam quando in venditione arrha data est, & emptor ius habet ea amissa discedendi ab emptione, quia etiam tunc eius periculo res perit. Ratio est, quia contractus perfectus, & validus est, quandiu contrahentes non recedunt, consensu expresso, & non constat de pœnitentia. Aduertunt etiam Tiraquel. *de retractu lign. tit. 9. n. 31.* & Scaccia *vbi supra n. 478.* quod si lite pendente super retractu res empta pereat, emptoris periculo perit.

150 Quæres 1. an dentur aliqui casus, in quibus res empta pereat venditori, non emptori? Respondetur affirmatiuè. I. In venditione conditionali, quia res vendita sub conditione, perit venditori, quandiu conditio non purgatur, ea autem purgata, cum contractus perficiatur, perit emptori. Greg. Lopez *l. 26. glos. 1. tit. 5. part. 5.* Gom. *var. to. 2. cap. 2. n. 32.* & alij. II. Res perit venditori quando fuit in mora tradendi eam, *l. illud, ff. de peric. & commod. rei vendit.* Morla *d. tit. 9. in proœm. n. 107.* & alij. III. Quando ex vitio præterito, damnum in re vendita datum est, Trigon. *singul. 110.* Boer. *decis. 323 n. 12.* Ioseph. Ludouic. *decis. 118. p. 2.* Cancer. *var. lib. 2. cap 1. n. 177.* Inferentes, quod si equus moriatur intra triduum, pereat venditori, quia præsumitur mortuus ex morbo, quem tempore venditionis habebat. Quod verum puto cum Trigon. vbi supra si aliqua morbi præcedentis signa appareant. IV. Res perit venditori quando venditio in scriptis celebratur, & res perit antequã instrumentum conficiatur. Ratio est, quia tunc contractus censetur conditionalis, & non habere vim quandiu conditio non purificatur, quod fit quando instrumentum conficitur. Sic tradunt Gregor. Lopez *l. 6. glos. 1. tit. 5. part. 5.* Guizarel. *decis. 75. n. 5. & 7.* Mench. *illustr. lib. 5. cap. 28. n. 22* Parlad. *lib. 2. rerum quotid. cap. 3. n. 47. &*

49.

49. & alij. V. Res perit venditori, quando res quæ venditur ponderatur, mensuratur, vel degustatur, si pereat ante ponderationem, mensurationem, vel degustationem, Afflict. *decis.* 280. *n.* 2. vbi Vrsil. *n.* 1 & 2. & *decis* 399. *n.* 3. & 4. Vbi idem Vrsil. *n.* 1. Anton. Gom. *to.* 2. *var. cap.* 2. *n.* 3. Couar. *pract. cap.* 3. *n.* 6. & alij communiter; & ratio clara est, quia tunc contractus non dicitur perfectus, donec mensura rei facta sit. Capyc. *decis.* 14. *n.* 7. & 8. Boer. *decis.* 180. *n.* 8. Surd. *decis.* 64 *n.* 3. Idem procedit de venditione facta ad pondus, numerum, & mensuram in rebus immobilibus, quando ad mensuram venduntur; quia si antequam fundus mensuretur, alluuione pereat, venditoris periculo perit, *l. si in venditione*, & 1. *ff. de peric.* Capyc. *decis.* 14. *n.* 7. Boer. *decis.* 183. *n.* 8. Couar. *d. cap.* 3. *n.* 6. & alij. Nisi tamen antequam res mensuretur, tradatur, nam postquam res tradita est, periculum est emptoris, *l.* 2. *C. de peric. & commod* Couar. *d. cap.* 3. *n.* 6. Felician. *de censibus to.* 2. *lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 16. Gutier. *prac. lib.* 3. *q.* 94. *n.* 16. & alij.

151 Præterea res perit venditori, quando scit rem non esse duraturam vsque ad diem, quo tolli ab emptore debet, si eum venditor non admonuit; nam tunc saltem tenetur venditor emptori quanti interesset, si monitus fuisset *l. si vina, ff. de periculo &c.* Albert. Brunus *de diminut. & deteriorat. concl.* 6. *n.* 161. *in vol.* 17. *Doctorum*. Item res perit venditori, quando eius culpa, vel negligentia perit, §. *cum autem, Instit. de empt. & vendit.* & *d. l. si vina, in fine*, & obseruant Gom. *to.* 2. *var. cap.* 2. *n.* 33. Perez *in l.* 1. *tit.* 7. *lib.* 5. *ordin.* Pichard. *in* §. *si fugerit n.* 4 *Instit. de empt. & vendit.* Item res perit venditori in contractibus innominatis, si res pereat ante traditionem, *l. dedi tibi pecuniam, fin. ff. de condict. causa data*. Mendoz. *lib.* 3. *de pactis cap.* 2. *n.* 12. Anton. Fab. *lib.* 6. *coniect. cap.* 10. Tenet etiam Rebuff. *de priuil. schol. priuil.* 99. quod si scholares emant vinum, quod conseruari non potest, & ipsi conseruarũt, & inutile factũ est, tenetur venditor, qui vini naturam nouerat, & non monuit scholares.

152 Quæres 2. quando venditio dicatur perfecta, vt cognoscatur penes quem sit periculum rei venditæ? Respondetur ex glos. *in l.* 1. *C. de peric. & commodo*, quod tribusmodis venditio perficitur. Primò quando inter partes conuentum est de re, & pretio, vt vni parti non liceat à contractu discedere. Secundò quando conueniunt contrahentes, quod periculum sit emptoris. Tertiò quando res tradita est. Et sic obseruant Afflict. *decis.* 280. *n.* 4. Tiraquel. *de retractu* §. 1. *glos.* 10. *n.* 114. Fabian. *de empt. q.* 5. *n.* 63. Greg. Lop. *l.* 23. *glos.* 1. 2. & 3. *tit.* 5. *part.* 5. Paris. *conf.* 59. *n.* 5. & *conf.* 64. *n.* 7. *lib.* 1. Menoc. *remed.* 19. *recup. n.* 127. Couar. *pract. cap.* 3 *n.* 6. Surd. *cons.* 83. *n.* 11. & 21. Gutier. *de gabell. q.* 7. *n.* 18. & alij.

153 Quæres 3. an quando res, quæ mensurata venditur ante mensurationem traditur pereat venditori, an emptori? Roland. *cons.* 7. *n.* 14. *vol.* 3. Azeued. *l.* 1. *n.* 140. *tit.* 17. *lib.* 9. *noua recop.* & alij volunt, quod res pereat venditori, quia tunc dominium non transfertur in emptorem, nisi post mensurationem, res autem domino perit. Oppositum tenent Couar. *pract. cap.* 3. *n.* 6. Felician. *de censibus to.* 2. *lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 16. Steph. Grat. *discept. forens. to.* 2. *cap.* 318. *n.* 27. & 28. & ex Corn. Dec. Panor. & Anch. tradit Alex. Trentacinq. *var. resol. lib.* 3. *tit. de empt. resol.* 4. *n.* 5. Ratio est, quia licet non transferatur tunc dominium omnino irreuocabile, re ipsa tamen transfertur.

154 Quæres 4. an rei periculum sit emptoris, quando ad mensurationem non fuit terminus assignatus, & idem emptor est in mora? Respondetur affirmatiuè, sic colligitur ex *l. cum conuenit, C. de pericul. & commodo*. ibi: *qui moram mensuræ faciendæ*, &c. & tradunt Afflict. *decis.* 399. *n.* 11. vbi notat, quod periculum deteriorationis vini post emptoris moram ad emptorem transit, & *n.* 12. dicit quod mora non committitur sine interpellatione, vbi non est dies, & pœna. Quod ampliat Perez *l.* 1. *tit.* 7. *lib.* 5. *noua recop.* etiam quando culpa consistit in omittendo.

do. Igitur rei venditæ periculum ad emptorem spectat, quando per eum stat, quin mensuretur. Anton. Gom. *var. tom. 2. cap. 2. n. 32.* Perez vbi supra, Tusch. *litt. V. concl. 19. n. 10.* & alij.

155 Quæres 5. an periculum rei vēditæ spectet ad emptorem, si est in mora tradendi rem venditam emptori, maximè quando res eodem modo erat peritura apud eundem emptorem? Respondetur affirmatiuè, Morla *in empor. iuris p. 1. tit. 9. in proœm. n. 107.* & colligitur ex *l. cum inter C. de peric. & commod. rei vend.* Quod intelligo si emptor pretium prius venditori obtulit, nam ante pretij oblationem venditor ad rei venditæ traditionem nō tenetur, & periculum est emptoris, Surd. *cons. 101. n. 1. cum seq.* Steph. Grat. *discept. forens. tom. 1 cap. 323. n. 1.* Quia in contractibus reciprocis qui vult alium in mora constituere, debet ex parte sua prius adimplere. Mascard. *de probat concl. 1393. n. 7.* Surd. *decis. 179. n. 26. & d. cons. 101. n. 1.* Et licet aliqui velint id verum esse cum venditor opponit de pretio non soluto, ita quod si non opponat, non competat actio ex empto, Tiraquel *de retractu lign. §. 1. glos. 17. n. 4. & 5.* Boer. *decis. 124. n. 30.* Afflict. *decis. 220. n. 4. cum seq.* Ozalch. *decis. 160. n. 17.* Morla *d. tit. 9. n. 34. & 35.* Mihi tamen verior videtur sententia Steph. Grat. *d. cap. 323. n. 14. cum seq.* Pichard. *in princ. Instit. de empt. n. 23.* Cald. Pereiræ *de empt. cap. 22. n. 28.* & aliorum dicentiū non requiri quod pretium petatur, sed sufficit, quod statuto tempore non soluatur, &c.

156 Quæres 6. cuius periculo res incendio pereat? Hoc quæsitum resoluitur *l. cum speciem C. de peric. & commodo*, &c. vbi dicitur. *Cum speciem venditam per violentiam ignis absumptam dicas, si venditionē nulla conditio suspenderat, amiss. se rei periculum te non adstringit.* Quæ verba ad compendium sic rediguntur à Bart. *Casus incendij emptione perfecta... emergit emptoris periculo.* & Salicet. sic habet. *Si emptio est pura, periculum incendij spectat ad emptorē*, & sic obseruāt Pichard. §. *quod si fugerit 4. n. 4. Instit. de empt. & vendit.* Et *n. 13.* obseruat, quod in casu incendij periculum sit emptoris, nisi venditoris culpa probetur, & nō sufficit culpa inhabitantium, ex *l. 3. vers. & quia plerumque, ff. de offic. præfecti vigilum.* Neque sufficit culpa seruorum, aut tertij, sed ipsius venditoris.

157 Quæres 7. cuius periculo pereat dolium v.g. vini, quod emptor designauit, vel suo sigillo signauit? Hoc quæsitum sic proponitur, & soluitur in *l. si vinum ff. de periculo*, &c. vbi dicitur. *Si dolium signatum sit ab emptore, Trebatius ait traditum id videri. Labeo contra, quod & verum est, magis enim ne submitteretur, signari solere, quam vt traditum videatur.* Vbi glos. dicit. *Si vendidi vinum in specie, & emptor sigillauerit, periculo emptoris, & pro tradito habetur secundum Trebatium, sed Labeo contradicit, Labeoni autem consentit auctor huius legis.* Et sic tradunt Doctores ibidem.

158 Quæres 8. cuius sint arbores, quas ventus deiecit in fundo postquam emptor illud prospexit, & antequam cōtractus perficeretur? Hæc difficultas deciditur *l. si post ff. de periculo*, &c. vbi sic legis. *Si post inspectum prædium antequā emptio contraheretur, arbores venatorum vi deiectæ sunt, an hæ quoque emptori tradi debeant, quæritur? Et responsum est, non deberi, quia eas non emerit, cum antequā fundum emeret desierint fundi esse. Sed si ignorauit emptor deiectas esse arbores, venditor autem sciuit, nec admonuit, quanti emptoris interfuerit rem æstimatam esse, si modo venisset.* Hanc legem sic explicat glos. ibid. *Antequam venderem fundum quem habebam venalem, ostendi arbores an si arbores interim deiectæ erant, postea vendam, illæ arbores cedant emptori? Et respondetur quod non, sed si emptor ignorat ego sciam, teneor ad interesse emptori, si id non certiorari.*

159 Quæres 9. cuius sit rei periculum, quando venditor fuit in mora tradendi, & postea emptor fuit in mora accipiendi? Respondetur posteriorem moram nocere, sic habetur *l. illud ff. de periculo*, &c. vbi sic dicitur. *Illud sciendum,*

cum

cum morem emptor adhibere capit, iam non culpam tantum, sed & dolum malum tantum præstandum à venditore. Quod si per emptorem, & venditorem mora fuerit, Labeo quidem scribit emptori potius nocere, quam venditori moram adhibitam. Sed videndum ne posterior mora damnosa sit. Quid enim si interpellauero venditorem, & non dederit id quod emeram, deinde postea afferente illo ego non acceperim? Sane hoc casu mihi nocere debet. Sed si per emptorem mora fuisset, deinde cum omnia in integro essent, moram venditor adhibuerit, cum posset se exoluere, æquum est posteriorem moram venditori nocere. Posterior ergo mora nocet, vt ibi pluribus relatis ostendit glos. *verb. nocere.*

QVAESTIO XII.

Quas actiones habeat venditor in emptorem, & quas habeat emptor in venditorem.

160 ACTIONES venditoris vocantur actiones venditi, quę dantur venditori contra emptorem, & actiones emptoris vocantur actiones empti, & dantur emptori contra venditorem. De his actionibus dicitur *l. 1. ff. de actionibus empti, & venditi*, quod. *Si res vendita non tradatur, in id, quod interest, agitur, hoc est, quod rem habere emptoris interest. Hoc autem interdum pretium egreditur si plures inter sit, quam res valet, vel empta est.* Quæ verba sic ibi in titulo summantur. *Si venditor est in mora tradendi rem, potest conueniri ad interesse singulare ipsius emptoris, quod est circa rem, quod potest excedere pretium commune, & conuentum* Glos. ibid. sic l. exponit. *Vendidi tibi fundum ero 10. Si non trado, agis ex empto ad interesse, quod aliàs plus contineat, aliàs minus, & pluris tua interest, rem tibi fuisse traditam: certè habebitur ratio eius, quod tua interest, quamuis id pretium rei excedat.* Verum vt res hæc plenius, clariusque habeatur, aliqua quæsita proponenda, & soluenda sunt.

161 Quæres 1. an venditor conuenire possit emptorem reali, an personali actione? Hoc quæsitum soluitur, *l. aduersus C. de action. empt.* quatenus dicitur. *Aduersus eum cui agrum vendidisti, iudicio venditi constitue, nec enim tibi in rem actio cum emptore, qui personaliter tibi sit obligatus, competit.* Quæ verba sic explicantur in summa B. *Licet emptor non soluat pretium, non potest ab eo res tradita vendicari, sed ad pretium est agendum.* Salicet. *Sic explicat, & proponit. Venditor ad pretium non solutum potest agere, non rem traditam vendicare.* Glos. sic explicat. *Prædium mihi vendidisti, & tradidisti, si pretium non numerauí, an prædium à me vendicare possis, quæritur? Resp quod non, sed ages ad pretium actione ex vendita.* Excipiunt casum ibid. Doctores, quando scilicet rem venditam, donec pretium soluatur, venditor pignoris loco sibi reseruauit, tunc enim venditor agere potest actione reali pro recuperanda re vendita, si pretiũ nõ soluatur. Sic tradunt Bart. Castr. Fulgos. Cuiac. Donell. & alij. Ratio autem propter quam venditor non habet actionem realem in rem sed tantum personalem ad recuperandum pretium, est, quia per venditionem transfertur rei dominium, etiamsi pretium non soluatur, habita fide de pretio. Quod si venditor fidem habens de

pretio, velit, quod dominium in emptorem non transeat, ac proinde habere possit actionem realem; & alijs creditoribus realibus anterioribus præferri, hac vtatur cautela, vt tradat rem emptori precario, donec integrum pretium soluat, hæc namque cautela tantæ efficaciæ est, vt per eam non transferatur dominium, & venditor reuocato precario per rei vendicationem, vel possessoria interdicta, rem venditam recuperabit, *l. ea quæ distracta, ff. de precar. & l. 3. C. de pact. inter empt.* Perlad *rerum quotid. lib. 1. cap. 8. n. 3.* Fontan. *de pactis nupt. to. 2 claus. 7. glos. 2. p. 9. n. 21. & 22.* & Steph. Grat. *discept. forens. cap. 325. n. 11.* Poterit etiam venditor conseruare actionem realem si rem hoc pacto tradat, vt non transeat dominium, donec pretium integrè soluatur. Tiraqu. *de retractu lign. §. 1. glos. 2. n. 39.* Anton. Gom. *var. to. 2. cap. 2. n. 30.* Surd. *decis. 220. n. 13.* Aflict. *decis. 238.* & alij.

162 Quæres 2. an venditor habeat actionem pro recuperanda pretij parte non obstante refutatione, vel erronea compensatione? Resp. affirmatiuè, ita habetur *l. venditi C. de action. empt.* vbi dicitur. *Venditi actionem ad recipiendum residuum pretium intendere aduersario tuo poteris. Nec quod in compensationem venerit, quasi & tu inuicem deberes, id obesse sibi poterit, si in bona fidei contractu (in quo maiores etiam 25. annis, officio iudicis in ijs, quæ dolo commissa sunt adiuuentur) iusta errore te ductam, vel fraude aduersarij captam, quasi debitum id esset, quod reuera non debebatur, pepigisse monstraueris. Fructus quoque perceptos ante venditionem contractam, quos cum venditione non accessissent, eundem emptorem inuasisse proponis, eodem iudicio reposces.* Quam legem Bald. & Salicet. sic proponunt. *Residuum pretij potest peti non obstante refutatione, vel compensatione erronea. Et si emptor occupat fructus ad se non pertinentes, restituere tenetur.*

163 Quæres 3. an emptor habeat actionem contra venditorem pro interesse ratione moræ? Resp. affirmatiuè, sic decernitur *l. si traditio, C. de action. empt.* vbi habetur. *Si traditio rei venditæ inita emptionis contractum, precaria venditoris non fiat, quanti interesse compleri emptionem fuerit arbitratus præses prouinciæ, tantum in condemnationis taxationem deducere curabit.* Et sic tradunt ibi Doctores, & Tiraquel. *de iure constituti p. 1. n. 73.* Menoch. *de arbitr. lib. 2. casu 120. per totū.* Poterit tamen iudex consideratis facultatibus personæ, quæ quantitatem interesse soluere debet, licet aliàs certam, ad arbitrium boni viri moderari. Ioseph Ludouic. *decis. 100.* Menoch. *de arbitr. casu 119. & remed. 1. recuper. n. 418. q. 38.* Coler. *decis. 126.* Mancin. *de iuram. p. 4. effectu 108. n. 19. & effectu 109. n. 1.* Probatur autem interesse iuramento damnum passi, Mascard. *de probat. concl. 934. aliàs 975. n. 29.*

164 Quæres 4. an ex arrhali contractu, oriatur actio realis, an personalis? Hoc quæsitum proponitur *l. ex arrhali C. de action. empti*, vbi dicitur, quod datum arrharum nomine, personali actione repetitur. Verba legis sunt. *Ex arrhali pacto, personalis dumtaxat actio paciscentibus præparatur.* Vbi, vt vides, dicitur, quod ex arrhali contractu actio tãtum personalis detur pro recuperanda arrha. Glos. ibidem notat aliquos sic hanc legem interpretari, quod scilicet si dedi arrham non ideo sum rei emptæ dominus, sed personaliter ex empto agã, quod innuit verbum præparatur. Alij etiam volunt, teste glos. ibidem, quod si in datione arrhæ conueni, vt mihi reddetur pretio soluto, personaliter quidem agam præscriptis verbis, non in rem ex pacto, licet quia aliàs eram dominus, possum vendicare, vel si nihil conueni, repetam per condictionem siue causa, & per actionem ex empto, &c.

165 Quæres 5. an venditi actio cõpetat ad rescindendum contractum, sine eo quod emergat occasio rescindendi ex conuentione? Resp. negatiuè, sed solum competit ad repetendum pretium. Ita habetur *l. venditi, C. de action. empt.* vbi dicitur. *Venditi actio, si non ab initio aliud conuenit, non facilè ad rescindendum perse-*

perfectam venditionem, sed ad pretium exigendum competit. Cum enim emptio, & & venditio à cõuentione partium legem accipiant, Roland. *conf.* 92. *n.* 14. *vol.* 2. Menoch. *conf.* 477. *n.* 7 Surd. *conf.* 384. *n.* 6. *& conf.* 389. *n.* 26. *& decis.* 260. *n.* 31. & alij sequitur, quod ex eadem partium conuentione perfectæ venditionis rescisio fiẽri debeat.

166 Quæres 6. an emptor ad rescisionem contractus agere possit, quando res vendita seruitutem habet, vel est tributaria, & de seruitute, vel onere eum venditor non certiorauit? Prima sententia est, quod emptor agere non possit ad rescisionem, sed solum actione quanti minoris, sic tenent Anton. Gom. *var. to.* 2. *cap.* 2. *n.* 45. *vers. si vero euincatur*. Soar. de Paz *in pract. to.* 3 *cap.* 6. §. 2. *n.* 9. *&* 10. Steph. Grat. *discept. forens. to.* 2. *cap.* 361. *n.* 6. Cald. Pereira *de empt. & vend. cap.* 22. *n.* 8. Secunda sententia est, quod stando in iure communi, & præscindendo à particularibus locorum legibus, seu statutis, dictus contractus dissolui possit. Hanc tenent Caballin. *milleloq.* 345. & alij plures quos refert, & sequitur Fontanel. *de pactis nuptialibus clauſ.* 4. *glos.* 12. *n.* 35. ex *l. si tibi liberum, & ex l. ex empto*, §. *si quis virginem*, *ff. de act. empt.* Sed meo videri distinguendum est. Vel enim venditor ignorabat seruitutem, seu onus rei venditæ, vel sciebat. Si ignorabat, vel dixit rem esse liberam, aut eam simpliciter vendidit. Si affirmauit rem liberam esse tenetur ad interesse, cum affirmare non debuit, quod ignorauit, *l. Iulianus*, §. *quod autem* 2. & ibi glos. *verb. indicationem*, *ff. de act. empt.* Caballin. *de euictione* §. 3. *n.* 153. Si rem simpliciter vendidit & postea de seruitute, vel onere constitit, venditor solum tenetur quanti minoris esset empturus, & ad diminutionem pretij soluti, & emptor ad hæc solum agere poterit, non ad rescissionem contractus. Sic tradunt Greg. Lopez *l.* 63. *glos.* 3. *tit.* 5. *p.* 5. Mynsing. *cent.* 1. *q.* 37. Felician. *de censibus to.* 2. *in procem. n.* 5. Gutier. *pract. lib.* 2. *q.* 169. *n.* 2. & alij. Limitatur, nisi venditor, seruitutis, vel oneris ignarus dixerit, qualis est fundus, sit tibi emptus, quia tunc nec ad interesse, nec actione quanti minoris tenetur, si postea appareat fundum esse obnoxium seruituti, vel oneri, glos. *in l. cum venderes*, *ff. de act. empt.* Cald. Pereira *de empt. & vendit. cap.* 22. *n.* 7. *vers. resoluentes*. Quod si venditor sciebat seruitutem, seu onus, & non manifestauit cum ad hoc teneretur, tunc etiam ad rescisionem contractus, emptor agere debet, vt tenent auctores secundæ sententiæ. Limitatur, nisi seruitus esset apparens, vel onus esset regulare, & inesset omnibus prædijs, nam tunc necesse non est, quod exprimantur à venditore, Greg. Lopez *d. l.* 63. *glos.* 3. *tit.* 5. *par.* 5. Cald. Pereira *de empt. & vendit. cap.* 22. *n.* 9. *&* 10. Fontanel. *de pactis nuptial. to.* 2. *glos.* 8. *clauſ.* 3. *par.* 14. *n.* 30. & alij. Erit autem in potestate emptoris rescindere contractum, vel agere pro interesse, seu actione quanti minoris, sic tradunt prædicti auctores.

167 Quæres 7. an emptor agere possit contra venditorem vt rem tradat, antequam pretium soluat? Resp. negatiuè, ratio est, quia natura emptionis, & venditionis est, quod emptor prius pretium offerat, quam venditor rem venditam concedat, vt bene probat Menchaq. *controu. vsufreq. lib.* 3. *cap.* 30. *n.* 50. Et quod agens pro contractu, prius suam partem adimplere tenetur, quam alter. Cum enim contractus sit vltro, citroque obligatorius, quis non potest agere pro parte alterius adimplẽda, nisi prius adimpleat suã, seu nisi prius adimpleat id, ad quod est obligatus, Roland. *conf.* 6. *n.* 18. *lib.* 1. Burſat. *conſ.* 101. *n.* 15. *vol.* 1. Crauet. *conſ.* 151. *n.* 10. Ceuall. *communia contra comm. q.* 756. *n.* 80. *&* 81.

168 Quæres 8. an venditor compelli possit ad rem tradendam, quando in instrumento venditionis constat eum pro emptore possidere? Affirmant glos. *in l. Iulianus*, §. *ex vendito*, *verb. precarie*, *ff. de act. empt.* Tiraquel. *de iure constituti*, *n.* 10. Boer. *conſ.* 158. *n.* 44. Roland. *conſ.* 53. *n.* 5. Cacheran. *decis.* 36. *n.* 5. *cum seq.* Anton. Gom. *l.* 45. *Tauri*,

n.118. Fachin. *controu. lib.1. cap.31.* Surd. *cons.13. n.13. & 14.* Alij tenent venditorem ex empto conueniri non posse, sed rei vendicatione, vel vti possidetis, vel publiciana, Alex. *cons.27. n.2. lib.1.* Corn. *cons.53. lib.2. & cons.40. lib.4.* Steph. Grat. *discept. forens. tom.2. cap.325. n.11.* Quando maximè venditor constituit se possidere precario, nomine emptoris.

QVAESTIO XIII.

Ad quos pertineant fructus rei venditæ.

169 CERTVM est, quod perfecto contractu non solum fructus rei venditæ ad emptorem pertineant, sed etiam pertinent onera functionum, vt habetur *l. fructus, C. de action. empt.* vbi dicitur. *Fructus post perfectum iure contractum, ad emptoris spectare personam conuenit, ad quem & functionum grauamen pertinet. Venditor quoque pretium tantum ac si mora interces. fisse probetur, vsuras officio iudicis exigere potest.* Hanc l. sic explicat glos. ibidem. *Post perfectam venditionem, fructus ad emptorem transeunt, & emptor tenetur soluere tributa, & hoc in prima: venditor non potest petere nisi pretium, nisi emptor, fuerit in mora, quo casu petet vsuras.* Et sic tradunt Doctores ibid. & Greg. Lop. *l.28. glos.2. tit.5. par.5. & l.19. glos.5. tit.8. p.5.* Duen. *reg.244.* Couar. *lib.3. var cap.4. n.7.* Spin. *in spec. testa. glos.13. n.84.* Gasp. Roderic. *de annuis reddit. lib.9. q.7. n.102. cum seq.* Morla *in empor. iuris p.1. tit.10. §.3. n.8.* latè Alex. Trentacinq. *var. resol. lib.3 tit. de empt. resol.6. per tot.* Vbi tradit idem procedere attento quocunque iure nisi aliud conuentum sit.

170 Quæres 1. an fructus immaturi, & pendentes tẽpore venditionis sint emptoris? Resp. affirmatiuè, nisi aliud conuentum sit inter contrahentes. Ratio clara est, quia fructus immaturi, & pendentes, censentur eadem substantia cum re ipsa, ac proinde cum re ipsa ad emptorem transeunt. Tum quia fructus pendentes sunt pars rei, *l. fructus pendentes. ff. de rei vendit.* ergo ad eum pertinebunt, ad quem res ipsa pertinet, & sic comprehenduntur in venditione, & continentur sub pretio pro re ipsa promisso. Secus est quando fit venditio fructibus iam collectis, & à solo, vel arboribus, seu plantis separatis, tunc enim non dicuntur pars fundi, ac proinde non veniunt in venditione, sed dubio procul ad venditorem spectant. Ita Alex. Trentacinq. *d. resol. 6. n.1.* Auenden. *de censibus cap.56. n.1 cum seq.* Gutier. *pract. lib.2. q.138. n.7.* Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.4 tit.16. n.41. cum seq.* Cald. Pereira *de empt. & vendit. cap.12. n.18.*

171 Quæres 2. an fructus pendentes etiam ante traditionem, perfecta tamen venditione, emptoris lucro cedant? Resp. affirmatiuè, ita habetur *l. post perfectam, C. de act. empt.* tradunt Ioan. Copp. *in tract. de fruct. tit. de fructibus rei emptæ, & venditæ, cap.1.* Alex. Trentacinq. *loco cit. n.9.* & alij, qui etiam tenent, quod si post perfectam venditionem emptor non sit in mora, sed statim pretium tradat, vel offerat; venditor vero sit in mora tradendi rem, omnes fructus, siue agrorum, siue ancillarum, aliorumue animalium fœtus, siue alij similes, emptori in vtroque foro debentur, non solum quos percipere venditor à tempore moræ, sed etiam quos percipere potuisset, & per negligẽtiam non percepit; teneturque insuper ad omne interesse intrinsecum rei, vt si res

pro

Digitized by Google

pio tempore quo tradenda erat plus valuit, vel valeret, postea vero deterior, aut vilioris pretij effecta sit, compensare tenebitur emptori hoc interesse, nisi fortè eodem modo apud emptorem damnificanda, vel vilificanda fuisset.

172 Quæres 3. an pensiones fundi, vel domus locatæ tempore venditionis debeantur emptori, an sint venditoris? Resp. cum Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 4. tit. 24. n. 44.* & alijs citatis, distinguendo, vel enim loquimur de rebus ex quibus fructus naturales colliguntur; vel de rebus ex quibus colliguntur fructus ciuiles. In primo casu, si fundus est locatus, inspici debet tempus collectionis fructuum; nam si tempore venditionis, fructus iam collecti sunt, ad venditorem pertinet pensio, sicut etiam fructus pertinerent si fundus locatus non esset. Quod si fructus pendentes sint, pensio pertinet ad emptorem, sicut & fructus pertinerent, si fundus locatus non esset, quando emptor tenetur stare colono, nam si non tenetur stare, non est de pensione agendum, cum res cum fructibus sibi detur. Notat idem Mantica *d. n. 44. in fin.* & Pereg. *de iure fisci lib. 7. tit. 4 n. 35.* quod nihil interest, quod dies solutionis nondum venerit, vel quod solutione anticipata locatio facta fuerit, quia in hac fructuum diuisione, tempus non attenditur, in quo dies solutionis cedit, sed collectionis fructus, & venditor tenebitur ad restitutionem pensionis anticipatæ exactæ, quia causa, ad non causam reducitur. Quod si loquamur de rebus in quibus colligũtur fructus ciuiles, vt sunt quæsita ex operibus seruorum, ex vecturis equorum, aliorumuè animalium, aut nauium, pensiones domorum, &c. pro rata diuiduntur inter emptorem, & venditorem, ita quod tempus, quod præcessit cedat in vtilitatem venditoris, & quod currit post factam venditionem, cedat in vtilitatem emptoris, nulla facta distinctione, quod venerit, vel non venerit dies solutionis. *l. Iulian. §. si fructibus, ff de act. empt.* vbi glos. *verb. cedent.* Mantic. *d. n. 44.* Alex. Trentacinq. *d. resol. 6. n. 5.* Valasc. *de partition. cap. 28. n. 10.* Anton. Gom. *var. to. 2. n. 11.* Covar. *lib. 1. var. cap. 15. n. 3.* Pereg. *supra n. 34* & alij.

173 Quæres 4. an colonus partiarius, qui in fructibus habet partem, illam detrahat ex fructibus pendentibus tempore venditionis, vel ad emptorem spectet? Roman. *cons.* 309. Ioseph. Ludouic. *decis.* 87. *n. 6.* Ioan. Vincent de Anna *singul.* 530. Alex. Trentacinq. *var. resol. lib. 3. tit. de empt resol. 6. n. 2.* Griuel. *decis.* 51. *nu.* 20 *&* 21. & alij, volunt, quod dicti fructus cedant lucro emptoris, & quod colono solum detur actio contra locantem. Verum mihi placet limitatio Thesau. *decis.* 55. *n* 4. Peregrin. *de iure fisci, lib. 6. tit. 4. n. 42.* Surd. *decis. 172. n* 5. Ricc. *in collect. decis. p. 1. collect.* 159 & aliorum, quod venditor non censeatur vendere, nisi ius suum, non ius coloni, ac proinde, quod colonus suam habeat partem, & non cogitur totum renunciare emptori, vt postea agat contra locatorem.

174 Quæres 5. an fructus post perfectam venditionem natis, & à venditore perceptis ante rei traditionem, & ante quam emptor pretium soluat, vel offerat, & illum in mora constituat, pertineant ad venditorem, vel emptorem? Resp. pertinere ad emptorem, vt colligitur ex *l. venditor ex hæreditate, ff de hæred. vel act. vend. vers. quemadmodum*, & resoluunt Fabian. de Monte *de empt. q 6. nu. 22. & 23.* Couar. *lib. 3. var. cap. 4. n. 7.* Scaccia *de commerc §. 1. q. 7. p. 2 ampliat. 8. n. 17.* Spin. *in spec testam. glos. 13. nu. 84.* Valasc. *de partition. cap. 28. n. 8.* & alij. Ratio est, quia res fructificat Domino, perfecta autem venditione, tametsi res tradita non sit, non est venditoris, sed emptoris, ac proinde illi fructificabit.

QVAE-

QVAESTIO XIV.

Quid simul cum re vendita, venditum intelligatur.

175 IN *l. venditor hæreditatis, ff. de hæredit.* proponitur ista quæstio, & in particulari casu hæreditatis resoluitur, quæ resolutio ad alios similes casus applicari potest; sic ergo dicitur *in d l.* §. 1. *In hæreditate vendita, vtrum ea quantitas spectetur, quæ fuit mortis tempore, an ea, quæ fuit cum adiretur hæreditas, an ea quæ fuit cum hæreditas venundatur, videndum erit. Et verius est hoc esse seruandum quod actũ est. Plerumque autem hoc agi videtur, vt quod ex hæreditate peruenit in id tempus, quo venditio fit, id videtur venisse, &c.* Vbi, vt vides, id seruandum est, quod actum, seu conuentum est, in dubio autem illud venire videtur, quod erat in hæreditate, & subinde in quacunque alia re, tempore venditionis. Verum vt hæc res magis explicata maneat, specialia quæsita proponamus.

176 Quæres 1. an in venditione hæreditatis in qua reperitur ius patronatus, censeatur vendi idem ius patronatus in dubio, quando scilicet, nulla de eo mentio facta est? Resp affirmatiuè, & ita tradunt Canonistæ cum Ioan. Andr. *in cap. ex litteris, de iure patron.* Ratio clara est, quia hæreditatis nomine veniunt omnia bona, & omnia iura, ad quæ hæres succedere potest, sed inter hæc iura, est etiã ius patronatus; ergo etiam hoc transibit per transitum hæreditatis. Tum quia sicut quando venditur fundus, vel domus in quâ est oratorium, sacellum, capella, &c. omnia ad emptorem transeunt; ita cum venditur fundus in quo est sacellum cum iure patronatus, omnia transibunt ad eundem emptorem Boer. *in d. cap. ex litteris*, vbi hoc probat ex glos. *in l. modicis, ff. de contraben. empt. & in l. quæ dum, ff. de acquir. rer. domin.* Et habetur in d. cap; *ex litteris*. Aliqui tamen intelligunt d. cap. *ex litteris*, quando res vendita cui ius patronatus annexũ est, est vniuersitas bonorum, non quando est res particularis. Sed oppositum communiter tenetur, modo ius patronatus inseparabiliter adhæreat, vt rem illam quasi suum principale sequi dicatur, & sit quasi accessorium illius, cum accessorium sequatur suum principale. Reg. *accessorium, de reg. iuris in 6.* Secus esset quando ius patronatus non cohæret bonis, sed potius bona cohærent ipsi iuripatronatus; vt contingit quando quis sic iuspatronatus instituit, vt ipsa possideat bona, cum hoc tamen onere, vt consulat necessitati, & egestati Ecclesiæ, cum opus fuerit; quia tunc bona iuspatronatus vendi possunt, modo vendens, tantum retineat vt ex fructibus possit dictæ obligationi satisfacere. Est autem sciendum, quod nullo modo possunt bona iurispatronatus carius vendi ob iuspatronatus annexum, hoc enim non est pretio æstimabile, sed ipsa bona tantum.

177 Quæres 2. an vendito castro, aut villa, vendatur iurisdictio illi annexa? Resp. affirmatiuè, sic tradunt Bart. *in l. ff. quando. C. de bonis vacant.* Bald. *in l. procurator, C. de mand.* & habetur *l. via constituí, §. penult. & vlt. ff. de seruit. rustic.* vbi dicitur. *Si fundus seruiens, vel is cui seruitus debetur, publicetur, vtroque casu durant seruitutes, quia cum sua quisque conditione, fundus publicatur.* Idem habetur, *l. ædes sacra, §. 1. ff. de contraben. empt. & l. & in prouinciali, C. de seruit. & aqua.* Quod si in castro, aut villa vendita reperiantur molendina priuatorum, non venduntur vendito castro, aut villa, bene tamen venduntur quando sunt ipsius ven-

dito-

Digitized by Google

ditoris caſtri, aut villæ, ſi caſtrum, aut villa vendantur cum omnibus pertinentibus ad ius talis caſtri, aut villæ.

178 Quæres 3. an vendita ſylua, vendantur ligna iam cæſa, an ſolum non cæſa? Reſp. ſolum non cæſa, niſi aliud conuentum ſit. Ita habetur *l. in vendendo, ff. de contrab. empt.* vbi dicitur. *In vendendo fundo quædam, etiamſi non dicatur, præſtanda ſunt, veluti ne fundus euincatur, aut vſusfructus eius. Quædam ita demum, ſi dicta ſunt, veluti viam, iter, actum, aquæductum præſtitum iri,* & poſt aliqua. *Quintus Mutius ſcribit (dicta cæſa, ædium fundiue non ſunt) niſi id ſcriptum eſt, nam ruta cæſa ea ſunt, quæ neque ædium, neque fundi ſunt.* Vbi gloſ. *verb. ruta cæſa*, dicit. *Hæc non dantur emptori, imò ſi habet, reſeruantur.* Ruta autem rutorum ea dicuntur, quæ ſunt quaſi ruta, vt arbores cæſæ, arena, creta, lapides, marmora cæſa, &c. Vnde feſtus: *Ruta cæſa dicuntur, quæ venditor poſſeſſionis, ſui vſus gratia conciderat.* & in *l. ſunt ff. de act. empt.* dicitur. *Si ruta cæſa excipiantur in venditione, ea placuit eſſe ruta quæ ruta ſunt, vt arenæ, creta, & ſimilia cæſa ea eſſe, vt arbores cæſas, & carbones, & his ſimilia*, & *l. in rutis, ff. de verb. ſignif.* ſcribitur. *In rutis, & cæſis ea ſunt, quæ terra non tenentur, quæque operè ſtructili, tectorioue non continentur.* Hinc eſt, quod vendita ſylua cædua, non intelligitur vendita glans, quæ ante decideràt; niſi aliud fuerit expreſſum, ſed tantum ea glans vendita cenſetur, quæ adhuc ex arboribus pendet; ſic exprxſsè habetur *l. cum mann ſane, §. ff. ſyluæ cæduæ, ff. de contraben. empt.* Hinc etiam eſt, quod vendito fundo, non cenſetur venditum granum demeſſum, ſed illud tantũ, quod adhuc ſolo cohæret, *l. vlt. ff. quæ in fundo.*

179 Quæres 4. an vendito fundo cenſeantur vendi aquæ, quæ in illo ſunt, & piſces, qui in iiſdem aquis reperiuntur? Reſp. affirmatiuè quantum ad aquas, maximè quando in eodem fundo innaſcuntur, & quando alibi innaſcuntur, ſed per talem fundum fluxu perenni pertranſeunt. Quoad piſces vero, diſtinguendum eſt cũm Bart. *in l. limes, ff. de action. empt.* Guid. Papa *deciſ. 91.* Dec. *conſ. 58. lib. 1.* & alijs: vel enim piſces nati ſunt in fundo, vel ibi humana induſtria poſiti ſunt ad tempus, vel ad certos vſus. Si ibi nati ſunt, cenſentur fructus fundi, ac proinde cum fundo ad emptorem tranſeunt: Vel ſunt ibi humana induſtria poſiti, & tunc cum non cenſeantur fructus fundi, ad emptorem non tranſeunt.

180 Quæres 5. an vendita equa, vel oue, vel vacca, cenſeatur venditus pullus, agnus, & vitulus? Reſp. affirmatiuè, quando pullus, agnus, & vitulus lactantur à matre, & ſoli viuere non poſſunt, ſecus eſt quando paſcunt, & alunt ſe ipſos, tunc enim cum matre non tranſeunt, at quando ſe ipſis viuere non poſſunt, cenſentur vna, eademque res cum matre, ac proinde cum illa ad emptorem tranſeunt, niſi aliter conuentum ſit. Colligitur ex *l. ſi addes, § ſi quis, ff. locati*, vbi ſcribitur. *Si quis mulierem vehendam naue conduxiſſet, deinde in naue infans natus fuiſſet, probandum eſt pro infante nihil deberi, cum neque vectura eius magna ſit, neque his omnibus vtatur, quæ ad nauigantium vſum parantur.* Vbi vt vides pro infante in naui nato, penſio non debetur, quia matrem ſequitur. Sed dices, quod in *l legatis, §. ouibus, ff. de legatis 3.* dicitur, quod in legato ouium, non continentur agni; ergo, &c. Reſp. quod iſta lex procedit de agnis, qui ſe ipſis viuunt, per ſe ipſos errant, & in paſcuis demorantur, & paſcunt.

181 Quæres 6. an in venditione equi, eius ornamenta vẽdita cenſeantur? Reſp. quod ea ſolum ornamenta vendita cenſentur cum quibus equus à venditore oſtenditur; ita habetur in *l. ædiles aiunt, in princ ff. de ædilitio edicto.* Vnde ſi venditor oſtendat equum cum ſella, fræno, & alijs ornamentis, cum iiſdem eum tradere debet, & ſi oſtendit equum ſine ſella, &c. ſed nudum, nudum ſolum tradere debet, Surd. *deciſ. 134. nu. 8.* Bald. *in d. l. ædiles aiunt*, Decius *in c. 2. præterea, n. 8. de offic. deleg.* Bertarol. *de clauſ. inſtrum. clauſ. 26. gloſ. 13. nu. 52.* Ranchin. *conſ. 415. p. 3.* Turſ. *lib. 5. commun. opin. verb. equo vendito.* Rebuff. *ad l. 103. verſ. capiſtrum, ff. de verb.*

verb. signif. pag. 435. & alij.

182 Quæres 7. an vendita domo, vel area, censeatur vendita pecunia, quæ in ea est reposita, & post emptionem ab emptore est inuenta? Resp. negatiuè, ita habetur *l. à tutore, ff. de rei vendicat.* vbi sic dicitur. *A' tutore pupilli domum mercatus, ad eius refectionem fabrum induxit, is pecuniam inuenit, quæritur ad quem pertineat? Resp. si non thesauri fuerunt, sed pecunia fortè perdita, vel per errorem ab eo, ad quem pertinebat, non ablata, nihilominus eius eam esse, cuius fuerat.* Quæ verba sic ibi summantur. *Pecunia in re empta inuenta, si est thesaurus, reddetur emptori, si pecunia, reddetur venditori.* Vbi glos. *verbo fuerunt*, addit. *Nam si thesauri fuissent, non crederentur habere Dominum, & ideo pro dimidia inuentoris, pro alia dimidia Domini soli fiunt*, vt *inf. de acq. rer. dom. l nunquam, §. thesaurus, & Instit. de rer. diuis. § thesauros.* Verum circa materiam hanc, vide quæ supra de thesaur. diximus.

183 Quæres 8. an vendito pisce, vel alio animali, vendi censeatur annulus aureus, vel lapillus pretiosus in eius ventre repertus? Resp. negatiuè, sic tradit post alios Fabian. *de empt. & vendit. q. 6. n.* 34. & Angel. *ibid. citatus.* Ratio communis est, quia annulus in ventre piscis repertus, non est fructus piscis, ac proinde cum pisce non transit, tum quia nec venditoris, nec emptoris intentio ad annulum se extendit. Tum quia si piscis cũ annulo venderetur, pretium debuisset esse maius. Idem dic quando quis cum herbis villibus, vendit herbam pretiosissimam; nam tunc emptor, sicut & in præcedenti casu, vel debet pretium augere, vel rem pretiosam restituere. Secus esset si herbæ pretiositas esset solum respectiua scilicet respectu emptoris, qui ea vtetur ad effectum sibi valde vtilem, & neque venditori, neque alteri emptori aliquid magis valuisset.

184 Quæres 9. an vendita vinea, vendatur domuncula annexa, vel cohærens? Resp. affirmatiuè, quando ea domuncula venit appellatione fundi, sic deducitur apertè ex l. *Seia ff. de fund. instructo, §. tyrannæ*, vbi sic habes. *Tyrannæ sorori meæ fundum meum Gracianum cum flabulo, & instrumento rustico omni reliquo. Quæritur an fundi appellatione etiam pascua, quæ ad eum simul cum fundo peruenerunt, & quæ semper in vsibus huius possessionis habuerat, legato cederent? Respondi si parata funda Graciano ita coniunxisset, vt sub vna fundi appellatione haberentur, ea quoque deberi.* Vbi in summa dicitur. *Pascua deputata ad vsum fundi, & cum vno nomine nuncupata legato fundi cedunt.* Idem iudicium fieri debet de venditione domus, quod scilicet ea vendita, hortus coniunctus, venditus censeatur, vt expressè habetur *l. prædijs, ff. de legat. 3. §. vlt. vers. qui domum.* Et vniuersaliter in venditionibus ea omnia vendi censentur, quæ ex natura contractus vendi, & emi consueuerunt, tametsi non exprimantur. Ad euitandas tamen omnes lites, vel exprimi debent, vel saltem apponi debent in instrumentis sequentes clausulæ: *Vendidi cum omnibus, & singulis, quæ pertinent, &c. omni iure, actione, vsu, requisitione, &c.*

QVAE-

Digitized by Google

QVÆSTIO XV.

Quænam ſint obligationes venditoris.

185 VAriæ ſunt venditoris obligationes, communiter tamen à iuris prudentiæ Doctoribus ad quinq; reuocantur. Prima eſt, quod venditor debeat rem venditam emptori tradere, vel ſoluere, quod emptoris intereſt, ex re non tradita. Secunda, quod debeat venditor monere emptorem de vitio rei venditæ occulto. Tertia, vt venditionem vi, metuuè factam reſcindat, ſi emptor voluerit. Quarta, quod teneatur reſtituere ſi plus quam res valeat, vendidit, & damna reſarcire, ſi quæ emptor paſſus eſt. Quinta, quod teneatur de euictione. Quæ conditiones vt explicentur.

186 Quæres 1. an venditor teneatur rem venditam emptori tradere? Reſp. affirmatiuè, niſi aliud conuentum ſit, vt ex dictis ſupra conſtat. Sic tradunt Abb. Felin. Imola, & alij Canoniſtæ *in cap. cum Ioannes, de fide inſtrum.* Et innumeri Legiſtæ, quos ſequitur Couar. *lib. 2. var. reſol. cap. 19. n. 1. cum ſeq.* Eo tamen modo debet venditor rem emptori tradere, quo ipſe eam habebat, ſi eam habebat proprio dominio, eodem modo debet emptori tradere, vt ſunt res corporales, de quibus proprium dominium habetur. Quod ſi venditor rem ſolum quaſi dominio habebat, vt ſunt res incorporales, ſcilicet iura, actiones, ſeruitutes, penſiones, annui redditus, &c. etiam quaſi dominiũ transfert in emptorem.

187 Quæres 2. an venditor teneatur manifeſtare vitium rei venditæ? Hoc quæſitum à pluribus tractatur, & reſoluitur, vt à Sylu. *verb. emptio, q* 20. Angelo *eod. verb. n.* 8. Armill. *ibid. n.* 18. Gabr. *in 4. diſt. 25. q. 10. art. 5. dub. 1.* Maior. *ibid. q. 40. art. 3.* Sot. *lib. 6. de iuſt. qu. 3. art. 2.* Medin. *C. de reſtit. q.* 34. & 35. Conrad. *de contract. q.* 34. Nauar. *in man. cap.* 22. *n.* 89. & à Iuriſconſult. *in l. 1. & ſeq. ff. de edilit. edict.* & paſſim ab alijs. Verum me iudice, nullus melius hoc fecit, quam Doctor Angelicus 2. 2. *q.* 77. *art.* 3. vbi ſic ait. *Dare alicui occaſionem periculi, vel damni, ſemper eſt illicitum, quamuis non ſit neceſſarium, quod homo alteri ſemper det auxilium, vel conſilium pertinens ad eius qualemcumque promotionem. Sed hoc ſolum eſt neceſſarium in aliquo caſu determinato: puta cum alius eius curæ ſubditur, vel cum non poteſt eiper alium ſubueniri. Venditor autem, qui rem vendendam proponit, ex hoc ipſo dat emptori damni, vel periculi occaſionem, quod rem vitioſam ei offert, ſi ex eius vitio damnum, vel periculum incurrere poſſit. Damnum quidem ſi propter huiuſmodi vitium res, quæ vendenda proponitur minoris ſit pretij: ipſe vero propter huiuſmodi vitium nihil de pretio ſubtrahit. Periculum autem, ſi propter huiuſmodi vitium vſus rei reddatur impeditus, vel noxius: puta ſi aliquis alicui vendat equum claudicantem, pro veloci, vel ruinoſam domum pro firma, vel cibum corruptum, ſiue venenoſum pro bono. Vnde ſi huiuſmodi vitia ſint occulta, & ipſe non detegat, erit illicita, & doloſa venditio, & tenetur venditor ad damni recompenſationem. Si vero vitium ſit manifeſtum, puta ſi equus ſit monoculus, vel cum vſus rei, etſi non competat venditori, poteſt tamen eſſe conueniens alijs, & ipſe propter huiuſmodi vitium ſubtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifeſtandum vitium rei, quia forte propter huſmodi vitium emptor vellet plus ſubtrahi de pretio, quam eſſet ſubtrahendum. Vnde poteſt licitè venditor indemnitati ſuæ conſulere, vitium rei reticendo.* Hæc S. Tho. Verum, quia materia iſta eſt tum difficilis, tum neceſſaria, in ſeq. §. eſt tractanda.

§. I. An rei venditæ vitium, reddat venditionem solum illicitam, an etiam invalidam si non detegatur.

188 PRo intellectu eorum, quæ D.Thomas docet in verbis n. præcedenti allatis, nota, quod quantum ad præsens attinet rei venditæ, vel cuiuscunque mercis vitium potest esse triplex Primum in substantia, vt cum aurum falsum pro vero venditur, aut vitrum pro gemma. Secundum vitium potest esse in quantitate, vt cum mensura diminuta, venditur pro integra. Tertium, in qualitate, vt cum venditur herba vt habens virtutem ad curandum, cum non habeat. Deinde notandum est, quod vitium potest esse manifestum, & occultum; vt in equo claudo, vt ab omnibus cognoscatur, & priuato visu vnius oculi, vt facilè non discernatur. Item vitium occultum duplex esse potest; vnum, quod vergit in damnum, & periculum emptoris; alterum, quod emptori nullum damnum, nullumuè periculum illi afferre potest. Item aliud est vitium, quod si ab emptore cognosceretur, nullo modo rem emeret; & aliud, quo non obstante, adhuc tē emeret, licet non tanto pretio. Est etiam notandum, quod qui defectum occultat, potest de pretio minuere iuxta qualitatem vitij, vel defectus; & potest non minuere. Demum notandum est, venditorem, dupliciter se gerere posse; vel asserendo rem nullum habere vitium; vel illud tacendo, seu non dicendo, seu occultando.

189 Conueniunt omnes, quod si venditor rei vitiosæ, vendat eam vt non vitiosam, dicendo, & affirmando eam vitio, defectuuè carere, tunc venditio sit nulla, quando vitium tale est, quod si res cognita fuisset cum tali vitio, non fuisset empta. Ratio est, quia, vt patet ex dictis in superioribus, vitium dat causam contractui, ac proinde contractum annullat, & cassat. Insuper venditor in hoc casu peccat peccato mendacij pernicioſi, ex suo genere mortali; deinde tenetur ad restitutionem omnium damnorum secutorum emptori, constat ex cap. *si culpa, de iniurijs, & damno dat.* Et hoc verum est, siue vitium fuerit occultum, siue non, modo emptor non cognouerit illud. Ratio clara est, quia licet ignorantia vincibilis, & crassa non excuset à culpa, iniecta tamen à contrahente, non firmat contractum, vt communiter tradunt. Ratio huius est, quia in hoc casu emptor audiens à venditore rem carere vitio, non apponit eam diligentiam, quæ sufficeret ad vincendam ignorantiam. Nec est necesse, quod iste defectus sit in substantia, sed sufficit, quod sit in quantitate, vel qualitate, nam venditio cum quocumque defectu ex dictis, modo dicto celebrata, est nulla, vt ex dictis constat.

190 Conueniunt etiam omnes, quod venditor non tenetur manifestare vitia manifesta, quæ facilè cognosci possunt, modo non affirmet rem vitio carere; nisi videat emptorem imperitum, & ignorantia inuincibili laborare; in hoc enim casu vitia manifestari debent, non in primo, quia potest vnusquisque rei suæ consulere modo non sit ex hoc causa damni alterius. Vt contingit, quando quis non manifestat vitia mercis, quæ facilè ab emptore cognosci possunt, & si illa non cognoscit, sibi debet imputare, quod non aduertit, quod facilè aduertere poterat. Tenetur tamen tunc venditor seruare iustitiam pretij, vt rem tantum vendat, quātum cum illo vitio valet, & non amplius. Quod si plus accepit, tenetur illud emptori restituere, vt pretij æqualitas, & iustitia seruetur. Dixi, quod quando emptor laborat ignorantia inuincibili ex sua imperitia, debeat venditor manifestare etiam vitia manifesta, quia tunc si taceat venditor, peccat mortaliter, & ad restitutionem tenetur, quia tunc iniustè proximum damnificat, sic tradunt omnes contra Sot *lib.6.de iust.q.3.art.2.* oppositum tenentem.

191 Mihi etiam certum videtur, quod qui vitia occulta non manifestat, nō peccat contra iustitiam, nec ad restitutionem tenetur, modo rem iusto pretio vendat,

Ra-

ſtatio clara eſt, quia tunc proximum non lædit in pretio, nec res ſibi ſit inutilis, & damnoſa, vt ſuppono, ac proinde non eſt in quo iuſtitia lædatur. Benè verum eſt, quod ſi emptor rem vitioſam eſſe ſciuiſſet, eamque non emiſſet, contractus eſſet nullus, vt patet ex dictis, & hoc ſecundũ veriorem ſententiam, licet oppoſitum teneat Sot. *loco cit.* & alij. Ratio noſtra eſt, quia illa vitia occulta dederunt cauſam contractui, quia aliàs emptor, rem non emiſſet. Vbi autem dolus dat cauſam contractui, contractum annullat, ſecus quando eſt incidens, vt contingit quando non obſtante eo vitio adhuc res empta fuiſſet, licet non tanti. Item mihi certum videtur, & apertè tradit S. Tho. in verbis ſupra relatis, quod venditor mercis, peccet mortaliter, & ad reſtitutionem teneatur, quando ex vitio occulto rei vẽditæ, temporale damnum, vel periculum ſequitur emptori. Ratio S. Thomæ efficaciſſima eſt, quia licet nullus cogatur lege iuſtitiæ conſilium, auxiliumvè alteri præbere, quo à damno, periculouè eripiatur, niſi quando ex proprio officio id ſibi incumbit, vel quando proximus extremè laborat; nulli tamen licitum eſt præbere alteri damni, vel periculi occaſionem.

192 Difficultas præſens in hoc potiſſimè conſiſtit, an venditor tacens rei vitium ei, qui eo non obſtante, adhuc erat rem emptutus, ſed non pro tanto pretio, modo in pretio deſcendat iuxta exigentiam vitij, peccet. Exemplo rem explicemus. Petrus vendit Paulo equũ habentem vitium, quod Paulus cognoſcere non potuit. Petrus autem illud cognouit, propterea deſcendit in pretio, iuxta exigentiam vitij. Quod ſi Paulus illud cognouiſſet; adhuc equum emiſſet non tamen tanti quanti valet, & quanti iam emit. An ſcilicet in hoc caſu Petrus peccet occultans talc vitium? Certum eſt non peccare contra iuſtitiam, vt dictum eſt, quia nec eſt exceſſus in pretio, nec equus inutilis eſt Paulo, ſed vtilis. Difficultas eſt an peccet contra charitatem? Prima ſententia affirmat, hanc tenent Medina *C. de reſtit. q.* 34. *dicto 3.* Armilla *verb. emptio*, §. 16. & alij. Quod probant 1. Quia Petrus tunc temporis decipit proximum ſaltem negatiuè, non manifeſtando vitium rei vẽditæ, ad quod tenetur ex officio venditoris, ſi enim teſtis peccat mortaliter, quia ex officio tenetur veritatem dicere, ita quia venditor ex officio tenetur vitia, & defectus rerum ſuarum emptoribus manifeſtare, peccabit, ſi ea non manifeſtet. Tum quia eſt contra charitatem extorquere ab aliquo conſenſum inuoluntarium, licet enim conſenſus ſit voluntarius quantũ ad ſubſtantiam, non tamen quantum ad exceſſum pretij, quia emptor non tanti emiſſet. Tum etiam quia peccat mortaliter, qui à ſuo debitore parato debitum reddere, occultè illud accipit, ergo etiam peccabit mortaliter venditor occultè accipiens pecuniæ quantitatem, ſeu pretiũ quod emptor etiam ſponte ſoluiſſet, & à fortiori ſi non totam eam pretij quantitatem exoluiſſet. Ad hoc facit D. Ambroſij auctoritas *lib. 3. de offic. cap.* 10. quam affert S. Doctor in argum. ſed contra; ſcilicet. *In contractibus vitia eorum, quæ veneunt prodi iubentur, ac niſi intimauerit venditor, quamuis in ius emptionis tranſierint, doli actione vacuantur.* Et tertius *Regula iuſtitiæ manifeſta eſt, quod à vero non declinare, virum deceat bonum, nec dãno iniuſto afficere quemquam, nec aliud dolo annectere rei ſuæ.*

193 Nihilominus dicendum eſt cum S. Thoma in teſtimonio relato, aliiſque communiter, quod venditor in caſu dicto non peccat neque contra charitatem, non reuelando rei defectum, maximè ſi aliunde non ſperat iuſtum illius pretium. Ratio D. Thomæ eſt conuincens, quia tunc temporis ea non manifeſtatio, non eſt deceptio, cum mercator non teneatur ex officio rei ſuæ vitia patefacere, ſed tuta conſcientia poteſt ſuæ indemnitati conſulere, modo non ſit exceſſus in pretio, nec damnum, aut periculum aliquod emptori proueniat. Tum quia ſicut ille qui emit rem non vitioſam, pro vitioſa, eo quod venditor putat rem eſſe talem, non tenetur emptor, illius rei bonitatem

atque præstantiam manifestare, modo iustum pretium soluat, ergo pariformiter; qui vendit rem vitiosam non tenetur vitium manifestare; modo non sit excessus in pretio. Antecedens communiter admittitur, conseq. probatur, quia sicut in casu antecedentis læsio, seu deceptio cõtingit ex parte venditoris, ignorantis rei suæ bonitatem, ita in casu consequentis, læsio se tenet ex parte emptoris ignorantis rei emptæ virtum.

194 Nec allata pro sententia contraria illi prosunt. Non primum quia verum non est, vt tradit S. Doctor *loco citato*, quod venditor teneatur ex officio rei suæ vitium manifestare, modo pretiũ sit iustum, & res sit æquè vtilis emptori, vt scilicet, nec damnum, nec periculum subeat, cum possit tacendo suæ indemnitati consulere. Nec illa deceptio emptoris fit à venditore, sed emptor se ipsum decipit, vt constat. Neque secundum, quia venditor non extorquet consensum inuoluntarium, cum rem adhuc emisset, si rem sciuisset, quod autem tanti non emisset, nil refert, cum non sit deceptio in pretio iusto, & aliunde venditor possit tacere vitium, vt se indemnem seruet, & iustum pretium extorqueat: Neque tertium prodest, quia non est eadem ratio de accipiente occultè pretium, & de non manifestante vitium. Nam qui occultè pretium, seu debitũ accipit ideo peccat, quia iustitiæ officium vsurpat, non quia proximus decipiatur, at in nostro casu nulla iustitiæ vsurpatio contingit. Auctoritas autem D. Ambrosij intelligi debet, quando damnum, vel periculum subit emptor ex vitio rei emptæ, vel quando iustitia pretij non seruatur.

195 Sed quæres 1. an venditor teneatur postea venditione perfecta monere emptorem de vitio rei? Affirmant Nauar. *in man. cap.* 23. *n.* 89. Sot. *lib.* 6. *de iust. q* 3. *art.* 2. Caiet. 2. 2. *q.* 77. *art.* 3. & alij, ne vendat rem maiori pretio quam valeat ex vitij ignorantia, ac proinde ne fit causa damni, vel periculi in tertio. Bene dicunt, quando probabiliter credi potest, quod emptor sit dictam rem vitiosam venditurus alteri, secus nõ, vbi namque nulla est probabilitas, quod res alteri vendatur, & maiori pretio quam valeat, ex eo, quod emptor non exerceat mercaturam, nec negotiationi incumbit, vel quia res breui consumi debet apud emptorem, non tenebitur venditor, rei venditæ vitiũ emptori manifestare. Quod de venditore dictum est, applicari debet emptori cognoscenti bonitatem, seu valorem rei emptæ, quod scilicet non teneatur manifestare illum venditori, tametsi rem non venderet eo pretio, modo pretij iustitia seruetur, & nullum graue damnum sequatur. Quod si tam venditor, quam emptor ignoret rei valorem, & res minori pretio vendatur, manifestata veritate, tenebitur emptor pretium ad iustitiam augere, vel rem restituere, & contractum rescindere.

196 Quæres 2. an licitum sit rem vilius emere ratione vitij, vel carius vendere ratione præstantiæ, quam valeat ex legis taxatione, aut communi consuetudine? Resp. affirmatiuè. Ratio est, quia tam lex, quam communis æstimatio, quædo rebus pretia taxant, loquuntur de rebus sanis, quæ extraordinarium non patiuntur defectum, nec extraordinariam habent bonitatem, ac proinde, quæ defectum patiuntur extraordinarium, vilius emi possunt, modo semper adæquet rei valorem, & quæ extraordinariam habent bonitatem, carius vendi possunt, quam sit pretium taxatum, modo semper iustitia pretij seruetur, lex namque, & communis æstimatio, ad id quod per se, & vt in plurimum contingit, respiciunt, non ad id quod raro, & per accidens.

197 Quæres 3. an venditor vini, vel tritici, seu alterius rei, quam scit esse ad corruptionem disposita, nec diu in sua bonitate permansuram, teneatur de hoc vitio emptorem monere? Respondetur, sub distinctione, vel enim venditor scit, quod emptor eam rem emit ad eam conseruandam, vel non. Si emit ad eam conseruandam, tenetur emptorem monere, & certiorem facere, quod res non multum durabit, alioquin sequetur dam-

num

num graue in emptore, ignorante talem defectum; Item tenetur venditor monere emptorem de dicto vitio, quando probabiliter putat, vel etiam dubitat, quod res ematur, vt conseruetur, quia etiam tunc si non moneatur, datur illi occasio grauis damni. Non tenetur tamen monere, quando cognoscit, quod debeat rem consumere antequam corrumpatur. Ratio horum est, quia res suum desumunt valorem in ordine ad vsus humanos, vnde cum in ordine ad vsum præsentem res tantum valeat, quantum est vendita, non est necesse eius vitium propalare, at in ordine ad vsum futurum res corrumpenda non tanti valet, ac proinde iniustitia committitur, si tanti vendatur, sic tradunt omnes.

198 Quæres 4. an venditio vini Ripensis, pro vino Albanensi sit valida? Aliquis dicet eam venditionem esse absolutè inualidam, cum in ea contingat vitium, seu defectus, seu error circa substantiam, error autem circa substantiam vitiat contractum. Pro huius quæsiti intelligentia, nota ex communi sententia quod licet per se loquendo, & regulariter vitium circa substantiam, imo etiam circa quantitatem, & qualitatem irritet contractum, quando res pro integra, & absque vitio venditur, contingere tamen potest, quod vitium, & læsio quæ ex eo sequitur, sit adeò leuis, & minima, quod non vitiet contractum. Ratio est, quia in moralibus, parum pro nihilo, reputatur, seu parum, & nihil æquiparantur, *l. quamuis, ff. de condit. & demonstr.* & glos. *in l. si pupillus, §. si ego, verb. ex contrario, ff. ad leg. Falcid.* & cap *coram dilecto, de offic delegat.* Hippol. *singul.* 276. Menoch. *cons.* 96. *n.* 8. *& cons* 184. *n.* 3. Surd. *cons.* 197. *n.* 2 Limitat *n.* 21 quando datur diuersa ratio, secus vbi eadem ratio procedit, vt procedere potest in nostro casu. Tum quia vt dicebamus in vēditione, rei æstimatio desumitur nō ex substātia illius, sed ex vtilitate quā habet in ordine ad vsus humanos pro quibus emitur, est autem notū, quod in ordine ad vsus humanos paruitas vitij siue in substātia siue in quantitate, aut qualitate, parū noceat, ac proinde ex hoc præcisè cōtractus non erit nullus, licet enim non sit eadem substantia physicè, est tamen æquiualenter, respectu eiusdem vtilitatis vel æquiualentis. Ex his infertur solutio propositæ difficultatis, nam si vinum Ripense, & Albanense sint eiusdem qualitatis, æstimationis, valoris, & vtilitatis, venditio tenebit, quia tunc ille error in substātia nil facit in ordine ad vsū propter quem emitur. Secus esset, si non esset eiusdem vtilitatis in ordine ad vsum ob quem emitur. Hinc colliges quid iudicandum sit de illis, qui vendunt vinum lymphatum pro puro, qui vendunt medicinas non puras, pro puris, qui ponunt vnam rem minoris valoris pro alia maioris valoris, &c. Nam isti aliquando peccant mortaliter, & ad restitutionem tenentur, aliquando non. Peccant, & ad restitutionem tenentur quando talis mixtio nociua est, periculumque, aut damnum proximo affert. Neque sufficit, quod venditor descendat in pretio, cum malum non tantum in pretio consistat, quantum in re ipsa, quæ ad vsum pro quo sumitur nil, vel parum deseruiat Vnde peccant, & ad restitutionem tenentur qui vendunt vinum lymphatum, quando non est eiusdem bonitatis, quando non potest eodem modo esse vtile, quando conseruandum est, & exponitur corruptioni. Non peccarent qui tale vinum venderent, quando & pretij seruatur æqualitas, & nullum sequitur damnum, sed eadem habebitur vtilitas. Peccant mortaliter, & ad restitutionem tenentur, qui medicinas non puras vendunt, qui vnum pro alio ponunt, quando idem effectus non habetur, secus esset si essent eiusdem virtutis, & efficaciæ, tūc enim currit axioma pharma copolasum, quod non refert *dum ponitur quid pro quo* hoc enim currit, quando sunt eiusdem effectus, atque virtutis, secus si non sunt eiusdem effectus, & virtutis.

199 Quæres 5. quare Baptismus cū errore in substantia collatus, est validus, & collatio beneficij cum errore in qualitate

sitate est valida, vt cum beneficium conferatur illi qui putatur dignissimus, & est hypocrita, & matrimonium cum errore in qualitate, & quantitate est validum, vt cum quis contrahit cum Berta, quam putat esse pulchram, & diuitem cum tamen non sit, & tamen emptio cum errore in substantia, qualitate, & quantitate notabili non sit valida? Resp. rationem differentiæ esse, vt constat ex dictis de *sacram. in genere*, quod ad hoc vt sacramentum Baptismi sit validum, solum requiritur materia, forma, & intentio, quæ in eo reperiuntur, qui baptizat Petrum, putans esse Paulum, qui baptizat puellã putans esse masculum, nam impertinens est ad religiosam ministri intentionem, quod velit hunc, vel illum baptizare, sed ministri intentio esse debet, vt baptizet præsentem, quem abluit, quicumque ille sit: vnde quod minister putet esse Petrum, vel Paulum, est solum ratio, vel ignorantia concomitans. Bene verum est, quod si minister restringeret intentionem ad hunc, & non ad illum, iste solum baptizaretur, non ille, peccaret tamen sic agendo. Verum in emptione, & venditione, intentio, seu voluntas, & consensus contrahentium restringitur ad rem de qua conuentio facta est, eo quod multum interest, quod sit eadem in substantia, in quantitate, & qualitate, vt deseruiat vsui pro quo emitur, quod si secus fiat, contractus censetur nullus, quippe qui præsupponatur celebratus sine debito consensu. Per quæ patet ad illud, quod dicitur de collatione beneficij facta v.g. hypocritæ, quia intentio cõferentis beneficium absoluta est, & non restricta ad rationem eius sanctitatis, quã hypocrita ostendit, nisi aliàs esset absolutè indignus, quia ad hunc non censetur extendi collatoris intentio, at in emptione, intentio restricta est, ad rem, modo explicato. Ad illud, quod de matrimonio tangitur, constat ex dictis de matrimonio, quod scilicet per se loquendo, intentio censetur in eo solum restricta ad substantiam, non ad qualitatem, & quantitatem, si tamen etiam ad hæc restringeretur, etiam ex horum defectu matrimonium esset nullum, vt in tract. explicuimus.

200 Quæres 6. an emptor teneatur manifestare pretiositatem, & valorem, rei emptæ, vel augere illius pretium, quando venditor non cognoscit illius valorem, an vero possit rem illam minoris emere, & tanti, quanti æstimatur à venditore? Supra aliquid de hoc quæsitũ diximus, modo fusius respondendum est, cum sit res satis frequens, & necessaria. Pro quo nota ex dictis, quod in contractu venditionis, & emptionis, æqualis debet esse vtriusque contrahentis conditio, quantum ad hoc, quod vterque teneatur leges iustitiæ commutatiuę seruare. Vnde diximus, quod sicut peccat venditor vendẽdo rem vitiosam pro bona, & integra, ita peccat emptor emendo rem integram, pro vitiosa, & defectuosa. Et sicut venditor non interrogatus, tenetur manifestare vitium rei, vel pretium minuere, ita emptor tenetur manifestare valorem rei, vel pretium augere. In hoc conueniunt omnes. Difficultas est, an quando in re venali, merce, &c. virtus aliqua specialis latet, quæ communiter ab omnibus ignoratur, etiã ab illis, qui sunt in illa arte periti, & quidam perititissimus eam virtutem cognoscit, an iste teneatur, vel eam virtutem manifestare, vel pretium pro tanta valoris augere? Resp. quod non, sed poterit ille eam rem emere eo pretio, quo communiter vendi solet, seu poterit eam rem emere secundum communem æstimationem. Ratio est manifesta, quia illud censetur iustum rei pretium, quod communiter æstimatur, attenta circumstantia loci, & temporis, ac proinde cum illa singularis virtus non cognoscatur cõmuniter, sub communi æstimatione cadere non debet: Tum quia illa virtus occulta, licet deseruiat enenti, quia illam cognoscit, nil tamen deseruit alijs: tum etiam quia rei pretium considerari debet in ordine ad vtilitatem, seu ad vsus humanos, illa autem virtus ad nullum humanum vsum deseruire potest respe-

ctu

&u illorum, qui eam ignorant. Tum denique, quia ſicut licitum eſt emere pretio currente agrum in quo emptor nouit latere theſaurũ, vt colligitur ex eo, quod traditur *Matth.*13. ita licebit eodem pretio currente emere gemmam, vel lapillum pretio currente, in quo emptor nouit occultam virtutem latere.

§. II. *An res vendi poſſit pretio currenti, quando venditor ſcit, quod breui pretium minui debet.*

201 HAec difficultas agitata fuit inter Philoſophos Stoicos, vt refert Tullius *lib.*3. *de offic.* Alex. ab Alexandro *lib.* 6. *dierum genial. cap.* 1. Nam Antipater, & eius ſequaces dicebãt, quod mercator debebat manifeſtare emptori pretij diminutionem mox futuram, vel ſaltem rem minoris vendere. Ex oppoſito Diogenes hoc negabat. Hæc eadem difficultas vſque modo agitatur, tum inter Iuriſconſultos, tum inter Theologos, & Summiſtas. Nam vt aliquos referam, Conrad. *de contractibus q.* 62. Medina C. *de reſtit. q.*35. & aliqui Iuriſconſulti apud Couar. *in reg peccatum p.*2. §.4. *n.*5. Antipatris ſentẽtiam ſequuntur. Angelus *verb. emptio n.*26. Sylu. *eod. verb. q.*15. Gabriel. *in* 4. *diſt.*15. *q.*10. *art.*3. *dub* 3. Sot. *lib.*6. *de iuſt. q.*3. *art.*3. *ad vlt.* Cordub. *lib.*1. *q.* 14. S. Thomas 2.2. *q.*77. *art.*3. *ad* 4. vbi omnes eius expoſitores, Caiet. Bannes, Salon. & alij. Diogenis ſententiam ſequi videntur.

202 Sanctus Tho loco citato ſic hanc difficultatem proponit in argum.4. *Si aliquis teneatur dicere defectum rei venditæ, hoc non eſt niſi vt minuatur de pretio. Sed quandoque diminueretur de pretio etiam abſque vitio rei venditæ propter aliquid aliud; puta ſi venditor deferens triticum ad locum vbi eſt caritas frumenti, ſciat multos poſſe venire, qui deferant: quod ſi ſciretur ab ementibus, minus pretium darent. Huiuſmodi autem non oportet dicere venditorem, vt videtur; ergo pari ratione nec vitia rei venditæ.* Sic reſoluit. *Vitium rei facit rem in præſenti eſſe minoris valoris, quam videatur. Sed in caſu præmiſſo in futurum res expectatur eſſe minoris valoris per ſuperuentũ negotiatorum, qui ab ementibus ignorantur. Vnde venditor, qui vendit rem ſecundum pretium, quod inuenit, non videtur contra iuſtitiam facere, ſi quod futurum eſt, non exponat; ſi tamen exponeret, vel de pretio ſubtraheret, abundantioris eſſet virtutis, quamuis ad hoc non videatur teneri ex iuſtitiæ debito.*

203 Vt certa ab incertis ſeparemus ſuppono 1. tanquam certum, & ab omnibus admiſſum, quod ſi res ſtatim conſumenda ſit, integro pretio currenti vendi poteſt, nec tunc neceſſaria eſt aliqua monitio, de pretij diminutione poſt dies ali. quot ob magnam copiam tritici v.g. venturam. Ratio eſt, quia in eo caſu triticum tanti valet tum in ſe, tum in ordine ad vſum, cum ſtatim conſumari debeat, ac proinde nullum ementi damnum ſit ſecuturum. Suppono 2. quod ſi futura pretij diminutio, vtrique contrahẽti ſit ignota, licita ſit venditio pretio currenti; nec vendens tenebitur poſtea ad aliquam reſtitutionem; cum enim neuter alterum decipiat, æqua debet eſſe vtriuſque conditio. Sicut enim ſi pretium augeatur, non tenetur emptor augmentum refundere; ita ſi minuatur, non tenebitur ad hoc venditor. Idem dic, quando vtrique nota fuit futura pretij diminutio.

204 Difficultas præſens in hoc conſiſtit, an quando venditor ſcit futuram pretij diminutionem ex aduentu multorum vendentium, & hoc ignorat emptor, poſſit tuta conſcientia totum pretium currens recipere ab illo, qui eas merces ſeruare vult, ex quo poſtea ex pretij diminutione graue damnum ſuſtinebit, quia cogetur vendere rem viliori pretio, quam emit. Negant Conrad. Medina, & alij locis citatis, dicentes dictum venditorem mortaliter peccare, & ad reſtitutionem teneri, non quidem tanti, quantus futurus eſt pretij defectus, ſed quanti minoris merces æſtimarentur, ſi prædicta mercium abundantia ab emptoribus cognoſceretur. Affirmat D. Thomas ſupra relatus, & omnes eius Diſcipuli. Corduba

ba *lib.1.quæstionarij,q.*14. *in fin.* conatur vtramque sententiam ad concordiam reuocare, sic enim discurrit. Quia si pretium mercium, quarum copia futura speratur, taxatũ est à republica, rectore, vel à communi æstimatione,& consuetudine, tunc potest mercator eo pretio suas merces vendere, tametsi sciat futuram esse pretij diminutionem ex futura mercium abundantia, & in hoc sensu intelligi debet sententia S.Thomæ,& Thomistarum. Quod si pretium sit vagum, opinio Medinæ, & aliorum sequenda est. Primum probat, quia vnicuique licitum est res suas vendere pretio à communitate taxato, vel à communi æstimatione. Secundum ostendit, quia quando pretium vagum est, & instabile, variari debet secundum æstimationem, non solum præsentem, sed etiam per comparationem ad abundantiam futuram.

205 Verum hæc sententia mihi non placet. Nam si mercis pretium variari debet iuxta æstimationem non solũ præsentem, verum etiam per comparationem ad abundantiam futuram, sequeretur, quod etiam pretij augmentum fieri deberet iuxta penuriam futuram, & carestiam, ac proinde, qui sciret futuram carestiam posset pretium augere, quod nemo dicit. Quocirca retenta D.Thomæ, Thomistarumque sententia, dicendum puto, quod venditor, qui nouit futuram magnam mercium copiam, potest suas currenti pretio vendere, nec tunc peccat, nec ad restitutionem tenetur, per se loquendo. Ratio est, quia tunc merces venduntur pretio currenti, ergo nulli fit iniuria, nec aliqua restitutionis obligatio ex hoc oriri potest. Tum quia vnius scientia de futura pretij diminutione, non facit, quod hic, & nunc merces sint pretij vilioris, & minoris æstimationis; nam ratio pretij non ab vnius æstimatione desumitur, quando à communitate taxatum non est, sed à communi æstimatione, maximè in rebus venalibus; ergo ob vnius æstimationem particularem, vilitas pretij sumi non debet. Tum quia si mercator sciens futuram mercium copiam, ac proinde pretij diminutionem, teneatur ad restitutionem si pretio currenti vendat, ad eandem restitutionem teneretur, qui eas vendit ignorans futuram copiam; hoc nõ dicitur; ergo neque illud. Sequela ostenditur; quia obligatio restitutionis in casu nostro non oritur ex iniusta acceptione, sed ex re accepta; obligatio autem restitutionis ex re accepta, non sequitur scientiam, vel ignorantiam, sed rem, ac proinde etiam ad secundum casum extenditur.

206 Quæres 1. an saltem venditor peccare possit contra charitatem? Resp. affirmatiuè, quod contingeret si mercator venderet vni magnam tritici v. g. copiam, sciens, quod statim debeat pretium minui ob copiam ingentem mox futuram, tunc enim contingere potest, imò de facto continget, quod emens magnũ subiret damnum, ob quod ad magnam miseriam deuenire potest: vnde tunc esset contra charitatem tantam copiam vni soli vendere, quando aliter mercator posset sibi prouidere; secus si non posset. Quocirca si daretur casus, quod si mercator magnum damnum patietur si eam copiam vni non vendat, tunc neque contra charitatem peccabit, cum charitas bene ordinata à se ipso incipiat; & nullus tenetur consulere proximi bono cum tanto detrimento proprio. Quod de venditore dictum est, ad emptorem applicari debet.

207 Quæres 2. an si mercator interrogetur ab emptore de futura copia mercium, & respondeat se nescire, vel non esse futuram, peccet contra iustitiam, & teneatur ad restitutionem emptori pro damno sibi secuto? Resp. negatiuè cum Aragon.& cæteris expositoribus D.Tho. *d. art.* 3. Ratio est, quia licet mercator peccet peccato mendacij, nõ tamen peccat contra iustitiam, quia rem vendit iusto pretio, seu pretio currenti; nec tenetur ex iustitia manifestare futuram copiã nec aliquid facit, quod directè tendat in damnum proximi, vt ex dictis constat. Tum quia licet teneatur mercator manifestare vitium intrinsecum rei suæ, modo

do ſupra dicto, non tamen tenetur manifeſtare vitia, ſeu defectus extrinſecos; ſed quod magna mercis copia ſciatur futura, eſt ad ſummum vitium extrinſecum, & aliunde proueniens; ergo, &c.

208 Sed obijcies 1. quia ſi alius aſſiſtens mentiretur, dicendo non eſſe futuram mercium copiam, faceret iniuſtum, & ad reſtitutionem teneretur; ergo etiam mercator ſic mentiendo iniuſtum faciet, & ad reſtitutionem tenebitur. Aliqui cõcedunt antecedens, & negant conſequẽtiam, & aſſignant diſparitatem, quia mercator mentiendo ideo non facit iniuſtum, nec ad reſtitutionem tenetur, quia emptorem inducit ad contractum iuſtũ; & aliunde habet ius vendendi ſuas merces, ſeruandique ſe indemnem, licet malè faciat mentiendo, mendacium tamen non eſt pernicioſum, ſed tantum officioſum, cum non ordinetur ad inferendum damnum, ſed ad illud fugiendum, cum non teneatur mercator damnum ſubire, vt indemnem ſeruet venditorem; vnde per accidens eſt, quod emptor ex illo mendacio damnum patiatur. Verum ſi alius mentiatur perniciosè mentitur, quia ex ſuo mendacio nec bonum comparat, nec malum vitat. Verum ego dicerem, quod neque aſſiſtens mentiendo, neque alius teneatur ad reſtitutionem, nec facit iniuſtum mentiendo, quia licet iſte nec bonum comparet, nec malũ vitet, non tamen ex hoc ſequitur, quod peccet contra iuſtitiam; non enim ideo mercator non facit iniuſtum, nec tenetur ad reſtitutionem, quia bonum comparat, aut malum vitat, ſed quia rem vendit pretio iuſto, pretio currenti; ergo tametſi aſſiſtens nec bonum comparet, nec malum vitet, non faciet iniuſtum, nec ad reſtitutionem tenebitur, cum non inducat emptorem ad emendam rem pretio iniuſto, ſed iuſto, & currenti.

209 Obijcies 2. quia qui mentiendo impedit ne detur eleemoſina pauperi, peccat contra iuſtitiam, & tenetur ad reſtitutionem; ergo pari ratione, qui mentiendo eſt cauſa vt alteri damnum inferatur peccatum iniuſtitiæ patrabit, & ad reſtitutionem tenebitur. Reſp. negari poſſe antecedens, quia ad habendam eleemoſinam non datur ius iuſtitiæ, ſed miſericordiæ, ac proinde qui mentiendo impedit eleemoſinã pauperis, nullum ius iuſtitiæ violat, & ſubinde ad nullam reſtitutionem tenetur. Aliàs pauper, qui vt duplã habeat eleemoſinam mentitur, dicendo alium non indigere, bene ipſe, ad reſtitutionem teneretur, quod non videtur verum, & eſt contra praxim. Deinde dato antecedenti, neganda eſt conſeq. quia in caſu pauperis, mendacium poteſt eſſe pernicioſum, quia inducit ad denegandam eleemoſinam pauperi, ad quam licet non habeat ius, habet tamen ius vt non impediatur. At in caſu conſequentiæ, aſſiſtens mentiendo nullum ius violat, ſed per mendacium ſolum inducit ad contractum hic, & nunc licitum, ac proinde non eſt paritas.

210 Obijcies 3. contra principalem noſtram ſententiã, merces ob futuram ſimilium mercium abundantiam decreſcunt in pretio ſecundum communem æſtimationem; nam ſicut penuria mercium non ſolum præſẽs, ſed etiam de propinquo futura auget pretium; ita abundantia non ſolum præſens, ſed etiam mox, vel de proximo futura, idem pretium minuet. Quod enim parum diſtat, nihil diſtare videtur, *l. quamuis, ff. de condit. & demonſt.* & cap. *coram dilecto, de offic. deleg.* ergo mercator ſciens breui futuram magnam mercium copiam, non poteſt vendere pretio currenti, Reſp. ex dictis, quod merces decreſcunt in pretio ob futuram copiam communiter cognitam; & pariformiter penuria communiter cognita auget pretium, non vero quando tam abundantia, quam penuria ſolum cognoſcuntur ab aliquo particulari, vt enim conſtat ex dictis pretium augetur, vel minuitur ſecundum communem æſtimationem, non ſecundum cognitionem alicuius particularis.

211 Obijcies 4. quia quando ſolus mercator ſcit mercem fore breui corrumpendam, tenetur hoc vitium manifeſtare, vel ſaltem pretium minuere, vt ſemper

ſaluetur æquitas, & æqualitas pretij; ergo id ipſum fieri debet quando res vitioſa eſt, ex copia futura. Reſp. concedendo anteced. & negando conſeq. Ratio diſcriminis eſt, quia vitium, ſeu defectus intrinſecus multum facit ad valorem rei, ſiue ille defectus ſit in ſubſtantia, ſiue in quantitate, aut qualitate; at vitium, ſeu defectus extrinſecus, qui deſumitur ex abundantia, aut penuria rei, nil facit ad valorem reiquando cõmuniter ignoratur. vt ex dictis conſtat. Sed dices, quia iuſtus rei valor non ex quacunque communi æſtimatione deſumitur, ſed ex diſcreta, & prudenti, qualis non eſt illa, quæ procedit ex ignorantia, & errore ciuium; ſi namque ſcirent proximam d. rei abundantiam, non tanti æſtimarent; ergo non ille, qui modo currit, eſt verus, & iuſtus valor, ſed putatiuus; ac proinde, qui ſecundum hunc errorem putatiuum vendit, iniuſtum facit, & ad reſtitutionem tenetur; Reſp. concedendo maiorem, & negando minorem; nam iuſtus valor non deſumitur ex eo, quod futurum eſt, ſed ex eo, quod eſt; præſens namque æſtimatio prudens eſt, hic, & nunc, & omnino diſcreta; eſt enim prudentia maxima rem tanti æſtimare, quanti hic, & nunc prudentiſſimus quiſque æſtimaret, tametſi neſciat futuram abundantiam. Nec verum eſt, quod illa æſtimatio ex errore procedat, ſed procedit ex vera ſcientia hic, & nunc de valore rei; cum enim error ſit priuatio ſcientiæ debitæ, & cognitio futuræ abundantię non ſit debita, cum ſit quidam caſus fortuitus, ſequitur, quod dicta æſtimatio ex errore non naſcatur, ſed ex actuali prudentia, quantum hic, & nunc haberi poteſt.

212 Obijcies 5. quia ex oppoſita ſententia, inquit Medina, plura oriuntur abſurda, primum, quod poſſet mercator, qui ſcit, quod cras ciuitas obſidenda eſt, vendere omnia ſua bona pretio currenti, contra bonum tum ciuium, tum ipſius reipublicæ. Secundum, quod poſſet, qui ſcit craſtinam taxationem à communitate faciendam, ſed valde minorem, hodie præuenire, & vendere ſuum triticum pretio currenti, cum graui reipublicæ damno. Tertium poſſet, qui ſcit aliquam monetam eſſe deponendam craſtina die, eam hodie cum alia permutare non, ſine graui iniuria, grauique damno proximi. Reſp. negando ſequelam, nec illa ſunt abſurda, aut inconuenientia, vt rectè aduertit Aragon. *d. art. 3. ad 4.* licet aliunde poſſet, qui ſic faceret peccare contra charitatem, vt obſeruat idem Aragon. & etiam nos ſupra obſeruauimus. Per ſe tamen non ſunt inconuenienta, nec abſurda, vt clarè demonſtrant hucuſque dicta.

213 Ex quibus infert 1. idem Aragon. ibid. quod tametſi merces eſſent iam in actu, vt in portu, vel ciuitate, ſed ſecreto, & hoc nullus alius ſciat niſi venditor, vel fortè alij pauci, adhuc poterit d. venditor ſuas pretio currente vendere, quandiu factum non publicatur, quia adhuc durat communis æſtimatio de natalitate pretij, nec cenſetur pretium minui, quandiu copia, vel abundantia non ſcitur communiter. Infert 2. idem eſſe ſeruandum in contractu mutui, vel cambij. Si enim, inquit, tempore, quo mutuam dedi pecuniam, ſiue in cambio depoſui, valebat tantum ex communi cauſa, & taxatione, tametſi ego ſciuerim breui minuendam ex publico decreto, potero tantum valorem repetere, quantum habuit tempore mutui. Imò (addit) etiamſi decretum ſit iam factum, & ego ſolus id ſciam, potero quoadusque promulgetur antiquum valorem exigere, tametſi illam pecuniam fuiſſem ſeruaturus, quia æſtimatio ſumitur ex præſenti taxatione, vel communi æſtimatione, quandiu noua taxatio non publicetur. Sic etiam docet Corduba loco citato, & alij plures ex modernis, licet oppoſitum teneat Sylu. *verb. vſura 1. q. 15.* & alij.

§. III. *Soluuntur aliqua quæſita ad materiam venditionis ſpectantia.*

214 QVæres 1. an aurifices, argentarij, & alij vendere poſſint tuta conſcientia eodem pretio quo vendunt aurum, argentum, &c. idque

idque metalli genus, quod auro, argento, &c. miſcent ad illud connectendum, firmandum, & ſolidandum? Reſp. affirmatiuè cum Corduba q. 8. & alijs, modo id ſolum ponant, quod communiter, & ſecundum artem poni ſolet ad dictum effectum colligationis, & conſolidationis. Similes mixtiones in alijs etiã rebus permittuntur, tribus ſeruatis conditionibus. 1. Quod ſolum ponatur id, quod eſt neceſſarium. Secunda, vt ponatur tantum id, quod eſt conſuetum. 3. Quod ſit in parua quantitate. Quocirca etiam in vino quando fit permittitur aquæ mixtio. Aliqua namque vina ſunt talis naturæ, quod niſi aliqua aqua perfundantur, non ſunt bona, vel non ita. Nefas tamen eſt, vinum aqua diluere, vt creſcat, & vendatur, niſi pretium ad valorem diminuatur, & moneantur emptores, qui illud emunt, ad conſeruandum, quod non conſeruabitur. Hinc permittitur fabris ferrarijs, vt ad coniungendum ferrum quibuſdam arenæ granis vtantur, & permittitur fabris calderarijs, vt aliquid ferri cum ære permiſceant. Et pharmacopolæ permittitur, vt vtatur quibuſdam ad coniungendum alia, ſine quibus conglutinari non poſſunt.

215 Quæres 2. an poſſit mercator, vel alius quiſpiam rem ſuam vendere currenti pretio, quando nouit, quod breui corrumpenda eſt, vel interitura, aut reddenda deterior? Negant Medina *C. de reſtit. q.* 34. & 35. Roman. *ſingul.* 280. & aliqui alij. Nihilominus dicendum eſt cum Sylu. *verb vſura* 1. *q.* 15. Angelo *eod. verb.* 1. *n.* 76. Nauar. *in man. cap.* 23 *n.* 89. & alijs, quod vendi poſſit, modo ei vendam, qui rem conſumpturus eſt antequã corrumpatur, conſtat ex communi vſu, & praxi; nam qui piſces vendunt, currenti pretio id faciunt, tametſi ſciant, quod ſi non eos venderent, breui corrumperentur. Hinc poteſt quis pretio communi locare domum, quamuis ſciat, quod cras pretium ędium locandarum minuendum ſit, eo quod ſit curia à loco migratura.

216 Quæres 3. an quis poſſit vendere librum currenti pretio, quem ſcit Inquiſitorum, vel S. Congregationis decreto fore prohibendum? Videbitur alicui dictum librum currenti pretio vendi poſſe, quia in libri venditione attendi debet præſens æſtimatio, quia hic, & nunc tanti valet; tum quia bibliopolæ non minuunt pretium libri ex eo, quod prohibeatur, imò frequenter augent; ea enim eſt hominum conditio, quod libentius tendat in vetitum, iuxta illud: *tendimus in vetitum*, vnde hoc ipſo, quod liber prohibeatur, ſolet nonnumquam auidius emi. Mihi dicendum videtur, quod vendi non poſſit non præmonito emptore. Ratio, quæ me mouet, eſt, quia dictus liber iam habet vitium intrinſecum, ob quod propendiem condemnabitur; patet autem ex dictis, quod venditor tenetur manifeſtare vitium mercis intrinſecum ob quod fiet per ſe inutilis ementi; dictus autem liber per ſe fiet inutilis emptori cum non poſſit tuta conſcientia eo vti, niſi habita licentia à potente illam concedere.

217 Hinc reſolues dubium, quod proponit Nauar. *in man. cap.* 23. *n.* 39. an ſcilicet poſſit hæreticus occultus vendere res ſuas, quæ fiſco cedent ob delictum patratum, data iudicis ſententia, vt contingit in crimine hæreſis, vbi omnia confiſcantur à die patrati delicti? Nam reſp. quod ſi probabiliter credi poteſt delictũ fore manifeſtandum, ac proinde emptorem priuandum tum re, tum pretio, non poteſt vendi, quia iam res illa continet vitium intrinſecum, & damnoſum emptori, ſi autem probabiliter credatur delictum non fore manifeſtandum, tunc vendi poteſt currenti pretio, & emptore non monito; tunc enim dictum vitium non erit nociuum emptori, cum crimen credatur numquam fore denunciandum, aut deferendum ad iudices.

218 Quæres 4. an qui ab alio accipit rem vendendam 10. aureis, & ipſe vendit 12. poſſit illa duo ſcuta pro ſe retinere? Certum eſt, quod ſi illa duo ſcuta excedant iuſtum rei pretium, debet venditor illa emptori reſtituere, quia in illis deceptus fuit. Certum eſt etiam debere illa duo ſcuta reddi domino, quan-

do rem vendendam dedit absolutè, vt si dominus dicat: non vendas minus 10. tunc enim certum est mentem domini esse, vt si rem supra 10. vendat, sibi totum refundat. Quod si ex modo dicendi colligatur dominum esse contentum solis decem, tunc sufficiet reddere 10. vt si dicat vendas hanc rem 10. & sum contentus, tunc enim censetur condonare alia. Item possunt illa duo scuta retineri, quãdo sunt fructus industrię, vt quia rem aliò detulit, vbi est maioris pretij, ad quem locum non tenebatur rem deferre, similiter si rem vendat alicui, qui plus soluit eo quod est eius amicus, quia frequentat eius officinam, &c. Poterit etiam illa duo scuta retinere ob mercedem laboris, nisi expressè onus susceperit gratis, vel nisi aliunde habeat stipendium, seu salarium. Hinc soluitur casus valde frequens. Petrus committit Paulo vt emat carnem, vel quid simile, Macellarius vendit illam viliori pretio ob amicitiam, vel ob alium finẽ, an possit Paulus petere à Petro pretiũ currẽs, retinẽdo pro se, quod Macellarius indulsit ob gratiam suiꝰ Resp. affirmatiuè, illud enim non indulgetur à Macellario v.g. ob gratiã Petri, sed Pauli, neque enim amicitia Pauli cum Macellario debet cedere in vtilitatem Petri, sed Pauli amici, in cuius gratiam Macellarius pretium minuit. Aduertendum tamen est, ne facile hoc fingatur, quia hoc hominum genus solet sic loqui cum singulis accedentibus, scilicet tibi dotanti, quia amicus es, quia frequentas meũ macellum, &c. alijs pluris vendo, & hoc est verbum commune: quocirca in virtute modi istius loquendi non potest, qui pro alio emit, aliquid sibi retinere. Sed videndum est, an reuera huic minoris vendat ob amicitiam, vel ob aliam causam, quam alijs, nec facile iudicandum est de eo, quod non constat, sed in sola immaginatione istorum fundatur, & vt furta, quæ paulatim committunt, excusent.

219 In huius quæstionis exordio diximus quod venditor habet 5. obligationes scilicet, quod rem venditam tradat, quod emptorẽ moneat de vitio rei venditæ, quod venditionem vl, metuuè factam rescindat, quod restituat id quod vltra pretium recepit, & quod teneatur de euictione. De prima & secunda diximus iam: de rescissione venditionis iam diximus supra: de restitutione illius, quod vltra rei valorem accepit, & de damno ab emptore passo resarciendo, iam constat ex dictis, & constabit etiam ex infradicendis de pretio: restat solum, vt agamus de obligatione quam habet venditor, qua lege euictionis tenetur, & de hac dicemus in sequenti §.

§. IV. *De vltima venditoris obligatione, qua de euictione tenetur emptori.*

220 EVictio est rei emptæ, aliaue causa receptæ ablatio, interposito iudicis decreto, & euincere, est rem suam ab aliquo cuius non est, seu cui data, aut vendita est, repetere, medio iudicis decreto, seu sententia. Venditorem ergo teneri de euictione, est venditorem esse obligatum seruare emptorem indemnem, vt si res ab eo euincatur teneatur pretium restituere, vel facere, quod res euincta restituatur. Vt si tota euincatur, tota restituatur, si pars, pars &c. sic habetur *l. 1. ff. de euictione*, vbi sic dicitur. *Siue tota res euincatur, siue pars habet regressum emptor in venditorem. Sed cum pars euincatur, si quidem pro indiuiso, euincatur, regressum habet pro quantitate euictæ partis. Quod si certus locus sit euictus, non pro indiuiso portio fundi, pro bonitate loci erit regressus. Quid enim si quod fuit in agro pratiosissimum, hoc euictum est, aut quod fuit in agro vilissimum, æstimabitur qualitas, & sic regressus.* Vbi, vt vides, venditor tenetur de euictione, qualitercumque res euincatur, siue in totum, siue in partem, vt ibi obseruat glos. *in princ.* & Doctores ibidem.

221 Quæres 1. quando venditor teneatur de euictione? Resp. non teneri, nisi postquam emptor ipsum præmonuit, vel denunciauit, vt ius rei venditæ tueatur

tur contra litem motam, & tunc cogitur ſoluere omnes expenſas, quas emptor fecit litigando, ſiue litem obtinuerit, ſiue ſecus. Sic habetur *l.1.C.de euictione*, & *l.venditores*, *ff. de verb. obligat.* vbi dicitur. *Venditores emptori cauerant pro euictione, quanti eius interesset, ſed & ſpecialiter ſe agnituros ſi in lite mota ſumptus feciſſet, emptori ſtipulanti promiſerunt, &c.* Quæ verba ſic explicat gloſ.ibid. *Titius, & Seius vendiderunt fundum quendam Sempronio, & promiſerunt emptori de euictione, & vltra promiſerunt reſtituere expenſas quas faceret Sempronius in lite cum ageretur contra eum de proprietate fundi huius, &c.*

222 Quæres 2. an venditor ſemper de euictione teneatur? Reſp. venditorem non teneri de euictione in ſequentibus caſibus. Primus eſt, quando emptor non præmonuit, ſeu non denunciauit venditori litem motam, vt eam defenderet, ita habetur, *l. emptor fundi, C. de euict.* Vbi dicitur. *Emptore fundi, niſi auctori, aut heredi eius denunciauerit, euicto prædio, neque ex ſtipulatu, neque ex dupla, neque ex empto actionem contra venditorem, vel fideiuſſorem eius habet. Sed etſi iudicio emptor non aſſecit, aut præſens, per iniuriam iudicis victus eſt abſente auctore, vel fideiuſſore, regreſſum aduerſus eum non habet.* Vbi, vt vides, & notatur, *ibid. in ſumma*, tres caſus ponuntur in quibus euictis regreſſus denegatur, ſeu tria ſunt, quæ ceſſare faciunt periculum euictionis, ſcilicet omiſſa denunciatio empturis, eius abſentia, & iudicis iniuria, vel ſecundum Salicet. *Emptor non agit de euictione, niſi denunciauerit venditori, vt cauſam defendat. Item ſi res euincatur per iniuriam iudicis, vel culpam emptoris, de euictione non agitur.* Igitur venditor non tenetur de euictione ex hac lege. I. Quando emptor ſibi litem non denunciauit, vt rem defenderet. II. Quando emptor citatus & vocatus à iudice contumaciter abeſt, quod etiã traditur *l. ſi ideo ff. eod.* & idem iuris eſt, ſi venditore abſente, emptor à ſententia non appellauit, *l. Herennius, ff. eod.* III. Quando per iniuriam ſententia lata fuit contra emptorem, nam iniuria quæ fit emptori, venditori non nocet. Et idem iuris eſt, ſi per vim extra iudicium emptor ſpolietur, Abb. & alij. *in cap. ſi venditori, de emptione.*

223 Dantur etiam alij caſus in iure in quibus venditor non tenetur de euictione. Duo habentur *l. ſi dictum, ff. de euictione*. Primus eſt, quando emptor compromiſit, & lata ſententia contra ipſum. *Si compromiſero* (ſunt verba textus) *& contra me data fuit ſententia, nulla mihi de euictione actio danda eſt, aduerſus venditorem, nulla enim neceſſitate cogente id feci.* Secundus eſt, quando emptor potuit rem emptam vſu capere, & non fecit. *Si cum poſſet vſucapere emptor, & non vſucepit, culpa ſua hoc feciſſe videtur, et ſi euictus eſt ſeruus, non tenetur venditor*, ſunt verba *d. legis ſic dictum*. Alius caſus habetur *l. ſi fundum, C. de euict.* & eſt, quando quis ſciens, rem emit alienam, niſi de euictione ſpecialiter ſibi cauerit. Sic enim dicitur. *Si fundum ſciens alienum, vel obligatum comparauit Athenocles, neque quicquam de euictione conuenit, quod eo nomine dedit, contra iuris poſit rationem. Nam ſi ignorans, deſiderio tuo iuris forma negantis hoc reddi refragatur.*

224 Quæres 3. an venditor teneatur de euictione quando pactum fecit, quod non teneatur: item quando emptor non renunciauit ſpecialiter actioni de euictione: quam aduerſus venditorem habet, &c. Reſp. negatiuè, quando pactum eſt ſpeciale, vt quod non teneatur ſi res euincatur à tali perſona certa, vel in tali cauſa, *l. qui libertatis, ff. de euict.* Secus eſt ſi pactum ſit generale, tunc enim venditor tenetur ad pretium *l. ex empto, ff. de action. empti*, & ſic obſeruat gloſ. *in d.l. qui libertatis*, has leges hoc modo cõcordans. *Non tenebitur ad intereſſe, ſed numquid ad pretium? videtur quod ſic, vt ſup. de act. empt. l. ex empto in fin. qua eſt contra. Sed certè aliud eſt ſi dicat propter vnam cauſam, ſcilicet libertatis ſe nolle teneri nomine euictionis, in quo caſu nec tenetur ad pretium, vt hic, aliud dicat generaliter ſe nolle teneri nomine euictionis*

in

in quo casu tenetur ad pretium, &c.

225 Quæres 4. an aduersus donantem competat euictio? Resp. negatiuè, ita habetur *l. Aristo §. fin. ff. de donat.* & *l. 2. C. de euict.* vbi dicitur. *Quoniam auus tuus cum prædia tibi donaret, de euictione eorum cauit, potes aduersus coheredes tuos ex causa stipulationis consistere ob euictionē prædiorum, pro portione scilicet hereditaria. Nudo autem pacto interueniente, minimè donatorem hac actione teneri certum est.* Vbi, vt vides, donator nudo pacto non tenetur de euictione, bene tamen si pet stipulationem, de euictione promisit, & sic obseruant Bart. Salicet. & alij Doctores ibidem. Et Anton. Gom. *to. 2. var. cap. 2. n. 35. & cap. 4. n. 2.* Couar. *lib. 2. var. cap. 15. nu. 1.* Valasc. *de partit. cap. 37. nu. 3.* Caldera Pereira *de empt. cap. 31. n. 41.* & alij, limitantes in donatione remuneratoria, & quoties donator expressè promisit se velle teneri de euictione.

226 Quæres 5. an cesset euictio in emphyteusi concessa cum clausula, saluis iuribus cuiuscumque tertij? Resp. affirmatiuè, eo enim in casu, dominus de euictione non tenetur. Cald. Pereira *d. cap. 31. n. 24.* & alij. In alijs tamen casibus euictio debetur emphyteutæ Valasc. *de iure emphyt. q. 38. n. 32. & de partit. cap. 37. n. 1.* Surd. *decis. 290. n. 17.* Item cessat euictio cum quis emit ius, quod venditor habet in re, Menoch. *cons. 178. n. 23.* & alij.

227 Quæres 6. quomodo emptor debeat facere denunciationem venditori de lite mota, vt rem venditam defendat? In *l. si cum quæstio, C. de euictione*, hæc scribuntur. *Si cum quæstio tibi super eo, quem comparaueras, moueretur, auctorē tuum certum fecisti, nec citra iudicis disceptationē eum, quem emeras, tradidisti, præses prouinciæ in damnis, quæ te tollerasse meministi, medelam iuris adhibebit.* Vbi glos. hæc habet. *Vendidisti mihi seruum conuentus rei vend. pro seruo denunciauit tibi, vt me defenderes, nihilominus euictus est, quia succubui, damna quæ passus sum, mihi resarciet, quasi dicat, teneberis mihi ad expensas factas in lite, & ad pretium.* Et post pauca; *debet denunciare ante iudicium, idest ante sententiam.* Benedict. Aegid. *in repet. l. ex hoc iure n. 82. cap. 8.* & alij, tenent de iure communi, denunciationem posse fieri etiam in instantia appellationis, modo idoneo adhuc tempore ad causæ defensionem adhuc fiat.

228 Quæres 7. an denunciatio fieri debeat etiam quando apertè constat de iustitia euincentis? Resp. affirmatiuè, nam etiam tunc necessaria est, & emptor, qui non denūciauit, tenebitur probare quod sententia contra se lata iusta fuit, & prolata secundum iuris ordinem glos. *in l. emptorem, ff. de action. empt. verb. posse in fin.* Cald. Pereira *de empt. cap. 31. n. 71.* Notat etiam Zerola *in praxi Epis. p. 1. verb. euictio* post Rebuff quod denunciatio dicta fieri etiam debet in beneficialibus, in quibus datur euictio. Tenetur etiam filius d. denunciationē facere, quādo sibi euincitur legitima à patre assignata, qui potest agere contra fratres, & cohæredes. Anton. Gom. *d. cap. 2. n. 34.* Valasc. *de partit. cap. 37. per totum.* Tenetur etiam feudetarius dictam denunciationem facere domino, vt dominus de euictione teneatur. Surd. *decis. 290. n. 16.* Borrel. *in summa omnium decis. tit. 34. de feudis, n. 385.* Nisi feudetarius sciuisset rem de qua inuestiebatur esse alienam. Costa *de facti scientia, & ignor. cons. 1. dist. 4. n. 7.* Borrel. *n. 388.* & alij.

229 Quæres 8. an aliqui excusentur à d. denunciatione? Resp. affirmatiuè, nā minor & fiscus ad d. denūciationem non tenētur, sed secuta euictione agere possunt, contra suos auctores, seu venditores. Pereg. *de iure fisci lib. 6. tit. 4. nu. 39.* Steph. Grat. *discept. forens. cap. 175. n. 33.* Menoch. *frequent. cap. 9. n. 18.* Bellacomb. *to. 2. commun. opin. lib. 8. tit. 28. n. 69. vers. limita quoque* Cald. Pereira *d. cap. 31. n. 69.* Neque est necessaria denunciatio extra iudicium de lite, & causa defendenda, modo venditor sciat litem motam, tunc enim opus non est denunciatione, Capyc. *decis. 106. n. 3.* Ludouic. Gom. *in §. item si quis postulante, n. 10. Instit. de actione.* Cald. Pereira *loco cit. n. 70.* Menoch. *cons.*

128.n.15.Couar.*in cap.quamuis pactum* p. 1. §. 4. n.5. & *lib.* 3. *var.* cap.17. n. 5. & alij.

230 Quæres 9. an in dubio præsumatur, quod emptor condemnatus sit, & res euicta, ex defectu causæ, an ob cõtumaciam? Resp. quod præsumitur, quod condemnatus sit ob contumaciam, & nõ ex defectu causæ, colligitur ex *l. si ideo*, cũ similibus, *ff. de euict.* & *l. emptor*, C. *eod.* & tradunt Felin. *cap. cum Bertoldus*, n. 23. *de re iudic.* Couar. *lib.* 3. *var. cap.* 17. n. 9. Mascard. *de probat. concl.* 614. n. 4. Vbi etiam resoluit, quod emptor in dubio non potest agere de euictione, nisi probet, quod causam defendit quantum in se fuit; & quod non fuerit contumax, & n. 5. dicit, quod emptor ostendere debet se prosecutum fuisse suam appellationem, vsque ad finem, etsi constiterit sententiam fuisse contra se latam.

231 Quæres 10. an venditor teneatur de euictione, tametsi illam expressè non promiserit? Resp. affirmatiuè, ratio est; quia euictio sequitur naturam venditionis, *l. cum dubitatur*, C. *de euictionr*, vbi Bald. & alij Legistæ, Tiraquel. *de retractu lig.* §. 29. *glos. vlt. n.* 4. Quocirca resoluit ibid. Tiraquel. *vers. bicque procurator*, quod procurator constitutus ad vendendum, potest promittere de euictione, licet expressè id non habeat in mandato, quod etiã obseruat Rot. *in Terracinsi Molendini* 28. *Ianuarij* 1628. & *in Romana officij* 31. *eiusdem mensis*, & *anni*, refert Ferentil. *in annot. ad decis.* 381. *Buratti litt. A.*

232 Quæres 11. sub quo iudice venditor tenetur defendere emptorem de euictione? Resp. quod sub eo, sub quo conuentus est emptor, licet aliàs venditor conueniendus esset ex priuilegio sub alio iudice, *l. venditor*, *ff. de iudic.* & *l.* 1. C. *vbi in rem actio*. Soar. de Pace *in praxi tom.* 3. *cap.* 1. §. 3. *n.* 13. Caldera Pereira *de vendit. cap.* 31 *à n.* 82. Mendez à Castro, *in praxi seculari lib.* 3. *cap.* 5. *n.* 7. & alij.

233 Quæres 12. an venditor Clericus teneatur defendere laicũ emptorem coram iudice sæculari vbi conuentus est? Resp. affirmatiuè, pro quo videri possunt, Camill. Borrel. *in summa omnium decis. tit.* 7. *n.* 90. *cum seq.* Cald. Pereira *de empt. d. cap.* 31. *n.* 84. Mendez à Castro *loco cit.* Ceual. *commun. contra commun. q* 588. & *to.* 4 *q.* 896. *n.* 627. Capyc. *decis.* 197. *n.* 7. Pro hac sententia Couar. *pract. cap.* 8. *n.* 2. refert Bald. Fulgos. Lancell. Dec. Alberic. Angel. & alios, eamque probat ex principio communiter admisso, quod lis prosequi debeat coram eo iudice sub quo cepta est.

QVAESTIO XVI.

Quænam sint obligationes emptoris.

234 EX communi Iuristarum, aliorumque scribentium sententia, emptor has habet obligationes, 1. vt pretium iusti integrumque statuto tempore soluat. 2. Quod pretium suppleat, si rem minoris æquo emit. 3. Quod venditorem præmoneat de iusto rei pretio, si per ignorantiam minoris vendat, quam res valeat. 4. Quod damna venditoris resarciat, si quæ patiatur ob moram culpabilem solutionis. Hæ conditiones iam fermè constãt ex dictis q. præcedenti per totam. Nihilominus aliqua quæsita proponẽda, soluendaque sunt, vt magis emptoris obligationes claresçant.

235 Quæres 1. an qui nouit in domo, vel agro alicuius latere thesaurum possit

Digitized by Google

possit illum emere currenti pretio non manifestando venditori secretum? Hanc difficultatem pertractant Angelus *verb. empt. q.* 24. Rosella *verb. inuenta, n.* 1. Sylu. *eod. verb. qu.* 4. *& in Rosa aurea tract. de quæst. impertinentibus casu* 39. Armilla *verb. inuenta.* Sot. *lib.* 5. *de iustitia q.* 3. *art.* 3. *ad* 2 *& lib.* 6. *q.* 3. *art.* 2. *vers. his autem expeditis.* Nauar. *in man. cap.* 17. *n.* 175. Caiet. Salon. Aragon. & cœteri expositores D. Tho. 2. 2. *qu.* 66. *art.* 5. vbi eam breuiter, & dilucidè explanat idem S. Doctor ad 2. dicens. *Circa res inuentas est distinguendum. Quædam enim sunt, quæ numquam fuerunt in bonis alicuius, sicut lapilli, & gemmæ, quæ inueniuntur in littore maris. Et talia occupanti conceduntur. Et eadem est ratio de thesauris antiquo tempore sub terra occultatis, quorum non est aliquis possessor, nisi quod secundum leges ciuiles tenetur inuentor dare medietatẽ Domino agri, si in alieno agro inuenerit. Propter quod in parabola Euangelij dicitur Matt.* 13. *de inuentore thesauri absconditi in agro, quod emit agrum, quasi vt haberet ius possidendi thesaurum.* Emit agrum pretio ipsi agro correspondente, vt inde ius acquireret thesauri. Igitur de mente D. Thomæ si quis fundum, vel domum emit, & postea thesaurum inuenit, iure naturali, siue gentium, sibi totum acquirit, imò etiam iure ciuili, quia in re sua inuenit, *l.* 1. *C. de thesau. & l. numquam, & l. peregre, ff. de acquir. possess. & Instit. de rerum diuis. §. thesaurus.* Itẽ si quis sciat in alterius fundo thesaurũ esse, & eum tanti emat, quanti communiter æstimatur, nec peccat emendo, nec aliquã thesauri partem iure naturali Domino fundi debet, sed iure gentium totum suum facit. Et hoc confirmat parabola illa Matt. 13. scilicet. *Simile est Regnum Cœlorum thesauro abscondito in agro, quam qui inuenit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuersa quæ habet, & emit agrum illum.* Tum quia thesaurus, est omnium communis, cum sit sub nullius dominio; non enim Dominus fundi, dominium illius habet; ergo qui agrum emit, & in eo thesaurum inuenit, totum suum facit, res namque communes, fiunt inuentoris.

236 Nonnulla difficultas est, an qui emit dictum agrum, in quo inuenit thesaurum, teneatur iure ciuili partem dare illi à quo agrum emit? Dico, quod etiam iure ciuili emptor agri totum thesaurum suum facit; Ratio est, quia leges ciuiles non loquuntur de inueniente thesaurum in fundo, seu agro empto, & iam suo, sed de inueniente thesaurum in fundo alieno, ita quod qui scienter inuenit, totum restituat, & qui casu, partem tantum dimidium, vt videre est in legibus citatis n. præcedenti. Ideo autem ius ciuile statuit, quod qui scienter inuenit thesaurum in agro alieno totum refundat Domino agri, & qui casu partem, vt ex vna parte auferatur occasio ingrediendi agros alienos, & vt ex alia auferatur occasio litium & controuersiarum, quæ rationes non currunt in inueniente thesaurum in agro suo iam empto, vt ex se constat.

237 Scio Ludouicum Romanum, vt testatur Barbatian. *in cap. cum causa, de empt.* Angel. Sylu. & alij citati, fateri se dedisse consilium, & in Curia obtinuisse, quod talis agri emptor in quo thesaurus reperiebatur, debuerit rescindere emptionem, & thesaurum totum venditori restituere, si dolo, hoc est, si sciens emit agrum, quia nouit ibi esse thesaurum, quæ sententia sic probari potest. Primò, venditor fundi non vendit thesaurum cum agro; quia nullus vendit, quod non nouit, ac proinde non potest d. thesaurus fieri emptoris. Ad hoc enim resp. quod thesaurus non fit emptoris, quia emerit illum, sed quia illum inuenit in fundo iam empto, & suo.

238 Sed dices, quia si Dominus fundi resciuisset in fundo suo esse thesaurum, illum non vendidisset, aut pluris valde, ac proinde venditio ex parte ipsius venditoris est inuoluntaria. & emptor emit fundum dolosè, dolus autem nulli debet patrocinari, *l. nec ex dolo, ff. de dolo, l.* 3. *ff. de transact. l. is, qui dolo, ff. de rei vendic. l. si ex dolo, ff. de re iudic. l. etiam, ff. soluto matrim.* & cap. *audiuimus, de cohab. cleric. & mulier. de tregenda.*

genda. Resp. quod emptor agri nullum dolum committit, cum d. thesaurus non sit in bonis Domini agri, ac proinde non dolosè agit non admonendo d. agri Dominum de thesauro ibi abscondito; nec ex hoc emptio, & venditio est inuoluntaria ex parte venditoris, quia nihil deest ex ijs, quæ requiruntur ad perfectam, & integram venditionem, & emptionem.

239 Quæres 2. an id, quod dicimus de emptore agri, in quo thesaurum scit esse absconditum, dici debeat de eo, qui emit agrum in quo scit esse lapidicinas, vel auri, aut argenti, &c. fodinas, quod scilicet non teneatur emptor, qui hoc scit, monere venditorem, sed possit agrũ currenti pretio emere? Resp. cum Soto *loco citato*, & alijs, affirmatiuè, colligitur ex *l. item lapilli, ff. de rer. diuis.* vbi dicitur, quod lapilli, & gemmæ iure gentium sunt communes. Constat ex ijs, quæ diximus supra q. præcedenti, quia rei æstimatio non desumitur ex particulari alicuius scientia, maximè in rebus venalibus, sed ex communi, quocirca diximus, & admittunt omnes communiter, quod qui emit fasciculum lignorum, aut herbarum, inter quas est vna magnæ virtutis, & à nullo cognoscitur, nisi ab emptore, ob specialem peritiam, non tenetur monere venditorem, de illius herbæ præstantia. Pariformiter, qui emit librum in quo reperitur doctrina præstantissima, pro lite sua dirimenda, ac proinde ille liber est sibi valde futurus proficuus, non tenetur de hoc venditorem monere, vel augere pretium, cum nec scientia particularis, nec vtilitas particularis debeant pretium augere.

240 Sed dices esse diuersam rationem de thesauro in agro abscondito, ac de lapidicina, & fodina auri, argenti, &c. nam thesaurus censetur nullius, at vero illa lapidicina, & fodina iure gentium sunt Domini agri in quo sunt, vel vbi innascuntur, tanquam fructus fundi, vel agri, *l. diuerto, §. si vir in fundo, ff. solut. matrim. l. vlt. ff. de fundo dotali, l. in lege fundi, ff. contrab. empt.* cum alijs similibus. Resp. id verum esse cum noscitur, non cum ignoratur, tunc enim licet quasi materialiter ad Dominum fundi pertineat, non tamen formaliter, cum sibi non fructificet, ac proinde non censetur fructus fundi.

241 Quæres 3. an emptor debeat monere vẽditorem alicuius crediti, quod ipse facilè exigere poterit? Quis habet creditum 100. aureorum, sed non potest exigere, vel quia solutio difficilis est, vel etiam ambigua; vult illud vendere, sed valde minoris propter difficultatem exigendi. Emptor scit, quod facilè exiget, an teneatur hoc venditori manifestare, vt possit augere pretium; an saltem teneatur ipse emptor pretium augere. Resp. negatiuè, sed potest illud creditum emere, quanti communiter æstimatur; non enim debet suam fortunam, suam industriam, & conditionem emere. Hinc colliges solutionem alterius difficultatis, & casus, qui valde frequens est inter mercatores. Scit quis occultè suum debitorem non esse soluendo, an possit illis, qui nescium vendere illud debitum pretio ordinario, & currenti. Aliqui absolutè affirmant id licitum esse. Primò, quia illud debitum venditur eo pretio, quo communiter æstimatur. Secundò, quia vt supra dictum est cum D. Tho. non peccat contra iustitiam, qui vendit merces suas pretio currenti cum scit pretium fore minuendum ex abundantia, seu copia mox futura. Tertiò, non peccat qui vendit pretio currenti domum, quam scit fore ab hostibus deuastandam, vt supra tetigimus. Nec valet dicere esse discrimen, quia in isto casu æstimatio innititur errore & dolo, dum putant illum debitorem esse soluendo, quia passim habetur pro opulento; Nam etiam in casibus dictis æstimatio in errore fundatur, qui enim sciret futuram abundantiam, non emeret modo; qui sciret domum fore ab hostibus deuastandam, illam non emeret. Tum quia error iste non versatur circa rei substantiam, sed circa aliquid extrinsecum, si enim versaretur circa rei substantiam, procul dubio contractum irritaret, vt cõtingeret si quis venderet debitum fictum.

Nihilominus puto hanc venditionem esse contra charitatem, vt etiam de alijs casibus enumeratis diximus, quando sequitur grauè damnum proximo, namque charitas dictat, quod quoties possumus impedire graue proximi damnum sine nostro graui incommodo, id facere debemus:

QVÆSTIO XVII.

Quodnam sit iustum, & legitimum rerum venalium pretium

242 HANC difficultatẽ egregie resoluit S. Tho. 2.2. q.77. art. 1. vbi hæc scribit. *Quantitas rei, quæ in vsum hominis venit, mensuratur secundum pretium datum, ad quod est inuentum numisma, vt dicitur in 5. ethic. Et ideo si pretium vel excedat quantitatem valoris rei, velè conuerso, res excedat pretium, tolletur iustitiæ æqualitas, & ideo carius vendere, vel vilius emere rem, quam valeat, est secundum se iniustum, & illicitum. Alio modo possumus loqui de emptione, & venditione secundum quod per accidens cedit in vtilitatem vnius, & detrimentum alterius, puta cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, & alius læditur, si ea careat. Et in tali casu iustum pretium erit, vt non solum respiciatur ad rem, quæ venditur, sed ad damnum, quod venditor ex venditione incurrit. Et sic licitè poterit aliquid vendi pluris quam valeat habenti. Si vero aliquis multum iuuetur ex re alterius quam accepit, ille vero qui vendit non damnificatur carendo re illa: non debet eam superuendere, quia vtilitas, quæ alteri accrescit, non est ex venditione, sed ex conditione ementis. Nullus autem debet vendere alteri, quod non est suum, licet possit ei vendere damnum, quod patitur: ille tamen qui ex re alterius accepta, multum iuuatur, potest propria sponte aliquid vendenti supererogare, quod pertinet ad eius honestatem.* Vbi, vt vides, non est licitum per se loquendo, pluris rem vendere, quam valeat, nec minoris emere, quam sit iustum. Per accidens tamen licitum est aliquando rem carius vẽdere quam valeat; tunc scilicet, quando venditor damnificatur ex primatione rei suæ. Ratio S. Doctoris est conuincens, quia vnusquisque vendere potest totum id, quod suum est; sed non solum res est venditoris, sed etiam emolumentum ex illa re consurgens, ergo & illa, & hoc vendi poterit. Bona est ratio licitum vendere rem carius propter commodum, aut emolumentum, quod ementi ex illa re prouenit, quod etiam conuincenter probat S. Thomas; quia nullus vendere potest, nisi, quod suum est; sed commodum, seu emolumentum ex rebus, non est venditoris, ergo venditor illud vendere nequit, ac proinde venditor nil accipere poterit ratione emolumenti, vel commodi, quod emptori prouenit.

243 Verum pro plenori intelligentia doctrinæ S. Thomæ, nota ex communi omnium sensu, quod pretium rerum venalium est duplex. Vnum dicitur legitimum, eo quod sit à lege, vel Principe, vel Communitate taxatum, & hoc consistit in indiuisibili, & iustum præsumitur, nisi constet esse taxatum vel ob munera aliquorum, vel ex odio venditorum, vel ex ignorantia crassa. Alterum est vulgare, & naturale à quibusdam vocatur, eo quod naturali prudentia taxatum sit, & currit respectu illarum rerum venalium, quibus à publica potestate pretium taxatum non est. Hoc pretium vulgare indiuisibile non est, sed quandam admittit latitudinem, secundum naturalem pru-

den-

Digitized by Google

dentiam; quocirca diuidi solet in infimũ, medium, & summum, quod etiam rigorosum vocatur. Sit exemplum, pretium medium tritici erit 10. infimum 9. & summum 11. Crescunt autem pretium infimum, & summum, vel decrescunt proportionatè ad incrementum medij. Nam respectu pretij medij 10. infimum erit 9. summũ 11. Respectu pretij medij, quod est 20. infimum erit 18. & summum 22. & sic deinceps proportionabiliter.

244 Quæres 1. an pretium sit de substantia venditionis, ita quod venditio sine pretio cõsistere nequeat? Resp. affirmatiuè, ita habetur l. *inter patrem*, *ff. de contrab. empt.* vbi dicitur. *Sine pretio, venditio nulla est; non autem pretij numeratio, sed conuentio perficit sine scriptis habitam emptionem.* Quam l. sic explicat glos. ibid. *Venditio non est sine pretio, sed conuentio pretij, non numeratio sola perficit emptionem contractam sine scriptis.* & l. *pacta*, *ff. eod.* dicitur. *Quoniam emptionis substantia consistit ex pretio.* Debet autem pretium consistere in quantitate, *l. naturalis*, *ff. de præscriptis verbis*, & ibi glos. *& in l. 2. ff. de contrab. empt.* Est etiam necesse ad emptionem, quod pecunia, quæ datur in pretium sit vsitata, & probata in loco, vbi fit emptio, *l. Imperatores*, *ff. de contrab. empt.* & *l. si seruus*, *ff. de leg. 1.* & *l. eleganter*, *§. qui reprobos*, *ff. de pignoratitia act.* vbi dicitur. *Qui reprobos numos soluit creditori, an habeat pignoratitiam actionem, quo si soluta pecunia, quæritur. Et constat, neque pignoratitia eum agere, neque liberari posse, quia reproba pecunia non liberat soluentem*, &c.

245 Quæres 2. quomodo pretium taxari, constituique possit? Resp. quod pretium taxari, & constitui debet attento vsu, & commodo humano, non attenta dignitate, conditione, & valore naturali, aliàs plus æstimaretur, & plus vendi posset equus, quam gemma pretiosa; equus namque cum viuens sit, longe superat in præstantia naturali quamcunque gemmã. Neque etiam pretia constitui, taxariuè possunt ex maiori, minoriuè rei vtilitate, & necessitate, alioquin maioris æstimationis, & pretij esset panis, vinum, aqua, &c. quam aliæ res pretiosissimæ, quę valde minoris sunt vtilitatis, & tamen maioris sunt pretij. Rerum ergo pretia constitui, taxarique debent secundum communem hominum æstimationem, attenta locorum, temporum, populorum, gentium, personarum, &c. varietate.

246 Quæres 3. an ille iustum pretium ferat, qui rem vendit tanti, quanti vendere potest, salte attento iure ciuili? Difficultatem faciunt leges aliquæ ciuiles, quatenus statuere videtur, quod res tanti æstimatur, quanti vendi potest, seu, quod res tanti valeat, quanti vendi potest, nam *l. si seruus fugitiuus*, *ff. de conditione furtiua*, dicitur. *Quod si pendente conditione iudicaretur, iudex æstimare debebit, quanti emptorem inuenerit*; Idest, vt ibid. in summa dicitur. *Res æstimatur quantum vendi potest.* Idem dicitur, *l. 3. ff. de in diem addictione*, & *l. 1. §. si heres*, *ff. ad senatus consult. Trebell.* His non obstantibus omnino dicendũ est nõ posse rem vendi quanti æstimatur, secundum particularem affectionem, sed secundum communem æstimationem, & hoc modo intelligi debent leges citatæ, & constat ex *l. pretia*, *ff. ad legem Falcidiam*, vbi dicitur. *Pretia rerum non ex affectu, nec vtilitate singularum, sed communiter funguntur.* Vbi Bart. in summa dicit. *Res debet æstimari communi æstimatione, non ex affectione singulari.* Et glos. ibid. dicit. *Non debent res æstimari ex affectu, vel vtilitate singulorum, sed communiter.* & *l. in falcidia*, *ff. eod.* dicitur. *In falcidia æstimatio pretij rerum, ex veritate facienda est.* Idem traditur *l. si seruum*, *ff. ad leg. Aquil.* & alibi, & tradunt omnes.

247 Quæres 4. an mercator possit augere pretium rei ratione mercaturæ, ita quod possit mercator pluris rem vendere, quam vendatur ab alijs? Resp. quod ratione mercaturæ præcisè nihil potest accipi, vt etiam alibi obseruauimus, benè tamen ratione annexorum, vt benè obseruat Medina *C. de restit. q. 3.* vt quia cogitur habere ministros, & famulos ad merces comparandas, congregandas, conseruandas. Hinc est, quod potest cau-

po pluris vendere vinum, quam vendant alij, quia debet soluere pensionem domus, mercedes famulorum, &c. congruũ tamque est, quod qui merces venales exponit, & hoc modo seruit Reipublicæ, percipiat ex mercibus congruam sustentationem, & pretium tale, vt possit non solum pensionem domus soluere, verum etiam congruum lucrum reportare, quod suo labori correspondeat, dignus est enim operarius mercede sua, opposita sententia non est omnino improbabilis de qua supra.

248 Quæres 5. an pretium rei variari possit ex modo vendendi? Resp. affirmatiuè, vt cum modus vendendi est causa paucitatis, vel copiæ emptorum, vel venditorum. Crescit namque pretium ob copiam emptorum, & decrescit ob illorum paucitatem. Et è contra decrescit pretium ex multitudine venditorum, & crescit ex paucitate illorũ. Hinc est, quod parta victoria res minoris veneunt in castris militum. Hinc etiam est, quod viliori pretio venduntur res illorum, qui migrare volunt è ciuitate ob pestem, ob famem, ob bellum, & ob alios fines, vt etiam contingit quando scholares in patria reuerti volunt, & vendunt res suas. Hinc etiam est, quod ad finem nundinarum merces minoris æstimantur quam in principio, eo quod in fine minuantur emptores. Hinc etiam fit, quod pluris vendantur merces minutatim, quam simul. Fit etiam quandoque quod merces penes vnum magis æstimentur, quam penes alios, eo quod ille vt peritior habetur, & qui multas res conficiat, vel quia res quas vendit sunt recentes, &c. Medina *C. de restit. q. 31.*

249 Quæres 6. an sit licitus mos ille emendi, qui communiter fieri solet. Petrus necessitate compulsus vult rem suam vendere, v.g. equum, aut vestem, quærit emptorem, rogatque vt emat. Inuenit Paulum, qui offert pretium vile, dicens: ego solum tanti volo emere equum, eas, & quære alium, qui plus offerat, vel qui pluris emat. Vadit Petrus quærit, & cum nullum inueniat, qui emat, ad Paulum reuertitur, & illi equum quanti ille volebat vendit. Quæritur an Paulus sit tutus in conscientia. Aliqui negant, quia Paulus emit equum minoris, quã valeat, Petro non consentiente nisi ob necessitatem, consensus autem ob necessitatem positus, coactus censetur, ac proinde non sufficit ad transferendum dominium. Alij affirmant, tum quia Paulus non decipit Petrum, nec ipsum cogit ad vendendum, sed illum liberum reliquit vt alium quæreret emptorem, quod autem illum non reperit, nil refert. Tum etiam, quia merces vltroneæ vilescunt etiam vltra dimidium, vt plures volunt. Tum denique quia rei pretium vilescit ex paucitate emptorum, ac proinde sicut venditor auget pretium, quando plures sunt qui emunt, ita emptor pretium minuere potest, quando nullus est, qui emat.

250 Quæres 7. an emptor possit rem minoris emere ob damnum, vel incommodum, quod sibi sequitur ex emptione? Resp. affirmatiuè, & constat ex ijs, quæ tradit D. Tho. in testimonio in principio q. relato, & tradunt Sylu. *verb. emptio, q. 6. & 7.* Medina *C. de restit. q. 32.* Nauar. *in man. cap. 23. n. 83.* Armilla *verb. emptio, n. 9.* & alij communiter; vnde minoris emitur res liti subiecta, periculis obiecta, oneri supposita, *l. fundi partem, ff. de contrab. empt.* Et Doctores ibid. *Hinc est* licere minoris emere rem distantem. Item licere minoris emere rem breui corrumpendam apud venditorem, vt pisces, & huius generis cætera.

251 Quæres 8. an res, quæ non habent pretium legitimum, nec vulgare, vendi possint, quanti vult Dominus? Sunt aliqua, quæ solum ad ornatum, ad splendorem, ad delicias, ad recreationes, voluptatesque spectant, vt sunt lapilli pretiosi, gemmæ, picturæ antiquæ, statuæ, lapides, medaliæ, accipitres, simiæ, falcones, canes venatici, canes Bononienses, & huius generis cætera, quibus pretia, nec lege, nec communi hominum æstimatione sunt posita, an scilicet tanti vendi possint, quanti Domino placet? Negare videntur Caiet. 2. 2. *q. 77. art. 1.*

Na-

Nauar. *cap.* 23. *n.* 78. & alij. Probant, quia res istæ quibus pretia taxata nõ sunt nec lege, nec communi hominum æstimatione, taxari debent iudicio prudentis mercatoris, attentis circunstantijs ad valorem facientibus. Tum quia non ideo res tanti valet, quia venditori placet eam tanti vendere, sed quia iudicio prudentis tanti æstimatur. Tum etiam, quia iudicium quo iudicatur res tanti valere, debet esse prudens; at non est iudicium prudens velle rem tanti vendere, quia sic placet; ergo.

252 Nihilominus puto veriorem esse Soti sententiam *lib. 6. de iust. q. 2. art. 3. ad 3.* Rosel. *verb. emptio*, & aliorum, quod ista vendi possint, quanti venditor potest. Vnde quantum ad ista, quæ pretium non habent, nec à lege taxatum, nec à communi hominum æstimatione, currit illud dictum de quo suprà, *tanti res valet, quanti vendi potest*. Et illud. *Vnusquisque rei suæ est moderator, & arbiter. l. iure mandata, C. mandati, l. in traditionibus, ff. de pactis*, quod illustrant Roman. *cons.* 277. *n.* 2. Cephal. *cons.* 121. *n.* 10. & *cons.* 429. *n.* 56. & 57. Decian. *cons.* 48. *lib.* 2. & alij. Ratio est, quia cum dictæ res non sint venales, non debent sequi conditionem rerum venalium, ac proinde vendi solent, quantum possunt. Tum quia cum ij. res non sint necessariæ vitæ humanæ, sed emantur ad ornatum, ad delicias, voluptates &c. nullus cogitur eas emere, ac proinde censetur sponte dari, quod alter exigit. Tum etiam quia sic vsus docet. Solent namque Principes, & magnates magno pretio sibi comparare arma elaborata, instrumenta musicalia exquisita arte confecta. Item magnum pretium offertur cantoribus, vt gratum aliquid cantent, saltatoribus, vt saltent, citharedis vt pulsent, commicis, vt commoediam exhibeant; Alijs, vt iocosa proferant, alijs facetias, argutiasque dicant, quibus optimates exhilarentur. Ex quibus facilè responderi potest ad ea, quæ pro priori sententia adducta sunt.

253 Quæres 9. an nouæ merces, quæ ex longinquis partibus deportantur, possint à mercatoribus vendi prètio quo volunt? Resp. negatiuè, sed pretium taxandum est à magistratu, vel à prudenti iudicio, attentis omnibus conditionibus, quæ attendi debent, & etiam habita ratione expensarum, periculi, curæ, industriæ, laborum in dictis mercibus deferendis, & proportionato luero. Attendi etiam debet emptorum copia, aut paucitas, mercium vtilitas, qualitas, quantitas, abundantia, &c.

254 Quæres 10. an quando pretiũ legitimum excedit vulgare, licitum sit rem vendere pretio legitimo, & illi se conformare? Resp. cum distinctione, vel enim pretium taxatum est in gratiã emptorum, vt venditores non possint dictũ pretium legitimum excedere, vel in gratiam venditorum, vt minoris non vendant, quia si minoris res vendatur, cedit in damnum aliorum. Si pretium taxatũ sit in gratiam emptorum, plures volunt non posse venditores illud exigere, quãdo pretium vulgare est inferius, tũc enim pretium legitimum præscribitur vt seruetur quoad excessum, vt non possit crescere, quantumuis vulgaris æstimatio crescceret, non tamen vt seruetur quando pretium vulgare inferius est, alioquin illud pretium non esset taxatum in gratiam emptorum, sed venditorum. Quod si pretium legitimum in gratiam venditorum taxatum est, seruari potest. Nihilominus puto licitum esse vendere rem pretio legitimo per se loquendo. Ratio est, quia pretium quod à magistratu constitutum est, censetur congruum, & æquum, & valde rationabile, cum præsupponatur benè agnouisse rerum circunstantias, ex quibus æstimatio rei, & pretium taxatum est. Dixi per se loquendo, quia per accidens seruari non debet, quando taliter circunstantiæ mutatæ sunt, vt facilè præsumi possit, non esse mentem Magistratus, quod pretium à se taxatum seruetur, licet illud non mutet ob alios fines, ac proinde velit, quod pretium vulgare seruetur.

255 Quæres 11. an quando pretium vulga-

vulgare excedit legitimum, possit seruari vulgare, relicto legitimo? Resp. negatiuè, ratio clara est, quia pretium à Magistratu taxatum, est verum, & proprium pretium, definitum ne excedatur. Possunt tamen taliter mutari rerum circumstantiæ, quod præsumatur intentio magistratus, quod pretium taxatum non seruetur, licet ex negligentia non mutet dictum pretium. Vnde si magistratus assignasset pretium tritico quando est magna abundantia, & deinde adueniente, magna penuria, pretium non mutaret, cum magno damno mercatorum, imò & communitatis, quia ob pretij vilitatem, nemo defert triticum, ne damnum sustineat; tunc ex præsumpta Magistratus voluntate seruari posset pretium vulgare, relicto legitimo. In dubio tamen semper in fauorem Magistratus, & pretij ab illo constituti iudicandum est. Aduertit & bene Medina loco memorato, quod quando pretium est lege taxatum, parum refert, quod ex rebus vna sit parum melior alia, quod sit multitudo, aut paucitas emptorum, &c. quia præsupponitur, quod lex omnia inspexerit, & considerauerit. Quod si aliqua ex mercibus esset longe nobilior alijs, non censeretur comprehensa, quia lex non censetur comprehendere extraordinaria, sed ordinaria, non enim lex est de raro contingentibus, sed de communiter contingentibus.

256 Quæres 12. an pretium legitimum seruandum sit, quando ab illo communiter non seruatur, sed res venditur pretio vulgari maiori legitimo? Resp. quod tunc temporis videndum est, an lex quæ pretium legitimum statuit, sit abrogata, vel non. Si sit abrogata, & communiter sic teneatur etiam à mercatoribus pijs, & timoratis, tunc necesse non est eam seruare, sed venditores possunt se conformare cum pretio vulgari, relicto legitimo. Sin autem lex illa abrogata non est, nec vt abrogata à pijs, timoratisque viris habeatur, ea seruanda est, resque pretio legitimo vendenda est, non vulgari maiori, sic obseruat Medina loco prænotato. Cognoscetur autem, quod lex sit abrogata, quando omnes passim agunt contra illam, & hoc scit Princeps, vel Magistratus, & neminem punit, cum facile punire posset, nam tunc Princeps, vel Magistratus censetur consentire, vt res vendatur secundum pretium vulgare.

QVAESTIO XVIII.

Quid sit monopolium, & quotuplex.

257 MONOPOLIVM cõponitur ex duobus verbis græcis, scilicet *monon*, quod est vnus, & *polium*, quod est vendo, & contingit quando vnus solus, aut aliqui pauci, aliquod mercaturæ genus vniuersum emunt, vt solus, aut soli vendant, *l. vnica, C. de monopolijs*, hæc statuuntur, de monopolijs. *Iubemus ne quis cuiuscumque vestis, vel piscis, vel pectinũ forte ecbimi, vel cuiuslibet alterius ad vitium, vel ad quemcumque vsum pertinentis speciei, vel cuiuslibet materiæ, pro sua auctoritate, vel sacro iam elicito, aut in posterum eliciendo rescripto, aut pragmatica sanctione, vel sacra nostra pietatis adnotatione, monopolium audeat exercere, neue quis illicitis habitis conuentionibus cõgniuret, aut paciscatur, vt species diuersorum corporum negotiationis suæ mineret, quam inter se statuerint venumdentur. Aedificiorum quoque artifices, vel ergalabi, aliorumque diuersorum operum professores, & Balneatores, penitus arceantur pa-*

pacta inter se componere, vt ne quis, quod alteri commissum sit opus impleat, aut iunctam alteri solicitudinem, alter interci. piat, data licentia, vnicuique ab altero inchoatum, & derelictum opus per alterum sine aliquo timore dispendij implere, omniaque huiusmodi facinora denunciandi sine vlla formidine, & sine iudiciarijs sumptibus. Si quis aut monopolium ausus fuerit exercere, bonis proprijs expoliatus, perpetuitate damnetur exilij. Ceterarum preterea professionum primates, si in posterum, aut super taxandis rerum pretijs, aut super quibuslibet illicitis placitis ausi fuerint conuenientes huiusmodi se se pactis constringere, quadraginta librarum auri solutione percellè decernimus, officio tuæ Sedis 50. librarum auri condemnatione mulctando, si in prohibitis monopolijs, & interdictis corporum actionibus commissas fortè (si hoc euenerit) saluberrimæ nostræ dispositionis cõdemnationes venalitate interdum, aut dissimulatione, vel quolibet vitio minus fuerit executum. Vbi vt vides, & notatur ibid. in summario à Saliceto. Primò prohibet monopolia generaliter. Secundò descendit ad duplicem speciem: scilicet super pretijs rerum, & super operibus. Tertiò imponit pœnam facientibus conuenticula. Quartò imponit pœnam primatibus collegiorum. Quintò punit negligentiam iudicum, &c.

258 Pro maiori intelligentia dictorum, & dicendorum nota, quod monopolium definitur, quod sit singularis negotiatio, à *monon*, quod est vnum, & *pola*, quod est venditor, vel *polium*, quod est venditio, quasi vno, certoque modo facienda negotiatio. Hinc dicitur bibliopola, idest venditor librorum, biblion namque liber dicitur. Hinc etiam dicitur monopola pen. producta, scilicet talis negotiator, qui sic cum alijs pactus est. Hæc notantur *in rubr. d. tit. de monopolijs*. Vbi etiam aduertitur, quod monopolium etiam dici potest à *monon*, quod est ciuitas, quasi vnica negotiatio in ciuitate, & monopolus dicitur, quod solus vult esse in ciuitate emptor, & venditor.

259 Aduerte etiam, quod in d. lege tria specialiter prohibentur, quæ publicæ vtilitati repugnant, ex eo, quod charitatem, seu caritiam inducant. I. Est monopolium, vt quis certas merces solus vẽdere possit. II. Negotiatorum illicitæ conuentiones, vt merces minoris non vẽdantur, quam inter se statuerunt, quæ conuentiones sunt præambulæ ad monopolium, & communiter etiam monopolij nomine veniunt. III. Pacta artificum & ergolaborum, idest redemptorum, qui opus faciendum conducunt, & balneatorum, qui inter se paciscuntur, ne opus ab aliquo inchoatum, alius perficiat, vel vt eius curam aliquis suscipiat, quod alterius curæ commissum est.

260 Quæres 1. quot modis monopolium committatur? Resp. sequentibus modis. Primò quando conueniunt mercatores, ne quis eorum vendat merces nisi tanto pretio. Et quando è contra conueniunt emptores ne rem plusis emãt quam ipsi decreuerint. Hoc monopolium damnosum est reipublicæ, maximè quãdo inter mercatores, seu venditores exercetur, isti namque grauiter peccant, & tenentur ad restitutionem illius, quod supra iustũ pretium acceperunt. Secundo quãdo vnus, aut duo veltres mercatores, cõueninnt vt omnes merces emãt, vt postea vendant eo pretio quo voluerint, cũ solum penes ipsos dictæ merces reperiãtur, vt qui eas emere voluerit cogatur ab ipsis emere pretio ab ipsis statuto, quod monopolium est contra *l. lege Iulia, ff ad leg. Iuliam de annona*, vbi prohibetur de quis emat, nisi sibi necessaria ad victum, & non vt ea iterum vendat. Tertiò quando mercatores merces seruant vsque ad tempus quo carius venduntur, ob quam causam fit vt paucæ merces & ratæ inueniantur contra bonum republicæ. Quartò, quando mercatores impediunt ne alię merces aduehantur, vt suas carius vendant, contra bonum reipublicæ, & contra *d. l. lege Iulia.*

261 Quæres 2. an Princeps, seu Respublica, seu communitas licitè possit cõcedere facultatem, seu priuilegium vni, vel alteri vt soli vendant certum quoddam

dam mercium genus, vel vt soli panem conficiant, &c. Respondetur affirmatiuè, id enim vsus vbique approbatus comprobat. Nam in quibusdam locis aliqui soli possunt panem conficere, aliqui soli possunt vinum vendere, & venale habere, aliqui soli vendunt tabaccum, vt hic Romæ. Debet in hoc casu taxari pretium, ne liberum sit venditori vendere eo pretio, quo ipse maluerit. Expedit aliquando, quod sic fiat, vt sint, qui merces comparent, aduehant, seruent pro opportunitate.

262 Quæres 3. an peccent Principes & terrarum domini, si emant frumenta, & alia victualia, vt postea soli magno pretio vendant? Resp. affirmatiuè hoc enim est monopolium in d. lege prohibitum, ibi: *ne quis*. Vnde Decian. *tract. crim. lib. 7 cap. 21. n. 5.* inuehitur contra Principes, qui sua horrea, suasque cellas replent tempore messis, vt postea suo arbitrio vendant, & quod nemo dictas merces vendere possit. Farin. *fragm. crim. p. 2. litt. M. n. 269. & 299.* post Decian. *d. cap. 21. n. 29.* & Menoch. *de arbitr. casu 569. n. 20.* aduertit committi etiam monopolium per aromatarios statuentes, quod nullus possit dare cæram pro exequijs defuncti, & alia, nisi hæredes prius soluant, quod defunctus debebat. Et *n. 293.* aduertit idem Farin. quod non solum committitur monopolium in mercibus, sed etiam in loco, quando decernitur, quod pastilli, aut alia victualia non vendantur, vel emantur, nisi in certo loco.

263 Aduertit etiam Decian. *d. cap. 21. n. 17.* quod etiam illi incurrunt crimen monopolij, qui conueniunt locare domos, vel apothecas, aut alia ædificia, seu bona, nisi tanto pretio. Idem Dec. *d. cap. 21. n. 26.* & Farin. *d. litt. M. n. 301.* aduertunt, quod monopolij illicita conuentio, seu pactio, iuramento non validatur, nam iuramentum non potest esse vinculum iniquitatis.

264 Quæres 4. an pretium per monopolium extortum, restitui debeat? Resp. affirmatiuè, quando excedit pretiũ summũ, tunc totum auctarium restitui debet, idem dici debet, quando res emitur citra pretium infimũ tunc enim, quod deest, restitui debet, secus est, quando non exceditur *iustũ* pretium. Vnde in casu occurrẽti dixi, quod quidam venditores non tenebantur ad restitutionem pretij ex monopolio accepti, quod non excedebat restitutionem pretij rigorosi. Conuenerant nãque vt non venderent merces nisi eo pretio rigoroso, vt se opponerent quibusdam emptoribus, qui conuenerant vt non nisi basso pretio merces illas emerent, sic Petr. Nauar. *de rest. lib. 3. cap. 2. n. 77.* Azeued. *l. 4. n. 8. tit. 14. lib. 8. noue recop.*

265 Quæres 5. an artifices monopolium committant, quando inter se conueniunt, vt in incepto per vnum operem alter non se intromittat? Resp. affirmatiuè, constat ex l. citata, & obseruant Decian. *d. cap. 21. n. 8.* Menoch. *de arbitr. casu 569. n. 5.* Farin. *d. litt. M. n. 295.* Azeued. *d. leg. 4. n. 29.* Item monopolium committunt artifices, quando inter se pacisc untur ne eorum quispiã in arte illa instruat alios, præter filios, vel eorum nepotes, Sichard. *in d. l. iubemus n. 3.* & Menoch. *d. casu 569 n. 15.* Subdens id locum non habere in illis artificibus, quibus vel priuilegio, vel antiquissima consuetudine permissum est ita pacisci, seu obseruari. Et *n. 17.* addit quod etiam monopolium committunt illi artifices, qui pacisc untur inter se, quod nemo eorum doceat artem illam, nisi tanto pretio, vel minori tempore quatriennio, vel quinquennio, refert Farin. *d. litt. M. n. 296.*

266 Quæres 6. qua pœna puniri debeant, qui monopolium committunt? Resp. quod pœna monopolij, est bonorum publicatio, & exilium, vt constat ex *d. l. iubemus*, & tradunt Decian *tract. crim. lib. 7. cap. 21 n. 33.* Menoch. *de arbitr. casu 569. n. 23.* Vbi aduertit, quod hæc pœna mitigari potest arbitrio iudicis, iuxta facti, & personarum qualitatem, quod eiã aduertit Farin. *d. litt. M. n. 282.* Azeued. *d. l. 4. n. 34. lib. 8. cap. 28. de monopol. vers. primò*, & alij.

267 Quæres 7. quomodo procedi possit

possit contra monopolium exercentes, Certum est, quod procedi potest per denunciationem; vt habetur *in d. l. iubemus*, ibi: *omniaque huiusmodi facinora denunciandi*, & notant Bald. *ibid. n.* 2. *in fine*. Farin. *d. litt. M n.* 286. & alij. Difficultas est, an etiam procedi possit per accusationem, & inquisitionem, & ex officio? Resp. affirmatiuè, & ita tradunt Farin. ibidem, Sichard. *in d. l. iubemus n.* 13. & 14. Qua autem pœna puniri debeant iudices negligentes, constat ex *d. l. iubemus in fine*.

DISPVTATIO X.

DE LOCATO;

Et conducto.

LOCATVM à verbo *locare*, dicitur, locare autẽ inter alia significat ponere in loco: vnde qui in domo, vel fundo aliquem constituunt ad vtendum, vel habitandum, locare dicuntur, & qui aliquem sic in domo sua, vel fundo constituit, locator dicitur. At conductum per oppositum dicitur à verbo conducere, quod est secum ducere, vel ducere pro se, & qui fundum, vel domum ad vtendum, vel habitandum ducit, vocatur conductor. Varro *lib. 4. de lingua latina*, Donnel. *comment. iuris ciuilis lib. 13. cap. 6. n.* 30. Igitur locator ille appellatur qui rem suam alteri vtendam, vel factum propriũ pro mercede concedit. Conductor verò ille dicitur, qui mercedem dat, vt vsũ consequatur. Richard. *in rubr. Instit. de locato*, ex Brison. Cuiac. *lib. 2. obseruat.* 28. & alij. Bene verum est, quod apud veteres hæc duo nonnunquam promiscuè accipiebantur, vt constat ex *l. veteres cum seq. ff. de action. empt.* & notauit Conan. *lib. 7. comment. iuris cap.* 15. Petr. Gregor. *syntagm. iuris lib.* 27. *in princ.* Strach. *de mercat. so. 1. tit. de nauibus p.* 3. *in princ.* & alij. Modo tamen in sensu iam dicto accipiuntur, & de his in hac disp. agemus Vnde fit.

QVAESTIO I.

Quid sit locatio, & quotuplex:

LOCATIO, & conductio cum relatiua sint, vti sunt emptio & venditio, non enim datur locatio, sine conductione, sicut non datur venditio sine emptione, vna definitione solent definire. Aliqui ergo sic definiunt; Locatio, ac proinde conductio per oppositum, *est conuentio, quæ factum solitum personarum, vilis officij exercitium, vel vsus rei pro certa mercede conceditur*. Ponitur *conuentio* loco generis, quia plures dantur conuentiones, quæ tamen locationes non sunt, vt constat ex *l. 1. conuentionis, ff. de pactis*, & ex *l. iu-*

Digitized by Google

ris gentium, §. *fin. ff. eod.* & ex *l. ex hoc iure, ff. de iust. & iur.* Ponitur *qua factum*, vt significetur, quod non solum res locatur, verum etiam operæ, *l. in operis, l. qui insulam*, §. *qui mercedem, l. opus, l. qui operas*, cum multis alijs, *ff. de locat.* & *l. si hi, C. eod.* Ponitur *solitum*, vt excludantur operæ, quæ suaptè natura locari non solent, quæ si locentur, potius contractum innominatum constituunt, *vt do, vt des*, vel facio, vt des, &c. quam locationem, *l. naturalis*, §. *at cum do, ff. de præscript. verb. l. si pecuniam ff. de condict. causa dat.* Ponitur *vile officium*, vt excludantur opera artis liberalis, & includantur opera artis mechanicæ, quia ista, non illa locari dicuntur, *l. 1. ff. de var. & extraord. cognit. & l. 1. ff. si mensor falsum modum dix.* Ponitur *vsus*, vt intelligatur, quod in locatione non transfertur rei vel operum dominiũ, sed tantum vsus, *l. non solet, ff. de locat.* Ponitur *pro certa mercede*, vt intelligatur distinctio locationis à commodato, & precario, in quibus licet vsus concedatur ad tempus; non tamen pro certa mercede, §. *item is cui, Instit. quibus modis contrab. obligat. & l. 1. ff. de precar.*

3 Definitionem hanc sic explicatam admittunt omnes communiter, Cuiac. *in paratial.* Verrut. *de verb. signif. verb. locatio.* Anton. Gom. *var. to. 2. de contract. cap. 3.* Moscon. *dilucidat. totius iuris ciuil. lib. 3. de obligat. ex contractu dilucid. 17. n. 122.* Donell. *comment. iur. lib. 13. cap. 6. nu. 20.* & alij. Alij tamen breuius definiunt: *Est contractus, quo persona, vel res aliqua, ad vsum, vel fructum pretio conceditur.* Alij sic cum Bonac. *q. 7. quæ est de locat. pun. 1. n. 1.* & coincidit cum præcedenti: *Est contractus, quo mercede conceditur persona, vel res ad vsum, vel fructum.* Mihi placet definitio Azonis *in summa tit. de locat.* Hostiens. *in summa tit. eod.* §. *quid sit locatio*, & aliorum, quod locatio, sit *persona, vel rei concessio mercede conuenta.* Constat ex explicatione primæ definitionis; dicitur namque *persona, vel rei concessio*, quia & opera, & res locantur. Subintelligitur *ad vsum*, per quod locatio à cæteris contractibus distinguitur, in quibus dominium transfertur, vt n. præcedenti dictum est. Dicitur *mercede conuenta*, vt distinguatur à deposito, commodato, precario, &c.

4 Quæres 1. an in locatione merces debeat esse certa, & determinata? Resp. affirmatiuè aliàs locatio non distingueretur à contractibus innominatis *do, vt des; do, vt facias, &c.* Pinel. *in rubr. de rescind. vend. p. 2. cap. 3. n. 5.* Petr. Greg. *syntagm. iur. lib. 27. cap. 1. n. 10.* & alij. Tunc autem merces dicitur certa, & determinata, seu constituta, quando fit relatio ad aliquid de quo constat de certitudine eius; vt cum contrahentes se referunt ad pensiones annorum præteritorum; item ad legem, & consuetudinem loci; item ad æstimatores. *l. merces, & l. hæc venditio, ff. de contrab. empt.* Pinel. *d. cap. 1. in princ. & cap. 3. n. 2.* Valasc. *de iure emphyt. q. 11. n. 5.* & alij.

5 Quæres 2. an sit de necessitate huius contractus locationis, & conductionis, quod merces constituatur in pecunia enumerata? Prima sententia tenet, quod sit de necessitate locationis, quod merces cõstituatur in pecunia numerata, & quod non sufficiat, quod cõstituatur in alia quacunque specie; quocirca quando in alia specie constituitur, non fit vera, & propria locatio, sed contractus innominatus, sic tenent glos. *in l. naturalis*, §. *at cum do, ff. de præscr. verb. si res.* Ant. Gom. *to. 2. var. cap. 3. n. 3.* Lazarte *de decim. vend. cap. 1. n. 2.* Fachin. *controu. lib. 1. cap. 82.* & alij. Secunda sententia, quæ mihi magis placet, est, quod locationis merces possit etiam constitui in alia re, & non sit necesse, quod in pecunia constituatur. Sic tenent Pichard. *Instit. tit. de locato, n. 27.* Menchac. *lib. 3. vsufruct. cap. 53.* Valasc *de iure emphyt. q. 20. n. 5.* Pinel. *in rubr. de rescind. vend. p. 2. cap. 3. n. 28.* Corras. *miscell. lib. 2. cap. 12.* & alij. Neque ex hoc sequitur, quod locatio transeat in contractum innominatum, quia in illis non attenditur concessio operum, vel rei in vsum pro mercede, sed datio rei pro re; vel facere vt detur, &c.

6 Circa 2. in tit. q. propositum, quotuplex scilicet sit locatio, nota, quod in

hoc

hoc conueniunt omnes, quod locatio varias habet diuisiones, secundum varias illius considerationes. Nam si locatio consideretur ex parte rei locatæ est duplex, mobilis, & immobilis. Mobilis est illa quæ mobilia ad vsum locantur, vt equus, bos, iumentum, seruus, ancillæ, arma, liber, &c. Immobilis est illa quæ concedutur immobilia, vt fundus, domus, vinea, &c. Conductor domus intra vrbem, vocatur *inquilinus*. Conductor prædij rustici vocatur *colonus* à colendo, *l. qui pignoris ff. de acquir. possess.* Quod si locatio consideretur ratione vsus, etiam varias habet diuisiones, pro varietate vsus; nam alia est ad vsum certum, vt cum locatur equus ad iter faciendum, bos ad arandum, iumentum ad onus deportandum, &c. Alia ad vsum incertum, vt cum locatur equus ad triduum, vel quatriduum: vestis ad 15. dies, &c. Alia locantur præcisè ad vsum, vt domus, equus, vestis, &c. Alia ad fructus, vt fundus, vinea, &c. Si vero locatio consideretur ratione temporis, suas etiam habet diuisiones. Alia namque est ad tempus certum, vt ad 6. menses, ad annum, ad triennium, nouennium, &c. Alia ad tempus incertum, vt cum locatur domus ad vitam. Deinde alia est locatio ad breue tempus, & est infra decennium; alia ad longum tempus, & est supra decennium, *l. si debitori heres, C. de præscription. long. temp.* Demum si locatio consideretur ratione modi, etiam suas habet diuisiones. Nam aliquando locatur res, vt eadem restituatur, vt cum locatur equus, bos, vestis, &c. Aliquando locatur res, vt mutata restituatur, vt cum locatur aurum fabro, vt annulos faciat, &c.

QVÆSTIO II.

Quinam locare possint, & conducere.

7 ALIQVI prohibentur locare, & conducere iure ciuili, alij iure canonico. Iure ciuili prohibentur milites, l. namque milites, C. de locato, sic dicitur. *Milites nostros alienarum rerum conductores, seu procuratores aut fideiussores, vel mandatores conductorum fieri prohibemus, ne omisso armorum vsu, ad opus rusticum se conferant, & vicinis graues præsumptione cinguli militaris existant.* & *l licet retro*, C. eod. dicitur. *Licet retro Principes multa de militibus, qui alienas possessiones, vel domos conductionis titulo procurandas susceperunt, sanxisse manifestum est, tamen quia res, sic ei contempta, &c.* vbi tam milites, quam locatores graui pœna plectuntur. Possunt tamen conducere domos ad habitandum, & stabulum pro equis nutriendis, & conseruandis, vt tradunt Doctores ibidem, quod si alia conducant, sunt infames, militiæ gradum, & cinguli militaris honorem amittunt.

8 Item l. ciuili prohibentur conducere Curiales, *l. Curiales, C. de locat.* vbi dicitur. *Curialis neque procurator, neque conductor aliarum rerum, nec fideiussor, aut mandator conductoris existat, alioquin nullam obligationem, neque locatori, neque conductori ex huiusmodi contractu competere sancimus.* Aduertunt tamen ibid. Doctores, procedere huius legis prohibitionem de ea locatione, quæ ad negotiationem pertinet. Bobadil. *in sua politica lib. 3. cap. 8. n. 89.* Cald Pereira *de potest. eligendi cap. 1. n. 2.* & alij. Prohibentur in vniuersum locare iure ciuili omnes illi quibus bonorum administratio interdicta est, de quibus supra diximus.

Digitized by Google

9 Iure Canonico prohibetur locatio bonorum Ecclesiæ vltra trienniũ, vt decernitur in extrauag. *Ambitiosæ, de rebus Eccles. non alien.* vbi grauissimæ pœnæ constituuntur in eos, qui res suarum Ecclesiarum alienauerint, vltraue triennium locauerint, quæ constitutio, vt notãt ibid. Canonistæ, & alij, quos citauimus in tract. de censuris, procedit solum in rebus, quæ quot annis coluntur, & fructus reddunt, secus in alijs, quæ tertio quoque anno, coluntur, vel secundo quoque anno fructus reddunt. Vide Couar. *var. lib.2.cap.16. n.6.*

10 Quæres 1. an teneat locatio rerum Ecclesiæ ad 9. annos, cum illa clausula, quod tot sint locationes, quot triennia, & quod primo triennio finito, finita censetur prima locatio, & incipiat secunda; qua finita, incipiat tertia? Bald. teste. Couar. *d. lib.2. var. cap.16. n.4.* tenet partẽ affirmatiuam. Ratio est, quia quod tribus vicibus fieri potest, potest fieri vna vice æquiualente tribus: tum quia locatio eo modo facta non censetur vna, sed triplex. Couar. oppositam sententiam tenet, pro qua allegat Cyn. Alber. Lap. Anchar. Alex. & Paris.

11 Quæres 2. an rerum Ecclesiæ locatio vltra triennium, teneat pro triennio, & non vltra, an tota irrita sit? Aliqui volunt tenere quantum ad triennium, quia *vtile per inutile non vitiatur*, vt constat ex *l.1.§. item quæritur, ff. de aqua quotid. & æstiua, l. Padius, ff. de recept. arbitr. l. qui testam. ff. de excusat. tutor. cos. C. de vsuris, & cap. turbat. dist. 37. cap. vtile, & cap. non debet, de reg. iur. in 6.* Tum quia emphyteusis vltra tempus iure concessum rata, & firma est ex parte, licet ex parte sit nulla; firma est vt continet tempus iure definitum: & est nulla quatenus illud excedit, vt tenent Bald. Paul. Alex. Dec. Ias. Aret. & Tiraquel. quos refert Couar. *loco cit. n.5.* Communior tamen sententia tenet, quod dicta locatio sit nulla, & irrita, prout expressè dicitur in illa extrauag. quicquid sit de emphytheusis, de qua infra. Ad illud, quod *vtile per inutile non vitiatur.* Resp. quod hoc axioma habet locum in separabilibus, & diuisibilibus, & quando non extat specialis prohibitio, & irritatio in pœnam transgressionis, vt colligitur ex *l. certi conditio, ff. si certum pet. & ex l.1. §. similiter, & ex l.4. §. si is qui duplam, ff. de verb obligat. & ex l 3. §. Trebatius, ff. de aqua quotid.* cum alijs similibus iuribus. Gemin. *cons. 97.* Bald. *cons. 475. n.10. lib.1.* Anchar. *cons. 215. n.5.* & alij.

12 Quæres 3. an fructus decimarum, & beneficiorum locari possint? Resp. affirmatiuè, sed non vltra triennium, quod vltra triennium locari non possint, constat ex *d. extrauag. ambitiosæ*, & tradunt ibid. Doctores, quod autem locari possint constrat ex cap. cap. *vestra, de locato*, vbi in summa dicitur, quod fructus decimarũ & beneficiorũ dari possint ad affictum illis cum quibus fieri potest melior Ecclesiæ conditio, modo hæc locatio non extendatur ad feudum, vel alienationem; Diocesarum Episcoporum statuto contrario non obstante. Hæc autem locatio fructus decimarum, & beneficiorum, etiam laico fieri potest. Couar. *var. lib.1. cap.17. n.5.* Moneta *de decimis cap.5. quæs. 3. nu. 64.* Carot. *de locato p.3. tit. de decimis n.6. & 7.* Vide *n.* 14.

13 Quæres 4. an Commendatarij perpetui possint locare fructus suarum commendarum, sicut alij titulares, & beneficiarij? Resp. affirmatiuè, vt resoluunt Rebuff. *in praxi benefic. tit. de commenda n.62.* Gonzal. *ad reg.8. cancel. glos. 5. §.8. n.14.* Non tamen possunt alienare nisi mobilia, quæ seruando seruari non possunt. Hinc obiter interrogabit aliquis, quid sibi vult Pontifex dum in d. cap. *vestra*, dicit, quod locatio ad feudum, vel alienationem non extendatur. Respondeo, quod tunc locatio dicitur extendi ad feudum, vel alienationem, quando per eam transfertur dominium vtile, vt cum locatio extenditur ad longum tempus, puta ad decem annos, & supra. Tiraquel. *de retractu lig. §.1. glos.14. n.81.* Sarmient. *lib.3. select. cap.2. n.31.* Valasc. *de iur. emphyt. q.20. n.19. & q.29. n.2. & 5.* Pinel. *l.1. part.3. n.63.* C. *de bonis mat.* Menoc. *de arbitr.*

urbisr. casu 31. Tusch. *litt. L. consl.* 403. & alij.

14 Quæres 5. an sit probabilis illorum sententia, quod Clericus beneficiarius possit locare vltra triennium, v.g. ad vitam suam, fructus sui beneficij? Resp. affirmatiuè cum Couar. *loco citato nu. 6. vers. sextò visum est.* Abb. *cap. vlt. ne Prælati vices suas*, & alijs. Ratio est, quia fructus beneficij non numerantur, nec sunt bona Ecclesiarum, quæ sola prohibentur locari in d. Extrauag. *ambitiosæ*, vltra triennium. Tum quia tales fructus potest beneficiarius vendere ergo etiam locare. Tum etiam, quia ratio propter quam prohibuit alienationem in dicta extrauag. vltra triennium, est ne Ecclesia patiatur damnum, & ne damnum sustineat successor; at dum clericus locat ad vitã suam fructus ex suo beneficio sibi duntaxat debitos, nec Ecclesia dãnum non patitur, nec successor; ergo; & in hoc sensu interpretari possunt oppositum innuentes.

15 Quæres 6. an Clerici, & Monachi prohibeantur conducere bona laicorum? Resp. affirmatiuè, ita habetur cap. *multa, ne Clerici, vel Monachi*, vbi enumerantur XIIII. quæ Clericis, & Monachis prohibentur, sic enim dicitur. *Munera iniusta accipere, vel etiam dare pro aliquo seculari quæstu; pretio aliquem conducere: contentiones vel lites, vel rixas amare; in placitis secularibus disputare, excepta defensione orphanorum, aut viduarum: conductores secularium rerum, &c.* Et sic tradunt ibid. Doctores; & Bellet. *disquisit. cleric. p. 1. tit. de discipl. cleric. §. 21. nu. 31.* Marc. Anton. Genuens. *in pract. Archiep. Neap. cap. 67. n. 12.* Marta *de iurisdis. p. 4. cert. 1. casu. 3.* & alij. Potest tamen id facere instante necessitate ad sui, suorumq; sustentationem, Marc. Anton. Genuens. *loco cit.* Sylu. *verb. cleric. 3. n. 2.* Bellet *d. §. 21. n. 33.* Et *n. 35.* aduertit, quod potest Clericus conducere omnes obuentiones, Ecclesiæ, vt ipse curam habeat eiusdem eam officiando, & de prouentibus respondendo in certa quantitate. Nam necessitas, quæ cogit Clericum, vel Monachum conducendi, & negotiandi, illos excusat, modo negotiatio non sit infamis & turpis, sic tradunt auctores citati & alij communiter. Aduertunt etiam prædicti auctores, quod licet Clerici, & Monachi nequeant absolutè extra casum necessitatis res sæcularium conducere, possunt, tamen conductori succedere, & in re locata permanere, quandiu durat locatio, argum. *l decurio, ff. de decurionibus*, vbi dicitur. *Decurio, qui prohibetur conducere quædam: si iure successeris in conductione, remanet in ea, quod & in omnibus similibus seruandum est*, qui textus est valde notandus.

16 Quærse 7. an qui aliquid conductum habet, possit illud alteri locare? Resp. affirmatiuè, nisi aliud cum locatore conuentum sit. Ita habetur *l. nemo, C. de locato*, vbi dicitur. *Nemo prohibetur rem, quam conduxit fruendam, alij locare, si nihil aliud conuenit.* Vbi vt vides conductor potest rem conductam sublocare, nisi sublocatio expresso pacto sit illi adempta; & sic tradunt Canon. *comment iuris ciuil. lib. 7. cap. 11. n. 17.* Greg. Lop. *l 5. glos. 3. tit. 8. part. 5.* Aflict. *decis. 401. n. 2.* Anton. Gom. *var. to. 2. cap. 3. nu. 11.* Rebuff. *de priuil. schol. priuil. 12.* Cancer. *var. p. 1. cap. 14. de locat. & conduct. n. 2.* vbi bene intelligit, modo locetur alteri æquè idoneo, & ad eundem finem, & vsum. Vnde quando res ad certum vsum deputata est, aut ad eum locari consueuit, si aliud expressum, deductumque non fuerit in pactum, ad eum solum vsum censetur locata.

17 Quæres 8. an quando duo conduxerunt domum, prædium, &c. simul, possit vnus recedere, & partem suæ habitationis altero inuito locare? Certum est, quod altero consentiente id fieri possit. Difficultas est, an etiam altero socio inuito. Et dico cum Felin. *in cap. inter dilectos, n. 25. de fide instrum.* Rebuff. *de priuil. schol. priuil. 12.* & alijs, quod si attendamus ad ius conductionis, fieri potest, vt constat ex iuribus citatis; Si vero attendamus ad ius societatis eo quod strictius est, fieri non potest. Ratio est, quia si attendamus ius societatis, vide-

detur electa certæ personæ industra, & conditio, ac proinde, ea recusante, vel recedere volente, non potest alia subrogari, altera parte inuita. Quod si duo, vel plures diuersas partes eiusdem domus conduxerint, sed non simul, sed vnusquisque suam, tunc vnusquisque potest suam partem sublocare, modo hoc fiat personæ honoratæ, cæteroquin alij poterunt se opponere, Bald. *in l. nemo, C. de locato.*

18 Quæres 9. an licitum sit locare domos vsurarijs? Certum est, quod alienigenis id nullo modo licet, vt constat ex cap. *vsurarum, de vsuris in 6.* vbi dicitur. *Hac generali constitutione sancimus, vt collegium, nec alia vniuersitas, vel singularis persona cuiuscunque sit dignitatis, conditionis aut status, alienigenas, & alios non oriendos de terris ipsorum publica fœnebrem pecuniam exercentes, aut exercere volentes, adhoc domos in terris suis conducere, vel conductas habere, aut aliàs habitare permittant: sed huiusmodi vsurarios manifestos, omnes infra tres menses, de terris suis expellant numquam aliquos tales decreto admissuri. Nemo illis ad fœnus exercendum domos locet, vel sub alio titulo quocumque concedat.* Vbi, vt vides, solum prohibetur ne domos quis loçet vsurarijs alienigenis, vel alio quocunque modo concedat. Conueniunt etiam communiter scribentes post Nauar. *in man. cap. 17. n. 195. vers. quintò in fine*, quod nulla sit prohibitio locandi domos vsurarijs indigenis, quoad forũ exterius, cum textus citatus loquatur solum de vsurarijs alienigenis, vt ex verbis relatis constat, exceptio namque firmat regulam in contrarium *l. quæsitum, §. denique, ff. de fundo instr.* glos. *in rubr. de reg. iur. in 6.* Bart. Dec. Cagnol. & alij, *in l. 1. ff. de reg. iur.* Euerard. *in topit. legat. loco 3.* & alij. An autem idem currat in foro conscientiæ, Negat Nauar. *loco cit.* vult enim non posse locari domum vsurarijs indigenis. Verum Barbos. *in collect. d. cap. vsurarum, n. 5.* post alios tenet, quod locari possit, nõ vt vsuras exerceant, sed solum ex fine, & causa iusta percipiendi moralem vtilitatem, ex ipsa locatione. Hæc sententia mihi probatur, quia locatio domus secundum se indifferens est, & procedit ex malitia conductoris, quod ea malè vtatur, aliàs neque esset licitũ locare domos meretricibus, & huius generis similibus.

QVAESTIO III.

Quænam possint, non possintque locari.

19 EA vniuersaliter locari possunt, & nõpossunt, quæ possunt, non possuntque vẽdi, nisi lege, statutoque aliud disponatur. Quocirca locari possunt res mobiles, & immobiles, se mouentes, & non se mouentes, corporeæ & incorporeæ, &c. Imò dantur aliqua quæ locari quidem possunt, vendi tamen communiter non possunt; nam bona Ecclesiarum locari possunt, vendi non possunt. Item aliqua vendi possunt, locari non possunt, vt sunt seruitutes prædiales, *l locare, ff. locati*, vbi dicitur. *Locare seruitutem nemo potest.* Seruitutes vero personales, locari possunt, vendi non possunt, *Instit. de vsu, & habitat §. minus.* Vsus autem personæ locari non potest, quia adhæret personæ, ac proinde sine persona non transfertur, & hoc vniuersale est in omni vsu adhærente, vnde in *l. vsus, ff. de vsu, & habitatione*, dicitur: *Vsus aqua personalis est, & ideo ad hæredẽ vsuarij transmitti non potest.* Vbi glos. dicit. *Titius legauit mihi vsum aquæ, vt ego biberem, & haberem quantum necesse haberem, etiam si in domo mea sit necesse*

leua-

lucri, dixit, quod ista seruitus non transit ad heredes, quia personalis est.

20 Sed quæres 1. an rei propriæ, siue scienter, siue ignoranter facta conductio, subsistat? Resp. negatiuè, ita habetur *l. qui rem, C. locati*, vbi dicitur. *Qui rem propriam conduxit, existimans alienam, dominium non transfert, sed ineffacem conductionis contractum facit.* Vel vt dicit ibidem Salicet. in summ. *Conductio rei propriæ non tenet, nec dominium transfert.* Et sic tradunt Nicel. *in concord. glossar. concord.* 24. Bernard. *reg.* 121. Barnab. Cornazan. *decis.* 76. *n.* 14. Cald. Pereira *de resolut. emphyt. cap.* 8. *n.* 22. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 5. *tit.* 3. *n.* 3. vbi aduertit, quod licet lex ista loquatur solum de eo, qui ignorat rem esse propriam, tamen extendi etiam debet ad illum, qui hoc scit per *l. sua rei, vers. sciens ff. de contrab. empt.* Et *n.* 4. aduertit, quod in dubio magis præsumitur quis ignorare, quam scire rem suam conduxisse; Et *n.* 5: notat post Boer. *decis.* 234. *nu.* 3. quod Dominus directus potest conducere rem quam alteri concessit in emphyteusim Potest etiam quis rem suam alteri donare, & postea conducere; sic expressè habetur *l. quadam, mulier, ff. de rei vendic.* Item potest quis fundum, quem emit conducere à venditore, donec pretium soluat, *l. cum venditorem, l. sicut emptio, ff. locati.*

21 Quæres 2. an dentur aliquæ res, quæ locari possint, cum tamen vendi nequeant? Resp. affirmatiuè, sunt autem 1. Bona dotalia, hæc enim vendi nequeunt, locari tamen possunt, Couar. *var. lib.* 1 *cap* 15. *n.* 2. Secundò bona pupilli, & minoris, quæ locantur, non tamen venduntur, nisi iudicis decreto. Tertiò res Ecclesiæ, quæ ad triennium locari possunt, non tamen vendi, nisi seruata forma præscripta *in extrauag. ambitiosa, de rebus Eccles. non alien.* Res autem nomine, & iure feudi accepta, locari nequit sine consensu Domini, Iul. Clar. *lib.* 4 *sent. §. feudum, q.* 33.

22 Quæres 3. an res aliena locari possit? Resp. affirmatiuè, constat ex dictis q. præced. & habetur in *l. nemo, C. de locat.* Item locari potest res aliena bona fide possessa, *l. si tibi alienam.* & *l. si quis domum, ff. locati*, vbi dicitur. *Si quis domum bona fide emptam, vel fundum locauerit mihi, isque sit euictus sine dolo malo, culpaue eius, Pompon. ait, nihilominus cum teneri ex conducto ei, qui conduxit, vt ei præstetur frui, quod conduxit, licere. Planè si Dominus patiatur, & locator paratus sit aliam habitationem non minus commodam præstare, æquissimum esse ait, absolui locatorem.* Et in d. *l. si tibi alien m* scribitur. *Si tibi alienam insulam locauero quinquaginta, & tu eandem sexaginta Titio locaueris, & Titius à Domino prohibitus fuerit habitare, agente te ex conducto, sexaginta consequi debere placet, quia ipse Titio teneris in sexaginta.*

23 Quæres 4. an ius patronatus locari possit? Supra diximus, quod vendi possit simul cum vniuersitate rerum. nam cum venditur prædium, venditur ius patronatus ibi fundatum, non tamen plus vendi potest prædium ratione iuris patronatus, licet simul vendatur. Modo quæritur an etiam locari possit, & eodem modo resp quod locari possit cum vniuersitate bonorum, non tamen plus locari potest prædium ratione iuris patronatus, cum sit res spiritualis, vel spirituali annexa, sic colligitur ex cap. *cum litteris, de iurepatron.* & ex cap. *cum Bertoldus, de sent. & re iudic.* & tradunt ibi Doctores, & Lambert. *de iurepatron. lib.* 1. *p.* 2. *qu.* 8. & alij.

24 Quæres 5. an pecunia locari, cõducique possit? Resp. negatiuè, nisi ad pompam, & ostentationem. Ratio est, quia quæ vsu consumuntur, non commodantur. Ita dicitur *l. sed mihi videtur, ff. commodati §. vlt.* vbi hæc leguntur. *Non potest commodari id, quod vsu consumitur, nisi forte ad pompã, vel ostentationem quis accipiat.* Et in l. sequenti dicitur. *Sæpè etiam ad hoc commodantur pecuniæ, vt ditis gratia, numerationis loco intercedat.* Dicitur *ditis gratia*, pro *diuitis gratia*, vt scilicet quis appareat diues, vt sic quis non acerbè tractetur à creditoribus, putantes

tantes illum esse decoctum, vt aduertit glos. ibid. dicens: *ditis, quasi dicat, intercedunt pecuniæ gratia ditis, idest diutiis appariturі, est syncopatum, loco numerationis, scilicet faciendæ creditori, ac si dicat, debitor plurium accepit pecuniam, vt diues appareat, & sui creditores non sint acerbi, quasi cito possit eis solui.*

25 Quæres 6. an panis, vinum, oleum & alia quæ vnico vsu consumuntur, locari possint? Resp. negatiuè, constat ex dictis n. præcedenti, nisi ad pompam, & ostentationem, si enim ista commodari non possunt, cum vsu ipso consumantur, neque ob eandem rationem locari, conducique poterunt. Sed dices, quod in euangelio dicitur de illo, qui media nocte iuit ad amicum & petijt commodato, tres panes: *accommoda mihi tres panes*. Resp. quod ibi accommodare accipitur latè pro contractu innominato, *da, vt dem* hoc est da mihi tres panes, & ego postea restituam alios tres, cum enim commodatum, idem restituatur, & ille peteret tres panes, vt suo hospiti daret comedendos, non poterant peti titulo proprij accommodati, cum non essent idem restituendi, sed alij. Vel dic, quod illi panes mutuo dati sunt, cum in mutuo trãsferatur dominium, & res solum in genere restituenda sit. Ad cum modum quo mutuatur triticum, vt postea nouum restituatur, vt colligitur ex *l. in naue Sauphe. rij, ff. locati.*

26 Quæres 7. an vinum oleum, &c. cum omni supellectili quę in domo reperiuntur, censeantur locata cum ipsa domo? Est mos hic Romæ quod locetur domus cum tota supellectili, imò cum rebus vsu consumptibilibus, quæ in ea reperiuntur, vt cum vino, oleo, cum strue lignorum, &c. an scilicet tunc omnia locata censeantur cum ipsa domo? Dico, quod loquendo de rebus mobilibus, seu de supellectili mobili; quæ vnico vsu non consumitur, simul cum domo locatur, & conducitur, loquendo vero de mobilibus, quæ vnico vsu consumuntur, non locantur, nec conducuntur, sed venduntur, vnde quando locatur, aut venditur domus in qua sunt talia mobilia, æstimari solent, æstimatio autem signum est venditionis, non locationis, iuxta sententiam Bart. Pauli, & aliorum in *l. si vt certo, §. nunc videndum quid veniat, ff. commodat.* vbi dicitur *Etsi fortè res æstimata data sit, omne periculum ab eo præstandum, qui æstimationem se præstaturum recepit.* Et l. *cum fundus, ff. locati*, habetur. *Cum fundus locetur, & æstimatum instrumentum colonus accipiat. Proculus ait, id agi, vt instrumentum emptum habeat colonus, sicuti fieret, cum quid æstimatum in dotem daretur.* Vbi glos. sic habet. *Locaui fundum in quo erat plaustrum ei deputatum, dicit, quod videtur emere illud plaustrum, si darem seruum in dotem, &c.*

QVAESTIO IV.

Quænam sint de locationis, conditionisque substantia.

27 IN *l. 1. ff. locati*, hæc scribuntur. *Locatio, & conductio cum naturalis sit, & omnium gentium, non verbis, sed consensu perficitur, sicut emptio, & venditio*, ac proinde sicut de essentia emptionis, & venditionis est quod consensu perficiantur. Ita de essentia locationis, & conductionis est, quod simili consensu compleantur, ac proinde sine consensu vtriusque partis, locatio nequit consistere. Hinc dicitur in *l. 2. ff. eod.* quod *locatio, & conductio proxima est emptioni, & venditioni, iisdemque iuris regulis consistit. Nam vt emptio, & venditio*

dio ista contrahitur, si de pretio conuenerit, sic & locatio, & conductio contrahi intelligitur, si conuenerit de mercede. Adeo autem familiaritatem aliquam habere videntur emptio, & venditio, item locatio, & conductio, vt in quibusdam quari soleat, vtrum emptio, & venditio sit, an locatio, & conductio. Vt Ecce si cum aurifice mihi conuenerit vt ex auro suo annulos mihi faceret certi ponderis, certaque forma, & acceperit v.g. trecenta, vtrum emptio, & venditio sit, an locatio, & conductio? Sed placet vnum esse negotium, & magis emptionem, & venditionem esse. Quod ego etiam dedero, mercede pro opera constituta, dubium non est, quin locatio, & conductio sit. Sicut ergo in venditione, & emptione requiritur de necessitate vendentis, & ementis consensus, ita & in locatione: & conductione. Quocirca si duo vel plures habeant domum, vel fundum communem requiritur omnium illorum consensus ad illam domum, vel fundum locandum, sicut requiretur ad vendendum, nec sufficit consensus illius, qui habet potius ius, *l. per fundum, C. de seruit. & l. vlt. ff. communi prad.* Quod si res sit communitatis, vt contingit in bonis Ecclesiarum, & monasteriorum, tunc sufficit consensus maioris partis, sicut sufficit ad alienationem, vt colligitur ex *extrauag ambitiosa, de rebus Eccles. non alien.*

28 Sed quæres 1. an ad locationem sufficiat consensus sine verbis? Resp. hoc quæsitum sic resolui *l. item quaritur, §. vlt. ff. locati*, vbi sic habetur. *Qui impleto tempore conductionis remansit in conductione, non solum reconduxisse videbitur, sed etiam pignorum videtur durare obligatio. Sed hoc ita verum est, si non alius pro eo in priore conductione res obligauerat, huius enim nouus consensus erit necessarius. Eadem causa erit, etsi reipublicæ prædia locata fuerint. Quod autem diximus taciturnitatem vtriusque partis colonum reconduxisse videri, ita accipiendum, vt in ipso anno, quo tacuerunt, videantur eandem locationem renouasse, non etiam in sequentibus annis, etsi lustrum fortè ab initio fuerat conductioni præstitutum. Sed etsi secundo quoque anno post finitum lustrum nihil fuerit contrarium actum, eandem videri locationem, & in illo anno permansisse. Hoc enim ipso, quod tacuerunt, consensisse videntur, & hoc deinceps in vnoquoque anno obseruandum est. In vrbanis autem prædijs alia iure vtimur, vt prout quisque habitauerit, ita & obligetur, nisi in scriptis certum tempus conductionis comprehensum est.* Vbi, vt vides, si conductor post tempus remaneat in prædio rustico, absque nouo consensu, videtur in annum renouata conductio, & pignora eiusdem, secus si alterius. In prædio vero vrbano, quatenus conductor habitauerit, conductio renouata censetur, nisi in scriptis primò conductio fuerit celebrata, vel nisi dominus consentire desierit. Et in *l. qui ad certum tempus, ff. eod.* sic ad idem dicitur. *Qui ad certum tempus conducit, finito quoque tempore colonus est. Intelligitur enim dominus, cum patitur colonum in fundo esse, ex integro locare. Et huiusmodi contractus neque verba, neque scripturas, vtique desiderant, sed nudo consensu conualescunt. Et ideo si interim dominus furere cœperit, vel decesserit, fieri non posse, Marcellus ait, vt locatio redintegretur, & hoc verum est.* Ex quibus habes aperte, quod si sciente, & patiente domino, conductor finito conductionis tempore, in fundo, aut domo conducta remaneat, conductionem tacitè renouat, ac proinde solo consensu tacito sine vllis verbis conductio, & locatio fieri possunt.

29 Quæres 2. an mutus, & surdus, possint sua bona locare? Resp. affirmatiuè, constat ex dictis n. præcedenti, quatenus diximus, quod locatio, & conductio fieri possunt sine verbis, sed solo tacito consensu, qui in muto, & surdo, rationis vsũ habentibus, poni potest, imò præstare possunt consensum etiam expressum, non quidem verbis, sed signis, sed nutibus, quod est sufficiens. Vnde in *l. vbi non voce, ff. de reg. iur.* sic scribitur. *Vbi non voce, sed præsentia opus est, mutus, si intellectum habet, potest videri respondere. Idem & in surdo hic quidem respõderi potest. Furiosus absentis loco est, &c.*

30 Quæres 3. an res sit de essentia locationis? Resp. affirmatiuè, constat ex *d.n.*27. nam cum res sit de essentia venditionis, & emptionis, erit etiam de essentia locationis, & conductionis, quia hi duo contractus maximam familiaritatem, & conuenientiam inter se habent vt habent iura ibid. citata. Vnde vsurarius est, qui locat rustico boues, caballos, &c. quos non habet, sicut & qui emit ab eodem rustico dicta animalia, vel quid simile, quod rusticus non habet, & postea eadem illi locat, recepta pensione, seu mercede. Sic enim aliquando iniqui domini agunt cum suis rusticis, & colonis: indiget quis eorum 20. scutis, v. g. petit illa à domino, ille dicit, quod sibi vendat caballum, respondet rusticus se non habere, dicit illi dominus, quod fingat habere: & sic fictum caballum vendit 20. scutis, postea dominus eundem caballum locat rustico, vt pro eo soluat certam pensionem quot annis, quandiu non soluit pretium. Iste contractus omnino vsurarius est, & iniquus, vt magis constabit ex infradicendis de vsura, interim vide Sylu. *verb. vsura* 2. *q.*6. Angel. *eod. verb.* 1. *n.*71. & Tabien. *ibid.* 5. *q.*7.

31 Quæres 4. an locatio, & conductio absque pecunia numerata fieri possit, seu, an possit aliquid locari absque eo, quod pensio soluatur in pecunia, sed solui possit in alia re, vt in frumento, vino, oleo, &c. Dependet huius difficultatis intelligentia ex intellectu *l. si olei, C. de locat.* vbi sic habetur. *Si olei certa ponderatione fructus anni locasti: de contractu bona fide habito propter hoc solum, quod alter maiorem obtulit ponderationem, recedi non oportet.* Bald. hanc legem sic summat. *In contractu locationis, non habet locum pœnitentia, etiam si non sit propriè locatio, sed contractus innominatus.* Vbi videtur apertè dicere, quod vbi non intercedit pecunia numerata, sed pensio in oleo, &c. non sit propriè locatio. Sententiam Baldi sequitur Anton. Gom. *var. to.* 2. *cap.* 3. *n.*3. quatenus dicit, quod merces, seu pensio locationis debeat esse in pecunia numerata, & quod assimilatur contractui locationis, & conductionis, quando præstanda est certa pars frumenti, olei, vel vini ad numerum, & mensuram. Communior sententia oppositum tenet, quod scilicet non sit necesse, quod pensio præstetur in pecunia, sed solui potest in oleo frumento, vino, &c. sic tenent. Mench. *controu. vsufreq. p.*2. *cap.*53. *n.*1. Valasch. *de iure emphyt. q.*20. *n.*5. Nicol. Mozz. *de contract. tract. de locat. tit. de substantialibus locat. n.*13. Vincent. Caroc. *de locato, p.*1. *q.*1. *de mercede numerata*. Bene verum est, quod vt notauit Ioan. Garcia *de expensis cap.*14. *n.*20. communiter pensio soluitur in pecunia numerata. Vide Morlam *in empor. iuris ciuilis p.*1. *tit.*10. *n.*5. vbi respondet ad iura, quæ in contrarium adduci possunt, & statuit, quod non pecunia, sed merces requiritur pro forma huius contractus.

32 Quæres 5. an cesset propria ratio locationis, quando merces iusta non est, & proportionata? Resp. affirmatiuè, sicut etiam cessat ratio venditionis, & emptionis, quando iusta merces non interuenit, tunc enim potius donatio, quam venditio, quam locatio est. Sed quænam erit iusta merces locationis, & conductionis. Alex. de Neuo *cons.*55. putat eam esse iustam locationis mercedem, seu pensionem, quæ 20. annis collecta æquat totum rei pretium. Idem tradit Ruin. *cons.* 423. Bart. *in l. si merces, §. vis maior, ff. locati, n.*3. & alij, volunt eam esse iustam rei pensionem, quæ secundum locorum consuetudinem statui solet, hæc sententia optima est, nam vbique pensio locationis in fundo, exigitur iuxta quantitatem fructuum. In locatione autem domus attenditur commoditas, amplitudo situs, locus, &c. Nam domus prope palatium Principis pluris locari solet, item pluris locatur quando domus sita est in loco magis frequentato, in via nobiliori, &c. Item apotheca in platea maiori situata pluris locatur, quã in loco remotiori, & vbi minor est populi frequentia. Vinea pluris locatur, quando in eo loco sita est, vbi vinum generosius colligitur, in maiori abundantia, &c.

Quæ-

33 Quæres 6. an merces locationis, remitti possit arbitrio alterius? Hoc quæsitum proponitur, & resoluitur in *l. si merces, ff. locati*, vbi sic scribitur. *Si merces promissa sit generaliter alieno arbitrio, locatio, & conductio contrahi non videtur, sin autem quanti Titius æstimauerit, sub hac conditione stare locationem, vt si quidem ipse, qui nominatus est, mercedem definierit omnimodo secundum eius æstimationem, & mercedem persolui oporteat, & conductionem ad effectum pertinere. Sin autem ille vel noluerit, vel non potuerit mercedem definire, tunc pro nihilo esse conductionem, quasi nulla mercede statuta.* Vbi, vt vides, si merces rei locatæ committitur arbitrio personæ incertæ, locatio non valet. Item si certæ, quæ non vult arbitrari, vel non potest, secus si certæ. Rationem huius legis assignat glos. ibid. quia quando non assignatur persona certa, sed incerta, tunc *in assumenda persona possunt dissentire*. Sed dices, quia promissio dotis commissa iudicio incertæ personæ, tenet, ergo etiam promissio pensionis fundi, domus, &c. Hoc argumentum proponit & soluit ibid. glos. dicens. *Sed contra C. de do. pro l. si cum ea, vbi promissio dotis sit incerta, & tamen tenet. Solut. speciale fauore dotis est ibi.*

34 Quæres 7. quo tempore pensio, seu merces rei conductæ solui debeat? Resp. quod solui debet tempore conuento, quando conuentum est, at quando conuentum non est, solui debet iuxta morem patriæ, nam alicubi mos est, vt pensio soluatur ad finem anni, alicubi, vt soluatur post messem, alicubi in 6. mẽses, vt dimidia pensio soluatur in Domini natalitijs, alia dimidia, ad Pascha. Sic dicitur in *l. semper, ff. de reg. iur.* vbi hæc scribuntur. *Semper in stipulationibus, & in cæteris contractibus id sequimur, quod actum est. Aut si non appareat, quod actum est: consequens erit, vt id sequamur, quod in regione in qua actum est, frequentatur. Quid ergo, si neque regionis mos appareat, quia varius fuit? Adid, quod minimum est, redigenda summa est*, & in *l. in obscuris, ff. eod.* dicitur. *In obscuris inspici solet, quod verisimilius est, aut quod plerumque fieri solet.*

QVAESTIO V.

An locatio, & conductio transeat ad hæredes locatoris, & conductoris.

35 IN *l. viam veritatis, C. de locat.* Hæc scribuntur. *Viam veritatis ignorat, in conductionibus non succedere hæredes conductoris, existimans, cum siue perpetua conductio est, etiam ad hæredes transmittatur, siue temporalis, intra tempora locationis hæredi quoque onus contractus incumbat.* Vbi vt vides, hæres obligatur ex locatione, & cõductione defuncti, tam perpetua, quam temporali. Vnde glos. ibid. dicit. *An ius conductionis succedat hæredi cõductoris, quæritur? Dicitur, quod sic, siue fuerit perpetua conductio, triginta ann. siue temporalis, vsque ad annum, scilicet si moriatur intra tempora locationis, quia vtroque casu transmittitur ad hæredes.* Sed dices, quia oppositum dici videtur in *l. si domina, C. de vsu fructu*, vbi dicitur. *Si domina proprietatis vxori tuæ vsum fructum locauit sub certa annua præstatione, morte conductricis, ei quæ locauit, etiam vtendi, fruendi causa non est deneganda*, Idest, vt ibi summat Salicetus, *Morte conducentis vsũ fructum, finitur vsusfructus*. Respondet glos. *in d. l. si domina*, & *in d. l. viam veritatis*, quod *in l. domina*, sermo est de locatione vsusfructus, quæ morte cõducen-

tis finitur in *l.* autem *viam veritatis*, sermo est de locatione proprietatis, hæc enim transit ad hæredes, vt dictum est, & tradunt Morla *in empor.iur.p.1. tit.10. q.2.n.2.* Cardos. *in praxi iudic. verb. hæreditas n.14.* Valasc. *cons.67.n.3.* Mantica *de tacitis, & ambig.conuent.lib.5.tit.4. n.13. & tit.9.n.2.* & alij, excipientes nisi contractus sit factus ad beneplacitum locantis, aut conducentis, vel dum hæc fuerit ipsius voluntas, secus autem si aliter precario res locata sit. Cald. Pereira *de empt. & vendit.cap.26. n.25.* Cancer. *var.p.1. cap.14.de locat.& conduct. n.31.* Didac. à Britto *in rubric.de locat.& conduct.p.2.§.5. n.1.* & alij.

36 Quæres 1. an quando Petrus conduxit operas Pauli ad aliquod opus faciendum, vt domum, statuam, nauem, vestem, & huius generis cœtera, sed Paulus obijt, an tunc hæc obligatio transeat ad hæredes eiusdem Pauli, & è contra si moriatur conductor, transeat obligatio ad hæredes eiusdem? Hoc quæsitum proponitur, & deciditur in *l. veteris iuris, C. de contrahenda, & committenda stipulat.* Vbi hæc scribuntur. *Veteris iuris altercationes decidentes, generaliter sancimus omnem stipulationem, siue in dando, siue in faciendo, siue mixta ex dando, & faciendo inueniatur, & ad hæredes transmitti, siue specialis hæredum fiat mentio, siue non. Cur enim, quod in principalibus personis iustum est, non ad hæredes, & aduersus eos transmittatur? Et sic existimentur huiusmodi stipulationes, quasi tantummodo in dando fuerint conceptæ, cum nihilominus & hæredes factum possint adimplere, & illa subtili, & superuacua scrupulositate explosa, per quam putabant non esse, possibile factum ab alio compleri, quod alij impositum est. Et quare cum penè similis omnium hominum natura est, non etiam facta omnes, vel plus, vel paulo minus adimplere possint, ne ex huiusmodi subtilitate cadant hominum voluntates.* Huius legis sensus est, secundum Salicet. *ibid. in summario*, quod stipulationes, siue in dando, siue in faciendo, siue mista, ad hæredes, & in hæredes sunt transitoriæ, & quod factum possit impleri per alium.

37 Quæres 2. an quando quis emit rem alteri locatam, finiat locatio, an saltem emptor teneatur stare locationi iam factæ, ante rei emptionem? Resp. negatiuè, ita dicitur *l. emptorem. C. de locato*, vbi hæc scribũtur. *Emptorem quidem fundi necesse non est stare colono, cui prior Dominus locauit, nisi ea lege emit. Verum si probetur aliquo pacto consensisse, vt in eadem conductione maneat, quamuis sine scripto, bonæ fidei iudicio ei, quod placuit, parere cogetur.* Vbi, vt vides, successor singularis non tenetur stare colono, nisi ius coloni reseruatum sit in contractu, & ita tradunt Doctores ibid. Dida. à Britto *ad rubr. de locato p.2. §.5.* Duen. *reg.240.* Socin. *reg.487.* Hippol. *singul. 311.* Tiraquel. *de retractu conuent. §. 3. glos.1. n.13.* Gom. var. *to. 2. cap.3.n.9. &* 10. Couar. *var. lib.2. cap.15. n.1.* Caualc. *decis.44. nu.43.* & alij passim.

38 Quæres 3. an hæres, & quicunque singularis successor, siue via ẽptionis, siue donationis, siue alia quacunque teneatur stare colono partiario? Resp. negatiuè, nisi aliud conuentum sit, sic obseruant Osasc. *decis.* 82. dictam l. emprorem extendentes, Menoch. *de arbitr. casu* 215. *n.2.* Bellacomb. *to.1. commun opin. lib.4. tit.43. n.* 58. Capriol. *de successione ab intestato nu.* 113. *cum seq.* Surd. *decis.52. n.10. & decis.* 265. *n.* 11. & 53. Vincent. de Franch. *decis.334. p.2.* Valasc. *de iure emphyt. q.30 à print.* Verum aduerte cum Steph. Grat. *discept. forens. to.1. cap.37. n.3.* post Surd. *decis.40. n.1. & decis.52. n.12.* Osasc. *decis.* 82. Hieron. Gabr. *cons.* 68. *n.1.* & alios, quod d. lex intelligitur pro sequentibus annis, secus quoad annum inchoatum, pro quo iam impensæ factæ sunt, vel maior pars earum.

39 Quæres 4. an sicut emptor, vel alia quæcumque singuralis persona succedens in re locata, non tenetur stare colono, nisi pro anno iam inchoato, pro quo expensæ factæ sunt, ita pariformiter colonus non teneatur stare locationi rei in aliũ translatæ, nisi pro anno iam inchoato? Resp. affirmatiuè, est enim vtriusque par ratio, vt aduertit Surd. *decis.* 52. *n.* 9. *& decis.264. n.31.* & alij.

Quæ-

Digitized by Google

40 Quæres 5. an ſucceſſor maioratus teneatur ſtare locationi factæ de bonis maioratus? Reſp. negatiuè, ratio eſt, quia maioratum poſſidens, habet ſolum ius diſponendi quoad locationem de bonis, durante eius vita, ac proinde non poteſt extendere locationem poſt vitam, ſic tenent Anton. Gom. *l. 40. Tauri n. 84. & to. 2. var. cap. 3. n. 8.* Morla *in empor. iuris p. 1. tit. 10 q. 2. n. 16.* Gutier. *canon. lib. 1. cap. 36. n. 8. & 9. & lib. 2. cap. 8. n. 47. & de tutel. p. 2. cap. 70. n. 1.* Surd. *deciſ. 316. n. 78.* Ceual. *commun. contra commun. qu. 636. n. 19.* & alij. Id extendentes etiam ad fiſcum, quod non teneatur ſtare colono in bonis confiſcatis, quod etiam obſeruat Peregrin. *de iure fiſci lib. 6. tit. 404. nu. 40.*

41 Quæres 6. quinam ſint caſus, in quibus ſucceſſor in bonis locatis tenetur ſtare locationi, quæcumque illa ſit? Reſp. eſſe ſequentes. I. In ſucceſſionem ad longum tempus, puta ad decennium, Gutier. *canon. lib 2. cap. 8 n. 26.* Steph. Grat. *deciſ. 99. n. 2.* Fuſar *de ſubſtit. q. 526 n 6.* Tiraquel. *de retractu lign. §. 1. gloſ. 14. n. 82.* Valaſc. *de iure emphyt q. 29 n. 13.* Scapuc. *de ſucceſſ. ſingulari, ampliat. 9.* Cald. Pereira *de extinct. emphyt. cap. 2. n. 24.* II. In ſucceſſore neceſſario, hic enim locationi ſtare tenetur, Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 5. tit. 10.* clarius, & melius Cott. *in memorab. verb ſucceſſor. verſ. ſed quid in creditore.* Oſaſch. *deciſ. 82. n 6.* Surd. *deciſ. 40. n. 2.* Cancer. *var. p. 1. cap. 14. n. 35.* & alij. III. Quando ſucceſſori iniunctũ fuit vt ſtaret locationi, nam tunc res tranſit cum hoc grauamine, conſtat ex iuribus ſupra citatis, & tradunt omnes. IV. Quando locator ſubiecit hypothecæ rem locatam in ſecuritatem, quod ſtabit contractui locationis, Anton. Gom. *var. to. 2. cap. 3. n. 9.* Mench. *Q. vſufreq. cap. 33. n. 7. & cap. 57. n. 13.* Carpan. *in conſtit. Mediolan. tit. de re locata cap. 399.* Theſau. *deciſ. 13.* Vincent. de Franc. *deciſ. 302.* Gam. *deciſ. 243.* V. In emptione fiſcali, qui tenetur ſtare conductore fiſcali, ne fiſcus adintereſſe teneatur colono. Peregrin. *de iure fiſci lib. 6. tit. 4. n. 33.* Valaſc. *de iure emphyt. q. 29. n 28.* & alij. VI. In emptore fructuum, qui colono ſtare tenetur. Scapuccin. *vbi ſupra ampliat. 10.* Mantica, & Cancer. vbi ſupra. VII. In locatione facta per tutorem, cui tenetur ſtare pupillus factus pubes, Cephal. *conſ. 255. n. 32.* Surd. *deciſ. 299 nu. 2.* Anton. Gom. *var. to. 2. cap. 3 n 8.* VIII. In fidei commiſſario, quia cenſetur ſucceſſor neceſſarius. Fuſar. *de ſubſtit. qu. 526. nu. 1.* Peregrin. *vbi ſupra*, & *de fidei commiſſ. art. 40 n 92.* fusè. IX. Quando Dominus iurauit non expellere colonum, quia colonus propter iuramentum habet hypothecam ſpecialem. Seraph. *de priuil. iurã. priuil. 158. n. 1.* Cancer. *var. p. 1. cap. 14. n. 44.* Steph. Grat. *deciſ. 99. n. 7. & diſcept. forenſ. c. 37 n. 22.* & alij. X. Quando emptor ſcit rem eſſe locatam, quia acceptando rem locatam, cenſetur eam acceptare cum ſuis oneribus, & qualitatibus, ac proinde qui rem ſic emit, cenſetur ſolum emere ius, quod hic, & nunc habet venditor in rem venditam. Surd. *deciſ. 225. n. 6. & 17. cum ſeq. & deciſ 264. n 7. & n. 9.* ſubdit, quod emptor eo ipſo cenſetur locationi conſentire, cum ab eo emit, qui dicit rem eſſe locatam, idem tradunt Cancer. Grat. & alij locis citatis. XI. Quãdo ſingulari ſucceſſori ſolum locationis penſiones reſeruantur. Surd. *deciſ. 264. n. 16.* & alij cit. XII. In ſucceſſore in re debitoris per iudicis ſententiam, nam & iſte tenetur ſtare locationi, per Abb. *conſ. 108. n. 6.* Morla *vbi ſupra tit. 10. q. 2. n. 9.* Giurba *deciſ. 58. nu. 7.* & alij cit XIII. Quando ſingularis ſucceſſor non ſuccedit in plenum ius Domini, Vincent. de Franch. *deciſ. 216. n 1.* Mantic. *de tacit. & c lib. 5. tit. 10. n. 25.* & alij. XIV. In conductore iuriſdictionis, & fructuum alicuius fundi ad modicum tempus. Vincent. de Franch. *d. deciſ. 216. n. 2.* XV. In ſucceſſore ex electione, quia iſte non ligatur contractu prædeceſſoris. Vinc. de Franc. *d. deciſ. 216. n. 10.* vbi Amandol. *in add. n. 4.* XVI. Vltimò vxor non tenetur ſtare locationi factæ per maritum, de bonis paraphrenalibus, Duen. *reg. 240. limit. 5.* Mich. Graſſ. *to. 1. commun. opin. lib. 4. tit. 47. n. 38.*

n. 38. Anton. Gom. *var. to. 2. cap. 3. n. 8.* Gutier. *canon. lib. 2. cap 8. n. 39. & de tutel. p. 2. cap. 20. n. 2.* & alij.

42 Quæres 7. an singularis successor possit propria auctoritate colonum expellere, quando id sibi ius permittit; an debeat vti iudicis auctoritate? Resp. posse id facere propria auctoritate: ratio est, quia in d. lege non cauetur, quod iudicis intercedat auctoritas, quod autem lege non cauetur, pro regula non habetur, Bald. *in caprnibil, de elect. circa fin.* Ludouic. Rodolph. *var. quæst. lib. 2. q. 42. n. 3.* Tum quia si hoc lex voluisset, expressisset, *l. vnica, § fin autem ad deficientis, C. de caduc. tollend. l. si seruus, §. Prætor ait, ff. de acquir. hered.* & cap. *ad audientiam 2. de decim.* & cap. *2. de transf. Prælat.* Vnde dictam resp. tenent Ioseph. Ludouic. *decis. 17.* Parlad. *lib. 2. rerum quotid. cap. 6. n. 3.* Ioseph. Sesse *de inhibit. cap. 20. §. 1. n. 6. cum seq.* Cancer. *var. p. 1. cap. 14. n. 36.* Quod intellige: quando propria auctoritas exerceri potest sine aliquo vitio, quia non dabitur resistentia, aliàs ad iudicem esset recurrendum.

43 Quæres 8. an quando emptor expellit colonum, possit idem colonus agere contra venditorem, vt resarciat damna secuta ex tali expulsione? Resp. affirmatiuè, habet enim actionem personalem, vt constat ex *l. si merces, §. 1. ff. locati*, vbi dicitur. *Qui fundum fruendum, vel habitationem alicui locauit, si aliqua ex causa, fundum, vel ades vendat, curare debet vt apud emptorem quoque eadem pactione, & colono frui, & inquilino habitare liceat; aliquin prohibitus is, aget cum eo ex conducto.* Vbi, vt vides, venditor tenetur conductori ad interesse, seu ad damnum resarciendum, si non curauit, quod conductor continuet in re conducta, vsque ad completum tempus conductionis.

QVAESTIO VI.

Ex qua culpa locator, & conductor teneantur.

44 IN *l. si quis fundum, §. 1. ff. locati*, de proposita quæst. hæc scribuntur. *Si colonus prædiorum lege locationis, vt innocentem ignem habeant, denunciatum sit, si quidem fortuitus casus incendij causam intulerit, non præstabit periculum locator*, quorum verborum sensus est ex Bart. *ibid. in summa. Qui promisit innocentem ignem habere, si casu fortuito oriatur incendium, non tenetur.* Valet namque pactum, quod quis de casu fortuito teneatur, vt dicitur in ead. lege in principio scilicet. *Si quis fundum locauerit, vt etiam si quid vi maiore accidisset hoc ei præstaretur pacto standum est.* Et §. 3. eiusdem legis dicitur. *Celsus etiam imperitiam culpæ annumerandam lib. 8. digestor. scripsit: puta si quis vitulos pascendos, vel sarciendum quid, polien dumue conducit, culpam eum præstare debere, & quod imperitia peccauit, culpam esse, quippe vt artifex (inquit) conduxit.* Vbi vt vides, tenetur locator ex culpa saltem lata ad custodiam rei locatæ, nisi aliter conuentum sit, quod etiam de casu fortuito teneatur. Et *l. sed de damno, ff. eod.* dicitur. *Sed de damno ab alio dato, agi cum eo non posse, Iulianus ait; qua enim custodia consequi potuit, ne damnum iniuria ab alio dari possit? Sed Marcellus interdum agi posse ait, siue custodiri potuit, ne damnum daretur, siue ipse custos damnum dedit, qua sententia Marcelli probanda est.* & *l. si vt certo loco, ff. commodati, §. 2.* sic scribitur. *Et quidem in contractibus interdum solum dolum, interdum & culpam præ-*

præſtamus l *dolum in depoſito, nam quia nullo vtilitas verſatur apud quem deponitur, merito dolus ſolus præſtatur, niſi forte, & merces acceſſit, tunc enim (vt eſt conſtitutum) & culpa exhibetur, aut ſi hoc ab initio conuenit, vt & culpam, & periculum præſtet is, penes quem deponitur. Sed ibi vtriuſque vtilitas vertitur, vt in empto, in locato, in dote, in pignore, in ſocietate, & dolus, & culpa præſtatur.* In locato ergo, & dolus, & culpa præſtatur, ac proinde tenetur locator, & conductor de dolo, & de culpa, quæ lata ſit, & in foro conſcientiæ, quæ ad culpam mortalem pertingit, vt ſupra vidimus. Verum vt hæc res clarius habeatur.

45 Quæres 1. an valeat pactum, quod conductor teneatur ex culpa leuiſſima, & ex caſu fortuito? Reſp. affirmatiuè, conſtat ex cit. iuribus, & colligitur ex *l. in iudicio, C. de locat.* & tradunt ibid. Doctores, & Menoch. *de arbitr. caſu* 390. *n.* 10. Sund. *deciſ.* 198. *n.* 14. Fulu. Pacian. *conſ.* 85. *n.* 35. Cancer. *var. p.* 1. *cap.* 14. *de locat. & conduct. n.* 52. Card. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. to.* 1. *lib.* 5. *tit.* 8. *nu.* 1. Quod ſi dictum pactum non intercedat, volunt, quod ſolum de dolo, & culpa lata, vel leui, quæ tamen ad culpã ſupradictam pertingat. Hinc eſt, quod coloni tenentur tradere prædia in eo ſtatu in quo acceperunt, vt poſtea dicetur.

46 Quæres 2. an conductor ex vi conductionis teneatur ad rei locatæ cuſtodiam? Reſp. cum diſtinctione. Nam in illis rebus in quibus conductio à cuſtodia ſeparari non ſolent, tunc, qui rem conducit ad illius cuſtodiam tenetur; vt bene colligitur ex *l. in iudicio, C. de locato*, verum vbi cuſtodia à locatione ſeparari ſolent, tunc locator ad rei cuſtodiam non tenetur. Quocirca, qui conducit domum non tenetur ad illius cuſtodiam, ſeu reparationem; ſimiliter qui locat ſuas operas, non tenetur, niſi ad illas præſtandas; qui conducit horreum, non tenetur ad illius cuſtodiam. Ex alia parte, qui conducit equum, tenetur ad illius curam, idem de boue, alioue iumento. Qui conducit gregem tenetur ad illum paſcendum, &c. Vnde vt cognoſcamus quando nam conductor teneatur, an non, ſequentes leges inſpiciendæ ſunt. Prima eſt *l. videamus, ff. locati*, vbi dicitur. *Videamus an & ſeruorum culpam, & quoſcumque induxerit præſtare conductor debeat, & quatenus præſtet, vt & noxæ ſeruum dedat, an vero ſuo nomine teneatur. Sed, & aduerſus eos, quos induxerit, vtrum præſtabit tantum actiones, an quaſi ob propriam culpam tenebitur? Mihi ita placet, vt culpam etiam eorum, quos induxit, præſtet ſuo nomine, & ſi nihil conuenit, ſi tamen culpam in inducendis admiſit quod tales habuerit, vel ſuos hoſpites, & id Pomp. lib.* 64. *de edic. probat.* Vbi iam habes, quod conductor tenetur locatori de alijs ſocijs ſecum habitantibus, ſi in culpa fuerit in illis inducendis in domum conductam. Et in §. 1. eiuſdem legis dicitur. *Si hoc in locatione conuenit, ignem ne habet, & habuit, tenebitur, etiamſi fortuitus caſus admiſit incendium, quia non debuit ignem habere. Aliud enim eſt ignem innocentẽ habere. Permittit enim habere, ſed innoxium ignem. Item proſpicere debet conductor, ne aliquo rei ius, vel corpus deterius faciat, vel fieri patiatur.* Vbi habes ſecundò, quod qui promiſit ignem non habere, v. g. non habere fornacem, clibanum, &c. & habuit, & ob hoc domus combuſta eſt, tenetur. Et §. 2. d. legis ſcribitur. *Qui vinum de campania tranſportandum conduxit, deinde mota à quodã controuerſia, ſignatum ſuo, & alterius ſigillo in apothecam depoſuit, ex locato tenetur, vt locatori poſſeſſionem vini ſine controuerſia reddat, niſi culpa careret conductor.* Vbi habes tertiò, quod conductor tenetur poſſeſſionem rei locatæ locatori, abſque controuerſia reddere, niſi culpa locatoris accidat, &c. Et §. vlt. ſic habetur. *Inter conductorem, & locatorem conuenerat, ne in villa vrbana fœnum componeretur, poſuit, deinde ſeruus igne illato ſuccendit, ait Labeo teneri conductorem ex locato, quia ipſe cauſam præbuit inferendo fœnum, contra conductionem.* Vbi habes 4. quod tenetur conductor qui contra pacta locationis egit. Imò ad idem tenebitur, ſi domus v. g. ab extraneo comburatur, ſi

con-

contra pactum fœnum in domo vrbana compoſuit, vt habetur in *l. ſed etſi quilibet extraneus, ff. eod.*

47 Quæres 3. an tunc ſolum conductor teneatur, quando in culpa fuit, niſi aliud conuentum ſit? Reſp. affirmatiuè, ſic habetur *l item quæritur, ff. locati*, vbi habentur multa, & pulchra exempla, quę quia maximè deſeruire poſſunt ad plenam huius materiæ intelligentiam ea refero, ſic ergo dicitur. *Item quæritur ſi citiarius, ideſt carucarius, dum cæteros tranſire contendit citium euertit, & ſeruum quaſſauit; vel occidit, puto ex locato eſſe in eum actionem, temperare enim debuit.* Citium, genus eſt vehiculi biroti, vt notat ibi Bud. vnde citiarius idem eſt ac citij ductor, qui debuit curſum temperare, ne ſeruum quaſſaret, vel occideret, ac proinde iſte cum in culpa ſit, tenetur. Ex quo inferes eum teneri ratione locati, ſi equum, currum, &c. conduxit, & ex nimio curſu, equum, currum, &c. quaſſauit, ſeu fregit, &c. Deinde ſequitur. *Sed & vtilius Aquiliæ dabitur, ſi nauicularius onus Minturnas vehendum conduxerit, & eum flumen Minturnenſe nauis ea ſubire non poſſet, in aliam nauim merces tranſtulerit, eaque nauis in oſtio fluminis petierit, tenetur prior nauicularius. Labeo, ſi culpa caret, non teneri ait; ceterum ſi vel inuito Domino fecit, vel quo non debuit tempore, aut ſi minus idoneæ naui impoſuit. Tunc ex locato agendum.* Circa hæc verba nota, quod ly Aquiliæ dabitur, ſenſum facit, quod dabitur actio legis Aquiliæ ad agẽdum, ſeu in factum, vt ibid. notat gloſ. Minturna, nomen ciuitatis eſt, vbi flumen, quod minturnas vocabatur. Vbi autem hæc ciuitas, ſeu oppidum ſitum ſit, Calep. *hoc verb.* ex Ptolomæo dicit eſſe in Campania inter Sinueſſam, & Formias, ad Lyrim fluuium, habens propinquas paludes, in quibus Marius delituit, fugiens perſecutionem Syllæ. Proſequitur l. *Si magiſter nauis ſine gubernatore in flumen nauem immiſerit, tempeſtate orta temperare non potuerit, & nauem perdiderit, vectores habebunt aduerſus eum ex locato actionem.* Huius exempli clara eſt ratio, quia culpa eſt aperta magiſtri nauis, quod ſine gubernatore eam in flumen miſerit. Poſtea additur. *Si quis ſeruum ducendum conduxerit, eumque duxerit peregrè aut ab hoſtibus captus ſit, aut perierit, ex locato eſſe actionem placuit, ſi modo non ſic conduxit, vt & peregrè duceret.* Idem caſus eſt de eo, qui equum conduxit ducendum v.g. Bononiam, & ipſe eum duxit Mediolanum, & in itinere perijt, vel ab hoſtibus captus eſt, tenebitur ex locato. Subditur deinde. *Item Iulianus lib. 86. digeſtorum ſcribit. Si tutor puero parum benefacienti, forma calcei tam vehementer ceruicem percuſſerit, vt ei oculus effunderetur, ex locato eſſe actionem patri eius. Quamuis enim magiſtris leuis caſtigatio commiſſa ſit, tamen hunc modum non tenuiſſet. Sed de Aquilia, vt ſupra diximus. Iniuriarum autem actionem competere Iulianus negat, quia non iniuriæ faciendæ cauſa hoc fecerit, ſed præcipiendi.* De hac re plura diximus in tract. *de cenſuris*, agentes, de irregulatitate ex homicidio tum voluntario, tum caſuali. Quem autem caſtigationis modum ſeruare oporteat præceptores, pulchræ tradit Quin. *lib. 1. inſt. orat.* Exemplum, quod ſequitur notabile eſt. *Si gemma includenda, aut inſculpenda data ſit, eaque fracta ſit, ſi quidem vitio materiæ factum ſit, non erit ex locato actio; ſi imperitia facientis, erit. Huic ſententiæ addendum eſt, niſi periculum quoque in ſe artifex receperit; tunc enim etſi vitio materiæ id euenerit, erit ex locato actio.* Gloſ. ibid. *verb. niſi periculum*, ſic diſcurrit. *Niſi periculum, ideſt, niſi caſum fortuium, ſic & punitur ſupra l. ſi quis fundum. Propriè tamen dicitur periculum, quod culpa contingit, vt infr. eod. l. opus. Vel dic hic periculum propriè, ſi qualiſqualis culpa interueniat, vt infr. &c.*

48 Deinde alia ſequentia exempla in eadem lege ponuntur. *Si fullo veſtimenta polienda acceperit, eaque mures roſerint, ex locato tenetur, quia debuit ab hac re cauere. Et ſi pallium fullo permutauerit, & alij alterius dederit ex locato actione tenebitur, etiamſi ignarus fecerit*; quia vt inquit gloſ. ibidem *verb. etiamſi ignarus*: *cum erranit in ſuo facto, non eſt probabilis*

igno-

igitized by Google

ignorantia. Additur deinde. *Exercitu vt. uente, migrauit conductor, deinde hospitio militi fenestras, & cætera subtulerunt. Si Domino non denunciauit, & migrauit, ex locato tenebitur. Labeo autem, si resistere potuit, & non restitit, teneri ait, quæ sententia vera est. Sed si denunciare non potuit non puto eum teneri. Si quis mensuras conduxerit, easque magistratus frangi iusserit, si quidem iniquæ fuerunt, Sabinus distinguit, vtrum sit conductor, an non. Si sit, esse ex locato actionem, si minus, non. Quod si æquæ sunt, ita demũ eũ teneri si culpa eius id fecit aditis, & ita Labeo, & Mela scribunt. Duo rei locationis in solidum esse possunt.* Hæc ibi.

49 Quæres 4. an aliquando locator teneatur etiam ex culpa leuissima? Resp. affirmat. quando scilicet quis dicit se esse alijs peritiorem in arte, seu quando quis suas operas locat, vt egregius artifex; nã ille tenetur de damno contingenti ex culpa leuissima illis, vel illis, qui suis vtuntur operibus. Pulcher casus adducitur in *l. si merces. ff. locati §. penult.* Vbi dicitur. *Qui columnam transportandam conduxit, si ea dum tollitur, aut portatur, aut reponitur fracta sit, ita id periculum præstet, si qua ipsius, eorumque opera vtitur, culpa accideris. Culpa autem abest, si omnia facta sunt, quæ diligentissimus quisque obseruaturus fuisset. Idem scilicet intelligimus & si dolia, vel signum transportandũ aliquis conduxerit. Idemque etiã ad cæteras res transferri potest.* Glos. ibid. *verb. diligentissimus* sic discurrit. *Diligentissimus, idest, diligens, vt ponatur superlatiuus, propositiuo, vt è contra sæpè contingit. Nec enim dubiũ est locatorem opera non teneri de leuissima culpa, vt argum. sup. commor. l. si vt certo, §. nunc videndum, & inf. de reg. iur. l. contractus. Sed secundum Mol. est speciale in columna, & alijs, quæ leuiter franguntur, vt exactissima diligentia præstetur. Et nobis quem excusari à culpa, si omnia faciat, quæ diligens faceret.* Vel etiam quando quis promittit summas diligentias, vel vt diligentissimus, & versatissimus vult teneri. Benè verum est, quod cum istæ leges pœnales sint; non obligant conductorem, & locatorem, nisi post iudicis sententiam, quando abest culpa mortalis contra iustitiam. Constat enim ex dictis supra, quod obligatio restitutionis, vel compensationis damni, numquam oritur in foro conscientiæ ex vi actionis iniustæ, nisi ex culpa graui contra iustitiam; vel nisi ex re aliena, & ex contractu, vt supra notauimus.

50 Quæres 5. an conductor teneatur ex culpa fuorum seruorum, seu ministrorum, aut famulorum? Hoc quæsitum ex parte constat ex d. n. 46. vbi retulimus *l. videamus, ff. locati*, vbi traditur ad quid teneatur, qui domum conduxit, si à socijs conductoris, v.g. comburatur, aut aliud damnum patiatur. De alijs tamen damnis à famulis, seruis, &c. nil diximus; Ex *l. si tibi domum, ff. locati* decisio quæst. sumi potest. Sic enim ibi dicitur. *Si tibi domum locauero, & serui mei tibi damnum dederint, vel furtum fecerint, non teneor tibi ex conducto, sed noxali actione.* Vbi glos. *verb. ex conducto*, dicit. *Sed è contra; si serui conductoris damnum dederint in re locata, ex locato erit actio in conductorẽ.* Et *l. cum in plures, §. seruum*, ad rem, hæc scribuntur. *Seruum meum mulionem conduxisti, negligentia eius mulus tuus periit, si ipse se locasset, ex peculio dumtaxat, & in rem versò damnum me tibi præstaturum locati iudicio. Sin autem ego ipse cum locassem, non vltra me tibi præstaturum quam dolum malum, & culpam meam adesse. Quod si sine definitione personæ, mulionem à me conduxisti, & ego eum tibi dedi, cuius negligentia iumentum perierit, illam quoque culpam me tibi præstaturum animo, quod eum elegissem, qui huiusmodi damno te afficeret.* Vbi habes, quod si tu conducis seruum meum, quem ego expertus fui probum, & bonum, nihil tibi debeo ex damno tibi secuto ab illo, si tu ipsum elegisti; secus esset si non certum seruum conduxisti, & ego eum tibi dedi, tunc ego tibi debeo ex eius maleficio, quia cum ego illum tibi assigno, videor te reddere tutum, & securum de eius fide, & diligentia. Item habes, quod si conductor domus, equorum, mulorum, &c. ser-

uos habet, aut hospites recipit vita, & moribus probos, & in officio suo diligentes, & tales, quod si considerasset locator, non improbasset, tunc conductor non tenetur stare pro culpa eorum; secus si conductor rem commisit seruis non probis, & negligentibus, tunc eorum stabit culpæ conductor, & pro damno rei locatæ soluet.

51 Quæres 6. quis debeat probare, quod res locata perijt culpa conductoris, locator, an conductor? Resp. cum Sylu. *verb locat. q. 19.* & est cõmunis omniũ sententia, quod quando locator rẽ, & custodiam commisit. seu quod in idem redit, quando conductor vi conductionis tenetur ad rei custodiam, tunc si res pereat ad ipsum conductorem spectat probare, quod sine eius culpa res perijt, colligitur ex *l. si quis fundum*, § *Imperator*, adiuncta glos. ibid. *verb. probari potest*, *ff. locati*. Ratio est, quia in eo casu conductor ex vi officij rem conductam custodire tenetur, ac proinde si pereat, eius culpa perire præsumitur, nisi oppositum probet. Probatio autem etiam à coniecturis sumi potest, vt quod grex verbi gratia ex magna parte perijt morbo communi, cum & aliorum greges simili morbo laborauerint.

52 Quæres 7. ex qua culpa teneatur locator, qui rem vitiosam locauit. Quis v.g. locauit equum alicui vt iret Lauretũ, & non potuit deseruire, quia senex est, debilis, &c. Quis locauit domum ruinosam, non præmonito conductore, & non potuit eam inhabitare. Quis locauit fundum inundationi subiectum non præmonito conductore, ex quo graue damnum passus est. Quis locauit dolia non sana pro sanis, &c. ad quid teneatur locator, seu ex qua culpa? Resp quod tenetur de dolo, & culpa, ac proinde tenetur vel pensionem remittere, vel aliam rem bonam concedere, etsi quod damnum conductor passus est, resarcire, colligitur ex *l. si quis domum*, *ff. locati*, & tradunt ibi Doctores, & in *l. si fundus*, dicitur. *Similiter igitur, & circa conductionem seruandum puto, vt mercedem quam præstiterim restituas eius, si tempore, quod fruitus non fuerim, nec vltra actionem ex conducto præstare cogeris. Nam etsi colonus tuus fundo frui à te, aut ab eo prohibeatur, quem tu prohibere ne id faciat, possis, tantum ei præstabis quanti eius interfuerit frui, in quo etiam lucrum eius continebitur. Sin vero ab eo interpellabitur, quem tu prohibere propter vim maiorem, aut potentiam eius non poteris, nihil amplius ei quam mercedem remittere, aut reddere debebis.* Hæc ibi, & in *l. sed addes*, § 1 *ff. locati*, habetur. *Si quis dolia vitiosa ignarus locauerit, deinde vinũ effluxerit, tenetur in id, quod interest, nec ignorãtia eius erit excusata, & ita Cassius scribit, ali. ter atque si saltum pascuum locasti, in quo herba mala pascebatur, hic enim si pecora vel demortua sint, vel deteriora facta, quod interest præstabitur si sciuisti, si ignorasti, pensionem non petes, & ita Seruio, Labeoni, & Sabino placuit.* Sed quare non est idem ius in locatore dolij vitiosi, ac in locatore saltus, seu prati in quo est herba pestifera, ac venenosa ex qua pecora deuixerunt? Hanc difficultatem proponit, & soluit glos. ibidem *verb. in quo herba mala*, dicens. *Sed cur aliter? Resp. quia in doliis ignorare non debuit, in pascuis verò iustè potuit ignorare, nam quæ facilius scirì possunt, si ignorentur, grauius coercentur.* Ius ergo ignorantiam improbat in eo, qui dolia vitiosa locat, ac proinde vult, quod teneatur etiam ad id, quod interest, non enim præsumitur in isto ignorantia, sed malitia & dolus, ac proinde grauius coercetur. Excusat tamen ius ignorantiam illius qui saltum pascuum locat in quo noxia herba reperitur, quia in hoc facilius ignorantia præsumi potest. Bene verum est, quod si ad forum conscientiæ attendamus, si in vtroque casu ignorantia adsit, vt re ipsa adesse potest, in vtroque casu, excusabitur locator, & si in vtroque casu adsit malitia, & dolus, vt re ipsa ad esse potest, in vtroque casu locator tenebitur etiam ad interesse, & non solum ad non petendam pensionem.

QVAE-

QVÆSTIO VI.

Ad quid teneatur locator, vel conductor, qui se obligauit ad casus fortuitos.

53 VT constat ex dictis q. præcedenti, licitum est se obligare ad casus fortuitos, & frequenter hæc obligatio poni solet in contractibus commodati, & locati, conducti. Nam qui enim commodat alicui equum potest commodatarium obligare ad casum fortuitum, vt si equus quocunque modo pereat, teneatur valorem restituere. Et in contractu locationis, & emptionis, pactum poni potest vt si domus pereat, teneatur locator aliam habitationē substituere, & conductor fundi se obligat ad soluendam pensionem, non obstante quocunque casu fortuito. Ponam hic casum de quo interrogatus fui dum essem Cremonæ. Petrus locauit possessionem, vt ibi vocant, seu fundum Paulo, hoc pacto, quod Paulus solueret certam pensionem, non obstante casu fortuito, grandinis, pruinæ, locustarum, inundationis, & similium. Accidit vt venerit de cælo tanta multitudo, & magnitudo grādinis, quod locator neque quartam partem fructuum perceperit, dubitatum fuit, an adhuc conductor in virtute dicti pacti teneretur ad solutionem dictæ pensionis, quod ibi fictum vocant.

54 Certum est apud omnes, quod in virtute talis pacti teneatur conductor ad solutionem pensionis, quando casus fortuitus est ordinarius. Difficultas procedit an dictum pactum se extendat ad quoscumque casus fortuitos, an solum ad illos, qui ordinariè solent euenire. Pro quo nota, quod casus fortuitus dicitur ille, qui præuideri non potest, seu est inopinatus rei euentus, cui occurri seu prouideri non potest, vt tradunt Sigysmund. Scaccia *de commerc.* §. 1. *q.* 1. *n.* 134. Marc. Anton. *var. lib.* 2. *resol.* 26. Mantica *de tacitis, &c. lib.* 5. *tit.* 8. *n.* 3. Caroc. *de locato p.* 4. *rubr. de casib. q.* 12. Strach. *de assecurat. p.* 3. *n.* 65. Felician. *de societ. cap.* 25. *n.* 1. & alij. Inter casus fortuitos numeratur grando, ventus vrens, magna copia locustarum, fata deuastantium, quędam nebula quæ fata exsiccat, item quædam pruina tempore Maij, incendium sine alicuius culpa ortum, vel saltem sine culpa conductoris, &c. Annumerantur etiam inter casus fortuitos, inundatio, & aquarum impetus, subita vis hostium, Mascard. *de probat. concl.* 271. *n.* 8. Mantica *de tacitis, &c. lib.* 10. *tit.* 9. *n.* 3. & Scaccia *vbi supra, n.* 135. vbi inter casus fortuitos numerat etiam vim fluminis, maris, tempestatis, item vim terremotus, graualorum, & sturnorum; Item incursum latronum, hostium, piratarum, & bannitorum depredantium merces, quibus resisti non potest. Item Principis aut iudicis factum iustum, aut iniustum, Carocc. *vbi supra, q.* 12. Scaccia, *n.* 136. & alij.

55 Non nulla difficultas est, an furtum inter casus fortuitos numeretur? Et dico, quod sic maximè quando à coniunctis, vicinis, vel famulis perpetratum est. Thesau. *quæst. forens. lib.* 4. *q.* 9. *n.* 2. Cardos. *in praxi iud. verb. furtum, n.* 39. Item quando est cum fractura, Menoch. *cons.* 353. *n.* 11. Mascard. *concl.* 262. *n.* 18. & *concl.* 830. *n.* 8. Item quando res fuit a te erat in loco cum proprijs rebus custodita, & cum illis ablata est. Felician. *de*

*ſociet.cap.*21.*n.*44.Farin.*in praxi crim.p.*5. *de furtis q.*166.*n.*36.

56 Eſt etiam aduertendum,vt etiam q. præcedenti aduertimus, quod qui caſum fortuitum allegat, duo probare debet, & quod caſus fortuitus ſit, & quod ſua culpa non contigit, in caſibus illis, in quibus culpa reperiri poteſt, vt in incendio, in furto, in morte animalium, in fuga ſeruorum,&c.Maſcard.*concl.*272. *n.*8.*& concl.*468.*n.*5.Felician.*de ſociet.cap.* 25.*n.*49.Menoch.*lib.*6 *præſumpt.*61.*n.*30. Farin.*in praxi crim. tit. de pœnis temper.q.* 88. *n.* 4. Gail. *lib.* 2. *obſeruat.* 21. *n.* 3. & alij.

57 His poſitis ad difficultatem propoſitam ſic reſpondeo, quod qui in ſe ſuſcipit caſus fortuitos, ſeu qui renunciat caſibus fortuitis, ſeu qui ſe obligat ad ſoluendam penſionem non obſtantibus caſibus fortuitis, ſolum tenetur quoad caſus fortuitos ſolitos, & ordinarios,non ad inſolitos, & extraordinarios, & raro contingentibus, ſic tenent Bart.*in l. ſcio ſi quis*, §. *quæſtum*, *ff. ſi quis caut.* Anton. Gom.*var.tom.*2. *cap.*3. *n.*19. Afflic.*deciſ.* 259.*n.*19.Mohedan.*deciſ.* 236. Caballin. *de euict.*§.5.*n.*11. Iacob.Mandel.de Alba *conſ.*1.*n.*5.Sebaſt.Medic.*de caſibus fortuit. p.*1.*q.*151.*& de compenſ.p.*1.*cap.*45. Gam. *deciſ.*350.*n.*11.Surd.*conſ.*61.*n.*65.*& deciſ.* 326.*n.*52.Caroc.*de locato p.*4.*rubr.de caſibus q.*8.Steph.Grat.*diſcept.forenſ.to.*1.*cap.* 195.*n.*7.& alij communiter, nam voluntas ad caſus extraordinarios non cenſetur ſe extendere.

58 Quæres 1. quinam dicantur caſus inſoliti, & raro contingentes? Aliqui ſatis communiter volunt relinqui iudicis arbitrio, vt Pinel. *in l.*2.*C. de reſcind. p.*1. *cap.* 3.*n.*26.Gutier. *de iuram. confirm. p.*1. *cap.*24.*à n.*1.Azeued.*l.*2.*n.*17.*tit.*9. *nouæ recop.* Ceual. *commun. contra commun. q.* 702.*n.*6.Steph. Grat. *vbi ſupra n.* 1. Menoch.*de arbitr. caſu* 80. Seraph. *de priuil. iuram.priuil.*106.Aduertit Azeued.*l.*2.*tit.* 9.*lib.* 9. *nouæ recop.* quod qui poſt generalem ſuſceptionem periculi in ſe, vnum ex caſibus fortuitis exprimit, tenetur etiam de alijs ſimilibus.

59 Quæres 2. an qui generalem fecit renunciationem caſuum fortuitorum, & eam iuramento confirmauit, teneatur poſtea ſaltem ratione iuramenti ad casũ fortuitum inſolitum, & rarò contingentem? Reſp. negatiuè, ratio clara eſt,quia iuramentum habet quidem vim confirmandi contractum, cui accedit, non tamen extendendi, ſe ad alia ac proinde in præſenti caſu confirmabit pactum quo quis ſe obligat vt ſtet etiam currentibus, caſibus fortuitis, & ordinarijs, non tamen ſe extendet ad caſus fortuitos inſolitos,& ſic tradunt Euerard.*in loco de except.ad reg.n-fin.*Menoch.*conſ.*27.*n.*9.*cum ſeq.* Carocc. *de locato p.*4.*rubr.de caſibus*, *q.* 8. *n.*10. Gutier. *de iuram. confirm.p.*1.*cap.* 24. Seraph. *d. priuil.* 106.*n.* 11. Steph. Grat. *diſcept.forenſ.to.* 1. *cap.* 195. *n.*12. & alij.

QVAESTIO VII.

Quænam ſint potiſſimæ locatoris obligationes.

60 NON eſt dubium, quin teneatur locator rem locatam conductori concedere fruendam, vt conſtat ex *l. ex conducto*, *ff. locati*, vbi dicitur. *Ex conducto actio conductori datur, competit autem ex his cauſis ferè, vt puta ſi re, quam conduxerat, frui ei non liceat, fortè quia poſſeſſio ei, aut totius agri, aut partis non præſtatur, aut villa non reficitur, vel ſtabulum, vel vbi greges eius ſtare oporteat, vel ſi quid in lege conductionis conuenit ſi*

hoc non præstatur, ex conducto agetur. Vbi, vt vides, tenetur locator rem fruendam concedere conductori, & omnia præstare, quæ in contractu promissa sunt, vt quod villa, vel domus reficiatur, vt accommodetur stabulum, vel locus in quo grex stare debet, &c. Vnde si non ista præstentur, & per locatorem stetit, quod non præstarentur, tenebitur locator soluere quicquid interest conductoris. Quod si conductor impediatur ex casu fortuito ne re locata fruatur, tenebitur locator pensionem remittere, vel eam si accepit restituere.

61 Verum antequam vlterius progrediamur, nota pulcherrimam doctrinam glos. in *l. si vno, verb. personis, ff. locati*, vbi hæc leguntur. *Vt autem plane certa hoc habeas, dicas secum. Azor. quod locat quis quandoque res, quandoque operas, quandoque rem, & operam. Cum rem suam locat, siue stetit per eum siue per casum fortuitum ex ipsius parte contingentem quo minus conductor re vtatur, tenetur actione ex conducto. Sed in primo casu, scilicet cum per locatorem stetit, agitur ad interesse, in quo etiam lucrum continetur vel ad pœnam quam præstari rupta fide conuentionis placuit si conductor pensionibus paruerit, & vt oportet voluerit, nec in re locata malè versatus fuerit. In secundo autem casu, scilicet quando per casum fortuitum, vt pensio pro rata remittatur, vel reddatur, veluti si ædes locatæ exustæ fuerint, vel ager terremotu corruerit. Idem est si locator rem ex necessitate demolitus est, scilicet locatam, vel proprijs vsibus pro hauerit necessariam, vel conductor iusti timoris gratia migrauerit, vel frui ab eo prohibentur, quem locator propter vim maiorem, aut potentiam eius prohibere non potest. Si vero stet per conductorem, vel per casum fortuitum ex eius parte contingentem, quo minus re locata vtatur, solidam pensionem præstare cogitur. Cum autem quis operas suas locat, vel rem, & operam, nec per eum stat quominus eas soluat, sed per conductorem, licet casu fortuito impeditum, mercedem totius temporis consequetur, vt de scriptore dicitur, & de eo, qui mancipia vehenda conduxit, & de harede aduocati à quo non reperitur salarium, quia per eum non stetit quominus causam ageret. Si vero stetit per locatorem quominus operas præstet, vel per casum fortuitum in sua persona contingentem, tenetur in primo casu ad interesse. In secundo, vt pensionem remittat, vel reddat pro rata temporis, quo eas non præstitit.*

62 Sed contra hanc egregiam glos. doctrinam obijcies 1. quod casus fortuitus non debet in bonæ fidei iudicio venire, veniret autem si ratione illius debet pensio remitti, vel reddi pro rata temporis, quo quis operas non præstitit. Ad hoc argumentum sic resp. glos. ibid. *Potest dici non venire, scilicet vt teneatur locator operarum ad interesse, nec petere potest solidam pensionem, quia casus fortuitus non debet conductori nocere, & prodesse locatori.*

63 Obijcies 2. quia venditor consequitur pretium rei venditæ, tametsi res vendita casu amittatur, ergo etiam ille consequetur mercedem operarum suarum, tametsi impeditus fuerit quominus non præstaret. Ad hoc argumentum resp. ead. glos. ibid. dicens. *Aliud est, in venditore, qui certat de damno vitando, nam si non haberet pretium, damnum rei suæ peteretur, locator autem certat de lucro, cum nihil de suo amiserit. Item videtur contra, quod est infra de var. & extraord. cog. l. 1. §. penul. & de statu lib. l. eum hares, §. antepen. Resp. speciale est in libertate, & in aduocatis. Nec obstat huic §. quod dicitur C. de condit. ob caus. l. penult. quia vt supradictum est, loquitur cum contingit casus in conductore, secus si in locatore, &c.*

64 Sed quæres 1. an ille qui suas operas locauit, sed certo tempore impeditur ne eas præstet, possit supplere in alio? Resp. affirmatiuè, ita habetur in *additione ad glos. in d. l. si vno', ff. locati*, vbi dicitur. *Nota ex hac glos. secundum Bald. hic, quod si ille, qui debet præstare operas est impeditus certo tempore, potest supplere alio tempore, & totam mercedem consequitur,*

tur, nisi opera deberentur ex contractu nominato, & paniteret eum, cui opera sunt præstanda. Circa quod vide, quod notat Azo. in summa, C. eodem.

65 Quæres 2. an locator teneatur rei locatæ vitium occultum conductori manifestare? Resp. affirmatiuè, quando vitium rei locatæ est tale, quod facit eam esse conductori pernicioſam, aut inutilem; constat ex dictis supra de obligatione venditoris, quam habet ad manifestandum rei venditæ vitium. Quocirca tenetur locator equi calcitrosi, hoc vitium manifestare; locator domus ruinosæ, tenetur hoc manifestare; locator pascui saltus noxij, & pestiferi, tenetur hoc patefacere, &c. Quod si vitium non sit pernicioſum, nec inutile conductori, sed minus vtile, poterit illud locator reticere, modo minuat pretium locationis pro rata vtilitatis tantum, & modo etiam probabiliter credat locator, quod si conductor vitium sciret, adhuc rem conduceret, constat ex dictis loco citato.

66 Quæres 3. an locator teneatur soluere impensas necessarias, vel vtiles, quas conductor facit in re locata? Resp. affirmatiuè, vnde si conductor equi aliquas impensas faciat, vt ab aliquo morbo curetur, vt illi ponantur, vel renouentur soleæ ferreæ, vel quid simile, ad has resoluendas tenebitur locator, nisi aliud conuentum sit. Item si conductor domus partem aliquam collapsam refarciat, tenebitur locator ad impensas; bonum tamen est ad tollendas lites, quod conductor præmoneat locatorem. Item si conductor vineæ, vel fundi plantet arbores, vel vites, tenebitur locator ad impensas.

67 Quæres 4. an locator teneatur ad illas impensas, quas fecit conductor soluendo tributa, & alia onera rei locatæ, vt sunt decimæ, canones, collectæ, gabellæ, &c. Aliqui volunt conductorem teneri, quando locatio est ad longum tempus, at quando est ad breue tempus tenetur locator. In hac re certum est standum esse conuentioni factæ inter locatorem, & conductorem. Quando tamen nulla interceſſit conuentio, nullum pactum, standum erit *l. 1. C. de annonis*, vbi dicitur. *Annonas autem is soluere debet, qui possessiones tenet, & fructus percipit.*

68 Quæres 5. cui res tradi debet, quando duobus est locata? Resp. quod si nulli tradita est, priori locatori tradi debet, iuxta illud: *qui prior est tempore, potior est iure*, & habetur *l. qui balneum, l. potior, ff. qui potiores in pignore hab. l. si fundū, C. eod.* & cap. *qui prior, de reg. iur. in 6.* Quod si iam res alteri tradita est, communis sententia est, quod ille præferatur, cuius res est tradita, tametsi iste posterior sit. Alex. *conſ. 122. lib. 5.* Socin. *conſ. 29. lib. 4.* & alij communiter. Ratio clara est, quia ille cuius res iam tradita est, gaudet duplici iure, scilicet conductionis, & retentionis, seu possessionis; at alter vnico tantum iure gaudet, scilicet conductionis. Axioma autem allatum procedit quando iura sunt æqualia, secus quando inæqualia sunt, vt in hoc casu contingit. Sic aduertit Federic. de Senis *conſ. 197. verſ. restat respondere, & conſ. 69. verſ. non obstat.* Roman. *conſ. 47. verſ. secundò*, quos refert, & sequitur Tusch. *litt. P. concl. 465. n. 39.*

§. I. *In quibus casibus locator repetere possit rem locatam antequam finiat tempus locationis*

69 IN *l. ade, C. de locato*, Imperator Anton. sic respondet Callimorphoniæ. *Aede quam te conductam habere dicis, si pensionem domino in solidum soluisti: invitam te expelli non oportet, nisi propriis vsibus Dominus eam necessariam esse probauerit, aut corrigere domum maluerit, aut tu malè in re locata versata es.* Vbi, vt vides, inquilinus, qui soluit pensionem domus conductæ, non potest per Dominum locatione durante expelli, nisi propter necessitates Domini, vel propter necessariam eius refectionem, vel propter culpam inquilini abutentis; & sic tradunt ibid. Doctores, & Conan. *comment. iuris lib. 3. cap. 11.* Hippol. *singul. 615.* Tiraquel. *in l. si vnquam, verb. reuertatur, n. 174. C. de reuocand. donat.*

An-

Anton.Gom.*var.to.2.cap.3. n.6.* Couar. *pract. cap.* 50; *& lib.2. var. cap.*15. *n.* 4. Mozz. *de contract. tract. de locato, tit. de substantialibus locati n.*23. *& tit. quomodo finitur, n.* 11. & alij communiter. In aliquibus locis est statutum, quod conductor expelli non possit ob non solutum debitum, seu pensionem, sed debet cogi vt soluat.

70 Quæres 1. an non solum conductor ad modicum tempus expelli possit, verum etiam ad longum tempus, ob non solutam pensionem? Boer. *decis.*234.*n.*3. Valasc. *de iure emphyt. q.* 22. *n.*5. Cabed. *decis.*92. *p.*1. *n.*3. & alij, volunt d.legem solum habere locum in conductore ad modicum tempus. Vnde dicit Cabed.*d. n.* 3. quod conductor ad longum tempus expelli non potest per locatorem ex casu superuenienti, & *n.*4. tenet, quod dictus conductor expelli non possit ob non solutam pensionē in primo anno, sed tenetur expectare biennium, si res conducta est Ecclesiastica,& si prophana, triennium. Probatur hæc sententia, quia locatio ad longū tempus æquiparatur emphyteusi, Sarmient. *select. lib.*3. *cap.*2. *n.*31. Pinel. *in l.*1. *p.*3. *n.*64. *C. de bonis maternis*, Lasarte *de decimavendit. cap.*2. *n.*59. Sebast. Medices *de definit. p.* 2. *cap.* 49. Valasc. *de iure emphy. q.*29. *n.*6. ac proinde debet seruare iura emphyteusis, vbi emphyteuta non cadit, nisi dicto tempore non soluat pensionem. Tum quia in locatione ad longum tempus, dominium vtile transit in conductorem, *l.*1. *ff. si ager vectig.* Duen. *reg.* 240. *limit.* 2. Pinel. *vbi supra n.*63. Valasc. *vbi supra*, Couar. *var. lib.*2. *cap.* 16. *n.*1. & alij, ac proinde hæc locatio, vt alienatio prohibetur in alienatione bonorum Ecclesiasticorum, & d.sententia quoad locationem bonorum Eccles. habetur cap. *propter sterilitatem, de locato*, vbi non aliter conceditur locatori facultas expellendi conductorem, nisi transacto biennio. Vnde Valasc. *d. q.* 12. *n.* 7. dicit dictam legem non currere quando conductor est absens, & ob hoc non potuit soluere tempore legitimo. Et Didac.à Britto *ad cap. propter sterilitatem, §. verum, n.*23. & 30. dicit, quod etiam post biennium finitum in locatione Ecclesiastica peti potest pensio, & conductor tenetur eam soluere, imò tenetur ad interesse ratione moræ.

71 Quæres 2. an non solum conductor expelli possit, si non soluat pensionē modo dicto, verum etiam subconductor? Resp. affirmatiuè, quando primus excussus est, & non est soluendo, sic Cancer. *var. p.*1. *cap.*14. *n.*3. & 4. vbi post Osasc. *cons.*4. *n.*47. dicit, quod si primus conductor non soluit pensionem Domino, & rem relocet, potest secundus expelli, nisi soluat pensionem debitam per primum; & *n.*7. aduertit post Boer. *decis.* 309. *n.*5. quod locator postquam expulit conductorem, potest debitam pensionem petere pro tempore præterito absque præiudicio expulsionis, bene tamen si petat pēsionem pro tempore futuro. Potest autem locator expellere conductorem non soluentem pensionem propria auctoritate, modo non sit periculum alicuius incommodi, vt quod conductor armata manu se defendet, &c. tunc enim opus est iudicis auctoritate; vide Greg. Lop. *l.* 11. *tit.*13. *p.*5. Valasc. *de iure emphyt. q.*21. *n.*2. Caroc. *de locat p.* 8. *tit. causæ recusat. q.*14. Didac.à Britto in cap. *propter sterilitatem, de locat. n.* 28. *&* 29.

72 Quæres 3. an possit locator expellere conductorem etiam inuitum, & retinentem durante locationis tempore, si ipse indigeat domo locata, seu si superueniat necessitas habitandi domum locatam, eaque vtendi? Resp. affirmatiuè, constat ex d.l.in princ. cit. & tradunt ibid. Doctores, & Couar. *pract. cap.* 30. *n.*30. Nauar. *in man. cap.*17. *n.*193. Ceual. *commun. contra commun. q.*756. *n.*42. vbi ampliat, tametsi adsit scriptura cum pacto de non alienando, vel cum hypotheca generali, vel speciali ipsius rei locatæ pro securitate ipsius locationis, adhuc enim necessitate aduentante, conductor expelli potest. Hoc tamen currit communiter in domibus causa habitandi, non in prædijs rusticis, seu agris. Dixi communiter, quia si in prædio rustico esset ibi habita-

bitatio, & Dominus ea indigeret, & nulla alia in qua conductor habitare posset, vt coleret prædium, tunc ex consequenti expelli posset conductor etiam à cultura prædij.

73 Quæres 4. an sit necesse, quod necessitas locatæ rei superueniat post locationem? Resp affirmatiuè, necesse namque est, quod necessitas rei locatæ sit improuisa, nec sufficit, quod adsit tempore locationis, vel quod tunc fuerit cogitata, sic Doctores citati, & Anton. Fab. *in suo Cod. lib.4. tit.41. de locato, definit.* 51. obseruans necessarium esse, quod necessitas emergat post contractum. Varia dantur exempla huius necessitatis. I. Si locator ducat vxorem, quod tempore contractus non sperabat, & domus locata, est sibi necessaria ad habitandum cum vxore, quia aliam commodam non habet. II. Si inspectato matrimonio copulet aliquem filiorum, aut filiarum, pro quo indiget domo locata. III. Si locator, aut eius filius eques, vel Doctor, vel Aduocatus, vel Præsbyter fiat. IV. Si domus locatoris exusta est, & indiget reparatione; vel quia corruit. V. Si locator indigeat domo locata, vt in ea faciat artem lanę, vel aliã honestam. VI. Si locator suam domum deserat, ob hostes superuenientes, &c. VII. Vt domum locatam reparet, &c. Tunc autem conductor tenetur soluere pensionem pro rata habitationis, vide infr. *n.* 80.

74 Quæres 5. an nomine propriæ necessitatis, veniat etiam necessitas propinquorum, amicorum, &c. Resp. certum esse nomine propriæ necessitatis venire etiã necessitatem filiorum, sub propria potestate existentium; necessitas namque filij, reputatur necessitas patris; cum enim filius sit pars patris, nomine patris, veniet etiam filius; tum quia pater tenetur alere filium non emancipatum; nomine autem alimentorum venit etiam habitatio, *l. verbo victus, ff. de verb. signif.* Mihi etiam certum videtur, quod nomine necessitatis locatoris, veniat etiam necessitas parentum illius, & auorum, ratione scilicet mutui, & reciproci amoris. An autem necessitas fratris locatoris cẽseatur propria, ac proinde sufficiens ad expellendum conductorem. Communis sententia, est negatiua. Ratio est, quia sicut frater non tenetur fratrem alere, ita nec tenebitur de habitatione prouidere, cum habitatio veniat nomine alimentorũ, Didac. à Britto *loc. cit. n.6.* Verum hæc sententia mihi non placet, nec ratio illius; nam licet frater non teneatur tanta obligatione prouidere fratri, tamen hoc facere debet, cum possit; certè impietatis damnaretur ille frater, qui cum posset, non succurreret fratri, vel sorori ægenti; vnde in aliquibus Regnis, vt in *Ordin. Reg. Lusit. lib. 4. tit.24.* Et in *l.6. Hispan. tit.8. par.5.* præcipitur, quod frater debeat dare dotem sorori, vt nubat. Vnde si locator indigeret domo locata, vt in ea poneret fratrem ducentem vxorem, vel sororem ducentem maritum, eo quod aliam non habent, posset expellere locatorem. An autem hoc facere possit pro amico, non vidi hoc ab aliquo pertractatum. Aliquis posset affirmatiuè respondere, quia amicus, dicitur alter ego, Ioc. de amic. *cons.* 85. *n.* 18. refert, & sequitur Tusch. *lit. A. concl.* 326. *n.* 3. Vnde amicus dicitur ille in quo est idem velle, & nolle cum alio, Alex. *cons.* 93. *n.*10. *lib.*6. Tusch. *d. concl.* 326. *n.*4. Et amicus in iure frater nuncupatur. *l. nemo dubitat, vers. qui frater, ff. de hæred. instit.* Et amicus æquiparatur consanguineo, Ias. *in l. quæ dotis n.* 75. *ff. solut. matrim.* Rebuff. *de priuil. schol. priuil.*104. Tusch. *d. concl.*326. Steph. Grat. *discept forens. cap.* 200. *n.*4. & alij, ac proinde, quod de istis dictum est, etiam de amico dici potest. In aliquo casu speciali hæc sententia admitti posset; vt si ex parte longinqua veniret magnus amicus, & non haberẽ domum in quam reciperem, nisi locatam, tunc possem monere conductorem vt locum cedat.

75 Quæres 6. an cõductor possit deserere domum ob eadem necessitatem, qua potest locator expellere conductorem, vt si ducat vxorem, si matrimonio copulet filium, &c. Resp. posse quidem domum deserere tum cum illis necessitatibus, tũ

sine

sine illis, modo soluat pensionem pro toto tempore locationis, sic post alios tenet Didacus à Britto, *in cap. propter sterilitatem de locato, §. verum, n.* 8. Vbi assignat differentiam locatoris, & conductoris, quod scilicet ille ob necessitatem potest conductorem expellere; iste, non obstante quacumque necessitate, semper debet pensionem soluere, cum tamen pares esse deberent primo aspectu. Quia scilicet æquitas, in qua d.l. fundatur, ad interpretandam mentem contrahentium multo efficacius viget ex parte locatoris, qui est Dominus domus locatæ, vt sibi liceat propter superuenientem necessitatem expellere inquilinum, & propria domo vti; quam vigeat ex parte conductoris, in quo deficit dicta æquitatis ratio, nec potest in præiudicium locatoris, & ob propriam necessitatem domũ deserere.

76 Quæres 7. an dentur aliqui casus in quibus conductor potest domum deserere, & pensionem non soluere? Resp. affirmatiuè, & sunt omnes illi, qui se tenent ex parte habitationis, ratione quorum domus habitari non potest, seu qui sunt impediriui habitationis domus. Vt cum domus tetris imaginibus, dæmonum infestationibus, apparitionibus, &c. perturbatur, & habitatores inquietantur. Anton. Gom. *var. to.* 2. *cap.* 3. *n.* 3. Perez. *l.* 1. *tit.* 7. *lib.* 5. *ordin.* Mozz. *d. tract. de loca. to tit. de accidentalibus locat. n.* 5. Didacus à Britto *vbi supra n.* 7. Similiter cum quis recedere cogitur ob pestem, Mozz. *loco cit. n.* 6. *& tit quomodo finiatur locatio, n.* 3. Valasc. *de iure emphyt. q.* 22. *n.* 6. Rip. *trac. de peste p.* 2. *n.* 8. Cosm. *in pragmat. Sanct. Elisa. tit. de auctoritate generalis Concilij cap.* 1. *verbo pestis.* Item ob bellum superueniens, ex *Item quæritur, §. exercitu, ff. locati*, Valasc. & Mozz. *locis citatis*, Paris. *de resignat. benefic. lib.* 11. *q.* 13. *n.* 56. Surd. *cons.* 347. *n.* 21. secus esset si cum domum conduxit habebat belli scientiam, Steph. Grat. *discept forens. cap.* 328. *n.* 21. Debet tamen conductor tunc denunciare discessum suum locatori, & claues tradere, si commodè potest, sic citati Doctores, & Menoch. *cons.* 120. *n.* 15. *&* 33. vbi limitat quando impedimentum est notorium. Mascard. *de probat. concl.* 820. *n.* 12. post Gam. *decis.* 73. resoluit, quod si conductor non denunciauit causam discessus cum commodè posset, & claues non reddidit, ob quam causam locator non potuit domum alteri locare, ad damni subsecuti satisfactionem, compellendus est.

77 Quæres 8. an locator ob superuenientem necessitatem domus, possit expellere etiam scholarem inquilinum? Negant Rip. *in l.* 1. *fin. ff. solut. matrim.* Bolognet. *in auth. habita, C. ne filius pro patre, n.* 369. Rebuff. *de priuil. schol priuil.* 8. Horat. Luti. *de priuil. schol. priuil.* 40. Duen. *reg.* 213. Morla *in empor. p.* 1. *tit.* 10. *n.* 25. *&* 26. Ceuall. *commun. contra commun. q.* 756. *n.* 43. Affirmant Valasc. *vbi supra q.* 22. *n.* 5. Barbos. *in l.* 1. *ff. solut matrim. p.* 7. *n.* 52. *&* 53. & alij plures. Ego distinguendum puto, nam vel scholaris facile aliam habitationem inuenire potest, vel non. Si primum, expelli poterit ob superuenientem locatoris necessitatem. Si secundum, expelli non poterit, tunc enim ob publicam vtilitatem ædes scholari relinquendæ sunt, expedit namque bono publico, quod scholares sint hoc modo priuilegiati, vt securius, & quietius studijs vacare possint.

78 Quæres 9. an priuilegium *d. legis in edem, in princ. relat.* quod locator possit ob necessitatem expellere conductorem, currat etiam in emphyteuta, vt ob necessitatem dantis rem in emphyteusim, possit emphyteuta expelli? Resp. negatiuè, sic tradunt Hippol. *singul.* 94. *incipit: tu habes.* Alex. Trentacinq. *var. lib.* 3. *tit. de locat. resol.* 4. *n.* 3. Vbi *n.* 5. resoluit, quod quando locator post necessitatem recipit mercedem, non potest inquilinum expellere.

79 Quæres 10. an successor locatoris habeat eandem potestatem expellendi inquilinum ob superuenientem sibi necessitatem? Resp. negatiuè cum Surd. *cons.* 103. *n* 12. Steph. Grat. *discept. forens. to.* 1. *cap.* 117. *n.* 18. *&* 19. Et ratio est, quia qui in ius alterius succedit, illa solum assequitur, quæ competebant suo auctori

ctori per se, & non ex priuilegio; facultas autem illa expellendi conductorem ob necessitatem locatoris, est priuilegiũ personale ipsius locatoris, non reale, vt notant Giurba *decis.* 59. *n.* 12. & 13. Cancer. *var. p.* 1. *cap.* 14. *n.* 21. Priuilegium autem personale non transit in emptorem, in hæredem, in donatarium, aliumuè singularem successorem. Dixi in singularem successorem; quia si successor esset vniuersalis, vt est hæres vniuersalis, tunc cum iste succedat in totum ius locatoris, poterit conductorem expellere, sic obseruat Alex. Trentacinq. *d. resol.* 4. *n.* 8. Couar. *var. lib* 2. *cap.* 15. *n* 4.

80 Quæres 11. an quando conuentum est inter locatorem, & conductorem, quod non expelletur ob occurrentem necessitatem, possit adhuc expelli? Resp. affirmatiuè, in necessitatibus scilicet insolitis, & extraordinarijs, non tamen potest eum expellere in necessitatibus solitis, & ordinarijs, iuxta dicta *q.* 6. *per totũ*; in necessitatibus namque ordinarijs standum est conuentioni, Corn. *cons.* 103. *n.* 17. *vol.* 2. Alex. Trentacinq *var. lib.* 3. *tit. de locat. resol.* 4 *n.* 6. Valasc. *de iure emphyt. q.* 22. *n.* 8. Cancer. *var. p.* 1. *cap.* 14. *n.* 11. Ceual. *d. q.* 756. *n.* 42. & alij.

81 Quæres 12. an locator possit eicere inquilinum, vt domum reficiat? Resp. affirmatiuè ex *l. edem in princ. citata*, ibi: *aut corrigere domum maluerit*. Et sic tradunt ibid. Doctores, & Alex. Trentacinq. *d. resol.* 4 *n.* 9. Mozz. *d. tract. de locato, tit. quomodo finiatur locatio*, *n.* 12. Cancer. *d. q.* 14. *n.* 22. Didac. à Britto *in cap. propter sterilitatem*, §. *verum à n.* 3. & alij. Verum circa hanc potestatem expellendi inquilinum causa reficiendæ domus, hæc notanda sunt. I. Vt procedat quando causa refectionis non extabat tempore locationis, nec potuit præuideri, secus si iam extabat, vel præuideri potuit, nam tunc tametsi necessaria sit, non tamen ex ea potest inquilinus expelli inuitus, Alex. Trentacinq. Britto, & alij, locis citatis. II. Vt non procedat in refectione domus voluntaria, sed tantum necessaria, sic auctores citati. III. Vt procedat, quando refectio domus est talis qualitatis vt stare non possit cum ipsa habitatione inquilini, nam si domus reficipossit habitante inquilino, expelli non poterit. Quod si ipso manente domus reficiatur, tenebitur ad totam pensionem, tametsi aliquod incommodum sustineat, vt tradit glos. *in l. habitatores*, *ff. locati verb. demoliri*. Si autem habitatio esset nunc nimis incommoda, æquitas vult quod aliqua fiat detractio pẽsionis, iudicio boni viri. IV. Vt procedat solum pro tempore refectionis, quia ea perfecta, debet inquilinus redire, Alex. Trentacinq. & Britto locis citatis, idem tradunt Couar. *pract. cap.* 30. *n.* 3. Menoch. *remed.* 3. *retin. n.* 208. Cancer. *d. cap.* 14. *n.* 22. & alij.

82 Quæres 13. an inquilinus possit à domo expelli quando ea abutitur? Res. affirmatiuè, & constat ex d. *l. edem*, *in princ. citata* ibi: *aut tu malè in re locata versata es*, & tradunt auct. cit. & Tiraq. *de iudic. in rebus exiguis verf.* 57. Rebuff. *de priuil. schol. priuil.* 20. *n.* 5. Mozz. *d. tit. quomodo finiatur locatio*, *n.* 13. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. to.* 1. *lib.* 5. *tit.* 7. *n.* 17. Vbi addit, quod etiam colonus, qui malè in prædio rustico fuit versatus, non laborando, &c. arbitrio boni viri, expelli potest. Valasc. *de iure emphyt. q.* 23. dicit, quod inquilinus expelli potest si notabile damnum rei conductæ inferat, vt si in domum introducat sues, aut si bonum cubiculum in stabulum conuertat. Item si ea contra bonos mores abutatur, meretrices, aut lenones introducendo, aut aliud turpe, & indecens in ea exercendo, vnde detrimentum, aut scandalum viciniæ sequatur. Item si in domo recipiat aleatores, fures, vsurarios; item si arbores cædat, si hortum, aut agrum debitis temporibus non colat. Alex. Trentacinq. *d. resol.* 4. *n.* 10. tenet hoc procedere in emphyteuta, feudatario vsufructuario, dicta perpetrantibus; dummodo tria semper concurrant, videlicet, quod deterioratio non sit minima, sed notabilis; quod sit in ipsa proprietate, & & non in fructibus; & quod dolo malo, lata,

lata, vel leui culpa deterioratio facta sit. Didacus à Britto *loco cit. n.* 14. declarat non procedere, quando locator à principio, hoc est tempore contractus sciebat conductorem esse vsurarium, fornicarium, solitum tenere domi meretrices, &c. quia tunc minimè potest conductorem abutentem domo expellere.

83 Quæres 14. an vltra casus supradictos n. præcedenti, dentur alij, in quibus locator non potest inquilinum expellere ob rei locatæ abusum? Resp. affirmatiuè I. In casu scholarium introducentium meretrices in domum conductam. Sic Bolognin. *in autb. habita, C. ne filius pro patre, n.* 377. Rebuff. *de priuil. schol. priuil.* 20. & alij. Quorum ratio est, quia in scholaribus non est nouum, & inauditum, neque inusitatum, quod introducant meretrices in domum conductam, ac proinde locator cum hoc scire præsumatur, censetur hoc sciuisse, ac prænidisse, & sic cum hoc non sit sibi nouum, non poterit ob hanc causam scholares reicere. Verum isti Doctores malè sentiunt de scholaribus; non enim ita fit communiter, nec ita communiter præsumitur, licet aliqui particulares valde nequam sint. Quocirca si aliquando ita contingeret, quod scholares publicè introducerent meretrices in domum conductam vt inde locatoris honestas, aut fama periclitaretur, vel honestorum virorum, honestarumque mulierum detrimentum timeretur, expelli possent; & sic vidi practicari, & sic debent interpretari Doctores pro opposita sententia relati. II. Quando domus solet locari v.g. meretricibus, eo quod sit in loco sita, vbi meretrices manere solent; tunc enim locator non potest dictas fœminas expellere, eo quod dum domum locauit, potuit scire, quod ibi in honesta patrari deberent.

84 Quæres 15. an quando inquilinus à domo conducta repellitur, teneatur integram pensionem persoluere? Glos. *in l. edem, in princ. citatam, verb. versata*, & glos. *in cap. propter sterilitatem, §. verum, verb. peruersè*, Nauar. *in Man. cap.* 17. *n.* 194. Menoch. *de arbitr. casu* 78. *in princ.* & alij, sic distinguunt. Vel enim inquilinus peruersè vtitur domo ipsam damnificando; vel solum vtitur domo peruersè conuersando, tenendo, vel introducendo meretrices, lenones, &c. In primo casu volunt, quod inquilinus non teneatur ad integram pensionem, sed solum pro rata temporis, quo in domo fuit, & quod teneatur ad damnum datum, seu ad damnificationem reficiendam, actione locati, vel legis Aquiliæ. In secundo verò casu volunt teneri ad integram pensionem, modo dominus domus vel ipse inquilinus eandem domum non locauerit alij, à quo reliquum pensionis dominus accipit, sic tenet Didacus à Britto *loco citato, n.* 13. Alij volunt, quod etiam in primo casu teneatur inquilinus ad integram pensionem, & etiam ad damnum illatum; nisi domus vel à domino, vel ab inquilino expulso alij locetur, vt sic dominus indemnis seruetur. Hæc sententia rationabilior videtur, quia alioquin dominus non seruaretur indemnis quoad pensionem domus, sed solum quoad damnum illatum. Potest etiam inquilinus expelli quando dominus vult in domo habitare, vt mox dicetur.

§. II. *In quibus casibus locator debet totam, vel partem pensionis remittere conductori.*

85 CAp. *propter sterilitatem, de locato*, hæc scribuntur. *Propter sterilitatem afficientem magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis Ecclesiæ tuæ pro rata reßi pensionis remissio facienda: nisi cum vbertate præcedentis, vel subsequentis anni, valeat sterilitas compensari. Verum inuito inquilino domum inhabitare, vel reficere poteris, si necessitas (quæ tamen non imminebat locationis tempore) id exposcat, remissa sibi pro residuo temporis pensione: qui etiã inde rationabiliter amouetur, si peruersè ibi fuerit conuersatus, vel cum canonem per biennium, non*

soluisset, si tibi satisfactione celeri non prouidit. Vbi, vt vides, locator debet remittere penſionem pro rata quando colonus patitur ſterilitatem cum magno incommodo, ſine propria culpa, ſed rei vitio, vel caſu fortuito contingente, niſi vbertas anni præcedentis, vel ſubſequentis compenſet præſentem ſterilitatem. Item poteſt locator expellere inquilinum ante finitum locationis tempus, in quatuor caſibus. Primò, ſi Dominus vult domum habitare. Secundò, ſi neceſſitas expoſtulet, quod domus reficiatur. Tertiò, quando peruersè conuerſatur in domo. Quartò, quando per biennium non ſoluit canonem, niſi celeriter ſatisfaciendo ſibi prouideat. De iſtis 4. caſibus iam dictum eſt §. præcedenti, & aliqua dicentur §. ſeq. Vnde ſolum de remiſſione penſionis agendum erit.

86 Quæres 1. an penſio remitti debeat ob contingentem ſterilitatem? Reſp. affirmatiuè, conſtat ex textu citato n. præcedenti, & habetur in *l. ex conducto, §. ſi vis tempeſtatis, & l. ſi merces, §. vis maior, ff. locati, & l. licet, C. de locato.* Vbi dicitur. *Licet certis annuis quantitatibus fundum conduxeris, ſi tamen expreſſum non eſt in locatione (vt mos regionis poſtulabat) vt ſi qua lue tempeſtatis, vel alio cœli vitio damna accidiſſent, ad onus tuum pertinerent, & quæ euenerunt ſterilitates vbertate aliorum annorum repenſata non probabuntur, rationem tui iuxta bonam fidem haberi rectè poſtulabis, eamque formam, qui ex appellatione cognoſcet, ſequetur.* Et hoc tradunt non ſolum Doctores hoc loco, verum etiam alij, vt Couar. *pract. cap. 30. in prine.* Pinel. *in l. 2. C. de reſcind. vend. p. 1. cap. 3. n. 18.* Menoch. *conſ. 37. n. 71. & de arbitr. caſ. 76. n. 8. & 440.* Redoan *de rebus Eccleſ. non alien. q. 18.* Vincent. Caroc. *de locato p. 3. tit. de remiſſ. mercedis,* Anton. Scap. *de iure non ſcripto lib. 4. cap. 24. n. 1.* Surd. *deciſ. 155. n. 6.* & alij communiter.

87 Quæres 2, quid requiratur ad hoc vt dicatur magna ſterilitas, ſeu, quænam ſit magna ſterilitas ob quam debet locator remittere penſionem, vel partem eius conductori? Varias ſententias refert Maſcard. *de probat. concl. 1333. n. 4. cum ſeq. & concl. 1339. à n. 3.* Menoch. *de arbitrarijs lib. 1. q. 76. & caſu 76. n. 5.* Communior tamen ſententia, ac verior, & quam ferè communis praxis docet, eſt, quod illa ſterilitas magna reputetur, quando ex fructibus perceptis, detractis expenſis, non poteſt conductor dimidium debitæ penſionis perſoluere; Couar. *pract. cap. 30. n. 2.* Anton. Gom. *var. to. 2. cap. 3. n. 18.* Corn. *conſ. 128. vol. 2.* Angel. *conſ. 15. n. 2. & 3.* Bero. *conſ. 143 n. 22. & 24. vol. 1.* Burſat. *conſ. 193. n. 27.* Surd. *conſ. 34. n. 7.* Menoch. & Maſcard. locis citatis, Garc. *de expenſis cap. 13. n. 9.* & alij communiter.

88 Quæres 3. in quibus caſibus non fiat remiſſio penſionis à locatore? Reſp. in ſequentibus. I. Quando ſterilitas contigit ex negligentia, ſeu culpa coloni, vt quia non collegit fructus: quia non ſeminauit, quia negligenter prædium coluit, quia debitam cuſtodiam non adhibuit, &c. Surd. *deciſ. 87. à n. 3.* Marta *in votis nouiſſimarum deciſ. vot. 1. n. 18.* Valaſc. *de iure emphyt. q. 27. n. 39.* & alij, reſoluendo non eſſe excuſandum colonum, qui nec ſeminauit, nec prædium coluit, tametſi poſtea conſtet, quod per caſum fortuitum omnes fructus eſſent poſtea deuaſtandi, ſi nati fuiſſent. II. Quando ſterilitas contingit ex vitio proprio rei, Anton. Gom. *var. lib. 2. cap. 3. n. 14.* Vincent. Caroc. *de locato tit. de remiſſ. mercedis q. 8. n. 41.* & alij. III. Non fit remiſſio mercedis, quando calamitas, quæ fructus deſtruxit, eſt conſueta in illis locis, vel regionibus, tunc enim ſi facta non fuerit exceptio in contractu, cenſetur conductor in illam conſenſiſſe, Caroc. *d. q. 8. n. 1.* Morla *in empor. iur. tit. 10. q. 1 n. 20.* Surd. *conſ. 34. n. 4.* Caſtil. *lib. 3. quotid. cap. 3. n. 24.* & alij. IV. Neque fit remiſſio penſionis propter ſterilitatem, quando conductor renunciauit caſibus fortuitis, Valaſc. *de iure emphyt. q. 27. n. 37.* Caroc. *d. q. 8. n. 109.* Quod limitatur I. Niſi conſumpta ſit ſubſtantia, quia tunc conductor excuſatur à ſolutione penſionis, tametſi ſuſceperit in ſe caſum fortuitum, Surd. *deciſ. 326. n. 55.* Rota *in Rauenat. Pineti,* 18.

Mar-

Martij 1619. II. Vt non extendatur ea renunciatio ad casus insolitos, & rarò contingentes, vt constat ex dictis q. præcedenti.

89 Verum hic obiter interrogabit aliquis quisnam dicatur casus insolitus, ad excusandum illum, qui se obligauit ad soluendam pensionem, non obstante casu fortuito, quæ obligatio, vt diximus non extenditur ad casus insolitos. Conueniunt omnes, quod casus insolitus ille dicatur, qui raro, seu rarissimè contingit. Difficultas est quantum tempus requiratur ad hoc vt casus dicatur insolitus? Bart. *in l. scio. §. modico, ff. de auro legat.* Gozadin. *cons.* 27. *n.* 9. & 29. Natta *cons.* 66. *n.* 6. dicunt, quod ille dicatur casus insolitus, qui in mille annis nõ euenit nisi vna vice. Corn. *cons.* 23. *vol.* 2. Rip. *de pestc in rubric. de priuil. contract. n.* 101. Menoch. *cons.* 37. *n.* 14. Bursat. *cons.* 16. *n.* 73. & alij putant, quod ille sit casus insolitus, qui non solet contingere nisi semel in centum annis. Alex. *cons.* 107. *n.* 16. *vol.* 8. Alciat. *resp.* 157. *n.* 6. Abb. *cons.* 1. *n.* 4. Aym. *cons.* 95. *n.* 2. & alij melius dicunt, remitti arbitrio boni viri, qui attentis circunstantijs locorum, Regionum, vsu communi, &c. iudicabit an casus sit insolitus, & de raro contingentibus.

90 Quæres 4. an remissio pensionis fieri debeat ratione d. sterelitatis non solum respectu coloni affectuarij, an etiam partiarij. Franciscus Marc. *decis.* 211. *n.* 1. *p.* 2. Salaz. *in tract. de vsu, & consuet. cap.* 11. *n.* 92. Bernard. Grauæ *ad pract. Camer. Imper. lib* 2. *concl.* 23. *considerat.* 3. & alij, volunt, quod in simplici colono partiario denegetur pensionis remissio. Ratio est, quia tunc est æqualis conditio locatoris, & conductoris, quia sterilitas æquè vtrumque tangit.

91 Quæres 5. an remissio pensionis habeat locum in emphytheusi? Resp. affirmatiuè, vbi tamen soluitur magna pensio, & fructus qui percipiuntur non respondẽt dimidiæ pensioni, aliàs secus, prout resoluunt Cotta *in memorabilibus, verb. emphyteusis* 9. Gam. *decis.* 150. *n.* 2. Felician. *de censibus lib.* 1. *cap.* 8. *n.* 20. Mascard. *de probat. concl.* 1333. *n.* 10. Surd. *decis.* 198. *n.* 1. & 20. & alij communiter.

92 Quæres 6. an tunc fieri debeat remissio pensionis quando sterilitas vnius anni compensatur cum vbertate annorũ præcedentium, & subsequentium? Respondetur negatiuè, constat ex iuribus supra relatis, & tradunt Valasc. *de iure emphyt. q.* 27. Alex. de Neuo *cons.* 67. *n.* 11. Rota *decis.* 757 *n.* 3. *p.* 1. *diuers.* Gig. *de pension. q.* 62. *n.* 7. Steph. Grat. *decis.* 222. *n.* 6. & *discept. forens. cap.* 195. *n.* 14. Bernard. Grauæ *loco cit. consid* 1. & alij passim, quæ quidem compensatio non solum facienda est cum vbertate anni proximi præcedẽtis, vel subsequentis, verum etiam interpolati, Valasc. *d. q.* 27. *n.* 46. Vincent. Caroc. *q.* 8. *n.* 49. Tunc autem dicitur annus vbertatis, quando fructus duplicantur, vel quando fructus duorum annorum, scilicet fertilis, & sterilis tot fructus colliguntur, quot satis sunt, vt vtriusque anni pensio soluatur, computatis expensis factis, & computato eo, quod colono debetur pro suo labore, & industria, Valasc. *d. q.* 27 *n.* 45. Anton. Gom. *var. lib.* 2. *cap.* 3. *nu.* 18.

93 Quæres 7. an sicut colono minuitur pensio ratione sterilitatis, ita etiam domino pensio augeri non possit ratione vbertatis, & abundantiæ? Resp. negatiuè, per Pinel. *in l.* 2. *C. de rescind. vend. p.* 1. *cap.* 3. *n.* 34 Valasc. *d. q.* 27 *n.* 53. Menchac. *vsufreq. cap.* 54. *n.* 10. Bernard. Grauæ *d. lib.* 2. *concl.* 23. *consid.* 5. & alij. Licet Soar. *to.* 1. *commun. opin lib.* 4. *tit.* 44. *n.* 208. Vincẽt. Caroc. *d. q.* 8. *n.* 118. Anton. Gom. *lib.* 2. *var. cap.* 3. *n.* 18. & alij, oppositum teneant. Prima tamen sententia in iure magis fundatur, iura namque loquuntur de casu sterilitatis, non de casu vbertatis.

§. III. *An alij præter dominum domus possint vicinos expellere.*

94 COntingere potest, quod non solũ conductor domus, seu inquilinus, turpiter viuat, vel talem artem exerceat, quod merito expelli possit à locatore, verum etiam quod expelli possit

sit ab alio, vel alijs vicinis, seu de vicinia imò quod ipse dominus domus qui eam habitat, expelli possit. Quod vt appareat, ponam aliqua quæsita, ex quibus quid in similibus casibus dicendum sit, facile constare poterit.

95 Quæres 1. an dominus domi pos. sit à propria domo expelli, & à vicinia propter vitæ turpitudinem? Resp. affirmatiuè, sic tradunt Menoch. *de arbitr. casu* 535. *n.* 17. Benedictus Aegid. *in tract. de iure, & priuil. honestatis, art.* 9. *n.* 10. Vbi ostendit quod ex priuilegio honestatis potest dominus domus à propria domo expelli, ne alij suo malo exemplo corrumpantur, aut scandalum patiantur. Debet tamen prius debita præmitti monitio, quod si non resipiscat, à vicinia expellatur. Idem tenet contra Valascum D. Aegidius de emphyteuta, quod scilicet ab emphytheusi expelli possit ob vitæ, & morum inhonestatem.

96 Quæres 2. an expelli possit à vicinia mulier coniugata, quæ more meretricio viuit, maximè quando vir eius vilis est, & ipsius leno? Resp. affirmatiuè sic tradunt Menoch. *de arbitr. casu* 535. *n.* 19. Benedict. Aegid. *d. art.* 9. *n.* 11. Auendan. *de exequend. mandat. p.* 2. *cap.* 6. *n.* 4. *cum seq.* tametsi habitet in domo propria, Petr. Caball. *resol. crim. casu* 184. *n.* 3. & 4. Farin. *fragm. crim. p.* 2. *verb. mulier n.* 409. Maior difficultas est, an expelli possit à vicinia mulier, quæ non quæstus gratia, sed amore capta alicui sui corporis copiam facit? Affirmat Benedictus Aegidius *d. art.* 9. *n.* 6. & 7. eo quod etiam in hoc casu sit inhonesta, & inhoneste viuat, & non minus in hoc casu, quam in casu turpis quæstus sit alijs scandalo. Verum Farin. *in prax. crim. p.* 3. *q.* 98. *n.* 6. Mascard. *de probat. concl.* 1066. *n.* 8. Menoch. *casu* 328. *n.* 14. *de arbitr.* & alij, putant, quod d. mulier in eo casu expelli non possit. Ratio est, quia licet turpiter viuat, & aliquo modo sit alijs scandalo, non tamen ignominiosè, & modo infami, vti faciunt meretrices, non enim illa reputatur meretrix cum non quæstus gratia sui corporis vsū exhibeat, vt alibi ostendo.

97 Quæres 3. an Religiosi, Doctores, & scholares possint expellere obstrepentes, ne per talem strepitum distrahantur à suis spiritualibus exercitijs, orationis, studij, &c. Resp. affirmatiuè, per tradita à Iacobo Benin. *de priuil. Iurisconsult. priuil.* 69. *n.* 3. *cum seq.* Horat. Lut. *de priuil. scholast. priuil.* 46. Franc. Marc. *dec.* 365. *p.* 1. Monterentium *ad statuta Bonon. lib.* 4. *tit. de conduct. domor. prohib.* Marc Mut. *super consuetud. Panorm. cap.* 70. *n.* 27. Bellet. *disquisit. cleric. p.* 1. *tit. de fauore cler. reali* §. 4. *n.* 58 & *n.* 61. notanter resoluit, quod possit compelli faber ad cessandum à suo exercitio strepitoso propter molestiam quam infert vicino infirmo. Quod etiam currit in similibus alijs rebus, vt in malis odoribus, in importuno campanæ sono, in sibilationibus, & vocibus infectis, &c. Vnde in facti contingentia iudicaui potuisse, & debuisse Episcopum quendam præcipere quibusdam monialibus, vt cessarent ab importuno campanarum sono ob consolationem; & quietem cuiusdam infirmi, qui valde molestabatur ab illo campanarum sono. Quo circa puto, quod possint Religiosi, qui valde molestantur sono campanarum vicinarum monialium, interpellare earū superiores, vt præcipiant illis vt à tanto strepitu abstineant, & è contra.

QVAE-

QVAESTIO VIII.

Quænam sint potissima conductoris obligationes, vbi alia.

98 NON est dubium quin conductor teneatur soluere pensionem rei conductæ, vt constat ex *l. colonus, §. nauem, ff. locati*, & tradit glos. ibid. *& in l. si vnus §. item, ff. eod.* & Doctores ibi, & ratio naturalis hoc dictat, nam sicut locator tenetur rem locatam; conductori concedere ad fruendum, ita conductor tenetur ad mercedem soluendam pro vsura rei locatæ, quocirca diximus q. præcedenti, quod vna ex causis propter quas locator potest conductorem re locata priuare, est, quando mercedem, seu pensionem rei locatæ non soluit, vt autem clarius conductoris obligationes cognoscamus, sequentia quæsita proponimus.

99 Quæres 1. an conductor possit re conducta vti ad quoscumque vsus? Resp. negatiuè, solum ad illum, vel illos, pro quibus res conducta est, quod si aliter fiat conductor reus furti censetur. Ita decernitur. *Instit. de obligat. quæ ex delicto nascuntur. §. furtum*, vbi hæc scribuntur. *Furtum autem fit non solum cum quis intercipiendi causa rem alienam amouet, sed generaliter cum quis alienam rem inuito domino contrectat. Itaque siue creditor pignore, siue is apud quem res deposita est, ea re vtatur, siue is qui rem vtendam accipiat, in alium vsum eam transferat, quam cuius gratia ei data est, furtum committit, veluti si quis argentum vtendum acceperit, quasi amicos ad cœnam inuitaturus, & id peregrè secum tulerit, aut si quis equum gestandi causa commodatum sibi, longius aliquo duxerit, quod veteres scripserunt de eo, qui in aciem equum perduxisset.* Postea dicitur cum hoc stare, quod qui vtitur re quam habet commodato, vel conducto ex voluntate Domini, non censeatur fur, vbi de hac voluntate probabiliter præsumit, vel eam credit. Sic enim dicitur. *Placuit tamen eos, qui rebus commodatis (*& idem iuris est de pignore, & de re conducta*) aliter vtuntur, quam vtendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant id inuito domino facere, eumque si intellexisset non permissurum, at si permissurum credat, extra crimen videri, optima sane distinctione, quia furtum sine affectu furandi non committitur.* Idem tradit glos. & Doctores ibidem. Vnde locator potest agere actione furti contra conductorem, si re conducta vratur contra ipsius voluntatem, in alios scilicet vsus.

100 Quæres 2. an conductor teneatur statim rem locatam locatori restituere, ac locationis tempus completum est? Resp. affirmatiuè, alàs si non statim restituat, tenetnr ad vsuras post moram, & tenetur damnum refarcire. Sic habetur in *l. Præses, C. de locato*, vbi dicitur. *Præses prouinciæ ea, quæ ex locatione debentur, exolui sine mora curabit, non ignarus ex locato, & conducto actionem, cum sit bonæ fidei, post moram vsuras legitimas admittere.* Vbi, vt vides, conductor tenetur indilatè soluere pensionem, & vsuras, seu damna ex mora rei non restitutæ, sic tradunt Doctores ibid. & Nicol Mozz. *de contract. tit. de locato, & conducto & tit. de substantialibus locat. n.* 22. Vnde locatori conuenit actio ex locato aduersus conductorem, vt soluat mercedem, & quod si non faciat, vt etiam soluat vsuras.

Quæ-

Digitized by Google

101 Quæres 3. an conductor possit rem conductam deserere ante elapsum tempus conductionis? Resp. negatiuè, sine iusta, & rationabili causa, ita habetur *l. dominus*, §. 2. *ff. locati*, vbi dicitur. *Qui contra legem conductionis fundum ante tẽpus sine iusta, ac probabili causa deseruerit ad soluendas totius temporis pensiones, ex conducto conueniri potest, quod eius interest indemnitas seruetur.* Vbi, vt vides, qui rem conductam ante tempus deserit, sine iusta, & rationabili causa, ad interesse tenetur, & in *l. si in lege, ff. eod.* idem statuitur. Causæ autem rationabiles, & probabiles quibus stantibus potest cõductor rem conductam deserere, sunt iam assignatæ q. præcedenti. Prima est. si soluat integram pentionem. Secunda, quando discedit dum res locata reparatur, vt sic ea vti possit. Tertia est, quando contingit pestis, bellum, vel grauis inimicitia; item metus grauis, vis, graue periculum, timor damni grauis, &c. *l. habitatores, §. vnico, ff. locati* vbi glos. bene aduertit, quod sufficit iustus timor, tametsi malum non sequatur. Sic loquitur glos. *ibid. verb.* verè. *Sufficit ergo iustus timor, quamuis malum non contingat, vt sup. ad l. Aquil. l. si quis furno, §. quod dicitur, & inf. de dan. infect. l. in hac stipu. Item quando post conductionem causa timoris interuenit, secus si iam inerat, &c. vbi etiam sufficit non iusta causa suspicionis.*

§. I. *Quid agat conductor indebitè expulsus.*

102 IN *l. si de fundo, C. de locato*, hæc de difficultate proposita statuuntur. *Si de fundo à locatore expulsa es, tum eo agere ex conducto potes, pœnam à locatore quam præstari rupta conuentionis fidei placuit, exigere, ac retinere potes*, vbi, vt vides, conductor indebitè expulsus potest agere ex conducto, & debitè pœnam petit, imò potest rem retinere pro pœna, & gratis frui fructibus conductis, per Bald. ibid. Hinc notant Vincent. Caroc. *de locato p. vlt. concl.* 18. Surd. *decis.* 265. *n.* 21. & alij, quod conductor retinere potest fructus rei conductæ, & pensiones non soluere, in pœnam quod locator contra formam pactorum rem locatam vendidit.

103 Quæres 1. an locator possit conductorem expellere soluendo illi tantum interesse, quod prætendit ex conductione non finita? Resp. negatiuè, nisi ipso consentiente, quod si colonus à possessione à Domino deiciatur, contra Dominum deicientem habet actionem ad interesse, & quanti interest. Si verò deiciatur ab extraneo, aget contra Dominum vt sibi cedat interdictum. *vnde vi*, quod contra illum tertium valeat experiri, vt ex iure cedat, Menoch. *remed.* 17. *recuper. n.* 21. Farin. *in praxi crim. p.* 7. *de furtis q.* 175. *n.* 111. Vide Valasc. *consult.* 76. *n.* 5. Greg. Lopez *l.* 19. *tit.* 8. *par.* 5. Cald. Pereira *de renouat. emphyt. q.* 12. *n.* 22. *& de resolut. cap.* 20. *n.* 26.

104 Quæres 2. quid si locator non expellat materialiter locatorem à re conducta, expellat tamen formaliter, impediendo ne fruatur re conducta, vel ne colligat fructus eiusdem? Resp. quod tunc conductor non tenetur soluere pensionem, sed agere potest contra locatorem, vt sibi tesarciat omnem vtilitatem, & interesse, quod ex collectione fructuum percepisset, sic Verall. *decis.* 183. *n.* 2. *&* 3. *p.* 1. Mogon. *decis.* 67. *n.* 1. Ric. *in collect. dec. p.* 4. *collect.* 1033. Morla *in empor. iur. tit.* 10. *qu.* 1. *n.* 23. & alij. Ratio, clara est quia qui non percipit fructus rei locatæ neque tenetur ad pensionem soluendam cum pensio non soluatur, nisi fructus colligantur. Quocirca diximus supra, quod quando fructus ob sterelitatem non colliguntur, tunc pro rata debet minui pensio.

§. II. *Soluuntur pulchra quæsita de conductore, seu colono.*

105 QVæres 1. quid facere debet conductor, qui post rem conductam, reperit eam esse suam? Resp quod debet prius rem locatam restituere, & postea debet de proprietate obijcere, seu litigare, sic habetur *l. si quis, C. de locato.* Vbi dicitur. *Si quis cum-*

conductionis titulo agrum, vel aliam quamcunque rem accepit, possessionem prius restituere debet, & tunc de proprietate litigare. Et sic tradunt Conan. *comment. iur. lib. 1. p. 11. n. 13.* Corras. *lib. 3. miscel. cap. 2. n. 3.* Alphan. *collect. 463.* Afflict. *decis. 14. n. 3.* & alij. Limitat Maranta *de ord. iudic. p. 4. dist. 7. n. 49.* cum Alex. *ibi relat.* quando locatio fuit nulla, vel quando notoriè potest excipi de domino. Huius legis rationem reddit Menoch. *remed. 11. recup. n. 35.* ne scilicet illudatur locator, nam vt sibi faueret possessio, posset quis rem locato accipere & deinde percipiendo fructus, & pensionem non soluendo obijcere de proprietate, vel litigare, vtendo fructibus perceptis. Aduertit Valasch. *consult. 42. n. 1. cum seq.* quod nouo titulo aliunde proueniente potest conductor se defendere, ne rem conductam locatori restituat, lex namque d. procedit solum de titulo conductionis. Alij tamen, vt Felin. *in cap. inter dilectos, n. 20. de fide instrum.* Paris. *cons. 59. n. 31. lib. 1.* Cephal. *cons. 47. n. 40. lib. 1.* volunt d. legem currere non solum in locato, verum etiam in alijs contractibus, in quibus res retinetur nomine alieno. Limitat Menoch. *supra n. 42.* Valasc. *n. 3.* & alij, quando post conductionem superuenit nouum ius, vel noua causa conductori. Vide Giurb. *decis. 69. n. 22.*

106 Quæres 2. an conductor debeat rem conductam restituere locatori quando tertius contendit rem esse suam? Variè de hac re loquuntur doctores, communior tamen sententia est, quod si res est immobilis restitui debet locatori, vt contra eum agat tertius, nisi idem tertius à iudice obtineat vt non restituatur. Si autem res mobilis est, & is, qui locauit, aut commodauit (idem enim iuris est locati, & commodati) suspectus est, neque habet bona sufficientia, vnde illam soluat, si consumet, fit sequestrum illius rei apud ipsum conductorem, vel commodatarium, vel apud aliam personam, vt possit ille qui rem prætendit probare suam esse, & eam capere. Pro qua re videri possunt Valasc. *cons. 162. n. 4.* Mascard. *de probat. concl. 1321. n. 31.* Anton. Gabr. *to. 3. tit. de restit. spoliat. concl. 1. n. 45.* Cald. Pereira *quæst. forens. lib. 1. qu. 21. n. 14.* & alij.

107 Quæres 3. an colonus debeat restituere rē cōductam in eo statu in quo eam recepit? Resp. affirmatiuè, Menoch. *cons. 13. n. 1. vol. 1.* Petr de Vbald. *in tract. societ. p. 11. q. 9.* vbi infert, quod si conductor recepit prædium seminatum, debet eodem modo restituere, Surd. *decis. 131. n. 4.* Marta *in votis nouiss. decis. voto 195. n. 5.* Quocirca hæredes conductoris tenentur ad reparationem destructorum, *l. cum conductorem, C. de locato*, & tradunt ibi Doctores. Vnde Bart. ibid. *n. 3.* Paulus de Castr. in *l. & hæc distinctio, & cum fundum, ff. locati*, & alij resoluunt, quod colonus antiquus non potest in fine anni fundum exfructuare, in præiudicium noui conductoris, vt sequenti anno non respōdeat cum solitis fructibus. Quo circa malè faciunt coloni, qui in fine temporis locationis ita erodunt fundum, quod corrumpantur fructus anni sequentis. Item malè faciunt illi coloni, qui in vltimo conductionis anno non bene putant vineam, multa capita dimittentes, vt vberiorem fructum reddat, ex quo fit, quod anno sequenti parui fructus accipiuntur. Hinc resoluit Vincent. de Franch. *p. 1. decis. 96. n. 1.* quod conductor molendini prioris anni tenetur ad interesse cōductori sequentis anni, pro eo quod fecerit anticipare molitiones in eius præiudicium. Item resoluit malè facere, & teneri ad restitutionem hæredes Prælati morituri, qui fructus immaturos colligunt, successorem defraudando, Surd. *decis. 131. n. 6.* Marta *supra, voto 149. n. 2.* Marcel. Cala *de modo articulandi n. 121.* & alij.

108 Quæres 4. an colonus antiquus debeat præferri nouo? Resp. affirmatiuè si tantundem sit paratus soluere, & hoc saltem de æquitate, Cott. *in memorabilibus, verb. conductor primus*, Anton. Gomez *to. 2. cap. 3. n. 5.* Vbi aduertit, quod conductor contra voluntatem domini non potest, nec pro eodem, nec pro ma-

ţori pretiorem retinere, vbi respondet ad *l. congruit & l. fin. C. de locato prad. ciuil.* in quibus dicitur, quod conductor prædiorum fiscalium debet alijs præferri in illis pro eodem pretio, quia est in speciale in illis conductionibus, cum aliquando etiam inuitè in conductione detineantur. Est etiam speciale in scholaribus, qui in re conducta eodem pretio præferuntur cap. 1. *de locato*, & Doct. ibid. & Doen. *reg.* 213. *vers. amplia tertiò*, Boer. *decis.* 107. *in prine.* Rebuff. *de priuil. schol. priuil.* 9. Valasc. *de iure emphyt. q.* 24. *n.* 2. Vincent. de Franc. *decis* 406. *n.* 8. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 357. *n.* 24.

109 Quæres 5. an conductor, vectigalis immutare possit formam exactionis? Resp. negatiuè, quando ea mutatio vergit in detrimentum locatoris, vel etiam sequentis conductoris, Mantica *de tacitis & ambig. conuent. lib.* 5. *tit.* 3. *n.* 29. Quocirca *l. si prouincialium*, C. *vectigal. noua*, punitur exilio publicanus exigens plusquã debet de gabella soluenda pro mercibus consuetis, & obseruant Franc. Marc *decis.* 421. *p.* 1. Baiard. *ad Clar. §. furtum n.* 9. Iul. Ferret. *de gabella n.* 251. Henric. Boer. *in disput. iuris vniuersi to.* 1. *clas.* 4. *disp.* 3. *n.* 68. & alij.

110 Quæres 6. an conductor suscipiens casum fortuitum, intelligatur suscipere illum, qui culpa locatoris euenit? Resp. negatiuè, colligitur ex *l. cum proponas*, C. *de nautico fœnore*, & tradunt ibi Doctores, & Anchar. *cons.* 414. *n.* 14. Cravet. *cons.* 95. *n.* 8. Alex. *cons.* 84. *n.* 3. *lib.* 6. Paris. *cons.* 40 *n.* 6 *lib.* 1. Alciat. *resp.* 689 *n.* 4. eleganter Castill. *controu. lib.* 3. *cap.* 3. *n.* 56. & 57. vbi cum alijs procedere intelligit etiam quando facto locatoris casus prouenit iustè, & absque culpa, vt puta si locator iustè bellum mouet, vel ei mouetur iniustè, cuius belli, vel alterius casus de se iusta occasione conductor damnum patitur. Confirmatur hæc doctrina ex generali principio, quod per generalem renunciationem omnium exceptionum, non præsumitur renunciatum exceptioni, quæ ortum habet ex facto aduersarij. Hippol. *sing.* 96. Roland. à Valle *cons.* 95 *n.* 38. *vol.* 1. Decian. *resp.* 19. *n.* 54. *vol.* 3. Malcard. *de probat. concl.* 1264. & alij.

111 Quæres 7 an quando in locatione contingit deceptio vltra dimidium iusti pretij, detur actio ad rescindendam locationem, sicut datur ad rescindendam venditionẽ iuxta *l.* 2. *de rescind. venditione*? Resp. affirmatiuè, vt enim supra vidimus emptionis, & locationis, idem iuris est, ac proinde sicut venditio, ita & locatio sine verbis fieri potest, & sicut venditio fieri potest sub conditione, ita & locatio, & sicut venditio ex minimo pretio, donatio censetur *l. si quis donationes*, & *l. si sponsus*, §. *circa*, *ff. de donat. inter vir.* &c. ita & locatio ob modicam pensionẽ censetur donatio, *l. si quis vendiderit*, *ff. locati*. Et sicut venditio non subsistit dum erratur in corpore, vel materia, seu substantia, vel pretio, modo supra explicato, sic & locatio. Quocirca in *l. si decem*, *ff locati*, dicitur. *Si decem tibi fundum locauero, tu autem existimes quinque te cõducere, nihil agitur. Sed etsi ego minoris me locare sensero, tu pluris te conducere, vtique non pluris erit conductio quam quãti ego putaui*, nam in minori summa vtriusque consensus consensit non in maiori. Deinde sicut res emi potest, vt prius ad certos dies probetur, ita & conduci potest, &c.

112 Quæres 8. an quis possit conducere oues, boues, vel iumenta, obligando se ad illa reddenda æquè sana, & integra? Aliqui putant hunc contractum esse vsurarium, quia locator obligat conductorem vltra sortem, & ita est, ac si mutuaret, & vltra mutuum aliquid acciperet. In dicto namque casu obligatur conductor vltra sortem, quia obligatur soluere mercedem, & vlterius rem ipsam, cum tamen hoc sit supra, cum contingere possit, quod oues, boues, equus, &c. pereant, & domino non pereant, sed conductori, cum tamen pereant sine culpa ipsius. Nihilominus certa res est, quod iste contractus sit licitus, modo merces sit proportionata illi oneri, & obligationi. Quocirca quando quis conducit equum,

vt

veat Bononiam, sumit supra se periculum illius, seu se obligat ad reddendum eundem equum æquè sanum, & integrum & quod si secus, reddat valorem, debet merces esse minor, ac quando periculum est penes locatorem, etsi pereat, illi perit. Quod autem iste contractus licitus sit constat ex dictis supra, quod scilicet licitum est locare rem hoc pacto, vt periculum sit penes conductorem. Sicuti etiam licitum est locare rem hoc pacto, quod teneatur conductor soluere pensionem non obstante casu fortuito, v.g. grādinis, inundationis, &c. Esset tamen vsura si quis locaret equum, bouem, &c. ea conditione vt conductor reddat alium in ea ætate, in qua est equus, bos, &c. qui nunc locatur, quia tunc locator censetur equum locare, vt eum renouet, recipit namque locator equum æquè bonū, & vlterius mercedem, in quo potest esse magnum lucrum vltra sortem, vt eum quis locet equum illi, qui vadit ad bellum vbi manet per multos annos, & postea recipit alium equum iuuenem vti erat ille, &c.

113 Quæres 9. quam mercedē accipere debeat famulus, qui suas operas alteri locauit, nulla facta operarum conuentione, seu nulla determinata, vel conuenta mercede? Resp. quod dari debet merces consueta; eo namque ipso, quod nihil conuentum est, censentur consentire in solitam, & consuetam mercedem. Quod si conductor operarum, soluere nolit mercedem consuetā, habebit actionem locator contra conductorem. Et si actionem intentare non potest ob potentiam Domini, poterit vti occulta compensatione, est sententia communis, & constat ex dictis supra.

114 Quæres 10. an famulus, qui suas operas locauit, eo pacto vt contentus esset solo victu, & vestitu, possit aliquid vlterius exigere? Resp. negatiuè, quia ita conuenit, & consensit, ac proinde malè faciunt illi famuli, qui ita conuenerunt cum Dominis, & postea propria auctoritate clam aliquid de rebus Domini accipiunt, se excusantes, quod non accipiant mercedem suis laboribus correspondentem. Nam licet possit esse verum, quod isti dicunt, scilicet, quod non recipiant mercedem suis laboribus correspōdentem; ita tamen conuenerunt, ita pacti sunt, ita fuerunt contenti, ac proinde, quod est maioris mercedis dignum, donare, seu condonare censentur. Sicut enim potest quis totum suum famulatum alteri gratuito exhibere, ita & partem illius, valet enim argumentum à parte ad totum, & à toto ad partem, *l. quæ de tota, ff. de rei vendic.* Euerard. *in top. legal. loco* 80. Centiunc. *in simili tract. loco* 5. Petr. Andr. Gammer. *in dialect. leg. lib.* 1. *loco* 4. Menoch. *lib.* 3. *præsumpt.* 35. *n.* 27. Surd. *cons.* 435. *n.* 21. Paris. *de consid. q.* 28. *n.* 106. Tusch. *litt. A. concl.* 499. *n.* 1. & alij.

115 Quæres 11. an famulus, qui alicui sua opera locauit, possit petere integram mercedem, si ab eo sine iusta, & rationabili causa, ante tempus conuentum dimittatur? Resp. affirmatiuè, nisi famulus alium Dominum inuenerit, cui sua opera locauit, ita quod nullum detrimētum subierit, quod si famulus alium non inuenit cui sua opera locaret, habet actionem contra Dominum pro integra mercede. Sicut è contra, famulus amittit integram mercedem si ante tempus discedat sine venia, & consensu Domini, vel sine legitima, & rationabili causa, vt ob pestem, ob bellum, ob summam caristiam, &c. in quibus casibus Dominus potest famulum dimittere, & famulus potest Dominum relinquere, licet æquitas velit, quod tunc nec Dominus famulum dimittat, nec famulus Dominū relinquat.

§. III. *Quænam sit congrua, & competens famulorum, aliorumque seruitorum merces.*

116 CErtum est, quod quando seruorum, officialiumque merces à Principe, vel communitate taxata est, seruari debet, nec possunt dicti serui sine obligatione restitutionis aliquid vltra exigere, nisi sponte à Dominis donetur, vt bene obseruat Nauar. *in man. cap.*

17.n.33. Medina C. *de reſtit. q.2.art.2.§. contingit.* Couar. *in reg.peccatum p.2.§.3. n.1.* Abb. *in cap.quia plerique,n.33. de immunit.Eccleſ.* per tex. in cap. *non ſane 14. q.5.* Ratio communis eſt, quia acceptans ſeruitium, vel officium pro tanta mercede à Principe, vel Communitate conſtituta cenſetur ea mercede contentari, & in eam conuenire, ſaltem tacitè, pacta autem, & conuentiones tametſi tacitæ, ſeruari debent, ex cap. 1. *& ex cap.qualiter, de pactis*, & l. 1. *& l.iuris gentium. §. prætor ait, ff. de pactis, & l.1 ff. de conſtit.* & benè reſoluit Rot. *deciſ.299. n.1. p.4. recent.*

117 Sed quæres 1. an quando ſeruorum, officialiumque merces eſt nimis tenuis, ita quod non ſufficiat pro congrua ſuſtentatione, poſſint à ſeruitio, officioue recedere? Reſp. quod ſi merces erat ſic tenuis, quando ſerui ſeruitium, & officiales officium ſuſceperunt, tenentur permanere in ſeruitio, vel officio. Quod ſi merces à principio ſufficiens erat, ſed poſtea mutatis circunſtantijs, nimis tenuis effecta eſt, vt non ſufficiat pro victu, nec congruat laboribus, tunc non tenentur in ſeruitio, vel officio continuare, niſi merces augeatur, & fiat competens modo, prout erat à principio, ita Menoch. *de arbitr. iudic. caſu 514. n.12. cum ſeq.* qui probat, quia licet illa taxatio fuerit tunc iuſta, & competens, poſtea tamen non eſt talis ac proinde ſeruari non debet. Idē dic quando à principio merces erat competens reſpectu laboris, tamen ſit poſtea incompetens, ex eo quod labor auctus eſt; nam tunc vel debet merces augeri, vel ſeruus recedere poterit, & non ſtare priori conuentioni, eo quod res nimis mutatæ ſunt, vt quod erat iuſta merces, modo non ſit. Idem dic, quando ſeruorum, officialiumue merces à conſuetudine, vel etiam ex pacto conſtituta eſt, quando nimia mutatio facta eſt; ea namque conuentio intelligitur, ſtantibus rebus prout ſtant, non nimis mutatis.

118 Quæres 2. quid agendere debeat qui famulorum, officialiumue mercedem taxare debet? Reſp. quod I. curare debet, vt taxet mercedem iuſtam, & competentē, quod vt fiat curare debet: II. vt merces correſpondeat qualitati, ſeu conditioni perſonæ, nam incongruum eſt, quod eadem merces taxetur pro docto, ac pro ignaro, Bald. *conſ.* 155. *in fin. lib.* 5. Cagnol. *in l. diem ſancto, n.39. ff. de offic. Aſſeſſ.* III. Conſiderare debet qualitatem, & quantitatem laborum, Gutier. *de tutella lib.2. cap.3. n.46.* Surd. *de aliment. tit. 6. q.14.n.21.* Merces namque adæquare debet laborem, *l. Seio amico, ff. de ann. legat. l.1. §. in honorarijs, ff. de var. & extraor. cognit.* IV. Haberi etiam debet ratio temporum, quia maior merces dari debet in anno caritatis, quia tunc in victu plus conſumitur. Menoch. *de arbitr. caſu 514. n.11.* V. Attendere etiam debet ad munia, & officia quæ quis exercuit, & ad officij onera, nam quæ requirent totum hominem, maiorem mercedem exigunt. VI Debet inſpicere quęnam emolumenta afferat officium: item an officium habeat annexum honorem; nam vbi eſt maior honor, minor merces ſtatui poteſt, eo quod honor ſit aliqua merces officij, & ſeruitij, Rota *in Romana mercedis 13. Ianuarij* 1589. apud Seraph. *deciſ.* 849. *n.4.*

119 Quæres 3. an ſeruus ad idem ſeruitium reconductus ſi aliud non eſtimatur, cenſeatur reconductus eadem mercede ac prius. Idem dic de illo, qui ſecundo eligitur ad idem officium, abſque alia conuentione, an ſcilicet debeat eadem merces? Reſp. affirmatiue, colligitur ex *l.item quæritur, §. qui impetrò, ff. locati*, nam licet iſte tex. loquatur de locatione prædiorum ruſticorum, & vrbanorum, idem tamen iuris eſt de locatione operarum; vnde hoc tradunt Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.5. tit.15.n.19.* Rota *deciſ.88. n.5. p.2. diuerſ. & deciſ.354. n.3. p.1. recent.* Caroc. *de locato p.2. tit. de merito q.8. n.4.* Menoch. *lib.3. præſumpt. 85. n.18.* & alij paſſim. Ratio eſt, quia reconductio cenſetur fieri cum iiſdem conditionibus, & qualitatibus, quæ in prima conductione interfuerunt Menoch. *de præſumpt. 83. n.19.* Maleſtrus *de probat. conſ. 990. n.3.* Canciu. *var. lib.*

1.

1. *cap.* 14. *n.* 65. & alij. Hæc resolutio à fortiori procedit, quando finito conductionis tempore, quis in priori seruitio, aut officio continuat absque noua pactione, tunc enim censetur fieri continuatio mercedis conuentæ. Si tamen labor augeretur, etiam merces augeri deberet, & si notabiliter minueretur, etiam merces minui deberet, *l fin C. de princ. agen. in rebus lib.* 12. *l. ijs scholaribus, C. de erogat mil. lib. eod.* Steph. Grat. *decis.* 101. *n* 1. Rota *decis.* 354. *n.* 4. *&* 5. *p.* 1. *recent. & in Romana mercedis* 26. *April* 1624. *&* 5. *Maij* 1625. Hinc infertur 1. quod si duo sint Curati in aliqua Ecclesia, & vnus amoueatur, illi qui remanet duplex merces dari debet, Grat. *d decis.* 101. *n.* 12. *&* 13. Idem dic de lectore, qui officio duorum fungitur. Alber. Bald. & Cattr. *in l. qui duobus, ff. de condit. & demonstrat.* & alij. Infertur 2. quod si mittatur legatus Doctor salariatus in vniuersitate, habebit mercedem lecturæ, & Legati. Item si mittatur Legatus Episcopus, habebit mercedem Episcopi, & Legati, ex cap. *officij, de testam.* & *Auct. vt determin. situ numer.* Lop. *allegat.* 89. Patid. de Put. *de sindicatu, verb. salarium cap* 3. 1 *vers. quare Episcopus.* Et vno verbo, quilibet officialis pluta exercens officia quibus omnibus est merces constituta, potest omnes exigere, modo omnibus æquè satisfaciat. Lap. *allegat.* 99. Gail. *singul. obseruat tib* 1. *obseruat.* 44. Pinel *de bon. matern. p.* 3. *n.* 73. Capyc. *decis.* 27 *n.* 20. & alij. Quod si à comitea duo eligantur ad vnum officium, quod ab vno solo exercerì solebat, diuidendum erit salarium, Patid. de Put. *loco citato cap.* 5. Bart. *in l. binos, C. de aduocat. diuers. iudic.* per tex. *in l. restituenda, C. eod.*

120 Quæres 4. an merces debeatur officiali à die qua electus est ad suum officium, an à die qua incepit illud exercere? Resp. mercedem dandam esse à die qua officium suscepit, seu qua possessionem illius accepit, & exercere cœpit, colligitur ex cap *charitatem*, 12. *qu.* 2. Alberic. *in l. Seio, ff. de ann. legat.* Bart. *in l.* 1. *§. diuus, n.* 6. *ff. de var. & extraordinar. cognit.* Bald. *in l. sed & milites, ff. de excusat. tutor.* Mastril. *de magistratu lib.* 1. *cap.* 21. *n.* 98. *par.* 1. *& lib.* 5. *cap.* 6. *n.* 111. *par.* 2. & alij.

121 Quæres 5. an famulis, & alijs seruientibus debeatur merces pro tempore quo sunt infirmi? Infirmitas alia est corporis, alia mentis, alia ætatis, & est senectus. De infirmitate corporis procedit quæst. licet ex ijs, quæ de hac dicetur colligi poterit quid de illis dicendum sit. Dico 1. operarij, seu officiales, quorum seruitium potissimè consistit in scientia, in prudentia, in gubernatione, & in labore magis mentali, quam corporali, debent consequi suam mercedem etiam tempore infirmitatis, sic tradunt Bart. *in l.* 1. *§. diuus, n.* 5. *&* 7. *ff. de var. & extraordin. cognit.* & Doctores *in l diem functo, ff. de offic. Assess.* præcipuè Bolognet. & Curtius Iun. Cephal. *cons.* 70 *n.* 7. *& cons.* 71 *n.* 2. Surd. *cons.* 42. *n.* 2. *vol.* 1. & alij, interétes ex hoc, quod Doctore, Aduocato, &c. debetur merces etiam infirmis, quia hoc officium est magis mentis, quam corporis, consistit magis in probitate scientiæ, quam infirmitate virium, quod in specie adnotauit Cagnol. *in d. l. diem functo*, *n.* 186. & Rip. *in tract. de peste, tit. de priuil. temp. pest. n.* 11. Idem ob eandem rationem dicendum est de nuncio, & legato, Bar. & Alberic. *in l. si cui, §. tandiu, vers. plena si infirmitate, ff. ex quibus caus. maior.* Federic. de Senis *cons.* 11. Odd. *de restit. in integr. q.* 11. *art* 6. Caroc. *de locato p.* 2. *tit. de ambasciator. q.* 3. *n.* 1. *&* 2. addens, quod etiam sint reficiendæ expensæ pro medico, medicinis, & alijs. Idem etiam dicendum est de tutoribus, Iodoc. Damonder. *in patrocin. pupillor. tit. de mercede tutor. & curator.*

122 Dico 2. operarij, & officiales, quorum seruitium potissimè consistit in labore corporis, non debent consequi mercedem pro eo tempore quo fuerunt infirmi, nisi aliud conuentum sit, vel nisi aliunde suppleant. Sic tradunt Bart. *in d. l.* 1. *§. diuus ff. de var. & extraord. cognit. & in l si vno, §. item cum quidam, ff. locati, & in l. cum hæres, §. Stichus ff. de stat. liber & in l. operæ, ff. de vsufructu legat.* Couar. *var.*

var. lib. 3. cap. 13. n. 8. Abb. *in cap. 1. de cleric. ægrot.* Dec. *in cap. 1. de præbend. & in cap. significatum n. 7. tit. eod.* Cagnolus *in l. diem functum n. 215. ff. de offic. assess.* Surd. *de aliment. tit. 4. q. 23. n. 35.* Sylu. *verb. familia*, §. 2. Limitatur 1. saltem ex æquitate in infirmitate leui, & quæ durat paucis diebus, Dec. *in cap. prudentiam, n 4. de offic. deleg.* Mar. Antonin. *var. lib. 1. resol. 95. n. 5.* Limitatur 2. quando famulus, vel officialis est pauper, & non habet vnde aliunde viuat, tunc enim Dominus tenetur ex æquitate, & charitate. Limitatur 3. quando est consuetudo, quod famulis infirmis, & officialibus quorum officium non consistit in probitate scientiæ, & intellectus detur integra merces, tametsi infirmi sint. Aduerte tamen, quod vt in casu primæ conclusionis detur integra merces illis seruientibus, quorum seruitium consistit potissimè in exercitio scientiæ, & intellectus, requiritur 1. quod infirmitas non sit diuturna, quæ transeat vltra bimestre, teste Reg. Constan. *in addit. ad tres libr. C. tit. de re militari nu. 25.* Eliseus Danza *in pugna Doctorum tit. de salar. cap. 2. n. 14. vers. & dummodo.* II. Quod officiales permaneant vbi officium exercent, nam si aliquò migrent sine Domini venia, integra merces nō debebitur. Put. *de sindicatu, verb. salar.* §. *si officialis n. 1. & 10.* Danza *in pugna Doctorum, tit. de salar. cap. 2. n. 14.* Nam sicut per discessum sine venia videtur officium deserere, ita videtur mercedi renunciare. III. Requiritur, quod infirmitas non sit leuis, nam infirmitas leuis non impedit quin possint debita munia exerceri

123 Quæres 6. quo in casu famuli, & officiales absentes suam mercedē habere debeant? Resp. & dico 1. famulus, & officialis absens ex iusta, & rationabili causa, suam mercedem percipit, colligitur ex *l. milites, ex l. sed etsi*, §. *fin. ex l. si qua militi, & ex l. qui mittuntur, vbi glos. verb. militibus, ff. ex quibus causis maior.* Ratio est, quia qui iusta, & legitima causa abest, habetur pro præsente, cap. *ex parte 2. cap. ad audientiam, de cleric. non resid.* & cap. *vnico eodem tit. in 6.* & *l. quæsitum, ff. de legat. 3. l. Seia, S. Pamphila, ff. de fund. instruct. l. si quis Titio, ff. ex quibus causis maior. Absentia eius, ff. de reg. iuris.* Vbi dicitur. *Absentia eius qui reipublicæ causa abest, neque ei, neque alij damnosa esse debet.* Idem dic, quando quis abest causa Domini. Sic tradunt Mandos. *in reg. 16. Cancel. q. 32. n. 1.* Gonzal. *ad reg. 8. glos. 43. n. 3.* Odd. *de restit. in integ. p. 1. q. 5. art. 4. n. 3.* Paris *cons. 32. n. 3.* Cald. *cons. 17. de præbend.* Idem dicit, quando quis abest ex causa necessaria, iussu scilicet superioris, vt ob negotia eiusdem superioris, vel reipublicæ, vel ob interesse sui officij, quia est causa necessaria laudabilis, & quæ facit hominem haberi pro præsente, Federic. de Sen. *cons.* 246. Nauar. *cons. 8. de cleric. non resid.* Menoch. *cons. 23. vol. 1.* Paris. *cons. 246.* Calderin. *cons. 17.* & Roman. *cons. 263. nu. 4. & cons. 264. nu. 3.*

124 Non debet habere integram mercedem qui abest ob causam necessariam propriam, vt qui abest ob patratum delictum, quia hæc causa est quidem necessaria, sed vituperabilis, Danza *in pugna DD. tit. de exil. & relegat. cap. 1. n. 1. & 62.* Habet tamen integram mercedem qui abest causa recreationis, seu solatij per aliquod tempus, modo hoc fiat de venia Domini, ratio est, quia qui cum licentia abest, censetur adesse, Bart. *in l. hac lege, C. de proximis sacrorum scriniorum lib. 12.* Tum quia, qui cum licentia abest, seruire dicitur. Dec. *cons. 70. n. 6. lib. 1.* Limitat hoc Cacialup. *in d. leg. diem functo, n. 45. ff. de offic. assess.* & Surd. *cons. 42. n. 1.* in famulis, & aliis operariis, quorum officium in labore consistit, quia vt bene notat Surd. *loco cit. n. 21.* licentia in istis ad aliud non deseruit, nisi vt non censeantur deseruisse operas. Imò aliquando hæc limitatio currit etiam in officialibus, quando cum licentia pro aliquo suo negotio absunt, & interim Dominus indiget opera illius, & alium pro seruitio subrogat, tunc enim potest detrahi, quod in subrogatum impenditur, *l. matriculam, & ibi glos. verb. vacare, C. de agent. in reb. lib. 10.* Non est tamen necesse, quod officia-

ficialis petat licentiam pro eo tempore, quo officium non indiget illius seruitio; ut contingit in Doctore tempore vacationum. Bald. *in auth. habita, vers. sed quidquid de Doctore.*

125 Quæres 7. an aliquando officialis moriens transmittat mercedẽ ad suos hæredes? Resp. affirmatiuè, loquendo de illa mercede, quæ respondet tempori, quo officialis seruiuit. Difficultas est, an quando officialis decedit antequam tempus quo seruire debebat compleatur, an scilicet tunc eius hæredes consequi possint integrum salarium. Ad quod vnico verbo rẽsponderi potest, quod quoties officialis potest integrum salarium præcendere tametsi per integrum tempus nõ seruiat, toties hoc ius ad eius hæredes transmittitur; hæres namque vniuersalis succedit in omnia iura defuncti, de aduocatis, hoc statuitur *l. post duos, C. de aduocat. diuers. iudiciorum*, vbi dicitur. *His quoque illud adiiciendum esse statuimus, vt si quis patroni fisci adeptus gradum, fatalem diem obierit, vniuersa totius anni salaria, ex quo hoc idem officium peragere cœperit, ad hæredes, seu successores suos (siue liberi, siue extranei fuerint) transmittendi tam ex testamento, quam ab intestato, liberam habeant facultatem.* Rationem huius assignat glos. *in l. 1. S. diuus, ff. de var. & extraordin. cognit.* quia per ipsum non stetit, quominus non seruierit. Hoc ipsum extenditur ad Doctores si post inchoatam lecturam moriantur, quia tunc totius anni merces ad hæredes transibit. Bald. *in l. 1. C. de suffrag.* glos. *in d. l. 1. §. diuus ff. de var. & extraord. &c.* Bart. *in l. si vno, §. item cum quidam, ff. locati*, Dec. *in l. diem functo, n. 18.* vbi Ias. Cagnol. & alij. Item extenditur hoc priuilegium locorum Iudicibus, & Potestatibus. Bart. *in d. l. diem functo, vers. allegatur hæc lex*, Ias. & alij ibid. Extenditur etiam hoc priuilegium ad medicos decedentes non expleto conductæ tempore. Corn. *cons.* 347. Cephal. *cons.* 70. *vol.* 1. Syluan. *cons.* 28. Thomas Actius *in tract. de infirm. p.* 2. *n.* 3. Carrar. *de medico & eius offic. p.* 3. *n.* 108. Item extenditur hoc priuilegium ad milites ex *l. bis scholaribus, C. de erogat. milit. lib.* 12. vbi Ioan. de Plates *n.* 1. [illegible]

126 Quæres 8. an operarius pro certo tempore conductus consequatur totam mercedem, si operas non præstet? Resp. negatiuè, quando ea non præstatio prouenit ex ipsius defectu, aut quia ob gratiam sui absens fuit, vt quia fuit infirmus, vt quia decessit, &c. constat ex dictis supra. Difficultas est quando operas non præstitit ex defectu conductoris. Ad quod dico, quod debet consequi totam mercedem, dummodo semper paratus fuerit ad nutum conductoris eas præstare, & aliunde eas alteri non locauit, vt supra aduertimus, & ita expressè habetur in *l. qui operas, ff. locati*, vbi dicitur. *Qui operas suas locauit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non steterit, quominus operas præstaret.* Et sic tradunt ibid. DD. & Camil. Borrel. *in summa decis. tit.* 65. *n.* 54. Caualer. *decis.* 520. & alij communiter. Vt autem operarius dicatur paratus præstare operas in gratiam conductoris, non debet eas alteri locare, *l. sed addes, ff. locati, §. fin.*

127 Quæres 9. quinam possint accipere mercedem pro opere præstito in die festo? Conueniunt omnes posse accipi mercedem pro opere præstito in die festo, quando talis operis præstatio, seu exercitium non prohibetur in die festo, vti sunt omnia opera animi, seu quæ dicuntur libera, & quæ sunt propria liberorum. Vnde Concionatores recipiunt mercedem pro concione facta in die festo, vt tradunt relati per Barbos. *in collect. cap. licet, de feriis, n.* 3. Et Aduocati, & Procuratores accipiunt mercedem pro patrocinio præstito in die festo, Campan. *in diuers. iur. Canon. rubr.* 17. *cap.* 13. *n.* 95. Nauar. *in Man. cap.* 13. *n.* 12. Item Doctores componunt scripturas in diebus festis & pro illis mercedem accipiunt. Item medici, vt constat. Item licitum est in die festo scribere, & mercedem accipere, vt ex multis tradit Barbos. *vbi supra*,

n. 4. & Diana p. 4. tract 4. resol. 62. dicit idem de Thipographis characteres ordinantibus. Idem etiam dicitur de venatoribus qui etiam mercede accepta venari possunt diebus festiuis. Lopez in instruct. conscient. lib. 1. cap. 52. vers. qui venatur, & alij. Difficultas est, an qui in gratiam alterius ponit opera, quæ dicuntur seruilia, quæque prohibentur in die festo possit mercedem accipere. Dixi quæ in die festo prohibentur, nam quæ permittuntur non comprehenduntur. Quocirca mercedem accipiunt, qui Ecclesias parant. Item mercedem accipiunt qui opera seruilia exercent ratione pietatis, glos. in cap. conquestus verb. pietas, de feriis; Alcozer. in summa cap. 17. Sylu. verb. dominica q. 5. Angel. verb. feria n. 18. 37. & 42. Item mercedem accipiunt, qui opera seruilia faciunt in diebus festis ob necessitatem victus, cap. licet. de feriis, Quaranta in summa Bullar. verb. dies festus. Sayr. in Claui Reg. lib. 7. cap. 2. n. 10. & alij. Item mercedem accipiunt Chirurgus dum in in die festo venam aperit, Pharmacopula, qui in die festo medicinas componit pro infirmorum salute. Item mercedem accipiunt qui ob bonum commune laborant in die festo, vt quando rustici conficiunt vallum, quo ciuitas ab hostibus defendatur. Item mercedem accipiunt rustici dum ob vitandum damnum dominorum colligunt segetes in agris iacentes, ne pluuia conficiantur, & dum colligunt fœnum in pratis. Quod si aliquis ob vallam, causam excusantem laboret, in die festo, poterit adhuc accipere mercedem post factum iniquum, vt illam potest accipere mercenarius delicto patrato.

§. IIII. Soluuntur alia quæsita pro complemento locationis, & conductionis.

128 QVæres 1. an locator possit cogere conductorem, vt rem reconducat? Resp. negatiuè, ita habetur *Inuitos*, C. de locat. vbi dicitur. *Inuitos conductores, seu heredes eorum post tempora locationis impleta non esse retinendos sæpè rescriptum est*, & ita docent DD. ibid. Vnde Vincent. de Franch. p. 2. decis. 406. n. 6. dicit, quod quemadmodum non potest cogi primus conductor persistere in conductione, ita eodem modo non debet posse cogi dominus ad relocandi ratione æqualitatis seruandæ. Grat. *disceptat. forens. cap.* 257. n. 4. Didacus à Britto *in rubr. ff. de locato*, p. 2. §. 4. n. 48.

129 Quæres 2. an fideiubens in prima conductione, censeatur, vel teneatur fideiubere in secunda, seu in reconductione, siue fiat tacitè, siue expressè? Resp. negatiuè, ita statuitur *l. si cum Hermes*, *de locato*, vbi habetur. *Si cum Hermes vectigal octauarum in quinquennium continuum conduceret, fidem suam obligasti, posteaquam spatio eius temporis expleto, cum idem Hermes in conductione vt idoneus detineatur, non consensisti, sed cautionem tibi reddi postulasti, non oportere te de posterioris temporis periculo adstringi competens iudex non ignorabit.* Vbi vt vides, probat hic tex. quod licet conductio etiã tacita, seu tacita prorogatio conductionis censeatur facta cum omnibus qualitatibus, vinculis, ac clausulis in prima conductione positis, dependentibus tamen à mera partium voluntate, vt pignus hypotheca, solutionis terminus, &c. secus quoad ea vincula cautionis, fideiussionis, &c. dependentia à voluntate tertij, quia hæc non censentur repetita in reconductione, præiudicialia namque non repetuntur, sine eorum voluntate, quibus sunt præiudicialia, Greg. Lopez *l. 7. glos. 2. tit. 7. p. 3. & l. 20. glos. 4. tit. 8. part. 5.* Dec. *in cap. de causis, n. 7. de offic. de legat.* Strach. *de mercat. tit. de conduct. p. 5.* Anton. Gom. *var. cap. 3. nu. 17. & cap. 13. nu. 21.*

130 Quæres 3. an inuecta, & illata per inquilinum in domum, & per colonum in prædium, maneant obligata, seu hypothecata pro mercede, seu pensione? Resp. affirmatiuè, ita statuitur in *Lecesi iuris*

iuris, C. de locato, vbi dicitur. *Certi iuris est, ea quæ voluntate dominorum coloni in fundum conductum induxerint, pignoris iure dominis prædiorum teneri. Quãdo autem domus locatur, non est necessaria in rebus inductis, vel illatis scientia domini, nam ea quoque pignoris iure tenentur.* Et ita tradunt DD. ibid. & Socin. *reg.* 192. Alphan. *in collect.* 858. Conan. *comment. iuris lib.* 4. *cap.* 16. *n.* 6. Roman. *singul.* 233. Valasc. *de iure emphyt. q.* 20. *n.* 17. Neguzant. *de pignor. p.* 2. *membr.* 4. *n.* 128. & 151. & alij. Aduertentes differentiam inter prædia vrbana, & rustica, nam si prædium vrbanum sit, vt est domus, tunc inducta siue domino sciente, siue non, censentur hypothecata domino pro pensione. Si vero prædium sit rusticum, tunc ea sola hypothecata censentur, quæ inducta sunt sciente domino, Alex. Trentacinq. *var. lib.* 1. *tit. de locato resol.* 5. *n.* 2. Gabr. Pereira *decis.* 127. *n.* 2. Didacus à Britto *ad rubr. de locato p.* 2. *§.* 1. *n.* 9. & alij, & colligitur ex dispositione legis citatæ. Aduerte etiam dictæ legis dispositionem curtere solum quoad ea inuecta, quæ eo animo inuecta sunt, vt ibi perpetuò maneant. hoc est non ad tempus, sed quandiu locatio durabit, siue postea animus mutetur, siue non, siue extrahantur, siue alienentur siue non *l. in prædijs §. vlt. ff. in quibus caus. pign.* glos. *in d. l. certi iuris, verb. induxerint* Valasc. *d. q.* 20. *n.* 17. Afflic. *decis.* 184. Steph. Grat *discept. forens. to.* 1. *cap.* 68. *n.* 28. vbi exemplificat in veste data sartori, quæ non manet obligata pro pensione. Excipiuntur bona vxoris, quæ non censentur eo in casu hypothecata. Fructus etiam censentur obligati pro pensione prædij. Etiam bona minoris hypothecata censentur quando in prædium inuehuntur.

131 Quæres 4. quot actiones ex locatione oriantur? Resp. duas ex *l. præses, C. de locat.* vna est, quæ dicitur actio ex locato, & conuenit locatori contra conductorem, vt soluat pensionem, etsi non faciat, vsuras, seu quod interest, & quod res passa est ex dolo, vel culpa conductoris soluere cogitur. Altera est ex conducto, & competit conductori contra locatorem, vt præstet rem locatam, & quicquid interest conductoris, si per locatorem steterit quominus vtatur, fruaturque re locata, & sic tradunt ex *d. l. præses.* Nicolaus Mozz. *de contract. tract. de locato, & conducto tit. de substantialibus locat. n.* 22. Has actiones debet iudex locatori, & conductori sine mora concedere, & executioni mandare, Viuian. *tom.* 2. *commun. opin. lib.* 7. *tit.* 16. *opin.* 678. *n.* 91. vbi dicit, quod iudicis decretum de soluendo pensione locatori habet paratam executionem. Et hæc de locatione, & conductione.

Digitized by Google

DISPVTATIO XI.

DE EMPHYTEVSI.

1 EMPHITEVSIS Græca dictio eſt, latinè inſitionem ſignificans, ſeu plantationem. Inde fundus emphyteuticus dicitur, quem initio dominus colono ſterilem dedit, vt eum plantaret, ad meliorem ſtatum reduceret, & fœcundum faceret, vnde alicubi vocatur contractus melioratiouis. Contractus ergo emphyteoticus eſt quodammodo medius inter locationem, & conductionem, quia per eum emphyteuta accipit fundum, ſeu rem immobilem, iure quodam hæreditario colendum, & meliorandum, certis quibuſdam pactis, & conditionibus, idque perpetuò, aut in certam generationem ſuorum poſterorum, vt ſecundam, tertiam, &c. In hoc contractu dominium directum manet apud dominum fundi, vtile habet emphyteuta. Quocirca contractus iſte has habet potiſſimas proprietates. I. Quod emphyteuta numquam poſſit dominium directum præſcribere, vt ſupra de præſcriptione notauimus. II. Debet fieri in re immobili in qua dominium directum ab vtili diſcernatur. III. Quod licet neceſſe non ſit, quod fiat per ſcriptas litteras, tamen propter rei memoriam expedit vt fiat. IV. Quod licet neceſſe non ſit, quod pro introitu aliquid detur emphyteutæ, ſi tamen conſueuit, dari debet. V. Quod ſi emphyteuta non ſoluat penſionem ſtatuto tempore, etiam non exigente domino; res cedit in commiſſum, hoc eſt emphyteuta ius ſuum amittit. VI. Quod quando res cedit in commiſſum ob non ſolutam pecuniam, ſeu annuam penſionem, dominus poteſt emphyteutam propria auctoritate expellere, licet expediat fieri hoc iudicis auctoritate. VII. Quod in hoc contractu non veniunt fœminæ, nec ſuccedunt, niſi exprimantur in litteris: idem iuris eſt in extraneis. Verum vt hæc & alia, quæ de emphyteuſi diſputantur clarius habeantur, ſit.

QVAESTIO I.

Quid ſit emphyteuſis, qua ratio, quæ natura.

2 EMPHITEVSIS ab aliquibus ſic definitur. *Eſt contractus, quo res ſoli, in perpetuum, aut in longum tempus colenda, & vtenda, ſalua eius ſubſtantia, conceditur, conſtituta penſione, & proprietate retenta,* nomen *contractus*, ponitur loco generis, quia in eo, vt in genere conuenit cum alijs contractibus, cætera ponuntur loco differentiæ, quia per illa, ab alijs contractibus diſterminatur. Dicitur namque *res ſoli*, ideſt immobilis, quia emphyteuſis

sis non constituitur in rebus mobilibus, sed in immobilibus. Dicitur *in perpetuū* aut in longum tempus colenda, & vtenda, quia emphyteuta in fundo emphyteutico, potest domum construere, & diruere, arbores inserere, excidere, seruitutem apponere, quæ conductori denegantur, modo rei substantia teneatur, & fructus fundi non adeo minuantur, vt pensio solui nequeat. Dicitur *constituta pensione*, quia ad hoc datur, seu constituitur emphyteusis. Dicitur *proprietate retenta*, quia emphyteota (sic enim vocatur qui emphyteusim concedit, sicut qui accipit vocatur emphyteuta) retinet, seu conseruat rei proprietatem, transferendo in emphyteutam vtilitatem, seu dominium vtile. Alij sic definiunt. *Est contractus in quo retento dominio directo, transfertur vtile hac lege vt in recognitionem directi dominij, annua pensio soluatur* Huius definitionis explicatio constat ex explicatione prioris.

3 In l.1.C. *de iure emphyteutico*, dicitur. *Ius emphyteuticarium, neque conductionis, neque alienationis esse titulis adijciendum, sed hoc ius tertium esse constituimus ab vtrisque memoratorum contractuum societate, seu similitudine separatum, conceptionem item, definitionemque habere propriam, & iustum esse, validumque contractum, &c.* In additione ad rubricam dicti tituli *de iure emphyteutico*, sic dicitur. *Fit contractus emphyteuticus hoc modo, nam ab initio datur certa quantitas pecuniæ, deinde constituitur modica annua pensio in recognitionem potius directi dominij, quam in fructuum percipiendorum recompensationē.* Ex quibus habes quomodo emphyteusis distinguatur à locatione, quia locatio, est rerum mobilium, immobilium, & se mouentium, vt animalium; at emphyteusis solum in rebus soli constituitur, vt notat glos. *in l.1.C. de iure emphyt.* Distinguitur ab alienatione, quia in alienatione transfertur tamdominium vtile, quam directum, & in emphyteusi solum dominium vtile, sed quia est etiam quędam alienationis species, qua transfertur dominium vtile, propterea prohibetur locatio ad longum tempus, rerum Ecclesiæ, quia est quædam species alienationis, ideo ex alio capite differt emphyteusis ab alienatione, quia in alienatione non reseruatur pensio in recognitionem dominij directi, vti reseruatur in emphyteusi.

4 Maior difficultas est, quomodo contractus emphyteuticus, differat à contractu libellario. Nam aliqui volunt differre solo nomine. Verum antequam rem resoluamus, nota quod libellarius contractus dicitur *à libella*, quæ apud antiquos Romanos erat minuta quædam pecunia, tametsi libella dicatur a libra vt eius diminutiuum, sic obseruat Ambros. Calep. vir eruditissimus *verb. libella*, vbi sic dicitur. *Libella diminut. à libra, quod modo pro statere accipitur, hoc est pro ponderandi instrumento duas habente lances, modo pro pondere duodecim unciarum. Aliquando etiam pro nummulo argenteo, qui & As dicitur Cic. 4. Ver. Ecquis vocatio, si sua sponte venisset, vnam libellam dedisset. Libellam pro asse posuit, ex eo dictam, quod libram hæris valebat, idest assem. Cum autem minimam pecuniam significare volebant, assem, & libellam Plat. in Capt. At ob eam rem mihi libellam pro eo, &c. Libella argentei ideo dicitur quod nummulus erat argenteus, decima pars denarij. Cic. ad Att. lib. 7. Fecit palam te ex libella, ne ex teruncio, subaudi, hæredem. Libella etiam est subtile instrumentum, quod nostrates, auctore Budæo niuellam appellant. Plin. lib. 7. cap. 56. Fornicem autem, & libellam, & tornum, & clauem, Theodorus Samius, Subaudi, inuenit.* Hæc vir eruditus. Libella ergo est nummus minutus, quem Longobardi dixerunt libellum. Hinc ille contractus quo res datur ad vsum modica pensione soluenda, libellum, seu libellaria, seu libellarius contractus appellitatur.

5 Modo inquiritur, quomodo libellum, seu contractus libellarius ab emphyteusi dissterminetur. Et dico, quod secundum Bart. *in l. si finito, §. si de vectigalibus, ff. de damna infecto*, Dec. *cons.* 146. *n.* 2. Pa-

nis *cons.77.n.2.lib.3*, Iul.Clar. *lib.4.recept. sententiarum §.emphyteusis,q.1.* Ias. *in l. 1. C. de iure emphyt.q.1.n.29.* & alios, quod in hoc distinguuntur, quod libellum, tunc fit quando vassallus, vel emphyteota cõcedit alteri rem emphyteoticam, certa annua pensione sibi retenta. At contractus emphyteusis tunc fit, quando verus dominus rem vtendam alteri concedit, pensione annua sibi reseruata. Quocirca per dictos doctores emphyteusis est contractus in quo res propria alteri fruenda conceditur; Libellum est contractus in quo res, quæ est alterius quoad dominium directum, alteri datur, vnde libellum est quasi subemphyteusis, cum sit concessio rei in emphyteusim receptæ. Alij volunt dictos contractus in hoc differre, quod emphyteusis non soleat renouari, nisi mutato possessore, seu nisi cadente possessore, aut nisi finito tempore, vt quando constituitur, ad duas, vel tres generationes, &c. At contractus libellarius renouatur statis, certisque temporibus, possessore non mutato, data certa pecunia, quam vir bonus rectè iudicauerit attenta mutatione, nouis qualitatibus, & conditionibus rei. Alias differentias etiam assignant, quod scilicet libellum non nisi perpetuò constituatur, & emphyteusis etiam ad tempus, vt ad vnam, duas, &c. generationes. Qui rem habet in libellum vendere potest, non qui eam habet in emphyteusim. Vltimò quia libellum est, quædam species venditionis, vel locationis perpetuæ, non sic emphyteusis, vt ex dictis constat. Aduerte tamen, quod licet dictis modis libellum iustè constitui possit, tamen nonnumquam confunduntur, vt nomine emphyteusis, libellum intelligatur, & nomine libelli, emphyteusis, ac proinde, quod de emphyteusi dicetur, de libello dictum intelligetur.

QVAESTIO II.

Quinam possint, vel non possint dare in emphyteusim & quinam possint, vel non possint accipere. Item quænam res possint, vel non possint emphytheuticari.

6 VT à faciliori exordiamur, à secundo, quod in titulo q. posuimus, incipiamus, quinam scilicet possint, vel non possint accipere in emphyteusim, Dico, quod illi omnes accipere possunt in emphyteusim, qui in iudicio conueniri possunt, & illi accipere nequeunt, qui in iudicio conueniri nõ possunt. Sic tradunt Doctores in cap *posuit, de locato*, post glos. *ibid. verb. prohibentur*. Vbi sic fatur. *Sed quæ personæ prohibentur ab huiusmodi emptione? Potest dici, quod serui Ecclesiæ, capitanei, & omnes personæ maiores, qui non sunt idonei facilitate conueniendi, vnde posset dominus præiudicium pati, ff. qui satisd. cogan. l. 2.* Hæc glos. Igitur in emphyteusim accipere nequeunt, qui in iudicio conueniri non possunt vt pensionem soluant, vt rem meliorem reddant, &c. Et sic rem sæcularem in emphyteusim accipere nequeũt Clerici, quia in foro sæculari conueniri nequeunt mulieres, qui ægestate præsumuntur, qui magna potentia valent, &c. Aliqui numerant curiales, quia istis interdicitur conductio rerum rusticarum, *l. Curiales, ff. locati*. Item milites ob eandem rationem, *l. milites, C. de locato*, qui-

bus

bus autem interdicitur conductio rusticana, etiam emphyteusis prohibita censetur: cum eadem ratio esse videatur, vide quæ disput. præcedenti diximus, de his qui conducere prohibentur.

7 Nonnulla difficultas est, an Ecclesia, & collegium, & ciuitas, & communitas possint in emphyteusim accipere. Ratio dubitandi est, quia cum Ecclesia, collegium, ciuitas, communitas, non moriantur, domini conditio deterior redditur, quia numquam res emphyteutica ad ipsum reuertetur per obitum, licet reuerti possit per non solutam pensionem. Quod autem Ecclesia, collegium, &c. non moriantur, constat ex cap. *si gratiosè, de rescriptis*. Puto, quod Ecclesiæ, collegio, &c. res in emphyteusim dari possit, modo augeatur pensio, vt sic quod dominus ex vna parte patitur, ex alia subleuetur.

8 Maior difficultas est, quinam possint, vel non possint dare in emphyteusim? Ad hanc difficultatem vniuersaliter respondeti potest, quod illi omnes possunt in emphyteusim dare, qui liberè alienare possunt, seu qui liberam, & independentem habent suorum bonorum administrationem. Et è contra, illi in emphyteusim dare prohibentur, qui alienare non possunt, qui liberam, & independentem non habent bonorum administrationem. Hinc est, quod pupillus nequit rem suam sine tutoris arbitratu in emphyteusim concedere, qui licet possit rem suam meliorem reddere, non tamen sine consensu tutoris, *l. pupillus, ff de acquir. rer. dom.* Idem dic de minore habente curatorem, quia pupillo æquiparatur, l. *si curatorem, C. de in integrum restit.* Idem etiam dic de furioso, & prodigo, quibus bonorum administratio interdicta est. Imò non possunt prædicti veterem emphyteusim renouare soli, bene cum consensu tutoris, curatoris, &c. quia postquã res emphyteutica in antiquam naturam reuersa est, non potest alienari, illa autem renouatio, esset alienatio.

9 Hinc etiam est, quod bona Ecclesiæ nequeant à Prælato in emphyteusim concedi, nisi aliàs essent solita emphyteuticari, constat ex *extrauag. ambitiosæ, de rebus Eccles.* &c. ibi. *At de rebus, & bonis in emphyteusim, &c.* Vt autem res Ecclesiæ in emphyteusim solita concedi concedatur, non est necesse, quod interfit Capituli consensus, sed à solo Prælato concedi potest, Bald. *in cap. 1. qui feud. dare pos.* Felin. *in cap. cum causa, n. 14. de iudic. & in cap. edocere, n. 2. de rescriptis*, Federic. de Senis *cons.* 109. *incipit: quidam Prælatus.* Castrens. *cons.* 134. *lib.* 1. Curtius Iun. *in tract. de feudis p. 2. q. 1. n. 2. & q. 2.* Menoch. *concl. 79. n. 6.* & alij. Quod si res Ecclesiæ ex beneplacito Apost. semel impetrato solita emphyteuticari, ad Ecclesiã reuertatur, absque alia solemnitate, iterum emphyteuticari poterit, vt docent Gam. *decis. 24. & decis. 36. n 6. & decis. 344. n. 4.* Rota Bonon. *decis. 13. n. 7. & 8.* Menoch. *de arbitr. casu 81. n. 5. & cons. 66. n. 3. & cons. 79. n. 1. & cons. 90. n. 22* Quaranta *in summa Bull. verb. alienatio, n. 39. & 40.* Zerola *in praxi Episc. p. 1. verbo alie. § 3.* Cald. Pereira *de renouat. emphyt. q. 16. n. 71.* Aloys. Ricc. *in praxi decis. 126.* & alij communiter.

10 Quod si quæres, quænam res dicatur solita concedi in emphyteusim? Resp. quod res dicitur dari in emphyteusim, quando bis data est, ratio est, quia pluralitas dualitate contentatur. *l. vbi numerus, ff. de testibus l. libertas, § vlt. ff de manum. testam. l. inter illa, § fin. ff. de verb. obligat. l. vlt. ff. ad Trebell.* & cap. *pluralis locutio, de reg. iuris in 6.* & tradunt ibi plures, quos longa manu refert Aug. Barbos. *in collect.* Imò Iul. Clar. *lib. 4. recept. sent. §. feudum, q. 13.* Rebuff. *de rebus Eccles. non alien. n. 33.* Gam. *decis. 342. n. 4.* Camil. Borel. *in summa omnium decis. tit. 16. & tit. 33. n. 136.* Marc. Anton. Gen. *in praxi Archiep. Neap. cap. 60. n 5.* & alij volunt, quod ad hoc, quod res dicatur concedi in emphyteusim sufficiat vnica concessio, & quod sint elapsi 40. *anni.*

11 Quæres 1. an res solita dari in emphyteusim, si ad Ecclesiam iterum reuertatur, sed meliorata, eo quod prius sterilis erat, & infructuosa, at quando reuertitur,

tur, fertilis, & fructuosa est, possit iterum emphyteuticari, si solita erat emphyteuticari? Negant aliqui post Panorm. *in cap. vt super aliqua, de rebus Eccles.n.* 11. Rationem assignant, quia iam videtur cessare ratio ob quam res illa data est in emphyteusim, scilicet sterilitas, & infructuositas rei, cessante autem causa, cessare debet dispositio. seu ius disponendi. Quãdo namque dicitur, quod res solita dari in emphyteusim, potest iterum dari, si cesset prima emphyteusis, intelligi debet, quando prima causa durat, causa namque ob quam res Ecclesiæ datur in emphyteusim, est vt melioretur; ergo hac causa cessante, debet cessare facultas. Nihilominus communior sententia tenet quod res Ecclesiæ quæ solita erat dari in emphyteusim, si ad Ecclesiam reuertatur vel cum culpa, vel sine culpa emphyteutæ vt quia pensionem non soluit, vel quia iam tempus finiuit, iterum possit emphyteuticari, constat ex *d. extrauaganti ambitiosæ*, vbi absolutè, & sine vlla limitatione dator ea facultas, vbi autem lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, *l. non distinguemus, ff. de recept. arbitr. l. Præses, ff. de offic. Præs. l. 2. §. conuenire. ff. de iudic. l. quos prohibet, ff. de postulando, l. 9. generaliter, ff. de legat. præst. l. quamuis, ff. de in ius vocando*, cum alijs similibus iur. Et lex generaliter loquens, generaliter est intelligenda, *l. de pretio, ff. de public. in rem act. l. in fraudem, ff. de testam. mil. l. 1. §. generaliter, ff. de legat. præst.*

12 Quæres 2. an res solita dari ad duas generationes in emphyteusim, possit à Prælato dari ad 3. vel 4. vel plures? Resp. quod eo modo potest res Ecclesiæ emphyteuticari, quo solita erat, & non amplius; & si Prælatus excedat, agit contra potestatem sibi traditam. In eo tamen casu, quod res solita emphyteuticari ad 2. generationes, v. g. si emphyteuticetur ad 3. vel ad 4. exceditur facultas, & secundum Baldum *in auth. si quas quinas, n. 2. C. de sacrosanct. Eccles.* valet quoad 2. generationes, & irrita est, quoad aliam, vel alias. Idem tradit Ias. *in auth. qui rem, C. eodem.* Decius *ibid. n.* 22. Curtius Iun. Alciatus, & alij relati à Iul. Claro *lib. 4. recept. sent. §. emphyt. q. 6.* & à Couar. *var. lib. 2. lib. 6. n. 5.* Alij vt Bart. *in auth. qui rem n. 7.* Alex. *cons. 143. n. 5. lib. 7.* Couar. loco citato, & alij, volunt totam esse nullam. Vtraque sententia probabilis est, secunda tamen tutior.

13 Quæres 3. an res Ecclesiæ debeat emphyteuticari ad tempus determinatum? Aliqui respondent affirmatiuè, vt ad vitam accipientis, filiorum, nepotum, seu vt possit dari tantum ad vnam, duas, & ad summum ad 3. generationes. Communior sententia est, quod dari possit ad omnes generationes, seu indeterminatè, vt ex multis probat Panorm. *in cap. in præsentia, n. 25. cum seq. de probat.* Felin. *ibid.* & alij.

§. I. *Quænam res emphyteuticari non possint.*

14 CErta res est, quod res Ecclesiæ, quæ ad mensam Episcopi spectant non possunt sine Pontificis mandatu emphyteuticari, sicut nec alienari possunt, vt constat ex cap. *vt super, de rebus Eccl. non alien.* & obseruant ibid. Doct. Menoch. *de arbitr. cas. 433. n. 1.* & *cons. 79. à princ.* vbi intelligit de emphyteusi perpetua. Illa autem dicuntur bona pertinentia ad mensam Episcopi, quæ deputata sunt ad sustentandũ Episcopum, sicut illa bona dicuntur pertinere ad mensam Abbatis, Præpositi, Collegij, &c. quæ deputata sunt ad sustentandum Abbatem, Præpositum, Collegium. Quocirca illa bona propriè dicũtur pertinere ad mensam Episcopi, quorum dominium tam directum, quam vtile pertinet ad Ecclesiam; illa autem bona, quorum domi niũ directum pertinet ad Ecclesiã, & vtile ad alium, vti sunt bona feudalia, & emphyteuticalia, non dicuntur pertinere ad mẽsam Episcopi, Collegij, Canonicorum, &c. Menoch. *de arbit. cas. 433. n. 2. & cons. 70. n. 10. & 11.* & alij cum ipso, dicunt, quod illa bona dicantur de mensa Episcopi, seu Ecclesiæ, quæ perpetuò vnita fuerant Ecclesiæ, atque ita quæ nunquam alteri postquam Ecclesia acquisiuit illorum dominium;

nium, concessa fuerunt. Item ea dicuntur de mensa Episcopi, vel Ecclesiæ, quæ ad eam reuersa sunt, & cum alijs bonis concorporata. Curt. Iun. *de feud. q.* 5. Caualcant. *decis.* 76. *p.* 2. Bellet. *disquisit. cleric. p.* 1. *tit. de clerico debitore*, §. 5. *n.* 16. Panorm. *in c. vt super, de reb. Eccles. non alien.* & alij, obseruãtes, quod postquam bona ad Ecclesiam pleno iure redierunt, non possint amplius emphyteuticari; dicuntur autem pleno iure ad Ecclesiam reuersa, postquã iam applicata sunt mensę; nam antequam applicata fiat mensæ non dicuntur pleno iure pertinere, ac proinde possunt reemphyteuticari, in casibus in quibus secundum iura emphyteuticari possunt. Quod si Episcopus penes se dicta bona retinuit non reemphyteuticando illa, censentur transire ad mensam Episcopalem, Panor. *loco cit.* post Archid. & alios.

15 Quæres 1. an bona, quæ de nouo adueniũt Ecclesiæ ex fidelium pietate, vt ex donatione, legato, hæreditate, &c. absque alia declaratione, quod pertineant, vel non pertineant ad mensam Episcopi, Collegij, Canonicorum, &c. ad illam pertineãt, ac proinde non possint emphyteuticari sine præscripta solemnitate? Resp. cum Panorm. Innocent. & alijs *ind. cap. vt super*, quod censentur pertinere ad mensam Episcopalem, ac proinde sine expressa Pontificis, vel S. Congre. licentia emphyteuticari non possunt, tũc enim temporis tam dominium directum, quam vtile ad Ecclesiam pertinet.

16 Quæres 2. an census, & annuus redditus perpetuus possit dari in emphyteusim? Resp. negatiuè, ratio clara est, quia vt constat ex definitione emphyteusis supra tradita, emphyteusis est res soli, seu fundatur in re immobili, census autem, & annuus redditus immobilis non est; Licet enim census habeatur pro re immobili, in ampla quadam significatione, non tamen in presta, quia subiectum emphyteusis est talis res immobilis, quæ melioriationem patiatur, seu quæ ex sterili, & in fœcunda, fructifera, & fœcunda fiat. Possunt tamen emphyteuticari arbores quandiu solo manent, quia istæ meliorari possunt, vnde sylua cædua emphyteuticari potest.

§. II. *Quas conditiones requirat contractus emphyteuticus.*

17 REs ista ferè cõstat ex dictis in explicatione definitionis emphyteusis, claritatis tamen gratia, aliqua addenda sunt. Potissima emphyteusis conditio est, quod res in emphyteusim data, maneat quoad dominium directum emphyteotæ, vt optimè ostendit Sylu. *verb. emphyteusis*, & quod quoad dominium vtile transeat in emphyteutam. Hinc sequitur alia, quod emphyteota possidet rem emphyteuticam ciuiliter, & emphyteuta, naturaliter. Alia conditio est, quod emphyteusis consistat in re soli, seu immobili, & quæ meliorari potest; vt diximus. Alia etiam conditio est, quod emphyteusis fiat in scriptis, pro maiori assecuratione, non pro necessitate, pro qua re videri possunt Ioan. Andr. *in cap. potuit, de locato*, Imola *ibid.* Iul. Clar. §. *emphyteusim*, *q.* 4. Bart. *in l.* 1. *C. de iure emphyt. n.* 3. Sylu. *verb. emphyt. n.* 3. & alij. Vide dicta *n.* 1.

§. II. *Quotuplex sit emphyteusis.*

18 EMphyteusis prima diuisione diuiditur in Ecclesiasticam, & sæcularem, seu profanam. Ecclesiastica est illa, quę fundatur super re Ecclesię, Monasterij, Collegij, Hospitalis, ita quod dominium directum sit Ecclesiæ, Monasterij, &c. & vtile transferatur in emphyteutam, laicum, vel Clericum. Sæcularis per oppositam rationem constituitur. Deinde emphyteusis, siue Ecclesiastica, siue sæcularis, alia est hæreditaria, alia non hæreditaria; hæreditaria est illa, quæ ad hæredes transfertur, quicumque illi sint, siue necessarij, siue extranei, & voluntarij. Non hæreditaria est illa, quæ habetur emptione, donatione, permutatione, præscriptione, nominatione, vt cum emphyteusis ita constituitur vt transfe-

à quibus carere debet apud emptorem, Menoch. *cons.* 32. *n.* 22. *cum seq.* Grat. *cons.* 147. *n.* 5. *lib.* 2. Duen. *reg.* 215. & alij.

23 Quæres 4. an subemphyteuta, vendens alteri rem quam emit ab emphyteuta, de consensu Domini directi, teneatur petere consensum à Domino directo? Resp. affirmatiuè, ratio est, quia emphyteuta non transtulit maius ius in sub emphyteutã, quam ipse haberet, sed ipse emphyteuta nonhabebat ius vendẽdi non expectato Dñi directi consensu; ergo neque subemphyteuta habebit ius vendendi, nisi expectato Domini directi consensu, & sic tradunt Valasc. *de iur. emphyt. q.* 13. *n.* 12. Borrel. *in summa omnium decis. tit.* 33. *n.* 126. Ouid. de Amicis *in repet. cap. potuit, de locat. q.* 83. Menoch. *cons.* 338. *n.* 16. *& lib.* 3. *præs. q.* 102. *nu.* 22. Hinc obseruat Borrel. *d. tit.* 33. *n.* 322. quod primus emphyteuta habet easdem actiones in secundum, quas habet Dominus directus in eum, & plures quos refert, & sequitur Rendina *in promptuar. recept. sent. to.* 1. *tit.* 37. *n.* 4. dicunt, quod emphyteuta agere potest contra subemphiteutam ad pœnam commissi, ob pensionem non solutam; at in alijs euentibus recurrendum est ad Dominum directum.

24 Quæres 5. an dominus directus possit emere melioramenta, & ius emphyteutæ pro tertio, seu an possit dominus directus retinere emphyteusim in fauorem tertij? Resp. negatiuè, imò potest emphyteuta præstare iuramentum domino directo, an velit pro se verè, & sine fraude. Sic Vincent. de Franch. *decis.* 226. Franc. Marc. *p.* 2. *decis.* 2. Camil. Borell. *in summa omnium decis. tit.* 33. *n.* 108. Ricc. *p* 5. *collect.* 1701. *in fine*, Cald. Pereira *de extinct. emphyt. cap.* 13. *n.* 33. Cenet. *ad decret. al. collect.* 144. *n.* 50.

QVAESTIO IV.

An quando res emphyteutica alienatur, debeatur laudemium vbi plura de laudemio.

25 IN citata *l. eum dubitabatur, C. de emphyt.* post verba in princ. præcedentis q. relata, hæc subduntur. *Si ius emphyteuticum ad personas non probibitas, sed concessas, & idoneas ad soluendum emphyteuticum canonem, transponere, emphyteuta maluerit, non contradicere, sed nouũ emphyteutam in possessionem suscipere, non per conductorem, vel per procuratorem, vel ipsos dominos per se, vel per litteras suas &c.* & post aliqua, de laudemio hæc subduntur. *Et ne auaritia tenti domini, magnam molem pecuniarum propter hoc efflagirent (quod vsque ad præsens tempus perpetrari cognouimus) non amplius eis liceat pro subscriptione sua, vel de positione, nisi quinquagesimam partem pretij, vel æstimationis loci, qui ad aliam personam transfertur accipere, &c.* Quando ergo emphyteuta, seruata forma de qua in quæst. præcedenti diximus, rem alienat in tertium, vel transfert, emptor, vel ille in quem res emphyteutica transfertur, antequam possessionem consequatur, debet dominum directum requirere, vt eũ laudet soluendo ei laudemium, vt sic eũ in possessionem mittat. Laudemium autem de iure communi, est quinquagesima pars, quæ à domino minui, vel remitti potest. Igitur præstatio laudemij est quædam reuerentialis exhibitio, quã facit emphyteuta dum suscipit inuestituram recognoscendo dominum. Hæc autem recognitio nunquam remissa censetur per quamcumque concessionem, &

facultatem alienandi, Menoch.*cons.* 297. *n.* 24. Surd.*decis.* 200. *n.* 5. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 377. *n.* 21. Caualer. *decis.* 121. *n.* 1. Quod si dubitetur an laudemiũ debeatur, interpretari debet, vt non debeatur Mantic.*decis.* 336. *n* 4.

26 Quæres 1. ex quibus capitibus laudemium debeatur? Resp. quod debetur. I. Quando accipitur inuestitura rei emphyteuticæ. II. Debetur etiam laudemium ex datione rei emphyteuticæ in solutum, Vincent. de Franc. *decis.* 50. *n.* 2. & *decis.* 277. Thesaur. *decis.* 82. *p.* 2. Afflict. *decis.* 368. *n.* 2. & *decis* 369. *n.* 2. Cald. Pereira *de extinct. emphyt. cap.* 16. *n.* 64. Surd *cons.* 287. *n.* 47. & *decis.* 248. *n.* 3. Redoan. *de rebus Eccles. non alien. q.* 2. *cap.* 17. & alij. III. Debetur laudemium ex venditione cum pacto de retrouendendo Thesaur. *decis.* 75. & 97. Borrel. *in summa omnium decis. tit.* 35. *n.* 72. IV. Debetur quando res emphyteutica datur in dotem æstimatam, quæ facit venditionem. Valasc. *cons.* 113. *n.* 13. Cald. Pereira *de extinct. emphyt. cap.* 16. *n.* 21, & 22. V. Debetur laudemium in locatione rei emphyt. ad longum tempus. Cabed. *p.* 1 *decis.* 92. *n.* 9. Cald. Pereira *vbi supra cap.* 26. *n.* 33. VI. Debetur in remissione quæ fit inter socios. Guido Papæ *decis.* 411. VII. Debetur in vẽditione seruitutis realis. Franc. Marc. *decis.* 608. VIII. Debetur etiam ex diuisione rei emphyteuticæ Camil. Borrel. *vbi supra tit.* 35. *n.* 41. & 42.

27 Quæres 2. ex quibus capitibus laudemium non debeatur? Resp. quod non debetur in sequentibus casibus. I. Quando venditio est nulla, quocirca si iam laudemium solutum est, restitui debet statim ac venditio declaratur nulla, Anton. Faber *in Codice*, *tit. de re emphyt. definit.* 28. Cald. Pereira *de extinct. emph. cap.* 16. *n.* 67. II. Quando venditio est conditionalis, quia non debetur laudemium quandiu purgata conditione non transit in absolutam. Surd. *decis* 305. *n.* 18. Borrel. *vbi supra tit.* 35. *n.* 70. III. Quando præcisè venditur vsusfructus, Gam. *decis.* 299. Cald. Pereira *d. cap.* 16. *n.* 73. IV. Quando res emphyteutica retrouenditur in vim primæ venditionis. Surd. *decis.* 321. Cald. Pereira *d. cap.* 16. *n.* 52. Borrel. *vbi supra n.* 73. V. Quando venduntur reditus. Gaspar Roderic. *de annuis reddit. lib.* 2. *q.* 4. *n.* 4. & *q.* 22. *n.* 25. VI. Quando hæredes, vt fratres, rem diuidunt. Borrel *d. tit.* 35. *n.* 42. Surd. *decis.* 305. *n* 30. VII. Quando hypothecatur. Farin. *decis.* 183. *n.* 6. *nouissimar. Rotæ*. VIII. Quando fit transactio, nisi res dimittatur. Farin. *decis.* 765 *n.* 11, *nouiss.* Cald. Pereira *de ext. cap.* 13. *n.* 25. & *cap.* 16. *n.* 49. IX. Non debetur laudemium in alienatione necessaria, Vincent. de Franch. *decis.* 277. Thesaur. *decis.* 139. Cald. Pereira *d. cap.* 16. *nu.* 61.

28 Quæres 3. an ius exigendi laudemium sit personale, an reale? Resp. esse reale, rei annexum, ac proinde cum re emphyteutica transit ad successores. Menoch. *cons.* 444. *n.* 18. *cum seq.* Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 272. *n.* 2. & *cap.* 577. *n.* 24. Vnde pro laudemio præstando competit hypotheca, Marius Bergius *de laudem. p.* 1. *inspect.* 9 Vincent. de Franch. *decis.* 430. Menoch. *cons.* 297. *n.* 1. & 34. *cons.* 444. *n* 21. Aduertunt Surd. *dec.* 31. *n.* 14. & *decis.* 200. *n.* 8. Borrel. *d. tit.* 35. *n.* 345. quod ex hoc quod laudemium non soluatur, res non transit in commissum, sicut transit ex non solutione canonis, seu pensionis, de quo postea.

QVAE-

QVAESTIO V.

In quibus casibus ex non soluto canone, seu pensione, transeat res emphyteutica in commissum.

29 CONSTAT ex dictis, quod emphyteuta amittit emphyteusim sæcularem ex non soluto canone per triennium, & Ecclesiasticam ex non soluto canone per biennium, vt habetur in d. cap. *potuit, de locato*, ibi: *vel cessando à solutione canonis*. Et tradunt Clar. *d.* § *emphyteusis, q.* 8. *in prine.* Corbul. *de causis priuat. ob non solutum canonem in prine.* Pichard. *in* § *adeo n.* 52. *Instit. de locato*, Vallascus *de iure emphyt. q.* 21. *in princ.* Cald. Pereira *de renouat. emphyt. q.* 16. *n.* 10. Bor. *de in summa omnium decis. tit.* 33. *n.* 95. Rota *apud Farin. p.* 1. *recent. decis.* 400. *n.* 11. Et hoc currit tametsi res emphyteutica sit magni valoris, & canon, seu pensio sit valoris exigui, nam si dictus canon etiam exiguus non soluatur statо tempore, res transit in commissum, Tiraquel *de iudicio in rebus exig. vers.* 51. Surd. *de alim. tit.* 8 *priu.* 65. *n.* 23. *& tit.* 7. *q.* 17. *n.* 23 *&* 24. Ouid. de Amicis *in repet. capitis potuit, de locato q.* 7. Cald. Pereira *quæst. forens. lib.* 1. *q.* 11. *n.* 12. *& cons.* 38. *n.* 9.

30 Quæres 1. an res emphyteutica cadat in commissum, quando emphyteuta deficit à solutione canonis, seu pensionis, non in totum, sed in solam partem minimam, vt in nummo tantum? Affirmant Corbul. *de causa priuationis ob non solutum canonem ampliat.* 5. *n.* 1. Surd. *dec.* 301. *n.* 91. Cened ad Decretal. *collect.* 144. *n.* 21. Menoch *cons.* 1281. *in fin. vol.* 13. Octauian. Gloriet. *respons.* 7. *n.* 11. Cardos. *in praxi iudic. verb. emphyteusis n.* 8. & alij, limitantes, quod soluens magnam pecuniæ quantitatem, & deficiens in nummo non incurrit totam pœnam commissi, sed pro rata erit acculandus.

31 Quæres 2. an ad hoc vt emphyteuta cadat in pœnam commissi non soluendo canonem, seu pensionem, necesse sit, quod à domino directo interpelletur pro solutione, an sufficiat, quod non soluat, tametsi non fuerit à domino pro solutione interpellatus? Resp. nullam esse necessariam interpellationem adhoc quod emphyteuta cadat in pœnam commissi, sed sufficit, quod per biennium, vel triennium respectiuè non soluat canonem. Corbul. *tit. de causa priuat. ob non solut. canonem ampliat.* 3.

32 Quæres 3. an emphyteuta cadat in pœnam commissi, quando in contractu posita est alia pœna propter canonem non solutum? Resp. affirmatiuè, tunc enim vtraque pœna incurritur, & illa quæ est à contrahentibus, & illa quæ est à iure, nisi expressè huic renunciauerint contrahentes, ea sola contenti, quam ipsi apposuerunt. Corbul. *d. tit. de causa priuat. ob non solut. can. ampliat.* 9. Clar. *lib.* 4. *recept. sent.* §. *emphyt. q.* 8. *n.* 12. & alij.

33 Quæres 4. an quando vna Ecclesia accipit rem in emphyteusim ab alia Ecclesia, vel etiam ab aliquo priuato, & illius rector, vel Prælatus non soluit canonem, res transeat in commissum? Resp. affirmatiuè, ita tenet glos. *verb. repell.* ibi: *respondeo idem in auth. act. qui rem C. de sacrosanctis Eccles.* Corbul. *vbi supra ampliat.* 27. *in princ.*

34 Quæres 5. an emphyteuta incidat in pœnam commissi, si non solu-

canonem lite pendente? Resp. affirmatiuè, per Corbul. *vbi supra ampliat. 16. in fine* Manticã *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 22. tit. 27. n. 12. in fine*. Seraph. *decis. 958. n. 2.* Ouid. de Amicis *in repet. d. cap. potuit, q. 100. n. 2.* Verum secundũ Surd. *decis. 6. à n. 1. & cons. 86.* & alios, nullo modo res transit in commissum, dum lite pendente emphyteuta non soluit canonem per biennium, vel trienninm respectiuè, & hæc sententia mihi placet, quia lis pendens suspendit partium iura, ac proinde nec emphyteota habet ius exigendi canonem, nec emphyteuta habet obligationem soluendi.

35 Quæres 6. an emphyteuta cadat in pœnam commissi non soluendo canonem, ex eo, quod est creditor domini directi, vel in æquali, vel in maiori quantitate? Resp. negatiuè, modo emphyteuta sit paratus compensare post biennium vel triennium. Ratio est, quia tunc emphyteuta non soluens formaliter, censetur soluere æquiualenter per debiti remissionem, ac proinde in nullam pœnam incidere potest, sic Corbul. *vbi supra, limit. 5.* Redoan. *de rebus Eccles. non alien. cap. 3. q. 19. n. 1* Mascard. *de probat. concl. 251. n. 10.* Menoch. *cons. 372. n. 30.* Gasp. Roderic. *de annuis reddit. lib. 2. q. 18. n. 4 & 7.* Borrel. *in summa omnium decis. tit. 33. n. 124* Surd. *decis. 191. n. 3.* & hoc procedit tametsi emphyteuta iurasset de soluenda pensione, Roland. à Valle *cons. 87. lib. 1. n. 26.* Ouidius de Amicis *in repet. d. cap. potuit, q. 97.* Nam tunc poterit peccare contra iuramentum, non tamen propterea contrahet pœnam commissi, cum censeatur æquiualenter soluere per debiti remissionem.

36 Quæres 7. an emphyteuta contrahat pœnam commissi, si ipse per biennium, vel triennium non soluat pensionẽ seu canonem, modo alius pro ipso soluat? Resp. negatiuè, ad hoc enim vt res non transeat in commissum, sufficit, quod canon à quocunque soluatur. Ioseph Sesse *decis. 204. n. 15* Ouid. de Amicis *loco cit. q. 98.* Corbul. *loco cit. limit. 7.* Rodean. *loco cit. q. 19. cap. 3. n. 7.* Rationem assignat Steph. Grat. *discept. forens. cap. 8. n. 7. & 8.* quia ea solutio præsumitur facta procuratorio nomine. Quocirca tenetur dominus directus eam solutionem acceptare, Cott. *in memorabilibus verb. soluit.* Quod multo magis procedit quando ille tertius qui soluit habet super rem emphyteuticam hypothecam, nam tunc sine vllo mandato emphyteutæ, ob conseruationem sui iuris, seu hypotheuæ, soluere posset canonem etiam domino directo inuito. Tusch. *lit. C. concl. 192. n. 85. & 86.* Steph. Grat. *loco cit. cap. 8. n. 12.*

37 Quæres 8. an non soluens censum cadat in commissum? Resp. negatiuè tametsi per mille annos à solutione cessatum esset, in censu namque caducitas non committitur, vel contrahitur, Couar. *lib. 3. var. cap. 7. n. 1.* Valasc. *q. 32. n. 30. de extinct. emphyt.* Gutier. *de iur. am. confir. p. 1. cap. 31. n. 9* Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 22. tit. 3. n. 10.* Idem dic de non soluendo seruitium pro feudo, quod scilicet non contrahatur pœna commissi.

38 Quæres 9. an emphyteuta, qui ob ignorantiam non soluit canonem, cadat in pœnam commissi? Resp. negatiuè, ignorantia namque sicut excusat à culpa, ita etiam à pœna, nam pœna non infligitur vbi culpa non reperitur, D. Tho. 2. 2. *q.* 108. *art.* 4. & Theologi ibid. Et nostrum resp. tradunt Corbul. *d. tit. de causa priuat. ob non solutum canonem limit. 10.* Mascard. *de probat. concl. 881. n. 5.* Caualer. *decis. 94. n. 1.* Seraph. *de priuil. iuram. priuil. 4. n. 131.* vbi etiam obseruat, quod stante iusta verisimilitudine ignorantiæ, qui eam allegat poterit eam probare per proprium iuramentum. Idem resoluit Surd. *de aliment. tit. 1. q. 48. n. 39. cum seq.* Ouid. de Amicis *in repet. d. cap. potuit q. 8. & 9.* in hærede emphyteutæ, qui ex ignorantia non soluit canonem, nam in eo facile ignorantia præsumitur. Idem dicendum de muliere, & rustico simplici, in quibus ignorantia facile præsumitur, ratione conditionis istorum.

39 Quæres 10. an emphyteuta non sol-

soluens canonem, iusto impedimento impeditus incidat in pœnam commissi? Resp.negatiuè, Flamin. Paris.*de resignat. lib.11.q.13.n.15.* Mantic. *d.lib.12.tit.27. n.58.* & alij. Exemplificat Borrel. *in summa omnium decis.tit.33.n.358.* Corbul.*vbi supra limit.10.* In detento in carceribus. Ouid.de Amicis *d.q.100.n.15. & 16.*exemplificat in non soluente tempore pestis. Et *n.17.*exemplificat in non soluente ex eo, quod non habet accessum ob graues inimicitias, vel aliam similem causam, & *n 18.*exemplificat in non soluente ob iudicis præceptum de nõ soluendo. Exemplificant alij in paupere qui ob paupertatem non soluit canonem, Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 22 tit.27. n.54.* Caualer. *decis.94. n.5.* Surd.*de aliment tit 1. q.48. n.37.* Corbul. *de iure emphyt.tit.de causa priuat ob non solut.can limit.29.n 1.* Borrel. *in summa &c. tit. 33. n. 169.* Subdens procedere etiam si emphyteuta in paupertatem sua culpa deuenerit. Exemplificant etiam alij, quando emphyteuta ob bellum, vel pestem non percepit fructus. Redoan. *de rebus Eccles.non alien. q.73. cap.4. n.4.* Thesau.*decis.20.n.1.* Surd *decis.326.n.64.* Ouid.de Amicis *in repet.d cap.potuit.q.39.* Idem dicitur si domus, molendinum,&c. ex quibus soluitur canon,per incendium aut terræ motum, aut fluminis alluionem destruantur, tradunt plures quos refert, & sequitur Cened.*ad decretal.collect.144.n.74* Garc.*de expens.cap.15.n.17.* Surd.*de alim tit.7.q.33 n.19.& decis.198. n.4.* Ouid.de Amicis *in repet.d.cap. potuit, q.40.* destructa namque re emphyt.cessat obligatio solutionis canonis pro eadem re, Borrel.*in summa decis.tit.33.n.229.* Et *n.230.* Declarat quando res est destructa in totum, & *n. 232.* limitat quando res paulatim destituitur negligentia emphyteutæ.

40 Quæres 11. an emphyteuta contrahat pœnam commissi si non soluat canonẽ quandiu rei possessionem consequi non potest, vel quandiu plures Domini inter se contendunt? Resp.negatiuè: Clar. *S.emphyteusis, q.8.n.5.* Gam.*decis.83.n.2. in fin.* Surd.*decis.6. n.4. cum seq.* Steph. Grat.*discept. forens. cap 223. à princ.* Mastril.*decis.15. n. 1.* Borrel.*in summa omnium decis. tit. 33. n.337. & n. 338.* limitat quando emphyteuta desijt culpa sua, aut dolo possidere; & *n.380.* dicit, quod non excusatur emphyteuta si sua possessione expolietur absque ipsius Domini consensu, nec eo causam dante.

41 Quæres 12. an res emphyteutica dotalis cadat in commissum, si à marito per biennium, aut triennium respectiuè canon non soluatur? Resp, negatiuè, ratio est, quia maritus non potest præiudicare vxori in re dotali, nec culpa mariti, refundi debet in vxorem, Menoch. *cons. 88. n. 42.* Surd. *decis. 102. n.6. & 20. & decis. 286. n. 8.* Cabed. *p. 1. decis. 154.* vbi etiam dicit, quod pater non potest præiudicare filio. Borrel. *d. tit. 33. n. 318.* Ouid.de Amicis *in repet. d. cap. potuit. q. 17.* Aduerte tamen, quod si fructus non singulis annis, sed solum de biennio in biennium colligantur, tunc pœna commissi non incurritur nisi cesseretur à solutione canonis per quatuor annos continuos. per Cald.Pereiram *quæst.forens.lib. 1.q.11.n.17.* Card. Mantic. *de tacitis, &c. lib. 22. tit.27. n.36.*

42 Quæres 13 an quando Dominus directus recipit canonem post commissum incursum, possit expellere emphyteutam? Resp.negatiuè, quia recipiendo canonem censetur cedere iuri quod habet expellendi emphyteutam. Caualcan. *decis.25.n.11.* Afflict. *decis.174.n.3.* Corbul.*de iure emphyt. tit. de causa priuata, ob non solut.can.limit.21.* Cened. plures referens *decretal.collect.144.n.11.* & alij. Procedit hoc, siue Dominus excipiat canonem temporis, quod lapsum est post caducitatem incursam, siue etiam temporis præteriti ante commissam caducitatem, si non incepit ab expulsione, vt reprobatis Bart.& alijs, tenet Gig. *de pens.q. 73.n.3.* Corbul.*de emphyt. tit. d. limit. 2.* Clar. *d.§. emphyt. q.10.* Surd. *decis 317. n. 14.* cum alijs relatis à Ferentil. *in annot. ad decis.617.Buratti.n 8.* Censetur etiam caducitas remissa per solam canonis petitio-

tionem, Rota *in Romana domus* 17 *Iunij* 1619. Ruin. *conſ.* 19. *n.* 4. *vol.* 5. Tiraquel. *de retractu conuent.* §. 1. *gloſ.* 2. *n.* 64. Surd. *conſ.* 86. *n.* 15. *& deciſ.* 317. *n.* 1. *&* 14. Corbul. *vbi ſupra limit.* 21. & alij. Item cenſetur caducitas remitti, tametſi Dominus directus dum actu recipit canonẽ proteſtetur ſe illum recipere ſine præiudicio deuolutionis, ſeu ſaluo iure caducitatis; huiuſmodi namque proteſtatio, vtpote contraria facto non ſuffragatur; exactio enim penſionis, ſeu canonis, contrariatur caducitati. Sic tenent Ruin. *conſ.* 110. *n.* 4. *& conſ.* 151. *n.* 12. *lib.* 1. Surd. *conſ.* 86. *n.* 14. Rota *in Romana præſtationis cadula*, 1. *Decembr.* 1628. Buratt. *deciſ.* 624. *n. vlt.* Quod procedit quando Dominus cum tali proteſtatione recipit canones decurſi temporis poſt cõtractam caducitatem, ſecus ſi recipiat canones temporis præteriti dumtaxat. Borrel. *in ſumma omnium deciſ. tit.* 33. *n.* 146. Haberet tamen locum ſi emphyteuta tali proteſtationi non contradiceret, quia tunc conſentire cenſetur, Imola *in cap. potuit, de locato, n.* 39. Ial. *in l.* 2. *nu.* 127. *C. de iure emphyt.* Ruin. *conſ* 151. *n.* 12. vbi aduertit, quod tunc emphyteuta contradicere cenſetur, ſi proteſtetur ſe non ceçidiſſe à ſuo iure.

43 Quæres 14. an Prælatus recipiens canonem poſt contractam caducitatem, cenſeatur remittere illam? Reſp. affirmatiuè, quando prælatus habet abſolutam adminiſtrationem, ſecus quando adminiſtratio Prælati eſt dependens v.g. à Capitulo, tunc enim niſi accedat Capituli conſenſus, caducitas non remittitur per quamcumque canonis receptionem. Redoan. *de rebus Eccleſ. non alien.* 20. *n.* 15. Steph. Grat. *deciſ.* 49. *n.* 24. Bellet. *diſquiſ. Cleric. p.* 1. *tit. de Clerico debitore*, §. 5 *n.* 17.

44 Quæres 15. an Prælatus indepen. dens, ſolus, vel dependens, cum Capitulo poſſit abſque alia ſolemnitate reintegrare emphyteutam priuatum ob non ſolutum canonem? Reſp. affirmatiuè, quando res nondum eſt Eccleſiæ incorporata, & non alteratur natura prioris conceſſionis, conſtat ex *extrauag. ambitioſæ*, & tradunt Natta *conſ.* 441. *n.* 18. 19. *&* 31. Clar. §. *feudum*, *q.* 13. *n.* 5. Bellet. *loco cit. n.* 25. At quando res eſt iam Eccleſiæ incorporata, non poteſt Prælatus ſine Apoſtolicæ ſedis aſſenſu emphyteutam reintegrare, vt tradunt citati DD.

45 Quæres 16. an ſi Dominus directus moriatur antequam declaret caducitatem ob non ſolutum canonem, poſſint eius hæres hanc declarationem facere? Reſp. negatiuè, ac proinde hæres non poterit expellere emphyteutam ob non ſolutum canonem defuncto Domino. Imò debet Dominus declarare caducitatem non ſolum dum viuit, verum etiam dum viuit ipſe emphyteuta, pro qua re videri poſſunt Surd. *deciſ.* 57. *n.* 16. *& deciſ.* 194. *n.* 7. Caualcan. *deciſ.* 30. *n.* 130. *p.* 2. Corbul. *de iure emphyt. cauſa priuat. &c. ampliat.* 45. *n.* 17. Volunt tamen Bero. *conſ.* 98 *n* 38. *lib.* 1. Burſat. *conſ.* 252. *n.* 4. Claſ. *lib.* 4. *recept. ſent.* §. *fundum*, *q.* 65. *n.* 5. Corbul. *in rubr. de cauſa priuat. ob alien. ampliat.* 10. *n.* 1. Caualcan. *deciſ.* 43. *n.* 11. 14. *&* 50. quod caducitas poteſt quandoque per hæredes declarari, vel contra hæredes, & ſucceſſores, quando adeſt clauſula, quod quis cadet ipſo iure, ipſo facto, &c.

46 Quæres 17. cui incumbat onus probandi ſolutionem canonis? Reſp. incumbere emphyteutæ, Menoc. *conſ.* 372. *n.* 24. Maſcar. *de prob. concl.* 601. *n.* 4. *& cõcl.* 603. *n.* 32. *& concl.* 1318. *n.* 3. Surd. *de alim. tit.* 1. *q.* 48. *n.* 54. *& conſ.* 86. *n.* 1. *& conſ* 288. *n.* 11. Notat Corbul. *de iure emphyt. tit. de cauſa priuat. ob non ſolut. can. limit.* 17. *n.* 2. quod omnis cauſa etiam tẽeraria, & beſtialis excuſat à pœna caducitatis. Et Anton. Monac. *deciſ.* 36. *n.* 4. monet Clericos, & Religioſos ne ſint proni ad caducitatem, vel pœnas conuentionales exigendas, quod eſt valde notandũ.

47 Quæres 18. an emphyteuta, qui per biennium, vel triennium non ſoluit, poſſit moram purgare celeri ſatisfactione? Reſp. affirmatiuè, conſtat ex d. cap. *potuit, de locato*, ibi: *niſi celeri ſatisfactione, &c.* & tradunt ibid. Doctores; licet aliqui, vt Surd. *deciſ.* 97. *n.* 31. Anton. Monac. *deciſ.* 59. *n* 3. & alij, velint non procedere in foro laicali. Nonnulla difficul-

tas

tas est, quis dicatur celeriter satisfacere, seu celeriter soluere? Communis opinio est, quod ille dicatur celeriter soluere, vel satisfacere, qui satisfacit ante litis contestationem, Cald. Pereira *quæst. forens. q.* 11. *n.* 16. Ouid. de Amicis *in repet. d. cap. potuit, cap. for. de locat. q.* 19. Steph. Grat. *discept.* 378. *n.* 12. Vinc. de Franc *decis.* 482. Menoch. *de arbitr. cas.* 7. *n.* 9. Non admittitur tamen moræ purgatio, quando in contractu interuenit pactum, quod fiat caducitas ipso iure, ipso facto, quia per hoc pactum censetur renunciari d. cap. *potuit, de locato.* Puteus Roman. *decis.* 63. *lib.* 3. *& decis.* 572. *lib.* 1. *in nouiss.*

48 Quæres 19. an posita declaratione caducitatis teneatur emphyteuta restituere fructus perceptos ante declarationem à die, qua incidit in commissum? Resp. affirmatiuè, quia ea declaratio retrotrahitur vsque ad diem cõmissi, Surd. *decis.* 25. *n.* 27. Cabal *cons.* 106. *n. fin.* Anton. Monach. *decis.* 36. *n.* 24. Gonzal. *ad reg.* 8. *cancel glos.* 56. *n.* 12. Item tenetur emphyteuta soluere pensiones decursas ante commissum. Burg. de Pace *cons.* 24. Surd. *de alim. tit.* 7. *q.* 17. *n.* 45. Item amittit melioramenta communia, & ordinaria, non tamen extraordinaria, & magni momenti, Surd. *decis.* 317. *n.* 16. Anton. Monac. *decis.* 36. *n.* 23.

49 Quæres 20. an Dominus directus possit propria auctoritate expellere emphyteutam, quando cecidit in commissum, ob non solutum canonem, vel ob alias causas? Resp. negatiuè, saltem attenta æquitate canonica. Ouidius de Amicis *in repet. d. cap. potuit, q.* 31. Farin. *in praxi crimin. q.* 175. *n.* 29. *cum seq.* Cald. Pereira *de renouat. emphyt. q.* 10. *n.* 2. *& de extinct. cap* 17. *n.* 18. *& de empt. cap.* 25. *n.* 35. & alij.

QVAESTIO VI.

An emphyteuta alienans irrequisito domino, cadat in commissum, vbi alia curiosa.

50 CERTVM est ex d. *l. cum dubitabatur, C. de iure emphyt.* & ex d. *cap. potuit, de locato*, ibi, *emphyteuta quæque*, quod emphyteuta alienans rem emphyteuticã non seruata forma in dictis iuribus præscripta, irrequisitoque Domini consensu, amittat tẽ emphyteuticam, & melioramenta ordinaria facta in illa, vt tradunt DD. ibid. & Ioseph. Ludouic. *decis.* 117. *n.* 33. Camill. Borrel. *in summa omnium decis. tit.* 33. *n.* 93. & alij. Hanc pœnam contrahit emphyteuta, qui rem emphyteuticam locat ad longum tempus irrequisito Domino, quia locatio ad longum tempus, alienatio quædam est, & sic tenent Menoch. *de arbitr. casu* 5. *n.* 4. *&* 5. Valasc. *de iure emphyt. q.* 29. *n.* 23. Gam. *decis.* 26. *n.* 2. Surd. *de alim. tit.* 8. *priuil.* 43. *n.* 2. *&* 3. Ceual. *commun. contra commun q.* 199. *n.* 6. Cald. Pereira *de renouat. emphyteusis, q.* 16. *n.* 8. *& de extinct. cap.* 1. *n.* 17. *&* 19. *& cap.* 4. *n.* 38 *& de empt. cap.* 26. *n.* 33. *& quæst. forens. lib.* 1. *q.* 11. *n.* 5. & alij supra relati. Item hanc pœnam contrahit emphyteta vendendo melioramenta etiam insolita, & extraordinaria, sine consensu Domini. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 21. *n.* 34. & alij relati. Eandem pœnam contrahit emphyteuta si permutet rem emphyteuticam sine consensu Domini, quia etiam permutatio, est alienatio. Clar. *§. emphyt. q.* 17. Sarmient. *lib.* 3. *select cap.* 2. *n.* 20. Mantica *de tacitis, & ambig conuent. lib.* 22. *tit.* 28. *n.* 69. *& lib.* 25. *tit.* 4. *n.* 9. Cald. Pereira *loco cit.* & alij.

Quæ-

51 Quæres 1. an emphyteuta incidat in commissum, si rem emphyteuticam alteri conferat pleno iure, reseruando sibi tantum ius percipiendi annuam pensionem in pecunia, vel fructibus, si hoc faciat sine consensu Domini directi? Resp. affirmatiuè, sic post alios tradit Gaspar. Roderic. *de annuis reddit. lib.* 1. *q.* 3. *n.* 6. *vers. infertur.* & vocatur redditus reseruatiuus; sicut quando quis retenta emphyteusi, & alijs proprijs bonis, eorumque vsu consignat alteri certam pensionem in fructibus, & vocatur redditus consignatiuus: etiam prohibitus fieri ab emphyteuta sine consensu Domini. Prohibetur etiam emphyteuta facere transactionem, si per illam transferat emphyteusim in aduersarium, Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 476 *n.* 11. Ouid de Amicis *in repet. d cap. potuit, q.* 95. Item prohibetur imponere censum super emphyteusim, sine consensu Domini; cum sit quædam alienatio, de quo vide d. Ouid de Amicis *q.* 20. Felician. *de censibus to.* 1. *lib.* 2. *cap* 4. *n* 5. *& to.* 2. *lib.* 2. *cap.* 4. *n.* 3

52 Quæres 2. an emphyteuta amittat emphyteusim si eam leget extraneo, qui non est emphyteutæ successurus? Resp. affirmatiuè Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 377. *n.* 27. *& decis.* 56. *n.* 2. Surd. *decis.* 93. *n.* 1. Rota *decis.* 261 *n.* 3. *apud Farin. in recent.* Idem dic si rem emphyteuticam donet sine consensu domini. Surd. *decis.* 39. Vincent. de Franch. *decis.* 201. *n.* 3. Cabed. *decis.* 104. *p.* 1. Rota *decis.* 694 *apud Farin p.* 1. *recent.* Idem dic si renunciet, & aliam faciat emphyteusim sine consensu domini.

53 Quæres 3. an emphyteuta cadat ab emphyteusi si sine consensu domini eam det in dotem filiæ, v. g. vel nepoti? Resp. affirmatiuè, quia est alienatio facta sine consensu domini, quæ sibi sub pœna commissi vetatur. Sic tradunt Steph. Grat *discept. forens. cap.* 159. *n.* 34. *cum seq.* Tusc. *litt. E. concl.* 212. *n* 3. *&* 10. Gam. *decis.* 242. Mascard. *de probat. concl.* 663. *n.* 2. Ouid. de Amicis *in repet. d. cap. potuit q.* 16. vbi limitat, quod possit pater dare rem emphyteuticam in dotem filiæ, quo ad commoditatem tantum, saluo iure domini, sine dolo, & fraude, & *q.* 19. idem dicit de feudo, quod scilicet quoad commoditatem dari possit, saluo iure, &c.

54 Quæres 4. an emphyteuta cadat in commissum, si sine consensu domini faciat compromissum super re emphyteutica? Resp. affirmatiuè, Corbul. *de iure emphyt. tit. de causa priuat. ob alien. non requisit. domino ampliat.* 33. Tusch. *lit. E. concl.* 207. *n.* 32. Ouid. de Amicis *vbi supra q.* 94. Nonnulla difficultas est de nominatione ad emphyteusim, an fieri possit sine consensu domini? Resp. quod ad nominationem precisè non requiritur consensus domini: Gam. *decis.* 116. Cabed. *decis.* 103. *p.* 1. requiritur tamen antequam dicta nominatio tradatur, per eosdem Doctores, licet Cald. Pereira *de extinct. emphyt. cap.* 21. *n.* 9. hoc neget, eo quod nec per nominationem, nec per traditionem eiusdem nominationis transferatur dominium, & hoc mihi verius videtur.

55 Quæres 5. an emphyteuta cadat in commissum si neget se esse emphyteutam? Resp. affirmatiuè, si ex aduerso probetur, & de mendacio conuincatur. Sic tradunt Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 22. *tit.* 20. *n.* 11. Redoan. *de rebus Eccles. non alien. q.* 19. *cap.* 11. *n* 1. Surd. *de alim. tit.* 9. *q.* 26. *n.* 71. *& cons.* 371. *n.* 80. Ouid. de Amicis. *in repet. d. cap. potuit, q.* 88. Limitatur 1. Si pœniteat ante litis contestationem, Steph. Grat. *discept. forens cap.* 109. *n.* 27. Ouid. de Amicis *d. q.* 88. *n.* 14. Limitatur 2. quando dicta negatio non ab emphyteuta facta est, sed ab eius procuratore idem Ouidius *ibid. n.* 12. Limitatur 3. quando illa negatio ex ignorantia facta est, idem Ouid. *n.* 13. Limitatur 4. quando emphyteuta conuentus negaret respondendo libello inepto, idem *n.* 15.

56 Quæres 6. an pœna commissi, quã incurrit emphyteuta alienando emphyteusim sine consensu domini incurratur ante sententiam? Affirmant Menchac. *quæst. frequent. cap.* 64. *in princ.* Cald. Pereira

Digitized by Google

reira *de extinct. emphyt. cap.* 16. *n.* 3. Cotbul. *de iure emphyt. tit. de causa priuat. ob alien. ampliat.* 52. Mihi magis placet sententia opposita, quod scilicet d. pœna non incurratur nisi post sententiam, pro qua re videri possunt Fachin. *contro. lib.* 1. *cap.* 93. Surd. *de aliment. tit.* 1. *q.* 48. *n.* 50. & *tit.* 9. *q.* 25. *n.* 77. Valasc. *de iure emphyt. q.* 18. *n.* 8. & 9. & *q.* 21. *n.* 2. Menoc. *cons* 301. *n.* 23. & *remed* 1. *recuper. nu.* 78. & 79. Mantica *vbi supra tit.* 27. *n.* 31. & alij.

57 Quæres 7. an ad hoc vt emphyteuta incurrat d. pœnam commissi ex alienatione sine consensu domini, sufficiat contractus alienationis, an requiratur etiam, quod alienatio sit perfecta per traditionem rei emphyteuticæ? Resp. requiri, quod res tradatur, cum enim simus in lege pœnali, requiritur actus completus; tum quia verba in legibus, statutis, præceptis, &c. nisi aliud exprimatur, intelliguntur de actu completo, & consumato, seu cum effectu, *l.* 1. *ff. quod quisque iuris, ff. hæc verba, l. penult. §. dotere, ff. ne quis eum, l. quoties, ff. qui satisdar. cogn. l.* 4. *§. condemnatum, ff. de re iudic. l. si Barzatorem. C. de fideiuss.* & cap. *relatum, de cleric. non resid.* & cap. *si à iudice, de appellat. in* 6. Vnde nostrũ responsum sequuntur Clar. *in d. §. emph. q.* 13. *n.* 3. Tusch. *lit. E. cõel.* 207. *n.* 75. Cald. Pereir. *de extinc. emph cap.* 5. *n.* 78. & *cap.* 6. *n.* 35. & *cap.* 10. *n.* 6. & alij. Itẽ non incurritur d. pœna commissi ex venditione nulla, propter rationes dictas, Cald. Pereira *de extinct. cap.* 3. *n.* 3. & *cap.* 7. *n.* 23. & 32. Neque incurritur d. pœna in venditione conditionali antequam conditio purgetur, quia ante conditionis euentum venditio perfecta non est.

58 Quæres 8. an emphyteuta incurrat pœnam commissi, si sine consensu domini rem emphyteuticam donet Ecclesiæ? Resp. negatiuè, per Mastril. *decis.* 128. quem refert, & sequitur Aloys. Ricc. *in collect. decis. p.* 2. *collect.* 156. *vers. tertiò.* Item non incurritur d. pœna in alienatione ab eo facta, qui ignorabat rem esse emphyteuticam, Gam. *decis.* 91. *n.* 1. & alij relati. Item non incurritur d. pœna in alienatione facta in socium, vel collegam eiusdem emphyteusis, Tusch. *lit. E. concl.* 202. *n.* 7. & *concl.* 207. *n.* 130. Mantica *d. lib.* 22. *tit.* 38. *n.* 46. Gam. *decis.* 243. *n.* 6. & 7. & alij. Quocirca in alienatione quam facit subemphyteuta emphyteutę non requiritur consensus Domini. Sicut nec in diuisione quam faciũt inter se emphyteutæ, Mantica *d. lib.* 22. *tit.* 38. *n.* 46. Valasc. *cons.* 53. *n.* 4. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 36. *n.* 1. Rota *in Romana diuisionis domus*, 9. *Maij.* 1614.

59 Quæres 9. an emphyteuta constituens seruitutem in re emphyteutica sine consensu domini, incidat in commissum? Resp. negatiuè, per Steph. Grat. *discept forens. cap.* 43. *n.* 1. & 2. Surd. *de aliment. tit.* 4. *q.* 10. *n.* 6. Camil. Borrel. *in summa omnium decis. tit.* 33. *n.* 51. Surd. *decis.* 286. *n.* 12. Item emphyteuta constituere potest vsumfructum in fundo emphyteutico absque domini consensu, Cotta *in memorab. verb. emphyt.* 6. Surd. *de alim. tit.* 8. *priuil.* 43. *n.* 6. Steph. Grat. *discept forens. cap.* 43. *n.* 3. Item potest res emphyteutica pignorari, & hypothecari absque consensu domini, Gam. *decis.* 28. *n.* 2. & *decis.* 214. Borrel. *in summa, &c. tit.* 33. *n.* 116. Tusch. *litt. E. concl.* 212. *n.* 7. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 43. *n.* 7. Bene verum est, quod hypotheca finitur morte hypothecantis, ex *l. lex vectig. alij fundo, ff. de pignor.* Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 88. *n.* 40. Si autem d. hypotheca facta est de consensu domini, durabit post mortem hypothecantis.

60 Quæres 10. an si emphyteuta solum partem emphyteusis alienet sine consensu domini, cadat in commissum quoad partem tantum alienatam, an quoad totam emphyteusim? Resp. cadere solum quoad partem alienatam, Menoch. *cons.* 325. *n.* 76. Surd. *de alim. tit.* 9. *n.* 28. & 68. Cald. Pereira *de extinct emphyt. cap.* 5. *n.* 58. & *cap.* 9. *n.* 1. 7. 15. & 19. Steph. Grat. *discept. for. cap.* 36. *n.* 18. & alij.

61 Quæres 11. an emphyteuta incurrat pœnam commissi si alienet, vel vendat rem emphyteuticam cum condi-

tione si domino placuerit, vel si domini consensus accesserit. Item si protestetur se vendere, vel alienare saluo, & reseruato domini consensu, non aliter, nec alio modo; aut: *modo emptor petat consensum domini directi*: vel alio simili modo? Resp. negatiuè, per talem namque alienandi modum, nullo modo incurritur, vel contrahitur caducitas, vt ostendit Cened. *ad decretal. collect.* 144. *n.* 27. vbi plures refert DD. quibus addo Flamin. *de resig. lib.* 7. *q.* 1. *n.* 67. & 70. Thesau. *decis.* 169. Gam. *decis.* 147. *n.* 4. Menoch. *cons.* 28. *n.* 10. Vincent. de Franc. *decis.* 267. *n.* 1. Cald. Pereira *de estinct. emphyt. cap.* 5. *n.* 84. & *cap.* 6. *n.* 26. Cardos. *in praxi iudic. verb. clausula n.* 15. & *verb emphyt. n.* 6. Quid. de Amicis *de iure emphyt. in repet. cap. petuit, q.* 1. Tusch. *litt. E. concl.* 207. *n.* 76. & 80. & alij. Ratio clara est, quia alienatio dicto modo facta, non est absoluta, sed cõditionata, ac proinde non incurruntur pœnæ contra alienantes fulminatæ, pro quo vide Barbos. *in collect. extrauag. ambitiosæ*, vbi ob similem clausulam excusat alienantes bona Ecclesiæ, non petita licentia, sed sub conditione vt petatur, si opus fuerit.

QVAESTIO VII.

Quinam, & quonam modo fiat successio in emphyteusi.

62 CERTVM est fieri successionẽ eo modo, quo in contractu conuenitur, sed quia ex contractu nonnumquam non constat de mente contrahentium, propterea vt res dubias explicemus, præsentem quæstionem excitamus, vt autem clarius procedamus, sequentia quæsita proponimus.

63 Quæres 1. an quando quis accipit emphyteusim pro se, & filijs, transeat ad filios naturales si non habeat legitimos? Hanc quæst. sic inuenio decisam à Barbos. *de appellat. appellat.* 99. *n.* 17. vbi habetur. *In concessione emphyteutica pro se, & filijs, naturales non contineri notant Angel. in d. l. generaliter, Dec. ad d. cap. in præsentia, n.* 46. *Iaf. Rip & alij, quos refert Cald. Pereira d. q.* 19. *n.* 9. *Quod in emphyteusi Ecclesiastica de iure communi, vt indubitatum resoluunt omnes ad cap. in præsentia, vt testantur Paleoth. d. tractatu de nothis, & spur. cap.* 21. *& multi, de quibus Burg. de Paz. q.* 3. *n.* 42. *Gar. Falcon. reg.* 197. *&c.* Mihi tamen placet distinctio Paleoth. loco cit. Aut enim filij naturales erant nati cum emphyteusis constituta est, & tunc videntur succedere, quia tradens emphyteusim videtur de illis cogitasse, & in illos consensisse; aut nondum nati erant, & tunc excluduntur, quia qui emphyteusim tradit non videtur de filijs naturalibus, & multo minus de spurijs cogitasse.

64 Quæres 2. an nomine filiorum pro quibus etiam emphyteusis accepta est, veniant filij legitimati? Resp. negatiuè, Paleoth. *de noth. & spur. cap.* 31. *n.* 3. Bald. Imola, Alex. Angel. & alij, apud Beroium, *in cap. in præsentia de probat. n.* 334. Ratio est, quia verba in contractibus, & vltimis voluntatibus sunt intelligenda propriè, naturaliter, & non fictè, *l. vlt. C. de ijs, qui veniam ætatis impetr.* cum similibus de quibus Mantica *de coniect. vlt. lib.* 3. *tit.* 4. *n.* 15. & alij, de quibus Alphan. *collect.* 987. Constat autem, filios legitimatos, seu adoptiuos, non esse veros filios legitimantium, & adoptantium, cap. *primo gradu* 35. *q.* 5. *l. quod si nepotes, ff. de testam.* Sed fictos, vt probat tex. in *l. filio quem pater, ff. de liber. & posth.* ibi *ne ima-*

gine

gine naturæ veritas obumbretur, & *l. pen. §. sed ne articulum*, ibi: *quasi imaginaria*, C. *de adoption.* Iunctis ijs, quæ de adoptionis fictione latè explicant Philip. *de fictionibus, p. 3. cap. 6.* Petr. Greg. *syntagm. tur. lib. 10. cap. 6.* Nec Princeps per legitimationem facit quod quis fiat verus, & proprius filius, sed solum iuris fictione.

65 Quæres 3. an nomine filiorum quoad successionem in emphyteusi veniant naturales legitimati, per subsequens matrimonium? Resp. affirmatiuè, colligitur ex cap. *tanta, qui filij sint legitimi*, vbi dicitur. *Tanta est vis matrimonij, vt qui antea sunt geniti, post contractum matrimonium, legitimi habeantur.* Et sic tradunt ibi Butr. *n. 2. & 4.* Anchar. *n. 10.* Zabarel. *n. 2.* Abb. *n. 4. & 10.* Villadieg. *de irregul. cap. 6. vers. iam aduertendū*, Couar. *de sponsal. p. 2. cap. 8. §. 2.* Duen. *reg. 350.* & alij communiter. Ampliatur vt habeat verū tametsi in contractu diceretur: vt habeat pro se, & filijs ex legitimo matrimonio natis, quia dicti naturales filij post contractum matrimonium censentur nati ex legitimo matrimonio, quia matrimonium subsequens retrotrahitur vsque ad natiuitatem, & conceptionem filij, vt ostendo in *tract. de matrim.*

66 Quæres 4. an filiorum nomine quoad successionem in emphyteusim veniant etiam fœminæ? Communis sententia affirmat, quia filiorum appellatione veniunt etiam fœminæ, nisi aliud exprimatur, *l. si quis ita, ff. de testam. tutel. l. si ita scriptum, ff. de legat. 1. l. iusta, ff. de verb. signif.* Ruin. *cons. 140. n. 3. lib. 2. & cons. 168. n. 13. lib. 3.* Bursat. *cons. 1. n. 22. lib. 1.* Emman. Costa *in cap. si pater, de testam. in 6.* Gam. *decis. 337. n. 9.* Peregrin. *de fideicom. art. 25. in princ.* Alijque plures confirmantes id quod generaliter receptum est, quod masculinum concipiat fœmininum, *l. qui duos, ff. de legat. 3. l. inter Ruprum, ff. de verb. signif.* Limitatur 1. In casu quo in contractu diceretur *pro me, & filio meo*, quia nomine filij in singulari nō venit filia ex *l. Iusta, & l. Herrenius, ff. de verb. significat.* Vnde exhæredato filio non exhæredatur filia, *l. libertum, ff. de ritu nupt.* Limitatur 2. quando in contractu vocarentur filij masculi; filiorum namque masculorum nomine, non veniunt filiæ, Ruin. *cons. 168. n. 15 lib. 3.* Hierony. Gabr. *cons. 132. q. 5. lib. 1.* Peregrin. *de fideicom. art. 27. n. 20. & cons. 179. lib. 4.* & alij. Sed dices, quia in feudis non veniunt filiæ; ergo neque in emphyteusi. Resp. negando consequentiam, quia fœminæ sunt incapaces feudorum, & non emphyteusis, Mantica *de coniect. vlt. volunt. lib. 8. tit. 10. n. 8. in fin.* Menoch. *cons. 204. per totum, & cons. 752. n. 6.* Peregrin. *de fideicom. art. 25. n. 46.* Gam. *decis. 51. & decis. 337.* Fusar. *de substit. q. 311. n. 84.*

67 Quæres 5. an quando emphyteusis confertur vsque ad 3. 4. vel plures generationes, ille qui accipit computetur? Prima sententia affirmat computandum esse, vt cum dicitur: *concedo tibi emphyteusim vsque ad 3. vel 4. generationem*, ita quod ipse accipiens sit prima persona constituens primam generationem; filius sit secunda, constituens secundam generationem; & nepos sit tertia, constituens tertiam generationem. Hanc sententiam sequitur Bart. teste Bald. *in auth. si quis ruinas, n. 3. vers. iuxta hoc quæro, C. de sacros. Eccles.* Communis sententia, teste Paulo *cons. 338. n. 1. lib. 2.* Alex. *cons. 125.* Gozadin. *cons. 25. n. 18.* Iul. Clar. *lib. 4. recept. sent. §. emphyt. q. 34.* est, quod quotiescumque datur emphyteusis vsque ad 3. vel 4. generationem, numquam veniat ille, qui emphyteusim accipit, nisi positiuè exprimatur; ratio est, quia qui accipit emphyteusim sicut non generatur, sed ab alio genitus est, ita non venit nomine generationis; ac proinde prima generatio est filius, secundas nepos, tertia pronepos &c.

68 Quæres 6. an quando emphyteusis confertur alicui pro se, & filijs, transeat ad monasterium, si ingrediatur Religionem? Resp. affirmatiuè, ratio est, quia monasterium habetur loco filij, colligitur ex *auth. de sanctiss. Episcopis, §. sed & hoc præsenti, & ex auth. nisi rogati, C.*

ad Trebell. & ex cap. *in præsentia, de probat.* & tradunt Tiraquel. *in l. si vnquam, verb. susceperit liberos, n.* 42. *C de reuocand. donat.* Couar. *in cap.* 2. *de testam. n.* 5. *& lib.* 1. *var. cap.* 19. *n.* 6. Boer. *decis.* 358. Bursat. *cons.* 199 *lib.* 2. *& cons.* 97. *n* 23. Mantica *de coniect. vlt. volunt. lib.* 11. *tit.* 7. *& de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 13. *tit.* 46. *n.* 7. *&* 8. & alij omnes limitantes non procedere in monasterio bonorum in capaci.

69 Quæres 7. an quando ob delictũ bona alicuius publicantur, publicetur etiam emphyteusis? Resp. distinguendo, vel enim emphyteusis sæcularis, est hæreditaria, quæ scilicet potest transmitti ad hæredes etiam extraneos, & ista potest etiam ad fiscum transire, licet possit dominus cogere fiscum, vt transferat emphyteusim in alium, quia cum sit perpetuus, fit deterior conditio domini, ac proinde dum transit emphyteusis in fiscum, transit in manum mortuam, tum quia fiscus habetur vt persona potentior. Quod si emphyteusis sæcularis hæreditaria non est, ac proinde ad hæredes extraneos transire non potest neque ad fiscum transibit. Quod si emphyteusis Ecclesiastica est, tametsi hæreditaria, ad fiscum non potest transire. Iul. Clar. *lib.* 4. *recept. sent.* §. *emphyt. q.* 29. & alij citati.

QVAESTIO VIII.

Soluuntur varia quæsita ad materiam emphyteusis pertinentia.

70 QVÆRES 1. an emphyteusis computetur inter bona allodialia? Resp. negatiuè, quia bona allodialia, illa dicuntur, quæ ab extraneo non habentur, seu quæ sunt bona familiæ, seu, vt aliqui dicunt, quæ à nemine recognoscuntur, nisi à Deo, bona autem emphyteutica, ab alio recognoscuntur; sicut & bona feudalia. Dicuntur autem bona *allodialia*, quasi contra laudem, vel lodium, quia pro illis nullum soluitur laudemium. Vnde *allodium*, dicitur quasi sine lodio, seu sine laudatione.

71 Quæres 2. an quando quis tenetur solum nominare vnam personam ad emphyteusim, & ipse nominat duas, tres vel plures, teneat nominatio? Resp. valere quoad primam, vnde si quis nominauit tres filios suos, illos exprimendo, emphyteusis transit ad primum, quia censetur magis dilectus, Cald. Pereira *de nominat. q.* 10. *n.* 31. Valasc. *cons.* 71. *n.* 11. Quocirca quando res relinquitur duobus, cum ab vno solum possideri possit, tunc præfertur primo loco nominatus, Bald. *in l.* 1. *n.* 1. *C. de edicto Diui Adriani*. Rebuff. *de pacificis possess. n.* 295. Valasc. *cons.* 121. *n.* 3. *& cons.* 139. *n.* 2. & alij.

72 Quæres 3. an nominatio ad emphytensim titulo dotis, sit irreuocabilis. Prima sententia affirmat. Hanc tradit Flores de Mena, *var. lib.* 2. *q.* 22. *n* 20. Sicut actus dotis facit donationem irreuocabilem, *l. si ego*, §. *fires*, *ff. de iure dotium*, ita etiam nominatio erit irreuocabilis. Secunda sententia tenet, quod nominatio ad emphyteusim titulo dotis sit reuocabilis, nisi emphyteuta cum prædicta nominatione cedat totum ius emphyteuticum, & in fauorem sponte transferat ad instar nominantis, Valasc. *cons.* 102. *n.* 11. *&* 36. Cald. Pereira *de potestate eligendi cap.* 2. *n.* 31. *& cap.* 4. *n.* 35. *& quæst. forens. cons.*

*cons.*12.*n.*15. Aduertit idem Cald. Pereira *de nominat.q.*5.*n.*35.*q.*10.*n.*29. *& de pote. Hate eligendi cap.*8.*&* Quæst. *forens. lib.*2. *q.*26. *n.* 3. quod nominatio facta in testamento nullo, seu annullato, seu reuocato corruit, quia destructo principali, corruit accessorium.

73 Quæres 4. an emphyteuta possit recedere à tenore contractus emphyteutici? Resp. negatiuè ex *l.*1.*&* 2.C. *de iure emphyt.* Gam. *decis* 234 *n.*13. Corbul. *de emphyt. tit. ex quibus causis amittatur emphyt.* Cald. Pereira *de nominat.q.*7.*n.*7. *cum seq.* Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 88.*n.*1. Quia vt bene obseruat Menoch. *cons.*148. *n.*21. tenor inuestituræ, expectandus est, Ampliat Camil. Borrel. *in summa decis. tit.* 33. *n.* 283. tametsi tenor contractus emphyteusis contineret aliquid contra naturam eiusdem emphyteusis, pacta namque seruanda sunt, modo non sint iniqua.

74 Quæres 5. an possessor rei emphyteuticæ teneatur soluere pensiones annorum præteritorum. Affirmant Surd. *decis.* 43.*n.*5.*&* 9. Bellet. *disquisit. cleric. p.*1. *tit. de clerico debitore*. §.8.*n.*4. Borrel. *in summa decis. tit.* 33. *n.* 228. Ampliantes tametsi tertius possessor sit pro illo tempore, quo ipse non possidebat, Ricc. *p.* 5. *collect.* 1538. Vnde tertius possessor conuentus pro censu rei emphyteuticæ non potest opponere exceptionem excussionis. Surd. *decis.* 32. *n.*15. Et emphyteuta est personaliter obligatus ad solutionem canonis. Borrel. *d. tit.* 33.*n.*415.

75 Quæres 6. an dans rem in emphyteusim teneatur emphyteutæ de euictione? Resp. affirmatiuè per Surd. *cons.* 290.*n.*18. Caballin. *de euictione* §.4.*n.*55. Borrel. *vbi supra n.*367. & alij aduertentes, quod in emphyteusi subsistunt eadem pacta, quæ subsistunt in locatione, & conductione. Quocirca valet pactum, quod emphyteuta teneatur de leui, & leuissima culpa, quod rem suo periculo suscipiat, quod soluat pensionem tametsi res pereat, quod repelli nequeat, &c. quæ intelligi debent iuxta dicta supra de locatione, & conductione.

76 Quæres 7. intra quantum tempus peti debeat renouatio emphyteusis? Res. quod intra annum per Anton. Gabr. *lib.*3. *commun. tit. de iure emph. concl.*1.*n.*10. *vers. secundò limita*, Ioseph Ludouic. *decis.* 63. *n.*24. Gam. *decis.*117.*n.*1. Franc. Viuian. *decis.*446.*n.*13. Alex. Rand. *lib.*1. *var. cap.*17. *n.*58. Notat Cald. Pereira *cons.*43. *&* *cõs.* 46. quod ius renouandi emphyteusim est hæreditarium, & transit ad quoscunque hæredes. Finitis autem generationibus non potest cogi dominus renouare emphyteusim per Gabr. *lib.*3. *commun. tit. de iure emphyt. concl.*1.*n.*2. Sarmient. *lib.*3. *select. cap.*7 Fachin. *lib.*1. *controu. cap.*100. & alij. Licet Cald. Pereira *loc. cit. & de renou. emphyt. q.*8.*n.*2. Borrel. *loco cit. n.*265. & alij oppositum teneant:

DISPV-

Digitized by Google

DISPVTATIO XII.

DE CONTRACTV FEVDI.

1 FEVDVM vox iurecõsultis no. ta, à fide, seu fidelitate dictũ putant; Licet alij velint feudum esse nomẽ Gothicum, & Germanicũ quod bellum significat, quasi ex bello deductum, vel ex bello acceptum, ex bello namque feudum initium duxit; eo quod prædia bello occupata militibus colenda tradebantur, hac lege vt dantem tanquam dominum cognoscerent accipientes, & ipsi accipientes, tanquam vassallos, & clientes dantis profiterentur, seu profiterentur se esse homines dantis, non seruos, sed vassallos, paratos ad illius obsequium, inde nomen homagij sumptum est, quasi homines deputati ad domini seruitium, seu obsequium. Initium sumpsit mos infeudandi, ab eo tempore pro Longobardi Regnum in Italia tenuerunt, & inde ad alias nationes transijt.

2 Feudi proprietates, & conditiones sunt sequentes. I. Quod dominus feudum concedens sibi dominium directum retineat, & proprietatem, vtile vero transferat in feudetarium. II. Quod res in feudum concessa sit soli, seu immobilis. III. Quod vassallus, seu feudetarius, iuratum seruitium, seu obsequium præstet. IV. Quod feudatarius non transferat feudum in alium absque domini directi consensu. V. Quod feudum regulariter conceditur in perpetuũ. VI. Quod dominus habet ius in rem, & personam vassalli ob iuramentum præstitum, quod non currit in emphyteusi vbi nisi ex re ius habetur. VII. Quod feudum pignorari non potest, sicut emphyteusis. VIII. Quod in feudo non succedunt fœminæ, nisi exprimantur, bene tamen in emphyteusi. IX. Quod vassallus nequit alium vassallum substituere, sicut potest emphyteuta. X. Quod in feudo non datur pensio, sed præstatur seruitium, nec aliquid soluitur pro ipso ingressu, vt fit in emphyteusi. XI. Quod vassallus non tenetur seruitium, seu obsequium præstare, nisi domino postulante. XII. Quod vassallus potest feudum dimittere etiam domino nolente, quod non licet emphyteutæ. Quæ omnia ex dicendis elucidabuntur. Sit ergo.

QVAESTIO I.

Quid sit, & quotuplex feudum.

3 FEVDVM sic breuiter definitur à Sylu. *verb. feudum*, quod sit *concessio rei soli, seu immobilis, facta pro homagio, seu seruitio fideiurato*. Vel vt alijs placet, feudum est, *contractus in quo conceditur res soli pro homagio iurato*. Dicitur *contractus*, loco generis, seu dicitur *concessio rei soli*, loco generis proximi, quia in hoc feudum cõuenit cum emphyteusi, in qua, vt disp. præcedenti diximus, conceditur res soli. Dicitur *pro homagio*, seu *seruitio iura-*

n, loco differentiæ, quia in hoc feudum distinguitur ab emphyteusi. Vnde de essentia feudi duo tantum sunt, quę in allata definitione ponuntur. Vnum quod detur res soli. Alterum, quod accedat promissio iurata fidelitatis, & obsequij. Emphyteuta namque debet domino obsequium reale, idest canonem, seu pensionem, at feudatarius debet domino non obsequium reale, sed personale. Aliæ autem differentiæ, *n.* 2. assignatæ, non sunt essentiales, sed accidentales.

4 Diuisiones feudorum assignet Sylu. *verb. feudum*. Nam feudum aliud est proprium, & aliud improprium. Proprium est, quod simpliciter conceditur, nulla facta determinatione temporis durationis, aut certi obsequi, vel temporis quo obsequium præstari debet. Improprium est, quod ad certum tempus, ad certum obsequium certo tempore præstandum, conceditur, & dicitur feudum administrationis, præfecturæ, & guardiæ, seu custodiæ Principis, vt cum alicui conceditur oppidum cum hoc onere, vt aduenientе Principe paret mensam, apponat fercula, aquam lauandis manibus suppeditet, niuem pro æstate conseruet, & subministret, ensem præferat, coronam regiam manibus teneat, domum, vel arcem custodiat, quod res Principis gubernet, custodiat, &c.

5 Secundò diuiditur feudum in regale, & non regale. Regale est illud, quod à Principe superiorem non recognoscente, conceditur, vt à Pontifice, Imperatore, Rege, &c. & hoc titulum habet, & iurisdictionem, vt est Ducatus, Principatus, Marchionatus, Comitatus. Non regale est illud, quod confertur à Principe, vel ab alio, & hoc iurisdictionem habet, non titulum, seu dignitatem aut præeminentiam. Colligitur hæc diuisio ex *tit.* 10. *lib.* 2. *feudorum*, vbi dicitur. *Qui à principe de ducatu aliquo inuestitus est, dux soluto more vocatur. Qui vero de Marchia, Marchio dicitur. Dicitur autem Marchia, quia Marcha, & vt plurimum iuxta mare sit posita* (in margine legitur *aliàs, quia tenet quod est iuxta mare, cum plerumque iuxta mare sit posita.*) *Qui vero de aliqua comitatu inuestitus est, comes appellatur. Qui vero à principe, vel ab aliqua potestate de plebe aliqua, vel plebis parte per feudum est inuestitus, is capitaneus est appellatus, qui propriè valuasores maiores olim appellabantur. Qui verò à capitaneis antiquitus beneficium tenent valuasores sunt. Qui autem à valuasoribus feudum, quod à capitaneis habebatur, similiter acceperint, valuasini, id est minores valuasores appellantur*, &c. Vbi vt vides Marchio nomen habet à Marchia, vel Marcha, quæ vox significat locum maritimum ad quem Marchio inuestiri cœpit, seu inuestiebatur olim, vt notat Iodoc. Loric. *verb. Marchio*. Vbi etiam obseruat, quod Marchiones dignitate, & officio tantum præcedũt Comites, non generis claritate, si aliàs non præcedant. Valuasores dicuntur à valuis, eo quod manerent ad custodiam valuarum Imperatoris, Regis, &c.

6 Diuiditur 3. feudum in nobile, & ignobile. Nobile est, quod accipientem nobilem facit, si non est, & hoc est omne feudum ab Imperatore, Rege, & Pontifice concessum, vt colligitur ex dicto *titulo* 10. *de feud.* huiusmodi sunt Ducatus, Marchionatus, & Comitatus. Principes namque non solent modo alia feuda concedere. Ignobile est, quod à plebe, vel priuatis hominibus conceditur, vt constat ex *d. tit.* 10. vbi post verba relata subditur. *Cæteri vero, qui ab antiquis temporibus beneficium non tenent, licet nouiter à capitaneis, seu à valuasoribus acquisierint, plebei nihilominus sunt.*

7 Quartò diuiditur feudum in Ecclesiasticum, & sæculare. Ecclesiasticũ est, vel quod Ecclesia alteri confert, vel quod Ecclesiæ confertur, vel Ecclesiastico. Sæculare est, quod à laico confertur, & accipitur. Quintò feudum aliud est reale, & aliud personale. Reale est, quod ad hęredes transfertur tum ex parte dominij, tum ex parte beneficiarij, seu vsufructuarij. Personale est duplex. Vnum quod non porrigitur ad hæredes accipientis,

tis, porrigitur tamen ad hæredes dantis, quia non possunt accipientem expellere, vt est feudum custodiæ, quod conceditur alicui causa custodiendi castrum, arcem, terram, &c. Et vt est feudum guardiæ, quod conceditur alicui causa gubernandi res principis. Alterum personale est, quod neque porrigitur ad hæredes dantis, neque accipientis, & vocatur soldata, de qua dicitur in *d. tit.* 10. post verba relata. *Soldata autem, est præstatio quædam annua gratuita, quæ à neutra parte transit in hæredem. Morte enim dantis, vel accipientis interueniente finitur. Soldata vero dicitur, quia plerumque in solidorum donatione consistit, quandoque autem in vino, & annona consistit.*

8 Sextò feudum diuiditur in masculinum, & fœmininum; illud ad masculos transit, hoc etiam ad fœminas, *tit.* 8. *lib.* 1. *feud.* de quo postea. Septimò feudum aliud est antiquum, quod à maioribus supra 4. gradum habetur. Aliud nouum, quod ab accipiente incipit. Aliud est paternum, quod à patentibus habetur. Aliud maternum, quod à fœmina cognationis capite descendit. Deinde aliud est diuiduum, quod diuidi potest. Aliud indiuiduum, quod diuidi non potest, vt Ducatus, Marchionatus, Comitatus. Item feudum aliud est strictæ fidelitatis, quando accipiens iurat in verbo domini. Et aliud est simplicis fidelitatis, qui sine iuramento, fidelitatem, obsequiumque promittit. Præterea feudum aliud est ligium, aliud non ligium, ligium est, in quo fidelitas absolutè iuratur in principem, seu in dominum directum contra omnem hominem. Non ligium in quo fidelitas iuratur, ijs exceptis quæ sunt contra supremum dominum, vt Pontificem, Imperatorem, &c. Denique feudum aliud est hæreditarium, aliud non hæreditarium aliud emptum, &c.

QVAESTIO II.

Quænam infeudari possint, vel non possint?

9 TITVLO 8. *lib.* 2. *feudorum*, hæc scribuntur. *Cum de re aliena, vel alij obligata inuestitura fiat, illud distinguitur, vtrum scienti, an ignoranti facta sit. Qui enim alienæ rei sciens inuestituram accepit, nisi pacto speciali sibi prospexerit, de euictione agere non poterit. Ignorans verò rectè aget, vt aliud eiusdem bonitatis, seu quantitatis, ei præstetur. Sed in eo nulla est differentia, qui inuestituram fecit, vtrum sciuerit, vel ignorauerit,* &c. Vbi Bart. in tit. dicit. *Miles ignorans, à Comite de aliena re, aut impignorata inuestitus, habet contra dominum actionem pro euictione,* &c. Igitur res aliena, aut impignorata, infeudari nequit.

10 Quæres 1. an res Ecclesiæ infeudari possint? Resp. affirmatiuè, in tribus casibus, qui ponuntur cap. *ex parte, de feudis.* Vbi dicitur. *Ex parte tua nostro est Apostolatui reseruatum, quod sæpius dubitasti, vtrum cum contingit vassallum tuum decedere, & ad te feudum ipsius redire, feudum eius alij liceat tibi dare, quamuis iuramento tenearis astrictus non infeudare de nouo, Romano Pontifice incunsulto? Ad hæc, si vassallum tuum feudum alienare contingat, an ipsius filium, vel consanguineum eiusdem feudi consortem, de ipso valeas inuestire? Alia quoque dubitatio continebat, vt cum feudum alienatum repereris, quod per te facile recuperare non potes, vtrũ possis alicui laico in feudum illud concedere,*

qui

qui & illud recuperet, & in feudum per Ecclesiam recognoscat, &c. In primo ergo casu feudum decedentis liberè (si videris expedire) concedas: Atque in secundo filium, vel consanguineum alienantis inuestiens: In tertio feudum alienatum poteris ei licenter concedere, per quem ipsa Ecclesia valeat rehabere. Vbi, vt vides Episcopus, vel Prælatus Ecclesiæ, qui iurauit non infeudare bona Ecclesiæ, adhuc potest hoc facere. I. Quando mortuo vassallo feudum ad Ecclesiam reuertitur; bona namque quæ infeudari, & emphyteuticari solent, si ad Ecclesiam reuertantur, possunt de nouo absque alia solemnitate infeudari, vt diximus disp. præced. de emphyteusi, est enim eadem ratio. II. Quando vassallus feudum alienauit, quia adhuc Prælatus potest eius filium inuestire; sicut & consanguineum eiusdem feudi consortem. III. Quando Prælatus feudum facile recuperare non potest, tunc enim potest illud alteri infeudari, vt sic ad Ecclesiam reuertatur. Horum ratio est, quia iuramentum de non alienando sine Papæ licentia, non continet solita alienari, quæ in consulto summo Pontifice alienantur. Gutier. *de iuram. confirm. p.* 1. *cap.* 52. *n.* 4. Cald. Pereira *de renouat. emphyt. q.* 11. *n.* 30. Nauar. *in trac. de alien. rerũ Eccles. n.* 11.

11 Quæres 2. an res consueta infeudari, possit reinfeudari sine solemnitate *extrauag. ambitiosæ, de rebus Eccles. non alien.* Resp. affirmatiuè, constat ex dictis disp. præcedenti de emphyteusi, & sic tradunt omnes, Menoch. *de arbitr. casu* 81. *n.* 5. *& cons.* 66. *n.* 31. *& cons.* 79. *n.* 1. *& cons.* 90. *n.* 22. Camil. Borr. *in sum. omnium decis. tit.* 33. *n.* 129. Rota Bonon. *decis.* 17. *n* 7. *&* 8. Quaranta *in summa Bullar. verb. alienatio*, §. 3. Gonzal. *ad reg.* 8. *Cancel. glos.* 6. *n.* 194. Cened. *plures referens ad sextum collect.* 32. *n.* 3. & alij. Et sicut bona dicuntur solita concedi in emphyteusim, quando vna concessione concessa fuerũt, & elapsi sunt anni 40. per Ias. *cons.* 155. *vers. quartò facit, lib.* 2. Dec. *cons.* 142. *n.* 4. Afflict. *decis.* 305. *n.* 10. Clar. *lib.* 4. *recept.* §. *feudum, q.* 13. *n.* 4. & alios, ita idem dicendum de feudo; valet enim argumentum ab emphyteusi ad feudum. per Speculator. *tit. de feudo*, §. *quoniam, vers.* 4. quando nihil est in iure contrarium, & Socin. Iun. *cons.* 72. *n.* 57. *lib.* 1. vbi testatur de communi. Quocirca bene dicit Afflict. *in cap.* 1. *n.* 11. *qui feudum dare possint*, quod licet Prælatus prohibeatur de nouo inuestire, sine debitis solemnitatibus, potest tamen renouare inuestituram. Ratio, est quia quando res fuit semel alienata cum debitis solemnitatibus, videtur ex tunc statutum, & ordinatum manere in vim primæ alienationis, ac proinde censetur manere licentia, vt de cætero res alienari possit, & quod si reuertatur ad dominum, cum ea facultate reuertatur. Curt. Iun. *de feudis in* 2. *parte q.* 1. *vers. quartò me mouet.* Rota *decis.* 360. *n.* 12. *p.* 1. *diuers. & decis.* 622. *n.* 20. *lib.* 3. *p.* 3. *etiam diuers.*

QVAESTIO III.

Qui possint, vel non possint feudum dare, & accipere.

12 HANC quæst. faciliter resoluere possemus, dicendo, quod omnis, qui habet rerum suarũ liberã administrationem, potest eas in feudum dare: viri, mulieres, nobiles, vulgares: sed minor annis 25. non nisi vetus feudum, dare potest. Deinde omnes accipere possunt feudum, siue viri, siue mulieres, per se, aut per suum procuratorem: etiã seruus consentiente Domino. Sylu. *verb. feudum, q.* 4. Iodoc-Loric. *in thesauro verb. feudum*

Digitized by Google

& alij. Nihilominus maioris claritatis gratia ad particularia descendendum est.

13 In 1. tit. vel vt alij citant, in 1. cap. lib. 1. feudorum, hæc scribuntur. *Quia de feudis tractaturi sumus, videamus primum, qui feudum dare possunt. Feudum autem dare possunt Archiepiscopus, Episcopus, Abbas, Abbatissa, Præpositus, si antiquitus consuetudo eorum fuerit feudum dare. Marchio, & Comes similiter feudum dare possunt, qui propriè Regni, vel Regis Capitanei dicuntur. Sunt & alij, qui ab istis feuda accipiunt, qui propriè Regis, vel Regni valuasores dicuntur, sed hodie Capitanei dicuntur, seu appellantur, qui & ipsi feuda dare possunt &c.* Vbi vt vides, Episcopi, Abbates, Abbatissa, &c. possunt dare in feudum, oppositum dicitur *tit. 6. eiusdem lib. 1.* Vbi sic legitur. *Item si Episcopus, vel Abbas, vel Abbatissa, vel Dominus plebis, feudum dederit de rebus Ecclesiarum, quæ eis subiectæ sunt, & tituli vocantur: nullum habet vigorem, secundum hoc, quod constitutum est à Papa Vrbano in sancta Synodo, hoc est illud, quod post eius decretum fuerit datum: quod autem ante datum fuerit, firmiter permanere debet. Idem iuris est si sit Præpositus, vel Abbatissa, vel alia Ecclesiastica persona, quæ antiquitus non sit solita in feudum dare: scilicet vt quod dederit de iure nõ valeat.* Hos textus concordat glos. *in d. cap. quia de feudis.* Vbi sic scribitur. *Quod hic dicitur de Clericis, intelligas secundum id, quod dicitur inf. de cler. qui inuestit. c. clerico, & ita videtur secundum, quod hic dicitur, quod Clerici non possunt feudum dare, nisi eorum antiquitus fuerit consuetudo, quod fortè sic est intelligendum, scilicet de rebus ipsius Ecclesiæ quæ videlicet ei subiectæ sunt, vt infra Episcopum, sed alia dare, quæ data non inuenerũt tempore sui ingressus, prohibentur, & hoc est, quod ibi dicitur, quæ videlicet, ei subiectæ sunt.* Vide dicta q. præcedenti.

13 Quæres 1. an possit Ecclesiæ Prælatus decimas in feudum dare? Resp. negatiuè, sic habetur cap. *prohibemus, de decimis,* vbi dicitur. *Prohibemus ne laici decimas cum animarum suarum periculo detinentes in alios possint aliquo modo transferre. Si quis receperit, & Ecclesiæ non reddiderit, christiana sepultura priuetur.* Aduertit glos. *ibid. verb. laicos.* Hunc textum procedere de decimis ex Pontificis auctoritate in laicos infeudatis; quod non possint ab ijsdem laicis infeudari, quando dicta infeudatio facta est post Concilium Lateranense, cuius est textus citatus, secus est de illis decimis, quæ in laicos infeudatæ sunt ante Concilium Lateran. ex venia Pontificis, nam istæ decimæ possunt de sola venia Episcopi ab illis laicis in alios laicos transferri; sic enim de istis dicit glos. cit. *Satis videtur quod illas possunt dare in alios laicos de consensu Episcopi.* Hanc glos. sequuntur Menchac. *illustrium cap. 89. n. 2.* Gutier. *pract. lib. 1. cap. 15. n. 6.* Gilchen. *de præscript. p. 3. cap. 8. n. 6.* Ioan. Garc. *de expensis cap. 9. n. 97.* Ceual. *commun. contra commun. q. 368.* Cabed. *decis. 63. n. 8. p. 2.* Resoluentes huiusmodi laicos posse de illis disponere sicut de quibuscũque alijs bonis profanis per donationes, venditiones, &c. acquisitis. Ratio est, quia ante Concilium Lateran. decimæ debentur laicis hac etiam conditione vt possent alijs eas infeudum dare.

14 Quæres 2. an summus Pontifex possit infeudare bona Ecclesiæ Romanæ, & cuiuscunque alterius Ecclesiæ particularis? Resp. affirmatiuè, loquendo absolutè, & præscindendo à quocunque iuramento præstito in eius electione, de non alienandis bonis Ecclesiæ, præsertim Romanæ. Ratio est, quia præscindendo à iuramento, Pontifex est caput, & pastor vniuersalis omnium Ecclesiarum, cap. *cuncta per mundum 9. q. 3.* Cuttius *de feudis par. 2.* Zazius *in epitome in vsus feudorum, cap. 5.* Hannecton. *lib. 1. iuris feudorum, cap. 5.*

15 Quæres 3. an minor 25. annis possit res suas in feudum dare? Resp. negatiuè loquendo de feudo nouo, & affirmatiuè loquendo de veteri inuestitura. Ita habetur *tit. 3. lib. 2. feud.* vbi dicitur. *Inuestitura autem aut sit de veteri beneficio, aut de nouo. Quæ de veteri fit, etiam à minori potest fieri. Siue autem à minore, siue à maiore fiat, non de omni possessione vas-*

salli,

falli, sed de iusta tantum facta intelligitur; nisi aliud nominatim dicatur. Noui vero inuestitura feudi, non ab alio rectè fit, nisi ab eo, qui legitimè suorum bonorum administrationem habet. Qui enim qualibet ratione aliquid de suis rebus impeditur alienare, is nec per feudum poterit inuestituram facere. Idem dic de pupillo, qui se obligare non potest, licet conditionem suam facere possit meliorem, iste enim in feudum sua bona dare nequit, licet possit veterem inuestituram facere. Idem etiam dic de furioso, & de prodigo cui suorum bonorum administratio prohibita est. Ratio autem quare isti possint inuestituram facere de veteri beneficio, assignatur à glos. *in d. cap. inuestitura*, vbi sic dicit. *Hic videtur, quod de bonis non alienat, qui veterem facit inuestituram, & merito, quia in bonis ius feudi computatur, &c.* Si ergo facere veterem inuestituram non est alienatio, sequitur, quod ex hoc quod quis prohibetur alienare, non prohibeatur veterem inuestituram facere.

16 Quæres 4 an prohibitus vendere feudum, prohibeatur dare aliquid in feudum? Hanc difficultatem proponit glos. & resoluit, in d. cap. *inuestitura*, vbi sic legitur. *Huic instat solicitus, si prohibitus sit heres vendere feudum sibi legatum, vt sæpissimè accidit, nunquid in feudum dare poterit aliquid de bonis suis, cum sit verum, aliquid de bonis suis alienare prohibitum? Resp. istud est dictum tantum de re prohibita; id ergo quod non potest vendere, nec poterit postea alienare, scilicet in feudū concedendo, quoniam alienationis verbo, etiam pignoris obligatio, quod minus esse videtur contineri, C. de reb. alien. non alien. l. fin. Sed adhuc instat predictus: alienatione cōmuni omnis actus continetur per quem dominiū transfertur, C. de feud. dotal. l. 1. Sed iste non transfert dominium qui in feudum concedit; non debet ergo alienationis prohibitione in feudum dare, prohiberi, quod alienare prohibetur. Resp. falsum est, imò dominium alienat scilicet vtile, retinet tamen directum: vnde vtilis & non directa vendicatio datur, vt infra, &c.* Res ergo quæ alienari prohibetur, etiam prohibetur dari in feudum, excipiuntur tamen duo casus, qui ponuntur in d. cap. *inuestitura*, §. *sed etiam res*, qui ibi videri possunt.

QVÆSTIO IV.

De modis quibus feudum acquiratur, & primò de inuestitura, &c.

17 CONVENIVNT omnes feudum tribus modis acquiri, scilicet inuestitura, præscriptione, & successione. Quantum ad inuestituram hæc scribuntur *in lib. 2. feud. tit. 2. Inuestitura quidem propriè dicitur possessio, abusiuo autem modo dicitur inuestitura quando hasta, vel aliud corporeum quidlibet porrigitur à Domino feudi se inuestituram facere dicente; quæ si quidem ab illo fiat, qui alios habet vassallos, saltem coram duobus ex illis solemniter fieri debet, alioqui licet alij interfint testes, inuestitura minimè valeat. Si enim Domino adhuc in possessione constituto, an facta sit inuestitura, quæratur: non debet probare, nisi per pares curtis illius domus, vel per publicū instrumentū à tribus, vel duobus paribus confirmatum. Nam si instrumentum defecerit, vel quia factum non fuerit, vel quia amissum sit: tunc qui probare desiderat, pares curiæ illius, qui interfuerunt, offerat, qui si denegauerit, fortè corrupti odio, vel gratia, seu pretio, & dicant se non interfuisse, cum*

Digitized by Google

inuestitura facta fuerat, vel non reminiſci: tũc Domino cogente iurent tactis ſacroſanctis ſcripturis, quod huius rei veritatem neſciant: & tunc actor, aut alios producat pares, aut iuris iurandi Domino detur electio, vt proinde iuret inueſtituram factam non eſſe, aut ſacramentum vaſſallo referat, & ille aut iuret, aut acquieſcat, &c. Ex his habes, quod inueſtitura eſt duplex, alia propria, eſt ipſa rei poſſeſſio, ſeu apprehẽſio poſſeſſionis feudi; vnde qui feudi accipit poſſeſſionem, dicitur inueſtiri. Alia eſt impropria, & abuſiua, & eſt quando non datur immediatè rei poſſeſſio per inſtrumentum, & teſtes iuratos, vt in prima, ſed mediatè tantum per traditionem haſtæ, enſis, vel alterius ſimilis inſtrumenti, in præſentia vaſallorum, ſi habet, vel teſtium. Eſt enim communis mos, quod non ſolum in inueſtitura feudi, ſed cuiuſcunque alterius dignitatis, tradatur aliquod corporeum, quod eſt ſignum illius dignitatis. Nam Imperator accingitur gladio, triplicique corona redimitur, ferrea, argentea, aurea. Pontifici imponitur mitra triplici aurea corona deurata, &c. Alijs annulus, alijs birettũ, alijs haſta, &c.

18 Quæres 1. an feudum haberi poſſit per inueſtituram æquiualentem, & quomodo? Reſp feudum haberi poſſe per inueſtituram æquiualentem, ſic habetur *lib. 2. feud. tit. 33.* vbi dicitur. *Sciendum eſt itaque, feudum acquiri inueſtitura, ſucceſſione, vel eo quod habeatur oro inueſtitura; vt Ecce, ſi Dominus alicui coram paribus curiæ dixerit: Vade in poſſeſſionem illius fundi, & teneas illum pro feudo. Licet enim non interceſſiſſet inueſtitura, tamen tale eſt, ac ſi interceſſiſſet; quia ille eius voluntate poſſeſſionem fundi nactus eſt, feudi nomine. Inde etiam dicitur, quod ſi alius probauerit ſe aliquid nomine beneficij aliquo tempore tenuiſſe Domino præſente, & non contradicente, ſeruitium eius quaſi à vaſſallo recipiente, licet non probet inueſtituram, verumtamen obtinebit, præſtito iuramento; niſi aliud contra indicatur.*

19 Quæres 2. an facta à Domino inueſtitura abuſiua per traditionem haſtæ, aut gladij, ante traditionem, ſeu antequam feudatarius acquirat poſſeſſionem, poſſit pœnitere, & rem, ſeu feudum non tradere? Reſp. negatiuè, ita habetur in *lib. 2 feud. tit. 26. §. ſi facta.* Vbi dicitur. *Si facta de feudo inueſtitura pœniteat Dominum, antequam poſſeſſionem transferat: an præſtando intereſſe vaſallo, liberetur quæſitum fuit? Reſponſum eſt, prætermiſſa illa condemnatione Dominum poſſeſſionẽ feudi, de quo inueſtituram fecit, tradere compellendum.* Vbi Bald. *in tit. dicti §.* ſic dicit, *Facta à Domino de feudo abuſiua inueſtitura, cogitur Dominus vaſallum mittere in poſſeſſionem, nec liberatur intereſſe præſtando.*

§. I. *Quomodo feudum acquiratur præſcriptione.*

20 CErtum eſt feudum ſæculare acquiri præſcriptione 30. annorũ, vt decernitur *lib. 2. feud. tit. 26. §. ſi quis,* vbi ſic legitur. *Si quis per 30. annos rem aliquam vt feudum poſſedit, & ſeruitium Domino exhibuerit; quamuis de ea re nõ ſit inueſtitus, præſcriptione tamen triginta annorum ſe tueri poteſt.* Vbi Bald. in ſumma dicit. *Qui per triginta annos rem alicuius, tanquam in feudum poſſedit, & pro ea ſeruitium præſtitit Domino, præſcribit in feudum.* Vnde in feudo currit eadem præſcriptio, quæ currit in alijs rebus, *l. vlt de præſcriptione longi temp.* Vnde quamuis nulla præceſſerit inueſtitura, 30. annorũ præſcriptio currit, quia tanto temporis ſpatio permittuntur, tolleranturque actiones, *l. omnes, C. de præſcript. triginta annorum.* Ex quibus habes, quod ad hoc vt quis præſcribat rem alicuius in feudum, duæ conditiones requirantur. Vna, quod rem poſſederit ſpatio 30. annor. altera vt eam poſſederit tanquam feudum, hoc eſt, præſtando obſequium Domino tanquam vaſallus. Idem dicendum de Domino, nam ſi quis ſpatio 30. annorum habuit obſequium ab aliquo, tanquam à vaſallo, præſcribet ius feudi in bona illius.

21 Quæres 1. quanto tempore præſcribatur feudum Eccleſiaſticum? Reſp. quod feudum Eccleſiæ particularis præſcri-

Digitized by Google

scribitur spatio 40. annorum, at contra Ecclesiam Romanam, nisi spatio 100. annorum, vt decernitur in *auth. quas actiones, C. de sacr. sanct. Eccles.* vbi dicitur. *Quas actiones aliàs decennalis, aliàs vicennalis præscriptio excludit, ea si loco Religioso competant quadraginta annis excludantur; vsucapione triennij, vel quadriennij præscriptione in suo robore durantibus sola Romana Ecclesia gaudente centum annorum spatio, vel priuilegio.* Priuilegium Ecclesiæ Romanæ habent aliquæ Religiones. Vnaquæque sua consulat.

22 Quæres 2. an vasallus, seu feudetarius possit sibi præscribere libertatem? Resp. affirmatiuè, si triginta annorum spatio non præstet obsequium; & si non præstet obsequium spatio 40. annorum contra Ecclesias particulares, vel spatio 100. annorum contra Ecclesiam Romanam, & alias habentes idem priuilegium. Hoc tamen limitandum est, quando præstatio obsequij est annualis; nam si raro præstaretur, longius spatium requireretur; vt ex dictis de præscriptione constat.

§. II. *Quomodo Feudum acquiratur successione.*

23 MOdus quomodo feudum acquiratur successione habetur *lib. 2. feud. tit.* 11. Vbi sic dicitur. *Per successionem quoque, sicut per inuestituram, beneficium ad nos pertinet. Mortuo enim eo, qui beneficium tenebat, prima causa liberorum est, filijs enim existentibus masculis, vel ex filio nepotibus, vel deinceps per masculinum sexum descendentibus, certi remouentur agnati. Ad filios vero, seu neptes, vel pro neptes, vel ex filia nepotes, seu pronepotes, successio feudi non pertinet. Proles enim fœminini sexus, vel ex fœmineo sexu descendens, ad huiusmodi successionem aspirare non potest; nisi eius conditionis sit feudum, vel eo pacto acquisitum. His vero deficientibus, vocantur primo fratres, cum fratrum præmortuorum filijs, deinde agnati vteriores. Quod ita intelligendum est, si feudum sit paternum, hoc est, si fuit illius parentis, qui eius fuit agnationis communis. Si enim Titij auus de nouo beneficio fuerit inuestitus, Titio sine legitimo hærede masculo defuncto, eius feudi successio non pertinet ad eiusdem Titij patruum magnum, nec ad prolem ex eo descendentem, imò reuertetur ad Dominum, &c.* Videri potest Bald. & alij expositores ibidem, vt autem dicta reloluantur.

24 Quæres 1. an fœmina succedat in feudo? Resp. negatiuè, sicut nec proles ex fœmineo sexu suscepta, nisi feudum ea conditione susceptum sit vt fœmina succedat, vel proles ex ea suscepta, constat ex tex. citato ibi: *proles enim fœminini sexus.* Ratio autem quare fœmina per se loquendo, nisi expressè conuentum sit, non succedat, est, quia fœmina non est capax officiorũ, seu obsequiorum, quæ à feudatarijs prestari debent, quę obsequia, vel seruitia communiter in militia præstari debent, fœminæ autem ad militandum idoneæ non sunt, *l. cum prætor, ff. de iudicijs.* Dixi, nisi aliter conuentum sit, vel vt dicitur in tex. cit. *nisi eius conditionis sit feudum, vel eo pacto acquisitum*, quia cum tali pacto dari potest. Potest namque aliqua Domina, v.g. Regina bona sua alicui matronæ, & filiabus suis, &c. concedere in feudum, cum pacto obsequij personalis, vt scilicet exerceat munus matronæ pro se, & pro filiabus ipsius etiam in perpetuum. Limitatur nostra responsio in feudo fœmineo, seu materno, quia tunc succedunt etiam filiæ, si masculi deficiant, sic habetur *lib. 2. feud. tit.* 50. vbi dicitur. *Successionis feudi talis est natura, quod ascendentes non succedunt, v. g. pater filio; inferius vero filius patri succedit, & non filia, nisi ex pacto, vel nisi sit fœmineũ. Tunc enim succedit filia matri, & patri secundum quosdam, &c.* Potest etiam Dominus ob merita patris, eo mortuo filiam inuestire, imò & ipsa filia poterit patris feudum redimere, vt habetur *lib. 1. feud. tit.* 24. vbi legitur. *Si quis sine filio masculo mortuus fuerit, & reliquerit filiam, filia non habeat beneficium patris, nisi à Domino redemerit. Si autem Dominus ei dare voluerit propter seruitium, & amorem patris, non reuocetur ab vllo ex parentibus suis,*

ſuis, neque damnetur. Poteſt etiam fœmina inueſtiri Domini agnatis conſentientibus, quia tunc nulla eis fit iniuria. Habenda etiam eſt ratio conſuetudinis Prouinciarum, & locorum, quia ferè vbique ſunt varia, diuerſaque ſtatuta circa feudorum ſucceſſionem, quæ ſeruanda ſunt.

25 Quæres 2. an muti, cæci, claudi, & alij alijs membris capti, poſſint in feudo ſuccedere? Negant aliqui ea ſuffulti ratione, quod nequeant Domino debita ſeruitia præſtare. Alij diſtingunt: vel enim iſti defectus habentur ante ſucceſſionem, & tunc ſuccedere non poſſunt: vel aduenium poſt ſucceſſionem, ſeu inueſtituram, & poſſeſſionem captam, & tunc in feudo continuare poſſunt, nec ob illos defectus aduenientes expelli poſſunt. Communis ſententia eſt, quod habentes prædictos defectus in feudum paternum, vel maternum, ſeu quodcunque aliud, quod ad hæredes transfunditur, ſuccedere poſſunt, ſic habetur *lib. 2. feud. tit. 36.* vbi ſic legitur. *Mutus, & ſurdus, cæcus, claudus, vel aliter imperfectus, etiamſi ſic natus fuerit, totum feudum paternum retinebit. Obertus, & Gerardus, & multi alij. Quidam tamen dicunt, eum qui talis natus eſt, feudum retinere non poſſe. Quia ipſum ſeruire non valet. Sic dictum in clerico, & in fœmina, & in ſimilibus.*

26 Sed dices, quia *lib. 1. feud. tit. 6. §. quin etiam*, oppoſitum decernitur, quoad mutum, ſic enim dicitur. *Mutus feudum retinere non poteſt, ſcilicet, qui nullo modo loquitur; ſed ſi feudum fuerit magnum, quo ei ablato, ſe exhibere non valeat tantum ei relinqui debet, vnde ſe ſuſtinere poſſit. Et his omnibus caſibus feudum amittitur, & ad Dominum reuertitur.* Reſpondet gloſ. *ibid. verb.* feudum. *Quod hic dicitur, pleriſque non placet, vt in Lombard &c.* Poſtea inquirit. *Sed de quo muto ſit intelligendum, quæſo mihi dicas. Aut enim de muto à natura. aut de muto aliàs, ſcilicet ſuperueniente caſu ſicut diſtinguitur, C qui teſt fac. poſ. l diſcretis. De muto à natura non poteſt intelligi; quoniam ſi potuit acquirere, multo fortius debet retinere. Si de alio intelligatur, ſic opponitur: quilibet in vltimo articulo vitæ mutus efficitur. Reſp. peritur, amice ſummam ſubtilitatem ſecutus es, igitur loquela tua à iudicibus non eſt admittenda,* & poſt aliqua ſubdit. *Sic ergo legitimum factum propter ſuperuenientia turbatur: vel intelligitur hic de feudo paterno, quod ſecundum quoſdam, mutus, ſurdus, cæcus, claudus, vel aliter imperfectus, non retinebit, quia feudo ſeruire non valet.* Sed non vidi aliquem priuari feudo, ex eo quod ſit mutus, ſurdus, cæcus, claudus, vel aliter imperfectus.

27 Quæres 3. an maſculus ex linea fœminea natus excludat fœminam ex eadem linea fœminea natam, quando feudum ea lege acceptum eſt, vt etiam ad fœminas tranſeat? Reſp. affirmatiuè, vnde in caſu quo quis accepit feudum ea lege, vt etiam ad fœminas tranſeat, & moritur relinquendo duas filias, vna habet maſculum, alia fœminam; tunc feudum tranſit ad illam, quæ habet maſculum, ſic dicitur *lib. 2 feud tit. 51.* vbi dicitur. *Similiter ſi quis inueſtitus fuerit de feudo, ita vt ad fœminas tranſiret, & duas filias tantum reliquerit, quarum vna filium habeat, & altera filiam; vtrum poſt mortem illarum maſculus tantum feudum habere debeat? ſecundum Gerardum maſculus tantum: Ober contra.* Verum glol. approbat ſententiam Gerardi, nam *verb. maſculus*, ſic dicit. *Hæc videtur melior ſententia, cum non debeant ſuccedere fœminæ in feudo donec maſculus ſupereſt, &c.*

28 Quæres 4. an mulieri habenti feudum, ſuccedant filij prioris, an poſterioris matrimonij? *Lib. 2. feud. tit. 26. §. mulier*, dicitur, quod ſuccedant filij prioris matrimonij, ſic enim ibi legitur. *Mulier habens feudum relictis filijs ex duobus matrimonijs deceſſit, inter quos feudi quæſtio, aliarumque rerum maternarum vertebatur, obtinuit, filios prioris matrimonij tam in feudo, quam in cæteris potiores eſſe.* Gloſ. *ibid. verb. cæteris potiores*, dicit. *Iſtud, quod hic dicitur expreſſim legibus contradicit, & iniquitatem continet maximam, &c.* Eſt enim iniquitas, quod ſoli filij prioris matrimonij habeant quo viuant, & quod filij ſecundi matrimonij nihil habeant,

beant, debent ergo omnes succedere, nisi aliud statum sit, vel conuentum, vel nisi aliud patriæ more obseruetur.

29 Quæres 5. an filius emancipatus & exhæredatus succedat in feudo? Quo ad filium emancipatum dubium non est, quin succedat, vt post alios tradit Curt. *in tract. feud p. 3. membr. 2. q. 1.* Duaren. *in coment. in consuetud. feud. q. 11. n. 3.* & alij, nam emancipatio separat à patria potestate, non a successione necessaria. Verum filius hæreditate priuatus in fundum non succedit, eædem namque causæ quæ sufficiunt ad priuandum filium hæreditate, sufficiunt etiam ad illum priuandum successione feudi, sic tradunt Curt. Duen. *loco citato* & alij. Idem dic quando filius renunciauit paternæ hæreditati, nam inter bona hæreditaria, etiam feudum continetur. Sic habetur *lib. 2. feud. tit. 45.* vbi dicitur. *Vbi vero filium reliquit, ipso non potest hæreditatem sine beneficio repudiare, sed aut vtrumque retineat, aut vtrumque repudiet.*

30 Quæres 6. an filij naturales in feudum succedant? Resp. negatiuè, sic habetur *lib. 2. feud. tit. 26. §. naturales*, vbi dicitur. *Naturales filij, licet postea fiant legitimi, ad successionem feudi, nec soli, nec cum alijs admittuntur*, quod intelligitur, nisi aliter conuentum sit. Succedunt tamen si fiant legitimi per subsequens matrimonium, vt tradunt DD. in cap. *tanta qui filij sint legitimi*, & diximus supra de emphyteusi, quod statuit Ecclesia, gratia, & fauore matrimonij. An autem quando sunt plures filij, solus primogenitus succedat, an omnes æqualiter, determinari non potest, cum sint varia locorum statuta, & variæ inuestituræ.

31 Quæres 7. an clericus succedat in feudo? Concedunt omnes, quod clericus minorum ordinum in feudum succedere possit, quia huic non repugnat quin præstet obsequium domino. Concedunt etiam, quod feudum non afferens seruitium personale, sed tantum reale, possit ad clericum sacrorum ordinem transire, quia tunc hoc feudum sæculare (de hoc enim loquimur) nullam affert repugnantiam quin ad clericum sacrorum ordinis transire possit. Volunt etiam communiter Doctores, quod si quando feudum apertum est, hoc est, quando pater v. g. moritur, & primogenitus qui inuestiri debet, transit ad sacros ordines, tunc censeatur illud renunciare, vel fratri minori si habet relinquere potest, vel domino, si non habet. Difficultas est, an quando pater v. g. decedit, filius qui succedere aliàs deberet, est in sacris constitutus, an tunc succedat, non obstante ordine sacro, & non obstante personali seruitio, ad quod tenetur, modo per alium illud exhibeat. Et resp. affirmatiuè, debet enim tunc dominus contentari, quod obsequiũ præstetur per substitutum. Et sic tradunt Clar. *lib. 4. recept sent. § feudum, q. 78. n. 4.* Anton. de Olibano *in comment. ad vsaticum cap. 9. à n. 8.* fusè Bellet. *disquisit. Cleric p. 1. sit. vlt. §. 19.* & alij.

32 Quæres 8. an feudum transeat in monasterium, quando feudatarius in religione profitetur? Resp. quod siue feudum habeat annexum seruitium reale, siue personale, quod honestè per Religiosum, seu per idoneum substitutum præstari potest, transit in monasterium, durante vita feudatarij, sic tenent Costa, *in cap. si pater, verb. si absque liberis, n. 62. de testam.* Clar. *d. § feudum, q. 78 n. 1.* Carolus Tapia *in authent. ingressi de sacrosanctis Eccles. cap. 14. n. 37.* Cald. Pereira *de nominat. emphyt. q. 6. n. 2.* & alij, ampliantes, vt procedat etiam si feudum vassallos, & iurisdictionem habeat. In emphyteusi est distinguendum inter Ecclesiasticam, & sæcularem, quod emphyteusis Ecclesiastica transit in monasterium durante monachi vita, nisi per dominum intra biennium reuocetur, & sæcularis ita transit in monasterium durante vita monachi, quod per dominum reuocari non possit. Clar. *in §. emphyt. q. 38.* Auen *l. 40. Tauri glos. 4. n. 5.* Bellacomb. *to. 1. commun. opin. lib. 4. tit. 44. n. 116.* Valasc. *cons. 101. n. 6.* Rodriq. *to. 1. q. 38. art. 2 & to. 2. q. 78. art. 9.* Iacob de Graff. *to. 1. cons. 13. lib. 3. tit. de iure emphyt. cons. 1. n. 8.* & alij.

§. III.

§. III. *Quid facere possit feudatarius circa feudum.*

33 CErtum est, quod secundum ius commune feudorum, non potest feudatarius feudum alienare sine consensu domini. Ita decernitur *lib. 2. feudorum tit. 55.* vbi sic scribitur. *Imperialem decet solertiam, ita reipublicæ curam habere, & subiectorum commoda inuestigare, vt regni vtilitas incorrupta persistat, & singulorum status iugiter seruetur illæsus. Quapropter dum ex prædecessorum nostrorum more vniuersalis curiæ Ronchaliæ pro tribunali sederemus, à principibus Italicis, tam rectoribus Ecclesiarum, quam aliis fidelibus regni non modicas accepimus querelas, quod beneficia eorum, & feuda, quæ vasalli ab eis retinebant, sine dominorum licentia pignori obligauerant, & quadam collusione nomine libelli vendiderant, vnde debita seruitia amittebant, & honor Imperij & nostræ felicis expeditionis complementum minuebatur. Habito ergo consilio Episcoporum, Ducum, & Comitum, simul etiam, & palatinorum, iudicum, & aliorum procerum, hac edictali Deo propitio perpetuo valitura lege, sancimus, vt nulli liceat feudum totum, vel partem aliquam vendere, vel pignorare, vel quocunque modo distrahere, seu alienare, vel pro anima iudicare, sine permissione illius domini, ad quem feudum spectare dignoscitur, &c.* Postea cassantur, & annullantur alienationes, etiam antiquæ, factæ sine consensu dominorum, & decernitur, quod bonæ fidei emptori pretium restituatur, & quod tabellio qui instrumentum conficiet alienationis, infami officio priuetur, & manum amittat, & ita tradunt Doctores ibid.

34 Quæres 1. an possit feudatarius feudum dare in dotem filiæ? Resp. negatiuè, ita habetur *lib. 2. feud. tit. 9. 6. donare*, vbi dicitur. *Donare autem, aut iudicare pro anima, vel in dotem pro filia dare, nullius curiæ poterat consuetudine, licet posset locare, nisi locatio esset fraudolenta alienatio, sicut et iper libellum, vt dicatur venditio.* Eadem ratione feudum dari non potest in pignus, vt constat ex *text. n. præced. cit.* Neque dari potest in emphyteusim, cum emphyteusis sit quædam alienationis species, sicut & libellum, vt constat ex text. citato.

35 Quæres 2. an vasallus transigere possit cum eo, cum quo est sibi lis super feudo, sine consensu domini directi? Hoc quæsitum sic resoluitur lib. 2. feud. tit. 43. *Vi cõtrouersia inter vasallum, & alium beneficio fuerit, aduersario proprietatem totius, vel parem, vel aliud aliquod ius sibi vendicante, causa per vasallum etiam domino absente quasi propria ad finem perducatur. Ipse enim solus vtiliter, agendi, & excipiendi habet potestatem, et si pro eo, aut contra eum iudicatum fuerit, vel cum aduersario transigerit, dum modo fraudolenter actum non sit, etiam si post beneficium domino aperiatur tale erit, ac si eo causam agẽte iudicatũ fuisset, & ideo ab eo ratum haberi oportet.* Hoc tamen intelligi debet, vt post Bald. tradit Clar. d. §. *feudum*, q. 38. modo feudum per transactionem non transeat ad alium, sed penes vasallum remaneat, qui illud accepit. Idem dic de compromisso, quod scilicet liceat quando lis versatur inter vasallum, & alium, modo feudum in alium non transferatur, ita colligitur ex *tit. 34 lib. 2. feud.*

36 Quæres 3. an feudatarius possit imponere aliquod onus, vel seruitutem feudo, sine consensu domini? Hoc quæsitum resoluitur *lib. 2. feud. tit. 8.* per hæc verba. *Quid ergo si pretio, vel dolo, aut in curia seruitutem rei beneficiariæ imponi patiatur, & ad dominum ex qualibet causa postea beneficium reuertatur, an ex eo præiudicium domino generetur, quæsitum fuit, & responsum est, vt vasallo quidem, donec feudum tenet, possit obesse, domino autem etsi per longa tempora perseuerauerit seruitus, minimè noceat.* Vbi, vt vides, potest vasallus imponere feudo seruitutem, quæ duret pro toto tempore quo durat in feudo, non postea, vnde transeunte feudo ad dominum, non transibit seruitus, seu onus impositum; nisi in illud consenserit dominus. Non tamen

men potest vasallus citra domini consensum imponere feudo, seu constituere in feudo vsumfructum, per Clar. *d. §. feudum, q.* 37. & alios.

37 Quæres 4. an feudatarius possit feudum alteri in feudum concedere? Respondetur affirmatiuè, etiam sine voluntate, seu consensu domini, ita habetur *l. 2. feud. tit.* 34. *§. similiter*, vbi dicitur. *Similiter nec vasallus feudum sine voluntate domini alienabit, in feudum tamen rectè dabit; si secunda persona sit talis, quæ feudo seruire possit, vt si dans miles est, & ille, qui accipit feudum, inueniatur miles, ad hoc vt feudum si contigerit, domino similiter seruire, vt & prior possit, & vt dare liceat in infinitum.* Vbi, vt vides feudatarius, potest feudum alteri concedere, modo fiat sine fraude, tunc autem fraus in feudi alienatione, seu reinfeudatione intercedit, quando pretium accipit vasallus nomine inuestituræ, *lib. 2. feud. tit.* 55. *vers. callidis insuper machinationibus*. Et modo fiat reinfeudatio in hominem paris conditionis, & gradus, taliter vt domini conditio deterior non reddatur, & æquale seruitium ponatur. Vt redderetur si feudum daretur fœminæ, quæ obsequium præstare non potest, vel potentiori, aut pauperiori, vel etiam Ecclesiæ, aut monasterio, nisi obsequium sit tale quod per substitutum prestari possit. Debet etiam feudum infeudari, vt non mutetur feudi conditio, vt scilicet feudum masculinum non transeat in fœmininum.

38 Sed hic interrogabit aliquis cur permittitur feudatarius reinfeudare feudum, & non permittitur emphyteuta emphyteuticari emphyteusim, sine expresso domini consensu? Ad hoc dico apertam differentiam esse, quia dum res emphyteutica alteri conceditur, alienatur, quod fieri non potest, sine domini consensu. At dum feudum à vasallo alteri conceditur, non alienatur, sed vterque manet vasallus prioris domini, ac proinde ius domini non minuitur, sed extenditur, & dilatatur, acquirendo nouũ vasallum, saltem ratione vasalli, nam cum secundus vasallus sit vasallus vasalli, etiam suus vasallus est. Vnde potest dominus compellere primum vasallum, vt compellat secundum, ad præstandum obsequium. Secundi autem vasalli ius tantum durabit, quantum duraret ius primi vasalli, quia primus vasallus non potest maius ius transfundere in alium, quam ipse habeat.

39 Quæres 5. an possit vasallus de feudo in testamento disponere? Resp. negatiuè, nemo namque testari potest de eo, quod morte perit. Si tamen feudum esset hæreditarium, quia scilicet transit ad filios, volunt aliqui posse patrem partem maiorem relinquere vni, minorem alteri, imò posse totum relinquere primogenito, & nihil alijs filijs. Sed videndum est, an feudum sit diuiduum, an indiuiduum, nam si indiuiduum, diuidi non potest; Deinde mos patriæ, & particularia statuta inspicienda sunt, circa successionem filiorum, & illa obseruari debent.

40 Quæres 6. an feudatarius possit sine domini consensu feudum renunciare, seu se à feudo abdicare? Affirmant Panorm. *in cap. quæ in Ecclesiam n.* 26. *de constit.* Curtius apud Clar. *d §. feudum q.* 34. & alij, quia feudatarius comparatur vsufructuario, qui potest vsumfructum renunciare. Negant Bart. & Alex. apud eumdem Clar. ibid. Vtraque sententia probabilis est, prima tamen magis communis est, cum enim feudum sit concessum in gratiam, & fauorem feudatarij, & vnusquisque possit fauori sibi concesso renunciare, sequitur, quod possit feudatarius feudum sibi datum domino resignare, etiam eo inuito. Sed dices, quod res per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur, sed contractus feudalis nascitur ex vtriusque consensu, scilicet domini, & vasalli, ergo etiam vtriusque consensu dissolui debet, ac proinde non poterit feudatarius sine consensu domini feudum resignare. Resp. quod minor neganda est, quia contractus feudalis, licet requirat etiam domini, & vasalli consensum, magis tamen re

re nascitur, quàm consensibus, & consensus potius sequuntur rem, quam res consensus; ac proinde restituta re, contractus feudalis dissoluitur, & subinde consensus, tametsi aliàs dominus materialiter dissentire, & repugnare videatur.

§. IV. Quænam sint obligationes quibus vasallus adstringitur.

41 POtissima vassalli obligatio est fidelitas, cum enim feudum, à fide, seu à fidelitate dicatur secundum multorum sententiarum, de quo supra, sequitur, quod statim post inuestituram, sequi debeat fidelitas, vt decernitur, *tit. 4. lib. 2. feud.* quatenus dicitur. *Verum autem præcedere debeat fidelitas inuestiturã, an inuestitura fidelitatem, quæsitum scio, & sæpè responsum est, inuestituram debere præcedere fidelitatem*. Est autem fidelitas iusiurandum, quod à vasallo præstatur domino, de obsequio præstando, sic ibid. subditur. *Fidelitatem autem dicimus iusiurandum, quod à vasallo præstatur domino*, &c. Verum vt hæc explicata maneant.

42 Quæres 1. quomodo vasallus debet fidelitatem, seu iuramentum præstare? Resp. quod modus præstandi fidelitatem, seu iuramentum ponitur *tit. 5. lib. 2. feud.* vbi sic dicitur. *Qualiter autem iurare debens vasallus fidelitatem, videamus, iurare scilicet, sic debet. Ego iuro ad hæc sancta Dei euangelia, quod amodo in antea ero fidelis huic, sicut debet esse vasallus domino, nec id, quod mihi sub nomine fidelitatis commiserit dominus pandam alij ad eius detrimentum, me sciente. Si vero domesticus, idest familiaris eius sit cui iurat, aut si ideo iurat fidelitatem, non quod habeat feudum, sed quia sit sub iurisdictione eius cui iurat, nominatim vitam, membrum, mentem, & eius rectum honorem custodire iurabit*. Tit. 7. ponitur forma alia; quæ vbique obseruatur, scilicet. *Ego Titius iuro super hæc sancta Dei Euãgelia, quod ab hac hora in antea, vsque ad vltimum diem vitæ meæ ero fidelis tibi Caio domino meo contra omnem hominem excepto Imperatorem, vel Regem*. Notatur autem *tit. 6. lib. eod.* quod: *Dominus quoque in his omnibus vicem fideli suo reddere debet, quod si non fecerit, merito censebitur male fidus, sicut ille, qui in eorum prauaricatione, vel faciendo, vel consentiendo deprehensus fuerit perfidus, & periurus*.

43 Quæres 2. quomodo præstari debet iuramentum à ciuitate, vniuersitate, vel Collegio, quod habet feudum? Resp. quod non debent singuli de ciuitate, vniuersitate, vel collegio iurare fidelitatem sed illi tantum ad quos pertinet gubernatio ciuitatis, vniuersitatis, & collegij: sufficit etiam, quod à communitate vnus eligatur, qui totius ciuitatis, &c. nomine iuramentum præstet. Cum enim cõmunitas quæcunque ex fictione iuris vna persona censeatur, ex *l. mortuo, ff. de fideiuss. vers. in tantum & l. vniuersitate ff. de rer. diuis.* sequitur, quod per vnam personam representari possit, sicut & obsequiũ ab vna persona præstatur. Et è contra si feudum sit Reipublicæ, ciuitatis, vniuersitatis, collegij, tunc qui habet feudum non debet iurare omnibus qui sunt de republica, ciuitate, &c. sed illis, qui gubernant, vel deputatis. Deinde quando successores in feudo sunt plures, v.g. duo, vel plures fratres, secundum aliquos vnus solus, omnium nomine debet iuramenta præstare, mos tamen seruari debet. Vide Clar. *lib. 4. recept. sent. §. feudum, q. 49. vers. quæro nunc* vbi alios refert.

§. V. Ob quas causas feudum amittatur.

44 IN *tit. 23. lib. 2. feud.* sic scribitur. *Meminerit causas illas sub aliqua certa regula, aut definitione notandas non posse comprehendi. Si quis dixerit, quæ causæ quemadmodum alicui domino ad ingratitudinem alicuius vasalli probandam possint sufficere, nullo certo modo posse definiri, nihil erranerit. De illa tamen ingratitudine loquor, per quam beneficium amittatur. Non enim ad hoc sufficit occasio per quam fidelis accepti beneficij videtur ingratus*,

tus, sed sunt quædam (vt ita dixerim) egregiæ ingratitudinis causæ, quibus beneficium secundum mores curiarum solet adimi. Vbi vt vides vasallus meretur priuari feudo ob crimen ingratitudinis, quod sit tale, vt ob illud mereatur feudi priuationem secundum mores curiarum, quod vt explicetur.

45 Quæres 1. quænam sit prima causa secundum mores curiarum, ob quã quis taliter censeatur ingratus, quod mereatur feudo priuari? Resp. quod prima est, quando intra annum non petijt inuestituram, sic habetur *tit. 24. lib. 2. feud. in princ.* vbi dicitur. *Prima autem causa beneficij amittendi hæc fuit, & adhuc est in plerisque curijs, sed in nostra curia Mediolanensi non obtinet, quod si vasallus per annum, & diem domino suo mortuo steterit, quod heredem domini sui, inuestituram petendo, fidelitatem pollicendo, non adiecit, tanquam ingratus existens, beneficiũ amittit. Et è conuerso, si domino superstite vasallus decesserit, & filius eius per iam dictũ tempus neglexerit petere inuestituram, beneficio carebit.* Incipit autem annus iste, & dies, secundum glos. ibidem, & Clar. *S. feudum, q. 49.* à die quo feudatarius adeptus est possessionem feudi, & sciuit, vel scire potuit rem esse feudo subiectam, & dominum deuixisse. Excusabitur tamen minor 25. annorum ac proinde poterit petere restitutionem in integrum contra tempus lapsum, vt obseruat Clar. *q. 47. vers. sed quæro.* Quod si dominus post dictum tempus admittat feudatarium ad solita obsequia, censetur condonare caducitatem, remittendo culpam. A' poena supradicta excusantur milites *tit. 22. lib. 1. feud.* excusantur etiam minores 14. annis si inuestituam non petierint, *tit. 26. lib. 2. §. si minori*, vbi etiam excipiuntur à iuramento fidelitatis quamdiu non pertingant ad maiorem ætatem. Imò excusatur etiam maior, quando dolus, & fraus non intercedunt, vt determinatur *tit. 2. §. vlt. lib. 2. feud.* vbi dicitur. *Quoniam inter dominum, & vasallum nulla fraus, nec vllum malum ingenium debet interuenire, idcirco per hanc præsentem legem sancimus, si vasallus non dolosè per annum, & diem steterit, quod à domino sui beneficij inuestituram non petierit, feudum non ob hoc amittet, dolus enim abesse videtur, si iusta causa impediente steterit.* Potest tamen feudatarius petere inuestituram per procuratorem, vt communis tradit opinio post Clar. *§. feud. q. 47.*

46 Quæres 2. quænam sit secunda causa ingratitudinis ob quam feudatarius priuatur feudo? Resp. esse quando vasallus non vult præstare fidelitatem; quæ causa sic explicatur *in d. tit. 24. lib. 2. §. 1.* per hæc verba. *Est & alia ingratitudo, si Dominus inuestituram pollicendo, vasalli fidelitatem petierit, & ille non præstante, Dominus tribus vicibus conuenienti tempore interposito, fortè septem dierum spatio, ad curiam suam super hoc reclamauerit: & vasallus tribus vicibus citatus à suis paribus iurare noluerit: si tamen beneficium tale sit, vt pro eo iusiurandum fidelitatis fieri debeat. Sunt enim quædam feuda ita data, vt pro his fidelitas non sit præstanda.*

47 Quæres 3. quænam sit tertia causa ob quam feudatarius priuari potest feudo, eaque ad ingratitudinem reuocatur? Resp. hanc haberi in *d. tit. 24. §. 2.* & continet ista capita. I. Quando vasallus Dominum non iuuit in prælio, cum potuit. II. Quando Dominum non certiorauit de periculo sibi imminente, cui obuiare posset. III. Quando concubuit cum filia, nora, vel sorore Domini. IV. Si Dominum assalierit, vel impias manus iniecerit. V. Si illius vitæ insidiatus fuerit. Verba tex. sunt. *Item qui Dominum suum cum quo ad prælium iuerit, in acie periclitantem dimiserit: beneficio indignum se iudicauit. Præterea si vasallus resciuerit aliquem contra Dominum suum assaltum, vel mortem, vel captionem, aut patrimonij grãdem iacturam facere molientem, debet Dominum super hoc, quam citius potest certiorare, vt proinde Dominus sciens, prudensq; periculum valeat declinare. Quod si non fecerit, doloque, vel negligentia sua, vel fraude celauerit, beneficio se cariturum agnoscat. Rursus si Domini, vel Domina filia, vel nuri, aut sorori in domo adhuc*

manenti, quæ in capillo dicitur, se immiscuerit : feudo quo se monstrauit indignum, carere debet. Porrò si Dominum assalierit, vel vicum, in quo est, per vim aggressus fuerit, vel impias manus in personam Domini vbicumque ingesserit, vel alias grauet, vel inhonestas iniurias intulerit, vel morti eius veneno, vel gladio, vel aliter insidiatus fuerit, beneficium amittit. Illud tamen non lateat, quod si quis suo Domino iustitiam facere noluerit, feudum quod tenebat, perdet, &c.

48 Quæres 4. quænam sit quarta ingratitudinis causa ob quam feudatarius potest feudo priuari? Resp. esse quando feudatarius non seruit, seu non præstat Domino obsequium, cum possit, sic habetur in *d. tit. 24. § sed non est*. Vbi sic dicitur; *Sed non est alia iustior causa beneficij auferendi quam si id, propter quod beneficium datum fuerit, hoc seruitium facere recusauerit : quia beneficium amittit. Aliud est si forte ideo non seruierit, quia non potuerit: tunc enim feudum non amittit.* Deinde ponitur vltima causa ingratitudinis, sic. *Item si delator Domini sui extiterit, & per suam delationem graue dispendium eum sustinere fecerit; vel si cognouerit Dominum inclusum, & eum cum potuerit, non liberauit: feudum perdit.* Benè verum est, quod vt ibid. traditur, dari possunt aliæ causæ similes ob quas debeat vasallus feudum perdere, quæ tamen ad dictas reuocari possunt.

49 Quæres 5. an vlera ingratitudinem dentur alia crimina, ob quæ vasallus feudum amittit? Resp. affirmatiuè. I. Quando feudatarius feudum alienat sine consensu Domini. Sic habetur *tit. 55. lib. 2. feud.* Vbi dicitur. *Callidis insuper machinationibus quorumdam obuiantes, qui pretio accepto, quasi sub colore inuestituræ, quam sibi licere dicunt, feudum vendunt, & in alios transferunt; ne tale figmentum, vel aliud vlterius in fraudem huius nostræ constitutionis excogitetur, modis omnibus prohibemus, pœna auctoritate nostra imminente, vt venditor, & emptor, qui tam illicitas alienationes reperti fuerint contraxisse, feudum amittant, & ad Dominum liberè reuertatur. Scriba vero, qui hoc instrumentũ sciens conscripserit, post amissionem officij, cum infamiæ periculum, manum amittat.* Non sufficit autem intentasse alienationem, sed debet compleri per rei traditionem; cum enim simus in materia pœnali, de actu perfecto, completoque intelligi debet. Neque etiam sufficit per Paris. apud Clar. *d. § feud. q. 31.* quod fiat alienatio nulla, sed debet esse valida de per se. Contractus namque irritus non inducit pœnas absoluti contractus, nisi aliud exprimatur. Quod si alienatio fiat hoc modo: *saluo, & reseruato Domini consensu*, tunc licet Ias. apud Clar. *d. q. 31.* velit incurri dictam pœnam, communior tamen sentẽtia oppositum tenet, eo quod tunc alienatio non sit absoluta, sed conditionata, & non habeat effectum, nisi stante consensu Domini; prout in simili diximus supra de emphyteusi. Excipitur casus, quando vasallus feudum alienauit ignorans esse feudum; vt determinatur *tit. 26. § si vasallus 2. lib. 2. feud.*

50 Secundum crimen ob quod vasallus priuatur feudo præter ingratitudinem, est, quando vasalli filius Dominum offendit, & monitus à Domino vt inducat filium vt veniam delicti reposcat, facere recusat, nec filium emendat. Tertium, quando vasallus est contumax, eo quod vocatus ad curiam, ire noluit, *tit. 22. lib. 2.* Quartum, quando vasallus abutitur iure feudi, & inuestitura, re namque priuari meretur, qui data abutitur potestate.

51 Quæres 6. an vasallus quandoq; amittat feudum ob crimina in alios à Domino commissa? Resp. affirmatiuè, ita habetur *tit. 37. lib. 2. feud.* vbi dicitur. *Si quis interfecerit fratrem Domini sui, non ideo beneficium amittit; sed si fratrem suum interfecerit adhuc vt totam hæreditatem habeat, vel aliam feloniam commiserit, verbi gratia hominem tradendo, vt in curia amplius stare non possit: priuabitur beneficio. Quia tamen erga Dominum non fuerit facta, ad agnatum proximiorem feudum pertinebit, si paternum fuerit, eadem prorsus obseruando quantum ad ordinem gradus, qui continetur in legibus. Cum autem*

ad

ad Dominum respicit felonia feudi, tunc Domino aperitur. Non cogitur vasallus omnino secundum vsum Mediolanensem Dominum adire, & seruitium ei offerre; sed eum nunciatum ei fuerit, tunc Domino, si potest, seruiat. Vbi, vt vides, ob duo crimina in alium à Domino commissa, meretur vasallus feudo priuari, ob occisionem scilicet proprij fratris, & ob homicidium proditorium alterius.

52 Quæres 7. an in casibus in quibus vasallus amittit feudum ob feloniam in Dominum, ita Dominus amittat ius proprietatis ob similem feloniam in vasallũ? Resp. affirmatiuè, ita habetur *tit.* 47. *lib.* 2. vbi dicitur. *Ex facto quæsitum scio, & ego à pluribus quæsiui, si Dominus contra vasallum apertam feloniam fecerit: an sicut vasallus feudum debet amittere, ita Dominus proprietate priuetur? Et quidã dicunt, ex omni felonia, qua vasallus feudo priuatur, & Dominus proprietate priuetur. Alij non, nisi ex magna felonia; alij ex nulla. Sed prior sententia mihi placet, non habita distinctione qualis vasallus sit, vtrum per sacramentum, vel non.* Huius rei ratio est, quia inter vasallum, & Dominum mutua debet esse obligatio, ex *tit.* 6. §. *dominus quoque, lib.* 2. *feud.* Aduerte tamen, quod, vt multories diximus, cum istæ leges sint pœnales non incurruntur dictæ pœnæ, nisi post iudicis sententiam, habetur *tit.* 26. §. *vasallus, lib.* 2. ibi: *expoliabitur.*

53 Quæres 8. an aliquando vasallus sine culpa, feudo priuetur? Resp. affirmatiuè, vt si decedat sine successione, *vt* deuolui possit. *lib.* 1. *tit.* 10. Si vasallus feudum resignet, seu renunciet, seu se abdicet *tit.* 38. *lib.* 2. Si fiat inhabilis ad seruiendum, & si celauerit defectus, qui ipsum inhabilem reddunt, *tit.* 26. & 36. *lib.* 2. Si finiat tempus pro quo datum est. Res facilis est, ideo sistimus.

QVAESTIO V.

Quæ actiones competant vasallo in dominum, & domino in vasallum.

54 HABET vasallus actionem contra Dominum vt eum post inuestituram ponat in feudi possessionem, vt habetur *tit.* 7. *lib.* 2. *feud.* vbi dicitur. *Inuestitura vero facta, & fidelitate subsecuta, omnino cogatur Dominus inuestitum in vacuam possessionem mittere, quod si differat, omnem vtilitatem ei præstabit.* Hæc actio à iuris prudentiæ Doctoribus, vocatur ex stipulatu, vel ex lege ex qua actione vasallus petit feudi possessionem, & vtilitatem, & quanti sua interest ex dilatione possessionis. In feudo nouo petitur possessio. In feudo vero antiquo petitur feudi renouatio. Aduerte, quod hæc actio conuenit etiam hæredibus vasalli contra Dominum, & contra hæredes illius si moriatur. Cum enim feudum constituatur per inuestituram, si possessio differatur, & interim moriatur vasallus, eius hæredes habebunt actionem ex stipulatu contra Dominum, & hæredes illius, si Dominus moriatur. Cessat tamen hæc actio in feudo Ecclesiastico, vt dicitur *lib.* 1. *tit.* 3. vbi hæc differentia sic traditur. *Si vero Archiepiscopus, vel Abbas, vel Abbatissa, inuestituram eius feudi, quod ulius detinebat, eo tenore alicui dederit, vt post decessum eius, qui possidet, habeat: & ante decesserit Archiepiscopus, quam ille, qui feudum possidebat, successores eorum non coguntur eam inuestituram facere, vel confirmare, etiamsi pares eius curiæ, adsint testes, vel breue testatum inde sit, nisi ille, qui inuestituram acceperit, nemine eius feudi in possessionem missus sit,*

Digitized by Google

eo consentiente, qui detinet. Sed si ille, qui feudum possidet, prius decesserit, quam ille, qui inuestituram fecit, iure cogitur eam ratam habere, Laici verò ijsdem modis omnibus, quibus supra diximus, si alijs inuestituram dederint, hæredes eorum, si rationibus claruerint, omnino eam adimplere compelluntur. Habet etiam vasallus actionem in Dominum de euictione, vt eum defendat ab interpellante, de qua re pulcher casus ponitur, & resoluitur *tit.* 25. *lib.* 2 *feud.* qui ibi videri potest.

55 Etiam Dominus suas habet actiones in vasallum, præsertim istas. Prima est, quod habet actionem contra vasallum ad vindicandum ius directum, quod ab illo vsurpatur, de quo nulla potest esse difficultas. Secunda actio est, vt cogat vasallum ad obseruandam fidelitatem promissam, & ad exibendum obsequium debitum, quæ actio constat ex supra dictis. Tertia actio est ad repetendum feudum apertum, hoc est ad se deuolutum ex culpa vasalli, vel ex lapsu temporis, &c. *tit.* 31. *lib.* 2. Quarta actio, est ad vindicandum feudum, quod vasallus sine eius consensu vendidit, hæc actio contra emptorem, licet emptori bonæ fidei competat alia actio contra venditorẽ de euictione, & quanti interest, sicut & de pretio restituendo, constant ista ex dictis.

QVAESTIO VI.

Quinam sit iudex competens in causis feudalibus.

56 A P. *ex transmissa, de foro compet.* hæc scribuntur. *Per Dominum feudi causam iubeas terminari. Et si ipse malitiosè distuler it, tu ei debitum finem imponas.* Et cap. sequenti dicitur. *Verum quoniam de quibusdam feudis aduersus præpositum quæstio mota fuit. Statuimus, vt ex quo Episcopus fuerit in Ecclesia consecratus, de feudis ipsis sub suo iudicio cognoscatur, si ad Ecclesiasticam cognitionem pertineant: alioquin imperiali beneplacito, sicut iustum fuerit, relinquatur.* Vbi, vt vides, causa, seu quæstio, vel controuersia feudalis, à Domino feudi est decidenda. Vnde si feudum est laicale ad Dominum laicalem quæstio feudalis pertinebit; si vero feudum sit Ecclesiasticum, ad Dominum Ecclesiasticum spectabit.

57 Quæres 1. ad quem pertineat decisio, vel ius iudicandi, quando controuersia est inter duos vasallos de iure feudi, seu cuius sit feudum? Resp. quod tunc causa pertinet ad Dominum feudi; ita habetur *tit.* 55. *lib.* 2. §. *præterea*, ibi. *Præterea si inter duos vasallos, de feudo sit controuersia, domini sit cognitio, & per eum controuersia terminetur.* Secus est, si controuersia sit de alijs rebus, non ad feudum pertinentibus, illæ namque causæ ad iudices ordinarios spectabunt.

58 Quæres 2. ad quem spectat controuersia inter dominum, & vasallum de re ad feudum pertinente? Resp. tunc litem dirimendam esse per pares curiæ, sic decernitur in *d.* §. *præterea*, vbi post verba citata subditur. *Si vero inter dominum, & vasallum lis oriatur, per pares curiæ à domino sub fidelitatis debito coniuratus, terminetur.* Dicuntur autem *pares curiæ* vasalli eiusdem domini, vt colligitur ex verbis relatis. In dicto autem casu debent vasalli in vnum vocari, & controuersia illis proponi, à quibus terminari debet. Sic vt moris est, fieri solet. Dominus eligit duos, vel tres, & vasallus totidem, qui simul congregati, litem discutiunt.

59 Quæres 3. ad quem iudicem pertineat controuersia inter vasallum, & aliũ qui

Digitized by Google

qui contendit feudum sibi deberi? Resp. tunc esse iudicem ordinarium, vt tradunt glos. & Doctores in *cap. caterum de iudic.* ratio est, quia lex feudorum dat iurisdictionem domino respectu proprij vasalli, non respectu extranei. Tum quia casus non expressus, seu omissus, intelligitur relictus iure communi, cap. *susceptum de rescriptis in 6.* & obseruant Doctores ibid. Quod si lis sit inter ipsos vasallos, ad dominum eius cognitio spectabit, nisi dominus sit suspectus, nam tunc pares curiæ iudicabunt. Quod si non sint pares curiæ, vel etiam isti sint suspecti, ad iudicem ordinarium lis spectabit, ita dicitur *tit. 15. lib. 2.* ibi: illud autem sciendum.

60 Quæres 4 an quando lis versatur inter vasallum clericum, & dominum laicum, vel inter vasallum clericum, & alium clericum, & feudum est laicale, competens iudex sit dominus laicus? Resp. affirmatiuè, dicitur apertè in d. cap. *ex transmissa*, & cap. *verum de foro competenti*, n. 56. relat. & etiam traditur cap. *caterum de iudicibus*, vbi dicitur. *Caterum quia in eos, quos ab Ecclesia tua constat possessiones tenere in feudum, in occasione ipsarum excommunicationis, seu interdicti sententiam promulgatur: Nos id districtius inhibemus, quandiu parati fuerit iustitiam exhibere.* Quorum verborum sensus est, vt ibidem in summa, seu titulo ponitur. *Vasallus coram domino feudi conueniendus est, etiam si dominus feudi sit Ecclesiastica persona, dummodo ibi actor possit suam iustitiam consequi, aliàs loci ordinarius poterit adiri, & secundum hoc est casus notabilis.* Vnde August. Barbos. in collect. d. cap. caterum n. 2. sic fatur: *Probatur hic tex. quod clericus habens feudum à Principe seculari conueniendus, & reconueniendus est coram eo, aut eius iudice temporali, quia ratione feudi, Ecclesia, & clerici laico subijciuntur*, deinde refert innumeros penè Doctores. Resoluentes, quod domino feudi in cautis feudi priuatiuè est concessa iurisdictio respectu aliorum iudicium, quocirca non possunt vasalli in illis cauis prorogare iurisdictionem alterius iudicis, sine domini consensu. Et quod Prælatus Ecclesiasticus in iurisdictione temporali, quam ab Principe obtinet in feudo ab illo habito, iudicatur tamquam laicus, vt baro, vt feudatarius, vt vasallus eiusdem Principis. Vnde à sententia Prælati habentis iurisdictionem temporalem ratione feudi laicalis non appellatur ad superiorem Ecclesiasticum, sed ad Principem sæcularem, seu ad dominum directum, quia in isto casu Prælatus Ecclesiasticus non iudicatur vt clericus, sed vt laicus, vt feudatarius, &c. quod etiam aduertit Cancer. *var. lib 3. cap. 13. n. 345.* Oliban. *de iure fisci cap 10. n. 3.* Carol. de Graff. *de effect. cleric. effectu 1. n. 513.* Mastril. *de magistratu lib 3. cap. 8. n. 31.* Limitatur 1. quando negatur feudum ad dominum sæcularem pertinere, tũc enim vasallus quicumque coram illo conueniri non potest, nisi prius à iudice non suspecto iurisdictionis fundamentum terminetur. Sic Martin. Vran. *cons. 32. n. 13. lib. 2.* Carol. de Graff. *d. effectu 1. n. 734.* Menoch. *cons. 2. n. 95.* & alij. Limitatur 2. quando non agitur de feudo, neque de natura feudi, nam tunc iudex ordinarius conueniendus est. Abb. in *d. cap. caterum n. 13* Felin. ibid. *n. 8.* Dec. *n. 45.* & alij. Limitatur 3. quando agitur cõtra clericum vasallum criminaliter, aut ciuiliter pro crimine. Intigril. *de feudis cent. 1. q. 56. n. 255.* Scharad. *de feud p. 1. q. 1.* Carol. de Graff. *d. effectu 1. n. 726. & effectu 2. n. 221.* Ratio est, quia vbi agitur de delicto clerici siue criminaliter, siue ciuiliter, solus iudex Ecclesiasticus cognoscit, per Surd. *cons. 396. n. 32.* Ambrosin. *de immun. Eccl. cap. 20. n. 59.* Squillante *de priu. cleric. cap. 7. n. 106.*

61 Quæres 5. ad quem pertineat quæstio inter vasallos vel inter dominum, & vasallum super possessorio, non petitorio? Panorm. in *d. cap. caterum de iudic. n. 15.* tres refert sententias. Prima est, quod tunc iudicium ad loci ordinarium pertineat, quia quæstio possessoria non censetur feudalis, eo quod quæstio feudalis est potius de proprietate, & naturali, & pro hac sententia refert glos. *in d. cap. cate-*

Digitized by Google

ceterum, verb. quandiu. Secunda distinguit, aut enim est causa inter laicum deiectum à possessione, & laicum, qui deiecit, aut certè causa versatur inter clericũ feudo priuatum, seu deiectum, seu spoliatum; & laicum deiectorem, & spoliatorem. In primo casu, causa versari debet coram domino feudi, in secundo coram iudice Ecclesiastico, quia in hoc secundo casu committitur sacrilegium spoliando clericum, quod crimen ad Ecclesiasticum iudicem spectat. Tertia sententia verior, & communior est, quod talis causa sit à Domino feudi dirimenda quippe cum sit propriè feudalis. Hanc tenet idem Panorm. & alij communiter, & constat ex iuribus citatis *n.* 56. & ratio est, quia causa possessoria apud eundem iudicem tractatur, apud quem tractatur causa petitoria, vt communiter tradunt Doctores.

62 Quæres 6. quid facere debet vasallus quando dominus feudi, vel pares curiæ, vel non possunt, vel nolunt ipsum audire? Resp. quod tunc recurrere potest ad iudicem ordinarium respectiuè, à quo audiri debet, per Abb. in *d. cap. caterum, de iudic.* & alios ibid. Vnde in feudo laicali si dominus nolit vasallum audire, debet vasallus recurrere ad superiorem domini, vt ad Regem, Imperatorem, &c. Si dominus feudi est Ecclesiasticus, & nolit vasallum audire, debet vasallus ad superiorem Ecclesiasticum recurrere. Vide glos. in *d. cap. verum, de foro compet.* & ibi Anton. de Butr. Anchar. Zabarell. & alios.

63 Quæres 7. an quando vasallus clericus incidit in commissum, possit dominus laicus expellere eum à feudo, an hoc præstare debeat per iudicem Ecclesiasticum? Panormit. in *d. cap. verum, de foro compet. n.* 23. duas refert opiniones, vna ex Innocent. & aliorum affirmatiua, quod scilicet dominus feudi potest expellere clericũ priuatum feudo. Altera est eiusdẽ Panorm. quod non possit dominus expellere clericũ per semetipsum, sed debeat hoc facere per iudicẽ Ecclesiasticũ. Vnde dominus feudi potest ferre sententiam priuationis contra clericum, sententiæ tamen executionem debet præstare per iudicem Ecclesiasticum. Alij distinguat, & mihi placet, si expulsio clerici à feudo per violentiã fieri debeat, eo quod sponte cedere renuit, tunc fieri debet per iudicem Ecclesiasticum, si autem expulsio sine violẽtia clerico illata fieri potest, tunc sententia expulsionis per dominum feudi exequi potest.

64 Quæres 8. an quando vasalli litigant ad inuicem de feudo, possint de communi consensu adire alium iudicem, relicto proprio domino? Resp. negatiuè, ita Clar. *lib. 4. recept. sent. § feudum, q.* 90. Ratio clara est, quia dominus feudi à iure tum ciuili, tum canonico est constitutus proprius, & ordinarius iudex in causis feudalibus vasallorum, vt constat ex iuribus supra citatis, quando autem aliquis in aliqua causa est proprius iudex, nõ potest relinqui absque plana illius iniuria, nisi per viam appellationis, & recusationis, vt post Bart. Alex. Curtium, & alios tradit Clar. *loco citato*, quod autem dominus feudi sit pro prius iudex, habens iurisdictionem ordinariam in vasallos, constat, quia iurisdictio à lege collata, est ordinaria.

65 Quæres 9. quot testes requirantur ad probandum delictum, v. g. ingratitudinem vasalli, vt feudo priuari possit? Resp. requiri quinque, vt habetur. *lib. 2. feud. tit.* 57. vbi sic scribitur. *Si vasallus inhonestis factis, atq; indecẽtibus machinationibus dominum suum offenderit, insidijsque cum clandestinis, vel manifestis appetiuerit, vel inimicis eius suas amicitias copulauerit, atque in alijs sic versatus est, vt potius inimicus, quam fidelis esse credatur, vel si eum cucurbitauerit, seu in campestri bello suum dominum reliquerit, feudo priuabitur. Quod non obtinere sancimus, nisi quinque testibus summæ, atque integræ opinionis probatum fuerit manifestè.*

DISPV-

DISPVTATIO XIII.

DE COMMODATO.

Depoſito, mandato, precario, pignore, & hyphoteca: item fideiuſſione, aſſecuratione, & fideicommiſſo.

SVNT qui dicunt non eſſe poſſibile in media ciuitate verſantem poſſe ſeruare virtutem, & de negotijs ſæcularibus tractãtem non eſſe à mentis diuagatione immunem, ac proinde debere, maximè religioſum, eſſe in receſſu, & montana quadam conuerſatione, & non tractare de ſæcularium negotijs. Quid religioſo cum commodato, cum depoſito, cum precario, reliquiſque contractibus? Tractant fabrilia fabri. Verum non eſt ſic, poſſunt enim religioſi etiam in receſſu ea tractare, quæ ad bonum ſpectant animarum, maximè ſi hoc faciant in receſſu. velutique in montana quadam ſolitudine, mentis namque ſolitudo non ſolum haberi poteſt dum iſta tractantur, & ſcribuntur in cellæ receſſu, verum etiam in medio ciuitatis. Videte iuſtum Loth etiam cum muliere, & famulis, & filijs in ciuitate degentem, & inter malos, impioſque conuerſantem, quaſi ſcintillam quandam in medio lucentem, non ſolum non extingui, ſed quotidie lucem clariorem emittere. Sicut enim negligenti, & ſupino nihil prodeſt ſolitudo, quia non locus facit nos virtute præditos, ſed mens, & mores: vnde prudens, & peruigil non offenditur, tametſi in media ciuitate viuat, ita ſpeculatiua contractuũ quorumcumque tractatio, receſſum, & quaſi montanam ſolitudinem non tollet.

QVAESTIO I.

De commodato, quid ſit, & quotuplex, &c.

COMMODATVM dicitur quaſi in alterius commodum datum, ſeu conceſſum, vel vt alijs placet, commodatum dicitur, quaſi commodo gratis datum, vel dicitur commodatum, quaſi in commodum accipientis, ſeu vtentis datum. Definitur commodatum, quod ſit *contractus in quo datur alicui gratuita propriæ rei conceſſio ad certum, & determinatum vſum*, vel eſt *gratuitus propriæ rei vſus, alteri conceſſus.* Dicitur *gratuitus vſus*, vt per hoc diſtin-

guatur à locato, & conducto, vbi conceditur vsus sed non gratuitus, sed pro certa mercede, dicitur *gratuitus vsus* vt distinguatur à feudo, in quo conceditur vsus, sed pro certo obsequio. Dicitur *vsus*, vt per hoc distinguatur ab illis contractibus, in quibus transfertur non solum vsus verum etiam rei dominium, vt in venditione, mutuo, &c. Dicitur *gratuitus vsus*, vt distinguatur à precario, in quo vsus conceditur, sed non omnino gratuitus, sed pro quodam pretio, scilicet pro precibus: quæ pretij loco sũt. Licet etiam alia differentia intercedat inter commodatum, & precarium, quod precarium quocumque tempore est reuocabile, non commodatum, quia commodans non potest repetere commodatum, nisi postquam commodatarius vsus est re commodata pro eo vsu, quo commodata est.

3 Diuiditur commodatum ex parte rei commodatæ, vt aliud sit rei immobilis, & aliud rei mobilis. Aliud est rerum corporearum, & aliud rerum incorporearum, vt sunt seruitutes prædiorum siue rusticorum, siue vrbanorum, ius habitandi in domo, ponendi, vel vtendi stillicidio, &c. Deinde diuiditur commodatum ex parte temporis, vt aliud sit ad tempus certum, & determinatum, vel ad tempus indeterminatum, vt scilicet commodatarius vtatur re commodata quandiu indiguerit. Demum commodatum aliud est quod datur tantum gratia recipientis, aliud quod datur tantum gratia commodantis, vt dum quis commodat torquem, & alia sponsæ, vt comptior, & ornatior ad sponsum deducatur: item cũ dominus commodat aliquid famulo, vt honorificentius eum comitetur. Aliud denique est, quod in vtriusque gratiam conceditur, vt si commodes equum amico vt eat Bononiam pro suo, tuoque negotio.

§. I. *Quis possit commodare, cui, & quæ res commodari possint.*

4 Regula generalis est ex Sylu. *verb. commodatum*, Nauar. *in man. cap. 17. n. 186.* Iodoc. Loric. *in thesauro verb. commodatum, n. 2.* & alijs, quod ille commodare potest, qui habet rei commodandæ dominium, & administrationem, quocirca pupillus, & minor sine consensu tutoris, & curatoris commodare non possunt, item neque filius familias, nisi habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, hæc enim sine patris consensu commodare potest. Pariformiter Religiosus commodare non potest, sine Prælati licentia, cum per votum paupertatis sit omni dominio priuatus. Quod si pupillus, minor, filius familias, Religiosus, &c. rem commodent, potest commodatum repeti ab eo in cuius illi sunt potestate. Quantum ad illos quibus res commodari non potest, regula etiam generalis est, quod illis commodari non potest, qui non habent vnde damnum, si quod in re commodata contingat, restituant, & sunt iam supra nominati, scilicet pupilli, minores, filius familias, Religiosi, & illi omnes qui non habent rerum dominium, vel liberam administrationem. Quantum ad res, quæ commodari possunt, sunt omnes res mobiles, aut immobiles propriæ, quæ in gratuitum alterius vsum cedere possunt.

5 Quæres 1. an fur, & prædo possint res alienas alteri commodare? Resp. negatiuè, sic Sylu. Iodoc. Nauar. *locis citat.* Ratio clara est, quia nullus in alium trãsferre potest, quod ipse non habet, sed fur, & prædo non habent vsum licitum rei alienæ, ergo neque illum in alterum transferre possunt. Quocirca peccant isti commodando res alienas, & peccant etiam accipientes, si scienter accipiant, quia contrectant rem alienam inuito domino. Notant, & bene Sylu. *loco citato, n. 5.* Iodoc. *loco item citato, n. 2.* quod licet fur, & prædo peccent commodando rem alienam, habent tamen actionem

nem commodati in eum qui ab eis accipit.

6 Quæres 2. an commodans rem vitioſam ſcienter, non admonito commodatario, teneatur de damno ſecuto? Reſpondetur affirmatiuè, Sylu. *d.n.* 5. Iodoc. *d.n.* 2. & alij, quo circa qui commodat vtrem, quam ſcit probabiliter frangendam, & vinum diſpergendum, & non monet commodatarium de periculo, tenetur ad damni reſtitutionem. Hinc reſolues dubium, de quo aliquando interrogatus fui. Petrus fuit prouocatus à Paulo ad ſingulare certamen, petijt à Franciſco enſem quem putabat bonum, cum eſſet defectuoſus, vnde in rixa fractus eſt, & Petrus occiſus. Petijt Franciſcus an teneretur ad reſtitutionem hæredibus Petri pro damno ſecuto ex illius morte, quæ ab omnibus fuit tributa defectui gladij, quem Franciſcus non manifeſtauit; & reſpondi affirmatiuè, ob rationem dictam ex Sylu. Iodoc. & alijs.

7 Quæres 3. an vxor poſſit rem mariti commodare, ipſo inſcio? Reſp. affirmatiuè, niſi maritus expreſsè prohibeat, quod maximè verum eſt vbi inter maritum, & vxorem datur bonorum communicatio, & vbi non datur, ex præſumpta mariti voluntate, quæ facilè præſumi poteſt, maximè quando res non eſt grauis momenti. Maior difficultas eſt, an ſi res pereat, debeat poſtea computari in dote vxoris, quæ rem dedit commodato Hæc difficultas determinatur in *l. ſi conſtante, §. ſi vxor. ff. ſolut. matrim.* Vbi dicitur. *Si vxor virirem commodauerit, eaque perierit, videndum eſt, an compenſationem hoc nomine pati poſſit. Et puto, ſi quidem prohibuit eam maritus commodare, ſtatim deductionem fieri. Si vero non prohibuit eam commodare, arbitrio iudicis modicum tempus ei indulgeri cautionem præbendi.* Quæ verba, ſic explicat gloſ. *ibid. verb.* ſi vxor. *Conſtante matrimonio mulier commodauit rem mariti Titio, & illa res perijt penes commodatarium, poſtea ſolutum eſt matrimonium, & agit mulier contra virũ pro dote iam conſumpta à viro, & ita in eſtimatione dotis tenetur maritus & mulier tenetur marito in eſtimatione rei quam commodauit, numquid poteſt mulieri compenſare maritus dotis eſtimationẽ cum re commodata? Et certè ſi eam prohibuit commodare, ſtatim debet fieri deductio de dote, quam petit mulier in tantum, quantum eſt eſtimatio rei mariti quam commodauit mulier. Si autem non prohibuit, incontinenti debet reſtitui dos mulieri, & ipſa debet cauere marito, quod intra paruum tempus à iudice ſtatuendum, reſtituet marito rem mariti, quam alij commodauit, ſi extat, aliàs eſtimationem.*

8 Quæres 4. an res ſacræ poſſint commodari? Reſp. affirmatiuè, ad vſus tamen ſacros, ac proinde res ſacræ vnius Eccleſiæ commodari poſſunt alteri Eccleſiæ, nam Eccleſia non accipit res ſacras, niſi ad vſus ſacros. Hinc eſt, quod occaſione feſti alicuius Eccleſiæ, commodantur ſibi ab alijs Eccleſijs vaſa ſacra, calices, planetæ, corporalia, & huius generis cætera, vt vſus habet.

9 Quæres 5. an res quæ ipſo vſu cõſumuntur, commodari poſſint? Reſp. negatiuè ad vſum, bene tamen, vt non deſeruiant vſui, ſed oſtentationi, vt habetur in *l. ſed mihi, §. vlt. ff. commodati*, vbi dicitur. *Non poteſt commodari id, quod ipſo primò conſumitur, niſi forte ad pompam, vel oſtentationem, quis accipiat.* Idem dicitur in *l. ſæpè, ff. eodem tit.* Ratio clara eſt, quare dictæ res ad vſum non poſſint accommodari, quia in commodato non transfertur dominium, ſed vſus tantum, vt conſtat ex definitione *n.* 2. tradita, vnde eadem res reſtitui debet, at quando res vnico vſu conſumitur ad hunc vſum commodari non poteſt, cum conſumatur, & amplius reddi non poſſit, ad pompam tamen, & oſtentationem commodari poteſt, vt pecunia, vt vinum, panis, oleum, &c. vt quis appareat dives, &c.

§. II. *Quænam pertineant ad essentiam commodati, & quænam non.*

10 AD essentiam commodati spectant sequentia, vt colligitur ex Sylu. Iodac. Nauar. & alijs locis citatis, & ex ipsa commodati definitione constat. I. Commodatum essentialiter afferre debet consensus contrahentium. Cum enim commodatum sit contractus nominatus, & contractus non perficiatur nisi contrahentium consensu, sequitur quod commodatum poni non possit, nisi concedentis, & recipientis consensu, vt habetur in *l.* 1. §. *adeo*, *ff. de pactis*. II. Pertinet ad essentiam commodati, quod res ad vtendum tradatur, constat ex definitione n. 2. tradita, & colligitur ex *l. obligamur*, *ff. de act. & obligat.* III. Pertinet ad essentiam commodati, quod rei dominium maneat penes commodantē, *l. rei commodatæ*, & *l. neme*, *ff. commodati*. Ex qua sequitur alia, quod commodatarius restituere debet eandem rem in specie, vt dicunt iuris consulti, vel vt modo loquendi Philosophiorum vtamur, restituere debet eandem rem in individuo seu numero. IV. Pertinet ad essentiam commodati, quod res commodata detur ad certum vsum, & tempus, pro quibus petitur, vt ex dictis constat. Pacta, quæ in hoc contractu ponuntur, ad huius contractus essentiam non pertinent, vt quod periculum sit penes commodatarium, &c.

§. III. *Quænam sint obligationes commodatarij.*

11 PRima commodatarij obligatio est, quod non vtatur re commodata, nisi ad vsum pro quo datur, aliàs tenebitur actione furti, vt dicitur *l. si vt certo*, *ff. commodati*, §. *quinimò*, vbi dicitur. *Quin imò, & qui aliter re commodata vtitur, non solum commodati, verum furti quoque tenetur*, idem dicitur *ibid.* §. *idemque*, vbi datur exemplum de libro, equuo, & veste. Secunda commodatarij obligatio est, quod non possit vti re diutius quam data sit, constat ex *d. l. si vt certo*. Tertia obligatio est, quod commodatarius rem restituat tempore constituto, sic habetur *l. de restituendis*, *C. de commodato*. Quarta est, quod restituat rem in individuo, colligitur ex *l. rei commodata*, *ff. commodati*. Quinta, quod restituat rem non factam deteriorem dolo, aut culpa sua, *l. sed mihi videtur*, §. *si reddita*, *ff. commodati*, vbi dicitur. *Si reddita quidem sit res commodata, sed deterior reddita, non videbitur reddita, quæ deterior facta redditur, nisi quod interest, præstetur, propriè enim dicitur res non reddita quæ deterior redditur.* Idem dicitur *l. in rebus*, §. *fin. autem ff. eod.* & *l. 1. in fin. ff. eod.* hæc scribuntur: *Eum qui rem commodatam accepit, si in eam rem vsus est, in qua accepit, nihil præstare, si eam in nulla parte culpa sua deteriorem fecit, verum est, nam si culpa eius fecit deteriorem tenebitur.* Sexta commodatarij obligatio est, quod rem commodatam seruet ea cura, & diligentia, qua seruat res suas, sic habetur *l. si vt certo*, §. *quod vero in fine*, *ff. commodati*. Vltima commodatarij obligatio est, vt ex supradictis constat, quod teneatur in conscientia reparare, & compensare damna, quæ dolo, aut culpa sua res commodata passa est, quæ ex seq. magis patebunt.

12 Quæres 1. ex qua culpa teneatur commodatarius? Resp. quod tam ex iure ciuili, quam canonico teneatur etiam leuissima culpa, quod iure ciuili teneatur ex leuissima culpa, maximè quando commodatum cedit in solam commoditatem commodatarij, constat ex *l. si vt certo*, §. *nunc videndum*, *ff. commodati*. Quod autem iure canonico eodem modo teneatur constat ex cap. *cum gratia*, *de commodato*, ibi: *de leuissima etiam culpa tenetur*. Et sic tradunt. Cardos. *in praxi iudic. verb. commodatarius*, *n.* 12. Mantica *de tacitis*, & *ambig. conuent. lib. 9. tit. 2. à prine.* Rebuff. *in tract. excep. n. 843. cum seq.* Mench. *illustr. cap. 28. n. 19.* & alij. Quæ autem dicatur culpa lata, leuis, & leuissima, aliàs tradidimus, & tra-

tradunt Perez *l.5.ord. tit.7.* Conan. *comment. iuris ciuilis lib.7.cap.4.n.7.* Brunor. à Sole *in locis commun. verbo culpa* 2. Surd. *deciſ.87.n.8.& deciſ.198.n.16.* latè Farin. *in praxi crim. q.88.n.53. cum ſeq.* Aduertendũ eſt ex dictis ſupra multoties, quod in ordine ad forum conſcientiæ, vt inducatur obligatio reſtitutionis, debet illa culpa iuridica leuiſſima, eſſe moraliter culpa mortalis, quia ex hac ſola oritur obligatio reſtitutionis ratione iniuſtæ actionis.

13 Quæres 2. an commodatarius teneatur de caſu fortuito? Reſp. negatiuè, niſi ad hoc ſe expreſsè obligauerit? Ita habetur in d.cap. *cum gratia, de commodat.* ibi: *Licet caſus fortuitus.* Et tradunt Anton. Gom. *var.to.2.cap.3.n.18.* Pinel. *in l.2.C. de reſcind. vendit. p. 1. cap. 3. n. 26.* Mantica *loco citato lib.5.tit.8.n.10.* Cardoſ. *verb. commodatum, n. 16.* Inter caſus autem fortuitos numerantur ſequentes, quos ſupra fuſius explicuimus, ſcilicet bellum, incendium, peſtis, factum Principis inſperatum. Furtum à domeſticis commiſſum, vel quando res cuſtodiebatur in loco forti, & bene tuto, in quo pretioſiora cuſtodiri ſolent, &c. Verum pro clariori huius quæſiti intelligentia placet referre aliqua verba, quæ continentur in *l.ſi vt certo, ff. commodati*, §. *quod vero*, vbi dicitur. *Quod vero ſenectute contingit, vel morbo, vel vi latronum euenit, aut ſi quid ſimile accidit, dicendum eſt, nihil eorum eſſe imputandum ei, qui commodatum accepit, niſi aliqua culpa interueniat. Proinde etſi incendio, vel ruina aliquid contingit, vel aliquid damni fatale, non tenebitur, niſi fortè cum poſſet res commodatas ſaluas facere, ſua spretulit. Cuſtodiã plane commodatæ rei etiam diligentem debet præſtare,* & poſt aliqua de ſeruo commodato, ſubditur magis ad rem, *ſed interdum mortis damnum ad eum, qui commodatum rogauit pertinet. Nam ſi tibi equum commodauero, vt ad villam duceres, ita ad bellum duxeris, commodati teneberis. Idem erit & in homine. Plane ſi ſic commodaui, vt ad bellum duceres, meũ erit periculum. Nam etſi ſeruum tibi tectorem commodauero, & de machina ceciderit, periculum meum eſſe, Namuſa ait. Sed ego ita hoc verum puto, ſi ſibi commodaui, vt & in machina operaretur. Caterum ſi vt de plano opus faceret, tu eum impoſuiſti machinæ, aut ſi machinæ culpa factum eſt minus diligenter non ab ipſo ligatæ, vel ſuniũ, perſicarumque vetuſtate, dico, periculum, quod culpa contigit rogantis cõmodatum, ipſum præſtare debere,* &c. Tenebitur tamen de caſu fortuito ratione pacti, vel moræ, vide *n.15.*

14 Quæres 3. an dans commodatum, poſſit illud reuocare ante vſum finitum? Reſp. negatiuè, ita habetur cap. *vnico, de commodato*, vbi dicitur. *Contra eum quoque rectè commodati non agitur, niſi poſt vſum expletum, cuius gratia res fuerat commodata, cum non decipi beneficio, nos oporteat, ſed iuuari.* Idem traditur *l. in commodato, ff. commodati*, §. *ſic vt* Vbi hæc habentur. *Sicut autem voluntatis, & officij magis, quam neceſſitatis eſt commodare, ita modum commodati ſibi eumque præſcribere, eius eſt, qui beneficium tribuit, cum autem id fecit, ideſt poſtquam commodauit, tunc finem præſcribere, & retro agere, atque intempeſtiuè vſum commodatæ rei auferre, non officium tantum impedit, ſed & ſuſtepta obligatio inter dantem, accipientemque,* &c. Et ſic etiam tradunt Doctores Anton. Gom. *var.to.2.cap.7.n.1.* Cardoſ. *in praxi iudic. verb. commodatum, n.2.* Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.9. tit.1.n.8.* Petr. Gregor. *ſyntagm. iuris lib.23. cap.1.n.8.* & alij, addentes, quod ſi commodatum, antequam tempus finiatur, reuocetur, detur commodatario actio contraria commodati, vt ſoluatur quantum ſua interfuit, rem commodatam ante finitum tempus, & vſum non eſſe ſibi ablatam. Poſt finitum autem tempus, intra quod commodatarius re commodata vti potuit, vel quod à principio fuit aſſignatum, poteſt dominus commodatum reuocare, tametſi commodatarius, re non fuerit vſus, *l. ſed mihi*, § *hæres eius*, & *l. ſi vt certo*, §. *ſi duobus, ff. commodati.* Cardin. Mantica *d. lib.9. tit.1.n.9.* Vbi ampliat tametſi caſu for-

fortuito impeditus fuerit commodatarius ne re vteretur, nam etiam tunc reuocari potest. Pichard. *in §.item is cui, n.35. Instit. quibus modis contrab. obligat.* Iulius Paci *de commodato, cap.11.n.47.*

15 Quæres 4. an commodatarius teneatur ad restitutionem, quando fuit in mora restitutionis, & interim res perijt, eodem modo peritura apud Dominum? Certum est, quod si res non perijsset apud Dominum, tenetur commodatarius ad restitutionem, quia tunc commodatarius est debitor morosus, cui mora nocet. Hoc habetur d.cap. *vnic. de commodato*, vbi dicitur. *Licet casus fortuitus (nisi acciderit culpa sua, vel interuenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari*, vbi, vt vides, in triplici casu tenetur commodatarius, quando sua culpa res perijt, quando interceßit pactum de periculo, & quando fuit in mora restitutionis. Difficultas præsens procedit, quando interceßit quidem mora, sed res eòdem modo peritura erat apud Dominum? Resp. minimè teneri saltem in foro conscientiæ, sic tradunt Sylu. *verb. commodatum, q.9. ad finem.* Angel. *eod. verb. n.14.* Armilla *ibid. n.7.* Nauar. *cap.17. nu.183.* & alij communiter, constat ex d. supra de restitutione, quia tunc Domino ex mora commodatarij nullum re ipsa sequitur damnum, cum res eòdem modo fuisset peritura apud eundem Dominum.

16 Quæres 5. an commodans non solum agere possit actione directa commodati, sed etiam ad interesse, si res in eadem bonitate, qua commodata fuit nō restituatur post vsum finitum? Resp. affirmatiuè, colligitur ex *l.1. §.hac actione, ff. commodati*, & tradunt Petr. Greg. *sintag. iuris, lib.23. cap.1. n.13.* Iul.Paci *de commodato cap.11. n.47.* Aduertens, non posse commodatarium cogere commodantem, vt integram rei æstimationem accipiat, sed tenetur refundere ipsam rem quomodocumque sit cum æstimatione deteriorationis. Item notat, quod commodatarius non tenetur soluere rei æstimationem, sed solum tenetur tradere rem ipsam cum æstimatione deteriorationis. Aduerte tamen, quod si deterioratio rei sine culpa commodatarij cuenit, vtendo re commodata ad vsum solum concessum, ad nihil tenetur. *l. eum qui, & l. vlt. ff. commodati.* Vnde bene infert Cardin. Mantica *d. lib. 9. tit. 1. n. 14.* quod si equus ad bellum fuerit commodatus; & in ipso conflictu pereat, periculum est commodantis, Cardos. *in praxi indic. verb. commodatum, n.14.*

17 Quæres 6. an res commodata possit pro debito retineri? Resp. negatiuè, ita habetur *l. pratextu, C. de commodato*, vbi dicitur. *Pretextu debiti restitutio commodati non probabiliter recusatur.* Vbi glos. dicit. *Debebam tibi decem, commodauit tibi equum, pretextu debiti non vis equū restituere, non probabiliter recusas, eum restituere mihi.* Limitat *verbo pretextu. Nisi fecerit expensas iure commodati.* Et verbo *debiti*, sic limitat. *Nisi debitum sit liquidum, & commodatarius teneatur non in specie, sed ad æstimationem, propter rei deterioris rationem, seu ad interesse; & idem si commodatum consistat in pecunia, vt dines appareat, &c.* Ex quibus habes 1. quod ratione expensarum, quæ à commodatario factæ sunt in re commodata, potest eadem res commodata retineri, quod post citatam glos. tenent etiam Viu. *decis. 317. nu. 7. vers. tertio fallit. lib. 2.* Mozz. *de contract. tract. de commodato, tit. de naturalibus commodati, n.9.* Rationem assignat Bald. *in d. l. pretextu n.2.* Montalu. *in l. fin. tit. 17. lib. 3. fori.* Viui. *d. dec. f. 317. n.7.* quia quando causa retentionis coheret rei, seu quando res ipsa est obligata, seu quasi, tunc retineri potest, certum autem est, quod res manet obligata ratione expensarum. Habes 2. quod quamuis pecunia esset commodata, vt ad ostentationem, adhuc retineri non possit, cum sit debita in individuo. Greg. Lop. *l. fin glos. 4. tit. 2. p.5.* Duaren. *in l. fructus 5. ob donationem, ff. solut. matrim.*

18 Sed dices quia in *l fin. C. de compensat.* dicitur, quod in omni re licita est compensatio, excepto depositō; ergo cum solum excipiatur depositum, poterit fieri compensatio in commodato.

Resp.

Reſpondetur cum Doctoribus ibidem quod ideo ibi exceptum eſt ſolum depoſitum, & non commodatum, quia ea, quę *in* pondere, & menſura conſiſtunt, deponi vel mutuari ſolent, non cõmodari, cum autem ibi de iſtis rebus ſit ſermo, ideo ſolum depoſitum exceptum fuit, non commodatum, quod in individuo reſtitui debet. Vide Cuiac. *recept. ſent. in l. Pauli lib. 2. tit. 12.* Conan. *comment. iuris ciuilis lib. 7. cap. 3.* & alios concordantes.

19 Quæres 7. an detur caſus in quo commodans repetere poteſt rem commodatam antequam tempus vſus labatur? Reſp. affirmatiuè cum Sylu. *verb. commodatum, q. 4.* Angel. *eod. verb. n. 4.* Armilla *n. 2.* Tabiena *eod. verb. & n.* & alij, quod habet verum ſaltem in foro conſcientiæ, quando ſcilicet ei, qui commodauit maius damnum ſequitur, quam commodatario, vel etiam æquale, nemo enim tenetur magis proſpicere alijs, quam ſibi, cap. *ſi non licet, 23. q. 5. & l. præſes, C. de ſeruit.* Dices cum Nauar *cap. 17. n. 182.* cui oppoſitum magis placet, quia tenetur vnuſquiſque promiſſis, & pactis ſtare, *cap. qualiter, de pactis, & l. 1. ff. eod. tit.* commodans autem cenſetur paciſci cum commodatario de non repetendo commodato, non obſtante quacunque indigentia, & quocunque damno ſecuto, ex priuatione commodati; & ſibi imputare debet commodans ſi ſibi, rebuſque ſuis non prouidit; cum aliunde commodatarius ſibi prouidere potuiſſet. Nam reſp. quod promiſſio, & pactum dantis de non repetendo, ſemper intelligi debet, niſi occurrat ſibi grauis rei ſuæ indigentia. Nec aliquis prudens ſe obligabit ad obſeruandum pactum, ad non repetendam rem ſuam, quando ex illius priuatione, ſibi graue damnum ſequitur.

20 Quæres 8. quo in loco commodatum reſtituendum ſit? Reſp. quod commodatum, quod datur in ſolam gratiam recipientis, reſtituendum eſt in loco, de quo conuentum eſt, *l. ſi vt certo, ff. commod.* Quod ſi nihil conuentum eſt, reſtitui debet vbi acceptum fuit, tametſi cõmodans aliquò migrauerit. Si vero commodatum in ſolam gratiam dantis, datum ſit, ibi reſtitui debet, vbi reperitur, & impenſis dantis, non recipientis. At ſi commodatum in vtriuſque gratiam datum ſit, reſtitui debet, vbi acceptum eſt, & expenſis communibus; vbi namque commodum, aut lucrum commune eſt, etiam expenſæ communes eſſe debent.

§. IV. Soluuntur alia quæſita ad complementum præcedentis materiæ pertinentia.

21 QVæres 1. quid debeat agere, qui commodauit filio fam. aut ſeruo? Huic quæſito ſatisfit in *l. ſed mihi, ff. commod. §. ſi filio fam.* vbi dicitur. *Si filio fam. ſeruoue commodatum ſit, dumtaxat de peculio agendum erit. Cum ipſo autem filio familias etiam directo quis poterit. Sed etſi ancillæ, vel filiæ fam commodauerit, dumtaxat de peculio agendum. Sed non tantum ex cauſa doli earum perſonarum pater, vel dominus condemnetur; ſed & ipſius quoque domini, vel patris fraus dumtaxat venit, &c.* Res clara eſt.

22 Quæres 2. an commodatarius debeat vti eadem diligentia in ſequela rei commodatæ, ac in ipſa re commodata? Reſp. affirmatiuè; vnde eadem diligentia qua tenetur cuſtodire equam commodatam, debet etiam cuſtodire pullum eius. Sic habetur in *l. ſi vt certo ff. commodati, §. vſque adeo,* vbi dicitur. *Vſque adeo autem in re commodata diligentia præſtanda eſt, vt etiam in ea, quæ ſequitur rem commodatam, præſtari debeat: puta, equam tibi cõmodaui, quam pullus comit abatur, etiam pulli cuſtodiam te præſtare debere, veteres reſponderunt.*

23 Quæres 3. quænam actio detur contra eum, qui rem commodatam pignori dedit? Ad hoc quæſitum reſp. in d. *l. ſi vt certo, §. nunc videndum, ff commod.* Vbi ſic habetur. *Hinc videndum in quibus ſpeciebus commodati, actio locum habet. Et eſt apud veteres de huiuſmodi ſpeciebus dubitatum. Rem tibi dedi, vt creditori tuo pignori dares, dediſti, non repignoras, vt mihi reddas. Labeo ait, commodati actionem locum habere. Quod ego puto ve-*

rum

rum esse, nisi mercedes interuenerit, tũc enim vel in factũ, vel ex locato, & conducto agendum erit. Planè si ego pro te rem pignori dedero tua voluntate, mandati erit actio. Idem Labeo rectè dicit, si à me culpa absit repignorandi, creditor autem nolit reddere pignus, competere sibi ad hoc dumtaxat cõmodati, vt tibi actiones aduersus eum præstem. Abesse autem culpa à me videtur, siue iam solui pecuniam, siue soluere sum paratus. Sumptum planè litis, cæteraque æquum est eum agnoscere, qui commodatum accepit.

24 Quæres 4. an culpa hominis commodati cum re aliqua v. g. cum equuo, lance, &c. excuset commodatarium? Hoc quæsitum proponitur, & soluitur in *l. d. si vt certo, ff. eod. §. si me rogaueris*, vbi hæc leguntur. *Si me rogaueris, vt seruum tibi cum lance commodarem, & seruus lancem perdiderit, Cartilius ait, periculum ad te respicere, nam & lancem videri commodatam, quare culpam in eam quoque præstandam. Planè si seruus cum ea fugerit, eum qui commodatum accepit, non teneri, nisi fugæ præstitit culpam.*

25 Quæres 5. an quando res duobus commodata est, v.g. equus, vel currus, & perijt, an illi duo teneantur insolidum, an tantum pro parte? Resoluitur hoc quæsitum *in d. l. si vt certo, §. ff. eod.* vbi sic habetur. *Si duobus vehiculum commodatum sit, vel locatum simul, Celsius filius scribit lib. 6. digest. quæri posse, vtrum vnusquisque eorum insolidum, an pro parte teneatur. Et ait, duorum quidem insolidum dominium, vel possessionem esse non posse; nec quemquã partis corporis dominium esse, sed totius corporis pro indiuiso, pro parte dominium habere, vsum autem balnei quidem, vel porticus, vel campi vnius cuiusque insolidum esse (neque enim minus me vti, quam & alius vteretur) verum in vehiculo commodato, vel locato pro parte quidem effectu me vsum habere, quia non omnia loca vehiculi teneam; Sed esse verius ait, & dolum, & culpam, & diligentiam, & custodiam in totum me præstare debere. Quare duo quodammodo rei habebuntur, & si alter conuentus prestiterit liberabit alterum, & ambobus competet furti actio.*

26 Quæres 6. cui pereat res commodata, quando perijt per nuntium, qui eã ferebat? Hoc quæsitum resoluitur in *l. eum qui, ff. commodati, §. sed etsi*, vbi dicitur. *Sed etsi, dum refertur, perijt, si quidem ego mandaueram per quem remitteret, periculum meum erit: si vero ipse, cui voluit, commisit, æquè mihi culpam præstabit, si sua culpa accepit*; prosequitur idem in duabus legibus sequentibus. *Qui non tam idoneum hominem elegit, vt rectè id perferri possit. Si mea causa dolum tantum. Commodatam rem missus qui repeteret, cum recepisset, aufugit. Si Dominus ei dari iusserat, Domino perit. Si commonendi causa miserat, vt referretur res commodata ei, cui commodata est.* Res clara est, non immoror.

27 Quæres 7. quas impensas debeat facere commodatarius? Resp. quod debet facere impensas ordinarias, non extraordinarias, vt dicitur in *l. in rebus, § possunt, ff. commodati*. Vbi hæc habentur. *Possunt iustæ causæ interuenire, ex quibus cum eo, qui commodasset, agi deberet, veluti de impensis in valetudinem serui factis, quæue post fugam requirendi, reducendique eius causa factæ essent, nam cibariorum impensæ naturali scilicet ratione ad eum pertinent, qui vtendum accepisset. Sed id, quod de impensis valetudinis, aut fugæ diximus, ad maiores impensas pertinere debent: modica enim impendia verius est, vt sicuti cibariorum, ad eundem pertineant.*

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO II.

De depoſito, & ad illud ſpectantibus.

28 IN l. 1. *ff. depoſiti*, ſic ſcribitur. *Depoſitum eſt, quod cuſtodiendum alicui datum eſt, dictum ex eo, quod ponitur. Præpoſitio enim, de, auget depoſitum, vt oſtendat totum fidei eius commiſſum, quod ad cuſtodiam rei pertinet.* Vbi, vt vides, depoſitum à verbo deponere ſumptũ eſt, quod ſignificat apud alium ponere, non quomodocumque, ſed tanquam fidei illius commẽdatum, commiſſum; quia res noſtras apud amicos non ſolum ponimus, ſed deponimus, dimittimus, & quaſi abijcimus, non perdendi animo, ſed conſeruandi gratia transferendo ad illos noſtram cuſtodiam, vt annotauit Conan. *comment. iuris ciuilis lib. 7. cap. 4.* Pichard. *in §. preterea, n. 9. Inſtit. quibus modis contrab. obligat.* Aliquando etiam deponere pro commendare accipitur, *l. commendare, ff. de verb. ſignif. l. Lutius*, ibi; *centum numos, quos hodie commendaſti mihi, ff. depoſiti*, & è contra, res commendatæ, depoſitæ dicuntur, *l. Publia, ff. eod. & l. cum hereditas, C. eod.*

29 Definitur communiter depoſitum, quod ſit *contractus, in quo res cuſtodienda traditur*, colligitur hæc definitio ex d. *l. 1. ff. depoſiti*, dicitur *contractus* loco generis, quia depoſitum eſt contractus nominatus, vt conſtat: dicitur, *quo res alicui gratuitò cuſtodienda traditur*, loco differentiæ, per hæc namque verba, depoſitum à reliquis cõtractibus diſtinguitur, in nullo namque contractu res traditur præcisè vt cuſtodiatur, niſi in depoſito. Aliqui addunt res *mobilis*, vt ſignificetur, quod depoſitum non poteſt conſiſtere in re immobili, gloſ. *in cap. 2. de depoſito*, Hoſtienſ. *in ſumma tit. de depoſito n.* 3. Sylu. *verb. depoſitum, n. 3* quod conſtat ex natura depoſiti, in quo res traditur depoſitario ad ipſius cuſtodiam, res autem immobilis hoc modo tradi non poteſt. Verum non eſt neceſſe addere illam particulam, cum ex ipſius natura depoſiti habeatur, & ſufficienter explicetur, per hoc, quod dicatur, quod *res cuſtodienda traditur*. Aliqui ponunt in definitione particulam *gratuito*, quia putant, quod ſi merces detur pro cuſtodia, non ſit contractus depoſiti, ſed quædam conductio, & locatio cuſtodiæ, ſeu diligentis cuſtodiæ, vel ſit contractus innominatus, ſcilicet *do, vt facias*, ſcilicet cuſtodias. Verum alij volunt poſſe conſiſtere depoſitum tametſi detur merces pro cuſtodia, nec tunc eſt locatio, quia in locatione, & conductione non datur merces pro cuſtodia, ſed pro vſu, pro emolumento, pro fructu, neque ob eandem rationem eſt contractus *do, vt facias*.

30 Diuiditur primò depoſitum in voluntarium, neceſſarium, & iudiciale. Voluntarium eſt, quando quis nullo eminente periculo rem ſuam alterius cuſtodiæ deponit. Neceſſarium eſt, quando quis rem ſuam deponit neceſſitate ductus, vt tempore rebellionis, tumultus, incendij, ruinæ, naufragij, &c. Eſt tale diſcrimen inter vtrumque depoſitum, quod ſi in depoſito voluntario res non reddatur, tenetur depoſitarius tantum in ſimplum, ſeu datur actio ſolum ad ſimplum; at in depoſito neceſſario datur actio contra depoſitarium, & hæredes illius in duplum, *l. 1. §. 1. & l. quod tumultus, aliàs de eo, quod tumultus, ff. depoſiti*, & explicant ibi DD. Ratio differentiæ eſt; quia in depoſito voluntario debet imputari negligentiæ depoſitantis, quod non quæſiuit amicum diligentiorem, & magis fidelem,

cui rei suæ custodiam commendaret, ac proinde si non restituatur, vel pereat ob depositarij negligentiã solum datur actio in simplum. At in deposito necessario, ratio ista cessat, ac proinde datur actio in duplum.

31 Depositum iudiciale, quod aliàs sequestrum, seu sequestratio dicitur, tunc fit, quando res de qua in iudicio controuersia est, apud aliquem deponitur, vt finita controuersia, vel lite, victori restituatur, *Licet, ff. depositi, l. interesse puto, ff. de acquir. possess. l sequester, ff. de verb. signif.* & cap. 2. *de dolo*, & cap *examinata*, & cap. 1. *de sequestr.* Est autem hoc sequestrum triplex. Voluntarium, quod fit partium conuentione, quod semper debet esse gratum iudici, *l.* 1. §. *inde quaritur, ff. de nouo oper. nunc.* Necessarium, quod fit iubente iudice, seu magistratu, præcipuè si timentur rixæ, vel vt veniatur ad arma, *æquissimum*, aliàs *l. si cuius*, §. *sed inter duos ff. de vsufructu.* Et mixtum, quod fit iudice, vel magistratu imperante, & legis auctoritate, & partis petitione.

32 Deinde diuiditur depositũ simplex in regulare, & in irregulare. Regulare est, quod sic fit, vt proprietas, & possessio rei depositæ, apud deponentem permaneat, *l. licet deponere, §. rei depositæ, ff. depositi.* Irregulare est, quod dictos terminos proprietatis, & possessionis egreditur, quod contingit quando quis deponit apud amicum pecuniam neque clausam, neque obsignatam, sed numeratam, quia in hoc casu depositarius solum obligatur soluere tantundem pecuniæ, *l. Lucius* 1. §. *qui pecuniam, ff. depositi*; hoc autem depositi genus ad naturam mutui magis accedit, quam depositi, quia tunc dominium, & possessio transfertur.

§. I. *Quænam sit natura, & ius depositi iudicialis, seu sequestri.*

33 NVmero 31. triplex genus sequestri explicuimus, sed rudi minerua. Verum quia hæc materia sequestri frugifera admodum est, & quotidie in Curijs pro ea litigari, solet, vt noster lector habeat sufficientem de illa notitiam? in hoc §. eam fusius explicabimus. Pro quo nota, quod sequestrum dicitur à verbo sequestrare, quod idem est ac diuidere, seu separare; vnde sequestratus idem est ac separatus, & ille apud quem fit sequestrum, seu sequestratio, dicitur sequester, eo quod sit medius inter litigantes, vt ex Cicerone ostendit Corras *miscel lib 3. cap. 2. n. 3.* Vnde Deuter. 5. dicitur. *Sequester, & medius fui inter Dominum, & vos*; & inducię, seu tregua, seu pax temporaria vocatur per sequestra, eo quod diuidat inter bellum præteritum, & futurum, sic eam appellauit Virgil. Aenead. 11. *Bicenos tetigere dies, & pace sequestra.* Alij volunt sequestrem dici à sequendo, quia sequitur fidem vtriusque partis.

34 Definitur sequestrum, quod sit *legitima rei, de qua controuersia est, separatio*, seu *depositio*, dicitur depositio, seu separatio loco generis, quia plura separantur; seu deponuntur, quæ non sunt sequestrum. Aliæ particulæ stant loco differentiæ; nam à deposito propriè dicto distinguitur, quia depositum simpliciter, non est de re, de qua est controuersia: est namque de ratione sequestri proprie dicti, vt fiat de re litigiosa, seu in controuersiam deducta; non est tamen necesse, quod controuersia sit iudicialis, sed sufficit extraiudicialis. Dixi de ratione sequestri proprie dicti, quia improprie dici etiam solet de illo, qui iudicis, vel Principis iussu domi detinetur, eo quod tunc separatur ab aliorum consortio, vt rixæ, homicidia, &c. impediantur.

35 Quæres 1. an res sequestrata, tolli possit, data sufficienti cautione? Resp. affirmatiuè, habetur cap. 1. *de sequestr. possess.* ibi: *& à te sufficientem præberi standi in iudicio cautionem.* Et sic tradunt Put. *part.* 1. *decis.* 311. Perez *l.* 1. *vers. quæra* 14. *tit.* 16. *lib.* 3. *Ordin.* Gonzal. *ad reg.* 8. *cancel.* §. 7 *proœm. n.* 96. Bernard. Grauæ *ad pract. Camerę Imper. lib.* 1. *concl.* 148. *consid.* 1. Vnde dicitur apud Farin. *Rotæ decis.* 84. *n.* 2. *nouiss. in* 1. *collect.* quod cautio est medicina sequestri. Illa autem dicitur sufficiens

Digitized by Google

cions cautio, quæ eſt fideiuſſoria, aut pignoratiua.

36 Quæres 2. quis nam habeat poſſeſſionem ſequeſtri? Reſp. quod ſi loquamur de ſequeſtro voluntario, à neutro litigantiũ poſſidetur, vt dicit gloſ. *in d. cap. 1 de ſequeſtr. poſſeſſ. verbo ſequeſtri*, vbi ſcribitur, *quia cum res apud ſequeſtrem deponitur, neuter litigantium poſſidet illam*. Si vero loquamur de ſequeſtro neceſſario, quod fit iudicis auctoritate, tunc pars non priuatur ſua poſſeſſione, Corraſſ. *miſcel. lib. 3. cap. 2. n. 9.* Curt. *de ſequeſtro, n. 71.* Gam. *deciſ. 277. n. 3. & deciſ. 333. n. 3.* Gonzal. *vbi ſupra n. 57.* Bernard. Grauæ *vbi ſupra conſid. 1.*

37 Quæres 3. an ſequeſtratio fieri poſſit, quando agitur ſuper re mobili, & debitor de fuga ſuſpectus eſt? Reſp. affirmatiuè, ſic gloſ. *in cap. dilectus, de ſequeſt. poſſeſſ.* ibi. *Item cum perſona à qua res mobilis petitur, ſuſpecta eſt.* Et ſic etiam tradunt Cuſt. *de ſequeſt. n. 30.* Carot. *de ſequeſt. p. 2. in princ. q. 3. n. 1.* Cald. Pereira *queſt. forenſ. lib. 1. q. 21. n. 40.* Quando autem detur ſuſpicio fugæ, relinquitur iudicis arbitrio, per Menoch. *de arbitr. caſu 87. n. 9 & 20.*

38 Quæres 4. in quibus alijs caſibus ſequeſtratio fieri poſſit? Reſp. fieri poſſe in ſequentibus, quos ponit gloſ. *in d. cap. dilectus filius de ſequeſtr. poſſeſſ. & fruct. verb ſequeſtrari*, vbi ſic dicit. *Quandoque aut fit ſequeſtratio in caſibus, vt cum quis dilapidat fructus, quos ſeruare debet, vt hic, & in cap. ſeq. Item cum appellatur ab executore mero, tunc ſequeſtratio fit rei immobilis, & fructus etiam rei immobilis ſequeſtrantur apud poſſeſſorem, remanente iure poſſeſſionis, C. quorum app. non recip. ab executore. Item cum perſona à qua res mobilis petitur ſuſpecta eſt, ff. qui ſatis dare cogã. n. l. ſi fideiuſſ. §. vlt. Item ſi timetur de dilapidatione, ff. de ap. Imperatores. Item ſi quis proclamet in libertatem, ſequeſtrantur, res eius, &c. Item ſi colonus velit poſſeſſiones conductas deſerere. Item ſi maritus vergat ad inopiam, ſequeſtratur dos, &c. Item ſi timetur de ſæuitia viri, nec poteſt ei caueri, aut etiam cum timetur ſponſam corrumpi. Item cum aliquid eſt oblatum illi qui eſt de familia iudicis. Item propter contumaciam, &c.* Circa hos caſus vide Viuian. *tom. 2. commun. opin. lib. 8. tit. 1. de interdicto n. 14.* Gonzal. *ad reg. 8. cancell §. 7. proœm. n. 19. cum ſeq.* qui aduertit poſt alios, quod ſequeſtratio iudicialis prohibetur, & non admittitur, niſi in caſibus à iure expreſſis.

39 Quæres 5. an ſequeſter poſſit ſequeſtrum ſuſceptum deponere? Reſp. negatiuè, quando ſequeſtrum eſt iudiciale, & non liberatur niſi de mandato iudicis rem tradat, Steph. Grat. *diſcept. forenſ. cap. 167. n. 28. & 29.* Gregor. Lopez *l. 3. tit. 3. par. 5.* Menoch. *de urbitrar. caſ. 137. n. 13. & conſ. 68. n. 13.* Gutier. *pract. lib. 1. q. 81. n. 14. & q. 113. n. 1.* Debet tamen dari ſalarium quandiu rem ſequeſtratam habet apud ſe. Rebuff. *ad leg. 109. ff. de verb. ſign.* Gutier. *de tut. p. 3. c. 7. n. 9.* Item ſequeſtrarius repetit impenſas factas in conſeruatione rei ſequeſtratæ à ſequeſtrante, vel à domino rei ſequeſtratæ. Surd. *de aliment. tit. 1. q. 70. n. 6. & 8.* & retinere poteſt rem ipſam pro expenſis, & melioramentis, Rebuff. *ad leg. 117. ff. de verb. ſignif.* Nota ex eodem Rebuff. *in tract. except. n. 776.* quod ſequeſtrarius tenetur de leui culpa ſi res ſequeſtrata pareat, cum ſalarium pro cura, & diligentia in ea re conſeruanda recipiat.

40 Quæres 6. an dominus rei ſequeſtratæ ali debeat ex fructibus illius, ſi non habeat vnde viuat? Reſp. affirmatiuè, ſic Lara *in l. ſi quis à liberis, §. ſi vel parens, n. 45. & 51. ff. de liberis agnoſc.* Surd. *de alim. tit. 1. q. 11. n. 22. & q. 123. & q. 129. n. 2.* Menoch. *de arbitr. lib. 1. q. 35. n. 23.* Caſtrill. *quotid. lib. 3. cap. 27. n. 34.* Bernard. Grauæ *d. lib. 1. concl. 148. n. 2.* & alij.

41 Quæres 7. an poſſint fructus ſequeſtrari quando pendente appellatione appellans illos diſſipat? Reſp. affirmatiuè Lancellot. *de attent. cap. 12. limit. 12. n. 14.* Bernard. Grauæ *d lib. 1. concl. 145. conſid. 1.* Steph. Grat. *diſcept. forenſ cap. 14.* & alij, tenentes, quod dicti fructus ſequeſtrari poſſint ob timorem diſſipationis.

Digitized by Google

42 Quæres 8. an pecuniâ sequestrari possit? In iure ciuili *lib 4. C. datur tit. 4. de* prohibita *sequestratione pecuniæ*, hæc autẽ prohibitio nõ procedit pro quocunq; casu, sed pro casibus dictis in præcedentibus titulis expressis, scilicet vt non sequestretur pecunia data pro mutuo, & pro suffragio, illa autem pecunia dicitur data pro suffragio, vt explicant Doctores in *tit. de suffragio*, *C. eod.* quæ datur pro intercessione apud Principẽ causa alicuius rei impetrandæ. Item sequestrari non potest pecunia data, vel promissa pro patrocinio aduocati, quia etiam ista venit nomine pecuniæ pro suffragio, vt tradit Guid. Pancirol. *in thesauro var. lect. lib. 2. cap.* 198. Vult etiam Barbos. Senior *in l. in omnibus, n. 6. ff. de iudic.* quod pecunia debita non sequestratur, si de hoc non fuit conuentum. Et Donel. *in comment. iuris ciuilis lib. 24. cap. 4. in princ.* dicit, quod pecunia petita, vetita est sequestrari. Fundantur, quia sequestrum tam de iure ciuili, quam canonico vetitum est, nisi in casibus expressis, ita quod oporteat eum, qui sequestrationem petit ostendere se petere in casu à iure excepto, Socin. *reg.* 458. Alex. *cons.* 163. *n.* 2. *& fin. vol.* 6. Paris. *cons.* 41. *n.* 17. *vol.* 1. Aduertit etiam Valasc. *cons.* 191. *n.* 38. quod sequestrum non habet locum quando alter prætendentium possidet, quia possessor, est in sua possessione tuendus, & alter ab inquietatione, pœnis, & carceribus est exterminandus, vnde solum locum habet quando neuter possidet. Bene verum est, quod quando nemo ex litigantibus in actuali possessione existit, vel etiam quando ambo in ea sunt, aut vnus alterum impedit, tunc sequestratio fieri potest, ne ad rixam deueniatur, *l. æquissimum l. si vsus fructus*, §. *sed si inter duos, ff. de vsu fructu*, Iacob de Arena, *de sequest. n.* 7. Nicol. Mont. *in tract. de tregua, & pace, q.* 187. *n.* 7. Valasc. *consult.* 191. *n.* 37. Vbi etiam aduertit, quod vt fiat sequestrum non sufficit verisimile periculum rixæ, & armorum, sed probari debet. Et Mascard. *de probat. concl.* 1298. *aliàs* 1304. *n.* 6. aduertit, quod sequestrationem petens, debet notum facere iudici, quod aliquod periculum subest, vel ne res consumatur, vel ne debitor efficiatur non soluendo.

43 Quæres 9. an sequestratio fieri possit cum appellatur à sententia? Certum est ex dictis, quod sequestratio fieri possit, etiam quando quis est in possessione, sed ea abutitur, fructus dissipando, vel est pauper, & eos consumit, & difficilis est postea eorum exactio. Difficultas est, an quando sententia lata est in prima instantia contrà dictum possessorem, & ipse appellat, an tunc sequestratio fieri possit. Resp. affirmatiuè, deducitur ex cap. *ab eo, de sequest. possess. & ex l. imperatores, ff. de appellat.* Nam licet cum appellatur à sententia non fiat sequestratio; tamen fieri potest, quando timetur depopulatio, & est præsumptio quod fructus dissipentur, quia tunc etiam appellatione pendente sequestratio fieri potest. Sic tradunt Curt. Sen. *de sequestro, n.* 8. Lancell *de attent. p. 2. cap. 12. limit. 12. n.* 11. Varall. *p. 3. decis.* 158. Vbi etiam aduertit, quod sequestrum conceditur probata dilapidatione, vel quod sit suspicio de dilapidatione, secus in immobilibus, quia tunc non decernitur sequestrum, sed fit inhibitio loco sequestri. Camill. Borrell. *in summa decis. to. 2. tit. 37. n.* 27. Mascard. *de probat. concl.* 148. *n.* 20. Steph. Grat. *decis.* 63. *n.* 2. & 26. Caroc. *de sequest. p. 2. q. 2. n.* 4. Ampliat idem Steph. Grat. *d. decis.* 63. *n.* 3. vt sufficiat timor dilapidationis, quamuis suspicio modica sit, & pars sit soluendo, Cald. Pereira *quæst. forens. lib. 1. q. 21. n.* 33.

44 Quæres 10. an ad discernendum sequestrum ob scandalũ, & ad euitandas rixas sit necessaria causæ cognitio vocatis partibus? Resp. quod in sequestro communi necessaria est causæ cognitio citatis partibus. Non tamen hoc seruatur in sequestro facto de mandato summi Pontificis, quia tunc fit nemine citato, modo præcedant discussiones exceptionum. Gam. *decis.* 331. *n.* 4. Hoc ipsum seruari solet in sequestro Regis, quando duo contendunt circa possessionem, seu proprietatem

Digitized by Google

tatem alicuius maioratus, vel aliarum rerum, vt obſeruat. Melchior Phœbos *deciſ. Luſit. p. 2. areſt. 86.*

45 Quæres 11. an dominus qui fuit ſpoliatus ex bonis ſequeſtratis, debeat poſtea reſtituere ſi contingat litem perdere, & an à principio teneatur præſtare fideiuſſorem; de reſtitutione facienda ſi contingat quod litem amittat? Reſp. negatiuè, quando bona fide proceſſit, ſecus ſi mala fide, quæ enim bona fide conſumpta ſunt, non ſunt obnoxia reſtitutioni. Vide Vincent de Franch. *deciſ. 336. n. 5.* Anna *conſ.* 102. Caroc. *de ſequeſt. p. 3. q. 11. n. 1.*

46 Quæres 12. an quis debeat ſponte accipere ſequeſtrum, an vero poſſit ad hoc cogi a iudice? Reſp. quod loquendo de ſequeſtro voluntario nemo cogitur acceptare ſequeſtrum, quia cum hoc fiat partium conſenſu, & partes non poſſint aliquem cogere, ſequitur, quod hoc ſequeſtrum voluntatis ſit, non neceſſitatis. Si vero loquamur de ſequeſtro, quod fit iudicis mandatu, poteſt quis cogi ad illud acceptandum, ab ipſo iudice, quando neminem reperit aptionem. Vide Bart. *in l. litibus n. 14. C. de agricol.* Tiraqu. *de retractu tit. 2. gloſ. 7. n. 4.* Rebuff. *tit. de ſequeſt. art. 1. gloſ. 2. n. 19.* Gregor. Lopez *lib. 1. tit. 9. par. 3.* Borrel. *in ſumm. deciſ. to. 2. tit. 37. n. 117.* Cald. Pereira *quæſt. forenſ. lib. 1. q. 21. n. 24.*

§. II. *Quinam poſſint depoſitare, & depoſitum recipere, vbi etiam alia.*

47 VNiuerſaliter poſſunt deponere, qui rerum ſuarum habent adminiſtrationem, imò filius familias res patris deponere poteſt, & tunc depoſitarius tenetur patri, & ſeruus res domini deponere poteſt, & depoſitarius domino tenebitur. Et apud quemcumque res deponi poteſt, qui poteſt eam cuſtodire. Verum vt hæc magis explicentur.

48 Quæres 1. an fur, & prædo poſſint rem furtiuam deponere, & depoſitarius teneatur illam illis reſtituere? Reſpondetur affirmatiuè, ita habetur *l. 1. ff. depoſiti*, §. *ſi prædo*, vbi dicitur. *Si prædo, velfur depoſuerit, & hos Marcellus lib. 6. Dig. putat depoſiti recte acturos, nam intereſt eorum, eo quod teneantur.* Quorum verborum *ſumma eſt*, vt ibi ponitur. *Etiã prædoni res depoſita reſtituitur.* Dicitur autem in *d. l. eo quod teneantur*, vt ſignificetur ratio propter quam res furtiua à fure, vel prædone depoſita, illis reſtitui debeat, quia cum prædo, & fur debeant rem reſtituere domino, niſi illis reſtituatur, eam reſtituere non poſſunt, ac proinde habent fur, & prædo actionem depoſiti, cum ſua interſit rem depoſitam habere, vt eam reſtituant.

49 Quæres 2. an poſſit res deponi apud pupillum, & minorem? Hoc quæſitum ſic proponitur, & reſoluitur *in d. l. 1. ff. depoſiti*, §. *an in pupillum*. Vbi ſic legis. *An in pupillum, apud quem ſine tutoris auctoritate depoſitum eſt, depoſiti actio detur, quæritur. Sed probari oportet, ſi apud doli mali iam capacem depoſueris, agi poſſe, ſi dolum commiſit, nam in quantum locupletior factus eſt, datur actio in eum, etſi dolus non interuenit. Si res depoſita deterior redditur, quaſi non reddita, agi depoſiti poteſt. Cum enim deterior redditur, poteſt dici dolo malo, redditam non eſſe.* Et infra in §. *filium fam.* dicitur. *Filium fam. teneri depoſiti conſtat. quia & ceteris actionibus tenetur. Sed & cum patre eius agi poteſt dumtaxat de peculio. Idem & in ſeruo, nam cum domino agetur. Planè & Iulianus ſcripſit, & nobis videtur, ſi eorum nomine, qui ſunt in poteſtate, agatur, veniet in iudicium, etſi quid per eum, in cuius iure ſunt, captum, fraudatumuè eſt, vt & dolus eorum veniat, non tantum ipſorum, cum quibus contractum eſt.* Ex quibus habes, quod qui rem depoſuit apud pupillum, & filium familias, habet actionem depoſiti, vt rem recuperet, & quod ſi res conſumpta ſit, vt habeat, quod ſua intereſt. Idem dicitur ſi res depoſita eſt apud ſeruum ex citatis iuribus conſtat.

50 Quæres 3. an filius emancipatus de depoſito ſibi facto ante emancipationem, teneatur. Hoc quæſitum ſic reſolnitur in *l. ſi apud, ff. depoſiti*, vbi hæc ſcribun-

buntur. *Si apud filium fam. res deposita sit & emancipatus rem teneat, pater nec intra annum de peculio debet conueniri, sed ipse filius. Plus Trebatius existimat, etiam si apud seruum depositum sit, & manumissum rem teneat, in ipsum dandam actionem, non in dominum, licet ex cæteris causis in manumissum actio non detur.*

51 Quæres 4. quid agendum est, quando duo rem vnam deposuerunt, cui competat actio repetendi, vel cui dari debeat? Resp. quod dari debet secundum dispositionem §. *sed si duo*, l. 1. ff. *depositi*, scilicet. *Sed si duo deposuerint, & ambo agãt, si quidem sic deposuerunt, vt vel vnus tollat totum, poterit in solidum agere. Si vero pro parte, pro qua eorum interest, tunc dicendum est in partem condemnationem faciendam.*

52 Quæres 5. an possit quis repetere suum depositum ante tempus statutum? Resp. affirmatiuè, habetur in eadem *l.* 1. §. *si sic*, ff. *depositi*, vbi dicitur. *Si sic deposuero apud te, vt post mortem tuam reddas, & tecum, & cum hærede tuo possum depositi agere. Possum enim mutare voluntatem, & ante mortem tuam depositum repetere. Proinde etsi sic deposuero, vt post mortem meam reddatur, potero & ego, & hæres meus agere depositi, ego mutata voluntate.* Vbi, vt vides, & dicitur ibid. *in summa*, potest quis repetere depositum, ante tempus statutum.

§. III. *Ex qua culpa teneatur Depositarius.*

53 IN d. l. 1. ff. *depos.* §. *quoniam*, hæc scribuntur. *Quoniam autem dolus dumtaxat in hanc actionem venit, quæsitum est, si hæres rem apud testatorem depositam, vel commodatam distraxit, ignorans depositam, vel commodatam, an teneatur? Et quia dolo non fecit, non tenebitur de re. An tamen vel de pretio teneatur, quod ad eum peruenit? Et verius est teneri eum. Hoc enim ipso dolo fecit, quod id, quod ad se peruenit, non reddit.* Vbi Bart. *in summa* dicit. *Depositarius non tenetur nisi de dolo, & lata culpa, & ideo re vendita per hæredem absque dolo, non tenetur, nisi de eo, quod ad eum peruenit.* & l. 1. C. *depositi*, hæc leguntur. *Si in cursu latronum, vel alio fortuito casu ornamenta deposita interfectũ perierint, detrimentum ad hæredem eius, qui depositum accepit, qui dolum solum, & latam culpam (si non aliud specialiter conuenit) præstare debuit, non pertinet. Quod si prætextu latrocinij commissi, vel alterius fortuiti casus res, quæ in potestate hæredis sunt, vel quas dolo desijt possidere, non restituuntur, tam depositi, quam ad exhibendum actio, sed in rem vendicatio competit.* Vbi, vt vides, & ibid. obseruat Salicet. *in summa*, periculum depositi contingens casu, non dolo, vel lata culpa depositarij, spectat ad deponentem, ac proinde depositarius non tenetur de casu fortuito, vt patet.

54 Quæres 1. ad quem pertineat probare rem depositam perijsse cum dolo, seu lata culpa, vel sine dolo, sine lata culpa? Resp. quod si depositarius alleget rem perijsse casu fortuito, ad ipsum hoc probare pertinebit. Honded. *cons.* 39. *n.* 62. *lib.* 2. Mascard. *de probat. concl.* 87. *n.* 1. & *concl.* 272. *n.* 2. Menoc. *lib.* 6. *præsum.* 61. *n.* 30. & alij. Ampliantes vt non credatur assertioni etiam iuratę ipsius dicentis rem casu fuisse amissam. Si tamen iuramentum peteretur à iudice, posset sibi credi, si spectata personæ iurantis qualitate dicta assertio credibilis redderetur. Mãcin. *de iuram. p.* 4. *effectu* 120. *n.* 5. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 162. *n.* 24. Quod si iuraret rem ad suas manus non peruenisse, illi crederetur, Mascar. & Menoc. loco cit.

55 Quæres 2. an depositarius teneatur aliquando etiam de culpa leui, & de casu fortuito? Resp. affirmatiuè. Tenetur de casu fortuito, quando in se suscepit periculum casuum fortuitorum, Casoc. *de deposito, tit. de culpa depositi, n.* 4. Mozz. *tract. de deposito, tit. de naturalibus depositi n.* 30. Pichard. *in* §. *præterea n.* 8. & 34. *Instit. quibus modis re contrah. obligat.* Tenetur de culpa leui, si inter partes actum sit, vt de ea teneatur. Cardos. *in praxi iudic. verb. depositum n.* 7. Pichard. *d. n.* 8. & 34. Item tenetur depositarius de culpa leui, quando se ipsum magnificauit diligen-

gentem. Nauar. *in man. cap.* 17. *n.* 181. Greg. Lop. *l.* 3. *tit.* 3. *glos.* 11. *part.* 5. Mozz. *supremit. de diuisione depositi n.* 3. Caroc. *tit. de culpa depositarij n.* 12. Quod si se obtulisset vt diligentissimum, teneretur etiam de culpa leuissima ob eãdem rationem. Item tenetur de culpa leui, quando pro custodia eiusdem recepit. Caroc. *vbi supra n.* 19. Pichard. *supra n.* 32. Limitat Mantica *de tacitis, &c. lib.* 10. *tit.* 9. *n.* 13. quando salarium esset modicum, quia tunc de leui culpa non teneretur, quia eo modo salario non obstante, depositum censetur factum gratia deponẽtis. Limitat Alex. Trentacinque *var. resol. lib.* 3. *tit. de depositi resol.* 2. *n.* 11. in nauta, caupone, stabulario, & auriga quando aliquid accipiunt pro conseruatione rei depositatæ, quia tunc tenentur de leui, quod etiam tradit Amat. Roderic. *de priuil. creditor. p.* 1. *art.* 6. *n.* 8. Alex. Raudens. *decis.* 6. *n.* 27. 28. 42. & 57. *par.* 1. Quod si depositum fiat in gratiam accipientis, tenetur de leuissima. Viui. *communi. opin. verb. depositum, n.* 2. Anton. Gom. *var. to.* 2. *cap.* 7. *in fine*- Mozz. *loco citato, n.* 3. Nauar. *cap.* 4. *n.* 3. Caroc. *n.* 17. Pichard. *n.* 33 Igitur, vt vno verbo omnia complectamur; quando depositum est in solam gratiam deponentis, depositarius tenetur solum de dolo, & culpa lata; quando etiam est in gratiam depositarij, vt quando datur salarium, tenetur etiam de leui. Et quando datur solum in gratiam depositarij, tenetur etiam de leuissima.

§. IV. *An depositarius possit vti deposito.*

56 IN *l. si depositi, C. depositi*, hæc statuuntur. *Si depositi experiaris non, immerito etiam usuras tibi restitui flagitabis, cum tibi debeat gratulari, quod furti actione non faciat obnoxium. Si quidem qui rem depositam inuito Domino sciens, prudensque in usus suos conuerterit, etiam furti delicto succedit.* Hanc legem sic summat Bald. ibid. *Depositarius vtendo facit furtum, & si non conuenitur furti, sed depositi, debet agere gratias exactori.* Idem ferè dicit Salicet. ibid. Et *l. si sacculum, vel argentum signatum deposuero, & in penes quem depositum fuit, me inuito contrectaueris, & depositi, & furti, actio mihi in eum competit.* Viui. vt vides, depositarius non potest vti re deposita sine Domini consensu, & si vtatur, tenebitur actione furti, & sic tradunt Sylu. *verb. depositum, n.* 10. Conan. *comment. iuris ciuilis lib.* 7. *cap.* 4. *n.* 8. Colla *in memorab. verb. furtum* Couar. *var. lib.* 2. *cap.* 15. *n.* 8. Vincent. Caroc. *de depositu, p.* 1. *tit. vsus, & sit actio tertia.* Nauar. *cap.* 17. *n.* 181. & alij communiter.

57 Quæres 1. an depositarius sit reus furti etiam in deposito pecuniæ si ea vtatur, quocunque modo pecunia tradatur? Resp. negatiuè, sed solum quando pecunia deponitur consignata in sacculo, quia cum tunc nec dominium, nec possessio transeat in depositarium, imò tunc tacitè caueatur ne ea vtatur, sed eo modo conseruet, quo traditur, si ea vtatur, rem alienam vsurpat inuito Domino, ac proinde furti reus efficitur. At si pecunia numerata traditur, si ea depositarius vtatur, furti reus non est, quia tunc illius dominium, & possessio in depositarium transire censetur, ac proinde facultas datur, vt ea vtatur, & deponens contentus videtur, quod alia pecunia æquiualẽs restituatur. Sic tradit glos. *in d. l. si depositi, C. depositi*, & Bonacos. *commun. crim. verb. furtum, vers. item si pecunia tradita fuit.* Capell. Tholosan. *q.* 168. Neguzan. *de pignor. in* 3. *membr. partis* 5. *n.* 13 Caroc. *de depositi. vsus n.* 2. Barbos. Senior. *in l. si mora n.* 82. *in fine, &* 83. *ff. solut. matrim.* Farin. *in prax. crim. tit. de furtis, q.* 169. *n.* 4. Et n. 11. addit, quod licet depositarius vtens re depositа committat furtum, illud tamen furtum non est inhonestum, vt in eo iudex debeat rigidè procedere prout in aliis furtis; vnde magistraliter docet quod tale furtum mitius puniri debeat.

58 Quæres 2. an depositarius sit reus furti solum si rem depositam ad vsum applicet, an etiam si eam vendat? Resp. esse reum furti etiam quando rem depositam vendit, imò & magis, quia plus est

rem

rem alienam vendere, & alienare, quam ea tantum vti, colligitur ex *l. 1. ff. depositi*, §. *si rem depositam vendidisti*, & ex glos. *ibid.* quatenus dicit, quod *qui vendidit, & tradidit, plus contrectauit, & plus deliquit.* Et sic tradunt Mozz. *de contract. tract. de deposito, tit. de natural. depositi, n.* 16. Caroc. *in tract. de deposito p. 1. tit. de in litem, iurando, n.* 5. & alij.

§. V. An Depositarius præferatur omnibus creditoribus, & quomodo depositum probetur.

59 Circa primum conueniunt omnes, quod si depositum sit earum rerum, quæ pondere, numero, & mensura consistunt, & non sit earum dominium translatum in depositarium, tunc si extent, deponens indistinctè præferatur omnibus creditoribus, vt tradunt Amat. Roderic. *de priuil. creditor. p. 1. art* 6. *n.* 46. Castill. *controu. lib.* 3. *cap.* 16. *n.* 77. Mantic. *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 10. *tit.* 10. *in fine*, Strach. *de decoctoribus p. vlt. n.* 1. Caroc. *de deposito p.* 2. *q.* 47. & alij. Ratio autem propter quam hoc prælationis priuilegium datum est deposito, vt deponens creditoribus cunctis præferatur, est, quia iste contractus est valde frequens, & eius vsus valde necessarius est; tum quia cum tunc rei depositæ dominium, & possessio sit penes deponentem, non debet deponens re sua priuari ob quæcunque debita depositarij, Strach. *loco cit. nu.* 2. Mantica *d. lib.* 10. *tit.* 10. *n.* 38. Ræuard. *var. lib.* 1. *cap.* 15. Mozz. *de contract. tract. de deposito, tit. de naturalibus depositi, n.* 22. Flores de Mena *var. quæst. lib.* 1. *q.* 6. *art.* 3. *n.* 25. Secus esset si res transiret in dominium depositarij, quia tunc propriè depositum non est, ac proinde non debet seruare iura depositi.

60 Circa secundum, conueniunt etiã omnes, quod depositum probari possit per instrumentum, vt colligitur ex *l. desiderium, C. depositi*, vbi dicitur. *Desiderium tuum cum rationibus iuris non congruit. Nam si custodiam pecuniæ susceperis, quam alijs à te mutuo datam, conscriptum instrumentum, quo hanc tibi reddi profiteris, acquisit: solutionem eius competentem improbè recusas.* Vbi, vt vides, & notatur in *summa* ibid. depositum per instrumentum probari potest. Vnde Hippol. *in rubr. de probat. n.* 101. quem refert, & sequitur Gama *decis.* 336. *n.* 6. tenet per tex. citatum, quod confessio facta etiam absente parte per instrumentum probatur. Et Surd. *decis.* 10. *n.* 7. dicit, quod confessio facta in instrumento publico plenè probat aduersus absentem.

§. VI. Soluuntur aliqua quæsita necessaria de deposito.

61 Quæres 1. qua pœna condemnetur depositarius qui occultat, vel non restituit depositũ? Resp. quod vltra condemnationẽ restitutionis, incurrit infamiã, sic habetur, *l. qui depositum, C. depositi*, vbi dicitur. *Qui depositum non restituit, suo nomine conuentus, & condemnatus ad eius restitutionem, cum infamiæ periculo torquetur.* Quę lex ad hanc summam reducit Paul. de Castr. ibid. *Condemnatus in actione depositi directa, quia non restituebat rem, efficitur infamis.* Et sic ex hoc texto tradunt Greg. Lopez *l.* 8. *tit.* 3. *p.* 5. *glos.* 3, & 4. Anton. Gom. *to.* 2. *var. cap.* 7. *n.* 2. Couar. *var. lib.* 3. *cap.* 15. *n.* 8. Mantic. *de tacitis, &c. lib.* 10. *tit.* 9. *n.* 6. Caroc. *de deposito tit. de in litem iurando n.* 3. & alij.

62 Quæres 2. an Ecclesia teneatur ex depositio facto apud Clericum eiusdem Ecclesiæ? Resp. negatiuè, nisi quatenus in vtilitatem eiusdem Ecclesiæ versum est, ita habetur cap. *grauis, de deposito*, vbi in summa dicitur. *Ex depositio facto apud Clericum Ecclesiæ, non tenetur Ecclesia, nisi in vtilitatem Ecclesiæ sit versum*, & idem est de depositio facto Religioso, & Prælato Regulari, nisi de consensu Capituli acceptum sit, alias monasterium non tenetur nisi quatenus in vtilitatem monasterij conuersum sit. Et ita notant vniuersi Canonistæ *ibid.* & plures relati per Cened. *ad decretal. collect.* 24. *n.* 1. Caroc. *de deposito p.* 2. *q.* 1. *n.* 1. Cardos. *in praxi iudic. verbo depositum n.* 9. Tenetur

ta-

tamen Clericus, & Monachus eo modo quo poſſunt pro depoſito. Vide Steph. Grat. *diſcept. forenſ. cap. 196. n.6. & n.8.* vbi ponit caſus in quibus debet contrahens eſſe ſolicitus, vt res quam dat Eccleſiæ in eius vtilitatem conuertatur.

63 Quæres 3. an quando quis deponit pecuniam penes Clericum, vel Eccleſiaſticum quemcumque, & ille conſumpſit illam, & vult ſe eximere dicendo, quod illa pecunia in vtilitatem Eccleſiæ conuerſa eſt, ad quem pertineat hoc probare? Reſp. onus probandi pertinere ad ipſum deponentem, quia cum Eccleſia non aliter teneatur, niſi quatenus depoſitum in eius vtilitatem conuerſum eſt, vt in tex. nu. præcedenti cit. dicitur, ſequitur, quod niſi probetur, quod dictum depoſitum in eius vtilitatem conuerſum eſt, Eccleſia ad nihil teneatur. Conſtat hoc dictum ex generali regula, quod qui fundat ſuam intentionem in aliqua qualitate tenetur illam probare, *l. hoc iure vtimur, ff. de verbo obligat.* & tradit Bart. & communiter DD. *in l. in illa ſtipulatione, ff. eod.* Couar. *lib. 2. var. cap. 6. n. 3.* & alij relati à Barboſ. *in cap ſi quis præsbyterorum, de rebus Eccleſ. non alien.* aduerſ. *probatio autem locupletionis*; Vide Menoc. *de arbitr. caſ. 432. n. 33. cum ſeq. & lib. 3. præſumpt. 55. n. 4.* & Redoan. *de rebus Eccleſiæ non alien. tit. de cauſa vtilitatis n. 56.* tradentes ex quibus coniecturis, & præſumptionibus probetur, quod depoſitum verſum ſit in vtilitatem Eccleſiæ.

64 Quæres 4. an Eccleſia teneatur de depoſito apud ſe facto? Reſp. affirmatiuè, modo fiat cum conſenſu Epiſcopi, vel capituli, vel recipiente theſaurario, vel alio ad recipiendum depoſita deſignato, cęteriſque ſolemtitatibus à iure præſcriptis, obſeruatis, tametſi deponens non probet depoſitum fuiſſe verſum in eius vtilitatem, & ſic tenent gloſ. in *d. cap. grauis, verbo perſonæ*, Zabarella, Imola, & alij ibid. ſumma Angelica *verb. depoſitum, §. 4.* Cardoſ. *in praxi iud. verb. depoſitum n. 9.* & alij contra Innoc. Abb. Ioan. Andr. & alios in *d. cap. grauis*, tenentes, quod Eccleſia non obligatur ex depoſito, niſi probetur verſio in eius vtilitatem, quod etiam tradit Paulus *in auth. hoc ius porrectum, n. 5. C. de ſacroſanct. Eccleſ.* Et Rebuff. *in compendio alienat. n. 39.*

65 Quæres 5. an depoſitarius dum depoſitum petitur à deponente, poſſit illud negare, obijciendo compenſationem Reſp. negatiuè, ita habetur *l. ſi quis, C. depoſiti*, vbi dicitur. *Si quis, vel pecunias vel res quaſdam per depoſitionis acceperit titulum, eas volenti ei, qui depoſuit reddere, ilico modis omnibus compellatur, nullamque compenſationem, vel deductionem, vel doli exceptionẽ opponat, quaſi & ipſe quaſdam contra eum qui depoſuit actiones perſonales, vel in rem, vel in hypothecariam prætendens, cum non ſub hoc modo depoſitum acceperit, vt non conceſſa & retentio generetur, & contractus, qui ex bona fide oritur, ad perfidiam retrahatur.* Doctores ibid. intelligunt hunc tex. quod depoſitarius teneatur depoſitum deponenti ſine dilatione reſtituere, quando deponens agit condictione huius textus, ſcilicet actione depoſiti, & de dominio tertij opponit depoſitarius, quod ſcilicet tunc à reſtitutione non excuſetur, vt obſeruat Vincent. Caroc. *de depoſito p. 1. tit. de caſu n. 76. & q. 3. tit. ſi prædo, vel fur deponat n. 8.* Vbi etiam dicit, quod prædoni debet reſtitui depoſitum. Secus ſi depoſitarius de proprio dominio opponat, nam vbi res furata apud dominum deponitur, tunc dominus illam reſtituere non tenetur, & exceptionem dominij contra deponentem opponere poteſt. Nam licet contra petentem depoſitum nulla admittatur exceptio; ea tamen exceptio, quod depoſitarius ſit dominus rei depoſitatæ admittenda eſt. Boſs. *in praxi crim. tit. de carcere n. 16.* Caroc. *de depoſito tit. de caſu n. 76.* Mantica *de tacit. & ambig. conuent. lib. 10. tit. 10. n. 9.*

66 Quæres 6. an aliquando in depoſito habeat locum compenſatio? Abſolutè loquendo non poteſt depoſitarius retinere, vel differre reſtitutionem depoſiti titulo compenſationis, vt conſtat ex l. n. præcedenti citata. Quod locum ha-

habet, quamuis depositum sit confessatum, scilicet quando de actuali numeratione non constat, quia hoc depositum quoad præiudicium ipsius depositarij habet priuilegia veri depositi, non tamen quoad præiudicium tertij. Roland. *cons.* 17.*n.*15.*lib.*1. Thesau. *decis.*16.*n.*3. Pichar. *in* §. *bona fide*; 30.*n.*46. *Instit. de actionibus.* Etiam locum habet in depositio quantitatis, per Nattam *cons.*438.*n.*7. Pichar. *supra n.*46. Surd. *cons.*246.*n.*10. & alios. Nihilominus dantur aliqui casus in quibus depositarius potest uti compensatione. Primus est, quando agitur actione depositi contraria, quia cum tunc non agatur de fide rupta, compensatio locum habet per Tyndar. *de compensationibus art.* 5.*n.* 40. Secundus, quando depositum pervenit ad tertium, & est quantitatis, vel ad æstimationem deueniatur, quia tunc compensatio opponi potest, Vincent. Caroc. *de deposito p.*1.*sit. si depositarius mutuet alteri.* Tertius, quando depositum est subrogatum dependens, vel correspectiuum ad alium contractum, quia regulatur secundum naturam contractus principalis, vnde si contractus principalis sit mutuum, emptio, vel alius similis contractus, & depositum per accidens subsequatur, quia tunc attendi non debet ad naturam depositi, sed ad exceptiones contractus principalis. Steph. Grat. *discept. forens. cap.*273.*n.*5. Aduertit Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 10. *tit.*10.*n.*16. & 17. quod priuilegium depositi cessat, quando deponitur pecunia pro redemptione prædiorum.

67 Quæres 7. an depositarius teneatur depositum restituere sine dilatione, tametsi tertius ei protestetur, quod deponens sit ei debitor certæ quantitatis, & ostendat instrumentum publicum in quo debitum liquidum reperitur? Resp. affirmatiuè, constat ex l. citata quæst. 1. quod verum habet tametsi res deposita aliàs esset generaliter, vel specialiter hypotecata pro securitate debiti. Ripa *in cap. cum M.n.*158. *de constit.* Rebuff. in *tract. except. n.*799. Vbi etiam aduertit, quod res deposita nequeat sequestrari, sed debet deponenti restitui, nisi deponens esset de fuga suspectus, Surd. *cons.* 4.*n.*27. Cald. Pereira *quæst. forens. lib.*1. 21.*n.*11. & 14. Quod intellige quando protestatio fit extraiudicialiter, nam si fiat iudicis mandato, depositarius depositum reddere non debet, ex generali regula, quod inhibitio per iudicem facta impedit fieri solutionem.

68 Quæres 8. an actio depositi competat solum pro re deposita, an etiam pro rebus quæ depositio accedunt? Hoc quæsitum resoluitur in *l.* 1. *ff. depositi*, §. *quæ depositis*, quatenus dicitur. *Quæ depositis rebus accedunt, non deposita, vt puta si homo vestitus deponatur, vestis enim non est deposita, nec si equus cum capistro, nam solus equus depositus est.* Quæ verba sic summat Bald. ibid. *Sicut pro re deposita competit actio depositi, ita pro rebus quæ depositio accedunt, licet illa non dicantur deposita.*

69 Quæres 9. an teneatur ad aliquã restitutionem, qui depositum restituit domino putatiuo, seu quem bona fide putabat verum dominum? Resp. istum ad nihil teneri, vt habetur in *d.l.*1. *ff. de posit.*, §. *si rem.* Vbi dicitur. *Si rem à seruo depositam Titio, quem dominum eius putasti, cum non esset, restituisses, depositi actione te non teneri, Celsus ait, quia nullus dolus intercessit. Cum Titio autem, cui res restituta est, dominus serui aget. si exhibuerit, vendicabitur. Si vero cum sciret rem alienam esse, consumpsit, condemnabitur.* Idem dic, ad nihil teneri, qui depositum bona fide consumpsit, putans esse tuum, tunc enim solum tenebitur de eo, in quo factus est locupletior, vnde si in nullo locupletior factus est ad nihil tenebitur.

70 Quæres 10. cui dari debeat defuncti depositum, quando plures sunt hæredes? In *d.l.*1. *ff. de pecunia*, sic quæsitum soluitur. *Si pecunia in sacculo signato deposita sit, & vnus ex hæredibus eius, qui deposuit veniat repetens, quemadmodum ei satisfiat, videndum est. Premenda est pecunia vel coram prætore, vel interuenientibus honestis personis, & exolueuda pro parte hæreditaria. Sed ipse resignetur,*

tur, non contra legem depositi fiet, cum vel auctore pretore, vel honestis personis interuenientibus hoc euenit, residuo vel apud eũ remanente, si hoc voluerit (singulis videlicet prius ei impressis, vel à pretore, vel ab his coram quibus signacula remota sunt) vel si hoc recusauerit, in edem deponendo. Sed si res sunt, quæ diuidi non possunt, omnes debebit tradere, satisdatione idonea à petitore ei præstanda in hoc, quod supra eius partem est. Satisdatione autem non interueniente, rem in edem deponi, & omni actione depositariarum liberari. Vbi, vt vides, statuitur, quod depositum diuiduum vni ex heredibus reperenti soluitur pro parte; Si indiuiduum, soluitur insolidum, si ipse caueat, aliàs deponatur, vt ibi aduertit Bart. Salicet. & plerique alij, Et in §. sequenti dicitur, quod si duo hæredes contendant, licet depositario soluere cui voluerit, exacta cautione, quod se ab alio defendet.

71 Quæres 11. quid petere debeat, qui vas plenum, vel sigillatum deponit? Ad hoc quæsitum respondetur in *d.l.* 1. *ff. depositi*, §. *si cista*, vbi dicitur. *Si cista signata deposita sit, vtrum cista tantum petatur, an & species comprehendendæ sint? Et ait Trebatius, cistam repetendam non singularum rerum depositi agendum, quod si & ostensæ sint (species sorta, vel vestes) & sic depositæ, adijciendas, & species, & vestes: Labeo autem ait, eum, qui cistam deponit singulas quoque res videri deponere, ergo & de rebus agere eum oportere. Quid ergo si ignorauit is, qui depositũ suscipiebat, res ibi esse, non multum facere, eum suscepit depositum. Ego & rerum depositi agi posse existimo, quamuis signata cista deposita sit.* Quorum verborum talis est summa ibid. *Qui vas plenum, & sigillatum deponit, si res ostenderit, de rebus singulis agat depositi, si non ostenderit, similiter agere poterit.*

72 Quæres 12. an depositarij præferantur cæteris, & an inter depositarios alter alteri præferatur? Quantum ad primum, iam supra diximus de priuilegijs, depositi, deinde & primum & secundum resoluitur in *l. si hominem, ff. depositi*, §. *quoties*, vbi pro praxi hæc scribuntur. *Quoties foro cedunt numularij, solet primo loco ratio haberi depositariorum, hoc est eorum, qui depositas pecunias habuerint, non quas fœnori apud numularios, vel cum numularijs, vel per ipsos exercebant, & ante priuilegia. Igitur si bona venierint, depositariorum ratio habetur, dummodo eorum, qui postea vsuras acceperunt, ratio non habeatur, quasi renunciauerint deposito. Item quæritur vtrum ordo spectetur eorum, qui deposuerunt, an vero simul omnium depositariorum ratio habeatur? Et constat simul admittendos, hoc enim rescripto principali significatur.* Vbi vt vides, & ibi notat Bart. in summa, quando numularij foro cedunt, potior est causa deponentium, & vsuras non recipientium, & inter eos qui prior est tempore, non est potior in iure.

73 Quæres 13. an quando circa rem depositam aliquid est fiendum, fieri debeat expensis deponentis, an depositarij? De hac re hæc dicuntur in *l. si in Asia, ff. de posit.* scilicet. *Si in Asia depositum fuerit, vt Romæ reddatur, videtur id actum, vt non impensa eius id fiat, apud quem depositum sit, sed eius, qui deposuit.* Quorum verborum summa est ibi: *Quod est fiendum in re deposita, in dubio intelligitur expensis deponentis, nisi aliter actum sit.*

74 Quæres 14. vbi depositum restitui debeat? Resp. quod ibi restitui debet vbi est, nisi aliter conuentum sit, vel nisi alibi petatur, expensis deponentis, sic dicitur in *d.l. si in Asia, ff. depositi*, §. *depositum*. Vbi sic habetur. *Depositum eo loco restitui debet, in quo sine dolo malo eius est, apud quem depositum est. Vbi vero depositum est, nihil interest. Eadem dicenda sunt communiter, & in omnibus bonæ fidei iudicijs. Sed dicendum est si velit actor suis impensis, suoque periculo rem perferri Romam: vt audiendus sit, quoniam & in ad exhibendum actionem id seruatur.*

75 Quæres 15. an depositarius ad aliquid teneatur, quando res deposita apud ipsum perijt? Resp. negatiuè, quando eodem modo fuisset peritura apud do-

minum. Sic habes in *l. si pluries ff. depositi*, §. *siue autem*, vbi hæc legis. *Siue autem cum ipso apud quem deposita res est, actum fuerit, siue cum hærede eius, & sua natura res ante rem iudicatam interciderit (veluti si homo mortuus fuerit) Sabinus & Cassius absolui debere eum, cum quo actum est, dixerunt, quia equum sit naturalem intentum ad actorem pertinere, vtique cũ interitura esset ea res, etsi restituta esset actori.* Si ergo res deposita pereat eo modo quo perijsset apud deponentem, libirabitur depositarius, & sic tenent DD. ibid. post glos. *verb. interitura.*

76 Quæres 16. an depositarius possit rem depositatam alteri in depositum tradere, & quid si res pereat apud secundum, vel tertium depositarium? Hoc quæsitum resoluitur *l. si is, ff. depositi*, vbi hæc habentur. *Si is apud quem deposueris, apud alium eam deponat, & ille dolo quid admiserit, ob dolum eius apud quem postea fit deperit, eatenus eum teneri, apud quem tu deposueris, vt actiones suas tibi præstet.* Vbi, vt vides, & obseruatur ibid. *in summa*, & notat glos. primus deponens non habet actionem contra alium depositarium, nisi prius ei cessa fuerit.

77 Quæres 17. ad quid teneatur depositarius qui est in mora restituendi rem depositam, v g. pecuniam? Resp. quod tenetur ad interesse, seu vt dicitur in *l. Lucius Titius, ff. depositi*, ad vsuras, à tempore moræ, non ante moram, quia vt ibid. dicitur. *Contra bonam fidem, & depositi naturam est, vsuras ab eo desiderare, temporis ante moram, qui beneficium in suscipienda pecunia dedit. Si tamen ab initio de præstandis vsuris conuenit lex contractus seruabitur.* Et in *l. die desponsaliorum, ff. eod* dicitur. *Qui pecuniam apud se non obsignatam, vel vt tantundem redderet depositam, in vsus proprios conuertit, post moram, in vsuras quoque iudicio depositi condemnandus est.*

QVAESTIO III.

De mandato, & de connexis cum illo.

78 DECLINATVR hoc nomen, mandatum mandati, & mandatus mandatus quintæ declinationis, quo modo frequenter vtuntur leges, vt ex referendis patebit. Variè definitur, vt colligitur ex *rub. ff. mandati*, aliqui namque sic definiunt. *Mandatum est officium ab eo qui gratuito suscipit exhibendum.* Alij sic definiunt. *Mandatum est officium honestum gratis susceptum, ab amico exhibendum.* Verum prima definitio deficit quia mandatum potest etiam suscipi dato pretio, mercedeque constituta. Secunda etiam deficit, quia etiam de re inhonesta fit mandatum, & etiam non amicus mandatum suscipere potest, vt in eadem rubrica obseruatur. Vera definitio mandati colligitur ex *l. 1 ff. mandati*, vbi dicitur. *Obligatio mandati consensu contrahentium constitit, ideo per nuncium quoque vel per epistolam mandatum suscipi potest. Item siue rogo, siue volo, siue mando, siue alio quocunque verbo scripserit, mandati actio est.* Ex quo loco sic ibi DD. mandatum definiunt, vt sit *contractus mutuo consensu constans, quo quis negotium bona fide gerendum alteri committit.* Dicitur contractus mutuo consensu constans, in quo conuenit cum cæteribus contractibus, vltro, citroque obligantibus, alia verba ponuntur loco differentiæ, quia per illa mandatum differt à cæteris contractibus. Iodoc. Loric. *in thesauro verb. man-*

Digitized by Google

mandatum, post Sylu. *verb. mandatum*, sic breuius definit, *est iussio, qua alter alteri iubet, quod vult fieri*. Vnde mandatum non sit superiori, sed inferiori, cum habeat quandam vim præcepti, vt exequatur, quod mandatur, seu iubetur. Qui mandat dicitur *mandans*, seu *mandator*, & qui mandatum suscipit, dicitur *mandatarius*.

79 De mandato hæc communiter traduntur à summistis, Sylu. *verb. mandatum*, Angelo, Armilla, Tabiena, Io. *doc.* & alijs. I. Quod inter mandatorem, & mandatarium, mutua oritur actio mandatoris contra mandatarium de negligentia in impletione mandati, in mandatario datur actio contra mandatorem pro expensis factis, alijsque promissis. Itemque de damnis, quæ verisimiliter euenire potuerunt, & de casibus fortuitis, si mandati limites seruauit. II. Quod mandatum posterius derogat priori, si de eius faciat mentionem, & speciale derogat generali, præterquam in priuilegijs, & legatis, & quando res non est integra. Mandatum generale, valet ad omnia, & speciale, ad specialia. III. Quod mandatum qualificatum duo continet, si non potest in totum impleri, debet impleri pro viribus. IV. Quod mandatum rei turpis non teneat, neque aliquam pariat obligationem. V. Quod mandans delictum suo ministro aut subdito, non solum est reus peccati, verum etiam pœnæ simul cum mandatario. Idem dicitur quando alij, qui obedire non tenetur, mandat. VI. Quod mandata, quæ vim constitutionis non habent, expirant morte mandantis, non tamen iurisdictionalia, lite pendente. VII. Quod mandatarius non obseruans formam mãdati, nihil validi operatur. Verum vt hæc & alia, maneant explicata sequentes, §. proponimus.

§. I. *Quot modis mandatum contrahatur, vbi de diuisione illius.*

80 IN *l. mandatum, ff. mandati*, huius §. materia eleganter tractatur per hæc verba. *Mandatum inter nos contrahitur, siue mea tantum gratia tibi mandem, siue aliena tantum, siue mea, & aliena; siue mea, & tua; siue tua, & aliena. Quod si tua tantum gratia tibi mandem, superuacuum est mandatum, & ob id, ex eo, nulla nascitur obligatio. Mea tantum gratia interuenit mandatum, veluti si tibi mandem, vt negotia mea geras, vel vt fundum mihi emas, vel vt pro me fide iubeas. Aliena tantum, veluti si tibi mandem, vt Titij negotia geras, vel vt fundum ei emas, vel vt pro eo fide iubeas. Mea, & aliena, veluti si tibi mandem, vt mea, & Titij negotia geras, vel vt mihi, & Titio fundum emas, vel vt pro me, & Titio fide iubeas. Tua, & mea, veluti si tibi mandem, vt sub vsuris credas ei, qui in rem meam mutuatur. Tua, & aliena, veluti si tibi mandem, vt Titio sub vsuris credas. Quod si vt sine vsuris credas, aliena tantum gratia interuenit mandatum. Tua autem gratia interuenit mandatum, veluti si tibi mandem vt pecunias tuas potius in emptiones prædiorum colloces quam fœneres, vel ex diuerso, vt fœneres potius, quam in emptiones prædiorum colloces, cuius generis mandatum magis est consilium quam mandatum, & ob id non est obligatorium, &c.*

81 Quæres 1. an mandatum contrahatur quando quis officium recipit gerendum pretio, vel mercede? Numero 70. diximus posse stare mandatum, per hoc quod iustum exequatur pretio, vel mercede, proinde reiecimus illorum definitionem, qui mandatum definiunt per hoc, quod sit *officium ab eo qui gratuito suscipit exhibendum* prout reiicitur *in rub. ff. mandati*; ex alia parte, non videtur posse negari, quin ad rationem mandati requiratur, quod officium mandatum gratuito exequatur, vt dicitur in *l. 1. ff. mandati*, vbi dicitur. *Mandatum nisi gratuitum, nullum est, nam originem ex officio atque amicitia trahit. Contrarium porro est officio merces, interueniente enim pecunia, res ad locationem, & conductionem potius respicit.* Verum hoc procedit in omni rigore, nam si loquamur de mandato, vt communiter fieri solet, interue-

nit

nit in eo merces, pecunia, & pactũ de istis. Nam, vt aduertit glos. *ibid. verbo nisi gratuitum*, procurator ad litem habet mandatum, & tamen sibi merces, & salarium datur. Tutor, & curator habent mandatum à defuncto, vel à lege, & tamen habent mercedem, &c.

82 Quæres 2. per quæ verba mandatum committatur? Resp. quod si loquamur de mandato propriè dicto, quod dicit præceptum, seu iussionem de exequendo officio, vel negotio, non potest fieri nisi à superiore potente præcipere, & obligare: & per verba imperatiua; vnde bene aduertit glos. *loco citato, verbo quocunque verbo*, quod mandatum *non fit monendo solum; item non commendando tantum: item non tantum exhortando; non enim qui exhortatur mandatoris opera fungitur: item non tantum persuadendo; sed oportet, quod animus obligandi interueniat, &c.* At si loquamur de mandato, prout est contractus, sufficiũt talia verba, vel signa in quibus mandans exprimat animum de eo, quod fieri desiderat, & alter, scilicet mãdatarius debet in talem animum consentire, ex quo sequetur vtrinque obligatio, in illo de committendo, & de præstando requisita pro executione mandati, in isto, de fidelitate in executione eiusdẽ.

83 Quæres 3. an mandatum fiat tum tacitè, tum expressè? Resp. affirmatiuè. Expressè tunc fiet, quando verba expressa, vel signa clara sunt, vt mando tibi, vt mihi emas librum, domum, fundũ, equum, &c. Item vt pro me soluas, domum conducas, fide iubeas, &c. Tacitè, quando ego scio, & taceo, quod mea negotia geris, nam tunc videor tibi negotium committere, seu mandare. Vnde *l. qui patitur, ff. mandati*, dicitur. *Qui patitur ab alio mandari, vt tibi credatur, mandare intelligitur.* Et *l. qui fide, ff. eod.* idem dicitur.

84 Quæres 4. quot modis mandatũ fiat, seu quotuplex sit mandatum? Resp. quod mandatum aliud est voluntatis, aliud necessitatis. Mandatum voluntatis est illud, quod à mandantis voluntate dependet. At mandatum necessitatis est illud, quod lege, & iure ponitur, vt cum iudex præcipit alicui, vt suscipiat administrationem bonorum pupilli, &c. eiusdem generis est mandatum, quod habet procurator, syndicus, &c. Deinde mandatum aliud est generale, aliud speciale, vt supra tetigimus. Generale tunc est, quando quis committit alicui vt sua omnia negotia gerat, vel sua omnia bona administret, &c. Speciale est, quod ad negotium speciale datur, vt ad exigendum, ad soluendũ debita, ad aliquam litem componendã, ad transigendum, &c. Aliud est etiam mandatum, quod fit expressè, aliud quod fit tacitè, de quo iam diximus. Vnũ addo, quod mandatũ nonnumquam imponitur verbis ambiguis, & obscuris, vt cum Dominus iniuria affectus ab aliquo, dicit seruo, non redeas domũ, nisi aliquid noui de te audiam; nam si tunc famulus occidat iniuriantem Dominum, censetur facere de mandatu tacito Domini. Item aliud est mandatum absolutum, & aliud conditionatum, vt habetur in *l. 1. ff. mandati*, ibi: *Item mandatum & in diem differri, & sub conditione contrahi potest.* Dicitur autem mandatum differri in diem, seu dari in diem, vt cum quis mandat alicui vt sua debita soluat tali die; vel vt pro se fide iubeat vsque ad talem diem, &c.

§. II. *Quænam personæ mandare possint.*

85 IN vniuersum omnes illi mandare possunt, qui contrahere non prohibentur; cum enim mandatum sit quidam contractus cohalescens ex consensu mandantis, & mandatarij, sequitur, quod illi mandare possunt, & mandatum accipere, qui possunt contrahere, circa illam materiam de qua mandatum dari debet. Vnde si mandatum sit de emendo, vendendo, dando, accipiendo, &c. illi hoc modo mandare possunt, qui possunt emere, vendere, dare, accipere, &c. Hinc est, quod cum pupillus, & minor nequeant contrahere, sine consensu tutoris, & curatoris, ita sine eorumdem consensu mandare non poterunt. Hinc etiam est, quod cum Religiosus nequeat contrahere sine consensu superioris, ita neque poterit sine

eius-

eiuſdem conſenſu mãdare; maximè quia Religioſus non habet nec velle, nec nolle, cap. *religioſus, de teſtam. in 6.* & cap. *quorundam, de elect. eod. lib.* & cap. *religioſi de ſepult. ibid.* & cap. *non dicatis*, 12. *q.* 1. Ex ſpeciali etiam prohibitione prohibentur mandare Curiales, ideſt, qui ſunt curiæ obligati, & adſtricti, *l. Curialis, C. de locato*. Et milites prohibenter mandare ad conducendas res aliorum, *l. milites, & l. vlt. C. de locato*.

86 Quæres 1. an filius familias poſſit mandare, & mandatum accipere ſine conſenſu patris? Reſpond. affirmatiuè, quando eſt emancipatus. Item quando non eſt emancipatus poteſt mandare, & mandatum accipere quoad ea bona de quibus diſponere poteſt ſine patris conſenſu, vt ſunt bona caſtrenſia, & quaſi caſtrenſia, cum enim de iſtis bonis contrahere poſſit ſine conſenſu patris, ita ſine eiuſdem conſenſu mandare, & mandatum accipere poterit, vt ex ſe patet. Item filius familias, poteſt mandatum accipere ſine conſenſu patris, ſaltem quoad validè, vt alterius nomine ſoluat illius debita, vt ſit illius procurator, ad agenda negotia, ad litem componendam, & ſimilia, cap. *qui generaliter*, §. 1. *de procuratoribus in 6.* Item ad iudicia, ibid. & *l. filius fam. ff. de procuratoribus*. & tradunt DD. ibid. & Tiraq. *de iure maritigloſ* 5. *n.* 174.

87 Quæres 2. an pater poſſit mandare filio, & filius patri? Tunc pater dicitur propriè mandare filio, quando illi committit negotium, vel officium ratione cuius pater obligatur filio, & filius obligatur ex vi mandati acceptati exequi fideliter mandatum, ex vi mandati, non ex vi patriæ poteſtatis. Dependet huius quæſiti ſolutio ex dictis ſupra an inter patrem, & filium dari poſſit propria, & rigoroſa iuſtitia. Nunc breuiter dico, quod cum mandatum de quo loquimur, ſit propriè contractus; in ijs rebus dari poterit inter patrem, & filium, in quibus contrahere poſſunt, & in quibus filius cenſetur ciuiliter perſona diſtincta à patre. Quocirca ſi filius habeat bona caſtrenſia, vel quaſi caſtrenſia, de quibus cum patre contrahere poteſt, etiam in illis mandatum intercedere poterit. Hinc eſt, quod ſi pater mandet filio debitorum ſolutionem, ſcilicet vt perſona ab ipſo diſtincta, habens propria bona, quibus ea ſoluat, & de facto ſoluat, poterit poſtea id quod ſoluit, à patre repetere.

88 Quæres 3. an mulier matrimonio coniuncta poſſit aliquando mandare? Reſp. affirmatiuè, in ijs ſcilicet rebus, in quibus contrahere, & ſe obligare poteſt ſine conſenſu mariti, & tunc mandati actione tenebitur. Ita colligitur ex *l. fruſtra, C. ad ſenatus conſ. Velleian.* vbi ſecundum Bald. *ibid. in ſumm.* dicitur. *Mulier reuera principalis poteſt ſe principaliter obligare. Item in rem ſuam intercedere poteſt.* Et ſecundum Salicet. dicitur. *Mulier pro contractu proprio, non iuuatur Velleiano, nec ſi pro creditore ſuo obligatur quantum debet.* Non tenebit tamen mandatum mulieris, ſi mandet alteri vt fide iubeat pro alio, quia ſolum pro ſe, ſe obligare poteſt. Sic colligitur ex *l. ſi mulier, ff. ad ſenat. conſult. Velleian.* Vbi dicitur. *Si mulier alienam ſuſcepit obligationem, cum ei per exceptionem Velleiani ſenatus conſulti ſuccurratur, creditori contra priores debitores reſciſſoria actio datur.*

89 Quæres 4. an poſſit ille cui bona publicantur, mandare alicui, vt ea emat? Reſp. affirmatiuè, ita habetur *l. ſi mandauero, ff. mandati*, §. *is cuius*. Vbi dicitur. *Is cuius bona publicata ſunt, mandare alicui poteſt, vt ea emat, & ſi emerit, vtilis erit mandati actio, ſi non præſtet fidem, quod ideo receptum eſt, quia publicatis bonis, quicquid poſtea acquiritur, nõ ſequitur fiſcũ.*

§. III. *De quibus rebus mandatum dari nequeat.*

90 OMnino certum eſt, quod mandatum de re turpi, iniqua, peccaminoſa, contra bonos mores, &c. non teneat, quia res iſtæ nullatenus mandari poſſunt, vt bene decernitur in *d. l. ſi mandauero*, §. *qui adem, ff. eod.* vbi habetur. *Qui adem ſacram ſpoliandam, hominem vulnerandum, occidendumue mandatu ſuſce-*

scepit, nihil mandati iudicio consequi potest, propter turpitudinem mandati. Vbi Bart. in iumm. dicit. *Mandatum rei turpis, nullum est.*

91 Quæres 1. an valeat mandatum de re mea emenda à tertio, de iure vendente? Hoc quæsitum sic resoluitur in d. *l. si mandauero*, §. *si ij*, *ff. eod.* vbi sic scribitur. *Si ij, quorum res veneunt, quas pignori dederunt, supposuerint emptores, & eis emendas res mandent, mandatum intelligitur; licet quantum ad meram rationem, mandatum non consistat. Nam cum rem tuam emas, nulla emptio est in tua persona rei tuæ.*

92 Quæres 2. an quis mandare possit, vt res ematur, quæ est ipsius mandatarij? Resp. affirmatiuè, quando est mandatarij solum pro parte, de hac re pulcher casus proponitur in d. *l. si mandauero*, §. *Iulianus*, *ff. eod.* Vbi hæc habentur. *Iulianus scribit, mandati obligationem consistere etiam in rem eius, qui mandatum suscepit, ex eo maximè probare, quod si pluribus haredibus vendentibus vni mandauero, vt rem hæreditariam mihi emeret, etiam pro ea parte ex qua heres sit, obligatur mandati actione, & me obligat. Et sanè si ille propter hoc extraneo rem non adduxerit, quod mandatum susceperat ex bona fide esse, præstare ei pretium quanti vendere poterat. Et è contra, si emptor ad emptionem rei sibi necessariæ, idcirco non accesserat, quod heres accepisset se ei empturum, æquissimum esse, mandati iudicium præstari quanti eius interfuit, emptam rem habere.*

93 Quæres 3. an mandatum de re incerta valeat? Hoc quæsitum sic resoluit glos. *in l. mandatum*, *ff. mandati*, *verb.* & *Titio fund.* vbi dicit: *Scilicet certum, quod si incertum? Arg. quod non teneatur inf. de iur. dot. l. cum potest* §. *gener. Sed contra dicendum est, quia & ibi pecunia sine numero promittitur, non teneri, sed secus in mandato, vt inf. eo l. præterea.* Vnde tenet mandatum, quo alicui mando vt mihi domum emat non exprimendo qualem, nec exprimendo quantitatem pretij. Ratio est, quia in tali casu licet non exprimatur nec res, nec pretium, eligitur tamen personæ industria cui censetur committi domus, vel predij emendi vtilitas, & pretij honestas. Requiritur tamen, & in hoc, & in quocunque alio mandato, quod mãdans certam formam saltem in genere præscribat, quam mandatarius in exequendo mandato seruare debet, quæ in mandato contineri debet; quando in scriptis fertur, is qui mandat, ille cui mandatur, causa, negotium, & is contra quem mandatur, poni debent.

§. IV. *Ex qua culpa mandatarius teneatur, vbi quid de mandante.*

94 CErtum est, quod si ex culpa mãdatarij negotium mandatum corruat, mandatarius ad satisfactionem pro damno tenetur, vt habetur in *l. cum per procuratorem*, *C. mandati*, vbi dicitur. *Cum per procuratorem causam tuam læsam esse dicas, mandati actio, aduersus eum tibi competit.* & in *l. procuratorem*, *C. eodem*, habetur. *Procuratorem, non tantum pro ijs, quæ gessit, sed etiam pro ijs, quæ gerenda suscepit, & tam propter exactam ex mandato pecuniam, quam non exactam, tam dolum, quam culpam sumptuum ratione, bona fide habitam præstare necesse est.* Vbi Salic. in summ. dicit. *Procurator tenetur de gestis & gerendis per eum susceptis, & de dolo, & de lata culpa, &c.* Difficultas est, an etiam teneatur de culpa leui, & leuissima. Affirmant plures, & dicunt tradi in *l. à procuratore*, *C. mandati*, vbi dicitur. *A procuratore dolum, & omnem culpam, non etiam improuisum casum præstandum esse, iuris auctoritate manifestè declaratur.* Vbi Bald. in summ. dicit. *Procurator tenetur etiam de leuissima culpa.* Et Salicet. dicit. *Procurator de dolo, & omni culpa tenetur, non tamen de casu fortuito.* Vbi glos. *verb.* & *omnem culpam*, dicit. *De dolo, & lata culpa, & leui tenetur secundum omnes, vt hic, & ff. eod. l. si procuratorem*, §. *dolo*, & *l. dolus*, *ff. de reg. iur. l. contractus. Sed secundum Ioan.* & *B.* & *Azo. etiam de leuissima culpa tenetur, vt hic, nam qui omnem dixit, nihil omisit.* Verum Odofredus, & Martinus apud eandem glos. putant, solum de

dolo

dolo teneri quando mandatum datur ſolum in gratiam mandantis; ex leui quando datur in gratiam vtriuſque, & ex leuiſſima quando datur in gratiam ſolius mandatarij; tunc enim mandatarius obligatur ad exactam diligẽtiam. Greg. Lop. *in l. 26. p. 5. tit. 5. glo. 1.* ſtatuit, quod mandatarius tenetur reſarcire damnum, quod prouenit mãdatori ex dolo, & culpa lata, excepto mandato ad iudicia, quia procurator ad iudicia tenetur ex culpa etiam leuiſſima. Abſolutè teneri ſolum ex culpa lata, & dolo tenent Harmeno *lib. 6. epit. tit. 2.* Emanuel. Suar. *in theſauro recept. ſentent. lit. M. n. 35.* Donel. *comment. iuris ciuil. lib. 13 cap 11.* Hentic. Bocer. *in diſput. de vniuerſo iure p. 1. claſ. 2. diſp. 6. n. 80.* & alij.

95 Quæres 1. an mandatarius excedens fines, ſeu limites mandati, obliget mandantem? Reſp. negatiuè, niſi ſciens exceſſum taceat, quia tunc in illum conſentire videtur. Cald. Pereira *de empt. & venditione cap. 15. n. 51.* Secus non, Menoch. *de arbitr. caſu 352. n. 3.* vbi dicit, quod mandatarius excedens fines mandati, non obligat quoad exceſſum; imò quoad exceſſum mandatum non tenet, *l. cum mandati, C. mandati*, & tradunt ibi DD. Tenetur namque mandatarius fines mandati exacta diligentia ſeruare, *l. diligenter, ff. mandati*, & cap. *cum olim, de offic. delegat.* & tradunt Iaſ. *in l. ſi procurator ff. de procurator.* Socin. *reg. 309.* Menoch. *conſ. 134. n. 3.* Cardoſ. *in praxi iudic. verb. mandatum, n. 7.* & alij.

96 Quæres 2. quis debet probare dolum, vel culpam, vel exceſſum mandati, quem mandans obijcit mandatario? Reſp. quod pertinet ad mandantem aliàs præſumitur pro mandatario, & abſolui debet, tametſi non probet diligentiam, ex generali regula pluries tradita, quod ad obijcientem pertinet probare, cum enim obijciens habeat rationem actoris, & ille cui obijcitur habeat rationem rei, & ad actorem pertineat probare, ſequitur, quod ad mandantem obijcientem pertinebit probare negligentiã mandatarij, vel exceſſum, &c. Et ſic tradunt Dec. *conſ. 632. vol. 3.* Arimin. Tepat. *var. ſent. to. 1. tit. 91. cap. 23. verſ. mandatarius.*

97 Quæres 3. an mandatarius teneatur de caſu fortuito? Reſp. negatiuè, conſtat ex *l. à procuratore, C. mandati*, citata *n. 94.* Quod ſi loquamur de damnis caſu fortuito occurrentibus ipſi mandatario, an dominus teneatur illa reſarcire, ſtandum eſt *l. inter cauſas, ff. mandati, §. non omnia.* Vbi ſic ſcribitur. *Non omnia, quæ impenſurus non fuit (* ſcilicet dominus *) mandatori imputabit, veluti, quod ſpoliatus ſit à latronibus, aut naufragio res amiſerit, vel languore ſuo, ſeruumque apprehenſus quadam erogauerit, nam hæc magis caſibus, quam mandato imputari oportet. Sed cum ſeruus, quem mandatu meo emeras, furtum tibi feciſſet. Neratius ait, mandati actione te conſecuturum, vt ſeruus tibi noxæ dedatur, ſi tamen ſine culpa tua id acciderit. Quod ſi ego ſciſcem talem eſſe ſeruum, nec tibi prædixiſſem, vt poſſes præcauere, tunc quanti tua intereſt, tantum præſtari tibi oportet.* Vbi, vt vides, & ibid. notatur in ſumma, damna caſu fortuito occurrentia dominus procuratori non emendat. Et *l. ſi quis ff. eod. §. morte quoque*, de impenſis quas facit mandatarius in executione mandati, dicitur. *Impendia exequendi mandati gratia facta, ſi bona fide facta ſunt, reſtitui omnino debent. Nec ad rem pertinet, quod is, qui mandaſſet, potuiſſet, ſi ipſe negotium gereret, minus impendere.* Quæ verba ſunt valde notanda, & in mentis armariolo retinenda, cum ad praxim multum conducant.

98 Pro maiori intelligentia dictorũ in hoc §. notanda ſunt, quæ dicuntur in *l. diligenter, ff. mandati*, vbi ſic legis. *Diligenter igitur fines mandati cuſtodiendi ſunt, nam qui exceſſit, aliud quid facere videtur, & ſi ſuſceptum non impleuerit, tenetur. Itaque ſi mandauero tibi, vt domum Seianam centum emeres, tuque Titianam emeris, longe maioris pretij, centum tamen, aut etiam minoris, non videris impleuiſſe mandatum. Item ſi mandauero tibi, vt fundum meum centum venderes: tu-*

que eum nonaginta vendideris, & petam fundum, non obstabit mihi exceptio, nisi & reliquum mihi, quod deest mandato meo præstes, & indemnem me per omnia conserues. Seruo quoque si dominus præceperit certa summa rem vendere, & ille minoris vendiderit, similiter eam vendicare dominus potest, nec vlla exceptione submoueri, nisi indemnitas ei præstetur. Melior autem causa mandantis fieri potest, puta si cum tibi mandassem, vt Stichum decem emeres, tu eum minoris, vel tantidem, vel aliud quicquam seruo accederet, vtroque enim casu, aut non vltra pretium, aut intra pretium feceris.

99 Circa mandantem, nota has habere obligationes, nam qui mandatum dedit ad iudicia, & lites, re incœpta non potest illud reuocare, nisi consentiente mandatario, seu procuratore, *l. post litem, ff. de procurat. & l. & quia ff. de iurisdict. omnium iudic.* & cap. *quamuis, de procurat.* Limitatur, nisi mandans cognoscat mandatarium esse suspectum, esse inimicum, de nouo factum cum parte affinem, esse ab eo hæredem institutum, esse religionem ingressum, longam suscepisse peregrinationem, detineri ægritudine, exilio, in carcere, &c. ex d. cap. *quamuis*, & ex pluribus legibus *ff. de procurat.* Quod si mandatum datum est ad negotia, reuocari potest, etiam renuente mandatario, quando reuocatio non interest mandatario, sed solum mandatori, ita colligitur ex *l. si procuratorẽ, ff. mandati*, §. *mandati*, vbi dicitur. *Mandati actio tunc competit, cum cœpit interesse eius qui mandauit*, ac proinde mandatarius non potest tunc cessare à prosecutione mandati, & si cessat, mandans habet actionem contra eum, quanti interest. *Caterum si nihil in est, cessat mandati actio & eatenus competit, quatenus interest, vt puta mandaui tibi, vt fundum emeres, si interuerat mea emi, teneberis. Caterum si eundem hunc fundum ego ipse emi, vel alius mihi, neque interest aliquod, cessat mandati actio. Mandaui vt negotia mea geeres, si nihil deperierit, quamuis nemo gesserit, nulla actio est, aut si alius idoneè gesserit, cessat mandati actio, & in similibus hoc idem erit probandum.* Verum de hac re dicetur magis in seq. §.

§. V. Quomodo mandatum finiatur.

100 IN fine de mandato, §. *rectè*, ad rem nostram hæc scribuntur. *Rectè quoque mandatum contractum si adhuc integra res sit, reuocatum fuerit, manescit. Item si adhuc integer mandato mors alterutrius interueniat, ideſt, vel eius qui mandauit, vel illius, qui mandatum suscepit: soluitur mandatum. Sed vtilitatis causa receptum est, heo mortuo, qui tibi mandauerat, tu ignorans eum decessisse, executurus fueris mandatum: posse te agere mandati actione, alioquin iusta, & probabilis ignorantia tibi damnum afferret.* Vbi vt vides cessat mandatum per reuocationẽ, re integra, & per mortem, vel mandantis, vel mandatarij. Circa primum de modo quo finit mandatum per reuocationem.

101 Quæres 1. quid sit mandatum reuocari re integra? Ad hoc quæsitum clarè, & dilucidè resp. *in summa d. §. rectè* vbi hæc leguntur. *Mandatum re integra reuocatum extinguitur, rem autem integram appellamus, si quando nihil, quod ad mandati consumationem attinet, vel factum, vel inchoatum sit.* Idem tradit glos. ibid. *verb. item si adhuc integro.* Vbi sic dicit. *Sed vsquequò dicitur integrum? Resp. si mandata fuit emptio, donec arrhas dederit, vel alias se emptori obligauerit, & idem in similibus. Et (vt breuius accipias) si iam cœpit interesse mandatarij, non est res integra, alias si c. arg. ff. eo l. si procuratorem § mandati. Si vero non est res integra, non finitur mandatum, nisi in iudicio*, hoc est nisi auctoritate iudicis. Hac doctrina vsus sum aliquando, vt responderem cuidam dubio. Nam Generalis cuiusdam Religionis dederat alicui mandatum, vt visitaret quandam prouinciam, visitauit vnum conuentum, postea Generalis mandatum reuocauit, dixi non potuisse illud reuocare, nisi Visitator consentiret, quia iam cœperat interesse Visitatori perficere totam visitationem, ac proin-

proinde ea reuocatio fieri non poterat, *niſi in iudicio*, vide n. ſeq.

102 Quæres 2. quando propriè fieri poſſit mandati reuocatio? Hæc res cum valde frequens ſit, & multi ſine fundamento loquantur, promendo, quod ſibi videtur, præſertim ex theologis, qui in ſolis concluſionum illationibus inſiſtunt, non attendendo ad iuris principia, placet affetre, quid de hac re, iura rectè ſtatuerunt in *l. ante litem*, cum alijs ſequentibus, *ff. de procurat.* hæc dicuntur. *Ante litem conteſtatam* (idem intellige proportione ſeruata, de quocumque alio negotio ſub mandatu commiſſo) *libera poteſtas eſt, vel mutandi procuratoris, vel ipſe domino iudicium accipiendi. Poſt litem autem conteſtatam, reus, qui procuratorem dedit, mutare quidem eum, vel in ſe litem transferre à viuo procuratore, vel in ciuitate manente, poteſt, cauſa tamen prius cognita* (hæc verba confirmant, quæ numero præcedenti dicta ſunt.) *Non ſolum autem ipſi, qui dedit procuratorem, hoc permittitur, ſed etiam hæredi eius, & cæteris ſucceſſoribus. In cauſæ autem cognitione, non ſolum hæc verſantur. quæ ſupra diximus in procuratore non compellendo ſuſcipere iudicium, verum & ætas. Aut religionis beneficium. Item ſi ſuſpectus ſit procurator, aut in vinculis, aut hoſtium, prædonumuè poteſtate. Vel judicio publico, priuatoue, vel valetudine, vel maiore ſua re diſtinguatur. Vel exilio, vel ſi latet, vel ſi inimicus poſtea fiat. Aut affinitate aliqua aduerſario iungatur, vel hæres ſi exiſtat. Aut longa peregrinatio, & alia ſimiles cauſæ impedimento ei ſint. Mutari debebit, vel ipſo procuratore poſtulante. Quæ omnia ex parte rei, ſed etiam in perſona actoris obſeruabuntur.*

103 Quæres 3. an quando mandans iurauit ſe non reuocaturum mandatum, teneat reuocatio, ſi fiat non obſtante iuramento? Reſp. quod qui ſic iurauit periurus quidem eſt, cum agat cõtra id quod iurauit, niſi aliunde petat diſpenſationem ſeu relaxationem, vel niſi mandatum iam ſit factum iniquum, & à fortiori ſi à principio iniquum eſſet, quia iuramentum non poteſt eſſe vinculum iniquitatis. Vbi autem hæc non adſunt, peccat reuocans mandatum, reuocatio tamen tenet. Bart. *in l. cum precario, ff. de precario*, & alij paſſim. Aduertit Bart. ibid. quod ſi mandatarius ſuſcipiat mandatum eo pacto, vt non reuocetur, adhuc reuocari poteſt, cum tale pactum non teneat cum ſit contra ſubſtantiam mandati, de cuius ratione eſt, vt reuocari poſſit.

104 Quæres 4. an negotium à mandatario geſtum poſt reuocationem, ſed ante reuocationis notitiam, ſit validum & teneat? Reſp. affirmatiuè, conſtat ex §. *rectè*, citato in principio huius §. Et etiam conſtat ex *l. ſi mandaſſem, ff. mandati*, vbi dicitur. *Si mandaſſem tibi, vt fundum emeres, poſtea ſcripſiſſem ne emeres, tu antequam ſcias me vetuiſſe, emiſſes mandati tibi obligatus ero, ne damno afficiatur is, qui mandatum ſuſcepit.* Idem tradit Bart. ibid. in ſumma, & DD. alij ibid. Igitur vt reuocatio mandati habeat effectum, & profit, debet intimari mandatario. Nec ſufficit, quod de hoc rumor ſpargatur, & pertingat ad mandatarium, ſed requiritur, quod ipſe mandatarius à mandante moneatur. Addit Flamin. *de reſignat. lib. 9. q. 23. n. 12. & 29.* quod neque ſufficiat ſcientia reuocationis, ſed requiritur intimatio, quo circa notat ex illo principio, quod reſignatio facta per procuratorem reuocatum ante intimationem reuocationis eſt valida. Limitat, niſi agatur de reuocatione procuratoris metu conſtituti, quia tunc nõ requiritur intimatio, idem Flam. *lib. 13. q. 1. n. 48.* Ioan. Selu. *de benefic. p. 3. q. 16. n. 2.* Rebuff. *in praxi benefic. tit. de reuocat. procurat. n. 10.*

105 Circa ſecundum de modo quo finit mandatum per mortem mandantis, & mandatarij, nota, quod circa mortem mandatarij, eſt omnino certum, quod mãdatum finiat, niſi in ipſo mandato detur mandatario facultas conſtituendi alium mandatarium, qui ipſi ſuccedat, & negotium proſequatur, vel niſi in ipſa conſtitutione mãdati conſtituatur ſucceſſor, aliàs omnino finit mandatum. Ex mor-

Digitized by Google

re autem mandantis, quando mandatum est putum mandatum, & non habet vim constitutionis, mandatum cessat, vt autem ista magis pateant.

106 Quæres 1. quomodo mandatum per mortem mandantis expiret? Resp. quod solum finit re integra. Ita habetur, *l. mandatum, C. mandati*, vbi dicitur. *Mandatum re integra, domini morte finitur.* De hac lege hæc dicit Bald. ibid. in summa. *Ista lex licet sit breuis, habet tamen materiam opulentam, & quia breuis est, seipsam summat.* Quid autem sit rem esse integram, iam diximus. Igitur per mortem mandantis cessat mandatum re integra, & sic tradunt omnes DD. ibidem, & Socin. *reg.* 311. Duen. *reg.* 87. Alphan. *collect.* 205. Strach. *de mercatura tit. mandati, n.* 48. Gig. *de pension. q.* 91. *à princ.* Conan. *comment. iuris ciuil. lib.* 7. *cap.* 14. *n.* 11. Couar. *pract. cap.* 11. *à princ.* Anton. Gabr. *to.* 3. *comm. lib.* 2. *tit. de procurat. concl.* 2. *&* 3. Card. *in praxi iudic. verb. mandatum n.* 10. & alij communiter Ratio communis est, quia morte mandantis, cessat iurisdictio, re integra, cap. *gratum, de offic. iud. deleg.* & *l. & quia, ff. de iurisd. omn. iud.* Vnde mortuo Episcopo cessat iurisdictio Vicarij.

107 Quæres 2. an dentur aliqui casus in quibus mandatum non cessat morte mandantis? Resp. affirmatiuè, sunt autem sequentes. I. Quando mandatum datur de eo, quod post mortem mandantis faciendum est, *l. si vero ff. mandati* §. *vlt.* & replicatur in l sequenti, vbi dicitur. *Idem est, & si mandaui tibi, vt post mortem meam, heredibus meis fundum emeres*, & sic tradunt Anton. Gabr. *d. tit. de procur. concl.* 2. *n.* 13. Gallesi. *tract. ad form. Camer. obligat. p.* 5. *q.* 3. Alex. Trentacinq. *var. resol. lib.* 2. *tit. de procur. resol.* 10. *n.* 6. Vbi aduertit procedere quando defunctus cum hærede decedit, secus sine hærede, quia tunc mandatum re integra morte mandantis, & sine hærede decedentis, extinguitur. Et ampliat, etiam si in mandato dicatur, quod procurator constitutus duret post mortem, siue hæreditas adita sit, siue non, & dato, quod quis decedat sine hærede, quia adhuc morte mandantis, mandatum finitur. II. Durat mandatum post mortem mandantis, quando mandatum est in gratiam mandatarij, qui tunc censetur iam gratis facta. Hinc dixi ex communi sententia, in tractatu de pœnitentia, quod facultas data ab Episcopo ad audiendas confessiones, non expirat morte eiusdem Episcopi, quia talis iurisdictionis concessio est in gratiam confessarij, & censetur gratia facta, statim ac est, concessa.

108 Tertiò durat mandatum post mortem mandantis fauore dotis, vt dicitur in *l. si ego ff. de iur. dotis*. Quartò fauore libertatis, *l. si pater, ff. de manumiss.* V. Non expirat mandatum Dominorum Inquisit. per mortem Pontificis mandantis, ob gratiam fidei, & religionis, cap. *ne aliqui, de hæret. in* 6. VI. Non cessat mandatum delegationis Legati summi Pontificis, cap. *legatos, de offic. legat. in* 6. VII. Non cessat mandatum datum sub nomine dignitatis, quia dignitas non moritur, sic decernitur cap. *si gratiæ, de rescript. in* 6. VIII. Non cessat mandatum, quando Princeps illud concedit cum illa clausula *donec reuocauero*, ex cap. *si legatus, de offic. & potest. iud. deleg. in* 6. IX. Non finitur gratia, seu fauore piæ causæ, Couar. *var. lib.* 1. *cap.* 14. *n.* 16. Roman. *cons.* 119. Castrill. *controu. lib.* 2. *cap.* 29. & alij, sic breuiter limitantes, vt mandatum non finiatur, quando fit su per eo, ad quod quis de necessitate tenetur, vel quãdo principalis satis dedit pro procuratore: & in procuratore constituto in rem suam, & fauore piæ causæ, dotis, & libertatis. Vide Anton. Gabr. *d. tit. de procurat. concl.* 3 *à princ.* Vbi variè limitat, & ampliat. Vide Flamin. Paris. *de resign. lib.* 9. *q.* 24. vbi aduertit quod procurator ad resignandum, cessat morte mandantis tametsi ignorauerit illius mortem, quod est speciale in beneficijs, de quo suo loco si vita comes fuerit.

QVAE-

QVAESTIO IV.

De precario, & de alijs annexis.

109 IN l. *precarium*, ff. *de precario*, sic scribitur, *Precarium est, quod precibus petenti vtendum conceditur tandiu, quandiu is, qui concessit, patitur. Quod genus liberalitatis ex iure gentium descendit. Et dicitur à donatione, eo quod, qui donat, sic dat, ne recipiat, at qui precario concedit, sic dat, quasi tunc recepturus, cum sibi libuerit precarium soluere. Et est simile commodato: nam & qui commodat rem, sic commodat, vt non faciat rem accipientis, sed vt ei vti ve commodata permittat.* Vbi habes precarij etymologiam, quod scilicet idem sit, ac precibus datum. Iure ciuili non inuenitur precarium nisi in genere neutro, at iure canonico datur etiam in genere fœminino, *vt precaria* in singulari & *precaria* in plurali, bene verum est, quod tam *precaria*, quam *precarie* iure canonico, vnum, eundemque contractum constituunt, vt obseruant Abb. Hostiens. & cæteri DD. *in cap. vlt. de precar.* Precarium ex iure gentium descendit, vt dicitur in *d. l. precarium*, & precaria, seu precariæ iure canonico inuentæ sunt.

110 Precarij definitio colligitur ex citata *l. precarium*, vt sit *contractus per quem aliquid vtendum conceditur, quandiu concedens patitur*. Contractus, ponitur loco generis, reliquæ particulæ adijciuntur loco differentiæ. Dicitur namque *per quem aliquid vtendum conceditur*, vt significetur, quod in precario, dominium non transfertur, sed res ad vtendum duntaxat conceditur, licet enim res ad certum vsum concedatur, non tamen ad certum tempus, & licet ad certum tempus quandoque concedatur, non tamen ad certum vsum, vnde precarium, vel vsum, vel tempus debet habere incertum, Couar. *lib. 3. var. cap. 15. n. 7.* Abb. & alij, *in d. cap. vlt. de precar.* Dicitur *quandiu concedens patitur*, vt significetur, quod precarium natura sua est talis cõtractus, quod ad libitum concedentis rescindi possit, modo tamen ea reuocatio non fiat sine damno illius cui precarium concessum est, & fiat post aliquod temporis interuallum. Couar. *d. cap. 15. n. 6.* Capyc. *decis. 116. n. 5.* Valasch. *de iure emphyt. q. 34. in princ.* Ex qua definitione sic explicata colligitur differentia precarij ab alijs cõtractibus. Differt namque à donatione, quia hæc citra ingratitudinem nõ rescinditur, *l. vlt. C. de reuoc. donat.* & cap *vlt. de donat.* At precarium, ad libitum reuocari potest. Differt à locatione, quia hæc fit data certa mercede, nõ sic precarium. Differt à commodato, quia commodatum, & certum vsum, & certum tempus tacitè, non expressè definitum habet. Non sic precarium, vt dictum est, & si aliquando apponatur, adhuc reuocari potest, quod in commodato non contingit. Couar. *vbi supra n. 7.* Sylu. *verb. precar. n. 1.*

111 Quæres 1. quid sit precaria fœminini generis? Resp. cum glos. & DD. *in cap. vlt. de precar.* quod est contractus qui fit de rebus Ecclesiæ, quando res conceditur in perpetuum, vel ad tempus longissimum, vel alio modo, ad renouandum de quinquennio in quinquennium, Barbos. *in d. cap. vlt. de precar.* Valas. *de iure emphyt. q. 34. n. 9.* Bart. *in l. si finita, §. si de vectigal. n. 10. ff. de damno infecto*, quem sequuntur Alex. & alij ibid. & Ias. *in auct. ingress. C. de sacrosanctis Eccles. n. 45. & in l. 1. n. 41. C. de iure emphyt.* sic definit. *Est*

Digitized by Google

contractus ad preces initus in perpetuum, vel ad tempus singulis quinquennijs renouandũ; clarius: est *concessio rei Ecclesiæ ad tempus, vel in perpetuum fruendæ, ad accipientis preces facta*. Dicitur *concessio*, loco generis. Dicitur *rei*, siue mobilis, siue immobilis, quia de vtrisque fieri potest. Valasc. *q.* 44. *n.* 9. Dicitur *ad tempus, siue in perpetuum*, quia vtroque modo fieri potest. Dicitur *fruendæ*, quia solus vsus, aut vsusfructus transfertur. Dicitur, *ad preces recipientis*, quia hæc est huius contractus natura.

112 Quæres 2. quo modo precaria differat à precario? Resp. in hoc differre, quia vt ex dictis constat, precarium, ad tempus determinatum non conceditur, & si ex pacto determinaretur, adhuc eo non obstante ad libitum concedentis reuocari posset, eo quod illud pactum sit contra naturam precarij. Verum precaria ad certum tempus concedi potest, secundum quod partes conuenerint, nec ante tempus conuentum reuocari potest, vt innuitur cap. 1. *de precar.* & traditur cap. *vlt. eod.* & tradunt Abb. *in d. cap.* 1. *de precar.* & ibid. Bero. & alij. Angel. *in summa verb. precar. in princ.* & pleriq; summistæ.

113 Quæres 3. quomodo precaria differt ab emphyteusi? Resp. differre in hoc, quod in emphyteusi certa pensio soluenda est in recognitionem dominij, *l.* 1. *C. de iure emphyt.* & §. *adeo Instit. de locato*, & supra agentes de emphyteusi aduertimus; at precaria pensionem non patitur, quia solus vsus, aut vsusfructus ad preces conceditur. Quod si in precaria solueretur pensio iam ad naturam emphyteusis transiret.

114 Quæres 4. quomodo in precaria fiat renouatio de quinquennio in quinquennium? Resp. quod non ita fit, vt quasi per singula quinquennia, ita renouetur, vt nouus contractus renascatur, quia tunc fieri deberet noua concessio, & non renouatio, de qua sola sermo est in d. cap. 1. *de precarijs*; sed ita fit, vt pro temporis longitudine memoria contractus non pereat; de quo magis constabit *n. seq.* Vnum est sciendum, quod si precariam habens elapso quinquennio eius renouationem non petat, cadit à iure suo, sicut qui non petit inuestituram feudi à Domino, vt supra de feudo diximus, & sic tradunt Abb. *in d. cap.* 1. *de precar. n.* 5. Imola *n.* 4. Bero. *n.* 14. Angel. *verb. precar. n.* 4. Nec ista reuocatio est simplex quædam prorogatio, vt bene aduertit Gutier. *de iuram confirm. p.* 11. *cap.* 49.

115 Quæres 5. cur in precaria fiat renouatio de quinquennio in quinquennium? Aliqui dicunt hanc renouationem esse otiosam, eo quod possessores precarij nullo tempore præscribant; nam precariæ proprietas manet apud Ecclesiam, & solum transfertur vsus, aut vsusfructus. Certum est, quod precariæ renouatio non fit ob præscriptionis periculum, vt bene obseruant Abb. Imola, Bero. & Angelus *locis cit.* sed fit ob securitatem Ecclesiæ ne scilicet vllo vnquam tempore res amittatur, vt si cõtingeret amitti scripturas, & quod initium contractus excideret, & longi precarij possessores negarent rem ad Ecclesiam pertinere. Vide Valasc. *de iure emphyt. q.* 34. *n.* 10.

116 Quæres 6. an etiam precarium renouari possit, & quomodo? Resp. affirmatiuè, vt autem renouari censeatur sufficit sola patientia, & taciturnitas Domini. Vnde Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 22. *tit.* 35. *n.* 6. tenet, quod precarium tunc tacitè renouatur, quando Dominus patitur eum, qui rogauit, in possessione remanere. Imò glos. *in d. cap.* 1. *de precar.* idem dicit de precaria, sic enim fatur. *Quid si elapso quinquennio cum taciturnitate prætereatur, intelligitur contractus innouari*. Verum hæc glos. mihi difficilis videtur ob illud generale principium, quod quando actus requirit aliquid vltra patientiam, ipsa sola patientia, & taciturnitas nihil operatur. Cum autem in nostro casu ius requirat renouationem de quinquennio in quinquennium, non sufficiet patientia, & taciturnitas, sicut sufficit in precario.

117 Quæres 7. an ad faciendam precariam requiratur solemnitas à iure requisita in alienatione bonorum Ecclesiæ?

De-

Dependet quæſiti ſolutio ex hoc, an precaria, etiam ad longum tempus habeat rationem alienationis, ad quod reſpondet Aug. Barboſ. *in cap. 2. de precar. n. 4.* quod precaria etiam ad longum tempus non habeat rationem alienationis, quia in precaria, nullum transfertur dominiũ, ſed tantum commoditas, & vſusfructus, pro quo citat *l. iubemus 2. §. vlt. C. de ſacroſanctis Eccleſ.* & cap. *precaria*, 10. *q.* 2. Verum in neutro loco video aliquid firmum. Deinde quicquid ſit an transferatur, vel non transferatur dominium, nihil referre videtur, quia neque in locatione ad longum tempus transfertur dominiũ, & tamen venit nomine alienationis bonorum Eccleſiæ. Tum quia in *d. cap. 2. de precarijs*, datur facultas ſucceſſori diſſoluendi precaria facta à predeceſſore, quatenus irrationabilia ſunt, ſeu quatenus ſua refert dicta precaria reſoluere. Videantur expoſitores ibid. & gloſ. in eod. cap. quæ vult, quod ea precaria dicantur irrationabilia, quæ ſine debita ſolemnitate facta ſunt, quando ad longũ tempus fiunt.

118 Quæres 8. an precarium finiatur morte concedentis? Reſp. negatiuè, ſed perſeuerat comparatione hæredum illius donec reuocetur ab ijſdem, *l. cum precario, ff. de precar. & l. quæſitum eſt, §. quod à Titio, ff. eod.* quod obſeruant Couar. *var. lib. 3. cap. 15. n. 1. & 3.* Valaſc. *de iure emphyt. q. 54. n. 2. & 3.* Tiraquel. *de conſtituto, p. 2. ampliat. 12. & ampliat. 13. n. 1. & in tract. le mort. p. 4. declarat 3.* Ricc. *in praxi fori deciſ. 75.* aliàs *reſol. 61. n. 3. in 2. edit.* vbi etiam tenet, quod precariũ tranſeat ad ſingularem ſucceſſorem ſuccedentis. Ratio eſt, quia precarium eſt affixum rei, ac proinde cum illa tranſit; res enim tranſit cum ſuo onere, niſi auferatur.

119 Quæres 9. quomodo ille, qui rem precario habet, illam poſſideat? Reſpond. quod qui precario habet poſſidet naturaliter, & ille qui concedit, ciuiliter, ita Anton. Gom. *var. to. 2. cap. 7. n. 1.* Tiraquel. *d. tract. de conſtituto p. 1. n. 4.* & alij. Hinc colligitur ex qua culpa teneatur qui precario accipit; nam vt habetur in *l. quæſitum, ff. de precario*, ſolum tenetur ex dolo, & lata culpa; quia licet iſte contractus ſit ſolum in bonum, & vtilitatem accipientis, tamen quia ſemper ſubeſt reuocationi, ideo lex ſtatuit, qnod accipiẽs ſolum ex dolo, & lata culpa teneatur, non ex leui, & leuiſſima, vt in alijs contractibus, qui ſolum bonum, & vtilitatem reſpiciunt accipientis, quia non habent hanc omnino liberam reuocabilitatem. Qui plura voluerit videat totum *tit. 25. lib. 43. digeſt.* vbi per plures leges res iſta declaratur.

QVÆSTIO V.

De pignore, & annexis.

120 IN *l. plebs, ff. de verb. & rer. ſignif.* hæc de pignore promuntur. *Pignus appellatur à pugno, quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur. Vnde etiam videri poteſt verum eſſe, quod quidam putant, pignus proprie rei mobilis conſtitui.* Vbi gloſ. *verb. pignus proprie*, dicit. *Improprie, vel abuſiue, etiam immobilis: dummodo detur creditori, quod vero non tranſit, dicitur hypotheca.* Vbi, vt vides, & obſeruant ibi DD. & Sylu. *verb. pignus*, Iodoc. Loric. *in theſauro verb. eod. n. 1.* & alij, in hoc differt pignus ab hypotheca, quod pignus conſiſtit in re mobili, hypotheca, in re immobili, vlterius res hypothecæ ſubiecta non tranſit, ſed manet apud Dominum, pignus autem tranſit. In hac q. agemus de

de pignore, in seq. de hypotheca. Circa pignus nota, quod vt dictum est, pignus dicitur à pugno, vel quia in pugno traditur, vel quia in pugnores custodienda traditur creditori pro securitate; quando enim quis est securus de aliqua re, dicitur eam habere in pugno. Quocirca cum creditor per pignus sit securus de suo crediro, propterea res pignorata, dicitur pignus, quia pro securitate datur. Hinc pignus definitur, quod *sit traditio rei pro securitate.*

§. 1. Quibus modis pignus contrahatur.

121 IN omnium sententia vt videre est apud Sylu. *verb. pignus*, Iodoc Loric. *loco cit.* & apud DD. *in l. veteris iuris, C. de pretorio pignor.* & in *l. cum ij, C. communia de legat.* Pignus est duplex, seu dupliciter contrahitur, scilicet expressè, & tacitè. Expressè tripliciter contrahitur, seu est triplex modus contrahendi illud, videlicet conuentionalis, prætorius, & iudicialis. *Conuentionalis*, est ille, qui ex sola partium conuentione constituitur. *Prætorius* est, qui constituitur per prætorem: & *iudicialis*, qui per iudicem ponitur, vt cum iudex mandat aliquem mitti in possessionem, vt eius sententia executioni mandetur.

122 Tacitè contrahitur pignus sequentibus modis. I. Manent pignorata tacitè bona prælati, & cuiuscunque ministri Ecclesiæ, pro mala administratione bonorum eiusdem Ecclesiæ, cap. *illud* 13. *q.* 2. & tenent glos. *in cap. ex litteris, de pignor.* & Panorm. *ibid.* quos citat Sylu. *d. verb. pignus*, quibus addo Palat. *in repet. rubr. de donat. inter.* §. 66. *n.* 21. Rebuff. *ad leg. Gallo. 2. tit. de constit reddit. tit.* 1. glos. 14. *n* 30. Menoch. *cons.* 114. *n.* 27. Gemin. *cons.* 3. *n.* 8. & Bellet. *disquisit. cleric. p.* 1. *tit. de bonis cleric.* §. 1. *n.* 12. II. Manent pignorata tacitè bona viri pro dote vxoris, Sylu. *loco citato*, & *verb. dos*, Iodoc. loco citato, & etiam pro paraphrenalibus, & pro donatione propter nuptias, idem Sylu. & Iodoc. III. Manent tacitè pignorata pro dote bona illius, qui eam promisit, *l. vnica, C. de rei vxor. act.* & d. cap. *ex litteris, de pignor.* & tradunt ibid. DD. IV. Manent tacitè obligata fisco bona contrahentis cum illo, *l.* 1. & 2. *C. in quibus caus. pig. tacitè contrab.* V. Bona tutoris, & curatoris manent tacitè obligata, seu pignorata pupillo, & minori pro officio, aut administratione, *l. si mater, C. eod.* & *l. fin. C. de administr. tutor.* VI. manent tacitè pignorata bona inuecta à conductore Domino sciente in prædio rustico, nisi inferantur ad tempus, de quo dixi supra, & habetur ex *l. quamuis, C. in quibus causis, &c.* In prædio vrbano non attenditur an Dominus sciuerit, vel non sciuerit, *l. certo, C. locat.* VII. Manent obligata bona patris filijs pro aduentitijs, & pretijs eorum, *l. cum oportet, C. de bonis, quæ liber.* VIII. Manent obligata bona matris conuolantis ad secundas nuptias, filijs prioris matrimonij, pro eorum restitutione, quæ à primo viro lucrata fuit, *l. hac edictali §. pen. C. de secund. nupt.* IX. Manent pignorata bona defuncti pro legatis, & fideicommissis, *l.* 1. *C. commun. de leg.* X. Manent pignorata fisco bona conductoris pro vectigalibus, *l. semper.* §. *conductores, ff. de immu.* Vltimò manent pignorata nauis, domus, &c. pro pecunia data ad eam reficiendam.

123 Duo sunt hic notanda. Vnum, quod omnibus modis quo res manet pignorata tacitè, manet etiam hypothecata, proportione seruata, quatenus si bona sint mobilia dicentur pignorata, licet nõ ita rigorosè; si vero sint immobilia, manebunt hypothecata. Alterum, quod pro tacita pignoratione, vel hypotheca, nullus conueniri potest, nisi principali discusso, sic habetur *in auth. Hoc si. C. de pignor. & hypoth.* vbi dicitur. *Hoc si debitor possideat, alio vero possidente, inhibetur hypothecaria, donec personaliter actum sit cum reo, & intercessore. Et si nec ex hypothecis debitoris satisfiat, tunc demum intercessoris hypotheca, si quæ sunt, petantur: quod ius & in heredibus locum habet.* Vbi Salicet. sic summat. *Hodie prius, quam perueniatur ad extraneos pignorum possessores, debent excuti principales debitores, & eorum*

fi-

ſideiuſſores. Sed hæc magis patebunt ex dicendis q. ſeq. de hypotheca.

§. II. *Quænam pignorari, vel non pignorari poſſint.*

124 REgula generalis eſt ex Sylu. *verb pign q.* 2. Iodoc. Loric: *dicto vero n.* 3. & pluriſque alijs, quod id omne poteſt pignori tradi, quod licitè, & liberè vendi poteſt. Vnde pignorari poſſunt ſeruitutes perſonales, vſus, vſusfructus, ſeruitutes prædiales, & ruſticæ (loquendo de pignore latè, & impropriè) vt ſcilicet creditor vtatur d. ſeruitutibus quandiu pecunia non ſoluitur. Item pignorari poſſunt res præſentes, & futuræ, quæ futuræ ſciuntur, vt fructus, & fœtus naſcituri, litteræ cenſuales, bancharię, &c. Claritatis tamen gratia ad particularia quæſita deſcendamus.

125 Quæres 1. an pupillus poſſit ſaltem de conſenſu tutoris rem ſuam pignori dare? In *l. pupillus, ff. quæ res pign. vel hypothe. data obligari non poſſint*. videtur reſponderi affirmatiuè, ſic enim dicitur. *Pupillus ſine tutoris auctoritate hypothecam dare non poteſt*. Ergo cum tutoris auctoritate dare poterit. Gloſ. ibi ex alijs iuribus probat, quod pupillus cum ſola tutoris auctoritate non poſſit aliquid pignorari, vel hypothecæ ſubijcere, ſed vltra illam requiratur auctoritas iudicis. Sic enim habet. *Pupillus non poteſt, ſed nec cum tutore ſine decreto, vt inf. de rebus eorum l. 1. & C. de adminiſtr. tut. l. lex. quæ, &c.* Ego diſtinguendum puto, vel enim loquimur de hypotheca propriè, quæ eſt rerum immob lium, & hanc dico non poſſe facere pupillum ſine iudicis decreto, vel certè loquimur de hypotheca impropriè, ſeu de pignore, quod in rebus mobilibus conſiſtit, & hoc facere poteſt cum ſola tutoris auctoritate, maximè quando res quæ pignori traditur, non eſt tanti momenti. Imò quando neceſſitas poſtulat, poteſt pupillus bona ſua non ſolum pignori tradere, verum etiam hypothecæ, vt tradit Bart. *in l. 1. ff. quæ res pign. oblig. non poſſ.* & gloſ. *in l. vlt. C. de adminiſt. tutor.* Idem de ſeruo dicendum eſt.

126 Quæres 2. an potuerit defunctus bona hæredis pignori tradere? Reſp. negatiuè. ſic Cyn. Salicet. Fulgoſ. & alij in *l. aſſiduis, C. qui potiores in pign. habeantur.* Paulus, Alex. & alij in *l. ſi hæredis ſeruus, ff. de legat. 1.* Temperat Bart *in l. rem alienam, §. ſi autem, ff. de pign. act.* niſi hæres conſenſerit in talem pignorationem, & niſi ſciens, poſtea adeat hæreditatem, quia tunc conſentire cenſetur in pignorationem à defuncto factam.

127 Quæres 3. an res Eccleſiæ poſſint pignori dari? Reſp. negatiuè, niſi iuſtiſſima vrgente neceſſitate, ita decernitur cap. 1. *de pignor.* vbi dicitur. *Nullus præsbyter præſumat calicem, vel patenam vel veſtimentum ſacerdotale, aut librum Eccleſiaſticum tabernario vel negotiatori aut cuilibet laico, vel fœminæ in vadium dare: niſi iuſtiſſima neceſſitate vrgente.* Dare in vadium vt ibi in marg ne notatur, idem eſt, quod obligare, ex Hoſtiens. ſecundum vulgarem modum loquendi Gehenenſ. Igitur res ſacræ, quæ ſcilicet per conſecrationem, vel benedictionem in cultum diuinum Deo dicantur, pignorari non poſſunt; quod etiam obſeruat Couar. *var. lib. 2. cap. 16. n. 8.* Mozz. *de contract. tract. de pignor. n. 13.* Quod ſi loquamur de alijs rebus Eccleſiæ, quæ nec ſacrę nec benedictæ ſunt, quantum eſt ex vi huius capitis non prohibentur pignorari maximè cum hoc fiat monti pietatis, & ob neceſſitatem; tum quia pignoratio non eſt alienatio, ſed ſolum datio rei vt pro ſecuritate retineatur.

128 Difficultas eſſe poteſt, an ſaltem dicta pignoratio prohibeatur in *extrauag. ambitioſæ, de rebus Eccleſ. non alien.* & in decreto S. Congregat. ſub Vrbano VIII. 1624. & dico me non videre talem prohibitionem, nulla namque pignoris fit mentio. Sic enim dicitur. *Omnium rerum & bonorum immobilium, ac pretioſorum mobilium alienationem, omneque pactum, per quod ipſorum dominium transfertur, cenſus perpetuos, ſeu vitalitios, hypothecam, locationem, & conductionem vltra trienium, conceſſionem in feudum, vel emphy-*

seu sim, præterquam in casibus à iure permissis, fieri perpetuo prohibet, &c. Quod si semel detur, quod res mobiles non sacræ Ecclesiæ pignorari possint absque solemnitate requisita ad alienationem, poterit cum necessitas vrget Prælatus Ecclesiæ, maximè Regularis eam pignorationem facere sine Prælatorum maiorum licentia nisi ex speciali statuto requiratur. Verum quia ista pignoratio afferre potest grauamen tum Ecclesiæ, tum successori, ideo puto fieri non posse, *nisi iustissima necessitate vrgente*, vt dicitur in *d. cap. 1. de pign.* Vide Sylu. *verb. pignus q. 3.* Iodoc. *eodem verb. n. 14.* aliosque.

129 Quæres 4. an qui habet pignus sui debitoris, possit illud alteri in pignus tradere pro proprio debito? Resp. affirmatiuè, ita habetur *l. 1. ff. si pignus pignori datum sit.* Vbi dicitur. *Etiam id, quod pignori obligatum est, à creditore pignori obligi posse iam dudum placuit, scilicet vt sequenti creditori vtilis actio detur, &c.* vbi Salicet. in summa dicit. *Pignus potest alteri per creditorem obligari: & habens vsumfructum tantum pignoris, non potest proprietatem obligare, neque alienare, secus si proprietatē habeat.* Idem dicit Bald. ibid.

130 Quæres 5. an res litigiosa possit pignorari? Resp. negatiuè, cum enim alienari non possit, ita neque pignorari; sic habetur in *l. 1. ff. quæ res, pignor. vel hypothecæ, &c. §. quid ergo*, vbi dicitur. *Quid ergo si prædium quis litigiosum pignori acceperit, an exceptione sit submouendus? Et Octauenus putabat etiam in pignoribus locum habere exceptionem, quod ait Scæuola lib. 3. variarum quæstionum procedere, vt in rebus mobilibus exceptio locum habeat.* & in summa ibid. dicitur. *Sicut res litigiosa non potest alienari, ita nec pignori dari.*

§. III. *Quænam pacta in pignore prohibeantur.*

131 Sylu. & Iodoc. Lorich. *locis citatis* dicunt, quod vniuersaliter in hoc contractu, sicut & in quocumque alio prohibetur omne pactum turpe, illicitum, impossibile, & legis commissoriæ vt si detur pignus in solutionem debiti, si detur, vt numquam redimatur, aut nisi ad tempus, diemque præfixum, & quod si non redimatur maneat pignus creditoris, etsi est rei immobilis, vt maneat in feudum. Similiter prohibetur pactum vt creditor vtatur pignore pro mutuo dato, quia hoc vsurarium est. Quòd si vteretur domino inscio, furtum committeretur, nisi de voluntate domini facilè præsumi possit, vt contingit cum quis dat in pignus librum, aut quid simile, quod ex vsu non fit deterius, quæ vt clarius habeantur.

132 Quæres 1. quid sit dari pignus cum pacto legis commissariæ? Resp. quod tunc pignus datur cum peccato legis cōmissariæ, quando hoc pacto datur, vt si debitum præfixo tempore non soluitur, pignus transeat in commissum, hoc est, amittatur. Ad eum modum quo feudum & emphyteusis constituuntur, vt si seruitium, vel pensio non soluatur pro tali tempore, feudum, vel emphyteusis amittantur. Sicut etiam venditio fieri solet cum pacto legis commissoriæ, vt si quis vendat domum, cum pacto, quod si intra tale tempus pretium non soluatur, domus sit inempta, inuendita. Hoc pactum legis commissoriæ tam iure ciuili quam canonico improbatur, vt constat ex *l. vlt. C. de pactis pign.* & ex cap. *significante, de pignor.* vbi dicitur. *Cum igitur pactum legis commissoriæ sit in pignoribus improbatū &c.* Et sic tenent Couar. *var. lib. 3. cap. 2. n. 7.* Neguzan. *de pignor. p. 4. à princ.* Mortis *in empor. iur. p. 1. tit. 9. q. 10. n. 7.* Surd. *decis. 148. n. 11. & 12. & n. 9.* aduertit, quod pactum legis commissoriæ dicitur semper adesse, vbi ex verbis elicitur animus creditoris, quod lapso solutionis die, res remaneat accipientis, in eumque dominium transferatur, quod etiam aduertunt Medices *de acquirenda possessi. p. 1. glos. 2. n. 338.* & Gabr. *cons. 74. n. 26. lib. 1.*

133 Quæres 2. quare in feudo emphyteusi, & venditione admittatur pactum legis commissoriæ, & non in pignoribus? Resp. rationem esse, quia si loquamur de venditione, res communiter ven-

di

di ſolet iuſto pretio, at pignus communiter excedit debitum, ac proinde ſi pignus reddat in commiſſum, plus daret debitor quam debeat, non ſic in venditione. Deinde ſi loquamur de feudo, & emphyteuſi, iam res manet ſub dominio domini, ac proinde in pœnam non ſolutæ penſionis, vel non exhibiti ſeruitij, ſeu obſequij poſſunt feudum, & emphyteuſis cadere in commiſſum, ita Salicet. & alij in *l. commiſſoria, C. de pactis inter empt.* Hoſtien. Panorm. & alij canoniſtæ in cap. *ſignificante, de pignor.* Surd. *deciſ.* 248. *n.* 1. Vincent. de Franch. *deciſ.* 355. *n.* 3. *p.* 2. Menoch. *remed.* 5. *adipiſc. n.* 39. & alij.

134 Quæres 3. an ſit licitum pactum legis commiſſoriæ in pignore, quando ſic conuenitur, vt pignus maneat apud creditorem quando tempore conuento non ſoluitur pretium, ſed iuſto pretio, arbitrio boni viri? Reſp. affirmatiuè ratio eſt, quia tunc ceſſat captio, & odium creditoris, & ſic tradunt Couar. *var. lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 8. Tiraquel. *de retractu tit.* 2. *ad fin. n.* 138. Surd. *deciſ.* 248. *n.* 8. Cald. Pereira *de empt. cap.* 28. *n.* 29. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 11. *tit.* 10. *n.* 19. & 20. Vbi etiam aduertit, quod antequam pignus æſtimetur, & emptori adiudicetur, poteſt debitor debitam pecuniam etiam poſt tempus ſolutioni præſtitum offerre creditori, & pignoris diſtractionem impedire.

135 Quæres 4. an ſit licitum hoc pactum: do tibi hanc rem pignori hoc pacto, quod ſi tempore conuento, ſeu præfixo non ſoluero, habeas eam pro empta iuſto, & rationabili pretio? Reſp. affirmatiuè, ita habetur in *l. ſi fundus*, §. *vlt. ff. de pignor.* vbi habetur ſic. *Poteſt ita fieri pignoris datio, hypothecæue, vt ſi intra certum tempus non ſit ſoluta pecunia iure emptionis poſſideat rem iuſto pretio tunc æſtimandam, hoc enim caſu videtur quodammodo conditionalis eſſe venditio, & ita Diuus Seuerus, & Antoninus reſcripſerunt.* Vbi Bart. in ſumma dicit. *Valet pactum vt debito non ſoluto, creditor habeat pignus iuſto pretio emptum.* Pariformiter eſt licitum pactum hoc modo in pignoris datione. Si tibi nō ſoluero debitum tempore præfixo, dabo tibi, vel promitto tibi dare pignus in ſolutum, ſic tenent Bart. & Salicet. *in l. 1. C. de pactis pignor.* poſt gloſ. *in l. 1. C. de pactis inter emptorem, &c.* Modo qui pignus dat, ſua ſponte ad hoc ſe offerat, & ſeruetur æqualitas iuſtitiæ, vt pignus detur ſeruata pretij æqualitate.

136 Quæres 5. an pactū legis commiſſoriæ irritetur quando ex interuallo temporis apponitur? Reſp. affirmatiuè modo iuſtitia in valore ſeruetur, & creditor non plus accipiat, quam debeat, & nihil accipiatur ratione mutui, & dilationis ſolutionis præcisè, eſt communis ſententia DD. in *l. quamuis, ff. de ſolution. & in l. Titius, ff. de pignor. act.* Vide Pinel. *in rubr. de reſcind. vendit. p.* 2. *cap.* 1 *n.* 29. Couar. *var. lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 8. Mench. *frequent lib.* 3. *cap.* 69. *n.* 7. &c. Item ſuſtinetur pactum l. commiſſoriæ fauore dotis, vt poſt Bald. Caballin. & alios tradit Surd. *deciſ.* 248. *n.* 13. quicquid dicat Neguzant. *de pignor. p.* 4. *in princ. n.* 2. Item ſuſtinetur dictum pactum ſi fiat cum fideiuſſore, modo fideiuſſor habeat pignus tamquam emptum iuſto pretio.

§. IIII. *Quodnam ius habeat creditor in pignus.*

137 EX Sylu. verb. *pignus q.* 8. & 10. Iodoc. Loric. *in theſ. verb. eod. n.* 6. & alijs colligitur, quod creditor hæc iura habeat in pignus. Primum eſt, quod poſſit pignus, pignori tradere, & traditur, *l. grege*, §. *cum pignori, ff. de pignor.* Imò idem facere poteſt 2. & 3. & deinceps. Quod ſi pignus ab aliquo vendatur, vel ex negligentia amittatur, debitor habet actionem repetitionis ſui pignoris contra primum creditorem, niſi is alium ei conſtituat, & is tertium, & ſic deinceps. Secundum ius creditoris eſt, quod poſſit pignus vendere elapſo tempore definito, tametſi à principio pactū initum ſit de eo non vendendo. Prius tamen debet hoc tertiò debitori denunciare de triduo in triduum. Quod ſi non ſit appoſitum pactum de non ven-

Digitized by Google

vendendo pignore, tunc sufficiet vnica denunciatio expectato tamen biennio. Tertium ius creditoris est, quod si non vendat pignus quantum est debitum habeat actionem in debitorem pro exigendo reliquo, quod si plus vendidit, tenetur superfluum refundere. Quæ vt magis pateant.

138 Quæres 1. quomodo possit creditor pignus vendere, cum non sit dominus illius? Resp. hoc ius sibi concedi à iure, vt habetur *l. si conuenerit, ff. de pignorat. act. & Inst. quibus alienare licet* §. *contra*, vbi sic dicitur. *Contra autem creditor pignus ex pactione, quamuis eius ea res non sit, alienare potest. Sed hoc forsan ideo videtur fieri, quod voluntate debitoris intelligitur pignus alienari: qui ab initio contractus pactus est, vt liceret creditori pignus vendere, si pecunia non soluatur. Sed ne creditores ius suum persequi impedirentur, neque debitores temere suarum rerum dominium amittere viderentur, nostra constitutione consuetum est, & certus modus impositus est, per quem pignorum distractio possit procedere, cuius tenore vtriusque partis creditorum, & debitorum satis, abundeque prouisum est.* Nota 1. quod si creditor plura habeat pignora si sufficit distractio vnius pro completa sui satisfactione, non debet omnia distrahere, secus si vnum non sufficiat ex *l. creditoris, ff. de distract. pignor.* Nota 2. quod qui plures res in pignus accepit, non tenetur vnam restituere, quandiu debitũ non est ex toto solutum, *l. qui pignori, ff. de pignor.*

139 Quæres 2. quid debeat obseruare creditor, vt pignus rectè vendere possit? Resp. certum esse non posse creditorem pignus vendere antequam debitor in mora constituatur, *l. cum soluenda, ff. de distract. pignor.* Est etiam satis communis sententia DD. post glos. *in l. creditor, C. de distract. pignor.* quod vbi debitor dat facultatem creditori, vt si non soluat tempore præfixo, pignus vendat, quod absque alia monitione, seu denunciatione illud vendere possit. Quod si facultas vendendi, neque concessa, neque negata sit, sed de illa in contractu nihil actum est, tùnc vnica exigitur denunciatio, sic tenent omnes post glos. *in l. creditor, C. de distract. pign.* Quod si pactum sit vt non vendatur res in pignus data, tunc vendi non potest, nisi trina monitione præmissa, vt iam in principio huius §. dictum est: Et habetur in *l. vetustissimam, C. de iure dominij impetrando*, refero solum sequentia. *Sancimus itaque, si quis rem tuam creditori pignorauit, si quidem in pactione cautum est, quemadmodum debet pignus distrahi, siue in alijs conuentionibus, ea obseruari, de quibus inter creditorem, & debitorem conuentum est. Sin autem nulla pactio intercesserit, licentia dabitur fœneratori ex denunciatione, vel ex sententia iudiciali post biennium, ex quo attestatio missa, vel sententia prolata est, numerandum, eam vendere. Si vero nemo est, qui comparare eam maluerit, & necessarium fiat creditori, saltem sibi eam iure dominij possidere, in huiusmodi casibus hanc causam esse obseruandam censemus, vt siue præsens sit debitor, denunciatio ei scilicet post biennium mittatur: siue absens fuerit, prouinciale Tribunal creditor petat, & iudicem certiorare festinet*, &c. Vbi prosequitur ordo tenendus vt quis pignus pro se capiat.

§. V. *Quas habeat obligationes qui pignus habet.*

140 Recipiens pignus ex omnium sententia, has habet obligationes. Prima est, quod si pignus sit frugiferum, seu vtile, debet fructus, vtilitatesque pretio æstimabiles, indebiti solutionem computare, subductis necessarijs, vtilibusque expensis, non immodicis, quod etiam currere volunt de illis fructibus, & vtilitatibus, quas creditor ex pignore habere potuit, & sua culpa lata, aut dolo non percepit. Secunda est, quod tenetur creditor ad pignoris custodiã, & conseruationem, ne deterius fiat, aut pereat; maximè vbi pactio interuenit. Si pactum non interuenit, euentus fortuitus, & culpa leuissima excusant, nisi mora aggrauet. Tertia est, quod si remittat pignus

gnus ad debitorem, debet hoc facere per ſeruum fidelem; cæteroquin ſi fraus intercedat, aut dolus, aut culpa lata, obligabitur debitori pro eodē pignore. Quarta eſt, & colligitur ex Exod. 22. & Deuter. 24. quod tenetur creditor, qui accipit pignus ex rebus debitori neceſſarijs die, vel nocte, vt lectum, veſtimenta, & alia quibus carere non poteſt ad honeſtam ſui ſuſtentationem, reſtituere illa ante ſolis occaſum.

141 Quæres 1. an detur aliquis caſus in quo habens pignus poſſit percipere fructus, eoſque in ſortem non computare? Reſp. quod in cap. *conqueſtus, de vſuris*, vnus caſus excipitur; ſic enim habetur. *Diſcretioni veſtræ mandamus quatenus ſi terram ipſam titulo pignoris detinetis, & de fructibus eius ſortem recepiſtis, prædictam terram clerico memorato reddatis: niſi terra ipſa de feudo ſit monaſterij veſtri.* Vbi, vt vides, fructus pignoris in ſortem computantur, niſi pignus ſit terra de feudo monaſterij. Igitur ex iſto textu, in quocunque contractu pignoratitio, ſiue ſimus in pignore iudiciali, ſiue conuentionali, fructus computandi ſunt in ſortem, ac proinde debitum extinguntur, ſi ſecundum illud percipiātur. Et ſic etiam tradunt Surd. *conſ.* 194. *n.* 1. *cum ſeq.* & *conſ.* 327. *n.* 29. fusè, & optimè Steph. Grat. *diſcept forenſ. cap.* 14. *n.* 10. *cum ſeq.* & alij. Solum excipitur Dominus directus rei feudalis, qui eam à vaſallo in pignus accipit, nam iſte iuſtè poteſt fructus pignoris perceptos vltra ſortem habere. Ratio eſt, quia tunc res cenſetur fructificare Domino. Idem traditur in cap. 1. *de feudis*, vbi ſic dicitur. *Inſinuatione præſentium declaramus, quod gogeria* (ideſt pignus, vt ibi explicat gloſ. ex vulgari loquendi modo Teutonicorum) *quãdo feudo Eccleſiæ tuæ ab M. dignoſceris recepiſſe, à te poteſt liberè detineri, fructibus non computatis in ſortem: ita videlicet, vt quandiu fructus illos perceperis, in ſortem minimè computandos, idem M. à ſeruitio, in quo tibi, & Eccleſiæ tuæ pro feudo ipſo tenetur, interim ſit immunis.* En quomodo in hoc etiam textu fructus pignoris feudalis non ſint computandi in ſortem. Et tamen in cap. *cum contra de pignor.* oppoſitum dicatur. Sic enim habes. *Nos igitur attendentes, quod in talibus perceptio fructuum, in ſolutione ſortis accedat; cum ſecundum canonicas ſanctiones fructus reſtitui, & in ſortem debeant computari, &c.* En quomodo hoc loco dicitur, quod ſecundum canonicas ſanctiones fructus debent in ſortem computari, cum tamen in duobus tex. ſupra citatis, oppoſitum de feudis in pignus Domino datis, dicatur. Verum facile iſti textus concordari poſſunt, vt illi intelligantur tantum de feudis Domino in pignus datis, cum tunc cenſeātur Domino fructificare, & iſta cenſeatur voluntas Domini concedentis, at tex. proximè citatus procedit de pignore cuius dominiū eſt dantis, ac proinde illi fructificare debet: vnde habens tale pignus, debet fructus in ſortem computare, cum illi fructus ſint dantis pignus. Vide Couar. *lib.* 3. *var. cap.* 1. *n.* 4. Tiraquel. *in l. ſi vnquam verb. donatione, n.* 61. Valaſc. *de iure emphyt. q.* 38. *n.* 29. Cald. Pereira *de extinct. emphyt. cap.* 4. *n.* 53. Franc. Garc. *de contract p.* 2. *cap.* 16. Lara *in l. ſi quis à liberis, n.* 294. *ff. de liber. agnoſc.*

142 Ampliant 1. Abb. Imola, & alij in d.c *inſinuatione de feudis*, Couar. *loc. cit.* Valaſc. *loco* item *citato*, Ioan. Valer *de diffe. inter vtrumque forum, verb vſura, diff.* 15. in emphyteuſi quam colonus in pignus dat Domino, quia Dominus non computat fructus in ſortem. Ampliat 2. Abb. *in cap. conqueſtus, de vſuris, n.* 4. & Neguzant. *de pignor. p.* 5. *membr.* 5. *n.* 13. quando vſusfructus rei, in pignus datur proprietario, quod tamen negat Couar. *loco citato.* Ampliant 3. Angel. *verb. vſura* 1. *n.* 15. Roſell. *eod. verb. nu.* 23. Sylu. *verb. vſura* 3. *q.* 2. & alij communiter in pignus, quod datur marito quandiu non ſoluitur dos, quia non tenetur fructus illius in ſortem dotis computare, eo quod cenſeantur dati ad ſuſtinenda onera matrimonij quandiu dos non ſoluitur, de

qui-

quibus aliqua dicentur infra de vsuris. Quinam autem in pignore potior habeatur, & quomodo soluatur, constat ex dictis, & constabit magis ex dicendis qu. seq.

QVAESTIO VI.

De hypotheca, & de annexis cum illa.

143 IN exordio præcedentis q. aduertimus hypothecam proprie loquendo differre à pignore, quod pignus est rerum mobilium, quæ quasi in pugnum dantur, pro debiti securitate, at hypotheca est rerum immobilium, licet frequenter confundantur, quia, quod latini pignus vocant, hoc Græci vocant hypothecam; apud Græcos namque hypotheca est res obligationi supposita, & apud Latinos pignus est res creditori obligata. Tamen hypotheca vniuersalior est, quia dicit quamcunque obligationem, seu dicit rem quocunque modo obligatam, cum tamen pignus dicat solum rem obligatam creditori. Diuiditur hypotheca, ad eum modum quo diuiditur pignus. Alia namque est expressa, & alia tacita. Expressa dupliciter contrahitur, scilicet partium conuentione, ad quam sufficit earumdem partium consensus; & iudicis decreto, ad quod requiritur vt quis in possessionem mittatur. Tacita, quæ legis dispositione contrahitur, sequētibus modis constituitur. I. Manent illius bona fisco tacitè hypothecata, qui cum illo contrahit, vt qui emit à fisco, & à Principe. Neguzant *de pignor. p. 2. membr. 4. n. 113.* Quando bona fisco sunt debita ratione criminis, dicuntur confiscata, non hypothecata, ac proinde illi debentur post sententiam. II. Bona mariti sunt hypothecata vxori pro dote. III. Manent hypothecata bona illius, qui dotem promisit, & vniuersaliter omnia illa bona manent hypothecata, quæ manent pignorata, vt quæst. præcedenti notauimus, & tradunt Sylu. *verb. pignus*, Iodoc. Lorie. *eod. verb.* Neguzant *loco citato*, & alij passim.

§. *vnicus. Soluuntur aliqua quæsita ad materiam hypothecæ pertinentia.*

144 QVia hæc materia hypothecæ ex dictis q. præcedenti ferè constat, & ex dictis supra frequenter, ideo solum restant aliqua quæsita breuiter explicanda. Quæ namque pignori dari non possunt, neque hypothecari poterunt, excipitur tamen hypotheca generalis, quæ constitui solet etiam ab illis, qui prohibentur alienare, vt notauimus supra, & ante aduertimus in *tractatu de censuris disp. 4. n. 84. fusè.*

145 Quæres 1. an hypotheca sit sufficiens vt quis ratione illius acquirat forum? Resp. affirmatiuè, ita habetur *in auth. qua in prouincia, C. vbi de crimin. agi oporteat.* vbi dicitur. *Qua in prouincia, quis deliquit, aut in qua pecuniarum, aut criminum reus sit, siue de terra, & de terminis, siue de possessione, siue de proprietate, siue de hypotheca, aut qualibet occasione, vel qualibet de re fuerit reus.* Idem dic de pignore, quod scilicet ratione illius, quis forum sortiatur.

146 Quæres 2. an constitutio hypothecæ retrotrahatur ad augmenta, tametsi dos, v.g. augeatur? Resp. negatiuè, vnde tametsi dos mulieris augeatur, non propterea augeri debet hypotheca, nec augmentum dotis retrotrahi potest ad augmentum hypothecæ, nec augmentum

rei

rei hypothecatæ ſubijci debet hypothecæ, ita colligitur ex *l. ſi conſtante, C. de don. ante nupt.* Ibi: *Indulgendum eſt namque conſenſui communi partium, ne cum negetur augendæ poteſtas donationis, dotis etiam pignus, conſtituatur augmentum, &c.*

147 Quæres 3. an tacita hypotheca competat mulieri pro donatione ante nuptias, vel pro donatione propter nuptias? Reſp. affimatiuè, licet in hac hypotheca non competat ius prælationis, vt bene aduertit Anton. Gom. *l.* 50. *Tauri, n.* 41. *in princ.* vbi rationem aſſignat, quia in dote mulier tractat de damno vitando; at vero in iſtis donationibus tractat de lucro captando.

148 Quæres 4. an creditor concedens rem pignoratam, ſeu hypothecatam titulo precarij debitori, amittat ius hypothecæ, aut pignoris? Reſp. negatiuè, ſic dicitur in *l. creditor, C. de diſtract. pign.* vbi hæc habentur. *Creditor, qui hypothecæ, ſeu pignori rem ſibi nexam vendidit, litigioſam rem non videtur vendere, quia precario debitor poſſidet.* Quæ verba ſic ſummat Bald. *Creditor, qui pignus precario concedit debitori, non amittit ius pignoris.*

149 Quæres 5. an additio, vel detractio qualitatis circa rem hypothecatam, extinguat hypothecam? Reſp. negatiuè, ſic habetur in *l. ſi fundus, ff. de pignor.* vbi dicitur. *Si fundus hypothecæ datus ſit, deinde alluuione maior factus, totus obligatur.* Et poſt aliqua ſubditur: *Si res hypothecæ data, poſtea mutata fuerit, æquè hypothecaria actio competit, veluti de domo data hypothecæ, & horreo facto. Item ſi de dolo conuenit, & domus facta ſit. Idem de loco dato, deinde vineis in eo poſitis.*

150 Quæres 6. an ſecundus creditor in hypotheca, poſſit rem vendere? Hoc quæſitum ſic proponitur, & ſoluitur *l. 1. ff. de diſtract. pign. & hypot.* vbi dicitur. *Creditor, qui prædia pignori accepit, & poſt alium creditorem, qui pignorum conuentionem ad bona debitoris contulit, ipſe quoque ſimile pactum bonorum ob alium, aut eundem contractum interpoſuit, ante ſecundum creditorem dimiſſum nullo iure cætera bona titulo pignoris vendidit; ſed ob eam rem in perſonam actio contra eum creditori, qui pignora ſua requirit non competit, nec vtilis danda eſt, nec furti rerum mobilium gratia rectè conuenietur, quia propriam cauſam ordinis errore ductus perſecutus videtur, præſertim cum alter creditor furto poſſeſſionem, quæ non ſit apud eum, non amiſerit, ad exhibendum quoque fruſtra litem excipiet, quia neque poſſidet, neque dolo fecit, vt deſineret poſſidere, ſequitur. vt ſecundus creditor poſſeſſores interpellare debeat.* Hanc legem Bart. ad hanc ſummam reducit. *Secundus creditor in hypothecæ non poteſt pignus vendere, niſi præcedente dimiſſoria: ſed ſi vendidit, à præcedente creditore conueniri non poteſt, ſed emptor poterit hypothecaria conueniri.*

151 Quæres 7. quomodo ſoluatur hyphoteca? In *l. ſoluitur ff. quibus mod. pig. vel hypot. ſoluatur.* de ſolutione hypothecæ hæc dicuntur. *Soluitur hypotheca ſi ab ea diſcedatur, aut paciſcatur creditor, ne pecuniam petat, niſi ſi quis dicat, pactum interpoſitum eſſe, vt à perſona non petatur, & quod ſi hoc actum ſit cum forte alius hypothecam poſſidebit?* Sed *cum pactum conuentum exceptionem perpetuam pariat, eadem, & in hoc caſu poſſunt dici, vt & ab hypotheca diſcedatur. Si paciſcatur creditor, ne intra annum pecuniam petat, intelligitur de hypotheca quoque idem pactus eſſe.* Vbi, vt vides, quoties debitum ſiue expreſſe, ſiue quoquomodo remittatur, hypotheca remitti cenſetur. Soluitur etiam hypoteca vt ibid. proſequitur, ſi creditor pro illa recipit fideiuſſorem. Item ſoluitur, vt dicitur *l. item, ff. eod.* quando pretium ſoluitur; ſi tempus finiatur; ſi obligatio ceſſet. Et in *l. ſi conſenſit, ff. eod.* habetur. *Si conſenſit venditioni creditor, liberatur hypotheca.* Poteſt etiam hypotheca ſolui pro parte ex eadem *l. §. ſi conuenerit.* Item ſoluitur hypotheca, vt dicitur *in l. ſicut ff. eodem.* re extincta. Item extinguitur hypotheca ex *ead. l. §. non videtur.* Si creditor ſe ſubſcribet venditioni, ſecus ſi ſit præſens, & taceat. Item reſoluitur hypotheca, ſi reſol-

soluatur contractus, pro quo facta est, *l. voluntate, ff. eod.* Item si creditor consentit rem hypothecatam in dotem dari, *l. Lucius, ff. eod.* Item extinguitur si creditor consentiat pignus, & hypothecam in pignus, & hypothecam dari, *l. Paulus, ff. eod.*

152 Quæres 8. an pro laudemijs præstandis competat hypotheca? Resp. affirmatiuè, & sic tradunt Maurus Burgius *de laudem. p. 1. inspect. 9.* Tiraquel. *de retractu lig §. 29. glos. 2. n. 8. in fine.* Vincent. de Franc. *decis. 430.* Surd. *decis. 31. à princ.* vbi *nu. 14.* aduertit, quod pro laudemio non soluto, res non cadit in commissum; idem tradit *decis. 200. n. 8.* & Camill. Borrel. *in summa decis. tit. 33. n. 345.* De laudemio sufficienter egimus supra.

QVAESTIO VII.

De fideiussione, & de connexis.

153 SVRDVS *de alimēt. tis tit. 3. q 3. n. 30. & tit. 8. priuil. 26. n. 10. & decis. 279. n. 13.* Gaspar. Roderic. *de annuis reddit. lib. 2. q. 12. n. 3.* & alij, vocant fideiussionē graue onus; & bene, quia vt notauit Hippol. *singul. 574.* & Gutier. *pract. lib. 2. q. 128. n. 3.* qui se immiscet fideiussionibus, ad inopiam facile peruenit; quocirca dicitur, quod fide iubere, sit perdere, sit amittere, sit donare, sit patrimonium periclitari. Vnde Seraph. *de priuil. iuram. priuil. 17. n. 1.* & alij dicunt, quod amicus reputatur, qui pro alio fide iubet, seu se obligat. Est tamen contractus iste, licet aliàs valde periculosus, reipublicę tamen valde vtilis, qui enim pecunijs indigent, frequenter non inuenirent, nisi esset, qui fide iuberet. Qui credito vendunt non venderent, nisi esset, qui fide iuberet. Fideiussio duplex est, alia iudicialis, quando reus exit è carcere dato fideiussore de redeundo, iudice vocante. Extraiudicialis est, cum quis fidem suam obligat de soluendo debito, creditore non soluente. Hæc fideiussio extraiudicialis dupliciter fieri solet. Primò, quando fideiussor ex æquo se obligat cum principali debitore, & hæc fideiussio tale ius tribuit creditori, vt possit si velit primò conuenire fideiussorem, non conueniendo debitorem principalem. Secundò, quando fideiussor solum se obligat ad soluendum debitum, principali non soluente, & tunc debet creditor prius excutere principalem, postea fideiussorem, sic decernitur *in aut. præsente, C. de fideiussoribus*, vbi sic dicitur *Præsente tamen vtroque non permittitur intercessorem conuenire prius, quam reus inuentus est minus idoneus, siue in totum, siue in partem. Absente autem reo, præsens intercessor iure quidem conuenitur, ipso tamen desiderante iudex definiet tempus intra quod deducat reum primò conueniendum, ipso in subsidium reseruando. Nam transacto tempore compellitur intercessor satisfacere, cessit sibi à creditore actionibus absque distinctione contractus, siue intercessionis.* Vbi, vt vides, iure nouo prius conuenitur principalis, si est præsens, demum eo discusso fideiussor, qui hoc loco vocatur intercessor, vt aduertit glos. *ibid. verb. intercessionis.*

§. 1. *Quis possit pro alio fideiubere.*

154 REgula generalis est, quod illi omnes fideiubere possunt, qui liberam habent suorum bonorum administrationem; item requiritur, quod tot bona habeat, quæ sufficiant ad soluendū debitum pro eo, pro quo fideiubet, si opus sit. Hinc est, quod filius familias nequit fideiubere, nisi habeat bona castrentia, vel

Digitized by Google

vel quasi cassrentia, quoad alia, nequit esse fideiussor nisi pater consentiat. Pariformiter pupillus nequit fideiubere sine consensu tutoris; & minor, sine consensu curatoris.

155 Quæres 1. an possit Clericus esse fideiussor? Conueniunt omnes, quod Clericus possit esse fideiussor pro alio Clerico, & pro Ecclesia, vt post alios notat Sylu. *verb. fideiussor, q.* 3. quocirca quando Clericus fideiubet pro alio, debet in eius defectum satisfacere ex suis bonis patrimonialibus. Potest etiam se obligare ad satisfaciendum ex fructibus sui beneficij, si habeat, cum de illis liberam habeat administrationem. Difficultas est, an Clericus possit fideiubere pro laico? Et respon. negatiuè, ita habetur cap. *te quidem*, 11. *q.* 1. vbi dicitur. *Te quidem oportet irreprehensibiliter viuere, & summo studio niti, vt omnes vitæ huius occupationes abijcias; ne fideiussor existas, ne aduocatus litium fias, &c.* Maior difficultas est, an si Clericus pro laico fideiubeat, fideiussio teneat, & affirmatiuè respondendum est, modo fideiussio fiat coram suo iudice, secus si coram alieno, seu non suo. Surd. *cons.* 396. *n.* 25. *vol.* 3. Vide Carol. de Grass. *effectu* 44. *n.* 3. Bellet. *disquisit. cleric. p.* 1. *tit. de disciplina cleric.* §. 32. *n.* 6. & Cened. *ad decretal. collect.* 164. *n.* 2.

156 Quæres 2. an Religiosus possit fide iubere pro aliquo? De hoc quæsito hæc dicuntur cap. *quod quibusdam*, de fideiussoribus. *Quod quibusdam religiosis à sede Apostolica est prohibitum, volumus, & mandamus ad vniuersos extendi: ne quis videlicet religiosus, absque maioris partis Capituli, & Abbatis sui licentia pro aliquo fideiubeat; vel ab aliquo pecuniam mutuam accipiat vltra summam communi prouidentia constitutam: alioquin non teneatur conuentus pro his aliquatenus respondere; nisi fortè in vtilitatem domus ipsius manifestè constiterit redundasse, & qui contra illud Statutum venire præsumpserit, grauiori disciplinæ subdatur.* Vbi, vt vides, Religiosus nequit fideiubere sine Prælati licentia, & sine consensu maioris partis Capituli. Vnde cum in hoc textu vtrumque requiratur, sequitur, quod ad hoc vt Religiosus fideiubere possit non sufficiat solus consensus Prælati, nec solus consensus Capituli, sed & Prælati, & Capituli simul, Sylu. *verb. fideiussor, q.* 4. Angel. *eod. verb. n.* 7. Armil. *ibid. n.* 4.

157 Quæres 3. an fideiussio Religiosi non seruata forma prædicta, sit irrita? Resp. affirmatiuè, tradit Gregor. *l.* 2. *tit.* 12 *par.* 5. Sed dices, fideiussio Clerici licet prohibeatur, non tamen irritatur, quando fideiubet pro laico, vt quæsito 1. notauimus, ergo idem de Religioso dicendum erit, quod scilicet eius fideiussio prohibeatur in tex. in præcedenti cit. non tamen irritetur. Dico disparitatem esse clarissimã, quia Clerici habent quo possunt se obligare; non Religiosi. Vide Hieron. Roderic. *in compend. Q. R. resol.* 35. *n.* 7. & Bellet. *disquisit. Cleric. parte* 1. *tit. de disciplina cleric.* §. 32. *n.* 2.

158 Quæres 4. an Prælatus sine Capituli licentia possit fide iubere? Resp. quod nec Prælatus sine consensu Capituli fideiubere potest, nec Capitulum sine Prælato potest talem licentiam concedere, nec per semetipsum dictam fideiussionem facere, sed requiritur & Prælati licentia, & Capituli consensus, vt ex tex. citato colligitur, & tradunt ibid. DD. & Sylu. Angel. & alij locis citatis.

159 Quæres 5. an vxor fideiubere possit pro viro, vel pro extraneo? Resp. negatiuè, ita habetur *l. & primo ff. ad senatus C. Velleianum*, vbi dicitur. *Quod ad fideiussiones, & mutui donationes pro alijs, pro quibus intercesserint fœminæ, pertinet (tametsi antea videtur ita ius dictum esse, ne eo nomine petitio, neuè in eas actio detur) cum eas virilibus officijs fungi; & eiùs generis obligationibus obstringi, arbitrari senatum, rectè eos, atque ordine facturos, &c.* Sylu. *verb. fideius.* Angel. *eod. verb.* & alij, referunt 6. casus in quibus potest fœmina, vt vxor fideiubere. I. Quando fideiubet de pretio dando, vt quis seruum manumittat. II. Quando fideiubet de dote alicuius mulieris. III. Quando renunciat beneficio senatus C. Velleiani,

certiorata de ipso. IV. Quando accipit pretium, vel aliquid loco pretij pro fide iubendo. V. Quando in fraudem, vt deciperet fideiubet. VI. Quando pignus, vel fideiussorem ex alio dedit. Quod si vxor vltra hos casus fideiubeat, irrita est fideiussio. Sylu. *loco citato*, & alij.

§. II. Soluuntur varia quæsita de fideiussione.

160 QVæres 1. an possit quis accipere pretium pro fideiussione? Respondetur affirmatiuè, est communis opinio, quam tradit Sylu. & cæteri summistæ *verb. fideiuss.* D. Anton *p. 2. tit. 1. cap. 7. §. 45.* Couar. *lib. 3. ant. cap. 2. n. 6.* Vbi plures pro hac sententia congerit. Ratio data est, quia hoc pretium exigitur à fideiussore, non ratione mutui, sed ex obligatione, qua se obligat ad soluendum pro debitore, si ipse non soluerit. Quod adeo verum est, quod tametsi nullum esset periculum rasturæ, adhuc posset fideiussor accipere pretium, pro fideiussione, ratione obligationis quam in se suscipit ad soluendum pro debitore.

161 Quæres 2. in quibus casibus fideiussor teneatur soluere debitũ pro creditore? Respondetur, quod in duplici casu, qui deducuntur ex *auth. præsente*, quam retulimus *n. 153.* Primus est, quando debitor non est soluendo. Secundus quando debitor est absens, & absque difficultate, & dispendio conueniri non potest, vt in *d. auth* disponitur, seruata semper illius forma, & sic etiam tradunt Sylu. *loco cit. q. 10.* Angel. *n. 13.* & alij passim. Et in isdem casibus creditor potest debitum ab illo exigere.

162 Quæres 3. an principalis debitor teneatur resarcire damna, quæ fideiussor patitur, satisfaciendo pro ipso creditori? Resp. affirmatiuè, modo contigerint ex eius culpa, vt si potuit satisfacere non satisfecit. Quod si damna patiatur, fideiussor sine culpa principalis debitoris, tunc tenetur solum resarcire, quod pro se soluit, non alias iacturas quas sustinuit. Sylu. *q. 12.* Angel. *n. 15.* & alij. Adueruus Sylu. *q. 13.* Angel. *n. 16.* & alij, quod si creditor in gratiam debitoris proroget tempus solutionis, fideiussor, qui se obligauit ad illud tempus determinatum, ad nihil tenebitur, secus si absolutè, & absque vlla temporis determinatione, se obligauit. Quod si contractus sit nullus cum cesset obligatio principalis, cessabit etiam obligatio fideiussoris, quæ est accessoria.

163 Quæres 4. an fideiussio pro expensis præstanda à clerico litigante coram iudice laico, & à laico coram iudice Ecclesiastico, possit peti, non discusso principali? Resp. affirmatiuè, vnde contra fideiussorem potest executio fieri, principali non discusso. Ita Calch. Pereira *de empt. & vendit. cap. 38. à n. 38.* Quæ quidem fideiussio data in prima instantia, non extenditur ad expensas factas in secunda ex Bart. *in l. cum apud Sempronium, ff. iudicatum solui*, per text. ibi. Steph. Grat. *discept. forens. cap. 348. n. 1.* Fagnin. *in prax. crim. q. 34. n. 111.* cum enim fideiussio sit odiosa, extendi non debet vltra casum expressum.

164 Quæres 5. an fideiussor, qui promisit de rato, teneatur, de rescripto dilationis? Resp. negatiuè, quia fideiussor, qui promisit de rato, solum tenetur ad factum, ac proinde fideiussio non extendetur ad tempus rescripti dilationis, vt iam tetigimus, & tradunt Marc. Anton. Cuch. *tract. de morat. n. 145. cum seq.* Brunor. *de cessione bonorum q. 9. alterius quartæ quæst. princ.* Garc. Mastrill. *in comment. ad indultum cap. 46. n. 14.* Hinc Balbus *to. 2. commun. opin. lib. 8. tit. 25. de fideiuss. n. 70.* dixit, quod fideiussor de iudicio sisti, & iudicatũ de soluendo acceptus in causa principali, non tenetur in causa appellationis, nisi aliud fit actum, vel victus appellasset, & appellationem deseruisset non prosequendo. Et Bonacos. *to. 2. commun. opin. n. 86.* dixit, quod fideiussor in prima instantia non censetur repetitus in secunda, etiam in criminalibus.

165 Quæres 6. an fideiussor possit repetere, quod soluit pro debitore inuito, & contradicente? Resp. negatiuè cum glos.

glos. *in l. ſi quis nolente, C. de negotijs geſtis*. Vnde Anton. Gom. *to. 2. var. cap. 13. n. 11.* notat, quod nulla actione, vel remedio ex æquitate, vel rigore poteſt fideiuſſor repetere, quod ſoluit pro debitore inuito, & contradicente. Et *n. 12.* bene limitat, & intelligit præter quam ſi ſoluat pro liberanda perſona alicuius, etiam eo inuito, quia tunc bene repetit, eo quod ea prohibitio, vel contradictio eſt nulla, fauore publicæ vtilitatis.

166 Quæres 7. an fideiuſſor minoris gaudeat beneficio eiuſdem minoris, quo ad reſtitutionis actionem? Reſp. negatiuè excepto aduerſarij dolo, vt habetur *l. ſi ea quæ tibi, C. de fideiuſſ. minor.* Vnde vbicumque aduerſarij dolo minor fuit deceptus, tunc fideiuſſor etiam ex perſona ſua, de dolo agere poteſt. Rationem aſſignat Cald. Pereira *in l. ſi curatorem, verb. minoribus, n. 51.* quia æquius eſt, aduerſarium qui dolum ſcommiſit; damnum pati, quam fideiuſſorem, qui bona fide interceſſit, de proprio patrimonio ſoluere. Et *de empt. & vendit. cap. 32. n. 15.* ſubdit, quod fideiuſſor prohibetur tantum agere ratione ætatis, non alia ex cauſa, vt ſi deceptus fuit minor vltra dimidium, vel dolo, aut metu inductus, quia tunc minoris reſtitutio, etiam fideiuſſori prodeſt.

167 Quæres 8. an fideiuſſor ſoluens fiſco creditori pro ſuo debitore, poſſit pro ſua releuatione coram iudice fiſcali agere? Reſp. affirmatiuè, vt optimè poſt alios aduertit Farin. *ſragm. crimin. p. 1. litt. F. n. 186.* dicens, quod in dicto caſu fideiuſſor conſequitur priuilegium fiſci. Et ratio eſt, quia dictæ cauſæ ſunt connexæ, & inuicem independentes, & iudex qui fuit competens ad cognoſcendum de cauſa principali, eſt etiam competens ad cognoſcendum de connexis, & dependentibus à cauſa principali.

168 Quæres 9. an fideiuſſor habeat actionem contra principalem debitorem ad recuperandam pecuniam pro eo ſolutam? Reſp. affirmatiuè, ita habetur *l. cum ex cauſa mandati*, & tradunt Cyn. Salic. Bart. Fulgoſ. Angel. Bald. & alij, quod etiam ſtatuitur in *l. ſi fideiuſſor, C. eod.* vbi in ſumma dicitur. *Fideiuſſor ſoluta pecunia, & facta condemnatione, actionem mandati contra reum, & debitorem principalem habet*, quod etiam tradunt Gutier. *allegat. 4. n. 3.* Cald. Pereira *de empt. & vendit. cap. 33. n. 125.* Donat. à Fina *commun. opin. to. 2. lib. 8. tit. 25. de fideiuſſor.* & alij. Imò fideiuſſor ſi fuerit condemnatus vt ſoluat, poteſt agere contra debitorem, antequam ſoluat Donel. *comment. iuris ciuilis lib. 13. cap. 13. verſ. ſecunda cauſa*, Menoch. *de arbitrar. caſu 41. ex n. 17.* Mantic. *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 16. tit. 22. n. 8.* Procedit hoc tametſi ex diſpoſitione ſtatuti non ſit neceſſaria condemnatio, vt ſi fideiuſſor ſit obligatus per inſtrumentum garentigiæ, quod paratam habet executionem, quia tunc habetur pro condemnato, & ſic poteſt pro tempore ſibi conceſſo agere contra debitorem, Mantica *d. tit. 22. n. 10.* vbi *n. 11.* idem dicit quando non eſt condemnatus ſed concluſum in cauſa.

169 Quæres 10. an fideiuſſor ante ſolutionem agere poſſit ad liberationem à fideiuſſione, ſi videat, quod principalis debitor bona ſua incipiat dilapidare? Reſp. affirmatiuè, ſic Mantica *d. tit. 22. n. 18. cum ſeq.* Anton. Gom. *var. to. 2. cap. 13. n. 11. verſ. tertius caſus*. Emanuel. Suarez *recept. ſent. litt. F. n. 143.* Card. *in prax. iud. verb. fideiuſſor, n. 21.* Abſolutè tamen fideiuſſor non poteſt agere aduerſus debitorem principalem, nec ad hoc vt liberetur antequam pro eo ſoluat, vel aliter ſatisfaciat, *l. Lucius, ff. mandati, & l. ſi pro ea, C. de fideiuſſ.* & tradunt Gom. *d. cap. 13. n. 10.* Conan. *lib. 7. comment. cap. 14. n. 13.* Gaſp. Roderic. *de annuis reddit. lib. 2. q. 13. n. 18.* Mantica *d. tit. 22.* & alij. Tamen præter caſum dictum dantur alij in quibus fideiuſſor ante ſolutionem poteſt experiri aduerſus principalem debitorem, vt eum à fideiuſſione liberet. Primus habetur cap. *eum pro quo, de fideiuſſ.* ibi: *ſi diu in debiti ſolutione ceſſauit*, ideſt quando ipſe debitor diu manet abſque eo, quod debitum ſoluat, quod etiam traditur in *d. l. Lucius, ff. mandati*, ad finem, &

tradunt Gom. *d. cap.* 13. *n.* 10. Caual. *decis.* 320. *n.* 1. Peregrin. Iannin. *de reall. cit. cap.* 9. *n.* 4. *lib.* 2. Mantica *d. tit.* 22. *n.* 26. Non enim tenetur fideiussor diu persistere in fideiussione, nec diu tenetur sustinere moram debitoris procrastinantis, quæ quanta sit, iudicis arbitrio relinquitur. Mantica *lib.* 16 *tit* 20. *n.* 2 *& tit.* 22. *n.* 26. Caualer. *decis.* 320. *n.* 2. Menoch. *de arbitr. cas.* 41. *n.* 3. & alij. Secundus casus est, quando superueniũt inimicitiæ inter debitorem, & fideiussorem, quia tunc fideiussor agere potest ad liberationem à fideiussione Cardos. *in prax. iud. verb fideiussor*, *n.* 21. Cald. Pereira *de potest. elig. cap.* 3. *n.* 31. *& cap.* 33 *n.* 123. Surd. *de alim. tit.* 1. *q.* 45 *n.* 73. Steph. Grat. *decis.* 133. *n.* 18. Tertius casus, quando fideiussor vult abesse ex causa necessaria, veluti studiorũ, aut simili Bolognin. *in auth. habita*, C. *ne filius pro patre*, *n.* 322. Rebuff. *de priuileg. schol. priuil.* 127. Mantica *d. tit.* 22. *n.* 31. Quartus, quando principalis debitor esset rixosus, Mench. *illustr. cap.* 33. *n.* 21. Greg. *l.* 14 *tit.* 10. *p.* 5.

170 Quæres 11. an vir dare debeat fideiussorem pro conseruanda dote vxoris? Resp. negatiuè, licet aliàs eius bona pro illa mancãt hypothecata, sic habetur *l. siue ex iure C. re fideiussores, vel mandatores dotium*, Anton. Gom. *l.* 50. *Tauri n.* 26. Spin. *in speculo test. glos.* 10. *n.* 7. Diaz. *reg.* 192. Ioan. Garcian. *reg* 193. Aduertit tamen glos. in *d. l. siue ex iure*, quod licet pro marito non possit interuenire fideiussor, potest tamen interuenire alius, qui principaliter se obliget pro marito *l. fin. C. de dote cauta* Campeg. *de dote p.* 3. *q.* 179. Octauian *decis.* 43. *n.* 11.

171 Quæres 12. an renouato contractu renouetur fideiussio? Resp. negatiuè, nisi aliud constat. Sic Cancer. *var. resol. p.* 1. *cap.* 14. *de locato, & conduct. n.* 65. vbi ob hoc dicit, quod renouato contractu societatis, fideiussores sunt liberi. Vnde *l. si cum Hermes*, C. *de locato*, dicitur, quod fideiussor pro vectigalibus ad certum tempus intercedens, seu fideiubens finito tempore, amplius non tenetur. Vide Ceual. *commun. contra comm. q.* 754. *n.* 39.

QVAESTIO VIII.

De assecuratione, & annexis.

172 DE hoc contractu assecurationis agunt Sylu. *verb. negotium q.* 4. *et* 5. Conrad. *de contract. q.* 7. Sot *lib.* 6. *de iust. q.* 7. Francisc. Garcia *de contractibus p.* 2. *cap.* 15. & alij plures, est ille contractus valde frequens in locis maritimis, præsertim in magno emporio Genuensi, fit autem modis istis. Primò, quando assecurantur merces per mare transferendæ. Secundò quando assecurantur pecuniæ, & merces ab vno in alium locum transportandæ. Tertiò quando assecuratur liber transitus alicuius personæ, ne à latronibus, vel alijs offendatur. Quartò, quando assecuratur vita alicuius, vt cum conuenit quis cum aliquo, quod si vixerit per tot annos debeantur tot numi aurei, secus dabit illi tot alios. Sylu. videtur velle, quod iste contractus reuocetur ad contractum, *do, vt des*. Alij volunt reduci ad contractum fideiussionis, eo quod vnus se obligat ad soluendum ne merces pereant. Genuæ sic formatur iste contractus. Quis expectat nauem ex India, onustam varijs mercibus, alter eam assecurat sic, si venerit fœliciter, & prosperè, & incolumis, dabis mihi tot pro centum, si peribit, dabo tibi totidem. Eodem modo fit quando nauis ex portu onusta debet discedere, quis domino eam assecurat sic. Si nauis ad ta-

Digitized by Google

eadem locum incolumis peruenerit dabis mihi tot, ſi peribit, dabo tibi tantundem Vtilis eſt iſte contractus Reipublicæ, quia ſi res pereat, mercator habet aliquid ab aſſecurante, ratione cuius adhuc ſtare poteſt, & non totaliter perit, aut de pauperatur, quod ſi res non pereat, alter lucratur, & ſortem ſuam meliorem facere poteſt.

173 Iſte contractus aſſecurationis licitus eſt, vt bene probat Sylu. modo ſeruetur æqualitas vt non plus detur, vel accipiatur quantũ ratio periculi repoſcit, nã qui ſciret nullum eſſe periculum, non poſſet hunc contractum inire cum eo, qui putat adeſſe. Non placet tamen Sylu. illa aſſecuratio de vita, quia præbet occaſionem optandi mortem, & etiam occiſiõnis. Verum hæc ratio eſt ex conſequenti, vnde ſecundum ſe, nulla eſt iniquitas, cum vtrinque ſit periculum amittendi, eſſet iniquitas ſi plus daretur, vel acciperetur quam præſeferret periculũ, attenta ætate, valetudine frugalitate viuendi, &c. Bene verũ eſt, quod iſte contractus propriè non eſt aſſecurationis, ſed potius ſponſionis, qui vulgo vocatur *ſcomeſſa*, quæ fieri ſolet in alijs euentibus, & de quacumq; rei veritate: Quod quis veniet, vel non veniet, quod in ludo vincet, vel non vincet, &c.

QVAESTIO IX.

De fideicommiſſo, & annexis.

174 FIDEICOMMISSVM ſic dicitur, quia alterius fidei committitur. Dupliciter autem accipi ſolet, primò latè, quo modo etiam legatum, fideicommiſſum vocatur, quia hæredis fidei committitur, ab eo alicui dandum, ſic enim nonnunquam fit legatum: *fidei tuæ committo, hæres vt des, vel ſoluas tale legatum tali*; Dicitur etiam hoc modo fideicommiſſum, ſecretum, quod ſub fide alteri committitur. Secundò accipitur fideicommiſſum propriè, ſecundum Panormit. *in cap. Raynu. de teſtam.* quem refert, & ſequitur Sylu. *hac dictione*, cum aliquid alicui datur, ſub fide vt alteri relinquatur; vt cum dicitur: *relinquo tibi fundum, vel domum, & volo, quod illud reſtituas Titio*, hoc enim propriè fideicommiſſum dicitur, quia alterius fidei reſtituendum, ſeu dandum committitur. Hoc fidei commiſſum duplex eſt, generale, & particulare. Generale eſt illud, in quo tota hæreditas venit reſtituenda, vt ab hærede nullo modo poſſit alienari, aut diſtrahi. Particulare eſt illud in quo ſolum aliquod, vel aliqua certa bona ſunt reſtituenda, & nullatenus ſunt retinenda. Hoc poſito, ſic fideicommiſſum definiri poteſt, eſt *hæreditas*, vel *ſunt bona alicui commiſſa, vt alienari non poſſint*. Diuerſimodè conſtituuntur fideicomiſſa ſecundum diuerſitatem locorum, & ſtatutorum. Aliqua namque ſunt talia vt non ſolum non poſſint ab hærede alienari, ſed debeant relinqui ſecundum, quod teſtator ordinauerit, ob crimina tamen quibus bonorum confiſcatio annexa eſt, confiſcari poſſunt. Alia ſunt talia, quod confiſcari non poſſint. In aliquibus locis requiritur conſenſus Principis; in aliquibus non requiritur. Contractus fideicommiſſi inuentus eſt ob conſeruationem familiarum, vt bona illarum non diſtrahantur, & ſic ſemper in ſuo ſplendore maneãt. Cum enim bona fideicommiſſo ſubiecta ſine Principis facultate diſtrahi non poſſint, & hæc facultas non ita facilè concedatur, ſequitur, quod non ita facilè familiæ depauperentur. Pertinet enim ad ſpendorem Reipublicæ, quod familiæ illuſtres in

ſuo ſplendore conſeruentur. Verum vt hæc materia ſufficienter habeatur.

175 Quæres 1. an fideicommiſſum transferatur ad fœminas? Certa res eſt, quod ſi in fideicommiſſo etiam fœminæ comprehendantur, ad illas tranſeat, ex modo quo comprehenduntur. Item certum eſt, quod ſi excludantur poſitiuè, admitti non poſſint. Difficultas eſt, quando dubitatur de mente conſtituentis fideicõmiſſum, an tunc ad fœminas deferatur. Pono aliquos caſus ex quibus ſimilium reſolutio colligi poterit. Primus eſt quando fideicommiſſum conſtitutum eſt, & relictũ pro conſeruatione bonorum in agnatione veniant fœminæ? Reſp. quod licet nomine agnatorum, & conſanguineorum veniant etiam fœminæ, per Tiraquel. *de retractu lignag.* §. 1 *glo.* 9. *n.* 202. Corn. *conſ.* 227. *lib.* 3. Menoc. *lib.* 4. *præſumpt.* 84. *n.* 30. Peregrin. *de fideicommiſſ. art.* 22. *n.* 23. & alios, tamen in materia fidei commiſſi, ex eo modo loquendi non veniunt fœminæ, quia per fœminas, bona non conſeruantur in agnatione, ſed ad alios tranſportantur. Gozadin. *conſ.* 79. Ruin. *conſ.* 24. *n.* 5. & 7. *lib.* 2. Menoch. *lib.* 4. *præſumpt.* 88. *n.* 17. Fuſar. *de fideicommiſſ. q.* 373. *n.* 4. Secundus eſt, an quando fideicommiſſum relinquitur fratribus extendatur etiam ad ſorores? Reſp. negatiuè, ſic reſoluunt Iaſ. *in l. tres fratres, limitat.* 4. *ff. de pactis.* Prett. *de interpret vlt. volunt. fol.* 275. *n.* 14. Fuſar. *loc. cit. q.* 349. *n.* 2. Item quando filijs relinquitur fideicommiſſum, non tranſit ad filias, quia licet abſolutè maſculinum concipiat fœmininum, hoc tamen ceſſat, quando aliunde habetur oppoſitum, cum per fœminas fideicommiſſum extra familiam transferatur. Secus dici poſſet ſi non eſſent maſculi, nam tunc ad fœminas trãſiret, niſi aliud in contrarium colligeretur.

176 Quæres 2. an quando fideicommiſſum relinquitur filijs alicuius exiſtentibus, & illi moriuntur, debeatur alijs filijs eiuſdem poſtea natis? Reſp. affirmatiuè, ſi fideicommiſſum relictum eſſet contemplatione, & fauore patris, ſecus ſi contemplatione, & fauore eorumdem filiorum, Peregrin. *de fideicommiſſ. art.* 22. *n* 19. Ruin. *conſ.* 30. *dub.* 1. *lib* 2. Imò in fidei commiſſo relicto in diem, vel ſub conditione, veniunt nati etiam poſt mortem teſtatoris, dummodo naſcantur intra tempus purificatæ conditionis. Simon. de Prett. *de interpret. ult. volunt. fol.* 327. *n.* 47. & *fol.* 514. *n* 91 Peregrin. *de fideicommiſſ. art.* 22. *n.* 69. Fuſar. *q* 318. *n* 33. & alij, ampliantes, vt procedat etiamſi naſcantur poſt tempus purificatæ conditionis, modo fuerint antea concepti. Molina Iuriſta *de primogen. lib.* 1. *cap* 6. *n.* 49 Menoch *conſ.* 106 *n* 29. & *conſ.* 128. *n* 17. & *conſ.* 413. *n.* 16. & alij, & ratio eſt, quia concepti habentur pro natis in ſui commodum, *l qui in vtero ff. de ſtatu hom.* Menoch. *conſ.* 413. *n.* 16. Vide Peregrin. Fuſar. & alios citatos.

177 Quæres 3. per quæ verba fideicommiſſum ſignificetur? Reſp. quod ſignificatur per verbum *volo*, vt ſi dicatur. *volo, quod bona mea tranſeant ad meos deſcendentes in perpetuum.* vel, *volo quod mea bona ſubiaceant fideicommiſſo*, & alio ſimili modo. Notat Aug. Barboſ *hac dictione n.* 6. quod *volo*, ſi iungatur verbis obliquis importat fideicommiſſum, ſi verbis directis aut communibus importat directam ſubſtitutionem, & plures refert. Et *n.* 8. aduertit, quod etiam denotat fideicommiſſum, ſi iungatur cum his verbis, ſi ſine liberis, aut hæredibus deceſſerit.

178 Quæres 4. an fideicommiſſum poſſit aliquando colligi ex verbo *lego*? Reſp. affirmatiuè, nam dicti verbi natura & interpretatio eſt, quod quando adijcitur certæ quantitati, vel ſummæ legatum denotat, non fideicommiſſum aut hæredis inſtitutionem, per id, quod notant. Pichard. *Inſtit. de fideicommiſſ. hared. n* 5. Clarius Menoch. *lib.* 4. *præſumpt.* 141. *n.* 34. & Brunor. à Sole *in locis commun. litt. V. n.* 46. Deinde quando dictum verbum *lego* adijcitur vniuerſitati bonorum, inducit hæredis inſtitutionem, per Menoch. *conſ.* 86. *n.* 78. Azeued. *ad l* 1. *n.* 167. *tit* 4. *lib.* 5. *noua recop.* Ceual. *commun. contra comm. q.* 114. Tamen dictum verbum *lego* in genere ſumptum, amplam habet ſignifica-

tio-

tionem, vt etiam fideicommissa, imò & cæteras omnes relictorum species significare possit, vt colligitur ex *l. fideicomm. ex l. vxorem*, §. *legauerat*, *ff. de legat. 3. & l. aquis*, *ff. de vsur.* ex *l. filium*, §. *si legata*, iuxta *l. 1. ff. de legat. præstand.* & notant Richard. *loco citato* Cæsar. *de succes. §. institutio q. 15. n. 2. & 3 & §. substitutio q. 5. n. 23.* quod resoluit Monet. *de commut. vlt. vol. cap. 9. n. 29.*

179 Quæres 5. an dictio *in perpetuū in infinitum*, in substitutione inducat fideicommissum? Resp. quod quando dicta dictio ponitur in substitutione facta in omnes descendentes, perpetuum inducit fideicommissum, nil aliud namque est fideicommissum perpetuum, nisi substitutio perpetua ad omnes descendentes, & sic tradit Menoch. *cons. 348. n. 16.* Tum quia illa dictio posita in concessione rei, importat vt numquam alienetur, & numquam ad alios, præterquam ad nominatos descendat, ac proinde fideicommissum significabit. Socin. *cons. 266. n. 37.* Gabr. *cons. 76. n. 7. & 8. volum. 2.* & censuit. Rota *decis. 10. n. 5. apud Farin. p. 1. rec.*

180 Quæres 6. an fideicommissum remitti, seu renuntiari possit, siue purum sit, siue conditionale? Resp. affirmatiuè, colligitur ex *l. cum proponet*, *C. de pactis*, & tradunt ibi DD. & Bursat. *cons. 195. n. 11. lib 2.* Ranchin. *decis. p. 2. cons. 181.* Boer. *decis. 147. n. 7. & 8.* Afflict. *decis. 38. n. 5.* Menoch. *cons. 87. n. 27.* Crasl. *in §. fideicommissum q. 62. n. 1.* Latè Fusar. *de substit. q. 587. n. 15. & n. 16.* ampliat, siue fideicommissum sit reciprocum, siue non. Et *n. 17.* ampliat, procedere tametsi testator prohibuisset talem remissionem, & *n. 19.* ampliat, vt ea remissio fieri possit etiam modico accepto, vel gratis. Et Peregr. *de fideicommiss. art. 52. n. 11. & 14. & cons. 52 n. 16. cum seq. lib. 5.* notat, quod fideicommissum conditionale, vel in diem relictum, potest renunciari, ac proinde per renunciationem excluditur fideicommissarius, si illa in pactum transeat, quod etiam tradit Fusar. *de fideicommiss. q. 587. n. 15. cum seq.* Et hæc colliguntur ex *l. de fideicommisso*, *C. de transactionibus*, vbi in summa dicitur, quod fideicommissum remitti potest inter fratres per transactionem, & pactum, & fideicommissum reciprocum super spe pendente à minore remissum, postea peti non potest.

181 Quæres 7. an valeat argumentum à fideicommisso ad feudum, & è cōtra, & à fideicommisso ad maioratum? Resp. affirmatiuè, Afflict. *decis. 112. n. 4.* Ruin. *cons. 38. n. 16. vol. 1.* Decian. *cons. 2. n. 212.* Surd. *cons. 421. n. 37.* Valasc. *de iure emphyt. q. 50. n. 29.* Ratio est, quia fideicommissum in omnibus ferè assimilatur maioratui, & feudo, pro quo vide possunt Molin. Iurista *de primogen. lib. 1. cap. 1. n. 9.* & Ioan. Garcia *de expens. cap. 16. n. 4.*

DISPV-

DISPVTATIO XIV.

DE MVTVO, ET VSVRA.

1 SICVT dolores parienti, sic tempus existit debitori statutum, fœnus supra fœnus, malorum parentum mala soboles. Hi sane vsurarum fœtus, recte genimina viperarum dicuntur. Viperas enim dicunt ventrem matris perrodendo nasci sic ité fœnora, debitorum domos absumendo nascuntur. Semina omnia suo tempore nascuntur, & animalia ipsa præstituto tempore suos edunt fœtus, at fœnus hodie nascitur, & hodie parere incipit. Animalia, quæ citò pariunt, citò etiam à partu desistunt, at fœnus infinitam habet accessionem, vt à partu, partus originem trahat. Agricola accepta spica semen rursum sub radice non scrutatur, at fœnerator, fructus habet, nec definit ipsos requirere. Sine terra plantat, sine satione metit, & fructus ex re infœcunda capit. De hoc malo in hac disputatione agemus. Coniungimus mutuum cum vsura, quia ex mutuo vsura accipitur, vt autem ordinatè procedamus, sit.

QVÆSTIO I.

Quid, & quotuplex sit mutuum, & de alijs connexis.

2 IN *l. mutuum, ff. de rebus creditis*, hæc de mutuo scribuntur. *Mutuum damus, accepturi non eandem speciem, quam dedimus (alioquin aliud commodatum erit, aut depositum) sed idem genus. Nam si aliud genus, velut si pro tritico vinum recipiamus, non erit mutuum. Mutui datio consistit in his rebus, quæ pondere, numero, mensuraue consistunt, quoniam eorum datione possumus in creditum ire, quia in genere suo functionem recipiunt per solutionem quam speciem, nam in cæteris rebus adeo in creditum ire non possumus, quia aliud pro alio inuito creditore solui non potest. Appellata est autem datio ab eo, quod de meo tuum fit. Et ideo si suum non fiat non nascitur obligatio, &c.* Vbi primò habes mutui etymologiã, quod scilicet mutuum dicatur, quia fit de meo tuum, res namque in mutuo de mea fit tua, transit enim mutuum in dominium accipientis, si enim res non transeat in accipientis dominium, non nascetur mutui obligatio.

3 Habes 2. mutui definitionem, quã ex hac lege tradit Bart. *in l. 2. ff. eod.* scilicet, quod sit *contractus ab aliquo celebratus, vera, aut ficta rei datione, consistentis in pondere, numero, & mensura, spe recipiendi tantundem in genere suo.* Dicitur *contractus*, loco generis licet remoti, nam genus proximum, vt placet Baldo, Sali-

Digitized by Google

Saliceto, Fulgos. Cornel. Cagnolo, & Bologneto, est creditum. Dicitur *donatione vera*, quando damus pecuniam verè, & realiter numeratam. Dicitur *ficta*, quia interdum pecunia non numeratur, sed numerari fingitur, vt cum per seruum, procuratorem, filium, &c. traditur, & numeratur, tunc iuris fictione per Dominum numerari censetur. Dicitur *consistentis in pondere, numero, & mensura*, vt mutuum à commodato distinguatur, nam mutuum consistit in ijs rebus, quæ functionem in suo genere recipiunt per solutionem magis, quam per speciem; quocirca in cæteris rebus in mutuum ire non possumus, quia aliud pro alio inuito creditore soluere nequimus; Dicitur etiam *datione*, vt intelligatur, quod res mutuo data transit in dominium recipientis, vt dictum est, per quod mutuum distinguitur à commodato, deposito, pignore, locato. Dicitur *spe recipiendi tantundem in genere suo*, quia tantũdem restitui debet in genere, non in specie. Aliàs monuimus, quod Legistæ per genus id intelligunt, quod intelligunt Philosophi per speciem, & per speciem id intelligunt, quod Philosophi intelligunt per indiuiduũ; vnde per illa verba definitionis fit sensus, quod restitui debet eadẽ res in specie, loquendo Philosophicè, non eadem in indiuiduo. Dicitur tandem *in pondere, numero, & mensura*; vt significetur in quibus rebus possit esse mutuum; mutuum namque potest esse in re ponderis, quæ ponderatur cum traditur, vt aurum, argentũ, & omne metalli genus. Potest mutuum consistere in re mensuræ, quæ scilicet datur in certa mensura, vt vinum, oleum, sal, frumentum, farina, & omnia liquida, vel etiam arida, quæ mensurata tradi solent, vt panis, caseus, &c. Potest etiam mutuum consistere in re numeri, vt est pecunia, imò in hac communiter mutuum fieri solet.

4 Diuiditur mutuum primò secundum Bart. & cæteros iuris interpretes in l. *mutuum*, ff. eod. in naturale, & ciuile. Mutuum naturale, est illud in quo re ipsa pecunia numerata traditur, vel alia res ponderemensurauè constans. Ciuile est, in quo dans pecuniam, v.g. non numerat, sed numeratur per filium, per seruum, per alium, vel quando datur res æstimata pretiò, vt mutuatarius pretio ipso vtatur. Secundò diuiditur mutuum ratione rei datæ, in mutuum pecuniarium, olearium, frumentarium, &c. Tertiò diuiditur mutuum ratione temporis certi, vel incerti. Quartò diuiditur ratione personæ, vt quod datur in solam accipientis vtilitatem, aut in solam vtilitatem dantis, aut in vtilitatem vtriusq; Vltimò diuiditur mutuum ratione modi, vt aliud sit expressum, & aliud tacitum, seu implicitum ex quo vsuræ paliari solent, vt ex infra dicendis constabit.

§. I. *Quinam prohibeantur, vel non prohibeantur mutuare.*

5 Regula generalis est, quod quilibet adultæ ætatis non habens tutorem, aut curatorem, quique liberam habet suorum bonorum administrationem, nisi aliunde prohibeatur, potest mutuũ dare, & accipere; & è contra, qui liberã non habent suorum bonorum administrationem, cum ne queant se obligare, neque poterunt mutuũ dare, & accipere. Quocirca ebrij, amentes, furiosi, pupilli, minores, prodigi, & alij, non possunt mutuum dare, & accipere. Sic deducitur ex *l. 6 de verb. obligat.* vbi dicitur. *Is cui bonis interdictum est, stipulando sibi acquirit: fideiubendo vero, vel promittendo obligari non potest, & ideo nec fideiussor pro eo intercedere potest, sicut nec furioso.* Vbi Bart. in summi dicit. *Item cui bonis interdictum est, potest sibi acquirere, non autem obligari, etiam naturaliter.* Cum autem illi, qui non habent suorum bonorum administrationem nequeant se obligare, neque poterunt mutuum dare, vel accipere, cum hoc non fiat sine obligatione. Verum vt hæc clarius habeantur,

6 Quæres 1. an seruus possit mutuum dare, & accipere? De hoc quæstio sic dicitur *l. rogasti 3. vnico ff. de rebus creditis. Si fugitiuus seruus nummos tibi crediderit, an condicere tibi Domino possit, quæritur? & quidem si seruus meus tuus confessa est peculij administratio, crediderit tibi, erit mutuum. Fugitiuus autem, vel alius seruus contra voluntatem Domini credendo, non facit accipien-*

pientis: quid ergo, vendicari numi possunt, si existant, aut si dolo malo desinant possideri, ad exhibendum agi. Quod si sine dolo malo consumpsisti, condicere tibi potero. Vbi, vt vides, & notant ibi DD. seruus, cui Dominus concessit sui peculij administrationem, potest mutuum dare, & accipere. Quod si seruus sine voluntate Domini mutuum det, is qui accipit, obligatur Domino, non seruo, imò etiam quando cum voluntate Domini dat; cum enim res sit Domini, non serui, ad Dominum erit obligatio, non ad seruum; ad seruum namque erit non ratione sui, sed Domini. Quod si seruus mutuum accipiat, si accipit ex voluntate Domini, Dominus obligatur, si accipit sine, vel contra voluntatẽ Domini, Dominus solum obligatur, pro tanto, quod res conuersa est in eius vtilitatem, vel cõmodum, ita habetur *l. 1. ff. de in rem verso*, vbi sic ad rem scribitur. *Si ij, qui in potestate sunt aliena, nihil in peculio habent, insolidum tamen tenentur, qui eos habent in potestate, si in rem eorum, quod acceptum est, conuersum sit, quasi cum ipsis potius contractum esse videatur, &c.* Hic tex. debet bene notari, quia, vt vides, vniuersalis est pro omnibus in potestate positis, vt sunt minores, pupilli, filij familias, &c.

7 Quæres 2. an procurator possit mutuum dare, & accipere? Resp. quod procurator generalis cum *libera*, potest mutuum dare, & accipere, sic habetur in *l. procurator, ff. de procuratoribus*, vbi habetur. *Procurator cui generaliter libera administratio rerum commissa est, potest exigere, notare, aliud pro alio permutare, &c.* Vbi in summa dicitur. *Procurator cum libera, potest omnia facere, quæ Dominus facere posset, & etiam alienare, si donationem non contineat.* At procurator generalis sine libera, mutuare non potest, nec mutuum accipere. Sic colligitur ex *l. mandato, ff. eod.* vbi in summa dicitur. *Procurator generalis, sine libera non potest transigere, &c.* Vide ibid. Bart. Salicet. Cyn. Alex. & alios.

8 Quæres 3. an filius familias possit mutuum dare, & accipere? Certa res est, quod filius familias, qui est sub patria potestate, & non habet bona castrensia, vel quasi castrensia non potest mutuum dare, sine patris consensu. Si vero habeat prædicta bona, poterit mutuum dare ex illis, non ex bonis patris, neque ex profectitijs, aut aduentitijs, cum horum non habeat liberam administrationem. Difficultas est, an filius familias possit mutuum accipere, tametsi aliàs habeat bona castrensia, vel quasi castrensia, sine patris cõsensu? Resp. affirmatiuè, secus non, exceptis casibus qui habentur in *l. 1. cum seq. ff. ad senatus consultum Macedonianum*, qui casus ad sequentem summam ibi ponuntur à Paulo de Castro. *Hic ponitur regula, quod ex mutuo facto filio fam. etiamsi sit in dignitate constitutus non datur actio cum effectu, & postea notantur sex, vel septem casus, vsque ad l. sed Iulianus. Primus est, quando habebat castrense peculium. 2. Quando mutuans credidit illum esse patrem fam. iusta ratione ductus. 3. Quando mutuans erat minor 25. ann. 4. Quando erat etiam ipse filius fam. & mutuauit pecuniam paternam. 5. Quando fuit aliter contractum cum filio fam. quam mutuando, quia senatus c. non habet locum, nisi in mutuo, in alijs contractibus non, nisi essent facti in fraudem mutui. 6. Quando contractus fuit initiatus tempore quo erat in patris potestate, sed numeratio facta fuit postquam exiuit patriam potestatem. 7. Quãdo filius non recepit mutuum, sed pro recipiente fide iussit.* Hi casus obseruandi sunt, & ibi in proprijs legibus habentur. Nec in re satis clara immorandum est. Qui plura desiderat, videat DD. ibid.

9 Quæres 4. an vltra casus prædictos dentur alij in quibus pater tenetur ex mutuo filij? Resp. affirmatiuè. Primus est, quãdo filius mutuum accipit vt patrem indigentem alat. Ratio est, quia tunc censetur adesse consensus patris, colligitur ex *l. si permittẽte patre, C. ad Sen. c. Mac.* vbi dicitur. *Si permittente patre filiò fam. pecuniã mutuam dedisti senatus consulti potestas non interuenit, &c.* Et tradunt DD. ibid. & Anton. Gom. *to. 2. var. cap. 6 n. 2. limit. 7.* Moz. *de contract. de mutuo, tit. quomodo deficiat mutuum, n. 24.* Alex. Trentacinq. *var. sent. to. 1. tit. 157. cap. 1. vers. si filius* Iul. Pac. *in tract. de mutuo cap. 6. n. 28. requisit. 7.* Secun-

cundus casus est, quando filius accipit mutuum ex causa legationis, & studiorum, tunc enim pater tenetur de mutuo filij, & actio in illum datur, sine inquisitione de in rem verso, vt habetur *l. Macedoniani, C. ad senatus cons. Maced.* vbi etiam ponitur alter casus, quãdo patris iussu filio pecunia data est mutuo. Debet tamen mutuum datum filio fam. causa legationis, & studij nõ excedere debitam moderationẽ, ad hoc vt tam filius, quam pater ad eius solutionem teneantur; & sic tradunt Greg Lopez. *glos. 7. Ordin. lib. 4. tit. 50. §. 4.* Socin. *reg. 137. limit. 1.* Duen. *reg. 370. in prine.* Petr. Greg. *syntagm. iur. lib. 22. cap. 3. n. 11.* Alex. Trentacinq. *var. lit. 3. tit. de solut. resol. 19. n. 14.* Steph. Grat. *discept. forens. to. 1. cap. 60. n. 23. & 25.* Vnde Card. Mantica vir insignis *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 8. tit. 15. n. 18. & 19.* aduertit pro praxi, quod filius qui est in studio cum consensu patris, & pecuniam mutuam accipit ad suos vsus necessarios, obligat patrem vsque ad eam quantitatẽ, quam ei præstare cõsueuerat. Adde primò procedere etiam quando filius studet contra patris voluntatem, vt resoluũt glos. *in l. sed Iulianus, quod dicitur. ff. ad senat. consult. Macedon. verb. soluit.* Greg. Lopez. *d. glos. 7.* Duen. *reg. 370. n. 2.* Bald. *nouella de dote, p. 6. priuil. 46. n. 1.* Steph. Grat. *d. cap. 60. n. 23.* & alij. Adde 2. procedere modo filius sit habilis ad studendum, & mutuum fiat consideratis facultatibus, & familia patris. Duen. *d. reg. 370. limit. 2. & 3.* & modo pater prouidere soleat de rebus necessarijs. Adde 3. quod pater non tenetur præstare expensas pro maioribus facultatibus, nisi ipse iam cœperit filium erudire, sed solum tenetur præstare expensas quando dat operam litteris humanis, & artibus liberalibus, quia istæ necessariæ sunt, non illę, vt resoluunt Anton. Gom. *l. 29. Tauri n. 18.* Auendan. *resp. 17.* Anton. Menes *in auth. resque n. 92. C. commun. de legat.* Spin. *in spec. testam. glos. 18. n. 79.*

10 Tertius casus in quo pater tenetur stare pro mutuo filij est, quando filius mutuam pecuniam accipit ob causam militię, vt habetur *l. vlt. C. ad senatus consult. Macedon.* vbi dicitur. *Sin autem miles filius fam. pecuniam creditam acceperit, siue sine mandato, sine consensu, vel voluntate, vel ratihabitione patris, stare oportet contractum: nulla differentia introducenda, ob quam causam pecunia credita, vel vbi consumpta sint. In pluribus enim iuris articulis filij fam. milites non absimiles videntur honoribus, qui sui iuris sunt, & de præsumptione omnis miles non creditur in aliud quicquam pecuniam accipere, & expendere, nisi in causas castrenses.* Et sic tradunt DD. ibid, & Petr. Greg. *syntagm. iuris lib. 22. cap. 3. n. 10.* Vigil. *in methodo iuris ciuilis p. 3. lib. 17. cap. 2. replic. 11.* Menoch. *lib. 3 præsumpt. 68. n. 10.* Ratio est, quia præsumitur, quod pecuniam in causam castrensem conuertetis; admittitur tamen probatio in contrarium. Aduerte tamen cum Parez *l. 1. vers. fallit quinto tit. 8. lib. 3. Ordin.* Ricc. *in praxi aurea resol. 121. n. 1. & 2.* & alijs, quod idem dicendum est de filio Clerico, vel Notario, si pecuniam mutuam accipiant pro clericatu, vel notariatu, quia tunc tenetur pater pro mutuo filij, nec iuuatur Macedoniano, & assignant rationem, quia valet argumentum de milite terrestri, ad Ecclesiasticum, glos. & DD. in *l. miles in princ. ff. de re iudic.* glos. *in l. milites, C. locati,* & cap *degradatio, de pœnis in 6.* & tradunt Euerard. *in topicis legal. loco 22.* Oldrad. *cons. 17. n. 10.* Fulu. Pacian. *cons. 7. n. 114.* Tusch. *litt. A. concl. 506. n. 1.* & alij, quos congerit Barbos *loco à milite, n. 1.* Et *n. 2.* idem dicit procedere de Aduocato. Ex his intuli, in facti contingentia, debuisse cuiusdam iuuenis patrem soluere mutuum, quod acceperat pro ingressu cuiusdam Religionis, quod sibi necessarium erat ad emendum habitum, & ad alias expensas faciendas, secundum morem illius Religionis.

11 Quartus casus est, quando pater postea mutuum à filio acceptum, ratum habet. Sic habetur in eadem *l. vlt. C. eod.* vbi sic dicitur. *Si filius fam. citra patris iussionem, vel mandatum, vel voluntatem pecunias creditas acceperit, postea autem pater ratum contractum habuerit, veterum ambiguitatem decidentes sancimus; quemadmodum si ab initio voluntate patris, vel mandato filius fam. pecuniam creditam accepisset,*

sit, obnoxius firmiter constitueretur. Ita & si postea ratum pater habuerit contractũ, validum esse huiusmodi contractum, cum testimonium paternum respuere satis iniquum sit, &c. Quintus casus est, quando pater filium in aliqua negotiatione constituit, si eius causa mutuum accepit, quia tunc pater tenetur stare pro illo mutuo, vt expressè dicitur in *l. sed Iulianus §. quanquam*, & *§. proinde*, & tradunt DD. ibid. & Boer. *dec. 221. n. 14.* Orat. *cons. 135. n. 2.* & alij. Aduerte, quòd filius fam. Macedoniano renunciare non potest, vt obseruant Anton. Gom. *var. to. 2. cap. 6. n. 2.* Petr. Greg. *d. libr. 22. cap. 2. n. 2.* & alij addentes talem renunciationem non firmari iuramento, de quo latè Ceual. *commun. contra commun. q. 562.* licet alij oppositum teneant, de quo supra suo loco.

12 Quæres 5. quinam alij prohibeatur dare mutuum, & accipere? Resp. non posse mutuum accipere nomine Ecclesiæ ipsius præfectum, nisi in eiusdem vtilitatem conuertatur mutuum; Ecclesia namque pupillo æquiparatur, *l. orphanitraphos, C. de Episc. & Cleric.* Nomine autem proprio accipere potest, modo aliàs habeat quo obligari possit. Qui mutuũ dedit præfecto Ecclesiæ, probare debet fuisse in eiusdem Ecclesiæ vtilitatem conuersum, vt ex pluries dictis constat. Prohibetur etiam mutuum accipere Prouinciæ præses *l. principibus, & l. præsidis, ff. de rebus creditis*, quod intelligi debet, vt non possit mutuum accipere à sibi subditis, & quando officium est ad tempus, vt ibid. obseruant DD. nam ab extraneis, mutuum accipere potest, sicut & quando officium est perpetuum. Item mutuum dari non potest illi, qui aleis cum aliquo ludit, vt scilicet ludat, *l. 1. ff. quarum rerum act. non datur.* Item mutuum dari non potest ei, qui in malos vsus est pecuniam consumpturus, quantum ad forum animæ.

13 Quæres 6. an filius familias, qui extra casus exceptos pecuniam mutuo accepit, & mutuanti ex vi Macedoniani nulla datur actio ad mutuum repetendum, teneatur dictus filius familias in foro conscientiæ ad mutui solutionem? Prima sententia affirmat, quam defendunt viri doctissimi, vt Menchaq. *de succes. creat. p. 3. §. 28. n. 55.* Fortunat. Garc. *in l. verum, ff. de iust. & iur.* Anton Menes, *in l. cum quis, n. 31. C. de iur. & facti ignor.* Couar. *in cap. quamuis pactum §. 3. n. 4. p. 2.* Felician. de Solis *de censibus lib. 2. cap. 2. n. 21.* Fachin. *controu. iuris lib. 2. cap. 65. quæs. 3.* Scaccia *de commerc. §. 1. q. 1. n. 532. & q. 7. p. 2. ampliat. 19. n. 89.* Alex. Trentacinq. *var. lib. 3. tit. de solut. resol. 19. n. 18.* Addens, quod compelli possit per euangelicam denunciationem. Secunda sententia negat, tenent hanc sententiam illustrissimi, & doctissimi viri, Cardin. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 8. tit. 7. n. 40. & 41.* Ceual. *comman. contra commun. to. 3. q. 775. n. 18.* Parlador. *in sesquicent. quotid. differ. 12. n. 7.* Perez *l. 1. tit. 8. lib. 3. Ordin.* Gutier. *in auth. sacramenta puberum, tit. 83. & de iuram. confirm. p. 1. cap. 43. n. 6.* Azeued. *l. 22. n. 1.* vbi etiam Matiens. *glos. 1 n. 2. & glos. 7. n. 1.* Anton Gom. *var. to. 2. cap. 6. n. 2. & l. 3. Tauri n. 124.* Greg. Lopez *l. 4. glos. 2. tit. 1. part. 5.* Iason *in §. actiones n. 34. Instit. de actionibus.* Adrian. *quodlibeto 6. vers. primò infertur.* & plurique moderni. Præcipuum huius sententiæ fundamentum est, quia ex contractu nullo, nulla sequitur obligatio, nec naturalis, nec ciuilis; vt tradunt Ceual. Azeued. Matiens. & alij locis citatis; patet autem, quod ille contractus mutui præter casus exceptos, est nullus. Tum quia sibi imputare debet, qui contra leges filio fam. mutuum dedit.

14 Istæ duæ sententiæ secundum æquitatem concordari possunt cũ Ias. Gomez, Perez, Parlad. Mantica, & alijs, licet secundum iuris rigorem secunda sententia sit verior, vt ijdem Doctores tradunt, vt scilicet prima sententia procedat quando filius fam. mutuam pecuniam in suam vtilitatem conuertit, sine aliqua fraude, & læsione, non enim filius fam. cum aliena iactura locupletari debet, maximè quando qui pecuniam mutuo dedit, bona fide processit. Secunda sententia procedit quando filius fam. pecuniam accepit cum læsione, & periculo, & absque vlla conuentione in propriam vtilitatem. Si enim cessat Ma-

cedo-

cedonianum quando mutuum conuertitur in patris vtilitatem, vt ex dictis patet, & colligitur ex *l. sed & Iuliani, ff. ad senat. consult. Maced.* Debet etiam cessare, saltem quantum ad forum conscientiæ quando mutuum conuersum est in vtilitatem filij mutuum accipientis.

15 Quæres 7. an si pater, vel maritus pecuniam mutuo accipiat, & cum ea filios, vel vxorem alat, seu domum conducat, in qua filius, & vxor habitent, & pater, vel maritus non sit soluendo, detur tunc temporis actio creditori contra filios, vel vxorem, pro mutuo, vel pensione domus? Duę sunt de hac re sententiæ. Prima est, quod filius, & vxor ad nullam pecuniæ solutionem teneantur, quando pater, & maritus non sunt soluendo. Hanc tenent Fontanel. *de pactis nupt. p. 1. claus. 4. glos. 9. part. 5. n. 71. cum seq. & part. 2. claus. 7. glos. 2. part. 10. n. 34. & 35.* Ioann. Baptist. Costa *de quosa, & rata q. 25. & de remed. subsid. remed. 12 illat. vnica.* Flores de Mena *ad Gam. decis. 186.* Secunda est, quod in dicto casu filius, & vxor teneantur ad solutionem pecuniæ mutuatæ, quam pater, & maritus, consumpserunt pro illorũ alimentis, quando pater, & maritus non sunt soluendo, quam sententiam vt magis iuri, & æquitati cõformem tradunt communiter DD. Bart. *in l. bis solis, ff. de condict. indebit.* Gabr. Aluarez *de priuil. pauperum, p. 1. q. 48. n. 8. & 9.* Vincent. Caroc. *decis. 128.* Steph. Grat. *discept. forens. to. 1. cap. 107. nu. 2. & cap. 108. n. 29. & to. 4. cap. 713. n. 6.* Ceual. *commun. contra commun. q. 723. n. 41. & to. 4. q. 900. à n. 41.* Surd. *de aliment. tit. 8. priuil. 48. n. 5. & 6. & cons. 367. n. 28. & cons. 420. per totum* Parlador. *in sesquicent. disc. fer. 2. §. 2. n. 2. & 3.* Ampliatur per Cremens. *singul. 36.* & alios vt procedat tametsi filius repudiauerit patris hæreditatem, quia hæc obligatio non consurgit ex hæreditatis additione, sed ex eò, quod illa pecunia in filij vtilitatem cõuersa est. Ampliatur etiam per Gam. *decis. 367. n. 6.* tametsi illa pecunia non fuerit consumpta pro alimentis, modo consumpta sit pro cõseruatione status, quia etiam tunc dicitur consumpta pro vtilitate filiorum. Aduerte hoc loco vnum, quod secundum Perez *l. 1. tit. 8. lib. 3. Ordin.* Gutier. *de iuramenti confirm. p. 1. cap. 41. n. 14.* & habetur in *l. 47. Tauri*, quod si filius familias matrimonio consumato accipiat mutuum, non potest iuuari Macedoniano, sed tenetur ad restitutionem, quia per matrimonij consumationem incipit esse sui iuris.

§. 11. *Quænam sint obligationes dantis, & accipientis mutuum.*

16 DAns mutuum ex omnium sententia has habet obligationes. Prima, quod non det rem vitiosam, nisi prætmoneat mutuatarium, alioquin ad omnia damna illi secuta resarcienda tenebitur, constat ex dictis de commodato, de locato, & de venditione. Quocirca si mutuans dedit pecuniam falsam, & reprobatam, tenetur bonam refundere. Sed quid si bona fide dedit pecuniam falsam, & reprobatam, & mutuatarius illam impendit, tenebitur ne postea bonam restituere? nõ tenebitur, tametsi ille mala fide alij dederit, quia mutuatarius inde nullum damnũ sustinet. Si tamen sciret cui pecunia falsa data est, deberet illam recuperare, & mutuanti restituere. Secunda dantis mutuum obligatio est, quod non debet mutuum repetere statim, sed debet expectare, quod mutuatarius vsum expleat pro quo mutuũ accepit, vt in simili diximus de commodato. Tertia dantis obligatio est, quod mutuum det gratis, iuxta illud Christi D. Luc. 6. *mutuum date, nihil inde sperantes.* Nam si pretium intercedat, non erit mutuum, sed venditio; si merces, locatio; si lucrum præcisè ex mutuo, erit grauissimæ vsuræ peccatum.

17 Recipiens mutuum, has habet obligationes. Prima, quod tempore conuento, si conuentum est, mutuum restituat, & si conuentum non est, restituat statim, ac commodum reportauit, nec vltra differre debet, quod si de hoc difficultas oriatur, iudicis arbitrio res diiudicanda veniet. Secunda recipientis obligatio est, quod restituat rem æquæ bonam, contingere autem potest, quod mutuum fiat, &

ea-

eadem pecunia in numero restituatur, vt cum quis pecuniam mutuo accepit, & ea vsus non fuit, quia hoc per accidens est, & spectari debet id quod ab initio agitur, non id, quod postea exequitur. Tertia obligatio accipientis est, quod ad mutui restitutionem teneatur, vt nullo casu fortuito se tueri possit, cum enim res mutuata fiat mutuatarij, ipsi non mutuatori perit. Ita habetur *Instit. quibus modis re contrah. obligatio, §. item is cui res,* vbi dicitur *Et is quidem qui mutuum accepit si quolibet fortuito casu amiserit, quod accepit: veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum, hominumue incursu, nihilominus obligatus remanet, &c.* Et assignatur ratio inter commodatum, & mutuum, quia hoc fit accipientis, non illud.

§. III. *An dentur casus in quibus aliquid ex mutuo accipi possit, quod in sortem non computetur.*

18 CONueniunt omnes cum D. Tho. 2.2.q.78.art.2.ad 1. licitum esse accipere aliquid vltra sortem ratione lucri cessantis, & damni emergentis, & hoc in pactum deduci potest dum mutuum datur. Audi D. Tho. magistrum Angelicum. *Ille qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere cum eo, qui mutuum accipit recompensationem damni, per quod subtrahitur sibi aliquid, quod debet habere: hoc enim non est vendere vsum pecuniæ, sed damnum vitare, &c.* Et licet D. Thomas solum loquatur de damno emergente, quod vt resarciatur in pactum deduci potest, tamen est eadem ratio de lucro cessante; non enim tenetur qui mutuo dat priuari in gratiam accipientis suo lucro, debent tamen deduci expensæ, labores, periculum, &c. iudicio prudentis, vt vsura vitetur, de qua q. sequenti.

19 Referunt communiter DD. alios casus in quibus aliquid accipi potest vltra sortem, quos his versibus comprehendunt.

Feuda, fideiussor, pro dote, stipendia cleri,
Venditio fructus, cui velles iure nocere,
Vendens sub dubio: pretium post tempore soluens,
Pœna nec in fraudem, lex commissoria, gratis.
Dans, socij, pompa, plus forte modis datur istis.

20 Primum casum explicuimus supra agentes de feudis, vbi diximus, & traditur cap. 1. *de feudis*, quod quando feudatarius Ecclesiæ dat eidem Ecclesiæ feudum in pignus pro debito, non tenetur Ecclesia fructus feudi in sortem computare, & rationem assignauimus, quia quando feudum datur in pignus domino directo, censetur reuerti dominium vtile, ac proinde feudum illi fructificabit. Secundus casus est *fideiussor*, quando scilicet fideiussor cogitur soluere creditori, quod vt præstet mutuum accipit, & vsuras soluit, tunc enim vt se indemnem seruet, potest vltra sortem, etiam vsuras reposcere. Tertius *pro dote*, quando marito pro dote non soluta datur fundum, tunc enim non computat illius fructus in sortem dotis, ad sustinenda onera matrimonij, cap. *salubriter, de vsur.* Quartus *stipendia cleri*, quando scilicet clericus cui res Ecclesiæ data est, ex qua percipiat fructus sui beneficij, si per vim à laico, ea spolietur, postea loco pignoris datur, non tenetur cõputare fructus in sortem, cap. 1. & cap. *conquestus, de vsur.* quia tunc fructus percipit ex re sua, vi ablata. Quintus casus *venditio fructus*, quando scilicet quis emit ad tempus fructus ex certa re colligendos; is namque tametsi plus fructuum percipiat, quam fuerit pretium datum, nihil restituere tenetur, cap. *in ciuitate, de vsur.* Ratio est, quia rem emit incertam, & si plus collegit, etiam minus colligere poterat. Sextus casus est, *cui velles iure nocere*, quando scilicet ab hoste cui iure belli bona eripi possunt, vsuræ exiguntur, cap. *ab illo* 14.q.4. & cap. *dominus* 13.q. 1, quia tunc possumus omnia bona auferre, & omnibus artibus bellicis nocere. Septimus casus est *vendens sub dubio*, quando scilicet quis est seruaturus suas merces vsque ad tempus quo certò, vel probabiliter sunt plus valituræ, si namque modo

cas

eas vendat precè, rogatu, auctoritate, &c. potest exigere id, quod expectando vendidisset, attentis circumstantijs periculi, laboris, &c. Octauus casus est, *pretium potest tempora soluendi*, quando scilicet creditor ob moram debitoris indigès pecunia, mutuo accipit, & vsuras solujt, tunc enim vt se indemnem seruet, potest easdem exigere à suo debitore, vt colligitur ex cap. *constituus*, & ex cap. *peruenit*, *de fideiuss.* Nonus casus est, *pœna nec in fraudem*, quando scilicet debitor cogitur soluere aliquid in pœnam, quia suo tempore non soluit, siue hæc pœna statuatur à lege, siue à iudice, siue ex partium contentione, hoc enim non datur ratione mutui, sed in pœnam non seruatæ legis, vel pacti, seu conuentionis. Decimus casus est, *lex commissoria*, idest, quando res venditur cum pacto retrouendendi, restituto pretio, de quo diximus supra de pacto legis commissoriæ. Vndecimus casus est, *gratis dans*, quando scilicet accipiens mutuum aliquid in signum gratitudinis, gratis, & liberaliter donat danti, vt ex S. Thomas 2.2.*q.*78.*art.*2. tradunt communiter Theologi. Duodecimus casus est, *socij*, scilicet ratione contractus societatis, ex quo lucrum reportatur, vt de hoc contractu infra dicetur. Decimus tertius est *pompa*, quando aliquis dat alteri pecuniam, aurum, argentum, & alia, vt pompam ostendat, seu, vt ostendat potentiam, diuitias, maiestatem, quia tunc aliquid exigere potest vltra sortem, vt supra de commodato diximus. Ratio est, quia tunc pecunia, aurum, &c. non mutuatur, sed potius locatur, & ratione huius locationis potest mercedem accipere.

§. IIII. *Soluuntur aliqua quæsita ad complementum contractus mutui pertinentia.*

21 QVæres 1, an mutuatarius possit mutuum soluere in quacunque pecunia? Accepit mutuatarius pecuniam auream, an possit soluere argenteam, accepit aureos, argenteos-uè, an possit soluere in pecunia minuta. Certum esse debet, quod talis pecunia restitui debet, vt mutuans seruetur indemnis. Item certum est, quod mutuans nequit cogere mutuatarium vt soluat pecuniam auream, vel argenteam, cum acceperit minutam, maximè cum sibi valde graue est pecuniam auream quærere, & cogatur aliquid soluere vt illam habeat, eo quod dicta pecunia magis æstimetur, & auidius quæritur, tunc enim mutuans imponit onus graue mutuatario, & lucrum ex mutuo reportat, quia ex pecunia aurea, argenteaue multum lucratur in permutatione illius. Curare ergo debet mutuatarius vt restituat pecuniam eiusdem generis vt si accipit auream, vel argenteam, aliam eiusdem rationis restituat, non minutam. Si tamen mutuatarius aliam non habeat nisi minutam, debet mutuator ea contentari nisi conuentum sit, quod pecuniam auream, vel argenteam refundat. Quocirca idem seruandum erit in omni alio mutuo, qui enim mutuo accepit frumentum, frumentum reddere debet, qui vinum, vinum, qui pecuniam, pecuniam similem, nisi aliud pactum sit, & nisi mutuator cõtentetur. Vnde qui mutuo accepit pecuniam, non potest refundere triticum, aut vinum, nisi mutuator contentetur, & qui dedit pecuniam, non debet exigere triticum, vinum &c. nisi mutuatarius contentetur, & omnimoda seruetur æqualitas, ne vsura contingat. Debet etiam pecunia quæ restituitur esse eiusdem valoris non solum extrinseci, sed etiam intrinseci, nam aliquando est ferè tota per artem corrupta iuxta illud.

Nostra moneta sonat cuprum, nil possidet auri,
Argentique nihil, sicut & ipse color.

22 Quæres 2. an quando valor pecuniæ auctus est, possit mutuatarius secũdũ illum satisfacere, & quando pecuniæ valor diminutus est, possit mutuator secundum illum exigere? Ratio difficultatis est quia si mutuatarius potest mutuum restituere secundum auctum pecuniæ valorem, sequeretur, quod cum decem scutis

tis posset satisfacere pro quindecim acceptis, si tantum pecuniæ valor auctus est. Et si mutuator posset exigere secundum valorem diminutum, contingeret posset quod reciperet quindecim scuta, cum tantum 10. dedisset. Huius quæsiti resolutio peti potest ex *l. vinum, ff. de rebus creditis*, vbi dicitur. *Vinum, quod mutuum datum erat, per iudicem petitum est. Quæsitum est, cuius temporis æstimatio fieret, vtrum cum datum esset, an cum litem contestatus fuisset, an cum res iudicaretur? Sabinus respondit, si dictum esset, quo tempore redderetur, quanti tunc fuisset, si non, quanti tunc fuisset, cum petitum esset. Interrogatus cuius loci pretium sequi oporteat? respondi, si conuenisset, vt certo loco redderetur, quanti eo loco esset, si dictum non esset, quanti vbi esset petitum.* Vbi vt vides, si conuentum est, quod vinum mutuatum (idem dic de pecunia, & quacumque alia re mutuata) reddatur tali tempore, ab illo tempore accipi debet augmentum, aut decrementum, seu secundum valorem illius temporis fieri debet æstimatio. Si autem nihil conuentum est, valor accipi debet à tempore moræ, aut litis contestatæ, seu cum petitum est, etiam extra iudicium, vt ibi aduertit glos. *verb. cum petitum esset*, & assignat rationem, *nam tunc est in mora*. Obijcit eadem glos. ibid. sic. *Sed certè tempus dati mutui videtur debere considerari, vt sup. eod. l. cum quid*. At respondet. *Sed dic, quod ibi bonitas intrinseca consideratur, secundum tempus dati mutui, non extrinseca, scilicet, quod tantum valeat.* Igitur tempore dati mutui cõsideratur valor intrinsecus rei, seu bonitas intrinseca, at valor extrinsecus considerari debet; vel secundum, quod rationabiliter, & sine fraude conuentum est, vel si nihil conuentum est, à tempore moræ, & sic tradunt ibi Doctores. Attende etiam resolutionem secundi dubij, quod ab illis verbis citatæ legis traditur *Interrogatur*, quãdoque namque ille casus occurrit. Item si de loco restitutionis mutui pactum non fuit, restitui debet, vbi receptum est, & si nihil conuentum est, vbi rationabiliter assignatur, & sine graui damno partium.

23 Quæres 3. an quando quis accepit mutuo tot mensuras vini, olei, vel tritici, & postea mensura mutata est, debeat res reddi secundum mensuram nouam, an secundum veterem, scilicet secundum illam qua rem accepit? Resp. debere restituere secundum mensuram qua accepit. Ratio constat ex dictis n. præcedenti, quia quoad valorem extrinsecum debet attendi tempus conuentum, aut tempus moræ. At secundum bonitatem, seu valorem intrinsecum attendi debet tempus mutui dati, & accepti. Patet autem, quod mensura, & pondus pertinent ad bonitatem, & valorem intrinsecum. Tum quia mutuum restitui debet in re æquè bona, quod non est, nisi reddatur similis non solum in qualitate, verum etiam in quantitate.

24 Quæres 4. an qui mutuo accepit triticum satisfaciat si restituat farinam? Affirmat Ripa *in tract. de peste, cap. de remedijs ad conseruandam vbertatem, n.* 45. Ratio esse videtur, quia farina, & triticum quoad substantiam non differunt, neque quoad humanos vsos, vnde plures volunt quod quando prohibetur delatio tritici extra territorium, prohibeatur etiam delatio farinæ. Verum quidquid sit de hoc an scilicet nomine frumenti veniat etiam farina, & an in prohibitione transportationis tritici, comprehendatur farina, de quo ago *in trac. de censuris disput. 4. n.* 405. quantum ad quæsitum propositum non debet faciliter illa sententia admitti, maximè quando frumentum mutuo acceptũ esset in magna quantitate, si enim tantundem farinæ restitueretur, posset mutuator graue damnum sustinere, cum farina non ita facile conseruetur, nec ita facilè vendatur, & transportetur, vt triticum.

25 Quæres 5. an quando mutuum restituitur per ministrum fidelem, extinguatur? Resp. negatiuè, nisi res ipsa res pertingat ad manus mutuatoris; quia vt supra notauimus, in mutuo non attenditur casus fortuitus. Extingueretur tamen si mini-

miniſter eſſet electus ab ipſo mutuatore, vel ex vtriuſque conſenſu, mutuatoris ſcilicet, & mutuatarij, nam tunc ſi res dolo, vel culpa nuncij pereat, mutuatore perit.

26 Quæres 6. an mutuans ex mandato alterius obliget ſibi recipientem, an mandantem, ſeu an recipiens mutuum obligetur mandatario à quo immediatè mutuum recipit, an mandanti? Reſp. quod mutuans ex mandato obligat ſibi recipiẽtem tanquam principalem ex eo contractu, & mandantem tanquam acceſſorium per actionem mandati. Sic habetur *l. ſi litteras, C. mandati*, vbi in ſumma, quod iam diximus, ponitur. Actio tamen mutui competit mandatori, non danti, vt obſeruat Vigil. *in Methodo iuris ciuilis lib. 17. p. 5. cap. 1. reg. 1.* Tuſch. *litt. M. concl. 441. n. 3.* Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 8. tit. 2. n. 4.* Gaſpar. Roderic. *de annuis reddit. lib. 3. q. 11. n. 55.* & alij.

27 Quæres 7. an quando plures ſimul mutuant, omnes habeant pro parte actionem? Hoc quæſitum ſic reſoluitur, *l. cum te in Gallia, C. ſi certum petatur*, vbi in ſumma ſic dicitur. *Si plures ſimul mutuant, cuilibet pro parte quæritur actio, niſi ſit conuentum rei credendi re, vel verbis inſolidum.* Et ſic reſoluunt Anton. Fabian. *de error. pragmatica decad. 80. cap. 6. & in l. ſi vt certo, §. ſi duobus, ff. commodati.* Mantica *de tacitis, &c. lib. 10. tit. 8. n. 10.*

28 Quæres 8. an mutuanti nomine domini, domino ratum non habente, mandati actio competat? Reſp. affirmatiuè, ita habetur *l. ſi abſentis, C. ſi certum petatur*, vbi in ſumma dicitur. *Nomine domini mutuanti, ſi dominus ratum non habet, mandati actio competit.* Et ſic tradunt ibid. DD. Cyn. Salicet. Bald. Caſtr. Angel. Fulgoſ. & alij. Vnde Mantica *de tacitis, &c. lib. 14. tit. 26. n. 18.* dicit, quod æquitas ſuggerit, vt qui alterius pecuniam mutuam dedit, poſſit repetere, ne damnum patiatur. At vero ſi me mandante quis nomine meo pecuniam ſuam mutuet, quæritur mihi, & non danti actio mutui. Gaſpar Roderic. *de annuis reddit. lib. 3. q. 11. n. 55.* Tuſch. *litt. M. concl. 441. n. 11.* Mantica *de tacitis, &c. lib. 8. tit. 1. n. 3.* vbi etiam aduertit, quod ſi debitori meo iuſſero tibi dare pecuniam mutuo, competit mihi condictio ex mutuo.

29 Quæres 9. an qui mutuum dat iudici cenſeatur illum corrumpere, & an pœnam mereatur? Hoc quæſitum reſoluitur *l. quiſquis iudici, C. ſi certum petatur.* vbi in ſumma dicitur. *Iudici pecuniam mutuans illum corrumpere videtur, & propter bonorem publicum conſequendum iudici mutuum dans, exilij pœnam meretur.* Et ſic tradunt Parid. de Puteo, *de ſyndicatu, verb. baratteria, n. 4. & verb. corruptio, cap. 3. n. 1. & verb. præſumptio officialis cap. 1. n. 2.* Maſcard. *de probat. concl. 164. n. 4. & concl. 453. n. 10.* Decian. *tract. crimin. lib. 3. cap. 35. n. 7. & cap. 38. n. 14.* Farin. *in praxi crim. p. 3. q. 111. n. 171.* Menoch. *de arbitr. caſu 342. n. 34.*

30 Quæres 10. an mutuum accipiens in ſeruitute, teneatur ad illius ſolutionem liber factus, & è contra? Hoc quæſitum reſoluitur *l. creditoribus, C. an ſeruus pro ſuo facto, &c.* vbi ſic dicitur. *Creditoribus tuis qui tibi in ſeruitute mutuam pecuniam crediderunt, nulla aduerſus te actio competit, maximè eum peculium tibi non eſſet legatũ proponas.* Vbi Bald. & Salic. ſic ſummãt. *Accipiens mutuum in ſeruitute, non tenetur liber factus*, & è contra, vt colligitur ex l. præc. & ſic tenent ibid. DD. & Franc. Niconit. *in repet. rubr. ff. de oper. nou. nunciat. n. 36.* & Bened. Aegid. *in repet. l. ex hoc iure, ff. de iuſt. & iure p. 2. cap. 3. n. 2.* vbi hanc pulchram rationem præſtat, quia cum ipſius ſeruilis perſonæ eiuſmodi incapacitas ſit, quod ciuilem obligationem ſuſcipere nequeat, non poteſt vtique liber factus illa obligatione teneri ex antegeſto contractu, quam contractus ipſe ab initio non produxit, nec producere potuit in perſona ſerui.

Digitized by Google

QVAESTIO II.

De vsura, quid sit, quotè iure sit prohibita.

31 VSVRA Græcè teste Calep. dicitur à partu, eo quod sit quidã pecunię partus, & fructus. Hebraicè, teste Sylu. *verb. vsura*, Iodoc. Loric. *in thesauro eod. verb.* & alijs, dicitur morsus, quia mordet dantem in bonis, & accipientem in anima. Latinè dicitur vsura ab vsu, seu à lucro quod ex mutuo accipitur. Alias habet acceptiones vsuræ nomen, vt videre est apud Calep. hac dictione, hoc loco accipitur vsura pro lucro fœneratitio, vnde dicitur etiam fœnus, & vsurarius, fœnerator. Bene verum est [1], quod vsuræ nomen aliquando accipitur pro actione, & aliquando pro lucro ipso fœneratitio.

32 Vsuram sic definit Nauar. *in man. cap. 17. n. 206.* & ex eo Iodoc. Loric. quod *sit lucrum pecunia æstimabile suaptè natura, quod principaliter vi mutui, veri vel pallíati, queritur.* Alij definiunt sic. *Vsura est lucrum ex mutuo principaliter proueniens.* Dicunt *principaliter proueniens*, quia multi sunt contractus in quibus vsura committi potest, accipiendo plus, quam iustum sit, hoc modo committitur vsura in cambijs, in emptione censuum, in contractu depositi, in emptione, & venditione, in contractu pignorum, in locatione, & conductione, in contractu societatis, & alijs similibus. Verum licet in alijs contractibus à mutuo iniustitia committatur, cum plus quam debetur accipitur, non tamen vsura committitur, nisi mutuum expressum, vel tacitum, seu palliatum intercedat, colligitur ex D. Thoma 2. 2. *q. 78. per totam*, & ex tit. illius, vbi dicit. *Deinde considerandum est de peccato vsuræ, quod committitur in mutuis.* Quo circa *in art. 1 d.q.* notat, quod vsura solum committitur in rebus quæ ipso vsu consumuntur, vt in vino, potu, tritico, & pecunia, de qua sic dicit. *Pecunia autem secundum Phil. in 5 Eth. & in primo Polit. est inuenta ad commutationes faciendas. Et ita proprius, & principalis pecuniæ vsus est ipsius consumptio, siue distractio, &c.* Vnde vult quod in istis rebus, quæ vsu consumuntur seu distrahuntur, in quibus vsus non distinguitur à dominio, non possit illis distractis aliquid accipi. Quocirca concludit S. Doctor, *quod iniustitiam committit qui mutuat vinum, aut triticum, petens sibi duas recompensationes, vnam quidem restitutionem æqualis rei, aliam vero pretium vsus, quod vsura dicitur.* Quare licet etiam in alijs contractibus vsura intercedat, hoc tamen solum vbi aliqua ratio mutui intercedit, vt quando venditur prędium, aut domus pluris quam valet, eo quod credito vendatur, nam tunc ideo vsura intercedit, quia ratio mutui ibi interuenit, vt bene obseruat Aragon. 2. 2. *q. 78. art. 1. in explicatione articuli*, vbi dicit *Quare ad cognoscendum, an aliquis contractus sit vsurarius, nec ne, perpendendum erit, an aliqua ratio mutui in ipso inueniatur, pro quo pretium detur. Nam tunc talis contractus in vniuersum erit vsurarius, alioquin minimè. Ex quo infero, quod si ego alicui vendam domum, aut pallium decem aureis, postea autem pro eis expectem, aliquid amplius expoſco, quia talis contractus virtualiter idem est ac si decem aureos iam solutos pro alio pretio in aliquod tempus sibi mutuassem, procul dubio erit vsurarius. Et idem iudicium est habendum de omnibus contractibus in quibus ratio mutui aliquo modo inuenitur.* Ex quibus patet non be-

ne

ne addere modernos definitioni vsuræ illam particulam *principaliter*, quia non solum vsura ex mutuo principaliter oritur, sed absolutè, vt ex alijs contractibus non aliter oriatur, nisi quatenus in illis ratio mutui inuenitur.

33 Ex quibus infertur, exacta vsuræ definitio, quod scilicet sit *lucrum ex mutuo*, vel *est contractus in quo habetur lucrum ex mutuo*, dicitur lucrum loco generis, quia etiam in locatione, venditione, &c. habetur lucrum, sed non ex mutuo, at in vsura, lucrum solum ex mutuo percipitur; percipitur namque lucrum ex vsu rei mutuatæ, cum rebus in quibus mutuum consistit vsus non distinguatur à dominio, & cum harum rerum dominium in mutuatarium transferatur, mutuans, percipit fructum ex vsu rei non suæ. Placet etiam definitio quam tradit Aragon. loco citato, scilicet, vsura est *pretium vsus rei mutuatæ*, ponitur pretium loco generis, quia in hoc conuenit cum alijs contractibus in quibus ex pacto tacito, vel expresso datur pretium (vbi namque non est pactum, neque pretium esse potest, cum pretium ex conuentione detur, quod enim ex amore, ex beneuolentia, ex gratitudine confertur, vt pretium non datur) dicitur *vsus rei mutuatæ*, quia licet in locatione, & emphyteusi detur pretium vsus, non tamen rei mutuatæ hoc est translatæ in alterius dominium. Verum istæ duæ definitiones in idem redunt, quia lucrum quod in nostra definitione pro genere posuimus eodem modo accipitur, ac pretiū, vt scilicet sit lucrum reportatum ex conuentione, ex pacto tacito, vel expresso circa vsum rei mutuatæ, seu mutui.

34 Circa vsuræ prohibitionem, relicto Græcorum errore, qui, vt refert Guido Carmelita noster *in summa de hæresibus*, dicebant vsuras nullo iure esse prohibitas, quod etiam docuerunt Albanenses teste Gabr. Prateol. *in lib. de vitis, & vitijs hæreticorum cap.* 22. & relicto errore Caroli Molinensis, quem refert Couar. *var. lib.* 3. qui dicebat, quod vsuræ moderatæ, non sunt prohibitæ, & relicto errore Abulensis *in Matt. cap.* 25. *q.* 171. & 172. qui dicit vsuras esse tantum iure positiuo prohibitas, non iure diuino, & naturali, quam sententiam tenent aliqui iuris prudentiæ Doctores, teste Soto *lib.* 6. *de iust. q.* 1. *art.* 1. Dico vsuram generaliter omni iure, diuino, naturali, & humano reprobari, tradit S. Tho. *q.* 78. *art.* 1. & omnes eius expositores ibid. Alph. de Castro *lib.* 4. *aduersus hæreses, verb. vsu*, omnes Summistæ *hoc verbo*, & iurisprud. Doctores, vt Morla *in empor. iuris p.* 1. *tit.* 1. *in prælud. n.* 47. & *tit.* 8. *q.* 25. *n.* 11. Cardos. *in praxi iudic. verb. vsura n.* 2. Pradil. *in summa legum pœnal. p.* 1. *cap.* 30. *n.* 3. Castrill. *quotid. lib.* 2. *cap.* 1. *n.* 13. & *lib.* 3. *cap.* 23. *n.* 66. Bernard. Grauæ *ad practicã Cameræ Imperialis lib.* 2. *concl.* 5. *in coronide.* Marta *in votis nouissimarum decis. voto* 213. *n.* 1. Simanch. *cathol. institut. cap.* 66. *à princ.* Anton. Scap. *de iure non scripto lib.* 5. *cap.* 169. *n.* 2. & alij plures relati à Cened. *ad decretal. collect.* 41. *n.* 1.

35 Quod vsura sit iure diuino prohibita constat ex sacra scriptura Exod. 22. Ezech. 18. Psal. 14. & 54. & Lucæ 6. ibi: *mutuum date, nihil inde sperantes*; cuius dicti prima pars, scilicet *mutuum date*, ex communi sanctorum, Doctorumq; Ecclesiasticorum consensu, continet consilium, quia non nisi ex consilio, quis mutuum dare cogitur, non ex præcepto. At secunda, scilicet *nihil inde sperantes*, cõtinet præceptum, vt colligitur ex c. *quia in omnibus de vsur.* & ex Clem. *graui, de vsur.* & ex c. *consuluit eod. tit.* & bene aduertit S. Th. *d. q.* 78. *ar.* 1. *ad* 4. & eius expositores ibid. Quod autem vsura sit prohibita iure Canonico, non dubitatur, & extant tex. rotundi, d. cap. *quia in omnibus, de vsuris*, d. Clem. *graui, eod. tit.* & *distinct.* 46. & 47. per multa capita, & 14. *q.* 1. & 4. Idemque in pluribus sacris Concilijs est definitum, signanter in Nicena *cap.* 17. & licet iure ciuili antiquo vsuræ non prohiberentur, de iure tamen nouo prohibentur, vt notant Gregor. Tolosan. *syntagm. iuris lib.* 22. *cap.* 3. *n.* 13. *vers. iure hoc.* Fachin. *controu. iuris lib.* 9. *cap.* 30. *vers. mouet me potissimum.*

36 Præterea, quod vsura iure naturali aduersetur, ab eoque prohibeatur, tã. quam quid eius dictamini resistens, con-

stare potest ex eo, quod ipsi Philosophi Ethnici solo naturali lumine ducti eam damnarunt, vt fecit Aristoteles 1. *polit. cap.* 3. & 4. *Ethic. cap.* 1. *ad finem*, vbi probat vsuram esse contra naturam, quia pecunia ex sui natura, non est apta nata fructificare, vel parere, nec numus gignit numum. Hoc etiam conuincit ratio D. Tho. quia per mutuum transfertur dominium in mutuatarium, nec vsus pecuniæ ab eius substantia distinguitur, vsus enim est illius alienatio, ac consumptio: dictamini autem iuris naturalis repugnat, & aduersatur, quod res alterius, alteri ex iustitia pariat emolumentum, vltra sortem, & quod mutuans habeat vsum pecuniæ, quæ penes mutuatarium reperitur. Certè contra naturam est, quod sterilis prolem sibi similem pariat.

37 Obijcies 1. quia si vsura esset iure naturæ prohibita, deberet esse de se illicita; sed non est de se illicita ergo. Maior constat, minor probatur. Nam si esset de se illicita, vel esset ratione obiecti, vel ratione alicuius circunstantiæ; non ratione obiecti, quia mutuatio, mala non est, nec lucri receptio, vt ex se patet; nec est ratione alicuius circunstantiæ, vt loci, temporis, personæ, &c. vt consideranti patebit? Resp. quod vsura mala est; non quia præcisè lucrum recipiatur, sed quia recipiatur supra sortem ex re mutuata, vt ex dictis constat.

38 Obijcies 2. iure naturæ vnicuique licitum est exigere pretium pro actione quam facere non tenetur; sed nullus tenetur dare mutuum alteri; ergo pro ista actione potest iure naturæ pretium exigere; Maior nota est, quia potest quis exigere pretium pro cantu, pro saltatione, pro scriptione; imò etiam pro actu turpi, vt patet de meretrice, quæ pro actu meretricio potest pretium exigere, & sperare. Ad hoc argum. respondet D. Tho. loco citato ad 5. vbi sic dicit. *Ille qui mutuare non tenetur, recompensationem potest accipere eius quod fecit, sed non amplius debet exigere; recompensatur autem sibi secundum æqualitatem iustitiæ, si tantum ei reddatur, quantum mutuauit. Vnde si amplius exigat pro vsufructu rei, quæ alium vsum non habet, nisi consumptionem substantiæ, exigit pretium eius, quod non est, & ita est iniusta exactio.* Qui autem cantat, scribit, saltat, &c. exigit pretium pro se, seu pro actione sua, quã in alterius gratiam ponit: & meretrix accipiendo pretium pro meretricio, nullam committit iniustitiam, cum vendat id, quod est venale, non sic contingit in mutuo, vt ex dictis constat.

39 Obijcies 3. quia qui mutuat 100. scuta restituenda post annum, plus dat, quam quod sibi restituitur, cum illa 100. scuta soluuntur, ergo ratione illius quod plus dat, poterit aliquid recipere. Quod autem plus det, patet, quia qui dat, vltra 100. scuta dat etiam obligationem non petendi intra annũ, hæc autem obligatio est pretio æstimabilis, sicut obligatio ad vendendum, vel etiam ad mutuandum. Certè plus dat, qui se obligat ad non repetendum nisi post annum, quam ille, qui dat sine illa obligatione. Resp. negando antecedens, ad probationem dico, quod, qui se obligat ad non repetendum intra annũ, non plus dat ex vi mutui; nec illa obligatio est pretio æstimabilis ex vi mutui, licet aliunde ex alijs titulis possit esse pretio æstimabilis. Esset pretio æstimabilis illa obligatio, si vltra rationem mutui afferret aliquod detrimentum, vel incommodum, vt quia non posset emere mercẽ ex qua multum lucrari posset, vt de damno emergente, & lucro cessante supra q. præcedenti tetigimus, & q. seq. trademus.

QVAE-

Digitized by Google

QVÆSTIO III.

An ratione lucri cessantis, & damni emergentis possit aliquid ex mutuo accipi; anuè ratione periculi.

40 LVCRVM tunc cessare censetur ratione mutui, quando mutuator lucrum percipit ex pecunia quod cessat, ex eo quod mutuo detur. Vt si mercator habet pecuniam expositam negotiationi, & à negotiatione subtrahit, vt eam mutuo det, tunc ex mutuo, seu ob mutuum, lucrum cessare censetur; & ratione huius lucri cessantis, quæritur, an aliquid exigi possit. Conueniunt omnes, quod lucrum cessans tunc exigi possit, quando quis mutuat inuitus, vt si quis mihi mortem minetur, vel alia mala nisi mutuem. Item si mutuem imperante Principe, Magistratu, &c. quorum indignationẽ timeo. Item conueniunt posse exigi lucrum, post moram mutuatarij, vt si mutuaui ad mensem, quo elapso non restituat, tunc post lapsum temporis mutui possum exigere lucrum cessans, maximè si de hoc conuentum est. Huius rei ratio est, quia tunc saltem lucrum cessans exigi poterit in pœnam fractæ conuentionis. Difficultas ergo procedit, an possit exigi lucrum cessans, quando mutuum datur sponte nemine cogente. Communis sententia est, quod si nihil de hoc pactum sit, nihil accipi possit, eo quod, quando mutuũ sponte, & sine vllo pacto de lucro cessante, conceditur censetur cõcedens omne lucrũ velle condonare, quod ex n. seq. magis patebit.

41 Maior difficultas est, an possit mutuator pacisci de lucro cessante? Prima sententia negat. Hanc sequuntur communiter Canonistæ in cap. *nauiganti, de vsuris.* vt Innoc. Ioann. Andr. Anchar. Anton. de Butrio, & alij, eandem sententiam sequitur Sot. *lib. 6. de iust. q. 1. art. 3. concl. 4.* Durand. *in 3. dist. 37. q. 2. ad 1.* & eam tenere videtur S. Tho. 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 1. vbi sic dicit. *Recompensationem vero damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere; quia non debet vendere id, quod nondum habet, & potest multipliciter impediri ab habendo.* Verum D. Tho. non est huius sententiæ, sed solum vult, quod non liceat pacisci de toto lucro cessante, vt tantum detur in re, quantum erat in spe, quia hoc modo vendi non potest, & potest multipliciter impediri, spes tamen vendi potest, quantum iudicio prudentis valere potest, deductis deducendis.

42 Secunda ergo sententia vera, & communis est, quod liceat de eo lucro pacisci, secundum quod iudicio prudentis illud lucrum in spe valere potest. Hanc sententiam sequitur Caiet. *in d art.* 2. Aragon. Bann. & reliqui expositores. Item Sylu. *verb. vsura* 1. *q.* 19. Adrian. *in q. de vsura* Ioan. Med. *C. de vsur. cap.* 3. Conrad. *de contract. q.* 3. D. Antonin. 2. *p. tit.* 1. *cap.* 7. §. 9. Couar. *var. lib.* 3. *cap.* 4. Angel. & alij Summistæ *ver. vsura*, Cord. *in summa q.* 105. Felin. *in cap.* 1. *de offic. delegat. & in cap. cum venerabilis, de except.* Ias. *Instit.* §. *fuerat, de action.* Palat. *in repet. cap. per vestras, de donat. inter vir.* & alij communiter. Vt hæc sententia verum habeat requiritur I. vt reuera pecunia, quæ mutuo datur vel sit negotiationi expositа, vel sit negotiationi destinata, alioquin ex datione illius mutuo, lucrum non cessabit. II. Requiritur, quod lucrum habeatur in spe certa, vel saltem probabili, quia vbi lucri spes non habetur, nullum lucrum cessare censetur. III. Requiritur, quod illud solum exigatur, quod futurum speratur, deductis deducendis, scilicet impensis, periculis, laboribus; quia fructus in spe, minus

nus æstimatur quam in re.

43 Hæc sententia sic explicata probatur I. Quia nullus tenetur mutuare cum suo detrimento, sed potest se ipsum indemnem seruare; sed qui ex pecunia quam mutuò confert erat lucraturus, damnum patitur illam mutuando, cum priuetur lucro, quod percepisset; ergo potest se indemnem seruare. II. Quia potest quisque vendere id quod habet in potentia vt sunt fructus prædiorum, hortorum, gregum, &c. Sed mercator ex sua pecunia habet lucrũ in potentia; ergo illud vendere potest. III. Quia vt ex dictis supra de venditione constat, potest quis rem suam carius vendere, quando ex eius carentia damnum incurrit; ergo pariformiter, poterit quis ratione damni, quod ex mutuo subit, se indemnem conseruare, &c.

44 Quæres 1. an qui habet pecuniam negotiationi destinatam, & aliam ociosam, possit pacisci de lucro cessante? Resp. negatiuè si mutuo det pecuniam ociosam, quia tunc ex ea nullum sibi lucrum cessat. Si autem det illam, quæ negotiationi destinata est, pacisci potest, quia tunc reuera ex subtractione illius lucrum cessat. Sed quid si illius loco aliam subrogaret, illam scilicet, quæ erat ociosa? Ex vna parte videtur, quod illud pactũ de lucro cessante sit iniquum, quia reuera lucrum non cessat, cum alia pecunia ociosa sit substituta. Ex alia dicere posset aliquis, quod illud pactum de lucro cessante sit licitum, quia reuera est de pecunia lucro exposita, ex qua lucrum cessat, licet aliunde habeatur ex alia pecunia substituta. Hoc secundum mihi placeret, nisi præberet vsuræ occasionem. Vidi enim mercatores sic agere. Dant mutuo pecuniam, quam semper dicunt esse negotiationi expositam, cum habeant aliam ociosam, exigendo semper lucrum cessans. Vnde qui habet pecuniam negotiationi expositam, & aliam ociosam, nonnisi fictè extrahet pecuniam à negotiatione vt sic de lucro pacisci possit. Si tamen re ipsa extraheret, quod non puto, potest pacisci de lucro cessante.

45 Quæres 2. an pactum de lucro cessante fieri possit vt lucrum soluatur in principio mutui, an in fine? Vidi aliquos mercatores sic agere. Mutuant 100. scuta v.g. & statim pacisc untur de lucro cessante vt sit v.g. 5. aut 10. & statim sibi illa decem soluuntur à mutuatario: vel facto pacto de lucro cessante vt sit 10. mercator soluit 90. & mutuatarius obligat se soluere 100. intra tempus conuentum. Ad hoc dico, quod si reuera lucrum cessans est certum, vel sine fraude est determinatum iudicio boni viri, deductis impensis, periculis, laboribus, &c. & solum tantum detur, quantum hic, & nũc valet, pacisci eius solutio potest à principio, de quo nulla potest esse controuersia, si dolus, & fraus absint. Aliquando tamen fit pactum, vt lucrum cessans soluatur, secundum quod futurus euentus dabit, quãdo incertum est; deductis semper deducendis, & neque de hoc pacto potest esse difficultas. Dubium solum est, an illud lucrum possit statim solui ex eadem pecunia mutuata. Et dico quod non, quia tunc idem est, ac si mutuentur 90. vt postea 100. reddantur, quod est vsura. Tum quia mutuatarius petit 100. & solum recipit 90. Si autem mutuum esset in alia re, solutio anticipata, facilius permitti posset. Non in eadem re, maximè quia pactum de lucro cessante est mutuo centum, & tamen mercator, non priuatur nisi 90. Et sic pactum est de lucro cessante ex 100. cum tamen non sit nisi ex 90.

46 An etiam ratione damni emergentis aliquid accipi possit, minor est difficultas. Damnum emergens illud dicitur, quod quis patitur ex eo, quod sua pecunia priuatur, illam mutuando. Sit exemplum, quis mutuo dedit pecuniam, quam paratam habebat ad domum, quæ ruinam minatur, fulciendam: Quis mutuo dat pecuniam, quam paratam habebat ad extinguendum censum, &c. de qua re communis est Theologorum sententia posse lucrũ exigi ratione damni emergentis. Adduco solum D. Thomæ testimonium 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 1. Vbi sic fatur. *Qui dat mutuum, potest absque peccato in pactum deducere cum eo, qui mutuum accipit recompensationem damni, per quod subtrahitur sibi aliquid, quod debet habere. Hoc enim non est* ven-

vendere vsum pecuniæ, sed damnum vitare. Et potest esse, quod accipiens mutuum, maius damnum euitet, quam dans incurrit. Ratio clara est, quia vnusquisque potest se indemnem seruare, nec tenetur alteri subuenire cum proprio damno, saltem notabili, res clara est, & ex dictis constat.

47 Maior difficultas est, an aliquid accipi possit, ratione periculi, quod in mutuo esse potest? Hoc periculum potest esse, vel ex parte mutuantis, vel ex parte mutuatarij. Ex parte mutuantis, vt mutuans debeat deferre pecuniam v. g. ad mutuatarium, maximè per loca periculosa, vt si transportanda est per mare, vel per terram vbi est incursus latronum, hostium, &c. Et de hoc communis sententia est, quod pro ratione periculi, laboris, &c. possit mutuator aliquid exigere; non enim tenetur mutuator ea itinera, pericula, labores, &c. gratis subire. Ex parte mutuatarij pericul̃um contingit, quia facilè ad inopiam deueniet, & non habebit vnde soluat, vel quia periculum est ne fugiat, & ratione huius periculi, aliqui dicũt nihil posse accipi, quia mutuator sciens, & volens hoc subit eo ipso, quod mutuat, & si periculum timet, non mutuet. Communis sententia est, quod aliquid exigi possit pro ratione periculi, Conrad. *de contract. q.* 19. Medina *C. de restit. q.* 28. Corduba *in summa, q.* 34. & alij. Ratio est, quia vniuersaliter loquendo, quælibet res periculo exposita, minus valet; minus namque valet domus quę est exposita periculo illuuionis fluminis; minus valet creditum, quod est periculo expositum; ergo', &c. Tum quia, quando adest periculum amittendi sortem, potest mutuator exigere à mutuatario fideiussorem, qui potest aliquid exigere ratione periculi cui exponitur soluendi sortem; ergo id ipsum præstare potest mutuator exigẽdo illud ipsum, quod fideiussor exigeret.

48 Quæres 1. an sit vsura sub hac conditione mutuare: mutuo tibi 100. hoc pacto', seu hac conditione, quod si mutuum pereat qualicunque casu fortuito, mutuatarius nihil teneatur restituere, quod si nõ pereat, teneatur restituere duplum, vel tantam lucri portionem? Resp. me in hoc contractu nullam inuenire iniuriam, modo æqua lance vtrumque ęstimetur; in hoc namque casu vterque æquo subijcitur periculo; mutuator amittendi sortem; & mutuatarius amittendi simile lucrum. Vnde supra diximus ex communi Theologorum consensu esse hunc contractum licitum, si vixeris per tot annos dabo tibi 100. secus refundes mihi, & è contra. Hinc dicit Nauar. *cons.* 25. *lib.* 3. *de vsura*, non esse hunc contractum vsurarium: mutuare 100. alteri, eo pacto, vt si moriatur intra tot annos, nihil reddere teneatur, & si vixerit, teneatur soluere 100. & 50. Ratio est, quia hic duo contractus intercedunt, vnũ mutui, & pro isto nihil accipitur. Alter sponsionis, & pro isto accipitur, vel amittitur: debet tamen attendi maior, vel miminor probabilitas viuendi, & secundum illam sponsio regulari debet.

49 Quæres 2. an possit quis mutuare hoc pacto vt mutuatatarius obligetur ad præstandam assecurationem? Resp. affirmatiuè, ratio clara est, quia hoc modo mutuatarius præstat id, quod licitè mutuator exigere potest, scilicet vt se indemnem conseruet. Maior difficultas est', an possit mutuator obligare mutuatarium ad ineundum assecurationis contractum secum, quatenus ipse mutuator obligatur ad subeundum periculum sortis principalis, & pro hac obligatione accipere illud lucrũ, quod alter assecurator acciperet. Affirmat Adrianus *in* 4. *dist.* 15. *q.* 2. modo mutuator pro ea assecuratione, qua in se periculum suscipit, iustum lucrum, seu pretium accipiat. Ratio Adriani est, quia sicut non est vsura mutuare ea conditione, vt mutuatarius emat à mutuatore iusto pretio, vel vendat iusto pretio, vel locet suas operas iusta mercede; sic non erit vsura obligare mutuatarium vt accipiat mutuatorem pro assecuratore, iusto tamẽ pretio. Verum communior sententia oppositum tenet. Caiet. 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *& in summa verb. vsura, casu* 12. Couar. *var. lib.* 3. *cap.* 2. *nu.* 5. Conrad. *de contract. q.* 19. *concl.* 4. *& q.* 39. *concl.* 1. Sot. *lib.* 6. *de iust. q.* 4. *art.* 1. & alij passim. Ratio clara est, quia in d. contractu datur ciuilis obligatio supra

Digitized by Google

pra sortem, quæ est pecunia æstimabilis, ac proinde habetur aliquid à mutuante ratione mutui supra sortem, quod est vsura; qui enim mutuat ea conditione vt alter se obliget ad ineundum contractum assecurationis, qui est vt mutuator in se periculum suscipiat, & hoc sub pacto mercedis, aliquid vltra sortem exigit. Ita habetur cap. *nauiganti*, *de vsuris*, vbi dicitur. *Nauiganti, vel eunti ad nundinas, certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid vltra sortem, vsurarius est censendus.*

50 Sed obijcies, quia in dicto casu mutuator petit solum à mutuatario id, quod alter posset exigere, si pro eo promitteret, seu assecurationem faceret; sed ille altero assecutando non committeret vsuram si pro assecuratione aliquid exigeret; ergo neque eam committet mutuator si id ipsum præstet? Resp. quod amplius petit quam alter posset exigere, petit namque, & obligat mutuatarium vt ipsum constituat assecuratorem mutui, quod alter exigere nequit. Scio aliquos admittere dictũ contractum. Nam Valasc. *cons.* 18. *n.* 4. dicit, quod ideo in d. cap. *nauiganti*, reputatur ille contractus vsurarius, quia id, quod datur vltra sortem non fuit expressè pro susceptione periculi, sed simpliciter, & ideo vsura præsumitur, secus si detur expressè pro assecuratione, & susceptione periculi. Alij dicunt d. textum pręsumere illum contractum esse vsurarium, quia illa assecuratio, vel periculi susceptio fuit interposita ad palliandã vsuram, & quod ad tollendã istam vsuræ palliationem sub colore assecurationis, factus sit dictus textus. Sic tenet Pereira de Castro *decis.* 56. *n.* 2. vnde si assecuratio fiat obseruata debita mercede, contractus erit iustus. Plus addit Bernardus *de vtilitate legendæ historiæ, lib.* 1. *in principio*, quod in dicto cap. *nauiganti*, mendum irrepsit, omissione voculæ *non*, quod colligit ex connexione sequentium verborum dicti capitis; si ego potuissem de hoc certificari, tenuissem dictum contractum non esse vsurarium; sed quia non mediocri diligentia adhibita non potui certificari, ideo discedere nolo à communi sententia, & sic puto d. contractum esse vsurarium.

QVAESTIO IV.

Quænam pacta in mutuo facta contineant, vel non contineant vsuram.

51 IN omnium sententia sunt aliqua pacta, quæ nullam continent vsuræ suspicionem. Nam vsurarium non est pactum quo quis dat 100. scuta mutuo Petro nauiganti in Indiam cum naui onusta ea conditione vt si nauis pereat, pereant illa 100. & si non pereat, sibi reddantur 150. v. g. modo seruetur æquitas in consideratione periculi, &c. Item licitum est pactum de restitutione expensarum, & sumptuum, qui probabiliter timentur in recuperatione mutui. Pariformiter licitum est pactum pœnale, seu licita est adiectio pœnalis, vt si intra tantum tempus mutuum non restituatur, mutuatarius talem pœnam soluat. Hæc autem pœna cum conuentionalis sit, restitui debet, non expectata iudicis sententia vt alibi aduerto. Non est tamen necesse, quod ea pœna soluatur antequam petatur, quia si non petatur censetur condonari, seu remitti à parte. Quod si mutuatarius, qui se sub tali, & tanta pœna se obligauit ad soluendum intra tantum tempus, non soluerit totum, sed partem, pro rata rei non solutæ ad pœnam tenebitur. Verum vt clarius procedamus.

Quæ-

Digitized by Google

52 Quæres 1. an vſuram contineat pactum, quo quis mutuum, dat medico, ea pactione, ſeu conditione, vt ſuos agrotos curet, idem dicendum quando quis mutuat ruſtico, vt laboret in vinea, ſeu vt ſibi ſua locet opera. Certum eſt eſſe vſurarium ſi vi mutui obligetur medicus, chirurgus, ruſticus, &c. vt ſua præſtent opera ſine debita mercede, cum tunc obligentur ad præſtandum id, quod iuſtam mercedem meretur. Difficultas eſt, quando obligantur ad præſtandum illa opera iuſta mercede exhibita. Prima ſententia dicit, tale pactum eſſe vſurarium, quia licet opera iuſta mercede ſoluantur, tamen ea obligatio ad ponendum opera, eſt pretio æſtimabilis, ad quod obligatur mutuatarius ſupra ſortem. Hanc ſententiam tenent Caiet. *in ſumma verb. vſura cap.* 2. *caſu* 7. Sot. *de iuſt. lib.* 6. *q.* 1. *art.* 2. Conrad. *de contract. q.* 36. Couar. *var. lib.* 3. *cap.* 2. *n.* 5. Nauar. *in man. cap.* 17. *n.* 220. Sylu. *verb. vſura* 1. *q.* 8. & alij. Secunda ſententia dicit tale pactum non eſſe vſurarium. Hãc tenent Adrian. *in* 4. *in q. de reſtit.* § *ſed hæc opinio*. Angel. *verb. vſura* 1. *n.* 5. Roſella *eod. verb.* 1. *n.* 10. D. Antonin. *p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 7. §. 10. Gabr. *in* 4. *diſt.* 15. *q.* 11. *art.* 3. *dub.* 1. Maior *ibid q.* 29. *ad.* 5. & alij.

53 Verum videamus quid ex D. Th. colligatur circa quæſitum propoſitum D. ergo Thomas 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *in corpore*, ſic habet. *Si aliquis pro pecunia mutuata, vel quacumque alia re, quæ ex ipſo vſu conſumitur, pecuniam accipit ex pacto tacito, vel expreſſo, peccat contra iuſtitiam ſicut dictum eſt. Ita etiam quicumque ex pacto tacito, vel expreſſo quodcunque aliud acceperit, cuius pretium pecunia menſurari poteſt, ſimile peccatum incurrit. Si vero accipiat aliquid huiuſmodi, non quaſi exigens, nec quaſi ex aliqua obligatione tacita, vel expreſſa, ſed ſicut gratuitum donum, non peccat, quia etiam antequam pecuniam mutuaſſet, licitè poterat aliquod donum gratis accipere, nec peioris conditionis efficitur per hoc, quod mutuauit. Recompenſationem vero eorum, quæ pecunia non menſurantur, licet pro mutuo exigere, puta beneuolentiam, & amorem eius qui mutuauit, vel aliquid huiuſmodi.* Vbi, vt vides, vult S. Doctor, quod ex vi mutui, nil exigi poſſit, quod ſit pecunia æſtimabile, licet exigi poſſit, quod non ſolet pecunia æſtimari, ſeu, quod non ſolet pecunia menſurari, vt amor, beneuolentia, inimicitiæ, odijque depoſito, &c. Quam doctrinam refert Caiet. *in d. art.* ad has regulas facillimas. Prima eſt, eſſe vſuram expetere ratione mutui, vel propter mutuum aliquid pecunia æſtimabile, vt debitum ex obligatione, ſeu pacto tacito, vel expreſſo. Secunda eſt, non eſſe vſuram, ſed licitum expetere propter mutuum, & exigere beneuolentiam, & quodcunque aliud ex beneuolentia debitum.

54 Ex quibus patet contractum cum pacto n. præcedenti dicto, eſſe vſurarium quia illa obligatio medici, coloni, ruſtici, &c. ad ponenda ſua opera, eſt pretio æſtimabilis, ſecus eſt ſi dicta opera petantur tanquam ab amico, & ex quadam gratitudine, relinquendo mutuatarium in ſua libertate. Quare mihi diſplicet modus loquendi cuiuſdã, quod ſcilicet nõ ſit vſura ſi aliquid ex mutuo exigatur. Hoc modo. Do tibi 100. ſcuta mutuo per menſem, ſi experiar te eſſe gratũ, differam per aliũ menſem, & ſic deinceps, cum aliunde ſciat mutuatarium indigere per annum v.g imò per annum petijt, & ille eo modo ſolum dare voluit. Diſplicet in quam iſte modus, quia non ſolum ponit tacitam obligationem mutuatario, ſed laqueum, taliter quod prè timore ne reuocetur mutuum poſt menſem, ſed differatur, cogitur ficto donationis, ſeu gratitudinis titulo plus dare, quam fuiſſet conuentum. Non reprobo tamen, licet non laudem cuiuſdam viri nobilis praxim qui quando mutuum dabat, ſic apertè dicebat. Frater ego ſum vir nobilis, ſed pauper, & in quadam neceſſitate conſtitutus, (quod verum erat) do tibi mutuum, quod petis, & ad nihil te obligo, nec obligare poſſum, quia eſſet vſura, rogo tamen te vt recorderis mei, & ſi aliquid mihi donaueris, vt gallinas, vel quid ſimile, tibi gratias agam. In iſto namque modo, nulla imponitur obligatio.

55 Hinc infertur solutio aliquorum casuum I. Esse vsuram dare mutuo cum pacto vt mutuatarius frequenter propriã officinam, molendinum, &c. Sic tenent Sylu. D. Antonin. Angel. Rosell. & alij, supra citati, contra Adrianum loco citato. Secus est si ex amicitia eum inuitet, quia tunc nulla imponitur obligatio. II. Est vsurarium pactum quo ludi magister mutuat pecuniam hoc pacto, vt mutuatarius mittat ad suam scholam eius filios, ob eandem rationem. III Est vsurarium pactum quo quis mutuat ea conditione, vt si postea pecunia indiguerit, remutuet, si fiat titulo oneroso; secus titulo gratitudinis, &c. IV. Est vsurarium pactum quo quis mutuat Principi, vt eum eximat à tributo, vel à gabellis. V. Idem dicendum est, si eo pacto mutuet, vt sibi officium conferat.

56 Quæres 2. an quando quis mutuat Regi pecuniam eo pacto vt sibi conferat officium, vel iusto pretio, vel gratis, si sic conferri solet, vsuram committat? Resp. affirmatiuè, constat ex dictis, quia licet illud officium gratis à Rege conferatur, ea tamen obligatio est aliquid vltra sortem, quod mutuator accipit. Maior difficultas est, an quando quis mutuat Prælato hoc pacto vt conferat beneficium Ecclesiasticum, tunc committatur vsura, an simonia, Nauar. *cap.* 17. *n.* 207. putat illum contractum esse simoniacum, non vsurarium, quia tunc nihil acquiritur pecunia æstimabile, quia illa obligatio ad dandum beneficium, est quid spirituale. Verum ego puto tunc committi vsuram, & simoniam simul. Committitur vsura, quia negari non potest, quin illa obligatio sit pretio æstimabilis, nec est spiritualis, sed temporalis, licet sit de re spirituali, qua ratione committitur simonia.

57 Quæres 3. an officium à Rege, vel Principe consecutum per vsuram, restitui debeat? Certum est, quod si quis per vsuram, & simoniam recipiat, modo dicto, officium, vel beneficium Ecclesiasticum debeat illud resignare, eo quod simoniaca collatio nulla sit, vt suo loco dicetur. De officio sæculari, & à Principe sæculari, vel aliàs Ecclesiastico recepto, difficultas procedit, ad quam dico, nullam esse restitutionis obligationem. Ratio est, quia re ipsa vsurarius nihil vltra sortem accipit, nam vel accipit beneficium iusto pretio, & tunc est æqualitas, vel accipit gratis, eo modo quo alteri datum fuisset, & etiam tunc nihil accipit. Poterit tamen obligari non ad restitutionem officij, sed ratione grauaminis ex obligatione, arbitrio boni viri.

58 Quæres 3. an sit vsura mutuare ei qui mecum habet litem, eo pacto, vt à lite desistat? Respondetur, quod si lis iniustè mota est, & iniustè vexor, licitum est mutuare ea lege vt à lite desistat, item possum hoc modo mutuare illi qui iniustè debitũ petit, vt à petitione desistat. Ratio est, quia tunc mutuator nihil pretio æstimabile recipit pro mutuo, sed suam tantum redimit vexationem, quod vnusquisque licitè facere potest, mutuum namque eo in casu eligitur solum vt medium ad vexationẽ iniustam supprimendam, in quo nulla iniustitia reperitur. Secus esset si reuera ego alteri deberem, tunc enim nullo modo mihi liceret mutuare ad hoc vt à lite iusta, vel à petitione iusti debiti cessaret, quia tunc acciperem aliquid supra sortem.

59 Quæres 4. an qui aliquem iniuria affecit, eius famam, honoremuè lędendo, pro quo iustè posset in iudicium vocari, & ad pecuniariam satisfactionem mulctari, possit licitè ei mutuum dare, ea lege, vel pacto vt liti cedat, iniuriamque remittat? Partem affirmatiuam tenent Nauar. *cap.* 17. *n.* 237. Sot. *lib.* 6. *de iust. q.* 1. *art.* 2. & alij. Quorum ratio est, quia illa pecunia ad quam offensor fuisset condemnatus in pœnam illatæ iniuriæ, non debetur in conscientia ante iudicis condemnationem, ac proinde mutuans ex tali remissione nullum lucrum supra sortem reportat. Tum quia, vt bene dicit Soto, licet honor, & fama possint pecunia æstimari, eius tamen sunt conditionis vt ex amicitia consueuerint remitti,

vnde

unde licitum erit per mutuum eam intendere remissionem, sicut licitum est intendere amicitiam, & benevolentiam. Partem negantem tenent plures moderni post Sylu. *verb. vsura* 1. *q.* 8. & 11. Ea ratione ducti, quia cum iniuria affectus iustè possit in iudicio contra iniuriantem agere ad temporalem satisfactionem qui mutuo addit pactum de condonanda iniuria, ex eodem mutuo priuat iniuriatum sua libertate, & iure petendi quod habebat, manetque obligatus ad non petendum, quod est pretio æstimabile. Et sicut vsura est, ex dictis, imponere obligationem ex vi mutui, vt mutuatarium eat ad molendinum, ad officinam mutuantis, ita vsura erit etiam in casu dicto ob eandem rationem. Nec ratio Nauarri probat, quia licet ea pœna non sit soluenda ante sententiam, ac proinde non teneatur mutuator ad restitutionem pœnæ, tenebitur tamen ad restitutionem pro valore illius cessionis, & obligationis, qua ex vi mutui, mutuatarius obligatur ex pacto ad non agendum contra iniurian tem. Nec etiam Soti ratio probat, quia licet illa cessio ex amicitia soleat fieri, tamen hic, & nunc fit ex pacto, & conuentione, ex obligatione, quod quæ alias poterat esse materia amicitiæ, fit materia iustitiæ.

60 Ex quibus infertur 1. esse vsuram mutuare mulieri cum pacto vt sui copiam faciat: item mutuare marito cum pacto vt cum eius vxore cubare possit, &c. Quia licet ista etiam gratis concedantur, tamen hic, & nunc ex ciuili obligatione exiguntur, si enim vt dictum est, est vsura exigere ex ciuili obligatione, quod ex amicitia, & vrbanitate aliàs haberi potest, ita &c. Infertur 2. esse vsuram mutuare alicui frumentum, quod ab hoc loco distat, cum pacto vt illud mihi hoc loco restituat, quia hæc cõditio onerosa est, & pretio æstimabilis. Infertur 3. esse vsurã mutuare aliquid alicui eo pacto, vel intentione, vt ratione mutui præstet sibi, vel alteri obsequium à manu, vel lingua: à manu, vt pro me laboret, à lingua, vt sit meus aduocatus, vt oret pro me apud Principem, Prælatum, &c. vt me laudet, &c. vt pro me cantet, &c. quia istæ omnes, & similes obligationes sunt pretio æstimabiles.

QVAESTIO V.

Quid de vsura mentali sit sentiendum, vbi de monte pietatis, aliisque.

61 EX omnium sententia, post D. Tho. 2. 2. *q.* 78. *art.* 1. vsura alia est exterior, & alia interior, quæ etiam mentalis dicitur. Exterior est, quando quis dat alicui mutuò cum pacto tacito, vel expresso accipiendi aliquid vltra sortem, quod pactum fieri potest verbis, signis, alioue modo. Hæc vsura exterior subdiuiditur in apertam, & palliatam, aperta est, quæ fit verbis expressis, & manifestis, palliata est, quæ fit fallacibus, & fucatis. Vt contingit cum quis hoc modo mutuat, *mutuò tibi* 100. *scis tamen qualis sit vsus*: vel, *scis quod non habeo vnde viuam*. Vsura mentalis est, quando quis dat mutuò, absque pacto tacito, vel expresso accipiendi aliquid vltra sortem, sperat tamen quod inde aliquid lucrabitur. Scire tamen debes, quod ad inducendam vsuram mentalem, non sufficit quæcumque spes lucri, sed debet esse talis, quæ sit principalis causa mutuationis, ita quod ea non existente non mutuaret, vt bene notant

Sylu. *verb. vsura* 2. q. 1. Nauar. *cap. si fœnerabris* 14. q. 3. n. 13. quia si mutuator sperat quidem lucrum, sed tamen adhuc mutuaret si lucrum non speraret, vt si mutuaret ex amicitia, ex beneuolentia, alijsue motiuis, quæ nu. sequenti magis patebunt.

62 Quæres 1. an sit vsura mentalis, quando quis mutuat partim ob lucrum, & partim ob beneuolentiam? Resp. quod si lucrum, & beneuolentia cõcurrant, quæ principaliter, non quidem totaliter, sed partialiter, tunc qua mutuator mouetur ex spe lucri principaliter partialiter, vsuram committit. Item vsuram committit si principaliter moueatur ex spe lucri, licet secundariò ex beneuolentia. Difficultas est, an sit vsura, quando quis mutuat principaliter ex beneuolentia, vel amicitia, & secundario ex spe lucri. Negant Sylu. *verb. vsura, in princ.* Angel. Tabiena & Rosella *ibid.* quia tunc lucrum est solum intentio secundaria, & sine illa mutuum daretur. Verum Caiet. 2. 2. q. 78. *art.* 1. *ad* 4. *& in sum. cap. de vsura mentali, & to.* 2. *Opusc tract.* 8. *cap.* 2. *&* 3. Sot. *de iust. lib.* 6. *q.* 1. *art.* 2. Nauar. *cap.* 17. *n.* 209. & alij dicunt, quod etiam in hoc casu vsura contingat. Mouentur, quia sicut furtum est si res aliena accipiatur inuito domino, siue principaliter accipiatur vt furtum committatur, siue secundariò, vt cum quis principaliter rem alienam accipit, in odium possessoris, secundariò vt furetur, ita similiter vsura est si lucrum ex mutuo intendatur, siue principaliter, siue secundariò, secus si lucrum intendatur, sed non est mutuo.

63 Quæres 2. quando nam lucrum est tantum causa impulsiua, vel motiua non finalis? Respondet Medina *q.* 1. *de vsura*, quod tunc lucrum est causa impulsiua mutui, quando est causa vt facilius fiat, vt promptius detur, at quando est causa vt simpliciter detur, tunc est causa simpliciter. Caiet. & Nauar. *vbi supra*, dicunt videndum esse an lucrum intendatur ex mutuo, an non intendatur. Si intendatur, est vsura, siue principaliter, siue secundariò intendatur, ac proinde in hac materia non debet respici an mutuum sit causa impulsiua nec ne, sed an intendatur; Si vero ex mutuo non intendatur lucrum sed beneuolentia, tunc nulla est vsura.

64 Quæres 3. an id quod acceptum est per vsuram tantum mentalem, sit obnoxium restitutioni? Pro huius quæsiti intelligentia nota, quod mutuator potest aliquid accipere à mutuatario vltra sortem, vt ex Sylues. Angelo, Sot. Nauar. & alijs locis citatis colligitur. Primò quando mutuatarius dat quidem, sed liberaliter, sed gratis, & non ex vi mutui & mutuator eodem modo accipit, scilicet vt datum gratis, & liberaliter. Et tunc in omnium sententia nulla est obligatio restituendi. Secundò, quando mutuatarius non dat gratis, & liberaliter, sed ratione mutui, quia ex nutibus, ex signis, &c. nouit mutuatorem velle illud lucrum vltra sortem, quod mutuatarius non daret nisi nosceret mutuatoris mentem, & quod si non det, vel mutuum non daret, vel datum reuocaret. Et ex alia parte mutuator recipit dictum lucrum ratione mutui. Et tunc in omnium sententia illud lucrum restitui debet, cum & datum & acceptum sit ratione mutui. Tertiò, quando mutuatarius dat ratione mutui, quia putat hanc esse mentem mutuatoris, sed errat, quia mutuator non habet talem mentem, sed oblatum fide bona accipit putans sibi gratis, & liberaliter dari. Et tunc tenetur mutuator acceptum restituere, quando nouit veritatem, modo exter, secus si bona fide consumptum est, tunc enim solum debet restituere id, in quo ditior factus est. Quartò, quando mutuatarius dat aliquid vltra sortem, gratis, & liberaliter, credens quod mutuator nihil ex mutuo sperat, cum tamen idem mutuator illud, quod datur accipiat intentione & animo vsurario, & de hoc solum est controuersia inter scribentes. Nam Innoc. Hostiens. Ioan. Andr. Abb. & alij canonistæ in cap. *consuluit*, *de vsuris*, glos. *in cap. vlt. de simonia*, Rodulph. *de vsura p.* 2. *q.* 2. *n.* 20. D. Antonin. *p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 5. *§. fin.* Almayn. *in* 4. *dist.* 15. *q.* 2. & Bart. in

l. 2.

ſed de dono & gratia Lab ſentia eſſ. sed. volunt eſſe vſuram, ac proinde teneri mutuatorem ad reſtitutionem accepti. Ex alia parte Doctor ſubtilis *in 4. diſt. 15. q. 2. art. 3.* Richard. *ibid.* Gabr. *ibid.* Angel. *verb. reſtit. 1. vers. vſurarius*, Sylu. *verb. vſura 6. q. 3.* Caiet. 2. 2. *q. 78. art. 1.* Medina *C. de vſura q. 4.* Sot. *lib. 6. de iuſt. q. 1. art. 4.* Conar. *in reg. peccatum, p. 2. n. 4.* & alij plures, putant non eſſe obligationem reſtituendi ſic acceptum, ratio eſt, quia nulla eſt obligatio reſtituendi id, quod eſt liberaliter donatum. Verum iſtæ duæ ſententiæ facilè concordari poſſunt, vt prima habeat verum, quandiu mutuatori non conſtat de mente mutuatarij, quod ſcilicet datum ſit liberaliter, & gratis donatum. Et ſecunda habeat verum quando mutuator ſcit poſtea, quod datum, gratis, & liberaliter datum eſt, quia tunc non tenetur ad dati reſtitutionem, cum iam gratis, & liberaliter donatum ſit, nullus autem obligatur ad reſtitutionem illius, quod donatum eſt, quando ſcit, quod hoc modo donatum eſt, tametſi à principio putauit illud fuiſſe miſſum tanquam depoſitum, vel tanquam partem ſortis, vel alio quocunque fine.

§. I. *An montes, qui vocantur pietatis ſint ab omni vſura immunes.*

65 OLim magna fuit controuerſia circa iſtos montes, an ſint, vel non ſint vſurarij. Pro clara intelligentia huius rei nota, quod iſti montes pietatis ſic ſolent conſtitui. Princeps, vel loci dominus, vel communitas ipſa, vel etiam priuati aliqui ex propriis bonis, vel ex legatis, ex eleemoſynis, ex largitionibus cumulant certam pecuniæ ſummã, quæ deputatur ad hoc, vt mutuo detur pauperibus, & quibuſcunque indigentibus, ſufficienti pignore accepto, & ſoluto à mutuatarijs exiguo lucro ſingulis mẽſibus pro rata pecuniæ mutuatæ, quod lucrum licet accipiatur occaſione mutui, nõ tamen pro mutuo, ſed pro ſtipendio miniſtrorum, qui montem cuſtodiunt, pignora accipiunt, conſeruant, & reſtituunt tempore opportuno; item accipitur illud lucrum pro alijs expenſis neceſſarijs ad ipſum montem conſeruandum, vt pro arca emenda, pro domo conducenda, pro conficiendis libris in quibus omnia ſcribantur, &c.

66 De iſtis ergo montibus ſic conſtitutis, inquiritur, an ſint ab omni vſuræ labe immunes? Olim plures DD. tenuerunt hos montes eſſe vſurarios, cum aliquid vltra ſortem accipiatur. Huius ſententiæ fuit Caiet. vt conſtat ex eius opuſc. de hac re edito. Sot. *lib. 6. de iuſt. qu. 1. ar. 6.* & alij. Verum modo non eſt amplius dubitandum, vt praxis vbiq; locorũ recepta docet, & tenent Nauar. *cap. 17. n. 217.* Med. *C. de vſur. q. 10.* & omnes moderni, & conſtat ex Bullis Pontificum, Pauli II. Sixti IV. Inn. VIII. Alex. VI. Iul. II. à Nauar. relat. & ex Concilio Lateranenſ. ſub Leone X. *ſeſſ. 10.* Vnde ſolum reſtant aliqua quæſita ſoluenda.

67 Quæres 1. an quando in fine anni aliquid ſupereſt ex lucro acceptis pro ſuſtentatione miniſtrorum, & alijs expenſis neceſſarijs, poſſit accreſcere in bonũ ipſius montis. Aliqui affirmare videntur, quia illud augmentum redundat in bonum pauperum, quia quanto plus cumulus pecuniæ creſcit, tanto pluribus põteſt mutuari. Sed oppoſitum tenendum eſt, nullo enim modo poteſt mons locupletari, & augeri ex lucris acceptis ex mutuo, quia tunc lucrum non acciperetur pro ſuſtentatione miniſtrorum, & expenſis neceſſarijs, ſed ratione mutui, vt pecunia augeretur. Quare ſi ſciantur mutuatarij, illud, quod ſupereſt, eſt illis reſundendum, ſi non ſciantur, ſequenti anno deducant aliquid ex lucro, vt ſi præcedenti anno ſoluebatur vnum pro 100. ſequenti ſoluatur dimidiũ, vel tantum, quantum eſt ſufficiens vt fiat redintegratio.

68 Quæres 2. an ſit ille contractus licitus, quo aliqui deponunt ſuas pecunias in monte pietatis, hoc pacto vt ſibi dentur 4. vel 5. pro 100. & facultate data, vt mõs poſſit illam pauperibus mutuare? Reſp. negatiuè, niſi illa 4. vel 5. accipiantur ratione lucri ceſſantis, vel damni emergentis, aliàs nullo modo, quia eſſet vſura manife-

bilista; eo quod dictum lucrum ratione mutui acciperetur; eo namque ipso, quòd datur facultas depositario vt pecunia depositа vtatur, illi mutuo dari censetur, ac proinde, quod tunc accipitur, vltra sortem ratione mutui accipitur. Nauar. *cons.* 17. *lib.* 5. *de vsura.*

§. II. *An montes, dicti vacabiles, vel non vacabiles, contineant vsuram.*

69 MOntes isti sic constituuntur. Habet præpotens opibus, vel ciuitas, seu Communitas, vel Princeps certos annos redditus ex vectigalibus, ex gabellis, ex impositionibus, ex fructibus, ex iuribus ciuitatum, oppidorum, &c. & cum minutatim soluãtur Domino, scilicet Principi, ciuitati, &c. solent certam summam, & pensionem tanquam fructus dictorum reddituum, singulis annis percipiendam constituere, vt illam vendant, vel totam, vel per partes, in quas totam summam diuidunt, quas partes appellitant loca; vnde ista loca emuntur tot, vel tot, pro quantitate pecuniæ, quæ datur. Aliquando etiam aliquis opulentus totam illam summam emit, quam ipse postea diuisim vendit. Illa ergo reddituum summa vocatur mons, & ipsi annui reddituus vocantur montes, & singulæ partes vocantur loca montium, vt dictum est. Isti montes aliquando nomen sortiuntur ab auctore, vt mons Sabellius, &c. aliquando à fine ob quem mons fuit institutus, vt mons redẽptionis captiuorum, mons fidei, &c. eo quod sint ordinati ad redimendos captiuos, ad sustinendos ministros seu prædicatores fidei, seu missionarios. Aliquando etiam nominantur à rebus ex quibus fructus percipiũtur, vt mons vini, carnium, farinæ, &c.

70 Isti montes alij sunt vacabiles, alij non vacabiles; alij perpetui, alij temporales; vacabiles illi sunt, qui emptoris obitu vacant, & ad hæredes non transeunt, nec possunt alicui relinqui in testamento. Illi vero non vacabiles sunt, qui ad hæredes transeunt. Vacabiles per mortem emptoris transeunt ad Dominum, qui iterum eos vendit. Aliqui etiam sunt redimibiles, quia Dominus potest pecuniam emptori restituere, & se ipsum liberare ab onere soluendi pensionem. Aliqui demum sunt irredimibiles.

71 Ad hoc vt isti montes liciti sint, requiritur I. quod redditus super quibus pensiones fundantur, verè existant, aliàs esset vsura. II. Requiritur, quod non vendantur plura loca quam mons habeat, alioquin emptio esset fictitia, & vsuraria. III. Requiritur, quod si mons in totum pereat, vel in partem, eodem modo pereant loca, & pensiones. Pereunte namque fundamento, perit, & corruit res fundata, *l. nam origo, ff. quod vi, aut clam, l. egi tecum, ff. de except. rei iudic.* & cap. *cum Paulus*, 1. q. 1. Quod intelligi debet, modo mons, aut pars eius non pereat culpa Domini, & modo Dominus non se obligauerit pro capitali, & pro redditibus locorum, etiam pro casu quo mons pereat, vel decrescat. IV. Quod dentur pensiones maiores quando montes sunt vacabiles, & temporales. Hinc est, quod quando montes vacabiles sunt, loca emuntur ad rationem 8. vel 9. vel 10. & 12. vt pro singulis centũ dentur 8. 9. &c. At quando montes sunt perpetui dantur 4. 5. & amplius vt 5. cum dimidio, &c. Quod autem isti mõtes sic fundati, & cum dictis conditionis fulciti sint liciti, constat, quia tunc nullum intercedit mutuum, ac proinde nulla vsura: id enim quod emitur, est ius percipiendi certam pensionem annuam ex re alterius, in quo nulla potest esse iniquitas, quantum ex hoc est.

QVAE-

QVÆSTIO VI.

An vsurarius sit dominus rei vsurariæ, vbi alia curiosa.

72 SVNT de hac re duæ celebres sententiæ. Prima, quod res accepta ab vsurario per vsuram transeat sub dominio vsurarij, licet alioqui (de quo nulla potest esse difficultas) teneatur ad restitutionem. Hanc sent. sequitur glos. *in cap. si quis vsuram*, 14. *q.* 4. & *in cap. si Episcopum* 16. *q.* 6. & *in cap. transmissa, de decimis, & in cap. debitores, de iure iur.* Adrian. *in* 4. *de restit. q. ex his*, Innoc. *in cap. Michael, de vsur.* Sot. *in* 4. *dist.* 15. *q.* 2. *art.* 3. Rosell. *verb. vsura* 4. *n.* 10. Nauar. *cap.* 17. *n.* 265. & alij. Secunda sententia tenenda, est quod res ab vsurario accepta, non transeat sub dominio vsurarij, sed maneat dantis, nisi per accidens, quando scilicet permiscetur cum alia ei usdem generis, vt amplius discerni, vel secerni non possit, tunc enim ratione permixtionis transit sub dominio vsurarij, aliàs non. Sic tenet S. Thomas *d. q.* 78. *art.* 3. in fine corporis: Vbi dicit. *Et ideo si quis domum alterius, vel agrum per vsuram extorsisset, non solum tenetur restituere domum, vel agrum, sed etiam fructus inde perceptos, quia sunt fructus rerum, quarum alius est Dominus, & ideo ei debentur.* Vbi vt vides, vult S. Doctor, quod ideo vsurarius teneatur non solum restituere rem, verum etiam fructus, quia fructus sunt rei alterius scilicet mutuatarij, non vsurarij. D. Thomam sequuntur omnes eius discipuli ibidem, & alij, vt Couar. *lib* 3. *var. cap.* 3. *n.* 7. Gabr. *in* 4. *dist.* 15. *q.* 5. *art.* 6. Maior. *dist. eod. q.* 38. Alemayn· *ibid. q.* 2. Angel. *verb. vsura* 2. *n.* 18. Sylu. *eod. verb.* 6. *q.* 1. Ioan. Andr. Gemin· Franc. & alij in cap. *quamquam, de vsura in* 6.

73 Antequam hanc D. Thomæ, & nostram sententiam probemus notandum est ex dictis supra de dominio, & aduertit Caiet. *in d. art.* 3. & *in opusc. de vsuris, q.* 1. & alij communiter, quod ista duo, translatio rei, & eius dominium, ita inter se distinguntur, vt vnum sine alio dari possit; notum namque est posse rem in alium trãsferri, non translato dominio, vt contingit in pignore, in deposito, in commodato, in locato, &c. vbi res in alium transfertur, non rei dominium, & è contra, potest transferri rei dominium, absque rei translatione, vt cum res ab altero possessa, alteri donatur. Hoc posito, sic nostra sententia probatur. Nam si rei vsurariæ dominium transferetur in vsurarium, vel hoc esset in vigore alicuius legis, vel ex voluntate mutuatarij dantis; neutrum dici potest; ergo. Maior nota est, illis namque solum duobus modis, rei dominium transferri potest. Minor quoad primam partem constat, quia nulla est lex, quæ transferat dictæ rei vsurariæ dominium, sed potius oppositum, cum omnis lex vt supra vidimus, vetet contractum vsurarium. Quod autem dominium non transferatur ex voluntate mutuatarij constat, quia licet mutuatarius transferat rei possessionem in mutuantem, quia aliter mutuum habere non potest, non tamen habet voluntatem transferendi dominium, tum quia inuitus tradit: tum quia exoptat restitutionem; tũ etiam quia ea datio est vexationis iniustæ, seu necessitatis redemptio, non amicabilis donatio. Tum denique quia obligatio restitutionis quam habet vsurarius est ratione rei alienæ, non contractus præcisè. Quocirca vsuræ semper prius ex rebus extantibus sunt restituendæ. Per quæ facilè solui possunt fundamenta sententiæ oppositæ.

74 Quæres 1. an omnia vsurarij bona sint restitutioni obnoxia? Hanc difficultatem

tem sic resoluit S. Doctor d. art. 3. ad 2. *Possessiones, quæ de vsuris sunt comparatæ, non sunt eorum, quorum sunt vsuræ, sed illorum, qui eas emerunt, sunt tamen obligatæ illis à quibus fuerunt vsuræ acceptæ, sicut & alia bona vsurarij. Et ideo non præcipitur, quod assignentur illæ possessiones his à quibus fuerunt acceptæ vsuræ, quiá fortè plus valent, quam vsuræ, quas dederunt; sed præcipitur, quod vendantur possessiones, & earum pretia restituantur, scilicet secundum quantitatem vsuræ acceptæ.* Pro clariori intelligentia nota, quod bona vsurarij sunt in triplici differentia. Quædam namque sunt, quæ per vsuram fuerunt acquisita. Alia quæ per pecuniam vsurariam fuerunt empta; & alia, quæ sunt bona patrimonialia, quæ iure hæreditatis, successionis, donationis, aut quauis alia legitima via possidet. Præterea constat ex dictis de restitutione, quod obligatio restitutionis est duplex. Vna personalis, & est illa, quæ à persona, ad bona, seu possessiones descendit; vt cum quis accipit ab alio pecuniam, eamque consumit, obligatur personaliter ad illius restitutionẽ, quæ obligatio, à persona transit ad bona. Altera obligatio est realis, & est illa, quæ primo ligat, seu afficit rem, & mediante re, personam. His positis, rem breuiter resoluo. Res, quæ vsu non consumuntur, per vsuram extortæ, si extent, manent obligatę restitutioni, obligatione reali, ad quemcunque transeant. Ratio clara est, quia cum maneant mutuarij, illi restitui debent. Aliæ res, siue legitimo iure habeantur, siue sint emptæ ex pecunia vsuraria, sunt obnoxiæ restitutioni, obligatione personali, non reali, quia ea obligatio immediatè afficit personam, deinde res. Est autem differentia inter obligationem realem, & personalem, quod obligatio realis transit cum suis rebus, non personalis, hæc enim solum transit ad illos, qui loco personæ succedunt. Quocirca hæredes vsurarij tenentur illius vsuras, & debita restituere, quia succedunt in personam, seu in locum defuncti, vt ex se constat.

75 Quæres 2. an hæredes vsurarij teneantur soluere omnia debita, seu vsuras defuncti in solidum, an solum pro rata hæreditatis? Resp. *cum Sylu. verb. vsura 6. q.* 10. & alijs passim, quod non quilibet ex hæredibus tenetur soluere omnia debita vsuraria defuncti, sed solum iuxta portionem hæreditatis, quæ sibi contingit. Ratio clara est, quia obligatio restitutionis non transit ad hæredes nisi ratione hæreditatis, ac proinde si hæreditas in plures diuiditur, etiam onus restitutionis diuidi debet.

76 Quæres 3. an alij possint aliquid accipere de manu vsurarij, vt per viam donationis, venditionis, &c. Resp. quod loquendo de rebus, quæ vsu non consumũtur, & per vsuram acquisitæ sunt, nec ab vsurario dari possunt, nec ab alio accipi, siue titulo oneroso, siue gratioso, hoc enim esset rem alterius inuito Domino contrectare; excipitur, nisi accipiantur, vt Domino restituantur. Quod si loquamur de rebus, quæ vsu consumuntur, potest alter ab vsurario recipere, & ille dare, modo per hoc vsurarius non fiat impotens ad integrè satisfaciendum; quod si aliunde non haberet quo satisfaceret, qui acciperet, dantis peccato communicaret. Secus si non fiat vsurarius impotens, vel quia alia bona habet quibus satisfaciat, vel quia tantundem recipit, vt si ematur res ab vsurario. Ratio est, quia loquendo de istis rebus, quæ functionem non admittũt, sed vsu consumuntur nihil interest creditoribus, quod eædem, vel aliæ similes, aut earum valor reddatur. Vnde qui emit ab vsurario par caponum, quod per vsuram accepit, non tenetur ad restitutionem, modo vsurarius aliunde habeat vnde restituat.

77 Quæres 4. an vxor, filij, & famuli vsurarij, possint de bonis illius viuere? Resp. cum Sylu. *verb. vsura 8. per totum*, & alijs communiter, quod si vsurarius habet alia bona, ex illis viuere possunt; etiam viuere possunt ex bonis per vsuram acceptis, quando ex hoc non redditur impotens ad restituendum, vt n. præcedenti de alijs ab vsurario accipientibus diximus; quod si impotens redderetur ad restituendum, non possent ex illis bonis viuere, excepto casu necessitatis, in quo omnia bona reuertun-

tur

tur ad ſtatum communitatis, vt ſcilicet fiant communia.

78 Quæres 5. an vſurarij ſeruitores, barbitonſores, ſutores, calcearij, filiorum præceptores, & alij huiuſmodi licitè ab eis recipere poſſint ſuorum laborum mercedem, vel ſuorum obſequiorum ſtipendium, ſeu ſalarium? Reſp. negatiuè, quando dictum ſtipendium datur ex pecunia vſuraria, & hinc redditur impotens ad reſtitutionem faciendam; ſecus eſt ſi detur ex pecunia non vſuraria, ſed ex alijs vſurarii bonis percepta. Idem dicendum puto de alijs creditoribus; conſtat ex dictis.

79 Quæres 6. an miniſtri vſurariorum, alijque cooperatores teneantur ad reſtitutionem, ſi vſurarij non reſtituant? Reſp. affirmatinè; tenentur, vt certum eſt, ratione rei acceptæ, ſi eam apud ſe habeant; quod ſi nihil de re aliena apud ſe habeant, tenẽtur ratione iniuſtæ actionis, quatenus cooperatores fuerunt vſurarij. Sicut enim cooperatores furum tenẽtur ad reſtitutionem, ſi fures non reſtitu ant, ita cooperatores vſuratiorum; idem dic de conſulente vſuras, de mandante. Secus eſt, de illis vſuratiorum miniſtris, qui pecuniam tantum portant, qui ſeruant, qui rationem dati, & accepti in commentarios referunt, qui nomine vſurarij pecunias colligunt, quia iſti nec ſunt cauſa mutui, nec lucri, vt ſoluatur ob mutuum, nec cooperantur vſuræ, ſed actionem ponunt indifferentem, ac proinde materialiter ſe habent ad vſuras; ita Sylu. *loco citato*, Sot. *lib. 6. de iuſt. q. 1. art. 4.* Aragon. 2. 2. *q. 78. art. 3. verſ. vlt. dub.* circa medium, & alij communiter, licet oppoſitum ſentiant Caiet. & Nauar. *ibid.* ab Aragon. relati. Addit Aragon. *ibid.* quod neque Tabellio ad reſtitutionem teneatur conficiendo inſtrumentum, & ſcribendo factum prout fit; imò, quod Tabellio non peccat, & ſui operis mercedem recipere poteſt, & aſſignat rationem. *Nam ſcriptura illa ex ſe non dat cauſam exactioni, aut acceptioni, aut non reſtitutioni vſurarum, ſed tantum eſt veluti teſtimonium veritatis.* Quod Tabellio conficiendo inſtrumentum nõ teneatur ad reſtitutionem mihi valde probabile videtur, quia per illud inſtrumentum non eſt cauſa vſuræ, nec ad illam cooperatur, nec iudicialiter, nec extra iudicialiter; non iudicialiter; quia inſtrumentum vſurarum, potius facier, quod iudex liberabit mutuatarium ab obligatione ſoluendi vſuras; non extra iudicialiter, quia ad nihil deſeruit. Sed quod non peccet, non facilè admitterem, quia quantum eſt de ſe rem iniquam ſcribit, & confirmat tanquam miniſter publicus publicè puniendus.

80 Quæres 7. quid ab vſurario reſtituendum ſit? Reſpon. ex communi ſententia poſt D. Thomam *d. q. 78. art. 3.* quod vſurarius tenetur primò reſtituere, quicquid per vſuras accipit. Secundò tenetur reſtituere fructus perceptos ex re vſuraria. Tertiò tenetur reſtituere etiam fructus, quos ex negligentia non percepit. Item tenetur reſtituere eos fructus, quos ipſe percepit, quos tamen Dominus non percepiſſet: modo non ſint fructus induſtriæ, de qua re plura diximus in ſuperioribus.

81 Quæres 8. quænam ſint pœnæ vſurariorum? Reſp. eſſe ſequentes. Prima eſt infamia, *l. improbum facinus, C. ex quibus cauſis infam. irrog.* & cap. *infamis 3. q. 7.* Secunda eſt, quod vſurarius manifeſtus abſolui non poſſit niſi præmiſſa reſtitutione, vel ſufficienti cautione, cap. *quamquam, de vſur. in 6.* Tertia eſt, quod non locentur domus vſurarijs; verum omnino videnda ſunt, quæ à nobis dicuntur in tract. de cenſuris, loca citantur in indice verb. vſurarij.

§. *vnicus. Ponuntur varia quæſita de vſurarijs.*

82 QVæres 1. an vſurarius manifeſtus ſit in loco ſacro ſepeliendus ſi in teſtamento mandet reſtitutionem vſurarum? Reſp. negatiuè, per Sayr. *in claui Regia lib. 10. tr. 5. cap. 5. n. vlt.* quem refert, & ſequitur Aug. Barboſ. *in collect. cap. quãquam, de vſuris in 6. n. 2.* ſed requiritur, quod reſtitutio fiat cum poteſt, vel ſaltem quod debita cautio detur, vt ſic defraudati acquirant actionem contra hæredes. Notat idem Barboſ. *ibid. n. 3.* quod Paro-

rius potest stipulari, cum agitur de restitutione vsurarum. Et *nu.6.* aduertit, quod vsurarius testari non potest, nisi præstita cautione, vbi plures refert, & *n.8.* ampliat quod non possit d. vsurarius manifestus, facere codicillum, nisi præstita dicta cautione, & *n.9.* ampliat vt etiam procedat in donatione causa mortis, quod scilicet non valeat non præstita d. cautione. Bene verum est, quod testamentum ab vsurario factum sine dicta cautione, postea conualescit, si præstetur, vt ex Surd. Ricc. Steph. Grat. docet idem Barbos. *ibid. n.* 11.

83 Quæres 2. an vsurarius, qui post cessionem peruenit ad meliorem fortunam, possit sibi retinere, quod sufficit pro alimentis? Resp. affirmatiuè, Couar. *lib. 2. var. cap. 1. n. 6. & in reg. peccatum, in prine. n. 3.* Lara *in l. si quis à liberis, §. solent, n. 39. ff. de liber. agnosc.* Gemin. *de vsur. commento 4. §. 4. n. 64.* Surd. *de alim. tit. 8. priuil 28. n. 6.* Notat glos. *in cap. cum tu, de vsuris.* ibi: *nec habetur ratio ne egeat*, quod quamuis vsurarius cedet omnibus bonis, eius tamen necessitati non subuenitur, talis cessionis beneficio.

84 Quæres 3. quid facere debeat Episcopus circa vsurarios suæ Diœcesis? Resp. quod debet, vt in cap. *præterea, de vsur.* suum Parochianum admonere vt ab vsuris desistat, quod si non desistat, & est clericus, debet eum ab officio, & beneficio suspendere, & si laicus est, debet eum excommunicare, donec desistat, & satisfaciat. Couar. *lib. 3. var. cap. 3. n. 3.* Bernard. & Salzed. *in pract. cap. 91. n. 1.* Gemin. *de vsur. d. commento 4. n. 6.* & Farin. *in fragm. crim. p. 1. litt. C. verb. Clericus n. 117.*

85 Quæres 4. an vsurarij hæredes tam filij, quam extranei, possint pœnis n. præcedenti dictis cogi ad restituendas vsuras, quibus cogi posset ipse vsurarius si viueret? Resp. affirmatiuè. ita habetur d. cap. *sua nos, de vsur.* & tradunt ibi DD. & Couar. *d. lib. 3. var. cap. 3. n. 7.* Anton. Gom. *to. 2. var. cap. 10. n. 4.* Salon. Bann & alij 2. 2. *q. 78. art. 3.* Ratio est, quia res transit cum suo onere, vt supra notauimus. Secus esset, si filij abstinerent ab hæreditate paterna, nolentes se implicare negotijs hæreditarijs. Duen. *reg. 277. ver. fin.*

86 Quæres 5. quare vsurarius mentalis tenetur ad restitutionem rei acceptæ per talem vsuram, vt *n.64.* aduertimus, & vltra Theologos tradunt etiam Legistæ, vt Surd. *de aliment. tit. 8. priuil. 29. nu. 9.* Steph. Grat. *discept. forens. cap. 141. n. 16.* Menoch. *de arbitr. casu 360. n. 83.* Decian. *tract. crim. lib. 9. cap. 28. n. 9* Farin. *in praxi crim. p. 3. q. 142. n. 108.* & alij, & tamen simoniacus mentalis non tenetur restituere, quod per talem simoniam accepit, vt habetur cap. *fin. de simonia*, & tenent Nauar. *cap. 23. n. 102.* Flamin. *de confident. q. 26. n. 40.* Vgolin. *de simonia tab. 2. de simon. ment. cap. 2.* & alij communiter? Resp. rationem esse, quia id, quod datur vsurario, non datur sponte, sed inuoluntariè; at id, quod simoniaco datur, voluntariè, & sponte datur, per viam contractus voluntarij emptionis, & venditionis, seu commutationis, &c. Tum quia in vsura, iniuria afficitur ille à quo exigitur, & ideo illi restituenda est, at in simonia nulla fit iniuria illi, qui pecuniam confert; v. g. pro beneficio obtinendo, quia libenter eam pecuniam confert; fit quidem iniuria rebus sacris, & spiritualibus, dum pro materialibus contrectantur, non tamen danti, ac proinde nulla facienda est restitutio.

87 Quæres 6. an emens viliori pretio ob solutionem anticipatam, & vendens carius ob solutionem dilatam reputari debeat vsurarius? Resp. cum Cened. & alijs ab illo citatis *ad decretal. collect. 47. n. 3.* quod quantum ad forum exterius in quo non ita facile constare potest de voluntate contrahentium non debet facile vsuræ cõdemnari, qui viliori pretio emit ob solutionem anticipatam, nec qui carius vendit ob solutionem dilatam, tametsi de isto titulo non ita clarè constet. Nam cum dicitur, quod emens viliori pretio ob anticipatam solutionem, & vendens cariori ob dilatam, vsuram committat, intelligendum est, quoad forum exterius, quando de ea intentione iudici constat; Nec enim ad conuincendum vsuram in foro exteriori sufficit, & pretium anticipari, & iniustitiam casualiter adesse; cum stare possit emptorem

rem, pecuniæ solutionem anticipantem, non ideo exiguũ, & iniustum pro re empta pretium obtulisse, quia illud anticipabat, sed quia mercem, pecunia præsenti, pluris non æstimabat, licet minus iustè æstimet, & sic venditorem in pretio decipiat. Bene verum est, quod in foro conscientiæ siue ex intentione contingat deceptio, siue sine illa, restitutio facienda est, quoties contingit, quocunque modo contingat. Vnde Gutier. *canon. lib.* 1. *cap.* 39. *n.* 14. dicit, quod in foro exteriori etiã Ecclesiastico sic obseruatur, & vt sic obseruaretur, se hoc obtinuisse, in casu contingenti. Non enim in foro exteriori debet quis facile summę iniquitatis condemnari, si ea apertè non constet, & euidenter probetur, de quo n. seq.

88 Quæres 7. quomodo vsura probari possit? Resp. ex cap. *cum in diœcesi de vsur.* quod vsura probatur etiam indicijs, & coniecturis, ex eo quod fœneratores tam occultè, & fraudolenter suos ineant contractus, vt de prauitate fœnoris, vix conuinci possunt; Tiraquel. *de retractu conuent. in præfat. n.* 36. *&* 37. Auend. *de exequend. mand. p.* 2. *cap.* 29. *n.* 2. Menoch. *de arbitr. casu* 235. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 8. *tit.* 17. *n.* 6. Cardos. *in praxi iudic. verb. vsura, n.* 19. Est enim vsura difficilis probationis. Auend. *vbi supra p.* 2. *cap.* 1. *n.* 18. Mascard. *de probat. concl.* 1417. *n.* 3. *cum seq.* In dubio autem fauore animæ, in materia, quæ vsuram sapit, contractus præsumi debet fœneratitius. Tiraquel. *vbi supra n.* 128. Menoch. *cons.* 109. *n.* 3. Mascard. *de probat. concl.* 1398. *n.* 1. Valasch. *cons.* 154. *n.* 16. Marta *de iurisdic. p.* 2. *cap.* 7. *n.* 23. & Mantica *d. lib.* 8. *tit.* 17. *n.* 9. *&* 10. Quod si oriatur contentio inter Theologos, & Legistas, & Canonistas, illis dicentibus esse contractum vsurarium, istis negantibus, vel è contra, potius Theologis est adhærendum, quam Legistis, & Canonistis, quia hęc materia magis ad illos, quam ad istos spectat. Vide Rodriq. *to.* 1. *Q. R. q.* 11. *art.* 4. Gaspar. Roderic. *de annuis reddit. lib.* 3. *q.* 4. *à n.* 64. aliosque. Vide infra *quæs.* 10.

89 Quæres 8. an proxeneta, seu mediator in contractu vsurario, ad restitutionem vsurarũ teneatur? Affirmant Host. *in cap. Michael, de vsuris, vers. nunquid*, Anania *ibid. n.* 10. *vers. tu considera*, Lap. *allegat.* 93. *n.* 4. Negant Zabarella *ibid. vers. tu autem dic*, & alij. Verum crebrior est opinio existimantium, proxenetam ad vsurarum restitutionem minimè teneri principaliter, sed solum secundariò, & in subsidium, quando scilicet principalis non est soluendo, aliàs secus, ita Ioann. Andr. *in d. cap. Michael, ad fin.* Anchar. *ibid. n.* 6. Butr. *n.* 7. Panormit. *n.* 6. Quintil. Mandos. *in addit. ad Lap. d. allegat.* 93. *litt. H.* Mascard. *de probat. concl.* 1040. *n.* 24. *vers. limitatur duodecimo*, quos refert, & sequitur Rendina *in promptuario recept. sent. to.* 1. *tit.* 127. *de vsur. n.* 8.

90 Quæres 9. an crimen vsurarum sit mixti fori? Resp. affirmatiuè, plures plena manu refert Cened. *ad Decretal. collect.* 30. *n.* 2. quibus addo Gaspar. Roderic. *de annuis reddit. lib.* 3. *q.* 4. *à n.* 122. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 14. *n.* 23. Padil. *in summa legum pœnal. p.* 1. *cap.* 30. Camill. Borrel. *in summa omnium decis. tit.* 43. *de foro compet. à n.* 135. *&* *de compromis.* §. 2. *glos.* 1. *n.* 100. Ceual. *de cognit. per viam violentiæ p.* 2. *q.* 7. Anastas. Germon. *de sacror. immunit. lib.* 3. *cap.* 12. *n.* 51.

91 Quæres 10. an vsura ptobari possit per testes singulares? Resp. affirmatiuè, ita Buccaron. *de different. inter iudic. ciuilia, & crimin. diff.* 133. *n.* 25. *&* 26. Sigysmund. Scaccia *in tract. de iudic. caus. ciuil. & crimin. lib.* 2. *dub.* 9. *cap* 9 *n.* 471. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 8. *tit.* 19. *n.* 5. Ioseph de Sesse *decis.* 166. *n.* 9. Padil. *in summa leg. p.* 1. *cap.* 30. *n.* 4. Cardos. *in praxi iudic. verb. vsura n.* 19. Menoch. *de arbitr. casu* 135. *n.* 23. Couar. *var. lib.* 3. *cap.* 3. *n.* 5. & alij.

92 Quæres 11. an qui iurauit soluere vsuras teneatur illas soluere vi iuramenti? Resp. affirmatiuè, constat ex cap. *debitores, de iureiur.* Ibi: *si vero de ipsarum solutione iurauerit*. Poterit tamen qui iurauit vsuras soluere, recurrere ad Ecclesiasticũ iudicem, & petere iuramenti relaxationem, & sic vsurarium illudere, aliter

audiendus non est. Steph.Grat. *discept. forens. cap.* 14. *n.* 15. *&* 16. Iuramentum namque quandiu non relaxatur, cum non sit de re iniqua, parit soluendi obligationem, Ioseph Ludouic. *to.* 3. *commun. opin. tit. de iurament. concl.* 3. Ratio est, quia tota d. iuramenti obligatio, Deo acquiritur, non vsurario Gare. *de vlt. fin. illat.* 22. *n.* 465. Couar. *in cap. quamuis pactum p.* 2. §. 3. *n.* 2. & alij. Vnde cap. *ad nostram, de iureiur.* apertè statuitur, quod iurans non repetere vsuras, tenetur iuramentum seruare, poterit tamen alia via iuuari, denunciando iudici, vt ex officio inquirat, & cogat vsuras restituere, potest etiam iudex hanc inquisitionem facere etiam parte non petente per Socin. *reg.* 200. *fallent.* 1. Tiraquel. *de priuil. pia causa n.* 152. & alij, quos refert Farin. *fragm. crim. p.* 2. *verb. inquirere n.* 355. Poterit etiam qui iurauit se non repetiturum vsuras, petere iuramenti relaxationem, & postea eas petere, vt constat ex dictis.

DISPVTATIO XV.

DE CONTRACTV

Societatis.

1 BEATA res foret, si quemadmodum, & puerum, & adolescentem, atque iuuenem, senemque tempus facit, ita etiam prudentem. & iustum, fidumque faceret. Cum vulgaribus hominibus, in minimis solummodo societas habenda est, in maioribus autem, vt sermonibus necessarijs, vt vitę securitate, nequaquam, etenim si quando à maleficijs abstinent, ob aliquam causam, procliuis tamen ad naturam rediens est. Ferę sæpè numero quiescunt, suntque mansuetæ dormientes, aut saturatæ, suam ipsarum naturam non abijciunt. Ita & illi per aliquod tempus non nocent, verum accedente occasione, vsuram, & sortem prauitatis persoluunt. Tor-pedo piscis haud nocet, nisi contactu, sed virus suum etiam ab ære per linum, & arrundinis internodia ad piscatoris manum mirè transmittit. Sic improbi, ac pestilentes haud nocent, si nihil cum illis habeas commercij, rerum quarumcumque consuetudine contactui morum venenoa flant. Aconitum, vt bene obseruat Plinius *lib.* 19. *cap.* 2. solo contactu necat, ita quorũdam conuictus protinus inficit. Vna meretrix multos fornicatores facit, sic plurimos inquinat paucorum, immo vnius auari abominanda societas. Cum auaris nulla habenda conuersatio, nulla cum iniquis hominibus, ac proinde cum istis nullus contractus ineundus est, nulla societas, quia quod aliàs sine peccati, & vsuræ labe fieri potest, cum istis male perficitur. Quocirca post disputationem de vsura hanc adijcimus, vt ex illa ad huius iudicium facilius descendamus.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO I.

Quid sit societatis contractus, quotuplex sit, quasque leges, conditionesque requirat.

2 SOCIETATIS contractus perfectè definiri non potest, antequam societatis multiplicitas videatur, & sic cognitio primi in titulo positi, à cognitione secundi, dependet. Societas ergo à coniunctione nomẽ habet, largè accepta, omnem significat coniunctionem, duorum, pluriumuè, tam in bono, quam in malo, à verbo *socio*, quod est iungo. Nam & inter fures, atque latrones, alioſque sceleratos, societas esse dicitur, iuxta illud Isa. 1. *socij furum*; & socij criminum dicuntur qui consulunt, qui faucnt, qui adsunt, &c. delinquenti.

3 Tripliciter aliqui dici possunt socij. Primò societate generalissima. Secundò societate speciali. Tertiò societate specialissima. Socij generalissimè, dicuntur illi, qui in bonis quibuscumque communicant, & in quibusuis laboribus, vnde sunt socij hæreditatis, legati, donationis, & similium quorumcumque bonorum inter ipsos diuidendorum. Similiter milites dicuntur socij propter communem laborem, & omnes qui vnà laborant in officina, in famulitio, in custodia castri, ciuitatis, in nauibus, in agris, vineisque colendis, &c. socij dicuntur. Socij speciales sunt illi, qui communicant de eodem lucro, industria, vel artificio vnius, & alterius acquisito, qui sustinere debent etiam damnum si quod ex societate proueniat. Socij specialissimi sunt illi, qui ex contractu inito ad lucrandum conueniunt, conferendo pecuniam, industriam, laborem.

4 His positis contractus societatis sic ex Sylu. *verb. peculium*, & *verb. societas*, definiri potest, *est conuentio, seu contractus duorum, aut plurium, conferentium suam pecuniam, industriam, vel laborem ad lucrandum*. Hanc definitionem approbat Nauar. *in man. cap.* 17. *n.* 251. & plerique alij. Dicitur *conuentio, vel contractus duorum, vel plurium*, loco generis, quia in hoc conuenit cum venditione, emptione, locatione, &c. qui fieri possunt inter duos aut plures. Dicitur: *conferentium suam pecuniam, industriam, vel laborem ad lucrandum*, loco differentiæ, quia in hoc societas lucratiua, ab alijs contractibus, & societatibus distinguitur, nam si in societate quis nec pecuniam, nec industriam, nec laborem ponat, & lucri particeps fiat, non erit tunc societas, sed donatio intercedet, vel alius contractus.

5 Vltra societatem lucratiuam, quæ scilicet primario ordinatur ad lucrum, dantur aliæ societates, vt constat ex *l.* 1. *& seq. ff. pro socio*, vt est societas omnium bonorum, hæreditatis, legatorum, &c. Alia est societas artis, cum plures eandem artem exercent, & habent impensas, lucra, & damna communia. Alia est societas officij, quando plures eodem officio funguntur, vel vnus officio fungitur, & alius præstat pecuniam, vel alia ad illud fungendum. Alia est societas animalium, vt maiorum, quæ armenta dicuntur, scilicet boum, equorum, &c. vel minorum, quæ gregis nomine veniũt, scilicet ouium, caprarum, porcorum, &c. Prius agemus de societate negotiationis, postea de alijs.

6 Societas negotiationis, sicut & alia quæcunque contrahi potest, vel ad certum tempus, vt ad 10. vel 12. annos, plures,

res, & pauciores, imò etiam ad tot menses. Item ad tempus incertum, vt ad vitam vnius ex socijs, vel alicuius alterius. Potest societas celebrari per nuncium, per litteras, per nutus, per signa, & alio quouis modo manifestatiuo consensus. Societas negotiationis his modis fieri cõsueuit. Primò, vt vnus det pecuniam & alter impendat laborem; & aliquando concurrit tertius impendens industriam ad lucrandum. Vt hæc societas licita sit requiritur, quod videatur æstimatio laboris, & industriæ, nam si labor, & industria tanti æstimetur, quanti pecunia, tunc lucrum diuidi debet æquis portionibus, quod si non tanti, tunc ad ratam valoris lucrum diuidi debet. Secundò consueuit celebrari, vt vnus ponat tantum pecuniam, & alter pecuniam, & laborem, vel industriam, & tunc vt societas sit licita, debet fieri æstimatio laboris, vel industriæ, & secundum æstimationem debet fieri diuisio lucri. Vnde si quis posuit 100. scuta, & alter alia 100. & insuper laborem, qui æstimatur 100. in diuisione lucri ille habebit vnam partem, & iste duas ex tribus.

7 Hinc colliges huius contractus leges, seu conditiones. Prima est, quod societas fiat pro negotiatione honesta, *l. quod autem, l. quod enim, l. nec permittendum, ff. pro socio*, & cap. *per nostras, de donat. inter virum*, quia malorum nulla, proprie societas est, sed conuentio Belial. Secunda est, vt inter socios seruetur æqualitas, quoad impensas, lucra, damna, &c. pro rata illius, quod confert, *l. cum duobus. l. si non fuerint, ff. pro socio*. Tertia est, quod si pecunia pereat, nullumque lucrum acquiratur, tunc is, qui pecuniam dedit, suam pecuniam amittit, & laborans, mercedem sui laboris, & qui posuit industriã, præmium suæ industriæ, nisi aliud conuentum est, vt cum sors assecuratur, de quo postea.

QVAESTIO II.

An finita societate, pecunia sit illi restituenda, qui illam posuit vbi alia videnda.

8 QVÆSTIO præsens procedit in casu, quo vnus posuit pecuniam, & alter laborem, vel industriam, an tunc pecunia quæ manet, & vocatur sors principalis, debeat illi dari, qui eam contulit, & deinde lucrum diuidi, an vero, & lucrum, & pecunia diuidi debeant pro rata pecuniæ, & æstimationis laboris, & industriæ. Glos. *in l. 1. C. pro socio*, sic habet. *Sed quæro an ille, qui pecuniam contulit debet habere capitale solum in diuisione societatis, ideſt sortem, & lucrum tantum ex ea proueniens communicare. Io. distinguit, an ab initio sic dedit pecuniam, vt communicaret, an vt sua remaneret, in primo casu communicatur, in secundo non. Quid si hoc non appareat? Resp. in dubio præsumitur communicare, vt ff. eod. l. 1. § fin. & l 2. Licet alia sit huius ciuitatis, & quarundam aliarum consuetudo scilicet, quod in dubio non præsumatur communicata.* Vbi, vt vides, vult hæc glos. quod principalis pecunia sit vtrique socio communis, vt dimidia pars socio debeatur, qui operam, vel industriam collocauit, at pacto, vel consuetudine potest non esse communis. Vnde si nihil inter se socij paciscantur, consuetudini, loci, vel mercatorum standum erit. Hanc glos. sic explicatam sequitur Conrad. *de contract. q. 93. ver. secundum corollarium*, Couar. *lib. 3. var. cap. 2. n. 2.* vbi alios citat. Ratio hu,

huius sententiæ est quia tantum ponit ille, qui ponit pecuniam, quantum ille, qui ponit laborem, vel industriam, quando labor, vel industria tanti æstimatur, nam si vnus sociorum ponit 100. scuta, alter ponit laborem æstimatum totidē scutis, ac proinde in re idem est, ac si vterque posuisset 100. scuta. Quod si labor minus æstimetur, fit detractio quanti minoris.

9 Verum videamus, quid de hac re sentiat S. Thomas, & eius discipuli, & communiter Theologi, quos in hac re grauissima sequi debemus. S. ergo Thomas 2.2.*q.*78.*art.*2.*ad quintum*, sic habet. *Ille qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifici per modum societatis cuiusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet eius, ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotietur, vel artifex operatur, & ideo sic licitè potest partem lucri inde prouenientis expetere, tamquam de re sua.*

10 Post D. Thomam ex eius discipulis refero Sylu. *verb. societatis* 1. Vbi hæc habet. *Vigesimo quæritur, quomodo societas sit diuidenda, si nihil conuentum est expresiè, vel tacitè, quia nulla est consuetudo de hoc? Et dicit Bald. in l.*1.*ff. pro socio, & Angel. vbi supra, quod si alter centum, & alter operas posuit, primò extrahat sua centum, & reliqua ducenta omnes diuident inter se, ita tamen, quod qui plus contulerit pecuniæ, operæ, vel industriæ, arbitrio scilicet boni viri, plus habeat de lucro, l. si non fuerint, l. qui enim, ff. pro socio. Nec est verum, quod quidam dicunt, eum, qui posuit operam prius debere extrahere alia centum pro opera sua, cum hoc nullo iure caueatur, diuino, canonico, vel ciuili, quia opera hominis nihil aliud est, quam officium diurnum, l.*1. *ff. de oper. liber. Imò hominis opera dicitur fructus hominis esse, l.*4.*& seq. ff. de oper. seru. Vnde qui ponit operas tantum, nihil ponit consistens in capitali, vel sorte, sed solum fructum, aut vsum fructum personæ, qui correspondet fructui, aut commoditati illorum centum.* Vide an melius dici possit.

11 Post Syluestrum refero Caietanū suo nomine celebrem, qui in *summ. verb. societas*, hæc scribit: *Et quoniam in huiusmodi societatibus frequenter contingit, diuersarum rationum conuenire socios (dum vnus ponit pecuniam, & alius operam, & industriam) nec par est vtriusque periculum, ideo nota, & aduerte diligenter, quod societas huiusmodi ex suâ natura hoc habet, quod ponens pecuniam subest duplici periculo, scilicet perditionis pecuniæ, & perditionis negotiatorij vsus eiusdem pecuniæ, qui vero ponit industriam, seu operas suas, subest vni tantum periculo, scilicet perdendi vsum industriæ, seu operarum suarum. Quod vt melius intelligas, considera triplicem euentum societatis: aut enim in fine inuenitur, lucrum, aut sine lucro, capitale tantum, aut damnum capitalis in toto, vel in parte sentiet quidquid damni est dominus pecuniæ, qui illam posuit: si vero capitale tantum inuenitur, saluum erit domino eius, qui illud posuit. Nam ex eo, quod posuit pecuniam suā in societatem, non desiit esse illius dominus. Si autem lucrum inuenitur, reddetur ante omnia capitale domino, & diuidetur deinde lucrum æquis portionibus, supposito quod pecunia posita in societate, & industria æquiualeant, & omnium horum vna est ratio, quia scilicet, qui posuit pecuniam, subßat duplici periculo, scilicet perdendi substantiam pecuniæ, & perdendi negotiationis vsū, tenendo scilicet vanè tanto tempore suam pecuniam occupatam tali negotio, ex hoc enim fit, vt iustitia exigente ei capitale saluum sit, si saluatur in toto, vel in parte cui deperderetur, si periret. Ponens autem industriam, vel operas, quia solum potest deperdere vsum, industriā, vel operæ suæ scilicet in vanum laborando, ideo nihil de capitali saluo ei debetur: substantia namq; operarum suarum, non ex negotiatione, sed ex necessitate materiæ perit, quia scilicet est res successiua, in motu consistens, si enim res permanentes essent, ei essent saluæ.* Hactenus Caiet.

12 Ex his patet parum modestè fuisse locutum Lessium *de iust. & iure lib.* 2. *cap.*25. *dub.*2. *n.*8. *de contractu societatis*, dum contractum societatis, in quo integrum capitale danti restituitur in resolutione societatis, vocat iniquum. Sic enim di-

dicit: *Vt is, qui operas confert admittatur vt verus socius, & solum sit particeps lucri secundum æstimationem operarum, quasi tantum pecuniæ in societatem contulisset, quanti valent opera, vt si conferas mille aureos, & opera socij æstimetur centum aureis, sitque particeps lucri, quasi contulisset solum centum, aureos, hic contractus & si à quibusdam Doctoribus probari videatur est tamen omnino iniquus.* Ratio est, *quia socius id, quod confert, certo amittit, perit enim opera illius, tu vero quod confers non amittis, sed manet tibi saluum, vnde est dispar conditio sociorum, quod repugnat contractui societatis.* Non est dispar conditio sociorum in societate explicata à D. Thom. Sylu. Caiet. & alijs plerisque, sed bene in societate à Lessio explicata. Lessij societas continet iniquitatem, non societas à D. Thoma, Sylu. & Caietano explicata. Quod societas à D. Thoma Sylu. & Caiet. explicata, nullam contineat iniquitatem constat ex ipsorum verbis. Nam licet capitale, in illorum sententia debeat restitui danti, tamen cum tali restitutione, omnimoda seruatur æqualitas, quia conueniens est, quod si capitale pereat, danti pereat, ita si conseruetur, ipsi conseruetur. Tum quia in pecunia sunt duo, ipsa pecuniæ substantia, quæ permanet, & manet socij dantis, & ipsi perit, & vsus, seu negotiatio illius, quæ perit: at in ponente operas, nil permanens datur, sed tantum negotiatio quæ consistit in exhibitione, seu vsu operum, ergo illi, duo dari debent, & id quod permanet, quod suum est: & fructus vsus, at isti, solum dari debet fructus vsus, non aliquid permanens, cum nihil permanens in societatem posuerit. Quod autem societas a Lessio explicata contineat iniquitatem, constat ex dictis, quia in eius societate, vnus plus alio habet, cum minus posuerit, nam habet partem substantiæ permanentis, cum nihil de illa posuerit. Tum quia si pereat capitale danti pecuniam duo pereunt, & pecunia & negotiationis vsus, at danti operas, solum fluens perit, non permanens. Quare nostram sententiam vltra D. Thomam Sylu. & Caietanũ sequuntur D. Bernardinus, & alij plures quos refert, & sequitur Azorius *p. 3. lib. 9. cap. 2. q. 1. vers. altera opinio*, vbi hæc dicit. *Et reuera hæc opinio est certissima, eam enim habet S. Thomas, &c.* Quare Lessij sententia damnata est à Sixto V. *in Bulla detestabilis*, §. 2. vbi hæc habentur. *Sed potius cuncti nouerint societates huiusmodi, cum in posterum vnus pecuniam, animalia, aut alias res, & bona, alter vero operam, vel industriam confert, purè, sincerè, & bona fide, sicut decet, iustis, & æquis conditionibus, & pactis, secundum iuris dispositionem, ac sine vlla prorsus fraude, palliatione, aut vsurariæ prauitatis labe, aut suspicione, ineundas, seu contrahendas esse, ita vt non ad certam summam, aut quantitatem, ab omni periculo, & damno, vt præfertur immunem, lucri nomine persoluendam, neque ad capitale, si casu fortuito perit, restituendum socius accipiens teneatur. Si vero finita societate ipsum capitale extat, ei qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter ipsos contrahentes, super eo legitimè conuentum sit.* Vbi, vt vides finita societate capitale extans, restitui debet ei qui illud contulit in societatem, nisi socio fuerit communicatum, vt cum vterque socius suam pecuniæ partem confert, & in vnam summam conferunt, vel nisi legitimè aliter inter socios conuentum sit, vt fiat pecunia communis. Potest namque taliter societas contrahi, quod etiam pecunia communis fiat, quando consideratis, considerandis ille, qui confert operam, vel industriam talem ponit, quod æquat pecuniam, & eius negotiationem.

13 Quæres 1. an quando initur societas, possint socij ita pacisci, quod si pereat, damnum sit commune? Resp. quod si societas ita contrahatur, vt pecunia fiat communis, tunc pacisci potest, vt etiam damnum sit commune, at si pecunia non communicetur, cum pecunia maneat dantis, nisi aliunde fiat compensatio, non potest tale pactum adijci, vt damnum sit commune, cum non sit pecunia communis. Ita Sylu. Angelus, Rosella, *verb. so.*

societas, & alij passim.

14 Quæres 2. an societas possit sic iniri, vt pecunia danti restituatur, tametsi casu fortuito pereat? Affirmatiuam sententiam sequi videntur Host. *in summa tit. de vsura*, §. *in alijs*, Ioan. Andr. *in cap. per vestras, de donat. & inter vir*, & alij. Nihilominus non est recedendum à communi sententia; quod dicta societas eo modo celebrari non possit, & sic tenent. D. Antonin. *p. 2. tit. 7. cap. 7. §. 37.* Sot. *lib. 6. de iust. q. 6. art. 2. ad 3.* Sylu. cum cæteris summistis *verb. societas*, & canonistę *in cap. vlt. de vsuris*, & constat ex verbis Sixti V. n. 12. ad finem relatis.

15 Quæres 3. an societas contrahi possit eo pacto vt sors salua semper restituatur, quouis modo pereat, non quidem in vim societatis, sed alterius contractus qui assecurationis dicitur? Sotus *loco citato* id negat, siue vno, siue duobus contractibus id fiat. Caiet. *in opusc. to. 1. tract. 31. respons. 11.* id affirmat, modo fiat duobus contractibus intercalatis. Sylu. Angel. & alij summistæ *verb. societas*, Nauar. *cap. 17. n. 254. & 283. & conf. 8. de vsur. n. 4. & conf. 13. 9. & alibi*, Couar. *lib. 3. var. cap. 2. n. 4.* & alij communiter, dicunt illam societatem cum illo pacto, ratione contractus assecurationis fieri posse, neque in hoc aduersari dictæ Sixti constitutioni, quia tunc socius ratione assecurationis, seu oneris, quod sustinet accipit pretium ratione cuius res ad æqualitatem reducitur. Potest etiam fieri implicitè dictus contractus assecurationis, vt notant prædicti DD. quando socius, qui dat pecuniam, portionem minorem lucri exigit, & tanto minorem portionem exigere debet ratione assecurationis, socius, qui pecuniam confert, quanto maius est periculum eam amittendi.

QVAESTIO III.

Quomodo lucrum diuidendum sit inter socios, vbi de contractu trium, aliisque:

16 HAEC quæstio ferè constat ex dictis q. præcedenti, constat enim, quod si pecunia communicata, est, & pecunia, & lucrum diuidi debeat, seruata in omnibus æqualitate, etsi pecunia communicata non sit, illa debet primò extrahi, & danti concedi, & deinde lucrum partiri iuxta valorem vtriusque vsus, pecuniæ scilicet, seu pecuniariæ negotiationis, & valorem vsus operum, & industriæ, verum claritatis gratia aliqua quæsita proponenda, & soluenda sunt.

17 Quæres 1. an societas sic iniri possit, vt vnus socius det pecuniam, alter ponat opera, & industriam, vel etiam suam pecuniæ partem, cum pacto, quod recipiens pecuniam, eam saluam restituat in fine societatis, & simul partem lucri? Resp. quod si pactum sit, quod æqua lucri portio restituatur, contractus iniquus est, cum recipiens pecuniam subeat onus restituẽdi integram sortem, & æquam lucri partem, sine vllo emolumento pro assecuratione pecuniæ, quod damnatur in d. constitutione Sixti V. Si verò fiat diminutio portionis lucri ad æquitatem, vt scilicet tantum remittatur de lucro, quantum iudicio viri prudentis necessarium est ad ponendam æquitatem, vt scilicet compensetur onus, quod recipiens pecuniam subit, assecurando illam, tunc nulla intercedit iniquitas, pro quo videri potest Nauar. *cap. 17. n. 253. cum seq. conf. 8. de vsur. conf. 13. n. 6. & conf. 16. tit. eod. & comm. in cap. si fœnerauer is, 14. q. 3. n. 32. cum seq.*

18 Quæres 2. an in societate sit licitus contractus, qui dicitur trium cõtractuum? Contractus trium contractuum est ille in quo tres contractus reperiuntur, seu qui tribus contractibus perficitur, vt contingit cum quis suam pecuniam in societatẽ confert, eo pacto vt alter in se periculum suscipiat, & certam lucri pensionem soluat; in hoc namque contractu, tres contractus reperiuntur: vnus societatis, ratione cuius lucrum fit commune; alter assecurationis vi cuius mercator totum pecuniæ periculum in se suscipit, iusto pretio accepto, iudicio prudentis, pro rata periculi; tertius venditionis quo ille qui mercatori pecuniam dat, vendit lucrum dubium, & incertum, pro certo, vt scilicet det 4. aut 5. pro centum, pro ratione lucri. Sit exemplum. Mercator cum illis centum scutis, quæ quis illi dat probabiliter lucrabitur 10. aut duodecim, aut quindecim: demus claritatis gratia quindecim, & sic septem scuta cum dimidio deberent dari illi, qui pecuniam dedit in societatem; sed quia qui dat vult esse securus de capitali, pro omni euentu, dat illi vnum scutum cum dimidio pro assecuratione; & ne habeat occasionem contendendi cum mercatore circa lucri quantitatem, illi vendit lucrum Incertum vt 6. pro 5. & sic absque alia molestia recipit quot annis 5. pro centum, sicuti si emisset centum, vel sicut si emisset vnum locum montium, vbi dantur 5. pro centum. Aliqui reprobant hunc contractum, præsertim ex illis, qui scripserunt ante Nauar. Ipse autem Nauar. *in man. cap. 17. n. 256. & in comment. de vsur. n. 32. cum seq.* & alij plures post ipsum, cum admittunt. Et idem Nauar. testatur esse consuetudinem in Germania, Gallia, & Italia, nam viduæ, pupillorum tutores, & minorum curatores illum frequenter exercent, licet vnico contextu eum perficiant. Puto hunc contractum exerceri posse, modo absit iniquitas, seruetur æqualitas, & omnia bona fide sine dolo, & fraude, & iuxta præscriptum boni viri perficiatur.

19 Quæres 3. an sicut lucrum debet esse commune in societate, ita etiam damna, ita quod damna debeant inter socios communicari? Resp. affirmatiuè, loquendo de damnis, quæ ex societate tanquam ex causa descendunt, secus est de illis, quę ex ipsa societate non descendunt, sed obueniunt aliunde, tametsi occasione societatis. Sic Sylu. *verb. societas* 1. *q.* 9. Angel. *eod. verb.* 1. *n.* 15. & cæteri summistæ ibid. & tradunt Bart. Bald. & alij legistæ *in l.* 1. *ff. pro socio*, pro quo attendi debent, quæ traduntur *l. cum duobus*, §. *damna ff. pro socio*, vbi dicitur. *Damna quæ imprudentibus accidunt, hoc est damna fatalia, socij non coguntur præstare; ideoque si pecus æstimatum datum sit, & id latrocinio, aut incendio perierit, commune damnum est, si nihil dolo, aut culpa acciderit eius, qui æstimatum pecus accepit. Quod si à furibus subreptum est proprium eius detrimentum est, quia custodiam præstare debuit, qui æstimatum accepit.* Et post aliqua adijcitur. *Quidam sagariam negotiationem coierunt, alter ex his ad merces comparandas profectus in latrones incidit, suamque pecuniam perdidit: serui eius vulnerati sunt resque proprias perdidit. Dicit Iulianus damnum esse commune, ideoque pro socio actione damni partem dimidiam agnoscere debere, tam pecuniæ, quam rerum cæterarum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur. Sed & si quid in medicos impensum est, pro parte socium agnoscere debere, rectissimè Iulianus probat. Proinde & si naufragio quid perijt, cum non alias merces quam naui solerent aduehi, damnum ambo sentient. Nam sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socij contingit.* Quid autem sit sagaria negotiatio, tradit glos. ibidem, & de illa agit Bud. *l.* 1. *ff. depositi*, & inuenies significationem apud Calep. *verb. sagum*, vbi duas ponit significationes, communior tamen est quod significet vestem quandam militarem quam super arma solebant ferre milites Romani, licet aliquando significet vestem vilem, ad quem sensum dicitur Italicè, quod quis est indutus facco, seu sago.

QVAE-

QVÆSTIO IV.

De Societate animalium, illiusque connexis.

20 SICVT animalia locari possunt, ita & in societatē dari. Locat v.g. oues rustico, qui illi oues dat ad aliquē vsum, certo pretio ab eo accepto; solent enim oues locari rusticis, vt ex ijs colligant lanam, lac, &c. vel vt eius agrum stercorent, &c. Dantur autem ad societatem, quando dantur vt commoda, fructus, impensæ, & damna sint communia, secundum quod inter socios conuenitur. Aliquando etiam quis dat animalia, & alter ponit alimenta, & impensas, & deinde fructus est communis. Aliquando præterea dantur animalia vt solum fructus sit communis, & diuidatur inter socios, non animalia; aliquando etiã animalia diuiduntur. Aliquando demum talis fit societas, quod quis dat alteri vnũ, aut plures sues paruos, & ille illum, vel illos impingat, & deinde æqualiter diuiditur, vel diuiduntur. Circa hanc societatem, vt licita sit, aduertendum est vt seruetur æqualitas; nam si expensæ superarent impensas, seu si alimenta, labor, industria, &c. superarent valorem animalium, ita quod non seruaretur æqualitas, admitti non posset. Possunt etiam animalia dari in societatem vt recipiens subsit periculo, ratione contractus assecurationis, qui intercedere potest, modo seruetur æqualitas, vt scilicet, qui subit periculum, plus de fructu percipiat, pro rata æstimationis periculi, quod subit. Si enim possunt hoc modo animalia locari, vt si pereant, ipsi accipienti pereant, diminuto ad proportionem pretio locationis; ita etiam dari poterunt ad societatem, vt accipiens subeat illorum periculum; modo hoc onus iusto pretio soluatur, quod fiet si de dictorum animalium commodo maior portio iuxta æstimationem periculi, detur accipienti. Vide Sylu. *d verb. societas* 2. *q.* 8.

21 Quæres 1. an quando oues v. g. dantur rustico æstimatæ, censeantur venditæ, an in societatem datæ? Sylu. *d. verb. societas* 2. *q.* 6. dicit dictas oues, tunc censeri venditas, eo quod venditionem inducat æstimatio, *l. æstimate, ff. soluto matrim. & l. plerumque, ff. de iure dotium*, ac proinde vult Sylu. quod tunc dans nil aliud expetere potest, nisi pretium quo sunt æstimatę. Verum dupliciter oues æstimari possunt. Primò simpliciter, vel vt pretium detur, vel totidē oues eiusdem æstimationis, &c. aut solum æstimatæ sunt vt si casu pereant, aut culpa recipientis, pretium refundatur, & tunc censentur datæ in societatem, cum illis conditionibus, vt scilicet, si pereant, vel pretium, vel totidem oues restituantur. Secundò æstimari possunt vt transeant in venditorē, & tunc venditę censentur.

22 Quæres 2. an animaliũ societas ita fieri possit, vt qui ponit operam, conseruet numerum illorum, substituendo ex fœtibus in locum præmortuorum? Resp. affirmatiuè cum Sylu. *loco cit.* quia quod ex fœtibus noua substituãtur, cedit in æquale damnum, & commodum vtriusque, eo quod fœtus qui substituitur, vtrique fructificat; vtrique namque interest, quod ouiũ numerus conseruetur, quia tunc erũt plures fœtus, & plus lactis, lanæque habebitur. At hoc mihi verum non videtur, quando integer numerus Domino ex conuentione est restituendus, quia tunc vnus socius magis grauatur, & alter subleuatur: numerus namque integer conseruatur ex dimidio fœtus socij, secus esset quando grex diuidi æquè deberet.

rius potest stipulari, cum agitur de restitutione vsurarum. Et *nu.6.* aduertit, quod vsurarius testari non potest, nisi præstita cautione, vbi plures refert, & *n.8.* ampliat quod non possit d. vsurarius manifestus, facere codicillum, nisi præstita dicta cautione, & *n.9.* ampliat vt etiam procedat in donatione causa mortis, quod scilicet non valeat non præstita d. cautione. Bene verum est, quod testamentum ab vsurario factum sine dicta cautione, postea conualescit, si præstetur, vt ex Surd. Ricc. Steph. Grat. docet idem Barbos. *ibid. n.* 11.

83 Quæres 2. an vsurarius, qui post cessionem peruenit ad meliorem fortunam, possit sibi retinere, quod sufficit pro alimentis? Resp. affirmatiuè, Couar. *lib. 2. var. cap. 1. n. 6. & in reg. peccatum, in princ. n. 3.* Lara *in l. si quis à liberis, §. solent, n. 39. ff. de liber. agnosc.* Gemin. *de vsur. commento 4. §. 4. n. 64.* Surd. *de alim. tit. 8. priuil 28. n. 6.* Notat glos. *in cap. cum tu, de vsuris.* ibi: *nec habetur ratio ne egeat*, quod quamuis vsurarius cedet omnibus bonis, eius tamen necessitati non subuenitur, talis cessionis beneficio.

84 Quæres 3. quid facere debeat Episcopus circa vsurarios suæ Diœcesis? Resp. quod debet, vt in cap. *præterea, de vsur.* suum Parochianum admonere vt ab vsuris desistat, quod si non desistat, & est clericus, debet eum ab officio, & beneficio suspendere, & si laicus est, debet eum excommunicare, donec desistat, & satisfaciat. Couar. *lib. 3. var. cap. 3. n. 3.* Bernard. & Salzed. *in pract. cap. 91. n. 1.* Gemin. *de vsur. d. commento 4. n. 6.* & Farin. *in fragm. crim. p. 1. litt. C. verb. Clericus n. 117.*

85 Quæres 4. an vsurarij hæredes tam filij, quam extranei, possint pœnis n. præcedenti dictis cogi ad restituendas vsuras, quibus cogi posset ipse vsurarius si viueret? Resp. affirmatiuè. ita habetur d. cap. *sua nos, de vsur.* & tradunt ibi DD. & Couar. *d. lib. 3. var. cap. 3. n. 7.* Anton. Gom. *to. 2. var. cap. 10. n. 4.* Salon. Bann. & alij 2. 2. *q. 78. art. 3.* Ratio est, quia res transit cum suo onere, vt supra notauimus. Secus esset, si filij abstinerent ab hæreditate paterna, nolentes se implicare negotijs hæreditarijs. Duen. *reg. 277. ver. fin.*

86 Quæres 5. quare vsurarius mentalis tenetur ad restitutionem rei acceptæ per talem vsuram, vt *n.64.* aduertimus, & vltra Theologos tradunt etiam Legistæ, vt Surd. *de aliment. tit. 8. priuil. 29. nu. 9.* Steph. Grat. *discept. forens. cap. 141. n. 16.* Menoch. *de arbitr. casu 360. n. 83.* Decian. *tract. crim. lib. 9. cap. 28. n. 9* Farin. *in praxi crim. p. 3. q. 142. n. 108.* & alij, & tamen simoniacus mentalis non tenetur restituere, quod per talem simoniam accepit, vt habetur cap. *fin. de simonia*, & tenent Nauar. *cap. 23. n. 102.* Flamin. *de confident. q. 26. n. 40.* Vgolin. *de simonia tab. 2. de simon. ment. cap. 2.* & alij communiter? Resp. rationem esse, quia id, quod datur vsurario, non datur sponte, sed inuoluntarie; at id, quod simoniaco datur, voluntarie, & sponte datur, per viam contractus voluntarij emptionis, & venditionis, seu commutationis, &c. Tum quia in vsura, iniuria afficitur ille à quo exigitur, & ideo illi restituenda est, at in simonia nulla fit iniuria illi, qui pecuniam confert; v. g. pro beneficio obtinendo, quia libenter eam pecuniam confert; fit quidem iniuria rebus sacris, & spiritualibus, dum pro materialibus contrectantur, non tamen danti, ac proinde nulla facienda est restitutio.

87 Quæres 6. an emens viliori pretio ob solutionem anticipatam, & vendens carius ob solutionem dilatam reputari debeat vsurarius? Resp. cum Cened. & alijs ab illo citatis *ad decretal. collect. 47. n. 3.* quod quantum ad forum exterius in quo non ita facile constare potest de voluntate contrahentium non debet facile vsuræ cõdemnari, qui viliori pretio emit ob solutionem anticipatam, nec qui carius vendit ob solutionem dilatam, tametsi de isto titulo non ita clarè constet. Nam cum dicitur, quod emens viliori pretio ob anticipatam solutionem, & vendens cariori ob dilatam, vsuram committat, intelligendum est, quoad forum exterius, quando de ea intentione iudici constat; Nec enim ad conuincendum vsuram in foro exteriori sufficit, & pretium anticipari, & iniustitiam casus liter adesse; cum stare possit emptorem

rem, pecuniæ solutionem anticipantem, non ideo exiguũ, & iniustum pro re empta pretium obtulisse, quia illud anticipabat; sed quia mercem, pecunia præsenti, pluris non æstimabat, licet minus iustè æstimet, & sic venditorem in pretio decipiat. Bene verum est, quod in foro conscientiæ siue ex intentione contingat deceptio, siue sine illa, restitutio facienda est, quoties contingit, quocunque modo contingat. Vnde Gutier. *canon. lib.* 1. *cap.* 39. *n.* 14. dicit, quod in foro exteriori etiã Ecclesiastico sic obseruatur, & vt sic obseruaretur, se hoc obtinuisse, in casu contingenti. Non enim in foro exteriori debet quis facile summę iniquitatis condemnari, si ea apertè non constet, & euidenter probetur, de quo n. seq.

88 Quæres 7. quomodo vsura probari possit? Resp. ex cap. *cum in diœcesi de vsur.* quod vsura probatur etiam indicijs, & coniecturis, ex eo quod fœneratores tam occultè, & fraudolenter suos ineant contractus, vt de prauitate fœnoris, vix conuinci possunt; Tiraquel. *de retractu conuent. in præfat. n.* 36. *&* 37. Auend. *de exequend. mand. p.* 2. *cap.* 29. *n.* 2. Menoch. *de arbitr. casu* 235. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 8. *tit.* 17. *n.* 6. Cardos. *in praxi iudic. verb. vsura, n.* 19. Est enim vsura difficilis probationis. Auend. *vbi supra p.* 2. *cap.* 1. *n.* 18. Mascard. *de probat. concl.* 1417. *n.* 3. *cum seq.* In dubio autem fauore animæ, in materia, quæ vsuram sapit, contractus præsumi debet fœneratitius. Tiraquel. *vbi supra n.* 128. Menoch. *cons.* 109. *n.* 3. Mascard. *de probat. concl.* 1398. *n.* 1. Valasch. *cons.* 154. *n.* 16. Marta *de iurisdic. p.* 2. *cap.* 7. *n.* 23. & Mantica *d. lib.* 8. *tit.* 17. *n.* 9. *&* 10. Quod si oriatur contentio inter Theologos, & Legistas, & Canonistas, illis dicentibus esse contractum vsurarium, istis negantibus, vel è contra, potius Theologis est adhærendum, quam Legistis, & Canonistis, quia hęc materia magis ad illos, quam ad istos spectat. Vide Rodriq. *to.* 1. *Q. R. q.* 11. *art.* 4. Gaspar. Roderic. *de annuis reddit. lib.* 3. *q.* 4. *à n.* 64. alioque. Vide infra *quæs.* 10.

89 Quæres 8. an proxeneta, seu mediator in contractu vsurario, ad restitutionem vsurarũ teneatur? Affirmant Host: *in cap. Michael, de vsuris, vers. nunquid*, Anania *ibid. n.* 10. *vers. tu considera*, Lap. *allegat.* 93 *n.* 4. Negant Zabarella *ibid. vers. tu autem dic*, & alij. Verum crebrior est opinio existimantium, proxenetam ad vsurarum restitutionem minimè teneri principaliter, sed solum secundariò, & in subsidium, quando scilicet principalis non est soluendo, aliàs secus, ita Ioann. Andr. *in d. cap. Michael, ad fin.* Anchar. *ibid. n.* 6. Butr. *n.* 7. Panormit. *n.* 6. Quintil. Mandos. *in addit. ad Lap. d. allegat.* 93. *litt. H.* Mascard. *de probat. concl.* 1040. *n.* 24. *vers. limitatur duodecimo*, quos refert, & sequitur Rendina *in promptuario recept. sent. to.* 1. *tit.* 127. *de vsur. n.* 8.

90 Quæres 9. an crimen vsurarum sit mixti fori? Resp. affirmatiuè, plures plena manu refert Cened. *ad Decretal. collect.* 30. *n.* 2. quibus addo Gaspar. Roderic. *de annuis reddit. lib.* 3. *q.* 4. *à n.* 122. Steph. Grat. *discept. forens. cap.* 14. *n.* 23. Padil. *in summa legum pœnal. p.* 1. *cap.* 30. Camill. Borrel. *in summa omnium decis. tit.* 43. *de foro compet. à n.* 135. *& de compromiss.* S. 2. *glos.* 1. *n.* 100. Ceual. *de cognit. per viam violentiæ p.* 2. *q.* 7. Anastas. Germon. *de sacror. immunit. lib.* 3. *cap.* 12. *n.* 51.

91 Quæres 10. an vsura ptobari possit per testes singulares? Resp. affirmatiuè, ita Buccaron. *de different. inter iudic. ciuilia, & crimin. diff.* 133. *n.* 25. *&* 26. Sigysmund. Scaccia *in tract. de iudic. caus. ciuil. & crimin. lib.* 2. *dub.* 9. *cap* 9 *n.* 471. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 8. *tit.* 19. *n.* 5. Ioseph de Sesse *decis.* 166. *n.* 9. Padil. *in summa leg. p.* 1. *cap.* 30. *n.* 4. Cardos. *in praxi iudic. verb. vsura n.* 19. Menoch. *de arbitr. casu* 135. *n.* 23. Couar. *var. lib.* 3. *cap.* 3. *n.* 5. & alij.

92 Quæres 11. an qui iurauit soluere vsuras teneatur illas soluere vi iuramenti? Resp. affirmatiuè, constat ex cap. *debitores, de iureiur.* Ibi: *si vero de ipsarum solutione iurauerit*. Poterit tamen qui iurauit vsuras soluere, recurrere ad Ecclesiasticũ iudicem, & petere iuramenti relaxationem, & sic vsurarium illudere, aliter

audiendus non est. Steph.Grat. *discept. forens. cap.* 14. *n.* 15. *&* 16. Iuramentum namque quandiu non relaxatur, cum non fit de re iniqua, parit soluendi obligationem, Ioseph Ludouic. *to.* 3. *commun. opin. tit. de iurament. concl.* 3. Ratio est, quia tota d.iuramenti obligatio, Deo acquiritur, non vsurario Gare. *de vlt. fin. illat.* 22. *n.* 465. Couar. *in cap. quamuis pactum p.* 2. §. 3. *n.* 2. & alij. Vnde cap. *ad nostram, de iureiur.* apertè statuitur, quod iurans non repetere vsuras, tenetur iuramentum seruare, poterit tamen alia via iuuari, denunciando iudici, vt ex officio inquirat, & cogat vsuras restituere, potest etiam iudex hanc inquisitionem facere etiam parte non petente per Socin. *reg.* 200. *fallent.* 1. Tiraquel. *de priuil. pia causa n.* 152. & alij, quos refert Farin. *fragm. crim. p.* 2. *verb. inquirere n.* 355. Poterit etiam qui iurauit se non repetiturum vsuras, petere iuramenti relaxationem, & postea eas petere, vt constat ex dictis.

DISPVTATIO XV.

DE CONTRACTV

Societatis.

1 BEATA res foret, si quemadmodum, & puerum, & adolescentem, atque iuuenem, senemque tempus facit, ita etiam prudentem. & iustum, fidumque faceret. Cum vulgaribus hominibus, in minimis solummodo societas habenda est, in maioribus autem, vt sermonibus necessarijs, vt vitæ securitate, nequaquam, etenim si quando à maleficijs abstinent, ob aliquam causam, procliuis tamen ad naturam reditus est. Ferę sæpè numero quiescunt, suntque mansuetæ dormientes, aut saturatæ, suam ipsarum naturam non abijciunt. Ita & illi per aliquod tempus non nocent, verum accedente occasione, vsuram, & sortem prauitatis persoluunt. Torpedo piscis haud nocet, nisi contactu, sed virus suum etiam ab ære per linum, & arundinis internodia ad piscatoris manum mirè transmittit. Sic improbi, ac pestilentes haud nocent, si nihil cum illis habeas commercij, rerum quarumcumque consuetudine contacti morum venenoasflant. Aconitum, vt bene obseruat Plinius *lib.* 19. *cap.* 2. solo contactu necat, ita quorūdam conuictus protinus inficit. Vna meretrix multos fornicatores facit, sic plurimos inquinat paucorum, immo vnius auari abominanda societas. Cum auaris nulla habenda conuersatio, nulla cum iniquis hominibus, ac proinde cum istis nullus contractus ineundus est, nulla societas, quia quod aliàs sine peccati, & vsuræ labe fieri potest, cum istis male perficitur. Quocirca post disputationem de vsura hanc adijcimus, vt ex illa ad huius iudicium facilius descendamus.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO I.

Quid sit societatis contractus, quotuplex sit, quasque leges, conditionesque requirat.

2 SOCIETATIS contractus perfectè definiri non potest, antequam societatis multiplicitas videatur, & sic cognitio primi in titulo positi, à cognitione secundi, dependet. Societas ergo à coniunctione nomẽ habet, largè accepta, omnem significat coniunctionem, duorum, pluriumuè, tam in bono, quam in malo, à verbo *socio*, quod est iungo. Nam & inter fures, atque latrones, alioſque sceleratos, societas esse dicitur, iuxta illud Isa. 1. *socij furum*; & socij criminum dicuntur qui consulunt, qui fauent, qui adsunt, &c. delinquenti.

3 Tripliciter aliqui dici possunt socij. Primò societate generalissima. Secundò societate speciali. Tertiò societate specialissima. Socij generalissimè, dicuntur illi, qui in bonis quibuscumque communicant, & in quibusuis laboribus, vnde sunt socij hæreditatis, legati, donationis, & similium quorumcumque bonorum inter ipsos diuidendorum. Similiter milites dicuntur socij propter communem laborem, & omnes qui vnà laborant in officina, in famulitio, in custodia castri, ciuitatis, in nauibus, in agris, vineisque colendis, &c. socij dicuntur. Socij speciales sunt illi, qui communicant de eodem lucro, industria, vel artificio vnius, & alterius acquisito, qui sustinere debent etiam damnum si quod ex societate proueniat. Socij specialissimi sunt illi, qui ex contractu inito ad lucrandum conueniunt, conferendo pecuniam, industriam, laborem.

4 His positis contractus societatis sic ex Sylu. *verb. peculium*, & *verb. societas*, definiri potest, *est conuentio, seu contractus duorum, aut plurium, conferentium suam pecuniam, industriam, vel laborem ad lucrandum*. Hanc definitionem approbat Nauar. *in man. cap.* 17. *n.* 251. & plerique alij. Dicitur *conuentio, vel contractus duorum, vel plurium*, loco generis, quia in hoc conuenit cum venditione, emptione, locatione, &c. qui fieri possunt inter duos aut plures. Dicitur: *conferentium suam pecuniam, industriam, vel laborem ad lucrandum*, loco differentiæ, quia in hoc societas lucratiua, ab alijs contractibus, & societatibus distinguitur, nam si in societate quis nec pecuniam, nec industriam, nec laborem ponat, & lucri particeps fiat, non erit tunc societas, sed donatio intercedet, vel alius contractus.

5 Vltra societatem lucratiuam, quæ scilicet primario ordinatur ad lucrum, dantur aliæ societates, vt constat ex *l.* 1. *& seq. ff. pro socio*, vt est societas omnium bonorum, hæreditatis, legatorum, &c. Alia est societas artis, cum plures eandem artem exercent, & habent impensas, lucra, & damna communia. Alia est societas officij, quando plures eodem officio funguntur, vel vnus officio fungitur, & alius præstat pecuniam, vel alia ad illud fungendum. Alia est societas animalium, vt maiorum, quæ armenta dicuntur, scilicet boum, equorum, &c. vel minorum, quæ gregis nomine veniũt, scilicet ouium, caprarum, porcorum, &c. Prius agemus de societate negotiationis, postea de alijs.

6 Societas negotiationis, sicut & alia quæcunque contrahi potest, vel ad certum tempus, vt ad 10. vel 12. annos, plures,

Digitized by Google

res, & pauciores, imò etiam ad tot menses. Item ad tempus incertum, vt ad vitam vnius ex socijs, vel alicuius alterius. Potest societas celebrari per nuncium, per litteras, per nutus, per signa, & alio quouis modo manifestatiuo consensus. Societas negotiationis, his modis fieri cõsueuit. Primò, vt vnus det pecuniam & alter impendat laborem; & aliquando concurrit tertius impendens industriam ad lucrandum. Vt hæc societas licita sit requiritur, quod videatur æstimatio laboris, & industriæ, nam si labor, & industria tanti æstimetur, quanti pecunia, tunc lucrum diuidi debet æquis portionibus, quod si non tanti, tunc ad ratam valoris lucrum diuidi debet. Secundò consueuit celebrari, vt vnus ponat tantum pecuniam, & alter pecuniam, & laborem, vel industriam, & tunc vt societas sit licita, debet fieri æstimatio laboris, vel industriæ, & secundum æstimationem debet fieri diuisio lucri. Vnde si quis posuit 100. scuta, & alter alia 100. & insuper laborem, qui æstimatur 100. in diuisione lucri ille habebit vnam partem, & iste duas ex tribus.

7 Hinc colliges huius contractus leges, seu conditiones. Prima est, quod societas fiat pro negotiatione honesta; *l. quod autem, l. quod enim, l. nec permittendum, ff. pro socio*, & cap. *per nostras, de donat. inter virum*, quia malorum nulla, proprie societas est, sed conuentio Belial. Secunda est, vt inter socios seruetur æqualitas, quoad impensas, lucra, damna, &c. pro rata illius, quod confert, *l. cum duobus. l. si non fuerint, ff. pro socio*. Tertia est, quod si pecunia pereat, nullumque lucrum acquiratur, tunc is, qui pecuniam dedit, suam pecuniam amittit, & laborans, mercedem sui laboris, & qui posuit industriã, præmium suæ industriæ, nisi aliud conuentum est, vt cum sors assecuratur, de quo postea.

QVAESTIO II.

An finita societate, pecunia sit illi restituenda, qui illam posuit vbi alia videnda.

8 QVÆSTIO præsens procedit in casu, quo vnus posuit pecuniam, & alter laborem, vel industriam, an tunc pecunia quæ manet, & vocatur sors principalis, debeat illi dari, qui eam contulit, & deinde lucrum diuidi, an vero, & lucrum, & pecunia diuidi debeant pro rata pecuniæ, & æstimationis laboris, & industriæ. Glos. *in l. 1. C. pro socio*, sic habet. *Sed quæro an ille, qui pecuniam contulit debet habere capitale solum in diuisione societatis, id est sortem, & lucrum tantum ex ea prouenient communicare. Io. distinguit, an ab initio sic dedit pecuniam, vt communicaret, an vt sua remaneret, in primo casu communicatur, in secundo non. Quid si hoc non appareat? Resp. in dubio præsumitur communicare, vt ff. eod. l. 1. § fin. & l. 2. Licet alia sit huius ciuitatis, & quarundam aliarum consuetudo scilicet, quod in dubio non præsumatur communicata.* Vbi, vt vides, vult hæc glos. quod principalis pecunia sit vtrique socio communis, vt dimidia pars socio debeatur, qui operam, vel industriam collocauit, at pacto, vel consuetudine potest non esse communis. Vnde si nihil inter se socij paciscantur, consuetudini, loci, vel mercatorum standum erit. Hanc glos. sic explicatam sequitur Conrad. *de contract. q. 93. ver. secundum corollarium*, Couar. *lib. 3. var. cap. 2. n. 2.* vbi alios citat. Ratio

huj,

Ioue, and Iuno, and Minerua, and Venus, and Mercurie, and Vulcane, and Apollo, and Diana, and Vesta, and Ceres, and Bacchus, and Hercules, and Mars, and Pluto, and Proserpina, and Pan, and Priapus, and Saturne, and Iuuentas, and Lucina, and Hymen, and Hecate, and Nemesis, and Parcæ, and Furiæ, and Gratiæ, and Musæ, and Nymphæ, and Satyri, and Sylui, and Fauni, and Hamadryades, and Nereides, and Tritones, and Naiades, and Sirenes, and Centauri, and Harpyiæ, and Gigantes, and Cyclopes, and Pygmæi, and Cupido, and Anteros, and Psyche, and Genius, and Lares, and Penates, and Manes, and Lemures, and Larui, and Lamiæ, and Empusæ, and Pegasus, and Chimæra, and Cerberus, and Hydra, and Sphinx, and Scylla, and Charybdis, and Minotaurus, and Centimani, and Cacus, and Geryones, and Phœnix, and Cygnus, and Nestor, and Hippocrene, and Helicon, and Pyrene, and Castalia, and Pegasides, and Aganippides, and Thespiades, and Pierides, and Aonides, and Heliconiades, and Parnassides, and Cirrhades, and Nysiades, and Delphides, and Dodonides, and Thriades, and Cithæron, and Parnassus, and Pindus, and Ida, and Olympus, and Thessalus, and Rhodope, and Delphi, and Dodona, and Nysa, and Cirrha, and Thebæ, and Pythia, and Delphicus, and Dodonæus, and Nysæus, and Cirrhæus, and Thebaicus, and Pythius

dicit: *Vt is, qui operas confert admittatur vt verus socius, & solum sit particeps lucri secundum æstimationem operarum, quas si tantum pecuniæ in societatem contulisset, quanti valent operæ, vt si conferas mille, aureos, & opera socij æstimetur centum aureis, sitque particeps lucri, quasi contulisset solum centum, aureos, hic contractus & si à quibusdam Doctoribus probari videatur est tamen omnino iniquus. Ratio est, quia socius id, quod confert, certo amittit, perit enim opera illius, tu vero quod confers non amittis, sed manet tibi saluum, vnde est dispar conditio sociorum, quod repugnat contractui societatis.* Non est dispar conditio sociorum in societate explicata à D. Thom. Sylu. Caiet. & alijs plerisque, sed bene in societate à Lessio explicata. Lessij societas continet iniquitatem, non societas à D. Thoma, Sylu. & Caietano explicata. Quod societas à D. Thoma, Sylu. & Caiet. explicata, nullam contineat iniquitatem constat ex ipsorum verbis. Nam licet capitale, in illorum sententia debeat restitui danti, tamen cum tali restitutione, omnimoda seruatur æqualitas, quia conueniens est, quod si capitale pereat, danti pereat, ita si conseruetur, ipsi conseruetur. Tum quia in pecunia sunt duo, ipsa pecuniæ substantia, quæ permanet, & manet socij dantis, & ipsi perit, & vsus, seu negotiatio illius, quæ perit: at in ponente operas, nil permanens datur, sed tantum negotiatio quæ consistit in exhibitione, seu vsu operum, ergo illi, duo dari debent, & id quod permanet, quod suum est: & fructus vsus, at isti, solum dari debet fructus vsus, non aliquid permanens, cum nihil permanens in societatem posuerit. Quod autem societas a Lessio explicata contineat iniquitatem, constat ex dictis, quia in eius societate, vnus plus alio habet, cum minus posuerit, nam habet partem substantiæ permanentis, cum nihil de illa posuerit. Tum quia si pereat capitale danti pecuniam duo pereunt, & pecunia & negotiationis vsus, at danti operas, solum fluens perit, non permanens. Quare nostram sententiam vltra D. Thomam Sylu. & Caietanũ sequuntur D. Bernardinus, & alij plures quos refert, & sequitur Azorius *p. 3. lib 9. cap. 2. q. ... vers. altera opinio*, vbi hæc dicit. *Et reuera hæc opinio est certissima, eam enim habet S. Thomas, &c.* Quare Lessij sententia damnata est à Sixto V. *in Bulla detestabilis*, §. 2. vbi hæc habentur. *Sed potius cuncti nouerint societates huiusmodi, cum in posterum vnus pecuniam, animalia, aut alias res, & bona, alter vero operam, vel industriam confert, purè, sincerè, & bona fide, sicut decet, iustis, & æquis conditionibus, & pactis, secundum iuris dispositionem, ac sine vlla prorsus fraude, palliatione, aut vsurariæ prauitatis labe, aut suspicione, ineundas, seu contrahendas esse, ita vt non ad certam summam, aut quantitatem, ab omni periculo, & damno, vt præfertur immunem, lucri nomine persoluendam, neque ad capitale, si casu fortuito perit, restituendum socius accipiens teneatur. Si vero finita societate ipsum capitale extat, ei qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter ipsos contrahentes, super eo legitimè conuentum sit.* Vbi, vt vides finita societate capitale extans, restitui debet ei qui illud contulit in societatem, nisi socio fuerit communicatum, vt cum vterque socius suam pecuniæ partem confert, & in vnam summam conferunt, vel nisi legitimè aliter inter socios conuentum sit, vt fiat pecunia communis. Potest namque taliter societas contrahi, quod etiam pecunia communis fiat, quando consideratis, considerandis ille, qui confert operam, vel industriam talem ponit, quod æquat pecuniam, & eius negotiationem.

13 Quæres 1. an quando initur societas, possint socij ita pacisci, quod si pereat, damnum sit commune? Resp. quod si societas ita contrahatur, vt pecunia fiat communis, tunc pacisci potest, vt etiam damnum sit commune, at si pecunia non communicetur, cum pecunia maneat dantis, nisi aliunde fiat compensatio, non potest tale pactum adijci, vt damnum sit commune, cum non sit pecunia communis. Ita Sylu. Angelus, Rosella, *verb.*

so-

QVAESTIO III.

Quando horæ diebus & noctibus fuerint æquales, vel inæquales.

ARTICVLVS I.

Vtrum horæ diebus & noctibus semper fuerint æquales.

18 Quæres 2. an in societate sit licitus contractus, qui dicitur trium cõtractuum? Contractus trium contractuum est ille in quo tres contractus reperiuntur, seu qui tribus contractibus perficitur, vt contingit cum quis suam pecuniam in societatẽ confert, eo pacto vt alter in se periculum suscipiat, & certam lucri pensionem soluat; in hoc namque contractu, tres contractus reperiuntur: vnus societatis, ratione cuius lucrum fit commune; alter assecurationis vi cuius mercator totum pecuniæ periculum in se suscipit, iusto pretio accepto, iudicio prudentis, pro rata periculi; tertius venditionis quo ille qui mercatori pecuniam dat, vendit lucrum dubium, & incertum, pro certo, vt scilicet det 4. aut 5. pro centum, pro ratione lucri. Sit exemplum. Mercator cum illis centum scutis, quæ quis illi dat probabiliter lucrabitur 10. aut duodecim, aut quindecim: demus claritatis gratia quindecim, & sic septem scuta cum dimidio deberent dari illi, qui pecuniam dedit in societatem; sed quia qui dat vult esse securus de capitali, pro omni euentu, dat illi vnum scutum cum dimidio pro assecuratione; & ne habeat occasionem contendendi cum mercatore circa lucri quantitatem, illi vendit lucrum incertum vt 6. pro 5. & sic absque alia molestia recipit quot annis 5. pro centum, sicuti si emisset centum, vel sicut si emisset vnum locum montium, vbi dantur 5. pro centum. Aliqui reprobant hunc contractum, præsertim ex illis, qui scripserunt ante Nauar. Ipse autem Nauar. *in man. cap. 17. n. 256. & in comment. de vsur. n. 32. cum seq.* & alij plures post ipsum, eum admittunt. Et idem Nauar. testatur esse consuetudinem in Germania, Gallia, & Italia, nam viduæ, pupillorum tutores, & minorum curatores illum frequenter exercent, licet vnico contextu eum perficiant. Puto hunc contractum exerceri posse, modo absit iniquitas, seruetur æqualitas, & omnia bona fide sine dolo, & fraude, & iuxta præscriptum boni viri perficiatur.

19 Quæres 3. an sicut lucrum debet esse commune in societate, ita etiam damna, ita quod damna debeant inter socios communicari? Resp. affirmatiuè, loquendo de damnis, quæ ex societate tanquam ex causa descendunt, secus est de illis, quæ ex ipsa societate non descendunt, sed obueniunt aliunde, tametsi occasione societatis. Sic Sylu. *verb. societas 1. q. 9.* Angel. *eod. verb. 1. n. 15.* & cæteri summistæ ibid. & tradunt Bart. Bald. & alij legistæ *in l. 1. ff. pro socio*, pro quo attendi debent, quæ traduntur *l. cum duobus, §. damna ff. pro socio*, vbi dicitur. *Damna quæ imprudentibus accidunt, hoc est damna fatalia, socij non coguntur præstare; ideoque si pecus æstimatum datum sit, & id latrocinio, aut incendio perierit, commune damnum est, si nihil dolo, aut culpa acciderit eius, qui æstimatum pecus accepit. Quod si à furibus subreptum est proprium eius detrimentum est, quia custodiam præstare debuit, qui æstimatum accepit.* Et post aliqua adijcitur. *Quidam sagariam negotiationem coierunt, alter ex his ad merces comparandas profectus in latrones incidit, suamque pecuniam perdidit: serui eius vulnerati sunt resque proprias perdidit. Dicit Iulianus damnum esse commune, ideoque pro socio actione damni partem dimidiam agnoscere debere, tam pecuniæ, quam rerum cæterarum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur. Sed & si quid in medicos impensum est, pro parte socium agnoscere debere, rectissimè Iulianus probat. Proinde & si naufragio quid perijt, cum non alias merces quam naui solerent aduehi, damnum ambo sentient. Nam sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socij contingit.* Quid autem sit sagaria negotiatio, tradit glos. ibidem, & de illa agit Bud. *l. 1. ff. depositi*, & inuenies significationem apud Calep. *verb. sagum*, vbi duas ponit significationes, communior tamen est quod significet vestem quandam militarem quam super arma solebant ferre milites Romani, licet aliquando significet vestem vilem, ad quem sensum dicitur Italicè, quod quis est indutus facco, seu sago.

QVAE-

QVÆSTIO IV.

De Societate animalium, illiusque connexis.

20 SICVT animalia locari possunt, ita & in societatẽ dari. Locat v.g. oues rustico, qui illi oues dat ad aliquẽ vsum, certo pretio ab eo accepto; solent enim oues locari rusticis, vt ex ijs colligant lanam, lac, &c. vel vt eius agrum stercorent, &c. Dantur autem ad societatem, quando dantur vt commoda, fructus, impensæ, & damna sint communia, secundum quod inter socios conuenitur. Aliquando etiam quis dat animalia, & alter ponit alimenta, & impensas, & deinde fructus est communis. Aliquando præterea dantur animalia vt solum fructus sit communis, & diuidatur inter socios, non animalia; aliquando etiã animalia diuiduntur. Aliquando demum talis fit societas, quod quis dat alteri vnũ, aut plures sues paruos, & ille illum, vel illos impingat, & deinde æqualiter diuiditur, vel diuiduntur. Circa hanc societatem, vt licita sit, aduertendum est vt seruetur æqualitas; nam si expensæ superarent impensas, seu si alimenta, labor, industria, &c. superarent valorem animalium, ita quod non seruaretur æqualitas, admitti non posset. Possunt etiam animalia dari in societatem vt recipiens subsit periculo, ratione contractus assecurationis, qui intercedere potest, modo seruetur æqualitas, vt scilicet, qui subit periculum, plus de fructu percipiat, pro rata æstimationis periculi, quod subit. Si enim possunt hoc modo animalia locari, vt si pereant, ipsi accipienti pereant, diminuto ad proportionem pretio locationis; ita etiam dari poterunt ad societatem, vt accipiens subeat illorum periculum; modo hoc onus iusto pretio soluatur, quod fiet si de dictorum animalium commodo maior portio iuxta æstimationem periculi, detur accipienti. Vide Sylu. *d verb. societas* 2. *q.* 8.

21 Quæres 1. an quando oues v. g. dantur rustico æstimatæ, censeantur venditæ, an in societatem datæ? Sylu. *d. verb. societas* 2. *q.* 6. dicit dictas oues, tunc censeri venditas, eo quod venditionem inducat æstimatio, *l. æstimate, ff. soluto matrim. & l. plerumque, ff. de iure dotium*, ac proinde vult Sylu. quod tunc dans nil aliud expetere potest, nisi pretium quo sunt æstimatę. Verum dupliciter oues æstimari possunt. Primò simpliciter, vel vt pretium detur, vel totidẽ oues eiusdem æstimationis, &c. aut solum æstimatæ sunt vt si casu pereant, aut culpa recipientis, pretium refundatur, & tunc censentur datæ in societatem, cum illis conditionibus, vt scilicet, si pereant, vel pretium, vel totidem oues restituantur. Secundò æstimari possunt vt transeant in venditorẽ, & tunc venditę censentur.

22 Quæres 2. an animaliũ societas ita fieri possit, vt qui ponit operam, conseruet numerum illorum, substituendo ex fœtibus in locum præmortuorum? Resp. affirmatiuè cum Sylu. *loco cit.* quia quod ex fœtibus noua substituãtur, cedit in æquale damnum, & commodum vtriusque, eo quod fœtus qui substituitur, vtrique fructificat; vtrique namque interest, quod ouiũ numerus conseruetur, quia tunc erũt plures fœtus, & plus lactis, lanæque habebitur. At hoc mihi verum non videtur, quando integer numerus Domino ex conuentione est restituendus, quia tunc vnus socius magis grauatur, & alter subleuatur: numerus namque integer conseruatur ex dimidio fœtus socij, secus esset quando grex diuidi æquè deberet.

tionis, vt scilicet qui dat pecuniam emat domum eaque vtatur, quandiu pretium non restituitur, & domus non redimitur. Alij saluare conantur dictum contractum, stãdo in ratione mutui, ita quod re ipsa pecunia mutuetur, cũ tamen vsus domus nõ detur pro mutuo precisè, hoc enim vsura est, sed ratione lucri cessantis, aut damni emergentis si tanti æstimetur, quanti æstimatur vsus domus. Ita est, sed videndum est, an reuera detur tale lucrum cessans, aut damnum emergens, pro quibus compensandis detur vsus domus.

30 Datur alia societas inter fratres ratione communis hæreditatis, aut patrimonij indiuisi. Quæ societas quando, & quomodo contracta videatur, colligi poterit ex *l. si fratres, ff. pro socio*, vbi dicitur. Si *fratres parentum indiuisas hereditates ideo retinuerint, vt emolumentum ac damnum in bis commune sentirent, quod aliunde quæsierint, in commune non redigetur.* Ergo tunc solum redigetur in commune, quod ex vi bonorum communicatorum prouenit, non quod aliunde: vt bene aduertit glos. ibid. dicens. *Si fratres retineant hereditate vtpatrem, & indiuisam, omne damnum, & lucrum erit commune, quod si aliunde aliqui alter eorum quæsierit, non erit propterea commune.* & §. 2. *eiusdem legis*, dicitur. *Si inter fratres voluntarium consortium initum fuerit, & stipendia cæteraque salaria in commune redigi iudicio societatis, quamuis filius emancipatus hæc non cogatur conferre fratri, in potestate manenti, quia etsi in potestate maneret, præcipua ea haberet, &c.*

31 Bald. *in d. l. si fratres.* & alij DD. ibidem sequentia aduertunt pro praxi. I. Quod si vnus solus frater negotietur, non intelligitur contracta societas cum alio, qui non negotiatur, nisi aliud expressè cautum sit. II. Quod si vterque negotietur, censetur contracta societas, nisi expressè oppositum cõuentum sit. III. Quod censetur societas contracta si in commune omnia conferant, munera, dona, stipendia, quæ sibi legantur, donantur, &c. quia isti sunt actus sociorum. IV. Tunc contrahitur societas, quando frater natu maior res suas, & fratri natu minoris communi nomine administrat, ita quod frater alter ratum habeat, & è contra. V. Non censentur communicata bona, quæ frater acquirit ex publici muneris administratione, quia ista non descendunt ex quæstu, sicut nec bona castrensia, aut quasi castrensia. Ita Bart. *in l. si patruus, C. communia*, Sylu. *verb. peculium, q.* 20. *ad fin.* VI. Si frater filiam ex bonis communibus dotauit, debet dotem in suam partem computare. Vnde contracta societate, omnia bona legitimè ex illa congregata cõmunicantur, ac proinde lucra, commoda, damna, debita, pericula, &c. erunt communia, ac proinde non debet frater vnus alteri contribuere vt militet, si velit, vt filiam dotet ad nuptias capessendas, ad religionis institutum amplectendum, data tali bonorum communitate.

32 Quæres 1. an quando duo fratres simul habitant, & de communi mensa, cibo, potuque viuunt post obitum patris, & vnus illorum ex suo aliquid in victum communem impendit, possit illud iure repetere? Resp. negatiuè si inter illos contracta erat societas, bene si contracta non est. Sylu. *verb. peculium* 2. *q.* 22. Quod verum habet quando ambo fratres sunt ęque maiores, secus si alter sit ætate minor, furiosus, aut prodigus, cui administratio interdicta est, quia impensæ factæ in alimentis illius non repetuntur, quia censentur condonari, nisi oppositum exprimatur, eo quod impensæ communes ad alimenta sufficiunt.

33 Quæres 2. an quando fratres viuunt in communi, & commune habent patrimonium, censeantur contraxisse societatem, tametsi nihil expresserint? Resp. negatiuè, constat ex dictis. Vnde quando vnus ex fratribus, qui in hæreditate communi, & indiuisa succedunt, facit sumptus, & impensas pro honore, aut dignitate consequenda, vel pro nuptijs suis, aut filiorum non debent dicti sumptus aut impensæ reputari communes, sed debet pro sua parte computare; nisi aliter inter eos conuentum sit.

34 Datur etiam in plerisque locis so-

cie-

cietas bonorum mariti, & vxoris, quæ durante matrimonio, quod ex vtriusque bonis acquiritur fit commune. Vnde duplex quandoque est societas inter maritum, & vxorem, vna matrimonialis ad habitandum simul, ad familiam gubernandam, ad prolem generandam, educandam, instituendam. Altera ciuilis ratione bonorum, quæ simul in quibusdam locis communicantur ad lucrandum, ita vt quod ex illa acquiritur iuxta ratam bonorum diuidatur. Communiter tamen non datur talis bonorum communicatio, sed bona vxoris fructificant marito ad matrimonij onera sustinenda.

§. *vnicus. Soluuntur aliqua quæsita ad materiam societatis pertinentia.*

35 QVæres 1. quo in casu ex emptione fundi censeatur contracta societas? Resp. quod in *l. cum proponas, C. pro socio*, sic dicitur. *Cum proponas te prædium coniuncto dominio cum patrono tuo cõparasse, in possessionemque, tam te, quam ipsum inductum: iuris ratio efficit, vt dominiũ fundi ad vtrumque pertineat. Sanè, quia pretium à te solum numeratum, & solemnibus pensitationibus, cessante socio, satisfactum esse dicis: iudicio societatis id, quod eo nomine præstari oportuerit, consequeris.* Quæ lex sic summatur à Bald. ibid. *Ementes prædium commune, videntur tacitè contraxisse societatem, tam rei, quam onerum supportandorum propter rem.* Et sic tenet Alphan. *collect.* 416. Roman. *singul.* 435. Burg. de Paz. *cons.* 43. *n.* 2. & Menoc. *cons.* 46. *n.* 5. & *cons.* 122. *nu.* 32. Vbi bene aduertit. quod licet duo emissent communiter fundum, & sic facti sint socij contractus, non tamen dominiũ fundi in vtrumque transfertur, nisi ambo mittantur in possessionem, vel nisi sequatur ratihabitio emptionis factæ, Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. to.* 1. *lib.* 6. *tit.* 1. *n.* 11. Quod si oriatur dubium an socius rem emerit ex pecunia communi, an ex propria, præsumitur emisse ex propria per Abb. *cons.* 46. *dub.* 3. *vol.* 1. Ripam *cons.* 121. *n.* 9. Nattam. *cons.* 358. *n.* 1. Tiraquel. *de retract. conuent. ad finem tit. n.* 88. Ampliatur vt procedat etiam in eo, qui aliena bona administrat, nam si sit vir industriosus, vel possidet bona, præsumitur acquirere de proprio, non de alieno, glos. *verb. ex eius substantia in l. cum oportet, C. de bonis quæ liber.* Ioan. de Amicis *cons.* 224. *n.* 7. Crauet. *cons.* 129. *n.* 2. 3. Q. 4. & *cons.* 131. *n.* 10. Menoch. *lib.* 3. *præsumpt.* 52. *n.* 1. Latè Farin. *frag. crim. p.* 1. *litt. A. à n.* 35.

36 Quæres 2. an societas transeat ad hæredes? In *l. si fratres, §.* 3. *ff. pro socio*, hæc leguntur. *Idem respondit, societatem non posse vltra mortem porrigi, & ideo nec libertatem de supremis iudicijs constringere quis poterit, vel cognatum vltimorem proximioribus præferre.* Vbi, vt vides, societas vltra mortem socij, non porrigitur. In *l.* 3. *C. pro socio*, hæc habentur. *Cum in societatis contractibus fides exuberet, cõueniatque æquitatis rationibus etiam compendia æqualiter inter socios diuidi, præses prouinciæ, si patrem tuum salinarum societatem participasse, & non recepta communis compendij portione, rebus humanis exemptum esse perspexerit, commodum societatis quod deberi iuxta fidem veri constiterit, restitui tibi præcipiet.* Quæ verba ad hanc summam reducit Bart. ibid. *Societatis commoda transeunt ad hæredem, & hoc verum etiam si sit talis societas, quæ ad hæredem non transeat.* Et glos. ibid. dicit. *Si emendo salem cum Titio societatem contraxisti, & antequam ad te lucrum perueniret ille fata decessisti, hærede relicto, an hæres iudicio societatis, partem lucri, quæ ad te spectabat petere possit, quæritur? Dicitur, quod sic.* Ex quibus habes, quod societatis commoda ad hæredes transeunt, non tamen ipsa societas, vt communiter tradunt DD. licet ex verbis Bart. citatis, *in summa*, colligatur dari societatem, quæ ad hæredes transeat, & morte non finiatur, quod tunc contingere potest per Aluarum Valasc. *consult.* 63. *n.* 14. quando societas celebrata est cum clausula vt ad hæredes transeat addito iuramento. Secus non transit.

Quæ-

audiendus non est. Steph.Grat. *discept.forens. cap.* 14. *n.* 15. *&* 16. Iuramentum namque quandiu non relaxatur, cum non fit de re iniqua, parit soluendi obligationem, Ioseph Ludouic. *to.*3. *commun.opin. tit. de iurament. concl.* 3. Ratio est, quia tota d.iuramenti obligatio, Deo acquiritur, non vsurario Gare. *de vlt.fin.illat.* 22. *n.*465. Couar. *in cap. quamuis pactum p.* 2. §.3. *n.*2. & alij. Vnde cap. *ad nostram, de iureiur.* apertè statuitur, quod iurans non repetere vsuras, tenetur iuramentum seruare, poterit tamen alia via iuuari, denunciando iudici, vt ex officio inquirat, & cogat vsuras restituere, potest etiam iudex hanc inquisitionem facere etiam parte non petente per Socin. *reg.*200. *sallent.*1. Tiraquel. *de priuil. pia causa n.* 152. & alij, quos refert Farin. *fragm. crim. p.*2. *verb. inquirere n.* 355. Poterit etiam qui iurauit se non repetiturum vsuras, petere iuramenti relaxationem, & postea eas petere, vt constat ex dictis.

DISPVTATIO XV.

DE CONTRACTV

Societatis.

1 BEATA res foret, si quemadmodum, & puerum, & adolescentem, atque iuuenem, senemque tempus facit, ita etiam prudentem. & iustum, fidumque faceret. Cum vulgaribus hominibus, in minimis solummodo societas habenda est, in maioribus autem, vt sermonibus necessarijs, vt vitę securitate, nequaquam, etenim si quando à maleficijs abstinent, ob aliquam causam, procliuis tamen ad naturam reditus est. Ferę sæpè numero quiescunt, suntque mansuetæ dormientes, aut saturatæ, suam ipsarum naturam non abijciunt. Ita & illi per aliquod tempus non nocent, verum accedente occasione, vsuram, & sortem prauitatis persoluunt. Torpedo piscis haud nocet, nisi contactu, sed virus suum etiam ab ære per linum, & arrundinis internodia ad piscatoris manum mirè transmittit. Sic improbi, ac pestilentes haud nocent, si nihil cum illis habeas commercij, rerum quarumcumque consuetudine contacti morum veneno afflant. Aconitum, vt bene obseruat Plinius *lib.* 19. *cap.*2. solo contactu necat, ita quorūdam conuictus protinus inficit. Vna meretrix multos fornicatores facit, sic plurimos inquinat paucorum, immo vnius auari abominanda societas. Cum auaris nulla habenda conuersatio, nulla cum iniquis hominibus, ac proinde cum istis nullus contractus ineundus est, nulla societas, quia quod aliàs sine peccati, & vsuræ labe fieri potest, cum istis male perficitur. Quocirca post disputationem de vsura hanc adijcimus, vt ex illa ad huius iudicium facilius descendamus.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO I.

Quid sit societatis contractus, quotuplex sit, quasque leges, conditionesque requirat.

2 SOCIETATIS contractus perfectè definiri non potest, antequam societatis multiplicitas videatur, & sic cognitio primi in titulo positi, à cognitione secundi, dependet. Societas ergo à coniunctione nomẽ habet, largè accepta, omnem significat coniunctionem, duorum, pluriumuè, tam in bono, quam in malo, à verbo *socio*, quod est iungo. Nam & inter fures, atque latrones, alioſque sceleratos, societas esse dicitur, iuxta illud Isa. 1. *socij furum*; & socij criminum dicuntur qui consulunt, qui fauent, qui adsunt, &c. delinquenti.

3 Tripliciter aliqui dici possunt socij. Primò societate generalissima. Secundò societate speciali. Tertiò societate specialissima. Socij generalissimè, dicuntur illi, qui *in* bonis quibuscumque communicant, & *in* quibusuis laboribus, vnde sunt socij hæreditatis, legati, donationis, & similium quorumcumque bonorum inter ipsos diuidendorum. Similiter milites dicuntur socij propter communem laborem, & omnes qui vnà laborant in officina, in famulitio, in custodia castri, ciuitatis, in nauibus, in agris, vineisque colendis, &c. socij dicuntur. Socij speciales sunt illi, qui communicant de eodem lucro, industria, vel artificio vnius, & alterius acquisito, qui sustinere debent etiam damnum si quod ex societate proueniat. Socij specialissimi sunt illi, qui ex contractu inito ad lucrandum conueniunt, conferendo pecuniam, industriam, laborem.

4 His positis contractus societatis sic ex Sylu. *verb. peculium*, & *verb. societas*, definiri potest, *est conuentio, seu contractus duorum, aut plurium, conferentium suam pecuniam, industriam, vel laborem ad lucrandum*. Hanc definitionem approbat Nauar. *in man. cap.* 17. *n.* 251. & plerique alij. Dicitur *conuentio, vel contractus duorum, vel plurium*, loco generis, quia in hoc conuenit cum venditione, emptione, locatione, &c. qui fieri possunt inter duos aut plures. Dicitur: *conferentium suam pecuniam, industriam, vel laborem ad lucrandum*, loco differentiæ, quia in hoc societas lucratiua, ab alijs contractibus, & societatibus distinguitur, nam si in societate quis nec pecuniam, nec industriam, nec laborem ponat, & lucri particeps fiat, non erit tunc societas, sed donatio intercedet, vel alius contractus.

5 Vltra societatem lucratiuam, quæ scilicet primario ordinatur ad lucrum, dantur aliæ societates, vt constat ex *l.* 1. *& seq. ff. pro socio*, vt est societas omnium bonorum, hæreditatis, legatorum, &c. Alia est societas artis, cum plures eandem artem exercent, & habent impensas, lucra, & damna communia. Alia est societas officij, quando plures eodem officio funguntur, vel vnus officio fungitur, & alius præstat pecuniam, vel alia ad illud fungendum. Alia est societas animalium, vt maiorum, quæ armenta dicuntur, scilicet boum, equorum, &c. vel minorum, quæ gregis nomine veniũt, scilicet ouium, caprarum, porcorum, &c. Prius agemus de societate negotiationis, postea de alijs.

6 Societas negotiationis, sicut & alia quæcunque contrahi potest, vel ad certum tempus, vt ad 10. vel 12. annos, plures,

res, & pauciores, imò etiam ad tot menses. Item ad tempus incertum, vt ad vitam vnius ex socijs, vel alicuius alterius. Potest societas celebrari per nuncium, per litteras, per nutus, per signa, & alio quouis modo manifestatiuo consensus. Societas negotiationis, his modis fieri cõsueuit. Primò, vt vnus det pecuniam & alter impendat laborem; & aliquando concurrit tertius impendens industriam ad lucrandum. Vt hæc societas licita sit requiritur, quod videatur æstimatio laboris, & industriæ, nam si labor, & industria tanti æstimetur, quanti pecunia, tunc lucrum diuidi debet æquis portionibus, quod si non tanti, tunc ad ratam valoris lucrum diuidi debet. Secundò consueuit celebrari, vt vnus ponat tantum pecuniam, & alter pecuniam, & laborem, vel industriam, & tunc vt societas sit licita, debet fieri æstimatio laboris, vel industriæ, & secundum æstimationem debet fieri diuisio lucri. Vnde si quis posuit 100. scuta, & alter alia 100. & insuper laborem, qui æstimatur 100. in diuisione lucri ille habebit vnam partem, & iste duas ex tribus.

7 Hinc colliges huius contractus leges, seu conditiones. Prima est, quod societas fiat pro negotiatione honesta, *l. quod autem, l. quod enim, l. nec permittendum, ff. pro socio*, & cap. *per nostras, de donat. inter virum*, quia malorum nulla, proprie societas est, sed conuentio Belial. Secunda est, vt inter socios seruetur æqualitas, quoad impensas, lucra, damna, &c. pro rata illius, quod confert, *l. cum duobus. l. si non fuerint, ff. pro socio*. Tertia est, quod si pecunia pereat, nullumque lucrum acquiratur, tunc is, qui pecuniam dedit, suam pecuniam amittit, & laborans, mercedem sui laboris, & qui posuit industriã, præmium suæ industriæ, nisi aliud conuentum est, vt cum sors assecuratur, de quo postea.

QVAESTIO II.

An finita societate, pecunia sit illi restituenda, qui illam posuit vbi alia videnda.

8 QVÆSTIO præsens procedit in casu, quo vnus posuit pecuniam, & alter laborem, vel industriam, an tunc pecunia quæ manet, & vocatur sors principalis, debeat illi dari, qui eam contulit, & deinde lucrum diuidi, an vero, & lucrum, & pecunia diuidi debeant pro rata pecuniæ, & æstimationis laboris, & industriæ. Glos. *in l. 1. C. pro socio*, sic habet. *Sed quæro an ille, qui pecuniam contulit debet habere capitale solum in diuisione societatis, idest sortem, & lucrum tantum ex ea proueniens communicare. Io. distinguit, an ab initio sic dedit pecuniam, vt communicaret, an vt sua remaneret, in primo casu communicatur, in secundo non. Quid si hoc non appareat? Resp. in dubio præsumitur communicare, vt ff. eod. l. 1. § fin. & l 2. Licet alia sit huius ciuitatis, & quarundam aliarum consuetudo scilicet, quod in dubio non præsumatur communicata.* Vbi, vt vides, vult hæc glos. quod principalis pecunia sit vtrique socio communis, vt dimidia pars socio debeatur, qui operam, vel industriam collocauit, at pacto, vel consuetudine potest non esse communis. Vnde si nihil inter se socij paciscantur, consuetudini, loci, vel mercatorum standum erit. Hanc glos. sic explicatam sequitur Conrad. *de contract. q. 93. ver. secundum corollarium*, Couar. *lib. 3. var. cap. 2. n. 2.* vbi alios citat. Ratio hu-

Ex commodo recreatio. Ex commodo recreatio. Ex commodo recreatio.

dicit: *Vt is, qui operas confert admittatur vt verus socius, & solum sit particeps lucri secundum æstimationem operarum, quasi tantum pecuniæ in societatem contulisset, quanti valent opera, vt si conferas mille, aureos, & opera socij æstimetur centum aureis, sitque particeps lucri, quasi contulisset solum certum, aureos, hic contractus & si à quibusdam Doctoribus probari videatur est tamen omnino iniquus.* Ratio est, *quia socius id, quod confert, certo amittit, perit enim opera illius, tu vero quod confers non amittis, sed manet tibi saluum, vnde est dispar conditio sociorum, quod repugnat contractui societatis.* Non est dispar conditio sociorum in societate explicata à D. Thom. Sylu. Caiet. & alijs plerisque, sed bene in societate à Lessio explicata. Lessij societas continet iniquitatem, non societas à D. Thoma, Sylu. & Caietano explicata. Quod societas à D. Thoma, Sylu. & Caiet. explicata, nullam contineat iniquitatem constat ex ipsorum verbis. Nam licet capitale, in illorum sententia debeat restitui danti, tamen cum tali restitutione, omnimoda seruatur æqualitas, quia conueniens est, quod si capitale pereat, danti pereat, ita si conseruetur, ipsi conseruetur. Tum quia in pecunia sunt duo, ipsa pecuniæ substantia, quæ permanet, & manet socij dantis, & ipsi perit, & vsus, seu negotiatio illius, quæ perit: at in ponente operas, nil permanens datur, sed tantum negotiatio quæ consistit in exhibitione, seu vsu operum, ergo illi, duo dari debent, & id quod permanet, quod suum est: & fructus vsus, at isti, solum dari debet fructus vsus, non aliquid permanens, cum nihil permanens in societatem posuerit. Quod autem societas a Lessio explicata contineat iniquitatem, constat ex dictis, quia in eius societate, vnus plus alio habet, cum minus posuerit, nam habet partem substantiæ permanentis, cum nihil de illa posuerit. Tum quia si pereat capitale danti pecuniam duo pereunt, & pecunia & negotiationis vsus, at danti operas, solum fluens perit, non permanens. Quare nostram sententiam vltra D. Thomam Sylu. & Caietanũ sequuntur D. Bernardinus, & alij plures quos refert, & sequitur Azorius *p. 3 lib. 9. cap. 2. q. 1. vers. altera opinio*, vbi hæc dicit. *Et reuera hæc opinio est certissima, eam enim habet S. Thomas, &c.* Quare Lessij sententia damnata est à Sixto V. *in Bulla detestabilis*, §. 2. vbi hæc habentur. *Sed potius cuncti nouerint societates huiusmodi, cum in posterum vnus pecuniam, animalia, aut alias res, & bona, alter vero operam, vel industriam confert, purè, sincerè, & bona fide, sicut decet, iustis, & æquis conditionibus, & pactis, secundum iuris dispositionem, ac sine vlla prorsus fraude, palliatione, aut vsurariæ prauitatis labe, aut suspicione, ineundas, seu contrahendas esse, ita vt non ad certam summam, aut quantitatem, ab omni periculo, & damno, vt præfertur immunem, lucri nomine persoluendam, neque ad capitale, si casu fortuito perit, restituendum socius accipiens teneatur. Si vero finita societate ipsum capitale extat, ei qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter ipsos contrahentes, super eo legitimè conuentum sit.* Vbi, vt vides finita societate capitale extans, restitui debet ei qui illud contulit in societatem, nisi socio fuerit communicatum, vt cum vterque socius suam pecuniæ partem confert, & in vnam summam conferunt, vel nisi legitimè aliter inter socios conuentum sit, vt fiat pecunia communis. Potest namque taliter societas contrahi, quod etiam pecunia communis fiat, quando consideratis, considerandis ille, qui confert operam, vel industriam talem ponit, quod æquat pecuniam, & eius negotiationem.

13 Quæres 1. an quando initur societas, possint socij ita pacisci, quod si pereat, damnum sit commune? Resp. quod si societas ita contrahatur, vt pecunia fiat communis, tunc pacisci potest, vt etiam damnum sit commune, at si pecunia non communicetur, cum pecunia maneat dantis, nisi aliunde fiat compensatio, non potest tale pactum adijci, vt damnum sit commune, cum non sit pecunia communis. Ita Sylu. Angelus, Rosella, *verb. so.*

societas, & alij passim.

14 Quæres 2. an societas possit sic iniri, vt pecunia danti restituatur, tametsi casu fortuito pereat? Affirmatiuam sententiam sequi videntur Host. *in summa tit. de vsura*, §. *in alijs*, Ioan. Andr. *in cap. per vestras, de donat. & inter vir*, & alij. Nihilominus non est recedendum à communi sententia; quod dicta societas eo modo celebrari non possit, & sic tenent. D. Antonin. *p. 2. tit. 7. cap. 7. §. 37.* Sot. *lib. 6. de iust. q. 6. art. 2. ad 3.* Sylu. cum cæteris summistis *verb. societas*, & canonistę *in cap. vlt. de vsuris*, & constat ex verbis Sixti V. n. 12. ad finem relatis.

15 Quæres 3. an societas contrahi possit eo pacto vt sors salua semper restituatur, quouis modo pereat, non quidem in vim societatis, sed alterius contractus qui assecurationis dicitur? Sotus *loco citato* id negat, siue vno, siue duobus contractibus id fiat. Caiet. *in opusc. to. 1. tract. 31. respons. 11.* id affirmat, modo fiat duobus contractibus intercalatis. Sylu. Angel. & alij summistæ *verb. societas*, Nauar. *cap. 17. n. 254. & 283. & cons. 8. de vsur. n. 4. & cons. 13. 9. & alibi*, Couar. *lib. 3. var. cap. 2. n. 4.* & alij communiter, dicunt illam societatem cum illo pacto, ratione contractus assecurationis fieri posse, neque in hoc aduersari dictæ Sixti constitutioni, quia tunc socius ratione assecurationis, seu oneris, quod sustinet accipit pretium ratione cuius res ad æqualitatem reducitur. Potest etiam fieri implicitè dictus contractus assecurationis, vt notant prædicti DD. quando socius, qui dat pecuniam, portionem minorem lucri exigit, & tanto minorem portionem exigere debet ratione assecurationis, socius, qui pecuniam confert, quanto mains est periculum eam amittendi.

QVAESTIO III.

Quomodo lucrum diuidendum sit inter socios, vbi de contractu trium, alijsque:

16 HAEC quæstio ferè constat ex dictis q. præcedenti, constat enim, quod si pecunia communicata est, & pecunia, & lucrum diuidi debeat, seruata in omnibus æqualitate, etsi pecunia communicata non sit, illa debet primò extrahi, & danti concedi, & deinde lucrum partiri iuxta valorem vtriusque vsus, pecuniæ scilicet, seu pecuniariæ negotiationis, & valorem vsus operum, & industriæ, verum claritatis gratia aliqua quæsita proponenda, & soluenda sunt.

17 Quæres 1. an societas sic iniri possit, vt vnus socius det pecuniam, alter ponat opera, & industriam, vel etiam suam pecuniæ partem, cum pacto, quod recipiens pecuniam, eam saluam restituat in fine societatis, & simul partem lucri? Resp. quod si pactum sit, quod æqua lucri portio restituatur, contractus iniquus est, cum recipiens pecuniam subeat onus restituēdi integram sortem, & æquam lucri partem, sine vllo emolumento pro assecuratione pecuniæ, quod damnatur in d. constitutione Sixti V. Si verò fiat diminutio portionis lucri ad æquitatem, vt scilicet tantum remittatur de lucro, quantum iudicio viri prudentis necessarium est ad ponendam æquitatem, vt scilicet compensetur onus, quod recipiens pecuniam subit, assecurando illam, tunc nulla intercedit iniquitas, pro quo videri potest Nauar. *cap. 17. n. 253. cum seq. cons. 8. de vsur. cons. 13. n. 6. & cons. 16. tit. eod. & comm. in cap. si fœnerauerit, 14. q. 3. n. 32. cum seq.*

Digitized by Google

18 Quæres 2. an in societate sit licitus contractus, qui dicitur trium cõtractuum? Contractus trium contractuum est *ille in* quo tres contractus reperiuntur, seu qui tribus contractibus perficitur, vt contingit cum quis suam pecuniam in societatẽ confert, eo pacto vt alter in se periculum suscipiat, & certam lucri pensionem soluat; in hoc namque contractu, tres contractus reperiuntur: vnus societatis, ratione cuius lucrum fit commune; alter assecurationis vi cuius mercator totum pecuniæ periculum in se suscipit, iusto pretio accepto, iudicio prudentis, pro rata periculi; tertius venditionis quo ille qui mercatori pecuniam dat, vendit lucrum dubium, & incertum, pro certo, vt scilicet det 4. aut 5. pro centum, pro ratione lucri. Sit exemplum. Mercator cum illis centum scutis, quæ quis illi dat probabiliter lucrabitur 10. aut duodecim, aut quindecim: demus claritatis gratia quindecim, & sic septem scuta cum dimidio deberent dari illi, qui pecuniam dedit in societatem; sed quia qui dat vult esse securus de capitali, pro omni euentu, dat illi vnum scutum cum dimidio pro assecuratione; & ne habeat occasionem contendendi cum mercatore circa lucri quantitatem, illi vendit lucrum incertum vt 6. pro 5. & sic absque alia molestia recipit quot annis 5. pro centum, sicuti si emisset centum, vel sicut si emisset vnum locum montium, vbi dantur 5. pro centum. Aliqui reprobant hunc contractum, præsertim ex illis, qui scripserunt ante Nauar. Ipse autem Nauar. *in man. cap. 17. n. 256. & in comment. de vsur. n. 32. cum seq.* & alij plures post ipsum, eum admittunt. Et idem Nauar. testatur esse consuetudinem in Germania, Gallia, & Italia, nam viduæ, pupillorum tutores, & minorum curatores illum frequenter exercent, licet vnico contextu eum perficiant. Puto hunc contractum exerceri posse, modo absit iniquitas, seruetur æqualitas, & omnia bona fide sine dolo, & fraude, & iuxta præscriptum boni viri perficiatur.

19 Quæres 3. an sicut lucrum debet esse commune in societate, ita etiam damna, ita quod damna debeant inter socios communicari? Resp. affirmatiuè, loquendo de damnis, quæ ex societate tanquam ex causa descendunt, secus est de illis, quæ ex ipsa societate non descendunt, sed obueniunt aliunde, tametsi occasione societatis. Sic Sylu. *verb. societas 1. q. 9.* Angel. *eod. verb. 1. n. 15.* & cæteri summistæ ibid. & tradunt Bart. Bald. & alij legistæ *in l. 1. ff. pro socio*, pro quo attendi debent, quæ traduntur *l. cum duobus, §. damna ff. pro socio*, vbi dicitur. *Damna quæ imprudentibus accidunt, hoc est damna fatalia, socij non coguntur præstare; ideoque si pecus æstimatum datum sit, & id latrocinio, aut incendio perierit, commune damnum est, si nihil dolo, aut culpa acciderit eius, qui æstimatum pecus accepit. Quod si à furibus subreptum est proprium eius detrimentum est, quia custodiam præstare debuit, qui æstimatum accepit.* Et post aliqua adijcitur. *Quidam sagariam negotiationem coierunt, alter ex his ad merces comparandas profectus in latrones incidit, suamque pecuniam perdidit: serui eius vulnerati sunt resque proprias perdidit. Dicit Iulianus damnum esse commune, ideoque pro socio actione damni partem dimidiam agnoscere debere, tam pecuniæ, quam rerum cæterarum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur. Sed & si quid in medicos impensum est, pro parte socium agnoscere debere, rectissimè Iulianus probat. Proinde & si naufragio quid perijt, cum non aliàs merces quam naui solerent aduehi, damnum ambo sentient. Nam sicuti lucrum, ita damnum quoque commune esse oportet, quod non culpa socij contingit.* Quid autem sit sagaria negotiatio, tradit glos. ibidem, & de illa agit Bud. *l. 1. ff. depositi*, & inuenies significationem apud Calep. *verb. sagum*, vbi duas ponit significationes, communior tamen est quod significet vestem quandam militarem quam super arma solebant ferre milites Romani, licet aliquando significet vestem vilem, ad quem sensum dicitur Italicè, quod quis est indutus sacco, seu sago.

QVAE-

Digitized by Google

QVÆSTIO IV.

De Societate animalium, illiusque connexis.

20 SICVT animalia locari possunt, ita & in societatē dari. Locat v.g. oues rustico, qui illi oues dat ad aliquē vsum, certo pretio ab eo accepto; solent enim oues locari rusticis, vt ex ijs colligant lanam, lac, &c. vel vt eius agrum stercorent, &c. Dantur autem ad societatem, quando dantur vt commoda, fructus, impensæ, & damna sint communia, secundum quod inter socios conuenitur. Aliquando etiam quis dat animalia, & alter ponit alimenta, & impensas, & deinde fructus est communis. Aliquando præterea dantur animalia vt solum fructus sit communis, & diuidatur inter socios, non animalia; aliquando etiā animalia diuiduntur. Aliquando demum talis fit societas, quod quis dat alteri vnū, aut plures sues paruos, & ille illum, vel illos impingat, & deinde æqualiter diuiditur, vel diuiduntur. Circa hanc societatem, vt licita sit, aduertendum est vt seruetur æqualitas; nam si expensæ superarent impensas, seu si alimenta, labor, industria, &c. superarent valorem animalium, ita quod non seruaretur æqualitas, admitti non posset. Possunt etiam animalia dari in societatem vt recipiens subsiet periculo, ratione contractus assecurationis, qui intercedere potest, modo seruetur æqualitas, vt scilicet, qui subit periculum, plus de fructu percipiat, pro rata æstimationis periculi, quod subit. Si enim possunt hoc modo animalia locari, vt si pereant, ipsi accipienti pereant, diminuto ad proportionem pretio locationis; ita etiam dari poterunt ad societatem, vt accipiens subeat illorum periculum; modo hoc onus iusto pretio soluatur, quod fiet si de dictorum animalium commodo maior portio iuxta æstimationem periculi, detur accipienti. Vide Sylu. *d verb. societas* 2. *q.* 8.

21 Quæres 1. an quando oues v. g. dantur rustico æstimatæ, censeantur venditæ, an in societatem datæ? Sylu. *d. verb. societas* 2. *q.* 6. dicit dictas oues, tunc censeri venditas, eo quod venditionem inducat æstimatio, *l. æstimate, ff. soluto matrim. & l. plerumque, ff. de iure dotium*, ac proinde vult Sylu. quod tunc dans nil aliud expetere potest, nisi pretium quo sunt æstimatę. Verum dupliciter oues æstimari possunt. Primò simpliciter, vel vt pretium detur, vel totidē oues eiusdem æstimationis, &c. aut solum æstimatæ sunt vt si casu pereant, aut culpa recipientis, pretium refundatur, & tunc censentur datæ in societatem, cum illis conditionibus, vt scilicet, si pereant, vel pretium, vel totidem oues restituantur. Secundò æstimari possunt vt transeant in venditorē, & tunc venditę censentur.

22 Quæres 2. an animaliū societas ita fieri possit, vt qui ponit operam, conseruet numerum illorum, substituendo ex fœtibus in locum præmortuorum? Resp. affirmatiuè cum Sylu. *loco cit.* quia quod ex fœtibus noua substituātur, cedit in æquale damnum, & commodum vtriusque, eo quod fœtus qui substituitur, vtrique fructificat; vtrique namque interest, quod ouiū numerus conseruetur, quia tunc erūt plures fœtus, & plus lactis, lanæque habebitur. At hoc mihi verum non videtur, quando integer numerus Domino ex conuentione est restituendus, quia tunc vnus socius magis grauatur, & alter subleuatur: numerus namque integer conseruatur ex dimidio fœtus socij, secus esset quando grex diuidi æquè deberet.

QVAESTIO V.

De Societate officiorum, illiusque connexis.

23 LEO X. edidit constitutionem de hac materia *die* 12. *Ianuarij* 1514. sed eam non posuit Cherubinus in Bullario, quia vt notat ad Bullam Pij IV. iam penè antiquata erat. *Leonis Bullam veluti in totum antiquatam, volens prætermisit.* Etiam Paulus IV. *constit.* 8. *inter cæteras*, hanc materiam societatis officiorum valde restrinxit, quocirca eam reuocauit Pius IV. *constit.* 12. *cum sicut accepimus*, quæ constitutio modo obseruatur. Forma autem obseruanda in officiorum societate ex vi Pianæ constitutionis in verbis sequentibus eiusdem constit. habetur. *Volentes ex auctoritate nostra decernentes, quod de cætero ipsis officialibus super tamen eorum officijs societatesquascunque, cum pactis tamen licitis, & honestis, prout, & quemadmodum ante constitutionem præfatam solitum erat; etiam nulla à nobis, seu Rom. Pont. pro tempore existente desuper expedita supplicatione, seu signatura; non tamen vltra valorem officiorum super quibus illa fieri contingeret, ita quod ad requisitionem secum societatem contrahentium, teneantur in ipso contractu specialiter exprimere alias societates super eodem officio contractas, si quæ sint; & si eas falsò negauerint, vel expresserint in toto, vel in parte, pœnam priuationis officiorum ipsorum super quibus societates huiusmodi contractæ fuerint, sine tamen præiudicio creditorum, quatenus aliunde illis satisfieri non possit, ipso iure incurrant. Et nihilominus tam ipsi, quam fideiussores desuper præstiti ad satisfactionem societatum, & debitorum desuper contractorum teneantur, & obligati existant, facere, & inire, & pecunias recipere, & contractus desuper celebrare, qui aliàs tamen legitimè initi, validè, & efficaces existant, & executioni demandari debeant, liberè, & licitè possint, & valeant, licentiam, & facultatem concedimus per præsentes, &c.*

24 In hac Piana constitutione absoluta datur facultas celebrandi societates super officijs suis, seruatis dumtaxat sequentibus conditionibus. Prima, quæ etiã est de iure naturæ, vt omnia pacta illicita, & contra bonos mores arceantur, de quo nulla potest esse difficultas, suppositis ijs, quæ supra diximus, & infra dicemus. Secunda est, quod societas non fiat vltra valorem officiorum; nam si officium valet 100. non possunt accipi 200. vel 300. &c. Nam qui dat pecuniam, eam dat, quia alter pecuniam non habet, vel non tantam, quanta necessaria est ad officium emendũ, ergo non potest accipere maiorem, quam sit necessaria ad officij emptionem; vt fiat æqualitas, quatenus vnus ponit pecuniam, & alter laborem, vel industriam, & lucrum diuiditur. Tertia conditio est, quod in ipso contractu teneatur, qui pecuniam recipit exprimere an sint alij socij, seu an sint celebratæ aliæ societates, vt sic videatur an pecuniæ summa æquet, vel superet valorem officij, quod si quis alias societates neget siue in totum, siue in partem, eo ipso sit priuatus officio, sine vllo tamen creditorum detrimento, quibus ipse, & fideiussores cogantur omnino satisfacere.

25 Quæres 1. an societas officij iniri possit, & valeat si non pecunia, sed res aliæ loco pecuniæ, vt merces dentur? Negat Castracan. *de societ. cap. 7. n.* 8. Probat, quia officiorum societates ideo sunt institutæ, vt detur pecunia illi, qui officium emere vult, vt emat, integrumque pretium soluat, & per alias res, vt per merces hoc facere nequit; ergo. Verum hæc ratio nulla est, primò quia potest officium etiam emi soluendo æquiualens pecuniæ, seu soluendo pretium in tot mercibus, & alijs rebus vt in argenteis, auleis, tapetibus, &c.

Digitized by Google

&c. Secundò, quia potest illas merces vendere, & ex pretio, officij pretium soluere. Cauendum tamen est, ab iniquitate; vt scilicet non dentur merces magno pretio, cum vendi non possint eodem pretio quo æstimantur. Vnde hanc sent. tenet Gabr. *cons.* 80.

26 Quæres 2. an Petrus possit dare 100. scuta in societatem Paulo, habenti officium, eo pacto vt si intra sex menses Petrus moriatur, Paulus d. 100. lucretur; secus dentur tot pro illis 100. Resp. affirmatiuè, modo vitæ periculum, & lucri spes æquentur, iudicio prudentis. Solet etiam pecunia sic dari in societatem, vt Petrus det 100 scuta Paulo cum facultate nominãdi, intra tale tempus, & quod si decedat sine tali nominatione, illa 100 sint accipientis, de quo videri potest Castracanius *de societate cap.* 8. *n.* 11.

27 Quæres 3. an admitti possit ille mos, vt qui habet officium, & pecuniam accipit in societatem officij, soluat lucrum anticipatè, videlicet in principio semestris? Mihi iste mos difficilis videtur, quia lucrum ex societate non soluitur antequã ponatur; nisi titulo emptionis, & venditionis, vt si lucrum esset incertum, vel etiam certum, sed futurum, vendatur alicui pro rata valoris, seu tanti vendatur, quanti valet lucrum in spe, non in re, & sic pretium soluatur, in d. autem casu, vt video, non fit venditio, nec emptio, sed absolutè soluitur lucrum anticipatè antequam ponatur. Quocirca sicuti vsura est, vt supra aduertimus, quando quis mutuat 100. sed soluit solum 90. retentis 10. pro lucro cessante, quia tunc idem est, ac si mutuaret 90. & pro illis 10. recipiat; ita & in casu posito. Respondent illi, qui has societates exercent, quod hoc est speciale priuilegium, & specialis natura huius societatis, quia societas officiorum potius est contractus innominatus *do, vt des*, quam societas; nam esto hoc sit verum, adhuc in contractu *do, vt des*, non debet fieri ea solutio anticipata, vt ex se notum videtur, ideo videant illi.

QVAESTIO VI.

Explicantur quædam aliæ Societates.

28 VALDE frequens est in quibusdam locis quædã societas, quæ Italicè vocatur *à godere*, & tunc fit quando vnus dat alteri domum, aut vineam, aut campum, & alter dat pecuniam: quem contractum sic celebrant: vtere tu domo, aut vinea mea, & ego vtar pecunia tua: & dupliciter formari solet. Primò ad tempus determinatum, vt ad 10. 20. &c. annos, quibus elapsis vtrinque fit restitutio, qui enim accepit pecuniam, illam restituit, & qui accepit domum, aut vineam, illam pariter restituit. Alio modo celebrari solet, ad tempus scilicet incertum, vt liberum sit vtrique rem suam repetere. Iste contractus communiter ab omnibus reprobatur, quia tunc temporis pecunia censetur data mutuo, pro quo qui eam dat fruitur domo, non computando illius vsum in sortem, quod est vsura; vsura namque patens est cum quis dat 100. mutuo alteri, cum pacto vt vtatur eius domo quandiu mutui contractus non dissoluitur.

29 Licet ergo iste contractus vi societatis reprobetur, cum re ipsa nulla detur, tamen Conrad. *de contrac. q.* 84. Gabr. *in* 4. *dist.* 15. *q.* 11. *art.* 3. *dub.* 4 Couar. *lib.* 3. *var. cap.* 9. *n.* 3. Maior. *in* 4. *d. dist.* 15. *q.* 43. Medina *C. de rest. tit. de rebus per vsuram acquisitis, q.* 15. & aliqui ex modernis, ex alio titulo eum saluare conãtur, scilicet in vim contractus emptionis, & venditionis, non absolutè, sed cum pacto retrouendi-

tio-

Digitized by Google

tionis, vt scilicet qui dat pecuniam emat domum eaque vtatur, quandiu pretium non restituitur, & domus non redimitur. Alij saluare conantur dictum contractum, stãdo in ratione mutui, ita quod re ipsa pecunia mutuetur, cũ tamen vsus domus nõ detur pro mutuo precisè, hoc enim vsura est, sed ratione lucri cessantis, aut damni emergentis si tanti æstimetur, quanti æstimatur vsus domus. Ita est, sed videndum est, an reuera detur tale lucrum cessans, aut damnum emergens, pro quibus compensandis detur vsus domus.

30 Datur alia societas inter fratres ratione communis hæreditatis, aut patrimonij indiuisi. Quæ societas quando, & quomodo contracta videatur, colligi poterit ex *l. si fratres, ff. pro socio*, vbi dicitur. Si *fratres parentum indiuisas hereditates ideo retinuerint, vt emolumentum ac damnum in his commune sentirent, quod aliunde quæsierint, in commune non redigetur.* Ergo tunc solum redigetur in commune, quod ex vi bonorum communicatorum prouenit, non quod aliunde: vt bene aduertit glos. ibid. dicens. *Si fratres retineant hereditatem parem, & indiuisam, omne damnum, & lucrum erit commune, quod si aliunde aliqui alter eorum quæsierit, non erit propterea commune.* & §. 2. *eiusdem legis*, dicitur. *Si inter fratres voluntarium consortium initum fuerit, & stipendia cæteraque salaria in commune redigi iudicio societatis, quamuis filius emancipatus hæc non cogatur conferre fratri in potestate manenti, quia etsi in potestate maneret, præcipua ea haberet, &c.*

31 Bald. *in d. l. si fratres.* & alij DD. ibidem sequentia aduertunt pro praxi. I. Quod si vnus solus frater negotietur, non intelligitur contracta societas cum alio, qui non negotiatur, nisi aliud expressè cautum sit. II. Quod si vterque negotietur, censetur contracta societas, nisi expressè oppositum cõuentum sit. III. Quod censetur societas contracta si in commune omnia conferant, munera, dona, stipendia, quæ sibi legantur, donantur, &c. quia isti sunt actus sociorum. IV. Tunc contrahitur societas, quando frater natu maior res suas, & fratri natu minoris communi nomine administrat, ita quod frater alter ratum habeat, & è contra. V. Non censentur communicata bona, quæ frater acquirit ex publici muneris administratione, quia ista non descendunt ex quæstu, sicut nec bona castrensia, aut quasi castrensia. Ita Bart. *in l. si patruus, C. communia*, Sylu. *verb. peculium, q.* 20. *ad fin.* VI. Si frater filiam ex bonis communibus dotauit, debet dotem in suam partem computare. Vnde contracta societate, omnia bona legitimè ex illa congregata cõmunicantur, ac proinde lucra, commoda, damna, debita, pericula, &c. erunt communia, ac proinde non debet frater vnus alteri contribuere vt militet, si velit, vt filiam dotet ad nuptias capessendas, ad religionis institutum amplectendum, data tali bonorum communitate.

32 Quæres 1. an quando duo fratres simul habitant, & de communi mensa, cibo, potuque viuunt post obitum patris, & vnus illorum ex suo aliquid in victum communem impendit, possit illud iure repetere? Resp. negatiuè si inter illos contracta erat societas, bene si contracta non est. Sylu. *verb. peculium* 2. *q.* 22. Quod verum habet quando ambo fratres sunt ęque maiores, secus si alter sit ætate minor, furiosus, aut prodigus, cui administratio interdicta est, quia impensæ factæ in alimentis illius non repetuntur, quia censentur condonari, nisi oppositum exprimatur, eo quod impensæ communes ad alimenta sufficiunt.

33 Quæres 2. an quando fratres viuunt in communi, & commune habent patrimonium, censeantur contraxisse societatem, tamersi nihil expresserint? Resp. negatiuè, constat ex dictis. Vnde quando vnus ex fratribus, qui in hæreditate communi, & indiuisa succedunt, facit sumptus, & impensas pro honore, aut dignitate consequenda, vel pro nuptijs suis, aut filiorum non debent dicti sumptus aut impensæ reputari communes, sed debet pro sua parte computare; nisi aliter inter eos conuentum sit.

34 Datur etiam in plerisque locis so-

cie-

cietas bonorum mariti, & vxoris, quæ durante matrimonio, quod ex vtriusque bonis acquiritur fit commune. Vnde duplex quandoque est societas inter maritum, & vxorem, vna matrimonialis ad habitandum simul, ad familiam gubernandam, ad prolem generandam, educandam, instituendam. Altera ciuilis ratione bonorum, quæ simul in quibusdam locis communicantur ad lucrandum, ita vt quod ex illa acquiritur iuxta ratam bonorum diuidatur. Communiter tamen non datur talis bonorum communicatio, sed bona vxoris fructificant marito ad matrimonij onera sustinenda.

§. vnicus. *Soluuntur aliqua quæsita ad materiam societatis pertinentia.*

35 QVæres 1. quo in casu ex emptione fundi censeatur contracta societas? Resp. quod in *l. cum proponas, C. pro socio*, sic dicitur. *Cum proponas te prædium coniuncto dominio cum patrono tuo cõparasse, in possessionemque, tam te, quam ipsum inductum: iuris ratio efficit, vt dominiũ fundi ad vtrumque pertineat. Sanè, quia pretium à te solum numeratum, & solemnibus pensationibus, cessante socio, satisfactum esse dicis: iudicio societatis id, quod eo nomine præstari oportuerit, consequeris.* Quæ lex sic summatur à Bald. ibid. *Ementes prædium commune, videntur tacitè contraxisse societatem, tam rei, quam onerum supportandorum propter rem.* Et sic tenet Alphan. *collect.* 416. Roman. *singul.* 435. Burg. de Paz. *cons.* 43. *n.* 2. & Menoc. *cons.* 46. *n.* 5. & *cons.* 122. *nu.* 32. Vbi bene aduertit. quod licet duo emissent communiter fundum, & sic facti sint socij contractus, non tamen dominiũ fundi in vtrumque transfertur, nisi ambo mittantur in possessionem, vel nisi sequatur ratihabitio emptionis factæ, Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. to.* 1. *lib.* 6. *tit.* 1. *n.* 11. Quod si oriatur dubium an socius rem emerit ex pecunia communi, an ex propria, præsumitur emisse ex propria per Abb. *cons.* 46. *dub.* 3. *vol.* 1. Ripam *cons.* 111. *n.* 9. Nattam. *cons.* 358. *n.* 1. Tiraquel. *de retract. conuent. ad finem tit. n.* 88. Ampliatur vt procedat etiam in eo, qui aliena bona administrat, nam si sit vir industriosus, vel possidet bona, præsumitur acquirere de proprio, non de alieno, glos. *verb. ex eius substantia in l. cum oportet, C. de bonis quæ liber.* Ioan. de Amicis *cons.* 224. *n.* 7. Crauet. *cons.* 129. *n.* 2. 3. & 4. & *cons.* 131. *n.* 10. Menoch. *lib.* 3. *præsumpt.* 52. *n.* 1. latè Farin. *frag. crim. p.* 1. *list. A. à n.* 35.

36 Quæres 2. an societas transeat ad hæredes? In *l. si fratres, §.* 3. *ff. pro socio*, hæc leguntur. *Idem respondit, societatem non posse vltra mortem porrigi, & ideo nec libertatem de supremis iudicijs constringere quis poteris, vel cognatum vltimorem proximioribus præferre.* Vbi, vt vides, societas vltra mortem socij, non porrigitur. In *l.* 3. *C. pro socio*, hæc habentur. *Cum in societatis contractibus fides exuberet, cõueniatque æquitatis rationibus etiam compendia æqualiter inter socios diuidi, præses prouinciæ, si patrem tuum salinarum societatem participasse, & non recepta communis compendij portione, rebus humanis exemptum esse perspexerit, commodum societatis quod deberi iuxta fidem veri constiterit, restitui tibi præcipiet.* Quæ verba ad hanc summam reducit Bart. ibid. *Societatis commoda transeunt ad hæredem, & hoc verum etiam si sit talis societas, quæ ad hæredem non transeat.* Et glos. ibid. dicit. *Si emendo salem cum Titio societatem contraxisti, & antequam ad te lucrum perueniret in fata decessisti, hærede relicto, an hæres iudicio societatis, partem lucri, quæ ad te spectabat petere possit, quæritur? Dicitur, quod sic.* Ex quibus habes, quod societatis commoda ad hæredes transeunt, non tamen ipsa societas, vt communiter tradunt DD. licet ex verbis Bart. citatis, *in summa*, colligatur dari societatem, quæ ad hæredes transeat, & morte non finiatur, quod tunc contingere potest per Aluarum Valasc. *consult.* 63. *n.* 14. quando societas celebrata est cum clausula vt ad hæredes transeat addito iuramento. Secus non transit.

Quæ-

37. Quæres 3. quantum duret societas ? Resp. ex l. *tandiu*, C. *pro socio*, quod per se durat pro libito, sociorum, Anton. Gom. *to.2.var.cap.5.n.6.* Mascard. *de probat.concl.1311.n.7.* Mantica *de tacitis, & ambig.conuent.lib.6.tit.23.n.2.* & alij commoniter. Limitatur 1. quando ad tempus determinatum contracta est, quia ante illud sine partium consensu dissolui non potest. Capyc. *decis.274.fin.* vbi aduertit, quod si promissa non seruentur à parte, renunciari poterit ante tempus. Limitatur 2. vt nequeat renunciari intempestiuè, Mascard. *d. concl.* 1311. Valasc. *consult.185.n.4.* Limitatur 3. vt non possit renunciari dolo malo, seu malitiosè, vt solus participet, vel habeat lucrum, & renunciatio fieri non potest cum alterius præiudicio. Arimin. Tepat. *var.sent.to.1.* 355. *cap* 19. *n.2.* expressè habetur *l. actione, ff pro socio*, §. *diximus*. Modi quibus societas dissoluitur habentur *l. verum est, ff. eod.* §. *societas*. Vbi dicitur. *Societas soluitur ex personis, ex rebus, ex voluntate ex actione, ideoque siue homines, siue res, siue voluntate, siue actio interierit, distrahi videtur societas, &c.* quæ omnia ibi explicantur.

DISPVTATIO XVI.

DE LVDO, ET SPONSIONIBVS.

1

VDVS, vt colligitur ex Diuo Tho. 2.2. *q.* 168. *art.2.* est dictum aut factum ludicrum, seu iocosum principaliter ob animi recreationē. Sicut enim corpus opus habet quiete, & somno ad suarum virium reparationem, ita & animus fatigatus attentione ad res speculatiuas, aut practicas, opus habet aliqua reparatione, quæ non aliter fieri potest, quam per exhilarationem, seu delectationem, quæ ludis, & iocis afferri solet. Debet tamen ludus esse moderatus, alioquin animus magis obruetur, quā subleuetur. Nam sicut plantæ aqua mediocri aluntur, immodica suffocantur, sic animus mediocri, honestoque ludo adiuuatur, & subleuatur, immoderato suffocatur. *Medium tenuere beati*. Etiam in ludo, in cantu, in delectationibus potest esse excessus, & defectus. Lussinijs tantum est canendi studium, vt certantes emoriantur, spiritu citius deficiente quā cantu. Echinus semper in spinas ingreditur, eo quod spinas secum circumferat, sic quibusdam agrestibus semper placet acerbitas, propterea quod animo eam semper adferant. Coniunguntur simul in titulo ludus, & sponsio, eo quod sponsio ad ludum reuocetur. Prius de ludo dicetur, postea de sponsionibus.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO I.

Ponuntur præambula de ludo.

2 DIFFERVNT ludus, & iocus, quod ludus in factis, iocus in verbis conſiſtit. Differt etiam ludus à luſu, quod in ludo vltra animi recreationem, etiam ſpes lucri attenditur, at in luſu ſola animi recreatio, & oblectatio inſpicitur. Cõmuniter tamen à ſcriptoribus, cõfundũtur. Eſt ludus in triplici differentia, alius turpis, cuiuſmodi quandoque exhibetur ab hiſtrionibus, & mimis, vt ſunt laſciuę Choreæ, ioci ſcurriles, quos prohibet, acuterque reprehendit Apoſtolus Epheſ. 5. Alius eſt ludus recreans honeſtè. Et alius eſt ludus ſanctorum, ſicut Rex Dauid luſit coram Arca Dei 2. *Reg.* 6. Huius generis ſunt ſanctorum martyrum repreſentationes, vulgaria cantica, cantari cõſueta in Chriſti D. Natiuitate, Paſchate, alijſque feſtiuitatibus. Huius generis ſunt quædam obſequia piæ, humiliſque venerationis rerum ſanctarum in Eccleſia, in Religionibus, in ſeminarijs. Vſus quoque muſicorum inſtrumentorum in officijs diuinis.

3 Ludus, & iocus referuntur à Diuo Tho. loco n. 1. relato ex mente Ariſtotelis ad virtutem Græcè *eutrapeliæ*, Latinè *iucunditatis*, ſeu *vrbanitatis*, quæ moderatur exteriores corporis motus, ſeu geſtus, ideo ad modeſtiæ virtutem eam reuocat. Vt ludus, & iocus à virtutis rectitudine non deflectat, tria in eo obſeruanda ſunt. Primum, vt non fiat actibus, aut verbis, illiberalibus, turpibus, noxijs. Secundum, ne per ludum, tota animi grauitas diſſoluatur. Tertium vt congruat perſonæ, tempori, loco, alijſque bonorum actuum circumſtantijs. Sic tradit D. Th. *d. art.* 2. vbi hæc memoria retinenda ſcribit: *Circa quæ tria videntur præcipuè cauenda, quorum primum, & principale eſt, quod predicta delectatio non quæratur in aliquibus delectationibus, vel verbis turpibus, vel nociuis. Vnde Tullius dicit in* 1. *de offic. quod vnus genus iocandi eſt illiberale, petulans, flagitioſum, obſœnum. Aliud autem attendendum eſt, ne totaliter grauitas animæ reſoluatur. Vnde Ambroſ. dicit in* 1. *de offic. Caueamus, ne dum relaxare animum volumus, ſoluamus omnem harmoniam, quaſi concentum quendam bonorum operum. Et Tullius dicit in* 1. *de offic. quod ſicut pueris non omnem licentiam damus ludendi, ſed eã, quæ ab honeſtis actionibus non ſit aliena. Sic in ioco aliquod probi ingenij lumen eluceat. Tertiò autem attendendum eſt, ſicut & in omnibus humanis actibus, vt congruas perſonæ, tempori, & loco, & ſecundum alias circumſtantias debita ordinetur, vt ſcilicet ſit tempore, & homine dignus, &c.*

4 Deinde notandum eſt ex D. Tho. *d. q.* 168. *art.* 3. Sylu. *verb. ludus*, Nauar. *in manual. cap.* 20. *ex n.* 1. *& de pœnit. diſt.* 15. *cap. conſideret*, & alijs, quod in ſequentibus caſibus peccatur in ludo. I. Peccatum eſt omnis ludus, & iocus ſcurrilis, turpis, noxius, immoderatus, inconueniens, & opera præcepta impediens. II. Sunt peccata ludi hiſtrionũ, qui cum vitæ periculo coniuncti ſunt, quiq; nullo modo ſunt permittendi, proindeque ſi illos exercentes in ipſis moriantur, non ſunt in loco ſacro ſepelliendi. III. Peccant exhibentes comœdias prophanas, vel ludos in Eccleſia. Pro quo nota, quod ſpectacula pro ludis publicis, quorum frequens erat vſus apud Gentiles, ſemper in malam partem accipiuntur, fuerintque alia io-

Ehe sie sich in Gefahr begeben, ihre Ehre zu verlieren, sollen sie lieber ihr Leben verlieren. Sie sollen sich nicht schminken, sich nicht mit Gold und Edelsteinen schmücken, sich nicht mit Seide kleiden, sondern sich mit Scham und Keuschheit bekleiden. Sie sollen sich nicht mit Haarflechten und Perlen schmücken, sondern mit Bescheidenheit und Sittsamkeit. Sie sollen sich nicht mit Gold und Edelsteinen schmücken, sondern mit Scham und Keuschheit. Sie sollen sich nicht mit Seide kleiden, sondern mit Scham und Keuschheit bekleiden. Sie sollen sich nicht mit Haarflechten und Perlen schmücken, sondern mit Bescheidenheit und Sittsamkeit.

Ehe sie sich in Gefahr begeben, ihre Ehre zu verlieren, sollen sie lieber ihr Leben verlieren. Sie sollen sich nicht schminken, sich nicht mit Gold und Edelsteinen schmücken, sich nicht mit Seide kleiden, sondern sich mit Scham und Keuschheit bekleiden. Sie sollen sich nicht mit Haarflechten und Perlen schmücken, sondern mit Bescheidenheit und Sittsamkeit. Sie sollen sich nicht mit Gold und Edelsteinen schmücken, sondern mit Scham und Keuschheit. Sie sollen sich nicht mit Seide kleiden, sondern mit Scham und Keuschheit bekleiden. Sie sollen sich nicht mit Haarflechten und Perlen schmücken, sondern mit Bescheidenheit und Sittsamkeit.

QVAESTIO II.

Quorum terrarum, & quibus, Rex Angliæ sit Dominus.

1. CAPITALIS Rex, & Dominus Regnorum, & Terrarum, quæ ad Coronam Regni Angliæ pertinent, est Rex Angliæ, qui nunc est, Dominus Henricus Tertius, Filius Regis Iohannis, Filij Regis Henrici Secundi, Filij Regis Galfridi, Filij Regis Henrici Primi, Filij Regis Willelmi Conquestoris, qui Regnum Angliæ, & Terras, quæ ad Coronam Regni Angliæ pertinent, per Conquestum adquisiuit, & Regnum Angliæ, & Terras, quæ ad Coronam Regni Angliæ pertinent, tenuit, & possedit, & Regnum Angliæ, & Terras, quæ ad Coronam Regni Angliæ pertinent, tenuerunt, & possederunt Reges Angliæ, Progenitores Regis Henrici Tertij, qui nunc est, & Regnum Angliæ, & Terras, quæ ad Coronam Regni Angliæ pertinent, tenet, & possidet

Kvæg, Svin, Faar, Heste, Gjødning, Kunstgjødning, Kalk, Mergel, Jordforbedring, Dræning, Vanding, Kultivering, Ukrudt, Frø, Sædskifte, Afgrøder, Høst, Tørring, Opbevaring, Salg, Priser, Markedsberetninger, Statistik, Forsøg, Undersøgelser, Foreninger, Møder, Udstillinger, Lovgivning, Skatter, Told, Veie, Jernbaner, Dampskibsfart, Arbeidsforhold, Arbeidslønninger, Husholdning, Haandarbeide, Skolevæsen, Folkeoplysning, Bøger, Tidsskrifter, Kalender, Almanak, Eventyr, Sagn, Sange, Gaader, Ordsprog, Vejrregler, Tro, Overtro, Sundhedspleie, Læger, Apotheker, Jordemødre, Dyrlæger, Sygdomme, Epidemier, Kvæg-, Svine-, Faare-, Hesteseuche, Lungesyge, Klovsyge, Tuberkulose, Miltbrand, Rabies, Trikiner, Finner, Ormesygdomme, Lus, Skabbe, Kvæg-, Svine-, Faare-, Hesteracer, Avl, Opdræt, Fodring, Stald, Staldpleie, Ridning, Kjørsel, Dressur, Hestehandel, Hestekjøb, Hestesalg, Hestevurdering, Hestepriser, Hestemarkeder, Hestestatistik, Hestelovgivning, Hestesygdomme, Hestelæger, Hestebeslag, Hestesko, Hestesundhedspleie, Hestestald, Hestestaldpleie, Hestefodring, Hestehold, Hestevogne, Hestesele, Hestetøi, Hestesadler, Hestesvøber, Hestesporer, Hestetrense, Hestestrigle, Hestekam, Hestebørste, Hestesvamp, Hestesæbe, Hestesalve, Hestesmørelse, Hestesmøre, Hestesmørelse, Hestesmøre, Hestesmørelse, Hestesmøre

Lords, and Commons, and the Kings Majesty, and the Lords, and Commons, and the Kings Majesty, and the Lords, and Commons, and the Kings Majesty, and the

Copyright © 2000 Kirjavo PPC(SaiNO)
All rights reserved.

Table of Contents

1 Introduction 1
2 Installation 2
3 Configuration 3
4 Usage 4
5 Troubleshooting 5
6 Appendix 6

1 Introduction

This is the introduction section. It provides an overview of the topic and sets the stage for what follows.

2 Installation

Installation instructions go here. Follow the steps carefully.

3 Configuration

Configuration details are described in this section.

4 Usage

Usage examples and explanations are provided here.

5 Troubleshooting

Common problems and their solutions are listed here.

6 Appendix

Additional reference material is included in the appendix.

Archiv für Geschichte. 371

Archiv für Geschichte. 371

Archiv für Geschichte. 371

Kaiserin Otto Gottfried, Kaiserin, Gemahlin Kaiser Otto's II. († 7. Dec. 1056), Tochter des Herzogs Otto Wilhelm von Burgund († 1026) und der Adelheid († 1004), Gemahlin Kaiser Otto's I., Schwester des Pfalzgrafen Otto († 1061), Gemahlin des Grafen Gottfried des Gefangenen († 1069), Mutter des Herzogs Otto († 1087) und der Adelheid († 1091), Gemahlin des Markgrafen Ludolf († 1057). Sie war eine Enkelin Kaiser Otto's I. und Kaiserin Adelheid's, Nichte Kaiser Otto's II. und Kaiserin Theophanu's, Tante Kaiser Otto's III. und Kaiserin Gisela's, Großtante Kaiser Heinrich's IV. und Kaiserin Bertha's. Ihre Vermählung mit Kaiser Otto II. fand 972 statt. Sie begleitete ihren Gemahl auf seinem Zuge nach Italien und war bei ihm in Rom, als er 983 starb. Nach seinem Tode kehrte sie nach Deutschland zurück und lebte in Quedlinburg, wo sie auch starb und begraben wurde. Ihr Grabstein ist noch vorhanden. Sie hatte ihrem Gemahl drei Kinder geboren, Otto († 985), Mathilde († 1025), Gemahlin des Grafen Ekbert des Einäugigen († 1046), und Adelheid († 1039), Aebtissin von Quedlinburg. Ihr Bildniß befindet sich in der Kirche zu Gernrode.

Kaiserin Otto Gottfried, Kaiserin, Gemahlin Kaiser Otto's II. († 7. Dec. 1056), Tochter des Herzogs Otto Wilhelm von Burgund († 1026) und der Adelheid († 1004), Gemahlin Kaiser Otto's I., Schwester des Pfalzgrafen Otto († 1061), Gemahlin des Grafen Gottfried des Gefangenen († 1069), Mutter des Herzogs Otto († 1087) und der Adelheid († 1091), Gemahlin des Markgrafen Ludolf († 1057). Sie war eine Enkelin Kaiser Otto's I. und Kaiserin Adelheid's, Nichte Kaiser Otto's II. und Kaiserin Theophanu's, Tante Kaiser Otto's III. und Kaiserin Gisela's, Großtante Kaiser Heinrich's IV. und Kaiserin Bertha's. Ihre Vermählung mit Kaiser Otto II. fand 972 statt. Sie begleitete ihren Gemahl auf seinem Zuge nach Italien und war bei ihm in Rom, als er 983 starb. Nach seinem Tode kehrte sie nach Deutschland zurück und lebte in Quedlinburg, wo sie auch starb und begraben wurde. Ihr Grabstein ist noch vorhanden. Sie hatte ihrem Gemahl drei Kinder geboren, Otto († 985), Mathilde († 1025), Gemahlin des Grafen Ekbert des Einäugigen († 1046), und Adelheid († 1039), Aebtissin von Quedlinburg. Ihr Bildniß befindet sich in der Kirche zu Gernrode.

effectus non dependet ab vna causa, sed ab vna, & altera, quarum vna non est in potestate alterius, sed vtraque in potestate Dei, ideo effectus ille non est in potestate alterius, sed in potestate Dei. Sed effectus, qui dependet ab vna causa, quæ est in potestate alterius, & ab alia, quæ non est in potestate alterius, sed in potestate Dei, ille effectus non est in potestate alterius, sed in potestate Dei. Ergo effectus, qui dependet ab vna causa, quæ est in potestate alterius, & ab alia, quæ non est in potestate alterius, sed in potestate Dei, ille effectus non est in potestate alterius, sed in potestate Dei. Ergo effectus, qui dependet ab vna causa, quæ est in potestate alterius, & ab alia, quæ non est in potestate alterius, sed in potestate Dei, ille effectus non est in potestate alterius, sed in potestate Dei.

QVAESTIO III.

Quod de prædestinatione, & reprobatione, & quibusdam aliis ad eam pertinentibus, sentiendum sit.

Ostendimus in præcedenti quæstione, quod Deus ordinauit, & disposuit omnia, quæ fiunt in mundo, & quod ordo, & dispositio, quam Deus in rebus creatis constituit, est ipsa prouidentia, qua Deus omnia gubernat. Restat nunc videre, quomodo se habeat prædestinatio, & reprobatio ad prouidentiam, & quæ sit inter eas differentia. Et primo videndum est, quid sit prædestinatio, & quid reprobatio. Secundo, quomodo se habeant ad prouidentiam. Tertio, quæ sit inter eas differentia. Quarto, quæ sit causa prædestinationis, & reprobationis. Quinto, quæ sit causa eorum, quæ fiunt per prædestinationem, & reprobationem. Sexto, quæ sit causa eorum, quæ fiunt præter prædestinationem, & reprobationem. Septimo, quæ sit causa eorum, quæ fiunt præter prædestinationem, & reprobationem, & præter prouidentiam. Octauo, quæ sit causa eorum, quæ fiunt præter prædestinationem, & reprobationem, & præter prouidentiam, & præter ordinem, & dispositionem, quam Deus in rebus creatis constituit. Nono, quæ sit causa eorum, quæ fiunt præter prædestinationem, & reprobationem, & præter prouidentiam, & præter ordinem, & dispositionem, quam Deus in rebus creatis constituit, & præter omnia, quæ fiunt in mundo. Decimo, quæ sit causa eorum, quæ fiunt præter prædestinationem, & reprobationem, & præter prouidentiam, & præter ordinem, & dispositionem, quam Deus in rebus creatis constituit, & præter omnia, quæ fiunt in mundo, & præter omnia, quæ fiunt in mundo.

certantes de aliquo futuro euentu, quod talis habebit, vel non habebit talem dignitatem, quod quis veniet, vel non veniet tali die, quod scribet, vel non scribet talem librum tanto, vel tanto tempore, &c. & deponunt pignus apud tertium, quod, purgato euentu, & veritate perspecta, dabitur vincenti, & vocatur sponsio pignoratoria, seu pignoratitia. Secundum est, quod fit stipulatione, seu promissione, siue simplici, siue iuramento confirmata, & vocatur sponsio stipulatoria, vel promissoria, vel iuratoria. Tertium est, quando certantes de aliquo euentu dubio, aut de aliqua re incerta, tam negans, quam affirmans exponunt aliquam pecuniam, quam deponunt apud aliquem, qui eam dabit illi, qui verum asseuerauit, & hæc vocatur sponsio depositaria. Potest autem concertatio esse vel de re præterita dubia, vel incerta, vt quod talis iuerit, vel non iuerit Mediolanum, quod habuerit, vel non habuerit officium, vel dignitatem in Capitulo, &c. Item potest esse de re futura incerta, dubia, &c. vt quod talis veniet, vel non veniet Romam, quod habebit, vel non habebit officium, &c. Demum potest esse sponsio de re præsenti, sed incognita, vt quod talis nunc sit, vel non sit mortuus, quod iam sit, vel non sit assumptus, electus, &c.

29 Quæres 2. an iste contractus sit licitus? Negat Sylu. *verbo negotium, q. 4. & verb. ludus, q. 6.* vbi sic habet. *Quæritur quid iuris de eo ludo, qui vsitatur crebro, dum duo litigant super veritate alicuius sententiæ, sub aliqua pœna, puta, vno dicente, talis princeps est mortuus, alio vero dicente, quod non, ludunt aureum lucrandum à veridico, & à falsidico soluendum? Et dico, hoc non esse propriè ludum, cum hoc inuentum non sit ad recreandum vires animales, sed potius cum sit idem ac si dicatur, do si dixeris verum: reductiuè est contractus innominatus, scilicet do, vt facias, siue fecisti, quia ad facere, reducitur dicere. & dico secundum mentem Archid. hoc esse peccatum, quia dicit, hoc lucrum non esse licitum, sed turpe, ex auaritia descendens & nulli vtilitati, sed veritati deseruiens, & prodigalitati. Non tamen tenetur restituere necessariò, qui lucratur, sed pauperibus debet erogare, magis ex consilio, quam ex præcepto.* Hanc sententiam sequitur etiam Gabr. *in 4. distinct. 15. q. 13. art. 3. dub. 8.* D. Anton. *2. p. tit. 1. cap. 23. §. 9.* Nihilominus communis sententia est dictas sponsiones secundum se esse licitas, nisi occurrat talis circumstantia, quæ etiam alios ludos redderet illicitos, & nisi aliunde prohibeantur, sicut prohibentur fieri super vita Pontificis, electionibus Cardinalium, vt constat ex his, quæ tradidi in tract. de censuris.

30 Hanc sententiam sequuntur Decius, Bald. Paulus, Alex & alij, quos refert, & sequitur Padil. *l. de fideicommisso, C. de transact. n. 9.* Anton. Gomez *var. lib. 2. cap 11. n. 4.* Petr Saterna *de sponsionibus mercat. p. 2 n 17.* Couar. *in reg. peccatum p. 2. §. 4. n. 4* Iul. Clar. *lib. 5. recept. verbo ludus, vers. quæro etiam,* Sot. *lib. 6. de iust. q. 7. art. 1.* Medina *C. de restitut. q. 22.* Alcozer *in summa lib. de ludo. cap. 46.* & omnes moderni. Vide Nauar. *cap 20. n 18.* Ratio clara est, quia iste contractus, quippe fortunæ, est talis in quo vterque contendentium æquali lucri, & iacturæ periculo exponitur, ergo vbi erit inter illos qui ludere possunt, & est de re non prohibita, licitus erit. Tū quia iste contractus admittitur *l. si quis ita stipulatus fuerit, ff. de verbor. obligat. & l. si pater, C. de inoffic. testam.* Bene verum est, quod *l. solent, & seq. ff de aleatorum vsu* prohibentur illæ sponsiones, & prorsus reprobantur, quæ fiunt circa corporis certamina odij, vel æmulationis, vel libidinis causa, non causa exercendi corporis vires, vt notant ibid. Doctores. Hinc infertur non esse illicitas illas sponsiones, quibus duo spondent, quod Petrus intra tot dies morietur, non tamen debent spondentes optare mortem Petri, vt pateret. Item non est peccatum spondere, quod Petrus committet, vel non committet tale peccatum, modo nō desideretur pec-

ca-

Hunnæus (Augustinus), Professor Theologiæ in Academia Lovaniensi, natus Hannoniæ, ex Ordine Eremitarum S. Augustini, Lovanii Professor Theologiæ, Provincialis Ordinis, Vicarius Generalis Congregationis Germaniæ inferioris, Prior Antverpiæ, Bruxellæ, Lovanii, Gandavi, Mechliniæ, Ruræmundæ, Bruxellæ iterum, Lovanii iterum, Gandavi iterum, Mechliniæ iterum, Ruræmundæ iterum, Bruxellæ tertium, Lovanii tertium, Gandavi tertium, Mechliniæ tertium, Ruræmundæ tertium, Bruxellæ quartum, Lovanii quartum, Gandavi quartum, Mechliniæ quartum, Ruræmundæ quartum, Bruxellæ quintum, Lovanii quintum, Gandavi quintum, Mechliniæ quintum, Ruræmundæ quintum, Bruxellæ sextum, Lovanii sextum, Gandavi sextum, Mechliniæ sextum, Ruræmundæ sextum, Bruxellæ septimum, Lovanii septimum, Gandavi septimum, Mechliniæ septimum, Ruræmundæ septimum, Bruxellæ octavum, Lovanii octavum, Gandavi octavum, Mechliniæ octavum, Ruræmundæ octavum, Bruxellæ nonum, Lovanii nonum, Gandavi nonum, Mechliniæ nonum, Ruræmundæ nonum, Bruxellæ decimum, Lovanii decimum, Gandavi decimum, Mechliniæ decimum, Ruræmundæ decimum, Bruxellæ undecimum, Lovanii undecimum, Gandavi undecimum, Mechliniæ undecimum, Ruræmundæ undecimum, Bruxellæ duodecimum, Lovanii duodecimum, Gandavi duodecimum, Mechliniæ duodecimum, Ruræmundæ duodecimum, Bruxellæ tertium decimum, Lovanii tertium decimum, Gandavi tertium decimum, Mechliniæ tertium decimum, Ruræmundæ tertium decimum, Bruxellæ quartum decimum, Lovanii quartum decimum, Gandavi quartum decimum, Mechliniæ quartum decimum, Ruræmundæ quartum decimum, Bruxellæ quintum decimum, Lovanii quintum decimum, Gandavi quintum decimum, Mechliniæ quintum decimum, Ruræmundæ quintum decimum, Bruxellæ sextum decimum, Lovanii sextum decimum, Gandavi sextum decimum, Mechliniæ sextum decimum, Ruræmundæ sextum decimum, Bruxellæ septimum decimum, Lovanii septimum decimum, Gandavi septimum decimum, Mechliniæ septimum decimum, Ruræmundæ septimum decimum, Bruxellæ octavum decimum, Lovanii octavum decimum, Gandavi octavum decimum, Mechliniæ octavum decimum, Ruræmundæ octavum decimum, Bruxellæ nonum decimum, Lovanii nonum decimum, Gandavi nonum decimum, Mechliniæ nonum decimum, Ruræmundæ nonum decimum, Bruxellæ vicesimum, Lovanii vicesimum, Gandavi vicesimum, Mechliniæ vicesimum, Ruræmundæ vicesimum, Bruxellæ vicesimum primum, Lovanii vicesimum primum, Gandavi vicesimum primum, Mechliniæ vicesimum primum, Ruræmundæ vicesimum primum, Bruxellæ vicesimum secundum, Lovanii vicesimum secundum, Gandavi vicesimum secundum, Mechliniæ vicesimum secundum, Ruræmundæ vicesimum secundum, Bruxellæ vicesimum tertium, Lovanii vicesimum tertium, Gandavi vicesimum tertium, Mechliniæ vicesimum tertium, Ruræmundæ vicesimum tertium, Bruxellæ vicesimum quartum, Lovanii vicesimum quartum, Gandavi vicesimum quartum, Mechliniæ vicesimum quartum, Ruræmundæ vicesimum quartum, Bruxellæ vicesimum quintum, Lovanii vicesimum quintum, Gandavi vicesimum quintum, Mechliniæ vicesimum quintum, Ruræmundæ vicesimum quintum, Bruxellæ vicesimum sextum, Lovanii vicesimum sextum, Gandavi vicesimum sextum, Mechliniæ vicesimum sextum, Ruræmundæ vicesimum sextum, Bruxellæ vicesimum septimum, Lovanii vicesimum septimum, Gandavi vicesimum septimum, Mechliniæ vicesimum septimum, Ruræmundæ vicesimum septimum, Bruxellæ vicesimum octavum, Lovanii vicesimum octavum, Gandavi vicesimum octavum, Mechliniæ vicesimum octavum, Ruræmundæ vicesimum octavum, Bruxellæ vicesimum nonum, Lovanii vicesimum nonum, Gandavi vicesimum nonum, Mechliniæ vicesimum nonum, Ruræmundæ vicesimum nonum, Bruxellæ tricesimum, Lovanii tricesimum, Gandavi tricesimum, Mechliniæ tricesimum, Ruræmundæ tricesimum, Bruxellæ tricesimum primum, Lovanii tricesimum primum, Gandavi tricesimum primum, Mechliniæ tricesimum primum, Ruræmundæ tricesimum primum, Bruxellæ tricesimum secundum, Lovanii tricesimum secundum, Gandavi tricesimum secundum, Mechliniæ tricesimum secundum, Ruræmundæ tricesimum secundum, Bruxellæ tricesimum tertium, Lovanii tricesimum tertium, Gandavi tricesimum tertium, Mechliniæ tricesimum tertium, Ruræmundæ tricesimum tertium, Bruxellæ tricesimum quartum, Lovanii tricesimum quartum, Gandavi tricesimum quartum, Mechliniæ tricesimum quartum, Ruræmundæ tricesimum quartum, Bruxellæ tricesimum quintum, Lovanii tricesimum quintum, Gandavi tricesimum quintum, Mechliniæ tricesimum quintum, Ruræmundæ tricesimum quintum, Bruxellæ tricesimum sextum, Lovanii tricesimum sextum, Gandavi tricesimum sextum, Mechliniæ tricesimum sextum, Ruræmundæ tricesimum sextum, Bruxellæ tricesimum septimum, Lovanii tricesimum septimum, Gandavi tricesimum septimum, Mechliniæ tricesimum septimum, Ruræmundæ tricesimum septimum, Bruxellæ tricesimum octavum, Lovanii tricesimum octavum, Gandavi tricesimum octavum, Mechliniæ tricesimum octavum, Ruræmundæ tricesimum octavum, Bruxellæ tricesimum nonum, Lovanii tricesimum nonum, Gandavi tricesimum nonum, Mechliniæ tricesimum nonum, Ruræmundæ tricesimum nonum, Bruxellæ quadragesimum, Lovanii quadragesimum, Gandavi quadragesimum, Mechliniæ quadragesimum, Ruræmundæ quadragesimum, Bruxellæ quadragesimum primum, Lovanii quadragesimum primum, Gandavi quadragesimum primum, Mechliniæ quadragesimum primum, Ruræmundæ quadragesimum primum, Bruxellæ quadragesimum secundum, Lovanii quadragesimum secundum, Gandavi quadragesimum secundum, Mechliniæ quadragesimum secundum, Ruræmundæ quadragesimum secundum, Bruxellæ quadragesimum tertium, Lovanii quadragesimum tertium, Gandavi quadragesimum tertium, Mechliniæ quadragesimum tertium, Ruræmundæ quadragesimum tertium, Bruxellæ quadragesimum quartum, Lovanii quadragesimum quartum, Gandavi quadragesimum quartum, Mechliniæ quadragesimum quartum, Ruræmundæ quadragesimum quartum, Bruxellæ quadragesimum quintum, Lovanii quadragesimum quintum, Gandavi quadragesimum quintum, Mechliniæ quadragesimum quintum, Ruræmundæ quadragesimum quintum, Bruxellæ quadragesimum sextum, Lovanii quadragesimum sextum, Gandavi quadragesimum sextum, Mechliniæ quadragesimum sextum, Ruræmundæ quadragesimum sextum, Bruxellæ quadragesimum septimum, Lovanii quadragesimum septimum, Gandavi quadragesimum septimum, Mechliniæ quadragesimum septimum, Ruræmundæ quadragesimum septimum, Bruxellæ quadragesimum octavum, Lovanii quadragesimum octavum, Gandavi quadragesimum octavum, Mechliniæ quadragesimum octavum, Ruræmundæ quadragesimum octavum, Bruxellæ quadragesimum nonum, Lovanii quadragesimum nonum, Gandavi quadragesimum nonum, Mechliniæ quadragesimum nonum, Ruræmundæ quadragesimum nonum, Bruxellæ quinquagesimum, Lovanii quinquagesimum, Gandavi quinquagesimum, Mechliniæ quinquagesimum, Ruræmundæ quinquagesimum, Bruxellæ quinquagesimum primum, Lovanii quinquagesimum primum, Gandavi quinquagesimum primum, Mechliniæ quinquagesimum primum, Ruræmundæ quinquagesimum primum, Bruxellæ quinquagesimum secundum, Lovanii quinquagesimum secundum, Gandavi quinquagesimum secundum, Mechliniæ quinquagesimum secundum, Ruræmundæ quinquagesimum secundum, Bruxellæ quinquagesimum tertium, Lovanii quinquagesimum tertium, Gandavi quinquagesimum tertium, Mechliniæ quinquagesimum tertium, Ruræmundæ quinquagesimum tertium, Bruxellæ quinquagesimum quartum, Lovanii quinquagesimum quartum, Gandavi quinquagesimum quartum, Mechliniæ quinquagesimum quartum, Ruræmundæ quinquagesimum quartum, Bruxellæ quinquagesimum quintum, Lovanii quinquagesimum quintum, Gandavi quinquagesimum quintum, Mechliniæ quinquagesimum quintum, Ruræmundæ quinquagesimum quintum, Bruxellæ quinquagesimum sextum, Lovanii quinquagesimum sextum, Gandavi quinquagesimum sextum, Mechliniæ quinquagesimum sextum, Ruræmundæ quinquagesimum sextum, Bruxellæ quinquagesimum septimum, Lovanii quinquagesimum septimum, Gandavi quinquagesimum septimum, Mechliniæ quinquagesimum septimum, Ruræmundæ quinquagesimum septimum, Bruxellæ quinquagesimum octavum, Lovanii quinquagesimum octavum, Gandavi quinquagesimum octavum, Mechliniæ quinquagesimum octavum, Ruræmundæ quinquagesimum octavum, Bruxellæ quinquagesimum nonum, Lovanii quinquagesimum nonum, Gandavi quinquagesimum nonum, Mechliniæ quinquagesimum nonum, Ruræmundæ quinquagesimum nonum, Bruxellæ sexagesimum, Lovanii sexagesimum, Gandavi sexagesimum, Mechliniæ sexagesimum, Ruræmundæ sexagesimum, Bruxellæ sexagesimum primum, Lovanii sexagesimum primum, Gandavi sexagesimum primum, Mechliniæ sexagesimum primum, Ruræmundæ sexagesimum primum, Bruxellæ sexagesimum secundum, Lovanii sexagesimum secundum, Gandavi sexagesimum secundum, Mechliniæ sexagesimum secundum, Ruræmundæ sexagesimum secundum, Bruxellæ sexagesimum tertium, Lovanii sexagesimum tertium, Gandavi sexagesimum tertium, Mechliniæ sexagesimum tertium, Ruræmundæ sexagesimum tertium, Bruxellæ sexagesimum quartum, Lovanii sexagesimum quartum, Gandavi sexagesimum quartum, Mechliniæ sexagesimum quartum, Ruræmundæ sexagesimum quartum, Bruxellæ sexagesimum quintum, Lovanii sexagesimum quintum, Gandavi sexagesimum quintum, Mechliniæ sexagesimum quintum, Ruræmundæ sexagesimum quintum, Bruxellæ sexagesimum sextum, Lovanii sexagesimum sextum, Gandavi sexagesimum sextum, Mechliniæ sexagesimum sextum, Ruræmundæ sexagesimum sextum, Bruxellæ sexagesimum septimum, Lovanii sexagesimum septimum, Gandavi sexagesimum septimum, Mechliniæ sexagesimum septimum, Ruræmundæ sexagesimum septimum, Bruxellæ sexagesimum octavum, Lovanii sexagesimum octavum, Gandavi sexagesimum octavum, Mechliniæ sexagesimum octavum, Ruræmundæ sexagesimum octavum, Bruxellæ sexagesimum nonum, Lovanii sexagesimum nonum, Gandavi sexagesimum nonum, Mechliniæ sexagesimum nonum, Ruræmundæ sexagesimum nonum, Bruxellæ septuagesimum, Lovanii septuagesimum, Gandavi septuagesimum, Mechliniæ septuagesimum, Ruræmundæ septuagesimum, Bruxellæ septuagesimum primum, Lovanii septuagesimum primum, Gandavi septuagesimum primum, Mechliniæ septuagesimum primum, Ruræmundæ septuagesimum primum, Bruxellæ septuagesimum secundum, Lovanii septuagesimum secundum, Gandavi septuagesimum secundum, Mechliniæ septuagesimum secundum, Ruræmundæ septuagesimum secundum, Bruxellæ septuagesimum tertium, Lovanii septuagesimum tertium, Gandavi septuagesimum tertium, Mechliniæ septuagesimum tertium, Ruræmundæ septuagesimum tertium, Bruxellæ septuagesimum quartum, Lovanii septuagesimum quartum, Gandavi septuagesimum quartum, Mechliniæ septuagesimum quartum, Ruræmundæ septuagesimum quartum, Bruxellæ septuagesimum quintum, Lovanii septuagesimum quintum, Gandavi septuagesimum quintum, Mechliniæ septuagesimum quintum, Ruræmundæ septuagesimum quintum, Bruxellæ septuagesimum sextum, Lovanii septuagesimum sextum, Gandavi septuagesimum sextum, Mechliniæ septuagesimum sextum, Ruræmundæ septuagesimum sextum, Bruxellæ septuagesimum septimum, Lovanii septuagesimum septimum, Gandavi septuagesimum septimum, Mechliniæ septuagesimum septimum, Ruræmundæ septuagesimum septimum, Bruxellæ septuagesimum octavum, Lovanii septuagesimum octavum, Gandavi septuagesimum octavum, Mechliniæ septuagesimum octavum, Ruræmundæ septuagesimum octavum, Bruxellæ septuagesimum nonum, Lovanii septuagesimum nonum, Gandavi septuagesimum nonum, Mechliniæ septuagesimum nonum, Ruræmundæ septuagesimum nonum, Bruxellæ octogesimum, Lovanii octogesimum, Gandavi octogesimum, Mechliniæ octogesimum, Ruræmundæ octogesimum, Bruxellæ octogesimum primum, Lovanii octogesimum primum, Gandavi octogesimum primum, Mechliniæ octogesimum primum, Ruræmundæ octogesimum primum, Bruxellæ octogesimum secundum, Lovanii octogesimum secundum, Gandavi octogesimum secundum, Mechliniæ octogesimum secundum, Ruræmundæ octogesimum secundum, Bruxellæ octogesimum tertium, Lovanii octogesimum tertium, Gandavi octogesimum tertium, Mechliniæ octogesimum tertium, Ruræmundæ octogesimum tertium, Bruxellæ octogesimum quartum, Lovanii octogesimum quartum, Gandavi octogesimum quartum, Mechliniæ octogesimum quartum, Ruræmundæ octogesimum quartum, Bruxellæ octogesimum quintum, Lovanii octogesimum quintum, Gandavi octogesimum quintum, Mechliniæ octogesimum quintum, Ruræmundæ octogesimum quintum, Bruxellæ octogesimum sextum, Lovanii octogesimum sextum, Gandavi octogesimum sextum, Mechliniæ octogesimum sextum, Ruræmundæ octogesimum sextum, Bruxellæ octogesimum septimum, Lovanii octogesimum septimum, Gandavi octogesimum septimum, Mechliniæ octogesimum septimum, Ruræmundæ octogesimum septimum, Bruxellæ octogesimum octavum, Lovanii octogesimum octavum, Gandavi octogesimum octavum, Mechliniæ octogesimum octavum, Ruræmundæ octogesimum octavum, Bruxellæ octogesimum nonum, Lovanii octogesimum nonum, Gandavi octogesimum nonum, Mechliniæ octogesimum nonum, Ruræmundæ octogesimum nonum, Bruxellæ nonagesimum, Lovanii nonagesimum, Gandavi nonagesimum, Mechliniæ nonagesimum, Ruræmundæ nonagesimum, Bruxellæ nonagesimum primum, Lovanii nonagesimum primum, Gandavi nonagesimum primum, Mechliniæ nonagesimum primum, Ruræmundæ nonagesimum primum, Bruxellæ nonagesimum secundum, Lovanii nonagesimum secundum, Gandavi nonagesimum secundum, Mechliniæ nonagesimum secundum, Ruræmundæ nonagesimum secundum, Bruxellæ nonagesimum tertium, Lovanii nonagesimum tertium, Gandavi nonagesimum tertium, Mechliniæ nonagesimum tertium, Ruræmundæ nonagesimum tertium, Bruxellæ nonagesimum quartum, Lovanii nonagesimum quartum, Gandavi nonagesimum quartum, Mechliniæ nonagesimum quartum, Ruræmundæ nonagesimum quartum, Bruxellæ nonagesimum quintum, Lovanii nonagesimum quintum, Gandavi nonagesimum quintum, Mechliniæ nonagesimum quintum, Ruræmundæ nonagesimum quintum, Bruxellæ nonagesimum sextum, Lovanii nonagesimum sextum, Gandavi nonagesimum sextum, Mechliniæ nonagesimum sextum, Ruræmundæ nonagesimum sextum, Bruxellæ nonagesimum septimum, Lovanii nonagesimum septimum, Gandavi nonagesimum septimum, Mechliniæ nonagesimum septimum, Ruræmundæ nonagesimum septimum, Bruxellæ nonagesimum octavum, Lovanii nonagesimum octavum, Gandavi nonagesimum octavum, Mechliniæ nonagesimum octavum, Ruræmundæ nonagesimum octavum, Bruxellæ nonagesimum nonum, Lovanii nonagesimum nonum, Gandavi nonagesimum nonum, Mechliniæ nonagesimum nonum, Ruræmundæ nonagesimum nonum, Bruxellæ centesimum, Lovanii centesimum, Gandavi centesimum, Mechliniæ centesimum, Ruræmundæ centesimum, Bruxellæ centesimum primum, Lovanii centesimum primum, Gandavi centesimum primum, Mechliniæ centesimum primum, Ruræmundæ centesimum primum, Bruxellæ centesimum secundum, Lovanii centesimum secundum, Gandavi centesimum secundum, Mechliniæ centesimum secundum, Ruræmundæ centesimum secundum, Bruxellæ centesimum tertium, Lovanii centesimum tertium, Gandavi centesimum tertium, Mechliniæ centesimum tertium, Ruræmundæ centesimum tertium, Bruxellæ centesimum quartum, Lovanii centesimum quartum, Gandavi centesimum quartum, Mechliniæ centesimum quartum, Ruræmundæ centesimum quartum, Bruxellæ centesimum quintum, Lovanii centesimum quintum, Gandavi centesimum quintum, Mechliniæ centesimum quintum, Ruræmundæ centesimum quintum, Bruxellæ centesimum sextum, Lovanii centesimum sextum, Gandavi centesimum sextum, Mechliniæ centesimum sextum, Ruræmundæ centesimum sextum, Bruxellæ centesimum septimum, Lovanii centesimum septimum, Gandavi centesimum septimum, Mechliniæ centesimum septimum, Ruræmundæ centesimum septimum, Bruxellæ centesimum octavum, Lovanii centesimum octavum, Gandavi centesimum octavum, Mechliniæ centesimum octavum, Ruræmundæ centesimum octavum, Bruxellæ centesimum nonum, Lovanii centesimum nonum, Gandavi centesimum nonum, Mechliniæ centesimum nonum, Ruræmundæ centesimum nonum, Bruxellæ ducentesimum, Lovanii ducentesimum, Gandavi ducentesimum, Mechliniæ ducentesimum, Ruræmundæ ducentesimum, Bruxellæ ducentesimum primum, Lovanii ducentesimum primum, Gandavi ducentesimum primum, Mechliniæ ducentesimum primum, Ruræmundæ ducentesimum primum, Bruxellæ ducentesimum secundum, Lovanii ducentesimum secundum, Gandavi ducentesimum secundum, Mechliniæ ducentesimum secundum, Ruræmundæ ducentesimum secundum, Bruxellæ ducentesimum tertium, Lovanii ducentesimum tertium, Gandavi ducentesimum tertium, Mechliniæ ducentesimum tertium, Ruræmundæ ducentesimum tertium, Bruxellæ ducentesimum quartum, Lovanii ducentesimum quartum, Gandavi ducentesimum quartum, Mechliniæ ducentesimum quartum, Ruræmundæ ducentesimum quartum, Bruxellæ ducentesimum quintum, Lovanii ducentesimum quintum, Gandavi ducentesimum quintum, Mechliniæ ducentesimum quintum, Ruræmundæ ducentesimum quintum, Bruxellæ ducentesimum sextum, Lovanii ducentesimum sextum, Gandavi ducentesimum sextum, Mechliniæ ducentesimum sextum, Ruræmundæ ducentesimum sextum, Bruxellæ ducentesimum septimum, Lovanii ducentesimum septimum, Gandavi ducentesimum septimum, Mechliniæ ducentesimum septimum, Ruræmundæ ducentesimum septimum, Bruxellæ ducentesimum octavum, Lovanii ducentesimum octavum, Gandavi ducentesimum octavum, Mechliniæ ducentesimum octavum, Ruræmundæ ducentesimum octavum, Bruxellæ ducentesimum nonum, Lovanii ducentesimum nonum, Gandavi ducentesimum nonum, Mechliniæ ducentesimum nonum, Ruræmundæ ducentesimum nonum, Bruxellæ trecentesimum, Lovanii trecentesimum, Gandavi trecentesimum, Mechliniæ trecentesimum, Ruræmundæ trecentesimum, Bruxellæ trecentesimum primum, Lovanii trecentesimum primum, Gandavi trecentesimum primum, Mechliniæ trecentesimum primum, Ruræmundæ trecentesimum primum, Bruxellæ trecentesimum secundum, Lovanii trecentesimum secundum, Gandavi trecentesimum secundum, Mechliniæ trecentesimum secundum, Ruræmundæ trecentesimum secundum, Bruxellæ trecentesimum tertium, Lovanii trecentesimum tertium, Gandavi trecentesimum tertium, Mechliniæ trecentesimum tertium, Ruræmundæ trecentesimum tertium, Bruxellæ trecentesimum quartum, Lovanii trecentesimum quartum, Gandavi trecentesimum quartum, Mechliniæ trecentesimum quartum, Ruræmundæ trecentesimum quartum, Bruxellæ trecentesimum quintum, Lovanii trecentesimum quintum, Gandavi trecentesimum quintum, Mechliniæ trecentesimum quintum, Ruræmundæ trecentesimum quintum, Bruxellæ trecentesimum sextum, Lovanii trecentesimum sextum, Gandavi trecentesimum sextum, Mechliniæ trecentesimum sextum, Ruræmundæ trecentesimum sextum, Bruxellæ trecentesimum septimum, Lovanii trecentesimum septimum, Gandavi trecentesimum septimum, Mechliniæ trecentesimum septimum, Ruræmundæ trecentesimum septimum, Bruxellæ trecentesimum octavum, Lovanii trecentesimum octavum, Gandavi trecentesimum octavum, Mechliniæ trecentesimum octavum, Ruræmundæ trecentesimum octavum, Bruxellæ trecentesimum nonum, Lovanii trecentesimum nonum, Gandavi trecentesimum nonum, Mechliniæ trecentesimum nonum, Ruræmundæ trecentesimum nonum, Bruxellæ quadringentesimum, Lovanii quadringentesimum, Gandavi quadringentesimum, Mechliniæ quadringentesimum, Ruræmundæ quadringentesimum, Bruxellæ quadringentesimum primum, Lovanii quadringentesimum primum, Gandavi quadringentesimum primum, Mechliniæ quadringentesimum primum, Ruræmundæ quadringentesimum primum, Bruxellæ quadringentesimum secundum, Lovanii quadringentesimum secundum, Gandavi quadringentesimum secundum, Mechliniæ quadringentesimum secundum, Ruræmundæ quadringentesimum secundum, Bruxellæ quadringentesimum tertium, Lovanii quadringentesimum tertium, Gandavi quadringentesimum tertium, Mechliniæ quadringentesimum tertium, Ruræmundæ quadringentesimum tertium, Bruxellæ quadringentesimum quartum, Lovanii quadringentesimum quartum, Gandavi quadringentesimum quartum, Mechliniæ quadringentesimum quartum, Ruræmundæ quadringentesimum quartum, Bruxellæ quadringentesimum quintum, Lovanii quadringentesimum quintum, Gandavi quadringentesimum quintum, Mechliniæ quadringentesimum quintum, Ruræmundæ quadringentesimum quintum, Bruxellæ quadringentesimum sextum, Lovanii quadringentesimum sextum, Gandavi quadringentesimum sextum, Mechliniæ quadringentesimum sextum, Ruræmundæ quadringentesimum sextum, Bruxellæ quadringentesimum septimum, Lovanii quadringentesimum septimum, Gandavi quadringentesimum septimum, Mechliniæ quadringentesimum septimum, Ruræmundæ quadringentesimum septimum, Bruxellæ quadringentesimum octavum, Lovanii quadringentesimum octavum, Gandavi quadringentesimum octavum, Mechliniæ quadringentesimum octavum, Ruræmundæ quadringentesimum octavum, Bruxellæ quadringentesimum nonum, Lovanii quadringentesimum nonum, Gandavi quadringentesimum nonum, Mechliniæ quadringentesimum nonum, Ruræmundæ quadringentesimum nonum, Bruxellæ quingentesimum, Lovanii quingentesimum, Gandavi quingentesimum, Mechliniæ quingentesimum, Ruræmundæ quingentesimum, Bruxellæ quingentesimum primum, Lovanii quingentesimum primum, Gandavi quingentesimum primum, Mechliniæ quingentesimum primum, Ruræmundæ quingentesimum primum, Bruxellæ quingentesimum secundum, Lovanii quingentesimum secundum, Gandavi quingentesimum secundum, Mechliniæ quingentesimum secundum, Ruræmundæ quingentesimum secundum, Bruxellæ quingentesimum tertium, Lovanii quingentesimum tertium, Gandavi quingentesimum tertium, Mechliniæ quingentesimum tertium, Ruræmundæ quingentesimum tertium, Bruxellæ quingentesimum quartum, Lovanii quingentesimum quartum, Gandavi quingentesimum quartum, Mechliniæ quingentesimum quartum, Ruræmundæ quingentesimum quartum, Bruxellæ quingentesimum quintum, Lovanii quingentesimum quintum, Gandavi quingentesimum quintum, Mechliniæ quingentesimum quintum, Ruræmundæ quingentesimum quintum, Bruxellæ quingentesimum sextum, Lovanii quingentesimum sextum, Gandavi quingentesimum sextum, Mechliniæ quingentesimum sextum, Ruræmundæ quingentesimum sextum, Bruxellæ quingentesimum septimum, Lovanii quingentesimum septimum, Gandavi quingentesimum septimum, Mechliniæ quingentesimum septimum, Ruræmundæ quingentesimum septimum, Bruxellæ quingentesimum octavum, Lovanii quingentesimum octavum, Gandavi quingentesimum octavum, Mechliniæ quingentesimum octavum, Ruræmundæ quingentesimum octavum, Bruxellæ quingentesimum nonum, Lovanii quingentesimum nonum, Gandavi quingentesimum nonum, Mechliniæ quingentesimum nonum, Ruræmundæ quingentesimum nonum, Bruxellæ sexcentesimum, Lovanii sexcentesimum, Gandavi sexcentesimum, Mechliniæ sexcentesimum, Ruræmundæ sexcentesimum, Bruxellæ sexcentesimum primum, Lovanii sexcentesimum primum, Gandavi sexcentesimum primum, Mechliniæ sexcentesimum primum, Ruræmundæ sexcentesimum primum, Bruxellæ sexcentesimum secundum, Lovanii sexcentesimum secundum, Gandavi sexcentesimum secundum, Mechliniæ sexcentesimum secundum, Ruræmundæ sexcentesimum secundum, Bruxellæ sexcentesimum tertium, Lovanii sexcentesimum tertium, Gandavi sexcentesimum tertium, Mechliniæ sexcentesimum tertium, Ruræmundæ sexcentesimum tertium, Bruxellæ sexcentesimum quartum, Lovanii sexcentesimum quartum, Gandavi sexcentesimum quartum, Mechliniæ sexcentesimum quartum, Ruræmundæ sexcentesimum quartum, Bruxellæ sexcentesimum quintum, Lovanii sexcentesimum quintum, Gandavi sexcentesimum quintum, Mechliniæ sexcentesimum quintum, Ruræmundæ sexcentesimum quintum, Bruxellæ sexcentesimum sextum, Lovanii sexcentesimum sextum, Gandavi sexcentesimum sextum, Mechliniæ sexcentesimum sextum, Ruræmundæ sexcentesimum sextum, Bruxellæ sexcentesimum septimum, Lovanii sexcentesimum septimum, Gandavi sexcentesimum septimum, Mechliniæ sexcentesimum septimum, Ruræmundæ sexcentesimum septimum, Bruxellæ sexcentesimum octavum, Lovanii sexcentesimum octavum, Gandavi sexcentesimum octavum, Mechliniæ sexcentesimum octavum, Ruræmundæ sexcentesimum octavum, Bruxellæ sexcentesimum nonum, Lovanii sexcentesimum nonum, Gandavi sexcentesimum nonum, Mechliniæ sexcentesimum nonum, Ruræmundæ sexcentesimum nonum, Bruxellæ septingentesimum, Lovanii septingentesimum, Gandavi septingentesimum, Mechliniæ septingentesimum, Ruræmundæ septingentesimum, Bruxellæ septingentesimum primum, Lovanii septingentesimum primum, Gandavi septingentesimum primum, Mechliniæ septingentesimum primum, Ruræmundæ septingentesimum primum, Bruxellæ septingentesimum secundum, Lovanii septingentesimum secundum, Gandavi septingentesimum secundum, Mechliniæ septingentesimum secundum, Ruræmundæ septingentesimum secundum, Bruxellæ septingentesimum tertium, Lovanii septingentesimum tertium, Gandavi septingentesimum tertium, Mechliniæ septingentesimum tertium, Ruræmundæ septingentesimum tertium, Bruxellæ septingentesimum quartum, Lovanii septingentesimum quartum, Gandavi septingentesimum quartum, Mechliniæ septingentesimum quartum, Ruræmundæ septingentesimum quartum, Bruxellæ septingentesimum quintum, Lovanii septingentesimum quintum, Gandavi septingentesimum quintum, Mechliniæ septingentesimum quintum, Ruræmundæ septingentesimum quintum, Bruxellæ septingentesimum sextum, Lovanii septingentesimum sextum, Gandavi septingentesimum sextum, Mechliniæ septingentesimum sextum, Ruræmundæ septingentesimum sextum, Bruxellæ septingentesimum septimum, Lovanii septingentesimum septimum, Gandavi septingentesimum septimum, Mechliniæ septingentesimum septimum, Ruræmundæ septingentesimum septimum, Bruxellæ septingentesimum octavum, Lovanii septingentesimum octavum, Gandavi septingentesimum octavum, Mechliniæ septingentesimum octavum, Ruræmundæ septingentesimum octavum, Bruxellæ septingentesimum nonum, Lovanii septingentesimum nonum, Gandavi septingentesimum nonum, Mechliniæ septingentesimum nonum, Ruræmundæ septingentesimum nonum, Bruxellæ octingentesimum, Lovanii octingentesimum, Gandavi octingentesimum, Mechliniæ octingentesimum, Ruræmundæ octingentesimum, Bruxellæ octingentesimum primum, Lovanii octingentesimum primum, Gandavi octingentesimum primum, Mechliniæ octingentesimum primum, Ruræmundæ octingentesimum primum, Bruxellæ octingentesimum secundum, Lovanii octingentesimum secundum, Gandavi octingentesimum secundum, Mechliniæ octingentesimum secundum, Ruræmundæ octingentesimum secundum, Bruxellæ octingentesimum tertium, Lovanii octingentesimum tertium, Gandavi octingentesimum tertium, Mechliniæ octingentesimum tertium, Ruræmundæ octingentesimum tertium, Bruxellæ octingentesimum quartum, Lovanii octingentesimum quartum, Gandavi octingentesimum quartum, Mechliniæ octingentesimum quartum, Ruræmundæ octingentesimum quartum, Bruxellæ octingentesimum quintum, Lovanii octingentesimum quintum, Gandavi octingentesimum quintum, Mechliniæ octingentesimum quintum, Ruræmundæ octingentesimum quintum, Bruxellæ octingentesimum sextum, Lovanii octingentesimum sextum, Gandavi octingentesimum sextum, Mechliniæ octingentesimum sextum, Ruræmundæ octingentesimum sextum, Bruxellæ octingentesimum septimum, Lovanii octingentesimum septimum, Gandavi octingentesimum septimum, Mechliniæ octingentesimum septimum, Ruræmundæ octingentesimum septimum, Bruxellæ octingentesimum octavum, Lovanii octingentesimum octavum, Gandavi octingentesimum octavum, Mechliniæ octingentesimum octavum, Ruræmundæ octingentesimum octavum, Bruxellæ octingentesimum nonum, Lovanii octingentesimum nonum, Gandavi octingentesimum nonum, Mechliniæ octingentesimum nonum, Ruræmundæ octingentesimum nonum, Bruxellæ nongentesimum, Lovanii nongentesimum, Gandavi nongentesimum, Mechliniæ nongentesimum, Ruræmundæ nongentesimum, Bruxellæ nongentesimum primum, Lovanii nongentesimum primum, Gandavi nongentesimum primum, Mechliniæ nongentesimum primum, Ruræmundæ nongentesimum primum, Bruxellæ nongentesimum secundum, Lovanii nongentesimum secundum, Gandavi nongentesimum secundum, Mechliniæ nongentesimum secundum, Ruræmundæ nongentesimum secundum, Bruxellæ nongentesimum tertium, Lovanii nongentesimum tertium, Gandavi nongentesimum tertium, Mechliniæ nongentesimum tertium, Ruræmundæ nongentesimum tertium, Bruxellæ nongentesimum quartum, Lovanii nongentesimum quartum, Gandavi nongentesimum quartum, Mechliniæ nongentesimum quartum, Ruræmundæ nongentesimum quartum, Bruxellæ nongentesimum quintum, Lovanii nongentesimum quintum, Gandavi nongentesimum quintum, Mechliniæ nongentesimum quintum, Ruræmundæ nongentesimum quintum, Bruxellæ nongentesimum sextum, Lovanii nongentesimum sextum, Gandavi nongentesimum sextum, Mechliniæ nongentesimum sextum, Ruræmundæ nongentesimum sextum, Bruxellæ nongentesimum septimum, Lovanii nongentesimum septimum, Gandavi nongentesimum septimum, Mechliniæ nongentesimum septimum, Ruræmundæ nongentesimum septimum, Bruxellæ nongentesimum octavum, Lovanii nongentesimum octavum, Gandavi nongentesimum octavum, Mechliniæ nongentesimum octavum, Ruræmundæ nongentesimum octavum, Bruxellæ nongentesimum nonum, Lovanii nongentesimum nonum, Gandavi nongentesimum nonum, Mechliniæ nongentesimum nonum, Ruræmundæ nongentesimum nonum, Bruxellæ millesimum, Lovanii millesimum, Gandavi millesimum, Mechliniæ millesimum, Ruræmundæ millesimum, Bruxellæ millesimum primum, Lovanii millesimum primum, Gandavi millesimum primum, Mechliniæ millesimum primum, Ruræmundæ millesimum primum, Bruxellæ millesimum secundum, Lovanii millesimum secundum, Gandavi millesimum secundum, Mechliniæ millesimum secundum, Ruræmundæ millesimum secundum, Bruxellæ millesimum tertium, Lovanii millesimum tertium, Gandavi millesimum tertium, Mechliniæ millesimum tertium, Ruræmundæ millesimum tertium, Bruxellæ millesimum quartum, Lovanii millesimum quartum, Gandavi millesimum quartum, Mechliniæ millesimum quartum, Ruræmundæ millesimum quartum, Bruxellæ millesimum quintum, Lovanii millesimum quintum, Gandavi millesimum quintum, Mechliniæ millesimum quintum, Ruræmundæ millesimum quintum, Bruxellæ millesimum sextum, Lovanii millesimum sextum, Gandavi millesimum sextum, Mechliniæ millesimum sextum, Ruræmundæ millesimum sextum, Bruxellæ millesimum septimum, Lovanii millesimum septimum, Gandavi millesimum septimum, Mechliniæ millesimum septimum, Ruræmundæ millesimum septimum, Bruxellæ millesimum octavum, Lovanii millesimum octavum, Gandavi millesimum octavum, Mechliniæ millesimum octavum, Ruræmundæ millesimum octavum, Bruxellæ millesimum nonum, Lovanii millesimum nonum, Gandavi millesimum nonum, Mechliniæ millesimum nonum, Ruræmundæ millesimum nonum, Bruxellæ duomillesimum, Lovanii duomillesimum, Gandavi duomillesimum, Mechliniæ duomillesimum, Ruræmundæ duomillesimum, Bruxellæ duomillesimum primum, Lovanii duomillesimum primum, Gandavi duomillesimum primum, Mechliniæ duomillesimum primum, Ruræmundæ duomillesimum primum, Bruxellæ duomillesimum secundum, Lovanii duomillesimum secundum, Gandavi duomillesimum secundum, Mechliniæ duomillesimum secundum, Ruræmundæ duomillesimum secundum, Bruxellæ duomillesimum tertium, Lovanii duomillesimum tertium, Gandavi duomillesimum tertium, Mechliniæ duomillesimum tertium, Ruræmundæ duomillesimum tertium, Bruxellæ duomillesimum quartum, Lovanii duomillesimum quartum, Gandavi duomillesimum quartum, Mechliniæ duomillesimum quartum, Ruræmundæ duomillesimum quartum, Bruxellæ duomillesimum quintum, Lovanii duomillesimum quintum, Gandavi duomillesimum quintum, Mechliniæ duomillesimum quintum, Ruræmundæ duomillesimum quintum, Bruxellæ duomillesimum sextum, Lovanii duomillesimum sextum, Gandavi duomillesimum sextum, Mechliniæ duomillesimum

DISPVTATIO XVII.

DE PROMISSIONE.

Stipulatione, donatione, & transactione.

1 SAPIENTIA moro arbori comparatur, quę prouerbialiter arborum ſapientiſſima appellitatur, nam vltima flores producit, prima vero fructus. Sic ſapientes, & prudentes homines, non diu oſtentant, quid poſſint, aut velint, tardè promittunt, & quod promittunt maturè præſtant. Nam quemadmodum luna à ſole, ſydera, ſtellæque omnes lumen accipiunt, ſic virtutes per fidelitatem fulgent. De hac fidelitate, quæ promiſſa ſeruat, dicit Cicero *lib. 1. de inuent. Vt locus in mari ſine portu eſſe non poteſt tutus, ſic animus ſine fide ſtabilis amicis non poteſt eſſe in iis rebus quæ ſub eandem rationem cadunt*. Prudentum promiſſio chirographo non eget, at imprudentum, iniquorumque promiſſio, neque inſtrumentis ſufficienter ſtabilitur: vt quæ de promiſſione neceſſaria ſunt intelligantur, ſequętia ponentur.

QVÆSTIO I.

Ponuntur præambula de promiſſione, vbi de eius obligatione.

2 LICET promiſſio in generali acceptione poſſit per omnes contractus diuagari, non tamen prout preſsè accipitur, prout accipitur hoc loco, prout ſcilicet idem eſt ac pollicitatio, quando videlicet nulla præcedente rogatione, altero nihil à nobis petente, aliquid ſponte, liberè, & gratis pollicemur daturos, ſeu facturos. Quocirca promiſſio definitur, quod ſit *alicuius rei pollicitatio alteri facta*. Differt à pacto, in quo requiritur vtriuſque conſenſus, in promiſſione vnius tantum conſenſus, ſcilicet promittentis requiritur. Definitur promiſſio per pollicitationem, cum tamen in re idem ſint, quia non habemus nomen quod exprimat genus promiſſionis, nam *pollicitatio* ſtat pro genere, *alicui rei*, pro differentia quaſi dicatur, *promiſſio, eſt promiſſio rei*, ideſt promiſſio hæc, de qua loquimur, non eſt quæcumque promiſſio, ſed promiſſio rei, ſcilicet gratis, ſponte, & liberaliter.

3 Colligitur hæc definitio ex *l. pactum, ff. de pollicitat.* Vbi dicitur. *Pactum eſt*

Digitized by Google

Gemeinde, und ihre Lehrer, Bischöfe und Presbyter, sind nicht mehr Vorsteher einer Gemeinde, sondern Vorsteher der Kirche, und ihre Gemeinde ist die Kirche. Die Kirche ist eine Gemeinschaft der Heiligen, und ihre Glieder sind Heilige. Sie ist eine Gemeinschaft der Gläubigen, und ihre Glieder sind Gläubige. Sie ist eine Gemeinschaft der Auserwählten, und ihre Glieder sind Auserwählte. Sie ist eine Gemeinschaft der Gerechten, und ihre Glieder sind Gerechte. Sie ist eine Gemeinschaft der Reinen, und ihre Glieder sind Reine. Sie ist eine Gemeinschaft der Vollkommenen, und ihre Glieder sind Vollkommene. Sie ist eine Gemeinschaft der Unsündlichen, und ihre Glieder sind Unsündliche. Sie ist eine Gemeinschaft der Unsterblichen, und ihre Glieder sind Unsterbliche. Sie ist eine Gemeinschaft der Ewigen, und ihre Glieder sind Ewige. Sie ist eine Gemeinschaft der Allmächtigen, und ihre Glieder sind Allmächtige. Sie ist eine Gemeinschaft der Allwissenden, und ihre Glieder sind Allwissende. Sie ist eine Gemeinschaft der Allgegenwärtigen, und ihre Glieder sind Allgegenwärtige. Sie ist eine Gemeinschaft der Allgütigen, und ihre Glieder sind Allgütige. Sie ist eine Gemeinschaft der Allgerechten, und ihre Glieder sind Allgerechte. Sie ist eine Gemeinschaft der Allheiligen, und ihre Glieder sind Allheilige. Sie ist eine Gemeinschaft der Allvollkommenen, und ihre Glieder sind Allvollkommene. Sie ist eine Gemeinschaft der Allunsündlichen, und ihre Glieder sind Allunsündliche. Sie ist eine Gemeinschaft der Allunsterblichen, und ihre Glieder sind Allunsterbliche. Sie ist eine Gemeinschaft der Allewigen, und ihre Glieder sind All

litatem dictorum, non potest inducere obligationem sub mortali, sed tantum sub veniali. Hanc sententiam tenet expresse Caiet. *in summa verb. perfidia*, eamque probat *d. q.* 88. *art.* 1. *& q.* 113. *art.* 1. *dub.* 4. Pro hac sententia Less. refert Armillam, Henriq. & Garc. eamque probabilem vocat idem Less. Hanc sententiam sequuntur Petr. Lodesma Fernand. & alij, quos refert, & sequitur Diana *p.* 2. *tract.* 17. *resol.* 9. vbi ex alijs infert, quo si aliquis sacerdos, non ratione stipendij, sed liberaliter promittat alteri vnum sacrum, non peccat mortaliter si illud omittat. Quod ego limitarem, nisi aliunde sequatur graue damnum tertij, vt animæ existentis in Purgatorio.

8 Probatur nostra sententia ratione, Caiet. quia promissa solum tenemur implere ex honestate morali fidelitatis, seu veritatis, sicut enim ex virtute veritatis tenemur conformare verba menti, seu nō mentiri, ita ex fidelitate tenemur conformare facta verbis, ergo sicut sub solo veniali tenemur conformare verba mēti, seu non mētiri, ita ex solo veniali tenebimur conformare facta dictis, & non esse infideles, sicut non debemus esse mendaces. Tum quia sicut veracitas ex genere suo obligat solum sub veniali, quantumuis mendacium sit aliàs de re graui, vt si quis dicat mendaciter talem Principem mortuum esse, cum non sit. Ita fidelitas, quæ facit, quod facta correspondeant verbis, ex genere suo solum obligabit sub veniali

9 Lessius *loco citato n.* 52. dictum Caiet. fundamentum sic reicit. *Sed quidquid sit* (sunt verba Less.) *de veritate huius sententia, hoc fundamentum Caietani non est verum. Primò, quia promittere non tantum est affirmare, se daturum, vel facturum, sed vlterius est se obligare alteri, & consequenter ius illi tribuere ad exigendum, &c.* Resp. quod promittere est etiam se obligare alteri: ex virtute fidelitatis conceditur, ex iustitia negatur: alioquin etiam promissio facta Deo induceret obligationem ex iustitia, & sic qui frangeret votum, peccaret contra iustitiam. Pariformiter promissiones Dei ad homines obligarent ex iustitia, & non tantum ex fidelitate. *Secundò* (sequitur Less.) *quia inde sequeretur eum qui promisit, non magis obligari quam eum, qui absque promissione affirmat se facturum, quod constat esse falsum communi hominum vsu, & sensu. Hoc sequi patet, quia qui tantum affirmat se facturum tenetur ex virtute veritatis sui dictum verificare, ne ladat honestatem huius virtutis, atqui secundum Caietanum hæc tota ratio, cur teneatur promittens, ergo non magis obligatur.* Resp. concedendo promittentem magis obligari, quam eum qui absque promissione affirmat se facturum, non tamen hæc maior obligatio est mortalis. Magis peccat qui promittit alicui non mentiri, sed narrare historiam sicuti est, quam ille, qui absque tali promissione mentitur, narratque historiam non sicuti est, non tamen peccat mortaliter, nisi aliunde mendacium sit pernicioſum. Scio multos promittere dicere veritatem historiarum, aliarumuè rerum & tamen non faciunt sibi scrupulum peccati mortalis.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO II.

An promissio interior homini facta, obliget promittentem?

10 PATER Diana *p.* 3. *tract.* 5. *resol.* 116. putat probabiliter promissionem internam obligare in conscientia promittentem, ad præstandum id, quod promisit; refert Sotum, Sanch. Aragon. Anglem, & Ledesmam. Ex qua sententia infert ex Mendoza Palac. Sanctarello, & Molina, quod qui scit talem promissionem internam sibi factam de dandis, seu donandis 100. scutis, cum non possit eam summam in iudicio petere, poterit occulta compensatione vti.

11 Nihilominus non est recedendum à communi sententia, quod scilicet promissio interna nullam pariat obligationem nec ciuilem, nec naturalem, nisi verbis, aut nutibus, aut signis declaretur. Ita tenent Almain. *in 4. dist.* 15. *q.* 2. Salon. 2. 2. *q.* 61. *art.* 3. *& q.* 5. *de dominio art.* 1. vbi aduertit, quod à Soti sententia omnes moderni scriptores plurimum recedunt. Sufficit hanc nostram sententiam esse S. Thomæ, & primam illi plurimum aduersari. Sic enim habet 2. 2. *q.* 88. *art.* 1. *Votum quandam obligationem importat ad aliquid faciendum, vel dimittendum. Obligat autem homo se homini ad aliquid per modum promissionis, qui est rationis actus ad quem pertinet ordinare. Sicut enim homo imperando, vel deprecando ordinat quodammodo quid sibi ab alio fiat; ita promittendo ordinat quid ipse pro alio facere debeat: sed promissio, qua ab homine fit homini non potest fieri, nisi per verba, vel quæcunque exteriora signa. Deo autem potest fieri promissio per solam interiorem cognitionem, quia vt dicitur* 1. *Reg.* 16. *homines vident ea, quæ patent, sed Deus intuetur cor.* Vbi, vt vides, ponit S. Doctor differentiam inter homines, & Deum, quod Deo qui cor intuetur, potest fieri promissio solum interior, & hominibus non nisi exterior. Ratio clara est, quia cum actus interni non sint signa ad significandum, cum de signi ratione sit, quod sit sensibile, ita non poterunt esse instrumenta ad obligandum: quocirca ex actibus purè internis nec ciuilis, nec naturalis obligatio oriri potest, eo quod vtraque obligatio homini facta debet esse sensibilis, seu debet esse signum, aut instrumentum ad signandum, vt inde sequatur obligatio: Hinc illud exioma commune. Voluntas in mente retenta nihil operatur, *l. si repetendi, ff. de condict. ob causam.* Brunor. à Sole *in locis communibus verb. propositum*, Rota *decis.* 354. *n.* 6. *apud Farin. p.* 1. *recent.*

12 Sed obijcies 1. quia omnis promissio exterior, habet vim obligandi ab interiori; ergo interior multo magis obligabit, iuxta illud: Propter quod vnumquodque tale, & illud magis. Resp. quod promissio exterior non habet vim obligandi ab interiori, sed ex interiori, & exteriori vna integra promissio coalescit. Vnde obligatio promissionis nec ex solo mentis assensu coalescit, nec ex solo actu externo, sed ex vtraque, scilicet ex consensu, verbis, signisuè expresso.

13 Obijcies 2. quia promissio Deo facta solo interno mentis proposito, tenet, & obligat vouentem; ergo etiam promissio facta homini solo interno voluntatis actu, obligabit promittentem. Antecedens constat. Conseq. sequitur ex paritate rationis. Resp. concedendo antecedens, & negando conseq. ratio disparitatis est, quia vt dicit S. Th. allegatus Deo patet cor, animus, & intentio vouentis, ac proinde illam acceptat, ratam habet, & exigit, quod mentaliter promissum est tanquam sibi debitum; cui enim debetur cor, etiam cordis promissa debentur. Verum homo nec cor, nec cordis promissa exigere potest, cui namque latet cor, etiam cordis propo-

sita

sita latent, ac proinde nec sibi debentur, nec iure exigere potest.

14 Obijcies 3. quia homo potest solo voluntatis consensu rei suæ dominium abdicare, vt colligitur ex *l. 1. § si vir. & l. possideri, §. in amittendo, ff. de acquir. possess.* ergo etiam poterit solo animi consensu suæ rei dominium in alium transferre promissione mentali intercedente. Resp. quod licet possit quis rei suæ dominium amittere, & iterum acquirere, non tamen potest in alium transferre; plus namque requiritur ad transferendum rei domininm in alium, quam ad amittendum, acquirendumuè. Nam amissio dominij fieri potest per solam renunciationem iuris, quam quis habet in rem suam, nolendo rem sibi subijciat transferre rem in alium, est transferre ius quod quis habet in alium, quod fieri non potest, nisi illa iuris translatio alteri intimetur, vt illud ius acceptet, ne res impossessa maneat. Bene verum est, quod si illa interna promissio, voto, aut iuramento firmetur, tunc ratione voti, aut iuramenti seruari debebit.

15 Sed quæres 1. an promissio facta præsenti, & tacenti obliget promittentem, ita quod non possit recedere, seu non præstare id, quod promittit? Resp. quod dicta promissio non obligat ciuiliter. Ratio clara est, quia nuda, simplexque promissio nullam parit ciuilem obligationem, leges namque non dant actionem illi, qui promissionem non acceptauit cum posset, tum quia actio non datur illi, qui nullum ius ciuile acquisiuit, ex simplici autem promissione nullum ius acquirit promissarius, ius enim non acquiritur nisi per consensum exterius manifestatum. Pariet tamen dicta promissio ius naturale, seu obligationem naturalem, ex eo, quod naturaliter censetur acceptata, quia qui tacet consentire videtur in ijs, quæ sunt sibi vtilia, & commoda, iuxta *l. 2. §. voluntatem, ff. soluto matrim. l. qui tacet, ff. de reg. iur. l. 2. C. de acquir. possess.* & cap. *nonne, de præsumpt.* & cap. *qui tacet, de reg. iur. in 6.* Non tamen si promissio aliquomodo esset præiudicialis; quia in præiudicialibus, tacens non censetur consentire, *l. inuitum, ff. de ser-*

uit. vrb. prad. Lex ea, § pen. ff. de ritu nupt.

16 Quæres 2. an promissio facta absenti obliget promittentem, vt non possit rem alteri concedere antequam absens certior fiat, vt videatur an acceptet, vel recuset? Conueniunt omnes, quod si quis solus promittat aliquid absenti, ea promissio nullam pariat obligationem, nec ciuilem, nec naturalem; non ciuilem, quia nulla adest acceptatio per quam ius in alterum transferatur; non naturalem, quia ea promissio simplex est, nec parit obligationem naturalem cum censeatur facta cũ ea conditione, vt nullam pariat obligationem, quandiu non adest alterius consensus. Conueniunt etiam omnes, quod si quis in præsentia v.g. Petri, promittat aliquid Paulo, sed verba non referuntur ad Petrum præsentem, sed ad Paulum absentem, nulla inde sequatur obligatio, non ciuilis vt patet, neque naturalis, quia obligatio absenti acquiri non potest, quãdiu ipse, vel alius pro eo non acceptat promissionem. ita habetur *l. absenti, ff. de donat. & l. qui absenti, ff. de acquir. possess.* & cap. *si tibi absenti, de præben. in 6.*

17 Limitatur tradita doctrina in collatione beneficij facta absenti, quia ea facta, non potest reuocari ex d. cap. *si tibi absenti*, & ex cap. *pro gratia, de rescriptis in 6* & tradit glos. ibi, *verb. ignoranti*, & in cap. *accedens, de præbend.* & tradunt D. Anchar. Franc. & alij in d. cap. *si tibi absenti*, Abb. & Innoc. *in d. cap. accedens*, Anton. Gom. *in reg. de non tollendo iure quæsito q. 1.* Mãdos. *in reg. 5. Cancel. q. 5. n. 6.* Couar. *var. lib. 3. cap. 16. n. 1.* Menoch. *de arbitr. casu 185. n. 47.* & alij.

18 Sed dices, quia collatio beneficij absenti facta ante acceptationem censetur nuda promissio, aut donatio, cap. *consultationibus, de donat.* sed donatio, & promissio absenti facta, non sortitur effectum, ex d. l. *absenti, ff. de donat.* & ex d. l. *qui absenti, ff. de acquir. possess.* ergo neque collatio beneficij absenti facta sortietur effectum, sed reuocari poterit antequam acceptetur. Resp. quod iura nostra procedunt de donatione, & promissione, seu de illis actibus, qui non ex necessitate, sed ex mera li-

[illegible] [illegible] [illegible] [

non posse constituí obligationem. Igitur nuda pactio obligationem non parit, sed parit exceptionem. Vbi, vt vides, nuda pactio qualis est promissio acceptata, non parit obligationem ciuilem, sed solum exceptionem. Licet ergo promissio acceptata, pariat obligationem naturalem, non tamen ciuilem; Ratio desumitur ex d. l. quia ius ciuile solum vult assistere illis conuentionibus, quæ fiunt ex causa, non autem illis, quæ gratis, spontè, & liberaliter fiunt; ne sic lites sine causa multiplicentur. Quod si promissio facta sit ciuiliter, per instrumentum, & testes idoneos, cum in iudicio probari possit, actionem pariet.

123 Difficultas maior est, an dicta promissio rata, & acceptata, quæ ciuilem non parit obligationem, eam pariat iure canonico, ita quod possit promissarius implorare auxilium iudicis Ecclesiastici contra promittentem, vt promissionem obseruet? Negat Innoc. *in cap. nemo de iudicijs*, dari iuri Ecclesiastico talem actionem. Affirmat communis sententia, quia Ecclesia cum respiciat bonum conscientiæ, & illa promissio in hoc foro obliget, cum naturalem pariat obligationem, sequitur, quod Ecclesia debeat pro ea promissione actionem præbere, & ita tenent cœteri Canonistæ: Host. Ioan. Andr. Anton. de Butr. & Panorm. vt testatur Angel. *verb. pactum, n.* 5. & Sylu. *eod. verb.* 9. Couar. *in cap. quamuis pactum, p.* 2. § 4. *n.* 14. & 15. Nauar. *cap.* 13. *n.* 7. & alij.

24 Quæres 6. an dentur casus in quibus promissio simplex etiam in iure ciuili pariat obligationem, & subinde actionem? Resp. affirmat. & ponuntur in *tit. ff. de pollicit.* Primus habetur *l.* 1. *d. ff.* quando quis aliquid pollicetur ciuitati. II. Habetur *in ead. l.* 2. quando scilicet quis promittit aliquid ciuitati propter incendium, terremotum, ruinam, deuastationem. III. Ponitur in eadem l. quando scilicet quis promisit aliquid ciuitati, & iam cœpit præstare, quod promisit, tunc enim cogi potest vt perficiat. IV. Ponitur in *l. si quis, ff. eod.* quando scilicet quis spontè sua, voto Deo facto promisit aliquid pauperibus, tunc enim compellitur præstare, & adimplere promissum. *L. illud, C. de sacros. Eccles.* ponitur alter casus, quando quis pollicetur aliquid Ecclesiæ, Seminario, Collegio, Monasterio causa communis pietatis extructis, tunc cogitur etiam iure ciuili præstare. Tandem quando quis pollicetur aliquid alteri, expressa, & declarata causa, vt quia ab eo accepit beneficium aliquod, tunc iure etiã ciuili cogitur promissor stare promissis, colligitur ex d. *l.* 1. *ff. de pollicitat.*

25 Quæres 7. ad quid teneatur qui aliquid promisit alicui sine animo, & voluntate se obligandi? Duæ sunt sententiæ. Vna est, talem promittentem teneri in conscientia præstare, quod sine tali animo promisit. Sic Caiet. 2. 2. *q.* 88. *art.* 2. Sotus *lib.* 7. *de iust. q.* 1. Altera sententia est talem promittentem ad nihil teneri, sic Sylu. *verb. pactum, q.* 4. Angel. *ibid. n.* 4. Tabien. & Armilla *ibid.* Nauar. *cap.* 18. *n.* 7. & alij passim; limitarem hanc sententiam, quando promissario nullũ aliud sequitur damnum nisi carentia rei promissæ, secus si aliud graue damnum sequeretur, vt ex dictis supra constat. Idem dicendum est, quando quis promisit, sed fictè, non ex animo.

§. *vnic. An promissio turpis, seu ob turpem causam, sustineatur, vbi alia.*

26 CErtum est promissionem turpem seu ob turpem causam esse nullam, inanem, & irritam, vt expressè decernitur *l. generaliter, ff. de verb. obligat.* vbi sic dicitur. *Generaliter nouimus turpes stipulationes, nullius esse momenti*, exempla dantur in l. seq. scilicet *Veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se facturum promittat: sed & officio quoque prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actionem denegari.* Et in *l. si plagij, ff. eod.* dicitur. *Si plagij faciendi, vel facti causa concepta sit stipulatio, ab initio non valet.* Idem dicitur *l. iuris gentium, ff. de pactis, §. generaliter*, & Instit. *de inutilibus stipulat. §. quod turp.* Si autem stipulatio rei turpis nulla est, à fortiori simplex promissio. Verum vt res clarior fiat,

27 Quæres 1. an sicut promissio ob turpem causam est nulla, ita etiam datio?

Hoc

Digitized by Google

Hoc quæſitum reſoluitur *l.1.ff.de condictione ob turp. cauſam*, vbi ſic dicitur. *Omne, quod datur, aut ob rem datur, aut ob cauſam. Et ob rem, aut turpem, aut honeſtam. Turpem autem, aut dantis ſit turpitudo non accipientis; aut accipientis dumtaxat, non etiam dantis, aut vtriuſque. Ob rem igitur honeſtam datum ita repeti poteſt, ſi res propter quam datum eſt, ſecuta non eſt. Quod ſi turpis cauſa accipientis fuerit, etiam ſi res ſecuta fuerit, repeti poteſt.* Vbi, vt vides, & tradit, ibid. Bartol. in ſumma, gloſ. & DD. datum ob cauſam honeſtam non repetitur cauſa ſecuta, at datum ob turpem cauſam, ſi turpitudo eſt ex parte accipientis, repetitur, ſecus ſi turpitudo eſt ex parte dantis, aut vtriuſque, quod magis explicatur in duabus legibus ſeq. vbi dicitur. *Vt puta, dedi tibi, ne ſacrilegium facias, ne furtum, ne hominem occidas, condici poſſe. Item ſi tibi dedero, vt mihi rem apud te depoſitam reddas, vel vt inſtrumentum mihi redderes. Sed ſi dedi vt ſecundum me in bona cauſa index pronunciaret, eſt quidem relatum condictioni locum eſſe, ſed hic quoque crimen contrahit. Iudicem enim corrumpere videtur, & ita pridem Imperator noſter conſtituit litem eum perdere. Vbi autem dantis, & accipientis turpitudo verſatur, non poſſe repeti dicimus, veluti ſi pecunia detur, vt malè iudicetur. Idem ſi ob ſtuprum datum ſit, vel ſi quis in adulterio deprehenſus redemerit ſe, ceſſat enim repetitio. Item ſi dederit fur, ne proderetur, quoniam vtriuſquiſque turpitudo verſatur, ceſſat repetitio. Quoties autem ſolius accipientis turpitudo verſatur: Celſus ait repeti poſſe: veluti ſi tibi dedero, ne mihi iniuriam facias. Sed & quod meretrici datur, repeti non poteſt, vt Labeo, & Marcellus ſcribunt, ſed noua ratione, non eo, quod vtriuſque turpitudo verſatur, ſed ſolius dantis, illam enim turpiter facere, quod ſit meretrix, non turpiter accipere, cum ſit meretrix.*

28 Quæres 2. an quis poſſit aliquid honeſtè accipere, vt malefactorem indicet, aut vt celet? Reſp. quod poteſt quidem quis aliquid honeſtè accipere, vt malefactorem indicet non tamen, vt eum celet, niſi ſit particeps criminis, ita habetur in *Lidem*, §. *vnico*, *ff. de condict. ob turpem, vel iniuſtam cauſam.* Vbi dicitur. *Si tibi indicium dedero, vt fugitiuum meum indices, vel furem rerum mearum, non poteſt repeti, quod datum eſt, nec enim turpiter accepiſti. Quod ſi à fugitiuo meo acceperis ne eum indicares condicere tibi hoc poſſum quaſi furi. Sed ſi ipſe fur indicium à me accepit, vel furir, vel fugitiui ſocius, puto condictionem locum habere.* Quæ verba ſic ſummat Bart. ibid. *Poteſt quis honeſtè accipere, vt malefactorem indicet, non vt eum celet, niſi ſit particeps criminis.* Et in l. ſequenti. Dicitur. *Si à ſeruo meo pecuniam quis accepiſſet, ne furtum ab eo factum indicaret, ſiue indicaſſet, ſiue non, repetitionem fore eius pecuniæ Proculus reſpondit.*

29 Quæres 3. an datum ex cauſa iniuſta, repeti poſſit? Reſp. affirmatiuè, ita habetur in *l. perpetuò*, *ff. eod.* vbi dicitur. *Perpetuò Sabinus probauit veterum opinionem, exiſtimantium id, quod ex iuſta cauſa apud aliquem ſit, poſſe vendici, in qua ſententia etiam Celſus eſt: ideſt, vt ibi ſummatur, datum ex cauſa iniuſta repetitur.* Et in *l. ex ea ſtipulatione*, *ff. eod.* dicitur, quod pecunia violenter ſoluta, ex promiſſione etiam violenta, repetitur; quia ex cauſa iniuſta datum cenſetur: Et in *l. ſi ob turpem cauſam*, *ff. eod.* idem fere decernitur. Et in *l. ſi veſtimenta*, *ff. eod.* legitur, quod qui pecuniam recipit, vt faciat id, quod gratis facere tenetur, turpiter accipit.

30 Quæres 4. an promiſſio facta ſub conditione impoſſibili teneat? Reſp. quod promiſſio facta ſub conditione impoſſibili tenet, maximè in matrimonijs, in teſtamentis, in legatis, in donationibus cauſa mortis, in fideicommiſſis, & libertatibus, &c. eo quod cenſeatur pro non adiecta, conſtat ex cap. *vlt. de cond. appoſ.* ex cap. *vlt. de pactis*, ex *Inſt. de her. inſt.* §. *impoſſibilis*, in alijs conditio impoſſibilis vitiat *Inſtit. de inutilibus ſtipulat.* §. *ſi impoſſibilis*, limitatur præcedens reſolutio, niſi promittens intenderet re ipſa ſub illa conditione promittere, quia tunc ea conditio irritaret,

seu vitiaret promissionem. Vide Sotum in 4. dist. 29. q. 2. art. 2. Idem dic de promissione facta sub conditione turpi, vt ex citatis iur. colligitur.

31 Quæres 5. an promissio sub conditione contraria substantiæ rei teneat, Couar. *Epitome in 4 Decretal. 2. p. cap. 3. §. 1. per totum*, hanc materiam fusè pertractat; & resoluit, quod d. promissio sit nulla. Hinc infert matrimonium sub conditione ipsi contraria celebratum, sit irritum. Infert etiam professionem religiosam eo modo celebratam esse nullam, & idem dicit de similibus casibus. Confirmari potest resolutio Couar. quia conditio formam inducit, qua omissa dispositio non sortitur effectum, *l. qui haredi, l. Mauius, ff. de condit. & demonstr.*

32 Quæres 6. ad quid se extendat obligatio promissionis de re, quæ solum habetur in spe? vt si quis promittat alicui fœtus animalium, fructus arborum non extantium, quod iactu retis capiet; &c. Resp. quod istæ, & similes promissiones censentur factæ cum ista tacita conditione, si fructus prouenerint, vnde tenetur promittens solum de dolo, & lata culpa. Est tamen aduertendum, quod fructus promissi, postquam nati sunt, pereunt illi cui promissi sunt, ex *l. verb. ff de solutionibus*.

33 Quæres 7. ad quem pertineat electio, quando quis disiunctionem promisit, vt hunc, vel illum equum, hanc, vel illam rem? Resp. electionem pertinere ad promittentem, *l. Stipulatus sum, ff de verb. obligat. l. si Seauola, ff. si certo loco.* modo promittens non refundat electionē in arbitrium promissarij, *l. Stychum, ff. de solut.* Sed quid fieri debet, quando facta promissione illa sub disiunctione, vna ex illis rebus perit, an promissor debeat dare illam, quæ permansit? Dico 1. quod facta electione à promittente, vel promissario, si res electa perit, nil aliud refundi debet. Dico 2. quod si res pereat dolo, aut culpa lata promittentis, tenetur alteram refundere, tametsi electio facta non sit. Dico 3. quod quando electio est promissarij, tunc si res pereat ante interemptionem, promissor debet alteram, vel pretium eius refundere, si incipiat ea indigere. Colligitur ex *l. Stychum, ff. de solut. ex l. Statu liberum, ff. de legat. 2.* & ex alijs iuribus.

34 Quæres 8. ad quid obliget ea promissio qua quis alienum factum promittit Resp. quod promissio facti alieni, iure ciuili nullam inducit obligationem, *l. Stipulatio ista, ff. de verb. obligat.* cum alijs iuribus adductis, & confirmatis per Couar. *in cap. quamuis pactum, p. 2. §. 5. à principio.* Verum iure Pontificio ea promissio in hunc sensum valet, vt promittens teneatur se curaturum, se acturum; &c. quod alter faciat, sic idem Couar. post glos. *in cap. Eleuterius dist. 91.* Anton. Abb. Præpositus, Felin. Alex. & Ias. Vnde qui eam promissionem fecit, & eam iuramento confirmauit ad nihil aliud tenetur nisi curare, agere, quod alter faciat. Quod si pœna adiecta sit, liberatur promissor, si diligentissimè curauit Couar. *ibid. n. 5.* Imò refert DD. *n. 6.* dicentes liberari promissorem, qui promisit effectum, si diligentissima, & exquisitissima vtitur diligentia.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO III.

Quid ſit ſtipulatio, & de alijs annexis.

35 POST promiſſionem ſequitur ſtipulatio, vti valde affinis eidem promiſſioni. Eſt ſtipulatio contractus nominatus, vt poſt alios aduertit Cardin. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 1. *tit.* 3. *n.* 6. & colligitur ex *l. ſi donationis*, *C. de his, quæ vi*, qui conſiſtit in quadam ſolemnitate verborum, qua vno interrogante, alter continuò reſpondet ſe daturum, facturumuè id, de quo interrogatur. Definitur contractus iſtæ à iuris prudentiæ doctoribus, quod ſit *conceptio verborum, quibus interrogatus de re de qua conuentio facta eſt, an velit eam præſtare, in continenti promittit.* Dicitur *conceptio verborum*, quia iſte cõtractus formatur ex certa verborum forma, ſeu ſolemnitate, vt cum quis dicit *promittis te mihi daturum* 100. *ſcuta*? Reſp. *promitto*. Dicitur, *quibus interrogatus, &c.* vt intelligatur, quod ſtipulatio fit ad firmandam conuentionem. Dicitur: *in continenti promittit*, quia reſponſio ſubſequi debet ad interrogationem. Et per hæc differt ſtipulatio ab alijs contractibus. Nam in alijs contractibus oritur obligatio ſi res, vel ſcriptura, vel conſenſus intercedat, tametſi nulla adſit verborum ſolemnitas. At in ſtipulatione, ciuilis non oritur obligatio, niſi interueniat interrogatio vnius, & alterius reſponſio ſcilicet promittentis: celebrari ſolet iſte contractus ſequentibus verbis; *Spondes te daturum*? *Spondeo*. Vel *promittis hoc*? *promitto*. Vel *fideiubes*? *fideiubeo*. Vel *dabis*? *dabo*. Vel *facies*? *faciam*. Vnde ſi non adſit certa verborum forma, nulla eſt ſtipulatio, nullaque ex hac parte obligatio.

36 Quæres 1. quare iure ciuili ſtipulatio ſub dicta verborum ſolemnitate introducta eſt? Reſp. fuiſſe introductam, ne homines leuiter, temerè, & ſine ponderatione aliquid polliceantur, ſeu promittant, ſed prudenter, deliberatè, & maturè, ne imprudenter recedant ab eo, quod polliciti ſunt. Quo circa cum aliquid nudo pacto promittitur, nulla certa verborum ſolemnitate veſtito, lege ciuili actio non datur, quia præſumitur eſſe promiſſum temere, at quando ſpondemus aliquid per ſtipulationem, lex ciuilis actionem concedit, quia prudenter promiſſum præſumit. Ex alio etiam capite ſtipulatio inducta eſt, vt per eam contractus firmentur, maximè innominati. Nam contractus innominati non habent robur, nec actionem producunt, niſi ab vna parte aliquid interueniat. Quod ſi ſtipulatione firmentur, robur obtinent, valent, nec amplius pœnitentiæ locus relinquitur tametſi nihil interueniat. Sic habetur *l. ex placito*, *C. de rerum permutatione*, vbi ſic legitur. *Ex placito permutationis, nulla re ſecuta, conſtat nemini actionem competere, niſi ſtipulatione ſubiecta ex verborum obligatione quæſierit pactibus actionẽ*, ideſt, vt ibi ſummatur. *Ex pacto permutationis non oritur actio, niſi veſtiatur rei interuentu, vel ſolemnitate verborum*, vel vt ſummat Salicet. ibid. *pactum permutationis non producit actionem vbi nudum eſt, niſi interueniat ſtipulatio*, quod à fortiori currit in contractibus innominatis. Igitur ſtipulatio maximè inducta eſt ad firmandos contractus innominatos, in quibus ſemota ſtipulatione actio non oritur, ante rei traditionem, vel facti implemẽtum, vt ex l. citata tradunt communiter DD. vt Anton. Padill. *in l. naturalis, n.* 18.

ff. de

ff. de præscript. verb. Mench. *de succes. creat. lib.* 2. S. 12. *n.* 64. Laserte *de decima vendit. cap.* 17. *n.* 3. Morla *in empor. iuris p.* 1. *tit.* 9. *n.* 34. Tusch. *litt. C. concl.* 998. *n.* 4. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib.* 1. *tit.* 8. *n.* 9. & alij plures.

37 Quæres 2. quot modis stipulatio fieri possit? Resp. quod fieri potest, aut simpliciter & purè, aut sub conditione, aut in diem certum, *Instit. de verb. obligat.* S. *omnis*, vbi dicitur. *Omnis stipulatio, aut purè, aut in diem, aut sub conditione fit. Purè, veluti, quinque aureos dare spondes? idque confestim peti potest. In diem cum adiecto die, quo pecunia soluatur, stipulatio fit: veluti* 10. *aureos primis Kalendis Martij dare spondes? id autem quod in diem stipulamur, statim quidem debetur sed peti prius, quam dies venerit, non potest. At ne eo quidem ipso die, in quem stipulatio facta est, peti potest, quia totus is dies, arbitrio soluentis tribui debet. Neque enim certum est, eo die, in quem promissum est, datum non esse prius, quam is præterierit. At si ita stipuleris,* 10. *aureos annuos, quoad viuam, dare spondes? & purè facta obligatio intelligitur, & perpetuatur quia ad tempus non potest deberi, sed hæres petendo, pacti exceptione submouebitur. Sub conditione stipulatio fit, cum in aliquem casum differtur obligatio, vt si aliquid factum fuerit, vel non fuerit, commutatur stipulatio, veluti, si Titius consul fuerit factus, quinque aureos dare spondes?* Alia de stipulatione conditionali ibidem ponuntur, vt cum conditio refertur ad locum, ad tempus, &c quæ facilè constat ex dictis de natura conditionis, siue præteritæ, siue præsentis, siue futuræ. Item possibilis, impossibilis, turpis, honestæ, &c.

38 Quæres 3. quis possit de iure communi pro alio stipulari? Resp. quod nemo potest stipulari vt alteri aliquid detur, aut fiat, quam ei cuius iuri subiectus est, sic habetur. *Instit. de inutil. stipulat. §. si quis alij.* Vbi dicitur. *Si quis alij, quã ei, cuius iuri subiectus sit, stipuletur, nihil agit.* Vt seruus domino, filius patri, Monachus monasterio cui quærit, fructuarius, vsuarius domino, procurator, &c. vide glos. *ibid. verb. iuri, & verb. nihil agit.* Verum loquendo de iure canonico non valet stipulatio alteri per alterum facta, Gutier. *in cap. quamuis pactum n.* 55. *in secunda edit.* vbi mutauit sententiam, quam in prima editione tenuerat. Anton. Gom. *to.* 2. *var. cap.* 9. *n.* 1. & alij, quos refert, & sequitur Barbos. *in cap. quamquam, n.* 4. 6. *de vsuris in* 6. Soli namque Notarij publici possunt pro alijs, iure canonico stipulari. Gregor. *l.* 7. *tit.* 11. *p.* 3. Tiraquel. *de iure const. p.* 3. *limit.* 30. *n.* 16. quos refert, & sequitur Barbos *loco citato.*

39 Quæres 4. an verbum, *promittere*, importet aliquando stipulationem? Resp. affirmatiuè, vt cum ponitur in instrumento, tunc enim æquipalet stipulationi, cum præsumatur solemnitas, vnde tunc confert actionem, *Instit. de inutil. stipulat.* S. *si ita scriptum*, & tradunt Anton. Gom. *to.* 2. *var. cap.* 11. *n.* 17. Aegid. Bellam. *cons.* 1. *n.* 17. Ioan. de Imola *cons.* 86. *n.* 3. Corn. *cõs.* 238. *lib.* 3. Socin. *cons.* 157. *lib* 2. Bertazol. *de claus. instrum. claus.* 4. *glos.* 26. *n.* 6. Tusch. *litt. D. concl.* 344 *& litt. P. concl.* 910. Secus si viua voce proferatur, quia tunc solum pactum importat, Bertazol. *d. glos.* 26. *n.* 6. Menoch. *cons.* 705. *n.* 2. Quocirca si testes deponant aliquem promisisse, non præsumitur stipulatio, sed nuda promissio, nisi addant, quod præcesserit interrogatio glos. *in d. §. si ita scriptum.* Gomez *vbi supra, vers. item adde*, Anchar. *cons.* 331. *n.* 8 Tusch. *d. litt. D. concl.* 344. *n.* 3. & *n.* 5. addit idem procedere tametsi plures testes illud deposuissent. Et *n.* 4. post Anchar. ampliat etiamsi notarius deponat de verbo *promisit*, quia nisi præcedat interrogatio intelligitur de nudo pacto.

40 Quæres 5. an stipulatio facta à notario pro absentibus, operetur vt ius illis acquiratur, etiam sine cessione? Resp. affirmatiuè, si fiat cũ clausula *pro omnibus, & singulis absentibus*, ita Corn. *cons.* 50. *n.* 7. *lib.* 1. Paris. *cons.* 69. *n.* 139. *&* 148. *lib.* 3. Ruin. *cons.* 119 *n.* 7. *&* 8. *lib.* 1. cum allegatis *in Romana fructuum dotis* 10. *Martij* coram Greg. XV. apud Barbos. *claus.* 105. *n.* 1. An autem acquiratur tunc ius absenti irreuocabile sine ratificatione, vel ac-

cep-

ceptatione ipſius abſentis, affirmat ex magis communi ſententia, idem Barboſ. *ibid. n.4.* vbi alios refert.

41 Quæres 6. an ſtipulatio, quæ turpitudinem continet, valeat? Reſp. negatiuè, ſiue contineat turpitudinem ex parte ſtipulantis, ſiue ex parte promittentis, tunc enim ipſo iure non valet, Pichard. *in §. quod turpi ex cauſa 24. Inſtit. de inutil. ſtipul n.2. & n.6.* interpretatur *l. ſi ex cauſione, C. de condict. ob turpem cauſam*, vbi oppoſitum dici videtur. Vide Gam *deciſ. 226. n.1.* vbi notanter aduertit, quod ſcriptura de promiſſionem ob turpe cauſam, non obligat, nec parit actionem contra promittentem.

42 Quæres 7. an ſtipulatio ſine cauſa facta valeat, actionemque paria? Gutier. *de iuram. confirm. p. 1. cap. 47. n. 1. & 2.* dicit, quod ſtipulatio, promiſſio, ſeu quilibet alius contractus, confeſſio, & fideiuſſio ſine cauſa facta, licet mero iure valeat, ſi tamen ex ea agatur, poteſt obijci exceptio doli mali, ita quod ſic obligatus ſoluere non teneatur.

43 Quæres 8. an quando pater ſtipulatur filio, acquirat ſibi, an filio? Reſp. quod acquirit ſibi, ita habetur *Inſtit. de inutil. ſtipul. S. ei vero*, vbi dicitur. *Ei vero, qui iuri tuo ſubiectus eſt, ſi ſtipulatus ſis, ſicuti & filij vox, tanquam tua intelligitur in ijs rebus, quæ tibi adquiri poſſunt.* Vbi Aterin. in ſumma dicit. *Si pater ſtipulatur filio, acquiritur ſibi*, idem poſt gloſ. tradunt DD. ibidem.

44 Quæres 9. an quando reſponſio interrogationi non conuenit, ſtipulatio ſit irrita? Reſp. affirmatiuè, ita habetur *Inſtit. de inutil. ſtipul. §. præterea*, vbi dicitur. *Præterea inutilis eſt ſtipulatio, ſi quis ad ea, quæ interrogatus fuerit, non reſpondeat: veluti ſi quis 10. aureos à te dari ſtipuletur, tu quinque promittas, vel contra: aut ſi ille purè ſtipuletur, tu ſub conditione promittas, vel contra: Si modo ſcilicet id exprimas, ideſt ſi cui ſub conditione vel in diem ſtipulanti tu reſpondeas, Præſenti die ſpondeo. Nam ſi hoc ſolum reſpondeas, Promitto: breuiter videris in eandem diem, vel conditionem ſpopondiſſe: neque enim neceſſe eſt in reſpondendo eadem omnia repeti, quæ ſtipulator expreſſerit.*

45 Quæres 10. in quibuſnam alijs caſibus ſtipulatio inutilis eſt? Reſp. in ſequentibus, vt habetur in d. *Inſt. §. item inutilis*, cum ſeq. vbi dicitur. *Item inutilis eſt ſtipulatio, ſi vel ab eo ſtipuleris, qui tuo iuri ſubiectus eſt, vel ſi is à te ſtipuletur. Sed ſeruos quidem Domino ſuo obligari non poteſt, ſed ne quidem vlli alij. Filij vero familiarum alijs obligari poſſunt. Mutus neque ſtipulari, neque promittere poteſt, palam eſt: quod & in ſurdo receptum eſt: quia & is, qui ſtipulatur, verba promittentis: & is, qui promittit, verba ſtipulantis audire debet. Vnde apparet, non de eo nos loqui, qui tardius exaudit, ſed de eo, qui omnino non audit. Furioſus nullum negotium gerere poteſt quia non intelligit, quod agit. Pupillus omne negotium recte gerit, ita tamen vt vbi tutoris auctoritas neceſſaria ſit, adhibeatur tutor; veluti ſi ipſe obligetur, nam alium ſibi obligare, etiam ſine tutoris auctoritate poteſt. Sed quod diximus de pupillis, vtrique de is verum eſt, qui iam habeat aliquem intellectum, nam infans, & qui infantia proximus eſt, non multum à furioſo diſtat; quia huiuſmodi ætatis pupilli; nullum habent intellectum. Sed in proximis infantiæ, propter vtilitatem eorum, benignior iuris interpretatio facta eſt, vt idem iuris habeant, quod pubertati proximi, ſed qui in poteſtate parentis eſt impubes, ne auctore quidem patre obligatur.* Alia ibi traduntur de ſtipulatione, quæ quia facilia, & in caſu occurrenti videri poſſunt à quoquam, ideo ſiſto, & ad donationem tranſeo.

QVAE-

QVÆSTIO IV.

De donatione in communi, & alijs adipsam pertinentibus.

46 DONATIO dicitur quasi doni datio; donum autem, est munus gratuitum, & liberale. Definitur donatio: quod *sit rei licitæ, nullo iure cogente, mera liberalitate facta collatio*; vel breuius, donatio est *liberalis collatio*; vel vt colligitur ex S. Tho. 2.2.q.88.art.2. *est gratuita datio ex amore*. l.1.ff. *de donat.* ponuntur plures modi quibus donationes fieri possunt, qui possunt ad duo donationum genera reuocari, prout reuocantur *Instit.tit. de donat.* vbi dicitur. *Donationum duo sunt genera, mortis causa, & non mortis causa. Mortis causa donatio est, quæ propter mortis fit suspicionem: cum quis ita donat, vt si quid humanitus ei contigisset, haberet is, qui accipit: sin autem superuixisset, is qui donauit reciperet; vel si pœnitentia donationis pœnituisset; aut prior decesserit cum donatum sit, &c. Alia autem donationes sunt, quæ sine vlla mortis cogitatione fiunt, quas inter viuos appellamus.* Donatio inter viuos duplex est. Alia pura, & simplex, alia sub conditione, vel sub modo, vel ob causam interpositam, vel in diem, & certum tempus. Donatio pura, & simplex inter viuos illa est, in qua res donata statim fit accipientis. Donatio sub cõditione, sub modo, &c. est illa, quæ sub conditione, sub modo, &c. fit. Differt donatio sub modo, à donatione sub conditione, quod donatio sub conditione suspẽditur vsque dum conditio purgetur. At donatio sub modo non suspenditur, sed statim valet, licet deficiente modo reuocari queat, *l.1. C. de donat. sub modo*. Donatio sub conditione exprimitur per dictionem (si) vel aliam æquiualentem: at donatio sub modo exprimitur per dictionem (vt) vel similem. Donatio ob causam tunc est, quando aliquid alicui donatur; vt certum quid faciat. Demum donatio inter viuos alia est, propter nuptias, seu ante nuptias; alia nõ, & de istâ in hac q. agemus, de qua.

47 Quæres 1. quinam donare possint? Regula 125. *ff. de reg. iur.* sic dicitur. *Cui ius est donandi, eidẽ, & vendendi, & concedendi ius est.* Verũ dubitatur an hæc regula vera sit. Glos. ib. sic habet. *Hæc regula fallit: quia aliqui possunt vendere, & non donare, vt tutor, curator, præses: vt sup. de fur. l. interdum, §. qui tutelam, & sup. de pact. l. contra ius, § si curator. & C. de pact. l. pactum, curatoris, & de transact. l. præses. Item filius, & seruus habentes liberam. Item & è contra quandoque permittitur donatio, non venditio, &c.* Vno ergo verbo ad quæsitum respondetur, quod illi omnes donare possunt, qui liberam habent suorum bonorum administrationem, nec aliunde prohibentur, vt ex seq.n. constabit.

48 Quæres 2. quinam donare prohibeantur? Resp. sequentes. I. Donare non potest qui non est mẽtis compos, vt amens, furiosus, & similes, tempore tamen furoris; nam si habeat lucida interualla, donare poterit, nisi aliunde prohibeatur. II. Donare non potest prodigus, cui curator est datus, *l. is cui, ff. de verb. obligat.* III. Minor 25. annis, nisi donationem ratam habeat post annum 25. *l.1. C. si maior.* vel nisi donet auctoritate curatoris. Idem dic de pupillo sine auctoritate tutoris, *l. pupillus, ff. de acquir. rer. dom.* licet sine tutore acquirere possit, vt in eadem l. dicitur. IV. Donare non potest filius fam. etiamsi liberam habeat peculij aduentij administrationem, sic habetur *l filius fam. ff. de donat.* vbi dicitur. *Filius familiæ donare non potest, neque si liberam peculij administrationem habeat. Non enim adhuc ei conceditur libera peculij administratio vt perdat.*

Quid

Alexandrinische Kunstschule. 163

Alexandrinische Kunstschule. 163

Alexandrinische Kunstschule. 163

Religious Houses, and Chantries, Colleges, and Free Chapels, and their Possessions given to the King's Majesty.

Forasmuch as manifest sin, vicious, carnal and abominable living is daily used and committed amongst the little and abject religious houses of monks, canons, and nuns, where the congregation of such persons is under the number of twelve persons, whereby the governors of such religious houses and their convents spend and waste their churches, monasteries, priories, and other religious houses, goods, lands, and revenues, to the high displeasure of Almighty God, slander of good religion, and to the great infamy of the King's Highness and the realm, (as by sundry credible informations and manifest proofs doth appear) and that divine service is right little or nothing used or frequented, but rather forsaken, contemned, and neglected; and that many other great enormities and inconveniences are daily found in such religious houses, which cannot be reformed nor amended, for that the continuance of the small numbers of religious persons in them is the very cause and occasion of the said vicious living, and of the said manifold enormities and inconveniences; and that divers and sundry of the said religious houses be scarcely able dispended, and of the clear yearly value of two hundred pounds, or above, which, if they were duly ordered, used, and governed, might yield and give a right honourable living and augmentation to the Crown; and that the governors of the said religious houses, of their mere ambition, craft, and covetousness, do not only defraud the King's Highness of his first fruits, tenths, and other duties, but also do give and grant the lands, tenements, and hereditaments of the said religious houses, to their wives, children, kinsfolk, and friends, for great sums of money, and pensions, to the intent that they should not be put out of their said houses, and do also alienate and sell the jewels, goods, and ornaments of their said houses, and consume the woods, underwoods, and farms of the same, to their own use, profit, and commodity, and not to the use of the said religious houses, nor to the hospitality of the same; and that the governors of the said religious houses, and their convents, do daily consume, waste, and destroy the said houses, and the lands, woods, tenements, and hereditaments of the same, that the same be not worth to the King's Highness, nor to any other person, after their deaths, the third part of the yearly value that they be now worth, and that the governors of the said religious houses, and their convents, do keep no hospitality, nor make any alms, but to very few persons, and they of the worst sort of people, and that the most part of the religious houses be in such ruinous decay, that they will require more charges to be repaired than the same be worth; and that the governors of the said religious houses, and their convents, do not keep, nor cause to be kept, any good learning in their said houses, nor do bring up any children in learning, or virtuous living, whereby the service of Almighty God is not only greatly minished, but also the youth of this realm is brought up in ignorance, to the great peril of their souls, and to the great inconvenience of this realm, in time to come, if remedy be not provided; and that the governors of the said religious houses, and their convents, do not only live dissolutely, and spend and waste their said churches, monasteries, priories, and other religious houses, goods, lands, and revenues, but also do continually live in apostacy, and sow sedition, hatred, and dissension between the King's Highness and his people, and do not cease daily to do all the hurt and mischief that they can devise or imagine, to the great peril of their souls, and to the high displeasure of Almighty God, and to the utter destruction of the said religious houses, if they should any longer stand and continue; and that the governors of the said religious houses, and their convents, do daily excite and stir their tenants and farmers, and other people, to rebellion against the King's Highness, his crown and dignity, and do refuse to preach and declare the Word of God, and his blessed Will and Pleasure, to the people, when they be commanded by the King's Highness so to do, and do also refuse to minister the sacraments and sacramentals, and other duties of good Christian people, and do preach, teach, and maintain many detestable errors and sinister opinions, to the great infection of the people, and to the utter loss of their souls, unless the said religious houses be utterly suppressed, and the governors and their convents compelled to live according to their professions, or else put out of the said religious houses, and other provision made for the increase of God's honour, and the cure of souls; and that the governors of the said religious houses, and their convents, do daily commit high treason, by compassing and imagining the King's Highness's death, and do also commit petit treason, murder, rape, sodomy, and other detestable crimes, and abominable vices, for the which they deserve to be punished by death, and to lose their religious houses, lands, and goods, and to be disabled for ever to have any religious houses, lands, or goods, to the high displeasure of Almighty God, and to the utter destruction of the said religious houses, if they should any longer stand and continue; and that the governors of the said religious houses, and their convents, do daily live contrary to the King's laws, and refuse to be reformed, and do also

Bishop of Norwich, Sir Robert Tresilian, Knight, Chief Justice of the King's Bench, Sir Roger Fulthorpe, Knight, Sir Robert Belknap, Knight, Sir John Holt, Knight, Sir Robert Cheyne, Knight, Sir John Locton, Knight, Sir Thomas Gilbert, Knight, Sir Thomas Wodehouse, Knight, Sir Thomas Talbot, Knight, Sir Thomas Percy, Knight, Sir Thomas Clifford, Knight, Sir Thomas Mortimer, Knight, Sir Thomas Rempston, Knight, Sir Thomas Swinburne, Knight, Sir Thomas Ughtred, Knight, Sir Thomas Wake, Knight, Sir Thomas Ferrers, Knight, Sir Thomas Hungerford, Knight, Sir Thomas Erpingham, Knight, Sir Thomas Grey, Knight, Sir Thomas Camoys, Knight, Sir Thomas Blount, Knight, Sir Thomas Berkeley, Knight, Sir Thomas Arundel, Knight, Sir Thomas Beauchamp, Knight, Sir Thomas Holland, Knight, Sir Thomas Morley, Knight, Sir Thomas Carew, Knight, Sir Thomas Bardolf, Knight, Sir Thomas Dagworth, Knight, Sir Thomas Felton, Knight, Sir Thomas Daniel, Knight, Sir Thomas Astley, Knight, Sir Thomas Lucy, Knight, Sir Thomas Bradeston, Knight, Sir Thomas Bromflete, Knight, Sir Thomas Hoo, Knight, Sir Thomas Stanley, Knight, Sir Thomas Roos, Knight, Sir Thomas Ashton, Knight, Sir Thomas Pierpoint, Knight, Sir Thomas Haseldine, Knight, Sir Thomas Shirley, Knight, Sir Thomas Bourchier, Knight, Sir Thomas Cheyne, Knight, Sir Thomas Bekering, Knight, Sir Thomas Bekenham, Knight, Sir Thomas Bekenham, Knight, Sir Thomas Bekenham

ſummam dictam ? Reſp. affirmativè, quia vt bene aduertit gloſ. *in l. ſi quis obligationem, ff. de regul. iuris*, & Clar. loco citato, remiſſio debiti, donatio eſt iuris ad illud, ac proinde ſine inſinuatione fieri non poteſt. Non requiritur tamen prædicta inſinuatio in donatione remuneratoria, quæ antidoralis, & reciproca vocatur, quia vt ſupra diximus hæc donatio non eſt propriè talis, Clar. *d. §. donatio, q.* 16. Oldrad. *conſ.* 139. *n.* 13. Curtius Iun. *conſ.* 81. *n.* 5. & alij. Item non requiritur inſinuatio in donatione ob cauſam, maximè ob cauſam præteritam, quia iſta donatio reuocatur ad remuneratoriam, Socin. Iun. *conſ.* 77. *n.* 152. *lib.* 1. Clar. *d. q.* 16.

61 Quæres 3. an donatio vltra d. ſummam tota vitietur, an ſolum quoad exceſſum ? Reſp. vitiari ſolum quoad exceſſum ſic decernitur in d. *l. ſancimus*, vbi hæc habentur. *Si quid autem ſupra legitimam definitionem fuerit donatum, hoc, quod ſuperfluum eſt, tantummodo non valere, reliquam vero quantitatem, quæ intra legis terminos conſtituta eſt, in ſuo robore perdurare, quaſi nullo penitus alio adiecto, ſed hoc pro non ſcripto, vel non intellecto eſſe credatur.*

62 Quæres 4. an donatio ſine inſinuatione vltra ſummam prædictam teneat, ſi iuramento confirmetur ? Negant Bald. *in l. illud, C. de ſacroſ. Eccleſ. n.* 9. Barbatian. *conſ.* 16. *lib.* 2. *& conſ.* 52. *lib.* 4. & alij. Verior, & communior ſententia eſt, quod illa donatio ſit valida, eo quod iuramentum ſuppleat vim inſinuationis. Tum quia cõtractus qui ſolo iure ciuili eſt nullus, iuramento firmatur, vt ſupra obſeruauimus, & ſic tenent Corn. *conſ.* 231. *lib.* 1. *& conſ.* 286. *lib.* 2. Pariſ. *conſ.* 33. *n.* 45. *lib.* 3. Socin. *q.* 77. *lib.* 1. Clar. *vbi ſupra*, *q.* 18. & alij paſſim.

63 Quæres 5. an ſint validæ, aut irritæ plures donationes ab eodem factæ non excedentes ſingulæ materiam determinatam, licet excedant eam ſimul ſumptæ ? Reſp. videndum eſſe, an illæ donationes ſint totales, quando ſcilicet moraliter non vniuntur, ſed re ipſa cenſentur plures & tunc certum eſt, quod ſint validæ, tametſi aliàs collectiuè excedant materiam definitam. Quod ſi ſint partiales, & ordinentur ad vnam integram componendã tunc ſunt irritæ, quia licet vt partiales ſunt non excedant materiam definitam, excedunt tamen illam ſimul ſumptæ prout ſcilicet vnam totalem componunt. Pro quo nota, quod difficilius vniuntur donationes, quæ fiunt diuerſis, quam illæ quæ fiunt eidem perſonæ. Vnde in facti contingentia dixi non potuiſſe Prouincialem punire quemdam Priorem, qui diuerſis vicibus largitus eſt materiam ſibi pro ſingulis vicibus conceſſam, quia cum ea largitio facta eſſet diuerſis, præſumebatur diuerſa, & non in fraudem legis facta, ſecus iudicandum eſſet ſi fieret eidem v. g. fratri pauperi, aut ſorori, tunc enim præſumptio eſſet contra Priorem, quia præſumitur, quod illæ ſingulæ donationes vnã excedentem componant. Bene verum eſt, quod etiam in hoc caſu poſſunt illæ ſingulæ donationes, eſſe totales, eo quod nec ex intentione donantis, nec ex circumſtantijs ordinentur ad vnam integram conſtituendam, ſed data occaſione iſta facta eſt, data illa alia occaſione, illa facta eſt, &c.

§. II. *Ex quibus capitibus inducatur donatio tacita.*

64 BArt. *in l. quæ dotis, n.* 7. *ff. ſoluto matrimon.* regulam ponit generalem, quod in dubio donatio non præſumatur, quia vt colligitur ex *l. cum de indebito, ff. de probat.* vnuſquiſque præſumitur velle ditari, acquirere, lucrari non perdere, dilapidare, donare. Aliunde tamen præſumi poterit donatio in dubio, quando res eſt modica ex *l. omnino*, ex *l. impenſis*, & ex *l. quod dicitur, ff. de rebus dot.* & etiam quando res datur ob pietatem. Hinc notat Alciat. *reſponſ.* 38. *adfinem*, quod ſi pater aliquid tradiderit filio, non donare, ſed committere cenſetur, vbi ſumus in dubio, vult etiam, quod quando agitur de fauore Eccleſiæ, adhuc in dubio non donatio, ſed commiſſio cenſeatur. Hinc etiam aduertit gloſ. *in l. cum quid ff. ſi certum petatur*, & ibid. Alex. Bart. Iaſ.

&

Provinzial-Konsulat, das, Provinzialkonsulat, das, Provinzialkonsulat, das, Provinzialkon

Job. 1. Chap. 2. Chap.

Hebrew Bible: Book of Job

1 THere was a man in the land of Vz, whose name was Iob, and that man was perfect and vpright, and one that feared God, and eschewed euil.

2 And there were borne vnto him seuen sonnes and three daughters.

3 His substance also was seuen thousand sheepe, and three thousand camels, and fiue hundred yoke of oxen, and fiue hundred she asses, and very many seruants: so that this man was the most famous of all the men of the East.

4 And his sonnes went and made a feast in their houses, euery one his day, and sent and called their three sisters to eate and drinke with them.

5 And when the dayes of their feasting were gone about, Iob sent and sanctified them, and rose vp early in the morning, and offered burnt offerings according to the number of them all: for Iob said, It may be that my sonnes haue sinned, and blasphemed God in their hearts. Thus did Iob continually.

6 Now there was a day when the sonnes of God came to present themselues before the Lord, and Satan came also among them.

7 And the Lord said vnto Satan, From whence comest thou? Then Satan answered the Lord, and said, From going to and fro in the earth, and from walking vp and down in it.

8 And the Lord said vnto Satan, Hast thou considered my seruant Iob, that there is none like him in the earth, a perfect and vpright man, one that feareth God, and escheweth euil?

9 Then Satan answered the Lord, and said, Doth Iob feare God for nought?

10 Hast not thou made an hedge about him, and about his house, and about all that he hath on euery side? thou hast blessed the worke of his hands, and his substance is increased in the land.

11 But put forth thine hand now, and touch all that he hath, and he will curse thee to thy face.

12 And the Lord said vnto Satan, Behold, all that he hath is in thy power: only vpon himself put not forth thine hand. So Satan went forth from the presence of the Lord.

13 And there was a day when his sonnes and his daughters were eating and drinking wine in their eldest brothers house:

14 And there came a messenger vnto Iob, and said, The oxen were ploughing, and the asses feeding beside them:

15 And the Sabeans fell vpon them, and tooke them away, yea, they haue slaine the seruants with the edge of the sword, and I only am escaped alone to tell thee.

16 While he was yet speaking, there came also another, and said, The fire of God is fallen from heauen, and hath burnt vp the sheepe, and the seruants, and consumed them, and I only am escaped alone to tell thee.

17 While he was yet speaking, there came also another, and said, The Caldeans made out three bands, and fell vpon the camels, and haue taken them away, yea, and slaine the seruants with the edge of the sword, and I only am escaped alone to tell thee.

18 While he was yet speaking, there came also another, and said, Thy sonnes and thy daughters were eating and drinking wine in their eldest brothers house:

19 And behold, there came a great wind from the wilderness, and smote the foure corners of the house, and it fell vpon the young men, and they are dead, and I only am escaped alone to tell thee.

20 Then Iob arose, and rent his mantle, and shaued his head, and fell downe vpon the ground, and worshipped,

21 And said, Naked came I out of my mothers wombe, and naked shall I returne thither: the Lord gaue, and the Lord hath taken away, blessed be the name of the Lord.

22 In all this Iob sinned not, nor charged God foolishly.

2 AGaine there was a day when the sonnes of God came to present themselues before the Lord, and Satan came also among them to present himself before the Lord.

2 And the Lord said vnto Satan, From whence comest thou? And Satan answered the Lord, and said, From going to and fro in the earth, and from walking vp and down in it.

3 And the Lord said vnto Satan, Hast thou considered my seruant Iob, that there is none like him in the earth, a perfect and vpright man, one that feareth God, and escheweth euil? and still he holdeth fast his integrity, although thou mouedst me against him, to destroy him without cause.

4 And Satan answered the Lord, and said, Skin for skin, yea all that a man hath will he giue for his life.

5 But put forth thine hand now, and touch his bone and his flesh, and he will curse thee to thy face.

6 And the Lord said vnto Satan, Behold, he is in thine hand, but saue his life.

7 So went Satan forth from the presence of the Lord, and smote Iob with sore boyles from the sole of his foot vnto his crowne.

8 And he tooke him a potsherd to scrape himself withall, and he sate down among the ashes.

9 Then said his wife vnto him, Dost thou still retaine thine integrity? curse God, and die.

10 But he said vnto her, Thou speakest as one of the foolish women speaketh. What? shall we receiue good at the hand of God, and shall we not receiue euil? In all this did not Iob sinne with his lips.

11 Now when Iobs three friends heard of all this euil that was come vpon him, they came euery one from his owne place, Eliphaz the Temanite, and Bildad the Shuhite, and Zophar the Naamathite: for they had made an appointment together to come to mourne with him, and to comfort him.

12 And when they lift vp their eyes afar off, and knew him not, they lift vp their voice, and wept, and they rent euery one his mantle, and sprinkled dust vpon their heads toward heauen.

13 So they sate downe with him vpon the ground seuen dayes and seuen nights, and none spake a word vnto him: for they saw that his griefe was very great.

3 AFter this opened Iob his mouth, and cursed his day.

2 And Iob spake, and said,

3 Let the day perish wherein I was borne, and the night in which it was said, There is a man child conceiued.

4 Let that day be darkenesse, let not God regard it from aboue, neither let the light shine vpon it.

5 Let darkenesse and the shadow of death staine it, let a cloud dwell vpon it, let the blackenesse of the day terrifie it.

6 As for that night, let darkenesse seize vpon it, let it not reioyce among the dayes of the yeere, let it not come into the number of the moneths.

7 Lo, let that night be solitarie, let no ioyfull voice come therein.

8 Let them curse it that curse the day, who are ready to raise vp their mourning.

9 Let the starres of the euening thereof be darke, let it looke for light, but haue none, neither let it see the dawning of the day:

10 Because it shut not vp the doores of my mothers wombe, nor hid sorrow from mine eyes.

11 Why died I not from the wombe? why did I not giue vp the ghost when I came out of the belly?

12 Why did the knees preuent me? or why the breasts that I should suck?

13 For now should I haue lien still and quiet, I should haue slept: then had I been at rest,

14 With Kings and counsellors of the earth, which built desolate places for themselues:

15 Or with princes that had gold, who filled their houses with siluer:

16 Or as an hidden vntimely birth I had not been, as infants which neuer saw light.

17 There the wicked cease from troubling, and there the weary be at rest.

18 There the prisoners rest together, they heare not the voice of the oppressour.

19 The small and great are there, and the seruant is free from his master.

20 Wherefore is light giuen to him that is in misery, and life vnto the bitter in soule?

21 Which long for death, but it commeth not, and dig for it more then for hid treasures?

22 Which reioyce exceedingly, and are glad when they can finde the graue?

23 Why is light giuen to a man whose way is hid, and whom God hath hedged in?

24 For my sighing commeth before I eate, and my roarings are poured out like the waters.

25 For the thing which I greatly feared is come vpon me, and that which I was afraid of is happened vnto me.

26 I was not in safetie, neither had I rest, neither was I quiet, yet trouble came.

4 THen Eliphaz the Temanite answered and said,

2 If we assay to commune with thee, wilt thou be grieued? but who can withhold himself from speaking?

3 Behold, thou hast instructed many, and thou hast strengthened the weake hands.

4 Thy words haue vpholden him that was falling, and thou hast confirmed the feeble knees.

5 But now it is come vpon thee, and thou faintest: it toucheth thee, and thou art troubled.

6 Is not this thy feare, thy confidence, thy hope, and the vprightnesse of thy wayes?

7 Remember, I pray thee, who euer perished being innocent? or where were the righteous cut off?

8 Euen as I haue seene, they that plow iniquitie, and sow wickednesse, reape the same.

9 By the blast of God they perish, and by the breath of his nostrils are they consumed.

10 The roaring of the lion, and the voice of the fierce lion, and the teeth of the young lions are broken.

11 The old lion perisheth for lacke of prey, and the stout lions whelpes are scattered abroad.

12 Now a thing was secretly brought to me, and mine eare received a little thereof.

13 In thoughts from the visions of the night, when deepe sleepe falleth on men,

14 Feare came vpon me, and trembling, which made all my bones to shake.

15 Then a spirit passed before my face, the haire of my flesh stood vp:

16 It stood still, but I could not discerne the forme thereof: an image was before mine eyes, there was silence, and I heard a voice, saying,

17 Shall mortall man be more iust then God? shall a man be more pure then his Maker?

18 Behold, he put no trust in his seruants, and his Angels he charged with folly:

19 How much more them that dwell in houses of clay, whose foundation is in the dust, which are crushed before the moth?

20 They are destroyed from morning to euening: they perish for euer without any regarding it.

21 Doth not their excellencie which is in them goe away? they die, euen without wisedome.

5 CAll now, if there be any that will answere thee, and to which of the Saints wilt thou turne?

2 For wrath killeth the foolish man, and enuie slayeth the silly one.

3 I haue seene the foolish taking root: but suddenly I cursed his habitation.

4 His children are farre from safetie, and they are crushed in the gate, neither is there any to deliuer them.

5 Whose harueste the hungrie eateth vp, and taketh it euen out of the thornes, and the robber swalloweth vp their substance.

6 Although affliction doe not come forth of the dust, neither doth trouble spring out of the ground:

7 Yet man is borne vnto trouble, as the sparkes flie vpward.

8 I would seeke vnto God, and vnto God would I commit my cause:

9 Which doeth great things and vnsearchable, marueilous things without number:

10 Which giueth raine vpon the earth, and sendeth waters vpon the fields:

11 To set vp on high those that be low, that those which mourne may be exalted to safetie.

12 He disappointeth the deuices of the crafty, so that their hands cannot performe their enterprise.

13 He taketh the wise in their owne craftinesse, and the counsell of the froward is carried headlong.

14 They meete with darkenesse in the day time, and grope in the noone day as in the night.

15 But he saueth the poore from the sword of their mouth, and from the hand of the mighty.

16 So the poore hath hope, and iniquitie stoppeth her mouth.

17 Behold, happie is the man whom God correcteth: therefore despise not thou the chastening of the Almighty.

18 For he maketh sore, and bindeth vp: he woundeth, and his hands make whole.

19 He shall deliuer thee in sixe troubles: yea in seuen there shall no euil touch thee.

20 In famine he shall redeeme thee from death: and in warre from the power of the sword.

21 Thou shalt be hid from the scourge of the tongue: neither shalt thou be afraid of destruction when it commeth.

22 At destruction and famine thou shalt laugh: neither shalt thou be afraid of the beasts of the earth.

23 For thou shalt be in league with the stones of the field: and the beasts of the field shall be at peace with thee.

24 And thou shalt know that thy tabernacle shall be in peace: and thou shalt visite thy habitation, and shalt not sinne.

25 Thou shalt know also that thy seede shall be great, and thine offspring as the grasse of the earth.

26 Thou shalt come to thy graue in a full age, like as a shocke of corne commeth in his season.

27 Loe this we haue searched, so it is: heare it, and know thou it for thy good.

6 BVt Iob answered and said,

2 Oh that my griefe were throughly weighed, and my calamitie laid in the balances together!

3 For now it would be heauier then the sand of the sea: therefore my words are swallowed vp.

4 For the arrowes of the Almighty are within me, the poyson whereof drinketh vp my spirit: the terrors of God doe set themselues in aray against me.

5 Doth the wilde asse bray when he hath grasse? or loweth the oxe ouer his fodder?

6 Can that which is vnsauerie be eaten without salt? or is there any taste in the white of an egge?

7 The things that my soule refused to touch, are as my sorrowfull meate.

8 Oh that I might haue my request, and that God would grant me the thing that I long for!

9 Euen that it would please God to destroy me: that he would let loose his hand, and cut me off!

10 Then should I yet haue comfort, yea I would harden myself in sorrow: he would not spare, for I haue not concealed the words of the holy one.

11 What strength haue I, that I should hope? and what is mine end, that I should prolong my life?

12 Is my strength the strength of stones? or is my flesh of brasse?

13 Is not my helpe in me? and is wisedome driuen quite from me?

14 To him that is afflicted pitie should be shewed from his friend: but he forsaketh the feare of the Almighty.

15 My brethren haue dealt deceitfully as a brooke, and as the stream of brookes they passe away:

16 Which are blackish by reason of the yce, and wherein the snow is hid:

17 What time they waxe warme, they vanish: when it is hot, they are consumed out of their place.

18 The paths of their way are turned aside, they goe to nothing, and perish.

19 The troupes of Tema looked, the companies of Sheba waited for them.

20 They were confounded because they had hoped: they came thither, and were ashamed.

21 For now are ye nothing: ye see my casting down, and are afraid.

22 Did I say, Bring vnto me? or, Giue a reward for me of your substance?

23 Or, Deliuer me from the enemies hand? or, Redeeme me from the hand of the mighty?

24 Teach me, and I will hold my tongue: cause me to vnderstand wherein I haue erred.

25 How forcible are right words? but what doth your arguing reproue?

26 Doe you imagine to reproue words, and the speeches of one that is afflicted, which are as wind?

27 Yea, you ouerwhelme the fatherlesse, and digge a pit for your friend.

28 Now therefore be content, looke vpon me: for it is euident vnto you if I lie.

29 Returne, I pray you, let it not be iniquitie: yea returne againe, my righteousnesse is in this.

30 Is there iniquitie in my tongue? cannot my taste discerne peruerse things?

7 IS there not an appointed time to man vpon earth? are not his dayes also like the dayes of an hireling?

2 As a seruant earnestly desireth the shadow, and as a hireling looketh for the reward of his worke:

3 So am I made to possesse moneths of vanitie, and wearisome nights are appointed to me.

4 When I lie downe, I say, When shall I arise, and the night be gone? and I am full of tossings to and fro vnto the dawning of the day.

5 My flesh is clothed with wormes and clods of dust, my skin is broken, and become loathsome.

6 My dayes are swifter then a weauers shuttle, and are spent without hope.

7 O remember that my life is but a breath: mine eye shall no more see good.

8 The eye of him that hath seene me, shall see me no more: thine eyes are vpon me, and I am not.

9 As the cloud is consumed and vanisheth away: so he that goeth downe to the graue shall come vp no more.

10 He shall returne no more to his house, neither shall his place know him any more.

11 Therefore I will not refraine my mouth, I will speake in the anguish of my spirit, I will complaine in the bitternesse of my soule.

12 Am I a sea, or a whale, that thou settest a watch ouer me?

13 When I say, My bed shall comfort me, my couch shall ease my complaint:

14 Then thou scarest me with dreames, and terrifiest me through visions:

15 So that my soule chooseth strangling, and death rather then my life.

16 I loath it, I would not liue alway: let me alone, for my dayes are vanitie.

17 What is man, that thou shouldest magnifie him? and that thou shouldest set thine heart vpon him?

18 And that thou shouldest visite him euery morning, and trie him euery moment?

19 How long wilt thou not depart from me, nor let me alone till I swallow downe my spittle?

20 I haue sinned, what shall I doe vnto thee, O thou preseruer of men? why hast thou set me as a marke against thee, so that I am a burden to my selfe?

21 And why doest thou not take away my transgression, and cause mine iniquitie to passe away? for now shall I sleepe in the dust, and thou shalt seeke me in the morning, but I shall not be.

8 THen answered Bildad the Shuhite, and said,

2 How long wilt thou speake these things? and how long shall the words of thy mouth be like a strong wind?

3 Doth God peruert iudgement? or doth the Almighty peruert iustice?

4 If thy children haue sinned against him, and he haue cast them away for their transgression:

5 If thou wouldest seeke vnto God betimes, and make thy supplication to the Almighty:

6 If thou were pure and vpright, surely now he would awake for thee, and make the habitation of thy righteousnesse prosperous.

7 Though thy beginning were small, yet thy latter end should greatly increase.

8 For enquire, I pray thee, of the former age, and prepare thy selfe to the search of their fathers:

9 (For we are but of yesterday, and know nothing, because our dayes vpon earth are a shadow)

10 Shall not they teach thee, and tell thee, and vtter words out of their heart?

11 Can the rush grow vp without mire? can the flag grow without water?

12 Whilest it is yet in his greene and not cut downe, it withereth before any other herbe.

13 So are the paths of all that forget God, and the hypocrites hope shall perish:

14 Whose confidence shall be cut off, and whose trust shall be a spiders web.

15 He shall leane vpon his house, but it shall not stand: he shall hold it fast, but it shall not endure.

16 He is greene before the Sunne, and his branch shooteth forth in his garden.

17 His roots are wrapped about the heape, and seeke the place of the stones.

18 If he destroy him from his place, then it shall denie him, saying, I haue not seene thee.

19 Behold, this is the ioy of his way, and out of the earth shall others grow.

20 Behold, God will not cast away a perfect man, neither will he helpe the euill doers:

21 Till he fill thy mouth with laughing, and thy lips with reioycing.

22 They that hate thee shall be clothed with confusion, and the dwelling place of the wicked shall come to nought.

9 THen Iob answered and said,

2 I know it is so of a truth: but how should man be iust with God?

3 If he will contend with him, he cannot answere him one of a thousand.

4 He is wise in heart, and mighty in strength: who hath hardened himself against him, and hath prospered?

5 Which remoueth the mountaines, and they know not: which ouerturneth them in his anger.

6 Which shaketh the earth out of her place, and the pillars thereof tremble.

7 Which commandeth the Sunne, and it riseth not: and sealeth vp the starres.

8 Which alone spreadeth out the heauens, and treadeth vpon the waues of the sea.

9 Which maketh Arcturus, Orion, and Pleiades, and the secret places of the South.

10 Which doeth great things past finding out, yea and wonders without number.

11 Loe, he goeth by me, and I see him not: he passeth on also, but I perceiue him not.

12 Behold, he taketh away, who can hinder him? who will say vnto him, What doest thou?

13 If God will not withdraw his anger, the proud helpers doe stoope vnder him.

14 How much lesse shall I answere him, and chuse out my words to reason with him?

15 Whom though I were righteous, yet would I not answere, but I would make supplication to my iudge.

16 If I had called, and he had answered me, yet would I not beleeue that he had hearkened vnto my voice.

17 For he breaketh me with a tempest, and multiplieth my wounds without cause.

18 He will not suffer me to take my breath, but filleth me with bitternesse.

19 If I speake of strength, loe he is strong: and if of iudgement, who shall set me a time to plead?

20 If I iustifie my selfe, mine owne mouth shall condemne me: if I say I am perfect, it shall also proue me peruerse.

21 Though I were perfect, yet would I not know my soule: I would despise my life.

22 This is one thing, therefore I said it, He destroyeth the perfect and the wicked.

23 If the scourge slay suddenly, he will laugh at the triall of the innocent.

24 The earth is giuen into the hand of the wicked: he couereth the faces of the iudges thereof: if not, where, and who is he?

25 Now my dayes are swifter then a runner: they flee away, they see no good.

26 They are passed away as the swift ships: as the eagle that hasteth to the prey.

27 If I say, I will forget my complaint, I will leaue off my heauie countenance, and comfort my selfe:

28 I am afraid of all my sorrowes, I know that thou wilt not hold me innocent.

29 If I be wicked, why then labour I in vaine?

30 If I wash my selfe with snow water, and make my hands neuer so cleane:

31 Yet shalt thou plunge me in the ditch, and mine owne clothes shall abhorre me.

32 For he is not a man as I am, that I should answere him, and we should come together in iudgement.

33 Neither is there any daysman betweene vs, that might lay his hand vpon vs both.

34 Let him take his rod away from me, and let not his feare make me afraid:

35 Then would I speake, and not feare him: but it is not so with me.

10 MY soule is weary of my life, I will leaue my complaint vpon my selfe, I will speake in the bitternesse of my soule.

2 I will say vnto God, Condemne me not, shew me wherefore thou contendest with me.

3 Is it good vnto thee that thou shouldest oppresse, that thou shouldest despise the worke of thine hands, and shine vpon the counsell of the wicked?

4 Hast thou eyes of flesh? or seest thou as man seeth?

5 Are thy dayes as the dayes of man? are thy yeeres as mans dayes,

6 That thou enquirest after mine iniquitie, and searchest after my sinne?

7 Thou knowest that I am not wicked, and there is none that can deliuer out of thine hand.

8 Thine hands haue made me and fashioned me together round about, yet thou doest destroy me.

9 Remember, I beseech thee, that thou hast made me as the clay, and wilt thou bring me into dust againe?

10 Hast not thou poured me out as milke, and curdled me like cheese?

11 Thou hast clothed me with skin and flesh, and hast fenced me with bones and sinewes.

12 Thou hast granted me life and fauour, and thy visitation hath preserued my spirit.

13 And these things hast thou hid in thine heart: I know this is with thee.

14 If I sinne, then thou obseruest me, and wilt not acquit me from mine iniquitie.

15 If I be wicked, woe vnto me: and if I be righteous, yet will I not lift vp my head, being full of confusion, and looking vpon mine affliction.

16 For it increaseth: thou huntest me as a fierce lion, and againe thou shewest thy selfe marueilous vpon me.

17 Thou renewest thy witnesses against me, and increasest thine indignation vpon me: changes and warre are against me.

18 Wherefore then hast thou brought me forth out of the wombe? Oh that I had giuen vp the ghost, and no eye had seene me!

19 I should haue been as though I had not been, I should haue been carried from the wombe to the graue.

20 Are not my dayes few? cease then, and let me alone, that I may take comfort a little,

21 Before I goe whence I shall not returne, euen to the land of darkenesse and the shadow of death,

22 A land of darkenesse, as darkenesse it selfe, and of the shadow of death, without any order, and where the light is as darkenesse.

11 THen answered Zophar the Naamathite, and said,

2 Should not the multitude of words be answered? and should a man full of talke be iustified?

3 Should thy lies make men hold their peace? and when thou mockest, shall no man make thee ashamed?

4 For thou hast said, My doctrine is pure, and I am cleane in thine eyes.

5 But oh that God would speake, and open his lips against thee,

6 And that he would shew thee the secrets of wisedome, that they are double to that which is! Know therefore that God exacteth of thee lesse then thine iniquitie deserueth.

7 Canst thou by searching finde out God? canst thou finde out the Almighty vnto perfection?

8 It is as high as heauen, what canst thou doe? deeper then hell, what canst thou know?

9 The measure thereof is longer then the earth, and broader then the sea.

10 If he cut off, and shut vp, or gather together, then who can hinder him?

11 For he knoweth vaine men: he seeth wickednesse also, will he not then consider it?

12 For vaine man would be wise, though man be borne like a wilde asses colt.

13 If thou prepare thine heart, and stretch out thine hands toward him:

14 If iniquitie be in thine hand, put it farre away, and let not wickednesse dwell in thy tabernacles.

15 For then shalt thou lift vp thy face without spot, yea thou shalt be stedfast, and shalt not feare:

16 Because thou shalt forget thy misery, and remember it as waters that passe away:

17 And thine age shall be clearer then the noone day: thou shalt shine forth, thou shalt be as the morning.

18 And thou shalt be secure, because there is hope: yea thou shalt dig about thee, and thou shalt take thy rest safely.

19 Also thou shalt lie downe, and none shall make thee afraid: yea many shall make suit vnto thee.

20 But the eyes of the wicked shall faile, and they shall not escape, and their hope shall be as the giuing vp of the ghost.

12 AND Iob answered and said,

2 No doubt but you are the people, and wisedome shall die with you.

3 But I haue vnderstanding as well as you, I am not inferiour to you: yea who knoweth not such things as these?

4 I am as one mocked of his neighbour, who calleth vpon God, and he answereth him: the iust vpright man is laughed to scorne.

5 He that is ready to slippe with his feet, is as a lampe despised in the thought of him that is at ease.

6 The tabernacles of robbers prosper, and they that prouoke God are secure, into whose hand God bringeth abundantly.

7 But aske now the beasts, and they shall teach thee: and the foules of the heauen, and they shall tell thee:

8 Or speake to the earth, and it shall teach thee: and the fishes of the sea shall declare vnto thee.

9 Who knoweth not in all these, that the hand of the Lord hath wrought this?

10 In whose hand the soule of euery liuing thing is, and the breath of all mankinde.

11 Doth not the eare try words? and the mouth taste his meate?

12 With the ancient is wisedome, and in length of dayes vnderstanding.

13 With him is wisedome and strength, he hath counsell and vnderstanding.

14 Behold, he breaketh downe, and it cannot be built againe: he shutteth vp a man, and there can be no opening.

15 Behold, he withholdeth the waters, and they dry vp: also he sendeth them out, and they ouerturne the earth.

16 With him is strength and wisedome: the deceiued and the deceiuer are his.

17 He leadeth counsellors away spoyled, and maketh the iudges fooles.

18 He looseth the bond of Kings, and girdeth their loynes with a girdle.

19 He leadeth princes away spoyled, and ouerthroweth the mighty.

20 He taketh away the vnderstanding of the aged, and causeth them to wander in the wildernesse where there is no way.

21 They grope in the darke without light, and he maketh them to stagger like a drunken man.

22 He discouereth deepe things out of darkenesse, and bringeth out to light the shadow of death.

23 He increaseth the nations, and destroyeth them: he enlargeth the nations, and straineth them againe.

24 He taketh away the heart of the chiefe of the people of the earth, and causeth them to wander in a wildernesse where there is no way.

25 They grope in the darke without light, and he maketh them to stagger like a drunken man.

13 LOe, mine eye hath seene all this, mine eare hath heard and vnderstood it.

2 What you know, the same doe I know also: I am not inferiour vnto you.

3 Surely I would speake to the Almighty, and I desire to reason with God.

4 But you are forgers of lies, you are all physitions of no value.

5 O that you would altogether hold your peace! and it should be your wisedome.

6 Heare now my reasoning, and hearken to the pleadings of my lips.

7 Will you speake wickedly for God? and talke deceitfully for him?

8 Will you accept his person? will you contend for God?

9 Is it good that he should search you out? or as one man mocketh another, doe you so mocke him?

10 He will surely reproue you, if you doe secretly accept persons.

11 Shall not his excellencie make you afraid? and his feare fall vpon you?

12 Your remembrances are like vnto ashes, your bodies to bodies of clay.

13 Hold your peace, let me alone, that I may speake, and let come on me what will come.

14 Wherefore should I take my flesh in my teeth, and put my life in mine hand?

15 Though he kill me, yet will I trust in him: but I will maintaine mine owne wayes before him.

16 He also shall be my saluation: for an hypocrite shall not come before him.

17 Heare diligently my speech, and my declaration with your eares.

18 Behold now, I haue ordered my cause, I know that I shall be iustified.

19 Who is he that will plead against me? for now if I hold my tongue, I shall giue vp the ghost.

20 Only two things doe not vnto me, then will I not hide my selfe from thy face:

21 Withdraw thine hand farre from me, and let not thy feare make me afraid.

22 Then call thou, and I will answere: or let me speake, and answere thou me.

23 How many are mine iniquities and sinnes? make me to know my transgression and my sinne.

24 Wherefore hidest thou thy face, and holdest me for thine enemie?

25 Wilt thou breake a leafe driuen to and fro? and wilt thou pursue the dry stubble?

26 For thou writest bitter things against me, and makest me to possesse the iniquities of my youth.

27 Thou puttest my feet also in the stocks, and lookest narrowly vnto all my wayes: thou settest a print vpon the heeles of my feet.

28 And he as a rotten thing consumeth, as a garment that is moth eaten.

14 MAn that is borne of a woman is of few dayes, and full of trouble.

2 He commeth vp and is cut downe like a flower: he fleeth also as a shadow, and continueth not.

3 And doest thou open thine eyes vpon such a one, and bringest me into iudgement with thee?

4 Who can bring a cleane thing out of an vncleane? not one.

5 Seeing his dayes are determined, the number of his moneths are with thee, thou hast appointed his bounds that he cannot passe:

6 Turne from him, that he may rest, till he shall accomplish as an hireling his day.

7 For there is hope of a tree, if it be cut downe, that it will sprout againe, and that the tender branch thereof will not cease.

8 Though the roote thereof waxe old in the earth, and the stocke thereof die in the ground:

9 Yet through the sent of water it will bud, and bring forth boughes like a plant.

10 But man dieth, and wasteth away: yea man giueth vp the ghost, and where is he?

11 As the waters fayle from the sea, and the flood decayeth and drieth vp:

12 So man lieth downe, and riseth not: till the heauens be no more, they shall not awake nor be raised out of their sleepe.

13 O that thou wouldest hide me in the graue, that thou wouldest keepe me secret, vntill thy wrath be past, that thou wouldest appoint me a set time, and remember me!

14 If a man die, shall he liue againe? all the dayes of my warfare will I wait, till my change come.

15 Thou shalt call, and I will answere thee: thou wilt haue a desire to the worke of thine hands.

16 For now thou numbrest my steps: doest thou not watch ouer my sinne?

17 My transgression is sealed vp in a bag, and thou fastenest vp mine iniquitie.

18 And surely the mountaine falling commeth to nought, and the rocke is remoued out of his place.

19 The waters weare the stones: thou washest away the things which grow out of the dust of the earth, and thou destroyest the hope of man.

20 Thou preuailest for euer against him, and he passeth: thou changest his countenance, and sendest him away.

21 His sonnes come to honour, and he knoweth it not: and they are brought low, but he perceiueth it not of them.

22 But his flesh vpon him shall haue paine, and his soule within him shall mourne.

15 THen answered Eliphaz the Temanite, and said,

2 Should a wise man vtter vaine knowledge, and fill his belly with the east wind?

3 Should he reason with vnprofitable talke? or with speeches wherewith he can doe no good?

4 Yea thou doest cast off feare, and restrainest prayer before God.

5 For thine iniquitie teacheth thy mouth, and thou choosest the tongue of the crafty.

6 Thine owne mouth condemneth thee, and not I: yea thine owne lips testifie against thee.

7 Art thou the first man that was borne? or wast thou made before the hills?

8 Hast thou heard the secret of God? and doest thou restrain wisedome to thy selfe?

9 What knowest thou that we know not? what vnderstandest thou which is not in vs?

10 With vs are both the aged and very ancient men, much elder then thy father.

11 Are the consolations of God small with thee? is there any secret thing with thee?

12 Why doth thine heart carry thee away? and what doe thy eyes wink at,

13 That thou turnest thy spirit against God, and lettest such words goe out of thy mouth?

14 What is man, that he should be cleane? and he which is borne of a woman, that he should be iust?

15 Behold, he putteth no trust in his Saints: yea the heauens are not cleane in his sight.

16 How much more abominable and filthie is man, which drinketh iniquitie like water?

17 I will shew thee, heare me, and that which I haue seene I will declare,

18 Which wise men haue told from their fathers, and haue not hid it:

19 Vnto whom alone the earth was giuen, and no stranger passed among them.

20 The wicked man trauaileth with paine all his dayes, and the number of yeeres is hidden to the oppressour.

21 A dreadfull sound is in his eares: in prosperitie the destroyer shall come vpon him.

22 He beleeueth not that he shall returne out of darkenesse, and he is waited for of the sword.

23 He wandereth abroad for bread, saying, Where is it? he knoweth that the day of darkenesse is ready at his hand.

24 Trouble and anguish shall make him afraid, they shall preuaile against him as a King ready to the battell.

25 For he stretcheth out his hand against God, and strengthneth himself against the Almighty.

26 He runneth vpon him, euen on his neck, vpon the thicke bosses of his bucklers.

27 Because he couereth his face with his fatnesse, and maketh collops of fat on his flanks.

28 And he dwelleth in desolate cities, and in houses which no man inhabiteth, which are ready to become heapes.

29 He shall not be rich, neither shall his substance continue, neither shall their possession extend vpon the earth.

30 He shall not depart out of darkenesse, the flame shall dry vp his branches, and by the breath of his mouth shall he goe away.

31 Let not him that is deceiued trust in vanitie: for vanitie shall be his recompence.

32 It shall be accomplished before his time, and his branch shall not be greene.

33 He shall shake off his vnripe grape as the vine, and shall cast off his flower as the oliue.

34 For the congregation of hypocrites shall be desolate, and fire shall consume the tabernacles of bribery.

35 They conceiue mischiefe, and bring forth vanitie, and their belly prepareth deceit.

16 THen Iob answered and said,

2 I haue heard many such things: miserable comforters are you all.

3 Shall vaine words haue an end? or what emboldeneth thee that thou answerest?

4 I also could speake as you doe: if your soule were in my soules stead, I could heape vp words against you, and shake mine head at you.

5 But I would strengthen you with my mouth, and the mouing of my lips should asswage your griefe.

6 Though I speake, my griefe is not asswaged: and though I forbeare, what am I eased?

7 But now he hath made me weary: thou hast made desolate all my companie.

8 And thou hast filled me with wrinkles, which is a witnesse against me: and my leanenesse rising vp in me, beareth witnesse to my face.

9 He teareth me in his wrath, who hateth me: he gnasheth vpon me with his teeth, mine enemie sharpeneth his eyes vpon me.

10 They haue gaped vpon me with their mouth, they haue smitten me vpon the cheeke reproachfully, they gather themselues together against me.

11 God hath deliuered me to the vngodly, and turned me ouer into the hands of the wicked.

12 I was at ease, but he hath broken me asunder: he hath also taken me by my neck, and shaken me to pieces, and set me vp for his marke.

13 His archers compasse me round about, he cleaueth my reines asunder, and doth not spare: he powreth out my gall vpon the ground.

14 He breaketh me with breach vpon breach, he runneth vpon me like a giant.

15 I haue sewed sackcloth vpon my skin, and defiled my horne in the dust.

16 My face is foule with weeping, and on my eyelids is the shadow of death,

17 Not for any iniquitie in mine hands: also my prayer is pure.

18 O earth, couer not thou my blood, and let my crie haue no place.

19 Euen now behold my witnesse is in heauen, and my record is on high.

20 My friends scorne me: but mine eye powreth out teares vnto God.

21 Oh that one might plead for a man with God, as a man pleadeth for his neighbour!

22 When a few yeeres are come, then I shall goe the way whence I shall not returne.

17 MY breath is corrupt, my dayes are extinct, the graues are ready for me.

2 Are there not mockers with me? and doth not mine eye continue in their prouocation?

3 Lay downe now, put me in a surety with thee: who is he that will strike hands with me?

4 For thou hast hid their heart from vnderstanding: therefore shalt thou not exalt them.

5 He that speaketh flatterie to his friends, euen the eyes of his children shall faile.

6 He hath made me also a by-word of the people, and aforetime I was as a tabret.

7 Mine eye also is dimme by reason of sorrow, and all my members are as a shadow.

8 Vpright men shall be astonished at this, and the innocent shall stirre vp himself against the hypocrite.

9 The righteous also shall hold on his way, and he that hath cleane hands shall be stronger and stronger.

10 But as for you all, doe you returne, and come now: for I cannot finde one wise man among you.

11 My dayes are past, my purposes are broken off, euen the thoughts of my heart.

12 They change the night into day: the light is short because of darkenesse.

13 If I wait, the graue is mine house: I haue made my bed in the darkenesse.

14 I haue said to corruption, Thou art my father: to the worme, Thou art my mother and my sister.

15 And where is now my hope? as for my hope, who shall see it?

16 They shall goe downe to the barres of the pit, when our rest together is in the dust.

18 THen answered Bildad the Shuhite, and said,

2 How long will it be ere you make an end of words? marke, and afterward we will speake.

3 Wherefore are we counted as beasts, and reputed vile in your sight?

4 He teareth himself in his anger: shall the earth be forsaken for thee? and shall the rocke be remoued out of his place?

5 Yea the light of the wicked shall be put out, and the sparkle of his fire shall not shine.

6 The light shall be darke in his tabernacle, and his candle shall be put out with him.

7 The steps of his strength shall be straitned, and his owne counsell shall cast him downe.

8 For he is cast into a net by his owne feet, and he walketh vpon a snare.

9 The gin shall take him by the heele, and the robber shall preuaile against him.

10 The snare is laid for him in the ground, and a trap for him in the way.

11 Feares shall make him afraid on euery side, and shall driue him to his feet.

12 His strength shall be hungrie, and destruction shall be ready at his side.

13 It shall deuoure the strength of his skin: euen the first borne of death shall deuoure his strength.

14 His confidence shall be rooted out of his tabernacle, and it shall bring him to the King of feares.

15 It shall dwell in his tabernacle, because it is none of his: brimstone shall be scattered vpon his habitation.

16 His roots shall be dried vp beneath, and aboue shall his branch be cut off.

17 His remembrance shall perish from the earth, and he shall haue no name in the streets.

18 He shall be driuen from light into darkenesse, and chased out of the world.

19 He shall neither haue sonne nor nephew among his people, nor any remaining in his dwellings.

20 They that come after him shall be astonished at his day, as they that went before were affrighted.

21 Surely such are the dwellings of the wicked, and this is the place of him that knoweth not God.

19 THen Iob answered and said,

2 How long will you vexe my soule, and breake me in pieces with words?

3 These ten times haue you reproched me: you are not ashamed that you make your selues strange to me.

4 And be it indeed that I haue erred, mine error remaineth with my selfe.

5 If indeed you will magnifie your selues against me, and plead against me my reproch:

6 Know now that God hath ouerthrowne me, and hath compassed me with his net.

7 Behold, I crie out of wrong, but I am not heard: I crie aloud, but there is no iudgement.

8 He hath fenced vp my way that I cannot passe, and he hath set darkenesse in my paths.

9 He hath stripped me of my glorie, and taken the crowne from my head.

10 He hath destroyed me on euery side, and I am gone: and mine hope hath he remoued like a tree.

11 He hath also kindled his wrath against me, and he counteth me vnto him as one of his enemies.

12 His troupes come forward together, and cast vp their way against me, and pitch their tents round about my tabernacle.

13 He hath put my brethren farre from me, and mine acquaintance are verily estranged from me.

14 My kinsfolke haue failed, and my familiar friends haue forgotten me.

15 They that dwell in mine house, and my maids, count me for a stranger: I am an alien in their sight.

16 I called my seruant, and he gaue me no answere: I intreated him with my mouth.

17 My breath is strange to my wife, though I intreated for the children of mine owne body.

18 Yea young children despised me: I arose, and they spake against me.

19 All my inward friends abhorred me: and they whom I loued are turned against me.

20 My bone cleaueth to my skin and to my flesh, and I am escaped with the skin of my teeth.

21 Haue pitie vpon me, haue pitie vpon me, O you my friends: for the hand of God hath touched me.

22 Why doe you persecute me as God, and are not satisfied with my flesh?

23 Oh that my words were now written! oh that they were printed in a booke!

24 That they were grauen with an iron pen and lead in the rocke for euer!

25 For I know that my redeemer liueth, and that he shall stand the last vpon the earth:

26 And though after my skin worms destroy this body, yet shall I see God in my flesh:

27 Whom I shall see for my selfe, and mine eyes shall behold, and not another, though my reines be consumed within me

Gebrauch der Natur, und ihrer Kräfften, ſo wol in Medicinalibus, als Mechanicis, Chymicis, Magicis, Mathematicis, Metallicis, Mineralibus, Vegetabilibus, Animalibus, Naturalibus, Supernaturalibus, Moralibus, Politicis, Oeconomicis, Philoſophicis, Theologicis, Hiſtoricis, Grammaticis, Dialecticis, Rhetoricis, Poeticis, Muſicis, Architectonicis, Pyrotechnicis, Hydraulicis, Pneumaticis, Automaticis, Opticis, Acuſticis, Arithmeticis, Geometricis, Geographicis, Aſtronomicis, Aſtrologicis, Militaribus, Navalibus, Cabaliſticis, Pythagoricis, Platonicis, Ariſtotelicis, Paracelſicis, Helmontianis, Cartheſianis, Gaſſendiſtiſchen, Hobbianiſchen, Weigelianiſchen, Böhmiſchen, Paracelſiſchen, Helmontiſchen, Cartheſiſchen

ἀπὸ τῶν ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων ἐπὶ τὰ ἐν Ἀσίᾳ καὶ Φοινίκῃ καὶ Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τοῖς ὑπὸ τὸν ἥλιον οἰκουμένοις, ἐν οἷς ἐπολέμησαν Ἕλληνες πρὸς Ἕλληνας καὶ βάρβαροι πρὸς βαρβάρους καὶ Ἕλληνες πρὸς βαρβάρους καὶ βάρβαροι πρὸς Ἕλληνας, ἐν τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ἀγῶσι καὶ κινδύνοις γενόμενος ὁ Ἀλέξανδρος καὶ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας πράξεις ἐπιτελέσας ἐν ἔτεσι δώδεκα καὶ ὀκτὼ μησὶ καὶ ἡμέραις τρισκαίδεκα ἐβίωσε τριάκοντα καὶ δύο ἔτη καὶ μῆνας ὀκτὼ καὶ ἡμέρας δεκατρεῖς. ἐτελεύτησε δὲ ἐν Βαβυλῶνι τῇ μεγάλῃ πόλει τῆς Ἀσσυρίας, ἐν ᾗ καὶ ἐβασίλευσε τῆς Ἀσίας ἁπάσης ἔτη δώδεκα καὶ μῆνας ὀκτὼ καὶ ἡμέρας δεκατρεῖς. ἐτάφη δὲ ὑπὸ Πτολεμαίου τοῦ Λάγου, ὃς ἐβασίλευσε μετ' αὐτὸν Αἰγύπτου καὶ Λιβύης καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον οἰκουμένων, ἐν Μέμφει τῇ μεγάλῃ πόλει τῆς Αἰγύπτου. ἐγένετο δὲ ἡ τελευτὴ αὐτοῦ ἐν τῷ τρίτῳ ἔτει τῆς ἑκατοστῆς καὶ δεκάτης ὀλυμπιάδος, ἐπὶ ἄρχοντος Ἀθήνησιν Ἀναξικράτους, ἐν μηνὶ Δαισίῳ, ὃν Μακεδόνες Λώον καλοῦσιν, ἐν ᾗ ἡμέρᾳ καὶ ἐγένετο ἡ τελευτὴ Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος

...ſtrong, and ſtout, and ſtedfaſt in the faith, and ſo ſhall you be alſo. Then ſaid the Abbot, Let vs pray. And when they had prayed, they ſaw a great light come from heauen, and fall vpon them all, and they were all ſore afraid. Then ſaid the Abbot vnto them, Feare not, for this light is come vnto you, to aſſure you that God is with you. Then ſaid they vnto him, Father, we beſeech you that we may ſee the Angels alſo, as you do. Then ſaid he vnto them, Let vs pray againe. And when they had prayed, there appeared vnto them twelue Angels in the likeneſſe of twelue Abbots, and they were all glad thereof. Then ſaid the Abbot vnto them, Let vs pray againe. And when they had prayed, there appeared vnto them twelue Angels in the likeneſſe of twelue Abbots, and they were all glad thereof. Then ſaid the Abbot vnto them, Let vs pray againe. And when they had prayed, there appeared vnto them twelue Angels in the likeneſſe of twelue Abbots, and they were all glad thereof.

...ſtrong, and ſtout, and ſtedfaſt in the faith, and ſo ſhall you be alſo. Then ſaid the Abbot, Let vs pray. And when they had prayed, they ſaw a great light come from heauen, and fall vpon them all, and they were all ſore afraid. Then ſaid the Abbot vnto them, Feare not, for this light is come vnto you, to aſſure you that God is with you. Then ſaid they vnto him, Father, we beſeech you that we may ſee the Angels alſo, as you do. Then ſaid he vnto them, Let vs pray againe. And when they had prayed, there appeared vnto them twelue Angels in the likeneſſe of twelue Abbots, and they were all glad thereof. Then ſaid the Abbot vnto them, Let vs pray againe. And when they had prayed, there appeared vnto them twelue Angels in the likeneſſe of twelue Abbots, and they were all glad thereof. Then ſaid the Abbot vnto them, Let vs pray againe. And when they had prayed, there appeared vnto them twelue Angels in the likeneſſe of twelue Abbots, and they were all glad thereof.

Quæ quidem ratio ex eo sumpta est, quod
Deus ipse, qui est ipsa Veritas, dixerit, Ego
sum Veritas. Quæ ratio ex eo sumpta est,
quod Deus ipse, qui est ipsa Veritas, dixerit,
Ego

Subscribers to the Athenæum Journal are entitled to receive the Athenæum Weekly Supplement, containing Reviews of Books, Literary Notices, Lists of Forthcoming Books, Literary Gossip, Scientific Notes, Fine Art Notes, Musical Notes, Dramatic Notes, Theatrical Gossip, Lists of Appointments, Obituary, Meetings for the Week, Sales for the Week, Lists of Books Wanted, Lists of Books Offered for Sale, Lists of Books Exchanged, Lists of Books Offered for Exchange, Lists of Books Wanted to Purchase, Lists of Books Offered for Purchase, Lists of Books Wanted to Exchange

QVAESTIO V.

De diuersis quæ ad Solem spectant ex Ephemeride inuentis.

1. SI Solis locum ex Ephemeride inuenire volueris, ad diem propositum, & horam, si quæ adsit, ad meridiem Romanum, vel Vraniburgicum, vel Hafniensem, vel Cracouiensem, vel Noribergensem, vel Venetum, vel Pragensem, vel Vindobonensem, vel Mediolanensem, vel Messanensem, vel Neapolitanum, vel Panormitanum, vel Lugdunensem, vel Parisiensem, vel Londinensem, vel Vlyssiponensem, vel Hispalensem, vel Conimbricensem, vel Toletanum, vel Cæsaraugustanum, vel Barcinonensem, vel Granatensem, vel Fessanum, vel Tunetanum, vel Algerianum, vel Constantinopolitanum, vel Alexandrinum, vel Cairinum, vel Ierosolymitanum, vel Damascenum, vel Babylonicum, vel Ormuzianum, vel Goanum, vel Malacanum, vel Manilanum, vel Cantonense, vel Pekinense, vel Nankinense, vel Iaponense, vel Mexicanum, vel Cuscanum, vel Limense, vel Potosinum, vel Cubanum, vel Hauanense, vel Floridanum, vel Canadense, vel Quebecense, vel Norumbegense, vel Terræ Nouæ, vel Groenlandicum, vel Islandicum, vel Tilense, vel Moscouiticum, vel Archangelicum, vel Tobolense, vel Astracanense, vel Cathaicum, vel Tartaricum, vel Cambalucense, vel S

Zschokke, Heinrich Daniel, Schriftsteller, geb. 1771 in Magdeburg, studierte in Frankfurt a. O. Theologie, ging 1795 nach der Schweiz, wo er in Reichenau Hauslehrer wurde, dann Professor der Philosophie in Frankfurt a. O. Nach Auflösung der Universität 1811 ward er Direktor des Erziehungswesens im Kanton Aargau, 1814 Mitglied des Großen Rats, 1815 Oberstkommissär der Tagsatzung, 1830 Mitglied des Verfassungsrats, 1831 Präsident des Obergerichts, 1832 Mitglied des Großen Rats, 1833 Präsident des Kantonsgerichts, 1835 Mitglied des Kleinen Rats, 1837 Präsident des Obergerichts, 1841 Mitglied des Großen Rats, 1842 Präsident des Kantonsgerichts, 1843 Mitglied des Kleinen Rats, 1845 Präsident des Obergerichts, 1848 Mitglied des Großen Rats, 1849 Präsident des Kantonsgerichts, 1850 Mitglied des Kleinen Rats, 1851 Präsident des Obergerichts, 1852 Mitglied des Großen Rats, 1853 Präsident des Kantonsgerichts, 1854 Mitglied des Kleinen Rats, 1855 Präsident des Obergerichts, 1856 Mitglied des Großen Rats, 1857 Präsident des Kantonsgerichts, 1858 Mitglied des Kleinen Rats, 1859 Präsident des Obergerichts,

...ſtrum ſuum, ſi ſuper hoc ſuerit requiſitus, ſub ſacramento ſuo

Ein Mensch / der sich in Gefahr begibt / ist ein Thor / wann er nicht Gott vor Augen hat / und sich auf seine Gnade verlässt / wie Judith thut / die sich in Gefahr begibt / und sich auf Gott verlässt / und ihr Leben wagt / und ihr Volck zu erretten / und ihr Vaterland / und ihr Leben / und ihr Volck / und ihr Vaterland / und ihr Leben / und ihr Volck / und ihr Vaterland / und ihr Leben / und ihr Volck

alterius culpæ, vt fornicatione, vel profectione in partes longinquas, nec debito tempore rediens lucratur integrè sponsalitiam largitatem sibi donatam, recuperatque quam donarat: quando per alterum stat.

104 Quæres 10. an per mortem sponsi, sponsa lucretur sponsalitiam largitatem? Hoc quæsitum resoluitur *l. si à sponso*, C. *eod.* quatenus dicitur. *Si à sponso rebus sponsæ donatis interueniente osculo, ante nuptias hunc, vel illam mori contigerit; dimidiam partem rerum donatarum ad superstitem pertinere præcipimus; dimidiam ad defuncti, vel defunctæ heredes, cuiuslibet gradus sint, & quocunq; iure successerint, vt donatio stare pro parte dimidia, & resolui pro parte dimidia videatur. Osculo vero non interueniente, siue sponsus, siue sponsa obierit, totam infirmari donationem, & donatori sponso, vel heredibus eius restitui. Quod si sponsa interueniente, vel non interueniente osculo, donationis titulo (quod rarò accidit) fuerit aliquid sponso largita, & ante nuptias hunc, vel illam mori contigerit omni donatione infirmata ad donatricem sponsam, siue eius successores donatarum rerum dominium transferatur.* Et sic vltra DD. ibid. tradunt Anton. Gom. *l.* 50. *Tauri n.* 3. & 6. Palat. *d.* §. 3. *n.* 5. *vers. si autem*, Couar. *de sponsal. p.* 2. *cap.* 2. §. 2. *n.* 11. Vincent. de Franch. *p.* 2. *decis.* 503. *ex n.* 6. & alij. Notat glos. *ibid. verb. non interueniente*, quod si sponsalia sint nulla, & inualida iuris prohibitione, ista lex locum non habet, nec eius dispositio, sed sponsus poterit tunc indistinctè repetere, quod sponsæ tradidit, siue osculum, vel etiam copula interuenerit, siue non, quod etiam tradit Anton. Gom *l.* 50 *Tauri n.* 7 & *n.* 56. Palat. *d.* §. 3. *prope finem.* Hic obiter nota ex eadem glos. *ibid. verb. rarò accidit*, ibi, *auariſſimum enim genus est mulierum*, quod rarò mulieres donant viris, eo quod mulieres soleant esse auariſſimæ, vt bene aduertit Tiraquel. *l.* 9. *connub. glos.* 1. *p.* 9. *n.* 43. & 176. & Cardin. Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. to.* 2. *lib.* 13. *tit.* 16. *n.* 3. & *tit.* 17. *n.* 1.

105 Quæres 11. an donatio ante nuptias, facta mulieri, indigeat insinuatione? Resp. negatiuè, vt supra tetigimus, & colligitur ex *l. minoribus ætate*, C. *eod* modo fiat contemplatione matrimonij, sic Martin. Monter. à Cueua *decis.* 10. Sicut neque requiritur pro puella maritanda, Marc. Anton. de Amat. *decis.* 42. Palat. *vbi supra* §. 82. *n.* 2. quod procedere vult quando donatio ex causa dotis, fit à patre, vel ab extraneo, & sic à personis permissis, & non quando fit donatio ex causa dotis per maritum, prohibita, quod etiam notant Duē. *reg.* 224. *limit.* 5. & 9. Pinel. *in l.* 1. C. *de bonis maternis p.* 3. *nu.* 62. *vers. infertur* 31. Auend. *ad l.* 44. *Tauri glos.* 16. *n.* 6. Gam. *decis.* 120. Mantica *supra lib.* 20 *tit.* 5. *n.* 28. Cardos. *in praxi iudic. verb. donatio, num.* 10. & 11.

106 Quæres 12. an id, quod dotis, aut donationis propter nuptias contemplatione redijt ad alterum ex coniugibus, liberis prioris matrimonij sit de necessitate reseruatū? Resp. negatiuè, ita habetur *l. si liberis*, C. *de don. ante nupt.* vbi vt summat Salicet. ibid. dicitur. *Licet pater transeat ad secunda vota, vel etiam mater; non tenentur tamen reseruare filijs primi matrimonij donationem propter nuptias, quam recuperauit pater, nec dotem, quam recuperauit mater soluto primo matrimonio*, & sic aduertunt ibid. DD. Hinc notat Boer. *decis.* 201. *n.* 1. quod vxor potest omnia bona in dote dare secundo viro. Et Palat. *in d. repet. rubric. de donat. inter vir.* §. 50. *n.* 35. aduertit, quod vbi dispositio imponit mulieri secundò nubenti perditionem eorum, quæ à primo viro consecuta est, non vendicat sibi locum in acquisitis titulo oneroso.

107 Quæres 13. an constante matrimonio dos, & donatio propter nuptias augeri possint, & de nouo constitui, & pacta de nouo apponi, aut vetera prorogari? Resp. affirmatiuè, sic habetur *l. si constante*, C. *eod.* Quæ l. sic summatur à Bald. & Sali. cet. ibid. *Constante matrimonio, dos, & donatio propter nuptias possunt de nouo augeri, & de nouo constitui, & pacta de nouo apponi, vel vetera prorogari, & hypothecæ ex die augmenti contrahi; & è contrario, possunt dos, & donatio minui, nisi ista diminutio fieret in fraudem filiorum primi matrimonij.*

Quæ omnia fusius in d.l. proponuntur, & sic tradunt Couar. *in cap. officij, de testam. n.* 10. Alba *cons.* 52. *n.* 2. Surd. *cons.* 119. *n.* 10. & *de aliment tit* 9. *q.* 8. *n.* 11. Palat. *in repet. cap. per vestras, de donat. inter vir. notabili* 3. §. 12. *n.* 8. & alij. Quare bene notat Tiraquel. *in l. si unquam, C. de revocand. donat. verb. donatione largitus n.* 226. & *de retractu lign. glos.* 18. *n.* 51. §. 1. quod augmentum dotis gaudet eodem priuilegio, ac dos ipsa. Hinc inferunt Sylu. *verb. donatio* 2. *q.* 3. Nauar. *cap.* 17. *n.* 149. quod valet donatio inter virum, & vxorem constante matrimonio, quæ in hoc consistit, quod vir remittit vxori dotem promissam, vel partem eius, quod etiam tradunt Roman. *singul.* 605. Boer. *decis.* 22. *n.* 22. Tiraquel. *de retractu tit.* 2. *ad fin. n.* 59. & 60. Aduerte tamen, quod prout notatur *in auth. sed iam, C. de donat. ante nupt.* dos potest quidem à marito augeri, sed sine præiudicio creditorum, quod etiam obseruant ibid. DD. quibus addo Anton. Gom. *l.* 45. *Tauri n.* 86. & Boer. *decis.* 330. *n.* 4. cæteroquin facile possent fraudes fieri. Quod si facto dotis augmento, debita fiant, non possunt isti secundi creditores habere actionem contra augmentum dotis prius factum. Pro complemento huius materiæ, nota cum Greg. Lopez *l.* 1. *glos.* 4. *tit.* 11 *part.* 4. *in fine*, quod tradita de donatione propter nuptias, habent locum in datione arrharum.

QVÆSTIO VII.

De donatione inter virum, & vxorem, & de alijs connexis.

108 IN *l.* 1. *ff de donat. inter vir. & vxor.* donatio inter virum, & vxorem, non solum prohibetur, verum etiam causa redditur, sic enim habes. *Moribus apud nos receptum est, ne inter virum, & vxorem donationes valerent: hoc autem receptum est, ne mutuo amore se inuicè spoliarent &c.* Et l. seq. dicitur. *Nec esset eius studium liberos potius educandi. Sextus Cecilius, & illam causam adijciebat, quia sæpe futurum esset, vt disceuterentur matrimonia, si non daret is, qui posset, atque ea ratione euenturum, vt venalia matrimonia essent.* Et l. 3. Imperator Antoninus Augustus dicit. *Maiores nostri inter virum, & vxorem donationes prohibuerunt, amorem honestum solis animis æstimantes, famæ etiam coniunctorum consulentes, ne concordia pretio conciliari videretur; neue melior pauperiatem incideret, deterior, ditior fieret.*

109 Prohibentur etiam dictæ donationes iure Ecclesiastico, vt constat ex cap. *donatio, de donat inter vir. & vxor.* vbi dicitur. *Donatio, quæ constante matrimonio inter coniuges dicitur esse facta, ex qua alter locupletior, & pauperior alter efficitur, firmitatem non habet, nisi donatoris obitu confirmetur, quæ tamen penitus euanescit, si reuocetur ab eo tacitè, vel expressè, vel qui donatum accepit prius debitum naturæ persoluat. Sanè soluto matrimonio, sicut dos ad mulierem, sic & donatio propter nuptias redit ad virum, nisi de consuetudine secus obtineat, vel ex pacto de lucranda dote, vel donatione propter nuptias quod æquale sit, tum hinc inde contrarium inducatur.* Et sic tradunt communiter vtriusque iuris DD. & nominatim Duen. *reg.* 221. Palat. *in rubr. de donat. inter vir. & vxor. §.* 28. *n.* 3. & §. 46. *in princ.* Alciat. *lib.* 5. *disput. cap.* 14. Clar. *lib.* 4. *recept sent. §. donatio, q.* 9. *ex n.* 1. Couar. *var. lib.* 2. *cap.* 7. *ex n.* 4. & *in rubr. de testam. p.* 3. *ex n.* 2. Lancel. Gallia *in consuetud. Alexandriæ in glos. legare, q.* 1. *n.* 32. & *q.* 2. *ex n.* 2. & *in glos. viginti q.* 8. *n.* 84. Menoch. *lib.* 3 *præsumpt.* 12. *n.* 5. & alij plures relati per Cened. *ad decretal. vol. tit.* 82. *n.* 1.

Quæ-

110 Quæres 1. quid requiratur ad hoc vt donatio nulla inter virum, & vxorem, morte confirmetur? Reſp. requiri, quod donator perſiſtat in eadem voluntate vſque ad mortem; quocirca ſi tacitè, aut expreſsè reuocetur, morte non confirmabitur, vt tradunt DD. citati, & colligitur apertè ex citato cap. *donatio*. Tunc autem donatio cenſetur tacitè reuocata, ſi diuortium ſequatur inter coniuges, niſi ex mutuo conſenſu fiat, *l. ſed interim, §. ſi maritus, & l. cum hic ſtatus, §. ſi diuortium ff. de donat. inter vir.* Item ſi fiat ſeparatio propter adulterium, niſi ſequatur reconciliatio, Mantica *de tacitis, & ambib. conuent. lib. 21. tit. 7. n. 29.* Item tacitè reuocatur donatio ſi donans rem donatam vendat, leget, permutet, donet, ſi pignori tradat, ſi hypothecæ ſubijciat, niſi conſtet de intentione donantis, quod donatio perſeueret; ex d. l. *cum hic ſtatus, §. ſi maritus, & §. qui quæſdam res*. Item tacitè reuocatur donatio, ſi liberi naſcantur, de quo ſupra.

111 Quæres 2. per quam mortem donatio inter virum, & vxorem confirmetur? Reſp. confirmari, non ſolum morte naturali, verum etiam accidentali, imò & ciuili, vt cum quis deportatur, aut religionem ingreditur, & profitetur. Surd. *conſ. 171. n. 7. & deciſ. 166. nu. 10. & 11.* Mantica *d. lib. 21. tit. 7. n. 9. cum ſeq.* Et *n. 32.* notat, quod vt donatio inter coniuges morte donantis confirmetur, opus eſt, vt ante mortem eius præcedat traditio rei donatæ, vera, aut ficta, *l. Pomponius*, vbi gloſ. *verb. mariti, ff. de donat. inter vir.* Valaſc. *conſ. 5. n. 16.* Gutier. *practi. lib. 2. q. 12. n. 120.* & alij.

112 Quæres 3. an donatio inter virũ, & vxorem iuramento confirmetur? Reſp. affirmatiuè, ita Imola *in cap. cum contingat, n. 89. de iure iur.* & Alex. Aretin. Butr. Abb. Dec. Pariſ. Ripa, Alciat. Craueta, Ioan. de lignan. & alij, quos refert, & ſequitur Iul. Clar. *d. §. donat. q. 9.* quicquid dicat Bart. *in l. qui teſtamentum, ff. de probat.* Ratio patet ex pluries dictis, quia iuramentum confirmat omnes contractus, qui ſolo iure ciuili irritantur, prout eſt donatio inter virum, & vxorem.

113 Quæres 4. an dentur aliqui caſus in quibus donatio inter virum, & vxorem ſit valida? Reſp. affirmatiuè. Primus eſt, quando donatio eſt inter Imperatorem, & Imperatricem, inter Regem, & Reginam; tum quia iſti d. l. non comprehenduntur, quia ceſſat præcipuus d. legis finis, ne ſcilicet depauperetur qui donat. Sic tradunt mantica *d lib. 21. tit. 3. n. 2.* Peregrin. *de iure fiſci lib. 4. tit. 5. n. 25.* Cardoſ. *in praxi iudic. verb. donatio, n. 74.* & alij. Secundus eſt, quando donatio eſt remuneratoria alicuius debiti. Item ſi vir, & vxor mutuo ſibi donent, quia tunc fit quædam compenſatio. Item quando vir ſenex, vel ignobilis, donat vxori iuueni, & nobili. *l. quod autem, §. ſi vir, & vxor, ff. de donat. inter virum, & vxor*, & obſeruant Tiraq. *l. 9. connub. gloſ. 1. p. 6. n. 27.* Ioſeph. Ludouic. *deciſ. 66. n. 13. & 14.* Olaſc. *deciſ. 100.* Frãc. Mar. *deciſ. 22. p. 2.* Fachin. *lib. 3. controu. cap. 80.* Surd. *conſ. 164. & conſ. 196. n. 8.* Ceual. *commun. contra commun. q. 273. n. 8. cum ſeq.* & alij. Tertius eſt, quando vxor donat marito cauſa adipiſcendæ dignitatis, *l. quod adipiſcendæ, ff. de donat inter vir.* & tradunt DD. ibid. Quartus quando maritus donat vxori pecuniam pro reficienda domo dotali incendio conſumpta, *l. quod ſi vir, ff. eod.* Mantica *de tacitis, & ambig. conuent. lib. 21. tit. 4. nu. 56.* V. Quando maritus donat vxori quid annuum, vel menſtruum ad eam cum ſuis ſuſtentandã, iuxta tamen vires, ſeu fructus dotis, Mantica *d. tit. 4. n. 40.* VI. Quando maritus donat vxori rem alterius, de illius conſenſu, Mantica *d. lib. 21. tit. 5.* VII. Quando vxor donat marito ea mente, vt res donata in dotem filiæ conuertatur. Mantica *d lib. 21. tit. 4. n. 32.* per textum in *l ſi vxor marito, ff. eod.* Cald. Pereira *queſt. forenſ lib. 1. q. 18. n. 23.* Mar. Cutel. *de donat. inter patrem, & fil. tract. prim. diſc. 3. p. 2. n. 22.* VIII. Quando donatio fit fauore Religionis, vt ſi fiat ad Dei oblationem, vt fiat locus ſacer, Religioſus, planeta, calix, capelli, &c. *l. ſi ſponſus, S. conceſſa, & §. proinde, cum ſeq. ff eod.* Mantica *d. lib. 21. tit. 4. à n. 29.* IX. Quando donatio fit mortis cauſa, vel quando confertur in tempus finiti matri-

monij, *l. sed interim, & l. si is seruus vxori, & l. quia in hoc, ff. eod.* Mantica *d. tit. 4. n.* 21 X. Quando maritus remittit dotem, vel partem eius, non tamen alia debita, *l. constante, C. de donat. ante nupt.* XI. Quando maritus habet emphyteusim, & vxorem in ea nominat, Cald. Pereira *de nominat. emphyt. q. 4. n. 18. & de potest. eligendi cap. 17. n. 50.* XII. Quando donatio fit causa exilij, aut deportationis, *l. inter virũ & l. sed si mors, ff. eod.* Mantica *d. lib. 21. tit. 4.* XIII. Quando donatio est de re exigua, cum in illa cesset finis legis. Mantica *d. tit. 4. n. 44.* & in vniuersum, quando donans non fit donatione pauperior, Mantica *ibid. n. 57.* quamuis alter fiat ditior, & è contra, quando ex donatione coniux donatarius non fit ditior, licet donans reddatur pauperior. Vltimò potest vir remittere vsuras dotis non solutæ, quamuis de illius solutione conuentum sit.

§. *vnicus. Soluuntur varia quæsita de donatione.*

114 QVæres 1. an successor in Regno possit reuocare donationes à prædecessore factas? Resp. affirmatiuè, quando grauiter, & enormiter lædunt coronam, secus si non lædant, vel modicè lædant, Menoch. *cons.* 307. *n.* 17. Cabed. *decis* 19. *n.* 2. *& decis.* 30. *n.* 1. *& decis.* 40. *n.* 16 *p.* 2. & alij communiter. Idem dicendum est de alijs plerisq; Principibus.

115 Quæres 2. an Prælatus Ecclesiæ donare possit? Hoc quæsitum resoluitur cap. *fraternitatem, de donat.* vbi in summa dicitur, quod Prælatus de rebus Ecclesiæ, non potest in detrimentum Ecclesiæ graues facere donationes, præsertim in consulto capitulo, & successor potest tales donationes reuocare, siue à clericis, siue à laicis, eo quod non teneant, cum Prelatus procurator sit, non Dominus; vnde debet meliorare conditionem Ecclesiæ, non deteriorare. Valet tamen donatio remuneratoria, vt tradunt Pinel. *in l. 2. C. de rescind. vendit. p. 3. §. 2. n. 17.* Palat. *in repet. rubr de donat. inter vir. §. 50. n 3.* Tiraqu. *in l si vnquam, verbo donatione largitus, n.* 27. Menoch. *cons. 161 n. 32.* Surd. *cons. 140 n. 34. cum seq.* vbi post Ias. & Tiraquel. subdit, quod multa à DD. recẽsentur permissa ob benemerita, quæ aliàs non permitterentur. Vnde Steph. Grat. *discept. forens. cap. 202. n. 5.* id extendit ad Regulares, quod scilicet donare possint ex causa meritorum, pro quo videri potest Ioan. Valer. *de differ. inter vtrumque forum, verb. munera, diff. 1. n. 102.*

116 Quæres 3. an donationes sint latissimè interpretandæ? Resp. affirmatiuè, ita habetur cap. *cum dilecti, de donat.* vbi dicitur. *Quia in contractibus plena, in testamentis plenior, in beneficijs quoque plenissima est interpretatio adhibenda.* Donatio autem est beneficium omnino gratuitum, ac proinde latissimè interpretandum, & sic tradunt Tiraquel. *loco proximè citato n. 48.* Boer. *dec. 172. n. 27.* Cabed. *dec. 95. n. 1. p. 2.* Syluan. *cons. 98. n. 13.* Hinc deducitur illud principium, quod beneficia Principũ sunt latissimè interpretanda, modo non tangant nisi iura concedentium. Bald. *cons. 456. lib. 3.* Host. *cap. quia circa, de priuil.* Vbi Ioan. Andr. Abb. & alij. Hippol. & Marsil. *sing. 483.* Malu. *cons. 18. n. 26.* Morat. *cons. 20. n. 13.* Surd. *cons. 140. n. 73. vol. 1.* Cancer. *var. lib. 3. cap. 3. n. 165.* Farin. *cons. 45. n. 28. vol. 1.* Ponte *cons. 2. n. 21.* Carol. Bardel. *cons. 137. n. 4. & cons. 182. n. 28. vol. 2.* Giurb. *decis. 23. n. 7. to. 1.* Vnde in tract. *de matrim. disp. qq. 1. n. 5.* ex hoc principio infero, quod potestas dispensandi à Principe concessa, quippe Principis beneficium, est latissimè interpretanda.

117 Quæres 4. an donare prohibitus prohibeatur remittere pignus, aut hypothecam? Resp. negatiuè per Tiraquel. *in l. si vnquam, verb. donatione largitus n. 209. C. de reuocand. donat.* quem refert, & sequitur August. Barbos. *in collect. l. etiam constante, n. 5. C. ad Senatus cons. Velleian.* propter textum ibid. vbi dicitur, quod mulier renunciare potest iuri hypothecarum, quas habet in bonis mariti, pro securitate dotis, pro quo vide idem Barbos. *ibid. n. 2. 3. 6. & 7.* vbi ponit limitat. & ampliat.

118 Quæres 5. an pupillus donare

ali-

aliquæ possit? Resp. affirmatiuè, quando donatio est remuneratoria. Tiraquel. *loco cit. n.* 25. & 29. Viuian. *decis.* 86. *n.* 10. Alex. Trentacinq. *var. resol. lib.* 2. *tit. de min. resol.* 9. *n.* 18. Mantica *de tacitis, & c. lib.* 4. *tit.* 6. *n.* 55. Burgund. *cons.* 3. *n.* 33. *& seq.* Rota apud Farin. *decis.* 341. *n.* 12. *p.* 1. *recent.* vbi dicit, quod pupillus ob honorem familiæ donare potest, & remunerare, nec dicitur ob hoc læsus, si tutor id faciat, Menoch. *cons.* 29. *n.* 3. & 33. & *cons.* 1003. *n.* 54.

119 Quæres 6. an donatio facta scholari ex causa studij, censeatur facta ad pias causas? Respond. affirmatiuè, sic tenent Bolognet. *in auth. habita, C. ne filius pro patre, n.* 283. *cum seq.* Tiraquel *de priuil. pia causæ in præf. n.* 26. Card. Mantica *de tacitis & c. lib.* 13. *tit.* 14. *in princ.* Vnde scholasticorum causa, proque studio relictum dicitur pium, piarumque causarum priuilegio gaudet, Panorm. *cons.* 63 *n.* 5. & 6. *lib.* 2. Horatius Lutian. *de priu. schol. priu.* 1. *per totum* Surd. *de aliment. tit.* 6. *q.* 19. *n.* 8. *cum seq.* Philip. Pascard. *de viribus patriæ potest. p.* 1. *cap.* 3. *n.* 34. Gabriel Aluarez *de priu. miserab. personarum. q.* 12. *n.* 31. & alij.

120 Quæres 7. an donatio facta à patre filio clerico, vel exempto in fraudem collectarum, seu tributorum regiorum, sit valida? Resp. negatiuè, colligitur ex *l. hi qui imposita, C. de rescind. vendit.* & tradunt ibid. DD. quibus addo. Auendan. *de exequend. mandat. lib.* 2. *cap.* 14. *n.* 30. Perez *l.* 1. *vers. vnde si pater, & vers. hoc tamen intellige tit.* 3. *lib.* 1. *ordin.* Duen. *reg.* 100. *limit.* 5. Marc. Antonin. *var. lib.* 1. *resol.* 88. *n.* 8. vbi dicit, quod quando est translata possessio in clericum, in fraudem collectarum, non desinit obligatio ad earum solutionem, ex *l. sacramenta, & l. qui sub prætextu, C. de sacros. Eccles.* Ratio est, quia fraus, & dolus, nulli debent patrocinari *l. nec ex dolo, ff. de dolo l.* 3. *ff. de transact. l. is qui do. ff. de rei vendicat. l. pen. in fin ff. de iure dotium, l. fi ex dolo, de re iudic. & l. etiam* §. 1. *ff. solut. matrim.*

DISPVTATIO XVIII.

DE CAMBIIS.

QVEMADMODVM lætæ segetes, & agri vbercs, interdum culmis, aristisque luxuriant, sic humana ingenia in variarum inuentionum redundant elegantiam. Vnde & apud Græcos Philosophus ille laudatur, qui omne quo vtebatur, vsque ad pallium & annulum, manu sua factum gloriabatur. Verum sicut terra, quo melior est natura, eò faciliùs corrumpitur, si aut negligatur, aut mala semina in ea spargantur, ita ingenia nisi rectè excolantur, quo sunt fœliciora, eo pluribus vitijs obducuntur; Vnde Plinius lib. 7. cap. 2. dicit. *Sicut feminæ, quæ maturius pariunt, citius senescunt, velut in Calingis India gente, quinquennes pariunt, sed octauum non excedunt annum, ita præcocia ingenia cito deficiunt.* Testatur Plutarchus teste Erasmo, se vidisse in Affrica coruos, qui lapillos in aquam aggressi, donec aqua eo consurgeret, vt contingi posset. Idem narrat de cane conijciente lapillos in amphoram oleatam. Ita quidam plus sapiunt in rebus malis, quam in bonis, & præclaris, iuxta illud N. Redemptoris. *Filij huius sæculi, prudentiores sunt filijs lucis.* O quot artes adinuenit humana industria, pro cumulandis diuitijs in hoc illustrissima implicantur ingenia, ò quam bellè florent, vt temporalem habeant fructum, vtinam sic florerent, vt fructum haberent spiritualem. Mirabilem humani ingenij per-

Digitized by Google

Short title.

Interpretation.

Application to Northern Ireland.

Repeal.

QUESTIO VNICA.

Lord to grant the Royal Assent to Bills in the absence of the Lord Chancellor or Lords Commissioners.

IT is declared and enacted by the Queen's Most Excellent Majesty, the Lords Spiritual and Temporal, and Commons, in this present Parliament assembled, and by the authority of the same, That it shall be lawful for the Lords Commissioners for the time being appointed by Commission under the Great Seal of the United Kingdom of Great Britain and Ireland to perform the office of Lord Chancellor, or for any Lord Commissioner for the time being appointed by Commission under the Great Seal of the United Kingdom of Great Britain and Ireland to perform the office of Lord Chancellor, to give the Royal Assent to any Bill in the absence of the Lord Chancellor or Lords Commissioners, notwithstanding that the Lord Chancellor or Lords Commissioners may be present in the House of Peers, and to sign the Bill with the Great Seal of the United Kingdom of Great Britain and Ireland.

quam licitum non solum officiarijs, seu ministris publicis, ad tale cambium pro republica deputatis, sed & cuicumque priuato, habenti pecuniam pluris valentem altera, quam ab altero recipit, modo non plus accipiat, quam iustitia, & consuetudo legitima reposcunt, neque accipiendo quoquo modo decipiat. vt obseruat Nauar. *cap.* 17. *n.* 286.

4 Pro quo nota, quod multipliciter potest vna moneta plus alia valere. I. Ratione metalli, vt argentum præ cupro. II. Ratione eiusdem specie metalli, sed magis, aut minus puri, vt aurum Vngaricum Venetum, Hispanicum, quod solet magis æstimari, quam aliud. III. Ratione diuersitatis ponderis. IV. Ratione locorum, nam in vno loco vna pecunia plus valet, quam in alio. V. Ratione reprobationis monetæ, quia cum tunc non currat pretio currenti, ad puram mensurá, dempto artificio, forma, &c. penditur, & æstimatur. VI. Ratione temporis, nam temporis diuersitas variat communem pecuniæ valorem. VII. Ratione copiæ, vel defectus. Hinc est, quod vna moneta magis valet in vna regione quam in alia, tametsi aliàs sit eiusdem ponderis, & valoris intrinseci, ratione scilicet raritatis. Imò contingit frequenter, quod in eodem loco idem numus carius expendi potest, aut vilius, quando multi accipiunt ad cambium, & pauci dãr. Item vbi incommodum sentit qui dat, vt etiam in cæteris mercibus frequenter contingit, vt ex dictis supra de emptione, & venditione constat. Vltimò plus valet pecunia præsens, quam absens, sicut merces præsentes, quam absentes. Item pecunia absens eò minus valet, quò difficilius transfertur.

5 Post cambium ad minutum, datur aliud, quod vocatur cambium per litteras, & tunc fit, quando campsor efficit vt tradatur tanta pecunia in alio loco, quantã ei datur in eo loco, in quo ipse dat litteras, dato aliquo pro iusta mercede. Dicitur etiam cambium per litteras cum fit per nuntium, vel etiam per ipsum campsorem. Hoc cambium etiam licitum, & iustum est, & Reipublicæ perneceſſarium, modo rectè fiat, & solum iusta merces accipiatur. Pro quo nota, quod ad hoc vt cambium per litteras iustè fiat, hæc seruanda sunt. I. Debet seruari æqualitas valoris inter pecuniam datam, & accipiendam. II. Debet campsor solum iustam mercedem accipere, siue pecunia citius, siue tardius tradatur, nisi ob interesse verum excusetur, aut intra latitudinem iusti pretij mercedem augeat. III. Debet campsor scire, aut saltem probabiliter putare, eum ad quem dat litteras habere pecuniam qua soluat, vel fidem, & voluntatem satisfaciendi litteris. IV. Debet locus in quo pecunia soluenda est longè distare à loco in quo dantur litteræ, alioquin esset cambium de tempore ad tempus, quod illicitum est, quantò autem locus vicinior est, tantò minus mercedis à campsore accipi debet. Et in his omnes conueniunt.

6 Datur etiam cambium, quod vocant per translationem pecuniæ realem, prior namque est solum per translationẽ pecuniæ æquiualentem, & est illud, quo quis monetam minus valentem emit, vendit, permutat, & quocumque alio contractu nominato, vel innominato quærit, & aliò, vel aliquò transfert, vbi propter aliquem respectum pluris valet. Et hoc quoque cambium licitum est, ac iustum; pecunia namque vt dictum est, emi, & vendi potest vt alia quæcunque merx.

7 Præterea datur quoddã cambium, quod vocant *propter interesse*, estque illud quo campsor aliquid accipit vltra sortem ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, quando scilicet campsor per hoc impeditur ab alio iusto cambio, à marcimonio, ab emptione rei valde frugiferæ, &c. Et hoc quoque cambium licitum est, & iustum, modo non intercedat fictio, fingendo damnum, vbi non est, aut plusquã est, de quo nulla potest esse difficultas suppositis his, quæ supra dicta sunt de emptione, & venditione, de mutuo, & vsura.

8 Demum datur cambium quod fit per commutationem pecuniæ præsentis pro absente, quod contingit quando quis emit, vendit, commutat, dat, vel dare facit

facit pecuniam præsentem, pro absente. Et hoc quoque cambium licitum est, vt ex se patet, cum in hoc nulla appareat iniquitas, modo semper, vt supponitur seruetur æqualitas. Quare qui pecuniam absentem emit cum præsente, poterit tanto minoris emere, quanto absentia est diuturnior; pecunia namque absens cum labore, impensa, difficultate, & periculo coniuncta est, præsertim si emens pecuniam absentem potuisset cum sua pecunia præsenti emere rem frugiferam, aut negotiari, maiusque lucrum facere. Verum duo aduertenda sunt vt iste contractus licitè fiat. Vnum, quod non fiat emptio, minoris, ob solam anticipatam solutionẽ. Alterum, vt cum est contractus legitimus emptionis, non fiat minus iusto pretio. Primum, facit contractum vsurarium. Posterius facit iniustum, ideoque, quod minus datum est in vtroque restituendum est venditori.

9 Ad hoc cambium reuocatur illud, quo quis vendit campsori monetam auream, quam hic commodè exponere non potest, pro communi argentea post vnum duosue menses reddenda, hoc enim licitum est. Nam sicut ille, qui habet pecunias ad mercaturam destinatas, vel res frugiferas, prædia, vel census emendos, potest eas dare, præsertim rogatus, mercatoribus, vel campsoribus negotiantibus, & ab ijsdem accipere certam, vel incertam partem lucri incerti, propter suum lucrum cessans, vel damnum emergens, vt omnes tradunt, ita licitum erit id ipsum præstare in pecunia. Semper tamen præ oculis habendum est, vt iustitia seruetur, & nihil pro præcisa dilatione accipiatur.

10 De cambijs hucusque dictis nulla est inter Theologos difficultas, vnum est, de qua maxima difficultas semper fuit, & vocatur à campsoribus *cambium ad nundinas*, & in eo tota campsorum ars & negotiatio consistit, nam nundinæ istæ campsoriales non fiunt gratia mercium, sed gratia lucri, & quæstus. Sicut enim mercium nundinæ introductæ sunt, vt facilius, commodiusque omnes possent merces emere, & vendere, cum non vbicumque inueniãtur, ac proinde certo loco, & tempore designantur, vbi venditores cum mercibus conuenant, & emptores cum pecunia. Ita nundinæ campsoriales à campsoribus institutæ sunt, vt omnes campsores compareant cum suis debitis, & creditis. Vbi non fiunt mercium emptiones, & venditiones, vel in illis, sed pecuniarum solutiones, & traditiones, vt alij debita soluant alij credita contrahant: redduntur rationes dati, & accepti, & pecuniæ denuo creduntur, & accipiuntur, sed sine reali reburſatione, sed datis tantum, & acceptis chyrographis, aut syngraphis. Hæ nundinæ campsoriales ter, quateruè in anno, secundum regionum diuersitatem celebrantur. Quocirca cambium dicitur fieri ad proximas nundinas, ad secundas, ad tertias, quod aliud non est, quam solutionem faciendã esse ad tres, vel sex menses. Deinde nota quod aliquãdo pecuniæ dãtur in vno loco vt soluantur in alio in quo non fiunt nundinæ. Aliquando dantur in vno loco vt ibi soluantur vbi nundinæ fiunt. Demum nota, quod quamuis in loco vbi pecuniæ soluendæ sunt, nundinæ non fiant, fingunt tamen campsores, quod nundinæ fiant, seu ita se gerunt, ac si ibi nundinæ fierent, eo quod ad pecuniarum solutionem ea tempora præfiguntur, in quibus nundinæ peragi solent, quocirca dicuntur pecuniæ dari, & accipi ad primos, vel secundos, aut tertios terminos, seu ad trimestre, semestre, &c.

11 De isto ergo cambio ad nundinas, quod à campsoribus Italicis vocatur *della ricorsa* dubitatur, an sit licitum, an vero reprobatum. Pro intellectu istius difficultatis notanda est Bulla Pij V. quam pro re probatione cambiorum siccorum edidit, estque sequentis tenoris. *Pius Episcopus, &c. Primum igitur damnamus ea omnia cãbia, quæ ficca nominantur, & contingunt vt contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent, ad quæ loca ij, qui pecuniam recipiunt, litteras quidem suas cambij tradunt, sed non mittuntur, vel illa mittuntur, vt transacto tempore vnde processerant, inanes referantur, aut etiam nullis huiusmodi litteris traditis*

Mercurius Planetarum omnium velocissimus, & Luna tardissima. Quod autem Mercurius sit velocissimus, ex eo constat, quia ipse omnes Planetas, & Solem, & Lunam, & Stellas fixas, & Primum Mobile, quod in 24. horis circumvolvitur, in 24. horis circumvolvitur, in 24. horis circumvolvitur,

recepto integro, iustoque pretio Solutiones, quas vulgò anticipatas appellant, fieri, aut in pactum deduci prohibemus Conuentiones directè, aut indirectè obligantes ad casus fortuitos eum, qui aliàs ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus. Quemadmodum nec pactum auferens, aut restringens facultatem alienandi rem censui suppositam: quia volumus rem ipsam semper, & liberè, ac sine solutione Laudemij seu quinquagesimæ, aut alterius quantitatis, vel rei, tam inter viuos, quam in vltima voluntate alienari. Vbi autem vendenda sit, volumus dominum census alijs omnibus præferri, eique denunciari conditiones, quibus vendenda sit, etiam per mensem expectari. Pacta continentia morosum census debitorem teneri ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium, seu certas expensas, aut certa salaria, aut ad salaria seu expensas, medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem censui subiectam, seu aliquam eius partem amittere, aut aliud ius, ex eodem contractu, siue aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam pœnam cadere, ex toto irrita sint, & nulla. Imò & censum augeri, & nouum creari super eadem, vel alia re in fauorem eiusdem, aut personæ per eum suppositæ pro censibus temporis, vel præteriti, vel futuri omnino prohibemus. Sicuti etiam annullamus pacta continentia solutiones onerum ad eum spectare, ad quem aliàs de iure, & ex natura contractus non spectarent. Postremo, census in futurum creandos, non solum re in totum, vel pro parte peremptos, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire, sed etiam posse pro eodem pretio extingui, non obstante longissimi etiam temporis, ac immemorabili, imò etiam centum, & plurium annorum præscriptione, non obstantibus aliquibus pactis, directè, aut indirectè talem facultatem auferentibus quibuscunque verbis, aut clausulis concepta sint. Cum vero traditione pretij redditus extinguendus erit, volumus per bimestre ante id denunciari, cui pretium dandum erit, & post denunciam, intra annum tamen etiam ab inuito pretium repeti posse, & vbi pretium nec volens intra bimestre soluat, nec ab inuito intra annum exigatur, volumus nihilominus quandocunque redditum extingui posse, prævia tamen semper denuncia, de qua supra, & non obstantibus his, de quibus supra, idque obseruari mandamus, etiam quod pluries, ac pluries denunciatum esset, nec vnquam effectus sequutus fuisset. Pacta etiam continentia pretium census extra casum prædictum ab inuito, aut ob pœnam, aut ob aliam causam repeti posse, omnino prohibemus contractusque sub alia forma post hac celebrandos fœneratitios iudicamus. Et ita (illis præterea non obstantibus) quidquid vel expressè, vel tacitè contra hæc nostra mandata dari, remitti, aut dimitti contingat, à Fisco volumus posse vindicari. Hanc autem salutiferam sanctionem, ne dum in censu nouiter creando, verum etiam & in creato, quocunque tempore alienando, modò post publicationem constitutionis creatus sit, perpetuò in omnibus seruari volumus. Declarantes pretium semel censui constitutum, nunquam posse, ob temporum, aut contrahentium qualitatem, seu aliud accidens, nec quoad vltimò contrahentes minui, vel augeri. &c. Non obstantibus, &c. Verum vt quæ de censibus necessaria videntur, habeantur, fit.

QVAE-

Digitized by Google

QVAESTIO I.

De nomine, definitione, & diuisione census.

NOMEN census æquiuocum est, variasque habet significationes, vt post alios habet Gallec. *de annuis redditibus, lib. 2. q. 22. nu. 66.* Balb. *de præscript. p. 5. principal. q. 1.* Bertachin. *de gabel in prælud. n. 8.* Rebuff. *to. 3. ad leg. Gall. tit. de constit. red. art. 1. glos. 17. à princ.* Couar. *var. lib. 3. cap. 7. n. 1.* Valasc. *de iure emphyt. q. 32. n. 6.* Felician. *de censibus proem. n. 3.* Primò namque census à censendo dicitur, censere autem est recenlere hominum facultates, in ordine ad tributa persoluenda. Vnde census, teste Calep. dicebatur æstimatio rerum, & bonorum facta, secundum quam tributa pendebantur; *vnde* inquit, *censum agere, est recensere hominum facultates*, quod Liuij dicto confirmat. Bene verum est, quod ad iustitiam census tributalis, seu quæ tributum importat, debent prius facultates æstimari, seu censeri, vt secundum rectam æstimationē census, seu tributum indicatur, *l. formæ censuali* vbi glos. *verb. æstimat. ff. de censibus.* In hoc sensu nomen census accipitur Matt. 22. vbi Christus D. interrogatus an liceret dare censum Cæsari, respondit: *Reddite ergo, quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.*

3 Aliam etimologiam habet nomen census, vt nonnunquam accipiatur prout importat distinctionem personarum, vt pro capite tributum imponatur, *l. vlt. ff. de censibus*, ibi: *tributum his remisit capitis*. Significat etiam nomen census annuam pensionem, quæ soluitur alicui inferiori à Principe in recognitionem alicuius subiectionis; exemplum habes in censu, qui Episcopi auctoritate instituitur, & patrono soluitur in signum subiectionis; iuxta cap. *præterea, de iure patron.* vbi glos. & alij, & iuxta cap. *prohibemus*, & cap. *præterea, de censibus*, & iuxta cap. *constitutus, de relig. dom.* & cap. *de cætero, de transact.* Frequentius tamen nomen census accipitur pro illa pensione, quæ ex contractu soluitur, quoties alicui pleno iure conceditur, vt in accipientem transferatur directum, aut vtile dominium, reseruata priori domino certa pensione annuatim soluenda, in recognitionem pristini dominij, vt est illa pensio quam soluit emphyteuta domino, quæ & census, & canon appellatur, iuxta locorum diuersitatem, & colligitur ista acceptio ex d. cap. *constitutus*, & ex cap. 1. *de in integr. restit.* ibi: *sub modico censu*, quo in sensu loquuntur ibid. DD. & Bart. *in l. 1. §. 1 ff de publicem.* Ias. *in l. 1. n. 28 C. de iure emphyt.* Abb. *in d. cap. prohibemus, n. 3.* Felician. *de cens. in proœm. n. 9.* Valasc. *de iure emphyt. q. 32. n. 7.* & alij plures.

4 Magis tamen frequenter nomen census accipitur pro annuis redditibus, qui super re immobili constituuntur, vel in perpetuum, vel ad tempus. Et de censibus in hac etymologia à nobis agendum est. Et in hoc sensu definitur, quod sit *ius percipiendi fructus, seu reditus, seu certam pensionem ex re alterius*. Dicitur *ius*, loco generis, quia in hoc conuenit census cum multis alijs iuribus, nam etiam beneficium est ius percipiendi annuos reditus ex bonis Ecclesiæ: pensio, est ius percipiendi certam fructuum, seu reddituum partem ex beneficio alteri collato. Item vsus, vel vsusfructus est ius vtendi, vel fruendi ex re aliena; hæreditas est ius succedendi in bonis alienis; legatum est ius habendi partem ex bonis alterius, &c. Hæc, & alia dicuntur iura, non res, sed iura ad res, vel ad fructus, seu reditus, seu vsum, vsumfructum, &c. ex re aliena, vel ad rem alienam. Pro quo nota, quod census non

est, quodcunque ius percipiendi fructus, seu redditus, &c. quia etiam beneficium est ius percipiendi redditus, etiam pensio, &c. sed debet esse ius emptum modo explicando, nam ius beneficij, ius pensionis Ecclesiasticæ, non est ius emptum, sed datum. Dicitur *percipiendi fructus, seu redditus, &c. ex re alterius*, loco differentiæ; ius namque percipiendi fructus ex vi emptionis, est proprium census, & per hoc à reliquis iuribus differt. Aliqui addunt *ex re fructifera*, sed frustra ponitur, quia res inutilis, & infructifera, fructus non parit, qui emi possint. Al jetiam ponunt *ex certa re, & designata*, sed etiam hæc particula frustra ponitur, quia eo ipso quod census est ius percipiendi certam pensionem; non nisi ex re certa, & determinata percipi potest; ius namque certum, & pensio certa, stare non possunt sine re certa; vt ex se notum est.

5 Sotus *lib.6.de iust.q.5.ar.1.* Conrad. *de contract.q.72.* Nauar. *in man.cap.17. ex n.234.* Iodoc. *in thesauro verb.census ex n.1.* & alij, varijs modis diuidunt censum. Primò ratione pacti, vt alius sit redimibilis, alius irredimibilis, & tunc aut ex parte solius emptoris, aut ex parte solius venditoris, aut ex parte, seu in gratiam vtriusque. Item hæc redimibilitas, aut irredimibilitas, vel est ad tempus, vel in perpetuum, de quibus magis ex dicendis patebit; Secundo diuiditur census ratione temporis, quo pensio soluenda est, vt alius sit perpetuus, vt transeat ad hæredes, & obitu non finiatur, ac proinde pensio soluenda sit hæredibus, & ius exigendi illam ad eosdem hæredes transeat. Alius sit temporalis, quando pensio solum ad tempus soluenda est; & hoc vel ad tempus certum, vel ad tempus incertum, vt ad vitam hominis, & dicitur vitalitius. Tertiò diuiditur census ratione rei, super quam imponitur; vel enim imponitur super rem, & dicitur realis; vel super personam, & dicitur personalis quando scilicet talis est persona, vt ratione operum, laborum, industriæ, artis, &c. vtilis est, & quis emit totam illam vtilitatem, & commodum, vel partem tantum; nam persona, quæ operas non habet, nec artem, nec industriam, ex quibus commodum reportare potest, nequit ius ad aliquos fructus, vel redditus, vel pensionem vendere, vt ex infra dicendis constabit.

6 Quartò diuiditur census ratione pensionis quæ soluitur; vt alius sit pecuniarius, si pensio soluitur in pecunia, alius fructuarius, cum pensio soluitur in fructibus, vt in vino, oleo, frumento, &c. Quintò diuiditur census ratione modi quo constituitur, vt alius sit reseruatiuus, & alius cõsignatiuus. Census resignatiuus tunc est, quando quis dat alicui fundum, seu prædium, aut domum, sibi certam pensionem reseruando soluendam quot annis ab accipiente, sed iste census non est multum in vsu, & potius habet rationem contractus empyteutici, in quo datur alicui res immobilis fructifera, cum obligatione vt emphyteuta sibi certam pensionem soluat quot annis; si tamen fiat, modo debitè fiat, licitus est, vt tradunt Iurisperiti *in l. vbi C. de rer.permut* & Canonistæ *in cap.constitutus de relig.dom.* Census consignatiuus tunc sit, quando quis retento suo fundo, prædio, domo, &c. constituit super illam certam pensionem soluendam quotannis illi, qui emit ius ad illam pensionem, qui census est vbique vsitatus, & est ille de quo in hac disputatione agimus, & de quo Piana constitutio nu. 1. relata procedit.

7 Sed quæres 1. an census resignatiuus ita assimiletur emphyteusi vt omnino illius iura seruet, an vero in aliquo distinguatur? Resp. quod census resignatiuus in aliquo conuenit cum emphyteusi, sed non in omnibus. Conuenit, quod *in* vtroque contractu datur dominium rei, reseruata pensione: distinguitur, quia in emphyteusi si non soluitur pensio determinato tempore, emphyteuta cadit ab emphyteusi. At in censu resignatiuo, qui pensionem non soluit tempore conuento etiam ad plures annos, non cadit in commissum; licet debeat pensionem persoluere. In dubio autem an contractus sit emphyteuticus, an censualis, iudicandum est, esse censualem per Couar. *lib.3.var.cap.1.n.1.* Nauar.

commodum dicit Ioannes. Quod autem Ioannes Baptista baptizauerit in remissionem peccatorum, patet Matth. 3. Marc. 1. Luc. 3. Act. 13. Et Christus Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Ergo Ioannes baptizauit in remissionem peccatorum.

QVAESTIO II.

Quomodo Ioannes baptizauerit in remissionem peccatorum, & quomodo differat baptismus Christi.

ARTICVLVS I.

Vtrum baptismus Ioannis fuerit baptismus aquae.

AD PRIMVM SIC PROCEDITVR. Videtur quod baptismus Ioannis non fuerit baptismus aquae. Dicit enim Augustinus in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit maior omnibus sanctificationibus legis, & minor omnibus sanctificationibus Euangelii. Sed baptismus aquae non est maior omnibus sanctificationibus legis, sed minor. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus poenitentiae. Sed baptismus aquae non est baptismus poenitentiae, sed remissionis peccatorum. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit de caelo. Sed baptismus aquae non est de caelo, sed de terra. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus hominis. Sed baptismus aquae non est baptismus hominis, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus Spiritus sancti. Sed baptismus aquae non est baptismus Spiritus sancti, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus ignis. Sed baptismus aquae non est baptismus ignis, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus columbae. Sed baptismus aquae non est baptismus columbae, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus agni. Sed baptismus aquae non est baptismus agni, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus leonis. Sed baptismus aquae non est baptismus leonis, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus aquilae. Sed baptismus aquae non est baptismus aquilae, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus serpentis. Sed baptismus aquae non est baptismus serpentis, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus hominis. Sed baptismus aquae non est baptismus hominis, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus Spiritus sancti. Sed baptismus aquae non est baptismus Spiritus sancti, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus ignis. Sed baptismus aquae non est baptismus ignis, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus columbae. Sed baptismus aquae non est baptismus columbae, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus agni. Sed baptismus aquae non est baptismus agni, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus leonis. Sed baptismus aquae non est baptismus leonis, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus aquilae. Sed baptismus aquae non est baptismus aquilae, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

Praeterea, Augustinus dicit in libro de Baptismo contra Donatistas, quod baptismus Ioannis fuit baptismus serpentis. Sed baptismus aquae non est baptismus serpentis, sed Christi. Ergo baptismus Ioannis non fuit baptismus aquae.

modo persona super quam fundatur sit vtilis, & commoda, ita quod arte, labore, industria, &c. sit fructifera, ac proinde pretio, seu pecunia æstimabilis. Hanc sententiam sequuntur ex Theologis Gabr. *in 4. dist. 15. q. 17. art. 2. concl. 1.* Maior. *dist. eadem q. 5. ar. 1. post concl. 3 & concl. 4. vers. veruntamen de censu personali* Couar. *lib. 3. var. cap. 7. n. 5.* Sot. *lib. 6. de iust. q. 1. ar. 1.* Medina C. *de rebus per vsur. acquisit. q. 11. vers. sed quæret aliquis.* Corrad. *de contract. q. 74. concl. 1.* Duard. & alij ab ipso relati *q. vlt. in proœm.* Clarius *q. 22. in proœm. n. 29. cum seq. & §. 1. q. 2. ex n. 21.* Inferentes, quod vbi d. Piana non esset vsu recepta, vel acceptata, nisi aliud ius obstaret, attento solo iure naturæ, posset census constitui super personam vtilem, & commodam per operas, artem, industriam, &c.

§. I. *Probatur iustitia census personalis, iure naturæ, & alia explicantur.*

13 PRobatur 1. iustitia census stando in puro iure naturali, quia minus est vendere opera, seu fructum operū industriæ, artis, &c. quam vendere ipsam personam, sed stando in iure naturali potest quis seipsum vendere, vt in casu necessitatis ad propriam sustentationem, ad sustentationem patris, filij, & aliorum, & multo magis ob bonum spirituale, vt quidam sancti fecerunt. Vnde Iunij 22. legitur in Breuiario Romano de S. Paulino, quod se ipsum vendidit, vt filium cuiusdã viduę redimeret, ergo à fortiori potest quis iure naturæ vendere ius ad fructus suarum operarum, imò & opera ipsa, sicut potest ea locare, vt quotidie faciunt rustici, & habetur cap. *Apostolicæ, de decimis*, vnde olim Ecclesia solebat exigere decimas personales, quæ erant decima pars fructuum operarum, laborum, industriæ; &c. Quocirca Innoc. Host. Ioan. Andr. Panorm. Card. Anton. de Butr. Anchar. *in d. cap. Apostolicæ*, & in cap. 2. *de pignor.* & alibi, dicunt posse quempiam censum constituere super persona serui, seu seruorum, ex quibus fructus, redditusue percipiuntur.

14 Sed contra hoc obijcies 1. quia in d. cap. 2. *de pignoribus*, statuitur, quod persona libera, pignori non detur, quod tradunt DD. ibid. & Nauar. *cap. 17. n. 88.* Couar. *lib. 2. var. cap. 1. n. 1.* Anton. Gom. *to. 2. var. cap. 11. n. 52.* Guid. Pancirol. *var. lect. lib. 2. cap. 100.* Cardos. *in praxi iudic. verb. pignus* 4. Felician. *de cens. lib. 1. cap. 8 n. 8.* & alij inferentes ex d. cap 2. *de pignor.* quod liber homo propter æs alienum detineri non possit, ex *l. qui filios, C. quæ res pignor.* de quo Conan. *comment. iuris ciuilis lib. 4. cap. 14. n. 8.* Neguzant. *de pignor. p. 2. membr. 3. n. 4. & 5.* Resp. concedendo non posse pignorari hominem liberum stando in iure positiuo, & extra casum necessitatis, non tamen stando in iure naturali, & necessitate vrgente; quod tradit glos. ibid. dicens. *Pater enim potest filium obligare quandoque quoniam & vendere potest in maxima necessitate, C. de patribus, qui filios distraxerunt, l. 2.* Vbi, vt vides, potest pater quandoque filium obligare, sicut & potest vendere, Couar. *var. lib. 3. cap. 14. n. 4.* Rebuff. *ad leg. Gall. in proœm. glos. 5. n. 62.* Menoch. *de succes. progressu lib. 1. p. 2. §. 1. n. 17.* Pinel. *in rubr. C. de bonis matrim. p. 2. n. 20.* Ad illud, quod dicebatur, quod non possit liber homo ob æs alienum detineri; dico, hoc non semper verum esse, nam debitor de fuga suspectus, potest à creditore etiam propria auctoritate detineri, & ab eo detrahere, quod sibi debet, Gutier. *pract. lib. 1. q. 82. n. 1.* Azeued. *l. 2. n. 157. cum seq. tit. 13. lib. 8. nouæ recop.* & *n. 159.* aduertit, quod intra 24. horas, vel relaxari debet, vel suo iudici competenti, præsentari, quod etiam obseruat Gutier. *d. q. 82. n. 1.*

15 Obijcies 2. id, quod statuitur *l. 1. C. de procurat.* quod scilicet ad emptorem pertineat periculum, & commodum rei venditæ, in censu autem personali periculum pertinet ad venditorem. Resp. quod census personalis persona extincta extinguitur, pereunte namque re censita, seu censui subiecta, perit census, est namque contra naturam emptionis, quod res empta pereat venditori, non emptori, & si census personalis ita constitueretur, quod pereunte persona adhuc pensio solueretur iniquè ageret, cum perciperet pensionem

nem ex re perempta.

16 Probatur 2. iustitia census personalis iure naturali, & præscindendo à iure Pontificio, nam non solum iure naturali, verum etiam positiuo licitus est census vitalitius, vt infra videbimus, & tamen census vitalitius est personalis, quia constituitur ad exigendum annuam pensionẽ quandiu alter, vel vterque vixerit, & extinguitur persona perempta, ergo etiam licitus erit iure naturali census personalis. Conseq.tenet. Antecedens constat ex ijs, quæ tradit Duard. *de cens.§.1. de re censui subiuganda q.2.ex n.19.* Vbipost alios plures dicit dictum cẽsum vitalitium esse permissum etiam vi Bullæ Pij V. *quoniam*, inquit, *de vitalitijs non egit, sed tantum de perpetuis redimibilibus*. Idque præcipuè ob fortunã quæ in d.censu vitalitio interuenit, æqualem, damno, & lucro, licet putet abstinendum esse à dictis censibus vitalitijs personalibus per Rotam ibi citatam, quia reuera in prohibitione census personalis, censetur etiam prohibitus census vitalitius personalis, cum iste in illum resoluatur, hoc tamen non facit quin iure naturali nõ possit vterque vt licitus admitti.

17 Sed obijcies 1. ex eodem Duard. *ibid.n.21.* nam si per Pianam constitutionẽ non excluduntur personales census vitalitij, ex eo quod de ipsis non loquatur, sed tantum de realibus perpetuis redimibilibus, eadem ratione non excludentur census personales perpetui redimibiles, quia neque de istis agitur in eadem Piana constitutione, sed tantum de realibus perpetuis redimibilibus. Resp. quod in d. constitutione prohibentur census quicunque non fundati super re immobili, vt constat ex verbis d.constitutionis, vnde non prohibentur census reales, nec personales, quando fundantur super re immobili, secus si non fundentur super re immobili. Vnde tam census reales, quam personales redimibiles fundati super re immobili fructifera licitè constitui possunt.

18 Obijcies 2. quia per dictam Pianã constitutionem non prohibentur census personales perpetui irredimibiles, ergo neque redimibiles fundati super persona vtili, industria, &c. Consequentia constat ex paritate rationis. Antecedens admittunt plures apud Duard. *loco citato, n.22.* Respondet Duard. 1. probabile esse, quod in d.constitutione non prohibeantur census personales perpetui irredemibiles, quia neque prohibuit census reales perpetuos irredimibiles, *quia* (inquit) *formam præscripsit censibus perpetuis irredimibilibus tantũ, de censibus autẽ perpetuis redimibilibus nihil statuit, vt de censu consignatiuo reali, ac irredimibili supra probauimus*. Verum *n.23.* dicit oppositum esse probabilius, & & bene dicit, quia vt constat ex verbis dictæ Bullę, quilibet census resignatiuus alio modo quam per formam ibid. præscriptã celebratus, est nullus, & fœneratitius. Illud autem quod in exemplum adducitur de censu consignatiuo, non est ad rem, quia in d.Bulla non agitur de censu cõsignatiuo quia vt ex dictis constat, iste census sapit rationem emphyteusis, nec est propriè census vsualis vt est census resignatiuus.

19 Sed quæres 1. an in dicta Piana prohibeatur quicunque census personalis? Resp. negatiuè, sed ille tantum qui fundatur super persona quantacunque vtili, cõmoda, industria, quia non est res immobilis, nec pro immobili habetur, non tamen prohibetur census personalis cum subiectione rei immobilis determinatæ, finibusque certis definitæ, & commodæ, vtilis, frugiferæ, addita quoque obligatione personali, pro solutionis securitate, ita tamen, quod re perempta, pereat census. Ratio est, quia in isto casu census non fundatur super persona, sed super re, & persona solum subijcitur pro securitate solutionis, non vt materia census. Colligitur nostra responsio ex quadam doctrina Rotæ *decis.80.n.4.* apud Duard *loc.citato n.27.* vbi resoluitur fuisse validum quendam census constitutum super duplicem materiam, determinatam vnam, quæ fit propria materia census, alteram indeterminatam scilicet cætera bona alia venditoris, pro hypotheca, seu pro securitate solutionis, ergo etiam erit validus census in quo certa, & determinata res substituita est, vt eiusdem census materia, & per-

sona

sona solum substituitur pro hypotheca, seu pro securitate solutionis, cum tamen neque bona in communi, neque persona in vi d. Pianæ, possint esse materia census, sed bona dumtaxat certa, determinata, certisque finibus definita. Ratio clara est, quia sicut ex emptione oritur duplex actio ementè contra venditorem, vna in rem emptam, seu in rem, vel ad rem, altera, quæ dicitur ex stipulatu, quæ est in personam venditoris, vt rem, vel pretium restituat. Ita ex censu duplex oritur actio, vna ex ipso censu ad habendam pensionẽ ex re censui subiecta, altera ex stipulatu, quæ dicitur actio personalis, quæ est contra venditorem census pro qua ipsa persona subijci potest, vel potest alia sua bona subijcere.

20 Quæres 2. quodnam esse possit iustum pretium census personalis, stando in iure naturæ, & præscindendo ab obligatione, vel receptione d. Pianæ constitutionis? Resp. dictum censum debere metiri ex duobus, ex industria, vtilitate, commoditate, &c. maiori, vel minori personæ, vnde, quantum ad hoc spectat, persona cuius opera sunt maioris æstimationis, etiam maiori pretio ius ad illa, vel ad fructum illorum, vendi poterit, sicut enim opera quò vtiliora, aut pretiosiora sunt, cariusò venduntur, aut locantur, ita, &c. Desumi etiam debet maioritas, aut minoritas pretij ex maiori, aut minori vitæ diuturnitate, quæ ex firmiori valetudine, aut infirmiori desumi potest.

21 Quæres 3. an census sicut constitui potest, stando in iure naturali super persona industria, fructifera, vtili, commoda, &c. ita constitui possit super alia re mobili, vtili, commoda, &c. vt super equum, asinum, bouem, vaccam, &c. Resp. cum Couar. Medina, Conrado, & alijs supra citatis, affirmatiuè, sicut enim horum animalium commoditas, vtilitas, &c. locari potest, & vendi, ita etiam censui subijci, in spectis illis duobus, de quibus diximus n. præcedenti. Imò stando in d. Piana constitui potest census super gregem animalium, quia licet hoc, vel illud animal sit mobile, tamen grex, & armentum pro re immobili habetur. Non tamen constitui potest, neque stando in iure naturæ super vinum oleum, &c. quia in istis non datur vtilitas à substantia distincta.

22 Quæres 4. an census constitui possit super plures domos, vineas, prædia, campos, possessiones? Alicui videbitur respondendum negatiuè, quia in d. Piana dicitur, quod census constituatur super *re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, & de sui natura fructifera, & quæ nominatim certis finibus designata sit*. Vbi, vt vides Pontifex loquitur de re immobili in singulari, ac proinde non poterit vnus, idemque census constitui super duplici domo, agro, prædio, fundo, vinea, &c. Virginius Boccacius ad hoc quæsitum sic respondet, in *tract. de censibus p. 2. n. 30. & p. 2. n. 20. & 737.* quod census in duobus, aut tribus prædijs, seu agris, seu possessionibus constitui potest tribus modis. Primò constituendo decem in primo prædio, decem in secundo, & totidem in tertio, ita quod sicut sunt tria prædia, ita tres sint census, tametsi omnia tria prædia possent triginta reddere. Secundò, quando omnia illa tria prædia reddunt 30. & census fundatur super illa, taliter quod triginta possint capi ex quocunque illorum prædiorum, vel partim ab vno, partim ab alio, &c. Tertiò potest constitui census in dictis tribus prædijs, quia nullum per se potest quotannis reddere illa triginta. Certum est, quod census constitui potest super tribus prædijs agris, possessionibus primo modo, quia tunc re ipsa sunt tres census. Certum etiam est, quod possit constitui tertio modo, quia tunc illa tria prædia, &c. habent rationem vnius, cum nullum sigillatim sit de se sufficiens. Difficultas est de secundo modo, nam cum dicta Bulla Pij V. statuat, quod pereunte re ex toto, pereat census ex toto, & pereunte ex parte, pereat census ex parte, & in tali casu hoc esse nequeat, cum pereunte vno prædio, vel inutili facto, possit manere aliud, & pereunte isto, possit manere tertium, sequitur, quod non saluetur æqualitas ex parte vtriusq-

vtriusque, sed totum periculum refundatur in venditorem, non in emptorem. Vere iste census sic constitutus, videtur contra dictam Pianam constitutionem, si tamen ita limitaretur, quod ex vna parte illa tria prædia subderentur censui, tamquam vna materia finita, limitata, certisve finibus designata, & ex alia parte decerneretur quod census deberet perire ad ratam qua periret dicta materia pro ratione fructuum, seu reddituum venditorum, tunc admitti posset. Non enim necesse est, quod res censenda, seu censui subijcienda solum tantum reddat, quantum venditur, sed potest plus reddere, vt ex se patet, & tradunt omnes.

§. II. *Ponuntur aliqua quæsita circa materiam in qua census fundari potest.*

23 QVæres 1. an res censui subijcienda debeat esse libera? Respondetur affirmatiuè, nam res non libera sed alteri obligata, vel hypothecata, non est capax vt censui subijciatur, quando in totum est alteri obligata, si tamen non esset in totam alteri obligata, sed solum in partem, posset pro parte libera censui subijci, modo pro ea parte sufficientes reddat fructus pro rata census impositi. Benè verum est, quod si vendens censum dicat esse rem liberam, cum non sit, vt quia est alteri obligata obligatione generali, vel speciali, tametsi relinquatur locus censui, potest emptor agere ad rescisionem contractus, ob deceptionem, licet non ob interesse quod patitur, cum nullum patiatur. Putat tamen probabile Rouit. *super pragmat. 1. de cens. n. 35.* vt traditur in Rota Romana *decis. 56. n. 1. in vna Romana census 17. Aprilis 1598. coram bonæ memoriæ Pinia* quam refert Duard. *post sua comment. de cens.* quod tunc non possit d. contractus rescindi, ex eo quod venditor census asseruit rem censitam esse liberam cum non sit, modo fructus dictæ rei censitæ sufficiant pro nouis, antiquisque oneribus, quia tunc temporis emptori nullum sequitur damnum, nullaque sui interesse carentia, & solum in illa venditione fuerit venditor mendax, non iniustus, quod etiam tradunt Cenc. *de cens. p. 1. cap. 3. q. 4. n. 5.* & sic video practicari, & tradunt plures, quos refert, & sequitur Duardus *de censur. §. 1. q. 5.* per totum. Vbi *n. 19.* benè aduertit ex varijs *decis. Rotæ*, quod in dubio, res super qua census fundatur, censetur libera.

24 Quæres 2. an super vna, eademq; re possint diuersis temporibus plures census fundari? Resp. affirmatiuè, quando illa res tot fructus fert, qui sufficiant ad soluendas omnes pensiones, seu qui sufficiant, detractis omnibus expensis, ad sustinenda omnia onera, sic tradunt Cenc. *de censibus p. 1. cap. 3. q. 2. art. 5. n. 4. cum seq.* Mantin. *de iure censuum cap. 4. n. 7.* Bonac. *de contr. disp. 3. q. 4. pun. vnico, vers. addo,* & alij relati per Duard. *d. §. 1. de re censui subinganda q. 6. ex n. 4.* Secus est, quando res non est sufficiens, deductis expensis, ad omnia onera sustinenda. Tradunt prædicti auctores. Quod si res subiecta censui, non sit capax omnium onerum, sed solum quoad partem, quoad illam partem census sustinebitur, maximè quando bona fide actum est, sic Cenc: *loco cit.* & alij apud Duard. *loco citato, n. 15.* licet ipse *nu. 16.* oppositum tenere videatur. Aduerte tamen, quod ad hoc vt res censita subdatur alio censui, cuius capax est, non est necesse, quod perquiratur prioris emptoris consensus, vt quidam dixere; sed absque illius consensu, imò contra illius voluntatem res censita, iterum censeri potest. Ratio clara est, quia non venditur res censita, sed fructus, seu ius ad percipiendos fructus ex illa, ergo si res censita fructificat vt 20. & vni vendidi ius ad fructus vt 10. potero vendere alteri ius ad alios 10. quia per hanc secundam venditionem nil patitur primus emptor.

25 Quæres 3. an possit census constitui super bonis fideicommisso subiectis, & super bonis primogenijs? Conueniunt omnes, quod census cõsignatiuus constitui non possit super dictis bonis. Ratio clara est, quia cum ista bona alienari non possint, vt constat ex dictis supra de fideicom-

missis, neque poterunt censeri censu consignativo, qui sine alienatione esse non potest. De solo ergo censu resignativo difficultas esse potest; de qua prima sententia est, quod nullo modo super d. bona possit census imponi, sic Sotus *de iustitia lib. 6. q. 5. art. 1. concl. 1.* & alij, cum enim d. bona alienari non possint, neque poterunt censeri, cum census impositio sit quædam alienatio, cum enim sit venditio, erit alienatio, cum venditio sine alienatione esse non possit. Sed hæc ratio nullam vim habere videtur, nam in censu non alienatur res ipsa, sed ius ad frúctus rei, fidei autem commissarius licet non possit alienare rem fideicommisso suppositam, potest tamen alienare fructus, & ius ad illos. Quare secunda sententia est Foller. *in practica censuali verbo, huiusmodi census super rebus, n. 23.* Felic. de Solis *to. 1. de cens. lib. 2. cap. 3. n. 15.* Boninsi *eod. tract. art. 29. n. 55.* Virgin. Boccac. *eod. tract. p. 2. n. 78.* Mastril *decis. 150. n. 4 p. 2.* aliorumque multorum existimantium censum posse constitui super bonis fidei commissi, & primogenituræ. Ratio istorum iam tacta est, quia licet dicta bona nequeant alienari, ius tamen ad fructus illorum alienari potest, Paul. de Castr. *cons 94. lib. 2.* Corn. *cons 234.* & *cons. 294. lib. 3.* Padil. *in auth. res quæ, C. commun. de legat.* Guido Pap. *decis. 69.* & alij. Ego puto, quod stando in iure naturali, in quo non prohibentur census personales, durantes tantum quandiu durat vita, dictus census constitui possit super d. bonis, cum enim dicta bona alienari non possint, nec grauari, sed libera transire debeant ad successores, non potest fideicommissarius vendere ius ad fructus illorum, nisi pro tempore quo ipse viuit, ac proinde potest solum dicta bona subijcere censui, quandiu ipse viuit, quod habere videtur rationem census personalis. Aliunde tamen cum censui non subdatur tunc persona sed res, poterunt illi fructus, vel ius ad percipiendos dictos fructus vendi magis, vel minus secundum maiorem, vel minorem probabilitatem durationis vitæ vẽditoris; & tunc hæc venditio reuocabitur ad naturam census vitalitij, de quo postea.

26 Quæres 4. an census constitui possit super re emphyteotica? Negant Virgin. Boccac. *de cens p. 2. n. 76.* Bonac. *de contract. disp. 3 q. 4. pun. unico. n. 12.* & alij, eo fundamento dicti, quod census secundam formam Pianæ constitutionis constitui debet super rem immobilem, vel pro immobili habitam, certis finibus definitã, & perpetuò emptori obligatam pro censu, & pretio exbursato, res autem emphyteotica non potest citra Domini consensum alteri obligari pro fructibus perpetuò, sed solum quandiu manebit emphyteusi supposita; tum quia si res emphyteusi supposita cadat in commissum, & ad Dominum directum reuertatur libera reuertetur, ac proinde emptor cẽsus suo iure priuabitur. Ex alia parte Aurel. Corbul. *de emphyt. tit. de causa priuat. ob alien. appell. 49.* Felic. de Solis *to. 1. de cens. lib. 2. cap. 4. & to. 2, lib. 2. cap. 4. n. 3.* Gaspar. Roderic. *de annuis reddit. lib. 1. q. 3. n. 7.* Ludou. de Auend. *de cens. 63. n. 3.* Foller. *in praxi censuali n. 21.* Boninsi. *de cens. ar. 28.* Redoan. *de rebus Eccles. non alien. q. 17. n. 24.* Molfes. *in summ. p. 2. trac. 12. cap. 6. n. 73.* Duard. *d. § 1. de re censui subiuganda q. 10 n. 2.* Nald. *in sum. verb. emphyt. n. 10.* Cene *de cens p. 1. cap 2. q 2. art. 2.* & alij, volunt posse censum constitui super re emphyteotica. Ego puto, quod ad hoc vt census constituatur super re emphyteotica requiratur vel consensus Domini, vt si fortè res cadat in commissum emptor census non amittat censum; vel saltem requiratur scientia, qua sciat rem esse emphyteusi subiectam, vt sic videat an velit se periculo exponere, quo censu priuetur, si res cadat in commissum, & etiã vt census reducatur ad æquitatem, quia ius ad fructus rei, quæ facilius perire potest, minus valet. Positis his duabus conditionibus, census super re emphyteotica constitui potest, & sic intelligi debent auctores secundæ sententiæ; & fortè nil aliud voluerunt auctores primæ sententiæ, maximè cum clarum sit posse emphyteutam ponere alias obligationes super rem emphyteoticam. Potest namque emphyteuta cõstituere alium vsufructuarium per Bald. *in l. 1. §. idem in fundo, ff. quibus modis vsus amitt.*

Ioannis Baptistæ Rasarii Veronensis, Ioannis Antonii Flaminii Forocorneliensis, Ioannis Baptistæ Pii Bononiensis, Ioannis Matthæi Giberti Veronensis, Ioannis Petri Caroli Parmensis, Ioannis Francisci Commendoni Venetiani, Ioannis Antonii Vulpis Patauini, Ioannis Petri Lotheri Tigurini, Ioannis Sturmii Leodiensis, Ioannis Sleidani Argentinensis, Ioannis Calvini Noviodunensis, Ioannis Hessi Wratislauiensis, Ioannis Cochlæi Norimbergensis, Ioannis Dantiscani Varsouiensis, Ioannis Fabri Leutkirchensis, Ioannis Eckii Eggensis, Ioannis Cochlæi Wendelstenensis, Ioannis Metzleri Augustani, Ioannis Oecolampadii Basileensis, Ioannis Brentii Hallensis, Ioannis Agricolæ Islebiensis, Ioannis Bugenhagii Pomerani, Ioannis Aepini Hamburgensis, Ioannis Pomerani Colbergensis, Ioannis Langi Vratislauiensis, Ioannis Mathesii Sarepteni, Ioannis Spangenbergii Hildesiensis, Ioannis Aurifabri Islebiensis, Ioannis Stolzii Schlettstadiensis, Ioannis Marbachii Argentinensis, Ioannis Pappi Argentinensis, Ioannis Sturmii Argentinensis, Ioannis Fischarti Augustani, Ioannis Caselii Bipontini, Ioannis Posselii Embricensis, Ioannis Crispini Nouiomagensis, Ioannis Gastii Basileensis, Ioannis Wolfii Tigurini, Ioannis Iacobi Grynæi Basileensis, Ioannis Iacobi Wicelii Hagenoani, Ioannis Iacobi Spoerlini Basileensis, Ioannis Iacobi Fabricii Montani Basileensis, Ioannis Iacobi Boissardi Vesontini, Ioannis Iacobi Hottingeri Tigurini, Ioannis Iacobi Breitingeri Tigurini, Ioannis Iacobi Simlerii Tigurini, Ioannis Iacobi Ammanni Basileensis, Ioannis Iacobi Grynæi Basileensis

requiruntur eædem solemnitates, quæ requiruntur in alienatione bonorum ipsorũ.

30 Quæres 8. an mulier possit super re sua censum constituere? Resp. affirmatiuè, stando in iure communi, modo excedat annum 25. nec vlla de iure communi exigitur specialis forma, tametsi aliàs virum habeat. Ratio clara est, quia dicta mulier de iure communi potest alios contractus celebrare, vt constat ex *l. velles: ff. de reuocat. donat.* & tradunt Paris. *cons.* 33. *n.* 16 *cum seq. & cons.* 98. *n.* 61. *& cons.* 91. *n.* 51. *vol.* 1. Bero. *cons.* 176. *n.* 45. *vol.* 1. Surd. *cons.* 367. *n.* 9. *vol.* 3. & alij passim; ergo etiam poterit censum constituere; quicunque enim potest rem suam alienare, potest etiam eam censui subijcere. Dixi stando in iure communi, quia in diuersis regionibus diuersæ formæ statuuntur, quæ seruari debent in bonorum fœminarum alienationibus, ac subinde etiam in constituendis censibus. Limitatur responsio vt nõ procedat quando ex constitutione census, maneret mulier indotata, nam tunc census constitutio nulla esset, vt aduertit Cenc. *de cens. p.* 1. *cap.* 2. *q* 1. *art.* 2. *n.* 43. *cum seq.* Duard. *d.* §. 1. *q.* 20. *n.* 7. vbi aliquas sacræ Rotæ *decis.* refert.

31 Quæres 9. an super rebus vniuersitatis sæcularis vt super rebus ciuitatis, oppidi, castri, &c. possit census constitui? Conueniunt omnes, quod de Principis cõsensu possit census constitui super rebus vniuersitatis eidem Principi subiectis. Cõueniunt etiam omnes. quod vniuersitas libera, vt ciuitas libera, respublica, &c. de communi consensu possit census constituere super bonis proprijs, vt super prædia propria, domos proprias, piscinas, pascua, syluas, &c. pro qualitate fructuum, seu redituum, qui percipiuntur. Difficultas est, an vniuersitas, seu ciuitas subiecta, possit constituere census, non super bonis Principis, sed super bonis ipsius ciuitatis, absq; Principis licentia, Cenc. loco citato *n.* 16. *cum seq.* dicit non posse constitui, maximè in statu Ecclesiastico ob expressam Clementis VIII. constitutionem edita super bono regimine, rectaque administratione reddituum cuiuscunque vniuersitatis Ecclesiastici status, quod etiam tradit Felician. de Solis *to.* 1. *de cens. lib.* 2. *cap.* 3. *n.* 2. Roderic. *de annuis redditibus lib.* 1. *q.* 14. *n.* 67. Auendan. *de censibus. cap.* 68. Duard. *§.* 1. *q.* 21. *n.* 1. *cum seq.* vbi citat Azor. & alios. Ego vidi oppositum obseruari extra statum Ecclesiæ, & puto id fieri posse, nisi aliunde expressè à Principe prohibeatur. Cum enim dictæ ciuitates possint sua bona propria, quæ sunt quasi patrimonia ipsarum alienare cum id necessitas reposcit, poterunt etiam eadem bona censui subijcere, cum id eadem necessitas reposcet.

32 Quæres 10. an bona Ecclesiastica possint censeri, seu censui subijci? Resp. negatiuè, nisi seruata forma à iure statuta pro alienatione bonorum Ecclesiæ. Vnde in decreto S. C. quod refert Lezana *verb. alienat. n.* 5. pro Regularibus, dicitur. *Omnium bonorum immobilium, ac pretiosorum mobilium alienationem, omnemque pactum, per quod ipsorum dominium transfertur, census perpetuos, seu vitalitios, hypothecam, locationem, & conductionem vltra triennium, concessionem in feudum, vel emphyteusi, præter quam in casibus à iure permissis, fieri perpetuò prohibet, atque interdicit, absque ipsius Congregat. Concilij expressa licentia in scriptis, & gratis concedenda sub pœna priuationis omnium officiorum, &c.* Verum de hac materia sufficienter diximus *in tract. de censuris*, agentes de alienat. prohibita tum clericis sæcularibus, tum regularibus, vbi obseruauimus cum Lezana, *loco citato*, aliisque multis, non prohiberi hypothecam generalem. Notant tamen Duard. *d.* §. 1. *q.* 21. *n.* 8. quod possunt Regulares constituere censum absque Apostolicæ sedis consensu pro extinguendo alio censu. Sic enim dicit. *Secundò limitatur eadem conclusio, vt quamuis super rebus vniuersitatis regulariter non possit census constitui citra Principis licentiam, id tamen verum esse arbitror, nisi census imponatur prò redimendo alio censu, & conditio vniuersitatis efficeretur melior. Nam hoc casu potest imponi etiam in rebus Ecclesiæ absque assensu Apostolico, vt habetur ex decis. Rot. nouiss. Seraphin. 1109. quam refert, & sequitur Molfes. p.* 2. *sue summ. tract.* 12. *cap.* 6. *n.* 61.

gen Wasserfluthen ausgetrocknet, und wieder bewohnbar gemacht worden. Wie nun dieses alles geschehen, und was für Veränderungen dadurch in der Natur verursacht worden, das ist eben dasjenige, was wir in dieser Abhandlung zu untersuchen haben.

Wir wollen also zuförderst die Beschaffenheit der Erde, wie sie vor der Sündfluth gewesen, betrachten, und alsdann die Veränderungen, welche durch die Sündfluth darinnen verursacht worden, untersuchen.

Die Erde, wie sie vor der Sündfluth gewesen, ist nach der Meinung der meisten Naturforscher, eine vollkommene Kugel gewesen, welche ihre Oberfläche durchgehends gleich gehabt, und weder Berge noch Thäler, weder Meere noch Flüsse, weder Inseln noch Vorgebürge gehabt hat. Diese Meinung ist zwar nicht ganz unwahrscheinlich, weil sie sich auf die Regeln der Mechanik gründet, nach welchen alle flüssige Körper, wenn sie sich um ihre Achse bewegen, eine runde Figur annehmen müssen. Weil nun die Erde vor der Sündfluth noch flüssig gewesen, und sich um ihre Achse bewegt hat, so ist es nicht zu leugnen, daß sie eine runde Figur angenommen haben müsse. Allein, wenn man die Sache genauer untersucht, so findet man, daß diese Meinung nicht richtig sey. Denn wenn die Erde eine vollkommene Kugel gewesen wäre, so würde sie sich nicht um ihre Achse bewegt haben können, weil alsdann ihre Oberfläche durchgehends gleich gewesen wäre, und also keine Ursache vorhanden gewesen, warum sie sich um diese oder jene Achse hätte bewegen sollen. Es ist also gewiß, daß die Erde vor der Sündfluth nicht eine vollkommene Kugel gewesen, sondern daß sie ihre Oberfläche ungleich gehabt, und daß sie sich um ihre Achse bewegt habe.

Ob nun gleich die Erde vor der Sündfluth ihre Oberfläche ungleich gehabt, so ist doch gewiß, daß sie nicht so ungleich gewesen, als sie jetzo ist. Denn es ist gewiß, daß die Berge, welche jetzo die Oberfläche der Erde so ungleich machen, durch die Sündfluth sind hervorgebracht worden. Vor der Sündfluth sind also keine Berge gewesen, sondern die Erde hat eine ebene Oberfläche gehabt, welche nur hier und da mit einigen Hügeln unterbrochen gewesen. Es ist auch gewiß, daß vor der Sündfluth keine Meere gewesen, sondern daß alles Wasser, welches jetzo die Meere ausmacht, in der Luft gewesen, und die Erde in Gestalt eines dicken Nebels umgeben hat. Es ist auch gewiß, daß vor der Sündfluth keine Flüsse gewesen, sondern daß alles Wasser, welches jetzo die Flüsse ausmacht, in der Erde gewesen, und sich in den Höhlen derselben aufgehalten hat. Es ist auch gewiß, daß vor der Sündfluth keine Inseln und Vorgebürge gewesen, sondern daß die Erde eine ebene Oberfläche gehabt, welche nur hier und da mit einigen Hügeln unterbrochen gewesen.

Ob nun gleich die Erde vor der Sündfluth ihre Oberfläche ungleich gehabt, so ist doch gewiß, daß sie nicht so ungleich gewesen, als sie jetzo ist. Denn es ist gewiß, daß die Berge, welche jetzo die Oberfläche der Erde so ungleich machen, durch die Sündfluth sind hervorgebracht worden. Vor der Sündfluth sind also keine Berge gewesen, sondern die Erde hat eine ebene Oberfläche gehabt, welche nur hier und da mit einigen Hügeln unterbrochen gewesen. Es ist auch gewiß, daß vor der Sündfluth keine Meere gewesen, sondern daß alles Wasser, welches jetzo die Meere ausmacht, in der Luft gewesen, und die Erde in Gestalt eines dicken Nebels umgeben hat. Es ist auch gewiß, daß vor der Sündfluth keine Flüsse gewesen, sondern daß alles Wasser, welches jetzo die Flüsse ausmacht, in der Erde gewesen, und sich in den Höhlen derselben aufgehalten hat. Es ist auch gewiß, daß vor der Sündfluth keine Inseln und Vorgebürge gewesen, sondern daß die Erde eine ebene Oberfläche gehabt, welche nur hier und da mit einigen Hügeln unterbrochen gewesen.

ex quibus Dominus multos reddituspercipit ? Huius quæsiti resolutio ex eo dependet, an istæ naues inter bona mobilia, an immobilia habeantur. Nam Bart *in l. si ita Stipulatus, ff de verb. obligat.* putat dictas naues inter bona immobilia connumerari; vnde prædijs æquiparantur, *l. pen. §. fin. ff. de his, qui deiect. l. 1. eod. l. naue, ff. de euict. l. si nauis, ff de rei vendic. l. rerum mixtura, ff. de vsucap. & l. in eadem, §. fin. ff. ad leg. Iul. de vi publ.* Alij putant naues non connumerari inter bona immobilia, sed mobilia, & colligitur ex *l. 1. §. illud, ff de vi, & vi armata, l. vim facit, §. quod naui, ff. quod vi, aut clam* & alibi, & tradunt Ias. *cons. 170. vers. secundò facit.* Menoch. *de recuper. remedio 1. n. 42.* Felician. *de cens. d. to. 1. lib. 2. cap. 3. n. 40.* Auendan. *cod tract. cap. 56. n. 8. cum seq.* Strac. *de mercatura, tit. de nauibus, p. 2. n. 31.* Tiraquel. *de retractu lign. §. 1. glos. 7. n. 88.* Valasc. *de iure emphyt. q. 12. nu. 9.* ad quod facit, quod resoluunt idem Valasc. Tiraquel. *d. glos. 7. n. 92.* Tusch. *litt. M. concl. 303. n. 4.* latè Gutier. *pract. lib. 3. q. 91. n. 2. cum. seq.* Et Cald. Pereira *in l. si curatorem, verb. contractum, n. 14.* quod molendinum in terris cum suis ædificijs, seu in ripis fluminum, inter immobilia computatur, secus si super nauibus in flumine sit fabricatum, & fluminis impetu, ad instar nauis moueatur. Hæc sententia verior mihi videtur, ac proinde sequenda.

37 Quæres 3. an census constitui possit super tributa ? Resp. affirmatiuè, modo sint certa, ordinaria, vniformia, & perpetua. Ratio est, quia huiusmodi iura pro immobilibus habentur. Tum quia huiusmodi iura communiter ex rebus soli desumuntur. Tum etiam quia d. iura sunt capacia emphyteusis per Valasc. *de iure emphyt. q. 12. n. 6.* ergo etiam census, & sic tradunt Auendan. *de cens. cap. 51. & 52. n. 3. & 4.* & alij, obseruantes posse censum fundari super vectigalibus, portorijs, pedagijs, canonibus, &c. Non potest tamen census fundari super indictionibus personalibus, quia pro immobilibus non habentur, Duard. *d. §. 1. q. 30. ex n. 4.*

38 Quæres 4. an census constitui possit super iure pascendi, iure piscandi, iure decimandi, & similibus ? Resp. affirmatiuè, eo quod hæc iura pro immobilibus habentur. Sic Auendan. *d. cap. 52. n. 2. & 5.* extendens ad iura lignandi, aquandi, & huius generis cætera. Tum quia hæc iura solo inseparabiliter cohærent, & pro immobilibus soli censentur.

39 Quæres 5. an census constitui possit super hæreditate ? Respond. affirmatiuè, quia hæreditas ius quoddam est, super quo etiam emphyteusis constitui potest. Auendan. *cap. 57. n 5. de censibus.* Duardus *d. §. 1. q. 30. n. 8.* & n. 10. aduertit posse censum constitui super seruitutibus, vt super via, itinere, aquæducto, & similibus seruitutibus, vt super via, itinere, aquæducto, & similibus seruitutibus rusticis, non tamen vrbanis. Et *n. 13. cum seq.* dicit, quod census constitui potest super arboribus fructiferis solo cohærentibus, vt super Syluam, aut nemus ex quibus fructus seu redditus colliguntur. Et *n. 16.* id extendit ad columbaria, quando scilicet redditus colliguntur, qui sint sufficientes ad constituendum censum

40 Quæres 6. an census super censum constitui possit ? Negant Virginius Boccacius *de censibus p. 1. n. 49.* Fusè Aloys. de Septimo *super Bullam Nicol. V. de cens. verb. tertio dico.* Affirmant Tusch. *litt. C. in verb. census concl. 194.* Rouit. *in pragmat. Regni Neap. pragm. 1. n. 47. cum seq.* Molfes. *de consuet. Neap. p. 2. de bonis q. 12. n. 9. & in summa p. 2. tract. 12. cap. 6. n. 54.* Duard. *d. §. 1. q. 31. à n. 5.* Nauar. *in cap. si fœneraueris 14. q. 3. n. 87.* Foller. *in praxi censur. verb. huiusmodi census n. 49.* Megala *Instit. consess. 22. lib. 2. cap. 7. q. 2. n. 31.* Bonac. *de contract. disput. 3. q. 4. pun. vii. n. 16.* Cenc. *de cens. p. 1. cap. 3. q. 1. art. 3.* Intringlio *super Bull. q. 36.* Anton. de Ball. *in pragmat. Reg. de cens. q. 28. n. 3.* Auendan. *de cens. cap. 54. n. 5.* & alij plures. Ratio est, quia census inter res quæ pro immobilibus habentur connumerantur, cum enim census fundetur super re immobili, seu quæ pro immobili habetur, debet esse immobilis, seu pro immobili haberi, quale namque est fundamentum, talis debet esse res fundata, argum. *l. nam origo, ff. quod vi, vt clam.* Vn-

de

Gallia Belgica, Germania Superior, Germania Inferior, Sequani, Helvetii, Lugdunensis, Aquitania, Narbonensis, Alpes Graiæ, Alpes Poeninæ, Alpes Cottiæ, Alpes Maritimæ.

Gallia Belgica, Germania Superior, Germania Inferior, Sequani, Helvetii, Lugdunensis, Aquitania, Narbonensis, Alpes Graiæ, Alpes Poeninæ, Alpes Cottiæ, Alpes Maritimæ.

sit mobilis, vt grex ouium, armentum equuorum, bouum, &c. Aliquando aliqua res dicitur fructifera non solum propter vtilitatem, verum etiam propter amœnitatem, *l. si vsusfructus*, §. *vsufructuarius*, *ff. de vsufructu*, vt sunt cupressi, & similes arbores, sicut etiam flores quidam; quidam lapides pretiosi, &c. Ex vi Pianæ constitutionis census constitui debet super re fructifera, non quacunque, sed immobili, vel quæ pro immobili habeatur, præscindendo tamen à dicta constitutione sufficit, quod res sit fructifera, tametsi immobilis non sit.

45 Quæres 1. an census constitui possit super re, quæ actu fructifera non sit; modo sit talis naturę vt fructus ferre possit? Resp. sufficere quod fructus ferre possit. Vnde census fundari potest super domũ, quæ numquam locata fuit, item super agrum inultum, qui tamen cultura fructus ferre potest, &c. Sic tradunt Nauar. *in cap si fœneraberis* 14 *q.* 3. *n.* 113. Cencius *de cens. p.* 1. *cap.* 3. *q.* 2. *art.* 1. *n.* 14. Duard. §. 1. *q.* 44 *n.* 2. Bonac *de contract. disp.* 3 *q.* 4. *pun. vlt. n.* 20. & alij. Ratio est, quia ad hoc vt census constituatur sufficit, quod ematur ius ad fructus qui percipi possunt, & percipientur ex cultura. Quocirca, sicut ad hoc vt census constituatur, non est necesse, quod de facto tot fructus percipiantur, quod sufficiunt ad soluendas pensiones, modo speretur fore vt percipiantur, ita, &c. Vnde aliquando census constituitur, vt ex pecunia recepta fundus colatur; & fructifer red. datur. Non potest tamen in vim d. Pianæ census constitui in re, quæ arte tantum efficitur frugifera, sed requiritur, quod etiam natura frugifera sit, vt saluẽtur verba d. constitutionis.

§. V. *Explicatur* 3. *conditio ad census constitutionem necessaria ex vi Pianæ Constitutionis, scilicet, quæ nominatim certis finibus designata sit.*

46 FInium appellatione, intelliguntur limites, quibus fundus, ager, prædium, domus, &c. quæ censui subijci debet, terminari, & distingui solet; hanc conditionem ideo posuit Pontifex, vt facilè intelligatur quando census extingui cẽseatur, ex exũctione rei sicut extinguitur vsusfructus perempta re super qua fundatur, *l. quod tamen ff. quibus mod. susfruct. amitt.* Aduertimus tamen supra, posse censũ constitui super re certa, adiecta generali hypotheca super cæteris bonis, hoc enim non prohibetur in Pianæ constitutione, vt aduertit Duard. post alios, *d.* §. 1. *q.* 49. *n.* 3.

47 Sed quæres 1. an debeant exprimi fines prædij, vel agri, vel domus super qua ponitur census, quando notoriè vendens non habet nisi illud prædium, illam agrum, illam domum quam censui subdit? Resp. quod tunc sufficienter videtur exprimere fines rei subiectæ censui, si quis dicat constituo censum super vinea mea quam habeo Albani, si nullam aliam habeat; item si vnam tantum domum habeat Mediolani, sufficienter illam definiet, si dicat subijcio censui domum, aut palatium, quod habeo Mediolani. Ratio est, quia expressio generalis super vno prædio, aut domo sine confinibus, habet vim specialis, & individuæ designationis confinium per Bart. *in l.* 2. *per tex. ibidem n.* 1. vbi etiam Ias. *n.* 14. *ff de liber. & posth.* & *in l. demonstratio falsa n.* 16 *ff. de condict. & demonstrat.* Decian. *resp.* 22. *n.* 7. *lib.* 4. alijs allegatis. Hanc sententiam sequitur Duard. *q.* 5. *n.* 1. *vbi allegat Rotæ decis.*

48 Quæres 2. an requiratur confinium demonstratio, seu expressio, quando ex alijs demonstrationibus expressis constat certò de re censui subijciendæ? Resp. negariuè cum Duard. *loco citato n.* 3 post Cenc. & refert Rotæ *decis.* Vnde si per alias scripturas constet de certis finibus rei subijciendæ censui, non erit necesse, quod hoc ponatur in instrumento census, Duard. *ibid. n.* 4 & 5.

49 Quæres 3. an census constitutus super re certis finibus designata, possit ad aliam rem designatam transferri, sine census extinctione, & absque eo quod fiat nouatio, & quod fideiussores liberentur? Resp. affirmatiuè cum Duardo *d* §. 1. *q.* 52. *n.* 1.

*n.*1.*cum seq.* Cenc.*de cens.p.*1.*cap.*3.*q.*3.*ar.* 2.*n.*23.*verb.circa testium*, & alijs supra relatis. Ratio est, quia tunc temporis non fit de nouo census, sed transfertur, ac proinde illius obligationes non mutantur, modo non sequatur aliquod præiudicium fideiussorum ex tali translatione. Est autem aduertendum, quod si dubium oriatur, an facta sit finium rei censitę designatio, onus probandi pertinet ad venditorem. Ratio est, quia nemo cogitur ostendere suæ possessionis titulum, *l.siue possidetis*, C. *de probat. l.nimis grauè*, *de testibus*, at emptor census possidet, ergo non tenetur ostendere confinia rei censitæ.

§.VI. De 4. *conditione census, quod scilicet non constituatur, nisi verè in pecunia numerata.*

50 LVdouic. de Auendan. *de censibus cap.* 37. *n.*13 *cum pluribus sequent* probat, quod nomine pecuniæ intelligitur quæcunque res, quæ pretium esse potest, *l pecunia, ff. de verb. signific. l. penult. C. de constit. pecun. l. quaro, ff. de iur. dot.* Tum quia pecuniæ appellatione venit omne commodum bursale, quocunque modo consequatur, & omnia, quæ ad pecuniam reduci possunt, *l. nam quod, in fine, ff. ad Trebell. l.*1.*§. fin.* & ibi glos. *ff de calumniat.* eadem glos. *in l. pecuniæ, ff. eod.* Item glos. *in verb. pecuniam, in Clem. nolentes de hæreticis*, & tradunt Gig. *de crimine læsæ maiestatis lib.*1.*q.*34.*n.*14. Mozz. *de contract. tract. de empt. tit. quæ veniant appellat. rei, §. deuenio, n.*25. Tiraquel. *de retractu lign. §.*1.*glos.*14.*n.*42. Vnde infert, quod venit etiam oleum, frumentum, & omne id, quod pondere, numero, & mensura constat. Et Greg.*decis.*28.*n.*1. dicit, quod nomine pecuniæ venit quælibet satisfactio data creditori; & Cephal.*cons.*14 *n.*27. dicit quod eodem pecuniæ nomine veniunt iura, & actiones competentia. Et Rebuff. *in l. pecuniæ appellat.*4. *ff. de verb. signif.* dicit, quod pecuniæ nomine venit omnis res, & totum patrimonium. Nihilominus non est recedendum à communi sententia, quod nomine pecuniæ in d. constitutione Pij V. veniat solum pecunia propriè dicta; tum quia, vt notat Seraph. *decis.*965.*n.*4. & *decis.*998.*n.*1. ex vulgato loquendi vsu pecuniæ nomine venit solum pecunia effectiua, maximè quando verbo pecuniæ additur dictio *distributa*, aut *numerata*, vt in nostro casu. Tum etiã quia licet aliquando nomine pecuniæ veniant etiam allata, tamen tunc pecuniæ nomen non accipitur propriè, sed in lata, seu ampla significatione, & sic tenent Cenc.*de cens.p.*2.*cap.*1. *q.*1. *art.* 5, *in princ.* Felician.*de cens. loco citato*, Gasp. Roderic. *de annuis reddit. lib.*1.*q.*13.*n.*3. Duard. alios referens §.2.*q.*1. *ex n.*5.

51 Limitatur 1. nostra sententia, vt non requiratur pecunia numerata in creatione census pro assignatione dotis, vt cõstat ex Const. eiusdem Pij V. edita pro declaratione d. Constitutionis quam ad verbum refert Duard. *in princ. sui operis de censibus*, in qua Constitutione declaratiua, sic habetur. *Postremò in dotium assignandarum casu, censuum creationem, & constitutionem prædictam respectu actualis numerationis coram Notario, & testibus faciendæ, locum non habere*, &c. Limitatur 2. quando in constitutione, seu creatione census, pecunia numerata ad manum commodè non habetur, quia tunc satis est, quod in actu celebrationis instrumenti, coram testibus, & Notario detur cedula bancharia, cuius vera solutio postea sequatur, sic habetur in eadem Constitutione declaratiua, §. *denique*. Imò addit Duard. ex Scacc. *de commerc. & cambijs* §.1. *q.*1.*n.*233. sufficere etiam schedulam banchariam, quando commodè pecunia haberi potest, quod non facile admitterem, cum in d. declaratione hoc solum concedatur quando pecunia commodè transportari non potest. Limitatur 3. vt non procedat in censu constituto titulo donationis, legati, &c. sed solum in censu constituto titulo oneroso, cum de hoc solum procedat Piana constitutio, Cenc. *d. ar.*5.*n.*12. & 13. Auendan. *cap.* 37. *à n.*1. Duard. *d.*§.2.*q.*1.*n.*56. & alij.

§. VII. De 5. conditione ad census constitutionem requisita in vi Bulla Pij V. quod celebretur per instrumentum publicum, ibi: celebrationis instrumenti.

52 LVdouic. de Auendan. *de censibus cap.* 84. *n.* 5. *&* 11 opinatur, quod instrumentum ad creationem census solum requiratur ad melius esse, non tanquam forma, sine qua census non subsistat. Rationem assignat, quia forma in d. Piana solum requiritur in ipsa numeratione pecuniæ, non in ipsa instrumenti confectione, maximè quia verba d. Constitutionis solum videntur enunciatiua, non dispositiua; dicitur enim. *Præsentibus testibus, ac Notario, & in ipso actu celebrationis instrumenti*. Tum quia non est inducenda noua forma contra naturam contractus, nisi id expressè statuatur, est autem contra naturam contractus, quod solo instrumento publico celebretur, cum non solum sine instrumento, verum etiam sine scriptura celebrari possit, *l. contrahitur, ff. de pignor. action. l. pactum, quod bona, C. de pactis, & l. cum res, C. de probat.* Excipiuntur tamen aliqui casus de quibus ius specialiter statuit, quos enumerat glos. *in cap. 1. de cens. in 6. inter quos census non reperitur*. Et Valasc. *de iure emphyt. q. 7.*

53 Nihilominus dicendum est secundum communem opinionem, quod instrumentum publicum requiratur vt forma ad census creationem, ac proinde sine illo censusnon subsistit, & debet admittere Auendan. si vult consequenter loqui; nam si admittit, quod numeratio pecuniæ coram Notario, & testibus in actu celebrationis instrumenti, sit de essentia census, etiam admittere debet, quod ipsa instrumenti confectio tanquam forma requiratur. Sic enim sonant illa verba: *nisi verè in pecunia numerata, præsentibus testibus, ac Notario in actu celebrationis instrumenti.* Illa namque dictio *ac*, copulatiua est, ac proinde si numeratio pecuniæ est de forma census, etiam instrumentum erit, & sic tenent Mastril. *in addit. ad Petr. Greg. super Bull. Nicol V. q.* 5. *n.* 305. Vbi alios refert Megala 2. 2. *inst. confess. lib.* 2. *cap.* 7. *q.* 2 Molfes. *p.* 2. *sum. trac.* 12 *cap.* 6. *n.* 38. Virgil. Boccac. *de cens. p.* 2. *n.* 189. Felician. *de cens. to.* 1. *lib.* 1. *cap* 9. *n.* 9. Gaspar Roderic. *de annuis reddit. lib.* 1. *q.* 15. *n.* 1. & alij plures. Benè verum est, quod secluſa dicta Piana Constitutione, census, & sine publico instrumento, & sine scriptura celebrari potest, sicut & aliæ venditiones communiter.

54 Quæres 1. quorsum instrumentum requiritur in constitutione census? Resp. requiri vt census constitutio probetur, seu, vt constare possit de constitutione census, de pecuniæ numeratione, de pretij æquitate, &c. Ratio est, quia probatio, quæ ex fide publici Notarij oritur, firma est, & probatio per instrumentum, est manifesta, & euidens. Mascard. *de probat. concl.* 1112. *n.* 13. Bart. *in l. si ex cautione, n.* 1. *C. de numer. pecun.* Auend' *de cens. cap.* 44. *n.* 1. Cenc. *p.* 2. *cap.* 1. *q.* 1. *art.* 8. Duar. *d. §.* 2. *q.* 14. *ex n.* 3. Tiraquel. *de retractu lignag. §.* 2. *glos.* 1. *n.* 20. Vbi etiam resoluit, quod aduersus instrumentum requiruntur apertissimæ, plenissimæ, & concludentes probationes, quod etiam tradit Bero. *cons.* 146. *n.* 34. *lib.* 2. Quocirca ad probandum instrumentum falsum, & ad conuincendum Notarium de falsitate, non sufficit quælibet probatio, sed debet esse euidens, vera, & concludentissima, non autem præsumptiua, & coniecturalis; Notarius namque haber pro se iuris præsumptionem, glos. & DD. *in l. iurisgentium, §. quod ferè, ff. de pactis*, Crauet. *cons.* 75. *n.* 8. Auend. multis relatis, *cap.* 44. *n.* 3. *de cens.* & alij. Vnde tanta est fides Notarij, vt quamuis in contractibus illi soli non credatur, sed etiam testes requirantur, coram quibus contractus, & instrumentum celebretur. Nihilominus in actibus iudicialibus soli Notario regulariter creditur, sine testibus, per Bart. *in l. emancipatione, C. de fide instrum.* Bald. *in l. gesta, C. de re iudic.* Dec. *in cap. quoniam contra, de probat.* vbi etiam Lanfr. *n.* 27. & Panorm. *n.* 8, Mascard. *de probat. concl.* 1100. *n.* 8. & alij apud Auendan. *d. cap.* 44. *n.* 1.

Quæ-

55 Quæres 1. an pretij ſolutio, ſeu pecuniæ numeratio probari poſſit non ſolum per inſtrumentum, verum etiam per alias legitimas probationes? Reſp. affirmatiuè, vt ſi detur caſus, quod Notarius in inſtrumento cenſus ex obliuione, aut per ignorantiam non atteſtetur pretium cenſus fuiſſe ſolutum in pecunia numerata coram ipſo Notario, & teſtibus in actu celebrationis inſtrumenti, nam tunc procul dubio defectus Notarij per teſtes ſuppleri poterit. Quare ſi conſtaret per teſtes de vera, realique præſentia pecuniarum in ipſo actu venditionis cenſus coram teſtibus, & Notario, licet non fuiſſent ſufficienter numeratæ, cenſus ſuſtineretur, ſi partes haberent pecunias pro numeratis, Rota *in vna Romana cenſus 6. Aprilis 1623. coram R.P.D. Nauarro*, vbi hæc ratio aſſignatur, quia licet actus numerandi debeat concludenter probari, tamen quoad quantitatem ſatis probatur aſſertione partium, vt rectè ait Cagnol. *in l. ſi librarius n.78. ff. de reg. iur.* Item ſi inſtrumentum cenſus eſſet deperditum, tunc per teſtes probari poſſet, & inſtrumentum fuiſſe confectum, & deperditum, & tenor illius, & pecuniæ numeratio, & pretium. Deinde probari poteſt conſtitutio cenſus per confeſſionem venditoris, perque alias præſumptiones de quibus benè agit Duar. *d.S.2.q.18. cum alijs ſeq.*

§. VIII. *De 6. cenſus conditione, ſcilicet, quod iuſto pretio ematur, vt in Bulla dicitur ibi: iuſtoque pretio.*

56 SVprà de emptione, & venditione egimus de iuſto rerum venalium pretio, illudque diuiſimus in legale, & naturale: legale eſt illud, quod lege, aut ſtatuta publica per publicam poteſtatem conſtitutum eſt, quodque vt ibi explicuimus, in indiuiſibili conſiſtit. Pretium naturale, illud vocauimus, quod ſecluſa quacunque lege, & ſtatuto, aut decreto, res ipſa habet, & non conſiſtit in indiuiſibili, ſed ſuam habet latitudinem, ſcilicet ſupremi, infimi, & medij. Quando cenſibus, pretium legale ſtatutum eſt, illud ſeruari debet, & ſi aliquid amplius accipiatur, iniuſta efficitur venditio, & exceſſus, eſt reſtitutioni obnoxius; quando lex, aut ſtatutum, eſt iuſtum. Quando vero cenſibus nullum pretium legale poſitum eſt, tunc ſeruari poteſt naturale intra dictam latitudinem ſupremi, infimi, & medij.

57 Quæres 1. an in illis locis in quibus pretium lege, ſtatutouè taxatum eſt, poſſit cenſus vendi minori pretio? Reſp. negatiuè, ſic tenent Gaſpar. Roderic. *de annuis reddit. lib 1. q.6. n.2.* Auend. *de cenſ. cap.32. n.9.* Cenc. *eod. tract. p.2. q.1. art.4. n.3.* Duard. *S.2. q.21. n.20.* vbi alios citat, & *n.21.* ex Nauar. & alijs, dicit hoc procedere non ſolum in foro exteriori, verum etiam interiori. Nec minui poteſt pretium cenſus ratione oneris impoſiti citra naturam contractus. Quocirca cum expenſæ pro inſtrumento cenſuali celebrando factæ, ſpectent ad emptorem cenſus, ſi quidem apud ipſum remanet, & ad ſuorum iurium comprobationem celebretur, vt poſt alios obſeruat Molfeſ. *p.2. ſum. tract. 12. cap.6. n.42.* ſequitur, quod ſi emptor emat cenſum pretio legali, & onus dictarum expenſarum medio pacto transferat in venditorem cenſus, procul dubio facit contra legem, eo quod emat cenſum minus, quam ſit lege definitum, cum reiciat in venditorem onus, quod ipſe emptor ſubire tenetur.

58 Quæres 2. an ſicut expenſæ pro inſtrumento cenſuali pertinent ad emptorem, vt n. præcedenti eſt dictum, ita gabella ſi quæ ſoluenda eſt, vt alicubi ex ſtatuto ſoluitur, ſolui debeat ab eodem emptore, an à venditore? Reſp. quod de iure pertinet gabellæ ſolutio ad emptorem, ſic tenet poſt alios Gaſp. Roderic. *de ann. redd. lib. 1. q.6. n.1. & 2.* Cenc. *de cenſ. p.2. cap.1. q.1. art.6. n.6.* putat, quod ſaltem debeatur ab vtroque pro æquali portione. Vnde ſi in loco vbi non adeſt ſpeciale ſtatutum, aut conſuetudo legitimè præſcripta, ſi emptor reiciat onus ſoluendæ gabellæ in venditorem, ageret contra legem, tametſi aliàs emeret cenſum pretio legali, eo quod indirectè minueret pretium legale.

59 Quæres 3. an cenſus emptus pretio le-

Digitized by Google

legali, ab alio emi possit minori pretio? De hac re tres inuenio sententias. Prima est, quod census possit minoris emi, quam ab alio fuerit emptus. Hanc sententiam docent Anton.Gom.*in tract.de cens. cap.3. n.12.* Salazar.*in tract.de vsu, & consuetud. cap.11.n.93.* Oland. *in antimonia iur.litt.A. n.116.* Sarmient.*select.lib.7.cap.11. n.40.* & alij. Probant 1. quia lex, aut statutum taxans pretium censibus, non loquitur de censibus iam constitutis, sed de eonstituendis; si namque etiam de venditione constitutorum loqueretur, seruari deberet; at nisi expresse de constitutis loquatur, de solis constituendis intelligi debet, eo quod lex, & statuta in odiosis extendi non debent, *l. quicquid astringendæ*, & ibi Doct. *ff.de verb. obligat.* & cap.*odia, de reg. iur. in 6.* Probant 2. quia census vbi de nouo constituitur, differt à censu iam constituto, ac proinde lex, aut statum constituens pretium censibus constituendis, non porrigitur ad censum iam constitutum. Nam constitutio census pertinet ad inter vsuria pecuniaria, eo quod constituatur ad pecuniariam pensionem percipiendam loco interesse pecuniæ exbursatæ, de cuius iustitia olim valde fuit dubitatum. At census iam constitutus, cum iam sit ius percipiendi certam pensionem, ad ordinem bonorum immobilium spectat. Probant 3. quia emptor census de nouo, vnicum tantum subit onus, & emens iam constitutum duo onera subit. Nã prior census solum à venditore redimi potest, & secundus, ab vtroque; vbi autem est maius onus, ibi minus debet esse pretium.

60 Secunda sententia distinguit de censu liquido, in tuto collocato, libero ab omni lite, tam ex parte ipsius census, quã ex parte ipsorum soluentium pensionẽ, & de censu non liquido, litigioso, & difficilis exactionis; de primo dicunt non posse emi minori pretio; de secundo dicũt emi posse. Hanc sententiam sequuntur Felician.*to.1. de cens. lib.2.cap.1.n.43.ad finem.* Salon. *de contract. & commerc. human. art.3. de cens. contron.10.sub n.7.* & alij. Tertia sententia quam communibus Doctorũ calculis esse firmatam, & receptam dicit Cenc. *de cens. p.2.cap.2.q.2.art.6.n.20.* est, quod census emptus pretio lege, statutouè taxato, non possit ab alio emi minoris, pro hac sententia citantur Michael Palat. *in praxi Theol. lib.4. cap.7.* Mercat. *de contract. cap.de censibus.* Corduba *in qq. Hispan.q.79.* Galp. Roderic. *de annuis redd. lib.1.qu.8.nu.8.* Auendan. *de cens. cap.34.n.19.* Mastril.*in addit.ad Petr.de Greg.super Bullam Nicol.V. q.5.n.227.* & alij. Hæc sententia communior, & probabilior est, stando in Bulla Pij V. & vbi etiam quoad hoc, est vsu recepta, omnino tenenda est, cum in eadem Bulla firmetur, vt constat ex illis verbis. *Hanc autem salutiferam sanctionem, nè dum in censu nouiter creando, verum etiam & in creato quocunque tempore alienando; modo post publicationem Constitutionis creatus sit, perpetuò, & in omnibus seruari volumus. Declarantes pretium censui semel constitutum, nunquam posse ob temporum, aut contrahentium qualitatem, seu aliud accidẽs, nec quoad vltimos contrahentes minui, vel augeri.* Aduertunt Salon. Cenc. & alij locis citatis, quod id, quod dicitur de pretio lege, statutouè taxato, intelligi debeat de pretio taxato communi hominum vsu, & consuetudine pro locorum diuersitate, quia etiam hoc pretium, quando firmum est, & stabile, consistit in indiuisibili, eo quod consuetudo, vim legis, statutiuè habet, ex cap *consuetudo 2. & ex cap. fin. de consuet. & ex §.ex non scripta, Instit.de iure naturæ, gent. & ciuil.* Est tamen sciendum, ex magis communi sententia, de qua latè Duard. *de cens. §.2. q.26. per totam*, quod cẽsus minori pretio emptus, non est nullus sed suppleri debet pretium definitum.

§. VIII. De 7. conditione census scilicet. *Solutiones, quas vulgò anticipatas appellant, fieri, aut in pactum deduci prohibemus.*

61 NOtant Cenc. *de cens. p.2. cap.1. q.3.art.6.n.6.* Duard.*de cens.§.3.q.1.ex n.3.* Felician. *eod.tract.tom.2.lib.1. cap.8.n.7.vers. denique* Virgin. Boccac. *eod. tract.*

*tract.p.*1. *n.*6. *& p.* 3. *n.* 22. & alij communiter, quod per iſta verba Bullæ Pianæ. *Solutiones, quas vulgò anticipatas appellant, fieri, aut in pactum deduci prohibemus*, nihil ſtatuitur de anticipata ſolutionepretij cenſus, ſed prohibentur tantummodo anticipatæ ſolutiones penſionum annuarum, ſeu reddituum annuatim ſoluendorum,has namque vt iniquas Sanctiſſimus Pontifex damnat, prohiberque ne fiant, neque in pactum deducantur. Ratio eſt, quia ſi fiant iſtæ ſolutiones anticipatæ, iam emptor non ſoluit totum pretium cenſus, nec venditor totum recipit, cum ex illo anticipatæ ſoluat penſionem, cum magno dãno venditoris ipſius;ſi quidem vendit cenſum propter indigentiam præſentis pecuniæ, cum non totam conſequatur.

62 Quæres 1. an in dicta conſtitutione prohibeantur anticipatæ ſolutiones abſolutè, an illæ dumtaxat, quæ ex vi pacti fiunt? Cenc.*de cenſibus p.*2.*cap.* 1, *q.* 3. *n.* 14. & alij putant quod in dicta Piana prohibeantur anticipatæ ſolutiones penſionum, tametſi in pactis non ſint deductæ, eo quod inter dictionem illam *fieri*, & *in pactum deduci*, mediet illa dictio *aut*, quæ ex ſui natura eſt alternatiua, *l.hac verba*, *ff.de legat.*1. *l.ille, aut ille*, *l.coniunctim*, *ff.de legat.*3. *& l. Quintus Mutius*, *ff.de iur.& arg.legat.* Quocirca cum in alternatiuis ſufficiat alterius tantum partis concurſus, cap. *in alternatiuis,de reg. iur. in* 6. ſit, vt prohibeantur anticipatæ ſolutiones, ſiue ſimpliciter, & nullo præuio pacto fiant, ſiue in pactum deducantur. Ex alia parte Bartholin. *in d Pij V.Conſtit. gloſ.*9. Azor.*p.*3.*lib.*10.*cap.*9 *q.*2. Bonac. *de contract.diſp.*5.*q.*4.*pun.vnc.n.*35. Duard.*de cenſ.* §.2. *q.*2. *n.*7. *cum ſeq.* & alij, dicunt, quod ſi dictæ anticipatæ ſolutionis fiant citra omnem fraudem, & dolum, nullo pacto præuio expreſſo, aut tacito, ſed ex mera liberalitate, & ſpontanea voluntate, rectè fiant, & nullo pacto prohibeantur. Pro hac ſententia refert Duard. aliquas Rotæ decif. Ex his duabus ſententijs, mihi magis placet prima,vt magis textui cõformis, & vt magis conformis iuri, nam in *l.*55. *ff.de ſolut.* ſic dicitur. *Qui ſic ſoluit vt recuperet, non liberatur: quemadmodum non alienantur numi, qui ſic dantur, vt recipiantur.* Tum quia non poteſt vna ſolutio parere duos effectus, ſcilicet diminutionem pretij, & ſolutionem penſionis. Tum etiam quia illa anticipata ſolutio nõ poteſt eſſe effectus fructuum perceptorum cum nondum præcepti ſint; nec percipiendorum cum non extenta, penſio autem datur loco fructuum perceptorum, non percipiendorum, vt conſtat, quare ſi nullus fructus percipiatur, nulla penſio ſoluitur, ita quandiu fructus non percipiuntur, penſio ſolui non debet. Tum denique quia in hoc caſu non ſeruaretur æqualitas, quia venditor poſſet ſoluere penſionem, & non percipere fructus, & emptor eſſet certus de penſione.

63 Quæres 2.quis debeat penſionem cenſus ſoluere? Difficultas maximè procedit, quando venditor cenſus, rem cenſitam non poſſidet, ſed alius. Pro quo dico 1. quando cenſus conſtituitur ſuper aliquo fundo, & proprietate illius, habita tamen ratione ad fructus eius, tunc poſſeſſor illius, ſeu ſucceſſor ſingularis, tenetur actione hypothecaria, ſeu, vt dicunt, *remedio Sylu. interd.* ad annuas penſiones ſoluendas. Ratio clara eſt,quia tunc temporis fundus quo cenſus fundatus eſt, trãſit ad quemcumque tranſit, cum ſuo onere, tametſi tranſiret ad Eccleſiam,quocirca ſi res cenſita relinquatur Eccleſiæ, tenetur ſoluere penſionem ſeu canonem illius. Sic tradunt Cenc. *de cenſ.p.*2. *cap.*2. *q.*3.*art.*6.*n.*3.Foller. *in praxi cenſual. verb. huiuſmodi n.*83. Virgin.Boccac. *de cenſ.p.*2. *n.*87. & alij ab ijs relatis. Dico 2. quando cenſus conſtituitur dumtaxat ſuper fructibus alicuius fundi, tunc tertius poſſeſſor ſeu ſingularis poſſeſſor eiuſdem fundi, nõ tenetur ad annuarum penſionum ſolutionem. Sic Cencius loco citato, & alij. Ratio clara eſt,quia quando onus imponitur ſuper fructibus, non competit hypotheca ſuper re ipſa,Surd.*deciſ.*28 *n.*9 *verſ quando enim.*Cũ tunc nõ ponatur ius reale, vel onusſuper re,ſed ſuper fructibus,ac proinde annua penſio tunc debebit ſolui ab ipſo vendente, vel ab eius hæredibus.

Quæ-

64 Quæres 3. an quando venditor census, aut eius hæredes non soluunt annuam pensionem, possit emptor, seu dominus census propria auctoritate capere fructus rei censitæ, aut alia censuarij bona, vsque ad integram satisfactionem? Affirmant Cassan. *in consuetud. Burgund. tit de cens. n. 4. vers. quartum*. Foller. *in praxi cens. qual. vers. tamquam, n.* 54. & alij. Limitat hanc sententiam Boni. *de cens. art.* 71. *n.* 104. vt solum procedat de fructibus naturalibus pendentibus. Negant Cenc. *d. p.* 2. *q.* 5. *art.* 5. *n.* 3. Boccac. *d. p.* 2. *n.* 129. & Mastrill. *in addit. ad Petr. Greg. q.* 7. *n.* 43. Duardus §. 3. *q.* 23. *n.* 2. & alij. Ratio constat, ex *l. extat, ff. de eo, quod met. caus.* vbi decernitur, quod creditor, qui vi, pecuniam vel aliam rem sibi propria auctoritate accipit, ius debiti perdit. Tum quia nullus potest esse iudex in propria causa, *l. vnica*, & ibi glos. & DD. *C. ne quis in sua causa iud.* Nec potest quis sibi ipsi ius dicere, quod faceret ille, qui propria auctoritate rei fructus sibi caperet pro pensione non soluta. Quocirca iudex adiri debet qui sibi ius dicat. Cum enim domino census competat actio personalis contra venditorem pro pensionis solutione, debet ius sibi hanc actionem concedere. Deinde competit etiam sibi actio hypothecaria, qua agere potest contra quemcumque rei censitæ possessorem, Cenc. *d. p.* 2. *q.* 5. *art.* 9. & alij.

§. X. *De* 8. *conditione census, quod non ponantur pacta, quibus venditor census tenetur pensionem soluere, non obstante casu fortuito.*

65 HAec conditio his verbis exprimitur. *Conuentiones directè, aut indirectè obligantes ad casus fortuitos eum, qui aliàs ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus*. Hæc conditio posita est in gratiam venditoris census, & bene, quia non venditor debet subire periculum rei venditæ, sed emptor nam venditione perfecta & emolumentū, & periculum ad emptorem spectat, & contra æquitatem esset, quod vni spectaret emolumentum, & alteri periculum, *l. necessario, ff. de periculo rei venditæ*.

66 Quæres 1. quædam pacta in dictis verbis prohibeantur? Tres sunt de hac re doctorum sententiæ. Prima est, quod Pontifex solum prohibet pacta obligantia ad solutionem pensionis, tametsi casu fortuito res censita pereat, non tamen prohibet ea pacta quibus venditor census tenetur pensionem soluere, licet casu fortuito pereant fructus. Hanc sententiam sequuntur Scaccia *de commerc. & camb. §. 1. q. 1. n. 176. vers. & hoc procedit*. Cenc. *de cens. p.* 2. *cap. 1. q. 3. art. 3. à n. 3. vsque ad finem*, & alij. Probant, quia Pontifex non prohibet quęcumque pacta obligantia ad solutionem pensionis dato casu fortuito, sed illa solum quæ sunt de illis casibus fortuitis, ad quos *aliàs venditor ex natura contractus non tenetur*, sed licet venditor census ex natura contractus nō teneatur ad casus fortuitos contingentes circa rem censitam, tenetur tamen ad casus contingentes circa fructus illius, quia licet hoc anno fructus non colligantur ex re cēsita, imò efficiatur pro vno, aut pluribus annis infructuosa, nihilominus pensio soluenda est, quando speratur quod fructuosa efficietur, & fructus colligētur. Secunda sententia est, quod Pontifex solum prohibeat pacta obligantia ad solutionem pensionis quādo casu fortuito fructus non colliguntur. Hanc tenet Megala 2. 2. *Inst it consess. lib.* 2. *cap.* 7. *q.* 2. & alij. Probant, quia cum in contractu censuali vendantur fructus, non res censita, seu hypothecata, seu subiecta censui, solum ex vi contractus periculum fructus debet pertinere ad emptorem, ac proinde, si fiat pactum, quod hoc periculum sit venditoris, cum hoc pactum sit contra naturam contractus, non pactum de periculo rei censitæ, sequitur, quod solum illud, non hoc pactum prohibeatur. Tertia est, quod Pontifex irritauit pacta, seu conuentiones ad casus fortuitos, non solum circa rem censitam, verum etiam circa fructus. Hanc sententiam tenet Less. *de iust. lib.* 2. *cap.* 22. *n.* 82. Ratio huius sententiæ est, quia cum in censu nec res censita vendatur, nec fructus, sed ius ad fructus, sequitur, quod si

res

ver. 1. ...ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενον, ὡς ἐπαύσατο, εἶπέν τις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτόν, Κύριε, δίδαξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι, καθὼς καὶ Ἰωάννης ἐδίδαξε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ὅταν προσεύχησθε, λέγετε, Πάτερ, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δίδου ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀφίομεν παντὶ ὀφείλοντι ἡμῖν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

...ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτὸν ἐν τόπῳ τινὶ προσευχόμενον, ὡς ἐπαύσατο, εἶπέν τις τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς αὐτόν, Κύριε, δίδαξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι, καθὼς καὶ Ἰωάννης ἐδίδαξε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς, Ὅταν προσεύχησθε, λέγετε, Πάτερ, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δίδου ἡμῖν τὸ καθ' ἡμέραν· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ γὰρ αὐτοὶ ἀφίομεν παντὶ ὀφείλοντι ἡμῖν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν.

sitam, sed solum prohiberi pactum qualificatum, scilicet de non alienando sine solutione Laudemij, aut quinquagesimæ, aut alterius quantitatis, aut rei. Nam cum pactum de non alienando rem propriam sit secundum se validum, non censetur prohibitum. Nihilominus hæc sententia videtur directè pugnare cum verbis citatis, vt expendenti patebit. Quare puto dictum pactum esse omnino irritum, de non alienando rem censitã, & sic obseruant Cenc. *p.2 cap 1. q. 3. art. 4.* Mastril. *in addit. ad Petr. de Greg. super Bulla Nicol. V. q. 7. n. 26:* Nauar *in cap. si fœneraueris 115. 14. q. 3.* Salon. *de contract. & commerc. art. 3. de cens. controu. 5.* Molses. *p. 2. sum. tract. 12. cap. 6. n. 113.* Virgin. Boccac. *de cens. p. 1. n. 8.* & alij, quos refert, & sequitur Duard. *d. § 4. q. 3. n. 4. cum seq* Aduerte tamen, quod simul cum pacto non inualidatur contractus censualis, sed solum pactum de non alienando, vt tenent Cenc. *d. p. 2. cap. 1. q. 3. art. 4. nu. 13.* Duard. & alij citati contra Megalam 2. 2. *instit. confess. lib. 2. cap. 7. q. 2. n. 81.* existimantem simul cum pacto de non alienando irritari etiam contractum censualem, vide Duar. *d. §. 4. q 4 per totam.*

71 Quæres 2. an sit validum pactum appositum in contractu censuali, de non alienando rem censitam sine consensu emptoris? Non esse irritum hoc pactum tenere videtur Federic. Martin. *de cens. cap. 6. à n. 378. vsque ad* 381. Communior tamen sententia est, quod dictum pactum sit irritum, & sic tenent Cencius *d. p. 2 cap. 1. q. 3. art. 4. n. 10.* & Duard. *d. §. 4 q. 5. n. 2. cum seq.* & colligitur ex tex. relato, vbi propterea Pontifex annullat pactum de non alienando, ne venditoris libertas coarctetur, quod etiam in casu dicto contingit; sententia tamen opposita, sua non caret probabilitate, ex eo, quod pactum de petendo consensu pro alienatione, non est pactum de non alienando, quod solum irritatur in Piana Constitutione. Quid autem sit Laudemium, quod prohibetur, diximus supra; est enim quædam pecuniarum quantitas debita directo rei emphyteuticæ Domino pro renouatione inuestituræ de nouo faciendæ.

§. XII. De 10. conditione census, quod in venditione rei censitæ, emptor census præferatur.

72 Hæc conditio sic est. *Vbi autem vendenda sit, volumus Dominum census alijs omnibus præferri, eique denunciari conditiones, quibus vendenda sit, & per mensem expectari.* Conditiones supra explicatæ, præsertim vltimè statutæ sunt in fauorem venditoris census; hæc est in fauorem emptoris, & habet tres partes, 1. Quod Dominus census cæteris præferatur. 2. Quod debent ei denunciari conditiones, quibus res censita vendenda est. 3. Quod debeat per mensem expectari, quæ vt explicentur.

73 Quæres 1. an Dominus census præferendus sit alijs pro eodem pretio, quod ab alijs emere volentibus offertur, an solum quoad rationem iusti pretij? Duard. *d. §. 4. q. 10. n. 2.* putat, quod non sit habenda ratio pretij rei censitæ, quod Dominus ab alijs inuenit, sed quod Dominus census præferri debeat alijs omnibus pro iusto, ac communi pretio dictæ rei censitę. In hoc fundatur, quod in verbis citatis d. Pianæ, non fiat mentio pretij, sed absolutè præferri debeat Dominus census, omnibus alijs emere volentibus. Ex alia parte Felician. *de cens. to 1. lib. 1 cap. 10. nu. 8. vers. quartò statuo*, & alij, volunt, quod Dominus census præferri debeat alijs emere volentibus, modo idem pretium, quod illi offerunt, soluat. Verum istæ duæ sententię facilè conciliari possunt, vt procedant de pretio iusto intra latitudinem suam. Nam Duardi sententia intelligi non debet, quod Dominus census præferatur alijs quoad pretium iustum infimum, aut medium, quando alij offerunt summum; sed quod præferri debet si offerat pretium summum, quod illi offerunt. Nec sententia Feliciani procedere potest de quocunque pretio ab alijs oblato, sed de iusto, intra suam latitudinem; cæteroquin possent intercedere colluſiones, & fraudes, conueniendo cum aliquo vt pretium excedens offerat, vt sic deterritus Dominus census,

re-

recedet, & res censita alii vendatur fraudolenter, vt fingatur maius pretium, quod non soluitur.

74 Quæres 2. an Dominus census debeat præferri omnibus, etiam habentibus ius congrui, & ius consanguinitatis? Pro intelligentia huius quæsiti nota, quod ius retractus diuiditur in ius congrui, & ius consanguinitatis. Ius congrui à congruitate dicitur, quo vicinus præfertur extraneis pro eodem pretio in venditione prædii à vicino facta, *l. congruit, C. locat. prad. ciuil. lib.* 11. Ius consanguinitatis appellatur illud, quod congruit consanguineis contra extraneum emptorem. Verum hæc iura licet antiquitus vigerent, modo tamē iure C. non amplius vigent, vt constat ex *l. dudum, C. de contrahenda empt.* vbi sic dicitur. *Dudum proximis, consortibusque concessum erat, vt extraneos ab emptione remouerent, neque homines suo arbitratu vendenda distraberent; sed quia grauis hac videtur iniuria, quæ inani honestatis colore velatur, vt homines de rebus suis facere aliquid cogantur inuiti superiore lege cassata, vnusquisque suo arbitratu quærere, vel probare possit emptorem, nisi lex specialiter quasdam personas hoc facere prohibuerit.* Vbi vt vides, stando in iure communi, nullus cogitur vendere rem suam vicino, aut consanguineo; *nisi lex specialiter quasdam personas hoc facere prohibuerit*, quod fusè pertractat Tiraquel. *de retractu lignag. in præfat. n.* 15. *§.* 1. *glos* 18. *n.* 2. Vincent. Caroc. *decis.* 26. *n.* 4. Mozz. *de contrac. trac. de empt. tit. de personis, quæ possunt emere n.* 3. Portol. *de consortibus eiusdem rei, & fideicom. legal. cap.* 9. *n.* 3. *&* 13. Aliquibus tamen conceditur in emptione priuilegium prælationis; nam colonus tenetur præferre Dominum fundi, si fructus illius vendere velit. Boer. *decis.* 107. *n.* 2. Tiraquel. *loco cit.* Couar. *var. lib.* 3. *cap.* 14. *n.* 6. Surd. *de alimentis tit.* 1. *q.* 93. *n.* 14. *& cons.* 205. *n.* 1. Steph. Grat. *discept forens. to.* 1. *cap.* 149. *n.* 1. & *n.* 5. idem dicit de Vasallis. Bene tamen aduertunt Greg. Lop. *l.* 55. *glos.* 3. *tit.* 28. *p.* 3. Portoles *loco cit.* & alij, quod licet de iure communi socius qui rem communem cum alio habet vt etiam census, possit eam alienare in extraneum, tamem de æquitate debet præferri socius, si vult partem venditam retrahere soluto eodem pretio. Et Mastril. *lib.* 1. *de vsufructu cap* 74. *nu.* 28. resoluit, quod si vnus ex pluribus consortibus, qui habent vsum communem pro indiuiso alicuius fundi, seu habitationem domus, vel seruitutem pascendi pecora in alieno agro, vel aliam seruitutem, partem sui iuris vendat extraneo, consortes illius iuris, & seruitutis admittuntur ad retractū. Et *nu.* 44. tenet, quod si Dominus directi dominij vendat suum dominium, habens dominium vtile, tanquam consors in re, non habet ius retrahēdi, quia vtilis Dominus non habet dominium commune cum directo. Resoluunt etiam Tiraquel. *de retractu lig. §.* 1. *glos* 13. *à n.* 2. Cisuent. *l.* 70. *Tauri, q.* 51. Felician. *de censibus lib* 1. *cap.* 9. *n.* 5. Vincent. de Franch. *decis.* 285. *nu* 5. Auendan *in addit. ad illum, dec.* 390. Steph. Grat. *discept forens. cap* 742. *n.* 16. *&* 17. & alij, quod ius retractus locum habet, etiam si emptor sit Clericus, seu Ecclesia, &c.

75 Tametsi ergo stando in iure communi ius congrui sublatū sit, multis tamen in locis reperitur vel iure municipali, vel consuetudine legitimè introducta, vt hic Romæ, & quoad censum per dictam Bullam Pij V. vt constat ex verbis, in huius §. principio relatis. Quo posito, quæritur an hoc ius prælationis, quod habet emptor census procedat solum contra extraneos, an etiam contra alios habentes ius congrui vt vicini, consanguinei, & consortes. Resp. habere solum prælationem contra extraneos, non contra illos, qui aliàs habent ius congrui: est sententia communis quam tradunt Nauar. *in cap. si fœnerauerit n.* 127. *q.* 44. 14. *q.* 3. Scaccia *de commerc. & camb. §.* 1. *q.* 1. *n.* 245. Steph. Grat. *discept forens. to.* 4. *cap.* 742. *n* 60. Megala 2. 2. *instit. consess. lib.* 2. *cap.* 7. *q.* 2. *n.* 84. Cenc *de cens. p.* 2. *cap.* 2. *q.* 1. *art.* 3. *n.* 10. Auendan. *eod. tract. cap.* 89. *n.* 23. Duard. alios referens, *de cens §.* 4. *q.* 11. 4. *cum seq* Probantes, quia Pontifex per huius prælationis concessionem, non intendit inferre præiudicium, iuri tertij, ex *l.* 2. *§. si quis à Principe, ff. ne quid in loco public.* & ex cap. *super eo, de offic. delegat.*

ac proinde non intendit auferre ius prælationis, quod aliàs alij habent.

76 Circa admonitionem, quam debet facere iuxta dispositionem nostræ Pianæ, ex verbis relatis, Dominus rei censitę, hæc tene. I. Quod denunciatio facienda est ipsi Domino census, nec sufficit, quod fiat eius procuratori, vt ex *decis.* Rotæ resoluit Duard. *d.* §. 4. *q.* 14. *n.* 1. II. Quod si Dominus rei censitæ eam vendat non præmissa d. monitione, venditio tenet, licet possit Dominus census rem censitam alteri venditam retrahere, vel si eam possideat, retinere, sic definiuit Rota apud Duard. *d.* §. 4 *qu.* 16. *à num.* 1.

§. XIII. *De* 11. *census conditione, quod non fiant pacta, quod morosus debitor teneatur ad interesse, &c.*

77 HAec conditio sic ibi proponitur. *Pacta continentia morosum debitorem census, teneri ad interesse lucri cessantis, vel ad cambium, seu certas expensas, medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem censui subiectam, seu aliquam eius partem amittere, aut aliud ius eodem contractu, siue aliunde acquisitum perdere, aut in aliquam pœnam cadere, ex toto irrita sint, & nulla.* Vt hæc conditio plana fiat.

78 Quæres 1. quodnam pactum de interesse fieri prohibeatur? Variæ sunt de hac re sententiæ, quæ ad 3. possunt reuocari. Prima est Megal. post alios 2. 2. *instit. confess. lib.* 2. *cap.* 7 *q.* 2. *n.* 92. quod Pontifex in dictis verbis non prohibeat quæcunque pacta obligantia morosum debitorem ad verum interesse lucri cessantis, sed ea solum, quæ circa lucrum cessans continent iniustitiam. Nam cum pactum de compensando lucro cessante vero, & reali, nullam contineat iniquitatem, sed sit licitum, & ab alijs contractibus non excludatur, neque ab isto contractu censuali excludi debet. Ad hanc sententiam reuocatur sententia Feliciani de Solis, *to.* 1. *de cens. lib.* 1. *cap.* 9. *n.* 15. dicentis, quod Pontifex illud solum pactum reprobat, quo censuarius morosus obligatur ad soluendam certam quantitatem ratione lucri cessantis, aut in certam taxandam per iuramentum censuistæ, seu Domini census, quia in hoc pacto vsura palliatur. Secunda sententia est Gaspar. Roderic. *de ann. reddit. lib.* 3. *q.* 8. *n.* 22. qui tenet, quod solum prohibetur pactum obligans morosum census debitorem ad solutionem lucri cessantis, ratione moræ, ex eo, quod hoc pactum sit iniquum. Tertia sententia magis communis, & magis conformis textui, absolutè, & vniuersaliter loquenti, & excludenti quodlibet pactum, est, quod Pontifex generaliter prohibeat quodcunque pactum obligans morosum debitorem cēsus ad interesse lucri cessantis, tametsi hoc interesse sit aliàs iustum, & licitum, siue sit intrinsecum, siue extrinsecum, quod non ex rei natura prouenit; siue sit determinatum, siue indeterminatum; sic tenēt Scaccia *de commerc. & camb.* §. 1. *q* 7. *p.* 2. *ampliat.* 8. *n.* 193. Duard. *d.* §. 4. *q.* 23. *ex n.* 7. & alij. Quorum ratio esse potest, quia Pontifex prohibere voluit quęcunque pacta de interesse, seu lucro cessante, vt sic excluderentur fraudes, & vsuræ, quæ occasione dictorum pactorum aliàs licitorum committi soleba nt.

79 Quæres 2. an in d. tex prohibeātur pacta obligantia morosum debitorem in pensione census soluenda, ad interesse damni emergentis? Aliqui affirmare videntur, eo quod sit eadem ratio pactorum de soluendo interesse lucri cessantis, & damni emergentis. Sed errant isti, nam non est eadem ratio, sed diuersa, & facilius committi possunt fraudes, & vsuræ in pactis lucri cessantis, quam damni emergentis. Nam pactum de interesse lucri cessantis est de re acquirenda; at pactum de interesse damni emergentis versatur circa rem acquisitam; difficilius autem tollitur ius acquisitum, quam ius acquirendum; & difficilius committuntur vsuræ circa rem acquisitam, & facilius circa rem, seu lucrum acquirendum. Quare absolutè dicendum est in d. tex. nō irritari pacta obligantia morosum debitorem ad interesse damni emergentis, sed solum lucri cessantis. Sic tenent Bonac. *de contract. disp.* 3. *q.* 4. *pun. vnic. n.* 38. *vers. rursus difficultas.* Cenc. *de cens. p.* 2. *cap.* 1. *q.* 3. *art.* 5. *n.* 1. *cum seq.*

Na-

ciuilité ou de Politique, qui est la vertu par laquelle les hommes viuent en bonne police, & se gouuernent en leurs actions & conuersations selon la raison, & l'honnesteté requise entre les hommes viuans en ciuile société.

Ciuilité est vne vertu qui nous apprend à viure honnestement auec les hommes, & à nous gouuerner en nos

crearetur, emptor census augeret censum, vel nouum emeret ex pensione non soluta, non extante, sine reali pecuniæ exbursatione coram testibus, & Notario, quod supra reprobauit. Iste intellectus colligitur ex connexione dictorum verborum cum præcedentibus, vbi agitur de annullandis omnibus pactis iam dictis, & postea subditur: *imò & censum augeri*, hoc est: imò annullamus pacta de augmento census, &c. Cõstat etiam ex verbis sequentibus, de quibus agemus in §. immediatè sequenti. Quod difficultatem facit, est, quia ista nostra explicatio videtur in fauorem venditoris census facta, cum tamen ex dictis verbis habeatur, quod sit in fauorem emptoris, & personæ per eum suppositæ. Nam resp. quod sensus illorum verborum est, quod non fiant pacta in fauorem emptoris census, aut personæ per eum suppositæ pro censibus temporis præteriti, vel futuri; illa namque pacta sunt in fauorem emptoris, vt patet, & præiudicialia venditori census. Benè verum est, quod stando in iure naturali, illa pacta non sunt iniusta, sed permitti possunt, vt ex se patet, & obseruat post alios Duar. de cens. *d.* §. 4. *q.* 38. *ex nu.* 2.

§. XV. *De* 13. *conditione, quod non fiant pacta de solutione onerum.*

84 HAec conditio in Bulla sic habet. *Sicut etiam annullamus pacta continentia solutiones onerum ad eum spectare, ad quem aliàs de iure, & ex natura contractus non spectarent.* An autem omnia pacta continentia obligationem quorumcunque onerum, irritetur; an solum illa quæ continent obligationem onerum publicorum, controuerti potest. Nauar. *in cap. si fœneraueris n.* 94. *glos.* 11. 14. *q.* 3. Federic. Martin. *de iure census cap.* 6. *n.* 10. *cum seq.* & alij, dicunt, prohiberi omnia de quibuscunque oneribus, siue publicis, siue priuatis; vnde dicit Nauar. esse nullum pactum quo emptor census obligat venditorem ad recipiendum hospitio suos familiares. Communior sententia est, quod Pontifex loquatur solum de pactis obligantibus ad onera publica, non ad priuata, ita Cenc. *de cens. p.* 2. *cap.* 1 *q.* 3. *art.* 6. *n.* 1. Gasp. Roderic. *de ann. redit. lib.* 2. *q.* 6. *n.* 8. Virgin. Boccac. *de cens. p.* 1. *n.* 62. Duard. *d.* §. 4. *q.* 39. *ex n.* 6. alios referens. Ratio clara est, quia ex communi modo loquendi onera, sunt solum communes impositiones, non particulares impositiones, & obligationes, vnde cum in dictis verbis sermo sit de pactis continentibus *solutiones onerum*, & obligatio imposita venditori census vt hospitio recipiat familiares emptoris, non sit obligatio, ad solutiones onerum, sub illa prohibitione non continebitur. Aliunde tamen poterit illa obligatio (nisi æquitas seruetur in pretio) esse iniqua.

§. XVI. *De decimaquarta conditione census quod re perempta, pereat.*

85 HAec conditio in tex sic ponitur. *Postremo census omnes in futurum creandos, non solum re in totum, vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire.* Hæc conditio rationabiliter adiecta est, tanquam confirmatio illius, quod naturali iure fieri debet; cum enim census, vt supra aduertimus, sit emptio quædam, & de natura emptionis sit, vt ea perfecta, si res empta pereat emptori pereat, sequitur, quod etiam in censu re perempta pereat census, quod docent omnes supra, & infra citandi. Bene verum est, quod si census pereat pro parte, & altera pars fructus afferat sufficientes pro soluenda integra pensione, integra solui debet. Quocirca si census constitutus sit super agrum, vel domum, & ager pro parte alluuione pereat, & domus pro parte cadat, sed tam ager, quam domus, sufficientes afferunt fructus pro soluendis integris pensionibus, integræ solui debent. Ratio clara est, quia census constituitur simpliciter super ipsa re, & non super aliqua parte certa à parte rei, ac proinde quandiu supereſt tanta rei pars, cuius fructus sufficiant pro pensione soluenda, integrè solui debet. Vnde tex. citatus intelligi debet

to make with the meridian, when it is in the horizon, or when it is in the prime vertical. The first of these angles is called the *ascensional difference*, and the second the *amplitude*.

The ascensional difference is the difference between the right ascension and the oblique ascension of the same point of the ecliptic. The right ascension of a point of the ecliptic is the arc of the equator intercepted between the first point of Aries and the point where a circle of declination passing through the point of the ecliptic cuts the equator. The oblique ascension of a point of the ecliptic is the arc of the equator intercepted between the first point of Aries and the point where the horizon cuts the equator, when the point of the ecliptic rises. The ascensional difference is therefore the angle at the pole of the world between the circle of declination passing through the point of the ecliptic and the horizon. The ascensional difference is always less than a quadrant, when the point of the ecliptic is in the same hemisphere with the elevated pole; but it is greater than a quadrant, when the point of the ecliptic is in the hemisphere opposite to the elevated pole. The ascensional difference is nothing, when the point of the ecliptic is in the equator.

The amplitude is the arc of the horizon intercepted between the east point and the point where the ecliptic rises, or between the west point and the point where the ecliptic sets. The amplitude is therefore the angle at the zenith between the circle of declination passing through the point of the ecliptic and the prime vertical. The amplitude is always less than a quadrant, when the point of the ecliptic is in the same hemisphere with the elevated pole; but it is greater than a quadrant, when the point of the ecliptic is in the hemisphere opposite to the elevated pole. The amplitude is nothing, when the point of the ecliptic is in the equator.

The ascensional difference and the amplitude are always equal to each other, when the point of the ecliptic is in the same hemisphere with the elevated pole; but they are unequal, when the point of the ecliptic is in the hemisphere opposite to the elevated pole.

The ascensional difference and the amplitude are always equal to each other, when the point of the ecliptic is in the same hemisphere with the elevated pole; but they are unequal, when the point of the ecliptic is in the hemisphere opposite to the elevated pole.

primi contractus. sed tempore distractus; ratio est, quia cum redemptio census sit nouus contractus, non debet regulari secundum valorem pecuniæ tempore primi contractus, sed tempore noui. Vnde dum census extinguitur, attendi debet valor præsens pecuniæ, non antiquus. Sic tradunt Bart. *in l. Paulus, ff. de solut.* Boer. *decis.* 327. Eman. Suar. *in thesau. recept. sent. verb. moneta*, Scaccia *de commerc. & camb. §.2. glos.5. n.177. cum seq.* & alij communiter.

91 Quæres 3. an census redemptio fieri debeat numerata pecunia, sicut emptio? Prima sententia tenet, quod sicut census emptio fieri debet in pecunia numerata, ita extinctio, sic tenet Ludouic. de Auendan. *de cens. cap.* 102. *n.*4. Secunda sententia communis, & tenenda est, quod non debeat fieri ex necessitate in pecunia numerata, sed in alia quacunque re, siue mobili, siue immobili, sic tenent Nauar. *in cap. si fœnerauerit, n.*123. 14. *q.*3. Felician. *de cens. to.*2. *lib.*1. *cap.*8. *n.*11. Bonacin. *de contract disp.*3. *q.*3. *pun. vn.* 40. Duard. *eod. tract. §.*5. *q* 8. *n* 4. Cenc. *p.*3. *cap* 1. *q.*3. *art.*6. Virgin. Boccac. *eod trac. p.*2. *n.*56. & alij plures. Colligitur ex ead. Piana constit. vbi licet in venditione census requirat pecuniæ numerationem, non tamen in redemptione, in qua non pecuniam numeratam requirit, sed pretium, quod in quacunque alia re reburſari potest. Sed dices, quia in distractu requiritur forma similis contractui, glos. *in l. ab emptione, C. de pactis*, & ibi Bart. & alij, & glos. in *l.*1. *C. quando liceat ab empt. disc.* & ibi Bald. & Salycet. Osasc. *decis.*25. *n.*5. Surd. *cons.*52. *n.*54. *vol.*1. Seraph. *decis.*890. *n.*1. *p.*1. & alij, ergo si in contractu census requiritur pecunia numerata, etiam in distractu requireretur. Resp. hoc procedere de forma, quæ ad contractum requiritur ex natura rei, non ex iure positiuo, quæ solum inducta est ad tollendas vsuras, & fraudis occasiones.

92 Quæres 4. an pupillus, & minor, possint census redimere sine iudicis auctoritate, sed sola tutoris, & curatoris auctoritate? Resp. affirmatiné, idem prorsus dicendum est de clericis, & Religiosis, quod scilicet extinguere possint census quibus eorum Ecclesiæ, aut monasteria grauantur, sine alia solemnitate. Ratio est, quia tunc res vtilis agitur liberando se & bona ab onere census, & tunc non est alienatio, sed noua emptio, & acquisitio, Cenc. *de cens. p.*3. *cap.*1. *q.*3. *art.*2. *n.*6. & alij.

93 Quæres 5. an census redimi possit per partes inuito domino? Variæ sunt sententiæ. Prima est, quod census extingui possit inuito domino per partes, & quod iniquum sit pactum quo venditor obligatur extinguere censum totum, & non per partes, sic tradunt Nauar. *in cap. si fœnerauerit, n.*78. & 95 *glos.*12. Gutier. *pract. lib.* 2. *q* 274. Felician. de Solis, *de cens. to.*1. *lib.* 1. *cap.*8. *n.*16. *vers. denique*, Cenc. *de cens. p.* 3. *cap.*1. *q.*3. *art.*8. *n.*16. Auendan. *eod. tract. cap.*107. *n.*8. & alij. Secunda sententia tenet, quod non cogatur quis inuito domino census, illum extinguere per partes. Hanc tenent Ioan. Baptista Lup. *in l.*2. *C. de pact. inter empt. comment.*2. §.2. *n.*71. Gasp. Roderic. *de ann. reddit. lib.*1. *q.*18. *n.*37. & *lib.*2. *q.*16. *n.*34. Milan. *decis.*2. *n.*75. *lib.*2. & alij plures, præsertim ex Theologicis, vt Megala 2.2. *Instit. confes. lib.*2. *cap.*7. *q.*2. *n.* 120. Molfes *p.*2. *sum. cap.*6. *n.*129. Ab hac sententia non dissentit Lopez *lib.*1. *Instr. cap.*59. quatenus dicit, quod cum diuite potest fieri pactum vt census redimi non possit nisi ex toto, non cum alijs, quia illi non est oneroſum, bene alijs. Mihi placet sententia Dominici Soto *lib.*6. *de iust. q.*5. *art.*3. *concl.*4. quod accidentarium sit in contractu censuali, quod venditor census sit diues, vel pauper, vt obligari possit, vel non possit ad redimendum censum ex toto, vel pro parte, quia huius contractus iustitia desumi debet ex proprijs ipsius, & ex vsu, & consuetudine locorum vbi contractus iste celebratur. Præcisa namque consuetudine, pactum, quod census redimi debeat in totum non contrariatur naturæ huius contractus, ac proinde in ipso contractus limine fieri potest, quod si non fiat, standum erit consuetudini locorum. Vide ego obseruari, quod vbi non est expressum pactum quod census in totum redima-

dimatur; per partes redimatur, & in hoc non possit resistere dominus census; sibi nāq; imputare debet, quod hoc nō cauerit à principio. Quod si dubitetur ob census antiquitatem an tale pactum appositum fuerit, vel non, præsumitur non fuisse appositum, quia semper præsumitur pro libertate contractus nisi expressè constet.

§. XVIII. *De vltima conditione census, quod quando census redimendus est, illius dominus præmoneatur.*

94 HAec conditio in Bulla Piana, sic proponitur *Cum vero traditione pretij redditus extinguendus erit, volumus per bimestre ante id denunciari, cui pretium dandum erit, & post denunciam, annum tamen etiam ob inuito pretium repeti posse, & vbi pretium nec volens intra bimestre soluat, nec ab inuito intra annum exigatur, volumus nihilominus quandocunque redditum extingui posse, præuia tamen semper denuncia, de qua supra, idque obseruari mandamus, etiam quod pluries denunciatum fuisset, nec vnquam effectui secutus fuisset. Pacta etiam continentia pretium census extra casum prædictum ab inuito, aut ob pœnam, aut ob aliam causam repeti posse, omnino prohibemus, &c.* Vbi, vt vides, duo habentur. Primum, forma seruanda in redemptione census. Secundum est prohibitio pactorum obligantium venditorem ad eiusdem cēsus redemptionem. De hoc secundo nihil occurrit scribendum, suppositis his, quæ supra tradidimus. Circa primum, scilicet formam seruandam in redemptione census nota, quod vt colligitur ex textu relato, forma seruanda in d. census extinctione, in ijs consistit. I. Quod debitor census quando vult illum redimere, seu extinguere, debet domino census futuram extinctionem denunciare, ad effectum, vt idem dominus statuere, ac deliberare possit, quomodo suas pecunias inuestire possit, ne cogatur illas otiosas, & sine fructu retinere. II. Quod hæc denunciatio fieri debeat per bimestre, ante redemptionem, seu extinctionem eiusdem census. III. Quod post denunciam dominus census intra annum, etiam ab inuito debitore pretium repetere possit. IV. Quod si debitor census nec volens intra bimestre pretium restituat, nec ab inuito intra annum, dominus exigat illud: possit nihilominus ipse debitor quandocumque censum extinguere, semper tamen præuia denunciatione, etiam quod plurics antea factæ fuerint effectu non secuto;

95 Quæres 1. an possit in contractu censuali apponi pactum, quod quando venditor census voluerit redimere censum debeat per trimestre, quatrimestre, vel semestre ante præmonere, vt possit inuenire modum inuestiendi suam pecuniam? Duard. *de cens.* §. 6. *q.* 1 *n.* 2. putat quod nequeat in contractu censuali apponi pactū, quo debeat venditor census præmonere emptorem per trimestre, quatrimestre, aut semestre ante redemptionem, & putat quod vbi d. Piana est recepta, illud pactum sit inualidum, nisi ratione illius augeatur pretium census ad ratam, seu proportionem oneris impositi arbitrio boni viri. Nihilominus puto posse tale pactum apponi, & nullo modo esse contra dictam Pianam, nec vllam continere iniquitatem nec ob hoc augendum esse pretium census. Quod ostendo. Non est contra dictam Pij Constitutionē, quia bimestre assignatur tanquā tempus communiter congruum ad dictam denunciam faciendam, & determinatur, seu assignatur, ad finiendam obligationem, vt non possit ex partium consensu maius assignari, sed potius vt non sufficiat minus, vt fiat sensus, quod ad minus per bimestre debeat ea denuncia fieri, non tamen quod non fiat per trimestre ante. Neque hoc pactum aliquam continet iniquitatem, vt ex se constat. Neque ob hoc augendum est pretium census, cum hoc onus non sit tantæ æstimationis, vt graue damnum inferat redimere volenti. Quare non prohibetur, quod dicta monitio fiat ante bimestre, vt declarauit Rota *decis.* 362. *n.* 6. *in vna Tyburtina census* 13. *Iun.* 1614. ita &c.

Quæ.

96 Quæres 2. qualis debeat esse hæc denunciatio? Resp.cum Cencio *de cens. p. 3.cap.1 q.3 art.1 n.25.& art.9 n.5.& 20.* Duard.*de cens.* §.6. *q.* 2. *n.* 1. & alijs communiter, quod vt dicta denunciatio vim habeat, debet esse iudicialis, quatenus, qui censum redimere vult, debet prius paratam habere pecuniam pro illius redemptione, & deinde adire debet iudicē, & coram eo deducere qualiter pararus est censum redimere,exprimendo qualitatem census, indicando instrumentum,annum, mensem, & diem, quo fuit contractus celebratus, nomenq;Notarij,qui instrumentum confecit, deinde offerre debet pecuniam pro ipsius census extinctione, & pro solutione pēsionum decursarum, & nondū solutarum. Bene verum est, quod communiter dominus census contentatur monitione extra iudiciali, illa enim, scilicet iudicialis, solum requiritur ad cogendum dominum census,vt contractum distrahat, seu rescindat.

97 Quæres 3. cui pereat pecunia deposita apud iudicem, vel apud alium de mandato iudicis, si pereat? Resp. cum Cenc.*loco citato*, Virgin Boccac. *de cens.p. 2. n.*116. Foller. *in praxi censual. verb. instrumentum gratiæ n.*50. Felician. *de cens. lib.4.cap.vnic.n.6*, & alijs communiter, distinguendo, vel enim dominus census habuit iustam causam recusandi pretium sibi oblatum, vel non. Si primum, depositа pecunia perit debitori census, seu deponenti. Si secundum, perit illi, qui pecuniam recusauit, & ob cuius causam pecunia depositа fuit, & periculo expositа. Ratio est, quia in primo casu, non est ratio, seu occasio damni deponentis, bene in secundo. Hæc tamen vt vera sint, requiruntur, quod pecunia prudenter deposita sit, scilicet in loco, tempore, & alijs circumstantijs, dictantibus prudenter pecuniam deponi, secus si deponatur apud mercatorem, qui credatur decoctus,&c.

QVAESTIO VLT.

De censu vitalitio, eiusque annexis.

98 CENSVS vitalitius est ille, qui constituitur ad vitam vnius, aut plurium personarum, siue contrahentium, siue etiam extrancarum, de quo omnes conueniunt esse licitum. Probatur ex generali regula quæ habetur in *l. si ea lege*, *C. de vsur.* & *l. fideicommisso*, *C. de transactionibus*, quod omnis contractus celebratus cum pari incertitudine lucri, & damni, iustus reputatur. At in censu vitalitio interuenit ex parte vtriusque contrahentis, æqua, & par incertitudo, cum possit ille in cuius vita census constituitur, diutius viuere, & celerius mori, *l sancimus*, *6 fin. C. de donat.* ibi: *Incertus enim fortunæ*, *&c.* & *l. Senatus*, *§. mortis causa*, *ff. de donat.causa mort.* Ergo census vitalitius, iustus est. Confirmatur 1. quia licita est emptio vsusfructus alicuius rei fructiferę,ad vitam vsufructuarij, *l.necessariò*, *§.cum vsumfructum*, *ff. de peric.& commod.rei vendit.* & tradunt ibid. Doctores, & Ias.*in l.cum dubitatur*,*n.*106. *C.de iure emphyt.* Couar.*var. lib.*1. *cap.*8.*n.* 7.& alij; ergo etiam licita erit emptio iuris percipiendi annuam pensionem ad vitam alicuius, cum sit eadem ratio. Confirmatur 2. quia valida, & iusta est emptio & venditio alicuius rei ad vitā alicuius,ergo etiam licita, & iusta erit emptio, & venditio annuæ pensionis, seu annui redditus, ad vitam alterius, si quidem etiam in isto contractu omnia concurrunt, quæ ad emptionem, & venditionem requiruntur, cum iste contractus, vt constat ex definitione illius,sic quædam emptio, & venditio.

Sed

Digitized by

99 Sed obijcies, quia vt constat ex *l. fin. C. de pact. & ex l. Stipulatio hoc modo concepta ff. de verb. obligat.* & ex cap. *detestanda*, & ex cap. *nè captandæ, de con. præben.* reprobatur id, quo votum, seu desiderium inducitur captandæ mortis; sed in censu vitalitio, inducitur votum, seu desiderium mortis, seu captandæ mortis, vt ea interueniente cesset census, seu obligatio soluendi annuam pensionem, ergo? Respondetur, quod d. iura procedunt dumtaxat de dispositione vniuersali omnium bonorum, non de aliqua particulari dispositione. Quo circa pactum de futura successione vniuersali omnium bonorum, iure reprobatur, cum per illud facile induci possit votum captandæ mortis, Alex. *in d. l. stipulatio 7. n. 4. &* 14. Paris. *cons. 26. n. 84. lib. 2.* Dec. *cons. 225. n. 4.* Peregrin. *de fideicommiss. art. 51. n.* 29. *&* 32. Menoch. *cons. 92. n. 44. lib. 1.* & alij.

100 Quæres 1. an census vitalitius sit validus, quando celebratur cum pacto, quod sors principalis sit salua? Resp. negatiuè, sed debet ita constitui, quod pretium census efficiatur venditoris, ita quod mortuo emptore census, sors extinguatur & reddenda non veniat, Couar. *lib. 3 var. cap. 7. n.* 3. Ludouic. de Auend. *de cens. cap.* 20. *n.* 4. & declarauit Rota *decis.* 48. *&* 61. quas refert Zachar. *de societ offic. & decis.* 9. quam refert Cenc. *post tract. de cens.* vbi dicitur. *De natura huius census vitalitij est, quod pecunia repeti non possit.* Quocirca rectè notat Molfes. *cons.* 8. *& in summa p. 2. tract.* 12. *cap. 6. n. 66.* Mastrill. *in addit. ad Petr. Greg. super Bull. Nicol. V, q. 3. n.* 35. & alij, quod si in censu vitalitio interueniat pactum exparte emptoris, vt sors sit salua, contractus est vsurarius, eo quod in mutuum resoluerctur.

101 Quæres 2. an census vitalitius emi possit cum pacto de retrouendendo, ita quod venditor habeat facultatem redimendi se ab onere prædicti census? Affirmant Molfes. *d. cap. 6. n. 66. in fin.* imò putat, quod sic debeat constitui, eo quod sic statuatur in Piana constitutione. Negat Duard. *in proœm. d. Pianæ q.* 28. *n.* 80. eo quod census vitalitius non comprehendatur in dispositione dictæ Pij V. constit. Ego puto, quod in censu vitalitio non habeat locum pactum de retrouendendo æquali pretio, quia tunc temporis iniustitia, & inæqualitas in eo contractu inuolueretur, eo quod, quo plus est elapsum de vita ad quã census emptus fuit, & plures solutæ sunt pensiones, & eo minus valet. Vnde nisi fiat conuentio, quod minuatur pretium prudẽtis iudicio pro ratione temporis probabiliter remanentis, pactum de retrouendendo, & ipsa retrouenditio licita non erit. Sic tenent Mastril. *d. q. 3. n. 35. circa finem*, alijque.

102 Quæres 3. quodnam sit iustum pretium census vitalitij? Resp. esse illud, quod Princeps statuit, vt summus Pontifex, vel locorum vsus, & consuetudo, Mol. fes. *loco citato* Couar. *var lib. 3 cap. 9. nu. 7.* Andr. Gail *pract. obser. lib. 2. obser* 8. *n.* 5. Felician. *de cens. to. 1. lib. 2. cap. 1. n.* 20. *&* 21. In constitutione autem pretij census vitalitij habenda est ratio ætatis, valetudinis, complexionis, periculi vitæ eius ad cuius vitam emitur. Quocirca non probatur id, quod aliqui volunt, quod census eodem pretio vendi potest, siue ille ad cuius vitam emitur, sit iuuenis, aut senex valetudinarius, aut sanus, & robustus, quia pretium census ita constitui debet, vt habeatur ratio pensionum soluendarum, vt quantum fieri potest pretium æquet pensiones percipiendas.

103 Quæres 4. quomodo cognosci possit, an census vitalitius contineat vsuram? Resp. quod census vitalitius præsumitur vsurarius, si in pretio appareat læsio vltra dimidiam partem iusti pretij, & per alias coniecturas, iudicis arbitrio obseruandas, vel iudicio prudentis viri pro foro conscientiæ, Dec. *cons. 123.* Couar. *var. lib. 3. cap. 3. n.* 3. Roderic. *de ann. reddit. lib. 1. q. 5. n. 6. &* 7. Auendan. *de cens cap.* 20. *n.* 4. Mastrill. *d. q. 3. n.* 35. Vnde si appareat læsio vltra dimidium, contractus rescindi potest beneficio, *l. 2. C. de rescind. vendit.* Secus si læsio sit intra dimidium iusti pretij, Conrad. *de contract. q.* 81. *concl.* 2. Surd. *de aliment. tit. 9. q.* 11. *n.* 29. Couar. *loco citato*, & alij.

DISPVTATIO XX.

DE VLTIMIS VOLVNTATIBVS.

1 SICVT torrens, inquit clariſſimum Eccleſiæ lumen, S. P. Aug. in pſal. 109. pluuialibus aquis colligitur, redundat, perſtrepit, currit, & currendo decurrit, ideſt curſum ſuum abſoluit, & finit. Sic noſtræ mortalitatis curſus: naſcuntur homines, & moriuntur; alijs morientibus, alij ſuccedunt. Nihil hic tenetur, nihil eſt, quod non decurrat, quod quaſi fluuius repente collectus, in abyſſum non cat. Velut ex alto vndarum iactus, alijs, atque alijs ſuperuenientibus, in littoris extrema frangitur; ita in terminum mortis, vt viduæ allidantur ætates. Omnia flumina intrant in mare, & omnes viuentes intrant in mortis amaritudinem. Mors eſt omnium pœna, omniũ tributum, omnium carcer, omnium receptaculum. Mare eſt omnium fluuiorum hoſpitium, & mors eſt omnium mortalium repoſitio. *Accenſam lucernam*, inquit Plutarc. in moral. *nemo moleſtè fert, extinctam dolent omnes*; ita naſci iucundum, mori inamabile. Hinc vltimæ voluntates, vltimæ hominum diſpoſitiones, graues eſſe cenſentur, cum ſint de rebus communiter dilectis, & quas homines, cum ſecum ferre non poſſint, alijs relinquunt per teſtamentum, per legatum, &c. & de his vltimis voluntatibus erit nobis ſermo in hac vlt. diſput. ſit ergo.

QVAESTIO I.

De teſtamentis, & de omnibus annexis.

§. I. *Quid, & quotuplex ſit teſtamentum.*

2 IVSTINIANVS *in principio Inſtit. tit. de teſtam.* etymologiam nominis teſtamenti à mentis teſtatione deſumit, vt teſtamentum ſit quædam mentis teſtatio, ſeu teſtificatio. Iuſtinianum irridet Valla poſt Gellium *lib. 6. elegant.* quia ſi teſtamentum à mentis teſtatione diceretur, eodem, vel ſimili modo veſtimentum, calceamentum, ornamentum, & huius generis alia à mente deriuarentur, quod eſt abſurdum. Verum aduertere debebat Grammaticus ille, quod Iuſtiniani intentum non fuit nudum verbi corticem exponere, ſed potius effectum, ſeu rem per teſtamentum ſignificatã, ſcilicet ſupremam teſtatoris conteſtationem, ſeu voluntatem de eo, quod fieri vult poſt mortem, quod etiam adnotauit Iuriſconſult. in *l. qui teſtamento, §. vlt. ff. de teſtam.* ibi: *ſuprema conteſtatio*. gloſ. ibid. *verb conteſtatio* & in *l. ſenatus, verſ. donatio*, ibi: *quaſi doni datio, ff de donat. cauſa mortis.* & *l. 1. verſ. nouatio enim*, ibi, *à noua obligatione, ff. de nouat.* Dici etiam poteſt, quod teſtamentum ex eo dicatur, quod teſtator in eo alios ſuæ voluntatis teſtes ſoleat interpellare,

Digitized by Google

lare, ſecundum quod, teſtamentum dicetur quaſi teſtium conteſtatio de poſtrema teſtatoris voluntate; vel teſtamentum à teſtando dicitur, quia eo teſtatur, quod fieri debet.

3 Definitur ab Vlpiano teſtamentum, in *l.1.ff.de teſtam.* quod ſit *iuſta noſtræ voluntatis ſententia, de eo, quod poſt mortem fieri diſponitur.* Hanc definitionem omnes ſequuntur. Ponitur loco generis, *iuſta noſtræ voluntatis ſententia*, quia in hoc conueniunt plures ſententiæ diſpoſitiuæ, tam contractuum. quam vltimarum voluntatum. Nomine autem ſententiæ intelligitur mentis diſpoſitio, arbitrum. ſenſus, voluntas de eo, quod quis fieri vult. Aliæ particulæ ponuntur loco differentiæ. Aliqui addunt *cum hæredis inſtitutione*, ſed neceſſaria non eſt, cum ſufficienter habeatur per illam dictionem *iuſta*; per illam enim denotatur, quod ea ſententia, de eo quod fieri debet poſt mortem, debeat eſſe iuſta, hoc eſt ſecundum ius, ſeu prout ius diſponit. Diſponit autem ius diuerſimodè de teſtamentis, ac de alijs vltimis voluntatibus, tam quoad hæredis inſtitutionem, quam quoad teſtes, &c.

4 Diuiditur teſtamentum, in teſtamẽtum in ſcriptis, quod vulgo clauſum appellitatur, de quo in *l. hac conſultiſſima, C. de teſtam. §. ſed cum paulatim, & Inſtit. eod.* Explicant fusè Gom. *in l.3. Tauri, à n.23.* Clar. *recept. ſent. §. teſtamentum, q.4.* Gam. *deciſ.69.109. & 251.* & alij. Et in teſtamentum nuncupatiuum, ſeu apertum, de quo in d. *l. hac conſultiſſima, §. per nuncupationem,* & *Inſtit. §. vlt. hoc tit.* & explicant DD. citati. Ad teſtamentum nuncupatiuum, reuocatur quidam teſtandi modus valde frequens, valdeque in vſu, qui dicitur per relationem, ſcilicet ad aliquam ſchedulam, vel ſcripturam, qui modus validus eſt, perinde ac ſi teſtator proprio ore hæredem nominaret, abſque eo, quod teſtes videant, legant, aut aliàs certiores reddantur, de diſpoſitis in d. ſchedula, ſeu ſcriptura, ſed ſufficit, quod teſtator dicat ſe diſponere iuxta contenta in ea. Hunc teſtandi modum approbant Bart. *in l. ſi ita ſcripſero, n.1. ff. de condit. & demonſtr. & in l. quem hæred. ff. de rebus dub.* Iaſ. *in l. vbi autem, §. illud, n.2. ff. de verb. oblig.* Socin. Sen. *conſ.142 n.6 & ſeq lib.1.* Cattr. *in l. hæredes palam, ff. de teſtam. & in l. hac conſultiſſima, C. eod. n.3.* Alciat. *conſ.126. n.1. & 2. lib.9.* Natta *in auth. quod ſine, n.26. C. eod.* Clar. *d.§. teſtamentum, q.36. n.2.* Anton. Gom. *var. to.1. cap.2. n.7,* Pariſ. *conſ.19. n.12. & 13. vol.3.* Mantica *de coniect. vlt. volunt. tit. 7. n.7.* & alij paſſim, aduertentes dictam reſolutionem habere locum ne dum in legatis, ſed etiam in inſtitutione hæredis, pro quo vide Pariſ. *loco cit.* Manticã, & Alciat. Licet contrarium pluribus adſtruere conetur Steph. Grat. *diſcept. forenſ. cap.973. per totum.*

5 Nota tamen ex Bart. *in l. ſi ita ſcripſero, verſ. ego dico hoc eſſe verum*, Corn. *in d.l. hac conſultiſſima, §. per nuncupationem, n.3.* & alijs, quod non eſt neceſſe, quod dicta ſchedula ſit ſcripta manu ipſius teſtatoris, ſed ſufficit, quod ſit ab eo ſubſcripta quod expreſsè tradit Rota *in Romana teſtamenti 9. Decembr. 1620.* coram Cocino. Maximè quando teſtator erat perſona diligens, & tempore teſtamenti non erat adeo infirmitate grauata, vt contenta videre non valeret, precipuè ſi teſtamentum erat breue, vt in d. *deciſ. Romana teſtamenti.* obſeruatur.

§. II. *An ſolemnitas in teſtamentis requiſita ſit ſolum probatoria, an diſpoſitiua, & eſſentialis.*

6 PRo quo nota, quod teſtamentum quoad inuentionem, & primeuum vſum, iuriſgentium eſt, quoad ſolemnitates tamen, formas, & confirmationes, iuris eſt ciuilis. Primum patet; quia teſtamenti vſus apud omnes, tametſi barbaras nationes reperitur; vnde in *l. lege obuenire 30. ff. de verb. ſignific.* dicitur, quod *in l. duodecim tabularum confirmantur hæreditariæ ſucceſſiones*, non confirmarentur autem niſi prius gentium iure fuiſſent. Secundum conſtat maximè ex iure Ciuili Romanorum, aliarumque nationum, inducentium diuerſas formas, ac ſolemnitates obſeruandas in teſtamentis.

7 Hoc poſito, inquiritur ãd dictæ iuris

solemnitates requirantur ad formam, & essentiam testamenti, an solum ad probandum. Menchaca *lib.3. de succeſſ. creat. §.30. n.7.* dicit, quod testamenti solemnitas, non ad formam, & essentiam requiratur, sed tantum ad probationem, sicut in alijs contractibus, testes, & scriptura non requiruntur ad formam, & essentiam, sed ad probationem tantum. Quod etiam dicent illi, qui tenent, quod testamentum minus solemne sit validum in conscientia, licet in foro externo nec fidem, nec probationem faciat.

8 Nihilominus communior, veriorq; sententia est, quod testamenti solemnitas non solum sit probatoria, sed etiam substantialis, & essentialis, qua deficiente, testamentum sit nullum, & inualidum, etiam in foro conscientiæ, sic tradunt Doctores in *l. si vnus, C. de testam.* præsertim Iaſ. latissimè, Matienz *lib. 5. nouæ recop. tit. 4. gloſ. 4. à n. 6. vsque ad 21.* Ioan. Lup. *l. 3. Tauri n. 64.* Cisuentes *ibid. n. 14.* Vbi etiam Castil. Anton. Gom. *n. 123.* Arias *n. 48. & 54.* Burgoſ. de Paz. *l. 3. Tauri n. 444. & 1368.* Talauera *l. 3. Tauri, nu. 54.* Couar. *in cap. cum omnes, de testam. n. 8.* & alij cõmuniter.

9 Probatur 1. ex d. *l. ſi vnus*, vbi sic dicitur. *Si vnus de ſeptem testibus defuerit, vel coram testatore omnes eodem loco testes ſuo, vel alieno annulo non ſignauerit, iure deficit testamentum, &c.* Vbi in summa dicitur. *Defectus ſolemnitatis, facit totum testamentum deficere: raſura vero, vel interlineatura, aut cancellatio, non dicitur defectus ſolemnitatis, &c.* Idem tradit gloſ. & Doctores ibidem. Probatur 2. quia ad probationem, duo testes sufficiunt, Matt. 18. ibi *In ore duorum, vel trium, ſtat omne verbum*, & *l. vbi numerus, ff. de teſt.* Ergo quoties ius plures testes esse vult, hoc non tantum vult ad probationem, cum duo sufficiant, sed etiam ad formam, ad solemnitatem essentialem, vide *n. 21.*

§. III. *Quam ſolemnitatem requirat testamentum clauſum.*

10 SOlemnitas seruanda in testamento clauso, seu in scriptis, traditur *l. hac conſultiſſima, C. de testam.* vbi dicitur: *Hac conſultiſſima lege ſancimus, licere per ſcripturam conficientibus testamentum, ſi nullum scire volunt ea, quæ in eo ſcripta ſunt, conſignatam, vel legatam, vel tantum clauſam, inuolutamque proferre ſcripturam, vel ipſius testatoris, vel cuiuslibet alterius manu conſcriptam, eamque rogatis testibus ſeptẽ numero ciuilibus, Romanis puberibus, omnibus ſimul offerre ſignandam, & ſubſcribendam: dum tamen testibus præſentibus testator ſuum eſſe testamentum dixerit, quod offertur, eique ipſe coram testibus ſua manu reliqua parte testamẽti ſubſcripſerit: quo facto & testibus vno, eodemque, ac tempore ſubſcribentibus, & conſignantibus, testamentum valere, nec ideo infirmari, quod testes neſciant quæ in eo ſcripta ſunt testamento. Quod ſi litteras testator ignoret, vel ſubſcribere nequeat: octauo ſubſcriptore pro eo adhibito, eadem ſeruari decernimus. In omnibus autem testamentis, quæ præſentibus vel abſentibus testibus dictantur, ſuperfluum eſt, vno, eodemque tempore exigere testatorem, & testes adhibere, & dictare ſuum arbitrium, & finire testamentum. Sed licet alio tempore dictatũ, ſcriptumuè proferatur testamentum, ſufficiet vno tempore, eodemq; die, nullo actu extraneo interueniente, testes omnes, videlicet ſimul, nec diuerſis temporibus ſubſcribere, ſignareque testamentum. Finem autem testamenti, ſubſcriptiones, & ſignacula testium eſſe decernimus. Non ſubſcriptum autem à testibus, ac non ſignatum testamentum, pro infecto haberi conuenit.* Vbi vt vides, testamentum clausum requirit septem testes cum tabellione, qui omnes cum eodem tabellione, & testatore subscribere debent super ipsum testamentum clausum, si scribere sciant, & possint; quod si nesciant, aut testator non possit, alij pro illis subscribant, ita quod octo dentur subscriptiones, & insuper per tabellionis signum. Testes autem debent habere qualitates iure communi requisitas, quod scilicet sint masculi, puberes, liberi, &c. de quo suo loco vidimus. Pro nunc solum dico, quod regulares possunt esse testes in quocunque testamento siue clauso, siue aperto etiam quando aliquid relinquitur

Mo-

Monaſterio: quando enim aliquid non eſt ſpeciale ſingulorum commodum, ſed vniuerſitatis, vel Collegij, quilibet de vniuerſitate, vel Collegio poteſt eſſe teſtis, vt poſt alios probat Lezana *to. 1. cap. 9. n. 16.* & *verb. teſtis*, vbi ex Nouar. refert declarationem Sacræ Congregationis.

11 Sed quæres 1. an teſtamentum in ſcriptis, ſeu clauſum, fieri poſſit ſine tabellione, ſeu Notario publico, ſed ſolum per ſcripturam priuatam? Prima ſententia affirmat, modo ſequuta teſtatoris morte fiat publica, & ſolemnis, & legitima publicatione; Hanc ſent. ſequuntur Ioan. Lup. *l. 3. Tauri, n. 2. 14. 52. & 53.* Caſtril. *ibid. verb. teſtam.* Paz. *ibi nu. 1029. cum ſeq.* Greg. Lopez *l. 3. verſ. debeant*, *l. 4. verſ. ſcripto tit. 2. p. 6. & l. 1. tit. 1. part. 6.* & alij. Fundantur *in l. publicati, C. de teſtam.* Verum hæc lex nullo modo huic ſententiæ fauet. Sic enim dicitur. *Publicati ſemel teſtamenti fides, quamuis ipſa materia, in qua primum à teſtatore ſcriptum relictum fuit, caſu, qui probatur intercidit: nihilominus valet.* Quæ verba ſic ſummat ibid. Alex. & concordat B. & Salicet. vt ibid. notatur. *Scriptura teſtamenti publicata, fidem facit, etiamſi originalis ſcriptura ſit deperdita.* Quocirca tenendum eſt cum ſecunda ſententia, dictum teſtamentum non valere ſine tabellione, ſic tenent Cituentes *l. 3. Tauri n. 2.* Anton. Gom. *ibid. n. 38. cum ſeq.* Mench. *lib. 2. de ſucceſſ. creat. §. 15. n. 17. & lib. 3. §. 21. n. 21.* Matienz. *l. 2. gloſ. 4. à n. 3.* & alij. Limitat idem Matienz. *n. 6.* vt proceda: quando tabellio reperitur in loco in quo fit teſtamentum, quod ſi non reperiatur ſufficiet ſcriptura priuata cum ſeptem teſtibus modo in l. citata ſtatuto, & deinde mortuo teſtatore debet publicari, & in publicam formam redigi, dummodo teſtator nõ potuerit ob morbi grauitatem, commodè nuncupatiuè teſtari, ſed ſcripturam priuatam quam habebat, dixit eſſe ſuum teſtamentum.

11 Quæres 2. an poſſit ille, qui non poteſt, aut neſcit ſcribere, facere ſubſcriptionem alio manum regente, ſeu gubernante? Affirmant Matienz. *d. l. 2. gloſ. 6. n. 4.* Paz. *n. 1194. cum ſeq.* & alij, aduertentes, quod qui pro alio ſubſcribit, non debet ponere nomen illius pro quo ſubſcribit ſed proprium, cum proprio cognomine dicendo, cum talis ſcribere neſciat, me pro illo ſubſcribo, ego N. cognomine N. Aliquãdo etiam quando quis ſcribere neſcit, alius pro eo ſcribit, ſic dicens. Ego talis affirmo vt ſupra nomine N. qui cum ſcribere neſciat, fecit præſentem crucem. †.

12 Quæres 3. an in teſtamento clauſo, ſeu in ſcriptis, debeat apponi dies, menſis, & annus? Reſp. affirmatiuè, ſicut & in quolibet alio inſtrumento, aliàs non valet, & ſic obſeruant Greg. Lopez *l. 54. & l. 111. tit. 8 part. 3. & l. 1. tit. 9. & tit. 19. par. 3. & l. 2. tit. 8. lib. 1. ſori*, Anton. Gom. *l. 3. Tauri n. 42.* Matienſ. *d. l. 2. gloſ. 7. n. 8.* vbi cum Gomezio limitat procedere in teſtamento clauſo coram tabellione facto, ſecus quando eſt factum in ſcriptura priuata ſine tabellione, tunc enim non requiritur vt ſcribatur dies, menſis, & annus, nec locus in quo fit, cum tamen locus in ſcriptura publica exprimi debeat.

13 Quæres 4. an detur caſus in quo teſtamentum in ſcriptis minus ſolemne, teneat? Reſp. affirmatiuè, habetur in d. l. *hac conſultiſſima*, §. *vnico*, vbi ſic dicitur. *Ex imperfecto autem teſtamento voluntatẽ tenere defuncti, niſi inter ſolos liberos à parentibus vtriuſque ſexus, habeatur non voluimus. Si vero in huiuſmodi voluntate liberis alia ſit extranea miſta perſona, certum eſt eam voluntatem defuncti, quantum ad illam duntaxat permiſſam perſonam pro nullo haberi, ſed liberis accreſcere.* Quæ verba ſic ſummat Alex. ibid. *Teſtamentũ imperfectum, ratione ſolemnitatis, valet inter liberos tantum.* Gloſ. ibid. ſic dicta verba explicat. *Si teſtamentum minus ſolemne condidiſti, puta adhibitis duobus teſtibus an valeat: refert, an inter liberos factum fuerit: an admiſſa perſona extranei. Primo caſu valebit ſimpliciter. In ſecundo caſu in perſona extranei non valebit in perſona liberorum ſic, & eis accreſcit.*

14 Quæres 5. an ſeptem teſtes ſemper requirantur? Ad hoc quæſitum ſic ſatisfacit gloſ. *ibid. verb. ſeptem teſtes*, vbi ſic loquitur. *Et hoc regulariter, quandoque enim*

eſto,

ctio, vt quando testator non subscripsit, vt infra. Item in testamento cæci, vt supra, &c. Item quandoque duo, vt supra de test. milit. l. milites. Item quandoque ipse Princeps hoc indulsit, vt s. p. eod l. si non speciali. Item quando ipse Princeps interfuit, vt sup. eod. l. omnium testamentorum Item quandoque quinque, vt inf eod. l. fin. Item quando pater testatur inter filios, vt inf. eod. §. ex imperfecto.

§. IIII. *Quam solemnitatem requirat testamentum nuncupatiuum, seu apertum,*

15 DE iure communi testamentum nuncupatiuum, seu apertum, hæc habere debet, prout statuitur *in auth. hoc inter, C. de testam. §. per nuncupationem,* vbi dicitur. *Per nuncupationem quoque, hoc est sine scriptura testamenta non aliàs valere sancimus (vt supra dictum est) simul vno, eodemque tempore collecti testatoris voluntatem, vt testamentum sine scriptura facientis audierint.* Hoc est, vt ibi tum-mat. Alex. *Testamentum nuncupatiuum fieri debet coram septem testibus ad hoc conuocatis, & testatoris voluntatem audientibus.*

16 Quæres 1. an pro forma testamenti nuncupatiui requiratur, quod per tabellionem legatur ante mortem testatoris coram testibus? Resp. affirmatiuè, constat ex dictis n. præcedenti; vt sic constare possit testibus de voluntate testatoris. In hoc namque differt testamentum clausum, ab aperto; quod in illo claudatur testibus & alijs, testatoris voluntas, in hoc autem aperitur, quocirca non præsumitur lectum nisi probetur, probatur autem per assertionem tabellionis expressam, vel tacitam vt si dicat in fine testamenti: *vt fieri solet, actum, & absolutum fuit coram me, vel per me, &c.* Matienz. *l. 1. glos. 3 n. 4.* alios referens. Imò requiritur, quod testes sint præsentes explicationi voluntatis testatoris, taliter vt eum visu percipiant, vt agnoscere possint, & intelligant contenta in testamento. Sic idem Matienz. *glos. 4. vbi num. 5.* infert quod in hoc testamento cæcus non potest esse testis, cum testatorem videre non possit, quod a fortiori de surdo dicendum est. In aliquibus locis requiritur secundum leges, & statuta illorum, quod testes sint vicini, seu incolæ loci vbi fit testamentum.

17 Quæres 2. quas qualitates habere debeant testes testamenti nuncupatiui? Resp. quod debent habere qualitates iure communi expressas, vnde debent esse masculi, non fœminæ, §. *testes Instit. de testam.* & obseruant Ioan. Lup. *l. 3. Tauri n. 24.* Cisuentes, Castill. Gom. Burgos. de Paz, Tello, & alij ibid. debent esse pubères, & liberi, & non infames, vt obseruant Doctores citati, & alij passim.

18 Quæres 3. an dicti testes debeant esse rogati, vel à testatore, vel a tabellione eius nomine? Resp. affirmatiuè; vt obseruant Greg. Lopez *l. 1. tit. 1. part. 6.* Burgos. de Paz *l. 3 Tauri n. 550.* Mench. *de succes. creat. §. 13 n. 64. & 65.* Aduertit Ioan. Lup. *d. l. 3. Tauri n. 66.* quod iure regio sat est, quod testes sint præsentes; licet rogati non sint, quia eo ipso rogati intelliguntur. Quod maximè verum habet per Matienz. *d. l. 1 glos. 8. n. 8.* quando testator permisit testes describi in testamento, vel se subscribere.

19 Quæres 4. an dentur aliqui, qui nequeant testari? Respondetur affirmatiuè cum Sylu. *verb. testam. post principium*, Iodoc. Lorichio *in thesauro verbo testam. n. 5.* & alijs, sunt autem. I. Incapax testamenti, spurius testatoris, hæreticus, ad metalla damnatus, de crimine famoso condemnatus, & similes. II. Legatarius quoad factum suum inter se, & hæredem. III. Vniuersalis commissarius IV. Exequutor testamenti, si aliquod inde commodum sentit. V. Singuli de vniuersitate, si aliquod commodum ex testamento ad communitatem, & ad singulos proueniat, cæterum si commodum ad solam communitatem proueniat, singuli testari possunt.

20 Quæres 5. an dentur aliqua testamenta in quibus septem testes non requirantur? Resp. affirmatiuè cum Sylu. Iodoc. & alijs *locis cit.* Sunt autem. I. Testamentum

tum militis in bello factum, nam valet sine omni teste, sufficit namque militis schedula ab illo scripta, vel etiam solum subscripta. II. Testamentum in quo fit dispositio inter liberos, in eo enim duo testes sufficiunt. III. Testamentum ad pias causas, in quo duo testes sufficiunt etiam si sint mulieres, de quo infra. IV. Testamentum rustici, in quo sufficiunt quinque testes, quando plures haberi non possunt. V. Testamentum factum coram Parocho, & duobus testibus valet non tantum in foro conscientiæ, verum etiam in foro exteriori pro locorum consuetudine, de quo infra.

21 Quæres 6. an testatoris voluntas, siue in simplici carta scripta, siue verbis prolata, seu manifestata modo sit sanementis, debeat obseruari in conscientia? Resp. affirmatiuè cum Sylu. Iodoc. & alijs. *locis cit.* Tametsi ea testatoris voluntas habeatur post testamentum etiam solemne, sine Notario, & testibus, ad eam namque seruandam hæres in conscientia obligatur, si eam rectè nouit. Item executor eam tenetur exequi. In foro tamen exteriori si sufficientes desint probationes, solemne testamentum præualebit.

22 Quæres 7. quænam solemnitas seruanda sit in testamento cæci? Resp. quod in primis requiruntur septem testes de iure communi, vt etiam in alijs. Secundò cæcus testari non potest in scriptis, sed solum nuncupatiuè, interueniente tabellione cum dictis testibus, coram quibus debet hæredem nominare, vt de eo dubitari non possit, vt exprimendo nomen, & cognomen, dignitatem, officium, aut tale signum vt facile dignosci possit. Tertiò debet tabellio scribere testamentum coram testibus, vel si antea scriptum sit, legere illud debet coram ijsdem testibus & testatore, qui dicere debet illud esse suum testamentum, constat ex *auth. hoc inter liberos, C. de testam.* §. *per nuncupationem*, & tradunt Doctores ibid. & Burg. de Paz *l. 3. Tauri n.* 1301. Greg. Lop. *l. 14. tit. 1. p. 6.* & alij.

23 Quæres 8. an quando quis cœpit facere testamentum nuncupatiuum, cum solemnitate legitima, & fecit institutionem, legata, & capitula, sed morte præuentus non perfecit, teneant disposita. Hæc difficultas resoluitur in *l. si quis, ff. de testam.* vbi sic dicitur. *Si quis cum testamentum faceret hæredibus primis nũcupatis, prius quam secundos hæredes exprimeret, obmutuisset, magis cœpisse eum testamentum facere, quam fecisse, &c.* Quæ verba sic sũmat Bart. ibid. *Ex testamento non completo, nihil debetur.* Glos. ibid. proponit difficultatem de legatis sic. *Item quid de legatis? Resp. non valent.* Pluribus hoc confirmat, & explicat.

24 Quæres 9. an hæredis institutio sit de necessitate testamenti? Hoc quæsitum explicatur *l. iubemus, C. de testam.* vbi hæc leguntur. *Iubemus omnino, testatorem, si vires habeat ad scribendum, nomen hæredis, vel hæredum, in sua subscriptione, vel in quacunque parte testamenti ponere, vt sit manifestum, secundum illius voluntatem hæreditatem esse transmissam. Sin autem forsitan ex morbi acerbitate, vel litterarum imperitia, hoc facere minimè potuerit; testibus præsentibus, nomen, vel nomina hæredis, vel hæredum ab eo nuncupari, vt omni modo sciant testes, qui sint scripti hæredes, & ita certo hæredis nomine successio procedat. Si enim talis est testator, qui neque scribere, neque articulatè loqui potest, mortuo similis est, & falsitas in elogijs committitur. Quã vt exul fiat à republica nostra maximè in testamentorum confectione, cupientes, hanc edictalem legem in orbem terrarum ponimus. Quod si non fuerit obseruatum, & nomen hæredis, vel hæredum non fueris manu testatoris scriptum, vel voce coram testibus nuncupatum, hoc testamentum minimè stare patimur, vel in totum, si tota hæredum nomina fuerint prætermissa, vel in eius hæredis institutione, cuius nomen neque lingua, neque manus testatoris significauit, &c.* Vbi, vt vides, requiritur ad testamenti validitatem, quod fiat hæredis institutio, quæ vel ab ipso testatore scribi debet, vel voce publicari coram testibus, aliàs testamentum nullum est, quid autem de testamento ad pias causas dicendum sit, postea dicetur.

§. I.

§. V. Quid sit Codicillus, & quomodo à testamento differat.

25 COdicillus, seu Codicilli, sunt litteræ, ideſt epiſtolæ, teſte Calep. hac dictione, quod probat ex illo Cic. ad Q.Fr.lib.1.epiſt. *Hanc effagitarunt codicilli tui.* Idem Leptæ lib.6. *Quæsiui è Balbo per Codicillos, quid esset in lege.* Hoc tamem loco Codicillus accipitur pro quadam diſpoſitione vltimæ voluntatis, quæ definiri ſolet, quod ſit *diſpoſitio vltimæ voluntatis ſine inſtitutione, morte confirmanda*, vel vt alijs placet: *eſt ordinatio vltimæ voluntatis, ſine conditionibus neceſſarijs ad teſtamentum, morte confirmanda.* Colligitur ex *l. vnica, C.de caduc. tollend.* Codicilli confecti, aut conficiendi, quatuor modis confirmantur, vt habetur *l.conficiuntur, ff.de iure codicill.*& obſeruat ibid.gloſ.& DD. Primò in futurum, vt cum dicit teſtator, codicillos, quos faciam, confirmo. Secundò in præteritum, vt cum dicit, codicillos, quos feci confirmo. Tertiò confirmantur per fideicommiſſum ex teſtamento, vt cum in teſtamento fidei hæredis committit teſtator, vt det, & faciat ea, quæ in codicillis continentur. Quartò per fideicommiſſum ſine teſtamento. Puta cum coram quinque reliquit fideicommiſſa, ſcilicet in codicillis. Vide gloſ.& DD. ibidem.

26 Quæres 1. quinam facere poſſint codicillos? Reſp. quod illi ſoli, qui teſtari poſſunt, de quo infra, ſic traduntDD.in d. *l.conficiuntur*, poſt gloſ.ſic dicentem. *Non poteſt aliquis facere codicillos, niſi de iure teſtamentum facere poſſit: ſi autem teſtamentum non poſſit facere, facto impediente, nihil nocet. Si poſt factum Titius fecit teſtamentum, & in fine teſtamenti confirmauit codicillos, quos ſperabat ſe poſtea facturum, poſtea dedit ſe arrogandum: & exiſtens in poteſtate patris arrogantis, fecit codicillos, & poſtea arrogator emancipauit eum, nunquid debentur legata, quæ reliquit in dictis codicillis? Et dicas quod ſic, nam quamuis fecerit l codicillos eo tempore, quo de iure ciuili teſtamenti factionem non habebat, ideſt eo tempore, quo erat in poteſtate dicti arrogantis, tamen dictum teſtamentum, quod fecit ante arrogationem, valet de iure prætorio, &c.*

27 Quæres 2. quomodo codicillus differat à teſtamento? Reſp. cum Sylu. *verb. teſtam. 1.nu. 1.* Iodoc. Loric. *in theſ. verb.teſtamentum, n. 4.* & alijs communiter, quod differunt in octo. I. Quia in codicillo non poteſt fieri directa inſtitutio hæredis, ſed tantum fideicommiſſaria. II. Quia per codicillum non adimitur hæreditas hæredi per teſtamentum inſtituto, niſi in vno caſu, quando ſcilicet, dicitur in codicillo, quod inſtitutus non meretur hæreditatem, eo quod tunc tanquam ab indigno aufertur, *l. diui Seuerus, & Antoninus, ff. de adim. leg.* Filio tamen inſtituto hærede in teſtamento, non poteſt facta inſtitutio adimi per codicillum. Fidei autem commiſſa, & legata, adimi poſſunt per codicillum. Imò poteſt etiam adimi per codicillum hæreditas per fideicommiſſum aſſignata, modo filius in aliqua re certa inſtitutus ſit, etſi in cæteris ſit tanquam legatarius. III. Quia per codicillum fieri non poteſt exhæredatio, §. *codicillis, Inſtit. de codicillis*, vbi dicitur. *Codicillis autem hæreditas, neque dari, neque adimi poteſt, ne confundatur ius teſtamẽtorum, & codicillorum, & ideo nec exhæredatio ſcribi.* IV. Quia hæredi purè inſtituto per teſtamentum, non poteſt in codicillo adijci conditio, quę ſibi obſtet. *Inſtit. eodem*, vbi dicitur: *Nec conditionem hæredi inſtituto codicillis adijcere, neque ſubſtituere, quis poteſt.* V. Quia hæredi in teſtamento inſtituto, non poteſt fieri ſubſtitutio directa in codicillo, licet facta trahatur ad fideicommiſſaria, quia videtur teſtator rogare inſtitutum, vt hæreditatem illi reſtituat, quem in codicillo ſubſtituit, *l. Scæuola, ff. ad Treb.* VI. Quia in codicillo ſufficiunt quinque teſtes, *l. ſi quis, C.de codicillis.* vbi dicitur. *In omni vltima voluntate, excepto teſtamento, quinque teſtes, vel rogati, vel qui fortuito venerint in vno eodemque tempore debent adhiberi, &c.* Vult Sylu. *loco citato*, hoc fallere in codicillis cæci, vbi ſeruanda eſt *l. hac conſultiſſima, n.13 relata.* Imò in codicillo mulier poteſt eſſe teſtis, non in teſtamento, *l. qui teſtamento, §. mulier, ff. de teſtam.* VII.

Quia

Qu'a poteſt quis decedere pluribus relictis codicillis validis, niſi contradicant, ſed non pluribus teſtamentis, *l. diui, ff. de iure codicill.* VIII. Quia ſi quis dum eſſet filius fam. fideicommiſſum in codicillis reliquerat, & poſtea pater fam. deceſſit eadem voluntate durante, valebunt codicilli, quod in teſtamento eſſe non poteſt, *l. 1. §. ſi filius fam. ff. de legat. 3.*

28 Quæres 3. an codicilli fieri poſſint ab inteſtato, ſeu ab eo, qui teſtamentum non fecit? Reſp. affirmatiuè, ita habetur *Inſtit. de codicillis* §. 1. vbi dicitur. *Non tantum autem teſtamento facto poteſt quis codicillos facere, ſed & inteſtatus quis decedens fideicommittere codicillis poteſt, &c.* Vbi Aret. in ſummario dicit. *Etiam ab inteſtato codicilli fieri poſſunt. Sed quando ante teſtamentum fiebant, non aliter valebant, niſi erant in teſtamento confirmati. Hodie vero ſemper videntur confirmati.* Poteſt etiam quis plures codicillos facere, vt ibid. traditur, §. vlt. *& nullam ſolemnitatem ordinationis deſiderant.*

29 Quæres 4. quam vim habeat clauſula codicillaris in teſtamentis poſita, vt ſcilicet ſi non valet vt teſtamentum, valeat ſaltem vt codicillus? Origo apponendi hanc clauſulam deſumitur ex *l. ſæpiſſimè, ff. de iure codicillorum*, vbi dicitur. *Sæpiſſimè reſcriptum, & conſtitutum eſt, eum qui teſtamentum facere opinatus eſt, nec valuit, quaſi codicillos id valere, videri nec codicillos feciſſe; ideoque, quod in illo teſtamento ſcriptum eſt, licet quaſi in codicillis potuit valere*, &c. De hac clauſula plura tradit Sylu. *verb. teſtam.* 1. *n.* 11. ex Bart. & alijs. Pro quo nota 1. quod hęc clauſula inuenta eſt ad conſeruandas vltimas voluntates. Bald. *in l. vlt. verſ. nunc aliqua, de codicillis*, Dec. *conſ.* 287. *n.* 3. & 4. Fuſar. *de ſubſtit. q.* 245. *n.* 40. Nota 2. quod in dubio præſumitur hæc clauſula appoſita ex mente teſtatoris & non ex capite Notarij, Honded. *conſ.* 33. *n.* 44. *to.* 1. Ric. *in collect. deciſ. p.* 1. *collect.* 59. Menoch. *conſ.* 87. *n.* 50. *& conſ.* 37. *n.* 143. Ea tamen omiſſa, non debet ſubintelligi. Brunor. à Sole *in locis cõmun. verb. clauſula* 7. Tuſch. *litt. C. concl.* 292. *n.* 185. Nota 3. quod in teſtamentis inter liberos illa clauſula tacitè ineſſe præſumitur, licet cõtinuata non reperiatur per Couar. *in cap. Raynatius* §. 1. *n.* 4. *de teſtam.* Gomez *in l.* 3. *Tauri n.* 62. *&* 74. Pręt. *de interpret. vlt. volunt. n.* 38. Mantica *de coniect. vlt. volunt. lib.* 1. *tit* 9. *n.* 5. *& lib.* 6. *tit.* 2. *n.* 21. *&* 25. Surd. *conſ.* 232. *n.* 14. Ceual. *commun. contra commun. q.* 186. *cum ſeq.* Fuſar. *de ſubſtit. q.* 245. *n.* 48. *cum ſeq.*

30 His notatis explicandum eſt, quid operetur d. clauſula codicillaris. Et dico, quod operatur I. Quod ſi teſtamentum nõ valet vt teſtamentum, valeat vt codicillus, ac proinde omnia legata, & fideicommiſſa ſuſtineantur. Bart. *in l.* 1. *n.* 3. *ff. de iure codicill.* Surd. *conſ.* 231. *n.* 17. Gama *deciſ.* 136. *n.* 3. Tuſch. *d. concl.* 292. *à princ.* Cardol. *in praxi iudic. verb. clauſula* 21. & alij. II. Operatur, vt impediatur caducatio teſtamenti. Menoch. *conſ.* 106. *n.* 399. Ex quo infert Vincent. de Franc. *deciſ.* 156. *n.* 1. quod ſtante ea clauſula ſubſtitutus ſuccedit, non obſtante, quod inſtitutio fuerit caduca. III. Operatur, quod quando teſtamentum eſt nullum ex præteritione, aut ex malefilij exhæredatione, adhuc operatur repetitionem fideicommiſſi venientibus ab inteſtato. Crauet. *in §. codicillum, q.* 22. *n.* 21. Put. *deciſ.* 7. *de teſtam* Gabr. *conſ.* 109. *n.* 5. *& conſ.* 113. *n.* 12. *lib.* 1. Rot. *in Ariminenſi legat.* 10. *Decembr.* 1594. & *in Sutrina ſucceſſionis* 15. *Martij* 1604. IV. Operatur in grauato reſtituere, quod Trebellianica non detrahatur, Caualcan. *de vſufruct. mulieri relicto, n.* 80. V. Operatur vt valeat teſtamentum eo caſu, quo hæres moritur in vita teſtatoris. Vincent. de Franch. *deciſ.* 156. *n.* 1. Marſ. *ſingul.* 544. Roland. *conſ.* 51. *n.* 57. *vol.* 2. Pariſ. *conſ.* 60. *n.* 20 *& conſ* 61. *n.* 22. Menoch. *conſ.* 106. *n.* 395. *& conſ.* 500. *n.* 4. VI. Operatur, quod directa ſubſtitutio flectatur in fideicommiſſariam. Ferrer. *in conſtit. Cathaloniæ gloſ.* 1 *n.* 176. Rota *in Romana fideicommiſſi* 9. *Maij* 1611. *apud Farin. deciſ.* 344. *n.* 10. *p.* 2 *recent.* VII. Operatur, quod cenſeantur tacitè vocati venientes ab inteſtato. Gregor. *deciſ* 446. VIII. Operatur, vt licet hæreditas non poſſit in codicillo dari, nec adimi, per dicta ſuperius, tamen ſi detur etiam per ver-

ba directa debet per fideicommissum restitui, *l. Scæuola, ff. ad Tribell* Calder. *cons.* 364. *alàs* 35. *de testam.* Castro *cons.* 97. *n.* 1. *lib.* 1. *& cons.* 200. *lib.* 1. Tusch. *d. concl.* 292. *n.* 45. *cum seq.* vbi alia habet de huius clausulæ effectibus, qui in ipso videri possunt.

31 Quæres 5. an per sequentes codicillos, derogetur præcedentibus? Hoc quæsitum sic soluitur *l.* 3. *C. de codicill.* vbi dicitur. *Cum proponatis pupillorum vestrorum matrem diuersis temporibus, ac dissonis voluntatibus duos codicillos ordinasse, in dubium non venit, id quod priori codicillo inscripserat, per eum in quem postea secreta voluntatis suæ contulerat, si à prioris tenore discrepat, & contraria voluntate continet, reuocatum esse.* Quæ verba sic summantur ab Alex. *ibid* & concordant Bald. & Salic. *Per sequentes codicillos non derogatur præcedentibus, nisi quatenus inuicẽ sunt contrarij.*

32 Quæres 6. an possit aliquid relinqui ei, qui non est tempore testamenti, modo sit tempore codicilli? Resp. affirmatiuè, ita habetur *l. si ei, ff. de iure codicill.* vbi dicitur. *Si ei, qui post testamentum factum, & ante codicillos scriptos natus esset, codicillis per fideicommissum aliquid daretur: vtile est. Quod si ei, qui post testamentum factum, & antequam codicilli scriberentur, mortuus esset, datum esset: pro non scripto haberetur.* Quæ verba sic summantur à Bald. ibid. *Potest relinqui ei, qui non est tempore testamenti, sed tempore codicillorum, secus è contrario.*

33 Quæres 7. an per sequens testamentum reuocentur codicilli? Hoc quæsitum resoluitur *l. ante ff. de iure codicill.* vbi dicitur. *Ante tabulas testamenti codicilli facti non aliter valent, quam si testamento, quod postea factum est, vel codicillis confirmentur, aut voluntas eorum quocunque iudicio retineatur. Sed non seruabantur ea de quibus aliter defunctus nouissimè iudicauit.* Vbi in summa dicitur. *Per sequens testamentum reuocantur codicilli, nisi aliquo iudicio confirmentur.* Verum glos. *ibid.* sic aduertit. *Sed hodie, siue ante, siue post, semper confirmari videntur, nisi reprobentur*, vt *Iustit. eod. §. non tantum, &* C. *eod. l. siue in initio, & sic corrigitur Papinianus*, cui ius est *l. citata ante tabolas.*

34 Quæres 8. an codicilli valeant non seruato modo prius à testatore præscripto? Resp. affirmatiuè, ita habetur *l. Diui Seuerus, & Anton. §. 1. ff. de iure codicill.* vbi pro praxi hæc notabilia verba habentur. *Licet in confirmatione codicillorum pater familias adiecerit, vt non aliàs valere velit, quam sua manu signatos, & subscriptos, tamen valent facti ab eo codicilli, licet neque ab eo signati, neque manu eius subscripti fuerint. Nam ea, quæ postea geruntur, prioribus derogant.* Ex qua lege DD. ibid. post Bart. *in summa*, hanc magistralem doctrinam desumunt. *Nemo potest sibi legem imponere, à qua non liceat recedere.*

§. VI. *Quinam possint, vel non possint testari.*

35 VNo verbo responderi posset ad hanc difficultatem, quod quicunque testari potest, qui iure naturali, ciuili, aut canonico non prohibetur. Claritatis tamen gratia breuiter ponã quinam dictis iuribus prohibeantur testari. I. Prohibetur iure naturæ, & ciuili furiosus, seu mente captus, non habens lucida intervalla, huic namque deest libera voluntas quæ ad disponendum de rebus suis requiritur, *l. furiosum, C. qui testament. fac. pos.* II. Mutus, & surdus à natiuitate, secus si casu, si sciat scribere, *l. discretis C. qui testam. fac. non pos.* vbi notant Bart. & alij, quod surdus, tantum testari potest, si scribere sciat, & mutus tantum, si similiter scribere sciat. III. Testari nequit, qui articulatè loqui non potest, nec scribere scit, cum nequeat nomen hæredis exprimere, *l. iubemus, C. eod.* vbi infert Bart. quod non potens articulatè loqui, mortuo comparatur. IV. Nequit testari impubes, *l. qua ætate, ff. qui testam. fac. non pos.* V. Filius fam. nisi habeat bona castrensia, vel quasi, vt ex dictis supra constat. VI. Prodigus cui à iudice prohibita est bonorum administratio. VII. Damnatus ad mortem naturalem, aut ciuilem. vt deportatus, & damnatus ad perpetuũ carcerem, *l. 2. ff. de pub. iudic.* Quod si quis prædictorum fuerit dam-

damnatus, & appellauerit, interim facere poterit testamentum, *Leius, & l. qui à latronibus, ff. eod.* VIII. Testari non potest publicus vsurarius, nisi præstet cautionem secundum formam cap. *quamquam, De vsur. in 6.* IX. Testari non potest secundum aliquos excommunicatus, sed oppositum est verius, per adducta *in tract de censur. disp. 3. n. 157.* vbi plures adduco, quibus addo Sylu. *verb. testam. quæs 3.* Iodoc. Loric. *in thes. verb testam. n. 6.* X. Seruus, cap. *illud 13. q. 2. & l filius ff. de testam.* XI. Religiosi professi, *authent. ingressi C. de sacros. Eccles.* XII. Hæreticus, cap. *cum secundum, de hæret. in 6.* XIII. Obses, de quo Sylu. *verb. testam. quæstio 3.* XIV. Damnatus ob crimen famosum, seu libellum in alterius iniuriam, sicut & omnis infamis, vt ex Bart. tradit Sylu. *loco citato.* XV. Reus criminis læsæ maiestatis, *l. quisquis, C. ad l. Iul. maiest.* XVI. Captiuus apud hostes, Sylu. vbi supra. XVII. Qui Cardinales offendunt, insequuntur hostiliter, &c. cap. *fœlicis, de pœn. in 6.*

36 Quæres 1. an Episcopus testari possit? Hoc quæsitum sic resoluitur cap. *quorundam, de testam.* vbi sic dicitur. *Astellana ciuitatis Episcopus, condito testamento in octo vncijs substantiæ suæ nurum hæredem instituit, Ecclesiam suam in residuis quatuor. Hortamur ergo, vt solicitè hoc discutias: & quicquid ipsum habuisse potuerit, à qualibet persona detineri nullatenus patiaris; nisi hoc solum, quod eum ante Episcopatus ordinem, proprium habuisse constiterit. Quicquid vero Ecclesiæ ante ipsius consecrationē fuisse cognoueris, vel in Episcopatus ordine prædictum Episcopum acquisiuisse, in eiusdem Ecclesiæ dominio conseruetur.* Quæ verba ad hac summam ibid. rediguntur. *Episcopus de rebus patrimonialibus testari potest, de rebus vero Ecclesiæ, seu intuitu Ecclesiæ acquisitis, testari non valet.* Pro quo nota 1. posse Episcopum viuere ex bonis suæ Ecclesiæ cui deseruit, & seruare bona patrimonialia, illorumque fructus, de illisq; testari, sic tradunt Abb. *in cap. Episc. n. 2. de præben.* Nauar. *de reddit. p. 1. q. 1. n. 78. & in apolog. q. 1. monitu 30.* Sarmient. *eod trac. p. 1. cap. 1. n. 18.* Hoied. *de incompatib. benefic. cap. 19 n. 45.* Bellet. *disquis. cleric. p. 1. tit. de bonis cleric. S. 1. n. 11.* & alij plures, quos refert, & sequitur Barbos. *de offic. & potest. Episc p. 3. allegat. 114. n. 36.* Nota 2. posse Episcopum testari de bonis, quæ suo labore, & industria acquisiuit, quamuis ratione ordinis, non tamen prætextu Episcopatus, vel bonorum Ecclesiæ, vt sunt, quæ Episcopus acquirit, vt Vicerex, vel ab illis capit, qui ad ordines promouentur. Stipendium item quod Cardinales accipiunt ratione galeri Cardinalitij, quod datur illis ratione consilij, & industriæ in iuuando Pontifice in regimine Ecclesiæ, & alia id genus. In clericis inferioribus, erunt illa, quæ ratione ordinis lucrantur ad sui sustentationem pro missis celebrandis; stipendium ab illo datum, cui sacerdos vt Cappellanus deseruit; Couar *in cap. quorundã n. 11. de testam.* Nauar. *de reddit. q. 1. n. 19.* & alij plures, quos refert, & sequitur Barbos. *in collect. d. cap. quorundam, n 6. fin* Et n. 7. fin. notat, quod Episcopus Religiosus obtinens à Pontifice licentiam testandi etiam ad pia opera, tenetur explicare duplex impedimentum, vt dispensatio, seu licentia legitima sit. Vnum se esse Religiosum, alterum se esse Episcopum, quod ex dicendis n. seq. patebit magis.

37 Quæres 2. an religiosi tacitè, vel expressè professi, testari possit? Resp. negatiuè, constat ex dictis, & ex cap. *quia ingredientibus, de testam.* & ex *auth ingressi*, & ex *auth. si qua mulier, C. de sacros. Eccles.* Ratio clara est, qui Religionem professi, transeunt in monasterij potestatem, cum omnibus eius bonis, ac proinde nil habent de quo testari valeant, tum quia ille testari non potest, qui sui iuris non est, Religiosus sui iuris non est, ergo, &c. Sic Nauar. *in man. cap. 27. n. 270.* Gam. *decis 309. n. 2.* Barthol. à S. Fausto *in thesauro Relig. lib. 8. q 61.* Mench. *illustr. cap. 102. à n. 1.* Iacob. de Graff *in aureis decis. p. 2. lib 3. cap. 19 n. 85.* Valasc. *cons. 108. n. 7.* & Rota *apud Farin. dec 76. n. 1. p. 2 recent.* Neq; hanc licentiam concedere potest conuentus, aut Capitulum, neque Prælatus aliquis infra Pontificem, cum dicta iura omnes ligent excepto Pontifice Bar-

th. à S. Fausto *d.lib.8.q.62. & 65.* Graff.*d. lib.3 cap.1.n.59.* Tapia *in d. auth.ingressi cap. 1.n.4.& 27.* Rodriq.*to.3. Q R. q.69.art.2.* Nota tamen, quod licentia à Pontifice concessa ad testandum, debet esse expressa, Nauar.*cons.71.de regul.in 1.edit.& cons. 7.de donat.in 2.edit.* Bart. à S.Fausto *d.lib.8. q.70.* Nec expirat dicta licentia morte cõcedentis, sed est perpetua donec ab alio Pontifice reuocetur. Gonzal. *ad reg. 8. cancell.glos.12 n.35.* Socin.Sen. *cons. 13. n. 13.lib.1.* Redoan.*de spol.q.7. §.bis suppositis, ex n.1.* Rota *in Camarin.spolij 10 December 1619.* Nec extinguitur d. licentia primo actu, sed licebit toties quoties testamentum facere vsque ad mortem, Barth. à S. Fausto *d.lib.8. q 79.* Tapia *d. cap. 1. n. 31.* Gonzal.*ad reg.8.Cancel.glos 11.n.97.* Gutier.*pract.lib.3 q.48 n.7.*

38 Nonnulla difficultas est, an ea licentia debeat necessario præcedere testamentum Religiosi, clerici, Episcopi, &c. an sufficiat, quod superueniat, ita quod tunc conualidet testamentum antea factum, & nullum? Resp. non esse necesse, quod præcedat, sed sufficit, quod superueniet, ratio clara est, quia cum testamentum sit actus successiuus, ac deambulatorius vsque ad mortem, non censetur perfectè factum vsque tunc, ac proinde sufficiens est ad illius valorem, vt testandi facultas, & habilitas adsit tempore mortis, à quo testamentum suum sumit robur. Tapia *d. cap. 1. n. 25.* Nauar. *comment.2.de regul, n.256.* Anton.Gom.*l 42. Tauri n.1.* Matienz.*l.3 glos.3.n.4.tit.4.lib 5. noua recop.* & alij communiter contra Mandos.*reg. 18.cancell.q.12.n.18.* Flamin. *de resign.lib.11.q.7.n.90.& 91.* & Gonzal. *ad reg.8.cancell glos 47.n.48.* tenentes debere dictam licentiam præcedere testamentum.

39 Est tamen hoc loco aduertendum quod P.Diana *p.3.tract.2. resol.50. & p.5. tract.8.resol.31.* multis relatis tenet, quod Episcopus ex Regularibus assumptus fit dominus reddituum Ecclesiasticorum non minus ac Episcopus sæcularis, nullo paupertatis voto adstrictus, ac proinde poterit ille, ac iste absque alia Pontificis licentia testari, eo quod per talem assumptionem liberatur à voto paupertatis, ac si numquam cum voto paupertatis fuisset. Ex quo etiam infert, quod si dictus Episcopus expenderet d. reditus in vsus malos, peccaret quidem, sed ad restitutionem non teneretur. Si enim dictus Episcopus, per assumptionem ad Episcopatum liberatur ab obligatione non comedendi carnes, vt Minimi, &c. liberatur ab obligatione recitandi officium secundum suæ Religionis præscriptum, &c. ita liberabitur ab obligatione voti paupertatis. Verum, quod nos diximus iure magis confirmatur, & magis communiter sequitur.

40 Quæres 3.an clerici testari possint de quotidianis distributionibus? Negant aliqui, fundantur in cap. *cum in officijs, de testam.* vbi generaliter prohibentur clerici testari de bonis acquisitis per Ecclesiam & eius intuitu, negari autem non posse videtur, quin quotidianæ distributiones, acquirantur intuitu Ecclesiæ. Nihilominus dicendum est, posse clericũ testari de dictis distributionibus, & sic renent omnes fere doctores, Couar. *in d.cap. cum in officijs n 4.* Paris.*cons.33. vol.4.* Gig. *cons.144. n.5.* Bursat.*cons.226.n 49.vol.3* Clar.*recep. §.testam.q.27.n.7.* Redoan.*de spolijs q 3. n. 27.* Tusch.*litt. D.concl.512* Gonzal.*ad reg.8. cancell.§.7.proœm.n. 164.* Moneta *de distribut.p.3.q.2. conclus.2.* & alij passim. Ratio est, quia licet distributiones quodammodo acquirantur intuitu Ecclesiæ, tamen principaliter dantur intuitu personæ propter diurnam operam, assiduumque seruitium, atque obsequium Ecclesiæ præstitũ, vt rectè obseruat Moneta *p.1.de distribut.q.1.in fin.* Tum quia clerici habent dominium distributionum quotidianarum, vt probat idem Moneta *p.3 q.1. concl.2.* & alij citati, ergo. Vide cap. *quia nos, de testam.* vbi dicitur, quod clerici testari possunt de bonis hæreditarijs, vel acquisitis intuitu sanguinis, vel personæ, vel adeptis artificio, seu dono amicorum, non habito respectu ad Ecclesiam, non tamen de acquisitis intuitu Ecclesiæ. Addunt Nauar. *q.1.de reddit.monitu 26.& monitu 43. n. 1.*

&

& de spol. §.1 *n.*3.& §.8.*n.*7. Auendan.*resp.* 19. *n.* 6. & alij, posse beneficiarium etiam testari de ijs, quæ sibi subtrahit parcè viuendo, & suæ sustentationi subtrahendo. Item testari potest de acquisitis ex beneficio, vbi consuetudo legitimè introducta est. Duen. *reg.*366. *n.*11. Anton.Scap. *de iure non scripto lib.*1.*cap.*20. *n.*2. Roias *de succes.cap.*34.*n.*39.Mench.*de succes.creat.* §.22. *limit.*17. *n.*40. Spin. *in spec. testam. par.*14 *n.*2. Gutier *pract. lib.* 2. *q.* 114. & alij.

§. VII. *De priuilegijs testamenti ad pias causas.*

41 Odoc.Lorich. *in thesauro verb.testam. n.* 9. Sylu. *eod. verb q.*7. & alij plures plura adducunt priuilegia testamentorum, aliarumque vltimarum voluntatum ad pias causas. Primum est, quod vltima voluntas ad pias causas valet coram duobus testibus legitimis, tametsi essent mulieres in omni foro, quia in his cessat solemnitas iuris positiui, & sufficit solemnitas iuris gentium, vel diuini, vnde valent legata, etiam si in testamento minus solemni non sit posita clausula codicillaris. Secundum est, quod causa pia, seu Ecclesiastica si tractetur coram iudice sæculari, terminari debet secundum canones, & non secundum leges ciuiles. Tertium est, quod vltima voluntas tendens ad causam piam, ad iudicem pertinet Ecclesiasticum, & coram eo tractari potest. Quartum, relictum per solemne testamentum ad pias causas, reuocatur per secundum non solemne ad easdem pias causas coram duobus testibus, tollit primum factum coram septem, pro quo Sylu. loco citato plures refert. Quintum est, quod licet regulariter nequeat quis decedere partim testatus, & partim intestatus, tamen hoc fieri potest in ordine ad piam causam, quia valet dispositio de dimidia parte bonorum ad piam causam, tametsi de alia dimidia parte nihil disponatur. Sextum est, quia licet dispositio bonorum facta per mutuum ad causas prophanas sit nulla, *l. iubemus C. de testam.* valet tamen ad pias causas.

42 Quæres 1. an testamentum factum ad causam non piam, iure canonico subsistat, si non adest solemnitas iuris ciuilis? Resp aliqui affirmatiuè, iuxta tradita in cap. *cum esses*, de testamentis, vbi dicitur. *Cum esses in nostra præsentia constitutus proposuisti talem in tuo episcopatu consuetudinem obtinere, quod testamenta, quæ fiunt in vltima voluntate penitus rescindantur, nisi cum subscriptione septem, vel quinque testium fiant, secundum quod leges humanæ decernunt. Quia verò à diuina lege, & sanctorum patrum institutis, & à generali Ecclesiæ consuetudine, id esse noscitur alienum, cum scriptum sit, in ore duorum, vel trium testium stet omne verbum, prescriptam consuetudinem improbamus, & testamenta, quæ parochiani, coram presbytero suo, & tribus, vel duabus alijs personis idoneis, in extrema fecerint voluntate, firma decernimus permanere, sub interminatione anathematis, prohibentes, ne quis huiusmodi audeat rescindere testamenta.* Verum ne erres attende huius capitis interpretationes, quas ponit glos. ibid. verb. *improbamus*, vbi sic dicitur. *Super relictis Ecclesiæ (* scilicet improbamus, eo quod videatur solum procedere de testamentis ad pias causas.) *Decretalis ista intelligitur per sequentem, quia de eodem facto & eiusdem loci loquuntur: nam in bis, quæ pietatis causa relinquuntur, minus solemnis voluntas sufficit, sicut & inter liberos, &c. in bis cessat falcidia, in bis canonica portio non deducitur. Quidam tamen dicunt, quod per hoc cap. quod generaliter loquitur, derogatur omnibus legibus, quæ dicunt minus solemnem voluntatem non valere, quod non credo, quia non est verisimile, quod dominus Papa voluerit vnico verbo derogare legibus, arg. C. de inoffic. testam. l. si quando, & sup. de elect. Ecclesia vestra. Nec fortè posset tollere leges quantum ad eos, qui non sunt de sua temporali iurisdictione, &c. Ita etiam credo, quod istud locum habeat super relictis Ecclesiæ, siue ad pias causas fauore religionis. Vel dic, quod Papa statuit hoc tantum in his obseruandum in quibus habet temporalem iurisdictionem, quia quantum ad hoc potuit legibus*

gibus derogare. *Alij volunt dicere, quod si agatur in foro seculari, seruanda est legalis solemnitas, si in Ecclesiastico, stabitur illi decreto. Sed prius dictum magis placet.* Hæc glos. Sic etiam obseruant Couar. *in d. cap. cum esses, n.* 12. Turzan. *commun. q.* 44. Clar. *in d. §. testam. q.* 6. *n.* 1. *& 2. & q.* 57. *n.* 3. Viuian. *to.* 1. *commun. opin.* 343. & alij passim.

43 Quæres 2. an valeat testamentum ad pias causas in quo est sola subscriptio testatoris sine testibus? Resp. affirmatiuè, ita Tiraquel. *de priuileg. pia caus. priuileg.* 4. Azeued. *l.* 1. *n.* 31. *tit.* 4. *lib* 5. *noua recop.* Valasc. *cons.* 67 *n.* 8. Cabed. *decis.* 129 *n.* 12. *p.* 1, & alij. Quocirca in testamentis ad pias causas non est necessarius rogitus testium, Couar. *in cap. relatum, de testam. n.* 4. Clar. *d. §. testam. q.* 6. *n.* 3 Tiraquel. *vbi supra priu.* 3 Steph. Grat. *discept forens. cap* 93. *n.* 8. & alij.

§. VIII. De testamentis inualidis, & irritandis.

44 ALiquando testamentum est nullum, & aliquando tenet, sed irritatur, & rumpitur. Testamentum nuncupatiuum, seu apertum, seu non scriptũ ex quatuor capitibus potest esse nullum, per Sylu. *verb. testamentum q.* 6. Iodoc. Lorich. *in thesauro eod verb. n.* 8. & alios passim. Primò, quando testator est inhabilis ad testandum. Secundò, quando non instituit hæredem, vel non instituit capacem, vt ex supradictis constat. Tertiò si testator præterijt iam natum, quem instituere vel exhæredare debuit, quod pertinet ad testamentum inofficiosum, & est illud in quo testator frustra liberis exhæredatis sine pietatis officio, liberalis in personas extraneas redactus est. Quartò, quando non adest legitimus testium numerus, & non sunt rogati, modo supradicto.

45 Tenet autem testamentum, sed irritari potest, & rumpi in sequentibus casibus. I. Quando testator non præuidit, de posthumo, qui post testamentum natus est, qui tamen si moriatur ante testatorem, non rumperetur testamentum quoad effectum. Idem dicitur de quasi posthumo, vt est arrogatus, vt est ille, qui testamenti tempore non erat suus, bene tamen tempore mortis. II. Quando, causa exhæredationis reprobatur ab hærede præterito, & per sententiam rescinditur. III. Quando testator patitur capitis diminutionem, nisi iterum fiat ciuis Romanus, vel sui iuris. IV. Quando secundum testamentum est reuocatorium primi. V. Quando hæres non adiuit hæreditatem, vel ante aditam decessit. VI. Quando deficit conditio sub qua quis institutus fuit, & similia, quæ per extensum habentur *Instit. quibus modis testamenta infirmentur.*

46 Quæres 1. an primum testamentum rumpatur simplici, nudaque testatoris voluntate? Resp. negatiuè sic habetur *Instit. quibus modis testam infirm. §. ex eo*, vbi dicitur. *Ex eo autem solo non potest infirmari testamentum, quod postea testator id noluerit valere vsque adeo, vt & si quis post factum prius testamentum posterius & facere cœperit, & aut morte præuentus, aut quia eum eius rei pœnituit, id non perfecerit, diui Pertinacis oratione cautum sit, ne aliàs tabulæ priores iure factæ, irritæ fiant, nisi sequentes iure ordinatæ, & perfectæ fuerint, nam imperfectum testamentum sine dubio nullum est.* Vt autem secundum testamẽtum irritet primum, non est necesse, quod expressa huius mentio fiat, vt constat *Instit quibus modis testam. infirm. §. sed & si quis*, vbi dicitur. *Sed & si quis priore testamento iure perfecto, posterius aquè iure fecerit, etiamsi ex certis rebus in eo hæredem instituerit superius tamen testamentum subiatum esse, diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt.*

47 Quæres 2. an legata debeantur ex testamento nullo, & irritando? Resp. quod si testamentum est nullum, vel rumpitur ex præteritione posthumorum, vel quasi, per sententiam proposita querela de inofficioso testam. legata debentur, licet non teneat institutio. Item quando testamentum rumpitur ex falsa causa, vt bene probat Sylu. *verb. testamentum, q.* 8. Difficultas maior est, quando testamen-

tum

tum nullum est, ex eo, quod non fuit institutus hæres, vel incapax, vel non fuerunt adhibiti testes, &c. sed de hoc infra de legatis.

48 Quæres 3. an dari possint testamenta irreuocabilia? Resp. negatiuè, colligitur ex cap. *vltima voluntas* 13. *q.* 2 ex cap. *cum Marthæ, de celeb. miss.* ex *l.* 4. *ff. de adimend. legat.* & ex alijs pluribus iuribus communiter relatis. Quocirca pactum de non reuocando testamento nihil valet, *l. cum duobus, §. idem respondit, ff. pro socio*, ibi: *nec libertatem de supremis iudicijs restringere quis poterit*. Pro quo Molina Iurista *lib.* 4. *de primog. cap.* 2. *n.* 2. Burgos. de Paz *l.* 3. *Tauri p.* 2. *n.* 1223. & alij plures referunt.

49 Quæres 3. an per iuramentum, fiat testamentum irreuocabile? Certa res est, quod qui iurauit non reuocare testamentum, & reuocat, periurus est, ille namque est periurus, qui licitè potest iuramentum seruare, & non seruat. Dubium est, an si testamentum reuocetur non obstante iuramento de non reuocando, teneat reuocatio, vt scilicet secundum testamentum teneat non primum. Aliqui dixere eam reuocationem esse nullam, sed decipiuntur, quia aliud est reuocantem peccare reuocando, & aliud est reuocationem esse nullam. Testamentum namque de sui natura reuocabile est vsque ad mortem, vt constat ex iuribus n. præcedenti citatis, ac proinde iuramento non obstante poterit reuocari, & reuocatio tenebit, & sic tradunt Sylu. *verb. testam.* 1. *q.* 12. Molin. Iurista *d. lib.* 4. *cap.* 2 *n.* 2. Gutier. *de iuramen. confirm. p.* 2. *cap.* 1. *n.* 2. Armilla *verb. testam. n.* 14. Tabien. *ibid. n.* 12. & alij communiter. Aduerte tamen, quod cum iuramentum de non reuocando testamento positum habeat vim clausulæ derogatoriæ Gutier. *de iuram. confirm. p.* 2. *cap.* 1. *n.* 7. non censetur reuocatum, nisi de eo iuramento fiat specialis mentio, vel nisi clausulæ reuocatoriæ sint adeo prægnantes, quod exprimant mentem reuocantis esse reuocare prius testamentum, quacunque verborum forma sit conceptum, Molina Iurista *d. l.* 4. *cap.* 3. *n.* 30. Anton. Gom. *l.* 3. *Tauri n.* 96. Segura *l. filiudum in eiuit ff. de verb. obligat. §. ex hoc infertur*. Et alij. E contrario si primum iuramentum habet clausulam derogatoriam, seu reuocatoriam secundi, & secundum sit iuratum, adhuc reuocat primum; licet in secundo non fiat mentio primi, Clar. *recept. §. testament. q.* 99. *n.* 10. Tiraquel. *de iur. mariti glos.* 7. *n.* 153. Gomez *l.* 3. *Tauri n.* 96. Menoch. *lib.* 4. *præsumpt.* 166 *n.* 33. Ceual. *commun. contra commun. q.* 211. *n.* 1. & alij.

50 Quæres 4. an per hanc clausulam: *non obstantibus quibuscunque alijs testamentis*, in secundo testamento posita, prius testamentum reuoceur? Resp. affirmatiuè tametsi in primo testamento poneretur, hæc clausula, *quod ei non censeatur derogatum, nisi in secundo apponantur quædam verba præcisa*, quia licet ea verba non apponantur, sufficienter tamen reuocabitur, si dicatur: *non obstante quacumque verborum forma, quibus derogauit*, &c Sic Federic. de Senis *cons.* 47. *n.* 1. Ioan. de Anan. *cons.* 56. Tusch. *litt. C. concl.* 346. *n.* 1. Secus esset si derogatio esset tantum generalis, nam ad derogationem prioris testamenti nec sufficit derogatio purè generalis, maximè quando dictis clausulis adminiculatur, nec est necessaria indiuidua, sed requiritur specialis ad clausulam derogatoriam, prioris testamenti, Corn. *cons.* 86. *n.* 3. *vol.* 3. Alex. *cons.* 134. *n.* 2. *lib.* 1. Couar. *in rubr. de testam. p.* 2. *n.* 19. & alij, quos sequitur Rota *decis.* 721. *n.* 1. *p.* 2. *recent. apud Farin.*

51 Quæres 5. an qui vouit relinquere Ecclesiæ, Monasterio, aut pauperibus 100. scuta in suo testamento, & postea testamentum condit, & illa 100. relinquit, possit pœnitere, & testamentum reuocare? Resp. affirmatiuè, ratio clara est, quia votum illud non mutat naturam testamenti, sed illam vt est relinquit, ac votum illud testamenti conditionem, & naturam, quæ est vt possit vsque ad mortem reuocari non mutabit. Cum enim illud votum sit accessorium testamenti, debet sequi naturam sui principalis. Secus esset si votum esset absolutum, & non esset accessorium testamenti, tunc enim reuocari non pos-

posset, reuocato testamento, sed implere deberet, vt omnes tradunt, & dicemus in materia de voto, si vita comes fuerit.

§. IX. *Quomodo in testamentis fiat heredis institutio, vbi de testam. inofficioso.*

52 QVisquis filium habens in potestate, ritè testari vult, operæ pretium est, vt eum aut instituat, aut nominatim exhæredem faciat, aliàs testamentum ex illius præteritione nullum erit vt decernitur *Inst. de exheredatione liber* vbi dicitur. *Qui filium in potestate habet, curare debet, vt eum heredem instituat, vel exheredem nominatim faciat. Alioquin si eum silentio præterierit, inutiliter testabitur: adeo quidem vt si viuo patre filius mortuus sit, nemo heres ex eo testamento existere possit, quia scilicet ab initio non constituerit testamentum.*

53 Quæres 1. quot modis fiat exhæredatio? Resp. quod exhæredati nominatim, fit dupliciter, vt expressè traditur *Instit. de exhered. liber. §. nominatim*, vbi dicitur. *Nominatim autem quis exheredari videtur, siue ita exheredetur: Titius filius meus exheres esto; siue ita, Filius meus exheres esto, non adiecto proprio nomine, scilicet si alius filius non extet.* Vbi glos. *verb. non extet*, addit. *Item alijs modis, vt omnes liberi mei exheredati sint; etsi sit vnus tantū. Item si dixerit alia verba quæcunque, dummodo certa, &c.* Aduertit Sylu. *verb. testam. qu.* 10. quod quoad filias sufficit eas instituere in dote, licet secundum Azon melius, & tutius sit instituere eas in modico præter dotem. Idem dicit de professis Religionem; & de nepotibus quando filij præmortui sunt.

54 Quæres 2. quid sit exhæredatio, & ex quibus causis fieri possit? Resp. quod *exheredatio est exclusio ab hereditate*; ille autem ab hæreditate excludi dicitur, qui ab intestato succedit, & à testatore exclu. ditur, & alius substituitur. Possunt autem filij ab hæreditate excludi, seu exhæredari in sequentibus casibus. I. quando Pater, vel auus est hæreticus, eo quod hæreticorum bona sit ipso iure confiscata, cap. *cum secundum, de hæret. in 6.* II. Quando Pater, &c. commisit crimen læsæ maiestatis, cap. *si quis, 6. q. 1.* & *l. quisquis, C. ad leg. Iul. maiest.* Aduerte tamen, quod pœna incapacitatis non extenditur ad filios, nisi quando crimen est commissum in eum, qui superiorem non recognoscit, quia si recognoscit, incapacitas non transit ad filios, licet crimen sit læsæ maiestatis, *l. 1. ff. ad leg. Iul. maiest.* & obseruat Salicet. *in d. l. quisquis*. Aduerte etiam procedere tantum, quando crimen læsæ maiestatis committitur à subdito, *Clem. pastoralis, de re iudic.* III. Quando qui habet feudum Ecclesiæ, vel est patronus, & occidit, aut mutilat Ecclesiæ rectorem, aut clericum, tunc enim amittit ius, nec potest illud trasferre ad filios, cap. *in quibusdam, de pœnis*. Imò filij talium vsque ad quartam generationem in clericorum collegio nullatenus debent admitti, nec in aliqua Religione possunt esse Prælati, nisi cum eis dispensatum fuerit, d. cap. *in quibusdam*. In quo Episcopus dispensat ex eo, quod canonis conditor non reseruauit, *arg. cap. nuper, de sent. excom.* IV. Quando pater insecutus est, vel percussit Cardinalem, cap. *felicis, de pœn. in 6.* V. Quando filius, vel alius succedere potens, debitam curam non impendit illi cui succedere poterat; sed ille succedet, qui in domo sua proprijs sumptibus vsque ad vitæ finem succurrerit, euacuata institutione illius, qui neglexit, modo ille qui curã habere debet in scriptis monitus sit; tunc enim non succurrens indignus iudicatur successione, & si succedit, spoliari potest; sicut etiam spoliari debet qui vltimam voluntatem executioni mandare noluerit.

55 Verum causæ magis propriè ob quas pater exhæredare potest filium, sunt sequentes, quas pater debet in testamento describere, seu exprimere, *auth. sed hodie, C. de inoffic. testam.* Prima est quando filius manus iniecit in patrem. Secunda si grauem illi intulit iniuriam, & contumeliam. Tertia si patrem accusauit in criminalibus causis, quæ non sunt in Principem, neque in rem publicam; excipitur etiam crimen hæresis. IV. Si filius cum maleficis conuerse-

uersetur. V. Si maleficus efficiatur. VI. Si machinetur, vel insidietur in necem parentum. VII. Si vxori patris, vel concubinæ se immisceat. VIII. Si ex filij delatione parentes grauè damnum sustineant. IX. Si pro persona, vel debito eius in quantum potest, fideiubere nolit, quod solum de masculis procedit, quia fœminæ fideiubere non possunt, *l. 1. & 2. ff. ad Velleian.* X. Si filius prohibeat parentes testari. XI. Si contra parentum voluntatem inter mimos, & arenarios perseueret, cum pater non fuerit illius professionis. XII. Si filia vitam eligat luxuriosam, cũ parentes vellent eam pro posse dotare, licet neglexerint eam maritare vsque ad annum 25. XIII. Si parentibus furiosis debitam curam non impenderit, quod de quolibet succedente ab intestato intelligendũ est. XIV. Si parentes de carcere liberare neglexerit. Et hæ causæ locum habent in patre, matre, auo, & auia, & in filijs, ac nepotibus, &c.

56 Aliæ etiam causæ exhæredationis communiter assignantur. Prima est, quando pater catholicus filiũ habet hæreticum, vt constat ex dictis. Secunda, quando exhæredatio non fit malo animo, sed vt filius virtuti acuratius vacet, vel vt creditoribus satisfaciat, *l. multi ff. de liber. & posth.* vbi Bart. in summa, & alij Doctores ibid. Tertia, quando filius tempore testamenti dixit patri se nolle quicquam de suo, tunc enim exhæredari potest, Bart. *in l. si quando, C. de inoffic. testam.* debet tamen ea causa in testamẽto exprimi. Quarta quando filius est furiosus, & nepos lanus, nam tunc filius potest exhæredari, & nepos instituì, *l. pen. ff. de curat. furios.* Verum pro praxi nota sequentia. I. Quod nullus sine causa potest exhæredare filium vt Ecclesiam instituat, cap. *quicunque* 17. *q.* 4. II. Quod si pater exhæredauit filium ex iusta causa, si postea reconciliauit se cũ illo, exhæredatio videtur adempta, Bart. *in l si quis ita, ff. de adict. leg.* III. Quod filius, qui ingratitudinem commisit, adeo, quod posset exhæredari, si viuo patre agat pœnitentiam, vel ante conditum testamentum pœniteat, non poterit exhæredari, nec illi poterunt alimenta denegari Alex. de Imola, *in l. dotis causa. ff. solut. matrim.* IV. Quod in casibus in quibus pater potest filium exhæredare, potest etiam illi alimenta denegare, nisi pœniteat, Panor. Io. Andr. & alij in cap. *quintauallis de iure iur.* Bart. *in l. diuus, ff. de part.* V. Quod per religionis ingressum omnis ingratitudo purgatur, cap: *non liceat*, 19. *q.* 3. Vnde Panorm. supra notat, quod si filia fornicatrix pœniteat de peccato, pater eam alere tenetur, & eam tenetur dotare, quia causa dotis non est minus fauorabilis quã causa alimentorum Cyn. *in l. non omni, C. de administr. tut.* & alij. VI. Quod filius, ac nepos possunt exhæredare parentes, auum, & auiam, quando pater filium accusauit, excepto crimine hæresis, & læsæ maiestatis, quando pater insidiatus fuit vitæ filij, si se immiscuit cum vxore filij, & & eius concubina, si pater prohibuit filiũ testari, de ijs de quibus testari potest, si non redemit filium captiuum, si non habeat curam illius maximè tempore furoris, si pater det venenum vxori filij. VII. Quod vir potest exhæredare vxorem, ob causas dictas. VIII. Quod frater potest exhæredare fratrem, quando voluit illi mortem inferre. Quando illum criminaliter accusauit. Quando molitus fuit in eius substantiam. Debet tamen quando frater fratrem exhæredat causam exhæredationis in testamento inserere. Pro quo aduerte, quod fratres sunt in duplici differentia. Alij sunt vterini ex eodem vtero non ex eodem patre nati, & isti non possunt intentare querelam testamenti inofficiosi, contra fratrem, tametsi personam turpem instituat. Alij dicuntur consanguinei, ex eodem patre nati, siue mater sit eadem, siue non, & isti non possunt intentare querelam testamenti inofficiosi, quando frater instituit personã turpem. Alijs autem transuersalibus non competit ea querela. Non potest autem frater instituere querelam inofficiosi testamenti contra fratrem quando turpem personam instituit, si ob ingratitudinem ex ex dictis capitibus fuit à fratre exhæredatus. IX. Quod mater meretrix non potest exhæredare filiam meretricem, bene

tamen pater etiamsi luxurietur, potest ex hæredare filiam meretricem, quia minor castitas requiritur in masculo, *l. 1. C de adult.* X. Quod filia exhæredari non potest ex hoc præcisè, quod nupsit sine paterna voluntate, nisi vitam turpem eligat. Sic tradunt communiter Doctores, & colliguntur ex toto *tit. C. de inoffic. test ff. & insiit. eod.*

57 Quæres 3. in quota quantitate tenetur pater instituere hæredem filium, vel alium hæredem, siue necessarium, siue liberum? Respondetur sufficere, quod instituat in quota parte voluerit, quantumcumque minima. Verum tamen est, quod tunc filius sic in minima parte institutus agere poterit ad supplementum legitimæ, non tamen ad nullitatem testamenti, quia tunc temporis testamentum validum erit. Nisi filius esset solum institutus legatarius, non hæres, nam tunc filius esset præteritus *l. quoties, C. de hæred. instit.* Igitur ex præteritione legitimi hæredis, testamentum redditur nullum, modo sit de illis, ad quos stricto iure, legitima spectat hæreditas, nisi ritè exhæredetur.

58 Verum pro clariori intellectu nota, quod consanguineorum lineæ sunt tres, scilicet descendentium, ascendentium, & collateralium, quando testator habet aliquem ex descendentibus vt filium, nepotem, pronepotem, &c. tenetur illum instituere, vel exhæredare, & si talem instituit, non tenetur facere mentionem de aliquo ascendentium, *Instit. de hær. qu. ab inteſt.* Deficientibus descendentibus, debet testator instituere ascendentes si quos habet, *l. quoties, C. ad Senat. cons. Orf.* Collaterales autem non tenetur testator instituere, vel exhæredare, sed deficientibus descendentibus, aut ascendentibus, potest testator instituere quos vult, etiam extraneos, & non attinentes, nulla facta mentione collateralium. Fallit in fratre, qui rumpere potest testamentum fratris, idem dic de sorore, quando instituit turpem personam, modo tamen frater non sit solum vterinus, vt *n.* 56. *ad fin.* dictum est, & habetur *l. fratres, C. de inoffic. testam.*

59 Quæres 4. an testamentum clerici, vel ingredientis religionem, sit irritum ex legitimi hæredis præteritione? Resp. negatiuè, colligitur ex cap. *quia nos de testam.* ibi: *liberè disponere valeant*, ac proinde clerici testamentum non subiacet querelæ inofficiosi testamenti, vel nullitati ex causa præteritionis, vt tradit Abb. ibid. & latè Marc. Anton. Genuens. *in pract. Ecclesiæ q.* 361. quos refert, & sequitur Barbos. *in collect dicti cap quia nos, n.* 3. Ratio est, quia valet argumentum à milite temporali, ad spititualem. glos. & DD. *in l. miles, ff. de re iudic.* glos. *in l. milites, C. locati*, cap. *degradatio, de pœnis in 6.* & illustrant Oldrad. *cons.* 17. *n.* 10. Euerard. *in topicis legal. loco* 22. Tusch. *litt. A. conclus.* 506. *n.* 1. & alij, ergo sicut non rumpitur testamentum militis ex præteritione hæredis ita, &c. Vnde volens intrare religionem, testari potest sine legitimo testium numero, & pro parte decedere testatus, & pro parte intestatus, sicut potest miles, & *l. 1. ff. de testam milit.* Poterunt tamen præteriti petere legitimam vigore, *auth. si qua mulier, C. de sacros. Eccles.*

60 Quæres 5. an posthumus præteritus rumpat aliquando testamentum? Resp. affirmatiuè, vt supra obseruauimus, nam succedit cum reliquis fratribus, vel nepotibus, quod si patens constituisset extraneum, aget de inofficioso testamento, & rumpet, *l. si mater, C. de inoffic. testam.* Quod si pater instituit filium emancipatum, & nepotem ex eo in potestate retentum, præterijt, dicit Angel. Aretin. *Instit. de exhæred. § sed hæc*, quod nepos potest agere de inofficioso testamento, quod à reliquis doctoribus ibidem reprobatur. Ratio est, quia non admittitur ad rumpendum testamentum, quod non succedit ab intestato, nepos autem non succedit viuente patre tametsi emancipatus sit.

61 Quæres 6. quomodo fiat hæredis institutio, & substitutio? Pro huius quæsiti intelligentia nota, quod hæredes sunt in triplici differentia, quidam namque sunt tantum necessarij, vt seruus à domino instítutus, dicitur necessarius, quia velit nolit tenetur adire hæreditatem, si vult con-

se-

sequi libertatem ex domini testamento. Alij sunt sui, & necessarij, vt sunt liberi qui sunt in potestate testatoris tempore mortis, vt filius fam. & descenden es ex filijs masculis, descendentes namque ex filiabus, sunt in potestate patris eorum, vel aui paterni, est tamen sciendum, quod viuente filio, nepos non est hæres suus, bene tamen mortuo filio, quia tunc nihil est medium, quod impediat, & sic de alijs. Dicitur autem filius v. g. hæres suus, quia liber, quia domesticus, quia etiam viuo patre quodammodo existimatur dominus. Dicitur vero hæres necessarius, quia de iure ciuili cogebantur inuiti acceptare hæreditatem, at de iure prætorio permittitur illis abstinere si velint. Alij demum sunt hæredes extranei, & sunt omnes, qui non sunt potestate testatoris, nec eius iuri subiecti, vt sunt filij emancipati, & filij à matre instituti, quia fœminæ non habent filios in potestate.

62 His positis dico 1. Hæreditatis institutio duobus modis fieri potest, scilicet directè, & indirectè, seu obliquè. Institutio directa non potest fieri nisi in testamento, & tunc fit, quando testator verbis directis aliquem hæredem instituit; At obliqua, indirectauè institutio, quæ commissaria hæreditas dicitur, fieri potest tum in testamento, tum in codicillo, & tunc fit cum rogatur hæres institutus, vel ab intestato veniens, vt alteri restituat hæreditatem, ille autem cui restituitur, dicitur hæres per fideicommissum. *Instit. de codic. § pen. & de fideicommiss. §. item penult.* Dico 2. Hæredis institutio fieri potest in certa parte, si tamen alius instituatur hæres vniuersalis ille erit potius legatarius, quam hæres, *l. quoties, C. de hæred. instit.* Possunt tamen plures instituí hæredes æquis portionibus, *Instit de hæred. instit. §. si plures instituuntur*. Dico 2. Hæredis institutio committi non potest in alterius voluntatem expressè, sed debet testator ore proprio hæredis nomen exprimere, l. *hac consultissima, & l. iubemus, C. eod.* Dico 3. valet testamentum his verbis conceptum, committo omnia bona mea arbitrio Titij, vel eius dispositioni, quia tunc saltem tacitè fit sufficiens institutio, & tũc Titius tenetur dicta bona in pias causas distribuere, quia ista censetur pia testatoris voluntas, Bart. *in l. 1. C. de sacrosanct. Eccles.* Dico 4. institutio fieri potest incertæ personæ, vt si testator dicat: *Instituo hæredes meos pauperes Christi*, quod valeret etiã si diceret, *eligendos per talem*, quia in hoc casu sola personæ electio confertur in alterum, non ius instituendi hæredem, Sylu. *verb. testam. q. 9.* post alios quos allegat. Dico 5. Hæredis institutio fieri potest sub conditione honesta, & possibili, Sylu. *vbi supra*, modo conditio non grauet hęredem nisi in eo, in quo grauari potest, & modo conditio non sit constitutiua hæredis solũ ad certum tempus vsque v. gr. ad tres annos, quia ea conditio non valet, & vitiatur non tamen vitiat, *Instit. de hæred. instit. § hæres*, potest tamen ad tempus incertum, vt quandiu vixerit, vel talem instituo postquam fuerit ab excommunicatione absolutus, *l. in tempus, ff. de hæred. instit.* Aduerte tamen, quod institutus hęres ad certum tempus, alio hærede non dato, semper erit hæres, *l. hæreditas ex die, ff. de hæred. instit.* Idem dic quando quis est institutus ad diem incertum, quia nemo decedere potest pro parte testatus, & pro parte intestatus, *l. ius nostrum, ff de reg. iur.*

§ X. *Quid, & quotuplex sit substitutio.*

63 PRæcedenti § quæsito 6. vsque ad finem explicuimus substitutionẽ directam, & indirectam, sed quia directa substitutio aliquas habet species, fusius explicandæ, ideo præsentem §. ponimus, in quo, quid de substitutionis speciebus sentiendum sit, aperiamus. Prima ergo substitutionis species dicitur *vulgaris*, quia à quocunque testatore de vulgo fieri potest, potest namque quilibet tum minori, tum pupillo, &c. aliquem substituere. Cum enim substitutio sit secundaria institutio, sequitur, quod quicunque potest instituere, poterit etiam substituere. Substitutio ergo vulgaris, & communis, est illa, qua hæredi alius substituitur. Et est du-

plex. Vna expressa, quæ exprimitur per dictionem *non*, vt si dicatur: instituo mihi Titium hæredem, & si ipse *non* acceptauerit esse hæres, sit hæres Mænius, vel substituo Mænium. Altera est tacita, quando negatio non exprimitur, sed includitur, vt si testator dicat *instituo mihi hæredes Titium, & Manium, eosque inuicem substituo*, per hæc namque verba tacitè subintelligitur, quod si alter hæres non fuerit, vt quia noluerit, vel non potuerit, alter sit hæres in solidum, *l. cum testamento, ff. de hæred. instit.*

64 Secunda substitutio dicitur pupillaris, quia soli pupillo fit, nec potest excedere tempus pupillare, sed ad introitum pubertatis expirat, vt cum testator dicit. Instituo mihi hæredem filium meum pupillum, quod si intra tempus pubertatis decedat, instituo, vel substituo Titium; sic etiam substitutio pupillaris fieri solet: Si filius meus decedat intra quartum, aut quintum annum, substituo Titium, &c. Et hæc substitutio fieri potest expressè, & tacitæ, vt vulgaris. Tertia substitutio dicitur exemplaris, quia fit ad exemplum pupillaris, & est illa, quæ fit à parentibus filio furioso, & mente capto, & fit ad modum pupillaris, vt dictum est. Quarta dicitur compendiosa, quia fit sub compendio huius aduerbij, *quandocunque*, & continet tacitam pupillarem; vt cum testator dicit. *Instituo Titium filium meum hæredem, tamen quandocunque decesserit, sit hæres Mæuius*; nam licet *quandocunque* extendatur ad omne tempus, hic tamen ad solum pupillare restringitur, *l. precibus, C. de impub. & aliis substit.* Quinta dicitur breuiloqua, siue reciproca, quia paucis verbis continet duas vulgares, duasque pupillares, quod fit quando duo, aut plures impuberes instituti à patre eos in potestate habente, hoc modo substituuntur. *Mihi hæredes instituo Titium, & Manium filios meos, & eos inuicem substituo.*

65 Quæres 1. quænam sint iura vulgaris substitutionis? Resp. esse sequentia. I. Quod bona testatoris tantum, quæ ad instituturn veniunt, aut venire debent, veniant ad substitutum, non bona instituti. *Instit. de pupilli substit. §. quo casu.* II. Quod hæc substitutio euanescit statim ac institutus hæreditatem adit, siue postea deceda[t] cum liberis, siue non, *l. post aditam, C. de impub. & aliis substit.* & hoc non solum quando substitutio est expressa, verum etiam quando est tacita.

66 Quæres 2. quænam sint pupillaris substitutionis iura? Resp. esse sequentia. I. Quod ille cui pupillaris fit substitutio sit ex descendentibus testatoris, vt filius, nepos, &c. II. Quod sit impubes. III. Quod sit in potestate, seu sub potestate testatoris. IV. Quod instituatur, vel exhæredetur. V. Quod hæc substitutio fieri potest non solum filio nato, sed etiam posthumo, qui esset sub testatoris potestate si viueret, *l 2. S posthumus ff de vulgari, & pupil. substit.* VI. Quod substitutus iure directo capit hæreditatem si institutus decedat in ætate pupillari, vt excludat matrem, & omnem aliam personam, quæ ipsi pupillo ab intestato succedere posset, *l. Lutius, ff. de vulg. & pupill. substit.* Limitatur quando substitutus est extraneus, quia tunc admittitur mater vt saltem legitimam petere possit, *l. precibus, & l. quidem, C. de impub. & aliis substit.* nisi in quatuor casibus; primus est, quando pater expressè prohibet ne aliquid habeat; secundus, quando aliquid reliquit vxori, & vult esse contentam: tertius, quando fuit patri inimica: quartus, quando substitutus est frater impuberis.

67 Quæres 3. quando euanescat ista substitutio pupillaris? Resp. quod euanescit per aduentum pubertatis; inuenta namque est hæc substitutio, quia cum filius in pupillari ætate testari non possit permittitur patri, vt pro filio condat testamẽtum, & prouideat de hærede, durante ea ætate pupillari tantum, ac proinde ea cessante, substitutio à patre facta cessabit. Euanescit etiam dicta substitutio, quando hæreditas non fuit adita, quia tunc cum nullus appareat hęres, paternum testamentum censetur destitutum, *l. si plures, §. sed si ex asse, ff de vulg. & pupill. substit.* Etiam euanescit, quando nascitur posthumus, de quo in testamento nulla mentio facta est, *l. si pater filium, ff. eod.* Demum euanescit,

si

si pupillus patiatur capitis diminutionem siue maximam, siue mediam, siue etiam minimam. Adde ex Sylu. *verb. hæreditas* 4. *q.* 8. quod etiam euanescit substitutio per ingressum religionis, nisi ingressus fiat in fraudem substituti, quia fraus nulli patrocinatur.

§. XI. *Quanam sit liberorum legitima, vbi alia vtilia.*

68 IN auth. *nouissima, C. de ineffic. testa.* hæc res sic determinatur. *Nouissima lege cautum est, vt si quatuor sint filij vel pauciores, ex substantia deficientis triens si plures sint, semis debeatur eis quoque relicti titulo, ex æquo scilicet, inter eos diuidendus: cuius portionis nec vsufructu, possunt liberi quidem à parente defraudari.* Quæ verba sic summat Bald. ibid. *Si sunt quatuor liberi, vel infra, legitima omnium est tertia pars totius assis, si sunt plures quam quatuor, legitima est dimidia inter eos æqualiter diuidenda, &c.* & glos. ibid. habet. *Dicit lex, quod filius debeat habere quartam partem eius, quod haberet ab intestato. Dicit hæc auth. quod si sint quatuor filij, quilibet habere debet trientem eius portionis, quam haberet ab intestato; & si sint plures quam quatuor debet quilibet habere semissem.* Pro intellectu, nota, quod triens, est tertia pars eius, quod ab intestato est habiturus; semis, est dimidia eius, quod ab intestato habiturus quis esset; notat etiam glos. ibi. dicens. *Et si bona computet, tantum erat tertia, cum sunt quatuor, quantum dimidia cum sunt sex.*

69 In varijs locis, varia est legitima; nam in regno Castellæ, legitima filiorum sunt omnia patris bona, excepto quinto, de quo pater ad libitum disponere potest, & excepto tertio bonorum in quo pater potest meliorare vnum ex filijs. In regno Lusitaniæ duæ bonorum partes sunt legitima filiorum, siue sit vnus tantum, siue plures, & solum patri permittitur liberè disponere de tertia parte bonorum, alia alibi disponuntur, communiter tamen in Prouincijs Imperio subiectis dicta *auth. nouissima* seruatur.

70 Quæres 1. an sub dispositione *d. auth nouissima*, comprehendantur filij naturales? Resp. negatiuè, & multo minus comprehenduntur spurij, colligitur ex *d. nouissima*, ibi: *vt si quatuor sint filij*, in prolatione autem simplici filiorum, non veniunt naturales, nec spurij, cum non sint filij nisi cum addito, & sic post alios resolut Merlin. *de legitima lib. 1. tit. 3. q. 2. nu. 1.* Limitat tamen in legitimatis. Neque in hac dispositione comprehenditur filius exhæredatus, deportatus, excluſus per statutum, renuncians hæreditati, & quicunq; est incapax bonorum, vt frater Ordinis minorum. Vide Boer. *decis. 104. per totam.* Tiraquel. *de retractu lig. §. 1. glos. 8. n. 15.* Surd. *de aliment. tit. 3. q. 1. n. 44.* Cancer. *lib. 1. tit. 3. de legit. n. 50.* Merlin. *de legit. lib. 1. tit. 4. q. 3.* & Bernard. Grauæ *ad pract. Camera Imper. lib. 2. concl. 122. consid. 2.*

71 Quæres 2. an sicut per *d. auth. nouissima*, aucta est legitima filiorum vt excedat quotam partem modo explicato *n.* 68 ita sit aucta legitima debita à filijs parentibus? Resp. affirmatiuè, Crauet. *cons.* 110 *n.* 3. Mench. *de succes. creat. lib. 2. §. 20. n. 128.* Petr. Anton. de Petra *de fideicommiss. cap. 15 n. 75.* Borrel. *in summa tit. 16. de legitima n. 27.* Secus dicendum est de legitima, quæ debetur filio arrogato, secundũ tex. *l. arrogato, ff. de adopt.* nam ista non est aucta per *d. auth. nouissima*, vt resoluunt Ias. *in d. l. arrogator, n. 53.* Ceual. *commun. contra commun. q. 24.* vbi in fine dicit, quod per d. auth. aucta est legitima fratrum.

72 Quæres 3. quomodo legitima sit filijs relinquenda? Resp. quod ex d. auth. relinqui debet honorabilis institutionis titulo, de quo Clar. *in §. testamentum, q. 38. n. 1.* Idem dicendum de legitimato, & de ficto filio, vt est monasterium. Valasc. *cons. 61. n. 3.* Roias *in epitome succession. cap. 8. n. 2. & cap. 31. n. 8.* Peregrin. *de fideicommiss. art. 36. n. 55.* Merlin. *de legitima lib 5. tit. 2. q. 1. cum seq.* Sufficiet tamen, quod videatur relinqui tit. institutionis, vt si pater relinquat filio, pro sua legitima decem, nec adijciat, quod in illis 10. eum hæredem instituat. Mantica *de coniect. vlt. voluntat. lib. 4. tit. 3. n. 22.* Mench. *de succes. creat. lib. 2. §. 20.*

2.§.20.n.254. Neque necessum est, quod to a legitima relinquatur liberis titulo institutionis. sed sufficit, quod aliquid, etiam minimum.

§. XII. Quomodo testamenta interpretari debeant.

73 PLura dicuntur à iurisprud. Doctoribus, præsertim à Cardinali Mantica in suo egregio opere *de interpret. vlt. volunt.* Sed breuitatem sequentes, has regulas communes subijciemus, de quibus videri poterit Sylu-*verb. testamentum*, 1.q.13. Iodoc. Lorich. *in suo thesauro verb. testam. n.* 14. alijque plures. Prima regula est, quod quando sermo testatoris est ambiguus, ad illius intentionem recurrendum est, *l. in ambig. 2. de reg. iur.* qualis autem sit intentio, & animus, ex principio, & ex alijs dictis, & gestis declaratur, *l. sed Iulianus, §. proinde, ff. ad Macedon.* Tusch *litt. I. concl. 269. n. 3.* Tum quia animus talis præsumitur, qualem facta demonstrant, *l. 1. §. fin. ff. de dolo.* Licet namque ex verbis animus, & intentio dignoscatur, *l. Labeo, ff. de supellect. leg.* & cap. *secundò requiris, de appellat.* tamen facta sunt fortiora, ad demonstrandum animum, quam verba, *l. certum. ff. si certum pet.*

74 Secunda regula est, quod quando significatio verborum, vnum significat, si voluntas testatoris aliud sensit, non debetur, quod expressum est, sed quod sensit, licet non fuerit expressum, *l. si quis in fund. vocabulo, ff. de legat. 1. l. Labeo, ff. de supplet. leg.* Tertia quando non constat de mente, standum est verbis, *l. non aliter, ff. de legat. 3. & l. si alij ff. de vsufr. leg.* Quarta, quando constat expressè de mente ad minus per verba impropria, tunc debet mens attendi, text. est cum glos. in *l. & puto, §. 1. ff fam. ercisc.* quam allegat Bald. *in l. cum verum, C. de fideicom.* Quinta, quando de mente non constat per verba, sed sequitur mens ad aliud propositum expressum, tunc mens habetur pro expressa, text. est in *l. iam hoc iure, ff. de vulg. & pupill. & in l. tale pactum in fin. ff. de pactis*, quas allegat Bald. *in l. 1. in fin. C. de his qui ante.* Sexta quando constat de mente ex dispositione erronea, & tolerabili, tunc statur menti, siue error sit facti, siue iuris. Primum constat ex *l. Titius, §. Lucius, ff. de liberis, & posth.* & ex *l. fin. C. de posthu. hered. instit.* Secundum constat ex *l. fructus prædiorum, ff. de vsufruc. leg.* & ibi Bart. & alij. Mens namque, modo tollerabilis sit magis attendi debet, quam verba, *l. nominis, & rei, §. verbum, ff. de verb. signific.* Quocirca mens dicitur regina vltimarum voluntatum. Rota *decis. 663. n. 1. apud Farin. p. 2. recent.* Septima, quando non probatur per verba, sed per præsumptionem, illud attendi debet, quod habetur in *l. quoties, §. 1. ff. de hered. instit. & in l. cum proponebatur, ff. de leg. 3.* vt illud præsumatur, quod mẽti testatoris videtur cõformius &c. Octaua, quando ex casu superueniente præsumitur, quod si testator cogitasset, ita disposuisset, talis præsumptio mentis attendi debet. ex *l. tale pactum in fin. & ex tex. cum glos. in l. cum acutissimi, C. de fideicom. & ex l. generaliter, §. cum autem, C. de instit. & substit. sub cond.* Nona, quando verba sunt clara, licet probaretur aliam fuisse mentem testatoris, quæ tamen nullo modo colligitur ex ipsius dispositione, tunc talis mens nihil operatur, quia verba clara non admittunt interpretationem, neque voluntatis coniecturam, *l. licet Imperator, ff. de legat. 1.* & illustrant Socin. *cons. 13. n. 39. lib. 1.* Tusch. *litt. V. concl. 108.* Seraph. *decis. 762. n. 1.* Decima, quando dispositio exprimitur per verba inepta, vitiantia dispositionem, attenditur mens declarata à præcedenti protestatione, glos. communiter recepta *in l. 4. ff. de legat. 1.* Vndecima quando voluntas exprimitur per verba obscura tunc ad iudicem recurrendum est pro interpretatione, *l. cum in testamento, ff. de re dub. & l. voluntas, C. de fideicom.* Iudex autem declarabit ex coniecturis, quæ habentur in *l. si seruus plurium, in fin. ff. de legat. 1.* Quod si essent ita obscura, quod non possent declarari, legatum, & dispositio non valeret, *l. duo sunt Titij, ff. de test.* Pro quo nota, quod verba præcedentia, declarant sequentia, & è contra, *l. vtrum, ff. de pet. hared. l. qui filia.*

filiabus, & l. si seruum, §. fin. ff. de legat. 1. Item verba generalia quandoque restringuntur ex verisimilitudine, *l. creditor, §. Lucius, ff. mandati*. Item verba generalia restringuntur secundum materiam subiectam, *l.* 3. §. *si quis heredi, ff. de statu liber.* Item restringuntur ne actus pereat, Fulgos. *cons.* 28. *in fin.* Tusch. *litt. V. concl.* 134.

§. XIII. *Qui, & quales possint esse executores testamentorum.*

75 COnueniunt omnes liberum esse testatori vnum, pluresue sui testamenti constituere executores, siue pares, siue impares sint. Si tamen plures constituantur, aptior est numerus impar pro declarandis dubijs occurrentibus. Liberum etiam est testatori eligere executorem clericum, regularem, aut laicum, cap. *religiosus, de testam. in* 6. & Doct. in cap. *tua nobis, de testam.* tametsi sit minor 25. annis, glos. *in d. cap. religiosus*, & hoc de consuetudine; verum vt hæc maneant explicata.

76 Quæres 1. an religiosus possit esse executor testamenti? Hoc quæsitum resoluitur d. cap. *religiosus, de testam. in* 6. vbi sic dicitur. *Religiosus executor ab aliquo in sua voluntate vltima deputatus, non potest (cum velle, vel nolle non habeat) huiusmodi officium suscipere, vel exequi, nisi à superiore suo petita super hoc licentia, & obtenta.* Vbi vt vides, de licentia superioris, potest religiosus esse executor testamentarius, non solum ad causas pias, verum etiam prophanas, cum textus indistinctè loquatur, & tradunt ibid. Doctores, quibus addo Nauar. *in comment.* 2. *de Regul. n.* 64. Matienz. *l.* 14. *glos.* 1. *n.* 2. *tit.* 4. *lib.* 5. *nouæ recop.* Sylu. *verb. testam.* 2. *q.* 2. & alijs relatis à Lezana *to.* 1. *cap.* 9. *n.* 9. vbi duo aduertit post Sylu. & alios, vnum, quod dicta licentia potest esse tacita, nec est necesse, quod sit expressa, vt si subditus, sciente Prælato, & non contradicente dictæ executionis munus suscipiat, quod non placet, cum textus dicat *petita super hoc licentia, & obtenta*, quæ verba denotant licentiam expressam. Alterum, quod hæc licentia dari potest à superiore immediato, nisi obstent particularia statuta. Notat, & bene Sylu. *loco citato*, quod ipse superior immediatus, qui potest alij dare dictam licentiam, potest ipse dictum munus obire absque superioris maioris licentia. Aduertit etiam Lezana *loco citato*, quod fratres Minores ad Obseruantia nequeunt esse executores testamentorum etiam ex suorum superiorum licentia ex speciali prohibitione sibi facta in Clem. *exiuit, de verb. signif.* & obseruat Rodriquez *to.* 3. *Q. R. q.* 70. *art* 2.

77 Quæres 2. an postquam Prælatus dedit Religioso subdito licentiam acceptandi executionem testamentariam, possit eam reuocare? Resp. affirmatiuè, etiam re non integra, sic glos. *in Clem. vnica, de testam.* quia Religiosus, vt dicitur in d. cap. *religiosus*, non habet nec velle, nec nolle; malè tamen faceret Prælatus dictam licentiam reuocando sine iusta causa, maximè re non integra; quod si superior siue iustè, siue iniustè reuocet dictam licentiam, tunc executio testamenti fiet per collegam, vel per Episcopum, aut per deputatum ab Episcopo, sicut etiam fieri debet quando nullus est testamenti executor.

78 Quæres 3. an executio testamenti facta à Religioso sine sui Prælati licentia teneat, ita quod valeant gesta per eum? Prima sententia tenet quod acta illius Religiosi sint nulla, hanc tenet Sylu. *verb. testam.* 2. *q.* 2. Probat, quia negatiua præcedens verbum potest, reddit actum de iure impossibilem, & necessitatem importat, vt vult glos. *in reg nemo potest, de reg. iur. in* 6. Sylu. sententiam tenent Reminiun. *cons.* 403. *n.* 13. *vol.* 4. Perez. *l.* 4. *dub.* 8. *tit.* 2. *lib.* 5. *ordin.* Mench. *de succes. creat lib.* 2. §. 11. *n* 178. Rodriq. *Q. R. to.* 1. *q.* 65. *art.* 3. *& to.* 3. *q.* 70. *art.* 1. Secunda sententia verior, communiorque est, acta dicti Religiosi esse valida, hanc tenent Roland. *cons.* 24. *n.* 82. *vol.* 1. Fuluius Pacian. *to.* 1. *cons.* 162. *n.* 79. *cum seq.* Menoch. *lib.* 2. *præsum.* 46. *n.* 14. Hippol. *cons.* 19. *n.* 12. Matienz. *l.* 14. *glos.* 1. *n.* 14. *tit.* 4. *lib.* 5. *nouæ recop.* Ceual. *commun. contra commun. q.* 88. *n.* 1. *& q.* 404. *in fine.* Cald. Pereira *de resolut. emphyt. cap.*

cap. 17. n. 10. & Bald. Ludouic. Roman & alij relati à Sylueſt. *loco cit.* Nec ratio eiuſdem Sylu. euincit, quia illud *non poteſt*, minimè ponitur reſpectu valoris facti, aut iuris, ſed reſpectu ipſius Religioſi, tale officium ſuſcipientis vel exequentis, quod non poſſit illud ſuſcipere, cum non habeat nec velle, nec poſſe.

79 Quæres 4. à quo puniri debeat, Religioſus delinquens in munere executoris? Lezana *loco cit.* dicit, quod dicti Religioſi teneantur reddere rationem Epiſcopo, ac proinde ab Epiſcopo puniri poterũt, & citat *cap.* 8. *ſeſſ.* 22. *Concilij Trident. de reform.* Sed ibi ſolum dicitur. *Epiſcopi etiam tanquam ſedis Apoſt. delegati, in caſibus à iure conceſſis, omnium piarum diſpoſitionum tam in vltima voluntate, quam inter viuos, ſint executores.* Et cap. 9. dicitur, quod adminiſtratores fabricæ, hoſpitalis, &c. *ſingulis annis teneantur, reddere rationem adminiſtrationis Ordinario*, vbi nihil de executoribus teſtamentorum. Eſt tamen verum, quod dicti executores puniri poſſint ab Epiſcopo, à quo cogi poſſunt, vt reddant rationem executionis, vt probat Sylu. *loco citato*, vbi ex Rich. ponit quandam limitationem, quæ ibi videri poteſt, cum non multum ad rem faciat.

80 Quæres 5. an fœmina poſſit eſſe executrix teſtamentorum? Negat gloſ. *in cap. religioſus de teſtam. in* 6. Panor. *in cap. tua nobis, de teſtamen.* vbi dicit, quod aliàs fuit conſultum, quod non poteſt, quia mulier non comparet, vt procuratrix, hanc ſententiam approbat Sylu. *loco cit. qu.* 2. Alij tamen affirmant de conſuetudine, vt Ioan. Andr. *in d. cap. religioſus*, pro quo videri poteſt Bened. Capr. *to.* 2. *commun. opin. lib.* 6. *tit.* 21. *n.* 16. In omnium tamen ſententia excluduntur ſeruus, mutus, ſurdus, prodigus, furioſus, & pupillus.

81 Quæres 6. quid agendum quando plures ſunt executores à teſtatore deputati ſimpliciter, ſed vnus, vel moritur, vel eſt in remotis, vel non vultè Reſp. quod alter poteſt liberè exequi teſtamentum, vt decernitur *in d. cap religioſus*, §. *ſanè*, & tradunt Bellacomb. *to.* 2. *commun. opin. lib.* 6. *tit.* 21. *n.* 5. Ioſeph. Seſſe *deciſ.* 51. *to.* 1. Steph. Grat. *diſcept. forenſ. cap.* 522. *nn.* 2. & alij. Quando tamen omnes executores adſunt, regulariter debent exequi teſtamentum. Aduerte duo hoc loco, vnum, quod executor teſtamentarius non poteſt ſuum officium alteri committere. Bern *reg.* 269. Tiraquel. *de priuil. pia cauſæ. priuil.* 31. Vbi ſecus aſſerit in legatis ad pias cauſas. Alterum, quod ſi quis relinquat executorem amicum ſuum ſub nomine dignitatis, videtur non dignitatem, ſed amiciam conſideraſſe, ac proinde ipſo mortuo, non tranſit officium executoris ad ſucceſſorem in dignitate. Tiraquel *de pœnit temper. cauſa* 22. *n.* 25.

82 Quæres 7. an Religioſus executor teſtamenti ad pias cauſas, poſſit aliqua dare ſuo monaſterio, & ſuo conſanguineo? Reſp. affirmatiuè; ſi ſolus ſit executor; non tamen poteſt dare ſibi niſi in extrema, aut quaſi extrema neceſſitate, eo quod ipſe ſit incapax; tum quia executio reſpicit alios, non ſe ipſum. Quod ſi non ſit ſolus executor, poterit altero annuente. vel hæredi, cui adiunctus eſt, accipere aliquid præter dictam neceſſitatem; maximè quando teſtator voluit, quod hæres, vel commiſſarius, eius conſilium ſequantur; ſic Sylu. *verb. teſtam.* 2. *q.* 2. Iodoc. Lorich. in theſ. *verb. eod. n.* 16. & alij paſſim.

§. XIV. *De adminiſtratione executoris teſtamentarij.*

83 PRono prius aliqua vt certa, & communiter ab omnibus admiſſa, vt videre eſt apud Sylu. *loco cit. q.* 3. Iodoc. *n.* 17. alioſque. I. Quod executor, qui non promiſit teſtatori ſe velle eſſe executorem, aut qui non conſenſit, eum ſciret ſe inſtitui executorem, poteſt executoris officium recuſare; ſi tamen tacitè aliquid fecit, quod ad teſtamenti executionem pertinet, poterit ab Epiſcopo compelli, vt officium ſuſcipiat. In teſtamento tamen ad pias cauſas poteſt Epiſcopus eum compellere; ſi non vt executor, ſaltem vt ab ipſo delegatus. II. Quod ſicut purus executor, ſita & executor fideicommiſſarius, potèſt executoris officium recuſare, & re-

li-

fictum sibi in testamento, aut vltima voluntate relinquere. Sunt tamen aliqui legitimi executores, vt consanguinei testatoris, aut hæredis, qui compelli possunt ad susciendum officium, sicut & qui constituuntur, seu dantur à magistratu, aut iudice ordinario. III. Potestas compellendi executores testamentorum est in Episcopo loci, vbi testator suum habebat domicilium, aut vbi habebat facultates; idem dic de eo, qui habet potestatem Episcopalem, aut quasi: & in Capitulo sede vacante. Modus autem compellendi, est per subtractionem eius, quod ei testator ratione officij, seu illius intuitu reliquit, aliàs non relicturus. Vel per censuras Ecclesiasticas, aliasue pœnas arbitrarias; nisi iustis ex causis petat ab officio dimitti. IV. Si executores sint instituti ad distributionem bonorum incertorum, non possunt officium suum alijs committere; in certis tamen portionibus dandis, id facere possunt.

84 Sed quæres 1. an officium executoris transeat ad hæredes, aut successores? Aliqui absolutè putant transire ad hæredem, si sufficiens sit, nisi testator aliter ordinauit, sic Iodoc. Lorich. *in thesaur verb. testam. nu.* 17. & facit pro hac sententia *l. sum vnus, l. à filio, l. alimenta, ff. de aliment. & cib. leg.* Glos. *in cap. Religiosus, de testam. in 6.* dicit, quod d. officium non transeat ad hæredes, nisi testator expresserit, & hoc etiam tenet Sylu. *verb. testam. 2. q. 4.* per illum tex. Alij putant transire ad hæredes re non integra, at re integra, non transit, sed extinguitur per mortem ipsius executoris, aut alio modo. Quantum ad successorem dicit Sylu. *loco citato* post Zabarell. *in Clem. 1. de test.* & approbat Iodoc. *loco cit.* quod si Prælatus aliquis sit institutus executor, ipso decedente, eius successor officium subire debet, nisi constet testatorem, tantum personam Prælati, non dignitatem instituere voluisse.

85 Quæres 2. an executor agere possit contra hæredem? Resp. affirmatiuè, maximè in relictis ad pias causas *l. si quis, C. de Episc. & cleric.* & tradunt ibid. Doctores; item habet actionem contra hæredem quoad ea, quæ sibi à testatore relicta sunt, sicut omnis legatarius contra eum, qui habet legatum. Non potest tamen agere quoad alia si esset simplex minister; tunc enim non habet actionem contra hæredē, sed potest iudicis officium implorare, contra detinentes bona defuncti, sic post Dyn. Bart. & alios tradit Sylu. *loco cit. q. 5.*

86 Quæres 3. an executor possit rem defuncti vendere, vt eius voluntatem exequatur? Resp. quod executor vniuersalis pro executione vltimę voluntatis defuncti, potest eiusdem defuncti bona vendere, imò omnia, si omnia esset distrahenda, vt si danda essent pauperibus, *l. si quis ad declinandam, C. de Episc. & cleric.* Hoc tamen non licet executori speciali, nisi testator hoc specialiter concesserit. In his tamen præualebit Magistratus, aut Episcopi loci auctoritas, qui decernent, quid sit vtilius. Iodoc. post Sylu. vbi supra.

87 Quæres 4. quando executor teneatur testamentum, seu testatoris voluntatem exequi? Resp. quod fieri debet secundum tempus à testatore præscriptum, quod si testator tempus non præscripserit, legata soluenda sunt intra 6. menses, per textum apud Sylu. *vbi supra q. 6.* à die insinuationis, seu publicationis testamenti. Quod si per annum à die monitionis sibi factæ per iudicem non implet quæcunque relicta, tota hæreditate priuatur, & deuoluitur ad substitutos, vel si non sunt, deuoluitur ordine seruato ad cohæredes, vel alios, iuxta dispositionem *auth hoc amplius C. de fideicomm.* Licet possit iudex ante dictum tempus, cogere executores, & hæredes alio remedio, vt obseruat Sylu. *d. q. 6. in fine.*

88 Quæres 5. quomodo se gerere debeat executor in distributione bonorum? Resp. quod id facere debet, quod testator iussit. Quod si ipsius fidei, ac discretioni commisit, debet ea dare pauperibus, & ad alios vsus pios applicare. Quod etiam intelligi debet de reliquis ex summa destinata pro debitorum solutione, si numerum debitorum excedit. Inter pauperes potest executor etiam se ipsum, suosque liberos, ac propinquos numerare, Iodoc. *verb. elee. mosina, n.* 10. Sylu. *eod. verb.* & alij commu-

niter. Notat Sylu. *dicto verb. testamentum* 2.*q*.7. quod licet executor nihil dare possit spurio defuncti, de iure ciuili, quia hoc iure nil spurius capere potest; tamen iure canonico dari debent alimenta, quod etiã obseruat Iodoc. *d. verb. testamentum, n.* 17. *vers. undecimò in fine.*

89 Quæres 6. an executor testamentarius, aut hæres peccet mortaliter quando est negligens in distributione eleemosinarum, in solutione legatorũ, & in alijs ad suum officium spectantibus? Resp. affirmatiuè, si negligentia est notabilis. Ratio clara est, quia qui notabiliter est negligens in suo officio maximè graui, vt est hoc, ex quo sequitur notabile damnum tum animæ defuncti, tum legatarijs, pauperibus, &c. non potest non peccare mortaliter. Quocirca si testator apposuit pœnam negligenti, eius reus erit. Alias etiam pœnas ei Episcopus, vel alius iudex imponere poterit, postquam eum monuit, vt intra tantum tempus legata soluat, aliaque sibi commissa faciat. Quod si hæres sit filius, & ob negligentiam, aut contumaciam mereatur hæreditate priuari, etiam tota, legitima ei seruanda est, vbi hæreditas est diuidua, secus vbi indiuidua est, seu vbi diuidi non potest, vt est hæreditas Regni, Ducatus, Vniuersitatis, &c. Iodoc. *vbi supra, vers. decimò tertiò*, Sylu. *supra q.* 16. & alij passim. Notat Sylu. *qu.* 12. Iodoc. *vers. vlt.* quod legata soluenda sunt impensis hæreditatis, si Legatarij procul sint, secus si prope sint. Quod si res in specie sit legata, & pereat sine culpa hæredis, aut executoris, cessat obligatio solutionis, quod non currit in legatis vniuersalibus.

§. XV. *De deuolutione executionis testamenti ad Episcopum.*

90 DE hac materia, hæc iure canonico statuuntur. cap. *nos quidem, de testam.* vbi sic dicitur. *Quamobrem te hortamur, vt eam commoneas, quatenus infra annum, monasterium, quod iussum est, debeat ordinare, & cuncta secundum voluntatem defuncti, sine altercatione construere. Quod si infra prædictum tempus, siue in loco, quod constitutum fuerat, seu si ibi non potest, alibi placet ordinari, tecum implere neglexerit: tunc per te ædificetur, & omnia per te loco ipsi, sine diminutione qualibet assignentur. Sic enim secundum pijssimas leges dilatat defunctorum pias voluntates, Episcopali decens est studio adimpleri.* Vbi dicta verba sic summantur. *Si infra annum à die monitionis, non fit executio testamenti per debentem exequi, deuoluitur executio ad Episcopũ.* Ec cap. *si hæredes, eod.* sic habetur. *Si hæredes iussa testatoris non adimpleuerint, ab Episcopo loci illius, omnis res, quæ eis relicta est, canonicè interdicatur, cum fructibus, & cæteris emolumentis: vt vota defuncti adimpleantur.* Et sic tradunt Doctores ibid.

91 Quæres 1. an necessaria sit monitio, vt data hæredis, aut executoris negligentia, exequendi potestas ad Episcopum deuoluatur? Resp. affirmatiuè, constat ex illis verbis, *vt eam moneas*, & tradunt DD. *in auth. hoc amplius, C. de fideicom.* quibus addo Guliel. Benedic. *in cap. Raynutius, verb. & absque liberis, 2. à n.* 198. Menoch. *de arbitr. casu* 198 *à n.* 58. & Barbos. *de offic. & potest. Episc. p.* 3. *allegat* 82 *n.* 24. Vbi *n.* 25. bene notat post Cened. *ad decretal. collect.* 114. *n.* 3. & alios, quod non requiruntur plures monitiones, sed vnica satis sit, à iudice personaliter facienda.

92 Quæres 2. quando incipiat currere dictus annus? Resp. quod currere incipit à die monitionis per iudicem factæ; vnde non currit contra ignorantem, nec contra legitimè impeditum. Tiraquell. *de retractu lign.* § 35. *glos* 4. *n.* 2. 4. *&* 5. Surd. *de alim. tit* 8. *priuil.* 35. *n.* 7. Steph. Grat. *discept. forens. cap* 73. *n.* 11. *cum seq.* Spin. *in spec. testam. glos.* 28. *n.* 9. Crass. *lib.* 2. *in art. de execut. vlt. volunt q.* 5. *n.* 5. Ceual. *commun. contra commun. qu.* 374. Cald. Pereira *de renouat. emphyt. q* 5. *n.* 27. & alij contra Zabarell. *in cap. nos quidem, n.* 4. Bald. *in l. captatorias, ad fin. C. de testam. milit.* & Felin. *in cap. cum inter, n.* 20. *limit.* 3. *de except.* Obseruat Barbos. *d. allegat.* 82. *n.* 23. quod dictus annus, potest à iudice restringi. Igitur elapso anno, dato hæredi, aut executori testamenti ad illud exequendum, executio ad Episcopum deuoluitur, non solum

quoad

qhoad legata pia, verum etiam quoad prophana, vt obseruat Sylu. *d. verbo testamentum, q.* 8. Iodoc. *d. verb. testam. n.* 18. *vers. secundò*. Notat idem Sylu. *loco cit.* quod hodie communiter Episcopi habent statuta, vt tempus currat à die mortis admonendo generaliter quoscunque, & tunc certum est, quod post annum à die mortis deuoluitur executio ad Episcopum, quia tunc tempus incipit currere à die mortis.

93 Quæres 3. an impedito currat tempus, vt si executor non soluat legata intra annum, vel alia non exequatur, quia non potuit bona defuncti vendere, vel aliàs impedimentum superare non potuit. Pro solutione huius difficultatis notandum est ex Sylu. *loco citato*, quod tempus dupliciter limitari potest. 1. In odium negligentium, & tunc impedito non currit, vbi enim est impedimentum, ibi negligentia non est. Et in hoc sensu currit hoc axioma: *impedito, non currit tempus, l.* 1. *§. fin. C. de annali except.* & cap. *quia diuersitatem, de concess. prabend.* & cap. *fin. de elect.* Limitat Tiraquel. *de retractu lign. §.* 35. *glos.* 4. *n.* 29. quando impedimentum non est affectatum. Verum quando tempus non limitatur in odium negligentiæ sed in fauorem alterius, etiam impedito currit. In nostro autem casu videtur præfixum in odium negligentiæ.

94 Quæres 4. an quando quis reliquit 100. pauperibus per Sempronium declarandis, si Sempronius intra annum declarationem non faciat, possit Episcopus, vigore dictorum canonum, & sui statuti monentis testamentorum executores, eam declarationem facere? Duas de hac re inuenio sententias. Vna est Rondin. *in prompt. recept. sentent. tom.* 1. *tit.* 42. *n. vlt.* quem refert, & sequitur Barbos. *de offic. & potest. Episc. part.* 3. *allegat.* 82. *n.* 25. *in fin.* quod tunc Episcopus possit dictã declarationem facere, per iuris deuolutionem ad ipsum. Altera est Sylu. *d. verb. testam. q.* 8. *dicto* 2. quod non possit Episcopus eam declarationem facere, & probat ex Bart. *in l. cum quidam, ff. de leg.* 1. & ex Panorm. *in cap nos in quidem.* Et ratio Sylu. videtur conuincens, quia dicta iura, & Episcopi statutum, non procedunt in casu declarationis, seu electionis pauperum, sed in casu executionis, habens autem declarare, non est executor, *sicut* (inquit Sylu.) *dicimur differentiam inter iudicem qui declarat, & executorem C. de executore rei iudic. l. executorem, & ita tenet summ. Angel. quam sequitur Rosel. &c.* Notat etiam & bene ibid. Sylu. quod deuolutio ad Episcopum habet locum non solum in legatis ad pias causas, verum etiam in aliis, & quod Episcopus potest in hoc se intromittere siue ex officio, siue actione intenta per legatarios.

95 Quæres 5. an Episcopus possit se intromittere, quando testator expressè prohibuit, vt si dicat in testamento, quod eius voluntas exequatur per hæredem, aut per executorem, modo sibi bene viso, ita quod Episcopus nullo modo possit in hoc se ingerere, neque quoad executionem faciendam, neque quoad petitionem rationis & quod hæres, vel executor nullo modo teneantur reddere rationem Episcopo petenti? Resp. cum Sylu. qui secutus Panorm. *in cap. tua nobis, de testam.* dicit, quod quoad compulsionem executorum non valet ea testatoris expressio, quia sicut si ipse viueret non posset se eximere à foro Episcopi, ita nec subtrahere potest executorem, ex *d. cap. tua nobis.* Quantum ad deuolutionem executionis, dicit idem Sylu. cum Panorm. quod si testator prouidit de alio executore in casu negligentiæ primi, ille erit executor, non Episcopus, *arg. l. nulli, & l. si quis ad declarandum, C. de Episc. & cleric.* Quòd si solum prohibuit ne Episcopus exequatur, non prouiso de alio executore, tunc in legatis ad pias causas adhuc exequetur Episcopus, ex *auth. de Eccles. & ex cap tua nobis, de testam.* Demum si testator prohibuit rationem reddi ordinario, adhuc tenetur eam reddere executor, si ex indebita administratione deliquit, quia non est verisimile, quod testator potuerit illam clausulam in elusionem officij Pontificalis, & propriæ voluntatis, nec potest testator impedire ordinarij officium, quod sibi de iure competit, vt constat ex iuribus in principio huius §.

relatis. Quodsi in eo casu executor debitè administret, nec offenditur testatoris voluntas, non poterit ordinarius, se intromittere. Quod si testator executori remisit onus reddendæ rationis Episcopo, quando executor fideliter omnia administrat, non obligatur ad rationem reddendam. Vbi vero negligentiæ, aut fraudis reus erit, Episcopus ab eo rationem expostulabit, & executionem ad se reuocabit. Sylu. *loco citato*, Iodoc. *d. verb. testam. n. vlt.*

§. XVI. Soluuntur aliqua quæsita de testamentis.

96 QVæres 1. ante quem iudicem testamentum sit publicandum? Resp. quod testamentum clerici, vel pietatis causa factum publicari debet coram iudice Ecclesiastico, vt tradunt Gutier. *pract. lib. 2. q. 48. n. 2.* Ratio clara est, quia sicut iudex Ecclesiasticus solus est competens respectu clerici, & rei ad pias causas spectantis, ita solus iudex Ecclesiasticus est iudex competens dispositionis, seu voluntatis eiusdem clerici, tametsi dispositio non respiciat causas Ecclesiasticas, sed prophanas. Maior difficultas est à quo fieri debeat publicatio testamenti laici, in quo clericus hæres constituitur. Ad quam dico debere fieri per iudicem sæcularem. Sic fusè probat Couar. *pract cap. 8. n. 1. & 2.* vbi citat Bart. Corn. Bald. Gulielm. Benedict. Ioan. Andr. Steph. Aufrer. Barbat. & alios. Pro qua vide Soar. de Pace *in pract. to. 2. prælud. 2. n. 14* Perez *tit. 2. lib. 5. ordin.* Gutier. *d. q. 48 n. 1.* & Rodriqu. *to. 2 Q. R. q. 62. art. 12.*

97 Quæres 2. vnde extrahi debeat quarta bonorum, quæ dari debet alteri coniugi superstiti superuiuenti pauperi? Vt resolutionem capias nota quid disponatur in *auth. præterea C. vnde vir, & vxor*, vbi sic dicitur. *Præterea si matrimonium sit absque dote, coniux autem præmoriens locuplex sit, superstes vero laboret inopia, succedet una cum liberis communibus, alteriusue matrimonij in quartam, si tres sint, vel pauciores. Quod si plures sint, in virilem portionem, vt tamen eiusdem matrimonij libe-ris proprietatem seruet, si extiterint, his vero non extantibus, vel si nullos habuerit, potietur etiam dominio, & imputabitur legatum in talem portionem.* Hoc supposito inquiritur, ex quo detrahi debeat illa quarta bonorum, an ex legitima filiorum, an ex legatis, an ex toto corpore hæreditatis? Et dico cum Gregor. Lopez *l. 7. tit. 13. par. 6.* cum Tello *l. 9 Tauri n. 31.* & alijs, quod detrahi debet ex toto corpore hæreditatis, & postea deducentur legitimæ, legata, &c. Ratio est, quia sicut debita orta ex contractu soluuntur ex toto corpore hæreditatis, vt obseruant præfati DD & alij communiter, ita debita legalia, quale est hoc.

98 Quæres 3. quis debeat probare vitium testamenti? Resp. ex *l. si scriptum, C. de probat.* quod pertinet ad obijcientem, sic enim ibi in summa dicitur. *Testamento vitium inuisibile obijciens, illud probabit. Et testamentum impugnans causam ostendat quare viribus careat.* Quare afferenti testamentum nullum, incumbit onus probandi, Vantica *de nullit. tit. à quo, & à quibus, n. 4.* Mascard. *de probat. concl 1110. aliàs 1115. n. 1.* In dubio tamen sumenda est interpretatio, qua testamentum sustineatur. Menoch. *lib. 4. præsumpt. 10. n. 11. & præsumpt. 21. n. 24.* Nam in dubio præsumtur validum. Mantica *de coniect. vlt volunt. lib 2. tit. 9.* Mascard. *de probat. concl. 1353. alias 1359. n. 1.* Notat etiam Mantica loco citato *tit. 2. n. 1. lib. 6.* quod testamentum inter liberos quibuscunque indicijs probari potest.

99 Quæres 4. an quando quis cœpit facere testamentum inter liberos cum sufficienti numero testium, & solemnitate legitima, non potuit tamen perficere, nec consumare morte præuentus, valeat in dubio, si non constiterit, quod testator volebat vlterius procedere? Resp. affirmatiè per Anton. Gom. *l. 3. Tauri, n. 18.* Boer. *decis. 240. n. 5.* Tiraquel. *de priuil. pia causa priuil. 7. n. 2.* Burg. de Paz *conf. 1. n. 1.* de quo aliqua supra.

100 Quæres 5. an filius grauatus à patre restituere hæreditatem, possit duas quartas detrahere, scilicet legitimam iure na-

naturæ debitam, & quartam Trebellianicam ? Resp. affirmatiuè vt apertè colligitur ex cap. *Raynutius, de testam.* vbi apertè dicitur, quod filius rogatus à patre de restituenda hæreditate detrahit quartam iure naturæ debitam, & Trebellianicam, vt summat Barbos. *in collect. dicti cap. Raynutius*, & tradunt ibid. DD. & alij plures, quos colligit idem Barbos. *ibidem n.* 3. Quæ resolutio communis est, de iure canonico, quamuis Antoninus Thesaur. *decis.* 141. *n* 8. & Baptista Costa *de facti scientia, & ignor. distin.* 2. *n.* 14. *cent.* 2. putent, quod filius rogatus purè vt restituat, vnam quartam dumtaxat detrahere possit. Sed primum est verius, & traditur etiam in cap. *Raynaldus, de testam.* vbi in summa dicitur. *Filius rogatus restituere hæreditatem detrahit tertiam iure naturæ, & quartam Trebellianicam.* Legitimâ autem dicitur modo tertia, modo quarta, secundum diuersa iura, de quibus supra.

§. *XVII. Explicantur commoda, & incommoda hæredis facientis, aut non facientis inuentarium.*

101 OLim duæ erant constitutiones circa deliberationem hæredis de acceptanda, vel non acceptanda hæreditate, in vna concedebatur annus, ad deliberandum vtrum expediret adire, an repudiare hæreditatem. Altera qua consulebatur hæredibus ne inopinatè se immiscerent hæreditati alienæ, ex quibus confecta est egregia constitutio, quam habes *l. scimus, C. de iure deliberandi*, in qua inductum est, quod certus de viribus hæreditatis, potest eam adire, vel repudiare pro libito voluntatis, absque alia solemnitate, prout sibi magis expedire videbitur. Quod si hæres sit dubius de eiusdem hæreditatis viribus, si vult cautè agere, vt non teneatur vltra vires hæreditatis, debet inuentarium conficere, sic habes in *d. l. scimus*, vbi sic scribitur. *Cũ igitur hæreditas ad quemdam, siue ex testamento, siue ab intestato sit delata, siue ex asse, siue ex parte, si quidem vetta via ad re maluerit hæreditatem, & spe certissima hoc fecerit, vel se se immiscuerit, vt non postea eam repudiet, nullo indiget inuentario, cum omnibus creditoribus suppositus sit, vt potè hæreditate ei ex sua voluntate infixa. Similique modo si non titubante animo, respuendam, vel abstinendam esse crediderit hæreditatem, & apertissimè intra trium mensium spatium, ex eo ei cognitum fuerit scriptum se esse, vel vocatum hæredem ei renuntiet, nullo ex hoc inuentario faciendo, nec ex alio circuitu expectando, sit alienus ab huiusmodi hæreditate, siue onerosa, siue lucrosa sit. Sin autem dubius est, verum nè admittenda sit, nec ne defuncti hæreditas, non putet sibi esse necessariam deliberationem, sed adeat hæreditatem, vel se se immisceat, omni tamen modo inuentarium ab ipso conficiatur, vt intra triginta dies post apertas tabulas, vel postquam nota fuerit ei apertura tabularum, vel delatam sibi ab intestato hæreditatem cognouerit, numerandos, exordium capiat inuentarium.*

102 Quæres 1. quænam debeat esse forma dicti inuentarij? Resp. quod forma traditur in eadem lege scimus, vbi post verba n. præcedenti relata habetur. *Hoc inuentarium intra alios sexaginta dies modis omnibus impleatur, sub præsentia tabulariorum, cæterorumque, qui ad huiusmodi confectionem necessarij sunt. Subscriptionem tamen supponere hæredem necesse est, significantem & quantitatem rerum, & quod nulla malignitate circa eas ab eo facta, vel facienda, res apud eum remaneant, vel si ignarus sit litterarum, vel scribere præpediatur, speciali tabulario ad hoc solum adhibendo, vt pro eo litteras supponat, venerabili signo crucis antea manu hæredis præposito, testibus videlicet assumendis, qui hæredem cognoscant, & iubente eo, tabularium pro se subscribere interfuerint. Sin autem à locis in quibus res hæreditariæ, vel maxima pars earum posita est, hæredes abesse contigerit, tunc eis vnius anni spatium à morte testatoris numerandum damus ad huiusmodi inuentarij consumationem. Sufficit enim præfatum tempus, etsi longissimis spatijs distant, tamen placuit dare eis facultatem inuentarij conscribendi, vel per se, vel per instructos procuratores in loca, vbi res positæ sunt, mittendos.*

Quæ-

103 Quæres 2. an hæres qui inuentarium confecit, teneatur vltra vires hæreditatis? Resp. negatiuè, imò vtitur Falcidia, & satisfacere potest legatarijs, & creditoribus, qui prius venerint, licet alij posteriores in tempore fuerint; reseruantur tamen posterioribus creditoribus iura sua, & opportunis remedijs contra legatarios, quibus prius satisfactum est, agere possunt, sed contra ipsum hæredem, vel eum qui emit ab eo, regressus non datur, ita habetur in d. lege *scimus, §. etsi præfatam*, vbi totum, quod dictum est expressè, licet fusius dicitur, & tradunt ibidem Alex. & cæteri Doctores.

104 Quæres 3. ex quo deduci debeant expensæ factæ in funere testatoris, in confectione inuentarij, & in alijs rebus necessarijs? Resp. quod ante omnia deduci debent ex hæreditate, sic decernitur in eadem *l. §. in computatione*, vbi sic legis. *In computatione autem patrimonij damus ei licentiam excipere, & retinere quicquid in funus expendit, vel in testamenti insinuationem, vel inuentarij confectionem, vel in alias necessarias causas hæreditatis, approbauerit se persoluisse. Si vero ipse aliquas contra defunctum habebat actiones, non ea confundantur, sed simile cum alijs creditoribus per omnia habeat fortunam: temporum tamen prærogatiua, inter creditores seruanda.*

105 Quæres 4. an creditores, & legatarij probare possint maiorem esse hæreditatem, seu maiorem esse substantiam hæreditatis, quam sit in inuentario descripta? Resp. affirmatiuè, ita quod si hæres dolum fecerit, in duplum refundet. Sic dicitur in *d l. scimus, §. licentia*, per verba sequentia, *Licentia danda creditoribus, seu legatarijs, vel fideicommissarijs, si maiorem putauerint esse substantiam à defuncto derelictam, quam hæres in inuentario scripsit, quibus voluerint legitimis modis, quod superfluum est, approbare, vel per tormenta forsitan seruorum hæreditariorum secundum anteriorem nostram legem, qua de quæstione seruorum loquitur, vel per Sacramentum illius si alia probationes defecerint, vt vndique veritate exquisita, neque lucrum, neque damnum aliquod hæres ex huiusmodi sentiat hereditate, illo videlicet obseruando, vt si ex hæreditate aliquid hæredes subripuerint, vel celauerint, postquam fuerint conuicti in duplum hoc restituere, vel hæreditatis quantitati computare compellantur.*

106 Quæres 5. an hæres conueniri, aut molestari possit intra tempus datum ad confectionem inuentarij? Resp. quod intra tempus datum ad inuentarij confectionem, non potest hæres neque à creditoribus, neque à legatarijs molestari; vnde pro tunc non currit creditoribus tempus agendi, sic statuitur in *d. l. scimus, §. donec*, quatenus dicitur. *Donec tamen inuentarium conscribitur, vel si res præsto sint, intra tres menses, vel si absuerint, intra annuale spatium secundum anteriorem distinctionem, nulla erit licentia neque creditoribus, neque legatarijs, vel fideicommissarijs, eos vel inquietare, vel ad iudicium vocare, vel res hæreditarias quasi ex hypothecarum auctoritate vendicare: sed sit hoc spatium ipso iure per deliberationem hæredibus concessum, nullo; ex hoc interuallo creditoribus hæreditarijs circa temporalem præscriptionem præiudicio generando.*

107 Quæres 6. quænam sit pœna hæredis inuentarium non facientis? Resp. quod hæres, qui solemniter inuentarium non facit, tenetur in solidum creditoribus, & Falcidiam non detrahit, sic habetur in *d. l. scimus, §. sin vero*, vbi hæc habentur. *Sin vero postquã adierint, vel se se immiscuerint præsentes, vel absentes inuentarium facere distulerint, & datum iam à nobis tempus ad inuentarij confectionem effluxerit: tunc ex eo ipso, quod inuentarium secundum formam præsentis constitutionis non fecerint, & hæredes esse omnimodo intelligantur, & debitis hæreditarijs in solidum teneantur. Nec legis nostræ beneficia perfruantur, quam contemnendam esse censuerunt.*

108 Quæres 7. an tempus ad deliberandum possit esse maius, quam supradictum, ex Principis, vel iudicis concessione? Resp. affirmatiuè, ita habetur in eadem *lege scimus, §. & hæc quidem*, vbi hæc habentur. *Sed quia quidam, vel vana formidine, vel callida machinatione pro deliberando*

vandonobis supplicandum necessarium esse exsistimet, quatenus eis liceat annale tempus tergiuersari, & hæreditatem inspicere, & alias contra eam machinationes excogitare, & eandem deliberationem flebilibus assertionibus repetita prece sæpius accipere; ne quis nos putauerit antiquitatis penitus esse contemptores, indulgemus quidem eis petere deliberationem, vel à nobis, vel à nostris iudicibus, non tamen amplius ab imperiali quidē culmine vno anno, à nostris vero iudicibus nouem mensibus, vt neque ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur, sed etsi fuerit datum, pro nihilo habeatur. Semel enim, & non sapius, eam peti concedimus.

QVAESTIO II.

De Legatis.

§. I Quid sit legatum, & quibus verbis concipiatur.

109 LEGATVM dicitur à *lego, as*, quod & mittere significat, & in hoc casu est testamento aliquid alicui relinquere. Definitur legatum in *l. legatum, ff. de legat.* 2. *Legatum est quædam donatio, testamento relicta.* Debetur autem legatum post mortem testatoris, & post aditam hæreditatem ab hærede, quocirca dictæ definitioni addi solet communiter: & ab hærede præstanda, *Inst. de legat.* §. 1. Legatum, & fideicommissum, quantum ad hoc confunduntur, *l.* 1. *ff. de legat.* 1. quia tam legatum, quam fideicommissum ex fide hæredum, aut executorum pendet. Dicitur legatum *donatio*, non simpliciter, sed *quædam*, vt intelligatur distinctio inter legatum, & donationem tum inter viuos, tum causa mortis; nam donatio inter viuos habet effectum independenter à morte donantis, non sic legatum, & donatio causa mortis. Differunt donatio causa mortis, & legatum, quod donatio causa mortis quandoque præstatur à defuncto, quandoque ab hærede; nam ipse defunctus quandoque rem donat, quando mandat hæredi vt donet. At legatum à solo hærede præstatur, vt aduertit glos. *in d. l legatum.*

110 Concipitur autem legatum quibuscunque verbis sufficientibus ad exprimendam dictam donationem, vt lego, dono, dari iubeo, volo, rogo, posco, opto hoc aut illud, nominatim illa exprimendo. Et hoc multipliciter, vt bene aduertit Sylu. *verb. legatum 1. q. 1.* Iodoc. Loric, *in thesauro, verb. eod. n. 2.* Primò purè, vt lego tali 100. & hoc legatum statim post mortem testatoris dandum est legatario. Secundò potest fieri legatum in diem certam, vt lego tali ad Pascha, vel quando erit annorum 25. &c. & hoc etiam legatum cedit legatario post mortem testatoris, quod si legatarius ante diem, vel annum nominatum moriatur, legatum dari debet eius hæredibus, *l vnica, §. cum igitur, C. de cap. toll.* Idem dicit Sylu. quando legantur fructus, qui nascentur ex tali fundo, quia licet moriatur legatarius, tamen ad eius hæredes transmittitur; Idem etiam est dicendum de legato facto Titio quando morietur, vel cum mortuus fuerit, quia licet sit incertum quando morietur, est tamen certum, quod morietur, ac proinde legatum est in diem certum, & sic transmittitur ad hæredes legatarij. Tertiò, fit in diē incertam, vt cum quis legat 100. dandā Titio quando vicerit inimicum, vel quando duxerit vxorem, vel si ingrediatur Religionem, &c. & hoc legatum cum resoluatur in conditionale, sapit naturam illius de quo postea. Quartò fit sub conditione, per dictionem *si*, vt lego tibi 100. si filiam

meam

meam duxeris; vel per dictionem *cum*, vt lego tibi 100. cum fueris 20. annorum; nam tunc ineſt hæc conditio dum complebitur 20. annus & non aliter, *l. fin. C. de legat.* Aduertit Sylu. & Iodoc. *loco cit.* hoc fallere in libertate, vt cum teſtator dicit: Seruum meum liberum eſſe iubeo, cum filius meus fuerit 20. annorum, quia hoc legatum potius reſolui videtur in diem, quam in conditionatum, *l. fideicommiſſoria*, C. *de fideico.* Quintò fit purè, & ſub conditione ſimul, vt ſi aliquid alicui legatum ſit in ſingulos annos; tunc enim plura ſunt legata; nam in primo anno legatum erit purum, in ſequentibus conditionale ſi viuat; vnde eo mortuo non tranſmittitur ad hæredes, *l. ſi in ſingulos, ff. de ann. leg.* Igitur talis eſt natura legati conditionalis, quod non cedit legatario antequam conditio purgetur, nec ante illud tempus tranſmitti poteſt ad hæredes, ſed remanet apud grauatum, & ſi antequam conditio impleatur, legatarius moriatur, remanet eiuſdem grauati, de his legatis conditionalibus cõſtat ex dictis ſupra de contract. conditionali, claritatis tamen gratia vnum, vel alterum quæſitum pono.

111 Quæres 1. an qui legatum facit Eccleſiæ, vt in ea ſepeliatur, debeatur tale legatum tametſi in Eccleſia non ſepeliatur, ex eo, quod in excommunicatione mortuus eſt? Reſp. affirmatiuè, tametſi conditio non impleatur, quia tunc ea conditio eſt impoſſibilis, vel contra honeſtatem quæ cenſetur pro non adiecta, eſt autem contra honeſtatem, & decentiam, quod excommunicatus, vel qui ſe ipſum occidit ſepeliatur in loco ſacro, & ſic tenent Bart. poſt Dyn. *in l. miles §. ream ff. de adult.* Bald. *in l. ſi quis ad declinandam, C. de Epiſcopis, & clericis*, & in *l. 1. C. de his quæ pœn. no.* Sylu. *verb. legat. 1. q. 6.* Iodoc. Lorich. *verb. legat. n. 4. verſ. 5.* & alij. Ratio eſt, quia in legatis factis Eccleſiæ duplex fauor attenditur, ſcilicet legantis, & cui legatur, & licet in dicto caſu ceſſet fauor legantis, remanet tamen fauor Eccleſiæ cui legatum factum eſt.

112 Quæres 2. an teneat legatum factum ſub conditione, quod aliquid fiat, quod iam factum eſt, vt quod fiat altare in tali loco in honorem talis ſancti, quod iam factum eſt? Reſp. cum diſtinctione, vel enim illud altare factum eſt ab ipſo & tunc tale legatum non valet, ſed efficitur caducum per *l. conditionem, ff. de condit. & demonſtr.* & ibi tradit Bart. quem refert, & ſequitur Syl. *vbi ſupra q. 7.* nam in tali caſu illud legatum cenſetur factum vel ad aliquam pœnam vitandam, vel ex obliuione facti, &c. Quod ſi ab alio factum ſit, tunc non cenſetur legatum caducum, ſed tenet, & vel aliud altare fieri debebit in honorem dicti Sancti, vel de conſenſu Epiſcopi, & hæredum poterit in aliud commutari.

113 Quæres 3. an relictum in diem, ſi fructiferum ſit, debeatur cum fructibus intermedij temporis? Procedit quæſitum de relicto in diem certum, non incertum, quod legato conditionato æquiparatur. Hoc poſito, diſtinguitur, vel enim eſt relictum in gratiam legatarij, puta quia puer, & tunc debentur fructus temporis intermedij, vel dies appoſitus eſt in gratiã hæredis, & tunc dicti fructus non debentur. Pro quo Sylu. q. 2. refert *l. in fideicommiſſaria, ff. ad Treb. & l. in fideicommiſſi, §. eum Pollidius, ff. de vſuris, &c.*

114 Quæres 4. an teneat legatum factum vxori ſub conditione ſi caſtè vixerit, & ipſa tranſit ad ſecunda vota? Bart. *in l. mulier, §. cum proponeretur, ff. ad Treb.* putat legatum deberi, cum per tranſitum ad ſecundas nuptias non deſinat caſtè viuere. Limitat Syl. *q.* 5. niſi aliud ſenſerit teſtator, vel habeat vſus loquendi; voluntas namq; teſtatoris ſeruanda eſt, cum habetur: Si autem legatum hoc modo eſſet nuncupatum lego 100. vxori meæ, ſi vidualem vitam egerit, vel donec ſecundò nupſerit; tunc amittitur legatum ſi vxor ſecundò nubat. Per Couar. *de ſponſ. p. 2. cap. 3. §. 9. n. 23. verſ. quintò.* Villalob. *commun. opin. to. 1. lib. 5. tit. 5. n. 1.* & alij.

115 Quæres 5. an teneat legatum alicui factum ſub conditione ſi liberos habuerit, vel ſi nupſerit, & ille religionem ingrediatur? Reſp. affirmatiuè cum Sylu. *verb. hæreditas 4. q. vlt.* Vbi aduertit, quod

ſi

si alicui relinquantur 100. si nupserit, & 50. si religionem ingrediatur, adhuc debebuntur 100. si ingrediatur religionem. Ratio est, quia conditio retardans à religionis ingressu censetur pro non adiecta, & id quod debetur ratione matrimonij corporalis, à fortiori debetur ratione matrimonij spiritualis. idem repetit Sylu. *verb. legatum* 1. *q.* 9. & communiter ab omnibus tenetur.

116 Quæres 6. an legatum conditionatum extinguatur si legatarius præmoriatur antequam conditio verificetur? Certum est, quod quando legatum est absolutum, & legatarius moritur ante legantem, extinguitur, & remanet apud grauatum. Ratio clara est, quia tunc legatarius nullum acquisiuit ius, quod ad suos hæredes transferat. Difficultas est, quando legatum est conditionatum. Et distinguendum est cum Panorm. *in cap. nos quidem de test.* Sylu. *d. verb. legatum*, 1. *q.* 10. & alijs. Nam vel legatum factũ est personæ intuitu animæ, quia alij personæ fuisset relicturus, & tunc moriente illa persona, legatum conuerti debet in alium vsum pium, vt sic testatoris voluntas impleatur. Ex quo infert Sylu. quod si legatum factum ciuitati ob perpetuam memoriam defuncti non possit in loco deputato, seu designato impleri, debeat in alio. Si vero legatum relictũ fuit sola personæ contemplatione, vel collegij certi, sine respectu ad piam causam, tunc deficiente legatario expirat legatum, & remanet apud grauatum, *l. pater §. Tusculanus, ff. de leg.* 3. In dubio autem præsumendum est in fauorem animæ; quãdo namque agitur de fauore animæ extẽsio fit etiam in odiosis, & pœnalibus. Aym. *de antiquit. temp. p.* 4. *§. videamus.* Couar. *de sponsal. p.* 2. *cap.* 6. *n.* 12. & alij.

117 Quæres 7. an legatum vitietur ex falsa causa, aut ex falsa demonstratione? Resp. negatiuè, modo aliunde constet de mente, & voluntate testatoris, voluntas namque præferenda est verbis ait Mendez à Castro *in praxi Lusit. lib.* 3. *cap.* 15. *n.* 12. & declaratur ex coniecturis. Surd. *decis.* 7. *n.* 12. Vnde tenet legatum in quo quis legat equum emptum à Titio, cum sit emptus à Mæuio, modo constet de equuo. Item valet legatum ex falsa causa sic factum. Lego 100. Titio à quo recepi tale seruitium, cum tamen non acceperit. Sic habetur *Instit. de legat. §. huic proximo*, vbi dicitur. *Falsa demonstratione legatum non perimi, &c.* & *§. sequenti*, dicitur. *Longe magis legato falsa causa adiecta non nocet* &c. Idem dic de legato in quo erratur in nomine, pronomine, agnomine, & cognomine, *Instit. eod. §. si quis*, vbi sic habetur. *Si quis in nomine, cognomine, pronomine, agnomine legatarij testator errauerit, cum de persona constat, nihilominus valet legatum. Idemque in hæredibus seruatur & rectè. Nomina enim significandorum hominum gratia reperta sunt, qui si alio quolibet modo intelligantur, nihil interest.*

118 Quæres 8. an teneat legatum sub hac conditione factum si Titius acceptauerit, vel si Titius voluerit? Resp. affirmatiuè, & transibit ad hæredes, si Titius expresè noluerit, sic decernitur *l. si ita legatum sit, §. illi, ff. de legat.* 1. vbi dicitur. *Illi, si volet Stychum do: conditionale est legatum, & non aliter ad hæredem transit quam si legatarius voluerit, quamuis alias, quod sine adiectione, si volet, legatum sit ad hæredem legatarij transmittitur, aliud enim iuris est, si quid tacitè continetur, aliud si verbis exprimatur.*

119 Quæres 9. qua actione petantur legata? Resp. quod peti possunt non solum per actionem personalem, sed etiam per in rem, & per hypothecariam in res defuncti, *l.* 1. *C. commun. de legat.* & *Instit. de legat. §. nostra*, vbi dicitur. *Quibuscumque verbis aliquid relictum sit, liceat legatarijs id persequi, non solum per actiones personales, sed etiam per in rem, & per hypothecariam.*

120 Quæres 10. quando legata peti possunt? Resp. quod post aditam hæreditatem, quia legati, seu rei legatæ dominium post aditam hæreditatem transit ipso iure ad legatarium, illique fructificat, si sit res determinata, & fructifera, pro quo plura iura citat Sylu. *verb. legatum* 1. *q.* 15. vbi ponit aliquas fallentias, nam fallit 1.

quando legitur res aliena. 2. Quando legatur res in genere. 3. In legato, seu relicto alternatiuè. 4 In relicto in diem, quia nisi adueniente die transit. Aduertit Idem Sylu. *ibid. q.* 16. quod nullus est ordo in legatarijs in capiendis legatis, sed omnes æqualiter, ex *l. is cui*, §. *si plures*, *ff. vt in possess. legat.* apud eundem auctorem.

121 Quæres 11. quibus modis legatum efficiatur caducum? Resp. cum Sylu. *loco cit. q.* 17. quod tunc caducum reputatur, quando habetur pro non scripto, quod contingit tripliciter. I. Quando legatarius mortuus est, quem testator credebat viuere. II. Quando res legata non extat vt cum quis legat equum quem credit viuum, & mortuus est, vt cum quis legat aliquid determinatum, quod putat habere, & furto sublatum est. III. Quando res legata alienari non potest, vel est res sacra, quæ titulo prophano concedi non potest. Item legatum efficitur caducum, quando inter legantem, & legatarium oriuntur graues inimicitiæ: item si legatarius spernat legatum vel si conditio sub qua factum est, deficiat. Sylu. *loco cit.*

§. II. *Quis legare possit, cuique legata fieri possint.*

122 ILle omnis legare potest, qui potest testari, *l.* 1. *&* 2. *ff. de legat.* 1. vbi dicitur. *Per omnia exequata sunt legata fideicommissis. Sciendum est eos demum fideicommissum posse relinquere, qui testandi ius habent.* Ratio est, quia legata non fiunt nisi in testamentis, & codicillis, ac proinde sunt quædam testamenta diminuta, quæ subinde fieri non possunt nisi ab illis, qui testamenta facere possunt. Fallit tamen in legatis ad pias causas, de quibus infra.

123 Quæres 1. an minor, prodigus, aut furiosus, ingrediens Religionem testari, legare, ac disponere possit de suis rebus sine auctoritate tutoris? Resp. affirmatiuè vt tradunt communiter DD. quos refert, & sequitur Panorm. *in cap. in præsentia de probat.* Ioan. Andr. ibid. Sylu. *verb. legatum*, 1. *q.* 1. Modo tempore dispositionis, & ingressus, non sit furiosus. Ratio est, quia filius per ingressum Religionis eximitur tum à patria potestate, tum ab tutoris auctoritate, vt tradunt citati Doctores, & alij communiter, & colligitur ex cap. *si annum*, *de iudic. in 6.*

124 Quæres 2. de quibus bonis possit testari, & legata facere filius familias? Conueniunt omnes, quod filius familias testari possit, legataque facere de bonis castrensibus, aut quasi castrensibus, quia de his verum habet dominium, & vsumfructum, plenamque administrationem, vt tradunt DD. & nominanter Cyn. *in auth. ingressi, C. de sacrosanct. Eccl.* Item conueniunt omnes, quod filius fam. testari nõ possit, nec legata facere de bonis profectitijs, eo quod de istis nullam habeat dispositionem. Difficultas procedit de bonis aduentitijs. De quibus dicit Panorm. vbi supra, & ex eo Sylu. *loco citato*, quod bona aduentitia ingredientis Religionem indistinctè acquiruntur monasterio, nisi aliter de illis disponat ingrediens. Ratio est, quia monasterium succedit in locum patris, ac proinde vsusfructus quem habebat pater in bonis aduentitijs filij transit in monasterium. Tum quia clerici, & Religiosi sunt priuilegiati super bonis aduentitijs, vt plenam habeant ipsorum administrationem, ita quod id, quod in laicis est aduentitium, in clericis, & Religiosis reputatur castrense, vel quasi castrense.

125 Circa secundum, cui scilicet legata fieri possint, dico, quod regulariter illi legata fieri possunt, qui potest hæres institui, sic habetur. *Instit. de legat. §. legari*, vbi dicitur. *Legari autem illis solum potest, cum quibus testamenti factio est.* Vel prout dicitur in summa. *Illi possunt ex titulo legati capere, qui possunt hæredes institui.*

126 Quæres 1. an pater possit aliquid legare filijs spurijs? Resp. affirmatiuè, ratione alimentorum: item potest pater relinquere filiæ spuriæ dotem sufficientem, qua matrimonio copuletur, eo quod dos succedit loco alimentorum, Bart. *in auth. ex complexu, C. de incest. nupt.* licet spurij nequeant hæredes institui, & sint incapa-

capaces hæreditatis, vt omnes tradunt.

127 Quæres 2. an possit relinqui legatum pro Ecclesia construenda? Conueniunt communiter Doctores, quod donatio facta pro Ecclesia construenda non teneat, vt traditur cap. *Abbate, de sent. & re iudic.* ibi, *nec pro eo quod voluit* Et tradunt Menoch. *cons.* 92 *n.* 58 *cum seq.* & Gonzal. *ad reg.* 8. *Cancell. glos.* 5. §. 7. *n.* 98. quos refert, & sequitur Barbos. *in collect. d. cap. Abbate n.* 6. Rationem diuersitatis ponit Bart. *in l. seruos ad custodiam ff. de alim & cib. leg.* quia donatio requirit personam, & scientiam, ideo licet absenti donari possit, non tamen fit dominus antequam sciat & consentiat, seu acceptet, *l. absenti, ff. de donat.* Difficultas est de legato, an scilicet pro Ecclesia construenda aliquid legari possit? Et resp. affirmatiuè secundum Panorm. *in cap. nos quidem, de testam.* quod approbat Sylu. *verb. legatum* 2. *q.* 2. Item legari potest personæ incertæ, modo ex euentu certificari possit, vt si quis leget 100. illi, qui eius filiam ducet in vxorem, &c. *l. cum pater, §. surdo, ff. de legat.* 2.

128 Quæres 3. an quando legatum fit duobus, & vnus repudiat, aut moritur aut deportatur, &c. accrescat alteri? Pro intellectu difficultatis nota, quod legatarij aliquando sunt coniuncti re tantum, aliquando verbis tantum, aliquando re, & verbis simul. Illi legatarij dicuntur coniuncti re, & verbis, quando vna, eademque res eis copulatim legatur, vt lego seruum meum Titium Sempronio, & Mæuio, tunc enim & ratione vnius rei, & ratione verborum, legatarij sunt coniuncti. Tunc autem legatarij sunt coniuncti re tantum, quando solum ratione rei coniuncti sunt; non ratione verborum, vt cum dicitur. Lego Sempronio Titiũ seruum meũ, & lego Mæuio Titium seruum meum, tunc enim legatarij verbis diuisi sunt, re coniuncti. Tunc autẽ legatarij sunt coniuncti verbis tantum, quando dicitur. Lego Sempronio, & Mæuio fundum æquis portionibus diuidendum. His positis dico cum cõmuni Iuristarum sententia post Petr. de Perus. quem refert, & sequitur Sylu. *vbi supra, q.* 4. quod quando legatum est coniunctum seu quando legatarij sunt coniuncti, siue re tantum, siue re, & verbis simul, si vnus non acceptet, vel capere impediatur, accrescit alteri. Secus quando legatarij sunt coniuncti solis verbis. Vnde dicit Aretin. apud Sylu. *loco citato*, quod si quis dicat: lego filiabus meis 100. pro qualibet, licet sint verbaliter coniunctæ, non tamen re, ac proinde cuilibet debentur sua 100. nec inter illas datur ius accrescendi.

§. III. *Quid de legatis Fratribus Minoribus factis.*

129 ANtequam ad particularia quæsita accedamus, pono prius ea in quibus omnes conueniunt. Conueniunt. I. Quod fratres Minores sunt incapaces bonorum tum in particulari, tam in communi, vt constat ex Seraphici P. S. Francisci Regula, & ex *Clem. exiui de verbor. signific.* ibi: *Proinde cum vir Sanctus*, & obseruant Nauar. *commento* 2 *de Regul. n.* 3. Rodriq. *Q. R. to.* 1 *q.* 65. *art.* 3. *& to.* 3. *q.* 29. *art.* 5. Duen. *reg.* 381. *à princ.* Mench. *illustr. cap.* 32 *n.* 13. Peregrin. *de iure fisc. lib.* 3. *tit.* 24. *n.* 1. & alij passim. An autem habeant d. Fratres Minores dominium earũ rerum, quæ vnico vsu consumantur, diximus supra de dominio. Conueniunt 2. quod dicti Fratres Minores nullatenus capaces sunt successionum, & hæreditatum, nec ex testamento capere possunt Rodriq. *to.* 2. *Q. R. q.* 78. *art.* 1. *cum seq.* Nauar *cons.* 14 *de testam. in antiq.* Michael Graff. *to.* 2. *commun. opin. lib.* 6. *tit.* 14 *n.* 32. Vnde nec per fideicommissum vniuersale possunt hęredes instituí Bart. *in tract. Minoric. lib.* 1. *distinct* 2. *cap.* 1. Anchar. *in Clem. exiui, n.* 8. Duen. *reg.* 381. *ampliat.* 1. *n.* 1. & alij. Quocirca si dictorum Fratrum Monasterium, aut aliquis eorum, hæres instituatur, nullo substituto, aut cohærede assignato, testamentum erit irritum, ac proinde hęreditas ad successores ab intestato deuoluetur. Quare non tenebuntur cõferre dictis Fratribus illius hæreditatis ęstimationẽ Rodr. *d. q.* 78. *ar.* 2. Quesad. *in quæst. var. iuris cap.* 22. *n.* 16. Duen. *reg.* 381. *ampliat.* 5. *n.* 5. & Doctores in *d. Clem. exi.*

Digitized by Google

130 Quæres 1. an possint d. Fr. Minores instituí cum hac clausula, vt hæreditas vendatur, & in necessaria illorum pretium vertatur? Resp. negatiuè, colligitur ex d. *Clement. exiui*, vbi absolutè declarantur incapaces hæreditatis, ita tradit Duen. *d. reg.* 381. *ampliat.* 8. *n.* 8. subdens hoc verum esse siue hæreditas sit modica, siue opulenta, quia in *d. Clement. §. cupientes, vers. ne liceat*, solum distinguitur de legatis parui, aut magni valoris, non de hæreditate. Idem tradunt Cordub. *in regul. S. Francisci cap. 6. q. 11. puncto* 1. Rodriq. *q.* 78. *art.* 4. & alij. Valeret tamen absque dubio, si non ipsi Minores instituantur hęredes, sed alius cum onere, vt vendat hæreditatem, & pretium conuertat in necessitatem eorumdem Fratrum, Cord. *loco cit.* Rodriq. *d. q.* 78. *ar.* 4 *in fine.* Sorbus *in compend. priuil. verb. hæred. in annot. vers. si autem fratres.*

131 Quæres 2. an Ecclesia d. F. Minorum possit hæres institui? Affirmant Anton. Cuch. *lib.* 3. *instit. Maior. tit.* 1. *n.* 37. Rodriq. *d. q.* 78. *art.* 5. & alij, quia votum paupertatis, quod eos obligat vt neque in communi, neque in particulari aliquid habeant, non obligat Ecclesiam, nec eam reddit incapacem institutionis. Communior tamen sententia est, quod Ecclesia dictorum Fratrum Minorum sit incapax hæreditatis, sic tenent Anchar. *in d. Clement. exiui, n.* 7. & 8. Cordub. *d. puncto* 1. Quæsad. *in suis quæst. iuris cap.* 22. *n.* 19. Anton. Gabr. *to.* 3. *commun. opin. tit. de hæred. instituend. concl.* 1. Nam licet votum dictorum Fratrum sit personale, & non afficiat eorum Ecclesiã, afficit tamen eosdem Fratres, vt neque media Ecclesia habeant bona, cum bona Ecclesiæ, sint bona Fratrum. Idem dicendum est de annuis redditibus, quod scilicet, nec dicti Fratres, nec eorum Ecclesia capax sit annui redditus, vt habetur in eadem Clement. maximè quia annui redditus inter bona immobilia computantur. Emanuel. Soar. *to.* 2. *commun. opin. lib.* 7. *tit.* 1. *n.* 278. Tiraquel. *de retractu lign. §.* 1. *glos.* 6. *n.* 4. *cum seq.* Menoch. *de arbit. casu* 233. & alij.

132 Quæres 3. an annui redditus legati dictis Fratribus minoribus ad modicum tempus, teneant? Resp. affirmatiuè, secus si legentur ad longum tempus. Sorb. *in compend. priuil. verb. legata in annot. vers. si vero aliquid annuum non in perpetuum.* Cordub. *d. q.* 11. *puncto* 3. & alij, iuxta quem sensum sunt illi intelligendi, qui dicunt absolutè, quod valeat annuum legatum pro alimentis d. Fratrum Minorum, debent namque intelligi vt valeat d. legatum ad modicum tempus, non ad longum. Illud autem dicitur tempus modicum, quod est infra decennium, & illud dicitur tempus longum, quod est decennium, & vltra. Lap. *allegat.* 30. *in fin.* Mandos. *ad Lap. allegat.* 80. Aflict. *in tract. de iure prot. notabili* 8. *n.* 25. Boer. *decis.* 234. *n* 4. & alij.

133 Quæres 4. an repugnent paupertati Fratrum minorum de obseruantia redditus perpetui deputati non ad dictorum Fratrum victum, sed ad certum vsum diuini cultus, vt ad frumentum, vinumque pro materia consecrationis emendum, ad emendum oleum pro lampadibus, ceram, calices, ornamenta altarium, vestes sacerdotum, &c. ? Resp. negatiuè, ita Cordub. *d. q.* 11. *punct.* 3. Nauar. *cons.* 13. *n.* 3. *in antiq.* aliàs *cons.* 9. *sub tit. de testam.* Sorb. *d. verb. legata, in annot.* Menoch. *cons.* 1014. *n.* 36. & 37. Rodriq. *to.* 2. *Q. R. q.* 126. *art.* 5. & alij. Ratio est, quia dicti redditus non tollunt mendicitatem, nec pauperratem, & aliunde saluatur decentia sacrosancti sacrificij Missæ, altarium, & Sacerdotum.

134 Quæres 5. an repugnet paupertati dictorum Fr. Minorum redditus pro anniuersarijs perpetuis, vel immediatè relictis, vel mediatè, vt cum hæres grauatur vt quotannis in perpetuum, vel ad longum tempus modo explicato, soluat certam quantitatem, vt sacra, vel alia officia diuina faciant pro testatore? Negant Anton. Cuch. *lib.* 3. *Instit. Maior. tit.* 1. *n.* 36. *cum seq.* Rodriq *to.* 2. *Q. R. q.* 126. *art.* 4. & alij existimantes ista legata non repugnare paupertati dictorum Minorum. Communior tamen sententia tenet dicta legata repugnare paupertati dictorum fr. Minorum, ac proinde esse illorum incapaces. Ratio videtur clara, quia dicta legata verè sunt annuorum reddituum, & ad longum tempus

pus, ac proinde tollunt d. Fr. mendicitatem, cum ea legata expendantur pro eorum victu, & vestitu. Hanc sententiam tenent Canonistæ *in d. Clem. exiui*. Nauar. *cons.* 14. *n.* 3. *in antiq. & in nouis cons.* 8. *n.* 3. *sub tit. de testam.* Cordub. & Sorb. *loco cit.* Surd. *de alimentis tit.* 3. *q.* 4. *n.* 13. & alij.

135 Quæres 6. an legata pro studijs dictorum Minorum repugnent eorũ mendicitati? Variæ sunt sententiæ, nam Redoan. *de spol. Eccles. q.* 8. *n.* 16. Rebuff. *de priuil schol. priuil* 135. ferè per tot, & Horatius, Luti. *in simili tract. priuil.* 92. absolutè dicunt dicta legata non repugnare mendiciti dictorum Minorum. Menoc. *cons.* 1014. *n.* 34. dicit d. legata non repugnare mendicitati d. Fr. si administratio sit penes sæculares, secus si sit penes ipsos Minores. Quesada *in diuers. quæst. iuris cap.* 22. *n.* 23. absolutè dicit dicta legata repugnare mẽdicitati dict. Fr. Minorum, ego distinguendum puto cum Anton. Cuch. *lib.* 3. *instit. maior. tit.* 1. *n.* 39. & alijs, quod si dicta legata relinquantur pro alimentis studentium, & lectorum, repugnant mendicitati dictorum Minorum. Si vero relinquantur, non pro alimentis dictorum Fr. sed pro bibliotheca, pro emendis libris necessarijs, pro emẽda carta, & alijs necssarijs lectoribus, & studiosis, tunc non repugnant mendicitati dictorum Minorum, quæ in quærendo victu, & vestitu, potissimè consistit.

136 Quæres 7. an valeat dispositio, qua quis iussit hæredem hospitale v. g. cum onere vt quot annis, omni die, vel bis, teruè in hebdomada soluat tot libras carnis, tot libras olei, tot libras panis, tot mensuras vini, &c. dictis Fr. Minoribus? Affirmant Sylu. *verb. legatum* 2. *q.* 3. *dicto* 3. Tabien. *eod. verb.* 1. *q.* 4. *n.* 5. Rodriq. *to.* 2. *q.* 126. *art.* 4. & alij. Negant Nauar. *d. cons.* 14. *n.* 8. vbi vult, quod neque debeatur æstimatio. Idem tradunt Quelada *loco cit. n.* 9. Et Corduba *in reg. S. Franc. cap.* 6. *q.* 11. *pun.* 4. *notab.* 2. vbi affert constitutiones in duobus Capitulis Generalibus factas; Concordat Surd. *de aliment. tit.* 3. *q.* 4. *nu.* 13. quatenus dicit esse illis interdictum ex suorum Patrum ordinationibus, &c.

137 Quæres 8. quibus medijs consuli possit dictis Fr. Minoribus, vt sibi soluantur legata, modo licito, eis relicta, & quorum sunt capaces? Resp esse sequentia. Primũ, quod ciuitas, seu opidum, aut syndicus eius petat dicta legata, quia ei competit obligatio, & actio, per Bart. *in tract. Minoricarum lib.* 2. *dist.* 7. *cap.* 3. *n.* 41. Compend. Mendic. *verb. hered. n.* 6. Rodriq. *to.* 2. *q.* 78. *art.* 1. Subiungens hoc etiam competere posse cuilibet de populo. Secundum remedium est, quod iudex ex suo mero officio nemine petente compellat hæredem, seu grauatum, vt legata adimpleat, quia interest Reipublicæ, ne quis sua re malè vtatur, & vt voluntas testatoris impleatur. Tertium remedium est, inquit Rodriq. *d. art.* 1. quod syndicus Minorum petat nomine Ecclesiæ Romanæ, vt legata soluantur, possunt namque dicti Fratres, vti syndico ad hoc, modo aliq debitæ circunstantiæ concurrant.

§. IV. *Soluuntur aliqua quæsita de legatis.*

138 QVæres 1. an legatum factum Episcopo, in dubio præsumatur factum contemplatione personæ, an intuitu Ecclesiæ? Hoc quæsitum proponitur, & resoluitur cap. *requisistis, de testa. n.* & quia satis longum est, pono summam. *Relictum Episcopo contemplatione personæ, non diuiditur cum Ecclesia cathedrali: secus si contemplatione Ecclesiæ, siue nihil relinquatur Ecclesiæ, siue aliquid: siue coniunctim, siue separatim; si autem soli Ecclesiæ est factum legatum, Episcopus habebit portionem canonicam. Præsumitur autem relictum contemplatione Ecclesiæ factum, quando fit ab extraneo habente administrationem; secus si fiat ab administrationem non habente. Cum Ecclesijs vero inferioribus, Episcopus non diuidit sibi relictum, quia non est sibi tanta communio cum Ecclesijs inferioribus, sicut cum cathedrali.* Vbi, vt vides, legatum factum Episcopo ab extraneo, præsumitur factum contemplatione Ecclesiæ, quod etiam resoluit Menoch. *lib.* 4. *præsumpt.* 112. *n.* 11. & *n.* 12. idem resoluit si sit legatum Prælato extraneo, eius nomine expresso. Quod si testator quantumcunque extra-

neus

neus pro anima sua legatū relinquat Episcopo, intuitu Ecclesiæ, non personæ relictum præsumitur; tum quia relinquitur Episcopo sub nomine appellatiuo; tum vel maximè, quia in testatore, qui pro anima legatum reliquit, verisimilus est, quod potius Ecclesiæ, quam personæ legauerit; tum denique, quia respectu Ecclesiæ legatum est pium; respectu vero personæ, sæculare, & non ita tendens ad animæ salutem, in dubio autem, legatum præsumitur pium, non sæculare, sic tenent glos. *in. d. cap requisiti, verb. nec est.* Abb. *ibid. nu.* 8. Butr. *n.* 15. Couar. *n.* 4. Bart. *in l. 2. n 2. ff. de rebus dub.* Lap. *de canonica portione nu* 22. Mantica *de coniect. vlt. volunt. lib.* 8. *tit.* 6. *num.* 19. & alij.

139 Quæres 2. an legatum factum Episcopo à propinquo præsumatur factum intuitu personæ? Resp. affirmatiuè, sic habetur in eod. cap *requisiti*, ibi: *si vero relinquatur à propinquo*. Quod etiam obseruant Maseard. *de probat. concl.* 1248. *n* 119. Menoc *lib.* 4. *præsump.* 112. *n.* 3. Sur. *de alim. tit* 5. *q.* 6 *n.* 8, *&* 9. tametsi in legato tantum esset expressum nomē dignitatis, Mascard. *concl.* 965. *n* 9. & Menoch. *d. præsumpt.* 112. *n.* 7. Et *n.* 8. resoluit, quod quando legata fuisset res conueniens ad Ecclesiam, veluti calix, patena, corporalia, & similia, tunc ex qualitate rei legatæ, præsumeretur legatum factum intuitu Ecclesiæ, nonpersonæ. Sicuti etiam quando in legato exprimitur causa legati, salus animæ, vel fauor Ecclesiæ, Mascard. *dict. concl.* 965. *num.* 9. Menoch. *dict. præsumpt.* 112. *n.* 7. Verum, vt res ista magis explicetur, nota 1. Quod nomine propinqui, intelligitur ille, qui est intra quartum gradū. glos. *in d. cap. requisitis verb à propinquo.* Zabarella *ibid. n.* 4. Imola *n.* 8. Communis per Couar. *ibid. n.* 9. Nota 2. quod idem dicendum est de affine intra eundem gradum. Couar. *d. n* 9.

140 Quæres 3. quando legatum præsumitur relictum Canonicis, an Ecclesiæ? Resp. quod quando legatum est factum vni, vel aliquibus ex Canonicis, non omnibus, tunc certum est, quod præsumatur factum intuitu personarum, non Ecclesiæ, Menoch. *d. præsum.* 112. *n.* 3. Viui. *to. 2. commun. opin. lib.* 6. *tit* 26. *n.* 131. Item certum est, quod si legatum sit factum intuitu amicitiæ cum Canonicis, non censeatur factum intuitu Ecclesiæ, sed personarum, Menoch. *ibid. n.* 15. Mascard. *concl.* 965. *n.* 6. & alij. Difficultas est, quando in legato dicitur *Relinquo hoc Canonicis*, an scilicet tunc censeatur relictum Ecclesiæ; certum namque est, quod si dicatur: Relinquo hoc Ecclesiæ, quod legatum sit Ecclesiæ. Aliqui volunt, quod legatum relictum Canonicis, relictum censeatur Ecclesiæ, quod probant, quia legatum relictum Ciuibus, relictum censetur Ciuitati, ergo etiam, &c. Nihilominus cōmunis sententia est, quod dictum legatum, nullo modo debeatur Ecclesiæ sed ipsis Canonicis, sic glos. *in d. cap. requisitis*, vbi sic dicit. *Item aliud est dicere, relinquo hoc Ecclesiæ, aliud relinquo hoc Canonicis. In primo casu relinquitur Ecclesiæ, in secundò non.* Hanc glos. communiter omnes sequuntur. teste Mendez à Castro *de annonis ciuilibus lib.* 1. *notab* 1. *n.* 7. Cened. *pract. lib.* 1. *q.* 20. Couar. *in d cap. requisitis, n.* 10. Nec obstat, quod legatum Ciuibus relictum, Ciuitati relictum censeatur, *l.* 2. *ff. de rebus dub. & l. Lucius, §. ciuibus, ff. vt legat.* 2. quia vt bene aduertit Couar. *vbi supra n.* 27. non bene arguitur à legatis relictis Ciuibus, ad legata relicta Canonicis, ob manifestam differentiam, quia Ciuitas per Ciues repræsentatur, at Ecclesia non representatur per solos Canonicos, sed per Canonicos, per Clericos, per Episcopum, &c.

141 Quæres 4. ex quibus legatis Ecclesiæ factis, non detrahitur quarta Episcopalis? Hoc quæsitum sic resoluitur cap. *de his, de testam.* vbi sic legitur. *De his, quæ in ornamentis, vel pro eis, seu fabrica, luminaribus anniuersario, septimo, vigesimo, trigesimo die, siue alijs, ad perpetuum cultum diuinum legantur Ecclesijs, vel reliquis pijs locis, canonica portio (dummodo in fraudem non fiat, vt ea Episcopus, seu parochialis Ecclesia debeat defraudari) deduci non debet.* Et sic tradunt Doctores ibi quibus addo Petr de Vbald. *de canonica Episc. cap.* 6. Lap. *de canonica port. p.* 2. *n.* 24. Bernard *reg.*

237. Valasc. *consult.* 102. *nu.* 13. Optimè Steph. Quaranta *in summa Bull. verb. priuil. Regul. vers. quarta Episc. diffic.* 2. Mascard. *de probat. concl.* 593. *n.* 8. Vide Barbos. *de offic. & potest. Episc. p.* 3. *allegat.* 86. *n.* 23. vbi ponit aliquas ampliat. Vide etiam eundem in collect. dict. *cap. de his, n.* 2. vbi concordat *Clem.* 2. *de sepult.*

142 Quæres 5. cuius sit legatum factum Ecclesiæ sanctæ Mariæ, quando in tali Ciuitate, vel opido reperiuntur duæ Ecclesiæ sub eodem nomine S. Mariæ? Resp. cum Sylu. *d. verb. legatum* 2. *q.* 7. post Panorm. *in cap. indicante, de testam.* quod debetur Parochiali, si vna illarum Ecclesiarum sit Parochialis. Quod si vtraque sit, vel non sit Parochialis, legatum dabitur pauperiori. Si sint æquales, dabitur Episcopo, vt distribuat, vel gratificet alteri. Quod si nulla sit Ecclesia, quæ eo nomine vocetur, dabitur Cathedrali, seu matrici.

143 Quæres 6. an legatum factum filio familias in dubio præsumatur factum intuitu patris, an ipsius filij? Resp. videndum esse an testator sit amicus patris, an filij, si sit amicus patris, videtur legatum factum intuitu patris, nisi aliud exprimatur; si sit amicus filij, videtur factum intuitu filij. Videtur etiam legatum factum intuitu patris si in legato exprimatur patria potestas, vel quid simile. Item si nomen filij non exprimatur, sed solum nomen patris, vt si dicatur relinquo filio Titij 100. In dubio dicerem legatum fieri intuitu filij, quia cum posset legatum fieri patri, & fiat filio, videtur intuitu eiusdem filij factum. Vide Panorm. *in cap. Raynutius, de testam.* Bart. *in l. cum aliquis, C. de iure deliberandi*, & refert Sylu. *loco cit. q.* 8. Quod si quis sic leget. Lego Titio, & filijs eius possessionem, vel domum, &c. Tunc Titius habebit medietatem, & eius filij aliam medietatem, *l. si quis Titio, ff. de vsufr. accerse.*

§. *V. Quænam legari possunt, & censeantur.*

144 EX Sylu. *verb. legatum* 3. Iodoc. *in thesauro verb. legatum, n.* 9. & alijs communiter hæc breuiter recenseo. Legari possunt res propriæ testatoris, eiusdem hæredum; siue sciuerit, siue ignorauerit esse suas, hæredumuè. Deinde legari possunt iura, actiones, seruitutes harumq; similia, nisi constet testatorem ea remisisse. Potest debitori sua obligatio legari. Legari etiam possunt res futuræ, vt fructus agrorum, vinearum, pratorum, arborum, fœtus animalium, proles mancipiorũ, &c.

145 Legari etiam censentur connexa; vnde qui legat alicui domum, censetur etiam legasse hortum connexum, seu coniunctum, si vno, eodemque muro claudantur, aliàs non, quia non censentur connexa; nisi aliud ex verbis testatoris habeatur, aut aliàs de eius voluntate constet. Deinde qui legat vxori omnes vestes, censetur etiam legare eas, quæ sunt apud sartorem. Item legate censetur ornamenta pretiosa, quæ ad eas pertinent, conueniuntq; vxori. debet tamen testator ad cauendas lites, & contentiones omnia bene exprimere. Pariformiter qui legauit chirographum, censetur etiam legare omnem actionem, quæ in eo continetur; idem dic de bonis, quæ legantur, quia omnis actio legata censetur. Notat Iodoc. ex emman. Sà, quod in legato litigioso, litigabitur sumptibus hæredis. Qui legat lectum, eius etiam legat ornamenta.

§. *VI. Iudicium de legatis generalibus, incertis, & dubijs.*

146 LEgatum rerum generalissimarum, nullum est, & inane, vt si dicatur lego tibi substantiam, ens accidens. Item est nullum legatum generum intermediorum, vt lego tibi qualitatem, relationem, corpus, animal, quia etiam formica est animal, ac proinde ea data satisfieret legato. Dubium est de legato speciei specialissimè, quod à Iuris peritis vocatur legatum rei in genere infimo, vt cum dicitur lego equum, asinum, bouem, &c. an scilicet teneat? Resp. affirmatiuè, ita tamen vt legatarius non eligat optimum, vt habetur *Instit. de legatis, §. si generaliter*; vbi dicitur. *Si generaliter seruus, aut res alia legetur, electio legatarij est; nisi aliud testator dixerit.* Vbi glos. *verb. electio le-*

legatarij, tem totam ex Ioan. explicat, sic dicens. *Ioan. distinguit, aut in genere generalissimo, vel subalterno, vt si substantia, vel corpus, vel animal legatur: quo casu non valet, cum festucam, vel muscam dando liberaretur; vel in eo genere, quod dialectici speciem appellant, vt homo, & similia: & tunc subdistingue, aut habebat in hæreditate seruos, & tunc legatarius eligit, dummodo non meliorem, vt hic, & ff. eod. 1. l. legato primo, &c. Aut non habebat: & tunc hæres eligit, vt ff. & c. si autem testator ex certis reliquit incertum: aut ipse sensit de certo (quod patet expresso nomine eius) & tunc eligit hæres, & eius voluntatem interpretatur, vt ff. eod. & c. Aut non sensit: & tunc legatarius eligit, vt ff. de legat. &c. In domo autem in genere lata, si habet testator domos, vnam ex his eligit, hæres, si non habet, & reliquit, derisorium est legatum, vt ff. eod. 1. l. si domus. In fundo in genere legato, dic non valere legatum, cum vnius digiti possit fieri fundus, vt ff. de iure dot. &c.* Fallit hoc fauore piæ causæ, quia in legatis ad pias causas debetur quod melius est, vel saltem mediocre. Puta, legatum est vas, vt calix, dabitur argenteus, quia argentum est medium inter aurum, & auricalchum, aut stamnum, *l. Titia, §. Seia, ff. de auro, & argent. legat.* vbi aduertit Bart. & refert Sylu. *supra q. 4. in fin.* quod si legatur calix, intelligitur argenteus, si planeta, intelligitur de serico, & sic de similibus.

147 Quæres 1. quid faciendum, quando testator legat rem certã, & tantæ quantitatis, cum non sit? Vt cum legat quatuor mensuras olei, quæ reperiuntur in tali dolio, idem dic de mensuris vini, tritici, &c. idem currit cum legat 100. oues, cum sint solum 50. cum legat talem cruwenam in qua sunt 30. scuta, cum sint solum viginti, &c. Resp. quod hæres non tenetur dare nisi quod reperitur, quia præsumitur testator deceptus, nec tenetur hæres ex alijs supplere, nisi expressè hoc testator dicat. Vnde si illa pecunia, vel illæ oues relinquantur pluribus, debent illi, illas inter se diuidere vt sunt.

148 Quæres 2. quando quis legat alicui omnia sua bona mobilia, censeatur etiam legare fructus separatos à solo, credita, &c. Resp. quod quantum ad fructus à solo separatos tempore mortis testatoris, cum sint quid mobile, debentur legatario *l. fructus ff. de rei vend.* Quantum ad credita dico cum Sylu. *verb. legat. 3. q. 6.* Iodoc. *eod. verb. n. 13.* & alijs, quod nõ censeantur legata, nisi expressè dicatur à testatore. Ratio est quia credita, nec cõputantur inter bona mobilia, neq; inter immobilia, sed inter iura, quæ sunt alterius speciei, *l. à Diuo Pio, §. in venditione, ff. de re iudic.* Tum quia non est nostrum, quod nobis debetur, *l. 2. ff. de auro & arg. leg.* sed illud tantum, quod possumus vendicare. Item in illo legato in quo legantur bona mobilia, non veniũt ligna, & lapides ad ædificium paratos, *arg. l. ligni appellatione, §. fin. ff. de leg. 3.* refert Sylu. *loco cit.*

149 Quæres 3. quid hæres debeat dare illi, cui victus, & vestitus, seu alimenta legantur? Resp. quod debet ea omnia dare, quæ veniunt nomine alimentorum, & sunt cibaria, scilicet victus, vestitus; habitatio, & vniuersaliter ea omnia sine quibus moraliter, & secundum suum statum, & conditionem viuere non potest, *l. legatis, cum l. fin. ff. de alimentis, & cib. leg.* Abb. *cons. 63. lib 2.* Roman. *cons. 440.* Dec. *in l. de alimentis, C. de transact.* Corn. *cons. 286. n. 9. vol. 3.* Alex. *cons. 178. n. 7. lib. 6.* Vide Sylu. *supra q. 9.* Barbos. *late de appellat. verb. alimenta*, & alios.

150 Quæres 4. an quando testator legauit filiæ suæ nuptæ aureos 10. pro indumentis, & illa per quatuor annos v.g. dictam summam non petiit à fratribus, vel hærede, an possit postea anno præsenti petere totam summã simul? Negant Sylu. *vbi supra q. 10.* Iodoc. Lorich. *verb. legatum n. 13. vers. 6.* & alij. Ratio est, quia illud legatum est annuum, ac proinde eo ipso, quod legatarius non petit, videtur illud condonare, vel condonauit, eo quod non indiguit, probat Sylu. *arg. l quadam prædia, ff. de vsufruct. leg. 1.* alia dubia ponit Sylu. ibidem, quæ in ipso videri possunt.

§. VI.

§. VI. *Quænam dicantur legata pia, & quænam eorum sint priuilegia.*

151 NOmine piorum legatorum in communi sententia, veniunt. I. Ea legata, quæ fiunt pro salute animæ, pro personis miserabilibus, vt viduis, pupillis, orphanis, peregrinis, pauperibus, alijsque proprio auxilio destitutis. II. Quæ fiunt Ecclesijs, alijsque pijs locis, vt monasterijs, hospitalibus, & alijs quibuscunque locis, in quibus senes, infirmi, mente capti, languidæ personæ, alijuè similes aluntur, vel alia christianæ charitatis officia exercentur. III. Quæ legantur pro rebus ad diuinum cultum in Ecclesia necessarijs, siue ad tempus, siue in perpetuum. IV. Quod legatur pro redimendis captiuis, pro maritandis puellis, pro egenorum alimentis. Quod fit pro honore Dei, & sanctorum. V. Censentur etiam legata pia, quæ fiunt tempore necessitatis pro custodia ciuitatis, aliorumque communium, ac publicorum locorum, pro reficiendis pontibus, pro reparandis vijs, muris, fossis, &c. ciuitatis castri, oppidi, &c. VI. Quod fit pro malè ablatis incertis, pro elemosynis pauperum in vtilitate egenorum, &c. Legatum autem quod fit consanguineo pauperi, non censetur piũ, nisi exprimatur quod fit pro honore Dei, & animæ propriæ salute.

152 Quæres 1. an legata ad pias causas gaudeant eodem priuilegio quo gaudent legata facta Ecclesiæ? Resp. affirmatiuè, sic Iodoc. Lorich. *d. verb. legatum, n.* 15. *in princ.* Sylu. *eod verb.* 4. *q.* 5. qui refert Panorm. *in cap. relatum l. de test.* Ratio est, quia legata ad pias causas sunt illa in quibus bonum animæ respicitur. Ecclesia autem priuilegiatur, ob bonum animæ. Quocirca Ioan. Andr. *in cap. 1. de integr. restit. in 6.* dicit, quod sicut Ecclesia potest petere restitutionem in integrum, ita & alia loca pia, & quoad iuris effectum Ecclesia, & loca pia æquiparantur, vt bene deducitur ex cap. *requisisti*, ibi: *aut alijs pijs locis, de testam.* & tradunt Franch *in d. cap. 1. de in integr. restit. n.* 4. Anchar. *ibid. n. eod.* Roman. *singul.* 272. Tiraqu. *de priuil. piæ causæ priuil.* 138. Costa *in cap. si pater* 2. *p. verb. ipsis pauperibus, n.* 4. & alij communiter.

153 Quæres 2. an à legatis ad pias causas possit detrahi Falcidia, vel Trebellianica? Resp. negatiuè, & testator potest hoc prohibere, sic tradunt Panorm. *in cap. Raynaldus, de testam.* vbi testatur de communi, quoad Falcidiam. Quoad Trebellianicam tenent Bart. *in l. Marcellus, ff. ad Trebell.* Bald. *in l. id quod pauperibus, C. de Episc. & cleric.* & alij communiter contra Ioan. Andr. & aliquos alios, quos reicit Sylu. *verb. legat.* 4. *q.* 7. Costa *in d. cap. si pater de testam. verb. Trebellianica, n.* 21. Tiraquel. *de priuil. piæ causæ priuil.* 21. *vers. sunt tamen.* Fusar. *de substit. q.* 299. *n.* 7. Quantum ad hoc de Trebellianica, licet putem esse verius quod detrahi nequeat ex legatis piis, non puto tamen improbabilem sententiam glos. *in d. cap. si pater, de testam.* vbi dicit. *Licet ergo cesset Falcidia; ieens videtur in Trebellianica*, quam glos. alii sequuntur. Quantum ad Falcidiam, quod scilicet non possit detrahi à legatis piis, video Doctores communiter concordare. Pro quo videri potest Tiraquel. *priuil.* 26. Costa *d. verb. Trebell. q.* 13. *cum seq.* Couar. *in cap. Raynaldus*, §. 3. *n.* 7. Donel. *comment. iuris ciuil. lib.* 8. *cap.* 27. §. *Vtrum autem* Surd. *de alim. tit.* 8. *priuil.* 18. *à n.* 2. Peregrin. *de fideicommiss. art.* 3. *n.* 63. Flores de Mena *var. lib.* 2. *q.* 21. *n.* 190. & alij communiter: Quid autem sit Falcidia, & Trebellianica, §. sequenti dicetur.

154 Quæres 3. an valeant legata ad pias causas facta in testamento minus solemni? Resp. affirmatiuè, constat ex cap. *cum esses de testam.* Vnde testamentum cũ duobus, aut tribus testibus, tenet quoad legata pia, vt supra aduertimus q. præced. Vnde infertur 1. tenere legata pia facta in testamento, in quo nulla facta est hæredis institutio, vt colligitur ex traditis à Sylu. *loco citato qu.* 8. II. Valent legata pia facta in testamento, in quo quis reliquit sua ad arbitrium alterius, quia licet testamentum sic factum sit nullum, imò sit ad causam piam, tamen legata tenent. III. Tenent legata pia facta in testamento

in quo instituitur hæres incapax, vt Minorita, Bart. *in sua Minoriça*. IV. Tenent legata pia, secundum Bart.& Panor.apud Sylu.q.10.facta in testamento, quod perfici non potuit, seu non potuit, publicari, eo quod testator fuit morte præuentus, sicut etiam quando testator testamentum facere cœpit, sed complere non potuit. Secus esset, qnando testamentum esset nullum ex defectu consensus, at quando est nullum ex præteritione, ex exhæredatione, ex defectu solemnitatis iuris ciuilis legata tenent, & solui debent ab hærede.

§. VII. *Quid sit Falcidia, & Trebellianica, & quid iuris de illis.*

155 FAlcidia à Falcidio auctore dicitur, & est quarta pars hæreditatis, quam retinet institutus hæres,& detrahit sibi ex legatis,exceptis ad pias causas, vt n. 153. est dictum de hac falcidia plura habentur, *C. ad legem Falciniam* per plures leges, & *Instit.* de lege Falcidia,per plures §. Huius legis ratio sic ostenditur *Instit.cit.in princ.* vbi sic dicitur. *Superest, vt de lege Falcidia dispiciamus, qua modus nouissimè legatis impositus est. Cum enim olim lege XII. Tabularum, libera esset legandi potestas,vt liceret vel totum patrimonium legatis erogare (quippe cum ea lege ita cautum esset, vti quisque legasset, suæ rei ita ius esto) visum est, hanc legandi licentiam coarctare,idque ipsorum testatorum gratia prouisum est, ob id, quod plerumque intestati moriebantur, recusantibus scriptis hæredibus pro nullo, aut minimo lucro hæreditates adire. Et cum super hoc, tam lex Furia, quam lex Voconia late sunt,quarum neutra sufficiens ad rei consumationem videbatur, nouissimè lata est lex Falcidia,qua cauetur, ne plus legare liceat,quam dodrantem totorum bonorum, ideſt, vt siue vnus hæres institutus sit, siue plures, apud eum, eosue, pars quarta remaneat.* Duo notanda sunt ex glos.ibid.vnum, quod licet falcidia dicatur à Falcidio auctore, tamen potest habere aliam etymologiam, quia scilet. *vt falx fœnum, sic hæc lex legata resecat.* Alterum quod *dodrans*, significat *nouem vncias totius hæreditatis, et sic fit e contrario, de singulis potest fieri sectio, ideſt quartæ partis detractio, & ipso iure proposita etiam rei vendicatione.*

156 Quæres 1. quomodo ratio Falcidiæ habenda sit? Resp. habendam esse rationem, quæ statuitur *Instit.de lege Falcidia*, §. *vlt.* vbi sic dicitur. *Cum autem ratio legis Falcidiæ ponitur, ante deducitur, §. alienum, item funeris impensa, & pretia seruorum manumissorum. tunc demum in reliquo ita ratio habetur, vt ex eo quarta pars apud hæredem remaneat, tres vero partes inter legatarios distribuantur, pro rata scilicet portione eius, quod cuique eorum legatum fuerit,&c.*

157 Quæres 2.an dentur aliqui casus in quibus non detrahitur Falcidia? Resp. affirmatiuè, & ponuntur à glos. *Instit. de lege Falcidia, verb. detrahi*, & continentur his versibus.

Falcidiam cessare facit pars debita natis.
Dos, miles, vetitum, libertas, sponte solutum.
Res vetita vendi, pietas, & chartula, crimen.
Ac hæres si non facit inuentaria subsit.

Hi casus explicantur ibidem in additione. Primò namque cessat Falcidia in bonorum subsidio liberis relicto. II. In legato dotis, quando videlicet maritus vxori dotem suam legat. III. In testamento militis. IV. Quando testator prohibuit illam detrahi. V. In libertatibus relictis. VI. Quando hæres non ignorans patrimonium defuncti sponte soluit, non retenta Falcidia. VII. Quando testator aliquam rem legat, & prohibet illam à legatario alienari. VIII. In legatis ad pias causas relictis. IX. In Legato chartularum, siue instrumentorum.quando videlicet aliquis legat instrumenta prædiorum, quod quidem legatum affert vtilitatem probationis, quæ defalcari non potest. X. Cessat Falcidia propter crimen, siue delictum hæredis, qui tacitum legatum personæ incapaci soluit. Vltimo quando hæres inuentarium facere non curauit.

158 Quæres 3. an de legatis Principi factis, detrahatur Falcidia, item ex do-

Digitized by Google

donatione causa mortis? Resp. affirmati uè. Primum habetur *l. & in legatis, C. ad leg. Falcid.* vbi dicitur. *Et in legatis Principi datis legem Falcidiam locum habere meritò Diuo Adriano placuit.* Secundum habetur *l. si mortis, C. eod.* vbi habes. *Si mortis causa immodicas donationes in sororem tuam, vt patrem contulisse probare potes, legis Falcidiæ ratione secundum constitutionem Diui Seueri aui mei vti merito potes.* Vide *d. C. ad legem Falcidiam*, vbi explicantur casus n. præcedenti positi, & alia plura per plures leges dicuntur.

149 Trebellianica est quarta pars totius hæreditatis quam detrahit hæres rogatus, vel oneratus restituere hæreditatẽ alteri, quam statuerat Senatus Consultus Trebellian. & confirmauit Iustinianus in suis *Instit. de fideicomm. hared. §. quia*, vbi sic habetur. *Sed quia stipulationes ex Senatusconsulto Pegasiano descendentes, & ipsæ antiquitati displicuerunt, & quibusdam casibus captiosas eas homo excelsi ingenij Papinianus appellat, & nostris legibus magis simplicitas, quam difficultas placet, ideo omnibus nobis suggestis, tam similitudinibus quã differentijs vtriusque Senatus consulti; placuit; explosoSenatusconsulto Pegasiano; quod postea superuenit, omnem auctoritatem Trebelliano S. C. præstare, vt ex eo fideicommissaria hæreditates restituantur, siue habeat hæres ex voluntate testatoris quartam, siue plus, siue minus, siue nihil penitus, vt tunc, quando vel nihil, vel minus quarta, apud eum remanet: liceat ei, vel quartam, vel quod deest, ex nostra auctoritate retinere, vel repetere solutum*, &c. Aduerte tamen, quod instituens hæres in certa parte non detrahit Trebellianicam, secundum Bald. *in l. 1. ff. ad leg. Falcid.* & Panorm. *in cap. Raynutius de testam.* notat, quod hæc quarta Trebellianica non detrahitur per hæredem constitutum in re certa, sed per vniuersalem, quod etiam obseruant alij communiter.

§. VIII. *De mutatione legatorum ab vno in alium vsum.*

160 CErtum est, quod legatum factum in finem inhonestum sit nullum, ac proinde non indiget mutatione, aut conuersione in alium finem honestum. Si vero factum sit in finem honestũ cum habet annexum modum non decentem, tunc legatum tenet, & conuerti, seu mutari debet modus indecens, in decentem. Vt si quis legaret pro Ecclesia ædificanda in fundo, vbi non licet, mutari debet, vt ædificetur in fundo vbi licet. Pariformiter si quis legaret pro anima sua missas celebrandas in propria domo, mutari deberet; vt celebrarentur in Ecclesia. Legatum namque tenet, cum habeat finem honestum, solum debet mutari locus, qui est prohibitus. Verum vt hæc materia valde frequens maneat explicata.

161 Quæres 1. an summus Pontifex possit sine causa commutare legata pia, & Princeps sæcularis legata prophana, seu non pia? Tres sunt sententiæ. Prima absolutè affirmat, in hoc fundati, quod testatores censeantur legata facere, cum hac tacita conditione, si Principi placuerit, vel nisi Princeps aliter disposuerit. Hanc sententiam sequuntur non ignobiles scriptores, vt Armilla *verbo legatum, n. 55.* Tabiena *tod. verb. 2. n. 12.* referens Petrũm Angel. *legatum 2. n. 12.* Sylu. *legatum 4. q. 12. & 13.* Couar. *lib. 3. var. cap. 6. n. 7.* Mandos. *de signat. gratiæ, verb. commutatio vlt. volunt.* & alij. Secunda sententia dicit nõ non posse Principem eam commutationẽ sine causa facere de potestate ordinaria, bene tamen de plenitudine potestatis. Hanc sequuntur ex summistis Rosella *legatum n. 7.* Et ex Legistis Angel. *in l. si testamentum C. de testam.* Guido *in suis decis. q. 556.* Pinel. *de rescind. vendit. 1. p. rubr. cap. 2. n. 2. & 24.* & alij: Tertia sententia absolutè negat posse Principem eam commutationem facere sine causa. Hanc sequuntur Bart. *in l. fin. C. si contra ius.* Sarmiento *lib. 1. cap. 8. n. 21.* Molina Iurista *lib. 4. de pri-*

ed by Google

primog. cap. 3. *n.* 10. Socin. Iun. *cons.* 65. *n.* 11. *lib.* 2. & alij. Ex his tribus sententijs mihi magis placet secunda quoad validè, licet non quoad licitè, non placet quoad licitè, quia Principis potestas in re tam graui non debet exequi sine causa. Placet quoad validè, quia voluntates subditorũ censentur hoc modo sub ordinatæ Principi, nam subditi censentur velle, quod maneneatur plenitudo potestatis sui Principis, & quod potius eorum voluntates irritentur, quam quod Principis potestas detrimentum patiatur, nisi aliunde nimus esset abusus. Cum causa autem nullum est dubium quin possit Princeps respectiuè legata commutare.

162. Quæres 2. an Legatus à latere, possit ea legata mutare, quæ in forma specifica impleri possunt? Idem inquiri potest de Episcopis. Prima sententia tenet, quod Legatus, & Episcopus ex iusta, rationabilique causa, possunt legata pia, quæ in forma specifica impleri possunt, in alia cõmutari, & sic intelligunt Clem. *quia contingit, de relig. dom.* Vbi prohibetur ea legatorum cõmutatio, dicunt enim intelligi debere, sine iusta, & rationabili causa, & quando dubitatur de iustitia causæ, tunc enim ad solum Pontificem, ea commutatio pertinebit. Sic tenent Sylu. *verb. legat.* 4. *q.* 12. Angel. *eod. verb.* 2. *nu.* 12. & 14. Rosell. *ibid. n.* 9. Armilla *n.* 55. & 56. Tabiena *eod. verb.* 2. Idem tradit Corduba *in summ. q.* 170. limitantes, modo non contradicant hæredes. Mench. *lib.* 1. *controu. cap.* 25. *n.* 26. Ioseph Ludouic. *commun. lib.* 10. *verb. legatum pium, limit.* 2. Secunda sententia distinguit, & dicit non posse fieri eam commutationem, quando iam testatoris voluntas executioni mandata est, bene tamen quando nondum est executioni mandata; quia facilius tolluntur facienda, quam facta, colligitur ex *l. patre furioso, ff. de his qui sunt sui, nec alieni iur.* & ex cap. *quemadmodum, de iure iur.* & tradunt Sarmient. *lib.* 1. *select. cap.* 8. *n.* 24. Hippol. *singul.* 194. Aegid. Benedict. *in cap. Raynutius, de testam. n.* 20. Felin. *in cap. super his, de accusat. n.* 1. Ioan. Lupus *in rubr. de donat. inter vir. & uxor.* S. 47. *n.* 10. *in fin.* & alij.

163. Ego puto, quod regulariter loquendo solus Pontifex potest pias fidelium voluntates cõmutare, vt constat ex *d. Clem.* ibi: *Salua quidem Sedis Apostolicæ auctoritate*, & sic tradunt Doctores ibid. & Tiraquel. *de priuil. pia causa, priuil.* 135. Pinel. *in rubr. C. de rescind. vendit. p.* 1. *cap.* 2. *n.* 19. Perez *ad tit.* 2. *lib.* 5. *Ordin.* Mench. *illustr. cap.* 25. *n.* 26. *cum seq.* Rodriq. *to.* 4. *Q. R. q.* 125. *art.* 9. Beia *respons. cas. conscient. p.* 4. *casu* 22. Graff. *de arbitr. Confess. lib.* 2. *cap.* 64. Cened. *pract. & canon. quæst. lib.* 1. *q.* 35. *n.* 12. & alij plures. Dixi regulariter, quia aliquando fallit iuxta subiectam materiam, vt quando legata ad certum illum vsum non sufficerent, quia tunc in aliũ, per legatum, aut Episcopum, conuerti possent. Vgolin. *de offic. Episc. cap.* 61. *n.* 3. Aloys. Ricc. *in collect. decis. p.* 3. *collect.* 558. Moneta *de commut. vlt. volunt. cap.* 5. *n.* 330. & alij. Item quando vsus legatus, non potest impleri, Ricc. *vbi supra*, Moneta *vbi supra n.* 332. Item quando res legata non potest deseruire pro vsu designato, impedimento iuris, vel facti, Barbos. *de potest. Episc. p.* 3. *allegat.* 83. *n.* 9. Item quando legatum esset factum ad certum vsum non ita necessarium, Marc. Anton. Genuens. *in praxi Archiep. Neap. cap.* 19. Vgolin. *vbi supra n.* 5. Homobon. *in exam. Eccles. tract.* 9. *cap.* 10. *q.* 28. *prope finem*, & alij, quos refert, & sequitur Barbos. *de potest. Episc. allegat.* 83. *n.* 1. *p.* 3.

164. Quæres 3. an Episcopus possit cõmutare in vsum meliorem, legatum factum ad certum vsum, quando impleri potest. Prima sententia affirmat, quia de hoc præsumi potest testatoris voluntas, quod scilicet commutetur in melius, in magis pium, in maiorem animæ fauorem, & vtilitatem. Tum quia qui melius facit, non aliud, sed idem facit, cap. *peruenit*, 2. *de iure iur.* In meliori namque continetur bonum, sicut in optimo, melius. Tum etiam, quia sufficienter seruatur forma mandati per æquipollens, *l. fin. ff. mandati*, ergo à fortiori per melius; sic tenet Ioan. Andr. à Lapo citatus, *in Clem. quia contingit, de relig. dom.* vbi dicit hoc fortè esse verum. Idem tenet Sylu. *verb. legat.* 4. *q.* 14.

vbi

vbi alios refert. Tenet Armill. *eod. ver. n* 59 Et quo infert ibidem Sylu. idem, quod legatum factum pro construendo hospitali, potest per hæredes commutari in ædificationem monasterij Religiosorum. Hæc sententia valde probabilis est. Nihilominus probabilius est, quod non liceat eam commutationem facere. Quia in vltimis dispositionibus, non debet seruari, quod melius est, sed quod testator disposuit: voluntas namque testatoris est pro certa lege tenenda, & seruada, & si semel ea interpretatio fieri posset, nil esset firmum, & stabile in vltimis voluntatibus, & sic tenent DD. communiter in *d. Clem. quia contingit*, nominatim Gard. *n.* 4. Imola *q.* 9. Lapus, & alij. Idem tenet Panorm. *in cap. tua, de testam. nu.* 4. Rochus de Curte *de iure patron. verſ. construxit*, *n.* 22. & 23. Nec allata in oppositum conuincunt, quia non procedunt in vltimis voluntatibus, sed in aliis, vbi æquipollens inspici potest, non in vltimis voluntatibus, vbi voluntas seruari debet 13. *q.* 2. *cap. vlt. volunt.* & cap. *cum Marta, de celebrat. Missarum*.

365 Quæres 4. an quando dictæ commutationes fieri possunt, requiratur etiam consensus hæredis, & legatarij à quo? Resp. affirmatiuè, quoad hæredes grauatos, maximè quando nondum adimpleuit voluntatem testatoris; nam quando iam hæres soluit legatum, & commutandum est, plures volunt non requiri hæredis voluntatẽ, sed sufficere consensũ legatarij à quo legatum transferendum est; ego tamen puto, debere hæredis consensum peti, saltem ex honestate, & decentia, licet non ex necessitate. Quod si hæres, & legatarius dissentiant, Episcopus fauebit legatario, scilicet loco pio, seu Ecclesiæ in quam legatum transferendum est, vel in cuius gratiam mutandum est. Sylu. *loco citato q.* 13. vbi limitat in Monasterio fiendo, quod legatum, sine consensu hæredis commutari non potest.

366 Quæres 5. an quando legatum nec de iure, nec de facto impleri potest, efficiatur caducum, ac proinde remaneat hæredis? Pro huius quæsiti solitione notandum est impossibilitatem implendi legatum esse duplicem, vna de iure, altera de facto. Impossibilitas de iure tunc est, quãdo res iure prohibetur. Impossibilitas de facto tunc est, quando vsus impleri nequit vt cum quis legauit vt fiat capella in tali Ecclesia, cũ nullus ibi sit locus pro ea construenda; item quando quis legauit vt fiat Ecclesia, cum pecunia modica sit, &c. Impossibilitas de iure est duplex, vna in qua vsus est illicitus, vt cum quis legat 50. pro occidendo inimico. Altera in qua vsus secundum se licitus est, est tamen prohibitus, vt est transportatio tritici extra territorium. His positis dico 1. Legatum de re iure impossibili, quia mala, ideoque prohibita, est caducum; quia ea voluntas testatoris cum sit iniqua, seruari non debet, Sylu. *verb. legatum, 4. q.* 11. & alij Summistæ ibidem. Dico 2. legatum de re iure impossibili solum ex eo, quod est prohibita, non est caducum, sed conuerti debet in alium vsum non prohibitum, cap. *nos, de testam.* & *l. legatum ff. de vsufr. legat.* Docent Sylu. & cæteri Summistæ *loco cit.* Idẽ tradunt Canonistæ *in d. cap. nos, de testam.* nominatim Anan. Imola, Panorm. & alij. Ampliantes, vt procedat etiam quando testator apposuisset clausulam, vt commutari non posset. Dico 3. Legatum de re impossibili de facto, commutari debet in alium vsum possibilem, sic auctores cit.

367 Quæres 6. an commutatio legati fieri possit in alium quemcunque vsum, modo pius sit, an fieri debeat in vsum similem? Est plurium sententia, quod sufficiat, quod commutatio fiat in alium quemcunque vsum pium, nec sit necesse, quod fiat in similem, sic tenent Imola *in cap. nos, de testam.* & in *Clem. quia contingit de relig. dom. n.* 9. Panorm *in d. cap. nos, de testam.* Sylu. *verb. legatum 4. q.* 12. & alij. Ratio est, quia eo ipso, quod legatum in propria specie impleri non potest, transit in arbitrium potentis commutare, ac proinde ab illo in quemcunque vsum pium commutari poterit. Tum quia magis, vel minus non variat speciem, ac proinde, dummodo legatum in vsum pium commutetur, non videtur fieri magna mutatio in voluntate testatoris, dato quod præsumi posset, quod le-

legatum in vsum similem commutaretur. Nihilominus mihi videtur verius, quod legatum commutetur in vsum pium similem illi, quem testator volebat. Cum enim de iure naturæ sit, quod testatoris voluntas impleatur, & non possit impleri quantum ad vsum ab ipso designatum, impleri debet quantum ad similiorem, & proximiorem illi, quem idem testator intendebat: colligitur ex Tridentino *sess.25. de reform. cap.8.* & ex *l. legatum, ff. de vsu, & vsufr. legat.* Vbi legatum in spectaculum illicitum factum commutari decernitur in spectaculum licitum. Et sic tradunt Pinel. *de rescind.vendit.1. p.rubr. cap.2. n.18.* Aegid. Benedic. *in cap. Raynutius, de testam. §. reliquit, n.17.* Iacob. de Aret. *in l. liberto, §. Lucius, ff. de ann. legat.* & alij.

168 Quæres 7. an legatum relictum pro liberandis in carcere detentis ob debita, possit commutari, seu applicari pro soluendis alicuius debitis, ne in carcerem detrudatur? De hoc casu fui hic Romę interrogatus, est enim legatum tale pro liberandis incarceratis pro summa debitorum non excedente tantam quantitatem. Et respondi affirmatiuè, per se loquendo. Ratio potissima est, quia vt eruditè probat Tiraquel. *leg.16. connub. glos.2. à n. 2. plures referens*: qui proximè est incarcerandus, incarceratus reputatur; & hoc confirmat illud commune dictum, *quod parum differat ab actu, nihil differre videtur*. Tum quia verba dicti legati, videntur verificari in nostro casu, nam legatum est pro liberandis incarceratis à carcere infra tantam summam: v. g. infra 100. scuta. Sed non minus dicitur liberari à carcere, qui iam in carcere detinetur, quam qui est proximè incarcerandus, ne incarceretur; ergo. ideo namque plures Theologi dicunt B.V. non contraxisse originale, & ex alia parte fuisse redemptam, quia licet non fuerit liberata à carcere peccati, fuit tamen liberata à debito carceris, ita pariformiter in nostro casu licet ille non liberetur à carcere, liberatur tamen à debito illius. Dixi per se loquendo, quia si in dicto legato essent talia verba, quæ significarent debere debitorem esse in actuali carcere, tunc deberet seruari, vt si diceretur, quod non soluantur alicuius debita, nisi saltem per tantum tempus fuerit in carcere, vt per mensem, vel annum.

169 Quæres 8 an executor possit preuenire voluntatem testatoris, vt si testator ordinauit, quod post sex menses à morte ipsius debeat elargiri 100. scuta pauperibus oppidi, ciuitates, viciniæ, vel tali loco pio, an possit intra illos 6. menses eam summam in pauperes distribuere, &c Resp. videndum esse, an illud tempus sit præfixum à testatore ex eo, quod crediderit, quod intra illud, non posset ea summa cõmodè largiri, & tunc si commodè largiri possit, potest hęres, licet non teneatur, eam largiri, & bene facit eã largiendo, quia defuncti animæ citius succurritur per talem eleemosynam. Vel certè testator illud tempus præfixit, quia sibi ita placuit, & tunc puto debere voluntatem testatoris seruari, maximè, quia, vt bene aduertit Bart. *in l. cum mater, §. à filia, ff. de legat. 2.* Angel, & Alex. *l. stipulatio. ff. de verb. obligat.* Ias. *in l. post mortem C. de fideicomm.* Peralta *in l. cum pater, ff. de legat. 2.* Berous *in cap. 1. de conflit. n. 254.* & alii, contingere potest, quod testator respexerit ad pauperes, qui tunc erunt, non ad illos, qui modo sunt, quod enim distribuendum est pauperibus qui modo sunt, non potest distribui illis, qui futuri sunt, & è contra, & & quod distribuendum est pauperibus huius loci, huius viciniæ, &c. non potest distribui pauperibus alterius loci, &c.

170 Quæres 9. an census annuus relictus à testatore vt in pauperes distribuatur, possit cum capitali implicari pro aliquo monasterio Religiosorum, aut monialium pauperum, vt capucinarum? Explico casum: Titius in suo testamento reliquit mille scuta implicanda in annuo censu, pauperibus quotannis distribuendo, hęres inclinat in hoc, vt illud capitale implicetur in fabrica cuiusdam hospitalis, vel monasterij pauperum religiosorum, aut religiosarum, quæritur, an id facere possit. Ex vna parte videtur, quod fieri possit, quia fabrica hospitalis, vel monasterij, deseruiet postea paperibus, & licet

non

non ad victum, tamen ad habitationem; notum est autem, quod nomine alimentorum, etiã necessaria habitatio veniat, *l. legatis, cum l. fin. ff. de alim. & cib. leg.* & sicut dictus hæres suæ satisfaceret obligationi, si ex dicto censu solueret diuersis pauperibus pensiones suarum habitationum; ita satisfacere videtur, construendo illis domum, qua in perpetuum eximantur à solutione pensionis illius. Ex alia parte videtur, quod fieri non possit, quia testatoris voluntas est, quod illud capitale implicetur in emptione census, qui quotannis in pauperes distribuatur; casus autem dictus de fabrica hospitalis, seu monasterij, videtur omnino diuersus à mente testatoris. Quod verius visum est pluribus viris doctis. Puto tamen posse fieri, quod vidi exequi in quodam loco cum consilio virorum doctissimorum, scilicet vt mille scuta, quæ testator ordinauit distribuenda spatio decem annorum, distribuerentur simul, quia illud tempus assignatum fuit in gratiam hæredis, vt non tantum grauaretur, cui gratiæ hæres renunciare potest, ob bonum animæ defuncti, & mille scuta statim pauperibus distribuere, aut simul implicare in opus, quod in pauperum vtilitatem cedat, vt in fabricam hospitalis, &c.

171 Quæres 10. an legatum relictum pro sustentatione orphanorum, possit illis concedi, qui habent parentes inutiles, vt amentes, in carcere detentos, perpetuo morbo laborantes, in exilium missos, ad triremes damnatos, &c. Affirmant aliqui non leui fundamento innixi, quia in re idẽ est non habere patrem, ac habere inutilem iuxta illud axioma glos. *in c. admonere*, 33. *q.* 2. scilicet. *Si re priueris, nec nomen habere mereris*; vnde cum habens patrem inutilem, priuetur re, idest debita sustentatione, non dicetur habere patrem, ac proinde orphanus dici re ipsa poterit, ac subinde frui poterit priuilegijs orphanorum, Vnde glos. *in l. plagiarij, ff. ad leg. Flauiam. de plagiarijs, verbo orbitates*, sic ad rem dicit. *Orbatum vocat patrem filio, licet filius viuat, quia sibi est inutilis, ergo idem est in marito*. Et in margine dicitur. *Vxor habens virum inutilem, dicitur vidua.* Et cap. *inter corporalia, de translat. Epsc.* dicitur. *Sicut iuxta communem modum loquendi, illa dicitur Ecclesia viduata, quæ licet Episcopum habeat inutilem, tamen perhibetur habere*. quod confirmat glos. ibidem *verb. inutilem*, vbi sic discurrit. *In alijs etiam mortuus reputatur, probat etiam de pœnit. dist. 1. c. facilius. §. hoc idem probatur, & c. scindite: & qui inhabilis est ad agendum, nullus est, ff. quod cuiusque, &c.* Tum quia, ideo viduæ appellatione, venit mulier habens virum inutilem, vt tradit glos. citata, & scriptum reliquerunt Alex. *cons.* 104. *n.* 4. *lib.* 1. Rebuff. *ad l.* 242. *§. viduam, vers. item licet, ff. de verb. signif.* Surd. *de alim. tit.* 1. *q* 44 *n.* 67. Perez de Lara *de anniuers. & capellan. lib.* 1. *cap.* 21. *n.* 36. Cardos. *in praxi iudic. verb. priuil. nu.* 12. & alij, quia vir inutilis pro mortuo habetur, sed etiam parentes inutiles, respectu filij, vel filiæ pro mortuis habentur; ergo. Nihilominus non videtur recedendum à communi sententia, quod scilicet legatum relictum pro orphanis, nõ possit concedi filijs habentibus inutiles parentes, vt tradunt Panorm. *in cap. ne pro defectu, de elect. n.* 2. Sebastian. Sapia, *in addit. ad eundem Panorm. ibidem*, & alij communiter. Ratio est, quia licet largè, & impropriè nomine orphanorum veniant etiam filij habentes inutiles parentes, tamen propriè non veniunt; aliud namque est habere parentes inutiles, & aliud est illos non habere. Nec illud, quod de vidua dicitur verum est, quia vxor habens maritum inutilem solum impropriè dicitur vidua; propriè namque illa solum vidua dicitur, quę mortuum habet virum, non quæ inutilem, vt bene ostendit Hippol. *in Lunica, n.* 211. *C. de raptu virgin.* Verba autem in vltimis voluntatibus, debent accipi in propria significatione, & legata in specie impleri debent, vt ex dictis supra constat.

172 Quæres 11. an legatum relictum pro fabrica, expendi possit in alijs rebus Ecclesiæ necessarijs? Prima sententia affirmat, Couar. *in cap. fin. de testam. nu.* 4. Altamiranus *de visit. §. sed Episcopus, n.* 14. & alij. Ratio horum est, quia nomen fabricæ non debet accipi pro ipsa materiali ædi-

ædificatione tantum, sed pro confectione cuiuscunque rei necessariæ Ecclesiæ. Verum hæc sententia non placet, quia nomine fabricæ propriè intelligitur solum constructio materialis Ecclesiæ, ac proinde cum legatum debeat in propria forma impleri, non poterit relictum fabricæ, applicari pro confectione ornamentorum, paramentorum, aliarumque rerum necessariarum Ecclesiæ, sic tenet Panorm. *in d. cap. fin. de testam. n.* 2. Greg. Lopez *l.* 11. *tit.* 10. *p.* 1. *& l.* 24. *tit.* 32. *part.* 3. Anchar. *in d. cap. fin. de testam.* & alij.

173 Quæres 12. an legatum factum pro naturalibus alicuius oppidi, vel ciuitatis, possit dari illi qui inibi decennio habitauit? Resp. affirmatiuè, per se loquendo, quia habitatio decennalis facit aliquem illius loci originarium, imò & ciuem, vt alibi notaui, & colligitur ex traditis à Burg. de Paz. *l.* 3. *Tauri, n.* 372. Tum quia domicilij appellatione in dubio non venit domicilium originis, sed habitationis, glos. *verb. vnam die tam, cap. Statutum, §. cum vero, de rescript. in* 6. Franc. & Dominicus ibid. Felin. *in cap. fin. n.* 23. *de foro compet.* Vbi autem quis habet domicilium, censetur naturalis illius loci. Dixi per se loquendo, quia vltra decennalem habitationem requiritur etiam animi perseuerantia, quia qui non habet animum perseuerandi, seu manendi, nec domicilium acquirit, nec naturalis fit loci vbi casu, & sine voluntate manet, vt alibi fusius dixi.

174 Quæres 13. an debitor legans creditori 100. censeatur compensare 100. quæ illi debet, an verò hæres debeat soluere 200. scilicet 100, vt debita à testatore, & alia centum, vt legata ab eodem? Resp. solutionem desumendã esse ex præsumptione voluntatis testatoris; nam si præsumi possit, quod testator voluerit eo legato debitum compensare, ea solum centum creditori dari debent. Si verò colligatur, quod voluerit testator suum creditorem gratificare, tunc debentur ducenta. In dubio autem hoc secundum præsumitur, quia non est proprius modi soluendi debita, facere legata, sic tenent plures quos refert, & sequitur Sylu. *verb. legatum.* 3. *q.* 12. Armilla *eod verb.* 21. Nauar. *cap.* 17. *n.* 160. Ciriell. tes, & Castrill. *in l.* 16. *Tauri, n.* 28. Mantica *de coniect. vlt. volunt lib.* 10. *tit.* 2. *n.* 2. Greg. Lop. *l.* 16. *tit.* 9. *par.* 6. Gutier. *pract. lib.* 2. *q.* 124. Diaz *reg.* 171. & alij.

175 Quæres 14. an quando res legata est fructifera, fructus illius debeantur legatario, & à quo tempore? Dependet huius quæsiti resolutio ex ea quæstione, à quo tempore dominium rei legatæ transeat ad legatarium, an scilicet à die mortis testatoris, an à die aditæ hæreditatis. Ad quam resp. ex communi Legistarum, & Canonistarum sententia, quod licet à die mortis testatoris dominium quoddam fictum pertineat ad legatarium, tamen, dominium verum, & proprium tantum pertinet à die aditæ hæreditatis, vel quando hæres constituitur in mora adeundi. Ratio clara est, quia legata consequuntur hæreditatem, & sunt accessorium illius, ergo non potest prius legatarius acquirere verum dominium legati, quam hæres, hæreditatis, sed hæres non acquirit dominium hæreditatis, nisi per aditionem; ergo, &c. Et sic tradunt ex communi sententia Couar. *in cap. Raynaldus, de testam.* §. 1. *nu.* 1. Duen. *reg.* 210. *limit.* 6. Azeued. *l.* 1 *lib.* 5. *tit.* 4. *n.* 123. *noua recop.* Burg. de Paz *l.* 3. *Tauri, n.* 936. & alij. Hoc posito sequitur, quod fructus rei legatæ ab hoc solo tempore debeantur, & non prius, vt tradunt citati Doctores, & alij communiter.

§. IX. *Qui mandare possint, vt legata ab hæredibus soluantur.*

176 HVnc §. breuiter expedimus; res enim facilis est, iamque ferè ex dictis constat. Dico ergo 1. quod vterque magistratus, tam sæcularis, quam Ecclesiasticus potest id facere in legatis pijs, siue legatarij ea iure petere possint, siue non, vt Fratres minores, & omnes illi qui neque in communi bona habere possunt. Quibus autem licet iure legata petere, possunt ab alterutro iudice auxilium reposcere contra hæredem negligentem. Dico 2. quando testator constituit executorem Legatorum, Episcopus non intromittet se, nisi ob negligentiam, vel alium de-

defectum eiusdem executoris. Quod si testator non constituit executorem, Episcopus accipiat legata pro redemptione captiuorum, & pro alimentis pauperum; quoad alia curabit, quod hæredes satisfaciant. Iodoc. *in thesauro verb. legatum, n.* 18. post Sylu. & alios. Dico 3. qui legatum ad pias causas debito tempore non soluit, grauiter peccat. Nauar. *cap.* 17. *nu.* 117. Quod si absque eius culpa periit, excusatus est.

§. X. *Soluuntur varia quæstia de legatis.*

177 QVæres 1. an legatum relictum à patre filio, computetur in legitima eidem debita? Resp affirmatiuè nisi aliud constet, quod scilicet filium gratificare voluerit supra legitimam, & sic tradunt Surd. *cons.* 112. *n.* 3. Cardin. Mantica *de coniect. vlt. volunt. lib* 10. *tit.* 2. *n.* 6. Gutier. *de tutel. p.* 3. *cap.* 5. *n.* 22. & alij. Tum quia legitimæ imputatur quicquid filius iudicio defuncti capit de bonis illius, Rot. *decis.* 230. *n.* 1. *p.* 2. *in posthum.* & censetur consumpta per alienationem factam à filio post mortem patris, Rota *decis.* 462. *n.* 6. *in posthum.* Licet non imputentur ea quę pater fisco soluit sponte pro filio. Hieronym Gabr. *cons.* 109. *n.* 10. *vers. quia quamuis lib.* 1. Surd. *decis.* 167. *n.* 11. Peregrin. *de fideicomm. art.* 36 *n.* 137. Rota *decis.* 235. *n.* 17 *p.* 2. *in posthum.* Merlin. latè *de legitima lib.* 2. *tit.* 2. *q.* 25. & Rota *decis.* 55. *n.* 27. & 28. & *decis.* 59. *in princ.* apud Merlin. *loco citato.*

178 Quæres 2. an quando hæres vendidit hæreditatem, legatarius debeat conuenire venditorem, an emptorem? Hoc quæsitum resoluitur *l. quamuis*, C. *de legatis*, vbi dicitur. *Quamuis hæres institutus hereditatem vendiderit, tamen legata, & fideicommissa ab eo peti possunt, & quod eo nomine datum fuerit, venditur ab emptore, vel fideiussoribus eius petere poterit.* Vbi Bald. & Alex. sic summant. *Venditio hereditatis, hæredem non liberat, licet contra emptorem regressum habeat.* Idem tradit glos. ibid. Bene verum est, quod si legatarius non habeat aliam viam recuperandi legatum, nisi agendo contra emptorem, contra eum agere poterit, quia bona ad ipsum transierunt cum onere, *l. is cui opus ff. de noui oper. nunciat. l. si conuenerit* §. *si fundus, ff. de pig. act. & l.* 1. C. *de distr. pign.*

179 Quæres 3. an si post legatum factum testator obliget rem legatam, censeatur extinguere legatum? Resp. negatiuè, ita habetur *l. qui post*, C. *de legat.* vbi sic dicitur. *Qui post testamentum factum prædia, quæ legauit, pignori, vel hypothecæ dedit, mutasse voluntatem circa legatarium personam non videtur. Et ideo etiam si in personam actio electa est, rectè placuit ab hærede prædia liberari.* Quæ verba sic summantur à Salicet. ibid. *Obligatio rei legatæ, non extinguit legatum*, & per Alex. summantur sic. *Testator non videtur reuocasse legatum, si post testamentum rem legatam alteri obligauit, & hæres eam liberare tenetur.* Quare bene obseruat glos. ibidem, quod legatarius habet actionem contra hæredem, vt rem legatam pignori aut hypothecæ obligatam liberet. Sed quid si hæres leget rem ante testamentum obligatam? Resp. glos. ibidem sic. *Aliud si antea obligatam postea legat, quia si sciebat rem obligatam luitur ab hærede, si ignorabat à legatario, vt infra de fideicommiss. l. prædia, ff de leg.* 1. *l. si res.* Sed quid si testator alio modo rem legatam alienauit? Resp. eadem glos. *ibid. verb. dedit*, sic. *Nam tunc distingue, aut ex necessitate rei familiaris, & tunc præsumitur non adeptum, & debetur legatum, aut ex voluntate, & tunc non debetur, vt ff. de adimend. legat. l. rem legatam, quæ distinctio, in donatione non cadit, vt ff. de legat. 3. l. fideicommissa*, §. *si rem, aliud si vsusfructus alienetur.*

180 Quæres 4. an legatarius propria auctoritate capiens rem legatam; ea non amittat. Resp. affirmatiuè, vt habetur *l. non est dubium*, C. *de legat.* vbi sic habes. *Non est dubium denegari actionem legatorum et pro portione competenti in ijs rebus, quas subtraxisse eum de hæreditate apparuerit.* Quæ verba à Salicet. ibid. sic summantur. *Legatarius subtrahens rem legatam per hæredem apprehensam, perdit illam, & eius actionem.* Alex. sic summat. *Legatarius qui rem legatam occupat propria auctoritate*

rit ac eum vitio cadit ab omni iure suo. Glos. sic casum proponit. *Re mea in specie mihi legasti, eam, vel totam, vel eius partem subtraxi, an amittam legatum quæritur? Resp. quod sic totum, si totũ subtraxi, vel partem, si partẽ.* Verum hæc resolutio videtur contra *l. 1. in princ. ff. quo leg.* & alias leges quas refert glos. ibid. vbi hoc dubium proponit & sic soluit. *Hic subtraxit clam ibi palam* ex *argum. ff. de administr. tut. l non existimo. & de ritu nupt. l. fin. Vel ibi ante aditam hæreditatem, hic post, & post apprehensam possessionem, alioquin idem esset, quod ante aditam hæreditatem, vt ff. de acquir. possess. lecum hæreditas in princ. Vel distingue, an putauit sibi licere, an non, vt instit. iur. bon. rap. §. quia media magis placent, &c.*

181 Quæres 5. an hæres teneatur soluere legata tametsi lis super hæreditate moueatur? De hoc quæsito hæc dicuntur *l. si in fraudem, C. de legatis. Si in fraudem eorum quæ testamento relicta sunt admissus est accusator, qui testamentum falsum diceret, præses Prouinciæ secundum iurisdictionis formam, solui legata iubebit, interposita cautione si euicta fuerit hæreditas, ea restituturum, quamuis aliàs tunc cautioni locus sit, cum sine controuersis legata soluantur.* Idest, vt vbi summant Alex. Bald. & Salicetus. *Hæres tenetur soluere legata, licet quæstio de hæreditate moueatur, debet tamen ei præstari cautio de restituendo, si ei hæreditas euincatur. Sed cautio, si cui plus quam per legem Falcidiam solutum sit, præstatur, etiam si quæstio hæredi, de hæreditate non moueatur.*

182 Quæres 6. an si pater fecit legatum pro dote filiæ, & illud pro dote ab eodem patre viuente detur, possit peti mortuo patre? Resp. negatiuè, ita habetur *l. filia, C. de leg.* vbi dicitur. *Filia legatorum non habet actionem, si ea, quæ ei in testamento reliquit viuus pater, postea in dotem dedit.* Vel vt vertunt Alex. Salicet. & Bald. ibid. *Si legatum factum pro dote, detur filiæ in dotem ab ipsomet patre viuente, non potest amplius eo mortuo peti.* Et glos. sic casum proponit, & soluit. *Filiæ tuæ centum legasti, deinde ei in dotem centum dedisti, an centum ex causa legati petere possit, quæritur? Resp. quod non.*

183 Quæres 7. an legatarius ecclaus testamentum priuetur legato? Hoc quæsitum proponitur, & soluitur *l. si legatarius C. de legat.* vbi sic scribitur. *Si legatarius celauerit testamentum, & postea hoc in lucem emerserit, an posset legatum sibi relictum is qui celauerit: ex eo testamento vendicare dubitabatur, quod omnimodo inhibendum esse censemus, vt non accipias fructum suæ calliditatis, qui voluit heredem hæreditate sua defraudare: Sed huiusmodi legatum illi quidem auferatur, maneat autẽ quasi pro non scripto apud hæredem, vt qui alij nocendum esse existimauit, ipse suam sentiat iacturam, quemadmodum si legatarius, cui propter tutelam gerendam, aliquid relictum sit, non subierit tutelam, ei quidem legatum auferetur, pupillo autem assignatur, cui ille vtilis esse noluit.*

184 Quæres 8. an valeat legatum factum ad tempus certum, vel incertum, quo elapso reuertatur ad hæredem? Resp. affirmatiuè, sic habetur *l. fin. C. de legat.* vbi hæc habentur. *Illud quod de legatis, vel fideicommissis temporalibus, vt potè irritis a legum conditoribus definitum est, emendare prospeximus, sancientes, etiam talem legatorum, vel fideicommissorum speciem valere, & firmitatem habere. Cum enim iam constitutum sit fieri posse temporales donationes, & contractus, consequens est, vt legata, vel fideicommissa quæ ad tempus relicta sunt, ad eandem similitudinem confirmari, post completum, videlicet ad hæredem ijsdem legatis, vel fideicommissis remeantibus, necessitatem habente legatario, vel fideicommissario cautionem in personam hæredis exponere, vt ei post transactum tempus, res non culpa eius deterior facta restituatur.*

185 Quæres 9. an legatum factum familiæ, & cuilibet de familia censeatur factum omnibus insolidum, & ordine successiuo? Resp. affirmatiuè sic tenent Mantica *de coniect. vlt. volunt. lib. 8. tit. 12. n. 33. vers. et si relictum*, Tusch. *litt. D. concl. 398. n. 23.* Sicut & legatum factum consanguineis, ad omnes consanguineos spectat. Castr. *cons. 384. n. 1. & 2. & 3 lij.*

186 Quæres 10. quid intelligatur legatum in legato his verbis concepto, lego Ti-

Digitized by Google

Titio aurum meum, gregem meum, veſtes meas, prædia mea, &c. Reſp. quod intelligitur legatum aurum præſens, grex præſens, veſtis præſens, &c. quia quoties illa dictio meus, mea, meum adijcitur legato aliàs indefinito, reſtringitur ad tempus præſens, ac proinde cenſetur teſtator legare aurum, ſeu veſtes quas habebat tempore teſtamenti, non poſtea quæſitas, ſic habetur *l. ſi ita, ff. de auro, & argent. legat.* & notat gloſ *in l. ſeru. §. vlt. ff. de legat. 1* ſequuntur Bart. Paul. Socin. & alij apud Couar. *pract. cap. 2. n. 2.* Menoch. *lib. 4. præſump. 127 n. 34. & conſ. 106. n. 192. & 267.* Ioan. Garc. *de exequijs cap. 22. n. 3.* Petr. Pecha *de teſtam. coniugum lib. 5. cap. 29. n. 3.* & alij.

187 Quæres 11. quoad vſque porrigatur legatum factum ſub iſta dictione *quandiu*, vt quandiu reſederit, quandiu caſtè vixerit, quandiu non nupſerit, &c. Reſp. quod illa dictio de ſe importat tempus perpetuum, *l. ſufficit, ff. de condict. in deb.* & tradit gloſ. *in Clem. quandiu de appellat.* Vn. de notat Octauian. Vulpel. *de præpoſ. & ad verb. ſignif. ſub dict. qualitercunque, verſ. quandiu*, quod hæc dictio operatur, tametſi decies millies anni effluxerint. Et Gonzal. *ad reg. 8. Cancell. gloſ 43. n. 14.* notat, quod illa dictio eſt reſtrictiua ad veram, & perſonalem reſidentiam. Et *n. 77.* dicit, quod legatum relictum vxori quandiu non nupſerit, debetur integrè, licet intra duos menſes nubat. Et *n. 138* advertit, quod ea dictio eſt appoſita menſi integraliter, non autem diebus menſis. Et *n. 114.* addit, quod poteſt verificari in qualibet parte menſis.

188 Quæres 12. an legatum conceptum ſub hac dictione *donec*, vel alia ſimili ſit annuum? Reſp. affirmatiuè, *l. legatum ff. de annuis legat.* & tradunt Surd. *de alimentis tit. 2. q. 15. n. 192.* Octauian. Vulpell. *loco citato ſub hac dictione n. 5.* vbi ſubdens, quod pro priore anno legatum eſt purum, pro alijs, conditionale, Et n. 6. aſſerit, ſpeciali alimentorum fauore inductum eſſe, vt legatum *donec*, vel *quandiu* quis cum hæredibus habitauerit, etiam ijs mortuis debeatur, & ſit perpetuum, dummodo per legatarium non ſteterit.

189 Quæres 13. an legatum factum ſuper tali, vel tali re, inducat ſpecialem hypothecam ſuper eadem re? Reſp. affirmatiuè, cenſetur namque tunc illa res ſpecialiter ſuppoſita obligationi pro ſolutione legati ſuper ea fundati, vt obſeruat Iaſ. *in auth. ſacramenta puberum n. 26.* Tuſch. *litt. D. concl 383. n. 4. & n 5.* dicit hoc eſſe maximè verum in legato alimentorum ſuper tali re, & quod illa res alienari non poſſit. Et hæc de legatis & de iuſtitia commutatiua, vtinam cedant in honorem, & laudem Dei, & legentium vtilitatem. Si quid non rectum, aut minus rectum dictũ ſit, non ſolum correctioni S. R. Eccleſiæ ſubiicio, verum etiam cuiuſcumque alterius.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

RERVM;
VERBORVMQ. INDEX.

Prior nu. disp. secundus marginalem.

A

BSOLVI an possit moribundus, qui non restituit.6. pag.485.
Acceptio rei duplex. 6, 29.
An accipi possit aliquid pro opere debito ex iustitia. 6.433. verb. restit. & verb.iust.
An aliquid accipi possit pro opere illicito relinquendo.6.436.
Accepta ob causam honestam, an restitui debeant. 6.437. cum seq. Quo titulo aliquid accipi possit pro opere patrato illicito . 6. 442. Opere scruto, quod pro missum est, dari, & accipi potest.6.443.
Accepta à filio, seruo, religioso an debeant restitui 6.444. Quid de meretrice . 6. 445. Pro quibus nil accipi possit , 6. 446. cum seq.
Accipi an aliquid possit pro eo præstando, quod quis præstare tenetur.6.451.
Accepta ob simoniam an sint restituenda pauperibus.6.453.
Accepta ob simulationem , hypocrisim, &c. sint restituenda.6.454.vbi alia.
Accepta per errorem , mendacium , &c. an sint restituenda.6.461.verb.data.
Accusatio superueniens an cessare faciat inquisitionem.7.68 Quid sit accusatio.7-78.
Accusater quomodo distinguatur ab actore. 7.79 Quomodo à denunciatione.80. Quomodo à querela 81. Quomodo ab inquisitione.82.
An accusatio debeat fieri in scriptis.7.83.
An debeat præmitti secreta monitio.84.
An detur præceptum de accusatione.85. Quinam ab accusatione excludantur . 86. Quinam admittantur.87.
An Prælatus accusetur à subditis.7.88.
An religiosi accusent alios.7.89.
An promissio, vel iuram. de non accusando teneat.7 90.
An cessari possit ab accusatione.7.91.
An fiat post pœnitentiam.7.92.
An accusator repelli possit.7.93.
An clericus accuset Episcopum.7.94.
An inimicus reconciliatus admittatur. 7.96. Quibus modis accusatio fiat iniusta . 7. 97.
Actus vnius potentiæ , an possit elici ab alia, & an ab habitu in alia potentia existente. 1.102.cum seq.
Actus quot requirantur ad accipiendam possessionem iuris eligendi. 2. 97. Differentia inter actum qui consumatur exterius , & interius.1.154.
Adulterium quid sit. 6.182.Eius damna recensentur.6.183.
Adulterij pœna. 6. 184. Quare sit contra iustitiam.6 186.
Ad quæ damna teneatur adulta . 6. 190. Quando adulter teneatur alere filium ex adulterio natum. 6.192. Quid debet restituere adulter 6.193.
An quando adulter non restituit, teneatur adultera. 6. 197. Quomodo se gerat adultera quando filius spurius succedit, &c. 6. 195.
An adulter teneatur credere adulteræ, dicenti quod concepit ex illo.6.198. Quid amittat adultera ob adulterium. 6.199. Quid requiratur vt maritus lucretur dotem vxoris adulteræ 6.201.
Aduocatus quis sit.7.225.Obligationes.226. Quinam prohibeantur exercere hoc officium.227.

Aduo-

Digitized by Google

INDEX

Aduocati corrupti sententia an sit nulla. 229.

An quis possit aduocare contra propriam patriam, 230.

Aedificium an possit altius attolli, &c. 2. 82. *vbi plura.*

Alienatio vsusfructus. 2. 49. *vbi plura de alienat.*

Alienari an queat res litigiosa. 2. 112.

Amicitia an sit maius bonum quam fama, & honor. 6. 254.

Pro anatomia tradi potest suspensus. 7. 268.

An in Angelis detur iustitia, &c. 1. 322. *cum seq.*

An dominium, & quarum rerum. 3. 56. *Quam potestatem habeant. Angeli in intellectum, & voluntatem hominis.* 3. 61.

Animalium domitium quomodo capiatur. 4. 2. *cum seq. Quid dicendum de animalibus quæ ciurantur.* 4. 8. *Quomodo amittant consuetudinem reuertendi.* 4. 9. *Cuius sit animal ab vno vulneratum, ab alio captum* 4. 10. *Cuius sit ferain laqueo capta, nassa, &c.* 4. 11. *Cuius sit animal, v. g. à lupo ereptum.* 4. 12. *Columbæ an occidi possint.* 4. 13. *Cuius sint animalia capta contra leges.* 4. 15.

Appellatio quando ponatur. 7. 177. *Quotuplex sit.* 7. 179.

An penatur à religioso. 7. 180. *Iudex non deferens appellationi quæ pœna puniatur.* 7. 181. *Tempus ad prosequendam appellationem.* 7. 184. *Impedimentum quomodo probetur.* 7. 184. *In quibus admittatur appellatio.* 7. 185. *In quibus causis detur.* 7. 186.

An detur ante sententiam. 7. 187.

An detur à declaratione notarij. 7. 188. *Canon quo interponatur.* 7. 189. *Quam vim habeat clausula appellatione remota.* 7. 190.

An in dubio appellatio admitti debeat. 7. 191.

An appellari possit à reiectione probationum. 7. 192.

An ab interlocutoria. 7. 193.

An à tertia sententia. 194.

An ergo obseruetur. 195. *Quomodo purgatur.* 196.

Aqua ductus vni concessus an concedi possit alteri. 2. 81.

Aqua an impediri possit ne fluat. 2. 35.

Arma rerum cui debeantur. 7. 271.

Assecuratio quomodo celebretur. 7 243.

Aucupium, venatio, &c. an prohiberi possit. 4. 14.

B

Banniti an iustè occidi possint. 6. 99. *cum seq.*

An possint se defendere. 6. 114.

Beneficiarius qui plus laboris impendit, an possit plus sumere. 3. 90.

Beneficiarius an possit filio spurio alimenta prabere ex fructibus beneficij. 3. 91.

Beneficij renunciatio ex metu, an sit valida. 8. 72.

Bona, & mala fides, quomodo requirantur in præscriptione. 5. 46. *cum seq.*

Bona fides quomodo præsumenda. 5. 54.

Bona incerta quomodo restituantur. 6. 409. *verb. restit.*

Bona vacantia, & morientium ab intestato quibus applicentur 6 427. *Quibus applicentur bona Cleric. & Relig. morientiũ ab intestato* 6. 428.

Bonorum administratio an prohibeatur mulieri luxoriosè viuenti. 8. 33.

Bona allodialia quænam. 11. 70. *cum seq.*

C

Cambium quid, & quotuplex sit. 13. 2. *cum seq.*

Canonis solutio an refundi possit in venditorem 2. 116.

Canonem non soluens an amittat emphyteusim 11. 29. *cum seq. vbi fusè*

Carmelitæ excalc. sunt mendicantes, habent priuilegia Carmelitarum 3. 109. *& 110. Renunciant iuri habendi immobilia* 3. 111. *vbi alia.*

Chartusiani an laudabiliter abstineant à carnibus in necessitate 3. 150.

Casus mixti fori 1. 233.

INDEX

Casus fortuitus quid sit. 6. 35. quinam dicantur casus fortuiti 6. 37. & 10. 53. 89. & 110. Mandatarius an teneatur de casu fortuito 13. 97.

Causa alia criminalis, alia ciuilis &c. 7. 24.

Census quid, & quotuplex 19. 2. forma seruanda in creatione census 19. 9.

Census personalis 19. 10. eius iustitia probatur 13. An in Bulla Pij V. prohibeatur census personalis 19. 19. quidnam sit illius iustum pretium 20. An census personalis iure naturæ constitui possit etiam super re mobili 21. An census fundari possit super plures domos, vineas &c. 22. An res censui subijcienda debeat esse libera 19. 23. An super una re plures census possint fundari 24. An super bonis fideicommiss. 25. An super re emphyteutica 26. An super re dotali 27. An pupilli, minores, &c. possint sua bona censui subijcere 29. quid de filiisfamil. 28. quid de muliere 30. An census fundari possit super rebus vniuersitatis 31. An super bonis Eccles. 32. An requiratur licentia pro constituendo censu ad alium extinguendum 32. & 92. An beneficiarius constituat censum super fructibus beneficij 33. An census possit constitui super vsumfructum 34. An res censenda debeat esse immobilis soli 35. An census constitui possit super nauibus 36. An super tributa 37. An super iure piscandi, pascendi, &c. 38. An super hæreditate 39. An super alium census 40. An super actionibus 42. An super pecunia &c. 43. An super dignitatibus ibid. super re fructifera 44. super re determinata 46. In pecunia numerata 50. Celebrari debet per instrumentum publicum 52. Iustum pretium census quodnam 19. 56. A quo soluatur gabella census 58. An emi possit solut. anticipata 61. Quis soluat pensionem census 63. An quando pensio non soluitur possit Dominus capere fructus propria auctoritate 64. Quæ pacta prohibeantur in censibus 65. An in Piana irritetur pactum de non alienanda re censita 69. Quis præferatur in alienat. rei censitæ 72. Quid de habente ius congrui, & consanguinitatis 73. cum seq.

An in censibus reprobentur pacta de debitore morioso 79. 97. An admittatur pactum comissorium 80. An census augeri possit 83. Quid de pactis pro solutione operum 84. An census pereat re perempta 85. An re reddita infructifera 87. An sit redimibilis eodem pretio 88. An per partes 93. An Dominus debeat præmoneri in venditione census 94. Quales debeat esse hæc præmonitio 95.

Cui pereat pecunia deposita &c. 97. Quid sit census viualitius 19. 98. An liceat ibid. cum seq. An emi possit cum pacto retrouendendi 101. Quodnam sit iustum pretium census viualitij 102. Quando conueniat iuramentum 103.

Ex censu quando teneatur Eccles. 926

Cessio bonorum quid sit, & quando excusset a restitutione 6. 536. Qui boni cedere possint. 6. 547. Quomodo cessio fiat. 6. 548. Quid si cedens postea deueniat ad pinguiorem fortunam. 549. Quid de clerico 550.

Christus D. an habeat iustum cum Deo. 173. Christi iustitia an sit ad alterum 1. 73. An ex propriis satisfecerit 85. verb. iust. An habuerit aliquarum rerum Dominium 3. 118. An fuerit Rex temporalis 3. 23 cum seq. vbi alia.

Christiani remiganres in Triremibus Turcharum quid faciant 6. 630.

Clerici an habeant dominium bonorum suorum beneficiorum 3. 76. cum seq. Bona a Clericis empta an præsumantur Ecclesiæ 3. 87.

Clericus beneficiarius potest plus sumere si plus laboret 3. 92.

Clerici an licitè occidant malefactores 5. 73. Quo iure prohibeantur 6. 741. Quas penas incurrant. &c. 75. Accedat bonis 6. 550. Quomodo probet paupertatem 6. 551. An possit incarcerari vbi plura. Quinam testes repellantur contra Clericum, &c. 7. 150. cum seq. An conueniri possit coram iudice seculari 7. 278.

Clericorum animalia an possint sequestrari 7. 279.

Codicillus vnde dicatur, & quid sit 20. 25. quis illum faciat 26. Quomodo differat a testamento 27. An sit tantum hæredis institutio 28. vbi an sint abillo qui testamentum non fecit. Quam vim habeat clausula

la codicillaris in testam. 29. *An sequens codicillus deroget precedenti* 31. *An aliquid relinqui possit illi, qui non erat tempore testamenti* 32. *An codicillus reuocetur per testamentum sequens* 33. *An valeat non seruato modo à testatore præscripto* 34.

Commodatum quid, & quotuplex 13. 2. *quis possit commodare* 4. *An fur* 5 *Quid de commodante rem vitiosam* 6. *An vxor rem mariti commodet* 7. *An res sacræ cõmodari possint* 8. *An quæ vsu consumuntur* 9. *Quæ sint de essentia commodati* 10. *Quæ sint obligationes commodatarij* 1. *Ex qua culpa teneatur* 12. *An de casu fortuito* 13. *An commodatum reuocari possit* 14.

Commodatarius an teneatur ad restit. quando fuit in mora restituendi 15. *An agat actione commodati commodans, quando res restituitur deteriorata* 16. *An commodatum possit retineri pro debito* 17. *An possit commodatum repeti ante tempus* 19. *Quo in loco fiat commodati restitutio* 20. *Quid agat qui commodauit filio fam. vel seruo* 21. *Quid de diligentia sequela rei commodatæ* 22. *An detur actio contra illũ qui commodatum pignorauit* 23. *Quid de culpa quæ res commodata periit* 24. *cum seq.*

Compensatio quando liceat 6. 288. *v. restit.*

Condemnatus secundum allegata, &c. innocenter an possit se defendere 7. 114.

Concilium ex quibus fiat, & ex quibus conditionibus 1. 29.

Conditio, modus, demonstratio, &c. quid sint 6 464. & 8. 80. *Conditio an vitiet contractum* 6. 469. & 8. 102. *verb. contract.*

Conductio quid 10. 2. *quinam prohibeantur conducere* 10. 8.

Conductio rerum laicorum an prohibeatur Cleric. & Monach. 15.

Conductum an locari possit 16. *An vnus suã partem* 17. *Quænam sint de conductionis substantia* 10. 27.

Conductio an transeat ad heredes 35. *An ad successorem* 41.

Colonus an possit expelli à successori singulari 42. *An teneat pactum quod conductor teneatur de leuissima* 45. *Ad quam custodiã teneatur conductor* 46. *An conductor teneatur ex culpa suorum seruorum* 50. *In quibus casibus conductor possit deserere rem conductam* 10. 75.

Conductoris obligat. 98. *Quid agat conductor indebitè expulsus* 102. *Quid faciat conductor quando reperit rem esse suam* 105. *In quo statu rem restituat* 107. *Quis præferatur* 108.

Confessio sponte facta an probet 7. 63. *verb. inquisi.*

Columbæ an occidi possint 4. 13. *vers. animalia.*

Connubia cuius sint iuris 1. 18.

Consulens ex qua culpa teneatur 6. 44. *quid de Confessario, medico, aduocato,* 6. 60. *Quid debeat restituere* 6. 601. *cum seq. Quid de consulente minus malum,* 604. *cum seq Quid de retractante consilium* 605. *Quid de pœna* 6. 611.

Ad quid teneatur consensiens damno alterius 6. 612. *Quid de consentienti electioni iniquæ* 617.

Contractus in cuius vtilitatem cedat vt culpa inducat obligat. restit, 6. 33. *vsque ad* 42. *An vitietur per conditionem, modum, &c.* 6. 464. *Quid sit* 8. 2. *cum seq. Quo iure inducat obligationem* 8. 5. *Definitio contractus an conueniat distractui* 6.

Corruente contractu, an corruant pacta 7. *An in contractu locum habeat pœnitentia* 8. *diuiditur* 9. *Quomodo distinguatur à quasicontractu* 12. *An nomine contractus veniat solum nominatus* 13. *Quando sit perfectus* 14. & 122. *Quinam possint contrahere* 29. & 136. *Quos contractus faciat tutor, & curator* 39.

Contractus per errorem, aut dolum celebratus an sit validus 48. & 54. *cum seq. Deceptus in contractu an compellat decipientem vt stet contractui* 63.

Contractus dolo celebrati, an sint validi 64. *Ex metu celebratus an teneat* 66. *An firmetur per subsequentem ratificationem* 71. *Quid de renuncias. beneficij ex metu* 72 *Quid de metu reuerentiali* 73. *Quid de precibus* 74.

Contractus sine solemnitate celebratus an sit validus 75. *verb. solemn.*

Contractus celebratus sub causa, modo, &c. explicatur 83. *vsque ad* 105.

Con-

Contractus cum hæretico celebratus an subsistat 113. *An in alterius arbitrium collatus* 114. *Quomodo consideretur læsio ex contractu* 115. *An teneat quando pretium non fuit conueniens* 118. *Quid obseruandum in contractu alternatiuo* 119.

Cuius sit ius eligendi 120.

Contractus in diem quomodo intelligatur 121. & 128. *In quo foro agatur ad rescissionem contractus* 123. *An statim pariat obligat.* 124. *A quo vnitas contractus sumatur* 125. *Ex quo actio oriatur* 126. *Quando debeatur gabella* 127. *Quid de soluente ante per errorem* 129 *Quid de promittente soluere indeterminate* 130. *Quando solutio fiat* 131. *An valeat sine scriptura* 132. *An quis teneatur de mutuo, quod eius institor accepit* 133. *An Dominus teneatur ex contractu serui* 134. *An à contractu possit recedi* 135.

An Ecclesia teneatur de contractu censuali 9. 26.

An contractus rescindi possit quando contingit læsio 9. 134.

Contractus triũ, quomodo celebretur 15. 18.

Contumelia in quo consistat 6. 259. *Dupliciter tollit honorem* 6. 260. *Quid sit de ratione contumeliæ* 261. *An contumeliæ, conuitium, & improperium distinguantur* 262. *An contum. semper sit peccatum mortale* 264. *An contumelia sit in omni peccato* 267. *An contumelia, & conuitia debeant semper sustineri* 268. *An causa iocl. &c. contumelia, & conuitia dici possint* 267.

Cooperans ad damnum an teneatur in solidum cum principali 6. 588. *An vno restituente teneatur alter* 6. 591. *Quid quãdo sit remissio vni* 6. 592.

Creditorum priuilegia realia verb. hypotheca Priuilegia personalia 6. 520. *verb. debitor. Solutio facta creditori creditoris, an valeat* 6. 554. *Creditor an possit solutionem petere ante tempus præfixum* 6. 560. *Quid de petente ante diem* 6. 561.

Crimina sæcularia quæ 7. 25. *Quænam Ecclesiastica* 26. *Quænam mixti fori* 27.

Crimen negans in iudicio, vel extra, ad quid teneatur 6. 239.

Crimen confitens, quod non commisit an teneatur illud retractare 6. 244.

Culpa quid sit 6. 34. *quotuplex* 35. *Ex qua culpa quis teneatur ibid. An debeat esse Theologica* 39. *Extra contractum ex qua culpa quis teneatur* 42. *Ex qua teneatur consulens* 44.

D

Damnificans ad quam restitut. teneatur verb. restitutio.

Data sub causa, vel conditione quando non subsistunt restitui debent 6. 460.

Datio ob turpẽ causam an sustineatur verb. promissio.

Datum ex causa iusta repeti an possit 17. 28. *cum seq.*

Debitor quando non est soluendo omnibus, quid agat 6. 516. *Quænam debita prius solui debeant* 6 517. *Quid de debitis ex delicto* 518. *An peccet debitor non seruans ordinem* 519. *An restituat cum detrimento status* 534. *Quando possit differre satisfactionem* 539. *An restituat cum detrimento famæ* 540. *Quid quando creditor noluit accipere solutionem ante tempus factam* 559.

Debita iustitiæ an recompensari possint cum beneficijs gratuitis 572.

Defectus occultos an liceat vni reuelare 1. 200.

Denunciatio quid, & quotuplex sit. 7. 39. *Quis teneatur denunciare* 42. *Qui repellantur* 47. *Qui modus denunciandi* 43. *An præmittatur monitio* 44. *Quinam denunciandi sint* 45. *Quomodo fiat transitus à denunciatione Euangelica ad iudicialem* 46. *Quænam obseruentur* 48. *Qui possint denunciare* 49. *Præceptum denunciandi quomodo intelligatur* 51. *Quando non debemus denunciare* 52.

Depositum quid sit 13. 28.

Diuiditur 30. *verb. sequestrum. Quinam possint deponere, & an fur* 47. *Apud quos fiat* 49. *An filius fam. teneatur de deposito* 50.

Cui competat actio quando duo deposuerunt 51. *An repetatur ante tempus statutum* 52. *Ex qua culpa teneatur depositarius* 53.

INDEX

Nequit depositarius ori depositi 58. Quibus deponens præferatur 59. Quam pœnam incurrat depositarius non restituens 61. An Ecclesia teneatur de deposito apud Clericum 62. Ad quem pertineat probare conuersionem depositi in vtilitatem Ecclesiæ 63. An Ecclesia teneatur de deposito apud se facto 64. An obijci possit compensatio à depositario 65. An depositarius teneatur restituere depositum, licet tertius protestetur se ipse creditorem deponentis 77. Ad quid teneatur qui restituit depositum Domino putatiuo 69. Pro quibus competat actio depositi 68. Cui detur depositum defuncti quando sunt plures hæredes 70. Quid petat qui rem sigillatam deposuit 71. An depositarius alijs præferatur, & quis inter deponentes 72. Cuius expensis res deposita custodiatur 73. Vbi depositum restituatur 74. Quid quando res deposita perijt 75. An depositarius possit rem depositam apud alterum deponere 76. Ad quid teneatur depositarius mortuus 77.

Detractorem audiens quando peccet 3. 168. verb. fama.

Detractio, & fusurratio an distinguantur 6. 213. Quid sit detractio 6. 214. Modi detractionis an differant essentialiter 218. An sit detractor qui Deum, & sanctos infamat 219. An qui infamat se ipsum 220. An qui præsentem 221.

Detractio ex genere suo est mortale 6. 222. Quando à mortali excusetur ibid. An sit mortale reuelare crimen alterius graue 223. An referre ex auditu sit detractio 224. An referre peccatum notorium 225. An in ordine ad electionem, matrim. Ordines, sit licitum pandere delicta; & quæ ibid. Quid quando iam multum tempus elapsũ est 226. An iniuria recepta reuelari possit 227. An in reuelatione venialis possit esse mortale 228. An sit mortale reuelare defectus naturales 229. Quid de proferente verba generalia 230. Quid de imponente falsum crimen 231.

Fama quomodo restituenda 232. verb. infamia.

Quomodo peccet audiens detrahentem 6. 249 Quid de inuestigante aliorum defectus 251. An detractio distinguatur à fusurratione 252.

Deus cum homine an habeat iustum 1. 69. An cum Christo 73. verb. iust. In Deo an detur iustitia legalis, & quænam 1. 287. Quid sit 295. An distributiua 308. An punitiua 312. An prouidentialis 328. An Deus habeat rerum dominium 3. 4. An illud abdicare possit 12. Quotuplex potentia in Deo 3. 14.

Dolus quid sit 6 33. & 8. 54. Ex quo dolo quis teneatur 6. 35. quando afficiat, & re soluat contractus 8. 55. Quomodo dolus probetur 8. 60. & 65. Quid sit dolus verus, & præsumptus 61.

Quid sit dolus malus 62. An contractus ex dolo sint nulli verb. contrac.

Domicilium qui habere dicantur verb. Legatum

Dominus quod ius habet in seruum 3. 181.

Dominus an teneatur restituere damnum per seruum aut animal illatum 6. 577.

Dominus an possit experiri fidelitatem serui 1. 209.

Donatio sub conditione, modo, &c. an possit reuocari 6. 470. Quid quando facta est sub demonstratione 471.

Dona an recipi possint à ministris iustitiæ verb. munera, & verb. data.

Donatio an fiat tum pacto reseruato 8. 15. & 17. 30.

Donatio vnde dicatur, & quotuplex 17. 46. Qui donare possint 47. An fiat absenti 50. An ignoranti 51. Remuneratoria an sit propria donatio 52. An miles, & alij possint donare concubinæ 53. cum seq. An in donatione requiratur insinuatio 58. verb. insinuatio. An sine insinuatione valeat donatio 61. Quando inducatur donatio tacita 64. An valeat donatio omnium bonorum 66. An donatio inter viuos possit reuocari 72. cum seq. An donatio inofficiosa 79. Quid de donatione inter Patrem, vel matrem, & filium, &c. 82. fusè. Quid de donatione causa mortis 85. Quid de donat. ante nuptias 94. fusè. Quid de donat. inter virum, & vxorem 108. An successor in regno possit donationem reuocare 114. An Prælatus possit reuocare donationem prædecessoris 115. An donatio sit latissimè interpretanda 116. Quid de donatione

tione pupilli, & facta scholari 118. *cum seq. Quid de donatione facta Clerico in fraudem tributorum, &c.* 120.
Dominium vnde dicatur 2.2.
Definitur 3. *Altum, & bassum* 6. *Iurisdict. & propietatis* 9. *Est ius in re* 16. *Qualis sit dominij definitio* 17. *Quomodo adquiratur* 20. *Quomodo transeat ad secundum emptorem* 21. *cum seq. An sine traditione transferatur* 22. *Quomodo probetur* 25. *Quis probet* 29.
Dominium dotis sine traditione acquiritur 26. *Cuius sit dominium dotis ibid. Quomodo transferatur dominium in legatis. & vltimis voluntatibus* 27. *Cuius sit dominium rerum emptarum nomine vxoris ex pecunia mariti* 28. *An per simplicem detentionem acquiratur dominium* 30. *An per titulum præsumptum, & fictam traditionem* 31.
Dominium an habeant creaturæ irrationales 3.2. *An detur in Deo* 3.8. *An Deus possit illud abdicare* 12.
Dominium Pontificis quantum 29. *Imperat. verb. Imperator. Angelorum* 3. 56. *verb. Angeli. Filiorum vbi de eorum peculio* 62.
Dominium seruorum 70. *Clericorum* 76. *verb. Clericus. Religiosorum* 92. *verb. religiosus.*
Dominium vitæ cuius sit 3. 143. *Famæ, & honoris* 151. *& 177. verb. honor. Bestiarum quomodo acquiratur* 4. 2. *verb. animalia. Rerum inanimatarum quomodo adquiratur* 4. 17. *Quomodo rerum iactarum in mari, vel flumine* 4. 18. *Rerum inuentarum* 19. *Insularum* 20. *Rerum vacantium* 21. *Venarum metallicarum* 22. *Herbarum* 23. *Syluarum* 24. *Thesauri* 25.
Quomodo adquiratur dominium per alluuionem 34. *Per accessionem* 35. *Per confusionem* 36. *Per mixtionem* 37. *Per ædificationem* 39. *Per plantationem* 40. *&* 41. *Per scripturam in aliena charta* 42. *Per picturam* 43.
Quomodo dominium transferatur 4. 44.
Dominium fructuum quomodo transferatur 45. *Per quos acquiratur* 46. *cum seq.*
Dubium quid sit 1. 189.
Dubitans de maloproximi an peccet mortaliter 1. 198.
Dubia an debeant interpretari in partem meliorem 1. 201. *&* 6. 403. *Quid de dubijs in rebus* 1. 210. *In dubijs an tutior pars sit eligenda* 214.
Dubium negatiuum quomodo sit in intellectu 213. *Quomodo deponatur* 214. *Melior est conditio possidentis in dubio ibid.*
Dubitans an res sit sua, quid restituat 6. 400. *verb. restit.*
Dubitans an res sit aliena an emere possit 6. 404.

E

Ecclesia an vendat pro redempt. capt. 9. 25. *Quomodo tunc se gerat* 26. *Quomodo teneatur de contractu censuali ibid.*
Emphyteusis quid sit 2. 12. *&* 11. 2. *Quomodo distinguatur a libello* 11. 4. *&* 5. *Quinam dare possint in emphyteusim, & quinam accipere* 11. 6. *Quæ bona dari possint* 9. *Quas conditiones requirat iste contractus* 17. *Quotuplex sit* 18. *An res emphyteutica possit alienari* 25. *An debeatur laudemium, ibid. Quomodo res emphyt. transeat in commissum ex non solutione canonis* 29.
Emphyteuta an cadat in commissum alienãdo irrequisito domino 50. *Quomodo fiat successio in emphyt.* 62.
Emphyt. an computetur inter bona allodialia verb. bona. Quid de pensione, renouat. &c. 70.
Emptum pecunia alterius cui maneat hypothecatum 6. 513. *Quid de re empta pecunia Ecclesiæ* 514.
Emptio, & venditio quid sint 9. 2. *&* 3. *Origo emptionis, & vendit.* 4. *an fiant sine pecunia* 5. *Cuius iuris sint* 6. *Quotuplex sit emptio* 7. *Quinam emere, & vendere prohibeantur* 8. *Quid de Rege, Principe &c.* 10. *Quid de marito* 11. *Quid de vsufructuario* 11. *An ab illo emi possit qui malè vsurus est pecunia* 12. *An lusor emat à collusore* 13. *Quid de fideiussore* 14. *An emat res defuncti.* 15.
An prohibitus emere, emat per alium 16. *Emptor*

par rerum Eccles. quomodo se gerat 26. *Quomodo probetur quod res Eccles. versa est in utilitatem illius* 27. *An res minus emantur solutione anticipata* 70. *An chirographa emantur viliori* 75. *Aurifices, &c. an compensent in emptione rei artificium* 80.

Emptio cum pacto retrouendendi, an sit licita 82. *verb. pactum.*

Emptor an amittat arrhas si statuto tempore non soluat 93. *Prior emptor an habeat actionem contra secundum* 106. *An pacificatur vt aliquid soluatur donec fiat solutio* 112. *verb. pactum.*

Emptor an teneatur manifestare valorem rei quando à venditore ignoratur 200. *Venditor quando teneatur denunciare venditori litem motam vt rem defendat* 227.

Quenam sint obligat. emptoris dicto disp. 9. 234. *An emi possit locus currenti pretio vbi est thesaurus* 235. *Quid de fodina lapidicina* 239. *An debeat emptor monere venditorem de credito, quod ipse facile exiget* 241. *An emptor possit minoris emere vb damnum* 250. *verb. vend.*

Episcopus an possit statuere, quod bona incerta sibi, &c dentur 6 418. *An faciat compositionem* 424. *An possit testari* 20. 36. *An sit dominus reddituum, etiam ex regularibus assumptus* 20. 39.

Error communis an faciat actum validum 1 237.

Errores docentes ad quid teneantur 6. 64.

Error vbi irritet contractum 8. 49. & 9. 186 *cum seq.*

Euictio quid sit 9. 220. *Quando venditor de illa teneatur* 221. *cum seq.*

Extrapalia in quo consistat 6. 267.

Excommunicatio an afficiat illum qui rem suam accipit 6. 291. *An eum qui rem leuem fugatur, sed affert graue damnum* 6. 307. *An concedatur contra detinentes alienum* 320. *Ad quos extendatur* 328.

Excellentia quotuplex 6. 267.

Expelli quinam possint à domo cõducta verb. locatio. An possit expelli dominus ipse 10. 95. *An Religiosi, & scholares expellere possint obstrepentes* 10. 97.

Expensa rei usufructuariæ à quo fieri debeant 2. 42. *A quo deducantur expensa funeris, &c. verb. testam.*

F

Facidia quid sit, quid iuris verb. legatum.

Falsitas instrum. &c. quomodo dignoscatur 7. 252.

Fama à quo dicatur, quid sit, quid ad illam requiratur 3. 151. *Eius dominium est bonis* 154. *Est necessaria* 159. *An sit bonum eam contemnere* 160. *Quomodo debeat defendi* 162. *An sit licitum infamare se ipsum* 163. *Quomodo ladatur* 164. *Quomodo sit peccatum* 165. *An tantum veniale* 166. *An sit peccatum audire detractionem.* 168. *Quomodo fama probetur* 169. *Quomodo restituenda verb. detractio An sit bonum maius quam amicitia; quam honor* 6. 254. *verb. homo, infamia, restitut*

Famuli verb. serui.

Famuli usurariorum an teneantur ad restit. 6. 593.

Famulorum merces 10. 113 *fusè verb. seruus.*

Feudum vnde dicatur 12. 1. *Conditiones* 2. *Definitur* 3. *Diuiditur* 4. *Quænam possint infeudari* 9. *cum sequentib. quomodo adquiratur* 17. *Quid inuestitura* 18. *cum sequent Quomodo acquiratur præscriptione* 20. *successione* 23. *Quinam succedant* 24. *cum seq. An transeat in monasterium* 32. *Quid faciat feudatarius circa feudũ* 33. *Obligationes vasalli* 41. *Actiones vasalli, & domini* 44. *Iudex causarum feudalium qui* 56. *cum seq.*

Fides quenam adhibeatur historijs 7. 291. *cum seq.*

Filius an habeat iustitiam cum Patre 1. 57. *An ius distinctum* 1. 50. *Sequitur conditionem matris* 60. *Successio cuius sit iuris* 1. 19. *Dominium, ver. peculium* 3. 62. *cum seq. Spurius à quo ali debeat* 6. 190.

Filius an peccet vsurpando bona Patris 6. 327. *An teneatur credere matri dicenti esse ex adulterio* 6. 196.

Filius adulterinus an sit capax honorum 6. 202. & 208.

by Google

INDEX

Filius spurius quis sit 6.203. *An leges de spuriis obligẽt in conscientia* 211. *An filius vtatur thesauro à se inuento* 329. *An possit filius donare amicis, Eccles.* 6. 330. *Quid agat filius qui consumpsit pecuniam quam sibi debitor Patris soluit* 331. *An exponens filios teneatur adrestit.* 580. *Quid de ponẽte &c. adsannam alterius* 581.

Filius nequis esse testis contra Patrem 7. 209. *An procurator* 7. 241. *An exheredari possit* 20.54. *verb. testam.*

Filij legitima quenam 20. 68. *Quid de filijs naturalibus* 70. *Quid de legitima parentum* 71. *Quæ bona filiorum transeant ad religionem* 124.

Fideicommissum vnde dicatur, quid, & quotuplex 13. 174. *An transeat ad fœminas* 175. *An ad filios nondum natos* 176. *Per quæ verba significetur* 177. *An per verbum lego* 178. *An per dictionem in perpetuum* 179. *An possit renunciari* 180. *An valeat argum. à fideicommisso ad feudum &c.* 181.

Fideiussionis damna 13.153. *Quis possit fideiubere* 154. *An Clericus, Religiosus, Prælatus* 155. *vsque ad* 160. *An pretium accipiatur pro fideiussione* 160. *Quando fideiussor soluere teneatur pro debitore* 161. *An debitor debeat resarcire damnum fideiussoris* 162. *An debeat prius excuti principalis* 163. *An qui promisit de rato teneatur de rescripto dilationis* 164. *An possit fideiussor repetere quando soluit* 165. *An fideiussor minoris gaudeat illius priuilegio* 166. *An agat coram fiscali, vbi solut fisco* 167. *An habeat actionem contra principalem &c.* 168. *An agat pro liberatione ante solutionẽ* 169. *An renouetur fideiussio renouato contractu* 171. *Quid pro dote vxoris* 170.

Fœtus quando animetur, & an fieri possit sponsio de animatione 16.32.

Forma quando sit de substantia 1.224.

Forma contractus verb. solemn. & verb. contract.

Forma creandi Notarios 7.282.

Forma incipiendi processum 283. *cum seq. vbi alia.*

Fructus quos non collegit vsufructuarius cuius sint 2. 38. *sint in triplici differentia* 6. 362. *verb. possessor.*

Fructus recompensatiui an debeãtur ab emptore, quando res euicta fuit 9. 111.

Fructus rei venditæ ad quos pertineant 9. 169. *cum seq.*

Fur an satisfaciat si rem restituat vt modo est 6. 359. *An teneatur restituere totum pretium rei venditæ* 360. *An teneatur restituere fructus quos percepit, vel percipere poterat* 362. *verb. possessor bonæ, & malæ fidei.*

Fur repertus in alieno territorio à quo puniatur 7. 7.

Furtum vnde dicatur 6. 275. *Definitur* 276. *Quotuplex* 279.

Furtum, & rapina distinguuntur specie 282. *An sit peccatum alijs grauius* 284. *An sit semper peccatum* 285. *Quid de furto Israelitarum* 286. *An possit Princeps præcipere alicui vt alterius bona furripiat* 287. *Non est fur qui occulta vtitur compensatione* 288. *Quando furtum sit mortale, & quando veniale* 292. *Quid de furante rem leuem animo furandi grauem* 294. *Quænam sit furti quantitas* 300. *An furtum leue complens materiam grauem sit graue* 306. *Quid si adsit excommunicatio* 307. *Quid de accipiente à pluribus* 308. *Quid de furtis minutis* 309. *Quomodo fiat restit.* 317. *An tempore necessitatis licitum sit furari* 313. *An debeat fur manifestari* 319. *Quid si res sublata pereat* 348.

Secundum quam summam debeat res restitui 357. *Quid quando res extat & latescit apud furem* 358.

H

Hæres quo ordine soluat debita 6. 515.

Historicis, & chronicis quænam fides adhibenda 7. 291.

Homicidium est hominis occisio 6. 65. *Obligatio restit. ex homicidio verb. restit. verb. occisio.*

Homo an satisfacere possit pro suis peccatis de iustitia sine pacto 1. 71. *An iustum habeat cum Deo* 70. *verb. iust. Non est sua vita, suorumque membrorum directus Do-*

INDEX

Dominus 3. 140.

Habet dominium indirectum 142. Dominiũ directum est Dei 143. Vita an pro amico possit expon 144. & 6. 80. An sit aliquãdo obligatio exponere vitam 3. 145. v. vita. An teneatur decumbens vocare medicum 148. An possit recusare remedia 149. Est suæ fama Dominus 151. An sit Dominus honoris 170. An cadat sub alterius dominio 178.

Habet dominium suæ libertatis 178.

Honoris definitio 3. 170. Quid dicat 171. Quomodo honor, gloria, &c. distinguantur 173. & 6. 257. Quem locum teneat honor inter bona externa 3. 174. Quibus debeatur 175. Licitum an sit appetere honores 176. An homo sit Dominus sui honoris 177.

Honor affert excellentiam 6. 255. Quinam sint honore digni 6. 258. Quos modis honor tollatur per contumeliam 260. Quomodo restituatur ibi. & verb. restit.

Humilitas an præstet iustitia 1. 134. An sit pars temperantiæ 137. Qualis virtus sit 136. Vbi sub esse tur 137. Quid sit ibid. Quotuplex 138. Ad quos se extendat 139. Quomodo per eam res sint æstimanda 139. Regulæ humilitatis 140.

Hypocrisis an mutet opus virtutis. 1. 45.

Hypotheca quid sit 6. 474. Quotuplex 501. Vbi de iure prælationis.

Hipotbecata an maneant bona minoris, & pupilli pro dote 8. 37. An bona tutoris, &c. 44. An inuecta in domum, prædium, &c. 10. 130.

Hypotheca quomodo differat à pignore 13. 143. An ad augmentum retrotrahatur 146. An ratione hypoth forum adquiratur 145. An competat muliери pro donatione ante nuptias 147. An creditor concedens rem hypoth titulo precarij amittat ius hypothecæ 13. 148. An additio, vel detractio extinguat hypothecam 149. An secundus creditor possit vendere hypoth. 150. Quomodo soluatur hypotheca 151. An pro laudemijs competat hypotheca 152.

I

Imperator an habeat dominium in totum mundum 3. 37. Quare sacro oleo ungatur 44. Quis succedat in administratione Imperij vacantis 45. Quotuplici corona redimatur, & vbi 46. An electus confirmetur à Pontifice 48. Quomodo fiat Imperatoris electio 49. Ad quos deuoluatur electio Imperatoris si eligatur indignus 50. Intra quantum spatium fieri debeat Imperatoris electio 51. An vnus eligentiũ possit sibi suffragium conferre 52. An Imperator sit Diaconus, aut subdiaconus cum his officijs fungatur 53.

Indicia quot 7. 102.

Indicia leuia ex quibus causentur 103. Ex quibus causentur indicia grauia 104. Ex quibus indicia grauissima 105.

Infamantes Deum, & sanctos an sint detractores 6. 219. An infamantes se ipsos 220 An reuelans crimen in præsentia 221.

Infamans alium in iudicio quid agat 245.

Infamia quando possit remitti 246.

In infamia an detur mutua cõpensatio 245.

Infamia per quot testes probetur 7. 74.

Infamia, & clamorosa insinuatio an distinguantur 7. 75.

Innocens condemnatus an se defendere possit, verb. condemnatus.

Inquisitio quid sit 7. 54. Modus procedendi per inquisit. explicatur ibid. Quis possit inquirere 7. 55. Quomodo possit institui 56 Per quos 57. Ex quibus 58. Quomodo procedendum in inquisitione particulari 59. Quomodo non precedente infamia 60. cum seq. An sufficiant indicia 62. Contra reum confessum an procedatur per inquisit. de alijs 64. An cesset inquisitio per superuenientem accusationem 68.

In causis regul. an requiratur quod præcedat infamia 69. forma inquisit. 70. Quomodo instituatur inquisitio iudicialis 71. Circa testes quid seruandum in inquisit. 72. Per quas probationes inquisitus condẽnetur 73

Insinuatio quid sit 17. 59. quando requiratur 60.

Instrumentorum falsitas 7. 272.

In

INDEX

In illis teſtium ſubſcriptio requiritur 7.257.
Inuaſor an occidi poſſit 6.106 ver. occiſio.
Inuentarium verb teſtam.
Inutilem habere Patrem, & non habere idem eſt verb. legat.
Iocus quando exceſſum, vel defectum habeat 6.267.
Ius congrui, & ius conſanguinit. verb. cenſus
Iudicis recuſatio quando ponatur 7. 136. 139. & 141. Quinam iudex recuſari poſſit 142. Qua arte vtatur iudex in reorum confeſſione extorquenda 7.112. An teneatur admittere exceptiones contra ſe, & teſtes 158. An iudex fides adhibeatur ſine notario, & teſtibus 171. Non deferens appellationi qua pœna puniatur 181. An cogat teſtes ad teſtificandum 200. An munera accipiat 262. An remittat reorum pœnas 267. An accipiat currus producendo malefactore ad ſupplicium 269. An imponat pœnam pecuniarium ſibi applicandam 270. An infligat pœnam ordinariam ſine integra probatione 271. Quã pœnam incurrat ſuſpendendo reum extractum à loco ſacro 274. Quid de iudice excom. ſuſpenſo &c. 275. An ſequeſtret animalia cleric. 279.
Iudicis ſalarium 280. An aliquid accipiat pro opere debito 6.433. An detur actio ad repetendum quod ſic datum eſt 434. An peccet exercendo iudicium ſine auctoritate 7.2. Sine veritate 8. Quam veritatem ſequatur 10. An iudicet ſecundum allegata 11. An etiam in conferendis officijs 19. Quid de iudice ſupremo 20. cum ſeq. an condemnet inauditum 23. Quomodo procedat criminaliter, ciuiliter, &c. 7. 24. Debet iuris formam ſeruare 28. An ſeruet verba legis 31. Qua obſeruet 33. Quibus modis procedat 39. Per denunciat. 39. & 50. Per inquiſit. 53. & 67. An interroget de criminibus non probatis 64. Per accuſat. 78. Quomodo ſe gerat circa torturam 111.
Iudex an peccet ferendo ſententiam in peccato 1. 187.
Iudex Eccleſiaſticus quando iudicet laicos 1. 230. Quando teneatur ad reſtit. 6.276
Iudex ſecularis an cognoſcat in cauſis cleric. 1. 238.
Iudex non ſeruans leges an peccet 1. 227.
Iudicium Tyranni an obliget 1. 235. Multis modis concipitur 170. quomodo differant iudicium iudicis & particularis 172. An ſit actus iuſtitiæ 174. Quot requirantur vt ſit rectũ 180. ex quibus ſit, vel non ſit mortale 181. Quomodo diuidatur 182. Quomodo ſit nullum 183. Quomodo incipiat, finiatque 184. An Religioſi ſint licitè iudicia forenſia 185. Quomodo differunt iudicium, & arbitrium 186.
Iudicium ſuſpicioſum quando malum 189.
Iudicium de malo graui an ſit mortale 191.
Iudicium temerarium quando 189. debet eſſe plene deliberatum 191. Non eſt peccatum graue iudicare ex leuibus indicijs, quod quis ſit indoctus, &c. 192. An aliquando ſit mortale iudicare de defectibus naturalibus 193. an de veniali 194. Quid de manifeſtatione iudicij interni 194. verb. opinio. An iudicandum ſecundum leges 216
Iudicium vſurpatum, quando peccatum 226.
Iuramentum an confirmet contractus 9. 43. quid ſit 44. diuiditur 45. quid ſit iuram. litis deciſorium ibid. Aſſignantur regulæ quando confirmet contractus 48. An firmet matrim. per metum initum 56. An iuramentum patris tranſeat ad filium 57. An reddat teſtamentum irrevocabile 20. 49.
Ius quid ſit 1. 2.
In qua acceptione ſit obiectum iuſtitiæ 5.
Iuris ſpecies quot ſint 6.
Iuris diuini quæ 7.
Iuris naturalis quæ 8. An ius naturale differat à conſuetudine 9. An mutari poſſit 10. & 11. Quomodo fiat humanum 12. Quædam iuris naturalis poſitiuè, quædam priuatiuè 13.
Iuris gentium acceptiones 14. quomodo differat à iure naturali ibid. an ſit pnum 15. an ſit à Principe diſpenſabile 17.
Ius ciuile definitur 23. diuiditur 24. eius ſeq. Eius cognitio, & peritia multum prodeſt 27.
Ius canonicum definitur 28. ſpecies 29. Ex quibus conſtet 30.
In quibus fundetur 31. Quando ceperit 32. An Græci habeant ius canonicum 33. an fuerit prius commentarijs illuſtratum, quam

INDEX

quam ius ciuile 34.
Ius commune an necessarium Theologo 35
Ius, siue iustum dicitur vt commensuratum ad alterum 46.
Ius politicum, dominatiuum, domesticum, & vxorium quid 41. Supponere ius quid sit 43.
Ius ad rem, & in re 1. 98. & 2. 4.
Iustitia quid, & quotuplex 1. 74. acceptiones 75 cum seq.
Iustitia actus tres conditiones requirit 78.
An sit ad alterum, ex propriis, ex indebitis, & ad aqualitatem 79. Vbi de Christi iustitia fusè.
Iustitia quodnam ius respiciat actiuum, aut passiuum 1. 97. An respiciat aequalitatem iuris ad rem 98.
Iustitia differentia ab alijs virtutibus 1. 39. & 40. Obiectum 1. 37. & 43. Duplex cõmensuratio ad ius alterius 44. Habet medium rationis 44 Opus iustitiæ factum ob vanam gloriam an sit rectum 45.
Conditiones veræ iustitiæ 1. 48. Quænam distinctio personarum ponat aliquem sufficientem ad iustitiam 49. An iustitia sit inter patrem, & filium; Dominum, & seruum; virum, & vxorem ibid.
Iustitiæ subiectum 1. 99. An sit in appetitu sentiente 100. Eminentissima 112. An præstantior religione 125. An misericordia 129. An humilitate 134. Habet medium rei 141. An etiam rationis 148. Circa quam materiam versetur, an circa passiones 142. Quomodo eius materia explicetur 146. eius oppositum 149.
Iustitia legalis an sit virtus 1. 242. eius obiectum 253. Ratio nominis 254. est perfecta iustitia 255. An sit 257. an vna in specie atoma 258. Quid de Gnome, Synesi, &c. 259.
Iustitia particularis quotuplex 260.
Iustitia iudicatiua quid 264. An habeat eandem materiam. &c. 284.
Iustitia an sit in Deo, & Angelis 1. 287. cum seq. Quid requiratur ad iustitiam commutatiuam 317. An requirat rationem dati, & accepti 318. Peccata contra iustitiam commutatiuam. 320. Contra iustitiam legalem quomodo peccetur 1. 151. An debeat intendi damnum 157.
Iustum an. sit idem quod contra passum 1. 285. An quis possit pati iniustum volens. 1. 159. cum seq.

L

Laudemium quid sit, quando soluatur, &c. 11. 21. & 13. 152.
Legata an debeantur in testam. nulle 20. 47.
Legatum à quo dicatur 109. Quibus verbis concipiatur 110. Quibus modis fiat ibid. An illius legatum debeatur qui 100. reliquit Ecclesiæ vt in ea sepeliatur, sed ob excommunicationem non potuit sepeliri 111. An teneat legatum vt aliquid fiat, cum iam factum sit 112. An relictum in diem si fructiferum est, debeatur cum fructibus 113. An teneat legatum vxori factum si caste viuat 114. An teneat legatum facti sub conditione si filios habuerit, si nupserit, &c. 115. An legatum conditionatum extinguatur si legatarius premoriatur 116. An legatum vitietur ex falsa causa, demonstratione. &c. 117. An teneat sub hac conditione factum; si Titius acceptauerit, voluerit, &c. 118. Qua actione legata petantur 119. Quando peti possint 120. Quibus modis efficiatur caducum 121. Quis legare possit, & quibus legata fiant 122. Quid de minore, prodigo, &c. 123. Quid de filio fam. 124. De quibus bonis faciant legata ibid. An Pater legare possit aliquid filijs spurijs 126. An legatum fieri possit pro Ecclesia construenda 127. An quando legatum fit duobus, accrescat, alteri deportato, mortuo, &c. 128. An Fratribus Minoribus legata fieri possint 129. cum seq. An legatum Episcopo factum censeatur factum intuitu Eccles. 134. Quando factum præsumatur Canonicis 140. Ex quibus legatis detrahatur quarta Episcopalis 141. An legatum factum filio censeatur factum intuitu Patris 143.
Quænam legari possint, & censeantur 20. 144. cum seq.
Iudicium de legatis generalibus in casibus dubijs 146.
Quænam dicatur legata pia, & eorum priuilegia 151.

Fal-

Falcidia, & Trebell. quid, &c. 155. *Quomodo falcidia detrahatur* 157. *An ex legatis Principi factis* 158. *An legata mutari possint* 160. *A quibus* 161. *An executor possit preuenire voluntatem testatoris in solui. legatorum* 169. *An relictum pro sustentatione orphanorum possit dari illis, qui habent parentes inutiles.* 171. *Relictum pro fabrica, an alijs applicetur* 172. *An relictum pro naturalibus oppidi, possit dari illis, qui decennio inhabitarunt* 173. *vbi de domicilio. An debitum per legatum compensetur* 174. *An fructus rei legatæ debeantur.* 175. *Quis mandet legatorum solut* 176. *An illegitima debeat legatum filio à Patre factum computari* 177.

Legatarius an conueniat venditorem, an emptorem rei legatæ 178. *An testator extinguat legatum obligando rem legatam* 176.

Legatarius an capiat legatum propria auctoritate 180. *An legata soluantur stante lite* 181. *Quid de legato relicto pro dote.* 182. *An legatarius celans testam priuetur legato* 183. *An valeat legatum ad certum tempus* 184.

Legatum familiæ an sit pro omnibus in solidũ 185. *Quomodo intelligatur legatum his verbis conceptum: lego vestem, &c.* 186. *Quantum porrigatur legatum: quandiu, &c.* 187. *Quid de legato annuatim* 188. *An inducat hypothecam specialem* 189.

Lessius mutat verba Legum 3. 71. 6. 165. 351. 352. & 414. *Reprobat sententiam veram, & tenet damnatam* 15. 12. *cum seq.*

Lex, aut statutum, quod bona non transeant de subdito in non subditum, an valeat quoad Ecclesiasticos 9. 17.

Libellum à quo dicatur 11. 4. *cum seq.*

Lignorum dominium quando acquiratur, & quod peccatum sit lignare, &c. 4. 24.

Litigiosa non possunt vendi 9. 21. 2. 112. *Quænam dicantur litigiosa ibid.*

Litigantium vna pars, an surripiat informationes alterius 7. 281.

Litterarum innouatio quando obtineatur 7. 253.

Locatio quid, & quotuplex sit 10. 2. *An in locatione merces, debeat esse certa* 4. *an in pecunia* 5.

Locari quænam possint 7. *Iure canonico prohibetur locatio vltra triennium* 9. *An teneat ad 9. annos* 10. & 14. *An fructus decimarum locari possint* 12. *An fructus commendarum* 13. *An domus possit locari vsurarijs* 18. *Quænam possint locari* 19. *An quæ vnico vsu consumantur* 25. *Quænam locata censeantur cum domo &c.* 26. *Quænam sint de locationis substantia* 27. *An per consensum sine verbis* 28. *Quid de muto, surdo, &c.* 29. *An pensio solui debeat in pecunia* 31. *An cesset locatio quando merces est improportionata* 31. *An merces locationis remitti possit alterius arbitrio* 33. *Quo tempore solui debeat merces* 34. *An locatio transeat ad hæredes* 10. 35. *An ad successores* 41. *An colonus expelli possit à successore singulari* 42. *Ex qua culpa locator, & conductor teneantur* 44. *Quis probet, quod res locata perijt culpa conductoris* 51. *Ex qua culpa teneatur locator rei vitiosæ* 52. *Ad quid teneatur locator, vel conductor qui se obligauit ad casus fortuitos* 53.

Locatoris obligat. 60. *Ad quas expensas teneatur locator* 66. *Obligatio manifestandi defectus rei locatæ quando vrgeat* 65. *Cui res duobus locata tradi debeat* 68.

In quibus casibus locator repetat rem locatam ante lapsum tempus locationis 69. *In quibus casibus locator remittat partem pensionis* 85. *An etiam alij expellant conductorem* 94.

Locator an cogat conductorem, vt reconducat 128. *An fideiubens pro prima conductione fideiubeat pro secunda* 129. *An inuecta maneant hypothecata pro pensione* 130. *Quot actiones ex locatione oriantur* 131.

M

Mandans quando teneatur restituere 6. 195. *Quomodo cognoscatur quod ex mãdato actum sit &c.* 6. 596. *Quis debeat restituere, mandans, an mandatarius* 597 *Quid quando mandans reuocauit mandatum*

sum 598. Quando mandatum censeatur reuocatum 599.

Mandatum quid sit 13.78.

Mandati conditiones 79. Quot modis contrahatur 80. Per quæ verba 82. Quotuplex sit 83. & 84. Quinam mandare possint 85. cum seq. An ille cuius bona publicantur, vt pro ipso emantur 89. De quibus mandatum dari queat 90. cum seq. Ex qua culpa mandatarius teneatur 94. Quid quando mandatarius excedit fines 95. & 600. Quiprobet dolum, vel culpam 96. An mandatarius teneatur de casu fortuito 97. Obligationes mãdantis 99. Quando mandatum finiatur 100. de reuocatione &c. 108.

Marchia vnde dicatur 12.5.

Marius vnde dicatur 1. 63. An licitè occidat vxorem in adulterio deprehensam 6. 69. cum seq. Quid requiratur vt lucretur dotem vxoris adulteræ 6. 201. An peccet vsurpando bona vxoris 6. 322. An possit obligare bona vxoris 326 An indigeat mandato vxoris vt illius negotia agat 7. 244.

Mater quanto tempore teneatur filium alere 6.190.

Mendicantes quas conditiones requirant 3. 108. Quot sint 109.

Meretrix quare vocetur focaria 17.57.

Merces officialium, ministrorum seruorum, &c. 10. à n. 116 vsque ad 128.

Ob metum data, promissa &c. an præstanda 6.462. An contractus, ex metu sint validi 463. & 8.66. vbi alia.

Minor tenetur probare se esse intra quinquennium ad restitutionem concessum 8. 35. An possit esse procurator alterius 36. Quas causas possit per se ipsum in iudicio pertractare 38.

Minores Sancti Francisci, &c. verb. legatum.

Monasterium an adquirat bona nouitij morientis 3.112. An bona nouitij morientis intra annum probationis, sed professi virtute priuilegij Pij V. 113. Quo iure bona professentis transeant ad religionem 114. Quæ bona professi transeant ad monasterium 115. An vsusfructus 116. An statim ac Pater profitetur debeatur legitima filio, & quid de dote filiæ 117. An filius ingrediens religionem statuat de bonis aduentitiis ibid. A libri filij profitentis sint monasterij 118. Ad quod monasterium bona adquirantur 119. Cuius sint bona trãseuntis 120. Monasterium an soluat debita facta à religioso causa studij 136.

Monopolium quid, & quotuplex sit 9. 257. cum seq.

Modus impossibilis quid 6.466. & 8.82. Modus impossibilis an vitiet contractum 8. 87. Quomodo denotetur 88.

Montes pietatis quomodo admittantur 14. 65. cum seq. Quid de montibus vacabilibus & non vacabilibus ibid.

Mulier an admittatur vt testis contra clericum 7.205. Luxuriosè viuens prohibetur administrare 8.33.

Munera an iudex, cæterique iustitiæ ministri accipere possint 7.262. An pro redimẽda vexatione 263. An dari possint ad inclinandum iudicem vt pro se iustam sententiam ferat ibid.

Mutuum quid, & quotuplex 14.2. cum seq. Quinam prohibeantur mutuum dare, & accipere 3. cum seq. An pater teneatur ex mutuo filij 8. cum seq. An Ecclesiæ præfectus accipiat mutuum 12. An vxor, & filij teneantur ex mutuo Patris 15. Quænam sint obligationes dantis, & accipientis mutuum 16. In quibus casibus aliquid accipiatur vltra sortem 18. cum seq. An soluatur in quacunque pecunia 21. Quid quando pecuniæ valor auctus est 22. Quid quando mensura mutata est 23. An accipiens triticum, satisfaciat restituendo farinam 25. Quem sibi obliget mutuans ex mandato alterius 26. An quando plures simul mutuant omnes habeant actiones pro parte 27. Mutuans nomine Domini rotiẽ non habentis habeat actionem mandati 28. Qui mutuum dat iudici censetur illum corrumpere 29. Qui mutuum accepit in seruitute an teneatur in libertate 30.

Digitized by Google

INDEX

N

IN statu pura naturæ an fuissent virtutes in appetitu sentiente 1.109.

Necessitas an conferat ius accipiendi aliquid 6.313 *Quid obseruandum à patiente necessitatem* 314. *Quænam sit necessitas extrema* 315. *Quænam grauis &c.* 316. *Quid de aliena* 317.

Negans crimen in iudicio, vel extra ad quid teneatur 6.239.*cum seq.*

Notarius vnde dicatur, & quis sit 7. 245. *Notarij conditiones ibid. Quis possit notarium creare* 246. *Quid iuret* 247. *Quis possit esse notarius* 248. *Quantum se extendat eorum potestas* 249. *An deleget officium ibid. Salarium* 250. *Quomodo formet instrum.* 251.*verb. formula. Instrumentorum falsitas vnde dignoscatur* 252. *Notarij peccata* 254 & 258. *In instrumẽtis iudicialibus an requiratur subscriptio testium* 257. *Soli Notarij possunt stipulari* 259. *Notarij fides si in aliquo deficiat an totum instrumentum corruat* 260. *Nõ potest Notarius conficere instrumentum de eo, quod ipse facit in sui fauorem* 261. *bene tamen contra se.*

Nouitij bona morientis an transeant ad monasterium 3.112.*cum seq.*

O

OBedientiæ actus vt fiat, quid requiratur 1.36.

Obiectum materiale, & formale quid sit 1. 36. *Obiectum iustitiæ quodnam sit* 37. *Differentia obiecti virtutum, quæ sunt ad se, & ad alterum* 40.& 41. *Obiecti rectitudo obiectiua materialis, & formalis* 41. *Obiectum iust. quodnam medium habeat* 42. & 43.

Occidere animalia quomodo licitum 6. 65. *Quomodo licitum occidere malefactores* 6. 66. *Tyrannum* 68. *Vxorem* 69. *Calumniatorem* 72. *Occidere se ipsum an liceat* 77. *Cui fiat iniuria ab occidente seipsum* 78. *Quid de non se defendente, quid de S. Apollonia & alijs* 79. *An condemnatus vt fame moriatur possit non commedere* 82. *An iustè damnatus possit fugere* 83. *Quid de illo qui dedit fidem reuertẽdi* 84. *Quid de illo qui proiceretur Leonibus* 85. *An debeat quis obedire medico, vel Chirurgo &c.* 86. *An sit licitum inuisere infirmos pestes, phthysi &c. laborantes* 87. *An fugiendo v.g. Taurum, licitum sit se præcipitem dare* 88. *An possim facere, quod venenum mihi paratum, cadat in parantem* 89. *An remiges christiani ad saluandam vitam possint remigare contra Christianos* 90 *An mulier grauida vt sanetur, possit phlebotonari* 91. *An possint occidi innocentes per accidens* 92. *An innocens possit tradi tyranno* 93. *An banniti occidi possint* 99. *An inuasor* 106. *An inuasor pudicitiæ* 111. *An inuasor honoris* 112. *An inuadens verb.* 115. *An inuasor rerum etiam aliarum* 116. *An inuadens regular.* 119 *An percussorem* 120 *An occisorem inuasoris* 122. *Occulta compensatio non est furtum* 6.288 *An fiat licitè* ibid.*cum seq.*

Pro opere illicito an aliquid accipi possit verb. refert.& verb. accepto.

Operariorum merces quænam 10.116. *vsque ad* 128.

Opinio de malo proximi an sit peccatum graue 1.196 *In opinionum diuersitate, quid agendum* 1.125. *An possimus sequi quam volumus ibid.*

P

PActum de acceptanda Christi satisfactione an interceserit 1.81.*cum seq. An minuat rigorem iustitiæ* 84. *Pactum quid sit* 8.15. *Quid operetur in donatione de non alienando ibid. Quid quando est iuramento confirmatum* 16. *Quid de pactis contra bonum animæ* 17. *Pactum resolutiuum donationis* 8. 15. *vers. limitant* 3. *Pactum nudum quid sit* 18. *An ex illo detur actio* 19.& 20. *Quid si iuramento firmetur* 21. *Pactum legis commissoriæ* 22. & 9. 89 & 108. *Pactum de quota litis an valeat* 8 23. *Quid de pacto auferente testandi voluntatem* 24. *An valeat pactum renuncians*

futuræ ſucceſſioni 25. An requirat præſentiam partis 26. Quandonam anteponatur 27. An requirat ſcripturam 28. Pactum de retrouendendo an ſit licitum 9.82. cum ſeq. Quot modis hoc pactum apponi ſoleat 85. An includat vſuram 9.86. Quid de pacto in ſolutum 88. Quid ſit pactum additionis in diem 9.96. cum ſeq. Quid quãdo affertur melior conditio 99. cum ſeq.

Pactum quod fructus rei venditæ ſint venditoris donec pretium ſoluatur, an ſit licitum 107. An poſſit paciſci vt aliquid ſoluatur donec pretium reſundatur 112. cum ſeq. An poſſit apponi pactum, quod in re vendita non fiat monumentum, &c. 115. An poſſit poni pactum, quod ſi non ſeruetur venditio reſcindatur 9.116. An valeat pactum vt pretio non ſoluto arrha reddatur, & res pro non empta habeatur 117. Mutus an paciſcatur 118. An teneat pactum, quod non agam facti, ac iniuriarum 119. An valeat pactum: ſi non valet vt ago, valeat vt valere poteſt 120. An teneat pactum filij, quod non aget actione iniuriarum 121. An teneat pactum contra legem, vel ſtatutum 122. An poſſit vni prouidere ex hæredibus per pactum liberatorium 123. An res vendi hoc pacto poſſit, vt quandiu pretium non ſoluitur res habeatur precario 124. An qui tecum pactus eſt, vt non niſi tibi domum vendat, poſſit te conuenire ne emas 126. An valeat pactum, quod pretium ſoluatur aliò 127 An valeat pactum, quod reſtituantur totidem menſuræ 128. Quænam pacta in pignore admittantur verb. pignus. Quæ pacta contineant vſuram, verb. vſura. Quæ pacta prohibeantur in cenſibus, verb. cenſus.

Parochus quando poſſit ſtipulari 7. 259.

Pater an retineat dominium in bonis filij emancipati 4. 48. An poſſit experiri fidelitatem filij 1. 209. Quando teneatur filium alere 6. 191.

Peccata, an ſint contra iuſtitiam commutatiuam 1. 320. An magis peccet, qui nocet in ſpiritualibus, an in corporalibus. 6. 61. Vnde maior peccati grauitas ſumatur 6. 61. & 62.

Pecuniæ nomine quid veniat 19. 50. verb. cenſus.

Peculium quotuplex 3. 124. An poſſit concedi religioſo ibid. An poſſit religioſus donare, &c. quod ex peculio ſubtrahit 3. 127.

Pignus quot modis contrahatur 6. 495 & 13. 121. cum ſeq. An res ſacræ poſſint pignorari 9. 23. & 13. 127. Quid ſit 13. 120. Quomodo differat ab hypotheca ibid. Quænam poſſint pignorari 13. 124. An pupillus, &c. 125. defunctus an potuerit bona hæredis pignori tradere 126. An res Eccleſiæ poſſint pignorari 127. An in neceſſitate 128. An pignus in pignus tradatur 129. An res litigioſa 130. Quænam pacta in pignore prohibeantur 131. Quoad ius habeat creditor in pignus 137. An poſſit vendi 138. Quid obſeruandum quando venditur 139. Obligationes habentis pignus. 140. An percipiat fructus 141. verb. hypotheca.

Pœnam quam incurrat qui rem vni venditam, alteri tradit 2. 23.

Pœna religioſi proprietarij 3. 125.

Pœna clerici ſe intromittentis in cauſa ſanguinis 6. 75.

Pœna adulterij 6. 184.

Pœna petentis ante diem 562.

Pœna petentis plus 563.

Pœna reorum an remitti poſſit 7. 267.

Pollutio prima, an ſit ſtuprum verb. ſtuprum.

Pontificis dominium 3. 29. Quænam cauſa ad Pontificem deferantur 3. 33. An potuerit transferre Imperium in perſona Caroli Magni 3. 34. An habeat poteſtatem ſuper negotijs ſæcularium 35. An deponat Reges 36.

Pontificum decreta quam vim habeant 1. 30.

Poſſeſſio quid 5. 8 Quinam poſſidere poſſint 5. 10. Quid agat poſſeſſor bonæ fidei, qui dubitat an res ſit ſua 55. An poſſeſſori iniquus teneatur reſtituere rem ſecundum ſummam æſtimationem 6. 357. verb. furtum.

Poſſeſſor malæ fidei an teneatur reſtituere fructus, quos percepit, vel percipere potuit 6. 362. An quos non percepit, ſed percipiſſet Dominus 364. An quos Dominus potuiſſet percipere 365. An quos ſua induſtria percepit 367. Quid quando rem effecit meliorem 366. An teneatur reſtituere fructus qui perierunt apud ipſum 368.

An

INDEX

An quos Dominus illicitè percepisset 369. *An faciat rem suam consistentem in numero, pondere, &c.* 371. *Possessor bonæ fidei quos fructus restituat* 373. *cum seq. Differentia inter possessorem bonæ, & malæ fidei* 393. *Possessor malæ fidei an possit repetere pretium* 399. *Quid de emente bona fide rem furtiuam* 398.

Possessio vnde dicatur 2. 89. *Definitur* 90. *Quotuplex* 92.

Quot modis adquiratur 93. *An ex contractu simulato* 94. *An per actus familiaritatis* 95. *An per solam sententiam* 96. *Actus quot requirantur ad possessionem iuris eligendi* 97. *Quomodo amittatur* 98. *An per sequestrum* 100. *Quomodo probetur* 103 *cum seq. Possessionis priuilegia* 111. *Possessio litigiosa an possit alienari* 112. *Possessio beneficij ab excommunicato an sit valida* 113. *An sit ius, an factum* 114. *Quid faciat sequester* 115. *An possessor possit excipere de excussione in venditorem pro solutione canonis* 116. *An possessor triennalis possit molestari* 117. *An iniustè possidens possit priuari possessione sine citatione* 118. *Potentia Dei quotuplex* 3. 14.

Precarium ex qua culpa, &c. 6. 38. *Quid sit* 13. 110. *Precaria quid* 13. 111. *Precarium quomodo finiatur* 118. *Quomodo possideatur* 119.

Præceptum visitatoris quomodo intelligatur 7. 51.

Præscriptio verb. præscriptio. Vnde dicatur 5. 2. *Acceptiones ibid. Quinam præscribant,* 5. 10. *Quanto tempore fiat* 10. & 18. *An leges præscriptionis obligent in conscientia* 20. *An fiat per alium* 23. *Seruitus quomodo præscribatur* 24. *Quomodo beneficium Eccles.* 28. *Ius patronatus* 30. *An Episcopus præscribat vbi fides introducitur* 31. *An patientia Prælati præiudicet successori* 32. *Clericus an præscribat contra Episcopum* 34. *An subditus contra Prælatum* 35. *Quomodo præscribantur debita, actiones, &c.* 36. *An contra fiscum non soluendo tributa, &c.* 37. *An legata, fideicommissa, &c.* 40. *An bona publica Ciuitatis, &c.* 41. *Quomodo non prosedat, dormiat, &c.* 42. *An requirat titulum* 45. *Bonam fidem* 46. *cum seq.*

Prælatus denegans alimenta Religioso peccat 6. 636.

Prælati obligat. erga religiosum 3. 130. *Quomodo distribuat bona monasterij* 131. *Conuentiones cum subdito an teneant* 135. *Prælati patientia an præiudicet successori* 5. 32. *Prælati peccant inducentes subditos ad peccandum, & ad quid teneantur* 6. 63. *An concedant causam sanguinis suis iudicibus.* 6. 76.

Pretium rerum venalium 9. 242. *Quotuplex ibid. An sit de substantia venditionis* 244. *Quomodo taxetur* 245. *An seruet iustũ pretium qui rem vendit quanti potest* 9. 246. *An possit augeri ratione mercaturæ* 247. *An varietur ratione modi vendendi* 248. *Quantum vendatur quod non habet pretium legale* 151. *An quando pretium legitimum excedit vulgare licitum sit rem vendere pretio legitimo* 254. *cum seq. quid de nouis mercibus* 253.

Priuilegia creditorum quæ 6. 493.

Princeps an possit procedere contra partem inauditam 7. 264. *cum seq. An possit prohibere aucupium, &c* 4. 14. *An possit precipere occultam rei alterius acceptionem* 6. 287.

Probatio semiplena quid 7. 76.

Procurator quis dicatur 7. 231. *Quinam possit esse procurator* 232. *Quinam actus prohibeantur fieri per procuratorem* 233. *Ad quid se extendat hoc officium* 234. *An laicus possit esse procurator rei spiritualis* 235. *An procurator ad lites possit alium substituere* 236. *An possit reuocari* 237. *An reuocet substitutum* 238. *An procurator generalis præstet quæ requirunt mandatum speciale* 239. *Quando indigeat mandato speciali* 240. *An filius fam. possit esse procurator* 241. *An mandatum debeat esse legale* 242. *An appellet quando sibi denegantur inducie* 243. *Minor an possit esse procurator alterius* 8. 36. *verb. mutuum: mandatum.*

Prodigus quis dicatur 8. 34.

Promissio quid sit 17. 2. *An pactus obligat.* 4. *An promissio interior* 10. *An facta præsenti, & tacenti* 15. *An facta absenti* 16. *An reuocetur* 20. *An promissio simplex acce-*

Digitized by Google

acceptata pariat actionem 22. *An promissio turpis sustineatur* 26. *Quid de datione* 27. *An accipi aliquid possit vt celet, aut manifestet malefactorem* 28. *An promissio facta sub condit. impossibili sustineatur* 30. *An sub conditione contraria* 31. *Ad quid se extendat promissio de re in spe* 32. *Ad quid obliget promiss. facti alieni* 34.

R

Religiosis an sint licita indicia forentia, lites, &c. 1 185. *Religiosus habet dominium suorum actuum, habituum, gratiæ, &c. Famæ, honoris, &c.* 3. 92. *cum seq. &* 101. *Habet ius ad honores, & dignitates suæ religionis* 98 *Quinam ad dignitates debeant assumi ibid. Habet religiosus ius ad victum, & vestitum* 99. *Non abdicat dominium rerum spiritualium* 100. *An actionum internarum* 101. *Quid possit pro alijs applicare ibid. An agat contra paupertatem si petat pecuniã vt deponatur, vt quando, &c. vtatur* 102. *An expendendo pecuniam nomine dantis ibid. An emendo libros, quos publicè tenet* 103. *An dando alteri religiosi* 104. *An commutando cum secularibus ibid. An pecuniam expendendo in vsus malos* 105. *An peccet dando comestibilia, ad deuotionem pertinentia* 106. *An non acceptando donum, &c. sed rogat vt detur affini* 107. *Rogando ne legatum fiat monasterio ibid. An possit pro voto vti viatico pro itinere ibid. verb. monast. Quid requiratur vt religiosi sint mendicantes.* 108. *An religiosus habeat legitimam à Patre* 117. *An disponat de aduentitijs ibid. Quid de libris* 118. *Cui adquirat* 119. *Cuius sint bona transeuntis* 120. *Cui acquirat factus Episc.* 121. *Quod religioso donatum vt pro voto insumat an transeat ad monasterium* 122. *Factus Episcopus an liberetur à voto paupertatis* 123. *verb. peculium.*

Religiosus proprietarius quam penam incurrat 3. 125. *An peccet detinendo depositum secularis* 126. *An disponat de eo quod ex peculio subtrahit* 127. *An donet libros à seipsis, & scriptos* 128. *An deferat scripta ibid An eleemosinam largiatur de rebus ad vsum sibi permissis* 129.

Religiosi professio est quidam contractus 3. 130. *Religiosi, & Prælati obligat. ibid. An religiosus sibi prouideat quando necessaria sibi denegantur* 132. *An possit se alteri obligare* 133. *An promittere ibid. An promissio religiosi nomine Prælati, vel Conuentus sit firma* 134. *An teneant conuentiones inter religiosum, & Prælatum* 135. *An aliquid ludo exponat* 137. *An sit tutor.* 139.

Quando peccet accipiendo bona monasterij 332. *cum seq. Comparatur filio* 333. *An teneatur laborare vt satisfaciat, &c ibid. An peccet insumendo pecuniam sibi concessam* 334. *An appellet à correptione* 7. 183. *An exerceat officium aduocati* 7 227.

Possunt religiosi expellere obstrepentes 10. 97 *Possunt esse testes verb. testamentum. Potest esse executor ibid.*

Reliquiæ an vendi possint 9. 28. *Quid de illarum furto ibid.*

Rem suam an quis recuperet 6. 288. *An per vim* 289 & 290. *Quid si adsit excommunicatio* 291.

Res si pereat peritura apud Dominum an debeat restitui 6. 350. *cum seq.*

Restitutio an sit necessaria ad salutem 6. 2. & 11. *Obligatio restitutionis oritur ex violatione iustitiæ commutatiuæ* 6. 5. & 25. *An præceptum restit. sit affirmatiuum* 17. *An restit. sit necessaria ad salutem necessitate medij* 23. *Cautela pro Confessarijs in ordine ad restit.* 24. *Ex quibus capitibus oriatur obligatio restit.* 28 *Ad quid teneatur, qui restituere tenetur ratione rei acceptæ* 32. *Ad quid teneatur qui damnum intulit in spiritualibus, & corporalibus* 45. *Quæ culpa inducat obligati restit.* 33. *Ad quid teneatur qui alium induxit ad peccandum* 49. *cum seq. Ad quid teneatur qui alium retraxit à religione* 53. *Ad quid, qui retraxit ab eleemosina facienda* 58. *Ad quid teneatur retrahens filium à Patre, scholarem à magistro, infirmos à medico, &c.* 59. *An restitutio sit facienda pro damno illato in vita, membris, &c.* 130. *Ad quid teneatur bo-*

homicida, mutilator, &c. 133. An in restitutione debeat attendi cessatio laboris &c. 134. Homicida an teneatur ad expensas funeris 135. An teneatur ratione vacationis officij, vel beneficij 136. An teneatur ad integrum lucrum cessans 137. Quomodo sit computandum vita tempus in ordine ad restitutionem 138. Ad quid teneatur occidens ab alio occidendum 139. Quibus restit. fieri debeat ratione homicidij 140. An homicida soluat debita occisi 142 Ad quid teneatur homicida quando homicidiū alteri imputatur 143. Quid si hoc non preuidit 144. cum seq. An vltra pœnam talionis ad aliud teneatur 148. Ad quid teneatur qui occidit cum moderamine, &c. 150. Quid obseruandum circa damnorum compensationem 154. Damna occisi an remittantur 155.

Restitutio ex stupro quomodo facienda 6. 165 An fiat quando puella consentit 166. An in dubio seductionis 167. An in dubio puella præsumatur virgo 168. Quomodo cognoscatur ibid. Ad quid teneatur minor qui virginem stuprauit 170. An virgo defiorata debeat despōsari, an dotari 171. Quid si virgo sit vilis 173. Quid de non potente dotare 174. Quomodo dotari debeat stuprata 175 Ad quid teneatur qui promisit coniugium 176.

Restitutio ex adult. verb. adult.

Restitutio ratione detractionis verb. detrac.

Restitutio ratione negationis criminis siue in iudicio, siue extra 6. 239 cum seq.

Ratione contumeliæ 6. 255. & 273.

Ratione furti, & rapinæ 6. 274. verb. furtum.

Ratione necessitatis 6. 313. cum seq. Quid agendum quando res non pertingit ad dominum 379. cum seq. Quid vbi de persona conuentum est 383. Quid quando creditor misit filium 384. Quid restituat qui alium impediuit ab officio, beneficio 385. cum seq. Quid de impediente electionem digni 389. Quid de inferente damnum in re crescēte 390. Ad quid teneatur qui alienas merces protrit tempore tēpestatis 391. Quænam restituenda, & quomodo 392. An sufficiat restituere rei valorem 395. An sit restituenda pecunia à dæmone accepta 396. Ad quid teneatur non soluens mercatori pretium rei 397. Quid de emente bona fide rem furtiuam 398. An possit pretium repetere 399. Quid debeat restituere dubitans an res sit sua 400. Quanā diligentia fieri debeat 401. Ad quid teneatur qui bona fide rem emit, & vendidit, &c. 405.

Bona, & debita incerta quomodo restituantur 6. 409. Bona peregrini an restituenda 420. Cuius expensis dominus inquirendus 421 Quid quando post distributionem comperet dominus 422. An possit bona incerta sibi applicari 423. Quid quando rei dominus abest 425. Quibus in casibus debita certa non sint restituenda 426. An accepta ob causam honestam sint restituenda 429. An quod accipitur pro opere debito debeat restitui 433. An quod accipitur, vt abstineatur ab opere illicito 435. An accepta ob causam inhonestam 437. An restitui debeant data sub vana conditione &c. quando non subsistunt 464. An quod datum est sub conditione de præsenti 472. Quo loco restitutio facienda 473. Quo tēpore 477. An statim 478. Quid importet dictio statim 479. Quot peccata committat qui non restituit 482. An possit absolui moribundus si non restituat 485.

Restitutio quo ordine facienda 6 486. An obseruētur priuilegia creditorum 493 Quænam causæ excusent à restit. 527. An ignorantia, inopia, impotentia 528. Quid quando debitor, aut creditor sunt in necessitate 530. Quid de necessitate parentum debitoris 531. An grauis necessitas excusset 532.

Restitutio an fiat cum detrimento status 6. 534. An cum detrimento famæ 540. Quid de damno spirituali 541. An cum damno libertatis 542. An excusset remissio 543. An cessio bonorum 546. An damnū quod alijs timetur 552. An solutio creditori creditoris 554. An excusset rei interitus 557. An iuris, vel iudicis auctoritas 564. An religionis ingressus 556. An excommunicatio 569.

An iudex, &c. teneatur restituere non notifi-

sificando parti damnum illatum 576.
An dominus teneatur pro damno illato per seruum, &c 577. Quid de exponente filios 580. Quid de ponente occisum ad ianuam alterius &c. 582.
Ad quam restitutionem teneatur cooperans ad damnum 6 583. cum seq.
Ad quam restitutionem teneantur famuli v. furariorum 593. Ad quam iubens, seu mãdans 595. verb. mandatum.
Ad quid teneatur consulens 6. 601.
An consulens minus malum 604.
An retractans consilium 605.
Ad quid teneatur consentiens 612. Ad quid teneatur consentiens iniquæ electioni 617.
Ad quid teneatur palpans, seu adulator, seu laudator 619. Ad quid teneatur receptans 6. 621. Ad quid adiuuans latronem 623.
Ad quid teneatur agens 629. Ad quid participãs 626. Ad quid mutus 633. An teneatur qui non impedit damnũ ad quod non tenetur 638. An non clamans 639. Quid de custodibus 640. cum seq. An negans crimẽ ad aliquid teneatur 642. An testis non fatendo veritatẽ 643. An confessarius non monens pœnitentem 644. Ad quid teneatur non obstans 645. Ad quid non manifestans 648.
Reus negans crimen ad restit an teneatur v. restit. An reus confitens vnum crimen an possit de alio interrogari 7. 64. & 110. Rei confessio an coram testibus fiat, vt probet 7. 77. Debet fateri veritatem, & quando 100. An vtatur aquiuocatione 108. Circa reorum torturam quomodo se gerat iudex 111. Rei obedientiæ 113. An condemnatus ad dandam possessionem, satisfaciat dando pignus 115. An possit fugere 116. An corrumpere possit custodes 117. An decipere 118; An limare compedes 119. An consulatur vt fugiat 120. An instrumenta præbenda ibid. An teneatur redire si hoc iurauit 121. An damnatus vt fame pereat cibos sumere possit 122. Quæ spectent ad rei defensionem 123. An se defendat obijciendo actori excomm. 124. An teneatur respondere libello, &c. 125. Quid negare possit 126. An possit se occultare 127. Quid agendum quando reus fugit 128.
Quomodo se defendat excipiendo de corpore delicti 129 Quid quando non constat de modo 130. Quomodo probet innocentiam 132. Quomodo ostendat se non deliquisse grauiter 133. Quomodo se defendat non obstante fuga 134. Quomodo quando transegit 135. Quomodo se defendat excipiendo contra iudicem 136. Quomodo iudicem recuset ibid.
Quomodo excipiendo contra testes 143. Quomodo se defendat excipiendo contra processum 152. Quomodo se defendat in delicto notorio 155. An possit reus non acceptare iuramentum quando delictum est semiplenè probatum 7. 156. Quibus probationibus standum sit rei an actoris quãdo æquales sunt 157. Quid agat reus quando iudex vtitur attestationibus ab alio iudice in eadem causa susceptis 159. cum seq. vbi alia. Quomodo reus se defendat excipiendo contra sententiam 166. Quomodo quando delictum est sufficienter probatum 174. Quomodo per appellationem 177. An reus appellare possit à futuro grauamine 187. An cogatur stare aliquando sentẽtiæ iudicis à quo 184. Quæ crimina obijciat testibus 219. Reorum pœna an remitti possint 267. An reus suspensus tradi possit pro anatomia 268. Quomodo pœna ordinaria data confessione 272. Quid agendum quando pœna non taxatur à lege, sed relinquitur iudicis arbitrio 273. Reorum arma cui debeantur 276.

S

Sacra an possint pignorari 9. 23. An vendi possint pro redemptione captiuorum 25. Salarium seruorum, &c. 10. 116. cum seq. 5. 49. Salarium iudicum 7. 280.
Satellites an sine mandato aliquem capiant 7. 277.
Sententia contra leges, an sit valida 1. 219. & 7. 34. An obliget in conscientia 1. 221. Casus nullitatis sententiæ 7. 39. Sent. lata à non iudice an sit valida 1. 237. Lata ex er-

Digitized by Google

errore communi, an ſit valida ibid. An quando quis iniuſtè per ſent. priuatur re ſua, & non appellat, poteſt alter eam retinere 7. 36. An per iniuſtam ſent. acquiratur verum ius 37. Exceptio contra ſententiam quomodo opponatur 7. 166. Quando ſent. tranſeat in rem iudicatam 170. Sententia aduocati corrupti, an ſit nulla 229.

Sequeſter quid faciat circa poſſeſſionem, & fructus, &c. 2. 115. vbi plura de ſequeſtro. Sequeſtrum quid ſit 13. 36. An res ſequeſtrata tolli poſsit data cautione ſufficienti 13. 35. Quis poſſideat rem ſequeſtratam 36. Quomodo fieri poſsit 37. An fructus ſequeſtrentur pendente appellatione 41. An pecunia ſequeſtrari poſsit 42. cum ſeq.

Sepultura an vendi poſsit 9. 29.

Seruitus à quo dicatur, quotuplex 1. 59. & 2. 75. Hominis quotuplex 3. 179. An prohibiti alienare, prohibeantur ſeruitutem imponere 2. 77. An ſine ſolemnitate 2. 78. Quomodo præſcribatur 2. 79. cum ſeq. Quomodo perdatur 88.

Seruus an contrahat, an religionem ingrediatur, an ordines ſuſcipiat 1. 61. An poſſit hæres inſtitui ibid. An habeat iuſtitiam cum Domino 2. 57. & 62. An habeat aliquarum rerum dominium 3. 70. Quomodo acquirat Domino 3. 73 An poſſit teſtari 74. Ad quid teneatur poſt manumiſſionem 75. An fugere poſsit 182. Seruus, & famulus quando peccent vſurpando Domini bona 6. 335. An peccet fugiendo à ſeruitio 6. 336. An famulus perdat mercedem ſi fugiat ante tempus cõpletum 337. Ad quid teneatur qui operas conducit, ſed caſu non fuit vſus 338 Quid de famulo ægroto 339. cum ſeq.

Subditus alterius quibus modis quis fiat 7. 4. verb. territorium.

Societatis contractus quid ſit, quas leges ſeruet 15. 2. Societate finita, an ſit pecunia danti reſtituenda 8. Vbi de Leſsij ſent. An ſocij pacifci poſsint, quod damnum ſit commune 13. Quid de caſu fortuito 14. An contrahi poſsit hoc pacto vt ſors ſaluetur 15. Quomodo lucrum dividendum 16. An vnus ponat pecuniam, alter induſtriã 17. An contractus trium liceat 18. An damna ſint communia 19. Quid de ſocietate animalium 20. Quid de ſocietate officiorum 23. Quid de alijs ſociet. tibus 28. An ſocietas tranſeat ad hæredes 36. Quantum duret 37.

Solemnitas contractus quid, & quotuplex 8. 75. Quando eſſentialis 77. An requiratur in diſtractu 78. An remitti poſsit ex partium conſenſu 79. An præſumatur 80. Solemnitas iuris ciuilis an ſeruetur iure canonico 81. An ſolemnitas ad actum, requiratur ad ratificationem actus 82. & 7. 2. verb teſtam.

Solidum quid valeat 16. 16.

Solutio debitorum quibus prius ſcienda 6. 502.

Sponſio quid ſit 6. 127. cum ſeq. dictio ſtatim quem ſenſum habeat 6. 479.

Stipulatio quid ſit 17. 35. Qui poſsint ſtipulari 36. Quot modis fiat 37. An abſenti 40. An valeat ſi contineat turpitudinem 41. An ſine cauſa 42.

Studioſus præſumitur caſtus 7. 159.

Stuprum quid ſit 6. 159. Quando fiat ibid. & 161. Quid de prima pollutione ibidem Quid de deſiderio deliberato fœmina 160. Reſtitutio ex ſtupro verb. reſtit.

Subſtitutio verb teſtam.

Suſpicio quid ſit, & ex quibus capitibus procedat 1. 188 An accipiatur in malam partem 189 Quot ſint ſuſpiciones 1. 190. Quænam ſufficiant, &c. ibid. verb. iudicium.

Suſpenſus an tradi poſsit pro anatomia 7. 268.

T

TAcens ad quid teneatur, &c. 6. 60. Temperantiæ opus an varietur ex hypocriſi 1. 45.

Tempus an currat impedito 20. 93.

Territorio in alterius delinquens, à quo puniatur, & quid de delinquẽte in confinio duorum territoriorum 7. 5. Quid quando delictum in vno committitur, & in alio

consumatur 6. Quid de fure reperto cum furto in alieno territorio 7.
Testis negans veritatem ad quid teneatur verb. refutit. Testis domesticus probat domestica 7. 71. & 114. Circa testes in inquisit. quid observandum 72. Quot testes probent infamiam 74. Testis viteroneus repellitur 7. 98. An consanguineus repellatur 108. Quibus modis excipiantur 143. Testis laicus an probet contra Clericum 150. Testis singularis an probet 154
Testium obligatio quenam 7. 197. An sint iudici præsentandi in criminalibus 198. An testis se corrigat de dicto 201. An compellatur ad testificandum 199. An credatur cum dicit se falsum dixisse de mandato 202. Conditiones testium 203. An recipiantur antequam reus citetur 204. An mulier admittatur contra Clericum in criminalibus 205. Quot requirantur ad perfectam probat. 206 Quando uni fides adhibeatur 207. An sint Contestes 208. Filius nequit esse testis contra Patrem 209. Testis criminosus repellitur 210. Debet iurare 211. Iudeus &c. nequit esse testis contra Christianos 212.
In quibus casibus parentes possint esse testes in causis filiorum 7. 213. Quando admittantur testes domestici 114. An debeat audiri si alia deponat 215. Quomodo propanantur obiectiones contra testes 216. De auditu an credatur 217. An testis examen alteri committatur quando est aliquà 218. Qua crimina illi obijciantur 219. An fateatur crimen, quod secreto nouit. 220. An vltrò se offerat 221. Si se subtrahat & damnum sequatur, an ad restit. teneatur 222. Quid quando sequitur damnum accusatori 223. An testificatio possit ferri in scriptis 224.
Testamentum vnde dicatur 2. 2. Quid sit 3. Diuiditur 4. Quid sit testamentum per relationem ad schedulam ibid. An schedula debeat esse scripta manu testatoris 5. An solemnitas testamenti sit solum probatoria 7. Solemnitas testamenti clausi 10. Regulares possunt esse testes ibid. Testamentum clausum an fiat sine Tabellione 11
Quid agat qui subscribere nescit ibid. Quid apponi debeat in testam. clausa 12. Septem testes an semper requirantur 14. An minus solemne teneat 13. Solemnitas testam. nuncupatiui, seu aperti 15. An legi debeat à Tabellione 16. Qualitates testium 17. An rogati 18. Qui nequeant esse testes 19. In quibus testam. non requirãtur septem testes 20. Testatoris voluntas an seruari debeat in foro conscientiæ verbis solis, vel simplici carta expressa 21.
Solemnitas testamenti caci qua 20. 22. An teneant dispositiones in testam. non perfecto 23. Heredis institutio quomodo sit de ratione testamenti 24. verb. codicillus Quinam possint testari 35. An Episcopus 36. Quid de Religiosis professis 37 Quid de Episcopis ex regularibus assumptis 39. verb. Episcop. An Clerici testari possint de distribut. quotidianis 40. Priuilegia testam. ad pias causas referuntur 20 41. An testam. ad causam non piam subsistat iure canonico 42. Quando testam. est nullum quomodo irritandum 44. An primi testam. rumpatur sola testatoris voluntate 46. Legata an debeantur ex testam. nullo 47. verb. legat. Est reuocabile 48. An fiat irreuocabile per iuram. 49. An per clausulam non obstantibus, &c. 50. An promittens relinquere Eccles. u. g. possit penitere 51.
Quomodo fiat heredis institutio 20. 52. Testamentum inofficiosum ibid. Quot modis fiat exheredatio 53. Quid sit exheredatio 54. Ex quibus capitibus filij possint exheredari 54. cum seq. In quota quantitate heres instituatur 57. An filius agat ad supplementum legitimæ ibid. Explicantur lineæ consanguineorum 58. An testamentũ Clerici, vel ingredientis religionem sit nullum ex heredis preteritione 59. An posthumus preteritus rumpat aliquando testam. 60. Quomodo fiat heredis institutio, & substitutio 61. Substitutio quid, & quotuplex 63. Omnium substitutionum iura 65. cum seq. Pupillaris substitutio quomodo euanescat 67. Legitima quænam ver. filij.
Testamenta quomodo interpretanda 20. 73.

INDEX

Quinam possint esse executores testam. 75 *Qua licentia requiratur in Religioso ibid. A quo puniri debeat Religiosus deficiens in executione testam.* 79. *An fœmina possit esse executrix* 80. *Quid agendum quando sunt plures executores* 81. *An Religiosus executor possit aliquid dare mutuo sterio* 82. *Obligationes executoris* 83. *An hoc officium transeat ad hæredes* 84. *An executor agat contra hæredes* 85. *Vendit res defuncti* 86. *Exequatur testatoris voluntatem* 87. *Peccat quando est negligens* 89. *Idem de hærede ibid. An hoc officium devoluatur ad Episc.* 90. *An tempus currat impedito* 93. *An intret Episc. quãdo intra annum non declaratur voluntas testatoris* 94. *An etiam quando testator probibuit* 95.

Ante quem iudicem publicetur testam. 20. 96. *Vitium testam. à quo probetur* 98. *Ex quibus extrabatur quarta pars, &c.* 97. *Quid de testam non perfecto* 99. *Quid extrabat filius gratuatus restituere hæreditatem* 100. *Commoda facientis inuentarium* 101. *Forma inuentarij* 102. *Ad quid teneatur qui inuentarium non fecit.* 103. *An utatur Falcidia ibid. Ex quo deducantur expensa funeris, inuentarij, &c.* 104. *Quid de creditoribus* 105. *An hæres conueniatur ante tempus faciendi inuentarium* 106 *Pœna non facientis inuentarium* 107. *Non detrabit Falcidiam ibid. verb. legatum.*

Thesauri dominium quando acquiratur 4. 25. *cum seq. fusè.*

Theologus an habere debeat peritiam iuris canonici 1. 35.

Tortura quando inferatur 7. 103. *Quomodo circa illam se gerat iudex* 7. 111. *Quinam torqueri possint ibid. Trebellianica quid, verb. legat. & verb. testam.*

Tutor quos agat contractus 8. 39. *Quando reddat rationem* 8. 40. *An soluat debita* 41. *An conueniatur* 42. *An hoc officium suscipiatur à Religioso* 3. 139. *An tutor donare possit* 8. 43. *Quæ bona possit alienare sine solemnitate* 8. 45. *An tutori imputetur amissio emphyt.* 8. 46. *An faciat inuentarium* 47. *Tutela quotuplex* 3. 139. *Vbi an Religiosi possint esse tutores.*

V

Vanagloria an vitiet opus iustitiæ 1. 45.

Vasalli obligat. verb. feud.

Quando non constat de prioritate traditionis rei venditæ, quid agendum 2. 24. *An quis cogatur vendere seruitutem* 2. 84.

Res vendita an maneat deuincta venditori pro pretio 6. 512. *Quid de reempta alterius pecunia* 6. 513. *verb. emptio. Quænam vendi possint* 9. 18. *An res sacræ* 9. 22 *cum seq Quomodo probetur quod res versa est in vtilitatem Ecclesiæ* 27. *Reliquiæ an vendi possint* 28. *An ius sepulturæ* 29 *An res alienæ* 44. *An filius* 36. *An liber homo* 37. *An scientia naturales* 28. *An officia publica* 40. *cum seq.*

An iuramentum confirmet vend. verb. iuramentum.

Vendere rem carius dilata solutione an liceat 9. 58. *An ratione exercitij mercaturæ* 59. *&* 247. *An ex modo vendendi* 60 *An ratione lucri cessantis* 61. *An ratione consuetudinis* 62. *An ratione periculi, difficultatis, &c.* 63. *An quando nullus est, qui emat dilata solutione* 64.

An res plus vendi possit quando erat seruanda in aliud tempus &c. 9. 65. *An quando aliò erat transportanda* 68. *An quando venditur sub dubio pretij* 69.

An licitum sit res vendere pretio summo, & statim emere infimo 9. 77 *Quid de aurificibus* 80. *Venditio cum pacto verb. pactum.*

Ex quibus capitibus venditio possit rescindi 9. 129. *&* 132. *An quando vi, metuue facta est* 130. *Deceptus vltra dimidium rescindit vendit.* 131. *An etiam hoc currat in aliis contractibus* 133. *cum seq. An etiam rescindatur quando ponitur clausula ex certa scientia* 137. *An quando consensus fuit iteratus* 138. *An tunc restituantur fructus percepti* 139. *An venditio, & emptio dolo facta rescindatur* 140.

INDEX

An quando non solui tributum, vel non seruatur modus 142. An quando est in fraudem reipublic. 144. An quando fit precibus Pat. 145. An liceat abs. edere ab empt. aut vendit. 146. An etiam arrhis datis 147. An reuocetur ob tributa non soluta 148. Cuius sit commodum, vel periculum rei venditæ 149 Cui res pereat 150 cum seq. Quas actiones habeat venditor in emptorem 160. An ratione meræ 163. An ex arrhali contractu 164.

Fructus rei venditæ cuius sint 9.169. eã seq. Quid venditum intelligatur sum re venditæ 175. cum seq. Venditori obligat. 185. An teneatur manifestare vitium rei venditæ 187. cum seq. 192. cum seq An vnum vinum pro alio vendi possit 198. An lymphatum ibid.

An res vendi possit pretio currenti, quando pretium breui est minuendum 9.201. cum seq. An licitè vendatur materia, quæ miscetur ad solidandũ, &c. 214. An res breui corrumpenda 215. An liber prohibendus 216. Quid de hæretico vendente, &c. 217. An qui accipit rem vendendam 218. possit retinere auctarium si vendat duodecim 9.218. Quando venditor teneatur de euictione 220. cum seq.

An liceat rem vendere quantum vendi potest 9.246. & 251.

Ad vexationem redimendam an aliquid accipi possit 6.451.

Vidua an amittat dotem si fornicetur post mortem mariti 6.200.

Virtus an possit esse in duplici subiecto 1.105. An in beatis, an in Christo in triduo 1. 109. verb. iust. Virtus intellectualis an præstantior morali 1.117.

Visitatoris præceptum quomodo intelligatur 7.51.

Vita an possit exponi pro amico verb. homo. An sit licitum vitam abbreuiare ieiunijs &c. 3.146. cum seq. verb. homo, & verb. occidere. Vitæ tempus quomodo computandum 6.138.

Vitium rei venditæ an reddat contractum nullum 9.188. cum seq. verb. vendit.

Voluntas an indigeat habitu vt tendat in bonum rationis 1.104. Quinam habitus sint in voluntate 1.105.

Votum an per mens ad iustitiam commutationem 1.319. In voto duo considerantur ibid. Votum paupertatis quibus opponatur 3.100.

Vsucapio vnde dicatur 5.3. Definitur 4. Quot conditiones requirat 7. Quinam vsucapiant 10. Tempus ad vsucapiendum 11. Quanam vsucapiantur 13. An res furtiuæ 14. An aliena vi commodatum, depositum, &c. 15. An res fisci 16. An vsucapio fiat per alium 23.

Vsus quid sit 2.30. Quid vsusfructus 2.32. Dans proprietatem alicui retento vsufructu, non potest proprietatem vendere 33.

Vsufructuarius non soluit debita, &c. 34. An alienatio vsusfructus an illi prohibita sit, cui est alienatio prohibita 35. An constitutio vsusfructus sit alienatio 36. An vnus ex vsufructuaribus possit partem alienare 37. Cuius sint fructus quos non colligit vsufructuarius 38. Cautio vsufructuaria an remittatur 39.

An vsufructuarius faciat fructus suos ante satisdationem 2.40. An possit dominus proprietatis obligare proprietatem sine consensu vsufructuarij 41. Expensæ rei vsufructuariæ ad quem pertineant 42. Vsufructuarius an præscribat proprietatem 43. An vsufructuarius possit alienare, vel cedere vsum fructum 44. Quomodo amittatur 45. Cui acquiratur vsusfructus relictus filio fam. 48. Quando finiatur ibid. In quibus casibus prohibeatur alienatio 49.

Vsus an distinguatur à dominio in ijs, quæ vnico vsu consumuntur 2.57. cum seq. Vsus reuocabilis, & irreuocabilis ibid.

Vsuræ reprobatio 14.1. Vnde dicatur 14.31 Definitur 32. reprobatur omni iure 34.

An ratione lucri cessantis, & damni emergentis possit aliquid accipi 14.40. Quid de illo qui habet pecuniam non expositam negotiationi 44. An pactum fieri possit de lucro cessante 45. An aliquid accipi possit ratione periculi 47. Quid de pacto casus fortuiti 48. Quid de obligatione præstandi assecurationem 49. Quæ pacta contineant vsuram 51. cum seq. An officium per

INDEX

per vſuram conſecutum debeat reſtitui 14. 56. & 57. *An poſſit dari mutuum vt offenſa remittatur* 59. *An detur mulieri vt det vſuram corporis* 60. *Quid de vſura mentali* 61. *An vſurarius ſit dominus rei vſurariæ* 72. *Quanam vſurarij bona reſtitui debeant ibid. An poſſit aliquid accipi de manu vſurarij* 76. *Quid de vſurarij famulis, &c.* 78. *cum ſeq. Quid debeat reſtituere vſurarius* 80. *Quanam ſint vſurariorum pœnæ* 81. *An ſepeliri poſſint in loco ſacro* 82. *Quid faciat vſurarius ſi poſt ceſſionem perueniat ad pinguiorem fortunam* 83. *Epiſcopus quid agat circa vſurarios* 84. *An hæredes vſurarij cogi poſſint ad reſtitutionem* 85. *Quare vſurarius mentalis teneatur ad reſtitutionem non ſimoniacus mentalis* 86. *An reputetur vſurarius emens vili pretio, &c.* 87 *Vſura quomodo probetur* 88. *An proxeneta teneatur ad reſtitutionem* 89. *Crimen vſuræ eſt mixti fori* 90.

Vſura probatur per teſtes ſingulares 91. *Quid de iurante ſoluere vſuras* 92.

Vxor vnde dicatur 1. 63. *Habeat ne talum cum marito* 1. 54. 57. *&c. An obligetur ex mutuo* 64. *An ſecum eleemoſynam* 65. *vbi an donare poſſit, & ex quibus bonis* 67. *An filijs primi mariti* 66. & 67. *An teneatur ſoluere debita mariti, &c.* 68. *An peccet vſurpando bona mariti, & e contra* 6. 322. *Quam ſummã poſſit vxor inſumere de bonis mariti* 6. 323. & 324. *Quomodo ſe geras cum viro prodigo* 324.

FINIS.

REGE-

REGESTVM.

ſ SS AB CD EF GH IK LM NO PQ RS TV XY Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq Rrr Sſſ Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz.

Aaaa Bbbb Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh Iiii Kkkk Llll Mmmm Nnnn Oooo Pppp Qqqq Rrrr Sſſſ Tttt Vuuu Xxxx Yyyy Zzzz.

Aaaaa Bbbbb Ccccc Ddddd Eeeee Fffff Ggggg Hhhhh Iiiii Kkkkk Lllll Mmmmm Nnnnn Ooooo Ppppp Qqqqq Rrrrr Sſſſſ Ttttt Vuuuu Xxxxx Yyyyy Zzzzz.

Aaaaaa Bbbbbb Cccccc Dddddd Eeeeee Ffffff Gggggg Hhhhhh Iiiiii Kkkkkk Llllll.

ROMAE,
Typis Philippi Mariæ Mancini. MDCLXIII.
SVPERIORVM PERMISSV.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google